การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

“พระพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

22 กุมภาพันธ์ 2562
ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

MCU ROI ET

CONGRESS I

Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development

22 February 2019



วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University RoiEt Buddhist college

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

“พระพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

22 กุมภาพันธ์ 2562
ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

MCU ROI ET

CONGRESS I

Buddhism and Local Wisdom
for Sustainable Development
22 February 2019



วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University RoiEt Buddhist college

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
เรื่อง "พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน"
ร่วมกับ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ที่ปรึกษา : พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด /ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชวรเมธี,รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระเมธีธรรมาจารย์,ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
พระครูวาปีจันทคุณ,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
บรรณาธิการ : ดร.สุกานดา จันทวารีย์ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
กองบรรณาธิการ : ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส
ดร. สุกานดา จันทวารีย์
นางสาวอภิชญา พรรณศรี
นายสนั่น ประเสริฐ
นายไชยนต์ อังกาน
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร
นายเด่นนภา ขันวิชัย
ศิลปะและรูปเล่ม : นายกิติพัทธ์ เทศกำจร, นางสาวอภิชญา พรรณศรี
คอมพิวเตอร์ดีไซน์ : นายเด่นนภา ขันวิชัย
พิมพ์เมื่อ : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
ISBN : 978-616-300-554-0
จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เดอะปริ้นท์ ๖๔๙ /๒ หมู่.๑ ตำบลท่าขอนยาง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
โทรศัพท์ : ๐๘๖๒๓๒๗๓๗๗
Email: theprint0862327377@gmail.com



พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Intellectuals) หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นชุดความคิดและวิถีปฏิบัติที่ชุมชนได้นำมาเป็นฐานในการจัดการกับปัญหา พัฒนาตนเอง เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปนั้น ได้ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า จะดำรงสถานะ และได้รับการจัดวางอย่างไร จึงจะสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนที่กำลังเผชิญกับนวัตกรรมการทำลายอย่างสร้างสรรค์ (Disruptive Innovation) ที่กำลังแพร่หลายและขยายพื้นที่อยู่ในขณะนี้

ในขณะที่พระพุทธศาสนาจัดเป็นภูมิปัญญาของโลก ที่พระพุทธเจ้าได้ค้นพบกฎของธรรมชาติ (Law of Nature) แล้วนำออกมาเปิดเผยต่อมนุษยชาติทุกหมู่เหล่าได้นำไปประยุกต์ใช้เป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดรับกับบริบทของชุมชนและสังคม

พระพุทธศาสนาในฐานะภูมิปัญญาของโลกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดการผสมผสานและบูรณาการกันด้วยเหตุผลดังกล่าว จากภูมิปัญญาท้องถิ่นดั่งเดิมได้รับการเสริมแรงด้วยภูมิปัญญาโลก จึงกลายเป็นภูมิปัญญาสำคัญที่ถูกหล่อหลอมขึ้นให้เป็นพลังของการเสริมสร้างชุมชนและท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนในท้องถิ่น จึงเป็นการนำหลักพระพุทธศาสนาไปร่วมพัฒนาทั้งทางด้านกายที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและอาชีพ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญาครอบคลุมทั้งมิติร่างกายกับจิตใจ ชีวิตที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสมบูรณ์แบบทั้ง 4 ด้านจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ขออนุโมทนาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดที่ได้จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ในหัวข้อ "พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน" และเชื่อมั่นว่า การจัดงานครั้งนี้ จะทำให้สังคมท้องถิ่นได้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าของคุณูปการของพระพุทธศาสนาที่เป็นภูมิปัญญาโลกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนำไปบูรณาการใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยืนต่อไป

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)
อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
พัฒนาจิตใจและสังคม”



สัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

ในโอกาสที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ (MCU ROI ET CONGRESS I) ในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาและ เครือข่ายสถาบันการศึกษา ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแผ่ผลงานวิชาการสู่การใช้ประโยชน์ในสังคมต่อไป

ในนามคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด มีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้มีโอกาสจัดงานฉลองครบรอบ ๒๐ ปี ในการก่อตั้งวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ซึ่งได้ทำหน้าที่ตามพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิตมาโดยตลอดตั้งแต่รุ่น ๔๘ จนถึงปัจจุบัน รวม ๑๖ รุ่น เพื่อให้เป็นเกียรติและความภาคภูมิใจในการจัดการศึกษาและเปิดเวทีแห่งการเรียนรู้ เผยแผ่วิชาการด้านพระพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าซึ่งทางคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดได้มีส่วนร่วมอุปถัมภ์สนับสนุนการดำเนินงานมาโดยตลอด

จึงขออนุโมทนาบุญขอบคุณ คณะกรรมการจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ ตลอดจนเจ้าคณะพระสังฆาธิการในเขตปกครองจังหวัดร้อยเอ็ดที่ให้การอุปถัมภ์สนับสนุน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดงานจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ขออนุภาพแห่งบุญกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติอันเกิดจากการกระทำกุศลร่วมกันในครั้งนี้จงเป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลนานเทอญ.

(พระราชพรหมจริยคุณ)
เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด





สัมปสาทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้กำหนดจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ ภายใต้หัวข้อ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัย บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ โดยทุกบทความวิชาการและผลงานวิจัยได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ สอดคล้องตามปณิธานและปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

ขออนุโมทนาในความวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด รวมทั้ง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และองค์กรภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้และนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป

(พระราชวรเมธี, รศ.ดร.)
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย


อาคารพระธรรมวโรดม



สัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งคณะสงฆ์ไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้น เพื่อเป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูง

มหาวิทยาลัยมีพันธกิจในด้านการจัดการศึกษา การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการบริการวิชาการแก่สังคม โดยเฉพาะการนำหลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการส่งเสริมกิจการเรียนรู้และการปฏิบัติของประชาคมในการนำภูมิปัญญามาสู่การประยุกต์ใช้ ผลที่เกิดขึ้นมหาวิทยาลัยยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้มีการพัฒนาหลักสูตรที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมายของสหประชาชาติได้ (Sustainable Development Goals)

ในปีการศึกษา ๒๕๖๑ นี้เป็นโอกาสที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้กำหนดจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ (MCU ROI ET CONGRESS I) ในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาและ เครือข่ายสถาบันการศึกษา ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแผ่ผลงานวิชาการสู่การใช้ประโยชน์ในสังคมต่อไป ในนามของรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการที่ดูแลงานวิชาการของมหาวิทยาลัย ขอแสดงน้ำใจอนุโมทนาชื่นชมยินดีกับทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดงานครั้งนี้ให้สำเร็จด้วยดี ขออำนาจบารมีพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ อันมีพุทธานุภาพบารมีธรรม ได้เป็นร่มโพธิ์ใหญ่ให้เกิดเป็นศรีเป็นมงคลแก่ทุกท่าน ได้ประสบสุขสวัสดิ์ตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา จึงขออนุโมทนาชื่นชมมา ณ โอกาสนี้

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ





สัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom
for Sustainable Development”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เป็นวิทยาลัยสงฆ์ที่จัดการศึกษาเพื่อสนองพระราชปณิธานของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ พระองค์ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบไป

ในโอกาสที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดได้ก้าวย่างสำคัญในงานด้านวิชาการในฐานะที่วิทยาลัยตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนท้องถิ่น เป็นการบูรณาการเอาคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังพอจะมีลมหายใจอยู่บ้าง แต่ก็ค่อนข้างจะรวยรินเต็มที แต่ในระดับปฏิบัติการนั้นก็ยังพอจะมีพื้นที่ที่จะได้มีส่วนเอื้ออาศัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่ จึงถือเป็นน้ำใจของชาววิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดที่กำลังจะเป็นสะพานแห่งสายใยเพื่อถักทอ ร้อยเรียงสิ่งสำคัญที่มีอยู่เช่นนี้ให้ผสมกลมกลืนเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในนามการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 (MCU ROI ET CONGESS 1) ในหัวข้อเรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

ขอแสดงความชื่นชม ยินดีและให้กำลังใจกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ทุกคนในการเดินหน้าเพื่องานวิชาการในระดับชาติครั้งนี้

(พระเมธีธรรมาจารย์,ดร.)
รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”



มุทิตาพจน์

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

ในโอกาสที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับเป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาระดับชาติขึ้น เป็นครั้งที่ ๑ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ นับว่าเป็นความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและด้านพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ ทั้งยังเป็นการพัฒนาบุคลากรขององค์กรที่ดีอีกทางหนึ่ง เพราะการดำเนินการขององค์ด้านการศึกษาจำเป็นต้องมีกิจกรรมทางวิชาการบ่อยๆ และหลากหลาย ตั้งแต่ระดับชาติและนานาชาติ

ทั้งนี้ ก็เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้พัฒนาบุคลากร พัฒนาองค์กรและเครือข่ายความร่วมมือทั้งระดับท้องถิ่นจนถึงนานาชาติ ให้มีความสามารถทำงานร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ในการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการเผยแพร่กิจกรรมและผลงานเอกสารต่างๆ ตามศักยภาพของตน

ในนามของผู้บริหารและบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณณาชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ที่ได้รับดำเนินการในครั้งนี้ในระดับชาติและก็หวังว่าจะยกระดับสู่ความเป็นนานาชาติร่วมกับองค์กรพหุวัฒนธรรมต่อไป

พระโสภณวชิราภรณ์
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย





คำสัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

ขออนุโมทนาชื่นชมยินดีกับวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดที่ได้จัดการศึกษามีพัฒนาการที่ดีมาโดยลำดับครบรอบ ๒๐ ปีวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด และมีการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MUC101 CONGRESS I) เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันนี้ ถือได้ว่าเป็นความพยายามที่ดีมากในการเผยแพร่ผลงานวิชาการที่เป็นประโยชน์และการกระตุ้นความสนใจการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับงานวิชาการทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้พระพุทธศาสนาในฐานะบ่อเกิดของภูมิปัญญาโดยเฉพาะภูมิปัญญาในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นสัทธรรมเพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นมนุษย์ที่แท้ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติตามแล้วจะเกิดการพัฒนาตนให้มีความสงบระงับภายในได้เกิดความสุขและเกิดความเรืองปัญญาเป็นคุณภาพชีวิตที่บรรลุถึงความดีสูงสุดทำให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงในสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่พัฒนาจิตใจและสังคม จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีขั้นตอนสืบเนื่องอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนามนุษย์ทั้งกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพราะการศึกษาถือว่าเป็นอาวุธที่ทรงพลังที่เราจะนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักการที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ คือ ทำให้เกิดองค์รวม (Holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือการมีดุลยภาพ (Balance) หรืออีกนัยหนึ่งคือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับธรรมชาติ” วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้มีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาตามหลักการดังกล่าวข้างต้นมาบัดนี้ครบ ๒๐ ปี และกำหนดจัดงานฉลองครบรอบ ๒๐ ปีวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด และการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MUC ROI ET CONGRESS I) เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันนี้ นับได้ว่าได้ร่วมสร้างคุณงามความดีให้แก่ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นอเนกประการ ได้สร้างศาสนบุคคล สร้างคน และสร้างงานเพื่อพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทย และประเทศชาติ

ขอชื่นชมและยกย่องในเกียรติคุณของผู้มีส่วนในการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดทุกท่านที่ได้ทุ่มเทปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละทั้งกำลังกาย กำลังสติปัญญาตามบทบาทหน้าที่ของตนเพื่อพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดด้วยความรู้ ภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง ตามความถนัดและสายงานที่รับผิดชอบ ขออำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยและคุณงามความดีทั้งหลาย จงส่งผลให้ผู้มีส่วนพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดทุกท่านประสบแต่ความสุขความเจริญ มีพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าต่อวงการพุทธศาสนา การศึกษา สังคม และประเทศชาติ ขออนุโมทนา

พระราชวรมุนี,รศ.ดร.
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย





สารรองอธิการบดี

พระครูโสภณพุทธิศาสตร์,ผศ.ดร.
รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย เป็นสถาบันการศึกษาวิชาชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ ปีพุทธศักราช ๒๔๓๐ โดยมีพระราชปณิธานให้เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก และวิชาชีพชั้นสูงแห่งคณะสงฆ์ไทย

เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๔๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้จัดตั้ง “โครงการขยายห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด” ที่ วัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง) จังหวัดร้อยเอ็ด และได้เปิดดำเนินการเรียนการสอนครั้งแรกในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาเอกศาสนา มีนิสิตจำนวน ๔๙ รูป ปัจจุบันวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ๓ สาขาวิชา คือ ๑. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๒. สาขาวิชารัฐศาสตร์ ๓. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีผ่านมาแล้วจำนวน ๖ รุ่น นอกจากนี้ได้ดำเนินการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท ๑ สาขาวิชา คือ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัดนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด นับแต่อุบัติมาในนามของโครงการขยายห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเวลา ๒๐ ปี ย่อมเป็นที่ชื่นชมยินดีโสมนัสแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เป็นธรรมเนียมที่จะต้องมีการเฉลิมฉลองตามควรในวันศุกร์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ต่างมีกุศลจิตเป็นสมานฉันท์จัดงานฉลองครบรอบ ๒๐ ปี วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด และการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MCU ROI ET CONGRESS I) ในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

ขออวยพรให้ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ประชาชนทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จงประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้า สนองงานมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์ สมดังวิสัยทัศน์ที่ว่า “จัดการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยบูรณาการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ผ่านกระบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ และเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนามนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและสันติสุข” สืบไป

(พระครูโสภณพุทธิศาสตร์,ผศ.ดร.)
รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย


พระพุทธมุนีศรีอุรุวมโสภณ



สัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ผู้ทรงสถาปนาสถาบันการศึกษาแห่งนี้ ให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ โดยมีปรัชญาของมหาวิทยาลัยว่า **“จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”**

ในโอกาสที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ได้จัดประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MCU ROI ET CONGRESS I) **เรื่อง พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development)** ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อเป็นเวทีแห่งการขับเคลื่อนทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ๒) เพื่อสนับสนุนให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้นำเสนอบทความทางวิชาการ บทความวิจัย อันเป็นการเผยแพร่ทางวิชาการแก่สังคมในระดับชาติ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นให้มากขึ้น ๔) เพื่อฉลองครบรอบ ๒๐ ปี แห่งการก่อตั้งวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

การจัดประชุมทางวิชาการในครั้งนี้ เป็นไปตามพระราชปณิธานของพระองค์ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย และสอดคล้องกับปรัชญาของมหาวิทยาลัย การพัฒนาตามพันธกิจของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมีความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคณะสงฆ์ภาค ๙ คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งเป็นโครงการขยายห้องเรียนวิทยาเขตขอนแก่น วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด จนกระทั้งยกสถานะเป็นวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ความสำเร็จทั้ง ๔ พันธกิจ คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เกิดจากความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพื่อบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ของคณะสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดทั้งบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ที่มีความมุ่งมั่นและเป้าหมายที่ตรงกัน

ขออนุโมทนาขอบคุณ ในความมีวิริยะ อุตสาหะของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ที่ได้มุ่งมั่นพัฒนางานวิชาการอย่างต่อเนื่อง และพร้อมใจกันในการจัดประชุมทางวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ อันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)
รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

ฅ





สัมโมทนียกถา

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
“Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development”

“เป็นแหล่งเรียนรู้ความเป็นเลิศด้านพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น บนแผ่นดินทุ่งกุลา สมยานามว่า สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ไชยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ”

ในโอกาสที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ (MCU ROI ET CONGRESS I) ในหัวข้อ“พระพุทธศาสนากับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาและเครือข่ายสถาบันการศึกษา ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแผ่ผลงานวิชาการสู่การใช้ประโยชน์ในสังคมต่อไป

ในนามผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิต นักศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดขออนุโมทนาบุญขอบคุณ และชื่นชมยินดีในน้ำใจที่ท่านได้มีส่วนร่วมในการอุปถัมภ์ สนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร ความคิดสติปัญญา บทความอันทรงคุณค่า และเวลาที่เป็นประโยชน์ให้การจัดงานครั้งนี้จนประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ขออนุภาพแห่งบุญกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติอันจากการกระทำกุศลร่วมกันในครั้งนี้จงเป็นพละกำลังอันยิ่งใหญ่ ๕ ประการ กล่าวคือ ให้ทุกรูปท่านจงเจริญด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญางอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลนานเทอญ

(พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย



สารบัญ

สัมโมทนียกถา ก
สารบัญ ธ
กำหนดการ ล
รายชื่อผลงานวิชาการที่ผ่านการคัดเลือกเพื่อตีพิมพ์และนำเสนอผลงาน
ในงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 ส
ผลงานทางวิชาการ กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ห้องประชุมย่อยที่ 1 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา
1. ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร สังกัดองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ 1
>ผศ. ดร.ทิพย์ ขันแก้ว และคณะ
2. ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตาแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ 17
>พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร. และคณะ
3. ปัจจัยเชิงพุทธในการบูรณการเพื่อการบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด 25
>ฑัมม์พร นิพนธ์พิทยา
4. ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 33
>วรรณพร ฮอฟมันน์ และคณะ
5. การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร 41
>สมศักดิ์ ชวนเชย และคณะ
6. ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร 52
>ภัทราวุฒิ ปัญจันทร์สิงห์ และคณะ
7. วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 60
>พระมหามนตรี ฉนฺทสีโล (แช่โง้ว) และคณะ
8. ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ การบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ 68

>พระวิศิษฐ์ โชติโก (สุดงาม) และคณะ
9. แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว 76
>แม่ชี vonmany chanthalath และคณะ
10. ศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทองนครหลวงเวียงจันทน์ 84
>พระพันทอง วิสุทฺธิปญฺโญ (โพธิ์มีชัย) และคณะ
11. การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระพรหมในสังคมไทย 92
>พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร.
12. ศึกษาการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ 101
>พระครูสังฆรักษ์เอกพันธ์ (แพงมาก) และคณะ
13. ธรรมาธิปไตย: เกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงาม 109
>พระมหาพงศ์ทราทิตย์ (ก้องเสียง) และคณะ
14. “นาค” กับ สัญลักษณ์ที่ถูกนำไปใช้ของชาวอีสาน 118
>ดร.ยโสธารา ศิริภาประภากร และคณะ
15. ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดบึงกาฬ 126
>พระภิทักษ์ วชิรวโส (สุนา) และคณะ
16. วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย 135
>พระคงเดช สุจิตฺโต (พันเทศ) และคณะ
17. การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ กับการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี 143
>พระรุ่งตะวัน สำโร (เกษสว่าง) และคณะ

ห้องประชุมย่อยที่ 2 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา
1. การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ ๘ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 151
>พระรณชัย กิตฺติราโณ (ส่งศรี) และคณะ
2. วิเคราะห์กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี 160
>พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.
3. วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) 171
>พระมหาเข็มทอง ตนฺติปาโล และคณะ
4. ศึกษาวิเคราะห์ปฐมวิญญาณปฐมกายและปฐมกำเนิด 181

>ผศ.พิเศษ พ.อ.ดร.เกื้อ ชัยภูมิ
5. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา 195
>พระครูโพธิสีลคุณ เป้งไชยโม
6. การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัด ศรีสะเกษ 204
>พระอภิสิทธิ์ อภิสิทฺโก (อ่อนคำ)
7. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด: กรณีศึกษา วัดโนนสูงวราราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ 214
>พระอธิการสุพิศ ทรงจิตร และคณะ
8. การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 229
>ประสพ ข่วงสิมมา และคณะ
9. บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ค” 236
>รศ.วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก และคณะ
10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 252
>พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร (เหล็กศรี) และคณะ
11. การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดี ของชาวตำบลนาหนองทุ่ม อาเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ 261
>พระเดชา จนฺทวโส (ฐานวิเศษ) และคณะ
12. การปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต 272
>นิภา อาจริยาภิบาล และคณะ
13. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 282
>พระพิบูลสิน ญาณวฑฺโน (เฉลิมรัตน์)
14. การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมือง หนองคาย จังหวัดหนองคาย 290
>นิมิตย์ เลิศสมพร และคณะ
15. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 298
>พระมหาชินกฤต จิรวโส และคณะ
16. การศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา 309
>วรรณวิสาข์ ไชยโย
17. การรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ โดยพิธีกรรมอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 319
>พระปลัดยงยุทธ ชุตินฺธโร (แวงวรรณ)

ห้องประชุมย่อยที่ 3 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา

1. พุทธศิลปกรรมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์: คุณค่าและความสำคัญ 329
>ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ

2. ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อโลกวิทยาศาสตร์ 342
>พระครูวุฒิธรรมาภิราม, ดร และคณะ

3. พุทธจิตวิทยากับสตรีม่าย 353
>ชัญญ์ชญา ธรรมเวทย์

4. ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย: กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ 365
>พระครูสารภัทรกิจ (พานิช ฐิตสาดร/ดวงมณี) และคณะ

5. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมโครงการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ 378
>พระพรรณธานุพงศ์ มุ่งหมาย และคณะ

6. บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ 390
>พระพงศ์พิสิฐ สุระ และคณะ

7. หลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่น 400
>พระครูวรดิตถ์ธรรมาภรณ์ และคณะ

8. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 406
>พระอธิการสมพร วิมโล (พลเยี่ยม) และคณะ

9. การใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 415
>พระอำนวย อตฺตสาโร (ตรีกุล) และคณะ

10. การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 423
>พระคงเดช ขนฺติสมฺปณฺโน (จันทร์ภักดี) และคณะ

11. ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 434
>พระครูปริยัติวรคุณ และคณะ

12. กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ: กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 441
>พระครูสุวรรณโพธาภิบาล (อคฺคปญฺโญ) และคณะ

13. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 450

>พระใบฎีกาสุภัทร ปภสฺสโร (ภะคะวา) และคณะ
14. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 459
>พระครูวิเวกสุตาภรณ์ และคณะ
15. แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท 469
>พระครูสุตพัฒนาภรณ์ (ทองหุ้น) และคณะ
16. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ 481
>พระวีระพงษ์ (โคษา) และคณะ
17. บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 487
>พระครูปริยัติกิจจารักษ์ และคณะ
18. การศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย 459
>พระพรศักดิ์ ฐิตเมโธ (ปรีชา)

ห้องประชุมย่อยที่ 4 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
1. แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ 502
>พระมหาสุขสัญญา (สอดแก้ว) และคณะ
2. การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ ๒๑ 512
>พระมหาลิขิต รตนรังสี (คำหงษา), ผศ.ดร และคณะ
3. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ 521
>ฐิติทัตน์ นิพนธ์พิทยา
4. การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กร 530
>ชาญชัย เพียงแก้ว
5. กฎหมายเกษตรพันธสัญญา ไม่ใช่เรื่อง ชาวนา โง่ จน เจ็บ 539
>อาทิตย์ แสงเฉวก และคณะ
6. การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา: ประชาธิปไตย 553
>ดร.ทรงวุฒิ ประสานวงศ์
7. จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง กับการสร้างแรงบันดาลใจของเยาวชนไทยให้เป็นผู้มีจิตอาสา เสียสละ 565
>พระระพิน ฐิตธมฺโม (วงศ์พรมมา) และคณะ
8. การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร 577
>พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์)
9. บทวิเคราะห์หลักการปกครองในพระพุทธศาสนา 587
>สมหมาย กลางหิน และคณะ
10. อาณาจักรตามพรลิงค์ในทัศนะของชาวศรีลังกา 596

>พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ.ดร. และคณะ
11. การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 607
>ภูรีภัทร ห้วยหงษ์ทอง
12. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 618
>พระมหาสุระนิตย์ สุรกโข (ไชยวงษา) และคณะ
13. การบริหารจัดการองค์กรในยุค ๔.๐ 626
>นฤมล เพ็ญสิริวรรณ 626-634
14. หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นาในการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด 635
>นฤมล เพ็ญสิริวรรณ

ห้องประชุมย่อยที่ 5 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
1. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : ระบบดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา 644
>พระครูสารกิจประยุต,ดร. และคณะ
2. บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย 652
>พระมหาสุพัฒน์ นนฺทปญฺโญ (ศรียอด)
3. ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย 665
>นายสนั่น บำรุงภักดี และคณะ
4. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในยุค 4.0 674
>ธงชัย คล้ายแสง
5. ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอริยะสงฆ์สองแผ่นดินพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง 686
>พระครูภัทรสิริวุฒิ, ดร. และคณะ
6. วิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ 695
>อุมารินทร์ เลิศสหพันธ์ และคณะ
7. ภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 705
>นายสมบัติ นามบุรี
8. เมืองปราสาทสองยุค: วิเคราะห์ภาพตัวแทนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์ 722
>กุสุมา สุ่มมาตร์
9. การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ 737
>เจนจิรา อร่ามเรื่อง

10. การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ 748
>ธาริษา อร่ามเรือง
11. พลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม 759
>ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา และคณะ
12. ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ 768
>พิษณุ โชติประไพ และคณะ
13. การเสริมสร้างจริยธรรมในการทำงาน 778
>ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์ และคณะ
14. ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ: ประสิทธภาพการเรียนรู้ยุคไทยแลนด์ ๔.๐ 786
>พระครูเมธจันทสิริ,ดร. และคณะ

ห้องประชุมย่อยที่ 6 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
1. ศึกษาพลวัตของประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 796
>พระอธิการสมัย ปัญญาธโร (วัฒนสิงห์) และคณะ
2. รูปแบบการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 810
>พระมหาอัมรัตน์ เทวิสิริ (ศิริสาร) และคณะ
3. ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 820
>พระครูปัญญาธรรมพิทักษ์ และคณะ
4. วัฒนธรรมความเชื่อผีปู่ตากับการอนุรักษ์ป่าชุมชน 834
>พระมหานำเกียรติ วิสุทฺโธ
5. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธแก่ผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด 844
>พระอธิการสุทัศน์ ปิยวณฺโณ (สุประกำ)
6. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้กระบวนการเรียนแบบโครงงานวิชาวิจัยเพื่อการจัดการสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้ 853
>ดร.ศุภณัฐ เจริญสุข
7. ความกตัญญูในวันสงกรานต์ ที่มีต่อความมั่นคงของสังคม 864
>พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร (ดี่นขุนทด), ดร. และคณะ
8. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 875
>พระอธิการถาวร จารุธมฺโม และคณะ
9. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน 883

>กรกต ชาบัณฑิต
10. การเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 893
>นายบุญส่ง นาแสวง
11. ประสิทธิผลโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย 908
>พระฐิตะวงษ์ อนุตฺตโร
12. การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาวัดจำปาอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ 918
>พระอธิการประดิษฐ์ (เหมือนสวรรค์) และคณะ
13. แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ 929
>พระอธิการสุริยัน อาจสาลี, และคณะ
14. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา 918
>พระมหาภาธร อาภาธโร (อินทะพลู)

ผลงานวิชาการที่ได้รับการคัดเลือกให้นำเสนอแบบโปสเตอร์
กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา
15. ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 957
>ณรงค์ ชัยช้าง
16. ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ 964
>พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.
97. การจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ 976
>พระสมจิตร ญาณวีโร
98. วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา 983
>ปัญญา นามสง่า และคณะ
99. ภูมิปัญญาของเจ้าอาวาส เพื่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ 993
>พระครูปริยัติกิตติยาภรณ์ (กิตฺตินาโม)
100. การดำเนินการเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด 1003
>สมุทร สงวนสิน
101. พุทธศาสนา : ขัดขวาง หรือพัฒนาสังคม? 1013
>เดโช แขน้ำแก้ว
102. วิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ศีล ๕ ในระดับมหัพภาค 1024
>พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล), ดร.
103. ความงามที่ทรงคุณค่าของดนตรีในพระพุทธศาสนา 1036
>ภาวิทย์ โพธิ์ตาทอง และคณะ
104. อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทย 1042

>พระมหาจินดา ถิรเมธี (ไชยนาน) และคณะ
105. พระมหาชนกคำกลอน : ศาสตร์คำสอนที่สะท้อนความพอเพียง 1051
>ส่งสุข ภาแก้ว
106. การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพครูและนักเรียนตามหลักการพุทธศาสนา 1060
>พระปลัดธนากร สนฺตมโน (เพราะถะ)
107. พุทธธรรม : หัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม 1072
>นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร และคณะ
108. ไตรสิกขากับการพัฒนาสังคม 1081
>ปรเมธ ศรีภิญโย
109. อิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม กับ ความเชื่อ ชื่อบ้าน นามเมือง 1092
>พระวัฒนา ญาณวโร (ดาทอง),ดร. และคณะ
110. ประโยชน์การปฏิบัติธุดงค์ในพระพุทธศาสนา 1107
>พระศรีสัจญาณมุนี
111. ประชาธิปไตยกับความสุขมวลรวมประชาชาติ 1126
>นางอัญญาณี ชัยช้าง
112. การจัดการทุนมนุษย์ 1134
>ชนะพงษ์ กล้ากสิกิจ
113. แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 1143
>ปุณญณุช วานิชย์
114. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 1149
>พันจ่าอากาศเอกวิชัย ศรีษะเกษ
115. การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบพรรคการเมืองไทยและระบบพรรคการเมืองต่างประเทศตามระบอบประชาธิปไตย 1162
>ตวงศักดา กะตะศิลา
116. การสื่อความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย 1176
>สนั่น ประเสริฐ และคณะ
117. การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนตามหลักพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัฒน์ 1189
>ดร.สยามพร พันธไชย และคณะ
118. ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร 1200
>ศุภลักษณ์ ปุระมงคล

119. ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 1211
>สุธณัฐรดา กุบแก้ว และคณะ

120. ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ 1223
>พระครูโกศลสุตคุณ มหาปญฺโญ และคณะ

121. การประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา 1234
>เพ็ญพร เสรีกุล และคณะ

122. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยา เป็นราชธานี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 1246
>นุชนาต ธิพุเทน

123. การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ 1253
>ธนภัทร พยัพกลาง

124. การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์และพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 1260
>ธณัฏฐา ทิ้งเทพ

125. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 1268
>ศุภาลักษณ์ วันท่าค้อ

126. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 1276
>ธีระวัฒน์ มอนไธสง และคณะ

127. แนวทางลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม 1289
>พระครูสุตวรธรรมกิจ,ดร .

128. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา และอำนาจตามแนวคิดรัฐศาสตร์การปกครอง 1295
>ประไพ พินดง

129. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม : กรณีศึกษาสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร 1300
>ดาบตำรวจพิทักษ์ แสนจันทร์ และคณะ

130. การประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์เพื่อการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ 1314
>พระมหาประสพสุข ปิยภาณี (สุขล้วน) และคณะ

131. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ 1324
>พระสมุห์ภมร เสือสา และคณะ
132. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 1335
>ขวัญณภัทร ภาชนะวรรณ และคณะ
133. ซื้อสิทธิขายเสียง : ปัญหาการตีความ กตัญญูทางการเมือง 1345
>พล.ต. ดร.ณรัฐ สวาสดิ์รัตน์
134. ภาวะผู้นำทางวิชาการ: ผู้นำวิถีพุทธ 1357
>ไชยนต์ อังกาน และคณะ
135. หลักคำ : เปรียบเทียบฉบับเมืองสุวรรณภูมิกับฉบับเมืองร้อยเอ็ด 1367
>พระครูปริยัติวรเมธี และคณะ
136. หลักประชาธิปไตย : ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ 1381
>พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี และคณะ
137. อาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1391
>พระมหาสังเวช จนฺทโสภี (ศรีโคตร), ผศ.,ดร.
138. ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย :ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ 1401
>พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ (ใต้ศรีโคตร) และคณะ
139. กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา 1412
>ดร.ประสงค์ หัสรินทร์
140. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน 1421
>ผศ.ดร. ธงชัย สิงอุดม และคณะ
141. การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 1432
>พวงเพชร พลวิเศษ
142. จริยธรรมผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0 1441
>พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน และคณะ
143. การพัฒนาการเมืองการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น 1448
>ดร.จำนง วงศ์คง และคณะ
144. สตรีไทยในศตวรรษที่ 21 : บทบาทภาวะผู้นำร่วมสมัย 1462
>อภิชญา พรรณศรี และคณะ
145. ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม กับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย 1475

>ดร.สุกานดา จันทวารีย์ และคณะ

146. กระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด 1487

>ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส และคณะ

147. การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย(Regulatory Impact Assessment: RIA) ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) 1497

>สุพิชญา กันกา

148. ผ้าไหม ไทย-จีน ยุคก่อนประวัติศาสตร์ : คุณค่าความงามและสายสัมพันธ์ 1512

>พระมหาณัฐพันธ์ สุทสฺสนวิภาณี (หาญพงษ์) และคณะ

149. จุดยืนของอุดมการณ์ทางการเมืองยุคกระแสทุนและข้อมูลข่าวสาร 1522

>รศ. ดร.พรรษา พฤฒยางกูร

150. ส่องหน้า แลหลังสงฆ์ไทยในรอบปี 61 1529

>พระเมธีธรรมาจารย์,ดร.

151. ถอดบทเรียนจากพื้นที่ : การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม 1536

>สุภัทรชัย สีสะใบ และคณะ

152. แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน 1549

>นายวสิษฐ์พล กูลพรม และคณะ

153. การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓ 1559

>พระทวี โชติวโร (ณ หนองคาย)และคณะ

154. การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ 1569

>พระปลัดสมควร ปญฺญาวชิโร (ปลื้มสุด) และคณะ

155. การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ 1581

>พระปลัดศรายุทธ มหานรินฺโท (มหาประโค) และคณะ

ภาคผนวก

- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการประชุมวิชาการ 1593
- คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) 1602
- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกบทความดีเด่น 1604

กำหนดการ

งานฉลองครบรอบ 20 ปี วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

และการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 (MCU ROI ET CONGRESS I)

“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

จัดโดย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

วันศุกร์ ที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

วันศุกร์ที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

ภาคเช้า : - พิธีเปิดอาคารเรียน ณ บริเวณเต็นท์พิธีหน้าอาคารพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) อนุสรณ์ 60 ปี

เวลา 08.00 น. - ผู้บริหารคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต แขกผู้มีเกียรติและพุทธศาสนิกชนพร้อมกัน ณ บริเวณมณฑลพิธีหน้าอาคารพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) อนุสรณ์ 60 ปี

เวลา 09.00 น. - พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. กรรมการมหาเถรสมาคม รักษาการเจ้าคณะภาค 2 ประธานในพิธีเดินทางมาถึงมณฑลพิธี

- จุดธูปเทียน กล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย
- ศาสนพิธีกร เบิกตัวผู้เข้าถวายสักการะตามลำดับ
- การแสดงศิลปวัฒนธรรมของนิสิตคฤหัสถ์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ในชุด “รำสาเกต”
- พระครูวาปีจันทคุณ,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด กล่าวถวายรายงานและเบิกตัวผู้ได้รับรางวัลปราชญ์ท้องถิ่นดีเด่น เข้ารับโล่และเกียรติบัตร
- พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. มอบโล่และเกียรติบัตร
- สมเด็จพระอัครมหาสังฆราชาธิบดีเทพวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา
- พระสังฆปธานาธิบดี ประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว
- พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.
- นายการุณ สกุลประดิษฐ์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

- รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ประกอบพิธีเปิดป้ายอาคารพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อนุสรณ์ 60 ปี
- พระสงฆ์ทั้งนั้นเจริญชัยมงคลคาถา
- สมเด็จพระอัครมหาสังฆราชาธิบดีเทพวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาประทานสัมโมทนียกถา
- พระสังฆปธานาธิบดี ประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ประทานสัมโมทนียกถา
- นายการุณ สกุลประดิษฐ์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวแสดงความชื่นชมยินดี
- รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวแสดงความชื่นชมยินดี

เวลา 10.00 น. - พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. ปาฐกถาพิเศษ “เรื่อง บทบาทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น”

- บันทึกภาพหมู่

เวลา 11.30 น. - ฉันภัตตาหารเพล/รับประทานอาหารกลางวัน

.....

ภาคบ่าย : - **งานประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1** ณ หอประชุมพระราชธรรมโสภณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เวลา 12.00 น. - ผู้เข้าร่วมงานประชุมวิชาการ/ผู้นำเสนอบทความทั้งแบบโปสเตอร์และแบบบรรยาย ลงทะเบียน/รับเอกสาร ณ หอประชุม

- ผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้นำเสนอผลงาน แขกผู้มีเกียรติ พร้อมกัน ณ หอประชุม
- ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมของนิสิตคฤหัสถ์ ชุด “ออนซอนอีสาน” ประมาณ 10 นาที
- พระเดชพระคุณพระราชปริยัติกวี,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานในพิธี เดินทางมาถึงหอประชุมพระราชธรรมโสภณ
- จุดธูปเทียน กล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย
- ศาสนพิธีกรเบิกตัวผู้เข้าถวายสักการะตามลำดับ
- มอบคำสั่งแต่งตั้งผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ชมวิดีทัศน์ “พัฒนาการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด” ประมาณ 10 นาที

- พระครูวาปีจันทคุณ,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด กล่าวถวายรายงานและเบิกตัวผู้แทนสถาบันเครือข่ายการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ เข้ารับโล่เกียรติคุณและเกียรติบัตร
- พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวเปิดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 และปาฐกถาพิเศษ “เรื่อง พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
- บันทึกภาพหมู่

เวลา 14.00-16.00 น. เสนอผลงานวิชาการโดยแยกกลุ่มนำเสนอ ดังนี้

1. แบบโปสเตอร์ (Poster Presentation) นำเสนอผลงาน ณ เต็นท์บริเวณหน้าหอประชุมพระราชธรรมโสภณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

2. แบบบรรยาย (Oral Presentation) นำเสนอผลงาน ณ ห้องประชุมย่อย **อาคารพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อนุสรณ์ 60 ปี** ดังนี้

ห้องประชุมย่อยที่ 1 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา 1 (ห้อง 204)
ห้องประชุมย่อยที่ 2 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา 2 (ห้อง 205)
ห้องประชุมย่อยที่ 3 กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา 3 (ห้อง 207)
ห้องประชุมย่อยที่ 4 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 1 (ห้อง 304)
ห้องประชุมย่อยที่ 5 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2 (ห้อง 305)
ห้องประชุมย่อยที่ 6 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 3 (ห้อง 306)

เวลา 14.0–15.00 น. การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของนิสิตคฤหัสถ์ โดย ศิลปิน ก๊อต กำชัย นิสิตวิทยาลัยสงฆ์ ร้อยเอ็ด และหมอพิณชื่อดัง คำเม้า เปิดถนน

เวลา 15.00-16.00 น. บรรยายธรรมะ โดย พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ธรรมะเดลิเวอร์ลี่

เวลา 16.30-17.30 น. ประกอบพิธีปิด โดย พระเมธีธรรมาจารย์,ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เดินทางมาถึงบริเวณพิธี หอประชุมพระราชธรรมโสภณ

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

- พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด กล่าวสรุปผลการดำเนินงานและเบิกตัว

ผู้ที่ได้รับรางวัลบทความดีเด่น เข้ารับโล่เกียรติคุณและเกียรติบัตรและเบิกตัวผู้ทรงคุณวุฒิประจำ

ห้องประชุมย่อยเข้ารับเกียรติบัตร โดยลำดับ

- ประธานในพิธีกล่าวปิดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1
- บันทึกภาพหมู่
- เสร็จพิธี

ภาคค่ำ

เวลา 18.00 – 22.00 น. รับประทานอาหาร การจัดกิจกรรมเครือข่ายศิษย์เก่า กิจกรรมการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเฉลิมฉลองครบรอบ 20 ปี วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- เสร็จพิธี

.....

พิธีกร

1. ดร.นิเทศ สนั่นนารี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วิทยาเขตขอนแก่น
2. ดร.สุกานดา จันทวารีย์ รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ผู้ประสานงาน

1. ดร.สยามพร พันธไชย รก.รอง ผอ.วส. ฝ่ายบริหาร (086-2381525)
2. พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร,ดร. รก.ผอ.สำนักงานวิทยาลัย (087-2307662)
3. ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส รก.รอง ผอ.วส.ฝ่ายวิชาการ (095-6094499)
4. ดร.สุกานดา จันทวารีย์ รก.ผอ.สำนักงานวิชาการ (083–2683820)
5. นางสาวอภิชญา พรรณศรี อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ (089-4204635)

การแต่งกาย - บรรพชิต ห่มดองรัดอก สีเหลืองทอง

- คฤหัสถ์ ชุดไทย, ชุดสุภาพ

รายชื่อผลงานวิชาการที่ผ่านการคัดเลือก
เพื่อตีพิมพ์และนำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1
MCU ROI ET CONGRESS I
เรื่อง "พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน"
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ห้องประชุมย่อยที่ 1 ห้อง 204 ชั้น 2 อาคารเรียนรวม
กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา

ผู้ทรงคุณวุฒิ : ร.ศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
ผศ.ดร. หอมหวล บัวระภา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร. พลเผ่า เพ็งวิภาศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1. พระครูสุตวรธรรมกิจ,ดร.
2. พระใบฎีกาสมบูรณ์ อนาลโย
3. พระใบฎีกาโชติพล โสภโณ
4. พระอดิศร อานนฺโท

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์	ผศ.ดร. ทิพย์ ขันแก้ว พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ.ดร. ดร.รุ่งสุริยา หอมวัน, ไว ซีรัมย์
2	ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคายและจังหวัดบึงกาฬ	พระราชรัตนาลงกรณ์,รศ.ดร. พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร. พระมหาปริญญา วรญาโณ,ดร. พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร. ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
3	ปัจจัยเชิงพุทธในการบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด	ฑัมม์พร นิพนธ์พิทยา
4	ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	วรรณพร ฮอฟมันน์ พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร. ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก
5	การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิจังหวัดสกลนคร	สมศักดิ์ ชวนเชย พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ.ดร. รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
6	ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทยโย้ยที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	ภัทราวุฒิ ปัญจันทร์สิงห์ ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก ผศ.ดร. เจษฎา มูลยาพอ
7	วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	พระมหามนตรี ฉนฺทสีโล /แซ่โง้ว พระมหาปริญญา วรญาโณ,ดร. ผศ. ดร.สมเดช นามเกตุ
8	ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	พระวิศิษฐ์ โชติโก /สุดงาม พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร. ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก
9	แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว	แม่ชี Vonmany Chanthalath พระครูจิรธรรมธัช,ผศ.ดร. พระราเชนทร์ วิสารโท,ผศ.ดร.
10	ศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทร์	พระพันทอง วิสุทฺธิปญฺโญ /โพธิ์มีชัย พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร. ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก
11	การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระพรหมในสังคมไทย	พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ,ผศ.ดร.

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
12	ศึกษาการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชน หมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ	พระครูสังฆรักษ์เอกพันธ์ / แพงมาก
13	ธรรมาธิปไตย : เกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงาม	พระมหาพงศ์ทราทิตย์ /ก้องเสียง วันชาติ ชาญวิจิตร
14	"นาค" กับสัญลักษณ์ที่ถูกนำไปใช้ของชาวอีสาน	ดร.ยโสธารา ศิริภาประภากร ดร. สุพัตรา วยะลุน สุริยา คลังฤทธิ์ สำเริง อินทยุง
15	ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ	พระภิทักษ์ วชิรวโส /สุนา พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร. พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
16	วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย	พระคงเดช สุจิตฺโต /พันเทศ พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร. พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
17	การประยุคหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี	พระรุ่งตะวัน สำโร / เกษสว่าง พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร. พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.

ห้องประชุมย่อยที่ 2 ห้อง 205 ชั้น 2 อาคารเรียนรวม
กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา

ผู้ทรงคุณวุฒิ : พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ฉลอง พันธ์จันทร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.วิทยา ทองดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1.พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.
2.นายปรเมธ ศรีภิญโญ
3.พระเจษฎา ฐิตธมฺโม
4.พระปิยวัฒน์ รติโก

5.พระธนิษฐ์ วชิรธมฺโม

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	พระรณชัย กิตฺติราโณ /ส่งศรี พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร. พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
2	วิเคราะห์กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี	พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.
3	วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)	พระมหาเข็มทอง ตนฺติปาโล สมชาย หานนท์
4	ศึกษาวิเคราะห์ปฐมวิญญาณปฐมกายและปฐมกำเนิด	ผศ.พิเศษ พ.อ.ดร.เกื้อ ชัยภูมิ
5	การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา	พระครูโพธิสีลคุณ / เป้งไชยโม
6	การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ	พระอภิสิทธิ์ อภิสิทฺธิโก /อ่อนคำ
7	การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวราราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ	พระอธิการสุพิศ ทรงจิตร ดร. สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระกัญจน์ แสงรุ่ง, ดร.
8	การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย	ประสพ ข่วงสิมมา ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
9	บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ค”	รศ.วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก พระวัฒนา ญาณวโร,ดร. ดร.บรรพต แคไธสง

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
10	ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร/เหล็กศรี พระมหาธนกร กตปุญโญ/ดรกมลกานต์ ปัญญา เสนภูงา
11	การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งค้อ จังหวัดชัยภูมิ	พระเดชา จนฺทวโส /ฐานวิเศษ รศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
12	การปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต	นิภา อาจริยาภิบาล รศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
13	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม	พระพิบูลสิน ญาณวฑฺฒโน /เฉลิมรัตน์
14	การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลังในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย	นิมิตย์ เลิศสมพร พระครูจิรธรรมธัช,ผศ.ดร. ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ
15	การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี	พระมหาชินกฤต จิรวโส ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก ดร.ประภาภรณ์ ภูขาว
16	การศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา	วรรณวิสาข์ ไชยโย
17	การรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ โดยพิธีกรรมอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	พระปลัดยงยุทธ ชุตินฺธโร/แวงวรรณ

ห้องประชุมย่อยที่ 3 ห้อง 207 ชั้น 2 อาคารเรียนรวม

กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา

ผู้ทรงคุณวุฒิ : 1. ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

2. พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. พระครูธรรมภาณโกวิท. ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1. พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร
2. ดร.สังเวียน สาผาง
3. พระไวคุณ วิชโย
4. พระธนวัฒน์ กิตติปญฺโญ

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	พุทธศิลปกรรมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ : คุณค่าและความสำคัญ	ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร. พระวัฒนา ญาณวโร,ดร.
2	ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อโลกวิทยาศาสตร์	พระครูวุฒิธรรมาภิราม,ดร. พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร
3	พุทธจิตวิทยากับสตรีม่าย	ชัญญ์ชญา ธรรมเวทย์
4	ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ	พระครูสารภัทรกิจ (พานิช ฐิตสาโร/ดวงมณี) พระกัญจน์ แสงรุ่ง พระพรสวรรค์ ใจตรง ,ดร.
5	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมโครงการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ	พระพรรณธานุพงศ์ มุ่งหมาย พระกัญจน์ แสงรุ่ง พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
6	บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ	พระพงศ์พิสิฐ สุระ พระกัญจน์ แสงรุ่ง พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์
7	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	พระครูวรดิตถ์ธรรมาภรณ์ พระครูพิศาลโพธิธรรม
8	ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	พระอธิการสมพร วิมโล /พลเยี่ยม ดร.สังเวียน สาผาง ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
9	การใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนอกพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด	พระอำนวย อตฺตสาโร/ตรีกุล พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร. ดร. สังเวียน สาผาง
10	การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	พระคงเดช ขนฺติสมฺปณฺโณ /จันทร์ภักดี ดร.สังเวียน สาผาง ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
11	ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูปริยัติวรคุณ, พระครูวาปีจันทคุณ,ดร. พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร
12	กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ: กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูสุวรรณโพธาภิบาล /อคคฺปญฺโญ พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
13	แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม	พระใบฎีกาสุภัทร ปภสฺสโร /ภะคะวา พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร ดร.สังเวียน สาผาง

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
14	แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ ของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูวิเวกสุตาภรณ์ พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร.
15	แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท	พระครูสุตพัฒนาภรณ์ /ทองหุ้น พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
16	ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ	พระวีระพงษ์ โคษา พระพรสวรรค์ ใจตรง ดร. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว
17	บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูปริยัติกิจจารักษ์ พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทโธ,ดร. ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
18	การศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย	พระพรศักดิ์ ฐิตเมโธ /ปรีชา

ประชุมย่อยที่ 4 ห้อง 304 ชั้น 3 อาคารเรียนรวม
กลุ่มมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

1. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ผศ.ดร. ชาญชัย ฮวดศรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รศ.ดร. ภักดี โพธิ์สิงห์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1. พระครูปริยัติวรเมธี
2. ดร.สมหมาย กลางหิน
3. พระดวง อคคฺธมฺโม
4. นายกิตติศักดิ์ สุขกำเนิด
5. นางสาววิกุล วิลัยหล้า

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ	พระมหาสุขสัญญา สอดแก้ว พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์ พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.
2	การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21	พระมหาลิขิต รตนรังสี,/คำหงส์สา,ผศ.ดร. พระธนากร สนฺตมโน
3	การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ	ฐิติทัตน์ นิพนธ์พิทยา
4	การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กร	ชาญชัย เพียงแก้ว
5	กฎหมายเกษตรพันธสัญญาไม่ใช่เรื่องชาวนา โง่ จน เจ็บ	อาทิตย์ แสงเฉวก พระมหาไทยน้อย สลางสิงห์ พระณัฐวุฒิ เนื่องแก้ว นางสาวนิตยา ปิ่นละออ
6	การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา : ประชาธิปไตย	ดร.ทรงวุฒิ ประสานวงศ์ ดร.สุรีพร ชาบุตรบุณฑริก
7	จ่าแซมวีรบุรุษถ้ำหลวงกับการสร้างแรงบันดาลใจของเยาวชนไทยให้เป็นผู้มีจิตอาสา เสียสละ	พระระพิน ฐิตธมฺโม /วงศ์พรมมา ดร.ชนม์เฉลิม สาระมาน
8	การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร	พระพลากร สุมงฺคโล/อนุพันธ์
9	บทวิเคราะห์หลักการปกครองในพระพุทธศาสนา	ดร.สมหมาย กลางหิน พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี/สลางสิงห์
10	อาณาจักรตามพรลิงค์ในทัศนะของชาวศรีลังกา	พระมหาพจน์ สุวโจ,ผศ.ดร. ผศ.ดร.ทิพย์ ขันแก้ว ไว ชีรัมย์
11	การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21	ภูรีภัทร ห้วยหงษ์ทอง
12	ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าว	พระมหาสุระนิตย์ สุรกโข / ไชยวงษา พระราเชนทร์ วิสารโท,ผศ.ดร.

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
	เหนือ ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก
13	การบริหารจัดการองค์กรในยุค 4.0	นฤมล เพ็ญสิริวรรณ
14	หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด	นฤมล เพ็ญสิริวรรณ

ห้องประชุมย่อยที่ 5 ห้อง 305 ชั้น 3 อาคารเรียนรวม
กลุ่มมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

1. รศ.ดร. ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. ผศ.ดร. สุรพงษ์ แสงเรณู มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
3. ผศ.ดร. บุรินทร์ ภู่สกุล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1. พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี
2. พระไชยวัฒน์ จนฺทธมฺโม
3. นายภูมินทร์ กระแจะทอง
4. นายชัยวัฒน์ สุวรรณโท
5. นายบัวทอง ติดชม

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : ระบบดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา	พระครูสารกิจประยุต,ดร. พิพัฒน์ คันธา
2	บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย	พระมหาสุพัฒน์ นนฺทปญฺโญ /ศรียอด

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
3	ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังสี(คำบ่อ อรุโณ)ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย	สนั่น บำรุงภักดี พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร. พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
4	การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในยุค 4.0	ธงชัย คล้ายแสง
5	ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอริยะสงฆ์สองแผ่นดินพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง	พระครูภัทรสิริวุฒิ, ดร. พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, ดร. พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโณ, ดร. พระวันชัย ภูริทตฺโต, ดร. ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
6	วิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์	อุมารินทร์ เลิศสหพันธ์ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ พระมหาดาวสยาม วิชิรปญฺโญ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ผศ.ดร.
7	ภาวะผู้นำการบริหารเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21	สมบัติ นามบุรี
8	เมืองปราสาทสองยุค : วิเคราะห์ภาพตัวแทนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์	กุสุมา สุ่มมาตร์
9	การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์	เจนจิรา อร่ามเรือง
10	การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่มีผลต่อการบริหารสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์	ธาริษา อร่ามเรือง

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
11	พลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม	ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา พระดนัย ธีรวังโส พระพรหมพิริยะ ถาวโร ดร.สมศักดิ์ สายหยุด
12	ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์	พิษณุ โชติประไพ สุวารีย์ ศรีปูณะ ประภาพร ชุลีลัง ผมหอม เชิดโกทา
13	การเสริมสร้างจริยธรรมในการทำงาน	ดร.ศิลป์ ชื่นนิรันดร์ พรครูโพธิธรรมานุศาสก์
14	ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ : ประสิทธิภาพการเรียนรู้ยุคไทยแลนด์ 4.0	พระครูสุเมธจันทสิริ, ดร. นิกร พลเยี่ยม อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

ห้องประชุมย่อยที่ 6 ห้อง 306 ชั้น 3 อาคารเรียนรวม
กลุ่มมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

1. ร.ศ.ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. รศ.ดร. สัญญา เคณาภูมิ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
3. ดร.นิเทศ สนั่นนารี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ/ผู้ประสานงาน :

1. พระพลากร สุมงคฺโล
2. พระระพิน ฐิตธมฺโม
3. พระมนตรี ตนฺติปาโล
4. พระพิทักษ์ วิสุทโท
5. นางจิราภรณ์ ศรีชมชื่น

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา	พระมหาภาธร อาภาธโร /อินทะพลู

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
2	ศึกษาพลวัตของประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	พระอธิการสมัย ปัญญาธโร /วัฒนสิงห์ ดร.สังเวียน สาผาง ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
3	รูปแบบการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด	พระมหาอมรัตน์ เทวสิริ /ศิริสาร พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร ดร.สังเวียน สาผาง
4	ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูปัญญาธรรมพิทักษ์ ดร.สังเวียน สาผาง พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร
5	วัฒนธรรมความเชื่อผีปู่ตากับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	พระมหานำเกียรติ วิสุทฺโธ พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร /เหล็กศรี
6	แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธแก่ผู้สูงอายุ ตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด	พระอธิการสุทัศน์ ปิยวณฺโณ /สุประกำ
7	การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้กระบวนการเรียนแบบโครงงานวิชาวิจัย เพื่อการจัดการสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้	ดร.ศุภณัฐ เจริญสุขและคณะ
8	ความกตัญญูในวันสงกรานต์ ที่มีต่อความมั่นคงของสังคม	พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร/ดื่นขุนทด, ดร. พระสุวิจักขณ์ โชติวโร/กุลยศชยางกูร, ดร.
9	บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม	พระอธิการถาวร จารุธมฺโม, พระครูวาปีจันทคุณ,ดร พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.
10	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมฑูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน	กรกต ชาบัณฑิต

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
11	การเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	บุญส่ง นาแสวง
12	ประสิทธิผลโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย	พระฐิตะวงษ์ อนุตฺตโร
13	การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาวัดจำปาอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ	พระอธิการประดิษฐ์ เหมือนสวรรค์ พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์, ดร. พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.
14	แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ: กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ	พระอธิการสุริยัน อาจสาลี พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

ผลงานวิชาการที่ได้รับคัดเลือกให้นำเสนอภาคโปสเตอร์

ผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มพระพุทธศาสนาและปรัชญา

1. พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ.
2. ผศ.ดร. วิเชียร แสนมี

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	ณรงค์ ชัยช้าง
2	ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ	พระครูวาปีจนฺทคุณ,ดร.
3	การจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ	พระสมจิตร ญาณวีโร

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
4	วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา	ปัญญา นามสง่าและคณะ
5	ภูมิปัญญาของเจ้าอาวาส เพื่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ	พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์ /กิตตินาโม
6	ประโยชน์การปฏิบัติธุดงค์ในพระพุทธศาสนา	พระศรีสัจญาณมุนี
7	การดำเนินการเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด	สมุทร สงวนสิน
8	พุทธศาสนา : ขัดขวางหรือพัฒนาสังคม	เดโช แขน้ำแก้ว
9	วิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ศีล 5 ในระดับมหัพภาค	พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ /ตรีกมลดร.
10	ความงามที่ทรงคุณค่าของดนตรีในพระพุทธศาสนา	ภาวิทย์ โพธิ์ตาทอง พิทยพล กองพงษ์
11	อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทย	พระมหาจินดา ถิรเมธี /ไชยนาน เอกลักษณ์ คงทิพย์
12	พระมหาชนกคำกลอน : ศาสตร์คำสอนที่สะท้อนความพอเพียง	ส่งสุข ภาแก้ว
13	การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพครูและนักเรียนตามหลักการพุทธศาสนา	พระปลัดธนากร สนฺตมโน/เพราะถะ
14	พุทธธรรม : หัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม	กิตติพัทธ์ เทศกำจร อภิชญา พรรณศรี
15	ไตรสิกขากับการพัฒนาสังคม	ปรเมธ ศรีภิญโย

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
16	อิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม กับความเชื่อชื่อบ้านนามเมือง	พระวัฒนา ญาณวโร (ดาทอง),ดร. รศ.วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก

ผลงานวิชาการที่ได้รับคัดเลือกให้นำเสนอภาคโปสเตอร์

ผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์

1. ผศ.ดร. สุรพล พรมกุล
2. ผศ.ดร. ธีรภัทร ลอยวิรัตน์

ผลงานวิชาการที่นำเสนอ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
1	ประชาธิปไตยกับความสุขมวลรวมประชาชาติ	อัญญาณี ชัยช้าง
2	การจัดการทุนมนุษย์	ชนะพงษ์ กล้ากสิกิจ
3	แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	ปุณญณุช วานิชย์
4	การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด	พันจ่าอากาศเอกวิชัย ศรีษะเกษ
5	การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบพรรคการเมืองไทยและระบบพรรคการเมืองต่างประเทศ ตามระบอบประชาธิปไตย	ตวงศักดา กะตะศิลา
6	การสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย	สนั่น ประเสริฐ ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
7	การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนตามหลักพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัฒน์	ดร.สยามพร พันธไชย ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจรัมย์
8	ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	ศุภลักษณ์ ปุระมงคล
9	ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	สุธณัฐรดา กุบแก้ว รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ
10	ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม "แซนโฎนตา" อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ	พระครูโกศลสุตคุณ /มหาปณฺโญ ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, ดร
11	การประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการ เพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา	เพ็ญพร เสรีกุล ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์
12	การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	นุชนาช ธิพุเทน
13	การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์	ธนภัทร พยัพกลาง
14	การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์และพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรม	ธณัฏฐา ทิ้งเทพ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
	ทางพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	
15	การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	ศุภาลักษณ์ วันท่าค้อ
16	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1	ธีระวัฒน์ มอนไธสง ปิยะ มีอนันต์ ทวีศักดิ์ จริตควร
17	แนวทางลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม	พระครูสุตวรธรรมกิจ,ดร.
18	ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา และอำนาจตามแนวคิดรัฐศาสตร์การปกครอง	ประไพ พินดง
19	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมกรณีศึกษา : สถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร	ดาบตำรวจพิทักษ์ แสนจันทร์ รศ.ดร.ยุภาพร ยุภาศ
20	การประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์เพื่อการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์	พระมหาประสพสุข ปิยภาณี/สุขล้วน พรภิรมย์ ยอดบุญ ภูริทัต ศรีอร่าม
21	การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อ	พระสมุห์ภมร เสือสา

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
	ระดับอุดมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ	
22	ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3	ขวัญณภัทร ภาชนะวรรณ รศ.ดร.ยุภาพร ยุภาศ
23	ซื้อสิทธิขายเสียง : ปัญหาการตีความกตัญญูทางการเมือง	พล.ต.ดร.ณรัช สวาสดิ์รัตน์
24	ภาวะผู้นำทางวิชาการ : ผู้นำวิถีพุทธ	ไชยนต์ อังกาน ดร.ศุภกิจ ภักดีแสน ถาวร โคตรชัย
25	หลักคำ : เปรียบเทียบฉบับเมืองสุวรรณภูมิกับฉบับเมืองร้อยเอ็ด	พระครูปริยัติวรเมธี ผศ.ดร.บุญชู ภูศรี ดร.สุกานดา จันทวารีย์
26	หลักประชาธิปไตย : ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ	พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ อาทิตย์ แสงเฉวก พระอธิการนัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ
27	อาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	พระมหาสังเวช จนฺทโสภี (ศรีโคตร), ผศ.ดร.
28	ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการผลิตซ้ำและการสร้างใหม่	พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร พระประเจน ทองเหมะ

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
29	กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธศาสนา	ดร.ประสงค์ หัสรินทร์
30	ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน	ผศ.ดร. ธงชัย สิงอุดม พัชรี สายบุญเยื้อน พิทยพล กองพงษ์
31	การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	พวงเพชร พลวิเศษ
32	จริยธรรมผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0	พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน พระสิริรัตนเมธี นายศตวรรษ สงกาผัน
33	การพัฒนาการเมืองการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น	ดร.จำนง วงศ์คง พระมหาสุดใจ ชยวฺโฒ
34	สตรีไทยในศตวรรษที่ 21 : บทบาทภาวะผู้นำร่วมสมัย	อภิชญา พรรณศรี กิตติพัทธ์ เทศกำจร ไชยนต์ อังกาน ดร.มณฑกานต์ ยุทธไกร
35	ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคมกับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย	ดร.สุกานดา จันทวารีย์ พระครูปริยัติวรเมธี ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส
36	การสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู ผศ.พิมลศักดิ์ นิลผาย ดร.สุกานดา จันทวารีย์
37	การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย(RegulatoryImpact Assessment: RIA)	สุพิชญา กันกา

ที่	เรื่อง	ผู้เขียนบทความ
	ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)	
38	ผ้าไหม ไทย-จีนยุคก่อนประวัติศาสตร์ : คุณค่าความงามและสายสัมพันธ์	พระมหาณัฐพันธ์ สุทสนฺวิภาณี(หาญพงษ์) ผศ.ดร.จรัส ลีกา
39	จุดยืนของอุดมการณ์ทางการเมืองยุค กระแสทุนและข้อมูลข่าวสาร	รศ. ดร.พรรษา พฤฒยางกูร
40	ส่องหน้า แลหลัง สงฆ์ไทยในรอบปี 61	พระเมธีธรรมาจารย์,ดร.
41	ถอดบทเรียนจากพื้นที่ : การดูแลผู้สูงอายุ ตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม	สุภัทรชัย สีสะใบ รัตน์นที วิโรจน์ฤทธิ์ พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ พระปลัดระพิน พุทธิสาโร
42	แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อ แก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การ บริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน	วสิษฐ์พล กูลพรม ดร.ทักษิณ ประชามอญ
43	การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลัก ธรรมาภิบาลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓	พระทวี โชติวโร (ณ หนองคาย) เจ้าอธิการบุญช่วย โชติวโส/อุ้ยวงค์,ดร
44	การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดชัยภูมิ	พระปลัดสมควร ปณฺญาวชิโร (ปลื้มสุด) ดร.สุนทร สายคำ ผศ.ดร.ธีระศักดิ์ บึงมุม
45	การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดใน พระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม การศึกษาเอกชน ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑	พระปลัดศรายุทธ มหานรินฺโท (มหาประโค) ดร.สุนทร สายคำ ดร.สมปอง ชาสิงห์แก้ว

ผลงานทางวิชาการ

ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์[1]

Buddhist Psychological Factors That Influence an Organization's Personnel Responibilities under the Local Government Buriram Province

ผศ. ดร.ทิพย์ ขันแก้ว[2]
พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ.,ดร.
ดร.รุ่งสุริยา หอมวัน,
อาจารย์ไว ซีรัมย์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์" มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผล ต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กร ของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ 3)เพื่อตรวจสอบกระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผล ต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)แบ่งวิธีดำเนิน การวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ใช้แนวทางวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการวิจัยด้วยการลงภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ระยะที่ 2 จัดโครงการอบสัมมนาเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กร ระยะที่ 3 ตรวจสอบกระบวนการ ทางพุทธจิตวิทยาต่อความรับผิดชอบต่อองค์กร ใช้แนวทางวิธีการเชิงปริมาณ (Qualitative approach) ในการศึกษากระบวนการความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรโดยการศึกษาจากกลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1.ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อองค์กรของบุคลากร พบว่า ด้านพุทธธรรม คือ การทำงานในองค์กรควรใช้หลักพุทธธรรมเชิงบวก คือ การมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากว่าประโยชน์เพียงบางคนบางกลุ่ม แบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ มีอิสระในการแสดงความคิด มุ่งประโยชน์ของหน่วยงานเป็นหลัก ปรึกษาหารือ หาแนวทางแก้ไขปัญหา มีกัลยาณมิตร ด้านจิตวิทยา พบว่า การสร้างกรอบ

---

[1] **ทุนอุดหนุนการวิจัย:** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , **ปีงบประมาณ** :2560 (MCU RS 610761005)

[2] วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวคิดพื้นฐานภายในองค์กรโดยการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ค่านิยม วัฒนธรรมองค์กรหรือพฤติกรรมองค์กร เพื่อสร้างความแตกต่างและโดดเด่นกว่าองค์กรอื่นๆ ด้านปัจจัยภายในองค์กร พบว่า ค่านิยมและการสร้างวัฒนธรรมองค์กร จะเห็นว่าองค์ประกอบส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นการสร้างองค์ความรู้ในองค์กร ซึ่งวัฒนธรรมการทำงานที่มีความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ มีความเคารพและสนับสนุนการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและจรรยาบรรณของทางราชการเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของทางราชการ

2.พัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อองค์กรของบุคลากร พบว่าเมื่อทำการทดสอบหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กร ตามหลักพุทธจิตวิทยาด้วยโมเดล 4 อ แล้ว พบว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.43

3.ตรวจสอบกระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาต่อความรับผิดชอบต่อองค์กร ของบุคลากร พบว่า การจัดกิจกรรมเกมการศึกษา เป็นการจัดกิจกรรมที่มีเปิดโอกาสให้บุคลากร ได้เล่นและมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยการพูดหรือการกระทำภายใต้กติกาข้อตกลง ซึ่งเนื้อหาในเกมแต่ละชุดส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม และกิจกรรมที่สอดคล้องกัน ยังช่วยให้บุคลากรได้เกิดประสบการณ์ใหม่ และช่วยให้เกิดทักษะในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง

ผลการวิเคราะห์ Correlations ตรวจสอบกระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ แบบมีค่า Sig.>0.01 แสดงว่าปัจจัยทางพุทธจิตวิทยามีความสัมพันธ์กันกับความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ : ความรับผิดชอบ,พุทธจิตวิทยา

ABSTRACT

The Research "Buddhist Psychological Factors the Influence an Organization's Personnel Responsibility under the Local Government Buriram Province" is 1) to study the factors of Buddhist psychology affecting the organizational responsibility of the personnel of the local administrative organization in Buriram Province; 2) to develop a process to promote the Buddhist psychological factors affecting the responsibility of the organization of the personnel of local administrative organizations in Buriram province and 3) to investigate the process of promoting Buddhist psychological factors, affecting responsibility of personnel of local administrative organizations in Buriram Province. Mixed Methods Research is used in this research. There are 3 sections; the first section is used as qualitative research by fieldwork and interview method, the second is used as practical seminar for developing process for behavior responsibility for organization and the third is used as investigation the factor of Buddhist psychology for responsibility for organization. To study of process of responsibility for personnel of organization is used as qualitative approach by sampling study of 30 persons.

The research found that

1. The Buddhist psychology factor affecting the organization of personnel shows that Buddhism principle for work in the organization should follow the positive dhamma, understanding the public benefit than person. Works should divide for responsibility. Free comment should be accepted. Organization's benefit should be focused. Any problem should be consulted. Good friend should be associated. The psychological factor shows that to decide conceptual framework by defining a work plan according to vision, mission, strategy, values, culture, organization or organizational behavior, creating a difference and stand out from other organizations. It is suggested that main composition focuses on creating for working culture, producing new knowledge for organization, creating for working culture, being honest, diligence and responsibility, respectfulness and support those who follows the law, rule and regulation and morality for official according to the benefit of government.

2. Development the supporting process for Buddhist psychological factors affection to organization's personnel finds that testing after practical seminar and process for creating responsibility for organization according to 4 models. There are responsible behavior for organization of the Local Government Buriram Province which shows significant increases 4.43.

3. Investigation the supporting process for Buddhist psychological factors affection to organization's personnel finds that to be educational management of gams playing widely open for be friend and harmonious of personnel. Verbal action and action should be followed the agreement. The details of games should be supported for changing one's social behavior. The associated games help personnel to learn new world and new skill for live with others, understand one's duty.

The result of correlations examines the process of promoting the Buddhist psychological factors effecting for responsibility of the organization of the personnel of local administrative organizations in Buriram Province for Sig0.01. It shows that Buddhist psychological factors associate with responsibility of organization for local administrative organizations in Buriram province with static significant.

Keywords: Responsibility, Buddhist Psychology

บทนำ

คุณภาพของคนไทยที่สังคมต้องการถูกระบุไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 – 2554) ว่าคนในสังคมไทยจะต้องมีคุณธรรม มีความรอบรู้เท่าทันต่อสังคม มีความพร้อมทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจและศีลธรรมอันดี[3] สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตราที่ 6 วาการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความรู้ คุณธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น

[3] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554),** (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี,2549), หน้า 51.

ได้อย่างมีความสุข[4] ดังจะเห็นได้จากนโยบาย การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545– 2559 ได้ระบุเป้าหมายอย่างชัดเจนว่าต้องบูรณาการ การศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งเนื้อหา กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน[5]

พฤติกรรมความรับผิดชอบ (Responsibility) ต่อองค์กรเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทุกองค์กรต้องการให้มี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวการณ์ปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง และองค์กรถูกตัดสินด้วยคุณภาพของบุคลากร ดังนั้นทุกๆ องค์กรจึงทุ่มเทงบประมาณรวมทั้งทรัพยากรด้านต่างๆ สำหรับการพัฒนาบุคลากรที่เลือกสรรแล้วอย่างเต็มที่และคาดหวังว่าบุคลากรเหล่านั้น จะใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาศักยภาพในทุกๆ ด้านให้กับองค์กรและปฏิบัติงานให้กับองค์กร ในระยะเวลายาวนานเท่าที่องค์กรต้องการ ดังนั้นบุคลากรจึงถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในหลายๆ ปัจจัยที่ประกอบเข้าเป็นองค์กรเพื่อดำเนินการและปฏิบัติการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ที่ได้ตั้งไว้ จึงกล่าวได้ว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ขึ้นอยู่กับบุคลากรในองค์กรว่ามีพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรมากน้อยเพียงใดหรืออาจกล่าวได้ว่า การมีพฤติกรรมความรับผิดชอบนั้นเป็นสิ่งแรกที่ผู้บริหารต้องสร้างให้เกิดขึ้นในบุคลากร

การเสริมสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของเทศบาลตำบลลำปลายมาศและองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง สังกัดองค์กรปกครองท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นองค์กรที่ต้องให้ความสำคัญในการสร้างความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากลักษณะงานขององค์กร เป็นองค์กรที่ต้องมีความพร้อมในการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ บุคลากรทั้งที่เป็นผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว จึงควรได้รับการพัฒนาและเสริมสร้างความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ การสร้างความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานจึงเป็นภารกิจร่วมกันสำหรับใช้ในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์เข้ากับหรือบูรณาการกับหลักจิตวิทยาทั่วไปที่เรียกว่า พุทธจิตวิทยามาเป็นแบบ เช่น ด้านตัดสินใจจะศึกษาด้านใด ประกอบอาชีพใดหรือแก้ปัญหาอย่างไร และสามารถปรับตัวได้อย่างมีความสุขในชีวิต พัฒนาตนเองให้ถึงขีดสุดในทุกด้าน[6]

ลักษณะของความรับผิดชอบนั้น เป็นการกระทำที่สอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ของศาสนา อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ความรับผิดชอบจะเป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันให้บุคลากรปฏิบัติตามระเบียบ

---

[4] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545), หน้า 9.

[5] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) ฉบับสรุป),** (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟค, 2545 หน้า 16.

[6] ศรีสุดา ชินรัตนตรัย, **สุขภาพจิตนิสิตปริญญาโทวิชาเอกจิตวิทยาการให้คำปรึกษา,** (มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2536), หน้า 1.

ที่ได้กำหนดไว้ มีความเคารพสิทธิของผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริตซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในสังคมสามรถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากบุคลากรทุกคนในองค์กรเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ปัญหาความวุ่นวายต่างๆที่สังคมกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน คงไม่เกิดขึ้น ดังที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์[7] กล่าวไว้ว่าสังคม จะขาดความสงบสุข เนื่องจากมีบุคคลส่วนหนึ่งของสังคมเป็นผู้ที่ขาดคุณลักษณะของความรับผิดชอบ ความสม่ำเสมอ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ความพยายามที่จะพึ่งพาตนเองและลดความต้องการที่จะพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง

จากความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยาของบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ให้บริการประชาชนในพื้นที่ สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กร อันจะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างแรงจูงใจให้บุคลากร มีความรัก ความตั้งใจในการปฏิบัติงานและศรัทธาต่อองค์กร เพื่อเอื้อต่อการสร้างให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Organization) เกิดการเรียนรู้ (Knowledge Worker) ซึ่งจะเป็นต้นทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ของสังคมส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) ขององค์กร ที่จะนำพาองค์กรบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ได้อย่างยั่งยืน และจะเป็นข้อสนเทศในการเสริมสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรตามแนวพุทธจิตวิทยาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

2.เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

3.เพื่อตรวจสอบกระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อองค์กรของบุคลากร โดยแบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น ดังนี้

1.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบและการบวนการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กร

---

[7] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 103,

1.2 แนวคิดและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความรับผิดชอบ ต่อองค์กร

1.3 แนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กร

1.4 แนวคิดและทฤษฎีการฝึกอบรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กร

1.5 แนวคิดและทฤษฎีพุทธจิตวิทยาที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กร

2.ขอบเขตการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มีขอบเขต ดังนี้

2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร กลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มตัวอย่าง

1.กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ที่รับมอบหมายสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ และบุคลากรองค์การบริหารเทศบาลตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2.กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นายกเทศบาลตำบล รองนายกเทศบาลตำบล และปลัดเทศบาลลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 8 คน

3.กลุ่มตัวอย่างในการทดสอบ ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกชำ ตำบลสะแกชำ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 30 คน

4.กลุ่มตัวอย่างในการอบรม ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในเทศบาลตำบลลำปลายมาศและองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง ที่มีความสมัครใจเข้าร่วมการอบรม จำนวน 30 คน

3.กลุ่มเป้าหมาย

ได้กำหนดขอบเขตกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

3.1กลุ่มผู้นำองค์กร ได้แก่ นายกเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลรองนายกเทศบาลตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล แห่งละ 4 คน จำนวน 8 คน

3.2กลุ่มปฏิบัติการ ได้แก่ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวที่ปฏิบัติหน้าที่ในเทศบาลตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ และองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 30 คน

4.ขอบเขตด้านพื้นที่

4.1องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

4.2เทศบาลตำบลลำปลายมาศ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

5.ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ.2560 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ.2561 รวมระยะเวลา 1 ปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์”เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ใช้แนวทางวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้ดำเนินการวิจัยด้วยการลงภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ นายกเทศบาลตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกเทศบาล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล แห่งละ 4 คน จำนวน 8 คน จากสำนักงานเทศบาลตำบลลำปลายมาศ และสำนักงานองค์การบริหาร ส่วนตำบลบ้านสะแกโพรง สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อค้นหาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร

ระยะที่ 2 จัดโครงการอบสัมมนาเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร โดยมีบุคลากรจากสำนักงานเทศบาลตำบลและสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 2 แห่ง จำนวน 30 คน สมัครใจเข้าร่วมอบรมโครงการดังกล่าว ดำเนินการวัดผลการดำเนินโครงการโดยการใช้แบบสอบถามในระยะที่ 2 เพื่อพัฒนาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผล ต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร

ระยะที่ 3 ตรวจสอบปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้แนวทางวิธีการเชิงปริมาณ (Qualitative approach) ในการศึกษาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการศึกษาจากกลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน เป็นระยะเวลา 2 วัน

ผลการวิจัย

1) เพื่อศึกษาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

สรุปได้ว่า ปัจจัยทางพุทธศาสนาต่อการทำงานในองค์กรนั้น ควรใช้หลักพุทธธรรมเชิงบวก คือ การมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากว่าประโยชน์เพียงบางคนบางกลุ่มแบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ มีอิสระในการแสดงความคิด มุ่งประโยชน์ของหน่วยงานเป็นหลัก ปรึกษาหารือ หาแนวทางแก้ไขปัญหา มีกัลยาณมิตร และหลักพรหมวิหารธรรม 4 ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 ในการบริหารจัดการ ทำให้งานตรงไปตรงมากับทุกคน พูดน้อย อดทน พยายามประสานความร่วมมือภายในองค์กรอย่างเสมอ เอาใจเขามาใส่ใจเราให้ทุกคนเห็นว่าองค์กร คือ บ้านที่ให้ ที่พักพิงร่วมกันมองเห็นคุณค่าในตัวเอง ตระหนักในหน้าที่ๆได้รับมอบหมาย ใช้หลักครองตนด้วยศีล 5 ครองคนด้วยพรหมวิหาร 4 และครองงานด้วยอิทธิบาท 4 โดยยึดมั่น ในหน้าที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยยึดหลักธรรมาภิบาลในองค์กร ทำงานที่ได้รับผิดชอบให้ดีและให้ผลงานออกมาดี และยึดหลักการทำงานตามระเบียบขององค์กรมีระเบียบประกาศ มีการประชุม พูดคุยเพื่อความเข้าใจ ระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร

การบริหารบูรณาการแบบมีส่วนร่วม ร่วมคิด ช่วยกันออกความคิดเพื่องานที่ดี ร่วมทำ ช่วยเหลือกันทำงานตามพอใจ ร่วมรับประโยชน์ แบ่งผลประโยชน์โดยทั่วถึง ร่วมตรวจสอบ ช่วยเหลือกันแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นให้ความเชื่อถืออย่างจริงใจ ยกย่องชื่นชมในการประสบความสำเร็จ และมีการทำโทษ ตำหนิ ชี้แจงในงานที่มีปัญหา ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเอง มีความเป็นกัลยาณมิตร ตรงต่อเวลา และให้บริการแบบเสมอภาค โดยมีการบริหารแบบมีน้ำใจเสียสละและช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ นอกจากนั้น ถ้าไม่มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบปฏิบัติในองค์กร ก็จะมีการตักเตือน ลงทัณฑ์ และสุดท้ายคือการลงโทษมอบความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน, มอบสวัสดิการในการสร้างแรงจูงใจมีระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

สำหรับปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการศึกษาถึงความรู้สึก ของข้าราชการ บุคลากรและเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่กลุ่มตัวอย่างที่มีต่อองค์กรและมีการแสดงออกอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในการทำงานผ่านกรอบการทำงานที่ผู้นำองค์กรได้สร้างมาตรฐานไว้ปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านกระบวนการปฏิบัติงานนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงาน และวิธีการทำงาน

การสร้างกรอบแนวคิดพื้นฐานภายในองค์กรโดยการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ค่านิยม วัฒนธรรมองค์กรหรือพฤติกรรมองค์กรเพื่อสร้างความแตกต่างและโดดเด่นกว่าองค์กรอื่นๆ การกำหนดกรอบการปฏิบัติงานดังกล่าวนั้นต้องจำแนกลักษณะงานตามสายงานหลักและสายวิชาชีพ เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดขององค์กร และสร้างความรอบครอบในการใช้ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายเพื่อการปฏิบัติงานในราชการเท่านั้นซึ่งบุคลากรภายในองค์กรต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ในการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดพันธกิจขององค์กรเป็นหลัก

ปัจจัยภายในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านค่านิยมและการสร้างวัฒนธรรมองค์กรนั้นจะให้เห็นว่าองค์ประกอบของความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านค่านิยมและการสร้างวัฒนธรรมองค์กรนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 2 แห่ง เห็นพ้องต้องกันในประเด็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรด้วยการสร้างความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร รับผิดชอบ ปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ อย่างเคร่งครัดด้วยวิธีการที่เสริมสร้างความสามัคคีการสนับสนุนการทำงานเป็นทีม ก่อให้เกิดการเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย รวมทั้งการพัฒนาตนเองควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความสามารถที่ทันสมัยทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

ส่วนปัจจัยภายในองค์กรที่มีองค์ประกอบของความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านค่านิยมและการสร้างวัฒนธรรมองค์กร จะเห็นว่าองค์ประกอบส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นการสร้างองค์ความรู้ในองค์กร ซึ่งวัฒนธรรมการทำงานที่มีความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ มีความเคารพและสนับสนุนการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และจรรยาบรรณของทางราชการ เกี่ยวข้องหรือ

สัมพันธ์กับผลประโยชน์ของทางราชการรวมทั้งกระทำการใดๆ ที่จะทำให้เกิดการไม่สามารถปฏิบัติงานภายในองค์กรตามสายงานของตนเองได้อย่างต่อเนื่องและเที่ยงธรรม การสร้างวัฒนธรรมการทำงานดังกล่าวเป็นการส่งเสริม การพัฒนาศักยภาพของตนเองรวมทั้งพัฒนาประสิทธิผลและคุณภาพของการทำงานอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องจะทำให้บุคลากรในองค์กร มีการแสดงถึงความมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน มีความสามัคคี รู้แพ้รู้ชนะ รู้อภัยในองค์กรการสร้างวัฒนธรรมการทำงานนั้นยังเป็นการแสดงออกถึงการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมการระลึกถึงสติในการปฏิบัติงานที่สำคัญจะทำให้บุคลากรในองค์กรมีจิตสำนึกและยึดหลัก ความพึงพอใจและการตอบสนองของประชาชนผู้มาใช้บริการ

2)พัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

ในระยะพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรนี้ ใช้ผลการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้ดำเนินการวางแผนจัดกิจกรรม โครงการอบรมสัมมนา เชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อองค์กร ตามหลักพุทธจิตวิทยาของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยหลักของโมเดล ๔ อ แล้วดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการ วิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อนำเสนอปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบของบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ จากการทำกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้กำหนดให้ทำ พบว่าทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.43)

เมื่อทำการทดสอบหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ โครงการอบรมอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการกระบวนการสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยาด้วยโมเดล 4 อ มาใช้พบว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.43

3)เพื่อตรวจสอบกระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยได้ดำเนินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อองค์กรตามหลักโมเดล 4 อ โดยการจัดกิจกรรมประกอบด้วยเกมการศึกษา เป็นการจัดกิจกรรม ที่มีเปิดโอกาส ให้บุคลากรได้เล่นและมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยการพูดหรือการกระทำภายใต้กติกาข้อตกลง ซึ่งมีเนื้อหาในเกมแต่ละชุดส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม เนื้อหาในเกมและกิจกรรมที่สอดคล้องกัน ยังช่วยให้บุคลากรได้เกิดประสบการณ์ใหม่ และช่วยให้บุคลากร เกิดทักษะในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในด้านการช่วยเหลือ การแบ่งปัน การยอมรับ ตามกฎเกณฑ์ของสังคม

ผลของการดำเนินโครงการอบรมกระบวนการทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านกิจกรรมต่างๆ มีผลปรากฏดังนี้

1.เกมต่อเพลง ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากบุคลากรที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 0.15 (จาก 3.44 เพิ่มเป็น 3.59) สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ศลิษา เตรคุพ[8] เรื่อง “ประสิทธิผลของเกมและเพลงช่วยสอน ในรายวิชาภาษาเยอรมันเบื้องต้น 1 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกิดจากการใช้เกม มีแนวโน้มสูงกว่าการใช้เพลง ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีในการเรียนผ่านเพลงและเกม ผู้เรียนต้องการให้นำเกมมาใช้ในการสอนคำศัพท์ ไวยากรณ์ ทักษะการพูด และต้องการให้นำเพลงมาใช้ในการสอนคำศัพท์ และทักษะการฟัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลักคะณา เสโนฤทธิ์[9] ทำการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมก่อนและหลังการจัดกิจกรรม เกมการศึกษาของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเกมการศึกษาตั้งแต่สัปดาห์ที่1 ถึง 8 พบว่า ในแต่ละช่วงสัปดาห์ เด็กมีพฤติกรรมทางสังคม โดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ ระดับ $P < .01$

2.เกมช่วยเหลือกัน ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากบุคลากรที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 0.68 (จาก 3.32 เพิ่มเป็น 4.00) สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระพงศ์ บุญประจักษ์[10] ได้กล่าวถึง การช่วยเหลือว่าเป็นการพยายามที่จะช่วยบรรเทาความต้องการที่ไม่ใช่ทางอารมณ์แก่ผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือให้ข้อมูล ช่วยเหลือผู้อื่นทำงาน หรือเสนอสิ่งของที่ตนเองไม่เคยเป็นเจ้าของมาก่อนและบี (Bee.1985 : 396 – 401) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการช่วยเหลือเพื่อนของเด็กปฐมวัยว่า เป็นการแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงบวก ซึ่งอายุ 2 – 3 ปี จะมีชนิดของการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวก โดยเด็กจะทำตามคำขอร้องหรือคำแนะนำของเพื่อนมากกว่าคนที่ไม่ใช่เพื่อน ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว และบุคคลอื่นๆ รวมทั้งเพื่อน จึงสรุปได้ว่า การช่วยเหลือเป็นการพยายามที่จะบรรเทาความต้องการ โดยการใช้คำพูดหรือการแสดงการปลอบใจ หรือช่วยเหลือเพื่อนในเรื่องเล็กน้อย การจัดกิจกรรมเกมการศึกษา จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัย

---

[8] ศลิษา เตรคุพ, **ประสิทธิผลของเกมและเพลงช่วยสอนในรายวิชาภาษาเยอรมันเบื้องต้น 1**, วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553, หน้า 50.

[9] ลักคะณา เสโนฤทธิ์, **ผลการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย**, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย, 2551, หน้า 64.

[10] วีระพงศ์ บุญประจักษ์, **การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย,** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. สาขาการศึกษาปฐมวัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2545, หน้า 13.

3.เกมยอมรับผิดไหม ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากบุคลากรที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1.00 (จาก 3.12 เพิ่มเป็น 4.12) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลักคะณา เสโนฤทธิ์[11] เรื่องการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย พบว่า ช่วงสัปดาห์ที่ 4 และช่วงสัปดาห์ที่ 8 มีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมทางสังคมด้านการยอมรับเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ P < .01 ที่เป็นเช่นนี้ เพราะภาพในเกมแต่ละชุดเช่นเกมโดมิโน เกมจับคู่ภาพที่เหมือนกัน เกมลอตโต เกมภาพตัดต่อ ที่เด็กได้เล่นเป็นภาพที่มีเนื้อหาที่ดีและชื่อของเกมแต่ละชุด มุ่งเน้นพฤติกรรมในด้านการยอมรับ เช่น ชุดเธอเก่งจัง ชุดปรบมือให้นั่นไงคนเก่ง ชุดยอดเยี่ยมชุดเด็กเก่งวันนี้ และเมื่อครูให้เด็กลงมือเล่นเกมภายใต้กระบวนการที่มีกติกาข้อตกลง โดยการแสดงคำชมเชยกับเพื่อนที่เล่นเกมได้สำเร็จและถูกต้องเช่นการปรบมือ การชูนิ้ว เมื่อคนที่ได้รับคำชมเชย จากเพื่อน ก็รู้สึกดีใจ มีความสุข เด็กเริ่มคุ้นเคยกับกิจกรรมและสื่อ คือ เกมการศึกษาแต่ละชุด จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยระหว่างดำเนินกิจกรรม

4.เกมฉันทำได้ ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากบุคลากรที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 0.91 (จาก 3.40 เพิ่มเป็น 4.31) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมจินตนา คุปตสุนทร[12] เรื่อง การศึกษาความเชื่อมั่นในตนเอง ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การละเล่นพื้นบ้านของไทย พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับ การจัดประสบการณ์การละเล่นพื้นบ้านของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการจัดประสบการณ์มีคะแนน ความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ p<.01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐาน ข้อ 1 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดประสบการณ์การละเล่นพื้นบ้านของไทยเป็นการละเล่นที่สามารถส่งเสริมอิสรภาพแห่งตน สร้างแรงจูงใจให้เด็กทุกคนเกิดความกระตือรือร้นอยากจะเล่นหรือกล้าแสดงออก และให้ความร่วมมือ มีกฎกติกาไม่สลับซับซ้อนสามารถยืดหยุ่นง่ายต่อการเล่น ไม่เน้นการแข่งขัน ทำให้พบความสำเร็จได้โดยง่าย รู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะพัฒนาต่อไปเป็นความเชื่อมั่นในตนเองนอกจากนั้นการละเล่นพื้นบ้านของไทยยังช่วยส่งเสริมคุณธรรมทางจิตใจของเด็กรู้จากแพ้-ชนะ รู้จักอภัย

5.เกม Bingoสะท้อนความคิด ประสบความสำเร็จในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อองค์เนื่องจากบุคลากรที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1.14 (จาก 3.22 เพิ่มเป็น

---

[11] ลักคะณา เสโนฤทธิ์, **ผลการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย, 2551 หน้า 64.

[12] สมจินตนา คุปตสุนทร, **การศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การละเล่นพื้นบ้านของไทย,** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย, 2547 หน้า 63.

4.36) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์[13] กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากพฤติกรรมของบุคคลนั้น มีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ระหว่างบุคคล และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเรียนรู้ เกิดจากตัวแบบ การเรียนรู้ดังกล่าว เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรมจากตัวแบบการสังเกตการณ์ตอบสนองและปฏิกิริยาต่างๆของตัวแบบสภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำคำบอกเล่า และความน่าเชื่อถือของตัวแบบการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงเกิดขึ้น

6.เกมเปิดใจให้กัน ประสบความสำเร็จในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อองค์ เนื่องจากบุคลากร ที่เป็นกลุ่มควบคุม มีระดับความพึงพอใจโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1.14 (จาก 4.57 เพิ่มเป็น4.00) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภัค ไหวหกิจ[14] ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการรับรู้วินัยในตนเอง ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับ การจัดกิจกรรมการเล่านิทานคติธรรมและการเล่นเกมแบบร่วมมือ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย – หญิงอายุระหว่าง 5 – 6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานและการจัดกิจกรรมการเล่นแบบร่วมมือมีการับรู้วินัย ในตนเองหลังการทดลองไม่แตกต่างกันซ้ำยังไม่เป็นตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แต่พบว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานคติธรรมมีค่าคะแนนเฉลี่ย 39.87 และค่าเฉลี่ย 36.80 ตามลำดับแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ เด็กจะได้สร้างความสัมพันธ์เรียนรู้บทบาทของตนเองว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร เมื่อเด็กต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนอย่างมีความสุข มีทัศนะคติที่ดีต่อคนทั่วไป ซึ่งทำให้เด็กมีประสบการณ์ทางสังคมเพิ่มขึ้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กปฐมวัยให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่สูงขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

จากปัญหาที่ต้องการทราบที่ว่า กระบวนการเสริมสร้าง การพัฒนากระบวนการ และส่งเสริมปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อศึกษากระบวนการสร้าง การพัฒนากระบวนการและตรวจสอบกระบวนการปัจจัยทางพุทธจิตวิทยา ต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากร สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

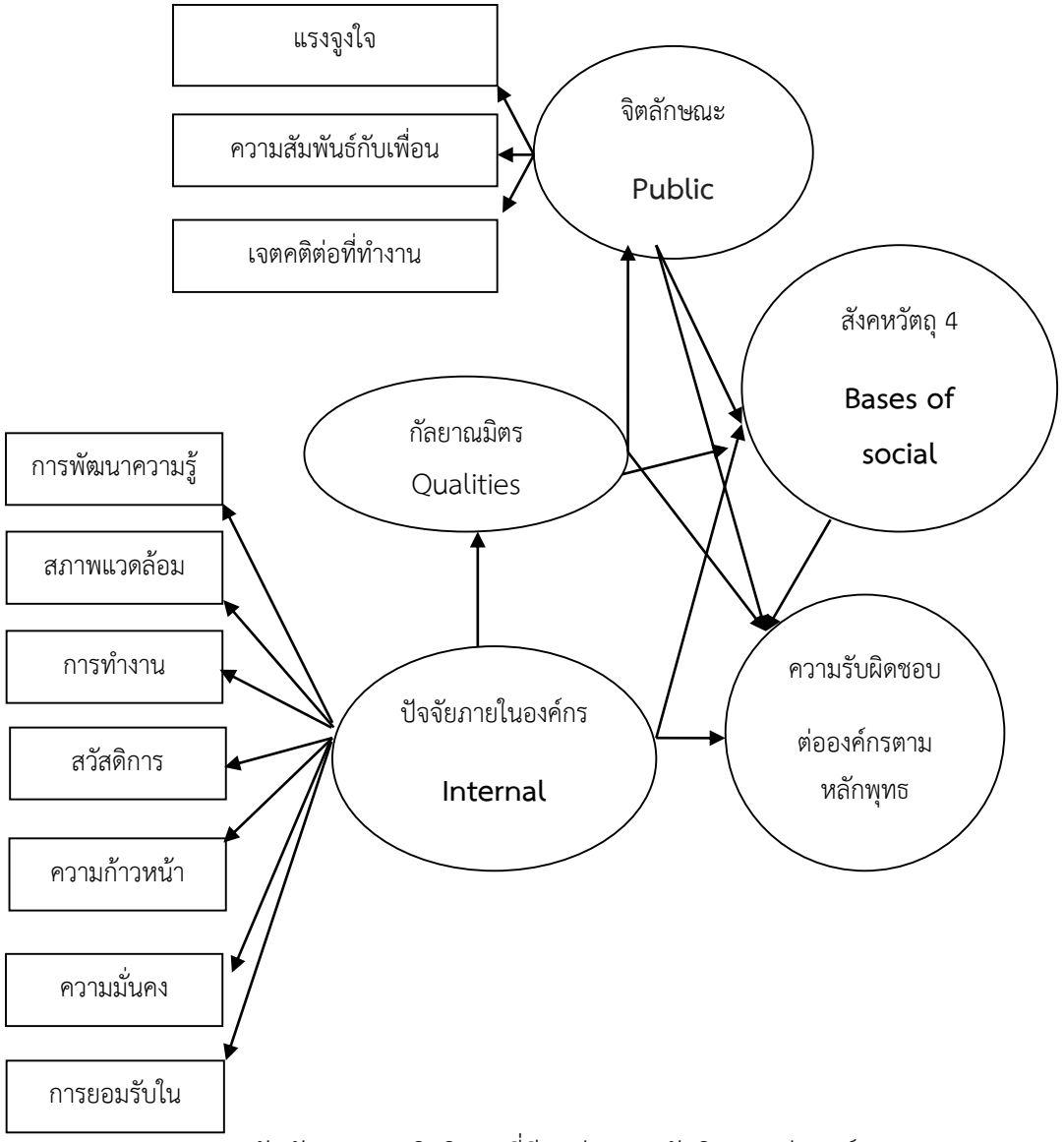
สรุปได้จากผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ค้นพบทั้งทางด้านการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์มาประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์จนเกิดองค์ประกอบต่างๆ ของการพัฒนาความรับผิดชอบต่อองค์กร

---

[13] สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต, **ในเอกสารประกอบการสอนวิชา ECED 201 สาขาการศึกษาปฐมวัย,** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550 หน้า 65.

[14] สุภัค ไหวหกิจ, **การเปรียบเทียบการรับรู้วินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่านิทานคติธรรมและการเล่นเกมแบบร่วมมือ**, ปริญญานิพนธ์ กศม. (การศึกษาปฐมวัย), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543 หน้า 61.

ของบุคลากรสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ จากการค้นพบผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการสร้างความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า IPM-Model กล่าวคือเป็นโมเดลของการสร้างความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งโมเดลดังกล่าวได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เรียกว่า “สังคหวัตถุ 4” เป็นตัวสำคัญในส่งเสริมพัฒนากระบวนการของ IPBQ-Model นั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ดังได้แสดงรายละเอียดโมเดลดังนี้



ภาพ : ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1จัดทำการสื่อสารอย่างชัดเจนถึงความเชื่อมโยงระหว่างผลการปฏิบัติงานและผลตอบแทนของบุคลากร

1.2 สร้างความมั่นใจและเสริมแรงจูงใจ ในการปฏิบัติงานที่สามารถแยกแยะผู้ที่มีผลงานการปฏิบัติงานดีและการประเมินผลงานอย่างยุติธรรมได้

1.3 กำจัดความลำเอียง ที่เป็นอุปสรรคในการทำงานที่สามารถส่งผลกระทบในเชิงลบ ต่อการสนับสนุนของบุคลากร เช่น การรับบุคลากรใหม่เข้าทำงาน ต้องโปร่งใส ไม่มีระบบอุปถัมภ์

1.4 เลือกคนให้เหมาะสมกับงานโดยคำนึงถึงคุณสมบัติของตำแหน่งงานและความสามารถของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้น มีการติดตามการพัฒนาและการประเมินผล บรรยากาศในการทำงาน ผู้บริหารต้องมีความสามารถและมีรูปแบบการบริหารที่เหมาะสมเพื่อสร้างแรงจูงใจของบุคลากร

1.5 มุ่งเน้นถึงผลตอบแทนที่ไม่ได้อยู่แค่ในรูปของเงินเท่านั้น เช่น เพิ่มสวัสดิการ ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่ารักษาสุขภาพ ให้โอกาสการเติบโตในหน้าที่การงาน การพัฒนาในด้านต่างๆและการยกย่องชมเชย

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1ควรกำหนดให้มีการสร้างกิจกรรมการร่วมกันระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เพื่อที่จะทำให้เกิดการละลายพฤติกรรมต่างๆ ที่จะส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรภายในองค์กร ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ผู้บริหารควรปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างเป็นกันเองระหว่างบุคลกรภายในองค์กร จะทำให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความรู้ ความสามารถ สามารถเข้าทำงานเข้ากับผู้บริหารงานได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ

2.3 ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานทั้งของฝ่ายบริหารและฝ่ายบุคลากรภายในองค์กร ให้มีการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ เพื่อที่จะให้ทั้งสองส่วนได้ทำงานร่วมกันอย่างเต็มความรู้ความสามารถ โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกมิติ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการ ในประเด็นด้านความรับผิดชอบต่อองค์กร จากการศึกษาการวิจัยทั้งการรวบรวมเอกสาร ตำรา ทฤษฎี และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามอย่างใกล้ชิด ผู้วิจัย ขอเสนอแนะให้ผู้ที่จะทำการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ ดังนี้

3.1 การศึกษาปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่มีผลต่อความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อหาทางป้องกัน การเกิดปัญหาต่างๆ ในการบริหารจัดการงานองค์กร

3.2 การศึกษาถึงเครื่องมือทางการบริหารสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้เสริมสร้างกระบวนการพัฒนาปัจจัยด้านความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็น การบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่

3.3 การศึกษาแนวทางกระบวนการเสริมสร้างปัจจัยด้านความรับผิดชอบต่อองค์กรของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยจิตวิทยาตะวันตกและด้วยหลักพุทธธรรม ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาบุคลกรในองค์กร ให้มีความเข้มแข็งและแรงจูงใจในการทำงานสืบไป

บรรณานุกรม

ปรียา ชัยนิยม, **การศึกษาความคิดเห็นของครูต่อการสอนความรับผิดชอบและความมีระเบียบวินัยโดย**

กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ในสถานศึกษา, ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การประถมศึกษา), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.

ลักคะณา เสโนฤทธิ์, **ผลการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย**, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

วีระพงศ์ บุญประจักษ์, **การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย,** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. สาขาการศึกษาปฐมวัย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.

ศรีสุดา ชินรัตนตรัย, **สุขภาพจิตนิสิตปริญญาโทวิชาเอกจิตวิทยาการให้คำปรึกษา,** บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2536.

ศลิษา เตรคุพ, **ประสิทธิผลของเกมและเพลงช่วยสอนในรายวิชาภาษาเยอรมันเบื้องต้น 1**, วารสาร

มนุษยศาสตร์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553.

สมจินตนา คุปตสุนทร, **การศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์**

การละเล่นพื้นบ้านของไทย, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย, 2547.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพมหานคร : สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559) ฉบับสรุป),**

กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟค, 2545.

_____, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แกไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545,** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554),** กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549.

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต, **ในเอกสารประกอบการสอนวิชา ECED 201 สาขา**

การศึกษาปฐมวัย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550.

สุภัค ไหวหากิจ, **การเปรียบเทียบการรับรู้วินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่านิทานคติธรรมและการเล่นเกมแบบร่วมมือ**, ปริญญานิพนธ์ กศม. (การศึกษาปฐมวัย), กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543.

ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ

AN ANALYTICAL STUDY OF TAKING CARE OF THE PATIENTS IN ACCORDANCE WITH THE WAY OF BUDDHISM AND LOCAL WISDOM IN NONG KHAI AND BUENG KAN PROVINCES

พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร.[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.
พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก
ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ
ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ1) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย และ 3) เพื่อศึกษาผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคายและจังหวัดบึงกาฬ โดยได้ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถา และจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลได้จากเอกสารต่างๆเป็นแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยจากการแบบสัมภาษณ์ นำเสนอโดยพรรณาวิเคราะห์ โดยลำดับ

ผลจากการวิจัยพบว่า

ความเจ็บป่วยหรือโรคมี 2 ประเภท คือโรคทางกายและโรคทางใจ โรคทางกายได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นกับอวัยวะในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น โรคปวดศีรษะ โรคเจ็บตา โรคหิด โรคทางกายนี้มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและความไม่สมดุลของธาตุ เป็นต้น ส่วนโรคทางใจ เกิดจากการที่จิตใจถูกครอบงำด้วยอุปกิเลสอาสวะ คือความโลภความโกรธและความหลง และความเจ็บป่วยที่มีในกาย สามารถทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ ในพระพุทธศาสนามีหลักในการดูแลรักษาโรคที่เกิดจากการเจ็บป่วย 2 แนวทางด้วยกัน คือการดูแลรักษาด้วยยาสมุนไพรและการดูแลรักษาด้วยธรรมโอสถ

แนวทางแรก สมุนไพรที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคของภิกษุนอกจากใช้เภสัชทั้ง 5 แล้วยังมีพืชต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอีกมากมาย เช่น รากไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ น้ำฝาด เกลือ มูลโค เป็นต้น ส่วนแนวทางที่สอง การดูแลรักษาโรคทางใจนั้นนอกจากรักษาด้วยโพชฌงค์ 7 และสัญญา 10

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ควบคู่กับการทำสมาธิเพื่อให้จิตสงบแล้วยังมีการแสดงธรรม และสนทนาธรรม เพื่อระงับความทุกข์ที่เกิดจากการเจ็บป่วย ต่าง ๆ ด้วยการฝึกจิตให้สงบได้เป็นอย่างดี

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬเป็นองค์ความรู้ ความสามารถที่สอดรับกับบริบทวัฒนธรรม ที่เกื้อหนุนในการนำไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพที่ยั่งยืน อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับปรุงและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีและยังสามารถนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพ ในการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การบำบัดรักษา และฟื้นฟูสุขภาพที่ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม โดยใช้หลักธรรมมานามัย 3 ประการ คือ กายานามัย จิตตานามัย และชีวิตานามัย การส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักกายานามัย เป็นการปรับความสมดุลของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกาย โดยการรับประทานอาหารที่สะอาดถูกหลักอนามัย และใช้สมุนไพร การนวดแผนไทย การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร และกายบริหารแบบไทย ๆ ส่วนจิตตานามัย เป็นการทำสมาธิสวดมนต์ และภาวนาเป็นการดูแลรักษาสุขภาพทางใจ และชีวิตานามัยเป็นการดำเนินชีวิตสายกลางมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีอาชีพที่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬจึงมีประโยชน์ต่อการนามาใช้ในการดูแลสุขภาพของคนไทยโดยรวมผู้วิจัยตั้งประเด็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างกัน โดย 1) เปรียบเทียบทรรศนะ 2) เปรียบเทียบความหมาย 3) เปรียบเทียบองค์ประกอบ 4) เปรียบเทียบ ชื่อโรคและการรักษา 5) เปรียบเทียบสมุฏฐาน และ 6) เปรียบเทียบการดูแล ส่วนทางด้านบรรเทาโรคด้วย พระธรรมโอสถนั้น ใช้พุทธานุภาพ คือ กุศลกรรมบถ 10 คือ ความทางกาย ทางวาจา และทางใจ

วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬนั้น ทั้งสองกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องความเจ็บป่วย และมีแนวคิดในเรื่องการรู้เท่าทันความเจ็บป่วย ซึ่งพุทธวิธีการดูแลรักษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคายและจังหวัดบึงกาฬมีการปรับตัวรับมือเมื่อเกิดความเจ็บป่วยขึ้นได้เป็นอย่างดีของแต่ละวิธีการรักษา

คำสำคัญ: วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, จังหวัดหนองคาย, จังหวัดบึงกาฬ,

ABSTRACT

There were three objectives in the research, which were: 1) to study how to take care of patients according to Buddhist ways; 2) to study how to take care of patients according to Thai local wisdom; 3) to study the applying results of patient care's method according to Buddhist ways and local wisdom in Nong Khai and Bueng Kan provinces. The qualitative research was conducted through the study of the primary documents, viz. Thai Tripitaka, commentaries and related research papers. Data collection was based on documents, conceptual theories of the research by interviewing and respectively presented by analytical description.

The research findings were found that illness or disease had two types, viz. physical and mental diseases. The physical diseases occurred with organs in various parts of the body, namely; headaches, eye diseases and scabies. The physical diseases were caused by seasonal changes and elemental imbalances. The mental diseases were

caused from the mind being overwhelmed by passion, viz. greed, anger and delusion. Moreover, physical illness could cause mental illness. There were two ways of disease cures in Buddhism, which were to take care with herbs and to take care with Dhamma.

The first way, there were, except for five kind medicines, herbs used in taking care of Buddhist monks, viz. roots, leaves, fruits, rubbers, acidulous water, salt and cow dung. The second way, taking care of mental diseases not only used with seven enlightenment factors and ten perceptions along with meditation practice in order to purify one's mind but also used preaching and conversing Dhamma in order to alleviate one's suffering from any illness by making the mind calm.

The whole of local wisdom in Nong Khai and Bueng Kan provinces, knowledge, any capabilities; matching with cultural contexts which supported applying in taking well care of health, occurred from any experiences which were well inherited, developed, adapted and chosen, could also be holistically used in taking care and strengthening health, disease prevention, treatments and health reactivation extended to the body, minds and environments by three Dhamānāmaya which were Kāyānāmaya, Cittānāmaya and Jīvitānāmaya. The health promotion with Kāyānāmaya was to balance four elements in the body by having healthy food, using herbs, Thai massage, herbal steam, herbal pressing and Thai exercise. The health promotion with Cittānāmaya was to chant, meditate, concentrate and purify one's mind. The health promotion with Jīvitānāmaya was to live with the middle way in appropriate environments and occupations. The local wisdom in Nong Khai and Bueng Kan provinces was essential for taking care of Thai people's heath. The researchers set comparative issues between similarities and differences; 1) view comparison, 2) significance comparison, 3) element comparison, 4) disease and cure comparison, 5) cause comparison and 6) care comparison. The alleviation with Dhamma was used by the Buddha's power and 10 wholesome courses of action which meant bodily, verbal and mental purity.

Both of patients' care methods according to Buddhist ways and local wisdom in Nong Khai and Bueng Kan provinces caused comprehension and awareness of diseases. Each of Buddhist ways in cares and cures along with local wisdom in Nong Khai and Bueng Kan provinces was well adapted to cope with any diseases.

Keywords: an analytical study, taking care of the patients in accordance with the way, Buddhism and local wisdom, Nong Khai province, Bueng Kan province

๑. บทนำ

การรักษาผู้ป่วยก็จะมีการป่วยสองแบบ คือ หนึ่งการป่วยทางจิต ซึ่งแน่นอนว่าการเข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วจะทำให้หายจากการป่วยแบบนี้ได้ แต่อีกแบบคืออาการป่วยทางกาย จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการรักษาในหลายประเด็น เช่น รับการรักษาจากโรงพยาบาล รักการรักษาจากแพทย์ทางเลือกในสาขาต่างๆ เป็นต้น จึงสามารถเป็นปัญหาเรื่องวิธีการดูแลผู้ป่วยเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะหากเรามีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ก็สามารถที่จะประกอบอาชีพหรือทำหน้าที่การงานได้อย่างสมบูรณ์ให้บรรลุเป้าหมายของตนเองได้ แต่หากมีสุขภาพอ่อนแอเจ็บป่วยก็จะต้องรีบหาทางรักษาเพื่อให้ร่างกาย หายเป็นปกติในเร็ววัน ความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ให้พิจารณาอยู่เนือง ๆ ว่า "เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บ เป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นความเจ็บไป

ได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่อาจล่วงพ้นความตายไปได้" สิ่งเหล่านี้เป็นสัจธรรมที่ไม่ว่าจะช้าหรือเร็ว ทุกคนต้องประสบพบอย่างแน่นอน[2]

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาที่ระบุถึงวิธีการดูแลรักษาโรคทางกาย และทางใจไว้มากมาย แต่ว่าโรคทั้ง ๒ ที่เกิดขึ้นนั้นมีวิธีการดูแลรักษาแตกต่างกัน คือ โรคทางกายนั้นก็ให้ใช้ยาอันเป็นปัจจัยหนึ่งในสี่ที่สำคัญของชีวิต[3] ในบางครั้งก็ใช้พุทธมนต์ในการดูแลรักษาโรคด้วย เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าประชวร พระมหาจุนทเถระได้สวดโพชฌงค์สูตรถวาย พระองค์ก็หายจากประชวร[4] คราวหนึ่งมีพระภิกษุอาพาธรูปหนึ่งนอนเกลือกกลิ้งอยู่กับอุจจาระและปัสสาวะของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงให้การดูแลรักษาด้วยการสรงน้ำให้ภิกษุรูปนั้นจนร่างกายสะอาด โดยไม่แสดงอาการรังเกียจแม้แต่น้อย ภิกษุรูปนั้นร่างกายสะอาดและหายจากอาพาธนั้นทันที[5] ส่วนโรคทางใจสามารถดูแลรักษาได้ด้วยการสนทนาธรรม ดังเช่น นกุลปิตาคหบดีป่วยด้วยโรคชรามีอาการเจ็บป่วยออดแอดอยู่เป็นประจำ พระพุทธเจ้าทรงสนทนาธรรมกับนกุลปิตาคหบดีด้วยพระองค์เองว่าแม้เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่จิตของเราจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย โดยใช้สติหรือใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นความจริงตามกฎไตรลักษณ์ เป็นการให้การดูแลทางด้านจิตใจ จิตใจไม่ฟุ้งซ่านผ่อนคลาย เบาสบายควบคุมสติได้ หายป่วยในฉับพลัน[6]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

(๓) เพื่อศึกษาผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการวิจัยเอกสารเป็นเป็นตัวเชื่อมหลัก ในการลงพื้นที่จริงในด้านการรวบรวมข้อมูล โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 แหล่งสำคัญคือ

---

[2] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/ ๗/๙๙.

[3]พระศรีวิสุทธิวงศ์ , **ธรรมะบำบัดโรคใจ**, (กรุงเทพมหานคร : วัดบวรมงคล, ๒๕๐๐), หน้า ๒๘.

[4] นันทนัช ชาวนาทุ่ง, "การศึกษาเปรียบเทียบกการบาบัดโรคโดยใช้วิธีการทางศาสนาระหว่าง ผู้นับถือศาสนาพุทธและคริสต์", **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓.

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

[6] นางประไพ เพิ่มกสิกรณ์, "การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๖๑), หน้า ๔๕.

(๑) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลี

(๒) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อันได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๓) รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ของการวิจัยในจังหวัดบึงกาฬ ที่มีการรักษาผู้ป่วยโดยแพทย์ทางเลือก และการรักษาผู้ป่วยทางใจในสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัด เพื่อทำการข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบ

๒) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่รวบรวมไว้แล้ว จึงนำมาจำแนกและกำหนดเป็นประเด็น เป็นหัวตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓) ขั้นนำเสนอข้อมูล เมื่อได้จำแนกข้อมูลและได้ประเด็นหัวข้อแล้ว จึงนำมาเสนอข้อมูลรายงานการวิจัย ในแบบพรรณนาวิเคราะห์ ให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพและได้ผลจริง

๔. เปรียบเทียบด้านการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ

การดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนาแน่นอนว่าต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการปูพื้นฐานของการรักษานั้น ผู้ป่วยนั้นต้องได้รับการปลูกศรัทธาในพระพุทธเจ้าก่อน แล้วก็จะวางพื้นฐานของการเข้าใจในอริยสัจ ๔ เพราะจะได้เข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของความจริงในโลกปัจจุบัน ก่อนจึงจะลงลึกในรายละเดียดของพระธรรมโอสถที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ได้แก่ สัญญา ๑๐ ประการ โพชฌงค์ ๗ ประการ ขันธ์ ๕ พรหมวิหาร ๔ หลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ต่อไปพระองค์ก็ทรงแนะให้ทำ สมาธิบำบัด การเดินจงกรม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การฟังธรรม การพิจารณาธรรม การปฏิบัติตามธรรม เป็นต้น[7]

เปรียบเทียบด้านการบรรเทาโรคด้วยธรรมโอสถ

การดูแลสุขภาพโดยธรรมโอสถ เพื่อให้จิตใจผ่องแผ้ว เบิกบานนั้นมีอยู่มากมายหลายวิธี แต่ละวิธีก็เหมาะกับแต่ละคนแตกต่างกันไป วิธีหนึ่งอาจใช้กับคนหนึ่งได้ผล แต่อาจใช้กับอีกคนไม่ได้ผลเลยก็มี ซึ่งการดูแลผู้ป่วยในทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยซึ่งมีรายละเอียดดังตารางดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบด้านการบรรเทาโรคด้วยธรรมโอสถ

การบรรเทาโรคด้วยธรรมโอสถตามแนวทางพระพุทธศาสนา	การบรรเทาโรคด้วยธรรมโอสถในภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ

[7] สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์วรานุวัฒน์ เจ้าคณะตำบลชมภูพร ตำบลชมภูพร อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ, วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๖.

๑. พระธรรมโอสถที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ได้แก่ สัญญา ๑๐ประการ โพชฌงค์ ๗ ประการ ขันธ์ ๕ พรหมวิหาร ๔ หลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ต่อไปพระองค์ก็ทรงแนะให้ทำ สมาธิบำบัด การเดินจงกรม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การฟังธรรม การพิจารณาธรรม การปฏิบัติตามธรรม เป็นต้น	๑. การดูแลสุขภาพจิต โดยการนั่งสมาธิ เดินจงกลมและการสวดมนต์ เพื่อเป็นการฝึกจิตพัฒนาจิต ทำให้จิตสงบ จิตมีความเข้มแข็ง มีพลังเกิดปัญญา ย่อมเลือกมีพฤติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพที่ไม่ตามใจตนเองด้วยกิเลสและความอยากคือตัณหา

เปรียบเทียบความเหมือน

ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึง หลักธรรมที่มีความหมายลึกซึ้ง เช่นพระพุทธองค์ทรงสาธยายถึงอานุภาพของโพชฌงค์ ๗ ประการ แล้วสามารถรักษา พระมหากัสสปะ และพระมหาโมคัลลานะให้หายจากอาพาธรุนแรงได้ เป็นการพยาบาลผู้ป่วยทางด้านจิตใจ เป็นต้น

ในภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ กล่าวถึง การดูแลสุขภาพจิตโดยการนั่งสมาธิ เดินจงกลมและ การสวดมนต์ เพื่อเป็นการฝึกจิต พัฒนาจิต ทำให้จิตสงบ จิตมีความเข้มแข็ง มีพลังเกิดปัญญา

สรุป การดูแลสุขภาพโดยธรรมโอสถทั้ง ๒ แนวทาง เพื่อให้จิตใจผ่องแผ้ว จิตสงบ แล้วจะเกิดปัญญา รู้แจ้ง ทั้ง ๒ วิธีนี้ เมื่อจิตเข้มแข็งก็เกิดปัญญา และย่อมเลือกมีพฤติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพที่ไม่ตามใจตนเอง เป็นการฝึกจิตถึงขั้นละกิเลสได้ เป็นต้น

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ การศึกษาวิจัยถึงวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยถึงวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า “พระพุทธศาสนา” มิได้ปฏิเสธการมีอยู่จริงของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยและยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ แต่มิได้ให้ความสำคัญต่อการมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ทรงชี้ให้เห็นว่าการหวังพึ่งอำนาจทางความเชื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีขีดจำกัดและไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม

ส่วนวิธีการดูแลรักษา สามารถสรุปประเด็นได้ ๒ อย่าง คือการดูแลรักษาทางกายและทางใจ โดยอาศัยยาสมุนไพร ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนามีมากมาย โดยเฉพาะพระวินัยปิฎกในหมวดเภสัชขันธกะ ได้ระบุถึงการดูแลรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยเภสัช ๕ ชนิด คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย พร้อมทั้งยาสมุนไพรที่ได้จากรากไม้ต่าง ๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ แร่ธาตุต่าง ๆ เช่นเกลือ กามะถัน ผงมูลโคแห้งแก้แผลพุพองและกลิ่นตัว และยานัตถุ์แก้ปวดหัว ส่วนการดูแลรักษาทางใจ ทรงใช้วิธีการดูแลรักษา โดยใช้หลักธรรม ต่าง ๆ ได้แก่ หลักสัญญา ๑๐ ประการ, หลักธรรมโพชฌงค์ ๗ ประการ, ขันธ์ ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, และหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการป้องกันโรคมากกว่าการดูแลรักษา พระองค์ทรงให้ใช้ปัญญาและวิธีการนอกจากการใช้ตัวยา ผู้ปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีโรคน้อย มีโรคเบาบาง ไม่เป็นโรคทางกายและทางใจตามความหมายทางพุทธศาสนาและทางจิตเวช เช่นการใช้สติตั้งมั่นอยู่ การพิจารณาถึงความเป็นไปของจิต เช่นพระบรมศาสดาทรงมีความสามารถที่จะดูแลรักษาโรค คือกิเลสพร้อมทั้งอนุสัยอันได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความมัวเมาพระองค์ทรงใช้ญาณตรวจดูโรค เมื่อรู้

ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้ว ก็ทรงวางยา (แสดงธรรม) คือธรรมะโอสถ ธรรมะบางหมวดเมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทาให้จิตใจสงบระงับผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายให้หายจากโรคทางกายและโรคทางใจได้ ดังพระมหากัสสปะเถระที่อาพาธ พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมแล้วพระองค์ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟังพระมหากัสสปะพิจารณาตามธรรมนั้นก็หายจากโรค เมื่อภิกษุอาพาธพระองค์ทรงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายรักษาพยาบาลกันเอง

๕.๒ รูปแบบวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

การดูแลสุขภาพตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยสามารถดูแลสุขภาพด้วยการยึดหลักตามพระพุทธศาสนาแบบสบาย ๆ ผ่อนคลาย เมื่อภาวะเจ็บป่วยและภาวะที่ได้รับการวินิจฉัยโรคว่าเจ็บป่วยจะใช้วิธีการนวดแบบไทยเพื่อบาบัดรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพสมรรถภาพ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมานานัย เป็นวิธีการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยวิธีหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬด้านการส่งเสริม ป้องกันสุขภาพ ดูแล บาบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะที่สมบูรณ์ เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เนื่องจากเป็นการดูแลรักษาที่อาการของโรคแล้วยังแก้ที่ต้นเหตุของอาการของโรครวมถึงปัญหาอื่น ๆ ของผู้ป่วย เช่นภาวะจิตใจอารมณ์ พฤติกรรมของผู้ป่วยที่เป็นปัจจัยให้อาการของผู้ป่วยรุนแรงมากขึ้น จึงควรนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อการดูแลสุขภาพเมื่อภาวะปกติ, ภาวะรับรู้ว่าเจ็บและภาวะที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเจ็บป่วย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

๕.๓ ผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย และจังหวัดบึงกาฬเป็นเรื่องของความเชื่อมากกว่าเป็นเรื่องของปัญญาถ้าหากมีความเชื่อแต่ไม่ใช้ปัญญาเข้าช่วย ก็อาจเข้าถึงความสุขได้เหมือนกัน แต่ความสุขนั้นมักเป็นความสุขชั่วแล่นชั่วพริบตาผิดจากความสุขที่แท้จริงอันเกิดจากปัญญา ซึ่งอาจเป็นความสุขที่ถาวรก็ได้ เพราะเหตุนี้ ตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมีปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผล เห็นจริงตามความเป็นจริงที่แนะนำสั่งสอนไว้ และประพฤติปฏิบัติตนไปตามหลักธรรมนั้นโดยลาดับ ก็จะประสบแต่ความสุข เป็นขั้น ๆ จนกว่าจะบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงอันเป็นที่สุดของชีวิต ซึ่งเรียกว่า "นิพพาน"

ผลของการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา ทางกายและทางใจแยกเป็น 4 ประเด็น คือ

๑) ผลด้านสุขภาพกายในพระพุทธศาสนา ทำให้มีร่างกายสดชื่น แข็งแรง ผ่องใส จิตใจเบิกบาน ปราศจากโรคภัยต่าง ๆ สามารถทากิจของสงฆ์ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

๒) ผลด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส จิตไม่แปรปรวน ไม่ฟุ้งซ่าน มีความจาดี มีจิตเป็นกุศล สามารถขจัดโลภะ โทสะ โมหะ และสามารถเข้าถึงธรรมชั้นสูงได้เร็วขึ้นกว่าเดิม

๓) ผลด้านพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ยึดหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดการบัญญัติทั้งวินัยและคุณธรรม สำหรับผู้ป่วยและผู้ให้การรักษาผู้ป่วย

๔) ผลด้านสังคมในพระพุทธศาสนา เกิดความผาสุกในหมู่คณะ แบ่งเบาภาระสังคม คนในสังคมมีความสนใจ มีเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสันติ

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาทัศนะวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา และวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย จากการศึกษาพบว่า การดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ การดูแลแบบรูปธรรม เป็นการดูแลรักษาโดยตรงจากสมุนไพร การดูแลตามอาการ การเช็ดรักษาทำความสะอาดร่างกาย และการดูแลแบบนามธรรม เช่น การใช้ พุทธานุภาพ การแสดงธรรม-สนทนาธรรม และใช้ธรรมโอสถในการดูแลรักษา ส่วนการรักษาแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ ๑. การรักษาทางกาย การดูแลรักษาทางกาย โดยการใช้สมุนไพรและการดูแลทางกายอื่นๆ ๒.การรักษาทางใจ หรือฤทธานุภาพ เป็นการดูแลรักษาโดยใช้พลังจิต หรือคาถาอาคม ซึ่งทั้งการดูแลรักษาผู้ป่วยทั้งทางพระพุทธศาสนาและทางภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยนี้ ทั้ง ๒ แนวทางนี้ มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน เพราะปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีการอนุรักษ์และสืบทอดเท่าที่ควร ดังนั้น ทางรัฐบาลจึงควรให้การส่งเสริมเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

นันทนัช ชาวนาทุ่ง. "การศึกษาเปรียบเทียบกการบาบัดโรคโดยใช้วิธีการทางศาสนาระหว่าง ผู้นับถือศาสนาพุทธและคริสต์". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

ประไพ เพิ่มกสิกรณ์. "การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระศรีวิสุทธิวงศ์ . ธรรมะบำบัดโรคใจ. กรุงเทพมหานคร : วัดบวรมงคล, ๒๕๐๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ปัจจัยเชิงพุทธในการบูรณการเพื่อการบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
Buddhist factors in the integration of Organizational Management for Maximum Efficiency

ฑัมม์พร นิพนธ์พิทยา*

บทคัดย่อ

ปัจจัยเชิงพุทธในการบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพ เป็นการกล่าวถึง การบูรณาการปัจจัยที่เป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการบริหารจัดการองค์การ เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการบริหารจัดการองค์การ โดยปัจจัยจูงใจหรือแรงจูงนั้นเป็นพลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรม บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา นิยามของปัจจัยจูงใจหรือแรงจูงใจ แรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาตามอิทธิบาท 4 ปัจจัยค้ำจุน องค์ประกอบของปัจจัยค้ำจุน ความหมายของปัจจัยค้ำจุนตามองค์ประกอบ

คำสำคัญ : ปัจจัยจูงใจเชิงพุทธ, การบริหาร, ประสิทธิภาพ

Abstract

Motivation of Buddhist Factoring and adminicle factoring in Definition and integration is the factor of integration for benefit taking in organization administration. This article aims to study the definition of motivation factor, Motivation of Buddhist Factor by Iddhipada 4 is the adminicle factoring and the component of adminicle factoring, the meaning of adminicle factoring by component.

Keywords: Buddhist Factoring, Management, Efficiency

บทนำ

ปัจจัยจูงใจเชิงพุทธ และปัจจัยค้ำจุน : นิยาม และการบูรณาการ เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการบริหารจัดการองค์การ โดยปัจจัยจูงใจหรือแรงจูงนั้นเป็นพลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรมนั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูงจะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละ แต่คนมีมีแรงจูงใจต่ำจะไม่แสดงพฤติกรรมหรือไม่ก็ล้มเลิกการกระทำก่อนบรรลุเป้าหมาย นอกจากแรงจูงใจตามทฤษฎีทางตะวันตกแล้วก็ยังปรากฏแรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งแรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏก็คือ อิทธิบาท 4 (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย) อันประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) การที่คนจะแสดงพฤติกรรมที่เป็นแรงผลักจากข้างในด้านเดียวนั้นอาจไม่พอ จึงควรมีปัจจัยค้ำจุนเข้ามาเป็นแรงผลักอีกแรงหนึ่งด้วย ปัจจัยค้ำจุนไม่ใช่สิ่งจูงใจให้คนทำงาน หรือไม่มีคุณค่าในด้านการจูงใจคน แต่มันเป็นปัจจัยที่มีส่วนสร้างความพอใจแก่บุคคลที่ทำงาน หรือการป้องกันมิให้เกิดความไม่พึงพอใจในงาน มีส่วนทำให้การทำงานสุขสบายมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นเพียงมาตรการหนึ่งในการสนองความต้องการของคน ถ้าหากว่าภาวะแวดล้อมที่ได้จัดไว้ดีเพียงพอแล้ว ก็เป็นการสนองความต้องการของคนในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นด้วย

* นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นิยามของปัจจัยจูงใจ

ปัจจัยจูงใจหรือแรงจูงใจ คือพลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรมนั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูงจะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละแต่คนมีมีแรงจูงใจต่ำจะไม่แสดงพฤติกรรมหรือไม่ก็ล้มเลิกการกระทำก่อนบรรลุเป้าหมาย มีผู้ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้หลากหลายดังนี้

กลุ่มที่ให้ความหมายของแรงจูงใจในการทำงาน ที่หมายถึง พลังทั้งจากภายในและภายนอก เช่น พลังทั้งจากภายในและภายนอกซึ่งช่วยกระตุ้นพฤติกรรมให้บุคคลทำในสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมายด้วยความเต็มใจและเป็นตามกระบวนการจูงใจของแต่ละบุคคล (ชาญศิลป วาสบุญมา, 2546) สิ่งเร้าจากภายใน สิ่งจูงใจหรือสิ่งโน้มน้าวใจให้บุคคลเกิดพฤติกรรม เกิดความคิด ความเชื่อมั่นและความมานะพยายามที่จะกระทำ และคงไว้ซึ่งการกระทำนั้น ๆ เพื่อจะบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งตามที่ตัวบุคคลหรือองค์การได้ตั้งไว้(ชาญเดช วีรกุล, 2552) แรงผลักดันทั้งจากภายนอกและภายในซึ่งช่วยกระตุ้นทิศทางหรือแนวทางของพฤติกรรมให้บุคคลกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมายด้วยความเต็มใจ และเป็นไปตามแรงจูงใจของบุคคล(ศุภลักษณ์ ตรีสุวรรณ, 2548) นอกจากนั้นยังหมายถึง ปัจจัยหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มากระตุ้นหรือชักนำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ แรงจูงใจจะมีทั้งแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอก บุคคลที่มีแรงจูงใจภายในจะมีความสุขในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพราะมีความพึงพอใจโดยตัวของเขาเองไม่ได้หวังรางวัลหรือคำชม ส่วนบุคคลที่มีแรงจูงใจภายนอกจะทำอะไรต้องได้รับการยอมรับจากผู้อื่น หวังรางวัลหรือผลตอบแทน(ศิริพร จันทศรี, 2550)

แต่ก็มีบางท่านที่ให้ความหมายแบบกว้าง ๆ เช่น แรงจูงใจในการทำงาน หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่เป็นแรงผลักดัน หรือกระตุ้นให้บุคคลปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมด้วยความเต็มใจ เพื่อที่จะนำมาซึ่งการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมูลเหตุจูงใจที่สำคัญคือ ความต้องการ ความพึงพอใจในการทำงานจะนำมาซึ่งการปฏิบัติที่ดีของบุคลากรทำให้บุคลากรมีความและจงรักภักดีต่อองค์การ ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จขององค์การในระยะยาว(ธิดา สุขใจ, 2548) เป็นความสามารถในการตอบสนองความต้องการ หรือทำให้เกิดความพึงพอใจอันเนื่องมาจากความสามารถในการตอบสนองความต้องการดังกล่าว สิ่งใดก็ตามที่สามารถทำให้เกิดความพึงพอใจขึ้นมาได้ อาจถือว่าเป็นสิ่งล่อใจและสิ่งจูงใจ (Incentive) ซึ่งจะกลายเป็นเป้าหมาย (Goal) ที่บุคคลแสวงหาในองค์การ สิ่งจูงใจหรือเป้าหมายนี้อาจเป็นสิ่งจูงใจ หรือเป้าหมายทางปฏิฐานหรือทางบวก (Positive) หรืออาจเป็นสิ่งจูงใจหรือเป้าหมายทางนิเสธหรือทางลบ (Negative) (สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, 2550) และแรงจูงใจ คือสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคลเป็นแรงขับ เป็นพลังของแต่ละคนที่ทำให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจนสำเร็จโดยมีกระบวนการเกิดจากการที่มนุษย์ทุกคนมีความคาดหวัง ความต้องการ (Needs) และเป้าหมายในชีวิต ทำให้เกิดแรงขับ (Drive) เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย (Goals) เพราะฉะนั้นแรงจูงใจจึงมิอิทธิพลในการกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และรักษาพฤติกรรมนั้นไว้เพื่อให้ตนเองนั้นได้สิ่งที่คาดหวังหรือต้องการ (สุชาดา สุขบำรุงศิลป์, 2553)

ดังนั้น แรงจูงใจในการทำงาน จึงหมายถึง พลังทั้งจากภายในและภายนอกซึ่งช่วยกระตุ้นพฤติกรรมให้บุคคลทำในสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมายด้วยความเต็มใจ และกระตุ้นหรือชักนำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ จะทำให้มีความสุขในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพราะมีความพึงพอใจโดยตัวของเขาเอง ไม่ได้หวังรางวัลหรือคำชม

แรงจูงใจจึงมีประโยชน์หลายอย่างทั้ง เสริมสร้างกำลังใจในการปฏิบัติงานให้แต่ละบุคคลในองค์การส่งเสริมและเสริมสร้างสามัคคีธรรมในหมู่คณะ สร้างขวัญและกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงาน แก่ผู้ปฏิบัติงานในองค์การช่วยเสริมสร้างให้เกิดความจงรักภักดีต่อองค์การ ช่วยทำให้การควบคุมดำเนินไปด้วยความราบรื่นอยู่ในกรอบแห่งระเบียบวินัย และมีศีลธรรมอันดีงาม ลดอุบัติเหตุและอันตรายในการปฏิบัติงาน เกื้อกูลและจูงใจให้สมาชิกขององค์การเกิดความคิดสร้างสรรค์ในกิจการต่าง ๆ ในองค์การ ทำให้เกิดศรัทธาและความเชื่อมั่นในองค์การที่ตน

ปฏิบัติงานอยู่ ทำให้เกิดความสุขกาย สุขใจ ในการทำงาน และก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน(สุพัตรา สุภาพ, 2541)

ปัจจัยจูงใจเชิงพุทธ

แรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏก็คือ อิทธิบาท 4 (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย) ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) จากองค์ประกอบดังกล่าวสามารถได้ความหมายได้ดังนี้

ฉันทะ (ความพอใจ) หมายถึง ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) เพื่อความสำเร็จในการทำงานของบุคคล ซึ่งมีความหมายคล้ายกันคือ การที่บุคคลสามารถทำงานได้เสร็จสิ้นและประสบความสำเร็จอย่างดี เป็นความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ การรู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อผลงานสำเร็จจึงเกิดความรู้สึกพึงพอใจและปลาบปลื้มในผลสำเร็จของงานนั้น ๆ(Herzberg, Frederick and others, 1959) เป็นความรู้สึกรักชอบยินดีเต็มใจ หรือมีเจตคติที่ดีของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพอใจจะเกิดเมื่อได้รับตอบสนองความต้องการ ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ความพึงพอใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ ความรู้สึก และทัศนะของบุคคล อันเนื่องมาจากสิ่งเร้าและสิ่งจูงใจ โดยอาจเป็นไปในเชิงประเมินค่าว่าความรู้สึกหรือทัศนคติต่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปในทางลบหรือบวก(อุทัยพรรณ สุดใจ, 2545) สิ่งที่ควรจะเป็นไปตามความต้องการ ความพึงพอใจเป็นผลของการแสดงออกของทัศนคติของบุคคลอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้สึกเอนเอียงของจิตใจที่มีประสบการณ์ที่มนุษย์เราได้รับอาจจะมากหรือน้อยก็ได้ และเป็นความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ(กชกร เปาสุวรรณ และคณะ, 2550) เป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งรวมไปถึงความพึงพอใจเป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งรวมไปถึงความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วย การมีความสุขที่ทำงานร่วมกับคนอื่นที่เข้ากันได้มีทัศนคติที่ดีต่องานด้วยได้กล่าวถึง(Applewhite, P. B., 1965) และยังหมายถึงสภาพหรือระดับความพึงพอใจที่เป็นผลมาจากความสนใจและเจตคติของบุคคลที่มีต่องาน (Good, C. V., 1973)

ดังนั้นฉันทะ (ความพอใจ) จึงหมายถึง ความต้องการที่จะทำงานนั้นให้ประสบความสำเร็จอย่างดี ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อผลงานสำเร็จจึงเกิดความรู้สึกพึงพอใจและปลาบปลื้มในผลสำเร็จของงานนั้น ๆ

วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) ถือเป็นความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization) เนื่องจากเป็นความต้องการสูงสุดของแต่ละบุคคล เช่น ความต้องการที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างได้สำเร็จ ความต้องการทำทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง (Maslow, Abrah, 1970) เป็นแรงจูงใจซึ่งกำหนดทิศทางการกระทำเพื่อให้ได้ตามค่านิยมของตน คือคาดหวังว่าจะได้ตามค่านิยม เป็นแรงจูงใจให้บุคคลใช้ความพยายามกระทำให้สำเร็จ และความสำเร็จของงานเกิดจากความพยายามบวกกับความสามารถของตนด้วย(Vroom, H Victor, 1964) เพื่อให้ได้รับการยอมรับนับถือ ซึ่งการยอมรับนับถือจะแฝงอยู่กับความสำเร็จในงานด้วย(Herzberg, Frederick and others, 1959) เช่นเดียวกันก็ถือเป็นความต้องการประสบความสำเร็จ (nAch) ซึ่งบุคคลจะแสวงหาแนวทางเพื่อก้าวไปข้างหน้าจะใช้ความพยายามเพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จ และจะมีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาต่างๆ(McClelland, David C, 1961)

ดังนั้นวิริยะ (ความเพียร) จึงหมายถึง ความขยันหมั่นเพียร ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอยเพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จ และความสำเร็จของงานนั้นก็เกิดจากความพยายามบวกกับความสามารถของตนด้วย

จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) หมายถึง ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศหัวใจให้แก่สิ่งที่ทำ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) ถือเป็นความรับผิดชอบ ซึ่งหมายถึง ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานใหม่ ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบได้อย่างเต็มที่ โดยไม่มีการตรวจสอบหรือควบคุมอย่างใกล้ชิด(Herzberg, Frederick and others, 1959) เป็น

คุณลักษณะของบุคคลซึ่งแสดงออกโดยมีความสนใจ เอาใจใส่ตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายด้วยความพากเพียร พยายาม อดทนต่ออุปสรรคใด ๆ ที่ขัดข้อง มีการวางแผนงานอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้(ขวัญฤดี ขำช่อนสัตย์, 2542) จะเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยาและตามกฎเกณฑ์ของสังคม แม้ว่าจะไม่มีการใช้อำนาจในการบังคับควบคุมก็ตาม (ลักขณา สะแกคุ้ม, 2543)

ดังนั้น จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) หมายถึง ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศหัวใจให้แก่สิงที่ทำ เอาใจใส่ตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมาย มีการวางแผนงานอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) หมายถึง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ได้ทำการตรวจสอบไปแล้ว การปรับปรุงอาจเป็นการแก้ไขปรับปรุงแบบเร่งด่วน เฉพาะหน้า หรือการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเดิม การปรบปรุงอาจนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงานต่างไปจากเดิม เมื่อมีการดำเนินงานตามวงจร PDCA ในรอบใหม่ ข้อมูลที่ได้จากการปรับปรุงจะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพเพิ่มขึ้นด้วย (ปิ่นมณี ขวัญเมือง, 2557)

ดังนั้น วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) หมายถึง การหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง และหรือการจัดทำมาตรฐานใหม่ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการยกระดับคุณภาพ

ปัจจัยค้ำจุน

ปัจจัยค้ำจุนไม่ใช่สิ่งจูงใจให้คนทำงาน หรือไม่มีคุณค่าในด้านการจูงใจคนแต่มันเป็นปัจจัยที่มีส่วนสร้างความพอใจแก่บุคคลที่ทำงาน หรือการป้องกันมิให้เกิดความไม่พึงพอใจในงานมีส่วนทำให้การทำงานสุขสบายมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นเพียงมาตรการหนึ่งในการสนองความต้องการของคน ไม่ใช่สิ่งที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจให้บุคคลทำงาน ถ้าหากว่าภาวะแวดล้อมที่ได้จัดไว้ดีเพียงพอแล้ว ก็เป็นการสนองความต้องการของคนในการทำงานเท่านั้น(Herzberg, Frederick and others, 1959)

1 องค์ประกอบของปัจจัยค้ำจุน

ปัจจัยค้ำจุน (Maintenance Factor) หรืออาจเรียกว่า ปัจจัยสุขอนามัย ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่จะค้ำจุนให้แรงจูงใจในการทำงานของบุคคลมีอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีหรือมีในลักษณะไม่สอดคล้องกับบุคคลในองค์การบุคคลในองค์การจะเกิดความไม่ชอบงานขึ้น และปัจจัยที่มาจากภายนอกบุคคล ได้แก่

จากการศึกษาสามารถสรุปองค์ประกอบของบรรยากาศองค์กรได้ดังตารางต่อไปนี้

องค์ประกอบของปัจจัยค้ำจุน	Herzberg (1959)	Glimmer (1971)	French (1982)	สุนันทา เลาหนันทน์	Locke (1976)	ความถี่
เงินเดือนและผลตอบแทนอื่น	✓	✓	✓	✓	✓	5
โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต	✓	✓	✓	✓	✓	5
สถานะของอาชีพ	✓	✓	✓	✓	✓	5
สภาพการทำงาน	✓	✓	✓		✓	4

องค์ประกอบของปัจจัยค้ำจุน	Herzberg (1959)	Glimmer (1971)	French (1982)	สุนันทา เลาหนันทน์	Locke (1976)	ความถี่
ความมั่นคงในการทำงาน	✓	✓	✓	✓		4

ในการศึกษาครั้งนี้ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานนั้นใช้ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) เป็นองค์ประกอบที่ไม่ได้เกี่ยวกับตัวงานโดยตรง แต่มีความเกี่ยวโยงกับการปฏิบัติงาน (Extrinsic Factors) เป็นปัจจัยที่ไม่ใช่สิ่งจูงใจ แต่สามารถทำให้บุคลากรพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจที่จะปฏิบัติงานได้ มีอยู่ 5 องค์ประกอบคือ 1) เงินเดือนและผลตอบแทนอื่น 2) โอกาสความก้าวหน้าในอนาคต 3) สถานะของอาชีพ 4) สภาพการทำงาน 5) ความมั่นคงในการทำงาน

2 ความหมายของปัจจัยค้ำจุนตามองค์ประกอบ

1) เงินเดือนและผลตอบแทนอื่น มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เงินเดือนและผลตอบแทนอื่น หมายถึง เงินเดือนและการเลื่อนขั้นเงินเดือนในหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้เป็นที่พอใจของบุคลากรในการทำงาน(Herzberg, Frederick and others, 1959) นอกจากนั้นยังหมายถึง ค่าจ้างหรือรายได้จะมีความสัมพันธ์กับเงินซึ่งผู้ปฏิบัติงานมักจะจัดอันดับค่าจ้างนี้ไว้ในอันดับเกือบสูง แต่ก็ยังให้ความสำคัญน้อยกว่าโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน และความมั่นคงปลอดภัย องค์ประกอบนี้มักจะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจมากกว่าความพึงพอใจ ผู้ชายจะเห็นค่าจ้างเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าผู้หญิง และผู้ที่ปฏิบัติงานในโรงงานจะเห็นว่าค่าจ้างมีความสำคัญสำหรับเขามากกว่าผู้ที่ปฏิบัติงานในสำนักงาน หรือหน่วยงานของรัฐบาล นอกจากนั้นยังได้อธิบายเกี่ยวกับผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานเพิ่มเติมว่า หมายถึง เงินบำเหน็จตอบแทนเมื่อออกจากงาน การบริการและการรักษาพยาบาล สวัสดิการอาหาร ที่อยู่ วันหยุดพักผ่อนต่างๆ(Glimmer, E, 1971) และสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า เงินเดือน ได้แก่ จำนวนเงินที่ได้รับความยุติธรรมและความทัดเทียมกันของรายได้และวิธีการจ่ายเงินขององค์การ(Locke. E.A., 1976) เนื่องจากว่าเงินเดือนหรือค่าจ้างเป็นธรรมหรือเป็นไปตามหลักงานมากเงินมากจะก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน(French, S, 1982) ดังนั้นการให้เงินและรางวัลที่เกี่ยวกับเงินนั้น จากการศึกษางานวิจัยในปัจจุบันยังสรุปได้ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับความสำคัญของเงินที่มีต่อแรงจูงใจ เพียงแต่ชี้แนะว่าเงินเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่พอใจมากกว่าที่จะเป็นแรงจูงใจ แต่คนส่วนมากก็ยังให้คุณค่าเงินไว้สูง(สุนันทา เลาหนันทน์, 2541)

สรุป เงินเดือนและผลตอบแทนอื่น หมายถึง ค่าจ้างหรือรายได้ ผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน ทั้งเงินบำเหน็จตอบแทนเมื่อออกจากงาน การบริการและการรักษาพยาบาล สวัสดิการอาหาร ที่อยู่ วันหยุดพักผ่อนต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานและมีผลต่อแรงจูงใจ

2) โอกาสความก้าวหน้าในอนาคต มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

โอกาสความก้าวหน้าในอนาคต หมายถึง การได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น การได้สิ่งตอบแทนจากความสามารถในการทำงานของเขา(Glimmer, E., 1971) มีโอกาสได้ขึ้นค่าจ้าง เงินเดือน และเพิ่มพูนคุณวุฒิ (French, S, 1982) นอกจากการที่บุคคลได้รับการแต่งตั้งเลื่อนตำแหน่งภายในหน่วยงานแล้ว ยังหมายถึงสถานการณ์ที่บุคคลสามารถได้รับความก้าวหน้าในทักษะวิชาชีพด้วย(Herzberg, Frederick and others, 1959) การเปิดโอกาสให้เจริญก้าวหน้าทางด้านส่วนตัว การได้มีโอกาสเข้าร่วมการฝึกอบรมการศึกษาดูงาน การหมุนเวียนงาน และการสร้างประสบการณ์จากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ล้วนเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน(สุนันทา เลาหนันทน์, 2541)

3) สถานะของอาชีพ มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สถานะของอาชีพ หมายถึง อาชีพนั้นเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมที่มีเกียรติ และศักดิ์ศรี(Herzberg, Frederick and others, 1959) งานที่ทำมีความสัมพันธ์กับความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงานหากได้ทำงานตามที่เขาถนัด หรือตามความสามารถ เขาจะเกิดความพอใจ คนที่มีความรู้สูงมักจะรู้สึกชอบงานเพราะองค์ประกอบนี้มาก(Glimmer, E. 1971) นอกจากนั้นยังหมายถึงการให้การยกย่องสถานภาพบุคคลทุกคน ไม่ว่าอยู่ในฐานะอะไร ต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่ม และจากผู้บังคับบัญชาเหมือนกันหมดทุกคน แต่การยกย่องชมเชยต้องทำด้วยความจริงใจ และผลของการปฏิบัติงานจะต้องสูงกว่าเกณฑ์เฉลี่ย รวมทั้งการให้ความรับผิดชอบมากขึ้น และการให้อำนาจเพิ่มขึ้น การได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง การให้อำนาจและการมอบหมายความรับผิดชอบ เป็นเครื่องมือในการจูงใจคนปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุนันทา เลาหนันทน์, 2541) และยังสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าการได้รับการยอมรับนับถือนั้นเป็นการได้รับคำยกย่องชมเชยในผลสำเร็จของงาน การกล่าววิจารณ์การทำงาน และความเชื่อถือในผลงาน (Locke. E.A., 1976)

4) สภาพการทำงาน มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สภาพการทำงาน หมายถึง สภาพทางกายภาพของงาน เช่น แสงเสียง อากาศ ชั่วโมงการทำงาน รวมทั้งลักษณะของสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น อุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ อีกด้วย(Herzberg, Frederick and others, 1959) และยังหมายถึง ห้องอาหาร ห้องน้ำ ห้องสุขา(Glimmer, E. 1971) เช่นเดียวกันกับ Locke ที่กล่าวว่าสภาพการทำงาน ได้แก่ ชั่วโมงการทำงาน ช่วงเวลาพัก เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงาน อุณหภูมิ การถ่ายเทอากาศ ทำเลที่ตั้งและรูปแบบการก่อสร้าง ของอาคารสถานที่ทำงาน(Locke. E.A. 1976)

5) ความมั่นคงในการทำงาน มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ความมั่นคงในการทำงาน หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อความมั่นคงในการทำงาน ความยั่งยืนของอาชีพ หรือความมั่นคงขององค์การ(Herzberg, Frederick and others, 1959) และยังหมายถึง การได้ทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ การได้รับความเป็นธรรมจากผู้บังคับบัญชา คนที่มีพื้นความรู้น้อยหรือขาดความรู้ย่อมเห็นว่า ความมั่นคงในการทำงานมีความสำคัญต่อเขามาก แต่คนที่มีความรู้สูงจะรู้สึกว่าไม่มีความสำคัญมากนัก และคนที่มีอายุมากขึ้น จะมีความต้องการความมั่นคงในการทำงานสูงขึ้น (Glimmer, E., 1971) นอกจากนั้นยังหมายถึงการให้ความมั่นคงและความปลอดภัย ความกลัวในสิ่งต่าง ๆ เช่น การไม่ให้งานทำ การสูญเสียตำแหน่ง เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ภายในจิตใจของคน ความต้องการในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยจึงสำคัญ แต่ต้องคำนึงด้วยว่าความมั่นคงปลอดภัยมากน้อยเท่าใด จึงเป็นตัวกระตุ้นที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (สุนันทา เลาหนันทน์, 2541)

สรุป

ปัจจัยจูงใจหรือแรงจูงนั้นเป็นพลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรมนั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูงจะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละแต่คนมีมีแรงจูงใจต่ำจะไม่แสดงพฤติกรรมหรือไม่ก็ล้มเลิกการกระทำก่อนบรรลุเป้าหมาย นอกจากแรงจูงใจตามทฤษฎีทางตะวันตกแล้วก็ยังปรากฏแรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งแรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏก็คือ อิทธิบาท 4 (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย) อันประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) และปัจจัยค้ำจุนไม่ใช่สิ่งจูงใจให้คนทำงาน หรือไม่มีคุณค่าในด้านการจูงใจคนแต่มันเป็นปัจจัยที่มีส่วนสร้างความพอใจแก่บุคคลที่ทำงาน การมีโอกาสได้ขึ้นค่าจ้าง ขึ้นเงินเดือน การได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น การได้สิ่งตอบแทนจากความสามารถในการทำงาน การได้เพิ่มพูนคุณวุฒิมีความก้าวหน้าในทักษะวิชาชีพ มีโอกาสเข้าร่วมการฝึกอบรมการศึกษาดูงาน การหมุนเวียนงาน และการสร้างประสบการณ์จากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ด้วย

การประกอบอาชีพที่เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมมีเกียรติ และศักดิ์ศรี งานที่ทำมีความสัมพันธ์กับความรู้ความสามารถของตน การได้รับการยอมรับจากกลุ่ม และจากผู้บังคับบัญชา การให้ความรับผิดชอบมากขึ้นและการให้อำนาจเพิ่มขึ้น การได้รับคำยกย่องชมเชยในผลสำเร็จของงาน การกล่าววิจารณ์การทำงาน และความเชื่อถือในผลงาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพของงานทั้ง แสง เสียง อากาศ ชั่วโมงการทำงาน รวมทั้งลักษณะของ

สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ ห้องอาหาร ห้องน้ำ ห้องสุขา ทำเลที่ตั้งและรูปแบบการก่อสร้างของอาคารสถานที่ทำงาน ความมั่นคงในการทำงาน ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อความมั่นคงในการทำงาน ความยั่งยืนของอาชีพ หรือความมั่นคงขององค์การ รวมทั้งการได้ทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ การได้รับความเป็นธรรมจากผู้บังคับบัญชา รู้สึกมีความปลอดภัยจากความกลัวในสิ่งต่าง ๆ ทั้งการไม่ให้งานทำ การสูญเสียตำแหน่งด้วย

เอกสารอ้างอิง

กชกร เปาสุวรรณ และคณะ. (2550) **ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการมาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนยพิษณุโลก**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

ขวัญฤดี ขำซ่อนสัตย์.(2542)**การศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล.** ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ชาญศิลป วาสบุญมา. (2546) **แรงจูงใจและความต้องการความสมหวังในชีวิตของการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.** ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชาญเดช วีรกุล. (2552) **ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานกับขวัญในการปฏิบัติงานของบุคลากรสังกัดสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินภูมิภาคที่ 5 (จังหวัดอุบลราชธานี).** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการทั่วไป, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ธิดา สุขใจ. (2548) **แรงจูงใจในการทำงานของพนักงานระดับปฏิบัติการ: ศึกษากรณีส่วนโรงงานฟอกย้อม 2 บริษัท ยูเนี่ยนอุตสาหกรรมสิ่งทอ จำกัด (มหาชน).** ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาบูรพา.

ปิ่นมณี ขวัญเมือง (2557) **หลักอิทธิบาท 4 : เส้นทางสู่ความสำเร็จ**. วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2557.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหา : สหธรรมิก.

ลักขณา สะแกคุ้ม. (2543) **การเพิ่มความรับผิดชอบในเยาวชนกระทำผิดโดยใช้กระบวนการปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวคิดของ Glasser.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาการปรึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภลักษณ์ ตรีสุวรรณ. (2548) **แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท เอซ อินชัวรันซ์ จำกัด.** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการทั่วไป, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

ศิริพร จันทศรี. (2550) **การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ที่มีระดับการรับรู้ความสามารถของตนแตกต่างกัน.** ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. (2550) **พฤติกรรมองค์การ.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุชาดา สุขบำรุงศิลป์. (2553) **แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนวิศวกรรมแหลมฉบังจังหวัดชลบุรี.** งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุนันทา เลาหนันทน์ (2541) **การพัฒนาองค์การ.** กรุงเทพฯ: ดี.ดี.บุ๊คสโตร์.

สุพัตรา สุภาพ (2541) **จับใจคน จับใจงาน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

อุทัยพรรณ สุดใจ. (2545) **ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย จังหวัดชลบุรี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยาประยุกต์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Applewhite, P. B. (1965) **Organization Behavior Englewood Cliffs.** New York: Prentice Hall.

French, S. (1982) **Sequencing and Scheduling: An Introduction to the Mathematics of the Job-shop**. John Wiley and Sons, New York.

Glimmer, E. (1971). **A Glimmer of their own beauty**: Black sounds of the twenties. n.p.

Good, C. V. (1973) **Dictionary of Education. (3rd ed).** New York: McGraw - Hill book Go.

Herzberg, Frederick and others. (1959) **The Motivation to work.** New York : John Wiley and Sons.

Locke. E.A. (1976) **The Nature and Causes of Job Satisfaction in Marvin D. Dinette Edition.** Handbook of Industrial and Organizational Psychology. Chicago : Ran McNally.

Maslow, Abraham. (1970) **Motivation and Personality**. New York : Harper and Row Publishers.

McClelland, David C. (1961) **The Achieving Society**. New York : D. Van Nostrand Company Ine.

Vroom, H Victor. (1964) **Work and Motivation**. Now York : Wiley and Sons Inc.

ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
A STIDY OF ACHIEVMENT OF THE TEACHING METHODS OF MEDITATIVE TEACHERS IN ORDER TO APPLY FOR THE DAILY LIFE OF WILL-POWER INSTITUTE IN MAHATHAT TEMPLE, MUANG DISTRICT, NAKONPHANOM PROVINCE

นางวรรณพร ฮอฟมันน์[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.,
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลสำฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม”มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาวิธีสอนสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม และ (3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีสอนครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การเก็บรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้แก่ อาจาริยสาสมาธิ และนักศึกษาครูสมาธิ ณ สถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม และ นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติสมาธิเพื่อค้นหาทางหรือสาเหตุแห่งความเป็นจริง การรู้แจ้ง การสร้างวินัยในตนเอง การพัฒนาจิตใจด้วยวิธีการทำสมาธิ นอกจากจะทำให้เรมมีความสุข มีความสงบทางจิตใจอย่างลึกซึ้งแล้ว สมาธิยังเป็นเกาะป้องกันความรู้สึกทางลบ หรือความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นในจิตใจของเราได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ผลสัมฤทธิ์ด้านวิธีสอน พบว่า หลักสูตรครูสมาธิมีการสอนอย่างเป็นระบบ เป็นการเรียนตามแนวการสอนของพระอาจารย์ วิริยัง สิริธโร โดยใช้ตำราเรียน 3 เล่ม ทั้งภาคทฤษฎีละภาคปฏิบัติ เล่มที่ 1 เป็นการปูพื้นฐานสมาธิเบื้องต้น เล่มที่ 2 เนื้อหาเกี่ยวกับสมาธิ ฌาน เล่มที่ 3 เป็นการเปรียบเทียบสมถะและวิปัสสนา นอกจากเรียนทฤษฎีแล้ว ยังกำหนดภาคปฏิบัติ ภาคสนามโดยการเดินธุดงค์ ณ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ จึงจบหลักสูตรใช้เวลาในการเรียน 6 เดือน เรียนในวันเสาร์-วันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.00- 16.30 น. ผลสัมฤทธิ์เป็นที่พอใจ

ผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิของสถาบัน พบว่า มีประสิทธิภาพสูงอย่างยิ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนในด้านต่างๆ คือ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านครอบครัว ด้าน

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เศรษฐกิจ และด้านสังคม จะเห็นได้ว่า หลังจากเรียนสมาธิแล้ว ทำให้จิตใจผ่องใส สงบ เยือกเย็น ปลอดโปร่ง เบา สบาย มีความจำและสติปัญญาดีขึ้น คิดได้ในทางที่เป็นกุศล อดทนต่อเหตุการณ์ และลดความโกรธเป็นต้น จุดประสงค์ของการทำสมาธิก็คือ การสร้างพลังจิต อันเป็นวัตถุประสงค์ของการทำสมาธิ คนทุกคนจะต้องมีพลังจิต จึงจะทำงานสำเร็จได้ ถ้าขาดพลังจิต จะไม่พบความสำเร็จ และถ้าขาดพลังจิตมากจะก่อให้เป็นโรคประสาท แนวการสอนของพระอาจารย์ วิริยังค์ ได้กำหนดไว้ได้ 12 ประการ คือ 1. ทำให้หลับสบาย 2. กำจัดโรคภัยไข้เจ็บ 3. ทำให้สมองปลอดโปร่งมีปัญญา 4. ทำให้มีความรอบครอบ 5. ทำให้ระงับความชั่วร้าย 6. บรรเทาความเครียด 7. มีความสุขพิเศษ 8. ทำให้จิตอ่อนโยน 9. กลับใจทำความดี 10. เวลาสิ้นลม พบแต่ความดี 11. เจริญวาสนาบารมี 12. เป็นกุศล ดังนั้น ประโยชน์ของสมาธิจึงมีจำนวนมาก สามารถให้ประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วิธีการสอนครูสมาธิ, สถาบันพลังจิตตานุภาพ, วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม,

ABSTRACT

The purposes of the research entitled “A study of achievement of the teaching methods of the meditative teachers in order to apply for the daily life of Will-power Institute in Mahathat Temple, Muang District, Nakonphanom Province” were: 1) to study the teaching principles related to the meditative training in Theravada Buddhism; 2) to study the methods to teach the meditation of the Will-Power Institute; 3) to study the achievement of the teaching methods of the meditative teachers of the Will-Power Institute. This study was the qualitative research. The data collection was done from the study of the Buddhist scriptures, related documents and the in-depth interview by interviewing the key informants, that is, the meditative teachers and the students who teach the meditation in the Will-Power institute the results of the research was reported by the descriptive analysis.

The results of the research found that to practice the meditation is to search for the way or the causes of the facts, enlightenment, self-discipline and spiritual development with the meditative methods; beside this, to make us happiness, and the deep mental peace. The meditation protects us from the bad feelings or unwholesome that occurs in our minds as well.

For the achievement in the aspect of teaching, it was found that the meditative curriculums are taught in the teaching system, that is, to study in accordance with the guideline of Ajahn Viriyang Siridharo by using three books both written in theory and practice. The first volume is to lay out the meditative foundation. The second volume is the contents related to the meditation and absorption. The third volume is the comparativeness between the Insight Meditation and Tranquility development. Besides the theoretical learning, there is still the field practice by walking for Austere Practice at the Intanon Peak in Chiangmai until finishing the curriculum and spending the time for 6 months, studying only on Saturday and Sunday from 08.00 – 16.30. The achievement is satisfactory.

The achievement of the teaching methods of the meditative instructors of the institute was that the teaching methods are the highest achievement. It makes changes of the behaviors in various aspects, that is, the aspect of mentality, physicality, family, economy and society. It can be seen that after learning meditation, it makes the mind to be more purified, calm, cold, free from troubles, soft, easy; to have better memory,

thought in the wholesome, endurance for situations and reduction of the hatred etc. The objectives of practicing the meditation are to create the will-power that is the purpose of practicing meditation. Everybody has the will-power, the work will be completed. If without the will-power, ones will not face the successfulness and if they are in the great deal of lacks, they will have the nerve diseases. The ways of teaching of Ajarhn Viriyang are assigned into 12 items, that is, 1) to have comfortable sleep, 2) to get rid of sickness, 3) to make the brain clear and to create the wisdom, 4) to make the carefulness, 5) to eleminate the evil,6) to reduce the seriousness, 7) to have the special happiness, 8) to make the mind soft, 9) to return to do good, 10) in the time of dying, ones will face the goodness, 11) to practice the perfect development and 12) to be the wholesome. So many benefits of meditation can be received and they will give the benefits to the society absolutely.

KEYWORDS: ACHIEVMENT OF THE TEACHING METHODS, MEDITATIVE TEACHERS, WILL-POWER INSTITUTE IN MAHATHAT TEMPLE, MUANG DISTRICT, NAKONPHANOM PROVINCE,

๑. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถยอดเยี่ยมในการสั่งสอนสรรพสัตว์ และประสบผลสำเร็จในการสอนอย่างสูงสุด พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ชาวพุทธได้ขนานนามถวาย และชาวพุทธนิยมกล่าวเรียกกันเสมอคือ “พระบรมศาสดา หรือพระบรมครู” ซึ่งหมายถึงศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ หรือเป็นบรมครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า “สัตถา เทวมนุสสานำ” แปลว่าเป็นศาสดาแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระพุทธคุณว่า “อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ” แปลว่าเป็นสารถีฝึกคน ไม่มีใครยิ่งกว่า[2] ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการฝึกอบรมสรรพสัตว์ตามหลักไตรสิกขา คือ การศึกษาเรื่องระเบียบวินัยในการควบคุมอินทรีย์ และการบังคับตนเองได้จนกระทั่งมีกายวาจาปรกติเรียบร้อยงดงาม (สีลสิกขา) มีสุขภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี และมีคุณภาพจิตดี มีความสุขสบายสงบเยือกเย็น มีความรักใคร่เมตตา มีความขยันขันแข็ง อดทน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่ผู้อื่น (จิตสิกขา) มีสติปัญญารู้จักแยกแยะพินิจพิจารณา รู้จักคิด คิดได้ศึกษาเป็น รู้เข้าใจเรา เข้าใจเขา เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และเข้าใจสัจธรรม (ปัญญาสิกขา) เป็นการครองชีวิตอย่างประเสริฐ (พรหมจรรย์) ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาไปตลอดชีวิต (Life long Education)[3] ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ **ธนิต อยู่โพธิ์** “สติปัฏฐานสำหรับทุกคน” กล่าวถึง ประโยชน์ของผู้เจริญสติปัฏฐาน ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์ส่วนตน ดังตัวอย่างบางข้อได้แก่ 1. ผู้ฝึกสติปัฏฐานอยู่เนืองๆแม้จะยังไม่บรรลุผลอานิสงส์ ที่สูงขึ้นไปในทางธรรม แต่จะได้รับผลประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเป็นผู้มีสติควบคุมจิตใจของตนมิให้โน้มเอียงไปในทางชั่วร้าย ทั้งจะสามารถควบคุมตนเองให้มั่นคงในวิถีชีวิต และ

---

[2] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

[3] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุลจิตโต), **พระพุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๑.

ประสบความสำเร็จในการงานเป็นอย่างดี 2. อันความชั่วร้ายนั้นเรียกว่ากระแส ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ กิเลส ทรุจริต อวิชชา สติเป็นตัวกั้นสิ่งเหล่านั้นไม่ให้ไหลเข้าสู่ใจ ๓. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชี้ให้เห็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมไว้ในพระสติปัฏฐานสูตรแล้วว่า ผู้ปฏิบัติที่มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ พึงกำจัดอภิชฌา และโทรมนัส ได้ในทันทีที่ปฏิบัติ ๔. สติปัฏฐานเป็นทางปฏิบัติทางเดียว ที่ดำเนินไปเพื่อความบริสุทธิ์ ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุอริยมรรค เห็นแจ้งพระนิพพาน ๕. ทรงตรัสอานิสงส์ไว้ตอนท้ายพระสติปัฏฐานสูตรอีกว่า แท้จริงผู้หนึ่งผู้ใดก็ตาม เจริญสติปัฏฐาน๔ ผู้นั้นพึงหวังซึ่งได้ผล อย่างใดอย่างหนึ่งในผล๒อย่างคือ บรรลุพระอรหันต์ หรือพระอนาคามีในทิฏฐธรรม ๖. ผู้เจริญสติปัฏฐาน๔ พึงหวังตลอดคืนตลอดวัน ที่ผ่านมาว่าจะได้รับแต่ความเจริญในทางธรรมที่เป็นกุศลแต่ถ่ายเดียว ไม่มีวันเสื่อมเลย ๗. ผู้เจริญสติปัฏฐาน๒ อยู่เนืองๆ ย่อมมีอินทรีย์ผ่องใส สีหน้าบริสุทธิ์สดชื่น ๘. ท่านผู้ที่มีจิตใจเข้าไปตั้งมั่นด้วยดีอยู่ในสติปัฏฐาน๔ ถึงจะมีทุกขเวทนาทางกายเกิดขึ้น ก็ไม่อาจครอบงำจิตใจได้ ๙. ถ้าเป็นภิกษุ เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทำสติปัฏฐาน๔ อยู่เนืองๆ จะไม่ลาสิกขา เพราะเป็นผู้มีจิตใจโน้มน้อมโอนเอียงไปในทางวิเวกอยู่แล้วเป็นเวลานาน 10. ผู้เจริญสติปัฏฐาน๔ ครบถ้วนบริบูรณ์ เป็นผู้ที่เรียกว่า อเสกขะ หรือพระอรหันต์ ๑๑. ผู้เจริญสติปัฏฐาน๔ จะมีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ละอุปกิเลสได้ สามารถเรียนรู้นิมิตในจิตของตนได้ โดยส่วนรวม 1. ผู้เจริญสติปัฏฐาน4 ได้ชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองตนเอง และคุ้มครองรักษาผู้อื่นด้วย ๒. ผู้เจริญสติปัฏฐาน4 เป็นเหตุปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่เสื่อมสูญอันตรธาน และตั้งอยู่ต่อไปตลอดกาลนาน[4]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) ต้องการทราบหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร

(๒) ต้องการทราบวิธีการสอนครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นอย่างไร

(๓) ต้องการทราบผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เป็นอย่างไร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการศึกษามีขั้นตอน ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาใน ๒ วิธีคือ อาศัยเอกสารต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งมีขั้นตอน ๑) ศึกษาเอกสาร (Documentary - Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทั้ง

[4] ธนิต อยู่โพธิ์. **สติปัฏฐานสำหรับทุกคน**, (กรุงเทพมหานคร: บุญนิธิพุทธจักร, 2518), หน้า 49.

ภาษาบาลีและภาษาไทย ๒) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ๓) ศึกษาข้อมูลภาคสนาม จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุ ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จำนวน ๓๐ ท่าน

๒. วิธีการเก็บข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และคัมภีร์อรรถกถา ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ เช่น พุทธธรรม ธรรมะสำหรับการทำสมาธิ

๓) ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างชุดคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูล ในเรื่องแนวคิด ทัศนคติ หลักการสมาธิในการจักการปัญหาต่างๆ หรือการฝึกสมาธิเพื่อการทำงาน เป็นต้น และแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม จำนวน 30 ท่าน ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้ ๑) เป็นครูสอนสมาธิและผู้ปฏิบัติฝึกสมาธิ ๒) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๓) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ๔) มีสุขภาพดี จิตใจแจ่มใส ๕) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

๔. ผลสัมฤทธิ์ของวิธีการสอนหลักสูตรครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ผลสัมฤทธิ์ของวิธีการสอนหลักสูตรครูสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบว่า มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนเป็นอย่างดียิ่ง เกิดผลในด้านต่าง ๆ ด้านจิตใจ พัฒนาตัวเองได้ดีมาก เพราะสมาธิที่เราปฏิบัติสะสมไว้แล้วจะทำให้เรามีสติ รอบคอบมากขึ้น สามารถทำให้เรา พัฒนาจิตใจของเราให้สูงขึ้น ทำงานด้วยความรอบคอบ ทำให้จิตใจมีความสุขมาก จิตใจปลอดโปร่ง ทำให้มีสติขึ้น ระงับความโกรธ หรือสิ่งที่มากระทบจิตใจให้ รู้ว่ารีบสงบ และไม่ก่อไปอีก แล้วบอกว่าไม่เป็นไร จิตใจหนักแน่น ไม่คิดมาก เข้าใจหลักการทำสมาธิมากขึ้น และนำไปบอกสอนให้ผู้อื่น ในการปฏิบัติหน้าที่การงานทำให้จิตใจไม่ร้อนรน ลำดับการทำงานว่า ควรทำอันไหนก่อน-หลัง ความจำดีมากขึ้น นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามที่ได้เรียนหลักสูตรครูสมาธิ เป็นกำลังใจในการดำรงชีพ การทำงานให้เป็นสุข แนะนำบุคคลอื่น ๆ ให้ปฏิบัติตาม ทำสมาธิได้ตามโอกาส เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเข่าไม่สามารถนั่งนาน ๆ ได้ มีอาการปวด แต่ก็พยายาม แนะนำบุคคลอื่น ๆ มาเรียนครูสมาธิ หลังจากเรียนจบจะนำไปใช้กับตนเอง คือ สวดมนต์ทำให้จิตใจสงบ เบิกบาน คลายความวิตกกังวล จะนำความรู้ที่ได้ไปใช้กับตนเอง คือ สวดมนต์ไหว้พระ เดินจงกรม นั่งสมาธิ ทำให้จิตสงบ นอนหลับง่าย ไม่วิตกกังวล จิตใจสงบเป็นสมาธิ ได้ทำสมาธิเป็นประจำ มีความสุขสบายใจ ทำแบบสบายๆ ไม่เคร่งเครียด มีความเมตตา ช่วยยับยั้งอารมณ์โกรธ สบายใจมีความสุข ทำงานบ้านเสร็จแล้วนั่งสมาธิต่อทุกวัน ทำให้จิตใจผ่องใสสะอาด บริสุทธิ์ สงบ เยือกเย็น ปลอดโปร่ง เบา สบาย มีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น คิดอะไรได้รวดเร็วขึ้นและถูกต้อง จิตใจมีสมาธิมากขึ้น จิตใจสงบและคิดว่าจะทำต่อไปเรื่อย ๆ จิตใจ

สงบขึ้น นั่งสมาธิทุกวันเพื่อดูแลจิตใจตัวเองทุกวันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทำให้มีความอดทนต่อเหตุการณ์ที่ลดความโกรธลงได้ อารมณ์เกลียดถูกผลักดันออกไป เฉยๆ กับการร่ำรวยของผู้คนที่มาโอ้อวด จิตใจดีขึ้น เวลาไม่สบายบริกรรมพุทโธเวลานอนทำให้อาการป่วยดีขึ้น มีกำลังใจมากขึ้น จิตใจสงบ ทำอะไรก็รู้มีสติมากขึ้น มีปัญญามากขึ้นด้วย เดินจงกรม-นั่งสมาธิ ทำทุกวันทำให้เกิดพลังจิต จิตใจสงบ ไม่ใจร้อนวู่วาม บ่นน่อยลง ทำสมาธิทุกๆ วันๆละ ๑-๒ ครั้ง ๆ ละ ๓๐ นาที เพื่อสะสมพลังจิตให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น นำการสะสมพลังจิตจากการฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอไปใช้ในการควบคุมจิตของตัวเองให้รู้ทันอยู่กับปัจจุบัน และไม่สะดุ้งกลัวต่อภัยที่จะเกิดขึ้น ในอิริยาบถทั้ง ๔ จนสามารถยังยั้งมิให้เกิดกิเลสพอกพูนได้ มีความสุขทางใจและได้สร้างกุศล เพราะได้สวดมนต์ที่ห้องผู้ป่วยหนักตามความต้องการของญาติผู้ป่วย จิตใจสงบ ใจเย็นมีเมตตา ดีใจที่ได้เรียน การบริกรรมพุทโธทำให้จิตใจสงบ เข้าใจง่าย และคิดว่าจะทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้จิตใจสงบมากขึ้น การเดินจงกรมแล้วนั่งสมาธิมีผลทำให้มีสติ และจิตใจสงบ

สรุป การนำผลจากการเรียนสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทางด้านจิตใจ มีการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้จิตสงบ นอนหลับง่าย ไม่วิตกกังวล ไม่เคร่งเครียด มีความเมตตา ช่วยยับยั้งอารมณ์โกรธ ใจหนักแน่น จิตใจมีความสุขมาก ปลอดโปร่ง สามารถระงับความโกรธ หรือสิ่งที่มากระทบจิตใจเยือกเย็น ปลอดโปร่ง เบา สบาย มีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น คิดอะไรได้รวดเร็วขึ้นและถูกต้อง มีความอดทนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

๕. สรุป

๕.๑ ผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม สรุปได้ว่า การศึกษาหลัก คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การปฏิบัติสมาธิเพื่อค้นพบหนทางหรือสาเหตุแห่งความเป็นจริง การรู้แจ้ง การสร้างวินัยในตนเอง การพัฒนาจิตใจด้วยวิธีการทำสมาธิ นอกจากจะทำให้เรามีความสุข มีความสงบทางจิตใจอย่างลึกซึ้งแล้ว สมาธิยังเป็นเกราะป้องกันความรู้สึกในทางลบหรือความชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นในจิตใจของเราได้เป็นอย่างดี

หลักสูตรครูสมาธิเป็นหลักสูตรที่พระอาจารย์หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร ได้ดำเนินการสร้างหลักสูตรครูสมาธิขึ้น มีทั้งภาคทฤษฎี เรื่อง สมาธิ ฌาน ญาณ จนถึงวิปัสสนา ซึ่งได้อธิบายตามลำดับขั้นตอนให้เข้าใจอย่างง่าย ๆ เพื่อจะได้เป็นแนวทางของการปฏิบัติให้มีความสะดวกและมีประโยชน์อย่างแท้จริง จุดประสงค์ต้องการให้มีการทำสมาธิอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ผลที่ได้ก็คือ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมโลก เพราะว่าจิตใจนี้เองที่เป็นต้นเหตุแห่งความวุ่นวายทำความกระทบกระทั่งจนเกิดความทุกข์ให้แก่สังคมโลก หากได้มีการดำเนินการด้านจิตใจให้มีสมาธิอย่างกว้างขวางขึ้น จะเป็นการแก้ไขต้นเหตุที่ถูกต้องที่สุด จุดประสงค์ของการทำสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ คือ “พลังจิต” อันเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงของการทำสมาธิ คนทุกคนต้องมีพลังจิตจึงจะทำงานสำเร็จ ถ้าขาดพลังจิตก็จะไม่พบความสำเร็จ และถ้าขาดพลังจิตมากจะเป็นโรคประสาท แต่ถ้าพลังจิตยิ่งมีสูงมาก นั่นหมายความว่า จะทำงานมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ๕.๒ การเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สามารถนำสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งก่อให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้ การนำผลจากการเรียนสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทางด้านจิตใจ มีการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้จิตสงบ นอน

หลับง่าย ไม่วิตกกังวล ไม่เคร่งเครียด มีความเมตตา ช่วยยับยั้งอารมณ์โกรธ ใจหนักแน่น จิตใจมีความสุขมาก ปลอดโปร่ง สามารถระงับความโกรธ หรือสิ่งที่มากระทบจิตใจ เยือกเย็น ปลอดโปร่งเบา สบาย มีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น คิดอะไรได้รวดเร็วขึ้นและถูกต้อง มีความอดทนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ทำให้ร่างกายของแข็งแรงขึ้น การเดินจงกรมเป็นการออกกำลังกาย ทำให้อาพาธน้อย สุขภาพร่างกายแข็งแรง ช่วยลดน้ำหนักได้ด้วยการเดินจงกรม สุขภาพไม่ค่อยดี การเดินจงกรม และนั่งสมาธิช่วยให้สุขภาพดีขึ้น เป็นส่วนน้อยที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ทำให้ครอบครัวมีความสามัคคี มีความอบอุ่น มีความสุข ความเข้าใจกันดีและเห็นใจกันเข้าใจกันมากขึ้น การให้อภัย มีความเมตตาต่อกัน รักใคร่ช่วยเหลือดูแลกัน ไม่มีความขัดแย้ง หรือถ้ามีก็จะลดน้อยลง โดยการใช้เหตุผลในครอบครัว นำความรู้ที่ได้รับ ไปแนะนำคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ให้ไปเรียนหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพต่อไป การนำสมาธิไปใช้ในกิจการงานต่างๆ ได้ดี มีความรอบคอบ มีเหตุผลมากขึ้นพลังจิตที่เกิดจากการทำสมาธิทำให้คนที่อยู่ใกล้หรือลูกค้ารู้สึกดี อยากให้นำหลักสมาธิมาปฏิบัติทุกคน เพราะจะมีความสุขพิเศษ ทำให้เราคิดดี พูดดี ทำให้ค้าขายดี นำไปใช้ในกิจการงานต่าง ๆ รู้จักความเพียงพอประหยัด มีวินัยในการใช้เงิน การจัดการการใช้จ่ายในครอบครัวดีขึ้น อยู่แบบพอเพียงทางสายกลาง การมาเรียนครูสมาธิทำให้มีกัลยาณมิตรมากขึ้น ทำให้รู้จักการเสียสละมากขึ้น เกิดความสามัคคีในเพื่อนร่วมงาน ได้ประสบการณ์ชีวิต ได้มีเพื่อนหลายคนจากหลากหลายอาชีพ สมาธิช่วยให้สังคมสงบสุข การอ่อนน้อมถ่อมตน ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคม การเคารพกฎหมายบ้านเมือง มีความรับผิดชอบ รู้จักการให้อภัย และมีเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลก ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ใช้วิชาสมาธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง การบังคับบัญชา ประสานงาน และการปฏิบัติธรรมร่วมกัน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยภาพรวม มีข้อเสนอแนะหลายประเด็น สรุปได้ ดังนี้

๑. รัฐบาลควรบรรจุการเรียนการสอนหลักสูตรครูสมาธิ ในสถาบันการศึกษาของรัฐ เป็นหนึ่งในวิชาหลักของหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ บทเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงขั้นมหาวิทยาลัย

๒. หน่วยงานของรัฐควรนำหลักสูตรไปอบรม บุคลกร ก่อนที่จะเริ่มทดลองปฏิบัติงานในแต่ละหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อเป็นการละลายพฤติกรรมของแต่ละบุคคล มีสติในการทำงาน และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓. องค์กรสงฆ์ควรนำหลักสูตรครูสมาธิ บรรจุในหลักสูตรการเรียนธรรมศึกษาของพระภิกษุสามเณร จะเป็นประโยชน์ต่อวงการพระสงฆ์อย่างยิ่ง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. สถาบันพลังจิตตานุภาพ ควรมีหลักสูตรการสอนสมาธินอกสถานที่แก่ประชาชนตามศูนย์ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้เวลาในการเรียนช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ๓ วัน แต่ได้ผลดีเพื่อให้ประชาชนได้รู้จักแนวทางการปฏิบัติสมาธิที่ถูกต้อง ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์หลวงพ่อวิริยังค์สิรินฺธโร

๒. เอกชนควรนำหลักสูตรไปใช้สอนในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องจักรกล จะทำให้พนักงานมีสติ และมีความรอบคอบในการทำงาน ตลอดจนถึงความปลอดภัย ทำให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การสอนสมาธิ และการเผยแผ่การสอนสมาธิทางสื่อออนไลน์ ที่มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจให้ความรู้ในเรื่องสมาธิอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาการเปรียบเทียบวิธีการสอนสมาธิในสมัยพุทธกาลกับในสมัยปัจจุบัน เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

๒. ควรศึกษาการสอนสมาธิของครูผู้สอนสมาธิ ที่เป็นพระสงฆ์กับฆราวาส มีวิธีการสอนที่แตกต่างกันอย่างไร

๓. ควรศึกษาแนวทางการสอนหลักสูตรครูสมาธิ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรพระพุทธศาสนาต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

ธนิต อยู่โพธิ์. **สติปัฏฐานสำหรับทุกคน**. กรุงเทพมหานคร: บุญนิธิพุทธจักร, ๒๕๑๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุลจิตโต). **พระพุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๗.

การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร

APPLICATION OF KALAYANAMITTA – DHAMMA PRINCIPLES OF STUDENTS IN MEDITATION INSTRUCTOR COURSE IN SAKONNAKHON PROVINCE

นายสมศักดิ์ ชวนเชย[1]
พระครูสุธีคัมภีรญาณ ผศ.ดร.[2]
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขาที่ 95 (วัดนาเวง) จังหวัดสกลนคร 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขาที่ 95 จังหวัดสกลนคร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการสังเกต แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ประการแรกสภาพการดำเนินชีวิตของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ พบว่าเข้ารับการเรียนในวันเสาร์-อาทิตย์ เริ่มตั้งแต่ลงทะเบียน ทำวัตรเช้าเวลา 08.30 น. เริ่มการเรียนในภาคเช้า รับประทานอาหารกลางวัน การเรียนในภาคบ่าย และกลับภูมิลำเนาเมื่อเสร็จสิ้นการเรียน ประมาณเวลา 16.00 น. นักศึกษามีความตั้งใจในการฟังบรรยาย และคำสอน ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ และการปฏิบัติสมาธิที่บ้านพัก วัตถุประสงค์ที่สองการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิพบว่า พัฒนาตนเป็นบุคคลที่น่ารักของสังคม มีจิตเป็นสาธารณะช่วยเหลือผู้อื่น เป็นมิตรกับทุกคน สนับสนุนผู้ทำความดีทำตนให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ พึ่งได้และปลอดภัย (ปิโย) นำแนวทางการปฏิบัติจาก ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และพี่เลี้ยงมาเป็นแนวทางปฏิบัติตน ข้าราชการครูปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพจากนักเรียน หัวหน้าครอบครัวปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้คนในบ้านอบอุ่นปลอดภัย และเป็นตัวอย่างของสังคม (ครุ) พัฒนาที่อยู่ ที่ทำงาน การแต่งกาย หัวหน้าครอบครัวอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม แช่มชื่นเบิกบาน ข้าราชการครูต้องอบรมสั่งสอนนักเรียนให้อยู่ในคุณธรรม ให้กำลังใจ และยกย่องผู้ประกอบความดี (ภาวนีโย) คิดก่อนพูด มีเหตุผล รู้จักกาลเทศะ มีประโยชน์ต่อส่วนรวม สุภาพ พูดด้วยความเมตตาและแจ่มใส ให้กำลังใจโดยเฉพาะการให้คำปรึกษาต่อลูก ไม่พูดเพื่อการจับผิด ลามก มีอคติ และส่อเสียด (วัตตา จะ) อดทน

[1] นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โดยรับฟังอย่างตั้งใจ ไม่เบื่อหน่าย โกรธเคือง หรือโต้แย้ง โดยเฉพาะคนในครอบครัว เมื่อได้รับคำแนะนำต้องปรับปรุงทันที ทั้งการพูดและการฟังต้องใช้หลักธรรม ขันติ ทมะ และมีสติอยู่เสมอ (วจนักขโม) หัวหน้าครอบครัวแถลงเรื่องล้ำลึกการปฏิบัติตนในครอบครัวต่อบุตร ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ข้าราชการต้องแถลงเรื่องล้ำลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ ข้าราชการครูต้องแถลงเรื่องการเรียน แก้ปัญหาขัดแย้งตามเหตุผล (คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา) ไม่ชักนำบุคคลไปในอบายมุข และต้องนำบุคคลพ้นจากอบายมุข โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว ชี้ให้เห็นถึงโทษ ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีอยู่ในศีลธรรม ข้าราชการครูต้องให้การอบรมสั่งสอน และเฝ้าระวังนักเรียนในเรื่องยาเสพติด การพนัน (โน จัฏฐาเน นิโยชเย) นักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิตระหนักถึงความสุข ความสงบของบุคคล ครอบครัว และสังคม จึงได้นำหลักกัลยาณมิตรธรรมมาเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติและขยายผลต่อไป

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักกัลยาณมิตรธรรม, นักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ

ABSTRACT

The aims of this research were: 1) to study the lifestyle of the students in the meditation instructor course of the Willpower Institute 95 (Naweng Temple), Sakonnakhon province; 2) to study the application of Kalayanamitta-Dhamma (Dhammas of Good Friends) of the students. This study was conducted by the qualitative research methodology through the study of Tipiṭaka, academic documents and relevant research. The research tools used were an in-depth interview form, group dynamic and observation. The data obtained were presented by the descriptive analysis.

The research found that in regards to the first objective, the students were admitted to study on Saturday-Sunday, starting from registration, morning chanting at 08.30, the morning learning session, lunch, afternoon study and then returning to their domicile upon completion of the study around 4:00 pm. Students had the intention of listening to lectures and teachings both theoretical and practical; and they practiced meditation at the house. In relation to the second objective, it was found that the students developed yourself as a lovely person of society, had a public mind to help others, became friendly to everyone, supported good deeds performance to make others feel warm, reliant, and safe (*piyo*). They also used the guidelines from the teachers, staff and mentors to practice. Teacher became respectable for their students. The head of the family acted as a good example for family members and as an example of society (*garu*). They developed their residence, work place, dressing properly. The head of the family was in virtue, ethics and cheerfulness. The teacher must train and teach students to be virtuous, encouraging, and praise the good doers (*bhavanīyo*). The students should be trained to thinks first, speak reasonably and tactfully, be useful to the public, politely speak with kindness and clarity, encouragement, especially to give counseling for children, not to speak for faulty, pornography, or with prejudice (*vattā ca*), angry or dispute, especially to family members. When receiving advice, they must apply immediately both in speaking and listening. They must use the dharma principles of patience and consciousness (*vacanakkhamo*). The head of the family should explain the matters in the family, not get involved with the evil, live a good life. Government officials have to declare matters deeply about civil service operations. Teachers must

declare the subject of study and solve the problem of conflict according to the reasonability (*gambhīrañca katham kattā*), not induce the person in all vices and must bring the person out of them. They should behave as a good example in morality. Teachers must provide training and watch out for students about drugs, gambling (*no caṭṭhāne niyojaye*). The students in the meditation instructor course were aware of happiness, peace of the people, family and society. They therefore adopted the Kalayanamitta-Dhamma principle as the idea and practice to further results.

Keywords: application, Kalayanamitta-Dhamma, the students in the meditation instructor course

1. บทนำ

สภาพสังคมมนุษย์ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สรรค์สร้างความเป็นประโยชน์ความสะดวกให้แก่มนุษย์อย่างมหาศาลส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคมที่ขาดปัญญา ขาดสติต่อการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น ประกอบกับสภาพความเสื่อมโทรมของสังคมที่ปรากฏจากสื่อมวลชนเสมอมา เช่น ปัญหายาเสพติด การล่วงละเมิดทางเพศ การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาถึงขั้นสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องจากการขาดสติยับยั้งที่ถูกครอบงำจาก ราคะ โทสะ และโมหะ สังคมมนุษย์จึงต้องการบุคคลที่มีความสำคัญช่วยจรรโลงให้สังคมผ่อนคลายจากความขัดแย้ง สู่ความสงบและสันติสุข สู่ความเป็นมิตรและเอื้ออาทรต่อกันบุคคลนั้นคือ “กัลยาณมิตร” ความเป็นกัลยาณมิตรมีแต่ความเมตตาที่คิดอยากจะให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ และช่วยประสานทำให้เกิดความสงบสุข ความเห็นแกตัวจะไม่บังเกิดขึ้นเพราะคุณธรรม จริยธรรมที่มีอยู่ประจำใจ บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรมุ่งหวังแห่งความสงบสุขแห่งตน ครอบครัว และสังคม โดยยึดมั่นในหลักกัลยาณมิตรธรรมประกอบด้วยองค์ 7 ประการ คือ 1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ 2) เป็นที่เคารพ 3) เป็นที่ยกย่อง 4) เป็นนักพูด 5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 6) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ 7) ไม่ชักนำในอฐานะ (พระไตรปิฎก เล่มที่ 23 ข้อ 36, 2539: 57) และบุคคลเหล่านั้นนอกจากจะยึดมั่นในหลักกัลยาณมิตรธรรมแล้วยังเป็นผู้ที่สมบูรณ์ไปด้วย 1) ศรัทธา 2) ศีล 3) สุตะ 4) จาคะ 5) วิริยะ 6) สติ และ 7) ปัญญา (พระพุทโฆสเถระ, 2554: 161)

สังคมมนุษย์จำต้องอยู่รวมกันเป็นหมูคณะ ปฏิสัมพันธ์กันในฐานะระดับตาง ๆ ของสังคม เชน ในฐานะบิดามารดา ครูอาจารย์ บุตรภรรยา มิตรสหาย ผู้รับใช้ และสมณะสงฆ์ เปรียบทิศ 6 (พระไตรปิฎกเล่ม 11 ข้อ 242, 2539: 199) แต่สังคมปัจจุบันจะเห็นว่าการขาด “กัลยาณมิตร” มีให้เห็นอยู่ตั้งแต่ระดับครอบครัวไม่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรต่อกัน เช่น พ่อแม่ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัว ติดอบายมุข กระทำชำเราต่อบุตร ลูกไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่บางครั้งถึงขั้นทำร้ายและสูญเสียชีวิต บ่งบอกให้รู้ว่าสังคมมนุษย์กำลังต้องการการเยียวยา เพื่อบรรเทาความขัดแย้งในสังคมและให้เกิดความสงบสุขดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า “สังคมมนุษย์ ขาดการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งเป็นหลักของกัลยาณมิตร ที่ว่าด้วยความเมตตากรุณา ที่มนุษย์พึงมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา มนุษย์ต้องหันมาใช้ปัญญามองให้เห็นเหตุปัจจัย มุ่งเน้นคุณค่าการพัฒนาทางจิตใจให้ มากที่สุด เมื่อใช้ปัญญาก็จะมองเห็นว่าเราติดในวัตถุ ติดในความสบายก็เป็นเรื่อง

ของตัณหานั่นเอง ต้องใช้ปัญญา โดยมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้เกิดปัญญา ปัญหาความขัดแย้งอาชญากรรมต่าง ๆ ก็ระงับ” (พระธรรมปิฎก, 2542 : 30-31)

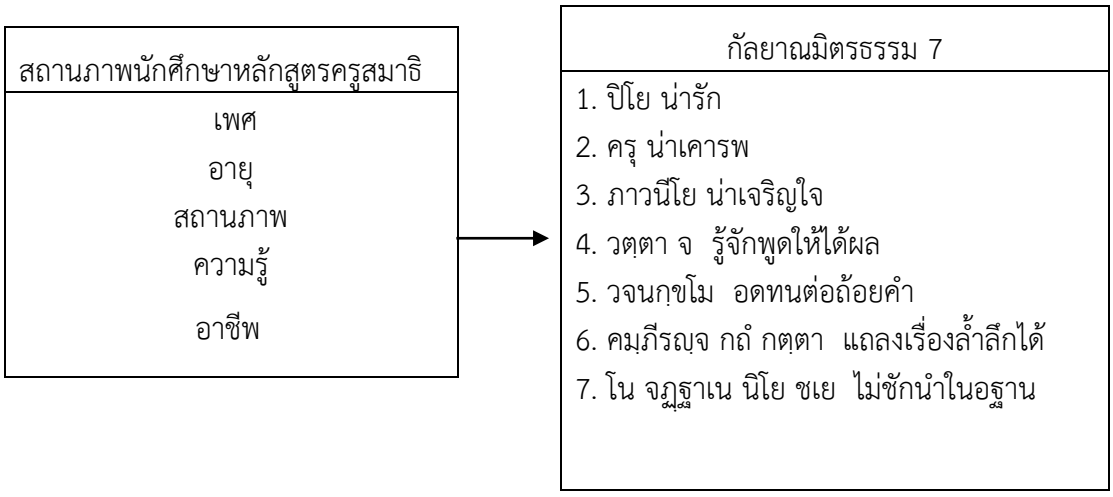
นักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้ารับการศึกษาหลักสูตรครูสมาธิของ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 95 (วัดนาเวง) จังหวัดสกลนคร ตามแนวทางของสถาบันพลังจิตตานุภาพโดยมี พระธรรมมงคลญาณ (พระอาจารย์วิริยังค์ สิรินฺธโร) เป็นประธานผู้ก่อตั้ง เป็นกลุ่มบุคคลที่ศึกษาและปฏิบัติสมาธิ ขณะทำการศึกษาตามหลักสูตรมีแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักกัลยาณมิตรธรรมต่อกัน และปฏิบัติต่อนักศึกษารุ่นน้อง เช่น ให้การดูแลเอาใจใส่เรื่องการอำนวยความสะดวกทั้งมวลและ ช่วยจัดการระบบการเรียนการสอน ดูแลเรื่องความเป็นระเบียบและความสะอาดทั่วไป จัดการด้านอาหารและเครื่องดื่ม ให้คำแนะนำในสิ่งที่ดีงามทั้งในสภาพชีวิตปกติ และขณะกำลังศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ การปฏิบัติดังกล่าวเป็นลักษณะจิตอาสาไม่มีสิ่งตอบแทน แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวเป็นแนวทางอันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข รวมทั้งสามารถช่วยเหลือผู้อื่นให้เห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตไปสู่ความสุข เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นประเด็นสำคัญให้ผู้วิจัยศึกษาในเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 95 จังหวัดสกลนคร

(2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขาที่ 95 จังหวัดสกลนคร

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 แบบแผนการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านการรวบรวมข้อมูล จากแหล่งที่มาเพื่อรวบรวมเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) และการสังเกต (Observation)

4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะเป็นจิตอาสาเกี่ยวกับการฝึกอบรมหลักสูตรครูสมาธิ ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 95 จังหวัดสกลนคร จำนวน 35 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขาที่ 95 จำนวน 2 คน 2) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานทั่วไป จำนวน 5 คน 3) อาจารย์ผู้บรรยาย จำนวน 3 คน 4) คณะพี่เลี้ยง จำนวน 8 คน และ 5) นักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร จำนวน 17 คน

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1) **แบบสัมภาษณ์** (Interview)

จัดสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักกัลยาณมิตรธรรม ผ่านการตรวจคัดกรองจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผ่านการแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน แบบสัมภาษณ์ มี 2 ชุด ชุดที่ 1 สำหรับ ผู้บริหาร คณะอาจารย์ผู้บรรยาย เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน และคณะพี่เลี้ยง ชุดที่ 2 สำหรับ คณะนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ แบบสัมภาษณ์มี 4 ตอน ตอนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสัมภาษณ์ คือ เพศ อายุ สถานภาพ ความรู้ อาชีพ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 เกี่ยวกับการศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open – ended) ตอนที่ 3 เกี่ยวกับการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด และ ตอนที่ 4 เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด

(2) **การสังเกต** (Observation) โดยการเฝ้าดูพฤติกรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร ที่เกิดขึ้นและกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี ดังนี้ 1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตที่เฝ้าสังเกตอยู่วงนอก โดยไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ในระยะแรก 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการสังเกตที่เข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มนักศึกษา มีการร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน มีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกัน และประกอบด้วย การสังเกต การซักถาม การบันทึก ในระยะช่วงท้ายของการสังเกต

สิ่งที่ต้องสังเกต 1) การกระทำ เช่น การใช้ชีวิตประจำวัน พฤติกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา 2) แบบแผนการกระทำ เช่น พฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผน 3) ความหมาย เช่น การให้ความหมายแก่การกระทำหรือแบบแผนพฤติกรรม 4) ความสัมพันธ์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมนักศึกษา 5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การให้ความร่วมมือและยอมเป็นส่วนประกอบของโครงสร้างของสังคมนักศึกษา 6) สภาพสังคม เช่น สถานภาพพื้นที่ศึกษา มีความหมายรวมถึงทุกสิ่งที่กล่าวมาในข้อ 1 ถึง 5 คือ ภาพรวมทุกมุมที่สามารถประเมินได้

(3) **สนทนากลุ่ม** (Focus Groups) หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่ม ต่อกลุ่มของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ โดยทำการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) การเก็บข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ ตามขั้นตอนดังนี้ 1) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ คณะพี่เลี้ยง เป็นรายบุคคลหรือแบบเจาะลึก ซึ่งถือว่าเป็นผู้รอบรู้และเชี่ยวชาญ โดยจะอ่านคำถามในแบบสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอธิบายให้ผู้ตอบเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคำถามดังกล่าว 2) การสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่ม หรือการสนทนากลุ่ม เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ เพื่อทำการสัมภาษณ์ การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน และบันทึกเพื่อเก็บข้อมูล 3) นำแบบตอบสัมภาษณ์ที่ได้มาทั้ง 2 วิธี ตรวจสอบความถูกต้อง จัดทำข้อมูล

(2) การเก็บข้อมูลจากการสังเกต โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการสังเกตเฉพาะเหตการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาตามหลักสูตรตามสิ่งที่ต้องสังเกต 6 ประการ จัดทำข้อมูล โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 3 วิธี เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสนทนากลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์โดยดำเนินการดังนี้

(1) วิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการจำแนกหรือการจัดกลุ่มข้อมูล 2 ประเภท คือ 1) การจำแนกข้อมูลในระดับจุลภาค เป็นการจัดกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันไว้ในชุดข้อความเดียวกัน มีความหมายครอบคลุมกับข้อความอื่น ๆ ในชุดเดียวกัน 2) การจำแนกข้อมูลในระดับมหาภาค เป็นการจำแนกชนิดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยยึดหลักทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก

(2) วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร โดยวิเคราะห์อภิปรายผลและนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

5. สรุปผลการวิจัย

นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) เป็นการนำเสนอผลการศึกษาตามจุดประสงค์แต่ละข้อที่ตั้งไว้ โดยการนำเสนอเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้แก่

5.1 สภาพการดำเนินชีวิตของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขาที่ 95 (วัดนาเวง) จังหวัดสกลนคร จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบมีส่วนร่วม สรุปดังนี้ นักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ เป็นสุภาพสตรีมากกว่าสุภาพบุรุษ มีอายุมากกว่า 50 ปีเป็นส่วนใหญ่ มีความรู้สูงกว่าปริญญาตรีเป็นส่วนมาก และเป็นข้าราชการบำนาญ และยังรับราชการ เข้ารับการเรียนในวันเสาร์ - อาทิตย์ ตั้งแต่ก่อนเวลา 08.30 น. เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว รถจักรยานยนต์ และรถยนต์โดยสารประจำทาง เมื่อถึงห้องเรียนจะทำการลงทะเบียน แล้วร่วมทำวัตรเช้า ต่อด้วยการเรียนในภาคเช้าเวลา 09.00 น. ด้วยการฟังบรรยาย 30 นาที, ฟังคำสอนของพระธรรมมงคลญาณประมาณ 45 นาที, เดินจงกรม 30 นาที และนั่งสมาธิ 30 นาที เมื่อจบการเรียนภาคเช้า จะรับประทานอาหารกลางวัน และ

ต่อด้วยการเรียนในภาคบ่าย เหมือนการเรียนภาคเช้า (ในการเรียนวันเสาร์มีหัวข้อการบรรยาย 2 หัวข้อ และในหัวข้อที่ 2 ไม่มีการเดินจงกรมและนั่งสมาธิ) เสร็จสิ้นการเรียนประมาณ 16.00 น. การเรียนของนักศึกษามีความตั้งใจในการฟังคำสอนทั้งทฤษฎี และปฏิบัติ และการปฏิบัติสมาธิที่บ้านพัก เพื่อการสร้างพลังจิตในอันจะสร้างสรรค์ให้เป็นบุคคลที่มีสติ มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล และมีเมตตา ทั้งยังสามารถให้คำแนะนำในสิ่งที่ดีงามต่อบุคคลอื่น เป็นตัวอย่างต่อสังคม มีความสามัคคี ให้การเคารพซึ่งกันและกัน

5.2 การประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพสาขาที่ 95 (วัดนาเวง) จังหวัดสกลนคร จากการสัมภาษณ์กลุ่มสรุปดังนี้

(1) การประยุกต์ใช้หลัก ปิโย (น่ารัก) ผู้ที่ยังรับราชการ เช่น ครู ตำรวจ ทหาร พยาบาล มีการแต่งกายที่สะอาด เรียบร้อย เป็นระเบียบตามที่ราชการกำหนด เป็นความน่ารัก และศรัทธาในสายตาของผู้พบเห็น และสังคมทั่วไป มีการประพฤติที่เรียบร้อย และพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งยิ่งขึ้น เช่น การแต่งกาย การใช้คำพูด รวมถึงผู้ที่ประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น การค้าขายเพื่อให้ลูกค้าประทับใจ ทั้งมีการแสดงน้ำใจที่ดีต่อเพื่อนร่วมชุมชนและคนรอบข้าง มีจิตใจเป็นจิตอาสาและช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเดือดร้อน เป็นมิตรกับทุกคนด้วยความจริงใจ มองเห็นข้อดีของคนอื่น ไม่ริษยา สนับสนุนผู้อื่นในทางที่ดี มีความแจ่มใส ให้กำลังใจผู้อื่นให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข แสดงออกถึงความน่ารักต่อเพื่อนบ้านอยู่เสมอ

(2) การประยุกต์ใช้หลัก ครุ (น่าเคารพ) นำแนวปฏิบัติของ ผู้บริหาร คณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และคณะพี่เลี้ยง ที่ประพฤติตนด้วยความน่าเคารพ เช่น การให้คำแนะนำในการปฏิบัติตน ทั้งเรื่องการเรียน และส่วนตัวในการดำรงชีวิต มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน ผู้รับราชการครูปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพต่อนักเรียนด้วยศรัทธา เช่น เป็นตัวอย่างในการประพฤติ การพูดจาโดยสุภาพ แนะนำตักเตือนนักเรียนที่มีปัญหา แนะแนวให้นักเรียนเกิดความไว้วางใจโดยแสดงความรักโดยการกอด ทั้งการวางตนในครอบครัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ของตนเอง เช่น การทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวให้เป็นที่น่าเคารพยกย่องต่อทุกคนในบ้าน ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามให้ทุกคนในครอบครัวรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม ให้การช่วยเหลือสังคม เคารพกฎกติกาสังคม ให้ความรักความเป็นธรรมกับทุกคนในสังคม เมื่อพบข้อบกพร่องในการปฏิบัติตนต้องแก้ไขด้วยตัวเองหรือจากคำแนะนำจากผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

(3) การประยุกต์ใช้หลัก ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) การพัฒนาที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงาน และการแต่งกายให้ดีขึ้น จะสร้างความน่าเจริญใจ ต่อครอบครัว และสังคม หัวหน้าครอบครัวต้องฝึกฝนและ ปรับปรุงตนเองกระทำในสิ่งที่ดีงามอยู่ในคุณธรรม จริยธรรมที่ดี เป็นแบบอย่างของบุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้านในชุมชน ต้องพัฒนาตนให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีหน้าตาที่แช่มชื่นเบิกบานจะสร้างความรู้สึกให้ความไว้วางใจต่อกัน และเป็นที่น่าเจริญใจในสังคม มีความกระตือรือร้นต่อการประพฤติตนที่ให้เกิดความเชื่อถือ ข้าราชการครูต้องให้การอบรมสั่งสอน นักเรียนให้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ชมเชยให้กำลังใจต่อนักเรียนที่ตั้งใจเรียน และยกย่องในการประกอบความดี

(4) การประยุกต์ใช้หลัก วัตตา จะ (รู้จักพูดให้ได้ผล) การพูดทุกครั้งให้คิดก่อนพูด วิเคราะห์ถึงเหตุและผลของการพูดรู้ว่าอะไรควรพูดอะไรไม่ควรพูดรู้จักกาลเทศะ การพูดที่ดีทำให้มี

ความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความห่วงใยเอื้อเฟื้อต่อกัน คำพูดอาจไม่ถูกใจบางคนแต่เมื่ออยู่ในหลักเหตุผล คนส่วนมากจะยอมรับฟังและปฏิบัติตามอย่างเต็มใจ จึงควรพิจารณาว่าพูดกับคนที่ควรพูดด้วย บางครั้งต้องเป็นผู้รับฟังที่ดีฟังอย่างมีมารยาท ตั้งใจ และคอยให้กำลังใจ ยิ่งการพูดเพื่อให้คำปรึกษาต่อบรรดาลูก ๆ ต้องพูดด้วยการยิ้มแย้มมีเหตุผล มีประโยชน์ต่อส่วนรวม และต้องไม่พูดเพื่อการจับผิด ลามก อ้างบุญคุณ มีอคติ ส่อเสียดและนินทา

(5) การประยุกต์ใช้หลัก วจนักขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) การพูดคุยบางเรื่องอาจไม่ถูกใจ เราต้องใช้ความอดทน ใช้ความสงบนิ่ง ต้องแสดงตนพร้อมรับฟังปัญหาไม่แสดงความเบื่อหน่าย โกรธ เคือง หรือโต้แย้งรุนแรง โดยเฉพาะกับบุคคลในครอบครัว บางครั้งคำพูดของผู้อื่นหากไม่สร้างสรรค์ ไม่มีประโยชน์เราไม่ควรเก็บไว้ในความนึกคิดของเรา หากว่าผู้ให้คำปรึกษาต่อเราเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติเสนอความคิดเห็นหรือข้อควรแก้ไขต้องสำรวจตัวเองเมื่อพบข้อบกพร่องต้องแก้ไข และพัฒนา แม้การพูดของเราถูกต้อง มีเหตุผลแต่มุมมองของผู้อื่นอาจเห็นว่าไม่ถูก เราต้องนำคุณธรรมเข้ามาประจำใจ คือ ขันติ ทมะ ทั้งต้องมี สติ สัมปชัญญะ

(6) การประยุกต์ใช้หลัก คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้ำลึกได้) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องสามารถแถลงเรื่องล้ำลึก โดยอธิบาย แนะนำ เรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการครองเรือนต่อบุตร ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ดำเนินชีวิตที่ดีงาม โดยให้คำสอนฝังในจิตใจของบุตรหลาน บางท่านอาจใช้คำพูดอย่างง่ายที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่ให้เข้าใจได้โดยง่าย ข้าราชการต้องปฏิบัติหน้าที่ตั้งตนอยู่ในความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน สามารถแถลงเรื่องล้ำลึกในการปฏิบัติงานต่อผู้ที่เข้ารับราชการใหม่ หรือเพื่อนร่วมงาน ส่วนครูต้องสามารถแถลงเรื่องล้ำลึก เรื่องการเรียน และเรื่องที่ต้องเกิดการพัฒนาขึ้นไป แก้ปัญหาเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างนักเรียนด้วยกัน หรือระหว่างนักเรียนกับครู ต้องฟังอย่างมีเหตุผลทั้งสองฝ่ายเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง ต้องวิเคราะห์ตามเหตุและผล และเมื่อทราบว่าใครผิดต้องพยายามอธิบายถึงความผิดนั้นและพิจารณาลงโทษ เช่น ว่ากล่าวตักเตือน เป็นต้น

(7) การประยุกต์ใช้หลัก โน จัฏฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน) ต้องไม่ชักนำแนะนำบุคคลให้ตกอยู่ในเรื่อง เหลวไหล อบายมุข หรือเหตุทำให้ฉิบหาย 6 ประการ คือ 1) การดื่มน้ำเมา 2) เที่ยวกลางคืน 3) เที่ยวดูเล่นการพนัน 4) เล่นการพนัน 5) คบคนชั่วเป็นมิตร 6) เกียจคร้านทำการงาน และเมื่อพบผู้ใดกำลังตกอยู่ในอบายมุขต้องนำพาบุคคลเหล่านั้นขึ้นมาจากอบายมุขทันที ต้องชี้ให้เห็นประโยชน์และสิ่งที่ดีงามให้ห่างไกลจากอบายมุข โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว ต้องให้คำแนะนำที่ดีและเฝ้าระวัง ต้องเตือนทุกคนที่อยู่รอบตัวเราให้ตั้งตนอยู่ในการประพฤติที่ดีงามมีศีลธรรม และไม่ทำตามผู้ที่ชักนำไปในเรื่องอบายมุข ต้องตั้งตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น สามารถชักจูงให้ปฏิบัติตนไปในทางที่ดี ผู้ที่รับราชการครูต้องให้ความสำคัญ ต้องอบรมสั่งสอน แนะนำ เฝ้าระวังเด็กนักเรียน เช่น เรื่องยาเสพติด การพนัน เป็นต้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร มีรายละเอียดดังนี้

6.1 การประยุกต์ใช้หลัก ปิโย (น่ารัก) พยายามที่จะพัฒนาตนให้เป็นบุคคลที่น่ารักของสังคม เช่น การแต่งกาย การพูด การมีจิตที่เป็นสาธารณะให้การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นมิตรกับทุกคนด้วยความจริงใจ และการให้ความสนับสนุนผู้กระทำความดีที่ปรากฏต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ ปิโย (น่ารัก) ใน

ฐานเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204) และเห็นข้อดีของคนอื่นให้เขาได้โดดเด่นด้วยข้อดีเหล่านั้น ไม่รู้สึกริษยาและส่งเสริมข้อเด่นเช่นนี้ (ประณม ถาวรเวช, 2537: 93)

6.2 การประยุกต์ใช้หลัก ครุ (น่าเคารพ) น้อมนำแนวทางการปฏิบัติจาก ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และคณะพี่เลี้ยง นำมาเป็นแนวทางปฏิบัติตน ผู้ประกอบอาชีพรับราชการครูปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพจากนักเรียน ให้ความไว้วางใจ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ทุกคนในบ้านอบอุ่นปลอดภัย เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมและพร้อมแก้ไขข้อบกพร่องของตน โดยสอดคล้องและเป็นไปตาม ครุ (น่าเคารพ) ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204)

6.3 การประยุกต์ใช้หลัก ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) จัดการพัฒนาที่อยู่ สถานที่ทำงาน การแต่งกาย เพื่อให้เป็นที่เจริญใจต่อครอบครัว และสังคม หัวหน้าครอบครัวอยู่ในคุณธรรมจริยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204) เป็นแบบอย่าง ต่อคนในบ้านและสังคม มีการพัฒนาตน (ยุภาดี ปณะราช, 2551: 16) มีความแช่มชื่นเบิกบานเป็นนิจ ข้าราชการครูต้องอบรมสั่งสอนนักเรียนให้อยู่ในคุณธรรม ให้กำลังใจ และยกย่องนักเรียนผู้ประกอบความดี

6.4 การประยุกต์ใช้หลัก วัตตา จะ (รู้จักพูดให้ได้ผล) ต้องคิดก่อนว่าควรพูดหรือไม่ควรพูด (พระพรหมคุณภรณ์, 2551: 204) มีเหตุผล รู้จักกาลเทศะ มีประโยชน์ต่อส่วนรวม พูดสุภาพ พูดด้วยความเมตตา (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2552: 119) การพูดอาจไม่ถูกใจกับบางคนจึงควรพิจารณาว่าควรพูดกับบางคนที่ควรแก่การฟัง พูดอย่างยิ้มแย้มแจ่มใส ให้กำลังใจ โดยเฉพาะการให้คำปรึกษาต่อลูกต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ต้องไม่พูดเพื่อการจับผิด ไม่พูดลามก (วิทยา นาควัชระ, 2544: 5) อ้างบุญคุณ มีอคติ และไม่ส่อเสียด

6.5 การประยุกต์ใช้หลัก วจนักขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ต้องใช้ความอดทน โดยรับฟังอย่างตั้งใจ ไม่เบื่อหน่าย โกรธเคือง หรือโต้แย้งอย่างรุนแรง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204) โดยเฉพาะคนในครอบครัว และเมื่อเราได้รับคำแนะนำ ข้อควรแก้ไขต้องพิจารณาปรับปรุงทันที ทั้งการพูดและการฟังต้องใช้หลักธรรม ขันติ ทมะ และมีสติอยู่เสมอ

6.6 การประยุกต์ใช้หลัก คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้ำลึกได้) ต้องแถลงเรื่องล้ำลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครอบครัวต่อบุตร เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ต้องดำเนินชีวิตที่ดีงาม ข้าราชการต้องแถลงเรื่องล้ำลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการได้ (ยุภาดี ปณะราช, 2551: 16) ผู้มีอาชีพครูต้องแถลงเรื่องล้ำลึกเกี่ยวกับการเรียน และเรื่องที่ต้องพัฒนายิ่งขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204) แก้ปัญหาขัดแย้งระหว่างนักเรียนด้วยกันหรือกับครู ต้องวิเคราะห์ตามเหตุผลหาผู้กระทำผิดและพิจารณาโทษ

6.7 การประยุกต์ใช้หลัก โน จัฏฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน) ต้องไม่ชักนำบุคคลไปในอบายมุข (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551: 204) และต้องนำบุคคลให้พ้นจากอบายมุขนั้น โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว ชี้ให้เห็นถึงโทษจากอบายมุข ต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีประพฤติอยู่ในศีลธรรม (ยุภาดี ปณะราช, 2551: 16) และครูต้องให้การอบรม แนะนำ และเฝ้าระวังนักเรียนในเรื่องยาเสพติดการพนัน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

(1) หน่วยงานทั้งราชการและองค์กรเอกชน เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำแนวทางการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร เป็นแนวทางการปฏิบัติของบุคคลในองค์กรเพื่อให้บังเกิดความสันติสุขในสังคมได้อย่างดี

(2) สังคมในครอบครัว และสังคมทั่วไปเป็นสังคมที่ควรนำแนวทางการประยุกต์ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ จังหวัดสกลนคร มาเป็นตัวอย่างการปฏิบัติในสังคมเพื่อให้สังคมพบแต่ความสุข ความสงบ ไร้ซึ่งปัญหาขัดแย้ง

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) การวัดคลื่นสมองเป็นค่าของความสงบ ความเป็นสมาธิที่สามารถรับรู้ได้ในลักษณะรูปธรรม โดยการประสานหน่วยงานที่มีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ในการวัดค่า เช่น โรงพยาบาล เพื่อวัดผลพัฒนาการการปฏิบัติสมาธิของนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ

(2) การประยุกต์ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ทางพระพุทธศาสนาต่อนักศึกษาหลักสูตรครูสมาธิ

8. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธฉบับนี้สำเร็จและสมบูรณได้ด้วยคำแนะนำที่ดี และเปยมดวยเมตตาธรรมของ พระครูสุธีคัมภีรญาณ ผศ.ดร. และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาในการให้คำปรึกษาในการจัดทำงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำแนะนำการจัดทำแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ผศ.ดร., พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ ผศ.ดร., ผศ.ดร.ประยูร แสงใส, ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น และ ดร.นิเทศ สนั่นนารี และขอขอบคุณพระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญฺโญ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่กรุณาดำเนินการด้านธุรการด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

นายสมศักดิ์ ชวนเชย

31 ธันวาคม 2561

อกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหา นคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **คุณบิดามารดาสุดพรรณนามหาศาล.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2542

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส อาร์ พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551

ประณม ถาวรเวช. **“บุคลิกดี 24 ชั่วโมง”.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ใส่ใจ, 2537

ยุภาดี ปณะราช.“การพัฒนาลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูมหาวิทยาลัยราชภัฏ”.**วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551

วิทยา นาควัชระ. **“อยู่อย่างสง่า”**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อนรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช จำกัด, 2544

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **“ธรรมะสู้ชีวิต”.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท งานดี จำกัด, 2552

ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

A STUDY OF THE WAY OF LIFE OF THAIYOY RELATED TO BUDDHISM IN AKAT UMNUOY DISTRICT, SAKONNAKHON PROVINCE

นายภัทราวุฒิ ปัญจันทร์สิงห์[1]
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก,
ผศ.ดร. เจษฎา มูลยาพอ,

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษาความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร (2) ศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา (3) วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และเอกสารต่างๆ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระภิกษุ ชาวบ้านบ้านอากาศ อำเภออากาศอำนวย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

(1) พบว่าชาวไทโย้ย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาของการอพยพมาจากบ้านฮ่อมท้าว ประเทศลาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านม่วงริมยาม เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ สาเหตุของการอพยพเนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำมาหากินและอพยพมาด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกกวาดต้อนหรือขับไล่ โดยได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงอาศัยแม่น้ำสงคราม และลำน้ำยามตามลำดับแล้วมาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เรียกว่าบ้านม่วงริมยาม ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอีกส่วนหนึ่งก็ได้อพยพเคลื่อนต่อไปทางทิศตะวันตกของอำเภออากาศอำนวยเข้าไปอยู่ในอำเภอวานรนิวาส ชาวโย้ยเข้ามาอาศัยในบ้านม่วงริมยาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ระหว่างเขตจังหวัดสกลนครและจังหวัดนครพนม (สาเหตุที่เรียกบ้านม่วงริมยามเพราะมีลำน้ำยามไหลผ่าน) บริเวณนี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกมาก จึงทำให้มีราษฎรจากที่อื่นอพยพเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากขึ้น การอาศัยแม่น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคม ปัจจุบันชาวไทโย้ยยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอำเภอวานรนิวาส

(2) ชาวไทโย้ยเป็นชนเผ่าหนึ่งที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง การนับถือศาสนาของชาวไทโย้ยนั้นนำเอาศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ รวมถึงศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาผี (ลัทธิบูชา – วิญญาณ) และในขณะเดียวกันก็นำพิธีทางศาสนาและลัทธิความเชื่อที่ตนเคยนับถือมาด้วย เช่น การบ๊ะ เป็นต้น จะสังเกตเห็นได้จากการวางแผนสร้างวัด เริ่มแรกท่านก็สร้างวัดกลาง วัดทุ่ง วัดจอม

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

แจ้ง วัดไตรภูมิ วัดศรีโพนเมืองและวัดอุดมรัตนาราม ตามลำดับ ชาวไทโย้ย มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้ง 4 ด้าน คือ 1. ด้านศาสนาธรรมคำสอน 2. ด้านศาสนบุคคล 3. ด้านศาสนวัตถุ 4. ด้านศาสนพิธี ชาวไทโย้ยจึงนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งมีนิสัยรักความสงบ ไม่ชอบความรุนแรง รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา อาชญากรรมมีน้อย ชาวไทโย้ยจึงพากันอยู่เย็นเป็นสุข

(3) พบว่าปัจจุบันสังคมสมัยใหม่ได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประเพณีเก่าๆ เริ่มสูญหายไปบ้างเพราะคนในสังคมมุ่งเน้นในเรื่องของการดำเนินชีวิต การทำมาหากินตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทโย้ยบ้านอากาศยังมีการยึดถือปฏิบัติ เช่น ประเพณีการเกิดที่มีการผูกแขน การบวชที่มีการทำขวัญ การแต่งงานที่มีบายศรี และการตายที่มีการสวดทำบุญแผ่ส่วนกุศลแล้งฝังหรือเผาหรือเก็บกระดูก จากข้อมูลที่ได้พบว่าทุกๆ ประเพณีดังกล่าวมีการปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะส่วนใหญ่ทำตามประเพณี ส่วนหนึ่งทำแล้วสบายใจและอีกส่วนหนึ่งทำเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ในกลุ่มชาวไทโย้ยนี้เป็นกลุ่มที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน มีความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตอย่างมัธยัสถ์ มีรูปแบบแนวทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ชาวไทโย้ยนั้นนับถือศาสนาพุทธ ทำให้มีอิทธิพลต่อกรอบการดำเนินชีวิตและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่และเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวไทโย้ยบ้านอากาศยังคงลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิมที่ได้รับสืบทอดมา

คำสำคัญ : วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย, พระพุทธศาสนา, อำเภออากาศอำนวย, จังหวัดสกลนคร,

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study the background of Thaiyoy ethnic groups in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province; 2) to study the way of life of Thaiyoy folks related to Buddhsim in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province; 3) to analyze the way of life of Thaiyoy folks in Akat Umnouy district, Sakonnakhon province towards Buddhism. This research was the qualitative research conducted by collecting the data from the interview and documents. The key informants were the Buddhist monks and the Akat folks in Akat Umnouy district. The data were analyzed by using the descriptive analysis.

The results of the research are found that 1) Thaiyoy folks are the ethnic groups who have the long chronicle of migration from Homtoaw village, the Laos country to be located in Moung Rimyam village in 2390 B.E. In the period of King Rama 2, the cause of migration was due to the requirement of searching for the location of earn living and to migrate with consent, not to be defeated or dispelled by migrating across Khong River by relying on Songkram River and Yam River respectively and then came to be located in the territory of Moung Rimyam village. At the present, this village is in Akat Umnouy district and some migrated to the west of Akat Umnouy district and entered to live in Vanonnivas district. Thaiyoy folks came to live in Moung Rimyam village located in between Sakonnakhon and Nakhonphanom provinces (the cause of calling Rimyam Village is because of Yam Canal flowing). This vicinity is fertile appropriate for planting and this area makes a lot of citizens from the other places

entering to live by relying on the river as the way for transportation. At the present, the Thaiyoy folks are located in the territory of Akat Umnouy district and Vanonnivas.

2) Thaiyoy folks are one tribe who migrate from the left bank of Khong River. The Thaiyoy folks' beliefs were transmitted from Buddhism and Brahmanism including other religions such as the ghost religion (worship cults-spiritualism) and in the same time, the religious rituals and fatalism used to be worshiped such as to take vows etc. It can be seen that the constructive planning for building the temple begins from constructing the intermediary temple, Tung temple, Chomjaeng temple, Traibhoom temple, Sriphonmuang temple and Udomratanaram temple respectively. Thaiyoy folks nourish Buddhism in order to develop 4 aspects, that is, 1) the aspect of the religious teaching 2) the aspect of the religious personnel, 3) the religious materials and 4) the aspect of the religious rituals. Thaiyoy folks apply the Buddha's teaching for the spiritual refuge including the habitual love of peace, non-violence, to know how to judge other people's feeling by one's own and less crime. Thaiyoy folks live with happiness.

3) It was found that in the present, the modern society has been widespread into the village, it makes the early tradition begins to be vanished because people in society focus on the lifestyle and earn living in accordance with capitalism. The tradition is related to the life, that is, the Thaiyoy folks' tradition in Akat village is still maintained as practices such as the birth tradition by binding the alms, being ordained by blessing ceremony for longevity of life, to be married by auspicious ceremony and the death by chanting and making merit to devote to the death or funeral or burning or collecting the bolds. From the data, it is seen that every tradition as mentioned is still practiced until the present because the majority of people practice in accordance with traditions. Some who have done that they feel happy and the others have done in order to have auspicious life. In Thaiyoy ethnic groups, they are diligent in working and they earn living economically. They have the features of their own cultures. These Thaiyoy folks believe in Buddhism. It plays an influence role on the lifestyles and makes change in living to combine with the way of cultures. Thaiyoy folks in Akat village still have the dominant characteristics as the identity and various qualities of the former ethnics' heritage.

Keywords: the way of Life, Thaiyoy folks, Buddhism, Akat Umnuoy district, Sakonnakhon province

๑. บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่กว้างใหญ่ และจากประวัติศาสตร์อันยาวนานไม่มีการติดต่อกับโลกภายนอกเหมือนภาคอื่น เว้นแต่กับชนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มารวมตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน กล่าวได้ว่าชาวอีสานเป็นกลุ่มประชากรของประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจยิ่ง พอจะแบ่งเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ดังนี้ (๑) กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว กลุ่มไทย-ลาวหรือที่เรียกว่าชาวอีสานเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ส่วนใหญ่กระจายอยู่ทั่วไปในตอนบนของภาคเป็นกลุ่มที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงมาแต่โบราณมีตัวอักษรของตัวเอง ๒ แบบ คืออักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นอักษรสุโขทัยแขนงหนึ่ง และอักษรตัวธรรม ซึ่งได้ต้นแบบอักษรมอญโบราณ มีวรรณกรรมท้องถิ่นของตนเองและยึดมั่นในจารีต ประเพณี ซึ่งดำเนินชีวิตตามฮีตสิบสองคลองสิบสี่อันเป็นจารีตแม่บทของผู้คนในภาค กลุ่ม

ไทย-ลาว ประกอบด้วยกลุ่มย่อยๆ คือ กลุ่มไทยลาว ผู้ไท ไทย้อ ไทโย้ยและไทแสก (๒) กลุ่มวัฒนธรรมมอญ-เขมร คือกลุ่มที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมร ตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางตอนล่างของภาค (๓) กลุ่มวัฒนธรรมไทย (ไทยโคราช) เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยภาคกลางเพียงแต่สำเนียงเพี้ยนเหน่อเท่านั้น ส่วนใหญ่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ชัยภูมิ ชาวอีสานจะเรียกชาวโคราชว่าไทยโคราช หรือไทยเบิ้งหรือไทยเดิ้ง (๔) กลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ ญวณและกุลา ญวนนั้นชาวอีสานเรียกว่าแกว[2] ซึ่ง นงเยาว์ ชาญณรงค์ อธิบายถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรม ใน “วัฒนธรรมไทย” ในหนังสือวัฒนธรรมและศาสนา : วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า หมู่บ้านของคนไทยเป็นหน่วยทางสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีสิ่งต่างๆ ซึ่งสามารถสนองความต้องการที่จำเป็นแก่ชีวิตของสังคม นิสัยใจคอและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในหมู่บ้านจะมีหลักมาจากการกสิกรรมและศาสนา(คติความเชื่อ) จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” หรือ “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ซึ่งจะแตกต่างกันในรายละเอียดของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ท้องถิ่นภาคอีสานมีการผิดผี การไหว้ผีปู่ตา ผีฟ้า การผูกเสี่ยว การบายศรีสู่ขวัญ การแห่บั้งไฟ การแข่งเรือ การแห่ผีตาโขน การเป่าแคน การเซิ้ง เป็นต้น[3]

ความเชื่อเรื่องภูตผี ชาวไทโย้ยบ้านอากาศมีความเชื่อว่าผีมีจริง ผีที่ชาวไทโย้ยนับถือได้แก่ ผีบรรพบุรุษ เป็นผีประจำตระกูล หมายถึง ผีปู่ย่า ตายาย ที่คอยดูแลรักษาลูกหลานในครอบครัวและผีเรือน เป็นผีประจำครอบครัว ส่วนผีแฮก เป็นผีดูแลไร่นาไม่ให้เสียหายจากภัยพิบัติต่างๆ และให้ได้ผลผลิตมากๆ ชาวไทโย้ยบ้านอากาศทำพิธีเซ่นสรวงหรือเลี้ยงผีเหล่านี้เสมอ โดยเฉพาะผีตาแฮก เพราะถือว่าจะอำนวยผลดีในการทำนา เซ่นสรวงผีบรรพบุรุษ เมื่ออยู่ดีกินดีมีความอุดมสมบูรณ์ก็ไปวัดอุทิศส่วนกุศลให้ ดังนั้นไม่ว่าชาวไทโย้ยบ้านอากาศจะทำกิจกรรมใดจะไปไหนมาไหนมีความสุขกายสุขใจ จะมีการเซ่นสรวงผีทุกครั้งและจะไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เรียกว่าการผิดผี ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถมองเห็น การผิดผีอาจเกิดขึ้นได้จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความคึกคะนองหรือการผิดประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง[4]

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร โดยมุ่งทำความเข้าใจมิติคุณค่าประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือยังคงอยู่ไปมากน้อยเพียงใดในสภาวะปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อของชนเผ่าไทโย้ยต่อไป

---

[2] ปราณี ตันตยานุบุตร, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน. ใน ภูมิปัญญาไทยกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน. ภูมิปัญญาไทย : วัฒนธรรมพื้นบ้าน** (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

[3] นงเยาว์ ชาญณรงค์, **วัฒนธรรมไทย**, **หนังสือวัฒนธรรมและศาสนา : วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน** (พิมพ์ครั้งที่ ๖), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), ๖๒.

[4] จุมพล วิเชียรศีลป์, **ชนเผ่าไทโย้ย. ใน ประวัติศาสตร์ไทโย้ยบ้านอากาศ**, (สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๔.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(๑) ศึกษาความเป็นมาของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

(๒)) ศึกษาความเชื่อของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา

(๓) วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก เป็นต้น

๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย โดยแยกเป็นรายละเอียด และลงพื้นที่สัมภาษณ์ ประชาชนชาวบ้านไทโย้ยบ้านอากาศอำนวย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ดังนี้ 1) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ ๒) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3) นำเสนอผลงานการวิจัยโดยใช้วิธีพรรณาวิเคราะห์

๔. วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของชาวไทโย้ยบ้านอากาศ ตามลักษณะทางสรีรวิทยาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชายและหญิงมีรูปร่างสันทัด ผิวสองสีค่อนข้างขาวกว่าชาวไทยลาว หรือไทยกลาง เมื่อถูกเรียกว่าโย้ยก็ยอมรับด้วยความภาคภูมิใจแสดงให้เห็นว่าชาวไทโย้ยมีความเข้าใจตนเอง ภูมิใจในการที่เป็นชาวโย้ย ซึ่งยังรักษาเอกลักษณ์และคุณลักษณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิม เช่น ความเป็นอยู่มัธยัสถ์ สมถะ ขยัน มีความสามัคคีในกลุ่ม เคารพผู้อาวุโส อาชีพหลักของชาวไทโย้ย คือ การทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ การหาปลา เนื่องจากอยู่ใกล้ลำน้ำยาม การจักสาน การทอผ้า ซึ่งนอกจากจะเอาไว้ใช้เองแล้ว ปัจจุบันเป็นสินค้าส่งออกไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผ้าที่ชาวไทโย้ยทอขึ้นนี้จัดเป็นผ้าทอที่งดงามมาก แสดงให้เห็นว่าชาวไทโย้ยมีความเข้าใจตนเองและภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเองในด้านภาษา วัฒนธรรมความเป็นอยู่และคุณลักษณะที่แสดงออกในกิจวัตรประจำวัน ซึ่งวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาที่ยังคงอยู่

ประเพณีบุญตูบ

เป็นประเพณีที่ชาวไทโย้ย บ้านอากาศถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล ๕๐ ปี ย้อนหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ย้อนหลัง ประเพณีบุญตูบเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติต่อเนื่องกันเป็นประจำทุกปี หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว ทำไร่ ทำนาเสร็จ เดือนธันวาคม ถึง เดือนเมษายน ในช่วงนี้เป็นช่วงเทศกาล ประเพณีบุญตูบ ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย ส่วนมากจะเริ่มในเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ เพราะเป็นช่วงข้าวใหม่ ปลามัน ปู ปลาอาหารต่างๆ ก็ยังอุดมสมบูรณ์หาได้ง่าย น้ำกินน้ำใช้ตามแหล่งน้ำต่างๆ ก็ยังไม่เหือดแห้ง ซึ่งชาวไทโย้ยบ้านอากาศ เรียกชื่อ งานบุญได้หลายชื่อ เช่น เอาบุญตูบ บุญมหาชาติ บุญประจำปี หรือบุญพระเวส ประเพณีบุญตูบจะมี

ขั้นตอน คือ สมภารวัด (เจ้าอาวาสวัด) พร้อมไวยาวัจกรวัด พุทธศาสนิกชน ชาวคุ้มวัด คุ้มบ้าน จะต้องนัดหมายการประชุมกันส่วนมากจะกำหนด เอาศาลาการเปรียญวัด ครั้นพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็จะเปิดประชุม ตกลงกันหาฤกษ์งามยามดี กำหนดวันรวมบุญ (โฮมบุญ) และกำหนดฉลากบุญ (ฎีกา) ตามกำหนดของวันรวมบุญ

๕. สรุป

๕.๑ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ชาวไทโย้ย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาของการอพยพมาจากบ้านหอมท้าว ประเทศลาว มีท้าวดิวซอยเป็นหัวหน้า พร้อมด้วยท้าวศรีสุราช ท้าวจันทนาม ท้าวนามโคตร มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านม่วงริมยาม โดยมีท้าวศรีสุราช ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงผลานุกูลเป็นเจ้าเมือง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ สาเหตุของการอพยพเนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำมาหากินและอพยพมาด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกกวาดต้อนหรือขับไล่ โดยได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงอาศัยแม่น้ำสงคราม และลำน้ำยามตามลำดับ แล้วมาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เรียกว่าบ้านม่วงริมยาม ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอีกส่วนหนึ่งก็ได้อพยพเคลื่อนต่อไปทางทิศตะวันตกของอำเภออากาศอำนวยเข้าไปอยู่ในอำเภอวานรนิวาส ชาวโย้ยเข้ามาอาศัยในบ้านม่วงริมยาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ระหว่างเขตจังหวัดสกลนครและจังหวัดนครพนม (สาเหตุที่เรียกบ้านม่วงริมยามเพราะมีลำน้ำยามไหลผ่าน) บริเวณนี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกมาก จึงทำให้มีราษฎรจากที่อื่นอพยพเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากขึ้น การอาศัยแม่น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคม ปัจจุบันชาวไทโย้ยยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภออากาศอำนวย และอำเภอวานรนิวาส

กลุ่มชาวไทโย้ยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตอย่างมัธยัสถ์และสมถะ มีรูปแบบแนวทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูดในกลุ่มของตนและยังมีการเรียนรู้และใช้ภาษาไทยลาว ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น หรือในระบบราชการ ชาวไทโย้ยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้มีอิทธิพลต่อกรอบการดำเนินชีวิตและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่และเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งชาวไทโย้ยในอากาศอำนวยยังคงลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของชาติพันธุ์เดิมที่ได้รับสืบทอดมา ดังนี้ ๑. ชาวไทโย้ยมีความเป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์และสมถะ เรียบง่าย มีความพอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง ๒. ชาวไทโย้ยมีความขยันหมั่นเพียร อดทนในการทำงาน เช่น ทำนา ทำไร่ และการทอผ้าซึ่งปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้มีกลุ่มทอผ้าที่มีฝีมือ จนกลายเป็นสินค้าส่งไปจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศในปัจจุบัน ๓. ชาวไทโย้ยมีความรักความสามัคคีมีน้ำใจดี เคารพผู้อาวุโสและจะไม่ทะเลาะวิวาทกัน

๕.๒ วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน พากันยอมรับนับถือศาสนาต่างๆ รวมถึงศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ตามประวัติศาสตร์คนยอมรับนับถือศาสนาทั้งสองตั้งแต่สุโขทัยเป็นราชธานี โดยคนไทยและคนลาวนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์มานานแล้ว ซึ่งชาวไทโย้ยก็เป็นอีกชนเผ่าหนึ่งที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เข้าสู่ดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทย จนถึงทุกวันนี้และการนับถือศาสนาของชาวไทโย้ย ก็นำเอาศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ รวมถึงศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาผี

(ลัทธิบูชา – วิญญาณ) มานานแล้ว ซึ่งคนไทย คนลาว คนๆ เดียวสามารถนับถือได้หลายศาสนา ชาวไทโย้ยก็เหมือนกันเป็นชาวพุทธไปวัดทุกวัน และในขณะเดียวกันก็ทำพิธีทางศาสนาและลัทธิความเชื่อที่ตนเคยนับถือมาด้วย เช่น การบ๊ะ เป็นต้น จึงแสดงว่าบรรพบุรุษชาวไทโย้ยมีการนำศาสนาที่เคยนับถือมาด้วย จะสังเกตเห็นได้จากการวางแผนสร้างวัด เริ่มแรกท่านก็สร้างวัดกลาง วัดทุ่ง วัดจอมแจ้ง วัดไตรภูมิ วัดศรีโพนเมืองและวัดอุดมรัตนาราม ตามลำดับ ชาวไทโย้ย มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านศาสนาธรรมคำสอน พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามเทศนาว่ากล่าวเผยแผ่พระธรรมคำสอน ๒. ด้านศาสนบุคคล ได้แก่ บริษัท ๔ ภิกษุ สามเณร อุบาสก – อุบาสิกา รู้หลักคำสอนแล้วได้ปฏิบัติตาม ละชั่วทำดี จิตใจก็เจริญไม่เสื่อมจากความสุข ๓. ด้านศาสนวัตถุ ได้แก่ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร ก็ได้สร้างขึ้นจนพอเพียงเชิดหน้าชูตาแก่ผู้ได้เห็น รวมทั้งยังมีพระแก้ว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวไทโย้ยนับถือ ๔. ด้านศาสนพิธี เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การกล่าวคำถวายทาน ก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นสากลและเป็นประโยชน์รวมถึงความถูกต้องเหมาะสมมากขึ้น

๕.๓ วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ปัจจุบันสังคมสมัยใหม่ได้แพร่เข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ประเพณีเก่าๆ เริ่มเสื่อมไปเพราะคนในสังคมมุ่งเน้นในเรื่องของการดำเนินชีวิต การทำมาหากินตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทโย้ยบ้านอากาศเริ่มจากประเพณีการเกิดที่มีการผูกแขน การบวชที่มีการทำขวัญ การแต่งงานที่มีบายศรี และการตายที่มีการสวดทำบุญแผ่ส่วนกุศลแล้งฝังหรือเผาหรือเก็บกระดูก จากข้อมูลที่ได้พบว่าทุกๆ ประเพณีดังกล่าวมีการปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะส่วนใหญ่ทำตามประเพณี ส่วนหนึ่งทำแล้วสบายใจและอีกส่วนหนึ่งทำเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ชาวไทโย้ยยังมีความเชื่อและนับถือผี สิ่งลี้ลับนำมาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต อาชีพ สภาพสังคมความเป็นอยู่จึงต้องเคารพบูชา พ่อจ้ำหรือกวานจ้ำ จึงมีบทบาทมากในการติดต่อวิญญาณผี ที่ชาวไทโย้ยให้ความเคารพและยึดมั่นว่าช่วยคุ้มครองป้องกันเหตุร้ายต่างๆ ได้ คือ ศาลเจ้าปู่หรือหอปู่ตา ผีตาแฮกหรือผีไร่ผีนา เป็นต้น สิ่งลี้ลับเหล่านี้จึงทำให้สังคมของชาวไทโย้ยมีประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคมอย่างชัดเจนในพิธีกรรมต่างๆ สำหรับความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีบทบาทมากเพราะในสังคมชาวไทโย้ย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาจึงมีวัดมากมายอยู่ละแวกใกล้เคียงกัน มีรูปแบบแนวทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูดในกลุ่มของตนและยังมีการเรียนรู้และใช้ภาษาไทยลาว ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้

จากการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการศึกษา เรื่องศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ ดังนี้

(๑) ในการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทโย้ย ผู้ศึกษาพบว่า ประเพณีที่ชาวไทโย้ยยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น ยังเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นแบบดั้งเดิมที่ยังไม่มี

การเสริม เติมแต่งที่เป็นวัฒนธรรม ประเพณี สมัยใหม่เข้าไป ยังคงเป็นประเพณีไทโย้ยดั้งเดิมขนานแท้ ที่น่าศึกษาค้นคว้าและยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ในขณะที่ชุมชนอื่นหรือที่อื่น มีการผสมผสานหลายๆ ประเพณีเข้ามา แต่ที่นี้ยังมีให้เห็น เช่น ประเพณีบุญตูบ บุญประเพณีแข่งเรือ ไหลเรือไฟ บุญเดือนสิบบุญข้าวสาก เป็นต้น

(๒) ชาวไทโย้ย รักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มตนได้อย่างดี คือ มีการพูดภาษาไทโย้ยภายในครอบครัวและในหมู่บ้าน และมีประเพณีการละเล่นเป็นของตนเอง เช่น พิธีไหลฮ้านบูชาไฟ การละเล่นโย้ยกลองเลง เป็นต้น

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

(๑) ควรมีการศึกษาในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ของชาวไทโย้ย ที่มีความสัมพันธ์กับ บุญประเพณี ของชาวอีสาน ฮีต ๑๒ คลอง ๑๔

(๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย กับชนเผ่าอื่นในจังหวัดสกลนคร เช่น ชาวภูไท ชาวไทญ้อ ชาวโส้และกลุ่มลาว ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันในด้านใดบ้าง

๗. เอกสารอ้างอิง

จุมพล วิเชียรศีลป์. **ชนเผ่าไทโย้ย. ใน ประวัติศาสตร์ไทโย้ยบ้านอากาศ**. สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๘.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. **วัฒนธรรมไทย, หนังสือวัฒนธรรมและศาสนา : วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๖). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

ปราณี ตันตยานุบุตร. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน. ใน ภูมิปัญญาไทยกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน. ภูมิปัญญาไทย : วัฒนธรรมพื้นบ้าน** (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๐.

วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธ ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

AN ANALYSIS OF THE DHAMMA PRINCIPLES IN MERIT DEDICATION TRADITION OF BUDDHISTS IN HAT KAM SUB-DISTRICT MUNICIPALITY AREA, MUEANG DISTRICT, NONG KHAI PROVINCE)

พระมหามนตรี ฉนฺทสีโล (แซ่โง้ว)[1]
พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.,
ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง“วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ ได้แก่ 1)เพื่อศึกษาหลักธรรมการทำบุญอุทิศที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท

การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลหรือการแจกข้าวในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีพัฒนาการมาจากแนวความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญในศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะในพิธีศารทซึ่งเราก็อาจจะเรียกว่านั้นเป็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตาย เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นพระพุทธศาสนาก็ได้ปรับปรุงแนวคิดดังกล่าวจากการทำบุญให้พระเจ้าก็เปลี่ยนมาเป็นการฝึกฝนบุคคลให้รู้จักการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาแทน โดยเฉพาะการอุทิศนี้มุ่งไปที่การให้บุญแก่ผู้ตาย การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายได้เปลี่ยนชื่อตามวัฒนธรรมของชาวอีสานเรียกว่าการทำบุญแจกข้าว โดยมีแนวคิด หลักธรรมปรากฏในพิธีกรรมอยู่หลายประการ ได้แก่ คำสอนเรื่องความกตัญญู เรื่องไตรสิกขา หรือเรื่องความสามัคคี เป็นต้น

การทำบุญอุทิศหรือการแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำสามารถนำมาวิเคราะห์คุณประโยชน์ได้ ๓ ประการคือ คุณค่าด้านการศึกษา คือสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษา ด้านสังคม คือสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้คนมีความสามัคคีและเร่งเร้าในการสร้างคุณธรรม ด้านจิตใจ คือสนับสนุนให้ผู้คนเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจได้

คำสำคัญ : ประเพณีการทำบุญอุทิศ, ชาวพุทธ, เทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย,

ABSTRACT

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

The purposes of the research were: 1) to study the Dhamma principle in merit-making tradition for dedication as appeared in Theravada Buddhism; 2) to study the merit-making traditions of the Buddhists in Hat Kam sub-district municipality area, Mueang district, Nongkhai province; 3) to analyze the Dhamma principles in the merit-making traditions for dedication in Hat Kam sub-district municipality area in accordance with the concept of Theravada Buddhism.

To make merit dedicated to the departed or to distribute the Buddhist offerings as appeared in Tipiṭaka develops from the beliefs in special merit-making dedication in Brahmanism in the ceremony that may be called as the ceremony done for merit-making dedicated to the parted. When Buddhism occurred, Buddhism improved the mentioned concept from the merit-making for the God and then to change to train individuals to know how to give donations, to observe the precepts and develop the mental culture instead by focusing on the dedication for giving the merit to the departed.

The merit-making tradition for dedication of the Buddhists in the territory of Nongkhai Municipality has been changed in accordance with the Isan culture that is called as the merit-charity by having the concept and the principle of Dhamma as appeared in various rituals, that is, the grateful teaching, the threefold trainings or unity etc.

To make merit for dedication or merit-charity of the Buddhists in the Hat Kam Municipal area can be provided for analysis of the threefold benefactors, that is, the virtue of education: to support to create the education, in the aspect of society: to support people to have the unity and encourage to build up the virtue and the aspect of mentality: to support people to realize the virtue of mental development.

KEYWORDS: Dhamma principle in Merit-making Tradition of Buddhists, Hat Kam Sub-district Municipality, Mueang district, Nongkhai province

1. บทนำ

เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดี มุ่งประโยชน์สุขต่อบุคคลเหล่านั้นเป็นที่ตั้ง อีกทั้งเป็นเครื่องแสดงถึงความตระหนักในคุณงามความดีที่เขาเหล่านั้นได้เคยกระทำไว้แก่ตนเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยในระยะแรกที่ยังไม่มีศาสนาก็จะแสดงออกตามความเชื่อของตนด้วยการฝังสิ่งที่คนตายรักไปพร้อมๆกับการจากไปของเขาหรือการเผาสิ่งที่เขาต้องการไปให้โดยเชื่อว่าไฟจะนำสิ่งเหล่านั้นไปให้ผู้จากไปได้ หรือการสร้างศาสนสถานเพื่ออุทิศให้ผู้ตายโดยคิดว่าเขาจะได้อยู่อย่างสุขสบายในโลกแห่งความตายนั้นได้ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามความเชื่อในศาสนาในยุคต้น ต่อมาก็ได้พัฒนาความเชื่อเหล่านั้นในรูปของศาสนาที่เป็นรูปแบบมากขึ้นโดยศาสนากลุ่มแรกๆ เห็นว่ามีเทพเจ้าชื่อต่างๆน้อยบ้างมากบ้างอยู่บนสวรรค์ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวิญญาณคนตายอยู่การที่จะให้ผู้ตายได้ส่วนบุญจะต้องอุทิศหรือแสดงออกผ่านทางเทพเจ้าองค์นั้น เช่น ในศาสนาพราหมณ์การอุทิศส่วนบุญเรียกว่าพิธีศราทธ์ที่มุ่งอุทิศส่วนบุญให้ผู้ตายผ่านทางการรับรู้ของเทพเจ้า[2]ผ่านการทำบุญให้กับนักบวชที่เรียกว่าพราหมณ์ ซึ่งตรงกับทัศนะของปีเตอร์ ฮาร์วีย์ (Peter Harvey)

[2] Prof. Dr. Lal Mani Joshi, **Brahmanism Buddhism and Hinduism** (Kandy : Buddhist Publication Society, 1970), p. 8. See Heinz Bechert, "Buddha – Field and Transference of Merit in a Theravāda Source," **Indo–Iranian Journal** 35 (1992) : 108.

ตั้งสมมติฐานว่า “พิธีศราทธ์ของศาสนาพราหมณ์ เป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่าว่าทานถูกถ่ายโอนไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไป โดยการให้แก่พวกพราหมณ์ ในประเพณีที่เป็นเครื่องระลึกถึงในช่วงเวลาต่าง ๆ ภายหลังจากสมาชิกภายในครอบครัวล่วงลับไป[3]

การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 3 ประเภทได้แก่

ก) การอุทิศส่วนบุญด้วยการอธิษฐานจิต คำว่า“อธิษฐาน” คือ การตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ความตั้งจิตปรารถนา[4] โดยการตั้งเป้าหมายไว้ในใจให้มั่นคง เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้กระทำกิจกรรมที่มุ่งประสงค์จนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ข) การอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจา การเปล่งวาจาหรือวจีเภท นับเป็นกิริยาที่มีความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อความหมายโดยการใช้ภาษาพูดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เข้าใจความหมายของภาษานั้น ๆ ได้

ค) การอุทิศส่วนบุญด้วยการแผ่เมตตา การแผ่เมตตา คือ กิริยาที่บุคคลแผ่ความปรารถนาดีออกไปสู่ผู้ที่เป็นญาติ เป็นบุคคลที่รู้จัก และมีความรักใคร่คุ้นเคยกัน ตลอดจนสรรพสัตว์อย่างไม่จำกัด[5]

ง) การอุทิศส่วนบุญด้วยการกรวดน้ำ คำว่า “กรวดน้ำ” ผู้ที่เป็นแบบอย่างของการอุทิศส่วนบุญด้วยวิธีกรวดน้ำก็คือพระเจ้าพิมพิสาร โดยทรงหลั่งทักษิโณทกพร้อมกับเปล่งพระวาจาอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ไปเกิดเป็นเปรตว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้าด้วยเถิด”[6]

ชาวตำบลหาดคำได้มีการปฏิบัติตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ การเกิด การตาย และการอุทิศบุญให้กับญาติที่จากโลกนี้ไปตามปกติของความเชื่อของชาวพุทธในภาคอีสาน โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลนั้นชาวหนองคายเรียกว่าเป็น “บุญแจกข้าว” ที่มุ่งที่จะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่จากไปโดยมุ่งหวังว่าเขาเหล่านั้นจะสามารถได้รับส่วนบุญส่วนกุศลจากการได้ประกอบพิธีกรรมในประเพณีดังกล่าวตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับญาติที่จากไปของชาวจังหวัดหนองคายโดยเฉพาะที่เขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายนั้นจะพบว่าในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรมนับจากเมื่อมีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวเสียชีวิตไปแล้ว บรรดาญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะพากันขวนขวายทำบุญอุทิศไปให้จนสิ้นสุดกระบวนการนั้นจะมีคติธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่หลายประการ เช่น หลักความกตัญญูเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมในประเพณีนี้โดยมากจะมีความกตัญญูเป็นที่ตั้งคือมีความสำนึกในบุญคุณที่ผู้ตายได้มีแต่ตน นอกจากนั้นก็มีหลักธรรมอีกหลายประการ ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิต แต่ก็ปรากฏว่าในเนื้อหาของประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบล

---

[3]Peter Harvey, **An Introduction to Buddhism : Teachings, history and practices** (Cambridge : Cambridge University Press, 1995) , p. 43.

[4]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๕.

[5] ขุ.ขุ.(ไทย) ๒๕/๑๐/๑๓.

[6]พระสิริมังคลาจารย์, **มงคลตฺถทีปนี ปโม ภาโค,พิมพ์ครั้งที่ ๑๒** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒๐.

หาดคำ อำเภอเมืองหนองคายนั้นก็ไม่มีใครทราบถึงรายละเอียดของหลักธรรมที่มีปรากฏอยู่นั้นเลย ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่ได้มาอยู่อาศัยในพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายเป็นเวลาหลายปีได้สังเกตและศึกษาข้อมูลดังกล่าวอยู่จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาค้นคว้าในเรื่องดังกล่าว โดยผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อดำเนินการวิจัยจนเสร็จสิ้นแล้วผลการศึกษาที่ค้นพบจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่ต่อการศึกษาค้นคว้าในกรณีนี้เป็นอันดับต่อไปได้

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมการทำบุญแจกข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย

(๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการวิจัยการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ”อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบของการรวบรวมข้อมูล ๒ ประการ คือ

๑. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารทั่วๆไปตามแนวทางของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่จะต้องอาศัยค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก

๒. การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการใช้วิธีการเพื่อเข้าถึงข้อมูล ๒ ประการคือ (๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interviews) โดยแบ่งกลุ่มจำนวนผู้ให้การสัมภาษณ์ (๒) การใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อวัดทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับกาทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

๓. เมื่อได้รวบรวมข้อมูลทุกส่วนแล้ว ผู้วิจัยจะได้ทำการดำเนินการวิจัย ดังนี้ (๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ต้องการศึกษา รวมถึงข้อมูลในภาคสนาม (๒) นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำในประเด็นต่าง ๆ (๓) สรุป และนำเสนอข้อมูลที่ได้

๔. วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญอุทิศ

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทำให้พวกเรารู้ว่าผู้เป็นหนี้บุญหนี้คุณของบิดามารดา ลุงป้าน้าอามา ทุกคนก็พยายามประพฤติ ปฏิบัติ ทำตนให้ บุญกุศลบังเกิดขึ้นแล้วก็อุทิศส่วนกุศล ให้แก่มารดา บิดา ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ตามล่วงลับไปสู่โลกหน้าก็เหมือนกันไม่ใช่ ทำบุญอุทิศ ให้แก่มารดา บิดาที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แม้ยังมีชีวิตอยู่เราก็อุทิศกุศลให้ท่านเหมือนกัน เมื่อท่านได้รับส่วนบุญกุศล กับเราแล้วจิตใจท่านก็จะ เบิกบานท่านก็จะเกิดความเมตตา เอ็นดูลูกยิ่งๆ ขึ้นไป ลุกบางคน ของพ่อของแม่บางคน จิตใจหยาบช้าสามานย์ ไม่รู้จัก คุณจากนมของท่าน เมื่อท่านอุตส่าห์ว่ากล่าวก็โกรธ ก็ด่า

ตอบ อย่างนี้อันนี้นะชื่อว่าเป็นลูกอกตัญญู ลูกไม่รู้จักคุณของพ่อของแม่ ก็เพราะเหตุว่าไม่ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เองแหละ เนื่องจากว่า พ่อแม่ก็ไม่ค่อยเอาใจใส่กับลูก ไปวัดไปวาก็ไม่พาลูกไป ลูกมันก็เลยไม่ได้ฟังคำสอน พระพุทธเจ้า เช่นนี้แล้วมันก็ไม่รู้จักบุญจักคุณของพ่อของแม่ อะไรเลย เพราะฉะนั้นการ ที่พวกเราได้ มาพบพุทธศาสนาแล้วได้ฟังคำสอน พระพุทธเจ้าแล้ว เราจึงได้ประพฤติตนให้เป็นคนดี ไม่ทำบาปทำกรรมอันชั่ว ถ้าได้ลุ่มหลงทำบาปมาแต่ก่อน ก็ภาวนาอธิษฐานละเว้น แต่ก่อนข้าพเจ้าไม่รู้ บัดนี้ข้าพเจ้ารู้แล้วทำอย่างนั้น เป็นบาป เป็นกรรม บาปกรรมจะนำสนองให้เป็นทุกข์ไปทั้งในโลกนี้โลกหน้า พวกเขามีเมตตานี่แหละให้พากันคิดให้ดี เมื่อเวลาที่ยังเล็กยังน้อย ไม่รู้เดียงสาต้องได้รับอุปการะจากท่านผู้มีเมตตา กรุณา มีมารดา บิดา เป็นต้น

คนภาคอีสาน เขาพูดกันเป็นคำพังเพยว่า ผีกินอาย คนบายตอน สำนวนภาคอีสาน เอาต้มหมูต้มเป็ดต้มไก่ยังร้อนๆ นะ เอาไปตั้งไว้ศาลเจ้า เป็นไอออกมาง้นแหละ แล้วผีออกมากินไอนั้น บัดนี้พอต้มหมูต้มเป็นต้มไก่เหล่านั้นมันเย็น ลงไป ไอมันก็หมดลงแล้ว บัดนี้ก็มนุษย์ก็ ผีกินอิ่มแล้ว ผีกินไอมันหมดแล้ว บัดนี้คนก็ยกมา เลี้ยงกัน มันเป็นอย่างนี้จึงว่าผีกินอายคนบายตอน เป็นความเข้าใจผิดแม้ศาสนาพราหมณ์ ก็ยังทะลักเข้ามาเมืองไทย ตั้งแต่ปู่ย่าตายายนี้ก็นับถือกันมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่อาจปฏิเสธคุณค่าและความสำคัญของการอุทิศส่วนบุญที่มีผลกระทบด้านบวกต่อปัจเจกบุคคลและสังคมได้ ผลกระทบด้านบวกดังกล่าวนี้ยังขยายออกไปสู่พระพุทธศาสนาด้วย โดยเป็นปัจจัยสนับสนุนอย่างหนึ่งซึ่งมีผลต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ดังนั้น หลักคำสอนนี้จึงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าหลายประการ ไม่เพียงคุณค่าในระดับปัจเจกบุคคล คือคุณค่าที่บุคคลเป็นผู้กระทำขึ้นและได้รับผลแห่งการกระทำของตนเอง คุณค่าระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม คือคุณค่าที่ปัจเจกบุคคลกระทำต่อสังคม และคุณค่าต่อหลักการของพระพุทธศาสนาหรือคุณค่าต่อตัวธรรม เช่น ความเมตตากรุณาและความกตัญญูกตเวที ซึ่งมีผลต่อการสร้างความดีภายในของทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม การอุทิศส่วนบุญตามนัยนี้ จึงมีลักษณะเป็นการสร้างจริยธรรมเชิงบวกให้แก่บุคคลแล้วขยายออกไปสู่สังคม จนกลายเป็นพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมหรือหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั่นเอง

๕. สรุป

๕.๑ ด้านแนวคิดเรื่องประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏการณ์อันเนื่องด้วยการอุทิศส่วนบุญซึ่งเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการอุทิศส่วนบุญว่าเป็นสิ่งที่ควรจะกระทำ เพราะอาจมีผลเชิงบวกต่อสภาพชีวิตของญาติผู้ล่วงลับไปและแก่ชีวิตของบุคคลอื่นนอกเหนือจากญาติ หากเขาไปเกิดอยู่ในภูมิที่เหมาะสม คือสามารถกระทำความดีและรับผลแห่งความดีที่ตนกระทำได้ โดยมีส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้เป็นปัจจัยส่งเสริม อย่างไรก็ตาม การอุทิศส่วนบุญที่พึงประสงค์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ควรจำเพาะบุคคลผู้รับว่าต้องเป็นมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นที่ควรอุทิศส่วนบุญให้ แต่ควรขยายรวมไปถึงสัตว์ผู้อยู่ในภูมิกำเนิดอื่น ๆ ซึ่งแม้จะต่างประเภท ต่างเผ่าพันธุ์ ไม่ใช่เพื่อนร่วมโลก แต่ก็ให้ถือว่าเป็นผู้ร่วมทุกข์โศก ร่วมสงสาร หรือยังเวียนเกิดเวียนตายภายใต้กฎแห่งสังสารวัฏอยู่เช่นเดียวกันด้วย อย่าง

น้อยก็ถือว่าสัตว์ทุกกำเนิดเป็นญาติหรือเป็นเสมือนหนึ่งญาติของตน จึงควรปลูกความรัก ปลูกไมตรีจิตต่อพวกเขา ด้วยการแผ่ความปรารถนาดีอุทิศส่วนบุญให้ การอุทิศส่วนบุญตามนัยนี้ มีลักษณะเป็นการแผ่เมตตาแบบอโนธิสผรณา คือแผ่ไปโดยไม่เจาะจงบุคคล แม้ว่าสัตว์ผู้อยู่ในภูมิกำเนิดอื่นที่บุคคลอุทิศส่วนบุญให้จะรับได้หรือไม่ได้ก็ตาม นั่นไม่ใช่ประเด็นที่เป็นปัญหาใหญ่อะไร เพราะการจะรับส่วนบุญได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เหมาะสม ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า แต่เหตุผลสำคัญของการแผ่เมตตาโดยไม่เจาะจง ก็คือความบริสุทธิ์ของจิตใจและความมีอัธยาศัยกว้างขวางของบุคคลผู้แผ่เมตตาเป็นเบื้องต้น ทั้งยังเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดคุณสมบัติด้านอื่นของจิตใจ เช่น ความตั้งมั่นแห่งจิต

๕.๒ ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำในฐานะที่เป็นสื่อสอนธรรม พบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย มีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย

๒. ด้านพฤติกรรม คือ ด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้แก่ ด้านศีล ดูว่ากิจกรรมการกระทำหรือพฤติกรรมของเรานี้จะเป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ทำอะไรให้เสียหายหรือเปล่า หรือเป็นไปในทางส่งเสริมเกื้อกูลช่วยเหลือกัน อย่างน้อยก็ไม่ก่อให้เกิดโทษ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน หรือทำอะไรให้เสียหาย

๒. ด้านจิตใจ สภาพจิตของเรา ที่กำลังทำอยู่หรือทำกิจกรรมสิ่งนี้เราทำด้วยเจตนาอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร มีแรงจูงใจอะไร มีความหวังดีปรารถนาดี อยากจะช่วยเกื้อกูลหรือคิดร้าย มีจิตใจที่ชื่นบานแจ่มใส่หรือขุ่นมัว มีความสุขหรือความทุกข์

๓. ด้านปัญญา คือด้านความรู้ความเข้าใจ ก็ตรวจดูว่า เรารู้เข้าใจสิ่งที่เรากระทำนี้ชัดเจนดีหรือไม่ เป็นการกระทำที่ตรงตามเหตุปัจจัย จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการได้ครบถ้วนกระบวนการหรือไม่ ทำไปแล้วจะเกิดผลดี ผลเสียอะไรบ้าง

๕.๓ ด้านคุณค่าของประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ พบว่า ประเพณีทำบุญอุทิศเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุดเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสียพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญคือความเชื่อคำสอนข้อบัญญัติพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตามกระบวนการทางศาสนาซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคมการอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะหรือหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในขั้นพื้นฐานต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ร่วมกันสังคมที่ขาดการแบ่งปันแล้งน้ำใจไร้ความเอื้อเฟื้อคือสังคมที่พร่องเมตตาพึ่งพาอาศัยไม่ได้ซ้ำยังทำให้คนในสังคมนั้นเกิด

ประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การปฏิบัติตนตามประเพณี หรือกฎระเบียบของสังคม กฎหมายบ้านเมือง ย่อมมีความราบเรียบสงบสุข โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีนิสัย

โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ศัตรูก็ยังให้ความอุปถัมภ์เลี้ยงดู ใครเดือดร้อนมาก็ให้ความช่วยเหลือมิได้นิ่งดูดาย รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น

สรุปได้ว่า กิจกรรมอุทิศส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ที่เรียกว่า การทำบุญอุทิศ จึงประกอบไปด้วยสาระและประโยชน์ ที่พึงจะได้รับอยู่หลายประการด้วยกันคือ

๑) เป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพชน

๒) นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์เหล่าเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วยังนับว่าเป็นการสงเคราะห์ในการถวายอาหารตลอดถึงจตุปัจจัยต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณร

๓) เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวความสามัคคีปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้องให้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน

๔) ส่งผลให้เกิดความเบิกบานใจสุขใจของผู้ที่ได้กระทำ

๕) เป็นการปลูกฝังบรรดาลูกหลานให้ได้รู้จักการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และได้ซึมซับเอาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการได้ร่วมสืบทอดรักษาระเบียบประเพณีปฏิบัติ

๖) เป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี ตลอดถึงได้สืบทอดแนวทางการปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ท่านวางแนวทางไว้ให้

๗) ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากด้วยว่าเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณีไทย อีกทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นยังส่งผล ให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตลอดถึงมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องร่วมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้กระทั่งจะเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีการอุทิศส่วนบุญไปให้ เป็นต้น

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ชาวพุทธมีความเชื่อว่า การทำบุญอุทิศ คือ ทำบุญอุทิศแจกส่งส่วนบุญให้ถึงดวงวิญญาณของญาติผู้ตายไปแล้ว เพื่อให้ผู้ตายได้รับผลบุญกุศลสนับสนุนให้ไปเกิดในภพหน้าที่ดี และนอกจากนั้นการทำบุญอุทิศยังสร้างหลักจริยธรรม คือ ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม และทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดีของสังคม รวมทั้งความรู้สึกที่ดีงาม ชื่นชม สรรเสริญ เกลียดชัง และตำหนิสิ่งที่ไม่ดีของสังคม ซึ่งแต่ละสังคม แต่ละเชื้อชาติ มีระเบียบประเพณีที่แตกต่างกัน เมื่อมีการทำบุญอุทิศ ก็ให้ยึดหลักจริยธรรมมากกว่าอย่างอื่น เช่น การฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ฟังพระสงฆ์แสดงธรรม รักษาศีล เป็นต้น เพื่อให้กาย วาจาสะอาด ให้ยึดหลักจริยธรรมตามหลักประเพณี คือ เคารพพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผู้มีคุณธรรม เจ้าภาพ และสถานที่ เป็นการไม่ส่งเสริมการกระทำความชั่ว เล่นการพนัน ดื่มของมึนเมาในงาน ซึ่งเป็นการขัดต่อศีลธรรม แต่ยึดหลักความสงบเรียบร้อยดีงาม

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ” ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทยมาอย่างยาวนาน จึงพบประเด็นที่จะได้เสนอแนะเป็นนโยบายดังนี้

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษาวิจัยไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในการปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ โดยการออกแบบโครงการ หรือกิจกรรม ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำรงรักษาประเพณีดังกล่าวให้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชนและในเครือญาติต่างๆ

๒) สถาบันการศึกษาควรทำการศึกษาวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวตลอดจนควรปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของประเพณีดังกล่าว

๖.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้ มีข้อที่ควรจะนำไปศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ควรจะศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ ของภาคต่างๆ ของประเทศไทย

๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมในไทยในประเพณีต่างๆ ว่ายังคงมีความสำคัญต่อการสร้างสังคมเข้มแข็งหรือไม่

๓. ควรศึกษาเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมปัจจุบันตามแนวทางของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ประเพณีไทยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระสิริมังคลาจารย์. **มงคลตฺถทีปนี ปโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

Prof. Dr. Lal Mani Joshi, **Brahmanism Buddhism and Hinduism** (Kandy : Buddhist Publication Society, 1970), p. 8. See Heinz Bechert, “Buddha – Field and Transference of Merit in a Theravāda Source,” **Indo–Iranian Journal** 35 (1992).

Peter Harvey, **An Introduction to Buddhism : Teachings, history and practices.** Cambridge : Cambridge University Press, 1995.

ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ การบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

A Study of the Application of the Four Paths of Accomplishment in Administration of Local Leaders in NongLoeng Sub-district Municipality, Muang District, Buengkan Province

พระวิศิษฐ์ โชติโก (สุดงาม)[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.[2]
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก[3]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4 ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ 3)เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จ ตามหลักอิทธิบาท ที่ปรากฏ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทความหมายของอิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตาม ขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ ฝ่ายใจรัก ด้วยความพยายามด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ติตรองหาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไขเพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาซึ่งให้ความสำคัญการดำรงชีวิตด้วยหลักของอิทธิบาท 4 คือ เส้นทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จในการทำงาน ช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ซึ่งทางแห่งความสำเร็จนั้น ประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้น หรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งจะแสดงออกมาด้วยการกระทำด้วยความพอใจ เต็มใจ และสนใจในสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่ หรืองานที่ได้รับมอบหมายให้กระทำ ทำงานด้วยใจรัก 2) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระ ไม่ท้อถอย ซึ่งแสดงออกมาด้วยความเพียร พยายาม

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้สึกไม่ท้อถอย และมีความกล้าที่จะกระทำงานนั้นๆ ถ้าเห็นอะไรเป็นอุปสรรคหรืองานที่มาอยู่ข้างหน้าแล้วจะต้องเอาชนะทำให้สำเร็จ ทำงานให้เป็นเรื่องที่ท้าทายจะสู้และจะพยายามเพื่อทำให้สำเร็จ 3) จิตตะ คือ ความตั้งใจ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ซึ่งแสดงออกมาด้วยการเอาใจใส่ จดจ่อ ตั้งใจในการทำงานอย่างจริงจัง ไม่ปล่อยให้ความคิดฟุ้งซ่าน 4) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น ชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ซึ่งแสดงออกด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งที่กระทำด้วยความพินิจพิเคราะห์ มีการวางแผน และวัดผลงานที่กระทำเสมอ จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำชุมชนการใช้อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคลาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใครๆก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนความทั้ง 4 ข้อ อันเป็น 4 ขั้นตอนที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง วิธีการผสมผสานหรือประยุกต์ระหว่างบริหารจัดการกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงภายในองค์การที่เห็นชัด คือองค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัวบุคคล ผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรม พนักงานในองค์กรก็จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้บริหาร และบุคลากรในองค์การมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้นำแนวทาง การทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นต่าง ๆ ความขัดแย้งก็ลดน้อยลง เพราะทุกคนได้เรียนรู้และนำหลักธรรมะทางพุทธศาสนาไปใช้

ดังนั้นถ้าผู้นำหรือผู้บริหารมองเห็นประโยชน์ของการใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตทางที่ดีคือ ทางสายกลาง และการรู้จักการปฏิบัติตนที่ถูกต้องและให้รู้สึกละอายเวลาที่ทำผิดในเรื่องของการทำงาน การให้โอกาส สร้างบุคลากรรุ่นใหม่มาช่วยพัฒนาองค์กรของตนให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

คำสำคัญ : อิทธิบาท ๔, การบริหารงาน, ผู้นำชุมชน,

ABSTRACT

The purposes of research were: 1) to study the principle of the Four Paths of Accomplishment in Theravada Buddhism; 2) to study the administrative problems of Nong Leung sub-district municipality; 3) to study the application of the Four Paths of Accomplishment for the leaders' administration in Nong Leung sub-district municipality, Mueang district, Buengkan province. Based on the study of the concepts and theories related to the Four Paths of Accomplishment, it was found that the principles and concepts in working in order to achieve the success in accordance with the principle of the Four Paths of Accomplishment as appeared in the Buddhist texts of Theravada Buddhism. The principle of 4 means the principle of Dhamma leading to the achievement, that is, *Chanda*: satisfaction, appreciation in work, *Viriy*a: energy, and

exertion, *Citta*: dedication, and active thought and with attention to work with heart, *Vīmaṁsā*: to investigate what one does, examination, reasoning and testing and to improve and solve in order to achieve from the result of studying the principle and the concept in working, this is because to get the achievement in accordance with the principle of the Four paths of Accomplishment in the Buddhist texts that focuses on the important in working and to assist to practice the duties for the benefit of one's achievement in accordance with one's wishes. The way of achievement consists of 1) *Chanda*: satisfaction, attention to do what one does and to satisfy with the goal of that thing, to require to complete that thing and to require to receive the result better. It shows performance with the satisfaction, full mind and to get interested in what one is doing or the work assigned to do or to work with satisfaction; 2) *Viriya*: energy, diligence to do that thing with endurance and to try to do one's duties without exhaustion and to be brave to do that work. If there is an obstacle or problems in front, one must conquer all those obstacles and problems and try one's best to achieve the successfulness; 3) *Citta*: attention, or to take care, that is, to pay attention to work and to concentrate on work and to get interested in that work, not to let it go, not to pay attention to other things and to work with the active thought; 4) *Vīmaṁsā* : investigation, to use wisdom for considering the reasons and to investigate what one does, thoughtfulness, to find out the causes and effects, to be fond of experiment, to plan, measurement, to find out the way for solving and improving. It shows by using the wisdom for contemplation in what one is doing with examination, to plan and always to assess. From the result of research, it is found that:

The ways to apply the principle of the Four Paths of Accomplishment for the organizational administration of the communicative leaders for work in order to achieve the success consist of the practical principles, that is, *Chanda*, *Viriya*, *Citta*and *Vīmaṁsā* that can be recited by everybody, but a few persons can practice all of this principle that is the continuous procedures. It cannot be lack of any one of them. Because of the connection of the four steps, so it makes us to achieve the success in life and work in accordance with wishes.

The mixed or applied methods between the management and the Buddhist teachings cause the changes in the organization clearly, that is, to change in good way for oneself. If the communal leaders practice the right way and practice the morality, the employees in the organization will take as the good sample; if the administrators and the personnel in the organization use the Dhamma as the guidance, their works will comply with each other; the occurred problems and obstacles will reduce because everybody learns and applies the Buddhist teaching in their lives.

So the leaders and administrators realize the benefits of application of the Buddhist teaching in their lives, that is, the middle way and to know how to practice in the right way and to feel shamed when they practice in the wrong way at work. This will give the opportunity to develop the new personnel in order to develop their organization for progress continuously.

KEYWORDS: Paths of Accomplishment, work management, community leader

๑. บทนำ

สังคมมนุษย์ เป็นสังคมเป็นสังคมที่ประกอบด้วยองค์การหรือหน่วยงานนานาชนิด ซึ่งองค์การเหล่านี้จะมีความผูกพันกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิด กล่าวคือ มนุษย์ถือกำเนิดในโรงพยาบาล ได้รับการศึกษาจากสถานบันการศึกษา และประกอบอาชีพทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชน ด้งนั้น องค์กรหรือหน่วยงานไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ แต่เป็นสิ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ องค์การมักเป็นที่รวมของงานและบุคลคลที่ต่างมีหน้าที่รับผิดชอบต่างกันออกไปตามตำแหน่งและสิ่งที่รับผิดชอบของแต่ละบุคคล โดยงานจะสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับหลักการบริหารและการจัดองค์การเป็นสำคัญ[4] เมื่อใดก็ตามที่ผู้บริหาร มีความรู้ ความเข้าใจ ในธรรมชาติขององค์การบริหารก็สามารถประยุกต์หลักการบริหารของการให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ หลักการบริหารนั้นหากมองในแง่ของกลุ่มคน ผู้บริหารจะต้องบริหารการโดยเน้นมนุษย์สัมพันธ์ แต่หากมองในแง่ของระบบผู้บริหารก็ควรเน้นความสำคัญในทุกส่วนขององค์การ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า องค์การจะประกอบด้วยงานและบุคลลากรเสมอ ดังนั้น เมื่อผู้บริหารต้องการให้องค์การมีประสิทธิภาพรอบด้าน ผู้บริหารจึงต้องให้ความสำคัญกับทั้งสองด้านดังที่กล่าวข้างต้นควบคู่กัน[5] อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม นั่นเอง ส่วนราชการต่าง ๆ จึงต้องเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์การและบุคคลากรเป็นระดับต้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรมเชิงวิชาการ เพื่อเสริมความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติของบุคลลากรภายในองค์การ เพื่อให้เหมาะสมกับความคาดหวังและเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือผู้รับบริการอย่างแท้จริง[6] สรุปได้ว่าประสิทธิภาพ คือ การสนับสนุนให้มีวิธีการบริหารจัดการให้ได้ผลดีที่มากสุด แต่สิ้นเปลืองต้นทุน ค่าใช้จ่าย แรงงาน และเวลา น้อยที่สุดซึ่งทำได้โดยกลไกในการลดค่าใช้จ่ายในทุก ๆ ด้านลง แต่เพิ่มความถูกต้อง ความเร็วความราบเรียบของการบริหารให้มากขึ้น[7] การบริหารงานบุคลลากร และการจัดสรรงบประมาณมีความโปร่งใสถูกกฎระเบียบ เพื่อเกิดการพัฒนาและมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่งเสริมสนับสนุนระบบการให้บริการแก่ประชาชนให้ทันสมัย รวดเร็ว สะดวก สบายและสร้างความปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค และสอดคล้องกับความต้องการของตลาดเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรและรักษาไว้ซึ่งความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ทำไร่ ทำนา โดยการสร้างฝายกั้นน้ำหลายแห่งในการทำการเกษตร และช่วยสงเคราะห์บรรเทาปัญหาน้ำท่วมแก่เกษตรกรผู้เดือดร้อน โดยมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และเอกชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของผู้ประกอบการและเครือข่ายโดยการส่งเสริมต่อยอดภูมิปัญญาและความเป็นไทยที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด[8]

---

[4] สมคิด บางโม, รศ., **องค์การและการจัดการ,** ฉบับพิมพ์ที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับพิมพ์ที่ ๓, (กรุงเทพฯ : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

[6] วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจและพิมพ์มลจรรย์ นามวัฒน์, "'**งานวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อกำหนดหลักสูตรการพัฒนาราชการ**", (สาขาวิชาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

[7] ติน ปรัชญพฤทธิ์, **ศัพท์รัฐประศาสนศาตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

[8] เทศบาลตำบลหนองเลิง, **แผนพัฒนาเทศบาลตำบลหนองเลิง 3 ปี อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. 2559-2560**, (บึงกาฬ : เทศบาลตำบลหนองเลิง, 2559), หน้า 10.

จากการศึกษาในเรื่องของหลักธรรมเกี่ยวกับการบริหารที่ดี คือ ผู้บริหาร มีความรู้ ความเข้าใจ ในธรรมชาติขององค์การบริหารก็สามารถประยุกต์หลักการบริหารของการให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ หลักการบริหารนั้นหากมองในแง่ของกลุ่มคน ผู้บริหารจะต้องบริหารการโดยเน้นมนุษย์สัมพันธ์ แต่หากมองในแง่ของระบบผู้บริหารก็ควรเน้นความสำคัญในทุกส่วนขององค์การ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า องค์การจะประกอบด้วยงานและบุคลากรเสมอ จึงมีความสำคัญที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ เพื่อเป็นการบริหารที่ดีและมีการต่อยอดต่อไป

2. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

(๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Reseach) ที่แบ่งเป็นการวิจัยเอกสารและภาคสนามคือการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.การดำเนินการวิจัยด้านเอสาร มีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 จากข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และอรรถกา

๒) ศึกษาเอกสารและงายวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบท การบริหารงานของเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ จากเอกสารและสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง

๓) นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลมาสู่กระบวนการวิเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณา

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง โดยมีกลุ่มประชากรหรือผู้ให้สัมภาษณ์

๓. เครื่องมือใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยโดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้ แบบสัมภาษณ์ มีลักษณะปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งมีจำนวน ๕ ข้อ ประกอบด้วย ชื่อนามสกุล อายุ ตำแหน่ง ประสบการณ์การบริหาร และวันเดือนปีที่ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักอิทธิ

บาท ๔ ของผู้นำชุมชนของเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถาม ปลายเปิด ให้ตอบโดยเสรี

๔. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำชุมชน

การใช้ อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคลาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใครๆก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนความทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง

ความสำคัญของอิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติทีช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั้นเอง

ดังนั้น อิทธิบาท ๔ จึงเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่จะช่วยเหลือประโยชน์ในการทำงาน อันจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้งองค์การและประชาชนที่ข้าไปรับบริการ

องค์กรใดจะบรรลุผลตามที่ตั้งเป้าหมายไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยก็คือ คนหรือบุคลากรในองค์กร ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเป็นที่ยอมรับกันว่ามนุษย์หรือคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและสำคัญที่สุดตามหลักการบริหาร การสร้างเสริมความต้องการในการปฏิบัติงานให้กับบุคลากรเพื่อให้มีความรู้สึกที่ดีในการปฏิบัติงาน และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อความสำเร็จของงาน และขององค์กรอย่างต่อเนื่องสมบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารที่ต้องคำนึง ถึงเพราะด้านความต้องการในการปฏิบัติงานย่อมส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพของงานดียิ่งขึ้นซึ่งมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการหรือสิ่งจูงใจผู้ปฏิบัติงานโดยมุ่งอธิบายถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นสิ่งที่ทำให้บุคลากรเกิดความพอใจในการปฏิบัติงาน ทุ่มเทความรู้ความสามารถมีความรับผิดชอบ และเอาใจใส่ในงานอย่างแท้จริง ไปสู่ความรักความผูกพัน และความซื่อสัตย์ในองค์กร

๕. สรุป

๕.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาท ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จ ตามหลักอิทธิบาท ที่ปรากฏ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทความหมายของอิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ ฝ่ายใจรัก ด้วยความพยายามด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ติตรองหาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไขเพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะ

ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการทำงานราชการ การทำงานค้าขาย การทำงานอุตสาหกรรม การทำงานเกษตร และการประกอบอาชีพ ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป

๕.๒ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำชุมชนการใช้ อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคลาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใครๆก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนความทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง วิธีการผสมผสานหรือประยุกต์ระหว่างบริหารจัดการกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงภายในองค์การที่เห็นชัด คือองค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัวบุคคล ผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรม พนักงานในองค์กรก็จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้บริหาร และบุคลากรในองค์การมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้นำแนวทาง การทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นต่าง ๆ ความขัดแย้งก็ลดน้อยลง เพราะทุกคนได้เรียนรู้และนำหลักธรรมะทางพุทธศาสนาไปใช้

๕.๓ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองเลิง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ผลการวิจัยพบว่า หลักอิทธิบาท ๔ ประการ หลักคุณธรรมเป็นเหตุนาไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ พอใจรักใครในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่ว่างธุระ วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จแห่งผลตามที่มุ่งหมายบริหาร การสร้างเสริมความต้องการในการปฏิบัติงานให้กับบุคลากร เพื่อให้มีความรู้สึกที่ดีในการปฏิบัติงาน และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อความสำเร็จของงาน และขององค์กรอย่างต่อเนื่องสมบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารที่ต้องคำนึง ถึงเพราะด้านความต้องการในการปฏิบัติงานย่อมส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพของงานดียิ่งขึ้นซึ่งมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการหรือสิ่งจูงใจผู้ปฏิบัติงานโดยมุ่งอธิบายถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นสิ่งที่ทำให้บุคลากรเกิดความพอใจในการปฏิบัติงาน ทุ่มเทความรู้ความสามารถมีความรับผิดชอบ และเอาใจใส่ในงานอย่างแท้จริง ไปสู่ความรักความผูกพัน และความซื่อสัตย์ในองค์กรตลอดถึงประโยชน์และโทษของการขาดหลักธรรมนี้ในการบริหารองค์กรผลการวิจัยพบว่า ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 สำหรับผู้บริหาร

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยขอเสนอว่า แนวทางการใช้หลักอิทธิบาท ๔ ได้เห็นความสำคัญใน ๔ ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ การบริหารการจัดการ และบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ดังนั้น ผู้บริหารผู้นำองค์กรควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในบริหารจัดการองค์กร

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่า ควรนำประเด็นอื่นๆ มาศึกษาเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑. ควรมีวิจัยเชิงทดลองเรื่อง การศึกษาเทคนิควิธีการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครูกับแนวทางการใช้หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ของนักเรียนในสถานศึกษา อื่นๆ

๒. ควรมีการวิจัยเรื่อง แนวทางการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในด้านตัวแปรอื่นๆ กับการจัดการเรียนการสอนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา

๓. ควรศึกษาวิจัย การใช้อิทธิบาท ๔ กับการทำงานทั้งในองค์กรภาครัฐ และเอกชน

เอกสารอ้างอิง

ติน ปรัชญพฤทธิ์. **ศัพท์รัฐประศาสนศาตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

เทศบาลตำบลหนองเลิง. **แผนพัฒนาเทศบาลตำบลหนองเลิง ๓ ปี อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐**. บึงกาฬ : เทศบาลตำบลหนองเลิง, ๒๕๕๙.

วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจและพิมพ์มลจรรย์ นามวัฒน์. **งานวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อกำหนดหลักสูตรการพัฒนาราชการ**. สาขาวิชาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. ฉบับพิมพ์ที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับพิมพ์ที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๔๗.

แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

AN APPROACH FOR ENHANCING THE BUDDHIST CULTURAL TOURISM OF WAT THATLOUNG, VIENTIANE, LAO PEOPLE'S DEMOCRATIC REPUBLC

แม่ชี vonmany chanthalath[1]
พระครูจิรธรรมธัช,ผศ.ดร.[2]
พระราเชนทร์ วิสารโท,ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง "แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว" มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ 2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว และ 3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว เพื่อศึกษาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ศึกษาความ คิดเห็นของพระสงฆ์และนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การศึกษาความเป็นมาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ 1. ด้านพุทธศิลปะสถาปัตยกรรมเหมาะสมกับเป็นแหล่งเรียนรู้ ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางแห่งศิลปะวิทยาคารที่ชาวบ้านจากชุมชนรอบๆ วัดหรือแม้จากสถานที่ห่างไกลได้เดินทางเข้ามาเพื่อศึกษาวิทยาการแขนงต่างๆ และรับการสั่งสอนอบรมทางด้านจิตใจ โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสอนแต่ในปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อการศึกษาของประเทศได้พัฒนาเจริญมากขึ้น และการศึกษาได้แยกตัวออกจากวัด โดยตั้งเป็นสถานศึกษาเป็นเอกเทศ และครูผู้สอนก็มิได้เป็นพระสงฆ์ ดังนั้นเด็กลาวในยุคปัจจุบัน จึงมิได้มีความใกล้ชิดกับวัด 2.ด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยววัด ในวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การเดินทาง ศูนย์บริการ นักท่องเที่ยว ห้องน้ำ ลานจอดรถ ร้านค้ากาแฟ และเครื่องดื่ม รวมทั้งร้านอาหารคอยให้บริการ นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่วัดพระธาตุหลวงในปัจจุบันได้มีการพัฒนาขึ้นไปตามาลำดับที่อำนวยความสะดวกจะส่งผลดีต่อการท่องเที่ยว 3.ด้านแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสารประโยชน์ วัดในพระพุทธศาสนายังมีความสำคัญสำหรับชาติไทยในฐานะเป็นแหล่งศึกษาพระธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจในยามมีทุกข์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ด้วยเหตุที่วัดยังคงมีความสำคัญทั้งต่อคนไทยใน

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ฐานะเป็นที่พึ่งทางใจ และต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว วัดจึงควรได้รับการดูแลรักษาให้มีความสะอาด และปราศจากภัยสังคมจากกลุ่มบุคคลที่เข้ามาอาศัยวัด และก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้คนที่เข้าวัดเพื่อแสวงหาความสงบ

สภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว การศึกษาข้อมูลวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ประเทศลาวนั้นทำให้ทราบความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศได้เป็นอย่างดี และประชาชนในประเทศก็จะได้ศึกษาเพื่อที่จะทราบถึงความร่วมมือของประชาชนในหลายกลุ่มของประเทศในยุคนั้นเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศในการสร้างความสามัคคีทำให้ประเทศชาติเกิดสันติสุขมาอย่างยาวนาน ความเชื่อ ความศรัทธาของกษัตริย์ ในสมัยนั้นที่เป็นรูปแบบการปกครองในด้านต่างๆของการสร้างความสามัคคีของคนในประเทศ ความเชื่อของประชาชนจำนวนมากในเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงเกิดรูปแบบวัฒนธรรมอันดีงามที่ถูกรักษาไว้อย่างยาวนานมาถึงการท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรมในปัจจุบันได้อย่างลงตัว

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ต้องการระบบความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ที่มีความสำคัญ สิ่งที่ก่อขึ้น เพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายเอาสถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนาเรียกเต็ม ๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ แต่ที่วัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์นั้นนอกจากการสร้างเพื่อให้สื่อถึงพระพุทธเจ้าแล้วยังสื่อถึง การสร้างความสามัคคีของประชาชนภายในประเทศด้วยที่เป็นศูนย์กลางของที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวควรที่จะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นที่เป็นวัดสำคัญในประเทศนั้นได้จัดพื้นที่แสดงวัดที่สำคัญในนครหลวงเวียงจันทน์ หรือจะเป็นการไหว้พระ 12 วัดโชคดี 12 เดือน เป็นต้น

คำสำคัญ : ส่งเสริมการท่องเที่ยว, วัฒนธรรมเชิงพุทธ, วัดพระธาตุหลวง, นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว,

ABSTRACT

The purposes of the research were: 1) to study the background of the Buddhist cultural tourism; 2) to study the present situation and the problems of the Buddhist cultural tourism of WatThatluong, Vientiane, Lao People's Democratic Republic; 3) to study an approach for enhancing the Buddhist cultural tourism of WatThatloung, Vientiane, Lao people's democratic republic and to study the approach for the learning sources of Wat that is the source of tourism and to study the learning sources of Wat that is the source of tourism and study the opinions of Sangha and the tourists towards development of tourism.

To study the background of the Buddhist cultural tourism was; 1) in the aspect of Buddhist arts of architectural institution suitable for learning sources in the previous Wat as the center of the arts and science that are surrounded by the folks with Wat or from distant places coming to study various academic matters and to receive the teaching and the mental training taught by the Buddhist monks. But the present, the

society changes when the education of the country has been developed and the education is separated from Wat by establishing itself independently and the teachers are not the Buddhist monks. So the Lao children in the present are not closed with Wat; 2) in the aspect of convenience in tourism in Wat, there have been facilities such as transportation, the service centers for tourists, closets, parking lots, coffee places and soft drinks including the foods for services. The tourists who are the factors motivate to invite the tourists coming to visit; the tourism at WatPhrathatLoung in the present has been developed gradually and caused the good results for tourism; 3) the aspect of the learning sources concerning the benefits, Wat in Buddhism plays an important role for Thai nation as the sources for studying Dhamma by having the Buddhist monks to be the mental refuge in the time of suffering and to be the sources of the cultural tourism for the tourist foreigners. Now that Wat still has importance for Thais as the mental refuge and for the foreigners as the sources of the cultural tourism as mentioned, So Wat should be taken care of in order to preserve cleanliness and to protect the evil persons who live in Wat and cause the trouble for persons who come to search for peace.

The present situations and the problems for the Buddhist cultural tourism at WatPhrathatLoung Vientiane, Lao People's Democratic Republic are that to study the data of WatPhrathatLoung, Vientiane, Lao country which makes us to understand the historical change in each period of time and it is considered as to create the system of the cultural tourism of the nation as well and people in the nation will study in order to understand the cooperation of the different groups of people of the nation in those periods of time in order to create the unity of the nation for peace and happiness for a long time. The Kings' belief and faith in the former time will be the model for ruling in various aspects of creation of unity of people in the country. The beliefs of a lot of people in Buddhism create the good model of culture and to be preserved for a long time until coming to the model of the cultural tourism in the present.

An approach for enhancing the Buddhist cultural tourism of WatPhrathatLoung Vientiane, Lao People's Democratic Republic requires the systems of the requirements of the tourists whom come to visit WatPhrathatLoung Vientiane as important construction to worship or the warning things in order to remember the religion. It means the places or the worshiping things related to the Buddha or Buddhism that is called Sammasambudha Pagoda or Buddha Pagoda but WatPhrathatLoung, Viantian, beside to construct to remember the Buddha, still to remember to create the unity of people in the country also and to be the center of tourist sources of the tourists. The other tourist sources should be created as the important places in the country or to be worshiping places for 12 fortune months etc.

KEYWORDS: An approach for enhancing, Buddhist cultural tourism, WatThatloung, Vientiane, Lao people's Democratic Republic,

๑. บทนำ

ในโลกปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมมนุษย์เป็นอย่างมาก ในบางประเทศอาจถือได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดก็ว่าได้องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ระบุว่าจำนวนท่องเที่ยวนานาชาติระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๘ เพิ่มขึ้นถึง ๗๘ ล้านคน ในอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ ๔.๗

ต่อปีและคาดการณ์ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น ๙๓๗ ล้านคน ในปี พ.ศ.๒๕๕๓ การเดินทางท่องเที่ยวทุกภูมิภาพ[4] ในหลายประเทศทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากส่งผลให้อุตสาหกรรมด้านนี้เจริญเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศ อย่างมหาศาลสำหรับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกก็เช่นกัน[5]

วัดในประเทศลาวมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ของแต่ละภูมิภาคของประเทศมีลักษณะและขนาด ฐานะ และอยู่ท่ามกลางชุมชนที่แตกต่างกันแต่วัดทั้งหลายเหล่านั้นทำบทบาทหน้าที่ของวัดได้ถูกต้องโดยรักษา และดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัดให้ตรงหลักการของพุทธศาสนาเป็นวัดที่มีความสะอาด สว่าง และสงบ ตามหลักไตรสิกขา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการบริหารและการจัดการวัดให้ถูกต้องและเหมาะสมการบริหารและการจัดการโดยผู้นำวัดคือเจ้าอาวาสร่วมกับพระเณรในวัด ประชาชนที่อยู่รอบ ๆ และกิจกรรมการปฏิบัติให้เกิดผลดีการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่ต้องนำหลักวิชาการและหลักการปฏิบัติมาผสมผสานกันอย่างลงตัวและถูกต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เกิดขึ้น[6]

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมลาวมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง และความรู้สาขาต่าง ๆ มากมาย นับเป็นมรดกล้ำค่าและเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย[7]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

(๓) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

๓.คำถามในการวิจัย

(๑) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปอย่างไร และให้คุณค่าในด้านใดบ้างที่มีผลประโยชน์ต่อ ชุมชน และประเทศ

---

[4] การท่องเที่ยวแห่งประไทย, **รายงานประจำปี ๒๕๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

[6] วิชัย แข่งขัน, **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : เอ. พี. กราฟิคดีไซน์การพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕.

[7] รสิกา อังกูร, **ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

(๒) สภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ควรที่จะมีการพัฒนาไปให้ทิศทางใหนเพื่อที่จะสร้างเป็นการส่งเสริมให้เกิดผลประโยชน์ในหลายๆด้าน ต่อ ประชาชน ชุมชน และประเทศ

(๓) แนวทางหรือทิศทาการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว เมื่อมีการพัฒนาแล้วจะตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติอย่างไร

๔. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่น ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาความเป็นมาและบทบาทด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธภายใน วัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

๓. ขอบเขตด้านการวิเคราะห์ข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยเลือกจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target group) จำนวน 20 รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ นักวิชาการทางศาสนาและวัฒนธรรม เจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชนทั่วไป เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ก่อนการวิเคราะห์ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยตรวจสอบแหล่งที่มาเนื้อหา และความสมบูรณ์ของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อน และหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการศึกษา ๓ เดือน ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๑ ถึง ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๕. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนลาวและคนต่างชาติ ได้วิเคราะห์ศาสนสถานที่สำคัญของวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนลาวและคนต่างชาติ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้นักท่องเที่ยว พ่อค้าแม่ค้า บริษัททัวร์ ผู้เกี่ยวข้องศาสนสถานที่สำคัญแล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่ง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

เจดีย์ เจดีย์พระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์มีความสำคัญ สิ่งที่ก่อขึ้น เพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายเอาสถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนาเรียกเต็ม ๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ มี ๔ ประเภท คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒.บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ และ๔. อุเทสิกเจดีย์ แต่ที่วัดพระธาตุหลวงนครหลวง

เวียงจันทน์นั้นนอกจากการสร้างเพื่อให้สื่อถึงพระพุทธเจ้าแล้วยังสื่อถึง การสร้างความสามัคคีของประชาชนภายในประเทศให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน เพราะในสมัยนั้น ความเชื่อของประชาชนนั้นมีความสำคัญในการสร้างความเป็นหนึ่งเพื่อที่จะเป็นการปลูกฝังจิตใจให้เกิดการรักในถิ่นฐานแล้วก็จะเกิดการปกป้อง

พระอุโบสถ เป็นศาสนสถานที่สำคัญอย่างหนึ่งของวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ การมีพระอุโบสถทุกวัดเพราะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวไม่มีวัดใดวัดหนึ่งมีศาสนสถานแหล่งเพียงสิ่งเดียวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ แต่ละวัดมักจะมีศาสนสถานมากกว่าหนึ่งประเภท ในแต่ละประเภทของแต่ละศาสนสถานมักจะมีองค์ประกอบสำคัญที่สื่อทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต สภาพสังคม เช่น พระอุโบสถวัดจะแสดงสถาปัตยกรรมของช่างสกุลต่าง ๆ รูปลักษณ์ของพระอุโบสถ และภาพจิตรกรรม ซึ่งจะแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดถือของคนในสังคมลาวร่วมสมัย จิตกรรมในพระอุโบสถช่วงตั้ง แต่ตอนต้นรัตนโกสินทร์ย้อนไป ภาพจิตกรรมหลังพระพุทธรูปจะแสดงไตรภูมิ พระอุโอบถยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นเคารพของพุทธศาสนิกชนวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ พระอุโบสถจึงมีความสำคัญ

พระวิหาร พระวิหารหลวงจะเป็นศาสนสถานที่ตั้ง ของพระพุทธรูปและเป็นที่ประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน พระวิหารหลวงทำหน้าที่คล้ายกับพระอุโบสถและศาสนการเปรียญ แต่พระวิหารหลวงมีความสำคัญคล้ายกับพระอุโบสถ กล่าวคือ พระวิหารแสดงสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ฯลฯ ที่คนโบราณให้ความสำคัญกับพระพุทธเจ้าในแง่หลักธรรม มากกว่าพระพุทธเจ้าในเชิงตัวบุคคล พระวิหารหลวงที่แสดงภาพจิตรกรรมที่สะท้อนคติความเชื่อของคนในแต่ละยุคได้อย่างดี วัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ในการประกอบกิจกรรมของการปฏิบัติธรรมของนักท่องเที่ยวก็จะใช้พระวิหารของทางวัดในการฟังพระธรรมเทศนา รักษาศีลและนั่งสมาธิ

พระพุทธรูป เป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุดคู่กับพระอุโบสถ พระพุทธรูปจะถูกตั้ง ไว้ในพระอุโบสถ พระพุทธรูปเป็นศาสนสถานที่มีลักษณะเด่นที่สุดเพราะทุกวัดจะต้องมีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าเสมือนพระองค์ทรงมีพระชนม์อยู่ อย่างไรก็ดี แม้ทุกวัดจะมีพระพุทธรูป แต่พระพุทธรูปที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจะมีความพิเศษ ตรงที่ประวัติศาสตร์และความเป็นมาตลอดจนผู้สร้าง พระพุทธรูปที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาทัศนศึกษาหรือเป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้ดี ได้แก่ วัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีตำนานทางประวัติศาสตร์ทั้งด้านการสร้างของแต่ละองค์มีจุดประสงค์ของการสร้างที่มีความแตกต่างกัน

ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สาเหตุหลักของการสร้างศาสนสถานในทางพระพุทธศาสนาทุกยุคสมัย คือ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และต้องการทำกุศลด้วยการคิดว่าการสร้างพระอุโบสถ การเจดีย์ ฯลฯ เป็นการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ การสร้างศาสนาสถาน จึงมาแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา แรงศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สร้างและชุมชน/สังคมขณะนั้น จึงเพื่อสัญลักษณ์ที่เป็นที่เคารพร่วมกัน เพราะหลักศาสนาเป็นเป้าหมายทั้ง ตัวบุคคลและสังคมที่จะดำเนินชีวิตร่วมกัน หลักคำสอนทางศาสนาในสมัยโบราณจะแทรกเข้าไปอยู่ทั้ง ทางด้านการเมือง การปกครอง ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ความเชื่อที่หลากหลายในนครหลวงเวียงจันทน์ประเทศ

ลาวที่มีความหลากหลาย เช่น ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพราหมณ์ ที่มีศูนย์กลางคือพระพุทธศาสนา จึงมีการแสดงออกในเรื่องของการปกครองที่ต้องสร้างเพื่อให้ความแตกต่างทางด้านของความเชื่อนั้นรวมเป็นหนึ่งเดียว คือ พระพุทธศาสนา

นักท่องเที่ยวที่ต้องการแสวงหาความรู้ โดยเฉพะทางประวัติ นอกจากจะศึกษาจากศาสนาสถานโดยตรงและด้านเรื่องเล่าอื่นๆ แล้วหลักฐานเชิงประจักษ์อีกประการหนึ่งที่สำคัญที่ซ่อนมิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางการเมือง มิติทางด้านเศรษฐกิจและมิติทางด้านสังคม จะปรากฏในจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นแกนจัดความสัมพันธ์ของคนในด้านอื่นๆ เช่น การเมืองนั้น จะค่อนข้างมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและเห็นความคลี่คลายตามลำดับค่อนข้างจะค่อยเป็นค่อยไป จะเห็นจากจัดการวางตำแหน่งอุโบสถ พระประธานและจิตรกรรมในวัดสุทัศน์ จะแสดงมิติการนครหลวงเวียงจันทน์ให้เป็นเมืองเทวดา ความหมายสื่อเป็นเมืองเทวดาจะสื่อที่วัดพระธาตุหลวง อย่างชัดเจน โบราณสถานจึงบอกเล่าทางประวัติได้อย่างดี

สภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีปรากฏในสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างและลวดลายต่าง ๆ ด้วยเพราะฉะนั้น การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในวัดต่างพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้และต้องการความเข้าใจศาสนสถาน สังคมการเมือง วัฒนธรรมของลาวได้อย่างดีและโบราณสถานที่เหมาะที่จะเป็นแหล่งศึกษาได้อย่างดีด้วยเช่นกัน

๖. สรุป

๖.๑ ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว สภาพปัจจุบันและปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ของวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ประเทศลาวนั้น ทำให้ทราบความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศได้เป็นอย่างดี และประชาชนในประเทศก็จะได้ศึกษาเพื่อที่จะทราบถึงความร่วมมือของประชาชนในหลายกลุ่มของประเทศในยุคนั้นเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศในการสร้างความสามัคคีทำให้ประเทศชาติเกิดสันติสุขมาอย่างยาวนาน ความเชื่อ ความศรัทธาของกษัตริย์ ในสมัยนั้นที่เป็นรูปแบบการปกครองในด้านต่างๆของการสร้างความสามัคคีของคนในประเทศ ความเชื่อของประชาชนจำนวนมากในเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงเกิดรูปแบบวัฒนธรรมอันดีงามที่ถูกรักษาไว้อย่างยาวนานมาถึงการท้องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรมในปัจจุบันได้อย่างลงตัว

๖.๒ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ต้องการระบบความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์ที่มีความสำคัญ สิ่งที่ก่อขึ้น เพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายเอาสถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนาเรียกเต็ม ๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ แต่ที่วัดพระธาตุหลวงนครหลวงเวียงจันทน์นั้นนอกจากการสร้างเพื่อให้สื่อถึงพระพุทธเจ้าแล้วยังสื่อถึง การสร้างความสามัคคีของประชาชนภายในประเทศด้วยที่เป็นศูนย์กลางของที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวควรที่จะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นที่เป็นวัด

สำคัญในประเทศนั้นได้จัดพื้นที่แสดงวัดที่สำคัญในนครหลวงเวียงจันทน์ หรือจะเป็นการไหว้พระ ๑๒ วัดโชคดี ๑๒ เดือน เป็นต้น

๗. อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว นักท่องเที่ยวที่ต้องการแสวงหาความรู้ โดยเฉพะทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะศึกษาจากศาสนาสถานโดยตรงและด้านเรื่องเล่าอื่นๆ แล้วหลักฐานเชิงประจักษ์อีกประการหนึ่งที่สำคัญที่ซ่อนมิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางการเมือง มิติทางด้านเศรษฐกิจและมิติทางด้านสังคม จะปรากฏในจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นแกนจัดความสัมพันธ์ของคนในด้านอื่นๆ เช่น การเมืองนั้น จะค่อนข้างมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและเห็นความคลี่คลายตามลำดับ ค่อนข้างจะค่อยเป็นค่อยไป จะเห็นจากจัดการวางตำแหน่งอุโบสถ พระประธานและจิตรกรรมในวัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว จะแสดงมิติการนครหลวงเวียงจันทน์ให้เป็นเมืองเทวดา ความหมายสื่อเป็นเมืองเทวดาจะสื่อที่วัดพระธาตุหลวง อย่างชัดเจน โบราณสถานจึงบอกเล่าทางประวัติได้อย่างดี

๘. ข้อเสนอแนะ

สรุปการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดพระธาตุหลวง สปป.ลาว ทำให้ผลการศึกษาที่ได้อาจอยู่ในขอบเขตจำกัด ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต ดังนี้

๑. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดพระธาตุหลวง สปป.ลาว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศต่อไป

๒. ควรศึกษาเรื่องความต้องการของนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ต่อวัดพระธาตุหลวง สปป.ลาว เพื่อเป็นแนวทางสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววัดพระธาตุหลวง สปป.ลาว เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีความน่าสนใจ เพิ่มมากขึ้น

๓. ควรศึกษาผลกระทบต่างๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของวัดพระธาตุหลวง สปป.ลาว เพื่อมาศึกษา พัฒนาและแก้ไขต่อไปให้ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประไทย. **รายงานประจำปี ๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖.

วิชัย แข่งขัน. **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : เอ. พี. กราฟิคดีไซน์การพิมพ์, ๒๕๓๙.

รสิกา อังกูร. **ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม**.นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

ศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

AN APPROACH OF MEDITATION PRACTICE FOR A LIFE QUALITY DEVELOPMENT IN ACCORDANCE WITH THE GUIDELINE OF THE DHAMMA PRACTICAL SCHOOL OF WAT PAR KOONNOIY, SAITHONG DISTRICT, VIENTIANE CITY

พระพันทอง วิสุทธิปญฺโญ (โพธิ์มีชัย)[1]
พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.[2]
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก[3]

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย “แนวทางการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของ สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์” คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติวัดป่านาคูนน้อย เพื่อปับไปประยุคใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ งานนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ “สำหรับการประยุกต์ใช้วิปัสสนากรรมฐานของโยคีวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์”

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ความสำคัญของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อรู้ เพื่อละ และ เพื่อแจ้งเป็นหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ เพื่อการเรียนรู้ และ พัฒนาตนเอง คือ ดูกายดูจิตใจของตนเองจนสามารถบอกตนเองได้ใช้ตนเองเป็นที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ทุกที่ทุกเวลาทุกการกระทำทุกคำพูด เพื่อละเสีย ซึ่งกิเลส ตัณหา อุปาทาน ความยึดมั่น ถือมั่น ความพึงพอใจ ในทุกข์ หรือ สุข ที่มีอยู่ในจิต ของบุคคลอันก่อให้เกิดความทุกข์โดยตรง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้วิปัสสนากรรมฐานของโยคีวัดวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ทำให้เกิดประโยชน์ และ คุณค่าในด้านต่าง ๆ ต่อบุคคลมากมาย กล่าวคือ เป็นการพัฒนาตน โดยเริ่มด้วยการพัฒนากาย (ศีล) พัฒนาอารมณ์ (ความรู้สึก) พัฒนาจิต (สมาธิ) และ พัฒนาปัญญา ให้มีคุณภาพ สงบ ประกอบด้วยสติปัญญามองเห็นสภาวธรรม ตามความ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เป็นจริง รู้เท่าทันสภาวธรรมของโลกและชีวิต ไม่ยึดถือ ลดความเห็นแก่ตัวลง หรือ หมดไปพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ศึกษาวิเคราะห์ผลการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติวัดป่านาคูนน้อย เพื่อนำไปประยุคใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ให้ได้ประโยชน์และ คุณค่าในด้านต่าง ๆ ต่อบุคคลมากมาย กล่าวคือ เป็นการพัฒนาตน โดยเริ่มด้วยการพัฒนากาย (ศีล) พัฒนาอารมณ์ (ความรู้สึก) พัฒนาจิต (สมาธิ) และ พัฒนาปัญญา ให้มีคุณภาพ สงบ ประกอบด้วยสติปัญญามองเห็นสภาวธรรม ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวธรรมของโลกคือเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ไม่ยึดถือ ความเห็นแก่ตัวลดลง หรือ หมดไปพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : ปฏิบัติกรรมฐาน, พัฒนาคุณภาพชีวิต, สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย, อำเภอนาทรายทอง,นครหลวงเวียงจันทน์,

ABSTRACT

The purposes of the research were: 1) to study the principle of the meditation practice in the Buddhist scriptures; 2) to study the practical methods of the meditation practice for a life quality development of Laos' life qualities of the Dhamma practical school of Wat Pa Nokoonnoiy, Nazaithong district, Vientiane City; 3) to analyze the practice of the meditation practice of Dhamma practical school of Wat Pa Nakoonnoiy in order to apply for development of Laos' life quality, Nazaithong, Vientiane City. This research was the qualitative research applied by the meditators as insight meditation in Wat Pa Nakoonnoiy, Nazaithong district, Vientiane City.

The results of research found that the importance of the insight meditation practice in accordance with the Foundation of Mindfulness is endowed with the main objectives, that is, to now, to abandon, and to realize as the Buddha's teachings taught in order to learn and for self-development, that is, to see the body and mentality and to be able to tell and assist oneself in order to apply for daily life for anywhere, anyplace, every time, every action, and every words and to abandon the defilement, desire attachment, clinging, satisfaction in suffering or happiness being in individuals' minds that cause the direct suffering.

Again the results of research found that the meditators' application of insight meditation of Wat Pa Nakoonnoiy, Nazaithong District, Vientiane City causes the benefits and values in various aspects towards many people, that is, the self-development by beginning with the physical development (Sīla), emotional development (Feeling), mental development and wisdom development to be quality, peace consisting of intelligence by realizing the state of Dhamma as they are and knowing the state of Dhamma of the world and life without attachment, releasing the selfishness or already destroyed and to be ready to sacrifice the self-benefit for the sake of the social benefits and to be able to apply for solving the problems in daily life as well.

For an analytical study, the results of practicing the meditation practice of the Dhamma practical school of Wat Pa Nakoonnoiy to apply for life development of Lao people, Nazaithong District, Vientiane City creates the benefits and values in various aspects towards many people, that is, the self-development by beginning with the physical development, (Sīla), emotional development (feeling), mental development (Meditation), and wisdom to be qualification, peace consisting of intelligence in seeing Dhamma states as they are and to know what another is aiming at the state of Dhamma of the world, that is, to understand the change of life without exception the selfishness or extinction and to be ready to sacrifice the self-benefit for the sake of social benefit and to be able to apply for solving the problems in daily life as well.

KEYWORDS: Approach of the meditation practice for life quality development, accordance with the guideline, the Dhamma Practical School of Wat Par Koonnoiy, Saithong District, Vientiane City

๑. บทนำ

สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นอีกสำนักหนึ่งที่ขึ้นชื่อลือนามว่ามีความโดดเด่นในเรื่องของการสอนกรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐานสี มีผู้คนไปฟังธรรม จำศีล ปฏิบัติธรรมกันอย่างเนื่องเน้นในทุก ๆ วันมิได้ขาดสาย วัดแห่งนี้เมื่อก่อนเป็นวัดธรรมยุต ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนฺตสีโล ได้เข้ามาเป็นเจ้าอาวาส และเป็นผู้ริเริ่มเปิดสอนกรรมฐานขึ้นโดยใช้แนวการปฏิบัติของวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร แบบพระทันตะวิลาส (พระทันตะวิลาสะ วัดปรก กรุงเทพ) เป็นวิปัสสนาโดยตรงโดยใช้ตามแบบของพระพุทธเจ้าสอนสติปัฏฐาน เป็นแนวการฝึกอบรมกัมมัฏฐาน ตามหลักการที่สืบทอดกันมาส่วนมากคือ เทคนิคขั้นพื้นฐาน เขาเรียกว่าจังหวะ (ท่า) มันมีแบบ ๓ จังหวะ ๕ จังหวะ สมมุติว่านั่ง เอาสติมาตั้งไว้ที่มือ ตั้งใจดี ๆ แล้วเคลื่อนยกขึ้น ตั้งสติไว้ทั้งหมด ที่มือและการเคลื่อนไหว ให้รู้ว่าเคลื่อน ให้รู้รอบ ถ้าเรากำลังปฏิบัติแล้วได้ยินเสียงไก่ เสียงมีเท่าไรก็ให้เอาแต่อย่างเดียว[4] เป็นการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ต้องเริ่มที่การพัฒนาภายในจิต โดยพิจารณาตรวจสอบภายในตนเองที่เรียกว่าปฏิบัติกรรมฐาน กรรมฐานเป็นวิธีการฝึกคนให้เจริญงอกงามให้เข้าใจถึงสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง จิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นพื้นฐานที่มั่นคงดีแล้ว ย่อมจะปฏิบัติต่อสิ่งเร้าใจทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง ก็ให้เกิดความเจริญพัฒนาทั้งทางกาย ทางพฤติกรรมทางสภาพจิตใจ ทางปัญญาเป็นลำดับขึ้นไปเป็นทางนำไปสู่อิสรภาพ และสันติสุขอย่างแท้จริงตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา[5] ซึ่งมีความเหมือนกับพุทธทาสภิกขุ บรรยาย เรื่องอานาปานสติภาวนา โดยได้กล่าวถึง การปฏิบัติกัมมัฏฐานกับบุคคลผู้ปฏิบัติว่า การทำกัมมัฏฐานจะมีความมุ่งหมายถึงการหลุดพ้นเพื่ออยู่เหนือความยินดียินร้าย หรือเหนือการครอบงำของธรรมชาติก็จริง

---

[4] พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนฺตสีโล, **๘๐ ปี ชีวิตธรรม ๒๕๔๖**, (นครหลวงเวียงจันทน์ : สปป.ลาว, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

[5] องฺ.ปญฺ.จก,(ไทย) ๒๒/๗๙/๑๗๔.

แต่ในขั้นเตรียมตัว ผู้ปฏิบัติ จะต้องรู้จักธรรมชาติภายนอกซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติภายในคือ จริตนิสัยของตนเอง จริต หมายถึง สิ่งที่จิตเคยประพฤติมาจนเคยชินเป็นนิสัย[6]

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำสำคัญเกี่ยวเนื่องกับการวิจัยนี้ไว้สรุปได้ดังนี้กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต หรือที่ให้จิตทำงาน มีความเป็นทางการว่า สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา หรืออุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต หรืออุบายหรือกลวิธีเหนี่ยวนำสมาธิ พูดง่าย ๆ ว่าสิ่งที่เอาให้จิตกำหนด จิตจะได้มีงานทำเป็นเรื่องเป็นราว สงบอยู่ที่ได้ ไม่เที่ยววิ่งเล่นเตลิดหรือเลื่อนลอยฟุ้งซ่านไปอย่างไร้จุดหมาย เฉพาะในกรณีนี้ ก็คือ สิ่งที่เอามาให้จิตกำหนดเพื่อชักนำให้เกิดสมาธิ หรืออะไรก็ได้ที่พอจิตกำหนดจับเข้าแล้ว จะชักนำให้แน่วแน่อยู่กับมันจนเป็นสมาธิได้เร็วและมั่นคงที่สุด พูดให้สั้นที่สุดว่า สิ่งที่ใช้ฝึกสมาธิกัมมัฏฐานเท่าที่พระอรรถกถาจารย์รวบรวมแสดงไว้มี ๔๐ อย่าง กัมมัฏฐาน ๔๐ อย่างนี้ แตกต่างกันโดยความเหมาะสมแห่งผู้ปฏิบัติ ซึ่งควรเลือกใช้ให้เหมาะกับลักษณะนิสัยความโน้มเอียงของแต่ละบุคคลที่เรียกว่าจริยาต่าง ๆ ถ้าเลือกได้ถูกกัน เหมาะกัน ก็ปฏิบัติได้ผลดีและรวดเร็ว ถ้าเลือกผิดอาจทำให้ปฏิบัติได้ล่าช้าหรือไม่สำเร็จผล[7]

พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย) ได้แสดงเรื่องวิปัสสนากรรมฐานไว้ว่าให้เจริญกรรมฐานโดยการยกขันธ์ ๕ มาเป็นอารมณ์ก่อนพิจารณาเป็นไตรลักษณ์จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ สรุปความได้ว่า เช่น การเจริญวิปัสสนาโดยการยกเอาขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มาพิจารณาน้อมเข้าไปสู่ไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้วยหัวคิดและสติปัญญาที่เราเรียนทรงจำมา คิดเอา ปรุงเอา แต่งเอา ว่ารูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ก็ว่าเอาเอง พร้อมๆ กับน้อมใจเชื่อลงไปว่า รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาจริงๆ แต่ในขณะที่เราพิจารณาอยู่นั้น บางทีจิตอาจจะสงบลงเป็นสมาธิเพราะการค้นคิดในเหตุผล ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้นเอง ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ เป็นอุบายที่จะทำให้จิตสงบเป็นสมาธิได้เหมือนกัน[8]

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ท่านได้ตามรอย หรือค้นหารอยพระอรหันต์ โดยการค้นจากคัมภีร์และทดลองด้วยตนเองในบางอย่าง ไม่ใช่เขียนโดยพระอรหันต์ให้ผู้อ่านได้ศึกษาไตร่ตรองแล้วจึงเดินตาม ท่านได้ยกพระสูตรจากคัมภีร์ ๓ สูตร คือ ฉวิโสธนสูตร มหาอัสสปุรสูตร และสามัญญผลสูตร ขึ้นมาพิจารณา ทำให้ได้หัวข้อที่เป็นหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ถึง ๒๓ ขั้น เช่น ขั้นแรก ตั้งแต่เมื่อได้ฟังเทศน์เกิดสัทธาและปัญญา จึงสละทรัพย์สมบัติ สละวงศ์ญาติ ออกบวช ปฏิบัติไปในหลายขั้นตอนจนถึงขั้นสุดท้าย ขั้นที่ ๒๓ ทำอาสวะให้สิ้นไป เนื้อหาในเล่มจึงเป็นเรื่องให้ผู้อ่านรู้จักพระอรหันต์ และอธิบายหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ทั้ง ๒๓ ขั้น ทั้งยังได้เทียบหลักเหล่านี้เข้ากับ

---

[6] พุทธทาสภิกขุ, **อานาปานสติภาวนา,** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗.

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐.

[8] พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย), **การฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

มรรคมีองค์ ๘ นำหลักเหล่านี้สงเคราะห์ลงกับไตรสิกขา นอกจากนี้ท่านยังได้ให้ชื่อพระสูตร อื่น ๆ ถึง ๑๖ สูตร ไว้คอยตรวจเทียบเคียงกับการตามรอยพระอรหันต์[9]

ดั่งนั้นผู้วิจัยจึ่งสนใจที่จะศึกษาแนวทางการปฏิบัติธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติธรรมตามแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แล้วศึกษาผลที่เกิดจากแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกแนวการปฏิบัติที่เหมาะสมแก่แต่ละบุคคลได้ นอกจากนั้นการวิจัยครั้งนี้น่าจะทำให้มองเห็นแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานที่ถูกต้องตามแนวทางในพระพุทธศาสนาได้ เพื่อสาทาละนะประโยชน์แก่พุทศาสนิกชนโดยทั่วไป อันจะเป็นประโยชน์แก่พระพุทธสานา ประเทศชาติ สังคม

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

(๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติวัดป่านาคูนน้อย เพื่อปับไปประยุคใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้:

๑. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาเป็นต้น

๒. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ แหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของพระธาตุ เว็บไซด์ ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย ที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการ แนวคิดการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาในสำนักปฏิบัติต่างๆ ทั้งภายในประเทศลาว และต่างประเทศ เพื่อที่จะเป็นการศึกษา ความเหมือนและความต่าง ข้อดี และข้อเสียของการปฏิบัติธรรมว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่จะเป็นแนวคิด และทฤษฎีในการปฏิบัติธรรม ที่จะส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

๓. เรียบเรียงข้อมูล ได้แก่การนำเอาข้อมูลทั้งสองส่วนที่ค้นได้จากปฐมภูมคือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของพระธาตุ เว็บไซด์ ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย นำมาเรียบเรียงให้เป็นไปตามลำดับขั้นของวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อที่ตั้งไว้เพื่อทำการวิจัยในครั้งนี้

---

[9] พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), **ตามรอยพระอรหันต์,** (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙). หน้า๕๒.

๔. วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษาโดยหาสิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่ต่างกัน หรือสิ่งที่สัมพันธ์กันขององค์ความรู้ที่เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ หลังจากนั้นจะวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลการศึกษาที่วิเคราะห์ความถูกต้องว่า สามารถตอบวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ หลังจากนั้นมาตรวดสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลบางส่วนขาดหายไปไม่สมบูรณ์ ต่อจากนั้นจึ่งวิเคราะห์สังเคราะห์ ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

๔. การประยุกต์ใช้วิปัสสนากรรมฐานกับการพัฒนาตนเองของโยคีวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

การฝึกอบรมจิตด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เท่ากับเป็นการฝึกคุณธรรมข้ออื่น ๆ ให้เกิดขึ้นไปในตัวทั้ง ๔ ด้าน คือ กายภาวนา (การพัฒนากาย การพัฒนาศีล) เวทนาภาวนา (การพัฒนาอารมณ์ ความรู้สึก)จิตตาภาวนา (การพัฒนาจิต) และ ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) ดังต่อไปนี้

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพัฒนากาย ในด้านศีลศีล แปลว่า ปกติ สงบเย็น ความไม่ละเมิด ในทางปฏิบัติหมายถึง การงดเว้นจากการประพฤติผิดทางกายทางวาจา เป็นการควบคุมกายวาจา ให้เรียบร้อยดีงาม คือ ไม่ทำชั่วทางกาย เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น และทางวาจา คือ การรักษาวาจาให้เรียบร้อยดีงาม คือ การไม่ทำทางวาจา หรือ คำพูด เช่น พูดคำหยาบ พูดปด พูดส่อเสียด หรือ พูดให้เขาแตกกัน เป็นต้น ศีล ก็มีอยู่ ๒ประเภท คือ ศีลของนักบวช และ ศีลของฆราวาส ศีลของนักบวช คือ ศีล ๑๐ ข้อ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ ข้อ สำหรับพระภิกษุ และ ศีล ๓๑๑ ข้อ สำหรับภิกษุณี ในส่วนของฆราวาส คือ ศีล ๕ ข้อ กับ ศีล ๘ ข้อ ศีลเป็นเหตุให้คนอยู่กันเป็นปกติ ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ฆ่ากัน ไม่ลักขโมยของกันและกัน ศีลจัดเป็นบุญกุศลอย่างหนึ่ง เมื่อเราประพฤติปฏิบัติรักษาศีลจึงเกิดเป็นบุญกุศลทั้งทางตรงต่อเราเองและทางอ้อมต่อสังคม คือ ศีลก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ศีลเป็นหลักประกันความสงบสุขในสังคมโลกที่วุ่นวายกันทุกวันนี้ก็เพราะว่าคนขาดความเข้าใจในหลักประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ผู้ที่ฝึกอบรมปฏิบัติกรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ย่อมทำให้คุณธรรมข้ออื่นเกิดขึ้น คือ ศีล สติ สมาธิ ปัญญา ความเมตตา กรุณา เป็นต้น สามารถดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริงในสิ่งที่เข้าไปเกี่ยวข้อง และฉลาดรู้จักอุบายวิธีที่จะจัดการกับความทุกข์ และ กิเลสไม่ให้รบกวนจิตใจได้

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพัฒนากาย (ในระดับศีล) เป็นการกำจัดกิเลสอย่างหยาบ เป็นการจัดระเบียบพฤติกรรม ทางกาย วาจา ที่ก่อประโยชน์ให้แก่ตนเอง และบุคคลอื่นในสังคมถือว่าเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะบุคคลและปัญหาสังคมได้อย่างถ่องแท้ เพราะขณะดำเนินชีวิตประจำวันนั้นจะต้องมีสิ่งต่างๆมากระทบกระทั่ง (ผัสสะ) ตลอดเวลา จึงเป็นการฝึกตน หมายถึง การดัดอุปนิสัยใจคอของตนให้ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง ให้ทำแต่ความดีงามให้เกิดขึ้นเพื่อจะได้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส ตามหัวใจหลักของพระพุทธศาสนานั่นเองเป็นการฝึกตนในเบื้องต้นให้ตั้งอยู่ใน ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมทำให้ โลภะ โทสะ โมหะ บรรเทาเบาบางลงไป ก็ย่อมพบแต่ความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางกายและทางใจ ไม่เดือดร้อนแล้วศีล คือ อะไร ? คือ การรักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อยดีงาม รักษากายให้

ดีงาม คือ ทำอย่างไร ? คือ ไม่ทำชั่วทางกาย มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ดื่มของมึนเมา เป็นต้น รักษาวาจาให้ดีงาม คือ ทำอย่างไร ? คือ ไม่ทำชั่งทางวาจา หรือ พูดปด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียดให้เขาแตกกัน พูดเพ้อเจ้อไร้สาระ เป็นต้น ดังนั้น ผู้รักษาศีลย่อมได้ประโยชน์ คือ ไม่มีความเดือดร้อนเพราะการทำชั่วทางกาย วาจา และยังมีอานิสงส์อื่นเกิดขึ้นอีกมากมาย สอดคล้องกับ พระอาจารย์สุพาวัน วงพะจิต พระวิปัสสนาจารย์ กล่าวว่า การปฏิบัติกรรมฐานมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น เพราะสังคมที่วุ่นวายเอารัดเอาเปรียบ แกร่งแย่ง แข่งขันกันอยู่ทุกวันนี้ เพราะว่าคนในสังคมส่วนมากจะขาดความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันไม่ใส่ใจที่จะประพฤติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แต่ถ้าคนในสังคมปฏิบัติกรรมฐาน เจริญภาวนาแผ่เมตตาอยู่เสมอก็จะมีส่วนช่วยเสริมสร้าง พัฒนาสังคม ให้มีความสงบ ร่มเย็น มากขึ้น

๕. สรุป

๕.๑ หลักการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การเจริญกรรมฐานในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีทั้งสมถะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแต่หลักการปฏิบัติที่สำคัญและสมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ที่มหาสติปัฏฐานสูตร คำว่า “ สติ ” ในพระสูตรนี้มีความหมายว่า ความระลึกได้ ความใส่ใจที่ดี หรือ ฉลาด หรือ เป็นกุศลตามความหมายในทางพุทธธรรม ดังนั้น การฝึกปฏิบัติจึงเป็นการฝึกอบรมพัฒนากาย ฝึกอบรมพัฒนาความประพฤติ ฝึกพัฒนาอารมณ์ และ ฝึกอบรมพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เพื่อให้เกิดปัญญาให้รู้ ให้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

๕.๒ วิธีการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาว วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ของวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ก็จัดอยู่ในกลุ่มวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบใช้คำภาวนา หรือ คำบริกรรมต่อท้ายอิริยาบถว่า หนอ เช่น พองหนอ-ยุบหนอหรือ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ เป็นต้น เป็นจุดเด่นที่ต่างจากวิธีการปฏิบัติของสำนักอื่น คือการสร้างสติสัมปชัญญะโดยการทำความรู้สึกตัวอยู่กับการเคลื่อนไหวกายและมีสติรู้เท่าทันจิตด้วยคำบริกรรม หรือ ภาวนาว่า หนอ ต่อท้าย อิริยาบถ และ อยู่ในกรอบของหลักสติปัฏฐาน ๔ สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา

๕.๓ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีจำนวนมาก ซึ่งการศึกษาธรรมะแต่ละหมวดจะนำไปสู่การเข้าใจหลักธรรมนั้นได้ก็ต้องอาศัยสติ ว่าโดยหลักการปฏิบัติแล้วธรรมะแต่ละหมวดล้วนมุ่งสู่มรรคผล นิพพานด้วยกันทั้งนั้นโดยเฉพาะหลัก มหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งถือว่าเป็น เอกายนมรรค เป็นทางสายเอกเป็นการปฏิบัติเพื่อเกิดสติปัญญารู้เท่าทันสภาวธรรมที่เกิดขึ้น ๔ ด้าน คือ กาย เวทนา จิต ธรรม วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของวัดป่านาคูนน้อย อำเภอนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ก็ได้นำเอาหลักการใน มหาสติปัฏฐานสูตร มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งวิธีการในการปฏิบัติก็อาศัยรูปแบบของอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ประยุกต์วิธีการปฏิบัติขึ้นใหม่ให้ เพื่อง่ายและสะดวกแก่การปฏิบัติแต่ก็อยู่ภายในกรอบของ สติปัฏฐาน ๔ เพื่อดับทุกข์ทางใจที่เกิดจากกิเลสอันไม่พึงประสงค์เป็นการชั่วคราว หรือ ถาวรในปัจจุบันขณะได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ

ปฏิบัติตามหลัก สติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ การปฏิบัติที่มีสติเป็นประธานมีสติเป็นใหญ่ เพื่อให้เกิดปัญญา

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีการชักชวนให้พุทธบริษัท ๔ เห็นความสำคัญพาลูกหลานเข้าวัด เพื่อฝึกปฏิบัติอบรมพัฒนาจิต เพื่อให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ตามหลักสูตรที่ทางวัดจัดขึ้นในวันพระ หรือวันอาทิตย์

๑. ควรมีการบรรยายเรื่องการฝึกอบรมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของ พระพุทธศาสนาเถรวาทที่ถูกต้องให้พุทธบริษัท ๔ ได้รับรู้และเข้าใจ เพื่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญา ที่มีหลากหลายรูปแบบในสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ป้ายโฆษณา เครือข่าย Internet หรือ จัดให้มีโครงการธรรมสัญจรสอนตามชุมชน หรือ ตามสถานที่ศึกษา สถานที่ราชการ เป็นต้น

๓. ควรบันทึกเทปหรือแผ่น CD-ROM. เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่พุทธบริษัท ๔ สามารถปฏิบัติตามได้ง่ายและให้ผลเร็ว

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. **อานาปานสติภาวนา**. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘.สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๒๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ). **ตามรอยพระอรหันต์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย). **การฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

_____**๘๐ ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนฺตสีโล ๒๕๔๖**. นครหลวงเวียงจันทน์ : สปป.ลาว, ๒๕๔๖.

การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระพรหมในสังคมไทย
A Study of Brahman's Influence in Thai Societies

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร.[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพรหมในทางพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 3.เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อในสังคมไทย

เรื่องราวของ พระพรหม มีปรากฏทั้งในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู อันเป็นศาสนาดั่งเดิม ในเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพรหมหลายครั้ง ในคัมภีร์ฤคเวทเองได้พูดถึงบทบาทพระพรหมไว้มากเช่นกัน แต่บทบาทภาระหน้าที่ของพระพรหมใน 2 ศาสนานั้น เป็นประเด็นที่น้อยคนจะทราบว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร พุทธศาสนาได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาที่ปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้างโลก จึงเท่ากับตัดบทบาทของพระพรหมไปในตัว เรียกว่า อเทวนิยม ส่วนศาสนาฮินดูนั้นเป็นศาสนาที่เชื่อถือในเรื่องพระเจ้าจึงเรียกว่าเทวนิยม เมื่อพุทธศาสนามีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพรหม แต่ปฏิเสธบทบาทในการสร้างโลกของพระพรหมตามแบบฮินดู บทบาทของพระพรหมจะมีลักษณะเป็นอย่างไร จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง บทความนี้มีจุดประสงค์ต้องการศึกษาพัฒนาการความเชื่อในสังคมไทย ผลของการเปรียบเทียบทำให้เราได้ทราบว่า พระพรหมนั้น มีบทบาทมากในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ พระพรหม, พุทธศาสนา,ศาสนาฮินดู

Abstract

The aims of this article were: 1) to study the Brahman's personality in Buddhism; 2) to study the Brahman's personality in Hinduism; 3) to study Brahman's influence in Thai society. The Brahman concept was well known in both Buddhism and Hinduism. In Buddhism, there are many stories associated with Brahman. In Rgveda, a holy text of Hinduism, it mentions about Brahman as well but there are very few people to know that how it is different or similar between Buddhist and Hindu Brahman. Buddhism is considered as atheism, in the meanwhile, Hinduism is regarded as theism In Buddhism, the Buddha rejected about the world creator of the God Brahman, did not consider him as a supreme god and did not refuge him like Triple Gem. How much are different between Buddhist and Hindu god Brahman? This article aims to clarify the similarities and differences in the Brahman theory according to Buddhism and Hinduism. Finally, the final finding suggest that there are the same personalities and differences between the Brahmans in Buddhism and Hinduism.

Keywords: Brahman, Buddhism, Hinduism

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทนำ

เมื่อเราศึกษาพุทธประวัติออย่างละเอียด จะเห็นว่ามีหลายตอนที่มีเรื่องราวของพระพรหมปรากฏอยู่เช่นตอนประสูติ ตอนตรัสรู้ ตอนอาราธนาให้แสดงธรรม ตอนปรินิพพานเป็นต้น เรื่องราวของพระพรหมจึงควบคู่ไปกับพุทธประวัติตลอด และเมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ หรือเมืองไทยแล้ว บทบาทของพระพรหม ในสังคมไทยก็ยังปรากฏอยู่ตลอดเวลา เราจะเห็นได้ว่ามีการสร้างศาลพระพรหมไว้บูชาแทนศาลพระพุทธไว้หน้าหน่วยงานราชการ ร้านค้า โรงงาน บริษัทใหญ่ๆ แม้แต่ตึกระฟ้า เมื่อมีการสร้างศาลบูชาแล้วมีการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน สิ่งสักการะแม้แต่หัวหมู ไม่เคยขาด ข้าราชการไทยเมื่อได้ตำแหน่งใหม่จะต้องไปทำการสักการะพระพรหมก่อนเข้ารับตำแหน่งใหม่ เมื่อหนุ่มสาวพบรักกันก็เชื่อกันว่าเป็นพรหมลิขิต เมื่อผิดหวัง เสียใจ โชคชะตาตกอับก็เชื่อว่าเป็นพรหมลิขิตให้ชีวิตเป็นไปแบบนี้เช่นกัน จนบางครั้งดูเหมือนว่า อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระพรหมในสังคมไทยจะมีมากกว่าพุทธศาสนาเสียด้วยซ้ำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระพรหมมากขึ้นจึงควรศึกษาประวัติความเป็นมาของพระพรหมอย่างถ่องแท้

แนวคิดเรื่องพระพรหมในพุทธศาสนา

คำว่า พรหม ในทางพุทธศาสนาหมายถึงผู้ประเสริฐ บริสุทธิ์ เจริญ กว้างขวาง ไม่เกลือกกลั้วกับกามคุณจึงนำมาใช้กับผู้ประพฤติธรรมไม่ยุ่งเกี่ยวทางเพศว่าพรหมจรรย์ คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานอันมีเมตตาเป็นหลักว่า พรหมวิหาร และพรหมจรรย์นี้ยังเป็นคำแรกๆที่ใช้แทนคำว่าพระไตรปิฎกด้วย ในทัศนะพุทธศาสนา พระพรหมดูมีความแตกต่าง พระพรหมฝ่ายพุทธไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างแต่อย่างใด เป็นลักษณะเหมือนเทวดา เกิดจากบุญของตนเองที่ได้กระทำไว้ในขณะเป็นมนุษย์ เมื่อตายแล้วจึงมาเสวยบุญในสวรรค์ ทั้งยังมีหลายองค์ มีความเป็นอยู่เทวดาทั่วไป และดูมีความสะดวกสบายกว่าพระพรหมฝ่ายฮินดูอยู่มาก ทั้งรักษาพรหมจรรย์ไม่มีครอบครัว ไม่ยุ่งเกี่ยวทาเพศกับสตรีใดๆ เมื่อหมดบุญแล้วยังสามารถกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย เปรต เทวดา ได้เช่นกัน แบ่งออกเป็นหลายระดับ แต่โดยสรุปคือ ที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง มีเพียงแต่วาระจิตเท่านั้น

ในพุทธศาสนาได้พูดชื่อของพระพรหมหลายองค์ที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธประวัติคือ

1.ฆฏิการพรหม ผู้ถวายไตรจีวรต่อต่อพระศาสดา เมื่อพระองค์ออกเดินทางจากเมืองกบิลพัสดุ์มาถึงฝั่งแม่น้ำอโนมานที ทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต แต่ทรงไม่มีบริขารรวมทั้งบาตร ท้าวมหาพรหมนามว่าฆฏิการะจึงน้อมนำมาถวาย ในสมัยพระศาสนาของพระพุทธเจ้านามว่ากัสสปะ ฆฏิการพรหมและพระศาสดาเป็นสหายกัน เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดเป็นพรหม จึงนำบริขารมาถวาย

2.พกาพรหม ผู้มีความเห็นผิดว่าโลกเป็นของเที่ยงแท้ แน่นอน ไม่ผันแปรไปตามกาลเวลา จนพระพุทธองค์ต้องเสด็จไปโปรด ท้ายที่สุดด้วยการทดสอบด้วยญาณ พระพรหมจึงยอมแพ้ เพราะรู้ความจริงของทุกอย่างตามความเป็นจริง จึงหันมานับถือพระรัตนตรัย มีปรากฏในบทสวดชยสิทธิคาถา

3.สหัมปติพรหม ผู้อาราธนาพระศาสดาให้แสดงธรรมแก่พุทธบริษัท หลังจากที่พระองค์เบื่อหน่ายเพราะความมักน้อยว่าจะมีมนุษย์สักกี่คนที่รู้เรื่องราวอันลึกซึ้งเหล่านี้ ในที่สุดจึงรับคำอาราธนา

แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ เหตุนี้เกิดขึ้นสัปดาห์ที่ 4 หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ในปัจจุบันเมื่อจะมีการสวดมนต์หรือการแสดงธรรมมักจะมีคำอาราธนาธรรมอันจะถึงท้าวสหัมบดีพรหมทุกครั้ง

4.สนังกุมารพรหม เป็นพระพรหมที่มีลักษณะแปลกกว่าพรหมองค์อื่น คือมีรูปลักษณะเป็นเด็ก ไว้ศีรษะเกล้าจุก 5 จุก เนื่องจากว่า ในสมัยโบราณนานไกล สนังกุมารพรหม แม้เมื่อสมัยเป็นเด็ก ไว้จุก 5 จุก ก็ได้ปฏิบัติสมาธิจนได้ฌาน ได้บังเกิดยังพรหมโลก เรื่องราวสามารถศึกษาได้ในสนังกุมารสูตร (Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 2539: P. 214)

แม้การบูชา บวงสรวงอ้อนวอนพระพรหมนั้น เป็นเรื่องไม่ถูกต้องและสหัมบดีพรหมเองไม่ได้สนับสนุนดังมีเรื่องกล่าวไว้ในพรหมเทวสูตรว่า นางพราหมณีคนหนึ่ง มีบุตรชายชื่อว่า พรหมเทวะ ได้ออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า ได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ส่วนนางพราหมณีผู้เป็นแม่ ยังเป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่เคยทำบุญใส่บาตรกับพระภิกษุสงฆ์ แต่ชอบทำพิธีถวายอาหารแด่พระพรหมอยู่เสมอ ครั้งหนึ่ง พระพรหมเทวะ เที่ยวบิณฑบาตในเวลาเช้า เข้ามาในเรือนของนางพราหมณีผู้เป็นมารดา แต่นางพราหมณีก็ไม่ถวายแม้ข้าวสักกระบวยหนึ่ง มัวแต่วุ่นอยู่กับการทำพิธีถวายอาหารพระพรหม

สหัมบดีพรหมเห็นเรื่องนี้แล้ว จึงคิดว่าจะทำให้นางเกิดความสังเวช ทำนองจะให้เห็นความไร้สาระของพิธีกรรมที่ทำอยู่ นางจะได้เลิกทิฏฐิผิด และหันมานับถือพระพุทธศาสนา คิด ดังนั้น ท่านจึงได้หายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏที่เบื้องหน้าของนางพราหมณี แล้วกล่าวกับนางพราหมณี “ท่านมัวแต่บูชาก้อนข้าวแก่พรหมใดที่ห่างไกลเหลือเกิน แต่พรหมเทพที่เป็นบุตรมาหาก้อนข้าวแต่กลับไม่ให้เขาเป็นพรหมที่บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส จงได้ถวายก้อนข้าวแก่พรหมนั้นเถิด” นางได้ฟังจึงยินดีถวายข้าวน้ำต่อบุตรของตนทั้งปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะตั้งแต่นั้น การบูชาพระพรหมตามทัศนะของสหัมบดีพรหมนั้นไม่ถูกต้อง เพราะพระพรหมทั้งหลายนั้นอยู่ห่างไกลจากโลก แล้วพระพรหมก็ไม่ได้กินอาหารอย่างที่นางกำลังทำเพื่อบูชาอยู่ หลักฐานนี้ทำให้เราทราบว่า พรหมในพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการบูชาบวงสรวงให้พระพรหม (Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 2539: P. 563)

คำว่า ตรีมูรติ แปลตามตัวแปลว่ารูปปั้น รูปเคารพ 3 องค์ ในที่นี่หมายถึงเทพเจ้า 3 องค์นั้นในพุทธศาสนามีกล่าวถึงเช่นกันเป็นเทพที่แตกต่างจากฮินดูคือ

1.สมมติเทพ คือพระราชาที่ทรงธรรม ปกครองประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม รวมทั้งพระเทวีพระราชวงศ์

2.อุปัตติเทพ คือ เทวดาโดยอุบัติหมายถึงเทวดา พรหม โดยทั่วไปที่เกิดด้วยอำนาจบุญของตนเอง นับเป็นเทพโดยสมมติ

3.วิสุทธิเทพ คือ เทวดาที่บริสุทธิ์ หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย เป็นเทพที่บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง (Phrabrahmagunaporn (P.A. Payutto).2553: P. 231)

คำว่าโอม มีปรากฏใช้ในพุทธศาสนาเช่นกัน คือ

1.อ มาจากพระอรหันต์ หมายถึงพระพุทธเจ้า 2.อุ มาจากคำว่า อุตตมธรรม 3.ม มาจากคำว่า มหาสงฆ์ รวมแล้วคือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้นเอง จะสังเกตได้ว่า ศัพท์ต่างๆเหล่านี้ทั้งพุทธ

ศาสนาและฮินดูมีใช้อยู่ทั่วไปเหมือนคำว่าพรหม แต่ตัวความแตกต่างกันไป (Phramahavira T., 2518: P. 67)

ลำดับชั้นของพระพรหมในทางพุทธศาสนานั้นมีมากมาย เพราะเกิดจากอำนาจของบุญที่ได้ทำแตกต่างกันออกไป ในพุทธศาสนาแบ่งพรหมออกเป็น 2 ระดับคือ **2.ชั้นรูปพรหม** คือพรหมที่ยังมีรูปปรากฏมี 16 ชั้น **2.ชั้นที่ไม่มีรูป** มีแต่จิตกับเจตสิกเท่านั้น มี 4 ชั้น แต่เรียกรวมว่าพรหมโลก คือ **1.ชั้นปาริสัชชา 2.ชั้นปโรหิตา 3.ชั้นมหาพรหมา 4.ชั้นปริตตาภา 5.ชั้นอัปปมาณาภา 6.ชั้นอาภัสสรา 7.ชั้นปริตตสุภา 8.ชั้นอัปปมาณสุภา 9.ชั้นสุภกิณหา 10.ชั้นเวหัปผลา 11.ชั้นอสัญญสัตตา 12.ชั้นอวิหา 13.ชั้นอตัป 14.ชั้นสุทัสสา 15.ชั้นสุทัสสี 16.ชั้นอกนิษฐะพรหม** (Phrabrahmamoli (Vilas N.). 2554: P. 220-280)

คุณธรรมของพระพรหมคือ คุณธรรม 4 อย่างเรียกว่าพรหมวิหาร แปลว่าที่อยู่ของพรหมคือ 1.เมตตา คือ 2.กรุณา 3.มุทิตา 4.อุเบกขา

ในอัคคัญญสูตรได้กล่าวถึงการกำเนิดของมนุษย์ไว้ว่า เมื่อโลกพินาศอยู่ สัตว์บางจำนวนมากได้เกิดในสวรรค์ชั้นอาภัสสรพรหม สำเร็จทางใจมีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีซ่านออกจากกายของตนเอง สัญจรไปได้ทางอากาศอยู่ในวิมานของตนเอง พระพรหมจากชั้นอาภัสสระลงมาโลกมนุษย์เพราะมากินง้วนดินเพราะมีกลิ่นหอมลอยอยู่ทั่วไป มีรสอร่อยหอมเหมือนน้ำผึ้ง ฤทธิ์จึงคลายไม่อาจจะเหาะเหินได้ ดวงอาทิตย์ พระจันทร์ปรากฏ กลางคืนกลางวันปรากฏ ปรากฏมีผู้หญิงผู้ชายเกิดขึ้น ต่อมาปรากฏมีข้าวสาลีเกิดขึ้น สัตว์เหล่านี้จึงกินข้าวสาลี แล้วเกิดความกำหนัดสมสู่กัน แล้วเกิดเป็นมนุษย์ต่อมา ต่อมาจึงเกิดมีการเสพสมสังวาสกันขึ้น จนกลายเป็นมนุษย์ต่อมา แต่ถูกตำหนิเพราะเป็นการกระทำชั้นต่ำ จึงมีการสร้างบ้านเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อปกปิดการกระทำของตนเองโดยเฉพาะการเสพสังวาส แล้วรู้จักสะสมอาหารไว้บริโภคหลายๆวัน มีลูกมีหลานสืบต่อมา มีนายบ้านมาดูแลความเรียบร้อย จากนั้นจึงเกิดระบบวรรณะคือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรและจัณฑาลต่อมา (Mahachulalongkornrajavidyalaya University.2539: P. 71-88)

แม้พระพรหมทางพุทธและพราหมณ์จะคล้ายกันอยู่หลายประเด็น แต่มีความแตกต่างกันหลายเรื่องคือ

1.ด้านจุดกำเนิด พรหมในพุทธศาสนานั้นเปิดกว้างสำหรับทุกคน เมื่อประพฤติตามเกณฑ์ที่จะได้เกิดเป็นพรหมแล้วทุกคนย่อมมีสิทธิ์เป็นพรหมได้ทั้งสิ้น แต่ฝ่ายฮินดู พระพรหมเป็นผู้สร้างจึงเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไม่มีใครจะไปแอบอ้างหรือทดทนได้

2.ด้านความประพฤติ พรหมฝ่ายพุทธนั้นจะรักษาศีลข้อ 3 คือการไม่ยุ่งเกี่ยวทางเพศอย่างเคร่งครัด มักเรียกศีลที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสตรีนี้ว่า ศีลพรหมจรรย์คือมีความประพฤติแบบพรหม และเมื่อบำเพ็ญสมณธรรมจนได้อนาคามีแล้วจะไปเกิดในพรมโลกที่สูงและกำจัดกิเลสจนบรรลุพระอรหันต์ได้ ฝ่ายฮินดูนั้น พระพรหมเต็มไปด้วยราคะโทสะและโมหะ พระองค์มีมเหสีหรือชายาคือกายคือพระนางสรัสวดีมีนกยูงเป็นพาหนะ มีความโกรธและโลภมีหลายครั้งที่ทะเลาะกับพระศิวะจนถูกตัดพระพักตร์

3.ด้านการให้คุณให้โทษ พระพรหมฝ่ายพุทธไม่สนับสนุนให้พุทธสาวกหรือผู้คนมาบูชา เพราะการบูชาเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการด้วยการอ้อนวอนไม่มีประโยชน์อะไร เพราะการได้เกิดเป็นพรหมนั้นไม่ใช่เกิดจากการอ้อนวอน แต่เกิดจากทำความดีอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีฤทธิ์มาก ทรงเน้นให้ดูที่การกระทำเป็นหลักเรียกว่ากรรมลิขิต แต่พระพรหมก็ไม่ได้สนับสนุนให้คุณให้โทษใคร ด้านศาสนาฮินดูนั้น

เพราะเป็นพรหมที่มีกิเลสย่อมพอใจที่มีคนมาบูชาสักการะกราบไหว้อ้อนวอน จึงมีการสร้างเพลงสวดอ้อนวอนในฤคเวทเป็นจำนวนมาก และควบคุมให้มนุษย์ต้องอยู่ในกฎระเบียบของพระพรหม เราเรียกว่าพรหมลิขิต ผู้บูชาจะได้โชค ผู้ดูหมิ่นอาจจะถูกลงโทษ (Seri W. 2540. P.125)

4.ด้านอายุการดำรงอยู่ ในพุทธศาสนา พระพรหมเกิดจากบุญกรรมที่ได้สร้างขณะเป็นมนุษย์ มีช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป เริ่มตั้งแต่ 1 กัปไปจนถึง 8,400 กัป ขึ้นบุญที่ได้สะสมมา แม้จะมีเวลาอายุในพรหมโลกยาวนานก็มีสิทธิ์เคลื่อนย้ายไปเกิดเป็นอย่างอื่นได้เมื่อหมดบุญ ส่วนพระพรหมฝ่ายฮินดูนั้นทรงเป็นอมตะ ไม่เคลื่อนย้ายไปไหน ดำรงอยู่ตลอดกาล โดยไม่มีใครไปทดแทน

พระพรหมในทัศนะศาสนาฮินดู

คำว่า “พระพรหม” หรือ “Brahaman” เป็นที่รู้จักกันดีในผู้คนในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงตี เช่น ไทย ลาว เขมร เวียดนาม อินโดนีเซีย ศรีลังกา แม้ในอินเดียเองก็เป็นที่รู้จัก แต่จะไม่เป็นที่นิยมมากเท่าใดนักก็ตาม มีเพียงเทวาลัยไม่กี่แห่งในอินเดียที่ประดิษฐานรูปปั้นของพระพรหม มีอานุภาพสูงสุดในการกำหนดชะตากรรมแห่งสรรพสิ่ง ควบคุมทุกสิ่งให้เป็นไปตามกฎ ทรงคุ้มครองผู้ประพฤติดี ผู้เสียสละ ผู้มีจิตเป็นกุศลให้พ้นจากอันตรายแห่งกิเลสตัณหาและบาปกรรม ให้โอกาสความคิดความรู้แจ้งแก่ผู้บูชา ทรงคุ้มครองผู้บูชาให้มีชีวิตที่ราบรื่น พอเพียงประธานเกียรติยศและชื่อเสียงในด้านศาสนา ทรงเห็นทุกสิ่งความรู้ความเป็นไปทั้งหมด และทรงรับฟังคำอธิษฐานอยู่เสมอ (Kitti W., 2553 : P.159) การควบคุมให้เป็นไปตามกฎนั้น เรียกว่าพรหมลิขิต มีการบูชาอย่างจริงจังที่เมืองบุษกร (Pushkar) ใกล้เมืองอัชมีร์ (Ajmer) ในรัฐราชสถาน และที่รัฐโอริสสา เรียกว่าพรหมบูชา (Brahmapuja) ในวันเพ็ญ 15 ค่ำเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชา ตามทัศนะของศาสนาฮินดูนั้น เทพเจ้าที่เคารพบูชามีมากมายมหาศาล แต่ที่สำคัญที่สุดเรียกว่าตรีมูรติ คือ

๑.พระพรหม (Brahma) คือผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งในโลกนี้ เปรียบดังพระอัลลาห์ในศาสนาอิสลาม และพระยะโฮวา ในศาสนาคริสต์ ทรงหงส์เป็นพาหนะ

๒.พระนารายณ์ หรือวิษณุ (Narayan or Vishnu) คือพระผู้เป็นผู้รักษา เมื่อโลกเกิดกลียุคจะมาเป็นเป็นอวตารทั้ง 10 ปาง พระนารายณ์ทรงครุฑเป็นพาหนะ

๓.พระศิวะ หรืออิศวร (Shiva or Ishwara) คือพระผู้เป็นผู้ทำลาย ทรงวัวนันทิเป็นพาหนะ มีงูเห่าเป็นสร้อยสังวาลย์ประดับที่พระศอ

ความเชื่อเรื่องพระพรหมนั้นได้กระจายออกจากอินเดียมาตามดินแดนต่างๆพร้อมกับการเผยแผ่ของศาสนาฮินดู มายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ลาว เขมร พม่า ศรีลังกา เวียดนาม ชวา แล้วผสมผสานคลุกเคล้ากับพุทธศาสนา ทำให้ผู้คนแยกไม่ออกว่าจุดมุ่งหมายในการบูชานั้นเป็นพระพรหมทางฮินดู หรือพุทธศาสนากันแน่ ในบรรดาประเทศที่ความเชื่อเรื่องพระพรหมแพร่หลายนั้นประเทศไทยนับว่ามีอิทธิพลมากที่สุด

ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่รวบรวมพระเจ้าไว้มากที่สุดในโลก ทั้งที่ไม่มีรูปร่าง หรือในร่างของสัตว์เดรัจฉาน จนไม่หวาดไม่ไหว ทั้งนี้เพราะพวกอารยันอพยพเข้ามาในอินเดียนั้นได้นำเอาความเชื่อของตนเองมาผสมผสานกับความเชื้อพื้นเมืองเดิม ทำให้เกิดการผสมผสานความเชื่อระหว่างอารยันกับท้องถิ่นกลายเป็นศาสนาฮินดูในปัจจุบัน

ในบรรดาพระเจ้าทั้งหลายนั้น พระพรหมนั้นสำคัญที่สุด ได้ถูกยกเป็นพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นสร้างโลก (Creator) ผู้สร้างสรรพสิ่งให้เกิดขึ้นมาในโลก มนุษย์และสัตว์ทั้งมวลล้วนเกิดจากการ

สร้างของพระพรหมทั้งสิ้น จากนั้นจึงเทพที่สำคัญอีก 2 องค์คือ พระวิษณุ เป็นผู้รักษาโลกและสรรพสัตว์ และสุดท้ายคือ พระศิวะหรือพระอิศวร เป็นผู้ทำลายสรรพสิ่งทั้งมวล มนุษย์จึงเกรงกลัวศิวะมาก เพราะอาจจะถูกทำลาย ถ้าทำให้พิโรษ ทั้ง 3 องค์นี้เรียกว่า ตรีมูรติ คือพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง 3 องค์ มีคำหนึ่งเป็นที่นิยมมากคือ **โอม** (Om) อย่างแพร่หลายเพราะเป็นการรวมเทพเจ้าทั้ง 3 องค์เข้าด้วยกัน คือ 1.อะ มาจากท้ายนามของพระศิวะ 2.อุ มาจากคำว่าวิษณุ 3.ม มาจากคำว่า พระพรหม เมื่อรวม อ อุ มะแล้วจะออกเสียงว่าโอม ในยุคต้นของศาสนาพราหมณ์นั้น เทพเจ้าที่สำคัญที่สุดคือพระพรหม ทรงเป็นเทพเจ้าสูงสุดเพียงพระองค์เดียว เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เป็นมหาวิญญาณ แทรกอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างเรียกว่าอาตมัน หรือปรมาตมัน หากใครก็ตามในโลกนี้ได้บำเพ็ญเพียรตามแนวคิดหรือหลักปฏิบัติจนสามารถเข้าถึงมหาวิญาณหรืออาตมันที่กล่าวมานี้นับได้ว่าเป็นผู้เข้าถึงบรมสุขที่สุดแล้ว เดิมทีพระพรหมนั้นไม่มีตัวตน เป็นลักษณะคล้ายจิต จึงถูกเรียกว่า ปรมพรหม ต่อมาการไม่มีตัวตนเป็นสิ่งที่จับต้องได้ยาก จึงมีการสร้างรูปพระพรหมขึ้น โดยกล่าวว่า เมื่อโลกยังว่างอยู่พระอาตมภู (ผู้ที่เกิดเอง) ประสงค์จะสร้างสรรพสิ่ง จึงสร้างน้ำขึ้นก่อน แล้วหว่านพืชลงไปในน้ำนั้น ได้บังเกิดเป็นไข่ทองขึ้น จากนั้นพระองค์ทรงแบ่งภาคไปเกิดในไข่ทองนั้น พอไข่ทองแตก ก็ปรากฏองค์พระพรหมมาอยู่ข้างใน ไข่ซีกบนลอยขึ้นลายเป็นท้องฟ้า ส่วนไข่ซีกต่ำลอยมาเป็นแผ่นดิน จากนั้นพระพรหมได้สร้างสรรพสิ่งในโลก คือโลกทั้งใบ สวรรค์ เทวดา คน สัตว์ และพืช (Malai, 2530: P. 65)

ในฤคเวทคำว่า พระพรหม ถูกนำมาใช้เพื่ออุทิศแก่อำนาจลึกลับในเพลงสวดที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมามันถูกนำมาใช้กับพระที่สวดมนต์อ้อนวอนด้วย จึงเรียกบุคคลเหล่านี้ว่าพวกพราหมณ์ (Brahmana or Brahmin) ในคัมภีร์อุปนิษัท หมายถึงพลังหรืออำนาจแห่งจักรวาล เป็นผู้ดลบันดาลทุกสิ่งอย่างให้เกิดขึ้นในโลกใบนี้ มีเรื่องราวว่าด้วยการกำเนิดของพระพรหมมากมายแตกต่างออกไป โดยพระองค์ได้เนรมิตไข่ทองคำ แล้วพระองค์อยู่ในไข่ทองคำนั้น บางตำนานกล่าวว่าพระองค์เป็นหมูผู้โจมตีโลกด้วยน้ำอมฤทธิ์ต่อมาจึงได้สร้างโลก แต่ส่วนใหญ่ได้พูดถึงตรงกันคือเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง (Dharam Vir S., 1995 : P. 9)

ในยุคหลังเมื่อมีการนับถือเทพเจ้าอีก 1 องค์คือพระพระวิษณุและอิศวร บทบาทของพระพรหมจึงถูกลดระดับให้เป็นพระรองไป จุดกำเนิดของพระพรหมนั้นมีที่มาที่แตกต่างกันไปคือ ใน**คัมภีร์ปัทมปุราณะ**กล่าวว่า พระวิษณุทรงประสงค์จะสร้างโลก จึงแบ่งภาคออกเป็น 3 คือ โดยสร้างพระพรหมจากบั้นพระองค์ทางเบื้องขวา สร้างพระวิษณุจากบั้นพระองค์เบื้องซ้าย สร้างพระศิวะมหากาฬจากนั้นบั้นกลางพระองค์ ใน**คัมภีร์วราหะปุราณะ**กล่าวว่า พระพรหมเกิดขึ้นจากดอกบัวที่เกิดขึ้นจากพระนาภี (สะดือ) ของพระวิษณุ ขณะที่พระวิษณุบรรทมหลับบนหลังของอนันตนาคราช ณ เกษียรสมุทร ในคัมภีร์ฝ่ายไศวนิกาย (นิกายที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่) ได้กล่าวว่า พระศิวะได้สร้างพระพรหมขึ้น โดยการลูบพระหัตถ์ขวาไปหาพระหัตถ์ซ้าย ด้วยเหตุนี้ไศวนิกายจึงมองพระพรหมเป็นรองจากพระศิวะ (Sir Charles E., 2003: P.143)

รูปกายของพระพรหมในทัศนะของศาสนาฮินดูนั้นมีลักษณะดังนี้ เป็นเทพรูปงาม บางครั้งเป็นรูปกายเป็นคนชรา วรกายสีแดง (ธิเบตเป็นสีขาว) 4 พักตร์(หน้า) 4 กรรณ(หู) 4 หัตถ์(มือ) (บางตำราว่ามี 8 กร) ถือธารพระกร ช้อน หม้อน้ำ และคัมภีร์ อาวุธประจำกายคือธนู นามว่าปรวีตะ ที่พระศอ (คอ) คล้องพวงลูกประคำ มีสัตว์เป็นพาหนะคือคือหงส์ เรียกว่า หงสวาหนะ สถานที่ประทับคือพรหมพฤนทาในสวรรค์ชั้นพรหม โดยมีพระนางสรัสวดีเป็นชายา ทรงมีอำนาจบันดาลสรรพสิ่งให้

เป็นไปตามอำนาจของพระองค์เราเรียกว่า พรหมลิขิต เมื่อมีการสร้างมนุษย์นั้น ทรงสร้างให้มีฐานะที่แตกต่างกันโดยการให้ถือกำเนิดในอวัยวะส่วนต่างของพระองค์เอง คือ **1.พราหมณ์**เกิดจากโอษฐ์ **2. กษัตริย์** เกิดจากอก **3.ไวศยะ** (แพศย์) เกิดจากท้อง **4.ศูทร** เกิดจากเท้า ตามทฤษฎีนี้คนจึงไม่เท่าเทียมกัน คนที่อยู่วรรณะต่ำย่อมต้องเชื่อฟังและเคารพ และคอยรับใช้วรรณะสูง และห้ามการแต่งงานข้ามวรรณะด้วย หากใครฝ่าฝืนกฎนี้ ลูกที่ออกมาจะถูกขับออกจากสังคมเรียกว่า พวกจัณฑาล มีฐานะต่ำต้อยที่สุด ถูกตัดสิทธิ์ทุกสถานะในสังคม (Malai, 2530: P. 67)

อิทธิพลของพระพรหมในสังคมไทย

แม้สังคมไทยจะเป็นประเทศพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม แต่ความเชื่อศรัทธานอกพุทธศาสนา กลับมีมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมยุคปัจจุบันที่หลายคนขาดที่พึ่ง เพราะบทบาทสงฆ์ลดน้อยลง คนรุ่นใหม่หาที่พึ่งที่หลากหลาย สาเหตุที่พระพรหมมีบทบาทหรือมีอิทธิพลมากในสังคมไทยปัจจุบันคือ

1.คนไทยนิยมอ้อนวอน ความเชื่อเรื่องอ้อนวอนมีมาตั้งแต่ยุคแรกๆของมนุษยชาติ การอ้อนวอนนี้พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ เพราะทรงตรัสว่าถ้าการอ้อนวอนนั้นทำให้มนุษย์สำเร็จสมปรารถนาแล้วไซร์ โลกนี้จะไม่มีคนจน เพราะอ้อนวอนอะไรก็ได้ตามนั้น การอ้อนวอนมีหลายประการ เช่น ให้ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ให้ได้แฟนสวยหล่อ ขอไม่ให้ติดทหารเกณฑ์ ให้ได้การงานดี ให้ได้ลูกเป็นผู้ชาย หรือหญิง ขอให้หายเจ็บป่วย ขอให้รางวัลที่ 1 เลขโทรล๊อตเตอรรี่ ยิ่งถ้าคำอ้อนวอนนั้นประสบผลสำเร็จจะทำให้กระแสคลั่งไคล้เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

2.คนไทยเชื่อง่าย เพราะคนไทยบางกลุ่ม ไม่ได้มีสติปัญญาพิจารณาตริตรองอย่างถี่ถ้วน เชื่อไปตามกระแสของสังคมที่พัดพา ถ้าสังคมนิยมในการ้อนวอนก็ทำตาม ทั้งที่ทำไปแล้ว ไม่ประสบความสำเร็จตามที่หวัง แต่ก็ยังอ้อนวอนต่อไป หรือขอต่อไป เพราะคิดว่า วันข้างหน้าจะต้องประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน

3.ชาวพุทธไทยไม่รู้จักแก่นพุทธศาสนา มีชาวพุทธไทยไม่มากที่จะได้ศึกษาพุทธศาสนาจนถึงแก่นแท้ ส่วนใหญ่นับถือกันตามบรรพบุรุษที่นับถือสืบมา จึงไม่เข้าใจว่าหลักพุทธศาสนาว่าแก่นแท้สอนอย่างไร แตกต่างจากศาสนาฮินดูอย่างไร การอ้อนวอนนั้นถูกต้องตามหลักคำสอนทางศาสนาหรือไม่

4.คนไทยชอบได้มาแบบไม่เหนื่อย เพราะการอ้อนวอนเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ในขณะที่การลงมือทำเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก อีกทั้งยังต้องใช้เวลานาน เช่นอยากจะร่ำรวย ก็เริ่มขยันขันแข็งทำงาน รู้จักออม รู้จักคบเพื่อนที่ดี มีคู่ชีวิตที่ดีจึงจะร่ำรวยได้ แต่การทำแบบนี้ต้องใช้เวลา อีกทั้งคนส่วนใหญ่ค่อนข้างขี้เกียจ การอ้อนวอนจึงเป็นทางเลือกที่ง่าย ไม่ได้ลงทุนอะไรมาก เพียงแต่ซื้อธูปเทียน และพวงดอกไม้เท่านั้น

5.ความเชื่อในเรื่องศาสนาพราหมณ์เดิม แม้ชาวไทยจะนับถือพุทธศาสนามานาน มากกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว แต่ต้องไม่ลืมว่า ก่อนหน้าที่จะนับถือพุทธศาสนานั้น ชาวไทยนับถือศาสนาผี หรือศาสนาธรรมชาติที่เน้นการอ้อนวอนเป็นหลัก อีกทั้งก่อนและหลังที่พุทธศาสนาจะเข้ามานั้น มีการนำเอาความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วย และส่งอิทธิพลควบคู่ไปกับพุทธศาสนามาโดยตลอด ความเชื่อในเรื่องพระพรหมจึงไม่ได้จางหายไปจากสังคมไทยแต่อย่างใด

เราจึงกล่าวได้ว่า ในยุคปัจจุบันที่การเข้าถึงพุทธศาสนาทำได้ง่ายขึ้น เช่นสามารถศึกษาพระไตรปิฎกจากสื่อออนไลน์ เพื่อง่ายในการข้อถึงศาสนาที่ตนเองนับถือ แต่กลายเป็นว่าคนกลับหลงงมงายมากกว่าเดิม ถูกชักจูงได้ง่าย เมื่อต้องการในสิ่งที่ตนเองมุ่งหวังก็เน้นอ้อนวอน เพราะถือว่าง่ายดีไม่ต้องอดทนทำงานหนัก ดัชนีที่ทำให้ทราบว่า พระพรหมมีบทบาทมากในสังคมไทย คือ

1.การสร้างศาลพระพรหม การสร้างพระพรหมมีทุกแห่ง ในกรุงเทพมีศาลพระพรหมที่โรงแรมเอราวัณเป็นที่นิยมในการบูชามาก โดยส่วนใหญ่บุคคลที่ไปบูชานั้น ล้วนแต่เป็นชาวพุทธทั้งสิ้น ระดับจังหวัดเรียกว่าศาลหลักเมืองประจำจังหวัด ระดับอำเภอมีศาลหลักเมืองอำเภอ ในศูนย์ราชการจะมีการสร้างศาลพระภูมิหรือศาลพระพรหมไว้ทุกที่ให้คนได้บวงสรวงบูชา แต่ไม่มีการสร้างศาลพระพุทธแต่อย่างใด เช่น สถานีขนส่งจังหวัดขอนแก่น แห่งใหม่ ผู้บริหารสร้างศาลพระพรหมรายรอบมากกว่า ๔ แห่ง แต่ไม่มีศาลพระพุทธให้ชาวพุทธที่แท้ได้กราบเลย

2.มีความเชื่อเรื่องพรหมลิขิต ความเชื่อเรื่องนี้นับเป็นเป็นปัจจุบันนั้นทอนศักยภาพของมนุษย์มาก เพราะถือว่าตนเองจะรวยจะจนขึ้นอยู่กับอำนาจของพระพรหมที่ขีดเส้นให้เป็นไปทั้งสิ้น ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตจึงเป็นคำสอนที่ขัดกับหลักการพุทธศาสนามาก โดยพระพุทธองค์มุ่งเน้นให้ชาวพุทธเชื่อในเรื่องผลแห่งกรรม คือการกระทำของตนเองนั้นแหละจะเป็นสิ่งตัดสินอนาคตเราหรือชีวิตเรา หาใช่พระพรหมไม่ ผู้มีความเชื่อเรื่องนี้จะไม่มีการพัฒนา หรือไม่มีความพยายามที่ในการขัดเกลาตนเองหรือยกระดับตนเอง

3.มีการทรงเจ้าในเรื่องพระพรหมมาก การทรงเจ้าในสังคมไทยมีมากขึ้นตามลำดับ สาเหตุนั้นเพราะเชื่อว่าคนเหล่านี้หยั่งรู้ฟ้าดิน หรือรู้แจ้งในอดีตปัจจุบันและอนาคต จะสามารถทราบอนาคตของตนเองได้ จึงพากันหลงเชื่อ โดยบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อแลก ทำให้กิจกการเฟื่องฟูหลายตำหนัก บุคคลที่นำมาทรงนั้นเป็นพระเจ้าทางศาสนาฮินดู เช่นพระศิวะ พระวิษณุ พระพรหม พระพิฆเนศ พระแม่กาลี พระแม่ปารวตี และบุคคลสำคัญของไทย เช่นสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระนเรศวรมหาราช กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หลวงปู่โต หลวงปู่แหวน และพระพรหมเป็นองค์ที่ได้รับการทรงมากไม่แพ้เทพเจ้าองค์อื่นๆ เพราะถือว่าพระองค์เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทุกอย่างย่อมทราบเรื่องราวทั้งหมดได้ ความเชื่องมงายที่ไม่ค่อยมีเหตุผลหรือไม่ใช้ปัญญาประกอบแบบนี้ทำให้เกิดมิจฉาชีพหาเลี้ยงชีวิตด้วยการหลอกลวงมีมากในสังคมไทยปัจจุบัน

บทสรุป

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เน้นปฏิรูปความเชื่อใหม่ในสังคมพราหมณ์-ฮินดูเดิมที่นิยมอ้อนวอน บวงสรวงเทพเจ้าและทำการบูชายัญ เป็นศาสนาที่เน้นขัดเกลาตนเอง ไม่ยอมรับการดลบันดาลจากเทพเจ้าใดๆ ปฏิเสธการอ้อนวอนวอน เพราะถึงว่าไม่ให้ส่งผลให้ประสบความสำเร็จเลย แต่ดูเหมือนว่าแนวคิดในหลักเกี่ยวกับพระพรหมกลับมีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่สนใจหลักการของพุทธศาสนา ดรรชนีที่ทำให้รู้ว่าพระพรหมมีอิทธิพลมากในสังคมไทยคือ มีการสร้างศาลพระพรหมในสถานที่ราชการทุกแห่งของไทย สถานประกอบการเอกชน โรงงาน บริษัท ห้างร้านต่างๆ มีความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตอย่างมั่นคงทั้งที่พุทธศาสนาคัดค้าน ให้ชาวพุทธเชื่อในเรื่องกรรมลิขิตแทน มีตำหนักที่ทรงเรื่องพระพรหมมาก ส่วนเหตุผลที่ทำให้อิทธิพลความเชื่อของพระพรหมแพร่หลายในสังคมไทยคือคนไทยเป็นคนที่ชอบอ้อนวอน ไม่ขยันทำงาน แต่เน้นอ้อนวอน เพราะง่ายในการปฏิบัติ ขาดการศึกษา

แก้นแท้ของพระพุทธศาสนา แยกไม่ออกว่าพระพรหมกับพระพุทธใครสำคัญกว่า และสอนแตกต่างกันอย่างไร หรือ ถ้าจะบูชาพระพรหมพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไรกับพรหมในศาสนาฮินดู มีพระสงฆ์ที่ชี้แนวทางที่แท้จริงน้อยไป แม้พระสงฆ์ที่ชี้แนวทางจะมีบ้าง แต่มีน้อยเกินไปไม่สามารถเข้าถึงคนทุกกลุ่ม ความหวังรวย หรือหวังปรารถนาโดยทางลัด ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย ขยันอาบเหงื่อซึ่งกว่าจะได้มาลำบาก การ้อนวอนดูง่ายกว่า ด้วยเหตุผลที่กล่าวว่ามา ความเชื่อเรื่องพระพรหมจึงยังมีอิทธิพลในสังคมไทยต่อไป

Reference

Kitti W. (2553)**. Guidebook for worship the God**. Bangkok: Concept Prints.

Phrabrahmagunaporn (P.A. Payutto). (2553). **Buddhist Dictionary, vocabulary edition**.Edition 7. Bangkok: Sahadhammik Print.

Phrabrahmamoli (Vilas Nanaviro). (2554). **Lokadipani**, Bangkok: Dokya Publications.

Phramaha Vira T., (2528). **Tribhumi**. Bangkok: Chuan Printings.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2529). **Tripikata in Thai Edition**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing.

Malai. (2530). **Creation of Deities**. Bangkok: Bovornsatnkanpipm Co.Ltd.

Seri W. (2540). **Buddhism and Hinduism, a controversial Issue**. Bangkok: Dhammasabha Printings.

Sunthon N. (2545). **Indian Philosophy, History and Theories**. Edition 3, Bangkok: Chulalongkorn University Printings.

Dharam Vir S. (1995). Hinduism an Introduction. New Delhi: third reprint. Pearl Graphics.

Sir Charles E. (2003). **Hinduism and Buddhism**. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt.Ltd.

https://en.wikipedia.org/wiki/Brahman in Thai .20/11/2017.

https://en.wikipedia.org/wiki/Brahman .20/11/2017.

https://en.wikipedia.org/wiki/Hinduism. 20/11/2017.

ศึกษาการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนหมู่บ้านปรือคันตะวันออกอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

A STUDY OF HARMONY CREATION BY USING FIVE PRECEPTS OF MOOBAAN PRUEKHAN-TA-WAN-OCK KHUKHAN DISTRICT SISAKET PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์เอกพันธ์ แพงมาก[1]
พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์,ดร.[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา 2)เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วยเอกสารและเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ศีล 5 คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติไม่ล่วงละเมิด ผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาเพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยสงบสุขในสังคม ระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเอง และผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวัน บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนโดยให้ประชนชนในชุมชนตระหนักตามหลัก คำขวัญ วิสัยทัศน์ และพันธกิจของชุมชน นอกจากนั้นยังมีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์และรักษาซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีอยู่ในชุมชน บ้านปรือคันตะวันออกได้ให้ประชาชนในชุมชนประพฤติตนตามหลักศีล 5 ที่เน้นการพัฒนาชีวิต นำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดความสงบร่มเย็น ทั้งสิ่งแวดล้อมและอาชีพ และก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน โดยเน้นย้ำให้ประชาชนในชุมชนมีความเห็นใจซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ลดความเห็นแก่ตัว นึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้บ้านปรือคันตะวันออก จึงเป็นหมู่บ้านต้นแบบที่สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนได้โดยใช้หลักศีล 5 ที่เป็นต้นแบบของชุมชนอื่นต่อไปได้

คำสำคัญ: ความสามัคคี, ศีล 5, หมู่บ้านปรือคันตะวันออก.

ABSTRACT

The present research aimed to: 1) study the concept of harmony in Buddhism; 2) study the communal context in MoobanPruekhan-ta-wan-ock; 3)analyze the process in harmonious promotions conducted by the Five precepts within MoobanPruekhan-ta-

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

wan-ock, Khukhan district, Sisaket province. The integrated research method complied by the documentary and qualitative assessment has been spelt out in this study. The documentary research, field research as well as the in-depth interview have been used for the data collection. The fifteen representative samples have been chosen for this research. The findings of the study revealed that the five precepts remain the normality in society, abstaining the people from physical and verbal misconduct for keeping the peace in community, preventing the physical and mental sufferings from oneself and the others, and the five precepts have been the initial principles for practicing in daily life. The motto, vision and mission of the community have been done and realized by the people in order to developing the society in MoobanPruekhan-ta-wan-ock, Khukhan district, Sisaket province. Moreover, the people in the community have been encouraged to conserve and preserve the traditions within MoobanPruekhan-ta-wan-ock. In addition, the community have promoted the five precepts for the people based on the developing of life. The said processes have leaded to the advancement of the village, the peacefulness in environmental and professional mode as well as the harmony in the community. Meanwhile, the mutual sympathy, merciful, reducing of selfishness, realizing the public interest were undertaken by the people in the community. Thus, MoobanPruekhan-ta-wan-ock are now the prototypical village that establishing the harmony in community based on the five precepts for the other villages.

KEYWORDS: Harmony, five precepts, MoobanPruekhan-ta-wan-ock.

1. บทนำ

ปัจจุบันเกิดมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศข้อมูลข่าวสารต่างๆ ถูกส่งผ่านจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดแนวคิดและพฤติกรรมที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น โดยมุ่งเน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดการเห็นแก่ตัวมากขึ้นขาดคุณธรรม ขาดจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมขึ้นมากมาย เมื่อความเจริญก้าวหน้าในวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เติบโตขึ้นเท่าใด อัตราการก่ออาชญากรรมก็ยิ่งมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย ปัญหาอาชญากรรมที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ เช่น การปล้นฆ่า ชิงทรัพย์ข่มขืน กระทำชำเราเด็ก ฯลฯ สะท้อนให้เห็นความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ขาดการศึกษา และอบรมทางด้านจิตใจที่ดีจึงก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อมีความอ่อนไหวสูง ขาดความสุขุมรอบคอบ การตัดสินใจขาดการตรึกตรองที่ดี ขาดสติ การที่บุคคลไม่สามารถประพฤติปฏิบัติศีล ๕ ได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา และกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน ปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องมีการกระทบกระทั่งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดกับเยาวชน การกระทำความผิดประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน นับเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความผาสุกสงบของสังคมโดยรวม บ้านปรือคันตะวันออก เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่เคยประสบปัญหาการขาดการดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ทำให้เกิดปัญหาภายในชุมชน เช่น การขโมยสิ่งของ การทำร้ายร่าง การบิดเบือน และการแพร่หลายของสิ่งเสพติดหลายชนิด เป็นต้น กลายเป็นสังคมที่มีความสุขน้อย จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

ต่อมา จึงได้มีพลังของทุกภาคส่วนรณรงค์ด้วยการสร้างความสามัคคีให้เกิดในชุมชนโดยใช้หลักศีล 5 ทางพระพุทธศาสนา จนได้รับรางวัลหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบระดับประเทศ

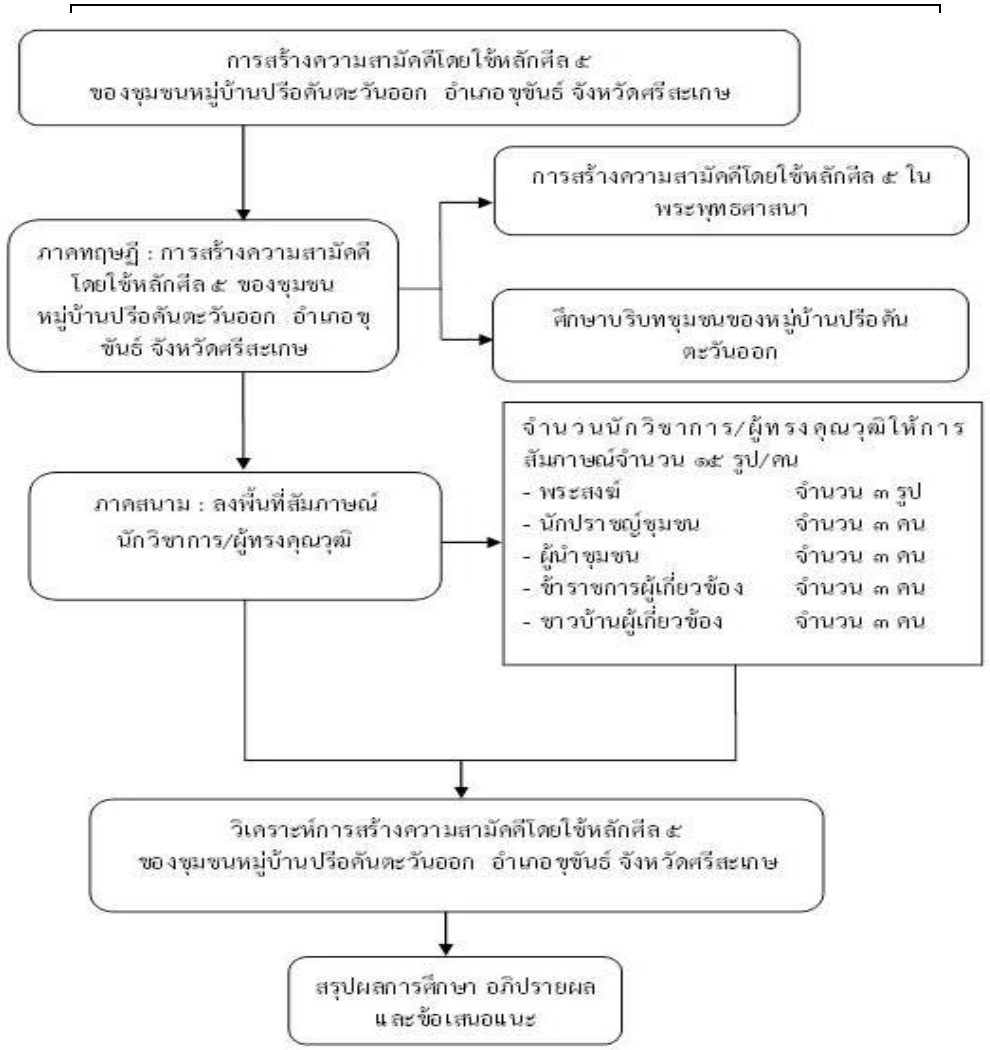
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก

2.3 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้าน ปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในอำเภอขุขันธ์ ได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้พระสงฆ์ จำนวน 3 รูป, นักปราชญ์ชุมชน จำนวน 3 คน, ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน, ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน, ชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์

1) แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง และชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านกระบวนการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง และชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องเพื่อศึกษากระบวนการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

4.3 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะตามหมวด แล้วสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

4.5 การเขียนรายงานวิจัย เมื่อทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัยและสรุปรายงานวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 แนวคิดการสร้างความสามัคคีในพระพุทธศาสนา

ความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่างๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จะเห็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงลำพัง ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน และสามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ ฉะนั้นการมีความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคีนั้น จึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของสังคมมนุษย์ในปัจจุบันที่ประสบกับสภาวะปัญหาต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี เมื่อมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องสามัคคีธรรมเป็นอย่างดีและถูกต้องแล้ว การพัฒนาสังคม ประเทศชาติไปสู่ความเจริญ ความสงบร่มเย็นก็เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและเกิดผล

ของการพัฒนาได้อย่างดี ดังนั้นพึงทำความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ และจุดมุ่งหมายของความสำคัญของสามัคคีธรรม ดังนี้

5.3 ศีล 5 ในพระพุทธศาสนา

1) ความหมายของ คำว่า ศีล (Morality)

“ศีล” (Morality) ตามความหมายในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทส ดังที่ พระสารีบุตรได้กล่าวถึงศีลว่า “ศีล” หมายถึง การปฏิบัติของภิกษุที่มีความสำรวมในโอวาทปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระ และโคจรเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณเล็กน้อยสมาทานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วง ในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย , 2539) และในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทส พระสารีบุตรก็ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า ศีลเป็นที่ตั้ง เป็นเบื้องต้น เป็นเครื่องประพฤติ ความสำรวม เป็นความระวัง เป็นปากเป็นประธาน แห่งความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย , 2539)

2) องค์ประกอบของศีล 5

มนุษย์ทุกคนในโลกล้วนแต่ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์ คือ รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น แต่การดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายที่ต้องการนั้น คนทั้งหลายมีวิธีการดำเนินชีวิต ไปตามแนวหรือวิถีทางที่ตนคิดเห็นว่าถูกต้อง บางคนดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนตน คือ การทำตนให้ลำบากเดือดร้อนด้วยการกระทำของตน เช่น การดื่มน้ำเมาและเสพสิ่งเสพติด ให้โทษ เป็นต้น บางคนดำเนินชีวิตคนอื่นหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน ลำบากเช่น ลักขโมย ฉ้อโกง ปล้นเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น หรือหากินด้วยการเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่นบางคนดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น การดำเนินชีวิตประเภทนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่ประเสริฐ เพราะเป็นการกระทำตน และสังคมส่วนรวมให้เดือดร้อน ส่วนการดำเนินชีวิตด้วยการไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น โดยดำเนินชีวิตไปตามหลักศีลธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ ชื่อว่าการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ เพราะเป็นไปเพื่อทำตนเอง และสังคมให้สงบสุข (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2538 : 17) ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาก็คือ การยึดหลักของมนุษย์ธรรมให้มั่นคง คือ ศีล 5 หรือ เรียกว่า เบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา เรียกกันโดยทั่วไปว่า ศีล 5 เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท 5” (ไสว มาลาทอง, ม.ป.พ. : 119) ซึ่งมีองค์ประกอบของศีล 5 ประการ คือ 1) ปาณาติบาต เว้นจากการฆ่าสัตว์ (มหามงกุฎราชวิทยาลัย 2535 : 53) 2) อทินนาทาน เว้นจากการลักทรัพย์ 3) กาเมสุมิจฉาจารา เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4) มุสาวาทา เว้นจากการพูดเท็จ 5) สุราเมรัย เว้นจากการดื่มน้ำเมา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ,2546 : 772)

ศีล 5 คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทน อดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

5.3 แนวทางการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ชาวบ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นทำให้มีการทำตามกฎระเบียบ กติกา กฎหมาย วัฒนธรรมประเพณีอย่างเข้มแข็งมากขึ้น ผลของการปฏิบัติก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ทำให้บุคคลมีความเป็นปกติทางด้านกายและวาจาเป็นการขัดเกลากิเลสให้เบาบางและให้มีมนุษยธรรมเมื่อประพฤติปฏิบัติจะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเจริญก้าวหน้า ปลอดเวร ปลอดภัย เพิ่มพูนความดีงามแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ในส่วนการขับเคลื่อนการสร้างความสามัคคีตามหลักของศีล 5 นั้น พระสงฆ์ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ส่วนราชการ ให้ความรู้และเป็นแบบอย่างในการประพฤติตน เผยแพร่ไปในระดับครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ส่วนราชการ และระดับวัด ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนให้ดำเนินไปอย่างเต็มที่ โดยมีรูปแบบการสร้างความสามัคคีตามหลักของศีล 2 ประการคือ การไม่ล่วงละเมิดกติกาของสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม

บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีแนวทางการสร้างความสามัคคีด้วยหลักศีล 5 ดังนี้ 1) มีจิตสำนึกในการไม่เบียดเบียนทำร้ายกันและกัน ไม่ลักขโมย ยึดมั่นในคู่ครอง พูดจริง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต และได้แสดงออกถึงความรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม ถิ่นกำเนิดของตนเอง ด้วยการสร้างความรักความสามัคคี ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข 2) มีความรักความเข้าใจ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อ เป็นสังคมเครือญาติ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 3) มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข 4) มีความตระหนัก รักปกป้อง เชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติมีความมั่นคงยั่งยืน

6. อภิปรายผล

ในการศึกษาการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของหมู่บ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยว่าผลของการสร้างความสามัคคีโดยใช้หลักศีล 5 ของชุมชนบ้านปรือคันตะวันออก อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยอาศัยเครื่องมือและอุปกรณ์ที่หลากหลาย เช่น บุคคลที่เกี่ยวข้อง เอกสาร อุปกรณ์ แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น เพื่อนำเอาองค์ความรู้ใหม่เข้ามาปรับปรุงรูปแบบและวิธีการสร้างความสามัคคีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของสังคมพอสรุปได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามหลักของศีล 5 เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างความสามัคคีของหมู่คณะซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันและตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จนเป็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ การร่วมมือร่วมใจกันในหน้าที่การงานเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในหมู่คณะ มีความพร้อมในด้านของการกระทำ ความคิด รู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ โดยมีการแบ่งภาระหน้าที่

ตามความรับผิดชอบ เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์พี่น้อง ทำให้สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ

2. หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น การมีวาจาเป็นที่รัก การประพฤติตนเป็นประโยชน์ ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการเกื้อกูลกันของบุคคลในสังคมหลักสาราณียธรรม 6 ประการ อันได้แก่ จะต้องมีเมตตากายกรรม มีเมตตาวจีกรรม มีเมตตามโนกรรม การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ต้องมีศีล และจะต้องมีความเห็นที่ดีงามเสมอเหมือนกับผู้อื่น โดยสะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกนึกถึงกันด้วยหลักอปริหานิยธรรมทั้ง 7 ประการ ดังนั้น ความสามัคคีจึงเป็นเครื่องบ่งบอกได้ว่า เมื่อสังคมมีความสามัคคี ความเสื่อม ความวุ่นวายต่างๆ ในทางสังคมก็ไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน เป็นความสัมพันธ์กันของบุคคลที่กระทำด้วยคุณธรรม ก่อให้เกิดผล คือ สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน เคารพเกื้อกูลกัน สร้างความไพบูลย์แก่สังคม อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดความสามัคคี และสันติภาพร่วมกัน

3. หมู่บ้านปรือคันตะวันออกนั้น ชาวบ้านต่างได้ปฏิบัติหลักคำสอนและหลักปฏิบัติในระดับศีล 5 เป็นระบบควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายและวาจา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชนอันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรณีที่ดีงามยิ่งขึ้น เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตตามความตกลงนับถือของพวกตน หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามสูงสุดตามอุดมการณ์ของหมู่ชนนั้น ตลอดจนเกื้อกูลแก่การที่หมู่ชนนั้นจะเผยแพร่อุดมการณ์ กิจการและประโยชน์สุข ความดีงามของตนให้เผยแพร่ขยายกว้างออกไป ดังนั้น หลักคำสอนเรื่องศีล 5 ในพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์มีความสามัคคีและมีความเพียรพยายามในการรักษาศีลและมีความพยายามในการกระทำความดีและหมั่นชำระจิตใจให้บริสุทธิ์อยู่เสมอในการที่จะละความชั่ว ส่วนการรักษาศีลมีอานิสงส์ในการรักษาศีลทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวมนั้นส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อยมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ฉะนั้น ความสามัคคีจึงเป็นรากฐานในการดำเนินแก้ไขปัญหาความแตกแยก ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างดีเยี่ยม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) ในแง่ของการศึกษา ควรจัดให้มีการจัดกิจกรรมในด้านความสามัคคีในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลเป็นต้นไป ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนให้เรียนรู้เกี่ยวกับความสามัคคีให้มากขึ้น อีกทั้งการบูรณาการให้รู้ถึงวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และให้มีประสบการณ์ในเรื่องความสมานฉันท์และเอื้ออาทร

2) ควรส่งเสริมและสนับสนุนด้านงบประมาณและวิทยาการความรู้ต่าง ๆ อันเป็นสาระที่สามารถนำความสมานฉันท์และเอื้ออาทรไปใช้ในชีวิตได้จริง และเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ต่อสังคมและต่อโลก

3) ควรเน้นให้ประชาชนชาวไทยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาและผู้นับถือศาสนาอื่น มีศาสนาคริตส์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น เช่น กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเชิงท่องเที่ยวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4) ควรปลูกฝังให้เยาวชนทุกเพศวัยในทุกระดับให้เกิดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสร้างเสริมความสามัคคี

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการแก้ปัญหาการแตกความสามัคคีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. ควรศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการสร้างความสมานฉันท์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(1) หนังสือทั่วไป

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). 2538. **การพัฒนาจิต.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยพระพุทธศาสนา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามงกุฎราชวิทยาลัย. 2535. **มงฺคลตฺถทีปนี แปล เล่ม 2.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฎราชวิทยาลัย.

ไสว มาลาทอง. ม.ป.พ.. **การศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป.**

ธรรมาธิปไตย : เกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงาม
Dhammadhipateyya: The Standard of Goodness

พระมหาพงศ์ทราทิตย์ ก้องเสียง[1]
วันชาติ ชาญวิจิตร

บทคัดย่อ

การนำหลักเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องของความดีความชั่วมาตัดสินการปฏิบัติตนของคนในสังคม เพื่อให้เป็นมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับในสังคมทั่วไปนั้นผู้เขียนมีความเห็นว่า หลักธรรมาธิปไตยมีความเหมาะสมกับการเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามมากที่สุดเพราะธรรมาธิปไตยเป็นการถือธรรมเป็นใหญ่ปรารภความถูกต้องสมควรตามธรรมเป็นประมาณโดยมีวิธีพิจารณาว่าการกระทำนั้นเป็นคุณหรือโทษต่อชีวิตรวมไปถึงจิตใจและบุคลิกภาพ เป็นคุณหรือโทษต่อบุคคล เป็นคุณหรือโทษต่อสังคมตามมโนธรรมและมาตรฐานทางสังคม แม้ว่าในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมประชาธิปไตยให้การยอมรับเรื่องของสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคสังคมจึงให้ความสำคัญกับเสียงของคนส่วนใหญ่เป็นหลักแต่เราจะต้องยอมรับว่าความเห็นของคนส่วนใหญ่ไม่สามารถการันตีได้ว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้องเสมอไปเพราะความเห็นนั้นเป็นเพียงการวัดในแง่ความต้องการของคนส่วนใหญ่ไม่สามารถชี้วัดความดีความชั่วได้

ความเห็นของคนส่วนใหญ่จึงไม่ใช่เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วที่ถูกต้องที่สุด การชี้วัดความดีความชั่วจะต้องอาศัยธรรมมาเป็นเครื่องกำกับดังนั้นทำอธิปไตยจึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานเป็นความดีงามอันจะก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ในสังคมและประเทศชาติ ซึ่งมีวิธีการคือเราจะต้องใช้กระบวนการการพิจารณาถึงคุณและโทษต่อตนเองผู้อื่นและสังคมรวมถึงการพิจารณาโดยมโนสำนึกและมาตรฐานทางสังคมโดยยึดธรรมาธิปไตยเป็นที่ตั้ง

คำสำคัญ : ธรรมาธิปไตย, เกณฑ์มาตรฐาน, ความดีงาม, ประชาธิปไตย, พุทธปรัชญา

Abstract

An application of the principles of goodness and badness to judge the conduct of people in society is standardized and accepted in the general society. In author's side, Dhammadhipateyya is suitable for being the highest standard of goodness. Since

[1] วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Dhammadhipateyya is considered as an important dhamma and mentions the correctness with the method of determining whether the action good or harmful on life including mind and personality for individual, society, conscience and social standards. Although in the present timethere is a democratic society which recognizes the human right, freedom and equality in societytherefore it gives an importance to people's voice in a majority.

While we should accept the agreement of a majority of people, this cannot guaranteethe opinion that is always correct because it is only measured in terms of the needs of a majority voices and cannot be the measure of good and evil. So, the opinions of most people are not the most accurate criteria for judging the good and evil. The measure of good and evil relies on a Dhamma as the regulation. Hence, Dhammadhipateyya is the standard of goodness which will create harmony and reconciliation in society and nation. This is how we must use the process for considering the advantage and disadvantages on the other people or in society importantly including to consider by conscience and social standard base on the Dhammadhipateyya.

Keywords: Dhammadhipateyya, standards, goodness, democracy, Buddhist philosophy

1.บทนำ

มนุษย์จำเป็นจะต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม เพราะการอยู่ร่วมในกลุ่มของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตด้วยกันนี้เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการเจริญเติบโตและพัฒนา มนุษย์ต่างดิ้นรนแข่งขันเพื่อให้ได้อาหาร คู่ครอง และความปลอดภัย แต่สิ่งมีชีวิตเหล่านี้ต้องดำเนินการร่วมกันเพื่อประกันให้มีสภาวการณ์ที่จำเป็นในการพัฒนาและการอยู่รอด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548:5) มนุษย์มีลักษณะเป็นสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ ตั้งแต่มนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมาก็ได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสมาชิกของสังคม เมื่อมนุษย์มาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเป็นสังคมโดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข แต่เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์มีอวิชชาหรือความไม่รู้เป็นพื้นฐาน ประกอบกับขาดการขัดเกลาทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ จึงก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวมนุษย์เองมนุษย์มาอยู่รวมกัน เป็นสังคม สังคมนั้นจะมีความสงบและผู้คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขได้ ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมนั้นโดยกลไกและการยอมรับของสังคม ในการอยู่ร่วมกันจึงจำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์ มีแบบแผน ให้สมาชิกในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นสังคมแห่งความดีงามเป็นสังคมที่พึงปรารถนา จึงเกิดคำถามขึ้นว่า อะไรคือความดีงาม และเราจะใช้เกณฑ์อะไรมาเป็นมาตรฐานชี้วัดความดีงาม

พุทธศาสนามีคำสั่งสอนที่เรียกว่า ธรรม อันหมายถึงคุณความดีมีคุณสมบัติในการรักษาผู้ประพฤติธรรม ให้ตั้งอยู่ในคุณความดีเป็นหลักที่นำมาใช้ในการปฏิบัติตนเพื่อ ให้สามารถดำรงค์ชีวิตในสังคมได้โดยการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันส่งเสริมเกื้อกูลกันนำมาซึ่งประโยชน์สุขของคนในสังคม

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ธรรมาธิปไตยหรือการถือเอาธรรมเป็นใหญ่ในการใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาความดีความชั่ว เพื่อคัดกรองหลักการปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามอย่างแท้จริง

2. ความหมายของธรรมและธรรมาธิปไตย

ธรรม หมายถึงคุณความดี คำสอนหรือหลักการประพฤติปฏิบัติตนในศาสนา (ราชบัญฑิตยสถาน, 2554:597) เป็นสภาวะหรือปรากฏการณ์ที่ก่อให้เกิดความดีงามแก่ผู้ปฏิบัติใช้เป็นกฎเกณฑ์ความถูกต้องของการอยู่ร่วมกันในสังคมเว้นวรรคมีคุณลักษณะในการรักษาบุคคลผู้ปฏิบัติไม่ให้ทำความชั่ว ช่วยรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมทั้งยังเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการประกอบสิ่งที่เป็นคุณความดี

ธรรมาธิปไตย คือ การถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก (ราชบัณฑิตยสถาน,2544:599) กระทำการด้วยการปรารภความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2545:107) ซึ่งเป็นหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา ในข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ถึงลักษณะของธรรมาธิปไตยมีปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ว่า

> “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมาธิปไตยเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี ย่อมสำเหนียกว่า ก็เราออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีและความไม่มีเช่นนั้น ก็แต่ว่าเราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้มีทุกข์ท่วมทับแล้ว ไฉนความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ความน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน” (องฺ.เอก. 20/479/166-167)[2] เป็นต้น

3. ลักษณะของความดีงาม

การที่เราจะทราบได้ว่าสิ่งไหนเป็นความดีงามควรค่าแก่การนำไปปฏิบัตินั้น จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์อย่างหนึ่งมาพิจารณา ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหลักเกณฑ์ที่เราควรนำมาใช้เป็นมาตรฐานในการพิจารณาความดีงาม นั่นคือ ธรรมาธิปไตย โดยมีเกณฑ์ตัดสินความดี-ความชั่วที่นำมาใช้จำแนกลักษณะของความดีงาม (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2542:180) โดยกระบวนการพิจารณามีดังนี้

---

[2] อ้างอิงจากพระไตรปิฎกใช้การอ้างอิงแบบ 3 ตอน เป็นการอ้างชื่อคัมภีร์/เล่ม/ข้อ/ ตามลำดับ เช่น (องฺ.เอก.20/479/166-167) หมายถึง สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย เอกนิปาต เล่ม 20 ข้อ 479 หน้า 166-167.

1.พิจารณาว่าด้วยเรื่องคุณหรือโทษต่อชีวิต จิตใจและบุคลิกภาพ เป็นการส่งเสริมหรือบั่นทอน

2.พิจารณาว่าด้วยเรื่องคุณหรือโทษต่อบุคคล เป็นการสร้างความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนตนเองหรือไม่ เป็นไปเพื่อการเอื้อประโยชน์หรือทำลายแก่ตน

3.พิจารณาว่าด้วยเรื่องคุณหรือโทษต่อสังคม เป็นการสร้างความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อการเอื้อประโยชน์หรือว่าทำลายแก่ผู้อื่นและสังคมโดยรวม

4.พิจารณาว่าด้วยเรื่องมโนธรรม โดยอาศัยสามัญสำนึกความเป็นมนุษย์ของตนเองพิจารณาความผิดชอบชั่วดี

5.พิจารณาว่าด้วยเรื่องมาตรฐานทางสังคม โดยอาศัยการยอมรับของสังคม ตามความเห็นดีงามของสถาบันและเงื่อนไขต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ประเพณี ศาสนา กฎหมาย กาลเทศะ และการยอมรับของวิญญูชน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป เราจะสามารถทราบว่าอะไรคือความดีความชั่วได้โดยอาศัยหลักธรรมาธิปไตย คือการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาถึงมูลเหตุ การกระทำนั้นมีมูลเหตุหรือเจตนาเช่นไร เป็นกุศลหรืออกุศล การกระทำนั้นจะมีผลกระทบกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมอย่างไร ถ้าการกระทำนั้นเป็นสภาพที่เกื้อกูลส่งเสริมก็จะเป็นความดี ถ้าการกระทำนั้นเป็นเพื่อการบั่นทอนทำลายก็ถือได้ว่าเป็นความชั่ว

4. เกณฑ์การใช้อำนาจที่ดีงามต้องอิงอาศัยธรรมเป็นใหญ่

เพื่อให้เกิดความสงบสุขของสังคมโดยรวม ผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศ จะต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวนำในการใช้อำนาจปกครอง ยึดความดีงาม ความยุติธรรม ความเสมอภาค และคุณประโยชน์ต่อสังคมเป็นที่ตั้ง ผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวคิดการบริหารอำนาจโดยธรรม ที่ได้มีท่านผู้รู้กล่าวไว้ ดังนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่าการใช้อำนาจจะต้องเกิดจากความไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีส่วนเกิน เป็นอำนาจที่ต้องการให้เกิดกับประโยชน์ในสังคมส่วนรวม มีระเบียบวินัย มีความสามัคคี เป็นระบบที่ใครไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่น ไม่กอบโกยอะไรของใคร เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปโดยอัตโนมัติ (2548:92) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการใช้อำนาจจะต้องมุ่งไปที่ความดีงาม ไม่เป็นไปตามกระแส ยึดความถูกต้องเป็นหลัก โดยใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์อย่างรอบคอบด้วยเหตุและผลอย่างถูกหลักเกณฑ์ มีความสุจริต ยุติธรรม ยกธรรมเป็นใหญ่ เหนือแม้เกียรติและศักดิ์ศรีของตน เพื่อมุ่งให้เกิดความเป็นธรรม (2542:27) ว.วชิรเมธี กล่าวว่า เกณฑ์วัดมาตรฐานที่ดีของอำนาจต้องพิจารณาว่า อำนาจได้มาโดยชอบธรรมหรือไม่, ในขณะที่มีอำนาจ มีธรรมกำกับหรือไม่ ใช้ตามอำเภอใจลุแก่อำนาจหรือไม่ อำนาจนั้นถูกใช้ไปเพื่อความงอกงามในธรรมในสังคมหรือไม่ อำนาจนั้นควรถูกใช้เพื่อความงอกงามของธรรม (2551:48) ด้านความเห็นของ ติช นัท ฮันห์ (Thihc Nhut Hanh) เห็นว่าเพื่อให้เกิดความสามารถในการใช้อำนาจได้อย่างแยบคาย จะต้อง

ประกอบด้วยคุณธรรมแห่งการละเลิก หมายถึงการละเลิกจากความโลภ ความโกรธ ความหลง, คุณธรรมแห่งความรัก หมายถึงการมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น โดยการให้ความรัก ให้การยอมรับและการให้อภัย, คุณธรรมแห่งปัญญา มีปัญญาเห็นแจ้งเกิดจากการมองที่ลึกซึ้งเพื่อชี้ทางให้พ้นทุกข์ (2553:54-55)

เมื่อพิจารณาจากทัศนะของท่านเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ท่านทั้งหลายได้ชี้ให้เห็นถึงเกณฑ์การพิจารณาการใช้อำนาจที่จะเป็นไปเพื่อความดีงานนั้นจะต้องยึดธรรมเป็นหลัก การใช้อำนาจจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาตามหลักเหตุและผลรวมถึงความถูกต้องดีงามตามธรรม

5. ข้อโต้แย้งเกณฑ์ความดีงามต้องวัดโดยความเป็นประชาธิปไตย(โลกาธิปไตย)

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ยึดถือหลักสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค โดยการยึดความเห็นของคนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นหลัก การจะวางกฎเกณฑ์อะไรจะต้องคำนึงถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ เพราะบุคคลเหล่านั้นจะต้องได้รับผลกระทบจากการวางกฎเกณฑ์ของสังคม เขาจึงควรมีสิทธิในการเลือกกฎเกณฑ์ที่จะมาบังคับใช้ร่วมกันนั้น

ดังนั้น ในปัจจุบันสังคมที่ได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่เจริญแล้ว จึงยึดหลักเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์มาตรฐานและถือว่าเป็นความถูกต้อง ดีงาม เปี่ยมด้วยความยุติธรรม มีนักปราชญ์หลายท่านที่ได้เขียนถึงความสำคัญของเสรีภาพ ดังผู้เขียนจะยกมาเสนอบางส่วน ดังนี้ มหาตมะ คานธี กล่าวว่ามนุษย์ทุกคน มีเหตุผล มีความคิด มีเจตตำนงเสรี มีทิพยธาตุ ดังนั้นมนุษย์จึงมีการเลือกสรรการกระทำ (อ้างใน,สุธรรม ชูสัตย์สกุล, 2545:66) ฌอง ปอล ซาร์ต กล่าวว่ามนุษย์สามารถเลือกได้ เพราะแก่นแท้ของมนุษย์คือเสรีภาพในการตัดสินใจเลือก มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ(อ้างใน, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2536:20) เดือน คำดี มนุษย์คือตัวแทนของเสรีภาพ อยู่ในฐานะที่สามารถเลือกกระทำการใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีหรือชั่วได้ตามเจตจำนง และมีพันธะในการรับผิดชอบผลของการกระทำนั้น (เดือน คำดี, 2530:71-72) คูณ โทขันธ์ กล่าวว่า ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบการใช้อำนาจและป้องกันการผูกขาดอำนาจ (คูณ โทขันธ์, 2545:61)

หลักการในข้อโต้แย้งนี้ให้ความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของคนในสังคมเป็นหลัก ทัศนะนี้ยืนยันในหลักการประชาธิปไตยโดยมีความเห็นว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน และคนในสังคมเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการวางกฎเกณฑ์ ดังนั้นคนในสังคมจึงมีสิทธิในการพิจารณากฎเกณฑ์นั้นอย่างเท่าเทียมกัน เกณฑ์การตัดสินเรื่องความดีความชั่วจะต้องมาจากความคิดเห็นและข้อเสนอของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

6. ธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์มาตรฐานของความดีงาม

แม้สังคมปัจจุบันส่วนใหญ่จะให้การยอมรับเรื่องเสรีภาพของบุคคล โดยถือว่าประชาธิปไตยหรือ โลกาธิปไตย คือเกณฑ์มาตรฐานความดีงาม เพราะเชื่อว่าคความดีงามคือการยอมรับของคนส่วน

ใหญ่ ทุกคนในฐานะผู้จะต้องได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและลบ จะต้องมีสิทธิในการเลือกเกฎเกณฑ์ด้วยตนเองตามหลักเสียงข้างมาก จึงจะถือว่าสิ่งนั้นคือความบริสุทธิ์ ยุติธรรมอย่างแท้จริง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไป ไม่สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามได้ หลักการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามอย่างแท้จริงนั้น คือ ธรรมาธิปไตย เพราะไม่ว่าเราจะใช้เกณฑ์ใดหากประกอบด้วยธรรมแล้ว เกณฑ์นั้นจะเป็นไปเพื่อความถูกต้อง ดีงาม เป็นคุณประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ปฏิบัติตามและสังคม

เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ผู้เขียนจึงได้นำข้อความที่ท่านผู้รู้กล่าวไว้ เกี่ยวกับธรรมาธิปไตยและพระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตย ดังมีปรากฏในพระปิฎก มาบางส่วน ดังนี้ ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า ธรรมาธิปไตย เป็นทางสายกลางระหว่างอัตตาธิปไตยกับโลกธิปไตย จะสำเร็จได้ด้วยการไม่ยึดติดในตัวตน และไม่โอนเอียงไปตามฌลกธรรม คือลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ เสื่อมสรรเสริญ และทุกข์ อันตนจะต้องได้รับ ไม่หวั่นไหวในสิ่งเหล่านี้ก็พิจารณาปัญหาด้วยความเป็นจริงและความถูกต้องคือ ธรรม (ปรีชา ช้างขวัญยืน,2538:138) พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) กล่าวว่า ผู้ปกครองต้องอาศัย หลักพุทธธรรม มาใช้ในการบริหารประเทศชาติด้วยหลักความถูกต้อง เหมาะสม มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และมุ่งมั่นปฏิบัติการด้วยความเสียสละ และพึงส่งเสริมให้ประชาชนในชาติปฏิบัติต่อกันด้วย สารณียธรรม จะก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง สมานฉันท์ในสังคมและประเทศชาติ (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล),2550:113,) ว.วชิรเมธี กล่าวว่า ผู้เป็นใหญ่ต้องมีธรรมกำกับอยู่เสมอ อำนาจที่ยั่งยืนต้องมีธรรมเป็นที่มา (ว.วชิรเมธี,2551:42) พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ผู้เป็นธรรมาธิปไตย พึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่เป็นนักปกครอง พึงถือธรรมาธิปไตย (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),2545:108.)

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้องตามเหตุผลที่เป็นประมาณ ที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่ หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา และการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสนาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้าก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้ ผู้เขียนได้ประมวลเหตุการณ์ และหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอันพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในพระสูตรต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตย เพราะทรงใช้หลักธรรมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นที่มาแห่งความดีงามเลื่อมใส ดังนี้

1.ปวารณาสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมอบอธิปไตยความเป็นใหญ่ให้ภิกษุทั้งหลายทักท้วงการกระทำทางกายและวาจาของพระองค์ได้ (สำ.ส. 15/744/280.)

2.มหาปรินิพพานสูตร ก่อนจะปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ ! ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของ

ท่านทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไป” (ที.ม. 10/8141/178.) พระดำรัสนี้ชี้ให้เห็นชัดว่า ในพระพุทธศาสนาไม่ถือผู้นั้นผู้นี้เป็นประมาณ หากถือธรรมเป็นสำคัญ

3.จักกวัตติสูตร พระพุทธเจ้าทรงยกย่องการปกครองโดยธรรมของธรรมาธิปไตย กล่าวคือไม่ว่าจะปกครองแบบใด ถ้าผู้ปกครองนั้นเป็นผู้ทรงธรรม และปกครองประชาชนโดยธรรม ทรงเรียกว่าธรรมาธิปไตย แม้ปกครองแบบราชาธิปไตย ถ้าพระราชาเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาที่ปกครองโดยธรรม ก็ทรงยกย่องว่าเป็นการปกครองที่ดี เป็นธรรมาธิปไตย ดังที่ตรัสยกย่องพระราชาไว้ว่า ราชา มุขं มนุสฺสานं : พระราชาเป็นประมุขของประชาชน (องฺ.เอก. 20/453/125-126)

4.อธิปปเตยยสูตร พระพุทธเจ้าทรงสรุปไว้ในตอนท้ายขออาธิปเตยยสูตร ว่า “คนมีธรรมเป็นใหญ่ ควรที่จะประพฤติตามธรรมมุนีผู้มีความบากบั่นอย่างจริงจัง ย่อมไม่เสื่อมบุคคลใดมีความเพียรข่มมาร ครอบงำมัจจุราชผู้กำหนดชะตากรรมเสียได้ สัมผัสธรรมเป็นที่สิ้นความเกิด บุคคลเช่นนั้นย่อมเป็นผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดีเป็นมุนี หมดความทะยานอยากในสิ่งทั้งปวง” (องฺ.เอก. 20/479/166.)

5.กูฏทันตสูตร (ที.สี. 9/323-358/125-250.) เป็นสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงการใช้อำนาจอธิปไตยแก่พราหมณ์กูฏทันตะ แสดงให้เห็นถึงการนำเอาหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองควบคู่ไปกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจอันเป็นสิ่งสำคัญ ที่มีผลกระทบต่อการปกครองโดยตรง จึงอาจจะเรียกว่าเป็น “เศรษฐศาสตร์การเมือง”ในยุคโบราณก็ว่าได้ เพราะเป็นการปกคอรงที่เริ่มต้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดีเป็นลำดับแรก แต่ทั้งนี้ก็ไม่ลืมพัฒนาศีลธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการปกครองประเทศ

จากหลักฐานเหล่านี้เราจะเห็นได้ว่า ธรรมาธิปไตยไม่ได้ปฏิเสธหลักเกณฑ์อื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง แต่ธรรมาธิปไตยจะมีลักษณะของการเข้าไปส่งเสริมหลักเกณฑ์อื่น ๆ เหล่านั้นให้มีความชอบธรรมมากขึ้น เพราะหลักเกณฑ์ทุกหลักเกณฑ์ต่างมีจุดเด่นและความเหมาะสมกับการนำไปใช้ตัดสินในสภาวะที่แตกต่างกัน แต่เพื่อให้เกณฑ์มีความเป็นธรรมอย่างแท้จริงไม่ว่าเราจะนเกณฑ์ใดมาใช้ในการตัดสินจะต้องมีธรรมกำกับอยู่เสมอ เพราะธรรมาธิปไตย เป็นหลักคำสอนที่เน้นหนักสอดคล้องกับคุณลักษณะพิเศษที่สามารถนำไปใช้ได้ในหลายกรณี เช่น ในการอำนวยความยุติธรรม ในการพิจารณาว่าอะไรผิดอะไรถูก ในการสร้างคุณค่าให้กับบุคคลผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม จึงถือได้ว่าธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงาม

7. สรุป

การที่มนุษย์มาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากนั้นก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา จึงจำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์ มีแบบแผน ให้สมาชิกในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม จึงเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องขบคิดกันว่าอะไรคือความดีงาม และมนุษย์จะใช้เกณฑ์อะไรมาเป็นมาตรฐาน ชี้วัดความดีงามเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ จึงจะเกิดความยุติธรรมมากที่สุด สังคมปัจจุบันส่วนใหญ่จะให้การยอมรับว่า ประชาธิปไตย หรือโลกาธิปไตย คือเกณฑ์มาตรฐานความดีงาม เพราะเชื่อว่า

ความดีงามคือการยอมรับของคนส่วนใหญ่ ทุกคนในฐานะผู้จะต้องได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและลบจะต้องมีสิทธิในการเลือกกฎเกณฑ์ด้วยตนเองตามหลักเสียงข้างมาก จึงจะถือว่าสิ่งนั่นคือความบริสุทธิ์ยุติธรรม อย่างแท้จริง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไป ไม่สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามได้

พุทธศาสนา มีคำสั่งสอนที่เรียกว่า ธรรม อันหมายถึงคุณความดี มีคุณสมบัติในการรักษาผู้ประพฤติธรรมให้ตั้งอยู่ในคุณความดี เป็นหลักที่นำมาใช้ในการปฏิบัติตนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้โดยการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ส่งเสริมเกื้อกูลกัน นำมาซึ่งประโยน์สุขของคนในสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ละความเห็นแก่ตัว มุ่งความสมควรเป็นใหญ่ ทรงติการถืออัตตาธิปไตยยกตนเป็นใหญ่ และโลกาธิปไตยเพ่งโลกเป็นใหญ่ ทรงสรรเสริญธรรมาธิปไตย มุ่งธรรมเป็นใหญ่

ดังนั้น ธรรมาธิปไตยหรือการถือเอาธรรมเป็นใหญ่ในการใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาความดีความชั่ว เพื่อคัดกรองหลักการปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงาม จึงเป็นหลักการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามอย่างแท้จริง เพราะไม่ว่าเราจะใช้เกณฑ์ใดหากประกอบด้วยธรรมแล้ว เกณฑ์นั้นจะเป็นไปเพื่อความถูกต้อง ดีงาม เป็นคุณประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ปฏิบัติตามและสังคมโดยรวม โดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาถึงมูลเหตุ การกระทำนั้นมีมูลเหตุหรือเจตนาเช่นไร เป็นกุศลหรืออกุศล การกระทำนั้นจะมีผลกระทบกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมอย่างไร ถ้าการกระทำนั้นเป็นสภาพที่เกื้อกูลส่งเสริมก็จะเป็นความดี ถ้าการกระทำนั้นเป็นเพื่อการบั่นทอนทำลายก็ถือได้ว่าเป็นความชั่ว

หนังสืออ้างอิง

กรมการศาสนา. การทรวงศึกษาธิการ.(2525) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. เล่มที่ 9,10,15,20**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย.

คูณ โทขันธ์.(2545). **พุทธสาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์

เดือน คำดี.(2530). **ปัญหาปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์.

ติช นัทฮันห์.(2533). **ศิลปะแห่งอำนาจ.** แปลโดย จิตร์ ตัณฑเสถียรและสังฆะหมู่บ้านพลัมประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ฟรีมายด์.

ปรีชา ช้างขวัญยืน.(2538). **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2542). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

_____. (2542). **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.**กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 11.กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระเมธีธรราภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต).(2536). **เปรียบเทียบความคิดพุทธทาส-ซาร์ต.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). (2552). **พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 1.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2548) . **ธัมมิกสังคมนิยม.** กรุงเทพมหานคร:สุขภาพใจ.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.(2548). **พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย.** นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราชบัณฑิตยสถาน,(2554), ภาษาไทย-พจนานุกรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ว.วชิรเมธี.(2551). **ยศ ทรัพย์ อำนาจ เป้าหมายหรือมรรควิธีของชีวิต.** กรุงเทพมหานคร:บ้านพระอาทิตย์.

สุธรรม ชูสัตย์สกุล.(2545). **เอกสารประกอบการบรรยายปรัชญาเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

“นาค” กับ สัญลักษณ์ที่ถูกนำไปใช้ของชาวอีสาน
"Naga" with using Symbolic of Isan People

ดร.ยโสธารา ศิริภาประภากร[1]
ดร.สุพัตราวยะลุน[2]
สุริยา คลังฤทธิ์[3]
สำเริง อินทยุง[4]

บทคัดย่อ

“นาค” เป็นสัตว์ในตำนาน ปรากฏเป็นความเชื่อในกลุ่มชนท้องถิ่น ในดินแดนอีสาน และวัฒนธรรมตามลุ่มแม่น้ำ “นาค” ได้ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นาค ได้มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในด้านความเชื่อทางด้านความอุดมสมบูรณ์ เช่น น้ำฝน นาค ถือเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ นาค มีบทบาทในการนำมาเป็น เครื่องราง ของขลัง และได้กลายมาเป็นรูปแบบของสัญลักษณ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และนำมาออกแบบในลักษณะ เครื่องแต่งกาย รูปเคารพ กำไร แหวน ข้อมือ และได้นำไปเป็นลักษณะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย

คำสำคัญ: นาค,สัญลักษณ์,นำไปใช้, ชาวอีสาน

Abstract

‘Naga’ is a legendary creature. It appears in the belief of the local people in the northeast. Naga also appears in the Buddhist scriptures. Naga has a natural influence on the abundance of human beings such as rain. Naga is considered as the being of abundance. Naga plays a leading role as the mascot and becomes a form of the sacred symbol. Naga’s characteristics are taken to design the costume, respectful images, bracelet, ring and sacred images.

Keywords: Naga, symbol, application, Northeast

บทนำ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
[3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
[4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ความเชื่อเกี่ยวกับ นาค (Naga) มีมาตั้งแต่โบราณคติความเชื่อที่มีต่อ นาค เชื่อว่าเป็นสัตว์ในตำนาน มีเรื่องเล่า ปรากฏมีประวัติและเชื่อว่ามีอำนาจวิเศษที่เชื่อว่าสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ “นาค” ได้ถูกกล่าวขานว่าเป็นพญางูใหญ่ หรืออาจเรียกขานว่าพญานาค และ “นาค” มีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ทั้งในด้านความอุดมสมบูรณ์ ฝน น้ำ บทบาทของ นาค ที่มีต่อมนุษย์ ในด้านมีการนำรูปลักษณะของนาคมาใช้ อาทิเช่น การทำนายอายุ พยากรณ์ดวงชะตา ยันต์นาคราช บายศรีรูปนาค ทั้งนี้มีฐานคติด้านความเชื่อในเรื่อง ความอุดมสมบูรณ์ ทรัพย์ และลาภผล เป็นต้น มนุษย์ได้นำ สัญลักษณ์ (symbol) ของ “นาค” (Naga) มาใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์เชื่อว่า “นาค” คือสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ (Symbol of abundance) และสามารถอำนวยผลให้มนุษย์ผู้นับถือได้ประสบผลที่ตนเองปรารถนา นั้นหมายถึง “นาค” มีอำนาจและความวิเศษเฉพาะตน การนำสัญลักษณ์ของนาค ได้ถูกนำมาเป็นที่พึ่งในด้านการอ้อนวอน ขอพร อธิฐาน เห็นว่ามีนาคเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์มีพลัง (the power) อำนาจ ความวิเศษ (Magic) ตามฐานคติทางความเชื่อด้วยสัญลักษณ์ของนาคได้ถูกเป็นตัวแทน สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred symbol) ที่สามารถนำผลประโยชน์บางประการมาให้แก่ผู้ที่ถือและครอบครอง เคารพกราบไหว้ และบูชา ด้วยเหตุนี้จึงเกิดพิธีกรรมบูชานาค เฉพาะกลุ่ม และได้นำนาคมาเป็นสัญลักษณ์ด้วย

“นาค” (Naga) เชื่อว่าเป็นพญาแห่งงูถือว่าเป็นสิ่งเคารพนับถือและบูชากันมาเป็นเวลานาน (สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ,2542 : 23) เป็นลัทธิบูชางูที่พัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน (จิตรกร เอมพันธ์ ,2545 : 2-5) บทบาทและความเชื่อที่มีต่อ “นาค” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทจะพบการกล่าวถึง นาค ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกในอดีต หรือแม้นแต่พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ที่ปฏิบัติตนตาม ถ้ำ ผา ป่าลึก มักกล่าวถึงประสบการณ์เหนือธรรมชาติว่า ได้พอเจอ นาค มารับฟังการเทศน์โปรด หรือ เข้ามาถวายอาหาร ถือเป็นสัตว์ในตำนานในประวัติของพระภิกษุอยู่มาก หรือ บางท่านได้กล่าวว่าได้ติดต่อกับนาค และเกี่ยวพันธ์กับนาคเช่นกัน นาคจึงได้เกิดการยอมรับว่า นาคมีบทบาทที่สำคัญหลายประการ คือ นาคมีความเกี่ยวข้องในพระพุทธเจ้า นาคมีการติดต่อกับพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี มีศีล และมีสมาธิขั้นสูง นาคจะให้การเคารพนับถือ ผู้กระทำความดี และมีบารมีสูง นาคยังให้การดูแลพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน (พระครูโกวิทธรรมาภินันท์,2548 : 2)

ศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ได้กล่าวถึงที่อยู่ของ “นาค” ชื่อว่าเมืองโภควลี เป็นเมืองที่วิจิตร สวยงาม ประดุจเมืองอมารวดีของพระอินทร์ ที่ปูลาดไปด้วยรัตนะ แก้ว และทอง (อรพิมพ์ บุญอาภา,2524: 17-24) ด้วยเหตุนี้มนุษย์ได้นำสัญลักษณ์ นาค มาเป็นสัญลักษณ์นำโชค ว่าเป็นเจ้าแห่งทรัพย์ และเครื่องราง ของขลัง และนำมาเป็นสิ่งเคารพบูชาและยังนำมาผลิตเป็นเครื่องประดับ อาทิ แหวน กำไร มงกุฎ สร้อยสังวาล ต่างหู เป็นต้น ทั้งนี้สิ่งที่กล่าวมานี้เป็นผลพวงมาจากคติความเชื่อมาจาก นาค ที่เชื่อว่ามีอยู่จริงมีผลต่อมนุษย์ ในด้านการดำเนินชีวิต (yasothara Siripaprapapgon,2018: 5-6) และพลังอำนาจด้านการให้คุณประโยชน์แก่มนุษย์ได้ จึงเป็นนวัตกรรมผลิตผลของความเชื่อที่มีต่อ นาค จึงกลายมาเป็นผลงานการสร้างสรรค์โดยอาศัย นาค มาแทนค่าในรูปแบบสัญลักษณ์ เพื่อแปรให้เกิดเห็นเป็นรูปธรรมในงานออกแบบเสมือนเป็นตัวเชื่อมหลอมรวมวัฒนธรรมอีสานให้ยังคงดำรงอยู่ และสืบทอดต่อไปในอนาคต และการนำสัญลักษณ์ในการนำมาใช้ในด้านต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ด้วย เป็นต้น

นาค กับสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์





ภาพที่ 1 พญานาค 5 หัว

ภาพที่ 2 นาค

“นาค” มีลักษณะเป็นงูที่มีรูปร่างใหญ่ ยาว ตามลำตัวมีเกร็ดมีสีเขียว พญานาคนั้นสามารถแผ่พังพานได้ ถือว่า เป็นนาคที่มีฤทธิ์ มีอำนาจในตน และเป็นใหญ่กว่านาคชนิดอื่นๆ นาคเป็นสัตว์ที่กล่าวตาม ตำนาน ว่าเป็นกึ่งเทพกึ่งสัตว์ เป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์อำนาจสามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ นาคจะมีหงอน แสงดถึงชนิดของนาคที่มีฤทธิ์ มีเกล็ดตามตัว มีลำกายยาว ตาประกาย อาศัยอยู่ในพื้นพิภพนาคธานี

“นาค” เป็นสัตว์ที่เชื่อกันว่า มีอำนาจและมีอิทธิพลต่อธรรมชาติ อาทิ นาค เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เมื่อนาคอาศัยอยู่ในพื้นที่ใด ความอุดมสมบูรณ์ เรื่อง ฝน น้ำ ดินจะเกิดความชุมชื่น นาคเป็นสัตว์ตามตำนานได้กล่าวถึงการบำเพ็ญตบะโดยการทำสมาธิ มาเป็นเวลานาน จึงมีฤทธิ์สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์ได้ เพื่อที่จะมาสร้างบุญบารมีเพิ่มเติม จึงมาช่วยมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้เอง นาค แถบพื้นที่อีสานจึงมีความเชื่อมากในเรื่อง นาค หรือ พญานาค พื้นที่ที่ถือกำเนิด และเป็นที่รู้จักกัน คือ ป่าคำชะโนด จังหวัดอุดรธานีชาวอีสานมีความเชื่อว่าสถานที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชื่อกันว่าเป็นประตูผ่านระหว่าง เมืองนาค ที่ติดต่อกับเมืองมนุษย์



ภาพ ศาลปู่ศรีสุทโท จังหวัดอุดรธานี คำชะโนด

ป่าคำชะโนดจึงเป็นสิ่งเสมือนที่สถิต และเป็นที่ระหว่างภพ นาค กับ ดินแดนมนุษย์ นาค ที่นี้ตามที่ปรากฏ มีนามว่า พ่อปู่ศรีสุทโธ และแม่ย่าปทุมมา พญานาคแห่งป่าคำชะโนด กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้เข้าไปทำพิธีกรรมบูชา บวงสรวง เซ่นไหว้มากที่สุดพื้นที่หนึ่งของประเทศไทย

ฐานคติความเชื่อที่มีต่อ “นาค” กับการนำไปใช้ให้เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์



1.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อเสริมความรัก *(กฤษนันท์ แสงมาศ, ๒๗ เมษายน ๒๕๖๑)*
2.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อช่วยเสริม อำนาจ วาสนา บารมี *(ทองดา คลังฤทธิ์,๒๘ เมษายน ๒๕๖๑)*
3.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อช่วยเสริมความสมปรารถนา *(อวย จาบประโคน,๒๙ เมษายน ๒๕๖๑)*
4.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อการช่วยรักษาโรค เช่น อธิฐานน้ำเพื่อการรักษาโรค *(จักรกฤษ มณีรัตน์,๒๙ เมษายน ๒๕๖๑)*
5.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อการความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม *(สายสุดา แสงมาศ,๒๙ เมษายน ๒๕๖๑)*
6.นาค ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการให้ น้ำ และ ฝน *(วัน สุวรรณพงษ์,๒๗ เมษายน ๒๕๖๑)*

นาค (Naga) กับ สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์



คำว่า นาค (Naga) มีลักษณะคล้ายงู มีรูปร่างใหญ่ ที่สามารถแผ่พังพาน เป็นใหญ่กว่านาคชนิดอื่นๆ มีลักษณะกึ่งเทพกึ่งสัตว์เป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์อำนาจ นาคราชจะมีหงอน แสงดถึงชนิดของนาคที่มีฤทธิ์ มีเกล็ดตามตัว มีลำกายยาวตาประกาย อาศัยอยู่ในพื้นพิภพ นาคธานี นาคราช เป็นสัตว์ที่เชื่อกันว่า มีอำนาจและมีอิทธิพลต่อธรรมชาติ อาทิ นาคราชเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เมื่อนาคอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดความอุดมสมบูรณ์ อาทิ เรื่อง ฝน น้ำ ดินจะเกิดความชุมชื่น นาคราชเป็นสัตว์ตามตำนานได้กล่าวถึงการบำเพ็ญตบะโดยการทำสมาธิ มาเป็นเวลานาน จึงมีฤทธิ์สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์ได้ เพื่อที่จะมาสร้างบุญบารมีเพิ่มเติม จึงมาช่วยมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้เอง นาคราชแถบอีสานจึงมีความเชื่ออย่างมากในเรื่อง นาคราช หรือ พญานาค ต้นกำเนิดเรื่องราวคือ ป่าคำชะโนด ตำบล บ้านจันทร์ อำเภอบ้านดุง จังหวัด อุดรธานี ชาวอีสานมีความเชื่อว่าสถานที่ดังกล่าวเป็นประตูผ่านระหว่างนาค กับ มนุษย์ ป่าคำชะโนดจึงเป็นสิ่งเสมือนที่สถิต และเป็นที่ระหว่างภพ นาค กับ ดินแดนมนุษย์ นาคราชที่นี้ตามที่ปรากฏ *มีนามว่า พ่อปู่ศรีสุทโธ และแม่ย่าปทุมมา พญานาคแห่งป่าคำชะโนด*

กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้เข้าไปทำพิธีกรรมบูชา บวงสรวง เซ่นไหว้มากที่สุดพื้นที่หนึ่งของประเทศไทย

ความเชื่อที่มีต่อนาคราชก่อให้เกิดผลิตผลสู่นวัตกรรมการสร้างสรรค์

นวัตกรรม (innovation) เป็นสิ่งที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อาจเป็นเทคโนโลยี ความคิด ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ดังนั้น นาค (Naga) ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มาปรากฏตามความเชื่อของกลุ่มคนที่เชื่อต่อนาคที่มีผลในการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การอิงอาศัย ที่แสดงออกทาง ความเชื่อ (Believe) พิธีกรรม (Rite) ประเพณี (Tradition) ที่เกี่ยวข้องกับนาคด้วย นวัตกรรมทางความเชื่อที่มีต่อนาค เป็นผลทำให้การนำสัญลักษณ์แห่งนาคราชนี้มาเป็นพลังในการขับเคลื่อน ที่พึ่งของผู้ที่เชื่อที่มีต่อนาค ได้กลายมาเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้



นาค (Naga) ได้กลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงกายภาพเป็นกึ่งมนุษย์กึ่งนาค เพื่อสื่อถึงความพิเศษ แสงดงถึงความยิ่งใหญ่ กลายร่างมาเป็นมนุษย์ได้ รูปนาคนี้ได้เป็นตัวสื่อให้เห็นถึงความมีตัวตน ความสามารถ และการเข้าถึงนาคและสามารถได้รับการช่วยเหลือจากนาค ด้วยความเชื่อที่ตนมีอยู่ด้วย



นาค ได้กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่มนุษย์นำมาเป็นรูปเคารพ เพื่อบูชา อาจเป็นสถานที่ประกอบกิจการบ้านเรือน สวนหน้าบ้าน หรือสถานที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของ นาค (Naga) งู (Snake) ที่มีความเกี่ยวข้องกับนาค สัญลักษณ์รูปเคารพนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เคารพบูชา สามารถนำไปเป็นตัวแทนของนาค และสามารถนำไปบูชาที่พักอาศัยของตนเองได้ จัดเป็นรูปเคารพที่ได้ถูกสร้างจากฐานคติความเชื่อที่มีต่อ นาค กลายมาเป็นผลิตผลทางทางความเชื่อ



นาค เป็นสัญลักษณ์ที่นำมาเป็น แหวน ring เพื่อสวมใส่นิ้วมือของผู้ที่เชื่อต่อ นาคที่มีการออกแบบทั้ง ชาย หญิง และการออกแบบให้แข็งแรง หรืออ่อนช้อยตามความชอบของผู้สวมใส่ นาค Naga ได้กลายเป็นนวัตกรรมเครื่องประดับที่สวยงาม โดยมีฐานคติมาจากความเชื่อ กับผู้ที่ครอบครองสวมใส่



นาค ได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์โดยการนำมาทำเป็น กำไรและข้อมือ (Profit and wrist) อาจเป็นนาคเดี่ยว หรือ นาคคู่ เป็นผลิตผลที่เกิดจาก นาค (Naga) ที่เชื่อว่าจะนำมาซึ่งความสุข ร่มเย็น มีโชค ส่วนนาคคู่ มักจะมีความเชื่อในเรื่อง เนื้อคู่ คนรัก ความมีคู่ครองที่มั่นคง หรือ ความเป็นหนึ่งเดียว และพลังด้านบวกที่เชื่อว่าผู้ครอบครองจะมีความสุข ร่มเย็นแสดงถึงอำนาจอย่างหนึ่งของผู้ที่สวมใส่ เป็นต้น



นาค บนผ้าไหม ผลิตผลที่มีต่อนาค มนุษย์ได้นำสัญลักษณ์ นาค ไปทักท่อบนผ้าไหม โดยส่วนมากมักเรียกว่า นาคเกี่ยว นาคพัน นาคสะดุ้ง ความหมายของนาคนี้ ได้สื่อถึงสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์และร่างกายที่หายจากโรคภัย ไข้เจ็บ นาคที่ทักท่อบนผ้าไหมตามวัฒนธรรมท้องถิ่นเขมรแถบอีสานใต้อริยธรรมดั้งเดิมจะมักไม่นิยมนำมา ส่วนใส่เพราะสัญลักษณ์นาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ จะไม่สามารถนำมาเป็นผ้าถุงได้ มักมีความเชื่อว่าจะเกิดความโชคร้าย และถือว่าไม่เคารพ เพราะผ้าถุงนั้นจะสวมใส่เป็นส่วนอวัยวะที่ต่ำ ซึ่งถือว่าสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรนำมาไว้ที่ต่ำ โดยส่วนมากมักนิยมนำไปอัดกรอบเพื่อเป็นของที่ระลึก หรือแขวนไว้ห้องทำงาน รับแขก อาจนำมาเป็นผ้าผาดบ่า คลุ่มไหล่ จะเกิดความเป็นสิริมงคล เป็นของฝากที่ทรงคุณค่า



นาค เกิดเป็นผลิตผลทางความเชื่อที่นำมาเป็นผ้ายันต์ เพื่อติดตัว ปกพา เป็นเครื่องรางของขลัง เชื่อว่าสามารถ ป้องกันอันตราย และเพิ่มโชคลาภแก่ผู้เคารพบูชา ในสัญลักษณ์นาค กล่าวกันว่า มีผลในด้าน ความรัก และเพิ่มให้คนมารัก ตามลักษณะของนาคที่มีลักษณะเกี่ยวพันกัน แสดงถึงความมั่งคง ความเป็นหนึ่งก่อให้เกิดพลังในด้านป้องกันอันตราย และคุ้มครอง ประกอบกับการรักษาคุ้มครอง



นาค ได้ถูกนำลงพื้นผิวกายของมนุษย์ และที่ต้องประกอบด้วยมนตรา คาถา เชื่อว่ามีพลังอำนาจให้เกิดคนรักใคร่ นิยม เสริมสร้างให้คุณด้านบวก มักนิยมสักแก่ผู้ที่เป็น นักธุรกิจ งานการแสดง การร้อง เชื่อว่าทำให้คนเข้ามานิยมรักใคร่ ชื่นชอบและยินดี



นาค ได้ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ สื่อความหมายในการทำนาย ตามตำราพราหมณ์ชาติ การทำนายในเรื่องคู่ครอง ตามจุดต่างๆของนาค มีส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง คู่ครอง การอยู่ร่วมกันของชายหญิง ว่ามีดวงสมพงศ์ และแสดงได้ถึงเรื่องคู่รักที่จะสามารถ อยู่คู่กันจนแก่เฒ่า ได้หรือไม่ ถือเป็นการนำสัญลักษณ์นาคเพื่อเป็นสื่อการทำนาย ด้านโหราศาสตร์



การทำนายตามประจำวันเกิด อายุ เมื่อตกรูปใด มักทำนายตามลักษณะนั้น นาค ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพยากรณ์นี้ การทำนาย ถ้าตกรูปนาคนี้ ทำนายว่า ถ้าตกนาค ท่านว่า ปีนั้นจะมีอำนาจวาสนา ชะตากำลังดี มีคนมาอ่อนน้อมยอมเป็นคนรับใช้ จะได้ลาภจากบริวารและผู้ใหญ่ แต่ให้ระวังคำพูดและอารมณ์ให้มาก ดีปานกลาง สัญลักษณ์ของนาคถือว่าเป็น สื่อถึงอำนาจวาสนา บารมี และความร่มเย็น นาคจึงมีอิทธิพลและบทบาทต่อสังคมอีสานมานับแต่อดีต

สรุป

สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับ นาค (Naga) เชื่อว่าเป็นสัตว์ในตำนานที่เชื่อว่ามีอยู่จริง นาคเป็นสัตว์มีอำนาจมากและเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เชื่อกันว่า นาค (Naga) เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ “นาค” เป็นพญางูใหญ่ ที่มีคุณสมบัติพิเศษสามารถกลายเป็นมนุษย์ได้ มีอำนาจวิเศษ นาค ได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของชาวอีสาน นาคได้ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ เพื่อช่วยเสริมความเป็นมงคลแก่มนุษย์ ดังนั้น นาค จึงได้นำมาเป็นสัญลักษณ์ที่มีรูป ลักษณะที่ทำได้หลาย

รูปแบบ จะมีลักษณะที่มาจาก นาค เช่น รูปนาค เช่น กำไรนาค แหวนนาค เหรียญรูปนาค การจัดทำรูปนาคกับใบตอง เรียกว่า บายศรีพญานาค และ ลูกแก้วพญานาคที่เป็นลูกแก้ว สีสวยสดใส เชื่อกันว่าเป็นแก้วนาค ที่สามารถเชื่อมต่อกับวิญญาณนาคได้ สัญลักษณ์เหล่านี้ที่เป็น นาค กับ ลูกแก้ว ถูกเชื่อว่าเป็นส่วนช่วยเสริมให้มนุษย์ผู้ครอบครองบูชาเกิด ผล ตามที่ตนปรารถนา ดังนั้น นาค ได้มีอิทธิพลต่อชาวอีสาน และกลุ่มชนผู้มาให้ต่อความเชื่อที่มีต่อ นาค ด้วยวัฒนธรรมการนับถือนี้เองจึงเป็นที่มาของการนำนาคมาเป็นสัญลักษณ์ในการนำผล ที่ดีมี โชค เข้ามาสู่ตนเอง เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

จิตรกร เอมพันธ์. **พญานาคเจ้าแห่งน้ำโขง: พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน**”วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระครูโกวิทธรรมาภินันท์. **การศึกษาพญานาคที่ปรากฏในความเชื่อวัฒนธรรมเทือกเขาพนมดงรัก,**ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๘.

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ. **ความเชื่อเรื่องนาคชุมชนอีสานสองฝั่งโขง**: (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน).วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๒.

อรพิมพ์ บุญอาภา. **พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง: พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน** Naga, the king of the mekong: ritual and belief system in northeastern thaiculture.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์ (มานุษยวิทยา) Master. Arts (Anthropology) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย Chulalongkorn University. Bangkok (Thailand). Graduate School.,๒๕๒๔.

ยโสธารา ศิริภาประภากร, สำเริง อินทยุง, ผศ.กฤษนันท์ แสงมาศ. **คติความเชื่อที่มีต่อสัญลักษณ์นำโชคที่มีบทบาทต่อผู้ประกอบการค้า**, Roles of beliefs on lucky symbols towards entrepreneurs, การประชุมวิชาการระดับชาติราชมงคลสุรินทร์ ครั้งที่ 9 ,การประชุมวิชาการระดับนานาชาติสุรินทร์ ครั้งที่ 1 , The 9th Rajamangla Surin Nationnal Conference , The 1th Rajamangla Surin International Conference (9th RSNC & 1th RSIC)“เชื่อมโยงเครือข่ายวิชาการ ด้วยงานวิจัย” Academic Network Bridgh Research” ระหว่างวันที่ 29-31 สิงหาคม 2561 ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๖๑.

Yasothara Siripaprapagon, Sutat Prathumkaew, Wan Suwanpong ***A Study of Relationship between Health Care Deity and Thai-Kui group in Sanka District, Surin Province***, Anthropology@100: Centennial of Philippine Anthropology University of the Philippines, Diliman, Quezon City December ๑-๒ , ๒๐๑๗.

ศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดบึงกาฬ

AN ANALYTICAL STUDY OF TAKING CARE OF THE PATIENTS IN ACCORDANCE WITH THE WAY OF BUDDHISM AND THE LOCAL WISDOM IN BUENGKAN PROVINCE

พระภิทักษ์วชิรวโส (สุนา)[1]
พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร.[2]
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ และ 3) เพื่อศึกษาผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ โดยได้ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถา และจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลได้จากเอกสารต่างๆเป็นแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยจากการแบบสัมภาษณ์ นำเสนอโดยพรรณาวิเคราะห์โดยลำดับ

ผลจากการวิจัยพบว่า

การดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา ความเจ็บป่วยหรือโรคมี 2 ประเภท คือโรคทางกายและโรคทางใจ โรคทางกายได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นกับอวัยวะในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น โรคปวดศีรษะ โรคเจ็บตา โรคหิด โรคทางกายนี้มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและความไม่สมดุลของธาตุ เป็นต้น ส่วนโรคทางใจ เกิดจากการที่จิตใจถูกครอบงำด้วยอุปกิเลสอาสวะ คือความโลภ ความโกรธและความหลง และความเจ็บป่วยที่มีในกาย สามารถทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ ในพระพุทธศาสนามีหลักในการดูแลรักษาโรคที่เกิดจากการเจ็บป่วย 2 แนวทางด้วยกัน คือการดูแลรักษาด้วยยาสมุนไพรและการดูแลรักษาด้วยธรรมโอสถ แนวทางแรก สมุนไพรที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคของภิกษุนอกจากใช้เภสัชทั้ง 5 แล้วยังมีพืชต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอีกมากมาย เช่น รากไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ น้ำฝาด เกลือ มูลโค เป็นต้น ส่วนแนวทางที่สอง การดูแลรักษาโรคทางใจนั้นนอกจากรักษาด้วยโพชฌงค์ 7 และสัญญา 10 ควบคู่กับการทำสมาธิเพื่อให้จิตสงบแล้วยังมีการแสดงธรรม และสนทนาธรรม เพื่อระงับความทุกข์ที่เกิดจากการเจ็บป่วย ต่าง ๆ ด้วยการฝึกจิตให้สงบ

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ได้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ที่เน้นสร้างความสะอาดทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬเป็นองค์ความรู้ ความสามารถที่สอดรับกับบริบทวัฒนธรรม ที่เกื้อหนุนในการนำไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพที่ยั่งยืน อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับปรุงและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีและยังสามารถนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพ ในการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การบำบัดรักษา และฟื้นฟูสุขภาพที่ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม โดยใช้หลักธรรมมานามัย 3 ประการ คือ กายานามัย จิตตานามัย และชีวิตานามัย การส่งเสริมสุขภาพด้วยหลักกายานามัย เป็นการปรับความสมดุลของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกาย โดยการรับประทานอาหารที่สะอาดถูกหลักอนามัย และใช้สมุนไพร การนวดแผนไทย การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร และกายบริหารแบบไทย ๆ ส่วนจิตตานามัย เป็นการทำสมาธิสวดมนต์ และภาวนาเป็นการดูแลรักษาสุขภาพทางใจ และชีวิตานามัยเป็นการดำเนินชีวิตสายกลางมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีอาชีพที่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยจึงมีประโยชน์ต่อการนามาใช้ในการดูแลสุขภาพของคนไทยโดยรวม

ผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ นั้น ทั้งสองกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องความเจ็บป่วยทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และมีแนวทาง แนวคิดในเรื่องการรู้เท่าทันความเจ็บป่วย ซึ่งพุทธวิธีการดูแลรักษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬมีการปรับตัวรับมือเมื่อเกิดความเจ็บป่วยขึ้นได้เป็นอย่างดีของแต่ละวิธีการรักษา พุทธวิธีการดูแลรักษาเน้นดูแลจิตใจจากภายในสู่ภายนอกที่มีกระบวนการฝึกการปฏิบัติธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นการอาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับสมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาทั้งจากภายในสู่ภายนอก และจากภายนอกสู่ภายในร่างกาย

คำสำคัญ : วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น,

ABSTRACT

The three purposes of this research were: 1) to study to take care of the patients in the way of Buddhism; 2) to study the way to look after the patients in accordance with the way of Buddhism and the local wisdom in Buengkan province; 3) to study the results of application of the methods to take care of the patients in accordance with the way of Buddhism and the local wisdom in Buengkan province by studying the primary documents including Thai Tipiṭaka, commentaries and the related research documents. In this qualitative research, the data were obtained from the various documents related to the concepts and the theory of the research and interviewing before being reported by the descriptive analysis.

The results of the research found that for taking care of the patients, the sickness and diseases can be divided into 2 types, that is, physical diseases and mental diseases. The physical diseases are the diseases taking place in the physical proportions such as headache, eye pain, and scabies. The physical diseases result from the change of seasons and unbalance of elements etc. while the spiritual diseases result from the mentality that is covered with defilements, that is, greed, hatred and delusion and the

sickness in the bodies can cause the mental suffering. In Buddhism, there are the principles to take care of the diseases in two ways, namely, to take care of diseases with the herbs and to take care of the diseases with Dhamma. For the first way, the herbs used for taking care of the Buddhist monks' sickness beside using the five pharmacies, there are still various plants as appeared in Tipiṭaka such as roots, leaves, fruits, resin, acidulous water, salt and cows' excrements etc. For the second way, to take care of the mental diseases besides to look after with Seven Enlightenment Factors and Ten Contemplations in compliance with meditation in order to make the mind calm and then there is still exhibition of Dhamma and conversation of Dhamma in order to cease the suffering that results from various sicknesses with training the state of consciousness calm as well in order to use Ten Wholesome that emphasizes to clean the body, verbal acts and mentality.

For the aspect of local wisdom in Buengkan province, it is the body of knowledge and ability that is agreeable with the content of the culture that supports the application for taking care of the sustainable health resulted from the accumulation of experience in various aspects through the process of inheritance, development, improvement, and selection as well and it can be applied for taking care of the health, for creation of the health, for protecting the diseases, for healing and improving the health including the body, mentality, emotion and the environment as a whole by using the three principles of Dhamma sanitation, that is, the physical sanitation, mental sanitation and life-sanitation. To enhance the health with physical sanitation is to adapt the balance of the earth, water, wind and fire elements in the body by eating the clean foods in accordance with the sanitation principles and herbal usage, Thai massage, the roasting herbs, the massage with the herbs and the exercise as Thai styles. While the mental sanitation is to practice meditation and chant and the development is to take care of the mental health and the life- sanitation is to carry on the life in accordance with the middle way and to have good environment and the appropriate occupation. The local wisdom has the benefit for application in taking care of the health of Thai people as a whole.

For the application of the methods to take care of the patients in accordance with the way of Buddhism and the local wisdom in Buengkan province, both processes create the knowledge and understanding in both physical and mental sickness and to be the guideline, the concept to know the sickness. For the Buddhist methods in taking care of and curing the diseases, the local wisdom in Buengkan province is to well adapt themselves to face when the sickness occurs. The Buddhist method takes care and heals the diseases emphasizing on taking care of internal mind to external mind that is the process of practicing Dhamma and the local wisdom in Buengkan province that depends on the belief of Buddhism by integration with the local herbs both from inside healing to outside one and from outside to inside body.

KEYWORDS: Taking care of the patients in accordance with the way of Buddhism, local wisdom

๑. บทนำ

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาที่ระบุถึงวิธีการดูแลรักษาโรคทางกาย และทางใจไว้มากมาย แต่ว่าโรคทั้ง ๒ ที่เกิดขึ้นนั้นมีวิธีการดูแลรักษาแตกต่างกัน คือ โรคทางกายนั้นก็ให้ใช้ยาอัน

เป็นปัจจัยหนึ่งในสี่ที่สำคัญของชีวิต[4] ในบางครั้งก็ใช้พุทธมนต์ในการดูแลรักษาโรคด้วย เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าประชวร พระมหาจุนทเถระได้สวดโพชฌงค์สูตรถวาย พระองค์ก็หายจากประชวร[5] คราวหนึ่งมีพระภิกษุอาพาธรูปหนึ่งนอนเกลือกกลิ้งอยู่กับอุจจาระและปัสสาวะของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงให้การดูแลรักษาด้วยการสรงน้ำให้ภิกษุรูปนั้นจนร่างกายสะอาด โดยไม่แสดงอาการรังเกียจแม้แต่น้อย ภิกษุรูปนั้นร่างกายสะอาดและหายจากอาพาธนั้นทันที[6] ส่วนโรคทางใจสามารถดูแลรักษาได้ด้วยการสนทนาธรรม ดังเช่น นกุลปิตาคหบดีป่วยด้วยโรคชรามีอาการเจ็บป่วยออดแอดอยู่เป็นประจำ พระพุทธเจ้าทรงสนทนาธรรมกับนกุลปิตาคหบดีด้วยพระองค์เองว่าแม้เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่จิตของเราจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย โดยใช้สติหรือใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นความจริงตามกฎไตรลักษณ์ เป็นการให้การดูแลทางด้านจิตใจ จิตใจไม่ฟุ้งซ่านผ่อนคลาย เบาสบายควบคุมสติได้ หายป่วยในฉับพลัน[7]

จากการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก พบว่ามีการนำเอายาสมุนไพรมาใช้ในการดูแลรักษาโรคภิกษุที่อาพาธครั้งพุทธกาล เพราะโรคเมื่อเกิดแล้วย่อมบั่นทอนทั้งกายและใจทำให้สุขภาพเกิด ทรุดโทรมลง เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ที่ทำให้มนุษย์พยายามดูแลรักษาสุขภาพทางกายและใจ ให้แข็งแรงจะทำให้ร่างกายและจิตใจมีความสมบูรณ์ ก็เพื่อสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นแก่ร่างกายและจิตใจของตนเองอยู่เสมอ คือมีชีวิตอยู่อย่างปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและทางใจ[8] พระบรมศาสดาทรงมีความสามารถในการดูแลรักษาโรค คือ กิเลสพร้อมทั้งอนุสัยอันได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความมัวเมา พระองค์ทรงใช้ญาณตรวจดูโรค เมื่อรู้ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้วก็ทรงวางยา (แสดงธรรม) คือธรรมะโอสถ ธรรมะบางหมวดเมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทำให้จิตใจสงบระงับ ผ่อนคลายเป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายให้หายจากโรคทางกายและโรคทางใจได้ ดังพระมหา กัสสปะเถระที่อาพาธ พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมแล้วทรงแสดงโพชฌงค์ 7 ให้ฟัง พระมหากัสสปะพิจารณาตามธรรมนั้นก็หายจากโรค เมื่อภิกษุอาพาธพระองค์ทรงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายดูแลรักษาพยาบาลกันเอง และทรงรับสั่งว่า “ถ้าหากภิกษุรูปใดมีความปรารถนาจะพยาบาลเราตถาคตแล้วไซร้ ขอเธอ

---

[4]พระศรีวิสุทธิวงศ์ , **ธรรมะบำบัดโรคใจ**, (กรุงเทพมหานคร : วัดบวรมงคล, ๒๕๐๐), หน้า ๒๘.

[5] นันทนัช ชาวนาทุ่ง, "การศึกษาเปรียบเทียบกการบาบัดโรคโดยใช้วิธีการทางศาสนาระหว่าง ผู้นับถือศาสนาพุทธและคริสต์", **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓.

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕.

[7] นางประไพ เพิ่มกสิกรณ์, "การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๔๕.

[8] พระครูอินทสารวิจักษ์ (กิจไร่), "ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย", ๒๕๕๑), หน้า ๖.

ทั้งหลายจงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”[9] แม้พระพุทธองค์ทรงเห็นธรรมโอสถเพื่อรักษาใจให้หายจากทุกข์ทางใจ แต่ในแง่ของทุกข์กาย พระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญเช่นกัน ด้วยมีพุทธานุญาตให้ใช้สมุนไพรดูแลรักษาสุขภาพทางกายได้

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ

(๓) เพื่อศึกษาผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการวิจัยเอกสารเป็นเป็นตัวเชื่อมหลัก ในการลงพื้นที่จริงในด้านการรวบรวมข้อมูล โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 แหล่งสำคัญคือ

(๑) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลี

(๒) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อันได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๓) รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ของการวิจัยในจังหวัดบึงกาฬ ที่มีการรักษาผู้ป่วยโดยแพทย์ทางเลือก และการรักษาผู้ป่วยทางใจในสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัด เพื่อทำการข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบ

๒) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่รวบรวมไว้แล้ว จึงนำมาจำแนกและกำหนดเป็นประเด็น เป็นหัวตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓) ขั้นนำเสนอข้อมูล เมื่อได้จำแนกข้อมูลและได้ประเด็นหัวข้อแล้ว จึงนำมาเสนอข้อมูลรายงานการวิจัย ในแบบพรรณนาวิเคราะห์ ให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพและได้ผลจริง

---

[9] วิ.ม.(ไทย), ๒๕/๒๖ / ๖.

๔. เปรียบเทียบความรู้วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ

ความเข้าใจเรื่องวิธีการดูแลผู้ป่วย บุคคลทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้มีโรคทางใจเบียดเบียนตลอดเวลา ส่วนโรคทางกาย พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า ร่างกายก็เป็นรังแห่งโรคที่ต้องดูแลเอาใจใส่ตลอดเวลา สำหรับโรคทางกายนั้นนานๆ อาจจะเป็นครั้งก็ได้ แต่โรคทางใจถูกเบียดเบียนอยู่ตลอดเวลาหรืออาจกล่าวว่าเป็นได้ง่ายกว่าโรคทางกายเท่านั่น ทางด้านร่างกาย ถือเป็นกิจวัตรประจำวันของมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติด้วยตนเองในขณะที่มีสุขภาพดี ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ แต่เมื่อเจ็บป่วย กิจวัตรประจำวันดังกล่าวจะหยุดชะงักลงไป และความต้านทานเชื้อโรคก็น้อยลง ฉะนั้นการดูแลทางร่างกายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และจาจะต้องดูแลรักษาให้หายและมีสุขภาพที่ดี จากการศึกษาเรื่องความรู้วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ทั้งสองแนวทาง มีประเด็นที่จะต้องนำมาเปรียบเทียบถึงความเหมือนความต่าง ตามที่ผู้วิจัยวางหัวข้อไว้ในตารางดังต่อไปนี้ คือ

ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบความรู้ วิธีการดูแลผู้ป่วย

ความรู้วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา	ความรู้วิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลัก ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ
๑.บิณฑบาตเลี้ยงชีพ	๑.ดูแลสุขสุขภาพของตนเองเพื่อความอยู่รอด
๒.ปัดกวาดใบไม้เพื่อทำความสะอาด	๒.มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิต
๓.นั่งสมาธิภาวนา เจริญกรรมฐาน	๓.ศึกษาภูมิปัญญา และขนบธรรมเนียมประเพณี
๔.ไหว้พระ สวดมนต์	๔.ความเชื่อถือทางไสยศาสตร์
๕.ฝึกอบรมให้มีสติ รู้ตามความเป็นจริง	๕.ใช้สมุนไพรในการรักษา
๖.ดูแลรักษาร่างกายและจิตใจ อย่างสม่ำเสมอ	๖.มีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยนิยม

สรุปได้ว่า ความรู้ของวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬนั้น ชี้ให้เห็นถึงความเหมือนความต่างอย่างชัดเจนของทั้งสองวิธี คือ

๑.) ด้านเหมือนบิณฑบาตเลี้ยงชีพ[10] ดูแลรักษาร่างกายและจิตใจ อย่างสม่ำเสมอกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยต้องดูแลสุขภาพของตนเพื่อความอยู่รอด และมีความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิต

๒) ด้านความแตกต่าง คือ ปัดกวาดใบไม้เพื่อทำความสะอาด นั่งสมาธิภาวนา เจริญกรรมฐาน ไหว้พระ สวดมนต์ ฝึกอบรมให้มีสติ รู้ตามความเป็นจริง[11] ส่วนศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ศึกษา

---

[10] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๓/๑๘๑.

[11] องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๕๐.

ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือทางไสยศาสตร์[12] ใช้สมุนไพรในการรักษา และมีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยนิยม

๕. สรุป

๕.๑ การศึกษาวิจัยถึงวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วิธีการดูแลรักษา สามารถสรุปประเด็นได้ ๒ อย่าง คือการดูแลรักษาทางกายและทางใจ โดยอาศัยยาสมุนไพร ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนามีมากมาย โดยเฉพาะพระวินัยปิฎก ในหมวดเภสัชขันธกะ ได้ระบุถึงการดูแลรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยเภสัช ๕ ชนิด คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย พร้อมทั้งยาสมุนไพรที่ได้จากรากไม้ต่าง ๆ เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ แร่ธาตุ ต่าง ๆ เช่นเกลือ กามะถัน ผงมูลโคแห้งแก้แผลพุพองและกลิ่นตัว และยานัตถุ์แก้ปวดหัว ส่วนการดูแลรักษาทางใจ ทรงใช้วิธีการดูแลรักษา โดยใช้หลักธรรม ต่าง ๆ ได้แก่ หลักสัญญา ๑๐ ประการ, หลักธรรมโพชฌงค์ ๗ ประการ, ขันธ์ ๕, หลักพรหมวิหาร ๔, และหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการป้องกันโรคมากกว่าการดูแลรักษา พระองค์ทรงให้ใช้ปัญญาและวิธีการนอกจากการใช้ตัวยา ผู้ปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีโรคน้อย มีโรคเบาบาง ไม่เป็นโรคทางกายและทางใจตามความหมายทางพุทธศาสนาและทางจิตเวช เช่นการใช้สติตั้งมั่นอยู่ การพิจารณาถึงความเป็นไปของจิต เช่นพระบรมศาสดาทรงมีความสามารถที่จะดูแลรักษาโรค คือกิเลสพร้อมทั้งอนุสัยอันได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความมัวเมาพระองค์ทรงใช้ญาณตรวจดูโรค เมื่อรู้ภาวะของเหล่าสรรพสัตว์แล้ว ก็ทรงวางยา (แสดงธรรม) คือธรรมะโอสถ ธรรมะบางหมวดเมื่อฟังแล้วพิจารณาตาม ทาให้จิตใจสงบระงับผ่อนคลาย เป็นสมาธิ ส่งผลไปถึงกายให้หายจากโรคทางกายและโรคทางใจได้ ดังพระมหากัสสปะเถระที่อาพาธ พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมแล้วพระองค์ทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟังพระมหากัสสปะพิจารณาตามธรรมนั้นก็หายจากโรค เมื่อภิกษุอาพาธพระองค์ทรงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายรักษาพยาบาลกันเอง

๕.๒ รูปแบบวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ

ในรูปแบบวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยมีพบว่าคนไทยอยู่กันในสังคมหมู่มากน่าจะมีวิธีแก้ไขปัญหา โดยหันมาใช้วิธีการแบบไทย ๆ ซึ่งไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายมากนักซึ่งน่าจะแก้ปัญหาที่ต้นเหตุได้อย่างดีทีเดียว เป็นการนาภูมิปัญญาไทยที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพ ครอบคลุมประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยการใช้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ในการส่งเสริมป้องกันและฟื้นฟูสุขภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจจิตวิญญาณปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมานามัย เมื่อได้วิเคราะห์เพื่อหาทางออกแล้วทางผู้วิจัยเห็นประเด็นความคิดของ ศ.นพ. อวย เกตุสิงห์ จึงได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจว่า เราสามารถทำให้การแพทย์องค์รวมกลับคืนมาได้โดยระบบวัฒนธรรมของเราเอง คือการนำหลัก

---

[12] กิ่งแก้ว เกษโกวิท (และคณะ), "หมอพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวบ้านอีสาน",**รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๑๕.

ธรรมานามัยผสมผสานให้เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม

๕.๓ ผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬ

การศึกษาผลการประยุกต์วิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬในส่วนในด้านความเหมือนและความต่างกันผู้วิจัยขอยกเอาหลักสำคัญในพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาติดตาม พบว่าพระพุทธศาสนากับหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย พระพุทธศาสนานั้นสอนให้คนรู้จักใช้ปัญญาคิดด้วยเหตุผล เมื่อคิดเห็นจริงแล้วว่าสิ่งใดดี มีผู้รู้ยกย่องว่าเป็นความสุข ความเจริญ ก็จงปฏิบัติสิ่งนั้นให้มีอยู่ในตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตรงกันข้าม ถ้าคิดเห็นจริงแล้วว่า สิ่งใดชั่ว ผู้รู้ติเตียนว่าเป็นความทุกข์ความเสื่อม ก็จงพยายามละทิ้งเสีย อย่าให้กล้ากรายเข้ามามีอยู่ในตัวตนเลย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดบึงกาฬเป็นเรื่องของความเชื่อมากกว่าเป็นเรื่องของปัญญาถ้าหากมีความเชื่อแต่ไม่ใช้ปัญญาเข้าช่วย ก็อาจเข้าไม่ถึงความสุขได้เหมือนกัน เพราะการได้รับการรักษาต้องมีความเชื่อในเรื่องที่ตนเองนั้นรักษาจึงจะหายจากอาการเจ็บป่วยทางกาย เพราะตามที่สัมภาษณ์จะเห็นว่าคนที่มีความเชื่อในแพทย์ทางเลือกนั้นและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาก็จะหายถ้าเข้ามีปัญญาที่ดี

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาทัศนะวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา และวิธีการดูแลผู้ป่วยตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย จากการศึกษาพบว่า การดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ การดูแลแบบรูปธรรม เป็นการดูแลรักษาโดยตรงจากสมุนไพร การดูแลตามอาการ การเช็ดรักษาทำความสะอาดร่างกาย และการดูแลแบบนามธรรม เช่น การใช้ พุทธานุภาพ การแสดงธรรม-สนทนาธรรม และใช้ธรรมโอสถในการดูแลรักษา ส่วนการรักษาแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ ๑. การรักษาทางกาย การดูแลรักษาทางกาย โดยการใช้สมุนไพรและการดูแลทางกายอื่นๆ ๒.การรักษาทางใจ หรือฤทธานุภาพ เป็นการดูแลรักษาโดยใช้พลังจิต หรือคาถาอาคม ซึ่งทั้งการดูแลรักษาผู้ป่วยทั้งทางพระพุทธศาสนาและทางภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยนี้ ทั้ง ๒ แนวทางนี้ มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน เพราะปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีการอนุรักษ์และสืบทอดเท่าที่ควร ดังนั้น ทางรัฐบาลจึงควรให้การส่งเสริมเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทาวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ในการทาวิจัยในด้านอื่นที่มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ดังนี้

๑. ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการดูแลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับพระพุทธศาสนานิกายมหายานในประเทศจีน ว่าเขามีความคิดเหมือนกัน และแตกต่างกันอย่างไร เพื่อประเทศไทยของเราจะได้มีโอกาสทัดเทียมกับนานาอารยะประเทศ

๒. ศึกษาวิเคราะห์การปฐมพยาบาลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนากับการปฐมพยาบาลของแพทย์สมัยใหม่

๓. ศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักธรรมเพื่อกำจัดโรคตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๗. เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว เกษโกวิท (และคณะ). "หมอพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวบ้านอีสาน". **รายงานวิจัย**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป., ๒๕๓๖.

นันทนัช ชาวนาทุ่ง. "การศึกษาเปรียบเทียบกการบาบัดโรคโดยใช้วิธีการทางศาสนาระหว่าง ผู้นับถือศาสนาพุทธและคริสต์". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕.

ประไพ เพิ่มกสิกรณ์. "การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา" **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระศรีวิสุทธิวงศ์ . **ธรรมะบำบัดโรคใจ**. กรุงเทพมหานคร : วัดบวรมงคล, ๒๕๐๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูอินทสารวิจักษ์ (กิจไร่). "ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย", ๒๕๕๑.

วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

AN ANALYSIS OF BUDDHIST SATISFACTORY BEHAVIOR IN APPLYING TECHNOLOGICAL COMMUNICATION OF STUDENTS IN BUDDHIST COLLEGE IN NONGKHAI PROVINCE

พระคงเดช สุจิตฺโต (พันเทศ)[1]
พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร.[2]
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และเพื่อศึกษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) จากพระไตรปิฎก เป็นหลักและข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ในหนังสือวิชาการ เอกสาร งานวิจัย มีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์แล้วนาผลมาประกอบสารนิพนธ์ นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแสวงหาและการเข้าถึงสารสนเทศ ซึ่งพฤติกรรมนี้อาจจะเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น ผู้ใช้อาจจะใช้ระบบสารสนเทศที่เป็นทางการโดยใช้ระบบการให้บริการแบบออนไลน์หรือศูนย์สารสนเทศ หรืออาจใช้ระบบสารสนเทศที่ไม่เป็นทางการ คือระบบที่ไม่ได้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศเป็นหลักแต่อาจจะให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับสารสนเทศที่ต้องการได้ เทคโนโลยีสารสนเทศมีประโยชน์ต่อมนุษย์ในหลายด้าน เช่น ด้านการศึกษาช่วยให้การศึกษามีความสะดวกขึ้น

พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตในด้านต่างๆ แสดงให้เห็นว่า พระนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์หนองคายใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้เกิดประโยชน์ไปได้หลายประการเช่น การใช้เพื่อสืบค้นข้อมูลด้านการศึกษา การใช้เพื่อติดต่อสื่อสาร การใช้เพื่อเป็นสื่อในการเจริญจิตภาวนา การใช้ผลิตสื่อประกอบการสอน รวมทั้งการใช้เพื่อพิมพ์งานส่วนตัวหรืองานคณะสงฆ์ เทคโนโลยีสารสนเทศก็คือวิชาการอย่างหนึ่งที่พระควรศึกษาและคณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้พระได้มีโอกาสศึกษาให้มากขึ้น โดยใช้หลักปฏิสัมภิทาคือรู้จักความหมาย รู้จักหลักการ เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทันและนำไปอธิบาย หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้กับคนร่วมสมัยเข้าใจได้ ประโยชน์ที่ได้จากการใช้เทคโนโลยีมีความเกี่ยวข้องกับพระนิสิตนั้น ได้แก่ ประโยชน์ด้านการติดต่อสื่อสาร ทำให้สามารถได้รับข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ ประโยชน์ในด้านการศึกษาทำให้หาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และโทษของการใช้

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตที่มากเกินไปจะก่อให้เกิดโทษที่มีผลต่อสุขภาพ และโทษที่มีผลต่อสังคมสงฆ์

การวิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคายจากการศึกษาทำให้ทราบทั้งข้อดีและข้อเสียของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้กับทั้ง การศึกษา และพระพุทธศาสนา ของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการศึกษาของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคายทำให้ทราบทั้งข้อดีและข้อเสียของการนำมาใช้ในประเด็นของการศึกษาคือนิสิตสามารถสืบค้นข้อมูลการหาข้อมูลที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับรายวิชาที่อาจารย์ได้รับมอบหมายนิสิตก็จะสามารถสืบค้นข้อมูลได้ง่ายและสามารถสร้างฐานข้อมูลขึ้นเพื่อเป็นการแชร์กันในห้องเรียนในการที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้นอกตำราเรียนที่จะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ที่จะทำให้การศึกษามีการต่อยอดและทำงานที่ได้รับมอบหมายประสบความสำเร็จส่วนในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประยุกต์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาจะเป็นการสร้างฐานข้อมูลที่มีความสำคัญยกตัวอย่างเช่นการเผยแพร่หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา วิธีการปฏิบัติธรรมการเจริญอานาปานสติสมาธิ การเจริญมหาสติปัฏฐาน 4 วิธีการเดินจงกรม วิธีการนั่งสมาธิ ซึ่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในยุคปัจจุบันทำให้ได้ฐานข้อมูลที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกที่ทุกเวลาของเพียงแค่ว่ามีอินเตอร์เน็ตในการเชื่อมต่อข้อมูลเพื่อที่จะทำให้กลุ่มผู้ที่มีความสนใจได้ใช้ประโยชน์จากการสร้างฐานข้อมูลของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคายซึ่งจะเป็นการสร้างผลงานที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนข้อเสียของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศคือการที่นิสิตไม่มีความรู้ในการโพสต์ข้อมูลในสังคมออนไลน์ทำให้เกิดความเสียชื่อเสียงทั้งในตัวนิสิตและสถาบันการศึกษาเป็นต้นในบริเวณต่อมาคือเป็นการส่งผลต่อตนเองคือการใช้โทรศัพท์ในระยะเวลาที่ยาวนานทำให้เกิดการพักผ่อนไม่เพียงพอเมื่อเข้าสู่ห้องเรียนก็จะไม่มีสติไม่มีสมาธิในการเรียนหนังสือทำให้ไม่สามารถสอบวัดผลคะแนนได้คะแนนที่เป็นที่น่าพอใจและหลักการต่อมามีผลต่อสายตาในการใช้คอมพิวเตอร์หรือใช้โทรศัพท์เป็นระยะเวลานาน

คำสำคัญ : พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธ, เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต, วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย,

ABSTRACT

The purposes of this research were: to study the opinions and theories related to the behaviors in using the technological communication; to study the satisfactory behaviors in using the technological communication of the students of Nongkhai Buddhist College. This research was the documentary research from Tipiṭaka as the primary source and the secondary source was taken from academic books, documents, researches and to interview the key informants, to analyze the data. The results of the research were presented by the descriptive analysis.

The results of the research found that the behaviors in using the technological communication are one part of the process to search for and to approach the communication. These behaviors may occur in various forms for example the users may use the systems of communication that are the official ways by using the system of online services or the communication center or maybe use the unofficial communication, that is, the system does not mainly relate to the communication, but the details of data may be given in concerning with the required communication. The

technological communication is endowed with the benefits towards the human beings in various aspects for example it can provide more convenience in education.

Based on the study of the behaviors in using the technological communication of the students, it indicates that the students of the Nongkhai Buddhist College use the technological communication for many useful ways such as to use in searching for the data, in the aspect of education, they use in communication, to use for communication in the mental culture, to use for construction of teaching media including to use for individual work printing or for the work of the Sangha . The technological communication is considered as one of the academic works that the Buddhist monks and Sangha would enhance the Buddhist monks to have the opportunity to study increasingly by using the principle of discriminating knowledge, that is, to know the meaning, the principle for using the benefits from the technological communication and to explain the teaching of Buddhism for the modern people to understand. The benefits are received from using the technological communication related to the students are in the aspect of communication and to be able to receive the data quickly and up to date. The benefits in the aspect of education assist to search for the data related to learning and teaching efficiently. The disadvantages of using the technological communication of the students may occure when the students too much use it and may cause the danger to their health and this may cause the negative effects to the Sangha society.

From the analysis of the Buddhist satisfactory behaviors in applying the technological communication of the students of Nongkhai Buddhist College, it was found that both advantages and disadvantages of using the technological communication in terms of education and Buddhism of applying the technological communication for daily life are that the students can search for the data associated and related to the subjects as assigned by the teachers; the students can search for data easily and can create the data bases in order to share the data in the classroom in the learning process besides learning from the books; this enhances the learning process that causes the continuing education and to complete their assignments successfully. While in the matter of using the technological communication for applying in spreading Buddhism, it will create the important data base, such as to spread the principle of Dhamma that is the Buddhist importance, namely to practice the mindfulness on breathing, to practice the Four Foundations of Mindfulness and meditation. The present application of the technological communication creates the data bases that can be used everywhere and anytime just to have the internet in connection with the data that the groups who get interested have the chance to use the benefit from the data bases of the students of Nongkhai Buddhist College that will be the creation of the results of work enhancing the social morality in one way, while the weak point in using the technological communication is that the students do not have the knowledge to post the data in the online society, it will destroy the honor of both students and the educational institution and then oneself, that is, the students may use the telephones for a long time, have not enough time to take a rest, when entering the classroom, they will not pay attention in study, this will make them unable to have the unsatisfactory results and will effect to their eyes in using computer or telephone for a long time.

KEYWORDS : Buddhist behavioral satisfaction, using technological communication, students of Nongkhai Buddhist College

๑. บทนำ

สังคมโลกยุคปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางด้านโทรคมนาคมทำให้ข้อมูลข่าวสาร สามารถส่งผ่านถึงกันทั่วโลก เกิดสังคมที่เรียกว่า “สังคมข้อมูลข่าวสาร” (Information Society) ซึ่งเป็นสังคมที่มีการใช้ข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานด้านต่างๆ มีการกระจายภาพ เสียง และ ข้อมูล ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นที่ใดในโลก ก็สามารถกระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว และ แลกเปลี่ยนข่าวสารได้อย่างทั่วถึงกัน ความสามารถดังกล่าวเป็นผลมาจากเทคโนโลยีสารสนเทศ[4] ที่ทำให้ระบบการสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ[5]

ซึ่งข้อมูล ข่าวสารถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจทุกประเภท คนที่มีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลได้ รวดเร็วและลึกกว่าจะได้เปรียบคนที่เข้าถึงข้อมูลได้ช้ากว่า ซึ่งเปรียบเสมือนขุมทรัพย์ข้อมูลข่าวสาร ที่คนส่วนใหญ่หันมาให้ความสนใจ โดยมีนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยจำนวนมากค้นคว้าและผลิต เทคโนโลยีสารสนเทศขึ้นมา จนเกิด “กระแสเทคโนโลยีสารสนเทศท่วมท้น” (Information Explosion) เป็นการเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณของเนื้อหาวิชาและปริมาณของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้กันอยู่ และรวมถึงเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งการเพิ่มจำนวนของเทคโนโลยีสารสนเทศนอกจากจะมีผลกระทบกับการผลิต และเผยแพร่เอกสารแล้วยังมีผลกระทบ และเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนต่อสถาบันการศึกษา ที่ให้บริการสารสนเทศในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศต่างๆ เพื่อให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน และสามารถใช้บริการสืบค้นสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ สถาบันการศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเตรียมการเพื่อรับปัญหาดังกล่าวโดยการพัฒนาเทคนิคและกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถจัดการกับสารสนเทศ จำนวนมากที่มีอยู่อย่างเหมาะสม และค้นหาสารสนเทศต่างๆ จากแหล่งสารสนเทศอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ[6] เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology - IT) ที่กำลังมีความสำคัญต่อ การพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ถูกให้คำจำกัดความ โดยสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสาร สนเทศแห่งชาติว่า หมายถึงเทคโนโลยีหลายๆ กลุ่มรวมกันเพื่อก่อให้เกิดการติดต่อ เชื่อมโยงหรือจัดหา การวิเคราะห์ประมวลผล การจัดเก็บและการจัดการ การเผยแพร่ และการใช้ สารสนเทศ (ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ข่าวสารและข้อมูลดิบ จนถึงความรู้วิชาการ) ให้เกิดประโยชน์ใน รูปแบบของสื่อต่างๆ ทั้งเสียง ภาพ และตัวอักษรด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ “เทคโนโลยีสารสนเทศจึงประกอบด้วย เทคโนโลยีหลายประเภท อาทิ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ และฐานข้อมูล เทคโนโลยีโทรคมนาคมระบบมีสายและ

---

[4] ฝ่ายวิชาการภาษาไทย, **พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๒๙.

[5] มนัส นามวงศ์, “การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้าน อินเทอร์เน็ตของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิต”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ สวนดุสิต, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

[6] ปริศนา มัชฌิมา, **พฤติกรรมการสืบค้นสารสนเทศของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า๑๔.

ไร้สายซึ่งรวมไปถึงระบบสื่อมวลชน (วิทยุ โทรทัศน์) เทคโนโลยีสำนักงาน โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล บ้าน ห้างสรรพสินค้า" เป็นต้น[7]

เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงคอมพิวเตอร์รูปแบบต่างๆ เช่น เครื่องพิมพ์ จานคอม แฟกซ์ โทรศัพท์ โทรสาร อุปกรณ์สลับสาย อินเทอร์เน็ต ดาวเทียม ใยแก้วนำแสง โมเด็ม โทรทัศน์ เครื่องเล่นวิทยุ เครื่องเล่นอิเล็กทรอนิกส์ เกมคอมพิวเตอร์ เครื่องอ่านบาร์โค้ด รวมถึงซอฟต์แวร์ ระบบและซอฟต์แวร์ประยุกต์เฉพาะด้าน และเทคโนโลยีอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ตู้ ATM (Automatic Teller Machine) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศมีให้เลือกมากมายตามความต้องการของมนุษย์ เพราะปัจจุบันโลกได้มีการวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศจากประเทศที่เจริญมากกว่าก็จะไหลไปสู่ประเทศที่เจริญน้อยกว่า พระนิสิตนั้นไม่สามารถจะหลีกหนีไปจากยุคแห่งสังคมสารสนเทศไปได้ จำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้เพื่อใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เหมาะกับชีวิตประจำวัน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ควรจะเลือกเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไรจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหา[8] อันเป็นการสนองตอบนโยบายของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ที่มุ่งเน้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และยังเป็นการดำเนินการตามนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ หรือ IT ๒๐๐๐[9]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

(๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

(๓) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคายครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทวิเคราะห์เอกสารและด้วยการสัมภาษณ์ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ผลแล้วนำมาประกอบการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล

---

[7] สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ, **กรอบแนวคิดและความเป็นมาของความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

[8] กาญจนา แก้วเทพ, **สื่อสร้างวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๐), หน้า ๖๖.

[9] อำนวย วีรวรรณ และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **เมืองไทยในปี๒๕๖๐ : อนาคตเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า**, (กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐.

๑. ศึกษาการวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ เช่น นิตยสาร หนังสือ งานวิจัย และเว็บไซต์ในอินเตอร์เน็ต ที่มีสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้และความเกี่ยวข้อง

การศึกษาภาคสนาม

๑. การสัมภาษณ์ ดังนี้

- เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ตามหัวข้อที่กำหนดขึ้นมาก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา ภาษาและโครงสร้างก่อนนำไปสัมภาษณ์ โดยการบันทึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์หนองคายเพื่อที่จะได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในด้านต่างๆของการศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัย แล้วนำมา รวบรวม เรียบเรียง สังเคราะห์ แล้วนำเสนอผลงานวิจัย

เครื่องมืออุปกรณ์ที่ช่วยในการเก็บข้อมูล ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

๑. กล้องบันทึกภาพนิ่ง

๒. เทปบันทึกเสียงสนทนา mp ๓

๓. นำเอกสารที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าและการสัมภาษณ์มาเรียบเรียงและนำมาวิเคราะห์

๔. นำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่

๔. วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย จากการศึกษาสัมภาษณ์และนำผลการศึกษาสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ทำให้ทราบว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคายมีทั้งข้อดีและข้อเสียที่มีความแตกต่างกันแต่ข้อดีที่นิสิตส่วนมากใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษานั้นทำให้การสืบค้นข้อมูลในวงการวิชาการเพื่อจัดทำรายงานเพื่อเขียนบทความทางพระพุทธศาสนาเพื่อเขียนงานดีๆที่เป็นวิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ในการอนุมัติจบการศึกษาหรือวัดผลการศึกษา โดยส่วนมากแล้วมีสิทธิ์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการที่จะเป็นการสร้างฐานข้อมูลขึ้นเฉพาะตัวบุคคลในการเก็บข้อมูลหรือเป็นการใช้เป็นแฟ้มสะสมข้อมูลในหลายๆเรื่องเช่นไฟล์งานเอกสารที่อาจารย์มอบหมายงานเพลงในเรื่องของสื่อธรรมะที่เป็นลักษณะของ MP3 และสื่อของวิดีโอที่สามารถเรียนรู้การเรียนการสอนในประเด็นต่างๆ ที่นิสิตไม่มีความเข้าใจก็ถือว่าได้ว่าเป็นการศึกษาในลักษณะของการเรียนการสอนที่ทำให้นิสิตนั้นดำเนินชีวิตหรือดำเนินการเรียนการสอนผสมผสานหรือบูรณาการกับสารสนเทศได้อย่างลงตัวและได้อย่างเป็นระบบและการศึกษาในเรื่องของข้อดีก็จะมีในหลายประเด็นที่ 1 นิสิตมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องของการตั้งคำถามที่ให้สังคมเป็นผู้ตอบคำถามซึ่งคำถามก็จะมีทั้งคำถามที่ทำเป็นวิชาการที่ได้คำตอบในหลายแง่มุมของแต่ละคนที่เข้ามาตอบคำถามเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนที่ทำให้การดำเนินการเรียนการสอนเป็นไปด้วยความเรียบง่ายและได้ผลงานไปในเวลาเดียวกัน ๒

นิสิตมีพื้นที่ในการเก็บข้อมูลโดยการทำเป็นแฟ้มเป็นไฟล์งานข้อมูลขึ้นไปสู่ออนไลน์ที่สามารถเปิดและใช้งานได้ทุกที่บนโลกใบนี้ขอเพียงแค่ว่ามีอินเตอร์เน็ตก็จะสามารถใช้ข้อมูลที่เก็บไว้และนำเสนอผลงานของตนเองได้อย่างน่าสนใจ ๓ นิสิตได้ช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มในห้องเรียนระหว่างนิสิตกับอาจารย์เพื่อเป็นสื่อกลางในการสั่งงานหรือมอบหมายงานในระยะเวลาที่อาจารย์หรือนิสิตไม่สามารถเข้าสู่ห้องเรียนได้ก็จะมีการใช้สื่อกลางเช่น Facebook เช่น LINE และอื่นๆในการเป็นสื่อกลางที่จะทำให้การเรียนการสอนนั้นไม่ได้เกิดความสะดุด ๔ นิสิตใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูลทั้งทางการเรียนการสอนและทางพระพุทธศาสนาในการเรียนการสอนด้วยและการกิจกรรมของคณะสงฆ์เช่นการเขียนบทความการเขียนเรื่องราวการออกแบบงานเทศกาลและพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีนิยมของจังหวัดหนองคาย

๕. สรุป

๑. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรม คือการกระทำของมนุษย์ เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ สัญชาติญาณ โดยกำเนิดแรงขับ ชีวภาพ จิตใจ อารมณ์ การเรียนรู้ แรงจูงใจ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน กฎเกณฑ์และประเพณีทางสังคม ทำให้มนุษย์มีการปรับพฤติกรรมของตนเองในทางดีและไม่ดี เพื่อความอยู่รอดในสังคมนั้น ๆ ในแง่ของพระพุทธศาสนา พฤติกรรมมีอิทธิมาจากจิตใจ ที่สั่งการให้กระทำที่ก่อให้เกิดผลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรม แสดงออกทางกาย วาจา ใจ ทั้งด้านดีเรียกว่า กุศลกรรม ด้านไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม การกระทาชื่อว่า กรรม หรือ สัตว์ทั้งหลายย่อมกระทำกรรมโดยอาศัยธรรมชาติ ที่เป็นเหตุให้สำเร็จการกระทำเหล่านั้น โดยมีเจตนาและโลกียกุศลจิต ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ

๒. การศึกษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย ผลการศึกษาพบว่า พระนิสิตมีการปฏิสัมพันธ์กับโลกตามหลักอายตนะ ๖ โดยพระนิสิตต้องรู้จักวางท่าที ที่เหมาะสมกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต จะต้องสารวมระวังทุกอย่างในอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ต้องใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์ในการใช้อย่างแท้จริง ไม่ติดในวัตถุสิ่งของทางเทคโนโลยีจนเกินไป และต้องไม่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเกินความพอดีจนกระทบต่อสายตาผู้พบเห็น ถูกมองไปในทางลบ จนทำให้มีผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธ พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตในด้านต่างๆ แสดงให้เห็นว่า พระนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์หนองคายใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้เกิดประโยชน์ไปได้หลายประการเช่น การใช้เพื่อสืบค้นข้อมูลด้านการศึกษาซึ่งการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสืบค้นข้อมูลทางการศึกษาของพระนิสิตนั้น เป็นไปเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในรายวิชาที่ได้ทำการศึกษา ให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน และเกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๓. วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงประสงค์เชิงพุทธในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย จากการศึกษาสัมภาษณ์และนำผลการศึกษาสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ทำให้ทราบว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคายมีทั้งข้อดีและข้อเสียที่มีความแตกต่างกันแต่ข้อดีที่นิสิตส่วนมากใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษานั้นทำให้การสืบค้นข้อมูลในวงการวิชาการเพื่อจัดทำรายงานเพื่อเขียนบทความทางพระพุทธศาสนาเพื่อเขียนงานดีๆ ที่เป็นวิทยานิพนธ์

ดุษฎีนิพนธ์ในการอนุมัติจบการศึกษาหรือวัดผลการศึกษา โดยส่วนมากแล้วมีสิทธิ์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการที่จะเป็นการสร้างฐานข้อมูลขึ้นเฉพาะตัวบุคคลในการเก็บข้อมูลหรือเป็นการใช้เป็นแฟ้มสะสมข้อมูลในหลายๆเรื่องเช่นไฟล์งานเอกสารที่อาจารย์มอบหมาย

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย เท่านั้น แต่ส่วนที่ยังไม่ได้ศึกษาวิจัยและควรศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระนิสิตในวิทยาลัยสงฆ์ที่อื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบจุดในด้านต่างๆ ของการพัฒนาระบบสารสนเทศในการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนิสิตคฤหัสถ์เปรียบเทียบกับการใช้พระสงฆ์

๓. ควรมีการศึกษาอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในจังหวัดหนองคาย

๔. ควรมีการสร้างฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเพื่อการสำรวจจุดต่างๆ ของขอมูลเพื่อที่จะหาวิธีการพัฒนาให้ครบวงจรของการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมทางสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อส่องวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๐.

ปริศนา มัชฌิมา. **พฤติกรรมการสืบค้นสารสนเทศของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,๒๕๔๗.

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย. **พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๓.

มนัส นามวงศ์. “การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้าน อินเทอร์เน็ตของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิต”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ สวนดุสิต, ๒๕๔๓.

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ. **กรอบแนวคิดและความเป็นมาของความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีอีเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

อำนวย วีรวรรณ และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **เมืองไทยในปี๒๕๖๐ : อนาคตเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า**.กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๓๙.

การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ กับการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

APPLICATION OF IV IDDHIPADA TO THE COMMUNITY LEADERS' WORK ADMINISTRATION IN KUDCHAB SUB- DISTRICT MUNICIPALITY, KUDCHAB DISTRICT, UDONTHANI PROVINCE

พระรุ่งตะวัน สำโร (เกษสว่าง)[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.[2]
พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.[3]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) หลักอิทธิบาท ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) สภาพปัญหาการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี และ ๓) แนวประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

พระพุทธเจ้าทรงแสดง อิทธิบาท ๔ ไว้มีองค์ประกอบ คือ ฉันทะ หมายถึงสร้างความพอใจในกุศล คือประสงค์จะทายิ่งขึ้น วิริยะ หมายถึงการปรารถนา ความเพียรทางใจ สัมมาวาจา จิตตะ หมายถึงความเพียรที่มุ่งมั่น ไม่ทอดทิ้งภาระ และวิมังสา หมายถึงปัญญากิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ๒) คุณค่าของอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จแก่ผู้นำไปปฏิบัติที่ทันสมัยอยู่เสมอ นอกจากจะเป็นคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จในการงานแล้ว ยังเป็นอายุวัฒนธรรม คือความเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวด้วย นอกจากนั้น อิทธิบาท ๔ ยังมีสาระที่เกื้อหนุนการปฏิบัติ เมื่อเกิดฉันทะมีใจรักแล้วก็ให้พากเพียร เมื่อพากเพียรแล้วก็เอาใจใส่เสมอ และเปิดช่องให้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

แนวทางการพัฒนาของผู้นำในเขตตำบลกุดจับ การที่ผู้นำเป็นบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติหรืออุปนิสัยที่ดี เป็นบุคคลที่สร้างความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาสำหรับผู้ตามได้เป็นอย่างดีซึ่งเกิดมาจากปฏิปทา หรือแนวทางปฏิบัติ ดังนั้น ภาวะผู้นำชุมชน จึงต้องเป็นผู้นาที่สามารถนำได้ใน ๔ รูปแบบ คือ นำตน นำคน นำงาน และนำองค์การ นำตน คือ เป็นผู้นำที่สามารถนำตนเองให้รอดจากภัยพิบัติหรืออุปสรรคต่าง ๆ นอกจากจะสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วยังเป็นที่พึ่งพาอาศัยของผู้อื่นได้อีกด้วย เป็นที่เคารพนับถือศรัทธาของผู้อื่นที่อยู่ร่วมภายในองค์กรหรือสังคมนั้นๆ รวมถึงความสามารถที่จะ

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

นำพาเขาเหล่านั้นให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยการนำงานพัฒนาให้บรรลุสู่ความสำเร็จดังที่ทรงต้องได้นั่นเอง โดยผู้นำเป็นบุคคลสำคัญในการกำหนดนโยบายหรือทิศทางขององค์กรหรือวัดนั้น ๆ ได้อย่างรอบรู้ในเหตุและผล เป็นผู้มีความสามารถในอันที่จะประสานทุกฝ่ายให้เกิดการร่วมมือกันได้ดีด้วยความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลรู้จักเลือกสรรบุคคลให้เข้ามาทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้นำชุมชนต้องมีพอใจในงานที่ทำ และมีความเพียรพยายามเอาใจใส่ในหน้าที่การงานนั้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบรอบด้าน การศึกษาเล่าเรียนจะประสบผลสำเร็จพัฒนาขึ้น การพัฒนาจิตใจคือการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นรวมทั้งการพัฒนาหน้าที่การงานให้ดีขึ้นได้นั้นต้องมีธรรมประจำใจ คืออิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่ดีของสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย ฉันทะ มีใจรัก วิริยะ พากเพียรทำ จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน หลักธรรมดังกล่าว เปรียบเสมือนต้นทุนชีวิต ช่วยให้ประสบความสำเร็จในทุกกิจการที่กระทำทั้งทางด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมตลอดถึงเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งสามารถบูรณาการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

คำสำคัญ :การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔, การบริหารงาน, ผู้นำชุมชน,

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study the principle of the Four Paths of Accomplishment in Theravada Buddhism; 2) to study the problems of work administration of the community leaders in Kudchab Sub-district Municipality, Kudchab district, Udonthani province; 3) to study the guideline of application of the Four Paths of Accomplishment for the work administration of the community leaders. This research was the qualitative research and the data were analyzed from Tipiṭaka, Buddhist academic documents, related research and the data from interviews and then the results of the research were propounded by the descriptive analysis.

The Buddha taught the principle of the Four Paths of Accomplishment consisting of the components, that is, *Chanda* means the creation of satisfaction in the wholesome, that is, to do more, *Viriya* means the aspiration, mental energy and right speech, *Citta* means the active thought, not to neglect the burdens and *Vīmaṁsā* means the investigation and not to be illusion. The value of the Four Paths of Accomplishment is the principle of Accomplishment Dhamma for the leaders always to practice up to date. In addition, it will be the goodness leading to the success of work performance, it is still the longevity of age, that is, to make persons have the long lives. In addition, the Four Paths of Accomplishment still have the essences to support the practice. When the aspiration occurs, it will cause the energy. When the effort occurs, it will cause the dedication and to open the chance for the wisdom to contemplate.

For the guideline for development of the leaders in the territory of Kudchab sub-district municipality, the leaders are persons who have the good character or good habits will be the persons who create the faith for the followers as well. It results from the practice or the guideline of practice. So the community leaders must be the leaders who are able to lead in the four models, that is, self-leaders, personal leaders, work-leaders

and organizational leaders. The self-leaders are the leaders who have the ability to take themselves from the peril or various obstacles. In addition, they can help themselves, and they still help the others also. They are the persons whom the others in the same organization or societies pay respect for including the ability to take all those persons to have the success by developing to the success as they desire. The leaders are the important persons who designate the policy or the direction of the organization or those temples carefully by using the cause and effect and they have to be able to join one another in order to participate each other so that they understand differences of people to be chosen to work as appropriate.

To apply the principle of the Four Paths of Accomplishment is the duty of the community leaders in Kudchab sub-district municipality. The community leaders must be satisfied with their own work continuously by considering carefully in the aspect of learning for the success. To develop the mind is to lift up the level of the mind including the development of duties. They must have Dhamma in their minds, that is, the Four Paths of Accomplishment; the principle of Dhamma for developing persons to be good persons of the society and to make the society to live happily consisting of *Chanda*: satisfaction, *Viriya*: the energy, *Citta*: thoughtfulness and *Vīmaṁsā*: investigation and to use Dhamma as mentioned. It is like the capital of life and it can assist to receive the successfulness in all activities including education, vocations, living, and can assist their own selves including the assistance of others. All these are able to integrate in the management of learning process.

KEYWORDS: Application of the Four Paths of Accomplishment, work administration of community leaders

๑. บทนำ

การที่จะประสบความสำเร็จตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีใจรัก มีความเพียรมุ่งมั่นทุ่มเทจึงจะเกิดผล ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้รับสั่งกับพระอานนท์ในเรื่องอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป[4] นอกจากนั้น อิทธิบาท ๔ หากได้เจริญให้มากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นอายุวัฒนะ คือความเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย[5] และเป็นหลักแห่งความสำเร็จ ในความสำเร็จดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องมีใจรักในงานนั้นๆ ก่อน ถ้าไม่รักงาน ทำงานด้วยใจฝืนทนทำไปก็จะไม่เกิดผลสำเร็จ ต้องรักงาน ต้องมีความเพียรพยายาม แม้ได้ทำงานที่ถูกใจ แต่เกียจคร้าน การ

[4] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๗.

[5] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อิทธิบาทกถาว่าด้วยอิทธิบาททาให้อายุยืน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

งานก็ไม่ประสบความสำเร็จ[6] อิทธิบาท ๔ จึงเป็นหลักแห่งความสำเร็จ[7] การจะนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปปฏิบัติ จนกระทั่งให้เกิดประโยชน์ได้นั้น ผู้ปฏิบัติต้องเข้าใจถึงความหมายขององค์ประกอบ ๔ อย่าง ของอิทธิบาท ๔ ต้องเข้าใจถึงคุณประโยชน์ ตลอดจนเข้าใจถึงคุณค่าของอิทธิบาท ๔ อย่างถ่องแท้เสียก่อน และลงมือปฏิบัติตามนั้นย่อมสำเร็จแน่นอนเช่นเดียวกับในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้กลไกในระบบการบริหารงานขององค์กร ใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ดีงาม ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิผลตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร และการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ในแง่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่างๆ ย่อมส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรสูงขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศในสถาบันของภาครัฐหรือเอกชน ความอยู่รอดขององค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจอย่างถูกต้อง รอบคอบและทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหาร ซึ่งก็คือผู้นำขององค์กรนั้นๆ ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำในทุกสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำ เพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ดีงามที่ได้วางไว้ร่วมกันนอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่[8]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

(๓) เพื่อประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

---

[6] พระกวีวรญาณ,**วิชาศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๓.

[7] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จากัด, ๒๕๕๓), หน้า๕๕๔.

[8] มนตรี พีรพลพิพัฒน์, “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓. จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

๔. สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. แนวทางการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวทางการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เท่าที่นำมาบรรยายในที่นี้ หากนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว จะทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์และพัฒนาขึ้นโดยการประพฤติตามหลักอิทธิบาท ๔ กล่าวคือ

๑. ฉันทะหมายถึง ความพอใจรักใคร่ การกระทำใด ๆ ที่เรามีใจรักเป็นพื้นฐานจะเป็นสิ่งที่เรามีความถนัดและมีความภาคภูมิใจที่ได้สร้างสรรค์สิ่งนั้นขึ้นมา ซึ่งแตกต่างจากการกระทำใด ๆ ที่มุ่งหวังผลกำไรเป็นพื้นฐานแต่เป็นสิ่งที่เราไม่ชอบไม่มีใจรักในสิ่งนั้น ความรักความชอบในสิ่งใดจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดความพยายามที่จะต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น การไปถึงสิ่งที่บุคคลต้องการนั้นจะต้องใช้พลังงานในการขับเคลื่อนค่อนข้างสูง และหากไม่ประสบความสำเร็จก็จะท้อใจและเลิกกลางคัน

๒. วิริยะหมายถึงความขยันพากเพียรกระทำงานใด ๆ โดยไม่ย่อท้อและกระทำต่อเนื่องไม่ขาดตอนจนประสบความสำเร็จ แม้จะเผชิญปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก็มีความพยายามที่จะเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ อย่างอาจหาญจนกว่าจะประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวัง วิริยะ จึงเปรียบเหมือนระบบกลไกภายใน เป็นจักรเฟืองที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ประสบความสำเร็จในครั้งแรก

๓. จิตตะ หมายถึงความเอาใจใส่ ในการงานอย่างสม่ำเสมอความไม่ทอดทิ้ง มีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น หรืออาจเรียกว่ามีสมาธิในการทำงานนั้น ซึ่งจะทำให้ผลงานที่ได้มีคุณภาพ การกระทำครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างใจจดใจจ่อด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ทำให้การกระทำถูกบันทึกลงในจิตใต้สำนึก และแปลงกลับมาเป็นพลังงานส่งให้ระบบกลไกภายในทำงานต่อไปอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

๔. วิมังสา หมายถึงความหมั่นดูแล ตรวจสอบผลของการกระทำกับผลที่ได้ด้วยการใช้สติปัญญาที่แหลมคมในการค้นหาประเด็นปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และแสวงหาหนทางที่กระจ่างชัดเห็นวิธีแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าวอย่างชัดเจนลึกในยุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น อิทธิบาท

๔ นี้ จะเกิดเป็นองค์รวมภายในตัวบุคคล ขอบุคคลเริ่มต้นในสิ่งที่เรารักเราชอบ การก่อร่างสร้างตัวการเริ่มต้นธุรกิจที่จะเป็นผู้ประกอบการใหม่จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ดังนั้น"อิทธิบาท ๔" จึงมีความหมายกับผู้นำชุมชนที่ต้องการจะเดินทางไปในสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนความแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ "อิทธิบาท ๔" ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่นๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน ๑. ฉันทะ ได้แก่ ความพึงพอใจในสิ่งที่ทำ ๒.วิริยะ ได้แก่ ความเพียรพยายามการมีความขยัน ๓. จิตตะ ได้แก่ ความตั้งใจ การฝักใฝ่อย่างจริงจัง ๔. วิมังสา ได้แก่ ความสุขุม รอบคอบใคร่ครวญพินิจพิจารณาสิ่งที่ทาด้วยปัญญาเพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญบุคคลนั้นได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มากน้อยเพียงใด เพราะในโลกปัจจุบันโลกที่สั่งสมอวิชชามามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าบุคคลต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อกำเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้นำชุมชนต้องมีพอใจในงานที่ทำ และมีความเพียรพยายามเอาใจใส่ในหน้าที่การงานนั้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบรอบด้าน การศึกษาเล่าเรียนจะประสบผลสำเร็จพัฒนาขึ้น การพัฒนาจิตใจคือการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นรวมทั้งการพัฒนาหน้าที่การงานให้ดีขึ้นได้นั้นต้องมีธรรมประจำใจ คืออิทธิบาท 4 ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่ดีของสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย ฉันทะ มีใจรัก วิริยะ พากเพียรทำ จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนหลักธรรมดังกล่าว เปรียบเสมือนต้นทุนชีวิต ช่วยให้ประสบความสำเร็จในทุกกิจการที่กระทำทั้งทางด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมตลอดถึงเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งสามารถบูรณาการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

๕. สรุป

๕.๑ หลักอิทธิบาท ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักอิทธิบาท ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

๑. ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทาให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓. จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทา และทาสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทากิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔. วิมังสา ทางานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทานั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดาเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

๕.๒ แนวประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้นำชุมชนต้องมีพอใจในงานที่ทำ ไม่เลือกปฏิบัติ ต้องมีความเสมอภาคในการให้บริการ รวมทั้งการกระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และมีความเพียรพยายามเอาใจใส่ในหน้าที่การงานนั้นอย่างต่อเนื่อง เช่นในเวลาราชการต้องทำหน้าที่อย่างเอาใจใส่ไม่ทำสีหน้าอันเป็นที่ไม่พอใจให้กับประชาชนเกิดความไม่สบายใจ เป็นต้น ด้วยการพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบรอบด้าน การศึกษาเล่าเรียนจะประสบผลสำเร็จพัฒนาขึ้น การพัฒนาจิตใจคือการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นรวมทั้งการพัฒนาหน้าที่การงานให้ดีขึ้นได้นั้นต้องมีธรรมประจำใจ คืออิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่ดีของสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย ฉันทะ มีใจรัก วิริยะ พากเพียรทำ จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน หลักธรรมดังกล่าว เปรียบเสมือนต้นทุนชีวิต ช่วยให้ประสบความสำเร็จในทุกกิจการที่กระทำทั้งทางด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมตลอดถึงเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งสามารถบูรณาการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ แล้วนำสิ่งที่ได้มาพัฒนาในหลายๆด้านของการดำเนินชีวิตหน้าที่การงาน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาองค์กรให้เกิดความน่าอยู่ และการบริการประชาชนของผู้นำชุมชน หรือด้านอื่นๆ ก็จะประสบความสำเร็จและสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่น่าอยู่มีศีลธรรมทางสังคม

หลักอิทธิบาท ในพุทธศาสนาเถรวาท คือ ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรักความรักในสิ่งที่ทำในด้านพระพุทธศาสนานั้น เป็นความตั้งใจที่อยากจะเห็นงานชิ้นนั้นที่เราตั้งใจประสบความสำเร็จ ในกระบวนการนี้ผู้นั้นต้องมีสมาธิที่จะเห็นและเข้าใจในกระบวนการต่างๆอย่างเข้าใจ หรือมีความรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น เพราะทุกๆงานที่จะประสบความสำเร็จนั้นแน่นอนว่าจะต้องพบกับปัญหาในระหว่างทางอย่างแน่นอน ซึ่งปัญหานั้นนั้นอาจมาจากคนที่ไม่เข้าใจ หรือตัวเราเองก็เป็นได้ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ การมีความอดทน หรือวิริยะ ความพากเพียร นั้นก็จะทำให้งานชิ้นนั้นอาจจะใช้ระยะเวลาที่แตกต่างกัน แต่ก็เชื่อได้ว่างานนั้นจะประสบความสำเร็จด้วยดี และออกมาดีอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริตคือ จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ ฝ่ายใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ โดยที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือสิ่งอื่นให้เกิดความเดือดร้อนซึ่งอาจจะอยู่บนฐานของการมีศีลธรรม จริยธรรมในการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำตรึกตรองหาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4 ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง เพราะกระบวนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไปปฏิบัติได้นั้นผู้นั้นย่อมประกอบด้วยศรัทธา และเชื่อ

ในคำสอนของพระพุทธองค์ กระบวนการอิทธิบาท 4 เป็นองค์ประกอบทางวิทยาศาสตร์ที่เมื่อทุกๆ คนนั้นนำไปปฏิบัติและจะประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการทางานราชการ การทำงานค้าขาย การทำงานอุตสาหกรรม การทำงานเกษตร และการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ นั้น เพื่อให้เห็นความสำคัญ ๔ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ การบริหาร และการจัดการ และการเรียน ซึ่งรัฐบาล หรือผู้มีส่วนรับผิดชอบด้านการศึกษาของไทย ควรกำหนดให้การเรียนการศึกษาทุกระดับ ควรมีการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ แก่นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนบริษัท ห้าง ร้านต่างๆ ทุกสาขาอาชีพ ก็ควรมีการนาหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักอิทธิบาท ๔ นั้น ควรมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ทาง ได้แก่ ๑) ด้านกายภาพ เช่นการจัดกิจกรรมกลุ่มโดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ให้ ครอบคลุมกิจกรรมหลายด้านที่เกิดขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ และการจัดการผลกระทบของกิจกรรมเหล่านี้ต่อบุคลากรและสภาพแวดล้อมในการทางาน การส่งเสริมศักยภาพของกิจกรรมหลักขององค์กรต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ๒) ทางด้านการบริหาร เช่น องค์กรและผู้บริหารควรบริหารงานโดยนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์และบูรณาการกับนโยบายขององค์การบริหารในส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและนำมาซึ่ง ประโยชน์สุขของคนในองค์กรนั้น ๆ ๓) การจัดการ เช่นโดยนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ กระบวนการของการวางแผน จัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมดูแลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์การกำหนดไว้ และ๔) การเรียน หมายถึงนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ มาปรับประยุกต์ใช้กับกระบวนการจัดการเรียนการสอนในทุกระดับชั้น ให้ประสบความสำเร็จต่อไป

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยได้ค้นพบในระหว่างที่ทำการศึกษาวิจัย เรื่องนี้ แต่ไม่สามารถนำมากล่าวรายละเอียดไว้ในงานวิจัยเล่มนี้ได้ เพราะขัดข้องในเรื่องของกรอบการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะประเด็นหรือหัวข้อสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑) การประยุกต์อิทธิบาท ๔ ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

๒) การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ กับการทำงานทั้งในองค์กรภาครัฐและเอกชน

๓) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาอาชีพ

เอกสารอ้างอิง

มนตรี พีรพลพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **อิทธิบาทกถาว่าด้วยอิทธิบาททาให้อายุยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระกวีวรญาณ.**วิชาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จากัด, ๒๕๕๓.

การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

An application of the Noble Eightfold Paths for the Lifestyle of People in Mueang Sub-district, Mueang District, Nongkhai Province

พระรณชัย กิตฺติราโณ (ส่งศรี)[1]
พระราชรัตนาลงกรณ์, รศ.ดร.[2]
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1. เพื่อศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และ 3. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ และเก็บข้อมูลภาคสนาม แล้วนำผลวิเคราะห์นำเสนอโดยการพรรณา

การศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอื่นๆด้วย ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา หลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ และมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4สัมมัปปธาน4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 หลักธรรมธาตุ 4 หลักธรรมขันธ์ 5 หลักธรรมอายตนะภายใน 6 และหลักกฎแห่งกรรม

สภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สามารถสรุปได้ดังนี้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ประชาชนในตำบลในเมืองหนองคายที่ประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบสภาพการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปว่า ประชาชนที่เป็นคนจังหวัดหนองคายแล้วส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายในพื้นที่ต่างๆของจังหวัดหนองคายที่เป็นทำเลที่ดีในการค้าขายส่วนมากและก็จะอยู่ที่ตลาดท่าเสด็จ และรองลงมาคือการเป็นข้าราชการในศูนย์ราชการในจังหวัดหนองคาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์และทำให้ทราบหลายประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ในเรื่องของการรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในตำบลในเมืองหนองคายนั้น ก็จะได้เข้ารับการฟังธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดไกลเคียง และผ่านทางออนไลน์ใน

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

หลายรูปแบบ ก็จะมีความเข้าใจในหลักธรรมในการดำเนินชีวิตหลายประเด็น ที่เป็นหลักๆ ก็จะเป็น การรักษาศีล5 ศีล 8 การให้ทานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ซึ่งแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้ง 3 ประการดังกล่าว โดยเน้นการพัฒนาทิฐิของประชาชนให้เป็นสัมมาทิฐิ เพื่อให้เป็นหลักธรรมนำวิถีการกระทำทางจิตใจหรือมโนกรรมให้เป็นสัมมาสังกัปปะ การกระทำทางวาจาหรือวจีกรรมให้เป็นสัมมาวาจา การกระทำทางกายหรือกายกรรมให้เป็นสัมมากัมมันตะ โดยมีหลักธรรมที่เป็นกำลังอันประกอบด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นกาลังที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ เพื่อนำไปสู่การมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา และ สัมมากัมมันตะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในการแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้ง 3 ประการดังกล่าว เพื่อให้ตนเองปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นสัมมาอาชีวะ โดยพัฒนาองค์มรรคทั้ง 8 ประการไปพร้อมๆกันตามหลักมรรคสมังคี รวมทั้งหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา หลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท และหลักไตรลักษณ์ ประกอบกับหลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 ธาตุ 4 ขันธ์ 5 อายตนะภายใน 6 และกฎแห่งกรรม

คำสำคัญ :อริยมรรคมีองค์ ๘, การดำเนินชีวิต,

ABSTRACT

The purposes of the research entitled “An application of the Noble Eightfold Paths for the lifestyle of people in Mueang sub-district, Mueang district, Nongkhai province were: 1) to study the principle of the Noble Eightfold Paths in the Buddhist scripture of Theravada Buddhism; 2) to study the lifestyles of people in Mueang sub-district, Mueang district, Nongkhai province; 3) to study the application of the Noble Eightfold Path for the lifestyles of people in Mueang sub-district, Mueang district, Nongkhai province. This study was the qualitative research and the obtained data were collected by the fieldwork and then reported by using the descriptive analysis.

From a study of the Noble Eightfold Path in the scripture of Theravada Buddhism, it was found that there are the contents concerning other Dhamma, that is, the principle of the Four Noble Truths, the Threefold Training, the Dependent Arising, the Three Characteristics of Existence, Dhamma enhancing the practice in accordance with the Noble Eightfold Path, that is, the Four Foundation of Mindfulness, the Four Efforts, the Four Paths of Accomplishment, the Four Controlling Faculties, the Five Strengths, the Seven Enlightenment Factors, the Four Elements, the Five Aggregates, the Six Internal Sense-fields and the Law of Kamma.

The lifestyles of people in Mueang sub-district, Mueang district, Nongkhai province can be concluded as follows: from interviewing people in Mueang sub-district, they have different occupations. From interviewing, it makes us know their general lifestyles that a majority of people in Nongkhai province earn their living with trading in various areas especially in Ta-sadet market and descending official occupation in the official center of Nongkhai province. From interviewing, it can be seen that a great deal of aspect are related with the Buddhist teachings that can be applied for the lifestyles

and the aspects of people's knowledge and understanding the principle of Buddhist teachings of people in Mueang sub-district, Mueang district, Nongkhai province appear that they listen to the Buddha's teaching in the Dhamma practical institutions in Nongkhai, Udonthani province and near provinces and through online in various forms. They can understand the Buddhist teachings for their lives in many aspects that are the principles such as to observe the five precepts and eight precepts and to perform charity in the Buddhist holidays.

The application of the Noble Eightfold Path for the lifestyles of people in Mueang Sub-district is the approach for application of the Noble Eightfold Path in order to solve the problems in the three practices of duty as mentioned by emphasizing to change the false views to be the right views in order to be the Dhamma principle leading the spiritual action to the Right understanding, the verbal action to be the 'Right speech, the physical action to be the Right action by using the principle of Dhamma that is the power consisting of the Right Effort, the Right Mindfulness and the Right Meditation that are the power originating the Right View leading to the Right understanding, the Right Speech and the Right Action that are the necessary quality in solving the problems of the three practices of duties as said in order to make themselves practice as the Right Livelihood by developing the Noble Eightfold Paths together with the unitary ways and the related principle of Dhamma, that is, the Four Noble Truths, the Threefold Training, the Dependent Arising, and the Three Characteristics of Existence including the Dhamma to enhance the practice of the Noble Eightfold Path, that is, the Four Foundation of Mindfulness, the Four Efforts, the Four Path of Accomplishment, the Five Controlling Faculties, the Five Strengths, the seven Enlightenment Factors, the Four Elements, the Five Aggregates, the Six Internal sense-fields and the Law of Kamma.

KEYWORDS: The Noble Eightfold Paths in Buddhism, way of life

๑. บทนำ

ในสังคมมนุษย์ครั้งพุทธกาลมีหลายคนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตแต่ก็มีอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทั้งนี้เนื่องจากมีการวางแผนชีวิตที่แตกต่างกันออกไปผู้ที่วางแผนชีวิตมาดีก็จะประสบความสำเร็จแม้จะมีอุปสรรคบ้างก็ตาม เช่นนางวิสาขามหาอุบาสิกา[4] ผู้ที่มารดาบิดาของนางได้ให้การอบรมมาเป็นอย่างดีส่วนผู้ที่ประสบความล้มเหลวในการดำเนินชีวิตแม้ว่าชีวิตในวัยเด็กจะเริ่มต้นมาดีแต่ขาดการวางแผนที่ดีในวัยอื่นก็ประสบกับความล้มเหลวได้เช่นบุตรของเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก[5] ผู้ที่มารดาบิดามิได้วางแผนชีวิตที่ดีให้ไม่สงเคราะห์บุตรแม้เรื่องการศึกษาเพราะคิดว่าตระกูลของตนมีทรัพย์มากพอที่จะทำให้บุตรของตนเองไม่ต้องทำงานไปทั้งชีวิตแต่สุดท้ายเขาต้องตกเป็นทาสของสุราทั้งทรัพย์สินของตนเองและของภรรยาก็ถูกใช้จ่ายไปจนหมดสิ้น

[4]ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๔/๖๐-๙๔.

[5]ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔/๑๕๒.

การดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละยุคมิได้เป็นอย่างไม่มีหลักเกณฑ์มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มแต่ละกลุ่มมีกฎหรือเกณฑ์ที่ทุกคนในกลุ่มพึงถือปฏิบัติพฤติกรรมของแต่ละคนในกลุ่มจึงเป็นไปในทำนองเดียวกันเมื่อกลุ่มสังกัดชั้นทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชั้นทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้วนี้พัฒนาแบบแผนการดำรงชีพหรือใช้ชีวิตตลอดจนถึงแบบแผนของการบริโภคขึ้นมาใช้ในสังคมแบบหรือแบบแผนดังกล่าวเราเรียกว่า “แบบของการใช้ชีวิต”[6]

ปรัชญาคติธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต” สรุปได้ว่าการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามทั้งในยามคับขันและในยามปกติสุขปรัชญาคติธรรมก็เป็นเครื่องเตือนใจเมื่อเดือดร้อนนอนทุกข์ปรัชญาคติธรรมก็จะเป็นเครื่องผลักดันเป็นกำลังใจเพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีของชีวิตและบนเส้นทางชีวิตทุกคนต่างเป็นเจ้าของไม่มีใครอยากจะให้คนอื่นมากำหนดแต่ความเป็นจริงของชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติทุกชีวิตจึงมีโอกาสเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นเสมอลำพังชีวิตเดียวย่อมไม่อาจทำให้ตนเองประสบในสิ่งที่ตนเองคาดหวังได้[7] ธรรมะในชีวิตประจำวัน” สรุปได้ว่าการพักผ่อนที่เป็นสุขและถูกต้องมีความสุขทั้งกายและใจเพื่อสันติสุขของครอบครัวและสังคมปรับปรุงจิตให้เกิดปัญญาใช้ปัญญาพิจารณาตามสภาพที่เป็นจริง[8] ซึ่งมีความสัมพันธ์ กับ วิมล จิโรจพันธุ์ ได้ว่า มรรคในความคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาการคิดแบบพระพุทธศาสนาพิจารณาได้จากกระบวนการในการแสวงหาความจริงหรือสัจธรรมของพระพุทธเจ้าจุดแรกที่นำไปสู่การแสวงหาสัจธรรมของพระพุทธเจ้าคือการสังเกตข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ทุกคนต้องเกิดแก่เจ็บและตายทั้งสิ้นทำให้ทรงมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความแก่ความเจ็บและความตายกับการเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์เมื่อทรงสังเกตข้อเท็จจริงและมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่างๆพระองค์ก็สามารถสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นมาเมื่อมีภาวะที่มีความเกิดความเจ็บและความตายก็ต้องมีภาวะที่ไม่แก่ไม่เจ็บและไม่ตายอยู่ด้วยแน่นอนในที่สุดพระองค์ก็ได้ตรัสรู้และบรรลุถึงภาวะที่พ้นจากความเกิดความแก่ความเจ็บและความตายที่มุ่งหวังไว้ [9] พร้อมทั้งการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ พระครูสาครธรรมประสิทธิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีพรรษา ๕- ๑๐ พรรษามากที่สุดการศึกษานักธรรมตรีมากที่สุดการศึกษาหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาครในหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่หลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาครด้านสัมมาทิฐิรองลงมาหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอ

---

[6]อดุลย์ จาตุรงคกุล, **พฤติกรรมผู้บริโภค**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

[7]สุพิมล ศรศักดา, **ปรัชญาคติธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต**, (อุบลราชธานี : มปท., ๒๕๔๘),หน้า ๔๓.

[8]พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ), **ธรรมะในชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ,๒๕๔๘), หน้า ๗.

[9]วิมล จิโรจพันธุ์, **พุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

เมืองสมุทรสาครด้านสัมมาสังกัปปะ และต่ำสุดด้านสัมมาอาชีวะด้านความคิดเห็นของข้อเสนอแนะที่มีค่าความถี่มากที่สุดได้แก่ด้านสัมมาทิฐิเห็นชอบ[10]

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ ๘ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการศึกษาใน ๒ วิธี คืออาศัยเอกสารต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องของการวิจัยเพื่อเป็นแนวคิดทฤษฎี และกรอบประเด็นการตั้งคำถามเพื่อทำการสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาเอกสาร (Documentary - Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งภาษาบาลีและภาษาไทยเกี่ยวกับหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

๒) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่เอกสารทางวิชาการ เช่น งานวิจัย บทความที่มีความสัมพันธ์ หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนและหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่สื่อออกในด้านของการพัฒนาจริยธรรมทางสังคมได้อย่างลงตัว

๓) ศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ในนำข้อมูลที่ได้ เพื่อนำมาสังเคราะห์แล้วอธิบายเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่จะทำทราบข้อมูลและข้อเท็จจริงของการวิจัย

๓.๒ วิธีการเก็บข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทยพุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) ข้อมูลทุติยภูมิเก็บข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) ข้อมูลภาคสนามใช้วิธีสร้างชุดคาถามเพื่อใช้ในกาสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องแนวคิดทัศนคติ

---

[10] พระครูสาครธรรมประสิทธิ, “หลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**,(บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยทองสุข, ๒๕๕๖), หน้า ก.

หลักการดำเนินชีวิตและแนวทางประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จำนวน ๕๐ ท่านซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทาการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้ 1) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๒) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ๓) มีสุขภาพดีจิตใจแจ่มใส ๔) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

๔. ผลการประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ ๘ สำหรับประชาชนทั่วไป

สัมมาทิฏฐิ กิจกรรมที่ทำให้เกิดปัญญาเห็นชอบและเข้าใจในอริยมรรคมีองค์ ๘ ความพอใจรักใครในการศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ใส่ตัวเองให้มากขึ้น ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ เราก็มีใจรักเป็นทุนเดิม ถ้าใจไม่รักจะทำให้สิ่งนี้ไม่ได้ วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ถ้านักเรียนมีความมุ่งมั่นว่าเราจำจะต้องศึกษาเล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดีเพื่ออนาคตของตัวเอง

สัมมาสังกัปปะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการดำริชอบและเข้าใจในอริยมรรคมีองค์ ๘ มีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ในสิ่งที่ตัวนักเรียนยังไม่รู้ ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ และการทำงานให้มีผลสำเร็จในการทำ หรือการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ก็มีใจรักมาก ทำให้การเรียนรู้ถึงผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สัมมาวาจา กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเจรจาชอบและเข้าใจใน อริยมรรคมีองค์ ๘ การเอาใจฝักใฝ่ในเรียนรู้ การจดจ่อในการเรียนย่อมเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา ย่อมมีการฝักใฝ่ในการเรียน จิตใจของนักเรียนต้องอยู่กับการเรียนรู้ จิตไม่วอกแวกไปที่อื่นในเวลาเรียนรู้ ต้องมีสมาธิ วิธีการที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้หลักอริยมรรค คือ ถ้าสมมติว่าการเรียนรู้ไม่ประสบผลสำเร็จ เราต้องมีจิตใจในการแก้ปัญหาอุปสรรค เมื่อพบอุปสรรค์ก็ต้องใช้ความพยายามให้สำเร็จ

การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในการประกอบาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบความพอใจรักใคร่ หมายถึงว่าเราต้องมีความรักใคร่ในงานนี้ด้วย คือด้านศิลปะ ต้องมีความสร้างสรรค์ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติในการเรียนรู้ คือธรรมชาติต้องมาดูแล มาเพิ่มเติมส่งเสริม ประสบผลสำเร็จให้ดีขึ้น คือ การพัฒนาด้านคุณภาพ ให้ทุนยุคทันสมัยอยู่ตลอดเวลา สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบด้วยความเพียรพยายามในการทำงาน เป็นคนกระตือรือร้น คือไม่ยอมแพ้ต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง ต่อดินฟ้าอากาศ อาจจะไม่อำนวยประโยชน์ในทางตรง สามารถผ่านอุปสรรคทั้งปวงได้ สัมมาวาจา มีความคิดในการเจรจาเป็นคนที่มีจิตสำนึกในการทางาน และชอบงานด้านนี้ เรียกว่ามีจิตวิญญาณอยู่ในใจ สัมมากัมมันตะ เหมือนเป็นหางท้ายเรือในการทำงานเรือจะแล่นดีหรือไม่ดีอยู่ที่ตลิ่งอยู่ที่นายท้ายเรือ ควบคุมทุกอย่างในการทำงาน ในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ เขาเรียกว่าประธานใหญ่

๕. สรุป

๕.๑ การศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอื่นๆ ด้วย ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ หลักไตรสิกขา หลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ และมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลัก

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ หลักธรรมธาตุ ๔ หลักธรรมขันธ์ ๕ หลักธรรมอายตนะภายใน ๖ และหลักกฎแห่งกรรม

ทั้งนี้ เพราะหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตามหลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท การนำหลักธรรมมาใช้ปฏิบัติ ต้องใช้อย่างบูรณาการเป็นองค์รวม เพราะไม่มีหลักธรรมใดที่นำไปใช้ได้อย่างเป็นเอกเทศโดยไม่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมอื่นๆ การนำหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ไปใช้ในการแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ให้ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจหลักธรรมอื่นๆ ด้วย

๕.๒ การศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย นั้น สภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สามารถสรุปได้ดังนี้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ประชาชนในตำบลในเมืองหนองคายที่ประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบสภาพการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปว่า ประชาชนที่เป็นคนจังหวัดหนองคายแล้วส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายในพื้นที่ต่างๆของจังหวัดหนองคายที่เป็นทำเลที่ดีในการค้าขายส่วนมากและก็จะอยู่ที่ตลาดท่าเสด็จ และรองลงมาคือการเป็นข้าราชการในศูนย์ราชการในจังหวัดหนองคาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์และทำให้ทราบหลายประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ในเรื่องของการรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในตำบลในเมืองหนองคายนั้น ก็จะได้เข้ารับการฟังธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดไกลเคียง และผ่านทางออนไลน์ในหลายรูปแบบ ก็จะมีความเข้าใจในหลักธรรมในการดำเนินชีวิตหลายประเด็น ที่เป็นหลักๆ ก็จะเป็น การรักษาศีล ๕ ศีล ๘ การให้ทานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมในรูปแบบแต่ละที่ ที่มีความแตกต่างกันซึ่งแต่ละที่ก็จะสอนที่มีความเหมือนกัน คือ ความเข้าใจในอริยสัจ ๔ การเดินทางสายกลาง การปฏิบัติธรรมตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

๕.๓ การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ ๘ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย นั้นจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยส่วนมากประชาชนจะไม่เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่การสัมภาษณ์การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่การวิจัย ทำให้ทราบความเกี่ยวข้องทางด้านพระพุทธศาสนานั้นจริงๆแล้ว มีความสัมพันธ์กับหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่ทุกๆ ข้ออย่างบูรณาการที่ลงตัวในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะเป็นการสรุปปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานของไทยมีอยู่มากมายซึ่งสะท้อนให้เห็นและเข้าใจได้จากกฎหมาย กฎ กฎเกณฑ์ กติกา หลักการ และระเบียบราชการต่างๆ เพราะกฎหมาย กฎ กฎเกณฑ์ กติกา หลักการ และระเบียบราชการต่างๆนั้น บัญญัติและกำหนดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆที่มีอยู่ก่อนการบัญญัติกฎหมายและการกำหนดกฎ กฎเกณฑ์ กติกา หลักการ และระเบียบราชการต่างๆ นั่นเอง

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) งานวิจัยนี้เน้นการพัฒนาการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นมนุษย์จากแก่นธรรมคือจิตใจซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเป็นมนุษย์ และควบคุมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านโลกียะ และ ด้านโลกุตตระ อาจนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการพัฒนาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

๒) แม้งานวิจัยนี้จะมุ่งถึงการปฏิบัติหน้าที่การงานทั่วไปในส่วนของการประกอบอาชีพ แต่อาจนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการปฏิบัติงานของประกอบอาชีพกันทุกประเภททั้ง ส่วนบุคคล เอกชน รวมทั้งพลเรือน ทหาร ตำรวจ อัยการ ศาล และข้าราชการอื่น ๆ ทั้งนำไปประยุกต์ใช้ได้กับราชการทุกส่วนไม่ว่าราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ตลอดจนการประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรอิสระ และการบริหารราชการแผ่นดินของนักการเมือง ให้เกิดความสบายใจทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ

๓) งานวิจัยนี้ได้วางกรอบการวิจัยและมีรายละเอียดพอสมควรแก่ความเข้าใจในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท แต่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากมีการนำไปสู่การทำวิจัยในระดับปริญญาเอกต่อไป เพื่อเพิ่มรายละเอียดและความลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมการนำหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาไปบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานที่เป็นตัวอย่างเห็นเป็นรูปธรรม การปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรอิสระ และการบริหารราชการแผ่นดินของนักการเมืองไทยซึ่งเป็นงานที่มีความสำคัญต่อประชาชนและประเทศชาติที่กำลังประสบปัญหาวิกฤติทางการบริหาร การเมือง การปกครอง อันอาจนำไปสู่ความรุนแรง ความสูญเสีย ความเสียหาย และความล่มสลายของประเทศชาติในอนาคต

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรศึกษาวิจัยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในการพัฒนานักเรียน นักศึกษา ทุกระดับชั้นตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย เพื่อปลูกฝังความเป็นคนดีและความเป็นคนเรียนเก่งและรองรับการเป็นพลเมืองดีที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร และการปกครองของประเทศชาติต่อไป

๒) ควรศึกษาวิจัยหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในการพัฒนานักการเมืองให้เป็นนักการเมืองที่ดีทำงานการเมืองโดยมุ่งถึงประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร การปกครองเป็นสำคัญเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด

๓) ควรศึกษาวิจัยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในการปลูกฝังให้ประชาชนพลเมืองเกิดจิตสำนึกในการธำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันหลักทั้งสามคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความพัฒนาสถาพรของประเทศชาติสืบไป

๔) ความมีการศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจในหลักธรรมที่ทุกๆหลักธรรมนั้นมีความสอดรับกันไม่ขัดแย้งกัน ซึ่งจะเป็นการเห็นอีกมุมหนึ่งของคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อเวลาหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้พูดหลักธรรมในในที่นี้ แต่ไปอีกที่ไปพูดอีกหลักธรรมหนึ่ง ซึ่งเป็นการสร้างความมหัศจรรย์ของคำสอนของพระพุทธเจ้า

เอกสารอ้างอิง

สุพิมล ศรศักดา. **ปรัชญาคติธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต**. อุบลราชธานี : มปท., ๒๕๔๘.

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ). **ธรรมะในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระครูสาครธรรมประสิทธิ. “หลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยทองสุข, ๒๕๕๖.

วิมล จิโรจพันธุ์. **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙.

อดุลย์ จาตุรงคกุล. **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

วิเคราะห์กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี

An Analysis of Buddhist Paradigm, Superstition Paradigm and Sciencein Short Story Collection 'Being with Ghost'

พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์โดยตัวบทเรื่องสั้น 40 ในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผีซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพการวิเคราะห์เนื้อหา และใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough,1995) ผลการศึกษาพบว่า กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่มีมาจาก การประกอบสร้างความหมายของผี การกำหนดประเภทของผี การระบุบทบาทหน้าที่ของผี การระบุเพศสถานะของผี บทวิพากษ์ผี และบทวิพากษ์มนุษย์

คำสำคัญ กระบวนทรรศน์พุทธศาสนากระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์กระบวนทรรศน์วิทยาศาสตร์เรื่องสั้น

Abstract

The objective of this research article is to analyze the Buddhist paradigm, paradigms of superstition and science in 40 ghost short story collection called 'being with ghost'. This article is qualitative research based on the textual analysis with the use of Fairclough's (1995) critical discourse analysis. The study results indicate that the three paradigms transmitted the construction of the meaning of ghosts, determination of the type of ghost, identification of the roles of ghost, identification of ghost genders, critique of ghost, critique of human.

Keywords: paradigm of Buddhism, paradigm of superstition, paradigm of science, short story

1.บทนำ: ปฐมบท เปิดผลึก แกะคำ-ไขความเรื่องผีๆ

[1] ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

รวมเรื่องสั้นอยู่กับผี เป็นเรื่องสั้นลำดับที่ 3 ของหลวงเมือง ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในมติชนสุดสัปดาห์ งานเขียนของหลวงเมืองมีมนต์เสน่ห์ ด้านการใช้ภาษาเป็นสำคัญ ดังที่ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ กล่าวว่า “หลวงเมือง สามารถใช้ภาษาได้อย่างกระชับรัดกุม ไม่ยืดเยื้อยืดยาด บทบรรยายสั้น รวบรัด แต่กลับอัดแน่นด้วยเรื่องราว สามารถสร้างภาพสื่อบรรยากาศและอารมณ์ได้อย่างดี” (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์,2545) เสน่ห์อันแพรวพราวดังกล่าว เป็นเหตุให้ผู้ศึกษาเข้าไปสัมผัสเรื่องผี แก่นสารของเรื่องผี และได้มีโอกาสพินิจพิเคราะห์การประกอบสร้างวาทกรรมผีของหลวงเมือง

2.วิธีการศึกษา

บทความวิชาการนี้ มีวิธีการวิจัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (textual analysis) ดังนี้

1. การคัดเลือกตัวบท (text)

ผู้วิจัยคัดเลือกตัวบท (text)วิธีการสุ่มคัดเลือกตัวบทแบบเจาะจง โดยใช้หลักเกณฑ์คัดเลือกตัวบท
(Text) ที่มีความน่าสนใจในการใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

2. ขั้นรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี

ผู้วิจัยคัดเลือกแนวคิด ทฤษฎีและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis)ของแฟร์คลัฟ (Fairclough,1995 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ,2545)

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

4.ขั้นสรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

5.ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

3. บริบทสังคมไทย

ในเรื่องอยู่กับผี ผู้แต่งกล่าวถึงสังคมไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงทศวรรษที่ 2540 สังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้น คือ สังคมไทยในเมืองหลวง สภาพสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เศรษฐกิจฝืดเคือง ข้าวยากหมากแพง ผู้คนดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เงินตรา เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ เพราะว่าสังคมไทยเริ่มเข้าไปผูกกัดกับกระแสโลกที่ขับเคลื่อนด้วยระบบเงินตราเป็นสำคัญ ล่วงมาถึงทศวรรษที่ 2520 สังคมไทยเริ่มเข้าสู่ยุคการพัฒนาอย่างชัดเจน ภายหลังเหตุการณ์ทางการเมือง ตุลาคม 2519 อันเป็นผลมาจากรัฐเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาดังกล่าวให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาดังกล่าวให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงย่างเข้าสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และสังคมไทยก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างประเทศเป็นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว จวบจนทศวรรษที่ 2530 ประเทศไทยเข้าสู่ “ระบบโลกาภิวัฒน์” กระแสโลกาภิวัฒน์ทำให้คนชั้นกลางรุ่นใหม่และวัยรุ่นเป็นกลไกสำคัญในระบบเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของสังคมไทย ในช่วงทศวรรษที่ 2530 เกิดเหตุการณ์สำคัญในสังคมไทย คือ ด้านการเมือง กลุ่มคนชั้น

กลาง หรือม็อบมือถือ เรียกร้องประชาธิปไตยดังกล่าวทำให้เกิดรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยในปัจจุบัน ด้านเศรษฐกิจต้องประสบกับความผันผวนอีกครั้ง เมื่อเกิดเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 หรือยุค I.M.F. คนชั้นกลางที่เคยเฟื่องฟูในเมืองหลวง เริ่มหวนกลับสู่ภูมิลำเนา และเริ่มแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหา เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง

อนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริบทสังคมไทยเปลี่ยนแปลงคือ ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ การเมืองไม่มีเสถียรภาพ หรือมีความผันผวน มีผลต่อด้านอื่นๆ เช่น ด้านการเมืองที่มีเสถียรภาพ หรือมีความผันผวน มีผลต่อด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง หลังตุลาคม 2519 การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเริ่มต้นขึ้น แต่กระนั้นการพัฒนาก็มุ่งเน้นใช้ชีวิตคนเป็นไปตามกลไกระบบอุตสาหกรรม ซึ่งมีเงินตราเป็นตัวแปรสำคัญ จวบจนเศรษฐกิจฟองสบู่แตก พ.ศ.2540 ผู้คนทั้งหลายหวนกลับสู่วิถีชีวิตคนไทยในอดีต หรือบางส่วนได้กลับสู่ภูมิลำเนา และเปลี่ยนแปลงแนวทางแก้ไขปัญหา เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพพอเพียง

4. ผี : สืบสาวความเป็นมา

สังคมไทยในอดีตนับถือผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การเคารพ เนื่องจากสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม ผีจึงเป็นจิต (Spirit) ของจักรวาลและสังคม ซึ่งมีความหมายเกี่ยวเนื่องกับมิติต่างๆ ของชีวิต ปรากฏในคน สัตว์ พืช สิ่งของ วิญญาณ บรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้ ผีในอดีตจึงมีความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมรูปแบบองค์รวม (Holistic) วิถีชีวิตของคนในสังคมเป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การเคารพผีเถรผีฟ้าที่ให้น้ำฝนหล่อเลี้ยงต้นข้าว และหล่อเลี้ยงชีวิตคนควบคู่กันไป สืบเนื่องมาจนถึงสังคมไทยได้รับอิทธิพลของเทวดา ซึ่งเข้ามาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ผีจึงกลายเป็นสิ่งชั่วร้าย ส่วนผีดีมักเรียกว่า เทวดา เทพ เทพารักษ์ ส่วนไสยศาสตร์ เป็นวิชาความรู้ของคนในขณะนั้น ความรู้ดังกล่าวคนในชุมชนก็ให้ความหมาย และคุณค่าตามวิถีทางของชุมชนนั้นๆ เช่น ไสยศาสตร์ในรูปแบบที่ช่วยป้องกันภยันตรายจากผีร้าย จวบจนสังคมไทยเข้าสู่ยุคการพัฒนา ภาพลักษณ์ของผีปรากฏในเชิงลบในทัศนะผู้ที่ได้รับการศึกษา ผีกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไร้เหตุผล ประกอบกับสังคมไทยก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรมทำให้สังคมเกษตรกรรมเริ่มลดความสำคัญลง จนกระทั่งยุคเศรษฐกิจเติบโตถึงขีดสุด ราวทศวรรษที่ 2530 ภาพลักษณ์ของผีปรากฏในเชิงบวก เมื่อผีให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ได้ แปรรูปเป็นเงินตราได้ เช่น การบอกหวย ครั้นถึง พ.ศ.2540 เศรษฐกิจตกสะเก็ด จนเริ่มหวนกลับสู่ภูมิลำเนา และปรับเปลี่ยนการแก้ไขปัญหาด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือเริ่มกลับสู่อาชีพเกษตรกรรม ทำให้ผีอยู่ในองค์รวมของจักรวาลได้รับความสนใจอีกครั้ง หรือคนเมืองที่สนใจเรื่องผี อาจเป็นเพราะสังคมเมืองที่ทันสมัย มีเทคโนโลยีนานัปการ แต่ไม่สามารถให้คำตอบและแนวทางแก้ไขปัญหาแก่มนุษย์ ผีจึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจฟและท้าทาย

กล่าวได้ว่า สังคมไทยในอดีตให้คุณค่าและความหมายผี ผีจึงเป็นจิต (Spirit) ของจักรวาลและสังคม แตกต่างจากในปัจจุบัน ผีจึงมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อผีทำประโยชน์ให้เกิดเงินตรา เช่น การบอกหวย

หรือสังคมเมือที่มีความทันสมัย แต่ไม่สามารถตอบสนองทางด้านจิตใจระดับปัจเจกชน ดังนั้น ผีจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง

5. กระบวนทรรศน์ผี : โครงสร้างของถ้อยคำและความหมาย

กระบวนทรรศน์ผี : โครงสร้างของถ้อยคำและความหมาย หมายถึง การศึกษาการประกอบสร้างความหมาย การหล่อหลอมความเป็นตัวตนของผี ซึ่งผู้วิจัยใช้แนวคิด “วาทกรรม (discourse) คือ สิ่งที่คนพูดเขียนกันในยุคหนึ่งๆ โดยสัมพันธ์โยงใยกับเงื่อนไขทางสังคมและกรอบความรู้ที่มาคอยกำกับว่าสิ่งใดพูดออกมาแล้วเป็นที่ยอมรับ หรือไม่เป็นที่ยอมรับ” (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์,2546)

วาทกรรม ตามแนวคิดของมิแชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) มีสาระสำคัญ คือ ข้อความ หรือสิ่งที่พูดกัน สิ่งที่เขียนในช่วงเวลาหนึ่งยุคหนึ่ง โดยมีความสัมพันธ์กับคติ ความเชื่อ กระบวนทรรศน์ความรู้ที่มียุคนั้นๆ เมื่อวาทกรรมเข้าไปเป็นหลักเกณฑ์ หรือยึดสิ่งใดก็ตาม เช่น เพศหญิง เพศชาย ผี ย่อมทำให้สิ่งนั้นสื่อความหมายและคุณค่าในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมผลิตหรือสร้างวาทกรรมนั้นๆ จากสาระสำคัญของวาทกรรมดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า วาทกรรมผีที่หลวงเมืองประกอบสร้างขึ้นมีองค์ประกอบจากบริบททางสังคม ความคิด ความเชื่อของบุคคลในสังคมและผู้แต่ง

5.1 การประกอบสร้างความหมายของผี

สิ่งใด ตามปกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้ แต่เราถือหรือเข้าใจเอาว่าฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือตน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือ ให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งอย่างนี้เรากลัวเกรงและลางทีก็ต้องนับถือด้วย เรารียกสิ่งที่ว่านี้ว่าผี (เสฐียรโกเศศ,2515)

จากนิยามข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า เสฐียรโกเศศ ให้น้ำหนักว่าผีมีอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวหลวงเมืองอาจจะไม่ให้ความสำคัญในการประกอบสร้างวาทกรรมผี ทั้งนี้ นิยามผีของหลวงเมือง วิญญาณที่ออกจากร่างกายของมนุษย์ แม้ว่าวิญญาณนั้นจะออกจากร่างเพียงช่วงเวลาหนึ่งแล้วกลับเข้าสู่ร่างกายของมนุษย์อย่างเป็นปกติ หรือวิญญาณที่ออกจากร่างกายมนุษย์อย่างถาวร อนึ่ง ผีที่มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันออกไป เช่น สูง เตี้ย ผอม อ้วน รูปลักษณ์ของผีมีทั้งที่สวยงามอัปลักษณ์ และน่าสะพรึงกลัว ผีมีทั้งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ และด้อยอำนาจกว่ามนุษย์ แต่มนุษย์ส่วนใหญ่กลัวผี ส่วนความเคารพนับถือนั้นไม่ปรากฏเด่นชัด

5.2 การกำหนดประเภทของผี

ประเภทของผีในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี ผู้ศึกษาใช้เกณฑ์ความประพฤติจำแนกประเภท ได้แก่ ผีดี และผีร้าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ผีดี

ผีดี หมายถึง ความประพฤติของผีเป็นไปในเชิงบวก กล่าวคือ ผีให้ความช่วยเหลือมนุษย์ และไม่ทำร้ายมนุษย์ อีกทั้งไม่ทำร้ายผีด้วยกัน

ผีที่ให้ความช่วนเหลือมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นผีที่มีบทบาทหน้าที่เป็นพ่อ แม่ หรือบุคคลใกล้ชิดผู้นั้นในโลกมนุษย์ เมื่อพวกเขาเหล่านั้นเสียชีวิต บทบาทหน้าที่ก็ยังคงบทบาทหน้าที่ก็ยังคงสืบเนื่อง

มายังโลกของผี เช่น โลกมนุษย์เป็นพ่อ เมื่อพ่อเสียชีวิตก็ยังคงบทบาทหน้าที่พ่อ คือ ผู้ที่ปรารถนาดีต่อลูก คุ้มครองปกป้องลุก ทั้งนี้ ลูกก็ต้องมีจิตที่ระลึกถึงพ่อ มิฉะนั้น พ่อที่อยู่ในโลกเมืองผี ก็จะช่วยเหลือลูกไม่ได้ ดังจะเห็นได้จาก เรื่องลูกมีพ่อ อรระลึกถึงพ่ออยู่เสมอหรือพ่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของอร เมื่อพ่อเลี้ยงจะข่มขืนอร อรระลึกถึงพ่อ พ่อก็มาช่วยเหลืออรได้ทันท่วงที ดังตัวอย่าง

“นึกขึ้นมาเองว่าอรเป็นลูกมีพ่อ แต่พ่อก็ไม่มีแล้ว ถ้าพ่ออยู่จะต้องช่วย

อรหายอึดอัดทันที เห็นร่างคนกระเด็นปลิวไปโดนข้างฝาดังโครม...ในที่สุดก็หลุดปากออกมาว่า กลัวแล้ว จะตายแล้ว หยุดเถิด พอเสียงเงียบหมาก็หอนใหญ่” (หลวงเมือง,2548)

นอกจากผีที่เป็นบุคคลใกล้ชิดในครอบครัวให้ความช่วยเหลือแล้ว ข้อสังเกตประการหนึ่ง ผีดีอาจเป็นบุคคลที่ไม่สนิทสนม และเป็นบุคคลที่มีอาการทางจิต หรือ “เป็นบ้า”สามารถช่วยเหลือมนุษย์ได้ ดังจะเห็นได้จาก เรื่องไมตรี ตัวละครชื่อป่วนมีอาการทางจิตหรือเป็นบ้า เมื่อเสียชีวิตก็ประพฤติตนเป็นผีดี กล่าวคือ ผีป่วนได้ช่วยเหลือสมนึกให้รอดพ้นจากการถูกยิง แม้ว่าเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ สมนึกไม่มีน้ำใจต่อป่วน โดยไม่ให้ป่วนเข้ามาในบ้าน เพราะสมนึกเกรงว่าป่วนจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตน เรื่องนี้ผู้แต่งเย้ยหยันคนและยกย่องผีได้อย่างน่าสนใจว่า “ผีของคนไม่ได้บ้า”

5.2.2 ผีร้าย

ผีร้าย หมายถึง ความประพฤติของผีเป็นไปในเชิงลบ กล่าวคือ ผีแสดงพฤติกรรมให้มนุษย์เกิดความกลัว เช่น ผีเจตนาปรากฏตัวให้มนุษย์เห็นในลักษณะที่น่าสะพรึงกลัว หรือกล่าวได้ว่าผีหลอกมนุษย์ให้เกิดความหวาดกลัว ทำร้ายมนุษย์ รวมทั้งการฆ่ามนุษย์ ผีที่หลอกมนุษย์ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากมนุษย์ไปรุกรานพื้นที่ของผี หรือสถานที่ที่ผีอาศัย เช่น ป่าช้า ดังจะเห็นได้จาก เรื่องวุฒิภาวะ ซึ่งตัวละครมนุษย์ คือ เด็กวัด อยากพิสูจน์ว่าผีมีจริงหรือไม่ เมื่อมนุษย์รบกวนผี ผีจึงโต้ตอบด้วยการหลอก ผีที่หลอกมนุษย์มีสาเหตุประการหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ผีมีเจตนาหลอกมนุษย์ ทั้งๆที่มนุษย์มิได้ละเมิดพื้นที่ของผี แต่การหลอกเป็นไปในลักษณะความขบขัน ดังจะเห็นได้จก เรื่องหยอกล้อ

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผีร้าย คือ ผีฆ่ามนุษย์ ดังจะเห็นได้จาก เรื่องทางของอร ประชุม เป็นตัวละครผีฆ่าอร เพราะอรเป็นผู้บงการฆ่าลูกของประชุมที่เกิดจากภรรยาคนแรก อรไม่รู้ว่าประชุมถูกรถชนเสียชีวิต อรจึงใช้ไสยศาสตร์ทำให้ประชุมมาหาอร เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทำร้ายผี และในที่สุดผีก็ฆ่ามนุษย์เพื่อล้างแค้น ดังตัวอย่าง

“ที่ให้ไอ้ฟูเรียกมานี่เพราะมึงยังรักกูอยู่หรือ กูถูกรถทับทับบตายมึงไม่รู้หรือ...

อีอร ประชุมพูด มึงมีคาถาอาคมอะไรเอาออกมาสวดสู้กับกู คืนนี้กูกับลูกมาเอาชีวิตมึง

มึงอยากอยู่กับกูมากนักไม่ใช่หรือ กูอยู่กับมึงที่นี่ไม่ได้ ก็ต้องเอามึงไปอยู่ด้วยกันที่โน่นให้ได้” (หลวงเมือง,2548)

ผีร้ายที่ฆ่ามนุษย์ปรากฏในเรื่องหลานยาย ซึ่งยายนำหลานไปทิ้งแล้วหลานตาย เมื่อหลานตายก็กลับมาล้างแค้น การกระทำของยายอาจจะสะท้อนให้เห็นมิติโครงสร้างทางสังคม กล่าวถือสังคมไทยในอดีต นาย เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ช่วยอบรมเลี้ยงดูหลาน แต่สภาพเศรษฐกิจที่บีบรัดให้ทุกชีวิตขับเคลื่อนไปด้วยกลไกของเงินตรา ยายในเรื่องนี้จึงถูกบีบคั้นจากความยากจน เมื่อยายนำหลานไปทิ้ง

แล้วมีผู้อุ้มหลานกลับมา ซึ่งตีความได้ว่าเป็นผี ในณะนั้นหลานเสียชีวิต แต่ยายไม่รู้ว่าหลานตายยิ่งไปกว่านั้นหลานกลับมาพร้อมเพื่อนอีกสองคน ยายจึงคิดว่า

“เยื้อนคิดว่าเด็กสามคนนี่คงขายได้เป็นพันๆบาท เคยได้ข่าวว่ามีคนรับเด็กเอาไปฆ่าผ่าท้องเอายาเสพติดยัดเข้าไป แล้วนำศพออกนอกประเทศทางชายแดน โดยอ้างว่ามีพ่อแม่อยู่ทางโน้น” (หลวงเมือง,2548)

กล่าวได้ว่า ภาพรวมของการประกอบสร้างประเภทของผี คือ มีทั้งผีดีและผีร้ายในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผีมีจำนวนใกล้เคียงกัน และผีดีที่ให้ความช่วยเหลือมนุษย์ ส่วนใหญ่ผีเคยเป็นบุคคลใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ส่วนผีร้ายในกรณีที่ฆ่าคนนั้น เป็นเพราะคนเลวกระทำต่อผี ผีจึงตามล้างแค้น น่าสังเกตว่าคนเลวเป็นบุคคลใกล้ชิด “ก็อาจตีความได้ว่า ในยุคของสังคมหลังสมัยใหม่นั้น ไม่อาจแบ่งแยกได้ระหว่างความจริงและความลวง และรวมถึงการไม่สามารถจำแนกได้ว่า คนดีและคนเลวคืออะไร” (กำจร หลุยยะพงศ์ และสมสุข หินวิมาน,2548)

5.3 การระบุบทบาทหน้าที่ของผี

ผีในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี ตัวละครมีบทบาทหน้าที่อันสืบเนื่องจากโลกมนุษย์ กล่าวคือ ในโลกมนุษย์ บุคคลผู้นั้นเป็นแม่ โลกของผีก็มีบทบาทหน้าที่แม่ แต่ในบางกรณีนั้นการสื่อสารระหว่างคนและผีที่สื่อสารไม่สัมฤทธิ์ผล จนทำให้ตัวละครมีมีชะตาชีวิตพลิกผันจนเสียชีวิต เช่น เรื่องสั้นหัวใจไม่รับรู้ ซึ่งผีที่เป็นแม่ในเรื่องนี้ต้องการบอกลูกว่าอย่าไปเที่ยวต่างจังหวัด เพราะลูกจะได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิต แต่แล้วแม่ในสถานะผีก็ติดต่อลูกไม่ได้ เพราะลูกไม่ได้มีจิตผูกพันกับแม่ ด้วยเหตุนี้ แม่ในสถานะผีจึงปกป้องคุ้มครองลูกไม่สำเร็จ

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คนรับใช้ เป็นบทบาทหน้าที่หนึ่งที่ปรากฏในรวมเรื่องสั้นอยู่กับผี และแสดงให้เห็นว่า คนรับใช้เป็นผู้ถูกกระทำ ในเรื่องสั้นวิศวกร ซึ่งคำนึงถูกไกรสรฆ่าตายทำให้ผีชื่อคำนึงขอความช่วยเหลือจากภวัน ซึ่งเป็นเพื่อนบ้าน ดังตัวอย่าง

“ภวันจำได้ว่าในฝันเห็นคำนึงเนื้อตัวเสื้อผ้าสกปรกเปรอะเปื้อนสกปรก เดินมาบอกที่ประตูรั้วทั้งๆที่ภวันอยู่บนบ้านว่า ฉันไม่ได้กลับนำโสม นายเขาไม่ให้ไป ช่วยบอกพ่อแม่ฉันด้วย” (หลวงเมือง ,2548)

5.4 การระบุเพศสถานะของผี

เพศสถานะของผีมีการจัดแบ่งประเภทเป็นเพศชาย และเพศหญิง เช่นเดียวกับเพศสถานะของมนุษย์ กล่าวคือ “มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับบริบททางสังคมที่กำหนดพฤติกรรม สถานภาพ และบทบาทหน้าที่ของหญิงและชายให้แตกต่างกัน นอกเหนือจากความแตกต่างด้านกายภาพ” (กุสุมา รักษมณี และคณะ,2550)

เพศสถานะในโลกของผียังคงอยู่ในกรอบปิตาธิปไตย (Partriarchy) กล่าวคือ แนวคิดที่ผู้ชายเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิง และการให้คุณค่ากับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังจะได้จากเรื่องสั้นผู้อาศัย ผีกล่าวว่า “กลัวแม่ตะเคียนจะเฆี่ยน” ชี้ให้เห็นภาพลักษณ์ของผีผู้หญิงในเชิงลบ และภาพลักษณ์ดังกล่าวปรากฏในเรื่องอื่นๆ เช่น อยู่กับผี พูดเล่น เป็นเรื่องที่มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจ

ของผีผู้หญิง ส่วนเรื่องพูดเล่น ผีผู้หญิงเป็นคู่รักเก่าฆ่าอดีตคู่รัก เพราะอดีตคู่รักผิดคำมั่นสัญญา แต่ทว่าผีผู้หญิงก็ยังถูกมนุษยืเพศชายกระทำ ซึ่งปรากฏในลักษณะความรุนแรงที่มนุษย์เพศชายกระทำต่อผีผู้หญิง ดังจะเห็นได้จาก

“เขาล้มตัวลงบนที่นอน มีเสียงหัวเราะ เห็นหมอนข้างลุกขึ้นตั้งได้เอง ส่ายไปส่ายมาเหมือนเต้นระบำ

พี่กอดหนูนอนทุกคืน จะมาทำเป็นเกลียด ฮือๆฮือๆ หนูไม่ยอม ดาบสลุกขึ้นเตะหมอนข้างกระเด็น” (หลวงเมือง,2548)

5.5 บทวิพากษ์ผี

ผู้แต่งรวมเรื่องสั้นอยู่กับผีแสดงบทวิพากษ์ผีในประเด็นอำนาจ (Power) อำนาจของผีว่าด้อยอำนาจกว่ามนุษย์ กล่าวคือ ผีอยู่ภายใต้อำนาจหรือการควบคุมของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ที่ควบคุมผีได้ คือ สัปเหร่อ ดังจะเห็นได้จาก

“พี่จะพาผีของผมไปออกโทรทัศน์ละซี...บอกตรงๆนะครับ ผีเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยดุ ให้หวยก็ไม่แม่นงวดที่แล้วคนด่ากันโขมง” (หลวงเมือง,2548)

จากข้างต้น อาจจะเป็นภาพแทน (representation) ชี้ให้เห็นมิติโครงสร้างทางสังคมว่ามนุษย์ใช้ผีเป็นประโยชน์ต่อตน เช่น การบอกหวย มนุษย์มิได้เคารพนับถือผีเช่นในอดีต และมีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ผีไม่สามารถทำร้ายมนุษย์ได้ หรือเรียกร้องความยุติธรรมได้ ดังจะเห็นได้จาก

“ขนาดถูกฆ่ายังทำอะไรคนร้ายไม่ได้ เข้าฝันบอกตำรวจก็ไม่ได้ ผมหลอกตัวเองมากกว่า” (หลวงเมือง,2548)

จากข้างต้น ผู้ศึกษามีทัศนะว่า ผีส่วนใหญ่ทำร้ายมนุษย์ไม่ได้ หรือเข้าฝันบอกตำรวจไม่ได้ เนื่องจากผู้ที่ผีจะติดต่อด้วยมิได้มีจิตที่ระลึกถึงผี อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งซ่อนนัยยะทางพุทธศาสนาเรื่องจิตวิญญาณที่สื่อสารระหว่างผีและมนุษย์

นอกจากนี้ มีบทวิพากษ์ผีหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ผีไม่สามารถทำร้ายมนุษย์ได้ หรือเรียกร้องความยุติธรรมได้ ดังจะเห็นได้จาก

“ขนาดถูกฆ่ายังทำอะไรคนร้ายไม่ได้ เข้าฝันบอกตำรวจก็ไม่ได้ ผมหลอกตัวเองมากกว่า” (หลวงเมือง,2548)

จากข้างต้น วิเคราะห์ได้ว่า ผีส่วนใหญ่ทำร้ายมนุษย์ไม่ได้ หรือเข้าฝันบอกตำรวจไม่ได้ เนื่องจากผู้ที่ผีจะติดต่อด้วยมิได้มีจิตที่ระลึกถึงผี อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งซ่อนนัยยะทางพุทธศาสนาเรื่องจิตวิญาณที่สื่อสารระหว่างผีและมนุษย์

นอกจากนี้ มีบทวิพากษ์ผีโดยใช้ฐานความคิดทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน นั่นคือ ผีคือคนตายที่หมดบุญ ซึ่งคำว่า บุญ เป็นคำที่คยไทยส่วนใหญ่ที่นับถือพุทธศาสนาเข้าใจได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

“สุภาพนึกในใจว่า ถ้าสามีเจ้าของบ้านแน่จริงคงไม่ตายหรอก คนตายแสดงว่า บุญที่จะอยู่เป็นคนได้อีกต่อไปจึงต้องไปอยู่เมืองผี” (หลวงเมือง,2548)

จากข้างต้น รวมบทวิพากษ์ผีเป็นไปในลักษณะผีมีอำนาจด้อยกว่ามนุษย์ แม้ว่าจะเป็นผีดีหรือผีร้าย เพราะมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบันเป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาทุกสิ่งให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของตน ซึ่งแตกต่างจากคนไทยในอดีตที่เคารพนับถือผีอยู่ร่วมกับโลกของผีอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มิได้ยึดตนเป็นศูนย์กลางเฉกเช่นคนไทยในปัจจุบัน

5.6 บทวิพากษ์มนุษย์

ผู้แต่งแสดงบทวิพากษ์มนุษย์ในประเด็นมนุษย์เลวร้ายยิ่งกว่าผี ดังจะเห็นได้จาก ปัญหาการคอรัปชั่นในเรื่องวิสัยทัศน์ ปัญหาการซื้อขายสิทธิ์ขายเสียง ในเรื่องหมดตัว ปัญหาคุณธรรม จริยธรรมของมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน เช่น มนุษย์ปลอมตัวเป็นผีเพื่อหลอกมนุษย์ด้วยกัน ในเรื่องเล่นกับใจเจ้านายกลั่นแกล้งให้ลูกน้องออกจากบริษัทดังที่ปรากฏในเรื่องวันที่มืดมน มนุษย์ขัดขวางผู้อื่นมิให้ทำบุญตักบาตรดังที่ปรากฏในเรื่องรังแกเด็ก

บทวิพากษ์มนุษย์บทหนึ่งในประเด็นมนุษย์ต้องมีอำนาจเหนือกว่าผี กล่าวคือ พจน์เห็นสุระอยู่ร่วมกับผี ซึ่งสุระอยู่ในความควบคุมของผี แต่พจน์แสดงความคิดว่า ไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมของสุระ ดังตัวอย่าง

“วันหนึ่งเขาไปเยี่ยมสุระ เห็นผู้หญิงคนหนึ่งเดินด้วยมือ เท้าชี้ฟ้าขึ้นบันไดไปแล้วสุระก็ทำเช่นนั้น เงยหน้าพูดกับเขาทั้งๆ ที่ศีรษะเรี่ยพื้นห้องว่า

พจน์ไม่ต้องมาที่นี่อีกแล้วนะ

พจน์สงสัยว่าคนที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของผีจะมีอนาคตฉันใด” (หลวงเมือง,2548)

จากข้างต้น ภาพรวมบทวิพากษ์มนุษย์ชี้ให้เห็นเรื่องคุณธรรม จริยธรรมของมนุษย์ที่ลดน้อยลง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการคอรัปชั่น ปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียง

6. กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ วิทยาศาสตร์

กระบวนทรรศน์ (Paradigm) หมายถึง วิธีคิด วิธีให้คุณค่าและวิธีปฏิบัติ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่ทัศนะแบบหนึ่งต่อความเป็นจริง (สุวรรณา สถาอนันต์ และเนื่องน้อย,2542)

กระบวนทรรศน์ผี แสดงให้เห็นในลักษณะผีอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ กล่าวคือ มนุษย์ระลึกถึงผีได้ ผีในที่นี้คือ ผีบรรพบุรุษ หรือผีที่เคยเป็นสมาชิกในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ลูก หากมนุษย์มีดวงจิตที่ระลึกถึงผู้ล่วงลับ แม้ว่าผู้ล่วงลับอยู่ในโลกของผี เป็นวิญญาณก็ตาม วิญญาณนั้นๆ ก็จะรับรู้กระแสความคิดนั้นได้ อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งก็มีท่าทีคัดค้านต่อการที่มนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของผีอย่างสมบูรณ์ ดังเช่น เรื่องอยู่กับผี

กระบวนทรรศน์พุทธศาสนา ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่า ชีวิตมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน และมนุษย์ไม่สามารถกำหนดเวลาตายได้ ปรากฏในเรื่องมรณญาณ หรือชีวิตมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน และมนุษย์ไม่สามารถกำหนดเวลาตายได้ ปรากฏในเรื่องมรณญาณ หรือชีวิตที่ตกต่ำอย่างกะทันหันราวกับผี สิ่ง

ชั่วร้ายเข้าสิงชีวิต ปรากฏในเรื่องสัญญาณ ทั้งนี้ ผู้แต่งได้สอดแทรกคติธรรมบาป-บุญ ปรากฏในเรื่องรังแกเด็ก กล่าวคือ นายเภาขัดขวางมิให้สมานทำบุญตักบาตร ท้ายที่สุดนายเภาได้รับบาปที่ก่อขึ้น เภาป่วยเป็นโรคเนื้องอกในท้อง ต่อมาเภาก็เสียชีวิต

นอกจากนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงการทำบาปโดยไม่เจตนา ปรากฏในเรื่อง มิใช่เลือดเนื้อ ซึ่งเป็นเรื่องที่ลูกยิงพ่อโดยไม่ตั้งใจ เพราะลูกเข้าใจผิดคิดว่าพ่อเป็นขโมย สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องนี้ คือ วิธีการอธิบายเรื่องกรรมของผู้แต่ง โดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องการเจ็บป่วยกับการศัลยกรรม วิธีการดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมได้ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสารหรือสาระสำคัญที่ผู้แต่งต้องการสื่อมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

“ทำบาปคือทำไม่ดี อะไรที่มาดีจะดีไปไม่ได้ ลูกทำบาปครั้งนี้ คงจะเป็นกรรมต่อไป คือจะต้องรับผลชั่วที่ผู้อื่นทำโดยไม่มีเจตนา เหมือนคนที่ไม่ได้เจ็บไข้เลย แต่ไปผ้าตัดเสริมดั้งจมูกแล้วแพ้ยา” (หลวงเมือง,2548)

อนึ่ง ผู้แต่งได้กล่าวถึงนรก-สวรรค์ โดยมีวิธีการนำเรื่อง หรือกลวิธีการเล่าเรื่องที่น่าสนใจ กล่าวคือผู้แต่งนำเรื่องนิดกลับมาเกิดใหม่ โดยประเด็นการกลับมาเกิดใหม่เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมสนใจ รวมทั้งตัวละครในเรื่องด้วย จากนั้น ผู้แต่งจึงส่งสารเรื่องนรก สวรรค์ บาป ดังตัวอย่าง

“ข้าพเจ้าก้มลงไปใกล้ ตอน ตอนนั้นลื้อไป ที่นั่นมาหรือนิด

เปล่า อ๊ัวไม่ได้ตกนรก เขาพาไปเที่ยวเดี๋ยวเดียว แม้เสียงจะแผ่วเบาก็ยังยิ้มให้ข้าพเจ้า และตั้งอกตั้งใจพูดอย่างจริงจังว่า

มีคนที่นั่นใครก็ไม่รู้ฝากให้อ๊ัวช่วยบอกลื้อให้ได้ว่า ไอ้ (ชื่อข้าพเจ้า) เอ็งอย่าทำบาปนะ นรกมีจริงนะโว้ย(หลวงเมือง,2548)

กระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์ เป็นสิ่งที่หลวงเมืองประกอบสร้างเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนทรรศน์อย่างอื่นๆ โดยกระบวนทรรศน์ที่ปรากฏชัดจนในเรื่องทางของอร เรื่องนี้อรใช้ไสยศาสตร์ในลักษณะที่เรียกว่า เดรัจฉานวิชา (Black Magic) คือ อรให้ผู้อื่นใช้เวทย์มนตร์ให้ประชุมกลับมาหาอร โดยที่อรและผู้ที่ประกอบพิธีกรรมดังกล่าวไม่รู้ว่าประชุมเสียชีวิตแล้ว จากนั้นประชุมกลับมาหาอร แต่ประชุมก็พาอรกลับไปยังโลกของผีด้วย กระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์ที่ผู้แต่งกล่าวถึงแสดงให้เห็นว่า การทำร้ายผู้อื่นด้วยไสยศาสตร์ มิได้เป็นประโยชน์ต่อผู้ใด แต่ทำให้เกิดโทษต่อผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ

กระบวนทรรศน์ทางวิทยาศาสตร์ เป็นช่วงที่ไทยเริ่มเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ เมื่อสังคมได้รับการศึกษาชรูปแบบตะวันตก นั่นจคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษาดังกล่าวมีฐานความคิดว่าหลักเหตุผล การทดลอง หรือการพิสูจน์ เมื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมิได้พิจารณาความหมายและคุณค่าที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ ด้วยเหตุที่เมื่อฐานความคิดดังกล่าวเข้ามาจับกับเรื่องผีจึงเป็นไปในลักษณะ “ถ้าผีมีจริงต้องพิสูจน์ได้ แต่พิสูจน์ไม่ได้ ผีจึงไม่มีจริง” (เสรี พงศ์พิศ,2548)

รวมเรื่องสั้นอยู่กับผีมีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่ตัวละครไม่เชื่อว่าผีมีจริงจึงพิสูจน์ เมื่อพิสูจน์ตัวละครก็เห็นผี จึงเชื่อว่าผีมีจริง พบในเรื่องวุฒิภาวะ บ้านร้าง อยู่คนเดียว ผู้ประสานงาน เป็นที่น่า

สังเกตว่า เรื่องแรกตัวละครเป็นเด็กผู้ชายที่ต้องการทดสอบว่าผีมีจริงหรือไม่ ส่วนสามเรื่องหลังตัวละครเป็นชายหนุ่ม

ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนทรรศน์ผี พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนทรรศน์ผี พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่ผู้แต่งประกอบสร้างขึ้น ผู้แต่งให้น้ำหนักความสำคัญแก่กระบวนทรรศน์พุทธศาสนาเป็นลำดับแรก ส่วนลำดับที่สองคือ กระบวนทรรศน์ผี ลำดับที่สามคือ กระบวนทรรศน์วิทยาศาสตร์ และลำดับสุดท้ายคือ กระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์ ผู้แต่งให้ความหมายว่ากระบวนทรรศน์พุทธศาสนาว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำมาอธิบายโลกของผีได้ กล่าวคือ ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าพุทธศาสนาให้คำอธิบาย “ผี” มีสาระสำคัญดังนี้ จิตวิญญาณของมนุษย์ที่ออกจากร่างกาย แม้ว่าจิตวิญญาณนั้นจะออกไปชั่วขณะ หรือถาวรก็ตาม เมื่อเป็นผีก็ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร และพุทธศาสนาให้คำอธิบายเรื่องการเกิดไว้ว่า การเกิดไปเป็นตามกรรมของแต่ละบุคคล ส่วนการตายเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน มนุษย์กำหนดรูปแบบการตายไม่ได้

อนึ่ง กระบวนทรรศน์ผีนั้น ผู้แต่งให้ความหมายว่า มนุษย์มีความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกับผีได้ โดยไม่รุกรานซึ่งกันและกัน กระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์นั้น ผู้แต่งแสดงท่าทีว่ามีความสัมพันธ์กับกระบวนทรรศน์ทั้งสามว่า เป็นสิ่งชั่วร้าย ไม่ควรนำมาปฏิบัติ ในกรณีไสยศาสตร์ที่ให้โทษบต่อคนและผี ส่วนกระบวนทรรศน์วิทยาศาสตร์ ผู้แต่งแสดงท่าทีว่า ควรนำหลักเหตุผลมาพินิจพิเคราะห์ กระบวนทรรศน์ผี พุทธศาสนา ไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพราะทุกสิ่งมีเหตุผล ซึ่งผู้แต่งเน้นว่ากระบวนทรรศน์ต่างๆนั้นมีความหมาย และมีคุณค่าของการดำรงอยู่ ดังที่ สุวรรณา สถาอนันต์ และเนื่องน้อย บุญยเนตร (2542) กล่าวว่า “ความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่คู่กับสังคมไทย แม้ว่ากระบวนทรรศน์ใหม่จะเข้ามานานแล้ว จนกลายเป็นกระแสหลักของสังคม ระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคมปัจจุบันตั้งอยู่บนกระบวนทรรศน์นี้ แต่ทัศนะของคนไทยต่อความเป็นจริงของชีวิตก็หาได้เปลี่ยนไปทั้งหมดไม่ ในหลายมิติ สังคมสมัยใหม่ไม่สามารถให้คำตอบใหม่แทนคำตอบเดิมได้ กระบวนทรรศน์เดิมและกระบวนทรรศน์ใหม่จึงผสมผสาน หรืออยู่ร่วมกันได้ ดังที่ ผี-พราหมณ์-พุทธ ก็อยู่ร่วมกันมานานแล้ว จึงไม่เป็นเรื่องแปลกสำหรับคนไทยจำนวนมากที่จะเพิ่มวิทยาศาสตร์ เข้าไปเป็นองค์ประกอบที่สี่ในวิธีคิด วิธีให้คุณค่าและวิธีการปฏิบัติ”

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งให้น้ำหนักกระบวนทรรศน์พุทธศาสนาเป็นสำคัญ หรือเป็นแม่บทใหญ่ในคำอธิบายเรื่องผี กระบวนทรรศน์อื่นๆอธิบายไปตามกรอบพุทธศาสนาจะให้คำตอบได้ และการผสมผสานระหว่างกระบวนทรรศน์ต่างๆ นั้น เน้นให้เกิดความสันติทั้งในโลกมนุษย์ และโลกของผี

7.บทสรุป

การให้ความหมาย การจำแนกประเภทของผี และบริบททางสังคมวัฒนธรรม เช่น ความคิดความเชื่อในหล่อหลอมในกระบวนทรรศน์ผี พุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีการให้น้ำหนัก การให้คุณค่า วิธีการปฏิบัติ อธิบายด้วยกระบวนทรรศน์พุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ ซึ่งผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า ผู้แต่งต้องการกระแสวาทกรรมของตนให้เป็นวาทกรรมกระแสหลัก ทั้งนี้ วาท

กรรมผีกระแสหลัก คือกระบวนทรรศน์ไสยศาสตร์ หรือการใช้ผีเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าแห่งตน อาจเป็นเพราะความทันสมัยสังคมเมืองและความก้าวไกลทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีไม่สามารถให้คำตอบกับมนุษย์ได้ หรือหาทางออกให้กับปัญหาของมนุษยืในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนกระบวนทรรศน์อื่นๆ ผู้แต่งนำมาประยุกต์ได้เท่าที่กรอบพุทธศาสนาจะเอื้อต่อการอธิบาย นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทหน้าที่ และเพศสถานะเป็นไปในทิศทาง อันเนื่องมาจากโลกมนุษย์ ส่วนบทวิพากษ์ผี และบทวิพากษ์มนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า หลวงเมืองเน้นย้ำมนุษย์พึงมีอำนาจเหนือผี ไม่ควรอยู่ใต้อำนาจผี และประการสำคัญมนุษย์ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือผี หากมนุษย์ขาดองค์ประกอบดังกล่าว มนุษย์ก็ไม่แตกต่างอะไรกับผีร้าย หรืออาจกล่าวได้ว่าหลวงเมืองซ่อนนัยยะว่าผีนั้นมีสถานะด้อยกว่ามนุษย์

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา รักษมณี และคณะ. 2550. **ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2545. **เชิงอรรถวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มติชน.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น.** กรุงเทพฯ : วิภาษา.

สุวรรณา สถาอนันต์ และเนื่องน้อย. 2542. **คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. **ปรัชญาชีวิตคิดนอกกรอบ**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

เสฐียรโกเศศ. 2515. **เมืองสวรรค์ และผีสาง เทวดา.** กรุงเทพฯ :บรรณาการ.

หลวงเมือง. 2515. **อยู่กับผี.** กรุงเทพฯ : มติชน.

วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)
An Analytical Study of MeditationTeaching of Phrarajasaṁvarañāña (PuthThāniyo)

พระมหาเข็มทอง ตนฺติปาโล[1]
สมชาย หานนท์[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ประเด็นจากการสอนสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไปซึ่งการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัยว่า สมาธิหมายถึงการมีจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในทางกุศลมีปัญญารู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงที่ควรคู่แก่การใช้งานสมาธิมี3ระดับคือขณิกสมาธิเป็นสมาธิขั้นต้นสำหรับบุคคลทำงานปกติทั่วไปอุปจารสมาธิสมาธิสามารถระงับนิวรณ์5ได้ และอัปปนาสมาธิเป็นสมาธิระดับสูงสุดการสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) มี2แบบคือสมถภาวนาเป็นการฝึกจิตให้สงบจนตั้งมั่นเป็นสมาธิและวิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีปฏิบัติในการฝึกฝนทางปัญญาเพื่อเกิดความรู้แจ้งในรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์การปฏิบัติสมาธิ เป็นวิธีการที่จะขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เข้มแข็งและเหมาะแก่การงานทุกอย่าง เป้าหมายของการฝึกสมาธิพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) มี 2 ประการคือเป้าหมายหลักหรือเป้าหมายสูงสุดของการฝึกสมาธิคือความหลุดพ้นโดยเจโตวิมุตติ(หลุดพ้นทางจิต) และปัญญาวิมุตติ(หลุดพ้นด้านปัญญา) โดยที่เจโตวิมุตติเป็นผลจากสมถะภาวนา และปัญญาวิมุตติเป็นผลจากวิปัสสนาภาวนา ส่วนเป้าหมายรองที่ให้ความสำคัญในเรื่อง คือ การนำสมาธิไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆในชีวิตประจำวันเช่นพัฒนาด้านจิตใจสุขภาพกาย พฤติกรรมและเสริมสร้างด้านปัญญาให้รู้เท่าทัน

คำสำคัญ : การสอนสมาธิ, พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย).

Abstract

This article aim was to study the meditation teaching of Phrarajasaṁvarañāña (PuthThāniyo) by implementing an analysis, and give the way of practicing. This research was qualitative research made from the study of all collected documentaries. A result of this study was found that Samadhi means mind concentrating on one wholesome emotion with wisdom to understand things as they really are. This concentration was proper to be used at work. Samadhi was divided into three levels. The first was momentary concentration (*Khanika-samādhi*), a basic concentration as seen in common men for their life to do work. The second was

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาสงฆ์เลย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาสงฆ์เลย

neighborhood concentration (*upacara-samādhi*), higher concentration to cease five hindrances. The third was attainment concentration (*appana-samādhi*), the highest concentration. The developing of concentration covered two types: concentration Development (*samatha-bhāvanā*) to make mind peaceful and concentrated and Insight Development (*vipassana-bhāvanā*) to grow wisdom to learn a form and mind as Three Characteristics. Thus, to develop concentration was a way to train human mind. The goal of his developing meditation to applied in daily life. The first was the major or highest purpose of developing concentration, i.e. freedom including: Mental freedom (*ceto-vimutti*), and Freedom by wisdom (*paññā-vimutti*). The first came from practicing Samatha and the second came from practicing Vipassanā. The other purpose of developing concentration stressed on using the concentration to develop various aspects in the daily life. There was the daily use of concentration in manyaspects : mental development, development of a body, behavior, wisdom, and societies.

Keywords: meditation teaching, Phrarajasaṁvarañāña (PuthThāniyo).

1.บทนำ

“สมาธิ” เป็นคำเรียกกันติดปากมาแต่เดิม (พระพุทธโฆสะเถระ, 2548) แม้ในครั้งพุทธกาลเอง พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสแสดงไว้หลายแห่ง ทั้งในแง่ของหลักการ วิธีการ และผลที่ได้จากสมาธิ เพื่อให้เหล่าพระสาวก พุทธบริษัทในครั้งนั้น ได้นำไปใช้อย่างถูกต้องที่เรียกว่าจิตมี “สัมมาสมาธิ” เพื่อใช้เป็นแนวทางก่อนเข้าสู่ภาคปฏิบัติจริงต่อไป เบื้องต้นควรรู้ถึงความหมายของสมาธิ ระดับของสมาธิ ศัตรูของสมาธิ ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (มองอย่างทั่วไป) ความมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (สรุปตามประเภทของสมาธิภาวนา) วามมุ่งหมายและประโยชน์ของสมาธิ (ในแง่ช่วยป้องกันความไขว้เขว) วิธีเจริญสมาธิ 1) การเจริญสมาธิแบบธรรมดาพาไปเอง 2) การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท 3) การเจริญสมาธิอย่างสามัญ/สมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ) การเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) นอกจากนั้นแล้ว “สมาธิ” ยังเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของคนเราได้เป็นอย่างดี คือ คนฝึกทำสมาธิ จะทำงานได้ดีกว่าคนปกติทั่วไปที่ไม่เคยฝึกเลย โดยสมาธิทำให้จิตใจผ่องใสประกอบกิจการงานได้ราบรื่นและคิดอะไรก็รวดเร็วทะลุปรุโปร่ง เพราะว่าระดับจิตใจได้ถูกฝึกมาให้มีความนิ่งจากการเป็นสมาธิ ย่อมมีพลังกว่าระดับจิตใจที่ไม่มีสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจะคิดทำอะไรย่อมทำได้ดีและได้เร็วกว่าปกติ (เจริญ ช่วงชิต,2558) ตามหลักการในพระพุทธศาสนา สมาธิอาศัยจิตอยู่และทำให้จิตตั้งมั่นไม่ซัดส่าย เพราะธรรมชาติของจิตไม่นิ่ง เมื่อสมาธิเกิดขึ้นเท่านั้น จิตจึงจะสงบ แต่การที่จะให้สมาธิเกิดก็ต้องมีการฝึกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนจิตตั้งมั่นแนบแน่นสนิทอยู่ในอารมณ์เดียว หรือความมีอารมณ์เป็นอันเดียว ความตั้งมั่นหรือความแน่วแน่ของจิตนี้ที่เรียกว่า “สมาธิ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/33-34/35)

ในปัจจุบัน การสอนสมาธิ พบว่า มีปัญหาที่ซับซ้อนมากกันเกิดจากกระบวนการฝึกสมาธิที่ไม่ชัดเจนของพุทธบริษัทโดยเฉพาะในด้านสมถะภาวนา เช่น เมื่อจิตเป็นสมาธิจะรู้ได้อย่างไรว่าอยู่ในระดับใด ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิ ใครควรจะให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้องและเป็นสัมมาสมาธิ และจะดำเนินการทางจิตสิกขาโดยวิธีการอย่างไร เป็นต้น เพราะถ้าผู้ฝึกสมถะภาวนาฝึกผิดทางก็จะตกเป็นเครื่องมือของมิจฉาสมาธิและนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งเป็นโทษต่อตนและคนอื่น จนกลายเป็นสอนสมาธิแบบผิดๆ ทำให้

พระพุทธศาสนากลายเป็นสำนักต่างๆ มากมายในปัจจุบัน เพราะสอนไม่ตรงกับหลักในพระไตรปิฎกและไม่เคยปฏิบัติได้จริงนั้นเอง ซึ่งเป็นภัยมากในด้านของปฏิปัตติสัทธรรมที่อาจจะเสื่อมไปได้ เนื่องจากผู้ปฏิบัติมีจิตคลาดเคลื่อนจากหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และผลคือปฏิเวธสัทธรรมจะเกิดได้อย่างไร

พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอีกรูปหนึ่งที่มุ่งสอนสมาธิแก่พุทธบริษัททั้งฝ่าย โดยมีหลักการสอนสมาธิตามลำดับ ดังนี้ 1) ให้ผู้ปฏิบัติสมาธิเจริญหรือกำหนดจิตในวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อทำให้จิตมีสมาธิ เช่น จะกำหนดลมหายใจเข้าว่า “พุท” และลมหายใจออกว่า “โธ” ก็ได้ หรือจะกำหนดวิธีการอื่นๆ แทนก็ได้เช่นกัน เช่น จะกำหนดท้องพอง-ยุบ ก็ได้ 2) ให้แบ่งจิตออกเป็น 2 ภาค คือ จิตที่บริกรรมดวงหนึ่งและจิตที่คอยรู้หรือจิตผู้รู้อีกดวงหนึ่ง 3) ให้กำหนดจิตพร้อมกับคำบริกรรมจนกว่าจิตจะสงบเป็นสมาธิรวมลงเป็นอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ แม้เพียงครู่หนึ่งก็ยังดี 4) หากจิตเผลอสติไปจากคำบริกรรม เช่น นึกถึงความปวดของขา แขน เป็นต้น ก็ให้รีบใช้สตินำเอาจิตกลับคืนมาสู่คำบริกรรมอีก ทำไปเรื่อยๆ อย่างนี้ จนกว่าจิตจะสงบระงับจากนิวรณ์ธรรม 5 มีความรัก ความชัง เป็นต้น 5) เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิขั้นใดขั้นหนึ่งดังกล่าวแล้ว (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย 014 จิตเพ่งจิต, 2560) ก็ให้ผู้ปฏิบัติยกจิตที่สงบนั้นขึ้นสู่การพิจารณาไตรลักษณ์ 3 คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์หรือทนได้ยาก และอนัตตา ความไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ทั้งนี้ ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ จิตของผู้ปฏิบัติจะเข้าสู่วิปัสสนาภาวนาได้โดยอัตโนมัติ หากปฏิบัติจนเกิดวสีความชำนาญต่อเนื่อง (พระราชสังวรญาณ, 2554)

ด้วยเหตุนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิตามแนวทางปฏิบัติของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีแบบอย่างในการปฏิบัติตรงหลักมากที่สุดในด้านการสอนสมาธิในยุคร่วมสมัยปัจจุบัน แม้ว่าท่านจะละสังขารไปแล้วก็ตาม แต่การสอนสมาธิยังคงปรากฏชัดเจนให้ประจักษ์มาจนทุกวันนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและปฏิบัติในด้านจิตสิกขาหรือสมถะภาวนาสืบต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาการสอนสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดังต่อไปนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงเรื่องการสอนสมาธิในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เนื้อหาบางส่วนที่เป็นรายละเอียด นำข้อมูลมาจาก หนังสือ เอกสารและงานวิจัยเชิงวิชาการที่ เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย อันเป็นข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

3.2 ศึกษาวิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)

3.3 การนำเสนอข้อมูล ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้นั้น มานำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งต่อไป

4. ผลการศึกษา

4.1 ความหมายสมาธิ การทำสมาธิ ก็คือ การทำจิตของตนเองให้เกิดความสงบมั่นโดยประเมินจากการนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมที่ใช้สงบจากหนึ่งชั่วโมงจนถึงสามชั่วโมง ว่าจิตสามารถตั้งมั่นอยู่ได้นานหรือไม่เพียงใด ใน 3 ระดับ คือ จิตตั้งมั่นนิดหน่อย (ขณิกสมาธิ) จิตตั้งมั่นปานกลางเกือบถึงสงบเงียบ (อุปจารสมาธิ) และจิตตั้งมั่นขั้นสูงสุดคือสงบระงับกายสังขารได้อย่างไม่รู้สึกเจ็บปวดในส่วนต่างๆ เช่น หายปวดขา เบาตัวเบากายเบาใจ โล่ง เย็น แทบไม่ได้ยินเสียงจากภายนอกใดๆ เลย แม้จะมีเสียงดังอยู่ก็ตาม (อัปปนาสมาธิ) และสามารถที่จะข่มนิวรณ์ธรรม 5 มีกามฉันท์ ความพอใจในกามคุณได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2551) ในขณะเดียวกันจิตของผู้ทำสมาธิ จะต้องไม่สัดส่ายไปมาทางโน้นทางนี้ แต่จิตมีพลังอันเดียวจดจ้องอยู่กับวัตถุหรือเรื่องที่ผู้ฝึกมอบหมายงานให้จิตรับไปทำ กล่าวคือ จิตมีความเป็นเอกัคคตารมณ์ที่แน่วแน่ ดิ่งลงสู่ฐานของสมาธิที่ชัดเจนไม่คลอนแคลนไป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) 2555) นอกจากนั้น สมาธิยังหมายไปถึงการพักผ่อนทางจิตและทางร่างกายอีกด้วย เพราะจิตไม่เคยพักผ่อนเลย จึงต้องฝึกให้คนเราทำสมาธิกันบ้างและหลังจากทำสมาธิแล้ว ก็จะต้องนำไปใช้ทางปัญญาเสริมอีกชั้นหนึ่ง (พุทธทาสภิกขุ, 2545) สมาธิยังมีนัยอีก 3 อย่าง คือ จิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ และควรแก่การงาน จึงจะเรียกว่าเป็นสมาธิที่ถูกต้อง (พุทธทาสภิกขุ, 2532)

4.2 ประเภทของสมาธิ ประเภทของสมาธิในอรรถกถา แบ่งเป็น 3 คือ 1) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (momentary concentration) เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา 2) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ (access concentration) เป็นสมาธิขั้นระงับนิวรณ์ได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน (สมาธิในบุพภาคแห่งอัปปนาสมาธิ) 3) อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท (attainment concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ สมาธิอย่างที่ 2 และ 3 มีกล่าวถึงบ่อยๆ ในคำอธิบายเกี่ยวกับการเจริญกรรมฐาน และมีที่กำหนดค่อนข้างชัดเจน คือ อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเมื่อจิตตั้งมั่นโดยละนิวรณ์ทั้ง 5 ได้ (ปฏิสำ.อ. (บาลี) 221) เป็นสมาธิจวนเจียนจะแน่วแน่โดยสมบูรณ์ ใกล้จะถึงฌานอุปจารสมาธินั่นแหละ เป็นเมื่อชำนิชำนาญ คุ้นดีแล้ว ก็จะแน่วแน่ กลายเป็น อัปปนาสมาธิ เป็นองค์แห่งฌานต่อไปแต่สมาธิอย่างแรก คือ ขณิกสมาธิ ดูเหมือนจะไม่มีเครื่องกำหนดหมายที่ชัดเจน จึงน่าจะพิจารณาพอให้เห็นเค้ารูปว่า แค่ไหนเพียงไร (วิสุทฺธิ. (บาลี) 1/107; 160, 175,187)

4.3 ปฏิปักษ์/ศัตรูของสมาธิ ปฏิปักษ์หรือศัตรูของสมาธิ เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดเสีย จึงจะเกิดสมาธิได้ หรือจะพูดว่า เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดเสียด้วยสมาธิ ก็ได้ สิ่งเหล่านี้มีชื่อเฉพาะเรียกว่า “นิวรณ์” ซึ่ง แปลว่า เครื่องกีดกั้น เครื่องขัดขวาง แปลเอาความตามหลักวิชาว่า สิ่งที่กีดกั้นการทำงานของจิตสิ่งที่ขัดขวางความดีงามของจิต สิ่งที่ทอนกำลังปัญญา หรือแสดงความหมายให้เป็นวิชาการยิ่งขึ้นว่า สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในกุศลธรรม ธรรมฝ่ายชั่วที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี หรืออกุศลธรรมที่ทำจิตให้เศร้าหมอง และทำปัญญาให้อ่อนกำลังคำอธิบายลักษณะของนิวรณ์ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการเหล่านี้ เป็นเครื่องปิดกั้น (กุศลธรรม) เป็นเครื่องห้าม (ความเจริญงอกงาม) ขึ้นกดทับจิตไว้ ทำปัญญาให้อ่อนกำลัง” (สำ.ม. (บาลี) 19/499/135) “...เป็นอุปกิเลสแห่งจิต (สนิมใจ หรือสิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง) ทำปัญญาให้อ่อนกำลัง” “ธรรม 5 ประการเหล่านี้ เป็น

นิวรณ์ ทำให้มืดบอด ทำให้ไร้จักษุ ทำให้ไม่มีญาณ (สร้างความไม่รู้) ทำให้ปัญญาดับ ส่งเสริมความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน” (สำ.ม. (บาลี) 19/490/133)

4.4 ผลของจิตที่เป็นสมาธิ เมื่อกล่าวถึงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ก็จะมุ่งกล่าวไปถึง “อธิจิตตสิกขา” คือ การฝึกปรือเพื่อเสริมสร้างคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ดังนั้น สมาธิ ซึ่งเป็นเป้าหมายของอธิ-
จิตตสิกขา จึงหมายถึง ภาวะจิตที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพดีที่สุดจิตที่เป็นสมาธิ หรือมีคุณภาพดี มีสมรรถภาพสูงนั้น มีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ 1) แข็งแรง มีพลังมาก ท่านเปรียบไว้ว่า เหมือนกระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทางเดียวย่อมมีกำลังแรงกว่าน้ำที่ถูกปล่อยให้ไหลพร่ากระจายออกไป 2) ราบเรียบ สงบซึ้ง เหมือนสระ หรือบึงน้ำใหญ่ ที่มีน้ำนิ่ง ไม่มีลมพัดต้อง ไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อมไม่พลิ้ว ไม่สั่นไหว 3) ใส กระจ่าง มองเห็นอะไรๆ ได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่เป็นริ้วคลื่น และฝุ่นละอองที่มี ก็ตกตะกอนนอนก้นหมด 4) นุ่มนวล แคล่วคล่อง ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่น ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

4.5 ประโยชน์ของสมาธิตามวัตถุประสงค์ การเจริญสมาธิ มีรูปแบบการฝึกสมาธิต่างๆ จำแนกตามวัตถุประสงค์ มี 4 ข้อ ดังนี้ 1) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อทิฏฐธรรมสุขวิหาร (คือเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เช่น ใช้เป็นเครื่องพักผ่อนจิต หาความสุขยามว่าง เป็นต้น 2) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อการได้ญาณทัสสนะ 3) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะ 4) สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่ออาสวักขยะ คือความสิ้นอาสวะ (องฺ.จตุกฺก.(บาลี) 21/41/57) ประโยชน์ที่เป็นความมุ่งหมายแท้จริงของสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนา คือ เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด อันได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลส และทุกข์ทั้งปวง คือ ประโยชน์ที่ตรงแท้ของข้อนี้ คือ การเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งสภาวธรรมตามความเป็นจริง เรียกตามศัพท์ว่าเป็นบาทแห่งวิปัสสนา หรือทำให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ ดังได้กล่าวแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่วิชชาและวิมุตติในที่สุด และประโยชน์ที่รองลงมาในแนวเดียวกันนี้ แม้จะไม่ถือว่าเป็นจุดหมายที่แท้จริง คือ การบรรลุภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว ที่เรียกว่าเจโตวิมุตติประเภทยังไม่เด็ดขาด กล่าวคือ หลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจพลังจิต โดยเฉพาะด้วยกำลังของฌาน กิเลสถูกกำลังสมาธิ กด ข่ม หรือทับไว้ตลอดเวลาที่อยู่ในสมาธินั้น เรียกเป็นศัพท์ว่า วิกขัมภนวิมุตติ

4.6 ประโยชน์ของสมาธิด้านอภิญญา ข้อนี้เป็นเรื่องของผลสำเร็จอย่างสูงในทางจิตหรือเรียกสั้นๆ ว่า ประโยชน์ในด้านอภิญญา ได้แก่การใช้สมาธิระดับฌานสมาบัติเป็นฐาน ทำให้เกิดฤทธิ์ และอภิญญาขั้นโลกีย์อย่างอื่นๆ คือ หูทิพย์ ตาทิพย์ ทายใจคนอื่นได้ ระลึกชาติได้ (Noel Sheehy, 2002)

4.7 ประโยชน์ในของสมาธิด้านสุขภาพจิต/การพัฒนาบุคลิกภาพ ตัวอย่างในข้อนี้ เช่น ทำให้เป็นผู้มีจิตใจ และมีบุคลิกลักษณะ ที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง (คนมีนิวรณ์ มีลักษณะตรงข้าม เช่น อ่อนไหว ติดใจหลงใหลง่าย หรือหยาบ กระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงิด วู่วาม วุ่นวาย จุ้นจ้าน สอดแส่ ลุกลี้ลุกลน หรือหงอยเหงา เศร้าซึม หรือขี้หวาด ขี้ระแวง ลังเล) สมาธิเตรียมจิตให้อยู่ในสภาพร้อม และง่ายแก่การ

ปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ และเสริมสร้างนิสัยที่ดี รู้จักทำใจให้สงบ และสะกดยั้งผ่อนเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต ประโยชน์ข้อนี้จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ในเมื่อใช้จิตที่มีสมาธินั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.
ปยุตฺโต), 2555)

4.8 ประโยชน์ของสมาธิในชีวิตประจำวัน มี 3 ด้าน คือ 1) ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลายหายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย ยั้งหยุดจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสบาย และมีความสุข เช่น บางท่านทำอานาปานสติ (กำหนดลมหายใจเข้าออก) ในเวลาที่จำเป็นต้องรอคอย และไม่มีอะไรที่จะทำ เหมือนดังเวลานั่งติดในรถประจำทาง หรือปฏิบัติสลับแทรกในเวลาทำงานใช้สมองหนัก ประโยชน์ข้อนี้ อย่างสมบูรณ์แบบ ได้แก่ ฌานสมาบัติ ที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายใช้เป็นที่พักผ่อนกายใจ เป็นอยู่อย่างสุขสบายในโอกาสว่างจากการบำเพ็ญกิจ ซึ่งมีคำเรียกเฉพาะว่าเพื่อเป็นทิฏฐธรรมสุขวิหาร 2) เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลื่อนลอยเสีย ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานก็เป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะเมื่อมีสมาธิ ก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย ดังที่ท่านเรียกว่าจิตเป็นกัมมนียะ หรือกรรมนีย์ แปลว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน ยิ่งได้ประโยชน์ในข้อ มาช่วยเสริม ก็ยิ่งได้ผลดีมากยิ่งขึ้นไปอีก 3) ช่วยเสริมสุขภาพกาย และใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายกับจิตใจอาศัยกัน และมีอิทธิพลต่อกัน ปุถุชนทั่วไป เมื่อกายไม่สบาย จิตใจก็พลอยอ่อนแอ เศร้าหมองขุ่นมัว ครั้นเสียใจ ไม่มีกำลังใจ ก็ยิ่งซ้ำให้ โรคทางกายนั้นทรุดหนักลงไปอีก แม้ในเวลาที่ร่างกายเป็นปกติ พอประสบเรื่องราวให้เศร้าเสียใจรุนแรง ก็ล้มป่วยเจ็บไข้ไปได้ ส่วนผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ (โดยเฉพาะท่านที่มีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระแล้ว) เมื่อเจ็บป่วยกาย ก็ไม่สบายอยู่แค่กายเท่านั้น จิตใจไม่พลอยป่วยไปด้วย ยิ่งกว่านั้น กลับใช้ใจที่สบาย มีกำลังจิตเข้มแข็งนั้น หันกลับมาส่งอิทธิพลบรรเทา หรือผ่อนเบาโรคทางกายได้อีกด้วย อาจทำให้โรคหายง่ายและไวขึ้น หรือแม้แต่ใช้กำลังสมาธิระงับทุกขเวทนาทางกายไว้ก็ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์
(ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

4.9 ประเภทของการสอนสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท การปฏิบัติสมถะกรรมฐานที่จะให้เกิดสมาธินั้น มีอยู่ วิธีการหลักด้วยกัน คือ แบบธรรมดาหรือธรรมชาติพาไป แบบอิทธิบาท 4 แบบฝึกสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ และการฝึกสมาธิแบบมีแบบแผนที่ชัดเจน ดังนี้

4.9.1 การสอนสมาธิแบบธรรมดาพาไปเอง การเจริญสมาธิในข้อนี้ ก็คือ การปฏิบัติตามหลักการเกิดขึ้นของสมาธิในกระบวนธรรมที่เป็นไปเองตามธรรมดาของธรรมชาติ หรือธรรมดาพาไปโดยไม่ต้องคิดตั้งใจ ซึ่งมีพุทธพจน์แสดงไว้มากมายหลายแห่งสาระสำคัญของกระบวนธรรมนี้คือ กระทำสิ่งที่ดีงามอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เกิดปราโมทย์ขึ้น จากนั้นก็จะเกิดมีปีติซึ่งตามมาด้วยปัสสัทธิ ความสุข และสมาธิในที่สุด พูดเป็นคำไทยว่า เกิดความชื่นบานบันเทิงใจ จากนั้นก็จะเกิดความเอิบอิ่มใจ ร่างกายผ่อนคลายสงบ จิตใจสบายมีความสุข แล้วสมาธิก็เกิดขึ้นได้ เขียนให้ดูง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 841) ดังนี้

→ ปราโมทย์ → ปีติ→ ปัสสัทธิ สุข → สมาธิ

องค์ธรรมสำคัญที่จะเป็นบรรทัดฐาน หรือเป็นปัจจัยใกล้ชิดที่สุดให้สมาธิเกิดขึ้นได้ ก็คือ ความสุข ดังพุทธพจน์ที่ตรัสเป็นแบบไว้ว่า “สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ” แปลว่า ผู้มีสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ขอยกตัวอย่างความเต็มมาดูสักแห่งหนึ่ง “(เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม) ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อมีใจปีติกายย่อมผ่อนคลายสงบ ผู้มีกายผ่อนคลายสงบ ย่อมได้เสวยสุข ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น” (องฺ.ปญฺจก. (บาลี) 22/26/22) อย่างไรก็ตาม ว่าที่จริง การเจริญสมาธิในข้อนี้ ก็คือหลักทั่วไปของการฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นแกนกลางของวิธีฝึกทั่วไปถึงขั้นก่อนจะได้ฌานนั่นเอง

4.9.2 ประเภทของสมาธิแบบอิทธิบาท อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องของการทำสมาธิที่สำเร็จได้ ก็เพราะอาศัยอิทธิบาทเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิ สมาธิเกิดจากอิทธิบาทข้อใด ก็มีชื่อเรียกตามอิทธิบาทข้อนั้น โดยนัยนี้ จึงมีสมาธิ 4 ข้อ 1) ฉันทสมาธิ สมาธิที่เกิดจากฉันทะ หรือสมาธิที่มีฉันทะเป็นใหญ่ 2) วิริยสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิริยะ หรือสมาธิที่มีวิริยะเป็นใหญ่ 3) จิตตสมาธิ สมาธิที่เกิดจากจิตตะ หรือสมาธิที่มีจิตตะเป็นใหญ่ 4) วีมังสาสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิมังสา หรือสมาธิที่มีวิมังสาเป็นใหญ่ (สํ.ม.(บาลี) 19/1150/343)

4.9.3 ประเภทของการสอนสมาธิแบบใช้สติเป็นตัวนำทาง การฝึกสมาธิด้วยอิทธิบาท 4 นั้น ในด้านชีวิตประจำวัน ใช้ได้กับงาน หรือการประกอบกิจต่างๆ เช่น การเล่าเรียนและกิจกรรมทั้งหลาย โดยใช้ “สติ” เป็นที่พึ่งพำนักของใจในวิธีนี้ ใช้สติเริ่มต้นให้แล้ว พอรู้สึกว่าเข้าที หรืออย่างที่ใช้คำพูดแบบชาวบ้านว่าเข้าท่าเข้าทาง ฉันทะก็จะมาตามธรรมชาติเอง การฝึกสมาธิด้วยอาศัยสติเป็นหลัก แยกได้เป็น 2 วิธีใหญ่ ดังนี้ 1) การฝึกเพื่อใช้งานทางปัญญา หรือมุ่งประโยชน์ทางปัญญา ได้แก่ การใช้สตินำทางให้แก่ปัญญา หรือทำงานร่วมกับปัญญา โดยคอยจับอารมณ์ส่งเสนอให้ปัญญารู้ หรือพิจารณา ตามวิธีฝึกแบบนี้ สมาธิไม่ใช่ตัวเน้น แต่พลอยได้รับการฝึกไปด้วย พลอยเจริญไปด้วยเอง พร้อมกับที่พลอยช่วยส่งเสริมการใช้ปัญญาให้ได้ผลดียิ่งขึ้นด้วย การฝึกแบบนี้ ได้แก่วิธีการส่วนใหญ่ของสติปัฏฐาน 2) การฝึกเพื่อสร้างสมาธิล้วนๆ หรือมุ่งลึกลงไปในทางสมาธิเพียงด้านเดียว ได้แก่ การใช้สติคอยจับอารมณ์ไว้ ให้จิตอยู่กับอารมณ์นั้น ไม่คลาดจากกัน หรือตรึงจิตให้อยู่กับอารมณ์ที่กำลังกำหนดนั้นเรื่อยไป เป็นวิธีการที่เน้นสมาธิโดยตรง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

4.9.4 ประเภทของการสอนสมาธิอย่างเป็นแบบแผน หมายถึง วิธีฝึกอบรมเจริญสมาธิอย่างที่ได้ปฏิบัติสืบๆ กันมา ในประเพณีการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เป็นวิธีการที่ปฏิบัติกันอย่างเอาจริงเอาจัง เป็นงานเป็นการ โดยมุ่งฝึกจำเพาะแต่สมาธิแท้ๆ ภายในขอบเขตที่เป็นระดับโลกีย์ทั้งหมด ซึ่งกำหนดวางกันไว้เป็นรูปแบบ มีขั้นตอนที่ดำเนินไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมตัวเบื้องต้นก่อนฝึก วิธีเจริญกรรมฐานแต่ละอย่างๆ และความก้าวหน้าในการฝึก จนได้รับผลในขั้นต่างๆ ตลอดถึงฌานสมาบัติ และ
โลกิยอภิญญาทั้งหลาย วิธีเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผนนั้น สรุปความตามที่ท่านแสดงไว้ เป็นลำดับขั้นตอนใหญ่ได้ คือ เบื้องแรก เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ดี หรือชำระศีลให้หมดจดแล้วตัดปลิโพธ คือ ข้อติดข้องหรือเหตุกังวล 10 ข้อ เข้าหากัลยาณมิตร คือ ครูอาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะที่จะให้กรรมฐาน รับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน 40 อย่าง เช่น สมาธิที่ใช้อานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็น

ต้น ซึ่งเหมาะกับจริตของตน อย่างเช่น เข้าอยู่ในวัด ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ปฏิบัติ ซึ่งเหมาะแก่การเจริญสมาธิ ตัดปลิโพธ คือ ข้อกังวลเล็กน้อยเสียให้หมด แล้วก็ทำสมาธิภาวนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

4.10 วิเคราะห์การสอนสมาธิของพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) การสอนสมาธิพระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย) สรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) ใช้การสอนสมาธิอย่างมีรูปแบบ คือ ให้กำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในอานาปานสติบรรพ (ที.ม. (บาลี) 10/273–300/325–351) ผสมร่วมกับคำบริกรรมที่นำมาเอาบทพุทธคุณว่า “พุทโธ” มาใส่เข้าไปด้วยขณะกำหนดดูลมทั้งลมเข้าและลมออก คือ บริกรรมว่า “พุธ” ขณะกำหนดดูลมเข้า และบริกรรมว่า “โธ” กำหนดดูลมออก

(2) ให้บริกรรมไปอย่างนี้ ไปอย่างต่อเนื่อง ซ้ำๆ กันหลายร้อยครั้งพันครั้ง จนกระทั่งจิตสงบระงับจนเกิดระบบของสมาธิ ที่จิตไปเกาะเกี่ยวกับอารมณ์กรรมฐานนี้ จนชำนาญ ทำให้เกิดขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิตามลำดับ **ข้อควรสังเกตของผู้วิจัย** อารมณ์กรรมฐานที่นำฝึกสมาธิด้วยวิธีการประยุกต์ระหว่าง “อานาปานสติ” + คำบริกรรมว่า “พุท-โธ” นี้ เป็นการทำให้จิตสามารถดำเนินไปด้วย เพราะกรรมฐานอันเป็นฐานของจิตที่สามารถเข้าฌาน 4 ได้ มีอยู่ 22 อารมณ์ คือ กสิณ 10 อสุภะ 10 กายาคตาสติ 1 และอานาปานสติ 1 (วิสุทฺธิ. (บาลี) 1/150–217. และดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

(3) กรณีที่ผู้ฝึกทำสมาธิใหม่ๆ หากจิตไหลไปกับอารมณ์ต่างๆ ภายนอกบ้าง ภายในบ้าง ก็ให้ดึงเอาจิตไปจดจ่อกับการดูลมหายใจเข้า-ออกและ คำบริกรรมว่า “พุท-โธ” เหมือนกัน ทำซ้ำๆ ไปๆ มาๆ จนจิตอ่อนลงๆ และจะสงบไปเอง ทั้งนี้ อาจจะใช้เวลานานไปบ้าง บางรายก็อาจเป็นเดือน เป็นปี ก็มีเพราะจิตไม่ยอมทำตามที่ผู้ฝึกสมาธิอยากให้จิตทำนั้นเอง

(4) กรณีหากมีปรากฏการณ์ที่เกิดในขณะจิตสงบเป็นสมาธิระดับอุปจาร คือ จะเห็นนิมิตต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้าเสด็จมาเทศน์ให้ฟังบ้าง เทวดามาพูดคุยบ้าง เห็นนรก-สวรรค์บ้าง สิ่งที่เกิดขึ้นนี้มาสาเหตุมาจากการปรุงแต่งของจิตผู้ฝึกที่สั่งสมอารมณ์ไว้ในจิต บางครั้งก็เหมือนกับร่างกายผู้ฝึกสมาธิหายไปเลยไม่มีอะไรเลย แต่พอลืมตามาดู ก็ปกติดี ไม่ได้หายไปจริงๆ เหมือนในสมาธิ ฉะนั้น จึงต้องระวังให้มากที่สุด อย่าหลงทางของจิตที่คอยชักจูงไปในทางมิจฉาสมาธิอยู่เสมอๆ หากไม่ระวัง บางรายก็เสียสติไปเลยก็มีมาก เพราะเข้าใจว่าตนเป็นผู้วิเศษ เป็นพระอริยบุคคล ควรหมั่นตรวจสอบจิตอยู่เสมอกับครูอาจารย์ผู้ชำนาญเรื่องสมาธิภาวนา

(5) กรณีการตรวจสอบจิต ว่า จิตเป็นมิจฉาสมาธิหรือสัมมาสมาธิ ทำได้โดยง่าย กล่าวคือ หากจิตเกิดมิจฉาสมาธิในเวลาใด ก็จะความโลภแอบแฝงอยู่ ทำสิ่งใดไปก็หวังสิ่งตอบแทน เช่น หากจิตมีพลังรักษาโรคบางชนิดได้ ก็จะเรียกค่ารักษาพยาบาลโดยขาดเมตตา หากจะสร้างถาวรวัตถุให้บูชา ก็มีค่าครูไม่ได้แจกเป็นอามิสบูชา คือ ทำอะไรๆ ก็หวังลาภยศเงินทอง จึงทำให้ผู้ได้สมาธิและฌานเสื่อมไปในที่สุด ส่วนจิตหากเป็นสัมมาสมาธิ จะทำตรงกันข้าม แม้จะรักษาโรคบางชนิดได้ ก็ไม่เรียกร้องค่าตอบแทน แม้ทำวัตถุมงคลให้ประชาชนนำไประลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ก็ไม่ได้เรียกค่าบูชาใดๆ เลย เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง มิจฉาสมาธิ เป็นไปเพื่อทำลายผู้มีสมาธิและฌาน และเป็นไปเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นศาสนาผีบ้าง ร่างทรงบ้าง เทพเจ้าผู้มีฤทธิ์บ้าง ไม่ควรปฏิบัติเลย ส่วนสัมมาสมาธิ เป็นไปเพื่อความเจริญของตน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา และเป็นการใช้อภิญญา 5 เช่น มีฤทธิ์ หูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น ไปในทางสร้างสรรค์แก่ชาวโลก เป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ มากกว่าจะไปแสวงหาประโยชน์

(6) ควรนำสัมมาสมาธิในระดับอุปจารสมาธินี้ ไปเจริญวิปัสสนาต่อ กล่าวคือ เมื่อจิตสงบในระดับพอดีแล้วก็ยกจิตให้พิจารณาไตรลักษณ์อยู่ทุกๆ วัน คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน จิตก็จะถูกฝึกให้รับข้อมูลทางที่ถูกต้องแล้วปัญญาอันบริสุทธิ์ ก็จะเกิดขึ้นตามลำดับ เป็นการดำเนินจิตตามหลัก
จิตตานุปัสสนา คือ การเห็นจิตในจิตนั้นเอง (ม.มู.12/131–152/103–127.)

5. สรุป

สมาธิในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ในการฝึก 2 ประการ คือ ฝึกเพื่อให้การพักผ่อนทางจิตและทางร่างกาย เพราะเมื่อจิตสงบเป็นสมาธิในระดับขณิกะ อุปจารและอัปปนา ก็ล้วนให้คุณภาพต่างกันบ้างตามความเข้มข้นของจิตที่ฝึกปรืออย่างต่อเนื่อง ฝึกอยู่เสมอๆ ทุกๆ วัน อาจจะ 30 นาที- 3 ชั่วโมง/วัน ก็จะรักษาสภาพของสมาธิเอาไว้ได้ เนื่องจากพลังจิตอันเกิดจากสมาธินี้ เสื่อมได้เจริญได้เพราะมีนิวรณ์ธรรม คอยมากีดขวางอยู่เป็นคราวๆ ไป หากจิตอ่อนแอเวลาใดนิวรณ์ก็เข้าครอบงำจิตทันที หากจิตมีพลังมีสมาธิที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถจะข่มนิวรณ์ไว้ได้เป็นเวลานานๆ เหมือนกับคนไม่มีกิเลส ตัณหาใดๆ แต่ที่จริงเพียงการข่มไว้เท่านั้นด้วยกำลังสมาธิระดับอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ ส่วนประโยชน์ของสมาธิมีหลายด้าน เช่น เป็นการพักผ่อนทางจิตอย่างการเข้าฌานของพุทธองค์ เป็นการพักจิตให้เกิดมิติความคิดที่แปลกใหม่ เพราะหากคนเราหยุดพักจิตไว้เพียงเล็กน้อย ความคิดดีๆ สิ่งสร้างสรรค์ก็จะไหลออกมาจากระบบสมองและจิตอย่างน่าอัศจรรย์ นอกจากนั้น คนที่มีสมาธิดียังใช้สมาธิไปในหลายลักษณะในปัจจุบัน เช่น รักษาโรคบางชนิดได้ แก้ปัญหาตนและครอบครัวได้ แก้ปัญหาของสังคม โดยวิธีการต่างๆ แล้วแต่กุศโลบายที่ผู้ได้สมาธิระดับอภิญญานั้นจะไปใช้งานด้านสาธารณกุศล แต่ก็มีข้อควรระวังอย่างมากในการนำไปใช้ เพราะพระพุทธองค์เองก็ทรงใช้เฉพาะบุคคล เฉพาะเวลาเท่านั้น ไม่ใช่ทั่วกัน เนื่องจากหากผู้มีสมาธิระดับฌานที่ 4 นำผลสมาธิไปใช้ทั่วไปแล้ว คนก็จะหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่ใช่ตนเอง ซึ่งก็จะทำให้คนเราหวังพึ่งคนอื่นมากกว่าตนเอง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะมนุษย์เราควรพึ่งตนเองเป็นหลักเท่านั้น

6. ข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันประเทศไทย การสอนสมาธิของหลายสำนัก ไม่ว่าจะเป็นสำนัก พุท-โธ, สัมมาอะระหัง, อานาปานสติ 16 ขั้นของท่านพุทธทาสภิกขุ, ยุบหนอ-พองหนอ, ไหว-นิ่ง, และแบบกำหนดลมเฉยๆ ไม่มีคำบริกรรมอย่างเช่น ของสำนักท่านโคเอ็นก้า ก็ดี ล้วนมีจุดดีและจุดควรระวังทั้งสิ้น สำหรับผู้ฝึกหัดใหม่ๆ และขาดปัญญาไตร่ตรอง เพราะเป็นการฝึกสมาธิแบบประยุกต์ไปแล้ว (Applied Concentration) ทุกๆ สำนักและไม่ตรงกับพระไตรปิฎกเลยทีเดียว แต่อนุโลมใช้ได้ตามจริตนิสัยของผู้ฝึกและอาจารย์ผู้สอนสมาธิ ก็เป็นเพียงวิธีการฝึกเท่านั้น ส่วนผลที่ต้องการหรือเป้าหมาย คือ ความสงบแห่งจิตเท่านั้น แล้วนำผลความสงบไปใช้เป็นฐานของจิตในการพิจารณาวิปัสสนาภาวนาต่อไป หากเป็นเช่นนี้แล้ว ก็คงไม่ต้องมาถกเถียงกันว่าสำนักใดสอนตรงหรือไม่ และที่สำคัญ การสอนจะต้องมุ่งประโยชน์ต่อบุคคลและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ใช่เพื่อหวังสักการะหรือค่าตอบแทนอย่างโลกวิสัย หรือหวังเป็นผู้วิเศษแทนองค์ศาสดาเสียเอง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539) **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสะเถระ, (2548). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ 6. แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). กรุงเทพฯ : ธนาเพรส.

พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย), (2554). **ฐานิยปูชา 2554 - 80 ปี หลวงพ่อพุธ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มปพ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2551) **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

_____. (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.

_____. (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ : กองทุน ป.อ. ปยุตฺโต.

พุทธทาสภิกขุ, (2532). **วิธีระงับทุกข์**. เชียงใหม่ : พุทธนิคมจัดพิมพ์.

_____. (2554). **จิตตภาวนาสมาธิเพื่อการพัฒนาจิต.** กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือธรรม.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2551). **การปฏิบัติกรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

JchaiJane. “หลวงพ่อพุธ ฐานิโย 014 จิตเพ่งจิต”. 10 พฤศจิกายน 2012. https://www.youtube.com/watch?v=SKwrMMVoKTk. [26 มีนาคม 2560].

Noel Sheehy, Antony J. Chapman Wendy A. Conroy. **Biographical Dictionary of Psychology**. Taylor & Francis, 2002 : p. 409.

ศึกษาวิเคราะห์ปฐมวิญญาณปฐมกายและปฐมกำเนิด
An Analysis of the Frist Consciousness, First Physicality and First Birth of Life

ผศ.พิเศษ พ.อ.ดร.เกื้อ ชัยภูมิ[1]

บทคัดย่อ

สิ่งมีชีวิต ประกอบด้วยกายและจิต หากจะถามว่า บรรดากายและจิต ๒ อย่างนี้ อะไรเกิดก่อนกัน ตอบว่า จิตเกิดก่อนกาย ตามบาลีว่า นามรูป[2]นาม พระพุทธองค์ตรัสก่อนรูป และมโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา สิ่งทั้งหลายมีใจมาถึงก่อน[3]ถามว่า ใจหรือจิตเกิดอย่างไร ตอบ เกิดจากการกระทบโดย มโนธาตุ กระทบกับ ธมฺมธาตุ เกิด มโนวิญญาณธาตุ[4] ถามว่า อะไรสร้างกาย ตอบ กรรม ฤดู จิต อาหาร สร้างกาย[5] มีรายละเอียดข้างหน้า และถ้าถามว่า ในบรรดากำเนิดทั้ง ๔ คือ(๑) อัณฑชโยนิ เกิดจากไข่ (๒)ชลาพุชโยนิ เกิดจากครรภ์(๓) สังเสทชโยนิ เกิดจากเถ้าไคลและที่ชื้นแฉะ (๔) โอปปาติกโยนิ เกิดผุดเกิดขึ้น สิ่งมีชีวิตในโลกนี้ในภัทรกัปนี้เกิดครั้งแรกในกำเนิดใด ถามว่า มนุษย์ เมื่อถึงคราวโลกแตก ได้ไปเกิดอยู่ที่ไหน คำตอบ จะมีต่อไป ท้ายสุดของบทความนี้ถามว่า ระหว่างไก่กับไข่ อะไรเกิดก่อนกัน คำตอบจะมีข้างหน้า

คำสำคัญ สิ่งมีชีวิต,ร่างกาย วิญญาณ กำเนิด โลก ฯ

Abstract

The being is composed is consciousness and physicality. In this case, if there is a question: that between these, which one occurred first? Answer: it is consciousness. Based on Pāli texts, Buddha said *'nāma'* comes before 'rūpa' and there is the Buddhist proverbs that: *'mano buppaṇgamā dhammā* : 'consciousness comes first before all of things. Question: how did the consciousness occurred ? Answer: it occurred by a touching of *manodhātu* and *dhammadhātu* then *manoviññāṇdhātu* occurs. Question: what did the physicality is created from? Answer: it is created by *kamma*, *udu* ,time, *citta*, consciousness , *āhāra*. The more details will be explained later. By the ways, In this *Phattharakappa*, in the four kinds of births which did any birth of life of the humankind first occurred? The four kinds of birth are: *andhachayoni*, *chalapuchayoni*,

---

[1] สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] วิ.มหา. ๔/๒

[3] ขุ.ธ. ๒๕/๒๓

[4] (คือปฐมวิญญาณ) อภิ.๓๕/๑๓๑/๑๑๒

[5] พระอนุรุทธาจารย์/**อภิธรรมสังคหะ** ปริจเฉทที่ ๖ หน้า ๑๕๗

samsedhachayoni, and *opapātikayoni*.On the other hands, question: when our world is broken, where will the humankind's consciousness dwell? Answer: the Brahma haven. Finally, in this article, the question ‘between eggs and chicken, which one was first occurred?’ will be answered.

Keywords: life, physicality, consciousness, birth, globe

บทนำ

ปฐมวิญญาณปฐมกายและปฐมกำเนิด ปฐมวิญญาณ เกิดจาก **มโนธาตุ** ธาตุรู้ เป็นธาตุตั้งต้นของวิญญาณหรือจิต มีศัพท์แทนกัน ๑๑ ศัพท์ มี แต่มองไม่เห็น เหมือนนิพพานธาตุ มี แต่มองไม่เห็น ได้ผัสสะคือกระทบแล้ว เกิดการรู้ ๆ คือการได้เกิด โดยมโนธาตุ รู้คือผสมกับธัมมธาตุ ๆ สิ่งแวดล้อม ๆ คืออารมณ์ ๆ แรกที่รู้คือรูปารมณ์ ๆ คือรูปเชื้อเพศผู้และไข่เพศเมียที่ผสมกัน กระบวนการรู้นี้ผู้เขียนเรียกว่า “ปฐมวิญญาณ”เกิดแล้ว การรู้รูปครั้งแรกที่ไม่เคยรู้ไม่เคยเกิดมาก่อนเรียก ปฐมวิญญาณ ๆ เกิดแล้วไปอยู่ประจำตัวสิ่งมีชีวิตเช่นคนเป็นต้น ได้ชื่อว่าภวังคจิต ๆนี้ต่อมาชื่อว่าจิต สั่งสม,เกิด-ดับสืบต่อกันไม่ดับในระหว่างชาติ ตั้งแต่เป็นปฐมวิญญาณจนถึงบรรลุนิพพานที่ปุพเพนิวาสานุสติญาณ และจุตูปาตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นหยั่งรู้ได้ **ส่วน** ปฏิสนธิวิญญาณ เกิดจากอารมณ์สันตติของจุติจิต-ปฏิสนธิจิต จิตดวงแรกในชาติที่ ๒ เป็นต้นไป เรียก ปฏิสนธิวิญญาณ : ปฏิสนธิ+วิญญาณ =ปฏิสนธิวิญญาณ ๆ แปลว่ารู้การเกิด ๆ นี้เกิดต่อจากจุติจิต ได้รู้และยึดเหตุปัจจัยใดในที่ใดก็ไปเกิดเป็นภวังคจิตแบบสันตติต่อเนื่องในที่นั้น จิตดวงนี้ไม่ดับในระหว่างการเดินทางไปในวัฏสงสาร จะดับเมื่อถึงนิพพาน ปฏิสนธิวิญญาณ ๆ นี้มี“ธัมมา”คือกุศลอกุศลและอัพยากฤตเป็นอนุสัยติดจิตตามไปอยู่ประจำตัวทุกภพทุกชาติและภวังคจิตนี้แยกได้ว่า ภว+อังค+จิตต =ภวังคจิต ๆ นี้มีรูปเหมือนตัวที่ตนอยู่อาศัย,เหมือนเงา,เหมือนน้ำที่มีรูปเหมือนภาชนะที่ใส่น้ำ เที่ยวไปในวัฏสงสาร มาเกิดเป็นมนุษย์ครั้งแรกกล่าวเฉพาะในโลกนี้ในภัทรนี้ มาถือกำเนิดในกำเนิดแรกคือโอปปาติกกำเนิดในโลกมนุษย์ในภัทรกัปนี้ในอัคคัญสูตรบาลีว่า อิตฺถตฺตํ อาคจฺฉนติ แปลว่า มาเกิดเป็นมนุษย์อย่างนี้ ซึ่งรายละเอียดจะมีในตอนต่อไป

วัตถุประสงค์

๑ .เพื่อทราบการเกิดขึ้นของปฐมวิญาณ(จิต)ของสิ่งมีชีวิตเช่นมนุษย์เป็นตันว่าเกิดอย่างไร
๒. เพื่อทราบการเกิดขึ้นปฐมกายของสิ่งมีชีวิตเช่นมนุษย์เป็นต้นว่าเกิดอย่างไร
๓. เพื่อทราบ สิ่งมีชีวิตเช่นมนุษย์เป็นต้นที่เกิดมาในโลกนี้ ในภัทรกัปนี้ว่าเกิดด้วยกำเนิดใด

๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปฐมกำเนิด

สิ่งมีชีวิต**กล่าวมนุษย์เป็นต้นเป็นตัวอย่าง ประกอบด้วยกายและใจก็กายและใจของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตนั้น ถ้าจะถามว่าใจหรือจิตดวงแรกและกาย ๆ แรกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จะมีคำตอบต่าง ๆ กันไป อย่างไรก็ดี** มนุษยชาติก็จะต้องเดินทางไปในวัฏสงสารต่อไป สำหรับกายเดินทางจากภพที่เกิดไม่ได้ ไปไหนไม่ได้ ต้องตายทับถมแผ่นดินนี้อยู่ตลอดไป ส่วนจิตเดินทางต่อไปจนกว่าจะเข้านิพพาน ตอนนี้ จิตเกิดแล้วแบ่งเรียกชื่อ ๒ สาย คือ ๑ จิตที่ทำงานอยู่กับกายปัจจุบันได้ชื่อว่า วิถีจิต มีชื่อย่อย ๓ ขณะจิตมี ๓ขณะมี ๑๔ ภารกิจบ้าง ๑๖ ภารกิจบ้าง ขณะจิตยังเรียกชื่อตามภารกิจตั้งแต่ อดีตภวังค์ ภวังคจลนะ ไปจนถึง ตทาลัมพนจิต สายที่ ๒ เดินทางไม่มีกายมีแต่จิต มีชื่อจิตว่าวิถีมุตตกจิต(มุตตกะ แปลว่าพ้นหรือไม่ทำตามข้อที่ ๑ นั้น) จิตในสายนี้เห็นได้ด้วยญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกผู้มีทิพย์จักษุเท่านั้น สายนี้จิตของสัตว์เฉพาะใน ๒ ภพเท่านั้นที่สามารถมองเห็นกายที่มีจิตนั้นครองตัวอยู่ที่เรียกว่าภวังคจิต แต่ไม่เห็นตัวจิตเพราะเป็นนามคือ ๑. มนุษย์ในมนุษยภพ ๒ ติรัจฉานคตภพ สัตว์เบื้องสูง ตั้งแต่ ผีบ้านผีเรือน พระภูมิเจ้าที่ ตลอดถึงเทวดาทุกชั้น ไม่เห็นตัวด้วยตาเปล่า ในทุคติภูมินับต่ำลงกว่าสัตว์เดรัจฉานลงไปเช่นเปรตอสุรกาย สัตว์นรกทั้งหลาย มองไม่เห็นจิตตัวด้วยตาเปล่าเหมือนมนุษย์ เพียงแต่รู้ตัวในเวลาที่พวกเขาเดินทางไปในวัฏสงสารไปเกิดด้วยสัญเจตนาจิต แต่เห็นร่างที่ตนเสวยสุขเสวยทุกข์ตามอาวัชชนะจิตที่ยึดอารมณ์ตามที่ปรุงแต่งด้วยสังขารธรรม

แต่อย่างไรก็ดี จิตทั้ง ๒ สายก็ดี จิตเรานี้ก็ดีต้องมีการไปเกิดด้วยปฏิสนธิจิต ที่เกิดนั้นเรียกว่ากำเนิดมี ๔ กำเนิดคือ ๑ อัณฑช เกิดในไข่ ๒ ชลาพุช เกิดในครรภ์ของเพศเมีย ๓ สังเสทช เกิดในที่ชื้นแฉะ ๔ โอปปาติกะ เกิดผุดขึ้นมาเป็นตัวทันที ส่วนปัญหาที่ว่า กายกับจิต อะไรเกิดก่อนได้กล่าวแล้ว

๒. การเกิดคือก้าวแรกของสิ่งทั้งหลาย

มนุษย์และสัตว์ก็ต้องมีตัวตนเกิดครั้งแรกมิฉะนั้นจะมีสิ่งหรือตัวที่ ๒ ไม่ได้ ครั้งแรกบาลีเรียกว่า ปฐม ท่านผู้อ่านก็เคยมี ครั้งปฐม ทุกคน เช่นลูกคนปฐม บวชนาคครั้งแรกท่านให้ถืออุปัชฌาย์ครั้งปฐมว่า[6]ปฐมํ อุปชฺฌ์ คาหาเปตฺวา ถือพระอุปัชฌาย์ ครั้งปฐมเหมือนในกรณียจิตก็เช่นเดียวกันมี [7] ปฐมํ จิตฺตํ ปฐมํ วิญญาณ์ จิตดวงแรก วิญญาณดวงแรก และมนุษย์ก็ต้องมีกำเนิดแรกที่มาเกิดเช่นเดียวกัน

ถาม ร่างกายของสิ่งมีชีวิต เกิดครั้งแรก อย่างไร (กล่าวโดยทั่วไป)

ตอบ กาย “เกิดจากการกระทบ”เรียกว่าสัปปฏิฆรูป จิตจะสร้างจิตตชรูปก่อนต่อด้วยกรรมชรูปขึ้นตามที่จิตคิด รูปเหล่านี้จะเริ่มจากที่ไม่มีภาพ ปรากฏร่างเป็นลายเส้น ชัดขึ้น ๆ ๆ ขึ้นแล้ว

---

[6] วิ.มหา.อ.(อธิบายต่อในเล่มที่ ๑ พระไตรปิฎกบาลี) หน้า ๑๓๗/๑๘๑

[7] วิ.มหา. (มจร.ไทย) ๔/๑๙๑/๑๒๔

เป็นรูปที่โลดแล่น ต่อมาเดิมมันเกิดอยู่ในดวงจิตมาก่อน การเกิดเป็นรูปต่าง ๆ บาลีว่า [8]สนิทัสสนสัปปฏิฆา ธมฺมา แปลว่า สิ่งทั้งหลาย เช่นรูปกระทบตา เกิดจักขุวิญญาณคือการกระทบของอายตนะทั้ง๖+๖ =๑๒คู่

การเกิดของนามคือใจ ดวงแรก เกิดอย่างไร

เกิดจากกระทบเช่นเดียวกัน โดยมโนธาตุ กระทบกับ ธรรมธาตุ เกิดมโนวิญญาณธาตุ มีดวงเดียวแต่มีชื่อ ๓ ชื่อตลอดไป จากเกิดครั้งแรกเป็น“ปฐมวิญญาณ”จนถึงเวลาเข้านิพพาน โดยเปลี่ยนชื่อคือ

๑. ชื่อแรกชื่อปฐมวิญญาณ ได้ชื่อเมื่อ มโนธาตุ กระทบ ธรรมธาตุ เกิด มโนวิญญาณธาตุ ผู้เขียนเรียกว่าปฐมวิญญาณ[9]

๒. ชื่อที่ ๒ ชื่อ ภวังคจิต ได้ชื่อเมื่อปฐมวิญญาณนั้นรู้ รู้คือกระทบ กระทบแล้วไปอยู่กับร่างที่รู้ ที่กระทบนั้น เรียกว่า ภวังคจิต เป็นจิตประจำตัวของคนหรือสัตว์ในร่างนั้น ๆ ในภพนั้น ๆ ภวังคจิตแยกเป็น ภว+องฺค+จิตต=ภวังคจิตแปลว่าจิตที่อยู่ประจำตัวในภพนี้(โบราณาจารย์อธิบายภวังคจิตว่าอย่างไร ผู้เขียนก็ไม่คัดค้าน

๓. ชื่อที่ ๓ ชื่อว่า จิต ได้ชื่อนี้เมื่อทำหน้าที่ เมื่อจิตอยู่ประจำตัวนั้น ๆของสัตว์นั้น ๆ แล้วทำหน้าที่ทั้งตามวิถีจิตและวิถีมุตตกจิตจึงเรียกว่าจิต จิตดวงนี้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในร่างกายในทุกภพทุกชาติที่ไปเกิด

๓.การเกิดของกายมีเพราะสิ่ง ๔ อย่าง

ตามอภิธรรมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๖ หน้าที่ ๑๕๗ โดยรวม สิ่งที่ทำให้รูปกายเกิดและหล่อเลี้ยงรักษารูปกายเอาไว้มี ๔ อย่าง ถ้าไม่มีสิ่ง ๔ ประการนี้ รูปจะไม่เกิดและตั้งอยู่ไม่ได้ คือ

๓.๑ กรรม การกระทำ

๓.๑.๑ การกระทำ ก่อให้เกิดทั้งรูปกาย ทั้งรูปที่เป็นอุปาทินนกสังขาร และอนุปาทินนกสังขาร กรรม การกระทำ จะไม่อธิบายดึงเข้าไปในวัดอย่างเดียว มีผลเป็นการสร้างรูป มีกรรมกรชาวอังกฤษพูดไว้ว่า “ โลกสร้างโดยกรรมกร”

๓.๑.๒ รูปอนุปาทินนกสังขาร รูปที่ไม่มีใจครอง ทำด้วยมือ เท้าและอวัยวะส่วนต่างของคนและสัตว์ ด้วยมีด ขวาน เลื่อย สิ่วสว่านฟันและส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ เป็นรูปเกิดจากกรรมคือการกระทำ

๓.๑.๓ รูปอุปาทินนกสังขาร รูปที่มีใจครอง สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเกิดจากกำเนิด ๔ และ๑๖ วิธีที่จะเสนอต่อไป กล่าวได้ว่า เกิดจาก ๓ ประสบ นั้นก็คือกรรม คือการกระทำนั้นเอง

---

[8] อภิ. ธมฺมสงคณี ๓๔ /๔/๒๒โดย

[9] อภิ.วิ ๓๕/๑๓๑/๑๑๒

๓.๑.๔ รูปเกิดโดยศีลธรรม รูปของผู้รักษาศีล ๕ เกิดเป็นรูปกายสมบูรณ์และรูปในสวรรค์แม่นเหมือนจับวาง ตรงกันข้ามถ้าไม่มีศีล ๕ รูปพิการตกนรกแม่นเหมือนจับวาง

๓.๑.๕ รูปเกิดโดยบารมี เช่นปริจจาคะ ปริจจาคะ การเสียสลัชีวิตได้ผลถึงเป็นพระพุทธเจ้า แต่การบริจาคเลือดเนื้อและชีวิตตน นำให้ได้ผลคือได้รูปเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เช่น พระเทวทัตต์บริจาคอวัยวะ จะเป็นพระปัจจเกพุทธเจ้าชื่อว่า อัฐิสระในอนาคต

๒. ฤดู กำหนดเขตเวลา

๒.๑ ฤดู (อ่านว่า(รึดู) สร้างเป็นรูปธรรมชาติ เช่นรูปผลไม้,น้ำขึ้นน้ำลงในทะเล น้ำน้อย น้ำมากมีตามฤดู ดังนี้เป็นต้น ใครจะสร้างรูปอะไรได้ นอกจากฤดู(ผลไม้ทวายก็คนกระทำให้มันเป็น)

๒.๒ฤดู(อ่านว่าระดูหมายถึงการมีประจำเดือนหญิงมนุษย์และการเป็น(ฮีต)ของสัตว์เดรัจฉาน)สร้างรูปธรรมดา คือสิ่งมีชีวิตินทรีย์

๓. จิต จิตสร้างรูปโดยจินตนาการ งานปฏิมากรรม สิ่งใหญ่ ๆ แทบทุกอย่างจิตต้องออกแบบก่อน บาลีว่ามีปุเรจาริก หรือมโนปุพพังคมา คือคิดวางแผนก่อนตามจินตนากา

๔. อาหาร คือสิ่งที่นำโอชะมาหล่อเลี้ยงชีวิต คู่กับลิ้น คือ ชิวหา ๆ แปลว่านำชีวิตมา ตามวิเคราะห์ที่ว่า ชีวิตํ อวฺหา ชิวหา ในสมาธินิเทศ อาหารมี ๔ อย่าง คือ

๔.๑. กพฬิงการาหาร อาหารคือคำข้าว คืออาหารที่คนและสัตว์กลืนกินลงท้องไป

๔.๒ ผัสสาหาร อาหารคือ ผัสสะ ได้แก่การสัมผัสของคนหรือสัตว์ข้างเคียง กล่าวคือความอบอุ่นนั้นเอง ผัสสาหาร นำรูปที่เป็นเหตุนำเวทนาทั้ง ๓ มาให้

๔.๓ มโนสัญเจตนาหาร อาหารคือ อารมณ์ทั้ง ๕ มีรูปารมณ์เป็นต้นที่เคย มีเคยได้ในอดีตชาติ คือจิตที่มีรูปารมณ์ข้ามภพข้ามชาติ ตามวิญญาณฐิติ ๗ หรือสัตตาวาส ๙ ได้มาจากมโนสัญเจตนาหาร เช่นการตั้งใจของพระโพธิสัตว์ ทั้งหลายในอดีตชาติ

๔.๔ วิญญาณาหาร อาหารคือวิญญาณ ได้แก่อาสันนจิต คือจิตที่มีอาสันนารมณ์ที่เกิดเมื่อใกล้จะแตกดับ เมื่อจุติออกจากร่างปัจจุบันไปหาร่างใหม่ไม่ว่าจะเป็น กุศลจิต หรือเป็นอกุศลจิต หรือ [10]สังกิลิฏฐจิต คือจิตที่เศร้าหมอง หรืออสังกิลิฏฐจิต คือจิตที่ผ่องแผ้ว วิญญาณาหารนี้

[10] องฺ.เอก.(บาลี) ๒๐/๑๑ และ ธรรมปทัฏฐกถา (บาลี) ภาค ๑/๒๒

ปรียบด้วยฟาง ๕ เส้น ที่จะนำปฏิสนธิจิตไปสู่ภพสู่ชาติตามกรรมในกำเนิดทั้ง ๔ อัณฑชกำเนิดเป็นต้น นั้ส่วนมนุษย์คนแรกหรือกลุ่มแรก

ด้วยโอปปาติกกำเนิด โดยเป็นอาภัสสรสัตว์ก่อนมาแล้วมาเกิดผุดขึ้นในโลกนี้ (บาลีว่า อิตฺถตฺตำ อาคจฺฉนติ

แปลว่ามาเป็นกายมนุษย์อย่างนี้ทันที ในกำเนิดนี้มีรูป “เป็นโอปปาติกมนุษย์ ในโอปปาติกกำเนิด” ตามอัคคัญญสูตร[11] และวิสุทธิ (บาลี) ภาค ๒ ที่พระพุทธ โฆษาจารย์ ท่านว่า[12] ตทา จ อาภสฺสรพฺรหฺมโลเก ปฐมตราภินิพฺพตฺตา สตฺตา ฯลฯ แปลว่า ก็ในคราวนั้น สัตว์ทั้งหลายที่เกิดก่อนเขาทั้งหมด ในพรหมโลกนั้น ได้เคลื่อนย้ายจากอาภัสสรพรหมนั้น ด้วยการสิ้นอายุ หรือสิ้นบุญแล้ว “มาเกิดในโลกมนุษย์นี้ โดยโอปปาติกะกำเนิด” สัตว์เหล่านั้น ยังมีรัศมีประจำกาย สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้)ดังนั้น จึงสรุปได้ตรงกับ[13]พุทธพจน์ที่กล่าวแล้วผู้เกิดในกำเนิดนี้คือ เทวดา,สัตว์นรก, มนุษย์บางพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด เรื่องตรงนี้มีว่าสัตว์ทั้งหลาย มีมโนทวาราวัชชนวิถีจิต เกาะติดอยู่ ณ ที่เคยอยู่อาศัยใดในวัฏสงสาร เมื่อเวลาจะเกิด จิตย้อนเห็นรูปารมณ์เป็นต้นเหมือนมนุษย์ในโลกไปสู่ที่หมายด้วยตาเห็นรูปเป็นต้นได้, เอาส่วนที่สัมผัสก็นำไปสู่ที่หมายได้ ใช้กำหนดธรรมรมณ์ว่าอยู่ที่ใดก็นำไป ณ ที่หมายนั้นได้บาลีว่า จิตเตน นียตี โลโก สัตว์โลกจิตย่อมนำไป[14]และว่า กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม ตามที่ปรากฏคือ

๔.๑.๑. มีกายเหมือนกันคือเป็นกายปัจจุบันของอาภัสสรพรหมมีอายุ ๘ มหากัป

๔.๑.๒ กายที่กล่าวรวมทั้งสัญญาและสัญเจตนาที่จำอารมณ์ ๖ ได้ในชาติปัจจุบัน ไม่ข้ามภพ

ข้ามชาติ ส่วนสัญเจตนาจำอารมณ์ข้ามภพข้ามชาติได้ จนถึงวนเวียนกลับมาเป็นมนุษย์อีกคือ

(๑) มีสัญญา(ภพภูมิปัจจุบันของที่นั้น ๆ) จำได้ว่าปัจจุบันคือ มนุษย์,อาภัสสร

---

[11] ที.ปา ๑๑/๑๑๙๘๙

[12] ม.มู. (มจร.ไทย) ๑๒/๑๒๕ วิสุทธิ. (บาลี) ภาค ๒/๒๖๓

[13] ม.มู. (มจร.ไทย.) ๑๒/๑๕๒

[14] สำ ส. ๑๕/(๖๒)/๗๓

พรหมและรูปอื่น ๆในโลกนี้ เช่นรูปบิดามารดาบุตรธิดาบ้านเมืองต่าง ๆ ได้

(๒) มีสัญเจตนา(จำกายในภพ)เช่นกายในอาภัสสรพรหมตอนนั้น ระลึกชาติจำร่างกายเดิมเช่นร่างกายในโลกมนุษย์ร่างกาย หมู ไก่ วัว ควาย และพฤติกรรมอื่น ๆเป็นต้นได้

(๓) ส่วนเฉพาะสัญเจตนาที่ว่า สัญเจตนา ๖ มีรูปสัญเจตนาเป็นต้นที่จำรูปเช่นรูปคน

เป็นต้นข้ามภพข้ามชาติได้ เป็นดุจเข็มทิศนำข้ามภพข้ามชาติตามบาลีกล่าวถึงอัตภาพว่า

จตฺตาโร อตฺตภาวปฏิลาภา อตฺถาวุโส อตฺถภาวปฏิลาโภ ยสฺมึ อตตภาวปฏิลาเภ อตฺตสญฺเจตนาเยว กมติ โน ปรสญฺเจตนา อตฺถาวุโส อตฺตภาวปฏิลาโภ ยสฺมึ อตฺตภาวปฏิลาเภ ปรสญฺเจตนาเยว กมติ โน อตตสญฺเจตนา อตฺถาวุโส อตฺตภาวปฏิลาโภ ยสฺมึ อตฺตภาวปฏิลาเภ อตฺตสญฺเจตนาเจว ยสฺมึ อตฺตภาวปฏิลาเภ อตฺตสญฺเจตนาเยว กมติ โน ปรสญฺเจตนา อตฺถาวุโส อตฺตภาวปฏิลาโภ ยสฺมึ อตฺตภาวปฏิลาเภ ปรสญฺเจตนาเยว กมติ โน อตฺตสญฺเจตนา อตฺถาวุโส อตฺตภาวปฏิลาโภ เจว โส กมติ โน ปรสญฺเจตนา อตฺถาวุโส อตฺตภาวปฏิลาโภ ยัสมึ อตฺตภาวปฏิลาเภ อตฺตสญฺเจตนาเยว กมติ โน ปรสญฺเจตนา ฯ

แปลว่า

ดูก่อนท่านผู้อายุ การได้อัตภาพใหม่(ต้องตายก่อน จึงจะได้) มี ๔ ประเภท คือ

(๑)ได้อัตภาพตามสัญเจตนาความจงใจ,ความตั้งใจ ความจำนง,ความแสวงหา,การจำเป้าหมาย “ของตนดำเนินไป(เราเองอยากได้อัตภาพ)” มิใช่สัญเจตนา ความ

จงใจ,ความจำนง,ความแสวงหา การจำเป้าหมายของผู้อื่นดำเนินไป (เราเองอยากได้ตายแล้วๆไปได้อัตภาพด้วยตนเอง)

(๒)ได้อัตภาพด้วยสัญเจตนา ตามความจงใจ,ความตั้งใจ ความจำนง,ความแสวงหา ,การจำเป้าหมาย “ของผู้อื่นดำเนินไป” มิใช่สัญเจตนาของตนดำเนินไป (ผู้อื่นอยากได้ตายแล้วได้อัตภาพ)

(๓) ได้อัตภาพด้วยทั้งสัญเจตนา “ของตนและสัญเจตนาของผู้อื่นดำเนินไป” ใช่ทั้งของสัญเจตนาของตนและผู้อื่นดำเนินไป(ใช่ทั้งตนและผู้อื่นอยากได้ตายแล้วได้อัตภาพ)

(๔) ได้อัตภาพด้วยทั้ง”มิใช่ตนเองและผู้อื่นอยากได้ดำเนินไป” มิใช่สัญเจตนาผู้ของตนและอื่นดำเนินไป(มิใช่ทั้งตนและผู้อื่นได้อัตภาพ)[15]

อธิบายคำว่าอัตภาพ

๑.ข้อสังเกตการได้อัตภาพใหม่ต้องตายก่อน การได้อัตภาพมี ๔ ประเภท (ให้สังเกตคำว่าอัตตภาวปฏิลาภ การได้อัตภาพ) คือการตายไปเกิด บาลีตรงนี้กล่าวถึงการเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติเปลี่ยนในปัจจุบันไม่ได้ และไม่ใช้คำว่า“อัตภาพ”ในการเปลี่ยนแปลงภาวะอะไร ๆของร่างกาย ในชาติปัจจุบัน
จะใช้เพียงคำว่าเปลี่ยนหรือแปลงภาวะ “ร่างกาย”เท่านั้นเช่น ชายเป็นหญิง หญิงเป็นชาย เปลี่ยนร่างงูเป็นคน คนเป็นงู แต่ยังเป็นมนุษย์อยู่ยังไม่ตาย (แม้เรื่องนาคีในละคร ก็ยังเป็นคนเป็นงู)

๔.๕ อนึ่ง ข้ออธิบายว่าการได้อัตภาพ หมายถึง

๔.๕.๑ การตายจาก(ชาติที่เกิดก่อน)แล้วจึงไปเกิดเป็น.. เช่นเกิดเป็นชูชกตายแล้วไปเกิดเป็น พระเทวทัตต เป็นต้นเรียกว่าได้ อัตตภาพ แปลว่า การมีตัวตน แยกศัพท์ว่า อัตต ตัว ภาวะ การมี
การเป็นชาติ การเกิดมีตัวขึ้นในภัทรกัปนี่บาลีว่า อิตถตฺตํ อาคจฺฉนฺติ แปลว่า อาภัสสรพรหมจุติมาเกิดเป็นคนอย่างนี้ ๆ[16] ยังไม่ตายจะเกิดในนชาติใหม่ไม่ได้(เว้นกรณีมนุษย์ต้นกัปคืออาภัสสรกายพรหมมาเกิดด้วยโอปปาติกมนุษย์ในต้นกัปเท่านั้น ส่วนกรณีที่เข้าใจว่าคนมาจากลิงของชาลดาวิน ผิดสภาวธรรม)

๔.๕.๒. มีสัญเจตนาข้อใด ก็มีคติไปตามสัญเจตนานั้น เช่นเรื่องอดีตชาติท้าวสักกะ [17]

๔.๕.๓ ปรารถนาจะไปก็ไปได้ตามเหตุปัจจัย[18]

๔.๕.๔ สำหรับมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานไปเกิดได้ตามบุญและบาปที่พอเหมาะในการไปถือกำเนิดในกำเนิดทั้ง ๔[19]

กรรมเป็นเหมือนผู้เขียนแปลนเหมือนจิตกร กรรมเป็นตัวสร้างความสำเร็จสร้างวิบากของการมีศีล ๕ และไม่มีศีล ๕ เป็นผู้สร้างรูปตามแบบที่ตนทำกรรมใดไว้ก่อนในคตินั้น ๆ ตามรูปแบบ

---

[15] ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๕/๒๔๓,(ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๔

[16] ที.ปา.(บาลี) ๑๖/๙๒/๑๑(ไทย) ๑๖/๑๙๔/๒๙๔

[17] ข.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๑

[18] ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๘๘

[19] ม.ม.(บาลี) ๑๒/๓๑/๓๓, (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๕๒

คนมีศีล ๕ และไม่มีศีล ๕ เป็นต้นแล้วจึงนำไปเกิดในอัตภาพของ “สัตตะ” ตามบาลีว่า กมฺมุนา วตฺต ตี โลโก สัตว์
โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม เช่นเป็นคนแขนขาดขาขาดเป็นต้น ตามกรรมชรูปที่ตนและสัตว์อื่น ๆ ทำไว้ กรรมมิใช่กรรมเก่าอย่างเดียวกรรมใหม่ก็มี และมิใช่เราทำฝ่ายเดียวคนอื่นทำก็มีในทุก ๆ ชาติ

๔.๖ วิธีข้ามภพข้ามชาติของมนุษย์ให้ถึงฝั่ง สำหรับมนุษย์ที่เดินทางข้ามภพข้ามชาติไปในวัฏ
สงสาร มีอุปกรณ์การเดินทางเรียกว่า “ ฟาง ๖ เส้น จากมนุษยชาติในมนุษยภพไปสู่มนุษย์ในภาย ภาคหน้าหรือปรภพอื่น ๆ ข้างหน้าด้วยอุปกรณ์คือกุศลและอกุศลและอัพยากฤตโดยมีมโนสัญเจตนา เป็นตัวล็อกเป้าหมายเปรียบด้วยฟาง ๖ เส้น ดังนี้

- ยึดรูป ใช้ รูปสัญญาเจตนา จำรูปารมณ์ที่เคยรู้ นำไปเกิดได้
- ยึดเสียง ใช้ สัททสัญเจตนา จำสัททารมณ์คือเสียงที่เคยรู้ นำไปเกิดได้
- ยึดกลิ่น ใช้ คันธสัญเจตนา จำคันธารมณ์ที่เคยดมรู้ นำไปเกิดได้
- ยึดรส ใช้ รสสัญเจตนา จำรสารมณ์ที่เคยลิ้มรสรู้แล้ว นำไปเกิดได้
- กายสัมผัส ใช้ กายสัญเจตนา จำโผฏฐัพารมณ์ที่เคยสัมผัสรู้ นำไปได้
- ยึดธรรมารมณ์ ยึดธรรมารมณ์ที่เคยรู้ตามปัญจทวาราวัชชนวิถีรวมเป็นอารมณ์

ทั้ง ๕ จนถึงเวลาเข้าอมตมหานฤพาน ที่กล่าวมานี้คือกระบวนการเรื่องการเกิดหรือการเดินทางของจิตทั้งในจิตวิถีและวิถีมุตตกจิต

๔.๗ ส่วนจิตที่เป็นวิถีมุตตกจิต คือจิตที่ไม่มีร่างให้อยู่อาศัยเดินทาง จิตนอกวิถีคือจิตที่เดินทางภายใต้จิตใต้สำนึก (subdivision หรือ Under Sub – consciousness)ข้ามภพขามชาติ หรือจิตที่เดินทางด้วยมโนสัญเจตนาหาร จิตดวงนี้ระลึกได้เมื่อต้องการจะนึกเท่านั้น เช่นเมื่อมีพระพุทธเจ้าอุบัติ
มาผ่านไปหลายพระองค์อาภัสสรพรหมเหล่านี้ก็ยังไม่จุติ ถ้าพรหมเหล่านี้จะระลึกย้อนดูพระพุทธเจ้าองค์ใดหรือมนุษย์คนใดว่ามาเกิดจากไหนอย่างไรก็ได้ อุปมาเหมือนคนจ้องดูไก่เกิด ก็สามารถดูได้ตั้งแต่แม่ไก่ออกไข่จนฟักออกจากไข่เป็นตัว ถ้าเป็นตัวเมียโตแล้วไปตกไข่ฟักเป็นตัวใหม่จนตายอีกแล้วออกไข่ใหม่ มนุษย์นั้นก็ยังไม่ทันตาย ขณะที่ไก่ ตายเกิด ๆ ๆ แล้วหลายครั้งหลายคราว ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีอายุไข ๑๐๐ ปี ไก่มีอายุไม่เกิน ๕ ปีเฉกเช่นเดียวกัน

๔.๘ อธิบายการได้อัตภาพเฉพาะกาล

๔.๘.๑ เมื่อโลกกำลังเสื่อมมนุษย์พากันสร้างบุญบำเพ็ญฌานแล้วไปเกิดเป็นอาภัสสร
พรหม จิตยังมีสัญเจตนาเดิม “จำ” ร่างเดิมข้ามชาติข้ามภพได้ด้วยสัญเจตนานั้น

๔.๘.๒ เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น มนุษย์หมดบุญจุติจากอาภัสสรพรหม(คล้าย ๆ แปลงกาย
หรือย้ายแว็บ....)มาเกิดเป็นโอปปาติกมนุษย์โดยโอปปาติกกำเนิด มีร่างกายและใจเป็นมนุษย์สมบูรณ์ตามรูปสัญเจตนาเป็นต้น(จำได้อย่างไรก็มาเกิดอย่างนั้นเช่นมนุษย์มีร่างกายในรูปแบบคอหยัก ๆ เป็นต้น พรหมเหล่านั้นมีบุญจึงเกิดมาพร้อมกับความมีบุญ ๕ อย่าง พรหมเหล่านั้นบางตนยังไม่ทันตาย แต่

ท่องเที่ยวไปด้วยฤทธิ์ ยังไม่หมดอายุขัย จวิตฺวา ศัพท์นี้ตรงนี้แปลว่า ย้ายก็ได้ เพราะมันเกิดติดต่อกันแบบแปลงร่างแว็บเป็น.....โอปปาติกมนุษย์ทันที เหมือนตัดกิ่งตอนต้นไม้มาปลูก ๆ ปุ๊บเป็นต้นปั๊บมีลูกทันที บาลีว่า สำวฏฺฏมาเน โลเก เยภุยฺเยน สตฺตา อาภสฺสรสำวตฺตนิกา โหนฺติ วิวฏฺฏมาเน โลเก เยภุยฺเยน สตฺตา อาภสฺสรกายา จวิตฺวา อิตฺถตฺตำ อาคจฺฉนฺติ เต จ โหนฺติ มโนมยา ปีติภกฺขา สยำปภา อนฺตลิกฺขจรา สุภฏฺฐานิโย จิรำ ทีฆมทฺธานำ ติฏฺฐนฺติ แปลว่าเมื่อโลกกำลังเสื่อม สัตว์โลกทั้งหลาย)(รวมมนุษย์ด้วย)บำเพ็ญบุญด้วยการบำเพ็ญฌาน โดยมากตายไปเกิดเป็นอาภัสสรพรหม..เมื่อโลกกำลังเจริญตรงกับห้วงเวลาที่อาภัสสรพรหมที่ไปเกิดครั้งโน้นหมดบุญ จึงจุติ/ย้ายมาจากอาภัสสรพรหมมาเกิดเป็นมนุษย์อย่างที่เห็น ๆ นี้(มาเกิดเป็นมนุษย์อย่างนี้บาลีว่าอิตฺถตฺตำ อาคจฺฉนฺติ) และพวกเขามีบุญจึงมีดี ๕ อย่าง (เหมือนคนมีบุญเกิดมามีพร้อมทุกอย่าง)ได้แก่ มโนมยา ได้ทุกอย่างตามใจนึก ปีติภกฺขา (กิน)มีปีติเป็นอาหาร สยำปภา ร่างกายมีรัศมี อนฺตลิกฺขจรา เหาะได้
สภฏฺฐานิโย ทีฆมทฺธานำ ติฏฺฐนฺติ มีร่างงดงาม มีอายุยืนนาน

(ในวงเล็บ จวิตฺวา ที่แปลว่าย้าย เพราะดูภาวะพรหมยังไม่ตาย เพราะมีลักษณะที่ ยังไม่ตาย ๕ อย่าง คือ ๑.มโนมยา คิดอะไรก็ ได้ตามใจคิด สิ่งที่ตายแล้วคิดไม่ได้ ๒. ปีติภกฺขา (กิน)มีปีติเป็นอาหาร สิ่งที่ตายกินอะไรไม่ได้ ๓. สยำปภา ร่างมีรัศมี สิ่งที่ตายแล้วไม่มีสีสรร (เน่า) ๔ อนฺตลิกขจรา เหาะได้ ตายแล้วไป
ไหนไม่ได้ ๕ สภฏฺฐานิโย ทีฆมทฺธานำ ติฏฺฐนฺติ มีร่างกายงดงาม มีอายุยืนนาน (สิ่งที่ตายแล้วเน่า,สลาย)

๔.๙ ปฏิสนธิวิญญาณเข้าไปเกิดในครรภ์ในท้องมารดาทางไหน อย่างไร

เรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้ในการเกิดของพระกุมารกัสสปะว่า ภิกษุทั้งหลาย การเกิดนับตั้งแต่จิตดวงแรก วิญญาณ ดวงแรก เกิดปรากฏ(เข้าไป)เกิดขึ้นในครรภ์ของมารดา[20] ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กุลบุตรมีอายุครบ ๒๐ ปีนับรวมทั้งอยู่ในครรภ์ในท้องมารดาบวชได้ การเข้าไปเกิดในครรภ์มารดาครั้งนั้น และบาลีว่า โยนิชาว สมานา[21]แปลว่าเกิดทางโยนิทวาร และโยนิทวารนี้มีชื่ออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า พรหมจรรย์ บาลีว่า อพรหมจริยา เวรมณี[22] ฯ พรหม =ประเสริฐ+ จริย= ช่องทางเที่ยวไป=พรหมจริย แปลว่า “ ช่องทางเที่ยวไปที่ประเสริฐ ๆ” เพราะเป็นช่องที่จิตมนุษย์เข้า

[20] วิ.มหา.๔/๑๔๑/๑๘๗(ไทย)๑๒๔/๑๙๑

[21] ที.ปา ๑๑/๑๑๔/๘๕

[22] วิ.มหา.(บาลี) ๑๗๐/๑๒๐(ไทย)๔/๑๐๖/๑๖๘

ไปเกิดรักษาเผ่าพันธุ์ให้ดำรงอยู่ตั้งแต่เกิดในชลาพุชโยนิ ในยุคต้นกัปจนถึงปัจจุบัน อะไรจะประเสริฐเท่ากับการทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้

การเกิดการดับ เกิดที่ไหน ดับที่นั่น บาลีว่า จกฺขุวิญฺญาณ์ โลเก ปิยรูปๆ สาตรูปๆ เอตฺเถสา ตณฺหา อุปปชฺชมานา อุปปชฺชติ เอตฺถ นิวีสมานา นิวีสติ แปลว่า จักษุวิญญาณ เมื่อจะเกิด เมื่อจะดับในโลก ก็เกิดก็ดับ
ที่รูปที่น่ารักรูปที่น่าใคร่นี้ หมายความว่า เกิดที่ไหนดับที่นั้น

๔ ชื่อมนุษย์ เมื่อมนุษย์เกิดมาแล้วในโลกนี้ ได้มีอนุสรณ์ชื่อ ๕ ชื่อในโลกคือ

๑. เรียกชื่อว่าสัตตะ แปลว่า“ติดใจ ชอบใจ”อยู่ในโลกตอนแรกเกิด

๒. เรียกว่า นระ ตอนที่กายนั้นเกิดแล้วพร้อมกับจิตมีปัญญา เกิดขึ้นจนสามารถเป็นผู้นำสัตว์อื่น ๆ ได้ภาวะผู้นำ และผู้นำ“มีปกติชอบสงสัย” พวกเขาสงสัยกันและกันนั้นกันเองคือ

-หญิง สงสัยชายเรียกว่า กินนร คุณเป็นคนใช่ไหม๊ ถ้าเป็นคน ทำไมไม่เหมือนฉัน ?

-ชาย สงสัยหญิงเรียกว่า กินนรี คุณเป็นคนใช่ไหม๊ ถ้าเป็นคน ทำไมไม่เหมือนฉัน ?

มนุษย์เมื่อสงสัยจึงพิสูจน์ด้วยการจับต้องตัวกัน เมื่อจับต้องแบบอโยนิโสมนสิการจิตจึง
แปรปรวนแล้วตามมาด้วยกำหนัดยินดีมีกิจกรรมทางเพศสัมพันธ์คือเมถุนธรรม ก่อให้เกิดบุตร ธิดา

๓ ยุคต่อมาเรียกว่า ชนะ ต่อเนื่องจากข้อ ๒ ที่เรียกว่า “ชนะ” คือผู้ให้เกิด ๆ นั้น
ชายเรียก ชนก ผู้ให้เกิด ๆ นั้น หญิงเรียก ชนนี

๔. ต่อมาเรียกว่ายุค “บุคคละ” เพราะคล้อยไปทางเสีย เพราะละเมิดศีลข้อ ๒ คืออทินนาทาน

๕. ต่อมาเรียกว่า[23]วรรณะ เมื่อไม่เคารพสิทธิผู้อื่นจึงต้องมีผู้ควบคุม จึงมีกลุ่มวรรณะ กลุ่มผู้ปกครอง ประกอบด้วย กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร คนเหล่านั้นทั้งหมดเกิดในกำเนิด ๔ ประการและได้ไปเกิดด้วยปฏิสนธิจิต

อนึ่งจิตสัตว์โลกเมื่อตายแล้วจะไปเกิดด้วยปฏิสนธิจิตในกำเนิดทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วย ๗
วิธี[24] คือกายสังคหะ การมีเพศสัมพันธ์เป็นต้น กำเนิดบาลีว่า โยนิ ภาษาอังกฤษว่า [25]Birth : way or kinds of birth, mode of generation สิ่งมีชีวิตถือกำเนิดตามกำเนิดทั้ง ๔ ดังกล่าวแล้ว มนุษย์ต้นกัปมาเกิดในโลกนี้โดยโอปาติกกำเนิด[26]

ช่องทางไปเกิด ช่องทางที่ปฏิสนธิวิญญาณเข้าไปเกิดนั้นคือ ช่องพรหมจรรย์ ของเพศเมียคือ” โยนิชา ว สมานา” “เข้า-ออกทางเดียวกัน ตามข้อ ๒.๗” ตามที่อ้างแล้ว กล่าวเฉพาะโยนิทวารอันเป็นทาง”เข้า-ออก”ของ ปฏิสนธิวิญญาณ ๆ เข้าไปยึดหทยวัตถุ ครั้งแรกตั้งแต่วันที่เป็น

กลละ[27]คือวันที่ ๑ ที่เกิด ๓ ประสบที่ตั้งครรภ์ถึงเป็นปสาขา มีพัฒนาการโดยเอาวัน X สัปดาห์” ๗ X ๕ = ๓๕ วัน จิต[28] ยึดครองด้วยใจ บาลีว่า มโนทวาราวัชชนวิถี(เพราะเพิ่งมี กลละยึดแบบจองตั๋ว ยังไม่ได้เดินทาง ณ ที่ ๆ ที่จอง)ยึดบ้างคลายบ้างแบบท่านเจ้าคุณวัดวชิราลงกรณ์ ฯ)ที่อ้างแล้ว จากวันที่ ๓๖ เป็นต้นไป ยึดว่า ก้อนเลือดก้อน เนื้อนี้ เป็นของเราเพราะมีปุ่มร่างกาย ๕ ปุ่มแล้ว ยึดแบบเหนียวแน่นที่สุดเรียกว่า [29]นิเกตสารี”เรื่องนี้พึงศึกษาเรื่องพระกุมารกัสสปะตามพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เกิดนับตั้งแต่[30]จิตดวงแรก วิญญาณ ดวงแรก เกิดปรากฏขึ้นในครรภ์ของมารดา ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการอุปสมบทให้กุลบุตรที่อายุครบ ๒๐ ปีนับทั้งอยู่ในครรภ์ในท้องมารดา ข้อนี้

[23] ที.ปา (มจร.ไทย.) ๑๑/๘๕

[24] วิ.มหา.(บาลี)๑/๒๕/๕๐(ไทย) ๒๕/๓๖/๒๕

[25] พจนานกรมพุทธศาสตร์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยตต์ ปยุตฺโต) พ.ศ.๒๕๓๘ หน้า ๒๔๑ ข้อ ๑๕๗

[26] ที.ปา.(มจร.ไทย) ๑๑/๑๑๙/๘๙ และ ที.ปา.อ.๑๑๙/๕๐

[27] สำ.ส.(มจร.)๑๕/๒๓๕/๓๓๗

[28] ที.ปา.๑๐/๙๖,๑๑๕/๕๘,ม.มู.๑๒/๔๐๘/๔๔๓

[29] มงฺคลตฺถทีปนี ภาค ๒ ธรรมจริยา

[30] วิ.มหา ๔/๑๒๔/๑๙๑ (พระกุมารกัสสปะ)

แสดงว่า อาวัชชนจิตของมนุษย์เวลาที่ไปยึดหทยวัตถุในท้องของมารดาเข้าไปทางโยนิทวาร ตั้งแต่เป็นมโนทวาราวัชชนวิถีจิต แล้วยึดต่อไปทุกภพทุกชาติ

อันที่จริง จิตออกจากร่างไปเกิดด้วยสันตติ เกิด-ดับ ตามปัจจัย และจิตดูเหมือนดับชั่วคราวได้บ้าง จิตเช่นนี้มีชื่อว่า อัพโภหาริกจิต(แปลว่า จะว่าอย่างไรก็ได้)มี ๕ เวลา คือ

๑. เวลาหลับ จิตเป็นอัพโพหาริก เวลาหลับจะว่ามีจิตก็ได้ ว่าไม่มีก็ได้ เช่นถ้าพูดว่าจิตมี
วิญญาณมี สิ่งที่ทำในขณะหลับต้องรับผิดชอบด้วย แต่ถ้าพูดว่าไม่มี จิตหรือวิญญาณก็ยังมีในเวลาหลับ

๒.เวลาสลบ จิตเป็นอัพโพหาริก ถ้าพูดว่า จิตมี เหตุการณ์ที่เกิดในขณะสลบก็ต้องเจ็บปวดรู้ตัวและเป็นจริง ถ้าพูดว่า ไม่มี ขณะสลบก็ยังมีชีวิตอยู่ จิตออกจากร่างไปชั่วคราวแล้วกลับมาร่างเดิมได้ ถ้าไม่กลับมา ตาย

๓ เวลาเข้าทรง (บางแห่งว่าขณะถอดจิต) จิตออกจากร่างไปชั่วคราว กลับมาร่างเดิมได้ถ้าไม่
กลับมา ตาย(ข้อ ๓ นี้ถ้าแยกการเข้าทรงออกจากถอดจิต ก็จะมีขณะที่จิตออกจากร่างชั่วคราว ๖ ข้อ)

๔ เวลาเข้าสมาบัติ ถ้าพูดว่า มี เวลาเข้าสมาบัติ ก็ต้องรับทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับท่าน แต่ถ้า
พูดว่า ไม่มี ผู้เข้าสมาบัติก็ยังมีชีวิตอยู่ มีลมหายใจอยู่ และมีชีวิตอยู่

๕ เวลาตาย เป็นการไม่มีจิตวิญญาณแบบถาวรในชาตินี้ แต่เป็นอัพโพหาริกในวัฏสงสาร จิตจะ
ดับในระหว่างเดินทางในวัฏสงสารไม่ได้ต้องเดินทางต่อไปเพราะถ้าดับในระหว่าง”บุญ-บาป”ที่ทำไว้ก็หมดไปด้วย ขอแยกคำว่า “ น = ไม่ +โวหาร =พูด = อัพโภหาริกว่า ” พูดไม่ได้เต็มปากว่าเป็นอะไรแน่

๓. การวิเคราะห์เรื่องไก่กับไข่ ว่าอะไรเกิดก่อน-หลังกัน ไก่ ๆ มี “ภวังคจิต” จิตประจำตัวไก่เหมือนสิ่งมีชีวิต เพียงแต่อินทรีย์นั้นยังอ่อน อยู่ในระดับสัตว์เดรัจฉาน มีสัญชาติญาณสมบูรณ์ แต่ไม่แก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรม ทั้งไก่และไข่มีข้อที่ควรศึกษาวิเคราะห์อีกเล็กน้อยคือ

๓.๑ไก่ โดยชาติเกิดมาเห็นตัวแต่ไม่เห็นจิตเหมือนคน เกิดในกำเนิดเดรัจฉานเป็นทุคติภูมิ เป็นทวิชาติสัตว์เกิด ๒ หนคือหนที่ ๑ เกิดเป็นไข่ หนที่ ๒ เกิดเป็นตัวไก่ โลดแล่นไปได้เอง

๓.๒ไข่ ไม่นับอยู่ในภพภูมิใด เป็นวัตถุ โลดแล่นไปไหนมาไหนเองไม่ได้

๓.๓ การวิเคราะห์เรื่องไก่และไข่ว่า “อะไรเกิดก่อน”คือ

๓.๓.๑ ไก่ มีอินทรีย์เช่นจักขุนทรีย์ ต่อจากนั้นมีวิวัฒนาการทางกาย เป็นตัวไก่ มีชีวิตจิตใจ,มีลมหายใจ (ปาณะ)มีเลือดเนื้อ,และสามารถเติบโตมีไข่ มีลูกไก่ มีวิวัฒนาการอยู่ได้แม้ไม่มีไข่

๓.๓.๒ ไข่ กระบวนการเกิดไข่ เป็นกรรมวิธีของแม่ไก่ทั้งออกไขทั้งฟักไข แต่ ไข่ ไม่
สามารถสืบพันธุ์ ไม่มีลมหายใจด้วยตนเอง ไม่มีชีวิตินทรีย์ ไม่มีจิตใจ ไม่มีสัญชาตญาณ ไม่เจริญเติบโต ฟองเท่าไรก็เท่านั้นเป็นวัตถุเน่าเสีย เปลือกไข่ไม่มีเลือดเนื้อไม่มีความรู้สึก ท้ายสุดเรียกว่า แตก ไม่เรียกว่าตาย

เห็นได้ว่ากระบวนการเกิดไข่ที่ว่าเกิดก่อนไก่นั้น พูดเอาเฉพาะที่เห็นด้วยตาในปัจจุบันไม่ดูเบื้องหน้าและเบื้องหลัง เมื่อวิจัยตรวจดูวงจรการเกิดจนครบกระบวนแล้ว จึงเห็นอย่างชัดเจนตามวิวัฒนาการและการวิเคราะห์นั้นว่า ไก่ เกิดก่อน ไข่

สรุป จิตของสิ่งมีชีวิตเกิดเพราะธาตุ “กระทบ”กัน เกิดมโนวิญญาณธาตุ เขียนเรียกว่า ปฐมวิญญาณ กายมีเพราะกระบวนการกระทบของสิ่ง ๔ อย่างคือกรรม ฤดู จิต อาหาร ที่สร้างรูปกายให้เกิดขึ้นแล้วหล่อเลี้ยงรักษา ต่อจากนั้น กายแตกสลายตายทับทมอยู่ตรงภพที่เกิด เฉพาะจิตเท่านั้นที่ท่องเที่ยวไปด้วยวิถีวิมุตตกจิต สัญเจตนาคือกรรมเป็นเข็มทิศนำจิตไปพบรูปกายในวัฏสงสารสร้างรูปกายแล้วเกิดเป็นภวังคจิตของรูปนั้นในกำเนิดทั้ง ๔ ในภพน้อยภพใหญ่ ไม่ดับในระหว่างการเดินทางนั้น เพราะถ้าดับ บุญ – บาปที่ทำไว้ก็จะสูญไร้ความหมาย แต่จะดับเมื่อบรรลุนิพพานในชาติสุดท้าย จึงไม่เป็นสัสตทิฐิ

จึงขอเสนอแนะว่า อย่าประมาท เตสำ วูปสโม สุโข รีบบำเพ็ญธรรมดับสังขารเสียให้ได้ก็จะเป็นสุขตลอดไป

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา
Integrating Buddhist Principles for Mental and Intellectual Development

พระครูโพธิสีลคุณ เป้งไชยโม[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหลักพุทธธรรมนำมาบูรณาการในการบริหารจิต ที่เป็นอธิจิตตสิกขา เจริญปัญญาที่เป็นอธิปัญญาสิกขา และเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ไปพร้อม ๆ มีการบริหารจิต เพื่อบริหารธาตุ บริหารกายจะมีความสมบูรณ์ ต้องมีจิตควบคู่กันไป ว่าเมื่อฝึกจิตดีแล้ว นำความสุขมาให้ หากจิตขุ่นมัว ก็คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว เมื่อจิตผ่องใส ให้คิดดี พูดดี และทำดี

ผลการศึกษาพบว่า ปัญญาเป็นสิ่งคู่กับมนุษย์ มีหลายระดับชั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม และปลูกฝังวิธีคิด มี 3 คือ 1. การฟัง 2. การคิด 3. การฝึกจิตให้สงบ ซึ่งการพัฒนานั้น มีวิธีการ (1) ฟัง (2) คิดค้นอย่างมีระบบ โดยวิธีวิจัยอย่างมีโยนิโสมนสิการ (3) รู้จักฝึกจิตและปัญญาให้ประสานกลมกลืน ฝึกสมาธิ เจริญสติปัฏฐาน (4) ปัญญาที่นำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ดังนั้น จึงเป็นปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจิตเจริญปัญญา พื้นฐานที่จะทำให้นักเรียนมีความคิดเห็นถูกต้อง มี 2 คือ เสียงเตือนภายนอกจากกัลยาณมิตรและการทำไว้ในใจโดยอุบายแยบคาย พร้อมการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการสื่อถึงเรายุคปัจจุบันและรุ่นต่อไปด้วย เป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ก้าวไปกับระบบ ก่อเกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ในการแข่งขัน แต่การเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบบริหารแบบ “อยู่ดี มีสุข” มีหลักธรรมคำสอนให้ก่อเกิดการพัฒนาจิตใจ สอนการพัฒนาเพื่อเป้าหมายคือความสงบสุข

คำสำคัญ: การพัฒนาจิต, การเจริญปัญญา และบูรณาการหลักพุทธธรรม

Abstract

This article aims to study the principles of Buddhist ethics and integrate them into the administration of the mind which is supra-consciousness learning and wisdom cultivation as supra-wisdom learning; and to develop the youth to be an intelligent, good and happy person along with mental management, dhātu management and physical exercise. The body will be healthy, there must be the well trained mind. This leads to happiness acquirement. If the mind is not clear, this leads to bad thought, speech and conducts. If it is clear, it leads to good though, speech and conducts.

The research results revealed that intelligence always is with the human being, which can be divided into levels depending on its environment and there are three

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

thinking method implantations: 1) listening, 2) thinking, 3) training the mind to be calm. The development of this can be seen as follows: 1) listening, 2) systematically thinking with the use of research methodology together with the positive thought, 3) mind and wisdom training to unify them through meditation or mindfulness, 4) wisdom leading to the ultimate goal. The bases making the students to have the right thought are: the external warning voice from the good friends and careful thought which is ready to be developed sustainably. This is the medium from the present to the next generation. It is the development in the globalization stream with systems of seeking power, taking advantage, competition, administrative influence on 'wellbeing' system, if there is the teachings of mental development in this process, the goal as peace will be achieved.

Keywords: mental development, intellectual development and the integration of Buddhist principles

1.บทนำ

การบริหารจิตและเจริญปัญญา เป็นหัวข้อที่สำคัญมากในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้เพราะถ้าคนเรามีจิตเป็นสมาธิก็จะมีความจำดี มีปัญญาดี เรียนเก่ง ทำงานเก่ง ถ้าเขาบริหารจิตได้ดีก็จะเป็นคนดี มีสุขภาพจิตดีคือ มีคุณธรรมและความสุข การสอนเรื่องการบริหาจิตและเจริญปัญญา ไม่ใช่เป็นการบรรยายหรือให้นั่งหลับตาในห้องเรียนอย่างเดียว แต่สามารถผนวกเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงด้วยการเรียน และการเล่นอย่างมีสติ สำหรับเด็กเล็ก ซึ่งครูจะต้องคิดหากิจกรรมให้ทำในการฝึกสติและสมาธิ การบริหาจิตและเจริญปัญญา

หลักพุทธธรรม คือ อริยสัจ 4 ถือเป็นหัวใจสำคัญ เพราะถือว่าเป็นแก่นธรรมในการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า หากไม่ทรงตรัสรู้อริยสัจจทั้ง 4 แล้วโลกนี้ก็คงไม่มีพระพุทธศาสนา อริยสัจ หมายถึง ความจริงประเสริฐ จริงแท้ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสิ่งทั้งปวง โดยมีหลักการดังนี้ คือ

1) ทุกขสัจ ความจริงคือทุกข์ ได้แก่ความทุกข์ที่เกี่ยวเนื่องกับทางด้านร่างกายและจิตใจ

2) ทุกขสมุทัย สาเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา

3) นิโรธ หมายถึงเป้าหมายในการแก้ปัญหา

4) อริยมรรค หมายถึงแนวทางที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาและดับทุกข์ เรียกว่าทางสายกลาง สำหรับการนี้ เด็กระดับมัธยมศึกษา ครูสามารถสอนวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักที่ตนเคยฝึกปฏิบัติมาแล้ว

ข้อสำคัญต้องฝึกปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน คือ ให้มีสติกำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม นักเรียนต้องสามารถนำสติและสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เล่นกีฬาอย่างมีสติ พูดอย่างมีสติ ควบคุมความรู้สึกด้วยสติ สวดมนต์อย่างมีสติ การสวดมนต์ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจิตและเจริญปัญญา เพราะการสวดมนต์จะทำให้จิตเป็นสมาธิได้เร็วขึ้น ข้อสำคัญต้องสอนเด็กให้สวดมนต์อย่างมีสติ อย่าสวดแบบคล่องปากหรือใจลอย ครูควรเลือกบทสวดมนต์แปลที่มีคติสอนใจ เพื่อช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงาม โรงเรียนควรกำหนดวันใดวันหนึ่งในรอบสัปดาห์ เป็นวันสวดมนต์ร่วมกันของนักเรียนทั้งโรงเรียน วันพระ 8 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ 15 ค่ำ น่าจะเหมาะที่สุดสำหรับการสวดมนต์ร่วมกัน เพราะนักเรียนจะได้รู้ว่าวันไหนเป็นวันพระ และการสวดมนต์นี้ให้จัดเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ดังนั้น ปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยหลักพุทธธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจิตเจริญปัญญา พื้นฐานที่จะทำให้นักเรียนมีความคิดเห็นถูกต้อง มี 2 ประการ เสียงเตือนภายนอกจากกัลยาณมิตรและการทำไว้ในใจโดยอุบายแยบคาย เป็นต้น

2.หลักการและวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญา

การอธิบายว่า เมื่อเหตุเป็นอย่างนี้ ผลจึงเป็นอย่างนี้ เมื่อเหตุดี ผลก็จะดี เมื่อเหตุไม่ดี ผลก็จะไม่ดี เป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทีเกิดขึ้นกับบุคคลหรือสังคม ล้วนมีเหตุปัจจัยทั้งสิ้น และการกระทำของบุคคลย่อมจะได้รับผลตามที่ตนได้ทำนั้น ๆ มุ่งเน้นสอนให้ผู้คนหันมาให้ความสำคัญด้านสติปัญญา หรือเหตุผลมากกว่าความเชื่อศรัทธา แม้ในคำสอนจะมีความศรัทธาอยู่ด้วย แต่ทุก ๆ ที่พุทธองค์ก็จะเน้นว่าศรัทธา จะต้องประกอบด้วยปัญญาเสมอ มีเหตุผลเข้ามากำกับอยู่ตลอดไป บางกรณี จะใช้ศรัทธาเป็นตัวนำทาง ก็จะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศรัทธานั้นนำไปสู่การเข้าถึงปัญญา

2.1 การบริหารจิต

การบริหารจิตและเจริญปัญญา เป็นหัวข้อที่สำคัญมากในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขไปพร้อม มีเป้าหมายการพัฒนาประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ร่างกายประกอบด้วย ดิน น้ำ ไฟ และลม ภาษาธรรมว่า “ธาตุ (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2011: 153)” การบริหารกายก็คือการบริหารดิน น้ำ ไฟ และลม หรือบริหารธาตุ การบริหารกายจะมีความสมบูรณ์ต้องบริหารจิตควบคู่กันไป

จิต (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2011: 62) คือธรรมชาติที่สามารถนึกคิด รับรู้และจดจำสิ่งที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจได้ จิตเป็นนามธรรม สัมผัสและแตะต้องไม่ได้ แต่สามารถรู้ได้ว่า จิตนั้นมีสภาพเป็นอย่างไร มีลักษณะอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสถึงลักษณะของจิตไว้ว่า “จิตมีลักษณะดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามได้ยาก”

สรุปว่า จิตที่มีลักษณะอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ผู้ใดไม่รู้จักควบคุมจิต ก็จะฟุ้งซ่านไม่มีสมาธิ ขาดความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงาน

อีกอย่าง พุทธองค์ทรงแนะนำให้ฝึกจิต บริหารจิตนั่น เมื่อฝึกจิตดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ จิตขุ่นมัว ทำให้คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว จิตผ่องใส ทำให้คนคิดดี พูดดี และทำดี จึงเป็นเหตุนำไปสู่การพัฒนาที่ยังยืนด้วยหลักพุทธธรรมนี้

การเจริญปัญญา: ปัญญา (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2011: 231) หมายความรู้ชัด ความรู้จริง ดังมีคำพังเพยว่า “รู้เท่าเอาไว้กัน รู้ทันเอาไว้แก้” ปัญญาเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่กับมนุษย์ ปัญญามีหลายระดับชั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม และการปลูกฝังวิธีคิด

เหตุนั้น ปัญญาที่จะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริง จะต้องมีการพัฒนาและทำปัญญาให้งอกงาม สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ มีประโยชน์ มีโทษ เป็นสิ่งผิด เป็นสิ่งที่ถูก และสามารถตัดสินได้ว่า อะไรควรเว้น ควรทำ ฉะนั้น ปัญญาจึงมีความจำเป็นต่อมนุษย์

2.2 วิธีการเจริญปัญญา

การเจริญปัญญา ๆ มี 3 อย่าง คือ 1. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง 2. จิตตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด 3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฝึกจิตให้สงบและเจริญสติปัฏฐาน 4 ดังนั้น การพัฒนาปัญญาจึงมีวิธีการ คือ (1) ฟัง อ่านข้อมูลอย่างตั้งใจ ดังภาษิตว่า “ฟังดี ๆ จะได้

ปัญญา” (2) คิดค้นเป็นระบบให้ถึงต้นตอความรู้ โดยวิธีวิจัยและโยนิโสมนสิการ (3) รู้จักฝึกจิตและปัญญาให้กลมกลืน ฝึกสมาธิและเจริญสติปัฏฐาน เกิดปัญญาญาณ (4) ภาวนามยปัญญา (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2011: 232-287) ปัญญาที่นำไปสู่เป้าหมายสูงสุด มีการเจริญสติปัฏฐาน ความสำคัญแก่ปัญญานี้ ทำให้มีความสุขแท้จริง รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น ประโยชน์การบริหารจิตและเจริญปัญญา 2 อย่าง คือ

1 ประโยชน์การบริหารจิต ประกอบด้วย - ทำให้มีความสุขในปัจจุบัน - เป็นไปเพื่อการเห็นแจ้ง เป็นไปเพื่อการรู้ตัวทั่วพร้อม - เป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

2 ประโยชน์ของการเจริญปัญญา ประกอบด้วย - ทำให้เกิดความบริสุทธิ์สูงสุด - ทำให้มีอิสระเหนือความทุกข์เศร้าโศก - รู้เห็นตามเป็นจริง - ทำให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง - ทำให้พ้นทุกข์ทั้งปวงได้ เข้าถึงสันติสุขแท้จริง จึงเป้นพื้นฐานที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความคิดเห็นที่ถูกต้อง 2 ประการ คือ

1. ปรโตโฆสะ เสียงเตือนจากภายนอก จากกัลยาณมิตร (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 65) ผู้หวังดีต่อเรา ในปัจจุบันนี้ นอกจากสื่อที่เป็นเสียงโดยตรงแล้ว รวมเอาเอกสาร ตำรา หนังสือวารสาร สื่อสารสนเทศสมัยใหม่ที่เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง จะช่วยสร้างสติปัญญาแก่ผู้รับสาร ก่อให้เกิดทรรศนะที่ถูกต้องต่อการมองโลกและการดำเนินชีวิต

2. โยนิโสมนสิการ (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 66) คือการทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย การคิดค้นวิจัยให้ถึงต้นตอที่เรียกว่า คิดเป็นระบบ (Systematic Thought) มีพุทธภาษิตในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตว่า “โยนิโส วิจิเน ธัมมัง พึงวิจัยธรรมให้ถึงต้นตอ ปัญญายัตถัง วิปัสสะติ ย่อมเห็นแก่นความรู้ด้วยปัญญา” (Thai Tipitaka, 2014: 3)

และคำว่า ภิกษุ เรากล่าวการสิ้นไปแห่งอาสวะสำหรับผู้รู้ ผู้เห็น ไม่ได้กล่าว การสิ้นไปแห่งอาสวะ สำหรับผู้ไม่รู้ ไม่เห็น ...เมื่อไม่มีโยนิโสมนสิการ อาสวะ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น อาสวะที่เกิดขึ้นแล้วก็เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีโยนิโสมนสิการ... อาสวะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมสิ้นไป (Thai Tipitaka, 2014: 1/1/684)”

โยนิโสมนสิการจึงมีอุปการะต่อการรู้ธรรม และการปฏิบัติธรรม เพื่อความสิ้นทุกข์ โยนิโสมนสิการ ที่ทรงแสดงไว้ ประมวลได้ 10 วิธี ในที่นี้ จะกล่าวถึงวิธีคิดแบบอยู่ในปัจจุบันหรือทฤษฎีจันทร์เพ็ญ หลักการมีอยู่ว่า อย่าคิดถึงอดีตด้วยอาลัย อย่าคิดถึงอนาคตแบบเลื่อนลอย แต่จงทำปัจจุบันให้ดี ดังคำเตือนว่า “วันคืนล่วงไป ๆ ทำอะไรอยู่ (Thai Tipitaka, 2014: 24/48/104)” “ความเพียรรีบทำในวันนี้ ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมีในวันพรุ่งนี้” จงอยู่กับปัจจุบันขณะตามหลักสติปัฏฐาน 4

เมื่อตามกำหนดต่อเนื่องก็จะทำให้เห็นกระแสธรรมดาที่มีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งหลาย คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และการบังคับบัญชาไม่ได้เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เรียกว่า อนัตตา จนถึง ขั้นจิตเบื่อหน่ายคลายกำหนัด หลุดพ้น เอาชนะกิเลสได้เด็ดขาด มีสติสมบูรณ์ เรียก อริยชน

สำหรับการปฏิบัติเพื่อให้จิตอยู่กับปัจจุบันธรรม กรรมฐาน ถ้าทำใจให้สงบจากนิวรณ์ เรียก สมถะ ถ้าทำจิตให้สว่างมีปัญญา เรียก วิปัสสนา จนจิตเข้าถึงความเบิกบานเต็มที่ ดังนั้นจงทำจิตให้เบิกบาน อยู่เสมอ รู้ให้เท่าทันปัจจุบัน เคลื่อนไหวทั้งร่างกายและจิตใจ ความรู้จะพัฒนาจากเบื้องต้นถึงที่สุดคือ มรรค-ผลญาณ กิเลสหมด ปัญญาจะสว่างเต็มที่ดุจพระจันทร์วันเพ็ญ

เมื่อปฏิบัติธรรมแนวสติปัฏฐาน 4 วิธีการอบรมจิตโดยหลักการของวิปัสสนากรรมฐานนี้อาศัยมหาสติปัฏฐานเป็นหลักใหญ่ในการดำเนินการปฏิบัติ มหาสติปัฏฐาน 4 นั้น ก็คือ

1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 156) สติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในการกำหนดรู้เห็นเนือง ๆ ซึ่ง กาย มี 14 วิธี คือ อานาปานบรรพ 1 วิธี อิริยาปถบรรพ 1 วิธี สัมปชัญญะบรรพ 1 วิธี ปฏิกูลมนสิการบรรพ 1 วิธี ธาตุมนสิการบรรพ 1 วิธี นวสีวถิกบรรพ 9 วิธี รวม 14 วิธี

2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 156) สติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในการกำหนดเนือง ๆ ซึ่งเวทนา 9 วิธี คือ (1) รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา (2) รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา (3) รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา (4) รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนามีอามิส (5) รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส (6) รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนามีอามิส (7) รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส (8) รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส (9) รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส

3. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 156) สติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในการกำหนดเนือง ๆ ซึ่งจิต มี 16 วิธี คือ (1) รู้ชัดว่า จิตมีราคะ (2) รู้ชัดว่า จิตปราศจากราคะ (3) รู้ชัดว่า จิตมีโทสะ (4) รู้ชัดว่า จิตปราศจากโทสะ (5) รู้ชัดว่า จิตมีโมหะ (6) รู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ (7) รู้ชัดว่า จิตหดหู่ (8) รู้ชัดว่า จิตฟุ้งซ่าน (9) รู้ชัดว่า จิตเป็นมหัคคตะ (10) รู้ชัดว่า จิตไม่เป็นมหัคคตะ (11) รู้ชัดว่า จิตมีธรรมอื่นยิ่งกว่า (12) รู้ชัดว่า จิตไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า (13) รู้ชัดว่า จิตตั้งมั่น (14) รู้ชัดว่า จิตไม่ตั้งมั่น (15) จิตหลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า จิตหลุดพ้น (16) จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่า จิตไม่หลุดพ้น

4. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 166) สติที่เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในการกำหนดเนือง ๆ ซึ่งธรรม มี 5 วิธี คือ (1) นีวรณบรรพะ 1 วิธี (2) ขันธบรรพะ 1 วิธี (3) อายตนบรรพะ 1 วิธี (4) โพชฌังคบรรพะ 1 วิธี (5) สัจจบรรพะ 1 วิธี

เมื่อรวบรวมวิธีในมหาสติปัฏฐานทั้งหมดมีอยู่ 21 วิธี

ความจริง คำว่า “รู้” นี้ พุทธองค์ตรัส หมายรู้สึกตัวว่า “ใครเดิน? การเดินของใคร? เดินเพราะเหตุอะไร? ถึงในการยืนก็นัยนี้เหมือนกัน ฉะนั้น ผู้จะรู้ชัดอิริยาบถ อย่างนี้ว่า จิตเกิดขึ้นว่า จักเดิน จิตนั้นจะให้เกิด การไหวเกิด การเคลื่อนไหวกายทั้งหมดไปข้างหน้า โดยการแผ่ขยายวาโยธาตุเกิดจากกิริยาจิต เรียก การเดิน แม้ในการยืน ก็มีนัยนี้เหมือนกัน

ดังคำว่า เรือวิ่งไปได้ เพราะกำลังของลม ลูกศรวิ่งไปได้ เพราะกำลังสาย ฉันใด ร่างกายนี้ก็ฉันนั้น เดินไปได้เพราะลมภายใน พัดผัน แม้กายยนต์นี้ ที่ นายช่าง คือ ตัณหาประกอบไว้ เดิน ยืน นั่งได้ด้วยอำนาจของสายชักคือจิต เหมือนหุ่นยนต์เคลื่อนไหวได้ ด้วยอำนาจของสายชัก ในเรื่องนี้จะมีสัตว์อะไร นอกจากเหตุ ปัจจัยที่ยืนหรือเดินไป ด้วยอานุภาพตน

ความรู้สึกของผู้ปฏิบัติกรรมฐานกับของเด็กก็แตกต่างกัน เด็กอ่อนยังนอนหงายอยู่ เมื่อเสวยความสุขในเวลาดื่มน้ำนมเป็นต้นก็รู้ชัดว่า “เรากำลังเสวยสุข” ก็จริง ถึงกระนั้น คำว่า “รู้” นี้ พระพุทธองค์มิได้หมายเอาความรู้อย่างที่ว่านี้ เพราะว่าความรู้แบบนี้ ละสัตตูปลัทธิไม่ได้ ถอนอัตตสัญญาไม่ได้ ไม่เป็นกรรมฐานคือไม่เป็นสติปัฏฐานภาวนา

ส่วน “การรู้” ผู้ปฏิบัตินี้ ละสัตตูปลัทธิ (Thai Tipitaka, 2014: 1/1/684) ได้ คือความเห็นว่ามีสัตว์ บุคคล ซึ่งเป็นความเห็นผิดเพราะจริง ๆ แล้ว เป็นเพียงแต่ นามธรรม รูปธรรม ตามปกติปุถุชน ก็ยังมีความยึดถือว่ามีสัตว์บุคคล และถอนอัตตสัญญา (Thai Tipitaka, 2014: 1/1/684) ได้เป็นทั้งกรรมฐาน และสติปัฏฐานภาวนาด้วย

2.3 พระวิปัสสนาจารย์ ครูผู้บอกกัมมัฏฐาน

พระวิปัสสนาจารย์ที่เชี่ยวชาญจะมีเทคนิคในการสอบอารมณ์ มีความเฉียบคม จับสภาวะของผู้ฝึกได้แม่นยำ และช่วยแก้ไขแต่งอินทรีย์ให้เราได้อย่างถูกต้องตรงตามสภาวะที่เป็นจริงในขณะนั้น ประหนึ่งบอกทางให้แก่ผู้ที่หลงทาง

ทุกคนคงไม่ปฏิเสธว่า ครูสำคัญในการสอนทุกวิชา หากปราศจากครูเสียแล้ว สรรพวิชาการคงดำเนินไปไม่ได้ ที่ว่า ครูบอกกัมมัฏฐานเป็นครูชั้นพิเศษนั้น หมายถึง ครูที่นอกจากจะเป็นครูที่รู้หลักปริยัติ ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกภาคปฏิบัติด้วย นอกจากนี้ ครูบอกกัมมัฏฐานต้องเป็นผู้ที่น่าเคารพเลื่อมใส สามารถที่จะแนะนำกัมมัฏฐานให้เหมาะกับจริตของผู้เรียนด้วย และสามารถอธิบายได้ว่ากัมมัฏฐานมีความสำคัญ มีประโยชน์ต่อวิถีชีวิต มีตัวอย่าง 3 เรื่อง ดังนี้

ตัวอย่าง 1 แพท เป็นคนรักสวยรักงาม ชอบใช้ชีวิตหรูหรา ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย กัมมัฏฐานที่เหมาะแก่จริตของแพท ควรเป็นอสุภกัมมัฏฐาน และกายคตาสติ

ตัวอย่าง 2 นัฏฐ เป็นคนช่างโกรธ มักมีอารมณ์ฉุนเฉียวเสมอ ใครพูดกระทบกระทั่งนิดหน่อยก็มักจะโกรธ มักผูกอาฆาตพยาบาทผูกใจเจ็บเสมอ กัมมัฏฐานที่เหมาะแก่จริตของนัฏฐ ควรเป็นเมตตาพรหมวิหาร และวัณณกสิณ

ตัวอย่าง 3 เมย์ เป็นคนมักเก็บตัว ไม่ชอบสังคมกับเพื่อนฝูง เศร้าซึมไม่เบิกบาน มักไม่สนใจบทเรียน กัมมัฏฐานที่เหมาะแก่จริตของเมย์ ควรเป็นอานาปานสติ

2.4 การสอนให้เรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิต

การปฏิบัติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและกล่าวถึงผลที่ได้รับผลจากปฏิบัติที่ถูกต้องบนฐานความจริงซึ่งส่งผลให้ได้รับความสุข สงบ เย็น เนื่องจากการสิ้นไปแห่งปัญหาหรือความทุกข์

กล่าวสรุปได้ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝนปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนผ่านชีวิตที่เดือดร้อนวุ่นวาย ไปสู่ชีวิตที่สุขสงบเย็น ซึ่งจะให้ประโยชน์สุข เป็นผลที่เนื่องมากจากการปฏิบัติของมนุษย์เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่จะเดินบนทางสายนี้ ต้องมีความสนใจในการศึกษาเรียนรู้ชีวิตที่ละเอียดลึกซึ้งและเชื่อมั่นในความเพียรที่จะปฏิบัติแก้ปัญหาด้วย และมีความหวัง มีความสุขกับการได้รับผลแห่งการปฏิบัติ

2.5 ธรรมเครื่องกั้น

นิวรณ์ 5 (อ่านว่า นิ-วอน) (บาลี: nīvaraṇāna) หมายถึง เครื่องกั้น ใช้หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องปิดกั้น ขัดขวาง ไม่ให้บรรลุความดี ปิดโอกาสให้ทำความดี และเป็นเครื่องกั้นความดีไว้ไม่ให้เข้าถึงจิต เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุธรรมไม่ได้ ทำให้เลิกล้มความตั้งใจปฏิบัติไป เป็นสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี อกุศลธรรมที่ทำจิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง 1. พอใจในกาม ต้องการกามคุณ 2. คิดร้าย 3. หดหู่และเซื่องซึม 4.

ฟุ้งซ่านและร้อนใจ ความกระวนกระวายกลุ้มกังวล 5. ลังเลสงสัย เรียกนิวรณ์ 5 (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 195)

2.6 แนวทางแก้ไขเมื่อเกิดนิวรณ์ 5

การพอใจในกาม แก้ด้วยการเจริญอสุภะ มองเห็นว่า ไม่สวยไม่งาม อาฆาตมาดร้าย แก้ด้วยการเจริญเมตตา ผ่อนคลายความโกรธด้วยอุบายวิธี 10 ประการ จากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ง่วงเหงาหาวนอน เซื่องซึม แก้ด้วยการประกอบความเพียร ขะมักเขม้นมากยิ่งขึ้น หงุดหงิดงุ่นง่านฟุ้งซ่านรำคาญใจ แก้ด้วยการทำสมาธิให้จิตตั้งมั่นอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ลังเลสงสัย แก้ด้วยโยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยความละเอียดรอบคอบ ทำความเข้าใจให้กระจ่าง

2.7 การเตรียมพร้อมเพื่อปฏิบัติธรรม

ในขณะที่เราได้มีโอกาสมาปฏิบัติธรรมนี้ หลังจากที่เราสลัดทิ้งภาระต่าง ๆ มาแล้ว ควรจะสละอีกอย่างหนึ่ง คือ สละมานะที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน โดยสำคัญตัวว่า เป็นผู้มีความรู้ ดีกว่าบุคคลอื่น สละมานะความถือตัวที่เกิดจากชาติตระกูล ยศศักดิ์ โดยสำคัญตนเองว่าเป็นผู้ที่มีชาติตระกูล มั่งคั่ง มียศศักดิ์ เหนือบุคคลอื่น (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2000: 453)

ความสำคัญว่า มีความรู้นี้ เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมเหมือนกัน มีข้อความในคัมภีร์กล่าวถึงภิกษุกลุ่มหนึ่งเรียนพุทธพจน์เจนจบทั้งหมดโดยใช้เวลาไม่นานนัก จึงเกิดมานะขึ้นว่า ตนรู้พุทธพจน์ ที่ตรัสไว้ พลันทีเดียว เพราะว่า จะไม่ตรัสเรื่องอะไร ๆ นอกเหนือจากลิงค์ 3 บท 4 และวิภัตติ 7 ก็เมื่ออย่างนี้ขึ้นชื่อว่าบทที่เป็นเงื่อนงำไม่เข้าใจ สำหรับเราย่อมไม่มี”

พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของภิกษุเหล่านั้น ทรงดำริว่า “ภิกษุเหล่านี้ยังถอนตะปูคือมานะไม่ได้ ก็ไม่ควรเพื่อจะทำให้แจ้งมรรคหรือผล” (Thai Tipitaka, 2014: 472)

2.8 การปฏิบัติวิปัสสนา คือ การดูตัวเอง

การเจริญ ฯลฯ ที่แท้มิใช่อื่นไกล ก็คือ “การที่มาสนใจเอาใจใส่ดูแลตัวเอง” นั่น ดังมีหลักฐานปรากฏในโรหิตัสสสูตร (Thai Tipitaka, 2014: 666-667) ว่า “เออ นี่แน่ะอาวุโส เราบัญญัติโลก ความเกิด ความดับ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก ในร่างกายที่มีประมาณวา ซึ่งมีสัญญาและใจ” ทรงแสดงว่า “เราย่อมไม่บัญญัติสัจจะ 4 เหล่านี้ ลงในหญ้าและไม้ เป็นต้น แต่บัญญัติลงในกายนี้ที่มีมหาภูตรูป 4 เท่านั้น”

มีพุทธภาษิตที่เป็นคาถาประพันธ์อยู่บทหนึ่งว่า บุคคลค้นหาด้วยจิตตลอดทุกทิศ ไม่ได้พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตน ในที่ไหน ๆ เลย สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่น ก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น ผู้รักตน จึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น (Thai Tipitaka, 2014: 1/1/436)

ปัจจุบัน เป็นที่น่าเสียดายว่า เรารักตัวเองก็จริง แต่ให้ความสนใจตัวเองน้อย ส่วนมากจะไปสนใจคนอื่นมากกว่า การที่จิตใจคอยแต่คิดถึงสิ่งอื่นที่นอกจากตน ชื่อว่าจิตใจย่อมตกเป็นทาส ระหว่างความเป็นทาสกับความเป็นไท อย่างไหนดีกว่า ก็ยอมรับว่าความเป็นไทนั้นดีกว่าความเป็นทาส คือ รักตัวเอง แต่ให้ความสนใจคนอื่น ความเป็นไทดี แต่ชอบความเป็นทาส

เมื่อมีโอกาสปฏิบัติธรรม ก็ชื่อว่า สามารถทำอะไรให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ทำอะไรให้ตรงกันข้าม พร้อมกันนี้ ก็สามารถประกาศความเป็นไท ประกาศอิสรภาพอย่างเต็มที่ไม่ตกไปเป็นทาสของอะไร ที่กล่าวได้เช่นนั้น ก็เพราะการปฏิบัติธรรมนี้ มิใช่อื่นไกล ก็คือ “การที่สนใจเอาใจใส่ดูแล

ตัวเอง” นั่น จึงได้ชื่อว่า การปฏิบัติธรรมนี้ เป็นการให้เวลาแก่ตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ทั้งยังประกาศความเป็นไท ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด ร้อยเปอร์เซ็นต์

3.บูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตปัญญาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 1996: 25) เป็นการสื่อถึงคนยุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย เป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก้าวไปกับระบบเทคโนโลยีและกลไกของการตลาดก่อเกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ของอีกฝ่ายในการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นประชาสังคม (Civil Society) หรือ รัฐประชาชาติ (Nation State) (Keyes, Charles F. 1991a: 89-130) ก็ตาม แต่การเข้ามามีอิทธิพลนั้นชาวโลกก็ยังต้องการระบบบริหารแบบ Good Governance อยู่ดี เพื่อพัฒนาจิตปัญญาที่ยั่งยืน

การดำเนินชีวิตต้องมีการพัฒนาร่างกายและสติปัญญาควบคู่กันไปพร้อมสรรพ มีหลักธรรมคำสอนให้ก่อเกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ พุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมที่สอนเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจคนเราเพื่อเป้าหมาย คือ ความสงบสุข พอมีประเด็นดังนี้

1. ด้านพัฒนาคนให้มีปัญญา มีองค์ประกอบอยู่หลายประการ สำคัญที่สุดถือว่าเป็นคุณสมบัติพิเศษสุดคือปัญญา พัฒนาให้รู้เท่าทัน ให้อยู่รอดในทุกสถานการณ์เข้าถึงพุทธภาวะ

2. ด้านสัจธรรมเพื่อชีวิต เมื่อคนเราได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติของวิถีชีวิตอันเป็นกระบวนการของชีวิตคือ พฤติกรรมสัมพันธ์ จิต และปัญญา ทั้ง 3

3. ด้านคนเป็นตัวอย่างที่ดี ถือว่าเป็นบุคคลมีคุณสมบัติของคนดี ว่า สัปปุริสธรรม 7 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 11/331)

ในวิถีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าได้นั้นมีหลักธรรมแห่งความเจริญในชีวิต 4 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 11/400) ในเส้นทางความสำเร็จ 4 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 11/231) ผู้ที่รู้จักใช้รู้จักหาทรัพย์นับว่าเป็นคนมีหลักธรรมเป็นแง่คิดเตือนจิตใจ หลักธรรมอำนวยสุขนั้น 4 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 23/144) บุคคลที่ควรยึดถือเอามาเป็นแบบอย่าง 4 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 21/62) นอกจากนั้นยังดำรงตนอยู่ด้วยหลักธรรมของผู้ครองเรือน 4 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 25/ 311) หลักพุทธธรรมมีคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตอยู่มาก แต่ขอนำเสนอไว้เป็นเพียงตัวอย่างคือ หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 11/378) นอกนี้ยังมีหลักธรรมทำให้งดงาม 2 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 20/410) เพื่อให้สังคมคนเราอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจึงต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรม 5 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 11/286) เมื่อชีวิตต้องการเป็นอยู่ตลอด จะมีชีวิตรอดได้ด้วยการศึกษา ในภาษาพระว่าหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ข้อ (Thai Tipitaka, 2014: 10/ 299)

ฉะนั้น กระแสธรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นแก่นสารทางพุทธธรรม เพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นเป็นอิสระ ตามหลักพุทธธรรมที่มีการพัฒนาไปถึงเส้นชัยคือนิพพานนั้นแล.

4.บทสรุป

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหลักพุทธธรรมนำมาบูรณาการในการบริหารจิต ที่เป็นอธิจิตตสิกขา เจริญปัญญา ที่เป็นอธิปัญญาสิกขา และเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ไปพร้อม ๆ

เพราะปัญญาเป็นสิ่งคู่กับมนุษย์ มีหลายระดับชั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม และปลูกฝังวิธีคิดและฝึกจิตให้สงบ มีวิธีการฟัง คิดค้นอย่างมีระบบ โดยวิธีวิจัยอย่างมีโยนิโสมนสิการ และรู้จักฝึกจิตและปัญญาให้ประสานกลมกลืนเจริญสติปัฏฐาน มีปัญญาที่นำไปสู่เป้าหมายสูงสุด

ปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจิตเจริญปัญญา พื้นฐานที่จะทำให้นักเรียนมีความคิดเห็นถูกต้อง มีเสียงเตือนภายนอก มีกัลยาณมิตรและการทำไว้ในใจโดยอุบายแยบคาย พร้อมพัฒนาที่ยั่งยืน สื่อถึงยุคปัจจุบันและรุ่นต่อไป

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ก้าวไปกับระบบ ก่อเกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ในการแข่งขัน แต่การเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบบริหารแบบ อยู่ดี มีหลักธรรมคำสอนให้ก่อเกิดการพัฒนาด้านจิตใจ สอนเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป้าหมายคือความสงบสุข

เมื่อตามกำหนดต่อเนื่องก็จะทำให้เห็นกระแสธรรมดาที่มีอยู่ในรรพสิ่งทั้งหลาย คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และการบังคับบัญชาไม่ได้เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เรียกว่า อนัตตา จนถึงขั้นจิตเบื่อหน่ายคลายกำหนัด หลุดพ้น เอาชนะกิเลสได้เด็ดขาด มีสติสมบูรณ์ เป็นอริยชน

References

Department of Religious. (1981). Thai Tipitaka. Bangkok: Department of Religious Affairs.

Keyes, Charles F. (1991a) “The Proposed World of the School: Thai Villagers’ Entry into a Bureaucratic State System,” in Charles F. Keyes (ed.) Reshaping Local Worlds: Formal Education and Cultural Change in Rural Southeast Asia, New Haven, Connecticut: Yale University Southeast Asia Studies, Pp. 89-130.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996) Thai Commentary, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2003). Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

_____. (1996). Sustainable Development. Bangkok: SE-EDUCATION Public Company Limited.

_____. (1995). Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

_____. (1984). Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

_____. (1995). Dictionary of Buddhism. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

An Analytical Study of Values of Parivāsakamma of Buddhist Monks in Sisaket Province

พระอภิสิทธิ์อภิสิทฺธิโก (อ่อนคำ)[1]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาพิธีกรรมการอยู่ปริวาสในพระไตรปิฎก ๒)ศึกษาพิธีกรรมการอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ๓) วิเคราะห์คุณค่าของการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษาพบว่า

พิธีกรรมการอยู่ปริวาสกรรมในพระไตรปิฎกคำว่า ปริวาส นี้มีมาแต่สมัยพุทธกาล เป็นชื่อของสังฆกรรมประเภทหนึ่ง ที่สงฆ์จะพึงกระทำเพื่อการอยู่ชดใช้ เรียกสามัญว่า “การอยู่กรรม” เรียกรวมกันว่า “ปริวาสกรรม” เป็นระเบียบปฏิบัติสำหรับภิกษุที่ต้องอาบัติ "สังฆาทิเสส" แล้วปกปิดไว้ ทั้งที่เกิดโดยความตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ และอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม จึงต้องประพฤติเพื่อเป็นการลงโทษตัวเองให้ครบเท่ากับจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้ปริวาสกรรม ในพระพุทธศาสนา ใช้กระทำสำหรับคน ๒ จำพวก จำพวกที่ ๑ ได้แก่พระภิกษุที่ต้องสังฆาทิเสส เพื่อการออกจากอาบัติสังฆาทิเสสซึ่งเป็นอาบัติหนักดังกล่าว จำพวกที่ ๒ ได้แก่ คฤหัสถ์ที่เคยบวชหรือนับถือศาสนาอื่นมาก่อน

พิธีกรรมการอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษการอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษที่ผู้วิจัยได้ศึกษามี ๔ แห่งคือ ๑) วัดไตรราษฎร์สามัคคี ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ๒) วัดอุทยานธรรมดงยาง ตำบลคลีกลิ้ง อำเภอศิลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ๓) วัดสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีษะเกษ๔) วัดป่าบ้านพะเยียว ตำบลใจดี อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการเข้าร่วมอยู่ปริวาสกรรม สัมภาษณ์เจ้าสำนักที่จัดปริวาสกรรม อาจารย์กรรมและพระสงฆ์ที่เข้าปริวาสกรรมตลอดถึงอุบาสกอุบาสิกาที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม สรุปได้ว่าการจัดปริวาสกรรมของวัดทั้ง ๔ แห่งนั้นเป็นการจัดมาอย่างต่อเนื่องมีจุดประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและเปิดโอกาสให้ชาวพุทธได้ร่วมทำบุญกับพระสงฆ์ด้วยการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา

วิเคราะห์คุณค่าของการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษจากการวิเคราะห์คุณค่าของการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษพบว่าปริวาสกรรมมี

---

[1]นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

คุณค่าในด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านวัฒนธรรม การอยู่ปริวาสกรรม นับว่าเป็นหนึ่งในประเพณีสิบสองเดือนของชาวอีสานที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเสมอมา เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้านสังคม ประเพณีการอยู่ปริวาสกรรม ทำให้ประชาชนได้สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้านการศึกษา ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ปริวาสกรรม คนรุ่นใหม่สืบทอดประเพณีต่อไป ด้านเศรษฐกิจ พ่อค้าแม่ขายมามาก ก็จะทำให้เศรษฐกิจในหมู่บ้านที่จัดปริวาสดีขึ้น การค้าขายในชุมชนมีปริมาณมากเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน หมู่บ้าน ในการจัดงานมีการใช้จ่าย ได้จากศรัทธาญาติโยมที่มาทำบุญ

คำสำคัญ : ปริวาสกรรม,วุฏฐานวิธี,สังฆาทิเสส

Abstract

The aims of this thesis were: 1) to study the Parivāsakamma ritual in Tripitaka; 2) to study the Parivāsakamma ritual of the Sangha in Sisaket province; 3) to analyze the values of the Parivāsakamma of the Sangha in the province. The results of the study were as follows:

The word ‘parivāsakamma’ comes from the era of the Buddha, which is the name Sangha activity that the monk should do as violated discipline indemnity. There is a common name called ‘parivāsakamma living’. It is a regulation that must be performed by the monks punished by the compensation of their Sanghathisesa discipline violation with or without intention. The monk must live in the restricted area equal to the number of the days that they concealed their offences.

In this research, there are 4 places in Sikaket province that organize the ritual namely 1) Triratsamakkhi temple in Khun Han district, 2) Udayandhammadongyang temple in SilaLat district, 3) Samrongplan temple in PhraiBueng district, 4) Banphayiow temple in Kukhan district. From the interview of the key respondents, these temples organize the ritual to allow the disciple violated monks to purify their monkhood.

The values of the ritual can be explained in various aspects: in term of culture, the ritual is one of the culture that E-san people give an importance as it prolongs the existence of Buddhism; in term of social dimension, the ritual causes harmony and happiness among people in the area; in terms of education, people in the new generation learn the ritual and be able to prolong it; in terms of economy, it supports the income growth of the residents in which the ritual is organized; in other words, when the laypeople come to perform offerings to the monks joining in the ritual, they spend their money in the area.

Keywords:parivāsakamma,sanghathisesa

๑.บทนำ

ปริวาสกรรม การประพฤติวุฏฐานวิธีนี้จัดเป็นสังฆกรรมชนิดหนึ่ง ในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติของพระภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ ข้อ ข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งหมด ไม่ว่าจะมีการปกปิดไว้หรือไม่ก็ตาม จะต้องปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้อย่างเคร่งครัดเป็น

กฎกติกาตายตัวเฉพาะของคณะสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ทั้งนี้เพราะอาบัติสังฆาทิเสสแม้จะเป็นครุกาบัติ หรืออาบัติหนักก็ตาม แต่ก็จัดอยู่ในจำพวกสเตกิจฉา คืออาบัติที่พอแก้ไขได้ ด้านความเป็นมาของการประพฤติวุฏฐานวิธีนั้น มีขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอาบัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุแล้ว ต่อมาก็มีภิกษุจำนวนมากมีพระอุทายี เป็นต้น เป็นอาทิกัมมิกะ คือ เป็นผู้ต้องอาบัตินั้นๆ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบก็ทรงประชุมสงฆ์ และกำหนดวิธีปฏิบัติต่างๆขึ้นไว้ ดังปรากฏในบทสรุปท้ายสิกขาบทสังฆาทิเสสว่า “ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส สิกขาบทใด สิกขาบทหนึ่งแล้วรู้อยู่ แต่ปกปิดไว้สิ้นวันมีประมาณเท่าใด ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาสกรรมด้วยความไม่ปรารถนา สิ้นวันมีประมาณเท่านั้น”[2] ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา คณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญและเอื้อเฟื้อต่อสังฆกรรมประเภทนี้ด้วยดีตลอดมา ดังมีตัวอย่าง คือ พระอุทายีต้องอาบัติสังฆาทิเสส ชื่อ สัญเจตนิกา สุกกวิสัฏฐิ คือ การเจาะจงทำให้อาสุจิเคลื่อน แต่ไม่ได้ปิดบังไว้ แล้วเข้าไปหาหมู่สงฆ์พร้อมทั้งแจ้งความในข้อนั้นให้ทราบ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล สงฆ์จงให้มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติตัวหนึ่ง ชื่อสัญเตนิกา สุกกวิสัฏฐิ ไม่ได้ปิดบังไว้แก่ภิกษุอุทายี”[3] หลังจากนั้นภิกษุก็ได้มีการต้องอาบัตินี้และขออยู่ปริวาสกรรมอย่างมากมาย

การอยู่ปริวาสจึงเป็นอุบายที่ทรงคุณค่า อาจจะสอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์ มีความรู้มีการศึกษา มีความสะดวกสบาย หรือเป็นข้าราชการมียศมีตำแหน่ง พอเข้ามาบวช จึงไม่มีใครกล้าว่ากล่าวตักเตือน เป็นพระที่มีทิฐิมาก เป็นคนว่าอยากสอนอยาก การอยู่ปริวาสจึงเป็นทางออกที่ดีของพระสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นอุบายในการฝึกตน เพื่อให้ตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย โดยอาศัยข้อวัตรของการอยู่ปริวาส ยอมให้คนอื่นสั่งสอนหรือลงโทษว่ากล่าวตักเตือนได้ เป็นอุบายที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ให้ปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ในอนาคต ซึ่งในปัจจุบันนับว่าเหมาะสมและในภาคอีสานบางพื้นที่ยังมีการอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ให้เข้าอยู่ปริวาสกรรม จึงกลายเป็นประเพณีที่เรียกว่าบุญเดือนอ้ายหรือบุญเข้ากรรม เดิมทีประชาชนในภาคอีสานซึ่งจังหวัดศรีสะเกษก็เคยมีการนับถือผีมาก่อนซึ่งได้รับเอาลัทธิพราหมณ์ด้านพิธีกรรมต่างๆมาปฏิบัติ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาครูบาอาจารย์ผู้มีปัญญาก็นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาประยุกต์เป็นประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานนับถือศาสนาพุทธและปฏิบัติกันสืบมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของทุกปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นักปราชญ์โบราณได้วางฮีตสิบสองที่มาจากมูลเหตุทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม ตรงกับเดือนธันวาคม มูลเหตุแห่งการกระทำ ถ้าภิกษุต้องอาบัติแล้วจะเป็นอาบัติเบาหรือหนัก เมื่อไม่แสดงหรือไม่

การอยู่ปริวาสกรรมเป็นสังฆกรรมที่มีความสลับซับซ้อนมาก ทั้งด้านระยะเวลา พิธีกรรมและสังฆกรรม สังฆกรรมถือว่าเป็นกิจของคณะสงฆ์ที่พึงจะกระทำร่วมกัน ซึ่งไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป จนมี

---

[2] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๗๑

[3] วิ.จู. (ไทย) ๖/๙๗/๑๙๒

ข้อกำหนดไว้ว่า ในสีมา(โบสถ์)แห่งหนึ่ง จะต้องบรรจุภิกษุได้ ๒๐ รูปขึ้นไป ข้อกำหนดนี้มีไว้เพื่อสังฆกรรมชนิดนี้นั่นเอง และ สังฆกรรมทุกชนิดถือว่าเป็นกิจของคณะสงฆ์ที่จะกระทำร่วมกัน จะละเลยมิได้ แม้แต่เพียงเล็กน้อย อีกอย่าง การอยู่ปริวาสกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวินัยของสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา คือ เป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”[4] ดังนั้นพระวินัยก็เปรียบเหมือนตัวแทนของพระศาสดาและคำพูดของพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ที่กล่าวกับพระมหากัสสปะในคราวทำปฐมสังคายนาว่า “ข้าแต่มหากัสสปะผู้เจริญ พระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ถ้าพระวินัยดำรงอยู่ พระพุทธศาสนาก็ชื่อว่า ดำรงอยู่เช่นกัน”[5] นอกจากนั้น การอยู่ปริวาสกรรมยังถือเป็นข้อบังคับ เมื่อพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่ามีความเหมาะสมโดยเฉพาะพระบวชใหม่ในปัจจุบัน มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้บวชด้วยศรัทธา จึงเป็นคนว่ายากสอนอยาก ไม่ยอมรับในคำสอนของอาจารย์ทำให้เกิดปัญหาต่างๆมากมาย ซึ่งเห็นได้จากข่าวสารในปัจจุบัน งานปริวาสกรรมจึงเป็นทางออกที่ดีสำหรับการฝึกอบรมพระเหล่านี้ ให้รู้จักข้อวัตรการปฏิบัติ การนั่งสมาธิ การภาวนา การเดินจงกรม ซึ่งทุกงานปริวาสจะมีอาจารย์คอยสั่งสอน

ความสำคัญของปัญหาที่ต้องการวิจัยคือ ในปัจจุบันนี้มีหลายสำนักที่จัดงานปริวาสกรรม แต่ละสำนักก็ยึดรูปแบบที่ตนเคยเห็นมา ทำให้เกิดการถกเถียงกันในเรื่องข้อวัตรและการปฏิบัติ หรือแม้แต่ตัวสังฆกรรมเอง จึงยากที่จะหาข้อยุติได้ และที่สำคัญที่สุดก็คือ การไม่รักษาพุทธประสงค์ดั่งเดิมของพระพุทธองค์ที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว โอกาสที่จะทำตนให้บริสุทธิ์และดำรงไว้ซึ่งสมณะวิสัย สำรวมระวังต่อไป ฝ่ายคณะสงฆ์ที่เป็นปกตัตภิกษุ หรือพระอาจารย์กรรมก็ต้องคอยสงเคราะห์เพื่อนบรรพชิตด้วยกันทางสังฆกรรม ด้วยความเมตตาธรรม มิใช่เพื่อผลประโยชน์อย่างอื่นใด ดังคำตรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่รับสั่งกับภิกษุเกี่ยวกับเรื่องของพระฉันนะ ซึ่งเป็นภิกษุที่ว่ายากสอนยาก“ท่านอย่าทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ จงทำตัวให้เป็นคนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนได้แม้ท่านก็จงว่ากล่าวตักเตือนภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม แม้ภิกษุทั้งหลายก็จะว่ากล่าวตักเตือนท่านโดยชอบธรรม เพราะว่าบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจริญแล้วด้วยอาการอย่างนี้”[6]พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันและกันและด้วยการช่วยเหลือกันและกันให้ออกจากอาบัติ คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นความจริงใจ การสงค์เคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นเครื่องหมายของความเจริญ นักปราชญ์โบราณได้วาง

ฮีตสิบสองที่มาจากมูลเหตุทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม ตรงกับเดือนธันวาคม มูลเหตุแห่งการกระทำ ถ้าภิกษุต้องอาบัติแล้วจะเป็นอาบัติเบาหรือหนัก เมื่อไม่แสดงหรือไม่อยู่กรรมท่านว่าบาปกรรม เป็นบาปกรรมติดตัวไปหลายภพหลายชาติ เว้นแต่ถ้าเข้าปริวาสกรรมแล้วจึงจะออกจากอาบัติได้ อย่างเช่นเรื่องเล่าในธรรมบทอรรถกถา ที่มีภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่ได้แสดงตายไปแล้วบังเกิดเป็นนาคราชชื่อเอรกปัตตะ ดังนั้น โบราณจึงถือเป็นมูลเหตุแห่งพิธีบุญเข้ากรรมสืบมาถึงกับกำหนดปีหนึ่งๆ มีเดือนหนึ่งไว้อยู่กรรม เพื่อออกจากอาบัติเสียครั้งหนึ่ง ปัญหาที่พบเห็นในปัจจุบันซึ่งก็มีหลายสำนักที่จัดปริวาสกรรมขึ้นบังหน้า แต่เบื้องหลังนั้นมีผลประโยชน์ต่างๆแอบแฝงอยู่

---

[4] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

[5] วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๓.

[6] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๒๕/๔๕๕

มากมาย เช่น ปัจจัย ลาภยศ ชื่อเสียง เป็นต้น และในบางที่อาจนำปัจจัยที่ได้ไปใช้ในทางไม่เหมาะสม และในบางกลุ่มออกตระเวนหาวัดเพื่อจะจัดงานดังกล่าว มีการตกลงค่าจ้าง ในวันกลับมีค่าพาหนะถวายให้กับทุกรูปเป็นต้น สิ่งเหล่านี้บทบังคุณค่าที่แท้จริงของการเข้าอยู่ปริวาสกรรม การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่า คุณค่าการอยู่ปริวาสกรรมควรที่จะหาคำตอบให้แก่เพื่อนบรรพชิตกัลยาณมิตรและประชาชนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการอยู่ปริวาสในพระไตรปิฎก

๒. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

๓. วิเคราะห์คุณค่าของการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนวิธีการทำวิจัยดังนี้

๑.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยพระสงฆ์ที่เข้าอยู่ปริวาสกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดพื้นในการศึกษาไว้ ๔ แห่งคือ

๑. วัดไตรราษฎร์สามัคคี ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ สัมภาษณ์เจ้าอาวาส ๑ รูป พระสงฆ์ที่เข้าอยู่ปริวาส ๕ รูป พระสงฆ์ที่ประกอบพิธีสวดสังฆกรรม ๔ รูป อุบาสก อุบาสิกาที่ร่วมปฏิบัติธรรม ๕ คน ประชาชนทั่วไปที่ร่วมทำบุญ ๕ คน รวม ๒๐ รูป/คน

๒. วัดอุทยานธรรมดงยาง ตำบลคลีกลิ้ง อำเภอศิลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาส ๑ รูป พระสงฆ์ที่เข้าอยู่ปริวาส ๕ รูป พระสงฆ์ที่ประกอบพิธีสวดสังฆกรรม ๔ รูป อุบาสก อุบาสิกาที่ร่วมปฏิบัติธรรม ๕ คน ประชาชนทั่วไปที่ร่วมทำบุญ ๕ คน รวม ๒๐ รูป/คน

๓. วัดสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีษะเกษ เจ้าอาวาส ๑ รูป พระสงฆ์ที่เข้าอยู่ปริวาส ๕ รูป พระสงฆ์ที่ประกอบพิธีสวดสังฆกรรม ๔ รูป อุบาสก อุบาสิกาที่ร่วมปฏิบัติธรรม ๕ คน ประชาชนทั่วไปที่ร่วมทำบุญ ๕ คน รวม ๒๐ รูป/คน

๔. วัดป่าบ้านพะเยียว ตำบลใจดี อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาส ๑ รูป พระสงฆ์ที่เข้าอยู่ปริวาส ๕ รูป พระสงฆ์ที่ประกอบพิธีสวดสังฆกรรม ๔ รูป อุบาสก อุบาสิกาที่ร่วมปฏิบัติธรรม ๕ คน ประชาชนทั่วไปที่ร่วมทำบุญ ๕ คน รวม ๒๐ รูป/คน

รวมสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น ๘๐ รูป/คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์

๒.กล้องถ่ายรูป

๓. สมุดจดบันทึก

๔.เครื่องบันทึกเสียง

๓. การสร้างแบบสัมภาษณ์

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและมีขบวนการในการสร้างแบบสัมภาษณ์ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและแบบสัมภาษณ์พร้อมกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการอยู่ปริวาสกรรมของวัดไตรราษฎร์สามัคคี ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ วัดอุทยานธรรมดงยาง ตำบลคลีกลิ้ง อำเภอศิลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ วัดสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีษะเกษ วัดป่าบ้านพะเยียว ตำบลใจดี อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑ มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน คือ ผศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ผศ.บรรจง โสดาดี และพระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ผศ.ดร.พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

๕. เมื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

๔.การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๑.นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ถึงเจ้าอาวาสวัดที่จัดเข้าปริวาสกรรมและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามที่กำหนดไว้เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์

๒.สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มตัวอย่าง พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเตรียมตัว เตรียมเอกสารในการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล

๔) ดำเนินการเก็บรวมรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่เป็นผู้ให้และบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนา กับกลุ่มตัวอย่าง

๕.การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ การแปลความ การตีความและนำ เสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายการอยู่ปริวาสกรรมและวิเคราะห์คุณค่าของการอยู่ปริวาสกรรมของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษใน ๓ ประเด็นดังนี้

๑.ความเป็นมาการอยู่ปริวาสกรรมของวัดทั้ง ๔ แห่งคือ

๑) วัดไตรราษฎร์สามัคคี ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

๒) วัดอุทยานธรรมดงยาง ตำบลคลีกลิ้ง อำเภอศิลาลาด จังหวัดศรีสะเกษ

๓) วัดสำโรงพลัน ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีษะเกษ

๔) วัดป่าบ้านพะเยียว ตำบลใจดี อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการอยู่ปริวาสกรรมของวัดทั้ง ๔ แห่ง

๓. คุณค่าของการอยู่ปริวาสกรรมของวัดทั้ง ๔ แห่ง

๔. ผลการวิจัย

๑.พิธีกรรมอยู่ปริวาสกรรมในพระไตรปิฎก ผลการศึกษาพบว่า การอยู่ปริวาสกรรมจัดเป็นสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติของภิกษุที่ต้องสังฆาทิเสส ๑๓ ข้อ แม้ข้อใดข้อหนึ่งไม่ว่าจะปกปิดไว้หรือไม่ก็ตามจะต้องปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นกฎกติกาเฉพาะของทั้งนี้เพราะอาบัติสังฆาทิเสสแม้จะเป็นครุกาบัติ หรืออาบัติหนักก็ตาม แต่ก็จัดเป็นจำพวก สเตกิจฉา คืออาบัติที่พอแก้ไขได้

ปริวาสกรรม ในพระพุทธศาสนา ใช้กระทำสำหรับคน ๒ จำพวก จำพวกที่ ๑ ได้แก่พระภิกษุที่ต้องสังฆาทิเสส เพื่อการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติหนักดังกล่าว จำพวกที่ ๒ ได้แก่ คฤหัสถ์ที่เคยบวชหรือนับถือศาสนาอื่นมาก่อน

ปริวาสกรรมสำหรับพระภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสสประกอบด้วย ๑) อัปปฏิจฉันนปริวาส หมายถึง ปริวาสสำหรับภิกษุที่ต้องติดอาบัติสังฆาทิเสสแล้วไม่ได้ปกปิดไว้ ๒)ปฏิจฉันนปริวาส หมายถึง ปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้วันเดียวชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิปิดไว้วันเดียวแล้วบอกภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติ ๑ ตัวชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ ปิดไว้วันเดียว กระผมจะปฏิบัติอย่างไร”ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้ปริวาสวันเดียว เพื่ออาบัติ ๑ ตัวชื่อสัญเจตนิกาสุกกวิสัฏฐิ ปิดไว้วันเดียวแก่ภิกษุ[7] ๓) สุทธันตปริวาส หมายถึง ปริวาสสำหรับอาบัติหลายตัว ปิดไว้หลายคราวต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ภิกษุนั้นไม่รู้ที่สุดอาบัติ ไม่รู้ที่สุดราตรี ระลึกที่สุดอาบัติไม่ได้ ระลึกที่สุดราตรีไม่ได้ ไม่แน่ใจในที่สุดอาบัติ ไม่แน่ใจในที่สุดราตรี จึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลายกระผมต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว กระผมไม่รู้ที่สุดอาบัติ ไม่รู้ที่สุดราตรี ระลึกที่สุดอาบัติไม่ได้ ระลึกที่สุดราตรีไม่ได้ ไม่แน่ใจในที่สุดอาบัติ ไม่แน่ใจในที่สุดราตรีกระผมจะปฏิบัติอย่างไร”ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่ง
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น สงฆ์จงให้สุทธันตปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น แก่ภิกษุนั้น[8] ๔) สโมธานปริวาส หมายถึง สโมธานปริวาส คือ ปริวาสที่ประมวลอาบัติที่ต้องแต่ละคราวเข้าด้วยกัน แล้วอยู่ประพฤติปริวาสตามจำนวนราตรีที่ปิดไว้นานที่สุด

---

[7]วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๒/๑๙๗.

[8] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๕๖/๒๕๕.

ปริวาสสำหรับคฤหัสถ์ หรือเรียกว่าติตถิยปริวาสติตถิยปริวาส คือ ผู้ที่เคยเป็นเดียรถีย์มีความประสงค์จะบรรพชาและอุปสมบท ในพระพุทธศาสนาจะต้องประพฤติวุฏฐานวิธี (ปริวาส) ๔ เดือน ปริวาส เรียกว่า ติตถิยปริวาสท่านจัดเป็น อปฏิจฉันนปริวาสคือให้โกนผม ปลงหนวด นุ่งห่มกาสายะทำผ้าห่มเฉวียงบ่าข้างหนึ่งไหว้เท้าภิกษุทั้งหลายเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย ๓ จบ แล้วให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศขอให้สงฆ์ให้ปริวาส(การอบรม) ๔ เดือน เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้านจึงสำเร็จไปขั้นหนึ่งในระหว่าง ๔ เดือน ถ้าประพฤติตนไม่เรียบร้อยไม่เป็นที่พอใจ ก็ไม่ควรบวชให้ ถ้าประพฤติตนเรียบร้อยเป็นที่น่าพอใจจึงบวชให้ พระผู้มีพระภาคได้ประทานพระพุทธานุญาตพิเศษแก่พระญาติผู้เกิดในศากยะสกุล ถ้าเคยเป็นเดียรถีย์มาก่อนแล้วมาขอบวชพึงอุปสมบทให้ ไม่ต้องประพฤติวุฏฐานวิธี(ปริวาส) ๔ เดือน พระผู้มีพระภาคทรงให้ข้อยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติ “ติตถิยปริวาส”แก่พวกชฎิลบูชาไฟ เพราะทรงถือว่าเป็นผู้สั่งสอนศาสนิกในทางที่เหมาะสมอยู่แล้ว คือ เป็นพวกกรรมวาทีและกิริยาพาท

๒. พิธีกรรมอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า การจัดงานเข้าปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีเกษส่วนมากจะจัดหลังจากออกพรรษาแล้วโดยเฉพาะวัดที่จัดงานเข้าปริวาสกรรมทั้ง ๔ แห่งที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นสถานที่ศึกษาเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานเข้าปริวาสกรรมเพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลในสภาพจริง พบว่าการจัดงานเข้าปริวาสกรรมถือเป็นงานใหญ่ของวัด มีการเตรียมการอย่างต่อเนื่อง ทั้งเขียนโครงการ ขออนุญาตจัดงานจากผู้ปกครองสงฆ์ตามลำดับ การประชุมคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อเตรียมความพร้อมและมอบหมายภาระหน้าที่ให้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ร่วมเป็นคณะกรรมการในแผนกต่างๆ เช่นแผนกสถานที่ แผนกต้อนรับพระสงฆ์และผู้มาร่วมทำบุญ แผนกอาหารเป็นต้น เมื่อถึงกำหนดวันจัดงานมีพระสงฆ์มาเข้าปริวาสกรรมเป็นจำนวนมากบางแห่งมีจำนวนพระสงฆ์เป็นพันทั้งพระเข้าปริวาสกรรมและอาจารย์กรรม รวมถึงญาติโยมที่มาร่วมปฏิบัติธรรม กิจกรรมในแต่ละวันของการเข้าปริวาสกรรมนั้น เป็นไปตามพระธรรมวินัยกำหนด รวมถึงการจัดให้มีการเทศน์การบรรยายธรรมแก่พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงาน การจัดเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นการจัดงานที่มีคุณูประการต่อคณะสงฆ์ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสและเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง

๓. วิเคราะห์คุณค่าของการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานปริวาสกรรมและจากการศึกษาข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการเข้าปริวาสกรรมทำให้สรุปได้ว่าการเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษมีคุณค่าต่อไปนี้ ๑) คุณค่าต่อพระสงฆ์ การเข้าปริวาสกรรมมีคุณค่าต่อพระสงฆ์ผู้ต้องอาบัติหนักคืออาบัติสังฆาทิเสส ที่จะได้โอกาสในการชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ด้วยการเข้าปริวาสกรรม ๒) คุณค่าต่อสังคม การจัดเข้าปริวาสกรรมของวัดหรือสำนักที่จัดงานแต่ละครั้งต้องใช้ทุนทรัพย์มาก ทั้งทุนที่เป็นเงินหรือปัจจัยต่างๆ และทุนที่เป็นบุคลากรทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่จะต้องร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทำให้วัดและบ้านเกิดความสามัคคีปรองดองกัน ร่วมกันทำงานและร่วมกันแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ๓) คุณค่าด้านการศึกษา การจัดงานเข้าปริวาสกรรมทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งเรียนรู้ในด้านพระธรรมวินัยและเรียนรู้ในเรื่องของขบวนการจัดงาน การทำงานร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน ๔) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ การจัดงานเข้าปริวาสกรรมทำให้เกิดการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจ ในงานเข้าปริวาสกรรมแต่ละแห่งมีการมาตั้งร้านจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นเช่นร้านขาย

เครื่องอัฐบริขารของพระสงฆ์ ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ตลอดถึงชุมชนได้นำสินค้าที่มีในชุมชนมาฝากขายแก่ผู้ที่มาร่วมงาน มาทำบุญแต่ละวันด้วย

๕. อภิปรายผล

จากการศึกษาการจัดงานเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ผู้วิจัยได้พบข้อมูลในการจัดงาน การร่วมแรงร่วมใจกันระหว่างวัดและชุมชน การเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะการร่วมปฏิบัติธรรมอยู่ปริวาสกรรม เพื่อเสริมสร้างศีลธรรมจริยธรรมเพิ่มบุญบารมีแก่ผู้ใฝ่ธรรม ย่อมชาระจิตใจให้บริสุทธิ์และให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเองและครอบครัว จากการศึกษามาทั้งหมดสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ปริวาสกรรม มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นชื่อของสังฆกรรมประเภทหนึ่งที่สงฆ์จะพึงกระทา ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งการอยู่ปริวาสเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า การอยู่กรรม จึงนิยมเรียกรวมกันว่า ปริวาสกรรมเป็นการชดเชิญการอยู่ใช้ หรือ เรียกสามัญว่า “การ อยู่กรรม (วุฏฐานวิธี) คืออยู่ให้ครบ กระบวนการ สิ้นสุดกรรมวิธีทุกขั้นตอนของการอยู่ปริวาส กรรมทั้งนี้ก็ เพื่อให้ผู้อยู่ใช้กรรมหรือความผิดที่ได้ล่วงละเมิดพระวินัย หรือต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งอาจจะล่วงละเมิดโดยความตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจหรืออาจล่วงละเมิดโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ดีนั้น ให้พ้นมลทิน หมดจดบริสุทธิ์ไม่มีเหลือเครื่องเศร้าหมองอันจะเป็นอุปสรรคในการประพฤติปฏิบัติ บาเพ็ญในทางจิตของพระภิกษุสงฆ์ ปริวาสกรรมมีเพื่อสาหรับบุคคล ๒ ประเภทคือ ปริวาสกรรม สาหรับพระภิกษุสงฆ์ที่บวชอยู่แล้วในพระพุทธศาสนาแต่ต้องครุกาบัติ ปริวาสกรรมสาหรับ คฤหัสถ์ หรือพวกเดียรถีย์ การอยู่ปริวาสกรรมของพระภิกษุที่พระองค์ทรงบัติญัตไว้ เพื่อการอนุเคราะห์และให้ โอกาสกับภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกลับตัวประพฤติตนเองเสียใหม่แล้วให้สงฆ์สวดรับกับเข้า หมู่คณะโดยมีข้อกาหนดและขั้นตอนต่างๆมากมายและค่อนข้างยุ่งยาก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงมี เงื่อนไขกับพระภิกษุผู้อยู่ปริวาสหลายข้อ คล้าย ๆ เป็นการลงโทษและให้ลดทิฏฐิ เช่น ไม่ให้กราบ ไหว้ ไม่ลุกรับ ในขณะที่ภิกษุนั้นกาลังอยู่ปริวาส เป็นต้น การศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมขั้นต้น มีทาน ศีล ย่อมเอาชนะกิเลสอย่างหยาบ ซึ่งนามาประโยชน์และความสุขในชีวิตทั้ง ทางกาย ทางวาจา และทางใจเป็นประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

การจัดงานเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษเป็นไปตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เป็นการอนุเคราะห์ต่อพระสงฆ์ที่ต้องอาบัติ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติ การจัดงานเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษเป็นการอนุรักษ์ รักษาประเพณีดั้งเดิมของชาวพุทธที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและเป็นการรักษาประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานอีกด้วย

คุณค่าของการจัดปริวาสกรรมพบว่า สังคมและวัฒนธรรมไทย มีความสัมพันธ์กันและกันดังกล่าวแล้ว สังคมจึงหมายรวมถึงวัฒนธรรมด้วย ในทานองเดียวกันวัฒนธรรมก็มักจะหมายรวมถึงสังคมด้วย เพราะทั้งสองมีความสัมพันธ์เป็นเนื้อเดียวกัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนปัจจัยหนึ่งคือ คุณภาพของประชากร ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพบุคคลไม่ว่าจะผ่านกลวิธีการใด เช่น การวิจัย การปฏิบัติการจริง ควรมีเป้าหมายอยู่ที่ การที่ทาให้บุคคลมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทั้งหมดได้ ซึ่งอาจเริ่มจากสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุดคือการจัดการ ทุกข์จากปัญหาชีวิต โดยใช้หลักการและหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน การศึกษาและ

ประพฤติประปฏิบัติ โดยละเอียดมีความเพ่งพินิจด้วยสติปัญญาที่ถูกต้องดีงามตมหลักพุทธธรรมขั้นสูง ย่อมเอาชนะอวิชชาได้ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องรู้แจ้งแทงตลอดทั้งสมมติสัจจะ และปรมัตถสัจจะ เป็นความจริงอันประเสริฐสุด เป็นผู้บรรลุประโยชน์สุขแก่ตนเอง สังคม ประเทศชาติ และมวลมนุษยชาติตามลาดับการปฏิบัตินั้นแท้จริง เรียกว่าถึงพระนิพพาน

๖. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าพิธีกรรมเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

คณะสงฆ์ควรมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดงานเข้าปริวาสกรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพราะการจัดงานเข้าปริวาสกรรมมีประโยชน์ทั้งต่อคณะสงฆ์ เป็นการเผยแผ่พุทธธรรมและมีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑.ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงปัญหา อุปสรรคและความสำเร็จของการจัดงานเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ในเขตอีสานใต้

๒. ควรมีการศึกษาประเด็นการจัดงานเข้าปริวาสกรรมของคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์ในต่างประเทศที่เป็นเถรวาทด้วยกัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวราราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

Application of Buddhist Dharma to Promote Treatment and Reduction of the Repeated Offense of the Youth Addicts: A Case Study of Wat Noonsoongwanaram, khunhan District, Sisaket Province

พระอธิการสุพิศ ทรงจิตร[1]
ดร. สุทัศน์ ประทุมแก้ว[2]
พระกัญจน์ แสงรุ่ง, ดร.[3]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เพื่อศึกษาภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัวของของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวิธีวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ รวบรวมโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยและสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติดในสังคมไทยปัจจุบัน เกิดจากสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น อิทธิพลจากเพื่อน ปัญหาครอบครัว ปัญหาของตัวเอง ช่วงเวลาที่เกิดภาวะเครียด ค่านิยมที่ผิดเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด และสื่อต่างๆ ที่ส่งผลในปัจจุบัน 2) หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด ดำเนินการโดยใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในลดปัญหาเพื่อให้ผู้กระทำผิดซ้ำได้รู้จักโทษของยาเสพติด 3) ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวนาราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ ให้ผู้กระทำผิดได้นำหลักพุทธธรรมให้เป็นเครื่องเตือนใจในการดำเนินชีวิตในสังคม

คำสำคัญ : การประยุกต์ , หลักพุทธธรรม, ส่งเสริมการบำบัด, ป้องกันการกระทำผิดซ้ำ,เยาวชนผู้ติดยาเสพติด

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

This research is intended (1)to study the factors and causes of the repeated offense of the youth addicts in the Thai current society; (2) to the study Buddhist Dharma to promote treatment and reduction of the repeated offense of the youth addicts; (3) to apply Buddhist Dharma to promote treatment and reduction of the repeated offense of the youth addicts in the case study in WatNoonsoongwanaram, Khun-han district, Sisaket province. This study was conducted through the data collection from the study of documents, field research, in-depth interviews with 15 samples. The research results has found that 1) factors and the causes of the repeated offense of the youth addicts in Thai society today are caused by the environmental change, influence from friends and family problems, stress, false value and media. 2) The main Buddhist principles to support the treatment and reduction of the problems for the repeated offense of the youth addicts is the good way to reduce the repetition of the problems in the area. 3) The application of Buddhist Dharma to promote the treatment and reduction of the repeated offense of the youth addicts is to use it as the warning of living in the society.

Keywords: application, Buddhist Dharma, promote treatment, prevent misconduct, youth addicts

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ปัจจุบันยาเสพติดนับเป็นปัญหาสำคัญของโลกปัญหาหนึ่ง ที่ผู้นำประเทศต่างๆ ให้ความสนใจในการป้องกัน และปราบปรามอย่างจริงจัง องค์การสหประชาชาติประกาศให้วันที่ 26 มิถุนายนของทุกปี เป็นวันต่อต้านยาเสพติดโลก เพราะทุกประเทศต่างทราบถึงพิษภัยของยาเสพติด ที่กำลังแพร่ระบาดไปทั่วทุกภูมิภาคของโลกในขณะนี้ การแก้ไขปัญหายาเสพติดซึ่งถือว่าเป็นปัญหาของโลกที่มีผลกระทบต่อทุกประเทศ ในทุกภูมิภาคจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกันของนานาประเทศ ประเทศไทยได้ดำเนินความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นความร่วมมือระหว่างกันในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ทั้งนี้ไทยและประเทศเพื่อนบ้านมีความร่วมมือทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2546)

ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อสถานการณ์ยาเสพติดอาจเป็นผลมาจากสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลาย สลับซับซ้อน การขยายตัวและพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบทางสังคมทำให้เกิดวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเกิดจากสภาวะแวดล้อมที่บุคคลต้องดิ้นรน และมีความต้องการเพิ่มขึ้นในหลายรูปแบบทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะยาเสพติดซึ่งนับเป็นปัญหาที่สำคัญและเกิดขึ้นพร้อมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง และยังเป็นปัญหาเรื้อรังไม่สามารถแก้ไขให้หายขาดไปจากสังคมได้ ทั้งยังมีการแพร่ระบาดเข้าไปในชุมชนต่างๆ อย่างรวดเร็วและรุนแรงที่สำคัญได้ทำลายเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนความมั่นคงของประเทศ แม้ว่าทุกฝ่ายจะพยายามป้องกันแก้ไขปัญหามาโดยตลอดแต่กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น (นิพันธ์ จำเนียรพันธุ์, 2551) จนรัฐบาลต้องประกาศสงครามกับปัญหาดังกล่าว ตัวอย่างเช่น ยาบ้า แต่ปัญหายาเสพติดก็ยังคงเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและยังไม่มีแนวโน้มลดลง ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการค้าและการแพร่กระจาย กล่าวได้ว่าปัญหายาเสพติดยังคงเป็นปัญหาที่มี

ความสำคัญมากในปัจจุบัน มีการแพร่กระจายตัวอย่างกว้างขวางส่งผลให้สังคมไทยก้าวสู่ภาวะครอบครัวแตกแยก ชุมชนล่มสลาย เกิดกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวงจรของยาเสพติดคือ ผู้ผลิต ผู้ค้า และผู้เสพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในแง่ของจำนวนและความหลากหลาย เป็นจุดเปลี่ยนของปัญหายาเสพติดที่ก่อตัวขึ้นส่งผลกระทบเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ ที่ซับซ้อนจนกลายเป็นกลุ่มของปัญหาสังคมที่สำคัญที่สุดของประเทศ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในช่วงที่ผ่านมา แม้ภาครัฐ องค์กรเอกชนต่างๆ จะช่วยกันบำบัดรักษาป้องกัน หรือการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยการลงโทษทางกฎหมาย แม้ว่าจะประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง แต่หากพิจารณาโดยภาพรวมกลับดูเหมือนว่านอกจากปัญหาจะไม่มีแนวโน้มลดลงแล้ว ยังกลับปรากฏว่าปัญหายาเสพติดมีการขยายตัวรุนแรงมากขึ้น บางปัญหาก็เป็นปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในลักษณะของผลกระทบจากการดำเนินงาน บางปัญหาเป็นผลพวงมาจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา หรือความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ที่ทำให้คนรู้สึกขาดที่พึ่งพิง เมื่อเกิดปัญหา หาทางออกไม่ได้จึงหันกลับไปกระทำผิดซ้ำเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งนี้เพราะระบบการเมืองและกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้เกิดช่องว่างในการแสวงหาผลประโยชน์จากกระบวนการค้ายาเสพติดอีกด้วย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวตะวันออก เป็นศาสนาที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ที่มีขันติธรรม และเชื่อในเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ จึงอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นๆ ได้โดยไม่มีความขัดแย้ง การสอนพระพุทธศาสนามีแต่บวกกับบวกในสังคม และความสุขของสังคมไทยนั้น มีรากฐานมาจากคำสอนของพุทธศาสนา (วิชัย ตันศิริ, 2551) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) โดยเป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ดังนั้น หากบุคคลเหินห่างจากคุณธรรมทางศาสนา ก็ยิ่งจะทำให้การประพฤติปฏิบัติขาดหลักธรรมดำเนินชีวิต ขาดหิริโอตตัปปะ ขาดความเสียสละเพื่อส่วนรวม คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงจะช่วยสร้างวิถีชีวิตให้ดำรงอยู่ในทางสายกลาง และในขอบเขตของวัฒนธรรมที่ไม่ยึดติดได้และวิถีทางของพุทธธรรมก็เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับการสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ห่างไกลจากยาเสพติดได้

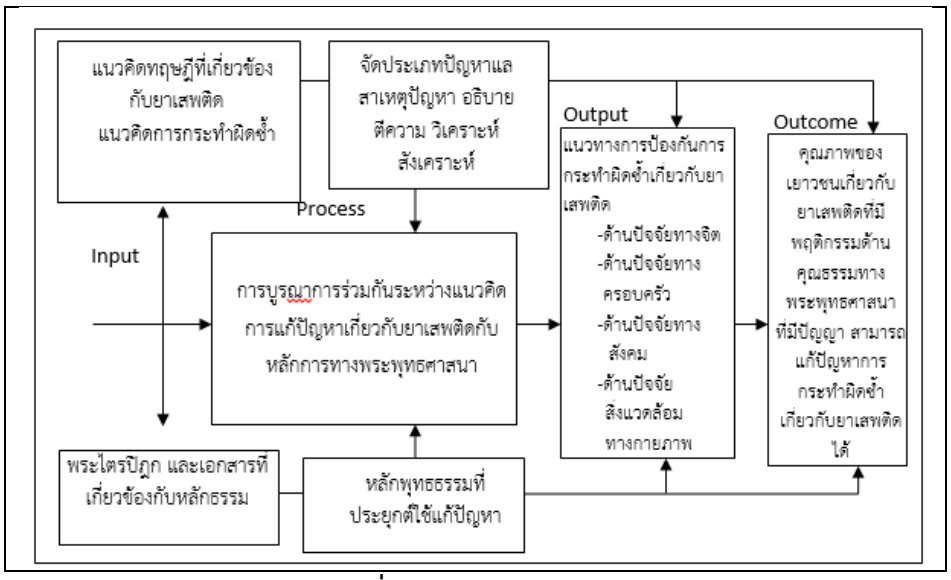
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติดในสังคมไทยปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด

3. เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน ติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวนาราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

4.1 ประชากรและตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

- พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป
- ปราชญ์ชุมชน จำนวน 2 คน
- ผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น จำนวน 3 คน
- เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ปลัดอำเภอ ตำรวจ เจ้าหน้าที่สารธารณสุขอำเภอ จำนวน 3 คน
- นักจิตวิทยาเด็กและเยาวชนหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลขุนหาญ จำนวน 1 คน
- ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ในพื้นที่กรณีศึกษา จำนวน 2 คน

รวม 15 รูป/คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์

1) การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น ปลัดอำเภอ ตำรวจ เจ้าหน้าสาธารณสุขอำเภอ นักจิตวิทยาเด็กและเยาวชน และตัวแทนผู้ปกครองเยาวชนที่เข้ารับการอบรมบำบัดยาเสพติดเพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านกระบวนการหรือวิธีการอบรมบำบัดเยาวชนผู้ติดยาเสพติดเป็นรูปธรรม

2) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น นักจิตวิทยาเด็กและเยาวชน และตัวแทนเยาวชนที่เข้ารับการอบรม บำบัดยาเสพติด

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะตามหมวด แล้วสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

การเขียนรายงานวิจัย เมื่อทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัยและสรุปรายงานวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย มีปัจจัยและสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติดในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

1) เพื่อศึกษาปัจจัยและสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติดในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ ปัจจัยด้านครอบครัว แต่ในปัจจุบันปัญหาเศรษฐกิจทำให้วิธีการดำเนินชีวิตของพ่อแม่ วิธีการเลี้ยงดูลูกเปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ต้องช่วยกันทำงานหาเงินเพื่อสร้างรายได้ให้เพียงพอกับรายจ่ายของครอบครัว ภาวะความเครียดจึงตามมาเมื่อรายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย ก่อให้เกิดปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูที่ขาดระเบียบวินัย ไม่เสมอต้นเสมอปลาย ขาดการติดตามสอดส่องความประพฤติของลูกที่เหมาะสม ครอบครัวแตกแยกขาดความรักความอบอุ่นต่างได้รับแบบอย่างจากครอบครัว พ่อแม่หรือญาติพี่น้องในบ้านเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ถูกจับกุมดำเนินคดีในข้อหาเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นปัจจัยที่จะทำให้เยาวชนมีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้ง่ายด้วยมองเป็นเรื่องธรรมดาไม่ได้ผิดอะไร ผู้ใหญ่ทำได้เด็กก็ย่อมทำได้เช่นเดียวกัน

2. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและเพื่อน รวมถึงต่อสังคม เมื่อเยาวชนเติบโตมาจากสภาพแวดล้อมที่ไร้ระเบียบ แหล่งอาชญากรรม จึงรู้สึกว่าปัญหายาเสพติดเป็นเรื่องธรรมดา การคบเพื่อนที่มีปัญหาหรือถูกเพื่อนชักจูง ประกอบกับเยาวชนไม่มีอาชีพที่แน่นอน จึงใช้เวลาว่างไปมั่วสุมกับเพื่อนที่ไม่ดี ทำให้เยาวชนหันไปติดยาเสพติดตามเพื่อน เป็นเพราะเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจทำให้แนวทางการดำเนินชีวิตเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสังคมแห่งการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นและต้องการเอาชนะผู้อื่น ถึงกลุ่มเพื่อนและบุคคลอื่นในสังคมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด จึงถือเป็นสาเหตุที่ทำให้เยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เช่น สภาพสังคมรอบข้างไม่ดี สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา รวมถึงการคบเพื่อนในทางสังคมการโน้มน้าว การชักชวนของเพื่อนที่เคยเสพยาเสพติดชักชวนให้ทดลองเสพ ทำให้เกิดความอยากรู้อยากลองจึงอาจทำให้เกิดการปรับพฤติกรรมตนเองไปยึดติดกับกลุ่มเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด การกดดันจากกลุ่มเพื่อนในภาวะความจำยอมที่ต้องตัดสินใจทำตามคำสั่งเพื่อให้ตนเองปลอดภัย หรือการล่อลวง ด้วยธรรมชาติของความที่อยู่ในวัยเดียวกัน ความต้องการความคิดจึงเป็นไป

ในทิศทางเดียวกัน โดยไม่มีการคิดทบทวนให้รอบคอบหรือไตร่ตรองถึงผลได้ผลเสีย ก่อให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง การคบเพื่อนและการเลียนแบบเพื่อน สื่อมวลชน เสนอถึงความก้าวร้าวรุนแรง ก็มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบ การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นสอนทักษะ นำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมในการเสพยาเสพติดเพื่อปิดบังกลบเกลื่นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ปัจจุบันเยาวชนจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก ใช้เวลาอยู่กับเพื่อนและต้องการการยอมรับจากเพื่อนให้ตนเองเป็นผู้นำหรือเข้าไปอยู่ในกลุ่มเดียวกันได้ ก็เป็นเส้นทางหนึ่งที่จะให้เยาวชนก้าวเดินเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ตามหลักจิตวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎี “ลอกเลียนแบบพฤติกรรม”

3. การเข้าถึงยาเสพติดของเยาวชน ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญ และไม่มีคุณค่า ทำให้เยาวชนถูกชักชวนหรือถูกล่อลวงให้ทำผิดได้ง่าย เยาวชนขาดการทบทวน ยั้งคิด หรือวิเคราะห์ถึงผลดีผลเสียให้ละเอียด สภาพชุมชนสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีความสำคัญและเป็นอิทธิพลมากที่จะทำให้เยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เนื่องจากการอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่ดี มีแหล่งมั่วสุม กลุ่มผู้ค้ายาเสพติด ที่มีผู้ติดยาเสพติด แหล่งจำหน่าย เป็นชุมชนอบายมุข วิถีชีวิตในชุมชนมีค่านิยมยกย่องสนับสนุนคนชั่วที่มีเงิน ขาดแบบอย่างหรือสิ่งที่จะชักนำไปในทางที่ดี ชุมชนดังกล่าวก็จะเป็นชุมชนที่เอื้อต่ออบายมุข เยาวชนจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ง่าย ไม่รู้เท่าทันเหตุการณ์ในให้สังคมปัจจุบันที่นิยมกระแสเชิดชูความมีหน้ามีตาทางสังคมการหลงเข้าไปในวัตถุนิยม เช่น โทรศัพท์มือถือ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า แบรนด์เนม ราคาแพงที่สั่งตรงจากนอกเป็นสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการทำผิดเข้าไปติดกับดักแห่งกิเลสหรือทาสทางการเงินได้ ส่งผลให้เยาวชนหลงทางทำในสิ่งที่ผิดกฎหมายเพื่อสนองตอบต่อความต้องการทางใจของตนเองให้มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับเพื่อนพ้อง โดยไม่ได้ทบทวนว่าสิ่งที่ตนเองได้ทำไปนั่นคือสิ่งที่ผิด กล่าวได้ว่าความต้องการรายได้เพื่อดำรงชีพหรือความฟุ้งเฟ้อส่วนบุคคล ความต้องการรายได้มาใช้จ่ายหรือเหตุจำเป็นต้องใช้ เป็นเหตุผลสำคัญที่นำไปสู่การตัดสินใจเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยเลือกที่จะจำหน่ายยาเสพติดเพื่อให้เกิดรายได้

4. การแพร่ระบาดของยาเสพติด จากสถานการณ์ยาเสพติดบริเวณทางตอนเหนือของประเทศไทย มีการลักลอบนำเข้ายาเสพติดที่ผลิตโดยชนกลุ่มน้อยในประเทศพม่าที่เป็นผู้ผลิตหลักในภูมิภาคอาเซียน เป็นบริเวณที่ทำให้เกิดการลักลอบนำเข้ามาในประเทศไทยโดยชนกลุ่มน้อยทางภาคเหนือการลักลอบผลิตยาเสพติดที่อยู่นอกประเทศซึ่งไม่สามารถจะควบคุมได้ การแพร่ระบาดของยาเสพติดในเยาวชนได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ปัญหาที่เอื้ออำนวยต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติดคือสภาพชุมชน ครอบครัว และตัวยาเสพติด เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดมีอายุ 15-24 ปี ยังคงเป็นกลุ่มหลักที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ตัวยาที่แพร่ระบาดสูงคือ ยาบ้า สถานที่มีการแพร่ระบาดต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด ได้แก่ ร้านเกมส์/อินเตอร์เน็ต กลุ่มรถซิ่ง รวมถึงสถานบันเทิง/สถานบริการ หอพักเยาวชนห่างไกลจากผู้ปกครอง ที่เข้าไปดูแลแก้ไข เพราะนั่นคืออาชีพที่ดำเนินการเพื่อมุ่งหวังรายได้หรือกำไรให้คุ้มค่ากับการลงทุนโดยไม่ได้สนใจว่าเยาวชนเหล่านั้นจะมีคุณภาพชีวิตในภายภาคหน้าแบบใด จึงเป็นการลงทุนที่ขาดจิตสำนึก มีคุณธรรมและจริยธรรมในอาชีพ จึงเป็นการเอื้อประโยชน์ต่างตอบแทนกันเมื่อความต้องการในการเสพยาเสพติดมีมากเท่าใด ปริมาณการผลิตยาเสพติดจะมากเพียงพอกับความต้องการเป็นความสมดุลที่เกิดการแพร่กระจายไปทั่วชุมชน

ดังนั้น จากสาเหตุและปัญหาของเยาวชนติดยาเสพติดนี้เองจึงต้องจัดการปัญหาด้วยวิธีการแก้ปัญหา ในกรณีวัดโนนสูงวนาราม ผู้วิจัยได้ไปศึกษา พบว่า พระครูศีลธรรมโสภณ เจ้าอาวาส

วัดโนนสูงวนาราม พบปัญหาในพื้นที่ว่ามีเยาวชนติดยาเสพติดมากขึ้นเรื่อยๆ ท่านจึงเป็นห่วงถึงอนาคตของเยาวชน กอปรกับปัญหาเหล่านี้ระบาดหนัก ลุกลามถึงวัด จะเป็นผลเสียต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัด ท่านจึงได้ศึกษารายละเอียดของการบำบัดผู้ติดยาเสพติดอย่างจริงจัง วิธีการของท่าน มีดังนี้

จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ สารเสพติดให้โทษต่อร่างกาย จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถานพินิจ เรือนจำ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และ เข้าอบรมความรู้จาก สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จากการศึกษาดูงาน หลายที่ เช่น สำนักวัดถ้ำกระบอก จ.ลพบุรี มาปรับใช้ในกระบวนการบำบัดมี ดังนี้

เปิดรับเยาวชนหรือประชาชนผู้สมัครใจเข้ารับการบำบัด เข้าอบรมคุณธรรมคุณธรรมด้วยหลักธรรมให้ข้อคิด และแนวทางปฏิบัติ พร้อมการใช้ยาสมุนไพรบำบัดด้วย เป็นภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ในบรรดาสมุนไพรใช้บำบัด ผู้ติดยาเสพติดที่นิยมใช้ ได้แก่

รางจืด ใช้ใบสดหรือแห้ง ใส่ครกตำผสมน้ำ ถ้าเป็นน้ำซาวข้าวยิ่งดี เป็นตัวล้างสารพิษ สรรพคุณถอนพิษ เช่น พิษสุราเรื้อรังและยาเสพติดชนิดอื่นๆ แก้อาการเม้าค้าง และช่วยลด-เลิกยาบ้า มีฤทธิ์ต่อระบบประสาทคล้ายกับ สารเสพติด ทำให้ผู้ป่วยเกิดความพึงพอใจการรักษาด้วย รางจืดเหมือนได้รับสารเสพติด ไม่ทำให้ทุรนทุราย

ปลาไหลเผือก (ยาสามราก) หรือ พญารากเดียว มีสรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง ช่วยล้างสารเสพติดในร่างกาย ในการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด นำเอาส่วนของ ราก ช่วยแก้ไข้ ถ่ายพิษ

รากโลดทะนงแดง (นางแซง) มีสรรพคุณ ถอนพิษ เบื่อเมา ทำให้อาเจียน ทำให้ถ่าย

ฮังฮ้อน (พญารากไฟ) สรรพคุณช่วยให้เลือดลมเดินสะดวก ทั้ง ปลาไหลเผือก รากโลดทะนงแดง และ ฮังฮ้อน แก้อาการลงแดงจากสารเสพติด โดยทั้งสามราก นำมา ฝน กับ น้ำมะนาว ก่อนที่จะให้ผู้ป่วยหรือติดยาเสพติดรับประทานอาหารเช้า-เย็น หรือต้มกับน้ำใช้ดื่มกินได้

ทั้งนี้ วัดโนนสูวนาราม ยังร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ โรงพยาบาลขุนหาญ ที่ใช้สถานที่วัดจัดโครงการพัฒนาระบบ รักษาฟื้นฟูสมรรถภาพ ผู้ใช้สารเสพติดโรงพยาบาลขุนหาญ ๒๕๕๐ ซึ่งร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดจังหวัดศรีสะเกษ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอขุนหาญ เจ้าหน้าที่ตำรวจอำเภอขุนหาญ ปกครองท้องถิ่นอำเภอขุนหาญ ผู้นำ นักจิตวิทยา ตลอดจนพระสงฆ์ เป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้และมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้เยาวชนที่เป็นผู้ป่วยและใช้ยาเสพติดที่ยังไม่จบโปรแกรมการบำบัดจากโรงพยาบาลขุนหาญ สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือรับการบำบัด มีกลุ่มเสี่ยง และผู้ปกครอง ได้ปฏิบัติร่วมกันเพื่อละลายพฤติกรรม และคลายความเครียดที่เกิดจากผลกระทบทางจิตใจจากการติดยาเสพติด ช่วยลดปัญหาไม่ติดยาเสพติดซ้ำอีก

2) ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด สมุนไพรทั้งหมด เป็นสมุนไพรที่ทางวัดจัดหามาบริการกับเยาวชนผู้ติดยาเสพได้รับการบำบัดอย่างถูกสุขลักษณะและมีแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญคอยดูอย่างใกล้ชิด หากแต่การบำบัดด้วยสมุนไพร เพียงเป็นการบำบัดทางร่างกาย ทางด้านจิตใจนั้นย่อมต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดการบำบัดเยาวชนผู้ติดยาเสพติดจากการกระทำผิดซ้ำกลับไปติดยาเสพติดใหม่อีก ซึ่งต้องน้อมนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติให้เกิดผล คือ รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด ซึ่งศีลข้อ 5 นั้นต้องพึงรักษาเป็นสำคัญ ยังต้องมี หิริ โอตตัปปะ รู้จักละอาย เกรงกลัวต่อผลบาปจากโทษของการติดยาเสพ

ติด ฆราวาสธรรม 4 รู้จักการข่มใจ อดทน มีสัจจะ และการรู้จักแบ่งปัน ประพฤติตนสมฐานะ เป็นหลักครองตนให้ห่างไกลยาเสพติด รวมไปถึง มงคล 38 ประการ ที่เป็นหลักการดำเนินชีวิตในสังคมและสามารถอยู่ร่วมสังคมอย่างปกติสุข คุ้มครองปกป้องสิ่งไม่ดีเข้ามาในชีวิตเช่น ไม่หลงผิดไปติดยาเสพติดหรือเกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อมได้ และยังมีหลักธรรมที่เป็นภูมิคุ้มกันที่เป็นหลักธรรมสำคัญยิ่งที่เยาวชนสามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อไม่กลับไปติดยาเสพติดซ้ำอีกหลังจากบำบัดยาเสพติดแล้ว ดังนี้

หลักทิศ 6 เฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ได้กำหนดหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติและมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับการปฏิบัติตอบ ประกอบด้วยบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมดุจทิศที่อยู่รอบตัวปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน จะเป็นภูมิคุ้มกันเยาวชนจากยาเสพติดได้ เนื่องจากเป็นพ่อแม่เป็นผู้ให้โดยเฉพาะความรัก ความอบอุ่น การปกป้องคุ้มครอง การศึกษา และทรัพย์ โดยไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน มีเพียงต้องการให้ลูกได้เติบโตมีชีวิตที่ดีมีคุณภาพ ดังนั้น พ่อแม่ผู้ปกครอง ต้องมีเวลาให้กับบุตรหลาน ให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรหลานไม่มากไปหรือน้อยไป ตั้งอยู่ในความพอดี ต้องเข้าใจช่วงวัย ความรู้สึกของเยาวชนอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถลดปัญหาเยาวชนติดยาเสพติดได้

หลักคบมิตร ดังนั้น การจะเลือกคบเพื่อนจึงควรพิจารณาเลือกคบแต่คนดีที่นำความเจริญรุ่งเรืองมาให้ ดังปรากฏจากคำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับมิตรดังนี้

มิตรมีอุปการะ คือ การดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีเรื่องราวมากมายผ่านเข้ามาในชีวิต มีความโชคดี มีความเดือดร้อนกายเดือดร้อนใจ ในบางครั้งได้รับทรัพย์ ในบางครั้งเสียทรัพย์ ในยามที่เรามีความลำบาก หากมีมิตรที่ให้ความช่วยเหลือ ดูแลปกป้องภัยอันตราย ส่งเสริมให้อยู่ในสถานที่ปลอดภัยโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ แสดงถึงเราเป็นผู้มีมิตรดี

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ การปฏิบัติต่อมิตรในลักษณะ มีทุกข์ร่วมทุกข์มีสุขร่วมสุข ในสังคมไทยทุกวันนี้ปฏิบัติได้ยากยิ่งนัก โดยเฉพาะข้อที่ 4 ส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะเห็นได้ว่า สมาชิกของสังคมจะปฏิบัติแตกต่างจากคำสอน เช่น มักพูดโกหกขยายความลับของเพื่อนให้ไม่เป็นความลับ เอาตัวในยามมีภัยและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่จะยอมเสียสละชีวิตเพื่อเพื่อน ดังนั้น เยาวชนควรได้รับการฝึกฝนอบรมในเรื่องของความมีน้ำใจในขณะอยู่ร่วมกันในสังคม

มิตรแนะนำประโยชน์ คือ การถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตเพื่อให้เพื่อนเพื่อความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนแนะนำเพื่อนในการทำความดีสร้างกุศลเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า

มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรที่มีความห่วงใยพร้อมส่งเสริมสนับสนุนและยินดีให้เพื่อนได้ดีมีภาพลักษณ์ที่เหมาะสมระแวดระวังไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียกับเพื่อน เมื่อเพื่อนได้รับรางวัลก็พลอยยินดีและร่วมสนับสนุนสรรเสริญกล่าวถึงไปด้วยจะคอยเป็นหูเป็นตาไม่ยอมให้ใครเข้ามาทำลายมิตรไม่ว่าจะเป็นวิธีใด ๆ

หลักปัญญา คือ ปัญญาสัมปทา หมายถึง ความพร้อมด้วยปัญญารู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ และเข้าใจชีวิตนี้ตามความเป็นจริง ที่จะไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมา การใช้ความคิดพิจารณาเพื่อให้รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่นด้วยปัญญาตามความเป็นจริง และ ตลอดจนหลักธรรมที่ประกอบกัน

ได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔ หลัก ฆราวาสธรรม ๔ หลักอทธิบาท ๔ หลักอริยสัจ ๔ รวมไปถึง หลักสติปัฏฐาน ๔ ในการเจริญวิปัสสนา เพื่อการบำบัดจิตใจมิให้ตกเป็นทาสของกิเลสและหลงเข้าไปกระทำผิดซ้ำในคดียาเสตติดอีก

3) การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน ติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวนาราม ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทางวัดได้ยึดแนววิธีการหรือกระบวนการบำบัดยาเสพติด ทั้งการอบรมให้ความรู้ของภาครัฐ เอกชน ประชาชน ทั้งการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน โครงการอบรมเยาวชนต้านยาเสพติด โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีพระสงฆ์ โดยเฉพาะวัดโนนสูวนารามฯ เข้ามามีส่วนในการให้ความรู้ในหลักธรรมคำสอนเพื่อลดปัญหาหรือแก้ไข ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่สุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดหรือกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติดหรือไปติดยาเสพติดซ้ำ ได้ดังนี้

1. การแก้ไขและบำบัดด้วยครอบครัว คนในครอบครัวเป็นแบบอย่างอันชัดเจนและเหมาะสมก็มีแบบอย่างของความเป็นผู้มีเหตุมีผล เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน รู้จักให้อภัยกัน เอื้อเฟื้อและเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนเรื่องขอบเขตที่ใช้เป็นเครื่องชี้แนวปฏิบัติ จะต้องมีการชี้แนะเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจ ตลอดจนเกิดการพัฒนาไปสู่การสร้างความสำนึกดี เรามีความเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความประพฤติไปในทิศทางโดยตนเองเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งทางวัดโนนสูงวนาราม ร่วมกับ เทศบาลตำบลโนนสูง ได้จัดโครงการเข้าค่ายพัฒนาครอบครัวไทยห่างไกลยาเสพติด ขึ้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2553 วัตถุประสงค์โครงการให้สมาชิกในครอบครัวเห็นความสำคัญของครอบครัว การให้ความรักความเอาใจใส่แก่สมาชิกในครอบครัวไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ตระหนักถึงปัญหายาเสพติด ทักษะการปฏิเสธยาเสพติด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดูแลสมาชิกในครอบครัวและชุมชนให้ครอบครัวห่างไกลยาเสพติด (เทศบาลตำบลโนนสูงฯ เอกสารภาพกิจกรรมการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรม ศูนย์พัฒนาครอบครัวไทยในชุมชนตำบลโนนสูง, 2553) และโครงการครอบครัวอบอุ่น โรงพยาบาลอำเภอขุนหาญ ปี 2560 ที่มีวัตถุประสงค์ ให้เยาวชนกลุ่มเสี่ยงติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดจากครอบครัวผู้เคยใช้สารเสพติด ให้ตระหนักโทษภัย สร้างแรงจูงใจในการบำบัด รักษา ฟื้นฟู ระวังไม่ให้กลับไปติดยาเสพติดซ้ำ หรือกระทำผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดซ้ำ สร้างความอบอุ่นในครอบครัวและร่วมมือให้ผู้เสพหรือเยาวชนติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัด ทั้งนี้ร่วมรณรงค์กับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ และสอดรับกับนโยบายงานยาเสพติดของกระทรวงสาธารณสุข

2. การแก้ไขและบำบัดด้วยสังคม การสร้างจิตสำนึกดีให้กับเยาวชน การเรียนรู้ของเยาวชนจะเกิดการเรียนรู้ 2 แหล่ง แหล่งแรกเป็นการเรียนรู้โดยการลอกเลียนจากตัวอย่างของผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดี และจากการเรียนรู้ในโรงเรียนผ่านกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน และถือได้ว่าแหล่งการเรียนรู้นี้มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากเวลาในการเรียนตลอดจนเนื้อหาสาระและการฝึกฝนในเรื่องระเบียบวินัย จะได้จากครูผู้สอนและจากตำราต่าง ๆ การฝึกทักษะในการเรียนรู้คู่กับทักษะทางสังคม การฝึกวินัยในโรงเรียนก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ การสอนให้เด็กรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง การควบคุมพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอจะทำให้เด็กควบคุมตนเองได้ในที่สุด ส่วนการแก้ไขปัญหาสังคมโดยการแก้ไขหรือพัฒนาเยาวชน จำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีจะเป็นหนทางหนึ่งในการพัฒนาและแก้ปัญหาให้เยาวชนห่างไกลจากยาเสพติดได้ ซึ่งทางวัดโนนสูงวนารามได้เข้าไปเผยแผ่

หลักคำสอนในโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนบ้านโนนสูง โรงเรียนบ้านกระเจา วิทยาลัยการอาชีพขุนหาญ เป็นต้น เพื่อฝึกผนขัดเกลาความประพฤติให้อยู่ในศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมของชาวพุทธ เช่น การฝึกมารยาทชาวพุทธ การให้หลักธรรมการอยู่ร่วมกัน เช่น ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น ตลอดจนหลัก หิริโอตตัปปะ ให้เว้นการทำชั่ว เกรงกลัวต่อผลบาป ตลอดจนการจัดทำโครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมของเทศบาลตำบลโนนสูงที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุจูงบุตรหลานเข้าวัดฟังธรรมกล่อมเกลาจิตใจ ทั้งยังร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีกิจกรรมทางสังคมทุกวัย และกิจกรรมการอุปสมบทบรรพชาภาคฤดูร้อนห่างไกลยาเสพติดที่สนับสนุนโดย ท้องถิ่นอำเภอ ฝ่ายปกครอง และผู้นำท้องถิ่น เพราะการบวชบุตรหลานก็จะเป็นอีกกิจกรรมที่สามารถลดปัญหาการมั่วสุมมีพฤติกรรมเสี่ยงติดยาเสพติดหรือการกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะเข้าบวชแล้วอยู่ในความดูแลและสายตาของเจ้าอาวาส พระพี่เลี้ยง

3. การแก้ไขและบำบัดด้วยการเรียนรู้ การเรียนเป็นการสร้างรากฐานความมั่นคงให้กับชีวิต สร้างให้เยาวชนมีความมั่นใจในตนเองว่าจะดำรงชีวิต ประกอบอาชีพสุจริต มีความขยันหมั่นเพียร ขวนขวายหาความรู้ใส่ตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ เป็นการสร้างอาชีพและฐานะตนเองและครอบครัวที่จะมีขึ้นในวันข้างหน้า รู้เท่าทันในสิ่งเร้าด้าน ยาเสพติด และไม่ตกอยู่ในอำนาจของยาเสพติด เยาวชนจึงต้องมีสติและรู้จักการวางแผนในอนาคตของตนเองว่าจะเดินไปในทิศทางแบบใด ซึ่งก็ต้องปูพื้นฐานทางด้านจิตใจให้มีความมานะอดทน ขวนขวายที่จะเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่อไปในอนาคต ปัญหาในการคบเพื่อน การเลียนแบบเพื่อน สื่อมวลชน ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ที่แสดงถึงความก้าวร้าวรุนแรง ต้องมีอิทธิพลต่อการเลียนแบบ การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นสอนทักษะ ดังนั้นการเรียนของเยาวชนจึงต้องเน้นทักษะทางความคิดพิจารณา รู้จักหน้าที่ของเยาวชนเพื่อดำรงตนอยู่ในสังคมที่สามารถก้าวหน้าในชีวิต อยู่ในฐานะที่มีเกียรติด้วยความอุตสาหะของตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน ซึ่งจะสอดคล้องในเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่ง คณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ นำโดย พระครูวีรปัญญาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอขุนหาญ มอบหมายให้ พระครูโพธิสุตาลังการ รองเจ้าคณะอำเภอขุนหาญนำคณะพระธรรมทูต ออกปฏิบัติการอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนในเขตพื้นที่ตำบลโนนสูง นับว่าพระธรรมทูตในอำเภอขุนหาญนั้น เป็นผู้บำบัดทางด้านจิตใจของเยาวชนที่จะได้นำหลักคำสอนไปปฏิบัติหรือดำเนินชีวิต รู้จักตนเอง คนอื่น สังคม การอยู่ร่วมกันอย่างไรไม่ให้ไปกระทำผิดคือการผิดศีลธรรมเห็นว่าสิ่งใดมีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ โดยเฉพาะเห็นว่ายาเสพติดให้โทษมากกว่าให้คุณ

4. การแก้ไขและบำบัดด้วยมิตร เมื่อเยาวชนอยู่ในกลุ่มจะแสดงพฤติกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและอยู่ในระดับต่าง ๆ ทั้งผู้นำและผู้ตามในกลุ่มเพื่อน ดังนั้นการชี้แนะเยาวชนเพื่อให้เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจในการเลือกคบเพื่อนว่าเพื่อนเช่นไรคือเพื่อนที่ควรคบเพื่อนเช่นไรไม่ควรคบตลอดจนการสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อให้เยาวชนเกิดการพัฒนาไปสู่การสร้างความสำนึกดี การคบเพื่อนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าหรือความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก ซึ่งวัดโนนสูงวนารามฯ ร่วมกับเทศบาลตำบลโนนสูงมองเห็นว่าในพื้นที่ชุมชนตำบลโนนสูงพบว่ามีเยาวชนที่สุ่มเสี่ยงติดยาเสพติดอยู่มาก ซึ่งพบจากการแสดงพฤติกรรมที่ผิดปกติ เช่น มั่วสุมขับขี่จักรยานยนต์ในยามวิกาล เยาวชนเก็บตัว หรือก้าวร้าวโต้เถียงผู้ปกครอง ตลอดจนลักขโมยสิ่งของ

เป็นต้น จึงจัดให้มีโครงการพัฒนาชีวิตเยาวชนตำบลโนนสูง เพื่อส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้ห่างไกลยาเสพติด และมีทักษะทางสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะการเลือกคบเพื่อนตลอดจนการช่วยเหลือเพื่อนที่ติดยาเสพติดให้เลิกหรือปลอดภัยจากยาเสพติด โดยการประชาสัมพันธ์หรือมีหนังสือแจ้งไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ให้ส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมบวชชีพราหมณ์ที่วัดโนนสูงวนารามฯ ที่เป็นสถานที่ดำเนินโครงการดังกล่าวโดยการสมัครขอนักเรียน(เทศบาลตำบลโนนสูงฯ เอกสารโครงการพัฒนาคุณภาพและทักษะชีวิตเยาวชนตำบลโนนสูง เทศบาลตำบลโนนสูง, 2552)

สรุป การใช้พุทธธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจให้มีความเข้มแข็งไม่ให้เยาวชนกลับไปติดยาเสพติดซ้ำ โดยใช้ภูมิคุ้มกันทางครอบครัวที่เป็นความรักความอบอุ่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ภูมิคุ้มกันจากสังคมสิ่งแวดล้อม ภูมิคุ้มกันจากกัลยาณมิตร รวมถึงการเสริมสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากตนเองเป็นผู้กำหนด เยาวชนส่วนใหญ่ที่หลงเข้าไปเสพยาหรือเกี่ยวข้องกับยาเสพติด อาจเนื่องจากขาดความรักความอบอุ่น ขาดความรู้ความเข้าใจต่อสังคมเข้าใจว่าตนเองไม่มีคุณค่า และขาดความรู้ทางธรรมะพื้นฐาน หากเราต้องการแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดของเยาวชน เราจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เยาวชน ควรได้เรียนรู้ปรับทัศนคติมุมมองด้วยการใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง ในด้านครอบครัว สังคม และเพื่อน ให้ประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เสมือนเฟือง 3 ตัวขับเคลื่อนกลไกให้ทำงานในเวลาเดียวกัน ดังนั้นการป้องกันมิให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นการป้องกันในลักษณะการสร้างความพร้อมในการใช้ชีวิตเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ดูแลตนเองได้ โดยปัญญาเป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองให้อยู่ในสังคมเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งจะเป็นเยาวชนที่เป็นคนเก่งเป็นคนดีที่สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ ทำให้เยาวชนก้าวข้ามช่วงวัยแห่งการปรับเปลี่ยนจากเยาวชนสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความเข้มแข็งที่เกิดจากกระบวนการใช้ปัญญาเป็นหลักที่ยึดเหนี่ยว อันเป็นรูปแบบอีกมิติหนึ่งที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาจากสาเหตุของปัญหา เป็นภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นจาก ความอบอุ่น การดูแลตนเองได้ และจิตสำนึกที่ดี

ดังนั้นเหตุปัจจัยที่มีผลกระทบทำให้เยาวชนเกี่ยวข้องกับยาเสพติด คือการยอมรับในครอบครัว การยอมรับในสังคม และการยอมรับด้วยเหตุและผล ยอมรับพุทธธรรมที่นำมาสร้างภูมิคุ้มกันให้เยาวชนด้วย “ปัญญา” เป็นเครื่องมือเพื่อแก้ปัญหาเยาวชนให้ห่างไกลจากยาเสพติด ให้เยาวชนมีภูมิต้านทานต่อสิ่งเร้าต่างๆ มีความเข้มแข็งในจิตใจ เป็นพื้นฐานทำให้ประเทศไทยมีพลเมืองที่มีคุณภาพนำพาประเทศให้มีความสุขสงบเจริญรุ่งเรือง

6.อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวนาราม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ “ทำให้ทราบว่า

1) เพื่อศึกษาปัจจัยและสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติดในสังคมไทยปัจจุบัน มีสาเหตุและปัจจัย ดังนี้ คือ 1.ปัจจัยด้านครอบครัว เช่นครอบครัวมีปัญหา พ่อแม่แยกทางกัน ฐานะยากจน ซึ่งสอดคล้องกับ **สุวรรณ ใจคล่องแคล่ว** ที่กล่าวว่า สาเหตุและปัจจัยมีลักษณะของ

แหล่งที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนแออัด (สลัม) ชอบเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน เรียนรู้พฤติกรรมกระทำผิดจากเพื่อนมากที่สุด ต้องการเงินหรือทรัพย์สิน เนื่องจากไม่มีรายได้และว่างงาน มีฐานะทางครอบครัวค่อนข้างยากจน มีภาระหนี้สิน เป็นต้น (สุวรรณ ใจคล่องแคล่ว, 2546) 2.ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและเพื่อน มีสภาพแวดล้อมที่เป็นแหล่งค้าและเสพยาเสพติดและการคบเพื่อนไม่ดี ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของ **มนตรี บุญนาค** ที่ว่า ในสถานที่เป็นแหล่งมั่วสุม สิ่งสำคัญการคบเพื่อน หากคบเพื่อนที่กระทำผิดกฎหมายเสพหรือ จำหน่ายยาเสพติด และการขาดความรู้เรื่องการรับโทษตามกฎหมาย ผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเสพและจำหน่าย ย่อมถูกชักชวนให้เป็นทั้งผู้ค้าและผู้เสพขยายวงกว้างของการแพร่ระบาดยาเสพติด ทำให้กระทำผิดและก่อคดียาเสพติดซ้ำได้ เป็นต้น (มนตรี บุญนาค, 2544) 3. การเข้าถึงยาเสพติดของเยาวชน เพราะเยาวชนไม่มีต้นแบบที่ดี และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี มีฐานะยากจน ไม่มีงานทำ จึงมองเห็นว่าการค้ายาเสพติดมีรายได้แม้รู้ว่าเสี่ยงต่อการจับกุมของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็ยอม และมีการคลายทุกข์ด้วยการเสพยาเสพติดก็ตาม ตรงกับแนวคิดของ **สุวรรณ ใจคล่องแคล่ว** เช่นกัน 4. การแพร่ระบาดของยาเสพติด เพราะการมีกฎหมายที่แต่ไม่บังคับใช้อย่างเคร่งครัด จึงมีการลักลอบและขยายการแพร่ระบาดอย่ารวดเร็วและมีการปรับปรุงผลิตยาเสพติดชนิดใหม่ๆ เพื่อดึงดูดผู้ติดยาเสพติด ที่สำคัญ 5. ปัจจัยจากตัวเยาวชนเอง การขาดสติหยั่งคิด ด้วยช่วงวัยและอายุที่ประกอบกับการเจริญเติบโตและสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลง เกิดจากต้องการมีความคึกคะนอง ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องโทษของยาเสพติดและการทำผิดซ้ำซ้อน ตรงกับความเห็นของ **สมบุญ มาศประมุท** ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำ พบว่า มีสาเหตุมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฐานะครอบครัวยากจน มีรายได้ไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว และต้องการเงินหรือทรัพย์สิน (สมบุญ มาศประมุท,2547)

2) หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด ได้ดำเนินการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นส่วนหนึ่งในการลดปัญหาผู้กระทำผิดซ้ำ เช่น การนำหลักธรรม **หิริ โอตตัปปะ** ความเกรงกลัวต่อสิ่งที่กระทำซึ่งส่งผลต่อการส่งเสริมทำให้ผู้กระทำผิดซ้ำเกรงกลัวต่อการกระทำของตน **หลักเบญจศีลเบญจธรรม** การรักษาศีล ประพฤติตนในการเคารพในสิทธิ์ของผู้อื่น ไม่มัวเมาในสุรานำพาสู่อบายมุข **หลักฆราวาสธรรม 4** ซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ครองเรือน การข่มใจ อดทน มีสัจจะ และการรู้จักแบ่งปัน ประพฤติตนสมฐานะ **ทิศ 6** บุคคลรอบตัวที่มีส่วนในการคุ้มครองปกป้องให้ห่างไกลยาเสพติด **หลักการคบมิตร** ที่เป็น**กัลยาณมิตร** ทั้ง 4 นำพาไปสู่ความเจริญไม่หลงผิดไปติดยาเสพติด ดังคำว่าที่ว่า “ คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ซึ่งก็สอดคล้องกับ**หลักมงคล 38 ประการ** ที่เป็นหลักนำชีวิตที่ปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมในสังคมรอบตัวที่เสื่อมในปัจจุบัน การเข้าใจชีวิตและเรียนรู้ด้วยหลัก**อริยสัจ 4** และ **สติปัฏฐาน 4** เป็น**หลักวิปัสสนากรรมฐาน** มาเป็นแนวทางในการอบรมจิตใจให้เกิดความสงบทางกาย ทางวาจาและทางใจ ให้พิจารณาให้เห็นโทษของยาเสพติด การดำเนินการโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังส่งผลดีและประโยชน์มายังการดำเนินชีวิตประจำให้ดีขึ้น โดยใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม ไม่หลงผิดไปทำชั่วซ้ำ

3) **หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด : กรณีศึกษา วัดโนนสูงวนาราม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ** จากปัญหาที่เกิดขึ้น เจ้าอาวาสวัดโนนสูงวนาราม ได้มองว่ายาเสพติดมีโทษแก่ผู้เสพและยังผลมายังลูกหลานในชุมชนทำให้

เกิดแนวคิดเพื่อลดปัญหาดังกล่าว ได้ดำเนินการส่งเสริมการบำบัดรักษาด้วยยาสมุนไพรพื้นบ้านที่หาได้เพื่อช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติด และการแก้ไขและบำบัดด้วยบูรณาการเข้ากับหลักธรรมคำสอนสอดแทรกเข้าไปในทุกกิจกรรมี่ทางวัดได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และกิจกรรมที่ทางวัดจัดกิจกรรมเอง ซึ่งจัดได้ 4 ประการที่เป็นภูมิคุ้มกันเป็นอย่างดี ได้แก่ 1.การแก้ไขและบำบัดด้วยครอบครัว มีการจัดอบรมให้ความรู้ประชาชนในชุมชนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบร่วมกับทางวัดโนนสูงฯ เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนตำบลโนนสูง โครงการครอบครัวอบอุ่นของโรงพยาบาลขุนหาญ ตรงกับแนวคิดของ **นวลศิริ เปาโรหิตย์** ที่ว่า เยาวชนจะประสบความสำเร็จในชีวิตหรือไม่ ครอบครัวจึงมีบทบาทอย่างมากในการเลี้ยงดู เอาใจใส่เยาวชนอย่างใกล้ชิด ให้ความรักความอบอุ่น เป็นกำลังใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สร้างความเชื่อมั่นและมั่นใจส่งผลให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ เป็นเกาะในการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองที่เกิดจากครอบครัว (นวลศิริ เปาโรหิตย์, (มปป.) 2 .การแก้ไขและบำบัดด้วยสังคม เช่น โครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมของเทศบาลตำบลโนนสูง 3. การแก้ไขและบำบัดด้วยการเรียนรู้ การมีส่งเสริมโน้มน้าวให้เยาวชนได้แสดงออกในทางที่ถูกต้อง การอบรมคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมหรือครูสังคมศึกษาในโรงเรียนต้องเป็นตัวอย่างหรือแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน มีพระธรรมทูตเพื่อเผยแผ่สั่งสอนประชาชน และเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมบรรพชาสามเณร บวชชีพราหมณ์ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำในโรงเรียน ตรงกับ **ณภัสสร บุญเพ็ง** ว่า การกระทำผิดของเยาวชนที่มีสาเหตุจากโรงเรียน ที่เป็นสถานที่ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเยาวชนจะดีหรือไม่ดี ครูหรือโรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการช่วยโน้มน้าวให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น 4. การแก้ไขและบำบัดด้วยมิตร หลักพุทธธรรมภูมิคุ้มกันเยาวชนจากยาเสพติดเช่น ทิศ 6 หลักคบมิตร และหลักปัญญา โดยให้เยาวชนเข้าโครงการพัฒนาชีวิตเยาวชนตำบลโนนสูง เพื่อมิให้เยาวชนกลับไปติดซ้ำอีก จึงส่งผลให้การติดยาเสพติดของชุมชนลดลงอีกทั้งยังช่วยเหลือแก่ผู้กระทำผิดซ้ำ สอดคล้องกับ **ณภัสสร บุญเพ็ง** ด้วยว่า การชี้แนะเยาวชนเพื่อให้เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจในการเลือกคบเพื่อนว่าเพื่อนเช่นไรคือเพื่อนที่ควรคบ เพื่อนเช่นไรไม่ควรคบตลอดจนการสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อให้เยาวชนเกิดการพัฒนาไปสู่การสร้างความสำนึกดี การคบเพื่อนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าหรือความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก (ณภัสสร บุญเพ็ง, 2549) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีวิธีการแนะนำส่งเสริมการกระทำความดีโดยเริ่มที่ พ่อแม่เป็นบุคคลต้องมีเวลาให้คำปรึกษาชี้แนะความเข้าใจความรักความอบอุ่นแก่เยาวชนได้ดีที่สุด เป็นการให้คำปรึกษาเป็นระยะ ๆ สร้างความใกล้ชิด เยาวชนจะรู้สึกได้ว่าตนเองมีที่พึ่ง ในขณะเดียวกันเยาวชนจะได้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้ทางสังคมในการปรับตัวและพร้อมใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเข้มแข็ง และนำหลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติไม่ให้กลับไปติดยาเสพติดซ้ำอีก

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต้องมีนโยบายที่เด่นชัด ในเรื่องการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนติดยาเสพติด ในการมีเป้าประสงค์ จุดมุ่งหมายที่จะลดปัญหาดังกล่าวให้ลดลงไปในสังคมปัจจุบัน ทั้งในส่วนของการอบรมบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ ให้มีความรู้ แต่เป็นองค์การทางการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและเยาวชนที่กำลังศึกษาใน

แต่ละโรงเรียน ได้สอดส่อง เฝ้าระวัง ร่วมกันแก้ไขปัญหาและไม่ทอดทิ้งธุระกับปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะบทบาททางสังคม ที่ผู้ปกครองควรตระหนักถึงปัญหา เอาใส่ใจบุตรหลานมอบความรักเมตตา ความอบอุ่นอย่างถูกต้องและเข้าใจ รู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา โดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่เข้าถึงพื้นที่ชุมชนและช่วยเหลืออย่างทันท่วงที เป็นที่ปรึกษาให้กับผู้ปกครองและเยาวชนสุ่มเสี่ยงมีพฤติกรรมติดยาเสพติด และไม่ไปกระทำความผิดอีก ทั้งนี้การบำบัดเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหา โดยเฉพาะการบำบัดทางจิตใจโดยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญที่น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมเป็นยารักษาใจในการแก้ปัญหาหรือลดปัญหายาเสพติดของเยาวชนไม่ให้ไปกระทำผิดหรือกระทำผิดซ้ำที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด เยาวชนมีความรู้อย่างถ่องแท้เกี่ยวกับยาเสพติดและน้อมนำเอาหลักธรรมจากการสมัครใจเข้ารับการอบรมและปฏิบัติธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การคบมิตร การรู้จักวางตัวในสังคมกับบุคคลแวดล้อมของเยาวชน ใน หลักทิศ 6 เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำได้อีก

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวเกี่ยว โปรแกรมการแก้ไข การฟื้นฟู การบำบัด สมรรถภาพเด็กและเยาวชน ที่กระทำความผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด ทั้งการส่งเสริมกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา ที่เชื่อมโยงเครือข่ายของภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน การแก้ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติดให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนมากที่สุด

2) ควรศึกษารูปแบบการป้องกันหรือการแก้ปัญหาการกระทำผิดซ้ำที่เกี่ยวเนื่องกับฐานความผิดของเยาวชนผู้ติดยาเสพติดและการช่วยเหลือติดตามผล หรือให้อาชีพเพื่อเลี้ยงตัวได้หลังพ้นโทษ

เอกสารอ้างอิง

ณภัสสร บุญเพ็ง (2549). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน กรณีศึกษา : สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (การบริหารงานยุติธรรม). สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นวลศิริ เปาโรหิตย์, (มปป.). **จิตวิทยาชีวิตครอบครัว**, กรุงเทพมหานคร : มปท.

นิพันธ์ จำเนียรพันธุ์. (2551). “แนวทางการแก้ไขการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังคดีเสพยาบ้า : ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้ต้องขังทัณฑสถานบำบัดพิเศษพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต- วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

มนตรี บุนนาค. (2544). “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการกระทำผิดเรื่องยาเสพย์ติด : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิชัย ตันศิริ. (2551). **วัฒนธรรมพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา.

สมบุญ มาศประมุท.(2547). “ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง : ศึกษากรณีเรือนจำกลางบางขวาง”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุวรรณ ใจคล่องแคล่ว. (2546). “สาเหตุการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2556). **ชัยชนะยาเสพติด เพื่อแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดแห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม.

สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง ตำบลโนนสู อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ. (2552). **เอกสารโครงการพัฒนาคุณภาพและทักษะชีวิตเยาวชนตำบลโนนสูง**. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงขอมนุษย์จังหวัดศรีสะเกษ ปีงบประมาณ 2552 .

สำนักงานเทศบาลตำบลโนนสูง ตำบลโนนสู อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ. (2553) **เอกสารภาพกิจกรรมการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรม ศูนย์พัฒนาครอบครัวไทยในชุมชนตำบลโนนสูง**. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงขอมนุษย์จังหวัดศรีสะเกษ ปีงบประมาณ 2553.

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

Application of IV Sangahavatthu in Daily life of Meechai Villagers, Mueang District, NongKhai Province

ประสพ ข่วงสิมมา,[1]
ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ[2]
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 3. เพื่อศึกษาการนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชนมีชัยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มแม่บ้าน ประชาชนในเขตตำบลมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน 25 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ หลักสังคมสงเคราะห์ หลักการอยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน สังคหวัตถุ มี 4 ประการ คือ ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกันซึ่งกันและกัน ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานไพเราะจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ อัตถจริยา การช่วยเหลือกัน และสมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตนมีความเสมอต้นเสมอปลาย

สภาพปัญหาชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย สภาพโดยทั่วไปในการดำเนินชีวิต บางคนไม่ได้มีหลักธรรมใดยึดถือตายตัว แต่ยึดหลักการทำความดีละเว้นชั่ว ด้านทาน บางคนจะมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ จึงทำทานได้ไม่มาก ด้านปิยวาจา โดยเฉพาะอาชีพค้าขาย การพบลูกค้าหลายประเภท อาจจะมีอารมณ์เสียในบางครั้ง พูดจาไม่ค่อยดีเท่าที่ควร

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ด้านอัตถจริยา บางคนไม่คอยมีเวลามาร่วมกิจกรรมหรือช่วยเหลือชุมชน เพราะต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ ด้านสมานัตตา บางคนมีภารกิจงานที่ยุ่งยาก ไม่มีเวลาดูแลหรือไปเยี่ยมพ่อแม่อย่างสม่ำเสมอ

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ทั้ง 4 ด้าน คือ ทาน ประยุกต์ใช้ในด้านสังคม ปิยวาจา ประยุกต์ใช้ในด้านจริยธรรม อัตถจริยา ประยุกต์ใช้ในด้านมนุษยธรรม สมานัตตตา ประยุกต์ใช้ในด้านคุณธรรม

คำสำคัญ :หลักสังคหวัตถุ 4, การใช้ในชีวิตประจำวัน ,ชาวชุมชนมีชัย,

ABSTRACT

The objectives of the research were: 1) to study the principles of 4 Sangahavatthu in Theravada Buddhism; 2) to study the problems in daily life of Meechai villagers, Mueang district, NongKhai province; and 3) to study the application of 4 Sangahavatthu in daily life of Meechai villagers.

The research procedures were of Purposive Sampling and In-depth Interview. Key informants consisted of Meechai community's headmen, Village Health Volunteers (VHV), housewife groups, and 25 of people in Meechai village in order to get empirical data in accordance with qualitative research.

The findings of the research were that 4 Sangahavatthu in Theravada Buddhism was spiritual anchor and the foundation for helping each other. That means it is the principle of social and spiritual anchor, being the principle of loving kindness for one another. The 4 Sangahavatthu are of Dāna - giving, generosity, charity for other people for instill unselfishness and sharing to each other, Piyavācā - kindly speech; convincing speech, without rude and aggressive speech, useful and appropriate speech, Atthacariyā – helping each other, and Samānattatā - even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself property in all circumstances.

For the problems in daily life of Meechai villagers, Mueang district, NongKhai province, they generally fixed their own principles in daily life, doing goodness and avoiding evils. About Dāna, some of them had economic problems. About Piyavācā and especially for merchants, they had to meet various customers, so they might have bad and inappropriate speech. About Atthacariyā, some of them did not have much time to participate in any activities of their community because they had to make living. About Samānattatā, some of them were very busy with their own work and did not have chance to visit their own parents.

Applying 4 Sangahavatthu in daily life of Meechai villagers was that Dāna was applied to society, Piyavācā was applied to ethics, Atthacariyā was applied to humanity and Samānattatā was applied to morality.

KEYWORDS:4 Sangahavatthu, Daily life, Meechai Villagers

๑. บทนำ

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายสังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้สังคหวัตถุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. ทาน (การให้) ๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) ๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ

๔ ประการนี้แลทานเปยยวัชชะอัตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควรสังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้นบัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ”[4]

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาแล้วกว่า ๒๕๐๐ ปี นับตั้งแต่ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ และได้ประกาศพุทธธรรมซึ่งเป็นคำสอนที่เป็นบรมสัจจะหรือความจริงอันประเสริฐที่เกี่ยวกับโลกและชีวิต ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ และนำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขของมวลมนุษยชาติ[5] ดังนั้น หลักคำสอนในทางพุทธศาสนาจึงมี 2 ระดับ คือ ระดับสัจธรรม และระดับจริยธรรม ในบรรดาคำสอนที่เป็นโลกุตตระ (สัจธรรม) และในระดับโลกียะ (จริยธรรม) ซึ่งคำสอนในระดับโลกุตตระ เป็นคำสอนก็เพื่อมุ่งความหลุดพ้นหมดจากกิเลส เป็นคำสอนในระดับที่สูง คือ นิพพาน ส่วนคำสอนระดับโลกียะ เป็นคำสอนทั่ว ๆ ไป เพื่อให้ผู้ปฏิบัติดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในชาติปัจจุบัน และชาติอื่นต่อ ๆ ไป เป็นคำสอน สำหรับผู้ที่ยังต้องการความเจริญ และความสุขในสังสารวัฏ หลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมในการดำรงชีวิต เช่น ทาน ศีล สวรรค์[6] เป็นต้น

หลักสังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่จะแก้ปัญหาของการดำเนินชีวิตของชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

๑. ทาน : เกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ดังนั้น การทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึง การมีน้ำใจที่ดีต่อกัน

๒. ปิยวาจา : ใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องพูดหรือปรึกษาหารือกันโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ (๑) เว้นจากการพูดเท็จ (๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด (๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ และ (๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ จะต้องพูดหรือ เจรจากันด้วยไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน

๓. อัตถจริยา : ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์

๔. สมานัตตา : ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องถึงคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุข

---

[4] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๐-๕๑, ๓๗๓.

[5] มั่นเกียรติ โกศลนิรัติวงษ์, **ทฤษฎีและเทคนิคในการให้คำปรึกษาพุทธธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙.

[6] นฤมล มารคแมน, **มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

ร่วมเสพ”และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพนับถือ และน่าให้ความร่วมมือช่วยเหลือ[7]

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมามีปัญหาทำให้สังคมอ่อนแอเนื่องจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ไม่สมดุลมัวแต่มุ่งที่จะสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจคือการแข่งขันทางด้านวัตถุนิยมแต่ไม่ได้คิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับสังคมไทยที่อุดมไปด้วยการผลิตและบริโภคโดยขาด “ปัญญา”ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วนใช้ “เงิน” เป็นเป้าหมายโดยไม่คาดว่าจะเกิดปัญหาหรือความทุกข์[8] ประกอบกับสังคมไทยมีความโลภหิวกระหายอย่างไม่รู้จักพอ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “นตฺถิตณฺหาสมานที” แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มีเพราะว่าแม่น้ำนั้นบางครั้งบางเวลายังเต็มได้แต่ความต้องการของมนุษย์ไม่มีวันเต็ม[9]

ในสังคมไทยจะเห็นว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานานสามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่นวิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทย ตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต[10]

ปัจจัยที่มีอิทธิผลในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในยุคที่สภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤตนี้ปัญหาสังคมปัจจุบันมีความสลับซับซ้อน ซึ่งต้องหาหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นในยุคสมัยที่ตกอยู่ในสภาพที่อดอยากยากจนหนี้สินมากล้นปลูกข้าวแต่ไม่มีข้าวกินปลูกพืชก็ขายไม่ได้ราคาเลี้ยงสัตว์ก็ถูกโรคระบาดชีวิตตกต่ำหลงใหลในอบายมุขไม่ใส่ใจในเรื่องสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและบุตรหลานเด็กๆ ขาดการดูแลเอาใจใส่เพราะขาดสารอาหารเหล่านี้เป็นปัญหาของชาวบ้านที่ต้องมีหลักธรรมเข้ามามีส่วนในการแก้ปัญหาดังกล่าว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาเรื่อง “การนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัยอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ซึ่งได้

---

[7] พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์, ดร.“การศึกษาภาวะผู้นำการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๗” **รายงานวิจัย**, (การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดลำปาง, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

[8] สุเมธ ตันติเวชกุล, **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๔.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

[10] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2516), หน้า 7.

มองเห็นความสำคัญ และประโยชน์ที่จะได้รับในการวิจัย โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

(๓) เพื่อศึกษาการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชน มีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่าง ๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๓. ขั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ก่อนการวิเคราะห์ ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยตรวจสอบแหล่งที่มาเนื้อหาและความสมบูรณ์ของข้อมูลเมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อนและหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๔. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ ศึกษาหลักสังคหวัตถุ ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาสภาพปัญหาชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย และศึกษาการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชน มีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ตามลำดับ

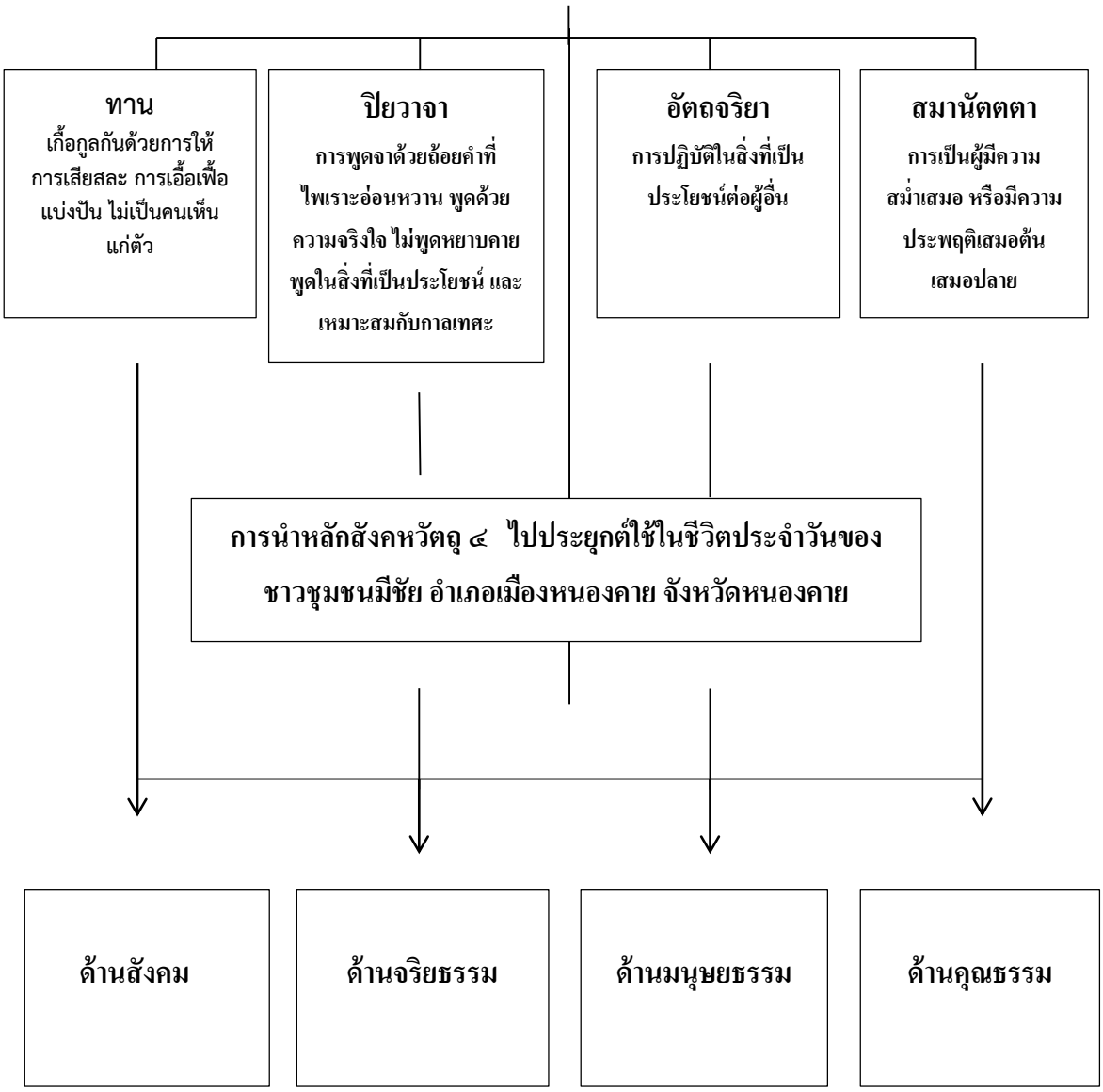
๕. ขั้นสรุปผลเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้วผู้ศึกษานำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุปเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการศึกษาต่อไป

๖. ขั้นเขียนรายงานการวิจัย เขียนรายงานการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่อง “การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

หลักสังคหวัตถุ ๔



แผนภาพที่ ๔.๑ การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย

๕. สรุป

การวิจัยเรื่อง “การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” พบว่า ชาวชุมชนมีชัยนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ด้านทานประยุกต์ใช้ด้านสังคม เช่น การให้สิ่งของแก่ผู้อื่นตามกำลังทรัพย์ การให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ ให้สติ แนะนำเพื่อนในทางที่ถูกต้อง ตลอดถึงการให้กำลังใจแก่เพื่อนที่มีความทุกข์ด้วย การแบ่งปันสิ่งของให้แก่เพื่อนด้านปิยวาจาประยุกต์ใช้ด้านจริยธรรม เช่น การพูดคำสุภาพถูกกาลเทศะ การพูดให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่ดูถูก หรือเหยียดหยามคนอื่น ด้านอัตถจริยาประยุกต์ใช้ด้านมนุษยธรรม เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อประสบอุบัติเหตุ การบริจาคผ้าขาวห่อศพ โลง

ศพแก่มูลนิธิการกุศลต่าง ๆ การช่วยงานชุมชนอย่างเต็มใจ ด้านสมานัตตตาประยุกต์ใช้ด้านคุณธรรม เช่น การสำนึกในพระคุณผู้มีพระคุณไปเยี่ยมพ่อแม่อยู่เสมอ การประพฤติตนรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนาเป็นประจำ อีกทั้งได้แนะนำเพื่อนในชุมชนปฏิบัติธรรมด้วยกันอยู่เสมอ ๆ ความเสมอต้นเสมอปลายในการปฏิบัติต่อบุคคลที่ตนเคารพนับถือ

สังคหวัตถุ 4 คือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงสังคม เป็นหลักที่สร้างความสมานสามัคคีของคนในสังคม ในองค์กรต่าง ๆ หรือในแต่ละชุมชน อันประกอบด้วย ทาน คือ การให้ เกื้อกูลกันด้วยการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเหมาะสมกับกาลเทศะ อัตถจริยา คือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และสมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การร่วมทุกข์ร่วมสุขกันต่อเพื่อนในสังคมในองค์กรและชุมชน

ดังนั้น หากชาวชุมชนมีชัยดำเนินตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ย่อมจะไม่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความขัดแย้งกันและความแตกแยกกันในสังคมได้ เปรียบเสมือนผู้คนไม่ละเมิดศีล ก็ไม่ละเมิดหรือกระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองในที่สุด

๖. ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. ควรศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมอื่นเพื่อเปรียบเทียบกับหลักสังคหวัตถุ ๔

๒. ควรศึกษาการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กับชุมชนอื่น หรือความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตในแต่ละสาขาวิชาชีพ

๓. ควรศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองคายตามหลักธรรมอื่น

เอกสารอ้างอิง

นฤมล มารคแมน. **มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์.ดร.“การศึกษาภาวะผู้นำการบริหารสถานศึกษาตามหลัก สังคหวัตถุ ๔ ของผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๕๗” **รายงานวิจัย.** การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดลำปาง, ๒๕๕๗.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีในเครือข่ายสังคมออนไลน์“เฟซบุ๊ค”

The Role of Buddhism on the Online Social Networking “Facebook”

รศ.วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก[1]

พระวัฒนา ญาณวโร,ดร.[2]

ดร.บรรพต แคไธสง,[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค ๒) เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คและ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊คนี้ได้สะท้อนบทบาทของพระพุทธศาสนาครบทั้ง ๗ มิติ ได้แก่ มิติด้านการปฏิบัติและการเจริญสมาธิภาวนามิติด้านหลักธรรมและคำสอนมิติด้านตำนานปรัมปรามิติด้านประสบการณ์ทางศาสนามิติด้านศีลธรรมมิติด้านสังคมและสถาบันมิติด้านศิลปวัตถุกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ ปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาบนโปรไฟล์ต่างๆ ที่ได้ทำการคัดเลือกไว้ ได้แก่ โปรไฟล์ “PhraPaisalVisalo” ทั้งที่เป็นส่วนตัวและสาธารณะของพระไพศาล วิสาโล, โปรไฟล์ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi) ซึ่งเป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, โปรไฟล์“หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ: BuddhadasaIndapanno Archives”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ, โปรไฟล์ “เสถียรธรรมสถานSathiraDhammasathan”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถานพบว่าปรากฏการณ์ ของพระพุทธศาสนาได้แสดงออกให้เห็นครบทุกมิติ

---

[1] หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

[2] หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

[3] หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ยกเว้น โปรไฟล์ “Tilopa House” ซึ่งเป็น โปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ โดย วิจักขณ์ พานิช ที่ไม่ปรากฏมิติด้านเรื่องเล่าและ ปรัมปราคติ

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านมิติของศาสนา ยังได้สะท้อนภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คไว้อยู่ ๕ ความหมาย คือ (๑) “พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้” (๒) “พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง” (๓) “พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ” (๔) “พระพุทธศาสนาแบบสังคมฆราวาส และ (๕) “พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้” ทั้งนี้ภาพตัวแทนต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก คือ โลกาภิวัตน์ ผนวกกับกระแสความเจริญรุดหน้าของสื่อใหม่ ซึ่งก็คือ เฟซบุ๊คอันควรกล่าวได้ว่าเป็น “เงื่อนไข” หลักที่ขับเน้นให้พระพุทธศาสนาเกิดการปรับเปลี่ยน “ตำแหน่งแห่งที่” ของตนเองในยุคปัจจุบันอย่างสำคัญ

คำสำคัญ: เฟซบุ๊ค, ภาพตัวแทน, พิธีกรรม, ปรัชญา, จริยศาสตร์

Abstract

This research article is of 3 objectives namely: 1) to study the role of Buddhism in Thai society on Facebook ; 2) to demonstrate the role of Buddhism in Thai society on Facebook ; 3) To analyze the role Buddhism in Thai society on Facebook.

From the study, it is found that the Online Social Networking i.e. Facebook, reflects the religious phenomena in all 7 dimensions namely:- (1) Practical and Meditation dimensions, (2) Dhamma and Doctrinal dimensions, (3) Narrative and Mythic dimensions, (4) Religious Experiential dimensions, (5) Moral dimensions, (6) Social and Institutional dimensions, (7) Material and Artistic dimensions. To speak more precisely, All of 7 dimensions are found on the 4 chosen profiles, viz. (1) “PhraPaisalVisalo” which is of individual and public profiles of PhraPaisālVisālo, (2) “พระมหาวุฒิชัยวชิรเมธี” and “ว.วชิรเมธี (W. Vajiramedhi)” which are the public profiles of PhramahāWutthichaiVajiramedhī, (3) “หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ : BuddhadasaIndapañño Archives” which is the public profile of BuddhadāsaIndapañño Archives, (4) “เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan” which is the public profile of SathiraDhammasathān. While “Tilopa House”, the public profile of Tilopa House by VichakPanich, is the only one profile that Narrative and Mythic dimensions are not found.

Moreover, the role of Buddhism that are presented in the 7 dimensions of religion that reflect the representation of Buddhism in Thai society on Facebook in 5 kinds of meaning namely: (1) Worldly Buddhism, (2) Pluralistic Buddhism, (3) Value of nature-recognized Buddhism, (4) Lay-person Buddhism and (5) “Stream-counter”

Buddhism. This representation is constructed by globalization and the rapid growth of new media i.e. Facebook. These conditions force Buddhism to change its "place" significantly in the present day.

Keywords: Facebook, Ritual dimension, Philosophy, Ethics, Society

๑.บทนำ

เฟซบุ๊ค (Facebook) เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ (online social networking) ที่มีบทบาทเกี่ยวเนื่องกับมนุษย์และสังคม จนสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์[4]อีกทั้งยังสะท้อนภาพสังคมบนโลกกายภาพได้อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เพราะมิติระหว่างโลกออนไลน์ (online) กับโลกทางกายภาพหรือโลกออฟไลน์ (offline) นั้นแท้จริงแล้วไม่ได้แยกขาดจากกันแต่ในทางตรงกันข้ามกลับเชื่อมโยงและทำงานร่วมกันอย่างสำคัญเสมอ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตามแนวคิดทางวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies)[5] ซึ่งวิเคราะห์วัฒนธรรมโดยใช้แนวคิดทางสัญวิทยา (semiology) แล้ว กล่าวได้ว่า เฟซบุ๊คเป็นพื้นที่หนึ่งที่อุดมไปด้วย "สัญญะ" (sign) โดยความหมายของคำว่า "สัญญะ" ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้ตามความหมายที่โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสได้ให้ไว้คือ สัญญะหมายถึงหน่วยสื่อความหมายที่ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (รูปสัญญะ หรือ signifier) กับสิ่งที่เข้าใจได้ว่าเป็นความหมายที่สื่อออกมา (ความหมายสัญญะ หรือ signified)[6] กล่าวโดยสรุป "สัญญะของสัญ

---

[4]นิตยสารไทม์ (Time Magazine) ได้มอบรางวัลบุคคลแห่งปี ๒๐๑๐ (person of the year) แก่ มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ผู้สร้างเฟซบุ๊ค (facebook) ด้วยเหตุผลที่ว่า เฟซบุ๊คเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่สามารถเชื่อมต่อผู้คนทั่วโลกมากกว่า ๕๐๐ ล้านคน ทั้งยังเป็นระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรูปแบบใหม่และสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ Lev Grossman**,** "Person of the year 2010," <www.time.com> Wednesday, Dec. 15, 2010

[5]วัฒนธรรมศึกษา (culture studies) ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ เป็นที่รู้จักกันหลายชื่อตั้งแต่ ทฤษฎีสำนักวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ (British culture studies) หรือ สำนักวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (Critical culture studies) และในบางครั้งก็อาจเรียกกันตามชื่อของสถาบันวิชาการที่ก่อตั้งทฤษฎีว่า ทฤษฎีสำนักเบอร์มิงแฮม(The Birmingham School) โดยมีกลุ่มนักวิชาการชาวอังกฤษ คือ ริชาร์ด ฮอกการ์ต (Richard Hoggart) เรย์มอนด์ วิลเลี่ยม (Raymond Williams) และสจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall) เป็นผู้ร่วมก่อตั้งเป็น ศูนย์แห่งการศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัย (Centre for Contemporary Cultural Studies / CCCS) ดูรายละเอียดใน กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา** (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า๖๓๖ - ๖๙๕.

[6]โรล็องด์ บาร์ตส์, **มายาคติ**, แปลโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

วิทยาได้แก่บรรดาสรรพสิ่งต่างๆ ที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคม และความหมายของสัญญะเหล่านี้ก็ขึ้นกับรหัส/กฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ หรือก็คือระบบวัฒนธรรมนั่นเอง"[7] ยิ่งไปกว่านั้น ความหมายที่ได้จากการวิเคราะห์สัญญะเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียกว่า "ภาพตัวแทน" (representation) ที่ สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

> ภาพตัวแทนเป็นผลผลิตทางความหมายของระบบความคิดในจิตใจของมนุษย์ผ่านการทำงานของภาษาโดยการเชื่อมโยงระหว่างระบบความคิดกับภาษา ซึ่งอำนวยให้มนุษย์สามารถอ้างอิงโลกแห่งความจริงของวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ต่างๆรวมถึงโลกแห่งจินตนาการที่มีแต่วัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ที่ปรุงแต่งขึ้น[8]

ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ภาพตัวแทนไม่ใช่สิ่ง/ผลผลิตที่เคยเป็นอยู่/มีอยู่ หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduce)[9] ดังนั้นภาพตัวแทนจึงไม่ใช่การสะท้อน เลียนแบบหรือค้นพบ หากแต่เป็นการประกอบสร้างส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกความเป็นจริง สิ่งที่เป็นจินตนาการ รวมไปถึงความคิดเชิงนามธรรมที่ไม่ปรากฏบนโลกวัตถุ การประกอบสร้างในลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า "การประกอบสร้างทางสังคม/วัฒนธรรม" (social/cultural construction) ซึ่งหมายถึง "การที่ปรากฏการณ์ทางสังคมถูกให้ความหมายโดยความเชื่อหรือการปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกยอมรับร่วมกันของสมาชิกภายในสังคม"[10]

จากความสำคัญและความน่าสนใจตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเฟซบุ๊คเหมาะสมที่จะใช้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัยภาพตัวแทนของปรากฏการณ์ทางสังคมด้านต่างๆ รวมทั้ง

---

[7]ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร : วิภาษา, ๒๕๔๕), หน้า ๙๕. ตัวอย่างของสัญญะ เช่น การใช้/ใส่เสื้อกันฝนมิใช่เพื่อป้องกันฝนอย่างเดียว แต่การใช้/ใส่เสื้อกันฝนในขณะเดียวกันก็บ่งบอกถึงสภาพอากาศในขณะนั้นด้วยเพียงแต่เราคุ้นเคย เคยชินจนมองข้ามความหมายระดับนี้ หรือที่โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) เรียกว่า "ความหมายในระดับที่สอง" กล่าวคือ มองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับวัตถุ/สิ่งของต่างๆมีฐานะเป็นสัญญะ หรือถูกทำให้กลายเป็นสัญญะ มีบทบาท/หน้าที่ในเชิงสัญญะ (sign - function)ไป มองเห็นแต่ฐานะการเป็นวัตถุ สิ่งของเพื่อการใช้สอยแคบๆของสิ่งเหล่านี้เท่านั้น (a non - signifying object)

[8]Stuart Hall, Representation: culture representations and signifying practices (London: Sage in association with the Open University, 1997) อ้างใน วิภาภรณ์ กอจรัญจิตต์, "การวิเคราะห์ภาพเสนอ 'ความขาว' ในโฆษณา", **วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต(สื่อสารมวลชน)**, (บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

[9]กาญจนา แก้วเทพ, "สื่อและวัฒนธรรมศึกษากับสังคมไทย", **รัฐศาสตร์สาร**, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๓ (๒๕๔๕) : ๘๐.

[10]ดูเพิ่มเติม Zina O'Leary, " Social Constructionism" in **The Social Science Jargon Buster : The Key Terms You Need to Know** (London :SAGE Publications, 2007), pp. 250-251.

ศาสนาซึ่งจัดเป็นปรากฏการณ์สังคมที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง และเมื่อสำรวจพื้นที่บนเฟซบุ๊ค พบว่ามีการใช้เฟซบุ๊คสร้างทั้งโปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะ รวมถึงสร้างกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาปรากฏอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย อีกทั้งยังหลากรูปแบบ เช่น โปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะของผู้นำทางจิตวิญญาณของศาสนาต่างๆ อย่างพระสันตปาปา องค์ทะไลลามะ ท่านติช นัท ฮันห์ เช่นเดียวกับ พระที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยอย่างพระไพศาล วิสาโล พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) รวมถึงการสร้างกลุ่มต่างๆ ที่เกิดจากความชอบ/สนใจร่วมกันอย่างสถานที่หรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้น

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

๒.๒ เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทและภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏในเฟซบุ๊ค

๓.วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบมีจุดมุ่งหมาย (purposive sampling) โดยจำกัดเฉพาะโปรไฟล์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเป็นหลัก สมาชิกที่เข้าใช้โดยส่วนใหญ่เป็นคนไทยและ/หรือผู้สร้างโปรไฟล์ส่วนตัว/สาธารณะเป็นคนไทย ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ได้ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คให้มากที่สุด ซึ่งโปรไฟล์ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาวิจัย มีดังต่อไปนี้

๑)“PhraPaisalVisalo” เป็นโปรไฟล์ส่วนตัวและโปรไฟล์สาธารณะของพระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพระนักคิด นักเขียนที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยท่านหนึ่ง

๒) “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี”และ “ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi)” เป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัยพระนักเขียนชื่อดัง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนามปากกาชื่อว่า “ว. วชิรเมธี”

๓) “หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ : BuddhadasaIndapanno Archives” เป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ซึ่งเป็นหอจดหมายเหตุศาสนธรรม (Religious Archives) ที่ทำการเก็บรักษา อนุรักษ์ ศึกษาค้นคว้าและเผยแผ่ผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ

๔) “เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan”เป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถาน ซึ่งก่อตั้งเพื่อส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมะ โดยแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต

๕) “Tilopa House” เป็นโปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ กรุงเทพมหานคร ที่ก่อตั้งเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมแบบประยุกต์ตามแนวพระพุทธศาสนาวัชรยานและมหายาน โดยวิจักขณ์ พานิช ซึ่งจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนาโรปะประเทศสหรัฐอเมริกา

อนึ่ง เหตุที่ผู้วิจัยเลือกโปรไฟล์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาเป็นกรณีศึกษา เนื่องด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ “PhraPaisanVisalo” เป็นโปรไฟล์ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่มีทั้งโปรไฟล์ส่วนตัวและสาธารณะโดยใช้ชื่อเดียวกัน มีจำนวนยอดสมาชิกที่เป็นเพื่อนมากถึง ๔,๙๗๙คน และมีสมาชิกถูกใจมากถึง ๓,๙๕๓ คน ตามลำดับ เช่นเดียวกับ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ “ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi)” โปรไฟล์สาธารณะ ที่มียอดจำนวนสมาชิกถูกใจมากถึง ๓๕๑,๕๒๙ คน และ ๓๒๘,๒๖๑ คน ตามลำดับ[11] ในขณะที่ “หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ :BuddhadasaIndapanno Archive”เป็นโปรไฟล์ของสถานที่ซึ่งมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่องตลอดปีส่วน“เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan” เป็นโปรไฟล์ของสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีความโดดเด่นในการจัดกิจกรรมที่เน้นสำหรับสตรี เด็กและเยาวชน และ “Tilopa House”เป็นโปรไฟล์ของสถานที่เพื่อการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งมีความน่าสนใจในแง่ของการนำเสนอกิจกรรมที่มีรูปแบบแปลกใหม่

๔.สรุปผลการวิจัย

การฉายภาพปรากฏการณ์ทางศาสนาบนเฟซบุ๊คดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งจัดได้ว่าเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยนั้น[12]ได้ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามสำคัญว่า ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันบนเฟซบุ๊คเป็นเช่นไร และกระบวนการประกอบสร้างทางสังคม/วัฒนธรรมของภาพเหล่านั้นเป็นอย่างไรดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามสำคัญดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้ส่วนหนึ่งจะใช้การศึกษา

---

[11]จำนวนสมาชิก ณ วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

[12]เหตุผลที่ถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยนั้น เราสามารถพิจารณาได้ จากการที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ หรือ พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ทั้งในด้าน วิถีชีวิต, ความเชื่อ, ภาษา, วรรณกรรม รวมไปถึงศิลปะและดนตรี เป็นต้น อย่างไรก็ดียังมีความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยในแง่อื่นๆ ให้พิจารณาประกอบอีกหลายประการ ทั้งนี้สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓)

แบบ “สังคมวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา” (phenomenological sociology)[13]ซึ่งการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ บนเฟซบุ๊ค อาทิ “การแสดง/แลกเปลี่ยนความเห็น” “การแสดงความถูกใจ/ไม่ถูกใจ” “โพสรูปภาพ/วิดีโอ/หนังสืออิเล็คทรอนิค” หรือ “เขียนบันทึก” ทั้งนี้เพื่อข้อมูลที่มากเพียงพอสำหรับการเห็นภาพปรากฏการณ์ตลอดจนสามารถรายงานสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะเดียวกันยังสามารถสะท้อนให้เห็น “วิถีเฟซบุ๊ค” ที่ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างได้อย่างชัดเจนร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม ต้องย้ำให้เข้าใจตรงกันอีกครั้งว่า คำว่า “ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ มิได้หมายถึงภาพตัวแทนที่เกิดจาก “การสะท้อนภาพ” (reflection) ของพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นทางการของรัฐซึ่งปกครองโดยมหาเถรสมาคมอันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทย หากแต่หมายถึงภาพตัวแทนที่เกิดจาก“การประกอบสร้าง” (construction) จากการเก็บเกี่ยวและรวบรวมสัญญะต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งสมาชิกบนเฟซบุ๊คร่วมกันสร้างขึ้น[14] แม้ว่าภาพตัวแทนจากการศึกษาในลักษณะนี้จะเป็นเพียงการประกอบสร้างส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริง แต่ผู้วิจัยก็ยังคงยืนยันที่จะเสนอ/ชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการตั้งคำถามและหาคำตอบจากคำถามสำคัญดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าคำตอบที่ได้จะสามารถแสดงให้เห็นภาพของพระพุทธศาสนาในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมีนัยสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น แม้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทนนี้จะเป็นแนวคิดที่ถูกศึกษามานานแล้ว แต่แนวคิดดังกล่าวกลับไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงเลย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการพยายามมองปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างที่เป็นอยู่จริงบนไซเบอร์สเปซซึ่งเป็นสนามวิจัยใหม่ที่ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน โดยอาศัยรูปแบบและวิธีการที่อยู่ในขอบข่ายของ “สังคมวิทยาศาสนา” (sociology of religion)[15] (ในที่นี้ก็คือ “สังคมวิทยาพระพุทธศาสนา sociology of Buddhism”)

---

[13]สังคมวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological sociology) มีความคิดพื้นฐานว่าคนในสังคมสร้างความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงในสังคมขึ้นจากประสบการณ์ ความรู้ที่คนสร้างขึ้นนี้เป็นผลจากการที่จิตสำนึกจัดระบบประสบการณ์ที่สับสนคลุมเครือให้เป็นแบบฉบับที่ชัดเจน จนเกิดเป็นสิ่งที่สังคมเชื่อและยึดถือร่วมกัน ใน ราชบัณฑิตยสถาน, **ศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ ฉบับปรับปรุง (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๙), หน้า๑๘๕.

[14]สจ๊วต ฮอลล์ ได้แบ่งวิธีการศึกษาการสร้างภาพตัวแทนออกเป็น ๓ แบบ คือ แบบแรกเป็นแบบสะท้อนภาพที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหมด (reflective approach) แบบที่สอง เป็นแบบที่ให้ความสนใจต่อวิธีการมองโลกของตัวผู้ส่งสาร ที่เรียกว่า การตั้งใจให้เป็นความจริง (intentional approach) และแบบสุดท้าย เป็นแบบการประกอบสร้างทางสังคม (constructionist approach)

[15]สังคมวิทยาศาสนา (sociology of religion) คือ สังคมวิทยาสาขาหนึ่งที่ศึกษาปรากฏการณ์ ทางศาสนา ซึ่งการศึกษาของนักสังคมวิทยาในรุ่นหลังนั้นได้ให้ความสนใจกระบวนการโลกิยานุวัตร (secularization),

น่าจะเป็นการช่วยเพิ่มเติมและขยับขยายพื้นที่การศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางขึ้นจากเดิมที่มักใช้กันเป็นส่วนใหญ่ในสาขาพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) ทำให้เกิดเป็นความรู้และความเข้าใจพระพุทธศาสนาในแง่มุมใหม่ที่ต่างออกไปมากขึ้น แม้ว่าความรู้ใหม่ที่ได้จะไม่ใช่ข้อสรุปในลักษณะการตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ตาม ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่า ผลจากการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงสังคมวิทยาดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นอกจากจะก่อให้เกิดคุณูปการทางวิชาการแล้ว ยังมีประโยชน์ในแง่ของการนำไปปฏิบัติจริงในสังคมปัจจุบันได้ กล่าวคือสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสำหรับองค์กรทางพระพุทธศาสนาเช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนรุ่นใหม่ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น โปรไฟล์ต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ล้วนมีการนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ทั้งที่เป็น ข้อความบนกระดาน ข้อเขียนจากบันทึก หนังสืออิเล็คทรอนิกส์ (e-book) รูปภาพ วิดีโอ ที่หลากหลาย เป็นต้น ตลอดจนมีการร่วมแลกเปลี่ยนและแสดงความเห็นบนโปรไฟล์ของตนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความถี่ของการแบ่งปันความเคลื่อนไหวหรือการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดอย่างต่อเนื่องบนโปรไฟล์นั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญต่องานวิจัยเรื่องนี้อย่างมากอยู่ ๒ ประการคือ ประการแรก ในแง่ของรูปแบบการศึกษา งานวิจัยเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องอาศัยเนื้อหาหรือข้อมูลที่มากเพียงพอสำหรับการรวบรวมและนำเสนอเนื้อหาในระดับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนแต่ละโปรไฟล์ ประการที่สองลักษณะสำคัญดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของเฟซบุ๊ค ซึ่งเป็นพื้นที่/สนามวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้ได้อย่างชัดเจน ทั้งยังสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างเฟซบุ๊คร่วมด้วย[16]โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา ๖ เดือน ตั้งแต่ตุลาคม ๒๕๕๓ – มีนาคม ๒๕๕๔

สำหรับการบรรยายปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาบนเฟซบุ๊คผ่านกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกไว้ ผู้วิจัยบรรยายสิ่งที่ปรากฏบนโปรไฟล์ต่างๆเช่น ข้อมูลและข่าวสาร ประเด็นการสนท

การเกิดองค์การทางศาสนาแบบต่างๆ เช่น การเกิดลัทธิใหม่หรือนิกายใหม่ บทบาท ของผู้นำทางศาสนา ตลอดจนความเชื่อศาสนาของสังคมต่างๆ รวมทั้งการศึกษาศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคม โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความขัดแย้ง ใน ราชบัณฑิตยสถาน, **ศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ ฉบับปรับปรุง,หน้า๒๓๕-๒๓๖.

[16]มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) มีความเชื่อว่า สิ่งที่นำไปสู่การปฏิรูปได้มากที่สุดอย่างหนึ่งของคนในรุ่นนี้ คือ การมีข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ได้มากขึ้น แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่จุดมุ่งหมายสำคัญสำหรับการเติบโตของเฟซบุ๊ค ซึ่งนั่นก็คือการขยายขอบเขตของข้อมูลที่ผู้ใช้ใช้แบ่งปันและให้ผู้ใช้ทำการแบ่งปันข้อมูลต่างๆให้มากที่สุด ใน Dan Fletcher, “How Facebook Is Redefining Privacy,” <www.time.com> Thursday, May. 20, 2010

นา กิจกรรมต่างๆ เพื่อรายงานสภาพให้เห็นถึงภาพรวมของแต่ละโปรไฟล์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่อง “มิติของศาสนา ๗ มิติ” (The seven dimensions of Religion) ของ นิเนียน สมาร์ท (Ninian Smart, 1927 – 2001) ได้แก่ ๑) มิติด้านการปฏิบัติและพิธีกรรม (Practical and Ritual dimensions) ๒) มิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ (Narrative and Mythic dimensions) ๓) มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ (Experiential and emotional dimensions) ๔) มิติด้านสังคมและสถาบัน (Social and Institutional dimensions) ๕) มิติด้านจริยศาสตร์และกฎ/วินัย (Ethical and legal dimensions) ๖) มิติด้านคำสอนและปรัชญา (Doctrinal and philosophical dimensions) และ ๗) มิติด้านวัตถุและศิลปะ (Material and Artistic dimensions) มาใช้เพื่อความเป็นหมวดหมู่เนื้อหา อนึ่ง วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเรื่องนี้มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค ๒) เพื่อเสนอภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คและ ๓) เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊ค

๕.อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊คนี้ได้สะท้อนปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เชื่อมโยงกันครบทั้ง ๗ มิติ ได้แก่ มิติด้านการปฏิบัติและพิธีกรรม มิติด้านคำสอนและปรัชญา มิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ มิติด้านจริยศาสตร์และกฎ/วินัย มิติด้านสังคมและสถาบัน มิติด้านวัตถุและศิลปะกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ ปรากฏการณ์บนโปรไฟล์ต่างๆ ที่ได้ทำการคัดเลือกไว้ ได้แก่ โปรไฟล์ “PhraPaisalVisalo” ทั้งที่เป็นส่วนตัวและสาธารณะของพระไพศาล วิสาโล, โปรไฟล์ “พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี” และ ว. วชิรเมธี (W.Vajiramedhi) ซึ่งเป็นสองโปรไฟล์สาธารณะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, โปรไฟล์“หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ: BuddhadasaIndapanno Archives”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, โปรไฟล์ “เสถียรธรรมสถาน SathiraDhammasathan”ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของเสถียรธรรมสถานพบว่าปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาได้แสดงออกให้เห็นได้ครบทุกมิติ ยกเว้นโปรไฟล์ “Tilopa House” ซึ่งเป็นโปรไฟล์สาธารณะของบ้านตีโลปะ โดย วิจักขณ์ พานิช ที่ไม่ปรากฏมิติด้านเรื่องเล่าและปรัมปราคติ

ยิ่งไปกว่านั้น ปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านมิติของศาสนายังได้สะท้อนภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ปรากฏบนเฟซบุ๊คไว้อยู่ ๕ ความหมาย คือ

(๑) “พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้”

พระพุทธศาสนาแบบเน้นโลกนี้ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการให้

ความสำคัญกับชีวิตใน “โลกนี้” มากกว่าชีวิตใน “โลกหน้า” กล่าวคือ มีเป้าหมายอยู่ที่ความสุข และความสำเร็จในชีวิตปัจจุบัน ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การหลุดพ้นหรือดับทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ นิพพาน หรือการเกิดในสุคติหรือภพภูมิที่ดี เช่น สวรรค์ โดยความสุขและความสำคัญของชีวิตในโลกนี้ได้ปรากฏให้เห็นอยู่ ๔ ด้านคือ ด้านการงาน/การประกอบอาชีพ เช่น มุ่งเน้นความเป็นเลิศในงานด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ให้แนวทางเกี่ยวกับการคบหา/ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างราบรื่นของคู่รัก ด้านการทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เช่น ประชาสัมพันธ์การรับบริจาคสิ่งของเพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ที่ประสบภัยน้ำท่วม และด้านการดูแล/รักษาสุขภาพร่างกาย เช่น ให้ความสำคัญ/ความสนใจต่อการรักษารูปลักษณ์ เป็นต้น

(๒) “พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง”

พระพุทธศาสนาแบบไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งในที่นี้หมายถึงพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการนำเอาความเชื่อจากหลายๆ แหล่งที่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ รวมถึงสร้างทางเลือกแก่ผู้ที่สนใจ ในขณะเดียวกันยังเป็นไปเพื่อปรับประยุกต์และสนับสนุนคำสอนในพระพุทธศาสนาเองอีกด้วยโดยการไม่ผูกติดกับความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งนั้นปรากฏในลักษณะนำเสนอเรื่องราว/ทัศนะของบุคคลต่างศาสนา/นิกาย เช่น การตายของมหาตมา คานธี (Mahatma Gandhi) หรือ แนวคิดทางการเมืองของอองซาน ซูจี (Aung San SuuKyi) หรือนำเสนอเรื่องราวของพระ/นักบวชต่างนิกาย เช่น ประสบการณ์การภาวนาของสามเณรีเทนซิน พัลโม (Tenzin Palmo) บทบาทการต่อต้านการใช้ระเบิดนิวเคลียร์ของท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) การตอบคำถามทางธรรมของทะไล ลามะ (Dalai Lama) ตลอดจนสะท้อนให้เห็นผ่านการนำเสนอโดยการผนวกเอา“ศาสตร์สมัยใหม่” ควบคู่กับการอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น นำผลการทดลองของนักจิตวิทยาตะวันตกมาอธิบายควบคู่กับแนวคิดเรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นในลักษณะศูนย์บริการทางจิตวิญญาณเช่น สถานที่ทางศาสนาอย่างหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ ได้จัดกิจกรรมย่อยในหลายรูปแบบ อีกทั้งยังหลากนิกาย เป็นต้น

(๓) “พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ”

พระพุทธศาสนาแบบสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะตระหนักใน “ความหมาย” ของธรรมชาติ กล่าวคือ ธรรมชาติถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สามารถเก็บเกี่ยวและเรียนรู้ “ความหมาย” ในทางธรรม ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ต้องมีจิตสำนึกในการหวงแหนและอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นสำคัญร่วมด้วย โดยลักษณะการสะท้อนให้เกิดสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ ก็คือ นำเสนอภาพกิจกรรมการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อการสอน นำเสนอภาพกิจกรรมและให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “ธรรมยาตรา” เป็นต้น

(๔) “พระพุทธศาสนาแบบสังคมฆราวาส

พระพุทธศาสนาแบบฆราวาส ในที่นี้หมายถึงการที่ฆราวาสมีบทบาทในทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น บทบาทหรือหน้าที่ซึ่งกำหนดความเป็นพระหรือฆราวาสที่ตายตัวนั้นอาจกล่าวได้ว่าเริ่มพร่าเลือนด้วยลักษณะต่อไปนี้ ๑) ฆราวาสเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น เชอเกียม ตรุงปะ (Chogyam Trungpa) ๒) ฆราวาสทำหน้าที่สอนการเจริญภาวนา เช่น งานนิเวศภาวนา “ชีวิตคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ของเสมสิกขาลัย มีอาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์และวิจักขณ์ พาณิชเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม ๓) ฆราวาสทำหน้าที่ให้ความรู้หรือให้คำอธิบายหลักธรรม เช่น นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯได้อธิบายเกี่ยวกับหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งทำการแบ่งปันผ่านยูทูป (youtube) ด้วยประเด็น “ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไรและดับลงด้วยวิธีใด”เป็นต้น

(๕) “พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้”

พระพุทธศาสนาแบบกระแสโต้ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะของการแสดงความเห็นโต้แย้งกับคำสอน/แนวคิด/แนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาแบบกระแสหลักหรือพระพุทธศาสนาแบบจารีต เช่น การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาการวิจารณ์ปรากฏการณ์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย การวิพากษ์วิจารณ์ “ปัจฉิมโอวาท”ของพระสงฆ์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทยจากข่าวที่ปรากฏ เป็นต้น

ทั้งนี้ภาพตัวแทนต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก คือ โลกาภิวัฒน์ ผนวกกับกระแสความเจริญรุดหน้าของสื่อใหม่ ซึ่งก็คือเฟซบุ๊ค อันควรกล่าวได้ว่าเป็น “เงื่อนไข” หลักที่ขับเน้นให้พระพุทธศาสนาเกิดการปรับเปลี่ยน “ตำแหน่งแห่งที่” ของตนเองในยุคปัจจุบันอย่างสำคัญ

คำว่า “โลกาภิวัฒน์” (globalization)หมายถึง“สภาวะที่คน กิจกรรม บรรทัดฐาน ความคิด สินค้า บริการ เงินตรา ฯลฯ ได้เพิ่มบทบาทจากที่เคยถูกจำกัดด้วยขอบเขตภูมิศาสตร์ให้ออกไปมีบทบาทในระดับโลกและมีวิถีปฏิบัติอย่างเดียวกัน”[17]กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือเป็นกระบวนการพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยม[18]ด้วยลักษณะการไหลเวียนของโลกาภิวัฒน์ที่ปรากฏอยู่ใน ๕

---

[17]อ้างถึงใน ประทุมพร วัชรเสถียร, **โลกร่วมสมัย: ตอบคำถามของคนรุ่นใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: ปาเจรา,๒๕๔๘), หน้า ๒๕๐.

[18]ระบบทุนนิยมมีพัฒนาการที่ก้าวออกมาในหลายระดับ ดังนี้ **ขั้นตอนแรก** คือ การเข้ามาหาประโยชน์กับทรัพยากรในประเทศอื่น โดยผ่านกลไกของระบบอาณานิคม **ขั้นตอนที่สอง** คือ พยายามที่จะเอาประโยชน์จากแรงงานในสังคมอื่น **ขั้นตอนที่สาม** คือ พยายามที่จะมาหาประโยชน์จากทุนที่อยู่ในรูปแบบต่างๆ และ **ขั้นตอนสุดท้าย** คือ การมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม อนึ่ง โลกาภิวัฒน์ในปัจจุบันนี้ ทุนนิยมจะพัฒนามาสู่ระดับขั้นนี้ (ขั้นสุดท้าย) กล่าวคือ เป็นขั้นที่พยายามจะเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในอานันท์ กาญจนพันธุ์, **เส้นผมบังภูเขา: ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

“แดน”(-scapes)ได้แก่ “แดนของมนุษย์” (ethnoscapes)“แดนของเทคโนโลยี” (technoscapes)“แดนของเงินตรา” (finanscapes) “แดนของสื่อ”(mediascapes) และ “แดนของความคิด” (ideoscapes)[19]ไม่แต่เท่านั้น การไหลเวียนดังที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ยังจะเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความถี่ ปริมาณและการเชื่อมต่อกันระหว่างประเทศ และภูมิภาคต่างๆ[20] กล่าวคือ เป็นการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายมหาศาลกว่ายุคใดๆ ก่อนหน้านี้อย่างไม่อาจเทียบกันได้

ลักษณะการไหลเวียนดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการทำให้โลกทั้งโลก ซึ่งแต่ละส่วนมีความแตกต่างกันและบ้างส่วนแยกกันอยู่นั้นได้หลอมรวมให้เป็นโลกใบเดียวกัน ทั้งนี้การหลอมรวมดังกล่าวนั้นมิได้สะท้อนในลักษณะของการสร้างจิตสำนึกที่เรียกว่า “we are the world”[21] เท่านั้น หากแต่ยังสามารถส่งผลกระทบที่ “เป็นจริง” ได้ด้วยในขณะเดียวกัน โลกาภิวัฒน์ยังมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีความขัดแย้งในตัวเอง (contradictory process)[22]ซึ่งสามารถพิจารณาได้อยู่ ๔ ประเด็น คือ ประเด็นแรก โลกาภิวัฒน์มีลักษณะของ“กระบวนการทำให้เป็นระดับโลก” (globalization) ไปพร้อมๆ กันกับลักษณะที่เรียกว่า“กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น”(localization)

---

[19]ศาสตราจารย์อรชุน อัพพาดูไร (Arjun Appadurai) นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมชาวอินเดียเสนอไว้ว่าในโลกาภิวัฒน์มีการไหลเวียนอยู่ใน ๕ แดนดังต่อไปนี้ (๑) “แดนของมนุษย์” (ethnoscapes) เป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนที่ปรากฏในรูปของ นักท่องเที่ยว ผู้อพยพลี้ภัย คนพลัดถิ่น และแรงงานข้ามชาติ (๒) “แดนของเทคโนโลยี” (technoscapes) เป็นการเคลื่อนย้ายของเทคโนโลยีด้วยความเร็วสูงข้ามพรมแดนประเทศต่างๆ ไปทั่วทั้งโลก ทั้งเทคโนโลยีเชิงกล (mechanical technologies) เช่น เทคโนโลยีในการเพาะปลูกพืช หรือการทำเหมืองแร่ และเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (informational technologies) (๓) “แดนของเงินตรา” (finanscapes) เป็นการเคลื่อนย้ายเงินหรือสิ่งที่ใช้แทนเงิน ผ่านตลาดเงิน ตลาดหุ้น ตลาดสินค้าในระดับโลก (๔) “แดนของสื่อ”(mediascapes) เป็นการแพร่กระจายของ “ความเป็นจริง”(reality) และโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ที่เป็นตัวผลิตและแพร่กระจายความเป็นจริงนั้น และ(๕) “แดนของความคิด” (ideoscapes) เป็นการแพร่กระจายของความคิด (idea) หรืออุดมการณ์ (ideology) ทางการเมืองของรัฐและ “อุดมการณ์ค้าน” (counter- ideology) ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใน ArjunAppadurai, **Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization** (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996), chapter 2.

[20]Jame A. Beckford, “New Religious Movements and Globalization,” in **New Religious Movements in the 21st century: Legal, Political, and Social Challenges in Global Perspective**, edited by Phillip Charles Lucas and Thomas Robbins, **(**New York: Routledge, 2004), p. 254.

[21]กาญจนา แก้วเทพ, **สื่อส่องวัฒนธรรม,** (กรุงเทพมหานคร :อมรินทร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒.

[22]เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, **โลกาภิวัฒน์ บรรษัทข้ามชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๘), หน้า๑๒. และ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “โลกาภิวัฒน์กับวัฒนธรรมไทย,” ใน **ท้องถิ่นพัฒนากับโลกาภิวัฒน์ วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด**, บรรณาธิการโดยชัชวาล บุญปัน และสมเกียรติ ตั้งนโม, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,๒๕๔๔), หน้า ๗.

ซึ่งหมายถึง “การพยายามสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละประเทศในระบบตลาดโลก”[23] และเกิดเป็นคำใหม่ที่ว่า “กระบวนการผสานระหว่างกระแสโลกและกระแสท้องถิ่น” (glocalization)[24]ส่วนประเด็นที่สอง ในแง่วัฒนธรรมโลกาภิวัฒน์มีลักษณะของ“กระบวนการทำให้เป็นแบบ (วัฒนธรรม) เดียวกัน” (homogenization) หรือเรียกอีกอย่างว่าการสร้าง “วัฒนธรรมเดียว” (monoculture) แต่ในขณะเดียวกันกลับทำให้มีการเกิดขึ้นหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างขึ้นอย่างหลากหลายสำหรับประเด็นที่สาม ในแง่ของระบบตลาดโลกาภิวัฒน์มีลักษณะของการ บูรณาการ (integration) เข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของตลาดโลก แต่ในขณะเดียวกันก็มีการกีดกันผลักไส (exclusion) ออกจากชุมชนร่วมด้วย กล่าวในแง่หนึ่งคือ การทำให้เป็นคนชายขอบ (marginalization)[25] นั่นเอง และประเด็นสุดท้าย ในขณะที่กระแสหลักของโลกาภิวัฒน์ดำเนินไปด้านหนึ่งก็ได้ทำให้เกิดกระแสต่อต้านที่เรียกกันทั่วไปว่า “การต่อต้านโลกาภิวัฒน์”(anti-globalization) ของกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากกระแสดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ประเด็นเรื่องความเปราะบาง (fragility)[26] ของสังคมโลก กล่าวได้ว่ายังเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญซึ่งควรกล่าวถึง ทั้งนี้เพราะประเด็นดังกล่าว คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาวการณ์ของโลกปัจจุบันที่ล้วนเต็มไปด้วย “ความเสี่ยง” “ความซับซ้อน” “ความสับสนวุ่นวาย” ซึ่งพร้อมที่จะปะทุหรือเกิดปัญหาต่างๆ นับตั้งแต่ปัญหาระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงปัญหาระดับโลกได้อยู่ตลอดเวลา อนึ่ง ความเปราะบางดังกล่าวนี้ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้จำแนกไว้ ๒ ประการ คือ ความเปราะบางทางการเมือง (political fragility) และความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (economic

---

[23]วิทยากร เชียงกูล, **อธิบายศัพท์ใหม่เพื่อเข้าใจโลกยุคใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

[24]เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, **โลกาภิวัฒน์ บรรษัทข้ามชาติ**, หน้า ๑๒.

[25]สุริชัย หวันแก้ว, **กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ Marginalization**(กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ,๒๕๔๖), หน้า ๓๓-๓๔.

[26]การเรียกที่สื่อให้เห็นถึงสภาวการณ์ของโลกที่เปราะบางนั้น พบว่าการเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น “สังคมแห่งความเสี่ยงระดับโลก” (global risk society) ใน Ulrich Beck, **Risk Society: Towards a New Modernity**, (London: Sage, 1992) “ความสลับซับซ้อนระดับโลก” (global complexity) ใน John Urry, **Global Complexity**, (Cambridge: Polity, 2003) และ “โลกที่สับสนวุ่นวาย” (turbulent world) ใน James N. Rosenau, **Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World,** (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)เป็นต้น

fragility)[27]อย่างไรก็ตามยังมีความเปราะบางอีก ๒ ประการที่มีความสำคัญไม่แพ้กันก็คือ ความเปราะบางทางนิเวศวิทยา (ecological fragility) และความเปราะบางทางสังคม (social fragility)[28]

เมื่อประเด็นความเปราะบางหรือความเสี่ยงต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น คือกระบวนการหนึ่งที่โอบล้อมสังคมโลกไว้ อีกทั้งยังสามารถส่ง “ผลกระทบข้างเคียง” (side effect) ต่อทั้งมนุษย์และสังคมได้อย่างสำคัญ มากไปกว่านั้นยังเป็น “เงื่อนไข” ที่ทำให้เกิดรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ หรือที่เรียกว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่”[29] (new social movements - NSM) กล่าวเฉพาะการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นั้น นอกจากจะมีเงื่อนไขมาจากประเด็นเรื่องความเปราะบางของสังคมแล้ว ยังมีเงื่อนไขอื่นที่สำคัญ หรือกล่าวได้ว่าเป็นเหตุผลหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเช่นที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นก็คือ อำนาจของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมถึงกันอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยี ด้วยเหตุดังนั้นลักษณะเด่นของขบวนการดังกล่าวจึงอยู่ที่ความสามารถในการเชื่อมโยงชีวิตประจำวันเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งในระดับประเทศหรือระดับโลก กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ได้สลายเส้นแบ่งระหว่าง “เรื่องส่วนตัว” กับ “เรื่องส่วนรวม” หรือมีลักษณะการเรียกร้องที่โยงเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมให้เป็นเรื่องเดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา

๖.ข้อเสนอแนะในการวิจัย

สำหรับข้อเสนอในการวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่สำคัญไปกว่านั้น ในโลกปัจจุบัน พื้นที่ไซเบอร์ยังเป็นอีกหนึ่ง “พื้นที่” ที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวได้เข้ามาทำงานแทนพื้นที่อันจำเป็นซึ่งขาดหายไปในสังคมสมัยใหม่หลายอย่าง กล่าวคือ พื้นที่ไซเบอร์ได้เอื้ออำนวยและเปิดให้ผู้คนเข้ามาพบปะกัน แลกเปลี่ยนข้อมูล ร่วมในการลงทัณฑ์ทางสังคมแก่บุคคลหรือการกระทำที่ต่างเห็นว่าให้ผลร้ายแก่ส่วนรวม พื้นที่ประเภทนี้เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถจัดองค์กรเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ร่วมกันบางอย่าง ดังนั้น พื้นที่ประเภทนี้จึงเป็นอำนาจของสังคม เป็นพื้นที่ซึ่งไม่อยู่ภายใต้อาญาสิทธิ์ (ของรัฐ, ของผู้ใหญ่บ้าน, ของสมภาร, ของเจ้าพ่อ ฯลฯ) ในสังคมสมัยก่อนพื้นที่เหล่านี้ก็คือ บ่อน้ำ, ตลาด,

---

[27]ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, “การบริหารจัดการภาคสาธารณะในโลกยุคหลังสงครามเย็น (Governance in the Post-Cold War World),” (กรุงเทพมหานคร: ทุนปรีดี พนมยงค์, มูลนิธิ ๕๐ ปีธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๐-๑๑๓. (อัดสำเนา)

[28]ความเปราะบางทั้ง ๔ ประการนี้ แท้ที่จริงแล้วมีลักษณะทับซ้อนกันอยู่ไม่มากก็น้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มีลักษณะที่ไม่แยกขาดจากกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งยังเป็นเงื่อนไขในการเกิดขึ้นของกันและกันอย่างสำคัญ ด้วยเหตุดังนั้นการแบ่งประเภทจึงมีเหตุผลเพื่อความสะดวกต่อการอภิปรายและทำความเข้าใจเท่านั้น

[29]ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒(กรุงเทพฯ: วิภาษา, ๒๕๔๕)

ศาลาริมทาง, หรือแม้แต่ในวัดเองด้วยเหตุดังนั้นพื้นที่ไซเบอร์จึงมีความคล้ายคลึงกับพื้นที่สาธารณะทางสังคมของสมัยโบราณมาก เพราะเปิดกว้างให้ทุกคนเดินเข้าสู่พื้นที่นี้ได้ตามใจชอบ เลือกที่จะร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนที่ต้องการ เหมือนบ่อน้ำใหญ่ในหมู่บ้านโบราณ กล่าวคือเป็นพื้นที่สาธารณะที่แฝงความเป็นส่วนตัวอยู่ด้วย หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือ เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะกึ่งส่วนตัว[30] นั่นเอง ฉะนั้น เฟซบุ๊ค ซึ่งจัดเป็นสื่อใหม่ซึ่ง “กระทำการ” หรือ ปฏิบัติการบนพื้นที่ไซเบอร์จึงสามารถตอบสนองอารมณ์/ความรู้สึกหรือสามารถทดแทนความต้องการที่ขาดหายไปดังที่กล่าวมาข้างต้นได้ สำคัญไปกว่านั้น เฟซบุ๊คยังสามารถยังขยายรสสัมผัสของมนุษย์ให้กว้างขวางและสลับซับซ้อนมากขึ้น เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสื่อใหม่อย่างเฟซบุ๊คมีคุณลักษณะที่ให้คุณสมบัติทั้งในเชิงเทคนิค(technical aspect) และคุณสมบัติในเชิงสังคม (social aspect)เป็นต้น[31] จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊คที่มีต่อพระพุทธศาสนาทั้งในแง่บวกคือด้านที่ส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาและด้านลบคือบ่อนทำลายหรือบิดเบือนหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่ไม่ตรงกับภาวะที่ควรจะเป็น

---

[30]นิธิ เอียวศรีวงศ์, **เสรีภาพในพื้นที่ไซเบอร์**<botkwamdee.blogspot.com/2012/04/n-right-g.html>

[31]โรเบิร์ต เค โลแกน (Robert K. Logan) ได้จำแนกไว้ ๑๖ ประการ ได้แก่ ๑) สื่อใหม่เป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ๒) สื่อใหม่ง่ายต่อการเข้าถึงและการแพร่กระจายสารสนเทศ (Ease of access to and dissemination of information) ๓) สื่อใหม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องกัน (Continuous learning) ๔) สื่อใหม่มีการวางตัวในแนวเดียวกันและเอื้อต่อการบูรณาการ (Alignment and Integration) ๕) สื่อใหม่เอื้อต่อการสร้างชุมชน (Creation of community) (๖) สื่อใหม่มีลักษณะที่ง่ายต่อการเคลื่อนย้าย พกพาได้สะดวก (Portability) ๗) สื่อใหม่มีลักษณะที่หลอมรวมกัน (Convergence) ๘) สื่อใหม่มีลักษณะปฏิบัติงานร่วมกันได้ (Interoperability) ๙) สื่อใหม่มีความสามารถที่จะประมวลเนื้อหาจากหลายแหล่งมารวมกันไว้ได้ (Aggregation of Content) ๑๐) สื่อใหม่เพิ่มความหลากหลาย เพิ่มทางเลือก (Variety, Choice Long-tail) ๑๑) การหวนคืนกลับมาประสานกันครั้งใหม่ระหว่างผู้ส่งสาร/ผู้รับสาร (Reintegration of consumer & producer) ๑๒) สื่อใหม่มีลักษณะส่งเสริมการรวมกลุ่มกันทางสังคมและการร่วมมือกันทางไซเบอร์ (Social collectivity & Ceber-cooperation) ๑๓) การเกิดวัฒนธรรมแบบรีมิกซ์ (Remix Culture) ๑๔) การเปลี่ยนจาก “ผลผลิต” มาสู่ “บริการ” (From products to services) ๑๕) เป็นสื่อที่อนุญาตให้ผู้รับสารเป็นผู้เปลี่ยนแปลงเนื้อหา (User-based transformation of new media) และ ๑๖) จากคุณลักษณะทั้ง ๑๕ ประการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สื่อแบบเดิม คือ สื่อเก่า ก็อาจจะมีคุณลักษณะดังที่กล่าวมา แต่ความต่างนั้นก็อยู่ตรงที่ว่าสื่อเดิมนั้นอาจมีบางคุณลักษณะเท่านั้นและจะไม่ครบทุกคุณลักษณะ ในขณะที่สื่อใหม่นั้นจะมีทุกคุณลักษณะอ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล, **คู่มือสื่อใหม่ศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙-๕๑.

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพและนิคม ชัยขุนพล. **คู่มือสื่อใหม่ศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕.

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อส่องวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร :อมรินทร์, ๒๕๓๙.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: วิภาษา, ๒๕๔๕.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : วิภาษา, ๒๕๔๕.

ประทุมพร วัชรเสถียร. **โลกร่วมสมัย: ตอบคำถามของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ปาเจรา,๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๙.

โรล็องด์ บาร์ตส์. **มายาคติ**. แปลโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๕๑.

วิทยากร เชียงกูล. **อธิบายศัพท์ใหม่เพื่อเข้าใจโลกยุคใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สายธาร , ๒๕๔๗

สุริชัย หวันแก้ว**. กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ Marginalization**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖**.**

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **เส้นผมบังภูเขา: ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๕.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. **โลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๘.

Appadurai, Arjun. **Modernity at Large : Cultural Dimension of Globalization**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

Beck, Ulrich. **Risk Society: Towards a New Modernity**. London: Sage, 1992.

Rosenau, James N. **Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World.** Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Urry John. **Global Complexity**. Cambridge: Polity, 2003**.**

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

Local WisdomandBuddhist Beliefs

พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร (เหล็กศรี)[1]
พระมหาธนกร กตปุญโญ (ดรกมลกานต์)[2]
ปัญญา เสนภูงา[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ ความเชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อเกิดขึ้นจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้ดีสิ่งนั้นไม่ดีจะต้องส่งผลกระทบอย่างนั้น ความเชื่อจึงปรากฏเป็นข้อห้ามคำสอนของโบราณภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีลักษณะของการสะสม เรียนรู้ สืบสาน สืบทอด และต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังกันมาอย่างยาวนานและมีความสัมพันธ์กันและสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน จนไม่สามารถแยกออกจากกัน ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อบนฐานของเหตุผล เชื่อกรรม หรือการกระทำ เชื่อผลจากการกระทำทุกอย่างจะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับเหตุที่ทำลงไป และความเชื่อนี้จะนำไปสู่การศึกษา และการปฏิบัติตนในเรื่องต่างๆ ด้วยการพัฒนาจิตให้เข้าถึงปัญญา เพื่อให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตดีอย่างครบถ้วนภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าเมื่อพระพุทธศาสนาแผ่อิทธิพลเข้าในดินแดนแถบนั้นๆคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีแฝงอยู่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับควาเชื่อก็น่าจะเริ่มแต่เมื่อนั้นประกอบกับกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงได้ผสมผสานได้อย่างกลมกลืนแล้วกลายมาเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีให้คนในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น,ความเชื่อ,พระพุทธศาสนา

Abstract

This article is intended to present local wisdom and Buddhist beliefs. The local wisdom about faith occurs from thinking that this thing is good that is not good or must affects that faith. Therefore appears to be a taboo of ancient teachings, local wisdom which is knowledge that has the characteristics of accumulating, learning, inheriting and continuing from the past to the present, from the ancestors to the long-standing generations together, and is related and consistent with the traditional way of life of

[1] อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[3] นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

villagers without separation. The belief in Buddhism teaches belief on the basis of reason, belief, karma or action. Believing the result of every action will occur appropriately according to the cause and practice in various matters by training the mind to gain access to wisdom, to provide complete physical and mental health. Local wisdom and Buddhist beliefs assumed that when Buddhism spread its influence in that region, the teachings of the Buddha that are hidden in the local wisdom about faith should begin and combine with local wisdom and traditional beliefs that existed before. This should be consistent with the principles of Buddhism and merge harmoniously and then become a culture, tradition and tradition for people in the society to behave together until today.

Keywords: local wisdom, beliefs, Buddhism

๑. บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นความรู้ ความสามารถ และทักษะของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดและสั่งสมประสบการณ์ สืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และปรับตัวในการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นองค์รวมความรู้ ซึ่งรวบรวมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้น ให้สัมพันธ์กันจนเกิดมิติรอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับมนุษย์ทุกคน เกิดจากความรู้สึกความเข้าใจของบุคคลนั้นๆ ซึ่งอาจจะเชื่อถูกต้องตามหลักเหตุผลหรือผิดจากหลักเหตุผลก็ได้ ความเชื่อของคนไทยโบราณมีหลายอย่าง อาทิเช่น ความเชื่อเรื่องผีป่า เจ้าป่าเทพารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ และการให้ความเคารพแม่โพสพ ความเชื่อนี่เองที่เป็นต้นเหตุของการเกิดประเพณีและหลักปฏิบัติต่างๆ มากมายของสังคมไทยในปัจจุบัน[4]

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้จักเหตุผลว่าสิ่งนี้ควรทำสิ่งนี้ไม่ควรทำ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดีด้วยตนเอง ช่วยให้มีชีวิตที่ราบรื่นและสงบสุข เป็นอิสระสามารถควบคุมตนเองได้ หลักความเชื่อในพุทธศาสนาเน้นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาด้วยปัญญา หาเหตุผลให้เห็นจริงแกใจจึงเชื่อ คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุด้วยผล เชื่อมั่นในคุณงามความดี มีความเชื่อความเลื่อมใสในความจริง เพื่อที่จะไม่ให้บุคคลลู่ไหลไปตามสิ่งที่ยั่วยวน และลักษณะอาการที่เป็นไปในภายนอก[5] หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงมีผลต่อการบ่มเพาะภูมิปัญญา ในการครองตนให้ละเว้นสิ่งที่ถือว่าเป็นบาปที่คนดีพึงรักษาตัวให้ห่าง และมุ่งบำเพ็ญกุศลเพื่อ

---

[4] เดือน คำดี, **ศาสนศาสตร์,** ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๙.

[5] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หนา ๑๑๑.

เป็นเนื้อนาบุญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหากมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง เมื่อนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิต จะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกันไปได้อย่างดี เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น บทความนี้มุ่งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านความเชื่อกับหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

๒. ความหมายความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี[6] สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ใช้แก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองกันยาวนาน[7] ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกข์ภัยพิบัติทั้งปวง[8]

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความหมายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะแลนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆเป็นต้น เป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม เป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมอง

---

[6] ภูมิปัญญาชาวบ้าน. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๑๙. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : http://www.kanchanapisek.or.th/kp๖/BOOK๑๙/chapter๘/chap๘.htm. ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

[7] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ,**แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียน,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๔๗.

[8] ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, **ภูมิปัญญาไทยพัฒนาไทย,**วารสารวัฒนธรรมไทย,๗-๑๗ ;เมษายน-พฤษภาคม , ๒๕๔๒), หน้า ๒.

ชีวิต เป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม ตลอดเวลา มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา เป็นความรู้ ความสามารถ และวิธีการที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงเป็นความรู้ความสามารถ และวิธีการปฏิบัติของชาวบ้านที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หากวิธีการนั้นเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น และมีการนำไปปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในชุมชนก็จะเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ถ้าได้รับการยอมรับในระดับชาติก็จะขยายกว้างเป็น ภูมิปัญญาไทย

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ความเชื่อเกิดจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ความเชื่อดั้งเดิมมนุษย์ มีความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา การนับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องโลกจักรวาล และกำเนิดคนสัตว์ ความเชื่อดังกล่าวมนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็น พิธีกรรมและความเชื่อ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยทุกยุคทุกสมัยสืบทอดกันมาช้านาน ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลง แต่ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม ไดให้ความหมายของคำว่า ศรัทธา ในพจนานุกรมไทยไวว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ,ความเลื่อมใส, ความเห็นดี, ความไวว่างใจ, ความซื่อตรง, ความจงรัก, ความประสงค์ ความอยาก, ความบริสุทธิ์, ความเคารพนับถือ, ยินดีเลื่อมใส[9]

งามพิศ สัตย์สงวน ได้กล่าวว่า ชาวไทยแต่ในอดีตนั้นวิถีชีวิตมีความเชื่อที่เกี่ยวพันกับเรื่องภูตผีวิญญาณ ผีสางเทวดา ซึ่งอดีตศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์อิทธิพลต่อวิถีชีวิต สังคมไทยในอดีตต่างพยายามแสวงหาพลังอำนาจให้กับตนเอง เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเพื่อการอยู่รอด ในขณะเดียวกันอำนาจที่คนยอมรับมาก คือ อำนาจที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา และอำนาจทางไสยศาสตร์ ซึ่งบางครั้งต้องอิงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ความเชื่อเรื่องอำนาจเหล่านี้ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างมาก ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของชาวบ้านดำเนินภายในกรอบของความเชื่อดังกล่าว การถวายของและเครื่องบูชาต่าง ๆ แก่ภูตผีเทพเจ้า เป็นการปฏิบัติการทางศาสนาที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป[10] และการยอมรับต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ธรรมดาคนเราจะมีความเชื่อและความไม่เชื่อเป็นของคู่กัน คือ ระหว่างความศรัทธา และไม่

---

[9] วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, **พจนานุกรมไทย,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชุม ทองกาน, ๒๕๓๖), หนา ๕๒๘.

[10] งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๒.

ศรัทธา การจะกำหนดให้แต่ละบุคคลเชื่ออย่างเดียวกันย่อมทำได้ยาก เพราะความเชื่อที่ให้ผลตรงกันข้ามก็มี และความไม่เชื่อเกิดผลไปอีกแนวหนึ่งก็มี

ฉะนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อมักเกิดขึ้นจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี จะต้องส่งผลกระทบเช่นนั้น เป็นเช่นนี้ ความเชื่อที่ปรากฏเป็นข้อห้ามคำสอนของโบราณ ซึ่งเป็นสิ่งท้าทายต่อดวงปัญญาของมนุษย์ผู้นำสมัยอย่างยิ่ง หากศึกษาให้ถ่องแท้ จะทราบถึงเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษว่า ข้อห้ามคำสอนนั้นทรงคุณค่าต่อสังคมเพียงใด

๔. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ในสังคมไทย ความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก คำว่า ศรัทธา แปลตรงตัวว่า ความเชื่อ ได้แก่ สภาพจิตที่ยึดเหนี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเหนียวแน่นด้วยความมั่นใจว่า เมื่อมีสิ่งนั้นอยู่ในชีวิตแล้วความสำเร็จหรือความสุขจะเกิดขึ้นใน ชีวิตของคนแต่ละคนจึงต้องมีศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ อาจจะมีศรัทธาต่อหลายๆ สิ่งเพื่อสร้างพลังใจอันเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชีวิต ไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานหรืออุดมคติอย่างใดอย่างหนึ่ง พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักที่คนไทยโดยมากและทุกระดับยอมรับนับถือ แต่การนับถืออาจต่างกันไปตามพื้นฐานทางปัญญาของแต่ละบุคคล พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งเหตุและผล ไม่สอนให้เชื่ออย่างงมงาย แม้จะสอนเรื่องศรัทธา หรือความเชื่อ แต่ความเชื่อนั้น ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา เนื่องจากศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับกฎแห่งกรรมโดยตรง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า "บุคคลทำกรรมใด ย่อมมองเห็นกรรมนั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น"[11].การที่คนเราจะมุ่งทำความดี ก็ต้องมีศรัทธา หากขาดศรัทธาแล้ว การทำความดีหรืองานที่ทำนั้น ย่อมมีผลน้อย ถ้าศรัทธาในเรื่องใดมาก ก็ตั้งใจในสิ่งนั้นมาก ถ้าไม่ศรัทธาก็ไม่อยากทำ ศรัทธา เป็นทั้งวิถีทางและเป็นปัจจัยเสริมของชีวิต ศรัทธาที่เป็นวิถีจะบอกชัดเจนว่า ต้องทำอะไรบ้าง อะไรถูก อะไรผิด ต้องมีศรัทธาอย่างไร เช่น ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ศรัทธาจึงมีความจำเป็นมากในการทำความดี แต่เพื่อไม่ให้ศรัทธาของคนเรางมงายหรือออกนอกลู่นอกทาง ขอนำเสนอเรื่องศรัทธาสี่ประการดังต่อไปนี้

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

๒. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่

---

[11] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๑๓/๑๖๓.

แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือ เราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง[12]

ฉะนั้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจะต้องเชื่อบนฐานของเหตุผลสี่ประการ คือ เชื่อกรรมหรือการกระทำ เชื่อผลจากการกระทำจะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับเหตุที่ทำลงไปทุกอย่าง ไม่มีผิดเพี้ยนลักลั่น เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า. ความเชื่อนี้จะนำไปสู่การศึกษา และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าสอนเกี่ยวการดำเนินชีวิต และการฝึกฝนจิตใจเพื่อให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตดีอย่างครบถ้วน

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทยดังที่ปรากฏในประเพณีไทย ซึ่งคนไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ โดยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประนีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนี้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ข้าว การเคารพ ไม่ดูถูกดูหมิ่นจึงจะเกิดผลดี ที่เรียกว่า ขวัญ หรือ เรียกว่า พลัง ของชีวิตจึงเกิดเป็นประเพณีปฏิบัติต่อข้าว ในกระบวนการการปลูกข้าว เก็บเกี่ยวข้าว เหมือนหนึ่งว่า ข้าวเป็น "บุคคล" ความเชื่อที่เป็นระบบก่อให้เกิดพิธีกรรม ซึ่งมีปรากฏในประเพณีทำขวัญข้าว เป็นบุญที่ทำขึ้นเพื่อแสดงความเคารพในปัจจัยยังชีพของคน คือ ข้าวที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกหลานในการที่จะได้เข้ามานั้นยากลำบาก และถือว่าปีใดได้ข้าวเยอะแสดงว่า ปีนี้นั้นมีความอุดมสมบูรณ์ดี และเป็นการทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชาวบ้าน และขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้แก่ ผีปู่ตา ผีตาแหก เจ้าแม่โพสพ ที่ประทานข้าวมาอย่างอุดมสมบูรณ์[13] การทำขวัญข้าวถือเป็นภูมิปัญญาและความเชื่อของชาวไทยทุกภาคในการอยู่ร่วมกันและเคารพวิถีธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นพิธีกรรมที่ตอบสนองทางด้านจิตใจ ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวนาไทย เมื่อมีการเก็บเกี่ยวข้าวก็จะมาช่วยลงแรงช่วยเหลือกันให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้กล่าวว่า คนไทยไม่ว่าจะอยู่ในภาคใดก็ดำรงชีพด้วยทำไร่ไถนา เห็นได้จากความสัมพันธ์ลึกซึ้งระหว่างคนกับข้าว อันมีพัฒนาการมาเป็น ความเชื่อ พิธีกรรมประเพณี วิธีการผลิต และการบริโภคทุกปีเมื่อย่างเข้าฤดูฝนพระมหากษัตริย์ก็จะทรงโปรดให้ทำพิธีกรรมแรกนาขวัญ และทรงเสด็จเป็นองค์ประธาน เมื่อมีการทำนามานานชั่วอายุคนความรู้ความชำนาญ ได้สะสมไว้มาก เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ การเลือกสรรตกแต่งทำเลเพาะปลูก การผลิตเครื่องไม้เครื่องมือใช้ อาหาร บ้านเรือน ยุ้งฉาง เครื่องปรุงอาหาร ตลอดจน

---

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔๐.

[13] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **โฮมของดี ประเพณีอีสาน,** (จังหวัดขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๘), หน้า ๖๑.

ศิลปวัตถุ วรรณกรรม ท้องถิ่น พิธีกรรมและการละเล่นต่างจะมีความเกี่ยวสัมพันธ์กับข้าวจึงจัดได้ว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม[14]

ประเพณีการทำขวัญข้าวเป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณหมายรวมธรรมชาติด้วย สะท้อนให้เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อสรรพสิ่งรอบตัวที่เกื้อกูลให้ชีวิตดำรงอยู่เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีสืบเนื่องต่อไป แม้พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ว่า "บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักกิ่งต้นไม้นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม พระพุทธองค์ได้ตรัสแนะนำให้พระภิกษุ ตระหนักในความกตัญญูรู้คุณว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้กตัญญูกตเวที และอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคล อื่นกระทำในเราทั้งหลาย จักไม่เสื่อมสูญไปเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้”[15] “ภิกษุทั้งหลาย คุณธรรมข้อนี้ คือ กตัญญูกตเวทิตา การรู้จักตอบแทนคุณเป็นภูมิธรรมของคนดี ”[16] คุณแห่งข้าวเปรียบเสมือนผู้ให้ร่มเงา ได้อาศัยหล่อเลี้ยงกายให้ดำรงชีพได้ พิธีทำขวัญข้าว จึงเป็นการระลึกถึงคุณแห่งข้าวด้วยการตอบแทน ผู้มีคุณ ด้วยการรู้จักอุปโภคบริโภคพอประมาณ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและสังคมส่วนรวมสืบไป

อีกอย่าง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ความกตัญญูนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ท่านให้มีแม้แต่ต่อสัตว์ และพืชทั้งหลายด้วย อันนี้เป็นความรู้สึกที่ดีงามต่อพืชพรรณ คือ ต่อระบบชีวิตด้วยกันแม้แต่พืช เป็นเรื่องของท่าทีในจิตใจ คือ ก่อนที่จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม พฤติกรรมจะออกมาได้ ก็เกิดจากท่าทีในจิตใจ ถ้าเรามีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ในจิตใจ ก็จะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งหรือทำให้มีความโน้มเอียงของจิตที่จะเป็นไปในทางที่ดี ที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่ทำลายกัน[17] ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวจึงแฝงไว้ด้วยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อๆ กันมานาน การรู้จักตอบแทนผู้มีคุณเป็นคุณธรรมของคนดี มีคุณค่าทางชีวิต ทำให้เกิดสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจที่ทำให้คนในสังคมดำรงอยู่ร่วมกันได้ และยังแสดงให้เห็นถึงจิตใจอันโอบอ้อมอารีและความสมัครสมานสามัคคีในการอยู่ร่วมกันของสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อจึงมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาพื้นฐานของชีวิตคนไทย โดยความเชื่อและศาสนาเป็นระบบที่ยึดถือปฏิบัติที่ควบคู่กัน อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทยดังที่ปรากฏในประเพณีไทย ที่ได้รับอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิม โดยมีการผสมผสานความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์รวมอยู่ด้วย อาทิความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา การนับถือบรรพบุรุษ ท้าวจตุโลกบาลผู้รักษาทิศทั้งสี่ เป็นต้น คนไทยจึงใช้พิธีกรรมปัดเป่าภัยจากอำนาจของภูตผีปีศาจ[18] จะเห็นได้จากประเพณีบุญเบิกบ้านหรือบุญซำฮะของภาคอีสาน เป็นบุญที่จัดขึ้น เพื่อทำพิธีปัดรังควาน ขับไล่

---

[14] เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้,** (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,2546).

[15] ที.ปา.(ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔.

[16] ม.ม.(ไทย) ๒๐/๓๓/๖๑.

[17] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คนไทยกับป่า,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

[18] เสาวภา ไพทยวัฒน์. **ลักษณะทางวัฒนธรรมไทย,** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๘), หน้า ๙๓.

ความเสนียดจัญไรภูตผี ปีศาจ ออกจากหมู่บ้านบางแห่ง เรียกว่า บุญเบิกบ้าน หรือบุญบ้าน เป็นบุญที่แต่ละหมู่บ้านจะทำไม่ขาดเป็นบุญเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำหมู่บ้าน ผีปู่ตา ผีตาแฮก มเหศักดิ์ หลักเมือง ที่คอยคุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจะรวมผีบรรพบุรุษอยู่ด้วยที่ช่วยดลบันดาลให้ชาวบ้าน เมืองมีความสุข[19] พิธีกรรมดังกล่าวมีปรากฏในพระไตรปิฎก[20] ซึ่งผู้เขียนจะไม่นำมาอธิบาย ทั้งนี้ประเพณีดังกล่าวได้นำเอาหลักคำสอนของพุทธศาสนาผสมผสานพิธีกรรม ในการสวดพระปริตจัดได้ว่าเป็นบทสวดที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจเหนือธรรมชาติ องค์พระพุทธรูปกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันทรงอานุภาพ ในการอัญเชิญพระรัตนตรัย เพื่อดลบันดาลให้คนไทยประสบความสุขความเจริญจึงได้นิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีทำขวัญ การผูกข้อมือโดยใช้สายสิญจน์ การปัดเป่าคาถาอาคม พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงความยกย่องสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนืออำนาจภูตผีปีศาจ

๖. บทสรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการคิด และการกระทำโดยใช้ความรู้ตลอดจนประสบการณ์ทั้งหลายในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีลักษณะของการสะสม เรียนรู้ สืบสาน สืบทอด ต่อเนื่องจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังกันมาอย่างยาวนาน และมีความสัมพันธ์กันสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านจนไม่สามารถแยกออกจากกัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อเกิดขึ้นจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี จะต้องส่งผลกระทบอย่างนั้น ความเชื่อจึงปรากฏเป็นข้อห้าม คำสอนของโบราณ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้ทำความดี และต้องเชื่อบนฐานของเหตุผล คือ เชื่อกรรม หรือการกระทำ เชื่อผลจากการกระทำทุกอย่างจะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับเหตุที่ทำลงไป และความเชื่อนี้จะนำไปสู่การศึกษา และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องต่างๆ ในการดำเนินชีวิต และการฝึกฝนจิตใจให้เข้าถึงปัญญา เพื่อให้สุขภาพกาย และสุขภาพจิตดีอย่างครบถ้วน การขึ้นของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องยากที่จะหาคำตอบสันนิษฐานว่า เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่อิทธิพลเข้าในดินแดนแถบนั้นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีแฝงอยู่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อก็น่าจะเริ่มแต่เมื่อนั้น แล้วมีวิวัฒนาการเป็นลำดับขั้นมา และกว่าจะพัฒนาจนกลายเป็นหลักยึดเหนี่ยวใจ คติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ก็น่าจะใช้เวลาพอสมควร ประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ผสมผสานได้อย่างกลมกลืนแล้วกลายมาเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ให้คนในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

บรรณานุกรม

งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

---

[19] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **โฮมของดี ประเพณีอีสาน,** (จังหวัดขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา,๒๕๕๘), หน้า ๗๔.

[20] ขุ.ขุ.อุ.(ไทย) ๓๙/๑/๒๒๓.

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์.** ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร ทิศทางไทย**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.๒๕๓๖.

นันทสาร สีสลับ. **ภูมิปัญญาไทย.** สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. เล่ม ๒๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๓.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **คนไทยกับป่า.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **โฮมของดี ประเพณีอีสาน.** จังหวัดขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๘.

วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม. **พจนานุกรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชุม ทองกาน, ๒๕๓๖.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. **ภูมิปัญญาไทยพัฒนาไทย.** วารสารวัฒนธรรมไทย. ๗-๑๗ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี. ๒๕๔๔.

เสาวภา ไพทยวัฒน์. **ลักษณะทางวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๘.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๖

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (ออนไลน์), แหล่งท่า : http://www.bdword.com/thai-meaning-or-translation-of-insight. ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑.

การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดี ของชาวตาบลนาหนองทุ่ม อาเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

A STUDY OF BUDDHIST FAITH IN WORSHIP PRUDUNG-YADREE OF NANONGTOOM PEOPLE, KAENGKROR DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE

พระเดชา จนฺทวโส (ฐานวิเศษ)[1]
รศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ประธานกรรมการ[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม และ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากหนังสือตำราวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ชาวตำบลนาหนองทุ่มมีความสำนึกในคุณงามความดีของปู่ด้วง-ย่าดี จึงได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาเป็นประจำทุกปี ในระหว่างวันขึ้น 1-3 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้บูชา ซึ่งมีคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีอยู่ 5 ประการ ได้แก่ 1) ความกตัญญูรู้คุณแล้วทำตอบแทนต่อผู้ทำความดีมาก่อน 2) อามิสบูชา การประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยการนำเครื่องบูชาต่างๆ นั้น ถือว่าชาวบ้านได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของมีดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น 3) ความมีสามัคคีธรรม การที่ชาวบ้านได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมการบูชาเป็นจำนวนมากในทุกปีนั้น เป็นเครื่องแสดงความสมัครสมานและรักใคร่กลมเกลียวต่อกัน 4) ปูชนียบุคคล ได้แก่ ปู่ด้วง-ย่าดี เป็นบุคคลที่ควรประกอบพิธีกรรมให้เป็นประจำ เพราะการได้ทำอย่างนั้น ถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง และ 5) ความเป็นเทพ (เทวดา) คือชาวบ้านมีความเชื่อว่าปู่ด้วง-ย่าดีมีภาวะประดุจดังเทพเทวดาหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน

คำสำคัญ : คติธรรมทางพระพุทธศาสนา, พิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดี, ชาวตำบลนาหนองทุ่ม

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the current conditions and ritual of worship ‘Pudung-Yadee (literally, Dung grandfather-Dee grandmother) of people in the Nanongtoom Sub - district; 2) to analyze the Buddhist dhammas appeared in such

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ritual. This study employed the qualitative research methodology through its investigation of academic work and research. The data were obtained by using the in-depth interview before being interpreted through the descriptive analysis.

The research results revealed that NanongToom Sub-district people have a sense of thankfulness of Grandfather Dung-Grandmother Dee; they therefore performed an annual worship ceremony during the day 1-3, in the evening of the 3rd month. The villagers will bring flowers, incense, candles and rice barns to worship. After careful analysis, five Buddhist morals appear in this worshiping ceremony: 1) gratitude and reward to the good deeds doers; 2) material worship, the villagers have followed the principles of Buddhism by performing the worship with objects, flowers, incense, candles, etc; 3) fellowship, many villagers made their contribution to organizing the worship ceremony every year; this showed their fellowship; 4) the ancestors, Grandfather Dung-Grandmother Dee are the person who should be paid respect by performing the ritual regularly because of doing that is considered a very auspicious thing; 5) being a deity (angel), a villagers' belief showed that Grandfather Dung- Grandmother Dee are like gods, angels, or sacred things in the community.

Keywords: Buddhist Dhamma, ritual of worship 'Pudung-Yadee', NanongToom Sub-district people

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมานั้นล้วนต่างก็มีคติความเชื่อและความศรัทธา ในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าจะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร แต่ทุกคนเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีอำนาจ สามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ทุกคนได้ มนุษย์มีคติความเชื่อและความศรัทธา ตามหลักของแต่ละศาสนาสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ตามเผ่าพันธุ์ที่สืบเชื้อสายกันมา และมักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง จากความเชื่อและความศรัทธาเหล่านั้น เป็นเหตุให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมืดมน โง่เขลาและงมงาย จนกระทั่งสติปัญญาที่มีอยู่นั้น ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งต่างจากพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องกำกับในเรื่องความเชื่อ โดยยึดหลักกาลามสูตร ดังปรากฏในเกสปุตติสูตร[3] ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึงศรัทธาแล้ว ต้องมีปัญญากำกับอยู่ในหลักธรรมนั้นเสมอ ทั้งนี้ ก็เพราะว่าเมื่อมีความเชื่ออย่างเดียวโดยไม่มีปัญญา ก็จะเป็นความเชื่อที่งมงาย (Blind Faith) ปราศจากเหตุผล (Cause and Effect) และการพิสูจน์ เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงเป็นลักษณะความรู้แบบหยาบ ๆ โดยไม่ผ่านการเจียรนัยทางความคิด หรือไม่ผ่านการไตร่ตรอง ด้วยโยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่องศรัทธาไว้ที่ไหนก็จะมีปัญญามาพร้อมด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เชื่อเกิดความงมงาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น "อวิชชา" เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่าคนตาย แผ่นดินถล่ม ก็เกิดความคิดว่า จะต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เบื้องหลังมาบังคับให้เป็นอย่างนี้ จึงพากันสร้างผีวิญญาณเทพารักษ์ขึ้น เป็นการสมมติว่าเทพเจ้าหรือผีจะมีรูปร่างเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่าง ๆ บูชาสักการะ เช่นสรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรง

[3] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/ ๒๕๗.

และมีเมตตากรุณาไม่ทำร้ายและบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นขนบธรรมเนียม ภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนาคือแนวปฏิบัติการประพฤติ ตนตามศาสนา เกิดคัมภีร์ที่สำคัญขึ้นในศาสนาต่าง ๆ สำหรับทางพระพุทธศาสนา เกิดพระธรรมคำสอนที่จำแนกบุญบาป ว่าคนทำดีมีบุญย่อมจะประสบผลเป็นความสุขสมบูรณ์ได้เกิดในสวรรค์ และจะหมดกิเลสตัณหาเข้าสู่พระนิพพาน คนทำชั่วคือบาป จะได้รับความทุกข์ทรมาน ตกนรกไม่มีวันจบสิ้น คนที่เชื่อในคำสอนก็ประพฤติปฏิบัติตามด้วยความหวังให้พบกับความสุขในชีวิตของตน[4]

คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์ หรือการนับถือวิญญาณ ยังผสมกลมกลืนอยู่ในระบบความเชื่อของสังคมไทย แม้ประเทศไทย จะเป็นประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา แต่ก็เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) นั่นคือ คนไทยยังมีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณอย่างไม่เสื่อมคลายโดยเฉพาะสังคมชนบท สิ่งที่มาพร้อมกับความเชื่อดัง กล่าว ก็คือ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การบนบานศาลกล่าว การแก้บน การทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น เพื่อให้ตนเองได้ประสบความสุขและพ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นสื่ออย่าง หนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เข้าด้วยกัน มนุษย์กับสิ่งที่มองไม่เห็นตัว และมนุษย์กับธรรมชาติ เพราะทำให้เกิดกลุ่มหรือชุมนุมชนต่าง ๆ ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเป็นความรู้สึกยึดมั่น ถือมั่นศรัทธาของมนุษย์ในสิ่งต่าง ๆ ว่าจะบันดาลอะไรให้เราก็ได้ หากกระทำและปฏิบัติต่อความเชื่อในทางที่ถูกที่ควรแล้ว ความสุขก็จะเกิดตามมา หากละเลยความทุกข์ร้อนก็อาจจะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อจะบันดาลทุกข์ สุข ให้เกิดขึ้นได้ เช่น การบวงสรวงบูชา หรือการกระทำใด ๆ ที่ทำให้อำนาจเร้นลับที่แฝงอยู่ในแต่ละความเชื่อเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นความเชื่อที่มนุษย์ปฏิบัติเช่นนี้ เป็นความเชื่อที่เหนือธรรมชาติเช่น เทวดา ภูติผี วิญญาณเป็นต้น

ปู่ด้วง แม่ย่าดี เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพนับถือมาก ในพื้นที่แถบจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในเขตอำเภอ หนองบัวแดง อำเภอแก้งคร้อ และอำเภอเมือง นอกจากบริเวณผาเก้งแล้ว ความเชื่อในเรื่องปู่ด้วง-ย่าดี ยังปรากฏให้เห็นในอีกหลายพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ พบว่ามีศาลปู่ด้วง-แม่ย่าดี อยู่อีกหลายแห่งในจังหวัดชัยภูมิเช่น ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ (ภูสระหงส์ อำเภอเมือง) ภาย ในวัดพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี บ้านหนองแวง ตำบลซับสีทอง อำเภอเมือง ที่บ้านผักคำแพรว ตำบลซับสีทอง อำเภอเมือง และที่ตำบลช่องสามหมอ อำเภอแก้งคร้อ เป็นต้น ในหลายท้องถิ่นยังมีการจัดงานประจำปีไหว้ปู่ด้วงแม่ย่าดี สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันด้วย เช่น ชาวบ้านที่บ้านผักคำแพรวจะจัดงานบูชาปู่ด้วงแม่ย่าดี เป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น ๑-๓ ค่ำ เดือน ๓ โดยชาวบ้านจะนำเครื่องสักการะ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้ปู่ด้วงแม่ย่าดี ในงานมีรำแคน

---

[4] มณี พยอมยงค์, **ความเชื่อของคนไทย**, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. เพ็ญศรี ดุ๊ก, ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปิยนาถ บุนนาค และวราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า 69-70.

และมีแม่หมอกล่าวนำคำไหว้บูชา ทำหน้าที่เป็นตัวแทนขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วย[5]

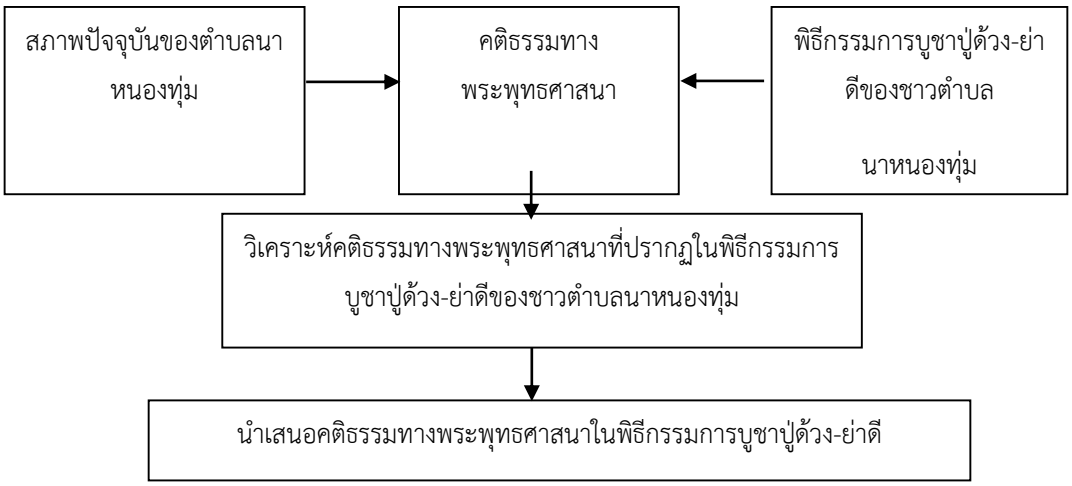
ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา คติความเชื่อของชาวอีสาน และศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่มอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ พร้อมทั้งจะได้ทำการวิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องคุณค่าของคติความเชื่อนั้นมีผลในด้านใดบ้าง และให้ประโยชน์เกื้อกูลตามหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาหรือไม่อย่างไร ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อต่อปู่ด้วง-ย่าดี ที่เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นแนวทางในการวิจัยในครั้งต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่มอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research)โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ศึกษา

[5] เกสรบัว อุบลสรรค์, “ศาลปู่ด้วง-แม่ย่าดี แห่งวัดผาเกิ้ง”, วารสารเมืองโบราณ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : เว็บไซต์ http://www.muangboranjournal.com (๑๘ มี.ค. ๒๕๖๑).

จากเอกสาร วารสาร บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัยโดยยึดตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดเป็นหลักในการนำเสนอเนื้อหา เสร็จแล้วได้ทำเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview)ขึ้นมา เมื่อนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ไปมาผ่านขบวนการสร้างเครื่องมือในการวิจัยแล้ว ผ่านการรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ต่อไป

4.1 พื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ชาวตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก (Criteria) ดังนี้

(1) เป็นชุมชนใหญ่มีความหนาแน่นด้วยกลุ่มคนที่ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

(2) เป็นชุมชนที่ยึดมั่นถือมั่นจารีตประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น

(3) เป็นชุมชนที่มีความเชื่อร่วมกันในปู่ด้วง-ย่าดี

(4) เป็นชุมชนที่ได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีมายาวนาน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากประชากร ตำบล นาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ที่มีคุณสมบัติตามที่ได้กำหนดไว้ คือผู้นำท้องถิ่นได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ที่อาศัยอยู่ที่ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากประชากรตำบลนาหนองทุ่ม 8 หมู่บ้าน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน	11	คน
กลุ่มที่ 2 ชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม	จำนวน	8	คน
กลุ่มที่ 3 ร่างทรงปู่ด้วง-ย่าดี	จำนวน	6	คน
	รวมทั้งสิ้น จำนวน	25	คน

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ยึดหลักองค์ประกอบจาก ๒ ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือสัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียนงานวิจัยเป็นเชิงพรรณา ประกับการแสดงความเห็นของผู้วิจัย ดังรายละเอียดตามขั้นตอนดังนี้

1) **การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร** (Documentary Data) รวมรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (primary source) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๙ และรวบรวมจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (secondary source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงศึกษาบทความต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ หนังสือ วิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจาก สื่ออิเล็คทรอนิคต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ“การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชา ปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ”

2) **การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview)** ดำเนินการตามขั้นตอนที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนด โดยเริ่มจากการทำเรื่องขอหนังสือรับรองและแนะนำตัว จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ไปยัง

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

(1) ผู้วิจัยได้ติดต่อนัดหมายเพื่อกำหนดวันเวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(2) การดำเนินการสัมภาษณ์ใช้วิธีการจดบันทึก การสัมภาษณ์ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการบันทึกเสียง

(3) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ พร้อมทั้งนำมาแยกแยะให้ตรงกับแต่ละประเด็นที่กำหนดไว้ ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

4.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

1) เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์

2) กล้องถ่ายรูป

3) เครื่องบันทึกเสียง

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) ในการนำเสนอ ข้อมูลการวิจัยจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้ แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในบางประเด็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

4.5 การนำเสนอข้อมูล

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการ วิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณาความ ดังต่อไปนี้

1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ

2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย

3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัย และ ข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป

5. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยได้สรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1 ศาสนาและความเชื่อของชาวชัยภูมิ มีความคล้ายคลึงกับชาวไทยในภาคอีสานโดยทั่วไป คือการนับถือศาสนากับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเช่น การนับถือผีแถน ผีค้ำ หรือผีบรรพบุรุษ

ผีมเหสักข์ (ผีหอผีโฮง) ผีน้ำ ผีป่า ทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม เพื่อทำให้ผีพอใจเช่น ในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อันเป็นกฎหมายแบบจารีตประเพณี กำหนดพิธีกรรมต่างๆ จึงมีลักษณะผสมผสานเป็นพุทธศาสนาที่ปะปนกับคติเรื่องผี นอกจากนั้นยังมีลัทธิศาสนาต่างๆ ได้แก่ความเชื่อเกี่ยวกับปู่ด้วง ย่าดี ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องเชิญท่านทั้งสองมาเป็นอาจารย์ในพิธีกรรมเสมอ ผู้คนถือว่าท่านคือผู้คุ้มครองสรรพสิ่งในขุนเขาภูแลนคาให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข จะพบศาลปู่ด้วงตั้งกระจัดกระจายอยู่หลายแห่งบนเทือกเขาภูแลนคาจนมีคำกล่าวว่า "ปู่ด้วง เจ้าแห่งขุนเขาภูแลนคา" ส่วนย่าดี เป็นผู้เกิดหลังปู่ด้วงเสียชีวิตแล้วประมาณ 20 ปี ได้ไปจำศีลภาวนา ณ บริเวณที่ปู่ด้วงเคยอยู่และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับปู่ด้วง บริเวณนั้นจึงเรียกว่า หมู่บ้านเก่าย่าดี อยู่ในเขตอำเภอแก้งคร้อ

5.2 การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีสะท้อนให้เห็นคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ 5 ข้อ ได้แก่ ๑) ความกตัญญูกตเวที คติธรรมข้อนี้สังเกตได้จากการกระทำและการแสดงออกของชาวตำบลนาหนองทุ่ม ที่น้อมกายกรรมคือการแสดงออกทางกาย และวจีกรรมคือการแสดงออกทางวาจาด้วยการกล่าวถึงบุญคุณหรือคุณงามความดีของปู่ด้วง-ย่าดีที่ได้กระทำมาแต่ในอดีต เป็นเหตุให้ชาวตำบลนาหนองทุ่มได้กล่าวถึงและประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยดีเสมอมา 2) อามิสบูชา เมื่อชาวตำบลนาหนองทุ่มรำลึกนึกถึงคุณความดีของปู่ด้วง-ย่าดีแล้ว ได้ชักชวนเชิญชวนกันนำดอกไม้ ธูปเทียน แต่งขันหมากเบ็ง ผ้าหลายหลากสีมีสีแดงเป็นต้น ข้าวปลาอาหาร หวานคาว เป็นเครื่องสักการะบูชาแทนความคิดความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่ภายในจิตใจของชาวบ้าน 3) สามัคคีธรรม การที่ชาวตำบลนาหนองทุ่มได้รวมตัวกันเป็นหมู่ใหญ่ แล้วประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาปู่ด้วง-ย่าดี โดยแสดงออกทางกายให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งใจเดียวกัน (Unity as One) มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบงาน ถือว่าชาวตำบลนาหนองทุ่มธรรมที่ชื่อ...สามัคคีธรรม 4) การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีเป็นการแสดงถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา เพราะปู่ด้วง-ย่าดีเป็นบุคคลผู้ทำความดีมาก่อน ซึ่งตรงกับหลักมงคลข้อว่า ปูชา จ ปูชนียานำ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคล (สิ่งดีงาม) อย่างยิ่ง และ 5) คติธรรมเรื่องเทพหรือเทวดาหรือเทพเจ้าผู้ดลบันดาลสุขทุกข์ให้แก่มนุษย์ ซึ่งเข้ากันได้กับหลักการในพระพุทธศาสนาข้อที่ว่า เป็นอุปปัตติเทพคือเทวดาโดยกำเนิด หมายถึงเทวดาในสวรรค์และพรหมทั้งหลาย

6. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.1 สภาพปัจจุบันและพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ประชาชนชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่มได้มีการจัดงานประจำปีไหว้ปู่ด้วง ย่าดี เป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น 1-3 ค่ำ เดือน 3 โดยชาวบ้านจะนำเครื่องสักการะ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้ปู่ด้วง ย่าดี ในงานยังมีรำแคน และมีแม่หมอกล่าวนำคำไหว้บูชา และเป็นตัวแทนขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย และชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์ เป็นพื้นที่ที่เป็นท้องถิ่นเดิมที่ปู่ด้วงเคยอาศัย และเป็นบ้านเกิดของย่าดีด้วย ประเพณีการบูชาจะมีเป็นประจำ และเป็นประเพณีสำคัญที่ลูกหลานต้องสืบทอดกันต่อไป ด้วยเหตุที่มีความเคารพในท่านทั้งสอง หลายคนได้นำข้อวัตรปฏิบัติของปู่ด้วงมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนประสบความสุขความเจริญในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับคุณค่าและ

ประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ที่มีมาในพระไตรปิฎก (ที.ปา./11) กล่าวไว้ว่า ศรัทธานั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่ง ในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชน จนกลายเป็น อริยะชนขั้นสูงสุดได้ และสามารถหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่ง การดำเนินชีวิตของปู่ด้วงและย่าดีก็เป็นแบบอย่าง และก่อให้เกิดความศรัทธา นำมาปฏิบัติตามจาก อดีตจนถึงปัจจุบัน

6.2 คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวตำบลนาหนองทุ่มอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความศรัทธาที่มีต่อปู่ด้วงและย่าดี ซึ่งตรงกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์ คือ เมื่อบุคคลมีศรัทธาเท่ากับบุคคลมีทรัพย์ ทรัพย์ที่ทำให้บุคคลสามารถปลดเปลื้องความยากจนได้ ศรัทธาก็เปรียบได้กับทรัพย์ดังที่ได้นำข้อมูลมากล่าวอ้างไว้ในข้างต้นนี้ว่า ศรัทธาคือทรัพย์ หมายถึงศรัทธาในตถาคต นับว่าเป็นอริยะทรัพย์อันประเสริฐเป็นเครื่องปลื้มใจ เป็นเหตุให้ได้มาคือปัญญา เพราะปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและที่เป็นโลกุตตระนั้น สามารถป้องกัน ระงับ และดับทุกข์ได้แก่ความมีชาติและชรา ฯลฯ และเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลให้ได้อริยทรัพย์ เมื่อได้ใช้ทรัพย์คือศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงทำให้ได้ผลตอบแทนกลับมาคือปัญญา ปัญญานั้นก็จะทำหน้าที่เป็นตัวนำสู่เป้าหมายในสุด ศรัทธาจึงนับได้ว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์ และศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐดังนี้ และสอดคล้องกับพระไตรปิฎก (องฺ.จตุกฺก/21) ได้กล่าวถึงหลักการของเหตุที่ทำให้เกิดความศรัทธา ในเรื่องที่เกี่ยวกับธัมมัปปมาณิกา (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ การที่บุคคลมีความเลื่อมใสในธรรม บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญาแล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้วเกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่าผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะนับถือ ผู้นำทางวัฒนธรรมอาจเป็นคนธรรมดาสามัญทั่วไปเมื่อยังมีชีวิตอยู่ แต่ต้องเป็นผู้ที่เคยประกอบคุณงามความดีเมื่อยังมีชีวิต ผู้นำทางวัฒนธรรมต้องสามารถรวมกลุ่มคนที่เหมือน และแตกต่างเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้คนอยู่ในศีลธรรมจรรยา ช่วยสร้างบรรทัดฐานทางศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำทางวัฒนธรรมยังต้องบูรณาการสังคมได้ จึงเป็นเรื่องยากเกินกว่าคนธรรมดาทั่วไปจะทำได้ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการทำให้คนธรรมดากลายเป็นเทพ สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อคุ้มครองสังคมนั้นๆ ผู้นำทางวัฒนธรรมทั้งระดับท้องถิ่น และระดับรัฐล้วนเกิดขึ้นเพื่อรับใช้สังคม เพื่อเป็นศูนย์กลางความเชื่อ และสร้างความสงบสุขให้ท้องถิ่น เพราะความสงบสุขของผู้คนในสังคมไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจส่วนกลาง แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่คนในสังคมนั้นๆ เคารพนับถือและเกรงกลัว จึงเป็นบทสรุปเกี่ยวกับตำนานท้องถิ่นเรื่องปู่ด้วงย่าดีแห่งภูแลนคา เมืองชัยภูมิได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับโสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ชยันต์ บุญพิโย และ สมชัย ศรีนอก, ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย” เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรื่องผีและเทพกับวรรณกรรมอีสานว่า ผีหรือภูตผีเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ ผีหรือวิญญาณตามความคิดและความเชื่อของคนไทยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 2 คือ ผีดีกับผีร้าย ผีดีคือผีที่ตามปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่ถ้าถูกรบกวนมากหรือคนปฏิบัติไม่ถูกต้อง เช่น ไม่เซ่นไหว้ตามประเพณีก็อาจสำแดงตนให้ปรากฏได้ ผีดีมีหลายชั้นหลายระดับ ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษ ส่วนผีร้ายคือผีที่เที่ยวหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัวให้แก่มนุษย์ ผีร้ายก็แบ่งออกได้หลายประเภท ได้แก่ ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโขมด และผีเปรต ความเชื่อเรื่อง

ภูตผีหรือวิญญาณก็ไปกลมกลืนกับพื้นฐานเดียวกับภาคอื่นด้วย คือคนไทยส่วนมากมีความเชื่อเรื่องผีและเทวดามาก จะเห็นได้จากเมื่อเกิดความเดือดร้อนหรือแก้ปัญหาไม่ตก จะหันไปพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นหลัก ผีและเทวดาจะเข้ามามีบทบาทต่อมนุษย์มากที่สุด

สรุปได้ว่า ในการดำเนินชีวิตของผู้คนที่มีความศรัทธาต่อปู่ด้วง-ย่าดี ได้นำหลักการปฏิบัติของท่านมาเป็นแนวทางในกี่ดำเนินชีวิต เพื่อความเป็นผู้ที่มีชีวิตที่ดีงาม เกิดจากแรงศรัทธาที่มีต่อปู่ด้วง-ย่าดี ซึ่งเป็นเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องของความศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นั่งใกล้เงี่ยหูฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร แล้วจึงจดจำในธรรม นั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินพอใจเกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และย่อมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สามารถสำเร็จ เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ศรัทธาเป็นเครื่องมือให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า บุคคลล้วนมีความปรารถนาในประโยชน์สุข ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า แต่ยังไม่รู้ในหลักของการทำตนให้ได้รับประโยชน์สุขนั้น ว่าควรจะกระทำการณ์อย่างไร ถึงจะให้ได้ในสิ่งนั้นมา ดังที่อาฬวกยักษได้ทูลถามพระพุทธเจ้าที่ว่า บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้า ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร. **สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย**. อัดสำเนา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘**.**

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕**.**

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๕**.**

พระพรหมคุณาภรณ(ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.

_____.**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑**.**

พระยาอนุมานราชธน. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **ความเชื่อ**. สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒.

ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟุ้ง และคนอื่น ๆ. **สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

มณี พยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน** : คติความเชื่อ. เพ็ญศรี ดุ๊ก. ไพฑูรย์ สินลารัตน์. ปิยนาถ บุนนาค และวราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิทย์ เที่ยงบรูณธรรม. **พจนานุกรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห.จ.ก. ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖.

เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

นิวัฒน์ หน่างเกษม. “ความเรื่องเชื่อผีปู่ตาภาคอีสาน กรณีศึกษาบ้านครบุรี ตำบลครบุรีใต้ อำเภอ ครบุรี จังหวัดนครราชสีมา”. **วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา** มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘.

พระมหายุทธกร ปญฺาสิริ (สัจจรัตนพงศ์). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ศุภการ สิริไพศาล และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ. **รายงานการวิจัย** “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจากอดีตถึงปัจจุบัน”. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๑.

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. “ธรรมจัดสรร : กรณีโยคีน้อยผจญกิเลส”. **บทความทางวิชาการ.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐.

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. ชยันต์ บุญพิโย และ สมชัย ศรีนอก. “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”, **รายงานการวิจัย.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑.

อภิสร มีผล. “การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เอมอร บุญช่วย. ศึกษาตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวด ในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** วิชาเอกไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔.

(๓) สื่ออีเล็กทรอนิกส์

เกสรบัว อุบลสรรค์. “ศาลปู่ด้วง-แม่ย่าดี แห่งวัดผาเกิ้ง”. **วารสารเมืองโบราณ** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : เว็บไซต์ http://www.muangboranjournal.com

ข้อมูลจากพระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. สืบค้นจาก ; https://www.baanmaha.com/community/threads/12231- ประวัติปู่ด้วง-ย่าดี.

ภิกขุพุทธทาส อินฺทปญฺโญ. “เรื่องเรียนพุทธศาสนาใน ๑๕ นาที”.**หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ** ๒๔๙๕, (เว็บไซต์พุทธทาส.คอม www.buddhadasa.com.)

อนุสรณ์สถาน ศาลปู่ด้วง ย่าดี, สืบค้นจาก ; https://sites.google.com/site/salpudwngyadi/ อนุสรณ์สถาน ศาลปู่ด้วง ย่าดี

การปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต
Application of the Buddhist Principles in Life Insurance Service

นิภา อาจริยาภิบาล
รศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์[1]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาการให้บริการประกันชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน และ 2. เพื่อเสนอแนวทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิตเป็นการวิจัยเอกสาร ซึ่งศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือเกี่ยวกับหลักธรรม และเอกสารวิชาทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า หัวใจของการประกันชีวิตคือการให้บริการที่เกิดจากภายในของผู้ขายประกันชีวิต แต่การให้บริการประกันชีวิตในปัจจุบันมีปัญหาในการให้บริการ เช่น พนักงานขายไม่รักษาผลประโยชน์ของผู้ซื้อประกันชีวิต พูดจาไม่ไพเราะ เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้แล้ว ได้พบแนวทางการให้บริการประกันชีวิตอยู่ ๔ แนวทาง คือ1) ผู้ให้บริการประกันชีวิตควรรู้จักคำว่า การให้ คือเป็นผู้เดินเข้าไปให้โอกาส แนวคิด หลักการ และความรู้เกี่ยวกับการประกันความเสี่ยงของชีวิต (ทาน) 2) ผู้ให้บริการประกันชีวิตควรพูดความจริงที่เต็มไปด้วยความจริงใจ ดูดดื่มน้ำใจ ก่อความซาบซึ้งใจ สุภาพ ไพเราะ และอ่อนหวาน (ปิยวาจา) 3) ผู้ให้บริการประกันชีวิตควรรู้จักทำประโยชน์คือมีการช่วยเหลือ เกื้อกูล อนุเคราะห์ และสงเคราะห์แก่ผู้ซื้อประกันชีวิตตามโอกาสและควรหาโอกาสทำประโยชน์ เช่น มอบทุนการศึกษา เป็นต้น (อัตถจริยา) และ4) ผู้ให้บริการประกันชีวิตควรไปพบปะสนทนา พูดคุยกับผู้ซื้อประกันชีวิตในวันแรกอย่างไร ก็ควรหาเวลาไปพบอย่างสม่ำเสมอ คือทำตัวเหมือนกับไปพบญาติผู้เป็นที่รัก ฉะนั้น

คำสำคัญ : การปรับใช้หลักธรรม, การให้บริการ, การประกันชีวิต

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the contexts and problematic conditions of life insurance services in the present Thai society; 2) to suggest the ways to apply the Buddhist Dhammas with the life insurance services. The research was conducted through the study of Tipiṭaka, dhamma texts, Buddhist academic documents and relevant research. The obtained information was compiled, analyzed, synthesized, summarized and presented by the descriptive analysis in accordance with the deductive principles.

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

The research found that the heart of life insurance is the service provided by the inside of the life insurance seller but the current life insurance service has problems in providing services, such as sales staff do not protect the interests of life insurance buyers or speak impolitely etc. The principles of Buddhism can be used in 4 ways to provide life insurance services: 1) life insurance service providers should be a giver providing opportunities, idea, principles and knowledge of life risk insurance (generosity); 2) life insurance service providers should speak the truth that is full of sincerity, soulfulness, kindness, gratitude, kindness, sweetness and sweetness (good speech); 3) the life insurance service provider should create the benefits, assistance and relief to those who buy insurance on occasion and should provide perform good deeds such as scholarships, etc. (useful conduct) and 4) life insurance service providers should have the same manner with the service buyers as same as the first date they met or meeting with their beloved one.

Keywords: dhamma application, service, life insurance

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

การประกันชีวิตที่ถือว่าเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญอย่างหนึ่งในการให้บริการทางการเงินแก่ระบบเศรษฐกิจ งานของบริษัทประกันชีวิตก็คือระดมเงินออมจากเอกชนในรูปการเก็บค่าเบี้ยประกันซึ่งมีลักษณะคล้ายการฝากออมทรัพย์พิเศษ[2] โดยมีเงื่อนไขว่าหากผู้เอาประกันชีวิต เสียชีวิตลงในระหว่างสัญญาหรือมีชีวิตอยู่จนครบสัญญา บริษัทประกันชีวิตจะจ่ายเงินก้อนหนึ่งให้ตามประเภทของสัญญาหรือเงินก้อนหนึ่งพร้อมดอกเบี้ย[3] จากบทบาทที่สำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมบริษัทประกันชีวิตประกอบกับการได้รับการยอมรับจากประชาชนมากขึ้นส่งผลให้ธุรกิจประกันชีวิตมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2540 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดตั้งบริษัทประกันชีวิตจำนวน 12 บริษัท จากเดิมที่มี 13 บริษัท รวมเป็น 25 บริษัท[4] เช่นเดียวกับองค์กรอื่นๆ ที่จะพบปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร โดยอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดจากบุคคลากรขาดความภักดีของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการประกันชีวิตในทุกระดับ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารระดับสูง หรือตัวแทนบริษัทที่ลาออกจากบริษัท หรือเปลี่ยนบริษัทใหม่ และลูกค้ามีการหยุดส่งชำระเบี้ยประกันแก่บริษัทประกันชีวิต เป็นต้น[5]

---

[2] โพธิ์ จรรย์โกมล. **การพัฒนาธุรกิจประกันชีวิตเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**. (เอกสารการวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรในที่ 24, 2525), หน้า 18.

[3] คณะกรรมการรณรงค์ระดมเงินออมธนาคารแห่งประเทศไทย. **เอกสารรณรงค์ส่งเสริมการประหยัดและการออม**. (กรุงเทพมหานคร : ประชุมทองพริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2542), หน้า 23

[4]กระทรวงพาณิชย์, **20 ปีกรมการประกันภัย**. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงพาณิชย์, 2542), หน้า 13.

[5] ชานิณี ยศพันธ์, การวิเคราะห์ความภักดีต่อการประกันชีวิตของบริษัทกรุงเทพประกันชีวิตจำกัด (มหาชน) ภาคพระนคร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 3.

ประกันชีวิตจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ช่วยแบกรับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนจากเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ประสบเหตุและครอบครัว อันเนื่องมาจากการเจ็บป่วย เสียชีวิตหรือทุพพลภาพ นอกจากนี้ ประกันชีวิตยังมีประโยชน์ในแง่การออมเงิน โดยสามารถทาประกันชีวิตไว้เป็นเงินออมสาหรับใช้ในยามชรา จึงอาจกล่าวได้ว่า ประกันชีวิตสามารถเป็นหลักประกันทางการเงินให้แก่ตนเองและครอบครัวปัจจุบันบริษัทประกันชีวิตต่างก็แข่งขันกันเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาด มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้มากขึ้น โดยมีการออกผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายครอบคลุมความต้องการของลูกค้าทุกกลุ่มมีช่องทางการขายที่หลากหลาย รวมทั้งมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เรียกได้ว่าการแข่งขันในธุรกิจประกันชีวิตมีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ โดยบริษัทที่เข้าถึงความต้องการของลูกค้าได้มากกว่าก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในธุรกิจประกันชีวิตได้มากกว่าคู่แข่ง[6]

สภาพปัญหาและอุปสรรค งานการบริการของสำนักงานประกันสังคม คือ เจ้าหน้าที่ขาดความเต็มใจในการให้บริการทำตามหน้าที่มากกว่าทำด้วยใจ ความช่วยเหลือแนะนำให้ความรู้ไม่ชัดเจน ไม่กระจ่าง ทำให้ผู้ประกันตนขาดความรู้ ความเข้าใจในงานบริการประกันสังคมและมีเจ้าหน้าที่ในงานการให้บริการไม่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ถึงแม้จะมีจุดประชาสัมพันธ์ การไปติดต่อกับประกันสังคมตามเขตพื้นที่ ก็ขาดการประสานงานกัน ต้องใช้เวลาไปติดต่อมาก[7]

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่ศึกษาวิจัยทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาการให้บริการประกันชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน และเพื่อเสนอแนวทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต และวิธีการบริการองค์กรอย่างไร ในการพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวิชาการ และผู้ที่สนใจสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาการให้บริการประกันชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน

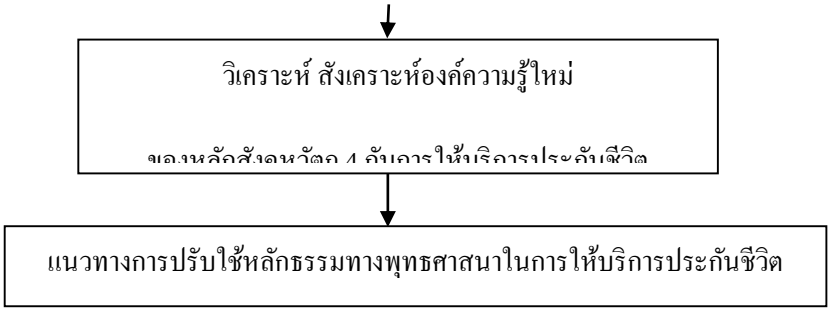
(2) เพื่อเสนอแนวทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



[6]วันวนัชท์ วงศ์วิรัชจิต, กา[illegible]ารทาปร[illegible]ต กรุงเทพมหานคร,**วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2558), หน้า 1.

[7] ชญานิศฐ์ รักแจ้ง, การให้บริการของสานักงานประกันสังคมตามหลักสังคหวัตถุ 4 ตามทัศนะของผู้ประกันตนเขตกรุงเทพมหานคร,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), บทคัดย่อ.



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับการให้บริการประกันชีวิตในจังหวัดกาฬสินธุ์

4.2 การวิจัยด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบทและสภาพปัญหาการให้บริการประกันชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน แนวคิดและหลักการของสังคหวัตถุ 4 ที่สัมพันธ์กับการให้บริการ แนวทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต

4.3 การวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องเช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากจากด้านตำราเอกสารงานวิจัย นำมาวิเคราะห์และนำเสนอสรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) เกี่ยวกับแนวทางการปรับใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการให้บริการประกันชีวิต ใน 4 ด้านคือ

1. การให้โอกาส ให้เวลา ให้คำแนะนำสิ่งดีงาม (ทาน)

2. การพูดคุย การสนทนา มีวาจาที่เอื้อประโยชน์และไพเราะ (ปิยวาจา)

3. การลงมือทำประโยชน์เกื้อกูลด้วยการอนุเคราะห์และสงเคราะห์ตามโอกาส (อัตถจริยา)

4. เมื่อได้ให้โอกาส ได้พูดคุยสนทนาและได้ทำประโยชน์เกื้อกูลอย่างเสมอต้นเสนอปลายแล้ว ก็ควรทำอย่างสำเสมอ (สมานัตตตา)

5. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับการให้บริการประกันชีวิต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การบริการ คือ การทำให้ผู้อื่นได้รับความพึงพอใจ ชอบใจ ประทับใจ ในการรับบริการจากผู้ให้บริการ ซึ่งเป็นกระบวนการในการส่งมอบบริการจากผู้ให้บริการไปยังผู้รับบริการการบริการจึงเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบธุรกิจบริการ โดยเข้าถึงในสิ่งที่ลูกค้าคาดหวัง และตอบสนองลูกค้าด้วยบริการที่เป็นเลิศ โดยต้องสอดคล้องตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ จนเกิดความพอใจ หลักการให้บริการเป็นหลักสำคัญที่จะเสริมสร้างการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อพัฒนาศักยภาพของงานการให้บริการให้มีความก้าวหน้า และพัฒนาอย่างต่อเนื่องในงานการให้บริการซึ่งจะต้องคำนึงถึงการให้บริการอย่างอย่างเสมอภาค ทันต่อเวลา คุณภาพของการให้บริการ เป็นมิติการรับรู้คุณภาพการบริการจากความน่าเชื่อถือ ความมั่นใจ ความสามารถของพนักงานในการทำให้ลูกค้ารู้สึกเชื่อมั่นและไว้วางใจ สิ่งที่สัมผัสได้ คุณลักษณะของการให้บริการที่ดี การเข้าใจ มีศิลปะในการฟัง และให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วขึ้น การรู้จักวิธีติดต่อสื่อสารที่ดีความมีมารยาท การมีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ของตน มีความน่าเชื่อถือ เกิดความศรัทธา ความน่าไว้วางใจ ให้ความสนใจ มีความจริงใจ แนวคิดและหลักการประกันชีวิต คือ วิธีการที่คนกลุ่มหนึ่งรวมตัวขึ้นเพื่อเสี่ยงภัยเนื่องจากความตายที่เกิดขึ้นก่อนเวลาอันสมควร โดยบริษัทประกันชีวิตเป็นผู้รวบรวมเงินจากการเฉลี่ยของคนกลุ่มหนึ่ง และนำไปลงทุนเพื่อทำหน้าที่ชดใช้ความสูญเสียเนื่องจากความตายของคนกลุ่มนี้ โดยมีสัญญาประกันภัยอย่างหนึ่งที่จ่ายให้แก่ผู้รับประโยชน์ เมื่อผู้เอาประกันเสียชีวิตหรือครบตามสัญญาการประกันชีวิตเริ่มต้นมีมาแล้ว สำหรับประเทศไทยเรา การประกันชีวิตจึงเริ่มพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้น เป็นผลให้อัตราการเจริญเติบโตของการประกันชีวิตพัฒนาอย่างรวดเร็วมาก หลังจากนั้นธุรกิจประกันภัยเริ่มแพร่หลายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประโยชน์ของการประกันชีวิต เป็นประโยชน์ในด้านการลงทุน เนื่องจากผู้ทำประกันจะได้รับดอกผลเช่นเดียวกับการฝากเงินในสถาบันการเงินทั่วไปด้านการออม ลักษณะการออมของการทำประกันภัยนั้น จะเป็นในลักษณะแบบกึ่งบังคับ โดยเฉพาะการประกันชีวิตแบบตลอดชีพและสะสมทรัพย์ ซึ่งผู้เอาประกันจะต้องมีหน้าที่ในการจ่ายเบี้ยประกันอย่างสม่ำเสมอ และหากผู้เอาประกันไม่เสียชีวิตเมื่อครบระยะเวลาตามที่กรมธรรม์กำหนดไว้ ก็จะได้เงินต้นคืนพร้อมดอกเบี้ย ด้านการให้ความคุ้มครอง ซึ่งจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนเรื่องการเงิน รวมทั้ง เรื่องค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นของครอบครัว อันเนื่องมาจากการเสียชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในครอบครัวนั้น ด้านการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ด้านการได้สิทธิประโยชน์ทางภาษีและอื่นๆ

2. การบริหารงานบุคคลตามหลักทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนมาใช้บริหารงานบุคคลในองค์กรธุรกิจโดย จัดให้มีการวิเคราะห์ภารกิจและประเมินสภาพความต้องการอัตรากำลัง จัดให้มีการประชาสัมพันธ์การรับสมัคร

บุคลากร และเจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน ให้ความรู้ความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบ วินัย ในการบริหารงานบุคคลตามหลักปิยวาจา กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ใช้บริหารงานบุคคลในองค์กรธุรกิจในด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงการลาออกจากองค์กรธุรกิจ ในการการบริหารงานบุคคลตามหลักอัตถจริยา ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ใช้บริหารงานบุคคลในองค์กรธุรกิจในด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงการลาออกจากองค์กรธุรกิจ การบริหารงานบุคคลตามหลักสมานัตตตา ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วม ใช้บริหารงานบุคคลในองค์กรธุรกิจ ด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงด้านการลาออก ต้องดำเนินการอย่างถูกต้องยุติธรรมอยู่เสมอ

3. การปรับใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับการให้บริการประกันชีวิต ดังนี้

1) การปรับใช้ทาน คือ การให้กับผู้ให้บริการประกันชีวิตหรือพนักงานตัวแทน โดยเขาจะต้องมีความจริงใจในการเป็นผู้ให้อย่างแท้จริง เล็งเห็นผลประโยชน์ของลูกค้าเป็นหลัก ในกรณีที่ใช้ทานกับกรณีที่ผู้มารับบริการของบริษัทประกันชีวิตก็ต้องมีน้ำใจเป็นผู้เช่นกัน ให้ความร่วมมือในข้อมูลที่จำเป็นต่อลูกค้า ให้การต้อนรับอย่างมีอัธยาศัยไมตรี ในฐานะเป็นบริษัทยิ่งมีความสำคัญออกโครงการดีๆ คุ้มครองอย่างคุ้มค่าเงินที่ลูกค้าจ่ายออกไป และในส่วนของสังคมยิ่งมีความจำเป็นต้องให้เกิดจิตสำนึกของสังคมแห่งความเป็นผู้ให้ ให้โอกาส ให้กำลังใจ ให้คำแนะนำให้ทั้งวัตถุและให้ธรรมทานที่มีผลต่อทางด้านจิตใจ

2) การปรับใช้ปิยวาจากับผู้ให้บริการการประกันชีวิต ผู้ที่มีการเจรจาที่ดีรู้จักใช้ถ้อยคำย่อมทำให้คนประทับใจยิ่งในฐานะตัวแทนที่ไปเสนอโครงการประกันชีวิตถ้าอธิบายและทำให้ลูกค้าได้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องทำประกันชีวิตเขาก็ย่อมจะมีลูกค้าเพิ่มขึ้น และในส่วนของคนที่เป็นลูกบริษัทประกัน หรือผู้มารับบริการบริษัทประกัน ก็ต้องมีมารายาทในการพูดกับตัวแทน ไม่พูดข่มตัวแทนด้วยถือดีว่าตัวเองเป็นเจ้าของกิจการหรือเป็นผู้ที่เหนือกว่าตัวแทน ในส่วนของหลักการใช้ปิยวาจาในฐานะบริษัทประกันเป็นการบอกข่าวทางสื่อสาธารณะถึงเป้าหมายของบริษัทหรือนโยบาย ตลอดถึงโครงการคืนกำไรสู่สังคมต่างๆ ของบริษัท เพื่อให้ผู้คนขดจำหรือคุ้นเคยกับแบรนด์ของตนเอง และการปรับใช้ปิยวาจาของผู้คนในสังคมกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี

3) การปรับใช้อัตถจริยากับตัวแทนประกันชีวิตในฐานะผู้ให้บริการ ข้อนี้เป็นการให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือผู้ที่มาเป็นลูกค้าซื้อแบบกรมธรรม์ประกันชีวิต ช่วยเหลือให้เขาได้รับการคุ้มครองและรับผลประโยชน์ที่คุ้มค่าคุ้มราคากับเงินที่จ่ายออกไป และจัดแบบประกันที่ตรงตามความต้องและความจำเป็นของลูกค้าอย่างแท้จริง ในขณะที่นำอัตถจริยามาใช้ในฐานะที่เป็นลูกค้าบ้างก็จะได้ประโยชน์ในแง่ เป็นผู้เล็งเห็นประโยชน์ต่อผู้อื่นในกรณีการทำประกันชีวิตของตน เราทำเพื่อผู้อื่นเวลาเราไม่อยู่คนที่อยู่ข้างหลังก็จะได้สบาย ถ้ามองในมุมของบริษัทประกันชีวิตก็จะเห็นในรูปแบบของโครงการที่บริษัทผลิตออกมาถ้าบริษัทคำนึงถึงอัตถจริยาอย่างแท้จริงก็จะออกแบบประกัน

ที่ให้ประโยชน์กับลูกค้าอย่างสูงสุด โดยเอาผลประโยชน์เข้าบริษัทอย่างเป็นธรรมไม่เอาเปรียบลูกค้าจนเกินไปนั่นเอง และนำอัตถจริยามาใช้กับสังคมนี่ยิ่งสำคัญมากในปัจจุบันซึ่งมีแต่ความเห็นแก่ตัวเต็มไปหมด พวกเราจะต้องช่วยกันปลูกฝังให้ผู้คนในสังคมรู้จักเสียสละประโยชน์สุขของตัวเองเพื่อสังคม

4) การปรับใช้สมานัตตตากับผู้ให้บริการการประกันชีวิต หรือตัวแทน เป็นหัวใจในการที่จะรักษาลูกค้าให้อยู่กับเราได้เป็นอย่างดีเพราะเราให้บริการเป็นอย่างดีและสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย สามารถให้คำปรึกษากับลูกค้าได้อย่างทันท่วงที และถ้าหากนำสมานัตตตาปรับใช้กับผู้มารับบริการหรือลูกค้าของบริษัทประกันก็จะได้ในส่วนของการเป็นผู้สม่ำเสมอในการส่งเบี้ยประกันและเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับในระยะยาว ในการทำประกันชีวิตจะต้องคำนึงถึงข้อนี้เป็นอย่างมากมิฉะนั้นก็จะทำให้ทิ้งสัญญากลางครัน ส่วนการปรับใช้สมานัตตตาในฐานะบริษัทประกันชีวิตนั้นเกี่ยวกับการส่งข่าวสารความเคลื่อนไหว ความเป็นไปของบริษัทว่ามีความเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือรูปแบบกรมธรรม์ใหม่ที่บริษัทเปิดตัว หรือกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมต่างๆ ถ้าบริษัทมีความต่อเนื่องและเสมอต้นเสมอปลายกับสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ก็จะทำให้แบรนด์ของบริษัทเป็นที่จดจำและเกิดการรับรู้ของผู้คนในสังคม สุดท้ายปรับใช้สมานัตตตากับสังคมถ้าคนในสังคมไม่ตระหนักในความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริงใจต่อกัน ความเสมอต้นเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่ระแวงกันและกัน เป็นการสร้างความไว้วางใจกันเชื่อใจกัน

6. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและหลักการของสังคหวัตถุ 4 ที่สัมพันธ์กับการให้บริการโดยสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งประกอบไปด้วย ทานการให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกันอันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงนำใจของผู้อื่น อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์กันและกัน สมานัตตตา คือ การมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกันความเสมอต้นเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่ระแวงกันและเป็นการสร้างความไว้วางใจกันเชื่อใจกัน การที่นำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้กับการให้บริการนั้น ก็เนื่องมาจากองค์ประกอบของหลักธรรมนี้ ซึ่งประกอบด้วยทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหัวใจสำคัญในการให้บริการเพื่อให้เกิดความพอใจของผู้มารับบริการ และปัจจัยสำคัญก็คือพนักงานที่ต้องมีคุณธรรม 4 ประการนี้ด้วยเช่นกัน การปฏิบัติงานบริการจึงจะสำริดผลอย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า สังคหพละ แปลว่า กาลังแห่งการสงเคราะห์ หรือมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสาหรับนักบริหาร ผู้ทางานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

1) การให้บริการตามหลักทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนมาใช้การให้บริการในองค์กรธุรกิจโดย จัดให้มีการวิเคราะห์

ภารกิจและประเมินสภาพความต้องการอัตรากำลัง จัดให้มีการประชาสัมพันธ์การรับสมัครบุคลากรและเจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน ให้ความรู้ความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบ วินัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวไว้ของ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ว่า ทาน คือการให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว เป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว

2) การให้บริการตามหลักปิยวาจา กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ใช้การให้บริการในองค์กรธุรกิจใน ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงการลาออกจากองค์กรธุรกิจอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวว่า ปิยวาจา คือการพูดจาน่ารักนิยมนับถือ พระพุทธเจ้าทรงเน้นว่าต้องเป็นถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน ที่ประกอบด้วยสัจจะ คือความจริงใจและต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้เจรจาด้วย

3) การให้บริการตามหลักอัตถจริยา ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ใช้การให้บริการในองค์กรธุรกิจในการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงการลาออกจากองค์กรธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวว่า อัตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น พระพุทธเจ้าเน้นที่โลกัตถจริยา คือการทำคุณประโยชน์ให้แก่บุคคลในวงกว้างไม่จากัดเฉพาะตนเองและญาติผู้ใกล้ชิด

4) การให้บริการตามหลักสมานัตตตา ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วม ใช้การให้บริการในองค์กรธุรกิจ ด้านการวางแผน ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ด้านวินัยและการรักษาวินัย รวมถึงด้านการลาออกต้องดำเนินการอย่างถูกต้องยุติธรรมอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ คำตุ่น บุตรสิม ศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตของตัวแทนขายประกันชีวิต : กรณีศึกษาตัวแทนขายประกันชีวิตในเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจขายประกันชีวิตได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย ความต้องการการยอมรับจากสังคมและต้องการมีบทบาทในสังคม ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย ด้านค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ความต้องการมีรายได้เพิ่ม ต้องการชำระหนี้สิน มีผู้ชักชวนและมีใจรักในอาชีพผลของการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ที่จะนำไปปรับเปลี่ยนระบบการทำงาน และสวัสดิการของอาชีพตัวแทนขายประกันชีวิต เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในการทำงานร่วมกัน

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่ใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/เชิงปฏิบัติการและใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) จัดการอบรมการให้บริการด้วยความเสมอภาคตระหนักในหน้าที่การปฏิบัติงานโดยยึดหลักสังคหวัตถ 4 เป็นการเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกันตนกับเจ้าหน้าที่มีใจที่หนักแน่น เป็นการเพิ่มค่านิยมและการไว้วางใจความเชื่อถือกับผู้ประกันตน

2) ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการ อบรม ประชุม สัมมนา และพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถในหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง ควรให้คำแนะนำ ความรู้ และชี้แนะแนวทางที่มีประโยชน์ในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ โดยยึดหลักสังคหวัตถ 4

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาจากกลุ่มประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวม การให้บริการจากหน่วยงานอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เกี่ยวกับการให้บริการของสานักงานประกันสังคมตามหลักสังคหวัตถุ 4 ที่มีความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

2) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการให้บริการของบริษัทประกันชีวิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการให้บริการและขวัญกาลังใจต่อการให้บริการ

8. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยความเมตตาจิตของท่านรองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่เอาใจใส่ตลอดจนการตรวจทานต้นฉบับ แก้ไข เพิ่มเติมในบางส่วน และปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่นทุกท่าน ซึ่งได้กรุณาตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ พร้อมกับแนะนำเพิ่มเติม ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดีมาตลอด ในการค้นคว้าข้อมูลอันเป็นประโยชน์

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกคน ขอบคุณนายภิญโญ อาจริยาภิบาล จังหวัดกาฬสินธุ์ บริษัท เอ.ไอ.เอ. จำกัด และตัวแทน/เจ้าหน้าที่บริษัท เอ.ไอ.เอ. จำกัด ที่ได้ให้ข้อมูลและขวัญกำลังใจ อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยดีในการวิจัยครั้งนี้

ประการสุดท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอน้อมอุทิศส่วนความดีของงานวิจัยนี้ แด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขอบพระคุณ ผู้รู้ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นักวิจัย นักวิชาการทุกท่าน ผู้แต่ง ผู้เรียบเรียงตำราวิชาการ ตลอดงานวิจัยที่ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำมาอ้างอิงในครั้งนี้ จนกระทั่งทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นางนิภา อาจริยาภิบาล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. **20 ปีกรมการประกันภัย**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงพาณิชย์, 2542.

คณะกรรมการรณรงค์ระดมเงินออมธนาคารแห่งประเทศไทย. **เอกสารรณรงค์ส่งเสริมการประหยัดและการออม**. กรุงเทพมหานคร : ประชุมทองพริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2542.

ชญานิศฐ์ รักแจ้ง. การให้บริการของสานักงานประกันสังคมตามหลักสังคหวัตถุ 4 ตามทัศนะของผู้ประกันตนเขตกรุงเทพมหานคร.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

ชานิณี ยศพันธ์. การวิเคราะห์ความภักดีต่อการประกันชีวิตของบริษัทกรุงเทพประกันชีวิตจำกัด (มหาชน) ภาคพระนคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

โพธิ์ จรรย์โกมล. **การพัฒนาธุรกิจประกันชีวิตเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**. (เอกสารการวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัย ป้องกันราชอาณาจักรในที่ 24, 2525.

วันวนัชท์ วงศ์วิรัชจิต. การศึกษาความพึงพอใจในการทาประกันชีวิตของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2558.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

AN APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF BUDDHADHAMMA OF AGING PEOPLE IN MUEANG SUB-DISTRICT, NAKHON PHANOM PROVINCE

พระพิบูลสิน ญาณวฑฺฒโน (เฉลิมรัตน์)[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพและหลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุหมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ได้รับประโยชน์สุข ตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ คือให้ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้น โดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม เพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกาย สุขภาพจิตดี หลักความไม่ประมาท ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินใช้ทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น และหลักบุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักธรรมคำสอนที่ประยุกต์ให้เหมาะสม

สภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ปัญหาด้านร่างกายที่มีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุที่พบมากที่สุด คือ ที่เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย การใช้ร่างกายทำงานมากเกินไป รับประทานอาหารตามใจตนเอง และโรคประจำตัว ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ บางคนกลัวการถูกทอดทิ้ง กลัวการอยู่คนเดียว บางคนเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ ปัญหาด้านครอบครัวและสังคม ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อย บางคนมีปัญหาทางครอบครัว เป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทน บางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมไม่ได้ ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม พบว่า ความสุขตามหลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งเพียงแค่ให้มนุษย์มีความสุขต่อสุขภาพเท่านั้น แต่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม นำหลักพุทธธรรมที่ตนยึดถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านร่างกาย เพื่อ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ขัดเกลากิเลสของตนเอง พยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกกด้านที่มีอยู่ในตัว ป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติ ดังนี้ 1. การแก้ปัญหาด้านร่างกาย ยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง 2. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธ ความโลภ เจริญสติฟังธรรมช่วยเหลือสังคม 3. การแก้ปัญหาด้านสังคมและครอบครัว มองโลกในแง่ดี เข้าใจ เห็นใจ ให้เกียรติ ไม่ใส่ร้ายหลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้ง ให้ทานช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อจุนเจือกัน ยินดีกับการทำความดีของผู้อื่นเคารพในความดีของเพื่อนและของครอบครัว และ 4. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น รู้จักประมาณตน ทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม, การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ,

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study the supervision of the health of the aging people in the modern society; 2) to study the state and the problems of the supervision of the aging people in Mueang sub-district, Mueang district, Nakhonphanom province; 3) to study the way to apply the principle of Buddhadhamma in the supervision of the aging people in Mueang Sub-district, Nakhonphanom province. This research is the qualitative research by studying the data from the documents and to interview the key informants and the obtained data were reported by using the descriptive analysis.

The results of the research were found that the ‘aging people’ refers to the people who are in the 60 years old up. The appropriate Buddhadhamma for the aging people in order to apply for the lives and for the beneficial happiness from the first step to practice, that is, the principle of Characteristics of Existence concerning the supervision of aging people, namely, to accept both positive and negative facts that occurs and to accept the suffering that occurs by adhering to practice in accordance with the principle of Buddhadhamma in order to sustain the old people’s ages both the physical and spiritual health. The principle of carefulness makes people careful in the properties that are used as advantages, not to insult others and the principle of the Bases of Meritorious Actions that are the principle of Buddha’s teachings applied for suitability.

For the states and the problems of supervision of aging people in the territory of Mueang sub-district, Nakhonphanom province, the physical problems give effect to the health of aging people are found in the high level, that is, it is the decay of the body, to work too hard, to have meals in accordance with their own satisfaction and their own diseases, the spiritual and emotional problems. Somebody is afraid of ignorance, to be afraid of loneness and some are in the permeative diseases, cannot protect the mind with the occurring situation, to have the family problems, and the social problems. The general employees have the less chance to participate in the society. Some have the family problems and are the representative of the offspring who goes to work and to take care of everything in the houses. Some are sick and cannot participate in society.

The family has the conflict and does not understand between the offspring and the aging persons.

The application of the principle of Buddhadhamma for the supervision of the health of aging people in the territory of Mueang sub-district, Mueang district, Nakhonphanom province was found that the happiness in accordance with the principle of Buddhadhamma does not only emphasize the human beings to have the happiness but also to realize of the impact that will occur continuously to oneself, family, society, and environment and the principle of Buddhadhamma that is adhered to practice for the way of life should enhance and solve the problems in the physical aspect in order to refine their own defilements. Ones should try to do goodness in order to control the behaviors in every aspects and to protect them from doing any evils for the sake of the modern happiness and after passing away from this world by practicing as follows: 1) to solve the physical problems and to accept the fact with the occurrence that everybody must face it. It is not only up to us, but also for the other persons who believe in the law of Kamma, that is, to do goodness, to receive the good results, to do badness, to receive the bad results, not to be carelessness, 2) to solve the spiritual and emotional problems, to practice the precepts, to listen to Dhamma, to be endurance, to reduce the hatred, greed, to develop the mindfulness and to assist the society, 3) to solve the social and family problems, to have the optimistic vision, to understand to be sympathetic , to honor others, not to insult other, to avoid the conflict problems, to give alms, to assist others, to enjoy the others doing goodness, to pay respect to the family and friends" goodness and 4) to solve the economic problems and earnings, to be careful in spending the properties, to live in appropriate way, to spend the necessary things, to live economically and to make oneself in easy-going.

KEYWORDS:An Application of the Principle of Buddhadhamma, supervision of the Aging People in the Territory,

๑. บทนำ

สภาพทั่งไปที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ตั้งแต่ ๖๐ ขึ้น ของประเทศไทยยอมมีความเสื่อมถอยตามสภาพของร่างกาย มีกำลังลดลง เชื่องช้า เป็นผู้สมควรให้การอุปการะ เป็นผู้ที่มีโรคควรได้รับการช่วยเหลือ ความต้องการของผู้สูงอายุ แบ่งได้เป็น ๓ส่วนใหญ่ ดังนี้ ๑) ความต้องการทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ต้องมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ต้อมมีความช่วยเหลือดูแลอย่างไกลชิด และต้อมมีที่อยู่อาศัย อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายไม่สมดุลกันเหมือนในอดีต คือ มีอัตราการเกิดมากกว่าการตาย ทำให้ภาวะประชากรสูงวัยในประเทศไทยสูงขึ้น อีกทั้งสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น วิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนแปลง คนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กัน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพ หารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จึงเกิดช่องว่างระหว่างผู้สูงวัยกับคนในครอบครัว ผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูงอันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง จากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพ มีรายได้ ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพ ได้พบปะผู้คน มีอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัว แต่เมื่อถึงวัยสูงอายุ บทบาทดังกล่าวลดลงหรือหมดสิ้นไป ประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่างๆ ในร่างกาย คิดช้า ทำช้า บางรายเกิดภาวะซึมเศร้า เกิดความเหงา ความว้าเหว่ความเครียด บางรายมีปัญหาใน

การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและชุมชน ซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัย ที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งต้องการความรักความเข้าใจ ความเอื้ออาทรจากคนรอบข้างเป็นอย่างยิ่ง[2]

ปัจจัยที่เอื้อสำคัญประการหนึ่ง คือการที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเพื่อสังคมผู้สูงวัย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ นับเป็นแผนพัฒนาฉบับแรก ที่บูรณาการประเด็นผู้สูงอายุเข้าแผนพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมเพื่อสังคมผู้สูงวัย และพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุ ดังปรากฏในยุทธศาสตร์ต่างๆ เช่น ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน เป็นต้น[3]

ปัจจุบันผู้สูงอายุเป็นการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติของทุกคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรนี้ทำให้ประเทศไทยอยู่ในภาวะที่เรียกว่าสังคมผู้สูงอายุ การเพิ่มของประชากรสูงอายุอย่างชัดเจนนี้ทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญต่อความต้องการและการสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวัน การส่งเสริมสุขภาพ จิตใจ สังคม รายได้ การทำงาน ที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน จะเห็นได้ว่าปัญหาของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยได้แก่การจัดระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อรองรับปัญหาผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดบริการขั้นพื้นฐานทางสังคม การดูแลป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย การศึกษาต่อเนื่องและความมั่นคงของรายได้ให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ[4] บทบาททางสังคมและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักถูกกำจัดให้ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรง เกิดภาวะความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุได้ง่าย การสื่อสารกับคนทำได้ลำบากมีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้านมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์หมดคุณค่าเป็นภาระให้ลูกหลาน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเองหรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือและถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจจะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรงถึงขั้นทำร้ายตนเองได้[5] ปัญหาผู้สูงอายุหญิงผู้สูงอายุชายเหมือนกันรายได้ลดลง ญาติทางสังคมลดลง มีเวลาว่างมากขึ้น ถูกตัดขาดจากงานและ

---

[2] พระบุญทรง หมีดา (ปุญญธโร), “ปัญหาและทางออกของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

[3] กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์, ๒๕๕๒) หน้า ๓๑.

[4] ธาริน สุขอนันต์และคณะ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”, **วารสารสาธารณสุขศาสตร์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี**,ปีที่ 41 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554), หน้า 40.

[5] อำไพขนิษฐา สมานวงศ์ไทย. **ปัญหาผู้สูงอายุ 3 ด้าน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http //www. Love 4 home. Com [23 ตุลาคม 2558] : หน้า 2.

เพื่อน บทบาททางสังคมลดลง เสียอัตลักษณ์การเกษียณทำให้ชีวิตบางคนเครียด แต่ไม่ใช่ทุกคนสาเหตุมาจากการถูกแยกจากสังคมเป็นหลักแต่โดยทั่วไปแล้วไม่มีปัญหา สิ่งที่จะช่วยให้ผู้เกษียณมีความสุขคือการมีครอบครัว มีเพื่อนซึ่งสำคัญมากกว่ามีงานนอกเหนือให้ทำ[6]

จากข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน และประเทศอย่างเห็นได้ชัดจึ่งเป็นเหตุผลในการที่จะทำการวิจัยเพื่อที่จะศึกษาเพื่อจะเสนอเป็นแนวทางหนึ่งในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพและหลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

(๒) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

(๓) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

๓. คำถามที่ใช้ในการวิจัย

(๑) การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุควรที่จะเป็นอย่างไร และการใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจะเกิดประโยชน์อย่างไรต่อสังคมโดยส่วนรวม

(๒) สภาพและปัญหาการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนมสิ่งที่ขาดหรือความต้องการของผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างจากทั่วไปอย่างไร

(๓) การเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไรที่เป็นการตอบปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศไทย

๔. ขอบเขตของการวิจัย

การทำวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาใน ๒ วิธีคือ อาศัยเอกสารต่างๆ เป็นแนวคิดทษฎีเพื่อใช้ในการศึกษา และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเอกสาร จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย และศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเขียนไว้ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ และศึกษาข้อมูลภาคสนาม จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุ ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จำนวน ๓๐ ท่าน โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษา ๓ เดือน

---

[6] กุลยา ตันติผลาชีวะ, **คู่มือการดูแลสุขภาพใจสำหรับผู้สูงอายุ “สูงวัยด้วยใจสุข”**, (กรุงเทพมหานคร : เรือนปัญญา, 2551), หน้า 47.

๕. วิธีการดำเนินการวิจัย

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และคัมภีร์อรรถกถา ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ เช่น พุทธธรรม ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุพุทธธรรมนำสุขภาพ ฯลฯ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง แก่อย่างฉลาดและเป็นสุข ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ ฯลฯ โดย พุทธทาสภิกขุ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดย กชกร สังขชาติ ฯลฯ รวมทั้งบทความจากวารสารต่างๆ ได้แก่ วารสารพุทธศาสน์ศึกษา เสขิยธรรม ฯลฯ

๓) ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างชุดคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูล ในเรื่องแนวคิด ทัศนคติ หลักการดูแลสุขภาพและแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม จำนวน ๓๐ ท่าน ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้ ๑) เป็นผู้มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๒) เป็นผู้มีความรู้และมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๓) มีประวัติปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ๔) มีสุขภาพดี จิตใจแจ่มใส ๕) มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง

๖. สรุป

๖.๑ การดูแลสุขภาพและหลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ หลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุข ตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่า ความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลายมีสำรวมตาสำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกายและสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่า พัฒนาด้านความประพฤติหรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติและเข้าถึงสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ ทำให้เข้าใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่าเป็นความดีงาม พร้อมกับทำให้มีอายุยืนต่อไปด้วย ผู้สูงอายุจึงต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักพุทธธรรม และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๖.๒ สภาพและปัญหาการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ความต้องการของผู้สูงอายุตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ปกติโดยทั่วไปนั้นผู้สูงอายุมีปัญหาเกิดขึ้นหลายๆ ด้านด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุจะปรับตัวเข้ากับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้นั้นจะต้องเกิดจากปัจจัยในตัวของผู้สูงอายุเอง ซึ่งเรียกว่าปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยภายในของผู้สูงอายุพร้อมกับปัจจัยภายนอกที่อยู่รอบๆ ตัวของผู้สูงอายุเช่น ครอบครัว ชุมชน นโยบายของรัฐ ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐและต้องการให้ทางครอบครัวช่วยเหลือไปพร้อมกัน รายได้จากเบี้ยยังชีพ การรักษาพยาบาลจากรัฐฟรี ต้องการมีส่วนร่วมในชุมชนร่วมกิจกรรมในชุมชน เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นการรักษาสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง ต้องการพึ่งพา

ตนเองช่วยเหลือตนเองได้จะได้ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลานและสังคมชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ นอกจากนั้นยังมีความต้องการให้คนในสังคมและบุคคลภายในครอบครัวเคารพยกย่อง นับถือ ยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของคนในสังคมและผู้ใกล้ชิด ผู้สูงอายุยังต้องการความปลอดภัยในที่อยู่อาศัยเพื่อจะได้ไม่เกิดความหวาดกลัวว่าจะมีคนมาทำร้าย ต้องการความช่วยเหลือจากครอบครัวด้านการเงินเพื่อที่จะมีเงินใช้จ่ายในเวลาเจ็บป่วยหรือเวลาต้องการจะซื้อสิ่งของที่ตนจำเป็น

๖.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ความสำเร็จในครอบครัวของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม จากการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มาอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ทำให้ลูกหลานประสบความสำเร็จในชีวิต มีอาชีพการงานที่ดีเป็นคนดีประพฤติปฏิบัติดี มีความสุขความเจริญมาจนทุกวันนี้ ผู้สูงอายุในในเขตพื้นที่ตำบลในเมือง อำเมือง จังหวัดนครพนม ส่วนใหญ่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ไม่แตกต่างกันเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง พยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกกด้านที่มีอยู่ในตัว ป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติ ดังนี้

๑. การแก้ปัญหาด้านร่างกาย ยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง

๒. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธ ความโลภ เจริญสติ ฟังธรรมช่วยเหลือสังคม

๓. การแก้ปัญหาด้านสังคมและครอบครัว มองโลกในแง่ดี เข้าใจ เห็นใจ ให้เกียรติ ไม่ใส่ร้าย หลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้ง ให้ทานช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อจุนเจือกัน ยินดีกับการทำความดีของผู้อื่น เคารพในความดีของเพื่อนและของครอบครัว

๔. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น รู้จักประมาณตน ทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย

ไม่ว่าผู้สูงอายุจะดูแลสุขภาพอย่างดี หลีกเลี่ยงเหตุซึ่งจะตัดรอนหรือลดทอนชีวิตให้สั้น ปฏิบัติตามวิธีการฝ่ายรูปธรรมในการทำให้อายุยืน ดำเนินตามข้อปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้ประสบ อายุวัฒนะหรือจะทำให้ตนเองมีคุณค่าตลอดเวลาที่ดำรงอยู่ด้วยการทรงธรรมและสร้างสรรค์ คุณประโยชน์ ทุกอย่างล้วนต้องอาศัยกุศลธรรมข้อหนึ่งเป็นแกน เป็นหลัก หรือเป็นประธานจึง จะสำเร็จได้กุศลธรรมข้อนั้น ก็คือ ความไม่ประมาท

๗. อภิปรายผลการวิจัย

ปัญหาด้านร่างกายที่มีผลต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ที่พบมากที่สุด คือ ที่เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย ปัญหาบางอย่างของร่างกายเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วย และการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไป รับประทานอาหารตามใจตนเอง และโรคประจำตัวที่พบมากได้แก่โรคเบาหวาน ซึ่งบางคนมีโรคแทรกซ้อนด้วย เช่น ความดันโลหิตสูงและโรคไต เป็นต้น ส่วนมะเร็งพบว่า มีผู้สูงอายุชุมชนบ้านกลางที่เป็นโรคนี้อย่าง แต่เป็นจำนวนน้อย นี้จะระวังดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอ ตรวจโรคประจำปีทุกครั้ง ฟังคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ

ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดนครพนมบางคนกลัวการถูกทอดทิ้ง กลัวการอยู่คนเดียว บางคนเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ บางคนเวลาเหงา ก็หาวิธีการทางออกโดยการร้องเพลง ผู้สูงอายุชุมชนบ้านกลาง ส่วนใหญ่สุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใสปัญหาด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อย บางคนมีปัญหาทางครอบครัว เป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนหลาน บางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมได้ไม่ได้ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ แต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อย ผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลาน

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผู้สูงอายุการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักพุทธธรรม ดังนี้

๑) ปัญหาด้านร่างกาย ผู้สูงอายุต้องช่วยเหลือตนเอง นอกจากช่วยเหลือตนเองไม่ได้จริงๆ หมั่นออกกำลังกายสัปดาห์ละ 4 ครั้งอย่าหักโหมต่อการออกกำลังกาย เลือกออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์พักผ่อนให้เพียงพอ ออกมานั่งนั่งรับแสงอาทิตย์ในช่วงเวลาไหนก็ได้ ประมาณ 30 นาที

๒) ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ รักษาศีล ปล่อยวาง พยามยามระงับสติอารมณ์ให้สงบสติอยู่กับตัวเองตลอดเวลา ควบคุมกาย วาจาและใจอย่าไปคิดถึงอนาคตที่ยังมาไม่ถึง นึกเสมอว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนหนีไม่พ้น

๓) ปัญหาด้านสังคมและครอบครัว ผู้สูงอายุต้องมองโลกในแง่ดีให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น ปล่อยวางลดความขัดแย้งกับบุคคลรอบข้าง ช่วยงานสาธารณเท่าที่ตนเองพอจะช่วยเหลือได้

๔) ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ดำรงชีวิตด้วยความพอเพียงใช้จ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็น ทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย พยายามพึ่งพาตนเองให้มากโดยพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์, ๒๕๕๒.

กุลยา ตันติผลาชีวะ. **คู่มือการดูแลสุขภาพใจสำหรับผู้สูงอายุ “สูงวัยด้วยใจสุข”**. กรุงเทพมหา นคร : เรือนปัญญา, ๒๕๕๑.

ธาริน สุขอนันต์และคณะ. “**คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ**”. วารสารสาธารณสุขศาสตร์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี,ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔).

พระบุญทรง หมีดา (ปุญญธโร). “ปัญหาและทางออกของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

อำไพขนิษฐา สมานวงศ์ไทย. **ปัญหาผู้สูงอายุ ๓ ด้าน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http //www. Love 4 home. Com [23 ตุลาคม 2558] .

การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

A Life Style after Retirement in accordance with Four Ghāravasadhamma of Ministry of Finance Officials in Mueang District, NongKhai Province

นิมิตย์ เลิศสมพร[1]
พระครูจิรธรรมธัช,ผศ.ดร.[2]
ผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาหลักฆราวาสธรรม 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2. ศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย และ 3. ศึกษาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ซึ่งประกอบด้วย บุคลากรผู้ที่เกษียณอายุราชการ สังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน 25 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการวิจัยพบว่า หลักฆราวาสธรรม 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 4 ด้าน คือ 1. สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง 2. ทมะ หมายถึง การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดดัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา 3. ขันติ หมายถึง ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย 4. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้

สภาพปัญหาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม ไม่ค่อยมีปัญหา มี

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ปัญหาเป็นส่วนน้อยด้านร่างกาย คือ สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ต้องไปพบแพทย์ ตรวจสุขภาพประจำปี ต้องออกกำลังกาย พักผ่อนให้เพียงพอ ด้านอารมณ์ มีความหงุดหงิด เบื่อหน่ายและเกิดความเหงาว้าเหว่ บางคนต้องอยู่โดดเดี่ยว ไม่มีคนดูแล

การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม ได้ดำเนินการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ทั้ง 4 ด้านค่อนข้างดี คือ ด้านสัจจะ มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริงใจ ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจ และไมตรีจิตต่อกัน ต่อสมาชิกในครอบครัวต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ค่อนข้างดี ด้าน ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดดัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจ ระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยนั้น ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ในระดับปานกลาง ด้านขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนัก และความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ค่อนข้างดี ด้านจาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ค่อนข้างดี

คำสำคัญ : การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราช, หลักฆราวาสธรรม ๔, บุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง,

ABSTRACT

The objectives of the research were: 1) to study the principles of four Ghāravasadhamma in Theravada Buddhism; 2) to study the problems in a life style after retirement of Ministry of Finance officials in Mueang district, NongKhai province; 3) to study a life style after retirement in accordance with Ghāravasadhamma of Ministry of Finance officials in Mueang district, NongKhai province.

The research procedures were of Purposive Sampling and In-depth Interview. Key informants consisted of 25 retired officials from Ministry of Finance in Mueang district, NongKhai province in order to get empirical data in accordance with qualitative research.

The findings of the research were that Ghāravasadhamma in Theravada Buddhism has four aspects; namely, 1) Sacca: truth, honesty, faithfulness, and truly speech, 2) Dama: taming and training oneself, adjustment, self-development, and improve oneself with wisdom, 3) Khanti: tolerance, forbearance, perseverance, and to be diligent in doing in their own work, 4) Cāga: liberality, generosity, sacrifice one's own personal benefits.

For the problems in a life style after retirement of Ministry of Finance officials in Mueang district, NongKhai province, they generally did not have much problems, they just had physical problems, being quite unhealthy. They, therefore, had to go and see a doctor annually, exercise, take a rest. About emotion, they were easily irritable, moody, and lonely as well as no one takes care of them.

For the life style after retirement of Ministry of Finance officials in Mueang district, NongKhai province, they well complied with four Ghāravasadhamma. About Sacca, they much had faithfulness, love, and generosity to one another, family, neighbors, and society. About Dama, they had tame and trained oneself, got adjustment, self-development, got how to control their own emotion, withheld bad mood and any mistakes, and improve oneself with wisdom for family, neighbors, and society. About Khanti, they very much had tolerance, forbearance, perseverance, and to be diligent in doing in their own work, and being stable in their own goals and accomplishments for family, neighbors, and society. About Cāga, they had liberality, generosity, sacrifice one's own personal benefits and were ready to share opinions and needs from the others in order to help them, and did anything beneficial for family, neighbors, and society respectively.

KEYWORDS:A Life Style after Retirement, Four Ghāravasadhamma, Ministry of Finance Officials

๑. บทนำ

หลังการเกษียณอายุการทำงานถือเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญสำหรับบุคคลทั่วไป เพราะช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นช่วงเวลาช่วงสุดท้ายของชีวิต เป็นช่วงเวลาที่ต้องหยุดพักจากการทำงาน และเกษียณตัวเองออกจากการทำงาน ทำให้บุคคลเหล่านี้ประสบปัญหาต่าง ๆ หลายด้าน ทั้งปัญหาสุขภาพ เศรษฐกิจ การขาดเพื่อนที่อยู่อาศัย และปัญหาการปรับตัวโดยปัญหาที่เกิดขึ้นมีทั้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายในลักษณะของการเสื่อมถอยลงไปตามธรรมชาติ ทำให้สถานภาพและบทบาทที่มีเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีรายได้ลดลงและยังมีรายจ่ายที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน และในการดูแลสุขภาพจึงต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจการออกจากงานทำให้มีเวลาว่างมากขึ้นเกิดปัญหาการปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตใหม่ ๆ กล่าวคือ ผู้เกษียณจะรู้สึกตัวเองด้อยคุณค่าไม่มีความสำคัญไม่มีประโยชน์ด้านจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกเหงาว้าเหว่และซึมเศร้าเพราะขาดเพื่อนขาดการทำงาน[4]

ในสังคมไทยจะเห็นว่า ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทย และวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานานสามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทย ตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต[5]

---

[4] วันชัย แก้วสุมาลี, "ความเชื่อทัศนคติและพฤติกรรมการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุการทำงาน" **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

[5] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖), หน้า ๗.

สิ่งที่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญและควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้นในการเตรียมพร้อมในการรับสภาพต่อการเกษียณอายุการทำงานนั้นก็คือ การที่บุคคลในสังคมมีหรือไม่ได้มีการเตรียมตัววางแผนการเกษียณอายุการทำงานกล่าวไว้ว่าเมื่อก้าวสู่วัยเกษียณอายุการทำงานบุคคลจะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายจิตใจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างที่ไม่ได้ตั้งตัวมาก่อน การเตรียมความพร้อมให้กับชีวิตหลังเกษียณอายุนั้นมีความสำคัญและจำเป็นกับบุคคลที่กำลังจะก้าวเข้าสู่ช่วงเวลาของชีวิตที่เรียกว่า วัยเกษียณอายุผู้ที่ไม่มีการเตรียมก่อนการเกษียณทำงานมักจะกลายเป็นผู้ที่ต้องใช้ชีวิตในวัยหลังเกษียณอายุการทำงานอย่างไม่มีความสุข ซึ่งการที่บุคคลที่กำลังจะก้าวสู่วัยเกษียณอายุนั้น ถ้าเกิดความไม่พร้อมในการเตรียมตัวจนทำให้เกิดความคับข้องใจความไม่รู้ถึงเป้าหมายชีวิตจิตใจทรุดโทรมผู้ที่จะเกษียณอายุการทำงานจะไม่สามารถรับสภาพกับสภาวะวิกฤตดังกล่าวได้[6]

ดังนั้น หลักธรรมที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการให้มีความสุข คือ หลักฆราวาสธรรม ๔ มีมาในพระสุตตันปิฎกสังยุตตนิกายสคาถวรรค ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาของอาฬวกยักษ์มีความตอนหนึ่งว่า “เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่าอื่นดูซิว่า ในโลกนี้มีอะไรยิ่งไปกว่า สัจจะ ทมะ จาคะ และขันติ[7] อนึ่ง ในขุททกนิกายสุตตนิบาตก็มีปรากฏเรื่องนี้เช่นเดียวกันโดยพระพุทธองค์ตรัสด้วยคำถามของอาฬวกยักษ์ว่า “มีธรรมะของผู้ครองเรือน 4 คือ สัจจะ ทมะ ธิติ (ขันติ) และจาคะ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมเศร้าโศก”[8]

หลักพุทธธรรมสำหรับความดีในจิตใจของคนครองเรือนต้องมีคุณสมบัติ 4 อย่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “ฆราวาสธรรม”[9] หรือ ฆราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือนหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ประกอบด้วย[10]

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริงใจต่อกันเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจ และไมตรีจิตสนิทต่อกัน ขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความระแวงแคลงใจกันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความร้าวฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

๒. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดดัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจ ระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัย และอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ไม่

---

[6] ธาดา วิมลวัตรเวที, การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุทำงานของบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ, **รายงานวิจัย,** ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๗.

[7] ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

[8] ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๓.

[10] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

เป็นคนดื้อด้านเอาแต่ใจ และอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัย และการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โตจนไม่สามารถแก้ไขได้

๓. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนัก และความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรมและยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ และเรื่องหนักใจต่าง ๆ ในการประกอบการงานอาชีพ เป็นต้น มีสติอดกลั้น คิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี

๔. จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย และยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันตลอดจนการเสียสละความพอใจ และความสุขส่วนตัวได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาเรื่อง“การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ซึ่งได้มองเห็นความสำคัญ และประโยชน์ที่จะได้รับในการวิจัย เพื่อจะได้นำข้อมูลที่เป็นสภาพปัญหา การแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะ เป็นแนวทางให้ผู้เกษียณอายุราชการนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตตามหลักฆราวาสธรรม ๔ โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาหลักฆราวาสธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

(๓) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๓. คำถามในการวิจัย

(๑) หลักฆราวาสธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างไรสำหรับการดำเนินชีวิตให้เกิดความสุข และผู้ที่ขาดหลักธรรมจะมีผลอย่างไรในการดำเนินชีวิตประจำวัน

(๒) สภาพปัญหาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย มีความแตกต่างกันอย่างไร และทำอย่างไรจึงจะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขหลังชีวิตเกษียณอายุราชการในหน่วยงานอื่นๆ

(๓) การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในด้านใดบ้าง

๔. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม 4 ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎี คือ ๑) พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 ๒) เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่น ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา จะแบ่งออกเป็น การศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์กับชื่อเรื่องของการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อที่จะเป็นการตั้งคำถามเพื่อสร้างแบบสอบถามปลายเปิดในการลงภาคสนามเพื่อที่การสัมภาษณ์ แล้วนำเข้ามูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยวิธี พรรณา

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๔. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๒๕ คน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้เกษียณอายุราชการในจังหวัดหนองคาย

๕. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษา ครั้งนี้ใช้ระยะเวลา ๓ เดือน เริ่ม วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๑ ถึง วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๕. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” พบว่า หลักฆราวาสธรรม ๔ คือ ๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริงใจต่อกันเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจ และไมตรีจิตสนิทต่อกัน ๒. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดดัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจ ระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัย ๓. ขันติ ความอดทนอดกลั้น ต่อความหนัก และความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ๔. จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ส่วนใหญ่มีสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของบุคลากรทางด้านจิตใจ อารมณ์ ร่างกายและสังคม การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ได้เป็นอย่างดี

สภาพปัญหาการดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม ไม่ค่อยมีปัญหา มีปัญหาเป็นส่วนน้อยด้านร่างกาย คือ สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ต้องไปพบแพทย์ ตรวจสุขภาพประจำปี ต้องออกกำลังกาย พักผ่อนให้เพียงพอ ด้านอารมณ์ มีความหงุดหงิด เบื่อหน่ายและเกิดความเหงาว้าเหว่ บางคนต้องอยู่โดดเดี่ยว ไม่มีคนดูแล

การดำเนินชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยภาพรวม ได้ดำเนินการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ทั้ง ๔ ได้ดี คือ ด้านสัจจะ มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริงใจ ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจ และไมตรีจิตต่อกัน ต่อสมาชิกในครอบครัวต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ดี ด้าน ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว ฝึกหัดดัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจ ระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตนแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยนั้น ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ ด้าน ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนัก และความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งทนทานไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ดี ด้านจาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ได้ปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน และสังคม ได้ดี

๖. อภิปรายผลการวิจัย

หลักพุทธธรรมสำหรับความดีในจิตใจของคนครองเรือนต้องมีคุณสมบัติ 4 อย่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “ฆราวาสธรรม” หรือ ฆราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรม สำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ประกอบด้วย สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนัก และความร้ายแรงทั้งหลาย และจาคะ ความเสียสละ ผลประโยชน์ส่วนตน พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

ดังนั้น ชีวิตหลังเกษียณอายุราชการของบุคลากรสังกัดกระทรวงการคลัง ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย หากนำหลักฆราวาสธรรม ๔ ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ก็จะเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชีวิตหลังเกษียณอายุนั้น มีความสำคัญและจำเป็นกับตัวบุคลากรเองที่กำลังจะก้าวเข้าสู่ช่วงเวลาของชีวิตที่เรียกว่าไม้ใกล้ฝั่ง อาจจะอ้างว้าง โดดเดี่ยว จิตใจหดหู่ ซึ่งต้องเตรียมกายเตรียมใจ เพื่อให้สามารถรับสภาพกับสภาวะวิกฤตดังกล่าวได้

๗. ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. ควรศึกษาหลักฆราวาสธรรม๔ ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตกับหน่วยงานอื่น

๒. ควรศึกษาการบริโภคและการดูแลสุขภาพของผู้เกษียณอายุราชการตามหลักโภชนาการในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

๓. ควรศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาภาวะซึมเศร้าของผู้เกษียณอายุราชการตามหลักพุทธธรรม

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๕๖.

วันชัย แก้วสุมาลี. “ความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรมการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุการทำงาน”. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

ธาดา วิมลวัตรเวที. การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุทำงานของบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ. **รายงานวิจัย**. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

An Application of the Four Paths of Accomplishment in the Learning and Teaching Management of the Students in thePrimary school in the 5th Grade of Bantoom School,Banchan Sub-district, Bandung District,Udonthani Province

พระมหาชินกฤต จิรวโส,[1]
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก[2]
ดร.ประภาภรณ์ ภูขาว กรรมการที่ปรึกษา[3]

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของผู้บริหารและจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล 25 คน นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา จากผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมของอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี มีการใช้ ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยช่วยเสริมให้บุคคลมีความสมารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้น การที่ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาร่วมกัน เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

---

[1] สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4, การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอน

ABSTRACT

This research is the qualitative research studying the application of the Four Paths of Accomplishment in the learning and teaching management of the students in the primary school in the 5th grade of Ban Toom school, Ban Chan sub-district, Ban Dung district, UdonThani province with its objective to analyze the applicative approach of the Four Paths of Accomplishment in the learning and teaching management of the students in the mentioned school. This research was conducted through the study of the documents and related literatures: Tipiṭaka, Buddhist academic documents and the in-depth interview of 25 key informants and the results of research is reported by the descriptive analysis. The result of research are found that the application of the Four Paths of Accomplishment in the learning and teaching management of the students in the school is to apply the aspiration (Chanda) and effort (Viriya) for practices in order to encourage people to be able to cope with the problems and obstacles with the people participation in providing both visions and works in the determined situations and the members in a group joined one another to make the plan, experience exchange, co-learning and applying in learning effectively.

KEYWORDS: The Four Paths of Accomplishment, Application of the Four Paths of Accomplishment in the learning and teaching management

1. บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปจริยธรรมของเยาวชนที่น่าสนใจไว้ ดังนี้ ปัญหานักเรียนขาดระเบียบวินัยและย่อหย่อนในด้านจริยธรรมการแต่งกายไม่เรียบร้อย การทะเลาะวิวาทและการติดยาเสพติดให้โทษอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ทั้งยังขาด การเอาใจใส่ดูแลและให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนจากผู้ปกครอง ครูอาจารย์ผู้ที่มีความเข้าใจทางจริยธรรมเท่าที่ควร การพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามแนวทางมาตรฐานการศึกษาชาตินั้นทำได้ยาก แต่นับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง สามารถทำได้และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในใจของคนทุกคน ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี 2544 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้การ สนับสนุนคณะนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานวิจัยของเยาวชนเกี่ยวกับ ปัญหานักเรียนขาดระเบียบวินัย การย่อหย่อนในด้านจริยธรรม การแต่งกายไม่เรียบร้อย การทะเลาะวิวาท และการติดยาเสพติดให้โทษ เนื่องจากขาดการเอาใจใส่ดูแลและให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนจากผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และผู้ที่มีความเข้าใจทาง จริยธรรมเท่าที่ควร การพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามแนวทางมาตรฐานการศึกษาชาตินั้นทำได้ยาก แต่นับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ดังจะเห็นได้นับจาก 2544 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้การ สนับสนุนคณะนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์ แนวทางและรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้ชื่อว่า “รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา” เป็น

โครงการที่อยู่ในความสนใจ ของผู้บริหารทั้งหลายที่ต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยผู้บริหารคือกลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทในการดำเนินงาน กระบวนการรูปแบบดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการศึกษาที่สามารถสร้างพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เพื่อเป็นเครื่องมือในการ ปรับเปลี่ยนรากฐานความรู้ในการพัฒนาด้านการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล (ทิศนา แขมมณี, 2549)

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรม พบว่า การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การสำรวจปัญหาจริยธรรมที่ต้องการของนักเรียนทั้งระยะสั้นและระยะยาวยังไม่เอื้อต่อการส่งเสริมจริยศึกษา ครูอาจารย์ส่วนใหญ่มีแนวคิดและทัศนคติ ในเรื่องระเบียบต่างๆ ของโรงเรียนไม่ตรงกันจากสภาพการณ์ทางสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมี รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายการปฏิรูป การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการให้มีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ให้ถึงจุดหมายสูงสุดที่กำหนดไว้ คือ เพื่อให้ ประชาชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แนวคิดข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำ ได้อย่างดียิ่ง ผู้นำในองค์การทาง การศึกษาในระดับสถานศึกษา คือ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีคุณลักษณะของผู้นำ ที่ เอื้อต่อการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนั้นผู้บริหารต้องมีคุณธรรมหรือการมีหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการศึกษา ซึ่งได้แก่ หลักธรรมในการครองตน หลักธรรมในการครองคน และหลักธรรมในการครองงาน ซึ่งหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการศึกษาที่ผู้บริหารโรงเรียนควร นำมาใช้ คือหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่จะนำพาบุคคลไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจ วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม จิตตะ หมายถึง ความมุ่งมั่นเอาใจใส่ และวิมังสา หมายถึง ความใคร่ครวญในงานที่ทำ ซึ่งผู้บริหารที่ใช้อิทธิบาท 4 (พระราชวรมุนี, 2526) เป็นหลักธรรมในการบริหารย่อมจะกลายเป็นศูนย์รวมใจรวมงานและสามารถจัดการให้งานบรรลุผลไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการในการเรียน การสอน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เพื่อทราบถึงแนวทางในการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารและใช้ส่งเสริมการจัดการการเรียนรู้ของนักเรียน และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและหลักอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมหนึ่งที่จะช่วยให้การบริหารงานของผู้อำนวยการโรงเรียน การจัดการเรียน การสอนของครู และการเรียนของนักเรียน บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและเสนอแนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและข้อมูลที่เกี่ยวกับหลักธรรมอิทธิบาท 4 ในพระไตรปิฎก เอกสาร งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง จากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 25 คน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลอย่างเฉพาะเจาะจง คือ ผู้บริหารโรงเรียนบ้านตูม จำนวน 3 คน ครูสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 8 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 14 คน จากนั้นได้นำข้อมูลมาจัดกลุ่ม วิเคราะห์หาความเชื่อมโยงตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

4. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ใช้ในการจัดการเรียนรู้ไว้เป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

4.1 ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้บริหาร ผลการวิจัยพบว่า

ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ ในการบริหารในสถานศึกษา ผู้บริหารได้นำหลักอิทธิบาทธรรม 4 มาใช้ในการบริหารงาน ผู้บริหารสถานศึกษา ได้แนะนำให้บุคลากรในสถานศึกษาให้รู้จักนำหลักอิทธิบาท4 มาประยุกต์ใช้ ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ โดยเฉพาะ คือ ข้อที่ 1 ฉันทะ ให้มีความรักและพอใจในการสอน เมื่อมี ฉันทะ แล้วงานในแต่ละด้านก็สำเร็จลุล่วง งานมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ ในการบริหารงาน ทำให้ผู้บริหารเกิดความรักในงาน ทำให้ประสบผลสำเร็จ ด้านการบริหารโรงเรียนได้อย่างดีเยี่ยม

วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม การบริหารงานในสถานศึกษา ผู้บริหารได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะเพื่อจะบริหารงานและแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 คือ ข้อที่ 2 วิริยะความเพียรพยายามในการบริหารงาน ทั้งยังแนะนำบุคลากรในสถานศึกษา ให้มีความหมั่นเพียรในการสอน การทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามในการทำงานให้สำเร็จ คือ ต้องสร้างความพอใจในการบริหารงานเป็นเบื้องต้นเสียก่อน เมื่อมีความพอใจ รักใคร่ในงานที่ตนเองทำ ย่อมมีความเพียรพยายามเป็นลำดับต่อมา ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 2 คือ วิริยะ เป็นเหตุให้งานในสถานศึกษามีความก้าวหน้า ผล คือ โรงเรียนได้รับการประเมินไปในทางที่ดี

จิตตะ คือ จิตใจที่มุ่งมั่น ไม่หันเห ส่ายไปส่ายมา การบริหารงานของผู้บริหาร ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นในการบริหารงาน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ทอดทิ้ง ไม่วางธุระปล่อยให้งาน หรือปัญหาค้างคา การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 3 คือ จิตตะ ทำให้งานของผู้บริหารสถานศึกษาสำเร็จลุล่วงไปได้ เพราะมีจิตใจที่มุ่งมั่น เอาใจใส่รับผิดชอบต่องาน ทำให้งานต่างๆ ไม่คั่งค้าง ผู้บริหารสถานศึกษายังได้แนะนำให้บุคลากรในสถานศึกษาของตนมีความเอาใจใส่รับผิดชอบต่องานของตน ไม่ให้วางเฉยในธุระหน้าที่ ให้ทำด้วยความมุ่งมั่น จดจ่อ หากมีงานใดเกิดขึ้น และเป็นงานที่ต้องการอย่างเร่งด่วน ผู้บริหารสถานศึกษาก็ไม่นิ่งนอนใจในการกำชับให้บุคลากรในสถานศึกษาของตนมุ่งมั่นตั้งใจทำให้สำเร็จ ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 3 คือ จิตตะ เป็นเหตุให้งานที่ทำสำเร็จตามเป้าหมาย ผลที่ได้คือความสำเร็จของงาน งานไม่ค้างคา

วิมังสา คือ หมั่นไตร่ตรอง ใคร่ครวญ หาเหตุและผลในงานที่ทำ การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารมีความคิด ความไตร่ตรองใคร่ครวญในงานที่ตนเองทำแล้ว จึงลงมือทำและสั่งการให้บุคลากรในสถานศึกษาของตนได้ทำ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 คือ วิมังสา ผู้บริหารสถานศึกษาได้หมั่นไตร่ตรอง พิจารณาเหตุผลในงานที่เกิดขึ้นแล้ว จึงลงมือและสั่งการให้บุคลากรในสถานศึกษาของตนได้ดำเนินการตามขั้นตอน แก้ไขให้ถูกต้อง ไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว จึงส่งไปตามคำสั่งของหน่วยงานหลัก ทั้งยังกำชับและแนะนำให้บุคลากรในสถานศึกษาของตน หมั่นใช้ความใคร่ครวญ พิจารณาหาเหตุและผลในงานที่ตนได้รับมอบหมายให้ถูกต้องสมบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 คือ วิมังสา เป็นเหตุให้งานนั้นมีความถูกต้อง สมบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างใด เป็นผลให้งานของผู้บริหารสถานศึกษานั้นเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานต้นสังกัด ซึ่งเป็นผู้ออกคำสั่งงานนั้น

4.2 ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการสอน ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ ครูมีความชอบใจ รักในการสอนแก่นักเรียน มีความชอบใจที่จะสอนให้นักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถ รักและพอใจที่จะสอนนักเรียนให้มีทักษะ เมื่อปัญหาใดเกิดขึ้นในการสอนก็มีความพอใจที่จะแก้ให้ปัญหานั้นลุล่วงไปด้วยดี การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 1 คือ ฉันทะ ทำให้ครูเกิดความรู้สึกพอใจในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่นักเรียน เมื่อครูมีความพอใจ รักในการจัดกระบวนการเรียนการสอน นักเรียนก็ย่อมได้รับผลจากความพอใจในการสอนของครู ครูรักในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ทำให้การทำหน้าที่ของครูดำเนินไปอย่างเรียบร้อย นักเรียนก็ได้ย่อมได้รับผลดีไปด้วย เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 1 คือ ฉันทะ เป็นเหตุให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย ผลที่ได้รับ คือนักเรียนได้รับผลดี ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครู

วิริยะ ความเพียรพยายามในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ความเพียรพยายามในการทำหน้าที่ของครู ครูมีความเพียร มีความมุมานะบากบั่นที่จะจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่นักเรียน อีกทั้งมีความมุมานะบากบั่นในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่นักเรียน การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 2 คือ วิริยะ ทำให้ครูเกิดความพากเพียรในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่นักเรียน มีความมุมานะในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย เป็นขั้นเป็นตอน ทำให้นักเรียนได้รับผลที่ดีของการเพียรพยายามในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูนั้น เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 2 คือ วิริยะ เป็นเหตุให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างเรียบร้อย มีขั้นมีตอน ผลที่รับ คือ นักเรียนได้รับผลที่ดีของการเพียรพยายามในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูนั้น

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน การเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ตนเองทำในงานที่ตนเองรับผิดชอบ ครูมีจิตจดจ่อในการจัดกระบวนการเรียนการสอนอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งเอาใจฝักใฝ่ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดกระบวนการเรียนการสอน เมื่อใดที่ครูมีคาบเรียนก็ไม่วางธุระ จัดการดำเนินการเรียนการสอนให้เสร็จสิ้นเป็นคาบ ๆ ไป การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 3 คือ จิตตะ คือ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระนี้ ทำให้ครูมีใจจดจ่ออยู่กับการจัดกระบวนการเรียนการสอน ทำให้การสอนเป็นไปอย่างเรียบร้อย มีขั้นมีตอน นักเรียนก็ได้รับผลที่ดีจากการจัด

กระบวนการเรียนการสอนนั้นไปด้วย เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 3 คือ จิตตะ เป็นเหตุให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม ผลที่ได้รับ คือ นักเรียนได้รับผลจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เรียบร้อยนั้นไปด้วย

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการจัดกระบวนการเรียนการสอน การหมั่นไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งที่ทำนั้น ครูเมื่อจะดำเนินการเรียนการสอนจะพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุหาผลในสิ่งที่ทำ เมื่อใคร่ครวญดีแล้วจึงสั่งงานให้นักเรียนทำ งานที่มีการพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลดีแล้วจึงเป็นเหตุให้นักเรียนได้รับงานที่มีประสิทธิภาพ เมื่อนักเรียนลงมือปฏิบัติก็ย่อมได้รับประสิทธิผลที่ดี การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 คือ วิมังสา ความหมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นนี้ ทำให้ครูมีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีความเรียบร้อยดีงาม สั่งงานที่มีประสิทธิภาพให้แก่นักเรียน นักเรียนย่อมได้รับงานที่มีประสิทธิภาพเช่นกัน เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 คือ วิมังสา เป็นเหตุให้ครูจัดกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างเรียบร้อยดีงาม สั่งงานที่มีประสิทธิภาพ ผลที่ได้รับ คือ นักเรียนได้รับงานที่มีประสิทธิภาพ เมื่อลงมือปฏิบัติย่อมได้รับประสิทธิผลที่ดี

4.2.1 สำหรับการเรียน การสอน ผลการวิจัยพบว่า

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียน การสอน ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ การจัดกระบวนการเรียน การสอนที่จัดไปตามหลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการ ทำให้กระบวนการจัดการเรียน การสอนเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น เพราะ ฉันทะ มีความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ ปัญหาในการจัดกระบวน การเรียน การสอน จึงไม่เกิดขึ้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 1 คือ ฉันทะ เป็นเหตุให้การจัดกระบวนการเรียน การสอนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนได้รับผลดีจากการจัดกระบวนการเรียน การสอนตามหลักอิทธิบาทธรรม ข้อ ฉันทะ ไปด้วย

วิริยะ ความเพียรพยายามในการจัดกระบวนการเรียน การสอน ความเพียรพยายามในการทำหน้าที่ มีความมุมานะบากบั่นในการจัดกระบวนการเรียน การสอนแก่ผู้เรียน การจัดกระบวนการเรียน การสอนที่อาศัยหลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการนี้ ทำให้กระบวนการจัดการเรียน การสอนเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น เพราะวิริยะ มีความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ปัญหาจึงไม่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้รับผลดี การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 2 คือ วิริยะ เป็นเหตุให้การจัดกระบวนการเรียน การสอนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนได้รับผลดีจากการจัดกระบวนการเรียน การสอนตามหลักอิทธิบาทธรรม ข้อ วิริยะ ไปด้วย

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน การเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ตนเองทำในงานที่ตนเองรับผิดชอบ การจัดกระบวนการเรียน การสอนที่ประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการนี้ ทำให้การจัดการเรียน การสอนเป็นไปอย่างเรียบร้อย ผู้เรียนก็ได้รับผลที่ดีจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนนั้นไปด้วย ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 3 คือ จิตตะ เป็นเหตุให้การจัดกระบวนการเรียน การสอนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนได้รับผลที่ดีจากการจัดกระบวนการเรียน การสอนตามหลักอิทธิบาทธรรม ข้อ วิริยะ ไปด้วย

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการจัดกระบวนการเรียน การสอน การหมั่นไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งที่ทำนั้น ผู้สอนเมื่อจะดำเนินการเรียน การสอนจะพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุ

หาผลในสิ่งที่ทำ เมื่อใคร่ครวญดีแล้วจึงสั่งงานให้ผู้เรียนทำ งานที่มีการพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลดีแล้วจึงเป็นเหตุให้ผู้เรียนได้รับงานที่มีประสิทธิภาพ เมื่อผู้เรียนลงมือปฏิบัติก็ย่อมได้รับประสิทธิผลที่ดี ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 คือ วิมังสา เป็นเหตุให้ผู้สอนจัดกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างเรียบร้อยดีงาม สั่งงานที่มีประสิทธิภาพ ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนได้รับงานที่มีประสิทธิภาพ เมื่อลงมือปฏิบัติได้รับประสิทธิผลที่ดีจากการจัดกระบวนการเรียน การสอนตามหลักอิทธิบาทธรรม ข้อ วิมังสา ไปด้วย

4.2.2 สำหรับการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยพบว่า

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในอาชีพของตน เช่น มีอาชีพเป็นผู้บริหารในสถานศึกษา ต้องอาศัยความพอใจรักใคร่ในอาชีพของตนจึงจะประสบผลสำเร็จในอาชีพนั้นๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่น หากไม่มีความพอใจ ชอบใจในอาชีพผู้บริหารในสถานศึกษา ย่อมไม่พอใจที่จะเข้าทำหน้าที่ตามเวลา เวลาราชการแปดนาฬิกา สามสิบนาที อาจจะเข้าทำหน้าที่สิบนาฬิกาก็ได้ เพราะความไม่พอใจ ไม่ชอบใจในอาชีพของตน ฉะนั้นการจะประสบความสำเร็จในอาชีพของตน จะต้องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ข้อที่ 1 คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้นเสียก่อน จึงจะประสบความสำเร็จในอาชีพนั้นได้

วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น คือ ขยันหมั่นเพียร หากไม่มีความขยันหมั่นเพียรในอาชีพของตนก็ยากจะทำหน้าที่ในอาชีพของตนได้ หากมีอาชีพเป็นครู ต้องใช้ความขยันหมั่นเพียร ยกตัวอย่างเช่น มีอาชีพเป็นครู แต่ไม่มีความขยันหมั่นเพียร ถึงเวลาเข้าสอนแต่ไม่เข้าสอน ใช้ข้ออ้างต่างๆ เพื่อไม่เข้าสอน อย่างนี้เป็นต้น การประกอบอาชีพของตนก็จะไม่สมบูรณ์ ฉะนั้นการจะทำหน้าที่ในอาชีพของตนให้สมบูรณ์ได้ จะต้องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ข้อที่ 2 คือ วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้นเสียก่อน จึงจะมีความสมบูรณ์ในการทำหน้าที่ในอาชีพนั้นได้

จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ คือ เอาใจจดจ่อแต่สิ่งนั้น ไม่วางเฉย การประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ต้องมีใจจดจ่อแน่วแน่ต่อการทำอาชีพนั้น เช่น มีอาชีพเป็นนักเรียน ต้องมีใจจดจ่อแน่วแน่ต่อการทำหน้าที่ในอาชีพของตน มีงานใดที่ครูสั่งให้ทำ ก็ต้องมีใจจดจ่อแน่วที่จะทำให้สำเร็จ ไม่วางเฉย การทำหน้าที่ในอาชีพของตนจึงจะสำเร็จได้ตามความต้องการ ฉะนั้นการจะประสบผลสำเร็จในการทำหน้าที่ในอาชีพของตน จะต้องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ข้อที่ 3 คือ จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นเสียก่อน จึงจะประสบผลสำเร็จในการทำหน้าที่ในอาชีพนั้นได้

วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น คือ หมั่นใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้นเสียก่อนจึงลงมือทำ แต่หากการทำงานในอาชีพของตน ไม่มีการใคร่ครวญหาเหตุผลเสียก่อนแล้วลงมือทำ งานที่ทำในอาชีพนั้นๆ ก็จะเกิดความล้มเหลว ไม่ผ่านได้ เช่น มีอาชีพเป็นพนักงานข้าราชการในสถานศึกษา ทำงานในตำแหน่งธุรการ แต่ในการทำงานขาดการใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น งานนั้นก็จะเกิดความไม่เรียบร้อย ขาดตกบกพร่อง อย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นการจะทำงานในอาชีพของตนให้ผ่านไปได้ด้วยดี จะต้องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ข้อที่ 4 คือ วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นเสียก่อน การทำงานในอาชีพนั้นจึงจะผ่านไปได้

4.3 ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบในการเรียน ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 นี้ บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ คอยแนะนำให้นักเรียนมีความพอใจในการเรียน นักเรียนได้ใช้หลักอิทธิ

บาท 4 ในการเรียนอยู่เสมอ นักเรียนมีความพอใจในการเรียนอยู่ตลอด มีใจรักในสิ่งที่ตนทำ รักในหน้าที่ คือ การเรียน ทั้งยังมีครู คือ แรงผักดันให้นักเรียนมีความชอบในการเรียน ขยัน เอาใจใส่ และพินิจใคร่ครวญในการเรียนอยู่เสมอ การส่งการบ้าน ก็ส่งเป็นประจำทุกรายวิชาที่ครูมอบหมายให้ทำ เพราะด้วยหลักอิทธิบาทธรรมข้อที่ 1 คือ ฉันทะ ความพอใจ ชอบใจในการเรียน ทำให้การเรียนนั้นเกิดประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลสูงขึ้น

วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาผลการเรียนในสถานการศึกษาของนักเรียน นักเรียนมีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ มีความตั้งใจในการเรียน นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ โดยใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 2 คือ วิริยะ กับการเรียนของตัวเอง มีความพากเพียรไม่ยอท้อต่อการเรียนอยู่ตลอดเวลา เช่น เมื่อได้รับคำสั่งให้ทำการบ้าน หรือ ทำชิ้นงานส่งครู ก็จะมีความอุตสาหะ พากเพียรจนการบ้าน หรืองานชิ้นนั้นแล้วเสร็จ ไม่ย่อท้อแม้การบ้าน หรืองานชิ้นนั้นจะยากลำบากสักเพียงใดก็ตาม ผลการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการเรียน ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนประสบผลสำเร็จขึ้นตามลำดับ

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดนักเรียนไม่เอาใจใส่ในสิ่งที่นักเรียนควรรู้แล้ว ย่อมเกิดปัญหากับนักเรียนในภายภาคหน้าได้ การใช้หลักอิทธิบาทธรรมข้อที่ 3 คือ จิตตะ จะทำให้งานหรือชิ้นงานที่ครูสั่งให้ทำ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจฝักใฝ่แต่ในงาน หรือชิ้นงานที่ครูสั่งให้ทำ โดยที่นักเรียนไม่เพิกเฉยต่องานหรือชิ้นงานนั้น ไม่เพียงแต่งาน หรือชิ้นงานที่ครูสั่งให้ทำ แม้แต่การทำงานทุกอย่างที่บ้านของตนก็ย่อมสำเร็จไปด้วยดี เพราะจิตตะ คือความเอาใจใส่ต่องาน ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ทำให้นักเรียนมีคะแนนกับงาน และชิ้นงานที่ครูสั่งทำเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเพิ่มขึ้น ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความสามารถมากขึ้น เพราะวิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมข้อที่ 4 คือ วิมังสา ทำให้นักเรียนเกิดการใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนทำงาน หรือชิ้นงานทุกครั้ง มีการใคร่ครวญหาเหตุผลในการทำงาน หรือชิ้นงานที่ครูสั่งอยู่ตลอดเวลา ผลของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ข้อที่ 4 นี้ ทำให้งาน หรือชิ้นงานของนักเรียนที่ครูสั่ง เป็นงานที่ถูกต้องสมบูรณ์ ไม่มีข้อผิดพลาด หรือบกพร่องแต่อย่างใด

4.4 อภิปลายผล

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ, มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิต ฝักใฝ่ ฝ่ายใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ติตรอง หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง ไม่วาจะเป็นการทำงานราชการ การมีอาชีพเป็นครู การมีอาชีพเป็นนักเรียน การทำงานเป็นพนักงานราชการ ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมทักษะในการเรียน การสอน หลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการการเรียนรู้ของนักเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ฉันทะ คือเป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อถอย มีกำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก จากสิ่งที่ว่าหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย เช่น การประกวดวาดภาพ “ลดภาวะโลกร้อน” นักเรียนรักงานที่ตนได้รับผิดชอบและตั้งใจทำงานจึงได้ผลงานที่ดี ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณิชาภัทร เงินจัตุรัส (2555 : 75)

2. วิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง เช่น นักเรียนมีงานที่ครูผู้สอนสั่งการบ้านแล้วส่งให้ครบตามจำนวน นักเรียนไม่เกียจคร้านต่อหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ถ้าขาดวิริยะจะทำให้เป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้ามีแต่งานค้างกลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบรรจง ติสรโณ (ศรีสุข) (2560 : 73)

3. จิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญญาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันท่วงที เช่น รู้การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการตอบปัญหา เรื่อง “อาเซียน” ในงาน Excellent fair ด้วยการใช้ปัญญาจึงทำให้ได้รับรางวัลชนะเลิศ ถ้านักเรียนขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้ง่ายโดยไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมี วิทยาสิทธิ์ (2560 : 96)

4. วิมังสา คือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานถูกๆ ผิดๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลา และทำให้โง่เขลา หลักธรรมอิทธิบาท 4 นี้ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ 1) ทำให้เป็นคนมีนิสัยรักงาน ใฝ่ใจติดตามผลงานอย่างเพลิดเพลิน 2) รู้จักรับผิดชอบงานที่ทำด้วยมีระเบียบและสมเหตุสมผล 3) มีประสบการณ์จัดเจนในกิจกรรมหลายสาขา สามารถแก้ปัญหาได้เฉียบขาด ถูกต้องและรอบคอบ และ 4) ทำให้กิจการซึ่งไม่เหลือบ่ากว่าแรงบรรลุเป้าหมายสำเร็จ คุ้มค่าและทันเหตุการณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี (ทันบาล) (2560 : 104)

จากการประยุกต์ใช้หลักธรรมของอิทธิบาท 4 ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสมารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาร่วมกัน เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

5. สรุป

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมนำไปสู่ ความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ มีใจรักในงานที่ทำ ด้วยใจรัก วิริยะ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบากบากบั่น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตาม ขอให้ทำอย่างสุจริต จิตตะ เอาจิต ฝักใฝ่ ฝ่ายใจรัก ด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายามอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำ ติตรอง หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข

เพื่อจะให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำงานราชการ การมีอาชีพเป็นครู การมีอาชีพเป็นนักเรียน การทำงานเป็นพนักงานราชการ ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง “ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านตูม ตำบลบ้านจันทน์ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยขอเสนอว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ได้เห็นความสำคัญใน 4 ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ การบริหารการจัดการ การเรียนการสอน และบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาในรูปแบบต่างๆ

6.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่า ควรนำประเด็นอื่นๆ มาศึกษาเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1. ควรมีวิจัยเชิงทดลองเรื่อง การศึกษาเทคนิควิธีการพัฒนาสมรรถภาพการสอนของครู กับการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษาอื่นๆ

2. ควรมีการวิจัยเรื่อง การประยุกต์อิทธิบาท 4 ในด้านตัวแปรอื่นๆ กับการจัดการเรียนการสอนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา

3. ควรศึกษาวิจัย การใช้อิทธิบาท 4 กับการทางานทั้งในองค์กรภาครัฐ และเอกชน

เอกสารอ้างอิง

ชาภัทร เงินจัตุรัส. 2555. **การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4- 6 โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. 2549. **ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง.** กรุงเทพมหานคร: อัลฟ่ามิเล็นเนียม.

บุญมี วิทยาสิทธิ์. 2560. **การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี (ทันบาล). 2560. **ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบรรจง ติสรโณ (ศรีสุข). 2560. **ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี. 2526. **พุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์.

การศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา

A Study of Perceived Meaning of Life and Death of the Elderly in Philosophical Dimension

วรรณวิสาข์ ไชยโย[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา และ 2) ศึกษาปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในชุมชนบ้านสันต้นกอก ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน ผลการวิจัยที่ได้รับมาวิเคราะห์ในมิติปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญาได้แก่ ความต้องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง การตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง การยึดศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และมีความพึงพอใจในชีวิตสอดคล้องกับสุขนิยม, อัตถิภาวนิยม, จิตนิยมและพระพุทธศาสนา ส่วนปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่ ภาวะสุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ ศาสนา ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา พบว่าไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ความหมายของชีวิต, ความตาย, ผู้สูงอายุ

Abstract

The purposes of this research are as follows: 1) to study perceived meaning of life and death of the elderly in the philosophical dimension; 2) to study factors of perceived meaning of life and death of the elderly. The research is qualitative research using standard questionnaires and in-depth interviews. The sample size is 15 Thai elderly in Ban San Ton Kok community, Don Kaew sub-district, Sarapee district, Chiang Mai province. The results of the research were analyzed in the philosophical dimension.

The results of the research reveal that: perceived meaning of life and death of the elderly in the philosophical dimensionis the need for healthy, self-esteem, need for the good and satisfaction. The research results correspond to Hedonism, Existentialism, Idealism and Buddhism. The factors indicate that health, economic status, living

[1] ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

conditions and religion related to the perceived meaning of life and death of the elderly. The factors indicate that age, gender,marital status and education are not related to the perceived meaning of life and death of the elderly.

Keywords: meaning of life, death, the elderly

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในสังคมโลกปัจจุบัน สถานการณ์ประชากรกำลังเป็นที่ได้รับความสนใจ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับโครงสร้างประชากรที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสังคมที่เข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ (Aging society)” ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วและคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2567 ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 20 ซึ่งภาวะดังกล่าวจะมีผลต่อสภาพสังคม สภาวะเศรษฐกิจและการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว การกำหนดแผนระยะยาวที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมสำหรับการเปลี่ยนและพัฒนา จึงเป็นที่ตระหนักทั้งของรัฐและประชาคมต่างๆ ว่ามีความสำคัญในลำดับต้น ดังจะเห็นได้จากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุอยู่ในวัยที่พละกำลังถดถอยลงและผ่านประสบการณ์ชีวิตมายาวนานจึงมีการมองชีวิตต่างไปจากเดิม เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ นักปราชญ์ชาวอังกฤษกล่าวเมื่อมีอายุ 85 ปีไว้ว่า คนหลังเกษียณอายุแล้วพากันล้มหายตายจากไปด้วยความเบื่อหน่ายว้าเหว่ การมีอายุยืนเป็นของไม่ยากแต่ความทุกข์ที่แท้จริงคือ การดำเนินชีวิตไปโดยไม่ได้กระทำให้ความสามารถของเขาถูกนำออกมาใช้ คนที่กระชุ่มกระชวย เมื่อเข้าวัยชรากลับอ่อนเปลี้ยไม่มีความสุข เพราะร่างกายและจิตใจไม่ได้เคลื่อนไหวอย่างคล่องแคล่วเป็นประจำ (จินตนาการ สมประสงค์, 2538, น. 119) จากการที่ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายเสื่อมโทรมลงย่อมทำให้เขาต้องลดกิจกรรมต่างๆไปตามสภาพร่างกายด้วย การลดกิจกรรมเท่ากับเป็นการลดอำนาจหน้าที่ ซึ่งเป็นผลให้จิตใจของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การรับรู้ความหมายของชีวิตและความพร้อมยอมรับความตายนับเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การทำความเข้าใจความหมายของชีวิตจำเป็นต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความตายเนื่องจากทัศนะของมนุษย์ที่มีต่อชีวิตย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนะที่มนุษย์มองความตาย ความตายเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญของชีวิตและไม่สามารถแยกออกจากการดำรงอยู่ เพราะเราไม่สามารถกล่าวถึงสิ่งมีชีวิตได้โดยไม่หมายถึงสิ่งที่ต้องตาย การขบคิดเกี่ยวกับความตายอาจทำให้เข้าใจความหมายของชีวิตได้กระจ่างชัดขึ้นและสามารถเอาชนะความวิตกกังวลเมื่อต้องเผชิญความตาย เพื่อให้เกิดพลังและกำลังใจในการต่อสู้และสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความหมายและมีคุณค่ามากที่สุด

จากการที่ประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายในสังคมต้องร่วมมือกันกำหนดเป็นแนว

ทางการพัฒนาเพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาวิจัยเรื่องการรับรู้ความหมายของชีวิตและความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา จะทำให้ทราบวิธีการคิดของผู้สูงอายุ และข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ในการนำมาพัฒนาและปรับปรุง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม อีกทั้งช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ
2) เพื่อศึกษาปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ และภาวะสุขภาพที่แตกต่างกัน

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย



การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

4.2 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้สูงอายุในชุมชนบ้านสันต้นกอก ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยการสุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน แบ่งออกเป็นเพศชาย 5 คนและเพศหญิง 10 คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เพศ อายุ สถานสมรส ระดับการศึกษา ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ และภาวะสุขภาพ

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับเพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ และภาวะสุขภาพ และแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามโดยใช้แนวคิดจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ โดยแนวคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลทั่วไปและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นของตนอย่างเต็มที่ ไม่มีคำถามนำที่ชี้แนะให้ผู้ให้ข้อมูลตอบ มีการบันทึกเสียงการสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์และถอดเทปการสัมภาษณ์อย่างละเอียดแบบคำต่อ

คำ ประโยคต่อประโยค จำนวนครั้งที่ใช้ในการสัมภาษณ์อยู่ระหว่าง 1-2 ครั้ง โดยคำนึงความเหมาะสมและความสมบูรณ์ของข้อมูล

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำไปพร้อมกับการรวมรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดประเภท นำส่วนที่เกี่ยวข้องมาสรุปใจความสำคัญ โดยตีความและแยกแยะข้อมูลที่มีความหมายเดียวกันอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน หลังจากนั้นสรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหมวดหมู่และนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย และวิเคราะห์ในมิติปรัชญา

5. ผลการวิจัย

การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา ได้แก่

1. **ความต้องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง** ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาทางสุขภาพตามวัย ได้แก่

โรคความดัน โรคเบาหวาน ข้อเสื่อม เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความทุกข์ทรมานกายและใจ ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องการมีสุขภาพร่างกายที่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ผู้ลูกหลานและคนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยอมรับได้ต่อความเจ็บป่วยและการเสื่อมลงของสภาพร่างกาย ผู้สูงอายุจึงรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ดังที่ผู้สูงอายุได้กล่าวว่า “อยากมีสุขภาพดี ทำงานได้ ทำงานนี่แหละ ยังทำงานได้อยู่ก็รู้สึกสบายอกสบายใจ” “เราไม่ได้เป็นโรคร้ายแรงอะไร ก็รักษาอยู่ ทุกวันนี้ก็ทานยาจากที่อนามัย เจ็บป่วยมันเรื่องธรรมดา”

2. **การตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์มายาวนานทำให้มีความเข้าใจและยอมรับได้ต่อเรื่องราวที่ผ่านมาในอดีตด้วยความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตน และสามารถทำใจยอมรับได้ต่อความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา เพราะถือว่าตนเองได้พยายามทำในสิ่งที่ดีที่สุดแล้วเหมือนว่าทุกสิ่งในอดีตเป็นชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนอย่างลงตัว ดังที่ผู้สูงอายุได้กล่าวว่า “ภูมิใจว่าเมื่อก่อนนี้ยายก็ไม่มีอะไร แต่ก่อนนี่หาเงินกันยากเนาะ ก็หาเงินมาเก็บไว้ ไปซื้อสวน ซื้ออะไรมาไว้ก่อนแต่ซื้อไม่เยอะ แต่ถ้าสมัยนี้คงซื้อไม่ได้แล้ว มันแพง” ผู้สูงอายุเป็นวัยที่เข้าใจในตนเองจึงเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมตามความพึงพอใจของตนมากขึ้น กิจกรรมที่ผู้สูงอายุชอบทำคือการไปทำบุญทำทานที่วัดตามสภาพร่างกายเอื้ออำนวย ผู้สูงอายุส่วนมากชอบที่จะอยู่บ้าน ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ตามลำพังมากกว่า ผู้สูงอายุรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายจากการตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง มองตนเองในทางบวก ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง ว่าตนเองมีความสำคัญ มีความสามารถ มีคุณค่าทัดเทียมกับผู้อื่นและเป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม

3. **การยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของช่วงชีวิต

จึงเป็นวัยที่มีแนวโน้มที่จะครุ่นคิดถึงความตายมากกว่าบุคคลในวัยอื่น ผู้สูงอายุยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจและนำศาสนามาเป็นเป้าหมายของชีวิต ผู้สูงอายุหมั่นทำบุญทำทานตามกำลังทรัพย์และเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นตามสภาพที่ร่างกายเอื้ออำนวย เพราะเชื่อว่าผลบุญจะทำให้มีชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าการเข้าวัดทำบุญทำให้เกิดความสบายใจและสามารถยอมรับความตายได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4 กล่าวว่า “ชีวิตคนเราเนาะ หมั่นไปเข้าวัดทำบุญบ้าง ไปโน่น ไปนี่ ไปเรื่อยเปื่อย จะได้สบายใจ” “การตายนี่ ของมัน...ขอแค่เราไปสบาย ไม่เจ็บ ไม่ทรมาน ก็สบายอกสบายใจล่ะ” “การตายนี่น่ะ...ถึงคราวมันก็ต้องตายกันหมด แต่อยู่อย่างนี้เราก็อยู่ไปวันๆ อย่าไปคิดอะไรเยอะเนาะ คนเรามันยังไงก็ต้องตายเหมือนกัน”

4. **ความพึงพอใจในชีวิต** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์มาอย่างยาวนานได้เกิดความรู้สึก

เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยมีความสนุกสนานกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การสะสมวัตถุ มาเป็นการมีความสุขกับสิ่งธรรมดาหรือสิ่งเรียบง่ายหรือสิ่งที่เป็นธรรมชาติ อยู่กับลูกหลาน ต้องการมีความสุขจากการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่สนใจที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติมากมาย เนื่องจากผู้สูงอายุตระหนักว่ายิ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติมากเท่าไร ก็ยิ่งต้องเฝ้าระมัดระวังมิให้เกิดการสูญหาย จึงทำให้ชีวิตของตนไม่มีอิสระเพราะต้องคอยห่วงใยวิตกกังวลเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติหรือต้องปกป้องทรัพย์สินเงินทองของตน ผู้สูงอายุในปัจจุบันกลับพึงพอใจกับการมีความสุขแบบเรียบง่ายหรือสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งผู้สูงอายุใช้ชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติมากขึ้นได้แก่ รับประทานอาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพของตน การเก็บสะสมทรัพย์สมบัติหรือวัตถุนิยมน้อยลง และกิจกรรมที่ผู้สูงอายุชอบทำได้แก่ ชอบปลูกต้นไม้หรือทำสวนมากขึ้น ทำงานบ้านเล็กๆน้อยๆ แต่ผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจยังคงต้องการที่จะทรัพย์สินอย่างเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตอย่างสะดวกสบาย

ปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ ได้แก่

1. **ภาวะสุขภาพ** ผู้สูงอายุมีความเสื่อมของร่างกายเป็นไปตามวัยทำให้เกิดความทุกข์ทรมานจาก

ความเจ็บป่วยเรื้อรัง ผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองจะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพไม่ดี อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุมองว่าความเจ็บป่วยเป็นธรรมดาของชีวิตและยอมรับความตายที่จะเกิดขึ้นกับตน

2. **ฐานะทางเศรษฐกิจ** รายได้เป็นปัจจัยที่มีต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ของครอบครัวที่ดี ได้รับเงินจากบุตรหลาน ย่อมได้รับการดูแลเอาใจใส่ดีกว่า มีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีไม่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

3. **สภาพความเป็นอยู่** เนื่องจากสังคมไทยมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ระบบเครือญาติซึ่งมีความ

ผูกพันกันมากในครอบครัว บุตรหลานมีความกตัญญูต่อบุพการี และช่วยดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว จนกระทั่งถึงแก่กรรม ผู้สูงอายุที่อาศัยกับบุตรหลานจึงไม่มีความวิตกกังวลกับความตายและยอมรับความตายที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ ขณะที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังจะวิตกกังวลว่าไม่มีใครดูแลยามเจ็บป่วยและจัดการงานศพเมื่อตนเองตาย

4. **ศาสนา** ความเชื่อทางศาสนามีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้สูงอายุมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการตายของตนน้อยลง ยอมรับความตายได้มากขึ้นและมองว่าความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว เพราะความตายเป็นความจริงของธรรมชาติที่ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ ยอมรับได้ว่าความแก่ชราและความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร จึงมีการดูแลร่างกายอย่างเหมาะสม ไม่หมกมุ่นวิตกกังวลมากเกินไปกับความแก่ชราหรือความเจ็บป่วยของตน และไม่วิตกกังวลจนเกินเหตุในเรื่องความเจ็บป่วยเล็กน้อยของตน

ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา พบว่าไม่แตกต่างกัน

6. สรุปผลการวิจัย

การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญาพบว่า ความหมายของชีวิตของผู้สูงอายุได้แก่ ความต้องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง การตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง การยึดศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และมีความพึงพอใจในชีวิต ผู้สูงอายุตระหนักว่าความตายเป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และสามารถทำใจยอมรับได้ต่อความตายของตน สอดคล้องกับอัตถิภาวนิยมที่ว่ามนุษย์ตระหนักถึงความตายเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งของชีวิตและมนุษย์ได้ตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตให้กับตนเอง และสอดคล้องกับจิตนิยมและพระพุทธศาสนาที่ว่าผู้สูงอายุมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยหมั่นทำบุญทำทานเพราะเชื่อว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า ส่วนปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่ ภาวะสุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ สภาพความเป็นอยู่ ศาสนา ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา พบว่าไม่แตกต่างกัน

7. อภิปรายผลการวิจัย

การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุในมิติปรัชญา ได้แก่

1. **ความต้องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง** ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาทางสุขภาพตามวัย

ได้แก่ โรคความดัน โรคเบาหวาน ข้อเสื่อม เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความทุกข์ทรมานกายและใจ ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องการมีสุขภาพร่างกายที่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ผู้ลูกหลานและคนอื่นๆ สอดคล้องกับสุขนิยม (Hedonism) ที่ถือว่ามนุษย์ต้องการความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ ดังนั้นผู้สูงอายุต้องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย ผู้สูงอายุหมั่นทำบุญทำทานเพราะเชื่อว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า สอดคล้องกับจิตนิยมที่เชื่อว่า จิตวิญญาณจึงเป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ที่มีความคงที่และเป็นอมตะ ผลกรรมทำให้ชีวิตเกิดการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อรอรับรางวัลหรือการลงโทษตามที่สมควรได้รับในชีวิตหลังความตาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นใช้ชีวิตอยู่อย่างไรเมื่อครั้นที่ยังมีชีวิตอยู่

2. **การตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์มายาวนานทำให้มี

ความเข้าใจและยอมรับได้ต่อเรื่องราวที่ผ่านมาในอดีตด้วยความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนและสามารถทำใจยอมรับได้ต่อความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา เพราะถือว่าตนเองได้พยายามทำในสิ่งที่ดีที่สุดแล้วเหมือนว่าทุกสิ่งในอดีตเป็นชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนอย่างลงตัว ผู้สูงอายุรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายจากการตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง มองตนเองในทางบวก ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง ว่าตนเองมีความสำคัญ มีความสามารถ มีคุณค่าทัดเทียมกับผู้อื่นและเป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม สอดคล้องกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม ตระหนักถึงเสรีภาพอันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ ความเป็นอิสระที่จะเลือกกระทำสิ่งต่างๆ มันเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากมนุษย์ ไม่เคยมีครั้งใดเลยที่จะพูดได้ว่ามนุษย์ไม่เป็นเสรีและไม่มีสถานการณ์ใดเลยที่จะกล่าวได้ว่าในสภาพอย่างนั้น

3. **การยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของช่วง

ชีวิตจึงเป็นวัยที่มีแนวโน้มที่จะครุ่นคิดถึงความตายมากกว่าบุคคลในวัยอื่น ผู้สูงอายุยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจและนำศาสนามาเป็นเป้าหมายของชีวิต ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยอมรับและพึงพอใจสภาพความเป็นอยู่และไม่ทุกข์ร้อนเรื่องอนาคต ไม่กังวลกับความตายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองว่าเป็นธรรมดาของคน ธรรมดาของธรรมชาติ แม้ผู้สูงอายุจะเข้าใจและยอมรับกฎธรรมชาติ เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต โดยมีหลักพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวก็ตาม กระนั้นผู้สูงอายุไม่คิดจะออกบวช แต่พึงพอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน สอดคล้องกับความสุขตามนัยประเภทโลกียสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งกามสุขที่ถือว่าเป็นความสุขทางโลก การปฏิบัติหลักพระพุทธศาสนาและการอ่านหนังสือธรรมะเพื่อสงบจิต เป็นไปเพื่อความสุขปัจจุบัน แต่ไม่ได้มุ่งหวังเพื่อกำจัดกิเลสทั้งปวงและไม่แสวงหาความสุขชนิดที่เรียกว่านิพพานสุข

4. **ความพึงพอใจในชีวิต** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์มาอย่างยาวนานได้เกิดความรู้สึกเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยมีความสนุกสนานกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การสะสมวัตถุมาเป็นการมีความสุขกับสิ่งธรรมดาหรือสิ่งเรียบง่ายหรือสิ่งที่เป็นธรรมชาติ อยู่กับลูกหลาน ต้องการมี

ความสุขจากการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่สนใจที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติมากมาย เนื่องจากผู้สูงอายุตระหนักว่ายิ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติมากเท่าไร ก็ยิ่งต้องเฝ้าระมัดระวังมิให้เกิดการสูญหาย จึงทำให้ชีวิตของตนไม่มีอิสระเพราะต้องคอยห่วงใยวิตกกังวลเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติหรือต้องปกป้องทรัพย์สินเงินทองของตน

ปัจจัยในการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุ ได้แก่

1. **ภาวะสุขภาพ** ผู้สูงอายุมีความเสื่อมของร่างกายเป็นไปตามวัยทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน

จากความเจ็บป่วยเรื้อรัง ผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองจะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพไม่ดี อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุมองว่าความเจ็บป่วยเป็นธรรมดาของชีวิตและยอมรับความตายที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพีรศักดิ์ ศรีฤาชา ศึกษา ชีวิตที่มีความสุขของผู้สูงอายุในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาบ้านไก่นา อ.เมือง พบว่า ภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในชีวิต โดยผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพที่ดีมีระดับความสุขในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพไม่ดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของรสรินทร์ เกรย์ และคณะ (2549) ทำการศึกษา ความสุขบนความพอเพียง: ความมั่นคงในบั้นปลายชีวิตพบว่าผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพแตกต่างกัน มีระดับความสุขแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพดีที่สุดและสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง จะมีความสุขมากที่สุด

2. **ฐานะทางเศรษฐกิจ** รายได้เป็นปัจจัยที่มีต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตาย

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ของครอบครัวที่ดี ได้รับเงินจากบุตรหลาน ย่อมได้รับการดูแลเอาใจใส่ดีกว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีไม่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและถือว่าการทำบุญจะช่วยให้มีชีวิตที่ดีในชาติภพต่อไป และเป็นการเตรียมตัวเพื่อเผชิญกับความตาย ซึ่งการทำบุญจะต้องใช้เงินเป็นส่วนประกอบ ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีสามารถใช้จ่ายเงินได้ตามอัตภาพและไม่เป็นภาระลูกหลานทำให้เกิดความสุขใจ สอดคล้องกับศรีเมือง พลังฤทธิ์ และคณะ (อ้างในชุติไกร ตันติชัยวนิช, 2551, น. 58) ศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยตนเอง ครอบครัวและชุมชน พบว่า รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยรายได้ของครอบครัวเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลที่ดีจากครอบครัว มีโอกาสในการแสวงหาแหล่งประโยชน์ต่างๆ และสิ่งที่ดีที่สุดได้ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อย

3. **สภาพความเป็นอยู่** เนื่องจากสังคมไทยมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ระบบเครือญาติซึ่งมี

ความผูกพันกันมากในครอบครัว บุตรหลานมีความกตัญญูต่อบุพการี และช่วยดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวจนกระทั่งถึงแก่กรรม ผู้สูงอายุที่อาศัยกับบุตรหลานจึงไม่มีความวิตกกังวลกับความตายและยอมรับความตายที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ ขณะที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังจะวิตกกังวลว่าไม่มีใครดูแลยามเจ็บป่วยและจัดการงานศพเมื่อตนเองตาย ครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดของสมาชิกใหม่แก่สังคม เป็นหน่วยที่มีความผูกพันใกล้ชิดในระหว่างสมาชิกด้วยกัน การได้รับการประคับประคอง ความรัก ความเข้าใจ ผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพอันดีกับลูกหลานจะเป็นผู้สูงอายุที่มีขวัญดี มีความรู้สึกมั่นคงในชีวิต เกิดพลังใจในการเผชิญกับการเจ็บป่วย ยอมรับความตาย ทำให้มีความหวังในการดำเนินชีวิต จากการศึกษาของบุปผา ชอบใช้ (2536) พบว่าลูกหลาน คู่สมรสจะเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นความต้องการทางจิตวิญญาณ เนื่องจากเป็นกำลังใจ คอยให้ความรักความห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน ได้เห็นหน้าพูดคุย คอยช่วยเหลือในกิจวัตรประจำวัน และคอยช่วยเหลือในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ที่ให้ความหมายในชีวิตและเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต เช่น การทำบุญทำทาน การถวายอาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ (นงเยาว์ กันทะมูล, 25)

4. **ศาสนา** ความเชื่อทางศาสนามีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้สูงอายุมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการตายของตนน้อยลง ยอมรับความตายได้มากขึ้นและมองว่าความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว เพราะความตายเป็นความจริงของธรรมชาติที่ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ ยอมรับได้ว่าความแก่ชราและความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร จึงมีการดูแลร่างกายอย่างเหมาะสม ไม่หมกมุ่นวิตกกังวลมากเกินไปกับความแก่ชราหรือความเจ็บป่วยของตน และไม่วิตกกังวลจนเกินเหตุในเรื่องความเจ็บป่วยเล็กน้อยของตน ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องความตายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุหมั่นทำบุญไหว้พระเป็นประจำตามโอกาสที่จะอำนวยให้ โดยผู้สูงอายุเชื่อว่าการทำบุญทำทานจะทำให้เกิดมาในชาติหน้าจะสุขสบายมากกว่าโลกที่เป็นอยู่นี้ สอดคล้องกับงานวิจัยทรรศนะเรื่องความสุขในผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาบ้านวัยทองนิเวศน์ ของวรรณวิสาข์ ไชยโย (2551) ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่นำพุทธศาสนามาเป็นหลักปรัชญาชีวิตจะทำให้มีความสุขจากการได้ปฏิบัติกิจกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้สูงอายุมักจะสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนและหนังสือที่อ่านโดยส่วนมากมักจะเป็นหนังสือธรรมะเพื่อใช้ในการสวดมนต์ก่อนนอน สาเหตุที่ผู้สูงอายุมีท่าทีสนใจในศาสนาเพราะว่าผู้สูงอายุมีความทุกข์ทางกาย ร่างกายไม่แข็งแรงและสุขภาพทรุดโทรมไปตามวัย นอกจากนี้ผู้สูงอายุมีความทุกข์ทางใจ ขาดลูกหลานเอาใจใส่ ทำให้รู้สึกเหงา ว้าเหว่ จึงต้องหันมาพึ่งหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุได้แก่เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา พบว่าไม่แตกต่างกัน

8. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการ

เตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

รสรินทร์ เกรย์, ปังปอนด์ รักอำนวยกิจ, ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต. (2549). **ความสุขบนความพอเพียง: ความมั่นคงในบั้นปลายชีวิต.** มหาวิทยาลัยมหิดล.

ลดารัตน์ สาภินันท์. (2545). **ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลัทธพร เพลียช่อ. (2544). **การปฏิบัติตนทางด้านศาสนาของผู้สูงอายุในชนบท.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรรณวิสาข์ ไชยโย. (2551). **ทรรศนะเรื่องความสุขในผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาบ้านวัยทองนิเวศน์.** เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2554). **ปรัชญาเปรียบเทียบ : มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก.** กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

Benatar, David. (Ed.). **Life, Death, and Meaning**. U.S.A.: Roman & Littlefield.

Mackinnon, Barbara. (1995).**Ethics : theory and contemporary issues. Belmont**, Calif: Wadsworth.

Prirasak Sriruecha. **Happy Life of the Elderly in a village of Khon Kaen Province: a case study of Ban Kai Na of Muang District.** Juarnal of Health Science. 2002: 11(1): 44-54.

การรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ โดยพิธีกรรมอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

THE DISCIPLINE OBSERVATION BY UPOSATHA CEREMONY OF THE SANGHA IN PHONTHONG DISTRICT ROI-ET PROVINCE

พระปลัดยงยุทธ ชุตินฺธโร (แวงวรรณ)[1]

บทคัดย่อ

คณะสงฆ์อำเภอโพนทองให้ความสำคัญกับการรักษาพระวินัย จึงได้กำหนดให้มีการทำอุโบสถกรรมร่วมกัน โดยเวียนไปตามวัดที่มีความพร้อมต่างๆ นอกจากจะเป็นการลงอุโบสถกรรมร่วมกันแล้ว ยังใช้พิธีอุโบสถกรรมเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาพระวินัย โดยมีกระบวนการเรียนรู้องค์ประกอบและขั้นตอนของการทำอุโบสถกรรม การแสดงอาบัติ การสำรวจพฤติกรรมตนเอง การรักฟังการสวดพระปาฏิโมกข์ภาษาบาลี และแปลภาษาไทยบางสิกขาบทที่สำคัญ โดยการอธิบายแนวทางปฏิบัติตามพระวินัย การรับฟังโอวาทและแนวนโยบายจากเจ้าคณะอำเภอที่ได้รับนโยบายมาจากจังหวัด รวมทั้งการปฏิบัติการภารกิจของคณะสงฆ์อำเภอโพนทอง และการประชุมหลังจากเสร็จสิ้นการสวดพระปาฏิโมกข์แล้ว เพื่อจะได้ร่วมกันทบทวนและวางแผนงานการบริหารคณะสงฆ์ การมอบหมายให้พระวินยาธิการในอำเภอได้รายงานสรุปผลการติดตามตรวจสอบพฤติกรรมของพระภิกษุและกำหนดบทลงโทษสำหรับภิกษุที่ล่วงละเมิดพระวินัย โดยให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการตรวจสอบควบคุมดูแลให้เป็นไปตามพระวินัย และร่วมกันหามาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดพระวินัย ดังนั้น การทำอุโบสถกรรมของคณะสงฆ์อำเภอโพนทองจึงเป็นกระบวนการรักษาพระวินัยในรูปของการปฏิบัติตามพระวินัย การให้ความรู้ทางพระวินัย การท่องจำพระวินัย การอธิบายขยายความกระบวนการตรวจสอบและวินิจฉัยพฤติกรรมทางพระวินัย การรับฟังนโยบายทางการปกครอง และการลงโทษตามพระวินัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนและเชิดชูพระภิกษุที่ทรงจำพระปาฏิโมกข์ด้วย ซึ่งส่งผลให้พระภิกษุในอำเภอโพนทองสำรวมระวังพฤติกรรม ทำให้มีความเข้าใจและปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: การรักษาพระวินัยสงฆ์/พิธีกรรมอุโบสถกรรม/พระสงฆ์อำเภอโพนทอง

Abstract

The Sangha of Phon Thong district has emphasized on maintaining monk discipline and so decided to practice customary recitation together at the temple that has the availability. In addition to recitation, the practice is also a part of clergy discipline. The process consists of learning the components of the custom, the procedure of chanting, repenting, introspection, listening to Patimokkha recitation in

[1]นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Pāli and the Thai translation on key teaching, receiving teaching and policy from the District Sangha Governor, and meeting after the prayer so to plan on the administration of the clergy and setting disciplinary action for monks who violate the discipline rules. The clergy also participates in the monitoring and control the clergy discipline and together design a prevention measure and solution to disciplinary breach. In this sense, the customary recitation is a form of clergy discipline promotion by following the teaching, communicating knowledge, remembering the rules, understanding the disciplinary process. The customary recitation also promotes the clergy to remember the Patimokkha teaching which helps the clergy of Phon Thong district to be more careful toward one's behavior and has better understanding of the monk discipline.

Keywords: clergy discipline/customary recitation/Phon Thong district clergy

๑. บทนำ

พุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นหลักแห่งความประพฤติของผู้อยู่ในสังคมสงฆ์ เมื่อผู้ที่มาบวชมีหลากหลายชนชั้นและมีพื้นฐานแตกต่างกัน พระวินัยจึงเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เมื่อละเมิดพระวินัยก็จะเป็นอาบัติและเกิดอธิกรณ์ขึ้น เมื่อเกิดมีอธิกรณ์ขึ้นก็มีกระบวนการในการระงับอธิกรณ์ และมีวิธีการลงโทษตามควรแก่โทษานุโทษ แต่ถ้าเป็นความผิดร้ายแรงอย่างปาราชิก ถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุและกลับบวชใหม่ไม่ได้อีก ซึ่งเป็นเหมือน "การประหารชีวิตของสงฆ์" คือการทำให้สูญสิ้นจากความเป็นพระ สังคมบรรพชิตนอกจากจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมของตนแล้ว ยังจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วย การกระทำบางอย่างของผู้เป็นภิกษุนอกจากจะผิดพระวินัยพุทธบัญญัติแล้ว ยังผิดและต้องรับโทษตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วย เช่น การฆ่าคน และการลักขโมย เป็นต้น ดังนั้น ถ้าไม่รู้และไม่เข้าใจพระวินัยก็จะมีโอกาสกระทำผิดได้ง่าย พระสงฆ์ต้องทบทวนศีลหรือวินัยด้วยสติอยู่ตลอดเวลาในการใช้ชีวิตเพศบรรพชิต พระพุทธเจ้าจึงกำหนดให้พระสงฆ์ทำอุโบสถกรรม ๑๕ วัน ในช่วง ๒๐ พรรษาแรก พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์เองทุกกึ่งเดือน[2] เพื่อร่วมกันทบทวนพระวินัยป้องกันความประมาทและการหลงลืม รวมทั้งจะได้ปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง ดังมีพุทธดำรัสว่า "อานนท์ธรรมและวินัยที่เราตถาคตแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราตถาคตล่วงลับไปแล้ว"[3] แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการสวดปาฏิโมกข์ทุกครึ่งเดือน เพราะทรงยกให้พระธรรมและวินัยเป็นสิ่งแทนพระองค์ ดังนั้น การไม่ปฏิบัติตามพระธรรมและวินัยจึงเป็นการไม่เคารพพระพุทธเจ้าด้วย

พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ให้เหล่าพระสาวกที่จะเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาต่อไปเป็นผู้ตั้งใจในการศึกษาพระธรรมวินัยที่เป็นรากแก้วของศาสนา และหมั่นทบทวนแล้วจดจำธรรมเหล่านั้น

---

[2] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐-๒๑/๑๒-๑๓

[3] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ด้วยความเคารพ จึงสะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญของพระธรรมวินัยว่ามีความสำคัญและจำเป็นต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในการสืบทอดอายุพระศาสนา แต่ถ้าหากพระสงฆ์ไม่จดจำ ไม่เรียนรู้ให้เข้าใจในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ปฏิบัติตัวไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมไม่สำรวม ประชาชนก็ไม่ศรัทธา ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา ทำให้พฤติกรรมเสื่อมของพระสงฆ์กลายเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาไปด้วย

จากการสำรวจความคิดเห็นประชาชนของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตรหรือแม่โจ้โพลล์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยได้สำรวจความคิดเห็นพุทธศาสนิกชนในหัวข้อ “พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน” เผยปัจจัยที่ทำลายความเลื่อมใสของชาวพุทธมากที่สุด เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลทำลายความเลื่อมใสศรัทธาพุทธศาสนา พบว่า ร้อยละ ๖๐.๓๖ เห็นว่าพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ที่ทำลายความเลื่อมใสมากที่สุด รองลงมา ร้อยละ ๒๑.๔๕ เห็นว่าการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของศาสนา และร้อยละ ๑๘.๑๘ เห็นว่าการหาผลประโยชน์จากวัด องค์กรทางศาสนาที่ทำลายความศรัทธา[4] จากสภาพปัญหาและพฤติกรรมละเมิดพระวินัย การมีพฤติกรรมเสื่อมเสียของพระสงฆ์ การไม่เรียนรู้และทบทวนพระวินัย รวมทั้งการไม่เข้าใจเจตนารมณ์ในการทำอุโบสถกรรม กระบวนการทำอุโบสถกรรมที่มีผลต่อการรักษาพระวินัยของคณะสงฆ์อำเภอโพนทอง จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง **“การรักษาพระวินัยโดยพิธีอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด”** ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การศึกษาการทำอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทองที่มีผลต่อการรักษาพระวินัย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ในการรักษาพระวินัยอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการทำอุโบสถกรรมในปัจจุบันของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๓ เพื่อศึกษาการรักษาพระวินัยโดยพิธีอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๑) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) ดังนี้

(๑) การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

---

[4] กรุงเทพธุรกิจ, **โพลล์เผยพฤติกรรมของสงฆ์ทำลายศาสนาพุทธมากสุด**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/637238 [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

การวิจัยนี้ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารแหล่งต่างๆ โดยจำแนกเอกสารออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้ โดยจำแนกข้อมูลเอกสารออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นเอกสารหลัก และ ๒) การศึกษาเอกสารทุติยภูมิ คือ ศึกษาเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อ ทั้งเป็นภาษาไทยและส่วนที่เป็นภาษาต่างประเทศเป็นต้น โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการทำสังฆกรรม, การทำอุโบสถกรรม, การสวดพระปาฏิโมกข์, โครงสร้างพระวินัย และการรักษาพระวินัย เป็นต้น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

(๒) การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่วิจัย โดยวิธีการสัมภาษณ์ (Inter view) เป็นรายบุคคล การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, อุบาสก และอุบาสิกา โดยใช้วิธีการศึกษาความคิดเห็นจากพระภิกษุ และคฤหัสถ์ที่เกี่ยวข้องในการทำอุโบสถกรรม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Inter view) เป็นเครื่องมือในการวิจัย

(๓) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยนี้ได้แบ่งการเก็บข้อมูลภาคสนามออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นการเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, อุบาสก และอุบาสิกา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และออกแบบสอบถาม ส่วนที่ ๒ เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการรักษาพระวินัยของพระภิกษุในอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการคัดเลือกพระสังฆาธิการระดับปกครองในเขตอำเภอมาประชุมร่วมกัน โดยมีการออกแบบหัวข้อและวาระการประชุมเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับประเด็นการวิจัย เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการรักษาพระวินัย และแนวทางการทำอุโบสถสังฆกรรมในการรักษาพระวินัยจากของคณะสงฆ์

๒) พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยภาคสนามได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย เพื่อจะเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (criterion based selection) เฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำอุโบสถกรรมนั้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้จำแนกออกเป็น ๗ กลุ่ม ดังต่อไปนี้ ๑. เจ้าคณะอำเภอโพนทอง จำนวน ๑ รูป ๒. รองเจ้าคณะอำเภอโพนทอง จำนวน ๒ รูป ๓. เจ้าคณะตำบล จำนวน ๑๐ รูป ๔. เจ้าอาวาสวัด จำนวน ๒๐ รูป ๕. พระสงฆ์ที่เข้าร่วมลงอุโบสถกรรม จำนวน ๒๐ รูป ๖. กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๕ คน ๗. อุบาสกและอุบาสิกา จำนวน ๑๐ คน รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน ๗๐ รูป/คน

๓) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย (๑) พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด (๒) ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด (๓) ดร.ศรัญญู ชัยวิเชียร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและมุ่งตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ชุดความรู้ กระบวนการ วิธีการ ทำให้เข้าใจการรักษาพระวินัยโดยใช้การทำอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และเป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ การรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผน และข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า วินัย[6] (บาลี: วินย) หมายถึง ระเบียบหรือแบบแผนความประพฤติความเป็นอยู่และการประกอบกิจ ดำเนินการต่างๆ ซึ่งจัดตั้งวางไว้โดยเป็นประมวลแห่งข้อบัญญัติ ข้อปฏิบัติ ข้อกำหนด กฎน้อยใหญ่ สำหรับฝึกฝนควบคุมกำกับความประพฤติและการปฏิบัติ ให้เป็นไปในแนวทางอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะเกิดความ เรียบร้อยดีงาม และความเจริญงอกงามสัมฤทธิ์ความมุ่งหมาย พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึง คำสั่งสอนที่เนื่องด้วยข้อบัญญัติ อันมีหลักการเพื่อความสงบเรียบร้อย เพื่อความดีงามของหมู่คณะ อยู่ร่วมกันอย่างมีอิสระ และปลอดภัย[7]

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยด้วยหลักการเกิดเหตุ คือต้องรอให้มีเหตุจากความประพฤติไม่เหมาะสมของพระภิกษุในพระศาสนาก่อนจึงจะเริ่มทำการบัญญัติสิกขาบทขึ้นมา หลังจากพระองค์ตรัสรู้แล้ว ๑๙ พรรษาไม่มีการบัญญัติสิกขาบทเลย นอกจากพุทธธรรมเนียมเล็กน้อยที่ให้สงฆ์ปฏิบัติ หากไม่มีการทำผิดเลยก็คงไม่มีการบัญญัติสิกขาบทเลยตลอดอายุของพระองค์ แต่ด้วยสมัยต่อมามีผู้มาบวชมีจุดมุ่งหมายในการเข้ามาบวชที่ต่างออกไป และพระสงฆ์จำนวนมากจึงเริ่มมีผู้ทำผิดจึงเริ่มบัญญัติเรื่อยมา ในข้อสังเกตนั้นสิกขาบทหนึ่งๆ มีผู้กระทำผิดที่เรียกว่าต้นบัญญัติอย่างน้อยก็ ๑ ครั้งในการพระบัญญัติวินัย ๑ สิกขาบท จึงมีผู้ทำผิดที่เป็นต้นบัญญัติหลายร้อยครั้งที่เป็นเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบท จุดมุ่งหมายการรักษาวินัย ดังนี้[8] ๑) เพื่อคลายความกำหนัด ๒) เพื่อความพราก ๓) เพื่อการไม่สะสม ๔) เพื่อความมักน้อย ๕) เพื่อความสันโดษ ๖) เพื่อความสงัด ๗) เพื่อความไม่เกียจคร้านมีความเพียร ๘) เพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย

ความมุ่งหมายในการบัญญัติพระวินัยในภาพรวมสรุปได้ ๑๒ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อป้องกันไม่ให้พระสงฆ์เป็นคนเหี้ยมโหด เบียดเบียนผู้อื่น ๒) เพื่อป้องกันพระสงฆ์ปฏิบัติลวงโลก ไม่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ๓) เพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดกับพระสงฆ์ในอนาคตข้างหน้า ๔) เพื่อป้องกันพระสงฆ์ประพฤติเลวทราม ๕) เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายที่จะเกิดกับพระสงฆ์ หมู่คณะ และ

---

[5] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร:นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๒๑

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตฺโต),**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่๑๕, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗๑

[7] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี), **วินัยบัญญัติ**, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๗

[8] วิ.จู. (ไทย) ๒/๔๐๖/๓๒๓

พระศาสนา ๖) เพื่อป้องกันความเล่นซุกซน ความคึกคะนองของพระสงฆ์ ๗) เพื่อให้เป็นธรรมเนียมของภิกษุในการนำไปประพฤติปฏิบัติตามเป็นแนวทางเดียวกัน ๘) เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสของประชาชนที่พบเห็นพระภิกษุสงฆ์ ๙) เพื่อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ๑๐) เพื่อควบคุมกิเลสตัณหา ๑๑) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาจิตและปัญญา ๑๒) เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

แนวทางการรักษาพระวินัยมีดังนี้ ๑) การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา “เมื่อภิกษุผู้บวชเข้ามาในพระศาสนา สิ่งแรกที่ต้องเร่งรีบศึกษาก่อนอย่างอื่น คือ สิกขาทั้ง ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรม กาย วาจา ใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือพระนิพพาน”[9] ๒) การรักษาพระวินัยด้วยการศึกษาในพระวินัย ๓) การรักษาพระวินัยด้วยการปฏิบัติตามพระวินัย ๔) การรักษาพระวินัยด้วยมุขปาฐะ (ท่องจำบทบัญญัติในพระวินัย) ๕) การรักษาด้วยการเผยแผ่พระธรรมวินัย ๖) การรักษาพระวินัยด้วยปฏิบัติกิจในสังฆกรรม ๗) การรักษาพระวินัยด้วยอินทรีย์สังวร ๗) การรักษาพระวินัยด้วยการควบคุมโดยผู้ปกครองสงฆ์ ๘) การรักษาด้วยการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

สังฆกรรมมีความเกี่ยวข้องและสำคัญต่อการรักษาพระวินัย ๔ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อสืบทอดทายาทศาสนา หมายถึง การทำให้เกิดมีพระภิกษุสงฆ์ เช่น การบวชให้ถูกต้องตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าอนุญาต การค้ำจุนเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ เช่น กรานผ้ากฐิน ๒) เพื่อการรักษาพระวินัยสังฆกรรมเองที่เป็นเครื่องมือคอยบังคับพระภิกษุสงฆ์ที่ให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย เป็นการป้องกันรักษาตัวพระวินัยนั้นเอง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็ต้องอาศัยหมู่สงฆ์ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งในการรักษาพระวินัยโดยอาศัยกระบวนการสังฆกรรมที่ทำโดยคณะสงฆ์ ในพระวินัยบางข้อพระพุทธเจ้าระบุไว้อย่างชัดเจนให้ทำสังฆกรรม หากไม่ทำท่านให้ปรับอาบัติ เช่น การพ้นจากอาบัติสังฆาทิเสสท่านให้ออกจากอาบัติด้วยวิธีการทำสังฆกรรมหากไม่ทำปิดบังไว้ท่านปรับอาบัติถุลลัจจัย เป็นต้น ๓) เพื่อเป็นเครื่องมือในการลงโทษ ครั้งเมื่อพุทธกาล พระพุทธเจ้ายังยกให้สงฆ์ในการตัดสิน และลงโทษพระภิกษุที่ทำผิดพระวินัย การบัญญัติพระวินัยของพุทธองค์ก็ยังต้องเรียกประชุมสงฆ์ทุกครั้งที่จะบัญญัติสิกขาบท ในกาลต่อมาได้มอบให้คณะสงฆ์เป็นผู้ตัดสินในอธิกรณ์ต่างที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา เมื่อสงฆ์ที่ระงับนั้นสวดเสร็จเป็นอันเสร็จขบวนการลงโทษ และอาบัติที่หนักอย่างสังฆาทิเสสนั้นพระพุทธเจ้าให้เป็นขบวนการของคณะสงฆ์ทั้งหมดตั้งแต่การเริ่มขออนุญาตประพฤติตนเพื่อออกจากอาบัติ จนเสร็จสิ้นมีถึง ๓ ขั้นตอน ล้วนแล้วแต่ต้องผ่านขบวนการสังฆกรรม ๔) เพื่อเป็นเครื่องมือในการงดโทษ เมื่อต้องโทษแล้วยอมรับผิดที่ทำนั้นแล้ว ก็มีการงดโทษที่สำนึกนั้นโดยผ่านกระบวนการสังฆกรรม เช่น การอัพพานกรรม ดังที่กล่าวมาแล้วในขบวนการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส

๒) การทำอุโบสถกรรมในปัจจุบันของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

คำว่า อุโบสถกรรม (อุโปสถกมฺม) จึงมีความหมายตรงกันว่า การทำอุโบสถ หมายถึง ธรรมเนียมของพระภิกษุตามพุทธบัญญัติ พระภิกษุทุกรูปต้องทำอุโบสถกรรมทุกกึ่งเดือน ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นที่มีพุทธานุญาตไว้ จะเว้นหรือขาดการกระทำเสียมิได้ ต้องทำในสีมาชนิดใดชนิดหนึ่งตามพระวินัย วัดส่วนมากมีพัทธสีมาประจำวัด พระภิกษุทั้งวัดต่างร่วมกันทำภายในเขตพัทธสีมา คือ โรงอุโบสถทุกวันอุโบสถ ถ้าวัดไหนยังไม่มีพัทธสีมา และจะกำหนดสีมาชนิดอื่นตามพระวินัย ใช้เป็นเขตสังฆกรรมไม่

[9] องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๑

เหมาะ ก็ให้ไปรวมทำกับสงฆ์วัดใกล้ที่สุด อุโบสถกรรมที่พระภิกษุร่วมกันทำตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ต้องสวดพระปาฏิโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์เป็นหลักของการกระทำ

คณะสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เป็นเขตการปกครองที่มีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ “คณะสงฆ์อำเภอโพนทอง มีเจ้าอาวาสวัดและเจ้าสำนักที่พักสงฆ์ในเขตปกครอง ๑๓๘ รูป มีเจ้าคณะตำบล/เขต ๑๗ รูป”[10] เป็นอำเภอมีวัดและที่พักสงฆ์เป็นจำนวนมาก การปกครองของคณะสงฆ์จึงค่อนข้างยุ่งยาก และมีปัญหาเกี่ยวกับการทำผิดพระวินัยและการประพฤติตัวไม่เหมาะสมของภิกษุสงฆ์อยู่บ่อยครั้ง จะเห็นได้จากการร้องเรียนจากประชาชนมายังคณะสงฆ์ผู้ปกครอง และมีการทำโทษตามพระธรรมวินัย โดยที่ประชุมคณะสงฆ์มีความเห็นร่วมกันว่าพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ส่วนสำคัญคือการไม่เรียนรู้และไม่เข้าใจพระวินัย หรือที่เคยเรียนมาแต่ไม่ทบทวนก็จะหลงลืม เพราะในอดีตให้แต่ละวัดต่างทำกันเอง วัดส่วนใหญ่ก็ไม่ทำอุโบสถกรรมจึงทำให้ขาดความเป็นเอกภาพ และไม่ได้เป็นการทบทวนพระวินัยตามเจตนารมณ์อย่างแท้จริง เพราะเป็นเพียงการทำพิธีกรรมเท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เจ้าคณะอำเภอโพนทองได้มองเห็นถึงความละเลยต่อการไม่ทำอุโบสถสังกรรมของวัดในเขตปกครอง อันเกิดจากปัญหาหลักคือการขาดพระสงฆ์ผู้สวดพระปาฏิโมกข์ วัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้สวดปาฏิโมกข์ พระสงฆ์ขาดการเอาใจใส่ในพระธรรมวินัยทำให้มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม จึงทำให้เกิดนโยบายในการปกครองที่จะพยายามแก้ปัญหาในการทำอุโบสถกรรมร่วมกันในอำเภอโพนทอง

ในการทำอุโบสถสังฆกรรมของคณะสงฆ์อำเภอโพนทองในปัจจุบัน ถึงแม้จะได้ผลบ้างในการแก้ปัญหาบางอย่าง แต่ก็ยังมีปัญหาด้านอื่นๆ เพราะสภาพปัญหาของความห่างไกลกันแต่ละวัดจึงมีปัญหาที่ทางคณะสงฆ์อำเภอได้หาทางแก้ไขปัญหาในการลงทำอุโบสถสังฆกรรมของพระภิกษุ จากสถิติในการลงอุโบสถสังฆกรรมสามัคคีของคณะสงฆ์อำเภอโพนทอง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่า จำนวนพระจำพรรษา ๕๑๑ รูป โดยจัดสถานที่ลงอุโบสถกรรมไปตามวัดต่างๆ ดังนี้ วัดโพธิ์ร้อยต้น วัดเทพยุดาราม วัดโพนทองใหญ่ วัดศรีวิไลมงคล วัดสุทธาราม วัดสุทธาราม วัดนิคมคณาราม เป็นต้น[11] รวมทั้งหมุนเวียนไปตามวัดอื่นๆ ที่มีความพร้อม โดยเฉลี่ยขาดประมาณ ๕๐ รูปต่อครั้ง นอกจากนี้ยังเจ้าคณะอำเภอยังได้หาข้อมูลเกี่ยวกับการทำอุโบสถสังฆกรรม พบประเด็นสำคัญ คือ พระสงฆ์บางส่วนมีความตั้งใจที่ไม่มาร่วมทำสังฆกรรม บางส่วนก็อ้างว่าการเดินทางลำบาก อาพาธ ติดกิจนิมนต์ ไม่มีคนเฝ้าวัด เป็นต้น และยังพบว่าพระสงฆ์ที่มาร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมเป็นประจำจะมีความรู้เกี่ยวกับพระวินัยมากกว่าผู้ที่ไม่เข้าร่วม ในขณะที่พฤติกรรมเสื่อมที่ได้รับการร้องเรียนมายังเจ้าคณะอำเภอก็มีน้อยกว่า เพราะได้เรียนรู้และทบทวนพระวินัยอยู่ทุกครึ่งเดือน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกันของคณะสงฆ์สามารถรักษาพระวินัยได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังมีการ

---

[10] พระพรทิพย์ สนฺตจิตฺโต เลขานุการเจ้าคณะอำเภอโพนทอง “ข้อมูลงานปกครองคณะสงฆ์” จังหวัดร้อยเอ็ด : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๒๕๖๑), (อัดสำเนา)

[11] พระพรทิพย์ สนฺตจิตฺโต เลขานุการเจ้าคณะอำเภอโพนทอง “ข้อมูลงานปกครองคณะสงฆ์” จังหวัดร้อยเอ็ด : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๒๕๖๑), (อัดสำเนา)

พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้พระวินัยไปด้วยกับการทำอุโบสถสังฆกรรม โดยได้มีการพัฒนาการทำอุโบสถสังฆกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และรักษาพระวินัยร่วมกัน

คณะสงฆ์อำเภอโพนทอนจึงได้ปรับแนวทางการลงอุโบสถกรรมมาเป็นการรักษาพระวินัยอย่างเป็นรูปธรรม เพราะการที่ได้ประชุมสงฆ์จำนวนมากและพร้อมกันทั้งอำเภอเป็นการยากยิ่ง โดยส่วนมากก็มีเฉพาะระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ที่ยังขาดไปคือพระภิกษุผู้ไม่มีหน้าที่ด้านปกครองเลย จึงถือว่าเป็นการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์ในเขตอำเภอโพนทอง เพื่อให้ประสงฆ์เหล่านั้นได้เข้าร่วมประชุมเพื่อให้ได้ประโยชน์ตามหลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ[12] โดยกล่าวถึงเรื่องการประชุมมีประโยชน์ต่อการรักษาพระธรรมวินัยว่า หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายยังจักประชุมกันเนือง ๆ จักประชุมกันอยู่มากตลอดกาลเพียงไร ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียวหาความเสื่อมมิได้ ความเจริญของพระสงฆ์ก็หมายถึงการเจริญพระธรรมวินัยนั้นเอง

สาเหตุสำคัญที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการประชุมโดยให้ภิกษุประชุมกันบ่อย ๆ นั้นมีหลายประการ ประการแรก เพื่อต้องการให้พระภิกษุทุกรูปมีส่วนร่วมในการบริหารหมู่คณะ ความรักในหมู่คณะก็จะเกิดขึ้น เมื่อพระองค์และพระอริยบุคคลรุ่นบุกเบิกปรินิพพานไปหมดแล้ว ภิกษุรุ่นหลังจะได้ช่วยกันสืบทอดพระธรรมวินัยต่อไปได้ ประการที่สอง เมื่อประชุมกันจะช่วยให้เห็นภาพตรงกัน เข้าใจกัน ศึกษาพระธรรมวินัยในพระศาสนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ได้ดีกว่าการทำไปคนละทิศละทาง ประการที่สาม เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เพราะเมื่อได้มาเจอกันสามารถแบ่งปันความรู้ สิ่งที่ข้องคาใจในพระธรรม และพระวินัย ตลอดจนทำให้มีความคุ้นเคยกันจะเข้าใจซึ่งกันและกัน จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ไม่เป็นในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ประการที่สี่ ก่อนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานพระองค์ตรัสว่า "ธรรมวินัย" ที่ตรัสไว้ดีแล้วจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป นัยของพระดำรัสนี้คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสงค์ให้คณะสงฆ์ร่วมกันบริหารจัดการหมู่คณะโดยยึดธรรมวินัยเป็นแบบแผน คล้าย ๆ กับเป็นรัฐธรรมนูญสูงสุดขององค์กรสงฆ์ ดังนั้นเมื่อจะทำอะไร เมื่อมีปัญหาอะไร เมื่อจะตัดสินใจอะไร จึงต้องประชุมสงฆ์เพื่อร่วมกันพิจารณาหลักธรรมวินัยแล้ว และรักษาพระวินัย โดยคณะสงฆ์อำเภอโพนทองได้ใช้การลงอุโบสถกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ทั้งอำเภอมาสู่การรักษาพระวินัยแบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่แค่การไปร่วมฟังสวดพระปาฏิโมกข์เท่านั้น ยังมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางพระวินัย การควบคุมพฤติกรรมละเมิดพระวินัย การตรวจสอบ การวินิจฉัย การลงโทษ โดยใช้กระบวนการในการลงอุโบสถกรรม

๓) การรักษาพระวินัยโดยพิธีอุโบสถกรรมของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

การทำอุโบสถสังฆกรรมเป็นกระบวนการศึกษาที่ก่อให้เกิดความการฟัง การเรียนรู้ การทรงจำ และการใคร่ครวญ ซึ่งจะทำให้พระสงฆ์มีความรู้และเข้าใจพระวินัยแล้วนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง คณะสงฆ์อำเภอโพนทองให้ความสำคัญกับการรักษาพระวินัย จึงได้กำหนดให้มีการทำอุโบสถกรรมร่วมกัน โดยเวียนไปตามวัดที่มีความพร้อมต่างๆ นอกจากจะเป็นการลงอุโบสถกรรมร่วมกันแล้ว โดยมีขั้นตอนดังนี้ ๑) ขั้นการกำหนดสถานที่ลงอุโบสถกรรม คือ ประชุมคัดเลือกวัดเพื่อเป็นสถานที่ลงอุโบสถกรรม โดยจัดทำเป็นตารางลงอุโบสถกรรมประจำปีขึ้น เพื่อประกาศให้ทราบทั่วกัน ๒) ขั้นการเตรียมสถานที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะสถานที่ใดได้รับเป็นเจ้าภาพถือว่า

---

[12] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๗๐/๖๘

ได้รับเกียรติอย่างสูง เพราะจะได้มีโอกาสทำบุญกับคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ ๓) ขั้นการจัดเตรียมองค์ประกอบที่จะใช้ในการลงอุโบสถ โดยพระสังฆาธิการในพื้นที่จะมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อม ๔) การจัดกิจกรรมในวันลงอุโบสถ โดยนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมดมาฉันภัตตาหารเพลร่วมกัน บางครั้งก็ถือโอกาสประชุมสงฆ์ก่อนแล้วค่อยเข้าสู่พิธีลงอุโบสถ ๕) พิธีอุโบสถกรรมในการรักษาพระวินัย โดยมีกระบวนการเรียนรู้องค์ประกอบและขั้นตอนของการทำอุโบสถกรรม การแสดงอาบัติ การสำรวจพฤติกรรมตนเอง การรักฟังการสวดพระปาฏิโมกข์ภาษาบาลี และแปลภาษาไทยบางสิกขาบทที่สำคัญ โดยการอธิบายแนวทางปฏิบัติตามพระวินัย การรับฟังโอวาทและแนวนโยบายจากเจ้าคณะอำเภอที่ได้รับนโยบายมาจากจังหวัด รวมทั้งการปฏิบัติการภารกิจของคณะสงฆ์อำเภอโพนทอง และการประชุมหลังจากเสร็จสิ้นการสวดพระปาฏิโมกข์แล้ว เพื่อจะได้ร่วมกันทบทวนและวางแผนงานการบริหารคณะสงฆ์ การมอบหมายให้พระวินยาธิการในอำเภอได้รายงานสรุปผลการติดตามตรวจสอบพฤติกรรมของพระภิกษุ และกำหนดบทลงโทษสำหรับภิกษุที่ล่วงละเมิดพระวินัย โดยให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ควบคุมดูแลให้เป็นไปตามพระวินัย และร่วมกันหามาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดพระวินัย ๖) หลังการลงอุโบสถแต่ละครั้งมีการจัดทำบันทึกสถิติ บันทึกปัญหาที่พบ และเตรียมประเด็นปัญหาที่พบด้านพระวินัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการลงอุโบสถครั้งต่อไป ดังนั้น การทำอุโบสถกรรมของคณะสงฆ์อำเภอโพนทองจึงเป็นกระบวนการรักษาพระวินัยในรูปของการปฏิบัติตามพระวินัย การให้ความรู้ทางพระวินัย การท่องจำพระวินัย การอธิบายขยายความ กระบวนการตรวจสอบและวินิจฉัยพฤติกรรมทางพระวินัย การรับฟังนโยบายทางการปกครอง และการลงโทษตามพระวินัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนและเชิดชูพระภิกษุที่ทรงจำพระปาฏิโมกข์ด้วย ซึ่งส่งผลให้พระภิกษุในอำเภอโพนทองสำรวมระวังพฤติกรรม ทำให้มีความเข้าใจและปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง โดยกระบวนการทำอุโบสถกรรมในการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์อำเภอโพนทอง จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ ๑) กระบวนการสำรวจตรวจสอบสภาพปัญหาทางพระวินัยของพระสงฆ์ ๒) กระบวนการแก้ไขปัญหา ๓) กระบวนการพัฒนาองค์ความรู้และการปฏิบัติตามพระวินัย และ ๔) กระบวนการรักษาพระวินัย

ประโยชน์หลักของการทำอุโบสถกรรม ๕ ประการ คือ ๑) ประโยชน์ต่อคณะสงฆ์หรือส่วนรวม ทำให้เกิดความสมานสามัคคี กำจัดจัดความขัดแย้งความเห็นที่ต่างกันให้มีความเข้าใจตรงกัน ๒) ประโยชน์พระภิกษุเอง เป็นประโยชน์ส่วนตัวของภิกษุ เพื่อได้ชำระศีลของตนเองให้บริสุทธิ์ทำให้พระภิกษุสงฆ์ได้ทบทวนศีลของภิกษุเอง ตลอดจนถึงขบวนการศึกษาพระวินัยต่าง ๆ ที่เกิดในสังฆกรรมที่ทำอยู่ ๓) ประโยชน์แก่ประชาชน อุโบสถกรรมเป็นพิธีกรรมทางศาสนามีผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อนำ ทำให้ความเลื่อมใสของประชาชนที่พบเห็น ๔) ประโยชน์แก่พระศาสนา การทำอุโบสถกรรมเป็นการแสดถึงความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม การพระภิกษุทบทวนถึงศีลของตนอยู่สม่ำเสมอเท่ากับว่ายังมีศีลบริสุทธิ์อยู่ เมื่อพระภิกษุมีศีลบริสุทธิ์อยู่พระศาสนาก็ชื่อว่ายังดำรงมั่นคงอยู่ และ๕) ประโยชน์ในการรักษาพระวินัย

บรรณานุกรม

กรุงเทพธุรกิจ. **โพลล์เผยพฤติกรรมของสงฆ์ทำลายศาสนาพุทธมากสุด**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/637238 [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

พระพรทิพย์ สนฺตจิตฺโต เลขานุการเจ้าคณะอำเภอโพนทอง “ข้อมูลงานปกครองคณะสงฆ์” จังหวัดร้อยเอ็ด : สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๒๕๖๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตฺโต)**. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี). **วินัยบัญญัติ**. ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร:นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

พุทธศิลปกรรมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์: คุณค่าและความสำคัญ
Buddhist Art as the Khmer Castles in Surin Province: The Value and Importance

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[1]
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร.[2]
พระวัฒนา ญาณวโร,ดร.[3]

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความวิชาการนี้ คือเพื่อนำเสนอพุทธศิลปกรรมขอมที่มีปรากฏในจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงความหมายและความสำคัญ โดยการศึกษาจากข้อมูลทางเอกสารประวัติศาสตร์และทางหลักฐานทางโบราณคดี และซึ่งจากหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์และทางโบราณคดีนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าในในดินแดนสุวรรณภูมิในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ส่งผลให้มีผู้มีจิตศรัทธาและอุทิศตนสร้างงานศิลปะที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งงานศิลปะดังกล่าวนี้เรียกว่า “พุทธศิลป์” ในบรรดาอารยธรรมที่สำคัญในโลกนี้ “อารยธรรมขอม (เขมร) โบราณซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 คือ อารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบขอม หรือสถาปัตยกรรมแบบลพบุรีนั้นแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ (1) เทวลัย หรือเทวสถาน (วัด) (2) ธรรมศาลา ที่พักคนเดินทางหรือบ้านมีไฟ (3) อโรคยาศาล โรงพยาบาล ในส่วนของจังหวัดสุรินทร์นั้น ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีปราสาทขอมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งปราสาทขอมที่เป็นของศาสนาพราหมณ์และปราสาทขอมที่เป็นของพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน แบบวัชรยาน ดังที่มีปรากฏพุทธศิลปะผ่านสถาปัตยกรรม และประติมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ซึ่งจากหลักฐานข้อมูลดังกล่าวนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าในเขตพื้นที่จัดหวัดสุรินทร์นั้น เคยมีพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน แบบวัชรยาน เจริญรุ่งเรืองและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัดสุรินทร์เป็นระยะเวลายาวนาน และถึงแม้พระพุทธศาสนา นิกายมหายาน แบบวัชรยาน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันได้เสื่อม แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และคติความเชื่อยังคงมีอยู่ตราบเท่าถึงทุกวันนี้

---

[1] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[2] สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
[3] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

คำสำคัญ: พุทธศิลปกรรม, ปราสาทขอม, จังหวัดสุรินทร์

Abstract

The purpose of this academic article is to present the Buddhist art that appears in Surin province, including meaning and importance, by studying the data from historical documents and archaeological evidence, as results from the historical and archaeological evidences. When Buddhism was spread into the Suvarnabhumi region during the 3rd century AD, there was a devotee and dedication to create art related to Buddhism as the offering. This art is called "Buddhist art". Among all the important civilizations in this world, "Khmer civilization (Khmer), ancient which grew during the 12-18 century, is one of the most important civilizations in Southeast Asia, which forms of Khmer architecture or Lopburi architecture that can be divided into 3 types: (1) Devalai or temple (temple); (2) Dhammasala, accommodation for travelers or houses with lights; (3) Arogayasala (Chapel of the hospital). In the part of Surin province located in the northeast of Thailand is a province with a large number of Khmer castles both Khmer castles belonging to Brahmanism and Khmer castles, which belonging to the Mahayana sect of Vajrayana Buddhism, as shown by Buddhist art through architecture and various idol sculptures. From this evidence, it is an indication that in the Surin province used to have the Mahayana Buddhism flourishing and influencing the way of life of Surin people for a long time. Although Buddhist Mahayana sect in Surin province at present has deteriorated, but historical evidences and beliefs still exist today.

Keywords: Buddhist Art, Khmer Castle, Surin province

1.บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าในในดินแดนสุวรรณภูมิในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ส่งผลให้มีผู้มีจิตศรัทธาและอุทิศตนสร้างงานศิลปะที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งงานศิลปะดังกล่าวนี้เรียกว่า “พุทธศิลป์” ซึ่ง“คำว่า พุทธศิลป์ หรือ พุทธศิลปะกรรม สามารถแยกออกได้เป็นคำ 2 คำ คือ พุทธะ + ศิลปะ ซึ่ง คำว่า พุทธะ คือ เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และเป็นคำที่ใช้ในความหมายถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนคำว่า ศิลปะ เป็นเรื่องราวของความงามความพึงพอใจในสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ดังนั้น ความหมายโดยรวมของคำว่า พุทธศิลป์ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงาม เพื่อความพอใจ ที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวาย เพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องใน

พระพุทธศาสนา”[4] โดยความประสงค์ที่แท้จริงของงานพุทธศิลป์นั้น ก็เพื่อให้ “...เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบานเป็นความสุขสงบและร่มเย็น จึงกล่าวได้ว่า งานพุทธศิลป์เป็นเสมือนสะพานบุญ หรือเป็นสื่อที่น้อมนำความศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา งานพุทธศิลป์ที่ปรากฏอยู่ทุกแขนง จึงเป็นประจักษ์แห่งความเลื่อมใสนั้น ๆ ของพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมาทุกยุคทุกสมัยที่ได้ปรากฏต่อสายตามาถึงปัจจุบัน”[5] และองค์ประกอบของงานชิ้นงานที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมานั้น จะสามารถระบุว่าสิ่งใดเป็นศิลปะหรือไม่นั้น งานศิลปะนั้นจะก็ต้องเป็นงานที่“องค์ประกอบด้วยสิ่ง 5 ประการ คือ (1) มนุษย์ (2) ความคิด สติปัญญาของมนุษย์ (3) การกระทำของมนุษย์ (4) ความงามที่พึงพอใจ (5) ความนิยมชมชอบ”[6] และงานศิลปะวิจิตรศิลป์ (Fine Art) ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของงานศิลป์ ซึ่งเป็น“งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งนอกจากต้องใช้ความพยายามด้วยมือ และด้วยความคิดแล้วยังต้องมีใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ เพื่อให้เกิดปัญญาความคิดและความรู้สึกทางจิตพวยพุ่งออกมาและแทรกซึมเข้าไปในงานนั้น” ซึ่งประเภทของงาน“วิจิตรศิลป์แสดงออกได้เป็น 5 ลักษณะ คือ วรรณคดี, ดนตรี, จิตรกรรม, ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม”

2. อารยธรรมขอมในราชอาณาจักรไทย

ในบรรดาอารยธรรมที่สำคัญในโลกนี้ “อารยธรรมขอม (เขมร) โบราณ ซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 คือ อารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมของขอมแผ่ขยายไปกว้างไกล จนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้ โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่บริเวณทะเลสาบเขมร ไปจนถึงภาคอีสานตอนล่างของไทย และพื้นที่ของตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน”[7]

ในส่วนศิลปกรรมของปราสาทขอมนั้นจัดอยู่ในประเภทสถาปัตยกรรม (Architecture) คือ “การก่อสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง งานวางผังเมือง (ซึ่ง) แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ (1) สถาปัตยกรรมเครื่องใช้ (wood working) (2) สถาปัตยกรรมเครื่องหิน (stone making) (3) สถาปัตยกรรมคอนกรีตเสริมเหล็ก (Reinforce Concrete)”[8] ดังนั้น สถาปัตยกรรมทางศาสนาซึ่งเป็น 1 ใน 5 งานวิจิตรศิลป์

---

[4] จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555, หน้า 1.

[5] **เรื่องเดียวกัน.**

[6] **เรื่องเดียวกัน.**

[7] เชษฐ์ ติงสัญชลี, **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**, พิมพ์ครั้งที่ 3, นนทบุรี: มิวเซียมเพรส, หน้า 220.

[8] จารุวรรณ พึ่งเทียร, **อ้างแล้ว**, หน้า 5.

ที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้นในเขตพื้นต่าง ๆ โดยกลุ่มชาติพันธ์มนุษย์ในแต่ละพื้นฐาน ซึ่งสถาปัตยกรรมทางศาสนานี้ เป็นศาสนสถานที่บ่งบอกความเจริญของสังคมมนุษย์ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ว่าเป็นชาติพันธ์ที่มีอายธรรม อนึ่ง ชาติพันธ์ของก็เป็นอีกชาติพันธ์หนึ่งที่มีอารยธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะปราสาทที่ถูกสร้างขึ้นในยุคต่าง ๆ ภายใต้ชนชาติพันธ์ขอม ซึ่ง“คำว่า ขอม นี้ จิตร ภูมิศักดิ์ สันนิษฐานไว้ว่า คำว่า “ขอม” น่าจะมาจากคำว่า “กะหล่อม” หรือ “กรอม” มีความหมายว่าอยู่ทางใต้หรือต่ำ ต่อมาจากคนไทยสมัยโบราณใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กระจายเป็นวงกว้างในแถบลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำเจ้าพระยา ขึ้นไปจนถึงรัฐฉาน”[9] “มีหลักฐานปรากฏอยู่ในจารึกสมัยสุโขทัยที่วัดศรีชุมตอนหนึ่งว่า “ขอมเรียกพระธมนั้นแล” รวมทั้งมีพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับเอ๋ยถึงคำว่าขอมโดยสื่อความหมายถึงชาวเขมรและประเทศเขมร”[10] “คำนี้มีใช้ในภาษาไทลื้อ ไทใหญ่ พม่า ลาว เป็นต้น โดยมีความหมายแตกต่างกันไป แต่โดยสรุปแล้วคำว่า “ขอม” น่าจะมาจากคำว่า “กะหล่อม” หรือ “ขแมร์กร่อม”[11] และสันติ เมืองสุข ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับศิลปะขอมในเมืองไทยไว้ว่า “ศิลปะขอมในประเทศไทยหรือศิลปะลุพบุรี หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมขอม การศึกษาศิลปะที่พบในประเทศไทย สามารถเทียบเคียงกับศิลปะของในกัมพูชาได้ เพราะมีความละม้ายคล้ายคลึงกับศิลปะขอมสมัยเมืองพระนคร ได้แพร่อยู่ทางภาคอีสาน และเข้าสู่ภาคกลางของไทย”[12] ซึ่งมีความสอดล้องกับ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า“ศิลปกรรมเขมรหรือศิลปกรรมขอมแพร่หลายอยู่ในประเทศกัมพูชา และประเทศใกล้เคียงในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย ในระยะแรกมีลักษณะคล้ายศิลปะอินเดียมาก ต่อมามีความเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น และโดดเด่นในด้านลวดลายประดับที่งดงาม ซึ่งไม่ปรากฏในศิลปะอินเดียมาก่อน ประติมากรรมแสดงความแข็งปนการแสดงอำนาจที่ไม่พบในศิลปะอินเดียเช่นกัน”[13]

ดังนั้น รูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบขอม หรือสถาปัตยกรรมแบบลพบุรีนั้น แบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ “(1) เทวลัย หรือเทวสถาน (วัด) (2) ธรรมศาลา ที่พักคนเดินทางหรือบ้านมีไฟ (3) อโรคยาศาล โรงพยาบาล”[14] ซึ่งทั้ง 3 ประเภทยังคงมีปรากฏในหลายพื้นที่ของภาคอีสานใต้ของประเทศไทย และหากแบ่งเป็นกลุ่มนั้น สมเกียรติ โหล์เพชรัตน์ ได้แบ่งกลุ่มของศิลปะแบบลพบุรีเอาไว้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ “ (1) กลุ่มศิลปะสมัยลวปุระของชาวมอญทวารวดีเดิม ที่มีอายุอยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 6-11 (2) กลุ่มศิลปะสมัยเมืองละโว้หรือลพบุรี เป็นศิลปะลูกผสมแบบเขมรในประเทศไทย ที่อยู่ในช่วง

---

[9] อ้างใน ภภพพล จันทร์วัฒนกุล, **30 ปราสาทขอมในเมืองพระนคร**, นนทบุรี: เมืองโบราณ, 2560, หน้า 32.

[10] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 45.

[11] **เรื่องเดียวกัน.**

[12] สันติ เล็กสุขุม, **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**, กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2547, หน้า 62.

[13] อ้างใน ภภพพล จันทร์วัฒนกุล, **อ้างแล้ว**, หน้า 45.

[14] อ้างใน จารุวรรณ พึ่งเทียร, **อ้างแล้ว**, หน้า 116.

คริสต์ศตวรรษที่ 11-13 หรือปีคริสต์ศักราช 1010-1237 (3) กลุ่มศิลปะเขมรสูงชาวพุทธที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย มีอายุอยู่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 7-11”[15]

จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า“...ช่วงอารยธรรมเขมรหรือขอมในประเทศกัมพูชาได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ได้แพร่ขยายเข้ามาเจริญขึ้นในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง ดังปรากฏหลักฐานของอารยธรรมเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปราสาทหิน และเมืองโบราณ” และจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา และเป็นอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ของประเทศไทย และมีหลักฐานทางโบราณคดีของอารยะธรรมขอมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก และสัญลักษณ์ของอารายธรรมขอมที่ปรากฏเด่นชัด โดยผ่านการสื่อจากดวงตราของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปของพระอินทร์ทรงช้าง และด้านหลังเป็นรูปปราสาทขอม ซึ่ง“จังหวัดสุรินทร์นี้มีช้างมาแต่โบราณ และมีผู้จับช้างป่ามาเลี้ยงเสมอ ๆ ดวงตราของจังหวัดสุรินทร์จึงมีรูปช้างชื่อของจังหวัดเป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ “สุระ” กับ “อินทร์” หมายถึง พระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ภาพเจดีย์สลักปรักพัง เบื้องหลังแสดงถึงอิทธิพลการก่อสร้างของขอมโบราณ ซึ่งมีอยู่มากมายแห่งในภูมิภาคนี้[16]

จากพงศาวดารเมืองสุรินทร์กล่าวว่า “บริเวณนี้เป็นหลักแหล่งของชนชาติไทยสมัยเรืองอำนาจ เจ้าเมืองผู้มีนามว่าขุนเกตุสร้างโบราณไว้หลายแห่ง และมีตัวอักษรภาษาไทยภาคอีสานจารึกไว้ด้วย ไทยเสื่อมอำนาจลงจนถอยร่นไปอยู่ที่อื่น เมืองขอมตั้งราชธานีที่เมืองพิมาย”[17] ดังมีปรากฏตามอักษรศิลาจารึกที่บ้านปราสาท ดังนี้

> “สิทธิการิยะ บรมนารถชาติภิรมย์ สมชตาปะสิการาชา เจ้าสังฆ์ราชาพุทธวงษา และเจ้าสมเด็จอุตมะวรปัญญา และเจ้าหม่อมเกษ เจ้าสมเด็จโฆตวงษา เจ้ากุลวงษา เจ้านัครีวงษา และเจ้าเมืองเทพราชา ขุนไกร ขุนแก้ว ขุนศรี ต่างตา ขุนจันเฒ่าแก่ พ่อแม่พี่น้องญาติกาวงษา ลูกหลานทั้งมวล พร้อมกันสร้างพระมหาธาตุ 3 ลูกนี้ ไว้กับศาสนาพระเจ้า ตราบต่อห้าพันวัตษา นิพพานะ ปัจติโยโหตุ”[18]

3.จังหวัดสุรินทร์ แหล่งปราสาทขอม

---

[15] สมเกียรติ โล่เพชรัตน์, **พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับปฏิมากรรมในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2549, หน้า 369.

[16] สุพร ประเสริฐราชกิจ, **รวมประวัติและสัญลักษณ์ 76 จังหวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1977) จำกัด, 2537, หน้า 83.

[17] เรื่องเดียวกัน.

[18] บรรณ สวันตรัจฉ์, **พงษาวดารเมืองสุรินทร์,** พิมพ์ครั้งที่ 3, สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม , 2553, หน้า 28.

จังหวัดสุรินทร์นั้นมีอาณาเขตดังนี้ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดรอยเอ็ด ทิศใต้ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากกรุงเทพมหานคร 454 กิโลเมตร พื้นที่ 9,101.381 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุรินทร์, อำเภอปราสาท, อำเภอท่าตูม, อำเภอจอมพระ, อำเภอสนม, อำเภอ เขวาสินทร์, อำเภอสนม, อำเภอรัตนบุรี, อำเภอสำโรงทาบ, อำเภอโนนนารายณ์, อำเภอสังขะ, อำเภอบัวเชด, อำเภอศีขรภูมิ, อำเภอลำดวน, อำเภอกาบเชิง, อำเภอพนมดงรัก, อำเภอชุมพลบุรี”[19]

ปราสาทที่สำคัญในเขตจังหวัดสุรินทร์ โดยแยกออกเป็นกลุ่มปราสาทของแต่ละอำเภอเรียงลำดับจำนวนปราสาทจากมากไปน้อย ได้ดังนี้

อำเภอสังขะ มี 6 ปราสาท ประกอบด้วย (1) ปราสาทภูมิโปน ตำบลดม (2) ปราสาทสิงห์ศิลปะชัย ตำบลกระเทียม (3) ปราสาทมีชัยหรือปราสาทหมื่นชัย ตำบลกระเทียม (4) ปราสาทยายเหงา ตำบลสังขะ (5) ปราสาทบ้านจารย์ ตำบลจารย์ และ (6) ปราสาทบ้านด่าน ตำบลบ้านด่าน และนอกจากปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีธาตุเก่าแก่องค์สำคัญอีก 1 แห่ง คือ ธาตุบ้านธาตุ ตำบลพระแก้ว

อำเภอปราสาท มี 4 ปราสาท ประกอบด้วย (1) ปราสาทบ้านพลวง อำเภอปราสาท (2) ปราสาทบ้านไพล หรือวัดโคกปราสาท อำเภอปราสาท (3) ปราสาทบ้านทะนง อำเภอปราสาท และ (4) ปราสาทอังกัญโพธิ์ อำเภอปราสาท

อำเภอเมืองสุรินทร์ มี 3 ปราสาท ประกอบด้วย (1) ปราสาทเมืองที ตำบลเมืองที อำเภอเมืองสุรินทร์ (2) ปราสาทโอรงา ตำบลเฉนียง และ (3) ปราสาทเขาพนมสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ และนอกเหนือจากปราสาทหินแล้ว ก็ยังมีปรากฏร่องรอยเมืองโบราณในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ คือ กำแพงเมืองสุรินทร์และคูเมือง ทั้งชั้นนอกและชั้นใน

อำเภอศีขรภูมิ จำนวน 3 ปราสาท ประกอบด้วย (1) ปราสาทช่างปี่ ตำบลช่างปี่ (2) ปราสาทศีขรภูมิ หรือปราสาทบ้านระแรง ตำบลระแรง และ (3) ปราสาทบ้านอนันต์หรือปราสาทอานาร์ ตำบลยาง

อำเภอบัวเชด จำนวน 1 ปราสาท คือ ปราสาทตามอยหรือตามอญ ตำบลบัวเชด และอีก 1 ภู คือ ภูศาลา ซึ่งตั้งอยู่ตำบลบัวเชดเหมือนกัน

อำเภอท่าตูม จำนวน 2 ปราสาท ประกอบด้วย (1) ปราสาทบ้านบัลลังก์ ตำบลท่าตูม (2) ปราสาทนางบัวตูม อำเภอท่าตูม และมีแหล่งโบราณคดีอีก 1 แห่ง คือ โนนแท่น ตำบลโพนครก

---

[19] สุพร ประเสริฐราชกิจ, **อ้างแล้ว**, หน้า 83.

อำเภอลำดวน มีจำนวน 3 ปราสาท คือ (1) ปราสาทบ้านตะเปรียงเตียหรือปราสาทระเบียงเตีย ตำบลตระเปียงเตีย (2) ปราสาทบ้านกระดูก ตำบลลำดวน และ (3) ปราสาทบ้านลำดวน ตำบลลำดวน

อำเภอพนมดงรัก มีจำนวน 3 ปราสาท คือ (1) ปราสาทตาเหมือน ตำบลปักได (2) ปราสาทตาเหมือนโต๊จ ตำบลปักได และ (3) ปราสาทตาเหมือนธม อำเภอพนมดงรัก**อำเภอกาบเชิง** จำนวน 2 ปราสาท คือ (1) ปราสาทเบ็ง ตำบลปราสาทเบง (2) ปราสาทหมอนเจริญ ตำบลกาบเชิง

อำเภอเขวาสินรินทร์ มีจำนวน 2 ปราสาท คือ (1) ปราสาทแก้ว ตำบลบ้านแร่ (2) ปราสาททอง ตำบลตากูก

อำเภอสำโรงทาบ มีจำนวน 1 ปราสาท คือ ปราสาทหมื่นศรีน้อย ตำบลหมื่นศรี

อำเภอจอมพระ มีจำนวน 1 ปราสาท คือ ปราสาทจอมพระ ตำบลจอมพระ

อำเภอสนม มีจำนวน 1 ปราสาท คือ ปราสาทบ้านสนม ตำบลสนม

อนึ่ง จากจากลุ่มปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีปรากฏแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะเป็นปรางค์ ในเขตอำเภอรัตนบุรี อีก 2 แห่ง คือ (1) ปรางวัดโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลธาตุ (2) ปรางค์วัดบ้านหนองหิน ตำบลแรด และอีก 1 โบราณสถาน คือ โบราณสถานวัดป่าดงน้ำคำ ตำบลเชิด

4.พุทธศิลปกรรมที่มีปรากฏในปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

4.1 สถาปัตยกรรม

จากหลักฐานทางโบราณคดีทั้งหมดที่มีปรากฏ พบว่าปราสาทที่เป็นพุทธสถานของพระพุทธศาสนา ในนิกายมหายาน แบบวัชรยาน ดังมีหลักฐานปรากฏใน “ในจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ซึ่งได้) กล่าวถึงพระปณิธานในการสถาปนาอโรคยาศาลหรือสถานพยาบาลในปีมหาศักราช 1108 (พ.ศ.1729) จำนวน 102 แห่ง ทุกๆ วิษัย (เมือง) ทั่วพระราชอาณาจักร”[20]

(1) อโรคยาศาล: จากหลักฐานจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาลจำนวน 18 แห่งปรากฏจารึกที่มีข้อความคล้ายคลึงกันหมดทุกแห่ง โดยพบในประเทศไทยจำนวน 7 หลัก และอโรคยาศาลที่ 17 แห่ง โดยพบในดินแดนประเทศไทย มีความคล้ายคลึงกันทางรูปแบบสถาปัตยกรรม”[21] ซึ่งการก่อสร้าง“อโรคยาศาล (นั้นจะ) ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) สถานพยาบาล และ (2) สุตตาลัย (ศาสนสถานประจำอโรคยศาลหรือปราสาทศิลา) อันเป็นที่ประดิษฐาน “พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสุต” หรือพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นครูของแพทย์ที่มีแสง

[20] อัษฎางค์ ชมดี, **อ้างแล้ว,** หน้า 123.
[21] จารุวรรณ พึ่งเทียร, **อ้างแล้ว**, หน้า 114.

ประภามณฑลประดุจดั่งแสงแก้วไพฑูรย์”[22] ในส่วนของการจัดการสถานพยาบาลหรือโรคยาศาลนั้น จารุวรรณ พึ่งเทียร ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาลขนาดใหญ่นั้นมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการทั้งหมด 200 คน ขนาดเล็กมีเจ้าหน้าที่ 50 คน และพระองค์จะทรงบริจาคยารักษาโรคแก่อโรคยาศาลเหล่านี้ปีละ 3 ครั้ง”[23] และ“ในปัจจุบัน เฉพาะในดินแดนภาคอีสานของประเทศไทย พบสุคตาลัยที่เป็นศาสนสถานประจำอโรคยาศาลจำนวนทั้งสิ้น 30 แห่ง ซึ่งเกือบราวหนึ่งในสามของจำนวน อโรคยาศาลทั้งหมด ทั้งยังพบศิลาจารึกอโรคยาศาลอีก 12 หลัก”[24]

(2) สุตตาลัย: สำหรับในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการสำรวจพบสุคตาลัย จำนวน 5 แห่ง คือ (1) ปราสาทบ้านปราสาท บ้านถนน ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ (2) ปราสาทช่างปี่ บ้านช่างปี่ ตำบลช่างปี่ อำเภอศีขรภูมิ (3) ปราสาทจอมพระ บ้านจอมพระ ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ (4) ปราสาทบ้านเฉนียง บ้านเฉนียง ตำบลบ้านเฉนียง อำเภอเมืองสุรินทร์ และ (5) ปราสาทตาเมือนตู๊จ บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก”[25]

4.2 ประติมากรรมรูปเคารพ

(1) หลักฐานที่ค้นพบประติมากรรม: จากหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดี ที่มีปรากฏในเขตจังหวัดสุรินทร์นั้น “นอกจากนี้ยังพบจารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรวันที่ 7 จำนวน 3 หลัก คือ (1) จารึกปราสาท (สร.4) (2) จารึกตาเมือนตู๊จ (สร.1) และ (3) จารึกสุรินทร์ (สร.6)”[26] “ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้ปรากฏการสร้างประติมากรรมรูปเคารพเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปเคารพในพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปนาคปรก พระวัชรสัตว์ พระโพธิสัตว์วัชระปาณี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นต้น” โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 2 ปราสาทหลัก คือ ปราสาทตาเหมือน และปราสาทตาเหมือนตู๊จ ซึ่งจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีนั้นได้“พบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรวันที่ 7 ประจำอโรคยาศาล 1 หลัก เป็นอักษรขอม ภาษาสันสกฤต กล่าวถึงพระไภษัชยคุรุ พระโพธิสัตว์ผู้ประทานความไม่มีโรคแก่ประชาชนผู้นับถือ” และในปราสาทจอมพระ อำเภอจอมพระ จากการค้นพบหลักฐาน “จากการดำเนินการขุดแต่งของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ.2530 พบโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระวัชระสัตว์”

(2) ความหมายและความสำคัญของประติมากรรมรูปเคารพ

---

[22] อัษฎางค์ ชมดี, **อ้างแล้ว**, หน้า 124.
[23] จารุวรรณ พึ่งเทียร, **อ้างแล้ว**, หน้า 114.
[24] อัษฎางค์ ชมดี, **อ้างแล้ว**, หน้า 126.
[25] **เรื่องเดียวกัน.**
[26] **เรื่องเดียวกัน.**

1.พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสุต (Bhaisajyaguru)

แนวความคิดที่โดดเด่นของพระพุทธศาสนามหายาน ที่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทไม่มี ก็คือเรื่องแนวความคิดในการนับถือและบูชา พระไภษัชยคุรุ หรือ พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “ประเทศทิเบต ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีความศรัทธาต่อพระองค์ในฐานะพระพุทธเจ้าการแพทย์ที่มีพุทธานุภาพในการรักษาโรคทั้งในระดับกายภาพและจิตวิญญาณ”[27] ดังนั้น พระนามเต็มๆ คือ “พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต พระนามของท่านหมายถึงพระตถาคตเจ้าผู้เป็นบรมครูแห่งยารักษาโรค ผู้มีรัศมีน้ำเงินดังไพฑูรย์ พระนามอื่น ๆ ของท่านคือ พระไภษัชยคุรุตถาคต พระมหาแพทย์ราชาพุทธเจ้า พระมหาไภษัชยราชพุทธเจ้า”[28] แต่ในมุมมองของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาชาวตะวันตก ได้ให้ความหมายของพระองค์ว่าเป็น “The Medicine Buddha”[29] ซึ่งแปลว่าพระพุทธเจ้าการแพทย์, หรือ “Healing Buddha”[30] แปลว่าพระพุทธเจ้าการแพทย์ และ “Master of Healing[31]” ซึ่งแปลว่า อาจารย์แห่งสุขภาพ ก็มี ดังนั้น โดยภาพรวมแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับพระองค์ก็คือ พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการแพทย์ หรือยา โดยมุ่งประสงค์เพื่อที่จะช่วยรักษาสรรพสัตว์ให้พ้นจากโรค ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจก็คือความโง่เขลาหรือโรคกรรม เป็นต้น

รูปลักษณ์: พุทธลักษณ์หรือรูปลักษณ์ที่มีการสร้างเป็นประติกรรมรูปเคารพ โดยเฉพาะในส่วนของ“การนับถือพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า หรือ “อาจารย์แห่งสุขภาพ” (Master of Healing) โดยส่วนมากมีรูปเคารพของพระองค์ท่านกับพระอมิตาภะประดิษฐานอยู่เคียงข้างพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้า ซึ่งโดยปกติแล้วการสร้างรูปเคารพของพระองค์ จะทรงถือบาตรแก้วไพฑูรย์ และประดับด้วยหินรัตนะสีน้ำเงินเข้ม โดยมีความเชื่อที่ว่า มีคุณสมบัติของการรักษาสุขภาพ พระวรกายของพระองค์มีก็ลักษณะเหมือนแก้วไพฑูรย์และมีแสงสว่างช่วงโชติ”[32] ความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่าง ดังที่มีปรากฏ“ในความเชื่อของชาวจีนรูปของพระองค์อยู่ในท่านั่งสมาธิ มีรัตนเจดีย์วางบนพระหัตถ์ บ้างถือกระปุกยา”[33] แต่ ดี. คีโอน (D.Keown) บอกว่าเป็น “ขวดน้ำยาทิพย์”[34]

---

[27] Damien Keown, **Dictionary of Buddhism**, (London: Oxford University Press, 2005), p.31.

[28] https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ

[29] Damien Keown, ***Ibid***. p.31.

[30] หน้า 65.

[31] Peter Harvey, **An Introduction to Buddhism Teachings, History and Practices**, (UK: Cambridge University Press, 2005), p. 189.

[32] ***Loc., Cit***., p. 189.

[33] https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ

[34] Damien Keown, ***Ibid***. p.31.

แต่ในมิติของความเชื่อของชาวทิเบตนั้น “...พระองค์มีกายสีน้ำเงินเข้ม นั่งสมาธิ พระหัตถ์ขวาถือยาสมุนไพร (ทางจีนนิยมเป็นเห็ดหลินจือ) พระหัตถ์ซ้ายถือบาตรวางบนพระเพลา ถือกันว่าเป็นพระพุทธเจ้าที่สามารถรักษาโรคทางกาย และโรคทางกรรมของสัตว์โลก...”[35] ซึ่งในส่วนทิศที่ประดิษฐานพระองค์ ซึ่งง่ายสำหรับการสังเกตนั้น โดยทั่วไป “รูปสักการะพระองค์ มักประทับอยู่เบื้องซ้ายของพระศรีศากยมุนีพุทธะ และเสร็จประทับทางทิศตะวันออก (ตรงกันข้ามกับพระอมิตาภะ) ในสัทธรรมปุณฑริกสูตร กล่าวถึงนางกุฎทันตีว่าเป็นราชสีประจำในพระองค์ และทรงมีมหายักษ์เสนาบดีรักษา 12 ตน คัมภีร์ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตรนี้ พระอาจารย์ธรรมคุปต์ (พ.ศ. 1667-1702) ได้แปลเป็นภาษาจีน”[36]

ความเชื่อ: ในส่วนของความเชื่อหรือความศรัทธาที่ต่อพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้านั้น “พระไภษัชยคุรุเป็นที่นับถืออย่างแพร่หลายในหมู่ชาวพุทธมหายาน แต่ไม่มีนิกายเป็นของตนเองอย่างพระอมิตาภะ ทรงมีแดนศุทธิไวฑูรย์ที่เหมือนกับแดนสุขาวดีของพระอมิตาภะ นอกจากนี้ในคัมภีร์ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปูรวปณิธานสูตร กล่าวว่า ทรงเป็นหนึ่งในพระไภษัชยคุรุทั้ง 7 มีพระโพธิสัตว์เป็นสาวก 2 องค์ คือ *พระสุริยประภาโพธิสัตว์ และพระจันทรประภาโพธิสัตว์* ดังนั้น จึงเป็นที่มาของพระกริ่งปวเรศ ที่มีการจัดสร้างขึ้นเฉพาะในราชอาณาจักรไทยแต่เพียงผู้เดียว เพราะพุทธลักษณะของพระกริ่งคล้ายคลึงกับพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้ามาก”[37]ดังนั้น ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวมหายานนั้นมีความเชื่อว่า พระองค์เป็น“พระพุทธเจ้าแห่งการรักษาพยาบาล ทรงรักษาโรคทุกชนิด รวมทั้งโรคคืออวิชชา ในไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร ได้กล่าวถึงประณิธานของพระองค์ที่ขอให้สรรพสัตว์ปราศจากโรคภัยทั้งปวง”[38] และในส่วนของการบูชาพระองค์โดยเฉพาะ “ในพิธีกรรมการดูแลสุขภาพของชาวจีนนั้น ประชาชนต้องรักษาศีล 8 ข้อตลอด 7 วัน, ถวายทานต่อพระสงฆ์ บูชาพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า และสาธยายพุทธมนต์ของพระองค์ 75 ครั้ง แล้วสร้างรูปเคารพของพระองค์อีก 7 องค์ แล้วหลังจากนั้นพิจารณาใคร่ครวญในองค์พระปฏิมากร ซึ่งเป็นรูปเคารพของพระองค์ ด้วยเหตุผลเพื่อต้องการให้มีชีวิตชีวาขึ้นด้วยพลังทางจิตวิญญาณและพลังการรักษาของพระองค์. ในประเด็นนี้ก็เพื่อต้องการให้ผู้ที่ศรัทธาได้มีกำลังใจด้วยพลังที่เกิดจากจิตศรัทธาที่มีต่อพระองค์”[39]

---

[35] https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ

[36] **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 51.

[37] https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ

[38] https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ

[39] Peter Harvey, ***Ibid.*** p. 189.

2.พระวัชรสัตว์ (Vajrasattva): พระพุทธเจ้าผู้สูงสุดของนิกายตันตระ หมายถึง พระผู้มีสารัตถะที่แกร่งดุจวัชระ ซึ่งถือว่า เป็นหลักสูงสุดแห่งเอกภาพ คำว่า “วัชระ” ในที่นี้ หมายถึง ศูนยตา และคำว่า “สัตตวะ” หมายถึง ความบริสุทธิ์อันปรากฏในสรรพสัตว์และสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาล ทั้งสองนี้เป็นธรรมชาติแห่งวัชระสัตว์ นอกจากนี้ ยังถือว่า วัชระสัตว์เป็นจิตบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ครอบครองจักรวาล และเป็นแกนของธรรมะทั้งปวงอีกด้วย บางครั้งทางฝ่ายวัชรยานอธิบายว่า วัชรสัตว์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมกาย แต่บางครั้งก็อธิบายแยกออกมาเป็นกายที่ 4 ของพระพุทธเจ้าเรียกว่า สหัสกาย วิวัฒนาการแห่งความคิดในเรื่องวัชระสัตว์นี้เมื่ออธิบายว่า วัชรสัตว์เป็นปฐมพุทธะ หรืออาทิพุทธะ พระองค์ทรงมีคุณลักษณะแห่งสมาธิ 5 ประการ เชื่อมโยงไปสู่ธยานิพุทธะ 5 พระองค์ ได้แก่ พระไวโรจนะ พระรัตนสัมภาวะ (รัตนเกตุ) พระอมิตาภะ พระอโมฆสิทธิ และพระอักโษภยะ ซึ่งแต่ละพระองค์ทรงเป็นใหญ่เหนือขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามลำดับ ชายาของพระวัชระสัตว์ คือ พระนางวัชรวาราหี หรือ พระนางปรัชญาปารมิตา ฝ่ายเนปาลนิยมเขียนรูปพระหัตถ์ประทับบนพระจันทร์เสี้ยวเหนือจินดามณี ซึ่งอยู่ตรงกลางดอกบัวยนยอดเขาพระสุเมรุ อันถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล พระวัชระสัตว์นั้นนิยมทำเป็นรูปลิงค์ อันหมายถึงองค์กำเนิด คือ พระอาทิพุทธะ ในธิเบต พระวัชรสัตว์มักประทับนั่งบนดอกบัวในท่าขัดสมาธิเพชร แต่บางครั้งห้อยพระบาทขวาอยู่บนดอกบัว ทรงมงกุฎลักษณะเดียวกับพระธยานิโพธิสัตว์ พระหัตถ์ขวาทรงวัชระอยู่ที่ระดับอก และพระหัตถ์ซ้าย ทรงระฆังระดับสะโพก ต่างกับพระธยานิพุทธะองค์อื่นตรงที่มักจะอยู่ในท่ายับ-ยุม โดยที่ศักดิของพระองค์จะถือถ้วยที่ทำจากกะโหลกศีรษะ พระวัชรสัตว์เป็นปางที่บูชาในพิธีเฉพาะสำหรับผู้ที่เข้าพิธีอภิเษกในวัชรยานเท่านั้น[40]

3.พระโพธิสัตว์วัชระปาณี (Vajrapani): ซึ่งหากแปลตามศัพท์ สามารถแปลได้ว่า “พระผู้ถือวัชระ” เป็นเชื่อพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง แทนอำนาจทั้งมวลของพระพุทธเจ้า ดังเด่นพระอวโลกิเตศวรเป็นสัญลักษณ์ของมหากรุณา และพระมัญชุศรีเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา ผู้ที่กราบไหว้พระวัชรปาณี เชื่อว่า พระองค์สามารถขจัดอุปัทวันตรายทั้งปวงได้รูปพระวัชรปาณีบางครั้งเป็นรูปคู่กับพระชายาในท่ายับ-ยุม เท้าเหยียบคนอยู่อันเป็นสัญลักษณ์ของการเอาชนะอวิชชา[41]

4.พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (Avakokitesvara): พระองค์มีสถานะเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีความสำคัญมากที่สุดพระองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นพระโพธิสัตว์คู่พระบารมีของพระอมิตาภพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระมหาเมตตา และพระมหากรุณาธิคุณคอยช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ยากโดยเฉพาะในการเดินทางหรือเวลาประสบอัคคีภัย เป็นต้น ปางหนึ่งของอวโลกิเตศวรซึ่งเป็นสตรี ได้แก่ เจ้าแม่กวนอิม เป็นพระโพธิสัตว์ที่พุทธศาสนิกชนในเอเชียตะวันออก คือ จีน

---

[40] **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว**, หน้า 331-332.
[41] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 331.

ญี่ปุ่น และเกาหลี เคารพยกย่องมาก ในทิเบตนิยมบูชาพระนางตารา ซึ่งเป็นพระชายาของพระอวโลกิเตศวร และถือองค์พระทะไลลามะที่ 14 เป็นอวตารปางหนึ่งของพระโพธิสัตว์องค์นี้ด้วย[42]

5. บทสรุป

ดังนั้น จากหลักฐานของวัตถุทางพระพุทธศาสนามหายานที่ปรากฏในปราสาทขอมเหล่านี้ เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ทางโบราณคดี ซึ่งเป็นข้อมูลที่สามารถระบุได้ว่า ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ได้เคยเป็นพื้นที่ ซึ่งมีพระพุทธศาสนามหายาน แบบวัชรยาน ได้เผยแผ่เข้ามาก่อนพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งพระพุทธศาสนามหายาน แบบวัชรยานนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อและฝั่งรากลึกในจิตใจของประชาชนในเขตพื้นที่อย่างมาก กระทั่งมีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอย่างมั่นคงต่อพระรัตนตรัย และได้สร้างศาสนวัตถุ และประติมากรรมทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชาและได้ประกาศพลังศรัทธาที่มีต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสิกชนในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ด้วยการสร้างปราสาทเพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และสร้างศาสนสถาน ประติกรรมรูปเคารพ ดังที่มีการพบภาพแกะสลักของพระไภษัชยคุรุ พระโพธิสัตว์อวโกลิเตศวร พระวัชรสัตว์ หรือลวดลายของปราสาทที่ปรากฏอยู่ที่หน้าบัน ทับหลัง กรอบประตู ฯลฯ ล้วนแต่แสดงถึงคติความเชื่อและอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีอิทธิพลในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งหลักฐานทางพุทธศิลปกรรมเหล่านี้ย่อมแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรขอมโบราณที่มีหลักฐานด้านโบราณคดีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรเจนละ ซึ่งมีอิทธิพลในพื้นที่ของอีสานใต้ โดยเฉพาะเมืองสุรินทร์มากกว่า 1,000ปี รวมทั้งการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมรูปเคารพอันเนื่องด้วยพุทธศิลป์นี้ก็เพื่อเกื้อกูลแก่คนทั่วไป อันเป็นการบำเพ็ญบารมีแบบพระโพธิสัตว์ ตามแบบคติความเชื่อของพระพุทธศาสนามหายาน ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ และใกล้เคียง ซึ่งยังทรงคุณค่า และมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อและการดำเนินชีวิตของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์,** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

เชษฐ์ ติงสัญชลี, **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,** พิมพ์ครั้งที่ 3, นนทบุรี: มิวเซียม เพรส.

ภภพพล จันทร์วัฒนกุล, **30 ปราสาทขอมในเมืองพระนคร,** นนทบุรี: เมืองโบราณ, 2560.

[42] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 43.

สันติ เล็กสุขุม, **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย,** กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2547.

สมเกียรติ โล่เพชรัตน์, **พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับปฏิมากรรมในพระพุทธศาสนา,** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2549.

สุพร ประเสริฐราชกิจ, **รวมประวัติและสัญลักษณ์ 76 จังหวัด**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1977) จำกัด, 2537.

บรรณ สวันตรัจฉ์, **พงษาวดารเมืองสุรินทร์,** พิมพ์ครั้งที่ 3, สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2553.

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน , 2542.

Damien Keown, **Dictionary of Buddhism**, London: Oxford University Press, 2005, p.31.

Peter Harvey, **An Introduction to Buddhism Teachings, History and Practices**, UK: Cambridge University Press, 2005.

https://th.wikipedia.org/wiki/พระไภษัชยคุรุ.

ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อโลกวิทยาศาสตร์
Buddhist Conceptual Base towards Science

พระครูวุฒิธรรมาภิราม,ดร.[1]
พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร.[2]

บทคัดย่อ

วิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้เป็นไปอย่างมีระบบ มีขั้นตอน และสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยสัจ ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยอริยสัจ ๔ จะไปสู่ความหลุดพ้น (นิพพาน) แต่วิทยาศาสตร์ที่ขาดกุศลธรรมก็จะนำความรู้ไปใช้เพื่อพอกพูนตัณหา มานะ และทิฏฐิ ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาความทุกข์และวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติ ซึ่งวิทยาศาสตร์จำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) โดยฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ การไม่ให้วิทยาศาสตร์ครอบงำพุทธ การใช้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาพัฒนาให้จิตบริสุทธิ์ และการชี้ทางให้กับวิทยาศาสตร์ ส่วนฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การไม่หลงใหลวิทยาศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีพอประมาณ ใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือพัฒนาจิต และการใช้วิทยาศาสตร์เพื่อเสริมปัญญาเชิงกุศลธรรม

คำสำคัญ : ฐานคิดพระพุทธศาสนา/โลกวิทยาศาสตร์

Abstract

Science is a process searching for knowledge systematically and verifiably which corresponds with the Four Noble Truths in Buddhism. The Four Noble Truths will lead to extrication (nirvana) but science without Kusala Dhamma will bring knowledge into lust, endurance, and misbelief which are a cause of humanity's hardship and crisis. Science is classified into two categories: pure science and applied science. Buddhist conceptual base towards pure science is not to prevent science from dominating Buddhism, to apply pure science to purify spirit and directing science. Buddhist conceptual base towards applied science is not to be allured by science, to apply technology adequately, to apply science as a tool for spirit development, and to apply science for enhancing wisdom for Kusala Dhamma.

Keywords: Buddhist conceptual base /scientific world

๑. บทนำ

[1] เจ้าคณะตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ในยุคข้อมูลข่าวสารและสังคมเทคโนโลยี ซึ่งเป็นผลพวงมาจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษย์ได้รับเข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งในการดำเนินชีวิตจนแทบขาดไม่ได้ ทำให้โลกวิทยาศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มากขึ้น และความเจริญทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ได้ก่อให้เกิดปัญหากับสังคมมนุษย์รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากมนุษย์ได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือสนองตัณหา มานะ และทิฏฐิของตนเอง โดยการประดิษฐ์คิดค้นอาวุธและเครื่องมือ รวมทั้งเทคโนโลยีอันเป็นนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นภัยคุกคามและทำลายล้างกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความหวาดผวาและรู้สึกไม่ปลอดภัยกับการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นระบบของศีลธรรมว่ามีอิทธิพลต่อสังคมน้อยลง ซึ่งมีผลกระทบต่อฐานคิดและความเชื่อทางศาสนาด้วย จึงมีคำถามตามมาว่า พระพุทธศาสนามีฐานคิดต่อวิทยาศาสตร์อย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทความนี้

๒. แนวคิดพื้นฐานและการจัดประเภททางวิทยาศาสตร์

ก่อนจะกล่าวถึงฐานคิดพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิทยาศาสตร์ ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของวิทยาศาสตร์และการจัดประเภทของวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เบื้องต้นดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์

คำว่า “วิทยาศาสตร์” เป็นศัพท์บัญญัติที่มีความหมายตามอักษรว่า “ระบบวิชาความรู้” ภาษาอังกฤษว่า “science” ซึ่งมาจากภาษาลาตินว่า “scientia” แปลว่า “ความรู้” แต่วิทยาศาสตร์ไม่ใช่ระบบความรู้ธรรมดาที่ทุกคนก็มีได้ วิทยาศาสตร์เป็นความรู้พิเศษที่เกิดจากการสังเกต และพิสูจน์ทดลองแล้วตั้งเป็นกฎหรือหลักการขึ้นมา[3] วิทยาศาสตร์ (science) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ที่มีขั้นตอนมีระเบียบแบบแผน[4] วิทยาศาสตร์ (science) เป็นระบบความรู้ จึงใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า “philosophy” (ปรัชญา) ที่หมายถึงความรักในความรู้ เพราะวิทยาศาสตร์และปรัชญามีจุดกำเนิดเดียวกัน โดยนักปรัชญากรีกสมัยโบราณเป็นผู้ให้กำเนิดวิทยาศาสตร์ในตะวันตก ซึ่งได้จัดวิทยาศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาและตั้งชื่อว่าปรัชญาธรรมชาติ (Natural Philosophy) วิทยาศาสตร์เติบโตในนามของปรัชญาธรรมชาติ ๒,๐๐๐ ปี จึงได้แยกออกมาเป็นวิทยาศาสตร์[5] เมื่อวิทยาศาสตร์แยกตัวออกมาจากปรัชญาแล้วจึงได้มีการพัฒนากระบวนการและเครื่องมือแสวงหาองค์ความรู้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าถึงความจริงในธรรมชาติ และนำความจริงที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่างๆ

---

[3] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

[4] Science-news, ความหมายของวิทยาศาสตร์, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://www.neutron.rmutphysics.com/science-news/index.php?option=com_content&task=view&id=1252&Itemid=4[๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

[5] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, หน้า ๒๕-๒๖.

ดังนั้น วิทยาศาสตร์จึงเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน ซึ่งสามารถพิสูจน์ความจริงนั้นได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ผ่านการพิสูจน์แล้วจะได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ เพราะองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความจริงสากล

๑.๒ ประเภทของวิทยาศาสตร์

ในช่วงแรกที่วิทยาศาสตร์แยกออกมาจากปรัชญาได้จำแนกออกเป็น ๒ สาขา คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) และวิทยาศาสตร์สังคม (Social Science) ดังนี้[6]

๑) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นส่วนที่อธิบายถึงความรู้ในเรื่องวัตถุที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ฟิสิกส์ (Physics) เป็นความรู้ในเรื่องพลังงานและสมบัติต่างๆ ภายนอกวัตถุ เคมี (Chemistry) เป็นความรู้ในเรื่องสมบัติภายในเนื้อของวัตถุ ศึกษาส่วนประกอบและโครงสร้าง ชีววิทยา (Biology) เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่รวบรวมความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิต และความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิต ดาราศาสตร์ (Astronomy) เป็นวิทยาศาสตร์ที่บรรยายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับเทหวัตถุบนท้องฟ้า

๒) วิทยาศาสตร์สังคม เป็นวิทยาศาสตร์ที่กล่าวถึงสิ่งมีชีวิตเกี่ยวข้องกับทางสังคมต่างๆ เช่น จิตวิทยา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ และมีการจำแนกตามธรรมชาติของวิชา แบ่งเป็น ๓ สาขา คือ (๑) วิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่างๆ ของทุกสิ่งในโลกและจักรวาลในด้านสิ่งไม่มีชีวิต (๒) วิทยาศาสตร์ชีวภาพ เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่างๆ ของทุกสิ่งในโลกและจักรวาลในด้านสิ่งมีชีวิต (๓) วิทยาศาสตร์สหสาขาวิชา เพราะในวิชาวิทยาศาสตร์จะมีสหสาขาวิชาอยู่หลายวิชารวมกัน

ในระยะต่อมาได้มีการจัดกลุ่มประเภทของวิทยาศาสตร์ออกเป็น ๒ ประเภท ประกอบด้วย ๑) วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) คือ ความรู้ขั้น พื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย กฎ และ ทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนความจริง ความคิดรวบยอด ที่มาจากการค้นคว้าหาความรู้ของนักวิทยาศาสตร์เนื่องจากความต้องการที่จะหาความรู้ต่างๆ ๒) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) คือ การนำความรู้ขั้นมูลฐานในวิทยาศาสตร์ไปคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อมนุษย์โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยตรง

วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์กับวิทยาศาสตร์ประยุกต์มีความสัมพันธ์กัน ในกรณีที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบหลักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความร้อนไว้ว่า สสารเกิดจากการรวมตัวของอะตอมหรือปรมาณูที่เคลื่อนที่ตลอดเวลา การเคลื่อนที่ของอะตอมนี้เองที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นความร้อน เมื่อนักวิทยาศาสตร์ค้นพบวิธีการสร้างความร้อน ๓ วิธี คือ การเผาไหม้ กระแสไฟฟ้า และการเสียดสี จึงสามารถสร้างแหล่งให้พลังงานความร้อนขึ้นมาด้วยวิธีการดังกล่าว ในกรณีค้นพบเรื่องความร้อนและวิธีการสร้างความร้อนจัดเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ส่วนการนำเอาความรู้หลักการนี้ไปใช้สร้างเครื่องผลิตพลังงานความร้อนจัดเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์[7] วิทยาศาสตร์จึงมี ๒ ประเภท คือ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

---

[6] สมปรารถนา วงศ์บุญหนัก, เอกสารประกอบการสอน SWU 142 กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://ilc2.swu.ac.th/Portals/127/Documents/swu142/กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์. [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

[7] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, หน้า ๒๒.

(pure science) ที่มุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) ที่มุ่งนำความรู้และการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้พัฒนาเทคโนโลยี ดังนั้น วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์จึงเป็นพื้นฐานความรู้ของวิทยาศาสตร์ประยุกต์

๓. ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์จะมีความสอดคล้องกัน ทั้งการมุ่งค้นหาความจริง และวิธีการแสวงหาความจริง แต่ก็มีความมุ่งหมายแตกต่างกัน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๓.๑ ความมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์

๑) วิทยาศาสตร์เน้นการทดลองและพิสูจน์ความจริงอย่างเป็นระบบ

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นไปอย่างมีระบบ “การที่มนุษย์รู้จักรวบรวมข้อมูล คิดค้น ตรวจสอบความจริง โดยคำตอบเป็นความรู้จากการสังเกตและทดลอง เรียกว่าวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้จากการค่อยๆ พิสูจน์ทีละอย่าง”[8] วิทยาศาสตร์จึงพิสูจน์สมมติฐานทีละอย่าง นักวิทยาศาสตร์บางคนจึงใช้ความพยายามทั้งชีวิตเพื่อศึกษาค้นคว้าและพิสูจน์ความจริงทางวิทยาศาสตร์ โดยมีการทดลองและพิสูจน์สิ่งใดมักจะทำซ้ำกันหลายครั้งเพื่อเป็นการยืนยันความจริงที่ค้นพบ โดยไม่ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยการใช้ตรรกะ การอนุมาน หรือคาดการณ์จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

๒) มุ่งสร้างเครื่องมือและปัจจัยต่างๆ เพื่อค้นหาและพิสูจน์ความจริง

การพิสูจน์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์โดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา และเมื่อได้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แล้วก็หาวิธีการใช้ประโยชน์ โดยการกำหนดผลไว้ล่วงหน้าแล้วจึงสร้างปัจจัยเอื้อต่างๆ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ เช่น เมื่อต้องการสัตว์ลักษณะใดก็นำสารพันธุกรรมจากพ่อและแม่ที่มีลักษณะตามต้องการมาผสมกัน ซึ่งเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ โดยสร้างเครื่องมือและปัจจัยต่างๆ ให้เอื้อต่อการพัฒนาการเพื่อให้ได้ลักษณะตามต้องการ “แต่มีผลนอกเหนือจากผลที่ได้รับติดตามมาด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่ผลเสียต่อไปในโลก”[9] วิทยาศาสตร์จึงมุ่งสร้างเครื่องมือและปัจจัยเอื้อต่อการพิสูจน์ความจริง ซึ่งบางครั้งความจริงที่ค้นพบมักมีคุณค่าในวงแคบๆ หรือเป็นการค้นพบความจริงทางธรรมชาติแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในด้านการทำลาย เช่น การค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพแล้วนำมาใช้ผลิตอาวุธปรมาณู เป็นต้น โดยกระบวนการและเครื่องมือที่ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อหาความจริงต้องใช้ทุนมหาศาลและใช้บุคลากรจำนวนมาก แต่กลับมีผลกระทบต่อสังคม

---

[8] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีน ปัญญาญาณ, ๒๕๕๗), หน้า ๓๓.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาล ๒๕๔๘), หน้า ๖๐.

และธรรมชาติด้านอื่นๆ วิทยาศาสตร์จึงมุ่งสร้างเครื่องมือเพื่อพิสูจน์ความจริง บางครั้งต้องใช้เวลาและเงินทุนในการสร้างเครื่องมือมากกว่าการมุ่งค้นหาความจริง

๓) เน้นค้นหาความจริงทางธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์

การที่นักวิทยาศาสตร์จะค้นคว้าเรื่องใด นอกจากความสงสัยและสนใจแล้ว ยังมีเจตนารมณ์ที่ว่ามนุษย์จะได้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งใดที่ไม่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ก็จะไม่ได้รับการสนับสนุน เนื่องจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์จะต้องใช้งบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนมาก โดยมนุษย์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์กระทำต่อธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการ ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์ เพราะทำให้ธรรมชาติผันแปรเปลี่ยนรูปใหม่ “มนุษย์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประดิษฐ์เทคโนโลยีขึ้นมา แล้วก็ใช้เทคโนโลยีเป็นช่องทางหรือเป็นเครื่องมือในการจัดการธรรมชาติ เพื่อหาความสะดวกสบายให้กับตนเอง”[10] การนำความรู้จากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดการดัดแปลงธรรมชาติ เช่น การตกแต่งพันธุกรรมพืชและสัตว์เพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรมและส่งเสริมบริโภคนิยม ซึ่งจะมีผลกระทบกับธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม

๔) การมุ่งเน้นที่จะควบคุมธรรมชาติ

การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์นอกจากเป็นการแสวงหาความรู้แล้ว ยังมุ่งค้นคว้าหาความรู้เพื่อสนองตัณหาของมนุษย์ด้วย “จุดหมายของวิทยาศาสตร์คือการนำเอาความรู้นั้นมาพิชิตธรรมชาติ แล้วก็หาความสุขและความพรั่งพร้อมบำรุงบำเรอมนุษย์”[11] เมื่อรู้ความจริงทางธรรมชาติแล้วก็จะใช้ความรู้เพื่อควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง เช่น การควบคุมอุณหภูมิ การผสมสายพันธ์ของพืชและสัตว์ การตัดแต่งพันธุกรรม การโคลนนิ่ง รวมทั้งพันธุวิศวกรรม เป็นต้น ซึ่งทำให้วิทยาศาสตร์มีแนวคิดในการควบคุมและกำหนดธรรมชาติเพื่อสนองตัณหาโดยขาดจิตสำนึกทางศีลธรรม

๒) ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิทยาศาสตร์

๑) นำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเพื่อขยายอินทรีย์

ธรรมชาติของอินทรีย์มนุษย์มีวิสัยอย่างจำกัด จึงได้สร้างกล้องโทรทรรศน์เพื่อส่องดูดวงดาว สร้างกล้องจุลทรรศน์เพื่อเป็นอุปกรณ์สำหรับมองดูวัตถุที่มีขนาดเล็กเกินกว่าจะมองเห็นด้วยตาเปล่า เช่น นิวเคลียส เซลล์ เป็นต้น โดยการเห็นธรรมชาติของนิวเคลียสและเซลล์เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ พระพุทธศาสนานำวิทยาศาสตร์มาขยายอินทรีย์เพื่อพิสูจน์หลักธรรมทางธรรมชาติ ใช้วิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์ธรรม เพื่อจะได้เข้าถึงธรรมะได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะพิสูจน์อนิจจังในระดับที่สายตาไม่สามารถมองเห็นได้ก็ใช้กล้องจุลทรรศน์เข้ามาช่วย

๒) เน้นสอนกรรมนิยาม จิตนิยาม และธรรมนิยาม

พระพุทธเจ้าค้นพบนิยามทั้ง ๕ ซึ่งเป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ประกอบด้วย อุตุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศ สิ่งแวดล้อม

---

[10] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๓.

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๑๐.

พืชนิยาม คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ จิตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตและเจตสิก กรรมนิยาม คือ กฎแห่งกรรม คือกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ และธรรมนิยาม ได้แก่ กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นต้น “พระองค์ทรงเน้นสอนนิยามที่เกี่ยวกับจิตนิยามและกรรมนิยาม ส่วนเรื่องอุตุนิยามและธรรมนิยามสอนเพียงเล็กน้อย แต่นักวิทยาศาสตร์เน้นศึกษานิยามในส่วนที่เกี่ยวกับอุตุและพืชนิยาม ไม่สนใจในกรรมนิยาม แต่สนใจจิตนิยามเพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นข้อแตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”[12] แม้ว่าพระพุทธเจ้าค้นพบอุตุนิยามกับพืชนิยามก็ตาม แต่ทรงเห็นว่าการมุ่งศึกษากฎธรรมชาติทั้ง ๒ ทำให้เข้าใจธรรมชาติได้ แต่ยังไม่ใช่ทางตรงที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้น หรืออาจใช้เวลานานเกินไป ทั้งยังยากที่จะหาเครื่องมือในการตรวจสอบและไม่ใช่ทางแห่งความพ้นทุกข์ได้

๓) พระพุทธศาสนาเน้นสำนึกทางศีลธรรม

พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ควรตระหนักถึงความดีควบคู่กับการพัฒนาและการสร้างสรรค์ เพื่อให้มีสำนึกทางศีลธรรมและการกระทำในกรอบของศีลธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกัน และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำของโลกอย่างอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า “พระพุทธศาสนามีสภาวะที่เรียกว่า cosmic religious feeling คือความรู้สึกหรือสำนึกทางศาสนาอันยึดโยงสรรพสิ่งทั่วสากลนี้อย่างเข้มข้นหรือแรงกล้ามาก”[13] เพราะว่าพระพุทธศาสนามีฐานคิดที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาทั้งต่อมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย โดยเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติร่วมกับสิ่งอื่นๆ และมนุษย์ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ จึงมีแนวคิดแบบเกื้อกูลและเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นฐานคิดที่สะท้อนจิตสำนึกทางศีลธรรมของพระพุทธศาสนา

๔) เน้นการนำความรู้ไปพัฒนาและแก้ปัญหาความทุกข์

พระพุทธศาสนามีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้ จึงมีหลักธรรมทั้งในระดับการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิต และหลักปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ “จุดหมายของพระพุทธศาสนาคือการนำความรู้ ความจริง หรือความรู้ในกฎธรรมชาติมาแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ให้ถึงความไร้ทุกข์”[14] โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อการเยียวยาและแก้ปัญหาความทุกข์ รวมทั้งพัฒนาชีวิตและพัฒนาสังคมด้วย โดยเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อรู้ทุกข์ เข้าใจทุกข์ และพัฒนาชีวิตเพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ “การศึกษาที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาต้องเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น คือ นำปริยัติสู่การปฏิบัติ และนำปฏิบัติสู่ปฏิเวธ”[15] โดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ในระดับอินทรีย์ เช่น ผลิตอาหารที่มีคุณภาพ เครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ และความรู้วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ เป็นต้น

---

[12] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, หน้า ๑๘.

[13] Albert Einstein, **Ideas and Opinions**, (New York : Bonanza Books, 1954), p.40. อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๔๙.

[14] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),**พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**,หน้า ๑๑๐.

[15] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, หน้า ๒๓.

๕) พุทธศาสนามองวิทยาศาสตร์เชิงธรรมชาติ

พุทธศาสนามองว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ล้วนอยู่ในโลกของความเปลี่ยนแปลง และอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ คือ “ความจริงของธรรมดาที่ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง มีความผันผวนปรวนแปรไป ไม่คงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย”[16] มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ “มนุษย์กับธรรมชาติแยกจากกันไม่ได้ มนุษย์เกิดในธรรมชาติจำเป็นต้องอยู่อาศัยในธรรมชาติ”[17] และการมองมนุษย์ทุกเชื้อชาติและสรรพสัตว์ว่าล้วนเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติ “มนุษย์และสัตว์มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นสภาวะทางธรรมชาติ ชีวิตดำเนินไปสู่ความแก่และความตายทุกเวลาไม่มีหยุด”[18] โดยเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย (สันตติ) ฐานคิดพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์กับธรรมชาติมีลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การเข้าใจสภาวธรรมทางธรรมชาติก็เป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

๔. ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์จำแนกออกเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์กับวิทยาศาสตร์ประยุกต์ การกำหนดฐานคิดของพระพุทธศาสนาจึงจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ฐานคิดต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์

วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เป็นการค้นพบสิ่งที่มีอยู่และเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่เข้าไปแทรกแซง ค้นพบอะไรก็นำเสนอความรู้ตามนั้น ยังไม่มีการดัดแปลงความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ประโยชน์ จำแนกออกเป็น ๓ ฐานคิด ดังต่อไปนี้

๑) ไม่ให้วิทยาศาสตร์ครอบงำพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาควรศึกษาวิทยาศาสตร์ในแง่ของเครื่องมือพิสูจน์ความจริงและเป็นสิ่งช่วยตรวจสอบและยืนยันคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่วิทยาศาสตร์ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา "ชาวพุทธไม่ควรหลงเชื่อมั่นวิทยาศาสตร์เกินไปจนกลายเป็นวิทยาศาสตร์นิยม ทั้งไม่ควรที่จะพยายามแปรสภาพพระพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะพระพุทธศาสนามีระบบคำสอนที่เป็นนามธรรม เช่น กรรม การเวียนว่ายตายเกิด นิพพาน อันเป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตของวิทยาศาสตร์”[19] เพราะคำ

---

[16] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **หลักสูตรอารยชน**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

[17] สิทธิ์ บุตรอินทร์, **ปรัชญาเปรียบเทียบ มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔๗.

[18] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **พระพุทธศาสนากับปัญหาทางอภิปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

[19] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**, หน้า ๓๕.

สอนบางอย่างในพระพุทธศาสนา การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ยังเข้าไม่ถึง จึงใช้วิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์และยืนยันคำสอนบางอย่างของพระพุทธศาสนา แต่ไม่ควรนำพระพุทธศาสนาไปเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อาจไม่ได้ยึดโยงกับศีลธรรม และความมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์ก็ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์

๒) ใช้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์พัฒนาให้จิตบริสุทธิ์

พระพุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง สรรพสิ่งมีสภาวะลักษณะเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ตามธรรมชาติปรุงแต่งอยู่เสมอ ไม่มีความยั่งยืน และเคลื่อนไปสู่การแปรสภาพเป็นสิ่งอื่นต่อไป พระพุทธศาสนามองปัจจัยปรุงแต่เป็นสภาวธรรม ไม่มีความสำคัญมั่นหมายและยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน การรู้แจ้งสภาวธรรมทำให้จิตไม่ยึดมั่นถือมั่นและหลุดพ้นจากความปรุงแต่ง ซึ่งเป็นการเห็นธรรมธาตุและสภาวธรรมบริสุทธิ์ตามสภาพที่เป็นอยู่ เมื่อปัญญาเห็นตามสภาพแล้วจิตไม่ถูกปรุงแต่งก็จะทำให้จิตบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นกระบวนการแบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ที่มีวิถีทางไปสู่จิตบริสุทธิ์

๓) การชี้ทางให้วิทยาศาสตร์ออกจากความหลง

แม้ว่ามนุษย์จะค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพ ทฤษฎีควอนตัม หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์อีกมากมายแค่ไหนก็ตาม “วิทยาศาสตร์จะไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงความจริงขั้นสุดท้ายได้”[20] แม้ว่านักวิทยาศาสตร์จะค้นพบความรู้แบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ แต่ยังมีความหลงในสิ่งที่ตนเองรู้ จึงตกอยู่ในสภาพที่ถูกความรู้ครอบงำ “วิทยาศาสตร์ไม่สามารถไขความลับขั้นสุดท้ายของธรรมชาติได้ เพราะตัวเราเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งแห่งความลี้ลับที่เรากำลังพยายามจะไข”[21] ยิ่งมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยิ่งลุ่มหลงในความรู้และทฤษฎีที่ค้นพบ จึงมีนักวิทยาศาสตร์จำนวนมากที่มีความทุกข์มากกว่าชาวบ้านทั่วไป ไอน์สไตน์กล่าวว่า “ผู้ทำงานทางวิทยาศาสตร์อย่างจริงจัง เป็นคนจำพวกเดียวเท่านั้นที่มีศาสนาอย่างลึกซึ้ง”[22] เนื่องจากมีโอกาสได้ค้นคว้าและพิสูจน์ธรรมะทางศาสนาผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความรู้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ทำให้เข้าใจสภาพธรรมตามที่เป็นจริง ตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของธรรมชาติโดยมองผ่านความเป็นตัวตน สามารถแยกแยะเหตุปัจจัยของสิ่งที่รวมกลุ่มกัน เข้าใจเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนและการแยกแตกตัวออกจากกัน ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ การนำวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาเป็นสภาวธรรม และทำความเข้าใจในฐานะสภาวธรรม ไม่ให้สิ่งที่รู้เห็นปรุงแต่งจิตให้เกิดความหลงผิดยึดมั่นถือมั่น ทั้งไม่นำความรู้ทางสภาวธรรมไปสนองตัณหา มานะ และทิฏฐิของมนุษย์

---

[20] Sir James, **The Mysterious Universe**, (Cambridge University Press, 1931), p. 111. อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๓๑.

[21] Max Planck, **“The Mystery of Our Being”**, in Quantum Question, ed. Ken Wilber (Boston : New Science Library, 1984), p. 153. อ้างในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๓๑.

[22] Albert Einstein, **Ideas and Opinions**, (New York : Bonanza Books, 1954), p.40. อ้างในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๔๘.

๔.๒ ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์

๑) ไม่หลงใหลความรู้ทางวิทยาศาสตร์

ปัจจุบันความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ประดิษฐ์คิดค้นและสร้างเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มนุษย์ใช้เทคโนโลยีจนเคยชิน กลายมาเป็นความยึดมั่นถือมั่นในเทคโนโลยี ทำให้เทคโนโลยีซึ่งเป็นโลกแห่งวัตถุมีอิทธิพลต่อจิตใจ “วิทยาศาสตร์มีผลต่อจิตใจของมนุษย์”[23] ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์คือการใช้โยนิโสมนสิการและสัมมาทิฏฐิเพื่อทำให้มีญาณสังวร คือ การสำรวมในความรู้ เพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของความรู้ โดยใช้นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือส่งเสริมการดำเนินชีวิต

๒) การใช้เทคโนโลยีพอประมาณ

พระพุทธศาสนามีท่าทีต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ด้วยการใช้ประโยชน์อย่างพอประมาณ โดยคำนึงถึงคุณค่าแท้ของการใช้ผลิตผลทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีมากจนเกินไป เพราะจะทำให้ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองลดลง “การใช้เทคโนโลยีรู้จักพอประมาณ การใช้เทคโนโลยีเพื่อทำประโยชน์ การใช้เทคโนโลยีเสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์”[24] การใช้เทคโนโลยีในฐานะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกบางส่วนเพื่อเสริมประสิทธิภาพการใช้อินทรีย์ของมนุษย์ พระพุทธศาสนามีฐานคิดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีตามหลักมัตตัญญุตา คือ เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในปัจจัยการดำรงชีพ พิจารณาถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม โดยใช้ปัจจัยสันนิสิตศีลเป็นตัวควบคุม คือ พิจารณาใช้สอยปัจจัยสี่ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น โดยไม่บริโภคหรือใช้สอยตามอำนาจของตัณหา

๓) ใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต

วิทยาศาสตร์ประยุกต์สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางด้านร่างกายเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ส่งเสริมและสร้างปัจจัยเอื้อต่อสังคม การใช้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยการผลิตอุปกรณ์ที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น เบาะนั่ง อุปกรณ์ในการเพ่งกสิณ เครื่องเสียงในการอบรมธรรมะ ซีดีธรรมะ คอมพิวเตอร์ที่ใช้เป็นสื่อการสอน เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญา “ใช้เทคโนโลยีเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และให้ตัวเทคโนโลยีเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญาด้วย ใช้เทคโนโลยีที่เสริมปัญญาและพัฒนามนุษย์”[25] ซึ่งเป็นฐานคิดในการใช้วิทยาศาสตร์เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและพัฒนาชีวิต การรู้จักเลือกสรรในการเสพเทคโนโลยี การพิจารณาคุณค่าแท้แล้วจึงใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน โดยไม่ยึดติดผูกพันและหลงใหลในเทคโนโลยี

๕. สรุป

---

[23] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๑.

[24] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

[25] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า ๑๘๐.

วิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ มีขั้นตอน และสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยสัจ ๔ ในพระพุทธศาสนา แต่ปลายทางของอริยสัจ ๔ นำไปสู่ความหลุดพ้น (นิพพาน) แต่วิทยาศาสตร์ที่ขาดกุศลธรรมก็จะนำความรู้ไปใช้เพื่อพอกพูนปปัญจธรรมของมนุษย์ คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาความทุกข์และวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติ โดยส่วนใหญ่นิยมจำแนกวิทยาศาสตร์ออกเป็น ๒ ประเภท คือ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science)

ฐานคิดของพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยฐานคิดที่เหมือนกัน คือ การเริ่มต้นจากความสงสัยใฝ่รู้ จากนั้นจึงมีการตั้งสมมติฐานขึ้นมาแล้วจึงแสวงหากระบวนการศึกษาทดลองและพิสูจน์สมมติฐาน โดยมีการพิสูจน์ความรู้ซ้ำหลายครั้งจึงสรุปเป็นความรู้และตั้งทฤษฎีขึ้นมา ดังนั้น สิ่งที่เหมือนกันก็คือกระบวนการแสวงหาความรู้

ส่วนฐานคิดที่แตกต่างกัน คือ ฐานคิดของวิทยาศาสตร์มุ่งค้นหาความจริงทางธรรมชาติเพื่อแสวงหาวิธีการแทรกแซงและควบคุมธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการแสวงหาความจริงมากกว่าสำนึกทางศีลธรรม ทำให้มีกระบวนการค้นคว้าและพิสูจน์ความจริงโดยใช้สัตว์และมนุษย์เป็นเครื่องมือ ซึ่งเป็นการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือละเมิดศีลธรรมเพื่อตอบสนองตัณหา จึงเป็นฐานคิดในแบบอัตวิสัย เพราะมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ค้นพบ ทำให้ปลายทางของวิทยาศาสตร์เป็นการส่งเสริมอัตตา จึงนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ส่งเสริมอัตตาในรูปของตัณหา มานะ และทิฏฐิ อันเป็นต้นเหตุของปัญหาโลก ส่วนพระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ตัวเองเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ นำตัวเองเข้าไปทดลองปฏิบัติและพิสูจน์ให้ประจักษ์แจ้งด้วยประสบการณ์ตรง

ส่วนฐานคิดของพระพุทธศาสนาจำแนกออกเป็น ๒ ฐานคิด ดังนี้ ๑) ฐานคิดหลักต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ ฐานคิดแบบภววิสัย ซึ่งเห็นว่าความจริงแท้เป็นอิสระจากเจตจำนงของมนุษย์ เพราะเป็นความจริงตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถกำหนดบังคับหรือฝืนได้ เช่น ขันธ์ ๕ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ เป็นต้น โดยเห็นว่าสรรพสิ่งเป็นไปตามสภาวลักษณะตามไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้ถาวร ความเปลี่ยนแปลง และความว่างเปล่าจากตัวตน ซึ่งเป็นฐานคิดแบบอนัตตวิสัย โดยเห็นว่าความจริงเป็นเพียงสภาวธรรมที่ถูกค้นพบ ซึ่งเป็นความจริงบริสุทธิ์ โดยไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ค้นพบ ปลายทางของฐานคิดพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อสลายอัตตา หลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลสตัณหาและอุปาทาน เรียกว่า “นิพพาน” และ ๒) ฐานคิดรองต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การนำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือขยายอินทรีย์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้สำนึกทางศีลธรรม เช่น นำจริต ๖ ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิตมาใช้ในกระบวนการพัฒนาจิตใจ หรือนำศีล ๕ ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ทางสังคมมาใช้เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยการนำความรู้ไปประดิษฐ์สร้างเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานคิดแบบอัตถวิสัย คือ ประโยชน์ ๓ ระดับ ได้แก่ การนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์ระดับสูงคือนิพพาน ดังนั้น แม้ว่าจะเป็นฐานคิดหลักหรือฐานคิดรองก็เป็นไปเพื่อบรรลุนิพพาน เพียงแต่ฐานคิดหลักจะมุ่งสู่นิพพานวิถีตรงและฐานคิดรองจะมีวิถีอ้อม

ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คือ ค้นพบธรรมธาตุอันเป็นความจริงตามธรรมชาติ ค้นพบสภาวธรรมอันเป็นความจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ เข้าใจและเข้าถึงความ

กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา (สมถและวิปัสสนากรรมฐาน) การไม่ให้วิทยาศาสตร์ครอบงำพุทธศาสนา การใช้วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์พัฒนาให้จิตบริสุทธิ์ และการชี้ทางให้กับวิทยาศาสตร์เพื่อออกจากโมหะ (ความหลงผิด) ๒) ฐานคิดพระพุทธศาสนาต่อวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือ การไม่หลงใหลความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีพอประมาณ และการใช้วิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต โดยยึดโยงอยู่กับจิตสำนึกทางศีลธรรมและความเกื้อกูลต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาล, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **หลักสูตรอารยชน.** กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **พระพุทธศาสนากับปัญหาทางอภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. **ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔.

ภาษาอังกฤษ

Albert Einstein. **Ideas and Opinions**. New York : Bonanza Books, 1954.

Max Planck. “**The Mystery of Our Being**”, in Quantum Question, ed. Ken Wilber Boston : New Science Library, 1984.

Sir James. **The Mysterious Universe**. Cambridge University Press, 1931.

สื่ออิเล็คทรอนิกส์

rmutphysics.com/science-news/index.php?option=com_content&task=view&id=1252&Itemid=4 [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

Science-news, ความหมายของวิทยาศาสตร์, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://www.neutron.rmutphysics.com/science-news/index.php?option=com_content&task=view&id=1252&Itemid=4 [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

สมปรารถนา วงศ์บุญหนัก. เอกสารประกอบการสอน SWU 142 กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://ilc2.swu.ac.th/Portals/127/Documents/swu142/กระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์. [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑].

พุทธจิตวิทยากับสตรีม่าย
Buddhist Psychology and Widowed women

ชัญญ์ชญา ธรรมเวทย์[1]

บทคัดย่อ

พุทธจิตวิทยาเป็นการบูรณาการศาสตร์ทางตะวันตก คือ จิตวิทยา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตและกระบวนการทางจิตใจของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์รับรู้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต การเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ที่ประกอบด้วยกาย และจิต เมื่อเข้าใจถึงการทำงานของจิตแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการทำความเข้าใจในเรื่องความจริงของชีวิต ได้แก่ อริยสัจ ๔ ที่อธิบายถึง การทำความเข้าใจกับทุกข์ วิเคราะห์ปัญหาที่ทำให้เกิดทุกข์ ปราศจากทุกข์ และลงมือแก้ปัญหาตามวิธีการนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับของนักจิตวิทยาร่วมสมัย ได้แก่ ทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญาที่อธิบายถึงกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่มีความสุขและมีความหมาย ซึ่งในขณะเดียวกันก็สามารถรับมือกับความทุกข์ทรมานที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ความทุกข์ประการหนึ่งที่ควรได้รับการบำบัดทางจิตใจ คือ ความทุกข์ที่เกิดจากความเป็นม่ายของสตรี อาจจะเกิดจากการหย่าร้าง หรือคู่ครองเสียชีวิต ซึ่งสตรีม่ายได้รับผลกระทบทั้งทางด้านการดำเนินชีวิต และสภาพทางจิตใจ ขบวนการพัฒนาจิตใจของสตรีม่ายสามารถกระทำได้โดยการปฏิบัติตามหลักพุทธวิทยาในขอบเขตของการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ และกระบวนการตามทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา ซึ่งทั้งสองศาสตร์มีเป้าหมายร่วมกัน คือ กระบวนการดำเนินชีวิตให้ดำรงอยู่ในความทุกข์นั้น ๆ ได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, สตรีม่าย

ABSTRACT

Buddhist psychology is that the integration of western science, psychology and Buddhist principles, to clarify the mental phenomena and mental processes of human beings so that humans perceive the understanding of real life, understanding the nature of man that consists of the body and additionally the mind. Moreover, human will be able to develop the mind, to create wisdom and a better quality of life. The mandatory principles in Buddhism that describe the perceiving of the reality of life is Four Noble Truths that specify the way to understand the suffering, analyse issues that

[1] นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยาภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

cause suffering, painless and to unravel the matter by itself. This is consistent with important theories of psychology and also accepted from contemporary psychologists that's Acceptance and Commitment Therapy (ACT) that describes the happiness and significant life method whereas we have a tendency to additionally ready to deal with suffering that can't be avoided. The suffering that ought to be treated psychologically is that the suffering caused by the widowhood of woman which can be caused by divorce or the spouse dies. Additionally, all the widowed women were affected each in their lives and psychological state. The widow's mental development method is also achieved by following the principles of Buddhism within the realm of the Four Noble Truths and Acceptance and Commitment Therapy (ACT) that each of them share a common achievement to live with happiness in those suffering.

KEYWORDS: Buddhist Psychology, Widowed women

๑. บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าในระบอบประชาธิปไตย จากยุคเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมไปสู่ยุคเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม รวมถึงการเกิดค่านิยมใหม่ ๆ เช่น ความเสมอภาคระหว่างบุคคล ความเป็นอิสรเสรี ความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล เพศหญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงไทยตื่นตัวเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชาย มีอิสระและเสรีภาพมากกว่ากว่ายุคก่อนในด้านการดำเนินชีวิต ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อโครงสร้าง และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งพบว่าการสิ้นสุดการสมรส หรือการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นทั้งในสังคมเมือง และสังคมชนบท ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า สถิติหย่าร้างมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้จากการสถิติที่มีผู้มาจดทะเบียนการหย่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ไม่นับรวมถึงข้อมูลการหย่าร้างที่ไม่มีการจดทะเบียนตามกฎหมายและในสังคมชนบท การสิ้นสุดการสมรสที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมนั้นขึ้นอยู่กับบริบททางการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งตัวบุคคลเป็นตัวกำหนด สตรีม่าย ผู้ได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างนั้นต้องเผชิญกับปัญหาในการดำเนินชีวิต และสภาพจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรได้รับการศึกษา เพราะการหย่าร้างเป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต ซึ่งหมายถึง ความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สตรีม่ายควรได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยปฏิบัติตามหลักพุทธจิตวิทยา ซึ่งรวมแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ ๔ และทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวกับทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา เพื่อให้จิตใจมีกำลังในการดำเนินชีวิตต่อไป รู้สึกถึงความทุกข์ได้น้อยลง และสามารถดำรงอยู่ได้ในความทุกข์อย่างมีความสุขได้

๒. ความหมาย แนวคิด และประโยชน์ของพุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยา มาจากคำว่า พุทธ+จิต+วิทยา แปลว่า การรู้ตามความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ การรู้ในแก่นของพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งกล่าวถึงการใช้สติปัญญาในการรู้จักทุกข์ การรู้จักสาเหตุแห่งทุกข์ การรู้จักดับทุกข์ และการรู้จักวิธีแห่งการดับทุกข์ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) ไว้ดังนี้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความหมาย พุทธจิตวิทยา คือ ความเข้าใจเบื้องต้นในหลักความเป็นจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ ได้แก่ ชีวิตและความเป็นไปของชีวิต การพัฒนามนุษย์ด้วยไตรสิกขา การดำเนินชีวิตที่เป็นสุขสงบเย็น การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธธรรม เน้นการเรียนรู้ปริยัติและปฏิบัติควบคู่กันเพื่อให้บรรลุสู่ปฏิเวธ การนำศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับด้านจิตใจ และกระบวนการทางจิตคือจิตวิทยามาอธิบายการเกิดทุกข์และการพ้นทุกข์ อันเป็นสาระสำคัญของพุทธศาสนา (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์, ๒๕๔๘) การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจิตซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัญหา คือ ทุกข์ เพื่อให้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของชีวิต เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต รู้วิธีการและรู้วิธีปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหา ไม่ถูกบีบคั้นโดยปัญหา ไม่ทำให้เกิดความหดหู่ ท้อแท้ แต่กระตุ้นให้สู้และเผชิญกับปัญหาคือทุกข์ อย่างองอาจและทรนง (ภานุวังโส และมิน ซอง ชิน, ๒๕๔๙) ดังนั้น พุทธจิตวิทยา จึงหมายถึง การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางจิตร่วมกับการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ ที่สัมพันธ์กับความจริงของชีวิต โดยการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุกข์ รู้ถึงสาเหตุของการเกิดทุกข์ เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคือการพ้นทุกข์ และรู้วิธีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ถึงเป้าหมายของชีวิต

เมื่อทราบถึงความหมายของพุทธจิตวิทยาแล้ว ประเด็นถัดมา คือ แนวคิดทางพุทธจิตวิทยา ในทางพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมที่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับจิตวิทยาแทบทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธองค์ทรงสอนหลักธรรมเพื่อรักษาโรคทางจิต เพื่อให้เหล่าสาวกสามารถฝึกฝนจิตให้บรรลุถึงธรรมได้ ดังในพระพุทธพจน์ที่ว่า “โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตผลักใสไป จิตเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ” (สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๖๒/๗๓) ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยโคที่ลากเกวียน” (ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓) จิตเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ มีลักษณะที่มีอำนาจในการควบคุมชีวิตของมนุษย์ได้ ซึ่งได้แก่ การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยเจตนาเป็น กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม จิตและพฤติกรรมนั้นจะส่งผลไปถึงภพภูมิข้างหน้า เป็นการการเวียนวายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนในทางจิตวิทยาตะวันตก การศึกษาเรื่องจิตและพฤติกรรมนั้นมุ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของจิตที่แสดงออกมาเป็นบุคลิกภาพ อุปนิสัย เป็นต้น การศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพ และอุปนิสัยว่ามีปัจจัยใดที่สามารถควบคุมหรือแก้ไข ปรับปรุงพฤติกรรม หรือบุคลิกภาพที่อาจไม่พึงประสงค์นั้น (นฤมล มารคแมน) ดังนั้น พระพุทธศาสนาและจิตวิทยาตะวันตกจึงมีเป้าหมายร่วมกันอย่างหนึ่ง คือ ความเข้าใจในเรื่องของทุกข์และวิธีการปฏิบัติเพื่อลดความทุกข์ได้อย่างแท้จริง

เมื่อทราบถึงประเด็นสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ คุณประโยชน์ของพุทธจิตวิทยา การศึกษาเรื่องจิตและกระบวนการทำงานของจิตในแง่ของการฝึกฝนจิตสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคมได้หลายประการ เช่น การเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ที่ประกอบด้วยกาย และจิต การเข้าใจกระบวนการทำงานของจิต ธรรมชาติของจิต และเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวภาวะแฝงของจิต การตามรู้ตามดูจิตที่เกิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความเศร้าหมองที่เกิดจากทุกข์ ความกลัวจากสิ่งที่จิตปรุงแต่ง เป็นต้น เมื่อเข้าใจถึงการทำงานของจิตแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาจิตของตนให้มีคุณภาพ มีสติสัมปชัญญะ เกิดปัญญา ต่อมาก็จะเริ่มมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นเกี่ยวกับเรื่องจริต ๖ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน เช่น อุปนิสัย

พฤติกรรม บุคลิกภาพ เป็นต้น ซึ่งความเข้าใจตนเองและผู้อื่นนี้ ส่งผลให้เกิดความเมตตา กรุณา มีความเห็นอกเห็นใจ และอภัยให้แก่ผู้อื่นได้มากขึ้น ยังประโยชน์ให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓. ความหมายและลักษณะของอริยสัจ ๔

วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพได้นั้น มนุษย์ควรมีปัญญา เพราะเมื่อใดที่มนุษย์เกิดปัญญาย่อม แสดงให้เห็นว่ามนุษย์นั้นเกิดความเข้าใจถึงความจริงแท้ของชีวิต คือ ความเข้าใจในอริยสัจ ๔ **อริยสัจ ๔** หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นพระอริยะ (Ariyaswacca: The Four Noble Truths) อริยสัจ ประกอบด้วย คำว่า อริยะ+สัจจะ คำว่า “อริย, อริยะ” ซึ่งเป็นคำนามในพระพุทธศาสนา เป็นคำสำหรับเรียกบุคคลผู้บรรลุธรรมวิเศษ มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น พระอริยะ หรือพระอริยบุคคลยังเป็นคำวิเศษณ์หมายถึง เป็นของพระอริยะ เป็นชาติอริยะ เจริญ เด่น ประเสริฐ คำว่า “สัจ, สัจจะ” เป็นคำนามหมายถึง ความจริง ความจริงใจ **“อริยสัจ”** จึงหมายถึง ความจริงของพระอริยะ ความจริงอันประเสริฐ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒) ธรรมสำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ **อริยสัจ ๔** (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๘) มีองค์ประกอบดังนี้

(๑) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

(๒) ทุกขสมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุที่ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา สมุทัย แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม “สัง” แปลว่า พร้อม “อุ” แปลว่า ขึ้น “ทย” แปลว่า ไป “สังอุทยะ” จึงแปลว่า ขึ้นไปพร้อม หรือเกิดขึ้น ได้แก่ การปรุงแต่งให้เกิดขึ้นซึ่งความทุกข์ สมุทัยถือเป็นชื่อของกิเลส กิเลสทุกตัว ทุกชนิดล้วนแต่เป็น “สมุทัย” คือ เป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์

(๓) ทุกขนิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือ นิพพาน

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า “ทางสายกลาง” มรรคมีองค์แปดนี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ทั้งในการแสดงอริยสัจ และในการปฏิบัติธรรมตามหลักอริยสัจเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น จะต้องใช้อริยสัจแต่ละข้อสัมพันธ์ตรงกันกับกิจกรรมแต่ละอย่าง จึงจะเป็นการแสดงและเป็นการปฏิบัติโดยชอบดังนี้

(๑) ทุกข์ เป็นขั้นแถลงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจ และรู้ขอบเขต หน้าที่ต่อทุกข์ คือ ปริญญา ได้แก่ การกำหนดรู้ เป็นกิจในทุกข์ ตามหลักว่า *ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยํ* ทุกข์ควรกำหนดรู้ คือควรศึกษาให้รู้จัก ให้เข้าใจชัดตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่ การทำความเข้าใจ และกำหนดขอบเขตของปัญหา

(๒) สมุทัย เป็นขั้นวิเคราะห์ และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขขจัดให้หมดสิ้นไป หน้าที่ต่อสมุทัย คือ ปหานะ ได้แก่ การละ เป็นกิจในสมุทัย ตามหลักว่า *ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพ* สมุทัยควรละ คือ กำจัด ทำให้หมดสิ้นไป ได้แก่ การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา

(๓) นิโรธ เป็นขั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหา อันเป็นจุดหมายที่ต้องการให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ หน้าที่ต่อนิโรธ คือ สัจฉิกิริยา ได้แก่ การทำให้แจ้ง เป็นกิจในนิโรธ ตามหลักว่า *ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพ* นิโรธควรทำให้แจ้ง คือ เข้าถึง หรือบรรลุ ได้แก่ การเข้าถึงภาวะที่ปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ

(๔) มรรค เป็นขั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา หน้าที่ต่อมรรค คือ ภาวนา ได้แก่ การเจริญ เป็นกิจในมรรค ตามหลักว่า *ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพ* มรรคควรเจริญ คือ ควรฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย ได้แก่ การลงมือแก้ปัญหา

สรุปความได้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นความจริงอันประเสริฐที่ทำให้คนเป็นอริยะ เป็นผู้มีความเจริญ ทำให้มีปัญญาห่างไกลจากกิเลส ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ก็จะเข้าใจถึงความเป็นจริงของความสุข เหตุที่ทำให้เกิดความสุข ความสุข และวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสุข เมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามอริยสัจ ๔ แล้วก็สามารถลดความรู้สึกทุกข์ บังเกิดความสุขมากขึ้นได้ทั้งทางกาย และทางใจ เมื่อมนุษย์มีความสุขทางใจมากขึ้น ย่อมก่อให้เกิดคุณประโยชน์นั้นคือ ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามไปด้วย หลักอริยสัจ ๔ นี้เป็นแก่นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา มีลักษณะที่เทียบเคียงได้กับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ของนักจิตวิทยา เช่น ทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งของทฤษฎีการบำบัดทางจิตสังคมที่มีประสิทธิภาพ และเป็นนิยม ยอมรับของนักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นทฤษฎีที่สามารถลดความรู้สึกทุกข์ลงได้จริง

๔. ความหมายและลักษณะของทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา

จิตวิทยา คือ การศึกษาพฤติกรรม และกระบวนการทางจิตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เช่น การบำบัดทางจิตเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาในการช่วยเหลือมนุษย์ ผู้มีปัญหาทางด้านจิตอารมณ์ ซึ่งอาจแสดงออกให้เห็นทางกาย ทางอารมณ์ พฤติกรรม ทางปฏิสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น เพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ เจตคติ การรับรู้เหตุการณ์ และพฤติกรรม มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูงขึ้น และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข เป็นกระบวนการการรู้คิด อารมณ์ และพฤติกรรมของมนุษย์ที่พยายามค้นหาวิธีการ หรือการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต การคิดแก้ปัญหาทางสังคมของมนุษย์ ประกอบด้วย ๒ กระบวนการ ได้แก่ การตระหนักรู้ต่อปัญหาทางบวก และวิธีการคิดแก้ปัญหาอย่างสมเหตุสมผล การคิดแก้ปัญหาทางสังคมจึงเป็นทักษะความสามารถในการดำเนินชีวิตที่ควรพัฒนาเพื่อมนุษย์มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาคือ คนไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติ และพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมเพิ่มขึ้น ซึ่งการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพในการคิด

แก้ปัญหาของมนุษย์ โดยอาศัยทฤษฎีการบำบัดทางจิตสังคม ซึ่งมีทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับ และมีประสิทธิภาพหลายทฤษฎี ประกอบด้วย (๑) พฤติกรรมบำบัด (Behavioral Therapy: BT) (๒) การบำบัดทางความคิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Therapy: CBT) และ (๓) การบำบัดด้วยการยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy: ACT)

ทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy: ACT) (Hayes, S.C., Strosahl, K.D., & Wilson, K.G., ๑๙๙๙) เป็นผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะในการเสริมสร้างชีวิต และความรู้เกี่ยวกับวิธีหลุดพ้นจากกับดักของความคิด เป็นการบำบัดทางความคิด และพฤติกรรมในยุคที่ ๓ (Third wave of CBT) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปฏิวัติครั้งใหม่ทางจิตวิทยามนุษย์ เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ ACT ได้ถูกสร้างขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวสหรัฐอเมริกา คือ Steven C. Hayes และคณะ วัตถุประสงค์ของทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา คือ การช่วยเหลือให้คนมีชีวิตที่เต็มอิ่ม และมีความหมาย ซึ่งในขณะเดียวกันก็สามารถรับมือกับความเจ็บปวด และทุกข์ทรมานที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ หรือหลีกเลี่ยงแล้วไม่ได้ผล ช่วยพัฒนาทักษะในการสร้างความยืดหยุ่นทางจิตวิทยา (Psychological Flexibility) ACT มีสมมติฐานในการบำบัดว่า กระบวนการคิดแบบปกติของบุคคลทั่วไปจะนำไปสู่ความทุกข์ใจ เพราะความคิดของบุคคลไม่สามารถควบคุมได้ การพยายามแก้ปัญหาที่เกิดจากความคิดจะยิ่งทำให้ปัญหานั้นขยายตัวใหญ่มากขึ้น สรุปความได้ว่า แนวคิดการบำบัดด้วย ACT ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ และวิจัยเกี่ยวกับวิธีการใหม่ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสุข และความพอใจในชีวิต ในทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญานี้มีหลักสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย คือ เข้าใจความทุกข์ที่ผ่านมา สังเกตความทุกข์ที่ผ่านไป และในที่สุดความทุกข์ต่าง ๆ ก็จะค่อย ๆ ลดลงได้ และมีความสุขเพิ่มมากขึ้น

หลักการสำคัญ ๖ ประการของทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา (ACT) (Hayes, S.C., Strosahl, K.D., & Wilson, K.G., ๑๙๙๙) มีดังนี้

(๑) การแยกตัวออกจากความคิด (Cognitive Defusion) เป็นการสังเกตความคิด และกระบวนการคิด เพื่อให้รู้ว่าความคิดเป็นเพียงเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นเอง และดับหายไปเองโดยไม่จำเป็นต้องเชื่อ หรือถือว่าเป็นความจริง การฝึกการแยกตัวออกจากความคิดนี้ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมแม้มีความคิดที่ไม่ต้องการโดยปล่อยให้ความคิดที่ไม่ต้องการนั้นได้เกิดขึ้น และปล่อยมันดับไปเอง

(๒) การยอมรับความคิด (Acceptance) หรือ การขยาย (Expansion) เป็นการเปิดโอกาสยอมรับให้ความคิด อารมณ์ ความรู้สึกเกิดขึ้น โดยไม่ตัดสิน และไม่เข้าไปควบคุมดัดแปลงมันไม่ให้ความสำคัญกับมันมากเกินไป

(๓) การอยู่กับปัจจุบัน (Being Present) คือ การมีสติรู้ตัวอย่างเต็มที่กับปัจจุบัน กับสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้ด้วยจิตใจที่เปิดกว้าง ให้ความสนใจ และรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง มีสติมุ่งและเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่กำลังทำอยู่อย่างเต็มที่ โดยปราศจากการตัดสิน หรือประเมิน ไม่ว่าจะเป็นสภาวะทางจิตใจ หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

(๔) ตัวตนผู้สังเกต (Observing Self) การรับรู้ตนเองว่าตนเป็นเพียงการรวมกันของประสบการณ์ต่าง ๆ โดยไม่เข้าไปยึดติดกับมัน เป็นตัวตนที่ไม่มีร่างกาย คือ ความรู้ตัวที่บริสุทธิ์

ฝึกจินตนาการเป็นเหมือนมีผู้สังเกตการณ์อีกคนหนึ่งที่คอยมองประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้น

(๕) คุณค่า หรือ ค่านิยม (Values) การให้ค้นหาว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และสำคัญที่สุดสำหรับตนเอง โดยแยกแยะระหว่างคุณค่าที่แท้จริงที่ตนต้องการ กับคุณค่าที่ถูกผู้อื่นหรือสังคมตัดสินให้เรา เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในจิตใจอย่างแท้จริง และมีความหมายในชีวิต เป็นสิ่งที่เราอยากจะยืนหยัดต่อสู้เพื่อสิ่งนั้นในชีวิต เป็นหลักการที่ช่วยกำหนดทิศทาง ให้กำลังใจในการดำเนินชีวิต

(๖) การมุ่งมั่นลงมือปฏิบัติ (Committed Action) เป็นการลงมือปฏิบัติอย่างเต็มประสิทธิภาพ สอดคล้องกับค่านิยม หรือการมีชีวิตที่มีคุณค่าในการนำทาง และเป็นแรงบันดาลใจมุ่งมั่น ทุ่มเท ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแม้จะล้มเหลวกี่ครั้งก็ตาม

ในแต่ละกระบวนการของทฤษฎีจะเน้นการยอมรับและการให้ความสนใจ (Mindfulness) เพื่อให้บุคคลมีสติอยู่กับปัจจุบัน รวมถึงการใช้เทคนิคอื่น ๆ ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม เช่น การเสริมแรง การคิดแก้ปัญหา เป็นต้น ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ และปัญหาของแต่ละบุคคล เพื่อช่วยให้บุคคลมีความยืดหยุ่นทางจิตวิทยา หรือสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้อย่างมีสติ เพื่อรับรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์ต่าง ๆ มีองค์ประกอบหลัก คือ

(๑) ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ด้วยการเปิดกว้าง มีสติรับรู้ และมีสมาธิอยู่กับสิ่งนั้น ๆ

(๒) ความสามารถในการลงมือให้ชีวิตมีคุณค่าอย่างมีความหมาย มีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน สามารถทำให้เกิดขึ้นได้จริงในปัจจุบัน และลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างชีวิตที่ต้องการนั้นได้

จากหลักการสำคัญ ๖ ประการดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถสรุปเป็นสูตรพื้นฐานของ ACT ได้ดังนี้

A = Accept คือ การยอมรับความคิด และความรู้สึกของตนเอง และการอยู่กับปัจจุบัน

C = Connect คือ การเชื่อมโยงกับค่านิยมของตนเอง

T = Take คือ การลงมือปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

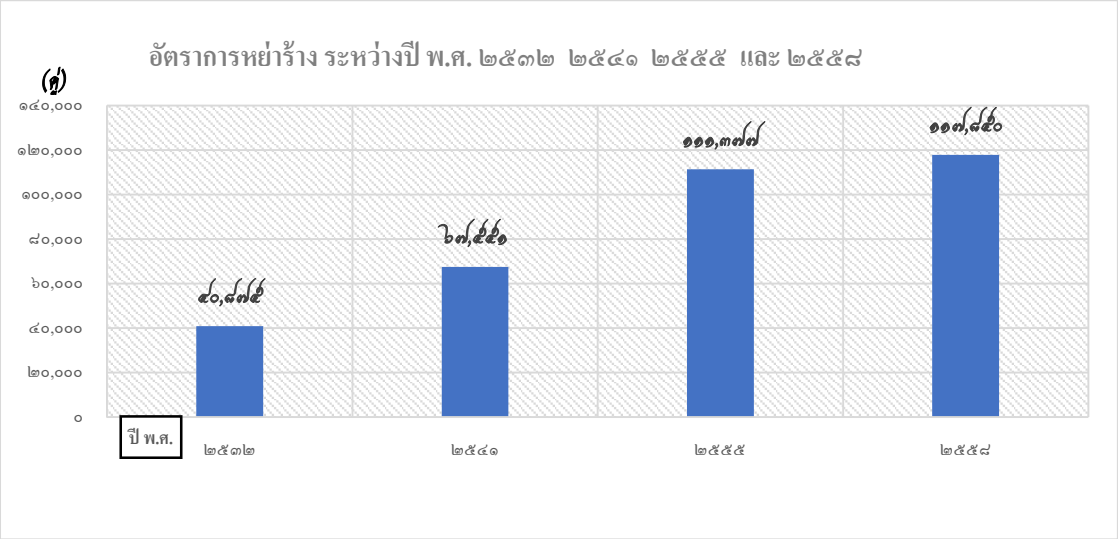
สรุปรวมลงได้ว่า ทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญา เป็นการมุ่งมั่นใช้พลังกายและใจของตนเองไปในการลงมือปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างตั้งใจ ทำในสิ่งที่มีคุณค่า มีส่วนร่วมเต็มที่ในสิ่งที่เรากำลังทำ และให้ความสนใจกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของเรา และปฏิบัติให้สอดคล้องกับค่านิยมของเรา ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเล็กน้อยเพียงใด ก็ถือว่ากำลังเติมเต็มให้กับชีวิตที่สมบูรณ์และมีคุณค่าถือเป็นการมุ่งมั่นในสิ่งที่เราสามารถควบคุมได้ คือ การกระทำ และความตั้งใจของตนเอง จนสามารถลดความทุกข์ในใจลงได้

๕. ความหมาย และปัญหาของสตรีม่าย

การมีสถานภาพม่ายนั้นมีสาเหตุมากจากการหย่าร้าง หรือคู่สมรส/คู่ครองเสียชีวิต ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเป็นม่ายนั้นส่วนใหญ่จะเกิดกับผู้หญิง หรือสตรี ซึ่งสามารถเรียกได้ว่าหญิงม่าย หรือสตรีม่าย ในบทความนี้ขอใช้คำว่า “สตรีม่าย” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหญิงม่าย ไว้ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ให้

ความหมายว่า ม่าย หมายถึง ไร้คู่ครองเพราะผัวหรือเมียตายจากไปและยังไม่ได้แต่งงานใหม่ และหมายรวมถึงเพราะหย่าขาดจากกันด้วย ถ้าเป็นชายเรียกว่า พ่อม่าย, ถ้าเป็นหญิงเรียกว่า แม่ม่าย โดยปริยายเรียกหญิงที่เลิกกับผัวว่า แม่ม่ายผัวร้าง หรือ แม่ร้าง เขียนเป็น หม้าย ก็มี. (ถิ่น-พายัพ, อีสาน หม้ายว่า คู่ครองตายจากกัน) สตรีที่ผ่านการหย่าร้างหรือแยกทางการอยู่ร่วมกันกับสามีอย่างถาวร สรุปได้ว่า สตรีม่าย หมายถึง สตรีที่ผ่านการหย่าร้างโดยมีการแยกทางกันอย่างถาวรโดยมิได้อยู่ร่วมกันกับสามีอีกต่อไป หรือ สามีได้เสียชีวิต

ในปัจจุบันการสิ้นสุดการสมรสกำลังกลายเป็นปัญหาทางสังคมที่สำคัญ ในประเทศอังกฤษ อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จาก ๒.๖ ต่อหนึ่งพันคน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เพิ่มขึ้นเป็น ๑๒.๗ ต่อหนึ่งพันคน และในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เพิ่มขึ้นอีกเป็น ๑๓.๗ ต่อหนึ่งพันคน ในประเทศสหรัฐอเมริกา คู่สมรส ๑ ใน ๒ คู่จะหย่าร้างกันในที่สุด ส่วนในประเทศไทยนั้นจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมการปกครอง แสดงให้เห็นถึงอัตราการหย่าร้างก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีจำนวนผู้จดทะเบียนหย่า ๔๐,๘๗๕ คู่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เพิ่มขึ้นอีกเป็น ๖๗,๕๕๑ คู่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ผู้จดทะเบียนหย่าเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวเป็นจำนวน ๑๑๑,๓๗๗ คู่ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ผู้จดทะเบียนหย่าเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน ๑๑๗,๘๕๐ คู่ จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมการปกครอง



ภาพที่ ๑ อัตราการหย่าร้าง ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ๒๕๔๑ ๒๕๕๕ และ ๒๕๕๘

จากภาพที่ ๑ แสดงให้เห็นถึงอัตราการหย่าร้างที่เพิ่มขึ้น ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๒–๒๕๕๘ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการหย่าร้างมีความคล้ายคลึงกัน เช่น การมีความสัมพันธ์นอกสมรส การใช้สารเสพติด พฤติกรรมก้าวร้าว ปัญหาทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษาต่ำ การแต่งงานเมื่ออายุน้อย การใช้เวลาร่วมกันน้อย ความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างคู่สมรส การไม่มีลูกเลยหรือมีลูกมากเกินไป ฯลฯ สาเหตุปัญหาการหย่าร้างในสังคมมักมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างคู่สมรส เพราะความไม่เข้าใจกัน ได้แก่ (๑) คู่สมรสมีความแตกต่างที่จุดยืนทางความคิด (๒) คู่สมรสไม่ได้ตระหนักถึงความรู้สึกของคู่สมรสด้วยกัน และ (๓) คู่สมรสไม่สามารถที่จะสื่อสารให้เข้าใจกันได้ถึงความรู้สึก และการรับรู้ของคู่สมรส สาเหตุของ

การหย่าร้างของคู่สมรสในความหมายของนักจิตวิทยาสังคมได้กล่าวไว้ว่า การหย่าร้างเริ่มขึ้นครั้งแรกจากความรู้สึกของคู่สมรสเองซึ่งเรียกว่า “การหย่าร้างทางอารมณ์ (Emotion Divorce)” คือ ลักษณะการเข้ากันไม่ได้ของคู่สมรส อาการที่ติดตามมา คือ ความรู้สึกเกลียดกันอย่างรุนแรง รวมไปถึงความรักความศรัทธาที่มีให้กันจะหมดไป คู่สมรสหย่าร้างจะเกิดความรู้สึกที่เจ็บปวด และโกรธแค้นกัน ต่อจากการหย่าร้างทางอารมณ์แล้ว “การหย่าร้างทางกฎหมาย (Legal Divorce)” ก็จะเกิดขึ้นตามมาเพราะความที่ไม่สามารถทนอยู่ร่วมกันได้อีก เมื่อถึงขั้นนี้แล้วคู่สมรสจะรู้สึกสับสน ตื่นตระหนกจนบางครั้งไม่สามารถควบคุมตนเองได้ หลังจากนั้นคู่สมรสจะทำการแบ่งทรัพย์สินกันซึ่งเรียกว่า “การหย่าร้างทางเศรษฐกิจ (Economic Divorce)” และสุดท้ายคู่สมรสจะมีความรู้สึกออกมาในทางลบ เมื่อเวลาที่คิดถึงผู้จะต้องได้รับผลกระทบจากการหย่าร้าง เช่น ลูก รวมไปถึงแวดวงสังคมปัญหาต่าง ๆ นี้เกิดขึ้นโดยตรงกับสตรีหลังการหย่าร้าง หรือที่เรียกว่า สตรีม่ายนั้นมีมากที่สุด สตรีหลังการหย่าร้างจะมีความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกอับอายกับสถานภาพที่เป็นสตรีม่ายทำให้เกิดความเครียดที่ต้องเผชิญกับความรู้สึกโดดเดี่ยว มีความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายสูงจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจบีบคั้น สตรีม่ายไม่สามารถทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ได้ เพราะต้องออกไปทำงานเพื่อหารายได้ จึงต้องฝากบุตรไว้กับบิดามารดา หรือญาติของสตรีม่าย บทบาทการทำหน้าที่ทั้งพ่อและแม่จึงไม่สามารถกระทำได้ดี หรือทำได้น้อยมาก

จากผลการวิจัยพบว่าสังคมชนบทยังไม่เปิดใจยอมรับเรื่องการหย่าร้าง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีอายุ ๗๓ ปีขึ้นไป จะมองสตรีหม้ายว่าเป็นหญิงไม่ดี สืบเนื่องมากจากโลกทัศน์เกี่ยวกับคนดีของชาวอีสานนั้นจะต้องมีคู่ครองคนเดียว และอยู่ด้วยกันไปจนสิ้นอายุขัย สาเหตุที่เป็นตัวแปรที่สำคัญที่เป็นสาเหตุให้เกิดการหย่าร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น พบว่า (๑) ด้านเศรษฐกิจ (๒) ด้านความประพฤติ (๓) ด้านศาสนา (๔) ด้านสุขภาพ (๕) ด้านอารมณ์และจิตใจ (๖) ด้านอาชีพ (๗) ด้านการศึกษา (๘) ด้านอายุ (๙) ด้านผู้ร่วมอาศัย (๑๐) ด้านเพศรส (๑๑) ด้านสังคม (ประสาน กำจรเมนุกุล, ๒๕๕๖) สตรีหม้ายต้องการแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตหลังการหย่าร้าง เพื่อให้สามารถดูแลตนเองทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ การเลี้ยงดูบุตร การเข้าสังคม การดำรงอยู่ในยุคเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขด้วยคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในทางด้านศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่ช่วยขัดเกลาสังคมไม่ให้เกิดปัญหา และสร้างสันติสุขโดยใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาแก่สังคม สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกด้าน โดยแสดงบทบาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การลดความทุกข์ และเพิ่มความสุขให้มากขึ้น

๖. พุทธจิตวิทยากับสตรีม่าย

ผลจากการสิ้นสุดการสมรสส่งผลกระทบทางด้านจิตใจกับสตรีม่ายเป็นอย่างมาก เช่น ทำให้เกิดการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกอับอายกับสถานภาพที่เป็นสตรีม่าย มีความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ เกิดความเครียดที่ต้องเผชิญกับความรู้สึกโดดเดี่ยวทั้งในการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม สภาวะทางจิตของสตรีม่ายควรได้รับการบำบัดด้วยรูปแบบทฤษฎีการยอมรับและพันธสัญญาร่วมกับการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ ที่สามารถหลอมรวมวิธีการบำบัดร่วมกันและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เป็นการประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยาในการดำเนินชีวิตให้รู้สึกถึงความทุกข์น้อยลง และมีความสุขมากขึ้น

การประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยาในการดำเนินชีวิตของสตรีม่าย ปาระกอบด้วยหลักการสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) การตระหนักรู้ความจริงเกี่ยวกับทุกข์ การเข้าใจถึงตัวทุกข์ หมายถึง สตรีม่ายควรตามรู้ดูความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ตัวตัวผู้คิด ที่เกิดขึ้นในกาย เรียกว่า วัฏฏะ ๓ ซึ่งเป็นการเวียนว่ายตายเกิดของสิ่งที่มีชีวิตที่ยังมีกิเลสอยู่ สามารถแบ่งกิเลสออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑ กิเลสวัฏฏ์ คือ วงจรของกิเลสเป็นตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งการกระทำต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ได้แก่ ความคิด

๑.๒ กัมมวัฏฏ์ คือ วงจรของกรรมเป็นกระบวนการกระทำ หรือปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ ประกอบด้วย สังขาร และกรรมภพ ได้แก่ ความรู้สึก หรือ อารมณ์

๑.๓ วิปากวัฏฏ์ คือ วงจรวิบาก เป็นสภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของการกระทำและกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างให้เกิดกิเลสต่อไปอีก ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปที่ปรากฏที่เรียกว่า อุปัตติภพ ชาติ ชรา ได้แก่ ตัวตนผู้คิด การตระหนักรู้ความจริงในเหตุแห่งทุกข์นี้เน้นที่ **ตัณหา** หมายถึง ลักษณะความทะยานอยาก แบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่

๑) กามตัณหา คือ ความอยากได้มา (มี) เป็นความอยากได้ทางกามคุณ เป็นแรงดันเข้าหาตัวเรา

๒) ภวตัณหา คือ ความอยากรักษาของที่มีอยู่ไม่ให้สูญสิ้นไป อยากมี อยากเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไป

๓) วิภวตัณหา คือ ความอยากให้เป็นไป ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น อยากหนีให้พ้นไปเสีย อยากทำลายเสีย อยากให้ดับสูญ เป็นแรงผลักดันให้ออกไปจากตัวเรา

(๒) การยอมรับความคิด ความรู้สึกของตนเอง และการอยู่กับปัจจุบัน คือ สตรีม่ายควรมองเห็นความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นได้ และดับหายไปเองได้ ควรทำใจยอมรับมันอย่างตรงไปตรงมา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประการ ได้แก่

๒.๑ ทุกข์โดยตรง เป็นสภาวะทุกข์ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ไม่มีการปรุงแต่ง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ

๒.๒ ทุกข์โดยอ้อม (อาคันตุกทุกข์) เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะเราไปกำหนดสิ่งที่เป็นที่รักขึ้นเอง เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะเราเชิญเขามา ได้แก่ โสกะ (แห้งใจ) ปริเทวะ (คร่ำครวญ) ทุกข์ (ไม่สบายกาย) และ อุปาสาย (คับแค้นใจ)

(๓) การเชื่อมโยงกับมรรคมีองค์แปด (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) คือ สตรีม่ายควรเชื่อมโยงกับค่านิยมของตนเอง หมายถึง ควรมีสติรับรู้อย่างเต็มที่กับความคิด อารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นด้วยจิตใจที่เปิดกว้าง ให้ความสนใจ และรับรู้ทุกอย่าง มีสติมุ่งและเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่กำลังทำอยู่อย่างถูกต้อง และสามารถนำไปสู่ความดับทุกข์ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (เห็นถูก) สัมมาสังกัปปะ (คิดถูก) สัมมาวาจา (เจรจาถูก) สัมมากัมมันตะ (การงานถูก) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพถูก) สัมมาวายามะ (ความเพียรถูก) สัมมาสติ (ระลึกถูก) และสัมมาสมาธิ (ตั้งใจถูก)

(๔) นิโรธหรือการลงมือปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ คือ สตรีม่ายควรลงมือปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ให้สอดคล้องกับค่านิยมของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ตทังคนิโรธ (ดับชั่วคราว) วิกขัมภ

นิโรธ (ดับข่มไว้) สมุจเฉทนิโรธ (ดับเด็ดขาด) ปฏิปัสสัทธินิโรธ (ดับสงบเย็น) และนิสสรณนิโรธ (ดับปลอดโปร่ง)

การประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยาสำหรับสตรีม่าย ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ สตรีม่ายควรตระหนักรู้ต่อปัญหา เป็นการฝึกการอยู่กับปัจจุบัน เพื่อให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของความคิด อารมณ์ และความรู้สึก การฝึกการยอมรับ การเข้าใจปัญหา และรูปแบบการแก้ปัญหา ควรเข้าใจว่าอาการต่าง ๆ ไม่ใช่ปัญหา แต่การตอบสนองต่ออาการของสตรีม่ายนั้นที่ทำให้เกิดปัญหา และควรเข้าใจเกี่ยวกับความคิด ว่าความคิดเป็นเพียงเรื่องราว หรือคำพูดที่มารวม ๆ กัน ไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ไม่จำเป็นต้องเชื่อ หรือตอบสนอง เพราะความคิดไม่สามารถควบคุมได้ ให้พยายามเลือกที่จะเฝ้ามอง และสังเกต รับรู้ว่าเป็นเพียงความคิดที่ผ่านเข้ามาและดับหายไปเองได้เท่านั้น

ขั้นตอนที่ ๒ สตรีม่ายควรฝึกอยู่กับปัจจุบันเพื่อการแยกความคิด เรียนรู้วิธีการพัฒนาศักยภาพสมอง ผลของความเครียดต่อสมอง และการบริหารความเครียด โดยเน้นเกี่ยวกับความเครียด ความเศร้า และอาการต่าง ๆ ที่สตรีม่ายมีความทุกข์ทรมาน ไม่พยายามที่จะควบคุมความคิดที่ไม่พึงประสงค์ไม่เป็นประโยชน์ ไม่พยายามต่อสู้ หรือหลีกหนี กับอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นการเพิ่มความถี่ ความรุนแรง และความทุกข์ทรมานมากยิ่งขึ้น แต่ควรยอมรับอาการต่าง ๆ นั้น เกิดการยอมรับความคิด ความรู้สึก ลดการตอบสนองด้านร่างกายได้ แม้สตรีม่ายจะไม่ชอบก็ตาม

ขั้นตอนที่ ๓ สตรีม่ายควรพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ควรฝึกให้อยู่กับปัจจุบัน เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำมาสู่การประยุกต์ในสถานการณ์ปัญหาของตนเอง โดยเน้นที่การหาความหมายของชีวิต การมีชีวิตที่มีคุณค่า การบรรลุเป้าหมาย และสามารถทำได้จริงในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๔ สตรีม่ายควรทำตามพันธสัญญา เพื่อสร้างแผนที่ชีวิต คือเป็นการทบทวนความต่อเนื่องของอาการต่าง ๆ กับเหตุการณ์ปกติ การยอมรับของอาการที่ไม่ชอบ และการเผชิญปัญหาเพื่อให้ความสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เป็นการฝึกการอยู่กับปัจจุบันเพื่อค้นหาค่านิยมที่ต้องการอย่างแท้จริงของตนเอง เรียนรู้การกำหนดเป้าหมายระยะสั้น และระยะยาว รวมทั้งการกำหนดแนวทางปฏิบัติ และดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามพันธสัญญาที่ได้ตั้งใจไว้

๕. บทสรุป

การสิ้นสุดการสมรสมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในสังคมไทย การหย่าร้างเป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและ ความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของสตรีหม้าย สาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงจากยุคเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมมาเป็นยุคเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทำให้สังคมไทยเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมามากโดย เฉพาะปัญหาด้านจิตใจของสตรีหม้ายขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเศร้าโศกเสียใจ เกิดความอาย และความเครียดที่ต้องเผชิญกับความรู้สึกโดดเดี่ยว มีความทุกข์ในการดำเนินชีวิต การบำบัดความทุกข์ของสตรีหม้ายโดยรูปแบบหัวใจแห่งวิถีปฏิบัติในพุทธจิตวิทยาด้วยหลักการ ๔ อย่าง ได้แก่ การตระหนักรู้ความจริงเกี่ยวกับทุกข์ การยอมรับความคิด ความรู้สึกของตนเอง และการอยู่กับปัจจุบัน การเชื่อมโยงกับมรรคมีองค์ ๘ และ การลงมือปฏิบัติเพื่อดับทุกข์อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถช่วยให้สตรีหม้ายรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ยอมรับและเข้าใจปัญหา

มีสติอยู่กับปัจจุบัน รู้จักการแยกตนเองออกจากความคิด พัฒนาศักยภาพของสมอง ทำให้ความเครียด ความเศร้า และอาการต่าง ๆ ลดน้อยลง สามารถคิดแก้ปัญหา และค้นหาความหมายของชีวิต ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ สร้างแผนที่ชีวิต และปฏิบัติตามอย่างมุ่งมั่นตามที่ตั้งใจไว้ เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้วการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของสตรีหม้ายย่อมมีความสุข และสามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

นฤมล มารคแมน. **หลักพุทธจิตวิทยาเบื้องต้น**, หน้า ๔-๕. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://e-book.ram.edu/e-book/p/PY212(50)5/PY212-1.pdf (๒๐ มกราคม ๒๕๖๒).

ประสาน กำจรเมนุกูล. **หญิงหม้าย : รูปแบบการปรับตัวที่เหมาะสมในสังคมอีสาน.** วารสารความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒๗ (ประจำเดือนกันยายน–ธันวาคม): ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘.

ภานุวังโส และมิน ซอง ซิน. **เกินกว่าฟรอยด์จะจินตนาการ**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓-๔๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา). (กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า คำอธิบายรายวิชา.

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์. **คู่มือการพัฒนาตนเองแนวพุทธสำหรับผู้ให้คำปรึกษา**. ฉบับที่ ๒ (นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๙.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. **รายงานสถิติจดทะเบียนหย่าประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘.**
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.m-society.go.th/article_attach/15969/19089.pdf [๑๖ พ.ย. ๒๕๕๙].

Hayes, S.C., Strosahl, K.D., & Wilson, K.G. **Acceptance and commitment therapy: An experiential**
Approach to behavior change. New York: Guilford Press, 1999.

ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
A STUDY OF CONCEPT ON LARGE BUDDHA STATUE CONSTRUCTION IN THAI SOCIETY: A CASE STUDY OF SISAKET PROVINCE

พระครูสารภัทรกิจ (พานิช ฐิตสาดร/ดวงมณี)[1]
พระกัญจน์ แสงรุ่ง
พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย และคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสาร ประกอบข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการศึกษาพบว่า 1) การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วกว่า 600 ปี สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระหรือศิลปะมถุรา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปรากฏมีขึ้นในสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่แห่งบามิยัน เป็นต้น 2) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย นับเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่ปรากฏคู่กับสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่โตมาก และอาจใหญ่ที่สุดกว่าทุกสมัย จึงเป็นสิ่งสะท้อนได้ถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาและยังบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี 3) คติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เป็นคติที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณดั้งเดิม ได้แก่ เป็นสื่อด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจด้านอิทธิพลคำสอนทางพุทธศาสนา ด้านคุณค่าทางสังคม ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นคติความเชื่อแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในปัจจุบัน แต่คติโดยทั่วไปต่างก็มีจุดมุ่งหมายคือ เป็นการสั่งสมบุญบารมีเพื่อไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์ และการถึงพระนิพพาน ถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน ส่วนคติด้านพุทธศิลป์ พบว่าส่วนใหญ่ย้อนกลับไปสร้างตามรูปแบบศิลปะร่วมสมัยดั้งเดิม ที่นิยมมากที่สุดได้แก่ ศิลปะแบบสุโขทัยผสมผสานกับศิลปะแบบพื้นถิ่น

คำสำคัญ: คติ, พระพุทธรูปขนาดใหญ่, จังหวัดศรีสะเกษ

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the creation of large Buddha images in Buddhism, Thai society and in Sisaket province. This is a qualitative research collecting

[1] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

the information from in-depth interviews of the experts. The study indicated that 1) the creation of the Buddha image occurred after the Buddha's death or extinction, more than 600 years, this assumes that it occurred in the Indian art of Gandhara or martial arts. The large Buddha image appears in the art of Gandhara, including the great Buddha of the Bamiyan. 2) The creation of a large Buddha image in Thai society is an important phenomenon that has appeared in the Thai society in all ages. Especially in the Ratanakosin period, a large Buddha image was created and probably was the largest of all. It is a reflection of the progress of Buddhism and also indicates the prosperity of the country in this period as well. 3) The motto for creating a large Buddha image in Sisaket province is that it is a tradition that is traditionally associated with the promotion of Buddhism in the minds of the Buddhists. Its influence on social value, historical value and economic tourism is a new belief in modifications to the creation of large Buddha images today. The merit to the birth of the Sri Ariya Metteyya Buddha or to Nirvana is the ultimate desire of all Buddhists. The Buddhist artifact were created back to the traditional art form. The most popular are: Sukhothai art mixed with local art.

KEYWORDS: ideology, large Buddha statue, Sisaket province

1. บทนำ

พระพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ประเภทหนึ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้าโดยไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นอย่างไร (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545) ซึ่งความเชื่อและคติเมื่อแรกเริ่มการสร้างนั้นประการแรก อาจเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเป็นประธานของวัด ในโบสถ์ วิหาร เมื่อมีการสถาปนาศาสนสถานขึ้นรองลงมาอาจเกี่ยวเนื่องกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาหรือการรำลึกถึงพระธรรมที่ทรงตรัสรู้และเผยแพร่สั่งสอน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) แรกเริ่มต้นกำเนิดของการเกิดมีพระพุทธรูปนั้น ปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 500 ในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์บากเตรียหรือโยนก ทรงเป็นพุทธมามกะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและถือเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปที่สืบมาจนปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ภายหลังต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียแบบคันธาระ เช่น พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่บามิยัน และกลายเป็นแรงบันดาลใจในงานสร้างสรรค์พุทธปฏิมาที่มีขนาดใหญ่ในดินแดนต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไป

สำหรับประเทศไทย หลักฐานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในวัฒนธรรมทวารวดีและสืบเนื่องเรื่อยมา แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของคนในดินแดนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554) และในแต่ละยุคสมัยได้มีการสร้างพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และมีขนาดใหญ่ ที่ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์อันมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และกลายมาเป็นคตินิยมของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ถวายไว้ในพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลายในดินแดนที่สำคัญทั้งสุโขทัย ล้านนา อยุธยา สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (สันติ เล็กสุขุม, 2544) รวมถึงดินแดนเขตภาคอีสาน

“จังหวัดศรีสะเกษ” เป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่บนดินแดนแห่งที่ราบสูงในเขตภาคอีสานตอนล่างของไทยและถือเป็นดินแดนสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นดินแดนที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา

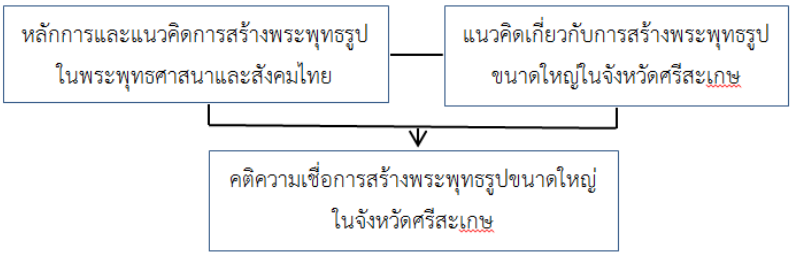
ในพระบวรพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่โบราณ (ปราโมทย์ ทัศนาสุวรรณ, 2525) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นี้อาจเชื่อมโยงความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ที่ทำให้ผู้มีจิตศรัทธาประสงค์ที่จะสร้างถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา เพื่อให้ได้รับอานิสงส์อันเป็นประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น ดังความที่ปรากฏในวัฏฏังคุลีชาดกตอนหนึ่งว่า “...ผู้เป็นมหาราชบุรุษหรือสตรีผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยศรัทธา เมื่อได้สร้างพระพุทธปฏิมากรไว้ในพระพุทธศาสนา พระพุทธปฏิมากรนั้น บุคคลจะสร้างด้วยดินเหนียว หรือศิลาก็ตามหรือทำด้วยโลหะแลทองแดงก็ตาม จะทำด้วยไม้ แลสังกะสีดีบุกก็ตาม จะทำด้วยรัตนะ เงินทองก็ตาม ผู้ที่สร้างทำนั้น จักได้อานิสงส์ผลอันมากพ้นที่จะนับประมาณ...”(คณะสงฆ์หนเหนือ, 2552)

ดังนั้น การศึกษาถึงคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ การทำความเข้าใจในงานช่าง ผู้สร้างและศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาถึงคติการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ในสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้น ตลอดจนผู้ที่มีศรัทธาและชื่นชอบในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่จะได้เกิดการเรียนรู้ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคติในคุณค่า ความสำคัญ ความเข้าใจในรูปแบบศิลปะ เพื่อให้เกิดความศรัทธาการเคารพบูชาอันเป็นบุญกุศลในการสืบทอดพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา
2) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย
3) เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาและประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 14 รูป/คน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย และคัมภีร์อรรถกถา อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารงานวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัย ในพระพุทธศาสนา สังคมไทยและในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ แล้วขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 14 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวมรวมข้อมูล

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกแยะประเด็น และอธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นหลัก แล้วนำมาเรียบเรียงเสนอผลการศึกษา

ขั้นที่ 5 สรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่อยากทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัยและสรุปเสนอผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

5. สรุปผลการวิจัย

1) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา พบว่า เกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังได้เขียนพระธรรมเป็นภาษาสันสกฤต ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธเจ้าในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธเจ้าว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธเจ้าไว้ใน ปมาณเวมัตตะของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์

คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธเจ้าพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธเจ้าบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ...พระพุทธเจ้าคือ พระทีปังกร พระเรวต ฯลฯ พระวิปัสสี มีพระสรีระสูง 80 ศอก...พระพุทธกกุสันธะ พระโกนาคมนะ และพระกัสสปะ พระวรกายสูง 40 ศอก 30 ศอก 20 ศอก ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับคัมภีร์มธุรัตถวิลาสินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทัตตะเถระ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมฺหากํ ภควา อฏฺฐรสหตฺถุพฺเพโธ” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก”

การเน้นความสำคัญเรื่องความสูงของพระพุทธเจ้านี้ คงอาจต้องการสื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของแต่ละพระองค์ในเชิงสัญลักษณ์ ที่สามารถจินตนาการออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม และอาจเชื่อมโยงนำไปสู่ที่มาของการสร้างสรรค์งานประติมากรรมพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาก็เป็นได้ อย่างไรก็ดี จากการศึกษายังพบว่า โดยหลักการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีข้อสำคัญบังคับอยู่ 2 อย่าง คือ (1) ต้องคิดให้แปลกกว่ารูปภาพของคนอื่น ๆ คือใครเห็นก็ให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธเจ้า โดยอนุโลมรูปแบบบางอย่างตามมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 (2) ต้องให้งามชอบใจคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนประเภทวัสดุที่สร้างพระพุทธรูปมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะแรกนิยมใช้ ดิน ปูนปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด

2) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีการสืบทอดรูปแบบและคติการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นมีทั้งที่เป็นปูนปั้นและสำริด และมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งยังคงมีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย โดยแรกเริ่มคงเกิดจากการที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปให้มีความสูงเท่ากับพระพุทธเจ้าพระองค์จริงครั้งดำรงพระชนม์ชีพ โดยมีการกำหนดเรียกพระพุทธรูปอิริยาบถยืนว่าพระอัฏฐารส หรือพระพุทธรูปยืนสูง 18 ศอก ในศิลปะสุโขทัยสืบต่อมาในสมัยล้านนาที่ปรากฏหลักฐานในหลายด้าน ทั้งงานศิลปกรรม วรรณกรรม และจารึก ส่วนพุทธรูปอิริยาบถนั่งต่อมามักเรียกว่าพระใหญ่หรือพระโต คงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงเมื่อครั้งยังดำรงพระชนม์ชีพ โดยมักนิยมสร้างพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดการปรินิพพาน อย่างหนึ่งคงมาจากรูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบทำให้สามารถก่อสร้างง่ายกว่าอิริยาบถอื่นก็เป็นไปได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเสื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง

3) ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะมีลำดับพัฒนาการของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ อย่างไรก็ดีสำหรับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา **ประการที่สอง** เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวข้องกับบุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล **ประการที่สาม** เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี **ประการที่สี่** เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอีกด้วย **ประการที่ห้า** เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ **ประการที่หก** ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือ กลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมา ที่พบมากสุดคือ ศิลปะแบบสุโขทัย ผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ **ประการที่เจ็ด** ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์และขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ และวิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการปกครองของผู้นำในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

6. อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” ครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย สอดคล้องกับ **พรศิลป์ รัตนชูเดช** ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า พระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศอินเดียเมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 สมัยราชวงศ์กุษาณะ โดยมุ่งให้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า จากนั้นจึงได้แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ ที่ยอมรับพระพุทธศาสนา ประเทศเหล่านั้นได้อาศัยพระพุทธรูปอินเดียเป็นแบบอย่างแล้วนำไปปรับปรุงสร้าง

พระพุทธรูปให้เหมาะสมกับความงามตามอุดมคติของชาติตน จนเป็นพุทธศิลป์สกุลช่างต่าง ๆ เกิดขึ้น พระพุทธรูปจึงมีความสำคัญกับชาวพุทธในฐานะเจดีย์ 1 ใน 4 ประเภทที่เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์ ที่พระบรมศาสดามีพุทธานุญาตให้สร้าง ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศลและเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา (พรศิลป์ รัตนชูเดช, 2551) ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธเจ้าในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธเจ้าว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธเจ้าไว้ใน ปมาณเวมัตตะของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธเจ้าพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธเจ้าบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ...พระพุทธเจ้าคือ พระทีปังกร ฯลฯ พระวิปัสสี มีพระสรีระสูง 80 ศอก...ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก”และคัมภีร์มธุรัตถวิลาสินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทัตตะเถระ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมฺหากำ ภควา อฏฺฐรสหตฺถุพฺเพโธ” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับ **อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์** ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์” ว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ปรากฏการสร้างนับเนื่องมาอย่างช้านาน โดยแนวคิดการสร้างที่ปรากฏได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจของการสร้าง เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ที่ระบุว่าพระพุทธองค์ทรงมีความสูง 18 ศอก ในคัมภีร์มธุรัตถวิลาสินี และที่ปรากฏในปมาณเวมัตต จนเป็นที่มาของการสร้างพระอัฏฐารส และพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระพุทธเจ้า เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง โดยหมายให้เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ว่ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ (อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์, 2557)

นอกจากนี้ วัสดุที่สร้างพระพุทธรูปจะมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะแรกนิยมใช้ ดิน ปูนปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด ซึ่งสอดคล้องกับ **พรศิลป์ รัตนชูเดช** ที่ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศลและเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา วัสดุที่นิยมนำมาสร้างพระพุทธรูปมี 5 ประเภท ได้แก่ ดิน ปูน หิน ไม้ และโลหะ (พรศิลป์ รัตนชูเดช, 2551)

2. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัย และมีการสืบทอดรูปแบบการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงด้วยเช่นกัน และมักนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับการปรินิพพาน สันนิษฐานว่ารูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบนี้สามารถก่อสร้างได้ง่ายกว่าอิริยาบถยืน จึงมีการสร้างอยู่มากก็เป็นได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเสื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่

ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง โดยปรากฏคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย ที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่สำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย 1) คติการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า 2) คติการสร้างเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา 3) คติการสร้างเพื่อการอุทิศส่วนกุศล หรือเพื่อสร้างกุศล 4) คติการสร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5) คติการสร้างเพื่อสื่อถึงเป็นการชำระบาป และ 6) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น การสร้างพระเจ้าทันใจ เป็นต้น

ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์หลักร่วมกันคือเพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ **รอบทิศ ไวยสุศรี** ได้กล่าวถึงความคุณค่าของพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปหรือพระเครื่องนั้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาในยุคหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานไปแล้ว โดยคำว่า "พระเครื่อง" นั้น มาจากคำว่า "พระเครื่องราง" หมายถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยในสมัยเริ่มแรกนั้นถูกสร้างขึ้นในลักษณะของพระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบอายุพระศาสนา อย่างไรก็ดี ปัจจุบันพระเครื่องถือว่ามีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นอนุสติ เป็นสัญลักษณ์ที่ระลึกไว้ให้ผู้ใช้พระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม (รอบทิศ ไวยสุศรี, 2551) สอดคล้องกับ **ปรียาลักษณ์ โทณะวณิก** ที่กล่าวถึงผลสำเร็จและกุศโลบายของการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตฺตสำโร)” สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปยังเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญญาในลำดับใด อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วย สิ่งสำคัญคือพระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวลชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วย เพื่อต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าให้ถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน ทั้งนี้เพราะมีแต่พระอรหันต์ที่หลุดพ้นเข้าสู่กระแสสุญญตาแล้วเท่านั้น ที่จะละทิ้ง ศรัทธา อาจารย์ พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธรูปได้ แต่แน่นอนที่ว่า ปุถุชนคนธรรมดาย่อมแตกต่างกัน (ปรียาลักษณ์ โทณะวณิก, 2554)

๓. ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ โดยมีคติความเชื่อการสร้างอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ 1) การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 2) เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวข้องกับ

บุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล 3) เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี 4) เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 5) เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ 6) ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมาผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ 7) ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์และขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน สอดคล้องกับ **พระมหาปพน กตสาโร** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อการเคารพบูชา เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ เพื่อระลึกถึงพุทธคุณเป็นพุทธานุสสติ ทำให้พระพุทธคุณที่เป็นนามธรรม ถูกสื่อมาเป็นรูปธรรม โดยมีคตินิยมในการสร้างเพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตของตนและชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีคติความเชื่อดั้งเดิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คุณค่าที่ได้จากพระพุทธรูปไม้ ทำให้คนในสังคมอีสานมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย มีน้ำใจ รักความสงบ อยู่อย่างพอเพียง จนเป็นแนวทางในการประพฤติและเป็นกรอบของสังคมจนเกิดเป็นวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นเบ้าหล่อหลอมลักษณะอุปนิสัยให้ดีงามจนเป็นเอกลักษณ์ในเชิงรูปธรรมให้แก่สังคมคนอีสาน (พระมหาปพน กตสาโร, 2560) สอดคล้องกับ **รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง** ที่กล่าวถึงคติการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พอสรุปได้ว่า ในด้านคติความเชื่อนั้น เป็นผลมาจากความเชื่อเรื่องการสร้างบุญสร้างกุศลไว้ในพระพุทธศาสนา และยังมีความหมายอันเป็นมงคลแฝงอยู่อีกจำนวนมาก (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับ **ศิรพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์** ที่ได้กล่าวถึงคติในการสร้างพระพุทธรูปไว้ในงานวิจัยเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา” พอสรุปได้ว่า คติการสร้างพระปฏิมามีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องอานิสงส์ ซึ่งหมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญอันมีเจตนาบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความปรารถนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามทุกข์ ยามสุข ต้องการสืบพระศาสนาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากรุ่นสู่รุ่นตามความเชื่อของชาวพุทธคือ เพื่อค้ำชูพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตราบ 5,000 ปี เพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา เพื่อแก้คำบนบานสานกล่าวให้เป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง และต่อท้ายด้วยคำปรารถนาเพื่ออานิสงส์ที่ได้จากการถวาย คือ สุข 3 ประการ สุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน รวมถึงความปรารถนาเพื่อไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ปรารถนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และปรารถนามีปัญญาดุจแม่น้ำทั้ง 5 สาย พุทธศาสนิกชนจึงเชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธศาสนาแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้

จักน้อมนำผู้คนเหล่านี้ให้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป ดังจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน” (ศิรพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์, 2554)

นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ยังถือเป็นการร่วมกันรักษาพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาไว้ในสังคมได้ยาวนานที่สุด ทั้งยังเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่จะสามารถรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นบันทึกที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางพุทธศิลป์ และยังสร้างฐานคุณค่าทางเศรษฐกิจในสังคมอีกด้วยสอดคล้องกับ **อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผลกับการเรียกศรัทธาการบุญ การบริจาค พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แปรผันไปจากอดีต รวมถึงการเรียกศรัทธาการบุญจากการท่องเที่ยวที่สามารถเรียกปัจจัยการบุญได้เป็นอย่างมาก โดยทั้งที่มาจากความศรัทธาอย่างแท้จริง และการเรียกศรัทธาเกินพอดีจนเป็นแนวทางของพุทธพานิช (อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์, 2557) และสอดคล้องกับ **สกนธ์ ภู่งามดี** ที่วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)” ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วัดที่ประกอบด้วยถาวรวัตถุสวยงามเต็มไปด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมโบราณที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน เช่น มีพระพุทธรูปเก่าแก่โบราณที่เป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป มีประโยชน์แก่ชาวพุทธที่สนใจในการท่องเที่ยวและการทำบุญในคราวเดียวกัน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนเข้าวัด ทั้งยังเป็นผลดีด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนเหล่านั้น สมควรที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุนเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป (สกนธ์ ภู่งามดี, 2553) และยังสอดคล้องกับ **ประพันธ์ กุลวินิจฉัย** ที่กล่าวถึงคุณค่าของพระพุทธรูปในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว บทบาทของพระพุทธรูปยังแสดงให้เห็นถึงศรัทธาความเชื่องของคนไทยในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และอภินิหารตามมาด้วย เช่น พระพุทธชินราช พระพุทธโสธร หลวงพ่อโตวัดบางพลีใหญ่ หลวงพ่อวัดบ้านแหลม หลวงพ่อวัดไร่ขิง เป็นต้น ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการกล่าวขวัญว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพสักการะของคนท้องถิ่นและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกันวัดหรือสถานที่ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปนั้น ๆ ยังก่อให้เกิดเป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนขึ้นหรือกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญ เป็นแหล่งรวมสินค้าท้องถิ่นที่คนมากราบไหว้ได้ถือโอกาสจับจ่ายซื้อสินค้าของที่ระลึก ส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี (ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, 2555)

อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการปกครองของผู้นำ ในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้อีกด้วย สอดคล้องกับ **อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์** ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผลกับเรื่องศรัทธามาทุกยุคทุกสมัย ด้วยปรากฏคติการสร้าง หลักฐานการสร้าง และการกล่าวถึงพุทธปฏิมาขนาดใหญ่

อย่างสืบเนื่องในทุกอาณาจักรด้วยเป็นการแสดงความรุ่งเรืองของอาณาจักรทั้งการปกครอง และการศาสนา ตลอดจนถึงอำนาจบารมีของผู้สร้างทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคม (อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์, 2557) และสอดคล้องกับ **ประพันธ์ กุลวินิจฉัย** ที่กล่าวถึงคุณค่าของพระพุทธรูปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว ลักษณะของพระพุทธรูปที่แสดงออกในด้านพุทธศิลป์ สามารถสะท้อนถึงภาพความเป็นอยู่ ศรัทธาความเชื่อของคนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ทั้งรูปแบบศิลปกรรม ปริมาณที่สร้างและขนาดที่พบ และบางยุคบางสมัยมีการสร้างพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่โต เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางศิลปกรรมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วยเช่นกัน (ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, 2555)

มีข้อสังเกตว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษแม้จะไม่มีขนาดใหญ่โตในเชิงสถิติมากนัก แต่แนวคิดคติของการสร้างก็ได้ปรับเปลี่ยนผันแปรไปจากเดิม จากครั้งอดีตเช่นเดียวกัน ทั้งรูปแบบศิลปะ และวัสดุการสร้างมีความหลากหลายยิ่งขึ้น ส่วนสำคัญคงมาจากความไม่เข้าใจคติดั่งเดิมในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ วัดทุกวัดที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แม้จะไม่มุ่งเน้นเรื่องสถิติ แต่ก็แอบแฝงด้วยคติที่ปรับเปลี่ยนไปแบบใหม่ในเชิงของพุทธพานิชการท่องเที่ยว อันสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา ด้วยเกือบทุกวัดที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ คือ ตู้บริจาคต่าง ๆ การขายดอกไม้ธูปเทียนบูชาองค์พระจากผู้คนที่มาท่องเที่ยว ศรัทธา กราบไหว้ บางแห่งมีการทำบุญห่มผ้าองค์พระ ซึ่งส่วนหนึ่งมักเป็นการเวียนกลับมาใช้ใหม่ เรียกได้ว่าเป็นศรัทธาโดนฉาบเคลือบด้วยพุทธพานิชอย่างแท้จริง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มักเป็นวัดที่มีชื่อเสียง ซึ่งนอกจากสร้างไว้ในวิหารขนาดใหญ่แล้ว ก็มักจะสร้างบนพื้นที่ที่สังเกตเห็นง่าย ถือได้ว่าเป็นจุดดึงดูดทางศรัทธาและการท่องเที่ยวได้ด้วย สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการใช้ประโยชน์จากรูปเคารพขนาดใหญ่ในเชิงพานิชท่องเที่ยว ที่นอกเหนือไปจากคติความเชื่อแบบดั้งเดิมอีกแบบหนึ่ง โดยอาศัยศรัทธาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในสังคม ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะเชื่อมโยงกับคติแบบดั้งเดิมหรือคติแอบแฝงแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไป สุดท้ายแล้วการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก็แสดงให้เห็นถึงศรัทธาอำนาจบารมีของผู้สร้าง และแสดงความเป็นสัญลักษณ์องค์แทนของพุทธเจ้าให้ยังดำรงอยู่ เพื่อสืบทอดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบวรพุทธศาสนาสืบไป

7. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และสังคมไทย ตลอดจนคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอาจจะไม่ได้ลงลึกถึงรายละเอียดของแต่ละสมัยอย่างชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า

(1) ควรมีการศึกษาต่อเนื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในแต่ละยุคสมัยให้ชัดเจนขึ้น คือ ทั้งในสมัยสุโขทัย ล้านนา อยุธยา รัตนโกสินทร์ และในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

(2) ควรมีการทบทวนใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในศิลปะสมัยต่าง ๆ เนื่องจากอาจมีหลักฐานเพิ่มเติมที่สามารถให้คำอธิบายที่แตกต่างและเป็นประโยชน์ต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

คณะสงฆ์หนเหนือ. (2552). **ปัญญาสชาดก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์.

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. (2555). “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปราโมทย์ ทัศนาสุวรรณ. (2525). **พระพุทธรูปและอนุสาวรีย์ทั่วประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : เกียรติสยาม.

ปรียาลักษณ์ โทณะวณิก. (2554). “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตฺตสโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พรศิลป์ รัตนชูเดช. (2551). “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556.) **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 7/1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระมหาปพน กตสาโร. (2560). “พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รอบทิศ ไวยสุศรี. “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2552). “พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิรพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). **พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สกนธ์ ภู่งามดี. (2553). “การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มติชน.

สันติ เล็กสุขุม. (2544). **ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์. (2557). “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมโครงการรักนวลสงวนตัว ของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ

THE APPLICATION OF THE MAIN BUDDHIST DHAMMA TO PROMOTE PREVENTING PREMARITAL SEX IN PROJECT OF THE CELIBACY OF PRANG KU SCHOOL STUDENTS, PRANGKU DISTRICT, SISAKET PROVINCE

พระพรรณธานุพงศ์ มุ่งหมาย[1]
พระกัญจน์ แสงรุ่ง[2]
พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัว หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงเอกสารและคุณภาพ มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัวฯ เกิดขึ้นจากการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อทำโครงการเยาวชนทำความดีถวายในหลวง มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดภาวะเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ ระดับชั้นมัธยมศึกษา ในปี 2549 จนถึงปัจจุบัน โดยได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนปรางค์กู่ 2) หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวฯ ได้แก่ หลักเบญจศีลเบญจธรรม ปรโตโฆสะและโยนิโสมาสิการ หิริโอตตัปปะ สติสัมปชัญญะ ฆราวาสธรรม 4 สัปปุริสธรรม 7 อินทรีย์ 6 และสมถะวิปัสสนากัมมัฏฐาน 3) แนวทางการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการรักนวลสงวนตัว โดยนำหลักธรรมดังกล่าวไปจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการรักนวลสงวนตัวฯ ทั้งการจัดสัมมนา อบรม บรรยายเทศนาสั่งสอน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทั้งด้านกาย ทักษะการดำเนินชีวิต จิตใจ และปัญญา โดยคำนึงถึงพื้นฐานปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดไตร่ตรองอย่างแยบคายรอบด้าน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ คือ การเสพสิ่งแวดล้อมที่ดีทางสังคมเพื่อ

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

[3] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

ก่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นต้นทางของความดีงามให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญในการรักนวลสงวนตัว เพื่อการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักพุทธธรรม, ส่งเสริม, รักนวลสงวนตัว

ABSTRACT

This research aims to study the backgrounds of the celibacy reservation project, the Buddhist dhamma principles for the celibacy reservation in Theravada scriptures and to propose the guidelines for application of the Buddhist dhamma principles for the celibacy reservation of the Prang Ku school students by using research methodology with combination of the documentary and the quality research. There were 15 samples joined in-depth interview. The research found that: 1) the backgrounds of the celibacy reservation project raised from the establishment of a group for a making a beloved "King youth program", with its aim to reduce the risk of having sex of the high school students in the Prang Ku in 2549 BC, until this project is still supported by the school; 2) the Buddhist Dhammas applied to promote the celibacy reservation are five precepts, the five ennobling virtues, leaning from others and systematic attention, moral shame moral dread, mindfulness, clear comprehension, virtues for a good household life, qualities of a good man, controlling six faculties, and Concentration (Samatha) and insight development (Vipassana kammatthan); 3) the guidelines to promote celibacy reservation are to bring these principles to organize activities for celibacy reservation in the forms of training, seminars, describing, teaching to preach to create immunization both body, mind, and wisdom, in particular the consideration of fundamental factors for 2 reasons: internal factors which are systematic attention to ponder the example smartly and external factors which are the leaning from others, it is a good social environment to induce right view, which is the source of goodness, the student realizes the value to reserve the celibacy, so they prevent having sex in their school age.

KEYWORDS: application, the Buddhist Dhamma principles, promote, reserve

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในสภาวการณ์ปัจจุบัน สภาพแวดล้อมและสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าทำให้สถานการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไป ทำให้วัฒนธรรมไทยซึ่งเคยมีเอกลักษณะเฉพาะตัวเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ความคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของคนที่มีสภาพความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างโดดเด่นเริ่มจางหายไป กอปรกับเมื่อโลกก้าวสู่ยุคโลกไร้พรมแดนทำให้เกิดภาวะไหลบ่าผสมผสานของวัฒนธรรมต่างแดนหรืออิทธิพลของอารยธรรมทางตะวันตกที่ได้มีการเผยแพร่มาสู่สังคมไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงก้าวไปสู่ความทันสมัยและส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิด การผสมผสานระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นตะวันตกที่บางครั้งไม่กลมกลืนกัน แต่ก่อให้เกิดปัญหาหลาย ๆ ประการตามมา หนึ่งในหลาย ๆ ปัญหาเหล่านี้ ได้แก่ ปัญหาวัยรุ่น ความประพฤติที่เป็นอิสระมากขึ้นในเรื่องของวัยรุ่น ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปมีความคิดแบบเสรีนิยม ค่านิยมความเสมอภาคทางเพศชายและหญิง ตลอดจนทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความคิดเห็นของวัยรุ่นไทยที่มีต่อเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์ โดยปัจจุบันพบว่าวัยรุ่นไทยส่วนใหญ่ ภายใต้การครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตกเกิดความสนใจเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรเป็นอย่างมาก แนวคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ในวัยที่ยังไม่สมควรแก่เวลา ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ (รางวัล สุขี, 2551)

นอกจากนี้ จากการสำรวจของสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่า รากเหง้าของปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาการล่มสลายและความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวและชุมชน ประกอบกับการปรับตัวของสถาบันหลักในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ ทำให้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพลครอบงำและชักพาเยาวชนไปสู่ทางแห่งความเสื่อมมากขึ้น เช่น ข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2556 พบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นที่มีเพศสัมพันธ์มากที่สุด คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และนักเรียน ปวช. (สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2557)

จากปัญหาดังกล่าว ได้มีความพยายามจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายและหลายระดับ ที่หาทางแก้ไขเพื่อบรรเทาวิกฤติที่เกิดขึ้น หลายองค์กรได้ให้ความสำคัญกับการระดมพลังในการมีส่วนร่วมของสถาบันทางศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งที่จะมีส่วนในการแก้ปัญหาในระยะยาวและยั่งยืน เช่น องค์การยูเนสโก (UNESCO) เป็นองค์กรที่ให้ความสำคัญกับปัญหานี้อย่างจริงจัง โดยได้ผลักดันเพื่อให้เกิดการระดมพลังทางศาสนาต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการแก้วิกฤติของสังคมดังกล่าว ภายใต้ชื่อว่า Faith-based Advocacy for Adolescent Reproductive and Sexual Health in Asia and the Pacific- ARSH โดยหนึ่งในความพยายามภายใต้โครงการนี้ คือ การส่งเสริมให้มีการทำงานเพื่อระดมความร่วมมือของผู้นำทางศาสนา 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม เพื่อให้มีส่วนร่วมผลักดันในการดำเนินงานแก้ปัญหาทางเพศของวัยรุ่น (ลือชัย ศรีเงินยวง, 2552)

สำหรับประเทศไทย พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่เป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทยอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่เกิดจนตาย และการน้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ล้วนเชื่อมโยงอยู่ในหลักประพฤติให้มนุษย์บริหารประโยชน์จากการดำเนินชีวิตให้อยู่ในธรรมนองคลองธรรม การนำหลักธรรมซึ่งเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่การปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหา จึงเป็นกระบวนการแก้ปัญหาแบบองค์รวม ให้บุคคลบรรลุถึงอิสรภาพ ดังนั้นวิถีทางของพุทธธรรมจึงเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับการสร้างคุณภาพชีวิตของบุคคลให้หลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ได้

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าประเด็นปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นในวัยเรียนที่กล่าวไว้ข้างต้น สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแบบแผนในทางปฏิบัติด้วยการประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาและป้องกันไม่ให้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นให้น้อยที่สุดหรือลดจำนวนลงในทางสถิติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของนักเรียน กรณีศึกษาโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ในฐานะเครื่องมือที่เป็นสื่อกลางสำคัญที่จะช่วยให้เยาวชนทุกคนสามารถที่จะป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และเข้าถึงประโยชน์สุขได้ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนที่กำลังกลายเป็นปัญหาอย่างหนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน

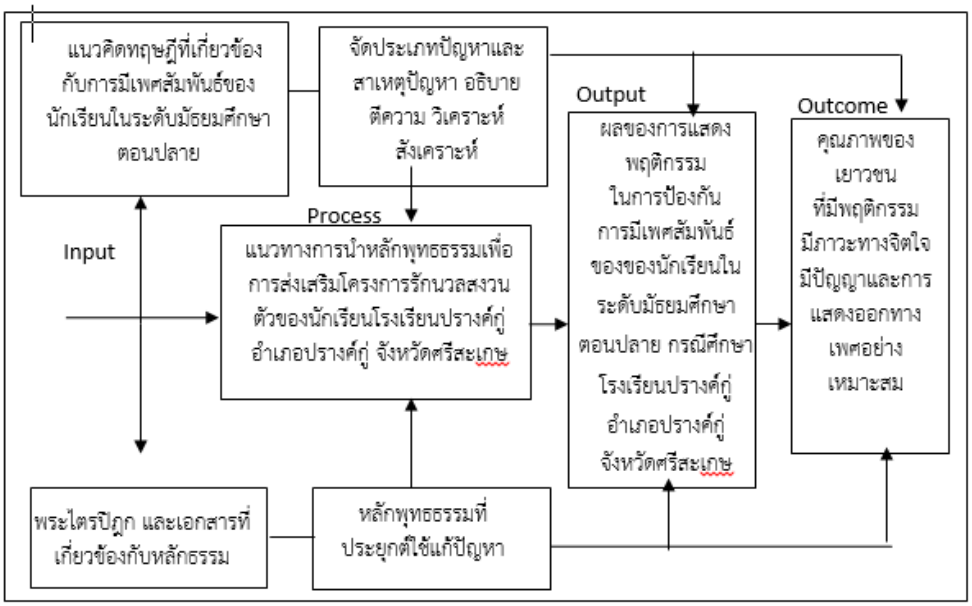
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

(2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

(3) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย และคัมภีร์อรรถกถา อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถร-วาท และศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารงานวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการไม่รักนวลสงวนตัวนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

4.1 ประชากรและตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 16 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการร่วมสังเกตการณ์การพูดคุยสนทนากลุ่ม ตลอดถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนปรางค์กู่ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานกิจการนักเรียน อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนปรางค์กู่ ครูที่ปรึกษาโครงการ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ นักเรียนกลุ่มเสี่ยง นักเรียนผู้เข้าร่วม/ทำโครงการ และพระสงฆ์

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ แล้วขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) ทำแบบสอบถามและประเมินผลของงานวิจัยเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกแยะประเด็น และอธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้และหลักธรรมเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์พุทธธรรมในโครงการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวในโรงเรียน

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกประเด็น อธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

4.5 การสรุปผลวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงตอบโจทย์วัตถุประสงค์เป็นรายงานวิจัยไปตามลำดับและสรุปเสนอเผยแผ่ผลการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัวของของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า โครงการรักนวลสงวนตัวฯ เกิดขึ้นจากการจัดตั้งกลุ่มของนักเรียนที่เรียกว่า “กลุ่มกัลยาณมิตร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนปรางค์กู่ โดยให้ชื่อว่า “โครงการรักนวลสงวนตัว ทำความดีถวายในหลวง” เพื่อแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อันนำไปสู่ผลกระทบต่าง ๆ ต่อนักเรียนทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ เช่น ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการทำแท้งและความเสี่ยงจากภาวะแทรกซ้อนที่ตามมา และยังส่งผลกระทบต่อครอบครัว การศึกษา และสังคม

โครงการรักนวลสงวนตัวฯนี้ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาวัยรุ่นไทยในปัจจุบัน ที่กำลังมีทัศนะที่เปิดกว้างเกี่ยวกับเรื่องเพศมากขึ้น และถือเป็นเรื่องเสี่ยงที่จะส่งผลให้เด็กเหล่านี้ มีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยเรียน พบว่า เกิดจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อิทธิพลจากฮอร์โมนเพศ ความหมกมุ่นและวุฒิภาวะทางเพศของวัยรุ่น 2) ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ การไม่ได้รับเวลาเอาใจใส่ดูแล การอบรมสั่งสอนเรื่องเพศในครอบครัว 3) อิทธิพลกลุ่มเพื่อนเกี่ยวกับค่านิยมและบรรทัดฐานในเรื่องเพศ 4) ปัจจัยด้านการศึกษา จะพบว่า วัยรุ่นที่มีการศึกษาต่ำหรือการเรียนล้มเหลวจะมีเพศสัมพันธ์เร็วกว่าวัยรุ่นที่มีการศึกษาสูงหรือมีความต้องการที่จะศึกษาในระดับสูง 5) ปัจจัยด้าน

สังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการเลียนแบบพฤติกรรมตามกระแสตะวันตก และ 6) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เช่น เด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี พบเห็นสิ่งที่ไม่ดี การดื่มแอลกอฮอล์ และเสพสารเสพติด ตลอดจนสื่อต่าง ๆ ที่ทำให้วัยรุ่นได้เรียนรู้เรื่องเพศ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนได้ทั้งสิ้น

2. พุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเยาวชนในฐานะประชากรของโลกในอนาคต การแก้ไขปัญหาของเยาวชนด้วยหลักธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะถ้าเราดึงเยาวชนกลับมาสู่หนทางของธรรมะได้ ก็ยังมีหวังจะให้สังคมมีความสุข พุทธศาสนามีหัวใจอยู่ที่ทุกข์และการดับทุกข์ ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งด้านปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม ดังนั้น หลักพุทธธรรมคำสอนจึงเป็นแนวทางที่ดีที่เหมาะสมที่จะแก้วิกฤตินี้ เพราะสามารถสอนให้มนุษย์รู้ถึงความจริงแท้ของธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิต เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็ต้องตามแก้ไข โดยเริ่มที่ตนเองก่อน เพื่อให้ตนและผู้อื่นสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยหลักธรรมที่นำมาส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวฯ คือ

2.1 หลักธรรมที่ใช้แก้ปัญหาและการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ให้เยาวชนลุ่มหลงหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน ได้แก่ “เบญจศีลเบญจธรรม” อันเป็นธรรมจริยาสำหรับควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความประพฤติชอบในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย, “หิริโอตตัปปะ” ธรรมที่ช่วยสร้างโลกให้น่าอยู่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย, “สติสัมปชัญญะ” เป็นธรรมที่เปรียบเสมือนรั้วป้องกันภัยให้มีความยับยั้งชั่งใจกระทำในแนวทางที่ถูกต้อง, “สัปปุริสธรรม 7” คุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติของคนดีที่น่าชื่นชม, “ฆราวาสธรรม 4” สำหรับกำกับควบคุมให้ดำเนินชีวิตถูกต้องดีงาม, “อินทรียสังวร” ที่เป็นเสมือนยามรักษาการณ์ ที่คอยระแวดระวังไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจ, “ปรโตโฆสะ”เปรียบเสมือนเครื่องชี้นำให้รู้จักพึ่งพาประโยชน์จากคน สื่อเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, “โยนิโสมนสิการ” เข็มทิศให้รู้จักคิดพิจารณาชี้แนวทางที่ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ให้รู้ข้อดีข้อเสีย รู้คุณโทษอย่างไร และยังเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้อีกด้วย, “สมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ที่เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัย ให้มีความมั่นคงไม่ประมาท คอยระแวดระวังภัยต่าง ๆ รอบตัวไม่ให้ผิดพลาดพลั้งเผลออีกครั้ง

2.2 หลักธรรมที่ใช้แก้ปัญหาและเป็นแก่นแท้ของชีวิต เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนวัยเรียน ให้รู้จักปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และแนวทางแก้ปัญหา ได้แก่ “อริยสัจ 4” คือ (1) ชี้ปัญหา (ทุกข์) การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการทำแท้ง เสียการศึกษา ทำให้ได้รับทุกข์ทั้งตนเอง ครอบครัวและสังคม (2) หาสาเหตุ (สมุทัย) การเกิดเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน เพราะเพื่อนยุ เสพสื่อลามก อยากลอง คะนองตามวัย มีปัญหาครอบครัว เป็นต้น (3) กำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) หยุดพฤติกรรมเสี่ยงมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน นำสังคมที่ดีงามด้วยขนบประเพณีอันดีงามให้คืนกลับมา (4) แนวทางการแก้ปัญหา (มรรค) ร่วมกันป้องกันสร้างกิจกรรมในโรงเรียนให้เข้มแข็ง ร่วมกันเป็นพลังที่จะต่อต้านขจัดปัญหาเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนและดูแลเอาใจใส่เพื่อนไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวได้อีกต่อไป

3. แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนยังคง

เป็นปัญหาท้าทายที่สำคัญในสังคมปัจจุบัน ฉะนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องอาศัยการประสานความร่วมแรงร่วมใจกันหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อดูแลป้องกันลดปัญหาดังกล่าวให้น้อยลง ทั้งนี้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวฯ มีดังนี้

3.1 การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางกาย ด้วยการนำธรรมะมาฝึกฝนอบรมตนให้สำรวมใน “**อินทรีย์สังวร**” เพื่อเป็นหลักประกันให้รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้หลงใหลจนเกิดโทษแก่ตนเองในการรับสื่อเทคโนโลยี และพิจารณาอย่างรอบคอบแยบคายตามหลัก “**โยนิโสมนสิการ**” คิดถึงรากถึงโคน กลั่นกรองแยกแยะข้อมูลก่อนการตัดสินใจ เพื่อระแวดระวังยับยั้งไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจไม่เผลอไผลกับสิ่งยั่วเย้าทางเพศได้ เป็นต้น

3.2 การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทักษะการดำเนินชีวิตทางสังคม ด้วยการฝึกฝนความประพฤติตามหลักศีลของเยาวชนให้เข้าใจหลักการดำเนินชีวิต ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย เป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามเหมาะสม โดยเฉพาะพฤติกรรมในเรื่องเพศสัมพันธ์ ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ย่อมมีชื่อเสียงที่ดีเป็นที่ยอมรับของคนและสังคมทั่วไป ด้วยหลัก “เบญจศีล-เบญจธรรม”เพื่อรักษาปกติตามระเบียบวินัยบรรทัดฐานทางสังคม มี “**หิริโอตตัปปะ**” ไม่ปล่อยใจให้ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำ ละอายแก่ใจเมื่อกำลังเดินไปสู่แนวทางที่เสื่อมที่ผิด และนึกกลัวผลของการกระทำที่ไม่ดีของตัวเอง หรือไม่กระทำในสิ่งที่ฝ่าฝืนต่อขนบประเพณีอันดีงาม มีคุณธรรมของคนดีคือ “**สัปปุริสธรรม 7**” เพื่อให้เป็นผู้สามารถรู้เหตุ รู้ผลที่ถูกที่ควรได้ และมีวิธีการคิดตามแนวของ “**ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ**” อันเป็นวิถีทางเบื้องต้นแห่งปัญญาและสัมมาทิฐิ เป็นข้อมูลที่จะช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของเรา คอยเชื่อมโยงเพื่อให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการบูรณาการร่วมกับหลักธรรมอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อไม่ทำให้เราเกิดความงมงาย หูเบา เชื่อง่าย ไร้เหตุผลจนเกิดมิจฉาทิฐิหลงผิดเกิดเพศสัมพันธ์ได้ง่าย ซึ่งจะช่วยทำให้ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของเยาวชนได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องให้เกิดการประพฤติที่เหมาะสมแก่ภาวะเพศและวัยของตนได้

3.3 การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง สามารถต่อสู้กับความรู้สึกฝ่ายอกุศล หรือ บาปทางใจ เพราะเมื่อบุคคลที่อบรมจิตใจดีแล้ว ก็จะสามารถเอาชนะพ้นจากเครื่องผูกของมาร ไม่ให้หลงใหลไปกับกระแสของโลก คือ ตัณหา และกามคุณทั้งหลายได้ด้วยการหมั่นฝึกฝนจิตใจของตนไม่ให้เป็นทาสวัตถุนิยมที่จะทำให้หลงมัวเมา โดยเจริญ “**สติสัมปชัญญะ**”มีข้อปฏิบัติที่จะส่งเสริมความเป็นผู้ที่มีนิสัยที่ดีงามตามหลัก “**ฆราวาสธรรม 4**” เพื่อปลูกฝังอบรมนิสัยยกระดับจิตใจของตนเอง และมีหลัก “**สมถะวิปัสสนากรรมฐาน**” เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ภายนอกที่เข้ามากระทบ ทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น การมองเห็นว่าการรักนวลสงวนตัวเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และ**หัดเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือ**ไม่เห็นแก่ตัว แต่ให้นึกถึงจิตใจของผู้อื่น ด้วยการใช้ “**โยนิโสมนสิการ**” ให้มาก ๆ คือ พิจารณาปัญหา และช่วยกันหาหนทางแก้ไขปัญหา แทนที่จะซ้ำเติมกัน

3.4 การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางปัญญา ด้วยการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระจากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา การใช้พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะทางปัญญา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมเยาวชนวัยเรียนให้เป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามเหมาะสม โดยเฉพาะปัญญาในการเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเพศสัมพันธ์ โดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ

เรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัย “**ปรโตโฆสะ**” ที่นำไปสู่การแสวงหาแนวคำตอบข้อสงสัย ประสบการณ์ใกล้ตัวจะสามารถเป็นบทเรียนหรือเป็นกรณีตัวอย่างให้เขาได้คิดและตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ดีที่สุด การแก้ปัญหาที่ดีที่สุด มีวิธีคิดแบบ “**โยนิโสมนสิการ**” เป็นเครื่องมือสนับสนุนให้บุคคลได้คิดทบทวนหาเหตุผลในสิ่งต่าง ๆ ว่าถูกต้องดี ไม่ดี เหมาะสม ไม่เหมาะสมอย่างไร จนเข้าถึงความจริงและแก้ปัญหา หรือทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่การดำเนินชีวิตของตน และสังคมส่วนรวม มี “**สติสัมปชัญญะ**” รู้อยู่ทุกขณะเสมือนเป็นเครื่องบังคับควบคุม ให้เกิดความระมัดระวัง เป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ไม่ให้ถลำลงไปในทางเสื่อม และรู้หลักวิธีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผลตามแนวแห่ง **อริยสัจ 4** เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค

6. อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีประเด็นที่เป็นข้ออภิปรายดังนี้

1. ภูมิหลังความเป็นมาของโครงการรักนวลสงวนตัวของของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ เกิดขึ้นจากความพยายามของกลุ่มนักเรียน ครู ตลอดจนความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ทางพุทธศาสนา เพื่อรณรงค์ในการแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของนักเรียน และปัญหาที่เป็นผลกระทบต่าง ๆ เช่น ผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากการทำแท้งจากการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ ผลกระทบต่อครอบครัว การศึกษา และสังคม สอดคล้องกับ นฤมล สุขศิริ ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรจากงานวิจัยของตัวแทนเยาวชนจากเวทีสิทธิเด็กว่า ปัญหาวัยรุ่นท้องไม่พร้อมมีเพิ่มมากขึ้น โดยแม่ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี มีถึง 80,000 คน ในปี 2551 และนำไปสู่การทำแท้งซึ่งพบถึงร้อยละ 46.8 รวมถึงปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งมีถึงปีละ 800 คน นอกจากนี้ ยังต้องเผชิญกับความเสี่ยง เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การตั้งครรภ์เมื่อไม่พร้อม รวมถึงการต้องออกจากสถานศึกษา เนื่องจากประสบปัญหาดังกล่าว ทั้งยังมีผลกระทบต่อสังคม เช่น การปล่อยทิ้งบุตรตามยถากรรม การรับหรือแพร่เชื้อเอชไอวี ดังนั้น จึงควรเตรียมตัวให้เยาวชนพร้อมที่จะเผชิญปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนรู้จักแก้ไขปัญหาและป้องกันเหตุการณ์อันเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างดีที่สุด (นฤมล สุขศิริ, 2556)

ปัจจุบันการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนได้กลายเป็นสิ่งสะท้อนเกี่ยวกับปัญหาด้านทัศนะที่เปิดกว้างในเรื่องเพศของวัยรุ่นไทยที่เปลี่ยนไป และนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความหมกมุ่นและวุฒิภาวะทางเพศของวัยรุ่น 2) ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว 3) อิทธิพลค่านิยมและบรรทัดฐานในเรื่องเพศในกลุ่มเพื่อน 4) ด้านการศึกษาซึ่งพบมากในกลุ่มที่มีการเรียนล้มเหลว 5) การเลียนแบบพฤติกรรมตามกระแสตะวันตกหรือเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี และ 6) การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี การพบเห็นสิ่งที่ไม่ดี การดื่มแอลกอฮอล์ และการเกี่ยวข้องกับสารเสพติดตลอดจนสื่อต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องเพศ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนได้ทั้งสิ้น ซึ่งตรงกับ กาญจนา ปู่จุ้ย ที่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมเสี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนว่ามีสาเหตุ 5 ด้าน คือ 1) การไปเที่ยวในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม 2) การดื่มสุราของมึนเมาและการใช้สารเสพติดต่าง ๆ 3) การเปิดรับสื่อปลุกเร้า/ยั่วยุอารมณ์ทางเพศ 4) การอยู่ลำพังสองต่อสองกับเพศตรงข้าม และ 5) การแตะต้องสัมผัสในเชิงชู้สาวกับเพศตรงข้าม (กาญจนา ปู่จุ้ย, 2553) และตรงกับ

ความเห็นของ ณิฐินันท์ วิชัยรัมย์ ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยพบว่า นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์จะเกิดจากระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ค่าใช้จ่ายประจำเดือน และสภาพครอบครัว (ณิฐินันท์ วิชัยรัมย์, 2545)

2. พุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวฯ พุทธศาสนามีหัวใจอยู่ที่ทุกข์และการดับทุกข์ โดยมีหลักพุทธธรรมที่เชื่อกันว่าเป็นภูมิปัญญาของพระพุทธองค์ ทั้งยังเป็นภูมิปัญญาโลก ภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลกที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลากว่า 2600 ปี ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวและการแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะปัญหาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม ดังนั้น หลักพุทธธรรมคำสอนจึงเป็นแนวทางที่ดีที่เหมาะสมที่จะสามารถแก้วิกฤตินี้ โดยการสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้ลุ่มหลงไปกับวัตถุนิยมตามโลกกระแสสมัยใหม่ ซึ่งเห็นพ้องกับ พระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวว่า ปัจจัยเหล่านี้ (วัตถุนิยม) ล้วนลดทอนพลังทางศีลธรรมและครอบงำให้เยาวชนกลายเป็นทาสของวัตถุและตกอยู่ในความหลงมากขึ้น อันเป็นอุปสรรคต่อความเจริญงอกงามทางกาย (กายภาวนา) ความเจริญงอกงามทางพฤติกรรมและความสัมพันธ์ (ศีลภาวนา) ความเจริญงอกงามทางจิต (จิตภาวนา) และความเจริญงอกงามทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) ทั้งในระดับบุคคลและสังคม อีกทั้งยังเป็นปัจจัยส่งเสริมอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะและโมหะ อันทำให้บุคคลมีความร้อนรุ่มในจิตใจและหาความสงบสุขในชีวิตไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้น สื่อและเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่ก้าวไกลนับเป็นหนึ่งในเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้ลัทธิบริโภคนิยมแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น ถึงกระนั้นก็ตาม หากบุคคลได้ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักคำสอนทางศาสนาเป็นที่ตั้งแล้วย่อมนำพาให้บุคคลมีภูมิคุ้มกัน และเป็นอิสระจากลัทธิบริโภคนิยม รวมทั้งมีสุขภาวะทางปัญญาในการทำความเข้าใจและมองโลกที่เข้มแข็งขึ้น ตลอดจนจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม อันก่อให้เกิดความสุขทั้งระดับบุคคลและสังคมตามมา (พระไพศาล วิสาโล, ออนไลน์) และเห็นด้วยกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” และ “ธรรมนูญชีวิต” ว่าคำสอนของพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ มีทั้งในส่วนที่เป็นธรรมะและในส่วนที่เป็นวินัยหรือศีลที่บัญญัติขึ้น ซึ่งมีหลักคำสอนหลายหมวดที่จะนำมาใช้ว่าชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรเป็นไปอย่างไร และควรให้เป็นอย่างไร หลักคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ เช่น โยนิโสมนสิการ ปรโตโฆสะหิริโอตตัปปะ เบญจศีลเบญจธรรม ฆราวาสธรรม 4 อริยสัจ 4 อินทรียสังวร สัปปุริสธรรม 7 และหลักธรรมอื่น ๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) ที่เหมาะกับวัยรุ่น ครอบครัว และองค์กรอื่น ๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้ เป็นต้น

3. แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวฯ พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สอนให้มนุษย์เราคำนึงถึงความจริงแท้ของธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันว่า มันมีกลไกหรือบทบาทที่แท้จริงต่อชีวิตอย่างไร มันเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีผลลัพธ์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมที่แวดล้อมอย่างไร เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ต้องตามแก้ไข ขณะเดียวกันก็ต้องหาทางป้องกันไม่ให้เกิดหรือถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ป้องกันไม่ให้มีความรุนแรงมากกว่าเดิม เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ได้เรียนรู้และค้นหาด้วยตนเอง มองให้ถึงต้นเหตุแห่งปัญหาหรือต้นเหตุแห่งทุกข์ แล้วแก้ไขที่ใกล้ตัวก่อนคือการแก้ไขที่ตนเอง จากนั้นจึงแก้ไขในระดับที่สูงขึ้นไป เช่น สถาบันครอบครัว ตลอดจนสังคมที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนจึงเป็นทางออกของการแก้ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนที่ยังคงเป็นปัญหาที่ท้าทายสำคัญ ด้วยการป้องกันตนเองก่อนที่ปัญหาจะเกิดและยังสามารถแก้ไขหลังจากที่ปัญหาเกิดขึ้นแล้ว โดยแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ คือการนำหลักธรรมไปจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการรักนวลสงวนตัวฯ ทั้งการจัดสัมมนา อบรม บรรยายเทศนาสั่งสอน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชน ที่ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางกาย 2) การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทักษะการดำเนินชีวิตทางสังคม 3) การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางจิตใจ 4) การส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะทางปัญญา ซึ่งตรงกับ ที่กล่าวว่า ซึ่งเป็นการนำธรรมะมาปรับทัศนคติปรับค่านิยมมุมมองของเยาวชนวัยเรียนโดยการสร้างภูมิคุ้มกันทั้งภายในและภายนอกที่เป็นจุดแข็งและกำจัดจุดอ่อน เพื่อเป็นเครื่องข่มจิตไม่ให้ตามใจกิเลส ซึ่งหลักธรรมที่วัยรุ่นวัยเรียนควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมและป้องกันปัญหา ได้แก่ มี “อินทรีย์สังวร” เพื่อรักษาตนไม่ให้หลงใหลในการรับสื่อเทคโนโลยีจนเกิดโทษแก่ตนเอง, กำจัดจุดอ่อนในการดำเนินชีวิตด้วยหลักประพฤติแห่งศีลที่ประกอบด้วย “เบญจศีล-เบญจธรรม” เพื่อรักษาบรรทัดฐานทางสังคม เป็นผู้มีความประพฤติเรื่องเพศที่ดีงามเหมาะสมถูกต้อง, มี “หิริโอตตัปปะ” ไม่ปล่อยใจให้ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำละอายแก่ใจเมื่อกำลังเดินไปสู่แนวทางที่เสื่อมที่ผิด, มี “สติสัมปชัญญะ”เพื่อไม่ให้ถลำลงไปในทางเสื่อมหรือไม่ให้เป็นทาสวัตถุนิยมที่จะทำให้หลงมัวเมา, มีข้อปฏิบัติที่จะส่งเสริมความเป็นผู้ที่มีนิสัยที่ดีงามตามหลัก “ฆราวาสธรรม 4”, มีคุณธรรมของคนดีคือ “สัปปุริสธรรม 7” เพื่อให้เป็นผู้สามารถรู้เหตุ รู้ผลที่ถูกที่ควรได้, มีหลัก “สมถะวิปัสสนากรรมฐาน” เพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ ทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น การมองเห็นว่าการรักนวลสงวนตัวเป็นสิ่งที่มีคุณค่า, รู้หลักวิธีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผลตามแนวแห่งอริยสัจ 4 เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค และหลักธรรมทั้งหมดสรุปลงในหลักการคิดที่มีวิธีการคิดตามแนวของ “ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ” อันเป็นวิถีทางเบื้องต้นแห่งปัญญาและสัมมาทิฏฐิเป็นข้อมูลที่จะช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของเรา คอยเชื่อมโยงเพื่อให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการบูรณาการร่วมกับหลักธรรมอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อไม่ทำให้เราเกิดความงมงาย หูเบา เชื่อง่ายไร้เหตุผลจนเกิดมิจฉาทิฐิหลงผิดเกิดเพศสัมพันธ์ได้ง่าย ซึ่งจะช่วยทำให้ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของเยาวชนได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง ให้เกิดการประพฤติที่เหมาะสมแก่ภาวะเพศและวัยของตนได้

หลักธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น หากวัยรุ่นวัยเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทำความเข้าใจ และประยุกต์ได้อย่างเหมาะสมมีเทคนิคกลยุทธ์ต่าง ๆ จนออกมาเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่เข้าถึงวัยรุ่นตามแนวทางที่เสนอ การส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวและการป้องกันแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนนี้ก็คงเป็นไปในทิศทางที่ได้ประโยชน์แก่ตัวนักเรียนและเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคม

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนนี้ แท้จริงแล้วมีรากฐานสำคัญมาจากปัญหาการขาดศีลธรรมและการห่างเหินจากศาสนา ทุกวันนี้เยาวชน โดยเฉพาะในสังคมไทย ห่างไกลจากศาสนากันมาก เนื่องจากระบบการศึกษาแบ่งแยกความรู้ออกจากความดี พ่อแม่พาลูก ๆ เข้าวัดน้อยลง ขณะที่ลูก ๆ ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไร้ศีลธรรมมากกว่าส่งเสริมศีลธรรม ปัจจุบันสังคมเริ่มมีความตื่นตัวในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะเป้าหมายใน

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหนทางในการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของวัยรุ่นในวัยเรียน การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาการรักนวลสงวนตัวของนักเรียนโรงเรียนปรางค์กู่ จึงเป็นการนำต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่าที่สุด นักเรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรม น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เหมาะสม สมวัย และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ขนบจารีตประเพณี มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการปฏิบัติตัว มองเห็นคุณค่าของตนเอง รักตนเอง และภูมิใจในตนเอง อันจะเป็นเกราะกำบังความไม่ดีต่าง ๆ ให้พ้นไป ป้องกันตัวไม่ให้ไปพลั้งเผลอมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน ซึ่งผลการดำเนินโครงการรักนวลสงวนตัวที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมในทางที่ดีหลังจากเข้าร่วมโครงการ ได้รับความรู้ อบรมขัดเกลาจิตใจโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ฝึกปัญญา นั่งสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐานจากพระสงฆ์ผู้นำพาปฏิบัติ โดยการบวชชีพราหมณ์ถือศีล 8 ปฏิบัติร่วมกันระหว่างกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มปกติ สร้างสัมพันธภาพอันดีต่อกัน ทั้งนี้ยังได้กลุ่มเป้าหมายใหม่ คือ กลุ่มนักเรียนที่รักเพศเดียวกัน โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมาส่งเสริมและบูรณาการเข้าไปแก้ปัญหาเช่นเดียวกัน

ดังนั้น แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียน ที่มีกระบวนทัศน์ของหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นเป็นเครื่องมือ ย่อมจะอำนวยผล คือ ทำให้เยาวชนวัยเรียนเป็นคนคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง เพราะแนวทางของพุทธธรรมจะเป็นกระบวนการที่สอดคล้องเกี่ยวเนื่อง ถักทอ และเชื่อมต่อกันตลอดสายซึ่งมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการรักนวลสงวนตัวของนักเรียน ให้นักเรียนได้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี มีเหตุมีผลในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทันความจริง ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวเผินแล้ว ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดดุลยภาพเชิงพฤติกรรมของนักเรียนต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ได้ จนสามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นเยาวชนที่ดี ที่มีคุณภาพ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขได้ในสังคม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยให้ข้อแนะนำว่า สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลาและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมทางพฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ให้แก่เยาวชนวัยเรียนให้มากขึ้น เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนา โดยหัวใจสำคัญ คือ การนำหลักคำสอนอันเป็นแก่นแท้ทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของเยาวชน เพื่อให้สามารถเข้าใจและปรับตัวต่อสภาพปัญหาที่กำลังเผชิญได้อย่างมีสติบนฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรทำการศึกษาวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)เพื่อระดมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน องค์กร/กลุ่มต่างๆ ในการลงมือปฏิบัติการ เพื่อดึงและเสริมสร้างศักยภาพของผู้ที่ทำงานด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้เรื่องโทษของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรหรือในวัยเรียน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในทุกด้านแนวทางการแก้ปัญหาที่

ครอบคลุมรอบด้าน และการสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังประสานความร่วมมือจากโรงเรียนหนึ่งไปสู่อีกโรงเรียนหนึ่งและไปสู่ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน องค์กร/กลุ่มต่างๆ

(2) ควรทำการศึกษาการบูรณาการความรู้เรื่องปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ เพื่อขยายขีดความสามารถของการเรียนการสอน อบรมให้ความรู้แก่นักเรียน ในเรื่องการดูแลสุขอนามัยทางเพศ การป้องกันโรคทางเพศสัมพันธ์ใหม่ๆ เพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

(3) ควรทำการศึกษาด้านทัศนคติและเจตคติที่มีผลต่อกิจกรรมการส่งเสริมและแก้ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรของสังคมยุคสมัยใหม่ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ชายกับหญิงเท่านั้น แต่ขยายผลไปถึงเพศเดียวกันด้วย เพราะจากการวิจัยพบว่าวัยรุ่นติดเชื้อ HIV เพิ่มมากขึ้นทุกปี

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา ปู่จุ้ย. (2553). **“พฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจังหวัดนครปฐม”.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ณิฐินันท์ วิชัยรัมย์. (2545). **“การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นฤมล สุขศิริ. (2556). **“อิทธิพลของสื่อที่ส่งผลต่อความเสี่ยงของการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557).**พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย,** พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระไพศาล วิสาโล.(2560). **การเสริมสร้างพลังทางศีลธรรมในสังคมไทย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www. visalo.org/article/budKarnsermsang.htm.

รางวัล สุขี. (2551). **“ปัจจัยเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาจังหวัดนครปฐม”,** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ลือชัย ศรีเงินยวง. (2552), **คู่มือการทำงานเพื่อนำหลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสุขภาพทางเพศและการเจริญพันธ์ของวัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร : องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ.

สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2547). **สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นประเทศไทย ปี พ.ศ. 2556.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

The role of monks with the conservation of local arts and culture Wat Phra That Rongrong, Mueang District, Sisaket Province

พระพงศ์พิสิฐ สุระ[1]
พระกัญจน์ แสงรุ่ง[2]
พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์[3]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภูมิหลังของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ 2. สภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบันวัดพระธาตุเรืองรอง 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์จำนวน 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรอง ก่อตั้งโดยพระครูวิบูลธรรมภาณ ด้วยเห็นว่าจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วได้ทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเก่าแก่ลง จึงได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์พระธาตุเรืองรองขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าศรีสะเกษไว้ 2) สภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบัน มีลักษณะของการรวมศูนย์โดยมีพระครูวิบูลธรรมภาณ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและตัดสินใจต่าง ๆ 3) ปัญหา อุปสรรคต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมวัดพระธาตุเรืองรอง ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์ดูแลรักษา ด้านการเผยแพร่และฟื้นฟู ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ส่วนแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรองในอนาคต มี 6 ด้าน ประกอบด้วย (1) บทบาทต่อการเป็นผู้นำและแบบอย่างในการสืบสาน (2) บทบาทต่อการส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุน (3) บทบาทต่อการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม (4) บทบาทต่อการเผยแพร่และฟื้นฟู (5) บทบาทต่อการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นในการให้ความรู้ (6) บทบาทต่อการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์ / การอนุรักษ์ / ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ABSTRACT

This thesis aims 1) to study the background of conservation the local arts and culture, Wat Phra That Rungrueng, Mueang district, Sisaket province; 2) to study the state of conservation of local arts and culture in the past and present of Wat Phra That Rongrong; 3) to study the problems, troubles and promoting the role of monks in the conservation of the local arts and culture at Wat Phra That Rungrueng by the using qualitative research methodology and field interviews. The data were collected from the interviews of 15 key informants. The research found that 1) the museum of Wat Phra That Rungrueng was established by Phra Khru Wibul Thammapan, he agreed that the globalization came quietly, it has destroyed the local lifestyle and culture. Therefore, he has built the Phra That Rungrueng Museum as a source of learning lifestyle, history for preserving the local art and culture of the four tribes in Sisaket province; 2) the state of conservation of local art and culture in the past and present, the character of centralization was the center by Phra Khru Wibul Thammapan, who plays an important role in the management and decision making; 3) the problems and obstacles to the role of monks in the promotion of the cultural heritage of Wat Phra That Rongrong, supposing; preserving care, publicity and restoration, personnel, management, so the state of promoting the role of monks in conservation of local arts and culture in the past and present of Wat Phra That Rongrong, there are 6 aspects; (1) the role in leadership and role models in preservation (2) the role in promoting of cooperative (3) the role of the supporting, management (4) the role in dissemination and rehabilitation (5) the role as local professor of educators (6) to build a network of folk museums.

KEYWORDS: role of monks, conservation, local culture

1. บทนำ

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ สังคมใดมีการรักษาไว้ซึ่งความมีศิลปวัฒนธรรมย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ ที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยส่วนใหญ่ความเป็นศิลปวัฒนธรรมมักจะเกี่ยวโยงกับศาสนาที่คนในชุมชนนั้น ๆ นับถือ สำหรับสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทย ตลอดจนรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังพบว่าศาสนสถานโดยส่วนใหญ่ยังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรมไว้อีกด้วย โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2543)

การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงนับเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยสงวนรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านั้นให้คงอยู่ไม่สูญหายและรักษาให้คงมีไว้สืบต่อไปให้ถึงคนในรุ่นลูกรุ่นหลานและจะประสบความสำเร็จ

ได้นั้น จึงต้องมีการประสานร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งในฐานะที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบ เช่น สังคมหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายโดยเฉพาะพระสงฆ์ถือเป็นผู้นำในทางจิตใจเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนและสังคมมาช้านาน (พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ อธิปญฺโญ, 2555) พระสงฆ์ทุกรูปได้รับการยอมรับเป็นส่วนใหญ่จากประชาชน และหน่วยงานราชการ ชาวบ้านมองพระสงฆ์ว่าเป็นผู้นำชาวบ้านในทางที่ดี เกื้อกูลชาวบ้านมีจริยาวัตรที่งดงามควรแก่ศรัทธาและการปฏิบัติตาม มีเวลาอยู่กับชาวบ้านตลอด จึงสามารถขอความร่วมมือจากชาวบ้าน กลุ่มบุคคล องค์กรของรัฐได้อย่างดี กอปรกับพระสงฆ์ยังสามารถที่จะนำเอาจารีตประเพณีและวัฒนธรรม ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมมาเป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ได้ด้วย (ประสพสุข พันประยูร, 2535) เช่นเดียวกับพระสงฆ์ในวัดพระธาตุเรืองรอง ซึ่งเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนสังคมให้คงอยู่ ด้วยฐานะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นต่อชุมชนและสังคมนอกจากจะเป็นผู้นำเอาหลักพุทธธรรมคำสั่งสอนมาอบรมประชาชนเพื่อไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขแล้ว ยังต้องมีบทบาทในการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ประชาชนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอีกด้วยสอดคล้องกับพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่กล่าวถึง บทบาทความสำคัญของวัดโดยมีใจความตอนหนึ่งว่า “วัดเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เสมือนพิพิธภัณฑ์ (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2527)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

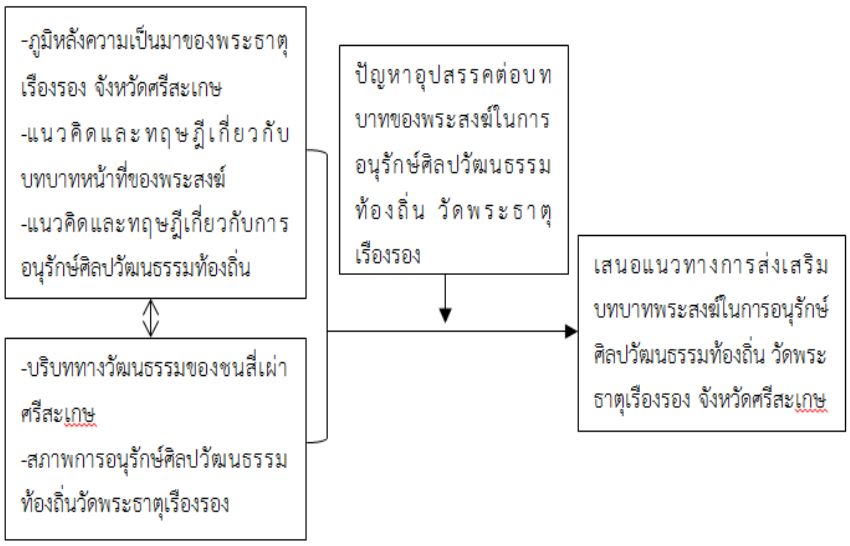
1) เพื่อศึกษาภูมิหลังของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

2) เพื่อศึกษาสภาพแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบันวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และเสนอแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ ดังนี้



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และใช้วิธีในการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลชุมชนและประวัติความเป็นมา และแนวทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ตลอดจนปัญหาอุปสรรค และบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาคือพระสงฆ์ผู้ริเริ่มก่อตั้งและทำหน้าที่ดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์และคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรองโดยการสัมภาษณ์

ข้อมูลทุติยภูมิ

ผู้ศึกษาวิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) คือเอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย วารสาร รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต

4.1 กลุ่มประชากร/ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 15 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระสงฆ์ สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ผู้นำท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) โดยผู้วิจัยได้ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบแบบสัมภาษณ์ และผู้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวมรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกประเด็น อธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้และเสนอแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.5 การสรุปผลวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงตอบโจทย์วัตถุประสงค์เป็นรายงานวิจัยไปตามลำดับและสรุปเสนอเผยแผ่ผลการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1. ภูมิหลังของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เกิดจากเจตนารมณ์ของพระครูวิบูลธรรมภาณ (หลวงปู่ธัมมา พิทักษา) ที่ตระหนักในการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็วได้ทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเก่าแก่ของท้องถิ่นลงจึงมีแนวคิดควรมีแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตประวัติศาสตร์และอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชนสี่เผ่าอันเป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวศรีสะเกษเอาไว้ ประกอบด้วย ส่วย เขมรลาว เยอ จึงได้สร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านขึ้นให้ชื่อว่า “พระธาตุเรืองรอง” หรือที่เรียก

อีกอย่างหนึ่งว่า“พิพิธภัณฑ์สี่เผ่าไทย” โดยเป็นการจัดแสดงแบบจำลองปูนปั้น ปริศนาธรรม ตลอดจนโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นวิถีชีวิตของชนสี่เผ่า ที่เคยใช้นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงภาพเขียนฝาผนังที่บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณคดีในเขตอีสานใต้ วรรณกรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิตพื้นบ้าน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เข้าใจถึงรากเหง้าความเป็นมาและตัวตนของตนเองได้เพิ่มขึ้น ทั้งยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหน ในคุณค่ามรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชนสังคมสืบไป

2. สภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบันวัดพระธาตุเรืองรอง พบว่า พระครูวิบูลธรรมภาณ (หลวงปู่ธัมมา พิทักษา) เป็นพระสงฆ์ที่มองเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ที่จะทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตน และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง ซึ่งสภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตถึงปัจจุบัน มีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินการอนุรักษ์คือ

ปัจจัยภายใน มีการตั้งคณะกรรมการวัดซึ่งเป็นชาวบ้านสร้างเรือง อันเป็นที่ตั้งของวัดได้เข้ามาช่วยเหลือดำเนินงานบางอย่างในลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีพระครูวิบูลธรรมภาณ หรือหลวงปู่ธัมมา พิทักษา เป็นประธานคณะกรรมการ ทั้งยังเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พระธาตุเรืองรอง และเป็นกำลังหลักในการดำเนินการและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ แต่เพียงผู้เดียวตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพระธาตุเรืองรองจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยภายนอก มีการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรและหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรมจังหวัด สถานศึกษา และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนประสบการณ์งานพิพิธภัณฑ์ แต่ก็ไม่ได้มีความต่อเนื่องเท่าที่ควร

อย่างไรก็ดี การบริหารจัดการที่รวมศูนย์อยู่ที่พระครูวิบูลธรรมภาณหรือหลวงปู่ ธัมมา พิทักษา อย่างเบ็ดเสร็จนั้น ทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและตัดสินใจงานพิพิธภัณฑ์ของหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน มีอยู่ค่อนข้างน้อยถึงแม้จะมีการแต่งตั้งบุคคลในชุมชนให้เข้ามาเป็นคณะกรรมการร่วมในการบริหารจัดการก็ตาม ซึ่งอาจทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจและมองข้ามความสำคัญในการทำหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นพระธาตุเรืองรองขาดความต่อเนื่องต่อการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ในอนาคตได้

3. ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

3.1 ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคของพระสงฆ์ในการแสดงบทบาทอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า

1) ด้านการอนุรักษ์ดูแลรักษา ซึ่งพระสงฆ์ประสบปัญหาขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาโบราณวัตถุอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือไม่มีประสบการณ์ในการดูแลรักษาวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ เนื่องจากขาดการประสานความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงาน และชุมชนท้องถิ่น รวมถึงงบประมาณไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควรเพื่อการรักษาดูแลให้สืบสานไปสู่อนุชนรุ่นหลัง

2) ด้านการเผยแพร่และฟื้นฟู ซึ่งพระสงฆ์ประสบปัญหาขาดผู้รู้ที่ทรงภูมิวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนรณรงค์เผยแพร่ให้ความรู้ และยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมสนับสนุนจากภายนอกที่ไม่ตอบสนองและสนับสนุนอย่างเต็มกำลัง ทั้งในด้านงบประมาณ กำลังแรงกาย และสติปัญญา เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในงานพัฒนาเผยแพร่และฟื้นฟูเอกลักษณ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม

3) ด้านบุคลากรพระธาตุเรืองรองถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางมรดกศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทั้งยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษาจากสถานศึกษาและประชาชนทั่วไปทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นรวมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิกรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชน แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จัดตั้งในวัดหรือศาสนาสถานส่วนใหญ่ ยังขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ ที่จำเป็นตามลักษณะงานพิพิธภัณฑ์ เช่น นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ หรือปราชญ์ผู้ทรงภูมิปัญญาของท้องถิ่น จึงทำให้พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรองขาดการพัฒนาให้น่าสนใจ และขาดพลังที่จะขับเคลื่อนให้งานพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของท้องถิ่น

4) ด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากพระธาตุเรืองรอง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ภายในวัด ซึ่งเกิดจากการดำริของพระครูวิบูลธรรมภาณ (หรือหลวงปู่ธัมมา พิทักษา) ผู้ดูแลและบริหารจัดการจึงเป็นเจ้าอาวาส ก็คือ หลวง

ปู่ธัมมา พิทักษา เป็นผู้บริหารงานต่าง ๆ และรับผิดชอบตัดสินใจเองเพียงผู้เดียว ทั้งการจัดแสดงวัตถุ และการควบคุมดูแลพระธาตุเรืองรองจึงทำให้ประสบปัญหาไม่สามารถดูแลจัดการพระธาตุเรืองรองได้อย่างเต็มที่ และอาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรองในอนาคตอีกด้วย หากไม่มีหลวงปู่ธัมมา พิทักษา แล้ว

3.2 ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พบว่าจากการศึกษาการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระธาตุเรืองรอง ทำให้ได้แนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

1) บทบาทต่อการเป็นผู้นำ/แบบอย่างในการสืบสานพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำในทางจิตใจเป็นที่เคารพนับถือและยอมรับของชุมชนสังคมมาช้านานชาวบ้านจึงมองพระสงฆ์ว่าเป็นผู้นำชาวบ้านในทางที่ดี เกื้อกูลชาวบ้านมีจริยาวัตรที่งดงามควรแก่การปฏิบัติตาม มีเวลาอยู่กับชาวบ้านตลอด จึงสามารถขอความร่วมมือจากชาวบ้าน กลุ่มบุคคล องค์กรของรัฐได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะนำเอาจารีตประเพณีและวัฒนธรรม ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมมาเป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ได้

2) บทบาทต่อการส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุน การสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น พระสงฆ์หรือวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชนสามารถที่จะสร้างความร่วมมือสนับสนุนจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน สถานศึกษา และชุมชนในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนเกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจัง ในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” ในฐานะของการเป็นเจ้าของและการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมร่วมกัน

3) บทบาทต่อการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการในรูปแบบองค์กร เพื่อดำเนินการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขอความสนับสนุนจากปราชญ์ท้องถิ่นให้ข้อมูล ตลอดจนส่งเสริมประสานความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชนและสถานศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความรู้ต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการทราบปัญหาของการแสวงหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูร่วมกันทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนำไปสู่สำนึกร่วมของคนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าและรู้จักหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของตน

4) บทบาทต่อการเผยแพร่และฟื้นฟู วัดถือเป็นสถาบันทางศาสนาที่สำคัญ เพราะเป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้แขนงต่างๆพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึกร่วมในการฟื้นฟูและเผยแพร่เพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีในรูปแบบต่างๆเช่น การเทศน์การอบรมการเรียนการสอน รวมถึงความสามารถในการเป็นผู้ประสานกับหน่วยงานของจังหวัดหรือท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนและตัวบุคคลเพื่อช่วยจัดการเผยแพร่และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นที่รู้จักได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น คู่มือหนังสื่อแนะนำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แผ่นพับแนะนำพิพิธภัณฑ์ และเว็ปไซด์ที่ทันสมัย มีเนื้อหาน่าสนใจ ดึงดูดให้ไปเข้าเยี่ยมชม นอกจากนี้หลาย ๆ พื้นที่คนในชุมชนเองยังไม่ทราบว่าพิพิธภัณฑ์มีความน่าสนใจอย่างไร เพียงแต่รับรู้ถึงกิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์ดำเนินอยู่ พระสงฆ์จึงควรสร้างช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

5) บทบาทต่อการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นในการให้ความรู้ พระธาตุเรืองรองถือเป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์และเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการศึกษาค้นคว้า การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นการเล่าเรื่องราวความเป็นมา ความเชื่อ ในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจึงเป็นภารกิจสำคัญ เช่น ควรจัดให้มีปราชญ์ชาวบ้านในการให้ความรู้แก่ผู้เข้าชมหรือการจัดให้มีมัคคุเทศก์น้อย เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นตนเองจากศิลปวัฒนธรรมที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตน

6) บทบาทต่อการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน บทบาทต่อการสร้างเครือข่ายนับเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งสำหรับพิพิธภัณฑ์วัด ทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอก เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในการจัดกิจกรรมและการสนับสนุนในลักษณะการถ่ายทอดข้อมูลพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การสร้างความร่วมมือ การเผยแพร่และฟื้นฟู ทั้งยังเป็นการพบปะอบรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารกระบวนการด้าน

พิพิธภัณฑ์ ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดมุมมองที่แตกต่าง เกิดการสร้างและรวมกลุ่มเครือข่ายในลักษณะการบูรณาการเพื่อให้พิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งประสบความสำเร็จร่วมกันและสามารถนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์วัดของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้ง่ายกว่าทั้งยังเป็นการให้แรงบันดาลใจต่อกันในการสร้างสรรค์งานเพื่อสังคมต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “กำลังใจจากคนภายนอกช่วยสร้างแรงบันดาลใจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคนในย่อมเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จได้”

6. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษผู้วิจัยมีประเด็นที่เป็นข้ออภิปรายดังนี้

1. **ภูมิหลังของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรอง** เป็นการจัดตั้งที่สืบเนื่องมาจากวิสัยทัศน์ของพระสงฆ์หรือวัดเพื่อต้องการตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านให้เป็นสถานที่สำหรับเก็บรักษาองค์ความรู้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนสี่เผ่าที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ คือ ส่วย ลาว เขมร เยอ ไม่ให้สูญหายซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งอนุรักษ์ฯให้ชุมชนแล้ว ยังใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วยซึ่งสอดคล้องกับจิรโชค วีระสัย ที่ให้ทัศนะว่าจุดประสงค์ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันคือการเก็บรักษาการศึกษาหาความรู้และการจัดแสดงนิทรรศการวัตถุทางวัฒนธรรมเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันพิพิธภัณฑ์ถือเป็นแหล่งการศึกษาที่มีประโยชน์ต่อคนที่ไม่รู้หนังสือเนื่องจากสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้โดยแนวคิดนี้ทั้งยังเป็นการปรับปรุงเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นการอนุรักษ์และยังเป็นการเชิดชูภูมิปัญญาของบรรพบุรุษฯ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีอีกส่วนหนึ่งด้วย (จิรโชค วีระสัย, 2540) การก่อตั้งพระธาตุเรืองรองขึ้น จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการช่วยอนุรักษ์รักษาป้องกันมรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักหอจดหมายแห่งชาติที่อธิบายถึงลักษณะของการอนุรักษ์ (Conservation) ไว้ 2 นัยกล่าวคือ 1) การป้องกัน (Prevention) เป็นวิธีการชะลอการชำรุดหรือเสื่อมสภาพที่จะเกิดซึ่งก่อนที่จะป้องกันมิให้เกิดความชำรุดหรือเสื่อมสภาพได้นั้นจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงคุณสมบัติของวัตถุสาเหตุและปัญหาต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดความชำรุดเสื่อมสภาพเพื่อที่จะสามารถเลือกวิธีการป้องกันและหลีกเลี่ยงปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการที่จะอนุรักษ์นั้นๆ ให้คงอยู่ได้ตลอดไป 2) การปฏิบัติการอนุรักษ์เป็นวิธีการนำมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นโดยการกำจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นออกไปให้หมดแล้วซ่อมแซมหรือเสริมสร้างให้กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือใกล้เคียงสภาพเดิมที่สุดทั้งความแข็งแรงรูปแบบและเนื้อวัสดุทั้งนี้วิธีการที่นำมาใช้นี้จะต้องไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ และสามารถแก้ไขให้กลับไปเหมือนเดิมได้ซึ่งกระบวนการดังกล่าวถือเป็นหน้าที่ของนักอนุรักษ์ที่ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี (สำนักหอจดหมายแห่งชาติอ้างใน พระอธิการวิน ทีปธมฺโม, 2556) โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์วัดซึ่งนับวันจะมีบทบาทในสังคมมากขึ้น เพราะเป็นหน่วยงานที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นเอาไว้ ตลอดจนยังเป็นแหล่งที่คนในชุมชนสังคมจะสามารถแสวงหาความรู้และความบันเทิงทางวิชาการได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย

2. สภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบันวัดพระธาตุเรืองรอง ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ความต้องการในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมีมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แนวทางอนุรักษ์มักเป็นการชี้นำความคิดจากผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ จึงทำให้เกิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์อยู่ในวัดเช่นเดียวกับพระธาตุเรืองรองถือเป็นสถานที่สำคัญในการรวบรวมและจัดแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุของชาวบ้านกลุ่มชาติพันธ์ชุมชนสี่เผ่าไทย สอดคล้องกับต่อจรัส พงษ์สาลี ที่กล่าวว่า “ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัดในท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมของชุมชนนอกจากนั้นวัดยังเป็นแหล่งที่มีสิ่งของต่างๆ รวบรวมอยู่พระสงฆ์ซึ่งได้รับความเชื่อถือและมีบทบาทสำคัญในชุมชนระดับท้องถิ่นจะได้รับการถวายจากผู้มีจิตศรัทธาในวาระต่างๆ ทำให้เป็นแหล่งที่มาของวัตถุที่จะสามารถนำไปจัดแสดงเพื่อสื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตรวมทั้งรูปแบบวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี” (ต่อจรัส พงษ์สาลี, 2547) ซึ่งจะทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนทั้งยังเป็นที่เก็บรวบรวมทางภูมิปัญญาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อเป็นหลักฐานที่บรรดาผู้มีสติปัญญาจะใช้เป็นสถานที่ค้นคว้า ซึ่งสอดคล้องกับ

พระพชรพร โชติวโร ที่กล่าวว่า “การอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัตถุตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นการสงวนรักษาและบูรณะผลิตผลทางด้านวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดอุดมการณ์และความเชื่อทางศาสนาสถานที่ที่รวบรวมโบราณศิลปวัตถุและภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือวัดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอด” (พระพชรพร โชติวโร, 2554) สอดคล้องกับกรมศิลปากร ที่ให้ความเห็นว่า “พระสงฆ์สามารถนำวิทยาการความรู้ที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดให้แก่ประชาชน โดยการศึกษาหาความรู้จากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์วิทยุ โทรทัศน์ และนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เรียนรู้ถ่ายทอดมาโดยตรงแล้ว จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของตนและชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นให้มั่นคงและทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลรักษา พัฒนา ส่งเสริม ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีอยู่ต่อไป” (กรมศิลปากร, 2544) และสอดคล้องกับสุภาพร มากแจ้ง ที่กล่าวในงานวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของชาวมอญบางกระดี่ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้านควรได้รับการอนุรักษ์พัฒนาให้เป็นระบบและสืบทอดแก่อนุชนชุมชน สถานศึกษา และวัด เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี” (สุภาพร มากแจ้ง, 2540)

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพการแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตถึงปัจจุบันวัดพระธาตุเรืองรองที่มีพระครูวิบูลธรรมภาณเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการ และเป็นกำลังหลักในการดำเนินการและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ แต่เพียงผู้เดียวจึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการบริหารจัดการต่อการอนุรักษ์ในอนาคตได้สอดคล้องกับกฤษฎา ตัสมา ที่กล่าวว่า “การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ย่อมทำให้การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ขาดความต่อเนื่อง ขาดการพัฒนาในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ดังนั้นรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ในการให้ข้อมูลและขอความสนับสนุนจากกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่น สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย หน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน ซึ่งจะนำไปสู่สำนึกร่วมของคนในท้องถิ่น ให้รู้จักหวงแหนและเห็นคุณค่าในท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังสามารถเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ด้วย”(กฤษฎา ตัสมา, 2556)

3. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรองฯ จากการวิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขที่เป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของพระสงฆ์วัดพระธาตุเรืองรอง เช่นด้านการบริหารจัดการซึ่งสอดคล้องกับอลงกรณ์จุฑาเกตุที่กล่าวในงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครว่า“พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครแม้มีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจนแต่ยังขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการจึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่ค่อยข้างน้อยถึงแม้จะมีการแต่งตั้งบุคคลในชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการแต่ก็ยังไม่มีบทบาทหรือส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างแท้จริง”(อลงกรณ์จุฑาเกตุ , 2557) ส่วนแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ที่สำคัญเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดพระธาตุเรืองรองฯ เช่นบทบาทต่อการเป็นผู้นำ/แบบอย่างในการสืบสานบทบาทต่อการส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุนบทบาทต่อการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม บทบาทต่อการเผยแพร่และฟื้นฟู บทบาทต่อการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นในการให้ความรู้และบทบาทต่อการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านซึ่งสอดคล้องกับบุษยมาส แดงขำ ที่กล่าวในงานวิจัยเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองฯอำเภอปากพลีจังหวัดนครนายกว่า“แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดฝั่งคลองแบ่งออกเป็น 5 ด้าน กล่าวคือ ด้านการจัดการข้อมูลด้านสถานที่ ด้านงบประมาณ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์วัดฯ (บุษยมาส แดงขำ, 2556) จะเห็นได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆเช่น บทบาทต่อการส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุนบทบาทต่อการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม บทบาทต่อการเผยแพร่และฟื้นฟู บทบาทต่อการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นในการให้ความรู้และบทบาทต่อการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นสำคัญ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงานที่เกี่ยวเนื่องด้วยพิพิธภัณฑ์ให้สามารถส่งเสริมในการทำหน้าที่ดูแลรักษาอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยให้ข้อแนะนำว่าการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรอง ควรต้องจัดการส่งเสริมให้ครบทั้ง 6 ด้านอย่างสมดุลคือ 1) บทบาทต่อการเป็นผู้นำ/แบบอย่างในการสืบสาน 2) บทบาทต่อการส่งเสริมความร่วมมือสนับสนุน 3) บทบาทต่อการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม 4) บทบาทต่อการเผยแพร่และฟื้นฟู 5) บทบาทต่อการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นในการให้ความรู้และ 6) บทบาทต่อการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อให้พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรองสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนในท้องถิ่นและประชาชนทั่วไปโดยหัวใจสำคัญคือการส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างมีส่วนรวม เพื่อสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมให้รักท้องถิ่น เกิดความหวงแหนในภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นของตนสิ่งสำคัญต่อมาคือการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อการขับเคลื่อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสามารถนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์วัดของพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาในการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งศึกษาที่ส่งเสริมการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความอย่างยั่งยืน

2) ควรมีการศึกษาในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุเรืองรองให้มีมาตรฐานเดียวกับการบริหารจัดการงานพิพิธภัณฑ์ในระดับชาติ

3) ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการบริหารงานวัดพระธาตุเรืองรองเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2544). **คู่มือถวายความรู้ แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาพันธ์.

กฤษฎา ตัสมา. (2556). “การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดศรีสุวรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). **ภูมิปัญญาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท.

จิรโชควีระสัย. (2540). **มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น.**เอกสารการประกอบการอบรมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ต่อจรัส พงษ์สาลี. (2547). “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรองค์การมหาชน.

บุษยมาส แดงขำ. (2556). “แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง(ไทยพวน)ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประสพสุข พันประยูร. (2535). **บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญฺโญ). (2555). “**บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน** : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชมหาวิทยาลัย.

พระพชรพร โชติวโร. (2554). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นวัดร้องเม็งจังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527)**. สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระอธิการวินทีปธมฺโม. (2556). “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์ประเพณีการแข่งเรือยาว วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภาพร มากแจ้ง. (2540). **การศึกษาวิถีชีวิตมอญบางกระดี่**. ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติการอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น : สถาบันราชภัฏธนบุรี.

อลงกรณ์จุฑาเกตุ. (2557). “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร”. Veridian E-Journal. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน–ธันวาคม), หน้า 11-19.

หลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น
Buddhist Principles and Local Wisdom Reinforcement

พระครูวรดิตถ์ธรรมาภรณ์
พระครูพิศาลโพธิธรรม[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำมาการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบเรียบร้อยให้กับท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนา เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นในที่นี้หมายถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เป็นชุมชนที่ดี โดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย สังคมสงบสุข คนในสังคมมีความรักความสามัคคีปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประชาชนมีวินัยรู้จักปฏิบัติตามหน้าที่ ด้วยความรับผิดชอบ ผู้นำมีความยุติธรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทุกระดับชั้น โดยใช้หลักธรรมของพรหมวิหาร ๔ เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เป็นการอนุรักษ์วิถีการดำเนินชีวิตแบบมีวัดเป็นศูนย์กลาง

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม/การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This academic article was aimed to study the Buddhist principles and local wisdom development. The study finding was found that the Buddhist principle of Brahmavihara (four virtues leading to make the other happiness), which was called Brahmavihara somewhere, was used to develop local wisdom. It was the principle to make peace for local communities and the Buddhist principle for local wisdom development here meant development of the locality in progress and creation of a good community with the principle of harmony to make orderliness in the society. Apart from the principle of harmony, the society was peaceful; people in the society had love, harmony and homogeneity; people with discipline performed their duties with responsibility; the leader had justice whereas the temple was the center of the communities at all levels and the principle of harmony was used as the central tool of development. It was regarded the conservation of the temple-centered living life.

Keyword: Buddhist principle, local wisdom reinforcement

---

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น วัดอภิสิทธิ์ จังหวัดมหาสารคาม

บทนำ

วัดสามารถนำบทบาทหน้าที่ให้เป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นและชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด มีความแนบแน่นต่อกัน ๒. กิจกรรมของวัดกับชุมชนเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ๓. บรรยากาศของวัดทั้งพระเณร สถานที่ พิธีกรรม เป็นที่ศรัทธาของประชาชน ๔. กิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ๕. วัดทำบทบาทหน้าที่ถูกต้อง ในด้านการบริหาร การจัดการวัด การปรับปรุงวัด และการพัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนและท้องถิ่นได้

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาทางสังคมมากมายทั้งที่เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา และเมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่าสาเหตุของปัญหาเกิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจมีความเห็นแก่ตัว ขาดเมตตาธรรม ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนในสังคมมีศีลธรรมประจำใจ ปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ดังนั้นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ “การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม ”การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมดมีอยู่แล้วใน“หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา”ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางในการพัฒนาว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวไม่เพียงพอแต่กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม ปัญหาทางเพศและอบายมุข ทั้งในกรุงและชนบทและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

การพัฒนาที่ผ่านมาสอนให้รู้ว่าการพัฒนาจะต้องเป็นไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียวโดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนาคนนั้นส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือจิตใจ

ปัญญาของชุมชนและท้องถิ่นเป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชนในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความร่มเย็นเป็นสุขควรแก่ความประพฤติปฏิบัติต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามาและระบบการต่างๆ แบบตะวันตกได้รับการยอมรับและแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไปวัดก็เหินห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับโดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุ บทบาทของวัดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยิ่งลางเลือนลง เหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่องานพัฒนาเช่น อำนวยสถานที่และอุปกรณ์ของวัด การให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุมอย่างมีพิธีกรรม เป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบันเมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีกโดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้นก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมดจะได้รื้อฟื้นบทบาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นใหม่โดยปรับตัวปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่างๆในการพัฒนาให้ได้ผลดี

จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์แล้วสิ่งสำคัญก็คือจะต้องมีหลักธรรมนำทางสำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจน[2]

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เป็นชุมชนที่ดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สังคมสงบสุข คนในสังคมมีความรักความสามัคคี ปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประชาชนมีวินัยรู้จักปฏิบัติตามหน้าที่ ด้วยความรับผิดชอบ ผู้นำมีความยุติธรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทุกระดับชั้น โดยใช้หลักธรรมของความสามัคคีธรรมเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เป็นการอนุรักษ์วิถีการดำเนินชีวิตแบบมีวัดเป็นศูนย์กลาง

วัดสามารถนำบทบาทหน้าที่ให้เป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นและชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด มีความแนบแน่นต่อกัน ๒. กิจกรรมของวัดกับชุมชนเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ๓. บรรยากาศของวัดทั้งพระเณร สถานที่ พิธีกรรม เป็นที่ศรัทธาของประชาชน ๔. กิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ๕. วัดทำบทบาทหน้าที่ถูกต้อง ในด้านการบริหาร การจัดการวัด การปรับปรุงวัด และการพัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนและท้องถิ่นได้

หลักพรหมวิหารธรรมกับมีเมตตาธรรมการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีความเอื้อเฟื้ออาทรกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่อย่างมีความสุข เป็นปราการด่านสำคัญที่สุด ในการที่จะทำให้สังคมประเทศชาติ มีความมั่นคงและปลอดภัย ไม่ถูกข้าศึกรุกราน หรือถูกแทรกแซงให้บ้านเมืองระส่ำระสาย ความมีใจเอื้อเฟื้อกันจะนำความสามัคคีมาสู่หมู่คณะจะเป็นยิ่งกว่าป้อมปราการของบ้านเมือง ที่สูงตระหง่านเสียดฟ้า เพราะเป็นประดุจป้อมปราการ หรือกำแพงเมืองที่มีชีวิตจิตใจ ที่ทุกคนต่างมีความเข้มแข็ง พร้อมที่จะเสียสละรักษาประเทศชาติ แม้ข้าศึกจะมีพลังอำนาจ มีความสามารถมากมายเพียงไร แต่ก็ไม่สามารถทลายกำแพงแห่งความสามัคคีของหมู่คณะไปได้ ความมีเมตากรุณาของหมู่คณะจึงนำสุขมาให้ นักปราชญ์บัณฑิตทั้งหลาย จึงยินดีในหลักธรรมข้อนี้ และสนับสนุนให้หมู่คณะมีความเมตตา มีน้ำใจไมตรีต่อกันและกันหากขาดน้ำใจไมตรี นั่นเปรียบเสมือนลางร้ายว่า ความเสื่อมสลายกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้าและจะไม่มีความสามัคคีกัน ชัยวัฒน อัตพัฒน และวิธาน สุชีวคุปต ไดกลาวไวในหนังสือเรื่อง “หลักการ ดำรงชีวิตในสังคม”[3] สรุปไดวาความสามัคคีหมายถึง ความพรอมเพรียงกัน คนตั้งแตสองคนขึ้นไป มีความคิดเห็นรวมกัน และมีความรักใครตอนับถือกัน ปฏิบัติหนาที่รวมกัน จนทำหนาที่ไดสำเร็จ เรียกวา มีความสามัคคีความสามัคคีจะเกิดขึ้นในหมู่คณะก็ต่อเมื่อมีความเมตตากรุณาต่อกันโดย ความสามัคคีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาอยู ๒ ประเด็นคือ การแสดงออก ทางการทำงานและความนึกคิดทางจิตใจ เพื่อความสะดวกในการศึกษาก็จะขอแบงความสามัคคี ออกเป็น๒ อยางไดแกความสามัคคีทางกายกับทางใจ

---

[2] https://www.l3nr.org/posts/448506.

[3] http://buddha.dmc.tv/ธรรมะเพื่อประชาชน/สามัคคีธรรม.html.

คนที่มีเมตตากรุณานั้น แม้ว่าจะอยู่หางกันคนละเมือง หรือคนละประเทศ แตมีจิตใจรักใคร นับถือกัน มีความเป็นห่วงกันย่อมแสดงออกทั้งทางกายและทางใจเช่นทางกายคือเดินทางไปเยี่ยม เยียนกัน สวนใจกับกายอยางไหนที่ทำให้เกิดความสามัคคียากงายกวากันฐ้น ก็ต้องพิจารณาเป็น เรื่องๆ ไป ในบางครั้ง เมื่อคนมารวมกัน ประชุมกันแลว แตก็ยังมีความคิดเห็นแตกต่าง กันใน หัวขอป ระชุม บางคนมีความเห็นขัดแยงกันในเรื่องเดียวกัน บางคนก็มีความเห็นสอดคลองกัน หรือ เห็นดี เห็นชอบดวยกัน ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงพรหมวิหารธรรมแล้วมีอยู่ ๔ อย่างไดแก

๑.เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำ ประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า เป็นความคิดที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขในชีวิตการงาน มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ต่อเพื่อนร่วมงาน การให้ความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ต่อกัน พูดจาไพเราะไม่สร้างความแตกแยก การ ช่วยให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มองทุกคนเป็นเพื่อนไม่เอารัดเอาเปรียบกัน การไม่ บาดหมางใจกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ใส่ร้ายกัน ตลอดจนปรารถนาดีต่อทุกคน อย่างสม่ำเสมอ

๒.กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือและพัฒนาด้านความรู้ทั่วไป ด้าน อารมณ์จิตใจและสังคม การแสดงออกทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ มีน้ำใจรับฟัง ปัญหาของผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่มีความโศกเศร้าเข้ามาเจือปน

๓.มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงาม ยิ่งขึ้นไป ไม่อิจฉาริษยา ไม่กลั่นแกล้งเมื่อเพื่อนร่วมงานได้ดี ไม่พูดถึงเพื่อนร่วมงานในทางเสียหาย เป็น กำลังใจให้เพื่อนและเห็นความสำเร็จของเพื่อนเป็นความสำเร็จของส่วนรวม โดยจะไม่เอาตัวเข้าไป ผูกพันกล่าวคือ ไม่ยินดีโดยหวังว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ด้วย

๔.อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลาย กระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไป ตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

พรหมวิหารธรรมจัดเปนหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษยทั่วโลกก็วาได เพราะ หากชนชาติใดมีความเมตตากัน ปญหาตางๆ ความขัดแยง ความเสื่อมโทรมด้านตางๆ ใน สังคมนั้นๆ ก็จะมีนอยหรือไมมีเลย ทั้งนี้ก็เพราะตางคนตางยึดหลักความรัก ความสมัครสมาน สามัคคีนั่นเอง การ มีความเขาใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคี จึงนับวามี ความสำคัญและ จำเป็นอยางยิ่งของสังคมมนุษยในปจจุบันที่กำลังประสบกับสภาวการณตางๆ ทั้งดี และไมดี เมื่อมี ความเขาใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคีเปนอยางดีและ ถูกตองแลว การ พัฒนาสังคม ประเทศชาติไปสูความเจริญ ความสงบรมเย็นก็เป็นเรื่องที่ทำไดงาย และเกิดผลของการ พัฒนาไดอยางดีเยี่ยม ดังนั้น พึงทำความเขาใจถึงความหมาย ลักษณะประเภท และความสำคัญของ สามัคคีธรรม สามัคคีธรรมเปนหลักที่สอดคลองกับการกระทำอันเปน แนวคิดที่มุ่งปลุกจิตสำนึกของ มนุษยใหเขาใจถึงความเปนไปไดเกี่ยวกับการกระทำอยางมีความ สามัคคีทางกาย วาจา และทางใจ

หลักการสร้างชุมชนให้แข็งแกรง มั่นคง สามัคคี และอยู่รวมกันอย่างเมตตาธรรม และ คอยให้ความช่วยเหลือดูแลกันได้ เรียกว่าหลัก “สาราณียธรรม” คือ ธรรมเปนที่ตั้งแหงความให้ คิดถึงกัน หรือ ระลึกถึงกันเสมอ มีอยู่ ๖ ข้อ ได้แก ๑. สามัคคีทางกาย คือ ให้ความช่วยเหลือแรงกายต่อกัน ๒. สามัคคีทางการพูด คือ ให้คำแนะนำที่เปนประโยชนต่อกัน ๓. สามัคคีทางมโนธรรม คือ ตั้งความปรารถนาดีไว้ในใจตนต่อชุมชน ๔. จัดสรรผลประโยชนที่ได้ให้เปนธรรมต่อสมาชิกในชุมชน ๕. รวมกันทำงานอย่างมีระเบียบวินัยไม่ขัดแย่งกันทางกาย วาจา ๖. มีความเห็นรวมกันทำงานโดยไม่ขัดแย้งด้านความคิดเห็น[4]

จากหลักธรรมทั้ง ๖ ข้อนี้และพรหมวิหารธรรม ผู้นำชุมชนได้นำมาประยุกต์ใช้แก้ปญหาการความขัดแยงใน ๓ ลักษณะ โดยดำเนินการเพื่อแก้ปญหาอย่างต่อเนื่อง คือ

๑) เปนการสร้างความสามัคคีทางกายเมื่อจะมีกิจกรรมรวมกันซึ่งต้องใช้แรงกายใน การทำกิจกรรมนั้นต้องมีการเสียสละความสุขสวนตน เพื่อรวมกิจกรรมของสวนรวม เช่น เมื่อถึง งานเทศกาลทำบุญกฐินผ้าป่าในท้องถิ่นและชุมชนต้องสร้างประรำพิธี กางเต็นท จัดเก้าอี้ เปนต้น ชาวบ้าน จะต้องออกแรงช่วยกันเพื่อให้สถานที่เสร็จสมบูรณก่อนในวันงานหรือประกอบพิธีนั้นๆ

๒) เปนวิสัยทัศนรวมกันโดยเมตตาธรรม การทำงานรวมกันย่อมมีการกระทบกระทั่ง กันเปนธรรมดา ผู้มีการศึกษาอบรมพัฒนาจิตใจมาดีแล้วก็สามารถระงับอารมณได้ สวนผู้ที่ยังอ่อน ประสบการณก็จะมีการแสดงออกทางอารมณ เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ ก็จะต้องอาศัยความมีเมตตาธรรมต่อ กันให้อภัยซึ่งกันและกันไม่ยึดติดเปนอารมณเลิกแล้วต่อกันให้อภัยกัน

๓) นำมาเปนหลักประชาพิจารณ กลุมผู้นำชาวชุมชนชานเมือง ได้นำหลักพุทธธรรม มาเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการเปดโอกาสให้สมาชิกมาแสดงความคิดรวมกัน ใน การวิจารณผลดีผลเสีย เช่น การการจัดตั้งกลุมต่างๆ ขึ้นในชุมชน ถ้ามีผลดีมากกว่าผลเสีย ก็จะมีมติ ตกลงให้มีการจัดตั้งกลุมนั้นขึ้น แต่ถ้ากลุมงานที่จะจัดขึ้นนั้นมีผลเสียมากกว่าก็จะยกเลิกไป

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ปญหาของท้องถิ่นและชุมชน ในการสร้างความรักและความสามัคคีนั้น เป็นเรื่องที่ทำให้เห็นเปนรูปธรรมได้ยาก เพราะมนุษย์เราต่างจิตต่างใจกัน มีความเห็นที่ต่างกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อมีหลักการที่ดีร่วมกันแล้ว ก็ทำให้ทำงานร่วมกันทั้งทางกาย การพูด การเจรจา การแบงปนผลประโยชนให้ลงตัวเหมาะสม การสร้างที่ดีต่อกัน การเรียนรู้ระเบียบ กติกา กฎเกณฑ์ของชุมชน และการมีสวนรวมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง เปนธรรม ยอมเปนไป เพื่อความรัก ความปรองดองกัน เนื่องจากหลักพุทธธรรม มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในตัวอยู่แล้ว ดังนั้น ชุมชนแห่งนี้จึงนำมาเปนหลักในการปฏิบัติที่เข้ากันได้กับหลักสาราณียธรรมเพียง ๓ ข้อ ตัวอย่างเช่น การสร้างความสามัคคีทางกาย (กายเมตตา) คือ อาศัยความสอดส่องดูแล สุขทุกข์ของ สมาชิกในชุมชนด้วยกายสุจริต ไม่ประทุษร้ายกันทางกาย แม้ในการแสดงออกทางความคิดเห็น หรือวิสัยทัศนก็เปนไปเพื่อความเจริญของชุมชน ไม่ใช่เพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือ แก่พวกใด พวกหนึ่ง ในการแสดงวิสัยทัศนนั้น เปนการเปดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น อย่างเสรี และด้วยเมตตาจิตต่อกัน เปนลักษณะประชาพิจารณ คือ ให้ถือเอาเสียงของประชาชนส่วน ใหญ่ในชุมชนเป็น

---

[4] องฺ. ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๒๘๒/๓๒๑.

เกณฑ เพื่อเปนแนวทางแกปญหาความขัดแยงทุกชนิดเพื่อปองกันความขัดแยงในท้องถิ่นชุมชน เพราะท้องถิ่นและชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในที่นี้หมายถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เป็นชุมชนที่ดี โดยใช้หลักสามัคคีธรรม เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย สังคมสงบสุข คนในสังคมมีความรักความสามัคคีปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประชาชนมีวินัยรู้จักปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ผู้นำมีความยุติธรรม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทุกระดับชั้น โดยใช้หลักธรรมของความสามัคคีธรรมเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เป็นการอนุรักษ์วิถีการดำเนินชีวิตแบบมีวัดเป็นศูนย์กลาง หลักการสร้างชุมชนให้แข็งแกรง มั่นคง สามัคคี และอยู่รวมกันอย่างเมตตาธรรม และ คอยให้ความช่วยเหลือดูแลกันได เรียกว่าหลัก “สาราณียธรรม” คือ ธรรมเปนที่ตั้งแหงความให คิดถึงกัน หรือ ระลึกถึงกันเสมอ มีอยู่ ๖ ขอ ไดแก ๑. สามัคคีทางกาย คือ ให้ความช่วยเหลือแรงกายต่อกัน ๒. สามัคคีทางการพูด คือ ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชนต่อกัน ๓. สามัคคีทางมโนธรรม คือ ตั้งความปรารถนาดีไวในใจตนตอชุมชน ๔. จัดสรรผลประโยชนที่ไดใหเปนธรรมตอสมาชิกในชุมชน ๕. รวมกันทำงานอยางมีระเบียบวินัยไมขัดแยงกันทางกาย วาจา ๖. มีความเห็นรวมกันทำงานโดยไมขัดแย้งด้านความคิดเห็นและหลักพรหมวิหารธรรม อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน อัตพัฒน และวิธาน สุชีวคุปต. **หลักการดำรงชีวิตในสังคม.** พิมพครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพมหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ธรรมวิจารณ หลักสูตรนักธรรมเอก.** พิมพครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยตฺโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**.กรุงเทพมหานคร : กองทุนวิฒธรรม เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม. ๒๕๔๔.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

https://www.l3nr.org/posts/448506 (สืบค้นเมื่อ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

http://buddha.dmc.tv/ธรรมะเพื่อประชาชน/สามัคคีธรรม.html (สืบค้นเมื่อ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

A Study of Guideline for Promoting the Occupation according to Buddha-Dhamma Principle of Ban Muang kham Na-Udom sub-district, Phon Thong district, Roi-Et province

พระอธิการสมพร วิมโล (พลเยี่ยม)[1]
ดร.สังเวียน สาผาง[2]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมการประอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำตำบลนาอุดมอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด (3) เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

หลักพุทธธรรมตามนัยพระพุทธศาสนาพบว่า พุทธธรรม ได้แก่ หลักสัมมาอาชีวะ การเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหาชีวิต มุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคน โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบ หรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต 3 ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ระดับคือ ระดับโลกิยะและระดับโลกุตระ

การส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านม่วงคำพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะเน้นการประกอบอาชีพที่มีในหมู่บ้านโดยอาชีพหลักๆ คือ การทำนา ทำไรทำสวน ค้าขาย และยังมีเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน คือ โรงสีข้าวชุมชน ร้านค้าสวัสดิการชุมชน กลุ่มผู้ค้าพริก เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะมีการหมุนเวียนในการทำมาเลี้ยงชีพ

---

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

วิเคราะห์การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำจะประกอบอาชีพที่เน้นความถูกต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่ก็ยังอยู่ในระดับโลกิยะยังไม่ถึงกับเป็นหลักสัมมาอาชีวะที่สมบูรณ์แบบ เพราะยังมีการทำขัดต่อศีลธรรมบ้าง เช่น การกำจัดศัตรูพืชด้วยยาฆ่าแมลง การแสวงหาอาหารตามแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงชีพตามวิถีชาวชนบท โดยสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นมีอยู่สามรูปแบบ คือ การแสวงหา การบริโภคใช้จ่าย และการเก็บรักษา

คำสำคัญ : แนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพ, หลักพุทธธรรม, อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ABSTRACT

The purposes of this study were (1) to study the principle of Buddha's doctrine (Buddha-Dhamma); (2) to study the guideline for promoting the occupation according to Buddha-Dhamma of Ban Muang Kham, Na-Udom sub-district, Phon Thong district, Roi-Et province; (3) to analyze the promotion of occupation according to Buddha-Dhamma of Ban Muang Kham, Na-Udom sub-district, Phon Thong district, Roi-Et province.

The Buddha-Dhamma are: Right livelihood, to avoid wrong livelihood that is the path leading to cessation of suffering or solution for problem of life that focuses on the fulfillment from practice by supporting everybody to manage their existence life that is suitable with their right livelihood on the basic of good actions; also it is called three of honesty either Lokīya- dhamma or Lokuttra-dhamma (dharma which releases one from the world).

The occupation promotion of Ban Muang Kham is that the villagers focused on the occupations in their village namely farmer, agriculture and seller. There was the principle economy of this village included community rice mill, community shop, chili sellers, etc.

An analysis the occupation promotion according to Buddha-Dhamma of Ban Muang Kham reveals that the right occupation was chosen to run their occupation for most of them. It was legal as well as not cause the others to be suffering. However, it is just a Lokīya level. It is not right livelihood as some occupations are immoral like pest controlling, fishing for living according to folk ways. The right livelihood that appeared in Ban Muang Kham includes 3 models consisting of earning, spending and keeping.

Keywords: guideline for promoting the occupation, Buddha-Dhamma Principle, Phon Thong district, Roi-Et province

บทนำ

การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตของคนในสังคมในปัจจุบันเต็มไปด้วยค่านิยมทางด้านวัตถุประชาชนส่วนใหญ่จะต้องทำงานและประกอบอาชีพเพราะหารายได้มาเลี้ยงชีพโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง บ้างก็ประกอบอาชีพที่สุจริต และก็ประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต ทั้งนี้ก็เพราะสภาพทางสังคมได้บีบบังคับบ้างหรือเกิดจากกิเลสที่เกิดขึ้นของแต่ละคน ความต้องการที่จะแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงส่งผลให้ดำเนินชีวิตที่ผิดต่อหลักศีลธรรมจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมเกิดขึ้น เช่น การลัก

ขโมย การค้าขายยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวีถีชีวิตของชาวพุทธเปลี่ยนไปจากในอดีตที่เคยยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

หลักพุทธธรรมได้แก่ “สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีความสุข จึงไม่ควรทำร้ายหรือทำอันตรายต่อชีวิตสัตว์ทุกชนิด การดำเนินชีวิตที่ไม่สร้างหนี้ไม่ทำกำไรแต่เป็นชีวิตที่ยังประโยชน์ เพราะพ้นจากมิจฉาอาชีวะ (บุญมี แท่นแก้ว,2539) ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อมุ่งส่งผลให้การดำเนินชีวิตนั้นมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น การปฏิบัติในหลักสัมมาอาชีวะนั้นเป็นการปฏิบัติที่จัดว่าอยู่ในกรอบของศีลธรรมและกฎหมาย โดยยึดหลักสุจริตด้วยกาย วาจาและจิตใจที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส คือ ความโลก ความโกรธ ความหลง เป็นเหตุแห่งการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลงเหล่านี้จะก่อให้เกิดการกระทำที่ผิดต่อหลักสัมมาอาชีวะ คือการประกอบอาชีพในทางที่ผิด เช่นการค้าขายมนุษย์ การค้าขายของที่ผิดกฎหมาย หรือการไปเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตต่างๆ เป็นต้น นั้นจัดว่าเป็น “มิจฉาวาณิชชา” (บุญมี แท่นแก้ว,2539) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นมิจฉาอาชีวะหรือเป็นมิจฉาชีพอันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นและสังคมให้ได้รับความเดือนร้อนและจะสงผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองเพราะจะก่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อสิ่งที่ได้กระทำที่ขัดต่อหลักกฎหมายและศีลธรรม ยิ่งภาวะทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองในปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่มีสร้างผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของประชาชนให้เกิดการประกอบอาชีพที่ยึดผลประโยชน์ อันเกิดจากความโลภเป็นหลักในการแสวงหาเลี้ยงชีพแม้แต่ชาวชนบทก็ยังถูกกระตุ้นด้วยยอดขายรายได้ให้เกิดความกระหายอยากทำให้เกิดการทำการเกษตรแบบเร่งเร้าให้ทันความต้องการด้วยกระบวนการต่างๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์และเทคนิควิธีการที่ผิดและฝืนธรรมชาติ

เนื่องจากสังคมในปัจจุบันนี้เป็นสังคมวัตถุนิยมและมีการแข่งขันค่อนข้างสูงในการดำเนินชีวิต จึงทำให้ผู้คนต้องมีการดิ้นรนเพื่อจะหารายได้มาเลี้ยงชีพและทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านการแสวงหาผลประโยชน์จนก่อให้เกิดการเลี้ยงชีพที่ผิดด้วยเหตุนี้การดำเนินชีวิตของบุคคล สังคมจึงมีแต่ความแก่งแย้งกันไม่เว้นแม้แต่สังคมระดับหมู่บ้านแต่ยังมีอีกชุมชนหมู่บ้านอีกหลายหมู่บ้านที่ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต

ชุมชนบ้านม่วงคำนั้นเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบอาชีพที่มีอยู่ตามหมู่และชุมชนของตนเองโดยอาชีพหลักของชาวบ้านจะเป็นด้านการทำนา ทำไร่ และทำกิจการของตัวเองเช่น การค้าขาย เป็นต้น แต่การประกอบอาชีพของชาวชุมชนบ้านโนนสว่างนั้นยังมีการกระทำที่ขัดต่อหลักสัมมาอาชีวะอยู่บ้างในบางกรณี เช่น การทำเกษตร การค้าขาย แต่ยังไม่ขัดแย้งต่อหลักกฎหมายบ้านเมือง

ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน ว่าเป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างไร ซึ่งลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านนั้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นมีความเป็นอยู่ที่สงบสุขและไม่สร้างความเดือนร้อนให้แก่ตัวเองตลอดทั้งสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

2 เพื่อศึกษาการส่งเสริมการประอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำตำบลนาอุดมอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3 เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การส่งเสริม หมายถึง การสนับสนุน การให้ความช่วยเหลือ การให้คำแนะนำเพื่อชุมชนประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรม

การประกอบอาชีพ หมายถึง การทำกิจกรรม การทำงาน การประกอบการที่ไม่เป็นโทษแก่ตนเองและสังคม มีรายได้ตอบแทน โดยอาศัยแรงงาน ความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ ที่นำไปใช้ในการประกอบการ
งานในชีวิตประจำวัน

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งพระธรรมและพระวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สัมมาอาชีวะ มรรคมีองค์ 8 ศีล 5 อิทธิบาท 4 สุจริต 3 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4

ชุมชนบ้านม่วงคำ หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีขอบเขตการวิจัย 4 ด้าน ดังนี้

ขอบเขตด้านเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลตำราทางวิชาการ บทความ ตลอดจนแหล่งข้อมูล เอกสารที่นำมาศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

(1) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา

(2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือตำราทางวิชาการและบทความที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของ หมู่บ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด พุทธศักราช 2560

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรม ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์นัยความหมาย ตามกฎเกณฑ์และศึกษาสภาพปัญหาของชาวบ้านชุมชน รวมถึงประโยชน์ของการใช้หลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและ
ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนบ้านม่วงคำ รวมทั้งสิ้น 20 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการเก็บข้อมูลประชากร คือ ชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทองจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัย

หลักพุทธธรรมตามนัยพระพุทธศาสนา

หลักพุทธธรรมตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักสารัตถะธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้ว กล่าวคือ หลักธรรมที่แสดงสาระแห่งการพัฒนาตุณภาพชีวิตและสังคมให้มีความเจริญงอกงามทั้งในด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ

ในบทความวิจัยนี้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนด้านประกอบอาชีพ ได้แก่ หลักสัมมาอาชีวะ คือการเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ อันเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในมรรค ๘ ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหาชีวิต มุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคน โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบอยู่ในกรอบของกฎหมายบ้านเมือง ตลอดทั้งการไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

สัมมาอาชีวะยังจำแนกออกได้เป็น 2 ระดับ คือ สัมมาอาชีวะระดับโลกิยะหรือการเลี้ยงชีพในระดับปถุชนหรือสำหรับคนทั่วไปเป็นสัมมาอาชีวะที่เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลเป็นอุปธิคือการละเว้นมิจฉาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ไม่ชอบ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ โดยการไม่ไปเบียนเบียดผู้อื่น และสัมมาอาชีวะระดับโลกุตตระซึ่งเป็นสัมมาอาชีวะที่งดเว้น การเว้นขาดเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิตไกลจากกิเลสข้าศึกมีจิตหาอาสวะมิได้เพียบพร้อมด้วยอริยมรรคอยู่ เป็นการเลี้ยงชีวิตชอบในระดับของพระโสดาบัน พระอริยบุคคลขั้นต้นขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ ซึ่งจะให้ผลเป็นความสุขสงบเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์และเป็นไปเพื่อนิพพิทาความเบื่อหน่ายจากอารมณ์ที่เป็นโลกิยะทั้งปวง

การเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านการแสวงหาการครอบครอง และการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ 8 ศีล 5 อิทธิบาท 4 สุจริต 3 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 นอกจากจะมีหลักธรรมที่เกื้อหนุนให้ผู้เลี้ยงชีวิตชอบเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าแล้ว ยังมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงชีพที่สุจริตประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไปอีกด้วย คือ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 การเลี้ยง

ชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคน โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบ หรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต 3 ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจซึ่งการวินิจฉัยว่าเป็นสัมมาอาชีวะหรือไม่นั้นต้องขึ้นอยู่กับเจตนาของการกระทำนั้น

2.การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านม่วงคำนั้นได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และการปลูกฝังลูกหลานให้รู้จักทำบุญโดยพาตักบาตรตอนเช้าและให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือการทำด้วยความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ เพราะการทำบุญของชาวบ้านนั้นจะเน้นให้ปลอดอบายมุข ไม่ว่าจะเป็น งานบวช งานบุญกฐิน บุญทอดผ้าป่าเป็นต้น ตลอดทั้งยังช่วยกันทำนุบำรุงระพุทธศาสนาทั้งกำลังทรัพย์ตลอดทั้งกำลังกายในกานก่อสร้างปฏิสังขรณ์ สิ่งปลูกสร้างภายในวัดด้วยความสมัครสมานสามัคคีเป็นอย่างยิ่ง

การประกอบอาชีพที่มีในหมู่บ้านโดยอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำไรทำสวนจะเป็นการทำและค้าขาย การทำนาของชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะทำปีละ 2 ครั้งคือช่วงระยะเวลาเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายนจะเป็นการทำนาปี ช่วงระยะเวลาเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายนจะเป็นการทำนาปรัง ส่วนการทำไร่ทำสวนนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมปลูกพริก ข้าวโพด มันสำปะหลังและผักสวนครัว ในช่วงเวลาที่ว่างจากการทำนาเป็นการเสริมรายได้และมีกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายโดยการนำสินค้าจากหมู่บ้านไปขายในตลาดสดและที่เปิดร้านค้าขายของชำในหมู่บ้านและมีเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อจัดตั้งขึ้นในชุมชน คือ โรงสีข้าวชุมชน ร้านค้าสวัสดิการชุมชน กลุ่มผู้ค้าพริก เป็นต้น

ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะมีการหมุนเวียนในการทำมาเลี้ยงชีพ โดยเมื่อว่างจากฤดูทำนาก็จะทำสวนปลูกผักเพื่อรับประทานเองหรือออกไปรับจ้างทำก่อสร้างในพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านซึ่งก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในครอบครัว การดำเนินชีวิตของชาวชุมชนบ้านม่วงคำจึงจัดอยู่ในรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้ชาวบ้านนั้นสามารถอยู่แบบพึ่งพาตนเองได้

3.วิเคราะห์การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำ

ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำจะประกอบอาชีพที่เน้นความถูกต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่ก็ยังอยู่ในระดับโลกิยะยังไม่ถึงกับเป็นหลักสัมมาอาชีวะที่สมบูรณ์แบบเพราะยังมีการทำขัดต่อศีลธรรมบ้าง เช่น การกำจัดศัตรูพืชด้วยยาฆ่าแมลง การแสวงหาอาหารตามแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงชีพตามวิถีชาวชนบทโดยหลักพุทธธรรม ตามแนวสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในชุมชนบ้านม่วงคำนั้น มีอยู่สามรูปแบบดังนี้

การส่งเสริมรูปแบบแรกในการแสวงหา การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้นสามารถทำไดดีระดับหนึ่งเพราะสามารถพึ่งพาตนองได้ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่

จะประกอบอาชีพในชุมชน เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวนและรับจ้างตามหมู่บ้าน โดยในแต่ละปีชาวบ้านจะทำนา 2 ครั้ง คือนาปีและนาปรัง และมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ พริก ข้าวโพด มันสัปปะหลัง ในช่วงที่ว่างจากการทำนา ไม่ขวนขวายที่จะไปประกอบอาชีพต่างถิ่นเพียงแค่ยึดหลักความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินไม่เกี่ยงงาน การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะเน้นประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง แต่มีบางส่วนที่ขัดต่อหลักสัมมาอาชีวะ เพราะชาวบ้านนั้นยังใช้สารกำจัดศัตรูพืชในการเกษตรอยู่แต่ก็เพราะความจำเป็นที่จะต้องใช้ ซึ่งถือว่าเป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นแต่อย่างไรชาวบ้านก็ยังมีจิตสำนึกที่จะไม่ทำสิ่งที่ขัดต่อหลักกฎหมายบ้านเมืองและเลือกอาชีพที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคมแต่อย่างไร ซึ่งดังที่กล่าวมานั้นการประกอบอาชีพของชาวบ้านม่วงคำจะอยู่ในระดับของสัมมาอาชีวะในขั้นโลกิยะธรรมไม่ถึงกับเป็นสัมมาอาชีวะที่เป็นระดับโลกุตระธรรมแต่อย่างใด

การส่งเสริมรูปแบบที่สองการบริโภคใช้จ่าย การบริโภคของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่จะนิยมรับประทานอาหารที่แสวงหามาได้ตามแหล่งธรรมชาติและปลูกผักเพื่อรับประทานเอง จึงทำให้ลดค่าใช้จ่ายในด้านการบริโภคได้เป็นอย่างดีทั้งมีการวางแผนที่จะใช้จ่ายอย่างมีแบบแผนการใช้จ่ายรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อร่างกายและต้องคำนึงถึงความปลอดภัย เราจะต้องคำนึงถึงความพอดี ไม่กินแบบฟุ่มเฟือย และบริโภคอาหารที่ไม่จำเป็นต่อร่างกาย เช่น กาแฟ น้ำอัดลม เหล้า บุหรี่และสิ่งเสพติดที่ให้โทษ เพราะอาหารเหล่านี้อาจทำให้บั่นทอนกำลังทางกายได้ มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างมีระบบ คำนึงถึงตัวเองว่าเรามีกำลังมากน้อยเพียงใดในการกินไม่ใช่ว่ามีรายได้ 300 บาท/วันแต่กินและใช้จ่ายเกินที่เราหาได้ และต้องคำนึงเสมอถึงความจำเป็นในการใช้จ่ายและวางแผนการใช้จ่ายไว้เผื่ออนาคตข้างหน้าด้วย

การส่งเสริมรูปแบบที่สามการเก็บรักษา การเก็บรักษาทรัพย์สินของตนเองนั้นสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นของใช้สอยที่ใช้ในชีวิตจะประจำวันหรือของที่เป็นมรดกจากพ่อแม่ เราจะต้องหามาเพิ่มไม่ใช่ทำให้ลดน้อยลงไปจกเดิมและตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่าควรแบ่งเก็บเท่าไหร่ใช้เทาไหร่ทั้งนี้ก็เพื่อใช้ไว้เป็นเงินทุนในอนาคต ในการเก็บรักษาของชาวบ้านโนนสว่างนั้นสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือการไม่ใช้ของเก่าแสวงหาเพิ่มละมีการใช้อย่างมีการวางแผน

สรุป

การส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านม่วงคำพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะเน้นการประกอบอาชีพที่มีในหมู่บ้านโดยอาชีพหลักๆ คือ การทำนา ทำไรทำสวน ค้าขาย และยังมีเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน คือ โรงสีข้าวชุมชน ร้านค้าสวัสดิการชุมชน กลุ่มผู้ค้าพริก เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นจะมีการหมุนเวียนในการทำมาเลี้ยงชีพ

วิเคราะห์การส่งเสริมการประกอบอาชีพตามหลักพุทธธรรมของชุมชนบ้านม่วงคำพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงคำจะประกอบอาชีพที่เน้นความถูกต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่ก็ยังอยู่ในระดับโลกิยะยังไม่ถึงกับเป็นหลักสัมมาอาชีวะที่สมบูรณ์แบบ เพราะยังมีการทำขัดต่อศีลธรรมบ้าง เช่น การกำจัดศัตรูพืชด้วยยาฆ่าแมลง การแสวงหาอาหารตามแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงชีพตามวีถีชาวชนบท โดยสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในชุมชนบ้านม่วงคำนั้นมีอยู่สามรูปแบบ คือ การแสวงหา การบริโภคใช้จ่าย และการเก็บรักษา

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. 2526. **คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสาหรับนักพัฒนากร**. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย.

จีรพรรณ กาญจนจิตรา. 2530. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จินตนา สุจจานันท์. 2556. **การศึกษาและการพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21 (Education and Community Development in the 21st Century).** กรุงเทพ: โอเดียนสโตร์.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. 2543. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2535. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ. 2534. **การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ.** กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

บุญมี แท่นแก้ว. 2539. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ :โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์.

ประเวศ วะสี. 2541. **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

_____. 2542. **เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนค์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน).

_____. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พงษ์จันทร์ โอสายไทย. 2551. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญา” **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสนตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูวิจิตรธรรมานนท์ (ฮงทอง). “การศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักสัมมาอาชีวะของชุมชนเขตตำบลบก อำเภอโนนคูณ จังหวัดศรีสะเกษ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554

พระแจ้ง ปิยธมฺโม (วิยาสิงห์). 2550. “ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์**

ศาสนศาสนตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏ ราชวิทยาลัย.

พระเทพดิลก. 2535. **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬา-ลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2555. **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

พระธานี เขมธมฺโม (จำปา). 2550**.** “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสังวาล สิริจนฺโท (มูลขุนทศ). “การศึกษาวิเคราะห์อริยมรรค: กรณีการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท” **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสนตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). 2538. **ธรรมปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2544. **ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย.** กรุงเทพฯ : ดี แอนด์ เอส.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

ศิริกุล ดำรงมณี. 2546. “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). 2554. **อริยวังสปฏิปทา.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง. 2540. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**.กรุงเทพฯ : อลีนเพรส.

อุดม บัวศรี. 2537. **ผญาก้อมปรัชญาชีวิตอีสาน**. ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

การใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

An Application Tilakkhana (Three Marks of Existence) for Mental Health Care of the Eldery in Ban Kaipa Nong Phok Sub- district, Thawat Buri District, Roi-Et Province

พระอำนวย อตฺตสาโร (ตรีกุล)[2]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.[3]
ดร. สังเวียน สาผาง[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) เพื่อศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด (2) เพื่อศึกษาการใช้หลักพระไตรลักษณ์สำหรับดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สภาพร่างกายเสื่อมโทรมถดถอย ด้านจิตใจเริ่มมีอารมณ์ไม่คงที่ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีความมั่นคงปลอดภัยทางใจ ด้านความสำคัญของผู้สูงอายุ เป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลาน ชุมชน สังคม และต่อประเทศชาติ เป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานและชุมชนให้ดำรงสืบต่อไป

จากการศึกษาปัญหาสุขภาพจิตและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุตามความเสื่อมโทรมทางร่างกาย ซึ่งโรคภัยมี

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “การใช้หลักพระไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด” หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

สาเหตุจากกรรมพันธุ์ ปัญหาด้านสุขภาพจิตใจและอารมณ์ ไม่มีความมั่นคงปลอดภัยทางใจ และมีภาวะโรคซึมเศร้า

ด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุ บางคนที่มีโรคภัยไข้เจ็บไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมทางสังคมไม่ได้ บางครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลานหรือคนรอบข้าง ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเพราะมีรายได้จากบำนาญ การประกอบอาชีพมีเบี้ยเลี้ยงยังชีพของผู้สูงอายุ ลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือน

หลักพุทธธรรมที่ผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ เข้าใจในชีวิต ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น หลักความไม่ประมาท ช่วยให้ไม่ประมาทไม่มัวเมาหลงใหลในกิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำ ควรใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีสติ และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยการประพฤติปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย อย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : หลักไตรลักษณ์, การดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ, อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ABSTRACT

The article aims (1) to study the mental problem of the elderly of Ban Kaipa Nong Phok sub-district, Thawat Buri district, Roi-Et province; (2) to study an application Tilakkhana (Three Marks of Existence) for mental health care of the elderly of Ban Kaipa Nog Phok sub- district, Thawat Buri district, Roi-Et province.

The result of this study found that the elderly means the people who are 60 years up, the health condition whether physical, cognitive, or even emotional are changed namely, physical regression, agility changed, irritated mood, no confidence. The important aspect was a benefactor to community, society and country as well as reliable person for their son/daughter so, they were a soul and imparting the local wisdom to new generation and community ahead sustainable.

The principles of Buddha-Dhamma to apply for the elderly lifestyle are as follows: the Three Marks of Existence, it is a principle which focuses on three characteristics of the existence: changing, impermanence and suffering. The heedfulness principle supports to be heedfulness from three desires that will control their mind and spend their life properly and wisely with mindfulness and follow three meritorious actions namely Dāna (generosity), Sīla (Moral) and Bhāvanā (Mediation).

Keywords: Tilakkhana, mental health care of the elderly, Thawat Buri district, Roi-Et province

1.บทนำ

ประชากรของอำเภอธวัชบุรีในปัจจุบันได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ โดยการเปลี่ยนแปลงของประชากรในประเทศและของโลก การเกิดและการตาย ส่งผลกระทบต่ออัตราการ

เกิดและการตายของประชากรในประเทศและของโลก เช่นเดียวกันในทุกประเทศทั่วโลก ประชากรของโลกนั้นมีแนวโน้มว่าจะมีวัยเด็กลดน้อยลง โดยจำนวนประชากรของผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ แสดงว่าโครงสร้างประชากรของโลกได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Anging Society) ซึ่งในทวีปยุโรปขณะนี้กลายเป็นภูมิภาค ที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก โดยเฉพาะ อิตาลี กรีซ เยอรมัน และสวิสเซอร์แลนด์หลายต่อหลายประเทศจึงพยายามศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงวัยมากขึ้น เพื่อพัฒนาประเทศของตนให้มีคุณภาพเกี่ยวกับผู้สูงวัยกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” ต่อไปในอนาคตกาล หากประเทศใดมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 10 ถือว่าเป็นสังคมผู้สูงอายุหรือมีจำนวนประชากรที่ไม่สมดุลย์ (สาคร อินโท่โล่,2555) ซึ่งในประเทศไทยปัจจุบันนี้มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 14.9 (พระเทพเวที,2534) จึงได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันเช่นเดียวกับหลายๆ ประเทศทั่วโลก

ผู้สูงอายุมีปัญหาที่สำคัญ คือปัญหาทางด้านสุขภาพทางร่างกาย ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านความรู้ ปัญหาทางด้านสังคม ปัญหาทางด้านสุขภาพจิตใจ ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุมีปัญหาที่น่าเป็นห่วงคือ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ในอนาคตประเทศไทยเมื่อกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมแบบใหม่ สังคมไทยอาจกลายเป็นสังคมแบบตะวันตก มีค่านิยมแบบตะวันตกคือ ต่างคนต่างอยู่ ไม่ช่วยเหลือกัน ไม่มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่มีการตอบแทนบุญคุณต่อบรรพบุรุษ บุตรหลานเมื่อโตขึ้นแล้วก็จะไม่เลี้ยงดูบิดา มารดา เมื่อท่านแก่ชราภาพลง

คำสอนในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าสอนให้คนเรารู้จักความจริงของธรรมชาติและชีวิต ให้รู้จักพิจารณาธรรมชาติและชีวิตแก้ไขปัญหาของตนด้วยการใช้เหตุผล หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เรียกว่า พุทธธรรม “ เป็นหลักการสอนให้รู้จักธรรมชาติ และการใช้ชีวิตเป็นการแนะแนวต้นแบบ เพราะการแนะแนวพุทธธรรมนี้ ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักช่วยตนเองยอมรับศักยภาพของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหาตลอดจนให้รู้จักในเงื่อนไข เหตุและปัจจัยที่มีวิธีการซึ่งมีขั้นตอนครบถ้วนตามหลักการดำรงชีวิตที่ดี” (พระเทพเวที,2534) ผู้ที่ปฏิบัติชอบตามหลักพุทธธรรมจะเกิดภาวะความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต ที่เรียกว่า เป็นผู้มีศีล ประกอบแต่กุศลกรรม และสิ่งที่ดีงามคือ ไม่มีโลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ปราศจากอวิชชา ตัณหาและอุปาทานครอบงำจิตใจ หรือจะถูกชักจูงไปในทางที่ผิด และเป็นการกระทำด้วยใจที่เป็นอิสระ ผลที่ตามมา คือ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพกายดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือมีความแข็งแรงทางร่างกาย ทำให้เกิดสุขภาพที่ดีเป็นภาวะที่สมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนด้านจิตใจเกิดภาวะ ที่เรียกว่า อิ่มเอิบ ชื่นบาน ปลอดโปร่ง เกิดขึ้นกับบุคคลผู้ที่มีประสบการณ์เฉพาะตัวเท่านั้น ที่สัมผัสได้และรู้ว่าสภาวะที่สุขกายสบายใจเป็นอย่างไร

ดังเหตุผลที่กล่าวมาแล้วผู้สูงอายุจึงมีการเตรียมตัว เตรียมใจกับความไม่เที่ยงของชีวิต ฉะนั้นการทำบุญให้ทานรักษาศีลและปฏิบัติธรรมจึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างยิ่งแก่บุคคลผู้สูงอายุเพราะเป็นการส่งเสริมให้ตนเองเป็นผู้มีสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพทางจิตใจที่เข้มแข็งสามารถที่จะเตรียมตัวเพื่อรับมือกับปัญหาต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและปัญหารุมเร้าอยู่ตลอดเวลาได้อย่างน่าอัศจรรย์เพราะว่าพุทธธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นประโยชน์สำหรับให้มวลมนุษย์ชาติทุกเพศทุกวัยได้นำไปประพฤติปฏิบัติและยังส่งผลดีในด้านต่างๆ เช่น การแผ่

เมตตา การมีกรุณาช่วยทำให้ตนมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย รู้จักการให้อภัยต่อคนอื่น ขณะเดียวกันก็จะได้ความรักความเมตตากลับคืนมาสู่ตนด้วยเหตุดังกล่าวนี้

ด้วยเหตุผลข้างต้นดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาหลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาปรับแก้ปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด และการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลรักษาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมีอัตภาพที่ดีขึ้นต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การปรับใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

2. เพื่อศึกษาการใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3.ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ และศึกษาจากเอกสารต่างๆ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมและปัญหาสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ สังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

2. ศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุชาวบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กิจกรรม สัมภาษณ์ สังเกต ถึงวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลเพศหญิงและเพศชาย ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มติดสังคม 2) กลุ่มติดบ้าน 3) กลุ่มติดเตียง

4.วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และลงภาคสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์ สังเกตการณ์สภาพทั่วไป การเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research)

1) แหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ, 2500 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช 2535 และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, 2539.

2) แหล่งทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยหนังสือเอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งปัญหาและวิธีการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

3) ทำการศึกษาหลักไตรลักษณ์ที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยสัมภาษณ์ สังเกต ถึงวิธีการนำหลักไตรลักษณ์มาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุพร้อมสรุปเขียนรายงาน

ขั้นศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Work)

ก. พื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ศึกษาคือบ้านไก่ป่า ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด และเลือกสุ่มกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำผลการศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล

ข) กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 3 กลุ่มคือ

1) กลุ่มติดสังคม

2) กลุ่มติดบ้าน

3) กลุ่มติดเตียง

ขั้นตอนในการวิจัยภาคสนามและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

1) เก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารจากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

2) นำผลการศึกษามาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด พร้อมวิเคราะห์ข้อมูล

3) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดครบถ้วนแล้วนำผลการวิจัยมาสรุป และข้อเสนอแนะและนำเสนอต่ออาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามลำดับเสร็จแล้วจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์นำส่งผลการวิจัยที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเตรียมตัวขอสอบเป็นอันดับสุดท้าย

5.สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในเขตอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด พบปัญหาของผู้สูงอายุและการปรับใช้หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุดังต่อไปนี้

5.1 สภาพปัญหาสุขภาพจิตและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ดคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สภาพร่างกายเสื่อมถอย ความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรม ทางด้านจิตใจเริ่มมีอารมณ์หงุดหงิด ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง หวาดกลัวภัยต่างๆ นานา กลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ลูกหลาน สังคม ชุมชนความสำคัญของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลาน ชุมชน สังคม และต่อประเทศชาติ ความสำคัญของผู้สูงอายุคือ ผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ในชีวิตมาหลายรูปแบบทั้งดีและไม่ดี เป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน สังคมไทยมีความเชื่อว่าทำคุณประโยชน์ต่อชุมชน

สังคม และประเทศชาติอย่างมากมาย จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลาน ถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานให้ดำรงสืบต่อไป การส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีจะต้องได้รับความร่วมมือจากครอบครัวลูกหลาน ญาติ ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ชุมชน และที่สำคัญขึ้นอยู่กับตัวของผู้สูงอายุเองว่าจะให้ความร่วมมือขนาดไหนในการที่จะให้ตนเองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยมีมาในอดีตยอมรับสภาพปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้ในชีวิตโดยพิจารณาว่าสิ่งที่เกิดในโลกนี้ไม่มีตัวตนเป็นเพียงสิ่งสมมติ จะทำให้จิตใจเข้มแข็งสุขภาพแข็งแรง รู้จักผิดชอบชั่วดีไม่ยึดติดในสิ่งที่เคยกระทำมา รู้จักปลงกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและรายได้ เพื่อการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า ปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุ เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย ปัญหาบางอย่างของร่างกายเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วย และการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไป รับประทานอาหารตามใจตนเอง ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอธวัชบุรีจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ พึงระวังดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอ ตรวจโรคประจำปีทุกครั้ง ปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุ บางคนกลัวการถูกทอดทิ้ง กลัวการอยู่คนเดียว บางคนเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ บางคนเวลาเหงา ก็หาทางออกโดยการร้องเพลง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใสปัญหาด้านครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุ ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายหรือประกอบอาชีพส่วนตัวเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยบางคนมีปัญหาทางครอบครัว เป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนหลานบางคนเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของสังคมได้ไม่ได้ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับผู้สูงอายุ แต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อย ผู้สูงอายุบางคนชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหามีรายได้จากบำนาญจากการประกอบอาชีพ มีเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ บางครอบครัวสามีเป็นข้าราชการบำนาญภรรยาเป็นแม่บ้าน ภรรยาก็ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือภรรยามีบำนาญสามีไม่มีบำนาญ แต่ก็รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ บางครอบครัวได้รับเงินบำนาญได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือน มีเงินออมเก็บไว้

หลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

หลักไตรลักษณ์ ที่เกี่ยวข้องสำหรับการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ ในอรรถกถาบางทีเรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบานทุกอย่างในโลกนี้ไม่ใช่ความสุข เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น แต่มนุษย์ยึดว่าเป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการปรุงแต่งของจิต ทำให้คนเราลุ่มหลงยึดถือ เกิดทุกข์ตามมาทำให้เกิดปัญหาต่อตนเอง ลูกหลานและสังคม ผู้สูงอายุควรพัฒนาตัวเองให้มาก ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอน เพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายดี สุขภาพจิตดีสมกับวัยสูงอายุ

ความไม่ประมาท ทำให้คนมีสติในวัย เช่น วัยหนุ่มสาว ความไม่มีโรค เพราะความตายอาจจะมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินเพราะคนมีทรัพย์อาจจะยากจนได้ ทำ

ให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ไร้ยศต่ำต้อยกว่า ภายหลังอาจมีทรัพย์มียศและเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้

เอกสารอ้างอิง

กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2524. **การพยาบาลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กิจเจริญ.

_____. 2551. **คู่มือการดูแลสุขภาพใจสำหรับผู้สูงอายุ “สูงวัยด้วยใจสุข”.** กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา,

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2538. **มงคลทีปนี เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

จุฑา จิรชีวะ. 2553.**หนังสือคัมภีร์พบความสุขหลังเกษียณ ปฏิบัติธรรมอยู่บ้าน**. กรุงเทพฯ : ริช,

เฉก ธนะสิริ. 2550. **ทำอย่างไรปจะปราศจากโรคและชะลอความแก่.** กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

_____. 2554. **ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข.** กรุงเทพฯ : อินสปาย,

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2538. **ปรัชญา 201 พุทธาศาสน์**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้า,

นิตยา ศรีสังวาล. 2541. **อนามัยสำหรับผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ,

นิศารัตน์ ศิลปะเดช. 2540. **ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพฯ : พิศิษการพิมพ์.

บรรลุ ศิริพานิช. 2553. **คู่มือการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ สร้างใจให้แข็งแรง**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี,

บุญมี แท่นแก้ว. 2545. **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส พริ้นติ้ง,

บริบูรณ์ พรพิบูรณ์. 2528. **โลกยามชราและแนวทางการเตรียมตัวเพื่อเป็นสุข**. เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์.

ปิ่น มุทุกันต์. 2514. **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี.** กรุงเทพฯ : มหามกุฎราชวิทยาลัย.

ประภาศน์ อวยชัย. 2547. **อยู่อย่างมีความสุขในวัยชรา**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา,

ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2541.**คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี.** กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์,

พระครูศรีปริยัตยาภิวัตน์. 2555. **ศาสนากับวัฒนธรรม**. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์,

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2543. **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระพรมหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2544. **พุทธธรรม ฉบับเดิม**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา,

_____. 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2547. **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

_____. 2548. **ธรรมนูญชีวิต**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. 2550. **ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

_____. 2551. **พจนานุกรมประมวลธรรม ฉบับประมวลศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดั๊ก.

_____. 2551. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. 2551. **ช่องว่างระหว่างวัย**. กรุงเทพฯ : Thai Union Graphic Co., Ltd,

พระมหาวุฒิชัย ว. วชิรเมธี. 2551. **หนึ่งในร้อย**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,

_____. 2555. **วางเป็นเย็นได้**. กรุงเทพฯ : สุภา,

พระราชธรรมเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). 2541. **ธรรมะสำหรับประชาชน**. กรุงเทพฯ : คลังวิชา.

ภัควินท์ ภัคภิรมณ์. 2550. **คู่มือดูแลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : เครือเถา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มัลลิกา มัติโก. 2542. **ประมวลสถานภาพทางสุขภาพและสังคม**. กรุงเทพฯ : กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

รัญจวน อินทรกำแหง. 2546. **ไตรลักษณ์**. กรุงเทพฯ : อีเอ็นซีปริ้นท์แมน,

การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุ ในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

An Application of Buddha's Doctrine (Buddha-Dhamma) for Taking Care of the Elderly Monks in Selaphum District, Roi Et Province

พระคงเดช ขนฺติสมฺปณฺโน (จันทร์ภักดี)[2]
ดร.สังเวียน สาผาง[3]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้พระสงฆ์ผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และ (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์

ผลจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สภาพร่างกายเสื่อมถอย ความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลง มีอารมณ์หงุดหงิด ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง หวาดกลัวภัยต่างๆ นานา กลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ลูกหลาน สังคม ชุมชน ความสำคัญของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ เป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลาน ชุมชน สังคม และต่อประเทศชาติ เป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานและชุมชนให้ดำรงสืบต่อไป

จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาด้านร่างกายของพระสงฆ์ผู้สูงอายุเป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย บางอย่างเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วย ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ กลัวการอยู่คนเดียว บางรูปเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ ปัญหาด้านครอบครัวและสังคมภายในวัดของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ บางรูปเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของคณะสงฆ์ไม่ได้ บางรูปเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกัน

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ "การปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด "หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ระหว่างลูกหลานกับพระสงฆ์ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ผู้สูงอายุบางรูปชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลานและพระภายในวัด ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเพราะมีรายได้จากบำนาญจากการประกอบอาชีพ มีเบี้ยเลี้ยงยังชีพ ของพระสงฆ์ผู้สูงอายุลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือนและเงินจากการทำบุญของญาติโยม

หลักพุทธธรรมที่ผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของชีวิต เกิดความยึดติด เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น หลักความไม่ประมาท ทำให้ไม่ประมาทไม่มัวเมาหลงใหลในกิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำ ควรใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีสติ และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยการประพฤติปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, พระสงฆ์ผู้สูงอายุ, อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ABSTRACT

The purposes of this research article were: (1) to study the problem of elderly monks in current Thai society; (2) to study the principle of Buddha's doctrine (Buddha-Dhamma) for living of the elderly monks in Selaphum district, Roi-Et province. This study was a qualitative research through the study of documents and interview used for data collection.

The research results found that ‘the elderly monks’ refers to the general monks who are 60 years up, their health condition whether physical, cognitive, or even emotional are changed namely, physical regression, agility changed, irritated mood, no confidence; they have a panic from various danger such as abandon from family, society and community etc.

The importance of the elderly monks is a benefactor for their son/daughter, community, society as well as country. So, the elderly monks are the spiritual leader imparting the local wisdom to new generation and community.

Having studied on the life living of elderly monk of Selaphum district, it was found that the physical problem depends on the regression, whether, heredity, emotion problem, a panic on living alone or lonely, depression, family and social problem, being unable to participate the Buddhist activities, conflict with their son/daughter and their need to live alone. In terms of economic problem, most of them do not have any issue because they have a retirement welfare income, support from their son/daughter and donation from the devotees.

The principle of Buddha’s doctrine that is suitable to apply for the elderly monks is the Three Marks of Existence which is a principle focusing on three characteristics of the existence: changing, impermanence and suffering. The heedfulness principle supports to be heedfulness from the three desires so that they can control their mind and spend their life properly and wisely with mindfulness and follow the three meritorious actions namely Dāna (donation), Sīla (moral) and Bhāvanā (mediation).

Keywords: Buddha’s doctrine, the elderly monks, Selaphum district, Roi Et province

บทนำ

ปัจจุบันพระสงฆ์ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก สภาพความเป็นสังคมไทยหรือสังคมต่างชาติทั่วโลกไม่ได้ให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ผู้สูงอายุและมีการทอดทิ้งพระสงฆ์ผู้สูงอายุมาก การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่เป็นอยู่ร่างกายของพระสงฆ์ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมมากกว่าเจริญเติบโตอวัยวะต่างๆสูญเสียหน้าที่และมรณภาพไปในที่สุด พระสงฆ์ผู้สูงอายุปรับตัวไม่ทันทำให้พระสงฆ์ผู้สูงอายุเกิดความสับสนในตัวเองไม่เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองจึงทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจด้านสุขภาพด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบันโดยไม่รู้ว่าจะทำตัวเองอย่างไรเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพระสงฆ์ที่มีอัตราการอุปสมบทและอัตราการมรณภาพไม่สมดุลกันกล่าวคือ มีอัตราการอุปสมบทมากกว่าการมรณภาพทำให้ภาวะพระสงฆ์ผู้สูงวัยในประเทศไทยสูงขึ้น อีกทั้งสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้นวิถีชีวิตของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ภายในวัดเดียวกันไม่ค่อยมีเวลาให้แก่กันเนื่องจากไม่ค่อยเอาใจใส่ซึ่งกันและกันภายในวัดเดียวกัน ความสัมพันธ์ภายในวัดเดียวกันจึงเกิดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์ผู้สูงวัยกับพระสงฆ์ภายในวัดเดียวกัน พระสงฆ์ผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูง อันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากการที่เคยเป็นบุคคลที่ช่วยเหลือตัวเองและมีรายได้ต้องออกจากวัดไปประกอบอาชีพได้พบปะผู้คนมีอำนาจในการตัดสินใจภายในสังคมแต่เมื่อถึงวัยสูงอายุบทบาทดังกล่าวลดลงหรือหมดสิ้นไปประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่างๆในร่างกาย พระสงฆ์บางรูปเกิดภาวะซึมเศร้าเกิดความเหงาความว้าเหว่ความเครียดบางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนซึ่งไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์ผู้สูงวัยที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจซึ่งต้องการความรักความเข้าใจความเอื้ออาทรจากพระสงฆ์รอบข้างเป็นอย่างยิ่ง (พระบุญทรงหมีดา (ปุญญธโร),2549)

การเข้าสู่วัยพระสงฆ์ผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติของทุกคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพระสงฆ์นี้ทำให้สังคมไทยและพระสงฆ์อำเภอเสลภูมิ อยู่ในภาวะที่เรียกว่าสังคมพระสงฆ์ผู้สูงอายุการเพิ่มของพระสงฆ์ผู้สูงอายุอย่างชัดเจนนี้ทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญต่อความต้องการและการสนับสนุนแก่พระสงฆ์ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น ด้านการดำรงชีวิตประจำวัน การส่งเสริมสุขภาพจิตใจสังคมรายได้การทำงานที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนจะเห็นได้ว่าปัญหาของพระสงฆ์ผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุด้วย ได้แก่การจัดระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อรองรับปัญหาพระสงฆ์ผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดบริการขั้นพื้นฐานทางสังคมการดูแลป้องกันและรักษาสุขภาพ

อนามัยการศึกษาต่อเนื่องและความมั่นคงของรายได้ให้เกิดขึ้นภายในวัดและชุมชนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับพระสงฆ์ผู้สูงอายุ (ธาริน สุขอนันต์และคณะ,2554)

ปัญหาของพระสงฆ์ผู้สูงอายุมี 3 ด้านการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายผิวหนังเหี่ยวย่นสีผิวเปลี่ยนตกกระตามผิวหนังเส้นเลือดฝอยแตกง่ายทำให้มีรอยฟกช้ำตามตัวผมและขนเปลี่ยนเป็นสีขาวมักหลุดร่วงง่ายกล้ามเนื้อและกระดูกไม่แข็งแรงเคลื่อนไหวช้าการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายลดลงสมองสั่งการช้าจำเรื่องใหม่ได้น้อยลงหลอดเลือดแข็งตัวมากขึ้นทำให้หัวใจต้องสูบฉีดเลือดแรงขึ้นความแข็งของกล้ามเนื้อหัวใจลดลงมีผลให้เกิดอาการหัวใจล้มเหลวความดันโลหิตสูงง่ายต่อมผลิตฮอร์โมนต่างๆเสื่อมไปมีผลทำให้ปริมาณฮอร์โมนที่สำคัญต่อร่างกายลดลงก่อให้เกิดโรคหลายๆอย่างตามมาโรคเบาหวานโรคขาดธัยรอยด์ฮอร์โมนโรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศด้านจิตใจและอารมณ์การเปลี่ยนทางจิตใจและอารมณ์ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายเสื่อมลงอีกส่วนเป็นผลจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุชนิดของอารมณ์ที่พระสงฆ์ผู้สูงอายุมักแสดงออกและพบบ่อยคืออารมณ์เศร้าเบื่อหน่ายท้อแท้เหงาร้องไห้ง่ายน้อยใจ สภาวะแยกตัวออกจากกลุ่มสังคม อารมณ์วิตกกังวล ห่วงใยลูกหลานมากขึ้น บางครั้งจะมีอาการเครียดหงุดหงิดบ่นมากขึ้น อาการทางจิตที่รุนแรงหูแว่วประสาทหลอนหวาดระแวงต่างๆบางครั้งมีอาการสับสนเรื่องวันเวลาสถานที่และบุคคลบางคืนไม่นอนขับถ่ายเลอะเทอะมีพฤติกรรมเหมือนเด็กทารกหรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมก็ได้ในกรณีสมองเสื่อมมากๆ

ด้านบทบาททางสังคมและความสำคัญของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในสังคมที่ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรงเกิดภาวะความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุได้ง่าย การสื่อสารกับคนทำได้ลำบากมีผลให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ในบ้านมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์หมดคุณค่าเป็นภาระให้พระสงฆ์ภายในวัดโดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเองหรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือและถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจจะส่งผลให้พระสงฆ์ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรงถึงขั้นทำร้ายตนเองได้ (อำไพขนิษฐาสมานวงศ์ไทย,2561)

การเปลี่ยนแปลงเรื่องอายุและวัยเป็นต้นเหตุของความเครียดในชีวิตของคนคนมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกเพื่อตอบโต้เหตุการณ์ที่เครียดในลักษณะต่างๆกันบางคนปฏิเสธแต่บางคนก็ยอมรับได้ความเครียดในวัยผู้สูงอายุที่ทำให้พฤติกรรมการแสดงออกแต่ละคนแตกต่างกันการทำงานเสื่อมสภาพจึงเป็นปัญหาของพระผู้สูงอายุที่มีอายุและวัยที่มากขึ้น ความไม่พร้อมทำให้เกิดการคับข้องใจเศร้าสูญเสียเป้าหมายของชีวิตมีความทรุดโทรมของจิตการไม่ยอมรับความจริงที่ต้องเสียสมรรถนะทางร่างกาย อาจทำให้พระสงฆ์บางรูปปรากฏอาการทางจิตปัญหาความไม่พร้อมมักเกิดจากผู้ที่รู้สึกว่าอายุ 60 ปี ยังแข็งแรงสามารถทำงานได้และคิดว่าการที่ร่างกายทำงานไม่ได้ ไม่ยุติธรรมสำหรับเขาความรู้สึกนี้ทำให้เกิดปัญหาทางจิตเนื่องจากไม่พร้อมเกษียณมีพระสงฆ์ผู้สูงอายุหลายรูป

สามารถปรับตัวได้ ส่วนผู้สูงอายุชายที่เกษียณจะยอมรับภาวการณ์เกษียณได้ง่ายกว่าพระสงฆ์ทั้งนี้เพราะผู้ชายมีพันธกิจกับเพื่อนและครอบครัวมากกว่าพระสงฆ์ ทำให้สามารถพัฒนายอมรับสังคมเล็กๆใหม่ของตนเองได้ง่ายปัญหาพระสงฆ์ผู้สูงอายุ ชายผู้สูงอายุเหมือนกันรายได้ลดลงญาติทางสังคมลดลงมีเวลาว่างมากขึ้นถูกตัดขาดจากงานและบทบาททางสังคมลดลง บางคนเครียดแต่ไม่ใช่ทุกคนสาเหตุมาจากการถูกแยกจากสังคมเป็นหลักแต่โดยทั่วไปแล้วไม่มีปัญหาสิ่งที่จะช่วยให้ผู้หมดสภาพทางร่างกายมีความสุขคือการมีเพื่อนซึ่งสำคัญมากกว่ามีงานนอกเหนือให้ทำ (อำไพ ขนิษฐา,2561)

คำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักความจริงของธรรมชาติของชีวิตให้รู้จักตนเองพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยตนเองด้วยหลักการและเหตุผลหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่าหลักพุทธธรรมผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางหลักพุทธธรรมจะเกิดภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่เรียกว่ามีศีลประกอบแต่กุศลกรรมปราศจากอวิชชาตัณหาและอุปาทานครอบงำเป็นการกระทำด้วยใจที่เป็นอิสระส่วนในวัยสุดท้ายของชีวิตหรือวัยสูงอายุ (ปัจฉิมวัย) พึงดำรงตนอยู่ในหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขและรู้จักการปล่อยวางอารมณ์ต่างๆที่ตนเคยผ่านประสบการณ์มาเป็นเวลานานหากไม่รู้จักแสวงหาทรัพย์ภายในตนหรืออริยทรัพย์ไว้ให้แก่ตนแล้วเมื่อถึงคราวเจ็บป่วยหรือใกล้ถึงแก่ความตายก็จะเกิดความไม่พร้อมในการเตรียมตัวก่อนตาย

หลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นคือการรู้เท่าทันสังขารว่ามีความไม่เที่ยงผ่านหลักไตรลักษณ์การรู้เท่าทันในไตรลักษณ์เป็นสิ่งที่เร่งให้ผู้สูงอายุไม่อยู่ในความประมาท รวมทั้งเข้าใจการประชุมรวมเข้าด้วยกันของขันธ์ 5 (อำไพ ขนิษฐา,2561)ที่ว่า ตัวตนของสิ่งทั้งหลายไม่มีจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจและเห็นคุณค่าของความเป็นจริงการรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ คือมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นจะช่วยให้ผู้สูงอายุคลายความทุกข์ลงได้นอกจากนี้ในแง่ของการปฏิบัติตนในหลักบุญกริยาวัตถุ 3 (ที.ปา. ไทย 11/305/269). คือการบำเพ็ญทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย ผู้วิจัยมองว่าการทำบุญนั้นจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีจิตใจดีรู้จักการให้การเสียสละขจัดความโลภจะนำความสุขมาให้และเป็นการเตรียมเสบียงไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่และมีหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุถึง 23 ประการ (ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง,2550) อย่างไรก็ตามการให้ผู้สูงวัยมีความสามารถพึ่งตนเองได้ก็เป็นสิ่งสำคัญเพราะเราไม่สามารถรู้ได้เลยว่าบุคคลภายในครอบครัวของเราจะช่วยเหลือเราได้มากน้อยแค่ไหนเพราะแต่ละบุคคลก็ล้วนประสบปัญหาสังคมรุมเร้าเช่นเดียวกัน

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดขนาดใหญ่พอควรแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นศูนย์กลางการค้า การพานิชย์ การคมนาคมทางบก และอุตสาหกรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่พอคารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรและพระสงฆ์ผู้สูงอายุมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง (นครอุดรธานี[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://udoncity.dungbhumi.com/public4/ [13 สิงหาคม 2561])

สภาพบริเวณพื้นที่ชุมชนในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นชุมชนเมืองเพิ่มขึ้นและเป็นชุมชนที่มีหลากหลายครอบครัวหลายอาชีพอยู่ร่วมกันในชุมชนมีพระสงฆ์ผู้สูงอายุอยู่เกือบทั่วทุกวัด และทั้งชายที่มีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายปะปนอยู่ในหมู่บ้านแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกัน พระสงฆ์ผู้สูงอายุบางรูปนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จต่อตนเองและพระสงฆ์ภายในวัด

จากปัญหาและเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลเอาใจใส่ต่อชีวิตของพระผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อให้เกิดความสุขสงบร่มเย็นรู้วิธีการนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ถูกต้องมาประพฤติปฏิบัติไม่ยึดติดในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนมีสุขภาพร่างกายดีสามารถดูแลตนเองพึ่งตนเองได้ตามสมควรยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิต เป็นการดับทุกข์ทางกายทางจิตใจในช่วงเวลาที่เหลืออยู่น้อยก่อให้เกิดความสุขอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามปกติไม่เกิดปัญหาใดๆเพื่อเป็นการเสนอแนวทางการเตรียมความพร้อมแก่พระสงฆ์ผู้สูงอายุในอนาคตโดยจะศึกษาถึงสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในสังคมไทยโดยทั่วไปและศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ผู้สูงอายุเพื่อตอบปัญหาสำคัญที่ว่าการประยุกต์ใช้หลักหลักพุทธธรรมในการดูแลเอาใจใส่อย่างมีความสุขของพระสงฆ์ผู้สูงอายุเป็นอย่างไรในสังคมไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางรูปแบบการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งตั้งคำถามตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.หลักพุทธธรรมสำหรับดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในอำเภอเสลภูมิปัจจุบันเป็นอย่างไร

2.สภาพปัญหาสำหรับการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

3.แนวทางรูปแบบการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดควรเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังนี้

1) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 รวมทั้งเนื้อหาในหนังสือหลักพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและ

ขยายความและศึกษาจากหนังสือเอกสารต่างๆรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุนอกจากนี้ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นแนวทางการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติ

2) ศึกษาแนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดโดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมในชมรมและนอกชมรมกับพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

3) ศึกษาแนวทางรูปแบบการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดโดยสัมภาษณ์สังเกตในวิถีชีวิตด้านต่างๆของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรพระสงฆ์ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่อาศัยในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 รูป/คน จำแนกเป็นพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ จำนวน 10 รูป และพระลูกวัด จำนวน 10 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่องการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้พระสงฆ์ผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และ (-) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์

1สภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

พระสงฆ์ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สภาพร่างกายเสื่อมถอยความคล่องแคล่วว่องไวเปลี่ยนแปลง มีอารมณ์หงุดหงิด ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง หวาดกลัวภัยต่างๆ นานา กลัวถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ลูกหลาน พระภายในวัด ชุมชนความสำคัญของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกหลาน พระสงฆ์ภายในวัด ชุมชน และต่อประเทศชาติ ความสำคัญของพระสงฆ์ผู้สูงอายุคือ พระสงฆ์ผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ในชีวิตมาหลายรูปแบบทั้งดีและไม่ดี เป็นที่พึ่งและร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน พระภายในวัด สังคมไทยมีความเชื่อว่าทำคุณประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลาน ถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้กับลูกหลานให้ดำรงสืบต่อไป การส่งเสริมการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีจะต้องได้รับความร่วมมือ

จากครอบครัวลูกหลาน ญาติ พระภายในวัด ชุมชน และที่สำคัญขึ้นอยู่กับตัวของพระผู้สูงอายุเองว่าจะให้ความร่วมมือขนาดไหนในการที่จะให้ตนเองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยมีมาในอดีตยอมรับสภาพปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้ในชีวิต โดยพิจารณาว่าสิ่งที่เกิดในโลกนี้ไม่มีตัวตนเป็นเพียงสิ่งสมมติ จะทำให้จิตใจเข้มแข็งสุขภาพแข็งแรงรู้จักผิดชอบชั่วดีไม่ยึดติดในสิ่งที่เคยกระทำมา รู้จักปลงกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและรายได้ เพื่อการอยู่ภายในวัดและสังคมอย่างมีความสุขจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า ปัญหาในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาด้านร่างกายของพระผู้สูงอายุ เป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย ปัญหาบางอย่างของร่างกายเกิดจากกรรมพันธุ์ทำให้เจ็บป่วย และการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไป รับประทานอาหารตามใจตนเอง พระผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ดนี้จะระวังดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอ ตรวจโรคประจำปีทุกครั้ง ฟังคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูองอายุ ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ บางคนกลัวการถูกทอดทิ้ง กลัวการอยู่คนเดียว บางคนเป็นโรคซึมเศร้า ทำใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ บางคนเวลาเหงา ก็หาทางออกโดยการฟังเพลง พระผู้สูงอายุส่วนใหญ่สุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใส ปัญหาด้านครอบครัวและสังคมภายในวัดของพระผู้สูงอายุ ท่านที่เคยประกอบอาชีพค้าขายหรือที่เคยประกอบอาชีพส่วนตัวเข้าร่วมกิจกรรมทางคณะสงฆ์น้อยบางท่านมีปัญหาทางครอบครัว เป็นตัวแทนของลูกหลานที่ไปทำงานดูแลบ้านทุกอย่างแทนหลาน บางท่านเจ็บป่วยไปร่วมกิจกรรมของคณะสงฆ์ไม่ได้ด้านครอบครัวเกิดความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างลูกหลานกับพระภายในวัด แต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อย พระผู้สูงอายุบางท่านชอบอยู่คนเดียวอยากช่วยเหลือตัวเองโดยไม่พึ่งลูกหลาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเพราะมีรายได้จากบำนาญ จากการทำบุญของญาติโยมและมีเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ บางท่านที่เคยเป็นข้าราชการบำนาญก็ได้รับบำนาญ แต่ก็รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ บางท่านได้รับเงินจากลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นรายเดือน มีเงินออมเก็บไว้

2 หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ

หลักพุทธธรรมหลายประการที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ผู้สูงอายุ จะนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุข ตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่า ความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลายมีสำรวมตาสำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกายและสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่า พัฒนาด้านความประพฤติหรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติและเข้าถึงสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ ทำให้เข้าใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่าเป็นความดีงาม พร้อมกับทำให้มีอายุยืนต่อไปด้วย พระสงฆ์ผู้สูงอายุจึงต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักพุทธธรรม และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่

หลักไตรลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพจิตพระผู้สูงอายุ ได้แก่ ในอรรถกถาบางทีเรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบานทุกอย่างในโลกนี้ไม่ใช่

ความสุข เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพียงเราเข้าไปยึดว่าเป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการปรุงแต่งของจิต ทำให้คนเราลุ่มหลงยึดถือ เกิดทุกข์ตามมาทำให้เกิดปัญหาต่อตนเอง ลูกหลานและสังคมภายในวัด พระผู้สูงอายุควรพัฒนาตัวเองให้มาก ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมคำสั่งสอน เพื่อทำให้พระผู้สูงอายุมีอายุยืน สุขภาพกายสุขภาพจิตดีสมกับวัยของพระผู้สูงอายุ

ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทไม่มัวเมา ในวัยว่ายังหนุ่มยังสาวในความไม่มีโรค เพราะความตายอาจจะมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สินเพราะคนมีทรัพย์อาจจะยากจนได้ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์ไร้ยศต่ำต้อยกว่า ภายหลังอาจมีทรัพย์มียศและเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้ เมื่อรู้ดังนี้ทำให้รู้สำรวมตน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคล ทุกระดับชั้น ไม่ยโสโอหัง วางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน อันเป็นกิริยาที่น่าเกลียดน่าชัง

บุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักธรรมคำสอนที่พุทธองค์ทรงจัดวางหรือประยุกต์ให้เหมาะสม กับสมัย โดยหลักใหญ่ก็ถูกแยกออกจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นวิธีของมรรคแต่ถูกจัดรูปขั้นตอนใหม่เป็นหลักทั่วไปเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาเพียงบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย

3 แนวทางการปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

พระสงฆ์ผู้สูงอายุในในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด มีความสุขตามหลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งให้มนุษย์มีความสุขต่อสุขภาพจิตเท่านั้น แต่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคมภายในวัด และสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดทุกข์หรือปัญหาในภายหลัง และพัฒนาสูงขึ้นไปจนเป็นความสุขที่ปราศจากทุกข์ทั้งหลายโดยสิ้นเชิง หรือนิพพาน สำหรับความสุขของพระผู้สูงอายุก็เช่นเดียว แม้ว่าความสุขที่อิงอาศัยกับวัตถุ (อามิสสุข) ก็มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต แต่ก็ไม่ควรปล่อยให้ชีวิตตกเป็นทาสของวัตถุ หรือปล่อยใจไปตามกิเลสตัณหา นั้นคือ ควรให้ความสำคัญกับความสุขภายในจิตใจที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอก โดยเฉพาะความสุขที่เกิดจากการศึกษาสัจธรรมและเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตรวมถึงความสุขที่เกิดจากศรัทธา มีปีติในการได้ทำบุญ บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งชีวิตที่งอกงามด้วยกุศลธรรม จะอำนวยประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น แม้ชีวิตจะสั้นก็ยังประเสริฐกว่าชีวิตซึ่งยืนยาวแต่เป็นที่สั่งสมของอกุศลธรรมและเต็มไปด้วยความทุกข์

การปรับใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมที่ตนยึดถือปฏิบัติในวิถีชีวิตมาส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านร่างกาย หลักพุทธธรรมที่ใช้คือ ไตรลักษณ์ เป็นหลักพิจารณาเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านจิตใจ หลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านสังคมภายในวัดและครอบครัว คือ หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักธรรมที่ส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ คือ ความไม่ประมาท พระผู้สูงอายุในชุมชน เมื่อเกิดปัญหาจะใช้หลักความไม่ประมาทเพราะพระผู้สูงอายุผ่านชีวิตมามากรู้ว่าอบายมุขมันไม่ดี แม้ว่าเคยหลงผิดไปบ้างตอนยังหนุ่มยังสาว หรือตอนอายุกลางคนแต่ก็เลิกได้ เพราะมองเห็นว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้นไม่มีประโยชน์ มีแต่จะเกิดโทษต่อตนเองและสังคมภายในวัด พอเกิดการเจ็บป่วยก็เลิกไม่แตะต้องอีกต่อไป ไม่ได้ดื่มสุราและยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข แต่ก็รู้ว่าโทษของอบายมุขเหล่านี้ จะไม่ให้มาทำลายชีวิตของตนและพระที่อยู่รอบข้าง พระผู้สูงอายุในวัดและชุมชนนี้ศรัทธาในหลักธรรม และยึด

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในวิถีชีวิต เชื่อมั่นในความจริงที่เกิดขึ้น พยายามแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผลจนมีความสุขกับลูกหลานสังคมภายในวัดไม่เกิดปัญหาใดๆ ความสำเร็จในครอบครัวของพระผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด จากการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มาอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ทำให้ลูกหลานประสบความสำเร็จในชีวิต มีอาชีพการงานที่ดี เป็นคนดีประพฤติปฏิบัติดี มีความสุขความเจริญมาจนทุกวันนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ไม่แตกต่างกันเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง พยายามบำเพ็ญความดีเพื่อควบคุมรักษาความประพฤติทุกด้านที่มีอยู่ในตัว ป้องกันมิให้ทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความสุขในปัจจุบันและหลังจากละโลกนี้ไปแล้วโดยการปฏิบัติ ดังนี้

1. การแก้ปัญหาด้านร่างกาย ยอมรับความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่เราคนเดียวที่เป็นเชื่อในกฎแห่งกรรมทำดีได้รับผลดีทำชั่วได้รับผลชั่วไม่ประมาทอดทนปล่อยวาง

2. การแก้ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์รักษาศีลฟังธรรมอดทนอดกลั้นลดความโกรธ ความโลภ เจริญสติ ฟังธรรมช่วยเหลือสังคมภายในวัด

3. การแก้ปัญหาด้านสังคมภายในวัดและครอบครัว มองโลกในแง่ดี เข้าใจ เห็นใจ ให้เกียรติ ไม่ใส่ร้ายหลีกเลี่ยงปัญหาการขัดแย้ง ให้ทานช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อจุนเจือกัน ยินดีกับการทำความดีของผู้อื่นเคารพในความดีของเพื่อนพรหมจรรย์และของคนรอบข้าง

4. การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ ไม่ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น รู้จักประมาณตน ทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่ว่าพระผู้สูงอายุจะดูแลสุขภาพอย่างดี หลีกเลี่ยงสาเหตุที่ลดทอนชีวิตให้สั้น ปฏิบัติตามวิธีการฝ่ายรูปธรรมในการทำให้อายุยืน ดำเนินตามข้อปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้ประสบ อายุวัฒนะ หรือจะทำให้ตนเองมีคุณค่าตลอดเวลาที่ดำรงอยู่ด้วยการทรงธรรมและสร้างสรรค์ คุณประโยชน์ ทุกอย่างล้วนต้องอาศัยกุศลธรรมข้อหนึ่งเป็นแกน เป็นหลัก หรือเป็นประธานจึง จะสำเร็จได้กุศลธรรมข้อนั้น ก็คือ ความไม่ประมาท

เอกสารอ้างอิง

เฉก ธนะสิริ. 2550. **ทำอย่างไรปจะปราศจากโรคและชะลอความแก่.** กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

ธาริน สุขอนันต์และคณะ “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”, **วารสารสาธารณสุขศาสตร์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธรจังหวัดชลบุรี**,ปีที่ 41 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554) : 40 - 49.

นิตยา ศรีสังวาล. 2541. **อนามัยสำหรับผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ,

ประภาศน์ อวยชัย. 2547. **อยู่อย่างมีความสุขในวัยชรา**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2541. **คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี** กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2544. **พุทธธรม ฉบับเดิม**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธมฺมธโร). 2505. **สากลศาสนา ภาค 1-2**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชธรรมเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). 2541. **ธรรมะสำหรับประชาชน**. กรุงเทพฯ : คลังวิชา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. 2549. **ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา.

วิไลวรรณ ทองเจริญ. 2554. **ศาสตร์และศิลป์การพยาบาลผู้สูงอายุ**. โครงการตำราคณะแพทย์ศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.

นครอุดรธานี[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://udoncity.dungbhumi.com/public4/ [13 สิงหาคม 2561]

อำไพ ขนิษฐา. **ปัญหาผู้สูงอายุ 3 ด้าน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http //www. Love 4 home. Com [13 สิงหาคม 2561]

ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

A Study of Belief in Kamma in Theravāda Buddhism of people in Muangprai sub-district, Selaphum district, Roi-Et province

พระครูปริยัติวรคุณ[2]
พระครูวาปีจันทคุณ,ดร[3]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2)แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 3)อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 2 ระดับ คือ 1)ระดับสังสารวัฏ 2)ระดับกำหนดจริยธรรมศีลธรรม โดยมีความเชื่อมโยงกับศรัทธา 4 ส่วนแนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 3 แนวคิด คือ 1) เป็นแนวทางอธิบายความหลากหลายของคนในสังคม 2) เป็นแนวทางอธิบายการเลื่อนชั้นทางสังคม 3) เป็นแนวทางเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมอื่นในพุทธศาสนา ส่วนอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 4 ประเด็น คือ 1) ความเชื่อเรื่องชาติภพเหมือนระบบขนส่งเชื่อมต่อกรรม 2) ความเชื่อเรื่องการสั่งสม 3)ความเชื่อเรื่องชดใช้กรรมด้วยการทำบุญทำทาน 4) ความเชื่อว่ากรรมเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรม, พระพุทธศาสนาเถรวาท,อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ ”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

The article aims 1) to study the concept and belief of Kamma in Theravāda Buddhism; 2) to study the concept and belief of Kamma of people in Muangprai sub-district, Selaphum district, Roi-Et province; 3) to study the influence of belief in Kamma of people in Muangprai sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. It was found that the concept and belief of Kamma in Theravāda Buddhism can be divided into 2 levels: 1) Samsaravata level, 2) Moral and Ethical level that related to the faith (saddha 4). However, for the concept belief of Kamma of people in Muangprai sub-district Selaphum district Roi-Et province, there are 3 concepts: 1) the guideline to explain the variety of social mankind, 2) the guideline in explaining the promotion of social levels, 3) the guideline to connect the other principle of Buddha-Dhamma in Buddhism. Furthermore, the belief of Kamma of people in Muangprai sub-district Selaphum district Roi-Et province, there are 4 aspects: 1) the belief of former life and previous existence as it functions like transportation linking to kamma, 2) the belief of collection, 3) the belief of indemnity by making the merit, 4) the belief in holy place of kamma.

Keywords: influence of belief in Kamma, Theravāda Buddhism, Selaphum district, Roi-Et province

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นศาสนากรรมวาที เน้นสอนเรื่องกรรมหรือการกระท าเป็นพิเศษ กล่าวคือสอนให้เชื่อเรื่องกรรมหรือการกระทำ เป็นศาสนาว่าด้วยเหตุและผล ผู้ที่มีศรัทธาสามารถนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดปัญญาได้ ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่ในสามัญสำนึกของมนุษย์ทุกคน และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออกมา ความเชื่อเป็นสิ่งดลบันดาลให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาให้รูปแบบต่าง ๆ ที่จะนำไปถึงจุดหมายที่วางไว้ ความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของทุกคนเป็นอย่างยิ่ง พฤติกรรมที่แสดงออกมาลักษณะนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม กรรมจึงเกิดจากศรัทธาเป็นพื้นฐาน พฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ซึ่งมีหลักความเชื่อที่ว่า บุคคลทำกรรมดีย่อมได้รับผลที่ดี หรือทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลที่ชั่วตอบแทนเช่นเดียวกัน ดังเช่นพระพุทธพจน์ที่ “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”(อง.ติก. (ไทย) 27/144/103) ซึ่งคำว่า กรรมนั้น เป็น คำกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว เป็นเพียงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดังเช่นพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาห ภิกฺขเว กมฺม วทามิ” (อง.ติก. (บาลี) 22/63/395)แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ แสดงออกมาทางกาย ทางวาจาและทางใจ การกระทำทางใจสำคัญที่สุด เพราะไม่มีใจหรือเจตนาแล้วนั้น กายและวาจาไม่อาจท าได้ เนื่องจากใจหรือเจตนาเป็นตัว สั่งการให้ทำซึ่งกรรมไม่ได้หมายเอาเฉพาะกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีต แต่หมายเอากรรมดีและกรรมชั่วที่ ทำไว้ในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย แต่ถ้าเป็นการกระทำ จะทำเมื่อไรหรือเวลาไหน ไม่ว่า จะเป็นอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นก็จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น

พระธรรมปิฎก (2544) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องกรรมไว้ในหนังสือเรื่องกรรมของชาวพุทธ “ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง” พอสรุปได้ว่า ถ้าชาวพุทธตั้งอยู่ในหลักที่ถูกต้องแล้ว ก็จะเชื่อในเรื่องกรรม หวังผลจากกรรม คือหวังผล จากการกระท าด้วยความเพียรพยายามของตนโดยใช้สติปัญญาพิจารณาตามเหตุตามผล ซึ่งจะท าให้ เราสามารถพัฒนาตนเองได้ไม่มัวมาตื่นข่าวมงคล ท าให้ต้องเสียเวลาซึ่งหาประโยชน์อันใดมิได้ เสียเวลาพัฒนาตนเองไปกันการหวังพึ่งปัจจัยจากภายนอก ความเชื่อเรื่องกรรมจึงเป็นเรื่องที่ส าคัญ มากส าหรับความเป็นชาวพุทธ หากเราจะเชื่ออะไรเป็นพิเศษออกไปโดยไม่มีความหนักแน่นในการทำความดี โดยนั่งคอยนอนคอยโชค หวังผลจากการดลบันดาลเท่านั้น ก็เป็นอันว่า ขัดต่อความเชื่อใน เรื่องกรรม ซึ่งหมายถึงการกระท า เมื่อไม่ได้ผลดังที่รอ การคอย ก็คือการสูญเปล่านั่นเอง คำในพระพุทธศาสนาสามารถอธิบายเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องกรรมได้ มีระบบความเชื่อที่ประกอบด้วย ปัญญา กล่าวคือเชื่อด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล จึงเป็นเหตุให้พุทธศาสนาแตกต่างจาก ศาสนาอื่น สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ พระพุทธศาสนาจึงหมายถึง วิถีแห่งชีวิต อันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life

ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องกรรมมีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่น นั่นคือ ความเชื่ออันประกอบด้วยเหตุผล เรียกว่า ศรัทธา 4 ประการ ซึ่งพุทธภาสภิกขุ (2545) อธิบายไว้ว่า 1) กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลรายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปลาและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น 2) วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อวาผลของกรรมมีจริง คือวากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจาก กรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตวมีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแตละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิ สัทธา คือ เชื่อความตรัสรูของพระพุทธเจา มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเปนพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเขาถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองคได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

จากข้างต้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรม และให้ความสำคัญหลักกรรม เนื่องจากกรรมมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ กรรมยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม บุคคลจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าหรือไม่ จะสุขหรือทุกข์นั้น มีผลมาจากการกระทำหรือกรรมของตนทั้งนั้น หาใช่มาจากการกระทำของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นไม่ กรรมเกิดจากการกระทำของตนเอง หาใช่มีใครมากำหนดไม่ ซึ่งแต่เดิมสังคมไทยได้มีการปลูกฝังค่านิยมเรื่องกรรม ให้เชื่อในกฎแห่งกรรม ยกย่องคนดีมีคุณธรรม แต่ปัจจุบันสังคมไทยได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป ความสำคัญเรื่องกรรมจึงมีน้อยลง เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยความเจริญด้านวัตถุเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อวิถีชีวิตการเป็นอยู่ จึงทำให้ค่านิยมแต่เดิมเปลี่ยนไป กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมดังเช่นคำที่ว่า สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนนิยมวัตถุหรือวัตถุนิยม ถึงแม้ว่าความเชื่อเรื่องกรรมในสังคม ปัจจุบันจะ

จางหายไปบ้าง แต่ยังถือว่าความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของ คนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงยังคงมีสำนวนไทยเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

จากความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา แนวคิดเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรม และอิทธิพลความเชื่อเรื่อง กรรมที่มีต่อประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) มุ่งศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ และศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ อีกทั้งมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย
   ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้
   1.1 ด้านเนื้อหา
   1) ศึกษาแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้าน
   2) ศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ
   3) ศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ

2. ขั้นออกแบบวิธีวิจัย
   การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) แบบเชิงวิเคราะห์ โดยศึกษา

ค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) วิเคราะห์ตีความ และแสดงเหตุผลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ตำบลเมืองไพร

อำเภอเสลภูมิ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับ งานวิจัย ตามอุปนัยวิธี (Inductive method)

2) สรุป เขียนรายงานการวิจัยและน าเสนอผลงานวิจัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร
   ด้านแหล่งข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ ศึกษาข้อมูล จากพระไตรปิฎก

ฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย พร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา เป็นหลัก

2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ศึกษา ข้อมูลจากเอกสาร
หนังสือและตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3) รวบรวมความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำนวน 30 คน

4. ขั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย
ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น จากนั้นสร้างเครื่องมือวิจัย และนำเครื่องมือวิจัยให้
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ ก่อนนำไปเก็บข้อมูลภาคสนามจริง

5. ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
6. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
7. ขั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ มีผลการวิจัยดังนี้

แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 2 ระดับ คือ 1)ระดับสังสารวัฏ โดยสื่อความหมายถึงการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ที่ต้องชดใช้กรรม เพราะการกระทำที่สืบเนื่องในวัฏสงสาร นั่นหมายความว่ามนุษย์ไม่ได้บบรรลุธรรมระดับหลุดพ้น 2)ระดับกำหนดจริยธรรมศีลธรรม กล่าวคือ กรรมเป็นวิธีการแสดงเหตุผลเพื่อเป็นพื้นฐานให้ใช้จริยธรรมศีลธรรมเป็นเครื่องมือ หรือแนวทางกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ให้ออกนอกลู่นอกทาง โดยจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ กรรมดีและกรรมชั่ว ทั้งนี้ ระดับกำหนดจริยธรรมศีลธรรมมีความเชื่อมโยงกับศรัทธา 4 โดย) กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลรายสืบเนื่องตอไป การกระทำไม่ว่างเปลาและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นตน 2) วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อวาผลของกรรมมีจริง คือวากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจาก กรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตวมีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแตละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิ สัทธา คือ เชื่อความตรัสรูของพระพุทธเจา มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเปนพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเขาถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองคได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ส่วนแนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มี 3 แนวคิด คือ 1) เป็นแนวทางอธิบายความหลากหลายของคนในสังคม โดยอธิบายที่มาของพฤติกรรมของคนในสังคมที่มีความหลากหลายว่ามีกรรมเป็นเครื่องจำแนก และเป็นพุทธจิตวิทยาให้ยอมรับความแตกต่างของคนในสังคม โดยความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน 2) เป็นแนวทางอธิบายการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยอธิบายว่าคนในสังคมเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาททางสังคมได้ อันเนื่องมาจากกรรมดีและกรรมชั่ว เช่น การกระทำกรรมดีช่วยเหลือสาธารณประโยชน์กับชุมชน กรรมดีถึงพร้อม ก็ทำให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลรางวัลที่ 1 3) เป็นแนวทางเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมอื่นในพุทธศาสนา กล่าวคือ กรรมเกี่ยวข้องกับเรื่องบาป บุญ บารมี โดยตรง การทำความดีเรียกว่า ทำบุญ ทำชั่วเรียกว่า ทำบาป ดังนั้นความเข้าใจเรื่องกรรมที่สัมพันธ์กับบุญของคนในชุมชนนี้ ขอบข่ายความหมายจึงแคบเข้ามาแป็นเรื่องของการทำทาน คือ การให้วัสดุสิ่งของ หรือการทำบุญในงานมงคล งานอวมงคล งานบุญประเพณี งานบุญฮีตสิบสอง ส่วนบารมีก็สัมพันธ์กับกรรม คือ ผู้นั้นไม่มีกรรมบดบัง บุญจึงแสดงผลที่แจ่มชัด ส่งผลให้สิ่งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งสั่งสมมา ทำให้บุคคลนั้นเป็นใหญ่ได้ หรือมีอำนาจในทางบวกได้

ส่วนอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อประชาชนตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 4 ประเด็น คือ 1) ความเชื่อเรื่องชาติภพเหมือนระบบขนส่งเชื่อมต่อกรรม กล่าวคือ กรรมส่งต่อเชื่อมโยง หรือเปรียบเทียบได้ว่า การส่งไปรษณีย์ การทำกรรมดีในที่นี้ คือ การทำบุญส่งไปเก็บไว้เพื่อใช้ในชาติหน้า และหากผู้นั้นปรารถนาในกรรมดีหรือบุญก็จะส่งไปไว้เป็นของตนเองและสำเร็จตามปรารถนา 2) ความเชื่อเรื่องการสั่งสม กล่าวคือ กรรมดี และกรรมชั่วเป็นสิ่งสะสมไว้เป็นเสบียงเพื่อเป็นพื้นฐานให้บุคคลในจำแนกการเกิดใหม่ในชาติภพใหม่ 3)ความเชื่อเรื่องชดใช้กรรมด้วยการทำบุญทำทาน กล่าวคือ ความเชื่อนี้เป็นลักษณะพุทธจิตวิทยาเพื่อการหาทางออกของมนุษย์เมื่อเกิดความคับข้องใจ ตลอดจนเกิดความรู้สึกผิด เกิดหิริ โอตับปปะ ย่อมใช้แนวทางชดเชยกรรมชั่ว ด้วยการกระทำกรรมดีที่เป็นรูปธรรม หรือสิ่งที่จับต้องได้ เช่น การบริจาคเงินช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การทำบุญกับบรรพชิต เป็นต้น 4) ความเชื่อว่ากรรมเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง กรรมเป็นพื้นที่เฉพาะที่บันดาลผลให้เกิดความทุกข์ หรือความสุขได้ เช่น เมื่อบุคคลประกอบกรรมดีย่อมได้รับความสุข แต่หากบุคคลประกอบกรรมชั่วย่อมได้รับความทุกข์

อภิปรายผล

1) แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 2 ระดับ คือ 1)ระดับสังสารวัฏ โดยสื่อความหมายถึงการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ที่ต้องชดใช้กรรม เพราะการกระทำที่สืบเนื่องในวัฏสงสาร นั่นหมายความว่ามนุษย์ไม่ได้บบรลุธรรมระดับหลุดพ้น 2)ระดับกำหนดจริยธรรมศีลธรรม สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาพิเชษฐ์ ธีรว โส (2534) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและ สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน” เรื่องบทบาทของกรรมที่มีต่อมวลมนุษยชาติเอาไว้เป็นข้อคิดว่า หลักคาสอนทาง พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับกฎแห่งเหตุผล และสอดคล้องกับกฎศีลธรรมตามหลักสากล คำสอนของ พระพุทธเจ้าล้วนเต็มไปด้วยเหตุผลทั้งหมด เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมเป็นเรื่องที่เร้นลับหรือ สับสนยากที่จะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งด้วยปัญญาชั้นโลกียะได้ จะต้องใช้ปัญญาอันสุขุม

รอบคอบเป็น เครื่องพิจารณาจึงจะเห็นได้ว่า ชีวิตของปวงสัตว์ทั้งมวลล้วนตกอยู่ใต้กฎแห่งกรรม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง ตาย ชีวิตของสรรพสัตว์อยู่ภายใต้กรรมลิขิตของตนเอง กล่าวคือท าเช่นใดย่อมได้รับเช่นนั้น กรรมเป็น ของเฉพาะตน พระพุทธศาสนาจึงถูกขานนามว่า เป็นกรรมวาที ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายมี กรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นก าเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจ าแนกสัตว์ให้เลยและประณีตได้

2) แนวคิดความเชื่อเรื่องกรรมของประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 3 แนวคิด คือ 1) เป็นแนวทางอธิบายความหลากหลายของคนในสังคม โดยอธิบายที่มาของพฤติกรรมของคนในสังคมที่มีความหลากหลายว่ามีกรรมเป็นเครื่องจำแนก และเป็นพุทธจิตวิทยาให้ยอมรับความแตกต่างของคนในสังคม โดยความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน 2) เป็นแนวทางอธิบายการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยอธิบายว่าคนในสังคมเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาททางสังคมได้ อันเนื่องมาจากกรรมดีและกรรมชั่ว สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระอุทัย จิรธมฺโม (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถร วาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน” พอสรุปได้ว่า ความแน่นอนของกรรม นักศึกษาธรรมะที่กล่าวว่า เป็นกฎธรรมชาตินั้น มักนาไปเทียบกับความแน่นอนของพืช กล่าวคือ พืช พันธุ์ใดก็ตามเมื่อปลูกลงไปในดินแล้ว ก็จะผลิตดอกออกผลมาเป็นพันธุ์เดิมของตน โดยสิ่งแวดล้อมไม่ สามารถจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นพันธุ์อื่นไปได้กรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อท าไปแล้วทั้งดีและชั่ว สิ่งแวดล้อม หรือกาลเวลา ไม่สามารถเปลี่ยนกรรมดีให้เป็นกรรมชั่ว และกรรมชั่วให้เป็นกรรมดีได้

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2543. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรว โส (ดอกรัก). 2534. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง). 2543. **ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรม ในสังคมชาวพุทธไทยในปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. 2545. **ท่านพุทธทาสกับการศึกษา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562

กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

THE PROCESS OF BUDDHIST FOREST CONSERVATION : CASE STUDY OF FOREST IN KHOKYAI KHAMPLAKUNG PHONTHONG DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

พระครูสุวรรณโพธาภิบาล (อคฺคปญฺโญ)[2]
พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร[3]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรม 4 หลัก ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ฆราวาสธรรม สภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-ระบบนิเวศ คนในชุมชนขาดอุดมการณ์จิตอาสา คนในชุมชนขาดแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ และคนในชุมชนไม่มีระบบงานเพื่อแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ป่า กระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบ 2)กำหนดวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ 3) กำหนดขอบเขตและป้องกันพื้นที่อนุรักษ์ 4) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา 5)ประเมินความเสี่ยงในการอนุรักษ์ 6) ศึกษาปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์ 7) กำหนดนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ 8) ดำเนินงานอนุรักษ์

คำสำคัญ: กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ, อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทองจังหวัดร้อยเอ็ด ” หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

This research article aims: 1(to study Buddhist forest conservation guidelines; 2(to study the forest conservation problems; 3(to study forest conservation processes . The research found that Buddhist forest conservation guidelines by using the Buddha's doctrine in 4 principles: Law of Causation (Paticca-samuppada), Threefold Learning, Ditthadhammikattha, Virtues for Layperson. The problem of forest conservation in Khokyai Khamplakung Phonthong District, Roi-Et Province is that people in the community lack of knowledge on the relationship between man and nature – ecosystems, volunteer ideology and a system to solve forest conservation problems. The forest conservation process of Khokyai Khamplakung Phonthong District are: 1(to study of problems and impacts; 2(to determine the purposes of conservation; 3(to define boundaries and protect conservation areas; 4(to prioritize the problems; 5 (to assesses the conservation risks; 6(to study the factors contributing to conservation; 7(to set the policies and conservation plans; 8 (to maintain the operations.

Keywords: process of Buddhist forest conservation, Phonthong District, Roi-Et Province

1. บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าไม้ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยพื้นฐานของคนชนบทนั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้วิถีชีวิตแบบพึ่งพามาเป็นเวลานาน คนอาศัยทรัพยากรป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีพตามปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม แต่สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทยกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤติ เนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ลดลงทุกปี (ธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา, 2561) อาจกล่าวได้ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีพ แต่ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ก็มีเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้มีความต้องการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น การพัฒนาเมือง การพัฒนาทางอุตสาหกรรม การพัฒนาระบบขนส่ง การทำถนนตัดผ่านผืนป่า การปล่อยของเสียลงในสิ่งแวดล้อม การบุกรุกป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน การตัดไม้ทำลายป่า การให้สัมปทานเหมืองแร่ เหมืองหิน และการสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เสียความสมดุลในวงจรธรรมชาติ และทำให้เครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาโลกร้อน ทำให้น้ำแข็งที่ขั้วโลกละลายอย่างรวดเร็ว ปัญหามลภาวะในอากาศ มลภาวะทางน้ำ มลพิษในอาหาร ทำให้พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล ซึ่งจะกระทบต่อวิถีชีวิตของสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์ด้วย

ล่าสุดเมื่อปี 2560 มีการสำรวจพื้นที่ป่าของประเทศไทย จำแนกออกเป็นรายภาคพบว่า “ภาคเหนือมีพื้นที่ป่าร้อยละ 52.45 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าร้อยละ 14.94 ภาคตะวันออกมีพื้นที่ป่าร้อยละ 22.34ภาคกลางมีพื้นที่ป่าร้อยละ 33.01 ส่วนภาคใต้มีพื้นที่ป่าร้อยละ 24.02 เมื่อคิดรวมทั้งหมดของประเทศเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 31.58 ของพื้นที่ทั้งหมด(ไทยรัฐ, https://www.thairath.co.th/content/493415 [22 สิงหาคม 2561])ซึ่งการลดลงของพื้นที่ป่าได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยทุกรัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาป่าไม้ จึงมีนโยบายและมาตรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเป็นเรื่องเร่งด่วน ซึ่งได้พยายามทำงานร่วมกับหน่วยงาน องค์กร และสถาบันต่างๆ ร่วมกับภาคประชาชน แต่ก็ยังพบว่าพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการกำหนดเขตป่าสงวนและพื้นที่อนุรักษ์หรือการออกกฎหมายมาบังคับใช้ก็ตาม ป่าไม้ก็ยังถูกทำลายจนเข้าขั้นวิกฤติทุกภูมิภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าเหลือน้อยกว่าภาคอื่น คือ ร้อยละ 14.94 เท่านั้น

พระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ ในอดีตสถานที่พำนักและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ คือ ป่าไม้ ภูเขา ซอกเขา ป่าช้า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ป่ารักขิตวัน ป่ามหาวัน และป่าสิงคาลสาละวัน เป็นต้น มีพระวินัยที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ป่า เช่น วินัยที่ห้ามพรากของเขียว ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในพื้นที่ป่า ห้ามก่อไฟ และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีกหลายข้อในธุดงควัตร เช่น “อรัญญิกังคะ ธุดงค์ที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร รุกขมูลิกังคะ การถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร โสสานิกังคะ อยู่ป่าช้าเป็นวัตร”(พระพรหมคุณาภรณ์,2549) วิถีชีวิตของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลต่อธรรมชาติ ลักษณะสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนาจึงมีความสงบร่มรื่นทำให้วัดได้กลายมาเป็นเขตอภัยทานซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าไปด้วย ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าทั้งในพื้นที่วัดและพื้นที่ป่าชุมชน สำหรับพระสงฆ์ที่เป็นฝ่ายอรัญวาสี (พระป่า) ท่านยิ่งต้องอาศัยธรรมชาติจากป่าไม้ในการแสวงหาความวิเวก

ปัจจุบันรัฐได้มีการออกกฎหมายมาคุ้มครองรักษาป่าไม้อันเป็นสมบัติของชาติไว้ และทำให้พระสงฆ์จะเข้าไปปฏิบัติธรรมในป่าหรือจะสร้างวัด ที่พักสงฆ์ สำนักสงฆ์ ต้องได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และส่วนใหญ่พระสงฆ์ที่สามารถดำเนินการขออนุญาตใช้ประโยชน์โดยการสร้างวัด และยังได้ช่วยดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นการช่วยรัฐอีกส่วนหนึ่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์ต่อการรักษาป่าเริ่มเปลี่ยนไป จากที่เคยเป็นผู้อนุรักษ์กลายเป็นผู้บุกรุก เพราะรัฐได้กำหนดเขตพื้นที่ป่าอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น ซึ่งทำให้วัดหลายแห่งอยู่ในเขตป่าสงวน จึงมีการผลักดันให้พระสงฆ์ออกจากพื้นที่ป่า รวมทั้งการรื้อถอนเสนาสนะออกมาด้วย ทำให้เกิดปัญหาด้านการอนุรักษ์ป่าและความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อไม่มีพระสงฆ์อยู่ดูแลประจำแล้วทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย โดยเฉพาะไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้พยุง ไม้สักทอง เพราะเป็นไม้ที่มีราคาสูง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่าเหลือน้อยกว่าภาคอื่น แต่เมื่อพิจารณาจากรายจังหวัดพบว่า “ป่าไม้ในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นมีป่าไม้เพียงประมาณร้อยละ 9 ของพื้นที่จังหวัดเป็นพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 10 แห่ง รวมเนื้อที่ประมาณ 459,307 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอโพน

ทอง อำเภอหนองพอก อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอเมยวดี ชนิดของไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยางนา ไม้เหียง ไม้ตะแบก และไม้ประดู่ ร้อยละ 65 ปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเหลือเพียง 137,289.50 ไร่ หรือร้อยละ 2.8 ของพื้นที่จังหวัด"(สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7,2559) แม้ว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจะมีขอบเขตกว้างใหญ่แต่ป่าที่เหลือจริงในพื้นที่เหลือน้อยมาก เพราะคนบุกรุกพื้นที่อยู่อาศัยหรือทำกินน้อยลงกว่าในอดีต แต่มีการบุกรุกในรูปของการตัดไม้ ในเขตพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นส่วนใหญ่เป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นผลพวงมาจากราษฎรบุกรุก เช่น เขตป่าสงวนดงแม่เผดที่อยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ชัยและอำเภอโพนทอง เนื่องจากราษฎรขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งผลจากการที่จังหวัดมีพื้นที่ป่าเหลือน้อย ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ และก่อให้เกิดความแห้งแล้งในบางปี ฝนไม่ตกตามฤดูกาล และนับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของจังหวัด

ในส่วนของอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด "เดิมเมื่อ 50 ปีก่อนเป็นพื้นที่ป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ โดยชาวบ้านเรียกว่า "ดง" แปลว่า ป่า ป่าใหญ่ ป่าทึบ ป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น" (https://www.wordyguru.com › Home › ภาษาอีสาน เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 ส.ค.2561) จึงเป็นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ และสัตว์ป่าต่าง ๆ ในอดีตนั้นคำว่าดงในเขตอำเภอโพนทองที่รู้จักกันดีคือ "ดงแม่เผดและดงมะอี่ ปัจจุบันแทบไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นเลย ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงแม่เผด เนื้อที่ตามกฎกระทรวงฯ 49,375ไร่" (สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 ส.ค.2561) ปัจจุบันไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นน้อยมาก คงเหลือแต่ร่องรอยของป่าที่ยังเห็นสภาพของความอุดมสมบูรณ์ เช่น ซากรากไม้ ตอไม้ พันธ์ไม้ที่มนุษย์นำมาปลูก "ป่าสงวนป่าดงมะอี่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตามเขตการปกครอง 6 อำเภอ 60 ตำบล ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมะอี่ เนื้อที่ตามกฎกระทรวงฯ 329,491ไร่" (สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7 เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 ส.ค. 2561) มีสภาพเสื่อมโทรมเป็นส่วนมาก ในส่วนพื้นที่อื่นที่ไม่เป็นป่าสงวนแห่งชาติจะเหลือสภาพเป็นป่าไม้เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาหรือความเชื่อที่ชาวบ้านมีต่อพื้นที่ทำให้ไม่กล้าบุกรุก เช่น ดอนปู่ตา และเขตที่พระสงฆ์อยู่อาศัย จากสภาพปัญหาป่าเสื่อมโทรมในอำเภอโพนทอง ทำให้คณะสงฆ์อำเภอโพนทอง นำโดยพระครูสุวรรณโพธาภิบาล เจ้าคณะอำเภอโพนทอง ได้ตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าขึ้น โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำร่วมกับประชาชนทั่วไป ซึ่งได้สำรวจพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในอำเภอโพนทองแล้วกำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่า โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ประสบผลสำเร็จแล้ว จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) ที่พักสงฆ์พรหมประทาน ตำบลโนนชัยศรี มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 315 ไร่ 2) วัดธาตุอุปมุง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 91 ไร่ 3) ที่พักสงฆ์สุทธิธรรมวิเวก ตำบลหนองใหญ่ มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 110 ไร่ 4) ที่พักสงฆ์โคกดินแดง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง มีพื้นที่อนุรักษ์จำนวน 1,300 ไร่ และ 5) ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง ตำบลโพธิ์ทอง มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 600 ไร่ จากผลงานการอนุรักษ์ป่าทั้ง 5 แห่ง ทำให้มีพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์รวมทั้งหมด 2,416 ไร่

ส่วนป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง เป็นป่าแห่งเดียวที่ไม่ใช่พื้นที่ทางพระพุทธศาสนา เป็นป่าสาธารณประโยชน์ ทำให้ชาวบ้านบุกรุกจนเสื่อมโทรมมาก คณะสงฆ์อำเภอโพนทองร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ จึงได้เข้าไปดำเนินการอนุรักษ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 แต่ก็มีปัญหาหลายด้านที่ทำให้ยากต่อการ

ดำเนินการมากกว่าแห่งอื่น เพราะชาวบ้านได้เข้าไปจับจองพื้นที่ทำไร่ จึงทำให้มีปัญหาความขัดแย้งด้วย เมื่อสามารถดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ ทำให้มีผลงานด้านการอนุรักษ์เป็นที่ประจักษ์ จนได้รับรางวัล “ลูกโลกสีเขียว” ซึ่งเป็นรางวัลที่ยกย่องเชิดชูผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากคณะกรรมการตัดสินรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 14 ประจำปี 2555 ในงานเสวนาและนิทรรศการผลงานการประกวดรางวัลลูกโลกสีเขียวจากทุกภาคทั่วประเทศ ทำให้มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จากสภาพและปัญหารวมทั้งผลงานสำคัญจากการอนุรักษ์ป่าของคณะสงฆ์อำเภอโพนทองและภาคส่วนอื่นๆ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาการอนุรักษ์ป่า โดยนำเสนอบทความวิจัย “กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อจะได้เข้าใจแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ เข้าใจบริบทพื้นที่อนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ กระบวนการอนุรักษ์ป่า ผลจากการอนุรักษ์ป่า รวมทั้งกระบวนการทั้งหมดในการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง เพื่อจะได้นำผลจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าแห่งอื่นอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

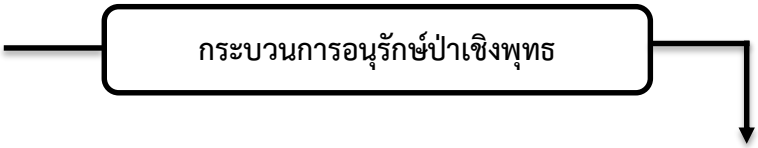
2.3 เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

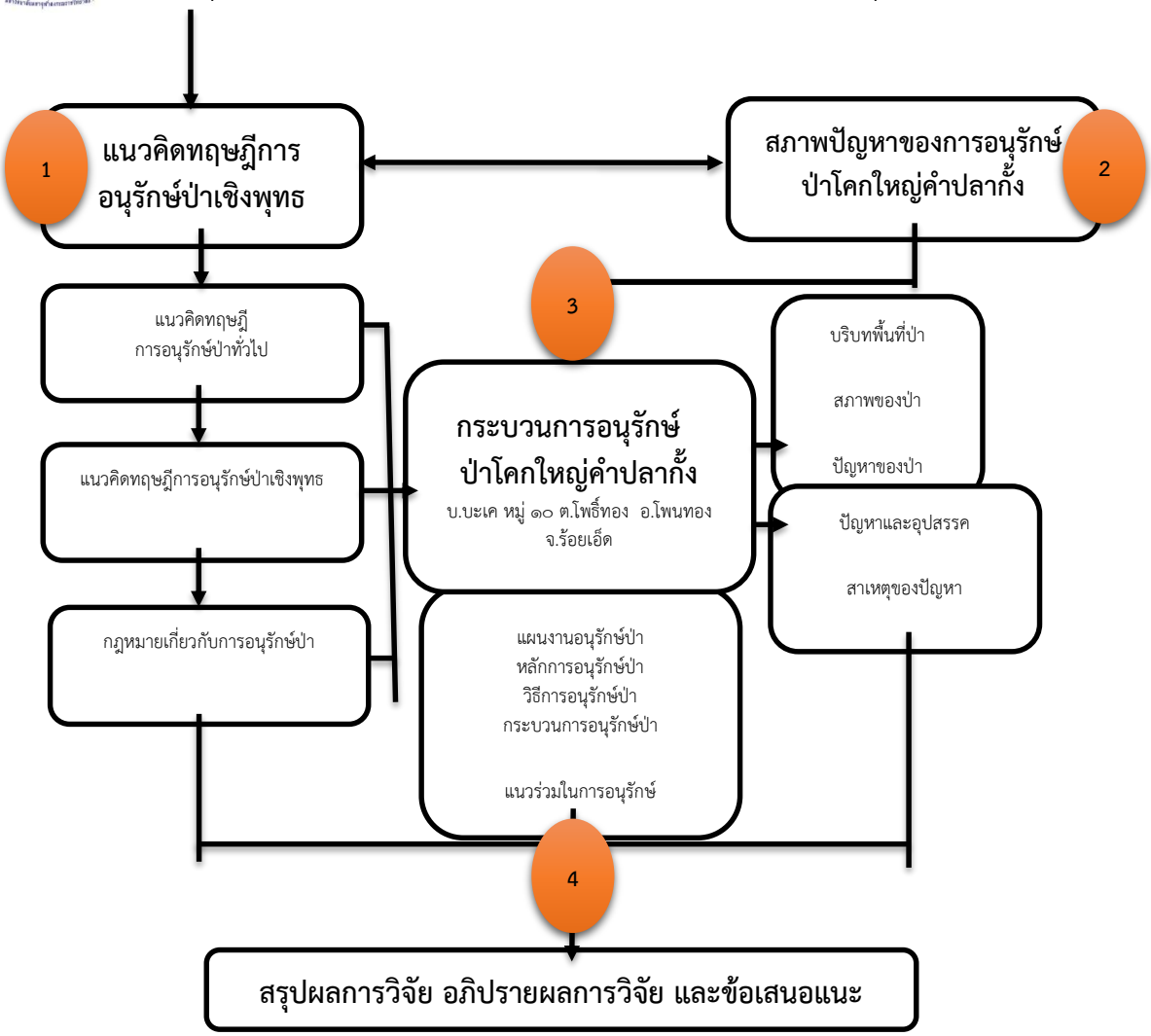
3.วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ศึกษาสภาพปัญหา และศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเอโนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และศึกษาในส่วนที่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ อีกทั้งมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย
2. ขั้นออกแบบวิธีวิจัย

โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้





3. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร
4. ขั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย
5. ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
6. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
7. ขั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์

4.ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธหลักปฏิจจสมุปบาท หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัย พึ่งพากันและกัน โดยการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในระบบนิเวศหรือการทำลายพื้นที่ป่าไม่ได้ตั้งใจ เช่น การเผาใบไม้ การเผาขยะในบริเวณป่าย่อมส่งผลกระทบต่อพื้นผิวดิน สัตว์ที่อยู่ในผืนป่านั้น ตลอดจนฝุ่น ละออง ควัน เขม่า ก็ลอยฟุ้งไปในบริเวณกว้าง และอาจเป็นเชื้อเพลิงให้เกิดไฟไหม้ป่าในบริเวณกว้าง เมื่อผู้วิจัยอธิบายผลที่เกิดจากการทำลายป่าตามหลักปฏิจจสมุปบาท โดยไม่มีเจตนาให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยก็ประยุกต์ใช้

ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ และฆราวาสธรรม เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ป่า ซึ่งมีลำดับดังนี้ 1) การศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบ 2)วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ 3)กำหนดขอบเขตและป้องกันพื้นที่อนุรักษ์ 4)การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 5)การประเมินความเสี่ยงในการอนุรักษ์ 6)ศึกษาปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์ 7) กำหนดนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง โดยมีองค์ประกอบกำหนดบุคคลากรและหน้าที่ในการอนุรักษ์ กำหนดเครื่องมือในการอนุรักษ์กำหนดระยะเวลาดำเนินการอนุรักษ์ 8) การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง

การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งในขั้นแผนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) กระบวนการเฝ้าระวังป้องกันปัญหา 2) กระบวนการปลูกและฟื้นฟูป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง 3) กระบวนการพัฒนาป่าโคกใหญ่คำปลา 4)กระบวนการรักษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง ส่วนกระบวนการเฝ้าระวังป้องกันปัญหา เป็นการดำเนินงานเพื่อไม่ให้ปัญหาเกิดซ้ำ ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ 1) การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์ 2) การป้องกันภัยคุกคามจากสัตว์/แมลง 3) การป้องกันภัยคุกคามจากโรคพืช 4) การป้องกันภัยคุกคามจากภัยธรรมชาติ ตลอดจนมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า โดยใช้วิธีการปลูกป่า ทั้งนี้ กระบวนการปลูกและฟื้นฟูป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง มี 4 กระบวนการ ดังนี้ 1)การปลูกป่า 2) คัดเลือกสายพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 3)กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ 4)การบำรุงป่า

จากการเพิ่มพื้นที่ป่าดังข้างต้น ผู้วิจัยก็มีวิธีการรักษาและพัฒนาคุณภาพป่า หรือกระบวนการพัฒนาป่าโคกใหญ่คำปลา โดยสื่อสารให้คนในชุมชนเข้าใจวิธีการว่ามี 6 กระบวนการ ดังนี้ 1) เพิ่มอินทรียวัตถุและแร่ธาตุที่มีประโยชน์ต่อพืช 2)ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ 3) การสร้างกติการ่วมกัน 4)การใช้ประโยชน์ร่วมกัน 5)การถอดบทเรียนพัฒนาองค์ความรู้การอนุรักษ์ป่า 6) แหล่งเรียนรู้กระบวนการอนุรักษ์ป่า ตลอดจนผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการรักษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้งให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมี 6 กระบวนการ ดังนี้ 1) การบวชป่า 2)การส่งเสริมปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์การสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ 3) เสริมสร้างอุดมการณ์จิตอาสาเพื่อการอนุรักษ์ป่า 4) การตรวจสอบ 5) ประเมินการอนุรักษ์ป่า

5.สรุป

กระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดมีแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรม 4 หลัก ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ฆราวาสธรรม สภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-ระบบนิเวศ คนในชุมชนขาดอุดมการณ์จิตอาสา คนในชุมชนขาดแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ และคนในชุมชนไม่มีระบบงานเพื่อแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้ ขั้นตอนกรดำเนินงานดังกล่าวมีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นประการสำคัญ และลำดับแผนงาน หรือขั้นตอนการดำเนินงาน เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้การดำเนินงานสัมฤทธิผล

6.อภิปรายผลการวิจัย

1) การประยุกต์ใช้หลักปฏิจจสมุปบาทสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุกัลยา โหราเรือง (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหานิเวศวิทยาอย่างยั่งยืน”ผลการศึกษาพบว่า กระบวนทัศน์แบบพุทธศาสนาจะช่วยปรับทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จากการที่มนุษย์แยกตัวเองออกจากธรรมชาติและเอาตัวมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มาสู่ทัศนะที่ว่าสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นองค์รวม

2) การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุกัญญา สร้อยฟ้า (2556) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ไปใช้การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตเทศบาลตำลบาลนาเยีย อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษาพบว่าหลักทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์มี 4 ด้าน คือ อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา กัลป์ยาณมิตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม

3) การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งในขั้นแผนการ ดำเนินงานแนวทางดำเนินงาน กิจกรรมการดำเนินงานสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระชาญชัย เพชรดี (2560) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า“ประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่โครงการฯในระดับมาก กิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่วนใหญ่มีความเหมาะสม ด้านแนวทางการพัฒนาการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมมีดังนี้ จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน จัดตั้งกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ทำการรังวัดหมายเขตให้ชัดเจน การปลูกป่าเสริมในพื้นที่ใช้พันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ การจัดแนวป้องกันไฟรอบพื้นที่โครงการฯ จัดกิจกรรมโครงการฝึกอบรมแก่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน

6.ข้อเสนอแนะ

1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบให้เยาวชนมีส่วนร่วมเป็นผู้นำในการ

อนุรักษ์ เพื่อเป็นการสร้างผู้นำเยาวชนในการอนุรักษ์ป่า

2) ศึกษารูปแบบการบริหารงานในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด เพื่อขยายต้นแบบการดำเนินงานที่

มีภาพสมรรถนะในการบริหารงาน

3) ศึกษารูปแบบการบวชป่าให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้คนภายนอกชุมชนมีส่วนร่วม

ในรูปแบบการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2556. **สื่อสาร– สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : หจก.พิมพ์ภาพ.

ซาน เอ็ม. ดาร์ลิงตัน. 2559. **บวชต้นไม้ การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ**. แปลโดย นัยนา นาควัชระ. กรุงเทพฯ : หจก. ภาพพิมพ์.

ธนากร สังเขป. 2555 **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา. 2561. **การจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองฮี ตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม**. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ (ตุลาคม).

พระชาญชัย เพชรดี และคณะ. (2560)**. รายงานวิจัย** “แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอ เมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2549**. การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.

สุกัลยา โหราเรือง. (2560)**.** “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหานิเวศวิทยาอย่างยั่งยืน” **วารวารวิจัยราชภัฏพระนครสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน).

สุกัญญา สร้อยฟ้า. (2556). **การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ไปใช้การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตเทศบาลตำลบาลนาเยีย อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี.**วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

ไทยรัฐ, https://www.thairath.co.th/content/493415 เข้าถึงเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2561

สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7, **ข้อมูลพื้นฐาน ศูนย์จัดการกลุ่มป่าสงวนแห่งชาติที่ 175 จังหวัด/ร้อยเอ็ด** (ออนไลน์) แหล่งที่มา:https://new.forest.go.th/preserve/wpcontent/uploads/sites/35/2016/12/3 เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2561

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม[1]

Guideline for Applying the Seven Sappurisa-dhamma to Promote Peace in Community: A Case Study of Nongsang Sub-District, Wapeephathum District, Mahasarakham Province

พระใบฎีกาสุภัทร ปภสฺสโร (ภะคะวา)[2]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร[3]
ดร.สังเวียน สาผาง[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) หลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างสันติสุข 2) สภาพปัญหาของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า สัปปุริสธรรมเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างสันติสุข ส่วนส่วนสภาพปัญหาของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับสังคม ส่วนแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยประยุกต์สัปปุริสธรรม ซึ่งมีประกอบไปด้วย ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา รู้จักผล อัตตัญญุตา รู้จักตน มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ กาลัญญุตา รู้จักกาล ปริสัญญุตา รู้จักบริษัท ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล ตลอดจนการใช้ภาษาสื่อสารเชิงประนีประนอม

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การเสริมสร้างสันติ,ชุมชน, ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

Abstract

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

The article aims were: 1) to study Buddha-Dhamma to enhance peace; 2) to study the problems of Nongseang community, Wapeepathum district, Mahasarakham province; 3) to study the guidelines in applying Buddha-Dhamma to enhance peace in the Nongseang community.

The research results found that Seven Qualities of Virtuous People (*sappurisa-dhamma*) is the dhamma principle that is suitable to apply for enhancing peace. However, the interpersonal and social conflicts were the problem. The Seven Qualities of Virtuous People was used as the guideline to enhance peace in Nongseang community and it is composed of: Dharmannutta: knowing the law; knowing the cause, Atthannuta: knowing the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence, Attannuta: knowing oneself, Mattannuta: moderation; knowing how to be temperate; sense of proportion, Kālannutā: knowing the proper time; knowing how to choose and keep time, Parisannutā: knowing the assembly; knowing the society, Puggalannutā: knowing the individual; knowing the different individuals as well as using language communication for compromise.

Keywords: Buddha-Dhamma, enhancing peace, community, Nongseang sub-district, Wapeepathum district, Mahasarakham province

บทนำ

“ประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติล้วนมีการใช้ความรุนแรงมาทุกยุคสมัย ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินและทรัพยากรอย่างมหาศาล ซึ่งความรุนแรงเป็นภัยคุกคามที่สร้างความหวาดหวั่นต่อมวลมนุษยชาติ จึงก่อให้เกิดการร่วมมือกันหาทางยุติความรุนแรงและสร้างสันติภาพโลก โดยการจัดตั้งองค์กรต่างๆ เกี่ยวกับสันติภาพเกิดขึ้นมากมาย “แต่มนุษยชาติก็ไม่เคยได้พบสันติภาพที่แท้จริงเลยสักครั้ง สภาพการณ์ที่ปรากฏให้เห็นบนเวทีโลกก็คือ การเบียดเบียน ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ และการทำลายล้างที่ยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง สันติภาพในจินตนาการของมนุษย์ จึงเป็นเพียงการพักรบไว้ชั่วคราวเท่านั้น” (ชัชวาลย์ ชิงชัย,2549) แม้แต่การใช้กองกำลังเพื่อสร้างสันติภาพ ซึ่งก็เป็นเพียงวัฒนธรรมการใช้อำนาจบังคับให้เกิดสันติภาพขึ้นเท่านั้น แต่สันติภาพที่เกิดจากการใช้กำลังทหารและแสนยานุภาพทางอาวุธยังไม่ใช่สันติภาพที่แท้จริง เป็นเพียงการลดความรุนแรงลงชั่วคราว

จากวิวัฒนาการของมวลมนุษยชาติจึงพบว่า เมื่อมนุษย์ก่อความรุนแรงต่อกันครั้งใดก็จะพยายามแสวงหาสันติภาพเพื่อยุติความรุนแรงครั้งนั้น แต่ในช่วงที่ไม่มีสงครามมนุษย์กลับมีการสร้างความขัดแย้งและความรุนแรงขึ้นอยู่เสมอ แทนที่จะร่วมมือกันเสริมสร้างสันติภาพให้เข้มแข็ง และยังพบว่าในแต่ละประเทศมีปรากฏการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงภายในเกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับภูมิภาค ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้งทางความเชื่อ ความขัดแย้งทางการเมือง และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นต้น โดยปัจจุบันมีความรุนแรงแฝงอยู่ในรูปของเศรษฐกิจ ความรุนแรงทางด้านอาชีพและการกดขี่แรงงาน ความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางอบายมุขและอาชญากรรม ความรุนแรงทางวัฒนธรรม ความรุนแรงในรูปของการไม่ได้รับความเป็นธรรม ความรุนแรงในรูปของการเสียสิทธิประโยชน์ทางสังคม ความรุนแรงในรูปของการถูกลิดรอนเสรีภาพ ความรุนแรงในรูปของการถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์ ความรุนแรงในรูปของการเสพบริโภค ความรุนแรงทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรุนแรงด้านสาธารณสุข ความรุนแรงทางค่านิยม ความรุนแรงในชุมชน ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และคนชรา นอกจากนี้ยังมีความรุนแรงทางด้านจิตใจ ความรุนแรงทางด้านอารมณ์ และความรุนแรงต่อสติปัญญา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความรุนแรงที่มีอยู่ในทุกสังคมหรือชุมชน

นอกจากความรุนแรงจะเป็นปัญหาทางสังคมแล้ว ปัญหาในระดับครอบครัวก็มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยศูนย์การเฝ้าระวังและการเตือนภัยทางสังคมได้สรุปผลสำรวจความรุนแรงในครอบครัวในปี 2556 พบว่า “มีผู้ที่เห็นการกระทำความรุนแรงในครอบครัวทางร่างกายร้อยละ 81.60 ความรุนแรงทางด้านจิตใจร้อยละ 76.05 ความรุนแรงทางเพศร้อยละ 28.94”(ศูนย์การเฝ้าระวังและการเตือนภัยทางสังคม สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556) โดยผู้กระทำและผู้ถูกกระทำจะเป็นคนในชุมชนหรือคนในครอบครัว ส่วนใหญ่เหยื่อที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวมักจะเป็นสตรี เด็ก และคนชรา ในขณะที่สำนักงานสารนิเทศและประชาสัมพันธ์กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำรายงานความรุนแรงของเด็กและสตรีประจำปี 2556 พบว่า “มีการกระทำความรุนแรงต่อสตรีและเด็ก 5,064 ครั้ง”

จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทุกภาคส่วนทางสังคมได้พยายามหาแนวทางแก้ปัญหาสังคมและการเสริมสร้างสันติสุขแก่สังคมมาโดยตลอด แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงทำให้มีปัญหาซับซ้อนตามไปด้วย ซึ่งการสร้างสันติสุขควรเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แต่จากสถิติดังกล่าวพบว่า ปัญหาครอบครัวยิ่งยากที่หน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องจะเข้าถึงปัญหาและการแก้ไข เนื่องจากเป็นปัญหาภายในของสถาบันครอบครัว จึงเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหา โดยใช้ทั้งกระบวนการทางสังคมและกระบวนการทางศาสนา เพราะสถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างอย่างยิ่งในการเสริมสร้างและสนับสนุนให้เกิดสันติสุขขึ้นในชุมชน “เพราะการเกิดขึ้นของศาสนาเป็นไปเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นและเป็นสันติสุขแก่ชาวโลก”(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,2553) กล่าวได้ว่า ทุกศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพแก่มวลมนุษยชาติ โดยเป็นการพัฒนาให้มีดุลยภาพทั้งทางโลกและทางธรรม

ดังนั้น สันติสุขจึงเป็นสิ่งปรารถนาของมนุษย์ทุกคนในสังคม มนุษย์ไม่สามารถอยู่ลำพังเฉพาะตนได้ ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้ดีต้องมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเดียวกัน

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ มีหลักธรรมคำสอนและกระบวนการเสริมสร้างสันติสุขให้กับสังคมทุกระดับ ถ้าหากนำไปปฏิบัติและปรับใช้อย่างเหมาะสม ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเห็นว่า สันติสุขของชุมชนเป็นการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการเบียดเบียนหรือไม่ก่อความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และมองว่าสันติภาพเป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันทั้งในมิติของบุคคลและชุมชน ซึ่งเป็นหลักประกันของความมั่นคงในชีวิต และก่อให้เกิดความสงบและสันติสุขอย่างแท้จริง โดยมีหลักธรรมที่สามารถนำมาเสริมสร้างสันติสุขทั้งภายในและภายนอก และจากสันติสุขระดับชุมชนขยายผลไปสู่สันติสุขแห่งมวลมนุษยชาติต่อไป

ดังนั้น จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าวพบว่า ความรุนแรงเกิดขึ้นในสังคมทุกระดับ มีทั้งความรุนแรงที่เป็นปรากฏการณ์และความรุนแรงที่แฝงอยู่ในทุกสังคมและวัฒนธรรม มีทั้งความรุนแรงที่ปรากฏและความรุนแรงแฝง ทั้งความรุนแรงในรูปอบายมุขและสิ่งเสพติด รวมทั้งความรุนแรงที่มีต่อร่างกาย สังคม จิตใจ ปัญญา ซึ่งมีผลกระทบต่อคนในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ถ้าหากไม่ได้รับการแก้ไขยิ่งจะทำให้ชุมชนมีปัญหาเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในชุมชนเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม” เพื่อเสนอแนวทางทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย

1.1) กำหนดกรอบตามชื่อเรื่อง คือ หลังจากได้ประเด็นที่สนใจแล้วนำมาสร้างชื่อเรื่อง เพื่อ
กำหนดกรอบใหญ่ในการวิจัยให้ตรงประเด็น โดยชื่อเรื่องดังกล่าวแสดงจุดมุ่งหมายประกอบด้วย

(1) แสดงประเด็นการวิจัย คือ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขชุมชน

(2) แสดงพื้นที่ศึกษาภาคสนาม คือ ศึกษาในพื้นที่ชุมชนในตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 แห่ง

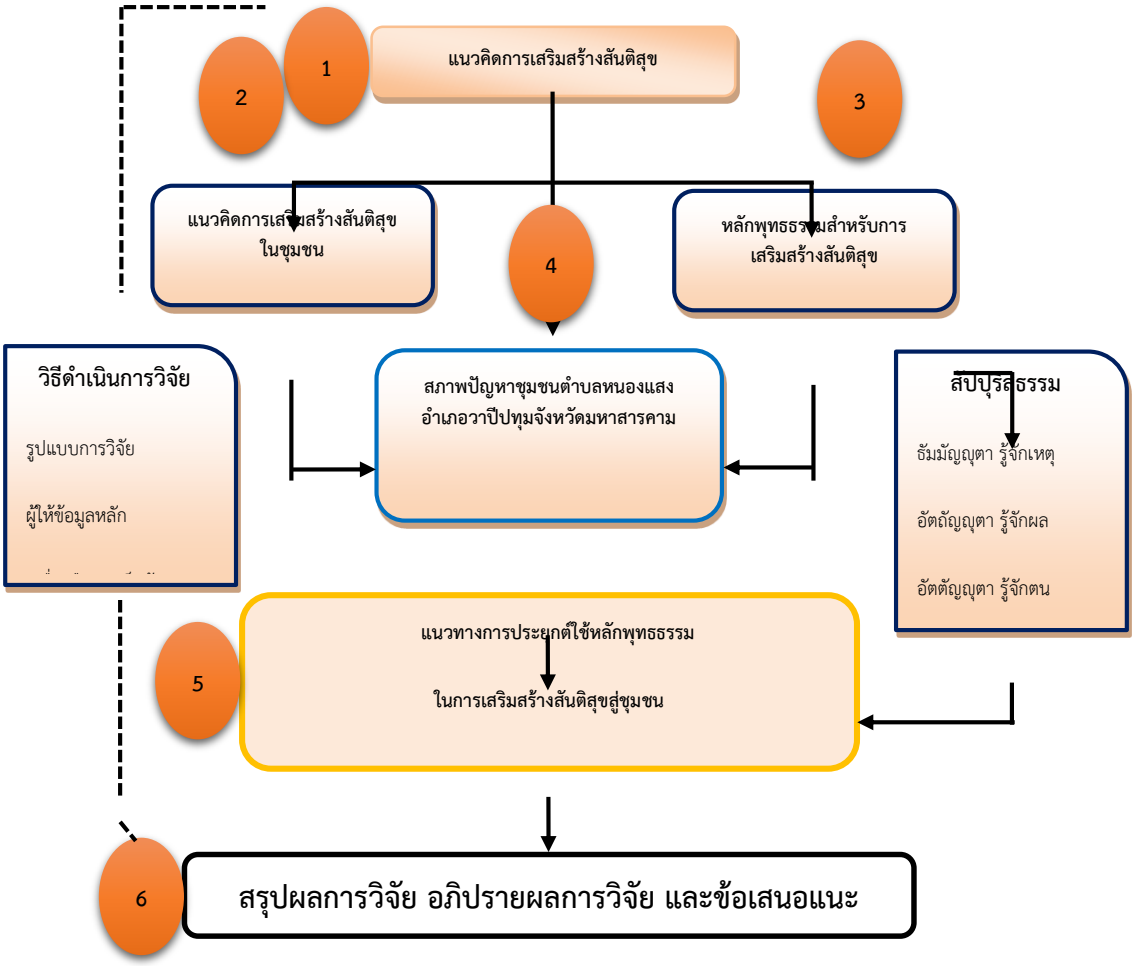
(3) แสดงลักษณะของการวิจัย คือ เป็นการวิจัยเชิงแสวงหาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขชุมชน

1.2) กำหนดกรอบเนื้อหาการวิจัย คือ การกำหนดกรอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) หลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างสันติสุข (2) สภาพปัญหาชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม และ (3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นประเด็นหลักของการวิจัย

3) กำหนดกรอบพื้นที่วิจัย คือ การสำรวจข้อมูลพื้นที่เพื่อนำมาเป็นกรอบการศึกษาภาคสนาม คือ ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 หมู่บ้าน

4) กำหนดกรอบด้านกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม คือ กลุ่มพระสงฆ์ 10 รูป กลุ่มผู้นำชุมชนโดยตำแหน่ง 25 คน กลุ่มผู้นำโดยธรรมชาติ 10 คน และกลุ่มประชาชนในพื้นที่ 10 คน รวมทั้งสิ้น 55 รูป/คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย



2. ขั้นออกแบบวิธีวิจัย

กระบวนการหลังจากกำหนดกรอบการวิจัยแล้ว จึงดำเนินการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำชี้แนะแนวทางและนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำชี้แนะให้ถูกต้องตามระเบียบวิธีการวิจัย เพื่อขออนุมัติสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ตามลำดับ โดยได้ออกแบบโครงสร้างการวิจัยจำแนกเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้

1) การออกแบบงานวิจัยส่วนนำ ประกอบด้วย ปกนอก ปกใน หน้าอนุมัติ บทคัดย่อ กิตติกรรมประกาศ สารบัญ คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ เพื่อเป็นแบบในการดำเนินการวิจัยให้ถูกต้องต่อไป

2) การออกแบบส่วนโครงสร้างเนื้อหา ประกอบด้วย โครงสร้างเนื้อหาบทที่ 1 เป็นเนื้อหาส่วนที่เป็นบทนำโครงร่างวิทยานิพนธ์ โครงสร้างเนื้อหาบทที่ 2 มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างสันติสุข และสภาพปัญหาชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม โครงสร้างบทที่ 3 มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย โครงสร้างบทที่ 4 มีเนื้อหาเกี่ยวกับผลการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ส่วนโครงสร้างเนื้อหาบทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ในส่วนที่ค้นพบจากการวิจัย

3) ส่วนท้าย ประกอบด้วย บรรณานุกรม ภาคผนวก ประกอบด้วย หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนาม หนังสือขอความร่วมมือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ และภาพเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย และประวัติผู้วิจัย โดยออกแบบการวิจัยให้มีทิศทางเดียวกัน และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

3. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร

หลังจากออกแบบการวิจัยแล้วจึงได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้มาสนับสนุนประเด็นในการวิจัย โดยข้อมูลส่วนหนึ่งนำไปใช้ประกอบในโครงร่างวิทยานิพนธ์ และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งนำไปใช้ประกอบเนื้อหาบทที่ 2 ในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยนำเฉพาะข้อมูลที่น่าเชื่อถือมาใช้ในการวิจัย จำแนกฐานข้อมูลออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้ 1) เอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 2) เอกสารทุติยภูมิ คือ ศึกษาเอกสารวิชาการ ตำรา บทความ หนังสือ อินเตอร์เน็ต และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ทั้งเป็นภาษาไทยและส่วนที่เป็นภาษาต่างประเทศ

4. ขั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยออกแบบเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (Inter View) ซึ่งมีขั้นตอนในการ

สร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและตั้งประเด็นที่จะเก็บข้อมูลภาคสนาม 2) การสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยตั้งคำถามให้สอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการทราบจากกลุ่มเป้าหมายตามที่ระบุในขอบเขตด้านประชากร 3) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและคุณภาพของเครื่องมือวิจัย 4) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 5) การเตรียมแบบสัมภาษณ์ให้พร้อมนำไปใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยต่อไป นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือเสริม คือ สมุดบันทึกข้อมูลการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

5. ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนาม 2 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายตามที่ระบุไว้ในขอบเขตด้าน

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้ 3 วิธีการ คือ (1) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) โดยที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามด้วยการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เข้าใจทัศนคติและกระบวนการในชุมชน โดยมีการพูดคุยซักถามในประเด็นที่สงสัย และการจดบันทึกข้อมูล (note-taking) ในประเด็นที่สำคัญ (3) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อระดมความรู้และการอภิปราย โดยมุ่งเน้นประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชนตำบลหนองแสง และแนวทางการเสริมสร้างสันติสุขชุมชนหนองแสง เป็นต้น เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลในการวิจัย

6. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากขั้นตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเอกสาร

และข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการ 1) การจำแนกและจัดประเภทข้อมูล 2) การตีความ (interpretation) และการหาข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) ซึ่งได้มาจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นเชิงประจักษ์ 3) เปรียบเทียบข้อมูล 4) สังเคราะห์เนื้อหา 5) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยต้องคำนึงถึงบริบท (context) การวิเคราะห์บริบทและสภาพแวดล้อมของข้อมูลภาคสนาม 6) การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) จากนั้นจึงอธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริง เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

7. ขั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม” มีผลการวิจัยดังนี้

สัปปุริสธรรมเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างสันติสุข ส่วน ส่วนสภาพปัญหาของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล โดยเป็นความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนมีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ เรื่องทะเลาะวิวาท เรื่องเสียงดังรบกวนผู้อื่น และผู้ใหญ่บ้านก็ไม่สามารถไกล่เกลี่ยปัญหาดังกล่าวได้ ปัญหาจึงได้สะสมและทวีความรุนแรงขึ้นมาตามลำดับ ส่วนความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับสังคม โดยเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านถือว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติงานไปตามกฎเกณฑ์ กติกา แต่ไม่ได้คำนึงถึงการครองใจลูกบ้านส่วนแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้ การใช้ภาษาสื่อสารเชิงประนีประนอม โดยประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม 7 ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ผู้ที่สามารถให้

ความช่วยเหลือ แนะนำ ชี้ช่องทาง การปฏิบัติเพื่อดับทุกข์หรือขจัดปัญหาของชีวิตให้แก่บุคคลอื่นได้ ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม 7 ประการ ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา รู้จักผล อัตตัญญุตา รู้จักตน มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ กาลัญญุตา รู้จักกาล ปริสัญญุตา รู้จักบริษัท ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล อีกทั้งหลักสัปปุริสธรรม จัดได้ว่าเป็นหลักการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในแต่ละสถานการณ์ทั้งในสถานภาพผู้นำและผู้ตามในชุมชน โดยช่วยลดความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

1) หลักสัปปุริสธรรมช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และนำสันติสุขสู่ชุมชนได้ โดยประยุกต์ใช้ในกับผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอรนุช โขพิมพ์ (2555)ที่ว่า ภาวะผู้นำของการบริหารตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ในรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอัตถัญญุตา ด้านปริสัญญุตา ด้านกาลัญญุตา ด้านปุคคลปโรปรัญญุตา ด้านมัตตัญญุตา ด้านธัมมัญญุตา และ ด้านอัตตัญญุตา

2)การใช้ภาษาสื่อสารเชิงประนีประนอมช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และนำสันติสุขสู่ชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย (2555) ที่ว่า ทักษะในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารอย่างสันติ คือ การใช้ภาษาเชิงบวกในการสื่อสาร เป็นการใช้ประโยคบอกเล่าแทนการใช้ประโยคปฏิเสธ

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). 2553. **การบูรณาการพุทธิปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม**. กรุงเทพฯ : ไทยรายวันการพิมพ์.

ศูนย์การเฝ้าระวังและการเตือนภัยทางสังคม สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2556. **ผลการสำรวจสถานการณ์ความรุนแรงในภาพรวม 76 จังหวัด ปี 2556.** กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

(2) รายงานวิจัย

ชัชวาลย์ ชิงชัย. 2549. สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ : ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตและราชกุมาร

ทีฆาวุ.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย. 2559. **รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา.** ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรนุช โขพิมพ์. 2555. **ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น**.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

THE WAY OF BUDDHIST PINCIPLES APPLICATION IN LIFE DEVELOPMENT OF ELDERLY OF THE ELDERLY SCHOOL IN THAMUANG SUB-DISTRICT, SALAPHUM DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

พระครูวิเวกสุตาภรณ์[2]
พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) หลักการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา 2) สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า หลักการพัฒนาชีวิตมี 3 ประเภท 1) พัฒนากาย 2) พัฒนาจิต 3) พัฒนาปัญญา โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 โยนิโสมนสิการ เบญจศีล เบญจธรรม ส่วนสภาพปัญหาของผู้สูงอายุมี 4 ปัญหา ดังนี้ 1) ปัญหาทางกาย เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิต 2) ปัญหาทางสังคม ได้แก่ การถูกทอดทิ้งเพราะลูกหลานประกอบอาชีพต่างภูมิลำเนา 3) ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ ความเหงา ความโดดเดี่ยว 4) ปัญหาด้านปัญญา เช่น การหลงลืม มีสมาธิสั้น ส่วนแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ดังนี้ 1) ปัญหาทางกายใช้หลักไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 2) ปัญหาทางสังคมใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ศีล 5 พรหมวิหาร 4 3) ปัญหาด้านอารมณ์ ให้หลักอุเบกขา รู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นในวัตถุ 4) ปัญหาด้านปัญญาแก้ปัญหาโดยการรักษาศีล สวดมนต์ เจริญภาวนา

คำสำคัญ: แนวทางการประยุกต์ใช้, การพัฒนาชีวิต, ผู้สูงอายุ, หลักพุทธธรรม

Abstract

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

The aims of this research were: 1) to study the principle of life development in Buddhism; 2) to study the problematic conditions of the elderly in Elderly School in Thamuang sub-district, Selaphum district, Roit-et province; 3) to present the ways to apply the Buddha dhammas for life development of the elderly. The research results found that the principles of life development can be divided into three types: 1) physical development; 2) mental development; 3) intellectual development with the application of Buddhist doctrines: Three Characteristics, Five Aggregates, Positive Thought, Five Precepts and Five Dhamma. The problematic conditions of the elderly are in four aspects: 1) physical problems such as diabetes, blood pressure; 2) social problems, including being abandoned by their children who work in remote areas; 3) 3) emotional and mental problems, including loneliness, isolation; 4) intellectual problems such as forgetfulness, short attention span. The application of Buddhist dhamma for the elderly can be done by 1) using Three Characteristics to solve the physical problems; 2) Bases of Social Solidarity, Five Precepts, Brahmavihara to solve their social problems; 3) Equanimity and non-attachment to objects to solve their emotional problems and 4) precept observation, chanting and meditation to solve their intellectual problems.

Keywords: application, life development, elderly, Buddhist dhamma

๑. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมดประมาณ ๖๘ ล้านคน จากสถิติรายงานว่าในปี พ.ศ.๒๕๕๗ ประชากรสูงวัยที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนมากถึง ๑๐ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๕ ของประชากรทั้งหมด[4] ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๑๑ ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖ ของประชากรทั้งหมด[5] ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ มีจำนวนประชากรผู้สูงวัยที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปประมาณ ๑๑ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕[6] โดยมีอายุยืนยาวมากขึ้นเฉลี่ย ๗๗ ปี คาดว่าในปี พ.ศ. ๒๕๗๙ จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุเกือบ ๑ ใน ๓ ของประเทศ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยแล้วอย่างรวดเร็วและรุนแรง”[7] โดยปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมากจึงก่อให้เกิดปัญหากับผู้สูงอายุหลายด้าน ซึ่งเป็นปัญหารุมเร้าให้ผู้สูงอายุมีความทุกข์รุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ขณะที่สถานการณ์ด้านผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ดปัจจุบัน “ผู้สูงอายุทั้งหมดจำนวน ๑๘๑,๐๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖๑ ถือได้ว่าจังหวัดร้อยเอ็ดเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังมีผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๓๑,๕๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕๐ โดยมีปัญหา

---

[4] บรรลุ ศิริพานิช ,**รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๗), หน้า ๖.

[5] สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๘** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๘), หน้า ๗.

[6] วรรณลักษณ์ เมียนเกิด,**รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๙** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๓.

[7] กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สถานการณ์สังคมสูงวัย ๒๕๖๑, http://www.dop.go.th/th/know/2/127 (๒ กันยายน ๒๕๖๑).

ที่สมควรจะได้รับการช่วยเหลือ”[8] ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงบริการหรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุด้านต่างๆ ได้ ผู้สูงอายุยากจนและมีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน ผู้สูงอายุช่วยเหลือตัวเองไม่ได้โดยคนดูแลไม่มีรายได้ และยังมีปัญหาด้านอื่นๆ รุมเร้าทำให้เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุจึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และช่วยเหลือผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจและได้กำหนดเป็นประเด็นศึกษาเรื่องแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษาโดยการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ ของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาใน ๒ ลักษณะ คือ ศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๒ พื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นโรงเรียนที่มีการดำเนินงานบริหารอย่างเป็นรูปธรรม มีผู้สูงอายุจำนวนมาก มีกระบวนการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุแบบองค์รวม และมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) โดยใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposeful Selection) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูล

---

[8] สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, **จ.ร้อยเอ็ด เปิดวิทยาลัยผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อ.เสลภูมิตามโครงการตำบลต้นแบบการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุแบบบูรณาการ**, http://thainews.prd.go.th/website_th/news/news_detail/WNSOC6105230010041 (๒ กันยายน ๒๕๖๑).

สำคัญ โดยแบ่งออกเป็น ๖ กลุ่มดังนี้ (๑) พระสังฆาธิการในตำบลท่าม่วง จำนวน ๗ รูป (๒) ผู้บริหารของเทศบาลตำบลท่าม่วง จำนวน ๒ คน (๓) บุคลากรโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง จำนวน ๓ คน (๔) ผู้นำชุมชน จำนวน ๑๐ คน (๕) ครูสอนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง จำนวน ๓ คน (๖) ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง จำนวน ๒๐ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔๕ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ โดยมุ่งตั้งคำถามในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพและปัญหาของผู้สูงอายุในโรงเรียนเทศบาลตำบลท่าม่วง และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย จำนวน ๓ รูป/คน ได้แก่ ๑) พระราชปริยัติวิมล,ดร. อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองเสลภูมิ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) ๒) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และ ๓) ดร.สังเวียน สาผาง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร จำแนกออกเป็นเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารทุติยภูมิ คือ หนังสือ ตำรา บทความ เอกสารอื่นๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ๒) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง และจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสรุปผลการวิจัย โดยการวิเคราะห์เพื่อสร้างชุดความรู้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ แล้วนำเสนอในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) พร้อมกับการบรรยายประกอบแผนภาพ ตารางข้อมูล และการอธิบายความประกอบกับภาพถ่าย รวมทั้งสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะต่อไป

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้มีประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จึงได้จำแนกผลการวิจัยออกเป็น ๓ ส่วน คือ หลักการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธ

ธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังต่อไปนี้

๔.๑ หลักการพัฒนาชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาชีวิต หมายถึง การกระทำที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนทำให้เกิดการพัฒนาและเสริมสร้างคุณค่าของชีวิต ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ชีวิตเจริญยิ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยหลักธรรมสำหรับการพัฒนาชีวิต คือ ภาวนา ๔ ประกอบด้วย ๑) กายภาวนา คือ การพัฒนาด้านกาย ได้แก่ การสำรวมร่างกาย สำรวมพฤติกรรม สำรวมอินทรีย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ การปรับปรุงพัฒนาบุคลิกภาพ การบริโภคที่ถูกสุขลักษณะ การบริหารร่างกาย การใช้สอยปัจจัยดำรงชีพเกื้อกูลต่อสุขภาพ และการดูแลรักษาสุขภาพ เป็นต้น ๒) สีลภาวนา คือ การพัฒนาพฤติกรรมไม่ก่อปัญหาและความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการปฏิบัติตามศีล ๕ เป็นพื้นฐาน และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมรวมทั้งจารีตและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นการอบรมตนเองในด้านความประพฤติให้มีระเบียบวินัย มีความเคารพอ่อนน้อม อยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมด้วยดี ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกันและกัน และการมีเป้าหมายดีงามร่วมกัน เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข ๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาทางด้านจิตใจ เป็นการฝึกจิตใจให้เข้มแข็งไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ฝึกจิตใจให้มั่นคงและตั้งมั่นในคุณงามความดี ด้วยการเจริญสมถะกรรมฐานเพื่อทำจิตให้มีสมาธิ ผ่องใสบริสุทธิ์ ทำจิตให้แน่วแน่มั่นคงมีสติอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น จะให้ผู้ที่ฝึกจิตตนเองมีจิตใจที่ไม่หวั่นไหวได้ง่าย ทำให้จิตใจร่าเริงแจ่มใส มีจิตที่หนักแน่น มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต ทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีคุณภาพจิตและมีสมรรถภาพทางจิต ๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา คือ การฝึกกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้มีปัญญาแบบสัมมาทิฏฐิ ๓ รูปแบบ คือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยใช้กระบวนการฟัง พูด เขียน คิด อ่าน และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เกิดปัญญา โดยการพัฒนาทางความคิดวิเคราะห์ตามหลักหลักพุทธธรรม ๑๐ รูปแบบ โดยจะทำให้การพัฒนาตนเองให้มีปัญญาจะสามารถมองโลกในความเป็นจริงที่มันเป็นอยู่ รู้จริงอย่างถูกต้อง พัฒนาตามหลักของโยนิโสมนสิการ ทำให้สามารถมีความคิดอย่างชาญฉลาด มีระบบ มีระเบียบ มีขั้นตอน รู้เท่าทันต่อปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น คิดอย่างมีหลักการและวิธีการในการแก้ปัญหานั้นได้ทันท่วงที ซึ่งประกอบด้วยโลกิยปัญญาและโลกุตรปัญญา

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต โดยเป็นวัยที่มีปัญหารุมเร้าหลายด้าน ทั้งปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย ได้แก่ เนื้อหนังเหี่ยวย่น กล้ามเนื้อและกระดูกไม่แข็งแรง สมองสั่งการช้า ประสาทสัมผัสทั้งห้ารับรู้น้อยลง เป็นต้น ปัญหาด้านสังคมเนื่องจากถูกลดความสำคัญลงจากอายุที่เพิ่มมากขึ้นทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรง จำเป็นต้องมีแนวทางการส่งเสริมชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ การรักษาศีล คือการละเว้นความชั่วการทำดี ปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ โดยคนวัยนี้มักจะมีความเหงามากกว่าคนวัยอื่น ตามมาด้วยโรคซึมเศร้า โรคเครียด และเบื่ออาหาร ทำให้มีปัญหาสุขภาวะทางจิต และปัญหาทางด้านปัญญา คือ การคิดเห็นและมีความรู้ที่ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ ก่อให้เกิดการคิดปรุงแต่งและเป็นทุกข์เพราะความคิด ซึ่งเป็นปัญหาทางด้านปัญญา แก้ปัญหาโดยการทำสมาธิไปพร้อมกับการพัฒนาปัญญา รวมทั้งการนำธรรมมะในพุทธศาสนามาใช้ใน

การดำเนินชีวิต พร้อมทั้งการแนวปฏิบัติร่วมกันอันเป็นแนวทางที่จะส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามสมควรแก่วัย

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อ “ผู้สูงอายุ” ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับ “ชรา” ซึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา “ชรา” เป็นปรากฏการณ์หนึ่งของชีวิตทุกชีวิตที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาโดยตลอดตั้งแต่เป็นทารกจนกระทั่งตาย ในสัมมาทิฏฐิสูตรกล่าวถึงความแก่ชราว่า “ชรา คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวย่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชรา”[9] ส่วนในเทวทูตสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่เตือนให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิตโดยไม่ประมาท ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ได้แสดงลักษณะของหญิงหรือชายที่เป็นคนชราว่า “สตรีหรือบุรุษมีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี เป็นคนชรา มีซี่โครงคด หลังโกง หลังค่อม ถือไม้เท้าเดิน หมดความเป็นหนุ่มสาว ฟันหัก ผมหงอก ศีรษะล้าน หนังเหี่ยว ตัวตกกระ”[10] โดยมองว่าความชรายังเป็นกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยปกติธรรมดาตามหลักไตรลักษณ์[11] และปฏิจจสมุปบาท[12] คือ ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงของสังขาร โดยที่คำว่า ชรา มักจะปรากฏควบคู่กับคำว่า พยาธิ (ความเจ็บ) และมรณะ (ความตาย) เสมอ จึงมักเรียกติดกันว่า “ชราพยาธิมรณะ”[13] เป็นการอธิบายความหมายผู้สูงอายุ โดยใช้อายุ และลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายเป็นหลัก ส่วนความชราในปฏิจจสมุปบาท คือ ความแปรปรวนหรือวนเวียนอยู่ในทุกข์หรือกองทุกข์[14] ในส่วนหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงผู้สูงอายุว่า “ผู้สูงอายุเป็นผู้เห็นอนิจจังมากขึ้น เห็นทุกขังมากขึ้น เห็นอนัตตามากขึ้น เห็นสุญญตามากขึ้น เห็นอิทัปปัจจยตามากขึ้น เห็นตถตามากขึ้น จนคงที่ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลง”[15] ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ต่อผู้สูงอายุในเชิงคุณค่าและสะท้อนให้เห็นว่าเป็นวัยที่มีโอกาสเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น ความไม่เที่ยงของชีวิต ความเป็นทุกข์ ในขณะที่หลักอนัตตาจะต้องใส่ใจพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งเห็นจริงเพื่อสลายความยึดมั่นในตัวตน

ส่วนการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมพบว่า ควรใช้หลักภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักการพัฒนาชีวิต ๔ ด้าน คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ สังคม จิต และปัญญา เพื่อให้ถึงเป้าหมายสูงสุด[16] การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เพราะการมีอารมณ์ที่ดีช่วยให้ภูมิต้านทานแข็งแกร่งขึ้น เช่น การฝึกเจริญเมตตาภาวนา การผ่อนคลายบำบัดโรค โดยการ

---

[9] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๙๒/๘๗.

[10] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๙๒.

[11] วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๗-๓๑.

[12] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖.

[13] องฺ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๕๒/๒๑๔.

[14] พระพรหมคุณาภรณ์, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๒.

[15] พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

[16] ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์ และคณะ, **การพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมแนวพุทธ**, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ ๗ ฉบับเพิ่มเติม ๖ (กันยายน-ตุลาคม) ๒๕๕๙.

เจริญสติ การฝึกสมาธิ เช่น การฝึกการหายใจ การฝึกสมาธิ[17] โดยวิธีการดูแลสุขภาพเอาไว้ว่า ถ้าเราสาวลึกลงไปถึงสาเหตุของโรคต่าง ๆ พบว่าสาเหตุของโรคเกิดจากคุณภาพจิตใจที่ไม่ดี มีอารมณ์ทางลบ ความคิดอกุศล ความโลภ ความโกรธ ความหลง กิเลสตัณหาในใจ ล้วนเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการมีสุขภาพดีตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลกที่ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย ๔ ด้าน ดังต่อไปนี้[18] (๑) ด้านร่างกาย คือ เกี่ยวกับอาหาร การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้ร่างกายแข็งแรง ภูมิต้านทานดี ช่วยรักษาโรคต่าง ๆ ได้ (๒) ด้านจิตใจ คือ ใช้วิธีการผ่อนคลายแบบต่าง ๆ การฝึกการหายใจ การใช้ดนตรีช่วยบำบัด การใช้ศิลปะบำบัด การจินตนาการบำบัด การสะกดจิตบำบัด การทำจิตบำบัดรูปแบบต่าง ๆ (๓) ด้านสังคม คือ ใช้กลุ่มบำบัด การอยู่ในหมู่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงที่มีไมตรีจิตต่อกัน กลุ่มความเอื้ออาทร กลุ่มกัลยาณมิตรผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเมตตาต่อกันและให้อภัยต่อกัน ซึ่งจะทำให้ไม่โดดเดี่ยวและมีความภูมิใจในคุณค่าของตนเอง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้โรคที่เป็นอยู่หายเร็วขึ้น ทำให้ภูมิต้านทานดี และ (๔) จิตวิญญาณ คือ การปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ การแผ่เมตตา การฝึกสมาธิ วิปัสสนา จะช่วยทำให้จิตของเราดีอยู่เสมอ ความโลภ ความโกรธ ความหลงจะลดลง ความยึดมั่นถือมั่นน้อยลง ปล่อยวางได้มากขึ้น สามารถปรับผ่อนจิตใจในเวลามีความทุกข์ใจได้ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย สามารถปรับตัวเข้ากับความผันผวนของชีวิตได้ ยอมรับความจริงที่ว่าการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๔.๒ สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จัดตั้งโดยความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลท่าม่วงกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดร้อยเอ็ด จัดทำโครงการตำบลต้นแบบการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุแบบบูรณาการ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เสริมสร้างและพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตและได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของชุมชน โดยบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน ซึ่งได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องและมีผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุให้เหมาะกับวัย และสอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยพบว่าปัญหาของผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าม่วง จำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ปัญหาทางด้านสภาพร่างกาย ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาอวัยวะเสื่อม ปัญหาของระบบประสาท ปัญหาระบบไหลเวียนของโลหิต ปัญหาทางอายตนะเสื่อม ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการเสื่อมสมรรถภาพทางร่างกาย ๒) ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือ การขาดรายได้เป็นค่าใช้จ่ายประจำวันและค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาสุขภาพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาครอบครัว ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง การไม่เข้าสังคม ขาดกัลยาณมิตร บางคนถูกกระทำความรุนแรง การมีที่อยู่และสภาพสังคมกับสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม รวมทั้งขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวและญาติพี่น้อง และยังพบว่าบางส่วนมีปัญหาการปรับตัวเข้ากับสภาพ

---

[17] พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ, **พุทธธรรมบำบัด**, (กรุงเทพมหานคร : กองแพทย์ทางเลือก กรมการพัฒนาแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙.

[18] พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ, **พุทธธรรมบำบัด,** หน้า ๙๙-๑๐๐.

สังคม มลภาวะ อากาศ อุณหภูมิ รวมทั้งมลภาวะเป็นพิษด้วย ทำให้มีปัญหาทางสังคมกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพ เป็นต้น ๓) ปัญหาทางด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ ความทุกข์ทางใจ เหงา ซึมเศร้า ความหว้าเหว่ ความน้อยใจ ความรู้สึกไร้ค่า ความเครียด ความไม่สบายใจ คับแค้นใจ ขัดเคืองใจ ความเสียใจจากการพลัดพราก การขาดกำลังใจ ขาดแรงจูงใจที่จะทำให้มีชีวิตอยู่อย่างรู้คุณค่าในตัวเอง ซึ่งส่วนสำคัญมาจากกิเลสในใจกำเริบ ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต ๔) ปัญหาทางด้านปัญญา ได้แก่ การไม่เข้าใจชีวิต ไม่เข้าใจโลกธรรม หลงใหล มัวเมา มีมิจฉาทิฏฐิ ไม่ปล่อยวาง การยึดมั่นถือมั่นในตัวเอง ถือมั่นในทรัพย์และญาติ การไม่เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง เป็นต้น

๔.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ เพื่อพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ ด้วยวิธีการนำหลักภาวนา ๔ ไปประยุกต์ใช้เป็นหลักสูตรการเรียน แนวทางการส่งเสริม กระบวนการเรียน การฝึกอบรม การส่งเสริม และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีสถาบันทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญในการดำเนินการของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าม่วง ทำให้สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย เพื่อให้เกิดศูนย์กลางในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสร้างภาคีเครือข่ายในการร่วมพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าม่วงได้รับการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทั้งการประกอบอาชีพ การถ่ายทอดภูมิปัญญา การส่งเสริมคุณธรรม การดูแลรักษาสุขภาพวิถีพุทธ เป็นต้น รวมทั้งได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ โดยมีพระสงฆ์มาอบรมเป็นประจำ และผู้บริหารก็มีนโยบายในการบูรณาการหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าม่วงเป็นสถานศึกษาพิเศษที่จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ ๒ แนวทาง คือ ๑) ส่งเสริมวิถีการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ โดยการให้ความรู้และแนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ทั้งสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในวิถีชีวิตผู้สูงอายุ ๒) การพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุ โดยมีการพัฒนาตามกรอบของภาวนา ๔ ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยได้จัดทำหลักสูตรการอบรม วิธีการอบรม กระบวนการอบรม และได้จัดกิจกรรมขึ้นมารองรับ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุทั้ง ๔ ด้าน คือ การประยุกต์ใช้กายภาวนาในรูปของการดูแลรักษาสุขภาพ การออกกำลังกายให้ถูกสุขลักษณะเหมาะกับวัย การดูแลรักษาความสะอาด การบริหารกาย การบริโภคอาหารถูกสุขลักษณะ การตรวจสุขภาพ และการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ ให้ความรู้เกี่ยวกับเยียวยารักษาโรคพื้นฐาน รวมทั้งการตรวจวัดสุขภาพ เป็นต้น การประยุกต์ใช้สีลภาวนาในรูปของการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิตทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเรียนรู้สังคม การปรับตัวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำกิจกรรมทางสังคม การจับกลุ่มกันเพื่อเป็นชมรมสร้างประโยชน์ให้กับสังคม การร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต รวมทั้งการฝึกอาชีพ เป็นต้น การประยุกต์ใช้จิตตภาวนาโดยมีพระสงฆ์นำพาปฏิบัติธรรมทั้งที่โรงเรียนและจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวัด มีการประยุกต์ใช้จิตตภาวนาในรูปของการฝึกโยคะ และทำกิจกรรมไปพร้อมกับการฝึกสมาธิ เพื่อ

พัฒนาสุขภาพจิต คุณภาพจิต และสมรรถภาพทางจิต ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมสุขนิสัยเชิงกุศลธรรม ส่วนการประยุกต์ปัญญาภาวนาโดยเน้นปัญญาแบบสัมมาทิฏฐิ ทั้งส่วนที่เป็นปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม ทั้งในรูปของการฟังธรรมะ การสนทนาธรรม การฝึกวิปัสสนากรรมฐาน โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง รู้จักสาระของชีวิต สามารถจัดลำดับความสำคัญของชีวิตได้ นอกจากนี้ยังมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต และจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าต่อสังคม โดยพยายามเสริมสร้างความตระหนักรู้คุณค่าและความสำคัญของชีวิต การเข้าใจชีวิต การจัดการชีวิตให้เหมาะสมกับวัย มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ต่อวัยผู้สูงอายุในเชิงคุณค่า โดยไม่ให้มองว่าตัวเองเป็นปัญหาและภาระของสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

๕. สรุป

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าผู้สูงอายุมีปัญหา ๔ ด้าน คือ ปัญหาทางร่างกาย ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ อวัยวะและระบบในร่างกายเสื่อม ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขาดรายได้ มีปัญหาครอบครัว ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ขาดปัจจัยดำรงชีพ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ปัญหาทางด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ ความทุกข์ทางใจ เหงา ซึมเศร้า เครียด ไม่สบายใจ ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต และปัญหาทางด้านปัญญา ได้แก่ การไม่เข้าใจชีวิตและโลกตามความเป็นจริงและมีมิจฉาทิฏฐิ เป็นต้น ส่วนแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วงพบว่า มุ่งเน้นการใช้หลักธรรมภาวนา ๔ เป็นหลักในการดำเนินการ โดยได้บรรจุไว้ในหลักสูตรการอบรมและได้จัดกิจกรรมขึ้นมารองรับเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ การประยุกต์ใช้กายภาวนาในรูปของการดูแลรักษาสุขภาพ การออกกำลังกายให้ถูกสุขลักษณะเหมาะกับวัย การบริโภคอาหาร การตรวจสุขภาพ และการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ การประยุกต์ใช้สีลภาวนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิตทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเรียนรู้สังคม การปรับตัวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งการฝึกอาชีพ เป็นต้น การประยุกต์ใช้จิตตภาวนาโดยมีพระสงฆ์มานำพาปฏิบัติธรรมทั้งที่โรงเรียนและจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวัด เพื่อพัฒนาสุขภาพจิต คุณภาพจิต และสมรรถภาพทางจิต ส่วนการประยุกต์ปัญญาภาวนาโดยเน้นการปัญญาแบบสัมมาทิฏฐิ ทั้งส่วนที่เป็นปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม ให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าต่อสังคม โดยพยายามเสริมสร้างความตระหนักรู้คุณค่าและความสำคัญของชีวิต การเข้าใจชีวิต การจัดการชีวิตให้เหมาะสมกับวัย มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ต่อวัยผู้สูงอายุในเชิงคุณค่า โดยไม่ให้มองว่าตัวเองเป็นปัญหาและภาระของสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยสรุปแล้วพบว่าการใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าม่วงทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะ ๔ ด้าน คือ มีสุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางด้านปัญญา

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. หนังสือ

บรรลุ ศิริพานิช. **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๗**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๗.

พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ, **พุทธธรรมบำบัด**. กรุงเทพมหานคร: กองแพทย์ทางเลือก กรมการพัฒนาแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด. **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙.

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๘**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๘.

๓. บทความ

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์ และคณะ. “การพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมแนวพุทธ”. **วารสารวิชาการสาธารณสุข**. ปีที่ ๗ ฉบับเพิ่มเติม ๖ (กันยายน-ตุลาคม) ๒๕๕๙.

๔. สื่ออิเล็คทรอนิกส์

กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **สถานการณ์สังคมสูงวัย ๒๕๖๑**. http://www.dop.go.th/th/know/2/127 (๒ กันยายน ๒๕๖๑).

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. **จ.ร้อยเอ็ด เปิดวิทยาลัยผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อ.เสลภูมิตามโครงการตำบลต้นแบบการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุแบบบูรณาการ**.http://thainews.prd.go.th/website_th/news/news_detail/WNSOC6105230010041 (๒ กันยายน ๒๕๖๑).

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนา ตามแนวทางพุทธเถรวาท[1]
Approach of Health Promotion in Buddhism in Accordance with Theravada Buddhist Approach

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ (ทองหุ้น)[2]
พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ,ดร.[3]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ[4]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาธรรมโอสถที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท และ3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท

ผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า

สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ความสุขที่เกิดจากธรรมชาติ ความสงบสุข ความสบายใจ ประกอบด้วย สุขภาวะทางร่างกาย และจิตใจ ประกอบด้วย .1การพัฒนากาย)พัฒนาอินทรีย์ 6) การพัฒนาจิต)จิตภาวนา (และการประพฤติธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาด้าน สังคมในการอยู่ร่วมกัน ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดี ความถูกต้องทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถอยู่ในสังคมได้เป็นปกติ สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและเหมาะสมกับตนเอง

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งในทางพระพุทธศาสนา คือ การแก้ปัญหาชีวิตโดยใช้แนวทางกายภาพที่เกื้อกูลและได้ผลดีในการดำเนินชีวิต เพื่อความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย และจิตใจ โดยการใช้หลักธรรม ประกอบด้วย ดังนี้ สติปัฏฐาน 4 อิทธิบาท 4 โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 สมาธิ สัญญา 10 ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร 4 สำหรับหลักดังกล่าวสามารถสัมพันธ์กับโลกภายนอก ในการส่งเสริมพัฒนาร่างกาย และจิตใจให้มี

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท ”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ความแข็งแรงสมบูรณ์ทุกๆด้าน หรือการปราศจาก ความเจ็บป่วย นอกจากนั้นยังเป็นการพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตควบคุมความพฤติกรรมที่ดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัยในการพัฒนาหรือฝึกตนเอง ให้หลีกเว้นโทษทางกาย และวาจา ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนในด้านจิต ก็จะทำให้เกิดความดีงามมีความอดทน เพราะเมื่อพบปัญหาทางด้านอารมณ์ ก็สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี และจะทำให้เกิดปัญญา เกิดความรู้ ความคิด ให้เข้าใจกับปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงพอสรุปออกได้ ดังนี้

1. กายภาวนา การดูแลสุขภาพ ร่างกายให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์และปราศจากความเจ็บป่วย รวมถึงการใส่ใจดูแลสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ อย่างถูกต้องเหมาะสมดีงาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ และสิ่งอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตผู้สูงอายุให้เกิด ความสุข

2. ศีลภาวนา การพัฒนาเจริญศีลด้านความประพฤติให้ดีขึ้น มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดำเนินชีวิต เป็นศีลเบื้องต้น เมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่การไม่เบียดเบียน ทั้งทางกายและวาจา ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับ สังคมให้ความเกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัยอยู่ร่วมสังคมอย่างมีประโยชน์สุข

3. จิตภาวนา การพัฒนาจิต ให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เมื่อมีจิตที่มั่นคงแน่วแน่สามารถรู้ทันต่อเหตุปัจจัย ย่อมดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูก

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาฝึกอบรมปัญญา ให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความ เป็นจริง การรับรู้ในหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น สามารถใช้ปัญญาพิจารณาเหตุแห่งปัจจัยที่เข้ามา กระทบ ใช้ปัญญาไตร่ตรองยึดมั่นในหลักของคุณธรรมและจริยธรรมมองเห็นหลักของเหตุและผล

คำสำคัญ: แนวทางการส่งเสริม, สุขภาวะ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This study is a qualitative research with the following objectives: 1) to study Dharma which appears in Theravada Buddhism; 2) to study the health conditions in Buddhism according to the Theravada Buddhist Method; 3) to propose ways to promote health in Buddhism according to Theravada Buddhist guidelines

The study found that:

Happiness according to Buddhism is happiness caused by nature, peace, peace of mind, composed of physical and mental health, consisting of physical development (organic development 6), mental development (spiritual prayer) and moral behavior to solve problems in society, to live together, to overcome economic problems and income, behaving for goodness, accuracy both physically and mentally. This is to improve the quality of life to be able to live in a normal society and be able to use the principles of Buddhism in a happy and suitable life for oneself.

The way to send happiness in accordance with the Theravada Buddhism approach is to improve the quality of life, in which Buddhism solve life problems using a supportive physical approach and good results in life. For the full strength of the body

and mind, it can be made by using the principles of the principles as follows: Consciousness 4, Iddhipada 4 in promoting physical development and the mind to have complete strength in all aspects or being free from illness, also developing the quality of life, controlling good behavior in relation to human friends by being in the discipline of developing or practicing oneself to avoid physical and verbal punishment affecting social coexistence. In the mental aspect, it will cause goodness, patience because when experiencing emotional problems, it can control emotions well and will create wisdom, knowledge, ideas to understand problems, can solve various problems with intelligence. The guidelines for promotion of health according to the Theravada Buddhism guidelines were as follows:

1. Physical development, health care the body is strong, complete and without illness including caring for the external environment for the benefit and other things that are necessary for the happiness of the elderly.

2. Discipline development, the development of civilization in behavior discipline not persecuting others to live as a precepts when used to behave in order to focus on not hurting both physically and verbally, they can live in a society with good health.

3. Mental development, mental development to understand the reality of life .When people have a stable mind, they are able to know the factors and live in the right way.

4. Intellectual development, it is to have knowledge and understanding in all things according to reality, perception of the nature of all things which is the ability to use intelligence to consider the causes of factors that affect, use wisdom, reflect on the principles of morality and ethics and to see the principles of cause and effect.

Keywords: approach, health, Buddhism, Theravada

บทนำ

สมัยพุทธกาล เมื่อมีความเจ็บป่วยไข้ ก็ต้องพึ่งพาหมอชาวบ้านหรือหมอสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยได้ป่วยเหล่านั้น ซึ่งแต่ละอาการป่วยดังกล่าวจะมีความเจ็บปวดมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับโรคที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ปราชญ์โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ความทุกข์เป็นสิ่งที่น่ากลัว คนเราทุกคนพยายามหลีกหนีให้พ้นจากความทุกข์เหล่านั้นไม่อยากประสบกับตัวเอง แต่ก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์เราจะต้องประสบอยู่ดี คือ รักสุข เกลียดทุกข์ ฉันใด ก็จะประสบสิ่งนั้น ถึงแม้เราจะพยายามหลีกหนีให้ไกลแสนไกลเท่าใดก็จะยิ่งประสบพบเจอเท่านั้น ซึ่งเป็นธรรมชาติของคู่กันระหว่างความสุขกับความทุกข์ เปรียบเหมือนความสว่างกับความมืด ถ้าเรารู้จักใช้โยนิโสมนสิการใช้ปัญญาในการพิจารณาในแก้ปัญหาอย่างตรงไปตรงมาถูกประเด็น ปัญหาก็ไม่มี ความไม่รู้ก็จะหายไป ความสว่างก็มาแทนที่ความทุกข์ใจก็หายไป เพียงแค่เรารู้จักวิสัยทัศน์เปิดโลกให้กว้าง ใช้ปัญญาในทางที่ถูกความสุขก็จะมาเยือน “เทียนจะสว่างเพราะคนจุด มนุษย์จะประเสริฐเพราะมีการฝึกฝน” หลวงพ่อชา ท่านสอนไว้ว่าคนเราต้องการความสุข เมื่อได้ความสุขแล้ว มันก็จะหายไป ความทุกข์ก็เกิดขึ้นมาแทน” พระพุทธศาสนาทรงสอนให้รู้จักวิเวกความสงบที่ทำให้เกิดความสุขเป็นสำคัญ สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี ความสงบที่เกิดจากความทุกข์ เราไม่รู้ด้วยว่าสุขและทุกข์นั้นความจริง มันมีอยู่ในตัวเดียวกัน

(จิตตคุรุวัน,2552) สภาพสังคมในอดีต ประชาชนตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่มเป็นชุมชน มีรักความสามัคคีกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน คนส่วนใหญ่จะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้สังคมโลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตกอยู่ในภาวะที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป ทำให้ชุมชนแต่ละกลุ่มมีความคิดเห็นต่างกันทำให้มีการแบ่งแยกชนชั้นเกิดขึ้น อันที่จริงแล้วจิตใจของคนเราต่างหาก ที่มีอคติห่างไกลธรรมะ จิตใจเลยถูกครอบงำด้วยอวิชชา ความไม่รู้ โลภะ ความโลภ โกธะ ความโกรธ โมหะ ความหลง เป็นเหตุให้มุ่งปองร้ายผู้อื่นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม และไม่เกรงกลัวในการทำบาปและผลกรรมที่ทำนั้นแต่อย่างใด

เมื่อสภาพสังคมเป็นเช่นนี้ คนที่มีความอ่อนแอ ทนอยู่ไม่ได้ ก็เกิดความท้อแท้หมดอาลัยตายอยาก ไม่อยากมีชีวิต บ้างก็เป็นโรคภายในและโรคภายนอกและโรคปัจจุบันทันด่วน คือ โรคเครียด โรคประสาท จึงทำให้ยาระงับประสาท ขายดีเป็นเทน้ำเทท่า ความจริงแล้ว ยาระงับประสาท จะช่วยได้ชั่วคราวเท่านั้น และอาจมีผลข้างเคียง (side effect) จากสารตกค้างหากใช้ในปริมาณที่มากหรือใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานหลายวัน แต่มียาชนิดหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องไปซื้อ และใช้ได้ตลอดชีวิตในปริมาณที่ไม่จำกัด ไม่มีสารตกค้าง ไม่มีผลข้างเคียง จะใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานเท่าใดก็ไม่เป็นอันตราย ยาชนิดนี้มีใช้กัน มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผู้ค้นพบคือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สรรพคุณที่ใช้ เป็นยารักษาโรคทางใจ เมื่อโรคทางใจหาย โรคทางกายก็หายไปด้วย เพราะเป็นยาวิเศษ ยาชนิดนี้มีชื่อว่า “ยาธรรมโอสถ” ซึ่งต้องอาศัยหมอผู้เชี่ยวชาญ คือ พระพุทธเจ้า และผู้ที่เชี่ยวชาญมีความรู้ด้านสมุนไพรด้วยแปลกันตรงๆ ว่า ยาคือ ธรรมะ (สุจิตรา อ่อนค้อม,2554)เป็นการนำธรรมะมารักษาโรค พระพุทธองค์ทรงใช้ธรรมโอสถรักษา โรคให้คนมาแล้วนับไม่ถ้วน ข้อดีอีกประการหนึ่งของธรรมโอสถ คือ ไม่มีวันหมดอายุ (expired)

ในภาวะของสังคมปัจจุบัน เราคงเอากระแสโลกมาช่วยแก้ปัญหาไม่ได้แน่นอน ต้องใช้ กระแสธรรม มาแก้ไข ทำเป็นโอกาส คือ ความมีน้ำจิตน้ำใจที่อยู่ในภาวะเจ็บป่วยนั้นมารับธรรมะหรือเรียกว่าเปิดใจสู่ธรรมะ ให้ธรรมะมาเยียวยาบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิต คิดในทางดีว่า ถึงเวลาแล้วที่เราต้องหันมาศึกษาและปฏิบัติธรรมกันอย่างจริงจัง ดังคำกล่าวที่ว่า เห็นทุกข์จึงเห็นธรรม (พระธรรมปิฎก,2546) ถ้าเรามัวแต่ยึดอยู่กับความสะดวกสบายเหมือนครั้งที่แล้วๆ ที่ผ่านมาเท่ากับเราตั้งอยู่ในความประมาท เราจึงควรหัน มาพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติธรรมตามแนวทางหลักคำสอนของพุทธองค์ การพัฒนาจิตใจต่างจากการพัฒนา ร่างกาย และการพัฒนาอย่างอื่น ด้วยสภาพจิตเป็นสภาพที่ละเอียดอ่อนมองไม่เห็น มีความอ่อนไหวง่าย เกิดความรู้สึกไว และมีสภาพเข้มแข็งอ่อนแอแตกต่างกันตามประสบการณ์ที่ตนเคยประสบมา มีความอยากได้ มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาหรือความทุกข์ต่างๆจึงเกิดขึ้น จากความต้องการของจิตใจ จิตใจจึงเป็นข้อมูลของปัญหาที่จำเป็นต้องพัฒนา โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่ความเข้มแข็งของจิตใจและการเสริมสร้างจิตใต้สำนึกให้เกิดขึ้น ดังนั้นถ้าเรามีจิตใจดีสะสมคุณงามความดี หรือมียาธรรมโอสถ จะส่งผลให้เราคิดดี ทำดี มีนิสัยดี บุคลิกภาพดีตามไปด้วยและวิถีชีวิตก็จะดีไปตามคุณภาพของจิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำสุขมาให้เช่นกัน (วศิน อินทสระ,2545)

ดังคำที่กล่าวว่า “อันความสุขความทุกข์ ต่างก็เกิดจากจิตใจ หากเราสามารถรักษาเยียวยาจิตใจให้ปราศจากโรคได้ เราก็จะได้พบกับความสงบสุข ในโลกนี้ สุขใดเล่าจะเท่ากับสุขใจ (วศิน อินทสระ,2545)

ในประเทศไทยนั้นผู้ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์มากที่สุดคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสดาเอกแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากพระองค์จะอยู่ในฐานะเป็นครูของมนุษย์และ เทวดาทั้งหลายแล้ว พระไตรปิฎกตอนหนึ่งทรงเปรียบพระองค์เองเหมือนแพทย์ผู้เยียวยา รักษาชาวโลกที่เจ็บไข้ได้ป่วยและเปรียบพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์เท่ากับตัวยาขนาน ต่าง ๆ ที่ใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ (พระมโน เมตฺตานนฺโท,2557)

อุปมานี้แสดงให้เห็นบทบาทของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยยุคแรก ๆ ในสังคมอินเดีย และความจำเป็นของการมีพระพุทธศาสนา ในฐานะที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นนายแพทย์และพระธรรมคำสอนที่เป็นตัวยาแก้ไขทุกข์ของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ จนกระทั่งในยุคปัจจุบันสองพันกว่าปีที่ผ่านมา

แม้ว่าวิทยาการทางการแพทย์สมัยยุคใหม่ได้พัฒนาไปอย่าง มากแล้วก็ตาม บทบาทของพระพุทธศาสนาในการเยียวยาบำบัดแก้ไขความทุกข์ของมนุษย์นั้นก็มิได้ เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก มนุษย์ยังต้องการพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ เพื่อบำบัดทุกข์ที่เวียนเข้ามา ในชีวิตของตน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทุกคนต้องเผชิญ ไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา เพศหรือวัย ถึงแม้ว่า พระพุทธศาสนาไม่สอนให้เชื่อในเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นเทพสูงสุดในสรวงสวรรค์ ผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง แต่พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องของธรรมะในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว มิได้มีผู้ใดสร้างขึ้นเหมือนกับกฎของแรงโน้มถ่วงของโลกหรือกฎทาง วิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งที่มีคู่กับโลกนี้มาตลอด แต่มนุษย์ไม่มีความเข้าใจ จนถึงยุคสมัยที่ นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญๆ ของโลก ได้ค้นพบกฎเหล่านั้น แม้พระพุทธเจ้าเองก็สามารถมองได้ว่าท่าน เป็นเหมือนนักวิทยาศาสตร์ทางจิตท่านหนึ่งที่ค้นพบกฎทางจิตวิญญาณที่สำคัญ ต่อความเป็นอยู่ ของมนุษยชาติ และพระองค์เองเมื่อทรงค้นพบแล้วก็มิได้อยู่นิ่งเฉย ทรงประกาศสิ่งที่ทรงค้นพบให้ มนุษย์ผู้อื่นได้ทราบ เพื่อให้เขามีความสุขและขจัดความทุกข์ได้เช่นเดียวกันกับพระองค์ มุมมองชีวิตในพระพุทธศาสนามีความแตกต่างไปจากมุมมองของศาสนาอื่นเล็กน้อย คือ ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ เมื่อมีเกิด ก็ต้องมีดับเหมือนกับทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ไม่มีสิ่งใดที่อยู่ค้ำฟ้า ดังมีตัวอย่างในครั้งพุทธกาล มีบุคคลตัวอย่างหลายท่านที่สามารถทำวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ ดังเช่น นางปฏาจาราเมื่อครั้งนางสูญเสียทุกอย่าง เป็นรายที่สาหัสที่สุดในชีวิต นางไม่เหลืออะไรเลย เห็นจะได้แก่ พระปฏาจาราเถรี ภิกษุณีผู้เป็นเอตทัคคะ ในทางทรงพระวินัย

พระพุทธองค์และพระอรหันตสาวก ได้พิสูจน์ได้สัมผัสธรรมโอสถที่วิเศษนี้แล้ว จึงได้ นำเอามาเผยแผ่ เอามาแจกจ่ายให้กับพวกเราทั้งหลาย ซึ่งเปรียบเหมือนกับคนไข้ที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกัน เมื่อถูกโรคภัยของจิตใจเข้ามากระทบ ก็จะต้องทนทุกข์ทรมานใจ แต่ถ้าได้รับการดูแลด้วยธรรมโอสถ ที่เป็นเหมือนกับการรับประทานยาหรือการฉีดยาป้องกันโรคภัยต่างๆแล้ว ก็จะมีภูมิคุ้มกัน ทำให้ สามารถต่อสู้กับโรคทุกข์ชนิดได้ ใจก็เป็นเหมือนกับร่างกาย ที่ต้องมีภูมิคุ้มกันดูแลเช่นเดียวกัน ยาที่จะ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับจิตใจได้ ก็คือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้หมั่นทำความดี ละการกระทำบาปและชำระจิตใจให้สะอาดผ่องใสขาวรอบหมดจด ด้วยการทำบุญให้ทาน เจริญจิตภาวนา รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ฟังธรรม อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เรามีจิตใจที่สงบ เยือกเย็น ผ่อนคลาย ปล่อยวาง เป็นการให้กำไรกับชีวิตของตนเองเสียบ้าง ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้น มีจิตใจเบิกบานอยู่เสมอจากคนที่มีความทุกข์มากก็ทำให้มีความทุกข์น้อยลง จนสามารถดับความทุกข์ได้ ถึงแม้จะอยู่ในยามเจ็บป่วย จิตก็จะกล้าแข็งอยู่เหนือความเจ็บป่วยนั้นได้

การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สอดคล้องกับการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น สามารถส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย สติปัญญา จิตใจ สังคม ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้องค์กรทางพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้ทันเหตุการณ์ทันยุคสมัย ต้องอาศัยศาสตร์สมัยใหม่มาปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่พุทธบริษัทในการสร้างเสริมสุขภาวะของสังคม เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอันเกื้อกูลต่อบุคคลและสังคม ดังนั้น การเสริมสร้างสุขภาวะและการทำงานของผู้รู้ต้องอาศัยพระธรรมวินัยและการบูรณาการตามหลักทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับศาสตร์ต่างๆได้ เพื่อให้เกิดสุขภาวะทางสังคมในมิติหลาหลายต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวคิดสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการดูแลรักษาสุขภาวะของพระองค์และพุทธบริษัท หลักธรรมะต่างๆ ที่พระองค์ทรงเลือกใช้ในการดูแลรักษาโรคทั้งกายและใจ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อให้ทราบแนวทางในการดูแลรักษาโรค ความสัมพันธ์กับการดูแลรักษาสุขภาวะ และ ผลของการรักษาโรค ตลอดจนการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะในปัจจุบัน เพื่อนำผลการวิจัยครั้งนี้มาเผยแผ่ให้ชาวพุทธทั้งหลายได้รับทราบ และมองเห็นคุณค่า หันมาใส่ใจศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งปฏิบัติตนอย่างจริงจังเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง ครอบครัวและสังคมประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาธรรมโอสถที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษาสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท

2.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยมีขอบเขต ในการศึกษาที่มุ่งแสวงหาความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้บำบัดรักษาทำให้สุขภาวะดีขึ้นที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา การใช้หลักธรรม ในการบำบัดรักษาโรคทั้งกายและใจ ตลอดจนการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะบำบัดรักษาโรคต่างๆในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาที่มุ่งแสวงหาความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรม ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยกำหนดศึกษาวิเคราะห์เอกสารสำคัญๆ ดังนี้

3.1.1 เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ กำหนดศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก และฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พร้อมทั้งศึกษาจากอรรถกถา ปกรณ์วิเสสฎีกา

3.1.2 เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ การศึกษาเอกสารทุติยภูมิ กำหนดศึกษาจากวิทยานิพนธ์ งานวิชาการ บทความ หนังสือ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

3.2 ขอบเขตด้านเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดศึกษาวิเคราะห์ในช่วงระยะเวลาระหว่างตุลาคม 2561 – มีนาคม 2562 รวมระยะเวลา 5 เดือน

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การใช้ธรรมโอสถในพระไตรปิฎกเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

3.3.1 ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ในการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.3.2 ศึกษากรณีตัวอย่างเกี่ยวกับสุขภาวะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3.3.3 ศึกษาวิธีการในการเสริมสร้างสุขภาวะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุปผล

ความหมายของสุขภาวะ

คำว่า “สุขภาพ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคากล่าวที่บ่งถึงภาวการณ์มีสุขภาพกายดีมี 2 คำ คือ คำว่า “อัปปาพาโธ”(ม.ม.(ไทย) 13/379/464.) มีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้... เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” (ม.ม.(ไทย) 13/379/464) “บุคคลในโลกนี้ ...เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ... กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย” (ที.ปา.(ไทย) 11/317/306-307, ม.ม.) “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุ ผู้บำเพ็ญเพียรมี 5 ประการ คือ...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” (องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/53-54/92-93)

ภาวะความมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ควบคู่กันไปเป็น ความหมายที่สมบูรณ์สูงสุดในพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีโรคทางกายเกิดขึ้น ก็สามารถพัฒนาด้านจิตใจไว้ได้ เพราะมุ่งให้ความสำคัญทางด้านจิตใจเป็นพิเศษ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ใจเป็นผู้นาสรรพสิ่ง” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/1/23.)

คำว่า “สุขภาพ” องค์การอนามัยโลก ปี พ.ศ.2491 ให้ความหมายว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจประกอบกัน โดยไม่หมายเฉพาะแต่เพียงการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือพิการเท่านั้นพระพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนว่า เป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง (องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/53-54/92-93) หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเยียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุทุพพลภาพป่วยหนัก ระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเยียวยารักษาด้านจิตใจ ทรงมีพระดารัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้” (องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/121/201.)

องค์ประกอบสุขภาวะ

พระไพศาล วิสาโล กล่าวถึงสุขภาวะหรือความเป็นปกติสุข มี 4 ด้าน

1(สุขภาวะทางกาย ได้แก่ การมีสุขภาพดี ปลอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่อดอยากหิวโหยมีปัจจัย 4 เพียงพอกับอัตภาพ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ปราศจากมลพิษหรือมลภาวะมี

การเอาใจใส่ดูแลร่างกาย รวมทั้งการบริโภคใช้สอยในปัจจัย 4 อย่างถูกต้องและเหมาะสม และสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง

2(สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การที่ได้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน ราบรื่น และเป็นสุข ประกอบไปด้วยไมตรีจิต ปราศจากความร้าวฉาน มีสวัสดิภาพในชีวิต มีสิทธิเสรีภาพที่ได้รับการคุ้มครอง ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ก่อความเดือนร้อนให้กับผู้อื่น

3(สุขภาวะทางจิต ได้แก่ การที่มีจิตใจที่สดชื่น เบิกบาน แจ่มใส สงบสุข ไม่กลัดกลุ้ม มีความมั่นคงภายใน มีกาลังใจ ไม่ท้อแท้ หดหู่ เศร้าโศก และมีจิตใจที่อ่อนโยน มีเมตตา กรุณา สามารถเข้าถึงความสุขที่ประณีตได้

4(สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การที่มีความรู้และความคิดที่ดีงานและถูกต้อง มีการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความรู้จักนึกคิด และ พิจารณาด้วยเหตุผลจนสามารถแก้ปัญหา หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ และมีความสามารถในการดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยปัญญาด้วยความสามารถของตนเองและเป็นที่พึ่งของตนเองได้ (พระไพศาล วิสาโล,2552)

ความสำคัญของสุขภาวะ

1) สุขภาวะทางปัญญา (Intellectual Health) หมายถึง การมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุข มองเห็นและเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีเหตุผลสามารถพิจารณาเห็นปัจจัยต่างๆ อันเป็นสาเหตุของความสุขและความทุกข์ในชีวิตได้ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและดับทุกข์ได้ นอกจากนี้ยังรวมถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในระดับต่างๆ นับตั้งแต่การดำรงชีวิต ไปจนถึงการเข้าในชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม หรือเป็นสภาวะแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขและความทุกข์ของมนุษย์และสังคม แบ่งเป็น ๖ ประกอบ คือ

)1) การเห็นคุณค่าในพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ๆ การเร่งขวนขวายทาความดี การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท

)2) การเสียสละเพื่อความสุขส่วนรวม หมายถึง การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การบาเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

)3) การรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต หมายถึง การรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดีการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการรับรู้สิ่งต่างๆตามความเป็นจริง การรักษาใจให้นิ่งสงบและปล่อยวาง

)4) การรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง การรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ความพอประมาณในการบริโภคปัจจัย ๔

)5) การมีหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต การฝึกอบรมสมาธิ การไม่กระทาบาปทั้งทางกายและทางใจ

)6) การมีความสงบสุขในทางธรรม หมายถึง การศรัทธาเลื่อมใสในคาสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง ความซาบซึ้งใจในการกระทาความดี การไม่ยึดถือ ยึดติดกับสิ่งที่ความชอบ

หรือสิ่งที่ชัง การมีความสุขในการใช้ชีวิตอย่างสงบ การไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่างที่มากระทบ การมีจิตใจอิสระ สงบเย็นไม่พึ่งพาวัตถุภายนอก

2) สุขภาวะทางกาย (Physical Health) หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ เพื่อตอบสนองความสุข สามารถรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจต่างๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ โดยเป็นการเสพอารมณ์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การใช้เทคโนโลยี เป็นไปด้วยสติและเพื่อปัญญา ซึ่งจัดเป็นความสุขอันเป็นวิสัยของโลก แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ

)1) สุขภาวะทางกาย หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่น มีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้ การดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหารแบบพอประมาณ คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย

)2) การจัดการความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หมายถึง การรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยี การรู้จักพิจารณาก่อนการบริโภคใช้สอยสิ่งของในชีวิตประจาวัน

)3) การจัดการและมีสภาพแวดล้อมที่ดี หมายถึง การอาศัยอยู่ในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่ดี ดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม สะอาด และส่งเสริมสุขภาพ เช่น ที่อยู่อาศัยสะอาด มีปัจจัย ๔ เพียงพอในชุมชน คนในสังคมเป็นคนดี

)4) การจัดการทรัพย์สินโดยชอบธรรม หมายถึง ภาวะของการหาทรัพย์จากการประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร มีทรัพย์เพียงพอต่อการใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีภาระหนี้สิน

3) สุขภาวะทางจิตใจ (Emotional Health) หมายถึง การมีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ เช่น มีความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ ผ่องใส สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบที่จะมีกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจาวัน รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสาราญ แช่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมองหรือความทุกข์ภายในจิตใจของตนเองซึ่งสามารถแบ่งระดับของความสุขออกมาเป็นเชิงปริมาณที่วัดค่าจากความรู้สึกภายในจิตใจได้ สามารถแบ่ง 4 องค์ประกอบย่อย คือ

)1) การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง หมายถึง การมีอารมณ์แจ่มใส จิตใจเบิกบาน การมองโลกในแง่ดี การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง การควบคุมตนเองในการกระทาสิ่งไม่ดีงาม การมีเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้

)2) การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี หมายถึง ภาวะของบุคคลที่แสดงออกด้านคุณธรรมทั้งหลายในลักษณะต่างๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการทางาน ความอดทนในการดำเนินชีวิต การมีสมาธิแน่วแน่ในการทางาน การมีสติที่ดีในการดำเนินชีวิต

)3) การคุณภาพแห่งจิตดี หมายถึง สภาพความรู้สึกทางจิตใจที่แสดงออกมาในลักษณะต่างๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ความกรุณาอยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การระลึกถึงและตอบแทนบุญคุณผู้อื่น การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการกระทาความดีของผู้อื่น การใช้วาจาแนะนาให้ผู้อื่นกระทาความดี

)4) ความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หมายถึง สภาพความรู้สึกพอใจและเชื่อมั่นในตัวเอง การมีคุณค่าต่อสังคม ความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในชีวิตได้ ความพอใจในสถานะทางสังคม เช่น เกียรติยศ ฐานะตำแหน่ง หน้าที่การงาน บริวาร ทีตนเองได้มาอย่างชอบธรรม

4) สุขภาวะทางสังคม (Moral Health) หมายถึง ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบย่อย คือ

)1) ครอบครัวเป็นสุข หมายถึง สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเสียสละ มีน้ำใจ เกื้อกูลกัน การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว การมีความอดทนและอภัยกันซึ่งกันและกัน

)2) ความรักสามัคคีในสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมอย่างสันติสุขมีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อสังคม

)3) การสงเคราะห์ต่อผู้อื่น หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่มีการแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การให้กาลังใจผู้อื่น การทาประโยชน์ต่อสังคม การพูดจาให้เกียรติกันต่อผู้อื่น มีความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เอาเปรียบกันในสังคม

)4) การเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง สมาชิกในชุมขน องค์กร หรือสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น การอยู่ในสังคมที่ไม่หวาดระแวงต่อกัน การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล 5

ผลการวิเคราะห์

การวิจัย แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ความสุขที่เกิดจากธรรมชาติ ความสงบสุข ความสบายใจ ประกอบด้วย สุขภาวะทางร่างกาย และจิตใจ ประกอบด้วย .1การพัฒนากาย พัฒนา) อินทรีย์6) การพัฒนาจิต และการประพฤติธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาด้าน (จิตภาวนา) สังคมในการอยู่ร่วมกัน ปัญหาด้านเศรษฐกิจและรายได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดี ความถูกต้องทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถอยู่ในสังคมได้เป็นปกติ สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและเหมาะสมกับตนเอง

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งในทางพระพุทธศาสนา คือ การแก้ปัญหาชีวิตโดยใช้แนวทางกายภาพที่เกื้อกูลและได้ผลดีในการดำเนินชีวิต เพื่อความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย และจิตใจ โดยการใช้หลักธรรม ประกอบด้วย ดังนี้ สติปัฏฐาน 4 อิทธิบาท โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 สมาธิ สัญญา 10 ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร 4 สำหรับหลักดังกล่าวสามารถสัมพันธ์กับโลกภายนอก ในการส่งเสริมพัฒนาร่างกาย และจิตใจให้มี

ความแข็งแรงสมบูรณ์ทุกๆด้าน หรือการปราศจาก ความเจ็บป่วย นอกจากนั้นยังเป็นการพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตควบคุมความพฤติกรรมที่ดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัยในการพัฒนาหรือฝึกตนเอง ให้หลีกเว้นโทษทางกาย และวาจา ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนในด้านจิต ก็จะทำให้เกิดความดีงามมีความอดทน เพราะเมื่อพบปัญหาทางด้านอารมณ์ ก็สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี และจะทำให้เกิดปัญญา เกิดความรู้ ความคิด ให้เข้าใจกับปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงพอสรุปออกได้ ดังนี้

1. กายภาวนา การดูแลสุขภาพ ร่างกายให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์และปราศจากความเจ็บป่วย รวมถึงการใส่ใจดูแลสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ อย่างถูกต้องเหมาะสมดีงาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ และสิ่งอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตผู้สูงอายุให้เกิด ความสุข

2. ศีลภาวนา การพัฒนาเจริญศีลด้านความประพฤติให้ดีขึ้น มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดำเนินชีวิต เป็นศีลเบื้องต้น เมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่การไม่เบียดเบียน ทั้งทางกายและวาจา ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับ สังคมให้ความเกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัยอยู่ร่วมสังคมอย่างมีประโยชน์สุข

3. จิตภาวนา การพัฒนาจิต ให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เมื่อมีจิตที่มั่นคงแน่วแน่สามารถรู้ทันต่อเหตุปัจจัย ย่อมดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูก

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาฝึกอบรมปัญญา ให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความ เป็นจริง การรับรู้ในหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น สามารถใช้ปัญญาพิจารณาเหตุแห่งปัจจัยที่เข้ามา กระทบ ใช้ปัญญาไตร่ตรองยึดมั่นในหลักของคุณธรรมและจริยธรรมมองเห็นหลักของเหตุและผล

5.1 ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้มีประสิทธิภาพ และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) ควรนาหลักธรรมโอสถมาประยุกต์เป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนาแล้วนาไปใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมซึงจะทาให้ผลการรักษาได้ผลเร็วขึ้นโดยเฉพาะในสถานพยาบาลควรมีนโยบายในการส่งเสริมกิจกรรมธรรมโอสถไว้เพื่อดูแลรักษาด้านจิตใจด้วย

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวพุทธได้ปฏิบัติธรรม มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนทุกรูปแบบเพื่อกระตุ้นให้ชาวพุทธทั้งหลายได้มองเห็นความสาคัญและสนใจมาปฏิบัติอย่างจริงจัง

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการวิจัย มีประเด็นที่ผู้วิจัย จะเสนอแนะให้ผู้ที่สนใจ จะวิจัยต่อยอด ดังต่อไปนี้

1) ตามที่ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท ผู้วิจัยได้พบว่า สุขภาวะในพระพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธเถรวาท สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในเรื่องอื่นๆ ได้อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นปัญหาที่สำคัญของชีวิต และจิตใจ ซึ่งหากได้มีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดถึงแนวความคิดเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตายในทางพระพุทธศาสนาแล้ว คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย จิตใจ และผู้สนใจทั่วไปได้ หากได้

ศึกษาและเข้าใจถึงแนวความคิดเรื่อง ชีวิต จิตใจตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ก็จะทำให้สามารถเผชิญหน้า ต่อ ความเกิด ความแก่และความตายได้อย่างถูกวิธีโดยไม่หวาดกลัวพรั่นพรึงเหมือนกับปุถุชนทั้งหลายที่ยังไม่เคยได้
ศึกษาและรู้เรื่องการตายในทัศนะทางพระพุทธศาสนามาก่อน

2) ควรนำเอาหลักธรรมเกี่ยวกับการรักษาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาไปใช้ในการธรรมปฏิบัติเพื่อมุ่งเน้น แก่การดำเนินชีวิต เพื่อรักษาจิตใจ เพราะจิตใจดี ร่างกายก็จะแข็งแรงมีกำลังใจต่อการต่อสู้ชีวิต

3) ควรมีการศึกษาวิจัยถึงแนวทางการนำหลักธรรมสุขภาวะเพื่อการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบว่า หลักธรรมเกี่ยวสุขภาวะตามแนวพุทธสามารถพัฒนา ในร่างกายและจิตใจทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

4) ควรทำการศึกษาถึงเทคนิควิธีในการรักษาพยาบาลจากหมอชีวก ซึ่งถือได้ว่าเป็นแพทย์ที่มีชื่อเสียงในยุคพุทธกาล โดยเฉพาะความชาญฉลาดในการเยียวยารักษาโรคให้กับผู้ป่วยได้อย่างดีเลิศของท่าน ที่น่าจะได้ศึกษาวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการแพทย์และผู้รักษาพยาบาลได้ศึกษา และนำไปเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

งานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความอนุเคราะห์จากทางสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และคณาจารย์ ที่ปรึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ ขออนุโมทนา ขอบพระคุณ พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา และพระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ ดร. ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา และตรวจแก้ไขอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ ขออนุโมทนา ขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ ขออนุโมทนา ขอบพระคุณ ขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่าน ในวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือสนับสนุนคุณค่า และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณแด่บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญา และคุณธรรมเครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต

เอกสารอ้างอิง

จิตตคุรุวัน. 2552. **ปริญญาจิตธรรมโอสถเยียวยารักษาใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วันเวิลด์.

สุจิตรา อ่อนค้อม. 2554. **ตอบปัญหาสนทนาธรรม ชุดรู้อย่างนี้ทำความดีตั้งนานแล้วเรื่องศาลาธรรม โอสถ 1**, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพฯ : หจก.หอรัตน์ชัยการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. พระไตรปิฎก : **สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พริ้นติ้งแมส โปรดักส์.

พระมโน เมตฺตานนฺโท (น.พ. มโน เลาหวณิช). **ธรรมโอสถ**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mettanando.com [12 ม.ค.2557].

ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

A STUDY GUIDELINE TO PROMOTE THE TEACHING OF THE DHAMMA STUDIES IN KHUKHANRAJBHUMROONG SCHOOL IN SRISAKET PROVINCE

พระวีระพงษ์ โคษา[1]
พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.
ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ และ 3) เพื่อวิเคราะห์อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยคุณภาพรวบรวมข้อมูลโดยวิจัยเอกสาร ภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดจำนวน 18 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาความเป็นมาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทยทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาและประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนการสอนธรรมศึกษา 2) การส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษได้มีการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามหลัก คำขวัญ วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนาและสนับสนุนให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาในทุกๆ ปี 3) วิเคราะห์อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ นำไปสู่แนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาอย่างเป็นระบบมีแบบแผนในการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาทำให้ผู้เรียนเกิดเข้าใจในการเรียนการสอนธรรมศึกษา และให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาให้ผู้เรียนนั้น ได้นำหลักธรรมไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ: การส่งเสริม, การเรียนการสอน, ธรรมศึกษา

ABSTRACT

The purposes of this study were: 1) to study the history of Thai education in Thai society; 2) to study the promotion of dhamma studies in Khukhanrajbhumroong School in Srisaket province; 3) to analyze the barriers and ways to support of teaching and learning dhamma in Khukhanrajbhumroong School. This qualitative research is

[1] สังกัด วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

conducted by collecting the data from field research, in-depth interviews with 10 samples. 1) The study of the history of teaching and learning the Dhamma in Thai society leads to obtain the knowledge and understanding about the history and the benefits of Dhamma Studies. 2) Promotion of teaching and learning in Khukhanrajbhumroong School, Sisaket province can be made by promoting Damma studies with the principles, motto, vision and mission of the school, supporting the students to teach the Dhamma studies in the Buddhist discipline and supporting them to take the dhamma test every year. 3) The analysis of the obstacles and the ways to promote the teaching and learning Dhamma in Khukhanrajbhumroong School leads to the solution that is to teach students to understand the doctrines of Buddhism correctly and to guide the students to apply the principles to practice in daily life.

KEYWORDS: promotion, teaching, Dhamma Studies

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

การศึกษาเป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข การศึกษาเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมเจตคติและวัฒนธรรมในสังคมทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และค่านิยมตลอดจน วัฒนธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทุกอย่างด้านการศึกษา ได้ถูกดำเนินการโดยสถาบันและองค์การต่างๆ ด้วยแนวทางและยุทธวิธีที่แตกต่างกันหรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในองค์การและช่วยให้การดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมเกิดจากการบริหารการศึกษา

การศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีระเบียบวินัยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ สพฐ. 293/2555, 2555)

ในอดีตผ่านมาวัดและพระสงฆ์ต่างมีบทบาทด้านการศึกษา ส่วนวัดใหญ่จะเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาของชุมชนซึ่งจะมีพระภิกษุเป็นผู้สอนโดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้ามาอาศัยอยู่ในวัดเพื่อให้ได้รับการศึกษาซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับกุลบุตร

แม้ใจปัจจุบันการศึกษาได้กระจายไปทั่วประเทศ แต่วัดก็ยังคงดำเนินบทบาทในด้านการศึกษาโดยเปิดเป็นสถานศึกษาต่างๆเช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์อบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ตลอดถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ ในการให้ความรู้เกี่ยวกับศีลธรรม (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, 2547 : 52-53) แต่เดิมการศึกษาพระธรรมเป็นการยากในการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป เพราะการศึกษาส่วนใหญ่เป็นภาคภาษาบาลี ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นภาคภาษาไทย โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อคราวปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๘๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม ทรงขยายโอกาสให้ฆราวาสได้มีโอกาสศึกษาธรรมบ้าง จึงจัดหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นที่เรียกว่า “ธรรมศึกษา” (พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2536 : 439)

ปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจในการเรียนธรรมศึกษามากขึ้นมีทั้ง เยาวชน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานของรัฐ รวมไปถึงภาคเอกชน ทั้งในและต่างประเทศซึ่งเป็นสิ่งที่ดีของการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านธรรมศึกษาการเรียนจะบังเกิดผลต่อเมื่อมีการนำหลักธรรมและความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้ได้ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด รวมทั้งนักเรียนธรรมศึกษายังได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่เป็นผู้รับ และสืบสารมรดกแห่งหลักธรรมทางพุทธศาสนา จึงควรพิจารณาตนเองว่ามีความรู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด การเรียนธรรมศึกษาจะทำให้เรามีความเป็นชาว

พุทธที่สมบูรณ์ขึ้นทั้ง กาย และใจ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยขัดเกลาผู้คนให้เห็นความสำคัญในการทำความดี เพื่อสร้างบ้านเมืองของเราให้เป็นสังคมสันติ และแสวงหาคุณธรรมต่อไป เมื่อชาวพุทธทุกคนมีโอกาสได้ศึกษาจะทำให้ความสับสนวุ่นวายของสังคมอย่างเช่นปัจจุบันลดน้อยลง (พระราตรี สิริจนฺโท, 2553 : 3) ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมฝ่ายธรรมศึกษา ในสถานศึกษาจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะการอบรมเยาวชนโดยครูวิทยากร และพระภิกษุสงฆ์ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาในช่วงชั้นต่างๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ ธรรมศึกษาตรี, โท, และเอก ตามลำดับซึ่งผู้เรียนจะเข้าใจและมีทักษะในการนำสารประโยชน์จากการเรียนธรรมศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกให้กับเด็กและเยาวชน และทำให้เข้าเหล่านั้นได้มีธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองตน

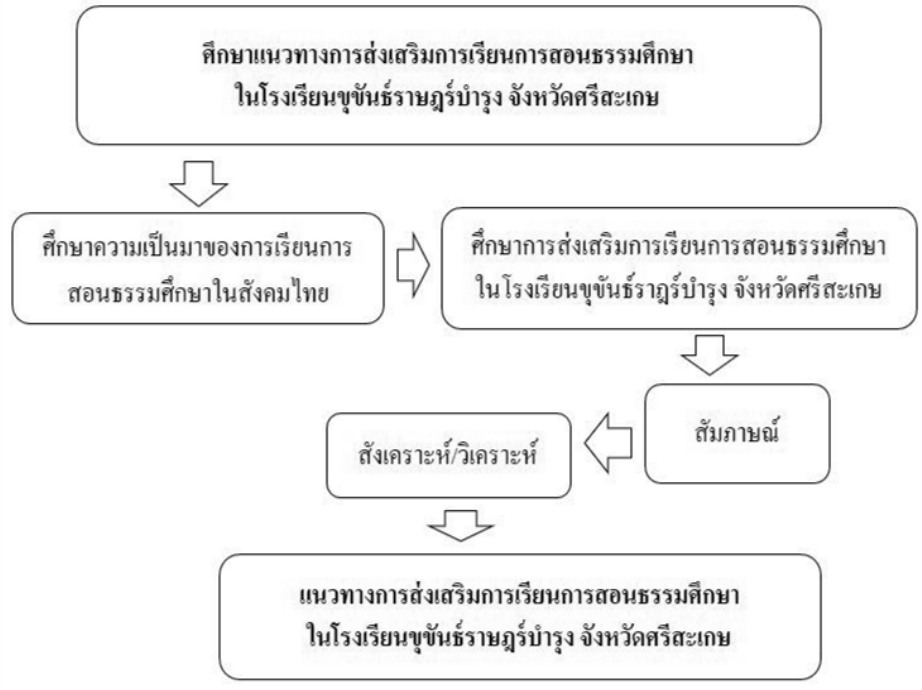
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย

(2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

(3) เพื่อวิเคราะห์อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 กลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัย จากงานวิจัยนี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล ดังต่อไปนี้ 1) พระสงฆ์ 5 รูป, 2) ผู้บริหาร 1 คน, 3) ครู 3 คน, 4) นักเรียน 9 คน รวมทั้งหมด 18 รูป/ คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in–depth interviews) และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะตามหมวด แล้วสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

4.5 การสรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัยในการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัยและสรุปเสนอผลการวิจัย ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) พร้อมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

5. สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ความเป็นมาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย

ความเป็นมาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย จากกรณีศึกษา พบว่า การศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนเป็นการจัดมวลประสบการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่มีความหลากหลาย เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และในส่วนของการเรียนนักธรรมยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมาก การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัย นับว่ามีประโยชน์ต่อการ ที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคง และยังเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้กับฆราวาสได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

5.1.2 การส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

การส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การจัดตั้งโรงเรียนการกุศล เป็นการส่งเสริมสนับสนุนเปิดโอกาสให้แก่นักเรียนหรือผู้เรียนที่ยากไร้ได้รับการศึกษา สนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือชุมชนด้านการศึกษาเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่หวังผลกำไร มุ่งสงเคราะห์เด็กยากจน และเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา มุ่งการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นเลิศทางด้านวิชาการความรู้ การส่งเสริมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพในสังคม การเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนนั้น ได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนธรรมศึกษามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง แก่บุคคลรอบข้าง รวมถึงประเทศชาติ ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำคัญสุดเหนืออื่นใดคือ การอบรมนิสัยและพฤติกรรมให้รู้จักผิด ชอบ ชั่ว ดี และมีคุณธรรม จริยธรรม ให้อยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีความสุข

5.1.3 วิเคราะห์อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ

จากกรณีศึกษาวิเคราะห์ พบว่า อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุงจังหวัดศรีสะเกษ การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนานั้น เป็นต้นตำรับหลักการนิเทศศาสตร์ กล่าวคือ จะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนว่าทรงกำหนดจุดมุ่งหมายแต่ละครั้งเพื่อ

อะไร แล้วก็ทรงเตรียมเนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อมๆ กัน และทรงคำนึงถึงตัวผู้รับสารด้วยว่า เขาจะสามารถเข้าใจและจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น วิธีการดังกล่าวก็ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในขณะนั้น มีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธา จนทำให้เกิดการอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติ ถึงแม้บางคนจะมิได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมาโดยตลอด

ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาย่อมมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนของการศึกษา ปัญหาที่พบเห็น คือ ด้านหลักสูตรที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นแผนพัฒนาระบบการศึกษาให้ได้มาตรฐานของการเรียน ร่วมถึงปัญหาด้านกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยส่งผลให้ผู้เรียนได้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ปัญหาที่สามารถพบเห็นได้อีกนั่นคือ ปัญหาด้านสื่อการสอนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เพราะสื่อการสอนถือว่ามีบทบาทในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ สามารถมองเห็นบริบทหรือสิ่งที่ผู้สอนแสดงออกไปได้ชัดเจน และปัญหาด้านการวัดผลและประเมินผลที่ผู้สอนต้องติดตามและประเมินผลของผู้เรียนจากการสอนเพื่อให้ทราบถึงปัญหาแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงในส่วนการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อให้การเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบและสร้างแรงจูงใจในการเรียนธรรมศึกษา การส่งเสริมถือเป็นส่วนสำคัญของการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุงจังหวัดศรีสะเกษ การส่งเสริมการเรียนการสอนนั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาของการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่เป็นรูปธรรมอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสามารถนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

6. อภิปรายผล

การจัดการเรียนการสอน โดยครูหรือผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญนอกเหนือจากการถ่ายทอดความรู้แล้วยังต้องเป็นผู้อำนวยการดำเนินการ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอน จึงจะทำให้การเรียนของผู้เรียน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง ทางโรงเรียนมีแนวคิดให้นักเรียนได้มีโอกาสในการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้นักเรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง และมีการส่งเสริมโดยใช้วิธีสนับสนุนให้ผู้เรียนธรรมศึกษาได้สนใจและกระตุ้นตนเอง โดยบุคคลที่สอบผ่านจะมอบรางวัล กล่าวยกย่องชื่นชมยินดีแก่ผู้สอบผ่านธรรมศึกษา และเป็นแนวทางให้แก่นักเรียนผู้สอบธรรมศึกษาได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) โรงเรียนควรจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา คือ ควรจัดให้มีการเรียนการสอนในเวลาเรียนปกติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในรายวิชาการเรียนการสอนธรรมศึกษา

(2) โรงเรียนควรจัดสถานที่ หรือห้องเรียนสำหรับเรียนธรรมศึกษา เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนได้ลงปฏิบัติจริง และเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดศรัทธาสามารถนำเอาสิ่งที่ได้จากการเรียนมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตามหลักธรรม ไปใช้ในชีวิตได้จริง

(3) โรงเรียนควรจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ทุกภาคการศึกษาของการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจ และให้เกิดความพร้อมในการสอบธรรมสนามหลวง

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนสามัญและโรงเรียนเอกชน

(2) ควรศึกษาแนวทางการการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนการกุศลกับโรงเรียนเอกชนว่ามีรูปแบบการเรียนการสอนธรรมศึกษาแบบใด

(3) ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงานของครูผู้สอนธรรมศึกษาในโรงเรียนการกุศลกับโรงเรียนสามัญ ว่าหลักการสอนเหมือนหรือต่างกันอย่างไร โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำการ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

(4) ควรให้มีการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาต่อยอดการปฏิบัติงานด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลของครูผู้สอนธรรมศึกษาในโรงเรียนการกุศล

(5) ควรศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนธรรมศึกษาในโรงเรียนและครูประจำการต่อกระบวนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนขุขันธ์ราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ” สำเร็จได้เรียบร้อยเพราะได้รับการพิจารณาอนุมัติจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ จากแหล่งข้อมูลที่เป็นพระไตรปิฎก เอกสาร ตำราวิชาการ รายงานการวิจัย วิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้เครื่องมือในการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัยในการดำเนินการอย่างเป็นระบบขั้นตอน

ขอกราบขอบพระคุณ พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ ดร, ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว กรรมการที่ปรึกษาที่ได้ให้ความเมตตาสนับสนุนในทุกด้าน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการ อ้างอิงศึกษาวิจัย หรือเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ พร้อมด้วยประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประเด็นสืบเนื่อง อันจะนำสู่การขยายผลประยุกต์ใช้เพื่อเป็นการพัฒนาและนำปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน สืบไป

เอกสารอ้างอิง

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ. (2555). **ที่ สพฐ. 293/2555**, ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2547). **ความขัดแย้งทางสังคมและแนวทางในการแก้ไขตามแนวพุทธศาสตร์.** วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2536). **100 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราตรี สิริจนฺโท. (2553). **“เรื่องทัศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนในโรงเรียนเขตธนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 3”**, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

The Role of Nayai Sub-district Administrative Organization, Suvanaphumi District, Roi-Et province in Promoting Buddhism

พระครูปริยัติกิจจารักษ์[2]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทโธ,ดร[3]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 3) บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มี 3 ด้าน คือ บทบาทนโยบาย บทบาทการดำเนินงาน และบทบาทส่งเสริมและสนับสนุน ส่วนการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่าใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการดำเนินงาน ส่วนบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 11 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนสถาน 2) บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนวัตถุ 3)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนธรรม 4)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนบุคคล 5)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนพิธี 6)บทบาทการส่งเสริมด้านการปกครอง7) บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนศึกษา 8)บทบาทการส่งเสริมด้านศึกษาสงเคราะห์ 9)บทบาทการส่งเสริมด้านการเผยแผ่ 10)บทบาทการส่งเสริมด้านสาธารณูปการ 11)บทบาทการส่งเสริมด้านสาธารณสงเคราะห์

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

คำสำคัญ : บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา, องค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

The article aims were: 1) to study the role of Nayai Sub-district Administrative Organization, Suvanaphumi district Roi-Et province in promoting Buddhism; 2) to study the operations of Nayai Subdistrict Administrative Organization; 3) to analyze role of Nayai Sub-district Administrative Organization Suvanaphumi district Roi-Et province in encouragement Buddhism. It was found that the role of Nayai Sub-district Administrative Organization Suvanaphumi district, Roi-Et province in promoting Buddhism composed of 3 aspects: policy, operation and promotion. However, the operation of Nayai sub-district Administrative Organization was carried out based on that the principle of Buddha called Iddhipada 4. Moreover, the roles of Nayai sub-district Administrative Organization in promoting Buddhism can be divided into 11 aspects: 1) promotion on Buddhist places; 2) promotion on Buddhist materials; 3) promotion on Buddha's principle; 4) promotion on Buddhist human resource; 5) promotion on Buddhist ritual; 6) promotion on ruling; 7) promotion on Buddhist education; 8) promotion on wale fare education; 9) promotion by propagation; 10) promotion of public welfare.

Keywords: promotion of Buddhism, Administrative Organization, Suvanaphumi district, Roi-Et province

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 14 ว่าด้วยการปกครอง ส่วนท้องถิ่น มาตรา 249ภายใต้บังคับมาตรา 1 ให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่ง การปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามวิธีการและรูปแบบองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่กฎหมายบัญญัติ การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบใดให้คำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และความสามารถในการปกครองตนเองในด้านรายได้ จ านวนและความหนาแน่นของประชากร และพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบ ประกอบกับมาตรา 250 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดท าบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560ราชกิจจานุเบกษา,2560)

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งได้บัญญัติให้สภาตำบลยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง เพื่อกระจายอำนาจการปกครอง ให้ประชาชนใน

ท้องถิ่นระดับต าบล ซึ่งเป็นเขตชนบท ให้มีโอกาสเรียนรู้ การแก้ไขปัญหา และการสนองต่อความต้องการของตนเอง องค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนต าบล พุทธศักราช 2537 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดให้องค์การบริหารส่วนต าบลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ 1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก 2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล 3) การป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ 4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ 7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และ 9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร (จารุณี พิมพ์จำปา,2550)

จากข้างต้น เห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเป็นพันธกิจต้องทำให้สำเร็จลุล่วง และจากหน้าที่ดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐในส่วนการประกอบท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทสนับสนุนพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น อีกทั้งปัจจัยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แสดงบทบทในการดำเนินงานระหว่างรัฐในระดับท้องถิ่น หรือองค์การบริหารส่วนตำบลในด้านสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนา ก็เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสยุคโลกาภิวัฒน์

ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนั้น จำนง อดิวฒันสิทธ์ และคณะ (2545) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ 3 ลักษณะ คือ 1) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตาม ความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่อยู่ในสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทา แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้ 2) บทบาทที่บุคคลเชื่อว่าตนเองควรปฏิบัติ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่ คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศันคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ ของแต่ละบุคคล 3) บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกดดันของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริง อาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับ

อนึ่งบทบาทในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นหน้าที่ทางตรงที่องค์การบริหารส่วนตำบลปฏิบัติตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย แต่รายละเอียดในขั้นดำเนินงานที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และคนในชุมชน จึงเป็นสิ่งที่สนใจหาคำตอบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างไร ซึ่งจากแนวคิดบทบาทดังกล่าวเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้วิจัยประยุกต์ในการศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) มุ่งศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด อีกทั้งมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนดขอบเขตในการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) โดย

การศึกษารวบรวม เอกสาร 2 ส่วน ได้แก่ 1) เอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก ในประเด็นที่เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหาร และ 2) เอกสารทุติยภูมิ คือ ศึกษาเอกสารวิชาการ ตำรา บทความ หนังสือ และรายงานการวิจัยที่ เกี่ยวข้อง และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและส่วนที่เป็นภาษาต่างประเทศ เกี่ยวกับ ประเด็นการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล การบริหารตามแนวทางพระพุทธศาสนา และ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ เป็นต้น

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) เพื่อ

ศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษาภาคสนามเพื่อให้เหมาะสมและสัมพันธ์ กับประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย ดังต่อไปนี้ 1. เป็นองค์กรที่อยู่ในอ าเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 2. เป็นองค์กรที่มีปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาท 3. เป็นองค์กรที่มีพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการอบรมบุคคลากร 4. เป็นองค์กรที่ผู้นำมีนโยบายในการน าธรรมะเข้ามาใช้ในการบริหารองค์กร

1.4 ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล ในการวิจัยภาคสนามได้กำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อจะเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดย ใช้การคัดเลือกกลุ่มประชากรแบบเจาะจง เพราะได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการบริหารงานขององค์การ บริหารส่วนตำบลนาใหญ่ จึงใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและรับรู้กระบวนการ ดำเนินงาน โดยได้จำแนกประชากรที่ให้ข้อมูลในการวิจัยออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ 1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ จำนวน 1 คน 2. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน 3. เลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะเป็นผู้จำนวน 1 คน 4. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนต าบล ในฐานะเป็นคณะกรรมการร่วมบริหาร จำนวน 10 คน 5. กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 5 รูป 6. กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน

จ านวน 10 คน 7. กลุ่มลูกจ้าง/พนักงานของ อ.บ.ต.นาใหญ่ จำนวน 5 คน 8. กลุ่มประชาชนทั่วไปในต าบลนาใหญ่ จ านวน 20 คน รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 53 รูป/คน

2. ขั้นออกแบบวิธีวิจัย
เมื่อได้กำหนดกรอบการวิจัยแล้ว จึงด าเนินการออกแบบการวิจัย โดยการเขียนโครงร่าง

วิทยานิพนธ์ตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้ออกแบบโครงสร้างการวิจัยจ าแนกเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้ 1) การออกแบบงานวิจัยส่วนน า ประกอบด้วย ปกนอก ปกใน หน้าอนุมัติ บทคัดย่อ กิตติกรรมประกาศ สารบัญ คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ 2) การออกแบบส่วนเนื้อหา ประกอบด้วย 3) การออกแบบส่วนท้าย ประกอบด้วย บรรณานุกรม ภาคผนวก (ประกอบด้วย หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนาม หนังสือขอความร่วมมือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ แบบ สัมภาษณ์ และภาพเกี่ยวกับการด าเนินการวิจัย) และประวัติผู้วิจัย

3. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร
ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารจากข่อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ

4. ขั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย
เนื่องจากงานวิจัยนี้มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Inter View) ซึ่งมี ขั้นตอนใน

การสร้างเครื่องมือวิจัยดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเพื่อน ามาเป็นฐานข้อมูลในการตั้ง ประเด็นในแบบสัมภาษณ์ 2) การสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยตั้งค าถามให้สอดคล้องกับประเด็นที่ ต้องการทราบจากประชากรที่ระบุในขอบเขตด้านประชากร 3) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาไปให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและคุณภาพของเครื่องมือวิจัย 4) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 5) การเตรียมแบบสัมภาษณ์ให้พร้อมน าไปใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยต่อไป โดยใช้เครื่องมือเสริมประกอบด้วย สมุดบันทึกข้อมูลการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

5. ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ลึก (In-depth Interviews) และ การ

สนทนากลุ่ม โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วน ตาบลนาใหญ่ โครงสร้างการบริหาร ภาระหน้าที่ วิสัยทัศน์ บุคลากร บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา การบริหารงานตาม หลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนต าบลนาใหญ่ เป็นต้น โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังต่อไปนี้ 1) การสำรวจบริบทพื้นที่ 2) การประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องล่วงหน้าเพื่อขอเก็บข้อมูลวิจัย 3) ออกหนังสือนัดกลุ่มเป้าหมายพร้อมก าหนดวันเวลาและการส่งประเด็นที่ต้องการ ทราบล่วงหน้า เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีเวลาเตรียมข้อมูล 4) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการประชุมกับผู้ช่วย วิจัยและแบ่งหน้าที่ใน

การเก็บข้อมูล เพื่อให้สะดวกรวดเร็วและได้ข้อมูลตามที่ต้องการ 5) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย 6) รวบรวม/ตรวจสอบ/จัดระเบียบข้อมูล

6. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
วิเคราะห์ข้อมูลโดยน าข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ข้อมูล

เชิงคุณภาพ โดยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล เปรียบเทียบ การตีความ สังเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการหาข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

7. ขั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์
นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียงตามโครงสร้างเนื้อหาและลงมือเขียนวิทยานิพนธ์ในรูป

ของความเรียง นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) เนื้อหาบางส่วนนำเสนอในรูปของตารางข้อมูล เนื้อหาบางส่วนมีการนำเสนอแผนภาพ ประกอบผลการวิจัย และการอธิบายความประกอบกับภาพถ่าย โดยมุ่งตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัย และน าเสนอข้อค้นพบส าคัญในการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ รวมทั้งตรวจสอบรูปแบบระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นไปตามรูปแบบที่มหาวิทยาลัยก าหนด

ผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า

บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา มี 3 ด้าน คือ บทบาทนโยบาย บทบาทการดำเนินงาน และบทบาทส่งเสริมและสนับสนุน บทบาทนโยบายปฏิบัติหลักเกณฑ์พระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติไทย และมีสายการบังคับบัญชางานจากระดับกระทรวง กรม จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ นโยบายในส่วนรายละเอียดได้บางประการก็มีการปรับให้สอดคล้องกับบริบทแต่ละวัด ส่วนบทบาทการดำเนินงาน คือ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนการดำเนินงานของพบว่าใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งหมายถึง คุณธรรมที่นำไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมีซึ่ง ถือว่าดีที่สุดแล้วเพื่อ ใช้เป็นกำลังใจสำหรับเรื่องอื่นๆต่อไป 2) วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ความเพียรพยายามที่จะกระทำการงานอย่าง ต่อเนื่องไม่ขาดตอนเพื่อผลสำเร็จในระยะยาว การมีวิริยะ จึงหมายรวมไปถึงการมีความกล้าหาญ ร่วมด้วย 3) จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ การไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไป จากความรู้สึกของตัวเอง ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ รวมถึงการมีสมาธิอยู่ กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ 4) วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่

ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์,2551) บทบาทส่งเสริมและสนับสนุน เป็นการติดตามหลังการดำเนินงานตามนโยบาย เพื่อให้คนในชุมชนมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดเนื่องตลอดทั้งปี โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การดำเนินงานหรือช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานประสบความสำเร็จ

บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาใหญ่ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดมี 11 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนสถาน มีการสำรวจความต้องการของวัดที่ขาดแคลนอุปกรณ์ วัสดุก่อสร้างในการซ่อมบำรุงศาสนสถาน และมีส่วนช่วยสนับสนุนอุปกรณ์ วัสดุก่อสร้างในการซ่อมบำรุงศาสนสถาน 2)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนวัตถุ โดยจัดทำเลขทะเบียน และระบบฐานข้อมูลของศาสนวัตถุแต่ละวัด เนื่องจากระบบงานสารบรรณ หรือฐานข้อมูลในวัดบางแห่ง ขาดแคลนพระลูกวัดในการดำเนินงานจัดเอก็บข้อมูลวัด ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงทำหน้าที่นี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับวัด 3)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนธรรม โดยสนับสนุนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องการเผยแพร่หลักธรรมทั้งในรูปแบบหนังสือสวดมนต์ เอกสารแผ่นพับที่เกี่ยวฮีตสิบสอง เป็นต้น 4)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนบุคคล โดยสนับสนุนการทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ และเผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวกับการเทศน์ของพระสงฆ์ ตลอดจนสนับสนุนพาหนะในสถานการณ์ที่พระสงฆ์ขาดแคลนพาหนะในการไปเทศน์เผยแผ่ศาสนา 5)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนพิธี โดยสนับสนุนงบประมาณในการอนุเคราะห์ศพผู้ยากไร้ ในพิธีกรรมงานศพ ตลอดจนมีโครงการร่วมกับกลุ่มแม่บ้านประจำตำบล ในรูปแบบกัลปพฤกษ์การกุศล ซึ่งแม่บ้านเป็นผู้จัดทำ และอบต.นำมาจัดจำหน่ายในราคาย่อยเยาว์เพื่อใช้ในการพิธีกรรมต่างๆ 6)บทบาทการส่งเสริมด้านการปกครอง โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการขัดเกลาบุคคล โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในรูปแบบการเทศน์สัญจรในหน่วยงานราชการ สถานศึกษา หลังจากกิจกรรมตักบาตรทุกวันพระของหน่วยงาน 7)บทบาทการส่งเสริมด้านศาสนศึกษา โดยสนับสนุนให้ภิกษุ สามเณร ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม 8)บทบาทการส่งเสริมด้านศึกษาสงเคราะห์ โดยสนับสนุนให้วัดมีสื่ออิเลคทรอนิกส์อันทันสมัยเพื่อใช้ศึกษา 9)บทบาทการส่งเสริมด้านการเผยแผ่ 10)บทบาทการส่งเสริมด้านสาธารณูปการ 11)บทบาทการส่งเสริมด้านสาธารณสงเคราะห์

อภิปรายผลการวิจัย

บทบาทการดำเนินงาน คือ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนการดำเนินงานของพบว่าใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งหมายถึง คุณธรรมที่นำไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมีซึ่ง ถือว่าดีที่สุดแล้วเพื่อ ใช้เป็นกำลังใจสำหรับเรื่องอื่นๆต่อไป 2) วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ความเพียรพยายามที่จะกระทำการงานอย่าง ต่อเนื่องไม่ขาดตอนเพื่อผลสำเร็จในระยะยาว การมีวิริยะ จึงหมายรวมไปถึงการมีความกล้าหาญ ร่วมด้วย 3) จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ การไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไป จากความรู้สึกของตัวเอง ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ รวมถึงการมีสมาธิอยู่ กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ 4) วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่

ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์,2551)สอดคล้องกับผลการศึกษาของนิพนธ์ โอภาษี (2557) ผลการศึกษา คือกล่าวถึงการบริหารเป็นตัวชี้วัด ความสาเร็จ ว่า การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความส าคัญอย่างยิ่งต่อการด าเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือส าคัญที่จะชี้ให้เห็นความส าเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพ หรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า ของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ การบริหารเป็นมรรคที่ส าคัญจะน าไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการท างานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การ ซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการนักบริหาร จะต้องค านึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึง ความสามารถ ของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจ าวันของมนุษย์ ไม่ว่าใน ครอบครัวหรือ องค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจ าเป็น ต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. 2546. **การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมิติใหม่ในอนาคต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา.

จารุณี พิมพ์จำปา. 2550. **ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลดู่ทุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. 2545. สังคมวิทยา.พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิพนธ์ โอภาษี. 2557. **การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยถั่วเหนือ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์.** ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฐพซัย ทตนนท์. 2556. **บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลส้าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน**. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

A STUDY ON KHOM SCRIPT IS USED IN THERAVADA BUDDHISM IN THAILAND

พระพรศักดิ์ ฐิตเมโธ (ปรีชา)[1]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย 3) เพื่อวิเคราะห์อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือเอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

อักษรขอมเป็นอักษรที่คนไทยได้นำมาจากรูปอักษรปัลลวะ โดยนำมาประยุกต์ใช้และมีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใหม่ เริ่มใช้อักษรขอมมาตั้งแต่ก่อนก่อตั้งอาณาจักรไทยขึ้นมา เพื่อนำมาใช้เป็นของชนชาติตนเอง มีการพัฒนารูปแบบอักษรมาตามยุคตามสมัย โดยได้ใช้อักษรขอมและอักษรไทยควบคู่กันไปทั้งสองแบบ อักษรขอมมีการแยกเป็นอักษรขอมบาลีและอักษรขอมไทย ดังนั้นภาษาที่เราใช้เขียนจะมีอยู่สองภาษาคือภาษาขอมและภาษาไทย ภาษาที่ใช้เขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยจะเขียนด้วยอักษรขอมเท่านั้น โดยเขียนด้วยอักษรขอมบาลีและอักษรขอมไทยเพราะมีความเชื่อว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นของสูง แต่ในปัจจุบันไม่มีการเรียนการสอนแบบเป็นทางการก็จะทำให้ภาษาขอมที่มีมาแต่โบราณกาลที่อยู่กับคนไทยมานานเริ่มเสื่อมสลายไปโดยปริยาย ซึ่งเป็นการน่าเสียดายที่มรดกของคนไทยจะต้องสูญหายไป จึงควรที่จะรักษามรดกของคนไทยเอาไว้คู่กับคนไทยให้นานที่สุด

คำสำคัญ : ภาษาขอม, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

[1] มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

This thesis aims to be 1) to study the Khom alphabet used in Thailand 2) to study the Khom alphabet used in Theravada Buddhism in Thailand 3) to analyze the Khom alphabet used in Theravada Buddhism in Thailand. This research is documentary research. By studying books, theses, and related research

The research found that

The Khom alphabet was written that Thai people have brought from the Palawan alphabet. By applying and having to invent a new font began to use the Khom script since before the establishment of the Thai Kingdom To be used as a nation of self Has developed the font style according to the modern era by using Khom and Thai characters together in both forms Khom letters are separated into Khom and Thai Khom characters. Therefore, the language we use to write will have two languages, namely Khom and Thai. The language used to write about Theravada Buddhism in Thailand is written only in Khom script. By writing with the letter of Khom Pali and Khom Thai alphabet because it is believed to be a sacred language and is high but at present, there is no formal teaching and learning, which will make the ancient Khom language that has been with Thai people for a long time, starting to decline by default. Which is a pity that Thai heritage must be lost, therefore, should preserve the Thai heritage with the Thai people for as long as possible.

Keyword: Khom language, Theravada Buddhism

1.บทนำ

จารึกและเอกสารภาษาไทยที่พบในประเทศไทย นอกจากจะใช้บันทึกด้วยตัวอักษรไทยแล้ว ยังบันทึกด้วยอักษรอื่น ๆ เช่น อักษรขอม อักษรมอญ และอักษรธรรม อักษรมอญไม่ได้ใช้แพร่หลายมากนัก ส่วนอักษรธรรมจะนิยมใช้ในกลุ่มไทยภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับในดินแดนภาคกลางของไทย จะนิยมใช้อักษรขอมบันทึกเรื่องราวที่เป็นภาษาบาลีและบันทึกเป็นภาษาไทยในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา อักษรขอมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อคนไทยในอดีตเป็นอย่างมาก เพราะการเรียนหนังสือในสมัยก่อนนั้น เมื่อนักเรียนสามารถเขียนหนังสือไทยได้แล้วก็จะเรียนอักษรขอม ซึ่งเป็นอักษรที่ใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทั้งนี้เนื่องจากตำราวิชาการประเภทคาถาอาคมหรือคัมภีร์พุทธศาสนานั้นเขียนด้วยภาษาบาลีจึงนิยมเขียนด้วยอักษรขอม ฉะนั้นผู้ที่จะศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงต้องรู้จักอักษรขอม โดยเฉพาะตำราทางด้านพระปริยัติ บทสวดมนต์ พระธรรมวินัย พระปาฏิโมกข์ ฯลฯ ต่างบันทึกด้วยอักษรขอมทั้งสิ้น

ภาษาขอมที่ใช้เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยคือสุภาษิตพระร่วงและไตรภูมิพระร่วง ส่วนศิลาจารึกจะเล่าเรื่องราวความเป็นอยู่ในยุคสุโขทัย และวรรณคดีเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับจารีตประเพณีในสมัยนั้น พอถึงยุคกรุงศรีอยุธยาก็มีการเขียนภาษาขอมที่เป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามากขึ้น เช่น พระไตรปิฎก ลิลิตโองการแช่งน้ำ มหาชาติคำหลวง พระมาลัยคำหลวง นันโทปนันทสูตรคำหลวง เป็นต้น และนอกจากนั้นยังมีตำรายา ตำราพิชัยสงคราม ตำราไสยศาสตร์ที่เขียนเป็นอักษรขอมเป็นคาถาอาคมในบทสวดมนต์ต่าง ๆ ด้วย

ดังนั้นอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา ได้มีการใช้อักษรขอมเพื่อการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในพระธรรมคำสั่งสอน

แม้กระทั่งทุกวันนี้ การใช้อักษรขอมก็ยังไม่ได้ยกเลิกใช้ไปโดยเด็ดขาด ยังมีการใช้เพื่อลงคาถาอาคมก็ดี การลงเลขยันต์เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ก็ดี ยังนิยมลงด้วยอักษรขอมบรรจงอยู่ โดยเหตุที่ปัจจุบันมีเอกสารที่มีค่าต่างๆ ที่จารึกด้วยอักษรขอมไทยที่มีอยู่ตามวัดตามอารามต่าง ๆ รวมทั้งที่หอสมุดแห่งชาติ มีจำนวนมากมาย เพราะฉะนั้นการศึกษาอักษรขอมไทยจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถอ่านและปริวรรตเอกสารที่มีค่าเหล่านั้นเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ก็จะเป็นประโยชน์ให้อนุชนคนไทย ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าต่อหาความรู้กับผู้ที่สนใจ ทำให้สามารถสืบทอดอักษรขอมรักษามรดกอันมีค่าของประเทศไทยเอาไว้มิให้สูญหายต่อไป

2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

2.3 เพื่อวิเคราะห์อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ผู้วิจัยมีขอบเขตที่จะศึกษา ดังต่อไปนี้

3.1 ศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทย

3.2 ศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

3.3 วิเคราะห์อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาขอม ในห้องสมุดต่าง ๆ ในวัดต่าง ๆ หนังสือทั่วไป วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือที่ผู้รู้ภาษาขอมได้พิมพ์บันทึกเอาไว้ที่มีจำหน่ายที่ร้านขายหนังสือทั่วไป ในเว็บไซต์ (Website) ต่าง ๆ และสอบถามผู้ที่รู้ภาษาขอม เป็นต้น

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นสำรวจข้อมูล

1. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

2. สำรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

2. ขั้นรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ศิลาจารึก ใบลาน สมุดข่อย เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ คู่มือการอ่านถ่ายถอดอักษรขอม สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เอกสารต่างๆ จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาขอม หนังสือที่ผู้รู้ภาษาขอมได้พิมพ์บันทึกเอาไว้ที่มี

จำหน่ายที่ร้านขายหนังสือทั่วไป ตำราเรียน วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเว็บไซต์ (Website) ต่าง ๆ และสอบถามผู้ที่รู้ภาษาขอม เป็นต้น โดยได้ค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุดต่างๆ ร้านหนังสือต่าง ๆ หนังสือเก่าที่เป็นภาษาขอม แล้วนำเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันมาจัดลำดับ แยกประเภทให้เรียบร้อย

3. สถานที่รวบรวมข้อมูลมาจากแหล่งต่าง ๆ คือ

1. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยกรมศิลปากร
3. หอสมุดแห่งชาติ
4. ทางอินเตอร์เน็ต

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ประเภท และลักษณะของอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ศึกษาวิเคราะห์แบบอักษรตามจุดประสงค์ของอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

4. ขั้นนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในเชิงคุณภาพแบบค้นคว้าทางเอกสาร แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และระเบียบของมหาวิทยาลัย

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย เป็นการศึกษาอักษรขอมที่มีมาก่อนการก่อตั้งกรุงสุโขทัย โดยศึกษาได้จากศิลาจารึก มีการจารึกไว้ทั้งเป็นอักษรขอมภาษาไทยและอักษรภาษาบาลี ซึ่งได้มีการศึกษาเล่าเรียนสืบทอดต่อเนื่องกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในแต่ละยุคสมัยก็เรียนทั้งอักษรขอมไทยและอักษรขอมบาลีควบคู่กันมาด้วยกันมาโดยตลอด ในการเขียนบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จะเขียนเป็นภาษาขอมและภาษาไทย ตามหลักฐานไม่แน่ชัดว่าภาษาใดเกิดขึ้นมาก่อน เพราะในหลักศิลาจารึกที่ปรากฏอยู่เป็นอักษรประดิษฐ์และดัดแปลงมาจากไหนไม่มีหลักฐานอ้างอิงที่เด่นชัด มีแต่การสมมติฐานว่านำมาจากภาษาโบราณต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ในยุคนั้น และได้ใช้อักษรเหล่านี้ไปตามยุคสมัย มีการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตามความนิยมในยุคสมัยนั้น ซึ่งในปัจจุบันเอกสารที่พบเห็นเป็นทั้งอักษรไทยและอักษรขอมไทย อักษรขอมที่เขียนบันทึกไว้ส่วนมากจะเป็นคัมภีร์สวดมนต์ พุทธวัจนะ ตำราไสยศาสตร์ ตำราเลขยันต์ คาถาอาคมเวทย์มนต์ต่าง ๆ ตำราพิชัยสงคราม เขียนเป็นวรรณคดีไทยมากมายหลายเรื่อง และยังถือกันอีกว่าอักษรขอมเป็นอักษรที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงใช้เขียนหรือจารลงไว้กำกับสำหรับประกอบพิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดความขลังและมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นอักษรขอมไทยและอักษรขอมบาลีจึงอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นอันมาก ซึ่งในสมัยอดีตการที่จะศึกษาเรียนรู้อักษรขอมนั้นต้องไปเรียนอยู่สองสถานที่คือ วังกับวัด ผู้ที่เรียนในวังได้ต้องเป็นบุตรของคนที่มียศฐาบรรดาศักดิ์หรือเป็นบุตรของเจ้าขุนมูลนายจึงจะเข้าไปเรียนได้ ส่วนที่วัดนั้นบุตรของชาวบ้านทั่วไปก็สามารถเข้าไปศึกษาเล่าเรียนได้ ส่วนมากก็จะเป็นผู้ชายที่เข้าไปบวชเรียนในวัด แต่ต่อมาแบบเรียนอักษรขอมไทยได้มีการเปลี่ยนเป็นอักษรไทยล้วน รวมถึงบทสวดมนต์ที่เป็นภาษาบาลีก็

เปลี่ยนเป็นอักษรไทยล้วนด้วยเหมือนกัน ในปีพุทธศักราช 2461 ผู้ที่บวชเรียนและมีการสอบเปรียญ 6 ประโยค จนถึง 9 ประโยค ยังต้องมีการศึกษาเล่าเรียนภาษาขอมอยู่ และในปีพุทธศักราช 2490 ก็ยกเลิกการเรียนการสอนอักษรขอมโดยสิ้นเชิง เป็นการน่าเสียดายที่มรดกของชาติไทยที่ได้ใช้มาตั้งแต่โบราณกาลต้องสูญสิ้นไป

4.1 อักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทย

อักษรต่าง ๆ ที่พบในประเทศไทยมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน เช่น อักษรขอม อักษรมอญ อักษรธรรม เป็นต้น อักษรขอมเป็นการพัฒนารูปแบบมาจากอักษรปัลลวะที่ใช้อยู่ในประเทศอินเดียตอนใต้ โดยหลักฐานที่ปรากฏและพบในประเทศไทยมีทั้งจารึกบนแผ่นศิลาและแผ่นอิฐ ซึ่งบันทึกด้วยอักษรปัลลวะ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นยุคของกรุงสุโขทัยและได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้ และได้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้บนศิลาจารึกที่เราได้เห็นในทุกวันนี้

เพราะฉะนั้นรูปแบบอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทยนั้น นำมาจากหลายภาษาที่มีอยู่แล้วนำมาประยุกต์ใช้และประดิษฐ์อักษรตัวใหม่เพิ่มเติม เพื่อนำมาเป็นอักษรของตนเอง แล้วสืบทอดกันมาเป็นมรดกของอักษรไทย แล้วได้มีการวิวัฒนาการ พัฒนา แก้ไข ปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยนั้น ๆ จึงทำให้ตัวอักษรเดิมเปลี่ยนแปลงไป

4.2 อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

อักษรขอมที่ใช้กับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นจะมีอยู่สองลักษณะด้วยกันคือ อักษรขอมที่เขียนเป็นภาษาบาลีกับอักษรขอมที่เขียนเป็นภาษาไทย

อักษรขอมที่เขียนเป็นภาษาบาลี นับตั้งแต่ยุคโบราณที่มีการบันทึกภาษาขอมบาลีเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การเขียนการสะกดคำจะมีลักษณะที่เหมือนกัน ความแตกต่างที่เห็นเป็นเพียงอักษรเท่านั้น แต่หลักการเขียนจะเป็นแนวทางเดียวกัน ถือเป็นแบบอย่างการอ่านการเขียนที่มีรูปแบบไม่เปลี่ยนแปลงทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะเป็นยุคกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกระทั่งถึงในยุคปัจจุบันก็ยังคงเขียนในลักษณะเดียวกัน

อักษรขอมที่เขียนเป็นภาษาไทย อักษรไทยได้เริ่มประดิษฐ์ไว้ในยุคกรุงสุโขทัย ที่ได้บันทึกไว้ยังแท่งศิลาจารึก ตามแผ่นศิลา ตามวัตถุต่าง ๆ ต่อมาก็ถึงยุคกรุงศรีอยุธยาอักษรไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีการพัฒนารูปแบบให้อ่านง่ายเขียนง่ายขึ้นกว่าเดิม มีการแยกตัวอักษรขอมไทย และอักษรภาษาไทยชัดเจนขึ้น มีการใช้อักษรขอมไทยไปใช้ในทางพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูง เป็นสิ่งที่เป็นมงคล จะนำมาใช้ปะปนกันกับภาษาชาวบ้านไม่ได้ เช่น บทสวดมนต์ที่จารไว้บนใบลาน ตำราพิชัยสงคราม เวทมนต์คาถาอาคม บทพิธีทางไสยศาสตร์ จารไว้ในวัตถุต่าง ๆ เพื่อเป็นของขลัง หรือสักยันต์ไว้ตามร่างกายมนุษย์เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีหรือภยันอันตรายต่อตนเอง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างหนึ่ง ส่วนอักษรที่เป็นภาษาไทย ก็ใช้สำหรับเขียนและอ่านโดยทั่วไป เป็นบทเรียนหัดเขียนหัดอ่าน และได้วิวัฒนาการ พัฒนา แก้ไข ปรับปรุง จนได้มาถึงทุกวันนี้ ดังนั้น อักษรที่เราใช้กันจะมีอยู่สองแบบคืออักษรภาษาขอมไทยและอักษรภาษาไทย

ดังนั้น อักษรขอมที่ใช้กับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย จึงมีอยู่สองลักษณะแม้ว่าจะมีการแยกกันระหว่างอักษรขอมไทยบาลีและอักษรขอมภาษาไทย แต่โดยรวมแล้วยังแยกกันไม่

ชัดเจนนัก เพราะอักษรขอมไทยบาลีนั้น เป็นภาษาบาลี ต้องใช้ภาษาไทยอธิบาย เพราะฉะนั้น อักษรขอมบาลี ต้องเขียนด้วยอักษรขอมไทยในการอธิบาย หรือแปลให้เข้าใจความหมายของคำบาลีนั้น ๆ จึงไม่สามารถแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง

4.3 วิเคราะห์อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

อักษรขอมปัจจุบันที่ใช้ในประเทศไทยนั้นจะมีอยู่ 2 แบบด้วยกันคือ อักษรขอมบาลีและอักษรขอมไทย

อักษรขอมบาลี จะเขียนหรือบันทึกเป็นบทสวดมนต์ในทางพุทธศาสนา แต่ในยุคกรุงศรีอยุธยาส่วนมากที่พบจะจารไว้ที่ใบลานและสมุดบันทึก ก็ได้พบเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาก็จะเขียนไว้ในกระดาษสมุดบันทึกต่างๆ จนมาถึงปัจจุบัน ใบลานและสมุดบันทึกที่เป็นอักษรขอมก็ผุพังไปตามกาลเวลา ไม่ได้คัดลอกหรือทำขึ้นมาใหม่ ส่วนอักษรขอมบาลีก็ไม่ได้มีการเรียนการสอนแล้ว ทำให้มรดกชิ้นนี้เป็นอันจะต้องหายสาบสูญไปตามกาลเวลาเหมือนกัน

อักษรขอมไทย อักษรขอมไทยเริ่มมีใช้ที่เป็นหลักฐานก็อยู่ในยุคกรุงสุโขทัย โดยมีการพัฒนารูปแบบให้ง่ายต่อการอ่านการเขียนตามยุคตามสมัยจนมาถึงปัจจุบัน การใช้อักษรขอมไทยเป็นไปตามความนิยมในแต่ละท้องที่ อาจจะเป็นเพราะเกิดในภาวะสงคราม มีครูบาอาจารย์หลายท่าน ความรอบรู้มีความแตกต่างกัน การถ่ายทอดจึงมีความผิดเพี้ยนกันไป หรือจะเป็นสาเหตุอะไรที่เป็นปัจจัยในยุคก่อนก็ไม่ทราบได้ จึงทำให้การเขียนอักษรขอมไทยมีการเขียนหลายแบบ ทั้ง ๆ ที่เป็นคำคำเดียวกัน

แม้ว่าอักษรขอมปัจจุบันที่ใช้ในประเทศไทย ไม่ได้มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการแล้ว แต่ก็ยังมีการใช้กันอยู่ เช่น ทำเครื่องรางของขลัง สักยันต์ต่าง ๆ อยู่ เป็นต้น จึงยังมีบางวัดบางสำนักของส่วนบุคคล ได้สอนถ่ายทอดวิชาให้กับลูกศิษย์ของตน และก็ยังมีบุคคลอยู่มากที่ยังสนใจอยากเรียนรู้กันอยู่ ซึ่งก็หาครูบาอาจารย์ที่มีวิชาความรู้จริง ๆ เริ่มลดน้อยลงไปทุกที

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำเรื่องอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทยซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งได้มีการพัฒนารูปแบบที่ดีแล้ว นำมาเป็นวิชาแบบเรียนอีกวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเอกสารที่เป็นอักษรขอมอยู่อีกมากที่ยังไม่ได้แปลออกมา เพื่อที่จะทราบข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น

2. สถาบันการศึกษาของสงฆ์หรือสถาบันการศึกษาของฆราวาส ควรมีการเรียนการสอนวิชาอักษรขอมไทยบาลีและอักษรขอมไทย เพื่อรักษาไว้อันเป็นมรดกที่สำคัญของชาติไทยต่อไป

3. อักษรขอมบางตัวที่ยังสับสนไม่ชัดเจน หรือพยัญชนะไม่ครบ สระไม่สมบูรณ์ ควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับอักษรไทยในปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลเปรียบเทียบได้ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจ อ่านออกและเขียนได้ ซึ่งต้องใช้ความพยายามศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างมาก จึงจะสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมจาก

ความรู้พื้นฐานที่มีอยู่ เพื่อศึกษาในเชิงลึกหรือรายละเอียดที่ยังมีอยู่อีกมาก ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะสำหรับผู้จะทำการวิจัยในครั้งต่อไปคือ

1. ควรศึกษาวิเคราะห์อักษรขอมที่เริ่มใช้ในยุคเริ่มต้นของกรุงสุโขทัยที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาท

2. ควรศึกษาวิเคราะห์อักษรขอมและการเปลี่ยนแปลงในยุคกรุงศรีอยุธยาที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาท

3. ควรศึกษาวิเคราะห์อักษรขอมและการเปลี่ยนแปลงในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาท

หัวข้อที่ผู้วิจัยเสนอนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะเป็นการค้นคว้าที่มีความละเอียดยิ่งขึ้น อักษรแต่ละตัวเริ่มต้นอย่างไรและแปรเปลี่ยนไปอย่างไร มีความหมายอย่างไรในทางพุทธศาสนาและเกี่ยวข้องอย่างไร ซึ่งเป็นการแนะนำให้ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้านำไปพิจารณาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **คู่มือการอ่านถ่ายถอดอักษรขอม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักหอ สมุดแห่งชาติ, 2553

วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์. **อักษรไทยและอักษรขอมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2540

สวิง บุญเจิม. **ตำราเรียนอักษรขอม. อุบลราชธานี** : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

เพ็ญศรี บ้านไกรทอง. **วิวัฒนาการอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงและพญาฦๅไทย** พ.ศ.1900. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2511.

นลินี เหมนิธิ. **อักษรไทยในจารึกสมัยอยุธยาที่พบในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปะบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2512.

สุรนี แก้วกลม. **อักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย** : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.

สุนทรี พิรุณสาร. **อักษรขอมสมัยพระนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

กฤษณพร สวนแสน.**การศึกษาเปรียบเทียบอักษรขอมในคัมภีร์ใบลานที่ใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับภาคใต้ของประเทศไทย**. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ
THE GUIDELINE TO DEVELOPMENT OF THE TEMPLE IS A COMMUNITY LEARNING CENTER IN SISAKET PROVINCE

พระมหาสุขสัญญา สอดแก้ว[1]
,พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์,[2]
พระพรสวรรค์ ใจตรง[3]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย แนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวิธีวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ รวบรวมโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 10 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน หลักพัฒนาชุมชน 4 ประการ คือ 1.ปลูกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง 2.ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน 3.ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้มากที่สุด 4.รัฐบาลให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ การพัฒนาวัดของพระครูบวรสังฆรัตน์วัดจำปา และพระครูปริยัติสีลาภรณ์วัดระกา มีแนวคิดใช้หลักธรรมไตรสิกขา อิทธิบาท ธัมมิกัตถ-ประโยชน์ สาราณียธรรม อปริหานิยธรรม สร้างศรัทธาจูงใจให้คนเข้าวัด 2)การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ได้ศึกษาการบริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม การแก้ปัญหา บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำพัฒนาวัด ทั้งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนได้สร้างงาน มีรายได้ และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน และการบริการจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืนของทั้ง 2 วัด 3) การประยุกต์ใช้นำไปพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบ ด้านการพัฒนาบุคคล ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนาวัฒนธรรมประเพณี ด้านการศึกษา และการมีส่วนในการพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ : การพัฒนาวัด, ศูนย์การเรียนรู้ , ต้นแบบ

---

[1] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

[2] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

[3] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

ABSTRACT

This research aimed to study the concept of development of the learning center of community; to study the development of the temple as the learning center of the community; to analyze the development of a community learning center in Sisaket province; to study the development of monastery in various areas to study the development of monastery as a learning center, to analyze the development of a community learning center in Sisaket province. The research method is documentary and qualitative research, collecting the data from by fieldwork research and in-depth interview. The research results were as follows: 1) the concept of the community learning center development includes: 1) the confidence cultivation in self-help; 2) public participation, 3) using local resources as much as possible; 4) government's academic and material support. The development of Wat Phra Khru Bovonsongkarasat, Wat Champa and Wat Phra Krua Phrariyatsilapon, Wat Rakar relies on the use of concept of Threefold Training, Four Paths of Accomplishment, Balanced Livelihood, Virtues for Fraternal Living, and Conditions of Welfare in creating faith motivating people to come to their monasteries; 2) to develop a monastery of community learning begins with to study the management of temples in order to solve problems, the role of monks in leadership development, both in the conservation of natural resources, sufficiency economy, and then the community has created jobs and incomes and it preserves the arts and culture of local music, and systematic management of the services. 3) The application is to develop the temple as the learning center, the prototype for environmental social person, economic development, religion, culture, education, and participation in community development.

Keywords: development, learning center, prototype

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในอดีต วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษาให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนไทย และศิลปกรรมแขนงต่างๆ เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเป็นศูนย์กลางของการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของประชาชน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ) : 2540) จึงถือได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน วัดในพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่า อยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาเป็นเวลาหลายยุคหลายสมัยเหมือนกับเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เราจะเห็นได้ว่าวัดในพระพุทธศาสนานั้นจะมีอยู่ในทุกภาคส่วนก็ว่าได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจวบมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันวัดจึงได้ถือว่าเป็นสถานที่ ที่เหล่าสาธุชนทั้งหลายได้ถือว่าเป็นสถานที่ในการแสวงบุญ อีกทั้งเป็นสถานที่ที่ขาวสะอาดและบริสุทธิ์ เป็นสถานที่ที่ในสมัยก่อนเป็นสถานที่ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนหาความรู้เพื่อเป็นการฝึกในการพัฒนากาย วาจา ใจตัวเองให้มีความเจริญงอกงามในด้านศีลธรรม วัดยังถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของสาธุชนในการบำเพ็ญเพียรทางจิตใจ อีกทั้งยังเปรียบเสมือนโรงพยาบาลที่คอยรักษาผู้ที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ ให้มีจิตที่กลับมาเบิกบาน วัดยังเหมือนกระจกใบใหญ่ที่คอยไว้ให้นักบวช นักบุญ สาธุชนทั้งหลายได้ดูเพื่อเทียบความประพฤติของตนเองซึ่งอาจจะเป็นทั้งคุณและโทษของผู้ปฏิบัติ วัดเป็นทั้งที่พักอาศัยให้แก่ผู้ที่ไร้ที่พักพิงพร้อมทั้งเป็นสถานที่เพาะสติปัญญาในการแสวงหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือกระแสโลกาภิวัฒน์ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และประการสำคัญคือการที่ประเทศไทยได้พัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ทำให้สังคมชนบทของไทย

เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมบริโภคนิยม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม และจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชนทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเหินห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา(พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต) : 2535) การทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นเดิมนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำที่มีบทบาทมากในอดีต หรือแม้กระทั่งในปัจจุบันในด้านการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ จึงต้องรับภาระด้านนี้ร่วมกับผู้นำชุมชนเจ้าอาวาสจึงต้องเป็นผู้นำที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อให้เป็นสถานที่ดึงดูดมวลชน โดยใช้หลักการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือดึงดูดคนเข้าวัดและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา พัฒนายกระดับจิตใจของเด็กเยาวชนและประชาชนรอบวัดให้มีภาวะจิตใจที่แฝงด้วยคุณธรรมที่สูงขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีทางด้านการพัฒนาบุคลากรให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ : 2538)

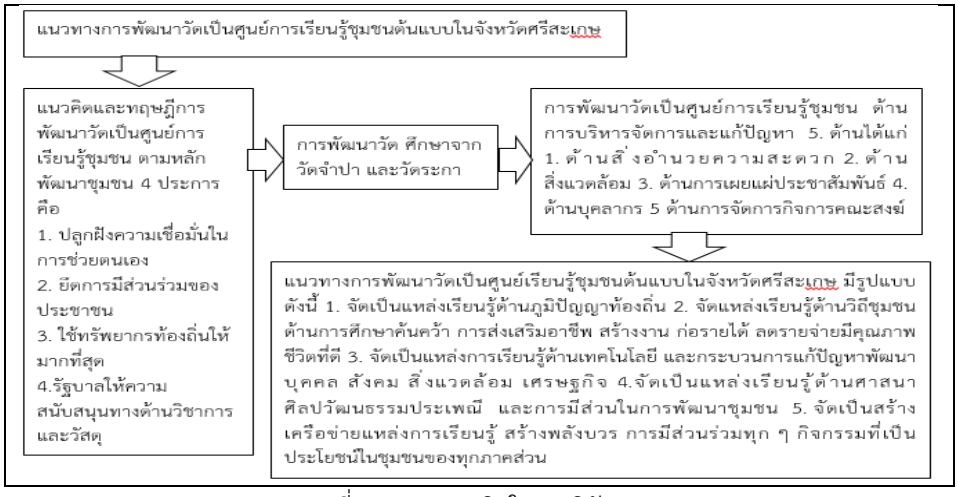
ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่า วัดในปัจจุบันจำเป็นต้องเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน พระสงฆ์ในวัดควรมีบทบาทหน้าที่ให้การอบรมหลักธรรมคำสอนชี้ทางออกบอกทางถูกเป็นแสงสว่างทางปัญญาให้ประชาชนร่วมกับผู้นำชุมชน ในการสร้างพลังบวร (บ้าน/วัด/ราชการ) ให้มีการขับเคลื่อนในการพัฒนาวัดและชุมชนไปด้วยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านการศึกษาเป็นแหล่งองค์ความรู้ทางวิชาการ ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่มีการอนุรักษ์สืบสานให้ดำรงอยู่ ด้านคุณธรรมจริยธรรมสร้างคนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นต้นแบบในการจัดระเบียบสิ่งปลูกสร้างและการปรับภูมิทัศน์ให้ร่มรื่นเหมาะสมจัดวางอย่างสวยงามน่าอภิรมย์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีสาธารณูปโภคที่พร้อมใช้ สะอาด เพียงพอ ด้านส่งเสริมอาชีพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน มีการฝึกอาชีพ ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สร้างงาน ก่อร้ายได้ ลดรายจ่าย ตลอดจนเป็นดั่งที่พักพิงแก่ผู้ยากไร้ประสบเคราะห์ภัยพิบัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ทั้งพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จะต้องมีความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดที่เห็นว่ามีประโยชน์ด้วยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมของวัด ด้วยการให้การสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นแรงกาย สติปัญญาหรือทุนทรัพย์ เพราะชุมชนถือเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัดโดยตรง ดังนั้นแนวทางที่จะทำให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนได้นั้น ทั้งวัดและชุมชนจะต้องมีความร่วมมือร่วมใจกันทั้งสองฝ่าย รวมไปถึงมีหน่วยงานสนับสนุนด้านงบประมาณ และการมีเครือข่ายสนับสนุนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดของทุกภาคส่วนในชุมชนนั้น ๆ ให้เกิดพลังสามัคคีในชุมชน ได้ภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดและเกิดผลประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม สร้างจิตสำนึก จิตอาสาพัฒนาชุมชนของตนเอง ที่เปรียบเสมือนเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ขับเคลื่อนการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคน ที่ได้ความรู้ ได้โอกาส ได้งาน ได้มีรายได้ ได้มีบทบาท ได้การมีส่วนร่วม และ ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเกิดสันติสุขในชุมชนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
2.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ประชากรและตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล รวม 17 รูป/คนดังต่อไปนี้

1.พระสงฆ์	จำนวน 4 รูป
2.ปราชญ์ชุมชน	จำนวน 4 คน
3.ผู้นำชุมชน	จำนวน 4 คน
4.นักวิชาการพัฒนาชุมชน/นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม	จำนวน 2 คน
5.ชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง	จำนวน 3 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์

1) การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านกระบวนการหรือแนวทางการพัฒนาวัดในด้านต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาการภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม เป็นต้น

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือสัมภาษณ์ไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ แยกแยะ ประเด็น และอธิบายตีความ และนำมาสรุปข้อมูลเชิงเอกสารที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้ว เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ

4.5 การสรุปผลวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงตอบโจทย์วัตถุประสงค์เป็นรายงานวิจัยไปตามลำดับและสรุปเสนอเผยแผ่ผลการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ต้องเข้าใจถึงบริบทของความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ความหมายของการพัฒนาในทุก ๆ ประเด็น ทราบถึงบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การดำเนินงานของศูนย์การเรียนชุมชน ทั้งเข้าใจในหลักการบริหารจัดการที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รวมไปถึงปัจจัยองค์ประกอบของการเรียนรู้ ทั้งด้านมนุษย์นิยม เป็นการวัดค่านิยมกับจริยธรรมในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและมีคุณธรรม แนวคิดทางเศรษฐกิจ เพื่อกระจายรายได้ผลประโยชน์สู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แนวคิดด้านความจำเป็นพื้นฐาน คือ ปัจจัย 4 และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เคารพสิทธิมนุษยชน แนวความคิดแบบปฏิบัติการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจไปในทางที่ดี แนวคิดความขัดแย้งทางสังคม การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่มีลักษณะสำคัญ องค์ประกอบ/รูปแบบ ระเบียบข้อบังคับ ภารกิจ/กิจกรรม/แหล่งที่ตั้ง อันเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทราบของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นรูปธรรม รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ได้แบ่งออกเป็นรูปแบบที่ใช่การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบาย ปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการ แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอา ตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์ กันเชิงเหตุและ ผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น และศึกษาทฤษฎีการจัดการที่เกี่ยวข้องเพื่อประสิทธิภาพในการพัฒนาในการเรียนรู้ คือ ทฤษฎีทฤษฎีการบริหารงานแบบระบบ (System Approach) คือ ระบบได้ว่าระบบเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระตั้งแต่สองปัจจัยขึ้นไปจนเกิดเป็น กระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระตั้งแต่สองความสัมพันธ์ซึ่งจะ เป็นตัวแบ่งแยกระบบ ออกจากสภาพแวดล้อม ทฤษฎีการบริหารองค์กรตามแนวปฏิบัติการทางสังคม (Social action theory) เป็นทฤษฎีตามแนวปฏิบัติการทางสังคมมีความเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนมองโลกตามอัตวิสัยความจริงที่ ปรากฏได้รับการแปลความหมายตามทัศนคติของแต่ละบุคคลโลกแห่ง ความเป็นจริงมิได้ดำรงอยู่ในสภาวะวัตถุวิสัยทฤษฎีการบริหารของเดมมิ่ง (Deming Cycle) (วีรพจน ลือประ, 2541) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพไว้ ตามแนวคิดว่าด้วยวัฏจักรเดมมิ่ง (Deming Cycle) คือ การหมุนของวัฏจักร PDCA ซึ่งเป็นคำย่อมาจากคำว่า “Plan – Do – Check – Act ” แปลว่า “วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง”พร้อมทั้งดำเนินตามแนวคิดหลักการพัฒนาชุมชนอยู่ 4 ด้าน (จีรพรรณ กาญจนะจิตรา, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๖๕-๖๖. คือ 1. ปลูกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง 2. ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน 3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้มากที่สุด 4. รัฐบาลให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ เพื่อที่จะนำเอาหลักพัฒนาไปดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้นมีระบบระเบียบที่ดีในการกระทำกิจกรรมบรรลุผลและสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานได้ สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีแบบระบบราชการ (Max Weber, 1974) เพื่อการประสานความร่วมมือ จากองค์กรต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชนเพราะศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้องอาศัยองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ในการสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้ทุน และกำลังในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วง รวมถึงวัดซึ่งเป็นองค์กรชุมชน ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สามารถดึงทุกภาคส่วนในการขอความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพราะวัดคือแหล่งเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านวิถีชุมชน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี คุณธรรมจริยธรรม ตามวิถีพุทธ ซึ่งจะเห็นเป็นรูปธรรมที่ไปสู่วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัดที่ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาและเกณฑ์การพิจารณาวัดพัฒนาตัวอย่างตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ประชาชนตลอดชีวิต

2. การพัฒนาวัดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการพัฒนาวัดอยู่ 2 วัด ดังนี้

2.1 วัดจำปา บ้านหัวนา ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การพัฒนาวัดนั้น เริ่มมีการพัฒนา เมื่อปี พ.ศ. 2555 แต่ได้พัฒนาอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2543 – 2554 โดยการนำของพระครูบวรสังฆรัตน์ จากการพลิกฟื้นผืนดินวัด ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ปลูกต้นไผ่ ปลูกต้นไม้ เช่น ต้นสัก ต้นยางนา เป็นต้น เพื่อสร้างความร่มรื่น และปลูกพืชผัก พืชเศรษฐกิจ เช่น หอม กระเทียม พริก ผักบุ้ง ต้นกล้วย เป็นต้น โดยอาศัยการทำกิจวัตร 10 ให้สมบูรณ์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สาธุชน ทายก ทายิกา สร้างศรัทธาได้ เป็นรมณียสถานดึงดูดญาติโยมเข้ามาวัดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงภายในวัดจำปา ท่านดัดแปลงแนวคิดจากวัดต่างๆ โดยอาศัยไปศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นครนายก และเมืองทองธานี ซึ่งจัดนิทรรศการแสดงผลงานด้านอุทยานการเรียนรู้ มาประยุกต์พัฒนาวัด ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ยึดหลักธัมมิกัตถประโยชน์ (สมชีวิตา = ใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม) และไตรสิกขา เป็นหลักปฏิบัติเป็นแนวทางพัฒนาตนเองและพัฒนาวัดควบคู่กัน ยังสอนให้พระภิกษุสามเณรรู้จักสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ หมั่นดูแลรักษาความสะอาด จัดระเบียบวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และจัดเวรรักษาความปลอดภัยด้วย ในส่วนงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านที่เป็นผลงานโดดเด่นมีดังนี้ 1) ด้านการปกครอง ปัจจุบันพระครูบวรสังฆรักษ์ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอกันทรารมย์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2537 (พระครูบวรสังฆรักษ์, 2538) ด้านการศึกษา เป็นเจ้าสำนักการศึกษาวัดจำปา เป็นครูสอนปริยัติธรรม และได้ส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรภายในวัดทั้งปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี และระดับอุดมศึกษาด้วย ให้ได้ตระหนักรู้ในคุณค่าของการศึกษา สนับสนุนทุนการศึกษาทุกปี 3) งานการศึกษาสงเคราะห์ บริจาคทุนทรัพย์ปัจจัยในการสร้างอาหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ และทุนค่าอาหารกลางวันด้วย และจัดซื้ออุปกรณ์การศึกษาให้กับโรงเรียนบ้านกอก เป็นต้น 4) การเผยแผ่ เป็นพระธรรมทูตสายปฏิบัติการของคณะสงฆ์กันทรารมย์ และพระธรรมวิทยากรของกรมศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น 5) ด้านสาธารณูปการ ดำเนินการก่อสร้างพระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ กุฏิสงฆ์ ห้องน้ำ ประตูโขง และปฏิสังขรณ์ศาลา โรงครัว เป็นต้น 6) สาธารณสงเคราะห์ ได้ร่วมสร้างศาลาประชาคมหมู่บ้านหัวนา สร้างศาลาฝึกอาชีพบ้านหัวนา เป็นต้น

2.2 วัดระกา บ้านระกา ตำบลพิมาย อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าในด้านการจัดการวัดและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โดยพระครูปริยัติสีลาภรณ์ ได้ริเริ่มการปรับผังวัดใหม่ เมื่อท่านเข้ามาเป็นเจ้าอาวาสในปี พ.ศ. 2544 ดำเนินการสร้างถาวรวัตถุ ให้ได้ใช้ประโยชนสูงสุด ทั้งในการใช้ประโยชน์ในศาสนพิธี ประชุมคณะสงฆ์และการจัดอบรมประชาชน อบรมคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน สวดมนต์ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์โดยใช้ดนตรีพื้นบ้านเป็นเครื่องมือเรียกความสนใจให้เด็กและเยาวชนหันเข้าวัด เป็นดนตรีธรรมะ สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในดนตรีพื้นบ้านที่เด็กและเยาวชนได้ฝึกหัด เล่น ขับร้อง นั่นคือ อิทธิบาท 4 และ อปริยหานิยธรรม สร้างความมุมานะ บากบั่น อดทน และการอยู่ร่วมกันในสังคมหมู่มากได้ มีความรักสามัคคีปรองดอง (ประวัติศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดระกา,2559) ปัจจุบัน สร้างเครือข่ายชุมชนรักบ้านเกิดและเยาวชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม ด้วยดนตรีบำบัด เช่น ดนตรีกันตรึม ทำให้เยาวชนห่างไกลยาเสพติด สร้างงาน สร้างรายได้อีกด้วย ในด้านกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน มีดังนี้ 1) ด้านการปกครอง พระครูปริยัติสีลาภรณ์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลพิมายเขต 2 เจ้าอาวาสวัดระกา 2) ด้านการศึกษา ท่านจบการศึกษา เปรียบธรรม 3 ประโยค ณ สำนักเรียนวัดเครือวัลย์ จังหวัดชลบุรี และสำเร็จการศึกษาปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต 3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ท่านได้สนับสนุนทุกนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ที่ศึกษาอยู่ทั้งในระดับปริยัติธรรมแผนกธรรม –แผนก บาลี ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา และมอบทุนการศึกษาเป็นประจำทุกปี 4) ด้านการเผยแผ่ เป็นประธานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดระกา และรองประธานพระธรรมทูตคณะสงฆ์ปรางค์กู่ เป็นนักเทศน์บรรยายธรรมะ 5) ด้านสาธารณูปการ ได้สร้างกำแพงรอบวัด สร้างศาลาเมรุปลอดมลภาวะ ศาลาการเปรียญ 2 ชั้น เป็นต้น 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ร่วมสมทบทุนก่อสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ของโรงเรียนปรางค์กู่ ร่วมบริจาคช่วยเหลือญาติโยมผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ ทั้ง 2 วัดได้พัฒนาวัดด้วยการบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วุฒิธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญ, จักร 4 ธรรมสร้าง

กำลังใจนำบุคคลไปสู่ความเจริญ, วัฒนมุข 6 ประตูชัยที่เดินเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ทำให้การพัฒนาวัดกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นวัดต้นแบบต่อไป

3. เสนอแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ จากการศึกษาข้อมูลของทั้งสองวัด ทั้งวัดจำปาและวัดระกา ได้รับประโยชน์จากการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้ 1) การเรียกศรัทธาจากญาติโยมสาธุชนในแวดล้อมของวัด พระสงฆ์ต้องประพฤติตนอยู่ในพระวินัยและมีศีลาจารวัตรที่งดงาม น่าเคารพกราบไหว้ สั่งสอนธรรมะให้ข้อคิด หาทางออกแก่ญาติโยมในการดำเนินชีวิตให้ในทางที่ถูกต้อง 2) การจัดการปรับผังวัดและภูมิทัศน์ของวัด อย่างถูกหลักพระธรรมวินัยตามบริบทแวดล้อมอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดศรัทธาได้ เพราะ วัดได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม หรือบูรณปฏิสังขรณ์ หรือก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ เจดีย์ หอไตร กุฏิสงฆ์ หอระฆัง ห้องน้ำ เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและบำเพ็ญบุญกุศล เป็นสาธารณประโยชน์ จัดสถานที่ปลูกป่า หรือมีสวนหย่อม ทำให้เกิดความสบายหู สบายตา น่าอภิรมย์ แก่ญาติโยมที่พบเห็น สามารถชักนำให้เกิดพลังในการช่วยกัน สนับสนุน ส่งเสริม การพัฒนาวัดร่วมกัน และสร้างวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ ให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษา 3) การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาคน ให้มีความรู้ ความสามารถ ส่งเสริมในด้านการศึกษา สนับสนุนให้ทุนการศึกษา เพื่อกลับมาช่วยกันพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง เพราะการพัฒนาคน เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะทรัพยากรบุคคล คือผู้ต้องดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป เมื่อบุคคลในชุมชนมีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม ย่อมสรรสร้างสิ่งดี ๆ ต่อวัด พัฒนาเป็นวัดตัวอย่างได้ และสร้างศูนย์การเรียนชุมชนได้ เช่น หลักไตรสิกขา อิทธิบาท ธัมมิกัตถประโยชน์ (หลักสมชีวิตา) สาราณียธรรม อปริหานิยธรรม เป็นต้น

โดยการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ จากการศึกษาทั้ง 2 วัด สามารถวิเคราะห์เป็นแนวการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ ได้ดังนี้

1) วัดจำปา เป็นวัดต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ ไม้ดอกไม้ประดับ การปลูกป่า ตามโครงการอุทยานการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชา รักษาศีล 5 ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การรวมกลุ่มอาชีพ ทำให้สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบแนวทางในการดำรงชีวิต

2) วัดระกา เป็นวัดต้นแบบด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านดนตรีพื้นบ้าน กันตรึม โดยใช้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์ดนตรีพื้นบ้าน ในการเป็นกุศโลบายดึงประชาชนและเยาวชนเข้าวัด สวดมนต์ปฏิบัติธรรม ส่งเริมการพัฒนาคน ให้เป็นบุคลากรของวัดเพื่อต่อยอดการพัฒนาวัดในหลายด้าน เช่น การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสังคมสงเคราะห์ แม้การจัดการงานภายในวัดก็จัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อดูแลบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ในด้านสาธารณูปการ ได้จัดจ้างประชาชนในชุมชนที่มีฝีมือด้านนวกรรม ก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด ทำให้มีรายได้แก่คนในชุมชน

3) การบริหารจัดการของแต่ละวัดของวัดทั้ง 2 วัด เน้นการสร้างเอกลักษณ์และความถนัดของเจ้าอาวาสทั้ง 2 วัด 1) วัดจำปาเจ้าอาวาสท่านถนัดในด้านการส่งเสริมอาชีพ และการรักษาสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ยึดติดแนวคิดทางใด อาศัยการเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์จริง เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในด้านเศรษฐกิจชุมชนพอเพียง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนนำไปประยุกต์ใช้เลี้ยงชีพด้วยตนเองได้ ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน เป็นภาระบุตรหลาน สร้างงาน สร้างรายได้ สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป 2) วัดระกา พระครูปริยัติสีลาภรณ์ เล็งเห็นว่า วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของสังคมชนบทนั้น โดยเฉพาะ วัฒนธรรมท้องถิ่นและดนตรีพื้นบ้าน กำลังสูญหายไป เช่น ดนตรีกันตรึม เป็นจุดเริ่มต้นของการของการพัฒนาคน และ โดยมีการสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมคือกันตรึม ให้คงอยู่ต่อไป ทำให้เยาวชนได้ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมเข้าไปในใจ อย่างไม่รู้ตัว เยาวชนจึงสำนึกรู้และตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และมีการสืบสานต่อยอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ ดนตรีกันตรึม ยังคงอยู่คู่ชุมชนต่อไป ดึงบุคลากรในชุมชนเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการวัดร่วมกับทางวัด เป็นการให้ความสำคัญและให้บทบาทหน้าที่แก่บุคคลในชุมชนในการช่วยกันพัฒนาวัดให้สมบูรณ์ เช่นคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนวัดระกา เพื่อการส่งเสริมอาชีพชุมชนให้มีรายได้ โดยใช้สื่อออนไลน์ขายผลิตภัณฑ์ในชุมชนเช่น ขนมจีนน้ำยา ผ้าไหม เป็นต้น ยังให้การสนับสนุนพระภิกษุ สามเณร และเยาวชน ในด้านการศึกษาทั้ง

ทางธรรม – บาลี และทางโลก วัดจึงได้รับรางวัลบุคคลดีเด่น ในด้านการบริหารจัดการงานในวัด และ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ดังนั้น ทั้ง 2 วัดจึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบในด้านดังกล่าวให้วัดที่สนใจในการพัฒนาวัดของตนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบได้เป็นอย่างดี เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

6.อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีประเด็นที่เป็นข้ออภิปรายดังนี้

1) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ต้องเข้าใจถึงบริบทของความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ความหมายของการพัฒนาในทุก ๆ ประเด็น ทราบถึงบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การดำเนินงานของศูนย์การเรียนชุมชน ทั้งเข้าใจในหลักการบริหารจัดการที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รวมไปถึงปัจจัยองค์ประกอบของการเรียนรู้ ทั้งด้านมนุษย์นิยม เป็นการวัดค่านิยมกับจริยธรรมในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและมีคุณธรรม แนวคิดทางเศรษฐกิจ เพื่อกระจายรายได้ผลประโยชน์สู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แนวคิดด้านความจำเป็นพื้นฐาน คือปัจจัย 4 และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เคารพสิทธิมนุษยชน แนวความคิดแบบปฏิบัติการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจไปในทางที่ดี แนวคิดความขัดแย้งทางสังคม การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่มีลักษณะสำคัญ องค์ประกอบ/รูปแบบ ระเบียบข้อบังคับ ภารกิจ/กิจกรรม/แหล่งที่ตั้ง อันเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทราบของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นรูปธรรม เพื่อที่การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้นมีระบบระเบียบที่ดีในการกระทำกิจกรรมให้บรรลุผลและสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานได้ และมีทฤษฎีแบบระบบราชการ เพื่อการประสานความร่วมมือ จากองค์กรต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชนเพราะศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้องอาศัยองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ในการสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้ทุน และกำลังในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วง รวมถึงวัดซึ่งเป็นองค์กรชุมชน ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สามารถดึงทุกภาคส่วนในการขอความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ **จีรพรรณ กาญจนะจิตรา** ที่กล่าวว่า ต้องอาศัยหลักพัฒนาชุมชนอยู่ ๔ ด้านคือ หลักพัฒนาชุมชน 4 ประการ คือ 1. ปลูกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง 2. ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน 3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้มากที่สุด 4. รัฐบาลให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ ไปบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาวัดเป็นอุทยานการเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในทุกๆ ด้าน และเป็นแหล่งเรียนรู้แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไปตลอดจนหลักเกณฑ์พิจารณาวัดเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานโดดเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติกิจการคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ในด้านการดำเนินกิจกรรมเพื่อการบริหารจัดการทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครอง การเผยแผ่ สาธารณูปการ การศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ และสาธารณสงเคราะห์ ที่สัมพันธ์กันทุกด้านในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่พระสงฆ์ ประชาชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพราะวัดคือแหล่งเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านวิถีชุมชน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี คุณธรรมจริยธรรม ตามวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ประชาชนตลอดชีวิต

2) เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ในด้านแนวคิดการพัฒนาวัดของพระครูบวรสังฆรัตน์ เจ้าอาวาสวัดจำปาฯ และและพระครูปริยัติสีลาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดระกาฯ มีจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวัดให้เป็นที่น่าสนใจ การสร้างแรงศรัทธาปสาทะเกิดขึ้นในจิตใจของประชาชนให้มีความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา อิทธิบาท 4 ธัมมิกัตถประโยชน์ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7

จักร 4 วัฒนมุข 6 ปัญญาวุฒิธรรม 4 เป็นต้น เรียกศรัทธาประชาชน เยาวชน ญาติโยมในชุมชน เข้าวัด สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม โดยพระสงฆ์ในวัดจะต้องเป็นต้นแบบในด้านการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี สภาพการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ ในด้านของการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ทั้งผังวัดและ ภูมิทัศน์ของวัด ทั้งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนได้เป็นแบบอย่างสร้างงาน สร้างรายได้ และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน ตลอดจนการบริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม การแก้ปัญหา บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำพัฒนาวัด ซึ่งตรงกับแนวคิดของ **พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน สุวฑฺฒโน)** ที่ให้หลักการบริหารจัดการวัดไว้ ๕ ด้านด้วยกันที่ต้องพัฒนาวัด คือ 1. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 2. ด้านสิ่งแวดล้อม 3. ด้านการเผยแผ่ประชาสัมพันธ์ 4. ด้านบุคลากร 5. ด้านการจัดการกิจการคณะสงฆ์ และการบริการจัดการวัดอย่างเป็นระบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืน (พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน สุวฑฺฒโน)., 2558) ทั้งของวัดจำปาและวัดระกา แก่วัดต่างๆ ที่ได้มาศึกษาเรียนรู้นำไปพัฒนาวัดของตนเองให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เช่นกัน

3) แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ ของทั้ง 2 วัด คือวัดจำปาและวัดระกา สามารถนำเอาจุดดีไปใช้ เอาจุดด้อยไปแก้ไขปรับปรุง หรือนำข้อดีและข้อเสียไปใช้ประโยชน์ในด้านการสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ และอนุรักษ์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน แล้วนำไปใช้ในการบูรณาการการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบผสมผสาน โดยนำแนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในจังหวัดศรีสะเกษ มีด้านการพัฒนาบุคคล ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ด้านการศึกษา และการมีส่วนในการพัฒนาชุมชน โดยมีรูปแบบการจัดการเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ 5 รูปแบบ คือ 1. จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วัดจำปาฯ ได้มีการฟื้นฟูอนุรักษ์การจักสานแบบโบราณอีสาน การรวบรวมเครื่องใช้ไม้สอยทำมาหาเลี้ยงชีพของคนอิสานในอดีตมาจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในวิหารของวัด ส่วนวัดระกาฯ มีการสืบสานการทำเครื่องดนตรีกันตรึมพื้นบ้านและอนุรักษ์การขับร้องเจรียง (หมอลำกลอนแบบเขมร) รำมะม๊วด (รำแม่มด) เป็นต้น 2. จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชุมชน ด้านการศึกษาค้นคว้า การส่งเสริมอาชีพ สร้างงาน ก่อรายได้ ลดรายจ่ายมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น วัดจำปาฯ เป็นวัดต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรผสมผสาน ตามโครงการอุทยานการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชา รักษาศีล เป็นต้น 5 ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การรวมกลุ่มอาชีพ ทำให้สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบแนวทางในการดำรงชีวิต 3.จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ อบรม พระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง เช่น วัดระกาฯ จัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนวัดระกา ที่ประชาชนและเยาวชนได้ใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาและสนับสนุนทุกระดับ และสร้างงานต่อยอดการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ขนมจีน ผ้าไหม เป็นต้น 4. จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และการมีส่วนในการพัฒนาชุมชน เช่น วัดจำปาฯ สืบสานประเพณีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเส็งกลอง การตีกลองตุ้ม ส่วนวัดระกาฯ เป็นวัดต้นแบบด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านดนตรีกันตรึมพื้นบ้าน โดยใช้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์ดนตรีพื้นบ้าน ในการเป็นกุศโลบายดึงประชาชนและเยาวชนเข้าวัด การสวดมนต์ทำความดีทุกวันพระ เป็นต้น 5. จัดเป็นสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ สร้างพลังบวร การมีส่วนร่วมทุก ๆ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในชุมชนของทุกภาคส่วน เช่น วัดจำปาจัดให้การประชุมปรึกษาหารือ ทำโครงการร่วมกับภาครัฐ เอกชน เช่น โครงการปลุกป่า โครงการเปิดหมู่บ้าน OTOP นวัตวิถีเชื่อมโยงภูมิปัญญาของวิถีชุมชน เป็นโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ถูกขับเคลื่อนพัฒนาประเทศตามโครงการ “ไทยนิยม ยั่งยืน” จากการที่รัฐบาลปัจจุบัน และงานบุญตุ้มโฮม ข้าวใหม่ – ปลามันฯ สำหรับวัดระกามีงานบุญแห่พระเวสฯ ฟังเทศน์มหาชาติ ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของทั้ง ๒ วัด และให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทหน้าที่ทุกกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดหรือกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของทุกภาคส่วนในชุมชนที่มีวัดเป็นที่จัดกิจกรรม เพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนอย่างเป็นระบบร่วมกัน เป็นต้นแบบในการพัฒนาคนตามหลัก สร้างคน สร้างงาน สร้างชาติ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

7.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชน ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น อุทยานการเรียนรู้ มีจุดพักผ่อนหย่อนใจ โดยจัดทำวัดให้มีสถานที่สะอาด ร่มรื่น เพียงพอต่อการเข้ามาศึกษา อบรม จัดสัมมนาทางวิชาการทางโลกและทางธรรมบูรณาการร่วมกันได้

7.1.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) วัดควรจัดบริเวณให้มีความร่มรื่น ทัศนียภาพที่สวยงาม สอดคล้องกับหลักธรรมและ การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

2) คณะสงฆ์ควรสนับสนุนให้เกิดการแสดงพระธรรมเทศนาตามวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบวัดเป็นอุทยานการศึกษา และมีการสนับสนุนบุคลากรซึ่งกันและกัน

3) วัดควรจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ด้านการศึกษาและหรือพิพิธภัณฑ์ทางด้านภูมิปัญญา ที่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมจัดวิทยากรให้คำแนะนำ เช่น มัคคุเทศก์น้อยที่เป็นเยาวชนเพื่อปลูกฝังให้สำนึกรักหวงแหนสมบัติทางมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของเยาวชนในชุมชนนั้นๆ

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) กลยุทธ์การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ

2) การประเมินผลกระทบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ

3) การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538) **คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ปี ๒๕๓๘**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๘

จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2534), **การพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประวัติศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดระกา.(2559). **หนังสือสรุปผลการดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดระกา ประจำปี 2559 ของวัดระกา ตำบลพิมาย อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ.**

พระครูบวรสังฆรักษ์. (2538). **ประวัติและผลงานพระครูบวรสังฆรักษ์ รองเจ้าคณะอำเภอกันทรารมย์ เจ้าอาวาสวัดจำปา บ้านหัวนา ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ**.

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน สุวฑฺฒโน). (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอทุยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตศึกษา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงฺคปญฺโญ (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา.

พระเทพเวที (ประยุทธปยุตโต) (2535) **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพบุ๊คสโตร์.

วีรพจน ลือประสิทธิกุล. (2541). **TQM LIVING HANDBOOK ; An Excutive Summarry**. กรงุเทพมหานคร : บีพีอารแอนดทีคิวเอ็มคอนซัลแทนท,

Max Weber, (1994). **The Theory of Social and Economic Organizations**, (New York : Free Press.

การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ ๒๑
Being Teachers' Learning Community in the 21st Century

พระมหาลิขิต รตนรังสี (คำหงษา),ผศ.ดร[1],
พระธนากร สนฺตมโน[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษานั้นต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนและครูผู้สอนเป็นสำคัญ และกลไกที่สำคัญมากประการหนึ่ง ซึ่งช่วยให้การปฏิรูปการเรียนรู้ดังกล่าวประสบความสำเร็จนั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการบริหารจัดการสถานศึกษาจากแนวทางดำเนินการแบบเดิมดังที่เคยผ่านมา ไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาให้มีความเป็นสถานศึกษาแห่งการเรียนรู้ โดยจัดให้มีชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นภายในสถานศึกษารูปแบบใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นสถานศึกษาที่มีบรรยากาศและวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้สำหรับสมาชิกทุกคน ได้ทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างกันอย่างทั่วถึงกัน โดยเป็นการสร้างความรู้ใหม่ ตลอดจนนวัตกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนสมัยใหม่ อีกทั้งเป็นสถานศึกษาที่ช่วยสร้างพลังขับเคลื่อนให้การปฏิรูปการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปการศึกษา

การรวมกลุ่มกันของครูในโรงเรียนนั้นเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการจัดการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้ทักษะในด้านต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ โดยที่ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาและผู้บริหารการศึกษา ระดับประเทศ เข้ารวมจัดระบบมีการส่งสเสริมสนับสนุน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ของศิษย์อย่างต่อเนื่อง เป็นวงจรไม่รู้จบนั่นคือเป็นการพัฒนาคุณภาพต่อเนื่องกระบวนการต่อเนื่องที่ครูและนักวิชาการศึกษาทำงานร่วมกันในวงจรของการร่วมกัน ตั้งคำถามและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อบรรลุผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้นของนักเรียน โดยมีความเชื่อว่าหัวใจของการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนให้ดีขึ้น อยู่ที่การเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในการทำงานของครูที่เป็นทีมงานอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์แห่งการเรียนรู้ของศิษย์ที่มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องต่อไป

คำสำคัญ: ชุมชนแห่งการเรียนรู้,ครูในศตวรรษที่ ๒๑

Abstract

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

This article is the heart of educational reform that requires the significant learning reform of learners and teachers which helps such learning reform successful. There must be a paradigm shift in the management of educational institutions from the traditional practices as before. To develop educational institutions to be a learning school by providing a learning community within a new educational institution. To be an educational institution with a learning culture for all members, there are exchanged knowledge and experience between each other thoroughly and creating new knowledge as well as appropriate innovations that are consistent with modern teaching and learning management. It is also an educational institution that helps to create the motive power for the learning reform success in accordance with the objectives of educational reform.

The combination of teachers in the schools in order to exchange learning and learning methods for students to gain skills in various fields in the 21st century should be made by the school administrators, school board educational area administrators and national education administrators enter the system and support system to create a continuous exchange of knowledge which is a continuous development of student learning methods, a continuous quality improvement, continuous processes that teachers and academic educators work together in a cycle of mutual question and action research to achieve better learning results for students with the belief that the heart of student learning is improved. In the learning, the work of a teacher is a quality team in order to continue to produce effective learning results for students.

Keywords: learning community, teachers in 21st century

1. บทนำ

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 นั้น ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เป็นยุคโลกาภิวัฒน์ อันหมายถึงยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งเป็นผลจากการนำเครือข่ายโทรคมนาคมดิจิทัลมาใช้ร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและวิทยาการต่างๆ ซึ่งช่วยให้เราสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้รวดเร็วมากขึ้นภายในเวลาไม่กี่นาที ผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น การทำธุรกรรมทางการเงิน การติดต่อประสานงาน การประชุมทางไกล หรือการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งจากการเติบโตนี้ จะเห็นได้ว่าทักษะทางเทคโนโลยีนั้นถือเป็นทักษะหนึ่งที่คนในยุคนี้จะต้องมี และรวมไปถึงทักษะสำคัญที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น ภาษา ก็นับเป็นอีกทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญ

บทบาทหน้าที่ของครูก็ย่อมต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัยเช่นกัน เพื่อให้ทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย มีความก้าวหน้า และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากและรวดเร็วขึ้น ครูจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้พร้อมและพัฒนาตนเองให้ทันยุคที่เปลี่ยนไป อีกทั้งต้องมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาด้านทักษะวิทยาการให้ทันสมัยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการเรียน การสอนแบบใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาด้านบทบาทหน้าที่ของครู และการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน

ชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะของชุมชนแห่งภูมิปัญญาที่ได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญของคนทุกๆ คน และทุกคนในองค์การนั้นมีอิสระในการคิด การทำงานอย่างสร้างสรรค์ โดยการทำงานเป็นทีม พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์การโดยการรวมตัวกันเป็นไปอย่างกระตือรือร้นและต่อการปรับปรุงต่อเนื่อง โดยสมาชิก

ในชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร บุคลากรทางวิชาชีพ นักเรียน และตัวแทนของชุมชน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดในการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) เป็นกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเพื่อทำงานร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ร่วมกันวางเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน และตรวจสอบ สะท้อนผลการปฏิบัติงานทั้งในส่วนบุคคลและผลที่เกิดขึ้นโดยรวม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิพากษ์วิจารณ์ การทำงานร่วมกัน การร่วมมือรวมพลัง โดยมุ่งเน้นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม โดยมีการดำเนินการอย่างน้อย 5 ประการ ดังนี้ 1) มีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการเรียนรู้/การพัฒนาผู้เรียนให้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ 2) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน้างาน/สถานการณ์จริงของชั้นเรียน 3) ทุกฝ่ายเกี่ยวข้องร่วมเรียนรู้และรวมพลัง/หนุนเสริมให้เกิดการสร้างความเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมาย 4) มีการวิพากย์สะท้อนผลการทำงานพัฒนาผู้เรียน และ 5) มีการสร้าง HOPE ให้ทีมงาน อันประกอบด้วย (1) honesty & humanity เป็นการยึดข้อมูลจริงที่เกิดขึ้นและให้การเคารพกันอย่างจริงใจ (2) option & openness เป็นการเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้ผู้เรียนและพร้อมเปิดเผย/เปิดใจเรียนรู้จากผู้อื่น (3) patience & persistence เป็นการพัฒนาความอดทนและความมุ่งมั่นทุ่มเทพยายามจนเกิดผลชัดเจน (4) efficacy & enthusiasm เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในผลของวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนว่าจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ และกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่นั่นเอง[3]

2. PLC คืออะไร?

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) คือ การรวมตัวของบุคลากรในโรงเรียนโดยมีการดำเนินกำรอย่างน้อย 5 ประการ คือ

1) มีเป้าหมายร่วมกัน คือการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนพัฒนาตามศักยภาพ

2) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากสถานการณ์จริงในชั้นเรียน

3) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมเรียนรู้ รวมพลังให้เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมาย

4) มีการวิพากษ์ สะท้อนผลการพัฒนาผู้เรียน

5) มีการสร้าง HOPE ให้ทีมงาน คือ (1) Honesty & Humanity เป็นการยึดข้อมูลจริง และให้การเคารพกันอย่างจริงใจ (2) Option & Open-mind เป็นการเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้ผู้เรียน และพร้อมเปิดเผย/เปิดใจเรียนรู้จากผู้อื่น (3) Patience & Persistence เป็นการพัฒนาความอดทน และความมุ่งมั่นทุ่มเท พยายามจนเกิดผลอย่างชัดเจน (4) Efficacy & Enthusiasm เป็นการ

---

[3] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการอบรมคณะกรรมการขับเคลื่อนกระบวนการPLC (Professional Learning Community) "ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ" สู่สถานศึกษา**, (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา, 2560) หน้า 1

สร้างความเชื่อมั่น ในผลของวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ว่าจะทำให้ผู้เรียน เรียนรู้และพัฒนาตนอย่างเต็มที่

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นลักษณะของชุมชนแห่งภูมิปัญญาที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการที่ทุกคนและทุกส่วนในชุมชนมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ เป็นการเรียนรู้อยู่เสมอ และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ของทุกคน คนจะพัฒนาตนเองจะต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอ โดยอาจศึกษาจะแหล่งเรียนรู้ หากคนรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ก็จะสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ตลอดเวลาและสามารถสร้างความรู้ใหม่ด้วย เมื่อนำมาผสมผสานกับความรู้เก่าจะเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาอีก[4]

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นองค์การที่สมาชิกในองค์การมีความตื่นตัวและมีแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มที่จะสร้างสรรค์สิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นกับองค์การ มีความสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก ตัวองค์การเอง โดยภาพรวมเป็นองค์การที่มุ่งแสวงหาความเป็นไปได้และโอกาสเพื่อการพัฒนา เพื่อความเติบโต และเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนมีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงหมายถึง การที่บุคคลมาดำเนินงานร่วมกันโดยทุบกำแพงที่แบ่งแยกให้ต่างคนต่างอยู่ทั้งในและนอกโรงเรียนออกไปซึ่งมิใช่เรื่องง่ายๆ ที่จะทำให้ครู สมาชิกในคณะทำงาน ผู้ปกครอง และคนอื่นๆ ในชุมชน มีความมุ่งมั่นที่จะร่วมมือเพื่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงต้องใช้เวลาเป็นปีๆ ที่จะสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ผู้บริหารที่จะสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ต้องสนับสนุน แรงจูงใจ และการกระตุ้นให้มีความสำคัญพอๆ กับกระบวนการร่วมมือกัน[5]

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional learning community) เป็นลักษณะของผู้บริหารและบุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งทั้งผู้บริหารและบุคลากรที่ได้ทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายร่วมกันเพื่อวัดและประเมินผลของผู้เรียนแล้วนำผลที่ได้จากการประเมินนั้นไปปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง[6]

3. ลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community : PLC) เป็นการบริหารอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเหมาะสมกับองค์การสมัยใหม่ที่จะก้าวสู่ความสำเร็จขององค์การ องค์การสมัยใหม่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบูรณาการระบบการบริหารให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น

---

[4] สุพัตรา โทวราภา และคณะ, **หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม รายวิชาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (สค 22010) ระดับมัธยมศึกษาต้นตอน**, (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิกการ, 2554) หน้า 12

[5] วิโรจน์ สารรัตนะ, **โรงเรียนองค์การแห่งการเรียนรู้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ์, 2544, หน้า 11.

[6] Ontario, Professional **learning communities : A model for Ontario schools**, The Literacy and Numeracy Secretariat Capacity Building Series, 3 (10), 2007) P.1-4.

ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาองค์การสู่ความเป็นเลิศ และให้บรรลุเป้าหมายในเชิงคุณภาพ มากกว่าเชิงปริมาณการปรับเปลี่ยนสถานศึกษาของตนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้นั้น ผู้นำสถานศึกษาสามารถจัดทำได้เป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับซึ่งมีความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ย่อย (Learning community) ประกอบด้วย

3.1 ระดับนักเรียน (Student level) ซึ่งนักเรียนจะได้รับการส่งเสริมและร่วมมือให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น จากครูและเพื่อนนักเรียนอื่นให้ทำกิจกรรมเพื่อแสวงหาคำตอบที่สมเหตุสมผลสำหรับตน (Meaning making) และความสำคัญของการมีชุมชนแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษา ก็เพื่อให้นักเรียนรู้จักการสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) และการสร้างความหมาย (Meaning making) จากสิ่งที่เรียนนั่นเอง

3.2 ระดับผู้ประกอบวิชาชีพ (Professional level) ซึ่งประกอบด้วยครูผู้สอนและผู้บริหารของโรงเรียน โดยชุมชนแห่งการเรียนรู้ในระดับที่สองจะมีลักษณะเด่นตรงที่มีการจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า “ชุมชนแห่งวิชาชีพ หรือ Professional Community” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ การมีชุมชนแห่งวิชาชีพจะช่วยส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานทั้งครูผู้สอนและผู้บริหารได้ใช้หลักการแห่งวิชาชีพของตน ไปเพื่อการปรับปรุงด้านวิธีสอน และด้านทักษะภาวะผู้นำ โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ไตร่ตรอง (Reflection) การใช้วิธีเสวนา (Dialogue) และการได้รับข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แต่ละคนมีต่อกันกลับคืนมาเป็นต้น

3.3 ระดับการเรียนรู้ของชุมชน (Learning community level) ที่ครอบคลุมถึงผู้ปกครอง สมาชิกชุมชนและผู้นำชุมชน โดยบุคคลกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีส่วนเข้ามาร่วมสร้างและผลักดันวิสัยทัศน์ของโรงเรียนให้บรรลุผลตามเป้าหมาย กล่าวคือ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้อาวุโสในชุมชนตลอดจนสถาบันต่างๆ ของชุมชนเหล่านี้ต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมเป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชนและโรงเรียนให้เป็นลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ [7]

การเรียนการสอนต้องมีการเปลี่ยนจากเน้นการสอนของครู มาเป็นเน้นการเรียนของนักเรียน เปลี่ยนจากเน้นการเรียนของปัจเจก (Individual Learning) มาเป็นเรียนร่วมกันเป็นกลุ่ม (Team Learning) เปลี่ยนจากการเรียนแบบเน้นการแข่งขันมาเป็นเน้นความร่วมมือช่วยเหลือแบ่งปันกัน ดังนั้น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) จึงเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตที่ดีของครูในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ครูสอน” (Teach) มาเป็น “ครูฝึก” (Coach) หรือครูผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (Learning Facilitator) ห้องเรียนต้องเปลี่ยนจากห้องสอน (Class Room) มาเป็นห้องทางาน (Studio) เพราะในเวลาเรียนนักเรียนต้องเรียนเป็นกลุ่ม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยนาไปสู่การตั้งโจทย์และทำวิจัยในชั้นเรียนที่ทรงพลังสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพที่จะช่วยการออกแบบวิธีวิทยาการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัย และการสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้ใหม่ ที่เชื่อมโยงกับบริบทความเป็นจริงของสังคมไทยและวง

---

[7] Sergiovanni, T, **International Journal of Leadership in Education**, (Vol.1 No.1,1998),

P. 37

การศึกษาไทย ซึ่งจะเป็นผลการวิจัยในชั้นเรียนที่ไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะข้อมูลในชั้นเรียนเท่านั้น แต่จะเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริงของผู้คนที่เป็นบริบทของการเรียนรู้ของนักเรียนและการทำหน้าที่ครูด้วย ซึ่ง ชุมชนแห่งการเรียนรู้(PLC) คือ CoP (Communities of Practice : CoP) ของครูนั่นเอง และ CoP คือรูปแบบหนึ่งของ KM (Knowledge Management)

การพัฒนาวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นกระบวนทัศน์ที่พยายามช่วยครูได้กลับมาทบทวนเกี่ยวกับวิชาชีพของตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้หรือทักษะที่ลึกและเชื่อมโยง รวมทั้งเชื่อมโยงประสบการณ์ตรงเข้ากับทฤษฎี ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงทฤษฎีจากการปฏิบัติ หัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงคือ เปลี่ยนจากเรียนรู้จากการฟังครูสอนมาเป็นเรียนรู้จากการลงมือทำ ทั้งหมดเป็นการเปลี่ยนแปลงโรงเรียนและวงการศึกษาทั้งในระดับจิตสำนึก ระดับรากฐาน และระดับโครงสร้าง ซึ่งต้องมีการจัดการการเปลี่ยนแปลง (Change Management) อย่างจริงจังและเป็นระบบ[8]

เมื่อครูและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าใจเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) นี้อย่างชัดเจน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กร เป็นเครื่องมือในการพัฒนาครู และบุคลากรทุกฝ่ายอย่างยั่งยืน แต่ต้องเข้าใจว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) นั้นเป็นกระบวนการที่ครูสามารถนำกระบวนการ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) นี้มาใช้เพื่อศึกษาเรื่องที่ตนเองสนใจ หรือเพื่อศึกษาหาทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่ตนพบ หรือเพื่อสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับบริบทของตนได้ตลอดไปอย่างยั่งยืน คือใช้กระบวนการ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) แต่ปรับเปลี่ยนหัวข้อหรือปัญหาที่ต้องการศึกษาได้ตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน แต่ละพื้นที่จึงจะทำให้การจัดการศึกษานั้นเกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

4. ความสำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากกลยุทธ์ระดับองค์กรที่มุ่งเน้นให้องค์กรมีการปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเริ่มพัฒนาจากแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้และปรับประยุกต์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและการเรียนรู้ร่วมกันในทางวิชาชีพที่มีหน้างานสำคัญ คือความรับผิดชอบการเรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกันเป็นสำคัญจากการศึกษาหลายโรงเรียนในประเทศสหรัฐอเมริกาดำเนินการในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ พบว่าเกิดผลดีทางวิชาชีพครู และผู้เรียนที่มุ่งพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญมีผลสรุปใน 2 ประเด็น คือ 1) ผลดีต่อครูผู้สอน คือ เพิ่มความรู้สึกผูกพันต่อพันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียน โดยเพิ่มความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติให้บรรลุพันธกิจและเป้าหมาย โดยอาศัยความร่วมมือจากทีมการเรียนรู้ และ 2) ผลดีต่อผู้เรียน คือ เพิ่มศักยภาพจากการเรียนรู้ตามความสนใจ สามารถลดอัตราการตกซ้ำชั้นและจำนวนชั้นเรียนที่ชะลอการจัดการเรียนรู้ให้น้อยลง

[8] ชวลิต ชูกำแพง, **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครู**, วารสารการวัดผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ 23 ฉบับที่ 2, 2560. หน้า 5.

การเรียนรู้ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้[9]

1. เรียนรู้ที่สำคัญ คือ เรียนรู้ตัวเอง รู้ว่าเก่งหรือความสามารถอะไร รายได้/รายจ่ายของเรา การวางแผนพัฒนาตัวเอง การดูแลสุขภาพตัวเรา

2. เรียนรู้ในครอบครัว ครอบครัวมีรายได้จากไหน รายจ่ายอะไรบ้าง ปัญหาของครอบครัว การวางแผนครอบครัว กำหนดอนาคตครอบครัว จะบริหารจัดการ สมาชิกในครอบครัวจะเป็นอย่างไร

3. เรียนรู้ชุมชน รายได้ของคนในชุมชนมาจากไหน รายจ่ายของคนในชุมชน ทรัพยากรชุมชน อาชีพหลักของคนในชุมชน ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ความดีความงาม จุดเด่นจุดด้อยของชุมชนความหลากหลายของคนในชุมชน การย้ายถิ่นของคนในชุมชน ปัญหาของชุมชน การวางแผนพัฒนาชุมชนร่วมกัน มีการประชุมพูดคุย โดยใช้หลักมูลสภาพจริงของชุมชนเป็นหลัก

4. เรียนรู้โลกภายนอก ชุมชนไม่หยุดนิ่ง เรียนรู้ผลกระทบจากภายนอก ไม่หลงชื่นชมกับสิ่งที่เกิดขึ้นปัจจุบัน เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

หัวใจที่สำคัญชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning community : PLC) คือ เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตที่ดีของครูในยุคศตวรรษที่ 21 ที่การเรียนรู้ในโรงเรียน ต้องเปลี่ยนไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากครูสอน (teacher) มาเป็นครูฝึก (coach) หรือครูผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (learning facilitator) ห้องเรียนต้องเปลี่ยนจากห้องสอน (class room) มาเป็นห้องทำงาน (studio) เพราะในเวลาเรียนส่วนใหญ่ นักเรียนจะเรียนเป็นกลุ่ม และทำงานร่วมกันที่เรียกว่า การเรียนแบบโครงการ (Project-Based Learning) และการศึกษาต้องเปลี่ยนจากเน้นการสอนของครู มาเป็นเน้นการเรียนของนักเรียนเปลี่ยนจากเน้นการเรียนของปัจเจก (Individual Learning) มาเป็นเรียนร่วมกันเป็นกลุ่ม (Team Learning) แล้วครูชวนศิษย์ร่วมกันทบทวนไตร่ตรอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้หรือทักษะที่ลึกและเชื่อมโยง รวมทั้งเชื่อมโยงประสบการณ์ตรงเข้ากับทฤษฎีที่มีคนเผยแพร่ไว้แล้วทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงทฤษฎีจากการปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่จาการฟังและอ่าน[10]

5. บทบาทของครูกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ครูเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทของครู เปลี่ยนห้องสอนเป็นห้องเรียนรู้ของเด็ก ไม่ใช่เรื่องง่ายที่ครูจะเปลี่ยนแปลงบทบาทนัก PLC จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ชวนครูมารวมตัวกันเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย แล้วลุกขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงตัวเอง เปลี่ยนแปลงห้องสอน ปฏิรูปการศึกษาจากห้องเรียนที่เล็กที่สุด แต่ก็ถือเป็น

---

[9] สุพัตรา โทวราภา, และกัญญา สระใหญ่, **หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม รายวิชาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (สค 22010) ระดับมัธยมศึกษาต้นตอน**. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) หน้า 12

[10] วิจารณ์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2555) หน้า 134-135

จุดสำคัญที่สุดที่อยู่ติดกับนักเรียน สร้างการเปลี่ยนแปลงให้การเรียนรู้ของเด็กได้ทันที โดยครูต้องเป็นผู้ลงมือกระทำเอง และเรียนรู้ร่วมกัน เช่นเดียวกับการฝึกฝนสร้างทักษะของเด็กด้วยการลงมือฝึกเอง โดยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของครูเพื่อให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยมีวิธีการเริ่มต้น ดังนี้

5.1 การมีเป้าหมายหรือฉันทะร่วมกันในด้านการเรียนการสอน เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครู โดยผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีบทบาทสำคัญในการให้ครูทั้งโรงเรียนได้ร่วมกันเริ่มทบทวนและกำหนดทิศทาง หรือเป้าหมายเหล่านั้นอย่างแท้จริง กรณีตัวอย่าง เช่น โรงเรียนสุขภาวะ มีฉันทะร่วมกันในการเรียนรู้ของนักเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน เพื่อพัฒนาปัญญาภายนอก และการใช้กิจกรรมจิตศึกษาเป็นฐานพัฒนาภายใน[11]

5.2 การแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งเริ่มต้นจากผู้บริหารและครูในโรงเรียนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเป้าหมายขององค์กร โดยนำประสบการณ์และความรู้จากการปฏิบัติหรือความรู้ที่ฝังอยู่จากการทำงานของครูแต่ละคน (Tacit Knowledge) ถ่ายทอดและบูรณาการร่วมกันทั้งองค์กรและนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน

5.3 ทบทวนผลการปฏิบัติที่ได้ร่วมกันวางแผนพัฒนาการสอนอย่างสม่ำเสมอ เมื่อครูได้ทบทวนวิธีที่จะปฏิบัติร่วมกันก่อนไปสอนจริง (Before Action Review : BAR) ในวง PLC แล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำผลการปฏิบัติเหล่านั้นมาทบทวนถึงผลที่เกิดขึ้นว่า ได้เห็นและได้เรียนรู้อะไร หรืออาจเรียกกิจกรรมนี้ว่า การทบทวนหลังจากได้ปฏิบัติ (After Action Review : AAR) โดยในวง AAR จะเป็นวงที่ทบทวนการปฏิบัติ โดยบอกเล่าถึงสิ่งที่ทำและสิ่งที่ได้เรียนรู้

การพัฒนาคุณภาพครูโดยใช้วิธีการให้ครูร่วมมือซึ่งกันและกันพร้อมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระวิชาทางด้านประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ อันก่อให้เกิดประสิทธิผลต่อการเรียนรู้ ของผู้เรียน โดยการดำเนินงานชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสมรรถนะและเพิ่มประสิทธิภาพของครูให้เป็นครูมืออาชีพ ผลลัพธ์ของการพัฒนาครูให้เป็นครูมืออาชีพก็จะก่อเกิดความสำเร็จแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง ดังนั้น ครูเป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญมากในด้านการจัดการศึกษา โดยเฉพาะคุณภาพของครูนั้นเป็นการสะท้อนคุณภาพของผู้เรียน

6. สรุป

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้าง การเปลี่ยนแปลง โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลที่มารวมกันเพื่อทางานร่วมกัน และสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ร่วมกันวางเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน และตรวจสอบ สะท้อนผลการปฏิบัติทั้งในส่วนบุคคล และผลที่เกิดขึ้นโดยรวม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิพากษ์วิจารณ์ การทางานร่วมกัน การร่วมมือรวมพลัง โดยมุ่งเน้นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ในทางการศึกษาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นการร่วมมือรวมพลังของครูผู้สอน ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์และนักการศึกษาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของผู้เรียน การตรวจสอบการ

[11] มูลนิธิสถาบันวิจัยระบบการศึกษา(IRES), **ถอดบทเรียนจากกิจกรรมโรงเรียนสุขภาวะ**, มปท. 2558.

ปฏิบัติงานของครู กับผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องยึดหลักสอนน้อย เรียนมาก “ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21” (21st Century Skills) ที่ครูสอนไม่ได้ นักเรียนต้องเรียนเอง หรือพูดใหม่ว่าครูต้องไม่สอน แต่ต้องออกแบบการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวก (facilitate) ในการเรียนรู้ ให้นักเรียนเรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ แล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของตนเอง การเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า PBL (Project-Based Learning)

ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความคิดที่กว้างไกลมีการใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอน และควรคำนึงถึงวัยของผู้เรียนและความเข้าใจในสื่อที่จะนำมาถ่ายทอด อย่างเช่น สื่อสำหรับเด็กอนุบาลก็ควรจะต้องมีสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ เพราะเด็กจะมีสมาธิสั้นก็ควรจะมีการใช้ภาพเคลื่อนไหวหรือการ์ตูนต่างๆ เพื่อให้เด็กมีไหวพริบปฏิภาณที่ดี สำหรับเด็กประถมก็ควรจะหาสื่อการเรียนการสอนที่ยากมาอีกหน่อย อย่างเช่นเกมส์ และเด็กในวัยนี้สามารถเรียนการใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้นได้ และเด็กมัธยมต้นก็ควรจะหาสื่อที่ยากกว่านี้คือการเรียนที่ทันสมัยขึ้นมาอีกหน่อย เพราะเด็กในวัยนี้มีความรู้เรื่องเทคโนโลยีมาก อาจจะให้เด็กสมัคร E-mail เป็นของตัวเองเพื่อส่งงานให้กับคุณครูผู้สอน ส่วนเด็กมัธยมปลายก็ควรจะใช้สื่อ Power Point ในการเรียนการสอน ดังนั้นครูในศตวรรษที่ 21 จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน เพื่อจะได้นำความรู้มาถ่ายทอดให้กับนักเรียน และใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆที่ทันสมัยมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนให้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ชวลิต ชูกำแพง, **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครู**, วารสารการวัดผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ 23 ฉบับที่ 2, 2560.

มูลนิธิสถาบันวิจัยระบบการศึกษา(IRES), **ถอดบทเรียนจากกิจกรรมโรงเรียนสุขภาวะ**, มปท. 2558.

วิจารณ์ พานิช. **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. 2555.

วิโรจน์ สารรัตนะ. **โรงเรียนองค์การแห่งการเรียนรู้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ์. 2544

สุพัตรา โทวราภา และกัญญา สระใหญ่, **หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม รายวิชาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (สค 22010) ระดับมัธยมศึกษาต้นตอน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ. 2554.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการอบรมคณะกรรมการขับเคลื่อนกระบวนการ PLC (Professional Learning Community) “ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” สู่สถานศึกษา**. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. 2560.

Ontario. (2007). **Professional learning communities : A model for Ontario schools**. The Literacy and Numeracy Secretariat Capacity Building Series, 3 (10) : 1-4.

Sergiovanni, T. **International Journal of Leadership in Education**.Vol.1 No.1,1998.

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ
Human Resource Management in Government Sector

ฐิติทัตน์ นิพนธ์พิทยา[1]

บทคัดย่อ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ เป็นการกล่าวถึงกระบวนการบริการทรัพยากรมนุษย์ในการบริหารภาครัฐเพื่อปรับปรุงให้ทันสมัย เนื่องจากบริบทของประเทศในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ภารกิจของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ ความแตกต่างของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐกับเอกชน และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐในระดับประเทศและระดับภูมิภาค

คำสำคัญ : การบริหาร, ทรัพยากรมนุษย์, กระบวนการ

Abstract

Human resource management in the government sector is the improvement process for its modernization, because in the present context, Thailand are facing with the changing conditions in both regional and national levels. This article aims to study the meaning of human resources management, the tasks of human resources, human resource administration in the government sector and in new era, the differences between human resources in the private and government sectors, and human resources management in government both regional and national levels.

Keywords: management, human resources, process

บทนำ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management: HRM) เดิมเรียกกันว่าการบริหารงานบุคคล (Personnel Management) แต่เมื่อโลกธุรกิจปัจจุบันมีความเจริญเติบโตขยายตัวมากขึ้น กรอบแนวคิดด้านงานบุคคลจึงจำเป็นต้องขยายและพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าบุคลากรในองค์การเป็นเพียงผู้รับคำสั่งตามที่มอบหมายเท่านั้น ในบทบาทใหม่บุคลากรมีฐานะเป็นทรัพยากรขององค์การ ถือเป็นสินทรัพย์ขององค์กรที่มีสภาพเป็น “ทุน (Capital)” หรือ “ทุนมนุษย์” (Human Capital) ซึ่งในแต่ละคนมีสิ่งมีคุณค่าสูงอยู่ภายในได้แก่ เทคโนโลยี ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และสมรรถนะที่แฝงอยู่ และมีความจำเป็นในการปฏิบัติงาน เช่น ทักษะเชิงเทคนิค นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และสมรรถนะในการเป็นผู้นำที่มีส่วนร่วมส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาระงานต่าง ๆ ขององค์การดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความสำเร็จ ความเจริญเติบโตก้าวหน้าให้แก่องค์การ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นที่

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยอมรับและมีความสำคัญยิ่งต่อองค์การ ในบทความนี้จะได้อธิบายเกี่ยวกับ ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ภารกิจของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ ความแตกต่างของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐกับเอกชน และความจำเป็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ

ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ นั้นสามารถแยกความหมายออกเป็นสองคำ คือ คำว่า “การบริหาร” และ “ทรัพยากรมนุษย์” และนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “การบริหารทรัพยากรมนุษย์” โดยมีความหมายดังต่อไปนี้ Barnard (1983) กล่าวว่าการบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่รวมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน Simon (1960) กล่าวว่าการบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว นอกจากนั้น Sergiovanni (1980) กล่าวว่าการบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และ Stoner and Freeman (1989) กล่าวว่าการบริหารคือ การบริหารเป็นวิธีการที่เป็นระบบก็เพราะว่าผู้บริหารทุกคนจะมีความสามารถในการจัดการลำดับกิจกรรม เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ การบริหารหมายถึง การทำงานของคณะบุคคลในการใช้ศิลปะเพื่อให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

ความหมายของทรัพยากรมนุษย์ นักวิชาการได้ให้ความหมายของทรัพยากรมนุษย์ไว้ เช่นบรรจง ชูสกุลชาติ (2533) กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) หมายถึง แรงงาน ความรู้ ความคิด ความชำนาญของมนุษย์ ส่วนจีระ หงส์ลดารมภ์ (2533) กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ เป็นเป็นสิ่งที่มีค่า และให้ผลตอบแทน นอกจากนี้ Harbison (1973) กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ คือ พลังงาน ทักษะ พรสวรรค์ และความรู้ของประชาชน ซึ่งสามารถนำมาหรือควรนำมาใช้ในการผลิตสินค้าหรือให้บริการที่เป็นประโยชน์ และ Milkovich anf Boudreau (1991) กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์จะเป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการ การควบคุมคุณภาพ การตลาด การบริหารการเงิน การกำหนดยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์สำหรับองค์การทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) หมายถึง แรงงาน ความรู้ ความคิด ความชำนาญของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่า สามารถนำมาใช้ในการผลิตสินค้าหรือให้บริการที่เป็นประโยชน์และให้ผลตอบแทน ตามวัตถุประสงค์สำหรับองค์การ

ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ไว้เช่นพยอม วงศ์สารศรี (2545) กล่าวว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งใส่ใจพัฒนา บำรุงรักษาให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานได้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีในการปฏิบัติงาน และยังรวมถึงการแสวงหาวิธีการที่ทำให้บุคลากรในองค์การที่ต้องพ้นจากการปฏิบัติงานด้วยเหตุทุพพลภาพ เกษียณอายุ หรือเหตุอื่นใดในงานให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เสนาะ ดิเยาว์ (2547) กล่าวว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การจัดระเบียบดูแลบุคลากรให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บุคลากรได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ ความสามารถของแต่ละบุคลากรให้ได้มากที่สุด อันเป็นผลทำให้องค์การอยู่ในฐานะได้เปรียบทางการแข่งขัน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร ตั้งแต่ระดับสูงสุดและต่ำสุด รวมตลอดถึงการดำเนินการต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับบุคลากรทุกคนในองค์การ ดนัย เทียนพุฒ (2543) กล่าวว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การจัดการในเรื่องทรัพยากรมนุษย์ขององค์การ เช่น เรื่องการสรรหา การพัฒนา การรักษา และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรบุคคล ให้สามารถพัฒนาทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจและเทคโนโลยียุคใหม่ รวมถึงการตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคลากรให้มากที่สุดด้วยเทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่าง ๆ Robert and David (2001) กล่าวว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรบุคคลอันทรงค่าขององค์การให้ปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยมีภารกิจหลัก 7 ด้าน คือ การวางแผนด้านกำลังคน การสรรหาและการคัดเลือก การฝึกอบรมพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล การดูแลสุขภาพความปลอดภัย แรงงานสัมพันธ์ และการวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้

ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการวางแผนด้านกำลังคน การสรรหาและการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งพัฒนาให้มีความสามารถทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจและเทคโนโลยียุคใหม่ รวมถึงการตอบสนองความต้องการเฉพาะให้มากที่สุดด้วยเทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่าง ๆ จนกระทั่งบุคลากรพ้นไปจากการปฏิบัติงานซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลากรทุกคนในองค์การ

ภารกิจของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ คือ กระบวนการวางแผนด้านกำลังคน การสรรหา การคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม การดำรงรักษา การพัฒนา จนกระทั่งบุคลากรพ้นไปจากการปฏิบัติงานดังนั้นภารกิจของการบริหารควรกระทำดังนี้ (กรรณิการ์ สุวรรณศรี. 2556) งานหาทรัพยากรมนุษย์ คือ หน้าที่ของการจัดหาบุคลากร (Procurement) ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตามที่องค์กรต้องการอย่างเพียงพอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงลงไปตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในการจัดหาพนักงานให้ได้ตามที่ต้องการจะต้องอาศัยการออกแบบงาน (Job Design) การวิเคราะห์งาน (Job Analysis) การวางแผนกำลังคน (Manpower Plan) การสรรหาและคัดเลือก (Recruitment and Selection) งานใช้ทรัพยากรมนุษย์ คือ หน้าที่ของการใช้บุคลากร (Directing) เพื่อให้พนักงานที่มีอยู่ได้มีโอกาสใช้ความสามารถของตนเอย่างเต็มที่ในการปฏิบัติภารกิจหน้าที่เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง หมู่คณะและขององค์กร ตลอดจนควบคุมดูแลให้บุคคลได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ทุกคนเต็มใจที่จะทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อความสำเร็จขององค์กร การใช้คนให้ทำงานตามที่ต้องการ โดยอาศัยกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การบรรจุแต่งตั้ง (Placement) การปฐมนิเทศ (Orientation) และการทดลองงาน (Probation) การสร้างแรงจูงใจ (Motivation) การสร้างทีมงาน (Teamwork Building) การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Appraisal) การฝึกอบรมและพัฒนา (Training and Development) งานดูแลรักษาทรัพยากรมนุษย์ คือ หน้าที่การทำนุบำรุงรักษาพนักงานที่มีอยู่ให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยทั้งหลายมาเบียดเบียนให้ต้องเจ็บป่วยแนะนำให้รู้จักป้องกันและหลีกเลี่ยงให้รอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ตลอดจนยาเสพติดให้โทษอุบัติภัย อบายมุขและภัยที่จะบั่นทอนชีวิตของพนักงาน เพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุขสามารถทำงานอยู่ได้จนครบเกษียณอายุงาน ซึ่งจะต้องอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการบำรุงรักษาพนักงาน ได้แก่ การพิจารณาความดีความชอบ (Promotion) การจ่ายค่าจ้างค่าตอบแทนและสวัสดิการ (Compensation) การส่งเสริมสุขภาพและอนามัย (Health Care Program) การบำรุงรักษาสุขภาพอนามัยและการป้องกันอุบัติภัย (Health care and Safety) การควบคุมด้านวินัยและการลงโทษ (Disciplinary and Punishment) กฎหมายเกี่ยวกับแรงงานและแรงงานสัมพันธ์ ภารกิจหลักทั้ง 3 ประการของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรนี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีความเข้าใจในสาระสำคัญของงานอย่างแท้จริง เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและนำเอาไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องก็คือ “หาให้ได้ ใช้ให้เป็น และเก็บรักษาซ้ำ ๆ ไว้นาน ๆ” นับว่าเป็นคากล่าวสั้น ๆ แต่ได้ความหมายและเข้าใจได้ชัดเจนที่สุด

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ เป็นแนวคิดที่เริ่มพูดถึงกันมากหลังจากรัฐบาลได้ประกาศนโยบายไทยแลนด์ 4.0 โดยเน้นให้เป็นรัฐบาลดิจิตอลมากขึ้นและเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีด้วยซึ่งควรมีการจัดการ การพัฒนาและคุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ดังนี้ แนวคิดในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (HR Value Added)ธนุเดช ธานี (2559.) การบริหารและพัฒนาคนเป็นเสมือนการพัฒนาทุน ซึ่ง “ทุนมนุษย์ (Human Capital)” นี้สามารถที่จะสร้างคุณค่า (Value Creation) อันมหาศาลและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage) ให้กับองค์กรได้ ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จึงต้องมีการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร (Corporate Strategy) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย (Goals) ที่กำหนดไว้ มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าในสายตาของผู้รับบริการ โดยการช่วย

ในการวางแผนงาน นำเครื่องมือการจัดการ ระบบงานด้าน พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต่าง ๆ มาใช้ และส่งมอบงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าให้กับองค์กร (HR Value Added)

ดังนั้นกลยุทธ์ด้านคน (People Strategy) ในการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อความยั่งยืนขององค์กรที่นิยมใช้ เช่น การดูแลอัตรากำลังให้เหมาะสมพอเพียง (Manpower Planning) การเสาะแสวงหาบุคลากรที่มีความสามารถ (Recruitment) นำมาฝึกฝนและสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ (Training & Development) การดูแลให้พนักงานมีโอกาสเติบโตก้าวหน้า (Career Development) การสร้างความสุขความผูกพันในองค์กร (Employee Engagement) และรักษาคนเก่งเหล่านั้นให้อยู่กับองค์กร เป็นต้น

คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณ หากแต่ขึ้นอยู่กับ ความสามารถในการสื่อสาร (communication) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ความร่วมมือประสานงาน (collaboration) และความสามารถในการปรับตัว (adaptability / Transformation) อันเป็น “Soft Skill” พื้นฐานของยุคดิจิตอลอันเป็นโลกที่ไร้พรมแดน (Sang Woo Kim, 2014) หาใช่ความฉลาด (talent) หรือความสามารถในการทำงานตามคำสั่งแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนในอดีตไม่ โดยความคิดสร้างสรรค์จะนำมาซึ่งการพัฒนานวัตกรรม (Innovation) ที่มีมูลค่าเพิ่มสูงมากกว่าการผลิตพื้นฐาน หรือการเป็นโรงงานรับจ้างประกอบ ที่เห็นได้ชัดเจนคืออุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ และ Digital Contents ทั้งหลาย ส่วนความสามารถในการสื่อสารและการปรับตัวจะทำให้ “ทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่” ของประเทศสามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ไม่ว่าจะเป็นสัญชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันจะทำให้การทำงาน การค้า และการบริการเป็นไปอย่างลื่นไหล ทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่นั้นนอกจากต้องมีความรู้พื้นฐานแล้ว ยังต้องมีความรับผิดชอบ มีความฉลาดทางอารมณ์สูง เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีอัตตาต่ำ ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง มีความคิดสร้างสรรค์ และใฝ่ที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต(สำนักงาน ก.พ., 2560)

ความแตกต่างของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐกับเอกชน

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือ ก.พ. คือคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐ ทำหน้าที่ดูแลให้การดำเนินการด้านบริหารงานบุคคลของข้าราชการพลเรือน ในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนนับตั้งแต่การกำหนดตำแหน่งและอัตราเงินเดือนการสอบเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการการแต่งตั้ง โยกย้าย การเลื่อนตำแหน่งและอัตราเงินเดือน ไปจนถึงการดำเนินการทางวินัย การออกจากราชการ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง(สำนักงาน ก.พ., 2559)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนเป็นองค์กรกลาง บริหารงานบุคคลและเป็นฝ่ายเลขานุการของ ก.พ. รับผิดชอบดูแลข้าราชการพลเรือนสามัญซึ่งเป็นข้าราชการส่วนใหญ่ของประเทศ แม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีการมอบอำนาจไปให้แต่ละส่วนราชการรับไปดำเนินการเองในรูปของคณะอนุกรรมการสามัญแล้วก็ตาม เมื่อมีปัญหาหรือข้อร้องเรียนจากข้าราชการในกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมสุดท้ายแล้วสำนัก ก.พ. ก็เข้ามาแก้ปัญหาเอง

นอกจากนี้บทบาทในการดูแล กำกับ ตรวจสอบการบริหารงานบุคคล วางกฎระเบียบหลักเกณฑ์ต่าง ๆ แล้วยังมีหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การรักษาและพิทักษ์ระบบคุณธรรมเพื่อเป็นหลักประกันว่า ก.พ. และสำนักงาน ก.พ. จะเป็นหน่วยงานที่สามารถตัดสินให้ความเป็นธรรมแก่ส่วนราชการ และข้าราชการ เมื่อมีความขัดแย้งหรือปัญหาเกิดขึ้นหรือในกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ก.พ.และสำนัก ก.พ. จึงต้องวางตนเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ราชการเพื่อให้เป็นที่เชื่อถือและศรัทธาของข้าราชการและเป็นการรักษาระบบคุณธรรมให้ข้าราชการมีขวัญและกำลังใจทุ่มเทปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างอุตสาหะและเต็มกำลังความสามารถโดยตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการที่จะนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุข ของประชาชน และความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติโดยรวมต่อไป

รูปแบบการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐของ ก.พ.คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ได้มีกระบวนการการบริหารทรัพยากรบุคคลเพื่อเป็นการบริหารบุคคลากรให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การโดย ก.พ. ได้มีการดำเนินงานตาม กระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังต่อไปนี้

การสรรหา หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ ก.พ. กำหนด ซึ่ง ก.พ. กำหนดโดยหนังสือสำนักงาน ก.พ. ที่ นร 1004.1/ ว16 ลงวันที่ 11 ธันวาคม 2551 การพัฒนาทรัพยากรบุคคล คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จะพัฒนาโดยเสริมสร้างให้ข้าราชการพลเรือนมีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม คุณภาพชีวิตมีขวัญกำลังใจ ในการปฏิบัติราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจภาครัฐ และประโยชน์สุขประชาชน โดยจะเน้นการพัฒนา การฝึกอบรม จริยธรรม ฐานข้อมูลกำลังคน วินัย การรักษาทรัพยากรบุคคลไว้ในองค์กร การรักษาทรัพยากรบุคคลไว้ของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จะเน้นการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของพนักงาน มีความเป็นธรรมในงานต่าง ๆ สร้างความมั่นคงและความก้าวหน้าในอาชีพโดยคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ได้มีการดำเนินงาน ดังนี้ ปรับปรุงระบบและกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรให้สามารถดึงดูดกำลังคนที่มีคุณภาพได้มากขึ้น ปรับปรุงค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ให้เป็นแรงจูงใจและเป็นธรรมยิ่งขึ้น พัฒนาคุณภาพชีวิตและการเจ้าหน้าที่สัมพันธ์ภาครัฐ สร้างแรงจูงใจและพัฒนาระบบบริหารผลการปฏิบัติงาน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรบุคคลในองค์กร คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จะใช้ประโยชน์จากบุคลากรให้ตรงตามเป้าหมายที่ทางองค์กรได้กำหนดไว้ โดยจะจัดสรรงานให้ตรงตามความสามารถของบุคคลกรและส่งเสริมให้บุคคลากร ทำงานให้กับองค์กรอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร

กลยุทธ์การเปลี่ยนแปลง ระบบบริหารทรัพยากรบุคคลภาคราชการ สำนักงาน ก.พ. มีบทบาทเป็นผู้เสนอแนะ กำกับดูแล และให้คำปรึกษาแก่ส่วนราชการในการดำเนินงานฝึกอบรม พัฒนา จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าราชการพลเรือนขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมและพัฒนายุทธศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) สนับสนุนวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ชาติด้วยการผลักดันและพัฒนาให้ภาคราชการของประเทศเป็นราชการที่มีคุณธรรมปลอดทุจริต สร้างและส่งเสริมนวัตกรรมและมีประสิทธิภาพ โดยมี 4 กลยุทธ์การเปลี่ยนแปลงระบบบริหารทรัพยากรบุคคลภาคราชการคือ

กลยุทธ์ปรับปรุงระบบการสรรหาเพื่อให้ส่วนราชการเป็นองค์กรทางเลือกแรกของคนดีคนเก่ง (First Choice Civil Service) ส่งเสริมให้ส่วนราชการเป็นเจ้าภาพหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งคนดีคนเก่งที่เหมาะสมกับส่วนราชการ เพิ่มประสิทธิภาพระบบด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี

กลยุทธ์การกระจายอำนาจและเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารทรัพยากรบุคคลของส่วนราชการ (Department focused HR Platform) ระบบจำแนกตำแหน่ง ระบบค่าตอบแทน ระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบการแต่งตั้งย้ายโอนเลื่อน

กลยุทธ์การเสริมสร้างเกียรติภูมิและคุณภาพข้าราชการ (Civil Service of Integrity & Passion) ระบบทุนรัฐบาล ระบบการพัฒนาข้าราชการ ระบบการส่งเสริมจริยธรรม ระบบมาตรฐานวินัย

กลยุทธ์การเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนานโยบายทรัพยากรบุคคลภาครัฐ (Smart HR Policy) โดยดำเนินการในเรื่องที่สำคัญได้แก่ การปรับปรุงกฎหมายและ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน ระบบการพัฒนานโยบายการบริหารทรัพยากรบุคคลของราชการพลเรือนที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐในระดับภูมิภาคและระดับโลก

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาคเอกชน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาคเอกชนส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการดำเนินหน้าที่ต่าง ๆ พิจารณาภาวะแวดล้อมทั้งด้านเศรษฐกิจ (การแข่งขันในตลาดโลก) สังคม (โครงสร้างประชากร) กฎหมายที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เน้นกลยุทธ์ของการบริหารในแต่ละหน้าที่ (Function) ว่าจะต้องปรับให้สอดคล้องซึ่งกันและกันกับสภาวะแวดล้อม เช่น เมื่อมีการปรับลดขนาดขององค์การลง (Downsizing) กลยุทธ์ก็มุ่งเน้นในด้านการกำจัดคนให้ออกไปจากองค์การ (Recruitment) และการฝึกอบรมและการพัฒนา (Training and Development) เพราะกลยุทธ์ดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้กับพนักงานที่เหลืออยู่ และสามารถทำงานแทนพนักงานที่ถูก Layoffs ได้ การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนา (Development)

เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ในภาวะวิกฤติ ซึ่งจำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การแข่งขันต่าง ๆ เป็นต้น การบริหารค่าตอบแทน (Compensation) ต้องคำนึงว่าทำอย่างไรที่จะประหยัดต้นทุนได้ โดยที่กำลังขวัญของพนักงานไม่เสีย การประเมินผลงาน (Performance Appraisal) เน้นการประเมินผลงานตามผลงานจริง ๆ แล้วจ่ายค่าจ้างตามผลงานนั้น ๆ หรือการจ่ายค่าจ้างแบบ Pay for Performance มิใช่จ่ายแบบ Pay for Position

ความแตกต่างระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐและภาคเอกชน สามารถจำแนกความแตกต่างได้ดังนี้คือ

ประเด็นแรก นโยบายการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐใช้นโยบายแบบปิด การโอนย้าย การแต่งตั้งมักเป็นการดำเนินการภายในส่วนราชการเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภาคเอกชนใช้นโยบายแบบเปิด มีการโอนย้าย และเปลี่ยนแปลงตำแหน่งข้ามบริษัทในเครือเดียวกัน

ประเด็นที่สอง การสรรหาและคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐเป็นแบบแนวดิ่ง ดำเนินการเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องมากมาย ขาดวิธีการที่หลากหลาย โดยรับบุคคลที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต่าง ๆ ของสถาบันการศึกษา แล้วนำไปบรรจุแต่งตั้งขั้นต่ำของระดับตำแหน่งนั้น ๆ เพื่อให้เติบโตต่อไป ส่วนภาคเอกชนเป็นแบบแนวราบ ดำเนินการเป็นไปตามระเบียบและข้อบังคับของบริษัท โดยเปิดกว้างให้บุคคลทั่วไปที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ระบุไว้สามารถเข้าสู่องค์การได้ในแทบทุกระดับตำแหน่ง และใช้เวลาน้อยในการสรรหาและคัดเลือก

ประเด็นที่สาม เงินเดือนค่าจ้าง ภาครัฐเป็นไปตามวุฒิ ตามบัญชีเงินเดือนที่กำหนดไว้ ส่วนภาคเอกชนเป็นไปตามความสามารถ ลักษณะงาน หรือสมรรถนะ ซึ่งจะสูงกว่าภาครัฐ

ประเด็นที่สี่ ระยะเวลาการจ้างงาน ภาครัฐมีการจ้างงานตลอดชีพสำหรับข้าราชการและลูกจ้างประจำ และมีการใช้สัญญาจ้าง 1-4 ปี สำหรับพนักงานราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย และลูกจ้างชั่วคราว ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของภาคเอกชน ส่วนภาคเอกชนนิยมใช้สัญญาจ้าง และอาจเลิกจ้างได้เมื่อตำแหน่งนั้นหมดความจำเป็น

ประเด็นที่ห้า กองทุนที่ให้ผลตอบแทนยามพ้นสภาพจากองค์การ ภาครัฐเปิดโอกาสให้ข้าราชการสามารถเข้ากองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการได้ ส่วนภาคเอกชนให้พนักงานและลูกจ้างเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพ

ประเด็นสุดท้าย การรักษาพยาบาล ภาครัฐเบิกค่ารักษาพยาบาลให้กับบิดา มารดา และบุตรได้สำหรับข้าราชการ และเข้าระบบประกันสังคมสำหรับพนักงานราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย และลูกจ้างชั่วคราว ส่วนภาคเอกชนให้พนักงานและลูกจ้างเข้าระบบประกันสังคมนอกจากนี้ภาครัฐยังมีหน่วยงานกลาง คือ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือ ก.พ. ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐ ทำหน้าที่ดูแลให้การดำเนินการด้านบริหารงานบุคคลของข้าราชการพลเรือน ในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนนับตั้งแต่การกำหนดตำแหน่งและอัตราเงินเดือนการสอบเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการการแต่งตั้งโยกย้ายการเลื่อนตำแหน่งและอัตราเงินเดือนไปจนถึงการดำเนินการทางวินัย การออกจากราชการและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหรือปรับปรุงให้ทันสมัย เนื่องจากบริบทของประเทศในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และการกำหนดนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ของรัฐบาล ส่งผลให้ภาครัฐของไทยต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ก้าวทันสมาชิกประเทศในภูมิภาคเดียวกัน โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ประเทศ (Country Strategy) พ.ศ. 2556-2561 ซึ่งมีแนวยุทธศาสตร์และนโยบายในการบูรณาการ การทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ 4 ประเด็น

โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ก็คือยุทธศาสตร์ที่ 4 ซึ่งเน้นการสร้างสมดุลและปรับระบบบริหารจัดการภายในภาครัฐ (Internal Process)

สำนักงาน ก.พ. (2557) ในฐานะองค์กรกลางด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในภารกิจที่เกี่ยวข้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 ซึ่งมีเป้าหมายที่จะสร้างสมดุลและปรับระบบบริหารจัดการภายในภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าและผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจภาครัฐ โดยระบุแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญด้าน “การพัฒนาและบริหารกำลังคนภาครัฐ” 2 ประการ คือ 1) การบริหารกำลังคนให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจที่มีในปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต 2) การพัฒนาทักษะและศักยภาพของกำลังคนภาครัฐและเตรียมความพร้อมบุคลากรภาครัฐสู่ประชาคมโลก ซึ่งนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการยกระดับขีดสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐ โดยแบ่งความจำเป็นออกเป็น 3 ด้านดังนี้

ความจำเป็นในการวางแผนและบริหารกำลังคนให้เกิดประโยชน์สูงสุด(สุรพงษ์ มาลี, 2556) การวางแผนกำลังคนให้สอดคล้องกับภารกิจของส่วนราชการ โดยการทบทวนบทบาทภารกิจของหน่วยงานภาครัฐและวางแผนการใช้กำลังคน วิเคราะห์ความต้องการกำลังคนที่แท้จริงของส่วนราชการให้สอดคล้องกับนโยบายยุทธศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง จัดทำแผนกำลังคนเพื่อแก้ไปปัญหากำลังคนขาด/เกิน นำแผนกำลังคนไปสู่การปฏิบัติและติดตามประเมินผล วางแผนและบริหารกำลังคนกลุ่มที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การบริหารราชการ โดยการวิเคราะห์และระบุกำลังคนในสายอาชีพที่มีความขาดแคลนและเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานหรือจำเป็นสำหรับภารกิจสำคัญตามนโยบายของรัฐบาล เช่น บุคลากรทางการแพทย์และ สาธารณสุข และนักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น วางแผนการสร้าง การสรรหาและการพัฒนาเป็นการเฉพาะเพื่อให้ความพร้อมและความต่อเนื่อง เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารกำลังคนภาครัฐ โดยการพัฒนากลไกให้ส่วนราชการมีความคล่องตัวในการบริหารกำลังคน ควบคุมการเพิ่มอัตรากำลังและค่าใช้จ่ายด้านบุคคลภาครัฐให้ครอบคลุมกำลังคนส่วนใหญ่รวมทั้งศึกษาการนาเพดานงบประมาณมาใช้เป็นกรอบในการบริหารอัตรากำลัง วางกลไกให้ผู้บริหารทุกระดับรับผิดชอบต่อการบริหารอัตรากำลังและค่าใช้จ่ายด้านบุคคลของหน่วยงาน ติดตามตรวจสอบและประเมินผลการใช้กำลังคนภาครัฐ โดยการพัฒนาระบบการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการใช้กำลังคนภาครัฐ กำหนดมาตรการปรับปรุงการบริหารและการพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับผลการประเมิน รายงานผลการตรวจสอบให้ ก.พ. และคณะรัฐมนตรีพิจารณาโดยอาจกำหนดให้มีคณะกรรมการตรวจสอบการใช้กำลังคนภาครัฐ ดำเนินการก็ได้ พัฒนาฐานข้อมูลกำลังคนให้สมบูรณ์ โดยการพัฒนาเชื่อมโยงและบูรณาการฐานข้อมูลกำลังคน ส่งเสริมให้มีการนาสารสนเทศด้านกำลังคนมาประกอบการวางแผน บริหารและพัฒนากำลังคน

ความจำเป็นในการพัฒนากำลังคนและสร้างความพร้อมเชิงกลยุทธ์ (สุรพงษ์ มาลี, 2556)พัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนาทักษะและขีดความสามารถด้านภาษาอังกฤษภาษาเพื่อนบ้าน และเทคโนโลยีสารสนเทศให้พร้อมเข้าสู่ AEC และเวทีโลกพัฒนาขีดความสามารถของผู้บริหารในการบริหารท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและภาวะวิกฤติ พัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ตระหนักถึงการบริหารและการปฏิบัติงานในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยง ปรับเปลี่ยนทักษะและสมรรถนะให้เหมาะกับภารกิจ นโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ (Workforce Renewal) เตรียมกำลังคนเพื่อรองรับกาสูญเสียจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุและความหลากหลาย โดยการวางแผนสร้างความต่อเนื่องในการดำรงตำแหน่งที่มีความสำคัญเชิงกลยุทธ์ (Succession Planning) วางระบบการจัดการความรู้ (KM) เพื่อให้พร้อมสาหรับการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องไม่ขาดช่วง วางระบบการขยาย/ปรับเปลี่ยนอายุเกษียณและพัฒนารูปแบบการจ้างงานหลังการเกษียณอายุ (ในตำแหน่ง/สายงานที่จำเป็นหรือขาดแคลน) เพิ่มขีดความสามารถของผู้บริหารในการบริหารกลุ่มคนต่างช่วงอายุ และมีความหลากหลาย เพื่อให้เกิดความราบรื่นและพลังร่วม การพัฒนากำลังคุณภาพเพื่อให้เพียงพอสำหรับนำการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับปรุงระบบหลักเกณฑ์และวิธีการสรรหา พัฒนา รักษา และจูงใจกำลังคนคุณภาพภาครัฐ บูรณาการวิธีการบริหารกำลังคนคุณภาพในภาครัฐ พัฒนาระบบการเคลื่อนย้ายกำลังคนคุณภาพภายในภาครัฐและระหว่างภาครัฐกับภาคส่วนอื่น เช่น Exchange Program หรือ secondment ติดตามประเมินประสิทธิผลและความคุ้มค่าในการพัฒนากำลังคนคุณภาพ (Talent Contribution) การพัฒนาทางก้าวหน้าในสายอาชีพ โดยการส่งเสริมการจัดทาเส้นทางและวางแผนพัฒนาความก้าวหน้าให้กับบุคลากรภาครัฐ ส่งเสริมการจัดทาแผนพัฒนารายบุคคล (IDP) ที่สอดคล้องกับความจำเป็น เน้นการพัฒนาผลงาน สมรรถนะ ศักยภาพและคุณธรรมจริยธรรม วางระบบติดตามและ

ประเมินประสิทธิผลและความคุ้มค่าของการลงทุนในการพัฒนาบุคลากรภาครัฐ (ROI) พัฒนาความเป็นมืออาชีพในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยการพัฒนาสมรรถนะ ในการบริหารคนของผู้บริหาร เร่งรัดการจัดทำมาตรฐานวิชาชีพด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล

ความจำเป็นในการดึงดูดและการรักษากำลังคนคุณภาพในภาครัฐ (สุรพงษ์ มาลี, 2556) การปรับปรุงระบบการสรรหาและคัดเลือก โดยการยกระดับหน่วยงานของรัฐในตลาดแรงงานให้เป็น Employer of Choice เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่/กำลังคนคุณภาพ พัฒนาประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการสรรหากำลังคนคุณภาพเข้าสู่ภาครัฐ เช่น การสรรหาในระบบเปิด (Lateral Entry) เป็นต้น ปรับปรุงหลักสูตร หลักเกณฑ์และวิธีการสรรหาเพื่อให้ได้กำลังคนที่มี Skillset และ Mindset ตรงตามที่ต้องการ และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง เช่น เพิ่มการทดสอบภาษาอังกฤษ หรือประเมินทักษะและสมรรถนะอื่น ๆ สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยผลิตกำลังคนในการกำหนดคุณลักษณะของผู้สมัครที่พึงประสงค์ การปรับปรุงค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ โดยการปรับโครงสร้างบัญชีเงินเดือนเพื่อลดความแตกต่างระหว่างค่าตอบแทนภาครัฐและอัตราตลาด กำหนดค่าตอบแทนของสายอาชีพ โดยเน้นสายงานที่จำเป็นและขาดแคลน ได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี (MRA) ทบทวนค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ให้สอดคล้องกับความหลากหลายของกำลังคน ช่วงวัย และวงจรชีวิต (Life Stages) เช่น ให้ค่าตอบแทนสูงในช่วงเริ่มต้น และเพิ่มในอัตราที่ลดลงเมื่อดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น เป็นต้น ศึกษาเพื่อวางกลไกเพื่อดูแลความเสมอภาคและความเป็นธรรมด้านค่าตอบแทนของบุคลากรภาครัฐแต่ละประเภท การพัฒนาคุณภาพชีวิตและเจ้าหน้าที่สัมพันธ์ภาครัฐ โดยการพัฒนาระบบและวางกลไกเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Productive Climate) และมีความสุข (Happy Workplace) พัฒนาระบบและวางกลไกเพื่อให้บุคลากรภาครัฐมีความทุ่มเทและผูกพันต่อองค์กร (Engagement) พัฒนาทักษะการดูแลบริหารคน (People Management) ให้เกิดความรู้สึกเป็นธรรมในการบริหารงานบุคคล (Perceived Fairness) ปรับปรุงระบบและวิธีการทำงานเพื่อให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาระบบและวิธีการทำงานที่จะนำไปสู่การให้อิสระในการทำงานและการตัดสินใจ (Empowerment) การสร้างแจงจูงใจและระบบงานบริหารผลงาน โดยการสร้างวัฒนธรรมที่เน้นผลงานและสร้างแรงจูงใจในการสร้างและพัฒนาผลงาน เพิ่มทักษะในการบริหารผลงานให้กับข้าราชการและเจ้าหน้าที่ทุกระดับ นำผลการประเมินผลการปฏิบัติงานและสมรรถนะไปใช้ประกอบการตัดสินใจด้านทรัพยากรบุคคลพัฒนาระบบเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนขีดสมรรถนะและการบริหาร

บทสรุป

บทบาทใหม่ของบุคลากรในยุคใหม่มีฐานะเป็นทรัพยากรขององค์การ ถือเป็นสินทรัพย์ขององค์กรที่มีสภาพเป็น “ทุน (Capital)” หรือ “ทุนมนุษย์” (Human Capital) ซึ่งในแต่ละคนมีสิ่งมีคุณค่าสูงอยู่ภายในได้แก่ เทคโนโลยี ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และสมรรถนะที่แฝงอยู่ และมีความจำเป็นในการปฏิบัติงาน เช่น ทักษะเชิงเทคนิค นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และสมรรถนะในการเป็นผู้นำที่มีส่วนร่วมส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาระงานต่าง ๆ ขององค์การดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความสำเร็จ ความเจริญเติบโตก้าวหน้าให้แก่องค์การ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นที่ยอมรับและมีความสำคัญยิ่งต่อองค์การ เริ่มตั้งแต่กระบวนการวางแผนด้านกำลังทรัพยากรมนุษย์ การสรรหาและการคัดเลือก การใช้งาน และการดูแลรักษาทรัพยากรมนุษย์ ภารกิจเหล่านี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีความเข้าใจในสาระสำคัญของงานอย่างแท้จริง เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและนำเอาไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องก็คือ “หาให้ได้ ใช้ให้เป็น และเก็บรักษาซ้ำ ๆ ไว้นาน ๆ” เนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากเดิม ถือเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ เน้นแนวคิดในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม กำหนดคุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณอีกต่อไป แต่ขึ้นอยู่ความสามารถในการสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ ความร่วมมือประสานงาน ความสามารถในการปรับตัว

ดังนั้นในส่วนของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาครัฐจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหรือปรับปรุงให้ทันสมัย เนื่องจากบริบทของประเทศในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับประเทศและระดับ

ภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และการกำหนดนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ของรัฐบาล โดยมีความจำเป็น 3 ด้านคือ ความจำเป็นในการวางแผนและบริหารกำลังคนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความจำเป็นในการพัฒนากำลังคนและสร้างความพร้อมเชิงกลยุทธ์ และความจำเป็นในการดึงดูดและการรักษากำลังคนคุณภาพในภาครัฐ เพื่อให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ (ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ) สอดคล้องกับความจำเป็นในการปฏิบัติภารกิจในปัจจุบันและเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคต มีความยืดหยุ่นและช่วยให้ส่วนราชการใช้กำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ สุวรรณศรี. (2556). **เอกสารประกอบการสอนวิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครปฐม.

จีระ หงส์ลดารมภ์ (2533). **แนวคิดและหลักการขอบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 31. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ดนัย เทียนพุฒ. (2543). **การบริหารทรัพยากรบุคคลสู่ศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: ไทยเจริญการพิมพ์.

ธนุเดช ธานี. (2559). **การบรรยายพิเศษหัวข้อ “การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุค 4.0” สถาบันฝึกอบรม People Develop Cente**r.

บรรจง ชูสกุลชาติ. (2533). **การบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชน**, บทความทางวิชาการ พ.ศ. 2530–2533. กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

พยอม วงศ์สารศรี. (2545). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด.

สำนักงาน ก.พ. (2557). **แนวทางการยกระดับขีดสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐ พ.ศ. 2556-2558**. การสัมมนาเพื่อบูรณาการ การขับเคลื่อนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลภาครัฐ.

_____.(2559). **กระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ กรณีศึกษาสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)** ออนไลน์.

_____. (2560). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อขับเคลื่อนนโยบาย “ประเทศไทย 4.0”** โครงการพัฒนานักบริหาร ระดับสูง : ผู้บริหารส่วนราชการ (นบส. 2) (รุ่นที่ 9) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560.

สุรพงษ์ มาลี. (2556). **มาตรการบริหารและพัฒนากาลังคนภาครัฐ (พ.ศ. 2557–2561) : แนวทางการดำเนินงานตามมติ คณะรัฐมนตรี**. สำนักพัฒนาระบบจำแนกตำแหน่งและค่าตอบแทน สำนักงาน ก.พ.

เสนาะ ติเยาว์. (2547). **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Barnard, Chester l. (1983). **The Function of the Executive. Cambridge**. M.A.: Harvard University Press.

Harbison. (1973). **Human resources as the wealth of nations**. 3-6.

Kaplan, Robert S. and Norton, David P. (2001). **The Strategy Focused Organization**. Massachusetts : Harvard Business School.

Milkovich, G.T., & Boudreau, J.W. (1991). **Human Resource Management**. U.S.A.: Richard Dirking.

Sang Woo Kim. (2014). **Samsung: Smarts skills, smart future-Business Brief**, OECD Year book.

Sergiovanni. (1980). **Education Governance and Administrational Englewood Cliffs**, New Jersey: Prentice- Hall, Inc.

Simon, H. A. (1960). **The New Science of Management Decision**. New York: Harper & Row.

Stoner, James A.F. and Freeman, Edward R. (1989). **Management**. 4th ed. Englewood Cliffs: Prentice–Hall.

การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กร
Good Governance Reinforcement in Public Organization

ชาญชัย เพียงแก้ว[1]

บทคัดย่อ

การเขียนบทความครั้งนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

2. เพื่อเสนอแนวทางในการสนับสนุนและกระตุ้นเตือนบุคลากรได้ตระหนักถึงหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่าและเกิดจิตสำนึกในการให้บริการประชาชน

แนวทางในการศึกษาใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เอกสารที่มีการศึกษาค้นคว้าหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ผลการศึกษามีข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรดังนี้

ด้านนโยบาย

1. รัฐบาลต้องจัดให้มีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ได้รัฐบาลที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นอย่างเหนียวแน่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตย

2. รัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง หากมีปัญหาจากสถาบันทางการเมืองก็ให้มีการแก้ไขปัญหาตามวิถีทางประชาธิปไตย

3. รัฐบาลมีนโยบายในการปฏิรูประบบราชการ ส่งเสริระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัย รวมถึงการปฏิรูปการศึกษา

ด้านการบริหารจัดการ

1. จัดการศึกษาอบรมในเรื่องประชาธิปไตย และธรรมาภิบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สนับสนุนขบวนการภาคประชาสังคมให้บริหารจัดการด้วยตนเองได้

2. สนับสนุนและปลุกจิตสำนึกให้ข้าราชการ ประชาชน องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนมีการบูรณาการในการทำงานร่วมกัน

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, ธรรมาภิบาล, องค์กร

ABSTRACT

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม

The purposes of this article were to study and find out the suggestions to make good governance reinforcement in public organization in 2 ways and these were: 1) how to stimulate personals to accomplish the organizations missions effectively; 2) how to improve the attitude of the public services to have the responsibility for the people as the center to response. The results of the study found that: 1) the government must decide to have the general election in next few months to appreciate the people according to democratic regime, the people will get more freedom and participation; 2) we need plans to make political development continually; 3) the government must set the policy to reform bureaucracy, education and technology; 4) there should be a promotion of social movement looking forward as strong societies; 5) integration of the work of public and private sectors.

KEYWORDS: reinforcement; good governance; public organization

1. บทนำ

การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในสังคมโดยเฉพาะการทำงานในหน่วยงานหรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนก็ตามไม่ใช่เรื่องใหม่แต่เกิดจากการสระสมความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมวลมนุษย์นับเป็นพันๆปีมาแล้ว กล่าวคือ เป็นหลักการของการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี เพื่อสร้างสังคมให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (จรัส, 2546)

แต่อย่างไรก็ตามในช่วง 20 ปีที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและมีการพัฒนาด้านต่างๆเข้าสู่ยุคโลกาภิวัฒน์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประเทศต่างๆทั่วโลกตื่นตัวและได้ทุ่มเททรัพยากรเพื่อการปฏิรูประบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมของตนให้ทันโลก ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและกติกาใหม่ของสังคม สาเหตุหลักที่ผลักดันให้กระแสการปฏิรูปเกิดขึ้นโดยนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (วรพล, 2552)

1. ภาครัฐไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็ว รุนแรง เปิดกว้างและมีการแข่งขันสูงขึ้น

2. ผลจากการที่ภาครัฐปรับตัวไม่ทันการณ์ ทำให้ภาครัฐมีความอ่อนแอ ล้าสมัย ไม่สามารถบริหารจัดการประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศตกต่ำเกิดภาวะหนี้ท่วมท้น

3. สังคมเสื่อมศรัทธาในภาครัฐทั้งในในเรื่องการบริหารและการทุจริตประพฤติมิชอบ

4. ภาครัฐในโลกยุคใหม่ต้องปรับลดบทบาทจากผู้ปกครองเป็นผู้ให้บริการและธำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม ภาคประชาชนและภาคเอกชนมีบทบาทในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมมากขึ้น

5. ทุกประเทศมีจุดร่วมเหมือนกัน คือ

.๑ ความสงบสุขของประชาชน

.๒ เสถียรภาพ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

.๓ การพัฒนาประเทศอย่างสมดุล เท่าทันโลก

๔ เพื่อให้มีความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก

กรณีของประเทศไทย มีการปรับเปลี่ยนหลายประการ คือ การเปลี่ยนแปลงเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ของสังคมใหม่ ดังปรากฏใน รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ปี พ.ศ. 2540และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๑ ได้แก่ 1) การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) 2) เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของภาครัฐมากขึ้น 3)การประกันและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน 4) ภาครัฐมีการบริหารการปกครองที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบโดยประชาชนมากขึ้น (ถวิลวดี, 2547)

กล่าวได้ว่าภาครัฐในโลกประชาธิปไตยยุคใหม่ มีเป้าหมายร่วมกัน ๓ ประการ คือ (สมใจ, 2553)

1. การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์
2. การปรับเปลี่ยนบทบาทภาครัฐ
3. การบริหารแบบพหุภาคี

ความหมายของธรรมาภิบาล (Good Governance) มีผู้ให้ความหมายไว้ เช่น

Good Governance นักวิชาการหลายท่านแปลว่า “ประชารัฐ” บ้าง “ธรรมรัฐ” บ้าง “กลไกประชารัฐที่ดี” บ้าง “ธรรมราษฎร์” บ้าง แต่ที่นิยมใช้กันมากคือ “ธรรมาภิบาล” และ “การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี”

คำว่า Governance เป็นเรื่องของการอภิบาล เป็นวิธีการใช้อำนาจในการปกครอง (Government) คือการดูแล ปกปักษ์รักษา (อภิบาล) ดังนั้น คำว่า “ปกครอง” มาจากคำ ปก + ครอง, ปก หมายถึง ปกป้องคุ้มครอง ส่วน ครอง หมายถึง การครองจิต ครองใจคน

ธนาคารโลก : คือ ลักษณะและวิถีทางของการที่อำนาจได้ถูกนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา

ธีรยุทธ บุญมี : คือการบริหารจัดการประเทศที่ดีในทุก ๆ ด้าน และทุก ๆระดับ โดยมีหลักคิดว่า ทั้งประชาชน ข้าราชการบริหารประเทศเป็นหุ้นส่วนกันในการกำหนดชะตากรรมของประเทศ โดยมีกฎเกณฑ์ กติกา ที่จะทำให้เกิดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมของสังคมในการกำหนดนโยบาย ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างจริงจัง

ทิพาวดี เมฆสวรรค์ : ให้ความหมายว่า เป็นเรื่องที่ทุกสังคม ทุกประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา หรือพัฒนาแล้ว ต้องการให้เกิดขึ้น โดยที่กรอบการบริหารจัดการนี้อาจมีทั้งดีและไม่ดี

ประสิทธ์ ดำรงชัย : มีความเห็นว่า ธรรมาภิบาล เป็นวาทกรรมทางการเมืองที่องค์กรเหนือรัฐ คือ ธนาคารโลก ได้นำเสนอหยิบยื่นให้กลุ่มประเทศที่ ๓ (ประเทศลูกหนี้) เพราะเล็งเห็นความไม่ได้มาตรฐานสากลในการบริหารบ้านเมืองของกลุ่มประเทศดังกล่าว อันเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพ และการคอรัปชั่นของรัฐบาล

อมรา พงศาพิชญ์ : คือการกำกับดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวมและการรักษาผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในสังคม โดยมีกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน การกำกับดูแลนี้มีอยู่ในทุกระดับของสังคม หรือองค์กร เช่น ภาครัฐ องค์กรธุรกิจ องค์กรสาธารณ์ประโยชน์ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

หรือแม้แต่ครอบครัว กล่าวโดยสรุปก็คือ กฎกติกาที่ตกลงร่วมกันว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ที่จะใช้ในการดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม เช่น ๑) การทำงานอย่างมีหลักการและเหตุผล ตอบสนองความต้องการของสังคม มีความชอบธรรม และรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจ ๒) การทำงานอย่างโปร่งใส ๓) การมีส่วนร่วม ๔) เป็นประชาธิปไตย

อานันท์ ปันยารชุน : คือผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั้งในภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ได้กระทำลงในหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีสาระที่สำคัญคือ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิ์ภาพ เพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดจะใช้ได้ผล รัฐบาลสามารถสร้างผลงานที่สัญญาไว้กับประชาชน โดยมีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ การทำงานอย่างมีเหตุผล, การมีส่วนร่วมของประชาชน, สามารถทำนายถึงความก้าวหน้าได้, โปร่งใส ตรวจสอบได้ และ มีความเชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ เข้าด้วยกัน

สรุปความหมายของคำว่า ธรรมาภิบาลตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้สรุปนิยามความหมายคำว่า “ธรรมาภิบาล” หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคเอกชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างความคุ้มภัยแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกัน หรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤตอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน (วรพล, 2552)

บทความนี้จะกล่าวถึงแง่คิดมุมมองบางประการเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรว่ารัฐบาลและบุคลากรจะมีแนวทางในการปฏิบัติในการทำงานอย่างไรในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงาน เพื่อให้เป็นมาตรการในการปฏิบัติกันอย่างจริงจังซึ่งจะนำองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศด้านธรรมาภิบาล

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

2. เพื่อเสนอแนวทางในการสนับสนุนและกระตุ้นเตือนบุคลากรได้ตระหนักถึงหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่าและเกิดจิตสำนึกในการให้บริการประชาชน

3. เนื้อเรื่อง

ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 ได้ตอกย้ำถึงความจำเป็นที่

จะต้องสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (ธรรมาภิบาล) เพื่อบูรณะและสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีขึ้นใหม่เพื่อสร้างสังคมที่มีเสถียรภาพที่มั่นคงและสันติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่นับแต่จะเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ก็จะเป็นการแก้ปัญหาของประเทศที่สะสมมานานและสร้างศรัทธาของประชาชนต่อภาครัฐอีกด้วย จึงจำเป็นต้องมีการปรับการบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, 2546)

ดังนั้น รัฐบาลและระบบราชการจึงต้องมีวิสัยทัศน์ที่จะปรับระบบการเมืองเศรษฐกิจ และสังคมตามกระแสประชาธิปไตย และกระแสโลกาภิวัฒน์ตามกระแสโลกไปด้วยเนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

การนำแนวคิดการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีมาใช้ในองค์กร มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2544)

1. หลักนิติธรรม.

ดำเนินการโดย การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม สังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎข้อบังคับเหล่านั้น การปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล กล่าวคือ การนำหลักนิติธรรมมาปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและความยุติธรรมและเป็นมาตรฐานอันเดียวกัน รวมถึงต้องมีการปรับปรุงกระบวนการร่างกฎหมาย ออกกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายให้มีความรัดกุม รวดเร็ว และเป็นธรรมด้วย

2.หลักคุณธรรม

หมายถึงการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม (เป็นเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมที่สังคมยอมรับว่าเป็นแบบอย่างที่พึงปฏิบัติ) สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ คือ

2.1 รณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นแบบอย่างแก่สังคม

2.2 ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยันอดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต จนเป็นนิสัยประจำชาติ

นอกจากนี้ก็ยังพบว่าปัญหาในการบริหารการปกครองประเทศส่วนหนึ่งก็เกิดจากการที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจ บางครั้ง ขาดจิตสำนึก ได้ใช้อำนาจบริหารที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือเพราะความเกรงกลัวอิทธิพล

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้พยายามแก้ไขปัญหานี้ โดย วางมาตรการให้ผู้แทนประชาชนที่เข้าไปในระบบราชการต้องเข้าสู่หน้าที่ด้วยความชอบธรรมเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายการเมืองและฝ่ายประจำจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน จัดระบบงานที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนและต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณของข้าราชการอีกด้วย

3. หลักความโปร่งใส

ดำเนินการได้โดย ปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส ประชาชน

เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และเข้าใจง่ายมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้ การตัดสินใจและการปฏิบัติงานของภาครัฐต้องมีความโปร่งใส เปิดเผยให้สาธารณชนตรวจสอบได้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 การปฏิบัติตามหลักความโปร่งใสนี้เป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ ดูได้จากการร้องเรียนผ่านองค์กรต่างๆ มีกี่มากน้อย

4. หลักการมีส่วนร่วม

มีลักษณะการดำเนินการโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความคิดเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ เช่น แจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ นอกจากนี้รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง ในด้านการให้บริการแก่ประชาชนควรมีการสำรวจความคิดเห็นของผู้รับบริการเพื่อปรับปรุงงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในด้านระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เช่นการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง การสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองต้องเป็นไปแบบเสรี ปราศจากการซื้อสิทธิขายเสียง ในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมองค์กรทางสังคมหรือองค์กรประชาสังคมก็ต้องเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมสามารถดำเนินกิจกรรมในลักษณะที่ไม่แสวงหาอำนาจได้ เช่น การแก้ไขปัญหาชุมชนเอง รัฐต้องเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีแผนชุมชนและงบประมาณสนับสนุนแผนงานโครงการ และส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมสหกรณ์ของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

5. หลักความรับผิดชอบ

บุคลากรทุกระดับจะต้องตระหนักในสิทธิหน้าที่และให้ความสำคัญในความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการใส่ใจในปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและมีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาด้วยความร่วมมือของทุกฝ่ายและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง พร้อมด้วยความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตน ในส่วนของประชาชนก็จะต้องเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายและใช้อำนาจโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และจะต้องตระหนักเสมอว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีความรับผิดชอบตามบทบาทของภาครัฐ ในด้านภาคธุรกิจเอกชนจะมีหน้าที่สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ ปลอดภัยให้ผู้บริโภค และไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อาศัยในท้องที่ ในกรณีเกิดปัญหาในสังคมภาครัฐเกิดปัญหาข้อผิดพลาดหรือเกิดทุจริตประพฤติมิชอบขึ้นต้องหาผู้รับบางผิดชอบและชี้แจงให้ประชาชนทราบ

6. หลักความคุ้มค่า

ในการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการ และการใช้จ่ายงบประมาณนั้นจะต้องมีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยการรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก ตลอดจนสร้างจิตสำนักให้มีการรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ดังนั้นในการบริหารขององค์กรภาครัฐและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ประการดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา การดำเนินการต้องมีความโปร่งใสและประชาชนมีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้นและเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบโดยภาคประชาชน ดังจะได้กล่าวอย่างนี้

ภาครัฐ

๑. จะต้องเป็นหลักในการใช้บังคับกฎหมาย ซึ่งเป็นการปกครองโดยใช้หลักนิติธรรม

๒. พิจารณาบุคลากรมีคุณธรรมจริยธรรม

๓. การบริหารโครงการต้องมีความโปร่งใสมีการตรวจสอบอย่างเข้มงวด

๔. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น เป็นการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

๕. มีการแบ่งหน้าที่การงานในองค์กรที่ชัดเจน โดยเฉพาะระบุอำนาจหน้าที่และผู้รับผิดชอบ

๖. การดำเนินงานตามแผนงานโครงการต่างๆ ต้องยึดหลักประหยัด คุ้มค่า โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผล

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการดำเนินงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น เนื่องจากเป็นการบริหารโดนตัวแทนของประชาชน จึงจำเป็นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น และให้ประชาชนได้เข้ามาตรวจสอบการทำงานได้อย่างเต็มที่ทั้งดานความโปร่งใสและการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ฝึกอบรมให้พนักงานส่วนงานทุกคนมี คุณธรรม จริยธรรม ในการปฏิบัติงานโดยการจัดองค์กรและจัดบุคลากรให้ชัดเจนว่าใครทำหน้าที่อะไรถ้าดำเนินการอย่างนี้ได้ก็จะทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพประหยัดงบประมาณ

ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยของเราจึงควรร่วมมือร่วมใจกันนำหลักการธรรมาภิบาลมาปฏิบัติกันในองค์กรที่เราปฏิบัติงานอยู่อย่างจริงจังเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศสืบต่อไป

4. บทสรุป

ประเทศไทยก็ตกอยู่ในสภาวะเดียวกันกับประเทศทั้งหลายในโลกซึ่งกำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัฒน์ซึ่งมีกระแสของประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลเป็นกระแสหลัก ควบคู่การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งจะนำความเจริญรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติและสังคม ดังนั้น การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรจึงมีความจำเป็นและต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หมายความว่าต้องช่วยให้องค์กรมีธรรมาภิบาลมากยิ่งขึ้น สิ่งใดที่เห็นว่าดีมีประโยชน์แก่สังคม เราก็ควรปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสังคมให้ดียิ่งขึ้น การเสริมสร้างในพจนานุกรมฯ หมายถึง เพิ่มพูนให้ดีหรือมั่นคงยิ่งขึ้น

สำหรับแนวทางในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรนั้น หากจะพิจารณาแบบองค์รวมแล้วจำเป็นต้องมีการพัฒนาประชาธิปไตยให้เป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนและประชาชนมีส่วนร่วม เป็นระบอบการปกครองที่ยึดมั่นในหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนอย่างแท้จริงจึงจะมีการสนับสนุนรัฐบาลประชาธิปไตยกว่ารัฐบาลรูปแบบอื่น มีการกระจายอำนาจการปกครองและการบริหารออกจากศูนย์กลางไปยังส่วนต่าง ๆ เช่น องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการบริหารส่วนภูมิภาค เป็นต้น นอกจากนี้ ในส่วนของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประชาชนต้องมีความเชื่อมั่นในสถาบันการเมืองด้วย เช่น สภานิติบัญญัติ และระบบราชการซึ่งเป็นความเชื่อมั่นที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การได้มาของสมาชิกสภานิติบัญญัติ การซื้อสิทธิขายเสียง การตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลโดยฝ่ายนิติบัญญัติ การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน เป็นต้น (ถวิลวดี, 2547)

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเป็นประชาธิปไตยและการมีธรรมาภิบาลเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัฒน์ที่เร่งรัดให้ประเทศไทยของเราต้องปรับตัวด้วยการปรับกระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารราชการแผ่นดินโดยการให้ความสำคัญกับประชาชน เอาประชาชนเป็นศูนย์กลาง หลักการธรรมาภิบาล 6 ประการตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการที่ดีมีความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานภาครัฐมีประสิทธิภาพส่งผลให้ประเทศชาติมีความแจริญรุ่งเรือง

5. ข้อเสนอแนะ

ด้านนโยบาย

1. รัฐบาลต้องจัดให้มีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ได้รัฐบาลที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นอย่างเหนียวแน่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตย

2. รัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง หากมีปัญหาจากสถาบันทางการเมืองก็ให้มีการแก้ไขปัญหาตามวิถีทางประชาธิปไตย

3. รัฐบาลมีนโยบายในการปฏิรูประบบราชการ ส่งเสริมระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัย รวมถึงการปฏิรูปการศึกษา

ด้านการบริหารจัดการ

1. จัดการศึกษาอบรมในเรื่องประชาธิปไตย และธรรมาภิบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สนับสนุนขบวนการภาคประชาสังคมให้บริหารจัดการด้วยตนเองได้

2. สนับสนุนและปลุกจิสำนึกให้ข้าราชการ ประชาชน องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชน ให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

3. เร่งรัดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการบังคับใช้กฎหมาย และนโยบายต่าง ๆ ต้องนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

จรัส สุวรรณเวลา. (2546). **จุดบอดสู่ธรรมาภิบาล.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2547). **ตัวชี้วัดประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล.** รายงานวิจัย สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

วรพล คัดพันธุ์. (2552). **พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี** *พ.ศ.2546*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทเค็นท์ โกลบอน ซิสเต็ม จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2544). **คู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี.** กรุงเทพมหานคร : จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

สมใจ สังข์แสตมภ์. (2553). ***การบริหารปกครองสาธารณะ.*** ปทุมธานี : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.

กฎหมายเกษตรพันธสัญญา ไม่ใช่เรื่อง ชาวนา โง่ จน เจ็บ
The covenant agricultural law is not a stupid farmer.

อาทิตย์ แสงเฉวก
พระมหาไทยน้อย สลางสิงห์
พระอธิการณัฐวุฒิ เนื่องแก้ว
นิตยา ปิ่นละออ

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษา กฎหมายเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากฎหมายเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาข้อดีและจุดอ่อนของการทำการเกษตรแบบพันธสัญญาของเกษตรกรในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ระบบเกษตรพันธสัญญาเมื่อถูกนำไปใช้ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน ย่อมส่งผลที่ต่างกัน การวางแนวทางในการส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญาให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ จำเป็นต้องมีการวางแผนรองรับและการจัดการที่เหมาะสมประกอบด้วย เพื่อควบคุมและนำระบบไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ การนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้หรือมาส่งเสริมให้กับเกษตรกร จึงควรพิจารณาและตระหนักถึงผลที่ต้องการรวมไปถึงผลในระยะยาวที่จะให้ประโยชน์ถึงเกษตรกรและคุ้มค่ากับการดำเนินการเป็นสิ่งสำคัญเกษตรกรเผชิญกับสถานการณ์ ๔ อย่าง คือ อยากได้ผลตอบแทนสูง มีความเสี่ยงสูง เกิดการขูดรีดสูง และเป็นปัญหาที่ไม่มีใครเห็นหัว (ไร้ตัวตน) เกษตรกรไม่ใช่คนโง่ แต่เป็นคนที่มีประสบการณ์ต่อสู้มาอย่างโชกโชน แต่เงื่อนไขที่เหนี่ยวรั้ง คือ หนี้สินเกษตรกรหน้าใหม่ คนที่เคยไปขายแรงงานต่างแดน หรืออดีตข้าราชการ เข้ามาในระบบโดยอาจมีประสบการณ์ไม่มากนัก แต่อยากเกษียณแล้วทำงานอยู่กับบ้าน เก็บกินรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรที่เขาว่า “แน่นอนชัดเจน”

คำสำคัญ: กฎหมาย,เกษตร,พันธสัญญา,โง่,จน,เจ็บ

ABSTRACT

This article, pearls, education, agricultural lawObjectives 1) To study agricultural law under the agricultural system, the covenant in Thailand 2) to study the advantages and weak points of the agricultural contract of farmers in Thailand. According to studies, it has been found that Contracted agricultural system when used under different conditions Submitting different results Guidelines for the promotion of the agricultural contract system To achieve the desired objectiveIt is necessary to have proper planning and proper management, including To control and apply the system to the desired achievement Implementation of the agricultural system, the covenant to be

used, or to encourage farmers Therefore should consider and realize the desired results, including the long-term results that will benefit farmers and the value of the operation is important Farmers face 4 situations which are high yields. High risk High racking And is a problem that no one sees the head (without identity). Farmers are not stupid people. But is someone who has experienced fighting But the conditions that curb the debt are new farmers People who used to sell foreign workers Or former government officials Entering into the system may not have much experience. But want to retire and work at home Consume income from agricultural products that he says "clear, clear"

KEYWORDS: Law, covenant, agriculture, stupid poor, hurt,

๑. บทนำ

การทำเกษตรพันธสัญญาเริ่มใช้โดยบริษัทของญี่ปุ่นที่ดำเนินการในไต้หวัน ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๕๐ เกษตรพันธสัญญาเริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายในอุตสาหกรรมอาหารและเยื่อใย ช่วงท้ายของทศวรรษ ๑๙๕๐ เกษตรกรชาวเม็กซิกันก็ปลูกผักและผลไม้ส่งเข้าตลาดอเมริกาโดยพันธสัญญา ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๘๐ เกษตรพันธสัญญาแพร่หลายอย่างมากในผัก ผลไม้ถั่วและเมล็ดพันธุ์พืช ช่วงท้ายของศตวรรษที่ ๒๐ เกษตรพันธสัญญาก็แพร่หลายในยุโรปตะวันตก ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา และจนถึงกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในปัจจุบัน (Kristen, ๒๐๐๒ อ้างในกัลปพฤกษ์ ๒๕๕๒)

การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ก็ทำให้อุตสาหกรรมอาหารและเกษตรกรต้องร่วมมือกันในการบริหารจัดการอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น หลักการเกษตรพันธสัญญาจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งธุรกิจ เกษตรกร รวมทั้งรัฐบาลด้วย เกษตรพันธสัญญาเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันผวนทางด้านราคา ผลผลิต และรายได้ของเกษตรกร ในแง่ธุรกิจเอกชนบริษัทผู้รับซื้อสามารถควบคุมปริมาณ มาตรฐานของผลผลิต ตลอดจนสามารถคาดการณ์วางแผนด้านการผลิต การตลาด และการส่งออก และส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการลงทุนของภาคเอกชนในภาคเกษตรกรรม การขยายตัวของเกษตรพันธสัญญาจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรในแง่ที่ว่าเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรให้สูงขึ้น เพิ่มทักษะในการบริหารจัดการ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ มีตลาดแน่นอน และความมั่นคงทางด้านราคาและรายได้ ในแง่ของรัฐ รัฐบาลสามารถลดภาระของงบประมาณในการประกันราคาสินค้าเกษตรเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรนั่นเอง

ในช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา เกษตรพันธสัญญาขยายตัวอย่างรวดเร็ว จึงมีคำถามว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการขยายตัวดังกล่าว Prowse (๒๐๑๒) ได้อธิบายไว้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรพันธสัญญาขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นช่วงเวลาที่ประเทศเหล่านี้ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านและมีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทั้งทางด้านอุปสงค์ (demand) และด้านอุปทาน (supply) ที่สนับสนุนให้เกิดการขยายตัวของการทำเกษตรพันธสัญญา สำหรับด้านอุปสงค์ พบว่าประเทศต่างๆ ส่วน

ใหญ่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจดีโดยเฉพาะประเทศในเอเชียและประเทศเกิดใหม่ (emerging countries) ที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ก้าวกระโดด อาทิ จีน เกาหลีใต้ อินเดีย และไทย สิ่งที่ตามมา คือ จำนวนประชากรที่มากขึ้นรวมทั้งรายได้ต่อหัวที่เพิ่มขึ้น มีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น และมีความเป็นอยู่ที่เป็นสังคมเมือง (urbanization) นอกจากนี้พฤติกรรมในการเลือกซื้ออาหารก็เปลี่ยนแปลงจากในอดีต กล่าวคือ จะมีความนิยมอาหาร ที่มีคุณภาพดี ราคาสูง มี โปรตีนสูง และคำนึงถึงสุขอนามัยและความปลอดภัยในอาหาร (food safety) มากขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้สนับสนุนให้เกิดความต้องการอาหารที่มีคุณภาพดีได้มาตรฐานในปริมาณที่มากขึ้น เกษตรพันธสัญญาจึงเป็นคำตอบที่จะมารองรับความต้องการเหล่านี้ ส่วนด้านอุปทาน ก็นับเป็นแรงผลักดันอีกด้านหนึ่งต่อการขยายตัวของเกษตรพันธสัญญา จากการเปิดเสรีทางการค้าและนโยบายส่งเสริมการส่งออกของประเทศต่างๆ ในระยะที่ผ่านมา ส่งผลให้ปริมาณการค้าของโลกขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสินค้าอาหารและสินค้าเกษตรอื่นๆ นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) และระบบขนส่งที่มีประสิทธิภาพ มีเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งการมีต้นทุนธุรกรรมที่ต่ำลงจากการจัดการสมัยใหม่และการเกิดการประหยัดจากขนาดการผลิตที่ใหญ่ขึ้น (economies of scale) นอกจากนี้การรวมตัวในแนวดิ่ง (vertical integration) หรือ การผลิตแบบครบวงจรจะทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งเสริมให้การทำเกษตรพันธสัญญาประสบความสำเร็จ ในบทบาทของการผลิตผลผลิตทางการเกษตรเพื่อตอบสนองต่อความต้องการอาหารที่มากขึ้น

โดยทั่วไปประเภทของพันธสัญญามีด้วยกัน ๓ รูปแบบคือระบบประกันตลาด ระบบประกันราคา และระบบประกันรายได้

ระบบประกันตลาด เป็นระบบที่เกษตรกรขายวัตถุดิบให้กับผู้แปรรูป ภายใต้คุณภาพและเวลาที่กำหนด โดยเกษตรกรมีอำนาจการตัดสินใจด้านการผลิตเต็มตัว

ระบบประกันราคา เป็นระบบที่บริษัทควบคุมปัจจัยการผลิตบางส่วน และเกษตรกรทำสัญญาขายผลผลิตให้กับบริษัทในราคา ปริมาณและคุณภาพตามกำหนด

ระบบประกันรายได้ เป็นระบบที่บริษัทควบคุมการผลิต ปัจจัยการผลิต และ บริการต่างๆโดยเกษตรกรจะได้รับรายได้ตามที่ตกลงกันไว้เบื้องต้น

การตัดสินใจทำเกษตรพันธสัญญา ทั้งเกษตรกรและบริษัทเกิดจะต้องคำนวณต้นทุนและผลตอบแทนที่เกิดขึ้นแล้วว่าคุ้มค่ากว่าการไม่ทำสัญญา ต้นทุนดังกล่าวรวมถึงต้นทุนการผลิตและต้นทุนการทำธุรกรรม (สำหรับเกษตรกร ตัวอย่างของต้นทุนที่ต้องคำนึงถึงได้แก่ ต้นทุนในการทำตามระเบียบข้อบังคับของบริษัท การลงทุนเครื่องมือและอุปกรณ์ และสำหรับบริษัทก็จะหมายถึงต้นทุนที่ให้คำปรึกษาด้านการจัดการ ต้นทุนด้านการช่วยเหลือทางการเงินและปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร เป็นต้น) ต้นทุนในการดำเนินธุรกรรมรวมถึงต้นทุนในการร่างสัญญา การต่อรอง และดำเนินตามสัญญา หลังจากที่ทำธุรกรรมร่วมกันแล้ว ต้นทุนในการดำเนินธุรกรรมจะรวมถึงต้นทุนในการจัดการผู้ทำผิดสัญญา และต้นทุนในการดูแลคู่สัญญาในระยะยาว

เมื่อทั้งสองฝ่ายเห็นว่าประโยชน์ที่ได้รับสูงว่าต้นทุนที่จะเกิดขึ้นในการทำสัญญา ก็จะทำพันธะสัญญากัน พันธะสัญญามีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับต้นทุนการผลิตและทางการดำเนินธุรกรรมภายใต้การผลิตของแต่ละท้องถิ่น ในขณะที่บริษัทร่างสัญญาขึ้นมานั้นก็จะคำนึงถึงผลผลิตและฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรแต่ในขณะเดียวกันก็พยายามลดต้นทุนของตนอีกด้วย

ประเทศไทยนับเปนผูสงออกอาหารและเลี้ยงดูชาวโลกมาเนิ่นนาน จนไดรับสมญานามวาเปน “อูขาว อูน้ำของโลก” และแมกระทั่งในปจจุบันก็ยังไดรับคำกลาวขานวาเปน “ครัวของโลก” นอกจากนี้เกษตรกรยังไดรับการกลาวขานวาเปนกระดูกสันหลังของชาติอีกดวย อยางไรก็ตาม เกษตรกรกลับเปนกลุมอาชีพที่มีปญหาความไมมั่นคงทางรายไดมากที่สุด มีเกษตรกรเปนจำนวนมาก ตองประสบกับปญหารายไดนอย ไมเพียงพอแกการยังชีพและตกอยูในภาวะความยากจน ปญหาความมั่นคงในอาชีพและรายไดของเกษตรกร จึงมีผลตอปญหาการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาวของประเทศ ทั้งในดานความเหลื่อมล้ำของรายไดระหวางอาชีพและระหวางพื้นที่ทำกิน รวมทั้งปญหาดังกลาวไดผลักดันใหเกิดการยายถิ่นจากชนบทสูเมืองเพื่อหาโอกาสสรางรายไดและความเปน อยูที่ดีกวา ในชนบทไทยจึงเกิดภาวะการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ปญหาใหญของการผลิตในภาคเกษตรอีกประการหนึ่ง คือ ความผันผวนของราคาผลผลิต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลง ทางดานอุปทานในการผลิต รวมทั้งการขาดอำนาจตอรอง ซึ่งมีผลตอเสถียรภาพรายไดของเกษตรกร รัฐบาลที่ผานมาไดใหความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตร โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนา มูลคาเพิ่มของสินคาเกษตร การกระจายผลผลิตทางการเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร เพื่อรองรับ การพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบเกษตรพันธสัญญา (contract farming)

กฎหมายเกษตรพันธสัญญา ในไทยทำกันอย่างเสรีปราศจากการควบคุมที่ดีพอ ทำให้ถูกเปรียบเป็นสัญญาทาสที่เกษตรกรต้องทำตาม ย้อยรอยกลับไปหลายสิบปี กฎหมายส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา หรือ “คอนแทรคท์ฟาร์มมิ่ง”(contract farming) ถูกพับเก็บ แม้จะมีความพยายามจากรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยที่จะออกกฎหมายดังกล่าวแต่ก็ยังไม่สำเร็จเพราะถูกนายทุนใหญ่ในวงการเกษตรคัดค้านมาโดยตลอด ขณะที่เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการทำเกษตรพันธ์สัญญาหลายรายต้องสิ้นเนื้อประดาตัว เป็นหนี้สิน บางรายก็ล้มละลาย ทำให้เกิดคำว่า “สัญญาทาส” พัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. ๒๕๖๐ ประกาศบังคับใช้เป็นกฎหมาย ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปวงการเกษตรกรรมของไทยในยุคนี้ (ราชกิจจานุเบกษา.เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๕๖ ก. น.๑, ๒๕๖๐)

๒. วัตถุประสงค์

๑) เพื่อศึกษากฎหมายเกษตรภายใตระบบเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย

๒) เพื่อศึกษาขอดีและจุดออนของการทำการเกษตรแบบพันธสัญญาของเกษตรกรในประเทศไทย

๓. ความหมาย

ระบบเกษตรพันธสัญญา (contract farming) เป็นแนวคิดที่มุ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน ซึ่งนับเป็นระบบเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นให้การพัฒนาธุรกิจ มีระบบครบวงจรการผลิต โดยอยู่ภายใต้การดำเนินการระหว่างบริษัททางการเกษตรรายใหญ่ (เช่น บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ บริษัทบีทาโกร ฯลฯ) ร่วมกับเกษตรกรผู้ผลิต วัตถุประสงค์หลักของธุรกิจแบบเกษตรพันธะสัญญามีหลายประการที่สำคัญ คือ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรทั้งมีการปรับปรุงคุณภาพสินค้า และเพื่อให้ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยลดลงโดยการนำการบริหารจัดการและใช้เทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตเพื่อก่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด มีการวางแผนการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลกในภาวะที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ฯลฯ โดยแนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าทั้งผู้ซื้อ (บริษัทฯ) กับผู้ขาย (เกษตรกร) จะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้ซื้อหรือบริษัทสามารถควบคุมคุณภาพและต้นทุนการผลิตที่ลดลง โดยผ่านการบริหารจัดการตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารกับเกษตรกรในด้านการผลิตและการตลาด ส่วนเกษตรกรย่อมได้ประโยชน์จากราคาสินค้ารับซื้อที่แน่นอน ลดความผันผวนทางด้านรายได้และราคา เสถียรภาพของรายได้จึงมีมากขึ้นเพราะมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน

คำว่า “ระบบเกษตรพันธสัญญา” หมายความว่า ระบบการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ที่เกิดขึ้นจากสัญญาการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรประเภทเดียวกันระหว่าง ผู้ประกอบธุรกิจ ทางการเกษตรฝ่ายหนึ่งกับบุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่สิบรายขึ้นไป หรือกับ สหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ หรือกับวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่าย วิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกฝ่ายหนึ่ง ที่มีเงื่อนไขในการผลิต จำหน่าย หรือจ้างผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างหนึ่งอย่างใด โดยเกษตรกร ตกลงที่จะผลิต จำหน่าย หรือรับจ้างผลิตผลิตผลทางการเกษตรตามจำนวน คุณภาพ ราคา หรือระยะเวลาที่กำหนดไว้ และผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรตกลงที่จะซื้อผลิตผลดังกล่าวหรือจ่ายค่าตอบแทนตามที่กำหนดไว้ตามสัญญา โดยผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเข้าไปมีส่วนในกระบวนการผลิต เช่น เป็นผู้กำหนดวิธีการผลิต จัดหาพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรหรือปัจจัยการผลิต ให้แก่เกษตรกร

“ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร” หมายความว่า บุคคลซึ่งประกอบธุรกิจการผลิตแปรรูป จำหน่าย หรือการส่งออกผลิตผลทางการเกษตร หรือให้บริการด้านระบบการผลิตสินค้าหรือปัจจัยการผลิต ทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญา

“เกษตรกร” หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม และให้หมายความรวมถึง สหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่าย วิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม

"เกษตรกรรม" หมายความว่า การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือเกษตรกรรมอื่นที่คณะกรรมการประกาศกำหนด (ราชกิจจานุเบกษา.เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๕๖ ก. น.๒, ๒๕๖๐)

จะเห็นได้ว่า การทำเกษตรพันธสัญญา หมายถึง ระบบการเกษตร การเลี้ยงสัตว์หรือการเพาะปลูกพืช ที่มีการทำสัญญาซื้อขายผลผลิตล่วงหน้าระหว่างฝ่ายเกษตรกร หรือเจ้าของฟาร์ม กับคู่สัญญา คือ "ผู้รับประกัน" ซึ่งมักเป็นบริษัทเอกชนที่สัญญาว่าจะซื้อผลผลิตคืนจากอีกฝ่ายในราคาที่ตกลงกัน ตั้งแต่ต้น เรียกว่า "ราคาประกัน" ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อครบกำหนดสัญญา

๓. กฎหมายเกษตรพันธสัญญา

กฎหมายคุมเกษตรพันธสัญญา ๙ กฎเหล็ก ดังนี้

๑) ห้ามผู้ประกอบการส่งมอบพันธุ์พืชอาหาร ยา อุปกรณ์ ที่ไม่มีคุณภาพ
๒) ห้ามทำสัญญาที่ผู้ประกอบการไม่ต้องรับผิดชอบ หากไม่เป็นไปตามมาตรฐาน
๓) ห้ามบังคับให้จำหน่วยทรัพย์สินของเกษตรให้ผู้ประกอบการหลังเลิกสัญญา
๔) ห้ามให้เกษตรกรต้องรับผิดหากเกิดเหตุสุดวิสัยหรือภัยพิบัติ
๕) ห้ามเลิกสัญญาหากเกษตรกรไม่ผิดสัญญาในสาระสำคัญ
๖) ห้ามให้เกษตรกรต้องมีภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระกำหนดในสัญญา
๗) ห้ามนำเงินชดเชยหรือเงินช่วยเหลือของเกษตรที่ได้รับจากทางราชการมอบให้ผู้ประกอบธุรกิจ
๘) ห้ามเปลี่ยนแปลงราคาวัตถุดิบในการผลิต หรือค่าตอบแทนในการผลิตได้แต่เพียงฝ่ายเดียว
๙) ห้ามเกษตรกรต้องรับภาระเกินกว่าที่จะพึงคาดหมายได้ตามปกติ

โดยที่ปัจจุบันมีการนำระบบเกษตร พันธสัญญามาใช้ในกระบวนการผลิต ผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างแพร่หลาย ซึ่งหากมีการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาให้มีความเป็นธรรมตามหลักสากลจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นคง ทางด้านรายได้ และได้รับการถ่ายทอดความรู้อันจำเป็นตลอดจนเทคโนโลยีการผลิตที่มีมาตรฐาน มีการควบคุม ต้นทุนในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร มีการป้องกันความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกและผู้ประกอบธุรกิจ ทางการเกษตรสามารถประกอบธุรกิจโดยได้รับผลิตผลที่มีคุณภาพมาตรฐานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งทางธุรกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันในตลาดการค้าเสรีได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม โดยที่การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญามีลักษณะผสมผสานระหว่างสัญญาจ้างทำของ สัญญาจ้างแรงงาน และสัญญาซื้อขายซึ่งมีความซับซ้อนและยุ่งยากในการวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่าและต้นทุน ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ส่งผลให้ในกรณีที่คู่สัญญาเป็น

เกษตรกรรายย่อยซึ่งมีอำนาจต่อรอง ในการทำสัญญาน้อยกว่าผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร มีความเสี่ยงในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญา สมควรที่รัฐจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งกำหนดกลไกในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

๔. แนวคิดการทำเกษตรพันธสัญญา

ระบบเกษตรพันธสัญญา เปนแนวคิดที่มุงจะกอใหเกิดประสิทธิภาพใน การผลิตและเพิ่มศักยภาพในการแขงขัน ซึ่งนับเปนระบบเกษตรกรรมที่มุงเนนใหการพัฒนาธุรกิจมี ระบบครบวงจรการผลิต โดยอยูภายใตการดำเนินการระหวางบริษัททางการเกษตรรายใหญ (เชน บริษัทเจริญโภคภัณฑ บริษัทบีทาโกร) รวมกับเกษตรกรผูผลิต วัตถุประสงคหลักของธุรกิจแบบเกษตรพันธสัญญามีหลายประการที่สำคัญ คือ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินคาเกษตรทั้งมีการปรับปรุงคุณภาพสินคา และเพื่อใหตนทุนการผลิตตอหนวยลดลงโดยการนำการบริหารจัดการและใช้เกษตรพันธสัญญากับความมั่นคงทางรายไดของเกษตรกร เพื่อกอใหเกิดการประหยัดตอขนาด มีการวางแผนการผลิตเพื่อให สอดคลองกับความตองการของตลาดโลกในภาวะที่มีการแขงขันอยางรุนแรง โดยแนวคิด ดังกลาวเชื่อวาทั้งผูซื้อ (บริษัทฯ) กับผูขาย (เกษตรกร) จะไดผลประโยชนรวมกัน ผูซื้อหรือบริษัท สามารถควบคุมคุณภาพและตนทุนการผลิตที่ลดลงโดยผานการบริหารจัดการตลอดจนเพิ่ม ประสิทธิภาพการสื่อสารกับเกษตรกรในดานการผลิตและการตลาด สวนเกษตรกรยอมไดประโยชน จากราคาสินคารับซื้อที่แนนอน ลดความผันผวนทางดานรายไดและราคา เสถียรภาพของรายได้ จึงมีมากขึ้นเพราะมีตลาดรับซื้อที่แนนอน ระบบเกษตรพันธสัญญายังเปนสวนหนึ่งของหวงโซอุปทาน (supply chain) เพราะวาผูซื้อ (บริษัทคูสัญญา) ตองควบคุม ผูผลิต (เกษตรกร) เพราะอาหารที่ผลิตที่จะถึงมือผูบริโภคทั้งในและตางประเทศ ตองมีคุณภาพปลอดภัย และพรอมที่จะผานกระบวนการตรวจสอบทุกขั้นตอนของการ ผลิต ระบบดังกลาวทำใหทั้งผูซื้อและผูผลิตตองเกี่ยวของกันอยางใกลชิด เพราะบริษัทฯ ตองคัดเลือก เกษตรกรเขารวมการผลิตและศึกษาถึงความเปนไปไดในเรื่องความเสี่ยงของบริษัทฯ หากเกษตรกรไม สามารถปฏิบัติตามสัญญา คือ ไมสามารถสงมอบวัตถุดิบที่มีคุณภาพแกบริษัทได

ระบบเกษตรพันธสัญญาจะมีข้อดี คือ เกษตรกรมีผลผลิตขายแน่นอน สามารถนำวัตถุดิบป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิตได้อย่างสม่ำเสมอ และเป็นการประกันรายได้ ประกันราคาสินค้าล่วงหน้า ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มีรายละเอียดไม่เหมือนกัน เกษตรกรได้รับความรู้ ทั้งด้านวิชาการ การออกแบบแปลนฟาร์มมาตรฐาน และเทคนิคในการปรับลดต้นทุนในการผลิต พร้อมจัดหาวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตต่างๆ อาจรวมไปถึงการสนับสนุนสินเชื่อทางการเงิน ผลผลิตได้มาตรฐานเดียวกับที่ทางบริษัทกำหนด และตรงตามความต้องการของตลาด

ระบบเกษตรพันธสัญญาส่วนข้อเสีย คือ ภาคเอกชนมักจะทำสัญญาในรูปแบบสัญญาเชิงเอาเปรียบเกษตรกร ในเรื่องของผลตอบแทน ความเสี่ยง และความเป็นธรรม เงินลงทุนต่อ

ฟาร์มค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ที่จะเกิดขึ้น ทำ ขณะที่แหล่งเงินทุนของเกษตรกรมาจากการกู้ยืมจากสถาบันการเงิน ดังนั้น หากบริษัทยกเลิกพันธสัญญากับเกษตรกรในระยะสั้นหรือไม่วางแผนการผลิตให้ เกษตรกรอาจล้มละลายได้ เกษตรกรมีความเสี่ยงสูง และเสี่ยงสูงขึ้นเมื่อได้รับผลกระทบทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง หรือหวัดนก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความเสี่ยงในการสูญเสียผลผลิตมากขึ้น เมื่อรวมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน เช่น ค่าไฟ ค่าปุ๋ย ค่ายา ฯลฯ การที่สัญญาไม่ได้คำนวณรายได้ค่าตอบแทนจากการผลิตที่เป็นขั้นบันไดเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน ทำให้เกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะถึงจุดคุ้มทุน และมีกำไรจากการลงทุนเมื่อไร จึงทำให้เกิดความเสียเปรียบสำหรับการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย พบว่ามีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญา ได้แก่ ความไม่สมมาตรของข้อมูลข่าวสาร การตลาด การรับความเสี่ยง การควบคุมต้นทุนการผลิต และการปฏิบัติตามสัญญา เป็นต้น เป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกร รวมทั้งก่อให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างคู่สัญญา โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เสียเปรียบในด้านต่างๆ และในที่สุดนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางรายได้ของเกษตรกรรายย่อย

๕. กลไกของการทำเกษตรพันธสัญญา

นับแต่รัฐบาลปัจจุบันเข้าบริหารราชการแผ่นดิน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้วางแนวนโยบายของรัฐบาล ไว้ในหลายด้านเพื่อทำการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของพี่น้องประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตามแนวทาง “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ในห้วงระยะเวลากว่า ๔ ปี รัฐบาลได้ออกทั้งนโยบาย มาตราการ กลไก รวมถึงออกกฎหมายที่มีความสำคัญต่างๆ มากมาย รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของพี่น้องเกษตรกรที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงเป็น อาชีพหลักที่มีความสำคัญมาช้านาน แต่ในห้วงเวลาที่ผ่านมาคุณภาพชีวิตของพี่น้องเกษตรกรไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น รัฐบาลได้มีการออกนโยบาย มาตราการ รวมถึงผลักดันกฎหมายที่ช่วยพี่น้องเกษตรกร โดยกฎหมายสำคัญฉบับหนึ่งคือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. ๒๕๖๐ เกษตรพันธสัญญา หรือ คอนแทรคฟาร์มมิ่ง (contract farming) คือ ระบบการเกษตร การเลี้ยงสัตว์หรือการเพาะปลูกพืช ที่มีการทำสัญญาซื้อขายผลผลิตล่วงหน้าระหว่างฝ่ายเกษตรกร หรือเจ้าของฟาร์ม กับคู่สัญญา คือ "ผู้รับประกัน" ซึ่งมักเป็นบริษัทเอกชนที่ สัญญาว่าจะซื้อผลผลิตคืนจากอีกฝ่ายในราคาที่ตกลงกันตั้งแต่ต้น เรียกว่า "ราคาประกัน" ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อครบกำหนดสัญญา Charles Eaton and. Andrew W. Shepherd (๒๐๐๑) ได้สรุปประโยชน์ของการทำเกษตรพันธสัญญาในมุมมองของเกษตรกรว่าการทำ สัญญากับบริษัทใหญ่สามารถอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรรายย่อยด้านต่างๆ เช่น เงินทุน ข่าวสาร เทคโนโลยี ตลาด สามารถช่วย ป้องกันความเสี่ยงทางด้านรายได้ให้แก่ เกษตรกรเมื่อทำการเกษตรสมัยใหม่ ทำให้เกษตรกรผลิตสินค้าได้ตรงตามความต้องการของตลาด มากขึ้น ให้การผลิตมีความ

เชื่อมโยงกับหน่วยอื่นๆ ในห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ทำให้ต้นทุนค่าขนส่งและค่าการตลาดลดลง นอกจากนี้ ต้นทุนในการควบคุมคุณภาพและความผันผวนของปริมาณวัตถุดิบลดลงด้วย ทำให้สามารถนำไปแปรรูปได้ดีขึ้น การที่บริษัทสามารถ ควบคุมคุณภาพวัตถุดิบ เท่ากับเป็นการลดความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยของอาหารที่จะเกิดกับผู้บริโภคอีกด้วย พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.๒๕๖๐ ได้ถูกตราขึ้นด้วยเหตุผลที่ปัจจุบันมีการนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้ในกระบวนการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างแพร่หลาย ซึ่งหากมีการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาให้มีความเป็นธรรมตามหลักสากลจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในการผลิต ผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นคง ทางด้านรายได้ และได้รับการถ่ายทอดความรู้อันจำเป็น ตลอดจนเทคโนโลยีการผลิตที่มีมาตรฐาน มีการควบคุม ต้นทุนในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร มีการป้องกันความเสี่ยงจาก ปัจจัยภายนอกและผู้ประกอบธุรกิจ ทางการเกษตรสามารถประกอบธุรกิจโดยได้รับผลิตผลที่มีคุณภาพมาตรฐานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งทางธุรกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันในตลาดการค้าเสรีได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม โดยการส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญา (Contact farming) ของรัฐบาล ๒ ที่การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญามีลักษณะผสมผสานระหว่างสัญญาจ้างทำของ สัญญาจ้างแรงงาน และสัญญาซื้อขาย ซึ่งมีความซับซ้อนและยุ่งยากในการวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่าและต้นทุน ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ส่งผลให้ในกรณีที่คู่สัญญาเป็น เกษตรกรรายย่อยซึ่งมีอำนาจต่อรอง ในการทำสัญญาน้อยกว่าผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร มีความเสี่ยงในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญา สมควรที่รัฐจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งกำหนดกลไกในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.๒๕๖๐ ได้ให้คำนิยาม “ระบบเกษตรพันธสัญญา” หมายความว่า ระบบการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ที่เกิดขึ้นจากสัญญาการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรประเภท เดียวกันระหว่างผู้ประกอบธุรกิจ ทางการเกษตรฝ่ายหนึ่งกับบุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่สิบรายขึ้นไป หรือกับ สหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ หรือกับวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่าย วิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่า ด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกฝ่ายหนึ่ง ที่มีเงื่อนไขในการผลิตจำหน่าย หรือจ้างผลิตผลิตผลหรือบริการ ทางการเกษตรอย่างหนึ่งอย่างใด โดยเกษตรกร ตกลงที่จะผลิต จำหน่าย หรือรับจ้างผลิตผลิตผลทางการเกษตรตามจำนวน คุณภาพ ราคา หรือระยะเวลาที่กำหนดไว้ และผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรตกลงที่จะซื้อผลิตผลดังกล่าวหรือจ่ายค่าตอบแทนตามที่กำหนดไว้ ตามสัญญา โดยผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเข้าไปมีส่วนในกระบวนการผลิต เช่น เป็นผู้กำหนดวิธีการผลิต จัดหาพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรหรือปัจจัยการผลิต ให้แก่เกษตรกร (มาตรา ๔) รัฐบาลหวังเป็นอย่างยิ่งว่า กระบวนการและ

กลไกตามพระราชบัญญัตินี้หากถูกใช้บังคับอย่างจริงจังและ ทั่วถึงทุกพื้นที่จะช่วยเหลือเกษตรกรมิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม รวมทั้งมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๖. เกษตรพันธสัญญา ไม่ใช่เรื่อง ชาวนา โง่ จน เจ็บ

๑) **เกษตรกร โง่ ถูกหลอกให้ทำสัญญา** สัญญาทั้งหมดเขียนมาเป็นแบบสำเร็จรูป ห้ามแก้ไข หากอยากทำต้องทำตามที่บรรษัทกำหนด และบรรษัทก็ไม่มอบสัญญาให้เกษตรกรจำนวนมาก วิธีชักจูง คือ การนำเสนอตัวเลขรายได้ที่ปิดบังค่าใช้จ่ายจุกจิกแอบแฝง เพิ่มน้ำหนักโดยนำสถาบันการเงินมายืนยันสร้างความเชื่อมั่นให้เกษตรกร เข้าไปลงทุน โดยอาศัยภาพลักษณ์ดูดี มีความยิ่งใหญ่ระดับชาติมาค้ำประกันให้เกษตรกรเชื่อถือ ในหลายกรณีตัวแทนของบรรษัทใช้วิธีประสานกับผู้มีอิทธิพลบารมีในท้องที่ให้เข้ามาช่วยหาลูกไร่ ลูกฟาร์มให้อีกด้วย ส่วนเงื่อนไขที่เกษตรกรกระโดดเข้าไป คือ เรื่องการหารายได้เป็นก้อนมาปลดหนี้สิน หรือทำให้เงินเก็บงอกเงย

๒) เกษตรกร จน เลยไม่มีทางเลือกอื่นต้องตกเป็นทาสสัญญากับบริษัท เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดิน และเป้าหมายหลักของบริษัทคือหาเกษตรกรที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเพื่อนำไปขอสินเชื่อกับสถาบันการเงินทั้งหลาย เพื่อให้แน่ใจว่าที่ดินสวยๆในหลายพื้นที่จะกลายเป็นทรัพย์ถูกขายทอดตลาด ลองดูตัวเลขการถือครองที่ดินของบริษัทใหญ่ทางการเกษตรดูก็จะรู้ข้อเท็จจริง แล้วเสี่ยงอย่างนี้จะทำไปทำไม เกษตรกรตอบว่าดีกว่าไม่ทำอะไร อยู่เฉยๆ เป็นคนขี้เกียจสันหลังยาว ให้คนเขาถากถางว่า จนเพราะขี้เกียจ หรือรอแต่ความช่วยเหลือ และเชื่อหรือไม่ คนจำนวนไม่น้อยเป็นอดีตข้าราชการเกษียณ หรือพนักงานองค์กรต่างๆที่เออรี่รีไทร์มาแล้วสูญเงินเก็บไปกับเกษตรพันธสัญญา แต่ไม่มีใครกล้าพูด เพราะ “อับอาย”

๓) เกษตรกร เจ็บ สำออย คอยเรียกร้องแต่ความช่วยเหลือ

เกษตรกรในระบบพันธสัญญา มิใช่ชาวนาที่มีภาพลักษณ์เป็นกระดูกสันหลังของชาติยากที่จะดึงดูดให้คนทั่วไปเห็นอกเห็นใจอยากช่วยเหลือ และถูกมองข้ามไปโดยนักการเมืองหรือแม้กระทั่งรัฐบาลทหาร เพราะช่วยไปก็มีแต่จะเสี่ยงภัย เนื่องจากเกษตรกรเหล่านี้มีคู่ต่อกรเป็นบริษัทใหญ่ ที่เป็นผู้สนับสนุนทางการเงินให้กับกลุ่มการเมืองหลายกลุ่ม ทั้งการเมืองในระบบและนอกระบบ สังเกตตราสัญลักษณ์ของบริษัทที่ปะไปตามทีมกีฬาของหน่วยงานรัฐ ทีมประจำจังหวัดที่นักการเมืองสนับสนุนอยู่ หรือดูโครงการร่วมระหว่างบริษัทกับหน่วยงานต่างๆ ก็น่าจะเข้าใจ

๔) ช่วยเกษตรกรโดยการจัดสรรที่ดินทำกิน หรือพัฒนาระบบชลประทาน พอรึเปล่า

เกษตรกรที่อยู่ในระบบพันธสัญญาจำนวนมากมีที่ดินเป็นของตัวเอง และอยู่ในเขตชลประทาน เส้นทางขนส่งดี จึงได้มีบริษัทเข้ามาต่างหาก แต่สิ่งที่กำลังจะมีความสำคัญแซงหน้าไปแล้ว คือ “ความเป็นเจ้าของพันธุ์พืช/พันธุ์สัตว์” เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ หรือตัวอ่อน โดนผูกขาด

โดยไม่กี่บริษัทเท่านั้น และมีจำนวนมากที่โดนตัดแต่งพันธุกรรมทำให้เป็นหมัน ปลูก/เลี้ยงได้รอบเดียว รอบหน้าต้องมาคอยซื้อจากบริษัทเสมอ “ความรู้ใน ปุ๋ย/อาหาร/ยา” ก็ถูกควบคุมโดยบริษัทร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้เกษตรกรต้องซื้อจากบริษัทเสมอ บริษัท คุมต้นน้ำได้ทั้งหมด รู้ว่าเกษตรกรต้องลงทุนเท่าไหร่ ยังไง เลยมีอำนาจมากำหนดราคารับซื้อคืนที่ “ปลายน้ำ” คอยเลี้ยงเกษตรกรไว้ด้วยกำไรนิดๆหน่อยๆ พอเกิดภัยพิบัติเสียหายก็เข้ามาลดหนี้บอกว่าช่วยเหลือทั้งที่จริงแล้วควรจะแบกรับความเสี่ยงร่วมกัน กลายเป็นว่า ได้บุญคุณกับเกษตรกรไปเสียอีก

๕) **ปลดหนี้ให้เกษตรกรด้วยเงินภาษี แล้วชีวิตจะดีต่อไปในอนาคต**

หากระบบสัญญายังเป็นเหมือนเดิม และบริษัทผูกขาดอำนาจควบคุมตั้งแต่การผลิต ซื้อขาย ขนส่ง และการบริโภค มันก็ยังเป็นเหมือนเดิมไม่เปลี่ยน รัฐก็ต้องมาปลดหนี้ทุกปี ทุกห้าปี หรือทุกทีที่เปลี่ยนรัฐบาลเพื่อหาเสียง แต่ชีวิตเกษตรกรก็ยังเสี่ยงที่จะเจ๊งเหมือนเดิม คนกินก็ได้อาหารอันตรายไม่เปลี่ยน และประชาชนทั้งชาติก็มาจ่ายภาษีเพื่อปลดหนี้ที่เกิดจากรีดกำไรของบริษัท

๖) เราลืมอะไรสำคัญไปบ้างหรือเปล่า

เกษตรกร หรือแม้แต่นักวิชาการที่ทำงานศึกษาในเรื่องเกษตรพันธสัญญา จำนวนไม่น้อย มิได้วิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ เช่น

- ค่าจ้างตัวเองและคนในครอบครัว
- ค่าเช่าที่ดิน
- ค่าลงทุนและดอกเบี้ยที่ต้องแบกรับเองทั้งหมด
- ความเสี่ยงระหว่างทางหากมีภัยพิบัติธรรมชาติ หรือห่าลง(โรคระบาด)
- ต้นทุนในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าที่กลายเป็นไร่อุ้มน้ำไม่ได้ น้ำท่วม การเผาทำลายซากทำให้เกิดหมอกควัน ปุ๋ยเคมีและสารพิษที่ทำลายดิน น้ำ และสุขภาพ กลิ่นและเสียงที่รบกวนในชุมชน ลำน้ำทั้งสายที่กลายเป็นแพเศษซากอาหารและสารเคมี แล้วใครเป็นคนจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้เกษตรกร และคนกิน จากระบบประกันสุขภาพทุกรูปแบบ ก็ประชาชนทั้งชาติ ที่ไม่ได้กำไรอะไรจากธุรกิจอาหารและการเกษตร แต่ต้องมาแบกรับภาระด้านงบประมาณกันทุกปี

เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย เกษตรกรเผชิญกับสถานการณ์ ๔ อย่าง คือ อยากได้ผลตอบแทนสูง มีความเสี่ยงสูง เกิดการขูดรีดสูง และเป็นปัญหาที่ไม่มีใครเห็นหัว (ไร้ตัวตน) เกษตรกรไม่ใช่คนโง่ แต่เป็นคนที่มีประสบการณ์ต่อสู้มาอย่างโชกโชน แต่เงื่อนไขที่เหนี่ยวรั้ง คือ หนี้สินเกษตรกรหน้าใหม่ คนที่เคยไปขายแรงงานต่างแดน หรืออดีตข้าราชการ เข้ามาในระบบโดยอาจมีประสบการณ์ไม่มากนัก แต่อยากเกษียณแล้วทำงานอยู่กับบ้าน เก็บกินรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรที่เขาว่า “แน่นอน ชัดเจน” บริษัทมีการนำเสนอแผนธุรกิจโดย การใช้ตัวเลขผลตอบแทนที่ แน่นอน ชัดเจน และมีตัวแทนจากสถาบันการเงินมาพร้อมกับตัวแทนของบริษัทใหญ่ การทำสัญญาที่ประกันราคาขาย (ราคารับซื้อ) แต่อาจไม่เข้าใจในรายละเอียดอื่นๆ

ซึ่งเป็นเทคนิคทางการเกษตร ปศุสัตว์ ที่บริษัทกุมความรู้เหล่านี้ไว้ทั้งหมด ในหลายกรณีบริษัทร่วมกับเจ้าพนักงานของรัฐที่ควรจะดูแลเรื่องนั้นๆ ด้วยผลตอบแทนที่ว่าแน่ตามราคาที่เขียนในสัญญา จริงๆ ก็ยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ตลาด ณ ตอนที่ผลผลิตออกมา ถ้าราคาตลาดสูงกว่าที่เขียนในสัญญา โดนบังคับขายแน่นอน แต่ถ้าราคาตลาดต่ำ บริษัทอาจชิ่งหนีไปก็มี หรือมารับซื้อช้าจนราคาตก หรือเกษตรกรต้องเสียเงินบำรุงผลผลิตไปเรื่อยๆ ทั้งที่ควรจะขายแล้วจบการลงทุนในรอบนั้นไปแล้ว ถ้าเกษตรกรเอาผลผลิตตนเองไปขายให้ได้ราคาดีกว่า เจอฟ้อง เป็นคนขี้โกง ชั่วช้า ต้องฟ้องจนล้มละลาย เอาไปประจาน ถ้าบริษัทชิ่ง เกษตรกรอยากได้เงินตามสัญญา ตัวแทนบริษัทก็ท้าให้ไปฟ้องเอาเอง ไปจ้างทนายสู้คดีในศาล อีกกี่ปีกว่าจะได้เห็นเงิน แต่ที่แน่ๆ เงินที่ลงทุนไป ดอกเบี้ยที่กู้เงินมา วิ่งทุกวัน

ดังนั้น ผลตอบแทนที่สูง จึงมาพร้อมกับการลงทุนมากและความเสี่ยงสูงเสมอ เกษตรกรจึงกระโดดเข้าไปหาความเสี่ยง เพราะหวังผลตอบแทนสูงที่บริษัท สถาบันการเงิน เจ้าหน้าที่รัฐบางคน ปั้นมา เกษตรกรอยู่ในความเสี่ยงว่าระหว่างการผลิต ไม่รู้จะมีห่าลง (โรคระบาด) ฝนฟ้าลงโทษ หรือตัวเองตายไปก่อนรึเปล่า ยิ่งถ้าเป็นการสูญเสียที่ดินไปเพราะทำเกษตรพันธสัญญาแล้วเจ๊ง จนสุดท้ายต้องมาเป็นลูกจ้างบริษัทในที่ดินตนเอง มันคือ ความอดสู ที่อยู่ไปก็ไร้ค่า นี่คือที่มาของชาวนาฆ่าตัวตาย ในหลายพื้นที่ และไม่มีใครเห็นปัญหา ไม่มีพลังในการบอกเล่าเรื่องให้สังคมฟัง เพราะทุกครั้งที่หาตัวเกษตรกรมายืนยันแทบทุกคนหันหลบ เกษตรกรในฐานะเจ้าของปัญหาจึงกลายเป็นคน “ไร้ตัวตน”

๗. สรุป

การศึกษาเกษตรพันธสัญญากับความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกร ได้ข้อสรุปที่สำคัญ คือ โดยทั่วไปเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน และไม่สามารถลงทุนในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้เงินลงทุนสูงได้ จึงไม่สามารถเข้าถึงการเป็นคู่สัญญากับบริษัทใหญ่ที่มีมาตรฐานสูงในเรื่องระบบการเลี้ยงและการจัดการฟาร์ม ดังนั้นเกษตรกรรายย่อยเหล่านี้มักเลือกทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัทเล็กที่มีความยืดหยุ่นและไม่เข้มงวดในเงื่อนไขต่างๆ มากนัก ส่วนเกษตรกรรายใหญ่ที่มีเงินทุนเพียงพอ/เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ดีก็สามารถลงทุนในระบบการเลี้ยงที่ทันสมัยได้ ทำให้สามารถเลือกบริษัทเอกชนที่จะมาเป็นคู่สัญญาได้ เพราะการมีเงินทุนและสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆได้ครบถ้วน จึงเป็นที่ต้องการร่วมทุนของบริษัทเอกชนต่างๆ เกษตรกรรายใหญ่จึงมีข้อได้เปรียบที่จะเลือกคู่สัญญาได้ตามที่ตนต้องการ และโดยทั่วไปเกษตรกรรายใหญ่ก็มักเลือกบริษัทใหญ่เป็นคู่สัญญา

สำหรับด้านบริษัทเอกชนนั้น ในส่วนของบริษัทเล็กและบริษัทใหญ่ก็มีความแตกต่างกันแม้ว่าจะประกอบอาชีพในอุตสาหกรรมเดียวกันก็ตาม โดยความแตกต่างประการสำคัญ คือ ขนาดของเงินทุนและการเป็นธุรกิจครบวงจร โดยทั่วไปแล้วบริษัทเล็กมีเงินทุนต่ำ ขอบเขตการดำเนินธุรกิจไม่กว้างขวางมากครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๓-๔ จังหวัด หรือบางครั้งอาจเรียกว่าเป็นบริษัทท้องถิ่น การผลิตสินค้ามุ่งจำหน่ายตลาดภายในประเทศเป็นหลัก และที่สำคัญคือไม่มี

ธุรกิจแบบครบวงจร ซึ่งแตกต่างจากบริษัทขนาดใหญ่ที่มีเงินทุนมาก และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไป ทำให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่าย โดยหลายบริษัทก็สามารถระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์ได้ มีการดำเนินธุรกิจแบบครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ และมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตและการควบคุมคุณภาพ สินค้าที่ผลิตได้ส่วนใหญ่ส่งไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ เช่น ยุโรป และญี่ปุ่น เป็นต้น

ดังนั้นจากความแตกต่างของผู้เล่นในอุตสาหกรรมและคู่สัญญาดังกล่าวข้างต้น จึงนำไปสู่ข้อสรุปในประเด็นต่างๆที่ต่างกัน กล่าวคือเกษตรกรรายใหญ่เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการทำเกษตรพันธสัญญา อาทิ สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ดี มีต้นทุนการผลิตต่ำจากการประหยัดจากขนาด สามารถควบคุมคุณภาพได้ดี รวมทั้งมีปัญหาและอุปสรรคน้อย เป็นต้น ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยกลับเป็นกลุ่มที่เผชิญกับปัญหามากกว่า เช่น มีเงินทุนต่ำไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่มีมาตรฐานได้ และเนื่องจากขนาดการผลิตต่ำทำให้มิได้รับประโยชน์จากการประหยัดจากขนาด โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรรายย่อยจะมีต้นทุนการผลิตต่อหน่วยที่สูงกว่าเกษตรกรรายใหญ่ ส่วนบริษัทขนาดใหญ่และขนาดเล็กก็มีความแตกต่างกันในประเด็นที่สำคัญ เช่น เทคโนโลยีการผลิต โดยทั่วไปบริษัทขนาดใหญ่ที่มีเงินลงทุนสูงและมีการผลิตแบบครบวงจร มักจะนำเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยมาใช้ ในขณะที่บริษัทเล็กมีเทคโนโลยีต่ำกว่า ดังนั้นในเรื่องการถ่ายทอดเทคโนโลยีบริษัทขนาดใหญ่จึงทำได้ดีกว่าบริษัทขนาดเล็ก เป็นต้น นอกจากนี้จากการที่บริษัทขนาดใหญ่มีธุรกิจที่ครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ทำให้สามารถควบคุมคุณภาพปัจจัยการผลิตและต้นทุนการผลิตได้ดีกว่าบริษัทขนาดเล็กที่มีธุรกิจไม่ครบวงจร โดยที่เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขต่างๆในสัญญาแต่ต้องจำยอมรับกับเงื่อนไขดังกล่าว ทั้งเกษตรกรรายย่อยและรายใหญ่ต่างเผชิญกับความเสียเปรียบนี้เหมือนกัน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติเกษตรกรจำนวนมากจึงไม่ใส่ใจในเรื่องนี้นักเพราะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้ และเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งก็ไม่มีคู่สัญญาเพราะถูกนำไปเก็บไว้ที่บริษัททั้ง ๒ ฉบับ อย่างไรก็ตามยังพบอีกว่า คู่สัญญาที่เป็นเกษตรกรรายย่อยกับบริษัทเอกชนขนาดเล็กมักจะเกิดความขัดแย้งสูงกว่าคู่สัญญาที่เป็นเกษตรกรรายใหญ่กับบริษัทใหญ่ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจนั่นเอง หากคู่สัญญามีความซื่อสัตย์และรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนแล้ว ปัญหาและความเสี่ยงในเรื่องนี้จะลดลงไปมาก

เอกสารอ้างอิง

กัลปพฤกษ์ ผิวทองงามและคณะ (๒๕๕๒) **เกษตรพันธะสัญญา: ผลตอบแทน ความเสี่ยงและความเป็นธรรม โครงการการคุ้มครองการพัฒนารูปแบบสัญญาที่เป็นธรรมและกลไกการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร.

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์และคณะ (๒๕๔๐). **การวิเคราะห์การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันจากทัศนคติของเกษตรกร** วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๔(๒), ๘๓-๑๑๗.

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ (๒๕๕๕). **บ่วงบาศพิฆาตเกษตรกร โศกนาฏกรรมเกษตรพันธะสัญญา.**

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิพนธ์ พัวพงศกรและคณะ (๒๕๕๓). **โครงการศึกษาแนวทางการจัดการห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์ของสินค้าเกษตร.** ภายใต้โครงการการศึกษาวิจัยตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อเสนอแนวทาง นโยบายการปรับโครงสร้างภาคการผลิต การค้า และการลงทุน ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

เบญจพรรณ เอกะสิงห์, จิรวรรณ กิจชัยเจริญและพรสิริ สืบพงษ์สังข์ (๒๕๕๔). **ความเสี่ยงในการเกษตรระบบพันธะสัญญา ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน:ผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย ความ เชื่อมโยงต่อนโยบายสาธารณะ.** ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตรคณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พลิกปูมเกษตรพันธะสัญญาในไทย http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=๑๗๑ ศูนย์ข้อมูล&ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง

วิทยากร สุวรรณเรืองศรีและคณะ (๒๕๕๖). **ปัญหากฎหมายในการทำการเกษตรแบบพันธะสัญญา (Contract Farming) ในประเทศไทย.** นิติศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชากฎหมายธุรกิจ , มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ศจินทร ประชาสันติ์ (๒๕๕๕). **สรุปข้อเท็จจริงเรื่องเกษตรพันธะสัญญา.** ศูนย์คุ้มครองสิทธิเกษตรกร โครงการพัฒนาเครือข่ายเกษตรพันธะสัญญาเพื่อความเป็นธรรมด้านการผลิตและรายได้ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, กรุงเทพมหานคร.

พอพันธ อุยยานนทและคณะ: **เกษตรพันธสัญญากับความมั่นคงทางรายไดของเกษตรกร: กรณีการเลี้ยงไกและหมูในเขตภาคกลาง.**มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๕๘

กลัปพฤกษ์ ผิวทองงามและคณะ, **เกษตรพันธสัญญา:** ผลตอบแทน ความเสี่ยงและความเป็นธรรม โครงการการคุ้มครองการพัฒนารูปแบบสัญญาที่เป็นธรรมและกลไกการจัดการ , ๒๕๕๒

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์.นโยบายการเกษตรกับความเป็นประเทศอุตสาหกรรม กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา ๒๕๓๔.

ราชกิจจานุเบกษา.พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. ๒๕๖๐ : เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๕๖ ก ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๐ เข้าถึงได้จาก : http:// www.ratchakitcha.soc.go.th /DATA/PDF/๒๕๖๐/A/๐๕๖/๑.PDF (วันที่เข้าถึง ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑).

การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา : ประชาธิปไตย
Buddhist Political Science Approach: Democracy

ดร.ทรงวุฒิ ประสานวงศ์[1]
ดร. สุรีพร ชาบุตรบุณฑริก

บทคัดย่อ

การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ในบทความนี้ได้ศึกษาเฉพาะการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน คือระบอบการการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ มีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาค มีการปกครองโดยกฎหมาย เพื่อให้ความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน และเป็นการปกครองโดยเสียงข้างมาก ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย

หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนามีปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่มิให้เป็นที่ตั้งของความเสื่อม มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง 7 ประการคือ (1) ความพร้อมเพรียงกัน อันหมายความถึงความเสมอภาคกัน (2) ยึดถือตามข้อบัญญัติที่บัญญัติไว้ เปรียบเสมือนหลักนิติธรรม (3) เคารพ สักการะผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง ไม่ข่มขืนน้ำใจของสตรี ถวายการคุ้มครองพระอรหันต์ เปรียบเสมือนการให้ความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน หลักธรรมดังกล่าวข้างต้น พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในกิจการทั้งปวง เช่น การทำสังฆกรรม เหมือนเป็นการกระจายอำนาจการปกครอง โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญ ยึดหลักความเสมอภาคภายใต้พระธรรมวินัย ยึดหลักประชาธิปไตย โดยมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์

คำสำคัญ : การเมืองการปกครอง, พระพุทธศาสนา, ประชาธิปไตย

ABSTRACT

In this article, Buddhist political science only focuses on democracy to study because the word “democracy”, defined as “the rule of the people”, in a system dominantly government by people who have freedom an equal rights. It is a government by law or the rule of law that protect the basic rights of both in terms of rights and liberties in many cases. Democracy is based on the principle of majority of voters in conjunction with the respect the rights of the minorities.

The democratic principle was found in Tripitaka, in many parts of Vinaya Pitaka and Sutta pitaka. The first chapter of a real democracy is “Aporihaniya” which is the Dhamma that brings the prosperous for the people who do and practice. These are: 1. doing together that means equality; 2. practice according to the rule that means rule by

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม

law; 3. respect the people who have Dhamma that means respect to the right of other people. This Dhamma is occurred by the order of Lord Buddha to delegate the governing system to monks that means the constitution to deliver power among the monks. These are the basic of democracy.

KEYWORDS: political science; Buddhist; democracy

1. บทนำ

สืบเนื่องจากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ตราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงานหรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน แต่ในปัจจุบันปรากฏว่ายังไม่มีการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครองโดยเฉพาะอปริหานิยธรรม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคม เช่น การทุจริต คอรัปชั่น การเล่นพรรค เล่นพวก การแย่งชิงผลประโยชน์ ผลประโยชน์ทับซ้อน การซื้อสิทธิ์ขายเสียง เป็นต้น ดังนั้น บทความนี้จึงได้ศึกษาหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวอปริหานิยธรรมว่าจะมีแนวทางในการนำหลักอปริหานิยธรรมมาใช้กับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้ได้อย่างไร ถึงจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

2. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อศึกษาประชาธิปไตยตามแนวอปริหานิยธรรม

(2) เพื่อนำหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

3. การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวี ซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐ ซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อม เรียกว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาไว้นั่นเอง ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่

1. มีการประชุมกันเสมอและพร้อมเพรียงกัน
2. การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทำโดยพร้อมกัน
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติตามบัญญัติที่รับรองอยู่
4. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม
5. ไม่ทำการข่มขืนน้ำใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น
6. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชนียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทำลายการบริจาคบำรุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ

7. ถวายการคุ้มครองป้องกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปรารถนาว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้า ส่วนท่านที่มาแล้วขอให้ท่านอยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด

จะเห็นได้ว่าแนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวทางและใจความได้ ดังนี้ คือ อปริหานิยธรรม ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง

1. หลักความสามัคคี คือมีความคิดเห็น การแสดงออกเป็นไปแนวทางเดียวกัน มีความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีเป็นพี่น้องกัน ซึ่งสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
2. หลักความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ คือต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบของสังคมที่วางไว้ ซึ่งเป็นไปตามหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย

ส่วนอปริหานิยธรรม ข้อที่ 3 นั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่องหลักความเหมาะสม หมายถึง การรับเอาสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรกับสังคมไทยมาใช้และบัญญัติไว้ อย่างเช่น รับแนวคิดวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นข้ออ้างและนำมาบัญญัติเอาไว้เป็นกฎหมาย จะเห็นได้ว่าคนไทยคิดอย่างไร ก็ไม่ค่อยที่จะแตกต่างกันจากฝรั่งมากนัก เพราะอิทธิพลตะวันตกได้แพร่ระบาดเข้ามาดุจเชื้อโรค ทำให้คนไทยจึงต้องตกเป็นทาสวัฒนธรรมตะวันตกโดยปริยาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัตถุนิยม เห็นเงินเป็นพระเจ้า บริโภคนิยม เสรีนิยม ทุนนิยม เหล่านี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อจะร่างหรือบัญญัติกฎหมายจึงเป็นไปตามแนวทางตะวันตกทุกประการ ส่วนเรื่องการทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสมนั้น เห็นได้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวฉบับนี้ได้ชัดเจนว่า ได้ถอดข้อความบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นพุทธมามกะ ซึ่งอย่างนี้ไม่ถูกต้อง เพราะเมืองไทยเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนามายาวนาน ครั้งตั้งแต่ก่อตั้งประเทศ การกระทำของนักกฎหมายเป็นการทำลายความมั่นคงของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาหรือไม่ หรือออกกฎหมายเพื่อรับใช้ศาสนาอื่น ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ในส่วนของอปริหานิยธรรม ข้อที่ 4 กล่าวถึงเรื่อง หลักความเสมอภาคทางเพศ หรือยกย่องให้เกียรติสตรี หรือปัจจุบันได้มีการออกมาเรียกร้องให้สตรีมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ (เพราะไปรับแนวคิดมาจากตะวันตก) ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้มีมาก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมองว่า ไม่ว่าหญิงหรือชาย ก็สามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐได้นั่นเอง สำหรับ อปริหานิยธรรม ข้อที่ 5 ข้อที่ 6 ข้อที่ 7 ได้กล่าวถึงเรื่อง หลักของการให้เกียรติสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น หมายถึง การยกย่องให้เกียรติบุคคลที่มีอายุ หรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งตรงกับหลักการของระบอบประชาธิปไตย ที่เคารพในสิทธิของผู้อื่น รู้จักกฎ กติกา ระเบียบของสังคม ส่วนที่เป็น หลักการของศีลธรรม หมายถึง การมีความอ่อนน้อม เคารพบูชาในสิ่งที่ตนนับถือ มีมโนธรรม ตลอดจนให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระศาสนา ซึ่งเมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่อดีต แต่ในปัจจุบันไม่ได้รับการคุ้มครองอุปถัมภ์เท่าที่ควร พระสงฆ์ทุกวันนี้จึงอยู่อย่างโดดเดี่ยว เหมือนถูกตัดหางปล่อยวัด ถูกกีดกันไม่ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับสังคม ทั้งที่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี แต่กลายเป็นว่าพระสงฆ์ทุกวันนี้เหมือนถูกกักขังมิให้ไปไหน ให้กินนอนอยู่กับที่ แล้วอย่างนี้จะไม่ให้พระสงฆ์ อุบาสก

อุบาสิกา ออกมาเรียกร้องสิทธิได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยของเรามีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่ไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังเหมือนสมัยพุทธกาล

หลักการเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยหลักการสามัคคี ความเสมอภาค (ทางสถานภาพ ทางเพศ) การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทำให้สังคมเจริญขึ้น ไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม พอหันกลับมาดูสังคมไทยในปัจจุบันเรื่องการเมืองการปกครองแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีความแตกต่างจากแนวทางการเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง (ชาญชัย อาจินสมาจาร, 2548)

อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นได้ว่าประเทศไทยในปัจจุบันมีระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อถามถึงเรื่องศาสนาประจำชาติแล้ว หลายคนไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติก็ตาม จะกล่าวในลักษณะที่ตรงกันว่า เมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ที่น่าจะเป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า หลักฐานต่าง ๆ ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรมก็ดี หรือศิลปะการก่อสร้างต่าง ๆ สถานที่สำคัญ ๆ ล้วนบ่งบอกได้ว่า นี้เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ไม่เพียงเท่านั้น ทั้งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ก็ล้วนบ่งบอกถึงความเป็นพุทธศาสนาอีกด้วย ประกอบกับมีพลเมืองไทยที่นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ 90 ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ผู้บริหารประเทศและพุทธศาสนิกชนมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการปกครองมากน้อยเพียงใด คงไม่เกี่ยวกับการที่ “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย” เรื่องนี้สำคัญแค่ไหนที่จะต้องบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หรือไม่ควรที่จะบัญญัติเอาไว้ เพราะเหตุที่พระพุทธศาสนานี้อยู่คู่คนไทยมานานแสนนาน พระพุทธศาสนาอยู่ในจิตใจของคนไทยอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องบัญญัติหรือตรากฎหมายอะไรต่าง ๆ ไว้ก็ได้ เพราะศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับสังคมการเมืองหรือกฎหมายใด ๆ ถึงแม้ไม่มีกฎหมาย พระพุทธศาสนาก็อยู่ได้ เพราะทุกวันนี้ศาสนาอยู่ได้ก็เพราะประชาชน นั่นก็คือชาวบ้านเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตราบจนทุกวันนี้ มิใช่ภาครัฐที่จะมาช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์พระพุทธศาสนาก็อยู่ได้และเจริญรุ่งเรืองเสียอีก (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2550)

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ท่านพุทธทาส ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า ท่านเป็น “ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา” ท่านวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักคำสอนในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ผู้ที่ฟังหรืออ่านผลงานของท่านเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและวงวิชาการได้อย่างกว้างขวาง ผลงานทางการเมืองการปกครองของท่านนั้นที่โดดเด่น ได้แก่ งานเขียนเรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” แนวคิดทางการเมืองของท่านมีพื้นฐานแนวความคิดอิง

หลักทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแนวคิดทางการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม”

ท่านกล่าวว่าหลักธรรมที่จะใช้เป็นที่พึ่งแก่โลกในทางการเมืองได้นั้น สามารถนำมาจากหัวใจของทุก ๆ ศาสนา ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยม ทุกศาสนาสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจของศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนิยม ไม่ใช่ปัจเจกนิยม

ธัมมิกะ แปลว่า “ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ” ธรรมะคือความถูกต้อง ถูกต้องอย่างที่ไม่มีทางที่จะผิด สังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะนี้ เป็นหัวใจของทุกศาสนาอยู่แล้วโดยไม่รู้สึกตัว จะต้องนำออกมาใช้หมดทุก ๆ ศาสนามารวมกันเป็นระบบธัมมิกสังคมนิยมของโลก ใช้กับคนทั้งโลก ระบบธัมมิกสังคมนิยมจะเป็นที่พึ่งในโลก แล้วในที่สุดจะมองเห็นกันได้ว่าเราเป็นสหธรรมิกกันได้ การก่อรูปว่าด้วยอุดมคติทางการเมือง แยกประเด็นได้ ดังนี้

1) การเมืองและอุดมคติทางการเมือง

คำว่า “การเมือง” มาจากคำว่า politics ทำให้มองเห็นความหมายได้ง่าย เพราะคำว่า politics นี้มีความหมาย “เกี่ยวกับคนมาก” หรือเกี่ยวกับเรื่องที่มาก ๆ และจะต้องนึกไปถึงความจริงอันหนึ่งว่า อะไรก็ตามถ้าหากมีเพิ่มมากขึ้น ก็จะเกิดเป็นปัญหาทันที poli แปลว่า “มาก” นี้ หมายถึงอะไรก็ได้ บัดนี้เอามาใช้ประกอบขึ้นเป็นคำสำหรับอุดมคติอันหนึ่ง ที่จะใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากการที่มีคนมาก ดังนั้น ก็ต้องมีระบบทางศีลธรรม หรือทางศาสนา เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ถ้าคำว่า “การเมือง” หมายความอย่างนี้ก็นับว่าดี คือว่าเป็นกลาง วางไว้สำหรับจะแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับคนมาก

ส่วนคำว่า “อุดมคติทางการเมือง” มีคนกล่าวถึงอุดมคติเป็นจำนวนมาก จนเกิดขึ้นหลาย ๆ ระบบ เป็นอุดมคติทางการเมืองที่แข่งขันกันขึ้นมาเสนอตัวเป็นผู้จัดสันติภาพโลก จนกระทั่งเราไม่รู้จะเอาระบบไหนดี จึงเกิดปัญหา

อุดมคติทางการเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับศีลธรรม ระบบการเมืองที่แท้ก็คือ ศีลธรรม ถ้าระบบการเมืองนั้นถูกต้อง นั่นก็คือศีลธรรมที่มีแล้วอย่างถูกต้อง ระบบสังคมนิยมนี้คือ ระบบที่ประกอบด้วยศีลธรรมยิ่งกว่าระบบใด

2) การเมืองตามแนวทางศาสนา

สิ่งที่เรียกว่า การเมือง มีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือการจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนหมู่มากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านำมาทำให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้ง่าย ให้เห็นได้ง่าย ให้ง่ายแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติศีลธรรมในรูปแห่งการเมือง และหากให้ดีกว่านั้นอีก ก็ให้การเมืองมาอยู่ในรูปของศาสนาเสียเลย เพราะว่าคำว่า

“ศาสนา” ก็คือ ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ความเต็มรูปของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม คือ ศาสนา (พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ, 2549)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ แนวคิดที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ที่มุ่งเน้นการเมืองที่ประกอบไปด้วยธรรม และแนวคิดที่ให้คุณค่าด้านการปกครองที่มุ่งเน้นการปกครอง โดยใช้หลักของศีลธรรม ที่เป็นไปตามหลักของศาสนา เช่น หลักทศพิธราชธรรม เป็นต้น

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ซึ่ง ดร.สุรพล สุยะพรหม ได้กล่าวถึง พระพรหมคุณาภรณ์ ที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎก ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน พระธรรมปิฎก ได้ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากผลงานทางวิชาการทั้งในรูปแบบของงานนิพนธ์ การแสดงปาฐกถา และบรรยายธรรม ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมานั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ ในการนำผลแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พระธรรมปิฎก ได้เสนอแนวคิด “ประชาธิปไตย” (วิษณุ เครืองาม, 2549)

สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก ได้นิยามคำว่า ประชาธิปไตย ไว้อย่างน่าสนใจว่า เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ถ้ากล่าวถึงความหมาย มีวิธีพูดง่าย ๆ อย่างหนึ่งคือ ยกเอาวาทะของประธานาธิบดีลินคอล์น มาอ้าง เพราะคนชอบและรู้จักกันมาก คือวาทะที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” วาทะนี้คนจำได้ดี เวลาพูดกันคนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นเต้นว่า ตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิ ได้อำนาจ หรือได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มองคือ “ความรับผิดชอบ”

ดังนั้น จากวาทะของลินคอล์นนั้น พระธรรมปิฎก มีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกตัวด้วยว่าคุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชน เพราะว่าโดยปกติคุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณภาพของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพของประชาธิปไตยก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่สมัยนี้ เมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ

จึงกล่าวสรุปได้ว่า พระธรรมปิฎก ได้นิยามประชาธิปไตย โดยให้ความสำคัญในแง่คุณภาพของประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเน้นว่า “ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา (พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ, 2549)

หลักการพื้นฐานประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย คือการยอมรับในเสียงข้างมาก ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปที่มีต่อภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยนั้น ก็คือ ในสังคมของคนหมู่มาก ต่างคนก็ต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินอำนาจสูงสุดของความต้องการหรือความประสงค์ของคนในระบอบนี้ก็คือ เสียงข้างมากของประชาชนนั่นเอง พระธรรมปิฎก เห็นว่าการตัดสินใจเช่นว่านี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากตัดสินถูกก็ดีไป ถ้าตัดสินผิดก็อาจเกิดความเสื่อม ความพินาศทุกอย่างทุกประการ การที่จะตัดสินใจผิดหรือตัดสินใจถูก ก็อยู่ที่ความเป็นคนดี มีปัญญา คือมีคุณธรรม และมีความรู้ ความเข้าใจ เฉลียวฉลาด สามารถในการคิด เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ประชาชนควรจะมี ถ้าประชาชนเป็นคนดี ตั้งใจดี มีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาชัดเจน คิดเป็น มองเห็นความเป็นจริง ก็ตัดสินใจได้ถูกต้อง

ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประชาธิปไตยจะดี ก็อยู่ที่ประชาชนที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจนั้นว่า จะต้องเป็นคนดีและมีปัญญา โดยที่ว่าประชาชนเป็นใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจนี้ การตัดสินใจที่ว่านั้น วินิจฉัยด้วยเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกให้ข้อสังเกตไว้ 2 ประการด้วยกัน คือ

1. ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนโง่ เสียงข้างมากที่วินิจฉัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่างโง่ ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มีปัญญา ก็จะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา
2. ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่ง การลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินความจริงไม่ได้ แต่เป็นหน้าที่ของคนเองที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา เพื่อจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง พระธรรมปิฎก ย้ำว่า เสียงข้างมากตัดสินความจริงไม่ได้ อันนี้เป็นหลักธรรมดา เราตัดสินใจ ไม่ใช่ตัดสินความจริง ถ้าเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความจริง ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ตามหลักการแล้วไม่สามารถเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความจริงได้ ถ้าอย่างนั้นจะเอาเสียงข้างมากตัดสินอะไร ประเด็นนี้ พระธรรมปิฎก ให้ความเห็นว่า เราเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความต้องการ คือบอกว่าจะเอาอย่างไร ในแง่นี้สามารถบอกได้ว่า ประชาชนต้องการอะไร จะเอาอย่างไร แล้วมีมติเป็นที่ตกลงกันว่าจะเอาอย่างนี้ ซึ่งรวมความ ปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ความต้องการที่ว่าจะเอาอย่างไรนั้น ไปประสานกับความมุ่งหมายที่ดี โดยมีสติปัญญาที่รู้เข้าใจว่า อะไรเป็นความจริง ความถูกต้อง แล้วตัวประโยชน์แท้ที่ควรจะเอา คือ ต้องให้ความต้องการนั้นไปตรงกับความจริง ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ที่แท้จริง มิฉะนั้น ความต้องการนั้นก็ผิด เมื่อคนตัดสินใจด้วยความต้องการที่ผิด การตัดสินใจนั้นก็ผิด จะเลือกผิด เอาผิด และก่อให้เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้นจึงหนีไม่พ้นที่จะต้องทำให้คนมีความรู้ มีสติปัญญา จึงต้องเน้นกันว่า คนจะต้องมีวิจารณญาณ หรือจะใช้คำศัพท์ให้ลึกลงไปกว่านั้น ก็คือ ต้องมีโยนิโสมนสิการ ด้วยเหตุนี้ การใช้เสียงข้างมากมาตัดสินจึงต้องเป็นเสียงแห่งสติปัญญา ที่แสดงถึงความต้องการอันฉลาดที่จะเลือกเอาสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

พระธรรมปิฎก สรุปว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน 2 ประการ คือ

1. ให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือคนดีมีสติปัญญา
2. ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสียงข้างมาก ในประชาธิปไตยตามแนวของพระธรรมปิฎก จึงเห็นได้ชัดว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงควรที่จะนำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ตามแนวของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทยได้เสียงข้างมาก ที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอน กล่าวคือ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยส่วนรวมนั่นเอง

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต 14 เรื่องดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือรัฐ โดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ใฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนานั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทำอย่างนั้นก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎก ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือจะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคมหรือในโลกนี้ การทำสังคายนาก็ดี การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่จัดได้ว่าอยู่ในหน้าที่ข้อนี้

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในการทำสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาต่าง ๆ โดยมากก็มีพระเจ้าแผ่นดินหรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้งหลายสมัย

นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมือง คือคนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดี เข้าไปซุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้าแผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดี ที่เข้าไปทำลายศาสนานั้นออกมา ข้อนี้ถือว่าเป็นการชำระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

2. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ พระธรรมปิฎก เห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มี

ความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสำนึกในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนาหรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คืออุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาแทนประชาชน

ดังนั้น จากการที่รัฐจำต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกันฝ่ายของพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรเอง ก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตนต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎก สรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหูชนทั้งสิ้นนั่นเอง

ด้านสิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตย พระธรรมปิฎก มองว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม หลักการนี้ยังหาผู้ปฏิบัติได้ผลจริงได้ยาก จะเห็นได้ว่า ระบบสังคมต่าง ๆ มักมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ถ้าให้สังคมได้ บุคคลก็ต้องยอมสละ ทำอย่างไรจึงจะประสานประโยชน์กันได้ อุดมคติอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคม

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะก้าวไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคมให้มาเสริมกันนั้น มีบททดสอบพื้นฐานหนึ่งที่จะให้เห็นว่า ประชาชนในสังคมนั้น ๆ มีคุณภาพเพียงพอที่จะทำให้คุณค่าของประชาธิปไตยข้อนี้บรรลุผลได้หรือไม่ บททดสอบนี้ก็คือ ความประสานสมดุลในการปฏิบัติตามหลักแห่ง 1) สิทธิกับหน้าที่ 2) เสรีภาพกับความรับผิดชอบ

มุมมองต่อสิทธิกับหน้าที่นั้น พระธรรมปิฎก ชี้ว่าคู่กับการมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่จะธำรงรักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตยก็จะได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสที่จะใช้สิทธิได้ต่อไป

ส่วนเรื่องของเสรีภาพกับความรับผิดชอบนั้น พระธรรมปิฎก มองเห็นว่า คู่กับเสรีภาพจะกระทำต่าง ๆ ตามความปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ด้วย เพื่อความชัดเจนขึ้นในเรื่องของเสรีภาพนั้น พระธรรมปิฎก ได้ยกตัวอย่างเรื่องเสรีภาพที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย ที่เน้นความหมายในแง่ของการที่บุคคลมีโอกาสที่จะนำเอาศักยภาพ เช่น สติปัญญา ความสามารถของตนออกไปเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเป็นความหมายเชิงความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยม เสรีภาพเน้นความหมายในแง่ของการที่จะได้ผลประโยชน์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งเป็นไปในทางแบ่งแยกและแก่งแย่ง

การปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยก็มีความจำเป็น เนื่องจากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคปฏิรูปการศึกษา โดยกำหนดให้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งระบุให้กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

จากประเด็นดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎก มีมุมมองที่ชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการศึกษา เพื่อทำให้คนมีคุณภาพ เพราะคุณภาพของประชาธิปไตย

ขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน และในเวลาที่มองประชาธิปไตย ก็อย่ามองแค่การปกครอง อย่ามองแค่ว่า นี่เราเป็นประชาธิปไตยแล้ว ประชาชนได้ขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง แล้วก็หยุดแค่นั้น โดยนึกว่า นี่เราเก่ง เราได้เป็นใหญ่แล้ว สิ่งที่สำคัญก็คือ ต้องมองว่า เราปกครองเพื่ออะไร เราควรจะมองไปให้ถึงจุดหมายของการปกครอง

การปกครองนั้น ก็คือการที่มาร่วมกันจัดสรรสังคม เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้เจริญ มั่นคง มีสันติสุข และให้แต่ละคนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้ชีวิตเจริญงอกงาม บรรลุประโยชน์สุขที่สูงประเสริฐ และมาร่วมกันสร้างสรรค์สังคมกันต่อไปอีก นี่แหละเป็นจุดหมายของการปกครอง

พระธรรมปิฎก ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่ง โดยเน้นว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องอาศัยการศึกษา อย่างน้อยก็เป็นการนำเอาการศึกษามาช่วยเตรียมคนให้พร้อม ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองของสังคมประชาธิปไตย นี่คือสาระสำคัญที่สุด คือการเตรียมคนให้พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย หรือในกระบวนการประชาธิปไตยทั้งหมด ถ้าไม่เตรียมการคนอย่างนี้ กระบวนการประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นกระบวนการที่ล้มเหลว เพราะว่าบุคคลที่เป็นส่วนร่วมซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนนั้น ไม่มีคุณภาพ ไม่มีความพร้อม

การศึกษาทำให้คนได้เข้าถึงโอกาสในสังคมประชาธิปไตย เราบอกกันเสมอว่า ประชาธิปไตยจัดสรรสังคมให้เกิดมีโอกาสแก่บุคคลแต่ละคนแล้ว แต่คนที่ไม่มีการศึกษา ก็ไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้โอกาสนั้น คือไม่สามารถได้รับประโยชน์จากสังคมประชาธิปไตย เช่น ถ้าบุคคลใดไม่รู้หนังสือ โอกาสที่มีอยู่มากมายในสังคมประชาธิปไตย ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่เขา ดังนั้น ในขั้นที่หนึ่งนี้ พระธรรมปิฎก จึงเห็นว่า การศึกษาช่วยให้คนเข้าถึงโอกาสและสามารถได้ประโยชน์จากสังคมประชาธิปไตยนั้น

ในขั้นต่อไป เมื่อคนมีการศึกษาดี ก็สามารถนำศักยภาพของตนออกมาร่วมสร้างสรรค์สังคม ดังนั้น การศึกษาช่วยให้คนสามารถใช้โอกาสที่จะทำประโยชน์แก่สังคมประชาธิปไตย และในที่สุดเมื่อกล่าวโดยรวม การศึกษาเข้ามาช่วยให้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมีคุณภาพที่แท้จริง และสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ของประชาธิปไตย มิเช่นนั้นประชาธิปไตยก็อาจจะเป็นเพียงชื่อ เป็นเพียงแต่ระบบในอุดมคติที่ไม่สามารถบรรลุผลได้เลย จึงกล่าวในประเด็นนี้ได้ว่า ปัจจัยที่จะให้สังคมประชาธิปไตยบรรลุผลสำเร็จก็คือ การศึกษา

ในทางกลับกัน ประชาธิปไตยก็ให้โอกาสแก่ทุกคนที่จะเข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาคด้วย หมายความว่า เมื่อมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ตัวระบบของประชาธิปไตยก็เปิดโอกาสให้กับคนที่จะเข้าถึงการศึกษาได้ (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2540)

4. บทสรุป

จากการศึกษาประชาธิปไตยตามหลักอปริหานิยธรรม ปรากฏว่ามีหลักการทั้งหมด 7 ประการ ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ 1. ความพร้อมเพรียงกัน อันหมายความถึงความเสมอภาคกัน 2. ยึดถือตามข้อบัญญัติที่บัญญัติไว้แล้ว เปรียบเสมือนหลักนิติธรรม 3. สักการะผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง ไม่ข่มขืนน้ำใจของสตรี ถวายการคุ้มครองพระอรหันต์ เปรียบเสมือนการให้ความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังจะเห็นได้ว่า

คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสถาบันทางการเมืองแบบใหม่และมิใช่เพื่อสถาปนาโครงสร้างทางการเมืองใด ๆ ขึ้นมา แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทางแก้ปัญหาของสังคม โดยทำการปฏิรูปบุคคลที่ประกอบเป็นสังคม และโดยการให้คำแนะนำหลักการทั่วไปบางอย่าง ที่จะช่วย

ให้สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของสมาชิกของสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรม มีข้อจำกัดในการที่ระบบการเมืองจะสร้างเสริมความสุขและความไพบูลย์ให้แก่ประชาชน เพราะว่าไม่มีระบบการเมืองใดที่แม้ว่าจะมีอุดมการณ์อันสูงส่งขนาดไหนจะสามารถสร้างสันติสุขขึ้นมาได้ตราบเท่าที่ประชาชนในระบบการเมืองนั้นยังถูกครอบงำด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลงอยู่ นอกจากนั้นแล้วไม่ว่าระบบการเมืองใดจะถูกนำมาใช้ ก็จะยังมีองค์ประกอบทั่วไปบางอย่างที่สมาชิกของสังคมนั้น ๆ จะยังต้องประสบอยู่ต่อไป คือผลของกรรมดีและกรรมชั่ว การขาดความพึงพอใจอย่างแท้จริง หรือความสุขถาวรในโลก ซึ่งมีลักษณะประจำ 3 อย่าง คือ ทุกขัง (ความไม่สมใจอยาก) อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าไม่มีที่ใดในสังสารวัฏ ที่จะมีอิสรภาพอย่างแท้จริง จะไม่มีแม้กระทั่งในสวรรค์และในพรหมโลก แม้ว่าระบบการเมืองที่ดีและมีความยุติธรรมจะให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และมีระบบการถ่วงดุลในการใช้อำนาจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะสร้างความสุขในสังคมไว้ได้แล้วก็ตาม แต่ประชาชนก็จะไม่ยอมเสียเวลาไปกับการแสวงหาระบบการเมืองขั้นดีที่สุดใด ๆ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถมีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะว่าการมีอิสรภาพที่สมบูรณ์นั้นจะไม่สามารถหาพบได้ในระบบการเมืองใด ๆ แต่จะหาได้เฉพาะในจิตใจที่มีอิสรภาพแล้วเท่านั้น

การที่จะมีอิสรภาพได้นั้น คนเราจะต้องมองลงไปในจิตใจของตนและจะต้องมุ่งมั่นที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากโซ่ตรวนของอวิชชาและตัณหาให้ได้ การมีอิสรภาพในความหมายที่แท้จริงนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้ใช้ธรรมะ เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยของตนทั้งทางกาย ทางวาจา และทำการฝึกจิตใจ เพื่อให้ขยายศักยภาพทางจิตของตน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายคือความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรม กล่าวคือการบรรลุถึงพระนิพพาน ในขณะที่ได้ให้การรับรู้ถึงผลประโยชน์ของการแยกศาสนาออกไปจากการเมือง และข้อจำกัดของระบบการเมืองในการสร้างสันติสุขอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น แต่ก็มีลักษณะหลายอย่างของคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความสอดคล้องกับเรื่องราวของทางการเมืองในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541)

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด , 2539)

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526)

กมล สมวิเชียร. ประชาธิปไตยกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516. ศาสตร์แห่งรัฐ. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย. 2517.

กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช , 253 ญาติ ไหวดี. การปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : บุญชัยการพิมพ์, 2519.

ญรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์ไทย 3 ประวัติการปกครองและการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : แสงรุ้งการพิมพ์, 2523.

แถมสุข นุ่มนนท์. การปกครองและสังคมไทย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

ทินพันธ์ นาคะตะ. รัฐศาสตร์ ทฤษฎี แนวคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การเมือง. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจการคดี, 2525.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. ระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.

ประชา กัลยาชาติ และคณะ. รัฐ 10 พื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520.

ประหยัด หงษ์ทองคำ. การปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย. หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. กรุงเทพมหานคร : ประชาชน, 2529.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. การเมืองเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2524.

ลิขิต ธีรเวคิน. การพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, 2518.

จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง กับการสร้างแรงบันดาลใจของเยาวชนไทย ให้เป็นผู้มีจิตอาสา เสียสละ
Sam the Hero and Inspiring the Thai youth to be selfless and volunteer

พระระพิน ฐิตธมฺโม (วงศ์พรมมา)
ดร.ชนม์เฉลิม สาระมาน

บทคัดย่อ

จากเหตุการณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ ที่ผู้ช่วยผู้ฝึกสอน จำนวน ๑ คน และนักฟุตบอลเยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีแม่สายหรือทีมหมูป่า จำนวน ๑๒ คน เดินทางมาฝึกซ้อมฟุตบอลที่สนามบ้านจ้อง ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย หลังจากฝึกซ้อมฟุตบอลเสร็จ ได้เดินทางที่เข้าไปสำรวจถ้ำหลวง วนอุทยานถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและหายตัวไป ทั้งหมดได้เข้าไปในถ้ำหลวงและไม่สามารถกลับออกมาได้เนื่องจากหลังจากทั้ง ๑๓ คนเข้าไปในถ้ำหลวงในขณะนั้นมีฝนตกหนัก และทำให้น้ำฝนไหลเอ่อเข้าท่วมถ้ำตามเส้นทางน้ำภายในถ้ำ เมื่อมีการรายงานจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานก็เริ่มปฏิบัติการค้นหาโดยทันที ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ การปฏิบัติการครั้งนี้เป็นการค้นหาที่ยากลำบาก เนื่องจากสภาพพื้นที่มีความซับซ้อนและสภาพอากาศไม่เอื้ออำนวยมีฝนตกตลอดทั้งวัน จึงเป็นการระดมคนและขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการกู้ภัย การดำน้ำ การขุดเจาะ นักภูมิศาสตร์ นักปีนเขา ตำรวจ ทหาร เอกชนจากทุกภาคส่วนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่ได้รับความสนใจจากสังคมเป็นวงกว้าง ระยะเวลาการค้นหาครั้งนี้ระหว่างวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ ถึง ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑ จนถึงมีการลำเลียงผู้ติดถ้ำออก จนครบหมดทุกคนได้สำเร็จ รวมระยะเวลาปฏิบัติภารกิจทั้งสิ้น ๑๗ วัน ๔ ชั่วโมง ๒๙ นาที จ่าแซม หรือ จ.อ.สมาน กุนัน นักทำลายใต้น้ำนอกราชการ อดีตหน่วยซีล งานในหน้าที่ สุดท้ายเป็นเจ้าหน้าที่ตระเวนระงับเหตุฝ่ายรักษาความปลอดภัย (รปภ.) ท่าอากาศสุวรรณภูมิ บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) เป็นอีกหนึ่งคนที่มีจิตอาสา ลาออกจากงานในหน้าที่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยครั้งนี้จนตัวเองต้องเสียชีวิตในขณะปฏิบัติหน้าที่กู้ภัยในถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน การเสียชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ของจ่าแซมเป็นที่กล่าวขวัญยกย่องและชื่นชมในความมีจิตอาสา และเสียสละต่อมวลมนุษยชาติ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูให้เป็นวีรบุรุษถ้ำหลวง ในหลวง ร.๑๐ ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯพะราชทานยศ “นาวาตรี”และทรงพระกรุณาให้จัดงานพระราชทานเพลิงศพอย่างสมเกียรติ มีการจัดทำอนุสรณ์สถานเป็นรูปหล่อรูปเหมือน เพื่อตั้งไว้ที่อุทยานถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอนและสวนสุขภาพอำเภอจตุรพักตรพิมาน และมีกิจกรรมอื่นอีกมากมายจัดเพื่อให้ขวัญกำลังใจกับครอบครัวของจ่าแซมบุคคลผู้มีชื่อเสียงระดับโลกต่างชื่นชมและยกย่อง การมีจิตอาสาเสียสละครั้งนี้นับได้เป็นแรงบันดาลใจของเยาวชนไทยและทั่วโลกได้ถือเป็นแบบอย่าง ซึ่งก่อให้เกิดเอื้ออาทรต่อกันสังคมสงบสุขน่าอยู่ต่อไป

Abstracts

From the event on June 23, 2018, 1 assistant coach and a young football player, Boar Acadamai football team, Maesai, or 12 wild boar teams traveling to practice football at Ban Chong, Pong Pha Subdistrict, Mae Sai District, Chiang Rai Province.

After practicing football Traveled to explore the Tham Luang-Khun Nam Nang Norn Forest Park, Mae Sai District, Chiang Rai Province and disappeared. All went into the cave and could not return because the 13 people entered the cave at that time with heavy rain. And causing rain to flow into the cave along the water path inside the cave. When the report from the park staff was started, the search was conducted immediately from 23 June 2018. This operation was a difficult search. Due to the complex conditions and unfavorable weather conditions, it rains throughout the day. Therefore, mobilizing people and asking for help from experts in rescue, diving, drilling, geographers, climbers, police, private soldiers from all sectors, both in Thailand and abroad. Which is a practice that it has received wide attention from society. This search period between 23 June 2018 to 10 July 2018, until the caves were transported to the end, all were successful. Total duration of the mission is 16 days, 4 hours, 28 minutes, Sergeant Sam, or Saman Kunan, underwater destroyer, (ex-official) Suvarnabhumi Airport, Airports of Thailand Public Company Limited. Is another person who has volunteer. Leave a job to the duty to help the victims until he died in the rescue role in the Khun Nam Nang Norn cave. The death of Sergeant Sam's performance was praised and praised for his volunteering. And sacrifice to humanity. Therefore, it was honored to be the hero of the Royal Cave in King Rama 10. His Majesty graciously accepted his Rank. "Lieutenant" and graciously arranged a royal funeral ceremony. There is a monumental form of casting like to be set up at the Khun Nam Nang Norn Cave Park and Health Park, Chaturaphak Phiman District and there are many other activities organized to give morale to the Sam's family. World famous people admire and praise. This self-sacrifice spirit has inspired the Thai youth and the world to be a model. Which gives generosity to each other.

Keyword: Luang Cave heroes, to inspire, volunteerism and sacrifice

๑. บทนำ

การทำความดี การมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะ ในยุคนี้ถือว่าควรสนับสนุนอย่างยิ่งในสภาวะที่สังคมขาดแคลนน้ำใจ หลายหน่วยงานและองค์กรการต่างๆ ได้พยายามตื่นตัว เรียกร้องให้ผู้คนเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น และมุ่งเน้นไปที่จุดตั้งต้นคือ การเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็กและเยาวชน โดยหวังว่าสิ่งที่บ่มเพาะตั้งแต่วัยเยาว์เหล่านั้นจะทำให้บ้านเมืองของเราในอนาคตกลายเป็นสังคมที่ไม่แล้งน้ำใจและเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูรทรงห่วงใยและทรงคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นสำคัญพระองค์จึงทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นประกอบกับมีพระราชประสงค์ที่จะสืบสานรักษา และต่อยอดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและแนวพระราชดำริต่างๆ ของรัชกาลที่ ๙ ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชนและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าดังนั้น ในปีที่แล้ว โอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หน่วยราชการในพระองค์ ร่วมกับหน่วยราชการต่างๆ และประชาชนทุกหมู่เหล่าที่มีจิตอาสา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำท่วมในเขตชุมชน ปัญหาการจราจร และอื่นๆ เพื่อสืบสานพระราช

ปณิธานพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร[1] กิจกรรมที่แสดงออกถึงความมีจิตอาสาจึงมีมากขึ้น การช่วยเหลือ การเสียสละของคนในสังคมจึงได้มีมากขึ้นทั่วประเทศ

จากเหตุการณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ ที่ผู้ช่วยผู้ฝึกสอน จำนวน ๑ คน และนักฟุตบอลเยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีแม่สายหรือทีมหมูป่า จำนวน ๑๒ คน เดินทางมาฝึกซ้อมฟุตบอลที่สนามบ้านจ้อง ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทราบว่าหลังจากฝึกซ้อมฟุตบอลเสร็จทั้งผู้ช่วยผู้ฝึกสอน และนักฟุตบอลเยาวชนทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีแม่สาย ได้เดินทางที่เข้าไปสำรวจถ้ำหลวง วนอุทยานถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและหายตัวไป ทั้งหมดได้เข้าไปในถ้ำหลวงและไม่สามารถกลับออกมาได้เนื่องจาก หลังจากทั้ง ๑๓ คนเข้าไปในถ้ำหลวงในขณะนั้นมีฝนตกหนัก และทำให้น้ำฝนไหลเอ่อเข้าท่วมถ้ำตามเส้นทางน้ำภายในถ้ำ จากทั้งดอยผาหมีจากปากทางเข้าถ้ำ รวมไปถึงรอยแยกบนเขาและสันเขาจนท่วมเอ่อบริเวณที่เป็นเหวหรือจุดต่ำสุดของถ้ำที่ทั้ง ๑๓ คนต้องเดินทางผ่าน และน้ำได้ท่วมปิดทางออก จึงทำให้ผู้ประสบภัยทั้ง ๑๓ คนออกมาไม่ได้ เมื่อมีการรายงานจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานก็เริ่มปฏิบัติการค้นหาโดยทันทีตั้งแต่ วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ การปฏิบัติการครั้งนี้เป็นการค้นหาที่ยากลำบาก เนื่องจากสภาพพื้นที่มีความซับซ้อนและสภาพอากาศไม่เอื้ออำนวยมีฝนตกตลอดทั้งวัน จึงเป็นการระดมคนและขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการกู้ภัย การดำน้ำ การขุดเจาะ นักภูมิศาสตร์ นักปีนเขา ตำรวจ ทหาร เอกชนจากทุกภาคส่วนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่ได้รับความสนใจจากสังคมเป็นวงกว้าง

ปฏิบัติการช่วยเหลือครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมในการช่วยชีวิตกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ซึ่งรวมถึงนักดำน้ำกว่า ๑๐๐ คน, นักกู้ภัยจำนวนมาก, ตัวแทนจากหน่วยงานของรัฐประมาณ ๑๐๐ แห่ง, เจ้าหน้าที่ตำรวจ ๙๐๐ คน และทหาร ๒,๐๐๐ คน รวมทั้งจำเป็นต้องใช้เฮลิคอปเตอร์ตำรวจสิบลำ, รถพยาบาลตำรวจเจ็ดคัน, ถังดำน้ำมากกว่า ๗๐๐ ถัง และสูบน้ำมากกว่าหนึ่งพันล้านลิตรออกจากถ้ำ รวมเวลาการปฏิบัติภารกิจจนพบตัวเป็นเวลา ๙ วัน ๕ ชั่วโมง ๔๑ นาที ซึ่งพบว่าทั้ง ๑๓ ชีวิตปลอดภัย และระยะเวลาการค้นหาครั้งนี้ระหว่างวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ ถึง ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑ จนถึงมีการลำเลียงผู้ติดถ้ำออกมาจนครบหมดทุกคนได้สำเร็จ รวมระยะเวลาปฏิบัติภารกิจทั้งสิ้น ๑๗ วัน ๔ ชั่วโมง ๒๙ นาที

จากประเด็นดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมาก สังคมไทยเป็นสังคมพุทธที่ได้ยึดหลักคำสอนของพุทธศาสนามาถือปฏิบัติ ตระหนักถึงความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ในปัจจุบันการแก้ปัญหาสังคมมีมากขึ้นทุกวัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ ๑๐ ทรงห่วงใยและทรงคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นสำคัญพระองค์จึงทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นประกอบกับมีพระราชประสงค์ที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและแนวพระราชดำริต่างๆ ของรัชกาลที่ ๙ ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชนและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และจากเหตุการณ์ช่วยเหลือ

---

[1] บทความพิเศษ/จิตอาสา “ทำความดีด้วยหัวใจ” ในรัชกาลที่ ๑๐ ขยายตัว-มั่นคง-สืบเนื่อง ใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๒๗ กรกฎาคม - ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑

ผู้ประสบภัยจำนวน ๑๓ คน ติดถ้ำขุนน้ำนางนอนครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ดีเพราะการมีจิตอาสาและเสียสละร่วมกัน

๒. การช่วยเหลือและจิตอาสา

นับตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ เจ้าหน้าที่วนอุทยานถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน สังเกตเห็นรถจักรยานจอดอยู่ ๑๑ คัน จนเวลา ๒๒.๐๐ น. ในวันเดียวกันทีมกู้ภัยของมูลนิธิสยามรวมใจแม่สาย และศูนย์วิทยุ ๑๙๑ สภ. แม่สาย ได้รับแจ้งเหตุว่ามีเด็กหายตัวเข้าไปในถ้ำหลวง จึงได้ประสานงานส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจในพื้นที่ เข้าไปตรวจสอบเวลา ตี ๑ ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน เป็นการค้นหาภายในถ้ำเป็นครั้งแรก ออกจากถ้ำเวลาตี ๓ รายงานว่าพบรองเท้าแตะและข้าวของจำนวนหนึ่งวางทิ้งไว้บนพื้นถ้ำ และระดับน้ำภายในถ้ำที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงของวันที่ ๒๔ มิถุนายน เริ่มกลับไปค้นหาต่อ พบว่าระดับน้ำภายในถ้ำสูงขึ้นกว่าเดิม สภาพอากาศข้างในมีความชื้นและอากาศไม่ถ่ายเท ตอนบ่ายโมงได้พยายามสูบน้ำออก แต่ก็เลิกไปเพราะน้ำขุ่นและมีทรายไหล เจ้าหน้าที่ประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยทำลายใต้น้ำจู่โจม ได้ส่งทีมประดาน้ำชุดแรกเข้าไป พบร่องรอยหลักฐานเป็นรอยนิ้วมือคนเกาะตามถ้ำ

วันจันทร์ที่ ๒๕ มิถุนายน เริ่มมีการค้นหาจากหลายหน่วยงานทั้งของทหารและตำรวจ ตระเวนชายแดน (ตชด.) หน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง (นรข.) หน่วยซีล ซึ่งมี นาวาเอก อนันต์ สุราวรรณ เป็นหัวหน้างาน มาถึงบริเวณถ้ำหลวง เพื่อร่วมวางแผนค้นหา โดยแบ่งเป็น ๔ ทีมเพื่อค้นหา ได้แจ้งว่าพบรอยเท้าและสายผูกเปล แต่ต้องถอนกำลังออกจากถ้ำเนื่องจากปริมาณน้ำสูงขึ้นจนถึงระดับอันตราย

การค้นหาและการช่วยเหลือในครั้งนี้ได้มีการแผนอย่างดีจากผู้เชี่ยวชาญทุกภาคส่วน การปฏิบัติตลอด๒๔ ชั่วโมง มีการระดมคนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทั่วโลกเข้ามาช่วยเหลือในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นจิตอาสาเสียสละทรัพย์ส่วนตัว เครื่องมือที่มีได้เข้ามาช่วย เช่น เครื่องสูบน้ำเข้ามา นักปีนเขา สำรวจภายนอกถ้ำ การช่วยเหลือเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากสภาพพื้นที่ของถ้ำมีความซับซ้อน สภาพอากาศที่มีฝนตกตลอดทั้งวัน ในการนี้มีทีมกู้ภัยจำนวน ๓ คน จากองค์กร British Cave Rescue Council -BCRC มาบริเวณถ้ำหลวง หลังจากนี้ยังคงสำรวจโพรงถ้ำและระบายน้ำอย่างต่อเนื่อง มีการซ้อมเคลื่อนย้ายผู้ป่วยฉุกเฉินในวันที่ ๓๐ มิถุนายน และวันที่ ๑ กรกฎาคม มีคำสั่งให้ระดมถังออกซิเจนเข้าถ้ำ

จนถึง ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑ นักประดาน้ำชาวอังกฤษ ๒ คนได้ค้นพบผู้รอดชีวิตทั้ง ๑๓ คน และณรงค์ศักดิ์ โอสถธนากร ผู้ว่าฯ เชียงราย ออกแถลงข่าวอย่างเป็นทางการ พบ ๑๓ ชีวิตทีมหมูป่าแล้ว พบ ๑๓ ชีวิตบริเวณบนเนินนมสาว เลยจากหาดพัทยาไป ๔๐๐ เมตร โดยอยู่ห่างจากปากถ้ำ ๔ กม. ผู้พบคือริชาร์ต สแตนตัน และจอห์น โวลันเธน ซึ่งได้รับมอบหมายเป็นชุดปฏิบัติการแนวหน้าเพื่อวางเส้นนำทางในถ้ำสำหรับทีมซีล และทีมกู้ภัยนานาชาติคนอื่น ๆ แต่เมื่อโวลันเธน วางเส้นนำทางจนสุดปลายเชือกแล้ว จึงโผล่เหนือน้ำก็พบทั้ง ๑๓ ชีวิตรอคอยอยู่บนเนินนมสาว และสามารถลำเลียงผู้ประสบภัยทั้ง ๑๓ คนออกจากถ้ำได้อย่างปลอดภัยในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

ในปฏิบัติการค้นหาและกู้ภัยถ้ำหลวง จ.อ.สมาน กุนัน รับภารกิจเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ให้ลำเลียงขวดอากาศจากโถงสามไปวางตามจุดต่าง ๆ ณ บริเวณสามแยกในถ้ำ โดยเริ่ม

ดำน้ำในถ้ำตั้งแต่เวลา ๒๐:๓๗ น. หลังเสร็จภารกิจได้ดำน้ำกลับแต่หมดสติในน้ำ ระหว่างนั้นคู่ดำน้ำที่ไปด้วยกันได้ปฐมพยาบาล (CPR) แต่ไม่ได้สติ จึงนำกลับมายังโถงสาม เพื่อปฐมพยาบาลอีกครั้ง แต่ไม่ได้ผล สมาน กุนัน เสียชีวิต ณ เวลาประมาณ ๐๑:๐๐ น.

ภายหลังจากที่ทราบข่าวร้ายในภารกิจช่วยเหลือผู้ประสบภัยท้ง ๑๓ คนชาวไทยและชาวต่างชาติที่ให้ความสนใจกับเรื่องนี้ได้ร่วมไว้อาลัยและยกย่อง "จ.อ.สมาน กุนัน" หรือ "จ่าแซม" เป็นวีรบุรุษถ้ำหลวง พร้อมกับมีการแชร์ข้อความสุดท้ายที่ "จ่าแซม" ได้โพสต์ไว้บนเฟซบุ๊กส่วนตัว เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ ว่า **"เมื่อคุณตื่นนอนแล้วพับเก็บผ้าห่มให้เรียบร้อยนั่นคือคุณสำเร็จไปแล้วหนึ่งอย่างในวันนี้ เหลืออีกอย่างสำหรับวันนี้คือพาน้องๆ ทั้ง ๑๓ คนเดินก้าวออกมาจากถ้ำหลวงสู่อ้อมกอดของครอบครัว สู้สู้ครับ Hooya ไปช่วยทีมเรากัน SEALs TEAM พาน้องกลับบ้าน"**

จะเห็นได้ว่าการที่วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัย การสื่อสารที่ดี ผู้คนมีความสามารถที่สูงหากไม่มีจิตอาสา เสียสละ ขาดความสามัคคีการแก้ปัญหาครั้งนี้คงไม่สำเร็จลุล่วงด้วยดีได้ สำหรับการช่วยเหลือครั้งนี้ทุกคนล้วนมีจิตสำนึกที่ดี มีจิตอาสาและเสียสละทรัพย์ส่วนตนและร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือแม้ผู้ประสบภัยจะไม่ใช่บุตรหลานของตนก็ตาม

๓. จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง[2]

จ่าแซม หรือ นาวาตรี สมาน กุนัน เกิดวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นบุตรของนายวิชัย กับนางสำราญ กุนัน สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนชุมพลทหารเรือ และสำเร็จหลักสูตรนักเรียนทำลายใต้น้ำจู๋โจม รุ่น ๓๐ เข้ารับราชการที่หน่วยบัญชาการสงครามพิเศษทางเรือ กองเรือยุทธการจนได้ครองชั้นยศ “จ่าเอก” ก่อนจะลาออกจากราชการมาปฏิบัติงานเป็นเจ้าหน้าที่ตระเวนระงับเหตุฝ่ายรักษาความปลอดภัย (รปภ.) ท่าอากาศสุวรรณภูมิ บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ยังเป็นทั้งนักไตรกีฬา, นักวิ่งเทรลที่รู้จักกันดีและนักจักรยานสังกัดทีม Nich-๑๐๐Plus ทีมจักรยานสมัครเล่นที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย ผู้เข้าแข่งขันในหลายรายการ ซึ่งถือเป็นนักกีฬาที่มีความสามารถสูง โดยได้รับเหรียญรางวัลต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก สมาน กุนัน เคยคว้าแชมป์โอเวอร์วอล หรือ การแข่งขันกีฬาผจญภัย รายการ "ดิไอบิส เกาะสมุย โทรฟี่ ๒๑๑๐ "ครั้งที่ ๒ ซึ่งเป็นการแข่งขันวิ่ง ว่ายน้ำ พายเรือคายัค ระยะทาง ๔๓.๔๕ กิโลเมตร และปั่นจักรยาน จากผู้เข้าร่วมการแข่งขัน ๑๐๓ ทีม จึงนับได้ว่าจ่าแซมเป็นนักกีฬาที่แข็งแรงมากที่สุดคนหนึ่ง นอกจากนี้ สมาน กุนัน ยังเป็นผู้ฝึกสอนการปั่นจักรยาน กิจกรรมค่ายเสือปั่น ๐๑ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงเคยสอนเทคนิคการใช้อุปกรณ์เทรลรันนิงผ่านรายการเสน่ห์กีฬา ที่ดำเนินรายการโดยเซลีน่า วีสมันน์

ด้านชีวิตส่วนตัว สมรสกับ นางวลีพร กุนัน ใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายพอเพียง นอกจากนี้เปิดฟาร์มไก่งวง ที่อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อจำหน่ายลูกไก่งวง และพันธุ์ไก่งวงเป็นรายได้เสริม

ในปฏิบัติการค้นหาและกู้ภัยถ้ำหลวง สมาน กุนัน รับภารกิจเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ให้ลำเลียงขวดอากาศจากโถงสามไปวางตามจุดต่าง ๆ ณ บริเวณสามแยกในถ้ำ โดยเริ่มดำน้ำ

[2] จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง ,ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐนิวส์โชว์, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ในถ้ำตั้งแต่เวลา ๒๐:๓๗ น. หลังเสร็จภารกิจได้ดำน้ำกลับแต่หมดสติในน้ำ ระหว่างนั้นคู่ดำน้ำที่ไปด้วยกันได้ปฐมพยาบาล (CPR) แต่ไม่ได้สติ จึงนำกลับมายังโถงสาม เพื่อปฐมพยาบาลอีกครั้ง แต่ไม่ได้ผล สมาน กุนัน เสียชีวิต ณ เวลาประมาณ ๐๑:๐๐ น. วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ มีผู้คนยกย่อง สมาน กุนัน เป็นจำนวนมาก และให้สมญานามเขาว่า "จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง" วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ดร.นิตินัย ศิริสมรรถการ กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท การท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) ได้เดินทางไปที่โรงพยาบาลค่ายพญาเม็งรายมหาราช จังหวัดเชียงรายเพื่อรับศพ และต่อมามีพิธีเคลื่อนย้ายศพจากท่าอากาศยานแม่ฟ้าหลวง เชียงราย ไปยังท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา (ระยอง–พัทยา) เพื่อรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ โดยมีพลเรือเอก นริส ประทุมสุวรรณ ดร.นิตินัย ศิริสมรรถการ เข้าร่วมพิธีดังกล่าว โดยพิธีน้ำหลวงอาบศพจัดขึ้นที่วัดสัตหีบ เวลา ๑๙.๓๐ น.โดยมี นายภัครธรณ์ เทียนไชย ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี เข้าร่วมในพิธี

วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ มีพิธีรับศพมาที่ท่าอากาศยานร้อยเอ็ด โดยมีครอบครัวและญาติมารอรับศพพร้อมทหารทำความเคารพและประชาชนส่วนหนึ่งมารอรับศพ ก่อนเคลื่อนย้ายไปที่วัดหนองคู อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ พลตำรวจโท สกลเขต จันทรา กรมวังผู้ใหญ่เป็นประธานในพิธีสวดอภิธรรมศพ โดย ดร.นิตินัย ศิริสมรรถการ นายเลิศบุศย์ กองทอง รองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด นายธรรมนูญ แจ่มใส นายอำเภอจตุรพักตรพิมาน เข้าร่วมพิธีสวดอภิธรรมศพ

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ มีพิธีพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี สมาน กุนัน ณ วัดหนองคู อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรี เป็นประธานในพิธี[3] โดยมี พลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายณรงค์ศักดิ์ โอสถธนากร ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา พลเรือตรี อาภากร อยู่คงแก้ว ผู้บัญชาการหน่วยสงครามพิเศษทางเรือ นายฉัตรชัย พรหมเลิศ ปลัดกระทรวงมหาดไทย นาย เลิศบุศย์ กองทอง รองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ดร.ตวง อันทะไชย ประธานกรรมาธิการการศึกษาและการกีฬา สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พลเรือเอก นริส ประทุมสุวรรณ เข้าร่วมในพิธี

จ่าแซมเป็นนักทำลายใต้น้ำนอกราชการ อดีตหน่วยซีล ซึ่งจากรางวัลที่ได้รับจากการแข่งขันต่างๆ และมีการฝึกฝนงานในหน้าที่อย่างเชี่ยวชาญ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง จากประวัติที่ได้เรียบเรียงมานับได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและเชียวชาญในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในการกู้ภัยเป็นอย่างดี สำหรับภารกิจครั้งนี้ซึ่งไม่ใช่ภารกิจหลักที่จ่าแซมต้องได้รับผิดชอบและต้องให้มาช่วยเหลือแต่เกิดจากความสมัครใจและเสียสละมาทำภารกิจที่มีความเสี่ยงสูงจนทำให้เสียชีวิตในขณะปฏิบัติหน้าที่ แต่การเสียสละครั้งนี้ก็ได้รับการเชิดชูอย่างสมเกียรติ

๔. ความช่วยเหลือและขวัญกำลังใจ

[3] ในหลวงโปรดเกล้าพระราชทานเพลิงศพ น.ต สมาน กุนัน วีรบุรุษถ้ำหลวง ใน หนังสือพิมพ์ข่าวสด, วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงติดตามการให้ความช่วยเหลือ และ
หลังจากที่ทรงทราบว่า จ.อ.สมาน กุนัน ได้เสียชีวิต จึงมีรับสั่งให้จัดงานศพอย่างสมเกียรติและทรงมีรับสั่งให้ดูแลครอบครัวและบุตรหลานอย่างดีที่สุด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พลอากาศโท ภักดี แสง-ชูโต ผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปในพิธีพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และวางพวงมาลาหลวง ที่หน้าหีบศพ จ.อ.สมาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระมหากรุณาในการศพ ดังนี้ พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ, พระราชทานพระราชานุเคราะห์ในการศพโดยตลอด, พระราชทานเพลิงศพ เป็นกรณีพิเศษ [4]

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี, ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ , พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา , พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ , พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม และโปรดให้ พลอากาศโท ภักดี แสง-ชูโต เชิญพวงมาลาพระราชทานและพวงมาลาประทานวางที่หน้าหีบศพด้วย

พล.ร.อ.นริศ ประทุมสุวรรณ ผู้บัญชาการทหารเรือ ได้จัดพิธีรับศพ "จ่าแซม" อย่างสมเกียรติ บริเวณท่าอากาศยานนานาชาติ อู่ตะเภา อ.บ้านฉาง จ.ระยอง โดยมีคณะผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพเรือ พร้อมหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และแถวทหารกองเกียรติยศ คอยให้การต้อนรับอย่างสมเกียรติ ท่ามกลางความเศร้าโศกเสียใจของญาติมิตร และเพื่อนทหาร จากนั้นมีการลำเลียงศพโดยขบวนรถทหารไปไว้ ณ ฌาปนสถานกองทัพเรือ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี เพื่อประกอบพิธีพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ และพิธีสวดพระอภิธรรม และจัดพิธีเคลื่อนย้ายศพในวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑ ไปบำเพ็ญกุศลยังวัดบ้านหนอคู ต.เมืองหงส์ อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด นายวันชัย คงเกษม ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการ ทหาร ตำรวจ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และญาติสนิทมิตรสหาย ได้เดินทางมารอรับศพ จ่าแซม โดยมีกองทหารเกียรติยศจากมณฑลทหารบกที่ ๒๗ ตั้งแถวรับอย่างสมเกียรติ

กองทัพเรือ ได้จัดอากาศยานแบบ ดอร์เนียร์ ราชนาวี ๑๑๑๒ ลำเลียงศพจากสนามบินกองบังคับการบิน กองการบินทหารเรือ อ.บ้านฉาง จ.ระยอง มาลงยังท่าอากาศยานร้อยเอ็ด ก่อนจะเคลื่อนย้ายศพไปประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล ณ วัดบ้านหนองคู ต.เมืองหงส์ อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด บรรยากาศการเคลื่อนย้ายศพของ "จ่าแซม" เส้นทาง กว่า ๕๐ กิโล มีประชาชนที่ทราบข่าวต่างพากันออกมายืนข้างทางเพื่อไว้อาลัยให้กับ จ่าแซม-วีรบุรุษถ้ำหลวง ที่สละชีพตัวเองเพื่อคนอื่นอย่างสมศักดิ์ศรี

[4]ร.๑๐พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ'จ่าเอกสมาน กุนัน ในหนังสือพิมพ์แนวหน้า, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

กองทัพเรือ ยังได้ทำหนังสือขอพระราชทานยศ "ร.ท." และเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์ ชั้นที่ ๗ เหรียญเงินดิเรกคุณาภรณ์ (ร.ง.ภ.) ให้แก่ "ร.ท.สมาน กุนัน" ทหารกองหนุนประเภทที่ ๑ ชั้นที่ ๓ สังกัด กร.เป็นกรณีพิเศษ

ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีการวิ่งแข่งการกุศล ที่จังหวัดพะเยา เพื่อหาทุนช่วยเหลือครอบครัวนาวาตรีสมาน ซึ่งรายการนี้มีผู้เข้าแข่งขันประมาณ ๕๐๐–๗๐๐ คน และทำยอดบริจาคกว่า ๒ แสนบาท [5]

ในวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้มีพิธีอุปสมบทนักฟุตบอลเยาวชน พร้อมด้วยผู้ช่วยผู้ฝึกสอนทีมหมูป่าอะคาเดมี เพื่ออุทิศแก่นาวาตรีสมาน ที่วัดพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย เป็นเวลา ๙ วันยกเว้นเด็กชายอดุลย์ ที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่ได้ขอพรพระเจ้าให้แก่นาวาตรีสมาน ตามความเชื่อทางศาสนาของตน รวมถึงได้เดินทางมาร่วมงานอุปสมบทในภายหลัง [6]

วันที่ ๒๖ กรกรฎาคม ๒๕๖๑ มีการแข่งฟุตบอลนัดพิเศษเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวนาวาตรีสมาน ณ สนามราชมังคลากีฬาสถาน ซึ่งรายการนี้มีทีมที่เข้าร่วมถึง ๖ ทีม ได้แก่ คาราวาน, การกีฬาแห่งประเทศไทย, นักเรียนนายเรือ, หน่วยบัญชาการสงครามพิเศษทางเรือ กองเรือยุทธการ, แมงปอล้อคลื่น และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ [7]

ความกล้าหาญ ความดี การเป็นผู้มีจิตอาสา เสียสละ ของ "จ่าแซม" ถูกจารึกเอาไว้ชั่วลูกชั่วหลาน อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ ชาวจังหวัดเชียงราย ผู้สร้างศิลปะวัดร่องขุ่น ได้นำศิลปินชาวเชียงรายประมาณ ๓๐๐ คนเตรียมจัดกิจกรรมเพื่อเทิดทูนเกียรติประวัติของ จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง และจะสร้างเป็นอนุสรณ์สถานเหตุการณ์ในพื้นที่วนอุทยานถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน โดยใช้งบประมาณส่วนตัวทั้งหมด โดยจะมีรูปวาด รูปถ่าย ทำให้เป็นแหล่งศึกษา ธรรมชาติ ประวัติของจ่าแซม ปฏิมากรรมอนุสาวรีย์ของจ่าแซมขนาดใหญ่ ๒ เท่าคนจริง และวัดหนองคู ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดก็มีการจัดทำศูนย์เรียนรู้บุคคลต้นแบบโดยนำเอาชีวประวัติ ผลงาน ของจ่าแซมมารวบรวมไว้เพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจได้มาศึกษา นอกจากนี้ปฏิมากรรมอนุสาวรีย์ของจ่าแซมขนาดใหญ่ ๒ เท่าคนจริง ได้มีการมาตั้งไว้ที่สวนสุขภาพตำบลเมืองหงส์ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้มีจิตอาสาเพื่อสังคมต่อไป

๕. รางวัลตอบแทนที่วีรบุรุษถ้ำหลวงได้รับ

การเป็นผู้มีจิตอาสาและความกล้าหาญที่เสียสละชีวิตตนเองเพื่อช่วยเหลือทีมหมูป่าหรือผู้ประสบภัย ๑๓ คน ที่ติดในถ้ำหลวง จังหวัดเชียงราย จนต้องเสียชีวิตครั้งนี้ จ่าแซม วีบุรุษถ้ำหลวง ได้รับรางวัลตอบแทนดังนี้

---

[5] ชาวพะเยาจัด 'วิ่งนี้เพื่อจ่าแซม' ยอดบริจาคทะลุ ๒ แสน,ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

[6] บวชแล้วหมูป่าอุทิศบุญให้จ่าแซม, ในหนังสือพิมพ์ข่าวสด, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

[7] จัดแข่งฟุตบอลการกุศลช่วยเหลือครอบครัวจ่าแซม,ในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทร เทพยวรางกูร ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พะราชทานยศ “นาวาตรี” เป็นกรณีพิเศษแก่ “จ่าเอกสมาน กุนัน” หรือ “จ่าแซม”เพื่อเชิดชูคุณความดี และความกล้าหาญที่เสียสละชีวิตตนเองเพื่อช่วยเหลือทีมหมูป่า ๑๓ คน ที่ติดในถ้ำหลวง จังหวัดเชียงรายและได้มีพิธีพระราชทานเพลิงศพอย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติยศ

๑. นาวาตรี สมาน กุนัน (จ่าแซม) นักทำลายใต้น้ำจู่โจมนอกราชการ เป็นผู้มีจิตอาสาช่วยเหลือ ๑๓ ชีวิตหมูป่า แต่ขณะที่ดำน้ำได้หมดสติและเสียชีวิตลง นับเป็นผู้กล้าหาญ เสียสละ ไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงเป็นวีรบุรุษแห่งถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน เมื่อวันที่ ๒๖ ธ.ค.๒๕๖๑ โดยมีพล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นประธานในพิธีมอบโล่ประกาศเกียรติคุณสุดยอดวัฒนธรรมสร้างสรรค์แห่งปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ให้กับผู้มีผลงานสร้างสรรค์และบุคคลที่นำชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีมาสู่ประเทศ เพื่อเผยแพร่เหตุการณ์สำคัญผลงานสร้างสรรค์และควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ จัดโดยกระทรวงวัฒนธรรม

๒. สภาสังคมสงเคราะห์ฯ มอบรางวัลแม่ดีเด่น ปี ๒๕๖๑ เป็นกรณีพิเศษให้นางสำราญ กุนัน" มารดาจ่าแซม ได้รับการคัดเลือกเป็นแม่ดีเด่นสาขา"แม่ของผู้เสียสละ"จาก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ในวันแม่แห่งชาติ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑[8]

๓. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พล.อ.อ.ชลิต พุกผาสุข องคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์ ในพิธีมอบเกียรติบัตรแก่พ่อตัวอย่างแห่งชาติ เนื่องในวันพ่อแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๙ ประจำปี ๒๕๖๑ จัดโดยสมาคมผู้อาสาสมัครช่วยการศึกษาและคัดเลือกพ่อตัวอย่างแห่งชาติ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติในพระราชกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร แสดงความจงรักภักดี เนื่องในวันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมของทุกปี รวมทั้งเป็นการเทิดทูนพระคุณพ่อ ยกย่องบทบาทของพ่อที่มีต่อครอบครัวและสังคม และแสดงความกตัญญูกตเวทีของลูกที่มีต่อพ่อ ได้มอบเกียรติบัตรพ่อตัวอย่างแห่งชาติ ส่วนภูมิภาค (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้มอบให้ นายวิชัย กุนัน อายุ ๖๒ ปี บิดา จ.อ.สมาน กุนัน หรือ "จ่าแซม" นักทำลายใต้น้ำจู่โจมนอกราชการ ซึ่งเสียชีวิตขณะปฏิบัติภารกิจช่วยเหลือ ๑๓ ชีวิต ทีมหมูป่า ภายในถ้ำหลวง ขุนน้ำนางนอน อ.แม่สาย จ.เชียงราย [9]

---

[8] แม่จ่าแซมสุดซาบซึ้งรับรางวัลแม่ดีเด่นผู้เสียสละ,ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

[9] พ่อจ่าแซมตื้นตันได้รับรางวัลพ่อตัวอย่างแห่งชาติ ปี๖๑ ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ , วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔. บริษัทมหาชน จำกัด ท่าอากาศยานไทย จัดงานเชิดชูเกียรติวีรชนแห่งถ้ำหลวงนาวาตรีสมาน กุนัน และเพื่อน วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑ พร้อมมอบใบประกาศเกียรติคุณและโล่เชิดชูเกียรติให้แก่ นางวลีพร กุนัน ผู้แทนนาวาตรีสมาน กุนัน หรือ จ่าแซม อดีตนักทำลายใต้น้ำจู่โจม และพนักงาน ทอท. คนอื่นๆ รวม ๓๒ คน ที่อาสาในภารกิจค้นหาและช่วยชีวิตทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีให้ออกจากถ้ำหลวง อ.แม่สาย จ.เชียงราย จนสำเร็จนอกจากนี้ ยังพิจารณารับนางวลีพร ภรรยาของจ่าแซม เข้าทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ตรวจค้น ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เพื่อตอบแทนคุณงานความดีของ นาวาตรีสมาน กุนัน

จากเหตุการณ์ครั้งนี้ จ.อ.สมาน กุนัน หรือ "จ่าแซม" นักทำลายใต้น้ำจู่โจมนอกราชการ ซึ่งเสียชีวิตขณะปฏิบัตรภารกิจช่วยเหลือ ๑๓ ชีวิต ทีมหมูป่า ภายในถ้ำหลวง ขุนน้ำนางนอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายซึ่งเสียชีวิตในขณะปฏิบัติหน้าที่ ทำให้สังคมได้รับทราบและทุกหน่วยงานให้ความสนใจและให้ความสำคัญถึงการเสียสละของจ่าแซมครั้งนี้จึงมีการให้ขวัญกำลังใจกับจ่าแซมและบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างมากมายเพื่อเป็นการตอบแทนและแรงจูงใจให้คนเอาเป็นแบบอย่างต่อไป

๖. อนุสรณ์สถาน

อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผู้สร้างศิลปะวัดร่องขุ่น ได้ชักชวนศิลปินชาวเชียงรายประมาณ ๓๐๐ คน จัดกิจกรรมศิลปะเพื่อเทิดทูนเกียรติประวัติของจ่าแซม และได้ขออนุญาตจากกรมอุทยานแห่งชาติ เพื่อสร้างอนุสรณ์สถานเหตุการณ์นี้ในพื้นที่วนอุทยานถ้ำหลวง–ขุนน้ำนางนอน ประกอบไปด้วยสร้างรูปปั้นขนาด ๑.๕ เท่าตัวจริงของสมาน และศาลาเอนกประสงค์เพื่อจัดแสดงนิทรรศการ ภาพถ่าย ข้อมูล และงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ถ้ำหลวง รวมถึงเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยใช้งบประมาณส่วนตัวทั้งหมด[10]

ความดีของ "จ่าแซม" จะต้องถูกจารึกเอาไว้ชั่วลูกชั่วหลาน อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ ชาวจังหวัดเชียงราย ผู้สร้างศิลปะวัดร่องขุ่น ได้นำศิลปินชาวเชียงรายประมาณ ๓๐๐ คนเตรียมจัดกิจกรรมเพื่อเทิดทูนเกียรติประวัติของ จ่าแซม-วีรบุรุษถ้ำหลวง และจะสร้างเป็นอนุสรณ์สถานเหตุการณ์ในพื้นที่วนอุทยานถ้ำหลวง-ขุนน้ำนางนอน จะใช้งบประมาณส่วนตัวทั้งหมด โดยจะมีรูปวาด รูปถ่ายสวยๆ ทำให้เป็นแหล่งศึกษา ธรรมชาติ ประวัติของจ่าแซม ปฏิมากรรมอนุสาวรีย์ของจ่าแซมขนาดใหญ่ ๒ เท่าคนจริง และตั้งไว้ที่สวนสุขภาพ ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๗. แรงบันดาลใจ

---

[10]กรมอุทยานฯไฟเขียว อ.เฉลิมชัยสร้างอนุสรณ์จ่าแซม, ในหนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์,วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

คนมีชื่อเสียงทั้งในระดับประเทศและระดับโลกต่างก็ระลึกถึง พร้อมยกย่อง ‘จ่าแซม’ วีรบุรุษแห่งถ้ำหลวง ยอมสละชีพช่วย ๑๓ ชีวิตทีมหมูป่าอะคาเดมี ซึ่งได้ส่งใจและระลึกถึงวีรบุรุษที่มีนามว่า ‘จ่าแซม’ ในการปฏิบัติการช่วยเหลือครั้งยิ่งใหญ่นี้ อาทิ

เดวิด เบคแฮม ซูเปอร์สตาร์ลูกหนังชาวอังกฤษ ได้โพสต์ข้อความผ่านอินสตาแกรมว่า ทุกคนที่เข้าไปช่วยเหลือทั้ง ๑๓ ชีวิตคือฮีโร่ โดยเฉพาะจ่าแซม ซึ่งถือเป็นเรื่องราวที่สร้างแรงบันดาลใจได้มากเสียจริง

ขณะที่ จอช โบรลิน นักแสดงชาวอเมริกัน ซึ่งรับบทธานอสในภาพยนตร์เรื่องอเวนเจอร์ส, เคเบิล ในเดดพูล ๒, เอเจนท์เค ในเมนอินแบล็ค ๓ เป็นต้น ก็ได้กล่าวถึงจ่าสมานว่า รู้สึกประทับอย่างสุดซึ้งกับเรื่องนี้เพราะได้เห็นความกล้าหาญ และต้องขอคารวะทุกคนที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในเหตุการณ์ครั้งนี้ พร้อมติดแฮชแท็กว่า #ripsamankunan

ส่วน อิเกร์ กาซิยาส นายด่านลูกหนังชื่อดังทีมปอร์โตในลีกโปรตุเกส ได้โพสต์ข้อความพร้อมภาพจ่าแซม ระบุว่า สมาน กุนัน คือฮีโร่ตัวจริง เขาเสียชีวิตหลังจากทำภารกิจวางขวดอากาศภายในถ้ำหลวง เพื่อช่วยเหลือเด็ก ขอให้ไปสู่สุคติ

ด้านศิลปินนักก่อกองทรายชื่อดังชาวอินเดีย สุดาชาน ปัตเนก ได้รังสรรค์ปฏิมากรรมตามที่ตนเองถนัด เพื่อไว้อาลัยการจากไปของจ่าแซม รวมทั้งเชิดชูว่าเป็นฮีโร่ตัวจริง

“ปุ๋ย” ภรณ์ทิพย์ ไชมอน นาคหิรัญกนก นางงามจักรวาล ปี ๒๕๓๑ ก็ได้โพสต์ข้อความว่า วีรกรรมของจ่าสมานจากการช่วย ๑๓ หมูป่าออกจากถ้ำ ได้ทำให้โลกรับรู้ว่ามนุษยธรรมที่แท้จริงนั้นหน้าตาเป็นเช่นไร

วีรกรรมของจ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวงและความสำเร็จของกลุ่มเจ้าหน้าที่กู้ภัย ทั้งในไทยและนานาชาติ ที่ระดมกำลังค้นหาและช่วยเหลือสมาชิกทีมฟุตบอลหมูป่าอะคาเดมีทั้ง ๑๓ ชีวิตที่พลัดหลงและติดภายในถ้ำหลวง ออกมาได้อย่างปลอดภัย กลายเป็นแรงบันดาลใจให้กลุ่มกลุ่มเยาวชน ให้มีจิตอาสาและมีความเสียสละต่อส่วนรวมและมีความตระหนักสร้างความดีต่อสังคมต่อไป

๘. สรุป

จะเห็นได้ว่าจากการที่จ่าแซม อดีตนักทำลายใต้น้ำจู่โจม และหน้าที่สุดท้ายคือเจ้าหน้าที่ตระเวนระงับเหตุฝ่ายรักษาความปลอดภัย (รปภ.) ท่าอากาศสุวรรณภูมิ บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) ได้มีจิตอาสา และมีความเสียสละ ในครั้งนี้จนทำให้ตนเองต้องเสียชีวิตในขณะปฏิบัติหน้าที่ ความดีที่จ่าแซมได้กระทำครั้งนี้ทำให้ส่งผลต่อให้ตัวเขาเองได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นวีรบุรุษถ้ำหลวง ซึ่งนั่นหมายถึงเกียรติที่ยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯพระราชทานยศ “นาวาตรี” เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งคุณงามความดีครั้งนี้เป็นเกียรติกับตนเองและวงศ์ตระกูล ได้รับยกย่องในการสร้างอนุสรณ์รูปปั้นไว้ที่แหล่งท่องเที่ยวขุนน้ำนางนอนและสวนสุขภาพตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นสิ่งที่จารึกและคอยย้ำเตือนให้ผู้คนได้เอาแบบอย่างในการทำดี และการทำความดีครั้งนี้ส่งผลให้ผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับผลตอบแทนในทางที่ดีมากมาย ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้สร้างความดีได้ระดับหนึ่ง เหตุการณ์ครั้งนี้จ่าแซมจึงเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนทั่วโลกถือเอาแบบอย่าง ให้มีจิตอาสาและมี

ความเสียสละต่อส่วนรวมและมีความตระหนักสร้างความดีต่อสังคม ก่อให้เกิดความสงบสุข ลดปัญหาของสังคมได้ในระดับหนึ่งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

บทความพิเศษ/จิตอาสา “**ทำความดีด้วยหัวใจ” ในรัชกาลที่ ๑๐ ขยายตัว-มั่นคง-สืบเนื่อง** ใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๒๗ กรกฎาคม - ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑

จ่าแซม วีรบุรุษถ้ำหลวง ,ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐนิวส์โชว์, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ในหลวงโปรดเกล้าพระราชทานเพลิงศพ น.ต สมาน กุนัน วีรบุรุษถ้ำหลวง ใน หนังสือพิมพ์ข่าวสด, วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ร.๑๐ พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ 'จ่าเอกสมาน กุนัน ในหนังสือพิมพ์แนวหน้า, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ชาวพะเยาจัด 'วิ่งนี้เพื่อจ่าแซม' ยอดบริจาคทะลุ ๒ แสน,ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

บวชแล้วหมูป่าอุทิศบุญให้จ่าแซม, ในหนังสือพิมพ์ข่าวสด, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

จัดแข่งฟุตบอลการกุศลช่วยเหลือครอบครัวจ่าแซม, ในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

แม่จ่าแซมสุดซาบซึ้งรับรางวัลแม่ดีเด่นผู้เสียสละ,ใน หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พ่อจ่าแซมตื้นตันได้รับรางวัลพ่อตัวอย่างแห่งชาติ ปี๖๑, ใน หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ , วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

กรมอุทยานฯ ไฟเขียว อ.เฉลิมชัย สร้างอนุสรณ์จ่าแซม, ในหนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์,วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร
The Development of Administration Capacity

พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์)[1]

บทคัดย่อ

สมรรถนะทางการบริหารเป็นหัวใจของการบริหารการพัฒนา ถ้าการพัฒนาขาดสมรรถนะทางการบริหาร การพัฒนาจะล้มเหลว เนื่องจากระบบบริหารไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน สาเหตุหลักมาจากปัญหาของระบบราชการ เช่น ระบบราชการมีขนาดใหญ่ มีขั้นตอนมาก ล่าช้า และไม่สามารถนำโครงการพัฒนาไปปฏิบัติได้ การบริหารการพัฒนาปัจจุบันพยายามเปลี่ยนแนวทางการแก้ปัญหาโดยรับเอาวิธีการต่างประเทศมาใช้ โดยวิเคราะห์ข้อมูลของประเทศและกำหนดกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับปัญหาและความต้องการของประเทศ กลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนามี 2 กลยุทธ์ ได้แก่ การแสวงหาความสนับสนุนทางการเมือง และการศึกษาเพื่อวางรากฐานในการเปลี่ยนแปลงระยะยาว

คำสำคัญ: การพัฒนาสรรถนะ, การบริหาร

ABSTRACT

The administration competence is at the heart of development administration. If the development is lacking in the administrative capacity. Development will fail because the management system cannot meet the needs of the people. The main cause is the problem of the bureaucracy for example the bureaucracy is large, has a lot of delay, and cannot be implemented. Development management is currently trying to change the way that the problem is solved by adopting foreign methods by analyzing the country's data and setting strategies to suit the country's problems and needs. The strategies used in the development are two strategies: seeking political support and to lay the foundation for long-term change.

KEYWORDS: performance development, administration

1. บทนำ

สมรรถนะทางการบริหาร นับเป็นหัวใจของการบริหารการพัฒนา เพราะการบริหารการพัฒนามีฐานคติว่าการขาดสมรรถนะทางการบริหารเป็นสาเหตุสำคัญของการด้อยพัฒนา กระบวนการบริหารการพัฒนาต้องหาทางแก้ไขสมรรถนะทางการบริหาร เริ่มจากการวิเคราะห์บริบทการบริหารการพัฒนาของประเทศ เลือกกลยุทธ์และนำกลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารไป

[1]อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ปฏิบัติ (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2558: 137) การด้อยพัฒนา คือ การเพิ่มความเหลื่อมล้ำและทำให้เกิดช่องว่างระหว่างประชาชนและทรัพยากรมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาการด้อยพัฒนามาจากการขาดอำนาจทางการเมือง การบริหารจะแก้ปัญหาการด้อยพัฒนาได้หรือไม่ เพราะผู้บริหารมักเป็นส่วนหนึ่งของปัญหามากกว่าการแก้ไข เช่น ผู้บริหารสนใจรักษาสถานภาพเดิมมากกว่าการเปลี่ยนแปลง จึงไม่กระจายอำนาจหรือทรัพยากรและไม่สนใจตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน แต่มีผู้โต้แย้งว่าปัญหาการบริหารมีรากฐานมาจากพฤติกรรมของผู้บริหาร จึงต้องแก้ที่ตัวผู้บริหารและความจริงยังมีปัญหามาจากการขาดสมรรถนะทางการบริหารและปัญหาโครงสร้างองค์การด้วย สำหรับการขาดสมรรถนะทางการบริหารเป็นการขาดความสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน แสดงออกโดยการมีระบบราชการขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยขั้นตอนที่ล่าช้ามากกว่าที่จะให้บริการและนำโครงสร้างไปปฏิบัติอย่างรวดเร็ว สมรรถนะทางการบริหารเปรียบเสมือนกับการเก็บกวาดบ้าน เมื่อเก็บกวาดบ้านได้ดีก็ไม่มีสิ่งเกะกะ สภาพแวดล้อมอุปกรณ์เหมาะสมแก่การทำงาน (Bryant and White, 1982: 25)

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน

ลักษณะทั่วไปของการบริหารภาครัฐในประเทศกำลังพัฒนา คือ เน้นการจัดการประชาชน แต่ประชาชนมีอิทธิพลต่อการจัดการของระบบราชการน้อยมาก วัฒนธรรมและโครงสร้างของระบบราชการเน้นการตัดสินใจรวมศูนย์จากบนลงล่าง มีอิสระที่จะกำหนดว่าใครควรได้รับบริการอะไรและมีฐานคติว่าข้าราชการอยู่เหนือผู้รับบริการ ด้วยประการนี้ ประชาชน กลุ่มและองค์การจึงมีบทบาทน้อยหรือไม่มีส่วนตัดสินใจว่าเขาควรจะได้รับบริการอะไรและมีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริการต่ำ ปัญหาทั้งหมดที่วิเคราะห์มานี้แก้ไขได้โดย “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของระบบราชการจนกระทั่งระบบราชการต้องให้บริการตามที่ประชาชนต้องการและปรารถนา

ปัญหามีอยู่ว่าระบบราชการขนาดใหญ่จะปฏิรูปเพื่อนำเอาผู้รับประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจและจัดการกิจกรรมสำคัญได้หรือไม่ เรื่องนี้ คอร์เทน (Korten; cited in Turner and Hulme, 1997: 114) เสนอว่า มีความเป็นได้โดยการใช้แนวทางกระบวนการเรียนรู้ (learning process approach) ซึ่งเสนอให้ชาวบ้านและข้าราชการแบ่งปันความรู้และทรัพยากรในการออกแบบโครงการ ทำให้ความต้องการของผู้รับประโยชน์และสมรรถนะของข้าราชการสอดคล้องกัน และใช้แนวทางความเหมาะสมตามสถานการณ์ (contingency approach) ซึ่งต้องการให้องค์การมีความยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและเรียนรู้จากการปฏิบัติ ส่วนนักวิชาการต่างประเทศ เช่น จอห์นสัน และคลาร์ก (Johnson and Clark; cited in Turner and Hulme, 1997: 114) เตือนคนที่มองการมีส่วนร่วมเป็นของได้เปล่าและมีจำนวนไม่จำกัดว่า การมีส่วนร่วมมีต้นทุนสำหรับคนจนเขาจะลงทุนมีส่วนร่วมต่อเมื่อเชื่อว่าการมีส่วนร่วมให้ประโยชน์แก่เขา ตัวอย่าง หน่วยงานบริหารเขื่อนแห่งชาติ (the National Irrigation Administration or NIA) ในฟิลิปปินส์เดิมหน่วยงานนี้ทำหน้าที่เฉพาะการก่อสร้างเขื่อน แต่ ค.ศ. 1974 ได้รับคำสั่งให้หาความสนับสนุนจากชุมชนด้วย หน่วยงานนี้จึงนำแนวทางการมีส่วนร่วมมาใช้จัดการเขื่อน จึงต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมหน่วยงานให้ยอมรับการโต้ตอบจากชาวนามากขึ้น ด้านการประเมินผลก็เปลี่ยนไปวัดตัวชี้วัดที่สะท้อนความต้องการและการ

กระทำของชาวนา อีกทั้งงบประมาณของหน่วยงานระดับจังหวัดส่วนหนึ่งได้มาจากการชำระเงินของชาวนา จึงเป็นแรงกระตุ้นให้หน่วยงานปรึกษาหารือกับชาวนา

สรุปว่า การบริหารภาครัฐในประเทศกำลังพัฒนา เน้นการจัดการประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับผู้รับบริการ การจัดกิจกรรมของระบบราชการจนกระทั่งระบบราชการจะต้องให้บริการตามที่ประชาชนต้องการและปรารถนา เปลี่ยนวัฒนธรรมหน่วยงานราชการโดยให้ยอมรับการโต้ตอบจากผู้รับบริการมากขึ้น ด้านการประเมินผลก็เปลี่ยนไปวัดตัวชี้วัดที่สะท้อนความต้องการของผู้รับบริการมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรียนระหว่างกันมากขึ้น

3. กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร

การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารต้องสอดคล้องกับปัญหาการพัฒนาของแต่ละประเทศ สำหรับการพัฒนากลยุทธ์เฉพาะที่ชัดเจนต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลและบริบทของแต่ละประเทศ แต่โดยหลักการพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารแล้ว กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารต้องไม่ทำลายพื้นฐานเดิมของการพัฒนา เช่น อำนาจของผู้นำทางการเมืองและระบบราชการเดิมไม่สนับสนุน การพัฒนาจะดำเนินไปได้ยากมาก นอกจากนั้น ยังต้องวิเคราะห์กลยุทธ์โดยแบ่งออกเป็นระยะสั้นและระยะยาวด้วย เพราะกลยุทธ์ทั้งสองระยะให้ผลแตกต่างกันและมีผลเชื่อมโยงต่อกัน สำหรับกลยุทธ์ทั่วไปของการพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารที่ใช้อยู่ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศมี 2 กลยุทธ์ ดังนี้ (LaPalombara, 1971: 192-205)

1. ความสนับสนุนทางการเมือง

การเพิ่มหรือปรับปรุงสมรรถนะทางการบริหารจะเกิดขึ้นได้ยาก ถ้าหากผู้นำทางการเมืองไม่สนับสนุน โดยเฉพาะกรณีที่ข้าราชการเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย อาจเป็นไปได้ทั้งอุปสรรคและโอกาสของการเปลี่ยนแปลงระบบบริหาร เพราะผู้นำที่มีอำนาจทางการเมืองเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง จะสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทันที แต่ถ้าผู้นำไม่เห็นด้วย การเปลี่ยนแปลงก็น่าจะเป็นไปไม่ได้

ส่วนกรณีที่ข้าราชการไม่ได้เป็นผู้นำทางการเมืองนั้น เป็นที่สงสัยว่าเขาจะแสดงบทบาทผู้พิทักษ์ประเทศหรือไม่ ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางการบริหารต้องการให้ผู้นำทางการเมืองกำหนดลำดับความสำคัญของจุดมุ่งหมาย และหนีไม่พ้นที่ผู้อยู่ในระบบบริหารจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ถ้าโครงการดังกล่าวไม่มีลำดับความสำคัญหรือไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้นำทางการเมืองแล้ว จะไม่มีผลทางการปฏิบัติ

2. การศึกษา

การปรับปรุงสถาบันและการบริหารเป็นเรื่องการศึกษาโดยระยะยาว ดังเช่น ในประเทศญี่ปุ่นมีการปฏิรูปการศึกษาเป็นกลยุทธ์ระยะยาวที่สำคัญของการปรับปรุงการบริหารส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ดังนั้น หากการศึกษาการศึกษาการปฏิรูปญี่ปุ่นในสมัยเมจิ ย่อมละเลยการสร้างพื้นฐานทางการศึกษาสมัยโตกุงาวะ ไม่ได้ นอกจากการปฏิรูปสมัยเมจิจะสืบทอดมาจากผู้ชายที่รู้หนังสือแล้ว ยังรวมถึงประเพณีของระบบราชการที่มีรากฐานมาจากการศึกษาย้อนหลังไปหลายศตวรรษ เมื่อพูดถึงการใช้กลยุทธ์การศึกษาเพื่อปรับปรุงสมรรถนะทางการบริหาร จึงต้องพิจารณาทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งเครื่องมือทางการศึกษา โดยเฉพาะที่จะมีผลในแต่ละช่วง สำหรับระยะยาว ที่จริง

ต้องแก้ไขกรอบความคิด หรือให้การเรียนรู้ทางสังคมแก่พลเรือนใหม่เพื่อมุ่งมั่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่มีเพียงสังคมส่วนน้อยเท่านั้นที่บรรลุเป้าหมายนี้ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้ว สังคมส่วนใหญ่เผชิญกับปัญหาช่องว่างระหว่างความต้องการเพิ่มสมรรถนะของมนุษย์กับสมรรถนะระบบการศึกษาที่จะตอบสนอง จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยถูกโจมตีว่าผลผลิตระยะสั้นไม่เพียงพอ เช่น แพทย์ วิศวกรรมศาสตร์และสาขาอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงควรแยกระดับหรือปรับปรุงสาขาที่ขาดแคลนอย่างจริงจัง สำหรับการแก้ปัญหาการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องมือของการพัฒนาสมรรถนะทางการบริหารที่ควรจะทำมี 4 ประการ ดังนี้

1)ควรหลีกเลี่ยงการชี้ให้เห็นว่าข้อบกพร่องของสถาบันและการบริหารดั้งเดิมไม่สอดคล้องกับการพัฒนา แม้ว่าจะมีทฤษฎีองค์การและการจัดการสมัยใหม่กล่าวอ้างก็ตาม เพราะประเทศต่าง ๆ สามารถนำทฤษฎีสมัยใหม่ไปใช้ให้สอดคล้องกับค่านิยมและพฤติกรรมของสังคมแตกต่างกัน ดังนั้น แนวทางการบริหารของตะวันตกจะสามรถถ่ายโอนไปสู่สังคมอื่น ได้มากน้อยเพียงใด ไม่ใช่เรื่องที่เกิดจากการกำหนดล่วงหน้า แต่ต้องเกิดจากการทดลองจริง เช่น พัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมโดยไม่ได้ทำตามหลักการจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ของเทเลอร์ (Talyorism) จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ดังนั้นจึงควรปล่อยให้ประเทศกำลังพัฒนาเลือกทางเลือกเอาเอง

2)ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศมีเจ้าหน้าที่ที่สำเร็จการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ไม่เพียงพอ ระบบการศึกษาจึงควรเน้นการแก้ปัญหาเจ้าหน้าที่เท่าที่มีอยู่โดยการปรับปรุงสมรรถนะ นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศมีความเห็นเหมือนกันว่าปัญหาอยู่ที่การรวมอำนาจทางการบริหารมากเกินไป ข้าราชการระดับสูงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับรายละเอียดของการบริหารโครงการโดยไม่จำเป็น

3)การศึกษาควรค้นหาวิธีการเพิ่มสมรรถนะทางการบริหารที่อยู่นอกพรมแดนของภาครัฐ แม้ว่าภาครัฐมีบทบาทที่เด่นกว่าในการพัฒนาก็ตาม เช่น การพัฒนาของภาคประชาสังคม องค์การสาธารณประโยชน์หรือส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ

4)ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกลยุทธ์การศึกษา ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ที่ปรึกษา นักพัฒนา ครูและนักฝึกอบรม ต้องเข้าใจว่าการบริหารไม่ใช่สิ่งที่แยกออกจากโครงการพัฒนา หรือเป็นทักษะที่สามารถเพิ่มเข้าไปในการพัฒนาได้ง่าย ๆ หลายประเทศเข้าใจผิดว่าสามารถแยกกันได้ เช่น โครงการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคมีฐานคติว่าเนื้อหาของโครงการแยกออกจากการบริหารได้ เช่น โครงการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคมีฐานคติว่าเนื้อหาของโครงการแยกออกจากการบริหารได้ ดังที่บราวน์ (Brown) ตั้งข้อสังเกตว่า หน่วยงานให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคที่ได้รับอิทธิพลจากนักเศรษฐศาสตร์ ให้ความสนใจประเด็นทางการบริหารน้อยลงมาก ซึ่งแทบจะไม่แปลกที่เป็นเช่นนั้น เพราะนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่จะละเลยบทบาทของรัฐในการพัฒนา หรือไม่ก็มองว่าบทบาทในการพัฒนาของรัฐเป็นตัวก่อกวนเศรษฐกิจ

สรุปว่า กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร มี 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1. ความสนับสนุนทางการเมือง การสนับสนุนของผู้นำทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญต่อการปรับปรุงสมรรถนะทางการบริหาร ถ้าผู้มีอำนาจทางการเมืองเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง จะสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงได้ทันที 2. การศึกษา เป็นการวางรากฐานการเปลี่ยนแปลงระยะยาว ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการบริหาร อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มสมรรถนะของมนุษย์กับ

ความสามารถของระบบการศึกษาที่จะตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม ระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงควรยกระดับหรือปรับปรุงสาขาที่ขาดแคลนให้มีความเหมาะสม ความต้องการการพัฒนาเป็นขั้นตอนสำคัญและความสำเร็จขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดเพื่อให้เข้าใจความสำคัญของมิติการบริหารในการพัฒนาประเทศ

4. การเปลี่ยนแปลงแนวทางการบริหารการพัฒนา

การบริหารการพัฒนามีแง่มุมที่แตกต่างไปจากรัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็นสาขาแม่อยู่หลายด้าน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการพัฒนารวมถึงจุดมุ่งหมายของนโยบายที่ต้องการสร้างความเป็นธรรม (equity) และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (structural change) การปรับโครงสร้างมีกลยุทธ์และเทคนิคหลายอย่าง เช่น การขจัดความล่าช้า การลดขนาดองค์การ การกระจายอำนาจ การปรับปรุงและการตอบสนองต่อผู้รับบริการ เหตุผลของการปรับโครงสร้างมาจากทฤษฎีองค์การที่ว่า เราสามารถออกแบบโครงสร้างองค์การใหม่เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การได้ โครงสร้างไม่ใช่กล่องสี่เหลี่ยมและการลากเส้นเชื่อมโยงดังที่ปรากฏในแผนผังองค์การ แต่เป็นผลมาจากการแบ่งงานออกเป็นง่ายย่อย ๆ และรวมงานทั้งหมดเข้าด้วยกันด้วยการประสานงาน สำหรับการวิเคราะห์โครงสร้างองค์การมีอยู่ 3 มิติ ได้แก่

1)ความเป็นทางการ (formalization) หมายถึง ระดับการจัดงานในองค์การให้เป็นมาตรฐาน เช่น งานเสมียนมีความเป็นทางการสูง หมายความว่า มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนเฉพาะซึ่งกำหนดว่าควรทำอะไร ทำอย่างไร และทำเมื่อใด ส่วนงานที่มีความเป็นทางการต่ำ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย จะใช้ดุลพินิจในการทำงานแก่ผู้ดำรงตำแหน่ง

2)ความซับซ้อน (complexity) หมายถึง ระดับการจำแนก (differentiation) ในองค์การแสดงออกในรูปการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน การจัดกลุ่มกิจกรรมเป็นแผนกงาน ฝ่าย และส่วน จำนวนระดับชั้นในองค์การ จำนวนตำแหน่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้างาน และการกระจายกิจกรรมงานออกตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

3)การรวมอำนาจ (centralization) หมายถึง ระดับการรวมอำนาจการตัดสินใจ เช่น ผู้บริหารระดับสูงตัดสินใจทั้งหมด เป็นการรวมอำนาจสูง ส่วนการตัดสินใจที่กระจายไปสู่องค์การ เป็นการกระจายอำนาจการนำมิติทั้งสามมารวมกันทำได้หลายวิธี แต่เนื่องจากระบบราชการมีลักษณะคล้ายกันโครงสร้างใหญ่ ๆ จึงมีไม่กี่แบบ สำหรับ เฮก และฟินสเตอร์บุช (Hage and Finsterbush, 1987; cited in Turner and Hulme, 1997: 108) แบ่งองค์การในประเทศกำลังพัฒนา ออกตามตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 โครงสร้างองค์การพื้นฐานในประเทศกำลังพัฒนา

โครงสร้าง	เหมาะสมกับ
1. จักรกล-ระบบราชการ (mechanical-bureaucratic)	
- มีการแบ่งงานเฉพาะด้านน้อย - ผู้รอบรู้เรื่องทั่วไปเป็นผู้บริหาร - มีการรวมอำนาจสูง	- ความต้องการบริการจำนวนมาก - การบริการที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน - การประหยัดอันเนื่องมาจากขนาด

- มีผู้นำตายตัว - มีการแบ่งชั้นทางสังคมสูง - มีบทบาทและความรับผิดชอบชัดเจน - มีความเป็นทางการสูง	- เทคโนโลยีง่าย ๆ
2. มีชีวิต-วิชาชีพ (organic-professional) - มีการแบ่งงานเฉพาะด้านมาก - นักวิชาชีพเป็นผู้บริหาร - กระจายอำนาจสูง - กำหนดอำนาจหน้าที่ตามทักษะ - ผู้นำเปลี่ยนอยู่ตลอด - มีความเสมอภาคสูง - มีความเป็นทางการต่ำ - ไม่มีการระบุบทบาทและความรับผิดชอบ	 - ความต้องการบริการน้อย - ไม่มีมาตรฐานการบริการ - ไม่มีการประหยัดอันเนื่องมาจากขนาด - เทคโนโลยีซับซ้อน - คุณภาพสูง - ความสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง
โครงสร้าง	**เหมาะสมกับ**
3. ดั้งเดิม-ช่างมือ (traditional-craft) - ช่างฝีมือและทักษะกึ่งวิชาชีพ - รวมอำนาจและมีอิสระในการทำงาน - มักถูกครอบงำโดยผู้ที่ก่อตั้ง - มีส่วนที่เป็นการบริหารน้อย - มีความเป็นทางการต่ำ - มีขนาดเล็ก	 - ความต้องการในท้องถิ่นมีปานกลาง - มีการบริหารที่เป็นมาตรฐานบางส่วน - ไม่มีการประหยัดอันเนื่องมาจากขนาด - เทคโนโลยีง่าย ๆ - ง่ายต่อการเริ่มต้น - ปรับตัวเข้าความต้องการในท้องถิ่น
4. ผสมระหว่างจักรกับมีชีวิต (mixed mechanical-organic) - วิศวกรและผู้เชี่ยวชาญ - ตัวแทนสาขาวิชาชีพ - มีทั้งรวมอำนาจและกระจายอำนาจ - ขนาดใหญ่ - บางส่วนเป็นโครงสร้างจักรกล บางส่วนเป็นโครงสร้างที่มีชีวิต - เทคโนโลยีซับซ้อน - เน้นการใช้ทุน - การครอบงำของคณะกรรมการ	 - ความต้องการขนาดใหญ่มีปานกลาง - มีผลิตภัณฑ์หลายอย่างจากเทคโนโลยีอันเดียวกัน - การประหยัดอันเนื่องมาจากขนาด - เทคโนโลยีซับซ้อน - กลยุทธ์ที่ใช้ คือ ความหลากหลาย - เน้นทั้งการมีผลผลิตและการปรับตัว - ต้นทุนเริ่มต้นสูง - เป็นไปได้ที่จะมีค่านิยมขัดแย้งกัน

ที่มา : (Hage and Finsterbush, 1987; cited in Turner and Hulme, 1997: 109)

เฮก และฟินเตอร์บุช (Hage and Finsterbush) ยอมรับหลักความเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เห็นว่าบริบทแตกต่างกันต้องใช้โครงสร้างองค์การแตกต่างกัน เช่น ถ้าเป็นการผลิตหรือให้บริการ

เป็นมาตรฐานเดียวกัน ต้องใช้โครงสร้างองค์การแบบจักรกลที่มีความเป็นทางการและการรวมอำนาจสูง แต่ถ้าต้องการความยืดหยุ่น การคิดนวัตกรรมและการตอบสนองต้องใช้โครงสร้างองค์การแบบมีชีวิตและวิชาชีพ ในหลายกรณีต้องใช้ส่วนผสมจากหลายตัวแบบเพื่อเอาชนะงานที่มีหลากหลาย และอยู่ในสภาพแวดล้อมแตกต่างกันและไม่แน่นอน

สรุปว่า แนวทางการบริหารการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร พยายามเปลี่ยนจากการรับเอาแนวทางของต่างประเทศ มาเป็นการค้นหาแนวทางของตนเองและมุ่งปฏิบัติมากขึ้น เนื่องจากแนวทางของต่างประเทศไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประเทศกำลังพัฒนา จึงต้องมีการปรับโครงสร้างกลยุทธ์และเทคนิคหลายอย่าง เช่น การขจัดความล่าช้า การลดขนาดองค์การ การกระจายอำนาจ การปรับปรุงและการตอบสนองต่อผู้รับบริการ เหตุผลของการปรับโครงสร้างองค์การใหม่เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การได้ โครงสร้างองค์การมีอยู่ 3 มิติ ได้แก่ 1) ความเป็นทางการ หมายถึง ระดับการจัดงานในองค์การให้เป็นมาตรฐาน 2) ความซับซ้อน หมายถึง ระดับการจำแนก แบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน 3) การรวมอำนาจ หมายถึง ระดับการรวมอำนาจการตัดสินใจ เช่น ผู้บริหารระดับสูงตัดสินใจทั้งหมด เป็นการรวมอำนาจสูง ส่วนการตัดสินใจที่กระจายไปสู่องค์การ เป็นการกระจายอำนาจ

5. บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ผู้บริหารต้องแสดงบทบาทหลายด้าน นอกเหนือจากการเป็นผู้บริหารสำนักงานแล้ว ยังต้องแสดงบทบาทอื่น ๆ เช่น เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารซึ่งเป็นวัฒนธรรมของสังคมสมัยใหม่ จากรัฐบาลไปสู่ชนบท และแสดงบทบาทใหม่ ๆ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะบทบาทของตัวเอง แต่ยังเป็นบทบาทใหม่ในทางด้านสาขาวิชาและการปฏิบัติในการบริหารการพัฒนาด้วย สำหรับบทบาทใหม่ ๆ ของผู้บริหารจำแนกได้ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้ (Neale, 1971: 331-334)

1. บทบาทนักการเมือง

ผู้บริหารในประเทศกำลังพัฒนาเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารของสังคมสมัยไปสู่ประชาชนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท แม้บางเรื่องอยู่เหนือการควบคุมของผู้บริหาร เช่น อากาศและฝน แต่บางเรื่องต้องอาศัยมาตรการที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ เช่น โรคระบาด งานบริหารเป็นการชักจูงประชาชนให้เชื่อว่า จริง ๆ มีกิจกรรมหลายส่วนที่สามารถใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควบคุม เปลี่ยนทิศทางธรรมชาติและบรรเทาความโหดร้ายของธรรมชาติได้ ที่สำคัญที่สุดนั้นผู้บริหารมีภารกิจในการเปลี่ยนแปลงชีวิตประชาชนตามที่เขาต้องการ ในส่วนของการเผยแพร่ข่าวสาร ผู้บริหารต้องเป็นครูและทำตัวเป็นตัวอย่าง รวมทั้งเป็นผู้นำแต่ไม่ใช่โดยอำนาจหน้าที่ ต้องใช้อำนาจโดยบุคลิกภาพและความสามารถกำหนดเป้าหมายของตนเองให้สอดคล้องกับเป้าหมายของผู้ตาม ตรงนี้เองที่ผู้บริหารมีบทบาทเหมือนนักการเมือง เพราะงานของนักการเมืองเป็นการเสนอนโยบายเพื่อจูงใจให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ มั่นใจและสนับสนุนเขาอยู่ในตำแหน่งต่อไป

2. บทบาทของผู้ประกอบการ

เมื่ออ้างว่าภาคเอกชนในประเทศกำลังพัฒนาไม่สามารถสร้างผลผลิตหรือมองเศรษฐกิจระยะยาว จนจำเป็นที่รัฐบาลต้องเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจนั้น ในทางปฏิบัติ หมายถึง ผู้บริหาร

ภาครัฐควรเป็นผู้คิดนวัตกรรมเหมือนกับการเป็นผู้ประกอบการของภาคเอกชน โดยทั่วไปนั้น แผนพัฒนาแห่งชาติกำหนดวงเงินรวมสำหรับการลงทุนหรือใช้จ่ายในสาขาต่าง ๆ และกำหนดวิธีการใช้จ่ายเงินอย่างกว้าง ๆ เช่น แผนสาขาเกษตร การสร้างเขื่อนขนาดเล็กหรือการจัดตั้งสหกรณ์ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะใช้เงินจำนวนดังกล่าว โดยการจัดทำโครงการเฉพาะขึ้นมา สาเหตุที่เป็นหน้าที่ของผู้บริหารส่วนหนึ่งเป็นเพราะโครงการพัฒนาก็เป็นโครงการของรัฐบาล แต่สาเหตุสำคัญกว่านั้นเป็นเพราะไม่มีใครทำหน้าที่นี้ได้ ถ้าหากให้นักธุรกิจเสนอโครงการก็คงไม่มีใครเสนอ ถ้าหากให้ท้องถิ่นทำ ท้องถิ่นคงจะไม่ทำอะไร ถ้าหากให้องค์การสาธารณะประโยชน์ในท้องถิ่นริเริ่มโครงการตามแผนพัฒนาก็คงไม่ริเริ่ม เพราะส่วนใหญ่ไม่มีองค์การชนิดนี้เกิดขึ้น ดังนั้น ไม่มีทางอื่นนอกจากผู้บริหารเป็นผู้ริเริ่ม

3. บทบาทผู้บริหารธุรกิจ

เมื่อโครงการเกิดขึ้นมาจำนวนมากแล้ว ผู้บริหารจะต้องควบคุมการดำเนินโครงการ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะบทบาทการตรวจรายงานและตรวจสอบเอกสารการเงินของโครงการ แต่ผู้บริหารต้องเข้าร่วมจัดการโครงการทั้งหมดทุกขั้นตอน ตั้งแต่การหาตลาดและแหล่งเงิน ฝึกอบรม ให้รางวัลและลงโทษบุคลากร สังเกตดูว่าอุปกรณ์ถูกนำไปใช้อย่างเหมาะสมหรือไม่ และประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ นำเสนอโครงการแก่บุคลากรภายนอก โดยเฉพาะคนที่มีอำนาจ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบทบาทของผู้บริหารธุรกิจ

4. บทบาทนักวางแผน

ผู้บริหารในฐานะนักวางแผนทำหน้าที่จัดสรรกำลังคนและทรัพยากรไปตามโครงการพัฒนา นักวางแผนในประเทศกำลังพัฒนามักเผชิญกับปัญหา 2 ประเภท ประเภทแรก การจัดสรรทรัพยากรตามความต้องการของประชาชน และประเภทที่สอง การจัดสรรทรัพยากรเพื่อเปลี่ยนแปลงความต้องการของประชาชนจากความพึงพอใจกับการอยู่ในสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่เป็นเป้าหมาย สำหรับปัญหาประการแรก ผู้บริหารหรือนักวางแผนได้เปรียบ เพราะรู้วิธีใช้ทรัพยากรและเข้าถึงข้อมูลมากกว่าประชาชนทั่วไป ดังนั้น ผู้บริหารจึงเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตอบสนองต่อประชาชน ผู้บริหารไม่เพียงทำให้โครงการสำเร็จหรือดำเนินการแทนผู้มีอำนาจแต่ความจริงเขาเป็นทรัพยากรที่เพิ่มเติมจากสังคมดั้งเดิม ส่วนการจัดสรรทรัพยากรประเภทที่สอง เป็นการตัดสินใจแยกวิธีการจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของประชาชน กับการบรรลุเป้าหมายของสังคมสมัยใหม่ออดจากกัน ผู้บริหารหรือนักวางแผนมีบทบาทเป็นนักคิดนวัตกรรมทางสังคม เพื่อเปลี่ยนสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ ผู้บริหารต้องสร้างเป้าหมายและวิธีการใหม่ ซึ่งต้องนำสิ่งของเทคโนโลยีและองค์การใหม่มาสู่สังคมดั้งเดิม

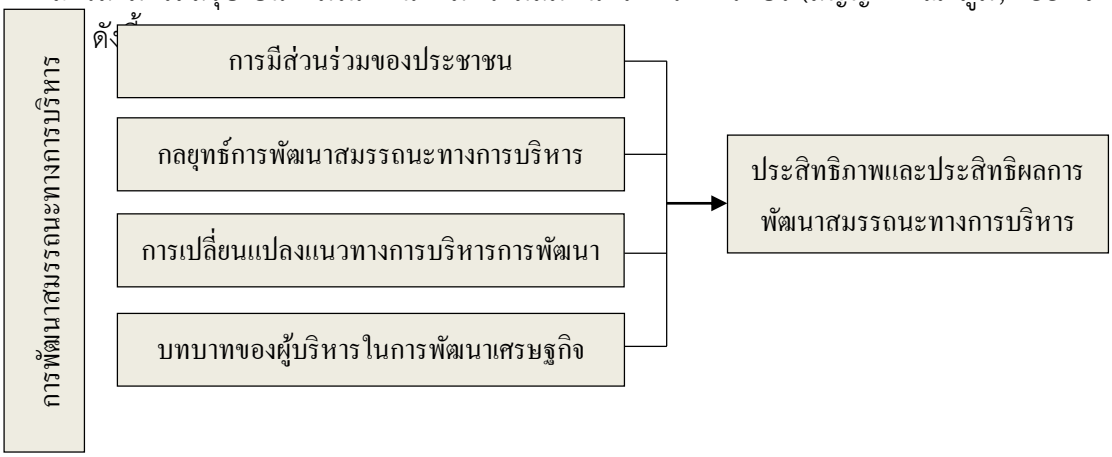
5. บทบาทผู้ใช้อำนาจและจัดสรรทรัพยากร

ภาษาเศรษฐศาสตร์เรียกผู้บริหารในโครงการพัฒนาว่า “กำลังทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากร” สำหรับประเทศตะวันตก การจัดสรรทรัพยากรส่วนใหญ่กระทำโดยกลไกตลาดที่จัดสรรไปตามราคาเชิงเปรียบเทียบ แต่ในประเทศกำลังพัฒนา การจัดสรรทรัพยากรอาศัยตัวบุคคลเป็นอย่างมาก การจัดสรรทรัพยากรจึงไม่ต่างไปจากบทบาทในการปกครองของผู้บริหาร การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจมีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่าเป็นไปตามหลักการทั่วไป ขณะที่ผู้บริหารในโลกทุกคนจัดสรรสิ่งที่ประชาชนชอบ แต่ว่าผู้บริหารในประเทศกำลังพัฒนาต้องจัดสรรสิ่งที่ประชาชนชอบหลาย

อย่างมาก เพราะความชอบของประชาชนเป็นสิ่งที่มีผลต่อการเมืองมาก เช่น การสร้างถนนสายใหม่ก็อาจกำหนดอนาคตของกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองท้องถิ่นได้

สรุปว่า บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในบทบาทของการพัฒนา ผู้บริการต้องแสดงบทบาทหลายด้านไปพร้อม ๆ กัน และแสดงบทบาทใหม่ ซึ่งมิใช่เฉพาะบทบาทของตนเอง เช่น บทบาทนักการเมือง บทบาทของผู้ประกอบการ บทบาทผู้บริหารธุรกิจ บทบาทนักวางแผน และบทบาทผู้ใช้อำนาจและจัดสรรทรัพยากร ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนกับการบรรลุเป้าหมายของสังคมสมัยใหม่

ดังนั้น การพัฒนาสรรถนะทางการบริหาร ที่จะสามารถนำพาหรือยกระดับขีดความ สามารถทางการบริหารเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ผู้เขียน พัฒนาเป็นกรอบแนวคิด การพัฒนาสรรถนะทางการบริหาร จากทั้ง 4 คุณลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปเป็นผังมโนทัศน์ตามความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (สัญญา เคณาภูมิ, 2557จ : ดังนี้



6. สรุป

สมรรถนะทางการบริหารเป็นหัวใจของการบริหารการพัฒนา ถ้าการพัฒนาขาดสมรรถนะทางการบริหาร การพัฒนาจะล้มเหลว เนื่องจากระบบบริหารไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนสาเหตุหลักมาจากปัญหาของระบบราชการ เช่น ระบบราชการมีขนาดใหญ่ มีขั้นตอนมาก ล่าช้า และไม่สามารถนำโครงการพัฒนาไปปฏิบัติได้ การพัฒนาสรรถนะทางการบริหาร กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะทางการบริหาร มี 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1. ความสนับสนุนทางการเมือง ถ้าผู้มีอำนาจทางการเมืองเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง จะสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงได้ทันที 2. การศึกษา เป็นการวางรากฐานการเปลี่ยนแปลงระยะยาว ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการบริหาร การบริหารภาครัฐในประเทศกำลังพัฒนา เน้นการจัดการประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับผู้รับบริการ การจัดกิจกรรมของระบบราชการจนกระทั่งระบบราชการจะต้องให้บริการตามที่ประชาชนต้องการและปรารถนา เปลี่ยนวัฒนธรรมหน่วยงานราชการโดยให้ยอมรับการโต้ตอบจากผู้รับบริการมากขึ้น ด้านการประเมินผลก็

เปลี่ยนไปวัดตัวชี้วัดที่สะท้อนความต้องการของผู้รับบริการมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรียนระหว่างกันมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2558). **การบริหารการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

Ruangwit Kesuwan. (2015). **Administration Development**. Bangkok: Bophit Printing.

สัญญา เคณาภูมิ. (2557จ). **รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยทางการบริหารจัดการ.** *วารสาร* มหาวิทยาลัย ราชภัฏมหาสารคาม (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), *8*(3), 33-42.

Kenaphoom, Sanya. (2014e). **Research Framework For Management Research Concepts**. *Journal Of Mahasarakham Rajabhat University (Humanities And Social Sciences), 8*(3), 33-42.

Bryant,Coralie, and White, Louise G. (1982). **Managing development in the third world**. Colorado: Westview Press.

LaPalombara,Joseph. (1971). **Alternative strategies for developing administration capabilitites in emerging nation**. In Riggs, Fred W., ed. *Frontiers of development administration.* Ternessee: Duke University Press.

Neale, Walter C. (1971). **The economy and development administration**. In Riggs, Fred W., ed. *Frontiers of development administration.* Ternessee: Duke University Press.

Ruangwit Kesuwan. (2015). **Administration Development**. Bangkok: Bophit Printing.

บทวิเคราะห์หลักการปกครองในพระพุทธศาสนา
An Analysis of Governance Principle in Buddhism

สมหมาย กลางหิน[1]
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ต้องการศึกษาวิเคราะห์หลักการปกครองในพุทธศาสนา โดยศึกษาจากพระสูตรสำคัญก็คือจักกวัตติสูตร จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า จากหลักธรรมที่ปรากฏในจักกวัตติสูตร แสดงให้เห็นถึง บทบาท หน้าที่ และคุณธรรมของพระราชา หรือนักปกครองระดับสูง ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถให้กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองเป็นนักปกครองที่เข้าใจถึงปัญหาของผู้ใต้ปกครองหรือบุคคลทั่วไปและมีวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยความถูกต้อง และตั้งอยู่ในธรรม ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจ สังคมในประเทศที่ตนปกครองนั้นพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกคนมีความสุข ประเทศชาติมั่นคง เพราะเกิดจากการที่ผู้ปกครองตั้งอยู่ในจักรวรรดิ

คำสำคัญ: หลักการปกครอง, จักกวัตติสูตร, พระพุทธศาสนา, การเมืองการปกครอง

Abstract

This article aims to study and analyze the governance principles in Buddhism by studying from the Cakkavati Sutta. The study indicated that the sutta explains the roles, duties and virtues of the king or high administrators. According to the teachings of Buddhism, it can be said that the governors must understand the problems of their sub-ordinates or the general public and have solutions to those problems and provide the correct and righteous solution of the problems to create better living, society and economy in the country so that everyone is happy and the country is stable.

Keywords: governing principles, knowledge, Buddhism, politics

บทนำ

หลังตรัสรู้พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ศาสนาท่ามกลางบริบททางสังคม ซึ่งชาวชมพูทวีปในสมัยก่อนพุทธกาลนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์เสียเป็นส่วนใหญ่ ทัศนะคติทางสังคมจึงมีความคิดความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับพิธีกรรมการสวดอ้อนวอนและการบูชาเทพเจ้า คนสมัยนั้นอยู่รวมกันเป็นแว่นแคว้นน้อยใหญ่มากมาย ตามบันทึกนับได้เป็น ๑๖ แคว้นใหญ่ และอีก๕ แคว้นเล็กและมีลักษณะการปกครองอยู่ ๒ ระบบใหญ่คือ (๑) ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และ (๒) ระบบสามัคคีธรรม

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐ : ๑๐-๑๑.) ซึ่งการปกครองทั้ง ๒ ระบบนี้ ล้วนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบวรรณะ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองรวมถึงความเป็นอยู่ของผู้คน สิทธิ์เสรีภาพอาชีพ และการศึกษากล่าวคือวิถีชีวิตโดยรวมยังมีความเหลื่อมล้ำและเอาเปรียบกันอยู่อย่างมาก ตลอดเวลาที่ทรงจาริกไปยังแว่นแคว้นต่างๆ ภายในชมพูทวีปนั้น พระองค์ทรงเสนอทัศนะและแนวทางใหม่เพื่อหักล้างทิฐิความเชื่อเดิมด้วยทฤษฎีกำเนิดวิวัฒนาการของโลกและสังคมโดยการกระทำของมนุษย์แทนทฤษฎีการสร้างโลกและบันดาลความเป็นไปในสังคมโดยพระผู้เป็นเจ้า ด้วยทรงเห็นโทษของการถือทิฐิและวรรณะดังกล่าวซึ่งการเผยแผ่พระธรรมของพระองค์ในเวลานั้น นับว่าเป็นการท้าทายทัศนะและทิฐิเก่ารวมถึงกระทบโดยตรงต่อคำสอนของพราหมณ์ ทรงพบปะสนทนากับบุคคลหลากหลายชนชั้น และมีจำนวนไม่น้อยที่ชนชั้นปกครอง เช่น ราชา เจ้าผู้ครองแคว้น เสนาอำมาตย์ เป็นต้น มาเข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาเรื่องเดือดร้อนที่คับข้องใจ ทรงเมตตาตอบปัญหาข้อติดขัด พร้อมทั้งแนะนำจริยธรรมคือพุทธวิธีไว้สำหรับแก้ปัญหาให้แก่คู่สนทนาดังกล่าว

ขณะเดียวกันพระองค์ทรงเมตตาวางระบบสังคมแบบพุทธบริษัทขึ้น เพื่อที่จะช่วยค้ำจุนสังคมปราศจากวรรณะไว้ โดยทรงประทานอนุญาตให้คนทุกวรรณะอุปสมบทและเป็นพุทธมามกะได้อย่างเสมอกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๘ : ๗) และให้เคารพนับถือกันตามอาวุโส พร้อมทั้งตรัสสอนไว้ความว่าบุคคลเรานั้นจะดีหรือเลวไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิด (วรรณะ) หากแต่ดีหรือเลวเพราะการกระทำ (กรรม) ของตนเอง (ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.) ซึ่งการเสนอแนวคิดใหม่เพื่อปฏิวัติแนวคิดเดิมของพราหมณ์ การดูแลคณะสงฆ์และการก่อตั้งสังคมพุทธบริษัทขึ้นนั้น โดยพุทธประสงค์แล้วทรงต้องการให้สังคมยุคนั้นปราศจากการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันเพราะการปกครองทั้ง ๒ ระบบใหญ่ที่มีอยู่ในยุคนั้น เชื่อมโยงสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตสิทธิและเสรีภาพรวมถึงความเป็นอยู่ของผู้คนดังกล่าวและด้วยความเที่ยงธรรมพระองค์จึงมิทรงสนับสนุนหรือปฏิเสธการปกครองทั้ง ๒ แบบที่มีอยู่ในเวลานั้น และมิทรงแสดงความเห็นว่าระบอบการปกครองแบบใดดีกว่ากันเพราะทรงเห็นว่าระบอบการปกครองใดก็ไม่สำคัญ แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ผู้ปกครองต้องปกครองโดยธรรม การที่ทรงกล่าวเช่นนี้ เมื่อมองในมิติของการปกครอง พระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญกับการประพฤติธรรมมากกว่าตัวบุคคล และแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่ใช่ศาสตร์แห่งการปกครองโดยตรงจึงไม่มีหลักทฤษฎีทางการปกครองโดยเฉพาะ หากแต่มุ่งสอนให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองได้ประพฤติ คือการครองตนและทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดตามความสามารถ แล้วอยู่กับสังคมด้วยความปกติสุขไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีความสนใจและต้องการที่จะศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองในพุทธศาสนาโดยเน้นไปที่พระสูตรสำคัญที่บรรจุหลักการปกครองไว้ ซึ่งก็คือ จักกวัตติสูตร ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองในจักกวัตติสูตร

จักกวัตติสูตร: พระสูตรสำคัญสำหรับการปกครองในพุทธศาสนา

๑. ที่มาของชื่อ

จักกวัตติสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งหมายถึง กษัตราธิราช ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงประพฤติธรรมที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร อันเป็นเหตุให้แก้ว ๗ ประการ มี จักรแก้ว

เป็นต้นเกิดขึ้น และทรงใช้จักรนี้แผ่พระราชอาณาจักร ปราบปรปักษ์จนมีเมืองทั้ง ๔ ทิศ ชื่อนี้จึงตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร ดังข้อความในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ (พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค)

"ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหเนมิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่ เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต..." (ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๘๑ /๕๘.)

อนึ่ง ในบางแห่ง เรียกชื่อพระสูตรนี้ว่า จักกวัตติสีหนาทสูตร (พระสูตรว่าด้วยการบันลือสีหนาท ประกาศเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ) ทั้งนี้ อาจจะให้แตกต่างกับจักกวัตติสูตรอื่น คือ ที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ และที่ปรากฏในอัคุตตรนิกาย ติกนิบาตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ก็ได้

๒. ที่มาของพระสูตร

พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ที่เมืองมาตุลา แคว้นมคธ โดยทรงประสงค์ให้ผู้ฟังพึ่งตนพึ่งธรรม ไม่พึ่งสิ่งอื่น เพราะการพึ่งตนพึ่งธรรมทำให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ ทำให้มารขัดขวางความเจริญไม่ได้

อรรถกถาอธิบายว่า ในตอนเช้าตรู่ของวันนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมู่สัตว์ ผู้ที่ควรโปรด ทรงเห็นว่า ชาวเมืองมาตุลา จำนวน ๘๔,๐๐๐ คน (โดยประมาณ) มีอุปนิสัยสามารถบรรลุธรรมได้ ถ้าทรงแสดงพระสูตรที่เกี่ยวกับอนาคตวงศ์ให้ฟัง จึงเสด็จออกจากที่ประทับไปยังเมืองมาตุลาแต่เช้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ตามเสด็จจำนวน ๒๐,๐๐๐ (โดยประมาณ) พวกกษัตริย์ชาวเมืองตุลา เฝ้ารับเสด็จ และได้ถวายมหาทาน แด่พระองค์และภิกษุสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นว่า ถ้าทรงแสดงธรรมที่ตรงนั้น จะเกิดปัญหาเรื่องสถานที่คับแคบ ไม่พอนั่งและยืนของผู้เข้าฟัง ฉะนั้น เมื่อเสวยพระกระยาหารเสร็จ ไม่ทรงกล่าวอนุโมทนา ทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จออกไปนอกตัวเมืองและประทับนั่งภายใต้ควงไม้มาตุลาต้นหนึ่ง ซึ่งมีบริเวณกว้างพอรองรับผู้ฟังธรรมจำนวนมากได้ เมื่อประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว หมู่ภิกษุสงฆ์เข้าไปเฝ้าทั้งด้านขวาและด้านซ้ายของพระองค์ ส่วนประชาชนเข้าไปนั่งตรงด้านหน้า คือ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระองค์ (ที.ปา.อ. ๘๐/๒๙-๓๐.)

๓. รูปแบบของพระสูตร รูปแบบของจักกวัตติสูตร เป็นบรรยายโวหารแบบสาธกนิทานทั้งเรื่องอดีตและอนาคต

๔. ใจความสำคัญ มี ๓ ภาค สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

๔.๑ ภาคอุทเทส พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้พึ่งตนพึ่งธรรม ไม่พึ่งสิ่งอื่น วิธีพึ่งตนพึ่งธรรมให้กระทำโดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ (ทรงแสดงเฉพาะบทมาติกา) และให้ประพฤติธรรมอันเป็นโคจรที่สืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) เมื่อประพฤติข้อนี้ บุญกุศลจะเจริญยิ่งขึ้น มารจะขัดขวางมิได้

๔.๒ ภาคนิทเทส ทรงอธิบายว่า ผู้พึ่งตนพึ่งธรรมจะเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละแล้ว ทรงสาธกนิทานเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตทั้ง ๗ พระองค์ มีพระเจ้าทัฬหเนมิ เป็นต้น ผู้ประพฤติจักรวรรดิสืบทอดต่อๆ กันมาโดยลำดับ

ตรัสเล่าว่า เมื่อกษัตราธิราชทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรนี้โดยบริบูรณ์แล้ว แก้ว ๗ ประการได้เกิดขึ้น ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ พระเจ้าจักรพรรดิ และประชาราษฎร์ผู้ประพฤติตามมีอายุยืนถึง ๘๐,๐๐๐ ปี มีวรรณะผ่องใส มีความสุข มีโภคะและพละ ตรัสเล่าต่อไปว่า ยังมีกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกพระองค์หนึ่ง ซึ่งนับเป็นองค์ที่ ๘ ไม่ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรสืบทอดจากพระชนก จึงไม่ทรงมีแก้ว ๗ ประการ บ้านเมืองของพระองค์จึงไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาราษฎร์ประสบความเดือดร้อน และตรัสเล่าต่อไปอีกว่า เมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์หนึ่ง พระนามว่า สังขะ จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอย่างเคร่งครัด ทำให้บ้านเมืองของพระองค์เจริญรุ่งเรือง

นอกจากนี้ ยังตรัสเล่าว่า ในสมัยนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรยจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก จะทรงสั่งสอนธรรมและบริหารการคณะสงฆ์อย่างเดียวกับพระองค์ในบัดนี้

๔.๓ ภาคนิคมน์ ตรัสสรุปไว้ว่า ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงสอนให้พึ่งตนพึ่งธรรมโดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ และประพฤติธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ประพฤติ ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ คือ

๑. ธรรมที่ทำให้มีอายุยืน ทรงแนะนำให้เจริญอิทธิบาท ๔

๒. ธรรมที่ทำให้มีวรรณะ ทรงแนะนำให้รักษาศีล

๓. ธรรมที่ทำให้มีสุขะ ทรงแนะนำให้เจริญฌาน ๔

๑. ธรรมที่ทำให้มีโภคะ ทรงแนะนำให้เจริญอัปปมัญญา (พรหมวิหาร ๔)

๑. ธรรมที่ทำให้มีพละ ทรงแนะนำให้เจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

(ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๑๐๙-๑๑๐ /๗๙-๘๒.)

รูปแบบการปกครองในจักกวัติสูตร

การปกครองในจักรวัติสูตรมีความชัดเจนมาก ในเรื่องของรูปแบบการปกครองอย่างสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์เมื่อถึงเวลาต้องสละราชสมบัติ ในพระสูตรนี้ ระบุว่าเมื่อจักรแก้วเคลื่อนที่ไป นั้นก็เป็นสัญญาณที่พระเจ้าจักรพรรดิ์จะต้องหมดวาระการดำรงตำแหน่ง หรือหมดอายุขัย โดยเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่แล้วตรัสมอบให้เป็นแบบธรรมราชา ในพระสูตรระบุเอาไว้ว่า

“ลำดับนั้น ท้าวเธอรับสั่งเรียกพระกุมารผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า “ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่ตั้งแล้ว ก็พ่อได้ยินมาว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ใดถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ณ บัดนี้ พระเจ้าจักรพรรดิของพระองค์นั้นจะทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน ” กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พ่อก็ได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พ่อจะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ มาเถิดลูกเอย ลูกจงปกครองแผ่นดินอันมี

มหาสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ส่วนพ่อจะโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ” (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๘๐-๑๑๐/๖๑.)

แม้การปกครองจะเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช อำนาจโอนจากพ่อสู่ลูก แต่กระนั้นรัตนทั้ง ๗ ประการมิได้โอนมาด้วย การจะให้บังเกิดคงอยู่ต่อไปต้องสร้างเอง โดยคำแนะนำของกษัตริย์พระองค์ก่อน

เมื่อได้เป็นจักรพรรดิ์แล้ว ความเป็นจักรพรรดิ์ จะคงอยู่ได้ก็ด้วยการที่พระมหากษัตริย์ได้กระทำการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ให้อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

๒. ให้จัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน (หมายถึงพระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา), กำลังพล, กษัตริย์ ที่ตามเสด็จ(รับใช้), พราหมณ์ และคหบดี, ชาวนิคมและชนบท,สมณะพราหมณ์, สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม

๓. ห้ามไม่ให้ทำผิดแบบแผน (จารีตประเพณี)

๔. สงเคราะห์ผู้คนที่ขาดทุนทรัพย์

๕. ให้เข้าหาสมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

จากการศึกษาความเป็นมาและรูปแบบการปกครองในจักกวัติสูตร ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์รูปแบบการปกครองในจักกวัตติสูตร ได้ดังนี้

๑. การบริหารอาณาจักร

เป็นหน้าที่ของผู้นำในฐานะผู้ปกครองบริหารอาณาจักรให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ๔ ประการ คือ

๑. การตั้งตนอยู่ในธรรมและการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม (ธรรมาธิปไตยและธรรมิการักขาวรณคุปติ) สร้างความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ได้แก่ บริวารในปกครอง คือ พระมเหสี โอรส ธิดา ข้าราชการและสมาชิกภายใต้รัฐาภิบาลได้แก่ ชนทุกหมู่เหล่าชาวบ้านชนชั้นต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรมแม้กระทั้งสัตว์ทั้งหลาย

๒. การจัดให้มีการป้องกัน ปราบปรามการกระทำความผิดผู้นำจะจัดการมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง

๓. การกระจายรายได้ (ธนานุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนยากไร้ในอาณาจักร

๔. การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณปริปุจฉา) ผู้นำจะต้องหมั่นปรึกษาสอบถามปัญหากับสมณะพราหมณ์ นั่นคือ การมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มีคุณธรรมเพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

จะเห็นได้ว่า ผู้นำในฐานะผู้บริหารหรือผู้ปกครองราชอาณาจักรมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิกหรือประชาชน ในอาณาเขต จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำ กล่าวคือ การให้ทาน การเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์ให้แก่ผู้ยากไร้ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่งคั่งของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองของรัฐ

แต่ความเป็นอยู่ตามธรรมคือ ความเป็นอยู่สุขสงบนั้นมีรากฐานมาจากความมีศีลธรรมคุณธรรมของสมาชิกทุกๆ คนในราชอาณาจักร ถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ

๒. หลักการของจักรวรรดิวัตร

จักกวัตติสูตร หรือพระสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ปรากฏข้อความแสดงถึงวัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ในการรักษาความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป วัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังที่ทัฬหเนมิฤาษีได้กล่าวถึง “จักรวรรดิวัตร” ว่า

“ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรมบูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน (พระมเหสี พระราชโอรส และพระราชธิดา) ในกำลังพล ในพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี ในชาวนิคม และชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อและนก ลูกเอ๋ย การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของลูกเลย อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูกงดเว้นจาก ความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลคืออะไร ท่านขอรับ อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนานหรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ลูกได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใด เป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤติ ลูกเอ๋ย นี้แล คือ จักรวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น” (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.)

ในขณะที่คัมภีร์ชั้นอรรถกถาได้ย้ำในประเด็นนี้ว่า ผู้ที่จะได้ชื่อว่า “ธรรมราชา” จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เป็นจักรวรรดิวัตร ๑๐ ประการ ดังคัมภีร์ได้แสดงรูปวิเคราะห์ว่า “ธมฺเมว ทสวิเธน จกฺกวตฺเตน ราชา ชาโตติ ธมฺมราชา” แปลว่า “บุคคลใด เป็นผู้ยังบุคคลอื่นให้ยินดีโดยธรรม คือ จักรวรรดิวัตร ๑๐ ประการ เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ธรรมราชา

จากนัยดังกล่าวข้างต้น อธิบายได้ว่า การปฏิบัติของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ที่ช่วยดำเนินในทางการเมืองอันเป็นวัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยส่วนรวม โดยมุ่งสอนให้ผู้ปกครอง ใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุข และระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือการอธิบายถึงวิธีการที่จะใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎรโดยเข้าไปปรึกษา สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเพื่อให้รู้ชัดในรัฐประกาศนโยบาย อันดีชั่วนโยบายที่ควรประกอบหรือไม่ควรประกอบเพื่อที่จะปกครองหรือบริหารบ้านเมือง ให้มีความเจริญก้าวหน้า

๓. ข้อพึงปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร มีวัตรที่พึงปฏิบัติ ๑๐ ประการ คือ

๑) สงเคราะห์แก่ชนภายใน นับตั้งแต่ในหมู่มเหสี โอรส ธิดา จนถึงปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด (คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป และกองทัพ คือ เหล่าเสนาข้าทหาร และข้าราชการฝ่ายทหาร

๒) สังเคราะห์แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย ข้าราชการฝ่ายปกครอง

๓) สงเคราะห์แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย ปัจจุบันควรสงเคราะห์ฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด

๔) สงเคราะห์แก่เจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่เจ้านา คือ ครูบาอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์เป็นต้น

๕) สงเคราะห์แก่ชาวนิคมชนบท คือ ราษฎรทั้งปวง ทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง

๖) สงเคราะห์แก่พระองค์ และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม

๗) สงเคราะห์แก่เนื้อ และนก คือสัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย

๘) สงเคราะห์ห้ามปรามบุคคลในแคว้นมิให้กระทำผิดคิดคด ทุจริต คอรัปชั่น จนเกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง

๙) สงเคราะห์แก่คนชนผู้ยากไร้ มิให้คนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น

๑๐) ปรึกษาสอบถามกับสมณพราหมณ์ หรือนักวิชาการผู้ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ไม่ลุ่มหลงมัวเมา เพื่อให้รู้ชัดการดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ประกอบ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง (องฺ.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๑๔/๘๗.)

กล่าวโดยสรุปแล้ว สามารถแบ่งออกเป็น ๕ ประเด็นใหญ่ คือ

๑) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหลักในการปกครอง

๒) ธรรมิการักขา จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมแก่คนทุกหมู่เหล่า

๓) อธรรมการนิเสธนา จัดการป้องกันและแก้ไขการกระทำความผิดต่างๆ ในบ้านเมือง

๔) **ธนานุประทาน** เฉลี่ยทรัพย์ให้แก่คนยากไร้ มิให้ราษฎรขัดสน

๕) ปริปุจฉา ปรึกษาสอบถามปัญหาต่างๆ กับสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติชอบ รวมถึงนักปราชญ์ ผู้รู้ เพื่อให้รู้ชัดแจ้งการควรประกอบ และประเด็นใดเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของราษฎร

สรุป

จักกวัตติสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งหมายถึง กษัตราธิราช ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วโดยมีมูลเหตุมาจากพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ที่เมืองมาตุลา แคว้นมคธ โดยทรงประสงค์ให้ผู้ฟังพึ่งตนพึ่งธรรม ไม่พึ่งสิ่งอื่น เพราะการพึ่งตนพึ่งธรรมทำให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ ทำให้มารขัดขวางความเจริญไม่ได้ การปกครองในจักรวัติสูตรมีความชัดเจนมาก ในเรื่องของรูปแบบการปกครองอย่างสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์เมื่อถึงเวลาต้องสละราชสมบัติ ในพระสูตรนี้ ระบุว่าเมื่อจักรแก้วเคลื่อนที่ไป นั้นก็เป็นสัญญาณที่พระเจ้าจักรพรรดิ์จะต้องหมดวาระการดำรงตำแหน่ง หรือหมดอายุขัย โดยเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่

แล้วตรัสมอบให้เป็นแบบธรรมราชา โดยผู้วิจัยวิเคราะห์เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) การบริหารอาณาจักร ผู้นำในฐานะผู้บริหารหรือผู้ปกครองราชอาณาจักรมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิกหรือประชาชน ในอาณาเขต จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำ กล่าวคือ การให้ทาน การเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์ให้แก่ผู้ยากไร้ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่งคั่งของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองของรัฐ แต่ความเป็นอยู่ตามธรรมคือ ความเป็นอยู่สุขสงบนั้นมีรากฐานมาจากความมีศีลธรรมคุณธรรมของสมาชิกทุกๆ คนในราชอาณาจักร ถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ ๒) หลักการของจักรวรรดิวัตรการปฏิบัติของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ที่ช่วยดำเนินในทางการเมืองอันเป็นวัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยส่วนรวม โดยมุ่งสอนให้ผู้ปกครอง ใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือการอธิบายถึงวิธีการที่จะใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อราษฎรโดยเข้าไปปรึกษา สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเพื่อให้รู้ชัดในรัฐประกาศนโยบาย อันดีชั่วนโยบายที่ควรประกอบหรือไม่ควรประกอบเพื่อที่จะปกครองหรือบริหารบ้านเมือง ให้มีความเจริญก้าวหน้า และ๓) ข้อพึงปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร โดยสามารถแบ่งเป็น ๕ ประการคือ (๑) ธรรมาธิปไตย (๒) ธรรมิการักขา (๓) อธรรมการนิเสธนา (๔) ธนานุประทาน (๕) ปริปุจฉา

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทวี ผลสมภพ. **ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐.

พระครูสิริจันทนิวิฐ. **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒. ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๑๑, ๒๕๕๘.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า (ฉบับรวมเล่ม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(๒) วารสาร:

สมภาร พรมทา, ศาสตราจารย์ ดร. “สำนักกฎหมายอิงธรรม (๓)”. **วารสารปัญญา.** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ : ๓๕๓-๓๕๔.

(๓) สารนิพนธ์:

นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อาณาจักรตามพรลิงค์ในทัศนะของชาวศรีลังกา
Tambralinga Kingdom on Sri Lankan's View

พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ.,ดร.
ผศ. ดร. ทิพย์ ขันแก้ว
นายไว ชีรัมย์
E-mail: lankakumar@hotmail.com

บทคัดย่อ

เป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศไทยและประเทศศรีลังกามีปฏิสัมพันธ์ทางศาสนามายาวนาน หลักฐานชี้บอกว่าประเทศไทยเป็นผู้รับคติความเชื่อพุทธศาสนาเถรวาทจากศรีลังกาในชื่อว่าลัทธิลังกาวงศ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ประเทศไทยจะรับคติความเชื่อมาจากศรีลังกาเป็นเวลานานก็จริง แต่หาได้มีหลักฐานฝ่ายศรีลังการะบุถึงประเทศไทยแต่อย่างใดไม่ จนล่วงเข้าสู่สมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ซึ่งอยู่บริเวณภาคใต้ของไทย นักปราชญ์ชาวศรีลังกาจึงบันทึกเรื่องราวของอาณาจักรแห่งนี้ในฐานะเป็นผู้บุกรุกเกาะลังกา บทความนี้แม้จะเน้นสืบค้นหลักฐานเกี่ยวกับอาณาจักรตามพรลิงค์ในสายตาของชาวศรีลังกาก็จริง แต่ผู้เขียนต้องการศึกษาวิเคราะห์ความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์และความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกับหลักฐานฝ่ายไทย ซึ่งยืนยันถึงความยิ่งใหญ่ทั้งสถาบันกษัตริย์และลัทธิลังกาวงศ์ในอาณาจักรตามพรลิงค์แห่งนี้

คำสำคัญ: อาณาจักรตามพรลิงค์, ทัศนะ, ศรีลังกา

ABSTRACT

It was well known that Thailand and Sri Lanka have had a religious connection for long time. The evidence showed that Thailand acquired the tradition of Theravada Buddhism from Sri Lanka known as Lankavamsa. It is interesting to note that even though Thailand obtained Lankavamsa tradition from Sri Lanka for a long time, but the name of Thailand is not mentioned in any document of Sri Lanka. Since the establishment of the kingdom of Tambralinga, situating in the South of Thailand, Sinhalese scholars recorded this kingdom as the invader of Sri Lanka. Even if this academic topic needs to be traced in the document related to Tambralinga kingdom on the Sri Lankan's view, but the topic also requires to theanalytical study the supremacy of kingship and the glory of Theravada Buddhism in Tambaling Kingdom. Also, the topic is required to show correspondence with Thai documents which assured the supremacy of both point, the kingship and Lankavamsa.

KEYWORDS: Tambralinga Kingdom, view, Sri Lanka

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ดังปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารึกถ้ำนารายณ์ จังหวัดสระบุรี จารึก

เนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรี จารึกบนธรรมจักรศิลาและจารึกฐานรองพระธรรมจักร จังหวัดนครปฐม และจารึกซับจำปา ๑ จังหวัดลพบุรี หลักฐานดังกล่าวล้วนชี้บอกถึงร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาศรีลังกากับดินแดนประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นหลักฐานไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ พระพุทธรูปแสดงวิตรรกมุทราสองพระหัตถ์ ใบเสมาสลักภาพพิมพาพิลาป ในเสมาตอนอนิมิสเจดีย์ และชิ้นส่วนประติมากรรมจำหลักลายนูนต่ำรูปหม้อปูรณฆฏะ หลักฐานเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันกับลักษณะประติมานวิทยาตามแบบศิลปะสมัยอนุราธปุระของศรีลังกา ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๖ นอกจากนั้น ยังพบเห็นคติการสร้างพระพุทธรูปตามอิริยาบถและคติการบูชารอยพระพุทธบาท[1] แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าหลักฐานเหล่านี้กลับไม่มีการบันทึกในฝ่ายศรีลังกา สันนิษฐานว่าสมัยนั้นดินแดนประเทศไทยน่าจะเป็นผู้รับอิทธิพลจากศรีลังกาฝ่ายเดียว หาได้มีความโดดเด่นจนเป็นเหตุให้นักปราชญ์ชาวศรีลังกาพากันบันทึกเรื่องราวไว้ไม่ ด้วยเหตุนั้นความขาดหายไปของประวัติศาสตร์ในระยะเวลาดังกล่าวจึงไม่สามารถนำหลักฐานฝ่ายศรีลังกามาเชื่อมโยงกับหลักฐานทางโบราณคดีของฝ่ายไทยได้

เรื่องราวของดินแดนไทยที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในหลักฐานฝ่ายศรีลังกาปรากฏพบเห็นในวรรณกรรมซึ่งระบุว่าพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๒ (พ.ศ.๑๗๘๓-๑๘๑๓) แห่งอาณาจักรดัมพเดณิยะโปรดให้อาราธนานิมนต์พระธรรมกิตติเถระแห่งแคว้นตัมพะ “ผู้งดงามด้วยเดชแห่งศีล” มาเกาะลังกาแล้วโปรดให้สร้างอารามอรัญวาสีนามว่าปลาภัตคะละถวายแด่พระเถระและผองศิษย์[2] อีกแห่งหนึ่งกล่าวถึงพระเจ้าจันทรภาณุผู้เป็นพระราชาเผ่าชาวะกะ “ผู้อ้างเลศว่าเป็นชาวพุทธ” ได้ยกทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกรเข้าบุกรุกเกาะลังกา[3] จากหลักฐานดังกล่าวทำให้เกิดคำถามชวนสงสัยว่าแคว้นตัมพะอยู่ที่แห่งใด? และพระเจ้าจันทรภาณุผู้เป็นพระราชาแห่งเผ่าชาวะกะคือใคร? หากทราบสองคำถามดังกล่าวน่าจะตอบโจทย์ที่ตั้งไว้แต่ต้นได้

หลักฐานฝ่ายศรีลังกาดังกล่าวข้างต้นแม้จะกล่าวถึงอาณาจักรตามพรลิงค์เพียงเล็กน้อย แต่ก็สามารถชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์และพระสงฆ์ไทยในสายตาของชาวศรีลังกาสมัยนั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ผู้เขียนเห็นว่าหากนำมาเชื่อมโยงกับหลักฐานฝ่ายไทยน่าจะทำให้เรื่องราวของอาณาจักรตามพรลิงค์ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะความทรงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรตามพรลิงค์ จนเป็นเหตุให้นักปราชญ์ชาวสิงหลให้ความสำคัญพากันบันทึกไว้เป็นหลักฐานในวรรณกรรมสำคัญของศรีลังกา

2. วัตถุประสงค์

(1) ตามพรลิงค์ในฐานะอาณาจักรของกษัตริย์ผู้ทรงเดชานุภาพ

(2) อาณาจักรตามพรลิงค์ในฐานะดินแดนแห่งพุทธศาสนา

---

[1] บัณฑิต ลิ่วชัยชาญและคณะ, **การประดิษฐานพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีปในดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

[2] พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**, แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๕.

[3] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๖๐.

3. ตามพรลิงค์ในฐานะอาณาจักรของกษัตริย์ผู้ทรงเดชานุภาพ

ร่องรอยของอาณาจักรตามพรลิงค์ในสายตาของชาวศรีลังกา พบเห็นครั้งแรกในศิลาจารึกของพระนางสุนทรมหาเทวีผู้เป็นมเหสีของพระเจ้าวิกรมพาหุ (พ.ศ.๑๖๕๔-๑๖๗๕) แห่งอาณาจักรโปโลนนารุวะตอนต้น โดยกล่าวถึงพระสงฆ์ศรีลังกานามว่าอานนท์เถระเป็นผู้นำในการปฏิรูปพระศาสนาในตัมพรัฏฐะ[4] คัมภีร์มหาวงศ์ระบุว่าตัมพรัฏฐะปกครองโดยพระเจ้าจันทรภาณุ[5] ด้านคัมภีร์หัตถนคัลลวิหารวังสะอ้างว่าพระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรตัมพลิงคะ[6] ส่วนคัมภีร์เอหุอัตตนคลุวังสยะ คัมภีร์ราชรัตนากรยะ และคัมภีร์ดัมบเดณิยะ-อัสนะระบุว่าพระเจ้าจันทรภาณุเป็นผู้ปกครองเมืองตมลิงคมุ[7] คัมภีร์น้อยใหญ่ดังกล่าวเบื้องต้นเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยกับพระธรรมกิตติเถระ ผู้เป็นพระสมณทูตไทยเดินทางไปฟื้นฟูพระศาสนาตามคำนิมนต์ของกษัตริย์ลังกาสมัยอาณาจักรดัมพเดณิยะ ด้วยเหตุดังกล่าวความน่าเชื่อถือจึงเป็นที่ยอมรับของวงวิชาการทั่วไป

เสนารัต ปรณวิตานะ (Senarat Paranavitana) นักประวัติศาสตร์ชาวศรีลังกาได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า “ตมลิงคมุ” เป็นภาษาสิงหลมีรากศัพท์มาจาก “ตะมะลิ” บวกกับ “คมุ” รวมกันเป็น “ตะมะลิงคมุ” ส่วนศัพท์ว่า “ตัมพลิงคะ” เป็นภาษาบาลี เมื่อเปลี่ยนเป็นภาษาสันสกฤตใช้คำว่า “ตามพรลิงคะ”[8] นักปราชญ์ศรีลังกาอีกคนหนึ่งนามว่าคุณวรรธนะ (Gunawardana) ได้แย้งว่า คำว่า “ตัมพรัฏฐะ” มิได้หมายถึงหัวเมืองบริเวณคาบสมุทรมาเลย์แต่เป็นเมืองทางอินเดียตอนใต้[9] สอดคล้องกับความคิดเห็นของนิลกันตะสาสตรี (Nilakanta Sastri) ว่าตัมพรัฏฐะอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรโจฬะ[10] ผู้เขียนเห็นว่าตัมพรัฏฐะเห็นสมควรแบ่งออกสองยุค ยุคต้นนักปราชญ์ส่วนใหญ่บ่งถึงหัวเมืองทางอินเดียตอนใต้ ซึ่งสมัยนั้นโด่งดังแพร่หลายในฐานะเป็นที่อยู่ของพระอรรถกถาจารย์หลายรูป[11] ส่วนยุคหลังหมายถึงอาณาจักรตามพรลิงค์ทางภาคใต้ของประเทศไทย เพราะมีหลักฐานกล่าวถึงการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรตามพรลิงค์ค่อนข้างเด่นชัด โดยเฉพาะการบุกรุกยึดครองเกาะลังกาของพระเจ้าจันทรภาณุนั้นปรากฏเห็นในคัมภีร์น้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก[12]

คำว่า “ตามพรลิงค์” พบเห็นในจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยาหลักที่ ๒๔ (ก) ระบุว่าจารึกขึ้นปีพุทธศักราช ๑๗๗๓ โดยเนื้อความของจารึกกล่าวถึงกษัตริย์พระนามว่าจันทรภาณุศรีธรรมราชแห่ง

---

[4] **Epigraphia Zeylanica being Lithic and other Inscriptions of Ceylon**, Vol. IV, edited and translated by H.W. Codrington and S. Paranavitana. (New Delhi: Asian Education Services, 1994), pp. 67-72.

[5] พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒,** หน้า ๒๕๖-๒๖๒.

[6] **Hatthavanagallaviharavamsa.** ed C.E. Godakumbura, (London P.T.S., 1956), p. 32.

[7] **Elu-Attanagaluvamsaya**, ed. R. Tennakoon (Colombo, 1954), p. 71; **Rajaratnakaraya,** ed. P. N. Tisera (Colombo, 1929), p. 37; **Kuveni Sihala saha Dambadeni-asna**, ed. Gnanavimala, pp. 32, 35.

[8] Senarat Paranavitana, **Ceylon and Malyasia,** (Colombo: Lake House Investment Limited Publishers, 1966), p. 99.

[9] R.A.L.H. Gunawardana, **Robe and Plough: Monasticism and Economic Interest in Early Medieval Sri Lanka**, (Arizona: The University of Arizona Press, 1979), pp. 267-271.

[10] Nilakanta Sastri, **‘Ceylon and Sri Vijaya’**, JCBRAS, NS, Vol. VIII, pt. I (1962), p. 162.

[11] (ออนไลน์), แหล่งที่มา: http://www.infolanka.com/org/srilanka/hist/85.htm (๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑).

[12] W.M. Sirisena, **Sri Lanka and South-East Asia,** (Colombo: S. Godage & Brothers, 2016), pp. 36-42.

ปทุมวงศ์ทรงครองเมืองตามพรลิงค์ เป็นผู้อุปถัมภ์ดูแลพระพุทธศาสนาจนพระเกียรติยศเลื่องลือไปไกล อีกทั้งทรงเชี่ยวชาญนีติศาสตร์หรือการปกครอง[13] ส่วนศิลาจารึกของพระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ ๑ แห่งราชวงศ์โจฬะที่เมืองตันชอร์แห่งอินเดียภาคใต้ จารึกขึ้นประมาณปีพุทธศักราช ๑๕๗๓-๑๕๗๔ กล่าวถึงเมืองน้อยใหญ่บนคาบสมุทรมาเลย์ที่พระองค์ยกทัพเรือเข้ายึดครอง บรรดาหัวเมืองเหล่านั้นมีเมืองตามพรลิงค์รวมอยู่ด้วย แต่เรียกชื่อเพี้ยนเป็นมัทลิงคัม[14]

หลักฐานของไทยอีกส่วนหนึ่งเรียกดินแดนตามพรลิงค์ว่า “ศรีธรรมราช” ปรากฏเห็นครั้งแรกในศิลาจารึกดงแม่นางเมืองหลักที่ ๓๕ ซึ่งจารึกขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๗๑๐ กล่าวถึงพญาศรีธรรมาโศกผู้เป็นพระราชโอรสปรารถนาจะถวายที่ดินบูชาแก่พระบิดาพระนามว่าพญาศรีธรรมาโศกผู้สวรรคตแล้ว[15] ถัดมาปรากฏเห็นในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งสลักขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๑๗๗๓ ในรัชสมัยของพระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราชผู้เป็นเจ้าเมืองตามพรลิงค์[16] อีกแห่งปรากฏเห็นในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงได้ถวายทานแด่พระมหาเถระผู้เดินทางมาจากเมืองศรีธรรมราช[17] ด้านคัมภีร์จามเทวีวงศ์ได้ระบุถึงพระเจ้าอัตราสตกราชแห่งเมืองหริภุญไชยกำลังทำสงครามกับพระเจ้าอุจฉิฏฐจักวรัติราชแห่งเมืองละโว้ พระเจ้าสุชิตราชแห่งสิริธรรมนครเห็นเป็นโอกาสจึงยกทัพมายึดเอาเมืองละโว้[18] ส่วนหนังสือนิทานพระพุทธสิหิงค์กล่าวถึงพระร่วงแห่งสุโขทัยผู้ทราบข่าวว่าพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานอยู่ที่เมืองของพระเจ้าศรีธรรมราชได้เสด็จไปพร้อมเสนาอำมาตย์[19] และสุดท้ายหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์อ้างถึงพระร่วงเดินทางไปเมืองสิริธรรมนครเหมือนนิทานพระพุทธสิหิงค์[20] ผู้เขียนเห็นว่าคำว่า “ศรีธรรมราช” หรือ “สิริธรรมนคร” น่าจะบ่งถึงกษัตริย์ชาวพุทธทั่วไปผู้ประพฤติวัตรตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป ลักษณะดังกล่าวพบเห็นในคัมภีร์รัตนพิมพ์วงศ์โดยกล่าวถึงพระราชาองค์หนึ่งพระนามว่าสิริธรรมแห่งเมืองม่าน[21] และจารีตปฏิบัติแบบพระเจ้าอโศกมหาราชเช่นนี้มีกษัตริย์แห่งดินแดนอุษาคเนย์พากันประพฤติตามสืบต่อเรื่อยมา

---

[13] **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

[14] N.R. Ray, **Sanskrit Buddhism in Burma,** (University of Calcutta, 1936), pp. 78-79.

[15] **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔,** หน้า ๑๐๙-๑๑๔.

[16] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

[17] **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑,** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑), หน้า ๒๑-๒๒.

[18] พระโพธิรังสี, **เรื่องจามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองหริภุญไชย,** แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) และพระญาณวิจิตร (สิทธิ โลจนานนท์), (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๔.

[19] พระโพธิรังสี, **นิทานพระพุทธสิหิงค์ ว่าด้วยตำนานพระพุทธสิหิงค์,** แปลโดย ร.ต.ท. แสง มนวิทูร, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๔๑.

[20] พระรัตนปัญญาเถระ, **ชินกาลมาลีปกรณ์,** แปลโดย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ร.ต.ท. แสง มนวิทูร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รำไทยเพลสจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๑.

[21] พระภิกษุพรหมราชปัญญา, **รัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต,** แปลโดย ร.ต.ท. แสง มนวิทูร, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ผิน แซ่พัว (พุ่มพิมล), (พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. ๒๕๑๐), หน้า ๓๖.

หลักฐานทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายศรีลังกาดังกล่าวเบื้องต้นสามารถสรุปรวมได้ว่า คำว่า “ตัมพรัฏฐะ” หรือ “ตามพรลิงค์” หรือว่า “ศรีธรรมราช” ล้วนเป็นอาณาจักรเดียวกัน ปกครองโดยพระเจ้าจันทรภาณุ และสมัยนั้นอาณาจักรตามพรลิงค์น่าจะรับคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว สังเกตได้จากเรื่องราวของพระพุทธสิหิงค์ที่ปรากฏเห็นในวรรณกรรมฝ่ายไทย

สำหรับคำว่า “ชาวะกะ” นั้น มีนักวิชาการหลายท่านแสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น โกรม (Krom) แสดงความเห็นว่าพระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัย เฟอร์รัง (Ferrand) ยืนยันจากหลักฐานอาหรับว่าพระองค์เป็นกษัตริย์แห่งซาบัค ส่วนเซเดส์ (Coedes) อ้างว่าพระองค์เป็นกษัตริย์แห่งคาบสมุทรมาเลย์[22] สุดท้ายสิริเสนะ (Sirisena) ได้วิเคราะห์หลักฐานจากวรรณกรรมศรีลังกาแล้วสรุปว่าพระเจ้าจันทรภาณุพระองค์นี้เป็นกษัตริย์พระองค์เดียวกันกับพระเจ้าจันทรภาณุในจารึกไชยาของประเทศไทย[23] ผู้เขียนเชื่อว่าสมัยนั้นแม้พระเจ้าจันทรภาณุจะสามารถแยกตนเป็นอิสระจากอาณาจักรศรีวิชัยแล้วก็จริง แต่ในสายตาของชาวศรีลังกามองว่าอิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัยยังครอบงำบริเวณคาบสมุทรมาเลย์อยู่ ด้วยเหตุนั้นจึงเรียกพระเจ้าจันทรภาณุแห่งอาณาจักรตามพรลิงค์ว่าราชาแห่งชาวะกะ

หลักฐานจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชระบุว่า พระเจ้าจันทรภาณุเป็นพระราชอนุชาของท้าวศรีธรรมาโศกราช ซึ่งอพยพมาจากเมืองอินปัตบุรีย์ “พาญาติวงษ์ไพร่พลช้างม้าหนีไข้ห่าดั้นด้นมาช้านานประมาณได้ ๘-๙ ปี มาถึงหาดทรายแก้ว”[24] แม้ตำนานเรื่องนี้จะเป็นนิทานประจำท้องที่และมีการแต่งขึ้นในแผ่นดินพระนารายณ์มหาราชก็จริง[25] แต่ผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะมีความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่น้อย เพราะพระนามของพระเจ้าจันทรภาณุและการสร้างบ้านแปลงเมืองบริเวณหาดทรายแก้วหรือนครศรีธรรมราช ล้วนสอดคล้องกับหลักฐานศิลาจารึกเป็นเนื้อเดียวกัน และพระนามของพระองค์ก็ตรงกับหลักฐานศิลาจารึกของไทยหลายแห่ง

ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าจันทรภาณุในฐานะกษัตริย์แห่งอาณาจักรตามพรลิงค์ ปรากฏเห็นในจารึกภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีที่วัดเวียง ซึ่งจารขึ้นในพุทธศักราช ๑๗๗๓ ความว่า “สวัสดี พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์ ทรงกำเนิดจากวงศ์อันรุ่งเรืองคือแสงสว่าง (ของประทีปหรือไฟ) ที่มีรูปดุจดังดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และกามเทพ ทรงกำเนิดจากวงศ์ตระกูลดวงจันทร์ (จันทรวงศ์) และเมื่อเกิดจากพระมารดาก็มาพร้อมกับพระสุรเสียงอันดัง (ดุจลมพายุ) ทรงมียอดของมะเดื่อคือพระศาสนาอันถาวร พระองค์ทรงเป็นศรีธรรมราชา เสมอด้วยธรรมาโศกในความรอบรู้ทางนิติศาสตร์ ทรงเป็นผู้ปกครองวงศ์ตระกูลทั้งห้าที่เกิดจากไข่แห่งพรหม สวัสดี พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์ ทรงเป็นผู้ค้ำชูกมลกุล ทรงได้รับการขนานพระนามว่าภีมเสนผู้มีพลังแห่งพระพาหา (แขน) อันแข็งแรง ทรงปรากฏขึ้นด้วยอานุภาพแห่งพระอาทิตย์ (สูรยะ) และพระจันทร์ (จันทระ) จึงได้รับพระสมัญญาว่าศรี

---

[22] W.M. Sirisena, **Sri Lanka and South-East Asia,** p.36.

[23] Ibild, p.36.

[24] **ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช**, พิมพ์ในงานปลงศพนางเทพนริทร (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) พิมพ์ที่โรงพิมพ์โภสณพิพรรฒธนากร, เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๔๗๑, หน้า ๘.

[25] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า คำนำ.

ธรรมราชา จันทร"[26] ข้อความในจารึกตอนหนึ่งว่า "ตามพฺรลิงฺเคศวร" แปลว่า "ผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์" และอีกแห่งหนึ่งว่า "ธรจนฺทรฺภานูปาธิ ศฺรีธรฺมมราช" แปลว่า "พระเจ้าจันทรภาณุผู้ทรงธรรม"[27] สะท้อนให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าจันทรภาณุแห่งอาณาจักรตามพรลิงค์ในฐานะพุทธราชา ซึ่งทรงดำเนินตามเอาแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป

สำหรับอาณาเขตของอาณาจักรตามพรลิงค์นั้นกว้างใหญ่ไพศาล เพราะมีหลักฐานชี้บอกว่ามีเมืองสิบสองนักษัตรเป็นบริวาร กล่าวคือ ปีชวดคือเมืองสาย (สายบุรี) ฉลูคือเมืองตานี (ปัตตานี) ปีขาลคือเมืองกลันตัน ปีเถาะคือเมืองปะหัง ปีมะโรงคือเมืองไทร (ไทรบุรี) ปีมะเส็งคือเมืองพัทลุง ปีมะเมียคือเมืองตรัง ปีมะแมคือเมืองชุมพร ปีวอกคือเมืองบันทายสมอ ปีระกาคือเมืองสอุเลา ปีจอคือเมืองตะกั่วถลา และปีกุนคือเมืองกระ (กระบุรี)[28] หากวิเคราะห์อย่างละเอียดจะเห็นว่าเมืองสิบสองนักษัตรเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเมืองท่าค้าขาย ด้วยความได้เปรียบทางการค้าน่าจะทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์สร้างความยิ่งใหญ่ จนสามารถยาตราทัพเรืออันยิ่งใหญ่ไปโจมตีลังกาถึง ๒ ครั้ง กล่าวคือ พ.ศ. ๑๘๙๐ และพ.ศ.๑๙๐๕[29]

4. อาณาจักรตามพรลิงค์ในฐานะดินแดนแห่งพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้าสู่บริเวณภาคใต้ครั้งแรกเป็นสายมหายาน หลักฐานเก่าสุดคือจารึกวัดเสมาเมือง ซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าวิชัยแห่งไศเลนทร์ ผู้เป็นอธิราชเหนือราชาน้อยใหญ่ โปรดให้สร้างอาคารอิฐสามหลังถวายแด่พระโพธิสัตว์ผู้ถือดอกบัว (พระอวโลกิเตศวร) พระพุทธเจ้าผู้ชำนะมาร และพระโพธิสัตว์ผู้มีวัชระ (พระโพธิสัตว์วัชรปาณี)[30] ส่วนหลักฐานด้านศิลปกรรมที่แสดงคติพุทธศาสนามหายานคือ รูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริดสี่กร ซึ่งพบบริเวณใกล้วัดพระเพรง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔[31] ถัดมาเป็นพระโพธิสัตว์ปัทมปาณีซึ่งย้ายมาจากวัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗[32] สันนิษฐานว่าพระโพธิสัตว์ปัทมปาณีองค์นี้อาจสร้างโดยพระเจ้ากรุงศรีวิชัยแห่งไศเลนทร์ ซึ่งจารึกวัดเสมาเมืองระบุว่าพระองค์โปรดให้สร้างอาคารก่ออิฐอุทิศถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์[33] หากสังเกตลวดลายเครื่องประดับเพชรพลอยบน

---

[26] อมรา ศรีสุชาติ, **ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป**, (กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๖๕.

[27] วินัย พงศ์ศรีเพียร, "จารึกพระเจ้าจันทรภาณุ ศรีธรรมราชา: มรดกความทรงจำแห่งนครศรีธรรมราช" ใน ๑๐๐ **เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๑๐,** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๒๔), หน้า ๒๓.

[28] วิเชียร ณ นครและคณะ, **นครศรีธรรมราช**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑), หน้า ๘๐.

[29] วินัย พงศ์ศรีเพียร, "จารึกพระเจ้าจันทรภาณุ ศรีธรรมราชา: มรดกความทรงจำแห่งนครศรีธรรมราช", หน้า ๒๓.

[30] **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๗-๒๐๓.

[31] กรมศิลปากร, **นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, ฉบับปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๘๗), ๒๕๔๓), หน้า ๕๕.

[32] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์, **ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๕,** (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๒.

[33] **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔,** หน้า ๑๘๗-๒๐๓.

ประติมากรรมพระโพธิสัตว์องค์นี้ จะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกับประติมากรรมจากชวาภาคกลาง เชื่อว่าน่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์แห่งศรีวิชัย (ไชยา) และไศเลนทร์ในชวาภาคกลางเป็นแน่[34]

อิทธิพลของมหายานด้านโบราณสถานคือพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งสร้างขึ้นตามลัทธิพุทธศาสนาฝ่ายมหายานสมัยอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งพุทธเจดีย์สมัยนี้มักทำเป็นมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนยอดนั้นทำเป็นพระสถูปและมีเจดีย์บริวารสี่มุม[35] อีกแห่งหนึ่งคือพระบรมธาตุไชยาน่าจะสร้างสมัยอาณาจักรศรีวิชัย สอดคล้องกับจารึกวัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งกล่าวถึงพระธรรมเสตุ ผู้เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยทรงสร้างปราสาทอิฐสามหลัง อุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์สองพระองค์คือปัทมปาณิและวัชรปาณิ ระบุ พ.ศ.๑๓๑๓[36] นอกจากนั้นมีการค้นพบพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริดที่วัดพระบรมธาตุไชยา ๒ องค์ กล่าวคือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสองกรและพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแปดกรสำริด พระโพธิสัตว์ทั้งสององค์มีลักษณะพระพักตร์และเครื่องทรงแบบเดียวกันกับศิลปะชวาภาคกลาง พระโพธิสัตว์ทั้งสององค์น่าจะอยู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งเป็นยุคที่พุทธศาสนามหายานรุ่งเรืองสุดในชวาภาคกลางและน่าจะเป็นยุครุ่งเรืองของศรีวิชัยด้วย[37]

ส่วนพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในอาณาจักรตามพรลิงค์ สันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาสมัยอาณาจักรดัมพเดณิยะตอนกลาง โดยคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่งเรียกว่า คณะป่าแก้ววนรัตน์ จารึกของพระนางสุนทรมหาเทวีระบุว่าพระอานนท์วนรัตนเถระได้รับฉายาว่าผู้เป็นธงชัยแห่งตัมพปัณณิ (ตัมพปัณณิธะชะ)[38] ด้านคัมภีร์สมันตกูฏวัณณนาซางเป็นผลงานของพระเวเทหเถระผู้เป็นศิษย์ของพระอานนท์วนรัตนเถระได้ระบุว่า อาจารย์แห่งตนมีสมญานามเป็นที่รู้จักแพร่หลายว่า “วนรัตนะ” หรือ “อรัญญรัตนะ” (หมายถึงอัญมณีแห่งป่า) เป็นนักกวีชั้นเลิศ เป็นปราชญ์นามอุโฆษ[39] คัมภีร์คัมภีร์รูปสิทธิผลงานของพระพุทธัปปิยเถระ ผู้เป็นศิษย์อีกรูปหนึ่งของพระอานนท์วนรัตนเถระก็ระบุว่าอาจารย์แห่งตนเป็นธงชัยแห่งตัมพปัณณิ[40] หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระอานนท์วนรัตนเถระน่าจะเป็นพระสมณทูตศรีลังกาผู้เดินทางมาเผยแผ่ลัทธิลังกาวงศ์ที่อาณาจักรตามพรลิงค์จริง

หลักฐานฝ่ายศรีลังกาอ้างว่าพระอานนท์วนรัตนเถระรูปนี้นอกจากโดดเด่นด้านวิปัสสนาธุระแล้ว ยังแตกฉานในคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วย สังเกตได้จากการแต่งคัมภีร์เป็นภาษาสิงหลชื่อว่าปทสาธนสันยยะ เป็นการอธิบายไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่าปทสาธนะของพระปิยทัสสีเถระ[41] ผลงานอีก

---

[34] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์, **ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๕,** หน้า ๑๔๕.

[35] **เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช,** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางตลับ จันทราทิพย์ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐, หน้า ๓๕.

[36] **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔,**หน้า ๒๐๓.

[37] ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **เจดีย์ในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๖๐), หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

[38] **History of Ceylon, Vol. II,** (Dehiwala: Sridevi Printers (Pvt.) Limited, 1995), p. 565.

[39] **Samantakutavannana,** ed. K. jnanavimala, (Colombo, 1959), p. 85.

[40] **Rupasiddhi**, ed K Pannasekhara, (Colombo, 1964), p. 279.

[41] **Padasadhana-sanyaya**, ed. Ratmalane Dharmrama, (Colombo, 1932), p. 52.

เล่มหนึ่งของพระเถระคือการแต่งอธิบายคัมภีร์ขุททกสิกขา มีเนื้อหาว่าด้วยการรวบรวมวินัยโดยสังเขปสำหรับพระภิกษุ[42]

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าคณะป่าแก้วของศรีลังกาน่าจะเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา หรือสร้างปฏิสัมพันธ์ทางศาสนากับอาณาจักรตามพรลิงค์โดยการนำของพระอานนท์วนรัตนเถระ โดยถือเอาความโดดเด่นของพระเถระทั้งด้านวิปัสสนาธุระและคันถธุระเป็นสำคัญ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวอ้างจากข้อความในคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งพรรณนาคุณลักษณะของพระธรรมกิตติเถระอย่างหนึ่งว่า “ขณะพระเถระเดินบิณฑบาตมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับเท้าทุกย่างก้าว”[43] หลักฐานตรงนี้สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระอานนท์วนรัตนเถระชาวศรีลังกา ซึ่งปรากฏเห็นในคัมภีร์ปัชชมธุของพระพุทธัปปิยเถระผู้เป็นศิษย์ ระบุว่าตนเป็นเสมือนรับใช้ใกล้ชิดดังหนึ่งดอกบัวรองรับบาทของพระเถราจารย์นามว่าอานันทวนรัตนเถระ”[44] เป็นไปได้หรือไม่ฉายานี้เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของพระเถระชาวศรีลังกาที่เดินทางมาเผยแผ่ลัทธิลังกาวงศ์ที่อาณาจักรตามพรลิงค์

คำว่า “ป่าแก้ว” ในอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชพบเห็นครั้งแรกในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช โดยเล่าถึงเหตุการณ์คราวเมื่อพระยานคร “มีตราให้นิมนต์พระสงฆ์มาช่วยแต่งพระบรมธาตุ” สมัยนั้นมีพระสงฆ์ชักชวนญาติโยมมาช่วยบูรณะพระบรมธาตุ และสร้างวัดบริเวณพระบรมธาตุเจดีย์เป็นจำนวนมาก เช่น พระมหาเถรสุทธิชาติพงษ์มาจากขนอมสร้างวัดมังคุด พระมหาเถรเหมรังศรีมาจากโองพตานสร้างวัดขนุน พระมหาเถรเพชรมาจากยายคลังสร้างวัดจันเมาลี พระมหาเถรมังคลาจารย์มาจากกุฎีหลวงสร้างวัดหัสดีพระธาตุ พระมหาเถรโชติบาลมาจากปัตโวกเขาพระบาทสร้างวัดฝาง พระมหาเถรสรรเพชรสมาจากโองพตานสร้างวัดอาคเณพระธาตุ พระมหาเถรอุนุรุทธ์มาจากยศโสธรสร้างวัดประดู่ พระมหาเถรพงษามาจากเพชรบุรีสร้างวัดตโนดพายัพพระมหาธาตุ ส่วนพระมหาเถรพุทธสาครนั้นมอบหมายให้พระมหาปเรียนทศศรีและผขาวอริยพงษ์นายแวงไปนิมนต์จากวัดพระเดิมเป็นป่าแก้ว”[45]

ชื่อของพระพุทธสาครพบเห็นอีกแห่งหนึ่งในพระนิพพานโสตรเคียงคู่กับพระพุทธคำเภียร กล่าวถึงพระยาธรรมโศกราชแห่งเมืองสวัสดิราชโปรดให้อพยพไพร่พลมาสร้างเมืองใหม่บริเวณเขาชวาปราบ คราวเดียวกันนั้นได้สร้างวัดเวียงสระถวายพระพุทธคำเภียรและพระพุทธสาคร[46] ส่วนวัดพระเดิมพบเห็นอีกครั้งในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ความว่า “พระมหาเถรชื่อว่าสัจจานุเทพอยู่เมืองนครป่าหมาก (ปีนัง) รื้อญาติโยมมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราชด้วยพระมหาเถรพรหมสุริยะ ขอที่ตั้งอารามปลูกพระศรีมหาโพธิ์ก่อพระเจดีย์ก่อกำแพงไว้ ให้ญาติโยมรักษาอยู่ตามพระญาอุทิศถวายไว้นั้น ได้ชื่อว่าวัดพระเดิม” สันนิษฐานว่าวัดพระเดิมดังกล่าวน่าจะเป็นศูนย์กลางป่าแก้วมาแต่เดิม

---

[42] C.E. Godakumbara, **วรรณคดีภาษาสิงหล: ว่าด้วยวรรณกรรมร้อยแก้ว ร้อยกรอง และพระธรรมวินัย,** แปลโดย ลังกา กุมาร, (นครปฐม: สาละพิมพการ, ๒๕๖๑), หน้า ๑๓.

[43] พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**, หน้า ๒๖๔.

[44] G.P. Malalasekera, **ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนา และวรรณคดี**, แปลโดย ลังกากุมาร, (นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑๐.

[45] **ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช,** หน้า ๑๘-๒๐.

[46] **พระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑**, (กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๘.

และน่าจะอยู่นอกกำแพงเมืองตามประเพณีของพระวนวาสีศรีลังกา ผู้เขียนสันนิษฐานว่าวัดเดิมดังกล่าวน่าจะหมายถึงวัดมเหยงคณ์ เหตุผลคือมเหยงคณ์เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของศรีลังกา เป็นวัดเก่าแก่สมัยแรกเริ่มนับแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่บนเกาะลังกา พระศรีลังกาสายป่าแก้วผู้เข้ามาเผยแผ่ลัทธิลังกาวงศ์น่าจะใช้ชื่อนี้เพื่อรำลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอนแห่งตน อีกเหตุผลหนึ่งคือวัดแห่งนี้ตั้งอยู่ภายนอกกำแพงเมือง หลักฐานเช่นนี้มีลักษณะเดียวกันกับวัดป่าแก้วเมืองสุโขทัยและป่าแก้วอยุธยา[47] ครั้นต่อมาคณะสงฆ์ป่าแก้วเป็นที่นิยมแพร่หลายจึงเผยแผ่ออกไปตามหัวเมืองน้อยใหญ่ เช่น เมืองสทิงพระ และเมืองพัทลุง เป็นต้น

คำว่า “ป่าแก้ว” ปรากฏเห็นอีกครั้งในตำนานหรือเพลานางเลือดขาว ซึ่งระบุว่าก่อนกำเนิดนางเลือดขาวนั้นเมืองพัทลุงมีวัดของคณะสงฆ์สายป่าแก้ว ๓ วัด กล่าวคือ วัดเขียน วัดสทังและวัดสทิง[48] สมัยต่อมาพระนางเลือดขาวได้ติดต่อกับสมณทูตลังกาเพื่อนิมนต์เข้ามามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์[49] หลักฐานอีกแห่งหนึ่งคือกัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุงระบุว่า เจ้าเมืองสทิงพระได้มอบหมายให้พระสงฆ์ชาวเมืองสทิงพระไปอัญเชิญพระบรมธาตุมาจากเมืองลังกา จากนั้นได้ก่อพระมหาธาตุประดิษฐานพระบรมธาตุ[50] หลักฐานดังกล่าวเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่านอกจากเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ยังเข้าไปเผยแผ่บริเวณหัวเมืองรอบนอกด้วย ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรตามพรลิงค์เห็นได้จากการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองและท้องถิ่น[51] โดยเลียนแบบเจดีย์ช้างล้อมจากศรีลังกานามว่ารุวันเวลิเจดีย์ (เจดีย์ทรายทอง) ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับคำว่า “หาดทรายแก้ว” ตามคติความเชื่อดังปรากฏในตำนานทักษิณหลายเล่ม

5. สรุป

พระเจ้าจันทรภาณุทรงสร้างอาณาจักรตามพรลิงค์ให้ยิ่งใหญ่เกรียงไกร เพราะความได้เทียบทางชัยภูมิด้านเมืองท่าค้าขายและความอ่อนแรงของอาณาจักรศรีวิชัย อีกทั้งหัวเมืองที่อยู่ภายใต้อาณาจักรตามพรลิงค์ก็ล้วนแต่เป็นเมืองท่าสำคัญ จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าจันทรภาณุสามารถสร้างความยิ่งใหญ่สะสมกำลังได้เร็วขึ้น แสนยานุภาพของพระองค์แผ่ไพศาลไปไกลจนครั้งหนึ่งทรงยกทัพไปบุกรุกเกาะลังกา เพื่อต้องการยึดครองเป็นขอบขัณฑสีมา ด้านพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงรับ

---

[47] **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑**, คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๒๐-๒๑; **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๒**, คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙, หน้า ๑๒.

[48] ชัยวุฒิ พิยะกูล, “**การศึกษาเพลานางเลือดขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง**”, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๘.

[49] ชัยวุฒิ พิยะกูล, “**การศึกษาเพลานางเลือดขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง**”, หน้า ๒๖.

[50] **กัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง**, ปริวรรตโดย ชัยวุฒิ พิยะกูล, (สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙-๒๐.

[51] ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์มาจากประเทศศรีลังกา เพื่อเป็นศาสโนบายเสริมส่งการปกครอง โดยเฉพาะคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น พระองค์โปรดให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์อย่างยิ่งใหญ่เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ส่วนพระสงฆ์แม้ไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าทรงให้ความอุปถัมภ์มากน้อยเพียงไร แต่บันทึกของศรีลังกาได้พรรณนาคุณสมบัติของพระธรรมกิตติเถระว่ากอปรด้วยคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ย่อมยืนยันได้ว่าพระสงฆ์อาณาจักรตามพรลิงค์สมัยนั้นน่าจะแตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎกและทรงวิปัสสนาคุณ นอกจากนั้นยังงดงามด้วยศีลาจารวัตรประพฤติตนตามพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด

6. ข้อเสนอแนะ

๑) พระธรรมกิตติเถระเดินทางไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนายังเกาะลังกามีบริบทเรื่องการเมืองหรือไม่?

๒) หลักฐานเกี่ยวกับสำนักหรือศิษยานุศิษย์ของพระธรรมกิตติเถระผู้รักษาสืบต่อมีหรือไม่?

7. เอกสารอ้างอิง

กัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง. ปริวรรตโดย ชัยวุฒิ พิยะกูล. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ , ๒๕๕๓.

จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๙.

จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๙.

ชัยวุฒิ พิยะกูล. **การศึกษาเพลานางเลือดขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘.

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช. พิมพ์ในงานปลงศพนางเทพนริทร (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) พิมพ์ที่โรงพิมพ์โภสณพิพรรฒธนากร, เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๔๗๑.

บัณฑิต ลิ่วชัยชาญและคณะ. **การประดิษฐานพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีปในดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์. **ศิลปหัตถกรรมก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

พระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระโพธิรังสี. **นิทานพระพุทธสิหิงค์ ว่าด้วยตำนานพระพุทธสิหิงค์.** แปลโดย ร.ต.ท. แสง มนวิทูร. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖.

พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**. แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** แปลโดย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ร.ต.ท. แสง มนวิทูร. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรำไทยเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.

วิเชียร ณ นครและคณะ. **นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑.

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **เจดีย์ในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๖๐.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖.

อมรา ศรีสุชาติ. **ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๗.

Epigraphia Zeylanica being Lithic and other Inscriptions of Ceylon, Vol. IV. Edited and translated by H.W. Codrington and S. Paranavitana. New Delhi: Asian Education Services, 1994.

C.E. Godakumbara. **วรรรณคดีภาษาสิงหล: ว่าด้วยวรรณกรรมร้อยแก้ว ร้อยกรอง และพระธรรมวินัย.** แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม: สาละพิมพการ, ๒๕๖๑.

G.P. Malalasekera. **ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนา และวรรณคดี**. แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ, ๒๕๕๔.

History of Ceylon, Vol. II. Dehiwala: Sridevi Printers (Pvt.) Limited, 1995.

R.A.L.H. Gunawardana, **Robe and Plough: Monasticism and Economic Interest in Early Medieval Sri Lanka**. Arizona: The University of Arizona Press, 1979.

Senarat Paranavitana, **Ceylon and Malyasia.** Colombo: Lake House Investment Limited Publishers, 1966.

W.M. Sirisena. **Sri Lanka and South-East Asia.** Colombo: S. Godage & Brothers, 2016.

การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21
Training and Human Resource Development in the 21st Century

ภูรีภัทร ห้วยหงษ์ทอง[1]

บทคัดย่อ

การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เป็นการกล่าวถึงกระบวนการ วิธีการเพิ่มความรู้ความชำนาญ และความสามารถของบุคคลเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้แนวใหม่ ได้ความชำนาญในการปฏิบัติงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและแก้ปัญหา ตลอดจนถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา ความหมายและคำนิยามของการฝึกอบรม คำนิยามและความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความแตกต่างของการฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 และการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 และการตระเตรียมคนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ผ่าน 4 กระบวนการเรียนรู้ และพุทธวิธีการพัฒนาตนตามหลักพุทธศาสนา

คำสำคัญ : การฝึกอบรม, การพัฒนา, ทรัพยากรมนุษย์

Abstract

Training and human resource development in the 21st century mentions the process of the methodology to increase the expert knowledge and ability of persons for the participants training to get the new knowledge, to increase the efficiency to work for solving the problems including changing of attitude, core value, morality and specific proficiency. This article aims to study the meaning, definition of training and the meaning of human resources development and the differences of training and human resources development in the 21st century, development of Thai people as the perfect human in the 21st century, preparation of Thai people for Thailand 4.0 through 4 processes of learning and Buddhist principles for self-development.

Keywords: training, development, human resources

บทนำ

การฝึกอบรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากกระบวนทัศน์ในการทำงานยุคปัจจุบันได้มุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือสื่อดิจิตอลเข้ามาใช้ในการทำงานมากขึ้น แต่การฝึกอบรมของหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ได้แตกต่างจากเดิมในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งที่สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สภาวการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ในยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็น

[1] นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจแบบเน้นคุณค่า (Value–Based Economy) มีการมุ่งเน้น และทรัพยากรมนุษย์ที่มีความเชี่ยวชาญและทักษะสูง มีการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Share) กันมากขึ้น ในบทความนี้จะได้อธิบายถึง ความหมายของการฝึกอบรม ความหมายของการพัฒนา ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ความแตกต่างของการฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ความสำคัญของการฝึกอบรมและพัฒนา เทคนิคการฝึกอบรม การฝึกอบรมและพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 และพุทธวิธีการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา

การให้คำนิยามและความหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรม (training) มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายต่าง ๆ ดังนี้ การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการเพิ่มความรู้ความชำนาญ และความสามารถของบุคคลหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการพัฒนาบุคคล” หรืออาจกล่าวได้ว่า การฝึกอบรม ก็คือ “กระบวนการที่จะส่งเสริมสมรรถภาพบุคคล (พนักงาน ข้าราชการ) ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลโดยตรงไปยังผลงานของสถาบัน สังคม ประชาชนวิจิตร อาวะกุล, (2550) การฝึกอบรมว่า เป็นแนวทางและความพยายามที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้แนวใหม่ ได้ความชำนาญในการปฏิบัติงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและแก้ปัญหาตลอดจนทัศนคติที่จะปรับปรุงงาน เปลี่ยนแปลงงานให้ดีขึ้นตามแนวทางที่องค์การกำหนด เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, (2543) การฝึกอบรมว่า หมายถึง กระบวนการให้ความรู้ และฝึกทักษะแก่บุคคลภายใต้เงื่อนไขบางประการ แต่ยังไม่เป็นระบบเหมือนกับการศึกษาในสถาบันทั่วไป Good, (1973) การฝึกอบรม เป็นทักษะในการเรียนรู้ เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ แนวคิด หรือทัศนคติอย่างมีแบบแผน เพื่อผลของการปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน บุคลากรที่ถูกจ้างเข้ามานั้นต้องมีความสามารถขั้นพื้นฐานที่จะพัฒนาเพื่อให้ประสบความสำเร็จ และการฝึกอบรมนั้นจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนที่ต้องการความท้าทายเพื่อหน้าที่ใหม่ Goldstein and Ford, (2002) การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการ วิธีการเพิ่มความรู้ความชำนาญ และความสามารถของบุคคลเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้แนวใหม่ ได้ความชำนาญในการปฏิบัติงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและแก้ปัญหา ตลอดจนถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และทักษะความชำนาญเฉพาะด้านให้เป็นไปตามที่องค์กรกำหนด

การให้คำนิยามและความหมายของการพัฒนา

มนุษย์ คือ สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง ทรัพยากร หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์ ส่วนพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ดังนี้

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2530) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า การพัฒนาที่มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้นเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนาแต่เป็นหายนะซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) Rothwell and Sredl, (1992) ให้ความหมายว่า เป็นการจัดประสบการณการเรียนรู้ขององค์การ (Organizational Learning) โดยนายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงการทำงานซึ่งเน้นการทำให้บุคลากรทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการเป้าหมายขององค์การและความต้องการของบุคคลให้สอดรับกัน และการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทางหรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้วมีความเจริญไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม การพัฒนาองค์กรก็เพื่อ

ปรับปรุงการทำงานซึ่งเน้นการทำให้บุคลากรทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการเป้าหมายขององค์การและความต้องการของบุคคลให้สอดรับกัน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

การบริหารทรัพยากรมนุษย์มีวิวัฒนาการมายาวนาน เริ่มตั้งแต่มนุษย์รู้จักการทำงานร่วมกัน ที่เป็นหลักฐานปรากฏ ผลจากการบริหาร คือ ผลงานการคิดออกแบบและการสร้างพีระมิดแห่งแรกของอียิปต์ซึ่งต้องการความสามารถสูงสุดในการวางแผน การจัดองค์การที่ซับซ้อน ผู้นำที่มีทักษะและรายละเอียดในการประสานงานมากมาย มีความเก่าแก่อย่างน้อยที่สุดสองพันปีก่อนคริสต์ศักราชใช้แรงงานถึงหนึ่งแสนคน และใช้เวลาก่อสร้างนานยี่สิบปี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีวิวัฒนาการมายาวนานและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดคือศตวรรษที่ 20 และศตวรรษที่ 21 โดยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 20 นั้นเป็นการบริหารตามแนวคิดใหม่ เน้นความเป็นระบบ โดยผู้บริหารหรือผู้เชียวชาญงานด้านนี้ต้องเพิ่มบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์โดยถือว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ดี ซึ่งจะช่วยเป็นแรงผลักดันให้องค์การมีข้อได้เปรียบในการแข่งขัน และมีความก้าวหน้าต่อไอย่างมั่นคงท่ามกลางสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น

ดังนั้นการบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบดั้งเดิมนั้นอาจมองได้หลายมิติ ถ้ามองมิติด้านการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์นั้นจะมีส่วนร่วมในการวางแผนระดับปฏิบัติการเท่านั้น มิติด้านอำนาจผู้บริหารมีสถานภาพและมีอำนาจระดับกลาง ตำแหน่งระดับสูง คือผู้อำนวยการฝ่าย มิติด้านขอบเขตของภารกิจส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพนักงานระดับปฏิบัติการ มิติด้านการตัดสินใจมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแค่ในระดับปฏิบัติการ มิติด้านการ บูรณาการกับภารกิจอื่นๆ ขององค์กร ภารกิจการบริหารทรัพยากรมนุษย์จะตอบสนองต่อภารกิจอื่นในระดับต่ำ มิติด้านการประสานงานแต่ละกิจกรรมดำเนินการอย่างอิสระไม่สัมพันธ์กัน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 มุ่งไปที่สามประเด็นหลัก ๆ (Main Issues) คือ เรื่องของคน (People) เรื่องของงาน (Work) และเรื่องของชีวิตส่วนตัว (Life)

ประการแรก คือ เรื่องของคน โดยความสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีศักยภาพ และมีบุคลิกที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับองค์กร มากกว่าการสร้างคนให้มีวิสัยทัศน์แบบนักจัดการเปลี่ยนแปลง (Managing Change) ซึ่งเป็นคุณลักษณะของคนที่มีภาวะผู้นำ (Leadership) แต่เมื่อคำนึงถึงประวัติศาสตร์แล้ว ภาวะผู้นำมักคำนึงถึงคนที่เป็นเพศชายในฐานะกษัตริย์ ขุนนาง และนักบวช โดยสภาพการณ์ ได้เปลี่ยนแปลงจากการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรทางการเมืองและการทหารมาสู่การให้ได้มาซึ่งทรัพยากรทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic) จึงเป็นผลให้คนทั่วไป เข้าใจถึงภาวะผู้นำถูกจำกัดอยู่ที่บุคคลที่เป็นผู้ปกครอง (Elite) หรือบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะ (Charismatic) ซึ่งในปัจจุบันมีการนำผู้นำทางนวัตกรรม ประวัติศาสตร์ การเมือง และเศรษฐกิจใช้ประกอบการศึกษาภาวะผู้นำมากขึ้น

ประการที่สอง คือ เรื่องของงาน องค์กรของแรงงานกลุ่ม Generation Y จะมีลักษณะพิเศษ คือ ไม่ชอบการทำงานประจำ ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้ได้ให้คุณค่าต่องานประจำ (Full-Time) เป็นงานในลักษณะกิจวัตร (Routine) ในทางกลับกันแรงงานกลุ่มนี้กลับมองและให้ความสำคัญกับงานชั่วคราว (Temporary) เพราะชอบความเป็นอิสระหรือความยืดหยุ่น

ประการสุดท้าย คือ เรื่องของชีวิตส่วนตัว เป็นแนวความคิดเรื่องของความสมดุลในชีวิตการทำงาน (Work-Life Balance) Michael Armstrong (2006:875) ได้กล่าวถึง ความสมดุลในชีวิตการทำงาน คือ สิ่งที่แรงงานทำด้วยความรับผิดชอบต่องาน และความสนใจนอกเหนือจากงานที่ทำ โดยไม่เกิดผลกระทบต่องานและชีวิตครอบครัว กล่าวได้ว่า Armstrong สนับสนุนการแบ่งแยกกับชีวิตกับการทำงานออกจากัน โดยไม่ให้ทั้งสองเรื่องมากระทบต่อกันในเวลาที่ต่างบทบาทกัน ซึ่งในทางตรงข้าม Stewart Friedman (2005:98-102) ได้กล่าวถึงความสมดุลในชีวิตการทำงานไม่ใช่ทางแก้ไขปัญหาในระยะยาว แต่ทางที่เหมาะสม คือการบูรณาการในการทำงานกับการพักผ่อนของชีวิต เพื่อเข้าใจในชีวิตแห่งความเป็นจริง (Real Life) ของ 4 ประการ คือ งาน (Work) บ้าน (Home) กลุ่มสังคม (Community) และตนเอง (Self)

ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการคิดค้นวิธีการหรือการสร้างแนวทางใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มองค์ความรู้ทักษะความสามารถให้กับมนุษย์ เพิ่มขีดความสามารถในการทำงานเชิงบูรณาการก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานของพนักงาน และองค์การ เพื่อทำให้ประสิทธิผลขององค์การเพิ่มขึ้น โดยเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถและปรับปรุงพฤติกรรมของพนักงานให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นใน 5 ส่วนสำคัญ คือ 1) ด้านการฝึกอบรม (Training) 2) ด้านการศึกษา (Education) 3) ด้านการพัฒนาของพนักงาน (Development) 4) ด้านการพัฒนาอาชีพ (Career development) และ 5) ด้านการพัฒนาองค์การ (Organization development)

ความแตกต่างของการฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

การฝึกอบรมจะมีแนวคิดและหลักปฏิบัติที่แตกต่างไปจากแนวคิดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในแง่มุมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นเครื่องมือที่ถูกออกแบบมาไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่จะเป็นเครื่องมือที่ถูกออกแบบมาเพื่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงในองค์การและการสร้างความเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพให้กับพนักงาน ทั้งนี้การพัฒนาหรือ Development นั้นจะมุ่งเน้นไปที่การกำหนด การสนับสนุน และการช่วยให้พนักงานมีโอกาสเจริญเติบโตในหน้าที่การงาน ซึ่งแนวคิดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นจะช่วยทำให้พนักงานเป็นนักบริหารงานที่เก่ง (Work Smarter) มากกว่าการเป็นบุคคลที่มุ่งแต่ทำงานหนักเท่านั้น (Work Harder) หากเปรียบเทียบความแตกต่างกันระหว่าง Training และ HRD แล้ว พบว่า Rothwell and et al. (2003) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักปฏิบัติของคำสองคำนี้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

การฝึกอบรมมุ่งเน้นการกำหนดและการพัฒนาความสามารถ (Competency) ที่สำคัญที่จะส่งผลให้พนักงานทำงานที่ได้รับมอบหมายในปัจจุบันให้ดีขึ้น การพัฒนาจะเป็นการบูรณาการแนวคิดของการฝึกอบรม และการพัฒนาพนักงาน รวมถึงการพัฒนาองค์การ และการพัฒนาสายอาชีพให้กับพนักงานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานของตัวบุคคล กลุ่มหรือทีมงาน และองค์การในที่สุด

การฝึกอบรม เป้าหมายของการฝึกอบรมมีขึ้นเพื่อปรับปรุงความรู้ ทักษะ และทัศนคติของคนทำงานที่ได้รับมอบหมายในปัจจุบัน การพัฒนา เป้าหมายหลักคือ การบูรณาการระบบการ ฝึกอบรมและการพัฒนา การพัฒนาองค์การ และการพัฒนาสายอาชีพเข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการทำงานผ่านการเรียนรู้ที่มีการวางแผนปฏิบัติงานอย่างชัดเจน (Planned Learning)

ลักษณะทั่วไป การฝึกอบรม จะเน้นไปที่สถานการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ที่มีการกำหนดแผนงานไว้แล้ว การพัฒนา จะเน้นไปที่วัตถุประสงค์ 3 ประการ ในการเพิ่มความรู้และทักษะของพนักงานแต่ละคนเพื่อให้พวกเขาสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ และช่วยพวกเขาให้มีเป้าหมายในอาชีพ/หน้าที่การงาน รวมถึงการช่วยให้พวกเขาสามารถมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มงานอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แรงขับเคลื่อนให้เกิดการ เรียนรู้ในองค์การ การฝึกอบรม การเรียนรู้เกิดขึ้นจากความ สามารถของแต่ละคนในการรับผิดชอบงานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ผลลัพธ์ของการฝึกอบรมจะมีผลต่องานที่ได้รับมอบหมายให้ทำในปัจจุบัน การพัฒนา ทักษะและความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้นจะเกิดขึ้นจากงานที่ทำอยู่สามารถตอบสนองต่อประสิทธิภาพของผลงานในระดับองค์การหรือไม่ ดังนั้นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช่นั้นจึงไม่ใช่การฝึกอบรมเท่านั้น แต่ยังมีเครื่องมืออื่นๆ ที่ถูกนำมาใช้ควบคู่กันไปด้วย เช่น เครื่องมือในการพัฒนาองค์การ และเครื่องมือในการพัฒนาสายอาชีพ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน และผู้สอนการฝึกอบรม จุดมุ่งเน้นของการฝึกอบรมนั้นเป็นการเรียนรู้ระยะสั้นที่ช่วยทำให้การทำงานในปัจจุบันมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนจึงเป็นเพียงรูปแบบของครู/อาจารย์กับนักเรียน/นักศึกษา ทั้งนี้ผู้สอนที่ทำหน้าที่เป็นครู/อาจารย์จะสอนในสิ่งที่ผู้เรียนต้องรู้ต้องทำและทำให้ผู้เรียนเกิดความปรารถนาที่จะรับผิดชอบงานนั้น ๆ ให้ประสบผลสำเร็จการพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์การผ่านการเรียนรู้ที่มีการวางแผนงานไว้อย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความของพนักงานให้สามารถรับผิดชอบงานในอนาคตต่อไปได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการนำเครื่องมือต่าง ๆมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตั้งแต่การเรียนรู้ของพนักงานระยะสั้น ที่

เน้นไปที่การฝึกอบรม รวมไปถึงการเรียนรู้จากกลุ่มคน/ทีมงานผ่านเครื่องมือการพัฒนาองค์การ หรือ Organization Development ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ระยะยาวผ่านเครื่องมือการพัฒนาสายอาชีพ หรือ Career Development ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนนั้นจึงมีความซับซ้อนและมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับลักษณะหรือรูปแบบที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ที่คาดหวังให้เกิดขึ้น

ความสำคัญของการฝึกอบรมและการพัฒนา

1. การฝึกอบรมทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ กล่าวคือ สถานศึกษาไม่สามารถผลิตบุคคลที่สามารถปฏิบัติงานได้ทันทีที่จบการศึกษา จำเป็นต้องทำการฝึกอบรมให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติที่ดีและเพียงพอก่อนที่จะเริ่มลงมือปฏิบัติงาน นั้น ๆ (มนูญ ไชยทองศรี, 2544) เพราะว่าลักษณะงานในองค์การมีความแตกต่างไปจากความรู้ที่ได้รับจากสถานศึกษา สถานศึกษาจะให้ความรู้และฝึกฝนงานกว้าง ๆ ไม่ได้เจาะจงในลักษณะงานขององค์การ ดังนั้นผู้สำเร็จการศึกษาจำเป็นต้องได้รับการเรียนรู้งานก่อนทำงานเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน อันเป็นผลทำให้การทำงานด้วยความสบายใจ(สหชาติ ไชยรา, 2544) ในทำนองเดียวกันการศึกษาเล่าเรียนมาจากโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ยังไม่อยู่ในสภาพที่จะปฏิบัติงานในองค์การที่มีประสิทธิภาพได้ ต้องมีการสอนงาน อบรมงานเพื่อปรับความรู้ที่เรียนมาให้สามารถนามาใช้ปฏิบัติงานในองค์การได้ เพราะองค์การมีลักษณะงานเฉพาะตัว มีแบบแผน ไม่ว่าจะเป็นองค์การขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ มีสภาพการปฏิบัติงานที่เหมือนกันจะต้องอบรมพนักงานให้มีพฤติกรรม ทัศนคติ ฯลฯ ในรูปแบบที่องค์การต้องการพึงประสงค์ (ทรัพย์มณี สุทธิโพธิ์, 2545)

2. ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี กล่าวคือ การฝึกอบรมต้องมุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักแก้ปัญหาได้จริง มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก(อำนวย เดชชัยศรี, 2542:12-13) เพราะว่าปัจจุบันเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้ปฏิบัติงานจึงควรได้รับการพัฒนาให้สามารถทำงานได้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการฝึกอบรมเป็นวิธีการที่ดีที่สุด (มนูญ ไชยทองศรี, 2544) องค์การต่าง ๆ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอ ทั้งการเปลี่ยนแปลงลักษณะงาน หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี หรือการนำคอมพิวเตอร์มาใช้งานด้านต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องฝึกอบรมบุคลากรในองค์การให้สามารถทำงานใหม่ได้เป็นอย่างดี เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดแก่องค์การ

3. ความต้องการเจริญก้าวหน้าในอาชีพ กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติงานที่จะมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพนั้น ๆ ต้องพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเอง เพื่อให้มีโอกาสเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อหน่วยงาน และสร้างขวัญกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงานอีกด้วย และอีกอย่างหนึ่งบุคคลในองค์การจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์เมื่อทำงานไปนาน ๆ ความเฉื่อยชา ความเบื่อหน่ายจะเกิดขึ้น ฉะนั้นองค์การจำเป็นต้องจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้น จูงใจให้เขาได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อไม่ให้เขาเกิดความรู้สึกว่าเขาอายุมากแล้วปล่อยให้เด็กรุ่นหลังทำงาน จะต้องให้คนในองค์การเกิดจิตสำนึกว่าทุกคนไม่มีใครแก่เกินเรียน (สหชาติ ไชยรา, 2544) ดังนั้นการฝึกอบรม เพื่อการพัฒนาเรียกว่า การปัดฝุ่น (Brush Up) หรือเคาะสนิมเป็นครั้งคราว เพื่อเป็นการกระตุ้นบำรุงขวัญในการทำงานที่กำลังลดลงให้กลับกระฉับกระเฉงขึ้นเป็นการสร้างบรรยากาศภายในองค์การให้มีชีวิตจิตใจ บรรยากาศสดใสเพื่อประสิทธิภาพของการอยู่ทำงานร่วมกันในองค์การต่อไป

4. การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร กล่าวคือ องค์การต่างมุ่งหวังผลผลิตที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้ที่จะทำให้ผลผลิตไปสู่จุดหมายปลายทางที่องค์การกำหนดไว้ คือ บุคลากรในองค์การ ลำพังผู้จัดการหรือผู้บริหารยังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่น ๆ ที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานให้ประสบผลสำเร็จ ฉะนั้นจำเป็นต้องมีหน่วยงานสอนให้เขาได้เรียนรู้งานนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจงานอันจะนำไปสู่ความรวดเร็วในการทำงานและเป็นการป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานนั้น ๆ ได้(สหชาติ ไชยรา, 2544) และการฝึกอบรมเป็นวิธีการพัฒนาบุคคลที่ประหยัดที่สุด ทั้งในด้านเวลาและงบประมาณค่าใช้จ่าย การฝึกอบรมเป็นการให้ประสบการณ์ตรงที่สามารถปรับปรุงและพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดีกว่าให้ผู้ปฏิบัติงานทดลองกระทำเพื่อหาประสบการณ์เอง ซึ่งอาจเกิดความผิดพลาด สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่ายและอาจเกิดอันตรายได้

(มนูญ ไชยทองศรี, 2544) ดังนั้นองค์การต้องวางแผนพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับพนักงานแต่ละฝ่าย แต่ละคน เพราะทักษะหรือประสบการณ์ (Skill of Experiences) ของพนักงานในแต่ละตำแหน่งจะไม่เหมือนกัน ทั้งงานที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถพิเศษ งานเทคนิควิชาการที่ยาก ๆ หรือแม้แต่งานด้านบริหารซึ่งต้องใช้เวลาในการเตรียมคนและฝึกอบรมเป็นระยะเวลานานก็ตาม

เทคนิคการฝึกอบรม

เทคนิคการฝึกอบรม (Training Technique) หมายถึง วิธีการ หรือเครื่องมือ หรือกิจกรรม ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร และสื่อความหมายระหว่างผู้ที่เป็นวิทยากรกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม หรือระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกัน หรือระหว่างบุคคลอื่นใด ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมในกระบวนการฝึกอบรมเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในระดับที่ต้องการ เพื่อนำความรู้ ทักษะ และทัศนคติไปใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ เทคนิคการฝึกอบรมนั้นอาจแบ่งออกได้เป็นหลายวิธีขึ้นอยู่กับความเหมาะสม พอสรุปได้ดังนี้

1. เทคนิคการฝึกอบรมที่เน้นบทบาทวิทยากรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เทคนิคการฝึกอบรมแบบนี้ประกอบด้วย

การบรรยาย (Lecture) เป็นวิธีถ่ายทอดความรู้ โดยบอกเล่าเหตุการณ์ ชี้แจง ขยายความ อธิบายเนื้อหา ให้ความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง ประสบการณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้อบรมจะได้เนื้อหาสาระมากและครบถ้วนตามความต้องการของวิทยากร ลักษณะของการบรรยาย เช่นวิทยากรนำเสนอความรู้ เนื้อหาสาระ ประสบการณ์ตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมายโดยใช้สื่อ เช่น รูปภาพ แผ่นใส สไลด์ วีดิโอเทป เป็นต้น

การบรรยายเป็นชุด หรือการประชุมทางวิชาการ (Symposium) เป็นการบรรยายเชิงวิชาการ มีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 2-6 คน แต่ละคนจะบรรยายเฉพาะหัวข้อที่ตนเองเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ อาจมีพิธีกรเป็นผู้ดำเนินรายการ เชื่อมโยงระหว่างผู้เข้าอบรม สรุปประเด็นสำคัญของวิทยากรแต่ละคน และพิธีกรจะรวบรวมคำถามและถามแทนผู้เข้าอบรม

การอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion) เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไขซึ่งกันและกัน ในกลุ่มที่มีความรู้ความสนใจในเรื่องเดียวกัน วิทยากรมีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ให้แนวคิดข้อเท็จจริงความคิดเห็นในมุมมองของตน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน อาจใช้เหตุผลโต้แย้ง หรือสนับสนุนกัน มีพิธีกร หรือผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่แนะนำ ประสานการอภิปราย ตั้งประเด็นคำถาม สรุปประเด็นสำคัญของแต่ละคน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซักถาม รวมถึงควบคุมเวลาในการอภิปราย

การสาธิต (Demonstration) เป็นการแสดงหรือลงมือกระทำ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้เห็นการปฏิบัติจริง เหมาะสำหรับเนื้อหาที่ไม่สามารถอธิบายให้เข้าใจได้โดยง่าย มีลักษณะคล้ายสอนงาน นิยมใช้กับหัวข้อวิชาที่มีการปฏิบัติร่วมกับการบรรยาย

2. เทคนิคการฝึกอบรมที่เน้นบทบาท ผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

การสัมมนา (Seminar) เป็นการประชุมของผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องเดียวกัน หรือมีตำแหน่งเดียวกัน ประสบปัญหาเหมือนกัน ต้องการที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดความรู้ และค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน อาจมีวิธีดำเนินการคือ วิทยากรจะบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วแบ่งกลุ่มย่อยกำหนดหัวข้อให้แต่ละกลุ่มไปศึกษาค้นคว้า อภิปรายแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม ประธานสรุปนำเสนอต่อกลุ่มผู้เข้าอบรมทั้งหมด และวิทยากรสรุปโดยย่ออีกครั้ง

การระดมความคิด หรือระดมสมอง (Brainstorming) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจและตื่นตัวตลอดเวลา เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และนำทุกความเห็นมาวิเคราะห์ความคิดเห็นที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุด

การใช้กรณีศึกษา (Case Study) ช่วยให้ผู้อบรมได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง นำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย วิจารณ์ ตัดสินใจ หาข้อสรุป หรือแก้ปัญหาร่วมกัน

การฝึกปฏิบัติ (Practical Exercise) เน้นความสำคัญในการเพิ่มทักษะ ความชำนาญ โดยให้ผู้อบรมลงมือปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) ผู้อบรมแสดงบทบาทในสถานการณ์ โครงเรื่องที่วิทยากรกำหนดเพื่อให้ผู้เข้าอบรมเห็นภาพในเรื่องราวที่ต้องการให้เรียนรู้ จากนั้นผู้อบรมที่เป็นผู้ชมจะอภิปราย วิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกับวิทยากร

เกมการบริหาร (Management Games) เป็นกิจกรรมกลุ่มย่อย เพื่อแข่งขันเล่นเกมต่าง ๆ ในกลุ่มจะเลือกหัวหน้า และกำหนดบทบาทสมาชิกแต่ละคน

การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) ผู้เข้าอบรมได้เยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ได้เห็นของจริง สถานการณ์จริง การปฏิบัติงานจริง โดยมีวิทยากรเป็นผู้บรรยายให้ความรู้ สรุปเนื้อหาสาระ ให้กลุ่มเขียนรายงานหลังจากกลับจากการศึกษาดูงาน

3. เทคนิคการฝึกอบรมที่เน้นบทบาทเฉพาะบุคคล เทคนิคนี้จะคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เข้าอบรมแต่ละคน ใช้เฉพาะคนใดคนหนึ่งอาจสอนเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ประกอบด้วย

การสอนงาน (Coaching) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติงาน เรียนรู้เทคนิคการทำงานอย่างรวดเร็ว เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนและผู้เข้าอบรม

การสอนโดยแบบเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกเรียนรู้ด้วยตนเอง จากสื่อ เครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำเร็จรูปที่จัดเตรียมไว้ ประกอบไปด้วย เนื้อหา แบบฝึกหัด แบบทดสอบ ที่จะต้องศึกษา ปฏิบัติ ตรวจสอบด้วยตัวเอง

4. เทคนิคการฝึกอบรมที่ใช้รูปแบบการประชุม

การประชุมใหญ่ (Convention) เป็นการประชุมระดับหัวหน้า โดยมีต้นสังกัด หรือสำนักงานใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบ

การประชุมปรึกษาหารือ (Conference) เป็นการประชุมปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็น และเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ซักถาม และตอบคำถาม ของผู้เข้าอบรมที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน โดยแบ่งกลุ่มย่อยให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เน้นบทบาทผู้เข้าอบรม

การประชุมกลุ่มย่อย (Buzz Group) ผู้เข้าอบรมมีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ข้อมูลประสบการณ์อย่างเสรี บรรยากาศเป็นกันเอง นิยมใช้กับผู้อบรมที่มีความแตกต่างกันในด้านพื้นฐานความรู้ ความคิดเห็น และภูมิหลัง

การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เน้นให้ผู้เข้าอบรมฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงาน หรือเน้นในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ลงมือปฏิบัติจริงหลักจากได้รับความรู้จากวิทยากร จะใช้เวลาปฏิบัติมากกว่าการบรรยาย

5. เทคนิคการฝึกอบรมโดยอาศัยเทคโนโลยี เทคนิคการฝึกอบรมโดยใช้โสตทัศนูปกรณ์ (Audiovisual-Based Training) เทคนิคการฝึกอบรมโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulated Training) เทคนิคการฝึกอบรมโดยใช้การประชุมทางไกล (Video-Conferencing) เทคนิคการฝึกอบรมผ่านอินเตอร์เน็ต (Internet-Based Training)

การฝึกอบรมและการพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0

การฝึกอบรมและพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การตระเตรียมเมล็ดพันธุ์ใหม่ด้วยการบ่มเพาะคนไทยให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21” ควบคู่ไปกับ การพัฒนา คนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง” คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 คือ คนไทยที่มีปัญญาที่เฉียบแหลม (Head) มีทักษะที่เห็นผล (Hand) มีสุขภาพที่แข็งแรง (Health) และมีจิตใจที่งดงาม (Heart) การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นใน

การเตรียมคนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ซึ่งจะครอบคลุมการปรับเปลี่ยนใน 4 มิติดังต่อไปนี้ (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2560)

1. เปลี่ยนจากคนไทยที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำกัด เป็นคนไทยที่มีความรู้ และทักษะสูง มีความสามารถในการรังสรรค์นวัตกรรม

2. เปลี่ยนจากคนไทยที่มองเน้นประโยชน์ส่วนตน เป็นคนไทยที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

3. เปลี่ยนจากคนไทยแบบ Thai-Thai เป็นคนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล

4. เปลี่ยนจากคนไทยที่เป็น Analog Thai เป็นคนไทยที่เป็น Digital Thai สามารถดำรงชีวิต เรียนรู้ ทำงาน และประกอบธุรกิจได้อย่างเป็นปกติสุขในโลกยุคดิจิตอล

โดยเริ่มจากการเสริมสร้างให้เกิดการเจริญเติบโตในตัวคน (Growth for People) ผ่านการสร้างสังคมแห่งโอกาส เพื่อเติมเต็มศักยภาพ เมื่อคนเหล่านี้ได้รับการเติมเต็มศักยภาพอย่างเต็มที่จะกลายเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโต (People for Growth) และนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 นั้นควรมีการปรับเปลี่ยนที่กระบวนการเรียนรู้ เป็นสำคัญ โดยการปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างแรงบันดาลใจ มีความมุ่งมั่น เพื่อให้มีชีวิตอยู่อย่างมีพลังและมีความหมาย (Purposeful Learning) ปรับเปลี่ยนจากการเรียนแบบเฉื่อยชา (Passive Learning) เป็น การเรียนด้วยความกระตือรือร้น (Active Learning) ปรับเปลี่ยนจากการเรียนตามภาคบังคับ (Duty-Driven) เป็นการเรียนที่เกิดจากความอยากรู้ อยากทำ และอยากเป็น (Passion-Driven) ปรับเปลี่ยนจากการเรียนตามมาตรฐาน (Standardized) เป็นการเรียนเพื่อตอบโจทย์เฉพาะบุคคล (Personalized)

การปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการรังสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ (Generative Learning) ปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้ในห้องเรียน ในโรงเรียน และในระบบ เป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน นอกโรงเรียน และนอกระบบ ปรับเปลี่ยนจากการเรียนจากข้อเท็จจริง (Fact-Based) เป็น การเรียนที่เริ่มจากการใช้ความคิด (Idea-Based) ปรับเปลี่ยนจากการคิดในกรอบ (In the Box) เป็นการคิดนอกกรอบ (Out of the Box) ปรับเปลี่ยนจากการเรียนแบบถ่ายทอด (Transmitting) เป็นการเรียนแบบชี้แนะ (Mentoring)

การปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะ ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (Mindful Learning) ปรับเปลี่ยนจากการเน้นผลประโยชน์ร่วม (Common Interest) เป็นการเน้นสร้างคุณค่าร่วม (Sharing Value) ปรับเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นความคิดสร้างสรรค์ในรายบุคคล (Individual Creating) เป็นการมุ่งเน้นการระดมความคิดสร้างสรรค์แบบกลุ่ม (Common Creating) ปรับเปลี่ยนจากการให้รางวัลจากการแข่งขัน (Competing Incentive) เป็น การให้รางวัลจากการทำงานร่วมกัน (Sharing Incentive)

การปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อมุ่งการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ (Result-Based Learning)ปรับเปลี่ยนจากการเรียนโดยเน้นทฤษฎี เป็นการเรียนที่เน้นการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ปรับเปลี่ยนจากการเรียนแบบฟังบรรยายเป็นการทำโครงงานและแก้ปัญหาโจทย์ในรูปแบบต่าง ๆปรับเปลี่ยนจากการวัดความสำเร็จจากระบบการนับหน่วยกิต เป็นการวัดความสำเร็จจากการบรรลุผลสัมฤทธิ์ ปรับเปลี่ยนจากการเรียนเพื่อวุฒิการศึกษา เป็นการเรียนเพื่อการประกอบอาชีพ

การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 และการตระเตรียมคนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ผ่าน 4 กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จะเป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนผ่านสังคมไทยไปสู่ “สังคมไทย 4.0” นั่นคือ สังคมที่มีความหวัง (Hope) สังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) ในที่สุด

พุทธวิธีการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา

ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการ

กระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสนาประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ ทมะ สิกขา และภาวนา(สำ.ส. 15/845/316; ขุ.สุ. 25/311/361) ทมะ คือการฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การข่มใจตนเอง คือ การรู้จักใช้ปัญญาในการยับยั้งจิตใจตนเองไม่ให้ตกอยู่ในกิเลสทั้งหลายอันจะทำให้ตนเสื่อมลง ประกอบด้วยการรู้จักข่มใจให้ห่างจากกิเลส 3 อย่าง ได้แก่

ความโกรธ คือ รู้จักระงับความโกรธอันเป็นภาวะที่เกิดจากความขุ่นเคือง ความคับแค้นใจ ธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการระงับความโกรธ ได้แก่ ขันติ คือ การรู้จักความอดทน

ความโลภ คือ รู้จักระงับความทะยานอยากเพื่อตอบสนองความต้องการของตน อันเป็นความทะยานอยากในรูปธรรมที่ทวารทั้ง 5 สัมผัสได้ ธรรมที่ใช้ระงับความอยากนี้ ได้แก่ การมีความเมตตา กรุณา และจาคะ คือ การรู้จักให้ รู้จักบริจาค

ความหลง คือ รู้จักระงับใจตนเองไม่ให้หลงมัวเมาในรูปธรรมที่ตนพอใจทั้งหลาย และไม่หลงมัวเมาในภาวะความสุขอันเกิดจากการปรุงแต่งขึ้นจากจิตของตน ธรรมที่ใช้ในการระงับความหลงมัวเมานี้ ได้แก่ ปัญญา คือ การรู้จักใช้ความรู้หรือประสบการณ์ของตนพิจารณาวิเคราะห์ให้รู้แจ้งในสิ่งเหล่านั้นตามหลักแห่งเหตุ และผล อันนำมาสู่สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ รู้ชอบในทางอันเป็นกุศลธรรม

การฝึกฝนตนเอง คือ การรู้จักฝึกฝน ฝึกปฏิบัติ และมั่นยับยั้งจิตใจของตนให้ห่างจากกิเลสทั้งหลายข้างต้น อันจะทำให้ความดีนั้นให้คงอยู่ และให้เจริญยิ่งขึ้นไป การฝึกฝนตนนั้น พึงให้ใช้ปัญญา คือ การใช้ความรู้เป็นพื้นฐานในการคิดพิจารณาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นนิจ ทั้งที่เคยเกิดแล้วมาเป็นประสบการณ์ ทั้งที่ขณะเกิดมาคิดถึงผลเสียที่จะตามมา และสิ่งที่อาจจะเกิดในอนาคตด้วยการหลีกเลี่ยงให้ห่าง ทั้งนี้ วิธีการฝึกฝนตนท่านพึงให้ใช้การฝึกสมาธิและมรรคทั้ง 8 เป็นแนวทางสิกขา คือการศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา มี 3 ประการ คือ(ที.ปา. 11/228/231; องฺ.ติก. 20/521/294.)

ศีลสิกขา หมายถึงการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสถานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม

จิตสิกขา หมายถึงการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจจธรรม

ปัญญาสิกขา หมายถึงการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์

ภาวนา คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญากายภาวนา หมายถึงการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวกาย การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น (องฺ.ปญฺจก. 22/79/121.) ศีลภาวนา หมายถึงการพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธาและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็น

ต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แช่มชื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ปัญญาภาวนา หมายถึงการพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

นอกจากนั้น พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2532) เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า "รุ่งอรุณแห่งการพัฒนาตน" ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์ พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคสื่อและข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่า เรียกว่า ความมีกัลยานมิตร (กัลยานมิตตา)

2. รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่าง ๆ อย่างมีระบบระเบียบ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)

3. ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ ๆ ที่เป็นความดีงามและมีประโยชน์ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)

4. มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ จะมีความงอกงามถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน เรียกว่า ทำให้ตนให้ถึงพร้อม (อัตตสัมปทา)

5. ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้สติปัญญางอกงามขึ้น เรียกว่า กระทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม (ทิฏฐิสัมปทา)

6. การมีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวทุกเวลา หมายถึง การมีจิตสำนึกแห่งความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่างคุ้มค่า เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา)

7. รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณญาณตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง เรียกการคิดแบบนี้ว่า โยนิสโสมนสิการ (โยนิโสมนสิการสัมปทา)

สรุป

การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เป็นกระบวนการ วิธีการเพิ่มความรู้ความชำนาญ และความสามารถของบุคคลเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้แนวใหม่ ได้ความชำนาญในการปฏิบัติงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและแก้ปัญหา ตลอดจนถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และทักษะความชำนาญเฉพาะด้านให้เป็นไปตามที่องค์กรกำหนด เพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงการทำงานซึ่งเน้นการทำให้บุคลากรทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการเป้าหมายขององค์การและความต้องการของบุคคลให้สอดรับกันและการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทางหรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้วมีความเจริญไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม การพัฒนาองค์กรก็เพื่อปรับปรุงการทำงานซึ่งเน้นการทำให้บุคลากรทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการเป้าหมายขององค์การและความต้องการของบุคคลให้สอดรับกัน และการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 และการตระเตรียมคนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ผ่าน 4 กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จะเป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนผ่านสังคมไทยไปสู่ “สังคมไทย 4.0” นั่นคือ สังคมที่มีความหวัง (Hope) สังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) ในที่สุด จะเห็นได้ว่า การพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันนี้ ถ้าคนเราสามาถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการเรียนรู้ฝึกฝนตนเองอยู่สม่ำเสมอมาใช้ในการกำดำเนินชีวิต ชีวิตก็จะประสบกับความสุขได้ และหากสามารถนำหลักธรรมเข้ามาฝึกฝนตนเองควบคู่ไปกับการฝึกฝนทักษะ ความรู้ในการทำงานก็จะทำให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยการเจริญเติบโต (People for Growth) และจะนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนได้ในอนาคตอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2560). **พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน**.

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. (2543). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2 ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา.

ทรัพย์มณี สุทธิ์โพธิ์. (2545). **"การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรระดับบริหารในโรงงานอุตสาหกรรมขอนแก่น"**. รายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ บธ.บ. มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2532). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546.

มนูญ ไชยทองศรี. (2544). **"ความต้องการพัฒนาตนของบุคลากรโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานประถมศึกษาอาเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร"**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิจิตร อาวะกุล. (2550). **การฝึกอบรม**. กรุงเทพมหานคร ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สหชาติ ไชยรา. (2544). **"การพัฒนาบุคลากรของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดอำเภอเมืองหนองบัวลำภู"**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

อำนวย เดชชัยศรี. (2542). **การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทางการศึกษาข้าราชการครู**. 19 (4) : 12-13 เมษายน 2542.

Armstrong, M. (2006). ***A Handbook of Human Resource Management Practice***. (10th Ed). London: Kogan Page Limited.

Friedman, S. (2005). ***Work + Home + Community + Self: skill for integration every part of your life***. Harvard Business Review On Point.

Goldstein, I. L., & Ford, J. K. (2002). ***Training in organizations: Needs assessment, development, and evaluation*** (4th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Good, C.V.. (1973). ***Dictionary of Education***. New York: McGraw-Hill Book Company.

Rothwell, William J. and Hennry, J. Sredl. (1992). ***The ASTD Reference Guide to Professional Human Resource Development Roles and Competencies***. *Amherst*, MA: Human Resource Development Press.

William J. Rothwell, John E.Lindholm, William G. Wallick, (2003). ***What CEOs Expect from Corporate Training, American Management Association***, USA.

ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

A STUDY OF THE SANGHA'S ROLE IN TRAINING THE VIRTUE AND MORALITY TO THE STIUDENTS OF THE PRIMARY SCHOOL IN THE TERRITORY OF KAUN WAN SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT, NONGKHAI PROVINCE

พระมหาสุระนิตย์ สุรกฺโข (ไชยวงษา),[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท,ผศ.ดร.,[2]
ดร.บุญส่ง สินธุ์นอก[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือในเขต ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย" มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรม จริยธรรมในอดีตและปัจจุบันสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์ในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ของหน่วยเผยแผ่พุทธศาสนา ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 3) เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลได้จากเอกสารต่างๆเป็นแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยจากการแบบสัมภาษณ์ จำนวน 25 รูป/คน นำเสนอโดยพรรณาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับภาพลักษณ์แห่งความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังที่ วารุณี ธนวราณิช และคณะได้กล่าวว่า "แบบอย่างจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต ทำให้เกิดทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามลักษณะ แบบอย่างที่สังเกต นอกจากกระบวนการสังเกต จะทำให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรมแล้ว บุคคลยังสามารถใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ในการประเมินพฤติกรรมตนเอง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ได้แก่ ความปีติเมื่อสามารถทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้หรือเสียใจ ละอายใจ เมื่อกระทำผิดจากกฎเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้

การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมของหน่วยเผยแผ่พุทธศาสนา ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ปัญหาที่พบคือทาง

---

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

โรงเรียนบางแห่งยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดอบรมโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมจึงเกิดปัญหาแต่ก็ไม่มากอุปสรรคในการจัดอบรมโครงการส่วนมากก็จะเป็นเรื่องสถานที่และเวลาในการจัดโครงการและที่สำคัญคือค่าใช้จ่ายในการจัดโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม มีปัญหาดังนี้คือ

1.เด็กสมาธิสั้นติดเกมตั้งแต่ยังเด็ก

2.พระสงฆ์ไม่มีเทคนิคเพียงพอที่จะถ่ายทอดความรู้แก่เด็กอายุขนาดนักเรียนประถมได้

3.เวลาและหน้าที่ไม่เพียงพอแต่การรับภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ปัญหาที่พบและอุปสรรคในการจัดทำโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนปัญหาที่พบเจอส่วนมากจะเป็นเรื่องจำนวนนักเรียนที่จะเข้ารับการอบรมสถานที่ในการจัดอบรมและเวลาส่วนอุปสรรคส่วนมากนักเรียนจะไม่เข้าใจคำว่าคุณธรรมจริยธรรมและยังขาดพระวิทยากรในการจัดอบรมเพราะส่วนมากจะไม่มีความรู้และทักษะในการอบรม

การเสนอแนวทางพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือในเขต ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ด้านการมีวินัยและรับผิดชอบ พบว่า นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนทุกวัน นักเรียนควรฝึกปฏิบัติตนหรือฝึกระเบียบให้เกิดแก่ตนเอง ตลอดถึงเข้าร่วมกิจกรรมการแต่งการตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างเท่าเทียมกัน และทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมที่สามารถพัฒนานักเรียนด้านการมีวินัยและความรับผิดชอบให้มากกว่าเดิม ด้านความซื่อสัตย์สุจริต การจัดกิจกรรมที่สามารถพัฒนาด้านความซื่อสัตย์สุจริต และเห็นคุณค่าของความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ผู้ปกครอง เพื่อน ๆ การมอบวุฒิบัตรให้นักเรียน ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่โรงเรียน ตนเอง และครอบครัว เป็นต้น ด้านการมีเมตตา พบว่า นักเรียนอยากให้มีกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้เรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยจิตเมตตา โดยไม่คิดหวังผลตอบแทน การแนะนำเพื่อนๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือเสมอ เป็นการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ด้านความประหยัด นักเรียนต้องการกิจกรรมเสริมด้านการประหยัด โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น ให้นัก เรียนหยอดกระปุกออมวันละ 5 บาท เพื่อปลูกฝังให้เกิดการรักการออมแก่นักเรียนด้านความกตัญญูกตเวที พบว่า นักเรียนมีความกตัญญูต่อพ่อ-แม่ และผู้มีพระคุณอยู่แล้ว เช่น การตั้งใจเรียน การเชื่อฟังพ่อ-แม่ ครู อาจารย์ ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม เป็นต้นได้เสนอแนวคิดในการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมไว้ว่า “คน”มิใช่เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยรูปร่าง หน้าตา ภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น แต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่สำคัญที่สำคัญซึ่งทำให้แตกต่างกันจากสัตว์โลกทั่วไป สิ่งนั้นคือ“คุณธรรม”

คำสำคัญ : บทบาทของพระสงฆ์, การอบรมคุณธรรมจริยธรรม, นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือ,

ABSTRACT

The purposes of the research were: 1) to study the Sangha’s roles in training the value and morality to the students of the primary school; 2) the problematic conditions of the Sangha’s roles in training the value and morality to the students in Mueang district, Nongkhai province; 3) to study the comparison of the samples’ opinions both males and females. This research was the qualitative research. The results of the research are as follows:

1) The Sangha's roles in training the value and morality to the students in the primary schools in Mueang district, Nongkhai province as a whole were at the high level and when each level was considered, it was found that the aspect of the formats of training the value and morality, the knowledge and understanding the principle of value and morality, the application of value and morality for daily life, the process and the methods in training the value and morality and the curriculum for usage in training the value and morality were at the high level for each aspect.

2) The results of comparison for the Sangha's roles in training the value and morality to the students in the primary schools, Mueang district, Nongkhai province appeared that the test of hypothesis was done by analyzing the difference of variables. It was found that sexes, ages, education and statuses created the opinions of administrators, teachers and students towards to the Sangha's roles in training the value and morality to the students in the primary schools were not different and it denied the hypothesis as established.

The suggestions for the guideline in training the value and morality to the students in the primary schools should be trained in various branches and to show the good and bad point of that action and demonstrate the examples in order to make students understand deeply and should develop the modern teaching materials for dispersion or training because the adolescences want to learn and pay attention to the new surroundings.

KEYWORDS: A study of the Sangha's role, training the value and morality, the students of the primary school

๑. บทนำ

พระพุทธเจ้าเองก็ทรงแสดงพุทธพจน์ตรัสสอนพระสงฆ์ให้สำนึกในหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย"[4] ในอดีตประเทศไทยใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนและการอบรมบ่มเพาะขัดเกลานิสัยทางด้านจริยธรรม โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนมีบทบาท มีอำนาจในการอบรมสั่งสอนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพราะพระสงฆ์ถือเป็นบุคลากรผู้ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของจิตสำนึกทางจริยธรรม เปรียบบุคคลเหมือนบัว ๔ เหล่า แต่ในปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการขัดเกลาทางจริยธรรม ได้ลดน้อยลงไปบ้าง เพราะวัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเช่นในอดีตมากเท่าที่ควร ทำให้สัมพันธภาพระหว่างพระสงฆ์และเยาวชนมีน้อย เยาวชนในปัจจุบันจึงมีระดับคุณธรรมจริยธรรมค่อนข้างต่ำ และเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาของสังคมในปัจจุบัน[5]

---

[4] วินย.มหา. (ไทย) ๔/๓๗/๓๒.

[5] พระมหากำพล คุณงฺกโร, "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน ในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

ปัญหาของเยาวชนในสังคมไทยปัจจุบันถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญระดับชาติ เนื่องจากมีปัจจัยเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดปัญหาหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น ประการสำคัญ คือ ปัญหาเยาวชนในปัจจุบันมีลักษณะเป็นพลวัต กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมสมัยใหม่อย่างไร้ขีดจำกัด ทั้งนี้อาจเกิดจากสาเหตุที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นบริบทรอบตัวเด็ก “กระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อ่อนแอลง สังคมไทยในปัจจุบันถือได้ว่าผ่านกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมมาแล้ว ๓ ยุค คือ สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม และสังคมข้อมูลข่าวสาร”[6]

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับปัญหาสังคมและการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า “วิถีชีวิตของคนไทยในอดีต วัดและชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มตั้งแต่การให้การศึกษา เป็นสถานที่พบปะปรึกษาหารือเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชน รวมถึงการอบรมบ่มเพาะขัดเกลานิสัยของคนในชุมชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม มีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “เป็นดังทิศเบื้องบน”[7] และเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในท้องถิ่น แต่จากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและสังคมไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนดังเช่นในอดีตก็มีระดับที่มีช่องว่างห่างกัน ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถสืบทอดและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยแต่ดั้งเดิมได้ คนในชุมชนเริ่มละเลยศีลธรรม อยู่ในสภาพที่แล้งน้ำใจ และขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มองไม่เห็นความสำคัญของวัดในทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดความขาดแคลนการนับถือทางศาสนา และจริยธรรมและเป็นสาเหตุของปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน[8] และวิชาศีลธรรมจริยธรรม เป็นต้น เมื่อหลักสูตรการเรียนการสอน ที่ใช้ในสถาบันการศึกษาไม่มีวิชาหรือเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ก็ย่อมเป็นเรื่องยากที่พระสงฆ์เองจะมีบทบาทในการช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาของสังคมที่อยู่ในปัจจุบัน เพราะการศึกษายุคใหม่เป็นการศึกษาที่มีสื่อและหลักสูตรการเรียนการสอนที่หลากหลายขึ้น ทำให้สังคมให้ความสำคัญกับการอบรมสั่งสอนของพระสงฆ์น้อยลง[9]

ดังนั้น ผู้วิจัยซึ่งมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือ ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายโดยมุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนประถมศึกษา ว่าความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอบรม

---

[6] พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), “ความเข้าใจในการดำเนินชีวิต ตามหลักอริยสัจ ๔ ของเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณี เยาวชนในโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

[7] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๒/๒๐๖.

[8] พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), **ศาสนาและเยาวชน,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒),หน้า ๒๖.

[9] ปัญญา สละทองตรง (และคณะ), “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้นปีงบประมาณ 2549”**, รายงานการวิจัย,** (สำนักพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

รวมถึงแนวทางในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะมีส่วนทำให้การอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนให้เข้าถึงเยาวชนของชาติ ปลูกฝังหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้ช่วยจรรโลงจิตใจเยาวชนให้ยึดหลักธรรมเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างแท้จริง และเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคต

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ในอดีตและปัจจุบันสังคมไทย

(๒) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์ในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ของหน่วยเผยแผ่พุทธศาสนา ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

(๓) เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขต ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและลงภาคสนาม มีขั้นตอนดังนี้

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวเหนือ ในเขตตำบลกวนวันอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยผู้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ตามลำดับ

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตตำบลกวนวัน พระภิกษุ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะ ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเลือกเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จาก พระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส) ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ตามที่ได้ระบุไว้ข้างต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

จากการศึกษาข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส) ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๑. การวิเคราะห์และตีความตามข้อมูลในขณะปฏิบัติการเก็บข้อมูล โดยตรวจสอบความถูกต้องของคำสัมภาษณ์ คือ ผู้วิจัยได้อ่านคำสัมภาษณ์ซ้ำเมื่อสัมภาษณ์เสร็จเพื่อยืนยันความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง๒. ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นโดยการสัมภาษณ์และตรวจสอบจากผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๕ รูป/คน เป็นต้น

๔. การบูรณาการการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียน ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมที่โรงเรียนควรส่งเสริมนั้น ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการได้เสนอแนะไว้มากมาย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวในการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรม ของคณะสงฆ์ในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งได้กำหนดนโยบายการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนมาใช้เป็นแนวปฏิบัติดังนี้ ๑.จัดกิจกรรมหน้าเสาธงทุกเช้าเป็นประจำ เน้นฝึกมารยาทความเป็นผู้นำให้ทั่วถึง มีกิจกรรมสำคัญ คือ ๑) กิจกรรมเคารพธงชาติ สวดมนต์ และกล่าวคำปฏิญาณ ๒) กิจกรรมฝึกมารยาทการแสดงความเคารพบุคคลต่าง ๆ ๓) กิจกรรมรายงานผลการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสะอาด เขตรับผิดชอบประจำวันของนักเรียน ๒. การจัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสุดสัปดาห์ มีกิจกรรมดังนี้ ๑) กิจกรรมทางศาสนาทุกเย็นวันสุดสัปดาห์ ได้แก่ ฝึกจัดโต๊ะหมู่บูชาการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ สวดมนต์ไหว้พระทำนองสรภัญญะ การนั่งสมาธิ ๒) กิจกรรมทางศาสนาที่จัดเพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง นิมนต์พระสงฆ์มาอบรมคุณธรรมจริยธรรม บรรยายธรรม ฝึกนักเรียนได้อาราธนาศีล อาราธนาธรรม ๓) กิจกรรมบันทึกความดี ให้นักเรียนบันทึกความดีทำลงในสมุดแล้วนำมาเล่าให้เพื่อนฟัง ๓. จัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสิ้นภาคเรียน มีกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ได้แก่ ๑) การประกาศเกียรติคุณและมอบรางวัลแก่นักเรียนประพฤติดี ๒) จัดประกวดการเล่านิทานธรรมะหรือนิทานชาดก ๓) จัดการแสดงของนักเรียนโดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับจริยธรรม ๔) การคัดเลือกผู้นำนักเรียนด้านจริยธรรม ๔. ปฏิบัติกิจกรรมตามศาสนาของตนตามความเหมาะสม

จะเห็นได้ว่านโยบายเหล่านี้เป็นแนวทางที่โรงเรียนในสังกัดจะต้องนำไปปฏิบัติหรือกำหนดนโยบายขึ้นมาให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมตามคุณลักษณะต่าง ๆ ที่พึงประสงค์คุณลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและมีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันมี ๑๐ ประการ คือ ๑) มีระเบียบวินัย ๒) มีความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม ๓) ขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ ๔) สำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ๕) รู้จักคิดเป็น วิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ๖) กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยรักและเทิดทูนชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ ๗) มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ๘) รู้จักพึ่งตนเอง มีอุดมคติ ๙) มีความภาคภูมิ รู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ ๑๐) มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญ และสามัคคี

๕. สรุป

๕.๑ ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรม จริยธรรมในอดีตและปัจจุบันพระสงฆ์ถือเป็นหลักในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน เพราะพระสงฆ์เป็นผู้กำหนดรูปแบบและวิธีการ ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นว่ามีจำนวนมาก จากการศึกษางานวิจัยก็ได้มีผู้วิจัยศึกษาเรื่องนี้ไว้มากเช่นกัน ซึ่งผลการวิจัยแต่ละเล่มก็มีความใกล้เคียงกันในด้านเนื้อหาและบทสรุป ดังนั้น จึงสรุปจากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ และวัดในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน

๕.๒ สภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ปัจจุบันสังคมไทย

ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ทาให้เกิดภาวะสับสนในวิถีชีวิต ค่านิยมและภูมิคุ้มกันทางสังคมลดลง ละเลยศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลคุกคามเด็ก เยาวชนนักเรียน นักศึกษาให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ เช่น เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และขาดวินัยในการดาเนินชีวิต ดังนั้นจึงมีความจาเป็นอย่างเร่งด่วนในการปลูกฝังกล่อมเกลาด้วยหลักศีลธรรมทางศาสนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชนให้มีสานึกผิดชอบชั่วดี มีสติพิจารณายั้งคิด มีจิตใจใฝ่ดี และมีพลังใจที่เข้มแข็งในการดาเนินชีวิต การจัดการศึกษาทุกประเภทต้องเน้นความสำคัญให้มีความรู้คู่คุณธรรมนับได้ว่าเป็นแนวนโยบายการจัดการศึกษาที่ถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากการพัฒนาคนจะต้องให้ความสำคัญทั้งด้านความรู้ และคุณธรรมควบคู่กันไป กำหนดให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชาโรงเรียนชุมชนบ้านไม้งาม สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1 ได้จัดโครงการสร้างสรรค์พฤติกรรมนาความสุขเพื่อพัฒนาพฤติกรรม จริยธรรม คุณธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนให้สมกับเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และดาเนินชีวิตบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยมีเป้าหมายให้นักเรียนมีมีจิตสานึกดีประพฤติดี มีวินัย ใฝ่ศึกษา รู้ค่าคุณธรรม นำความเป็นไทย ไม่มัวเมาอบายมุข และสุขภาพดีทั้งกายใจ

๕.๓ แนวทางพัฒนาบทบาทของคณะสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย บทบาทพระสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย คือ ควรมีสื่อเพื่อประกอบการจัดการเรียนให้ชัดเจน และระยะเวลาในการอบรมน้อยเกินไปควรเพิ่มระยะเวลาให้มากกว่านี้ การนำหลักคุณธรรมจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าบทบาทพระสงฆ์ ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย คือ ควรที่จะมีข้อมูลในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้มากและมีความหลากหลายยิ่งขึ้น ความยากง่ายของการอบรมคุณธรรมจริยธรรม พบว่าบทบาทพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย คือ ไม่ยากและไม่ง่าย มีทั้งความสนุกสนานและยังได้ความรู้และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แนวทางการส่งเสริมให้จัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน พบว่าบทบาทพระสงฆ์ในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านพร้าวในเขตตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย คือ โรงเรียนควรจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ภาคการศึกษาละ ๒ ครั้ง เพื่อฝึกให้ นักเรียนในโรงเรียนมีสมาธิในการเรียน จะทำให้นักเรียนดีขึ้นแนวทางในการปลูกฝังและอบรมคุณธรรมจริยธรรม

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านการจัดการอบบรมคุณธรรมจริยธรรม ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์จัดรูปแบบการอบรมที่เน้นให้ผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมในการอบรมให้มากที่สุด เช่น การใช้เกม การอบรมเป็นฐานความรู้

๒) ด้านเทคนิคการอบรม ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์นำเทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย มาใช้ในการเรียนการอบรม

๓) ด้านสื่อการเรียนการอบรม ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้เข้ารับการอบรม สัมมนา ศึกษาหาความรู้ด้านการผลิตสื่อประกอบการอบรม หรือส่งเสริมทรัพยากรในการสนับสนุนการ ผลิตสื่อประกอบการอบรม

๔) ด้านประเมินผลการอบรม ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้ในเรื่องการวัดผล ประเมินผลในรูปแบบต่างๆ นำวิธีการวัดผลประเมินผลและเพิ่มเกณฑ์การวัดประเมินผลต่างๆ ที่หลากหลายมาใช้ให้สอดคล้องกลับกระบวนการอบรม และคุณภาพของนักเรียนที่ผ่านการอบรมคุณธรรมจริยธรรม

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ควรมีบุคลากรหรือวิทยากรที่หลากหลายในการนำเสนอสื่อการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อที่จะให้ผู้รับการฝึกอบรมได้รู้เรียนจากวิทยากร

๒) ควรพัฒนาสื่อสำหรับเผยแผ่การอบรม ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอยากรู้ อยากเห็น ให้ความสนใจกับสิ่งใหม่ๆ รอบตัวเสมอ ดังนั้น จึงต้องมีสื่อที่ทันสมัยประกอบการเผยแผ่การอบรม เพื่อเร้าความสนใจให้แก่นักเรียน โดยอาจเป็นอุปกรณ์มัลติมีเดีย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เทป ซีดี หรือจอภาพโปรเจคเตอร์ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเลือกให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียนเป็นสำคัญ

๓) ควรกำหนดกิจกรรมในการอบรมให้ชัดเจน สื่ออุปกรณ์ที่ในการอบรมมีความพร้อม ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการใช้ร่วมกัน มีตารางการอบรมและระยะเวลาในการอบรมที่เหมาะสมกับวัยและระดับความรู้ เพราะผู้ปฏิบัติธรรมมีระดับการรับรู้ หรือมีปัญญาไม่เท่ากัน ควรให้การเอาใจใส่ตรวจตราแนะนำผู้ปฏิบัติให้ทั่วถึง เป็นการสร้างรูปแบบที่เพิ่มความศรัทธาในการปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

พระมหากำพล คุณงฺกโร. “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน ในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). “ความเข้าใจในการดำเนินชีวิต ตามหลักอริยสัจ ๔ ของเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณี เยาวชนในโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **ศาสนาและเยาวชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

ปัญญา สละทองตรง (และคณะ). “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้นปีงบประมาณ ๒๕๔๙”. **รายงานการวิจัย**. สำนักพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.

การบริหารจัดการองค์กรในยุค ๔.๐
Organization Administration in 4.0 ERA

นฤมล เพ็ญสิริวรรณ[1]

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการองค์กรในยุค ๔.๐เป็นการกล่าวถึงการบริหารจัดการองค์กร บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษากระบวนการการบริหารจัดการ องค์ประกอบของการบริหารจัดการ หลักสำคัญของการบริหารจัดการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารธุรกิจ หรือการบริหารงานรัฐบาล และหลักการในการบริหารจัดการ ๑๔ ประการ ที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ

คำสำคัญ: การบริหาร, องค์กร, กระบวนการ

Abstract

Organization administration in 4.0 era is the management of the organization. This article mentions the process of management, elements of management, key principles of management and theories of management that can be used to manage all types of business management and government management. The 14 management principles are essential to optimize the process management.

Keywords: management, organization, process

บทนำ

การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) ทั้ง 2 คำมีความหมายใกล้เคียงกัน แต่นิยมใช้ต่างสถานการณ์กัน กล่าวคือ “การบริหาร” มักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า “การจัดการ” มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์สาธารณะและจัดเป็นส่วนของราชการเราจึงใช้คำว่าการบริหารการศึกษา ซึ่งการบริหาร หมายถึง บริการประเภทหนึ่งที่จะช่วยให้กลุ่มบุคคลรวมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย ส่วนคำว่าการจัดการ หมายถึง กระบวนการกิจกรรมที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการขององค์กรธุรกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยสรุปการบริหารหรือการจัดการโดยทั่วๆ ไปเป็นคำที่มีความหมายใช้แทนกันได้ นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหลายทัศนะแตกต่างกัน โดยมีคุณธรรมสำหรับนักบริหารว่า นักบริหารจะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ 1. จักขุมา หมายถึง ต้องมีปัญญามองการณ์ไกล ต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถในการวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill 2. วิธูโร หมายถึง

---

[1] นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการธุระต่างๆ หรือกิจกรรมทั้งปวงได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ข้อนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill 3. นิสสยสมปนโน หมายถึง เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่นซึ่งเป็นทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คุณลักษณะทั้ง 3 ประการนี้มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับต้นจะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะข้อ 2 วิธูโร และข้อ 3 นิสสยสมปนโน เพราะต้องลงมือปฏิบัติงานร่วมกับผู้ร่วมงานหรือทีมงานอย่างใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตามผู้บริหารระดับต้นจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะข้อ 1 จักขุมา ไปด้วย ก็คือการพัฒนาปัญหาเพื่อเตรียมพร้อมเลื่อนขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารระดับกลางต่อไปจากคุณลักษณะและทักษะของผู้บริหารระดับต่างๆ ตามที่ได้กล่าวถึง (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549:38-39) การบริหาร หมายถึง ศาสตร์ที่ต้องใช้ศิลปะ และเทคนิคอย่างสูง เพื่อการวินิจฉัยตัดสินใจในกระบวนการวางแผน และการควบคุมการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพต่องานนั้น(ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, 2537:7) ภาระหน้าที่ของ บุคคลใดๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่ต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ประยุทธ เจริญสวัสดิ์, 2540:3)

กระบวนการการบริหารจัดการ (Process of Administration)

การบริหารจัดการพิจารณาได้เป็น 3 ทางคือ 1) ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา 2) ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาทความรับผิดชอบและ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย 3) ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการ บริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลตอบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือรวมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน (วัชรี บูรณสิงห์, 2543: 9) โดยการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administration Resources) มาประกอบตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมพงศ์ เกษมสิน, 2526: 6) การบริหารและหน้าที่ของนักบริหารไว้ว่าการบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นนักบริหารมีหน้าที่วางแผนจัดองค์การ อำนวยการควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีการกำหนดแนวทางหรือนโยบายการสั่งการการอำนวยการการสนับสนุนและการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ(มัลลิกา ต้นสอน, 2544:10) เป็นกิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างรวมกันโดยประกอบไปด้วย ส่วนต่างๆ ดังนี้ (บรรจบ เนียมมณี, 2553: 261)

1) บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งรวมกัน
3) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำรวมกันเด่นชัด
4) วัตถุประสงค์นั้นๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำการ

การบริหารคือการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการดังนี้

1) ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด

2) ต้องมีคนทำงานรวมกันคนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน

3) ต้องมีทรัพยากรในการบริหารซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

4) ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์(ประทานคงฤทธิ์ ศึกษากร, 2549: 176)

การบริหารคือกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีการจัดการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ(พนัส หันนาคินทร์, 2552: 10) โดยอาศัยความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์การการตระหนักถึงความสามารถความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้(พะยอม วงศ์สารศรี, 2552: 36) ทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน(จุมพล สวัสดิยากร, 2552: 10) งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมาอยู่ร่วมกัน และร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จผลได้โดยประสิทธิภาพ(ธงชัย สันติวงษ์, 2549: 2)

องค์ประกอบของการบริหารจัดการ

1) วัตถุประสงค์ที่แน่นอนกล่าวคือจะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไมเพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่าจะผลิตเพื่อใครต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

2) ทรัพยากรในการบริหารได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดาเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหารได้แก่ 4Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

3) มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิกิริยาระหว่างกันกล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4Ms หรือ 6Ms ดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิกิริยาระหว่างกันหรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วยการนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกิริยาระหว่างกันไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันการบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

4) ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้นโดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้า และค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออก และรายได้ขององค์การ (สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, 2552: 16.)

หลักสำคัญของการบริหารจัดการ

การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคนหมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมคืออาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่นมิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จสาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดีมีความเป็นผู้นำ และสามารถทำงานเป็นทีมได้มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ (เสนาะ ติเยาว์, 2554: 1-2.) การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือเป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จเป้าหมาย สูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้เป้าหมายต่ำไปก็ไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สองการจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้ายจะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพคำว่าประสิทธิผลหมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดส่วนคำว่าประสิทธิภาพหมายความว่าทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุดการทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วยการทำให้ได้ทั้งสองอย่าง คืองานบรรลุผลตามที่ต้องการ และการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก 2 ข้อใหญ่ๆ คือเมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม อย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องและสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (Theries of Administration)

ทฤษฎีการบริหารจัดการมีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารธุรกิจหรือการบริหารงานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร 5 ประการคือ(Price, Alan, 2004:111) การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้น และล่อง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได#กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

หลักการในการบริหารจัดการในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ

การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) Henry Fayol ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้นซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ ผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) คำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้ คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับขั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการ

ยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับขั้นของการบริหารจัดการจำนวนที่ดีที่สุดในลำดับขั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับขั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับขั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู#บริหารจะรู#จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู#นำของแต่ละทีม การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว#ที่ผู#บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนใน การปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมาย และแผนเดียวกัน หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได#รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได#รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้

ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไรเป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรม และตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้ ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะและปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ(Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน"เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับขั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกัน ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญเพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง(ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2545: 68-69.)

การบริหารจัดการของผู้บริหารให้สำเร็จ มี 5 ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ(ประยูร ธมมจิตโต, 2549: 3-5) P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการ

สื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี และต้องมีภาวะผู้นำ C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สรุป

การพัฒนาประเทศในยุคดิจิทัลต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสูง ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ผู้บริหารจะต้องมีองค์ความรู้รอบด้าน และมีทักษะขั้นสูง รวมถึงทัศนคติที่เหมาะสมกับ ทิศทางการพัฒนาของโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่ปัจจัยต่าง ในโลกเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารยุคใหม่จำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ ในการบริหารจัดการที่ทันสมัย มาพัฒนาองค์กร ช่วยเหลือสังคมและประเทศชาติไปสู่การพัฒนาประเทศ ตามยุทธศาสตร์ชาติไปสู่ Thailand 4.0 เพื่อสามารถสนองตอบโลกธุรกิจในยุคดิจิทัลได้อย่างรวดเร็ว องค์กรธุรกิจที่สามารถปรับตัวตามนวัตกรรมใหม่ได้ดีกว่าเท่านั้นจึงจะอยู่รอด และถ้าต้องการจะเป็นผู้นำ เอาชนะการแข่งขัน ก็ต้องเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน โดยการสร้างและเป็นเจ้าของนวัตกรรมเสียเอง การริเริ่ม บ่มเพาะ และสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาในองค์กร

เอกสารอ้างอิง

จุมพล สวัสดิยากร. (2552). **หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: สุวรรณภูมิ.

ธงชัย สันติวงษ์. (2549). **หลักการบริหารคิดและทำอย่างผู้จัดการใหญ่**. กรุงเทพมหานคร: เอเวียเพรสการพิมพ์.

บรรจบ เนียมมณี. (2553). **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประทานคงฤทธิ์ ศึกษากร. (2549). **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ประยุทธ เจริญสวัสดิ์. (2540). **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ประยูร ธมฺมจิตฺโต. (2549). **พุทธวิธีในการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พนัส หันนาคินทร์. (2552). **ประสบการณ์ในการบริหารบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พะยอม วงศ์สารศรี. (2552). **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์.

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. (2537). **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มัลลิกา ต้นสอน. (2544). **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: เอกซเปอร์เน็ทจากัด.

วัชรี บูรณสิงห์. (2543). **การบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. (2545). **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.

สมพงศ์ เกษมสิน. (2526). **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. (2552). **องค์การและการจัดการ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร.

เสนาะ ติเยาว์. (2554). **หลักการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Price, Alan. (2004). **Human Resource Management.** In a Business Context. 2 edition. London: Thomson Learning,

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นาในการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
The Buddha Dhamma and Leadership Development to Increase Organizational Management Efficiency.

นฤมล เพ็ญสิริวรรณ[1]

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นาในการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เป็นการกล่าวถึงการนาหลักธรรมในพระพุทธสาสนามาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นาเพื่อการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นาพรหมวิหารกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารงาน คุณลักษณะของผู้บริหาร ผู้นาในทางพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การพัฒนา, ภาวผู้นำ

Abstract

The Buddha Dhamma and leadership development in organizational management is the way leading to the highest efficiency in organizational administration. This paper aims to study the Buddhist principles used in leadership development, Brahmavihara Dhamma and working performance of the administrators, administrator characteristics, leaders in Buddhism as appeared in Tripitaka for the most effective organizational management.

Keywords: Buddha Dhamma, development, leadership

บทนำ

หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง 84,000 อย่าง โดยสรุปแล้วมี 3 ประการที่สำคัญ คือ 1. ละชั่วทั้งปวง 2. ทำดีให้บริบูรณ์ 3. ทำใจให้บริสุทธิ์ สิ่งที่ ควรปฏิบัติทั้ง 3 ประการดังกล่าวยังแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อันเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำ ส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสั่งสอน หรือจ้อที่ควรกระทำ ในทีนี้จะศึกษา เฉพาะหมวดหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี ซึ่งมิใช่เรื่องยากแต่ประการใด ถ้าผู้บริหารมีธรรมในใจ(นิตย์ สัมมาพันธ์, 2529:43)

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาโดยไม่ต้องฝืนใจ นักบริหารต้องมีพรหมวิหาร ซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนี้ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และยอมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดั้งนั้นเมื่อมีความกรุณาที่จะ

---

[1] นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยเพื่อที่จะมิให้เสียธรรม ที่มาของคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ เทพพรหมโลกและมาจากคำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของพระสงฆ์ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป รวมความแล้วพรหมวิหารจึงแปลว่า ธรรมของพรหม หรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี 4 ประการ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ราชบัณฑิตยสถาน,2525:568-569) สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงพระราชปรารภว่า พรหมวิหาร 4 เป็น หลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่โลก โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก สามารถฝึกหัด และปฏิบัติได้โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบตามกำลังสามารถของแต่ละ บุคคล จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร (สุวตาฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ให้ความหมายของ พรหมวิหาร 4 ดังนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา 4 ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรม สำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่าพรหมวิหาร เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข

พรหมวิหารธรรม หมายถึง บุคคลผู้ที่มีคุณธรรมครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้นหมายถึง บุคคลผู้ที่มีคุณธรรมครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้นอันพรหมวิหารธรรมนั้นมี 4 ประการคือ

1. เมตตา : ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขผู้บริหารควรมีความรัก ความปรารถนาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรือ อบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม รวมถึงการใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เหมาะสม (ถูก) กับวัย งาน และความถนัด

2. กรุณา : ความสงสาร หมายถึง ความปราณี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ผู้บริหารควรมีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจ หรือสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ กำลังกายและกำลังใจ รวมถึงการจัดสรรสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่างๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา

3. มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น ไม่มีใจอิจฉาริษยา ผู้บริหารควรสนับสนุนและแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชา (รวมถึงครอบครัว) มีความสุข หรือ มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการงานและชีวิตครอบครัว รวมถึงการเชิดชูด้วยรางวัลและแบ่งปันด้วยน้ำใจ

4. อุเบกขา : ความวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง ผู้บริหารควรมีความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์/มีความสุขในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียงหรืออคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะ รัก ไม่ชอบ (เกลียด) เขลา และกลัวด้วยหลักธรรมพรหมวิหาร 4 นี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการทำงานมากโดยเฉพาะกับหัวหน้า

ดังนั้นการที่หัวหน้าจะนำหลักธรรมนี้มาใช้กับผู้ใต้บังคับบัญชาควรพิจารณาสถานการณ์ที่จะนำหลักธรรมนี้มาใช้ดังนี้

1. เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ปกติ หัวหน้าควรมีเมตตา หมายถึง การให้ความรัก ความปรารถนาดี มีความปรารถนาให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุข

2. เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาตกต่ำกว่าเดิม ได้รับความเดือดร้อน เป็นทุกข์ หัวหน้า ต้องมีความกรุณา หมายถึง การมีความรู้สึกหวั่นไหว เมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับความเดือดร้อน และหัวหน้ามีความต้องการที่จะช่วยให้บุคคลนั้นหมดทุกข์

3. เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาดีขึ้น ประสบความสำเร็จ หัวหน้าควรมีมุทิตา หมายถึง มีความปีติยินดี กับความสุขของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย และคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ดียิ่งๆ ขึ้น

4. ในกรณีที่มีการรักษาความถูกต้อง ชอบธรรมตามหลักการและกฎเกณฑ์หัวหน้า ควรมีอุเบกขา หมายถึง การที่วางใจเป็นกลาง แต่ยังคงอยู่ใกล้ๆ กับผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ไม่เข้าไปก้าวก่าย เพื่อให้ความถูกต้องชอบธรรมนั้นยังคงอยู่ต่อไป

ดังนั้น การบริหารงานโดยใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารที่ดีนั้นจะส่ง ผลให้เกิดความประทับใจต่อผู้ร่วมงานเกิดขวัญกำลังใจและแรงจูงใจในการทำงานอย่างดียิ่งอันจะนำไปสู่การทำงานให้เกิดความสำเร็จผล ตามเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้และดำเนินไปด้วยดี ดังนั้น เพื่อให้ สามารถครองใจคนในการปฏิบัติงานใดๆ ผู้บริหารจึงต้องมีทั้งความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอย่างครบถ้วน สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องนำเอาหลักธรรมพรหมาวิหาร 4 ด้าน อุเบกขา มาใช้ในการบริหารงาน ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานทุกคน เสมอภาคกันด้วยความยุติธรรมอีกอย่าง หนึ่ง ผู้บริหารต้องรู้เท่าทันของผู้ร่วมงานทุกคนและในบางสถานการณ์จำเป็นต้องวางเฉยเป็นกลาง อย่างรู้เท่าทัน

พรหมวิหารกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารงาน

หลักธรรมหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ประพฤติปฏิบัติ หรือควบคุม กำกับทางจิตใจของมนุษย์ให้อยู่กับสังคมในโลกปัจจุบัน โดยการแสดงออกในด้านความรัก ความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุขและให้มีจิตใจสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่นรวมทั้งสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ รวมถึงด้านจิตใจพลอยยินดีกับคนที่เขาได้ดีมีสุข รวมถึงอาการที่แสดงออกด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงด้วยรักและชังใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผู้ใดมีพรหมวิหารธรรม ๔ ผู้นั้นย่อมมีจิตใจที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ของตนเองและผู้อื่น สำหรับผู้บริหารควรแสดงออกต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ถึงการมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก่อให้เกิดศรัทธาแก่เพื่อนร่วมงานและชุมชน ตลอดจนการบริหารบุคคลด้วยความเป็นธรรม วางระบบและวิธีการให้คุณให้โทษ ให้รางวัลด้วยความเป็นธรรม

เมตตา (Loving Kindness) มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิต สนิทสนมกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ปรารถนาให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ

กรุณา (Compassion) มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรม หวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยากก็รู้สึกสงสารหวั่นใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลาบากในการกระทา งานกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีความลาบากทั้งกายและใจ จึงมีความเห็นใจพลอยหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงาน ด้วยการอำนวยความสะดวก สนับสนุน อุปกรณ์ เครื่องมือให้เต็มกำลังในการทำงาน

มุทิตา (Sympathetic Joy) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความชื่นบานในเวลาที่ผู้อื่นได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศและชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั่นย่อมปราบปรามซึ่ง ความริษยา อิจฉาตาร้อนในคุณงามความดีของผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับความดี อดรนทนไม่ได้เร่าร้อน ขุ่นเคือง หงุดหงิด งุ่นง่าน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคี ความเจริญของหมู่คณะ เมื่อเกิดขึ้นย่อมชักนำจิตให้วิปริตไปต่างๆ นานา

อุเบกขา (Equanimity) มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตาจิตได้อุเบกขา ธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่ หมู่คณะ ที่ต้อง ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ

พรหมวิหาร 4 ประการดังกล่าวนี้ ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาปกติย่อมทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย มีความรักใคร่ สนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีกรุณาธรรมย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอาตัวรอด ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้ร่วมงาน ผู้อยู่ในสังคมองค์การจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วยความมีน้ำใจ ผูกพันกันอย่างแนบแน่น มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ที่มีมุทิตาธรรมควรเจริญในเวลาที่คนอื่นได้รับความชอบที่เขากระทำคุณงามความดี

ยึดถือดังคำสั่งสอนใน สุตตนิบาต ขททกนิกาย ว่า “กัมมุนา วัตติ โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมนั่นคือ ตั้งสติ ทำความเข้าใจว่า คนทุกคนมีกรรมเป็นของตน ถ้าทำกรรมดีก็จะได้รับผลตอบแทนถ้าทำกรรมชั่วก็จะได้รับผลชั่วตอบสนอง ไม่มีทางหนีหนี้กรรมของตนพ้นกรรมจะติดตามตนไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคหรือเวลาที่เขามีความสุขไพบูลย์แล้วไม่จำเป็นต้องช่วยเหลืออีกเป็นต้น (กรมการศาสนา,2530:457)

คุณลักษณะของผู้บริหาร

เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของนักบริหาร มีนักการบริหารกล่าวไว้กันมากมาย ซึ่งมีทัศนะที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารมาและผลจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการ ซึ่งมีทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น กล่าวว่า นักบริหารที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

ด้านเมตตา มีการเสียสละปราศจากการเห็นแก่ตัว เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี มีความจริงใจ มีความรอบรู้ในวิชาการ มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน เป็นผู้นำที่ดีรับผิดชอบต่อหน้าที่อุทิศตนและเวลาให้องค์กรอย่างเต็มที่ เป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี

ด้านกรุณา มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลายๆ คนเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพังยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุกๆ คน ในการที่ช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆ ในการให้การทำงานได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้บริการแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม เป็นผู้ศึกษาหาความรู้

ความสามารถและมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการ การปฏิบัติ การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศ การบริหารจัดการภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านมุทิตา มีความกระตือรือร้น เป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก้ผู้ร่วมงานและผู้อื่น ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

ด้านอุเบกขา มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน มีความสามารถรอบด้าน รู้บางสิ่งในทุกสิ่งและรู้ทุกสิ่งในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตน อย่างกว้างขวางด้วย มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่โลเล มีกาลังกายและพลังประสาทมั่นคง มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและผู้อื่น เฉลียวฉลาดแต่ไม่อวดฉลาด กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือด่วน สามารถควบคุมจิตใจ ตนเองได้ กล้าตัดสินใจเมื่อชั่งใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นผู้ที่สำรวจตัวเองและพัฒนา หน้าที่ของตนเองให้ดีอยู่เสมอ คิดและวางแผนการงานไว้ล่วงหน้า มีความยุติธรรม เมื่อใดผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญ ของเขาก็จะเสื่อมลงทันที วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด การด่าหรือการตำหนิอย่างกราวรูดจะต้องยับยั้งโดยสิ้นเชิง ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

ดังนั้น คุณลักษณะของผู้บริหารองค์กรที่ดีนั้น จะส่งผลให้การบริหารงานเป็นไปด้วยดี และจากแนวคิดที่สรุปมานั้น ผู้บริหารใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือได้ว่าเป็นผู้บริหารที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร 4

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในทางพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ที่เป็นพระสูตรจำนวนมาก และแม้พระจริยาวัตรและคุณลักษณะของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้แสดงความเป็นผู้นำ เป็นมหาสัตว์ หรือมหาบุรุษ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ได้กระทากุศลธรรมมาแต่ชาติปางก่อน และในอดีตกาล ผู้เป็นผู้นำแบบเชิงพุทธต้องใช้หลักธรรมในการดำเนินยุทธศาสตร์ในการปกครอง มีหลักธรรม อาทิ อปริหานิยธรรม 7 กุศลธรรมบถ 10 ธรรมโลกบาล 2 เป็นต้น ซึ่งล้วนนำไปสู่การขัดเกลาตนเองทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ขึ้น ซึ่งผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีธรรมเป็นหลักชัยจักสำเร็จสมหวังในการครอบครองความสมบูรณ์มี รัตนะทั้ง 7 เป็นอาทิ และได้รับความเคารพนับถือจากหมู่ประชาชน และในยุคปัจจุบันก็ยังมีการคาดหวังในหมู่นักวิชาการว่าควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะการมุ่งหวังให้ผู้ปกครองหรือรัฐบาลทำงานด้วยความโปร่งใส สุจริต ปราศจากการฉ้อโกง พระธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นกฎแห่งความเป็นจริงที่ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สามารถนำมาปรับใช้ได้ในปัจจุบันและในอนาค

การใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาองค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

องค์การที่ประสบผลสำเร็จอย่างต่อเนื่องมีผลงานโดดเด่นเป็นที่ยอมรับในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน สร้างผลตอบแทนทางธุรกิจและผลตอบแทนต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างยั่งยืน และมีความสามารถอย่างเด่นชัดในการสร้างมาตรฐานการทำงานที่เป็นเลิศ เพื่อสร้างและธำรงไว้ในความสามารถทางการแข่งขันที่เหนือกว่า (พสุ เดชะรินทร์, 2549:15) องค์การที่เก่งมีแผนรองรับกับ

สภาวะต่างๆ อย่างชัดเจน มีการวิเคราะห์สถานการณ์ที่สามารถกระทบต่อการทำงานจากรอบด้านทุกมุมมอง ทำให้สามารถปฏิบัติภารกิจบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเวลา และคุณภาพของผลงานดีเยี่ยม เป็นที่ยอมรับและมีเกณฑ์ในการพิจารณา เพื่อก้าวเข้าสู่องค์การประสิทธิภาพสูงประกอบด้วย 7 มิติ ดังนี้ การนำองค์การ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การวัด การวิเคราะห์ การจัดการความรู้ การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล การจัดการกระบวนการและผลลัพธ์การดำเนินการ(ธงชัย สมบูรณ์,2551:16)

องค์การประสิทธิภาพสูง คือ องค์การที่บรรลุผลทางการเงินที่ดีกว่ากลุ่มที่เปรียบเทียบกัน โดยการจัดโครงสร้าง การจัดการที่รวมกันและวางแนวทางโดยการพัฒนาความสามารถหลักอย่างต่อเนื่อง และโดยการปฏิบัติต่อลูกจ้างเหมือนเป็นทรัพย์สินหลักอย่างแท้จริง จำแนกหลักของ High Performance Organization (HPO) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของคนในองค์การเป็น 4 ปัจจัย คือ วัฒนธรรมองค์การ โครงสร้างองค์การ (โครงสร้างที่เป็นทางการ ระบบ กระบวนการ นโยบาย กลยุทธ์ การออกแบบองค์การเทคโนโลยี) ความเป็นผู้นำขององค์การ สิ่งแวดล้อมภายนอก (องค์การคู่แข่ง องค์การเปรียบเทียบ องค์การสาธารณะและทางกฎหมาย ลูกค้า ซัพพลายเออร์ ผู้ร่วมงาน) และเสนอปัจจัยสำคัญสาหรับการเป็น High Performance Organization (HPO) ประกอบด้วยแบบองค์การ (organizational structure) กลยุทธ์ (strategy)การจัดกระบวนการ (process management) เทคโนโลยี (technology) ความเป็นผู้นำ (leadership) ส่วนบุคคล และบทบาท (individual & roles) วัฒนธรรม (culture) การให้คำแนะนำภายนอก (external orientation)

หลักการองค์การประสิทธิภาพสูงมาปรับประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย (1) การนำองค์การ (2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (3) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (4) การวัด การวิเคราะห์ การจัดการความรู้ (5) การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล (6) การจัดการกระบวนการ(8) ผลลัพธ์การดำเนินการ ในแต่ละมิติมีองค์ประกอบโดยสรุป ดังนี้

1. การนำองค์การ การนำองค์การเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยมทิศทางความคาดหวังชัดเจน มีการสื่อสาร การถ่ายทอดวิสัยทัศน์และวิธีการปฏิบัติงานที่ดีกับบุคลากรทุกระดับ มีการดำเนินการอย่างมีจริยธรรม มีการกระตุ้น โน้มน้าวและผลักดันพนักงานให้ทำงานบรรลุตามภารกิจ มีบทลงโทษพนักงานที่ปฏิบัติงานทุจริตด้วยความยุติธรรม มีหน่วยการชี้วัดที่เหมาะสม มีการเปรียบเทียบการทำงานกับองค์การอื่น มีการกระจายอำนาจให้พนักงานในระดับต่างๆ มีการวิเคราะห์ ทบทวนผลการดำเนินการจากทุกด้าน ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ผู้บริหารมีความสามารถในการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางขององค์การอย่างเหมาะสม การสร้างบรรยากาศการทำงาน และผลักดันบุคลากรให้ทำงานบรรลุตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเหมาะสม การกากับดูแลการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานและระบบการป้องกันการทุจริต

2. การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์หรือการวางแผนกลยุทธ์เป็นการกำหนดทิศทางต่างๆ ขององค์การ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ความท้าทายภายในองค์การ (internal challenges) ความท้าทายภายนอกองค์การ (external challenges) ความท้าทายด้านอื่นๆ (other challenges) สิ่งที่ต้องทำหลังจากรู้ปัญหาและอุปสรรค การวัด การติดตามความคืบหน้าการดำเนินการตามกลยุทธ์ มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การวางแผนที่เหมาะสมกับขนาด ลักษณะทาง

ธุรกิจขององค์การ การกำหนดเป้าหมาย มองเห็นอุปสรรค มีแผนที่ยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เชื่อมโยงเป้าหมาย ค่าชี้วัด กับวิสัยทัศน์และ พันธกิจขององค์การ มีข้อมูลและระบบการจัดเก็บข้อมูลชัดเจนทั้งข้อมูลด้านการเงิน การตลาด บุคลากร ความเสี่ยงทางสังคม สิ่งแวดล้อมและแนวโน้มเศรษฐกิจพลังงาน (energy economics) ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนด คัดเลือกกลยุทธ์ วางแผนปฏิบัติการ มีระบบการวางแผนที่มีประสิทธิภาพครอบคลุมทุกด้าน มีการถ่ายทอดแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจน มีแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

3. การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วยเสียเน้นที่การจัดการที่ดี เพื่อภาพลักษณ์ที่ดีขององค์การ องค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีการวัด สำรวจ เก็บข้อมูล ความต้องการความพึงพอใจของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รับฟังความคิดเห็นเพื่อใช้ในการออกแบบและปรับปรุงการให้บริการ มีขนาดตัวอย่าง (sample size) เพียงพอในการเป็นตัวแทนของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเชิงสถิติ การให้บริการต่างๆ การคำนึงถึงผลประโยชน์ ความสะดวกสบายของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การให้บริการมีวิธีการและช่องทางในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจ มีข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อกำหนดความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีการติดต่อกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างความสัมพันธ์ ปรับปรุงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ เพื่อให้บริการที่มีกระบวนการในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความพึงพอใจ ความประทับใจอย่างต่อเนื่อง มีการสำรวจระบบ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติภารกิจ มีการติดตามผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ไม่พึงพอใจเพื่อรับรู้เหตุผลและนำไปปรับปรุงพัฒนา

4. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ มีการดำเนินการวัด การวิเคราะห์จัดเก็บข้อมูล จัดองค์ความรู้ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาและสร้างโอกาส มีการระบุค่าชี้วัดชัดเจนทั้งระดับผู้ปฏิบัติงานและองค์การ มีการเชื่อมโยงค่าชี้วัดให้เข้ากับการปรับปรุงกระบวนการต่างๆ มีค่าชี้วัดในการประเมินความสำเร็จขององค์การทั้งระยะสั้นและระยะยาวรูปแบบต่างๆ มีขั้นตอนการกำหนดมาตรฐานค่าชี้วัดต่างๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ มีการบันทึกความสัมพันธ์ระหว่างค่าชี้วัดในทุกด้าน มีเจ้าหน้าที่ ที่สามารถใช้ข้อมูลในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้อุปกรณ์หรือเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างความสะดวก ความน่าเชื่อถือในการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล มีมาตรฐานการบันทึกจัดเก็บข้อมูลและจัดแบ่งหมวดหมู่ของข้อมูลให้สามารถนำมาใช้งานได้ง่าย

5. การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล การดำเนินการตอบสนองความพึงพอใจบุคลากร การพัฒนาความรู้ความสามารถและการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรมีองค์ประกอบสำคัญ คือ การให้โอกาสบุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น อย่างสร้างสรรค์นำไปปฏิบัติและปรับปรุงองค์การ สำรวจความคิดเห็น ความพึงพอใจและความต้องการของบุคลากร จัดงบประมาณพัฒนาบุคลากรเป็นระบบเหมาะสมและเพียงพอ สร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรอย่างเป็นระบบเหมาะสมมีการเปรียบเทียบประสิทธิภาพและประสิทธิภาพการทำงานกับหน่วยงานอื่นๆ มีการกำหนดคุณลักษณะและทักษะที่จาเป็นของบุคคล ในแต่ละตำแหน่ง มีการสร้าง Career Path มี

ระบบการพัฒนา มีการส่งเสริมด้านสุขภาพ อนามัย ความปลอดภัย การป้องกันภัยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน มีการมอบหมายงานที่ท้าทายและเหมาะสม

6. การจัดการกระบวนการ การจัดการกระบวนการเป็นกระบวนงานภายในองค์การและกระบวนงานที่มีผลต่อประชาชนโดยมีองค์ประกอบ คือมีกระบวนงานที่สนับสนุนพนักงานในการทำงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย เชื่อมโยงระหว่างกระบวนงานที่สร้างคุณค่าและตัวชี้วัดที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์การ มีคาอธิบายและความชัดเจนในการเลือกกระบวนงานที่สร้างคุณค่า (value creation process) เช่น กระบวนการที่สร้างผลกำไรให้แก่องค์การและกระบวนการสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชน มีการใช้เทคโนโลยีและวิธีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การปรับปรุงกระบวนงานหลักและกระบวนการสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้ข้อมูลป้อนกลับจาก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ มีการจัดการกระบวนงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดขั้นตอนการทำงาน มีการตรวจสอบประสิทธิภาพงานด้านการเงินและแนวทางป้องกัน มีระบบการควบคุมเพื่อให้ได้มาตรฐาน มีการอธิบายและอบรม การจัดกระบวนงานขององค์การเพื่อให้เกิดความสอดคล้อง ความเข้าใจเดียวกัน ครอบคลุม ชัดเจนและยืดหยุ่นได้

7. ผลลัพธ์การดำเนินการ ผลลัพธ์การดำเนินการ หมายถึง ประสิทธิภาพขององค์การวิธีการแสดงข้อมูลและผลลัพธ์ให้แก่สาธารณชนอย่างโปร่งใส มีองค์ประกอบ คือกำหนดมิติด้านต่างๆ ได้แก่ มิติด้านประสิทธิผลตามแผนยุทธศาสตร์ขององค์การ มิติด้านคุณภาพการให้บริการ มิติประสิทธิภาพของการปฏิบัติราชการและมิติด้านการพัฒนาองค์การและเปรียบเทียบผลการปฏิบัติราชการกับองค์การอื่นๆ มีผลลัพธ์ที่มีการเชื่อมโยงค่าชี้วัดด้านการบริหารกับด้านอื่นๆ เช่น ความพึงพอใจของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มาตรการในการลดต้นทุนการปฏิบัติงาน มาตรการเพิ่มความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พนักงานและผู้กำกับดูแลมาตรการลดความซับซ้อนของกระบวนงาน การปรับปรุงคุณภาพการให้บริการมาตรการการขยายผลสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับประเทศ การจำแนกผลลัพธ์ในการปฏิบัติราชการที่ดี การแยกผลลัพธ์แต่ละมิติและการคำนึงถึงผลลัพธ์ทางสังคมโดยประชาชนเป็นผู้ให้ความคิดเห็น

สรุป

หลักธรรมหนึ่งของพุทธศาสนาที่สอนให้ประพฤติปฏิบัติ หรือควบคุมกำกับทางจิตใจของมนุษย์ให้อยู่กับสังคมในโลกปัจจุบัน โดยการแสดงออกในด้านความรัก ความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุขและให้มีจิตใจสงสาร คิดช่วยเหลือทุกคน รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายให้ พ้นทุกข์รวมถึงด้านจิตใจพลอยยินดีกับคนที่เขาได้ดีมีสุข กอปรด้วยอาการที่แสดงออกด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรมไม่ลำเอียงด้วยรักและชัง ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผู้ใดมีพรหมวิหาร 4 ผู้นั้นย่อมมีจิตใจ สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ ของตนเองและผู้อื่น สำหรับผู้บริหารควรแสดงบทบาท ดังที่กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารและบุคลากรตามทัศนะของการปฏิรูปการปฏิบัติงาน เพื่อให้ประเทศไทยก้าวหน้าต่อไปอย่างมั่งคงรู้ทันโลก จึงจำเป็นต้องให้ผู้บริหารและบุคลากรเป็นคนดี มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก่อให้เกิดศรัทธาแก่เพื่อนร่วมงานและชุมชน ตลอดจนถึงการบริหารบุคคลด้วยความเป็นธรรมวางระบบและวิธีการให้คุณให้โทษให้รางวัลด้วยความเป็นธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2530). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่มที่ 25**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2557). **ภาวะผู้นำร่วมสมัย Contemporary Leadership**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ปัญญาชน.

ธงชัย สมบูรณ์. (2551). **การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร : มิตินิทัศน์สู่ความเป็นเลิศในยุคโพสโม เดิร์น.** กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.

นิตย์ สัมมาพันธ์. (2529). **การบริหารเชิงพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พลิ้นติ้งเฮ้าส์.

นิตย์ สัมมาพันธ์.(2546). **ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อินโนกราฟฟิกส์จากัด.

นิพนธ์ กินาวงค์. (2542). **หลักการบริหารการศึกษา**. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปกรณ์ ปรียากร.(2552). คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. **การวางแผนกลยุทธ์:แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

พสุ เดชะรินทร์. (2549). **กลยุทธ์ใหม่ในการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **หนังสือพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

สิปปนนท์ เกตุทัต. (2538). **ปาฐกถาสมเด็จพระหิตลาธิเบศร์ ครั้งที่ 3 การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : ระบบดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา

พระครูสารกิจประยุต,ดร.[1]
พิพัฒน์ คันธา[2]
E-mail: pipatkantha@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนมีความประสงค์เสนอเป็นแนวคิดในเชิงวิชาการเกี่ยวกับระบบดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยตามหลักอำนาจอธิปไตยได้แก่อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการซึ่งปัจจุบันในการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่รวมทั้งประเทศไทยใช้ “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial system) โดยถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็น “ประธานในคดี” (Procedural subject) แต่ประเทศไทยในขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องได้แยกความรับผิดชอบบอกเป็นการดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนแล้วเชื่อมต่อด้วยการดำเนินคดีอาญาพนักงานอัยการและการแยกความรับผิดชอบต่อด้วยการดำเนินคดีอาญาพนักงานอัยการและการแยกความรับผิดชอบในทางปฏิบัตินี้เป็นการแยกที่ค่อนข้างเด็ดขาดซึ่งผิดหลักเกณฑ์ของระบบอัยการที่สมบูรณ์ของนานาประเทศกล่าวคือตามระบบอัยการที่สมบูรณ์ถือว่า “การสอบสวนฟ้องร้อง”เป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่แบ่งแยกไม่ได้เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนเป็นเพียง “เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการ”เพื่อประกอบการศึกษาของผู้สนใจทั่วไป

คำสำคัญ: ระบบดำเนินคดีอาญา,หลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา

ABSTRACT

The aim of this article was to present the academic suggestion about the system of criminal process and regulation to adjudge the criminal case according to sovereignty; legislative power; executive power and legal power. At the present time, in Thailand are practicing procedure system in case of crime by criminating the offender. This case is supposed the offender as a procedural subject which is usually practicing in every countries including Thailand. In Thailand is different from other countries by the way of criminating because the police take action as an inquiry official at the first step and passes to public prosecutor. By this method, the process of inquisition is divided in to two responsible officers instead of being the duty of public prosecutor only. This is the main point of view to be exchanged.

KEYWORDS: criminal prosecution system, criminal procedure rules

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม

บทนำ

ยุคสมัยสุโขทัยเป็นสังคมที่ไม่สลับซับซ้อนและมีคนในสังคมจำนวนไม่มากนักการปกครองบ้านเมืองมีลักษณะพ่อปกครองลูก ผู้เป็นพ่อเมืองมิใช่แต่เพียงปกครองเมืองเท่านั้นหากแต่ต้องชำระความของราษฎร์ด้วย พ่อเมืองหรือพระมหากษัตริย์จึงทรงใช้อำนาจตุลาการด้วยพระองค์เองโดยตรง ดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงบรรทัดที่ ๓๑ ด้านที่ ๑ ถึง บรรทัดที่ ๒ ด้านที่ ๒”... ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงขุนบไร้ ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยซื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม...”

ในสมัยกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีศาลยุติธรรมเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการแต่อย่างไรก็ตามได้มีข้อความเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและพิพากษาของ”ตระลาการ” ปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าขุน ผิแลผิแผกเสียกว้างกัน สวนดูแท้แล้ว จึงเล่งความแก่ข้าด้วยซื่อบ่อเข้าลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่อใคร่เดือด” ซึ่งตีความได้ว่าผู้เป็น”ตระลาการ” ต้องพิจารณาและพิพากษาคดี ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธิ์ ยุติธรรม ไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเห็นแก่ลาภสักการะหรือสินน้ำใจ แสดงว่าแม้ในสมัยสุโขทัยจะไม่มีองค์กรศาลเป็นผู้ประสาทความยุติธรรมก็ตาม แต่พ่อเมืองหรือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการทรงสามารถมอบหมายให้บุคคลใดทำหน้าที่ “ตระลาการ”ได้ (Law ๒๒๒ (นามแฝง). (๒๕๕๐).ศาลในสมัยสุโขทัย. สืบค้นเมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๒ จาก URL ของ oknationtv.tv/blog/Law ๒๒๒/๒๐๐>./๐๗/๑๘/entry-๒๓) ซึ่งเป็นการพิจารณาและพิพากษาคดีให้เป็นไปอย่างยุติธรรมโดยระบบไต่สวน ต่อมากระบวนการพิจารณาความอาญาของประเทศไทยได้ยกเลิก”ระบบไต่สวน” (Inquisitorial system) และให้ใช้การดำเนินคดีอาญา”ระบบกล่าวหา” (Accusatorial system)แทนเช่นเดียวกับอารยประเทศซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

บทความนี้ผู้เขียนมีความประสงค์เสนอแง่มุมความคิดในเชิงวิชาการโดยสังเกตจากกระบวนการพิจารณาความอาญาของไทยในบางครั้งเริ่มตั้งแต่การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนจนถึงมีคำพิพากษาถึงที่สุดหากพิจารณาจากข่าวสารทางสื่อมวลชนหรืออื่นๆปัญหาการดำเนินกระบวนพิจารณาความอาญามีทั้งพยานหลักฐานโจทก์อ่อนจำเลยกลับกลายเป็นผู้เสียหายจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดของพนักงานสอบสวนจนกลายเป็น”แพะรับบาป” หรืองต้องมีการตั้งคณะกรรมการรื้อคดีขึ้นใหม่หมด เป็นต้น ดังนั้น บทความนี้จึงนำเสนอสาระเกี่ยวกับระบบการดำเนินคดีอาญาและหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา เพื่อประกอบการศึกษาของผู้สนใจโดยทั่วไป

เนื้อเรื่อง

1.การจัดแบ่งหมวดหมู่ของกฎหมาย

การจัดแบ่งหมวดหมู่ของกฎหมายที่สังคมเป็นที่ยอมรับในปจัจจุบัน ได้แก่ การแบ่งหมวดหมู่ออกเป็นกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชน (สมยศ เชื้อไทย,๒๕๖๐)

๒.ความหมายของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (คณิต ณ นคร,๒๕๖๑) กฎหมายเอกชน กฎหมายมหาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและศาลยุติธรรม มีความหมาย สาระสำคัญ ดังนี้

“กฎหมายเอกชน” คือ กฎหมายที่กำหนด “ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย” หรือ”นิติสัมพันธ์” (Legal relation) ระหว่างเอกชนกับเอกชน บนพื้นฐานของความเสมอภาค”กฎหมายเอกชน” เช่น กฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์”

“กฎหมายมหาชน” คือ กฎหมายที่กำหนด “ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย” หรือ”นิติสัมพันธ์”(Legal relation)ระหว่างเอกชนกับรัฐและกับองค์กรของรัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย รวมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของรัฐด้วยกันเองอีกด้วย

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอื่นๆ เช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับรัฐและกับองค์กรของรัฐ กฎหมายวิธีพิจาณาความทั้งหลายจึงรวมอยู่ในประเภท “กฎหมายมหาชน”

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็น “กฎหมายวิธีสบัญญัติ” เพราะเป็นกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์การบังคับใช้กฎหมายอาญาสารบัญญัติหรือกฎหมายอาญา

“ศาลยุติธรรม” (Court of justice) เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาทั้งคดีอาญาและคดีแพ่ง ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความที่ใช้ใน “ศาลยุติธรรม” จึงได้แก่ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ดังนั้น กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและศาลยุติธรรม จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นไว้

๓. ความสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา (คณิต ณ นคร, ๒๕๖๑)

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีความสำคัญต่อการกฎหมายอาญายิ่งกว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีต่อกฎหมายแพ่ง ทั้งนี้ เพราะการบังคับใช้กฎหมายแพ่งคู่กรณีอาจตกลงกันได้โดยมิพักต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น บุคคลยอมชำระค่าเสียหาย หรือเบี้ยปรับในกรณีที่ตนผิดสัญญาโดยสมัครใจตนเอง แต่การบังคับใช้กฎหมายอาญาจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเท่านั้น

เห็นได้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีความสำคัญยิ่งต่อสิทธิและหน้าที่ขององค์กรและเครื่องมือในคดีอาญาได้แก่ ศาล พนักงานอัยการ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ พนักงานสอบสวน นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ถูกกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาและทนายความ ซึ่งย่อมรวมถึงพยานหลักฐาน (Evidence) ส่วนการพิจารณาความคดีแพ่งถือเอาข้อตกลงของคู่กรณีเป็นสำคัญซึ่งเป็นไปตามหลักการของกฎหมายเอกชน

๔.ภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา(คณิต ณ นคร, ๒๕๖๑)

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาหรือเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับ”กฎหมายอาญา” ซึ่ง”กฎหมายอาญา” คือบรรดากฎหมายทั้งหลายที่ระบุถึงความผิดอาญา โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัยและมาตรการบังคับทางอาญาอื่น และเป็นกฎหมายที่กำหนดให้ความผิดอาญาเป็นเงื่อนไขของการใช้โทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัยและมาตรการบังคับทางอาญาอื่นนั้น

“กฎหมายอาญา” มีภารกิจในการคุ้มครองสังคม ภารกิจในการปราบปรามและในการป้องกันการกระทำความผิดและภารกิจในการคุ้มครอง “คุณธรรมทางกฎหมาย” (Legal interest) กับในการคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ

การที่จะทำให้”กฎหมายอาญา” มีผลบังคับและที่จะทำให้ภารกิจของกฎหมายอาญาเกิดผลในทางปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นสำคัญ ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงมีภารกิจในการที่จะทำให้กฎหมายอาญามีผลบังคับและทำให้ภารกิจของกฎหมายอาญาเกิดผลอย่างจริงจัง

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่แยกการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและการดำเนินคดีอาญาของศาลออกจากกัน ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการดำเนินคดีอาญาใน “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial system) กล่าวคือ ในการดำเนินคดีอาญาใน “ระบบกล่าวหา” นั้น เจ้าพนักงานมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีได้โดยอิสระจากศาลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเราก็เป็นดังกล่าวมานี้เช่นเดียวกัน แต่ผู้เขียนคดีความเห็นว่ากระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเริ่มต้นที่การสอบสวนของพนักงานสอบสวนโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักสากลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาที่มีโทษ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์

๕.ระบบการดำเนินคดีอาญา

เมื่อพิจารณาตามประวัติความเป็นมาของระบบการดำเนินคดีอาญาแล้ว กล่าวได้ว่าระบบการดำเนินคดีอาญามี ๒ ระบบ คือ(คณิต ณ นคร, ๒๕๖๑)

(๑) การดำเนินคดีอาญา”ระบบไต่สวน” (Inquisitorial system)

(๒)การดำเนินคดีอาญา”ระบบกล่าวหา”(Accusatorial system)

5.1 การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน

การดำเนินคดีอาญา”ระบบไต่สวน” เป็น”การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ”ที่เกิดขึ้นก่อน จากนั้นจึงได้มีการปรับปรุง””การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ”(Public prosecution) ใน” ระบบไต่สวน” ให้มีความเป็นธรรมขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการด้านสิทธิมนุษย์ชน การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่จึงเป็นการดำเนินอาญา”ระบบกล่าวหา”

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น เดิมทีเดียวนานาประเทศใช้”ระบบไต่สวน” คือ ระบบการดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีการแยก”หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ“หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี”ออกจากกันให้องค์กรในการดำเนินคดีที่ต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ แต่การดำเนินคดีอาญาทั้งหมดตกอยู่ในมือของบุคคลหรือองค์กรเดี่ยว กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญาทั้งหมดตกอยู่ในมือของผู้พิพากษาหรือศาลและในการดำเนินคดีอาญาตาม”ระบบไต่สวน” นั้น ผู้ถูกไต่สวนแทบจะไม่มีสิทธิอะไรเลย เขามีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง กล่าวคือ เป็น”กรรมในคดี” (Procedural object)

ใน”ยุโรปภาคพื้น” (Continental Europe) นั้น การดำเนินคดีอาญาตาม” ระบบไต่สวน” ดังกล่าวมาได้เลวร้ายจนถึงขีดสุดเมื่อมีการทรมานร่างกายตามวิธีการเล่าแม่มด (Witchcraft) เกิดขึ้นก่อนใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับผู้ใช้ไปพลางก่อน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๕ การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยเราก็ใช้”ระบบไต่สวน”(Inquisitorial system) และการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยเราตามระบบไต่สวนนี้ได้เลวร้ายจนถึงขีดสุดเมื่อมีวิธีพิจารณาจารีตนครบาลเกิดขึ้น

ผู้เขียนเห็นว่าถือเป็นจุดอ่อนของกระบวนพิจารณาความอาญาของไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการแก้ไขปรับปรุงให้สอดคล้องกับยุคสมัยในขณะนี้

5.2 การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา

รัตนโกสินทร์ศก(ร.ศ.) ๑๑๕ (พ.ศ.๒๔๓๙) นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจุดหนึ่งของการปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยเรา กล่าวคือ นอกจากจะได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๕ แล้ว ยังได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาจารีตนครบาล รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕ อีกด้วยอันเป็นผลให้ยกเลิกการดำเนินคดีอาญา”ระบบไต่สวน”และมาใช้การดำเนินคดีอาญา”ระบบกล่าวหา” แทนเช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ

ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย คือ ในปี ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) ในประเทศไทยเรามีเจ้าพนักงานของรัฐบาลประเภทหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานของรัฐบาลที่ว่าคือ “พนักงานอัยการ” หลักเกณฑ์พิจารณาความอาญาตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนรัตนโกสินทร์ศก 115 นี้ ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย กล่าวว่าเอาแบบอย่างมาจากอังกฤษ และได้มีอิทธิพลตกทอดมาจนถึงประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญาปัจจุบัน

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนรัตนโกสินทร์ศก 115 เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ชั่วคราวและประกอบด้วยมาตราต่างๆรวมทั้งสิ้น 40 มาตราแต่ก็ปรากฏว่าได้ใช้บังคับอยู่นานร่วม 40 ปี

การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ใช้ “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial system)ซึ่ง “ระบบกล่าวหา”คือระบบการดำเนินคดีความอาญาที่มีการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง และ หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี ออกจากกันในองค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างจากกันเป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งสองนั้น และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหาและจำเลย) จากการเป็น “กรรมในคดี” (Procedural object)ขึ้นเป็น “ประธานในคดี” (Procedural subject)

“ระบบกล่าวหา”อันเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่นั้นแท้จริงแล้วมิใช่ระบบการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่แต่เป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่แก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญา ระบบไต่สวน (Inquisitorial system) นั่นเอง กล่าวคือการที่นานาประเทศเลิกใช้การดำเนินคดีอาญา “ระบบไต่สวน” นั้นก็เพราะเห็นกันว่าในการดำเนินคดีอาญาตาม “ระบบไต่สวน” ผู้พิพากษามีอำนาจมากเกินไป มักมีอคติความลำเอียง และมักรู้สึกตนว่าเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ปราบปราม ฉะนั้นเพื่อลดอำนาจของผู้พิพากษา จึงได้มีการตัดอำนาจผู้พิพากษาในส่วนที่เกี่ยวกับการสืบสวนฟ้องร้องออกให้เป็นองค์กรอีกองค์กรหนึ่ง คือ “อัยการ” หรือ “นักงานอัยการ” เป็นผู้ใช้หรือผู้ดำเนินการ ส่วนอำนาจหน้าที่ของศาลก็คงเหลือแต่อำนาจพิจารณาพิพากษาคดี

ในทางกฎหมายมนุษย์หรือ “บุคคลธรรมดา” (Natural person) ต้องเป็น “ประธาน” (Subject) มนุษย์หรือ “บุคคลธรรมดา”จะเป็นกรรม (Object) ไม่ได้เด็ดขาดผู้ถูกกล่าวหาก็เป็นมนุษย์จึงต้องเป็น “ประธาน” (Subject)

การที่กล่าวข้างต้นว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น ประธานในคดีนั้นก็เพราะว่าเป็นการดำเนินคดี ระบบกล่าวหา กฎหมายไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นวัตถุแห่งการซักฟอกหรือเป็น .กรรมในคดี” แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น “คน” และเป็นส่วนหนึ่งของวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายจึงให้

สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และห้ามดำเนินการ กระบวนการพิจารณา (Procedural act)ที่มิชอบ

ตามระบบการดำเนินคดี ระบบกล่าวหา ศาลจะดำเนินคดีได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องขึ้นมา และศาลจะตัดสินหรือพิพากษานอกฟ้องไม่ได้ นอกจากนี้ ศาลจะขยายไปลงโทษผู้ที่พนักงานอัยการไม่ได้ยื่นฟ้องขึ้นมาก็ไม่ได้เช่นเดียวกันดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติของมาตรา 192 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้พิพากษา หรือ สั่ง เกินคำขอหรือที่มิได้กล่าวในฟ้อง”

บทบัญญัติดังกล่าวนี้หมายความว่า ตาม ระบบกล่าวหานั้น ศาลจะตัดสินคำพิพากษานอกฟ้องไม่ได้ดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง (คณิต ณ นคร,2561)

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 850/2542 วินิจฉัยว่า เฮโรอีนของกลางคดีนี้ไม่ใช่เฮโลอีนจำนวน 3 หลอดที่เจ้าพนักงานยึดได้จากบ้านจำเลยในวันที่โจทก์กล่าวอ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดคดีนี้ ดังนั้น จำเลยจึงไม่ต้องรับโทษในข้อหามีเฮโรอีนจำนวน 3 หลอดไว้ในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาตเพราะเป็นเรื่องที่โจทก์ไม่ได้กล่าวไว้ในเนื้อความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 192 วรรคแรกและไม่ใช่เรื่องที่โจทก์ประสงค์ให้ลงโทษ (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ,2561)

เห็นได้ว่า กระบวนการพิจารณาอาจขาดความสมบูรณ์ตั้งแต่ขั้นตอนการทำหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องก็ได้ จนกระทั่งทำให้จำเลยไม่ต้องรับโทษข้อหามีเฮโรอีน 3 หลอดไว้ในครอบครอง

6.หลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญา(คณิต ณ นคร,2561)

เกณฑ์การพิจารณาความอาญามีหลายประการได้แก่ หลักการดำเนินคดีอาญาโยรัฐ การค้นหาความจริงในเนื้อหา การฟังความทุกฝ่าย หลักวาจา พยานโดยตรง การเปิดเผย ความเป็นอิสระในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและการยกประโยชน์แห่งความสงสัย (คณิต ณ นคร,2561)

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งประสงค์นำเสนอหลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐซึ่งมีผลต่อสิทธิของผู้กล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวหา(Public prosecution) ตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้นถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายและเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้มีอำนาจในการดำเนินคดีอาญา คือ พนักงานอัยการ อย่างไรก็ตาม รัฐไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่ผู้เดียวโดยเด็ดขาด แม้ในประเทศที่ถือเป็นหลัก การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยเคร่งครัดก็มีการผ่อนคลายให้เอกชนฟ้องคดีได้บ้างเช่นกัน เพียงแต่จะจำกัดประเภทและฐานความผิดไว้ สำหรับในประเทศไทยเรานั้นผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้อย่างกว้างขวางมาก และจากการตีความคำว่า ผู้เสียหายที่ขาดหลักวิชาการทำให้เกิดปัญหาที่ตามมา

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าพนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญานั้น หมายความว่าพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบ “การดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้อง”(Pretrial stage) อันเป็นหลักเกณฑ์ของระบบอัยการที่สมบูรณ์กล่าวคือตามระบบอัยการที่สมบูรณ์ถือว่า “การสอบสวนฟ้องร้อง”เป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญากระบวนการเดียวที่แบ่งแยกไม่ได้เจ้าพนักงานตำรวจเป็นเพียง “เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการ”(Public prosecutor’s assistant officer) แต่ “การดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้อง”ในประเทศไทยเราในทางปฏิบัติแยกความรับผิดชอบออกเป็น

การดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนแล้วต่อด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการและการแยกความรับผิดชอบในทางปฏิบัตินี้เป็นการแยกที่ค่อนข้างเด็ดขาดซึ่งผิดระบบ

ประเทศสเปนสมัย นายพลฟรังโกและในประเทศกรีกสมัยประธานาธิบดีปาปาโดโปโลสซึ่งการปกครองเป็นเผด็จการหรือเป็นรัฐตำรวจก็มีการแยกความรับผิดชอบการดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องทำนองเดียวกับประเทศไทยเราอำนาจตำรวจในประเทศทั้งสองในขณะนั้นจึงมีอยู่อย่างกว้างขวางจนขาดความเป็นนิติรัฐ

ข้อเท็จจริงนี้เห็นว่าสะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองที่ยังมีความเป็นรัฐตำรวจในประเทศดังกล่าวนั้นได้เป็นอย่างดีรวมตลอดถึงสภาพการเมืองในประเทศไทยโดยที่ในขณะนี้ได้มีการปฏิรูปการเมืองไปมากแล้วความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นนิติรัฐในประเทศไทยเราจึงมีอยู่สูงจนยากที่จะหวนกลับไปเป็นอย่างเก่าแม้จะยังขลุกขลักอยู่บ้างก็ตาม กรณีจึงชอบที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะได้ทบทวนนโยบายทางอาญาเกี่ยวกับเรื่องนี้กันอย่างจริงๆจังๆเสียทีเพราะการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในส่วนนี้ย่อมจะมีการนำมาซึ่งความเป็นธรรมและประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรม

การดำเนินคดีอาญาของพนักงานอาจเป็นไปตาม “หลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย”(Legality principle)หรือก็เป็นไปตาม “หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ” (Opportunity principle) สำหรับประเทศไทยเรานั้นการดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายส่วนการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ

จากการนำเสนอข้างต้นผู้เขียนมีความเห็นว่าประเทศไทยของเราควรยึดหลักอำนาจอธิปไตยที่แบ่งออกเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการโดยต้องมองว่ากระบวนการดำเนินคดีอาญาในยุคสมัยปัจจุบันต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในยุโรปตามระบบอัยการที่สมบูรณ์ถือว่า “การสอบสวนฟ้องร้อง”เป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญากระบวนการเดียวที่แบ่งแยกไม่ได้ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบ “การดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้อง”อันเป็นหลักเกณฑ์ของระบบอัยการที่สมบูรณ์โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นเพียงเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการเท่านั้นแต่ประเทศไทยให้อำนาจการเป็นพนักงานสอบสวนแก่ตำรวจซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพิจารณาคดีอาญาถือว่าไม่ได้ใช้หลักแบ่งแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหารอย่างเด็ดขาดจึงอาจมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระแสสังคมซึ่งขณะนี้สภาพบริบททางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วประกอบด้วยมีนโยบายปฏิรูประบบราชการของตำรวจจึงสมควรอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาถึงประเด็นดังกล่าวด้วย

บทสรุป

เดิมประเทศไทยของเราใช้กระบวนการพิจารณาความอาญาด้วยระบบไต่สวนต่อมาได้ใช้ระบบกล่าวหาโดยถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดีมีสิทธิต่างๆในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และมีหลักการดำเนินคดีอาญาที่สำคัญประการหนึ่งคือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public prosecution) อันเป็นการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์การบังคับใช้ของกฎหมายสารบัญญัติ(กฎหมายอาญา)ซึ่งมีบทลงโทษจำเลยได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์ตาม

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 ซึ่งหากกระบวนการพิจารณาความอาญาในขั้นตอนใดเป็นไปโดยไม่สมบูรณ์แล้วย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของผู้กล่าวหาหรือผู้เสียหายผู้ถูกกล่าวหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องหาจำเลยรวมทั้งผู้ถูกผู้เสียหายฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 165 วรรคสามด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วในบทนำตามพยานหลักฐานโจทก์อ่อน กระบวนการพิจารณาความอาญาเกิด “แพะรับบาป” รวมทั้งมีการตั้งคณะกรรมการรื้อคดีขึ้นใหม่ความที่สื่อมวลชนได้นำเสนอไปประกอบกับประเทศต่างๆใช้การดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องตามหลักเกณฑ์อัยการที่สมบูรณ์รวมทั้งตามหลักอำนาจอธิปไตยมีแบ่งออกเป็นอำนาจนิติบัญญัติบริหารและตุลาการการเขียนบทความเสนอแนะทางวิชาการครั้งนี้จึงเห็นว่าประเทศไทยของเราสมควรอย่างยิ่งที่จะนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาใช้ให้ทันสมัยกับทั่วโลกและเป็นการพิทักษ์สิทธิและให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

คณิต ณ นคร.(2561).**กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

สมยศ เชื้อไทย.(256๐).**ความรู้กฎหมายทั่วไป.**กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล.(2561) **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับ อ้างอิง.**กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

Law222(นามแฝง).(2550).ศาลในสมัยสุโขทัย.Retrieved January 5,2019,from http://oknation.nationtv.tv/blog/Law222/2007/07/18/entry-23

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย

The Roles of Sangha in Promoting and Preserving Thai Local Traditions

พระมหาสุพัฒน์ นนฺทปญฺโญ (ศรียอด)[1]

บทคัดย่อ

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย เป็นการกล่าวถึง การทำหน้าที่ส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมของไทยทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีของประเทศ บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา การนิยามความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยในอดีต บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยในปัจจุบัน และบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น

Abstract

The roles of Sangha in promoting and preserving of Thai local traditions refers to the Sangha functions in promoting and conserving Thai local cultures and traditions in country. This article aims to study the meaning, definition and concept concerned with the role of monks in promoting Thai local cultures and traditions from the past to the present.

Keywords: roles of Sangha, local cultures and traditions

บทนำ

ในปัจจุบันเป็นยุคของการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมกับอารยประเทศนั้น สิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักการในการพัฒนาโดยต้องไม่ทำลายและต้องพยายามที่จะรักษาดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลกซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละเลยไม่เอาใจใส่ หรือผลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมายโดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่(สิรินยา วัฒนสุขชัย,2545:1)

วัดและพระสงฆ์คือสถาบันทางรูปธรรมของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ หน้าที่หลักของพระสงฆ์คือ การสั่งสอนหลักธรรมทางศาสนาให้แพร่หลายและสืบต่อคำสอนของศาสนาให้คงอยู่ในสังคมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาวัดในฐานะองค์กรที่สำคัญองค์กรหนึ่งในสังคมว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยในอดีตวัดเป็นทุกอย่างของสังคมเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพนับถือและเป็นศูนย์รวมในด้านจัดกิจกรรมต่างๆ

---

[1]นิสิตหลักสูตรรัฐปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โดยนัยนี้วัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักที่สำคัญของประเทศชาติ (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล),2552:25)

ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวิทยาการสมัยใหม่ มีการเมืองการปกครองและการพัฒนาสังคมแบบก้าวกระโดด และมีการหลั่งไหลของวัฒนธรรมจากต่างชาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุให้ความเป็นอยู่ และประเพณีดั้งเดิมของชุมชนปรับเปลี่ยนไป วัฒนธรรมพื้นบ้านในหลายๆ ท้องถิ่นมีการเสื่อมถอย และสูญหายไปมากขึ้น แม้วัฒนธรรมไทยทรงดำจะมีความเป็นมาที่ยาวนาน มีการประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาของกลุ่มชาติพันธ์ที่มีความเข้มแข็ง แต่สังคมในปัจจุบันก็มีอิทธิพลต่อเยาวชนและประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างกว้างขวาง การให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมไทยทรงดำจึงลดน้อยถอยลงไปด้วยเช่นกัน

การนิยามความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาท หมายถึง การทำท่าตามบท การรำตามบท โดยปริยาย หมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู(ราชบัณฑิตยสถาน,2546:602) พฤติกรรมที่เป็นพลวัตรของสถานภาพ บทบาทไม่สามารถแยกจากกันได้ นั่นคือ ไม่มีบทบาทที่ปราศจากสถานภาพหรือสถานภาพที่ปราศจากบทบาท(พระมหาสุวิทย์ คงช่วย,2543:8) บทบาทคือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็น คือ สถานภาพ ส่วนบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง สิ่งที่สังคมหรือคนส่วนใหญ่ตั้งเป็นข้อกำหนดว่าใครก็ตามที่มีตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคมจะต้องปฏิบัติอย่างนั้น เพราะสังคมถือว่าเป็นสิ่งดีงาม สมาชิกของสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวุธ, 2542:65) บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขามีอยู่ เป็นการรวมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเอง และของบุคคลอื่นๆ ที่ผู้แสดงมีสัมพันธ์ด้วย(ณรงค์ เส็งประชา,2538:19.)การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้น(สุพัตรา สุภาพ, 2540:26.) พฤติกรรมของบุคคลที่ถูกกำหนดโดยสถานภาพ หรือตำแหน่ง ตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เปรียบเสมือนเหรียญ ถ้าด้านใดด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งก็เป็นบทบาท (สมคิด เพ็งอุดม, 2535:50) บทบาท หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะ 3 ประการ คือ ประการแรก บทบาทที่กำหนดไว้เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้ ประการที่สอง บทบาทที่ควร (Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน และประการสุดท้าย บทบาทที่กระทำจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ(กรรณิกา ขวัญอารีย์,2524:12) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาท หมายถึงภาระหน้าที่ขององค์กรที่จะต้องจัดการให้ทรัพยากรที่เป็นบุคคลและวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพที่สุด (ธงชัย สันติวงษ์, 2523:10) จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2540) ได้ให้ความหมายของ บทบาท ว่าหมายถึง พฤติกรรมที่เห็นได้ เป็นการกระทำของบุคคล ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันย่อมมีการแสดงบทบาทแบบเดียวกันตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าหมายถึงส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของสถานภาพ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อเขาได้ใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่างๆ ของสถานภาพก็แปลว่า เขาแสดงบทบาท อัลพอรท (Allport) (1973) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่า บทบาทนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พจนานุกรมคอลลินส์ (1993) ให้คำจำกัดความของบทบาทไว้ 3 ลักษณะ คือ บทบาทการแสดงที่แสดงโดยผู้แสดงหญิงหรือชาย บทบาททางจิตวิทยาที่บุคคลแสดงตามกฎเกณฑ์ของสังคม ด้วยอิทธิพลของความคาดหวังของบุคคลที่คิดว่าเหมาะสม บทบาทที่เป็นหน้าที่ปกติ ซึ่งองค์กรเป็นผู้กำหนดให้ โคเฮน และ ออร์บุช (Cohen and Orbuch) (1990) กล่าวว่า บทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติตามตำแหน่ง หรือสถานภาพ และบทบาทที่เหมาะสมเรียนรู้ได้จากกระบวนการต่างๆ ในสังคมที่ผ่านมาแล้วซึมซับเข้าไปในตัวบุคคลนิวคัม และ ดาเรนดอร์ฟ (Newcomb and Dahrendrof) (2002) ได้จำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาทที่จำเป็นต้องกระทำ (เป็นข้อผูกพัน) กับบทบาทที่เลือกได้ว่าจะกระทำหรือไม่ และพฤติกรรมที่ห้ามมิให้กระทำไว้สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งเฉพาะบางตำแหน่ง งามพิศ สัตย์สงวน(2535) ได้อธิบายถึงลักษณะของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพมี 2 ประเภท คือ สถานภาพ

ที่ได้มาโดยกำเนิด และสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถโดยสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวเรามาเป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด ส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาในภายหลัง สถานภาพประเภทนี้มักได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่างๆ มีการฝึกอบรมเป็นเวลานานและได้มาจากการแข่งขันกัน สถานภาพและบทบาทมักจะเป็นของคู่กัน โดยบทบาทเป็นการทำตามสิทธิ และหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่างๆ ซึ่งสิทธิ คือ สิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นๆ และหน้าที่ คือ สิ่งที่เขาต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้นๆ อยู่ บทบาทจึงเป็นสิ่งต่างๆ ที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าบทบาทมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพ การที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพอย่างไร จุมพล หนิมพานิช (2542) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ พฤติกรรมของบทบาท (Role Behavior) ว่าหมายถึง พฤติกรรมของผู้ที่แสดงบทบาทนั้นๆ ซึ่งตรงกับที่สังคมได้คาดหวังว่าเขาจะแสดงบทบาทนั้นๆ ถึงแม้ว่าบทบาทที่แสดงออกมานั้นจะไม่สมบูรณ์หรือไม่มีประสิทธิภาพ แต่ถือได้ว่าเขาได้แสดงบทบาทที่ตรงกับที่มีการคาดหวังว่าเขาจะแสดงบทบาทนั้น โดยพฤติกรรมที่แสดงออกของบทบาทนั้น เป็นผลมาจากการที่บทบาทได้เชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคมและลักษณะเฉพาะของบุคคล จึงทำให้การแสดงบทบาทของบุคคลเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ซึ่ง Allport (1964 : 184) ได้จำแนกบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคม และลักษณะของบุคคลออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1 บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role-Expectations) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดให้แก่บุคคลในสังคมที่ดำรงตำแหน่งหรือสถานภาพต่างๆ ซึ่งเป็นบทบาทที่คนส่วนใหญ่ในสังคมคาดหวังให้สมาชิกของสังคมได้แสดงออก

2 บทบาทที่อยู่ในความคิด (Role-Conception) เป็นบทบาทที่บุคคลแต่ละคนคาดหวังว่าตนเองควรมีบทบาทอย่างไร จึงได้กำหนดบทบาทในรูปแบบของตนเอง ซึ่งบทบาทที่ตนเองกำหนดขึ้นนั้น อาจจะมีลักษณะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทที่สังคมคาดหวังก็ได้

3 บทบาทที่ยอมรับ (Role-Acceptance) เป็นบทบาทที่บุคคลเลือกจะยอมรับหรือปฏิเสธลักษณะบทบาทที่ตนเองชอบหรือไม่ชอบจากบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่อยู่ในความคิด

4 บทบาทที่แสดงออก (Role-Performance) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้แสดงออก ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลาย เนื่องจากความแตกต่างในแต่ละบุคคล เช่น ความคิด การยอมรับ อุปนิสัยบุคลิกภาพ ฯลฯ รูปแบบความสัมพันธ์ของบทบาททั้ง 4 ลักษณะสามารถแสดงเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

จะเห็นว่าลักษณะที่สัมพันธ์กับการแสดงออกของบทบาท มี 2 สิ่ง คือ สังคมและบุคลิกภาพ โดยสังคมได้กำหนดบทบาทที่สังคมคาดหวังแก่คนในสังคมที่ดำรงสถานภาพต่างๆ ซึ่งเมื่อบทบาทที่สังคมคาดหวังได้เข้าสู่กระบวนการรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยผ่านลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ อาทิ ความสามารถ อารมณ์ ทัศนคติ อุปนิสัย ความต้องการ แรงดลใจ รูปแบบการรับรู้ ค่านิยม ฯลฯ โดยบุคลิกภาพที่แตกต่างกันเหล่านี้ ได้ส่งผลต่อการกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล และการเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธบทบาทในรูปแบบที่แต่ละบุคคลต้องการ จากนั้นจึงเป็นการแสดงบทบาทซึ่งบทบาทที่แสดงนั้นจะมีลักษณะร่วมระหว่างบุคลิกภาพกับสังคม เพราะถึงแม้ว่าบทบาทที่แสดงออกจะเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่การแสดงออกนั้นมีผลต่อสังคมเพราะบุคคลต้องอยู่ในสังคมจึงต้องปฏิบัติในกรอบของสังคม

ลักษณะดังกล่าวทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้แต่ละบุคคลแสดงบทบาทในลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยมีปัจจัยหลักมาจากลักษณะบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลทำให้ในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต้องพิจารณาถึงลักษณะทางบุคลิกภาพของพระสงฆ์ประกอบด้วย เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทที่พระสงฆ์แต่ละรูปได้แสดงออกมา ซึ่งสอดคล้องกับงามพิศ สัตย์สงวน(2535) ที่กล่าวว่า ถึงแม้บุคคลจะครองสถานภาพหรือตำแหน่งเดียวกันก็แสดงบทบาทต่างกันไป เพราะแต่ละคนมีลักษณะทางจิตวิทยาและบุคลิกภาพต่างกันไป รวมทั้งมีปัจจัยที่สำคัญอีกหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กาลเวลา และสถานการณ์ที่เฉพาะต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าการแสดงบทบาทขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งส่งผลให้เกิดการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันไป และลักษณะการแสดงออกจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นๆ

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516) ได้กล่าวว่า บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดู และความพอใจ วีรพันธ์ พวงเพชร (2539) ได้จำแนกปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดบทบาทไว้ดังนี้ อายุ เป็นตัวกำหนดบทบาทที่สำคัญ เพราะคนที่มีอายุต่างกันจะมีบทบาทไม่เหมือนกัน เช่น คล้อยตามสังคมที่เปลี่ยนไป เพศ หญิง และชายจะมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไปตามสังคมกำหนด อาชีพ คนแต่ละอาชีพจะมีบทบาทแตกต่างกัน พระสงฆ์มีบทบาทหนึ่ง ตำรวจมีบทบาทหนึ่ง พ่อค้ามีบทบาทหนึ่ง ฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันจะมีบทบาทต่างกัน เช่น คนรวยคนจน พ่อค้าที่ร่ำรวยกับชาวนาที่ยากจน หรือสังคมที่แบ่งชั้นวรรณะ เป็นต้น ตำแหน่งในครอบครัว ในครอบครัวลูกมีบทบาทต่างจากพ่อแม่ พี่จะมีบทบาทต่างจากน้อง เป็นต้น พิธีการต่างๆ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีการจะถูกพิธีการนั้นๆ กำหนดบทบาทของตนเองไว้ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเผาศพ พิธีการทางศาสนา เป็นต้น บุคลิกภาพแต่ละบุคลิกภาพ จะมีผลต่อการแสดงบทบาทของบุคคลมาก โดยบุคคลจะเลือกแสดงบทบาทตรงกับบุคลิกภาพของตนเอง จะไม่แสดงบทบาทที่ขัดกับบุคลิกภาพของตนที่ไม่ถนัด บทบาทภายในกลุ่มสมาชิกภายในกลุ่มจะมีบทบาทแตกต่างกันออกไป เช่น บทบาทของผู้นำ บทบาทของเลขานุการ บทบาทของประชาสัมพันธ์ หรือบทบาทของสมาชิก เป็นต้น

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวุธ กล่าวว่า “บทบาท” มีความสำคัญเพราะว่ามนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ตามความแตกต่างของครอบครัวที่ให้กำหนด จากนั้นบุคคลก็อาศัยสถานภาพที่ตนได้รับ ติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งแสวงหาสถานภาพใหม่ให้กับตนต่อไปตามบรรทัดฐานที่สังคมได้กำหนด สังคมจึงเป็นเสมือนที่รวมของสถานภาพของบุคคล และการที่บุคคลในสังคมมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ ก็เป็นเรื่องของสถานภาพเสียเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่าง เช่น ภิกษุสงฆ์ ออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน แม้ท่านจะไม่รู้จักใครสักคน แต่ก็สามารถรับอาหารบิณฑบาตได้ ทั้งนี้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสถานภาพและบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ สถานภาพจึงเป็นตัวกำหนดบทบาท (หน้าที่) ของบุคคลว่า จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมอย่างไรมันเป็นเสมือนกุญแจที่จะไขเราให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ส่วนบทบาทของบุคคลนั้นจะเป็นตัวสะท้อนให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งสถานภาพและบทบาทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล และสามารถจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้

ภิญโญ สาธร (2533) กล่าวว่า ความสำคัญของบทบาท คือเป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำบทบาทหน้าที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่ และหมายความรวมถึงหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่

สมพงษ์ เกษมสิน (2526) กล่าวว่า บทบาทมีความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการปฏิบัติให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังท่าทีจากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้ อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนอีกด้วยบทบาทหมายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่จะปฏิบัติ หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่แสดงออกมา ซึ่งแต่ละบุคคลอาจจะมีหลายบทบาทได้ พฤติกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ที่แสดงออกมาดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันออกไปตามสถานภาพของบุคคลด้วย และมีความเชื่อมโยงกับสถานภาพที่บุคคลนั้นได้รับโดยอาจมีเหตุผลในการกระทำนั้นแฝงอยู่ด้วย และบทบาทของแต่ละบุคคลในสังคมนั้นๆ เป็นปัจจัยให้มีแนวคิดที่เชื่อว่าเป็นกลุ่มผลของการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ กล่าวคือการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีเหตุผลในการกระทำแฝงอยู่ด้วย และเหตุผลดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้นแต่จะประกอบไปด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งอาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันในแต่ละบุคคลอีกด้วย

บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในอดีต

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมนั้นจะมีความสอดคล้องกับบทบาทของวัด เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นตัวแทนของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมของวัดทำให้ในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัดซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในอดีตมีความสอดคล้องกับบทบาทของวัดในอดีต ดังเอกสารดังต่อไปนี้

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2530) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอดีตว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ ซึงการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจและศูนย์รวมความร่วมมือนั้นมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกของประชาชนที่ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรมมีความบริสุทธิ์เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตน สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆ ได้ทั่วไป อันเป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับอาจารย์ เป็นเครื่องรักษาความเคารพเชื่อถือได้ยั่งยืนมั่นคงยิ่งจึงมีปัจจัย 3 อย่างที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญาด้วยเหตุที่พระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด อาทิ เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจพระสงฆ์จึงมีฐานะเป็นผู้นำจิตใจเมื่อวัดมีหน้าที่เป็นสถานศึกษา พระสงฆ์จึงเป็นผู้ให้วิชาความรู้แก่ประชาชนซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกต่อบทบาทที่พระสงฆ์ได้แสดงออกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตนรวมกับสถานภาพของพระสงฆ์ที่ประชาชนเห็นว่ามีความบริสุทธิ์ พระสงฆ์คือผู้ประพฤติธรรม และเสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจลักษณะเหล่านี้ทำให้ประชาชนให้ความเคารพและยกฐานะของพระสงฆ์ไว้สูงจึงกล่าวได้ว่าการที่ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระสงฆ์เกิดมาจากสถานภาพของพระสงฆ์ และบทบาทที่พระสงฆ์ได้กระทำต่อสังคม

เมื่อสถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในอดีตเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมให้ใกล้ชิดกันในลักษณะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาเป็นผู้สอนวิชาการต่างๆ ให้แก่คนในสังคมลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อถือของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์แต่เมื่อความเจริญแบบตะวันตกเข้ามามีวิชาการสาขาต่างๆ มีสถาบันแบบใหม่ต่างๆ เกิดขึ้น แต่พระสงฆ์กลับไม่มีการปรับตัวเข้าหาความเจริญแบบใหม่นี้จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์สูญเสียบทบาทที่เคยมีในอดีตไป

เมื่ออารยธรรมแบบตะวันตกเข้ามานั้นได้มีวิชาการสาขาต่างๆ เข้ามาด้วย ในขณะที่คนในสังคมต้องการที่จะเข้ารับการศึกษาวิชาการแบบใหม่นี้แต่พระสงฆ์กลับไม่ยอมรับรู้ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่กลับพยายามยึดถือและฝืนเอาสภาพเดิมให้คงอยู่ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจึงเท่ากับเป็นการปล่อยให้ประชาชนปรับตัวเข้าหาและรับความเจริญแบบใหม่นั้นโดยลำพังขาดการเหนี่ยวรั้งจากพระสงฆ์ซึ่งเคยเป็นผู้แนะแนวทางมาแต่เดิมพระสงฆ์กับประชาชนซึ่งเคยสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงต้องห่างออกจากกันซึ่งผลจากการที่พระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้ ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่ทำให้พระสงฆ์สูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของสังคม และทำให้พระสงฆ์ขาดความรู้อันเป็นสื่อกลางที่รู้ร่วมกันสำหรับชักนำคนในสังคมเข้าหาหลักธรรมทางศาสนาพระสงฆ์กับประชาชนจึงหาทางสัมพันธ์กันไม่ได้ส่งผลให้ยิ่งห่างเหินกันและไม่เข้าใจกันมากขึ้นซึ่งเมื่อพระสงฆ์ไม่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ลักษณะบทบาทของพระสงฆ์ที่ปรากฏในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งลักษณะเช่นในอดีต

บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน

งานของสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันซึ่ง คนึงนิตย์ จันทบุตร(2530:52-56) ได้ทำการศึกษาพบว่า แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชนและการช่วยเหลือทางราชการ ดังนี้ การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม

การให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร ทุกระดับอายุ ให้ได้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัย ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แม้จะเป็นการบวชในระยะสั้นๆ 3 วัน 7 วัน 15 วัน หรือ 1 พรรษาที่เรียกว่าบวชตามประเพณีก็ตาม ถ้าผู้ที่มาบวชนั้นศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ให้นิสสัย ให้อนุศาสน์ และอบรมสั่งสอนอย่างจริงจังเมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมได้

การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน ทีมาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรมการเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมเผยแพร่ในงาน และโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมฑูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล ซึ่งล้วนเป็นงานที่ทำให้ประชาชนได้ทราบ ได้รู้จัก ได้เข้าถึง และได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

บทบาทด้านการศึกษาแยกเป็นสองประเภทคือหนึ่ง การจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร และสอง การจัดสอนศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน การจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2488 และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2490 การจัดสอนศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน เช่น การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่างๆ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชน การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ในวัด ในหมู่บ้าน ตำบล การจัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ การจัดตั้งห้องสมุดในวัด การตั้งโรงมหรสพทางวิญญาณ การจัดตั้งและดำเนินการสำนักวิปัสสนาต่างๆ งานเหล่านี้ล้วนชักนำเด็กและประชาชนให้ได้ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาของวัด ชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนสืบไป

การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ตามคติพระพุทธศาสนา การสงเคราะห์ประชาชนของพระสงฆ์ มีดังนี้ การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่นในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ ฯลฯ งานประเพณีส่วนรวม เช่น งานเทศกาลต่างๆ การทอดกฐิน ผ้าป่า สงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ งานประจำปีของท้องถิ่นต่างๆ การทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญบำเพ็ญกุศล เช่น การแนะนำพิธีการจัดเครื่องใช้และเครื่องประกอบพิธี การให้ศีลและสรณะ การเจริญพระพุทธมนต์ การสวดมนต์ การรับถวายทานต่างๆ การเทศน์ การอนุโมทนาทั้งงานเอกชน ท้องถิ่นส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี การให้ที่พักอาศัย แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ต่างท้องที่ที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาศีล เช่น ชีหรือคนชราทุพพลภาพ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่ขัดสนปลูกบ้านพักอาศัย การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการที่ภิกษุบางรูปดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยเลื่อมใสศรัทธา เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญกำลังใจ การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่วัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัด ประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจการบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่างๆ จัดงานรื่นเริง จัดหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของ ตลอดจนเงินทองของผู้บริจาคแก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น และยังมีการสงเคราะห์ด้านวัตถุอย่างอื่น แบบอื่นแก่เอกชนและประชาชนอีกมาก

การช่วยเหลือทางราชการ ด้านการรักษาความปลอดภัยของชาติ โดยเฉพาะทางสังคมจิตวิทยา ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การควรทำ และควรเว้น ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครอง ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล เช่น ช่วยสอนหนังสือเผยแพร่กิจการต่างๆ ของรัฐบาล ชักชวนประชาชนให้มาช่วยราชการ ร่วมมือร่วมใจกับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับต่างๆ สงเคราะห์ประชาชน ในท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่ เช่น การสงเคราะห์อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แก่ผู้ยากจน ยากไร้ หรือประสบภัย ช่วยเหลือราชการเกี่ยวกับกิจการความมั่นคง เช่น ช่วยชักนำหรือเป็นศูนย์กลาง

ให้ทางราชการ อำเภอ จัดอบรมลูกเสือชาวบ้าน การอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ การสงเคราะห์ชาวเขา การช่วยบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษ

จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน จะเป็นบทบาทที่ครอบคลุมงานใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาคุณภาพของพลเมือง ซึ่งเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการบรรพชาอุปสมบทแก่คนในสังคม การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่คนในสังคม และการให้การศึกษาที่มีการสอดแทรกธรรมะให้แก่เด็กและประชาชน ด้านการสงเคราะห์ประชาชนเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการให้บริการด้านพิธีกรรมแก่คนในสังคม และให้ความช่วยเหลือแก่คนในสังคมที่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ ด้านการช่วยเหลือทางราชการเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการชักชวนประชาชนมาให้ความร่วมมือกับรัฐในด้านต่างๆ จะเห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน ไม่ปรากฏลักษณะบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นการปรับบทบาทให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่หากแต่ยังคงไว้ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในอดีต อาทิการเป็นสถานศึกษา การเป็นสถานสงเคราะห์ เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม ซึ่งเมื่อสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้บทบาทของวัดเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์จึงควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนไปด้วย ด้วยเหตุที่บทบาทของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัด ทำให้ต้องพิจารณาถึงแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงสู่การปรับบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมปัจจุบัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545:106-133) ได้เสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน สรุปได้ว่า “วัดถูกสร้างขึ้นโดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งอยู่ในทำเลนั้น ปัจจุบันชุมชนซึ่งเป็นฐานให้วัดกำลังหมดไป ทำให้ไม่มีชุมชนเป็นฐานแก่วัดอีกแล้ว ทั้งที่ความจริงตัวชุมชนในทำเลยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าไม่รู้จะสัมพันธ์กับวัดได้อย่างไร นอกจากบริจาคเงินทองเท่านั้น ปัญหาจึงอยู่ที่วัดจะต้องปรับกิจกรรมของวัดให้สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งกิจกรรมทางสังคมที่วัดรู้จักคุ้นเคยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับสังคมสมัยก่อนเท่านั้นทำให้ไร้ความหมายไปเรื่อยๆ วัดจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และสร้างกิจกรรมทางสังคมที่ตอบสนองชุมชนปัจจุบันได้ด้วย เนื่องจากวัดในสมัยก่อนเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีกิจกรรมหลายอย่างของชุมชน ซึ่งคนเข้าสู่พื้นที่สาธารณะไม่ใช่เพราะพื้นที่นั้นเปิดให้เข้า แต่เข้าไปเพราะมีกิจกรรมที่เขาเห็นว่ามีประโยชน์หรือมีคุณค่า วัดในสมัยปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณะ ซึ่งไม่มีกิจกรรมที่คนเห็นว่าเป็นประโยชน์หรือมีคุณค่า จึงไม่เข้าวัด ทำให้วัดในปัจจุบันไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยอีกแล้ว ร้ายยิ่งไปกว่านั้น วัดยังเป็นพื้นที่สาธารณะทางความเชื่อหรือศาสนาแก่สังคมน้อยลงไปด้วย แต่กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ธุรกิจ พื้นที่ของหลวงพ่อดังๆ ฯลฯ มากขึ้นตามลำดับ ด้วยเหตุนี้วัดจะทำอย่างไรจึงจะสามารถทำให้สังคมที่เปลี่ยนไปแล้วเป็นฐานรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ โดยปราศจากครอบครัวและชุมชนอย่างที่เคยมีมาสำหรับรองรับการเผยแผ่ของวัดเหมือนในอดีต” จากมุมมองของนิธิที่มีต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าวัดควรปรับบทบาทให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ซึ่งได้แก่ชุมชนรอบข้างวัดที่ปัจจุบันไม่เห็นประโยชน์ของการเข้าวัด รวมถึงการที่วัดควรปรับวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันการที่วัดจำเป็นต้องปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ได้ส่งผลให้พระสงฆ์ที่ถือเป็นตัวแทนของวัด ต้องมีการปรับบทบาทที่มีต่อสังคมเช่นเดียวกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์(2545: 135-139) มีมุมมองต่อการปรับบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมปัจจุบัน สรุปได้ว่า “พระยังให้บริการแก่สังคมอยู่ ส่วนใหญ่เป็นบริการในเชิงพิธีกรรม เช่น สวดศพ สวดมนต์ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มีส่วนน้อยที่พยายามปรับบทบาทของตนเอง เพื่อให้บริการใหม่ๆ ที่สังคมเห็นว่าจำเป็น ซึ่งพระและวัดนั้นให้บริการสังคมอย่างกว้างขวางในอดีต แต่ในปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนไปบริการที่สังคมต้องการจากพระและวัดก็เปลี่ยนไปด้วย พระสงฆ์ไทยในขณะนี้อยู่ในระหว่างการปรับบทบาทมาสนองตอบบริการแบบใหม่ซึ่งสังคมต้องการ ถ้าพระและวัดปรับบทบาทตรงนี้ได้ไม่สำเร็จ พระและวัดก็ให้บริการแก่สังคมได้น้อยลง จนกระทั่งวันหนึ่งใครๆ ก็ลืมไปว่าวัดและพระอยู่ในสังคมด้วย” จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีความจำเป็นที่ต้องปรับบทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบันเพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมต่อไปการปรับบทบาทของพระสงฆ์เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันนั้น เป็นลักษณะบทบาทที่สังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทให้แก่พระสงฆ์ ทั้งนี้พระสงฆ์ต้องคำนึงถึงบทบาทที่พึงกระทำต่อสังคมโดยให้สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นพระสงฆ์ที่เป็นผู้ประพฤติธรรมด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2543:20-21) ได้ระบุบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำต่อสังคมไว้ในบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยว่า พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องศีลธรรมและความประพฤติดีงาม เพื่อเรียกความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น พระสงฆ์ควรเป็นนักเทศน์ที่ดี เพื่อสามารถดึงดูดจิตใจของประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง พระสงฆ์ควรพัฒนาตนเองในด้านความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมะ เพื่อรู้เท่าทันต่อกระแสโลกอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน พระสงฆ์ควรเอาใจใส่ในการพัฒนาจิตใจของประชาชน มากกว่าที่จะเน้นการพัฒนาวัตถุในวัดหรือมุ่งหารายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งในขณะนี้วัดต่างๆ ได้เดินหลงทางเข้าสู่ระบบวัตถุนิยม หากวัดดำเนินการเช่นนี้เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนความคิดของประชาชนที่จะเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุพระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ในที่นี้มิได้หมายความว่าเป็นเงิน หรือวัตถุสิ่งของแต่หมายถึงด้านคำสอนและหลักธรรมต่างๆ พระสงฆ์ควรดำเนินโครงการต่างๆ เช่นเดียวกับมูลนิธิกลุ่มแสงเทียนซึ่งน่าเลื่อมใสอย่างไรก็ตามจะต้องแก้ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ การขาดปัจจัยและความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทให้ได้ พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการศึกษาธรรมะให้ถึงแก่น แล้วนำสิ่งที่ศึกษามาถ่ายทอดให้กับประชาชน ทำให้คนไม่ดีกลับเป็นคนดีและมีความรับผิดชอบได้ ควรกำหนดให้มีตำแหน่งด้านความรู้และควรแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้มาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้พระสงฆ์ตื่นตัวในการศึกษาหรือมองเห็นความสำคัญในการศึกษาจึงจะนำธรรมะมาเผยแผ่ได้ พระสงฆ์ต้องมีความรู้สมภูมิ สามารถรอบรู้ต่อการพัฒนาทั้งจิตใจ และรูปแบบการบริหาร มีความรู้ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ ต้องเป็นผู้นำในการพัฒนา และผลิตบุคลากรของศาสนาให้มีความเป็นผู้นำ พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการสั่งสอนเยาวชนด้านศีลธรรมในโรงเรียนต่างๆ ของรัฐบาล และเอกชน พระสงฆ์ที่ปฏิบัติชอบสมควรที่จะไปให้การอบรมแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำต่างๆ ทั้งด้านปฏิบัติ และปฏิเวธ พระสงฆ์ควรมีการรวมตัวหรือทำงานเป็นทีมและทำงานเชิงรุก ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาส และรัฐบาลในเรื่องงบประมาณ

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์มีความสอดคล้องกับบทบาทของวัด เนื่องจากพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อวัดมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดจึงควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับบทบาทของวัด และสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์และวัดยังคงมีบทบาทในสังคมต่อไปซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในปัจจุบันนั้น ควรเป็นบทบาทที่แสดงถึงสถานภาพความเป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ประพฤติธรรมมีบทบาทหลักในการเผยแผ่ศาสนา และควรเป็นบทบาทที่ตอบสนองความต้องการของสังคม โดยเฉพาะควรปรับบทบาทของพระสงฆ์ให้สร้างกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนที่อยู่รอบข้างวัด เพื่อให้ชุมชนเล็งเห็นประโยชน์ของการเข้าวัดซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงวัดกับชุมชนให้สัมพันธ์กัน และควรปรับวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น

วัดกับบ้าน หรือพระสงฆ์กับชาวบ้านนั้น ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันสำคัญทางศาสนาที่มีความผูกพันเกื้อกูลซึ่งกันและกันชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เจาะจงเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องและตรงประเด็นที่จะศึกษาถึงสภาพต่างๆ ดังต่อไปนี้

รสิกา อังกูร และคณะ(2544:1-4) ได้เสนอว่า พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัดโดยให้เหตุผลที่สรุปได้ว่า การที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป วัดและพระสงฆ์จึงควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดรับกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งการทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธศาสนาโดยวิธีการแบบเดิมเพียงอย่างเดียวนั้น อาจไม่เพียงพอและไม่น่าสนใจสำหรับผู้ที่มาศึกษาหาความรู้และมาเที่ยวชมวัด ดังนั้นวัดและพระสงฆ์จึงควรมีการปรับกลวิธีในการเผยแผ่พุทธศาสนาใหม่โดยการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัดพุทธศาสนา ในบางครั้งก็อาจต้องการข้อมูลคำแนะนำ หรือข้อความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ประวัติความเป็นมาของวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ

ลวดลายจิตรกรรมฝาผนัง และสถาปัตยกรรมต่างๆ ของวัด ตลอดจนกิริยามารยาทอันควรปฏิบัติเมื่อท่องเที่ยววัด ซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ บุคคลที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดได้ดีที่สุด คือ เจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสงฆ์ที่ประจำอยู่วัดนั้นๆ อีกทั้งในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอด และเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงสามารถใช้บทบาทดังกล่าวในการถ่ายทอดประวัติหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา สู่ความเป็นรูปธรรมให้มากขึ้นและเด่นชัดยิ่งขึ้น ให้แก่ผู้ที่มาท่องเที่ยววัดให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัดอย่างแท้จริง เพราะศิลปกรรมต่างๆ ในวัด ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือรูปปั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเอาเรื่องราวในพุทธประวัติหรือหลักธรรมของศาสนามาถ่ายทอดออกเป็นศิลปะ ทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถชม และได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา คุณค่าในศิลปกรรมต่างๆ ในวัดจากพระสงฆ์ ตลอดจนการสนทนาธรรม ซึ่งเป็นอีกวัตถุประสงค์หนึ่งของการท่องเที่ยวได้อย่างซาบซึ้งและเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด จึงเป็นบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำ เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาศึกษาพระธรรม ตลอดจนข้อความรู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับวัดให้มากขึ้นและไม่เกิดความรู้สึกน่าเบื่อหน่ายต่อกิจกรรมการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเดิมอีกต่อไป อีกทั้งยังเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปที่สนใจทุกระดับชั้น ให้หันมาศึกษาหาความรู้มากยิ่งขึ้นจะเห็นว่าแนวคิดการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด เป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวกับศาสนา ซึ่งการท่องเที่ยวจะเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ และปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัดสำเร็จลุล่วงได้นั้นคือ ปัจจัยด้านบุคลากร อันได้แก่พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์มีลักษณะบทบาทที่สัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิด โดยเป็นผู้ที่ถ่ายทอดข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งหากมีปัญหาที่เกิดจากตัวพระสงฆ์ ก็จะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมได้

สุภารัตน์ รักษ์มณี (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์ในครั้งนี้ ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก สื่อเฉพาะกิจ สื่อประเพณี เป็นส่วนเสริมให้การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่วนสื่อมวลชนนั้นนำมาใช้น้อยเฉพาะนิตยสารบางเล่มที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน การสื่อสารระหว่างบุคคลใช้วิธีเข้าถึงชาวบ้านทุกครอบครัว เปิดบ้านกัลยาณมิตร มีเครือข่ายกับวัดพระธรรมกาย วัดเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และวัดอื่นๆ ตลอดจนข้าราชการและเอกชน นอกจากนี้ยังค้นพบว่า พระสงฆ์ได้นำกลยุทธ์ในการถ่ายทอดทัศนะชุมชนเข้มแข็ง 5 ประการคือ เน้นกิจกรรมเป็นหลัก มีการตอกย้ำบ่อยๆ สร้างสารด้วยภาษาง่ายๆ ติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ใช้สัญลักษณ์เป็นตัวเกี่ยวโยง และสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

พลวัฒน์ ชุมสุข(2551:164) กล่าวสรุปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไว้ว่า คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และนับถือมานานนับเป็นพันปี ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย เป็นไปตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าดังจะเห็นได้จาก คนไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารี เมตตาสงสาร ไม่นิยมความรุนแรง ไม่ชอบรุกรานใคร ไม่ชอบเอาเปรียบใคร มักมองคนอื่นในแง่ดี ไม่ผูกอาฆาตพยาบาท ให้อภัยคนง่าย และจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนานี้เองที่ทำให้คนไทยมีใจกว้างไม่มีนิสัยกีดกันหรือเบียดเบียนชนชาติอื่นหรือศาสนาอื่น มีไมตรีต่อทุกคน ตลอดจนทำให้คนไทยยอมรับและปรับตัวเข้ากับสิ่งที่มาจากต่างวัฒนธรรมได้ง่าย ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การปกครอง พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับการปกครองอยู่มากทั้งที่เกี่ยวกับผู้ปกครอง ผู้อยู่ในปกครองและวิธีการปกครอง

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา (2554) กล่าวว่า นับตั้งแต่ประเทศไทยได้รับอารยธรรมตะวันตก ชาวไทยได้พัฒนาประเทศไทยไปสู่สังคมที่เจริญขึ้นกว่าเดิม แต่การพัฒนายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะยังมีปัญหาทางด้านการ พัฒนาบุคคล เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและศาสนา การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปด้วยปริมาณและคุณภาพเพียงใดนั้นย่อมจะขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของประชากรในประเทศนั้นๆ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคคลด้านจิตใจให้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคมด้านอื่นๆ ด้วย พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นของสังคมอันจะขาดไม่ได้ แม้จะถูกกระทบกระเทือน หรือตกต่ำในบางครั้งบางคราว ทั้งนี้เพราะชีวิตมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวัตถุเพียงอย่างเดียว เพราะวัตถุไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการที่ไม่รู้จบสิ้นของมนุษย์

ดังนั้นศาสนาและวัฒนธรรมจึงถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจ เป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม พระพุทธศาสนานอกจากจะมีพระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีวัดและพระสงฆ์ วัดและพระสงฆ์กับประชาชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนวัดก็กลายเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือศรัทธาและความร่วมมือ

สุริยัน พินทอง (2554) กล่าวว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน นอกจากเป็นที่ทำบุญฟังเทศน์ และร่วมพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่เล่าเรียนของบุตรหลาน เป็นที่ประชุม เป็นที่พักของคนเดินทาง บางแห่งเป็นสถานที่รักษาความเจ็บป่วย และเป็นที่รวมของศิลปวัฒนธรรมต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักสำคัญในการอนุรักษ์ และสืบทอดพระพุทธศาสนาดังนี้

ด้านศิลปะ วัดเป็นศูนย์ร่วมของศิลปะ อันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้เกิดจากความศรัทธา ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่สำคัญ คือ สถาปัตยกรรม ถาวรวัตถุ และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์ หอไตร ถูกสร้างขึ้นตามคติ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ไว้คู่กับพระพุทธศาสนาให้สืบทอดเป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลัง ประติมากรรม ประติมากรรมเป็นงานศิลปะที่เกิดจากการปั้น หล่อ และสลัก ฉลุ หรือดุน ผลงานประติมากรรมของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ พระพุทธรูป นอกจากพระพุทธรูปซึ่งเป็นประติมากรรมรูปคนแล้ว ยังมีประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ ซึ่งสร้างเป็นเครื่องหมายแสดงความเชื่อทางศาสนา เช่น งานปั้น หรืองานแกะสลักรูปดอกบัว ซึ่งเป็นเครื่องหมายของการประสูติของพระพุทธเจ้า เป็นต้น จิตรกรรม สมัยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสอน โดยเพิ่มเติมการถ่ายทอดภาษาพูดและภาษาเขียนด้วยภาษาภาพ หรือเล่าเรื่องด้วยภาพ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนได้ดียิ่งขึ้น ภาพจิตรกรรมของไทยโบราณ มักเป็นภาพเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา หรือคติตามความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาดังนั้นการเขียนภาพจิตรกรรมจึงมักเขียนกันบนฝาผนังภายในโบสถ์หรือวิหารของวัดต่างๆ เพื่อถ่ายทอด เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก นรก สวรรค์ ซึ่งเป็นอุดมคติตามพระคัมภีร์ที่ระบุไว้ ตลอดจนกิจกรรมทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ภาพจิตรกรรมประเภทนี้จึงเป็นศิลปะที่สั่งสม สืบทอดจนกลายเป็นจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่เปรียบเสมือนภาพบันทึกประวัติศาสตร์ได้อย่างหนึ่ง วรรณกรรม วรรณกรรมเป็นงานนิพนธ์ที่แสดงออกมาด้วยดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ สื่อบันทึกเสียง ภาพ เป็นต้น วรรณกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของไทยที่สำคัญ คือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง และไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของ พระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือพญาลิไท กษัตริย์พระราชวงศ์พระร่วง ในขณะที่ทรงผนวชได้รวบรวม เรื่องราวของพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์โบราณ ด้วยมีพระประสงค์ในการแต่ง คือ เพื่อเทศนาถวายพระราชมารดาและเพื่อเป็นธรรมแก่บุคคลทั่วไปดังการพรรณนาถึงนรกตอนหนึ่ง ดังนี้ “คนฝูงใดอันเจรจาซื้อสิ่งสินท่าน...แลตนใส่กลเอาสินท่านด้วยตาชั่งก็ดี...ครั้นว่าเมื่อตายได้ไปเกิดในนรกนั้น ฝูงยมพะบาลเอาคีมคาบลิ้นเขาชักออกมา แล้วเอาเบ็ดเหล็กเกี่ยวลิ้นเขา ลำเบ็ดนั้นใหญ่เท่าลำตาล เทียรย่อมเหล็กแดง ลุกบ่มิเหือดสักเมื่อ...”

นอกจากไตรภูมิพระร่วงจะมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อคนไทยตราบจนถึงปัจจุบัน ด้วยเป็นวรรณกรรมที่ปลูกฝังให้คนไทยนิยมยกย่องคนมีบุญที่มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม วรรณคดีไทยซึ่งเป็นวรรณกรรมล้ำค่ายิ่งที่มีถ้อยคำไพเราะอีกเรื่องหนึ่ง คือ ลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระองค์ทรงเป็นปราชญ์อย่างแท้จริง ทรงมีฝีมือเป็นเลิศในการแต่งโคลง ฉันท์ และลิลิต ซึ่งทรงพระนิพนธ์ไว้มากมาย

โบราณสถานและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง ที่มีอายุกว่า 100 ปี ส่วนโบราณวัตถุ หมายถึง สังหาริมทรัพย์ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลาจารึก ที่มีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไป

เช่นกัน หลักฐานแห่งการประดิษฐ์หรือหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของโบราณสถานและโบราณวัตถุจะต้องเป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ

โบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่บอกความเป็นมาของกลุ่มชน หมู่บ้าน เมือง และประเทศชาติ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์หรือความเป็นมาดังกล่าว แสดงพัฒนาการของผู้สร้างในสมัยอดีต ส่วนการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุเพื่อไว้ให้ประโยชน์ เป็นหน้าที่ของคนรุ่นปัจจุบันและต่อๆ ไปที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนี้ ดังกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานไว้เมื่อ พ.ศ. 2506 ในวโรกาสที่เสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่า “โบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่าๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อยุธยา และกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย”

โบราณสถานและโบราณวัตถุล้วนเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ เป็นสิ่งแสดงถึงเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิต ความเอื้อเฟื้อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยมีต้นกำเนิดจากพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการสืบทอดพระศาสนา ตลอดรวมทั้งเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่สำคัญยิ่ง

ด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มสังคมใดกลุ่มสังคมหนึ่ง เช่น วัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมไทย เป็นต้น คุณลักษณะที่เด่นที่สุดของวัฒนธรรม คือ เป็นมรดกทางความคิดที่สืบทอดต่อกันมา โดยมีการถ่ายทอดใน 3 ลักษณะ คือ ด้านวัตถุ ศาสนาวัตถุ เป็นมรดกทางความคิดที่ถ่ายทอดกันมาในรูปศิลปะต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม ซึ่งล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่สั่งสอน อบรม รวมทั้งสร้างสรรค์ และอนุรักษ์วัฒนธรรมทางวัตถุไว้เป็นมรดกแก่พุทธศาสนิกชน

ด้านจิตใจ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง 3 ประการ คือ การงดเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง การสร้างสมความดีให้เกิดขึ้น และการชำระจิตตนให้บริสุทธิ์ หลักทั้ง 3 ประการนี้ ฝังรากลึกจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจของผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะการชำระจิตตนให้บริสุทธิ์นั้น ทำให้พุทธศาสนิกชนรู้จักทำใจให้สงบไม่ฟุ้งซ่าน หรือเรียกว่า การทำสมาธิ ให้รู้จักทำปัญญาให้เกิดขึ้นด้วยการคิด การฟัง และการอ่าน หรือศึกษาเล่าเรียนด้วยการลงมือปฏิบัติ หรืออบรมให้เกิดปัญญา ซึ่งเรียกว่าญาณความรู้ หรือวิปัสสนา การทำสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา เป็นข้อปฏิบัติอบรมจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ผ่อนคลายความโลภ หรือเห็นแก่ตัวได้ย่อมคลายความโกรธและความหลง อันเป็นเหตุให้ระงับดับทุกข์ได้

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พระพุทธศาสนามีศาสนพิธีและพิธีกรรม ที่พุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ได้แก่ ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีการอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน เป็นต้น

สรุปวิเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น พบว่า ในปัจจุบันการส่งเสริมอนุรักษ์ของพระสงฆ์จะเป็นเพียงการดำเนินกิจกรรมทางประเพณีทั่วไป มิได้มีลักษณะการส่งเสริมอนุรักษ์อย่างเป็น ระบบ แต่เนื่องจากรากฐานของวัฒนธรรมส่วนใหญ่มาจากพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ก็มีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นพื้นฐานที่ดีอยู่แล้ว ดังนั้น หากพระสงฆ์จะมีบทบาทในการส่งเสริมอนุรักษ์ย่อมเป็นสิ่งที่กระทำได้ แต่จำเป็นต้องมีการศึกษา วางแผน และดูแลอย่างเป็นระบบการศึกษา วางแผน และดูแลอย่างเป็นระบบปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมน้อยมาก เมื่อเทียบกับบทบาทที่มีต่อสังคมในอดีต เนื่องจากวิทยาการสมัยใหม่ที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว จนสังคมให้ความสนใจวัดน้อยลง ทั้งในด้านการศึกษา การแพทย์ เหลืออยู่เพียงบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ จึงได้มีการเผยแผ่เชิงรุก คือร่วมพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ และสอดแทรกหลักธรรมให้แก่ประชาชนไปในตัว และในด้านของการร่วมส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่วัดในปัจจุบันให้ความสนใจในการร่วมอนุรักษ์พร้อมทั้งเผยแผ่ธรรมไปในตัวเนื่องจากวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของชุมชนชาวไทยจะมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก ซึ่งมาจากปัจจัยด้านบุคลากร และการดำเนินงานโดยขาดแผนที่มี

คุณภาพ การส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นบทบาทที่พระสงฆ์จะกระทำเพียงลำพังได้ยาก จึงมีการศึกษาวิจัย และแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ซึ่งทำให้พระสงฆ์ในปัจจุบันทราบว่า จำเป็นต้องกระทำผ่านบทบาทด้านอื่นๆ ที่พระสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชนอยู่แล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ และขอความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ของสังคมไปในตัว

เอกสารอ้างอิง

เดโช สวนานนท์.(2529). **การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพบูลย์ ช่างเรียน.(2516). **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.

กรรณิกา ขวัญอารีย์.(2524). **"บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์"**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คนึงนิตย์ จันทบุตร.(2530). **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.

งามพิศ สัตย์สงวน.(2535). **การวิจัยทางมานุษวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ.(2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุมพล หนิมพานิช.(2542). **"สังคมและวัฒนธรรม" ในมนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5 (ฉบับปรับปรุง). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช..

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา. **พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=743&articlegroup_id=162. [27 กรกฎาคม 2554].

ณรงค์ เส็งประชา.(2538) **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์.(2523). **องค์การและการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2545). **ก่อนยุคพระศรีอาริย์ ว่าด้วย ศาสนา ความเชื่อ และศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวุธ.(2542). **"บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษากรณีพระเทพสีมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา"**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาสุวิทย์ คงช่วย.(2543). **"บทบาทของวัดและพระสงฆ์ด้านสวัสดิการสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ"**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกริก.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล).(2552). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : เอสทีพีเพรส จำกัด.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).(2530). **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

พลวัฒน์ ชุมสุข.(2551). **วัฒนธรรมไทย (Thai Culture)**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์.(2543). **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์.(2536) **พุทธสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.(2543). **บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย**. กลุ่มงานศาสนา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สิรินยา วัฒนสุขชัย.(2545). **"ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน กรณีศึกษาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม "**.วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภารัตน์ รักษ์มณี.(2545). **"บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อ.ฮอด จ. เชียงใหม่"**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สุริยัน พินทอง. **พระสงฆ์และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.kwc.ac.th/4prashon.htm. [27 กรกฎาคม 2554].

อรุณ รักธรรม.(2526). **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

Allport. Gordon R. (1973). **Personality: A psychological interpretation**. New York: Holt.

Bennelt N.(1978) . **The problems of cultural collision: bamies and bridges for rural development**. Bangkok: Krung Siam.

Broom. Leonard. Selnick. Philip.(1977). **Sociology**. New York: Harper & Row.

Cohen and Orbuch. (1990). **Introduction to sociology**. Singapore: Mc Graw-Hill.

Levinson. D. J. Role. (1971). **personality and social structure in the origination setting : Selected reading and projects in social psychology**. New York: Random House.

Newcomb and Dahrendrof. (2002) . **Handbook of sociological theory**. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Pass. Lowes and Davies.(1993). **Collins dictionary odeconomics**. Glasgow : Harper Collins.

ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

A STUDY OF THE LEADERSHIP OF PHRATHAMMONGKHONLUNGSRI (KHAMBO ARUNO) ON SOCIAL BUDDHIST ORGANIZATION DEVELOPMENT IN NONGKHAI PROVINCE

นายสนั่น บำรุงภักดี[1]
พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.[2]
พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร.[3]

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และความเป็นผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาบทบาทภาวะของผู้นำในแต่ละด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 8 และ (3) เพื่อศึกษาผลการวิเคราะห์บทบาทภาวะความเป็นผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 8 ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรคณะสงฆ์ จังหวัดหนองคาย โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำมาประกอบวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

บทบาทภาวะความเป็นผู้นำของพระธรรมมงคลรังสี (คำบ่อ อรุโณ) พบว่าท่านใช้หลักธรรมภาวะผู้นำที่ดีกล่าวคือ รู้จักหลักอธิปไตย 3 หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 พละ 5 สาราณียธรรม 6 ทิศหก อปริหานิยธรรม 7 และหลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านการศาสนศึกษา 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4. ด้านการเผยแผ่ 5. ด้านการสาธารณูประโภค และ 6. ด้านการสาธารณะสงฆ์เคราะห์ ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ ๓ ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

(1) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังสี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุโดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนภิกษุสามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน เท่าที่พระสงฆ์องค์หนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกันได้ โดยวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือจากท่าน ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถ และเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อคนอื่น ตัวอย่างที่ท่านสงเคราะห์เช่น การสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ

(2) ในด้านจิตใจพบว่า พระธรรมมงคลรังสี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมสู่พุทธศาสนิกชน ที่แสวงหาความพ้นทุกข์ โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้นไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังแสดงธรรมผ่านทางสถานีวิทยุ F.M. ๙๗.๗๕ MHz วัดโพธิชัย พระอารามหลวงและสถานีต่างๆจังหวัดหนองคาย และก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขะบูชา วันมาฆะบูชา โดยมีการปฏิบัติธรรมเพื่อเฉลิมพระเกียรติ การนั่งสมาธิ เจริญเมตตา และการท่องบนสาธยายพระไตรปิฎก เป็นต้น อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น

(3) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังสี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้จัดประชุมปรึกษาหารือกับพระสงฆ์เนื่องๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกันเป็นต้น (ข) ฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางจิตใจ และร่วมมือปฏิบัติกันทุกภาคส่วน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคล หรือระหว่างประชาชนด้วยกัน เป็นต้น ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทเหล่านี้ จะต้องได้รับการยอมรับกับทุกฝ่าย การเจรจาจึงจะประสบผลสำเร็จ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ), การพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย,

ABSTRACT

These three purposes of this thesis were: 1) to study the body of knowledge and to study the leadership in Buddhist text; 2) to study the roles of the leader for each aspect of Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno), the Eighth Ecclesiastical Regional Governor's Advisor; 3) to study the results of analyzing the roles of the leadership of Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno), the Eighth Ecclesiastical Regional Governor's Advisor towards the social development and Sangha's Organization, Nongkhai province. This research was the qualitative research and to collect the data from the field interview in order to compile to make more complement and to report the result of the research with descriptive analysis. The results of the research were as follows:

The roles of the leadership of Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno) were found that he applied the principle of Dhamma of the good leadership, that is, to know how to apply the principle of the Threefold Dominant Supremacy, the Four Sublime States of Mind, the Four Bases of Sympathy, the Five Strength Forces, the Six Virtues for Fraternal Living, the Six Directions, the Seven conditions of Welfare, and the Seven qualities of Gentleman for the administration of six Sangha's activities, namely, 1) in the aspect of administration, 2) in the aspect of religious education 3) the aspect of the educational assistance 4) the aspect of dissemination, 5) the aspect of public utility and the aspect of the public assistances, all these are included into the three burdens, that is, the material aspect, spiritual aspect and the social aspect.

1) For the material aspect, it was found that Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno) posses the role of leadership in the material aspect by his assistance to various temples in the territory of administration including the monks, novices and people who get the troubles rather than one monk should practice towards the Buddhist assemblies by having the important objectives, that is, to relieve the physical suffering to one who request for assistance. You assist him with your ability and to be model as

the good leadership for others: the models that you use are such as to build various dwellings etc.

2) For the spiritual aspect, it was found that Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno) posses the role of spiritual leadership in order to implant the morality for the Buddhists who search for the way of the cessation of suffering such as training, preaching Dhamma, explaining Dhamma, , distributing the documents and distributi8ng the taps of preachi8ng Dhamma etc. and sending all materials as mentioned to various temples in order to spread out Dhamma to all Buddhists . Besides these, he preached Dhamma through the radio station in F.M. 97.75 MHz of Wat Phochai, the Royal Temple and the diversities of the Radio station in Nongkhai Province and the various activities are managed in the Buddhist holidays such as Day, Day by practicing Dhamma in order to glorify the king's dignity, to practice meditation, loving-kindness and recitation of Tipiṭaka etc. and the Buddhists practice together and know the virtue in carry out their lives happily without troubling the others.

3) For the social aspect, it was found that Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno) possess the role of leadership in the social aspect, that is, (a) For the Sangha, he always organizes the meeting with Sangha such as to perform the activities in the Consecrated Assembly Hall together (b) For the laymen, he has advised people as the Buddhist monk who has been the spiritual treater and participated with all parts. He solves the conflict between the Sangha's assembly and the Buddhists etc. Besides these, he still tries his best to release the case of dispute with good agreement.

KEYWORDS: leadership, Phradhammongkhonrungsri (Khambo Aruno), social Buddhist organization development

1. บทนำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งภาวะผู้นำ แม้ในองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ทุกระดับชั้น เช่นนิทานชาดก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 28 ว่าด้วยข้อวัตรหรือปฏิปทาการดำเนินชีวิตแบบผู้นำของพระโพธิสัตว์ ดังตัวอย่างเช่น การศึกษาภาวะผู้นำในแง่ของคุณธรรมจากตัวละครในติตติรชาดกพบว่า ชาดกเรื่องนี้ ตัวละคร คือ ช้าง ลิง และนกกระทา เป็นเพื่อนกันและให้เกียรติแก่กันเคารพในสิทธิของคน ซึ่งจัดเป็นการบริหารตนและบริหารคนไปในขณะเดียวกัน คือ รู้จักทำหน้าที่ที่ดีต่อเพื่อน และให้คำแนะนำในทางที่ถูกต้อง ไม่เสียหาย เพราะว่าคุณธรรมข้อว่าด้วยเคารพนี้ ย่อมทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ ได้รับความสุขกาย สบายใจ ผิวพรรณผ่องใส ไม่เดือดร้อน ไม่มีเวรหรือภัย สามารถถ่ายทอดความดีของตนไปสู่คนอื่นได้ง่าย ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมความดีให้ มีสติ ไม่ประมาท มีปัญญา รู้จริงและทำให้จริง ไปเกิดใหม่ก็เกิดในตระกูลสูง และทำให้สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ง่าย เพราะคารวะธรรม[4] ตัวอย่างที่สองที่ปรากฏใน

[4] สุรพงษ์ จันลิ้ม, "ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับชั้นมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๔",**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547). หน้า ก.

สุวัณณสังขราชกุมารชาดก เป็นชาดกที่มีสื่อการสอนด้านจริยธรรมสำหรับการดำรงตน (บริหารตน) ด้วยศีล ๕ และศีล ๘ การปฏิบัติต่อบิดามารดาของบุตรธิดา การเลี้ยงดูครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ในการรับผิดชอบต่อหน้าที่ในด้านการบริหารคน (ตามหลักทิศ ๖) อย่างเด่นชัด[5] สิ่งเหล่านี้ จัดเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นของพระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตรมะนี้ เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา ย่อมแผ่ไพศาลไปในทิศต่างๆ แม้ในประเทศไทยก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหมู่คณะสงฆ์นั้น นอกจากนั้น พระสงฆ์ ยังมีบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา ถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำสื่อแสงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย การได้ศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบบทบาทสำคัญที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นการนำเสนอให้รู้จักธรรมะและพระดี ทั้งนี้ เป็นการช่วยยกระดับจิตใจให้พุทธบริษัทมีความเบิกบานใจ เกิดกำลังและแสงสว่างที่จะปฏิบัติตาม[6] พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงมีภาวะผู้นำที่สำคัญในการพัฒนาประชาชน ใน ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ (๒) ด้านจิตใจ (๓) ด้านสังคม เช่น การพัฒนาด้านวัตถุอันหมายถึงพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเข้าไปส่งเสริมในด้านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ การจัดการศึกษาแก่เยาวชน[7]

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำในด้านต่างๆ คือ เป็นผู้นำด้านการพัฒนาทางวัตถุ ทางสังคมและทางจิตใจ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชนในหลายด้านได้เป็นอย่างดี เป็นพระนักพัฒนาและนักเผยแผ่หลักธรรมอีกรูปหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีบทบาทของภาวะผู้นำในด้านการพัฒนา การจัดการศึกษาและการเผยแผ่ มีศีลาจารวัตรที่ดีงาม ด้านปฏิปทาตามพระธรรมวินัย จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตนอัธยาศัยไมตรีจิตมีลักษณะ ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้อง

---

[5] ธิตินัดดา จินาจันทร์, “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขราชกุมารชาดก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓). หน้า ก.

[6] พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

[7] เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

ตามหลักธรรมวินัย เปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญด้านเทศนาโดยเฉพาะทำนองปุจฉาวิสัชชนา และสามารถอธิบายธรรมะให้ เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น ซึ่งเป็นที่พึงใจและนำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างยิ่ง มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ท่านยังมีบทบาทของภาวะผู้นำ ในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่แก่ประชาชน การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตปกครองของตนเองได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และบทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) แล้วนำมาวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำใน ภารกิจ ๖ ด้าน ได้แก่ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านศาธารณสังเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ในองค์กรคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดหนองคายสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

(2) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

(3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม เพื่อนำมาเขียนเพิ่มเติมเนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่เชื่อมโยงไปถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนการใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง มีลำดับขั้นตอนต่อไปนี้ ๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด โดยแบ่งออกเป็น ๕ บท เพื่อสะดวกในการค้นคว้า ข้อมูล ๒) ขั้นนำมาสรุปวิเคราะห์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ นำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและเอกสารที่เกี่ยวข้องมาอธิบายประกอบในแต่ละตอน เพื่อให้เนื้อหามีความชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของงานวิจัยทั้งหมด ๓) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและพุทธศาสนิกชน ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุดคำถามในการสัมภาษณ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ๔) การสร้างเครื่องมือในการวิจัย แบบสัมภาษณ์ ในการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้ ศึกษาทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นได้ร่างชุดคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ ขอคำปรึกษาแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับรูปแบบชุดคำถามการสนทนาเฉพาะกลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปรับแก้ไขข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ นำชุดคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์เอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนาตามกรอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4. พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ใน ๓ ด้าน

จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ใน ๓ ด้านหลักๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานวิจัยของพระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา) ที่ศึกษาเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” ด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว กระหาย เป็นต้น แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น

๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำ ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามไปสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปฟังธรรมหรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ในวัด โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกันและรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล

๓) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (๑) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (๒) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคลหรือระหว่างบุคคลด้วยกันเองได้ดี เป็นต้น จึงทำให้เรื่องราวหรืออธิกรณ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

จากบทสรุปดังกล่าว จึงนำมาดำเนินการเป็นแผนภาพเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๕. สรุป

๕.๑ ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ทฤษฎีที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็น ๔ ยุค จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเรียกทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะ ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์ และทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป โดยในทฤษฎีทั้งหมดนี้ ทฤษฎีท้ายสุด มีลักษณะที่โดดเด่น

ที่สุด เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกันเช่น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบกับความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วย หลักอธิปไตย ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และการใช้หลัก พละ ๕ คือรู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาด มีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์

๕.๒ บทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำที่ดีกล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอธิปไตย ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์และการสาธารณูปการ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำประกอบด้วย การใช้หลักทิศ ๖ สาราณิยธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ และหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการ ให้รู้จักความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง ให้การบริหารคนและงานมีความสะดวกราบรื่นและมีบรรยากาศที่ดียิ่งขึ้น ช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพต่อองค์กรได้มากขึ้น และเป็นการบูรณาการความสามารถ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมืออาชีพเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร

๕.๓ วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ ๓ ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม ผลสรุปได้ดังนี้ (๑) ในด้านวัตถุ เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน (๒) ในด้านจิตใจ เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปแสวงหาทางพ้นทุกข์โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น (๓) ในด้านสังคม เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (ข) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำองค์กรที่ดีและเป็นแบบอย่างต่อองค์กรและบุคคลอื่นควรถือแนวทางธรรมาธิปไตย คือ ให้เหตุผล ข้อเท็จจริง มาพิจารณาตัดสินเรื่องราวต่างๆ และจะต้องหลีกเว้นการนำหลักอัตตาธิปไตยมาใช้บริหารงาน เพราะเป็นแนวทางที่เสี่ยงต่อการล้มเหลวขององค์กรและงาน นอกจากนั้น ยังต้องเว้นจากการใช้เสียงข้างมากโดยไม่ชอบธรรมหรือที่เรียกว่า โลกาธิปไตยผู้นำที่ดี พึงศึกษาและสำเหนียกในหลักธรรมต่างๆ ให้ชำนาญ เช่น พรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะข้อ เมตตา

และ อุเบกขา ว่าควรใช้ในเวลาใด ต่อบุคคลใด เพราะหากใช้เมตตาเพียงอย่างเดียว ก็ทำให้ผู้ที่ได้รับเมตตาเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน แต่หากพิจารณาผลงานที่เหมาะสมแก่คนด้วย ก็จะทำให้เมตตามีลักษณะบูรณาการโดยอัตโนมัติ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ใส่ใจในหน้าที่การงานอย่างเต็มศักยภาพ ก็ควรใช้อุเบกขา คือ การไม่เลื่อนขั้นหรือตำแหน่งที่สูงให้ เป็นต้น

ผู้นำที่ดี พึงศึกษาภาวะผู้นำทั้งในทางคดีโลกและคดีธรรมแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในความเป็นผู้นำที่ทันสมัยและรู้ทันโลกอยู่เสมอ

ผู้นำที่ดี พึงรู้จักบุคคล กลุ่มคน บริษัท องค์กร เพื่อกำหนดสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ขององค์กรที่ตนบริหารจัดการ และหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการใช้คนอันไม่เหมาะแก่งาน โดยจะเห็นได้จาก นิทานเรื่อง ชาวสวนใช้ลิงรดน้ำต้นไม้ เป็นต้น แทนที่ต้นไม้จะเจริญ แต่กลับเหี่ยวเฉาตาย เพราะความโง่ของลิงและความไม่ฉลาดของผู้นำคือชาวสวนนั้นเอง แม้เรื่องเล็กน้อย ผู้นำพึงตระหนักเช่นเดียวกัน จะต้องตัดไฟแต่ต้นลม

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้จริต 6 ประการ ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน แล้วเลือกใช้บุคคลแต่ละจริตให้เหมาะสม เช่น คนโทสจริต มักโกรธ ควรแก้ด้วยคำพูดไพเราะ ชมเมื่อเขาทำงานได้ดี คนโมหะจริต มักเชื่อคนง่าย ขาดเหตุผล ควรแก้ด้วยการสาธิตงานหรือมีผู้ช่วยทำงานและทำงานเป็นกลุ่ม (Team Works) เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจในการทำงาน

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ให้รู้เท่าทันเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในโลกปัจจุบัน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ (Computer) การใช้จดหมายอิเลคทรอนิกส์ (E-mail) ในการรับและส่งข้อมูลต่างๆ ไปยังผู้ใต้บังคับบัญชาเพราะจะทำให้เวลาในการสื่อรวดเร็วยิ่งขึ้น การใช้เวปไซต์ทางอินเทอร์เน็ต (Web site / Internet) ในการแสวงหาความรู้ใหม่มาปรับปรุงองค์กร การใช้ภาพและเสียงทางไกลผ่านระบบออนไลน์หรือ Social Media ซึ่งสามารถรับฟังและสนทนากันต่อหน้าทางไกลข้ามประเทศโดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์มือถือเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ผู้นำที่แสวงหาความรู้สมัยใหม่ ควรตระหนักและเข้าใจในการใช้งาน

เอกสารอ้างอิง

ธิตินัดดา จินาจันทร์. “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขราชกุมารชาดก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทฺธิ (โสภา). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

สุรพงษ์ จันลิ้ม. “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับชั้นมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในยุค 4.0
Development of Tourism Industry of Thailand 4.0 Era

ธงชัย คล้ายแสง[1]

บทคัดย่อ

การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในยุค 4.0 เป็นการกล่าวถึงแนวโน้มสำคัญที่จะส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยในอนาคต เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของโลก บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา ปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในอนาคต ผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต องค์ประกอบด้านแนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต และยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย

คำสำคัญ: การพัฒนา, การท่องเที่ยว, อุตสาหกรรม

Abstract

Development of tourism industry of Thailand 4.0 era mentions an important tendency effecting on tourism industry of Thailand in the future. Moreover, tourism industry has changing by the world tendency. This article aims to study the factors of tourism industry development in the future, effects from tendency change towards tourism industry in the future, components of tendency in tourism industry in the future and strategies to develop tourism in Thailand.

Keywords: develop, tourism, industry

บทนำ

จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560–2564) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวโน้มสำคัญที่จะส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกในอนาคตไว้ดังนี้ว่า เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของโลกดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์แนวโน้มหลักของโลกหลายประการที่จะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและสงผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของไทย โดยปัจจัยและแนวโน้มที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560:10-12)

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในอนาคต

1. การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น (Growing middle class and rising disposable income) ด้วยพัฒนาการทางเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่องและโอกาสทางธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้น ประชากรในกลุ่มชนชั้นกลางทั่วโลก มีแนวโน้มการเติบโตกว่าร้อยละ 5 ต่อปีในช่วงปี 2552 – 2573 โดยปัจจัยขับเคลื่อนหลักมาจากประเทศในกลุ่มเอเชียแปซิฟก และเมื่อพิจารณา 10 อันดับสูงสุดของนักท่องเที่ยวขาเข้าในประเทศไทย พบว่า เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศที่มีสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางค่อนข้างสูง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนและชาวอินเดีย อีกทั้งคาดว่าจะมีอัตราการเติบโตของสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคตซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความเต็มใจในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวในระดับสูง ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สอดคลองกับความต้องการทางด้านคุณค่าและมีความสอดคลองทางด้านภาษากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการแปรแนวโน้มของโลกให้เป็นการพัฒนาทางด้านรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

2. การเติบโตของสายการบินตนทุนต่ำ (Low cost carriers [LCC] on the rise) จะส่งผลต่อการพัฒนาการเชื่อมต่อและเพิ่มความสะดวกในเส้นทางการเดินทางภายในและระหว่างประเทศทั่วโลก อันจะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและลดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเติบโตของการเดินทางและจำนวนของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยคาดการณ์ว่าความต้องการท่องเที่ยวด้วยบริการสายการบินตนทุนต่ำจะได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการใช้บริการสายการบินตนทุนต่ำเพื่อเดินทางท่องเที่ยว มีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่รอยละ 26 ของการเดินทางทางอากาศทั่วโลก โดยในประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่รอยละ 24 สำหรับเที่ยวบินระหว่างประเทศและร้อยละ 63 สำหรับเที่ยวบิน ในประเทศ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเส้นทางคมนาคมทางอากาศ รวมถึงการสงเสริมความร่วมมือของสายการบินในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในประเทศสู่เมืองรองต่างๆ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ อาทิ จีน และอินเดีย เพื่อดึง ดูดนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศดังกล่าวให้เดินทางสู่ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

3. การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีการจับจ่ายใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวสูง (Ageing population with high willingness to spend) จากการคาดการณ์ของ Horwath HTL ในอีก 35 ปีข้างหน้าหรือภายในปี พ.ศ. 2593 จะมีสัดสวนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปต่อประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ 21 เมื่อเทียบกับปี 2556 ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดเพียงร้อยละ 12 โดยกลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจในการจับจ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีสูงกว่านักท่องเที่ยวในช่วงอายุอื่นเช่นกลุ่ม Millennials หรือกลุ่ม Gen Y ถึง 3 เท่า โดยในปี 2558 นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุทั่วโลกมีค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 8,736 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวของกลุ่ม Millennials เฉลี่ย อยู่ที่ 2,915 เหรียญสหรัฐ ดังนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ นับเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสูงและควรให้ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักการ Tourism For All เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

4. การใช้เทคโนโลยีระหว่างการท่องเที่ยว (Adoption of travel technology during the travel journey) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สื่อสังคมออนไลน์หรือช่องทางออนไลน์มีสวนสำคัญในการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มความสะดวกสบายตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว จากการคาดการณ์ของEuro monitor พบว่าอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของรายได้จากการใช้ชองทางออนไลน์สำหรับการท่องเที่ยวทั่วโลก (Global online travels revenues growth) อยู่ที่ร้อยละ 10 ต่อปี โดยเพิ่มขึ้นจาก 166พันล้านเหรียญสหรัฐใน ปี 2554 เป็น 363 พันลานเหรียญสหรัฐใน ปี 2563 อย่างไรก็ตามโครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพด้านระบบสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นข้อจำกัดการพัฒนา ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการลงทุนพัฒนาและส่งเสริมระบบการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์และสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ให้กับธุรกิจท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยยังล้าหลังด้านการส่งเสริมข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทางออนไลน์ที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

5. นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวตางๆ (Experiential traveler witch more sophisticated expectations) ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสวนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์ที่มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ ทั่วไป โดยต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คนและประเพณีท่องถิ่นอย่างแท้จริงมากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ และการจัดสรรแพ็กเกจการท่องเที่ยวที่สามารถให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น

6. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว (Tourism segment trends) เนื่องด้วยปัจจัย และแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติ ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้งวิวัฒนาการดังกล่าวยังจะสงผลสำคัญต่อตลาดการท่องเที่ยวโลก โดยสามารถจำแนกตามพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยวออกเป็น 13 กลุ่ม ได้แก่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการและความบันเทิง (Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) การท่องเที่ยวเรือสำราญ (Cruise Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

ดังนั้นแนวโน้มในระยะ 10 ปี ข้างหน้านักท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของโลก ได้แก่ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด และนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีสวนแบ่งทางตลาดเชิงมูลค่าอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและทางทะเลและชายหาด อีกทั้งยังมีแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์หรือสื่อสังคมดิจิทัล อีกทั้งความต้องการสัมผัส แหล่งวัฒนธรรม

และประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาเริ่มมีแนวโน้ม เติบโตอย่างชัดเจนเช่นเดียวกันกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศรวมไปถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คาดว่าจะมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรายได้ของนักท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นและความต้องการในบริการแบบครบวงจรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่งชี้ถึงนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ

ผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแหงชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560–2564) ได้อธิบายเกี่ยวกับผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคตไว้น่าสนใจดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560:12-13)

1 ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นทั้งจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว แต่ด้วยปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่แข็งแกรงและมีการเติบโตของปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ของอุปสงค์หรือศักยภาพด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการ การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

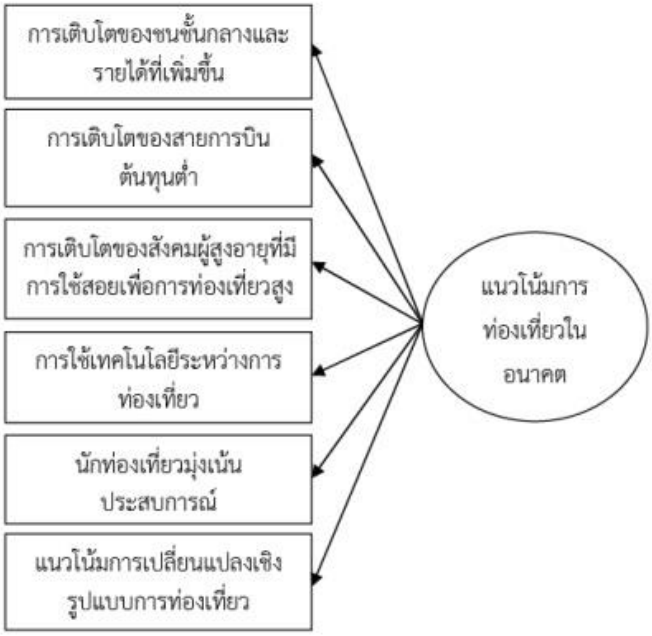
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตควรมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพของการเติบโตด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่างๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเทศรัฐบาลไทยรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวของทั้งภาครัฐและเอกชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มที่มีศักยภาพในการเติบโตในอนาคตเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องมาจากประเทศไทยมีศักยภาพและความได้เปรียบในเชิงปริมาณและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ อีกทั้งมีความพร้อมและความครบถ้วนทางการแพทย์และคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพอย่างครบวงจรในราคาย่อมเยาเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค หากแต่วาแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศไทยล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมหลายแห่งของประเทศยังขาดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น เพื่อรักษาและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพเหล่านี้ รัฐบาลควรมุ่งเน้นยกระดับการท่องเที่ยวเหลานี้ให้ทัดเทียมประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงระดับรองสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอาหาร กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการ

เลือกซื้อสินค้าและกลุ่มนักท่องเที่ยวทางน้ำและเรือสำราญโดยการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูง และเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายสูง

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณารายได้ของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละสาขาการท่องเที่ยวนั้นมีรายได้ที่แตกต่างกัน อาทิ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาดจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีรายได้ระดับปานกลาง ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดลอมและนิเวศนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดีหรือมีรายได้ค่อนข้างสูง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่ง เน้นการท่องเที่ยวเชิง คุณภาพและมีเป้าหมายด้านรายได้จากการท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญในระดับสูง (Priority) และระดับสูงมาก (High Priority) กับการพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงและมีขีดความสามารถเหนือประเทศอื่นในภูมิภาค อีกทั้งต้องเล็งเห็นการเติบโตของความต้องการในตลาด เพื่อคว้าโอกาสที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในภูมิภาคในกลุ่มท่องเที่ยวที่ประเทศไทยโดดเด่น เช่น กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด เป็นต้น ตัวแปรด้านแนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตประกอบไปด้วย การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น การเติบโตของสายการบินต้นทุนต่ำ การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุ ที่มีการใช้สอย เพื่อการท่องเที่ยวสูงการใช้เทคโนโลยีระหว่างการท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว



แผนภาพที่ 1.1 องค์ประกอบด้านแนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต
ที่มา: (ธงชัย คล้ายแสง, 2560)

องค์ประกอบด้านแนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต

การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น อัตราการเติบโตของสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคต ซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความเต็มใจในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวในระดับสูง ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการทางด้านคุณค่าและมีความสอดคล้องทางด้านภาษากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการแปรแนวโน้มของโลกให้เป็นการพัฒนาทางด้านรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย

การเติบโตของสายการบินตนทุนต่ำ การพัฒนาการเชื่อมต่อและเพิ่มความสะดวกในเส้นทางการเดินทางภายในและระหว่างประเทศทั่วโลก อันจะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและลดค่าใช้จ่ายจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเติบโตของการเดินทางและจำนวนของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยคาดการณ์ว่าความต้องการท่องเที่ยวด้วยบริการสายการบินตนทุนต่ำจะได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเส้นทางคมนาคมทางอากาศ รวมถึงการสงเสริมความร่วมมือของสายการบินในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในประเทศสู่เมืองรองต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุซึ่ง มีการจับจ่ายใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวสูง การมีสัดส่วนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปต่อประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้น โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจ ในการจับจ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต่อปี สูงกว่านักท่องเที่ยวในช่วงอายุอื่น ดังนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสูงและควรให้

ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวรองรับ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักการ Tourism For All เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

การใช้เทคโนโลยีระหว่างการท่องเที่ยว ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สื่อสังคมออนไลน์หรือช่องทางออนไลน์มีส่วนสำคัญในการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มความสะดวกสบายตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว ควรให้ความสำคัญในการลงทุนพัฒนาและส่งเสริมระบบการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์และสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ให้กับธุรกิจท่องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยยังล้าหลัง ด้านการส่งเสริมข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทางออนไลน์ที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์ ถึงปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณที่มากกวาการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ ทั่วไปโดยตองการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คน และประเพณีท่องถิ่นอย่างแท้จริงมากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ และการจัดสรรแพ็กเกจการท่องเที่ยวที่สามารถให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการรวมมือกับชุมชนท้องถิ่น

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว ปัจจัยและแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติ ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้งวิวัฒนาการดังกล่าวยังจะส่งผลสำคัญต่อตลาดการท่องเที่ยวโลกด้วย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว ผลการพัฒนาที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยอยู่ในภาวะขาดสมดุล และ มีความเสี่ยงต่อการเติบโตอย่างไม่ยั่งยืนค่อนข้างสูง เนื่องจากการเติบโตเป็นไปในลักษณะก้าวกระโดด จนเกิดปัญหาการรองรับไม่เพียงพอและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยส่วนแบ่งตลาด 1 ใน 3 ของนักท่องเที่ยว ทั้งหมดมาจาก 2 ตลาด คือตลาดจีนและรัสเซีย และรายได้จากการท่องเที่ยวกว่า 2 ใน 3 มาจากจังหวัดท่องเที่ยว เพียง 5 จังหวัด ดังนั้น หากเกิดเหตุการณ์ทางลบในตลาดหรือจังหวัดท่องเที่ยวหลัก จะส่งผลต่อการเติบโตของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทันทีซึ่งเคยปรากฏชัดเจนในช่วงวิกฤตต่างๆ ที่ผ่านมา เช่น เหตุภัยพิบัติจากคลื่นสึนามิ จ.ภูเก็ต เหตุมหาอุทกภัยปี 2554 และเหตุความไม่สงบทางการเมืองในกรุงเทพฯ เป็นต้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558:20)

ดังนั้น การผลักดันและนำประเทศไทยสู่ความมั่งคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืนตามวิสัยทัศน์ของรัฐบาล โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือนั้น จะต้องสร้างความสมดุลระหว่างการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชน เพื่อวางรากฐานการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนในระยะยาว ในขณะเดียวกัน จะต้องทำให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้เพื่อฟื้นฟูสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศระยะสั้นเช่นกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว แม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยจะได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความไม่สงบ ภายในประเทศมาอย่างต่อเนื่อง แต่การท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจ ของประเทศไทย และยังเป็นจุดหมายปลายทางของนักเดินทางจากทั่วทุกมุมโลก นอกจากนี้การรวมกลุ่ม เศรษฐกิจในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีความได้เปรียบ ทางด้านภูมิศาสตร์เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับหลายประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน ส่งผลให้มีการขยายตัวของการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการเพิ่มเส้นทางการบินของสายการบินต้นทุนต่ำ เกิดการลงทุน ของเอกชนในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิด การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีมาตรการเตรียมความพร้อมของทรัพยากร ด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น ความท้าทายของการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว คือ จะทำอย่างไรให้สินค้าและบริการ ท่องเที่ยวของไทยมีคุณภาพ ได้มาตรฐานระดับสากล เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เพิ่มคุณค่าและมูลค่าสินค้าและบริการท่องเที่ยว กระจายรายได้สู่เกษตรกรและท้องถิ่น และยังคงอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น การจัดทำยุทธศาสตร์ในด้านนี้จึงมุ่งเน้นการบูรณาการ การทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์โดยใน ระยะเร่งด่วนนี้จะให้ความสำคัญในการเร่งพัฒนาเชิงพื้นที่ การพัฒนาสินค้าและบริการรายสาขาเพื่อพัฒนา สินค้าและบริการใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่เพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพ การเร่งพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่สำคัญอีกประการคือ ปัญหาด้านความปลอดภัย การเอาเปรียบ หรือหลอกลวงนักท่องเที่ยว การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวในสภาวะวิกฤติปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นความท้าทาย ด้านการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวที่จะสร้างความเชื่อมั่นและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มา ท่องเที่ยวประเทศไทยและเกิดการเที่ยวซ้ำ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558:23)

ยุทธศาสตร์ที่3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยว ด้วยภาวะการแข่งขันในตลาดท่องเที่ยวโลก การก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และแนวโน้ม การแข่งขันในอนาคตที่จะยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น ทำให้ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้การกำหนดนโยบายและการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ช่วยสนับสนุน การส่งเสริมการตลาดและการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวพบว่า การบริหารจัดการยังมีจุดอ่อน ข้อด้อยอยู่หลายประการ ได้แก่ ขาดการบูรณาการงบประมาณและการประสานงานทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวขาดทิศทางที่ชัดเจน บุคลากรขาดทักษะและความรู้ด้านการจัดการและภาษา ขาดระบบ การจัดการข้อมูลในการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และกฎระเบียบที่ล้าสมัยไม่ทัน ต่อการแข่งขันและการเปิดเสรีด้านการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวจึงต้องมีการกำหนดกลยุทธ์และแนวทาง ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ดังกล่าว โดยการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาคม ผ่านกลไกการดำเนินงานตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติมีการ

พัฒนา - 30 - บุคลากรด้านการท่องเที่ยวในทุกระดับ พัฒนาระบบข้อมูลและกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นับเป็นสิ่งสำคัญ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคีการพัฒนาทั้งสามฝ่าย โดยเฉพาะบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาคมและภาคเอกชนในท้องถิ่น เนื่องจากท้ายที่สุดแล้ว ประชาชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558:29)

นโยบายประเทศไทย 4.0 ต่อการการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลได้มีการปรับตัวตามนโยบายระดับประเทศเป็นนโยบายเชิงรุกในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว มีความสำคัญใน 4 ประเด็นหลักคือ 1.ด้านดิจิตอล เตรียมความพร้อมรับประเทศไทย 4.0 2.การสร้างข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เอาไปใช้ด้านการท่องเที่ยว 3.พัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เช่นอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น 4.การทำงานเข้าระบบเน้นให้ผู้ประกอบการการเข้าสู่ระบบการจดทะเบียนที่ถูกต้อง มีการเรียนรู้ในการจ่ายภาษีถูกต้องและให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวที่ถูกต้องเรื่องที่พักและราคาสินค้าที่เป็นจริงตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติปี พ.ศ. 2558-2560 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558)

จากนโยบายด้านการท่องเที่ยวประเทศไทย 4.0จะเห็นได้ว่าทำให้เกิดความสะดวกสบายในการเข้าถึงข้อมูลของผู้ให้บริการที่เป็นระบบและข้อมูลมีความทันสมัยทั้งนี้ถ้าประเทศไทยได้นำนโยบายทั้ง 4 ข้อมาใช้อย่างสมบูรณ์แบบจะทำให้เกิดการพัฒนาด้านข้อมูล การเข้าถึงศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมากซึ่งสอดคล้องกับบทความของสุรเดช สุเมธาภิวัฒน์ (2559) ที่กล่าวสนับสนุนประโยชน์ของการตลาดในยุค 4.0 ถึงประสิทธิภาพในการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถเข้าถึงลูกค้าได้ง่าย ต้นทุนต่ำทำให้ลูกค้าเกิดความภักดีต่อสินค้าและบริการและเกิดผลกระทบค่อนข้างน้อย



แผนภาพที่ 1.2 การขับเคลื่อนด้าน Thailand 4.0 สู่อุตสาหกรรมด้าน Smart Tourism
ที่มา: ทวีศักดิ์ กออนันตกูล, 2559

จากรูปภาพนโยบายประเทศไทยยุค 4.0 สามารถนำมาต่อยอดพัฒนาในแต่ละอุตสาหกรรม เช่นด้านเทคโนโลยีอาหาร เทคโนโลยีสุขภาพ ด้านเทคโนโลยีด้านยานยนต์และวิศวกรรมด้านเทคโนโลยีดิจิตอลและเทคโนโลยีด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งอุตสาหกรรมด้านวัฒนธรรมมีความ

เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวเช่น เป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ด้านการออกแบบ ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความสะดวกมากขึ้น และเชื่อมโยงอุตสาหกรรมภาพยนตร์เป็นต้น

ในปัจจุบันโครงสร้างธุรกิจจะมีการปรับตัวเกิดเป็นรูปแบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy) เกิดเป็นธุรกิจด้านการท่องเที่ยวการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเป็นนวัตกรรมสมัยใหม่ขึ้น (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, 2560) ตัวอย่างเช่นการจองที่พักอาจจะมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องมีลักษณะการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเกิดเป็น ธุรกิจกลุ่มใหม่ เช่นอูเบอร์(Uber) และแกร็บแท็กซี่ (Grab Taxi) เป็นธุรกิจการแบ่งระบบรถรับส่งผู้โดยสารและ นักท่องเที่ยว ที่พักแบบแบ่งปันที่พัก (Airbnb) ธุรกิจด้านที่พักอาศัย โดยเป็นการแบ่งห้องพักจากเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ จะทำให้รูปแบบการเดินทางเที่ยวภายในประเทศจัดการวางแผนด้วยตัวเองแบบอิสระ (DIT- Domestic Independent Tourism) และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มที่มาเที่ยวด้วยตนเองแบบอิสระ(FIT- Foreign Independent Tourism) มีการจัดการวางแผน ด้วยตัวเองทุกอย่างจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น นักท่องเที่ยวจะเกิดความสะดวกสบายสามารถจองระบบออนไลน์ที่พัก โรงแรม สายการบิน ระบบขนส่งรถเช่าได้เอง หรือมีการใช้บริการแค่บางส่วนจากบริษัทนำเที่ยว (สุประภา สมนักพงษ์, 2560)

นอกจากนั้นในการประกอบธุรกิจด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบันก็จะมีการปรับตัวจากวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprise หรือ SME) เข้าสู่การนำแนวคิดด้านความคิด สร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยีและโครงสร้าง Sharing Economy จะผลักดันทำให้เกิดเป็นกลุ่มผู้ประกอบการ ด้าน Tech Startup จะประกอบธุรกิจนำเที่ยวบริษัทนำเที่ยวรูปแบบใหม่ ซึ่งกลุ่ม Startup จะต่างจากกลุ่ม วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือSME คือไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ลงทุนเองอาจจะเป็นผู้คิดนำเสนอด้าน นวัตกรรม ด้านความคิดสร้างสรรค์แล้วไปเสนอผู้ประกอบการ เพื่อหาพันธมิตรร่วมสนับสนุน (Venture Partner) จะเป็นการเปิดกว้างในวงการธุรกิจด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนก็สามารถเข้ามาสนับสนุนในกลุ่มของ Startup ได้ (สุประภา สมนักพงษ์, 2560)

แนวโน้มการท่องเที่ยวประเทศไทยยุค 4.0

ในปัจจุบันมีนโยบายเรื่องประเทศไทยยุค 4.0 ที่มีการพัฒนามาจาก ประเทศไทยยุค 1.0 (Mass Marketing) ที่เป็นยุคสังคมเกษตรกรรม การตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเป็นการตลาดยุคที่เน้นผลิตภัณฑ์ สินค้าเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวจะผลิตให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า ในตลาดจะมีการใช้กลยุทธ์ส่งเสริมส่วนประสมการตลาด (4Ps) ประกอบไปด้วยผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการ (Products), ราคา (Price), ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) (Kotler, Philip, 2000) ในการวางแผนวิเคราะห์ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมให้ผู้บริโภคเข้าถึงตัวสินค้าได้ง่ายขึ้นประเทศ ไทยยุค 2.0 (Brand Experience Marketing) เป็นยุคอุตสาหกรรมเบามีการค้าขายในเชิงพาณิชย์ที่มีขนาดไม่ใหญ่มาก ใช้แรงงานคนเพื่อผลิต การตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเน้นการทำการตลาดแบบแบ่งกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาลักษณะเด่น และทำการจัดการลูกค้าสัมพันธ์ (Customer Relationship

Management: CRM) ซึ่งเป็นกลยุทธ์การตลาดในการสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้าและทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจเกิดเป็นความ ภักดีต่อตราสินค้าด้านการท่องเที่ยว (Brand Royalty) ส่วนประเทศไทยยุค 3.0 (Digital Marketing & Social Marketing) จะมุ่งอุตสาหกรรมหนักที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ตลาดท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะเป็นยุคที่ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับตราสินค้า(brand) และการตลาดยุคนี้จะเน้นเรื่องการทำ (Corporate Social Responsibility: CSR) ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และในยุคประเทศไทย4.0 (Integration) มีการเน้นในเรื่องเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เป็นหลักดังนั้นการตลาด ท่องเที่ยวในยุคนี้จะมีลักษณะการตลาดสังคมออนไลน์ (Social Media Marketing) เชื่อมโยงการตลาดออนไลน์ (Online), การตลาดออฟไลน์ (Offline) และการบริหารช่องทางในการเข้าถึงลูกค้า (Omni Channel) การทำการตลาดในยุคนี้จะทำให้ลูกค้าและผู้ให้บริการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและเชื่อมโยงในการจัดการตลาดให้ลูกค้าเกิดความประทับใจ (Customer Relationship Management) หรือ CRM (Kotler, Philip. 2017)

สรุป

ความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยอาศัยข้อได้เปรียบของทำเลที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว และความหลากหลายของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงความเป็นไทย เป็นจุดขายสำคัญในการส่งเสริมตลาดท่องเที่ยวมาอย่างยาวนาน และเพื่อให้ประเทศไทยมีกรอบทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสการพัฒนาใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในระยะที่ผ่านมา การท่องเที่ยวในส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ของประเทศไทย การพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องกันในการสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ประเภทในการทำธุรกิจออนไลน์จะมีการแบ่งช่องทางเป็นในการเข้าถึงด้านการตลาดเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท Pure Dot Com Business คือเป็นการทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยวที่เป็นระบบออนไลน์อินเทอร์เน็ตเท่านั้นไม่มีร้านอยู่จริง และประเภท Click and Mortar Business เป็นการเพิ่มกลยุทธ์ทางการตลาดคือมีร้านอยู่จริงและขายออนไลน์ด้วย ในการทำหลักการตลาดออนไลน์ต้องทำให้ลูกค้าตระหนักถึงสินค้า จดจำได้ สอบถามข้อมูล ตัดสินใจซื้อ และมีการบอกต่อจึงจะทำให้การทำการตลาดออนไลน์ประสบความสำเร็จ ซึ่งจากหลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยในปี 2560-2564 ที่เน้นในการนำเรื่องนวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืนสืบไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560**, (2558). เอกสารอัดสำเนา.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติปี พ.ศ. 2558-2560**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา. (2560). **เอกสารอัดสำเนา**.

ทวีศักดิ์ กออนันตกูล. (2559). **Smart Tourism**. เข้าถึงเมื่อ 10 มีนาคม 2560. เข้าถึงได้จาก https://www.slideshare.net/ htk999/20160530-digital-parkforsme-thaweesak-62542837.

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. (2560). **เอกสารประกอบการบรรยายในหัวข้อเทรนด์ด้านการท่องเทียวรูปแบบใหม่ 4.0**.จัดโดยภาควิชาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 26 เมษายน 2560.

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560–2564)**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สุประภา สมนักพงษ์. (2560). **แนวโน้มและตลาดการท่องเที่ยว 4.0 ประเทศไทย**. Veridian E-Journal, Silpakorn University, ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน – ธันวาคม 2560.

สุรเดช สุเมธาภิวัฒน์. (2559). **การสื่อสารการตลาดในยุคไทยแลนด์ 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์2. 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 110-117.

Kotler, P. (2000). **Marketing Management**. New Jersey: Prentic –Hall.

Kotler, P. (2017). **Marketing 4.0 Moving from Traditional to Digital**. USA: John wiley &Sons,Inc., Hoboken, New Jersey.

ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอริยะสงฆ์สองแผ่นดิน พระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง

AN ANALYTICAL STUDY OF THE LEADERSHIP OF THE MOST VENERABLE PHARAJAKHRU LUANG PONSAMEK TOWARDS THE WAYS OF LIFE OF BUDDHIST COMMUNITY ON BOTH SIDES OF THE KHONG RIVER

พระครูภัทรสิริวุฒิ, ดร.[1]
พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, ดร.[2]
พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโณ, ดร.[3]
พระวันชัย ภูริทตฺโต, ดร.[4]
ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ[5]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก และวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอริยะสงฆ์สองแผ่นดินพระราชครูหลวงโพนสะเม็กที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธในชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง สรุปผลการศึกษามีดังนี้

พระราชครูโพนสะเม็ก ถือว่าเป็นอริยะสงฆ์ในตำนานล้านช้างเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ลาวยุคที่แผ่ราชอาณาจักรครอบคลุมสองฝั่งแม่น้ำโขง ท่านเป็นผู้ทำให้เกิดนครจำปาสักขึ้นมา เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน และการเมืองสองฝั่งโขงที่มีพระสงฆ์ไม่กี่รูปที่สามารถทำได้ บทบาทของพระราชครูหลวงโพนสะเม็กต่อพระมหากษัตริย์ ก็คือ ท่านได้เข้าไปช่วยแก้ปัญหาและไกล่เกลี่ยเหตุการณ์ทางบ้านเมือง หลังจากนั้น พระราชครูโพนสะเม็กพร้อมผู้ติดตาม ๓,๐๐๐ คน เดินทางเรื่อยไปจนถึงแดนเขมร ระหว่างการเดินทางนี้เอง พระราชครูโพนสะเม็กและสานุศิษย์ได้สร้างบ้านเมือง และก่อตั้งวัดวาอารามหลายแห่ง จึงมีชุมชนชาวพุทธเกิดขึ้นตามมาตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่นครหลวงเวียงจันทน์ไปจนถึงนครหลวงจำปาศักดิ์ในอดีต เหตุการณ์ครั้งนี้ท่านได้มีโอกาสมาบูรณะพระธาตุพนม และจัดให้มีครัวเรือนอยู่ดูแลองค์พระธาตุพนมที่เรียกวันว่าข้าพระธาตุ

ในส่วนของอาณาจักรและศาสนจักร พระราชครูโพนสะเม็กได้ยึดหลักธรรมาธิปไตยและยังมียังมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยการก่อสร้าง บูรณะปฏิสังขรณ์ และพัฒนาศาสนวัตถุโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระธาตุพนม ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนชาวพุทธศาสนิกชนทั้งสองฝั่งโขง นอกจากจะนับถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่มีความสำคัญอย่างมากด้วย จึงส่งผลให้พระราชครูโพนสะเม็กได้รับความเคารพ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
[5] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศรัทธาเลื่อมใสจากพุทธศาสนิกชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง และผู้ได้ทราบประวัติของท่านมาจนถึงปัจจุบัน นี้เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กนี้ เป็นผู้ที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าเคารพศรัทธา ท่านเป็นผู้ที่มีปัญญาและเป็นนักปราชญ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในศาสนาพุทธ เป็นผู้มีสติรอบคอบและเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีกตัญญูต่อชาติ ศาสนาและแม้กระทั่งเพื่อนรวมชาติเดียวกัน ท่านมีธรรมที่สามารถยึดครองจิตใจคนได้ และท่านพร้อมจะเสียสละทุกสิ่งเพื่อความสุขของประชาชนและท่านเป็นคนที่มีปิยวาจาพูดไพเราะ จนทำให้มีคนตั้งสมัญญานามท่านว่า “ท่านพระครูขี้หอม” โดยนามที่เกิดขึ้นมาจากจิตใจอันบริสุทธิ์ของประชาชน ท่านพระครูท่านเกิดมาดี เป็นอัตตสัมมาปณิธิ คือ ตั้งตนไว้ชอบ ท่านมีคุณธรรมที่สิงสถิตย์ในส่วนลึกของหัวใจ ดลบันดาลให้เกิดจริยธรรมอันงดงามที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและประชาชนทั่วไป จึงเป็นที่น่าเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่ท่านเป็นผู้ประกาศศาสนาประสบผลสำเร็จเป็นอย่างสูง ท่านเป็นผู้ฝากผลงานอันล้ำค่าไว้ในโลกก่อนที่ท่านจะมรณภาพไปสู่สัมปรายภพ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, อริยะสงฆ์สองแผ่นดินพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก, วิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง,

ABSTRACT

This thematic paper aimed at studying Phrarajakru Luang Phonsamek’s biography and analyzing his role of leadership towards the Buddhist ways of lives on both banks of Maekhong River.

The results were as follows: Phrarajakru Luang Phonsamek was the important Buddhist monk in the period of Lao history occupying both banks of Maekhong River. His duty settled the Champasakdi City and he played an important role in community and politics on both banks. Phrarajakru Luang Phonsamek’s role towards the King was that he assisted to solve the problems and mediate the national situations. After that Phrarajakru Luang Phonsamek with 3,000 followers traveled continuously until reached the Cambodian territory. During his traveling, Phrarajakru Luang Phonsamek with his followers settled a lot of inhabitants and temples. So Buddhist communities occurred along with both banks of Khong River. For this situation, he had a chance to renovate Phanom shrine.

Phrarajakru Luang Phonsamek had a confidence on the democratic principle of Dhamma and had an important role in approving Buddhism by constructing, renovating, and developing the religious materials, especially the Phra Thatphanom that was the heart center of the community of Buddhists on both banks of Khong River. In addition to holding it as the sacred thing, it was the political, economic, and social centers significantly. It resulted in Phrarajakru Luang Phonsamek to receive the respectfulness from the Buddhists on both banks of Khong River, who knew his biography from the past to the present.

KEYWORDS : analytical study, leadership, the most venerable Phrarajakru Luang Phonsamek, Buddhist Community on both sides of the Khong River

๑. บทนำ

ภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคุณสมบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่น และเป็นผู้ตามที่ให้ความร่วมมือ เพื่อที่จะได้นำสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ผู้นาที่จะนำบุคคลอื่นนั้นพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใดความสำคัญของผู้นาที่มีต่อสมาชิกในกลุ่มก็ยิ่งทวีความสำคัญเป็นเงาตามตัว กลุ่มใดได้ผู้นาดีสมาชิกในกลุ่มก็พลอยดีไปด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้ากลุ่มใดได้ผู้นำที่ไม่ดี สมาชิกในกลุ่มก็ต้องประสบกับความลำบาก แม้ในทางพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญในเรื่องผู้นำ[6] ดังพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับผู้นำว่า

“เมื่อฝูงโคข้ามน้าไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่า ฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้าไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็จะอยู่ เป็นสุข”[7]

วัฒนธรรมที่ปรากฏในบริเวณแม่น้ำโขงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ที่ถูกบันทึกและบอกเล่าในรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน ตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ ตลอดจนบันทึกทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร บอกเล่าความเป็นมาของชนชาติลาว กำเนิดชาติลาว การอพยพโยกย้ายจนกระทั่งรวบรวมก่อตั้งเป็นอาณาจักร มีความรุ่งเรือง และยิ่งใหญ่อาณาจักรหนึ่งในภูมิภาคนี้ มีชื่อว่าอาณาจักรล้านช้าง หรือนครศรีสัตนาคนะหุต เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่รัฐหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับสุโขทัยและอยุธยาของประเทศไทย ตามพงศาวดารลาวได้กล่าวว่า อาณาจักรล้านช้าง เริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดเมืองชวา (หลวงพระบาง) จากขุนกันราง และได้จัดตั้งเมืองชวาขึ้นเป็นราชธานีของล้านช้างในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ แล้วได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองชวาเป็น “เมืองเชียงทอง” ตั้งแต่นั้นมา ชนชาติลาวก็เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างกันมากขึ้น ซึ่งภายหลังจากรัชกาลของขุนลอ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายพระองค์ จนกระทั่งมาถึงสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ.๑๘๙๖-๑๙๑๖) เป็นระยะที่อาณาจักรล้านช้างขยายอาณาเขตแผ่อิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในปี พ.ศ.1904 อาณาเขตของล้านช้างได้ขยายมากขึ้นจนสามารถผนวกดินแดนที่เรียกว่า “อีสาน” ของไทยในปัจจุบันบางส่วนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง[8]

กฎระเบียบ และคำสอนต่างๆ ที่ใช้ประพฤติปฏิบัติ และเล่าสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในสมัยอดีตนั้น เริ่มบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในระหว่างปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถึงต้น

---

[6] พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า๕๑.

[7] องฺ. จตุกฺก (ไทย)๒๑/๗๐/๑๑๕.

[8] ทองสืบ ศุภมาร์ก (ปริวรรต), **ตามพงศาวดารลาว**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๓.

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖จารึกทางพุทธศาสนา การเรียบเรียงตำนาน และประมวลกฎหมายเริ่มแพร่หลายในสมัยไร่เรี่ยกัน ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเช่นนี้ อาจจะเป็นผลสะท้อนของพัฒนาการทางการเมืองในขณะนั้น กล่าวคือ อาณาจักรล้านช้าง คงจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจึงสามารถขยายอิทธิพลทางการเมือง โดยเข้าปกครองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มากกว่าสมัยสถาปนาอาณาจักร ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การเรียบเรียงตำนาน และประมวลกฎหมายนั้นน่าจะเป็นประโยชน์ไม่น้อย เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่สถาบันกษัตริย์ ในการปกครองราษฎร และการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม[9]

ในสมัยปัจจุบันวัฒนธรรมของชาวพุทธ ๒ ฝั่งโขง มี่วัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางศาสนาของชาวลาว พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมชาวพุทธ เป็นพื้นรากฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรมและวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีทำบุญธาตุหลวง และพระธาตุพนมอันเป็นประเพณี และยังมีศิลปวัฒนธรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามากมาย ล้วนมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เช่น ในชุมชน พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของชุมชนในด้านการให้คำปรึกษา วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาวัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านและทางราชการ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน 2 ฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งงานวิจัยนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดหนองคายจนถึงอุบลราชธานีของไทย และนครหลวงเวียงจันทน์จนถึงแขวงจำปาศักดิ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยในฐานะเป็นชาวอีสาน และเป็นพระสังฆาธิการในจังหวัดหนองคาย ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อนครหลวงเวียงจันทน์ จึงมีความสนใจศึกษาคุณค่าของพระพุทธศาสนาวิถีชีวิตของชาวพุทธสองฝั่งโขง อย่างยิ่ง เพราะจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเป็นแนวทางในการพัฒนาพระพุทธศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของชาวพุทธในชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง

(๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระราชครูหลวงโพนสะเม็กที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธในชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง

---

[9] โยชิยูกิ มาชูฮารา. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง.** (กรุงเทพมหานคร : พิฆเณศ พริ้นติ้ง เซนเตอร์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘.

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระราชครูหลวงโพนสะเม็ก ผู้วิจัยได้การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และเชิงพรรณนา (Descriptive research) มีวิธีการ ดังต่อไปนี้

๑.ขั้นรวบรวมข้อมูล ๑) สำรวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อื่นๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ พร้อมทั้งพงศาวดารลาว, ประวัติศาสตร์ตำรา หนังสือ งานวิจัยวิทยานิพนธ์เอกสารวารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป ๓) ขอคำปรึกษา คำแนะนำ และความเห็นจากครูบาอาจารย์ที่มีงานวิจัยหรือบทความที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เพื่อที่จะนำมาวางแผนการวิจัย

๒.ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ๑) นำข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องจากตำราและเอกสารงานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้องมาจัดประเภทตามความเหมาะสม ๒) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิธีการวิจัย ๓) สรุปและนำเสนอข้อมูล

๔. วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง

ความเป็นมาวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง ในการพิจารณาจำแนกยุคสมัยประวัติศาสตร์ และยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้นโดยทั่วไปจะกำหนดโดยยึดหลักเกณฑ์การมีตัวอักษรใช้ในสังคมนั้นๆ แต่กระนั้นก็ตามการกำหนดโดยยึดเกณฑ์การมีตัวอักษรก็ยังมีปัญหาอยู่ค่อนข้างมาก เมื่อนำมาใช้พิจารณาตัดสินในภูมิภาคอีสาน เนื่องจากพบว่าในภูมิภาคอีสานมีตัวอักษรหลายกลุ่มหลายรูปแบบรวมทั้งภาษาที่ใช้บันทึกในศิลาจารึก นั่นคือ มีอักษรปัลลวะ และอักษรขอมโบราณเขียนภาษาสันสกฤตปนภาษาขอม และภาษาขอมล้วน ส่วนในยุคสุดท้ายใช้อักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อยบันทึกเป็นภาษาไทยอีสาน (ภาษาไทย-ลาว) ปัญหาสำคัญก็คือนักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดีไม่อาจจะชี้ชัดได้ว่ากลุ่มชนที่สร้างศิลาจารึกในยุคต้นๆ นั้น (อักษรปัลลวะ-อักษรขอมโบราณ) เป็นชนชาติไทยที่สืบเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องมาเป็นกลุ่มไทย-ลาวในปัจจุบัน การปรากฏตัวของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีหลักฐานบันทึกอย่างชัดเจน เริ่มต้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งก่อนหน้านั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่ไม่มีการบันทึกทางประวัติศาสตร์ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนและแน่นอน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขออ้างอิงเอกสาร และหลักฐานทางวิชาการที่สามารถรวบรวมได้ เพื่อกล่าวถึงเรื่องราวการก่อกำเนิดอาณาจักรล้านช้างวัฒนธรรมทางด้านพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อทางคติธรรม ในเรื่องกรรม ผลหรือวิบากของกรรม เชื่อในผลของบุญและบาป เชื่อในทุคติคือนรก และ สุคติคือสวรรค์ ถ้าทำบุญหรือทำดีจะได้รับผลกรรมดีสิ้นชีวิตแล้วจะได้ขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ หรือเทวโลก ถ้าทำบาปหรือทำชั่วจะได้รับผลกรรมชั่ว จะตกลงสู่อบายภูมิ คือนรก ด้วยคตินี้ จึงส่งผลให้เกิดความเชื่อและศรัทธาในการทำกรรมดี คือ การทำบุญทำทาน หรือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย ซึ่งแสดงออกในวิถีชีวิตประจำวันรวมทั้งในงานบุญประเพณี ที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา พุทธธรรมของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องกรรม บุญ – บาปและ นรก – สวรรค์ เช่น บุคคลในระดับชั้นที่ต่ำก็สามารถเขยิบฐานะของตนเองเป็นชนชั้นสูงกว่าเดิมได้ด้วยการสะสมบุญบารมีให้มากยิ่งขึ้น ผู้มีศีล ผู้ให้ทานรักษาศีล ผู้มีตระกูลดี ผู้มีสัจจะ ผู้อยู่ในคลองธรรม ผู้มีใจซื่อสัตย์ ผู้มีลูกหลานมากและผู้มีชื่อเป็นที่ยอมรับ ในสังคม

จึงอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นการลดช่องว่างระหว่างชนชั้น ทำให้ความสัมพันธ์ของบุคคลระหว่างชนชั้นเกิดความเข้าใจและยอมรับนับถือกันมากขึ้น จึงพัฒนาการมาเป็นงานบุญจารีตประเพณีประจำปีสิบสองเดือนหรือ ฮีตสิบสอง อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

๕. สรุป

ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไป พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือและมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง ส่วน ภาวะผู้นำ เป็นความสามารถในการนำ และจูงใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนให้ทำงานด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและขององค์กร ผู้นำจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มและผู้ร่วมงานในกลุ่ม ในฐานะผู้นำพาสมาชิก ไปสู่เป้าหมายซึ่งก็ต้องอาศัยผู้นำที่ดี เห็นแก่ส่วนรวม ผู้นำจึงมีความสำคัญทั้งต่อกลุ่ม ผู้นำเป็นผู้ทำให้ศักยภาพที่แฝงอยู่ของผู้ร่วมงานแสดงออกมาเป็นรูปธรรม ความเป็นผู้นำจึงเป็นภาวะแห่งปฏิบัติการส่งผลกระทบต่อผลผลิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงาน ผู้นำหรือผู้บริหารควรคำนึงที่สุดจะต้องดำเนินนโยบายในการทำงานโดยปราศจากอคติ เพราะถ้าผู้นำมีกิเลสตัณหา ประพฤติล่วงธรรม ผู้นำหรือผู้บริหารนั้นไม่ควรมัวเมาประพฤติตนด้วยอคติ แต่ให้ดำรงตนด้วยการประพฤติธรรม หรือมีคุณธรรม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงาน หรือประชาชนโดยส่วนรวมและผู้นำจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารได้ โดยการยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำในตนเอง หรือพัฒนาตนเองให้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำ และการพัฒนาตนเองนั้นต้องพัฒนาทั้งกายวาจา และใจ คือ ไม่คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่วที่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคมเพียงแค่นี้ยังไม่พอ ต้องทำในสิ่งที่ถูกธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและส่วนรวมด้วยและการจะพัฒนาตนเองตามกระบวนการดังกล่าวได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจ งานวิจัยเรื่อง ““ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอริยะสงฆ์สองแผ่นดินพระราชครูหลวงโพนสะเม็กที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง สรุปผลการศึกษามีดังนี้

ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้นำ คือ ผู้ที่มีศิลปะหรืออำนาจหน้าที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไป พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือและมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง ส่วน ภาวะผู้นำ เป็นความสามารถในการนำ และจูงใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนให้ทำงานด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและขององค์กร ผู้นำจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มและผู้ร่วมงานในกลุ่ม ในฐานะผู้นำพาสมาชิก ไปสู่เป้าหมายซึ่งก็ต้องอาศัยผู้นำที่ดี เห็นแก่ส่วนรวม ผู้นำจึงมีความสำคัญทั้งต่อกลุ่ม ผู้นำเป็นผู้ทำให้ศักยภาพที่แฝงอยู่ของผู้ร่วมงานแสดงออกมาเป็นรูปธรรม ความเป็นผู้นำจึงเป็นภาวะแห่งปฏิบัติการส่งผลกระทบต่อผลผลิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงาน ผู้นำหรือผู้บริหารควรคำนึงที่สุดจะต้องดำเนินนโยบายในการทำงานโดยปราศจากอคติ เพราะถ้าผู้นำมีกิเลสตัณหา ประพฤติล่วงธรรม ผู้นำหรือผู้บริหารนั้นไม่ควรมัวเมาประพฤติตนด้วยอคติ แต่ให้ดำรงตนด้วยการประพฤติธรรม หรือมีคุณธรรม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงาน หรือประชาชนโดยส่วนรวมและผู้นำจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารได้ โดยการยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำในตนเอง หรือพัฒนาตนเองให้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำ และการพัฒนาตนเองนั้น

ต้องพัฒนาทั้งกายวาจา และใจ คือ ไม่คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่วที่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนแก่ตนเอง และสังคมเพียงแค่นี้ยังไม่พอ ต้องทำในสิ่งที่ถูกธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและส่วนรวมด้วยและการจะพัฒนาตนเองตามกระบวนการดังกล่าวได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจ

ผู้นำคือ ผู้ที่มีศิลปะหรืออำนาจหน้าที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นและนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยเขาให้ความไว้วางใจไม่ขัดขวางเชื่อใจอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือ และมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง สามารถดึงความสามารถของผู้อื่นมาใช้ในการดำเนินการจนงานของกลุ่มหรือองค์กรบรรลุผลสำเร็จ และความเป็นผู้นำนั้นมีฐานะอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าเป็น นาถะ แปลว่าเป็นที่พึ่งของชาวโลก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก จึงเป็นโลกนาถะ แปลว่า เป็นที่พึ่งของชาวโลก ท่านผู้นำเมื่อนำได้ดีก็จะเป็นที่พึ่งของคนอื่น เป็นที่พึ่งของหมู่ชน จนกระทั่งเป็นที่พึ่งของมวลมนุษยชาติต่อไป

พระราชครูหลวงโพนสะเม็กมีบทบาทต่อการแก้ปัญหาการเมืองการปกครอง ของล้านช้าง ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของบุคคลและสถาบัน ตั้งแต่ชนชั้นปกครองไปจนถึงสามัญชนโดยทั่วไป นอกจากท่านจะเป็นผู้นำทางศาสนจักรแล้ว ด้วยความที่มีภาวะผู้นำในตัวท่าน ยังส่งผลให้มีบทบาทในการแก้ปัญหาการเมืองในฝ่ายอาณาจักรของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย ทำให้ราชวงศ์ของล้านช้างดำรงอยู่ และบทบาท ท่านมีส่วนในการวางรากฐานการปกครอง และแผ่ขยายดินแดนของอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ ซึ่งถือว่าเป็นเมืองหลวงแห่งที่สามของล้านช้างออกไปอย่างยิ่งใหญ่ ที่สำคัญท่านไม่ได้ใช้กำลังทหารหรืออุบายใดๆ ในการเข้าปกครองเมืองนั้นๆ เลย มีแต่บารมีธรรมและคุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมาแล้วเท่านั้น ที่ทำให้ประชาชนในถิ่นนั้นๆ ที่ท่านได้จาริกไป ได้มอบถวายด้วยศรัทธาในตัวท่านอย่างแท้จริงภาวะผู้นำของพระราชครูโพนสะเม็กที่มีต่อการเมืองการปกครอง คือ การใช้หลักอธิปไตย ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลักพรหมวิหาร ในด้านการปกครอง และการใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และการใช้หลักพละ ๕ ในด้านการสงเคราะห์ โดยการใช้หลักธรรมต่างๆ โดยใช้ควบคู่กับระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำควรพิจารณาและปฏิบัติตามหลักธรรม เพราะหลักธรรมมุ่งเน้นให้ผู้บริหารหรือผู้ปกครอง สามารถประสานความสัมพันธ์กับหมู่ชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับบุคคลอื่นๆ ตลอดไปจนถึงสังคมในวงกว้าง หลักธรรมของพระพุทธองค์ได้วางหลักการและแนวทางในการปกครอง โดยใช้การยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน หรือสมาชิกในสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ด้วยการปกครองที่เที่ยงธรรมไม่ลำเอียงโดยใช้ความรู้ความสามารถของผู้ปกครองในด้านของปัญญา ความเพียร และความสุจริตในการจัดการเพื่อให้เกิดความเจริญแก่องค์กร บรรลุผลสำเร็จ และได้ผลดี ท่านพระครูโพนสะเม็กแห่งราชอาณาจักรล้านช้างแห่งนครเวียงจันทน์ ท่านได้มีส่วนในการสร้างความเจริญให้แก่ทั้งศาสนาจักร คือบวรเขตของพระพุทธศาสนาและอาณาจักร คือการเป็นหลักชัยของบ้านเมืองในการสร้างอาณาจักรจำปาสัก ซึ่งอยู่ทางประเทศลาวตอนใต้ นอกจากนั้นท่านยังเป็นประธานนำเหล่าพุทธศาสนิกชนทำการบูรณะ ซ่อมแซมพระธาตุพนมอันเป็นพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระอุระหรือที่เรียกว่าพระอุรังธาตุ เป็นต้น บทบาทของท่านพระราชครูหลวงโพนสะเม็กต่อราชอาณาจักรนั้นเราจะเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีบทบาททางด้านการเมืองมากเพราะในตอนช่วงปลายรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาสิทธิราช ก็เกิดกรณีพิพาทหรือการแย่งราชสมบัติขึ้น จนเป็นเหตุให้ท่านพระราชครูต้องอพยพคนลงใต้ไปนครจำปาสัก ต่อไปจนถึงกรุง

พนมเปญของเขมร ท่านจึงมีบทบาทต่อการเมืองทั้ง ๒ อาณาจักร คือ ๒)อาณาจักรล้านช้าง (ศรีสัตตนาคนหุต) บทบาทของท่านพระราชครูในสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชนั้น บ้านเมืองก็เป็นสุขราษฎรก็ร่มเย็น แวดวงพระศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง มีการศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย โดยมีพระราชครูหลวงโพนสะเม็กนั้นเป็นศูนย์รวมศรัทธาในฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายของพระพุทธศาสนา บทบาทของพระราชครูต่ออาณาจักรในช่วงนี้เป็นไปในเชิงบวกคือ เป็นจุดศูนย์รวมใจของข้าราชการและราษฎร ๒) อาณาจักรจำปาสักนาคบุรีศรี บทบาทของท่านพระราชครูหลวงโพนสะเม็กได้แต่งตั้งให้พระหน่อกษัตริย์ให้ขึ้นครองราชย์สมบัติโดยได้รับขนานพระนามใหม่ว่า “พระเจ้าศรีสมุทรพุทธางกูร” ซึ่งผลจากการปกครองของพระองค์ทำให้สถานะของพระพุทธศาสนาในเมืองจำปาสักนั้นมั่นคงยิ่งขึ้น

พระราชครูหลวงโพนสะเม็ดอริยะสงฆ์สองแผ่นดินนั้นมีความเป็นผู้นำทั้งสองด้านไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนจักรและอานาจักรดังจะเห็นได้จากงานที่ท่านซ่อมแซมพระธาตุพนมอันเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ ท่านเป็นครูที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการก่อสร้างเป็นอย่างดี เช่น ท่านได้ปฏิสังขรณ์พระธาตุให้มีศิลปะได้สวยงาม ท่านได้ประกาศพระพุทธศาสนาให้ประจักษ์แก่สายตาประชาชนได้อย่างกว้างขวาง เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กนี้ เป็นผู้ที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าเคารพศรัทธา ท่านเป็นผู้ที่มีปัญญาและเป็นนักปราชญ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในศาสนาพุทธ เป็นผู้มีสติรอบคอบและเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีกตัญญูต่อชาติ ศาสนาและแม้กระทั่งเพื่อนรวมชาติเดียวกัน ท่านมีธรรมที่สามารถยึดครองจิตใจคนได้ และท่านพร้อมจะเสียสละทุกสิ่งเพื่อความสุขของประชาชนและท่านเป็นคนที่มีปิยวาจาพูดไพเราะ จนทำให้มีคนตั้งสมัญญานามท่านว่า “ท่านพระครูขี้หอม” โดยนามที่เกิดขึ้นมาจากจิตใจอันบริสุทธิ์ของประชาชน ท่านพระครูท่านเกิดมาดี เป็นอัตตสัมมาปณิธิ คือ ตั้งตนไว้ชอบ ท่านมีคุณธรรมที่สิงสถิตย์ในส่วนลึกของหัวใจ ดลบันดาลให้เกิดจริยธรรมอันงดงามที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและประชาชนทั่วไป จึงเป็นที่น่าเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่ท่านเป็นผู้ประกาศศาสนาประสบผลสำเร็จเป็นอย่างสูง ท่านเป็นผู้ฝากผลงานอันล้ำค่าไว้ในโลกก่อนที่ท่านจะมรณภาพไปสู่สัมปรายภพ

๖. ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาและวิเคราะห์ภาวะผู้นำ ของอริยะสงฆ์สองแผ่นดินทุกท่าน ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง รวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำในด้านต่างๆ เช่น ผู้นำทางด้านปราชญ์ชาวบ้านแขนงต่างๆในดินแดนสองฝั่งโขง ผู้นำที่มีบทบาททางด้านการเมืองการปกครอง เพื่อที่จะเป็นการศึกษาและรวบรวมประวัติศาสตร์อันสำคัญของประเทศ หรือจะเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มุมมอง หรือด้านต่างๆของวิถีชีวิตชาวพุทธของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง เพื่อที่จะการอำนวยความสะดวกในทางวิชาการในพื้นที่ เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับนิสิต นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่มีความสนใจนั้นได้ใช้ข้อมูลทางวิชาการรวมกัน

เอกสารอ้างอิง

ทองสืบ ศุภมาร์ก (ปริวรรต). **ตามพงศาวดารลาว**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๒๘.

พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

โยชิยูกิ มาซูฮารา. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง**. กรุงเทพมหานคร : พิฆเณศ พริ้นติ้ง เซนเตอร์, ๒๕๔๖.

วิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์

AN ANALYSIS OF PUBLIC MIND IN WORKING OF ASEAN WOMAN'S ASSOCIATION IN KALASIN PROVINCE

อุมารินทร์ เลิศสหพันธ์[1]
รศโสวิทย์ บำรุงภักดิ์.ดร.[2]
พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ.ดร.ผศ ,[3]
พระครูปริยัติธรรมวงศ์.ดร.ผศ ,[4]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเรื่องจิตอาสาในสังคมไทยในปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาสภาพการทำงานจิตอาสาของสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์ (3) เพื่อวิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ (1) พบว่า กระแสของแนวคิดเรื่องจิตอาสา เกิดเป็นรูปแบบปฏิบัติในสังคมไทยที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนขึ้นในคราวเกิดเหตุการณ์สึนามิครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ.2547 โดยแนวคิดจิตอาสาดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการที่เป็นพรหมวิหารธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวคือการเห็นความทุกข์ยากลำบากของผู้ประสบภัยในเหตุการณ์ (อุเบกขา) แล้วเมินเฉยไม่ได้ (กรุณา) จึงขวนขวายช่วยเหลือตามกำลังของตน (มุทิตา) เพื่อแสดงการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา (เมตตา) ซึ่งแนวคิดและหลักการดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการทำงานจิตอาสาขององค์กรต่างๆ ในสังคมไทยต่อมา รวมถึงสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์

คำสำคัญ : จิตอาสา , การทำงาน, สตรีอาเซียน

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the concepts and principles of the public mind in the current Thai society; 2) to study the conditions of the public mind work of ASEAN Women's Association in Kalasin province; 3) to analyze the public mind occurred in the work of ASEAN Women's Association. This study was conducted

---

[1] นิสิตปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชา พระพุทธศาสนา
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

by the qualitative research methodology through the study of Buddhist scriptures, academic documents and relevant research as well as the interview of stakeholders. The data obtained were interpreted by the descriptive analysis.

The research results revealed that 1) the current concept of public mind was arisen into a concrete form of practice in Thai society and became more apparent in the time of the Great Tsunami of Thailand in December 2005. The idea of such public mind is based on the principles of Brahmavihara-dharma (*brahmavihāra*, sublime states of the mind) in Buddhism viz. to see the suffering of the victims in the event (*upekkhā*, equanimity) and then not to ignore (*karuṇā*, compassion), therefore strive to help in accordance with their capacity (*muditā*, sympathetic joy), to show participation in solving problems (*mettā*, loving kindness). The concepts and principles are the basis of the volunteerism work of various organizations in later Thai society including that of the ASEAN Women's Association in Kalasin province.

Keywords: public mind, working, ASEAN women

1. บทนำ

จิตอาสาที่เป็นต้นแบบได้เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตกาลเมื่อ 2600 กว่าปี กล่าวคือหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้อธิษฐานจิตบำเพ็ญตนเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จึงให้กำเนิดจิตอาสาโดยเริ่มต้นจากการสร้างพุทธสาวก หรือ ศาสนบุคคล เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการเผยแผ่ และให้กำเนิดสังฆรัตนะ หรือพระสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนาจนครบพระรัตนตรัย ด้วยวิธีที่เรียกว่า เอหิภิกขุ อุปสมปทา จากนั้นพระพุทธองค์ได้ส่งพุทธสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนา ด้วยพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คน“จำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...” **(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.: 4/32/40)** จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพุทธจิตอาสาจนเป็นต้นแบบถึงปัจจุบัน

จิตอาสาในประเทศไทยนั้น มีมานานแล้วแต่เกิดขึ้นกับคนไทยเป็นกลุ่มๆ จากนั้นได้เกิดเป็นเครือข่ายจิตอาสาที่มีลักษณะเชื่อมโยงการทำงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อขับเคลื่อนแก้ปัญหาของประเทศไทยอย่างจริงจังภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ภัยสึนามิครั้งยิ่งใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2547 ที่มีความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ถือเป็นเหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่กระตุ้นให้คนไทยมีกระแสความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยคนจนได้ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือด้วยหัวใจที่ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ อย่างเป็นรูปธรรม

”จิตอาสา“เป็นภาวะที่เกิดขึ้นโดยไม่จำกัดอยู่เฉพาะบุคคลที่เป็นบุรุษ สตรี ญาติมิตร เพื่อนหรือคนรู้จักเท่านั้น แต่ควรต้องเผื่อแผ่ ดูแลสังคม ดูแลสิ่งแวดล้อม ชุมชน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ด้วยโดยร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เป็นรูปธรรมกันมากขึ้นในสังคม กล่าวเฉพาะสตรี คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในแทบทุกด้าน เป็นผู้ให้ความรักและความอบอุ่นแก่บุตร ขัดเกลา สั่งสอน รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับคนในครอบครัว สตรีเป็นผู้มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและสังคมเพราะพลังของสตรีมีถึงครึ่งหนึ่งของพลังมนุษย์ทั้งโลก ภาครัฐได้เห็นความสำคัญการทำงานของสตรีจึงได้มีการส่งเสริมและให้โอกาสการทำงานของสตรีในแต่ละองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (คุณหญิงลักษณาจันทร เลาหพันธุ์, 2556)

เมื่อเกิดประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ประเทศประชาคมอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ต่างมีรากฐานวัฒนธรรมร่วมกัน คือประเทศกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง มีไทย ลาว กัมพูชา ซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน ทั้งเรื่องภาษา ประเพณี วัฒนธรรม แต่ในอนาคตเกือบทุกประเทศล้วนจะต้องอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายของประชาคมอาเซียน คือการมีประชากรที่มีคุณภาพโดยเป็นประชากรที่มีการศึกษาและมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศ

จากบทความวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมจิตอาสาป้องกันปัญหายาเสพติดในประเทศไทย สรุปความได้ว่า สังคมในกลุ่มประเทศอาเซียน มีลักษณะของสังคมจิตอาสา โดยมีการให้ความหมาย ที่แตกต่างกัน ”จิตอาสา“ไปใน ไทย ลาว พม่า เวียดนามและกัมพูชาแต่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ศาสนาและประวัติศาสตร์ เป็นพื้นฐานร่วมกันในการปลูกฝังและบ่มเพาะให้เกิดจิตอาสาแก่สมาชิกในสังคม จิตอาสาในประเทศไทย คือการให้ทานที่ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ จิตที่เต็มไปด้วยความเมตตา กรุณา ปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ อยากให้เขาพ้นทุกข์โดยไม่หวังประโยชน์สุขหรือผลตอบแทนกลับคืนมาให้แก่ตัวเอง (พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศและ .ดร. .คณะ2561: 277)

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงเห็นได้อย่างชัดเจน ปัญหาต่างๆ มีมากมาย จิตอาสาทำให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ เป็นการสร้างจิตสำนึกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวม “ผู้ให้ย่อมเป็นสุข เป็นที่พึงปรารถนาของผู้รับการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ ” มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ใน 3 ระดับ คือการพัฒนาตนเพื่อประโยชน์ตน การพัฒนาตนเพื่อประโยชน์คนอื่น และการพัฒนาตนขั้นสูงสุด (พระพรหมคุณาภรณ์ .ป)อ .ปยุตฺโต(, 2551 : 223) การพัฒนาตนเองขั้นสูงสุดนี้ก็เพื่อประโยชน์สังคมหรือส่วนรวมนั่นเอง ซึ่งมนุษย์ผู้พัฒนาตนถึงขั้นนี้ได้ในโลกและเป็นที่รู้จักได้รับการยอมรับ อาจกล่าวได้ว่า มีจำนวนที่นับได้ ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวมนั้น จึงเป็นสิ่งที่ทุกสังคมรวมทั้งสังคมไทยมีความต้องการเป็นอย่างยิ่ง

สมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์)ASEAN Woman’s Association : Kalasinเป็น (สมาชิกสมาคมอาเซียน) ประเทศไทย-ASEAN Association-Thailand) และเป็นหนึ่งในสมาชิกในกลุ่มเครือข่ายของสภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเสริมสร้างบทบาทของสตรีในจังหวัดกาฬสินธุ์ บทบาทของสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดจากผู้มีจิตอาสาเป็นผู้ก่อตั้งโดยที่มีหลักการบริหารองค์กร ซึ่งจะมีคณะกรรมการเป็นผู้กำหนดนโยบายและตัดสินใจเรื่องต่างๆ ที่ไม่แสวงหากำไรและไม่แสวงหาผลประโยชน์

จุดประสงค์ในการก่อตั้งสมาคม เพื่อส่งเสริมมิตรภาพความสัมพันธ์อันดีและความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรม สังคมอาเซียน ให้บรรดาสตรีกาฬสินธุ์ สตรีไทย และสตรีในกลุ่มประเทศอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม และความรู้เกี่ยวกับ ASEAN ในหมู่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเด็กและสตรีเพื่อให้สมาชิกสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ ตระหนักในหน้าที่ของตนอันพึงมีต่อประเทศชาติและต่อสถานการณ์ของโลก ร่วมใจกันปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและสาธารณะประโยชน์ (เอกสารจดทะเบียนสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์, 2560: 10)

จากงานวิจัยพบว่า การทำงานจิตอาสาของสมาคมสตรีอาเซียนฯ นั้นไม่เพียงแต่เป็นการตอบแทนสังคมเท่านั้น แต่นำมาซึ่งผลดีหลายประการกลับคืนสู่บุคลากรในหน่วยงานของตน ทั้งในด้านการพัฒนาศักยภาพความสามารถและมีส่วนสำคัญในการช่วยลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

ในองค์กรให้ลดความรุนแรงลง ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและองค์กร โดยการดำเนินงานอาสาสมัครเพื่อสังคมขององค์กรย่อมส่งผลให้สมาชิกขององค์กรเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความสามารถในการทำสิ่งที่ดีเพื่อผู้อื่น ทำประโยชน์ให้สังคม รวมทั้งรู้สึกภาคภูมิใจต่อองค์กรด้วยว่า เป็นองค์กรที่ทำประโยชน์เพื่อสังคม มีความรับผิดชอบต่อสังคม เกิดความสบายใจและรู้สึกมั่นคง ส่งผลให้สมาชิกมีความสุขเมื่อได้ร่วมกันทำในทุกๆ กิจกรรม

ดังนั้น จากการมีจิตอาสาที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคมในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดใกล้เคียง ในนามสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์และกิจกรรมในพื้นที่อื่นๆ ที่ได้ร่วมกับเครือข่ายสตรีอาเซียนจังหวัดใกล้เคียงมาได้ระยะเวลามากกว่า 3 ปีแล้วนั้น ผู้วิจัยต้องการทราบว่า แนวคิดและหลักการจิตอาสาในสังคมไทย และสภาพการทำงานแบบของสมาชิกสมาคมแล้ววิเคราะห์จิตอาสาเชิงพุทธที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์กรในการทำงานจิตอาสาให้เกิดขึ้นในบุคคลต่างๆ เพื่อรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม อันเป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดในหมู่สตรีและบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม ช่วยกันลดปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนและสังคม ช่วยกันปลูกฝังคุณลักษณะจิตอาสาให้เกิดขึ้นสมาชิกและในองค์กร ที่เป็นการส่งเสริมความสงบสุขแก่สังคมที่มีวงกว้างออกไปและมีความมั่นคงยั่งยืนต่อไป

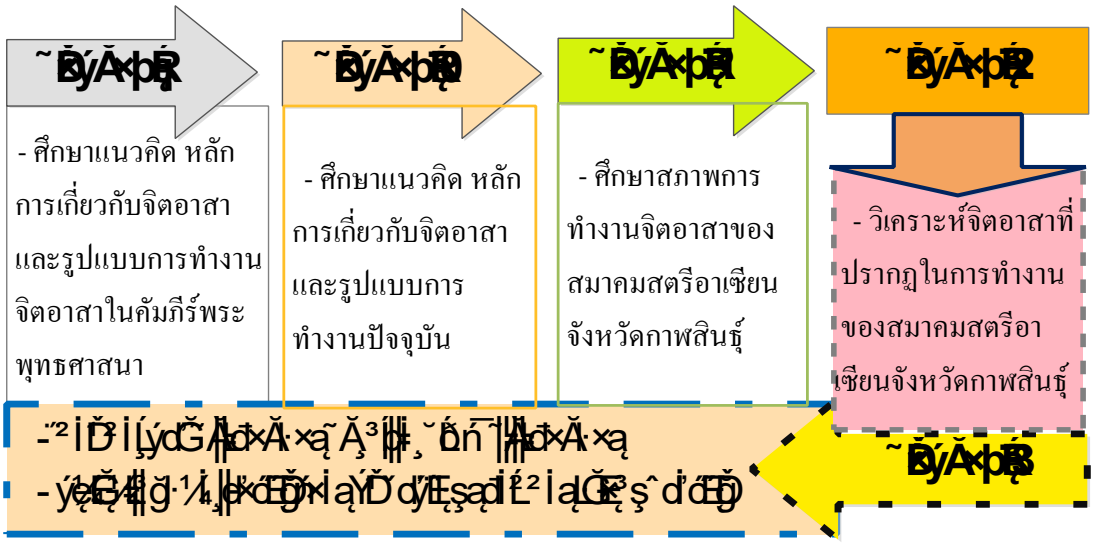
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเรื่องจิตอาสาในสังคมไทยในปัจจุบัน

1.2.2 เพื่อศึกษาสภาพการทำงานจิตอาสาของสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์

3. กรอบแนวคิดการวิจัย



แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการทำวิจัย งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ)Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึง ต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร)Documentary Research) ประกอบกับการทำการสัมภาษณ์เชิงลึก)In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ)Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามขั้นตอนที่ 1 และ 2

4.2 พื้นที่การวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ที่ปรึกษาของสมาคม อุปนายก สมาชิก ในสมาคมสตรีอาเซียนฯ โดยเลือกสัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่จะให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาจำนวน 30 คน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามขั้นตอนที่ 3

4.3 เครื่องมือการวิจัย แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด การสังเกตแบบมีส่วนร่วม)Participation observe) โดยผู้วิจัยดำเนินการสังเกตจากการทำกิจวัตรประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นต้น กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามขั้นตอนที่ 3

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับที่ปรึกษา อุปนายก สมาชิก ตามที่กำหนดไว้ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)Stakeholders(ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สมาคมได้เข้าไปช่วยเหลือในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย มีการจดบันทึก การใช้เทปบันทึกเสียง และการบันทึกภาพนิ่ง เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนที่ 4

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วนคือ (1) ข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ)Primary Sources) ได้แก่ เอกสารงานวิจัย งานวิชาการททางด้านพุทธศาสนาและตำราอื่นๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย (2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก)In–Depth interview) (3) ข้อมูลจากการสนทนาเฉพาะ)Focus Group discussion) เพื่อสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ เพื่อสังเคราะห์ให้ได้องค์ความรู้ตามขั้นตอนที่ 4

4.6 การสังเคราะห์องค์ความรู้และเขียนรายงานการวิจัย เพื่อเสนอขออนุมัติจบการศึกษาของหลักสูตร ตามขั้นตอนที่ 5

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า การทำงานจิตอาสาของสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์ มีบทบาทการทำงานที่สำคัญในแง่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโดยเฉพาะสังคมในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการให้ที่เปียมด้วยความสุข เพราะประกอบด้วยแรงจูงใจ การให้ของสมาชิกสมาคมฯ จะให้ด้วยเหตุผลใดก็ตามย่อมส่งผลก่อเกิด เป็นความสุขแก่ตนและสังคม ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 คือ (1มีการให้ (มีการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ และมีความเสียสละทั้งแรงกายและแรงใจ ทำด้วยหัวใจ มีความรู้สึกดีที่ได้มีส่วนร่วมในการให้เข้าใจการให้มากยิ่งขึ้น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การให้สิ่งของเงินทองคือ วัตถุทาน แต่อาจเป็นการเปิดโอกาสให้ทำงานที่ผู้ร่วมงาน เกิดความสุขในการทำงานทางใจ คือธรรมทาน ซึ่งหลักปฏิบัติของการทำงาน จิตอาสาของสมาชิกสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ (2การใช้วาจาประสาน (

ไมตรีกล่าวคือการใช้วาจาที่อ่อนโยน อ่อนหวานและมีความเป็นกันเองในการติดต่อประสานได้รับไมตรีที่ดีจากสังคม รวมถึงเป็นการใช้วาจาเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง การให้กำลังใจซึ่งกันและกันทำให้สมาชิกสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ สามารถทำงานได้อย่างราบรื่น การลงพื้นที่พบปะเยี่ยมเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี (3การบำเพ็ญประโยชน์ (เพื่อสังคม ได้มีการสร้างประโยชน์มากมายให้กับสังคมมีการทำกิจกรรมที่สนับสนุนสังคมให้เกิดบรรเทาความทุกข์และสร้างความสุข การแบ่งเบาภาระ ร่วมมือ ร่วมใจกันทำงานเพื่อส่วนรวม (4การ (การวางตัวมีความสำคัญในการทำงานจิตอาสา (สมานัตตา) ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายและสม่ำเสมอปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างให้กับสังคมสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1 การบริจาคทรัพย์เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับ ตามหลักพุทธศาสนา โดยการแบ่งปันจะเป็นสายใยที่จะช่วยให้สังคมลดความขัดแย้ง หรือ ”ทาน“ ป้องกันความขัดแย้งในอนาคต ด้วยคำนึงถึงความดีต่อกันและกัน การเลือกใช้วาจาที่สุภาพน่าฟัง จึงเป็นทางออกที่ทำให้ทุกฝ่ายสามารถแสดงความเห็นได้อย่างไม่เกิดความขัดแย้ง

5.2 สื่อสารด้วยวาจาที่สุภาพ อ่อนหวาน ซึ่งสอดคล้องกับ โดยอาศัย องค์ธรรมที่”ปิยวาจา“ เรียกว่า วาจาสุภาษิต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการที่จะทำให้วาจาที่สุภาพไพเราะ เป็นวาจาที่เชื่อถือได้ มิใช่เป็นเพียงลมปากที่หวาน แต่ซ่อนอาวุธไว้ในความหวาน สมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ ได้ปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักปิยวาจา คำพูดคำสัตย์คำจริง พูดเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ เมื่อนำมาปฏิบัติในภาคสังคมโดยต่อไป

5.3 สร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อส่วนรวม สอดคล้องกับ หมายถึง สมาชิกในสังคม ”อัตถจริยา“ ต่างก็มุ่งที่จะทำให้ตนเองเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น นอกจากจะสร้างประโยชน์ให้ตนเอง ซึ่งหลักการนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นการทำงานแบบจิตอาสา จุดเริ่มต้นแรกคือสังคมที่เป็นครอบครัว การทำตนให้เป็นประโยชน์นั้น คือการเอาใจเขามาใส่ใจเราให้มาก ประพฤติตนเป็นประโยชน์ ยึดมั่นในการทำงานจิตอาสา

5.4 การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย สอดคล้องกับ ให้ความเสมอ ภาคกับทุก ”สมานัตตา“ คนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แก้ปัญหา ช่วยกันคิดในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข สมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์นั้น มีการปฏิบัติต่อทุกคนเสมือนดุจดังพี่น้องเครือญาติ ไม่ถือตัวหรือทำตัวเย่อหยิ่ง ความประพฤติปฏิบัติดีต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้เป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันได้เป็นอย่างดี

โดยการทำงานจิตอาสาของสมาชิกสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์ มีคุณสมบัติของการมีสังคหวัตถุ 4 ซึ่งมีผลทำให้การทำงานจิตอาสานั้นประสบความสำเร็จเป็นสมาคมที่ได้รับความเชื่อมั่นในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม กล่าวคือ มี ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตา ในการทำงานเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุขและสันติภาพ โดยเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไป ตลอดถึงเป็นแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดีในการสนับสนุนกำลังทรัพย์และกำลังกายที่ปรารถนาให้บุคคลอื่นมีความสุข สอดคล้องกับทัศนะของ ศุภลักษณ์ สุวรรณเครือ ได้ศึกษาเรื่อง มรรควิธีแห่งรักและเมตตาเพื่อรับใช้สังคมในทัศนะวิทยากรชาวพุทธที่พบว่า ประสบการณ์เกี่ยวกับภาวะทางปัญญา ทางจิตใจ และภาวะทางการดำเนินชีวิต ด้านการพัฒนาความรักและเมตตาภายในตนเองและการส่งผ่านไปยังผู้อื่นจะทำให้เกิดการสงเคราะห์แก่กันและกันด้วยสังคหวัตถุคือ การให้ การพูดจาที่ไพเราะ การปฏิบัติตนให้

เป็นประโยชน์และการปฏิบัติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนทำให้เกิดการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (ศุภลักษณ์ สุวรรณเครือ, 2532: บทคัดย่อ)

6. อภิปรายผล

จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักการของพรหมวิหาร 4 และนำสู่กระบวนการปฏิบัติด้วยสังคหวัตถุ 4 จะเห็นได้ว่า คนที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อยู่ในจิตใจ ทำให้แสดงออกด้วยการให้ทาน มีคำพูดคำจาที่เป็นปิยวาจา มีการกระทำที่เป็นประโยชน์ ขณะเดียวกันยังมีการปฏิบัติที่เป็นสมานัตตา มีปัญญาคิดไตร่ตรองด้วยจิตที่เป็นอุเบกขาตามความเป็นไปตามกรรมของแต่ละคน สอดคล้องกับแนวคิดของท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยบุคคลพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือจะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึงจะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจ ให้พร้อมรับมือกับสถาณการณ์ความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของธรรมอันเกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล เช่นเดียวกับการวิจัยของบุษราคัม จำปา ได้ทำการวิจัย เรื่อง จิตอาสากับการช่วยเหลือคนพิการ โดยการใช้หลักพรหมวิหาร 4 สร้างความพึงพอใจให้กับผู้พิการได้มีผลทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542: 67-69) สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง ที่พบว่า พุทธศาสนามีหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ตลอดจนเรื่องการให้ทาน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับจิตอาสา และการพัฒนาจิตอาสา คือมุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือคนอื่น และการสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งการทำงานจิตอาสาสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีพระธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ใจเพชร กล้าจน ที่มีการปฏิบัติธรรม ลด ละ เลิกบาป (หมอเขียว) บำเพ็ญกุศล ใจเบิกบาน (สุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง, 2549: 95)

จากการศึกษาวิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมผู้สูงวัยใส่ใจไม่ไร้ค่ากิจกรรมสร้างพลังรักสู่คนพิการ กิจกรรมปลูกต้นไม้เพื่อลดภาวะโลกร้อน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ภาษา กิจกรรมมอบทุนการศึกษาและเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก กิจกรรมช่วยกาชาด กิจกรรมช่วยโรงพยาบาลซื้อเครื่องมือแพทย์ กิจกรรมโครงการคนกาฬสินธุ์ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง Kalasin happiness model มีกิจกรรมการกุศลต่างๆ มีการสร้างบ้านให้ผู้ยากไร้ เป็นต้น มีความสอดกับการวิจัยของ สุนิตย์ เชษฐา และ วินย์ เมฆไตรภพ ที่พบว่า ระบบอาสาสมัครได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับจิตใจของคนไทยให้มีความเห็นใจและร่วมช่วยเหลือสังคม โดยแสดงให้เห็นถึงคุณูปการของอาสาสมัครในระดับต่างๆ เมื่อมีการทำงานเกี่ยวกับจิตอาสาอยู่เป็นประจำก็จะมีแนวคิดของการช่วยเหลือมากขึ้นด้วยเช่นกัน มีเครือข่ายในการร่วมกิจกรรมมากขึ้น (สุนิตย์ เชษฐา และ วินย์ เมฆไตรภพ, 2548) ดังเช่น งานวิจัยของ อรศรี งามวิทยาพงศ์ กรณีศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ”ฉลาดทำบุญ“ ”ฉลาดทำบุญ“ รายงานการประเมินผลและกิจกรรมอาสาสมัคร“ ของ ผลที่พบชัดเจนมากที่สุด คือ อาสาสมัครมีความสุข ความพอใจในการทำกิจกรรมและจำนวนมากอยากทำต่อไปอีก อาสาสมัครเกิด

มิตรภาพความคุ้นเคยจากการทำกิจกรรมร่วมกัน จนมีบางกิจกรรมที่พัฒนาเป็นการรวมกลุ่มต่อเนื่อง และพบว่า มีผลลัพธ์ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาด้วย (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549: 4-6)

จากผลการวิจัยที่พบว่า รูปแบบการทำงานจิตอาสาของสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์ ในโครงการผูกจิตวัยใสรักอย่างไรไม่ให้เสี่ยง มีการจัดในลักษณะของ (วัยรุ่นกับการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ) การให้ความรู้ น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย พุทธศาสนามีหลักธรรมมุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม งานจิตอาสาเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง จะรู้สึกอยากทำงานจิตอาสามากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาจิตอาสาทางหนึ่ง สอดคล้องกับการวิจัยของสุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง กิจกรรมผูกจิตวัยใสรักอย่างไรไม่ให้เสี่ยง เป็นการสร้างสถานการณ์ในการสร้างนักเรียนเป็นจิตอาสาได้ สอดคล้องกับการวิจัยของ ไจตนย์ ศรีวังพล พบว่า หลักธรรมที่ใช้คือพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 และหลักธรรมที่ส่งเสริมการทำงานจิตอาสา คือหลัก ไวยาวัจมัย หมายถึงการขวนขวายช่วยเหลือตามกำลัง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน อันจะนำไปสู่สังคมที่สงบร่มเย็นเป็นประโยชน์ร่วมกัน เกิดการหล่อหลอมพฤติกรรมและจิตใจของเยาวชน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ หล่อหลอมพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมที่มีประสบการณ์และการทำงานร่วมกัน รวมถึงการสอดแทรกธรรมะเข้าไปในกิจกรรม ผลคือ เยาวชนและ บุคคลในสมาคมได้เรียนรู้การทำงานจิตอาสา และผลจากการร่วมกิจกรรมจิตอาสาทำให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันของสมาชิกสมาคมพัฒนาขึ้นตามลำดับ ซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนาต่างๆ เหล่านี้จะนำมาซึ่งความสุขได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชำนาญ กตธมฺโม (บุญแพ) ที่พบว่า จิตสาธารณะ หมายถึงความรู้สึกนึกคิดหรือจิตสำนึกที่รู้จักเอาใจใส่เป็นธุระเข้าร่วมกิจกรรมในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ ตลอดถึงการรับผิดชอบต่อหน้าที่หรือการทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคมจิตสาธารณะ เป็นจิตสำนึกที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล เป็นจิตใต้สำนึกที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความสุขความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานอาสา จะหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่นและสร้างประโยชน์ต่อไป ส่วนการออกแบบกิจกรรมให้มีการร่วมประชุมแลกเปลี่ยนงานด้านจิตอาสาซึ่งกันและกัน จะทำให้สมาชิกในสมาคมเรียนรู้งานจิตอาสาหลากหลาย สมารถต่อยอดงานจิตอาสาในรูปแบบอื่นและนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (พระมหาชำนาญ กตธมฺโม, 2555: บทคัดย่อ)

7. ข้อแสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

แม้ว่ารูปแบบการประยุกต์แนวคิดวิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อใช้เสริมสร้างองค์กรให้เกิดความสันติสุขนั้น พุทธสันติวิธีในการเข้าถึงความสุขของคนในองค์กร สามารถนำไปปรับใช้ในการเข้าถึงความสุขของคนสมาคมสตรีอาเซียนจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยเสนอแนะให้ทำการศึกษาบริบทของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ สำรวจวิเคราะห์การบำเพ็ญประโยชน์ต่อการทำงานในองค์กรและสังคมภายนอก เพื่อให้ทราบแนวทางการนำรูปแบบไปปรับใช้ให้เหมาะสมกัน เพื่อให้เกิดความสันติสุขขององค์กรอย่างแท้จริง

7.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาอาจจะเป็นประโยชน์ในฐานะข้อมูลที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจจะศึกษาว่า วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาได้ในมิติไหนบ้าง ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาบ้างแล้วในบางส่วนเช่น ในเบื้องต้น ผู้วิจัยมองว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจควรจะมีการทำวิจัยต่อไปอีกคือ

1 ศึกษาการนำรูปแบบหลักสังคหวัตถุ (4 มาปรับใช้ในการบริหารจัดการในองค์กร พร้อมทั้งมีการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงานและสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์ จะมีเกิดความสุขและเป็นสมาคมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้อย่างไร

2ควรมีการศึกษาเปรีย (บเทียบระหว่างกลุ่มของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์และองค์กรอื่นที่ผู้นำเอาหลักผู้นำตามหลักของสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อให้ทราบว่า มีความแตกต่างกันของคนในสมาคมอย่างไร

3นำรูปแบบที่ได้จากการวิจัยไปสร้างเครื่อง (มือในการเสริมสร้างองค์กรให้เกิดความสันติสุขในสมาคมโดยผู้นำใช้หลัก สังคหวัตถุ“4” เป็นหลักพื้นฐานในการทำงานให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของคนในสมาคมได้อย่างไร

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอน้อมถวายคุณงามความดีอันเกิดจากบทความฉบับนี้ บูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นบรมครูเอกของโลก พระธรรม พระสงฆ์ และคุณครูบาอาจารย์ รวมทั้งคุณบิดามารดา ผู้มีพระคุณทุกท่าน การเขียนบทความเพื่อนำเสนอให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์จิตอาสาที่ปรากฏในการทำงานของสมาคมสตรีอาเซียน จังหวัดกาฬสินธุ์” ได้รับการเผยแพร่ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร., พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร. ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าตรวจสอบบทความและให้คำแนะนำต่างๆ เพื่อเติมเต็มให้เนื้อหามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะขอขอบพระคุณท่าน รองศาสตราจารย์ ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอย่างยิ่งที่ท่านกรุณาดูแล เอาใจใส่ ให้คำปรึกษา ข้อชี้แนะและแนวคิดการเขียนงาน ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้ผลการวิจัยถ่ายทอดเป็นบทความฉบับนี้ ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.นิรัช เรืองแสน ที่ได้กรุณาตรวจสอบและแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้ถูกต้องตามหลักภาษาสากล และขอขอบพระคุณ คณาจารย์บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตขอนแก่น ทุกรูป/ท่าน ที่กรุณาประสาทวิชาความรู้ทั้งทางด้านพุทธศาสตร์และศาสตร์สมัยใหม่ จนเป็นพื้นฐานในการเขียนบทความนำเสนอได้

ท้ายสุดนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดาผู้ให้กำเนิด ที่ได้เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและให้การศึกษา ขอบคุณครอบครัวที่อบอุ่นที่เป็นกำลังใจ ให้การสนับสนุนผู้วิจัยในทุกเรื่อง พร้อมกันนี้เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นรวมทั้งผู้ที่เคยช่วยเหลืออุปการะทุกท่าน ขอมอบคุณงามความดีทั้งหมดอันเกิดจากผลงานนี้แด่ทุกๆ ท่านที่กล่าวมาแล้วไว้ ณ ที่นี้ ผู้วิจัยหวังว่าบทความนี้ จักเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เอกสารจดทะเบียนสมาคมสตรีอาเซียนกาฬสินธุ์. การขอจัดตั้งสมาคมต่อ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2560 หน้า 10.

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. **รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมจิตอาสาป้องกันปัญหายาเสพติดในประเทศไทย** (Model and Process of Volunteer Society to Prevent Drug Problems in Thailand), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 ระดับนานาชาติ ครั้งที่ 3 The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 28-29 มีนาคม 2561, (ISBN: 978-616-300-210-5), เล่มที่ 3 : 277.

พระธรรมปิฎก (ป.อ .ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ .ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระมหาชำนาญ กตธมฺโม (บุญแพ). การศึกษาจิตสาธารณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

ศุภลักษณ์ สุวรรณเครือ. มรรควิธีแห่งรักและเมตตาเพื่อรับใช้สังคมในทัศนะของวิทยากรชาวพุทธ. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

สุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง. การพัฒนาจิตอาสาในแนวพระพุทธศาสนา. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2549.

สุนิตย์ เชษฐา และ วินย์ เมฆไตรภพ. **การศึกษาและการประยุกต์บทเรียนงานอาสาสมัครจากต่างประเทศเพื่อการพัฒนาระบบอาสาสมัครในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยรูรัลเน็ต, 2548.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. สร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณผ่านงานอาสาสมัคร: กรณีศึกษา (ฉลาดทำบุญ). **วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2549) : 4-6.

ภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21
Leadership in Administration Change in 21st Century

นายสมบัติ นามบุรี[1]

บทคัดย่อ

การพัฒนาตนให้เป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 นี้สิ่งที่ท้าทายความสามารถก็คือ ความสามารถนำพาองค์กรของตนให้อยู่ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นโอกาส การทราบวิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องและทราบวิธีที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิผลทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร ทั้งด้านนโยบายการสร้างอนาคต ด้านวิธีการที่เป็นระบบในการมองหาและคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลง ด้านวิธีที่ถูกต้องในการสร้างความคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กร ด้านนโยบายในการสร้างสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่อง เพราะนโยบายการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างเป็นระบบสามารถสร้างจิตสำนึกให้องค์กรในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งยังทำให้องค์กรมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสที่เกิดขึ้นมาใหม่นั่นเอง ดังนั้นภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ที่ได้จากการสังเคราะห์จากงานวิจัย บทความ และแนวคิดต่าง ๆ ในครั้งนี้จึงประกอบด้วย ยอมรับการเปลี่ยนแปลง พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง วิสัยทัศน์ก้าวไกล ใส่ใจในการสื่อสาร เชี่ยวชาญในเทคโนโลยี มีทักษะการประสาน และรู้จักประมาณตน ตามลำดับ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง, ศตวรรษที่ 21

Abstract

Oneself development to be a leader in this 21st century is challenging as it is the ability in leading the organization as the leader. The change leaders will see change as an opportunity, know how to find the right changes and know how to create effective changes from outside and inside the organization, the policy of creating the future in a systematic way of looking for and anticipating changes and the correct way to create familiarity with both internal and external changes, policy on balance between change and continuity because the system of creating a new system can create awareness for the organization as a leader of change. It also allows the organization to see that the change is a new opportunity. Therefore, the 21st century management change leadership derived from the synthesis of research, articles and ideas in this time therefore consists of accepted change ready to be a change leader with vision, communication, specializing in technology, coordination skills and humility respectively.

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Keywords: leadership in change administration, 21st century

บทนำ

ผู้นำมีปรากฏมาตั้งแต่อดีตแล้ว ในทางพระพุทธศาสนานั้นผู้นำคือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม ส่วนภาวะผู้นำ คือคุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) รวมถึง ผู้ชักพาให้คนอื่น เคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) นอกจากนั้นผู้นำยังหมายความถึงบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือทางชั่วก็ได้ ส่วนภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นอาจเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยการใช้กระบวนการ สื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุ ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543)

ปัจจุบันหลายหน่วยงานเจอปัญหาหรือวิกฤติในด้านผู้นำตั้งแต่ระดับผู้บริหารจนไปถึงระดับปฏิบัติการซึ่งพอจะสรุปปัญหาหรือวิกฤติได้คือ 1) วิกฤติผู้นำระดับสูงที่ขาดทั้งปริมาณและขาดทั้งคุณภาพ โดยปกติแล้วผู้บริหารสูงสุดขององค์กรทั่วไปมักจะได้จากการสรรหา ผ่านคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวาระการทำงาน 4 ปี แต่ถ้าเราติดตามดูให้ดีจะพบว่ามีองค์กรจำนวนไม่น้อยที่ใช้ระยะเวลาสรรหายาวนานขึ้น บางองค์กรต้องเปิดรอบสองรอบสาม เพราะยังหาตัวบุคคลที่ดีและถูกใจไม่ได้ บางองค์กรได้ผู้บริหารแล้วอยู่ไม่ครบวาระก็ต้องไปก่อนเวลาอันควร ดังนั้นการกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และการบริหารการเปลี่ยนแปลงในยุคที่สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงเร็วมากในปัจจุบันแทบเรียกว่าเป็นไปได้ยากจริง ๆ เพราะพนักงานภายในองค์กรก็จะนั่งรอว่าเมื่อไรจะมีคนมาชี้เป้า และกล้าลงมือผ่าตัดโดยไม่กลัวต่อแรงต้านทาน จึงได้แต่คอยช่วยกันประคองสถานะให้รอดไปวันวัน 2) วิกฤตอีกประการหนึ่งก็คือผู้บังคับบัญชาในทุกระดับชั้น ขาดทักษะความสามารถในการบริหารจัดการบางส่วนอาจจะทำงานได้ดีได้เก่ง แต่ไม่รู้จะบริหารคนบริหารความรับผิดชอบที่กว้างขวางมากขึ้นได้อย่างไร อีกทั้งทักษะไม่พอจากการไม่ได้เติมหรือเติมไม่ทัน เพราะองค์กรไม่มีระบบพัฒนาคนที่ดี หรือมีกำหนดไว้แต่ไม่มีประสิทธิผล แน่นอนองค์กรที่มีระบบดีมีความก้าวหน้าก็จะไปได้ไกลและไปได้เร็ว ซึ่งเราสามารถเห็นได้แต่น้อยมาก 3) วิกฤตบุคลากร ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือ ระดับคนทำงานหรือระดับปฏิบัติการ ที่มีอยู่ก็ไม่สอดรับกับความต้องการทักษะใหม่ในยุคดิจิตัล (จำลักษณ์ ขุนพลแก้ว, 2561) แม้บางครั้งองค์กรจะพยายามพัฒนาแต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือ จะเอาคนรุ่นเก่าที่ไม่ยอมพัฒนาออกไปก็ไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่มีใครอยากทำ ครั้นจะเอาคนรุ่นใหม่เข้ามาทำแทนก็หาไม่ได้อีก เพราะคนรุ่นใหม่อยากจะไปสร้างอนาคตกับองค์กรแบบใหม่ที่เขามีส่วนร่วมสร้าง และได้

แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ ภาวะความต้องการคนเก่ง ความประพฤติดี มีวินัย และพร้อมจะทำงานในระบบองค์กรใหญ่ ๆ ที่มีขั้นตอนและชั้นบังคับบัญชามาก จึงกลายเป็นสิ่งที่เหมือนกับไม่เหมาะกับยุคสมัยนี้

นอกจากปัญหาของผู้นำที่อยู่ในระบบแล้วปัญหาเกี่ยวกับผู้นำที่น่ากังวลมากก็คือ การที่เด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากไม่เพียงไม่มีความปรารถนาที่จะเป็นผู้นำ หากแต่มีจำนวนมากไม่มีภาวะความเป็นผู้นำอีกด้วย เนื่องด้วยสาเหตุที่เด็กและวัยรุ่นไทยอยู่ภายใต้สังคมที่เคยชินกับการเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ การไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในประเด็นที่แตกต่างจากคนอื่นเพราะกลัวเป็นแกะดำ สภาพครอบครัวไทยจำนวนมากที่พ่อแม่ดูแลอย่างใกล้ชิดแม้จะโตจนเรียนระดับมหาวิทยาลัย รวมถึงระบบการศึกษาไทยที่ครูจำนวนมากสอนโดยมีครูเป็นศูนย์กลาง เด็กต้องคิดตามกรอบที่กำหนด หากคิดแตกต่างจะได้เกรดไม่ดีและไม่เป็นที่รักของครู รวมถึงการที่ระบบการศึกษาไทยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีภาวะผู้นำเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังมีสภาพการปกครองของคนในสังคมที่มีกลุ่มชนชั้นนำเพียงบางกลุ่ม ส่วนกลุ่มอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนักหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมหรือแสดงออกทางการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาที่แผ่วเบาไปกว่าช่วงสมัยก่อน ในขณะที่ปัจจุบันสังคมไทยต้องการคนรุ่นใหม่ที่มีภาวะผู้นำ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการนำทิศทางของประเทศให้อยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีการแข่งขันรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ

ดังนั้นการพัฒนาตนให้เป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 นี้สิ่งที่ท้าทายความสามารถก็คือความสามารถนำพาองค์กรของตนให้อยู่ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นโอกาส การทราบวิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องและทราบวิธีที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิผลทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร ได้แก่ ด้านนโยบายการสร้างอนาคต ด้านวิธีการอย่างเป็นระบบในการมองหาและคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลง ด้านวิธีที่ถูกต้องในการสร้างความคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กร ด้านนโยบายในการสร้างสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่องเพราะนโยบายการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างเป็นระบบสามารถสร้างจิตสำนึกให้องค์กรในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังทำให้องค์กรมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสที่เกิดขึ้นมาใหม่นั่นเอง

ภาวะผู้การบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

ความหมาย

การศึกษาภาวะผู้การบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ในครั้งนี้ส่วนที่หนึ่งจะได้อธิบายความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้น ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของผู้นำไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

คำว่าผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม ส่วนภาวะผู้นำ คือคุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) รวมถึงผู้ชักพาให้คนอื่น เคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่า

เป็นผู้นำ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) และนายสารถีที่ดี คือผู้ที่สามารถขับรถเทียมม้าให้สามารถบรรทุกสิ่งของได้มาก ไปถึงจุดหมายปลายทางได้รวดเร็วและปลอดภัย เพราะมีคุณสมบัติของนายสารถีที่ดีสามารถ หรือนายวงดนตรีที่ดีคือ ที่สามารถควบคุมวงดนตรีหลายชิ้นหลายคน เป็นวงใหญ่ ให้บรรเลงเพลงได้ไพเราะเพราะพริ้ง สะกดใจผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้ม เป็นสุข หรือให้บรรเลงเพลงได้เร้าใจถูกใจผู้ฟังให้สนุกสนานเพราะเป็นนายวงดนตรีที่มีความสามารถ กล่าวคือ มีสภาวะเป็นผู้นำสูง ฉันใด หัวหน้าฝ่ายบริหารตลอดถึงหัวหน้างานทุกระดับขององค์กรที่จะสามารถปกครองบังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และสามารถบริหารจัดการ กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ขององค์กรให้บรรลุผลดี มีประสิทธิภาพสูง ก็จะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีคือมีประมุขศิลป์สูงฉันนั้น (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), 2548)

ความหมายของผู้นำในมุมมองทั่วไปนั้น ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจโดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างหนอน เอากายใจและสมองเข้าสัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากันกระจายและมอบให้เป็น ตลอดจนการควบคุมนโยบายต่าง ๆ หรือแผนงาน ขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2551) ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตัวเอง ที่ทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่าง ๆ คือ การใช้อำนาจ การกำหนดเป้าหมาย ทัศนะต่อองค์การ การทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการวางตัวที่เหมาะสม (เสนาะ ติเยาว์, 2544) นอกจากนั้นนักวิชาการในต่างประเทศก็ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ คือบุคคลที่จะสามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Raymond J. Burdy, 1967) และผู้นำ คือบุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานให้ผู้อื่นช่วยช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ (Normond L. Frigon, Sr. & Harry K. Jackson, Jr., 1996) ดังนั้นคำว่า ผู้นำ สามารถสรุปความหมายได้ว่า ผู้ที่มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ สามารถในการนำพา การดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง และการรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership) นั้นเป็นเรื่องที่มีการพูดถึงเป็นอย่างมากในการบริหารงานทั้งจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน หรือแม้กระทั้งชุมชนต่าง ๆ เนื่องจากภาวะผู้นำจะเป็นตัวกำกับให้องค์กรเดินไปในทิศทางใด ดังนั้นจึงมีการศึกษา และให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้มากมาย การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมแนวคิดจากผู้รู้ทั้งหลายไว้ดังนี้ ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ภาวะผู้นำคือ การที่บุคคลหนึ่งสามารถใช้ศักยภาพของตนเอง ในการมีอิทธิพลหรือการเปลี่ยนแปลงขององค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บุคคลหรือองค์การนั้นต้องการ จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ เป็นการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นในการสร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธา ความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงานหรือผู้ตามทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องการ อันเป็น

วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การหรือกลุ่มนั่นเอง (สมพงษ์ สิงหะพล, 2547) ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes) หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544)

นอกจากนั้นภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลปะ หรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543) ภาวะผู้นำ คือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดมุ่งหมาย ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ (ประเวศ วะสี, 2542) และภาวะผู้นำคือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย (กวี วงศ์พุฒ, 2539)

สำหรับนักวิชาการในต่างประเทศที่ได้ให้ความหมายไว้ว่าภาวะผู้นำ หมายถึง คุณภาพของพฤติกรรมของบุคคลเพื่อชี้นำบุคคลอื่น หรือชี้นำกิจกรรมต่าง ๆ ในภาระขององค์กร (Chester I Bernard, 1962) และภาวะผู้นำ คือกระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคาดหวังค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลและที่จะต้องไปเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นเพื่อจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานผู้นำต้องแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เห็นว่าสนับสนุนในความสามารถของเขา (Rensis Likert, 1967)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติ เช่น ศิลปะสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามร่วมกันในสังคมนั้น ๆ

การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้การบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

จากทฤษฎีภาวะผู้นำต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายนั้น ผู้เขียนได้รวบรวมและนำเสนอทฤษฎีจากนักวิชาการที่ได้รวบรวมไว้และคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ดังต่อไปนี้

มีนักวิชาการได้เสนอทฤษฎีของภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษบนพื้นฐานจากคุณสมบัติของผู้นำที่สังเกตเห็นได้ การศึกษาของเขาเป็นการสังเกตจากพฤติกรรมของผู้นำ โดยทำการเปรียบเทียบระหว่างผู้นำที่มีความสามารถพิเศษกับผู้นำที่ไม่มีความสามารถพิเศษเขาได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic leaders) ที่สำคัญ 7 ประการ ดังต่อไปนี้ (Conger, J. A., & Kanungo, R. N., 1988

1. วิสัยทัศน์กว้างไกล (Extremity vision) คือผู้นำที่เห็นความสำคัญในการมีวิสัยทัศน์ไม่ใช่แต่เพียงจะทำการต่างให้แค่สำเร็จตามหน้าที่เท่านั้นการมีวิสัยทัศน์ย่อมต้องมีความกล้าในการปรับเปลี่ยน ซึ่งก็ขึ้นอยู่ว่าผู้ตามจะรับได้หรือตามได้ทันแค่ไหนด้วยผู้นำที่ขาดความสามารถพิเศษโดยทั่วไปมักจะทำเพียงให้ได้อยู่ในตำแหน่งเท่านั้นจะคิดปรับเปลี่ยนก็เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้ถูกตำหนิ

ได้ ไม่มีนโยบายหรือกลยุทธ์ที่ชัดเจนพอเป็นแผนงานอย่างเป็นรูปธรรมให้ทุกคนได้รู้หรือปฏิบัติตามได้ อย่างไรก็ตามถ้าผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่ไกลเกินไปจนลูกน้องปรับเปลี่ยนและรับไม่ได้ ก็คิดว่าผู้นำเพี้ยนไปหรือเพราะไม่มีความสามารถในการปฏิบัติงานในปัจจุบันไปเลย

2. กล้าเสี่ยง (High personal risk) โดยทั่วไปผู้นำที่มีความสามารถพิเศษนั้นจะเป็นบุคคลที่ยอมเสียสละเพื่อกลุ่ม เพื่อองค์การ กล้าเสี่ยง และให้ความสำคัญของการมีส่วนในความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่ของผู้นำเอง ความเชื่อในใจลูกน้องจะมีให้เห็นในผู้นำแบบนี้และลูกน้องก็จะเชื่อใจ ผู้นำที่สนใจในความต้องการของลูกน้องไม่ใช่เพื่อสิ่งที่ตนเองต้องการอย่างเดียว สิ่งที่จะประทับใจลูกน้องต่อการเสี่ยงของผู้นำก็คือ การเสี่ยงถึงขั้นยอมรับที่จะสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ผลประโยชน์และมวลชนในองค์การไปเพื่อความถูกต้องชอบธรรม

3. ใช้กลยุทธ์หลายรูปแบบ (Use of unconventional strategies) คือผู้นำที่จะใช้กลยุทธ์วิธีรูปแบบต่าง ๆ ไม่ยึดติดอยู่กับแบบใดแบบหนึ่ง เพื่อให้วิสัยทัศน์ร่วมกันของผู้นำและผู้ตามประสบความสำเร็จ แม้ว่าบางยุทธวิธีจะสร้างแรงกดดันให้ผู้ตามมากกว่าปกติก็ตามการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีเพื่อสำเร็จจะเป็นคุณสมบัติของผู้นำชนิดนี้ ซึ่งผู้ตามจะสังเกตเห็นได้ชัดเจน ซึ่งค่อนข้างจะชื่นชอบเพราะแสดงว่าได้มีความสนใจติดตามการปฏิบัติงาน รู้ถึงอุปสรรค และปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วทันการ และประการสุดท้าย การแสดงถึงความตั้งใจทุ่มเทในการทำงานของผู้นำ

4. ประเมินสถานการณ์ตลอดเวลา (Accurate assessment of the situation) โดยทั่ว ๆ ไปผู้นำที่จะเสี่ยงในเรื่องใดก็ตาม ย่อมต้องมีข้อมูลต่าง ๆ อย่างดี เพื่อจะได้รู้ถึงปัจจัยที่จะสนับสนุนหรือขัดขวางการเสี่ยงในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะเรื่องเวลา ผู้นำต้องเรียนรู้และมีทักษะในเรื่องความต้องการ ค่านิยมเท่า ๆ กับปัจจัยรอบด้านนี้จะทำให้กล้าเสี่ยงนั้นประสบความสำเร็จในเวลาที่เหมาะสม ดังนั้น ผู้นำจะต้องประเมินสถานการณ์ให้มีข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัย ตลอดเวลา

5. เปลี่ยนความยึดติดของผู้ตาม (Follower disenchantment) โดยทั่วไปหลายคน คิดว่าผู้นำที่มีความสามารถพิเศษจะเป็นที่ต้องการ หรือเหมาะที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีปัญหาที่วิกฤติ เราจะพบว่าเหตุการณ์วิกฤติไม่ใช่เงื่อนไขของความต้องการผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ เพราะถึงแม้ไม่มีเหตุการณ์วิกฤติเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้นำต้องการเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน หรือเงื่อนไขการปฏิบัติงานใหม่ และกระตุ้นผลักดันให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ใหม่ โดยผู้นำใช้กลยุทธ์วิธีต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของผู้นำในการปฏิบัติงานที่ไม่ติดยึดหรือจำเจด้วยวิธีเดิม และเริ่มจะยอมรับการทำงานที่มีการแสวงหาวิธีทำงานใหม่ที่แตกต่างไป

6. สื่อสารด้วยความมั่นใจ (Communication of self-confidence) ผู้นำที่สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจดูจะเป็นที่ยอมรับว่ามีความสามารถพิเศษมากกว่าผู้ที่สับสนและไม่มีความชัดเจน หรือคลุมเครือ ความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ด้านต่าง ๆ จะไม่มีทางสำเร็จได้ด้วยความโชคดีของผู้นำทุกครั้งไป หากเขาขาดการสื่อที่แสดงถึงความเชื่อมั่นความมั่นใจของผู้นำจะเป็นแบบอย่างของผู้ตาม ความรู้สึกของผู้ตามที่เชื่อว่าผู้นำมีความรู้วิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ย่อมตั้งใจทำงานหนัก เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้นำ นั่นคือเพิ่มโอกาสของความสำเร็จของงาน อันเนื่องมาจากการมีการสื่อสารด้วยความมั่นใจ

7. ใช้อำนาจส่วนบุคคล (Use of personal power) โดยทั่วไปพบว่าผู้นำที่มีความสามารถพิเศษชอบใช้อำนาจส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ อำนาจแห่งความเชี่ยวชาญ และอำนาจแห่งความเป็นเพื่อน

ในการปฏิบัติงานให้เสร็จลุล่วง ส่วนผู้นำที่ใช้อำนาจหน้าที่สั่งการให้ลูกน้องปฏิบัติงาน แม้ว่างานจะเสร็จลุล่วงด้วยดี ผู้นำก็ดูเหมือนไม่มีความสามารถพิเศษใด ๆ เปรียบเหมือนกับการที่ผู้นำสั่งการให้ลูกน้องช่วยกันหากลยุทธ์ต่างๆ และช่วยกันทำงานแม้ลูกน้องจะพอใจที่ได้มีส่วนร่วม แต่ผู้นำก็ไม่ได้รับการยกย่องใด ๆ มากขึ้น เพราะไม่ได้แสดงความเชี่ยวชาญให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ตาม

สำหรับสุเมธ แสงนิ่มนวล (2552) ได้อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องมี ไว้ 8 ด้านดังนี้

1. ไว้วางใจ ไม่หวงอำนาจ ผู้นำต้องไว้วางใจผู้ตามหรือลูกน้อง ไม่หวงอำนาจ ยิ่งมอบอำนาจออกไปมากยิ่งเป็นผลดีต่อการบริหาร เพราะจะช่วยแบ่งเบาในรายละเอียด ทำให้ผู้นำมีเวลาที่จะสร้างสรรค์ ควบคุม และติดตามงาน ความสำคัญของการมอบอำนาจจึงอยู่ที่วิธีการ และการเลือกบุคคลที่จะรับมอบอำนาจได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. หยั่งรู้แล้วเตรียมพร้อม ผู้นำต้องสามารถหยั่งรู้ว่าจะเกิดสถานการณ์เหตุการณ์อะไรขึ้นข้างหน้า เพื่อจะได้เตรียมรับสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงทีการหยั่งรู้ในที่นี้หมายถึงการหยั่งรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์ คือหยั่งรู้จากการติดตามข่าวสารหรือจากการเก็บข้อมูลมาศึกษาในเชิงสถิติ ตัวอย่างเช่น ท้องที่ที่เคยประสบภัยธรรมชาติย่อมต้องมีข้อมูลเก่าที่สามารถนำมาใช้เตรียมการ เพื่อรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นอีกได้ผู้นำที่ดีจึงต้องพยายามหาวิธีที่จะไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า ซ้ำซาก

3. รู้จักตัวเอง ผู้นำต้องรู้จักตัวเอง รู้ว่าตัวเองเป็นคนอย่างไร มีจุดเด่นจุดด้อยหรือข้อดีข้อเสียประการใด จะได้ใช้เป็นปัจจัยในการนำผู้คนให้ได้ดียิ่งขึ้นโดยปกติ เรามักมีอคติทำให้มองตัวเองไม่ชัดหรือเข้าข้างตัวเอง ทำให้ไม่รู้จักตัวเองอย่างแท้จริง ดังนั้น ปัจจุบันจึงมีการฝึกอบรม มีการให้ทำการประเมินเบื้องต้น โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดของตนเอง ซึ่งใช้ได้ทั้งกับบุคคลและองค์กร หรือเราจะใช้วิธีง่าย ๆ โดยให้สามีหรือภรรยาหรือลูก ซึ่งเป็นคนใกล้ชิด และจริงใจต่อเรา ช่วยวิเคราะห์และแนะนำก็ได้ วิธีการเหล่านี้ช่วยให้เรารู้จักตัวตนของเราชัดเจนยิ่งขึ้น

4. มีจินตนาการและการจูงใจ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีจินตนาการอย่างเช่นที่ไอน์สไตน์กล่าวไว้ว่า “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” เพราะจินตนาการคือวิสัยทัศน์และความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการจำลองผลสำเร็จ ขั้นตอนการดำเนินการที่มีความเป็นไปได้ไว้ในสมอง คือ เมื่อคิดสร้างสรรค์สิ่งใดแล้ว ต้องคิดภาพในรายละเอียดให้ออกว่าต้องมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไรจึงจะสำเร็จในส่วนของความสามารถในการจูงใจนั้น เป็นศิลปะที่เรียนรู้ได้ จึงมีการเขียนไว้เป็นทฤษฎีต่าง ๆ ให้ผู้นำได้ศึกษามากมาย เพราะเมื่อผู้นำคิดสร้างสรรค์โครงการใด ๆ ได้แล้ว แต่ไม่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามจนประสบผลสำเร็จได้ จินตนาการนั้นก็ไร้ความหมาย ดังนั้น การมีจินตนาการและมีความสามารถในการจูงใจผู้อื่น จึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของผู้นำที่ดี

5. ประพฤติสิ่งที่น่านับถือ ผู้นำจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่าง เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้นำ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อผู้ตามและองค์กร ดังคำพูดที่ว่า “หัวไม่ส่าย หางไม่กระดิก” แล้วการปฏิบัติตนของผู้นำยังอยู่ในสายตาของผู้คน หากประพฤติดี ผู้คนก็ชื่นชม สรรเสริญ และในทางตรงกันข้าม หากประพฤติไม่ดี ผู้คนก็ชิงชังไม่นับถือ การถูกชิงชังและขาดความนับถือจะทำให้บารมีของผู้นำ

ตลอดจนแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามลดน้อยลงหรือหมดไปนั่นย่อมเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานเป็นอย่างยิ่ง

6. เชื่อมั่นและรับฟัง ผู้นำจะต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเฉพาะกับผู้ตามหรือลูกน้อง โลกในยุคประชาธิปไตย คนรุ่นใหม่ถูกฝึกให้มีความคิดเป็นของตนเอง และรับฟังเสียงของคนส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้นำที่ดีต้องมีคุณสมบัติทันโลก จึงจะสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. รู้จักปรับตัวและยืดหยุ่นผู้นำต้องรู้จักปรับตัวตามสถานการณ์ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ และพร้อมที่จะนำผู้อื่นให้ปรับตัวตาม อย่างที่เรียกว่า “เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง” อีกทั้งต้องมีความยืดหยุ่น รู้จักผ่อนปรนรับฟังความคิดเห็นของลูกน้องและเพื่อนร่วมงานบ้าง นั่นคือทำงานโดยยึดหลักนิติศาสตร์ ในขณะเดียวกันก็ต้องให้ความสำคัญแก่หลักรัฐศาสตร์ด้วย

8. ยอมรับทั้งความผิดพลาดและความถูกต้อง ผู้นำทำอะไรก็ตาม หากผิดพลาดต้องยอมรับผิด ผู้นำต้องรู้จักการกล่าวคำขอโทษ เพราะคนเราไม่มีใครทำอะไรได้ถูกต้องเสมอไป แต่ความผิดพลาดในเรื่องเดียวกันนั้น ไม่ควรจะกระทำผิดซ้ำ และไม่ควรละเลยการเก็บสถิติ เพื่อประเมินหาข้อดีข้อเสีย เมื่องานแต่ละงานเสร็จสิ้นลง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงด้านวิสัยทัศน์ที่มีต่อองค์กร กลยุทธ์ และวัฒนธรรม โดยมุ่งสู่การใช้วิสัยทัศน์ ค่านิยมร่วมกัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงขึ้นอยู่กับค่านิยมของบุคคล มักทำงานเชิงรุกมากกว่าตั้งรับ มีการวางแผนอย่างละเอียดครอบคลุม ได้แก่ (ธร สุนทรายุทธ์, 2551)

1. การรู้จักตนเอง (Self Awareness)
2. มีจินตนาการ (Imagination)
3. วิจารณญาณ (Conscious)
4. มีความมุ่งมั่นที่เป็นอิสระ (Independent will)

โดยมีบุคคลนั้นจึงมีความแตกต่างในเรื่องต่าง ๆ เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ ความคิดเห็น บุคลิกภาพ ตลอดจนเป้าหมายส่วนตัวของแต่ละบุคคลจึงจาเป็นต้องมีผู้นาเป็นผู้ประสานงานทั้งแนวความคิดและข้อขัดแย้งต่าง ๆ เพื่อชักจูงให้บุคคลในองค์กรมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นักวิชาการที่สำคัญอีกท่านได้กล่าวว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานและผู้ตามโดยเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานและผู้ตามให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง พัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานและผู้ตามไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของทีมและขององค์การ จูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้ตามมองให้ไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่มองค์การหรือสังคม ซึ่งกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ตามนี้จะกระทำโดยผ่านองค์ประกอบพฤติกรรมเฉพาะ 4 ประการ หรือที่เรียกว่า “4I’s” (Four I’s) คือ (Bass, B.M. and Avolio, B.J., 1990)

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence or Charisma Leadership : II or CL) หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง หรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่อง เคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจ และทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกัน ผู้ตามจะ

พยายามประพฤติปฏิบัติเหมือนกับผู้นำและต้องการเลียนแบบผู้นำของเขา สิ่งที่ผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณลักษณะนี้ คือ ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม ผู้นำจะมีความสม่ำเสมอมากกว่าการเอาแต่อารมณ์สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤติ ผู้นำเป็นผู้ที่ไว้ใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและมีจริยธรรมสูง ผู้นำจะหลีกเลี่ยงที่จะใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน แต่จะประพฤติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม ผู้นำจะแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาด ความมีสมรรถภาพความตั้งใจ การเชื่อมั่นในตนเอง ความแน่วแน่ในอุดมการณ์ ความเชื่อและค่านิยมของเขา ผู้นำจะเสริมความภาคภูมิใจ ความจงรักภักดี และความมั่นใจของผู้ตาม และทำให้ผู้ตามมีความเป็นพวกเดียวกันกับผู้นำ โดยอาศัยวิสัยทัศน์และการมีจุดประสงค์ร่วมกัน ผู้นำแสดงความมั่นใจช่วยสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ผู้ตามจะเลียนแบบผู้นำและพฤติกรรมของผู้นำจากการสร้างความมั่นใจในตนเอง ประสิทธิภาพและความเคารพในตนเอง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงรักษาอิทธิพลของตนในการบรรลุเป้าหมายและปฏิบัติภาระหน้าที่ขององค์การ

2. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation : IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมายและท้าทายในเรื่องงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวา มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคต ผู้นำจะสร้างและสื่อความหวังที่ผู้นำต้องการอย่างชัดเจน ผู้นำจะแสดงการอุทิศตัวหรือความผูกพันต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ผู้นำจะแสดงความเชื่อมั่นและแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตนเพื่อวิสัยทัศน์และภารกิจขององค์การ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามพัฒนาความผูกพันของตนต่อเป้าหมายระยะยาว และบ่อยครั้งพบว่า การสร้างแรงบันดาลใจนี้ เกิดขึ้นผ่านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและการกระตุ้นทางปัญญา ช่วยให้ผู้ตามจัดการกับอุปสรรคของตนเองและเสริมความคิดสร้างสรรค์

3. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation : IS) หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ ๆ มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการตั้งสมมุติฐาน การเปลี่ยนกรอบ (Reframing) การมองปัญหา และการเผชิญกับสถานการณ์เก่า ๆ ด้วยวิถีทางใหม่แบบใหม่ ๆ มีการจูงใจและสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ๆในการพิจารณาปัญหาและการหาคำตอบของปัญหา มีการให้กำลังใจผู้ตามให้พยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ ๆ ผู้นำมีการกระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดและเหตุผล และไม่วิจารณ์ความคิดของผู้ตาม แม้ว่ามันจะแตกต่างไปจากความคิดของผู้นำ ผู้นำทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็นโอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน โดยผู้นำจะสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ตามว่าปัญหาทุกอย่างต้องมีวิธีแก้ไข แม้บางปัญหาจะมีอุปสรรคมากมาย ผู้นำจะพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ จากความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาของผู้ร่วมงานทุกคน ผู้ตามจะได้รับการกระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อค่านิยมของตนเอง ความเชื่อ

และประเพณี การกระตุ้นทางปัญญา เป็นส่วนที่สำคัญของการพัฒนาความสามารถของผู้ตามในการที่จะตระหนัก เข้าใจ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

4. การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) หมายถึง การที่ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคลและทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญ ผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach) และเป็นที่ปรึกษา (Advisor) ของผู้ตามแต่ละคน เพื่อการพัฒนาผู้ตามผู้นำจะเอาใจใส่เป็นพิเศษในความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมฤทธิ์ผลและเติบโตของแต่ละคน ผู้นำจะพัฒนาศักยภาพของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้สูงขึ้น นอกจากนี้ผู้นำจะมีการปฏิบัติต่อผู้ตามโดยการให้โอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สร้างบรรยากาศของการให้การสนับสนุน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความจำเป็นและความต้องการ การประพฤติของผู้นำแสดงให้เห็นว่าเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น บางคนได้รับกำลังใจมากกว่า บางคนได้รับอำนาจการตัดสินใจด้วยตนเองมากกว่า บางคนมีมาตรฐานที่เคร่งครัดว่าบางคนมีโครงสร้างงานที่มากกว่า ผู้นำมีการส่งเสริมการสื่อสารสองทาง และมีการจัดการด้วยการเดินดูรอบๆ (Management by Walking Around) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ตามเป็นการส่วนตัว ผู้นำสนใจในความกังวลของแต่ละบุคคล เห็นปัจเจกบุคคลเป็นบุคคล (As a Whole Person) มากกว่าเป็นพนักงานหรือเป็นเพียงปัจจัยการผลิต ผู้นำจะมีการฟังอย่างมีประสิทธิภาพ มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ผู้นำจะมีการมอบหมายงานเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ตาม เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้ใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ท้าทายความสามารถ ผู้นำจะดูแลผู้ตามว่าต้องการคำแนะนำ การสนับสนุนและการช่วยให้ก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบอยู่หรือไม่ โดยผู้ตามจะไม่รู้สึกว่าเขากำลังถูกตรวจสอบ

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการต่อไปนี้ ได้แก่ (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2549)

1. ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ (Having vision)

2. มีความเชื่อว่า “โรงเรียนมีไว้เพื่อเป็นสถานที่เรียนรู้ (Believing that the schools are for learning)

3. ต้องให้คุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ (Valuing human resources)

4. ต้องมีทักษะที่ดีของการเป็น “นักสื่อสารและนักฟัง” ที่มีประสิทธิผล (Being a skill communicators and listener)

5. ต้องแสดงพฤติกรรมเชิงรุก (Acting proactively) และ

6. ต้องกล้าที่จะเสี่ยง (Taking risks)

สำหรับคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยทั่ว ๆ ไปประกอบด้วย (Tichy, N. M., & Devanna, M. A., 1986)

1. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะเปลี่ยนองค์การที่ตนเองรับผิดชอบไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่าคล้ายกับผู้ฝึกสอนหรือโค้ชนักกีฬาที่ต้องรับผิดชอบทีมที่ไม่เคยชนะใครเลย ต้องมีการเปลี่ยนเป้าหมายเพื่อความเป็นผู้ชนะและต้องสร้างแรงบันดาลใจให้ลูกทีมเล่นให้ดีที่สุดเพื่อชัยชนะ

2. เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่ต้องเสี่ยงแต่มีความสุขและมีจุดยืนของตนเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง

3. เชื่อมั่นในคนอื่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่เผด็จการแต่มีอำนาจ และสนใจคน อื่น ๆ มีการทำงานโดยมอบอำนาจให้คนอื่นทำโดยเชื่อว่าคนอื่นก็มีความสามารถคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง

4. ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้จะชี้นำให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่าของเป้าหมายและสร้างแรงผลักดันในการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีคุณค่า

5. เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้จะนึกถึงสิ่งที่ตนเองเคยทำผิดพลาดในฐานะที่เป็นบทเรียน และจะพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองตลอดเวลา

6. มีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือและความไม่แน่นอนผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

7. เป็นผู้มองการณ์ไกลผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมีความสามารถในการมองการณ์ไกลสามารถที่จะนำความหวัง ความฝันมาทำให้เป็นความจริงได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2556) ได้อธิบายว่าการเสริมสร้างภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทยไปสู่การปฏิบัติต้องมีการเสริมสร้างภาวะผู้นำของส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐอย่างจริงจังต่อเนื่องโดย

1. ให้ตระหนัก รับรู้ ยอมรับ เข้าใจในบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลง

2. พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

3. มีความสามารถในการประสานงานข้ามหน่วยงานและสร้างเครือข่ายในการทำงาน

4. มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล คิดนอกกรอบ

5. มีความสามารถในการสื่อสารทำความเข้าใจให้เกิดการยอมรับได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

6. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย

7. มีทักษะทางการเมือง

8. เข้าใจในขั้นตอนและกระบวนการนโยบาย รวมถึงสามารถวางและผลักดันยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติได้สำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

และที่สำคัญเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรมสามารถบูรณาการการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

ส่วนคุณลักษณะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (สนุก สิงห์มาตร, พิกุล มีมานะ และดุษฎีวัฒน์ แก้วอินทร์, 2560)

1. การรอบรู้ (Knowing) หมายถึง ผู้นำองค์การที่ดีจะต้องมีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนเองต้องบริหารจัดการเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. อุดมการณ์ (Ideology) หมายถึง ผู้นำที่ดีต้องมีคุณลักษณะผสมทั้งหมดของความเชื่อ (beliefs) เจตคติ (attitudes) และความคิดหลัก (concepts) มีอิทธิพลเป็นตัวชักนำและกำหนดทิศทางของความคิดของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้กับคณะบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมเดียวกันกลุ่มเดียวกัน

3. เท่าทัน (In time knowing) หมายถึง การที่ผู้นำในศตวรรษที่ 21 นี้ จะต้องมีลักษณะพิเศษที่จะรู้เท่าทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสถานการณ์

4. กล้าตัดสินใจ (Discussion Courage) หมายถึง การที่ผู้นำจะนำองค์กรให้สำเร็จต้องมีความคิดที่เร็วบนหลักความแม่นยำ

5. วิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ (Strategy of Vision) หมายถึง การที่ผู้นำสมัยใหม่นั้นต้องมองการณ์ไกลบนฐานความคิดที่นอกกรอบแต่บนฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้ ไม่จำเจกับแนวคิดแบบเดิม ๆ มองให้ไกลแล้วเดินไปให้ถึงบนหลักคิด เทคนิค วิธีการที่ทันสมัย พร้อมทั้งหาเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาปรับใช้ในองค์การ

6. สร้างทีม (Team Work) หมายถึง ผู้นำที่ดีที่มีความคิดก้าวหน้านั้นต้องรู้จักการสร้างทีมงาน สร้างเครือข่าย เพราะทีมงานหรือเครือข่ายเหล่านั้น จะเป็นปัจจัยผลักดันให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้อย่างรวดเร็ว เพราะทีมงานถือเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารงานยุค ผู้นำไม่สามารถทำงานให้สำเร็จได้โดยปราศจากทีมงาน เพราะในปัจจุบันนี้สังคมมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก องค์การจะไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง

7. ใฝ่บริการ (Service Mind) หมายถึง การบริหารองค์การในยุคใหม่นี้ผู้นำต้องทำองค์กรให้เป็นองค์กรที่มีชีวิต ทุกคนในองค์กรต้องร่วมด้วยช่วยกัน ต้องเดินไปพร้อม ๆ ผู้นำที่ดีไม่ควรเป็นผู้สั่งการเพียงอย่างเดียว ผู้นำต้องบริหารบนความเป็นมิตร มีคุณธรรม มีจิตใจงดงาม เอื้อเฟื้อ ปารถนาดี ยอมสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ทำงานให้เป็นแบบอย่างแก่บุคคลากรขององค์การ ในการทำงานผู้บริหารควรลงไปตรวจสอบการทำงานทุกขั้นตอนเพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที หากกรณีเกิดปัญหาในการทำงานหรือเพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน ตลอดทั้งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานให้กับบุคคลากรในองค์การอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนั้นภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ต้องประกอบด้วย (ธัญวิทย์ ศรีจันทร์, 2559)

1. มีคุณธรรมและจริยธรรม
2. สร้างแรงจูงใจ
3. มีวิสัยทัศน์
4. กล้าตัดสินใจ กล้าคิด พูด ทำ
5. มีทักษะในการสื่อสาร
6. ทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย
7. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงาน

และพิชญ์พจี สายเชื้อ (2557) ได้กล่าวถึงผู้นำในศตวรรษที่ 21 เอาไว้ว่า คุณสมบัติผู้นำสำหรับศตวรรษหน้า ควรประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้นำต้องคิดหาทางออกได้หลากหลาย หมายถึง สภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บังคับให้ผู้นำต้องมีความคิดที่ปราดเปรียวหาทางออกได้หลากหลาย เพื่อให้สอดรับกับทุกสถานการณ์ ถ้าเป็นผู้นำแล้วไม่สามารถแก้ปัญหาโดยมีทางออกมากกว่าหนึ่งทางได้ คงนำองค์กรไปในอนาคตได้ยาก (เพราะแก้ปัญหาตามความเปลี่ยนแปลงไม่ทัน) นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องสามารถปรับตัวได้รวดเร็ว และมีความคิดสร้างสรรค์ด้วยนะคะ (ถึงจะคิดหาทางออกได้หลากหลาย)

2. ผู้นำต้องเข้าใจธุรกิจยุคดิจิทัล หมายถึง ผู้นำแห่งอนาคตต้องมีความเข้าใจการทำธุรกิจในโลกยุคดิจิทัลเพราะทั้งลูกค้าและพนักงานเขาพัฒนาไปไกลแล้ว ถ้าไม่เข้าใจ ตามไม่ทัน แล้วจะคิดหาทางทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น การหาคนยุคใหม่เดี๋ยวนี้เขาไม่ส่ง Resume ทางอีเมล์แล้ว เขาบอกให้ไปเปิด Linkedin ดู หรือการสั่งสินค้าไม่มีใครสั่ง Order ด้วยกระดาษ หรือโทรศัพท์แล้ว เขาสั่ง Online กันหมดแล้ว (เพราะมันสะดวก เซลส์ก็พก ipad หรือแท็บเลตไปรับ Order ลูกค้าทาง Online ที่ Link กับ Office และฐานข้อมูลลูกค้า เก็บข้อมูลก็ง่าย เช็กข้อมูลก็สะดวก ไม่ต้องกลัว Order หาย หรือเซลส์ตุกติก เป็นต้น)

3. ผู้นำต้องเป็นนักประสานสิบทิศ หมายถึง การแก้ปัญหาและตัดสินใจสำหรับอนาคตใช้วิธี Top Down หรือสั่งการแบบก่อน ๆ คงไม่ได้แล้ว ต้องใช้วิธีประสานงานอย่างที่ตะวันตกเรียกว่า Collaboration คือไม่ใช่สั่ง แต่ประสานเพื่อให้ได้ผลลัพธ์อย่างที่ต้องการ การจะเป็นนักประสานสิบทิศได้ ต้องให้ความสำคัญเรื่องการระดมสมอง (มากกว่าสั่งการ) และการสร้างทีม (มากกว่าการทำงานคนเดียว) เป็นต้น โดยเฉพาะองค์กรยุคใหม่มีทั้ง Matrix Organization ทั้งสายการบังคับบัญชาทางตรงและทางอ้อม ยิ่งต้องประสาน (ประโยชน์) ทุกทิศจริง ๆ แล้วอย่าลืมเทคนิคการบริหารขั้นพื้นฐานอีกเรื่องคือ Win-Win Situation เวลาประสานต้องอยู่บนพื้นฐานว่าทุกฝ่ายได้ประโยชน์ จึงจะสำเร็จได้ง่ายนะคะ

4. ผู้นำต้องมี Global Mindset หมายความว่า ผู้นำต้องรู้ และเข้าใจการทำงานในระดับโลกว่าทำอย่างไร คนอื่น (ในโลก) คิดอย่างไร ผู้นำต้องสามารถบริหารความต่าง (ของชนชาติ เพศ หรือวัย) ได้ดี ผู้นำต้องเข้าใจ และให้ความสำคัญกับความต่างของวัฒนธรรมได้อย่างดีมาก ๆ โดยเฉพาะการทำงานในประเทศไทย ยกตัวอย่างง่าย ๆ ระหว่างความต่างของคนไทยกับฝรั่งในการประชุม และแสดงความเห็นในที่ประชุมถ้าคนไทยนั่งเงียบ และฟังโดยไม่ออกความเห็น ในมุมมองคนไทยเห็นว่าเป็นการให้เกียรติประธาน และกำลังคิดวิเคราะห์อยู่ ถ้ามุมมองฝรั่งคือคนพวกนี้ไม่มีความคิด ไม่เข้าใจจึงไม่มีอะไรจะพูด พูดง่าย ๆ คือไม่ Get กรณีกลับกัน ถ้าคนไทยพูดให้ความเห็นมากคน (ไทย) จะคิดว่าแหมคนนี้ Show-off จัง กลัวไม่รู้ว่าเก่งหรือไง แต่ฝรั่งจะมองว่าคนนี้ดี มี Idea มีการ Contribute ให้กับการประชุม เป็นคนเก่ง เป็นต้น

5. ผู้นำต้องตอบสนองอย่างรวดเร็วและด้วยความจริงใจ หมายถึง ผู้นำแห่งอนาคตต้องสามารถตอบสนองความต้องการของพนักงานได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากสถานการณ์มักจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นอกจากความรวดเร็วแล้วต้องจริงใจด้วย

6. ผู้นำต้องเป็นคนนำในการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเป็นผู้นำในโลกอนาคตต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงให้ได้ และยอมรับอย่างเดียวไม่พอ ต้องสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้ด้วย การจะทำเรื่องนี้ได้ดี ผู้นำต้องมีความสามารถในการพูดและสื่อสาร โดยหลัก ๆ จะต้องมีองค์ประกอบเหล่านี้ คือ พูดเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายได้ มีวิธีพูดที่สร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้
ยกตัวอย่างวาทะผู้นำที่คิดว่าฟังแล้วรู้สึกอยากทำงานด้วยจริง ๆ เลย ตัวอย่าง เช่น สตีฟ จ็อบส์ พูดว่า "ถ้าคุณให้ความสำคัญกับกำไรก่อน สินค้าของคุณจะด้อยคุณภาพทันที แต่ถ้าคุณตั้งใจจะผลิตสินค้าที่ดีเลิศก่อน กำไรจะตามมาแน่นอน" (If you keep your eye on the profit, you're going to skimp on the product. But if you focus on making really great products, then the profits will follow)

จากการแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวสามารถสรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้ดังตารางต่อไปนี้

องค์ประกอบภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง	สำนักงาน ก.พ.ร.(2556)	สุเมธ แสงนิ่มนวล (2552)	สมุท สิงห์มาตร (2560)	ธร สุนทรายุทธ์ (2551)	Conger, J. A., & Kanungo, R. N.	Bass, B.M. and Avolio, B.J. (1990)	สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2549)	Tichy & Devanna (1986)	ธัญวิทย์ ศรีจันทร์ (2559)	พิชญ์พจี สายเชื้อ (2557)	ความถี่
การยอมรับ เข้าใจในบริบทข	✓	✓	✓	✓							4
เปลี่ยนแปลง											
ความพร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
ความสามารถในการประสานงาน	✓						✓			✓	3
วิสัยทัศน์ก้าวไกล คิดนอกกรอบ	✓	✓		✓	✓		✓	✓			7
การสร้างแรงจูงใจ		✓				✓			✓		3
ความสามารถในการสื่อสาร	✓	✓			✓		✓		✓		5
ความรู้ ความเข้าใจเทคโนโลยีที่ทันสมัย	✓		✓					✓		✓	4
มีทักษะทางการเมือง	✓	✓	✓						✓		4
เข้าใจขั้นตอนและกระบวนการนโยบาย	✓										1
ใช้กลยุทธ์หลายรูปแบบ			✓		✓					✓	3
ประเมินสถานการณ์ตลอดเวลา					✓						1
เปลี่ยนความยึดติดของผู้ตาม					✓	✓					2
ใช้อำนาจส่วนบุคคล					✓						1
รู้จักตัวเอง		✓		✓				✓	✓		4
รู้จักปรับตัวและยืดหยุ่น		✓									1
ยอมรับทั้งความผิดพลาดและความถูกต้อง		✓									1
การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล						✓	✓	✓			3
ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน								✓	✓		2
ใฝ่บริการ		✓								✓	2

จากตารางเลือกองค์ประกอบที่มีความถี่ตั้งแต่ 4 ขึ้นไปเพื่อนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 จึงประกอบด้วย 1) การ

ยอมรับการเปลี่ยนแปลง 2) พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง 3) วิสัยทัศน์ก้าวไกล 4) ใส่ใจในการสื่อสาร 5) เชี่ยวชาญในเทคโนโลยี 6) มีทักษะการประสาน 7) รู้จักประมาณตน

สรุปภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 จึงประกอบไปด้วย 1) การยอมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่ผู้นำมีการตระหนัก รับรู้ และยอมรับ เข้าใจในบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้เตรียมรับสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที ทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์ การติดตามข่าวสารหรือจากการเก็บข้อมูลมาศึกษาในเชิงสถิติ เพื่อจะได้รู้เท่าทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสถานการณ์ทางสังคม 2) พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความพร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น กล้าเสี่ยง ให้ความสำคัญของการมีส่วนในความสำเร็จร่วมกัน ทำตัวเป็นแบบอย่างหรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกัน เพื่อที่จะเปลี่ยนองค์การที่ตนเองรับผิดชอบไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่า เป็นผู้นำในโลกอนาคต ยอมรับการเปลี่ยนแปลงไม่พอยังสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย 3) วิสัยทัศน์ก้าวไกล หมายถึง การมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล คิดนอกกรอบ ไม่ใช่แต่เพียงจะทำการต่างให้แค่สำเร็จตามหน้าที่เท่านั้น การมีวิสัยทัศน์ย่อมต้องมีความกล้าในการปรับเปลี่ยน มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการจำลองผลสำเร็จ ขั้นตอนการดำเนินการที่มีความเป็นไปได้ไว้ในสมอง สามารถที่จะนำความหวัง ความฝันมาทำให้เป็นความจริงได้ 4) ใส่ใจในการสื่อสาร หมายถึง มีความสามารถในการสื่อสารทำความเข้าใจให้เกิดการยอมรับได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สามารถสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ มีความเชื่อมั่นในตนเองในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเฉพาะกับผู้ตามหรือลูกน้อง มีทักษะที่ดีของการเป็น “นักสื่อสารและนักฟัง” ที่มีประสิทธิผล 5) เชี่ยวชาญในเทคโนโลยี หมายถึง การมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตและจะพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองตลอดเวลา ผู้นำแห่งอนาคตต้องมีความเข้าใจการทำธุรกิจในโลกยุคดิจิทัลเพราะทั่วโลกมีการพัฒนาไปไกลแล้ว ถ้าไม่เข้าใจ ตามไม่ทัน ก็จะไม่มีทางประสบความสำเร็จได้ 6) มีทักษะการประสาน หมายถึง การมีทักษะทางการเมือง ไว้วางใจผู้ตามหรือลูกน้อง ไม่หวงอำนาจ รู้จักการสร้างทีมงาน สร้างเครือข่าย สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงานเพราะทีมงานหรือเครือข่ายจะเป็นปัจจัยผลักดันให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้อย่างรวดเร็ว ผู้นำจะไม่สามารถทำงานให้สำเร็จได้โดยปราศจากทีมงาน เพราะในปัจจุบันนี้สังคมมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก องค์การจะไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง 7) รู้จักประมาณตน หมายถึง ผู้นำต้องรู้จักตัวเอง รู้ว่าตัวเองเป็นคนอย่างไร มีจุดเด่นจุดด้อยหรือข้อดีข้อเสียประการใด เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่ต้องเสี่ยงแต่มีความสุขและมีจุดยืนของตนเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง มีคุณธรรมและจริยธรรม

เอกสารอ้างอิง

กวี วงศ์พุฒ. 2539. **ภาวะผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.

กิติ ตยัคคานนท์. 2543. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : เปลวอักษร.

จำลักษณ์ ขุนพลแก้ว. **วิกฤตผู้นำ ภาวะขาดหัวหน้างานที่ดี.** กรุงเทพธุรกิจ. [online]. เข้าถึงจาก: http://www.bangkokbiznews.com/blog/ detail/640113 : 2561.

ธัญวิทย์ ศรีจันทร์. 2559. **การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของกรรมการองค์กรนิสิตนักศึกษา.** วารสารวิธีวิทยาการวิจัย. ปีที่ 29 ฉบับที่ 2 : 139-156.

ธร สุนทรายุทธ์. 2551. **การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ : บริษัทเนติกุลการพิมพ์ จำกัด.

ประเวศ วะสี. 2542. **“ภาวะผู้นำ สภาพในสังคมไทยและวิธีแก้ไข”.** ในภาวะผู้นาความสำคัญต่ออนาคต ไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2549. **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. **ภาวะผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). 2548. หลักธรรมมาภิบาลและประมุขศิลป์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มงคลชัยพริ้นติ้ง, 2548.

พิชญ์พจี สายเชื้อ. 2557. **ผู้นำในศตวรรษที่ 21**. [online]. เข้าถึงจาก https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1405391620 : 2561.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2544. **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพฯ : ธนธัชการพิมพ์.

สนุก สิงห์มาตร, พิกุล มีมานะ และดุษฎีวัฒน์ แก้วอินทร์. 2560. **คุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรในศตวรรษที่ 21.** การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัย ระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สิปปนนท์ เกตุทัต. 2551. **“วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง” ในผู้นำ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. 2549. **คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา.** [online]. เข้าถึงจาก http : // suthep. ricr.ac. th. 2561

สุเมธ แสงนิ่มนวล. 2552**. ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่นสถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพพฯ : พิมพ์ครั้งที่ 1. สเจริญ การพิมพ์.

เสนาะ ติเยาว์. 2544. **หลักการบริหาร.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมพงษ์ สิงหะพล. **ผู้นำทางวิชาการและการพัฒนาหลักสูตร.** นครราชสีมา : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.

Bass, B.M. and Avolio, B.J. 1990. **The four Is Transformational Leadership**. Journal of European Industrial Training, 15 (2).

Chester I Bernard. 1962. **Organization and Management.** Cambridge Massachusetts : Harvard University Press.

Conger, J. A., & Kanungo, R. N. 1988. **The empowerment process: Integrating theory and practice.** Academy Management Review. 13(3) : 471-482.

Normond L. Frigon , Sr.& Harry K. Jackson, Jr., 1996. **The Leader : Developing the Skill & Personal Quantities You Need to Lead Effectively.** New York : American Management Association.

Raymond J. Burdy. 1967. **Fundamental of Leadership Reading.** Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co.

Rensis Likert. 1967. **The human Organization.** New York : Mc Graw Hill.

Tichy, N. M., & Devanna, M. A. 1986. **The Transformational Leader.** New York: Riley.

เมืองปราสาทสองยุค : วิเคราะห์ภาพตัวแทนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์

Two Era Castle Town: Image Analysis of Public Relations Representatives of Tourism in Buriram Province in Online Media

กุสุมา สุ่มมาตร์[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อความหมายของภาพแทนปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์ 2) เพื่อศึกษาภาพแทนของปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์ ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาที่สื่อความหมายของภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มี 5 กลวิธี ได้แก่ 1)การใช้สัญญะ 2)การใช้เรื่องเล่า 3)การใช้ภาษาภาพพจน์ 4)การใช้ภาพลักษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียง 5)การใช้วาทกรรมเมืองหลวงกีฬา ภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มี 3 ภาพแทน ได้แก่ 1)เมืองวัฒนธรรมปราสาทที่มีพลวัต 2)มหานครเมืองท่องเที่ยวแห่งอีสานใต้ 3)เมืองรักสุขภาพ และรักกีฬา

คำสำคัญ: เมืองปราสาทสองยุค, ภาพแทน, การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์,สื่อออนไลน์

Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study techniques of language used in representation of Two era castle for public relations of tourism in Buriram province in Online media; 2) representation of two era castle for public relations of tourism in Buriram province in Online media. The research has found that there are five techniques of language used in representation the two era castle for public relations of tourism: 1) using sign; 2) using narrative; 3) using figurative language; 4) using image of famous person; 5) using discourse of being the capital city of sports. The representation the two era castle is made in 3 aspects: 1) dynamic cultural city; 2) greater tourist city of South E-San; 3) the city of health and sports.

Keywords: representation, public relations of tourism in Buriram province, online

[1] ศูนย์บัณฑิตศึกษา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

บทนำ

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558-2560 ได้จัดจังหวัดบุรีรัมย์ไว้ในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ และจังหวัดบุรีรัมย์เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “12 เมืองต้องห้าม...พลาด” โดยจังหวัดบุรีรัมยมีชื่อแนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวว่า “เมืองปราสาทสองยุค” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558 : 23-24.)

ทั้งนี้ จังหวัดบุรีรัมย์มีภาพลักษณ์รูปแบบการท่องเที่ยวอารยธรรมมาเป็นเวลานาน ดังจะเห็นได้จาก สถานที่ท่องเที่ยวทางอารยธรรม คือ ปราสาทพนมรุ้ง ต่อมานายเนวิน ชิดชอบ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ดได้พัฒนาทีมฟุตบอลดังกล่าวทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงกีฬา และมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงกีฬา คือ ปราสาทสายฟ้า และเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ด จึงทำให้การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์มีการนำเสนอสัญลักษณ์ทั้งในรูปแบบอารยธรรมโบราณ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกีฬาควบคู่กันไป

จากข้างต้น เห็นได้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์มีการร่วมกันระหว่างภาครัฐบาล ภาคเอกชนซึ่งเป็นคนในชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งทั้งสองหน่วยงานอาจจะร่วมกันผลักดันให้เกิดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558-2560 และการนำเสนอแผนประชาสัมพันธ์โดยใช้แนวคิดเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์

เป็นที่น่าสังเกตว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้นำเสนอการท่องเที่ยวในโครงการ “12 เมืองต้องห้าม ...พลาด” มีการเลือกใช้สัญลักษณ์ นั้นคือ คำว่า เมืองปราสาทสองยุค ซึ่งแนวคิดที่ใช้ศึกษาสัญลักษณ์นั้นมีหลายแนวคิด ทฤษฎี และในที่นี้ผู้เขียนเลือกใช้แนวคิดภาพแทน (representation)ของฮอลล์ (Stuart Hall) ภาพแทน หมายถึง การใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึงนำเสนอสรรพสิ่งโดยที่มีการเน้นย้ำความหมาย(Hall , 1997,อ้างใน วันชนะ ทองคำภา,2551) โดยกระบวนการในการสร้างภาพแทนมี 2 ระบบ คือ ระบบแรกคือระบบที่คอยจำแนกความเหมือนความแตกต่างของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับชุดความคิด หรือภาพแทนในความคิดในสมองของเรา ซึ่งเราจะตีความหมายของสิ่งต่างๆ ผ่านระบบความคิด และภาพ (Image) ที่ถูกสร้างขึ้นในความคิดของเรา ทำให้เราสามารถใช้อ้างอิงกับโลกวัตถุภายนอกสมองเราได้แต่แผนที่ความคิด (Conceptual map) ย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลที่มีความตีความและเข้าใจสิ่งต่างๆ ต่างกัน และเพื่อที่จะสามารถสื่อสารกันได้เข้าใจตรงกันจำเป็นต้องมีระบบที่ 2 คือ การสร้างภาษา หรือชุดสัญญะ ที่มาจากการแปลงความหมายของชุดความคิดที่แต่คนมีให้เป็นรูปธรรม ได้แก่ภาษาที่เราใช้ทั่วไป คำ เสียงหรือแม้แต่ภาพที่มีความหมายสัญญะเหล่านี้จะใช้อ้างอิงความคิดหรือชุดความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เราคิดเป็นนามธรรมในสมอง

พร้อมกับสร้างระบบความหมายทางวัฒนธรรมของเราขึ้นมา ดังนั้นสัญญะ จะถูกใช้ในฐานะภาษาที่แสดงความหมายและสื่อสารความคิดของเราไปยังคนอื่นๆ ที่มีความเข้าใจสัญญะเดียวกัน

กล่าวได้ว่า ภาพแทนเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่แต่เดิมแต่เกิดจากการประกอบสร้างผ่านการใช้ภาษาเป็นสำคัญ และไม่ได้สร้างหรือนำเสนออย่างตรงไปตรงมา แต่เกิดจากการเลือกสรรบางแง่มุม ดังนั้นภาพแทนที่ปรากฏจึงไม่ใช่ภาพละท้อนความจริงทุกด้าน หากแต่เป็นภาพแทนใดถูกเสนออย่างสม่ำเสมอก็จะโดดเด่นกว่าภาพอื่น (Hall ,1997อ้างใน ธีระยุทธ สุริยะ, 2554)

อนึ่ง การศึกษาการนำเสนอภาพแทนในการท่องเที่ยวมีประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ภาพแทนการท่องเที่ยวเป็นการนำเสนออย่างวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนอภาพแทนเพื่อให้นักท่องเที่ยวประทับใจ จดใจ ทำให้เกิดภาพจำ และเกิดแรงจูงใจที่จะมาท่องเที่ยว ซึ่งกล่าวว่าเป็นการนำเสนอภาพแทนเจตนาให้เกิดผลทางพาณิชย์ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการประกอบสร้างภาษาและความหมายเพื่อให้ผู้รับสารเกิดจดจำภาพแทนที่เกิดจากแนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ว่าเป็นเมือง “ปราสาทสองยุค”

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มีตัวอย่างดังนี้

1) ยุคสมัยแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาอดีต...สถานที่ และประวัติให้นักท่องเที่ยวยุคนี้ได้ศึกษา ได้ท่องเที่ยว ปัจจุบัน...มีสถานที่ ที่สร้างเพื่อให้อดีตยังเป็นความทรงจำอยู่ ไม่ลืมกันไป ยุคสมัยมาบรรจบกัน ในความลงตัวที่ผสมผสานด้วยกลิ่นอายของสถานที่ของเมืองที่ขึ้นชื่อในเรื่องของปราสาท... “บุรีรัมย์เมืองปราสาท 2 ยุค ที่ห้ามพลาด”
2) กาลเวลาผ่านไป เมืองบุรีรัมย์บัดนี้เปลี่ยนแปลงชนิดก้าวกระโดด บุรีรัมย์กลายเป็นเมืองเนรมิตของกีฬาระดับโลกทั้งเรื่องฟุตบอล และสนามแข่งรถ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบควบคู่ รักษาแนวสมัยเก่าปรับให้เข้ากับความโมเดิร์นเปลี่ยนแปลงจากดินแดนตำน้ำกินที่ขึ้นชื่อว่ายากจนที่สุดในเมืองไทย
3) เหตุที่เรียก “บุรีรัมย์”ว่าเมืองปราสาทสองยุค เพราะสิ่งที่ต้องห้าม...พลาด เมื่อมาเยือนเมืองแห่งนี้ก็คือปราสาทหินใน “ยุคอารยธรรมโบราณ” ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญของจังหวัด เช่น ปราสาทพนมรุ้ง, ปราสาทเมืองต่ำ และ Signature ที่สำคัญของบุรีรัมย์ในยุคสมัยนี้คือ “ยุคสมัยของปรสาทสายฟ้า” ทีมฟุตบอล Buriram United ซึ่งมาพร้อมกับสนามไอโมบาย สเตเดี้ยม ที่ทันสมัยและสวยงามที่สุดในเมืองไทย
4) มาเที่ยวบุรีรัมย์ เมืองต้องพลาดพลาดแดนอีสาน สถานที่ท่องเที่ยวอันดับแรกๆที่เพื่อนหลานคนนึกถึงคงจะเป็นปราสาทพนมรุ้งหรือปราสาทเมืองต่ำ แต่ในความเป็นจริงแล้วทุกวันนี้ใจกลางเมืองบุรีรัมย์ ยังมีปราสาทสายฟ้า หรือ “ไอ-โมบายสเตเดียม” สนามฟุตบอลของสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด แชมป์ฟุตบอลไทยพรีเมียร์ลีกหลายสมัย เป็นแหล่งท่องเที่ยวสุดยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวมาเดินทางชมความยิ่งใหญ่ของสนามแห่งนี้ปีละหลายแสนคน

จากข้อมูลดังกล่าว ตัวบท (Text) มีความน่าสนใจ ดังนั้น ผู้เขียนจึงประสงค์ศึกษา “เมืองปราสาทสองยุค การศึกษาภาพแทนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์” เพื่อให้เบื้องหลังภาษาที่มีแนวคิดประกอบสร้างภาพแทนของปราสาทสองยุค เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีการศึกษา

บทความวิชาการนี้ มีวิธีการวิจัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (textual analysis) ดังนี้

1.การคัดเลือกตัวบท (text)

ผู้เขียนคัดเลือกตัวบท (text)วิธีการสุ่มคัดเลือกตัวบทแบบเจาะจง คือ ภาษาที่ใช้นำเสนอการท่องเที่ยวในโครงการ “12 เมืองต้องห้าม...พลาด” ของจังหวัดบุรีรัมย์โดยสื่อออนไลน์ ในที่นี้หมายถึง สื่ออินเทอร์เน็ตประเภทเว็ปไซต์ (www) สื่อสังคมออนไลน์ (social media) และการเก็บข้อมูลตัวบท (text) ผู้เขียนใช้คำสำคัญ (key word) คือ เมืองปราสาทสองยุค โดยข้อมูลที่เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ตั้งแต่ 1 มกราคม 2558 - 15 มีนาคม 2560 รวมตัวบทที่ใช้ศึกษา 135 ข้อมูล

2. ขั้นรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี

ผู้เขียนใช้แนวคิดภาพแทนของฮอลล์ (Stuart Hall,1997 อ้างใน ธีระยุทธ สุริยะ, 2554) กล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นกระบวนการผลิตความหมายนั้นขึ้นอยู่กับภาษาแต่ภาษาที่ว่านี้ไม่ได้หมายถึงรูปภาษาทั่วไปเท่านั้น เพราะตามแนวคิดสัญญวิทยา ภาษาคือ ระบบของสัญญะซึ่งรวมสิ่งที่สื่อความได้ทั้งหมด เช่น เสียง ภาพวาด ภาพถ่าย ภาษาพูด ภาษาเขียน ฯลฯ อีกทั้งฮอลล์ได้อ้างแนวคิดของเฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ที่กล่าวว่าสัญญะ (sign) จะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ องค์ประกอบที่หนึ่ง เป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจและรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเช่น รูป คำศัพท์ ภาพถ่าย ตลอดจนสิ่งที่สามารถสื่อความหมายได้โซซูร์เรียกส่วนนี้ว่า (signifier) องค์ประกอบที่สอง เป็นสิ่งที่เป็นมโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอดในความคิดของผู้รับสาร โซซูร์เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ว่าความหมายที่ถูกกำหนด (signified)

อนึ่ง ฮอลล์ (Hall 1997 อ้างใน สุญาณี เย็นใจ, 2553) ได้กล่าวถึงแนวทางการศึกษาภาพแทน ดังนี้

1) วิธีการสะท้อนความจริง (reflective approach) หมายถึง การที่ความหมายนั้นที่อยู่เบื้องหลัง วัตถุ ผู้คน ความคิดหรือเหตุการณ์ในโลกความเป็นจริง และภาษาทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความหมายที่แท้จริง ที่ดำรงอยู่ในโลก ด้วยวิธีการนี้ภาษาทำงานเพียงการสะท้อน หรือเลียนแบบความจริงที่มีอยู่และเป็นความจริงที่ตายตัวในโลก

2) วิธีการตั้งใจให้เป็นความจริง (intentional approach) หมายถึง วิธีนั้นเป็นเพียงการใช้ภาษา คำพูด หรือข้อความให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งสาร หรือผู้ผลิตต้องการเท่านั้น จะแปลหรือถอดความผิดไม่ได้

3) วิธีการประกอบสร้างความจริง (constructionist approach) หมายถึง วิธีการนี้เชื่อว่าไม่มีสิ่งอื่นใด หรือผู้ใช้ภาษาคนใดทำให้ความหมายหยุดนิ่งได้ สิ่งต่างๆนั้นไม่ได้มีความหมายที่เป็น มนุษย์เป็นผู้ประกอบสร้างความหมาย โดยใช้ระบบภาพเสนอ ซึ่งผนวกทั้งระบบความคิด และระบบสัญญะต่างๆร่วมกัน วิธีการนี้จึงยอมรับการคงอยู่ของรูปวัตถุในโลกแต่ไม่เชื่อว่ารูปวัตถุนั้นจะสามารถส่งความหมายได้ด้วยตนเอง

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้เขียนวิเคราะห์ข้อมูลระดับคำ และระดับความหมาย เพื่อให้เข้าใจกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการประกอบสร้างภาพแทนของปราสาทสองยุค เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

4.ขั้นสรุปผล และข้อเสนอแนะ

5.ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

ผู้เขียนเสนอผลการศึกษาวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

1. กลวิธีทางภาษาที่สื่อความหมายของภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์

การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์

กลวิธีทางภาษาที่สื่อความหมายของภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มี 5 กลวิธี ได้แก่ การใช้สัญญะ การใช้เรื่องเล่า การใช้ภาษาภาพจน์ การใช้ภาพลักษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียง การใช้วาทกรรมเมืองหลวงกีฬา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การใช้สัญญะ

การใช้สัญญะมีลักษณะสำคัญ คือ เมื่อเราได้ยินหรือได้เห็นตัวกำหนดความหมาย (signifier) เราก็จะนำมา

สัมพันธ์กับความหมายที่ถูกกำหนด (signifier) เช่น เมื่อเห็นภาพหรือคำศัพท์ว่า วอร์กแมน (Walkman) ซึ่งเป็นตัวกำหนดความหมาย เราก็จะนำไปสัมพันธ์กับความหมายที่ถูกกำหนดในความคิดของเราว่ามีรูปร่างเป็นเครื่องเล่นเพลงแบบพกพา หรือหากเราได้ยินเสียง คำศัพท์ รูปภาพ ฯลฯ ของต้นไม้ เราก็จะนึกถึงพืชที่มีลำต้น มีกิ่งก้านและใบไม้ เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “สัญญะ” เป็นการประกอบกันระหว่างตัวกำหนดความหมายและความหมายที่ถูกกำหนด นอกจากนี้ความแตกต่างกันของความหมายที่ถูกกำหนดต่างๆยังทำให้เกิดความหมายขึ้น เช่น สีแดง เรารับรู้ความหมายของสีแดงเพราะ แตกต่างจาก สีเขียว กล่าวได้ว่าความหมายแต่ละความหมายเกิดจากการเปรียบเทียบว่าแตกต่างจากสัญญะอื่นๆในระบบอย่างไร

ทั้งนี้ ปราสาทสายฟ้า เป็นการใช้สัญญะในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ที่สื่อความหมยถึงความทันสมัย และเป็นสถานที่ตั้งที่เป็นหอเกียรติยศของทีมฟุตบอลปราสาทสายฟ้า ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

“ตะลุยเมืองต้อง...ห้ามพลาด บุรีรัมย์ดินแดนปราสาท 2 ยุค

เมื่อเอ่ยถึงจังหวัดบุรีรัมย์ หลายคนอาจคิดถึงดินแดนภูเขาไฟเมืองไทย และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีปราสาทหินร่องรอยของอาณาจักรขอมโบราณหลายแห่ง พร้อมด้วยมรดกทางวัฒนธรรม งานศิลปหัตถกรรมลือเลื่อง แต่คนส่วนใหญ่มักมองเป็นทางผ่านไปยังจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน

กาลเวลาผ่านไป เมืองบุรีรัมย์บัดนี้เปลี่ยนแปลงชนิดก้าวกระโดด บุรีรัมย์กลายเป็นเมืองเนรมิตของกีฬาระดับโลก ทั้งเรื่องฟุตบอล และสนามแข่งรถ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบควบคู่ รักษาแนวสมัยเก่าปรับให้เข้ากับความโมเดิร์น เปลี่ยนแปลงจากดินแดนตำน้ำกินที่ขึ้นชื่อว่ายากจนที่สุดในเมืองไทย จนกลายเป็นเมืองที่ร่ำรวย มีระเบียบวินัย และสะอาดสะอ้านที่สุดในภาคอีสาน กลายเป็นเป้าหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องการมาค้นหาความมหัศจรรย์ของเมืองบุรีรัมย์

ล่าสุด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ยกระดับให้บุรีรัมย์เป็นเมืองน่าเที่ยวประจำปี 2558 ภายใต้โครงการ "เมืองต้องห้าม...พลาด" สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดให้เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทย โดยชูความโดดเด่นในเรื่องเมืองปราสาท 2 ยุค ผสมผสานทั้งเรื่องท่องเที่ยวสมัยใหม่และโบราณคดียุคเก่า ที่มา https://thaipost.net/ 19 เมษายน 2558

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นจากกล่าวถึงสัญญะที่เป็นภาพแทนของโลกยุคเก่า หรืออารยธรรมขอม ได้แก่ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ เปลี่ยนแปลงมายังสัญญะที่เป็นภาพแทนของโลกสมัยใหม่ ได้แก่ ปราสาทสายฟ้า หรือ Thunder Castle Stadium ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า วิสามานยนามหรือชื่อเฉพาะที่สื่อสัญญะที่เป็นภาพแทนของโลกสมัยใหม่มีชื่อภาษาอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสื่อความหมายให้โลกไร้พรมแดนได้รู้จักสัญญะนี้ในระดับสากล

อนึ่ง การกล่าวถึงสัญญะที่เป็นตัวแทนของอินเดีย หรือโลกตะวันออกในยุคโบราณในนามชื่อสวนศิวะ โดยคำว่าศิวะมาจากศาสนาฮินดู ดังนี้

ตัวอย่างที่ 2

“นายเนวินกล่าวต่อว่า บุรีรัมย์ คาสเซิล ยังเป็นเหล่งแฮ้งเอาต์ของแฟนฟุตบอล ถือเป็นคลับของของชาว GU12 สำหรับกองเชียร์แฟนฟุตบอลพันธุ์แท้ของทีมบุรีรัมย์ยูไนเต็ด ที่บุรีรัมย์ คาสเซิล ทุกๆ ร้าน ให้ส่วนลดพิเศษ โดยไม่ต้องมีบัตร แค่ใส่เสื้อที่มีโลโก้สโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ดเท่านั้น ถือเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ของแฟนกีฬาฟุตบอล และยังมีสิทธิพิเศษต่างๆ เอาใจแฟนฟุตบอลขนานแท้ ส่วนคอมมูนิตี้ มอลล์ บุรีรัมย์ คาสเซิล เป็นศูนย์รวมของร้านอาหารชื่อดัง พร้อมฟู้ดคอร์ดที่รวบรวมร้านอร่อยของเมืองบุรีรัมย์ไว้...

ประธานสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด กล่าวต่อไปอีกว่า อีกหนึ่งไฮไลต์คือ “สวนศิวะ 12” สวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่สีเขียวผืนใหม่ของบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วยสวนตะบองเพ็ชรขนาดใหญ่ กล้วยไม้ และพันธุ์ไม้หายาก อีกทั้งยังเป็นที่ตั้งของ “มหาศิวลึงค์” ทำจากหินทราย สูงกว่า 9 เมตร ซึ่งใหญ่ที่สุดในโลก รายรอบด้วยแผ่นศิลาหินทราย “กามาสูตร” ซึ่งเปรียบดั่งจุดกำเนิดแห่งจักรวาล พร้อมเส้นทางวิ่งออกกำลังกายโดยรอบ สำหรับให้ชาวบุรีรัมย์ และนักท่องเที่ยวมาชื่นชมความสวยงาม และพักผ่อนหย่อนใจ บุรีรัมย์ คาสเซิล จะเป็นแลนด์มาร์คแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ที่

นักท่องเที่ยวจะต้องมาถ่ายรูป และแชร์รูปภาพ เพื่อประชาสัมพันธ์บุรีรัมย์และประเทศไทยให้โด่งดังไปทั่วโลก”ที่มา https://thaipost.net/ 7 กรกฎาคม 2558

จากตัวอย่างที่ 2 นอกจากคำว่า สวนศิวะ นั้นมีรายละเอียดที่กล่าวถึงกามาสูตรที่ให้รายละเอียด การขยายความว่า “จุดกำเนิดแห่งจักรวาล” โดยการให้กำเนิดดังกล่าว เป็นมีความหมายที่แสดงนัยยะทางเพศ ซึ่งเรื่องเพศในบริบทสังคมไทยเป็นสิ่งที่ไม่เปิดเผย เมื่อสัญญะดังกล่าวจัดแสดงในสถานที่สาธารณะก็ย่อมเป็นข่าว และเป็นที่สนใจในสื่อสังคมออนไลน์อย่างกว้างขวาง

1.2 การใช้เรื่องเล่า

การใช้เรื่องเล่า (Narrative) หมายถึง การสื่อสารที่มีการลำดับความคิด มีการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง โดยองค์ประกอบของการสร้างความหมายให้กับข้อความในเรื่องเล่าผ่านความมีเหตุผล และความรู้สึก และมีเจตนาใดเจตนาหนึ่งเพื่อเล่าเรื่องนั้นๆ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 3

“บุรีรัมย์เรียกกันในสมัยนี้ว่า เมืองปราสาทสองยุค ยุคอดีตคือ ปราสาทหินพนมรุ้ง โบราณสถานอันเลื่องชื่อที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ส่วนในยุคใหม่ คือ ปราสาทสายฟ้า

บุรีรัมย์ เมืองปราสาทหิน หรือที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า เมืองปราสาทสองยุค ยุคอดีตคือ ปราสาทหินพนมรุ้ง” โบราณสถานอันเลื่องชื่อที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ส่วนในยุคใหม่คือ ปราสาทสายฟ้า ซึ่งก็คือชื่อเรียกขานของสโมสรฟุตบอล บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด นั่นเอง จากดินแดนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยอารยธรรม กำลังพลิกโฉมไปสู่ความล้ำสมัยของปราสาทยุคใหม่ทำให้ บุรีรัมย์ เป็นจังหวัดที่กำลังได้รับความสนใจอย่างมาก

ไม่น่าเชื่อว่าการเดินทางเยือนถิ่นเมืองปราสาทสองยุคเป็นครั้งแรกนี้จะรู้สึกสนุกสนานและเพลิดเพลินจนยากที่จะลืม เพราะจากเดิมที่คิดว่าบุรีรัมย์เป็นเมืองที่ไม่ค่อยมีอะไร แต่พอได้มาตระเวนท่องเที่ยวและสัมผัสด้วยตัวเองจริงๆ ทริปการท่องเที่ยวสั้นๆ 2 วัน 1 คืน ก็ดูน้อยลงไปทันที และเป็นที่น่าเสียดายเหลือเกินเพราะยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นอีกหลายแห่งที่ยังไม่ได้ไปสัมผัสความงดงามของอารยธรรม รวมถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็น หมู่บ้านทอผ้าไหม อ.นาโพธิ์ วัดกลางพระอารามหลวง วัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองบุรีรัมย์ ที่เปี่ยมไปด้วยมนต์ขลังจากตำนานสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ แหล่งดูนกในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า และผ้าภูอัคนี แห่งชุมชนบ้านเจริญสุข ซึ่งดินภูเขาไฟอังคารที่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นวัตถุดิบในการย้อมผ้า ซึ่งผมได้แต่บอกกับตัวเองว่าจะต้องกลับมาเยือนถิ่นเมืองปราสาทสองยุค แหลงอารยธรรมโบราณอีกครั้งแน่

ที่มา /www.dailynews.co.th/article/363408 27 พฤศจิกายน 2558

จากข้างต้น วิธีการเล่าเรื่อง เปิดเรื่องโดย การกล่าวถึงคำศัพท์ที่ใช้ในปัจจุบัน คือ บุรีรัมย์เรียกกันในสมัยนี้ว่า เมืองปราสาทสองยุค ซึ่งวิธีการดังกล่าวกลวิธีทางภาษาเพื่อย้ำคำศัพท์ที่สร้างขึ้นใหม่ที่สื่อถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนวิธีการดำเนินเรื่องใช้คำที่สื่อความหมายแสดงความมีเหตุผล เช่น จากเดิมที่คิดว่าบุรีรัมย์เป็นเมืองที่ไม่ค่อยมีอะไร แต่พอได้มาตระเวนท่องเที่ยวและสัมผัสด้วยตัวเองจริงๆ นั่นหมายความว่า โน้มน้าวใจให้ผู้รับสารตระหนักถึงความสำคัญอย่างเป็นเหตุผล โดยใช้คำว่า เพราะ และอธิบายประกอบว่า การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ควรเดินทางพิสูจน์ด้วยตนเองว่ามีความน่าใจ ตลอดจนการดำเนินเรื่องมีมุมมองของผู้เล่าเรื่องคำที่สื่อความหมาย

แสดงความรู้สึก เช่น ไม่น่าเชื่อว่าการเดินทางเยือนถิ่นเมืองปราสาทสองยุคเป็นครั้งแรกนี้จะรู้สึกสนุกสนานและเพลิดเพลินจนยากที่จะลืม...ผมได้แต่บอกกับตัวเองว่าจะต้องกลับมาเยือนถิ่นเมืองปราสาทสองยุค แหล่งอารยธรรมโบราณอีกครั้งแน่

1.3 การใช้ภาษาภาพจน์

การใช้ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) หมายถึง การสื่อสารโดยใช้วิธีการเชื่อมโยง หรือถ่ายทอดความคิด

ด้วยการเปรียบเทียบจากสิ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยใช้ศิลปะทางภาษา เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจความคิด ความรู้สึกในสารนั้น

จากตัวบทข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้พบว่า การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปลักษณ์ (methor) ซึ่งอุปลักษณ์ เป็น

ภาพพจน์ที่มีการนำสิ่งซึ่งมีคุณสมบัติร่วมกันมาเปรียบกัน โดยกล่าวว่าเป็นสิ่งเดียวกัน และประกอบด้วยอุปลักษณ์แบบเปรียบตรงมากกว่า 1 คำ แต่ละคำช่วยกันประกอบความหมายรวม (โชษิตา มณีใส,2553) ในที่นี้ คือ ลมหายใจของคนบุรีรัมย์ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 4

“สนามไอโมบาย สเตเดียม หรือปราสาทสายฟ้า ยกระดับบุรีรัมย์สู่เมืองกีฬาระดับโลก ด้วยสนามฟุตบอลมาตรฐานฟีฟ่าแห่งแรกและแห่งเดียวในไทยสนามฟุตบอลของทีมลูกหนังชื่อดัง บุรีรัมย์ยูไนเต็ด ที่ได้มาตรฐานระดับโลก มีความสวยงามและทันสมัยที่สุดในเมืองไทยใหญ่ที่สุดในเอเชีย ใครมาเที่ยวบุรีรัมย์จึงต้องห้าม...พลาด การเยี่ยมชมและสัมผัสสถานที่อันได้ชื่อว่า ลมหายใจของคนบุรีรัมย์ พร้อมช้อปปิ้งในเมกะสโตร์ ที่มีสินค้าของสโมสรให้แฟนคลับได้เลือกซื้อมากมาย”

ที่มา “เที่ยวบุรีรัมย์เมืองปราสาทสองยุค” www.bangkokbiznews.com 08 เมษายน 2558

จากข้างต้น ลมหายใจของคนบุรีรัมย์ หมายถึง สิ่งที่มีความสำคัญเหมือนชีวิตของคนบุรีรัมย์ หากขาดสิ่งนี้ก็เหมือนไม่มีชีวิต ซึ่งอุปลักษณ์ดังกล่าวเป็นวิธีการโน้มน้าวใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของสนามไอโมบาย สเตเดียม หรือปราสาทสายฟ้า ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ในภาพแทนการท่องเที่ยวปราสาทสองยุคของจังหวัดบุรีรัมย์

1.4 การใช้ภาพลักษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียง

การใช้ภาพลักษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียง หมายถึง การประชาสัมพันธ์ที่ใช้ชื่อเสียงของบุคคลเป็นสื่อความหมายภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุค และจากการศึกษาในครั้งนี้ บุคคลที่มีชื่อเสียง คือ เนวิน ชิดชอบ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 5

“นายเนวิน ชิดชอบ ประธานสโมสรบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด แนะเปลี่ยนมุมมองต่อวัยรุ่นซิ่งรถ เผยไม่ขอเรียกวัยรุ่นซิ่งรถมอเตอร์ไซค์ว่า "เด็กแว้น" เรียก "ไบค์ บอย-ไบค์ เกิร์ล" ชี้มองมิติใหม่อาจเป็น "โอทอป" เป็น "โชว์" แม่เหล็กได้ถ้าจัดระเบียบถูกที่

อดีต นักการเมืองท้องถิ่นจากบุรีรัมย์ขึ้นเวทีเป็นแขกรับเชิญใน งาน" LeoBurnettCannesPrediction 2015" ที่โรงภาพยนตร์ SF World Cinema ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ วันที่ 17 มิถุนายน นอกเหนือจากมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวคิดการตลาดในยุคดิจิตอลที่มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตอนหนึ่งในการเสวนาบนเวที นายเนวิน ยังพูดถึงการแก้ปัญหาวัยรุ่นซิ่งรถมอเตอร์ไซค์ที่นำวัยรุ่นเข้ามาปล่อยของ ประลองความเร็วอย่างเป็นระเบียบในสนามไอ-โมบายสเตเดียมทุกคืนวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา19.00-23.00 น.

นายเนวิน เล่าว่า ไม่มีใครอยากเป็นคนเลวของสังคม ไม่มีใครไม่อยากเป็นฮีโร่ สำหรับเรื่องนี้คนกรุงเทพฯอาจเรียกกลุ่มนี้ว่า "เด็กแว้น" แต่ถ้าใครเรียกคำนี้ในบุรีรัมย์อาจโดนตบได้ โดยที่บุรีรัมย์ใช้คำว่า "ไบค์ บอย - ไบค์ เกิร์ล" (Bike boy - Bike girl) นายเนวิน ระบุว่า แค่ความรู้สึกก็ต่างกันแล้ว พวกนี้ยังมีการแต่งตัวเฉพาะคือใส่รองเท้าแตะหูคีบและไม่ใส่หมวกกันน็อค

ปธ.สโมสรดังเล่าต่อว่าช่วงที่ผ่านมาหลายพื้นที่พยายามแก้ปัญหาผู้ว่าฯบุรีรัมย์ก็อยากจัดการทันทีที่ประกาศ กลุ่มเด็กพวกนี้ผลัดรอบกันมาบิดรถหน้าจวนผู้ว่าฯ ทั้งตำรวจและผู้ว่าฯนอนไม่ได้ คิดว่ามองแบบนั้นไม่ได้ ถ้าให้โอกาสเขา เด็กพวกนี้เปลี่ยนได้

วันนี้ผู้ใหญ่สอนเรื่องการออม แต่พวกเขารู้ไหมว่าเด็กพวกนี้กว่าจะได้มอเตอร์ไซค์สักคันต้องออมแค่ไหน ชิ้นนั้นก็พันกว่าบาท ชิ้นนี้ก็พันกว่าบาท เขาเก็บเงินหมื่นกว่าบาท นี่เป็นวิธีการออมหรือเปล่า เคยมองในมิติโอทอปไหม ประกอบรถด้วยชิ้นส่วนต่างยี่ห้อให้เป็นมอเตอร์ไซค์คันเดียวกันแล้ววิ่งได้มันใช่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไหม นายเนวิน กล่าว

นายเนวิน ยังกล่าวว่า มองเรื่องนี้ใน 3 ด้านคือ ฝึกวินัยการออม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องยนต์ และสุดท้ายคือใครจะไปรู้ว่าอาจมีนักแต่งเครื่องยนต์ที่เชี่ยวชาญเกิดขึ้นได้”
ที่มา www.prachachat.net 17 มิ.ย. 2558

จากตัวอย่างที่ 5 เป็นการสื่อความหมายว่าเนวิน ชิดชอบ ไปร่วมงานที่กรุงเทพฯ และมีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ถึง
โครงการ"ไบค์ บอย-ไบค์ เกิร์ล" ซึ่งเป็นการพลิกมุมมองสิ่งที่เป็นปัญหา โดยปรับให้เป็นนวัตกรรมของจังหวัดบุรีรัมย์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการนี้มีส่วนสนับสนุนทางอ้อมให้คนในสังคมได้รู้จักสนามแข่งรถ อีกทั้ง ภาพลักษณ์ของเนวิน ชิดชอบ เป็นนักการเมืองท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีสำนึกรักท้องถิ่น สร้างงาน สร้างรายได้ให้คนในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้ทรัพยากรบุคคลทุกระดับเพื่อให้ภาพแทนปราสาทสองยุคมีความคมชัดยิ่งขึ้น

1.5 การใช้วาทกรรมเมืองหลวงกีฬา

วาทกรรม (discourse) คือ สิ่งที่คนพูดเขียนกันในยุคหนึ่งๆ โดยสัมพันธ์โยงใยกับเงื่อนไขทางสังคมและกรอบความรู้ที่มา
คอยกำกับว่าสิ่งใดพูดออกมาแล้วเป็นที่ยอมรับ หรือไม่เป็นที่ยอมรับ” (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์,2546) ซึ่งวาทกรรมเป็นชุดความคิดของผู้ส่งสารที่แสดงเห็นพลังของสื่อสารที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคม และผู้รับ

สารมีฐานความคิดเดิมในทิศทางหนึ่งๆ ทั้งนี้ วาทกรรมเมืองหลวงกีฬามีที่มาจากสนามฟุตบอลไอโมบายของจังหวัดบุรีรัมย์ จัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทกีฬา และเมื่อมีโครงการของการท่องเที่ยว “เมืองต้องห้ามพลาด” ก็มีการเพิ่มกิจกรรมโครงการใหม่ด้านกีฬา เช่น การแข่งขันปั่นจักรยาน ดังนี้

ตัวอย่างที่ 6

“ปั่นปราสาทสองยุค เส้นทางพนมรุ้ง-ปราสาทสายฟ้า!!! บุรีรัมย์จ่อลั่นฆ้องงานน่องเหล็ก

ดันเป็นเมืองพัฒนากีฬาสู่สากล

จ.บุรีรัมย์ เชิญชวนนักปั่นน่องเหล็กทั่วประเทศ ร่วมสร้างประวัติศาสตร์ปั่นจักรยาน 140 กิโลเมตร ตามเส้นทางปราสาทสองยุค “ปราสาทพนมรุ้ง-ปราสาทสายฟ้า” วันที่ 19 มี.ค.60 นี้ที่สนามช้าง อินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิต เพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายด้วยจักรยาน และส่งเสริมให้จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศูนย์กลางการพัฒนากีฬาสู่สากล

ปั่นปราสาทสองยุค เส้นทางพนมรุ้ง-ปราสาทสายฟ้า!!!

วันนี้ (28 ก.พ.60) เวลา 09.00 น. ที่ห้องแถลงข่าว สนามช้าง อินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิต ต.อิสาณ อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ นายอนุสรณ์ แก้วกังวาล ผู้ว่าฯบุรีรัมย์ นายดำรงชัย เนรมิตตกพงษ์ รองผู้ว่าฯบุรีรัมย์ พล.ต.ต.ฉัตรวรรษ แสงเพชร ผบก.ภ.จว.บุรีรัมย์ นางเสียงรัตน์ กีรติมาศ ประธานหอการค้าจังหวัดบุรีรัมย์ และนายศักดิ์สิทธิ์ ประหยัดรัตน์ กรรมการหอการค้าจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกันแถลงข่าวจัดมหกรรมจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ Buriram Bike Festival 2017 (ปั่นปราสาทสองยุค)

ซึ่งสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับหอการค้าจังหวัดบุรีรัมย์ ตำรวจภูธรจังหวัดบุรีรัมย์ และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 19 มี.ค.60 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชน และประชาชนทั่วไป ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการออกกำลังกายโดยใช้จักรยานที่จะเสริมสร้างสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งยังจะเป็นการลดมลพิษทางอากาศอันเนื่องมาจากยานพาหนะ รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศูนย์กลางในการสร้างมาตรฐาน และพัฒนากีฬาสู่สากลของโลก

ด้านผู้ว่าฯบุรีรัมย์ กล่าวว่า จังหวัดบุรีรัมย์เป็น 1 ใน 12 เมือง ต้องห้าม...พลาด ภายใต้สโลแกน บุรีรัมย์เมืองปราสาทสองยุค ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมโบราณ ที่รุ่งเรืองในอดีต โดยเฉพาะปราสาทหินพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ เคียงคู่กับสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ คือ ปราสาทสายฟ้า หรือสนามฟุตบอลไอ-โมบาย สเตเดียม และสนามแข่งรถที่ได้มาตรฐานระดับโลก แห่งเดียวของไทย อย่างสนามช้าง อินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิตที่ได้รับมาตรฐานจากสมาพันธ์ยานยนต์นานาชาติ

โดยในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยว ทั้งผู้ที่ชื่นชมศิลปะอารยธรรมขอมโบราณ และผู้ที่ชื่นชอบกีฬาเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จ.บุรีรัมย์ ซึ่งภาคส่วนต่างๆทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ ของการท่องเที่ยวและกีฬา จึงได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว และกีฬาขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้เพื่อสร้างกิจกรรมกีฬา และนันทนาการให้เป็นสื่อกลาง ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามนโยบายรัฐบาล โดยการจัดกิจกรรมการออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและกีฬาเข้าสู่จังหวัดฯ ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดอย่างยั่งยืน...

นายดำรงชัย เนรมิตตพงศ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวว่า การจัดมหกรรมปั่นจักรยานปราสาทสองยุคในครั้งนี้เป็นปีที่ 3 เพื่อเป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสู่เมืองกีฬามาตรฐานโลก ทั้งกระตุ้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองปราสาทสองยุคให้เป็นที่รู้จัก และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเข้ามาเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์เพิ่มมากขึ้นด้วย”

ที่มา www.buriramworld.com/burirambikefest/28 กุมภาพันธ์ 2560

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าเส้นทางการปั่นจักรยานก็เลือกใช้เส้นทางที่แสดงให้เห็นภาพแทนปราสาทสองยุค เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ของการใช้วาทกรรมเมืองหลวงกีฬาที่มีมาตรฐานระดับโลก

2. ภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์

จากผลการศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่อความหมายของภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุคในการประชาสัมพันธ์การ

ท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์ ทำให้เห็นการประกอบสร้างภาพแทนของเมืองปราสาทสองยุค ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มี 3 ภาพแทน ได้แก่ เมืองวัฒนธรรมปราสาทที่มีพลวัต มหานครเมืองท่องเที่ยวแห่งอีสานใต้ เมืองรักสุขภาพ และรักกีฬา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 เมืองวัฒนธรรมปราสาทที่มีพลวัต

จากกลวิธีทางภาษาที่ได้วิเคราะห์ดังข้างต้น เช่น การใช้สัญญะแสดงให้เห็นปราสาทหินในโลกอารยธรรมขอม ซึ่งเป็นการประกอบสร้างภาพแทนจากพื้นฐานการท่องเที่ยวเดิมของจังหวัดบุรีรัมย์ จากนั้นสัญญะที่มีพลวัตเริ่มเข้ามามีบทบาท และสื่อความหมายถึงโลกสมัยใหม่ คือ ปราสาทสายฟ้า ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกีฬาแห่งใหม่ ที่มียอดผู้เข้าชมสนามฟุตบอลไอ-โมบาย แม้ว่าจะไม่มีการแข่งขันฟุตบอล เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเป็นพลวัตดังกล่าว มักจะขับเน้นควบคู่กันไป กล่าวคือ การท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบสร้างภาพแทนคำว่า ปราสาทสองยุค โดยการท่องเที่ยวให้เข้าถึงอรรถรสความเป็นบุรีรัมย์ควรไปเยือนทั้งปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และปราสาทสายฟ้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เมืองวัฒนธรรมปราสาทที่มีพลวัตเป็นการผสมผสานโลกเก่าและโลกร่วมสมัยให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.2 มหานครเมืองท่องเที่ยวแห่งอีสานใต้

จากกลวิธีทางภาษาที่ได้วิเคราะห์ดังข้างต้น ทำให้เห็นการประกอบสร้างภาพแทนมหานครเมืองท่องเที่ยวแห่งอีสานใต้ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลาย เช่น สนามแข่งขันรถ เพลาเพลิน บูติค รีสอร์ท แอนด์ แอดเวนเจอร์ แคมป์ ดังนี้

“แนวคิดดังกล่าวเกิดจากการนำปราสาทหินโบราณ อาทิ ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คนรู้จักมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองไทย และปราสาทยุคใหม่ คือ ” ปราสาทสายฟ้า” หรือ Thunder Castle Stadium ของ Buriram FC จากการลงทุนอย่างมหาศาลในการสร้าง Sport arena ขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐานระดับโลก และสนามแข่งขันรถที่ใหญ่ที่สุดของเอเชีย นอกจากนี้ยังมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เน้นการเรียนรู้ ผจญภัย พร้อมมุมถ่ายรูปกับมหัศจรรย์ดอกไม้แสนสวยนานาพันธุ์ได้ที่ เพลาเพลิน บูติค รีสอร์ท แอนด์ แอดเวนเจอร์ แคมป์”

ที่มา www.buriramworld.com/burirambikefest 8 พฤษภาคม 2560

2.3 เมืองรักสุขภาพ และรักกีฬา

จากกลวิธีทางภาษาที่ได้วิเคราะห์ดังข้างต้น ทำให้เห็นการประกอบสร้างภาพแทนเมืองรักสุขภาพ และรักกีฬา โดยมีสนามฟุตบอลระดับโลก ทีมฟุตบอลที่มีชื่อเสียงระดับประเทศเป็นสิ่งการันตีว่าชาวจังหวัดบุรีรัมย์ให้ความสำคัญกับกีฬาประเภทนี้ และพื้นที่ในสวนศิวะก็เป็นสถานที่ออกกำลังของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ อีกทั้ง มีการจัดโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวกับกีฬาเพื่อประกอบสร้างภาพแทนเมืองรักสุขภาพ และรักกีฬาโดดเด่นยิ่งขึ้น ดังนี้

“มหกรรมปั่นจักรยานครั้งนี้ ต้องการส่งเสริมให้บุรีรัมย์เป็นศูนย์กลางในการสร้างมาตรฐานเพื่อพัฒนากีฬาสู่สากลของโลก และเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของ จ.บุรีรัมย์ ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นทั้งในและต่างประเทศ ที่ครั้งนี้นักปั่นจะได้ร่วมสร้างประวัติศาสตร์ การปั่นจักรยานในสนามแข่งรถที่ได้มาตรฐานของโลก และปั่นจากสนามแข่งรถไป-กลับปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งเป็นมหาเทวาลัยอันยิ่งใหญ่ เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่ง ในการประกาศให้คนทั่วโลกรู้ว่าบุรีรัมย์ คือเมืองกีฬาอย่างแท้จริง”

ที่มา https://thaipost.net/ 27 มกราคม 2560

อภิปรายผลการศึกษา

1) การใช้เรื่องเล่า (Narrative) เป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้เรื่องเป็นสื่อโน้มน้าวใจให้เรื่องเล่านั้นมีชีวิตชีวา และช่วยกำกับทิศทางระบบคิดให้ผู้รับสารยอมรับของผู้ส่งสาร สอดคล้องกับจันทิมา อังคพณิชกิจ (2561) กล่าวว่า “ในสังคมบริโภคเช่นในปัจจุบัน เรื่องเล่าได้กลายเป็นเป็นเครื่องมือสร้างสินค้าและสร้างผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มบุคคลมากมาย โฆษณาใช้เรื่องเล่าเพื่อโน้มน้าวใจให้คนคล้อยตาม และทำหน้าที่มากกว่าการบอกเล่าเรื่องราวธรรมดา หากแต่ได้เข้ามามีส่วนและมีอำนาจในการจัดการชีวิตและความคิดของผู้คน การปรับตัวความเคลื่อนไหสและการเลื่อนไหลของเรื่องเล่าจากอดีตแห่งสังคมมุขปาฐะมาสู่สังคมยุคดิจิตัลในปัจจุบัน”

2)ภาพแทนเมืองรักสุขภาพ และรักกีฬา โดยมีสนามกีฬาไอโมบาย ทีมฟุตบอล และปราสาทสายฟ้าที่เป็นหอเกียรติยศของทีมฟุตบอลนี้ สอดคล้องกับสาวิณีย์ พลเยี่ยม (2558) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์” บทบาทของสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ดที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ผลการศึกษาพบว่าสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ดมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ บทบาทด้านสัญลักษณ์ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ และบทบาทการเป็นผู้ตัดสินใจ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเมืองปราสาทสองยุค : การศึกษาภาพแทนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ในสื่อออนไลน์มีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในหัวข้ออื่น ดังนี้

1.เปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในสื่อออนไลน์และสื่อสิ่งพิมพ์

2.เปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในภาครัฐและภาคเอกชน

3.ศึกษาค่านิยมในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์

4.ศึกษาการสร้างกระแสท้องถิ่นนิยมของจังหวัดบุรีรัมย์

เอกสารอ้างอิง

จันทิมา อังคพณิชกิจ. 2561. **การวิเคราะห์ข้อความ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2546. **เชิงอรรถวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มติชน.

โชษิตา มณีใส. 2553. **การใช้ภาษาไทยเพื่อประสิทธิผล**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธีระยุทธ สุริยะ. 2554. **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับตัวแทนของนักโทษประหารและการประหารชีวิตในหนังสือพิมพ์รายวัน**

ไทย"วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มัญชุสา อังคะวิน. 2547. **ปริจเฉทสารคดีท่องเที่ยวในอนุสาร อ.ส.ท.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันชนะ ทองคำภา. 2554. **ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สาวิณีย์ พลเยี่ยม. 2558.**บทบาทของสโมสรฟุตบอลบุรีรัมย์ยูไนเต็ดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด**

บุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เอกรัฐ เลาหทัยวาณิชย์. 2552. **ภาพแทนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน :**

กรณีศึกษาบ้านแม่คำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

https://thaipost.net/ [19 เมษายน 2558]

https://thaipost.net/ [7 กรกฎาคม 2558]

www.dailynews.co.th/article/363408 [27 พฤศจิกายน 2558]

www.bangkokbiznews.com [08 เมษายน 2558]

ที่มา www.prachachat.net [17 มิ.ย. 2558]

ที่มา https://thaipost.net/ [27 มกราคม 2560]

ที่มา www.buriramworld.com/burirambikefest[8 พฤษภาคม 2560]

ที่มา www.buriramworld.com/burirambikefest/[28 กุมภาพันธ์ 2560]

การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์
Participative Management and Transformational Leadership in Affecting Administration Efficiency of Sub-district Administrative Organization in Surin

เจนจิรา อร่ามเรือง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามประเมินค่า 5 ระดับ ซึ่งได้ทดสอบความตรงเชิงโครงสร้างได้ค่า KMO มากกว่า .50 ขึ้นไป และทดสอบความเชื่อมั่นได้ค่า Alpha ทั้งฉบับ = .97 ประชากร ได้แก่ ข้าราชการและพนักงานในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ โดยกลุ่มตัวอย่างได้จากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane จำนวน 364 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 9 ท่าน นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณมาผสมรวมกับคำให้การสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วได้ผลวิจัย ดังนี้ 1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งตัวแปรหลักและองค์ประกอบ 2) การบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและประสิทธิภาพการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน อยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ผล ร่วมกับการสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และการกระตุ้นทางปัญญา ปัจจัยทั้งสองกลุ่มมีอำนาจในการพยากรณ์ประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ร้อยละ 57.1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

คำสำคัญ: การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประสิทธิภาพการบริหารงาน

ABSTRACT

This research aimed to study state, relationship and to analyze the ways of developing participative management and transformational leadership affecting administration efficiency of Sub-district administrative organizations in Surin province.

[1] มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

The researcher adopted mix methods, consisting of quantitative research and qualitative research. In Quantitative Research, information was collected through questionnaires featuring a five-point rating scale, was tested the structural validity found the KMO value was greater than .50 and the reliability found that overall Alpha equal .97. The sample group was 364 Government officials and employees of Sub-district administrative organizations in Surin province, which was determined by Yamane formula. The qualitative research was collected by the in-depth interview; the main informants were 9 chief executives of sub-district administration organizations in Surin province. The result from the quantitative analysis combined with the interview words of experts. The finding revealed that get the results as follows:1) Participative management, transformational leadership and administration efficiency of Sub-district administrative organizations in Surin province in overall was at the high level including the main variables and elements. 2) The relationship of participative management, transformational leadership and administration efficiency of Sub-district administrative organizations at a hight level, which having the same direction and at the level of .01 3) the ways for developing participative management and transformational leadership affecting administration efficiency of Sub-district administrative organizations in Surin province, they comprised being Decision Making Implementation Benefit Inspiration Motivation Individual Consideration Intellectual Stimulation. Those two factors contributed 57.1 percent of the predictive power at the level of .05.

KEYWORDS: Participative Management, Transformational Leadership, Administration Efficiency

1 .ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

จากการศึกษาด้านการเมืองการปกครองของประเทศไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน พบว่า มีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ยังประสบกับปัญหาต่างๆด้านการบริหารจัดการประเทศ สาเหตุสำคัญอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากกลไกและระบบการบริหารจัดการในระดับประเทศและระดับองค์กร ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนมีความบกพร่องและขาดประสิทธิภาพ รวมถึงการกระทำผิด ทุจริต และขาดจริยธรรมของบุคลากร ,สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ)2552ประกอบกับการ (เปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึง การบริหารจัดการของรัฐทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารในปัจจุบัน ส่งผลให้มีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและความรู้ไปสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็ว แต่การบริหารจัดการของรัฐโดยรวมเท่าที่ผ่านมายังไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ปัญญา ฉายะจินดา) ,วงศ์ และรัชนี ภู่ตระกูล2546ทั้งนี้เพราะโครงสร้างการบริหารจัดการภาครัฐยังขาดความยืดหยุ่น และ (ข้าราชการยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วัฒนธรรม ค่านิยมในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงส่งผลให้เกิดปัญหาและผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งในระดับนโยบาย ระดับโครงสร้าง และระดับปฏิบัติการ ธณัฐพล ชอุ่ม และปรีชา หงส์ไกรเลิศ)2558) กล่าวว่า การบริหารองค์กรใดองค์กรหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำ โครงสร้างการบริหาร การกระจายอำนาจตัดสินใจ รวมไปจนถึงระบบควบคุม และกำกับติดตามผลการดำเนินงานโดยเฉพาะ

องค์กรภาครัฐ หน่วยงานรัฐ รวมถึงตัวแทนหน่วยงานรัฐที่มักพบศักยภาพการบริหารเชิงประสิทธิภาพน้อยกว่าหน่วยงานภาคเอกชน

จากที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในประเด็นที่ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ หรือไม่ อย่างไร มีแนวทางการพัฒนาอย่างไร เพื่อที่จะนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อไป

2วัตถุประสงค์ของการวิจัย .

)1เพื่อ (ศึกษาสภาพการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์

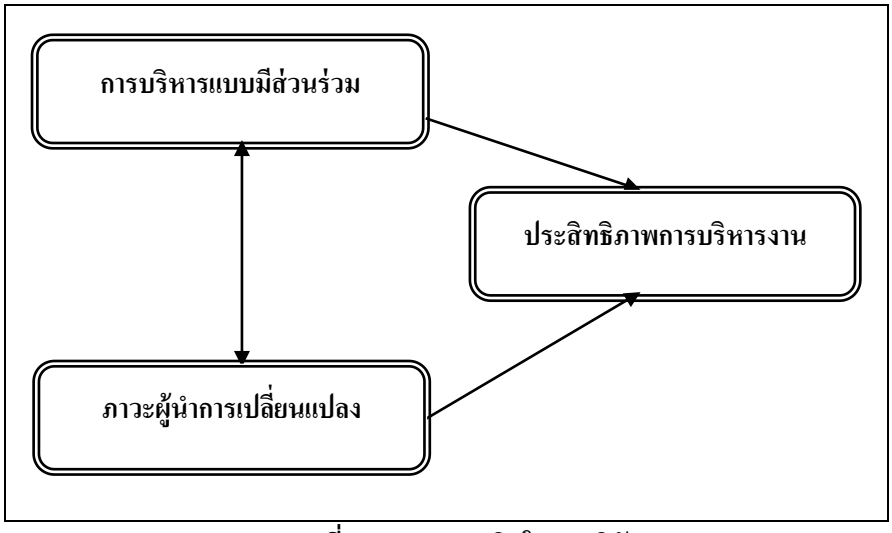
(2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์

(3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์

3. สมมติฐานการวิจัย

อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่งมีความแปรปรวนร่วมกันต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4กรอบแนวคิดในการวิจัย .



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5วิธีดำเนินการวิจัย .

5.1แบบแผนการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณในการสำรวจความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่าง ที่

ประกอบด้วย ข้าราชการและพนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร จากนั้นจึงทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากการให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำข้อมูลที่ได้รับกลับคืนมาผสมผสานกับข้อมูลคำตอบการวิจัยเชิงปริมาณ การผสมคำตอบเน้นความสมบูรณ์ แม่นยำ มีผลวิจัยน่าเชื่อถือ

5.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ข้าราชการและพนักงานในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 3,996 คน กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น)www.dla.go.th, 2560) กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามวิธีการของ Yamane ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 364 ตัวอย่าง)Yamane, 1976) จากนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ในการวิจัย กำหนดศึกษา 1 อำเภอ 1 องค์การบริหารส่วนตำบล จากนั้นกำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่จะต้องเก็บข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 17 แห่ง โดยแต่ละแห่งจะเฉลี่ยจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เพื่อให้ได้ข้อมูลตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของทุกหน่วยประชากรตามหลักการสุ่มตัวอย่างแบบน่าจะเป็นของทุกหน่วยประชากรมีโอกาสเป็นตัวอย่างได้เท่ากัน จุฬาลักษณ์) ,โกมนตรี2550)

2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 144 คน (ข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น,www.info.dla.go.th/public/survey: 2560) ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มตัวอย่างของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ขั้นแรกผู้วิจัยเลือกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจากองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 17 แห่งที่ถูกคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ และเลือกสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจง (ประสพชัยพสุนนท์, 2555) ซึ่งพิจารณาจากผลการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสำคัญ จำนวน 9 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำมาใช้สนับสนุนการวิจัยเชิงปริมาณให้รัดกุมและน่าเชื่อถือ ตลอดจนมีความเป็นไปได้ให้มากที่สุด ,สุภางค์ จันทวานิช)2554)

5.3 ตัวแปรที่ศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการณ์ ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล จากนั้นจึงนำมากำหนดตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตัวแปรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และตัวแปรประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

5.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1) สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับเป็นเครื่องมือวิจัย โดยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์กรอบแนวคิดการ

วิจัย แล้วนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นตัวแปรสำหรับนำมาใช้สร้างแบบสอบถามทัศนคติของกลุ่มตัวอย่าง

(2) สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้เป็นแนวคำถามมีลักษณะเป็นเค้าโครง หรือหัวข้อการสนทนา เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามเน้นความคิดเห็นหรือเหตุผลได้อย่างเสรี

5.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกและเก็บแบบสอบถามจากข้าราชการและพนักงานในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ด้วยตนเอง ผลการจัดเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามจำนวนข้อมูลที่ต้องการใช้ 364 ฉบับ

(2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน โดยมุ่งหมายให้ได้คำตอบเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจะเน้นการเก็บข้อมูลโดยละเอียด ตามประสบการณ์ และการให้ความหมายของผู้ให้ข้อมูลแต่ละท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณนั้นใช้สถิติทั้งเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอ้างอิง ดังนี้

ก.การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาเป็นการวิเคราะห์ถึงระดับความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและประสิทธิภาพการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลที่เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ข.การวิเคราะห์สถิติอ้างอิง โดยใช้การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้สถิติ Pearson Product Moment Coefficient of Correlation และใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณแบบ Enter โดยนำตัวแปรองค์ประกอบของทั้งสองตัวแปรวิจัยไปพยากรณ์ตัวแปรผลทีละรอบ แล้วนำองค์ประกอบที่มีอิทธิพลพยากรณ์อย่างมีนัยสำคัญของทั้งสองกลุ่มองค์ประกอบตัวแปรพยากรณ์ไปทำนายตัวแปรในรอบที่สองเพื่อสร้างสมการโครงสร้างคะแนนมาตรฐาน (ยุทธ ไกยวรรณ์, 2551) เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐาน ดังนี้ อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่งมีความแปรปรวนร่วมกันต่อประสิทธิภาพการบริหารงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นสมมติฐานของงานวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยได้เลือกใช้เทคนิคสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมหลายตัวแปรมาทำการทดสอบสมมติฐาน

(2) การวิจัยเชิงคุณภาพ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ผลโดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า คือ การนำบันทึกข้อมูลการให้คำสัมภาษณ์มาจัดกลุ่มข้อมูล คัดแยกข้อมูล และนำเอาข้อมูลสำคัญมาอธิบายความหมาย แล้วนำไปให้ตรวจสอบเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความชัดเจนเน้นสนับสนุนผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณไปในทิศทางเดียวกัน)Turner III, 2010)

6ส .รุปผลการวิจัย

(1) จากวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรหลักและองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมดอยู่ในระดับมาก โดยค่าเฉลี่ยการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีค่ามากเป็นอันดับหนึ่ง มีค่าเฉลี่ย = 3.86 (SD = .38) และ ตัวแปรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม โดยมีค่าเฉลี่ย = 3.79)SD. = .40) และเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การบริหารแบบมีส่วนร่วม ประสิทธิภาพการบริหารงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

(2) จากวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์

ตัวแปรการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและประสิทธิภาพการบริหารงานมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับมาก โดยมีค่า r ระหว่าง .624 - .694 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการบริหารแบบมีส่วนร่วมและประสิทธิภาพการบริหารงานมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก มีค่า r สูงที่สุด โดยมีค่า r = .694 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

(3) จากวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์

ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความแปรปรวนร่วมกันได้ร้อยละ 57.1 มีค่าทดสอบ F = 81.575 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลพยากรณ์ต่อตัวแปรตามประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ตัวแปรการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตัวแปรการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และตัวแปรการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ผล ร่วมกับตัวแปรองค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ตัวแปรการสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และการกระตุ้นทางปัญญา มีอิทธิพลพยากรณ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(4) จากสมมติฐาน อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่งมีความแปรปรวนร่วมกันต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากผลทดสอบความแปรปรวนหลายทางของตัวแปรอิสระอายุ วุฒิการศึกษา และตำแหน่ง พบว่า มีความสัมพันธ์กันและมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าทดสอบ F = .590 และมีนัยสำคัญทางสถิติ .786 ซึ่งมากกว่าระดับสำคัญทางสถิติที่ตั้งสมมติฐานไว้ ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

7.อภิปรายผล

ในการวิเคราะห์เพื่อแนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จากผลการพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลพยากรณ์ต่อตัวแปรตามประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย องค์ประกอบของหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ผลร่วมกับองค์ประกอบของหลักภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และการกระตุ้นทางปัญญา มีอิทธิพลพยากรณ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม

ในไทยการดำเนินงานของภาครัฐมักเคยชินกับการวางแผนจากส่วนกลางหรือการสั่งการจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียวอีกทั้งงานบริหารราชการแผ่นดินส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณการอนุญาตการออกกฎระเบียบ เป็นต้น ซึ่งมักเป็นกระบวนการตัดสินใจแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางโดยอ้างประเด็นประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีแนวคิดที่ตรงกันข้ามเป็นกระบวนการที่ต้องมีการกระจายอำนาจกระจายความรับผิดชอบและมอบอำนาจการตัดสินใจให้กับผู้บริหาร ดังนั้น การที่ผู้บริหารมักจะตัดสินใจก่อนเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมภายในองค์กรทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมในประเทศไทยเป็นไปอย่างค่อนข้างจำกัดและไม่สามารถพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสม คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ก).พ.ร.ได้กำหนดระดับการมีส่วนร่วมในการ(พัฒนาการบริการ ออกเป็น5 ระดับ ดังนี้)1ถือว่าเป็นระดับการมีส่วนร่วมน้อย คือ การแจ้งข้อมูลให้ (ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบ ระดับนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอาจร่วมให้ข้อมูลได้บางเท่านั้น)2เป็นการมีส่วนร่วมระดับที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ให้ข้อมูลด้วยการ ( )ร่วมปรึกษาหรือเป็นการร่วมคิดร่วมให้ความเห็น3เป็นการมีส่วนร่วมระดับร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วม ( )ตัดสินใจ4(เป็นระดับการมีส่วนร่วมโดยการร่วมลงมือปฏิบัติการหรือร่วมกันดำเนินการและ)5เป็น (การมีส่วนร่วมระดับสูงสุด คือ การร่วมตรวจสอบและประเมินผลของการปฏิบัติตามแผนในระดับที่4 ถือว่าเป็นระดับของการมอบอำนาจให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ตัดสินใจอย่างแท้จริง)สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ,2552(ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้งนี้ที่พบว่า ปัจจัยการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานนั้น ต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ผล

2) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

จากการค้นพบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น กล่าวได้ว่า ผู้นำจะต้องมีการสร้างวิสัยทัศน์ มีความสามารถที่จะกระตุ้น

ให้ข้าราชการในองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีการพัฒนาทั้งด้านความรู้ความสามารถ สร้างแรงบันดาลใจในการทำงานพัฒนาด้านศีลธรรมของตนเองอยู่เสมอ โดยที่ต้องคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล และการกระตุ้นทางปัญญาช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้ข้าราชการและพนักงานมีการพัฒนาทักษะและการพัฒนาความรู้สอดคล้องกับผลการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำของ Bass และ Avolio) 1995ที่พบว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำ (ประกอบด้วยคุณลักษณะในอุดมการณ์การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเป็นอิทธิพลเหนือพฤติกรรมผู้ร่วมงาน หากกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ได้ดังองค์ประกอบที่ค้นพบ โดยเฉพาะอิทธิพลเชิงอุดมการณ์นั้นนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังประสิทธิผลการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลชัดเจน (Panagiotis *et al*, 2014) อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของนิรัตน์ สังข์จีน)2548ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับ (ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของนายกรัฐมนตรี: ศึกษาเฉพาะกรณี เทศบาลในจังหวัดปัตตานี พบว่าผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนายกเทศมนตรีต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของเทศบาลในจังหวัดปัตตานี ปรากฏว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงการใช้อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ของผู้นำ การสร้างแรงบันดาลใจของผู้นำ การใช้การกระตุ้นทางปัญญาผู้ตาม การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลของผู้นำ ผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ผู้นำแบบแลกเปลี่ยนโดยให้รางวัล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของเทศบาลในจังหวัดปัตตานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3) แนวทางการพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล พบการวิเคราะห์พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ สอดคล้องกับ สุภาพร รอดถนอม)2542ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะภาวะ (ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลกับประสิทธิผลขององค์การ ผลการวิจัยพบว่าภาวะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์ระดับสูงกับประสิทธิผลขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลขององค์กร ได้แก่ การกระตุ้นปัญญา ภูสิต จาดชลบท)2545ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบ (บ ภาวะภาวะผู้นำกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของผู้บริหารธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่ ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารธนาคารออมสิน มีรูปแบบภาวะภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมมุ่งงานและเชิงพฤติกรรมมุ่งคนอยู่ในระดับค่อนข้างสูง และรูปแบบภาวะภาวะผู้นำดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8 .ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) องค์การบริหารส่วนตำบลต้องมีแผนงานโครงการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ/บุคลากรภายในองค์กร โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยมีการจัดประชุมภายในองค์กรเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้

บุคลากรฝ่ายต่างๆได้อธิบายถึงปัญหาและอุปสรรคที่พบในการปฏิบัติงาน เพื่อร่วมกันหาวิธีแก้ไขที่ตรงจุด

2) ควรส่งเสริมให้ผู้บริหารมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เริ่มจากการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน โดยจะต้องการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความแตกต่างของบุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งกระตุ้นทางปัญญาในพัฒนาความศักยภาพและพร้อมของบุคลากร ทั้งด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ เพื่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

3) รัฐบาลควรมีการเพิ่มงบประมาณในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่านท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาท้องถิ่น การบริหารส่วนตำบลต้องมีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร และข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัย และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

8.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่ใช้รูปแบบการบริหารจัดการแบบอื่น

2) ควรมีการวิจัยเพื่อความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำแบบอื่นๆที่มีผลต่อการประสิทธิภาพการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล

3) ควรมีการวิจัยในประเด็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่น

9กิตติกรรมประกาศ .

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก พ.ต.ท. ดรจักรพงษ์. ฟองชัย ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดรวีระศักดิ์ จินา . รัตน์ ท่านอธิการบดีกิตติคุณ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น ที่กรุณาให้คำแนะนำเสนอแนะ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ตั้งแต่ต้นจนเสร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิตทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดี

ขอขอบพระคุณนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ และขอขอบพระคุณข้าราชการและพนักงานในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุรินทร์ทุกท่านที่ให้สละเวลาในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

10เอกสารอ้างอิง .

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2560). **ข้อมูลสารสนเทศ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.info.dla.go.th/public/survey: 2560.

คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2551). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ.2551 – พ.ศ.2555).** กรุงเทพฯ: ภารกิจการเผยแพร่และสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบราชการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

จุฬาลักษณ์ โกมนตรี) .2550). บทความพิเศษ: การสุ่มตัวอย่าง ,***วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย***

,15(2),
136-154

ธณัฐพล ชอุ่ม และปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2558, ม.ค.-มิ.ย.) การบริหารจัดการที่มีผลต่อประสิทธิผลของเทศบาล
ตำบลในเขตภาคกลางของประเทศไทย, ***วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่***, 8(1), 137-152

นิรัตน์ สังข์จีน. (2548). **ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของนายกเทศมนตรี : ศึกษา**
เฉพาะกรณี เทศบาลในจังหวัดปัตตานี. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ประสพชัย พสุนนท์. (2555). ***การวิจัยการตลาด***, กรุงเทพฯ: บริษัท สานักพิมพ์ท้อป จำกัด

ปัญญา ฉายะจินดาวงศ์ และรัชนี ภู่ตระกูล. (กรกฎาคม – กันยายน 2544). **“ธรรมาภิบาลกับสังคมไทย,”**
วารสารนักบริหาร. 21 (2) : 28-32.

ภูสิต จาดชลบท. (2545). **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบภาวะผู้นำกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของ**
ผู้บริหารธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่, บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

ยุทธ ไกยวรรณ) .2551). **วิเคราะห์ข้อมูลวิจัย 3**, กรุงเทพฯพิมพ์ดี จำกัด :

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2553). รายงานประจำปี 2552 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงการพัฒนา
สังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรุงเทพฯ.

สุภางค์ จันทวานิช).2554). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** พิมพ์ครั้งที่).19). กรุงเทพฯจุฬาลงกรณ์ :
.มหาวิทยาลัย

สุภาพร รอดถนอม) .2542 .(**ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการบริหาร แบบมีส่วนร่วมของ**
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาล กับประสิทธิผลองค์การตามการ รับรู้ของอาจารย์พยาบาลวิทยาลัย
พยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการ
พยาบาล, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bass, M. and J. Avolio, B. J. (1995). “MQL Multifactor Leadership Questionnaire-Permission
Set, Leaders Form, Tater Form, and Scoring Key for MLQ Form 5x-Short”, Redwood
City, CA: Mind Garden

Panagiotis, M., Alexandros, S., & George, P. (2014). Organizational culture and motivation in the public sector. The case of the city of Zografou, ***Procedia Economics and Finance***, 14, 415-424

Turner III, D.W. (2010). Qualitative interview design: a practical guide for novice investigators, ***the Qualitative Report***, 15(3), 754-760

Yamane, T. (1976). ***An Introductory Analysis***, New York : Harper and Row

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์
New Public Management and Organizational Culture in Affecting the Public Service of Sub-district Municipality in Surin Province

ธาริษา อร่ามเรือง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้แบบสอบถามที่ได้ทำการทดสอบความตรงเชิงโครงสร้างได้ค่า KMO เท่ากับ .75, .89 และ .85 ในขณะที่ผลทดสอบความเชื่อมั่นได้ค่า Alpha เท่ากับ .95 ตลอดจนมีค่าความสัมพันธ์รายข้อมากกว่า .30 ขึ้นไปแล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มข้าราชการและพนักงานในสังกัดเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 320 คน มาผสมรวมกับคำให้การสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายกเทศมนตรีตำบล จำนวน 12 ท่าน แล้วพบว่า 1) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและองค์ประกอบ ยกเว้นองค์ประกอบการแข่งขันมีค่าเฉลี่ยปานกลาง 2) ตัวแปรหลักทั้งสามมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับมากที่สุดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ3) พบว่าแนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์มีปัจจัยอิทธิพลประกอบด้วย การจัดการแบบเอกชน การแข่งขัน การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การแยกหน่วยงาน การมีความเป็นมืออาชีพ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และวัฒนธรรมแบบราชการ ทั้งนี้ยังพบเพิ่มเติมอีกว่า การเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในการจัดหาสินค้าและบริการ อาจจะเป็นในรูปแบบของการทำสัญญาและกระบวนการของการประมูลเป็นสำคัญ เพื่อเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การมีต้นทุนในการบริการสาธารณะที่ต่ำและมีมาตรฐานของการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น

คำสำคัญ: การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะ

ABSTRACT

This research aimed to study the state, relationship and to analyze ways for developing new public management and organizational culture in affecting public service of Sub-district Municipality in Surin Province by using a questionnaire that has tested the structural validity. The KMO value is .75, .89 and .85, while the confidence test results Alpha can be equal to .95 as well as the related for each question got more than .30, and then collected from the sample group was 320 government officials and employees of the sub-district municipality in Surin Province, combined with the

[1] มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

interview data were the mayors of 12 key informants and the results found that 1) new public management, organizational culture and public service have a high level of average both overview and composition 2) The three main variables were related in the same direction at the highest level with statistical significance at the level of .01 and 3) the ways for developing of the public services had influence factors consisting of the private management, competition, achievement departments professionalism efficient use of resources and civil service culture. Also found that opportunity for competition in the provision of products and services may be a form of contract and the process of bidding is important as a way to lead to low public service costs and higher standards of performance.

KEYWORDS: New Public Management, Organizational Culture, Public Service

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการปฏิรูปการบริหารงานในภาครัฐเริ่มแพร่หลายไปทั่วโลก รัฐบาลในหลายประเทศเริ่มรับเอาแนวความคิดเข้ามาดำเนินการปฏิรูประบบการบริหารงานภาครัฐโดยมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม จากผลการศึกษาของ Peters ที่ศึกษาถึงรูปแบบการบริหารงานภาครัฐในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาว่า การบริหารงานภาครัฐด้วยแนวบริหารแบบระบบราชการดั้งเดิม(Bureaucracy) ของ Max Weber ไม่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน การบริหารงานภาครัฐในอนาคตมีแนวโน้มที่จะนำภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (Peters, 1994) ซึ่งแนวคิดของ Peters ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อแนวคิดการปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบัน คือ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) มุ่งเน้นการให้อิสระ ความคล่องตัวของการบริหาร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณภาพของการให้บริการและความคุ้มค่าและเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ให้ประโยชน์สุขแก่ประชาชน ส่งผลให้เกิดการปฏิรูประบบราชการของไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2545 มีการนำแนวคิดการบริหารจัดการภาครับแนวใหม่มาใช้อย่างชัดเจน จึงเริ่มมีการนำเครื่องมือบริหารจัดการภาคเอกชนมาใช้ เช่น Balance Score Card, PMQA, ระบบที่วัดประเมินผลสัมฤทธิ์ เช่น ตัวชี้วัด ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน เป็นต้น (จุมพล หนิมพานิช, 2548)

หลังการปฏิรูประบบราชการไทยปี พ.ศ.2545 การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มีอิทธิพลต่อหน่วยงานในภาครัฐอย่างมาก รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะ ส่งผลให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารงานให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และเตรียมพร้อมอยู่ตลอสิ่งที่จะเป็นตัวผลักดันและขับเคลื่อนให้องค์กรก้าวไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ ภารกิจ และกลยุทธ์ที่กำหนดไว้นั้นต้องเสริมสร้างสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมองค์กรให้มีความสอดคล้องกับทิศทางขององค์กรเพื่อนำพาองค์กรไปสู่อนาคต โดยเฉพาะองค์กรที่ให้บริการประชาชน วัฒนธรรมองค์กรเปรียบเสมือนรากแก้วขององค์กร (วีระศักดิ์ จินารัตน์, 2557) เพราะวัฒนธรรมองค์กรมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของคนที่ทำงานอยู่ในองค์กรสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการคิด การตัดสินใจ รวมถึงวางแผนยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการภาครัฐสมัยใหม่จึงต้องกำหนดวัฒนธรรมขององค์กรที่พึงประสงค์และ

สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่สอดคล้องกับทิศทางธุรกิจขึ้น เพื่อให้พนักงานยึดถือเป็นแนวทางเดียวกัน (ณัฐวุฒิ แก้วบางพูด, 2554)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่และอย่างไร ตลอดจนวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโดยการนำหลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กร เพื่อเป็นแนวทางที่จะพัฒนาศักยภาพการให้บริการประชาชนในเทศบาลตำบลต่อไป

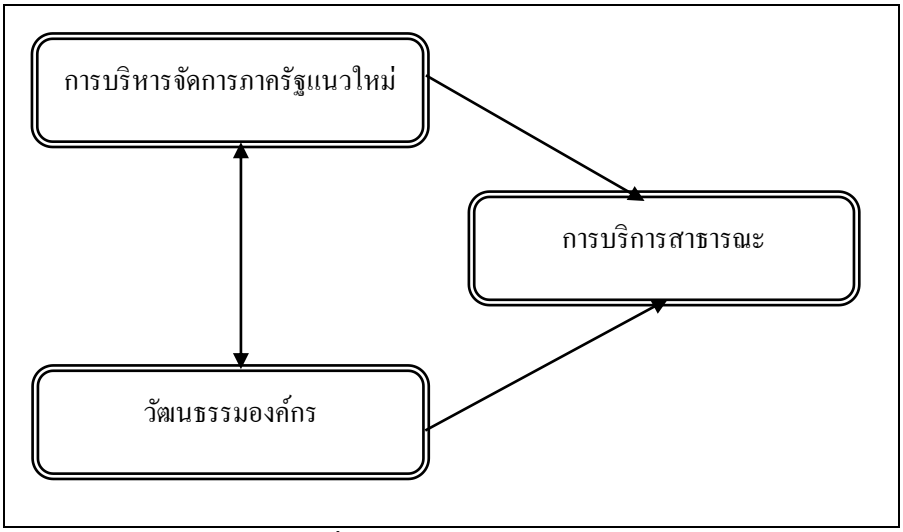
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กรและการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์

(2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์

(3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 แบบแผนการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ความสัมพันธ์และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาของตัวแปร โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจระดับความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วยข้าราชการและพนักงานในสังกัดเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์

จากนั้นจึงทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 12 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก แล้วนำข้อมูลที่ได้ผสมผสานกับข้อมูลคำตอบการวิจัยเชิงปริมาณ

4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ

ข้าราชการและพนักงานในสังกัดเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 1,598 คน จากเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 27 แห่ง (ข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น,www.info.dla.go.th/public/survey: 2560) โดยกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างตามวิธีการของ Taro Yamane ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 320 ตัวอย่าง (Yamane, 1976) จากนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ในการวิจัย กำหนดศึกษา 1 อำเภอ 1 เทศบาลตำบล โดยสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีแบบจับสลากจากเทศบาลตำบล จำนวน 27 แห่ง จากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่จะต้องเก็บจากเทศบาลตำบลแต่ละแห่งโดยเฉลี่ยจากจำนวนตัวอย่างทั้งหมด เพื่อให้ได้ข้อมูลตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของทุกหน่วยประชากรตามหลักการสุ่มตัวอย่างแบบน่าจะเป็นของทุกหน่วยประชากรมีโอกาสเป็นตัวอย่างได้เท่ากัน (จุฬาลักษณ์ โกมนตรี, 2550)

(2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ

นายกเทศมนตรีตำบลในจังหวัดสุรินทร์ จำนวนทั้งสิ้น 24 คน จากเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์จำนวน 27 แห่ง โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างของนายกเทศมนตรีตำบลในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติงานของเทศบาลส่วนตำบลเป็นสำคัญ จำนวน 12 ท่าน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล จากนั้นนำมากำหนดตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร และตัวแปรการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1) สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับเป็นเครื่องมือวิจัย โดยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์กรอบแนวคิดการวิจัย แล้วนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นตัวแปรสำหรับนำมาใช้สร้างแบบสอบถามทัศนคติของกลุ่มตัวอย่าง

(2) สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เป็นแนวคำถามมีลักษณะเป็นเค้าโครง หรือหัวข้อการสนทนา เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามเน้นความคิดเห็นหรือเหตุผลได้อย่างเสรี

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเองจากข้าราชการและพนักงานในสังกัดเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ผลการจัดเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามจำนวนข้อมูลที่ต้องการใช้ 320 ฉบับ

(2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 ท่าน โดยมุ่งหมายให้ได้คำตอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจะเน้นการเก็บข้อมูลโดยละเอียด ตามประสบการณ์ และการให้ความหมายของนายกเทศมนตรีตำบลทั้ง 12 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เป็นการวิเคราะห์ถึงระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ที่ได้จากการเก็บแบบสอบถาม โดยมุ่งนำเสนอเพื่อใช้บรรยายสรุปลักษณะของตัวแปรในกลุ่มตัวอย่างเพื่อดูแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปช่วยในการวิเคราะห์ แจกแจงความถี่แบบอันตรภาคชั้น (บุญชม ศรีสะอาด, 2547) ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เชิงสถิติอ้างอิง เนื่องจากงานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นผู้วิจัยเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอ้างอิง ดังนี้

ก) การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ Correlation โดยใช้สถิติ Pearson Product Moment Coefficient of Correlation เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรย่อยของตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร และตัวแปรการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล เพื่อดูความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดการวิจัยระหว่างตัวแปร และใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) ว่าจะสามารถใช้ตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กร มาพยากรณ์การให้บริการสาธารณะได้หรือไม่ (เกียรติสุดา ศรีสุข, 2552)

ข) สถิติวิเคราะห์อิทธิพลพยากรณ์ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (MRA) แบบมีขั้นตอน โดยพิจารณาตามลำดับความสำคัญของผลทดสอบระดับนัยสำคัญทางสถิติ และพิจารณาตามค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของแต่ละตัวแปรพยากรณ์

ค) การทดสอบความแปรปรวนหลายตัวแปร (MANOVA) ในกรณีที่มีตัวแปรตามหลาย

ตัวแปรที่เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ และผู้วิจัยต้องการทดสอบพร้อมกันหลายตัวแปรโดยมีตัวแปรต้นอยู่ในรูปของตัวแปรกลุ่มทั้งนี้เพื่อนำผลการทดสอบไปใช้ในการตอบสมมติฐาน โดยแบ่งกลุ่มประชากรเป็นกลุ่มย่อยเพื่อทดสอบความแปรปรวนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นเกณฑ์ประเมินผลการทดสอบยึดเอาผลทดสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเป็นเกณฑ์ตัดสิน

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาถ้อยคำ ความคิดเห็นในการตอบเหตุผลเพื่อให้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนการถอดข้อความ ขั้นตอนการทวนซ้ำ ขั้นตอนการจัดหมวดหมู่ และแยกประเภท ขั้นตอนการคัดเลือกคำตอบที่ตรงประเด็น ขั้นตอนการตีความหมาย เพื่อมุ่งให้ได้ผลที่สนับสนุนคำตอบการวิจัยเชิงปริมาณให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. สรุปผลการวิจัย

(1) จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษาทั้งสามอยู่ในระดับมาก โดยมีตัวแปรวัฒนธรรมองค์กรมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.77 (SD.76) ในขณะที่ตัวแปรการให้บริการสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยรองลงมา มีค่าเฉลี่ย 3.76 (SD. 53) ส่วนตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ย 3.62 (SD. 58) สรุปว่าตัวแปรทั้งสามตัวแปรมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปว่า ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กรและองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยวัฒนธรรมแบบราชการมากเป็นอันดับหนึ่ง มีค่าเฉลี่ย 3.82 (SD. 72) ในขณะที่วัฒนธรรมเครือญาติมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ย 3.66 (SD. 82) ในขณะที่ตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยองค์ประกอบตัวแปรอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยมีค่าเฉลี่ยภาพรวม 3.62 (SD. 58) ส่วนค่าเฉลี่ยองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบด้านรูปแบบการจัดการแบบเอกชนมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 3.86 (SD. 71) รองลงมาเป็นค่าเฉลี่ยขององค์ประกอบด้านการเป็นมืออาชีพมีค่าเฉลี่ย 3.67 (SD. 54) ส่วนองค์ประกอบด้านเน้นการแข่งขัน มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 3.40 (SD. 62) และตัวแปรการบริการสาธารณะและองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยองค์ประกอบด้านเสมอภาค มีค่าเฉลี่ย 3.82 สูงเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนด้านการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 3.72 (SD. 67)

เพราะฉะนั้น สรุปได้ว่าสภาพการณ์ของตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร ตัวแปรการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมตัวแปรและองค์ประกอบตัวแปร

(2) จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ วัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปได้ว่า ตัวแปรทั้งสามมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีคู่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรมีความสัมพันธ์มากที่สุด โดยมีค่า r = .970 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สรุปว่าตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร และตัวแปรการบริการสาธารณะ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

(3) จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ นำผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ปัจจัยอิทธิพลที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์นั้นประกอบด้วย ปัจจัยด้านการจัดการแบบเอกชน ปัจจัยการแข่งขัน ปัจจัยมุ่งผลสัมฤทธิ์ ปัจจัยการแยกหน่วยงาน ปัจจัยมีความเป็นมืออาชีพ ปัจจัยการใช้ทรัพยากร และปัจจัยด้านวัฒนธรรมแบบราชการ ทั้งนี้มีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ร่วมกันได้ร้อยละ 94.2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดังนั้น สรุปได้ถึงข้อค้นพบสำคัญจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า แนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะจากปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ร่วมกับองค์ประกอบวัฒนธรรมองค์กรนั้นประกอบด้วย 7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังมีคำให้การสนับสนุนแนวทางการพัฒนานี้จากคำให้การสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในการจัดหาสินค้าและบริการ อาจเป็นรูปแบบของการทำสัญญาและกระบวนการของการประมูลเป็นสำคัญเพื่อเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การมีต้นทุนการบริการสาธารณะที่ต่ำและมีมาตรฐานของการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น รวมถึงการสนับสนุนถึงการมอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรตำแหน่งต่างๆให้มีอำนาจตัดสินใจในอย่างชัดเจน โดยการจัดทำคำสั่งมอบหมายงาน การคัดเลือกพนักงานที่มีความรู้ความสามารถตรงตามตำแหน่งนั้นเข้าทำงานทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลมากที่สุด

(4) จากการตั้งสมมติฐานว่า อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่งมีความแปรปรวนร่วมกันต่อการบริการสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า อายุ การศึกษา และตำแหน่งมีค่าเฉลี่ยการบริการสาธารณะ การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ และวัฒนธรรมองค์กร แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. อภิปรายผล

(1) จากผลการวิจัย พบว่า วัฒนธรรมองค์กรของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมแบบเครือญาติ นั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่ารูปแบบการปกครองของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการกระจายอำนาจจากรัฐบาลกลาง เพื่อให้ท้องถิ่นดูแลและปกครองตนเอง ภายใต้แนวคิดที่ว่าคนในท้องถิ่นน่าจะแก้ปัญหาหรือจัดบริการสาธารณะให้กับประชาชนในพื้นที่ได้ตรงกับความต้องการมากที่สุด ดังนั้นคณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาลข้าราชการ พนักงานจ้างต่างๆ ส่วนใหญ่จึงเป็นคนในพื้นที่ที่มีความเป็นเครือญาติสูง รู้จักกันทั้งตำบล บางแห่งใช้นามสกุลเดียวกันทั้งตำบล เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งแล้ว ก็จะมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เครือญาติเข้ามาทำงานในองค์กรปกครองท้องถิ่น ทำให้วัฒนธรรมในองค์กรเป็นแบบเครือญาติมากกว่าแบบอื่นๆ องค์การจึงมีบรรยากาศของมวลมิตร ที่ร่วมกันทำงานคล้ายอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผู้นำมุ่งเน้นเรื่องความร่วมมือการให้ความเอาใจใส่ โดยพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความรู้สึกแตกต่างกันทางสถานะภาพ ผู้นำจะยึดมั่นในการให้ความเป็นธรรมและการปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาอย่างเคร่งครัดสอดคล้องกับผลวิจัยของ

ภัสนันท์ พวงเถื่อน (2555) ที่ค้นพบว่าความสำเร็จด้านการบริการสาธารณะแก่ประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่จำเป็นต้องเสริมบทบาทภาวะผู้นำองค์กร เนื่องจากภาวะผู้นำมีอิทธิพลต่อระดับความเชื่อที่สัมผัสได้ ระดับค่านิยมที่นำมายึดถือ และระดับที่นำไปใช้เป็นฐานคติเบื้องต้นต่อการตัดสินใจ

(2) จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ตัวแปรวัฒนธรรมองค์กร และการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า วัฒนธรรมองค์กรส่งผลต่อประสิทธิผลการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ กล่าวคือ วัฒนธรรมองค์กรจะเป็นตัวกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจของเทศบาลตำบล ก่อให้เกิดความผูกพัน ความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีระหว่างข้าราชการในการปฏิบัติงาน รวมไปถึงการปรับตัว ของข้าราชการเพื่อที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิเชษฐ ทรวงโพธิ์ และคณะ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรกับแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรกรมทรัพยากรน้ำบาดาล ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์กรแบบเครือญาติ มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจด้านความสำเร็จ ด้านการยอมรับ ด้านความรับผิดชอบที่ได้รับ และมีความสัมพันธ์กับผู้บริหาร และเมื่อเทศบาลตำบลมีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง และมีผู้นำที่สามารถนำหลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มาประยุกต์ใช้ในองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม ย่อมจะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการทำงานและยกระดับการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล ทั้งในด้านตัวของข้าราชการผู้ปฏิบัติงานด้านบริการประชาชน ด้านอาคารสถานที่ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศบาลตำบล ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้รับบริการหรือประชาชน และถือเป็นการสร้างชื่อเสียงและภาพพจน์ที่ดีของเทศบาลตำบล หากพิจารณาในส่วนของการประสบความสำเร็จหรือการบรรลุจุดมุ่งหมายของแต่ละองค์การ จะเห็นว่าประเด็นสำคัญที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดได้ ได้แก่ รูปแบบวัฒนธรรมองค์การ ซึ่งจะเห็นว่าแต่ละองค์การต่างมีรูปแบบของวัฒนธรรมองค์การที่แตกต่างกันออกไป นั่นย่อมหมายถึง ในแต่ละองค์การจะมีสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อให้องค์การอยู่รวมกันได้ที่แตกต่างกัน เช่น ค่านิยม ความเชื่อ และความคาดหวัง เป็นต้น

(3) แนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล เริ่มต้นจากการพัฒนาอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบมุ่งผลสำเร็จที่ยึดเอาพันธกิจ และเป้าหมายขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นตัวกำหนดนำมาสู่การพัฒนารูปแบบที่สมบูรณ์ได้ ดังเช่นผลวิจัยของ เด่นณรงค์ ธรรมมา (2557) ที่ค้นพบความสำคัญของการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรด้านการควบคุมงาน การกำกับวิถีชีวิตในองค์กร ตลอดจนการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการตื่นรู้นำไปสู่การยกระดับประสิทธิผลการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเฉพาะการเพิ่มผลผลิตเกี่ยวกับการบริการสาธารณะ และการลดต้นทุนบริหาร รวมถึงกระบวนการบริหารองค์กร พัฒนาวัฒนธรรมมุ่งผลสำเร็จมีอิทธิพลต่อการยกระดับประสิทธิผลการบริการสาธารณะแก่ประชาชนในพื้นที่ หน้าที่สำคัญของเทศบาลตำบล ทั้งตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมซึ่งต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาความสำคัญของบทบาทพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบให้บริการแก่ประชาชน การพัฒนาบุคลิกภาพ พัฒนาการใช้กิริยาท่าทางที่สุภาพนอบน้อม ในขณะที่กระตือรือร้นต่อการบริการประชาชน การให้ข้อมูลข่าวสาร การอธิบายขั้นตอนการให้บริการ ตลอดจนการสร้างมิตรภาพที่ดีระหว่างพนักงานและ

ประชาชนมีผลต่อภาพลักษณ์องค์กรอันเป็นส่วนประกอบสำคัญที่มีผลต่อการยกระดับประสิทธิผลการบริการของเทศบาลตำบล โดยเฉพาะการสร้างความรู้สึกผูกพันต่อองค์กร และระบบปฏิบัติงานอันเป็นความรับผิดชอบของบุคลากรที่ต้องใช้ความพยายามมากขึ้นต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุผล การอาศัยปัจจัยพัฒนาด้านการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล การพัฒนาความรู้ การพัฒนาทักษะการให้บริการ ตลอดจนการสร้างแรงบันดาลใจต่อพนักงานให้เกิดความต้องการด้านความก้าวหน้าในชีวิตการทำงานมีผลต่อประสิทธิผลการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล ซึ่งนอกจากต้องพัฒนาคุณลักษณะขององค์กร การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม รวมถึงการทบทวนนโยบาย และระบบปฏิบัติการแล้ว การพัฒนาคุณภาพของพนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องเร่งพัฒนาให้เชื่อมสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล

สรุปดังนั้นแนวทางการพัฒนาการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์เป็นกระบวนการที่ต้องเริ่มต้นพัฒนาจากภายในวัฒนธรรมองค์กร โดยเริ่มการปลูกฝังค่านิยมใหม่ การเอาใจใส่ของผู้บริหาร และพนักงานในสังกัดให้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนโดยนำหลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มาปรับใช้ให้เหมาะกับองค์กรนั้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) เทศบาลตำบลต้องมีแผนงาน โครงการในการพัฒนาความศักยภาพและพร้อมของบุคลากร ทั้งด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหน่วยงาน

(2) เทศบาลตำบลต้องมีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร และข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

(3) เทศบาลต้องมีการปรับปรุงอาคารสถานที่ให้สะอาด ร่วมรื่น สวยงาม เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติงานและสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชนผู้มารับบริการ

(4) เทศบาลตำบลต้องกำหนดให้การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วิสัยทัศน์ และนโยบายการบริการสาธารณะเป็นที่หน้าที่ซึ่งต้องพึ่งปฏิบัติของทุกหน่วยงาน

(5) ผู้บริหารของเทศบาลตำบลทุกระดับต้องตระหนัก และให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการแข่งขันในการปฏิบัติงาน การสร้างผลงาน และการตอบแทนด้วยรางวัลที่ชัดเจน

(6) เทศบาลตำบลต้องกำหนดนโยบายด้านความก้าวหน้าของบุคลากรทุกระดับอย่างชัดเจน มีความโปร่งใส และเสมอภาคแก่บุคลากรโดยปราศจากข้อจำกัด

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรทำการศึกษาวิจัยในประเด็นของผลของวัฒนธรรมองค์กรแบบราชการ แบบปรับตัว และแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ที่มีผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของเทศบาลตำบล

(2) ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของภาวะผู้นำในรูปแบบอื่นที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานของเทศบาลตำบล

(3) ควรมีการวิจัยในประเด็นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรของเทศบาลตำบล

8. กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก พ.ต.ท. ดร.จักรพงษ์ ฟองชัย อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระศักดิ์ จินารัตน์ ท่านอธิการบดีกิตติคุณมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น ที่กรุณาให้คำแนะนำ เสนอแนะ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ตั้งแต่ต้นจนเสร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิตทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดี

ขอขอบพระคุณนายกเทศมนตรีตำบลในจังหวัดสุรินทร์ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ และขอขอบพระคุณข้าราชการและพนักงานในสังกัดเทศบาลตำบลในจังหวัดสุรินทร์ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2560). **ข้อมูลสารสนเทศ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.info.dla.go.th/public/survey: 2560.

เกียรติสุดา ศรีสุข. (2552). ***ระเบียบวิธีวิจัย,*** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช่าง

จุมพล หนิมพานิช. (2548). ***ทฤษฎีองค์การในเอกสารการสอนชุดวิชา ทฤษฎีองค์การ หน่วยที่ 1-7,*** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช

จุฬาลักษณ์ โกมนตรี. (2550). บทความพิเศษ: การสุ่มตัวอย่าง, ***วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย***, 15(2), 136-154

ณัฐวุฒิ แก้วบางพูด. (มกราคม-เมษายน 2554). “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับวัฒนธรรมองค์กร กรณีศึกษา : เทศบาลนครภูเก็ต,” **วิทยบริการ**. 22 (1) : 85 – 86.

เด่นณรงค์ ธรรมมา. (2557, ม.ค.-มิ.ย.) วัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล, ***ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร***, 16(2), 18-30

บุญชม ศรีสะอาด. (2547). ***วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 4)***. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสน์

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). ***วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 6***, กรุงเทพฯ : ฟิงเกอร์ปริ๊นต์ แอนด์ มีเดีย จำกัด

พิเชฐ ทรวงโพธิ์ วันทนีย์ ภูมิภัทราคม และธีรัชนิกษ์ศิริโวหาร. (2553, พ.ค.-ส.ค.) ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ

วัฒนธรรมองค์กรกับแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรกรมทรัพยากรน้ำบาดาล, ***วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์***

ภัสนันท์ พ่วงเถื่อน. (2555, ม.ค.-เม.ย.) วัฒนธรรมองค์การขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: บทบาทผู้นำต่อวัฒนธรรมองค์การ, ***วารสารการเมือง การบริหาร กฎหมาย***, 4(1), 123-156

วีระศักดิ์ จินารัตน์. (2557). ***ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ขั้นพื้นฐาน***, เอกสารประกอบบรรยาย มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น

Peters, Guy. B. (1994). ***The politics of bureaucracy*** 4th ed., New York : Addison

Yamane, T. (1976). ***An Introductory Analysis***, New York : Harper and Row

พลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม
Dynamics Local Wisdom with Buddhism of Phanom Sarakham

ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา[1]
พระดนัย ธีรวโส
พระพรหมพิริยะ ถาวโร
ดร.สมศักดิ์ สายหยุด

บทคัดย่อ

บทความนี้ เขียนขึ้นเพื่อมุ่งศึกษาพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม โดยอาศัยประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่ยังคงสืบสานดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน อันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสืบทอดกันมากว่าสองร้อยปี หากเรานำบุญข้าวหลามมาจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้แก่ประชาชน ก็จะสามารถสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนของชุมชนเพื่อชุมชน อาจต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน หรือในด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นางสิบสอง ที่มีการสอดแทรกคติธรรมในพระพุทธศาสนาเอาไว้ เช่น ความกตัญญูของพระรถเสน ปัญญาและเสียสละของนางเพลา กิเลสและตันหาของพระยาสิทธิ์ ความพยาบาทของนางยักษ์ไม่รู้จักให้อภัย ความลุ่มหลงและไม่มีสติของนางเมรี เป็นต้น ซึ่งหากเรานำเทคโนโลยีมาผสมผสานสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจากภูมิปัญญานิทานพื้นบ้านมาเพื่อจัดการเรียนการสอน เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้หลักสูตรที่ตรงกับบริบทของชุมชนและรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนที่ไม่ใช่เพียงคำบอกเล่าอีกต่อไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและมีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเมื่อนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจะก่อให้เกิดพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพลเมืองให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และมีคุณธรรมจริยธรรม

คำสำคัญ: พลวัต,ภูมิปัญญาท้องถิ่น,พระพุทธศาสนา,นิทานพื้นบ้าน,ประเพณี

ABSTRACT

This article is written for the purpose of studying the dynamics of local wisdom and Buddhism of the Phanom Sarakham people. By relying on the tradition, he burned the Khao Lam that still continues to maintain the identity of the community, which is a heritage of cultural wisdom inherited more than two hundred years if we bring merit, Khao Lam is classified as a local course to create knowledge for the people. Will be able to create a learning community that is a community learning for the community May extend to generate income for the community or in folk literature, such as the twelve women who have inserted the morals of Buddhism, such as the gratitude of Phrarodsasan The wisdom and sacrifice of Mrs.Pao Passion and tons of Phrayasit The giant's vengeance is unknown. The enchantment and unconsciousness of Mrs. Maree, which, if we combine technology, create a local curriculum from folk tales wisdom to

[1] อาจารย์คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

organize teaching to allow local people to learn courses that match the context of the community and know the community history that is no longer just a statement Local wisdom that is valuable and important in Buddhism when creating a local curriculum Will give rise to dynamics of local wisdom and Buddhism in order to develop citizens for society to be a learning and moral society.

KEYWORDS: Dynamics, local wisdom, Buddhism, folk tales, traditions

1. บทนำ

บทความนี้ เขียนขึ้นเพื่อมุ่งศึกษาพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม ซึ่งต้องการศึกษาพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม ภายใต้ความสัมพันธ์ของเทคโนโลยีและภูมิปัญญาเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม กาลเวลา และวัฒนธรรมใหม่ที่ผ่านเข้ามา ทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าได้ถูกลืมเลือน เลือนหายไปตามกาลเวลา ซึ่งหากมีแนวทางจัดการภูมิปัญญา เพื่อให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่านั้นยังคงอยู่ หรือปรับปรนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ก็จะสามารถสืบทอดภูมิปัญญาที่ได้รับการส่งต่อมาจากบรรพบุรุษให้แก่ลูกหลานสืบต่อไป ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา และได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจ ส่งผลให้ลักษณะนิสัยของคนไทยเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความเป็นมิตร พร้อมแบ่งปันและช่วยเหลือ อันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่ชาวต่างชาติประทับใจ จนได้สมญานามเมืองไทยว่า “สยามเมืองยิ้ม” ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมของสังคมหรือชุมชน ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็ต้องมีคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย เพราะพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์กับการพัฒนาสังคมและ วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เราควรอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามไว้ไม่ให้เสื่อมสลายไป เพราะในอดีต วัดและบ้านมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระเป็นผู้นำของชาวบ้านทั้งด้านจิตใจ การปกครอง และสังคม เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรม อันดีงามของชาติบ้านเมืองให้ดำรงอยู่ได้ตลอด

2. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อศึกษาพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาของชาวพนมสารคาม

3. พลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา

พลวัต ประกอบด้วยคำว่า พล (อ่านว่า พะ -ละ) ในภาษาบาลีสันสกฤต แปลว่า กำลัง แรง กับคำ วัต ที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า วตฺ (อ่านว่า วัด) แปลว่า มี พลวัต ในภาษาไทยมักใช้ขยายคำที่หมายถึงสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ และมีความสามารถเคลื่อนที่ไปข้างหน้าด้วยพลังในตัวเอง เช่น ภาษามีความเป็นพลวัต คือมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ดังนั้น พลวัต หมายถึง ภาวะความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวนี้มีได้ทั้งการเคลื่อนไหวที่สังเกตเห็นได้ และการเคลื่อนไหวที่สังเกตไม่ได้

ภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการทางวัฒนธรรม การที่จะเข้าใจหรือได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของชุมชน เราต้องเข้าใจกระบวนการของภูมิปัญญาซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม เมื่อเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ภูมิปัญญาเกิดความแตกต่าง และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาจึงจะหยุดนิ่งไม่ได้ ซึ่งพนมสารคามนั้นเป็นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต ทำเป็นปัจจัยในการย้ายถิ่นฐานเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐาน

2. คตินิยมวัฒนธรรม สภาพของวัฒนธรรมก่อให้เกิดพลวัต ได้แก่ วัฒนธรรมของพาณิชย์นิยม ที่ภูมิปัญญานำมาต่อยอด เช่น การลูกประคบที่เป็นสินค้า OTOP ทำมาจากสมุนไพรในพื้นที่ซึ่งสามารถสร้างมูลค่า

3. ประโยชน์ใช้สอย เช่น หมวกกุยเล้ย ที่เป็นหัตถกรรมตั้งแต่สมัยโบราณที่มีการผสมผสานไทยจีนโดยนำวัตถุดิบตามธรรมชาติ นำมาใช้ประโยชน์ในการจักสานเพื่อใส่กันแดด

4. อิทธิพลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก่อให้เกิดองค์ความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงพอสรุปได้ดังนี้คือ

4.1 การเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสให้คนมีทางเลือกในการทำงานและการครองชีพมากขึ้น มีการอพยพทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอและยากจนลง ซึ่งพนมสารคามได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ในชุมชน เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งลดการย้ายถิ่นของคนในชุมชน เช่น กลุ่มดอกไม้จันทน์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ใช้ในงานเกี่ยวกับงานศพซึ่งมีความเชื่อว่าจะนำพาคนตายไปสวรรค์

4.2 แบบแผนการผลิตและการบริโภคของคนในสังคมไทยเปลี่ยนไป ระบบการพึ่งพากันในชุมชนท้องถิ่นไม่อาจดำรงอยู่ได้เพราะระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ที่เน้นผลกำไร ซึ่งทางชุมชนพนมสารคามมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ได้พยายามส่งเสริมการบริโภคที่พึ่งพาตนเอง โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

รัตนะ บัวสนธิ์ กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ที่มีรากฐานจากคำสอนทางศาสนาคติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรนเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในชุมชน

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประนีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะ แห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญา ในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนามา ประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน

ดังนั้นพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาที่มีรากฐานจากคำสอนทางศาสนาคติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เพื่อสืบสาน ถ่ายทอดส่งต่อไปให้ลูกหลานท่ามกลางกระแสโลกาภิวัฒน์ที่เราไม่ควรเจริญเพียงด้านวัตถุแต่ควรที่จะเจริญทางด้านจิตใจอีกด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.2559 หมายถึง ความรู้ การประพฤติปฏิบัติ หรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้านนั้นเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย ด้วยวิธีการบอกเล่า ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน บทร้องพื้นบ้าน บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม สำนวน ภาษิต คำพูดหรือคำกล่าวที่มีสัมผัสคล้องจองกัน ปริศนาคำทายและตำรา และอาหารก็เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในด้านสาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่ควรสืบสานปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไป

พระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานเดิมของสังคมไทย และได้ฝังลึกลงไปแทบทุกด้านในสังคม เช่น เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา เป็นต้น ซึ่งพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางชี้แนะคุณค่าความดีและเป็นประโยชน์ ต่อสังคม พระพุทธศาสนาในทัศนะคติของคนสมัยใหม่ อาจหมายถึงศาสนาและปรัชญา ซึ่งพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า โดยเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริงและชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญา วิธีการสอนที่ยึดหลักเหตุผล พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์

พนมสารคามหรือพนมสาลคาม

พนมสารคามมีหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคทวารดี จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ค้นพบ เดิมเป็นหัวเมืองหนึ่งในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า "เมืองพนมสารคาม" ซึ่งต่อมาในปีพ.ศ. 2437 ได้รับการจัดตั้งเป็นเมืองในมณฑลปราจีนบุรี ในปีพ.ศ. 2444 ถูกลดฐานะเป็นอำเภอ มีข้อสังเกตว่า พนมสารคาม ว่าแต่เดิมน่าจะให้สะกดว่า พนมสาลคาม เพราะ คำบาลีสาล (อ่านว่า สา-ละ) หมายถึง ต้นรัง หรือต้นยางก็ได้ (แต่นิยมเรียกทับศัพท์ว่าต้นสาละ) สอดคล้องกับภูมิประเทศบริเวณลำน้ำท่าลาดเต็มไปด้วยต้นยาง มีชื่อ เขาดงยาง โดยน้ำมันยาง จากต้นยางเป็นสินค้า ขณะเดียวกันก็เอาต้นยางมาเผาสุมเป็น ถ่าน ได้อีก ตรงตามที่ตั้งเมืองครั้งแรกว่า “ท่าถ่าน” ซึ่งจากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนั้น ทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จากปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการสืบทอดประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมอย่างลงตัว ในด้านศาสนา ความเชื่อและวิถีชีวิต

นางสิบสองกับพระพุทธศาสนา

เรื่องนางสิบสอง หรือพระรถ-เมรี เชื่อกันว่าเป็นนิทานพื้นบ้านของไทยที่เรียบเรียงขึ้นโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ ซึ่งมีปรากฏหลักฐานหลงเหลือเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์จารึกในใบลานเรื่อง

“นางสิบสอง” เรื่องพุทธเสนกะ เก็บไว้ตามวัด เพราะถึงแม้สังคมจะได้อิทธิพลของความเจริญที่ก้าวหน้าไปมากแค่ไหน แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่สามารถทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีค่าได้เลือนหายไป แต่กลับก่อให้เกิดพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา ที่ยังคงสืบทอดส่งต่อมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีที่ยังคงสืบสานดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน ที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการจดทะเบียนในความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และทางด้านอาหารและโภชนาการจากยูเนสโกอย่างเช่นข้าวหลาม หรือในด้านวรรณกรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน ซึ่งครอบคลุมวิธีการบอกเล่า เช่น นางสิบสอง ที่มาในปัญญาสชาดกที่มีการสอดแทรกคติธรรมในพระพุทธศาสนาเอาไว้

จากงานวิจัยของพระครูมงคลโพธิสถิต (นามจำปา) ในเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนางสิบสอง พบว่า แนวคิดสำคัญของเรื่อง คือ กรรมใดใครก่อ กรรมนั้นย่อมตามสนองตรงกับพระพุทธศาสนาในด้านกฎแห่งกรรมซึ่งหากนำมาเล่าสอนแก่เด็กย่อมเป็นการการปลูกจิตสำนึกที่ดี เช่น ในความกตัญญูซึ่งปรากฏเด่นชัดในตัวละครพระรถเสน ส่วนนางเพลาน้องคนสุดท้องแม่ของรถเสนนั้นมีทั้งสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดและยังมีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัวเป็นที่พึ่งพาของพี่น้องได้ ในด้านพระยาสิทธิ์ผู้ถูกกิเลสและตันหาครอบงำซึ่งทำให้ทำร้ายแม้กระทั่งเมียและลูกได้ ความพยาบาทนั้นปรากฏที่นางยักษ์สามตาที่อาฆาตมาดร้ายนางสิบสองและลูกไม่รู้จักคำว่าให้อภัย นางเมรีในเรื่องคือคนที่ลุ่มหลงในความรักและยังเห็นผลเสียของการดื่มสิ่งของมึนเมา ซึ่งจากผลวิจัยพบหลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ ทุกข์ ปัญญา บุญกรรม เมตตา และกรุณา

จะเห็นได้ว่านิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาหรือมีผู้แต่งขึ้น เพื่อต้องการสอนคนในการดำรงชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี นิทานเป็นสื่อเพื่ออบรมบ่มเพาะอุปนิสัยของผู้ฟังได้เป็นอย่างดียิ่ง ผู้ฟังจะจดจำเนื้อเรื่องได้ รู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื้อเรื่องน่าสนใจ น่าติดตาม เข้าใจง่าย ผู้ฟังจะได้รับการอบรมสั่งสอนผ่านตัวละคร เช่น สำนึกในบาปบุญคุณโทษ เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น ตำนานหรือนิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่จะถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะที่ทั้งผู้เล่าและ ผู้ฟังต่างมุ่งสนองความสุขทางจิตใจ ซึ่งแสดงให้เห็นความผูกผันของศาสนากับวิถีชีวิตของคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ขึ้นเขาเผาข้าวหลามกับพระพุทธศาสนา

พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งก่อให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

พระยาอนุมานราชธน กล่าวไว้ว่า ประเพณีแบ่งได้เป็น จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี

จารีตประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่าถ้าใครในสังคมฝ่าฝืนหรืองดเว้นไม่กระทำตาม ถือว่าเป็นความผิดความชั่ว จารีตประเพณีเป็นจรรยาและศีลธรรมของสังคม เช่น หญิงที่ตั้งครรภ์โดยไม่มีสามีถือว่าผิดจารีตประเพณี

ขนบประเพณี คือประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ จะโดยตรงหรือโดยอ้อมแล้วแต่กรณี เช่น ลูกที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ถือว่าผิดขนบประเพณี

ส่วนธรรมเนียมประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่ถือว่าผิด เป็นแต่นิยมกันว่าควรประพฤติ เช่น เมื่อผู้น้อยไปหาผู้ใหญ่ ก็มักจะมีของไปฝากตามธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีบุญข้าวหลามเป็นประเพณีที่มีมายาวนานกว่าสองร้อยปีของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอพนมสารคาม ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายลาวที่อยู่ใกล้เคียงกับชาวไทยเชื้อสายเขมร เมื่อถึงเดือนสามช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านได้พร้อมใจกันไปทำบุญด้วยการนำข้าวใหม่ไปทำข้าวหลามเผาให้สุกหอมในกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งข้าวหลามนั้นเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของไทย โดยชาวบ้านจะนำข้าวหลามไปถวายพระที่วัดพร้อมกับถวายขนมจีนน้ำยาป่า ซึ่งเกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยงานบุญประเพณีจะจัดขึ้นทุกวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะหุงข้าวหลามทุกครัวเรือน เพื่อนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หลังจากนั้นจะพากันเดินขึ้นเขาดงยาง ซึ่งมีระยะทาง ๕ กิโลเมตร เพื่อไปปิดทองรอยพุทธบาทบนเขาดงยาง และนำข้าวหลามที่เหลือจากการทำบุญไปแบ่งกันรับประทาน ซึ่งเท่ากับพระพุทธศาสนานั้นเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลักสูตรและเทคโนโลยี

เมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทและเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบัน และยังมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่เทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาเหมือนกัน เนื่องจากรัฐจัดการเรียนรู้ที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือความจำเป็น เช่น เด็กในพื้นที่ต่างกันมีทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ต่างกัน แต่รัฐจัดรูปแบบการเรียนรู้เหมือนกัน การศึกษาต้องทำให้เด็กไทยคิดเป็น โดยคิดได้ทั้งแบบคิดวิเคราะห์ คิดเชิงโครงสร้าง คิดรวบยอด และคิดเพื่อสังคม สามารถร่วมกันทำงานเป็นทีม รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม หลักสูตรท้องถิ่น คือการจัดประสบการณ์การเรียนและเนื้อหาสาระให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จะสามารถพัฒนาเยาวชนในท้องถิ่นให้มีความตระหนักรู้เกี่ยวกับชุมชน ในด้านสังคมและวัฒนธรรม

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้กับกลุ่มผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จัดตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่น ต้องการให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น

4. สรุป

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เราต้องสอนให้เยาวชนสามารถปรับตัว รู้จักแก้ไขปัญหา มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ โดยอาศัยประเพณีที่ยังคงสืบสานดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการจดทะเบียนในด้านความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลกับองค์การยูเนสโกปี พ.ศ.2556 ในด้านอาหารและโภชนาการ คือ ข้าวหลาม ที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม เพราะข้าวหลามคืออาหารที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องการถนอมอาหาร หากเรานำข้าวหลามมาจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นและมีการผสมผสานเทคโนโลยีที่มีประโยชน์เข้าไปเพื่อ

สร้างองค์ความรู้แก่ชาวบ้าน เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ทำร้ายสิ่งแวดล้อม ก็จะสามารถสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนของชุมชนเพื่อชุมชน อาจต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน มากกว่าแค่ประเพณีที่ทำปีละ 1 ครั้ง หรือในด้านวรรณกรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านผ่านการบอกเล่า เช่น นางสิบสอง ที่มีการสอดแทรกคติธรรมในพระพุทธศาสนาเอาไว้ เช่น ความกตัญญูของพระรถเสน ปัญญาและเสียสละของนางเพลา กิเลสและตันหาของพระยาสิทธิ์ ความพยาบาทของนางยักษ์ไม่รู้จักให้อภัย ความลุ่มหลงและไม่มีสติของนางเมรี เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันพลวัตของนิทานพื้นบ้านซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีเปลี่ยนแปลงในการถ่ายทอดสู่ชุมชน เช่น การสร้างเป็นละคร ซึ่งได้ถูกนำมาทำเป็นละครพื้นบ้านครั้งแรก ทางช่อง 7 สี ช่อง 5 ช่องไทยทีวี ทั้งหมด 5 ครั้ง และมีการตีพิมพ์หนังสือ วรรณคดีก่อนนอน เรื่อง นางสิบสอง ที่มีทั้งหนังสือการ์ตูนและE-Book เรื่องต่อมานางสิบสอง (ฉบับการ์ตูน) ตอน พระรถ-เมรีตำนานแห่งรักนิรันดร์ เป็นต้น นางสิบสองได้ถูกสร้างเป็นภาพยนตร์การ์ตูนอีกด้วย หากเรานำเทคโนโลยีมาผสมผสานสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจากภูมิปัญญานิทานพื้นบ้านมาเพื่อจัดการเรียนการสอน เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้หลักสูตรที่ตรงกับบริบทของชุมชนและรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนที่ไม่ใช่เพียงคำบอกเล่าอีกต่อไป

เราต้องยอมรับว่าปัจจุบันเทคโนโลยีนั้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในชีวิตประจำวันของเรา ดังนั้นหากเรานำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและมีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา โดยนำมาใช้ร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จะก่อให้เกิดพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพลเมืองให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และมีคุณธรรมจริยธรรม จากนิทานพื้นบ้านที่ปลูกฝังเยาวชน

5. ข้อเสนอแนะ

1. เราควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีสร้างสรรค์นวัตกรรม จะก่อให้เกิดพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเพื่อสังคม

2. สถาบันการศึกษาควรมีการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ภูมิปัญญาเพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา ให้ได้หลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นการสร้างพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กำพล จำปาพันธ์. กรกฎาคม-ธันวาคม 2559. **ประวัติศาสตร์บริเวณชลบุรีก่อนสมัยอยุธยา**,วารสารวิจัยราชภัฏ

พระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, 2559.

คณะสงฆ์หนเหนือ. **ปัญญาสชาดก เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : อาทรการพิมพ์ 2552.

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธปรัชญาการศึกษา = Education Buddhist Philosophy**,

พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา** ,พิมพ์ครั้งที่ 2,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **“ทุ่ม-โมง-นาฬิกา” ใน ภาษาไทยไขขาน.**กรุงเทพฯ:แพร่พิทยา,2528 .

จรูญ โพนคำ. **รักษ์เมืองพนมสารคาม.** พิมพ์ครั้งที่ 1, 2548.

ฉวีวรรณ สุวรรณาภา. **พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย.** วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 2553.

ชยันต์ วรรธนุภูติ. **ระบบความรู้พื้นบ้านปัจจุบัน : การวิจัยและการพัฒนา.** กรุงเทพ: โครงการชาติพันธุ์ศึกษา,

2540.

นันทพร พวงแก้ว . **การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง พระรถ-เมรี ฉบับต่าง ๆ.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย; 2527.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย.** กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาวรรณคดี, 2538.

ประเสริฐ ศีลรัตนาและคณะ. **แนะนำจังหวัดฉะเชิงเทรา ฉบับอำเภอพนมสารคาม.** ฉะเชิงเทรา: บริษัท เอ็ม เอ็น

คอมพิวออฟเซท จำกัด, 2548.

ปราณี ตันตยานุบุตร. **ภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550.

พนม ลิ้มอารีย์. **กลุ่มสัมพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ 3 ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา** คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาสารคาม: ปรีดาออฟเซทการพิมพ์, 2529.

พระครูโสภณพุทธิศาสตร์(ดร.), **หลักการและปรัชญาการศึกษา**”, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, 2558.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.** มูลนิธิการศึกษา

เพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ 19, 2556.

เพ็ญศรี ดุ๊ก และคณะ. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอพนมสารคาม และอำเภอ**

สนามชัยเขต ฉะเชิงเทรา. โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ยุทธนา พูนเกิดมะเริง, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย=Buddhism and Thai Culture.** นครราชสีมา : มิตรภาพ

การพิมพ์, 2561.

รัตนพล ชื่นค้า และคณะ. **นิทานเรื่องนางสิบสอง-พระรถเมรี: การถ่ายทอดเรื่องเล่าพื้นบ้านในอุษาคเนย์.**

กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. 2560.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.

ศรีศักร์ วัลลิโภดม. **การวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์.**

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19/ **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน** โดยพระราชประสงค์ใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 248-263.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23/ **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน** โดยพระราชประสงค์ใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 12-29.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ . **โครงการวิจัย ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (2547).

สุกัญญา สุจฉายา, **วรรณกรรมท้องถิ่น: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**, การประชุมวิชาการระดับชาติ

"วรรณกรรมท้องถิ่น : จากวันวานถึงวันหน้า", 2561.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **นิทานโบราณคดีกรุงเทพฯ** : พิมพ์ครั้งที่ 15.กรุงเทพฯ:

บรรณาคาร , 2543.

Garnier Derick. Ayutthaya: Venice of the east. Bangkok: River Books, 2004.

ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

The Need for Capacity Building in Community Environmental Management of Village Health Volunteers in Buriram Province

พิษณุ โชติประไพ[1]
สุวารีย์ ศรีปูณะ[2]
ประภาพร ชุลีลัง[3]
ผมหอม เชิดโกทา[4]

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผลการศึกษาพบว่าพบว่า ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน อยู่ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.46 ($\bar{X}$ = 3.46 S.D. = 0.80) โดยความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.94 ($\bar{X}$ = 3.94 S.D. = 0.69) รองลงมาคือ การจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ และการจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูก ที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.25($\bar{X}$ =3.25 S.D. = 0.84) และ 2.86 ($\bar{X}$ = 2.86 S.D. = 0.85)

ความต้องการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำแนกตามการเคยเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ร้อยละ 82.06 จำแนกตามความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดร้อยละ 100 เห็นว่าควรจะจัดกิจกรรมในช่วงเวลา 09.00 น. ถึง 16.30 น. มากที่สุด ร้อยละ 55.94 ควรจะจัดกิจกรรมให้ช่วงเดือนมกราคม มากที่สุด ร้อยละ 46.44 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 25.33

---

[1] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

[2] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

[3] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

[4] หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน, การเสริมสร้างศักยภาพ, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ABSTRACT

This survey research purposes to study the needs for capacity building in community environmental management of village health volunteers in Buriram province. The results showed that the demand for capacity building in community environmental management in the overall picture was at a moderate level, with a mean of 3.46 ($\bar{X}$= 3.46 S.D. = 0.80), with the need to enhance capacity in community environmental management in solid waste management in households and communities in the high level with the mean of 3.94 ($\bar{X}$= 3.94 S.D. = 0.69), followed by the management of hygienic residences and the management of drinking water that is used at a moderate level with an average of 3.25 ($\bar{X}$= 3.25 S.D. = 0.84) and 2.86 ($\bar{X}$= 2.86 S.D. = 0.85). The need for organizing activities to enhance capacity in community environmental management of village health volunteers classified by participation in activities, found that 82.06% of the respondents did not participate in the community environmental management activities; classified by the need to participate in all activities, 100% agreed that activities should be held during 09.00 hrs. to 16.30 hrs. The most participant who agree to organize the activities in January is 46.44%. Most of the samples want to exchange ideas with a value of 25.33%.

KEYWORDS: community environmental management, capacity building, village health volunteers

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สถานการณ์อนามัยสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกและ ปัจจัยภายในประเทศหลายประการทั้งจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเพิ่มขึ้นของประชากร และสภาพ ความเป็นเมืองที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งส่งผลให้ ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งมลพิษอากาศ มูลฝอย และสิ่งปฏิกูล เป็นต้น ที่มีแนวโน้มและความรุนแรงเพิ่มขึ้น รวมถึงส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม พบว่ามีการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อที่มีสาเหตุการรับสัมผัสสิ่งคุกคามทางชีวภาพในสิ่งแวดล้อมโดยมีแมลงและสัตว์นำโรคเป็นพาหะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการรังโรค การจัดการแหล่งเพาะพันธุ์พาหะนำโรคด้วยการจัดสุขาภิบาลที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมทั่วไป การจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่ส่งผลถึงการแพร่กระจายพาหะนำโรค

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดขนาดใหญ่ ประกอบด้วย 23 อำเภอ 188 ตำบล 2,546 หมู่บ้าน 440,324 ครัวเรือน ประชากร 1,584,661 คน จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดที่มีวิกฤตปัญหาการจัดการมูลฝอย อยู่ในลำดับที่ 12 ของประเทศ และ เป็นจังหวัดที่มีวิกฤตปัญหามูลฝอยสะสม นอกจากนี้จากการสำรวจข้อมูลพบว่ามีชุมชนที่ประกอบอาชีพรับซื้อและคัดแยกซากขยะอิเล็กทรอนิกส์เพื่อนำไป

ขายต่อ ในพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ จึงเป็นจังหวัดที่เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดผลกระทบต่อสุขภาพจากมลพิษสิ่งแวดล้อม

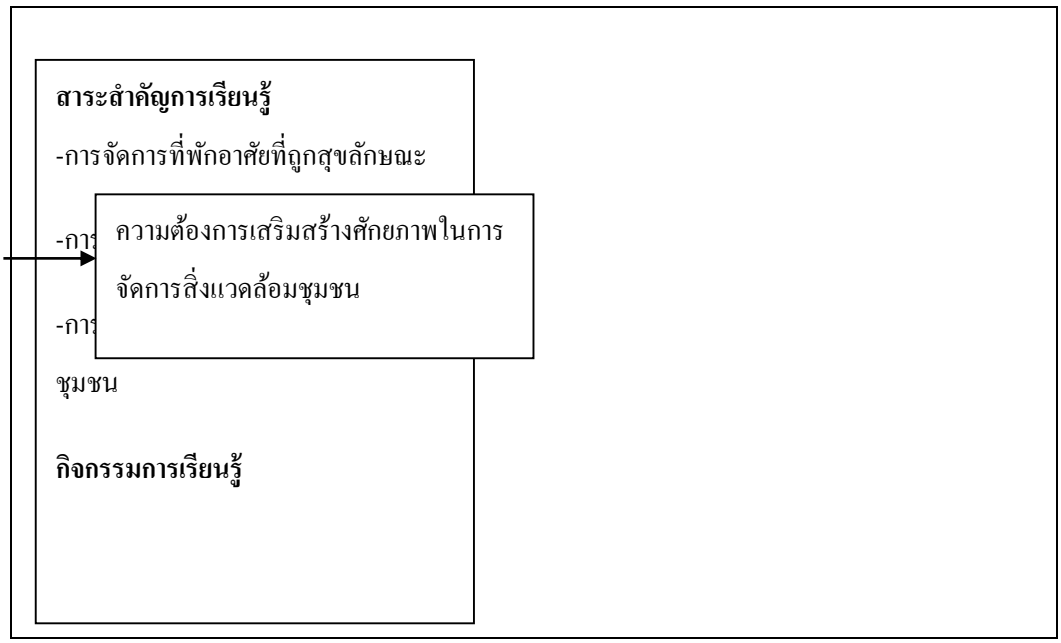
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงป้องกันและพัฒนาสาธารณสุข รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนของไทย ด้วยบทบาทและการมีเครือข่ายเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะจังหวัดบุรีรัมย์ มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กระจายอยู่ในทุกหมู่บ้านและชุมชน รวมทั้งสิ้น 27,834 คน มีความผูกพันกันด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติในชุมชน ซึ่งหากมองด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแล้ว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จึงเป็นกลไกสำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนในส่วนของภาคประชาชน ทั้งนี้พบว่ายังไม่มีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ชัดเจน โดยส่วนใหญ่จะเป็นเพียงหลักสูตรอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่เน้นไปในด้านการดูแลสุขภาพ การดูแลผู้ป่วย การเฝ้าระวังโรค

ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันและลดส่งผลกระทบต่อสภาวะสุขภาพของจังหวัดบุรีรัมย์ที่เกิดจากการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมในชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อทราบความต้องการเสริมสร้างศักยภาพ และเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่จะนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้คำตอบตรงกับประเด็นปัญหาที่ต้องการ

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 27,834 คน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) รวมทั้งสิ้นจำนวน 379 คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาในครั้งนี้ มีดังนี้ ตัวแปรด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตัวแปรสาระสำคัญการเรียนรู้ ได้แก่ ในด้านการจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูกสุขลักษณะ การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน คัวแปรกิจกรรมการเรียนรู้

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามกับความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ แบบสอบถามเป็นแบบปลายปิดคำถามแบบเลือกตอบ และปลายเปิด ประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ความต้องการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการ

สิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ส่วนที่ 3 ความต้องการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ รวมทั้งสิ้นจำนวน 379 คน โดย แบบสอบถามกับความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2561 ถึงเดือนธันวาคม 2561

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์เพื่อหาค่าต่าง ๆ ดังนี้

4.6.1 วิเคราะห์ข้อความคำตอบ วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ในรูปของความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.6.2 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล	จำนวน 379 คน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	104	27.44
หญิง	275	72.56
อายุ		
ไม่เกิน 20 ปี	2	0.52
21 – 40 ปี	135	35.62
41 – 60 ปี	159	41.96
มากกว่า 60 ปี	83	21.90
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	229	60.42
มัธยมศึกษา	136	35.89
ปริญญาตรี	14	3.69

จากตารางที่ 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 72.56 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 41 ถึง 60 ปีร้อยละ 41.96 และพบว่าส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษาร้อยละ 60.42

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ 2 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์

สาระสำคัญการเรียนรู้	ค่าสถิติ		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	
1.การจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ	3.25	0.84	ปานกลาง
2.การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูกสุขลักษณะ	3.19	0.86	ปานกลาง
3.การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน	3.94	0.69	มาก
รวม	3.46	0.80	ปานกลาง

จากตารางที่ 2 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน อยู่ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.46 ($\overline{X}$ = 3.46 S.D. = 0.80) โดยความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.94 ($\overline{X}$ = 3.94 S.D. = 0.69) รองลงมาคือ การจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ และการจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูก ที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.25($\overline{X}$ =3.25 S.D. = 0.84) และ 2.86 ($\overline{X}$ = 2.86 S.D. = 0.85) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ

สาระสำคัญการเรียนรู้	ค่าสถิติ		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	
1.การจัดการพื้นที่บริเวณรอบบ้าน	3.03	0.95	ปานกลาง
2.การจัดการห้องรับแขกหรือห้องนั่งเล่น	2.45	0.81	น้อย
3.การจัดการห้องครัว หรือห้องรับประทานอาหาร	3.39	0.92	ปานกลาง
4.การจัดการห้องน้ำ ห้องส้วม	3.53	0.77	มาก
5.การจัดการห้องนอน	3.03	0.85	ปานกลาง
6.การจัดการสารเคมีภายในบ้าน	3.72	0.79	มาก
7.การจัดการควบคุมสัตว์พาหะ และแมลงนำโรค	3.61	0.84	มาก
รวม	3.25	0.82	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ ในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.25 ($\overline{X}$ = 3.25 S.D. = 0.82) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความ

ต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนการจัดการสารเคมีภายในบ้านมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.72 ($\overline{X}$ = 3.72 S.D. = 0.79) รองลงมาคือการจัดการควบคุมสัตว์พาหะ และแมลงนำโรค โดยมีค่าเฉลี่ย 3.61 ($\overline{X}$ = 3.61 S.D. = 0.84) โดยความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนในการจัดการห้องรับแขกหรือห้องนั่งเล่นน้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 2.45 ($\overline{X}$ = 2.45 S.D. = 0.81)

ตารางที่ 4 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูกสุขลักษณะ

สาระสำคัญการเรียนรู้	ค่าสถิติ		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	
1.การจัดการแหล่งน้ำดื่ม	3.04	0.82	ปานกลาง
2.การจัดการเก็บกักน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค	3.20	0.93	ปานกลาง
3.การจัดการน้ำเสียจากครัวเรือน	3.34	0.83	ปานกลาง
รวม	3.19	0.86	ปานกลาง

จากตารางที่ 4 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูกสุขลักษณะ พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.19
($\overline{X}$ = 3.19 S.D. = 0.86) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเรื่องการจัดการน้ำเสียจากครัวเรือน มีความต้องการ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.34 ($\overline{X}$ = 3.34 S.D. = 0.83) โดยการจัดการการจัดการแหล่งน้ำดื่ม มีความต้องการเสริมสร้างศักยภาพ น้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.04
($\overline{X}$ = 3.04 S.D. = 0.82)

ตารางที่ 5 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน

สาระสำคัญการเรียนรู้	ค่าสถิติ		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	
1.การจัดการเพื่อการลดปริมาณการเกิดขยะ	3.82	0.67	มาก
2.การจัดการคัดแยกขยะมูลฝอย	4.16	0.66	มาก
3.การจัดการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย	3.74	0.62	มาก
4.การจัดการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์	4.04	0.70	มาก
5.การจัดการในการกำจัดขยะมูลฝอย	3.96	0.81	มาก
รวม	3.94	0.69	มาก

จากตารางที่ 5 ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในด้านการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน พบว่าอยู่ในระดับ

มาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.94 ($\overline{X}$ = 3.94 S.D. = 0.69) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในการจัดการคัดแยกขยะมูลฝอย มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.16 ($\overline{X}$ = 4.16 S.D. = 0.66) รองลงมาคือโดยการจัดการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ โดยมีค่าเฉลี่ย 4.04 ($\overline{X}$ = 4.04 S.D. = 0.70) ทั้งนี้ การจัดการเพื่อการลดปริมาณการเกิดขยะ มีความต้องการเสริมสร้างศักยภาพน้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.74 ($\overline{X}$ = 3.74 S.D. = 0.62)

5.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำแนกตามการเคยเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนสำหรับอาสาสมัครสาสุขประจำหมู่บ้านหรือไม่พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ร้อยละ 82.06 และเคยเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนสำหรับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ร้อยละ 17.94

5.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ จำแนกตามถ้ามีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาสุขประจำหมู่บ้าน ท่านคิดว่าต้องการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดร้อยละ 100 โดยเหตุผลที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมโดยส่วนใหญ่เพราะว่าเป็นกิจกรรมที่จำเป็น เป็นกรรมที่ดีมีประโยชน์ในการเรียนรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์แก่ครอบครัวตนเองและชุมชนได้

5.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการในเรื่องระยะเวลาในการจัดกิจกรรม จำแนกตามระยะเวลาในการจัดกิจกรรมควรเป็นเวลาใดพบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรจะจัดกิจกรรมในช่วงเวลา 09.00 น. ถึง 16.30 น. มากที่สุด ร้อยละ 55.94 รองลงมาคือเวลา 09.00 น. ถึง 12.00 น. คิดเป็นร้อยละ 27.44 โดยมีเหตุผลที่ควรจัดในช่วงเวลานี้เพราะต้องการเรียนรู้โดยไม่ต้องเร่งรีบ และหากเดินทางมาแล้วอยากจะใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ทั้งวัน

5.5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการควรจัดกิจกรรมในช่วงเดือนใด พบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรจะทำให้ช่วงเดือนมกราคมมากที่สุด ร้อยละ 46.44 รองลงมาคือเดือนกุมภาพันธ์ ร้อยละ 25.32 เดือนมีนาคม ร้อยละ 14.78 ตามลำดับโดยมีเหตุผลที่ควรจัดในเดือนมกราคมลบช่วงเวลาที่อากาศเย็นสบาย และหลังเทศกาลปีใหม่การเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรส่วนใหญ่จะเรียบร้อย ซึ่งจะทำให้สามารถมาเดินทางมาร่วมอบรมได้โดยง่าย

5.6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการกิจกรรมการเรียนรู้จำแนกตามความต้องการให้มีกิจกรรมการเรียนรู้แบบใด เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในแต่ละเนื้อหาวิชา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 25.33 รองลงมาคือ คือกิจกรรมสาธิต ร้อยละ 20.05 และถัดมาก็คือกิจกรรมการบรรยาย ร้อยละ 18.21 ตามลำดับ

6.อภิปรายผล

ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ชุมชน อยู่ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.46 ($\bar{X}$ = 3.46 S.D. = 0.80) โดยความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.94 ($\bar{X}$ = 3.94 S.D. = 0.69) รองลงมาคือ การจัดการที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ และการจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ถูก ที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.25($\bar{X}$ =3.25 S.D. = 0.84) และ 2.86 ($\bar{X}$ = 2.86 S.D. = 0.85) ตามลำดับ สอดคล้องกับ ปองเดช กวินปัถย์ (2560) ที่ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอยด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพศิลปะการแต่งหน้าในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ค่าเฉลี่ย 4.44 ($\overline{X}$ = 4.44 S.D. = 0.24)

ความต้องการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านต้องการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่ควรใช้ ส่วนใหญ่ต้องการให้มีกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 25.33 สอดคล้องกับ ปองเดช กวินปัถย์ (2560) ที่ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอยด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพศิลปะการแต่งหน้าในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่ส่วนใหญ่ต้องการให้มีกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 31.70 ในการสำรวจความต้องการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจังหวัดบุรีรัมย์ มีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการพัฒนากระบวนการของ Houle (1972) ที่กำหนดไว้ 7 ขั้นตอนคือ (1)การวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้และ การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นไปได้ (2) การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ (3) การกำหนดวัตถุประสงค์ (4)การออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม (5) การวางแผนกิจกรรมที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้เรียน (6) การนำแผนงานไปสู่การปฏิบัติ และ (7) การวัดและประเมินผล

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ควรสนับสนุนให้สถาบันหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นำเอาแนวทางของการศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อใช้ในการพัฒนาต่อยอดในการจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้โดยปรับให้เหมาะสมกับ เพศ วัย และบริบทของกลุ่มเป้าหมายนั้นต่อไป

(2) ควรมีการจัดทำคู่มือการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญตามความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรมีการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสม

(2)ควรมีการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร สาระสำคัญในการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ กับความการศึกษาความต้องการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อการวิเคราะห์และวางแผนในการจัดหารเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง รวมถึงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามการวิจัย ส่งผลให้การศึกษาในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี. (2562). **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.กรุงเทพมหานคร.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปองเดช กวินปัถย์. (2560). **รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอยด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพศิลปะการแต่งหน้าในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.** วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี.

ไพบูลย์ แจ่มพงษ์. (2555). **การใช้ประโยชน์และการจัดการขยะมูลฝอยของครัวเรือนประชาชนตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.** กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

พฤกธิ์ ศิริวรรณพิทักษ์. (2555). **การพัฒนาศึกษาเพื่อการพัฒนายั่งยืน พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร. คณะครุศาสตร์.

Houle, C.O. (1972). **The Design of education**. San Francisco. Jossey-Bass.

การเสริมสร้างจริยธรรมในการทำงาน
Ethical Reinforcement for Task Performance

ดร. ศิลป์ ชื่นนิรันดร์[1]
พรครูโพธิธรรมานุศาสก์[2]

บทคัดย่อ

การเขียนบทความครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่รัฐ ให้มีคุณธรรม บุคลิกลักษณะ อุปนิสัย และพฤติกรรมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ 2. เพื่อปลุกจิตสำนึกของบุคลากรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนตลอดจนภาคประชาสังคมให้ตระหนักถึง คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เที่ยงตรง 3. เพื่อประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลในการป้องกันและต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น วิธีการศึกษาใช้การค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัย ระเบียบที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาได้ข้อเสนอแนะดังนี้ 1. การพัฒนาจิต 2. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 3. สร้างความรักเกียรติศักดิ์ในหน้าที่การงาน 4. ปลุกจิตสำนึกให้เกิดความรักในสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน 5. สร้างขวัญและกำลังใจ 6. สร้างความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน 7. ร่วมสร้างอุดมคติในการทำงาน 8. สร้างความภูมิใจในการทำงาน 9. การใช้หลักมนุษยธรรม ๓ ประการ 10. กำหนดค่านิยมที่ถูกต้องของตนเอง และ11. ยึดมั่นในหลักศาสนา

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, จริยธรรม, การทำงาน

ABSTRACT

The purpose of this article was to make some suggestions to improve personal ethics in working character. The results of the study found that: improve personal ethics, the following practices should be performed: 1) meditation; 2) behavioral change; 3) dignity; 4) responsibility; 5) good morality, 6) co-ordination, 7) social value, 8) some rewards, 9) three principles of humanity, 10) self-consciousness and 11) belief in the Buddhist principles.

KEYWORDS: reinforcement; ethics; task performance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาในหลาย ๆ ด้านด้วยกันโดยเฉพาะปัญหาการขาดคุณธรรม และจริยธรรม ดังจะเห็นได้จากข่าวลงในสื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และ

[1] หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม
[2] หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม

โทรทัศน์ ตลอดจนข่าวในสังคมออนไลน์ต่าง ๆ และที่ปรากฏอยู่เสมอก็คือยังมีการร้องเรียนไปยังศูนย์ดำรงธรรม เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวหลอกลวง ข่าวการประพฤติผิดทางเพศ ข่าวทารุณกรรม ข่าวการทุจริตคอรัปชั่น เรื่องร้องเรียนเจ้าหน้าที่หน่วยงานไม่ให้ความเป็นธรรม เรื่องซ่อโกงลูกค้าในธุรกิจซื้อขายออนไลน์ การโกงเงินภาษี เป็นต้น และปัญหาเหล่านี้ยิ่งนับวันแต่จะขยายวงกว้างออกไปอีก เนื่องจากเป็นปัญหาทางสังคมที่สระสมมาเป็นเวลานาน โดยอาจพิจารณาแยกปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ออกเป็น ดังนี้ คือ ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรวมถึงระบบอุปถัมภ์ด้วย ดังจะได้กล่าวถึงเพื่อแสดงให้เห็นว่าปัญหาในแต่ละด้านมีสภาพเป็นอย่างไรเพื่อจะได้ศึกษาหาแนวในการแก้ไขต่อไป อันได้แก่

1. ด้านสังคม

มีปัญหาที่คนนิยมการบริโภคกันอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นการนิยมวัตถุมากขึ้นจนเกิดทำให้มีความฟุ้งเฟ้อเกินฐานะ ขาดวินัยไม่เคารพกติกาสังคมและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม มีความโลภมากจนบางครั้งเกิดพฤติกรรมของคนในลักษณะที่ไม่เหมาะสม เกิดปัญหาความเสื่อมถอยของสถาบันครอบครัว มีการแพร่ระบาดของโรคเอ็ดส์และยาเสพติด สังคมมีความเป็นอยู่ที่ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2. ด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจ สินค้าขึ้นราคาแพง ค่าครองชีพสูง คนเกิดการว่างงาน

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มีการบุกรุกป่าสงวน ตัดไม้ทำลายป่าและเผาป่า ฝนตกน้อย คุณภาพของน้ำตามแม่น้ำลำคลองและชายฝั่งทะเลเกิดภาวะน้ำเน่าเสีย ตลอดจนเกิดภาวะมลพิษทางอากาศอย่างแพร่หลาย

4. ระบบอุปถัมภ์

โดยที่สังคมไทยฝังรากอยู่กับระบบอุปถัมภ์มาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีการเล่นพรรคเล่นพวกหรือเห็นแก่พรรคพวกมากกว่าหลักการ เช่น มีการวิ่งเต้น เห็นแก่ผลประโยชน์ตอบแทน ผู้ด้อยโอกาสนิยมการเป็นผู้คอยรับใช้ใกล้ชิดผู้มีสถานะสูง ส่วนผู้มีฐานะร่ำรวยก็นิยมการเลี้ยงลูกน้องไว้คอยรับใช้ให้เป็นบริวาร รวมถึงนักการเมืองด้วย

สภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ อาจจะกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากการที่ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนขาดจิตสำนึกทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติงาน หากปล่อยปะละเลยไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการกระตุ้นเตือนหรือกวดขันกันอย่างจริงจังแล้วก็อาจจะเกิดผลเสียหายให้แก่ประเทศชาติได้ ดังนั้นบทความนี้จะได้นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่องค์กรภาครัฐ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการปฏิบัติงานของบุคคลเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่ และความเจริญของประเทศเป็นส่วนรวม

๒. วัตถุประสงค์

การเขียนบทความครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเสนอแนวทางเสริมสร้างคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรเอกชน ให้มีคุณธรรม บุคลิกลักษณะ อุปนิสัย และพฤติกรรมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ

2. เพื่อปลุกจิตสำนึกของบุคลากรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคธุรกิจเอกชนให้ตระหนักถึงคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เที่ยงตรง

3. เพื่อหาแนวทางประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ดำเนินการตามหลักพุทธธรรมเพื่อนำสังคมไปสู่สังคมคุณธรรม

3. คุณธรรมและจริยธรรมกับการปฏิบัติงานในองค์กรภาครัฐและธุกิจเอกชน

คุณธรรม และจริยธรรมกับการปฏิบัติงานเป็นของคู่กัน แยกกันไม่ออกจึงจะทำให้ผลการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และบังเกิดประสิทธิผลอันจะเป็นการส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์กรและประเทศชาติด้วย ส่วนผู้ปฏิบัติงานก็จะมีความภาคภูมิใจ มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอนำเสนอแนวความคิดและปรัชญาเกี่ยวกับจริยธรรมเพื่อจะได้เสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการเสริมสร้างจริยธรรมในการทำงานต่อไปในตอนท้ายของบทความนี้ คือ “คุณธรรม” เป็นเครื่องทำให้เกิด “จริยธรรม” อันหมายถึง ผู้ปฏิบัติงานที่ดีต้องมีหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจและมีพฤติกรรมการปฏิบัติอยู่ในกรอบและเป็นแบบอย่างที่ดี (ธานินทร์, 2550)

คำจำกัดความหรือความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ได้อธิบายไว้ว่า

“จริยะ” หมายถึง ความประพฤติ, กริยาที่ควรประพฤติ

“ธรรม” หมายถึง คุณความดี, คำสั่งสอนในศาสนา, หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา , ความยุติธรรม, ความถูกต้อง

“จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ,ศีลธรรม,กฎศีลธรรม

“คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี

“ศีล” หมายถึง ข้อบัญญัติที่กำหนดทางปฏิบัติ กาย และวาจา ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล๕ ,ศีล๘ ฯลฯ , ความประพฤติที่ดี

“ศีลธรรม” หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, มีการปฏิบัติตามคำสั่งสอนและละเว้นในสิ่งที่ศีลห้ามไว้ เช่น ศีล 5, ศีล 8 ฯลฯ (พระพรหมวิชญาณ, 2551)

อย่างไรก็ตาม การที่บุคคลใดจะประพฤติอย่างไรต้องมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานในจิตใจ กล่าวคือ จริยธรรมต้องมาจากจิตใจ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวไว้ว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรสำคัญเท่ามนุษย์ ในมนุษย์ไม่มีอะไรสำคัญเท่า “จิตใจ” จิตใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในพฤติกรรมของมนุษย์ และจริยธรรม คือพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกในทางที่ถูกต้อง ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ ด้วยเหตุที่ว่า ความคิด การพูด และการกระทำ ล้วนมาจากจิตใจทั้งสิ้น หากจิตใจได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถภาพ และคุณภาพดีแล้ว ความคิด การพูดและการกระทำจะออกมาในทางสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อตนเองและส่วนรวม ในทางตรงกันข้ามจิตใจที่ต่ำทราม

ถ้าปล่อยให้มีขึ้นจนเคยชินก็จะทำให้เป็นคนมักง่าย หน้าด้านเห็นแก่ตัว ไม่มีวินัยไร้ความอาย หยาบคาย ละโมบ กอบโกยผลประโยชน์เพื่อตัวเองและพวกพ้อง (ปรัชญา, 2551)

ดังนั้น รัฐบาลทุกยุคที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันจึงได้พยายามบ่มเพาะอุปนิสัยของคนไทยให้มีลักษณะอุปนิสัยประจำชาติและสร้างค่านิยมของคนไทยโดยให้ถือเป็นหน้าที่ของประชาชนคนไทยจะต้องปฏิบัติร่วมกัน กล่าวคือให้ยึดถือว่าหน้าที่ส่วนรวมคือ เป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หน้าที่ส่วนตัวคือ ประพฤติตนให้อยู่ในขอบเขตของศีลธรรม จริยธรรม ดังจะเห็นได้จากกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กำหนดลักษณะอุปนิสัยประจำชาติและค่านิยมของคนไทยไว้ดังนี้ คือ ๑) คนไทยรักความเป็นไทย ๒) คนไทยมีขันติหรือความอดกลั้น ๓) คนไทยรู้จักประสานผลประโยชน์ ในขณะที่อาจารย์ ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟุ้ง ก็ได้อธิบายลักษณะอุปนิสัยและค่านิยมของคนไทยไว้เช่นเดียวกัน คือ ๑)คนไทยรักอิสระหรือความเป็นไท ๒)คนไทยยึดปัจเจกบุคคลนิยม ๓)คนไทยมีความสันโดษและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่๔)คนไทยชอบความสนุกสนาน ร่าเริง และ ๕)คนไทยนิยมและเชื่อฟังคนมีอำนาจ ๖)คนไทยชอบความโอ่อ่า และ ๗)คนไทยมีความสุภาพ อ่อนโยน และมีใจเอื้อเผื่อแผ่ ใจกว้างขวาง (สัญญา, 2543)

นอกจากนี้แล้วเพื่อให้มีการบังคับใช้มาตรการทางคุณธรรมและจริยธรรมอย่างจริงจัง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ม.๒๗๙ และ ฉบับ ปี พ.ศ. 2560 ได้กำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมแก่ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ละประเภทให้มีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพโดยกำหนดขั้นตอนการลงโทษเมื่อฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมและถือเป็นความผิดทางวินัย นอกจากนี้ตามประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน พ.ศ.๒๕๕๒ ก็ได้กำหนดค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรม ๙ ประการ คือ

(๑) การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม

(๒) การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบ

(๓) การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตนและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

(๔) การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรมและถูกกฎหมาย

(๕) การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัย และไม่เลือกปฏิบัติ

(๖) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้องและไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง

(๗) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

(๘) การยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๙) การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร

ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนดังกล่าว นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนำแนวทางการส่งเสริมให้ข้าราชการเกิดสำนึกในความถูกต้อง ดีงามและเที่ยงธรรมในหน้าที่เพื่อผดุงเกียรติ์และศักดิ์ศรีข้าราชการ โดยการตั้งคณะกรรมการจริยธรรมขึ้นตั้งแต่ระดับชาติลงไปถึงระดับจังหวัด และจัดตั้งกลุ่มงานคุ้มครองจริยธรรมในส่วนราชการทุกแห่ง เพื่อให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนอย่างมี

ระบบและมีการประชุมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมี พระบรมราโชวาทพระราชทานคุณธรรม ๔ ประการ ให้คนไทยถือปฏิบัติ คือ (ธานินทร์, 2550)

(๑)คือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง รู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์

(๒)คือการรู้จักข่มใจตน ฝึกใจตนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น

(๓)คือการอดทน อดกลั้น และอดออม ไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

(๔)คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม ๔ ประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ดังกล่าวนี้เป็นการพระราชทานให้คนไทยทุกคนนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงพนักงานในบริษัทหรือธุรกิจเอกชนและข้าราชการทุกคนด้วย หากคนไทยทุกคน ข้าราชการทุกฝ่าย พนักงานและผู้ประกอบธุรกิจภาคเอกชนทุกคนนำไปปฏิบัติกันอย่างจริงจังแล้ว เชื่อแน่ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความประพฤติมิชอบ ความไม่เกรงกลัวต่อบาปก็จะลดน้อยลง ในทางตรงกันข้ามผู้ปฏิบัติดีมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง ดังที่ พระพรหมวชิรญาณได้เสนอความเห็นไว้ว่า คุณธรรม จริยธรรมนำสู่ความสำเร็จในชีวิตซึ่งประกอบด้วย ๑)ความรับผิดชอบ ๒)ความมีเหตุผล ๓)ความซื่อสัตย์ ๔)ความกตัญญูกตเวที ๕)ความเสียสละ ๖)ความสามัคคี ๗)การประหยัด ๘)ความอุตสาหะ ๙)ความยุติธรรม ๑๐)ความเมตตากรุณา ๑๑)ความมีระเบียบวินัย (พระพรหมวชิรญาณ, ๒๕๕๑)

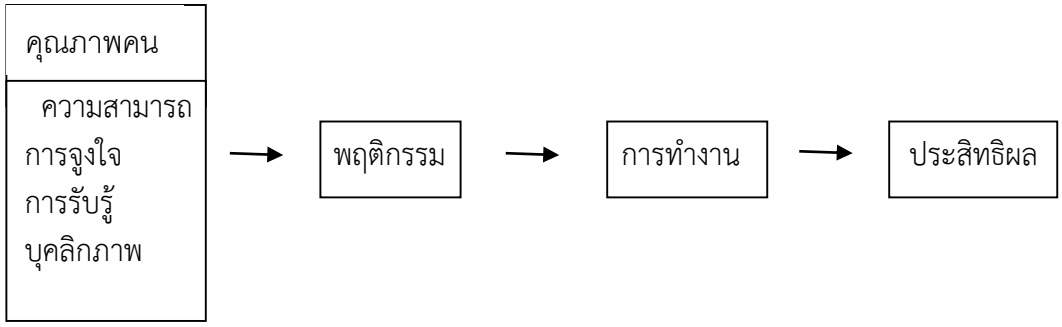
5. สรุป

การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม การที่จะมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริตและรับผิดชอบเป็นการที่บุคคลประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า สภาวะสองอย่างนี้ คือ “ธรรม”และ”อธรรม”ย่อมให้ผลแตกต่างกัน คือ อธรรม ย่อมอำนวยผลในทางชั่วทางไม่เจริญ ส่วนธรรม ย่อมอำนวยผลในทางดี ทางเจริญก้าวหน้าตามคำกล่าวที่ว่า “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” ผู้ประพฤติธรรมย่อมมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้น ธรรมจึงเป็นเครื่องส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ดังตัวอย่างที่จะกล่าวถึง ต่อไปนี้ คือ 1) ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการได้แก่ สติ คือความระลึกได้ และสัมปชัญญะ คือความรู้ตัวผู้มีธรรม ๒ ประการนี้ ย่อมเป็นคนรอบคอบ ไม่ประมาท จะคิดจะทำจะพูดอะไรก็จะไม่ผิดพลาดเสียหาย ดังปรากฏในพุทธสุภาษิตว่า “สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา” ๒)ธรรมอันทำให้งาม (ธรรมสำหรับตกแต่งประดับจิตใจ) ๒ ประการ ได้แก่ ขันติ คือความอดทน และโสรัจจะ คือความสงบเสงี่ยม ๓)หลักธรรมสำหรับการครองตน ครองคน ครองงาน อธิบายได้ดังนี้ ๑).ครองตน ได้แก่ พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ,ประหยัดและอดออม, รักษาระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย, ปฏิบัติตามคุณธรรม, มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ในเรื่องการครองตนยังมีหลักธรรมชื่อ สัปปุริสธรรม ๗ ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้คน รู้งาน รู้ประมาณ รู้กาลเทศะ และรู้ชุมชน ๒). ครองคน ได้แก่ เข้าใจและประสานสัมพันธ์

ตลอดจนรู้จักทำการงานร่วมกับคนอื่น(ทีม) ยึดหลักความเสมอภาคและ ทำสิ่งที่มีประโยชน์, มีธรรมต่อตนเองและผู้อื่นและเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะนอกจากนี้แล้วหลักการครองคนยังต้องยึดหลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร 4 อีกด้วย

๓.) ครองงาน ได้แก่ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ขยัน และเอาใจใส่, มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่, คิดสร้างสรรค์และพัฒนา, กระตือรือร้น เสียสละ อดทน และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้แล้วหลักการครองงานยังต้องยึดหลักหลักธรรม อิทธิบาท ๔ และฆราวาสธรรม ๔ ประการ

หากจะกล่าวโดยสรุปแล้วการยึดมั่นในพระพุทธศาสนาจะทำให้เป็นคนมีศีลธรรมประจำใจ กลายเป็นคนมีคุณธรรมประจำตัว อาจเรียกได้ว่าเป็นคนมีคุณภาพเมื่อจะกระทำสิ่งใดในเชิงพฤติกรรมที่แสดงออกก็แสดงออกในทางดีงาม เรียกได้ว่าเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นการปฏิบัติงานในองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐหรือในธุรกิจเอกชนก็ตามผลการปฏิบัติงานก็จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้



สำหรับธุรกิจเอกชนก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินธุรกิจ ดังจะพิจารณาเห็นได้จากผลของ การสัมมนาเรื่อง “จริยธรรมกับการประกอบธุรกิจแบบยั่งยืน” ดำเนินการโดย สมาคม ผู้ประกอบการรถยนต์ใช้แล้ว และสำนักงานคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) สรุปได้ว่า (สกุ๊ป หน้า ๑ เดลินิวส์, ๒๕๖๐)

1. การประกอบธุรกิจในยุคใหม่ ผู้ประกอบการต้องบริหารงานโดยคำนึงถึง จริยธรรม (รับผิดชอบต่อผู้บริโภค บริการอย่างมีคุณภาพ ถูกต้อง ตรงไปตรงมา มีความซื่อสัตย์ ทำทุกอย่างด้วยความโปร่งใส ถูกต้องตามกฎหมาย สามารถตรวจสอบได้)

2. ถ้าท่านใดละเลยหรือไม่คำนึงถึงเรื่องจริยธรรมแล้ว จะสร้างผลกระทบในทางลบต่อธุรกิจอย่างรุนแรง และกว้างขวางกว่ายุคใด ๆ

3. ผู้ประกอบการที่มีจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ ย่อมได้รับความเชื่อถือ ได้รับไว้วางใจจากผู้บริโภค และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จะส่งผลให้ธุรกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง

4. สังคมได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน นำความสุขความเจริญมาให้กับประเทศชาติด้วย

5. จริยธรรมทางการค้า ที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการให้ยึดหลัก คือ

๕.๑ ต้องมีความโปร่งใสในการประกอบกิจการ (ให้ข้อมูลกับลูกค้าในทุกมิติ)

๕.๒ ผู้ประกอบการต้องมีมาตรฐานของสินค้าที่ดี และมีการบริการที่ดีให้กับผู้บริโภค

๕.๓ ผู้ประกอบการต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า และผู้บริโภคเพื่อธุรกิจที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวทางเสริมสร้างจริยธรรมในการทำงานมีหลักคิดอยู่ว่า ผู้ปฏิบัติงานที่ดีทุกระดับควรมีหลักธรรมสำหรับพัฒนาตน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม

6.ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาโดยวิธีการรวบรวม ค้นคว้า หนังสือเอกสารหลักฐานต่าง ๆที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ค้นพบแนวทางในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรภาครัฐและพนักงานของธุรกิจเอกชน ดังต่อไปนี้ คือ

1. การใช้มาตรการทางศีลธรรมด้วยการพัฒนาจิตใจ ได้แก่ การฝึกอบรมธรรมะ , รู้จักทำบุญทำทาน เข้าวัดฟังเทศเพื่อกล่อมเกลาจิตใจให้รู้จักการเสียสละและอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวม นอกจากนี้ก็ควรปฏิบัติธรรมด้วยการทำสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน ภาวนา ตามโอกาสจนเกิดเป็นปกติวิสัย เพื่อให้เกิดจิตสำนึกมีความละอายต่อการทำชั่ว

2. การใช้มาตรการทางกฎหมายด้วยการดำนินการตามกฎหมายอย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำความผิด หาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ต้องมีบทบาทโดยตรงสำหรับข้าราชการผู้กระทำการทุจริต นอกจากนี้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยการกำหนดรูปธรรมในทางปฏิบัติด้วยการใช้มาตรทางการปกครอง เช่น สร้างแรงจูงใจ การใช้ภาวะผู้นำ การสร้างเงื่อนไขเพื่อกระตุ้นให้เกิดความ สำนึกในหน้าที่ด้วยการสร้างจรรยาบรรณวิชาชีพ มีการตั้งปณิธาน ความมีวินัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วยการกำหนดมาตรฐานงาน กำหนดเป้าหมายในการทำงาน ตลอดจนกำหนดหลักเกณฑ์พิจารณาความดีความชอบหรือเลื่อนตำแหน่งตามผลงาน ในทำนองเดียวกัน หากกระทำผิดต้องดำเนินการทางวินัยและอาญา

๓. นำแนวทางตามประมวลจริยธรรมข้าราชการมาใช้อย่างจริงจังสำหรับภาครัฐ ส่วนภาคธุรกิจเอกชนต้องนำหลักคุณธรรม ๔ ประการ มาปรับใช้โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงแรงงาน ต้องเข้าไปชี้นำส่งเสริม สนับสนุน

เอกสารอ้างอิง

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2550). **คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร.** สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2560. จาก https://www.ocsc.go.th

ปรัชญา เวสารัชช์. (2551). **บทความพิเศษ จริยธรรมสำหรับนักการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ,**

วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน, 1(4), 7- 24.

ปราชญา กล้าผจัญ. (2549**). คุณธรรมจริยธรรมผู้นำรัฐ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.

พระพรหมวชิรญาณ. (2551). **พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตรย์ไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัท 24 อินเตอร์พริ้น จำกัด.หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (๒๕๖๐) สกุ๊ป หน้า๑. ๓ กุมภาพันธ์.

ไสว มาลาทอง. (2542). **คูมือการศึกษาจริยธรรม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2552). ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ : ประสิทธิภาพการเรียนรู้ ยุคไทยแลนด์ 4.0
Dharma in English Classroom: (An) Effective Learning in Thailand 4.0

พระครูสุเมธจันทสิริ, ดร.[1],
นิกร พลเยี่ยม[2],
อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์[3]

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิภาพรูปแบบการสอนวิชาธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ที่เรียนวิชาธรรมะภาคภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการสอนห้องเรียนออนไลน์ ทำให้นักศึกษาสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับศัพท์ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้กันแพร่หลายในภาษาอังกฤษ และหนังสือที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ มาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมด้านการเรียนการสอน มาตอบสนองความต้องการของสังคม ให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ สร้างความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติ เพราะการพัฒนาผู้เรียนต้องพัฒนาทั้งด้านความรู้ และทักษะการเรียนรู้ในยุค ไทยแลนด์ 4.0

คำสำคัญ: ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

This article is aimed: 1) to study the efficiency of using online classroom teaching styles for Dharma in English language of second year students in the field of teaching English, Buriram Buddhist College, who studied Dharma in English, 2) to study the satisfaction of second year students in the field of teaching English, Buriram Buddhist College, who studied Dharma in English by using online classroom teaching styles. It enables students to apply the knowledge of the Dharma in Buddhism that is commonly used in English and books that are important in Buddhism for creative integration to develop teaching and learning innovation, to respond the needs of society, to have knowledge and ability, and have skills in applying new technologies and innovations that create the students' creativity which is considered the success of raising

[1] สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] สาขาวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

the quality of national education. Because the development of learners must develop both knowledge and learning skills.

บทนำ

ในโลกปัจจุบันเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลกำลังพยายามกันอย่างมากที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศไทยให้เป็นไปตามกลไกที่เหมาะสมเข้ากับยุคสมัย การพัฒนาประเทศต้องมีปัจจัยหลายด้านเพื่อมาขับเคลื่อนประกอบด้วยด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองโดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งต้องเน้นด้านคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์เพื่อเป็นการสร้างคนดีไปสู่สังคม ในการนี้วิชาธรรมะภาคภาษาอังกฤษ ที่มุ้งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างราบรื่น และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศัพท์ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้กันแพร่หลายในภาษาอังกฤษ และหนังสือที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และภาษาอังกฤษไปพร้อมๆกัน ให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อันเป็นแนวคิดตามความพยายามของรัฐบาลที่มีความมุ่งมั่นในการนำ “โมเดลประเทศไทย 4.0” หรือ “Thailand 4.0” มาใช้ เพื่อผลักดันประเทศให้หลุดพ้นจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง กล่าวคือ ทิศทางในการพัฒนาประเทศไทย มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยแบ่งออกเป็น 4 ยุค เริ่มต้นกันที่ Thailand 1.0 ซึ่งช่วงนั้นรัฐก็จะเน้นการลงทุนทางภาคเกษตรกรรม เช่น หมู หมา กา ไก่ พืชไร่ พืชสวน ส่วนการส่งออกสมัยนั้นยังเป็นแค่พวกไม้สัก ดีบุกเท่านั้น โมเดลต่อมาก็เป็น Thailand 2.0 ที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมเบาแต่หันมาใช้แรงงานจำนวนมากแทน เช่น เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า กระเป๋า เครื่องประดับ และในช่วงที่เราอยู่กันขณะนี้ก็คือ Thailand 3.0 ซึ่งเป็นยุคของอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก มีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น เน้นเรื่องชิ้นส่วนยานยนต์ แผงวงจรไฟฟ้าที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และเรื่องของการลงทุน มีการขยับไปลงทุนในต่างประเทศขณะเดียวกัน เพราะ Thailand 3.0 ที่เราเป็นกันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้มันทำให้รายได้ประเทศอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น เราไม่สามารถขยับหนีไปจากจุดนี้ได้สักที เมื่อ 50 ปีก่อน ช่วง พ.ศ.2500-2536 เศรษฐกิจของไทยเรามีการเติบโตอย่างมากถึงระดับ 7-8% ต่อปี แต่หลังจาก พ.ศ.2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจไทยเติบโตขึ้นเพียง 3-4% ต่อปีเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีเรื่องของ ‘ความเหลื่อมล้ำด้านความร่ำรวย’ อีกต่างหาก และสุดท้ายก็เรื่องของ ‘ความไม่สมดุลในการพัฒนา’ ซึ่งเรื่องพวกนี้นี่แหละครับที่ทำให้รัฐบาลต้องหันมาใส่ใจ เร่งพัฒนาปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจกันยกใหญ่เพื่อให้เราก้าวข้ามจาก Thailand 3.0 ไปสู่ Thailand 4.0 ให้ได้ใน 3-5 ปีนี้ นั่นคือ เป็นยุคเทคโนโลยี Creative และ Innovation เน้นการสร้างให้คนไทยสามารถคิดเองได้ ทิศทาง ในการสร้างผู้เรียนยุคไทยแลนด์ 4.0 สร้างผู้เรียนและเยาวชนไทยให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการประยุกต์ให้เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ สร้างความคิดของผู้เรียนและเยาวชนไปสู่ที่ยากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติ การพัฒนาผู้เรียนต้องพัฒนาทั้งด้านความรู้และทักษะการเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้จากปัญหาจริงที่เกิดขึ้น เรียกว่าเป็น Problem Based Learning (ดร.ชวลิต โพธิ์นคร, 2559) การพัฒนาการศึกษาภายใต้กรอบประเทศไทย 4.0 สู่ศตวรรษที่ 21 เริ่มด้วยการฝึกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจารย์ผู้บรรยายเปลี่ยนจากอาจารย์

ผู้บรรยายสอนเป็นพี่เลี้ยง อาจารย์ผู้บรรยายฝึก (Coach) การเรียนแบบบูรณาการสหวิชาการ เชื่อมโยงความรู้กับจินตนาการ เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปธรรมให้ผู้เรียนมีทักษะที่ต้องการ เช่น การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสารที่ดี ซึ่งการจัดการศึกษาต้องสร้างความพอใจให้ผู้เรียน และท้าท้ายสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนอยากเรียน ด้วยการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นที่ยึดผู้เรียนและปัญหาเป็นสำคัญ (วิทวัส ดวงภุมเมศ และวารีรัตน์ แก้งอุไร, 2560) ตลอดจนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้แก่ ทักษะการคิดเชิงบริหาร ทักษะการใช้ Internet ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทักษะด้านภาษาอังกฤษ ทักษะด้านคณิตศาสตร์ และทักษะด้านจิตสาธารณะ (พาสนา จุลรัตน์, 2561)

การจัดการเรียนรู้ทุกวิชาควรต้องเป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยมีความทันสมัย ไม่กำหนดรูปแบบการเรียนรู้ที่ตายตัว แต่ควรมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามความถนัดของผู้เรียนและสถานการณ์ต่าง ๆ มีกระบวนการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง และผู้เรียนทุกคนต้องร่วมมือกันในการเรียนรู้ นอกจากนี้ วิชาธรรมภาคภาษาอังกฤษที่ชี้ให้เห็นคุณธรรมและจริยธรรมที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาวิชาโดยบรรยายพร้อมยกตัวอย่างประกอบใช้สื่อประกอบ และเทคโนโลยีประกอบ มอบหมายงาน ใบงานทดสอบวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ใช้แบบฝึกหัดเกี่ยวกับบทเรียน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชั้นเรียน การเปิดโอกาสให้ซักถามภายในชั้นเรียน และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Center) ที่พัฒนาทักษะ ทั้งการพูด การฟัง การอ่าน การเขียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ และนำเสนอในชั้นเรียนได้ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสาร เช่น จาก website สื่อการสอน e-learning การส่งงานทางอีเมล์ การสร้างห้องแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ทักษะในการนำเสนอรายงานโดยใช้รูปแบบ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น

ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะภาคภาษาอังกฤษเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อผู้เรียน ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ผู้สอนได้นำเอาโปรแกรม Google Class มาออกแบบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นห้องเรียนออนไลน์ โดยที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนทุกรูปแบบ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัล โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการสืบค้นและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ เนื่องจากข้อมูลในปัจจุบันมีจำนวนมาก ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการค้นหาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศ อันมีความหมายมากกว่าการเตรียมความพร้อมของคนหรือให้ความรู้กับคนเท่านั้น แต่เป็นการเตรียมมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ กล่าวคือ นอกจากให้ความรู้แล้ว ต้องทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่รักที่จะเรียน มีคุณธรรม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วย (นพ. ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์, 2557)

การศึกษาไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0

ในปัจจุบันสังคมไทยยังเป็นสังคมบริโภคนิยม ซื้อกินซื้อใช้ ไม่ผลิตหรือสร้างอะไร ถ้าสังคมเป็นเช่นนี้จะเกิดการแข่งขันได้อย่างไร การศึกษาก็เช่นกัน ยังเป็นบริโภคนิยมไม่ค่อยค้นคว้าวิจัย ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการปรับปรุงการศึกษาใหม่ โดยสอนให้ผู้เรียนมีความคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ สร้างนวัตกรรม และต้องมีความรับผิดชอบ

ศตวรรษที่ 21 ถือเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวิถีการทำงาน ทำให้ทรัพยากรมนุษย์ต้องปรับตัวและยกระดับสมรรถนะของตน เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถเป็นกำลังสำคัญของการขับเคลื่อนสู่ประเทศ 4.0 หรือพัฒนาประเทศให้ก้าวสู่การเป็นประเทศโลก ปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยประสิทธิภาพเป็นเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปประเทศไทย แต่เมื่อหันกลับมามองกำลังคนของประเทศกลับพบว่าไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าที่ควร ดังนั้นสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจจัดทำนโยบายการศึกษา เพื่อพัฒนากำลังคนผ่านกระบวนการศึกษา จึงได้ดำเนินการจัดทำ “ข้อเสนอแนวทาการเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคนรองรับโลกศตวรรษที่ 21” และแบ่งการดำเนินออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 : สำรวจ 3 สมรรถนะ โดยอิงตามแนวทางการดำเนินงานของโครงการ Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC) 1) การรู้หนังสือ ความสามารถในการอ่าน 2) ความสามารถในการคิดคำนวณ และ3) ความสามารถในการแก้ปัญหาภายใต้สภาพแวดล้อมที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี

ระยะที่ 2 : ทำการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุของการพัฒนาสมรรถนะพื้นฐาน

ระยะที่ 3 : สำรวจสมรรถนะกำลังคนและความคาดหวังต่อสมรรถนะของเจ้าของกิจการและสถานประกอบการ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น

Thailand 4.0 เป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยในยุค 1.0 เป็นยุคเกษตรกรรม จากนั้นกลายเป็นยุค 2.0 ที่มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยงานหรือเป็นยุคของอุตสาหกรรมเบา ในขณะที่ยุค 3.0 เป็นยุคอุตสาหกรรมหนักและมีการลงทุนจากต่างชาติ อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจในยุค 3.0 ยังมีความเปราะบางต่อสถานการณ์โลก และประเทศไทยยังไม่สามารถก้าวข้ามความเป็นประเทศรายได้ปานกลางได้ ดังนั้นจึงนำมาสู่ Thailand 4.0 ที่เน้นที่การแก้ปัญหาให้ประเทศหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง เราจึงต้องพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า New Economy Model มีการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประชาชนสามารถสร้างรายได้ได้ด้วยตนเอง ต้องมีการปฏิรูปทั้งโครงสร้างในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็น ภาคธุรกิจ การเกษตร การศึกษา และแรงงาน จากระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตโดยใช้แรงงาน เครื่องจักรและทรัพยากร เปลี่ยนมาเป็นการผลิตบนฐานความรู้และเทคโนโลยี โดยมีการดึงสถาบันวิจัยระดับโลกเข้ามาตั้งในประเทศไทย และมีความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และสถาบันการเงิน ให้มากขึ้นที่เรียกว่าประชารัฐ โดยมีเป้าหมายให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายใน 3-5 ปี

ในการสร้างโมเดล Thailand 4.0 หรือ "ประเทศไทย 4.0" หรือ "ไทยแลนด์ 4.0" ที่เป็น Value-based Economy นั้น ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต เน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ 5 อุตสาหกรรมหลักได้แก่

1. Food, Agriculture & Bio-tech
2. Health, Wellness & Bio-Medical
3. Smart Devices, Robotics & electronics
4. Digital & Embedded Technology
5. Creative, Culture & High Value Service

การศึกษาไทย 1.0 เป็นยุคการศึกษาเพื่อสร้างนักปกครอง เป็นการศึกษาสำหรับชนชั้นสูงในสังคม โดยมีการจัดการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการให้กับบุตรหลานชนชั้นปกครอง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นนักปกครองในรุ่นต่อไป การศึกษาในยุคนี้ไม่เป็นที่แพร่หลาย มีการจัดการศึกษาเฉพาะกลุ่มเท่านั้น รูปแบบการจัดการศึกษาเป็นแบบบอกความรู้จากผู้สอน ถ้าผู้สอนไม่มีอะไรจะสอนแล้ว ถือว่าสำเร็จการศึกษา

การศึกษาไทย 2.0 เป็นยุคแห่งการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างขึ้น เพตุจากการจัดการศึกษาในยุค 1.0 นั้น ไม่สามารถผลิตกำลังคนได้ทันต่อความต้องการในการบริหารราชการบ้านเมือง ทำให้ชนชั้นปกครองต้องแก้ปัญหาด้วยการจัดให้มีการศึกษาสำหรับลูกหลานขุนนางชั้นสูง เพื่อผลิตกำลังคนป้อนเข้าสู่ระบบราชการ ที่นับวันจะขยายขอบเขตงานเพิ่มมากขึ้น ตามความเจริญและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศในยุคนั้น รูปแบบการจัดการศึกษาเริ่มมีระบบโรงเรียน แต่ยังเป็นการเรียนแบบบอกความรู้จากผู้สอนอยู่เช่นเดิม

การศึกษาไทย 3.0 ในยุคนี้เป็นยุคที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศกำลังพัฒนา ที่พึ่งพาอุตสาหกรรมเบาในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เป็นเหตุให้การศึกษายุคนี้ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อผลิตกำลังคนป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม เกิดการทำซ้ำบัณฑิตอย่างมโหฬาร เป็นเหตุให้เกิดความตกต่ำของบัณฑิตในทุกระดับ ทุกสถาบันการผลิต โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้นั้น เป็นแบบทางการเหมือนสายพานการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม

การศึกษาไทย 4.0 การศึกษายุคนี้ ควรเป็นการศึกษาเพื่อการสร้างนวัตกรรม เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน เป็นการศึกษาเพื่อสังคม ที่คนที่ได้รับการศึกษานั้นต้องหันมาช่วยเหลือสังคมอย่างจริงจังและกว้างขวาง โดยที่ไม่ใช่การศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์ใด วัตถุประสงค์หนึ่งดังเช่นที่ผ่านมา และการจัดการศึกษาต้องบูรณาการทั้งศาสตร์ ศิลป์ ชีวิต และเทคโนโลยีเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน เพื่อสร้างคนที่สังคมต้องการได้ในทุกมิติ และมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย สอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน โดยอาจารย์ผู้บรรยายอาจจะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป หรือถ้าจำเป็นต้องมีก็ต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทไปอย่างมาก

ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ ในยุคไทยแลนด์ 4.0

ชีวิตในโลกสมัยใหม่เป็นชีวิตที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกสบายและรวดเร็วในระดับเสี้ยววินาที ส่งผลให้ห้องเรียนแบบเดิมถูกตั้งคำถามและจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สอดรับกับการเรียนรู้ในยุค Disruptive Technology โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทความวิชาการนี้ ได้มุ่งเน้นศึกษาและชี้ให้เห็นถึงห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในห้องเรียน

ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษในยุคไทยแลนด์ 4.0 จะเน้นไปที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และอาจารย์ผู้บรรยายก็เป็นศูนย์กลางเช่นเดียวกันแต่อาจารย์ผู้บรรยายจะไม่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้บรรยายอีกต่อไป แต่ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยที่ผู้เรียนกำลังเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ และอาจารย์ผู้บรรยายทำหน้าที่เหมือนผู้ฝึกสอน ช่วยผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือทำเอง

ผู้เรียนจะเรียนรู้ที่จะใช้วิธีการสอบถาม (inquiry method) และเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโลกแห่งความเป็นจริงที่พวกเขาจะได้เรียนรู้ก่อนที่พวกเขาจะออกไปจากห้องเรียน

ผู้เรียนจะไม่ได้เรียนเป็นรายวิชาอีกต่อไป โดยพวกเขาจะทำงานในลักษณะของโครงงานสหวิทยาการ (Interdisciplinary projects) ซึ่งใช้ข้อมูลข่าวสารและทักษะจากหลายสาขาวิชา และได้กล่าวถึงมาตรฐานเกี่ยวกับการศึกษาที่มีความจำเป็นอย่างมาก ในส่วนของตำราเรียนจะไม่ได้เป็นแหล่งข้อมูลหลักอีกต่อไปผู้เรียนใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อที่จะหาข้อมูลและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวคำศัพท์ธรรมะต่างๆ โดยที่พวกเขาอาจจะหาข้อมูลจากวารสารวิชาการ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การสืบค้นข้อมูลจากอินเตอร์เน็ต หรือใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อประยุกต์สิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้มาหรือเพื่อค้นหาข้อมูลต่างๆ แทนที่การทำเพียงแค่โครงงานพิเศษเทคโนโลยีจะถูกบูรณาการกันอย่างลงตัวในการสอนในทุกๆ คาบ

ณ ห้องเรียนยุคสมัยใหม่ เป็นการจัดกลุ่มผู้เรียนแบบยืดหยุ่น อยู่บนพื้นฐานของการใช้เทคโนโลยีและตอบสนองความต้องการของละคน เป็นมาตรฐาน อาจารย์ผู้บรรยายยังคงใช้การจัดการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม อาจารย์ผู้บรรยายประเมินผู้เรียนเกี่ยวกับความต้องการในการเรียนการสอนและรูปแบบในการเรียนรู้ หลังจากนั้นจึงใช้การเรียนการสอนและวิธีการเรียนรู้ออนไลน์โดยที่ผู้บรรยายกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์อย่างทันท่วงที จะได้ตอบสนองกับความต้องการของผู้เรียนทุกคนในห้องเรียน

การมุ่งประเด็นการเรียนรู้ของผู้เรียนในห้องเรียนออนไลน์นั้นมีความแตกต่างจากรูปแบบการสอนแบบเดิม ประเด็นไม่ได้อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้โดยการจำและการนึกย้อนถึงข้อมูลต่างๆ อีกต่อไป แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อที่จะเรียน ณ ตอนนี้ ผู้เรียนได้ใช้ข้อมูลที่ได้เรียนรู้มาจากสื่อออนไลน์และแสดงความชำนาญหรือความรอบรู้ของเนื้อหาในโครงงานที่พวกเขาได้ไปสำรวจข้อมูลมา วิธีในการค้นหาคำตอบ และวิธีการใช้ข้อมูล จุดที่เน้นจะมุ่งไปที่ห้องเรียนออนไลน์คือการสร้างให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนจะก้าวไปข้างหน้าในบทบาทของผู้เรียนผ่านประสบการณ์การเรียนรู้แห่งความเป็นจริง

ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไป และมีการประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามสภาพจริง โดยที่อาจารย์ผู้บรรยายใช้วิธีที่หลากหลายของการประเมินผลเชิงปฏิบัติการ (Performance – based assessment) เพื่อใช้ในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน การทดสอบเพื่อวัดความสามารถของผู้เรียนในการจำและการนึกย้อนถึงข้อเท็จจริงนั้นจึงไม่มีอีกต่อไป ทั้งหมดหมายถึงการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยใช้โครงงานของผู้เรียน การนำเสนองาน และการประเมินผลเชิงปฏิบัติการ (Performance – based assessment) อื่นๆ เพื่อทำการตัดสินความสำเร็จของผู้เรียนและความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคล

เป้าหมายของห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 คือการเตรียมผู้เรียนให้เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพในสถานที่ทำงาน สามารถนำและประยุกต์ศัพท์ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้กันแพร่หลายในภาษาอังกฤษมาใช้ในชีวิตจริงได้

2. การเปลี่ยนแปลงบทบาทของอาจารย์ผู้บรรยาย

ในขณะที่ห้องเรียนปัจจุบันกำลังเปลี่ยนไป ดังนั้น อาจารย์ผู้บรรยายต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและความรับผิดชอบ อาจารย์ผู้บรรยายไม่ได้สอนแยกวิชาอีกต่อไป อาจารย์ผู้บรรยายในยุคปัจจุบัน

จะต้องเป็นผู้ร่วมสอน (co - teacher) สอนเป็นทีม (team teaching) และร่วมมือกับสมาชิกของภาควิชาต่างๆ ผู้มีส่วนร่วมรวมไปถึง ผู้บริหาร คณะกรรมการ ผู้ปกครอง และผู้เรียนร่วมกันแบ่งปันความรับผิดชอบกับอาจารย์ผู้บรรยายในการให้ความรู้แก่ผู้เรียน

อาจารย์ผู้บรรยายควรรู้ว่าต้องรวมกลุ่มหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนในการเรียนรู้ และดำเนินการสอนที่มีประสิทธิภาพโดยใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน อาจารย์ผู้บรรยายจะต้องอยู่ข้างๆ ผู้เรียน ในขั้นตอนการเรียนรู้ ในฐานะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมที่มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของผู้เรียนเอง พวกเขาค้นหาทักษะการพัฒนาอย่างมืออาชีพผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงทั้งการเรียนรู้และการแสดงออกของผู้เรียนเอง

บทบาทใหม่ของอาจารย์ผู้บรรยายในห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 คือต้องการการเปลี่ยนแปลงในองค์ความรู้ของอาจารย์ผู้บรรยายและพฤติกรรมในห้องเรียนของอาจารย์ผู้บรรยาย อาจารย์ผู้บรรยายต้องมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้ :

- ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในห้องเรียน ใช้ทรัพยากรและโอกาสที่เหมาะสมเพื่อที่จะสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวของพวกเขาเอง อาจารย์ผู้บรรยายต้องเข้ากับผู้เรียนและรู้วิธีในการดำเนินบทเรียนอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการเรียนการสอนที่มีความหมายซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

- สร้างความปลอดภัย ให้การสนับสนุน และ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในเชิงบวกสำหรับผู้เรียนทุกคน แผนการดำเนินงานที่ต้องการนี้อยู่ในส่วนของอาจารย์ผู้บรรยายเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้านความปลอดภัย เพื่อสร้างการจัดการห้องเรียนออนไลน์ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในทุกที่ทุกเวลา และเพื่อให้ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษต่างๆ ได้เข้าถึงการศึกษาธรรมะภาคภาษาอังกฤษ อาจารย์ผู้บรรยายจะต้องได้รับการฝึกฝนทักษะในการจัดการประสบการณ์ความรู้หลายๆด้าน เพื่อที่จะสร้างนวัตกรรมและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสำหรับผู้เรียนทุกคนในห้องเรียน กระบวนการและนโยบายของห้องเรียนเป็นส่วนสำคัญของการสร้างสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ยุคปัจจุบัน อาจารย์ผู้บรรยายประเมินและมีเทคนิคการจัดการห้องเรียนที่มีประสิทธิภาพในลักษณะที่สอดคล้องกัน อาจารย์ผู้บรรยายใช้กิจวัตรประจำวันและกระบวนการซึ่งทำให้เวลาในการสอนมีมากขึ้น ผู้เรียนจะรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่อาจารย์ผู้บรรยายคาดหวังจากตัวผู้เรียน และอาจารย์ผู้บรรยายรู้ว่าจะจัดการอย่างไรกับสิ่งรบกวนต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบในแง่ลบกับผู้เรียนในชั่วโมงการเรียนการสอน

- สนับสนุนการร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนในห้องเรียน รูปแบบของอาจารย์ผู้บรรยายและส่งเสริมคุณค่าและกระบวนการประชาธิปไตยซึ่งมีความจำเป็นสำหรับโลกแห่งความเป็นจริง

- ให้กำลังใจในความอยากรู้ของผู้เรียน และกระตุ้นผู้เรียนจากภายในเพื่อเรียนรู้ อาจารย์ผู้บรรยายช่วยให้ผู้เรียนเป็นอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นผู้มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ โดยการจัดเตรียมประสบการณ์ซึ่งจะพัฒนาความเป็นอิสระของผู้เรียน เกี่ยวกับการวิจารณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะการแก้ไขปัญหา อาจารย์ผู้บรรยายจะต้องมีเวลาที่มากพอสำหรับผู้เรียนเพื่อที่จะทำงานให้ลุล่วงไปได้ และจะต้องมีความชัดเจนในความคาดหวัง ผู้เรียนผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมกับการเรียนรู้ของพวกเขาเอง ภายในบรรยากาศซึ่งเคารพต่อความ

ต้องการในการพัฒนาในลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะ และสนับสนุนการคาดหวังด้านบวกและความเคารพซึ่งกันและกัน

- ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีคุณค่า อาจารย์ผู้บรรยายเน้นไปที่ความพยายามในการร่วมมือกันในกลุ่มมากกว่าการพยายามแข่งขันระหว่างบุคคลผ่านโครงงานการร่วมมือกันและจิตวิญญาณของทีม

- สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับผู้เรียน ผู้ปกครอง เพื่อนร่วมงาน และผู้มีส่วนร่วมอื่นๆ อาจารย์ผู้บรรยายใช้การเขียน การพูด และเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ด้านบวกและเพื่อให้บุคคลอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียน

- ใช้ภาษาเพื่อสนับสนุนการแสดงออกเฉพาะตัวการพัฒนาอัตลักษณ์ และการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน

- ฟังอย่างใช้ความคิดและมีการตอบสนอง

- สนับสนุนการตระหนักในด้านวัฒนธรรมและความละเอียดอ่อนของวัฒนธรรมให้กับผู้เรียน อาจารย์ผู้บรรยายสนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่นๆ และค่อยๆ สอนที่ละเล็กทีละน้อยเกี่ยวกับความเคารพผู้อื่นและความแตกต่างของพวกเขา (Commitment to the Role of Teacher as a Facilitator of Learning, 2007)

ผลจากการการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์ ในยุคไทยแลนด์ 4.0

การจัดการเรียนรู้ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์ ยุคไทยแลนด์ 4.0 มีลักษณะการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้กันแพร่หลายในภาษาอังกฤษ และหนังสือที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ ผ่านโปรแกรม Google Class มาออกแบบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นห้องเรียนออนไลน์ โดยที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนทุกรูปแบบ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัล ให้ผู้เรียนมีทักษะในการสืบค้นและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของสังคม ให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการประยุกต์ให้เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติ การพัฒนาผู้เรียนต้องพัฒนาทั้งด้านความรู้ และทักษะการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

บทสรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษออนไลน์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นการเรียนการสอนที่สอนให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับศัพท์ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้กันแพร่หลายในภาษาอังกฤษ และหนังสือที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ มาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของคนสังคม แต่ในความเป็นจริงการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันแตกต่างกับจุดมุ่งหมายของ Education 4.0 อย่างสิ้นเชิง เช่น เราไม่เคยสอนให้ผู้เรียนได้คิดเองทำเอง ส่วนใหญ่สอนให้ผู้เรียนเรียนแบบเดิมๆ ผู้เรียนส่วนใหญ่ใช้เวลาในโลกออนไลน์ไปกับ การเล่นเกม การแชท เล่น Facebook Line Instargram เป็นการใช้เทคโนโลยีโดยไม่ค่อยสร้างสรรค์แต่เหรียญมักมีสองด้าน เราจะนำไปใช้ในด้านใดให้เกิดประโยชน์ มันเป็นความยากและความท้าทาย ของผู้ที่ต้องทำหน้าที่สอนผู้เรียนในยุคนี้

เพราะการเรียนการสอนในยุค 4.0 ต้องปล่อยให้ผู้เรียนได้ใช้เทคโนโลยี ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ปล่อยให้ผู้เรียนกล้าคิดและกล้าที่จะทำผิด แต่ทั้งหมดก็ยังคงต้องอยู่ในกรอบที่สังคมต้องการหรือยอมรับได้ ไม่ใช่ว่าเก่งจริง คิดอะไรใหม่ๆ ได้เสมอมีความคิดสร้างสรรค์ แต่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม Education 4.0 เหมือนจะเป็นเรื่องง่ายเพราะมีปัจจัยหลักเพียง แค่ 3 ปัจจัย คือ

1. Internet เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการค้นหาความรู้ ดังนั้นทางสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต้องสนับสนุนให้ ผู้เรียน นักศึกษาเข้าถึงInternet ได้ง่ายมากกว่ามอง Internet เป็นผู้ร้ายแล้วกลัวว่าผู้เรียน นักศึกษาจะใช้ Internet ไปในทางที่ไม่ดีเลยไม่สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ในสถาบัน

2. ความคิดสร้างสรรค์ เป็นทั้งพรสวรรค์และพรแสวงซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้น หลักสูตรการเรียนการสอนควรจะเปิดโอกาส ให้ผู้เรียน นักศึกษา กล้าที่จะคิดนอกกรอบหรือต่อยอดจากตำรา

3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคม เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและทำงานร่วมกันในสังคมได้ สถานศึกษาควรมีกิจกรรมให้ผู้เรียน นักศึกษาได้เข้าร่วมเป็นประจำ มีการสนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่มมากกว่างานเดี่ยว

ดังนั้น หากสามารถทำตามปัจจัยทั้ง 3 ข้อ ได้เป็นอย่างดี ห้องเรียนธรรมะภาคภาษาอังกฤษในยุคไทยแลนด์ 4.0 ก็จะสามารถสร้างและพัฒนาคน ให้สามารถค้นหาความรู้ต่างๆ มาปะติดปะต่อและประยุกต์เข้ากับงานที่ทำ สามารถต่อยอดและพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ได้ ซึ่งทั้งหมดก็คือคุณสมบัติหลักๆ ของบุคลากรที่ตลาดแรงงานในยุค Industry 4.0 ต้องการ อาทิเช่น ช่วยกันปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนในสถานศึกษา จากระบบการท่องจำและบรรยายโดยการที่ไม่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง มาเป็นระบบที่สอนให้ผู้เรียนได้หัดคิด หัดทำ สามารถที่จะโต้ตอบด้วยเหตุผลได้ แต่ก็ยังคงต้องมีกรอบให้เข้าใจถึงการอยู่ร่วมในสังคมด้วย ผู้เรียนจะได้มีโอกาสสร้างนวัตกรรมแข่งขันกับชาติอื่นๆ ได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). **ธรรมะภาคภาษาอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชวลิต โพธิ์นคร. (2559). ***การศึกษาไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0***. สืบค้น 1 มกราคม 2562, จาก http://km.li.mahidol.ac.th/thai-studies-in-thailand-4-0/

พาสนา จุลรัตน์. (2561). *“การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในยุค Thailand 4.0”*. **Veridian E-Journal, Silapakorn University**. 11, 2 ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ (พฤษภาคม - สิงหาคม 2561): 2363 – 2377.

ภัทรพร บุญนำอุดม. (2561). ห้องเรียนในฝันของการศึกษาศตวรรษที่ 21: **บทบาทอันสำคัญของห้องเรียนในการส่งเสริมการเรียนรู้ในโลกสมัยใหม่**. สืบค้น 1 มกราคม 2562, จาก http://www.educathai.com/th/classroom-management-21st-century/

รังสิมา โพธิ์ชารี. (2560). **แนวโน้มเทคโนโลยีสารสนเทศในยุค Education4.0**. สืบค้น 1 มกราคม 2562, จาก https://sites.google.com/a/msu.ac.th/rangsima_/education4-0

วิทวัส ดวงภุมเมศ และวารีรัตน์ แก้งอุไร. (2560). *“การจัดการเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ด้วยการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น”*. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม**. 11, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560): 1-12.

ศูนย์ประสานงานนักศึกษาไทย. (2558). **การศึกษาในยุค Thailand 4.0**. สืบค้น 1 มกราคม 2562, จาก http://thstudentscc.sbpac.go.th/?p=250

สถาบันวิจัยการเรียนรู้. (2558). **ลักษณะของห้องเรียนในศตวรรษที่ 21**. สืบค้น 1 มกราคม 2562, จาก https://www.lri.co.th/knowledge_detail.php?knowledge_id=281

ศึกษาพลวัตของประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

A Study of Dynamic of Boon Cheak-Khaow Tradition Effecting on Community Lifestyle of Ban Bua Yai, Khok Sawang Sub-district, Phanompai District, Roi-Et Province

พระอธิการสมัย ปัญญาธโร (วัฒนสิงห์)[2]
ดร.สังเวียน สาผาง[3]
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไพ[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาพลวัตของประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาพลวัตการทำบุญอุทิศในพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษากระบวนการ การทำบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอ พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด (3) เพื่อศึกษาพลวัตในงานทำบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอ พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

การทำบุญในพระพุทธศาสนา พบว่า สามารถทำได้ 10 วิธี เรียกว่า "บุญกิริยาวัตถุ 10” ซึ่งองค์ประกอบของการทำบุญ 10 มีประการ ได้แก่ 1. ให้ทาน คือ การให้ การสละ 2. สีลมัย คือ การรักษา 3. ภาวนามัย คือ เจริญภาวนา 4. อปจายนมัย คือ การอ่อนน้อมถ่อมตน 5. ไวยาวัจจมัย คือ การช่วยขวนขวายทำในกิจที่ชอบ 6. ปัตติทานมัย คือ การให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา 7. ปัตตานุโมทนามัย คือ การอนุโมทนาส่วนบุญ 8. ธรรมสวนมัย คือ การฟังธรรม 9. ธรรมเทศนามัย คือ การแสดงธรรม 10. ทิฏฐุชุกรรม คือ การทำความเห็นให้ถูกต้อง

พลวัตในการทำบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าการทำบุญอุทิศหรือบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ก่อนดำเนินงาน คือ การเตรียมมอบหมายหน้าที่ปฏิบัติงานให้บุคคลรับผิดชอบหน้าที่ 2) ขณะดำเนินงาน คือ ขบวนการเจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหาร อนุโมทนาและแสดงธรรมตามลำดับ และ 3) หลังดำเนินงาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำบุญแจกข้าว คือ ถวายปราสาทผึ้ง

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “ศึกษาพลวัตของประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด” หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] พระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

หรือกองบุญแก่พระสงฆ์ โดยเจ้าภาพจะนำกองบุญที่ได้ตั้งบำเพ็ญหรือสมโภชนั้นไปถวายพระสงฆ์ที่วัด สิ่งของที่ถวายดังได้กล่าวมาแล้วในบทในข้างตอนต้น

หลักธรรมในงานบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า หลักศีล หลักทาน หลักบุญบาป หลักความกตัญญู หลักทิศ 6 หลักศรัทธา หลักภาวนา หลักความไม่ประมาท และหลักสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมเหล่าเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในการทำบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

คำสำคัญ : พลวัต, ประเพณีบุญแจกข้าว, วิถีชีวิต, อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ABSTRACT

This article aims (1) to examine the dynamic of the Boon Cheak-Khaow tradition in Buddhism; (2) to study the process of the Boon Cheak-Khaow tradition of Ban Bua Yai Khoksawang sub-district, Phanommpai district, Roi-Et Province; (3) to study the dynamic of the Boon Cheak-Khaow tradition effecting to community lifestyle of Ban Bua Yai Khoksawang sub-district.

The research results found that the ways to make merit it is called “Ten meritorious actions” consists of 1.Danamaya means meritorious action consisting in generosity; merit acquired by giving 2. Sīlamaya means observing the precepts 3. Bhavanamaya means mental development 4. Appajayanamaya means humility or reverence 5.Vaiyavacchamay means rendering services 6. Pattdanamaya means sharing or giving out merit 7. Pattanumodanama means rejoicing in others’ merit 8. Dhammasavanama means listening to the doctrine or right teaching 9. Dhammadhesanamaya means teaching the Doctrine or showing truth 10. Tituchukammma means straightening one’s views or forming correct views.

The dynamic of the Boon Cheak-Khaow tradition of Ban Bua Yai Khoksawang sub-district, Phanommpai district, Roi-Et province indicates that making merit for the spirit or Boon Cheak-Khoaw is divided into 3 periods: 1. pre-performance means assigning the duty for staff; 2. performance means the ceremony have started by Buddhist monks such as chanting, offering food for monks, blessing, and sermon respectively; 3. post-performance whic is the last step of making merit, this consisted of offering the wax castle or the aggregate of merit for the monks. The host brought all items that above mentioned after celebration at their home to the temple.

The principle of Buddha-Dhamma effecting to community lifestyle of Ban Bua Yai Khoksawang sub-district Phanommpai district Roi-Et Province are Sīla (Moral), Dāna (Donation), Merit and Sin, Gratitude, Six Directions, Saddha (faithful), Bhāvanā (Mental development), Appamāda (heedfulness) and 4 Sangahavatthu (the Base of Sympathy). These principles appear on the ceremony of the Boon Cheak-Khaow tradition of Ban Bua Yai Khoksawang sub-district.

Keywords: Dynamic, Boon Cheak-Khaow, lifestyle, Phanompai district, Roi-Et province

บทนำ

พระพุทธศาสนามีการพลวัตหลักคำสอนเรื่องของกรรมและผลของกรรม คือ ทำดีย่อมได้ดีทำชั่วย่อมได้ชั่ว และเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดโดยหลักคำสอนเหล่านี้เป็นพลวัตที่มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับการทำบุญของชาวพุทธเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญโดยทั่วไปหรือจะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเมื่อครั้งสมัยพุทธกาลก็มีการทำบุญในลักษณะการทำบุญอุทิศหรือการทำบุญแจกข้าวหาคนตาย ตัวอย่างเช่นเรื่อง พระเจ้าพิมพิสารที่ทำบุญอุทิศให้แก่เปรตที่เคยเป็นญาติซึ่งมาขอส่วนบุญกับพระองค์ ซึ่งได้มาเข้าฝันหลังจากที่ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวัน แด่พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติซึ่งเกิดเป็นเปรต ของพระองค์ในอดีตจึงทำให้เปรตเหล่านั้นหลุดพ้นจาก ความทุกข์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย,2539) ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปหรือการทำบุญแจกข้าว

บุญแจกข้าวเป็นการพลวัตประเพณีการทำบุญที่มีความสำคัญต่อความเชื่อของชาวอีสานหรือของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เพราะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตายที่ลูกหลานหรือผู้ที่มีชีวิตอยู่มีความผูกพันกับญาติ ๆ โดยเฉพาะบิดามารดา เพราะมีความเป็นห่วงเป็นใยไม่อยากให้คนที่ตนรักและเคารพมีความทุกข์ วิธีที่จะช่วยให้ได้รับความสุขสบายในทางพุทธศาสนาคือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เพื่อส่งดวงวิญญาณให้ไปเกิดในสุคติภูมิ ดังนั้น หลังจากที่บรรพบุรุษหรือญาติของตนเสียชีวิตไป เมื่อเจ้าภาพทำบุญอุทิศส่วนกุศลหรือการทำบุญแจกข้าว ก็จะปรึกษากันกำหนดระยะเวลาในการทำบุญอุทิศ หลังจากนั้นก็ขอฤกษ์การทำบุญกับพระสงฆ์ นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และนิมนต์พระนักเทศน์เพื่อมาเทศน์ในงาน เรื่องอื่นๆ ที่ต้องจัดเตรียม ได้แก่ การแจ้งข่าวการทำบุญแก่ญาติพี่น้องใกล้เคียงและที่อยู่ต่างถิ่น เพื่อให้ทราบและมาร่วมงาน หากใครไม่ได้รับแจ้งข่าว ก็จะมีความเสียใจน้อยใจว่าเจ้าภาพไม่เห็นความสำคัญกับตนเอง ซึ่งจะไม่เป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องหรือญาติ ๆ หลังจากนั้นก็เตรียมสถานที่ จัดเตรียมวัตถุทาน และของใช้ที่จำเป็นที่จะถวายพระเมื่อถึงวันเวลาทำบุญก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฟังเทศน์ ถวายทานแก่พระสงฆ์ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ ทำบุญตักบาตร และบรรจุอัฐิไว้ภายในวัด เป็นเสร็จพิธีการทำบุญแจกข้าวหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ

ความเชื่อเรื่องบุญแจกข้าวหรือบุญอุทิศส่วนกุศล มีอิทธิพลต่อการวิถีชีวิตของชาวบ้านหลายด้าน คือ เป็นการได้ปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีแก่บรรพบุรุษ การปฏิบัติหน้าที่ของลูกหลานต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น เป็นการได้แสดงออกซึ่งความสมัครสมานสามัคคีของญาติพี่น้องและคนในชุมชน เพราะชาวบ้านมาช่วยเจ้าภาพจัดงานอย่างขยันขันแข็ง ไม่มีการว่าจ้างแต่อย่างใด มีการนำสิ่งของมาช่วยงานเจ้าภาพด้วย การทำบุญได้ชื่อว่าอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษได้นำพาทำไว้บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยอีสาน ก่อให้เกิดคุณค่า คือความดีงามแห่งจิตใจ และยังได้ชื่อว่าเป็นการได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอันเป็นสถาบันที่มีความสำคัญของชาวพุทธ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนชาวบ้านให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยความสงบและผาสุข

ชุมชนหนองบัวใหญ่มีความเชื่อเรื่องการทำบุญแจกข้าวและปฏิบัติตามประเพณีนิยมเหมือนกับชุมชนอื่นทั้งในจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่าความเชื่อและการสืบทอดประเพณีบุญแจกข้าวมีส่วนสำคัญในการทำให้ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีความกตัญญูกตเวที ทำให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข ดังนั้นเพื่อให้ทราบถึงวิธีการทำบุญแจกข้าวของชุมชนหนองบัวใหญ่ และปัจจัยอื่นที่สัมพันธ์และส่งผลต่อความเชื่อเรื่องการทำบุญแจกข้าว รวมทั้งอิทธิพลของการทำบุญแจกข้าวที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาประเพณีบุญแจกข้าวของชุมชนหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วนำเสนอสู่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาพลวัตการทำบุญอุทิศในพุทธศาสนา

2 เพื่อศึกษากระบวนการ การทำบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอ พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

3 เพื่อศึกษาพลวัตในงานทำบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

คำถามในการวิจัย

1 ประเพณีบุญแจกข้าวในทางพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

2 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ และการพลวัตเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่เป็นอย่างไร

3 พลวัตในประเพณีทำบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ด้านใดอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้ คือ

ขอบเขตด้านเอกสาร

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารที่เป็นปฐมภูมิประกอบการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 และอรรถกถาธรรมบท

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารที่เป็นทุติยภูมิประกอบการศึกษาได้แก่ เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่นๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา ประเพณีบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ และหลักธรรมในประเพณีบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

พื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selection) คือ ชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวบ้านหนองบัวใหญ่ ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ บุคคลที่เป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาโดยตรง เลือกแบบเจาะจงเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญ คือ ชาวบ้านบ้านหนองบัวใหญ่ จำนวน 29 รูป/คน

(1) พระสงฆ์ จำนวน 9รูป (2) นักวิชาการ จำนวน 6 คน (3) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 6 คน (4) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 5 คน

รวมจำนวนทั้งสิ้น 26 รูป/คน

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พลวัต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านหนองบัวใหญ่

บุญแจกข้าว หมายถึง การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ญาติผู้วายชนม์ สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของบุญแจกข้าวคือภาเวรที่เจ้าภาพจัดแจงใส่อาหารหวานคาว วางไว้ด้านหน้ารูปภาพผู้วายชนม์ ใกล้ๆ กับพระสงฆ์ หรือโต๊ะหมู่บูชา เพื่ออุทิศให้กับญาติผู้วายชนม์นั้น

วิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านการดำเนินชีวิต และด้านวัฒนธรรม

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประพฤติปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน ทำมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่าต่อจิตใจและการอยู่ร่วมกันในสังคม ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีแห่งหมู่คณะ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key informant)

ศึกษาค้นคว้าวิจัยและเก็บรวมรวมข้อมูลจากชาวบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด 26 รูป/คน ดังต่อไปนี้

1) พระสงฆ์	จำนวน 9 รูป
2) นักวิชาการ	จำนวน 6 คน
3) ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน 6 คน
4) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป	จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวบรวม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง

การสร้างแบบสัมภาษณ์

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยเกี่ยวข้อง และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยให้สอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ เฉพาะกรณีชุมชน บ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

2) นำเสนอข้อมูลที่ได้จากขั้นที่ 1 โดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลักมาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

3) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

4) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญแบบสอบถาม พิจารณาความเหมาะสมความถูกต้องตามเนื้อหาภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับประเด็นคำถาม จำนวน 2 ท่าน คือ 1) ดร.สังเวียน สาผาง 2) ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

5) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

6) นำแบบสัมภาษณ์จัดพิมพ์เป็นแบบสมบูรณ์เพื่อนำเก็บข้อมูล ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) หนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ถึงผู้นำหมู่บ้าน ผู้ประกอบอาชีพและประชาชนทั่วไปในเขตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

2) สร้างความไว้วางใจกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย และแจ้งวัตถุประสงค์ให้ทราบในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3) กำหนดเวลานัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวในการให้ข้อมูล

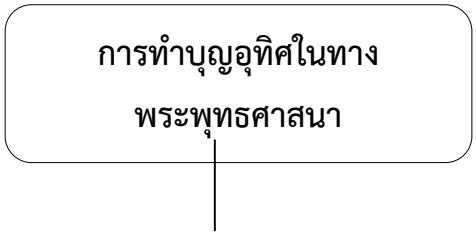
4) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลทั่วไป และบันทึกเสียงและภาพ จดบันทึกข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล

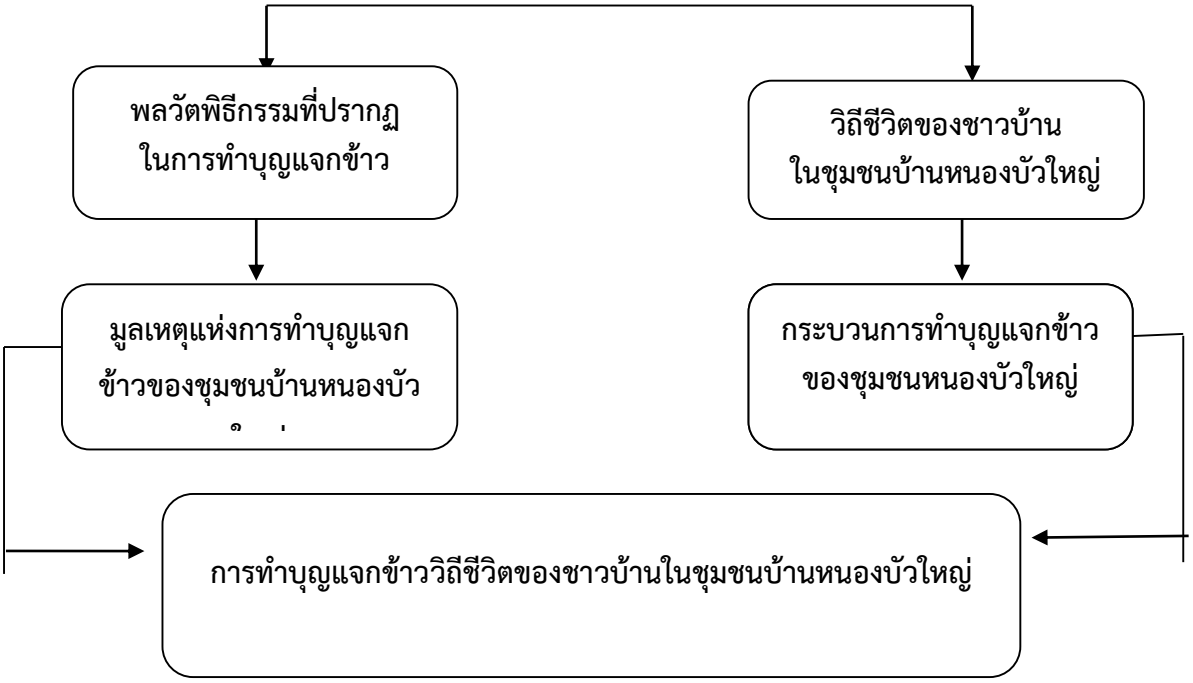
การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ แล้ววิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิภาพ และ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)





สรุปผลงานวิจัย

การทำบุญในพระพุทธศาสนา พบว่า พุทธศาสนิกชนทำได้ 10 วิธี เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ 10” หรือ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ 10 ประการ ได้แก่

1) ให้ทาน หรือ ทานมัย อันหมายถึง การให้ การสละ หรือการเผื่อแผ่แบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด และไม่ว่าจะให้แก่ใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น เพราะการให้ทานเป็นการลดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ถี่เหนียว และความคับแคบในจิตใจให้น้อยลง ทำให้เราไม่ยึดติดในวัตถุสิ่งของ อีกทั้งสิ่งที่เราบริจาคหรือให้ทานแก่ผู้อื่นก็จะช่วยบรรเทาความเดือดร้อน และเป็นประโยชน์ต่อผู้รับและสังคมโดยส่วนรวม การให้ทานนี้อยู่ที่ไหน ๆก็ทำได้ และไม่จำเป็นต้องใช้เงิน เช่น การแบ่งของกินให้กับแม่บ้านที่ทำงานหรือยาม เป็นต้น ข้อสำคัญ สิ่งที่บริจาคหรือให้ทานแก่ผู้อื่นควรเป็นสิ่งยังใช้ได้ มิใช่เป็นการกำจัดของเหลือใช้ที่หมดอายุ หมดคุณภาพให้ผู้อื่น ผลการให้ทานดังกล่าวจะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความปีติอิ่มเอิบใจ

2) รักษาศีล หรือ สีลมัย คำว่า ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา เช่น ศีล 5 ศีล 8 หรืออาจจะหมายถึงการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาศีลเป็นการฝึกฝนมิให้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็เป็นการลด ละ เลิกความชั่วมุ่งให้กระทำความดี อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมิให้ตกต่ำลง เช่น ไม่ไปเป็นชู้เป็นกิ๊กกับใครที่ทำงาน ทำให้ครอบครัวเขาไม่แตกแยก เป็นแม่ค้าไม่โกหกหลอกขายของไม่ดีแก่ลูกค้า เป็นพ่อบ้านไม่กินเหล้าเมายา ทำให้ลูกเมียมีความสุข เพื่อนบ้านก็สุข เพราะไม่ต้องทนฟังเสียงรบกวนจากการทะเลาะวิวาทกัน เหล่านี้ล้วนเป็นการรักษาศีลและเป็นหนึ่งในการทำบุญอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผลบุญข้อนี้จะทำให้เรากลายเป็นคนเยือกเย็น สุขุมด้วย

3) เจริญภาวนา หรือภาวนามัย เป็นการทำบุญอีกรูปแบบที่มุ่งพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตใจสงบ เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ซึ่งในข้อนี้หลายคนอาจจะทำเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น นั่งสมาธิ วิปัสสนา แต่หลายคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องยากเกินความสามารถของตน ดังนั้น วิธีการเบื้องต้น คือ สวดมนต์ด้วยบทขนาดสั้น บูชาพระที่เราเคารพบูชาก่อนนอนทุกคืน เช่น คาถาพระพุทธเจ้าชนะมาร คาถาหลวงปู่ทวด เป็นต้น การสวดมนต์เป็นประจำอย่างน้อยก็เป็นการน้อมนำจิตใจของเราไปสู่สิ่งที่เป็นมงคลในชีวิต เป็นการเตือนสติให้เรายึดมั่นในการประพฤติปฏิบัติชอบตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรานับถือ และผลบุญข้อนี้จะทำให้เกิดปัญญาแก่ผู้ปฏิบัติ

4) การอ่อนน้อมถ่อมตน หรืออปจายนมัย การประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนจะถือเป็นบุญอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ก็เพราะว่าการอ่อนน้อมถ่อมตนไม่ว่าจะเป็นผู้น้อยประพฤติต่อผู้ใหญ่ และการที่ผู้ใหญ่แสดงตอบด้วยความเมตตา หรือการอ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรม รวมถึงการให้เกียรติ ให้ความเคารพต่อความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของบุคคลหรือสังคมอื่นที่แตกต่างจากเรานั้นเป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนของเรา ช่วยให้สังคมทุกระดับเกิดความเข้าใจต่อกัน และช่วยให้ชาติบ้านเมืองเกิดความสงบสุข จึงถือเป็นบุญอย่างหนึ่ง ผลบุญข้อนี้จะทำให้เกิดความเมตตาต่อกัน

5) การช่วยขวนขวายทำในกิจที่ชอบ หรือไวยาวัจจมัย พูดง่ายๆ ว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือแก่สังคมรอบข้างในการทำกิจกรรมความดีต่าง ๆ เช่น ช่วยพ่อแม่ค้าขายไม่นิ่งดูดาย ช่วยสอดส่องดูแลบ้านให้เพื่อนบ้านยามที่เขาต้องไปธุระต่างจังหวัด ช่วยงานเพื่อนที่ทำงานให้แล้วเสร็จทันเวลา ให้กำลังใจแก่เพื่อนที่มีความทุกข์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นบุญอีกแบบหนึ่ง และผลบุญในข้อนี้ก็จะช่วยให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นด้วย

6) การให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือ ปัตติทานมัย กล่าวคือ ไม่ว่าจะทำบุญอะไรก็เปิดโอกาสให้คนอื่นได้มาร่วมทำบุญด้วย ไม่ขี้เหนียวหรือกบุญเพราะอยากได้บุญใหญ่ไว้คนเดียว เช่น จะทำบุญสร้างระฆัง ก็ให้คนอื่นได้ร่วมสร้างด้วย ไม่คิดจะทำเพียงคนเดียว เพราะคิดว่าทำบุญระฆังจะได้กุศลกลายเป็นคนเด่นคนดัง เลยอยากดังเดี่ยว ไม่อยากให้ใครมาร่วมด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำงาน ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ก็ถือเป็นการทำบุญในข้อนี้ด้วย ผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้เราเป็นคนใจกว้าง และปราศจากอคติต่างๆ เพราะพร้อมเปิดใจรับผู้อื่น

7) การอนุโมทนาส่วนบุญ หรือ ปัตตานุโมทนามัย คือ การยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใครไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วย โดยไม่คิดอิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น เช่น เพื่อนเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถานมา ก็ร่วมอนุโมทนาที่เขามีโอกาสได้ไปทำบุญในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ไม่อิจฉาเขา เป็นต้น การไม่คิดในแง่ร้ายจะทำให้เรามีจิตใจไม่เศร้าหมอง แต่จะแช่มชื่นอยู่เสมอเพราะได้ยินดีกับกุศลผลบุญต่าง ๆอยู่ตลอดเวลา แม้จะมิได้ทำเองโดยตรงก็ตาม

8) การฟังธรรม หรือธรรมสวนมัย การฟังธรรมจะทำให้เราได้ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ทั้งต่อสติปัญญา และการดำเนินชีวิต ซึ่งการฟังธรรมนี้ไม่จำเป็นต้องไปฟังที่วัดหรือจากพระท่านโดยตรง แต่อาจจะฟังจากเทป ซีดี หรือเป็นการฟังจากผู้รู้ และธรรมในที่นี้ก็มิได้หมายถึงแต่เฉพาะหลักธรรมในทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงเรื่องจริง เรื่องดี ๆ ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้และปัญญา ผลบุญข้อนี้จะทำให้ผู้ฟังเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงยิ่งขึ้น

9) การแสดงธรรม หรือธรรมเทศนามัย คือการให้ธรรมะหรือข้อคิดที่ดีแก่ผู้อื่นด้วยการนำธรรมะหรือเรื่องดีๆ ที่เป็นประโยชน์ไปบอกต่อ หรือให้คำแนะนำให้เขาได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี เช่น สอนวิธีการทำงานให้ แนะหลักธรรมที่ดีที่เราได้ยินได้ฟังมาและปฏิบัติได้ผลแก่เพื่อน เป็นต้น ผลบุญในข้อนี้นอกจากจะทำให้ผู้อื่นได้รับรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ยังทำให้ผู้บอกกล่าวได้รับการยกย่องสรรเสริญอีกด้วย

10) การทำความเห็นให้ถูกต้อง เหมาะสมหรือทิฏฐุชุกรรม คือ การไม่ถือทิฐิ เอาแต่ความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ แต่ให้รู้จักแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็น และความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามธรรมอยู่เสมอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ให้คิดและประพฤติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมก็ได้ ซึ่งข้อนี้แม้จะเป็นข้อสุดท้ายแต่ก็สำคัญยิ่ง เพราะไม่ว่าจะทำบุญใดทั้ง 9 ข้อ ที่กล่าวมาหากมิได้ตั้งอยู่ในทำนองคลองธรรม การทำบุญนั้นก็ไม่บริสุทธิ์และให้ผลได้ไม่เต็มที่ ดังจะได้กล่าวถึงเกณฑ์การวัดบุญต่อไป

สำหรับวิธีการทำบุญที่จะให้ได้ผลบุญมากหรือน้อยนั้น มีหลักเกณฑ์อยู่ ๓ ประการ คือ

1) ผู้รับ จะต้องเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมความดี แต่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นพระสงฆ์หรือนักบวชจะเป็นคนทั่วไปก็ได้ ถ้าผู้รับดี ผู้ทำก็ได้บุญมาก หากผู้รับไม่ดี ก็อาจจะทำให้เราได้บุญน้อย เพราะเขาอาจอาศัยผลบุญของเราไปทำชั่วได้ เช่น ให้เงินช่วยเหลือเพื่อนๆ กลับเอาไปปล่อยกู้ สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เป็นต้น

2) วัตถุสิ่งของที่ให้ต้องบริสุทธิ์หรือได้มาโดยสุจริต เป็นของที่เหมาะและมีประโยชน์ต่อผู้รับ เช่น ให้เสื้อผ้าของเล่นแก่เด็กกำพร้า เป็นต้น ของที่ให้ดีผู้ทำก็ได้บุญมาก หากได้มาโดยทุจริตแม้จะเอาไปทำบุญก็ได้บุญน้อย

3) ผู้ให้ ต้องมีศีลมีธรรมและมีเจตนาที่เป็นบุญกุศลในการทำจึงจะได้บุญมากนอกจากนี้เจตนาหรือจิตใจในขณะทำบุญก็เป็นองค์ประกอบสำคัญ กล่าวคือ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้ หากผู้ให้มีความตั้งใจดี ตั้งใจทำ เมื่อทำแล้วก็เบิกบานใจ คิดถึงบุญกุศลที่ได้ทำเมื่อใดจิตใจก็ผ่องใสเมื่อนั้น เช่นนี้ก็จะทำให้ผู้ทำได้บุญมาก ถ้าไม่รู้สึกเช่นนั้น บุญก็ลดน้อยถอยลงตามเจตนา

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ใครก็ตามแม้จะไม่มีโอกาส “ให้ทาน” อันเป็นการทำบุญที่ง่าย และเป็นรูปธรรมที่สุด แต่เราทุกคนก็สามารถเลือกทำบุญในลักษณะอื่นๆ ได้อีกถึง 9 วิธี และเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เช่น การอ่อนน้อมถ่อมตน การช่วยเหลือแนะนำน้องๆ ที่ทำงาน การไม่ถือทิฐิ หรือดื้อหัวชนฝา การร่วมยินดีกับการทำบุญของเพื่อน เป็นต้น

การพลวัตทำบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การทำบุญอุทิศหรือบุญแจกข้าวของชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ก่อนดำเนินงาน 2) ขณะดำเนินงาน 3) หลังดำเนินงาน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก่อนดำเนินงาน

การเตรียมคนต้องบอกข่าวให้ญาติพี่น้องทั้งหมดในชุมชนหมู่บ้านหนองบัวใหญ่ให้มาช่วยงานทำบุญแจกข้าวเพื่อมอบหมายหน้าที่ให้แต่ละคนที่มาได้รับรู้ว่าตัวเองมีหน้าที่อะไรที่ได้รับมอบหมายให้ทำแต่ละท่านก็จะทำหน้าทีให้ถูกต้องน้อมถ่อมตนทำให้ผู้ใหญ่เมตตาต่อเรา การช่วยเหลือเพื่อนฝูงทำให้ไปไหนเพื่อนๆ ก็รักใคร่ ยินดีต้อนรับ

1) กำหนดวันเวลาในการทำบุญแจกข้าว

การกำหนดวันเวลาในการทำบุญก็เพื่อความแน่นอนชัดเจนในการทำบุญของเจ้าภาพ รวมทั้งญาติพี่น้องและแขกผู้มาร่วมงานด้วย แต่เดิมนิยมกำหนดในเดือน 4 แต่ปัจจุบันหลังเก็บอัฐิผู้วายชนม์แล้วก็ทำบุญแจกข้าวต่อเลยซึ่งก่อนทำบุญแจกข้าวนี้จะนิมนต์พระสงฆ์มาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 4 วัน วันที่ 5 ก็แจกข้าวหาผู้วายชนม์ เป็นเสร็จพิธีการทำบุญแจกข้าว ดังนั้นงานศพและบุญแจกข้าวของชาวบ้านจึงเป็นงานหลายวันติดต่อกัน โดยเริ่มตั้งแต่สวดพระอภิธรรม ฌาปนกิจศพ จนถึงทำบุญแจกข้าว

2) การแจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้อง

ญาติพี่น้องเป็นผู้ที่เจ้าภาพต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในการทำบุญแจกข้าว เพราะแม้จะมีแขกมามาก แต่หากไม่มีพี่น้องมาร่วมงาน ย่อมบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างพี่น้อง หากได้มาช่วยงานกันตามปกติ ก็แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพี่น้อง สมัยก่อนการสื่อสารยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน เจ้าภาพจะเดินทางไปแจ้งข่าวเอง เพราะหากฝากไปบอกจะถือว่าไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้เกียรติกัน ปัจจุบันมีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เจ้าภาพจะโทรหาญาติพี่น้องแจ้งข่าวการทำบุญ หากเป็นการทำบุญแจกข้าวหลังจากฌาปนกิจศพ ญาติพี่น้องก็จะทราบข่าวตั้งแต่ตอนฌาปนกิจศพแล้ว

3) การนิมนต์พระสงฆ์

โดยทั่วไปแล้วเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้าน แต่หากเจ้าภาพมีกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์มาก ก็จะนิมนต์พระสงฆ์ในหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มี 2 แบบ คือ 1) พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 2) พระสงฆ์แสดงธรรม ซึ่งพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์นี้เป็นพระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้าน เจ้าภาพจะนิมนต์ติดต่อกันทุกวันเริ่มตั้งแต่การเจริญพระพุทธมนต์เย็นของวันแรกจนถึงวันแจกข้าว ส่วนพระสงฆ์แสดงธรรมจะเป็นเทศน์ 3 ธรรมาสน์ หรือเทศน์เดี่ยวก็ได้ จะนิยมนิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการเทศน์ ซึ่งการเทศน์นี้พระสงฆ์มักเทศน์เกี่ยวกับการทำบุญ บุญคุณของบิดามารดา ความกตัญญูกตเวที จะเป็นเรื่องที่พระสงฆ์กำหนดเองหรือเจ้าภาพระบุให้ พระเทศน์ก็ได้

4) การจัดเตรียมสถานที่ทำบุญแจกข้าว

การจัดสถานที่เจ้าภาพจะต้องออกแบบให้เหมาะสมกับสถานที่ที่กว้างขวางหรือคับแคบ โดยเริ่มตั้งแต่กำหนดบริเวณที่เหมาะสม ปรับพื้นดินให้เสมอ กางเต็นท์ จัดหาเตียงหรือโต๊ะมาวางเพื่อการใช้งานนั้น ๆ ในส่วนนี้เป็นงานที่ต้องใช้กำลังหรืองานหยาบ ส่วนการจัดเตรียมปะรำพิธีเป็นงานละเอียด ต้องอาศัยคนมีความรู้เรื่องนี้โดยเฉพาะซึ่งได้แก่มัคคทายกหรือผู้สูงอายุผู้มีความรอบรู้ในเรื่องศาสนาและพิธีกรรม การจัดอาสน์สงฆ์ก็จัดให้กว้างยาวตามจำนวนพระสงฆ์ ซึ่งธรรมเนียมนิยมก็คือ 9 รูป จัดโต๊ะหมู่บูชาที่หัวอาสน์สงฆ์ ตั้งบาตรทำน้ำมนต์ ที่ประพรมน้ำมนต์ ที่วางสายสิญจน์ ปูอาสนะวางกระโถนให้เรียบร้อย ส่วนปราสาทผึ้งจะตั้งในที่ที่เหมาะสมซึ่งนิยมตั้งไว้ด้านเดียวกันกับอาสน์สงฆ์ ส่วนหออัฐิจะตั้งไว้บริเวณด้านหน้าปราสาทผึ้ง นอกจากนี้ยังจัดเตรียมสถานที่สำหรับทำอาหารไว้ส่วนหนึ่ง ซึ่งต้องให้ห่างจากปะรำพิธีพอสมควร เพื่อไม่ให้มีเสียงและกลิ่นรบกวน

5) วัตถุทานที่จัดเตรียมในงานบุญแจกข้าว

สิ่งของที่ต้องใช้ในงานบุญแจกข้าวที่จะต้องอุทิศให้ผู้ตายประกอบด้วย

1) สังฆทาน หมายถึง ข้าวปลาอาหารหวานคาวและสิ่งของต่าง ๆ ที่ญาติพี่น้องได้เตรียมไว้เพื่อนำมาถวายแก่พระสงฆ์ เป็นต้นว่า สบู่ ยาสีฟัน ผ้าเช็ดตัว ผงซักผ้า น้ำยาปรับผ้า และของใช้ที่จำเป็น เพื่อเป็นการอุทิศไปให้ผู้ตาย

2) ผ้าบังสุกุล หมายถึง ผ้าไตรจีวร ผ้าเช็ดตัว ผ้าห่มหรือเครื่องใช้สิ่งของต่างๆ สำหรับเตรียมไว้จะถวายพระสงฆ์ ได้นำไปใช้นั้นเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ตาย ซึ่งมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้มีเสื้อผ้าใส่ อีกทั้งญาติพี่น้องผู้ที่ทำบุญเองก็จะได้รับอานิสงค์ของการทำบุญอีกด้วย เมื่อเรามองย้อนไปในครั้งพุทธกาลก็จะเห็นว่าผ้าบังสุกุลในครั้งนั้นพระสงฆ์ได้ไปเก็บเอาผ้าที่ชาวบ้านเขาเอาห่อศพคนตายบ้างเขาทิ้งบ้างแล้วนำมาซักออกให้สะอาดแล้วนำมาย่อมมาเย็บเป็นจีวรใช้ จึงเรียกว่าผ้าบังสุกุล จนถึงปัจจุบันนี้ แต่ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนไปซึ่งผ้าบังสุกุลที่เขานำมาถวายนั้นเป็นผ้าสำเสร็จรูปที่มีการตัดเย็บเรียบร้อยแล้วเอามาขายตามร้านค้าไม่จำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องมา ตัดเย็บอีก

3) ภาชน์เวร หมายถึง ภาชนะที่มีการเตรียมอาหารหวานคาวใส่ในภาชนะนั้น เพื่อเตรียมให้ผู้ตายเรียกว่าภาชน์เวร ที่ญาติพีน้องแต่งให้ผู้วายชนได้รับได้กินที่คนแก่คนเฒ่าทำกันสืบๆ มา การแต่งภาชน์เวรขึ้นนั้นเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ล่วงลับไปหรือแต่งขึ้นให้ท่านได้กินเหมือนกับว่าผู้ตายไปยังมีชีวิตอยู่จะได้กินไม่อดไม่หิวต่อไป

4) ปราสาทผึ้ง หมายถึง การสร้างบ้านเรือนให้แก่ผู้ตายไปแล้วจะได้อยู่อาศัยซึ่งชาวอีสานในบางท้องถิ่นที่เชื่อกันว่า การทำปราสาทผึ้ง ดอกผึ้ง ทำเพื่อเป็นพุทธบูชาให้กุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้น การทำปราสาทผึ้งก็คือ สร้างบ้านเรือนให้กับผู้ตายนั้นเอง ในปราสาทนั้นจะประกอบไปด้วย เสื่อ สาท อาสนะ หมอน ผ้าห่ม หรือ เสื้อ ผ้า และเครื่องใช้ทุกอย่างที่ญาติพี่น้องได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับไปจะได้นำไปใช้ในสัมปรายภพ ต่อไป

2) ขณะดำเนินงาน

2.1 การเจริญพระพุทธมนต์

โดยทั่วไปแล้วเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นที่บ้านตั้งแต่วันรวม (โฮม) วันงานหลังจากที่พระเทศน์จบก็จะเจริญพระพุทธมนต์ต่อเลย วันสุดท้ายพระสงฆ์ก็จะเจริญพระพุทธมนต์เช้าหรือตักบาตร บทสวดหรือพระพุทธมนต์ที่พระสงฆ์นิยม เช่น นมการสิทธิคาถา รตนสูตร มงคลสูตร โมรปริตต์เมตตสูตร อุยโยชนคาถา เป็นต้น การเจริญพระพุทธมนต์นี้ถือตามแบบอย่างในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเวสาลีพร้อมกับพระอานนท์และพระสงฆ์ ทรงรับสั่งให้พระอานนท์และพระสงฆ์เจริญรตนสูตรและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ขับไล่สิ่งอัปมงคลทั้งหลายทำให้เมืองเวสาลีหายจากทุพภิกขภัย กลับเป็นปกติสุขดังเดิม ประโยชน์ที่ได้จากการเจริญและฟังพระพุทธมนต์คือเจ้าภาพได้บำเพ็ญบุญกุศล และผู้วายชนม์ก็จะได้รับส่วนบุญหลังจากที่ญาติพี่ น้องอุทิศส่วนบุญให้และตนเองได้อนุโมทนา

2.2 การแสดงธรรม

การแสดงธรรมเป็นการให้คติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟัง ซึ่งเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการแสดงธรรม จะเป็นเทศน์อานิสงส์ เทศน์ 2 ธรรมาสน์ (เทศปุจฉา-วิสัชนา) หรือเทศน์ 3 ธรรมาสน์ (เทศน์แหล่) ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจและความต้องการของเจ้าภาพเป็นสำคัญ การเทศน์ 2 ธรรมาสน์ ผู้ฟังจะได้สาระมากจากการถาม-ตอบของพระนักเทศน์ ซึ่งพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้มีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีจนถึงเชี่ยวชาญ และมีปฏิภาณในการพูดเป็นเยี่ยม หากมี

ความรู้ไม่ดีพอหรือสำนวนโวหารไม่ดี ก็จะแสดงถึงการที่ตนมีภูมิธรรมน้อยกว่าคู่เทศน์ของตน ส่วนการเทศน์เสียงหรือเทศน์แหล่เจ้าภาพมักจะมีความติดใจหรือยินดีในเสียงของพระนักเทศน์ ถือว่าเป็นรูปแบบการเทศน์ที่ประกอบด้วยความบันเทิง คือบันเทิงในเสียง ผู้ฟังที่ดีจะไม่สนใจฟังแต่เสียงว่าเพราะหรือไม่เพราะเท่านั้น เพราะหากทำอย่างนั้นจะเป็นการลุ่มหลงในกิเลสมากกว่าการได้คติจากการฟังธรรม ต้องรู้จักขบคิดพิจารณาเนื้อหาธรรมที่พระสงฆ์แสดงนั้นเป็นสำคัญจึงจะได้ชื่อว่าได้รับประโยชน์จากการฟังธรรม

2.3 การถวายทานแก่พระสงฆ์

คนไทยนิยมทำบุญโดยเฉพาะการให้ทาน คือบุญหรืองานกุศลทั้งหลายจะนิยมนิมนต์พระสงฆ์มารับทาน บุญแจกข้าวก็เช่นเดียวกันมีการทำทานตลอดงาน เริ่มตั้งแต่ญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงานบุญได้สละสิ่งของทำบุญกับเจ้าภาพ (โฮมบุญ) ทั้งปัจจัยและข้าวสารอาหารแห้ง ส่วนเจ้าภาพก็ได้เลี้ยงอาหารตอบแทนน้ำใจผู้มาร่วมงาน กิริยาเหล่านี้จัดว่าเป็นทาน เพียงแต่ไม่นิยมเรียกว่าทานเท่านั้นเอง เพราะนิยมใช้คำว่า “ทาน” กับพระสงฆ์เท่านั้น การถวายทานแก่พระสงฆ์เริ่มจากถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นในวันแรก วันงานก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารเช้า-เพล หลังจากพระเทศน์จบก็นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ต่อ ตอนเช้าของวันงานก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันเช้า ทุกลำดับขั้นตอนที่กล่าวมานี้เจ้าภาพก็จะถวายปัจจัยและสังฆทานกับพระสงฆ์โดยตลอด

2.4 การอุทิศส่วนบุญแก่ญาติพี่น้องผู้วายชนม์

การอุทิศส่วนบุญแก่ญาติผู้วายชนม์เจ้าภาพจะทำตอนกรวดน้ำรับพรจากพระสงฆ์หลังจากที่ได้ถวายทานแล้ว แม้ตอนที่นำน้ำไปหยาดที่ต้นไม้ก็จะมีการกล่าวคำอุทิศส่วนบุญอีกครั้ง โดยระบุชื่อนามสกุลญาติของตนที่ต้องการอุทิศให้ ซึ่งการกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญนี้ได้คติหรือแบบอย่างจากพระเจ้าพิมพิสารที่อุทิศให้แก่เปรตผู้เป็นญาติของพระองค์ คำกล่าวน้ำอย่างย่อ คือ “อิทัง โน ญาตีนังโหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย” แปลความว่า “ขอบุญนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุข” ในการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ พระนักเทศน์นิยมเทศน์เรียกวิญญาณให้มารับส่วนบุญ ส่วนการเทศน์ 2 ธรรมาสน์ พระนักเทศน์ก็จะบอกให้วิญญาณผู้ตายมารับส่วนบุญที่เจ้าภาพอุทิศให้เช่นกัน สัญลักษณ์ของบุญแจกข้าวคือภาชน์เวร ซึ่งเจ้าภาพจะจัดอาหารหวานคาว (คล้ายๆ กับภาชน์ข้าวพระพุทธ) ใส่ถาดไว้เพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้มากินตามความเชื่อที่ถือสืบต่อกันมา ตอนเช้าของวันงานจึงจะมีพิธีแจกข้าวไปให้แก่ญาติผู้วายชนม์

3) หลังดำเนินงาน

ขั้นตอนสุดท้ายของการทำบุญแจกข้าว คือ ถวายปราสาทผึ้ง หรือกองบุญแก่พระสงฆ์ โดยเจ้าภาพจะนำกองบุญที่ได้ตั้งบำเพ็ญหรือสมโภชนั้นไปถวายพระสงฆ์ที่วัด สิ่งของที่ถวายดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เช่น อาสนะ เสื่อ ฟูก หมอน เครื่องใช้ครัวเรือน เครื่องอัฐบริขาร ตลอดจนโต๊ะ ตู้ธรรมาสน์ ทั้งนี้ขึ้นกับกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ โดยเฉพาะปราสาทผึ้ง (ปราสาทเผิ่ง) ชาวบ้านได้คติมาจากนิทานธรรมบทเรื่อง ภิกษุเมืองโกสัมพี ตอนที่ลิงถวายรังผึ้งแก่พระพุทธเจ้า เมื่อเห็นพระพุทธเจ้าฉันน้ำผึ้ง ก็ดีใจกระโดดโลดเต้นตกลงมาถูกตอไม้เสียบตายแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรมีปราสาทสำเร็จแต่รังผึ้ง (ธรรมบทไม่ได้กล่าวถึงปราสาทผึ้ง แต่ปรากฏในหนังสือความเป็นมาของ

ปราสาทผึ้ง) หลังจากถวายกองบุญแก่พระสงฆ์แล้วก็เป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญแจกข้าวส่วนห่ออัฐินั้น ญาติพีน้องจะนำไปเก็บบรรจุไว้ในธาตุหรือที่สมควร

พลวัตหลักธรรมในงานบุญแจกข้าวที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลโคกสว่าง อำเภอ พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

ศีล : การทำบุญของชาวบ้านนั้นมักเริ่มต้นด้วยการอาราธนาศีลหรือรับศีลก่อนที่จะทำการถวายทาน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าการรักษาศีลก่อนทำการให้ทานจะมีอานิสงส์มากกว่านำไปถวายโดยไม่ได้กล่าวคำถวาย ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงเริ่มต้นด้วยการรักษาศีล

ทาน : ชาวบ้านเชื่อว่า การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่น เพื่อมุ่งบูชาพระคุณแก่ผู้มีอุปการะ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย และบิดามารดาผู้กำเนิด เป็นต้น โดยผ่านการถวายทานแด่พระสงฆ์ ผู้เป็นเนื้อนาบุญของโลก ผลบุญเหล่านี้ก็จะแผ่ไปถึงผู้มีพระคุณเหล่านั้น การให้ทานนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ตายแล้วยังเป็นประโยชน์ผู้ทำและผู้อื่นด้วย

ภาวนา : ชาวชุมชนหนองกุง ได้ให้ทาน รักษาศีล อยู่เป็นประจำ แต่การภาวนานั้น ชาวบ้านมีการเจริญภาวนาตามโอกาศ ไม่จำเป็นเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ว่าทำอย่างต่อเนื่องเมื่อมีโอกาศ เริ่มจากการสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนจนถึงประกอบพิธีการทางศาสนาในโอกาสต่างๆ ชาวบ้านก็จะรับศีล เจริญภาวนาเป็นประจำ

ความกตัญญู : ชาวบ้านมีความเชื่อว่า พ่อแม่เป็นผู้ที่เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เกิดจนเติบใหญ่ บุญคุณของท่านยากที่ลูกๆ จะทดแทนได้หมด เพราะท่านทำสิ่งต่างๆ ให้แก่ลูกด้วยใจที่สูงส่ง โดยไม่หวังสิ่งใด ๆ ตอบแทน หวังเพียงให้ลูกเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม ทำงานที่สุจริต ไม่ตกทุกข์ยากลำบาก ฉะนั้น หน้าที่ของลูกจึงต้องตอบแทนบุญคุณของท่านด้วยการเลี้ยงดูท่าน เชื่อฟังคำสอนของท่าน ไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ และหลังจากท่านเสียชีวิตก็ทำบุญอุทิศให้

ทิศ 6 : ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หน้าที่ของบุตร คือ ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงาน รักษาสมบัติที่ท่านมี ไม่ทำให้วงศ์ตระกูลของท่านเสื่อมเสีย เชื่อฟังคำสอนของท่าน ประพฤติตนเป็นคนดี เลี้ยงดูท่านด้วยความอบอุ่น และเมื่อท่านจากไปก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ เพื่อเป็นการเพิ่มกุศลแก่ท่านให้ไปบังเกิดในสุคติภูมิ ผู้ที่ไม่ทำบุญอุทิศให้กับพ่อแม่ ถือว่าเป็นคนไม่ดี และจะถูกตำหนิจากคนรอบข้างว่าเป็นลูกอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีอุปการคุณ ไม่รู้จักทำหน้าที่ของบุตรธิดา ดังนั้น การทำบุญอุทิศจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ลูกหลานจะต้องกระทำ

ศรัทธา : ชาวชุมชนหนองกุง มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา มีเชื่อในการกระทำว่าดีได้ทำชั่วได้ชั่วเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาตลอด มีความศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง ฉะนั้น ชาวชุมชนหนองกุง มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ความไม่ประมาท : ชุมชนหนองกุง ไม่ประมาทในบุญและบาป มักเป็นผู้ขนขวายในทาน รักษาศีล ไม่ประมาทในวัย คือ เป็นผู้เข้าใจในหลักอนิจจังว่าสัพพสิ่งล้วนแล้วจะเป็นอย่างนั้น และไม่ประมาทในกาล กล่าวทำทานตามโอกาส รักษาศีลและเจริญภาวนาตามเทศกาลหรือในวันธรรมสวนะ นอกนั้นแล้วชาวบ้านก็จะพาลูกหลานเข้าวัดฟังธรรมเพื่อจะได้เป็นผู้ชื่อไม่ประมาทในชีวิต

สังฆวัตถุ 4 : หลักธรรมที่สร้างสังคมให้อยู่รวมกันอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ ทาน คือ การให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญและทานที่ให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือ การพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความ

ชื่นใจ อัตถจริยา คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม สมานัตตตา คือ วางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด หลักธรรม 4 ประการนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจเครือญาติและผู้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างสันติ

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

คูณ โทขันธ์. 2537. **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น. 2540. **ของดีอีสาน**. ขอนแก่น: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.

(2) รายงานวิจัย

บุญหนา จิมานัง. 2545. “พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญโญจิตร). 2546. “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสุตตันตปิฎกกับการปฏิบัติจริงในลำพูน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รูปแบบการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด[1]

The Model of Virtue Promotion in Community of Sawang Village Sawang Sub-District, Phonthong District, Roiet Province

พระมหาอัมรัตน์ เทวิสิริ (ศิริสาร)[2]

พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.[3]

ดร.สังเวียน สาผาง[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนคุณธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด (3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบชุมชนคุณธรรม หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติที่ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกันและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญญาและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชุมชน คำว่า “ชุมชน” นั้นประกอบไปด้วย ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่เข้ามารวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือก่อตั้งเป็นชุมชนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งอาจจะเรียกเป็นละแวกบ้าน หรือหย่อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ความเป็นชุมชนไม่จำกัดเฉพาะขอบเขตของหมู่บ้านเท่านั้นแต่อาจจะรวมถึงลักษณะเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวางทั้งระบบอุปถัมภ์และแบบเครือญาติด้วย

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “รูปแบบการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดหลักสูตรพุทธศาสตร ”มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

3 อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

4 อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ด้านแนวทางคุณธรรมและประเพณีของชาวบ้านในชุมชนบ้านสว่างนั้นยึดหลักเดียวกับตามหลักฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ของชาวอีสานเป็นหลักแต่จะแตกต่างออกไปบ้างในบางโอกาสเนื่องจากการปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจากคนรุ่นสู่รุ่น การรักษาศีลเป็นการรักษาคุณธรรมประการหนึ่ง ผู้มีศีลย่อมมีสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนและจิตใจโอบอ้อมอารีมีเมตตา ย่อมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป ผู้มีสุขภาพดีย่อมสามารถตั้งอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมจะได้ดีนั้นต้องเป็นผู้มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ

คำสำคัญ : รูปแบบการส่งเสริม, ชุมชนคุณธรรม, บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ABSTRACT

The purposes of this research article are (1) to study the moral community model according to the Buddhist guidelines; (2) to study guidelines for promoting virtue community Ban Sawang, Sawang sub-district, Phon Thong district, Roi Et province; (3) to analyze the guidelines for strengthening Ban Sawang community. The study indicated that ‘moral community style’ means desirable characteristics which are characterized by ideals that consist of morality, ‘community’ means a group of people who come together in the exact same area or area have a similar lifestyle, have a unified feeling, have interacting with each other under the same rules and regulations and cooperate with each other to exchange ideas. To find ways to solve intelligence and for the benefit of the people in the community. The word ‘community’ consists of many families that come together in the same area or founded a community in the same area which may be called a neighborhood or house patches or village.

The moral and tradition of villagers in Ban Sawang community primarily adheres to the same principle as the main twelve heat canal fourteen of the Isan people but somewhat different from time to time due to the succession from the later generations. Keeping the sacrament is a moral treatment. Those who have precepts are healthy and free from disease and compassionate, compassionate would be loved by the general public. A healthy person can be located in the merit action 3 consists of precept observation, meditation and wisdom. For those who practice good deeds, they must be healthy and physically and mentally.

Keywords: model, moral community, Sawang village, Sawang sub-District, Phonthong District, Roiet Province

1. บทนำ

สถานการณ์ในปัจจุบันนี้ดูน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้สังคมไทยมุ่งความสำเร็จทางวัตถุ คนในสังคมแสวงหาความสำเร็จในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ บ้างก็แสวงหาอำนาจ บ้างก็แสวงหาผลประโยชน์ มีการเอารัดเอาเปรียบและเห็นแก่ตัวมากขึ้น สังคมไทยจึงเริ่มอ่อนแอลง และกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง การศึกษา ศาสนาเศรษฐกิจ

สังคมโดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรมของคนในชุมชน ทั้งในระดับปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ภาพที่เห็นชัดเจนและเป็นข่าวอยู่ทุกวันก็คือ การทุจริตคอรัปชั่น การก่ออาชญากรรม การเสพ และค้ายาเสพติด และยังแพร่ระบาดไปยังกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ อาทิ การแต่งกายผิดระเบียบ แต่งกายล่อแหลม ซึ่งเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศ การทะเลาะวิวาทของกลุ่มคนที่มีความเห็นไม่ตรงกัน เหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งนับวันจะมีปัญหามากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนไทยของเราขาดการปลูกฝังในด้านคุณธรรม อาจจะมีอยู่บ้างแต่เป็นแบบฉาบฉวยไม่เกิดผลที่ถาวรยั้งยืน ในขณะที่ชุมชนต้องการเห็นภาพการส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ และที่มีคุณภาพทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและจิตใจมีสติปัญญามีความรู้ กับทั้งมีการประพฤติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาชุมชน การดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทุกครั้งที่กล่าวถึงปัญหาคุณธรรมในชุมชนหลายคนมักจะมองไปที่กระบวนการนำหลักธรรมที่ยากต่อการเข้าใจ เข้าสู่กระบวนการนำไปใช้อย่างเหมาะสม แต่หากคนในชุมชนเปิดใจยอมรับว่าปัญหาเรื่องคุณธรรมนั้นเป็นปัญหาใหญ่ระดับชุมชน การแก้ไขปัญหานั้นจะต้องเริ่มต้นจากครอบครัวและที่สำคัญที่สุดคือผู้ใหญ่ทุกคนในชุมชน ที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนคนในชุมชน “คนดีอย่างแท้จริงเพราะว่าคนที่มีคุณธรรมจะต้องมีองค์ประกอบตามหลักดังต่อไปนี้ 1) เป็นคนจริง 2) รู้บังคับควบคุมตนเอง 3) มีความอดกลั้นและอดทน 4) รู้รักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 5) มีความสงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ 6) ชื่นชมเมื่อผู้อื่นได้ดีและ 7)รู้จักวางเฉย” (พระมหาลิขิต รตนรังสี,2550) เนื่องจากการปลูกฝังคุณธรรมให้ประสบผลสำเร็จสูงสุดนั้นต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง และทุกอย่างจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับคนในสังคม

คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็มีปัญหาของอาชญากรรม ความขัดแย้ง ความรุนแรง และปัญหาอื่นๆ หลายด้าน ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและวิถีชีวิตของคนในสังคม เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคม เป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ การแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการ ข้อสำคัญที่สุดก็คือ การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด โดยการนำหลักธรรมไปบูรณาการกับกลไกอื่นทางสังคมเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและเสริมสร้างคุณธรรมในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม กระบวนการให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการกำหนดข้อตกลงร่วมกันหรือธรรมนูญชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างคุณธรรม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับทุนเดิมของชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ชวนให้แต่ละชุมชนทบทวนกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม หรือกติกาในชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดคุณธรรม

ดังนั้น คุณธรรม จึงเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติและจะต้องปลูกฝังให้กับคนในสังคม เพราะถ้าคนในสังคมเป็นคนดีแล้วสังคมก็จะมีความสุข แต่ถ้าคนในสังคมไม่ดีก็จะมีความวุ่นวายเดือดร้อน แม้จะมีกฎหมายบังคับไว้คนก็พยายามที่จะหลีกเลี่ยงและละเมิดกฎหมาย ในปัจจุบันปัญหาจากความบกพร่องทางคุณธรรมจึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้คนมีปัญหาการทุจริตธรรมไปด้วย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติ จนทำให้เกิดปัญญา อันเป็นโลกุตตรธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ การบรรลุมรรคผลนิพพาน นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายหลายระดับ ทั้งในด้านการพัฒนาตนเอง การควบคุมพฤติกรรม การเคารพกฎเกณฑ์ทางสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งเป็นผลมาจากการมีคุณธรรม พระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางเสริมสร้างคุณธรรมลายรูปแบบ ซึ่งทำให้เกิดชุมชนคุณธรรมขึ้นจำนวนมาก โดยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมควรเป็นหน้าที่หลักของคนในชุมชน ไม่ใช่ไปมอบหน้าที่ให้กับพระสงฆ์หรือส่วนอื่นๆ เพราะทำได้แค่สอนและแนะนำเท่านั้น ส่วนคนในชุมชนได้อยู่ในพื้นที่จริง จึงเข้าใจสถานการณ์มากกว่า และหากชุมชนมีพื้นฐานทางธรรมก็สามารถใช้ธรรมะเข้าไปแก้ปัญหาชุมชนได้ตรงจุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศูนย์คุณธรรมองค์การมหาชน ที่เห็นว่า “คุณธรรม คือ หลักยึดในการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) เชื่อมั่นว่าชุมชนจะต้องเป็นแกนหลักในการจัดการตนเองให้ได้บนฐานการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (AREA BASED) นอกจากมิติด้านความสามารถแล้ว ยังต้องมีมิติด้านความดี และความสุข จึงจะเกิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเป็นสุขอย่างแท้จริง”(ยงจิรายุ อุปเสน,2559) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างคุณธรรม การร่วมกันออกแบบชุมชนเพื่อให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณธรรม และคุณธรรมก็จะเป็นแบบแผนการปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นอุดมคติของชุมชนคุณธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการคุณธรรมของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยในประเทศไทยมีการจัดการชุมชนคุณธรรมเป็นจำนวนมากที่เป็นกระบวนการของชุมชน

บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เป็นอีกพื้นหนึ่งที่ได้มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมขึ้น โดยความร่วมมือของ บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรต่างๆ ได้ประสานความร่วมมือกัน เพื่อนำคุณธรรมเข้าสู่สังคมมาอย่างต่อเนื่องหลายปี ทำให้ปัญหาสังคมลดลงอย่างมาก และเป็นชุมชนเข้มแข็งจนได้รับการคัดเลือกให้เป็น “เครือข่ายวัฒนธรรมด้านส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ดีเด่น จังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปี พ.ศ. 2560” ซึ่งก่อนหน้านี้จะมีการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมขึ้นมา บ้านสว่างมีปัญหามากมาย เช่น การลักขโมย ยาเสพติด ความขัดแย้งรุนแรงการทุจริต การทะเลาะวิวาท การมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนขาดความสามัคคีปรองดองกันและอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีความสุข ทำให้พระสงฆ์และผู้นำชุมชนตระหนักถึงภัยของปัญหาดังกล่าวจึงได้ร่วมกันหาแนวทางการป้องกัน และหาทางแก้ไข เพื่อให้เกิดเป็นชุมชนคุณธรรมของบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในประเด็นรูปแบบการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม โดยมุ่งศึกษากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ชื่อเรื่อง “ศึกษาการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดกับคนในชุมชน ตลอดจนวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์มิติทางพระพุทธศาสนาในแง่หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในชุนชนคุณธรรมขั้นตอนการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม วิธีการและแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรม เพื่อนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปเป็นแบบอย่างกับชุมชนแห่งอื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1) เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนคุณธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนาม ซึ่งได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1) ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของชุมชนคุณธรรมใน พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับแปล ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ คือ ตำรา เอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมและการนำหลักธรรมมาปฏิบัติต่อชุมชนในสังคมยุคสมัยปัจจุบัน

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวิเคราะห์รูปแบบการเสริมชุมชนคุณธรรม โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาใน 3 ประเด็น คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบชุมชนคุณธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม บ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3) ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย ดังนี้

1) เป็นพื้นที่เคยมีปัญหาอาชญากรรมบ่อยครั้ง และ
2) เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาการละเมิดกฎเกณฑ์ของชุมชน
3) เป็นพื้นที่มีพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยข้าราชการ ข้าราชการบำนาญ และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
4) เป็นพื้นที่มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรม จนได้รับรางวัลชุมชนคุณธรรมดีเด่น
5) เป็นพื้นที่มีการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 3 ปี

เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การคัดเลือดดังกล่าวพบว่า “ชุมชนบ้านแสงสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นพื้นที่เข้าหลักเกณฑ์ทั้งหมด ได้มีกระบวนการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม มี 7 หมู่ ประกอบด้วย หมู่ที่ 1,3,4,5,11,12,13 ซึ่งอยู่ในตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัด

ร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่เหมาะสม และเข้าหลักเกณฑ์ในการทำวิจัย ดังกล่าว จึงได้กำหนดให้เป็นพื้นที่วิจัยภาคสนาม

4) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่จะเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพระสงฆ์ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้
   1) เจ้าคณะตำบลสว่าง (ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านสว่างด้วย)
      ในฐานะเป็นที่ปรึกษาชุมชนและผู้นำทางด้านคุณธรรม จำนวน 1 รูป
   2) พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอนธรรมะ
      ในฐานะที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างชุมชนให้มีคุณธรรม จำนวน 2 รูป
2. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้
   1) ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล
      ในฐานะที่มีส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนคุณธรรม จำนวน 1 คน
   2) ผู้ใหญ่บ้านบ้านสว่าง ทั้ง 7 หมู่บ้าน
      ในฐานะที่เป็นผู้นำและกำหนดแผนการสร้างชุมชนคุณธรรม จำนวน 7 คน
   3) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะผู้ร่วมดำเนินการชุมชนคุณธรรม จำนวน 7 คน
3. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ในฐานะผู้มีภูมิปัญญา/ให้คำปรึกษา จำนวน 14 คน
4. กลุ่มข้าราชการครู ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิในการศึกษา จำนวน 2 คน
5. กลุ่มข้าราชการครูบำนาญ
   ในฐานะมีประสบการณ์ด้านการถ่ายทอดความรู้/แนวทางปฏิบัติ จำนวน 3 คน
6. กลุ่มชาวบ้านบ้านสว่าง
   ในฐานะมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม หมู่ละ 5 คน จำนวน 35 คน

รวมทั้งหมด จำนวน 72 รูป/คน

5. ขอบเขตด้านระยะเวลา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน 2561 –กันยายน 2562 รวม 1 ปี

4. สมมติฐานการวิจัย

1) การเสริมสร้างชุมชนคุณธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการเข้าสู่กระบวนการพัฒนาชุมชนได้

2) ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน สถาบันการศึกษา และคนในชุมชนรวมทั้งองค์กรทางสังคมมีส่วนรวมในการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม

3) แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้องร่วมมือหลายๆ ฝ่าย โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการเสริมสร้างชุมชนให้มีคุณธรรม โดยบูรณาการและประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม

5. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ ลักษณะของชุมชนที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม

การส่งเสริม หมายถึง เกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น ทำให้เกิดมีขึ้นและเพิ่มพูนให้มากยิ่งขึ้นโดยมุ่งเน้นการส่งเสริมชุมชนให้มีคุณธรรมให้กับคนในชุมชน

ชุมชนคุณธรรม หมายถึง ชุมชนที่มีกระบวนการพัฒนาโดยเน้นฐานคุณธรรม ความดี ให้เกิดจิตสำนึกและพฤติกรรมความพอเพียง ยึดประโยชน์ส่วนรวม นำไปสู่สังคมสันติสุข งานวิจัยนี้เจาะจงศึกษาชุมชนคุณธรรมบ้านสว่าง

คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะของจิตใจที่มีความดีความงามและความถูกต้อง มีเจตนาที่เป็นกุศล ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจาและจิตใจให้เรียบร้อย ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นอุปนิสัย เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่น และสังคมให้เกิดความรักสามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต

บ้านสว่าง หมายถึง หมู่บ้านสว่าง มีจำนวน 7 หมู่บ้านรวมกัน ประกอบด้วย บ้านสว่าง 1 หมู่ที่ 1 บ้านบึงก้านตง หมู่ที่ 3 บ้านหนองกุง หมู่ที่ 4 บ้านสองพี่น้อง หมู่ที่ 5 บ้านใหม่สถานี หมู่ที่ 11 บ้านสว่าง 2 หมู่ที่ 12 บ้านสองพี่น้อง 2 หมู่ที่ 13 ซึ่งอยู่ในขอบเขตพื้นที่เดียวกัน รวมเรียกว่าบ้านสว่าง ซึ่งตั้งในเขตตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

6. ผลการวิจัย

รูปแบบชุมชนคุณธรรม หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติที่ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกันและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญญาและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชุมชน คำว่า “ชุมชน” นั้นจะประกอบไปด้วย ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่เข้ามารวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือก่อตั้งเป็นชุมชนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งอาจจะเรียกเป็นละแวกบ้าน หรือหย่อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ความเป็นชุมชนไม่จำกัดเฉพาะขอบเขตของหมู่บ้านเท่านั้นแต่อาจจะรวมถึงลักษณะเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวางทั้งระบบอุปถัมภ์และแบบเครือญาติด้วย

ด้านแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมและประเพณีของชาวบ้าน ในชุมชนบ้านสว่างนั้นจะยึดหลักเดียวกับตามหลักฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ของชาวอีสานเป็นหลักแต่จะแตกต่างออกไปบ้างในบางโอกาสเนื่องจากการปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจากคนรุ่นสู่รุ่น ส่วนการรักษาศีลเป็นการรักษาคุณธรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านสว่างเป็นอย่างมาก ทั้งต่อตนเองและและในระดับชุมชน ซึ่งสิ่งที่เด่นชัดของชาวชุมชนบ้านสว่างคือ การให้ทาน การมีความเพียร ความเสียสละ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ตลอดทั้งมีเมตากรุณาต่อผู้อื่น คุณธรรมเหล่านี้ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นมีความสุขทั้งกับตนเอง ครอบครัวและในระดับหมู่บ้าน

ด้านประเพณีฮีตสิบสอง ชาวชุมชนไดรับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ซึ่งปกติก็มีพระธรรมคำสอนเพื่อยึด
เปนแนวทางประพฤติปฏิบัติ คือสิ่งที่ปฏิบัติสืบตอกันมาเปนเวลานาน ฮีตสิบสองนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเปนประจำเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งป จึงเรียกวา “ฮีตสิบสอง” แนวทางของชุมชนประพฤติปฏิบัติตามฮีตสิบสองนับวาเปนสิ่งที่ดี เพราะคนจะไดนึกถึงแตในสิ่งที่ดีงาม แตละเดือน มีแนวทางการปฏิบัติที่มีแตความสรางสรรค ไดปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนขององคสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจา เปนปฏิบัติบูชา ถือวาเปนการบูชาที่ดีที่สุด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฮีตสิบสอง แตละประเพณีพอที่จะสรุปไดคือ เบญจศีลเบญจธรรม ศีล 5 บุญกิริยาวัตถุ 3 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรมความสัมพันธระหวางประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนและพระพุทธศาสนา มีความสัมสัมพันธกันอยางแนบแนน ประเพณีฮีตสิบสองนำมาจากศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาเปนสวนมาก พระพุทธศาสนาแผอิทธิพลเขาในชุมชนแถบนี้เมื่อไรกำเนิดแนวคิดคำสอนฮีตสิบสองก็นาจะเริ่มแตเมื่อนั้น แลวมีวิวัฒนการเปนลำดับขั้นมา กวาจะเปนฮีตสิบสองที่เปนหลักยึดเหนี่ยว เปนคติสอนใจของชาวชุมชนบ้านสว่าง ก็นาจะใชเวลาพอสมควร ประกอบกับประเพณีดั้งเดิมที่ชาวชุมชนมีอยูกอนแลวซึ่งนาจะสอดคลองกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงไดผสมผสานได้
อยางกลมกลืนแลวกลายมาเปนฮีตสิบสอง (จารีต) ใหชาวชุมชนบ้านสว่าง ไดประพฤติปฏิบัติตราบเทาทุกวันนี้
ปจจัยภายนอกที่มีผลตอการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเขตตำบลสว่างประกอบดวย ปจจัยดานสาธารณูปโภค ปจจัยดานนี้แตกอนคงยังไมมากมายเทาไร จะเห็นไดจากการใชยวดยานพาหนะในแตละหมูบาน สมัยเมื่อกอนคนจะเดินไปไหนมาไหน หรือไปบานญาติสงขาวคราวตาง ๆ ตองเดินระยะใกลไกลก็เดินไปได ไมเหมือนปจจุบันตองใชรถเปนสวนมากจึงจะไปได หรือ จากเดิมที่ไมเคยมีก็มีเพิ่มเขามา เชน การบริการสงสิ่งของที่เปนผลิตผลทางการเกษตร แตกอนเคยใชวัวเทียมเกวียนขนพืชพันธุ ซึ่งการขนก็ไดเที่ยวละไมมาก ไมเหมือนปจจุบัน ใชรถบรรทุกแทน แตละครั้งก็จะบรรทุกไดมาก เปนตน แลวก็ยังมีสาธารณูปโภคอื่น ๆอีกมากมายในเขตตำบลสว่าง เชน ขายเครื่องจักรและอุปกรณการเกษตร บริการตัดผมและเสริมสวย รถเชา รานขายปุยและยากำจัดศัตรูพืช รานจำหนายวัสดุกอสรางและตกแตง สถานีบริการน้ำมัน การขนสงสินคา โดยรถบรรทุก เคเบิ้ลทีวี ซูเปอรมารเก็ต การประกันภัย บริการอินเตอรเน็ต รานจัดดอกไม รานจำหนายโทรศัพทเคลื่อนที่ รานจำหนายยางรถยนต สื่อออกอากาศทางวิทยุชุมชน

ความเชื่อตอประเพณีฮีตสิบสองที่ไดสืบทอดกันมากระทั้งปจจุบัน ชาวตำบลสว่างก็มีความเชื่อต่อสิ่งที่คนโบราณเห็นว่า ดีถูกต้อง สมควร ความเชื่อและปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวตำบลสว่าง จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกัน คือ เมื่อถึงกาลเวลาที่ตองทำกิจกรรมฮีตสิบสอง คนตำบลสว่างก็ทำ เชน บุญเขาพรรษา ออกพรรษา บุญผะเหวด เปนตน จะเห็นว่า เมื่อถึงเทศกาลดังกลาว ไม่มีใครโต้แยงขัดขวาง ไมใหทำกิจกรรมเหลานี้เลย หรือแสดงความคิดเห็นวา สิ่งที่ทำนี้ไม่ดี ไมถูกตอง เพราะชาวตำบลสว่าง เชื่อวาประเพณีที่คนโบราณไดรักษาไวมีประโยชนตอชุมชน ประเพณีดังกลาวมีผลทั้งทางดานจิตใจและการดำรงชีพ ฉะนั้นประเพณีฮีตสิบสองจึงเปนความประพฤติของคนในชุมชนที่ถือกันเปนธรรมเนียม หรือเป็นประเพณีแบบแผน และสืบต

อกันมาจนเปนแบบเดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะชาวชุมชนบ้านสว่างช่วยกันทำนุบำรุงรักษาไว้สืบ ๆ ต่อไป

7.สรุป

ความเป็นชุมชนที่มีคุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านสว่าง ตำบลสว่าง
อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน และให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญญาและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชุมชน โดยพื้นฐานสังคมด้วยระบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ตลอดจนยึดหลักคุณธรรมและประเพณี คือ หลักฮีตสิบสองคลองสิบสี่ของชาวอีสานเป็นประการสำคัญ และการรักษาศีลเป็นการรักษาคุณธรรมประการหนึ่ง ผู้มีศีลย่อมมีสุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียน จิตใจโอบอ้อมอารีมีเมตตา ย่อมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป ผู้มีสุขภาพดีย่อมสามารถตั้งอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งช่วยจรรโลงใจคนในชุมชน และจรรโลงสังคมชุมชนบ้านสว่าง ตำบลสว่าง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมการศาสนา. 2526. **ประวัติพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

ขุนถิระมัย สิทธิการ (กู่แก้ว พรหมสาขา ณ.สกลนคร) และ พระยาขัติยวงษา (เหลา ณ.ร้อยเอ็ด). 2509. **ตำนานพระธาตุเชิงชุมและพงศาวดารภาคอีสาน.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพสกลนคร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัด ร้อยเอ็ด**. 2542. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน คณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์.

ประกาย วิโรจน์กุล. 2556. **แนวคิดทฤษฎีการสร้างเสริมสุขภาพ และการนำมาใช้.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ลาดพร้าวการพิมพ์.

ผกา สัตยธรรม. 2544. **คุรุธรรมของครู.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรมหาวิทยาลัย.

พระเทพบัณฑิต. 2543. **ธรรมะสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). 2536. **กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี.** กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา นครพนม**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน คณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์.

ไชย ณ พล อัครเศรษฐ์. 2528. **พระไตรปิฎกฉบับพิเศษ ธรรมธาตุ ธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง.** กรุงเทพฯ : พลัสการ.

ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด
An Analytical Study of the Symbolic that Appears in Phaves Ceremony of Thavasburi District, Roi-et Province[1]

พระครูปัญญาธรรมพิทักษ์[2]
ดร.สังเวียน สาผาง[3]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อศึกษาสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวดอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบการวิจัยคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่การวิจัย ได้แก่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 รูป/คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า สัญญะ คือตัวแทนที่ปรากฏในรูปแบบเครื่องหมาย สัญญาณ ภาษา เป็นต้น เพื่อสื่อแทนสิ่งนั้นๆ, สัญญะในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้แก่ 1) รูปสัญญะที่เป็นกิริยาอาการ 2) รูปสัญญะที่เป็นวัตถุ 3) รูปสัญญะที่เป็นพิธีกรรม 4) รูปสัญญะที่เป็นภาวะ/สภาวะ 5) รูปสัญญะที่เป็นหลักธรรม หรือคำสอน 6) รูปสัญญะที่เป็นลักษณะบุคคลหรือตัว 7) รูปสัญญะที่เป็นสัตว์ และ 8) รูปสัญญะที่เนื่องด้วยกาลเวลา, สัญญะ หรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด มี 12 ประเภท ดังนี้ 1) การอัญเชิญพระอุปคุตจากหนองน้ำมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุต 2) ข้าวพันก้อน และการแห่ข้าวพันก้อน 3) ข้าวปุ้น และข้าวต้มมัด 4) การปักธงผะเหวด 8 ทิศ 5) ผ้าผะเหวด และการแห่ผ้าผะเหวด 6) การประดับดอกไม้ 7) กล้วย อ้อย มะพร้าว 8) การเทศน์มะลัยหมื่น มะลัยแสน เทศน์สังกาส เทศน์คาถาพัน และเทศน์ 6 กษัตริย์ และ 9) กัณฑ์จอบ และกัณฑ์หลอน

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด” หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

คำสำคัญ : สัญญะ, พิธีกรรม, บุญผะเหวด

Abstract

This article has its aims to study the Phaves merit-making ceremony of Thawat Buri district, Roi-et province and to study the symbolic that appears in the ceremony. This study is a qualitative research conducted with 30 samples by using the research tools as the interview and data analysis. The obtained data are presented by descriptive analysis. The study found that the symbolic is the signs, languages, etc. for media instead of things. the symbolic in Tipiṭaka are: 1) the symbolic form of the manner; 2) the symbolic of image or object; 3) the symbolic of ritual; 4) the Symbolic of state; 5) the symbolic of principle or doctrine; 6) the symbolic of person or character; 7) the symbol of animal and (8) the symbol of time. The symbols in Tipiṭaka are divided into 12 types including: 1) inviting Phra Upakut from the swamp to enshrine at a tower of Phra Upakut; 2) Khowpankon and Khowpankon parade; 3) Khowpoon and Khowtommad; 4) the lace Phaves in 8 directions; 5) Phaves fabric and the Phaves fabric parade; 6) flower decoration; 7) Banana, coconut cane; 8) Malaimeun Malaisan sermon; 9) Sangkas sermon, 10) Khatapan sermon and 11) 6 king sermon and 112) Kanjob and kanlon.

Keywords: symbolic, Ceremony, Phaves merit

บทนำ

เวสสันดรชาดก คือชาดกหรือประมวลพระพุทธพจน์เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าสมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ เวสสันดรชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/1155/447) เป็นแบบอย่างการให้ทานของชาวพุทธที่สำคัญที่สุด อิทธิพลของเวสสันดรชาดกต่อการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวไทยทำให้เกิดมีบุญพระเวสสันดร ซึ่งในภาคอีสาน เรียกว่า “บุญผะเหวด”

บุญผะเหวด หรืองานบุญมหาชาติ คืองานมหากุศลเป็นงานหนึ่งที่อยู่ในฮีตสิบสอง ซึ่งจัดในเดือนสี่ตามปฏิทินจันทรคติ การจัดงานนั้นทำขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงการบำเพ็ญบุญและการสละความเห็นแก่ตัวตามชาดกเรื่องพระเวสสันดรชาดก ดังนั้น ชาวไทยอีสานแต่โบราณจึงถือเป็นเทศกาลที่ประชาชนทั้งหลายพึงสนใจร่วมกระทำบุญบำเพ็ญบารมี และได้อนุรักษ์สืบทอดเป็นวัฒนธรรมสืบมา โดยในงานนั้นจะทำกันตามวัดประจำชุมชนหรือหมู่บ้านต่างๆ มีการจัดแต่งสถานที่เพื่อต้อนรับพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาฟังเทศน์มหาชาติและ โดยงานจะจัดอยู่สองวันคือวันโฮม และวันที่ฟังเทศนามหาชาติซึ่งในทั้งสองวันของงานนั้นจะมีกิจกรรมในงาน อย่างการแห่พระอุปคุต การฟังเทศน์มหาชาติ การแห่ขบวนต่างๆทั้งการแห่ผะเหวดเข้าเมือง การแห่ต้นกัณฑ์จอบ กัณฑ์หลอนหรือต้นเงินบริจาคที่ประชนนั้นจะมีการรวบรวมเงินเพื่อไปถวายวัดและมีการให้อาหารตอบแทนในการทำบุญอย่าง (ข้าวปุ้น) หรือขนมจีนเป็นสิ่งตอบแทน งานบุญผะเหวด จึงถือได้ว่าเป็นงานมหาทานครั้งใหญ่ของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะชาวอีสานของประเทศไทย

สัญลักษณ์ในบุญผะเหวด นั้นมีหลายประเภทที่สื่อถึงว่าเป็นบุญผะเหวด บางท้องถิ่นในเขตอีสานก็มีหลายอย่าง บางท้องถิ่นก็มีไม่มีความหลากหลาย แต่ละอย่างนั้นก็สำคัญมากบ้าง น้อยบ้าง สัญลักษณ์บางอย่างก็สำคัญมาก เพราะถ้าขาดแล้วถือว่า ไม่ใช่บุญผะเหวด แต่สัญลักษณ์บางอย่างถ้าขาดแล้ว ก็ยังคงลักษณะสำคัญของบุญผะเหวด สัญลักษณ์บางอย่างในบุญผะเหวด เมื่อครั้งสมัยหลายสิบปีที่ผ่านมา ก็ยังมีปรากฏให้เห็นเกือบแทบจะทุกท้องถิ่นของภาคอีสาน แต่ปัจจุบันนี้บางท้องถิ่นก็ได้ขาดหายไปแล้ว สัญลักษณ์ คือสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้น หรือนิยามขึ้นเพื่อใช้สื่อความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง (พรหมา พิทักษ์,2550)โดยความหมายอย่างกว้าง ท่านกำหนดเอาทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุ (object) การกระทำ (action) และความคิด (idea) ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ 2 ว่า sign และ symbol ปัจจุบันเป็นหน่วยหนึ่งในวิชาสัญศาสตร์ (semiotics) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับสัญญะ และวิธีการ (process) เครื่องหมาย [indication] เครื่องบ่งชี้ [designation] สิ่งเสมือน (likeness) รวมไปถึงคำอุปมา (analogy) คำอุปมัย (metaphor) ระบบสัญญะ (symbolism) เครื่องแสดง (signification) และการสื่อสาร (communication) ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อความถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากตัวมันเอง แม้วิชาสัญศาสตร์จะเพิ่งเกิดมาได้ไม่นานราวช่วงศตวรรษที่ 19 แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่า มนุษย์รู้จักใช้สัญลักษณ์สื่อสารมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือก่อนที่จะมีการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้น เช่น ระบบความเชื่อและเครื่องราง

จากหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้ทราบว่า สิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นสัญลักษณ์นั้นมีหลายประเภท เช่น พืช คน สัตว์ วัตถุสิ่งของ รูปทรงเรขาคณิต และอักษรภาพ และระบบสัญลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุด Geertz ได้สาธิตให้เห็นจากศิลปะการแสดงของชาวบาหลี ในอินโดนีเซีย L'evi Strauss ได้แสดงให้เห็นในระบบศาสนาพื้นฐาน เช่น ระบบโทเท็ม (Totemism) ระบบนิทานปรัมปรา (myth) และในระบบการบูชายัญ (Sacrifice) (พระครูศรีปัญญาวิกรม,2558)

ประชาชนชาวอำเภอธวัชบุรีส่วนใหญ่ได้นับถือพระพุทธศาสนาและยังคงยึดถือประเพณีและปฏิบัติตาม ฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ฮีตสิบสอง ฮีตนั้นมาจากคาว่าจารีตหมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติยึดถือจนกลายเป็นประเพณีที่ดีงามของชาวอีสาน เรียกว่า จาฮีตหรือฮีตสิบสองในหนึ่งปี วิถีชีวิตของชาวอีสานที่ดำรงชีพในสังคมเกษตรกรรมตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แห้งแล้งนั้น ในความเชื่อต่อการดำเนินชีวิตที่มีความเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองก็ต้องมีการประกอบพิธีกรรม เช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธ์ทั้งหลาย และร่วมกันทำบุญประเพณีตามพระพุทธศาสนาด้วยทุกๆเดือนในรอบปีนั้นมีการจัดงานประเพณีพื้นเมืองกันเป็นประจำ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวดในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด พระมหาวิเชียร วชิโร ได้เคยศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมฤทธิผลของการฟงเทศนในงานบุญผะเหวด (เทศนมหาชาติ) จังหวัด รอยเอ็ด ซึ่งมุ่งศึกษาผลของการฟังเทศน์ ผู้วิจัยจึงพิจารณาว่า การวิจัยเกี่ยวกับสัญลักษณ์ในบุญผะเหวดยังไม่มีผู้ทำมาก่อน และสนใจสำรวจว่าการทำบุญผะเหวดในเขตอำเภอธวัชบุรียังคงรักษาสัญลักษณ์อะไรไว้บ้าง สัญลักษณ์อะไรในบุญผะเหวดที่มีอิทธิพลต่อประชาชนชาวอำเภอธวัชบุรี สามารถโน้มน้าวต่อจิตใจชาวบ้านให้เกิดความรักสามัคคีต่อชุมชนและประพฤติในสิ่งที่ดีงามต่อตนเองและต่อสังคมในท้องถิ่นโดยส่วนรวม เพื่อจะได้ส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามให้คงอยู่กับพื้นที่อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

2) เพื่อศึกษาสัญญะในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

1) **รูปแบบการวิจัย**

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาสัญญะในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จากคัมภีร์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก

2) **พื้นที่การวิจัย**

พื้นที่วิจัย ได้แก่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3) **กลุ่มเป้าหมาย**

กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกคือ พระสงฆ์ และอุบาสก-อุบาสิกา ผู้ที่เข้าวัดทำบุญอยู่เป็นประจำ ซึ่งเป็นผู้เข้าใจเรื่องการทำบุญพระเวสสันดรดีที่สุด ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 30 รูป/คน

4) **เครื่องมือการวิจัย**

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

4.1) **แบบสัมภาษณ์** (Interview) สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยมี 2 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ (1) พิธีกรรมบุญผะเหวด (2) สัญญะในพิธีบุญผะเหวด

4.2) **การสังเกต** แบบบันทึกการสังเกตการณ์พิธีกรรมบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

4.3) **การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ** เพื่อประกอบการศึกษา (1) พิธีกรรมบุญผะเหวด (2) สัญญะในพิธีบุญผะเหวด

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น ได้แก่ (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

5.1) การรวบรวมข้อมูลเอกสาร การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (การวิจัยเชิงสำรวจ) ในส่วนของการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษา ดังนี้

1) ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานจากคัมภีร์ หนังสือตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตลอดจนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษเกี่ยวกับพิธีกรรมบุญผะเหวด สัญญะและความหมายที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด

2) ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมบุญผะเหวด สัญญะและความหมายที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด

3) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงพิธีกรรมบุญผะเหวด สัญญะและความหมายที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด

5.2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาทางเอกสารแล้ว โดยกระทำดังนี้คือ

1) สำรวจพื้นที่ที่มีประเพณีบุญผะเหวดโดดเด่น

2) กำหนดพื้นที่ในการวิจัย ซึ่งได้แก่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3) ขออนุญาตผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เพื่อขอความร่วมมือกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

4) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ในการศึกษาวิจัย กำหนดวันเวลาในการสัมภาษณ์และติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย

5) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือเดินทางไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

นำประเด็นที่ได้จากการถอดบทเรียน สรุปประเด็นพิธีกรรมบุญผะเหวด สัญญะและความหมายที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและอธิบายความ

7) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลเป็นลักษณะพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ พิธีกรรมบุญผะเหวด สัญญะและความหมายที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษา

1) ความหมายสัญญะ

รูดอล์ฟ โมดเลย์ (Rudolf Modley) ให้ความหมายสัญญะว่า “วัตถุที่กำหนดขึ้นมา หรือนำมาเพื่อใช้แทนสิ่งที่ระบุถึง” (What we called a ‘symbol’ was a stylized and simplified representation of the object it stood for.) (Rudolf Modley,1959)

โคเฮน (Cohen) ให้ความหมายสัญลักษณ์ในฐานะวัตถุ (objects) การกระทำ (acts) ความคิด (concepts) หรือรูปแบบทางภาษา ซึ่งมีความหมายแฝงหลายประการ สามารถกระตุ้นอารมณ์ และความรู้สึก ทั้งผลักดันก่อให้เกิดการกระทำ (Victor Tuner,1975)

เฟอร์ดินอง เดอ โซซูร์ ให้ความหมาสัญญะว่า “อาจเป็นภาษา รหัส สัญญาณ เครื่องหมาย ฯลฯ ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีความหมายแทนของจริงในตัวบท”(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ,2545)

ซิงเกอร์ ให้ความหมายสัญญะว่า สัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ ครอบคลุมความรู้หลายแขนง เช่น โหราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับปรัชญา แนวความคิดทางศาสนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ยูดาย ทั้งนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อความรู้สึกนึกคิดของตนให้คนอื่นได้รับรู้ ที่สุด แม้การสนทนากันระหว่างคน 2 คน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสัญลักษณ์ อาจกล่าวได้ว่า ตัวมนุษย์นั่นแหละคือสัญลักษณ์ (Milton B. Singer,1984)

กล่าวโดยสรุป สัญญะ คือตัวแทนที่ปรากฏในรูปแบบเครื่องหมาย สัญญาณ ภาษา เป็นต้น เพื่อสื่อแทนของจริงหรือสิ่งนั้นๆ กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด จินตนาการ ตลอดจนการกระทำ ครอบคลุมความรู้แขนงต่างๆ เช่น ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา เป็นต้น แตกต่างจากสัญลักษณ์คือยังไม่เป็นที่เข้าใจของคนทั้งหมดเหมือนสัญลักษณ์

2) แนวคิด ทฤษฎีสัญญะ

2.1) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic Interactionism)

มี๊ด ได้เสนอหลักการสำคัญของทฤษฎีสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา

2) สัญลักษณ์ หมายถึง วิธีการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและบริบททางสังคม สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ถ้าไม่มีสัญลักษณ์มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ได้ และจะไม่มี “สังคม” เกิดขึ้นมา สัญลักษณ์อาจเป็นวัตถุ เหตุการณ์ หรือการกระทำจากวัตถุ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ เช่น เมื่อพูดถึงเก้าอี้ อาจหมายถึง ที่นั่ง การนั่ง ท่านั่ง หรือการครอบครองตำแหน่ง

3) ปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญลักษณ์ ทำให้มนุษย์ไม่ต้องใช้สัญชาตญาณในการสร้างพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมา และต้องอยู่ในโลกแห่งการตีความหมาย (World of Meaning) คือ ตีความหมายต่อสิ่งเร้า และตอบสนองต่อสิ่งนั้น เช่น พิจารณาว่า อาหารคืออะไร สิ่งนั้นใช่อาหารหรือไม่ แล้วจึงตอบสนองด้วยการกินหรือไม่กินสิ่งนั้น

4) สัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) ที่มนุษย์ในสังคมตีความร่วมกัน ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กัน สามารถสื่อสารกัน ให้ชีวิตในสังคมดำเนินไปได้ มี๊ด เรียก การรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสัมพันธ์กับผู้อื่น ว่า การรับรู้บทบาท (role – taking)

5) การรับรู้บทบาท ทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และตอบสนองการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อบุคคลคิดออกไปนอกตัว แล้วมองย้อนกลับมาที่ตัวเอง เหมือน การรับรู้บทบาทของผู้อื่น จะทำให้บุคคลได้รู้จัก “ตนเอง” (Self) ดีขึ้น และรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไรกับตน ทำให้สามารถอยู่ในสังคมและสร้างความร่วมมือทางสังคม (Cooperative Action) ได้อย่างดี

ส่วนบลูเมอร์ (Herbert Blumer) ซึ่งเป็นศิษย์คนสำคัญของมี๊ดเสนอว่า ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ จะช่วยให้เราเข้าใจมโนคติย่อยต่าง ๆ ว่าประกอบด้วย มโนคติเกี่ยวกับบุคคล ปฏิสัมพันธ์ สัญลักษณ์ พฤติกรรม หรือการกระทำ กระบวนการแปลความหมาย สถานการณ์

และตัวบริบท (context) หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ ซึ่งสามารถสรุปในเชิงสัมพันธ์ในแต่ละองค์ประกอบดังกล่าว ดังนี้

1) บุคคลจะปฏิบัติ หรือลงมือกระทำ หรือมีปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งต่าง ๆ เช่น วัตถุ สถาบัน แนวคิด ต่อบุคคลอื่น หรือแม้แต่ต่อตนเอง ตามความหมายทางวัฒนธรรม (cultural meaning) ของสิ่งนั้น ๆ ที่มีต่อตนเอง

2) ความหมายของสิ่งต่าง ๆ นั้น เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างบุคคลนั้นกับผู้อื่น

3) ความหมายดังกล่าวนี้ จะถูกถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการแปลความหมายของบุคคลนั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ (วรรณภา ศรีธัญรัตน์,2555)

2.2) ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ (Dominance Symbols)

ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความในที่นี้ ผู้วิจัยหมายเอาแนวคิดและทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยเทอร์นเนอร์ (Victor Turner) และเกียร์ซ (Clifford Geertz) ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ (Dominance Symbols) ของเทอร์นเนอร์ เป็นทฤษฎีที่ใช้สำหรับวิเคราะห์สัญลักษณ์และตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม โดยเทอร์นเนอร์ได้อธิบายไว้ว่า พิธีกรรมนั้นมีลำดับกิจกรรมที่แน่นอน ไม่ว่าจะในแง่ของการกระทำ คำพูด สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อสนองต่อความมุ่งหมาย และประโยชน์ของผู้ประกอบพิธีกรรม จากนิยามนี้เอง ทำให้เห็นว่า การกระทำ คำพูด สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมนั้นเองที่เป็นสัญลักษณ์ คุณสมบัติของสัญลักษณ์คือ มีความโดดเด่นและชัดเจน (Condensation) มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unification) คือ รวมความหมายหลายอย่างเข้าด้วยกัน มีขั้วของความหมาย (Polarization) คือ ขั้วของอุดมคติ (Ideological Pole) และขั้วความรู้สึก (Sensory) ครบสมบูรณ์ในพิธีกรรม

เทอร์นเนอร์ ได้อธิบายถึง Totem และการตีความอย่างเป็นระบบ โดยชี้ให้เห็นว่า ในสังคมดั้งเดิม พิธีกรรมทำหน้าที่ในการเก็บ และถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับสังคมได้มากที่สุด เพราะสัญลักษณ์ในพิธีกรรม สามารถบอกความหมายได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน สัญลักษณ์ทุกอย่างมีหน้าที่ตอบสนองค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ ความรู้สึก บทบาทสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบวัฒนธรรมของชุมชน พิธีกรรมทุกพิธีกรรมจึงเป็น “สัญลักษณ์รวม”

กรณีตัวอย่างของการศึกษาของเทอร์นเนอร์ก็คือ การประกอบพิธีกรรมของชาวเต็มบู ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของแซมเบีย ในทวีปแอฟริกา ชาวเต็มบูเรียกสัญลักษณ์ในภาษาของตนว่า kingikijilu มีความหมายว่า ทำเครื่องหมายแกะรอย สัญลักษณ์จึงเป็นเครื่องหมายเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ไม่รู้กับสิ่งที่รู้มาก่อน

กระบวนการสร้างสัญลักษณ์ของชาวเต็มบู คือ การทำให้ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึก สามารถเห็นจริง และจับต้องได้ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีคุณสมบัติที่มีความหลากหลาย (Politely/Multi-Vocality) สัญลักษณ์ตัวเดียวอาจใช้แทนสิ่งต่าง ๆ และมีความหมายหลายซึ่งเป็นกุญแจทางวัฒนธรรม ความเชื่อ สามารถเชื่อมและอ้างอิงความหมายได้กว้างขวาง ในการถือปฏิบัติทางพิธีกรรม ความหมายทั้งหมดจะถูกนำมารวมเข้าเป็นหนึ่งเดียว และมีผลทำให้บุคคลในกลุ่มแสดง

การกระทำอย่างที่ตนปรารถนา สัญลักษณ์จึงมีหน้าที่อีกด้านหนึ่งคือ การรู้สำนึกปลดปล่อยอารมณ์และแสดงออกมาตามความต้องการ

สัญลักษณ์ในพิธีกรรม มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม เพราะพิธีกรรมก็คือขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมที่มีความเกี่ยวพันกับท่าทาง (Gestures) คำพูด (Words) วัตถุ (Objects) โดยจะถือปฏิบัติแตกต่างกันออกไปตามลักษณะและจุดประสงค์ เช่น พิธีกรรมเนื่องด้วยการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว หรือความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล พิธีกรรมเนื่องด้วยชีวิตในช่วงวัยต่าง ๆ เช่น การเกิด การเปลี่ยนผ่านช่วงวัย กระทั่งถึงการตาย พิธีกรรมเนื่องด้วยความเจ็บป่วย หรือพิธีกรรมที่ปฏิบัติเพื่อการปลอบโยนผู้มีความทุกข์ หรือประสบโชคร้ายในชีวิต นอกจากนั้น ยังมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติโดยผู้มีอำนาจทางสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความแข็งแกร่ง ความมั่งคั่ง เป็นต้น ซึ่งในแอฟริกา มีพิธีกรรมมากมาย และมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป พร้อมกันนี้ สัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมก็มีความแตกต่างตามไปด้วย

เทอร์นเนอร์ ได้แนะนำการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมว่า อาจสืบสวนได้ ๓ ทาง คือ ประการแรก ศึกษาว่า สัญลักษณ์นั้นมีความหมาย และคำแปลอย่างไร จากผู้กระทำที่อยู่ในวัฒนธรรมนั้น ประการที่สอง สังเกตว่า สัญลักษณ์นั้นอยู่ใช้อย่างไร ใครเป็นผู้ใช้ มีความสัมพันธ์กับผู้ใช้อย่างไร และเกี่ยวข้องกับกระบวนการอื่นอย่างไร ประการสุดท้าย นักมานุษยวิทยาต้องหาความหมายโดยนำข้อมูลทั้งสองที่ได้มาวิเคราะห์หาความหมายที่ว่างอยู่

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับจักรวาลวิทยานั้น เทอร์นเนอร์กล่าวว่า เนื่องจากพิธีกรรมส่วนมาก ตั้งอยู่บนพื้นฐานของนิทานปรัมปรา และมักเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น กำเนิดมนุษย์ กำเนิดจักรวาล เป็นต้น สัญลักษณ์สำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเชื่อทางจักรวาลวิทยานั้น ๆ เช่น ความเชื่อทางจักรวาลวิทยาของ ชนเผ่า Dogon ในแอฟริกาตะวันตก ซึ่งอธิบายว่า สัญลักษณ์มาจากจุดกำเนิดของความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ ผัก และพื้นพิภพ ทั้งยังเปรียบอวัยวะในร่างกายกับสิ่งธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ (พิพัฒน์ วิถี อ้างใน พระครูศรีปัญญาวิกรม,2558)

2.3) สัญญะในพระไตรปิฎก

ในคัมภีร์วินัยปิฎก พบรูปสัญญะอยู่ 17 ชนิด และความหมายสัญญะ 16 ชนิด (ซ้ำความหมาย 1 ชนิด) จำแนกประเภทได้ดังนี้

1) **รูปสัญญะที่เป็นกิริยาอาการ** จำนวน 6 ประเภท ได้แก่ อาการนิ่ง, การทำประทักษิณ, การตีกลอง, การเหยียบผ้าขาว, การโพกศีรษะ, เสียงกระแอม

2) **รูปสัญญะที่เป็นวัตถุ** จำนวน 9 ประเภท ได้แก่ ต้นไม้, ต้นไทร, งบน้ำอ้อย, ผ้าขาว, รอยสัก, นิมิต 8 ประเภท, ประตู, ท่าน้ำ, ผ้าพาดหน้าต่าง, เงาแดด

3) **รูปสัญญะที่เป็นพิธีกรรม** จำนวน 2 ประเภท ได้แก่ การคว่ำบาตร-หงายบาตร, การนิมนต์ใช้ปราสาท

รูปสัญญะดังกล่าว จำแนกเป็น

1) **รูปสัญญะที่เกิดก่อนพุทธกาล** ได้แก่ การทำประทักษิณ, การตีกลอง, การใช้ประสาท, เงาแดด

2) **รูปสัญญะที่เกิดสมัยพุทธกาล** ได้แก่ อาการนิ่ง, การเหยียบผ้าขาว, เสียงกระแอม ,นิมิต, ประตู, ท่าน้ำ, ผ้าพาดหน้าต่าง, พิธีคว่ำบาตร-หงายบาตร

ในพระสุตตันตปิฎก พบรูปสัญญะอยู่ 38 ชนิด และความหมายสัญญะ 36 ชนิด จำแนกประเภทเป็น

1) **รูปสัญญะที่เป็นกิริยาอาการ** จำนวนทั้งสิ้น 8 ประการ ได้แก่ การเดินแซงซ้าย, การนิ่ง, การกระทำนิมิตโอภาส, การคุกเข่าขวาลงบนแผ่นดินประณมมือ, ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก, กระทำประทักษิณ, ไม่เหยียบผ้าขาว, จักรแก้วเคลื่อนที่

2) **รูปสัญญะที่เป็นวัตถุ** จำนวนทั้งสิ้น 12 ประการ ได้แก่ ไฟ,ดอกบัว, สถูป, ธง, ภาพจิตรกรรม, ดอกบัวบาน, พุทธอาสน์, ผ้ากาสาวพัตร์, ผ้าขาว, เจดีย์, ต้นไม้ (แคฝอย-มะม่วง-สาละ-ซึก-มะเดือ-ไทร-อัสสถะ),มณีแก้ว

3) **รูปสัญญะที่เป็นพิธีกรรม** จำนวนทั้งสิ้น 2 ประการ ได้แก่ พิธีคว่ำบาตร, การนิมนต์สมณพราหมณ์ขึ้นบ้านใหม่

4) **รูปสัญญะที่เป็นภาวะ/สภาวะ** จำนวนทั้งสิ้น 4 ประการ ได้แก่ เทวทูต 4, ผมหงอก,สีดำ-สีขาว, คิดดี-พูดดี-ทำดี,

5) **รูปสัญญะที่เป็นหลักธรรม หรือคำสอน** จำนวนทั้งสิ้น 4 ประการ ได้แก่ ทางสองแพร่ง, ทางซ้าย, ทางขวา, กตัญญู-อกตัญญูกตเวที,

6) **รูปสัญญะที่เป็นลักษณะบุคคลหรือตัวบุคคล** จำนวนทั้งสิ้น 3 ประการ ได้แก่ มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ, ผู้บริโภคกาม-ไม่บริโภคกาม, ถูปารหบุคคล 4 ประเภท

7) **รูปสัญญะที่เป็นสัตว์** จำนวนทั้งสิ้น 2 ประการ ได้แก่ ราชสีห์, ช้างเผือก-ม้าแก้ว

8) **รูปสัญญะที่เนื่องด้วยกาลเวลา** มีจำนวนทั้งสิ้น 1 ประการ ได้แก่ ดิถี 15 ค่ำ , 14 ค่ำ และ 8 ค่ำ

ในบรรดารูปสัญญะเหล่านี้ จำแนกเป็น

1) **รูปสัญญะที่เกิดก่อนพุทธกาล** มีจำนวน 16 ประการ ได้แก่ กระทำประทักษิณ , จักรแก้วเคลื่อนที่, ไฟ,ดอกบัว, สถูป, ธง, ภาพจิตรกรรม, ดอกบัวบาน, เจดีย์, ต้นไม้,มณีแก้ว, การนิมนต์สมณพราหมณ์ขึ้นบ้านใหม่, ผมหงอก,สีดำ-สีขาว, มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ,ช้างเผือก-ม้าแก้ว

2) **รูปสัญญะที่เกิดสมัยพุทธกาล** มีจำนวน 19 ประการ ได้แก่ การนิ่ง, การกระทำนิมิตโอภาส, การคุกเข่าขวาลงบนแผ่นดินประณมมือ, ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก, ไม่เหยียบผ้าขาว, พุทธอาสน์, ผ้ากาสาวพัตร์, ผ้าขาว, พิธีคว่ำบาตร, เทวทูต 4, คิดดี-พูดดี-ทำดี, ทางสองแพร่ง, ทางซ้าย, ทางขวา, กตัญญู-อกตัญญูกตเวที, ผู้บริโภคกาม-ไม่บริโภคกาม, ถูปารหบุคคล 4 ประเภท, ราชสีห์, ดิถี 15 ค่ำ, 14 ค่ำ และ 8 ค่ำ

พระอภิธรรมปิฎก มีทั้งหมด 12 เล่ม คือตั้งแต่เล่มที่ 34-45 แบ่งเป็น 5 คัมภีร์ ได้แก่ ธัมมสังคณี, วิภังค์, ธาตุกถา, ปุคคลบัญญัติ, กถาวัตถุ, ยกม, และปัฏฐาน ในบรรดาคัมภีร์เหล่านี้ ไม่พบรูปแบบสัญญะ และความหมายสัญญะ (พระครูศรีปัญญาวิกรม,2558)

2.4) ประเพณีบุญผะเหวดอำเภอธวัชบุรี

เมื่อถึงเดือน 4 ชาวบ้านในเขตอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จะรู้ว่าเป็นฮีตการทำบุญผะเหวด หลักฐานที่แสดงการได้คติการทำบุญตามฮีตของชาวอีสานปรากฏในผญาฮีต 12 ว่า “เถิงเมื่อเดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่ ตกเมื่อเดือนสี่ค้อยจัวน้อยเทศน์มัทรี” สิ่งที่ต้องทำในเบื้องต้นคือประชุมปรึกษาหารือการทำบุญกันที่วัดประจำหมู่บ้านถึงกำหนดการ ขั้นตอนและวิธีการทำบุญประจำปีนั้น เมื่อได้ข้อข้อสรุปก็จะเตรียมสถานที่จัดงาน ซึ่งนิยมจัดที่ศาลาการเปรียญวัด องค์ประกอบของพิธี เช่น การติดตั้งเสาและธงผะเหวด ตั้งหอพระอุปคุต ตั้งโต๊ะวางสิ่งของที่ใช้ในงานบุญ จัดเตรียมสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์ของอาหารป่าประเภทพืช เช่น มะพร้าว กล้วย อ้อย เป็นต้น เตรียมอาสนะสำหรับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ตั้งธรรมาสน์สำหรับพระเทศน์ เป็นต้น การเตรียมวัสดุอุปกรณ์เป็นงานของอุบาสก ส่วนอุบาสิกาจะประดับสถานที่ เช่น ดอกสะแบง ดอกพะยอม ดอกปีบ ผ้าสาเกต และเตรียมทำขนมจีน (ข้าวปุ้นในภาษาอีสาน) ห่อข้าวต้มมัด

งานบุญผะเหวดจัด 2 วัน วันแรกเป็นวันรวมหรือวันโฮม ชาวบ้านจะนำปัจจัยสิ่งของมาทำบุญในงาน ซึ่งนิยมข้าวสารกับปัจจัย ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เจ้าภาพใช้หุงข้าวไว้ต้อนรับแขกหรือผู้มาร่วมงาน ชาวบ้านที่เป็นตัวแทนส่วนหนึ่งจะห่อข้าวต้มมัด ทำขนมจีนหรือข้าวปุ้นไว้ต้อนรับแขกที่มาร่วมงานบุญ ปัจจุบันนิยมซื้อขนมจีนจากตลาด เพราะทำให้ได้รับความสะดวก เหมาะกับยุคสมัยที่คนมีภาระมาก ไม่มีเวลาทำงานที่มีขั้นตอนมาก ตอนบ่ายมีการเชิญพระอุปคุตจากหนองน้ำมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุต แห่ผ้าผะเหวดรอบหมู่บ้าน เรียกอย่างหนึ่งว่า “แห่ผะเหวดเข้าเมือง” ส่วนตอนเย็นพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์และเทศน์มะลัยหมื่น มะลัยแสน

ตอนเช้ามืดของวันที่สอง หรือมื้องัน ประมาณตี 5 ชาวบ้านจะพร้อมกันเตรียมข้าวพันก้อน กล่าวคือ ก้อนข้าวเหนียวกลมๆ ขนาดหัวแม่นิ้วมือ จำนวน 1,000 ก้อน ซึ่งถือตามจำนวนพันพระคาถาในเวสสันดรชาดก แห่หรือเดินเวียนรอบศาลาการเปรียญ และวางก้อนข้าวไว้ในขันกะหย่องซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ผูกติดไว้ตามต้นเสาธงผะเหวดรอบศาลา เวียนครบ 3 รอบแล้วก็เข้ามาฟังพระเทศน์สังกาส ซึ่งมีทำนองเป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านด้านภาษา ต่อมาตอนสายๆ ก็นิมนต์พระเทศน์คาถาพัน ชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจะทยอยมาทำบุญตลอดวันทั้งแบบส่วนตัวและแห่กัณฑ์จอบหรือกัณฑ์หลอนมาถวาย ทางวัดจะมีโฆษกอนุโมทนาบุญแก่ผู้ทำบุญที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ พร้อมมีผู้แจกข้าวต้มมัด ข้าวปุ้นแก่ผู้มาร่วมงาน เมื่อเทศน์คาถาพันจบ ก็เทศน์แหล่ทำนองอีสานต่อไปจนถึงตอนบ่ายหรือตอนเย็นตามความเหมาะสมแก่เวลา พระเทศน์จบก็ถวายทานขั้นตอนสุดท้ายชาวบ้านเก็บสิ่งของและสถานที่ เป็นเสร็จพิธี

2.5) สัญญะที่ปรากฏในพิธีกรรมบุญผะเหวดอำเภอธวัชบุรี

ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติครบพันพระคาถามีอานิสงส์ทำให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยเมตไตย คติดังกล่าวนี้มีที่มาจากมะลัยหมื่น มะลัยแสน ซึ่งพรรณนาถึงพระมาลัยไปนมัสการพระธาตุเกตแก้วจุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบพระศรีอาริยเมตไตย โดยพระองค์มีดำรัสว่า มนุษย์ผู้ปรารถนาจะเกิดในยุคของพระองค์ต้องละเว้นการทำอนันตริยกรรม และฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียว กลับจากสวรรค์พระมาลัยจึงนำข่าวดังกล่าวมาแจ้งแก่คนทั้งหลายและถือเป็นคติปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

สัญญะ หรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด มีดังนี้

1) การอัญเชิญพระอุปคุตจากหนองน้ำมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุต

องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของพิธีบุญผะเหวดที่ต้องทำเบื้องต้นคือ การอัญเชิญพระอุปคุตจากหนองน้ำ เพราะพระอุปคุตสถิตอยู่ในน้ำ (ตอนมีชีวิตจำพรรษาในท้องทะเลหลวง) มาประดิษฐานที่ “หอพระอุปคุต” ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ สัญลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบของหอพระอุปคุตคือบริขาร 8 ของพระอุปคุต เช่น ร่ม รองเท้าแตะ เป็นต้น วัตถุประสงค์หรือความหมายของการประดิษฐานพระอุปคุตก็เพื่อป้องกันพญามารมารังควาญพิธีบุญนั่นเอง เนื่องจากได้รับคติจากการปราบพญามารของพระอุปคุตเถระตอนที่พระเจ้าอโศกมหาราชทำพิธีสมโภชการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระสถูปทั่วชมพูทวีปตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน

2) ข้าวพันก้อน และการแห่ข้าวพันก้อน

ข้าวพันก้อน เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายพระคาถาเวสสันดรชาดก 1,000 พระคาถา การแห่ข้าวพันก้อน ๓ รอบ เป็นการเวียนประทักษิณ เพื่อแสดงถึงความเคารพเหมือนการเวียนที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ เพราะชาวชมพูทวีปแสดงความเคารพ

3) ข้าวปุ้น และข้าวต้มมัด

ข้าวปุ้นและข้าวต้มมัดไม่ได้มีความหมายเชิงหลักธรรม แต่เป็นอาหารที่เจ้าภาพเตรียมไว้เพื่อเลี้ยงผู้มาร่วมงานบุญเท่านั้น เพราะสามารถทำในปริมาณที่มากซึ่งทำให้เพียงพอต่อการเลี้ยงผู้มาร่วมงาน ที่สำคัญไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากด้วย สาระของข้าวปุ้นและข้าวต้มมัดได้จากการทำร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งต้องอาศัยคนหลายคนทำช่วยกันเนื่องจากมีขั้นตอนในการทำมาก เช่น การทำข้าวปุ้นต้องแช่ข้าว ตำข้าวแช่ นวดแป้ง และบีบข้าวปุ้น ส่วนการทำข้าวต้มมัดเบื้องต้นต้องแช่ข้าว เตรียมใบตอง กล้วยสุก ถั่วต้ม เมื่อได้อุปกรณ์ครบแล้วขั้นตอนต่อมาคือห่อข้าวต้ม และต้มข้าวต้มห่อนั้นตามลำดับ การทำงาน (ทำอาหาร) รวมกันส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน

4) การปักธงผะเหวด 8 ทิศ

การปักธงผะเหวด 8 ทิศ เป็นสัญลักษณ์ของธงชัย (ชัยชนะ) สื่อความหมายถึงการเฉลิมฉลองตอนที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหา และชาลี เสด็จเข้าเมืองสีพี ดังนั้นธงผะเหวดจึงสื่อความหมายถึงการมีชัยชนะหรือความสำเร็จ

5) ผ้าผะเหวด

ผ้าผะเหวด คือผ้าที่ช่างวาดภาพเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ประกอบด้วย (1) กัณฑ์ทศพร กล่าวถึงการอภิเษกของพระเจ้ากรุงสญชัยแห่งแคว้นสีพีกับพระนางผุสดีพระธิดาพระเจ้ากรุงมัทราช (2) กัณฑ์หิมพานต์ กล่าวถึงพระเวสสันดรทรงมอบช้างมงคลนามว่า ปัจจัยนาค แก่พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ และเป็นเหตุให้พระองค์ถูกประชาชนประท้วงขับออกจากวังไปอยู่ป่าหิมพานต์ (3) ทานกัณฑ์ กล่าวถึงพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญสัตตสตกมหาทาน คือ ช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาสและทาสี อย่างละ 700 แก่มหาชน (4) กัณฑ์วนปเวสน์ กล่าวถึงกษัตริย์ทั้งสี่ คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหา และชาลีเสด็จไปบำเพ็ญพรตที่เขาวงกต ป่าหิมพานต์ (5) กัณฑ์ชูชก กล่าวถึงชูชกพราหมณ์เฒ่าขอทานเมืองกลิงคราษฎร์ถูกภรรยาสุดที่รักคืออนางอมิตดาใช้ให้ไปขอกัณหาและชาลีจากพระเวสสันดรเพื่อมารับใช้ (6) กัณฑ์จุลพน กล่าวถึงพรานเจตบุตรบอกทางไปเขาวงกตแก่ชูชก (7) กัณฑ์มหาพน กล่าวถึงชูชกเดินทางไปเขาวงกตตามคำแนะนำของพรานเจตบุตร ซึ่งมีการพรรณนาถึงป่าหรือ

ประเภทต้นไม้อย่างพิสดาร (8) กัณฑ์กุมาร กล่าวถึงพระเวสสันดรทรงบริจาคพระกุมารทั้งสองแก่ชูชก (9) กัณฑ์มัทรี กล่าวถึงพระนางมัทรีทรงหาผลไม้ในป่าและการทรงพลัดพรากจากพระโอรสทั้งสอง (10) กัณฑ์สักกบรรพ กล่าวถึงพระอินทร์แปลงพระองค์เป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรีกับพระเวสสันดร (11) กัณฑ์มหาราช กล่าวถึงเมื่อชูชกพาสองกุมารหลงทางมากรุงสีพี และพระเจ้าสัญชัยแห่งกรุงสีพีรับสั่งให้จัดกระบวนไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเสด็จมากรุงสีพี (12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ กล่าวถึงกษัตริย์ทั้ง 6 ทรงได้พบกัน (13) กัณฑ์นครกัณฑ์ กล่าวถึงการได้ครองกรุงสีพีของพระเวสสันดร และปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ด้วยความสงบสุข ส่วนการแก่ผ้าผะเหวดมีความหมายเกี่ยวกับการได้เสด็จกลับกรุงสีพีของพระเวสสันดรและพระนางมัทรี

6) การประดับดอกไม้

การประดับดอกทองกวาว ดอกสะแบง ดอกพะยอม ดอกปีบ เป็นต้น สื่อถึงธรรมชาติคือดอกไม้นานาพรรณในป่าหิมพานต์

7) กล้วย อ้อย มะพร้าว

เครื่องผะเหวดคือ กล้วย อ้อย มะพร้าว มีความหมายเกี่ยวกับผลไม้ในป่าหิมพานต์ที่พระนางมัทรีทรงเก็บมาเสวยกับพระเวสสันดรและพระโอรสทั้งสอง ซึ่งผลไม้นี่เองเป็นอาหารหลักของกษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ที่ผนวชเป็นฤษีบำเพ็ญพรตที่ป่าหิมพานต์

8) เทศน์มะลัยหมื่น มะลัยแสน เทศน์สังกาส เทศน์คาถาพัน และเทศน์ ๖ กษัตริย์

เทศน์มะลัยหมื่น มะลัยแสน มีความหมายเกี่ยวกับการไปนมัสการพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระมาลัยเถระ และท่านได้พบพระศรีอาริยเมตไตย ซึ่งพระองค์ทรงแนะนำให้มนุษย์ผู้ต้องการเกิดทันยุคของพระองค์ละเว้นอนันตริยกรรม 5 และฟังเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียว หลังกลับจากดาวดึงส์พระเถระก็แจ้งข่าวดังกล่านั้นแก่มหาชน ทำให้พุทธศาสนิกชนถือเป็นคติปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน, การเทศน์สังกาส เป็นการบอกศักราชคืออายุแห่งพระศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้า (5,000 ปี) การเทศน์คาถาพัน เป็นการเทศน์คาถาในเวสสันดรชาดก จำนวน 1,000 พระคาถา ซึ่งนิยมนิมนต์พระเณรในวัดใกล้เคียงมาเทศน์และถวายกัณฑ์เทศน์ เครื่องบูชาคาถาพัน ประกอบด้วยหมากพันคำ เมี่ยงพันคำ ธูปและเทียนอย่างละ 1,000 ส่วนการเทศน์ผะเหวด หรือเทศน์ 6 กษัตริย์ เป็นการเทศน์ทำนองสรภัญญะภาคอีสาน นิยมเทศน์ 3 ธรรมาสน์ โดยพระนักเทศน์จะสมมติตนเป็นกษัตริย์ทั้ง 6

9) กัณฑ์จอบ และกัณฑ์หลอน

กัณฑ์จอบ คือกัณฑ์เทศน์ที่เจ้าภาพเตรียมไว้ถวายพระเณรรูปใดรูปหนึ่งที่ตนศรัทธา เมื่อพระเณรองค์นั้นขึ้นเทศน์ก็นำกัณฑ์เทศน์นั้นไปถวาย ส่วนกัณฑ์หลอนเป็นกัณฑ์เทศน์ที่กลุ่มชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ แห่มาถวายพระสงฆ์ที่วัด มาทันช่วงพระสงฆ์รูปใดกำลังเทศน์อยู่ก็ถวายพระสงฆ์รูปนั้นทั้ง 2 กัณฑ์เป็นรูปแบบการถวายทานแก่พระนักเทศน์

การทำบุญผะหวด มีอานิสงส์ตามหลักคำสอนเรื่องทานในพระพุทธศาสนา เพราะมีทานหรือการให้หลายประเภท คือ การถวายอาหารและสิ่งของแก่พระสงฆ์ การให้อาหารแก่ผู้มาร่วมงาน เอกลักษณ์ของทานในบุญผะเหวดคือการฟังเทศน์ผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ ซึ่งจัดว่าเป็นธรรมทานที่ได้รับคติมาจากมะลัยหมื่น มะลัยแสน ส่วนคติที่ได้จากการทำบุญผะเหวดและฟังเทศน์ผะเหวดคือ

ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี สัจจะ อธิษฐาน จารีต ประเพณี ความเชื่อ การอยู่ร่วมกัน ครอบครัว นิเวศวิทยา และการปกครอง

บทสรุป

สัญญะ คือตัวแทนที่ปรากฏในรูปแบบเครื่องหมาย สัญญาณ ภาษา เป็นต้น เพื่อสื่อแทนของจริงหรือสิ่งนั้นๆ กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด จินตนาการ ตลอดจนการกระทำ ครอบคลุมความรู้แขนงต่างๆ เช่น ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา เป็นต้น แตกต่างจากสัญลักษณ์ คือยังไม่เป็นที่เข้าใจของคนทั้งหมดเหมือนสัญลักษณ์ ทฤษฎีสัญญะ เช่น ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic Interactionism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) , วิลเลี่ยม ไอ โทมัส (William I .Thomas) , จอร์จ เฮอร์เบริ์ต มี๊ด (George Herbert Mead) และบลูเมอร์ (Herbert Blumer) ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ (Dominance Symbols) ของ เทอร์นเนอร์ (Victor Turner) และเกียร์ซ (Clifford Geertz) เป็นต้น สัญญะในคัมภีร์พระไตรปิฎก 8 ประเภท เช่น รูปสัญญะที่เป็นกิริยาอาการ รูปสัญญะที่เป็นวัตถุ รูปสัญญะที่เป็นพิธีกรรม เป็นต้น, สัญญะ หรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด มี 12 ประเภท ดังนี้ 1) การอัญเชิญพระอุปคุตจากหนองน้ำมาประดิษฐานที่หอพระอุปคุต 2) ข้าวพันก้อน และการแห่ข้าวพันก้อน 3) ข้าวปุ้น และข้าวต้มมัด 4) การปักธงผะเหวด 8 ทิศ 5) ผ้าผะเหวด และการแห่ผ้าผะเหวด 6) การประดับดอกไม้ 7) กล้วย อ้อย มะพร้าว 8) เทศน์มะลัยหมื่น มะลัยแสน เทศน์สังกาส เทศน์คาถาพัน และเทศน์ 6 กษัตริย์ และ 9) กัณฑ์จอบ และกัณฑ์หลอน

ข้อเสนอแนะ

บทความเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญะที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด“ มีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1) ควรศึกษาอิทธิพลของบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด

2) ควรศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องบุญผะเหวดต่อการให้ทานของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยเจริญพรขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ดร.สังเวียน สาผาง พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ ,ดร. และคณะกรรมสอบสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ทุกรูป/คน ตลอดจนขอบคุณผู้ให้ข้อมูลภาคสนามที่ร่วมให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อวิทยานินพธ์

เอกสารอ้างอิง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **2545. สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์.**กรุงเทพมหานคร : วิภาษา.

พรหมา พิทักษ์. บรรณาธิการแปล. 2550. **นัยแห่งสัญลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นธรรม.

พระครูศรีปัญญาวิกรม. 2558. ศึกษาเชิงวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Milton B. Singer. 1984. **Man's Glassy Essence : Explorations in Semiotic Anthropology**.Bloomingtion : Indiana University Press.

Rudolf Modley. 1959. " The Challenge of Symbology" in Elwood Whitney (ed.), **Symbology:The use of Symbols in Visual Communication**. New York : Hasting House, Publishers.

Victor Tuner, 1975. "Symbolic Studies", **Annual Review of Anthropology**. Vol. 4.

วัฒนธรรมความเชื่อผีปู่ตากับการอนุรักษ์ป่าชุมชน
Cultural beliefs in Ancestral Spirits Pu-Ta and Community Forest Conservation

พระมหานำเกียรติ วิสุทฺโธ[1]
พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร /เหล็กศรี[2]

บทคัดย่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับสิ่งต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาล ให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม ความเชื่อทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น เพราะมีสิ่งที่เชื่อถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว เกิดความสุขใจเมื่อได้ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีอยู่ ส่วนเรื่อง ความเชื่อ ผีปู่ตา เป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษหากไม่ทำตามเชื่อว่าจะเกิดอาเพส และ เป็นกุศโลบายทางภูมิปัญญา เพื่อปกป้องรักษาป่าที่น่าทึ่งของชุมชนชาวบ้านในอดีต และก็ได้ผลดีป่าชุมชนยังคงอยู่อย่างยั่งยืนมาถึงทุกวันนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบความเชื่อของชุมชนกับสิ่งแวดล้อม ป่าดอนปู่ตายังคงเป็นที่พำนักของผีบรรพชน เพื่อการเคารพสักการะ เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ ตามความเชื่อถือศรัทธากันต่อไป

คำสำคัญ : ความเชื่อผีปู่ตา,การอนุรักษ์ป่าชุมชน

Abstract

Beliefs makes more confidence in life because there is something that is trusted as good or bad creator for living of human beings. As for the belief in the Pu -Ta spirit of the ancestors, it is the belief of the villagers who have been carrying from their ancestors if they do not follow the belief that bad luck will be risen and that it is the wisdom in order to protect the remarkable forest of the villagers in the past. The good results of the community forest conservation is sustainable to this day as it shows the relationship of the belief system of the community and the environment. Don Pu -Ta forest remains the abode of the ancestral spirits for worship, a spiritual anchor based on the faith and belief of the villagers.

Keywords: belief, ancestral spirits Pu-ta, community forest conservation

---

[1] นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[2] อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.บทนำ

ความเชื่อ เป็นความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจ ความคาดหวัง หรือสมมติฐาน ซึ่งอาจมีเหตุผลหรือไม่มีก็ได้ และความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่จำเป็นต้อง อยู่บนพื้นฐานแห่งความจริงเสมอไป ความเชื่อ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมมนุษย์ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใดแล้ว ความเชื่อนั้นจะเป็น ตัวกำหนดให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามความคิดเห็น และความเข้าใจ ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง คนไทยแต่ในอดีตนั้นมีความเชื่อที่เกี่ยวพันกับเรื่องภูตผี วิญญาณ ผีสาง เทวดา ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตสังคมไทย เมื่อมนุษย์ต่างพยายามแสวงหาพลังอำนาจให้กับตนเอง เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเพื่อการอยู่รอด ในขณะเดียวกันอำนาจที่คนยอมรับมาก คือ อำนาจที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา และอำนาจทางไสยศาสตร์ ซึ่งบางครั้งต้องอิงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ความเชื่อ เรื่องอำนาจเหล่านี้ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างมาก ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของชาวบ้านดำเนินภายในกรอบของความเชื่อดังกล่าว การถวายของและเครื่องบูชาต่าง ๆ แก่ ภูตผี เทพเจ้า เป็นการปฏิบัติการทางศาสนาที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป[3]

ความเชื่อ จึงเป็นพื้นฐานของลัทธิศาสนา และเป็นที่มาของประเพณีพิธีกรรม หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือประเพณีพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่อาจละเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของท้องถิ่นใด ๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้มากขึ้น ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของสภาพแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ความเชื่อหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อกันมา และมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชน โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญควบคู่มากับการสร้างอารยธรรมของมนุษยชาติ ความเชื่ออาจเป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล[4]

ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่นเกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือภัยธรรมชาติต่าง ๆ ปัญหาเหล่านั้น เกินความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ จึงสร้างความเชื่อว่า น่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติเหล่านั้นมนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ มีการเซ่นสรวง บูชา และประกอบพิธีกรรมต่างๆ กลายเป็นมรดกสืบต่อกัน[5] ความเชื่อที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นความเชื่อที่เกิดจากสมมุติฐานการพยายามค้นหาคำตอบจากสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถกำหนดขึ้นเองได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานพัฒนาต่อมาจนกลายเป็นศาสนาในที่สุด อย่างไรก็ตามสามารถจัดประเภทของความเชื่อได้สี่กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อเรื่องวิญญาณและสิ่งเหนือธรรมชาติ สองความเชื่อในตัวบุคคล สามความเชื่อตามหลักเหตุและผล

---

[3] งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม.** (กรุงเทพมหานคร : พิมพลักษณ์, ๒๕๓๘),หน้า ๒๑๒. .

[4] ประชิด สกุลณะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย.** (กรุงเทพมหานคร : ภูมิปัญญา. ๒๕๔๖). หน้า ๔๒.

[5] จารุวรรณ ธรรมวัตร.**คติชาวบ้านอีสาน.** (กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ๒๕๔๐).หน้า ๑๐๑.

และสี่กลุ่มเชื่อในหลักธรรมชาติสากล หรือเชื่อว่าไม่มีอำนาจพิเศษใด ๆ ทุกสิ่งเกิดขึ้นและเป็นไปโดยกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ความเชื่อและโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผี สาง เทวดา วิญญาณ ที่สิงสถิตอยู่ในวัตถุ และธรรมชาติ โดยมนุษย์จะแสดงความเคารพและบูชาสิ่งเหล่านี้จากพิธีกรรมต่างๆ สามารถพบเห็นได้ในสังคมชนเผ่าในภูมิภาคต่างๆ ของโลก

คติความเชื่อเรื่องผีนั้น ชาวอีสานเชื่อกันว่าผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้ำกราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความยำเกรง กลุ่มผีดังกล่าวมี ผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือนผีปู่ย่า ผีมเหสักข์ หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลาย เบียดเบียนให้เกิดโทษภัยอยู่เนือง ๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีห่า เป็นต้น[6] ชาวอีสานนับถือ ผีปู่ย่า ตายาย และผีอื่น ๆ ในธรรมชาติรวมถึง เทวดาอารักษ์ โดยเฉพาะ แถน หรือ ผีฟ้า ก็เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ไม่ละเมิด และผูกพันอยู่ลึก ๆ ในมโนสำนึก เพราะเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์มาแต่ปฐมกัลป์[7] ความเชื่อเรื่องผีนั่น คำว่า ผี หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดี และร้าย เช่น ผีปู่ย่า ตายาย ผีเรือน ผีห่า เรียกคนที่ตายไปแล้วว่าผี[8] อีกทั้งความเชื่อ ผีปู่ตา เป็นบ่อเกิดของการเข้าทรงเจ้า เข้าทรงผี เพื่อให้มนุษย์ติดต่อกับวิญญาณได้ การเซ่น สังเวย เป็นส่วนหนึ่งที่มนุษย์อุทิศของมีค่า อาหาร ต่อวิญญาณที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ หรือเพื่อการตอบแทนที่ตนได้รับการช่วยเหลือ[9]

ป่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกี่ยวโยงถึงการดำรงชีวิตพื้นฐาน ซึ่งมีผลทำให้มนุษย์ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอย่างเน้นแฟ้น แม้ช่วงเวลาจะเปลี่ยนไปปัจจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นก็ตาม แต่ทรัพยากรผลิตผลที่เก็บได้จากป่าดูจะยังมีคุณค่าเสมอ ป่าดอนปู่ตา เป็นที่สาธารณประโยชน์ มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ที่บอกถึงอาณาบริเวณป่า มีการสร้างศาลพระภูมิ เชิญผีเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ในศาล เพื่อช่วยในการปกปักรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และประกาศเป็นเขตดอนปู่ตา โดยใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาควบคุม ในบริเวณป่าดอนปู่ตาจึงเป็นเขตแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ใครจะเข้าไปบุกรุกที่ดิน ตัดไม้หรือทำ

---

[6] บุญยงค์ เกศเทศ. **“ดอนปู่ตา ป่าวัฒนธรรมอีสาน,”** ในปกิณกะไทยคดีนิพนธ์. (มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒).หน้า ๖๒-๖๖.

[7] เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔).หน้า ๗๓.

[8] ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖). หน้า ๗๓๕.

[9] เพ็ญศรี ดุ๊ก และคณะ.**วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว ๒๕๓๐). หน้า ๓๘๑-๓๘๓.

การล่าสัตว์ไม่ได้ เป็นการลบหลู่ปู่ตา และเชื่อกันว่า ใครจะละเมิดจะมีอันเป็นไป โดยล้มเจ็บหรือแม้กระทั่งเสียชีวิต[10] ชาวบ้านจึงมีความเชื่อในเรื่องอำนาจของผีบรรพชน และป่าดอนปู่ตา อย่างจริงจัง ปฏิบัติ ยึดถือ และละเว้นอย่างเคร่งครัด จะไม่มีชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดต้นไม้หรือจับสัตว์ ซึ่งชาวบ้านคนใดเข้าไปตัดไม้หรือจับสัตว์ โดยฝ่าฝืนบุคคลนั้นก็จะมีอันเป็นไปต่างๆ ตามที่ผีปู่ตาบันดาลให้เป็นไป ป่าดอนปู่ตาบางแห่งยังมีข้อห้ามสำหรับกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งปวง แม้เดินทางผ่านก็จะต้องแสดงความเคารพเสมอ ด้วยเหตุที่มีข้อห้ามเหล่านี้ พื้นที่ดอนปู่ตาจึงมักเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้หนาแน่น มีสัตว์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ดอนปู่ตา จึงกลายเป็นวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรของชุมชนได้อย่างคุ้มค่าที่สุด บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา ความเชื่อผีปู่ตากับการอนุรักษ์ป่าชุมชนของภาคอีสาน ซึ่งคณะผู้ศึกษาจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

๒. ความหมายและวิวัฒนาการของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง คติความเชื่อ หมายถึง ความคิดความรู้สึกของคนหนึ่งหรือสังคมหนึ่งที่เชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นจริง ดำรงอยู่ และสามารถส่งผลกระทบต่อบุคคลนั้นหรือสังคมนั้น[11] ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดี หรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ความเชื่อ[12]

M. Rokeach ได้อธิบายความหมายของ ความเชื่อ ว่า หมายถึง ความคิดใดๆ ที่เป็นไปได้หรือแน่ใจเกี่ยวกับการมีอยู่ การเป็นอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ทั้งนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้คนแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อนั้น[13] ฉะนั้น ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับสิ่งต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาล ให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือ ความเชื่อในธรรมชาติเพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมตาดูโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัส ก่อนสิ่งอื่น คือ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านี้ มีตัวตนมีอำนาจ

---

[10] **กรมป่าไม้.** (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://forestinfo.forest.go.th/. (๖ มกราคม ๒๕๖๒).

[11] วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖-พ.ศ.๒๐๑๖. **การค้นคว้าอิสระ อศ.ม.** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐). หน้า ๖๒.

[12] ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘). หน้า ๓๕๐ - ๓๕๑.

[13] Rokeach, M. **Belief, attitude and value : Theory of organization and change**. (Sanfrancisco : Josey-Bass.1970). pp.112.

พิเศษ และสามารถก่อให้เกิดคุณ และโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒) ความเชื่อถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์ เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่นมนุษย์มีความสงสัยว่า ความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำภูเขา และต้นไม้ใหญ่ที่สามารถ บันดาลให้เกิดความผันแปรไปต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านี้ และมีผลบันดาลให้เกิดความสุข และความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เพื่อบูชา ธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรบางอย่างสิงสถิตอยู่ อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ลำดับ แห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ ดังนี้

ประการแรก เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

ประการที่สอง เชื่อว่าวิญญาณเหล่านี้มีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ให้แก่มนุษย์ได้ แต่ละอย่างตามอำนาจ และความกรุณาที่มีอยู่ใน วิญญาณเหล่านั้น ต้องมีรูปร่างแต่ไม่สามารถเห็นได้

ประการที่สาม เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่า พระเจ้า หรือเทพเจ้า หรือผีสาง เทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ละครั้ง ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณ เรียกความเชื่อนี้ว่า วิญญาณหรือเจตภูต

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่า และตา ยาย ที่ตายไป แล้ววิญญาณของบุคคลเหล่านี้ไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเคยสังเกต ตัวอย่างได้ที่ การบังสุกุลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาคิดติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไรบ้าง พวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกที่ว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกคิดว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด พระเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน[14] ฉะนั้นความเชื่อดังกล่าวมาแสดงให้เห็นว่า มีฐานการเกิดมากมาย แต่ถ้าพิจารณาตามกรอบของความเชื่อ อาจสรุปได้สามประเภท คือ ความเชื่อมนุษย์มีต่อมนุษย์ ความเชื่อมนุษย์มีต่อธรรมชาติ และความเชื่อมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อดังกล่าวมาล้วนเกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๓. ความหมายและวิวัฒนาการการอนุรักษ์ป่าชุมชน

---

[14] เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ.** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔). หน้า ๓๐-๓๑.

ความหมายของป่าชุมชน กรมป่าไม้ สำนักส่งเสริมการปลูกป่า ได้ให้ความหมายโดยสรุปว่า ประชุมชน คือ กิจการป่าไม้ที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การปลูกป่าการจัดการป่า ตลอดจนการใช้สอยประโยชน์จากป่านั้นๆ[15] ฉะนั้น ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ป่าชุมชน ได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาช้านานในประเทศไทย จากประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจ และนิเวศวิทยาของพื้นที่นั้นๆ สภาพการพึ่งพิงใช้พื้นที่ในป่าไม้ของชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกันตามความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาป่า สามารถแบ่งการเกิดขึ้นของป่าชุมชนออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ

๑) เกิดขึ้นตามวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน มักมีการกำหนดพื้นที่พร้อม ๆ กับการตั้งชุมชน โดยชุมชนร่วมกันกำหนดพื้นที่ที่จะเป็นป่าชุมชนดังกล่าว เช่น ดอนปู่ตา วัดป่า ป่าช้า เป็นต้นตั้งแต่เริ่มมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรก

๒) เกิดขึ้นตามระบบนิเวศวิทยา ป่าชุมชนที่เกิดขึ้นตามระบบนี้มักเป็นป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องกับต้นน้ำลำธาร ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการตั้งถิ่นฐาน โดยเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับสภาพแวดล้อมจึงได้มีกำหนดเขตพื้นที่ไว้

๓) เกิดขึ้นตามความจำเป็นในการใช้สอย ป่าชุมชน ที่เกิดขึ้นในขณะนี้จะเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนได้ร่วมกันใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน และรับรู้ร่วมกันว่าควรจะกันพื้นที่ เพื่อใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น ป่าใช้สอย ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าโคกสำหรับเก็บเห็ด เป็นต้น บริเวณป่าเหล่านี้ไม่เหมาะสำหรับการถากถางทำไร่[16]

ความหมายของการอนุรักษ์ คำว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพ อย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งการดำรงรักษาไว้ ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการ และความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบต่อไป[17] ฉะนั้น การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษา การรู้จักนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้อง ใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย

---

[15] กรมป่าไม้ ป่าชุมชน. **ส่วนป่าชุมชนสำนักส่งเสริมการปลูกป่า.** (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๔๑). หน้า ๙.

[16] มงคล ด่านธานินทร์ และคณะ (อ้างถึงใน เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ,บรรณาธิการ) **ป่าชุมชนในประเทศไทยแนวทางการพัฒนา. (เล่ม ๑),ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖),หน้า ๒๐๐.

[17] พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๔๓). หน้า ๗๖.

๔. ความเชื่อ ผีปู่ตา กับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

มนุษย์ในทุกสังคมจำเป็นต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติ และมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องการความสุข ความเชื่อ เป็นระบบหนึ่งของศาสนา เป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรม ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เข้าด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อย่างคำโบราณที่ว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” ซึ่งแสดงถึงความความรู้สึกที่ว่าต้องอาศัยกัน หรืออย่างสุภาษิตเก่าว่า “เสือพีเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสือยัง ดินเย็นเพราะหญ้าบัง และหญ้ายังเพราะดินดี” เป็นคติที่แสดงถึงความรู้ตระหนักต่อระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในธรรมชาติ[18] คำโบราณอย่างที่ว่านี้ นับว่าเป็นคติอย่างหนึ่ง ที่แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณี และจิตใจของคนไทยแต่โบราณ ว่ามีความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในธรรมชาติ ในยุคที่ความเจริญของสังคมเมืองเบ่งบาน ความเชื่อต่างๆ อาจจะเลือนหายไปบ้างแต่ก็ไม่ทั้งหมด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เรารู้จักกันดีในนามของภาคอีสาน ซึ่งแต่เดิมทีชาวอีสานมีภูมิปัญญา ในการอยู่ร่วมกันกับป่ามาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลอยู่แล้ว การนำแนวคิดเรื่องป่าชุมชน การอยู่ร่วมกันของคนกับป่า มาจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงเหลืออยู่ โดยสภาพป่าทางภาคอีสานจะมี ๒ ลักษณะ คือ พื้นที่ป่าขนาดใหญ่ เรียกว่า “ป่าหลวง” เป็นป่าที่มีขนาดใหญ่กว้างขวางมักขึ้นเป็นดงทึบอยู่ห่างไกลจากชุมชน พื้นที่บริเวณป่าหลวงจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร และสัตว์ป่าที่หลากหลายชนิด ส่วนป่าอีกลักษณะหนึ่ง คือ ป่าชุมชน หรือป่าวัฒนธรรม ป่าส่วนนี้จะเป็นผืนป่าส่วนรวมของชุมชนที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตปริมณฑลขึ้น ตามความจำเป็นในการดำรงชีพตามแบบอย่างกรอบจารีตประเพณีอีสาน[19] ป่าดอนปู่ตา เป็นป่าชุมชน ที่ชุมชนให้ความเคารพ ในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสถานที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน ทุกหมู่บ้านของชาวอีสานต้องมี “ดอนปู่ตา” เป็นที่ประทับของผีปู่ตา หรือผีอารักษ์ ของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าดอนปู่ตาเป็นบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่กล้าตัดฟันต้นไม้ในบริเวณนั้นและไม่กล้าจับสัตว์ต่างๆ ที่มีใน ดอนปู่ ตามากินเป็นอาหาร ภูมิปัญญาของการมีป่าดอนปู่ตา

ส่วนพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา มีหลักการที่สำคัญ สอง ประการ คือ ประการแรก พื้นที่ของป่าดอนปู่ตาเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้าน เพราะมีความเชื่อ และตั้งเป็นกฎร่วมกันว่าเป็นบริเวณที่ห้ามตัดต้นไม้ เก็บหาเห็ด และห้ามล่าสัตว์ จึงทำให้พืชและสัตว์มีพื้นที่ปลอดภัยได้อาศัยอยู่ เพื่อการแพร่พันธุ์ไปยังพื้นที่อื่นๆ ต่อไป นักวิจัยได้พบว่า ป่าดอนปู่ตาในภาคอีสาน มีพื้นที่เฉลี่ย ๕๐ ไร่ แต่มีดัชนีความหลากหลายชนิดของพรรณพืชและสัตว์เทียบเคียงได้กับป่าทำเลขนาด ๑,๐๐๐ ไร่ ประการที่สอง พิธีเลี้ยงผีปู่ตา สามารถใช้ตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านได้ เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมจะมีการนำเอาไก่ที่เลี้ยงไว้ในบ้านหรือตามนา ๑ ตัว ไปฆ่าสังเวยให้กับผีปู่ตา ในพิธีจะมีการเสี่ยงทายคางไก่ โดยเฒ่าจ้ำจะถอดเอาขากรรไกรล่างของไก่ ซึ่งเป็นกระดูกอ่อนออกมาดูรูปร่างถ้าคางไก่สวย คือ มีรูปร่างดี ไม่บิดเบี้ยว ผิวของกระดูกเรียบไม่ขรุขระ แสดงว่าข้าวปลาอาหารจะสมบูรณ์ แต่ถ้า

---

[18] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).**คนไทยกับป่า**. (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๔๓).หน้า ๑๒.

[19] บุญยงค์ เกศเทศ, ๒๕๔๒, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : (๕ มกราคม ๒๕๖๒).
https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/๒๕๔๒/writing-๐๑.html

รูปร่างไม่ดีแสดงว่าข้าวจะยากหมากจะแพง ในเชิงวิทยาศาสตร์สามารถอธิบายได้ว่า เนื่องจากไก่บ้านเป็นไก่ที่หากินอยู่กับสิ่งแวดล้อมในบ้านหรือในไร่นาถ้าอาหารอุดมสมบูรณ์กระดูกอ่อนที่คางไก่ก็จะสมบูรณ์ แต่ถ้าอาหารของไก่ขาดแคลน การเจริญของคางไก่ก็จะไม่สมบูรณ์ ชาวบ้านต้องเตรียมตัวรับกับวิกฤติที่จะเกิดขึ้นหรือเร่งปรับสภาพแวดล้อมให้อยู่ในภาวะสมดุลมากยิ่งขึ้น[20]

สังคมอีสานเป็นชุมชนเกษตรกรรม ที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยผูกพันกับธรรมชาติป่าวัฒนธรรมชุมชนอย่างเน้นเฟ้น ได้รับการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ปลูกศรัทธา คติ ความเชื่อจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า อันแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของทรัพยากรบุคคล และสังคมท้องถิ่น สังคมอีสานเคร่งครัดในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เชื่อถือในเรื่อง บาป-บุญ คุณ-โทษ ขวัญ-วิญญาณ เทวดาอารักษ์ ตลอดจนผีสางนางไม้อย่างจริงจัง โดยมีการเซ่นสรวง บัดพลี ตามฤดูกาล พร้อมกันนี้ยังปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยความมั่นคงตามค่านิยมของชุมชน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ หรือแก้ไขปัญหาชีวิตที่พึงมี อันจะเป็นประหนึ่งภูมิคุ้มกันภัยพิบัติทั้งหลายทั้งปวงมิให้มากล้ำกรายตน หรือครอบครัวตลอดจนทุกชีวิตในชุมชน[21] และความเชื่อเกี่ยวกับผีดอนปู่ตาของชาวบ้านนั้น ค่อนข้างจะส่งผลให้ชาวบ้านเชื่อว่า หากล่วงละเมิดต่อป่าดอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธ และบันดาลให้เกิดผลร้ายขึ้นแก่ชุมชน และคนในหมู่บ้าน ไม่ยกเว้นแม้จะเป็นสัตว์เลี้ยงก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านได้เคยประสบพบเห็นมาแล้ว และเล่าสืบต่อกันมา ชาวบ้านจึงเชื่อถือและยอมรับว่า ดอนปู่ตา และ ผีปู่ตา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้

การแสดงออกทางความเชื่อเรื่อง ผีปู่ตา นี้ ชุมชนจะแสดงออกโดยผ่านพิธีกรรม โดยมีเหตุผล ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อเป็นประโยชน์ในการประกอบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง คือ ปู่ตากับลูกน้องซึ่งก็คือชาวชุมชน และพิธีกรรมที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นมานี้เป็นการเกิดขึ้น จากการวางแผนจงใจในการใช้เป็น “เครื่องมือ”ในสังคมมวลชนสมัยใหม่ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชุมชนเกิดความศรัทธาต่อประเพณีพิธีกรรมนั้น (๒) เพื่อสื่อความหมายในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน (๓) เพื่อเป็นผลทางจิตใจ ความสบายใจ ความมั่นใจ กำลังใจและการปลอบขวัญ การแสดงออกในการเคารพนับถือที่มีต่อผีปู่ตา คือ การที่ชาวชุมชนได้ตั้งศาลปู่ตา หรือ ดอนปู่ตา ไว้ใกล้กับหมู่บ้าน และจัดพิธีกรรมเซ่นไหว้ในทุกปี โดยสมาชิกภายในหมู่บ้านหรือชุมชนจะนำอาหาร เหล้า บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียน มาไหว้ที่ศาลปู่ตา เพื่อให้ปู่ตาคอยปกป้องคุ้มครอง[22] นอกจากนั้น ชาวบ้านยังเชื่อว่า ผีปู่ตา จะคอยช่วยแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควร แต่ถ้ามีคนในชุมชนละเมิดกฎของป่าวัฒนธรรมชุมชนที่มีร่วมกัน หรือว่า ดูถูก ดูหมิ่น ปู่ตา บุคคลผู้นั้นก็จะได้รับโทษทัณฑ์ ต่าง ๆ นา ๆ ตามแต่ว่า ผีปู่ จะดล

---

[20] มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม : ดอนปู่ตา. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/. (๔ มกราคม ๒๕๖๒).

[21] บุญยงค์ เกศเทศ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/๒๕๔๒/writing-๐๑.html. (๔ มกราคม ๒๕๖๒).

[22] ศรีศักร วัลลิโภดม. **ภูมินิเวศวัฒนธรรมระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕). หน้า ๑.

บันดาลให้เป็นเช่นไร ผีจึงเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือ อีกนัยหนึ่ง คือ เป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ของสังคมที่คอยควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบเรียบร้อย[23]

ดังนั้น ดอนปู่ตา จึงกลายเป็นวิธีการบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากรของชุมชนได้อย่างคุ้มค่าที่สุด นับเป็นกุศโลบาย ในการอนุรักษ์โดยวิถีชุมชน ป่าดอนปู่ตา และพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้อง นับเป็นภูมิปัญญา ในการรักษาความสมดุลของทรัพยากรป่าไม้ และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบความเชื่อของชุมชนกับสิ่งแวดล้อม จากอดีตถึงปัจจุบันความเชื่อเรื่อง ผีปู่ตา หรือดอนตาปู่ นี้ได้ฝังรากลึกจนกลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ชาวบ้านทางภาคอีสาน และองค์กรชุมชนหลายพื้นที่ยังมีกลวิธีในการบริหารจัดการป่าดอนปู่ตาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในอีกหลายพื้นที่ยังปล่อยปละละเลย ดูจะเนื่องมาจากหลายปัจจัย เป็นต้นว่า ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความมีจิตสำนึกร่วมกันของชาวบ้าน ที่ได้เล็งเห็นคุณค่าของป่าวัฒนธรรม ที่จะสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องครบวงจรนั่นเอง

๕.บทสรุป

เมื่อกล่าวโดยสรุป ความเชื่อ จึงเป็นการยอมรับสิ่งต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาล ให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม ความเชื่อมีฐานการเกิดจาก มนุษย์มีต่อมนุษย์ มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และความเชื่อที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น เพราะมีสิ่งที่เชื่อถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว เกิดความสุขใจเมื่อได้ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีอยู่ ส่วนเรื่องความเชื่อ ผีปู่ตา หรือดอนปู่ตา เป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษหากไม่ทำตามเชื่อว่าจะเกิดอาเพส และเป็นวิธีการบริหารจัดการ การใช้ทรัพยากรของชุมชนได้อย่างคุ้มค่าที่สุด ตามความเชื่อบรรพบุรุษสืบต่อกันมา เป็นกุศโลบายทางภูมิปัญญาเพื่อปกป้องรักษาป่าที่น่าทึ่งของชุมชนชาวบ้านในอดีต และก็ได้ผลดีป่าชุมชนยังคงอยู่อย่างยั่งยืนมาถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมชุมชน ให้มีสภาพดังเดิม หรือเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ป่าดอนปู่ตาก็จะยังคงเป็นที่พำนักของผีบรรพชน เพื่อการเคารพสักการะ มีพิธีกรรมเสี่ยงทายเลี้ยงเซ่นสรวงบูชาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ ตามความเชื่อถือศรัทธากันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้ ป่าชุมชน. **ส่วนป่าชุมชนสำนักส่งเสริมการปลูกป่า.** กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๔๑.

งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : พิมพลักษณ์, ๒๕๓๘. .

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **คติชาวบ้านอีสาน.** กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ๒๕๔๐.

---

[23] นิธิ เอียวศรีวงศ์.**ชุมชนเข้มแข็งทุนทาง สังคมไทย.** (กรุงเทพมหานคร : สานักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑. หน้า ๑๓.

ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.**ชุมชนเข้มแข็งทุนทาง สังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สานักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑.

บุญยงค์ เกศเทศ. **“ดอนปู่ตา ป่าวัฒนธรรมอีสาน.”** ในปกิณกะไทยคดีนิพนธ์. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

ประชิด สกุลณะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย.** กรุงเทพมหานคร : ภูมิ ปัญญา. ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).**คนไทยกับป่า**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๔๓.

เพ็ญศรี ดุ๊ก และคณะ.**วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว, ๒๕๓๐.

มงคล ด่านธานินทร์ และคณะ **ป่าชุมชนในประเทศไทยแนวทางการพัฒนา. (เล่ม ๑),ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖-พ.ศ.๒๑๑๖. **การค้นคว้าอิสระ อศ.ม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **ภูมินิเวศวัฒนธรรมระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕.

เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาโบราณ.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

กรมป่าไม้. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://forestinfo.forest.go.th/. ๖ มกราคม ๒๕๖๒.

บุญยงค์ เกศเทศ. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/๒๕๔๒/writing-๐๑.html. ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม : ดอนปู่ตา. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/. ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

Rokeach, M. **Belief, attitude and value : Theory of organization and change**. Sanfrancisco: Josey-Bass..1970.

แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธแก่ผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

WAYS TO ENHANCE THE BUDDHIST WELL-BEING FOR THE ELDERLY IN SRABUA SUB-DISTRICT, PRATUMRAT DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

พระอธิการสุทัศน์ ปิยวณฺโณ (สุประกำ)[1]

บทคัดย่อ

สุขภาวะเป็นสภาวะที่มนุษย์ประสบกับความสุข ๔ ด้าน ประกอบด้วย สุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางด้านปัญญา โดยมีความสอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า แนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของผู้สูงอายุตำบลสระบัวประกอบด้วยการประยุกต์และบูรณาการทั้งกระบวนการทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการทางการแพทย์และกระบวนการทางสังคม ๔ ด้าน คือ ๑) การดูแลรักษาสุขภาพกายและการบริโภคสิ่งที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ๒) การเสริมสร้างความสุขทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) การเสริมสร้างความสุขทางด้านจิตใจและอารมณ์ และ ๔) การเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านปัญญา ซึ่งทำให้เกิดสุขวิถีในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : แนวทาง/การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

Abstract

The well-being is a condition that human experiences the 4 aspects of happiness including physical well-being, social and environmental well-being, mental and emotional well-being, and intellectual well-being. It is also consistent with the principle of Bhāvanā 4 (growth, cultivation, training, development) of Buddhism. According to this study, the ways of enhancing the Buddhist well-being for the elderly in Srabua sub-district comprise 4 aspects of adapting and integrating the Buddhist process with medical process and social process: 1) physical healthcare and healthy food consumption, 2) enhancement of social and environmental happiness, 3) enhancement of mental and emotional happiness, and 4) enhancement of intellectual well-being. These can initiate the ways of happiness in daily life of the elderly.

Keywords: Way/Enhancement of the Buddhist Well-Being

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

บทนำ

ประชากรสูงอายุเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก “ใน พ.ศ.๒๕๕๙ โลกมีประชากรทั้งหมดประมาณ ๗,๔๓๓ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรสูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๙๒๙ ล้านคน หรือคิดเป็น ร้อยละ ๑๒.๕ ของประชากรทั้งหมด”[2] แสดงให้เห็นว่าประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีผู้สูงอายุมากขึ้น ในขณะที่อัตราการเกิดน้อยกว่า “ในจำนวนประชากรไทยทั้งหมด ๖๕.๙ ล้านคน มีผู้สูงอายุที่อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป ประมาณ ๑๑ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕”[3] ในขณะที่คนที่มีอายุ ๔๐ ปี ก็จะเป็นผู้สูงอายุในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า จะทำให้มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึง ๓๐ ล้านคน เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนนับยะสำคัญหลายประการ แสดงให้เห็นว่าระบบบริการสุขภาพมีคุณภาพมากขึ้น แสดงให้เห็นการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์คิดค้นทางเทคโนโลยีและองค์ความรู้ทางการแพทย์ได้ แสดงให้เห็นว่าปัจจัยเสี่ยงต่อชีวิตลดลง ทำให้สามารถดำรงชีพมาจนถึงวัยผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ปัญหาที่ตามมากับสังคมผู้สูงอายุ คือ ทำให้วัยแรงงานน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องรับแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงาน เมื่อคนวัยทำงานมีน้อย การขับเคลื่อนพลังการแข่งขันทางเศรษฐกิจก็น้อยลง นอกจากนี้ยังมีการใช้งบประมาณช่วยเหลือผู้สูงอายุและเยียวยารักษาเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุก็มีปัญหาหลายอย่างรุมเร้า ทั้งปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาทางสังคม ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางด้านจิตใจ และปัญหาทางด้านปัญญา รวมทั้งการปล่อยให้ผู้สูงอายุเผชิญกับปัญหาชีวิตอยู่ตามลำพัง

สถานการณ์ผู้สูงอายุของประเทศไทยในปี ๒๕๖๑ มีผู้สูงอายุประมาณ ๑๑ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕ ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งหนึ่งในสามของผู้สูงอายุ มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวมากถึงร้อยละ ๑๐ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับนวัตกรรมดูแลผู้สูงอายุ ครอบคลุมใน ๕ มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม มิติสุขภาพ มิติสภาพแวดล้อม และมิติเทคโนโลยีกับนวัตกรรม[4] ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยคาดว่าในปี ๒๕๖๔ จะมีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ ๒๐ จึงจำเป็นที่ทุกภาคส่วนจะต้องให้ความสำคัญในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคมและผู้สูงอายุทั้งมวล[5] และยังพบว่ามีผู้สูงอายุจำนวนมากที่อาจจัดอยู่ในภาวะเปราะบาง โดยหนึ่งในสามของผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน บุตรซึ่งเคยเป็นแหล่งรายได้สำคัญของผู้สูงอายุมีสัดส่วนลดลง ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรือตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง มีประมาณ ๔ แสนคน และผู้สูงอายุที่เป็นโรคสมองเสื่อมประมาณ ๖ แสนคนในปี ๒๕๕๙

---

[2] บรรลุ ศิริพานิช, **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี ๒๕๕๙**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗.

[3] บรรลุ ศิริพานิช, **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี ๒๕๕๙**, หน้า ๑๒.

[4] กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **รายงานสถานการณ์ทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รายไตรมาส ปี ๒๕๖๑**, (มกราคม - มีนาคม), ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมีนาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑.

[5] ชมรมผู้สูงอายุ, **กลไกการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้นแบบการเรียนรู้ "ชมรมผู้สูงอายุตำบลยุหว่า" อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่**, ๒๕๖๑, หน้า ๒.

มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอีกมากในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงจะเพิ่มเป็น ๑.๓ ล้านคน และผู้ป่วยด้วยโรคสมองเสื่อมจะเพิ่มเป็น ๑.๔ ล้านคน[6] ซึ่งสะท้อนปัญหาทุกขภาวะของผู้สูงอายุ ทั้งที่กำลังเป็นอยู่และจะประสบในอนาคต ทำให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน รวมทั้งภาคศาสนาก็ได้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าและมีอุปการคุณต่อประเทศชาติ ในส่วนของบ้านสระบัว ตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ และได้ดำเนินการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้คัดเลือกเป็นพื้นที่วิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ๖ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการศึกษารวบรวมข้อมูล จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries) และศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

ขั้นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งได้ดำเนินการโดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ กับการศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ดังต่อไปนี้ (๑) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องสุขภาวะเชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมทั้งเรื่องราวสำคัญที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยมุ่งศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดการ

---

[6] บรรลุ ศิริพานิช, **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี ๒๕๕๙**, หน้า ๔.

เสริมสร้างสุขภาวะ แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุ ปัญหาและการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุ แนวคิดสุขภาวะเชิงพุทธ แนวคิดสุขภาวะผู้สูงอายุ

๒. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study)

การศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนามได้ดำเนินการ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย และขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย

ในการสร้างเครื่องมือวิจัยมีขั้นตอนดังนี้ (๑) การตั้งประเด็นที่จะเก็บข้อมูลภาคสนาม (๒) การสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยตั้งคำถามให้สอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการทราบจากประชากรที่ระบุในขอบเขตด้านประชากร (๓) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและคุณภาพของเครื่องมือวิจัย (๔) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ (๕) การเตรียมแบบสัมภาษณ์ให้พร้อมนำไปใช้เก็บข้อมูลภาคสนาม

๓) ขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๓ รูป/คน โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยในพื้นที่วิจัย โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ๕ กลุ่ม คือ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มประชาชนทั่วไป ในเขตพื้นที่วิจัยบ้านสระบัว ตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล พร้อมด้วยเครื่องบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ แบบบันทึกการสังเกต และกล้องถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนามดังต่อไปนี้ (๑) การสำรวจบริบทพื้นที่และสภาพทั่วไปของตำบลสระบัว (๒) การประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องล่วงหน้าเพื่อขอเก็บข้อมูลทำวิจัย (๓) ออกหนังสือนัดกลุ่มเป้าหมายพร้อมกำหนดวันเวลา และการส่งประเด็นที่ต้องการทราบล่วงหน้าเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีเวลาเตรียมข้อมูลสำคัญ (๔) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง (๕) เตรียมทีมงานช่วยเก็บข้อมูล โดยมีการประชุมกับผู้ช่วยวิจัยและแบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สะดวกรวดเร็วและได้ข้อมูลตามที่ต้องการ (๖) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย (๗) รวบรวม คือ หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วรวบรวมข้อมูลทั้งหมด

๒. ขั้นตรวจสอบข้อมูล/จัดระเบียบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว ตรวจสอบจำนวนว่าแบบสัมภาษณ์ได้ครบตามที่ระบุไว้ในขอบเขตด้านประชากรหรือไม่ และตรวจสอบเนื้อหาว่าได้คำตอบครบถ้วนตามที่ต้องการทราบหรือไม่ ถ้าหากไม่ครบก็กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนข้อมูลใดที่ขาดความชัดเจนก็กลับไปรวบรวมใหม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยหรือไม่ ส่วนใดที่ยังไม่พอสำหรับการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูลตามโครงสร้างเนื้อหา

๓. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกัน วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล เปรียบเทียบ การตีความ สังเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการหาข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

๔. ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นการวิจัย ว่าส่วนใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นเสริมในการวิจัย โดยให้น้ำหนักกับประเด็นหลักในการวิจัย โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั่วคราว

๕. ขั้นเขียนงานวิจัย

หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการวิจัย และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ขั้นสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เรียบเรียงตามโครงสร้างเนื้อหาและกรอบการวิจัย จากนั้นจึงลงมือเขียนวิทยานิพนธ์ในรูปของความเรียง นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) เนื้อหาบางส่วนนำเสนอในรูปของตารางข้อมูล เนื้อหาบางส่วนมีการนำเสนอแผนภาพประกอบผลการวิจัย และการอธิบายความประกอบกับภาพถ่าย โดยมุ่งตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอข้อค้นพบสำคัญในการวิจัย รวมทั้งการสร้างชุดความรู้ในการวิจัย และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ตรวจสอบรูปแบบระเบียบวิธีวิจัยให้ถูกตามรูปแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนด และสอบป้องกันต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ สภาพปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด และแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

นักปราชญ์ชาวพุทธร่วมสมัยได้กล่าวถึงสุขภาวะในภาษาบาลีว่า “ภาวะแห่งความเป็นสุข” มาจากคำว่า “สุข” แปลว่า ความสุข กับคำว่า “ภาว” แปลว่า “ความเป็น” เมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึงภาวะแห่งความสุข”[7] ส่วนในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ท่านได้ให้คำนิยาม

[7] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ฟื้นสุขภาวะยามสังคมวิกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : บริษัทสหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิสชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

ความหมายของ ความสุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ[8] นอกจากนี้แล้ว “สุขภาวะยังสื่อความหมายไปในทางการมองให้เห็นความสุขด้วย ทั้งในแง่ของความหมดทุกข์และมีสุข”[9]

สุขภาวะจึงเป็นสิ่งที่สัมผัสได้หลายรูปแบบ ทั้งในเชิงการมีสุขภาพทางร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง สภาวะที่บุคคลหรือสังคมมีความสุข การมีคุณภาพชีวิตที่ดี การดำรงชีวิตที่ดี การปราศจากปัญหาและอุปสรรค การมีดุลภาพชีวิตกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ปราศจากความทุกข์ การเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนถึงระดับพ้นทุกข์ (นิพพาน) สุขภาวะจึงเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทุกมิติ โดยสุขภาวะเชิงพุทธแบบองค์รวม จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ สุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางด้านปัญญา โดยมีความสอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ ในพระพุทธศาสนา

๒. สภาพปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษาปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุบ้านสระบัว ตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่ามีปัญหา ๔ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกาย

ปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย คือ ปัญหาการสูญเสียคุณภาพทางร่างกาย การหย่อนสมรรถภาพทางกาย การขาดศักยภาพทางกาย ร่างกายขาดประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ การมีปัญหาด้านสุขอนามัย การเสี่ยงภัยหรือการอยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การใช้อิริยาบถหรือมีวิถีชีวิตไม่สมดุล และการบริโภคอาหารไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ บริโภคอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการขาดแคลนอาหาร เป็นต้น

๒) ปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ (๑) ปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคม ได้แก่ การขาดความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกปล่อยให้เผชิญกับปัญหาอย่างโดดเดี่ยว ผู้สูงอายุบางคนติดอบายมุข การถูกกระทำความรุนแรง การมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาวะ เป็นต้น (๒) ปัญหาสุขภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ ปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นภัยคุกคามชีวิตหลายรูปแบบ เช่น ความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล การปรับตัวไม่ได้กับอุณหภูมิที่ไม่คุ้นเคย นอกจากนี้ยังมีภัยทางธรรมชาติที่กระทบต่อผู้สูงอายุด้วย เช่น ความหนาว ความร้อน น้ำท่วม รวมทั้งโรคภัยต่างๆ เป็นต้น

๓) ปัญหาสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตและปัญหาทางอารมณ์ เช่น อาการเครียด เป็นโรคซึมเศร้า หดหู่ใจ ความฟุ้งว่าน ความวิตกกังวนกับปัญหาที่ประสบอยู่ ความหวาดกลัวต่อมรณภัย รวมทั้งการมีวิถีชีวิตที่ไม่เอื้อต่อสุขลักษณะนิสัยผู้สูงอายุ เป็นต้น

---

[8] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕๒.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (๑๙๘๗) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

๔) ปัญหาสุขภาวะทางด้านปัญญา พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากมีมิจฉาทิฏฐิ คือ ทำให้มีความเชื่อไม่ถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา เช่น การไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม การยึดมั่นในตนเอง ยึดมั่นในทรัพย์สมบัติ ไม่เข้าใจความจริงของชีวิต ๓ ระดับ คือ ไม่เข้าใจความเป็นจริงระดับอริยสัจ ไม่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและสรรพสิ่งตามกระบวนการของไตรลักษณ์ และความหลงผิดยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕ ทำให้เป็นทุกข์เพราะหลงผิดและความไม่เข้าใจชีวิตตามสภาพความจริง

๓. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธผู้สูงอายุตำบลสระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ตำบลสระบัวใช้การเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวม ๔ ด้าน บูรณาการกับกระบวนการทางการแพทย์และกระบวนการทางสังคม ประกอบด้วย (๑) กายภาวนา คือ การเสริมสร้างสุขภาวะทางร่างกาย (๒) ศีลภาวนา คือ การเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข (๓) จิตตภาวนา คือ การเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจและอารมณ์ (๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาอย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูลโลกและชีวิต รวมถึงปัญญาทางธรรมที่ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง โดยแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธแก่ผู้สูงอายุตำบลสระบัว จำแนกออกเป็น ๔ กลุ่มวิธีการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) แนวการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกาย

การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านร่างกาย จำแนกออกเป็น ๔ กลุ่มวิธีการ ประกอบด้วย (๑) วิธีการปฏิบัติต่อร่างกาย ประกอบด้วย การบริหารกาย การออกกำลังกาย การบริโภคสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย การป้องกันโรคติดต่อ การรักษาร่างกาย การป้องกันอวัยวะ การปรับชีวิตให้เกื้อกูลกับปัจจัยภายนอก การใช้ศักยภาพทางร่างกายทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสมกับวัย (๒) วิธีการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นกระบวนวิธีอบรมให้ผู้สูงอายุมีปัจจัยสันนิสิตศีล ประกอบด้วย การบริโภคอาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกาย การใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ การใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ การใช้ยารักษาโรคเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ โดยมีผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์มาอบรมผู้สูงอายุ (๓) วิธีการพัฒนาผัสสะ (ผัสสภาวนา) คือ การฝึกสำรวมกาย โดยใช้วิธีฝึกสติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และวิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร (๔) วิธีการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาปถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกูลมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติธาตุมนสิการบรรพ และวิธีการปฏิบัติหมวดนวสีวถิกาบรรพ ส่วนการพัฒนาผัสสะและการใช้กายพัฒนาคุณธรรมจะบูรณาการเข้ากับจิตตภาวนาและปัญญาภาวนา

๒) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่มวิธีการ ดังต่อไปนี้ (๑) การปฏิบัติตามศีล ประกอบด้วย การปฏิบัติศีลในขั้นธรรม การปฏิบัติศีลในขั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ การปฏิบัติศีลในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล (๒) ส่งเสริมการปฏิบัติปัจจัยยสันนิสิตศีล คือ ศีลในรูปของการควบคุมการบริโภคปัจจัยที่เกื้อกูลต่อ

ชีวิต โดยการพิจารณาถึงคุณค่าแท้แล้วบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การปรับพฤติกรรมไม่ให้เป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมรักษาสภาพแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ การดูแลรักษาอุปกรณ์ การสำรวจอุปกรณ์การดำรงชีพให้มีความปลอดภัยและพร้อมใช้งาน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ รวมทั้งการอนุรักษ์และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อชีวิต

๓) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์

การสร้างเสริมสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ด้วยการกระบวนการจิตตภาวนา คือ การมุ่งฝึกสติและสมาธิ เพื่อให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม การตระหนักรู้และสามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมอกุศลกรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบ ปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย ทำให้มีคุณธรรม มีพรหมวิหารธรรม คลายความยึดมั่นผูกพันในตัณหา มานะ และทิฏฐิ และตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตโดยมุ่งเน้นไปที่การฝึกจิตตภาวนา

๔) แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านปัญญา จำแนกตามลักษณะของปัญญาออกเป็น ๓ แนวทาง ดังต่อไปนี้ (๑) การเสริมสร้างสุขภาวะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการแบบโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฏฐิ (๒) การเสริมสร้างสุขภาวะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น โดยจัดกระบวนการแบบกัลยาณมิตร คือ จัดกรอบการสื่อสารแบบมิตรภาพ ให้ผู้สูงอายุได้ปรับทุกข์ผูกมิตรกัน งดเว้นการสื่อสารที่มีลักษณะอกุศล มีพระสงฆ์มาแสดงธรรมและสนทนาธรรม เป็นต้น (๓) การเสริมสร้างสุขภาวะแบบภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมถะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนาหรือปัญญาภาวนา โดยการจัดอบรมและปฏิบัติธรรมเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุเป็นประจำทุกวันพระและการอบรมในวันสำคัญต่างๆ รวมทั้งการจัดโครงการอบรมธรรมะ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

ปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกภาคส่วนจะต้องเร่งหาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุ จากการศึกษาปัญหาของผู้สูงอายุตำบลสระบัวพบว่ามีปัญหาสรุปได้ ๔ ด้าน ประกอบด้วย ปัญหาทางด้านร่างกาย ปัญหาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางด้านจิตใจ และปัญหาทางด้านปัญญา โดยตำบลสระบัวมีแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุทั้งในรูปของการประยุกต์และบูรณาการทั้งกระบวนการทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการทางการแพทย์และกระบวนการทางสังคม ๔ แนวทาง ดังนี้ ๑) การดูแลรักษาสุขภาพกายและการบริโภคสิ่งที่เกื้อกูลต่อสุขภาพผู้สูงอายุ ๒) การเสริมสร้างความสุขแก่ผู้สูงอายุทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) การเสริมสร้างความสุขแก่ผู้สูงอายุทางด้านจิตใจและอารมณ์ ๔) การเสริมสร้างความสุขแก่ผู้สูงอายุ

ทางด้านปัญญา ๓ ระดับ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุทั้ง ๔ แนวทางดังกล่าว ทำให้เกิดสุขวิถีในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **รายงานสถานการณ์ทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รายไตรมาส ปี ๒๕๖๑.** มกราคม-มีนาคม. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมีนาคม ๒๕๖๑.

ชมรมผู้สูงอายุ. **กลไกการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้นแบบการเรียนรู้ชมรมผู้สูงอายุตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่**, ๒๕๖๑.

นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (๑๙๘๗) จำกัด, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ฟื้นสุขภาวะยามสังคมวิกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : บริษัทสหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิสชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้กระบวนการเรียนแบบโครงงานวิชาวิจัย เพื่อการจัดการสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้

Development of a Collaborative Learning Process by the Research Project Management Program for Students with Difficulties in the Learning Basic

ดร.ศุภณัฐ เจริญสุข และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้กระบวนการเรียนแบบโครงงานวิชาวิจัยเพื่อการจัดการสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อพัฒนาชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา และเพื่อวิเคราะห์ผลการใช้ชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ได้พัฒนาขึ้น ซึ่งมีวิธีการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัยได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบประเมินความพึงพอใจ (Survey Research)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณษราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา พบว่า เนื้อหาวิชามีการจัดเรียงตามลำดับความยากง่าย ผู้สอนบางท่านใช้เอกสารประกอบการสอนแบบย่อให้เข้ากับช่วงเวลาการสอน ผู้เรียนมีความรู้ด้านวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยไม่ถ่องแท้ ไม่สามารถกำหนดปัญหาการวิจัยได้ จากปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ ชั้นปีที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา และการพัฒนาเอกสาร ประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยควรพัฒนาให้ดีและน่าสนใจมากขึ้น โดยจัดลำดับความสำคัญและความจำเป็นของวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย โดยกำหนดเนื้อหาในเอกสารประกอบการสอนให้ผู้เรียนที่ไม่เคยผ่านการเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับเขียนงานวิจัยโดยีตัวอย่างประกอบให้เข้าใจง่ายอย่างต่อเนื่อง จัดเรียงเนื้อหาสอดคล้องกับแผนการสอน รายชั่วโมง เพื่อให้ผู้สอนในมหาวิทยาลัยสามารถนำเอกสารประกอบการสอนไปปรับใช้ตรงตามความต้องการของมหาวิทยาลัย

---

*ผู้อำนวยการส่วนงานบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๒. การพัฒนาชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา พบว่า การจัดการเรียนรู้วิชาวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามแผนการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้นิสิตหรือผู้เรียนทุกคนมีโอกาสที่จะพัฒนาการคิด โดยผู้สอนเป็นผู้เสริมสร้างทักษะการคิดในตัวผู้เรียน ออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการคิดพื้นฐาน ได้แก่ ทักษะการเขียนให้ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย การกำหนดปัญหาการวิจัยตลอดทั้งกระบวนการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับงานวิจัย

๓. วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์กิจกรรมและชุดการเรียนการสอนในการเสริมสร้างวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เป็นการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับแบบฝึกทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามสภาพความต้องการของผู้สอนและผู้เรียน โดยภายในแบบฝึกทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ผลิตขึ้น ประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๘ บท คือ บทที่ ๑ การกำหนดปัญหาในการวิจัย บทที่ ๒ การเขียนความสำคัญของปัญหา บทที่ ๓ การตั้งวัตถุประสงค์และการนิยามศัพท์ บทที่ ๔ การทบทวนวรรณกรรมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องบทที่ ๕ การเขียนวิธีการดำเนินวิจัยและกรอบงานวิจัย บทที่ ๖ การวิเคราะห์ข้อมูล บทที่ ๗ การสรุปและข้อเสนอแนะ บทที่ ๘ การเขียนบทความทางวิชาการ

คำสำคัญ : การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ , แบบร่วมมือ , โครงงานวิชาวิจัย

Abstract

This research purposes to study current conditions, problems, causes of basic statistics and research skills of students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus; to develop a set of teaching and learning strategies to enhance basic statistics and research skills for the students; to analyze the effects of using instructional package to enhance basic statistics and research skills. Mixed research methodology was used to collect the data of qualitative research and quantitative research which contained subject matters that supported obviously results for researching methodology such as qualitative research by the researcher who studied the documents and research concept, in-depth interview and quantitative research by distributed the inquired form of satisfaction (Survey Research).

Research results were as follows:

1. Current conditions, problems and causes of basic statistics and research skills for Mahachulalongkornrajavidyalaya University students can be explained that the content of the course was arranged in the difficult order; some instructors use short instructional materials to teach. The students are knowledgeable in basic statistics and in-depth research but cannot determine the research problem. Teaching basic statistics and research should be better and more interesting by prioritizing the necessity of basic statistics and research and defining the contents of the teaching materials for students who have not studied the basic statistics and research before, they should be able to learn and understand the research writing, arrange the

content in line with the hourly lesson plan so that university instructors can apply the instructional materials to meet the needs of the university.

2. Development of instructional package for enhancing basic statistics and research for students of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, it was found that the learning management of basic statistics and research according to the development plan of learning activities using the teaching style, basic statistics and research had various learning activities. The students or learners have the opportunity to develop thinking. The instructor is the person who builds the thinking skills in the class; designs activities that promote basic thinking skills including writing skills in accordance with research methodology; determines research problems throughout the research process.

3. Analysis of the achievement of activities and instructional packages for enhancing basic statistics and research for students of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, is that to prepare documents on basic skills training and research according to the needs of instructors and learners within the basic skill training course, statistics and research. The content is divided into 8 chapters. Chapter 1 Determining the Problem in the Research; Chapter 2 Writing the Importance of the Problem; Chapter 3 Setting the Objective and Definition; Chapter 4 Reviewing the Documents and Related Research; Chapter 5 Writing Research Methods and Research Framework; Chapter 6 Data Analysis; Chapter 7 Summary and Recommendations; Chapter 8 Writing Academic Articles.

Keywords: Development of a collaborative learning process learning, project management research program

๑. บทนำ

ในสังคมปัจจุบันเป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วในขณะนี้ ทำให้เกิดความไม่สมดุลกันระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยที่สำคัญ คือ คุณภาพของคน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรม นำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย เน้นการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของนักเรียน คุณธรรมทั้ง ๘ ประการ คือ ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคี ความมีน้ำใจ[1] คุณลักษณะเหล่านี้ย่อมส่งผลให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐาน ทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาเต็มที่ ทำให้เป็นคนรู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวกับการ

[1] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **คู่มือสำหรับใช้เป็นแนวทางในการทำหน้าที่วิทยากร,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

เปลี่ยนแปลง มีจริยธรรม คุณธรรม รู้จักพึ่งตนเอง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข[2] ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙) ระบุว่า การสร้างสังคมไทยที่พึงประสงค์ให้สำเร็จได้ เครื่องมือที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จคือ “คน” และ “การศึกษา” โดยมุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม และมุ่งพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีดุลยภาพ ควรจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้เด็กได้รับการพัฒนาความรู้ คุณธรรมจริยธรรม

การเรียนรู้ของนิสิตฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความสนใจต่อการพัฒนาตนเองเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สนใจ ในการศึกษาการเรียนรู้ของนิสิตฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์มีลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ผู้สอนจึงต้องหาแนวทางในการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมาตั้งแต่อดีต ปลงเป็นความรู้ที่ฝังในตัวได้ให้แนวความคิดในการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการที่เกิดแปรประสบการณ์เป็นการเรียนรู้จนเกิดเป็นความรู้เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา ผู้ใหญ่จึงมีฐานความรู้อยู่ในตัวและศักยภาพที่ผ่านการเรียนรู้มาจากประสบการณ์ การสอนเพื่อการพัฒนาของนักพัฒนาจึงแตกต่างจากการสอนเด็กที่ขาดฐานความรู้และขาดประสบการณ์การสอนของนิสิตฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์จึงมีความแตกต่างจากเด็ก การสอนนั้นต้องสามารถที่จะดึงเอาศักยภาพภายในของผู้ใหญ่นั้นออกมาปรากฏเป็นการกระทำหรือการสอนผู้ใหญ่ต้องดึงเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวของผู้ใหญ่ ออกมาเป็นความรู้ใหม่เกิดการพัฒนาเป็นระดับขั้น สภาพปัจจุบันการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย ชั้นปีที่ ๓ คณะสังคมศาสตร์ นิสิตมีความแตกต่างกันด้านอายุ ความรู้เดิม ความรู้พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ ความถี่ในการเข้าชั้นเรียน ทำให้การเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามปกติไม่สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ สะท้อนจากผลคะแนนสอบกลางภาคที่พระนิสิตและนิสิตฝ่ายคฤหัสถ์ส่วนมากมีผลคะแนนอยู่ในระดับต่ำ ประกอบการสอบถามเพิ่มเติมพระนิสิตและนิสิตฝ่ายคฤหัสถ์ส่วนมากตอบว่าเนื้อหาในเอกสารประกอบการเรียนสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามปกตินั้นผู้เรียนมีความยากลำบากต่อการเรียนรู้ และเพื่อปรับเอกสารประกอบการเรียนสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามความสนใจการเรียนรู้ของนิสิต ผู้สอนจึงได้ปรับเนื้อหาในเอกสารประกอบการเรียนสถิติเบื้องต้นและการวิจัย

เอกสารประกอบการเรียนสถิติเบื้องต้นและการวิจัยจำเป็นต้องมีการวิจัยและพัฒนาเอกสารประกอบการเรียนให้มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีสนองต่อความแตกต่าง

---

[2] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

ระหว่างบุคคล และเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์และคุณค่าสูง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเรียนรู้จุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาเอกสารประกอบการเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย ชั้นปีที่ ๓ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเอกสารประกอบการเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาและสถานศึกษานำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้การวิจัยเอกสารประกอบการเรียนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๒) เพื่อพัฒนารูปแบการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓) เพื่อวิเคราะห์ผลการใช้รูปแบบการพัฒนาวิชาการเรียนการสอนในวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ได้พัฒนาขึ้น

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา คณะสังคมศาสตร์ ชั้นทุกชั้นปี ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๗ จำนวน ๑๐๘ รูป/คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา คณะสังคมศาสตร์ ชั้นปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ เป็นสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๓๑ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้กระบวนการเรียนแบบโครงงานวิชาวิจัยเพื่อการจัดการสำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้ วิจัยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๓ ประเภท คือ แบบสัมภาษณ์ เอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย และแบบประเมินความพึงพอใจ โดยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการจัดการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๒. เอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย

๓. แบบประเมินความพึงพอใจต่อเอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย

การสร้างแบบประเมินความพึงพอใจ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) ชนิด ๕ อันดับ ดังนี้

มีความพึงพอใจมากที่สุด	ได้คะแนนเท่ากับ	๕
มีความพึงพอใจมาก	ได้คะแนนเท่ากับ	๔
มีความพึงพอใจปานกลาง	ได้คะแนนเท่ากับ	๓
มีความพึงพอใจน้อย	ได้คะแนนเท่ากับ	๒
มีความพึงพอใจน้อยที่สุด	ได้คะแนนเท่ากับ	๑

เกณฑ์การตัดสินความพึงพอใจที่มีต่อเอกสารประกอบการสอนตามเกณฑ์ของ (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๔๕ : ๑๐๓) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	**ความหมาย**
๔.๕๑ - ๕.๐๐	มีความพึงพอใจมากที่สุด
๓.๕๑ - ๔.๕๐	มีความพึงพอใจมาก
๒.๕๑ - ๓.๕๐	มีความพึงพอใจปานกลาง
๑.๕๑ - ๒.๕๐	มีความพึงพอใจน้อย
๑.๐๐ - ๑.๕๐	มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการจัดการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ใช้การสรุปข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นความเรียง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ

๔. ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุเกี่ยวกับทักษะการใช้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิต ตามสภาพการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา พบว่า เนื้อหาวิชามีการจัดเรียงตามลำดับความยากง่าย ผู้สอนบางท่านใช้เอกสารประกอบการสอนแบบย่อให้เข้ากับช่วงเวลาการสอน ผู้เรียนมีความรู้ภาษาอาเซียนไม่ถ่องแท้ ไม่สามารถเขียนงานวิจัยได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไม่สามารถนำความรู้หรือคู่มือไปขยายการเรียนรู้ภายนอกห้องเรียนได้ จากปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ ชั้นปีที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา การพัฒนาเอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยขึ้น โดยจัดลำดับความสำคัญของวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย กำหนดเนื้อหา

ในเอกสารประกอบการสอนให้ผู้เรียนที่ไม่เคยผ่านการเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาและโครงสร้างของวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย จัดเรียงเนื้อหาสอดคล้องกับแผนการสอน รายชั่วโมง เพื่อให้ผู้สอนในมหาวิทยาลัยสามารถนำเอกสารประกอบการสอนไปปรับใช้ตรงตามความต้องการของมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาวรเชษฐ รมจันทร์อินทร์[3] ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการเรียนของนิสิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการศึกษาพบว่า นิสิตมีปัญหาการเรียน ด้านหลักสูตร ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านผู้เรียน ด้านครูผู้สอน และด้านการเรียนการสอน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง นิสิตที่มีสถานภาพ ประสบการณ์การเรียนการสอนภาษาอังกฤษจากโรงเรียนเดิม และพื้นฐานการศึกษาก่อนเข้าเรียนต่างกัน มีปัญหาการเรียนโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นิสิตที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีปัญหาการเรียนโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนเนื้อหาในแผนการเรียนการสอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก โดยเริ่มต้นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ จากนั้นดำเนินการสอนหลักการเขียนวิจัย ไปจนถึงหลักการเขียนบทความวิชาการที่ได้จากการวิจัย และเพื่อให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปจนถึงวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยชั้นสูงได้ การจัดทำเอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยจะก่อให้เกิดพัฒนาการในการจัดทำเอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยและพัฒนาเอกสารประกอบการสอนไปสู่การจัดทำตำราสถิติเบื้องต้นและการวิจัยการพัฒนาเอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยปรับเปลี่ยนรูปแบบและมีเทคนิคเข้ามาประกอบ จำเป็นต้องประยุกต์เข้ากับความต้องการของผู้สอนและผู้เรียน มีการใส่ภาพประกอบรวมถึงการปรับให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยด้วยตนเองในอนาคต ลักษณะของบทเรียนสำเร็จรูป ใกล้เคียงกับงานวิจัยของ พระมหาประยูร สุยะใจ[4] ได้ทำการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับปัญหาการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มี ๑ องค์ประกอบได้แก่ ชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๔ องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับปัญหาการเรียนวิชา

---

[3] พระมหาวรเชษฐ รมจันทร์อินทร์, “ปัญหาการเรียนของนิสิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), หน้า ๖๔-๗๓.

[4] พระมหาประยูร สุยะใจ, “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓-๘๗.

ภาษาอังกฤษของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่รับ ๐.๐๕ มี ๒ องค์ประกอบ ได้แก่ อายุ และชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๑ องค์ประกอบที่ไม่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนิสิต มี ๑๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๒ ชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๓ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จบเปรียญธรรม ๕ ประโยค จบปริยัติธรรมสายสามัญ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จบสายอาชีวะศึกษา บุคลิกภาพสุขภาพจิต การสนับสนุนการเรียนของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ลักษณะทางกายภาพ สัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับอาจารย์ และสัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับเพื่อน และองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ ๐.๐๑ มี องค์ประกอบ ๑ องค์ประกอบ ได้แก่ อายุ ซึ่งองค์ประกอบนี้ สามารถพยากรณ์ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิตได้ร้อยละ ๕.๓๐

๒) การพัฒนาชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยซึ่งสภาพการพัฒนากิจกรรมและเอกสารประกอบการเรียนการสอนในการเสริมวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา พบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามแนวการสอนเขียนแบบเน้นกระบวนการที่ได้รับการพัฒนามีขั้นตอนของการจัดกิจกรรม ขั้นก่อนเขียน นิสิตได้ฝึกทักษะผ่านกระบวนการคิด การอภิปราย การทางานเป็นกลุ่ม ทีมงาน การเรียงข้อมูล การวางแผนการทำงาน เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อมีน้ำใจต่อเพื่อนนิสต มีความมั่นใจกล้าแสดงออก และก่อนการเขียน นิสิตได้ฝึกการใช้รูปแบบโครงสร้างภาษา การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เน้นให้นิสิตทุกรูป/คนได้ปฏิบัติจริง กล้าแสดงความคิดเห็นต่อผลงานเขียนของเพื่อน แก้ไข ปรับปรุงงานเขียนของตนให้สมบูรณ์ สร้างปฏิสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนิสิตและผู้สอน ซึ่งแบบฝึกทักษะเป็นแนวทางที่ช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ได้ดีในหลายวิชาและหลายทักษะเนื่องจากเป็นนวัตกรรมได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนการสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของเนื้อหาวิชานั้น ๆ มีกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีสื่อการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการคัดเลือกอย่างเหมาะสม มีการวัดผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นิสิตได้รับรู้พัฒนาการของตนและจุดที่ต้องส่งเสริมพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขและผู้สอนได้รับรู้แนวทางในการพัฒนานิสิตและปรับกลยุทธ์การเรียนการสอนให้เข้ากับสภาพหรือความต้องการขณะนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพและประสิทธิภาพของแบบฝึกทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยช่วยสร้างความมั่นใจให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำแบบฝึกทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยไปใช้และก่อเกิดประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น

๓) เพื่อวิเคราะห์ผลการใช้ชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ได้พัฒนาขึ้น เป็นการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยตามสภาพความต้องการของผู้สอนและผู้เรียน โดยภายในเอกสารประกอบการสอนที่ผลิตขึ้นเป็นการพัฒนาชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยแก่นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬากรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๘ บท คือ

บทที่ ๑ การเขียนบทนำ
บทที่ ๒ การเขียนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
บทที่ ๓ การเขียนวิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔ การเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูล
บทที่ ๕ การเขียนสรุปผล
บทที่ ๖ การเขียนอภิปรายผล
บทที่ ๗ การเขียนข้อเสนอแนะ
บทที่ ๘ การเขียนบรรณานุกรม

จากชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่ได้พัฒนาขึ้น ทั้ง ๘ บท มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ประจำทุกบทที่ช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีการปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับช่วงเวลาการจัดการเรียนการสอนที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ และในแต่ละบทได้จัดทำแบบสรุปตามหลักการเขียนงานวิจัยและระเบียบวิธีการวิจัย ซึ่งนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมานั้นชอบกิจกรรม ชอบทำงานกลุ่ม ต้องการความสนุกสนาน และขณะเดียวกันก็จะรู้จักใช้เหตุผล ต้องการแสดงความสามารถของตนให้คนอื่นเห็น ดังนั้นการชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยจะต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับสิ่งที่สภาพเหตุการณ์ปัจจุบันและที่เกี่ยวกับสมาคมอาเซียนแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียน นั่นคือ บทเรียนควรจะมุ่งทางด้านให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ มีกิจกรรมกลุ่มให้นิสิตได้ทำร่วมกัน แต่ละครั้งที่นิสิตได้ชุดวิชาการเรียนการสอนในการเสริมสร้างทักษะวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยที่รู้สึกว่าบทเรียนสนุก น่าเรียนน่ารู้ และสร้างสรรค์เพื่อให้ทุกคนสามารถเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยด้วยตัวเองอันเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเรียนรู้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย ซึ่งการเรียนรู้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยในห้องเรียนอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้เก่งได้ ต้องอาศัยการศึกษาด้วยตนเองให้มาก ๆ การเรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยไม่ได้ง่ายหรือยากจนเกินไป ขึ้นอยู่ที่ว่าผู้เรียนมีความตั้งใจมากน้อยเพียงใด ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของอารีวรรณ เอี่ยมสะอาด[5] ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษาตามมาตรฐานการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษาตามมาตรฐานการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑) วิเคราะห์ความต้องการของสถานศึกษา นักเรียนและผู้ปกครอง ๒) ศึกษาข้อมูลของสถานศึกษา ๓) ประชุมชี้แจงคณะผู้บริหารและคณะครูผู้สอนภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษา ๔) ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ๕) วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ชวงชั้นเพื่อกำหนดสาระการเรียนรู้ชวงชั้นและกำหนดชั้นปที่เรียน ๖) วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้รายป ๗) วิเคราะห์สาระการเรียนรู้รายปี ๘) วิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี ๙) วิเคราะห์แก่นสาระและหน่วยการเรียนรู้ ๑๐) ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ ๑๑) ใชแผนการจัดการเรียนรู้ ๑๒) ประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ๑๓) ประเมินการใชรูปแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา ตามมาตรฐาน

[5] อารีวรรณ เอี่ยมสะอาด, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาตามมาตรฐานการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

การศึกษา และพบว่าครู นักเรียน ผู้ปกครองพอใจในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษา ตามมาตรฐานการศึกษา

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ภาครัฐและผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรส่งเสริมพัฒนาบุคลากรด้านการส่งเสริมงานวิจัยให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์สู่ระดับนานาชาติ

๒) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้บุคลากรผลิตผลงานทางวิชาการให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย รวมทั้งการใช้วิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยอย่างกว้างขวางในโลกยุคโลกาภิวัฒน์ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการค้นคว้าวิจัย สร้างองค์ความรู้ทางจัยได้ และเพื่อการประกอบวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรมีมาตรการให้อาจารย์เข้าสอนตรงเวลาที่กำหนด เพื่อลดปัญหาการสอน และอาจารย์ผู้สอนควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ตรงเวลาและสามารถสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์สู่สังคม

๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรจัดกิจกรรมเสริมทักษะการสอนแก่อาจารย์ผู้สอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยและฝึกอบรมให้อาจารย์เลือกและใช้เทคโนโลยีประกอบการสอนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้มีความรู้ความสามารถเข้ามาสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาการพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยรองรับการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ ๒๑

๒) ควรศึกษาการวางระบบการจัดการเรียนการสอนที่ดีในการพัฒนาผู้เรียนวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยและควรศึกษาปัญหาการเรียนการสอนสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สาขาวิชาวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัยในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ควรศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหรือส่งผลต่อการเข้าสอนตรงเวลาของอาจารย์ และควรวิจัยเชิงทดลองโดยสร้างโปรแกรมการพัฒนาคุณลักษณะการตรงเวลาของอาจารย์ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาอาจารย์ให้เข้าสอนตรงเวลา

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **คู่มือสำหรับใช้เป็นแนวทางในการทำหน้าที่วิทยากร,** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา :**

เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.

พระมหาประยูร สุยะใจ. “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

พระมหาวรเชษฐ รมจันทร์อินทร์. “ปัญหาการเรียนของนิสิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.

อารีวรรณ เอี่ยมสะอาด. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาตามมาตรฐานการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

ความกตัญญูในวันสงกรานต์ ที่มีต่อความมั่นคงของสังคม
Gratitude in Songkran Day towards Social Stability

พระทนงค์ศักดิ์ ปภงฺกโร (ดื่นขุนทด), ดร.[1]
พระสุวิจักขณ์ โชติวโร (กุลยศชยังกูร), ดร.[2]

บทคัดย่อ

ความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนในการเสริมสร้างพฤติกรรมดี ให้เกิดวัฒนธรรมทางจิตใจ ส่งเสริมต่อความมั่นคงทางสังคมในระดับครอบครัว จึงชื่อว่าเป็นฐานเกื้อกูลให้สังคมเกิดความมั่นคงสงบสุข ประเพณีสงกรานต์เป็นวัฒนธรรมที่รวบรวมวิถีชีวิตของคนไทยให้มีแต่ความสดชื่นงดงามประกอบไปด้วยคุณงามความดี เป็นวันรวมญาติ รวมครอบครัว ได้ทำบุญร่วมญาติพี่น้อง แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ สรงน้ำพระ ขอพรจากผู้ใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นกระบวนการขัดเกลาและพัฒนาการชีวิตให้มีคุณค่า เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม การเลี้ยงดูมารดาบิดา คือการทำหน้าที่ตอบแทนคุณ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางจิตใจและความเคารพนับถือ ความกตัญญูกตเวทีจึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เชื่อมสัมพันธ์กับบริบทสังคมต่าง ๆ เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัวในวันสงกรานต์ การทำบุญอายุวัฒนมงคล การทำบุญอุทิศแก่บรรพชน ก่อให้เกิดแบบอย่างเป็นวัฒนธรรมทางสังคม เป็นประเพณีที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว สังคมกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความกตัญญู และความสามัคคีในครอบครัว และความมั่นคงของสังคม ประเพณีสงกรานต์จึงเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่งดงามของไทยที่บรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ที่โดดเด่น และฝังลึกเข้าไปในชีวิตจิตใจของคนไทยมาช้านาน

คำสำคัญ : ประเพณี, วัฒนธรรม, วันสงกรานต์, ภูมิปัญญา

Abstract

The gratitude to the mother's father is a virtue that promotes good behavior in the way of mental culture. To promote social security in the family level, it is a foundation for the society to be firmly calm. Songkran Festival is a culture that gathers a Thai lifestyle, but a refreshing beauty consists of a good day, a family-friendly relatives. A blessing from adults for luck is a refined process and improving the value of life to be beneficial and social to the father, and the society is responsible for the purpose of giving you a mental and respectful relationship. The gratitude is the culture associated with the social context, such as the traditional black-water festival in Songkran days. Making merit to life and making merit devoted to the ancestors pose a

[1] คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
[2] วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

social culture as a tradition that ties the relationship between family members, society, culture, and the environment, causing love, ties, gratitude, and harmony in the family and the security of the society. The tradition of Songkran is the unique culture of Thailand, where the ancestors have been inherited to be a unique national culture and deeply buried deep into the minds of the Thai people.

Keywords: Cultural traditions, Songkran Day, Wisdom

บทนำ

หลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวทีอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา[3] กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่งกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม ตัวอย่างเช่น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม[4] คนที่รู้อุปการคุณที่คนอื่นทำให้ตนส่วนกตเวที หมายถึง คนที่รู้แล้วและตอบแทนคุณท่านด้วย[5] คำว่า “กตัญญู” หากแปลเอาความทางปฏิบัติแล้ว หมายถึง “เห็นคุณท่าน”คือเห็นด้วยใจด้วยปัญญา คำว่า กตเวทีแปลตามตัวหมายถึงการประกาศคุณ หรือการทำให้เป็นที่รู้จักให้ปรากฏขึ้นแต่หากแปลเอาความตามภาษาไทยหมายถึงการตอบแทนคุณ[6]

การแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีมาทางกิจกรรม เช่น วันสงกรานต์ ซึ่งความสำคัญของวันสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ของไทยที่ยึดถือปฏิบัติ มาแต่โบราณ เพราะเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติ และความเชื่อส่วนนั้นไป ส่วนในความเชื่อดั้งเดิมที่ใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเป็นตัวแทน แก้กันกับความหมายของฤดูร้อน ใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื่น และขอพรจาก บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการร่วมกันทำบุญให้ทาน การก่อพระเจดีย์ทรายและเป็น การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การเล่นสาดน้ำเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน นอกจากนี้ ยังสร้างความรู้สึกผูกพัน กลมเกลียวต่อบุคคลในสังคม

---

[3] พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), **กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

[4] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

[5] ปิ่น มุทุกันต์. **แนวการสอน ตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๘๑.

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

เดียวกัน และสร้างความรู้สึกหวงแหนในสาธารณสมบัติของสังคม โดยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม อาคารสถานที่สถานที่ต่างๆ

ดังนั้น เรื่องของความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในเทศกาลสงกรานต์จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เข้าใจในเนื้อหารายละเอียดที่เป็นประโยชน์ แม้ในวิธีการต่างๆ ที่แสดงออกถึงซึ่งปริศนาธรรมในเทศกาลสงกรานต์นี้ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในการแสดงออก หรือหล่อหลอมให้สังคมมีความสงบสุขได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศไทยไว้ให้มวลมนุษยชาติและลูกหลานประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

ความหมายของกตัญญูกตเวที

กตัญญู เป็นคำภาษาบาลีและเป็นคำนาม หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำให้,ผู้รู้คุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับกตเวที[7] กตัญญู เป็นคำกิริยานามปุงลิงค์และคำวิเสสนะ แปลว่า ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตนโดยปกติ มีรูปวิเคราะห์ว่า กตํ อุปการ์ ชานาติ สีเลนาติ กตญฺญูแปลว่า ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแก่ตน มีรูปวิเคราะห์ว่า กตํ ชนิตุ สีลมสฺสาติกตญฺญู แปลว่าผู้รู้อุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตนมีรูปวิเคราะห์ว่า กตํ อุปการ์ชานาตีติกตญฺญู[8]

ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวทีจึงมีความสำคัญดังต่อไปนี้

๑. ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องตนของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุมรอบคอบความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ[9]

๒. ความกตัญญูกตเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง มีความเคารพนอบน้อมต่อผู้มีพระคุณ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญูไว้ว่าคนในสมัยโบราณเขามองเห็นการณ์ไกลว่าอะไรจะเกิดขึ้น เขาจึงย้ำสอนกันมากในเรื่องนี้และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดีย ได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่อง เพื่อสอนใจเยาวชน ทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกต่างๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูกตเวทีเกือบทุกเรื่องเพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่ช้ำใจเจ็บไข้ดูแลรักษา ช่วยเหลือ

---

[7] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

[8] ประยุทธ์ หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคธ–ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์,๒๕๔๐), หน้า ๑๖๓.

[9] อำนวย จั่นเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดพระวรญาณ (ทองน้อย กิตฺติทินฺโน)”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (ภาควิชาสารัตถบัณฑิตศึกษา : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

กิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ ในประเทศจีน ได้แก่ ขงจื้อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูให้ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สอนให้บุคคลรู้จักเคารพนบนอบนับถือผู้มีพระคุณ[10] ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวทีอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

๓. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔. ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายแห่งคนดี พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงความกตัญญูว่า ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญู ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ จึงมีภาษิตว่า “นิมิตฺตํ สาธุรูปานกตญฺญูกตเวทิตา” แปลว่า ความรู้คุณและประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏเป็นเครื่องหมายของคนดี[11] ดังนั้น ความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม และเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

ความเป็นมาของวันสงกรานต์

สงกรานต์นี้เป็นเทศกาล คำว่า “สงกรานต์” มาจากภาษาสันสกฤตว่า สำ-กรานต แปลว่า ย้ายที่ เคลื่อนที่ หรือย่างขึ้น คือว่า ดวงอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ คนไทยถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนของทุกปี แต่วันสงกรานต์นั้นคือ วันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศก สำหรับวันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศกใหม่” คือ จุลศักราชใหม่ การที่เปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์นี้ก็เพื่อให้แก้ปัญหาเวลาขาด เพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วน คนไทยถือคติปีใหม่นี้ ด้วยการเฉลิมฉลองกัน ก็คล้ายกันกับวันปีใหม่สากล คือ วันที่ ๑ มกราคม

วันเนา แปลว่า “วันอยู่” คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” เป็นวันถัดจากวันมหาสงกรานต์ เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่ราศี ตั้งแต่ปีใหม่วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์ เข้าที่เข้าทางในวันราศี ตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว คือ อยู่ประจำที่แล้ว วันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศก” เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เลื่อนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์ก็เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสู่จุดเดิม สำหรับต้นปีนั้นเรียบร้อยดีไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยัง

---

[10] พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), **กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี**,(กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

[11] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่จะเปลี่ยนศก ถ้าเลื่อนวันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ก็หมายความว่า อย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่ ไม่น้อยกว่า ๑ องศา แล้วอาจจะย่างเข้าองศาที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้ประเพณีสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ไทย ที่ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่งดงาม โดดเด่นและฝังลึกเข้าไปในชีวิตของคนไทยมาช้านาน แม้กระทั่งชาวต่างประเทศก็ให้ความสนใจและรู้จักประเพณีสงกรานต์ของไทยเป็นอย่างดี[12] วันเถลิงศก แปลว่า "วันขึ้นศก" เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์ ก็เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสู่จุดเดิม สำหรับต้นปีนั้นเรียบร้อยดี ไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ที่จะเปลี่ยนศกถ้าเลื่อนวันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็น วันที่ ๓ ก็หมายความว่า อย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่ ไม่น้อยกว่า ๑ องศาแล้วอาจจะย่างเข้าองศาที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้

วันสงกรานต์เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ซึ่งกษัตริย์สิงหศแห่งพม่า ทรงตั้งขึ้นเมื่อปีกุนวันอาทิตย์ พ.ศ. ๑๑๘๑ โดยกำหนดเอาดวงอาทิตย์เข้าสู่ราศีเมษได้ ๑ องศา ประกอบกับไทยเราเคยนิยมใช้จุลศักราช สงกรานต์จึงเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยอีกด้วย ในปีแรกที่กำหนดเผอิญเป็นวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งอันที่จริงไม่ใช่วันที่ ๑๓ เมษายนทุกปี แต่เมื่อเป็นประเพณี ก็จำเป็นต้องเอาวันนั้นทุกปี เพื่อมิให้การประกอบพิธี ซึ่งมิได้รู้โดยละเอียดต้องเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา วันที่ ๑๓ จึงเป็นวันสงกรานต์ของทุกปี การประกาศให้ใช้วันที่ ๑ มกราคม ให้เป็นวันขึ้นปีใหม่ เมื่อ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๓[13] ดังเนื้อความว่า “การคำนวณโดยวิทยาการทางดาราศาสตร์ และนิยมใช้กันมาเป็นเวลากว่าสองพันปี เมื่อประเทศไทยได้นิยมถือสุริยคติตามอย่างนานาประเทศแล้ว ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นต้นปีเหมือนอย่างประเทศทั้งหลาย เพราะวันที่ ๑ มกราคม ก็ใกล้เคียงกับวันแรม ๑ ค่ำ ของไทย และเป็นการใช้ฤดูหนาวเริ่มต้นปี การใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ จะเป็นการสอดคล้องต้องตามจารีตประเพณีโบราณของไทย ต้องตามคติแห่งพระบวรพุทธศาสนา และได้ระดับกับนานาอารยประเทศทั้งมวล

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ ประชาชนจะจัดให้มีกิจกรรมที่ถือปฏิบัติเป็นกิจกรรมของชุมชนและสังคม ที่ทุกเพศทุกวัย และต่างฐานะสามารถสมัครสมานในงานเทศกาลนี้ แสดงออกด้วย ความพร้อมเพรียงในการตระเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือน วัด ความพร้อมใจในการทำบุญให้ทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษและบุพการี การสรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การเล่นรื่นเริง เช่น การเล่นพื้นบ้าน พื้นเมืองต่างๆ และสิ่งที่เป็นการเล่น ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของเทศกาลนี้คือ การเล่นสาดน้ำของหนุ่มสาวและเด็กด้วยน้ำใจไมตรี สภาพการณ์ดังกล่าวนี้นำไปสู่ความเกื้อกูลผูกพันด้วยสายใยของวัฒนธรรมที่เป็นมรดกเก่าแก่ของไทยเรา

---

[12] ธวัช รัตนมนตรี, สงกรานต์, **วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม ๒๕๔๖), หน้า ๘๒-๘๓.

[13] ประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๘/หน้า ๓/๑ มกราคม ๒๔๘๔

ความกตัญญูกตเวที จากการทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษในวันสงกรานต์

การแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อ บิดามารดาและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วโดยการทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศ ดังคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้วายชนม์ โดยการบำเพ็ญทาน ศีลและภาวนา พร้อมกับกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ พุทธศาสนิกชนควรแผ่เมตตากรุณาออกไปให้แก่เขาโดยตรงด้วยการกระทำความดี พวกเขาสามารถจะอุทิศความดีไปให้แก่ปิยชนเพื่อให้เขาเหล่านั้นมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น นี้คือวิธีที่ดีที่สุดสำหรับการแสดงความระลึกถึง และการให้ความเคารพนับถือ ตลอดจนเพื่อประทับชื่อของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วไว้ชั่วกาลนานอย่างแท้จริง เมื่อผู้ล่วงลับไปแล้วไปเกิดอยู่ในสุคติภูมิ พวกเขาจะตอบแทนด้วยการให้พรแก่ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของหมู่ญาติที่จะแสดงความระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการอุทิศส่วนบุญ และแผ่เมตตาให้แก่พวกเขาโดยตรง

สำหรับการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ บิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้ว เนื่องในโอกาสเทศกาลสงกรานต์นี้ คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ จะเตรียมตัวไปทำบุญที่วัดที่ใกล้บ้าน ซึ่งในสังคมชนบทอาจมองเห็นได้ชัดว่า จะมีผู้สูงอายุซึ่งท่านจะเป็นผู้นำลูกหลานไปวัดโดยพร้อมเพรียงกัน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้เป็นโอกาสอันดีที่ ลูกหลานหรือญาติพี่น้องที่ไปทำงานอยู่ในเมืองหลวงหรือต่างจังหวัด ได้กลับมาเยี่ยมบ้าน แล้วพร้อมใจกันไปทำบุญที่วัด ข้าวของที่ได้เตรียมไปทำบุญที่วัดนั้น ตามประเพณีของอีสานแล้วจะมีการทำขนมห่อ หรือขนมหวาน ซึ่งทำจากแป้งข้าวเหนียวแล้วห่อด้วยใส้หวาน ประกอบด้วยมะพร้าวถั่วงา ตามความชอบของแต่ละท้องถิ่น ทั้งขนมที่ได้ทำขึ้นเองและกับข้าวที่ได้เตรียมไว้วัดนั้น ตามคติความเชื่อของชาวพุทธจะนำแต่สิ่งที่ดี ประณีตที่สุดไปวัดก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว ดังนั้นชาวพุทธจึงได้ถือคติตรงนี้นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การไปทำบุญในวันโอกาสสำคัญเช่นวันสงกรานต์นี้ ถ้าในครอบครัวนั้นมีอัฐิหรือกระดูกของผู้ที่วายชนม์แล้ว ก็จะนำส่วนนั้นใส่โกฏิหรือผ้าอบ พร้อมด้วยดอกไม้ น้ำจันทร์หอม ไปที่วัดด้วยเพื่อที่จะได้นิมนต์พระคุณเจ้าที่วัดได้ชักบังสุกุลให้ เพราะความเชื่อตรงนี้ คนไทยเชื่อว่าเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา บรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว แต่เป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณในครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นได้เคยให้สิ่งนั้น หรือสิ่งนี้แก่เรา ในฐานะที่เป็นผู้รับและเป็นบุตรธิดาหลังจากที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้วก็ได้ระลึกถึง พร้อมกับทำบุญไปให้ในโอกาสที่สำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันปีใหม่ วันเข้าพรรษาหรือวันออกพรรษาเป็นต้น ตามแต่โอกาสที่เหมาะสม แต่เนื่องด้วยในวันสงกรานต์นี้ ชาวพุทธทุกครัวเรือนจะนำอัฐิของแต่ละครอบครัวมารวมกันไว้ที่ หน้าโต๊ะหมู่บูชาที่วัดเพื่อที่จะนิมนต์พระคุณเจ้าชักบังสุกุลให้ แต่ในกรณีพิเศษก็มี เช่น นิมนต์พระสงฆ์ไปชักบังสุกุลให้ที่เจดีย์ หรือที่กำแพงโบสถ์ กำแพงวัด เพราะความเชื่อของชาวพุทธที่ได้จองศาสนสถานและศาสนวัตถุแล้วจะมีการอุทิศให้ เช่น ได้บูชากำแพงโบสถ์แล้วยังอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องเป็นต้น ดังนั้น ในโอกาสสำคัญๆ ก็จึงได้นิมนต์พระสงฆ์ไปชักบังสุกุลให้ หลังจากที่พระสงฆ์ได้ชักบังสุกุลให้แล้วก็ได้ให้พร ระหว่างที่พระสงฆ์ให้พรนั้น ญาติพี่น้องก็กรวดน้ำลงดิน แสดงให้เห็นถึงความอบอุ่นของครอบครัวชาวไทยพุทธอีกครั้งหนึ่ง คือ มีความพร้อมเพรียงกัน ไม่ว่าใครจะทำงานอยู่ในต่างจังหวัดหรือในเมืองหลวง ก็จะว่างเว้นจากธุระสำคัญอันนั้น มาทำบุญโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งจุดนี้เองก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ให้สถาบันครอบครัวมีความอบอุ่น

การทำบุญถวายทานในงานนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดี แม้การให้จะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ว่าการให้กับผู้มีศีลก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของการให้อย่างอื่นๆ ตามมา การให้ทานของพุทธศาสนิกชนยังเป็นอานิสงส์ตกไปยังผู้ที่ได้มาอนุโมทนาบุญอีกด้วย คือเปรตหรือญาติพี่น้องที่วายชนม์ไปแล้ว

ดังนั้น การแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีโดยการทำบุญอุทิศในวันสงกรานต์นี้ก็เป็นอีกโอกาสหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ มีบิดามารดาเป็นต้น แม้ได้วายชนม์ไปแล้วก็ได้นำอัฐิธาตุมาบำเพ็ญกุศลตามโอกาสอันสมควร เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อสาธารณชนและเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ในบางครั้งมีการทำบุญอุทิศโดยมีวัตถุสิ่งของที่เป็นประโยชน์ต่อกิจการคณะสงฆ์ หรือการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ด้วย เช่น การถวายโต๊ะ เก้าอี้ เต็นท์ เครื่องใช้สอยในวัด ซึ่งสิ่งของเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์ต่อวัดและสังคมอีกเช่นกัน แม้บางครั้งในบ้านมีความจำเป็นที่จะต้องหยิบยืมของใช้สอยก็สามารถมา เช่าหรือบูชาจากวัดได้ แสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรต่อกันของบ้านกับวัดอีกทางหนึ่ง ดังนั้น การทำบุญโดยถวายสิ่งของที่เป็นประโยชน์แล้วอุทิศให้กับผู้วายชนม์เนื่องในวันสงกรานต์หรือในโอกาสต่างๆ ก็จะเป็นน้ำหล่อเลี้ยงให้สังคมมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เหมือนดั่งต้นไม้ได้รับน้ำฝน ก็จะเขียวขจีสดชื่น เช่นกัน

ความกตัญญูกตเวทีจากการก่อเจดีย์พระทรายในวันสงกรานต์

การก่อเจดีย์พระทรายนี้สามารถเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้ คือ การเข้าใจในความเป็นของส่วนรวม วัดถือว่าเป็นสถานที่สาธารณะ วัดเป็นสมบัติของศาสนา ศาสนาเป็นสมบัติของพุทธศาสนิกชน ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น วัดจึงเป็นของทุกคน แต่เป็นในนามที่จะต้องให้ความเคารพนับถือ ให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ หรือการพัฒนาในวัด จากตรงนี้ทำให้เห็นว่า วัดแม้จะเป็นสถาบันหนึ่งที่หล่อเลี้ยงสังคมให้มีความสงบสุขมา แต่ชาวพุทธทุกคนก็ควรให้ความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมในวัดเช่นกัน เพราะศาสนาจะมีความเจริญได้ก็เพราะมีความพุทธบริษัทร่วมมือร่วมแรงกัน เป็นพลังผลักดันให้เจริญก้าวหน้าไป

จากพิธีกรรมขนทรายเข้าวัดเพื่อนำมาก่อเจดีย์พระทรายนั้น เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจที่ประกอบไปด้วยความ กตัญญูกตเวที รู้ตอบแทนคุณของพระพุทธศาสนา เพราะบางครั้งอาจจะตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจที่จะเหยียบเม็ดทรายซึ่งเป็นสมบัติของพระศาสนา เป็นของวัดได้ติดเท้าออกไปนอกวัด แต่เมื่อระลึกได้ก็ต้องมาทำให้เพื่อให้เกิดความสบายใจไม่ให้ติดค้างต่อกันและกัน แต่ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันในเรื่องของส่วนรวม โดยเฉพาะวัดเป็นของพุทธศานิกชนทุกคน ธรรมะจากวัดสอนให้ชาวพุทธปล่อยวางไม่ให้ยึดติด ดังนั้น การแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระศาสนาโดยการขนทรายเข้าวัดจึงเป็นพิธีกรรมที่เหมาะสมกับกาลเวลา โอกาสอันดีคือ สงกรานต์อีกประการหนึ่ง เนื่องด้วยเด็กเล็กๆ จะได้มาเล่นทรายในวัด ถือว่าเป็นการนำเด็กเล็กๆ เข้ามาเล่นในวัด แม้เพียงมาเล่นดินทรายหรือมาช่วยกันก่อเจดีย์พระทรายก็ยังมีส่วนที่จะซึมซับเอาวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีไปโดยที่เด็กไม่รู้ตัวด้วย

ความกตัญญูกตเวทีจากการสรงน้ำพระ

การแสดงความกตัญญูต่อพระรัตนตรัย ดังชาวพุทธได้ระลึกถึงทุกเช้าเย็นในช่วงที่ทำวัตรสวดมนต์ แต่ในเทศกาลสงกรานต์ถือว่าเป็นกรณีพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ ได้อันเชิญพระพุทธรูปมาอยู่ที่กลางแจ้ง โดยได้จัดเตรียมสถานที่มีโต๊ะหมู่บูชา และสถานที่ตรงนั้นต้องพร้อมที่จะเปียกน้ำด้วยเพราะต้องมีการสรงน้ำตรงนั้น ต่อมาก็ได้จัดเตรียมสำหรับพระสงฆ์ ถัดไปนั้น ในบางท้องที่อาจจะมีที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งให้อยู่ถัดไปจากพระสงฆ์ เนื่องด้วยวัดเป็นสถานที่ที่ทุกคนให้ความสำคัญในการประกอบบุญการกุศล ดังนั้น บางวัดพระท่านก็จะมีวิธีการหารายได้เข้าวัดโดยจัดตั้งกองบุญ ถวายสังฆทานหรือทำบุญปิดทองพระ ตักบาตรพระประจำวันเกิด เป็นต้น นี้ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่หารายได้เข้าวัดเพื่อเป็นการเกื้อกูลต่อวัด เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ หรือก่อสร้างศาสนสถาน เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อมีพุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญเยอะมากมายอย่างนี้เป็นประจำ ก็กลายเป็นประเพณีที่จะต้องจัดให้มีขึ้นอยู่เป็นประจำถึงแม้ว่าคนที่เคยจัดมาก่อนจะไม่อยู่แล้ว คนที่อยู่ข้างหลังก็สามารถที่จะจัดให้เกิดขึ้นได้ บางวัดถือให้วันสงกรานต์วันต่างๆ เป็นวันสรงน้ำพระประจำปีก็มี และในการนั้นชาวพุทธทั้งหมดโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ก็ต้องออกมาเป็นแบบอย่างให้กับลูกหลาน ชาวบ้านก็จะออกมาที่วัดกันหมดทุกคน ต้องวางหรือทอดธุรการงานทั้งหมดไว้ก่อนเพื่อที่จะมาในงานสรงน้ำพระกัน ถ้ามีลูกหลานคนใดไม่ได้มาทำพิธีสรงน้ำพระหรือมารดน้ำในครั้งนั้นก็จะมีการกล่าวถามถึง แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีต่อสังคม แม้อยู่ในสังคมเดียวกัน ก็ยังมีความสามัคคีกันได้ วัดก็เป็นสถานที่หนึ่งที่หล่อหลอมจิตใจให้มีความกตัญญูกตเวทีต่อสังคมได้

เริ่มพิธีการจะถือเอาเวลาในช่วงบ่ายๆ ประมาณสามโมงหรือสี่โมงเย็น เพราะเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุด เมื่อเริ่มพิธีก็จะมีการจัดสถานที่ได้อันเชิญพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ลงมาสู่สถานลานบางครั้งให้อยู่ใต้ร่มโพธิ์ เพราะถือว่าเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้น แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็ไม่เป็นไร โดยจะหันหน้าพระไปทางทิศที่เป็นมงคลคือ ทิศตะวันออกกับทิศเหนือ เพราะคนไทยถือว่าเป็นสิ่งที่มงคล ต่อจากนั้นก็นิมนต์พระสงฆ์ลงมานั่งที่อาสน์สงฆ์ที่ได้จัดไว้แล้วเริ่มพิธีกรรมด้วยการกราบพระรับศีลตรงนั้น เสร็จแล้วก็ให้มรรคทายกนำกล่าวขอขมาลาโทษต่อพระรัตนตรัย ซึ่งในตรงนี้ให้ทายกกล่าวช้าๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทุกได้กล่าวตาม สำหรับพุทธศาสนิกชนสิ่งที่ต้องเตรียมมาด้วยก็คือ น้ำที่จะมารดน้ำหรือสรงน้ำพระ จะต้องมีน้ำแป้ง ดอกไม้หรือน้ำหอมบ้างพอสมควร แต่ไม่ควรเป็นน้ำสีที่ดูเหมือนเป็นการขาดความเคารพในพระรัตนตรัย ต้องเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ และในระหว่างที่น้ำมาเตรียมที่จะสรงน้ำพระนั้นต้องวางหรือ เอาน้ำในขันหรือถังนั้นให้อยู่ในที่สูง เป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชา แม้สิ่งของที่จะนำมาบูชาต้องเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์และเก็บไว้ในที่สูงเหนือหัวด้วย

เมื่อกล่าวคำขอขมาโทษเสร็จแล้ว ก็จะเรียงลำดับผู้ที่จะต้องสรงน้ำพระก่อนก็คือพระสงฆ์ถัดจากนั้นก็ให้เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากที่สุด แล้วก็เรียงไปตามลำดับของอายุ เมื่อพระสงฆ์ท่านสรงน้ำพระแล้วท่านก็จะมานั่งให้กับพระผู้ที่มีอายุกาลพรรษาน้อยได้สรงน้ำ รดน้ำขอพร ถัดจากนั้นไปก็จะเป็นสามเณร และผู้สูงอายุมานั่งแล้วก็ให้กับลูกหลานได้รดน้ำขอพรกันต่อไป ในระหว่างที่รดน้ำการขอพรของลูกหลานนั้น ผู้สูงอายุก็จะให้พรกับลูกหลาน ซึ่งจุดสำคัญของการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่อยู่ตรงนี้ เมื่อวิเคราะห์คุณค่าของการรดน้ำแล้ว จะเห็นได้ว่า การประกอบกิจกรรมเช่นนี้ทำให้มีความอบอุ่นต่อครอบครัว ผู้สูงอายุเป็นวัยที่เกษียณงานแล้วไม่สามารถไปทำงานได้ อยู่แต่บ้าน

นานครั้งจะมีลูกหลานมาเยี่ยมซึ่งก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุ คือ ความเหงา แต่เนื่องด้วยมีเทศกาลสงกรานต์นี้ จึงเป็นโอกาสอันดีที่ผู้สูงอายุจะได้อยู่ใกล้ชิดกับลูกหลาน เป็นโอกาสที่จะสั่งสอน ตักเตือนลูกหลาน หรือการสอนลูกหลานให้เป็นคนดีได้

สรุป การสรงน้ำพระบางวัดได้จัดให้เป็นงานประจำปี มีการละเล่นเพื่อที่จะได้เป็นการดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนหรือเป็นการสมโภชกับงานประจำปี ให้การทำบุญในครั้งนี้เป็นไปด้วยความสนุกสนาน สนุกในบุญการกุศล แต่ด้วยการสรงน้ำพระนั้นเป็นการขอขมาต่อพระรัตนตรัย บางครั้งอาจมีการเจตนาหรือไม่เจตนาที่ได้ล่วงเกินต่อพระรัตนตรัย สำหรับการสรงน้ำพระก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะเป็นการตอบแทน หรือแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระรัตนตรัยได้

ความกตัญญูกตเวทีจากการรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่

การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การจัดมีอยู่สองระดับ คือ ระดับที่เป็นพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ในระดับที่เป็นทางการ ส่วนมากจะเป็นการจัดในระดับขององค์กร ทางภาครัฐ มีการจัดพิธีการเพื่อเสริมความสามัคคีในหมู่คณะมีการขอพรกับผู้ใหญ่ในองค์กรนั้นๆ ซึ่งเป็นโอกาสอันดีอีกอย่างหนึ่งที่จะทำความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในองค์กรหรือบริษัทนั้นๆ เพราะธรรมะที่จะทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งได้อยู่ข้อหนึ่ง คือ การหมั่นประชุมเนืองนิตย์ ในอปริหานิยธรรม ๗ ประการ ผลของการประชุมกันหรือปรับความเข้าใจกันในองค์กรนั้นทำให้ สมาชิกทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีการกล่าวขอขมาโทษต่อกันและกัน ทำให้เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน และการรดน้ำดำหัวอย่างที่ไม่เป็นทางการ

สำหรับการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่อย่างไม่เป็นทางการนี้ เป็นวิธีที่ถือปฏิบัติมากที่สุด เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญในเทศกาลสงกรานต์นี้ เป็นการให้ความเคารพนับถือต่อผู้สูงอายุ หรือผู้ใหญ่ที่เรานับถือ เป็นการสร้างความเหนียวแน่นของสถาบันครอบครัวให้มีความผูกพันกันยิ่งขึ้น ระหว่างการรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่นั้น จะมีความพร้อมเพรียงกันในครอบครัว โดยการรดน้ำขอพรนั้นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุก็จะให้พรที่เป็นสิ่งที่สร้างความเจริญให้แก่ ลูกหลาน แก่ครอบครัว แต่มีสิ่งที่น่าคิดอย่างหนึ่งคือ น้ำที่นำมารดนั้น เป็นน้ำบริสุทธิ์ผสมน้ำหอม แป้งพอประมาณ ซึ่งเป็นเหมือนปริศนาธรรมที่ ได้บอกว่าน้ำนั้นเป็นความบริสุทธิ์ของจิตใจของผู้สูงอายุ ส่วนแป้งหรือน้ำหอมนั้นก็เป็นยาหอม ความหอมหวานของน้ำที่จะสามารถเยี่ยวยาหรือ สร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัวได้อีกประการหนึ่ง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ลูกหลานจะออกไปทำงานที่เมืองหลวงหรือต่างจังหวัดก็ดี เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกลับมาบ้านเพื่อไปให้ความอบอุ่นต่อครอบครัว ให้มีความพร้อมหน้าพร้อมตากัน ก็เป็นความอบอุ่นอย่างหนึ่งของครอบครัวไทย เป็นการรวมญาติพี่น้องทุกๆ ให้เป็นครอบครัวใหญ่ ความกตัญญูกตเวทีจากการรดน้ำดำหัวขอพรกับผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุ คือการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือกับผู้สูงอายุ เพราะท่านเป็นที่พึ่งพิงให้กับลูกหลาน เราในฐานะที่เป็นลูกหลานก็ขอให้ท่านได้มีอายุยืน อยู่กับลูกหลานไปนานๆ คอยคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อได้ขอพรให้กับท่านแล้ว ท่านก็จะให้พรกับลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขบ้าง ฯลฯ จากกิจกรรมรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่นี้สร้างความผูกพันให้กับครอบครัวได้มีความอบอุ่นอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการป้องกันอบายมุข และสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาสู่ครอบครัวได้

สรุป

ความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนในการเสริมสร้างพฤติกรรมดี ให้เกิดวัฒนธรรมทางจิตใจ เกื้อหนุนต่อความมั่นคงทางสังคมในระดับครอบครัวจึงชื่อว่าเป็นฐานส่งเสริมเกื้อกูลให้สังคมเกิดความมั่นคงสงบสุข[14] ประเพณีสงกรานต์เป็นวัฒนธรรมที่รวบรวมวิถีชีวิตของคนไทยให้มีแต่ความสดชื่นงดงามประกอบไปด้วยคุณงามความดี เป็นวันรวมญาติ รวมครอบครัว ได้ทำบุญร่วมญาติ แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ได้สรงน้ำพระ ขอพรจากผู้ใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นประเพณีที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว สังคมกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความกตัญญู และความสามัคคีในครอบครัว ชุมชน และสังคม ประเพณีสงกรานต์จึงเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่งดงามของไทย ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ที่โดดเด่น และฝังลึกเข้าไปในชีวิตจิตใจของคนไทยมาช้านาน[15] บุตรธิดาผู้เป็นกตัญญูกตเวทีชน จึงควรยึดหลักการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาด้วยการปฏิบัติตนเลี้ยงดูมารดาบิดาทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ จึงจะได้ชื่อว่าแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาได้อย่างสมบูรณ์การมีความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาคือการสร้างวัฒนธรรมทางจิตใจสามประการคือ

๑. เป็นวัฒนธรรมอันดีของสังคมมนุษย์ การได้เลี้ยงดูมารดาบิดาให้เป็นสุขเป็นหลักสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นในสังคมย่อยคือครอบครัว การที่บุตรมีมโนสำนึกในเรื่องกตัญญูกตเวทีแล้วทำหน้าที่ของลูกด้วยการประพฤติเป็นปฏิการะตอบแทนคุณของมารดาบิดาด้วยการเลี้ยงดู ก็จะต้องมีสำนึกดีตั้งแต่ต้น เริ่มตั้งแต่การรู้จักห่วงใยในชีวิตของตนเองไม่ประพฤติให้เสียคน รู้จักสร้างอนาคต สร้างนิสัยที่ดีมีสมบัติของผู้จะสืบสกุล เสียสละทุ่มเทสนับสนุนในการทำกิจการงานเพื่อมีอาชีพและหลักฐานมั่นคง รอบรู้ในหน้าที่อันควรไม่ควร ประพฤติตนให้เป็นที่ไว้วางใจของมารดาบิดา เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการขัดเกลาและพัฒนาการชีวิตให้เป็นชีวิตที่มีค่า เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคมเป็นเบื้องต้น การที่มีอาชีพหลักฐานมั่นคงก็คือการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเลี้ยงดูมารดาบิดาคือการทำหน้าที่สังคมสงเคราะห์ไม่ให้เกิดปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง หรือปัญหาทางสังคมด้านอื่น ๆ

๒. เป็นวัฒนธรรมด้านการรู้คุณค่าแห่งชีวิต การได้เลี้ยงดูมารดาบิดาให้เป็นสุขเป็นการเทิดทูนบูชาบุคคลสำคัญในตระกูล เป็นการย้ำมโนสำนึกให้ลูก ๆ ตระหนักรู้ว่า ได้ชีวิตมาจากใคร ชีวิตเลือดเนื้อที่เรียกว่าร่างกายและจิตใจคือส่วนหนึ่งของมารดาบิดา การเกิดและเจริญเติบโตมาได้นั้นเพราะความเมตตา กรุณาของมารดาบิดา ชีวิตของบุตรและมารดาบิดาเสมือนเป็นอันเดียวกัน เฉพาะในส่วนของคุณที่ได้อุปถัมภ์เลี้ยงดูมานั้นไม่อาจตอบแทนได้หมดสิ้น การจะทำการใดๆ อันเป็นสิ่งไม่ดี

---

[14] พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาตเมธี), ความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า **๖๘-๗๐**.

[15] **พระ**มหาบุญกอง คุณาธโร (มาหา), การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญฺญุตา)ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

งามหรือไม่ถูกต้องควรคำนึงถึงมารดาบิดา คำนึงถึงชีวิตว่าเป็นสิ่งมีค่า มารดาบิดาเป็นสิ่งมีค่าต้องเทิดทูนบูชา ซึ่งจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์มั่นคงทางจิตใจและความเคารพนับถือไม่ดื้อดึงประพฤติเสียหายแต่อย่างใด

๓. เป็นวัฒนธรรมในด้านเอกลักษณ์ทางสังคม เพราะความกตัญญูกตเวทีจึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เชื่อมสัมพันธ์กับบริบทสังคมต่าง ๆ เช่นประเพณีรดน้ำดำหัวในวันสงกรานต์ การทำบุญอายุวัฒนมงคล การทำบุญอุทิศแก่บรรพชนในประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ ก่อให้เกิดแบบแผนและแบบอย่างเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่เชื่อมความรักความสามัคคีของญาติมิตรเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

ธวัช รัตนมนตรี. สงกรานต์. **วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม ๒๕๔๖.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคธ–ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ปิ่น มุทุกันต์. **แนวการสอน ตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาตเมธี). ความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี**.กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**.พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พ**ระ**มหาบุญกอง คุณาธโร (การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. **ประเพณี และ วัฒนธรรมไทย**. สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.

อำนวย จั่นเงิน. “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดพระวรญาณ (ทองน้อย กิตฺติทินฺโน)”. **วิทยานิพนธ์คุรุศาสตรมหาบัณฑิต**. ภาควิชาสารัตถบัณฑิตศึกษา : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม[1]
The Role of Monks in Community Development in Pho Chai Sub-district, Wapi Pathum District, Mahasarakham Province

พระอธิการถาวร จารุธมฺโม[2]
พระครูวาปีจันทคุณ,ดร[3]
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1(บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน 2 (บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 3 (ผลการพัฒนาของพระสงฆ์ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนมี 3 ด้าน คือ 1(บทบาทผู้นำชุมชนเชิงพุทธ โดยใช้สังคหวัตถุ 4 2) บทบาทประสานประโยชน์ของคนในชุมชน 3(บทบาทด้านผู้ยุติข้อขัดแย้งของชุมชน ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามมี 3 ด้าน คือ 1(บทบาทด้านเป็นผู้นำความสามัคคีของชุมชน 2(บทบาทด้านเป็นผู้นำสังคมสงเคราะห์ 3(บทบาทด้านเป็นผู้ประสานความเข้าใจระหว่างภาครัฐและคนในชุมชน ส่วนผลการพัฒนาของพระสงฆ์ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มี 3 ด้าน คือ ชุมชนมีกิจกรรมพัฒนาสุขภาพใจ ชุมชนดำเนินงานไทยนิยมยั่งยืนสำเร็จตามกำหนดเวลา ชุมชนมีพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนที่สะอาดและงดงาม

คำสำคัญ: บทบาทของพระสงฆ์, การพัฒนาชุมชน,ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

Abstract

This research article aims to study: 1) The role of monks in community development; 2) the role of monks in community development in Pho Chai sub-district, Wapi Pathum district Mahasarakham province; 3) the results of the development of the

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามหลักสูตรพุทธศาสตร ”มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[4] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

monks in Pho Chai sub-district. It was found that the role of monks in community development has 3 aspects: 1) community leaders using Sangahavatthu 4; 2) creating benefits for people in the community; 3) community conflict resolution. The role of monks in community development in Pho Chai sub-district has 3 aspects: 1) community leadership in creating unity; 2) leadership as social worker; 3) creating mutual understanding between the government and people in the community. The results of the development of the monks in Pho Chai sub-district has 3 aspects: 1) the community has mental health development activities; 2) the Thai community operates in a sustainable manner with success according to the schedule; 3) the community has a public area that is clean and elegant.

Keywords: the role of monks, community development, Pho Chai sub-district, Wapi Pathum district, Mahasarakham

บทนำ

จากสภาพปัญหาหลายด้านในสังคมหรือชุมชนปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านอาชญากรรม ปัญหาการลักขโมย ตลอดจนปัญหายาเสพติดที่มีมาก เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านวัตถุ แต่ทางด้านจิตใจกลับต่ำลง คนขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ไม่คำนึกถึงความผิดชอบชั่วดี ทำทุกสิ่งเพื่อผลประโยชน์ตน โดยไม่คิดถึงผลกระทบต่อคนอื่นจากการกระทำของตน ว่าจะทำให้ลำบากเดือดร้อนหรือไม่อย่างไร “เพราะสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัฒน์ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ไปอย่างรวดเร็วด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม วัฒนธรรม ต่างชาติ เงินทุน เหล่านี้ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะสังคมแบบเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม เกิดการขยายตัวของสังคมเมือง การเกิดขึ้นของทุนนิยมอุตสาหกรรมและ วัฒนธรรมบริโภคนิยม สภาพดังกล่าวมีผลกระทบต่อชีวิตของคนไทย”(ยุทธพงษ์ จันทรวรินทร์,2550)

จากอดีตลักษณะสังคมหรือชุมชนชนบทมีการเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน อยู่แบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักความสามัคคีกัน เป็นสังคมหรือชุมชนที่น่าอยู่ แต่ปัจจุบันกลับได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง เห็นแก่ตัวขาดความเห็นอกเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลาจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน “พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจน เป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือ วัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ”(พินิจ ลาภธนานนท์,2529)

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญแก่ประชาชนและสังคมมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินคดีความต่าง ๆ การให้คำแนะนำสั่งสอน

สร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และยังเป็นสถานที่พักผ่อนและปฏิบัติธรรมการทำกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งมีส่วนสำคัญใน การพัฒนาสังคมด้วย เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้บทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยลงตามสภาพความ เจริญและการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่างที่วัดเคยมีบทบาทออกไป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,2542)เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนที่ได้รับ เอาวัฒนธรรมและค่านิยมของชาวต่างชาติเข้ามามากขึ้น ทำให้บุคคลที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดลดลงไปด้วย บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนก็ลดลง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและพระสงฆ์กับประชาชนก็มีระยะห่างกันมากขึ้น ทำให้การส่งเสริมและการให้ความร่วมมือในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางสังคมไม่แน่นแฟ้นเหมือนในอดีต ทั้งยังส่งผลให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษารับรู้หลักธรรมทางศาสนาก็น้อยลงด้วย มีผลทำให้ระบบคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง เพราะบทบาทของพระพุทธศาสนาในการขัดเกลาสังคมลดลง ประกอบกับวัดบางแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาในด้านจิตใจ วัดที่เคยเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์กลางชุมชนได้ถูกลดทอนบทบาทและความสำคัญลง (คูณ โทขันธ์,2525)

ในขณะที่พระสงฆ์และสามเณรก็ลดจำนวนลงด้วย ทำให้มีวัดร้างในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนพระสงฆ์ที่เคยมีบทบาทสำคัญของชุมชนในอดีตก็มีบทบาทน้อยลง นอกจากพระสงฆ์จะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้ อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชนอย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชนอย่างสูงสุดสุ)ลักษณ์ ศิวรักษ์,2524(

จากข้างต้น กล่าวได้ว่าอดีตที่พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยัง นับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม ช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชนอย่างถูกต้อง และส่งเสริมการดำรงชีพแบบสัมมาอาชีวะ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชนเพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง ประการที่สอง คือ พัฒนาจิตใจของประชาชนด้วยกระบวนการให้ การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีมีสมรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อ บุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ประการที่สาม คือ ต้องส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน ประการที่สี่ คือ ต้องส่งเสริมศาสนาศิลปะและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล

แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนา

ประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ตื่นผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ ประการที่ห้า คือ ต้องให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษาแนะนำและการให้กำลังใจ ประการที่หก คือ ต้องช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถโดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์ และประการสุดท้าย คือ ต้องช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจการพัฒนาด้านสังคม

และการพัฒนาพระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับจึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้องชี้นำทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิดแนะนำสั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคมชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรม เป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยันประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เผื่อแผ่ความรัก และปราศจากความเห็นแก่ตัว

คนไทยส่วนใหญ่เคารพนับถือ และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจนกลายเป็นวิถีชีวิตไทยที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นชาวไทยกับความเป็นชาวพุทธ ความผสมผสานกันระหว่างสองสิ่งดังกล่าวข้างต้นนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลของพระพุทธเจ้าที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะและปัญหาของส่วนรวมที่เรียกว่า ปัญหาสังคมและในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ได้ประสบความสำเร็จในการคิดหาเหตุผล ในการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ และพระองค์เองทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาคุณ ทรงนำเรื่องเหตุผล สภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติมาเผยแพร่ช่วยแก้ปัญหาชีวิต มนุษย์ได้เป็นอเนกอนันต์ และเหตุผลอันนั้นก็ได้กลายเป็นคำสอน และได้แพร่หลายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยพระองค์เอง และการดำเนินงานของสาวกของพระองค์ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็ ตาม เพราะความที่คนเป็นสมาชิกของสังคมที่ยังมีกิเลสตัณหาที่เป็นสาเหตุแห่งปัญหา

เมื่อใดก็ตามที่คนในสังคมขาดคุณภาพจิตที่ประกอบด้วยธรรมอันสามารถควบคุมกิเลสตัณหาได้ ปัญหาย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หากคนสามารถควบคุมสาเหตุแห่งปัญหา (กิเลส ตัณหา) ในตัวตนของมนุษย์ได้ สังคมก็จะมีแต่ความสงบ ปลอดจากความเดือดร้อนวุ่นวาย และพระสงฆ์ก็มี

บทบาทสำคัญในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง สำหรับสภาพปัญหาที่พบในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุมนั้น มีหลายอย่างด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาระดับครอบครัว ลูกหลานไม่เชื่อฟังพ่อแม่ หรือไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ทิ้งพ่อแม่ให้อยู่บ้านตามลำพัง ตลอดจนปัญหาระดับบุคคล การกู้หนี้ยืมสิน เงินไม่พอใช้ การพนัน ยาเสพติด การลักขโมย และการยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยมองว่า สภาพปัญหาเหล่านั้น ล้วนเกิดจากคนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจหลักธรรม จึงไม่สามารถนำเอาหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ตลอดจนพัฒนาชีวิต ครอบครัวและชุมชนได้

ดังนั้น จากความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา และผลการพัฒนาของพระสงฆ์ตำบล โพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ดังจะกล่าวต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม และ ผลการพัฒนาของพระสงฆ์ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามอีกทั้งมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย
   ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้
   1.1 ด้านเนื้อหา
   1) ศึกษาแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน
   2) ศึกษาแนวคิดวิธีการพัฒนาชุมชนเชิงพุทธ
   3) ศึกษาหลักธรรมในการพัฒนาชุมชน

2. ขั้นออกแบบวิธีวิจัย
   การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) แบบเชิงวิเคราะห์ โดยศึกษา

ค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) วิเคราะห์ตีความ และแสดงเหตุผลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนตำบลเมืองไพร

อำเภอเสลภูมิ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับ งานวิจัย ตามอุปนัยวิธี (Inductive method)

2) สรุป เขียนรายงานการวิจัยและน าเสนอผลงานวิจัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร
ด้านแหล่งข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ ศึกษาข้อมูล จากพระไตรปิฎก

ฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย พร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา เป็นหลัก

2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ศึกษา ข้อมูลจากเอกสาร

หนังสือและตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3) ในด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้มี

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่สัมภาษณ์แบบเจาะจงดัง ได้แก่ 1) พระสงฆ์ในตำบลโพธิ์ชัย จำนวน 5 รูป 2) ผู้นำชุมชนในตำบลโพธิ์ชัย จำนวน 6 คน 3) ประชาชนตำบลโพธิ์ชัย 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน (รวม 26 คน) รวม 37 รูป/คน

4. ขั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย
ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น จากนั้นสร้างเครื่องมือวิจัย และนำเครื่องมือวิจัยให้

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ ก่อนนำไปเก็บข้อมูลภาคสนามจริง

5. ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
6. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
7. ขั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม” สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนมี 3 ด้าน คือ 1)บทบาทผู้นำชุมชนเชิงพุทธ โดยการสงเคราะห์คนในชุมชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ข้อ ได้แก่ (1) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และการให้ความรู้ทางธรรมเป็นทานที่เรียกว่า ธรรมทาน (2) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน (3) การนำคนในชุมชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (4) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน 2)บทบาทเป็นที่ประสานประโยชน์ของคนในชุมชน โดยสร้างความตระหนัก และสื่อสารเชิงรุกเพื่อให้ชุมชนเห็นการทำกิจอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม เช่น ลานกีฬาชุมชน ลานบุญลานธรรม ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน ซึ่งเดิมคนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของสถานที่ดังกล่าว และเมื่อผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามและพระผู้นำชุมชนร่วมกิจกรรมดังกล่าว ก็ทำให้ชาวบ้านเริ่มเห็นคุณค่าของสถานที่ดังกล่าว 3)บทบาทด้านผู้ยุติข้อขัดแย้งของชุมชน กล่าวคือ พระผู้นำชุมชนเป็นผู้สื่อสารเชิงบวก เมื่อเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งเพื่อให้คนในชุมชนร่วมทำงานสาธารณประโยชน์ โดยปราศจากข้อขัดแย้ง ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามมี 3 ด้าน คือ 1)บทบาทด้านเป็นผู้นำความสามัคคีของชุมชน 2)บทบาทด้านเป็นผู้นำสังคมสงเคราะห์ 3)บทบาทด้านเป็นผู้ประสานความเข้าใจระหว่างภาครัฐและคนในชุมชน ส่วนผลการพัฒนาของพระสงฆ์ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มี 3 ด้าน คือ 1)ชุมชนมีกิจกรรมพัฒนาสุขภาพใจ โดยจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนสานเสวนา เพื่อผ่อนคลายความเครียดจากการดำเนินชีวิตทั้งด้านปัญหาครอบครัว ปัฐห้เศรษฐกิจ และปัญหาสุขภาพ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสุขภาพใจเป็นวัยสูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชาย โดยให้เห็นว่าไม่อยากร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะคำว่าโรงเรียนเป็นภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับเยาวชนมากกว่าผู้สูงอายุ 2)ชุมชนดำเนินงานไทยนิยมยั่งยืนสำเร็จตามกำหนดเวลา โดยโครงการนี้มีโครงการย่อยหลายโครงการ ซึ่งคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมก็มักเป็นกลุ่มเดียวกัน คือ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่โครงการระบุไว้ แต่เมื่อพระผู้นำชุมชนสื่อสารเชิงบวกให้เห็นคุณค่าของโครงการ และเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดี และดำเนินงานไทยนิยมยั่งยืนสำเร็จตามกำหนดเวลา 3)ชุมชนมีพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนที่สะอาดและสวยงาม

อภิปรายผลการวิจัย

1)บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมสังควัตถุ 4 สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูสุขุมสังฆการ (2547) สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรม มี 3 ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดีมีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ข้อ คือ (1) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทานที่เรียกว่า ธรรมทาน (2) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (3) การนำ เยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (4) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน

2) บทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ สอดคล้องกับผลการศึกษาของกนกอร สมปราชญ์ และคณะ (2547) สรุปได้ว่าการร่วมคิดร่วมทำของท้องถิ่น คือ ร่วมวางแผนและร่วมรับผลประโยชน์ทำให้เกิดงานเกิดผลสัมฤทธิ์

ข้อเสนอแนะ

1)ควรศึกษาทัศนคติ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแต่ละวัย และออกแบบกิจกรรมโครงการให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละวัย

เอกสารอ้างอิง

กนกอร สมปราชญ์ และคณะ. 2547. ระบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลศึกษา :
เฉพาะ อบตในเขตสี่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี . อุบลราชธานี และนครราชสีมา,**วารสารศูนย์บริการวิชาการ.** ขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น :.

ถนัด ตรัยเลิศวิเชียร. 2545. **ศิลปะการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระครูสุขุมสังฆการ(วรเมธ โพธสาโร/ศรีโพธิ์วัง). 2547. **การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก) วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย

พินิจ ลาภธนานนท์. 2529. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุทธพงษ์ จันทรวรินทร์. 2550 **มนุษย์กับสังคม :ทฤษฎีและหลักประยุกต์**. กรุงเทพฯ โอเดียน : .สโตร์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน
THE PROPAGATION OF BUDDHISM OF THAI DHAMMADUTA FOR ASEAN COMMUNITY ENTERTING

กรกต ชาบัณฑิต[1]

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed methods) กำหนดวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน และ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interview) จำนวน 30 รูป/คน กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 306 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน มีการประชุมวางแผนก่อนโดยคณะบริหารงานด้านพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้กำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนอย่างชัดเจน และกำหนดวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน มีการติดตามและประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการติดตามและประเมินผลยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยมีระบบและกลไกในการติดตามและประเมินผลผ่านจำนวนของพระธรรมทูตที่เพิ่มขึ้น จำนวนของผู้มีความสนใจในพระพุทธศาสนาที่เพิ่มขึ้น ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยการวางแผนดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือ การดำเนินตามแผน และการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมากตามลำดับ

2) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในประชาคมอาเซียน ประกอบด้วย ด้านหลักธรรม ด้านองค์การ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และค่า p-value โดยภาพรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสู่ประชาคมอาเซียน (r = 0.803,p-value = 0.000)

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระธรรมทูต,ประชาคมอาเซียน

ABSTRACT

Article on the propagation of Buddhism of the Thai diplomatic mission to the ASEAN community, it is a mixed method which aims at 1) to study the propagation of

---

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Buddhism of Thai diplomacy in the ASEAN community and 2) to study the factors that are related to the propagation of Buddhism of the Dhamma in the ASEAN community with a group of in-depth interviews for 30 key informants and 306 samples.

The research found that:

1) In-depth interview results regarding the propagation of Buddhism of the Thai diplomatic mission in the ASEAN community, it was found that the propagation of Buddhism of the Thai diplomatic mission in the ASEAN community; there was a meeting planned before by the Faculty of Foreign Affairs Dhamma Diplomatic Management clearly set the goal of propagating Buddhism in the ASEAN community and set the vision to spread Buddhism thoroughly and in accordance with the propagation of Buddhism in the past and present, follow-up and evaluation of the propagation of Buddhism, continuous monitoring and evaluation of strategies with a system and mechanism for monitoring and evaluating through the increasing number of missionaries. The number of people who are interested in Buddhism is increasing. The results of the analysis of the propagation of Buddhism of the Thai diplomatic mission in the ASEAN community, the overall picture is at a high level by planning the most operations, followed by the implementation of the plan, and monitoring and evaluation in high level respectively.

2) The results of the analysis of factors related to the propagation of Buddhism of the Dhamma in the ASEAN community include the principles of organization, personnel and budget by using Pearson's product moment correlation coefficient (r) and p-value, there was a positive correlation with opinions about the propagation of Buddhism of the Dhamma in the ASEAN Community (r = 0.803, p-value = 0.000).

KEYWORDS: Buddhism propagation, Dhamma, ASEAN community

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ประชาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรือที่เรียกว่า ASEAN เป็นองค์กรแห่งภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยถือกำเนิดจากสมาคมอาสา ASA Association of Southeast East Asia ในเดือนกรกฎาคม 2504 รวมกันระหว่างไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ เพื่อร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (บุญทัน ดอกไธสง, 2557 : 87) และปัจจุบันอาเซียนมีสมาชิกรวมทั้งหมด 10 ประเทศ ประกอบด้วย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย เนการาบรูไดรุสซาลาม สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และราชอาณาจักร์กัมพูชา (กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, 2556 : 31)

ปัญหาและอุปสรรคของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน แต่พอสรุปองค์รวมได้ว่า ด้านบุคคลการคือพระธรรมทูตเองบางประเทศยังไม่เข้าใจภาษา วัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้การสื่อสารกับคนในประเทศนั้นได้ไม่ดีพอ ด้านองค์กรสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระธรรมทูตยังไม่เข้มแข็งพอจึงให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง แม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ก็ยังครอบคลุมได้ไม่ทั่วถึง เช่นศูนย์ควบคุมดูแลพระไปต่างประเทศก็ทำหน้าที่อย่างหนึ่ง สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตก็ทำหน้าอีกอย่าง อบรมพระธรรมทูตแล้ว ส่วนการ

คัดเลือกว่าพระสงฆ์รูปใดจะได้เดินทางไปประเทศไหนนั้นเป็นอีกหน่วยงานหนึ่ง เมื่อผ่านเกณฑ์พิจารณาแล้วก็ต้องผ่านขั้นตอนในการขอหนังสือเดินทาง ขอวีซ่าเข้าประเทศ บางประเทศยากมากและให้เวลาในการพำนักในประเทศนั้นๆน้อยมาก (พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน, 2555)

ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนนั้น สำหรับประเทศอินโดนีเซียบางรัฐไม่มีคนไทยอยู่เลย การสร้างสำนักสงฆ์หรือสร้างวัดดำเนินการโดยคนอินโดนีเซียโดยตรง สร้างเสร็จแล้วไม่เรียกว่าวัดไทย แต่นิยมเรียกว่าวัดของชาวพุทธอินโดนีเซีย ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระธรรมทูตต้องพูดภาษาอินโดนีเซียได้ และประชาชนส่วนใหญ่ มีศรัทธาในศาสนาอิสลามมาก มีการประกาศห้ามศาสนาอื่นมาเผยแผ่และประกาศให้ศาสนา อิสลามเป็นศาสนาประจำชาติของชาวอินโดนีเซียมาถึงปัจจุบัน ส่วนพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม มีผู้นำประเทศซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ ทำทุกวิถีทางเพื่อเปลี่ยนเวียดนามให้เป็นประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ จนมีการเรียกร้องต่อต้าน มีพระเผาตัวเองเพื่อประท้วง ชาวพุทธที่ถูกรุกรานก่อนออกมาดิ้นรนต่อสู้ จนเป็นเหตุให้เกิดสงครามกลางเมือง มีการฆ่าล้างทำลายกัน จนมีบาทหลวงและชาวคริสต์ตายไปหลายพันคน ปัญหาชาวพุทธพม่า กับมุสลิมโรฮิงยา เป็นเหตุการณ์ในปัจจุบันที่ยังเป็นไปอยู่ มีการใช้ความรุนแรง เข่นฆ่ากันจนต้องอพยพหนีมาหลบภัยที่ประเทศไทยก็มาก อย่างที่เป็นข่าว ถึงแม้จะไม่ได้ศึกษารายละเอียดว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร ฝ่ายไหนถูก ฝ่ายไหนผิด แต่ก็พออนุมานได้ว่า เหตุผลหลักของความขัดแย้งก็เป็นเรื่องศาสนา ปัญหาศาสนาในประเทศลาวที่สำคัญคือศาสนาพุทธ ชาวลาวลุ่มเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ส่วนชนเผ่าต่างๆ นับถือธรรมชาติตามความเชื่อของแต่ละชนเผ่าศาสนาคริสต์เป็นศาสนาของชนกลุ่มน้อยในลาว นิกายที่พบได้แก่ นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ ดังนั้นปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลาวจึงไม่มีปัญหามากนัก แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขทางการเมืองการปกครองภายในประเทศภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์และสภาพแวดล้อมของสถานการณ์บ้านเมืองต้องปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ปัญหาศาสนาในประเทศไทยนั้น มีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน การอธิบายพระธรรมวินัยต่างกันสาเหตุมาจากการปฏิบัติตามตามพระธรรมวินัยแตกต่างกัน ทำ ให้เกิดการแตกแยกในระพุทธศาสนาของเมืองไทยอย่างรุนแรง ซึ่งกระทบกระเทือนต่อศรัทธาของประชาชนอย่างมากในปัจจุบันและในอนาคต

ผู้วิจัยมีความสนใจเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียนโดยเห็นว่า ประเทศกลุ่มประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างและความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะความแตกต่างทางศาสนา ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาคมอาเซียนมีความลำบากยากยิ่งต่อพระธรรมทูตไทย ดังนั้นการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังกลุ่มประเทศประคมอาเซียนต้องอาศัยรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน

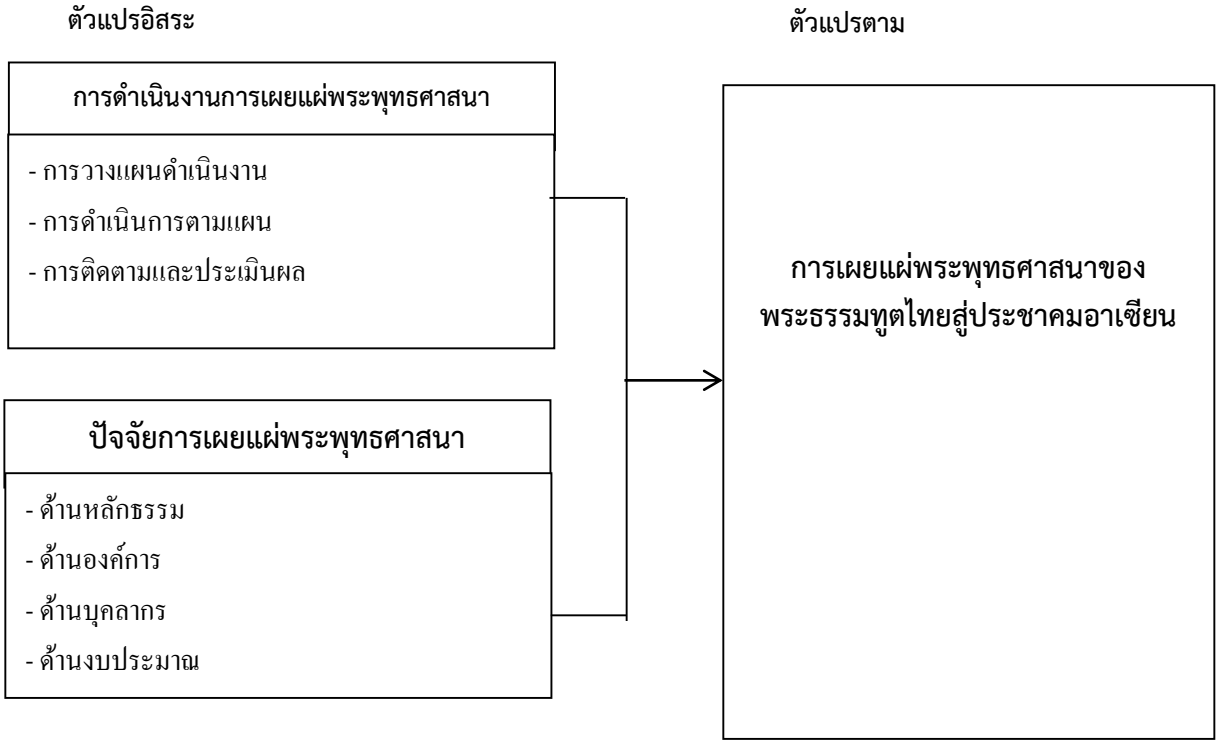
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน

(2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง(Documentary research) ซึ่งได้นำแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ของ Porter, M.E. (1987) และ Bocall and Purcell (2003) และแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method) โดยได้กำหนดการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นส่วนเสริม ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในการดำเนินการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคม

4.2 ประชากรและตัวอย่าง

การศึกษาเรื่องการกำหนดยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียนครั้งนี้ ได้แก่ประชากรพระธรรมทูตสายต่างประเทศทั้งหมด 1,547 รูป (วิทยาลัยพระธรรมทูต, (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://odc.mcu.ac.th/?page_id=35. 25 พฤษภาคม 2559) โดยได้แบ่งกลุ่มไว้ 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มที่ 2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In – Depth Intervew) เลือกผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการกำหนดยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน โดยยึดจุดหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลัก (Purposeful Samplig) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จาก 4 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารพระธรรมทูต 6 ท่าน, กลุ่มพระธรรมทูต 11 ท่าน, กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา 6 ท่าน, และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านอาเซียน 7 ท่าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 30 ท่าน และได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions) จำนวน 6 - 9 ท่าน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) โดยการใช้ตารางเลขสุ่ม (table of random numbers) คำนวณโดยเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan,1970) จากจำนวนประชากรของพระธรรมทูตสายต่างประเทศทั้งหมด 1,547 รูป (วิทยาลัยพระธรรมทูต, (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://odc.mcu.ac.th/?page_id=35.
25 พฤษภาคม 2559) ได้กลุ่มตัวอย่าง 306 คน เก็บข้อมูลจริง 310 คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. การดำเนินงานของพระธรรมทูต
   - การวางแผนดำเนินงาน
   - การดำเนินงานตามแผน
   - การติดตามและประเมินผล
2. ปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
   - ด้านบุคลากร
   - ด้านองค์การ
   - ด้านหลักธรรม
   - ด้านงบประมาณ

ตัวแปรตาม ได้แก่

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการศึกษาเรื่องกำหนดการกำหนดยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน ผู้วิจัยได้นำมาตั้งเป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended Questionanire) โดยใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่ง

ผู้วิจัยได้ยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลัก (Purposive Sampling) ได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารพระธรรมทูต, กลุ่มพระธรรมทูต, กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา, และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านอาเซียน และได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions)

(2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามซึ่งสร้างขึ้นเองแบ่งเป็น 2 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Checklist) จำนวน 3 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการกำหนดการกำหนดยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน เป็นแบบประเมิน (Rating Scale) จำนวน 5 ระดับ มากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย น้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งตามตัวแปรได้ดังนี้

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองและมีผู้ช่วยนักวิจัย การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพนี้ มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Deprth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview)

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองพร้อมกับผู้ช่วยนักวิจัย โดยได้ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - deprth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมด โดยเปรียบเทียบจากการบันทึกเทปซ้ำ แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมานสรุปตีความหมาย และจำแนกข้อมูลที่มีความหมายเดียวกันอยู่ในเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณนั้น นำข้อมูลเชิงปริมาณมาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ เพื่อทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) กำหนดการให้คะแนนระดับการปฏิบัติ ดังนี้ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ท ดังนี้ (พิชิต พิทักษ์สมบัติ, 2548)

5. สรุปผลการวิจัย

1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียนสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า แผนการดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน มีการประชุมวางแผนก่อนการกำหนดยุทธศาสตร์โดยคณะบริหารงานด้านพระธรรมทูต ได้กำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำหนดวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน มีการกำหนดพันธกิจที่สอดคล้องกับแผนการเผยแผ่หรือนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ สำหรับการดำเนินการตามแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียนนั้น ได้มีการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ โดยกำหนดนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการโดยยึดตามพันธกิจมีผลดำเนินการกำหนดกลยุทธ์ที่นำไปสู่เป้าหมายที่ชันเจน มีระบบและกลไกในการดำเนินการกำหนดกลยุทธ์ที่ชัดเจน ในส่วนของการติดตามและประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการติดตามและประเมินผลยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยมีระบบและกลไกในการติดตามและประเมินผลผ่านจำนวนของพระธรรมทูตที่เพิ่มขึ้น จำนวนของผู้มีความสนใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล มีการกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในประชาคมอาเซียน

2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน

(1) ด้านการดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนนา ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของพระธรรมทูตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน ซึ่งประกอบด้วย การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตามแผน และการติดตามประเมินผล โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และค่า p-value โดยภาพรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน (r = 0.813,p-value = 0.000)

(2) ด้านปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับ ประกอบด้วย ด้านหลักธรรม ด้านองค์การ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และค่า p-value โดยภาพรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน
(r = 0.803,p-value = 0.000)

6. อภิปรายผล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียนได้มีการประชุมวางแผนก่อนการกำหนดยุทธศาสตร์โดยคณะบริหารงานด้านพระธรรมทูต ได้กำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา กำหนดวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบัน มีการกำหนดพันธกิจที่สอดคล้องกับแผนการเผยแผ่หรือนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยพระมหาสุริยา วรเมธี (2556) ทำงานวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา พบว่า แนวคิด วิธีการและเป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตเป็นไปตามหลักพุทธโอวาท แสดงธรรมให้เหมาะสมกาลเทศะ มีเหตุผล แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น เป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมิใช่ชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการชี้นำบุคคลให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เป็นศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวพุทธในต่างประเทศ โดยมีวิธีการเผยแผ่เพระพุทธศาสนา ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ตั้ง หรือการจัดกิจกรรมภายในวัดเช่น การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การเทศน์ การปาฐกถา การเขียนบทความ การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

สำหรับการดำเนินการตามแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียนนั้น ได้มีการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ โดยกำหนดนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการโดยยึดตามพันธกิจมีผลดำเนินการกำหนดกลยุทธ์ที่นำไปสู่เป้าหมายที่ชันเจน มีระบบและกลไกในการดำเนินการกำหนดกลยุทธ์ที่ชัดเจน ในส่วนของการติดตามและประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการติดตามและประเมินผลยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่อง โดยมีระบบและกลไกในการติดตามและประเมินผลผ่านจำนวนของพระธรรมทูตที่เพิ่มขึ้น จำนวนของผู้มีความสนใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล มีการกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในประชาคมอาเซียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต,2549) ได้กล่าวไว้ในเรื่องพุทธวิธีบริหาร สรุปความได้ว่า หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เมื่อจะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักของประชาชนพระองค์ก็ต้องใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุก ท่านเรียกว่า พุทธวิธีบริหาร มี 5 ข้อ คือ

1). พุทธวิธีในการวางแผน เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงแสดงธรรมจนกระทั่งมีพระสาวก พระองค์ก็ทรงวางแผนเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยส่งพระสาวกไปตามที่ต่างๆ ให้ไปแยกกัน ส่วนพระองค์เสด็จไปพระองค์เดียวที่แคว้นมคธ ในการวางแผนประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระองค์กำหนดให้ทุกรูปกำหนดข้อปฏิบัติเหมือนกัน 2 ข้อคือ (1) อัตตหิตสมบัติ ได้แก่การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว (2) ปรหิตปฏิบัติ ได้แก่การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของผู้อื่น

2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร การรับบุคคลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่มีการกีดกันเรื่องชั้นวรรณะ เหมือนกับศาสนาพราหมณ์ ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันหมด แต่เมื่อบวชแล้วต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้ที่บวชทีหลัง ต้องเคารพผู้ที่บวชก่อน โดยไม่คำนึงถึงอายุ เมื่อพระสงฆ์มากขึ้น

พระองค์ก็มอบให้คณะสงฆ์บริหารจัดการกันเอง เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นคณะสงฆ์ก็จัดการแก้ปัญหาเองตามหลักพระธรรมวินัย พระองค์ทรงแต่งตั้งพระเถระที่มีความเชี่ยวชาญในตำแหน่งนั้นๆ ที่เรียกว่าเอตทัคคะ เพื่อรับภารธุระต่างๆ เป็นการกระจายอำนาจให้ท่านเหล่านั้นช่วยงานคณะสงฆ์

3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล การรับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่คณะสงฆ์ให้คณะสงฆ์ดำเนินการคัดเลือกในการให้อุปสมบทแก่กุลบุตรที่เรียกว่าญัตติจตุตถกรรม เมื่อบวชแล้วต้องศึกษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์ 5 ปี จึงจะพ้นนิสัยมุตตกะ คือพ้นจากการพึ่งพระอุปัชฌาย์ แต่ก็ต้องศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือศีล, สมาธิ, ปัญญา เนื่องจากพระองค์ประสงค์ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

4) พุทธวิธีในการอำนวยการ พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่พร้อม คือมี อัตตหิตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ จึงบริหารกิจการพระพุทธศาสนาเจริญไปด้วยดี เพราะพระองค์ไม่สั่งการด้วยการใช้อำนาจคือไม่ใช้วิธีเผด็จการ แต่พระองค์เป็นพระธรรมราชาคือใช้หลักธรรมาธิปไตยในการปกครองอำนวยการจึงไม่มีปัญหาในองค์กรสงฆ์ เมื่อพระองค์ปรินิพพานก็ไม่ได้ทรงแต่งตั้งใครเป็นศาสดาแทน แต่พระองค์ให้คณะสงฆ์ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง เพราะพระองค์ยึดหลักธรรมาธิปไตย

5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล การกำกับดูแลคณะสงฆ์หมู่มากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย 227 ข้อ เป็นเครื่องกำกับดูแลคณะสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติไว้หรือไม่ ถ้าไม่ปฏิบัติก็มีบทลงโทษตามพระวินัยข้อนั้นๆ นอกจากนั้นทุกกึ่งเดือนในวันพระ 15 ค่ำ มีประเพณีปฏิบัติเรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุนำสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยมาสวดให้กันและกันฟัง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามและตรวจสอบตัวเอง

2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน

การดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนนา ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของพระธรรมทูตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประชาคมอาเซียน ซึ่งประกอบด้วย การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตามแผน และการติดตามประเมินผล โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และค่า p-value โดยภาพรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน และด้านปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับ ประกอบด้วย ด้านหลักธรรม ด้านองค์การ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และค่า p-value โดยภาพรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสู่ประชาคมอาเซียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาถนัด อตฺถจารี (2543) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดไทยในต่างประเทศ ดังนี้ วัดเป็นศูนย์กลางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ด้านทฤษฎีนั้นเปิดให้มีการเรียนการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณีอันดีงามทางพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งข้อมูลด้านพระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่ธรรมะด้วย

การจัดทำสิ่งตีพิมพ์บันทึกเทปธรรมะ บันทึกวีดีโอเทปเผยแผ่ และใช้สื่อเทคโนโลยีใหม่ เช่น อินเตอร์เน็ต (Internet) ไปรษณีอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) เป็นต้น ส่วนด้านการปฏิบัติมีการจัดอบรม การเรียนการสอนสมาธิภาวนา ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้ที่สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) จัดฝึกอบรมและจัดทำหลักสูตรพระธรรมทูตร่วมกันระหว่างพระธรรมทูตไทยและองค์การพระธรรมทูตต่างประเทศในประชาคมอาเซียน หรือศาสนิกต่างประเทศ

(2) รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีนโยบายในการสร้างความเข็มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยกำหนดให้มีระบบฐานข้อมูลและระบบเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาระหว่างองค์การพระธรรมทูตไทยและต่างประเทศในประชาคมอาเซียนอย่างชัดเจนและสืบค้นได้

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษายุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายต่างประเทศเน้นเฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่งในกลุ่มประชาคมอาเซียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

(2) ควรศึกษายุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายต่างประเทศในทวีปอื่นๆ ที่มีพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อความหลากหลายของงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (2556). **ASEAN Mini book.** กรุงเทพมหานคร : Page Maker Co.,Ltd.

บุญทัน ดอกไธสง. (2557). **รัฐประศาสนศาสตร์เชื่อมโยง AEC ก้าวสู่ความมั่งคั่ง 2020**. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2554) **ตำนานสาลิการป้อนเหยื่อ.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา.

พระมหาถนัด อตฺถจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร. (2543). **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2552). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน** (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตศึกษา : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ. (2548).**แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์**: ความหมาย การวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

การเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
An Enhancement of the Radio Station of Buddhism and Community in the Northeast Part of Thailand.

นายบุญส่ง นาแสวง

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน 2) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทและเครือข่ายของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนากับการสร้างภูมิปัญญาทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิธีการบรรยายงานวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลจากการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนามีการจัดโครงสร้างการบริหารจัดการ นโยบายในการบริหารจัดการ การบริหารด้านบุคลากร การบริหารจัดการด้านงบประมาณ การบริหารการจัดการสถานี การบริหารด้านการกระจายเสียง 2) การส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ การติดตามประเมินผล การสรุปนำไปสู่การเผยแพร่สู่สาธารณะ3) บทบาทและเครือข่ายของสถานีวิทยุ พบว่าครือข่ายสถานีวิทยุ มีการประชุมกันเป็นประจำทุกครั้ง จัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง,เครือข่าย,สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน

Abstract

The purposes of strengthening the network of Buddhist radio stations and communities in the lower northeastern part were: 1) to study the propagation process of Buddhism and local wisdom of Buddhist radio stations and community; 2) to promote the network of Buddhist radio stations and communities in the lower northeastern part; 3) to analyze the roles and networks of Buddhist radio stations and the creation of social wisdom in the lower northeastern part. It is a qualitative research by descriptive research.

The result showed that 1) the propagation process of Buddhism and local wisdom of the Buddhist radio stations. There are board, management policy, personnel administration, budget management, station management, broadcasting administration. 2) Promoting the network of Buddhist radio stations and communities found that the community was involved from informative perception, planning, targeting, decision,

performance, evaluation, measurement, conclusion leads to public dissemination. 3) The role and network of radio stations found that they have meeting regularly or organize activities to promote Buddhism and people are participated in every activity.

Keywords: Enhancement, the Radio Station of Buddhism and Community

1.บทนำ

รัฐธรรมนูญแหงราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 40,ต่อเนื่อง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 47, พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543, พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์พ.ศ.2551 พระราชบัญญัติวิทยุคมนาคม พ.ศ.2498 ประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราว(วิทยุกระจายเสียงชุมชน) และประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติเรื่องหลักเกณฑ์การประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราว (วิทยุกระจายเสียงชุมชน) บทเรียนที่โดดเด่นและข้อจำกัด ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ จากประสบการณ์การบริหารจัดการของกิจการสถานวิทยุชุมชนต่างๆ รวมทั้งทิศทางในอนาคตของวิทยุชุมชนที่ควรเป็น ความท้าทายไม่มีหน้าปัดจากเทคโนโลยีตลอดจนการหลอมรวมสื่อ

วิทยุชุมชนภาคประชาชนที่ไม่แสวงหากำไรและไม่มีโฆษณานั้น มีลักษณะร่วมกันที่สำคัญ คือ การสนับสนุนทางความคดและการเงินจากกองทุนการลงทุนทางสังคม (SIF)1 เป็นส่วนใหญ่ในจุดเริ่มต้น เพื่อต่อยอดแนวทางการพัฒนาที่ ทางกองทุนฯได้วางรากฐานและให้ การสนับสนุนชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ อันนำไปสู่กำเนิดของวิทยุชุมชนภาคประชาชนอย่างกว้างขวางในปี พ.ศ. 2545 โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเมือง (พอช.) มาขยายผลแนวคิด ไปยังชุมชนชนต่างๆ ที่องค์กรเคยให้การสนับสนุนในการพัฒนาชุมชน

อย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนที่ไม่แสวงหาผลกำไรนั้นมิได้มีเพียงสถานีวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้น จากความพยายามและการผลักดันขององค์กรพัฒนาทั้งสองแห่งข้างต้นเท่านั้น มีสถานีวิทยุชุมชนจำนวนไม่น้อยที่เกิดจากองค์กรชุมชน หน่วยราชการท้องถิ่น รวมไปถึงตัวบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งวิทยุชุมชนที่แตกต่างกันไป อันมีลักษณะของการตามอย่างสถานีวิทยุชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งสอง โดยมรายละเอียดความหลากหลาย ในลักษณะการดำเนินการแตกต่างฐานที่มา และปัจจัยแวดล้อมของชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนได้ร่วมกันทำมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในขณะที่ภาครัฐพึงตระหนักและให้ความสำคัญในการวางแนวทางเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนในด้านต่างๆ มากกว่าการให้ความสำคัญกับเงื่อนไขทางเทคนิคในการส่งกระจายเสียงโดยละเลยนัยสำคัญแห่งความเป็นวิทยุชุมชน ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันสื่อวิทยุชุมชนมิได้เผชิญหน้ากับการครอบงำโดยธุรกิจเท่านั้น หากยังถูกบงการและแทรกแวงจากรัฐผ่านข้อจำกัดและมาตรการทางกฎหมายต่างๆ ซึ่งดูจะสวนทางกับนโยบายที่รัฐบาลประกาศส่งเสริมวิถีทางในการประกันสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งภาวะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการที่ภาครัฐต้องตระหนักถึงการหนุนเสริมพันธกิจของวิทยุชุมชนในลักษณะที่ต่างไปจากวิทยุกระแสหลัก กล่าวคือ มุ่งเน้นส่งเสริมพันธกิจด้านการให้การศึกษา(to educate) และการให้ข่าวสาร(to inform)

แทนการโน้มน้าวใจ(to persuade) หรือ การให้ความบันเทิง (to entertain) เพื่อนำพาประชาชนก้าวไปสู่การมีชุมชนที่เข้มแข็ง อันจะเป็นจุดเมต้นสำคัญของการก้าวข้ามจากการเป็นเพียง"สื่อใหม่" ไปสู่การเปิด"พื้นที่สาธารณะ"(public sphere) อันเป็นบทพิสูจน์คุณูปการของวิทยุชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

จุมพล รอดคำดี นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ ได้ ระบุว่าวิทยุชุมชนต้องมีลักษณะดังนี้

1. ต้องเกิดจากความต้องการของชุมชน โดยถือหลักคนส่วนใหญ่
2. ต้องได้รับการยอมรับของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
3. ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน
4. เสนอข่าวสาร วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นสำคัญ
5. เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผนจัดรายการและเข้ามาบริหารได้
6. เป็น Narrowcasting ไม่ใช่ Broadcasting ครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น
7. เป็นสื่อมวลชนของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

การจะปฏิบัติตามพันธกิจที่กล่าวมาได้นั้นวิทยุชุมชนจำเป็นต้องมุ่งทำหน้าที่(function) ทั้งในฐานะของความสื่อ ความเป็นพื้นที่สาธารณะและความเป็นชุมชนโดยมุ่งพัฒนาการผลิตงานหรือทำงาน(work) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน(participation) ด้วยการสร้างและพัฒนาสมรรถนะในการแพร่กระจาย(diffusion competence) ในรูปแบบต่างๆ ขึ้นเสียก่อน เช่น การสร้างระบบการสื่อสารสองทาง หรือการสื่อสารกันโดยตรง ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองผ่านกิจกรรมต่างๆ ตามสภาพที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และวิถีแห่งท้องถิ่นเป็นสำคัญ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชน ทำให้คนในชุมชน ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเคลื่อนเข้ามาใกล้กันเสียก่อน ก่อนขยายเชื่องโยงกับวิทยุชุมชนอื่นๆ เพิ่มขีดความสามารถในการสื่อสารกังสังคมภายนอก และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน

การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นได้ เมื่อชุมชนรับรู้และตระหนักว่าวิทยุชุมชนมิใช่เรื่องของสื่อใหม่ หากเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณาในแง่ของประสิทธิภาพของพื้นที่สาธารณะวิทยุชุมชนยังคงทำได้เพียงแค่เป็นสื่อกลาง หรือเป็นเวทีเปิดประเด็นสาธารณะ(public forum) แต่ยังไม่สามารถพัฒนาไปถึงขั้นที่ก่อให้เกิดการถกเถียง การพัฒนาขีดความสามารถการทำหน้าที่ ทั้งในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนพึงเป็นศูนย์กลางแห่งข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมแห่งการแพร่กระจายสู่ชุมชนได้อย่างครอบคลุม รองด้าน ทั้งในเชิงกายภาพและเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน ตลอดจนการดำเนินการได้ตามกรอบของกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน อย่างไรก็ตามแม้วิทยุชุมชนยังไม่สามารถพัฒนาตนเองในการปฏิบัติตามพันธกิจสำคัญต่างๆ ได้ยังไม่ครบถ้วนก็มิได้หมายความว่า เป็นวิทยุชุมชนที่อ่อนแอทั้งนี้เพราะวิทยุชุมชนนั้นเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนที่พึงร่วมกันเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเป็นสำคัญ

จากก่อตั้งของสถานีวิทยุชุมชนของภาคประชาชน ทางศาสนาได้เห็นถึงความสำคัญของการมีสื่อทางด้านนี้ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์(เกี่ยว อุปเสโน) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร องค์ดำริในการกำเนิดสถานีวิทยุโทรทัศน์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ดีดีทีวี) และสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้มีมติมหาเถรสมาคมที่ 401/2552 ครั้งที่ 17/2552 วันที่ 10 สิงหาคม 2552 ให้จัดตั้งสถานีเผยแพร่ภาพและเสียงของคณะ

สงฆ์ในกำกับของมหาเถรสมาคม โดยมี พระพรหมเมธี โฆษกเถระสมาคมเป็นประธานคณะทำงาน จัดตั้งสถานีโทรทัศน์และวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ(ธรรมาธิปไตย) ดีดีทีวีและซีเอฟเอ็ม 88.75 เมกะเฮิรตซ์

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมานั้น พระสงฆ์นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งในพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นแกนหลัก เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเป็นผู้อบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข และในบางโอกาสก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย โดยอยู่ภายใต้กรอบอันดีงานของศาสนา

จากประเด็นดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ” ในการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนด้วยวิธีการอื่นๆ ที่นอกไปจากการถอดบทเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณที่สามารถสรุปกลับไปใช้ได้กับองค์กรต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1.เพื่อศึกษากระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน

2.2.เพื่อส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.3.เพื่อวิเคราะห์บทบาทและเครือข่ายของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนากับการสร้างภูมิปัญญาทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

4.1 มีการส่งเสริมให้สถานีพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้บูรณาการหลักการ

เผยแพร่พระพุทธศานาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน และการดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยผ่านสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน จำนวน 8 สถานี

4.2 พัฒนารูปแบบการจัดการของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนให้มีขีดความสามารถในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3 การพัฒนาการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของสถานีพระพุทธศาสนาและชุมชนในการส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.4 ได้กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน

4.5 สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน จำนวน 8 สถานี 6 จังหวัด มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.6 มีการพัฒนาขีดความสามารถของผู้จัดรายการสถานีวิทยุ ใน 6 จังหวัด จำนวน 8 สถานี เพื่อเป็นแกนนำในการส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยได้กำหนด วิธีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

5.1 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนาและสถานีวิทยุชุมชน จำนวน 8 สถานี 6 จังหวัด

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเด็นความหมายของเครือข่าย ความสำคัญของเครือข่าย แนวคิดการสร้างเครือขาย รูปแบบและประเภทของเครือข่าย การสร้างเครือข่าย การจัดการเครือข่าย

2) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินสถานการณ์ (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร ได้มาด้วยการระดมสมองและจัดลำดับความสำคัญ เพื่อนำข้อมูลมาทำ SWOT MATRIX เพื่อกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ต่อไป

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทำการสำรวจสภาพการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยการส่งแบบสอบถามตามบัญชีรายชื่อกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นในกลุ่มผู้บริหาร

2) จากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้บริหารสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3) ทำการสำรวจความคิดเห็นของภาคีเครือข่ายและผู้ใช้บริการเครือข่ายโดยส่งทางไปรษณีย์ และกำหนดเลขที่แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบการกลับคืนของแบบสอบถาม

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนาในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ การตีความ แจกแจง และข้อมูลเชิงคุณภาพ

2) SWOT Analysis

3) การถอดบทเรียน

6. ผลจากการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน เพื่อศึกษาการส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ เพื่อวิเคราะห์บทบาทและเครือข่ายของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนากับการสร้างภูมิปัญญาทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนนั้นประกอบด้วยโครงสร้างการบริหารจัดการ นโยบายในการบริหารจัดการ การบริหารด้านบุคลากร การบริหารจัดการด้านงบประมาณ การบริหารการจัดการสถานี การบริหารด้านการกระจายเสียงคือการดำเนินงานในส่วนของการผลิตรายการสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาของ สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนนั้นจะมีเพียง 2 ชุด คือ คณะกรรมการบริหารงานและคณะกรรมการผลิตรายการ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ประธานกรรมการบริหารงานจะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการผลิตรายการทั้งหมด ผังรายการของสถานี สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาการจัดผังรายการนั้นยังไม่แน่นอนเป็นรูปแบบตายตัว หรือกำหนดระยะเวลาของรายการ เนื้อเรื่องยังไม่ลงตัว ซึ่งที่ผ่านมาก็มีการปรับเปลี่ยนอยู่เป็นประจำ เพราะบางครั้งผู้จัดรายการติดธุระไม่สามารถมาจัดหรือดำเนินรายการได้ หรือเนื้อหาของรายการที่จัดนั้น ไม่สามารถหาข้อมูล ข่าวสารได้ ดังนั้นทางสถานีจึงไม่สามารถที่จะจัดผังรายการที่สมบูรณ์ออกมาได้สอดคล้องกับ **พระราชปัญญาภรณ์ (ชยวโส)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย : ศึกษากรณีการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ ระหว่าง พ.ศ.2539-2542 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน 2) ศึกษาเนื้อหาสาระหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์นำเสนอ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ 3) เปรียบเทียบความสองคล้องของบทบาทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดงกับพุทธวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) เน้นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) เป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า

1. รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมกถึกทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทั้งอดีตและปัจจุบัน มีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมะที่เหมือนกัน คือ รูปแบบเทศนาโวหารพูดเพื่อให้ความรู้ โน้มน้าวใจ และความบันเทิง เป็นการสื่อสารเพื่อให้ผู้ฟังได้เรียนรู้ธรรมะได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง จูงใจให้เกิดศรัทธา ความแกล้วกล้าอาจหาญร่าเริง เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวโดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อบุคคล มีแนวทางการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ น่าสนใจ โดยใช้สำนวนภาษา คือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำพังเพย กลอน นิทาน และอุปมาอุปมัย เพื่อเปรียบเทียบให้เนื้อหาของธรรมะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

2. เนื้อหาสาระของหลักคำสอนส่วนมากตรงตามพระไตรปิฎก มีเนื้อหาบางส่วน เท่านั้นที่ยังขาดความสมบูรณ์ ความพอดี และคลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎกเล็กน้อย เนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องทานมีความเหมาะสมตามสภาพเศรษฐกิจ และความประหยัด ของประชาชน เรื่องศีล สมควรเพิ่มเนื้อหาเล็กน้อย เป็นการสอนให้ประชาชนมีระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น ส่วนเรื่องภาวนา คือการปฏิบัติธรรมโดยตรงตามแนวแห่งสติปัฏฐาน 4 มีเพียงเล็กน้อย สมควรเพิ่มเนื้อหาให้มากยิ่งขึ้น ส่วนบทธรรมะ

ทั่วไปที่กล่าวถึงความสุขความเจริญ มีการนำมาแสดงมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน สมควรลดเนื้อหาลง เพราะเป็นคำสอนที่ใช้แสดงได้ทุกโอกาส ไม่ต้องคำนึงถึงวันสำคัญ สถานการณ์ หรือผู้รับฟังแต่ประการใด เนื้อหาธรรมะส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ไม่มีการประยุกต์เนื้อหาธรรมะ ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ประสิทธิภาพในการนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ไม่เต็มที่ ในแต่ละสำนวนยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงมากเกินไป ขาดการตรวจสอบและ เรียบเรียงเนื้อหาให้ต่อเนื่องถูกต้องและชัดเจน สำนวนภาษาสูงเกินความสามารถที่ผู้ฟังระดับชาวบ้านจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ยกหัวข้อธรรมะและภาษาบาลีขึ้นแสดงมากเกินไป ใช้อุปมาที่ไกลตัว และนำเนื้อหาธรรมะไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้ฟังไม่รู้จักและคุ้นเคย

3. เนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์นำมาแสดง ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ส่วนมากมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกตามหลักพุทธวิธีการสอน แต่มีบท พระธรรมเทศนาบางสำนวนเท่านั้นที่ไม่สอดคล้อง เพราะผู้แสดงไม่ได้เตรียมและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะ ให้ถูกต้อง ทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่อง มีความผิดพลาดทั้งความหมาย ตัวอักษร และอธิบายธรรมะตามความคิดเห็นของตนเอง มีความสอดคล้องกับขบวนการการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ คือ ผู้ส่งสาร หมายถึงพระธรรมกถึกที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างดี สาร หมายถึงสำนวนบทพระธรรมเทศนาทั้ง 289 สำนวน ช่องทาง หมายถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และผู้รับสาร หมายถึงประชาชนผู้รับฟังโดยทั่วไป เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร หัวข้อธรรมะบางข้อพระสงฆ์นำมาแสดงซ้ำ ผู้ฟังได้ฟังบ่อยๆ ก็สามารถจำได้ นับว่า เป็นการสอดคล้องที่สมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ **รศ.ชม ภูมิภาค** ได้กล่าวในด้านสื่อที่ใช้ในการศึกษาไว้ในหนังสือเรื่อง “หลักการประชาสัมพันธ์อย่างไร” ว่า วิทยุนับเป็นแหล่งข่าวสารการศึกษานอกโรงเรียนอันสำคัญยิ่งชาวชนบทของประเทศไทยได้อาศัยวิทยุเป็นแหล่งข่าวสารความรู้ที่สำคัญมาก เพราะการอ่านออกเขียนได้ยังไม่ดีพอ สิ่งพิมพ์มีน้อย การคมนาคมขนส่งไม่ค่อยสะดวก นอกจากนี้วิทยุยังเป็นแหล่งข่าวสารที่บุคคลทั่วไปเชื่อถือด้วย จึงมีผลในด้านความรู้และด้านชักจูงใจสูง ดังนั้นวิทยุจึงมีประโยชน์มาก ทั้งที่ฟังเวลาว่าง และฟังในเวลาทำงาน การฟังวิทยุมีผลเพื่อนำไปปฏิบัติและมีผลต่อวัฒนธรรมเป็นอันมาก

7. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 6 จังหวัด 8 สถานีวิทยุ สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชน

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนนั้น ประกอบด้วยโครงสร้างการบริหารจัดการ พบว่า มีคณะกรรมการหลักๆ ที่ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารงานและคณะกรรมการผลิตรายการเพียง 2 ชุด ซึ่งคณะกรรมการบริหารงานจะทำหน้าที่ในการออกนโยบาย ดูแลงบประมาณใช้จ่ายต่างๆเกี่ยวกับการบริหารการดำเนินงานของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา จัดโครงการฝึกอบรมผู้ผลิตรายการและผู้บริหารรายการ

และกำหนดผังรายการออกอากาศของสถานี ส่วนคณะกรรมการผลิตรายการจะทำหน้าที่ในการผลิตรายการ จัดรายการ ศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูล ประสานงานกับทางหน่วยราชการ สถานศึกษา เกษตรกร และประสานงานกับชุมชนหรือบุคคลในชุมชน หน่วยราชการ สถานศึกษา เกษตรกร พ่อค้าแม่ค้า และประชาสัมพันธ์ของชุมชน

2. การส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น จากการสัมภาษณ์ทำให้ พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหารจัดการปัญหาการบริหารจัดการด้านบุคลากร ปัญหาการบริหารจัดการด้านงบประมาณ ปัญหาการบริหารจัดการด้านการกระจายเสียงดังนั้นการส่งเสริมเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือรูปแบบรายการที่ดีและเหมาะสม ที่เป็นที่ชื่นชอบและน่าสนใจของเยาวชนคือ รายการเพลง รายการสนทนาปัญหาของเยาวชน และรายการละครที่สอดแทรกธรรมะ ศีลธรรม คุณธรรมและคติเตือนใจในรายการด้วย นอกจากรูปแบบรายการดังกล่าวแล้ว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การจัดรายการประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะแก่เยาวชนได้ ลักษณะผู้จัดรายการเผยแผ่ธรรมะที่ดีและเหมาะสม จะต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี สุภาพเรียบร้อย สุขุมเยือกเย็น เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี มีเมตตามุ่งหวังที่จะให้สิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง โดยไม่หวังผลตอบแทน

3. วิเคราะห์บทบาทและเครือข่ายของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนากับการสร้างภูมิปัญญาทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เครือข่ายสถานีวิทยุเนื่องจากสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา จะมีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี ปีละหลายครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสม ในการจัดประชุมแต่ละครั้ง เครือข่ายจะส่งตัวแทนเข้าประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนและศึกษาดูว่า แต่ละสถานีมีพัฒนาการความคืบหน้าในการดำเนินงานอย่างไรบ้าง รูปแบบการนำเสนอรายการขณะนี้ไปถึงไหนแล้ว มีปัญหาอะไรบ้างที่ควรจะต้องหาทางปรับปรุงแก้ไขจึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงบุคคลในกลุ่มเข้าด้วยกันเพราะการสื่อสารภายในกลุ่มนั้นนับเป็นปัจจัยด้านพื้นฐานสากลของปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่มที่จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิก เป็นพาหนะที่ทำให้เกิดการมีอิทธิพลต่อกัน การสื่อสารภายในกลุ่มเป็นรูปแบบการติดต่อเกี่ยวข้องและประสานงานภายในกลุ่มโดยสมาชิกภายใน กลุ่มจะมีการรับการถ่ายทอดเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ เครือข่ายการสื่อสารของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาที่มีการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ภายในกลุ่ม จะเป็นไป ในรูปแบบของการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ การนัดสังสรรค์พบปะพูดคุยกันภายในกลุ่มด้วย รูปแบบต่าง ๆ อาทิ การประชุมซึ่งจะมีการจัดทุกเดือนๆ ละ 1 ครั้ง โดยจัดภายในสถานีฯ มีการจัด สัมมนานอกพื้นที่ เพื่อระดมความคิดเห็นและเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากขึ้น เป็นต้น

8. ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้

การศึกษาวิจัยการเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาและชุมชนของภาคะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น จะเห็นว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนายังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร เนื่องจากบางสถานีฯ ยังอยู่ในช่วงทดลองออกอากาศ ควรมีภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนในการ

จัดการบริหารเพื่อให้สถานีวิทยุพระพุทธศาสนามีระบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

9.ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาการบริหารจัดการสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

2. ศึกษาการสร้างเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

3. ศึกษาแนวทางปฏิบัติของเครือข่ายสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาเพื่อต่อยอดความรู้แบบบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษบาลี-ภาษาไทย :

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๔,๙,๑๐,๑๑,๑๒,๑๓,๑๕,๒๐,๒๑,๒๓,๒๕,๒๘,๒๙**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ :

กาญจนา แก้วเทพ, **การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน : โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**, (กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

กาญจนา แก้วเทพ, **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนาชุมชน** (กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

เสรี พงษ์พิศ, **เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

ปาน กิมนี, **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: เอเชียเพรส, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่, **การบริหารพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข้งของชุมชน.** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐๙-๒๑๔.

นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

วารสารสังคมและมนุษย์ศาสตร์ มก. (ปีที่ ๒๙ ม.ค.-มิ.ย.๒๕๔๖).

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, **รายงานการศึกษาเรื่องโครงการศึกษารูปแบบการ**

เสริมสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เทพเพ็ญวานิสย์, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสคนพิการ และผู้สูงอายุ, **กลยุทธ์เครือข่ายการพัฒนาสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอสมิคเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

อคิน รพีพัฒน์, "การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ," ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา** (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๒๕๙.

งานส่งเสริมเครือข่าย, องค์ประกอบของเครือข่าย, **การพัฒนาเครือข่ายสู่ความยั่งยืน.** กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสคนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://oppn.opp.go.th/research๐๑.php, (๒๘ พ.ค.๕๕).

รุ่งโรจน์ เพชระณิน, **เครือข่ายภาคประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น), **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗), หน้า ๘.

สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์, "การสื่อสารกับสังคมเครือข่าย", **เอกสารประกอบการศึกษาอบรมหลักสูตร ๓ การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง,** (สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖), เอกสารอัดสำเนา.

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ม.ป.ป: ๘

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ม.ป.ป: ๑๖

บำรุง สุขพรรณ์, **พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ(กรป. กลาง) จังหวัดเชียงราย.** วารสารศาสตร์ ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๒๓), หน้า ๓.

บุญเกื้อ ควรหาเวช. **นวัตกรรมทางการศึกษา.**พิมพ์ครั้งที่ ๖.กรุงเทพฯ : (ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนทรวิโรฒ.๒๕๓๓),หน้า ๒๒.

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์.**บทบาทของประชาสังคมต่อการส่งเสริมจริยธรรมสื่อสารมวลชน**,(๗๙ ปี สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย,๒๕๕๒),หน้า ๑๒๗ –๑๓๒

พีระ จิระโสภณ. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร.** นนทบุรี (พิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2529). หน้า ๑๓๖-๑๓๙

ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ทำการวิจัยประเมินประสิทธิภาพการใช้สื่อ

วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๖)

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการประเมินประสิทธิภาพการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงในช่วงระหว่างเดือนกันยายน ๒๕๔๕ ถึง กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

ยุทธนา สาริยา, **ผลการศึกษาของนักศึกษาระบบนอกโรงเรียนที่เรียนด้วยวิทยุไปรษณีย์,** (๒๕๒๗),หน้า ๑๕

กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๙.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๐.

สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นนทบุรี: บริษัท เอส อาร์ พริ้นติ้ง แมสดปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๒.

กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๗๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒ หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท,** ๙๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘ - ๑๑.

แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า,** (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔-๓๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๗–๑๕๖.

กองการศึกษาสงเคราะห์, **ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๖.

มาณพ พลไพรินทร์, **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, หน้า ๒๓๖-๒๓๘.

กองการศึกษาสงเคราะห์, **ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒ - ๑๓.

กมล ฉายาวัฒนะ, **พระธรรมญาณมุนี ๘๓,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด , ๒๕๓๐), หน้า ๒๗ – ๓๓.

กรมการศาสนา, **คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๕ – ๖.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐),หน้า ๖๒-๖๕.

กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

วิศิษฏ์ พงศ์พัฒนจิต, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑ – ๒๔.

ประเวศ วะสี, **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การเผยแผ่เชิงรุก**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๑๕.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (มหาศรีบรรดร**) , พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการเผยแผ่**, [ออนไลน์] , แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/posts/๔๗๕๓๗๙ [๑๖ พ.ค.๕๗].

ประเวศ วะสี, **การทำงานของพระสงฆ์ในปัจจุบัน**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: www.๒๐๒.๒๘.๕๒.๔/article/article_file/buddhism_Strategy.๒๕๕๑. [๖ พ.ค.๕๗].

พระครูโสภณปริยัติสุธี, (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **ระบอบการปกครองสงฆ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พะเยา : เจริญอักษร, ๒๕๕๓), หน้า ๖๐.

จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์, **ยุทธวิธีการประชาสัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

จุไรรัตน์ พละเลิศ, **แนวทางการการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคม**, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐.

ชัยนันท์ นันทพันธ์, **การประชาสัมพันธ์อย่างไรจึงได้ผล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บากปิกร๊าฟฟิค, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

รศ.ชม ภูมิภาค, **หลักการประชาสัมพันธ์อย่างไร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : O.S. PRINTING HOUSE Co., LTD, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘๙.

ทรงวิทย์ แก้วศรี, **การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

ธรรมเกียติ กันอริ, **พุทธวิบัติ ? ตอน ศรัทธาวิปริต : วิกฤติศาสนาและวิกฤติทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

บุณยวีร์ ลุมาดกมลพันธ์, แนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัด:ศึกษากรณีจังหวัดสมุทรสงคราม", (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาบัณฑิตธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

พระครูวิวิธธรรมโกศล, **รวมปาฐกถายอดฮิต**, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖-๑๓๐.

พระมหาถนัด อตฺถจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร, **พระธรรมฑูตสายต่างประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

พระวุฒิกรณ์ วุฑฺฒิกรโณ (พรมพิมพ์), **ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวรมุนี(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๔.

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ, **วิชาการเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๒.

พระราชปัญญาภรณ์ (ชยวโส/ไชยวงค์), **รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย:ศึกษากรณีการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๔๒**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๖ – ๒๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, **พุทธวิบัติ ? ตอน อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : วิถีทางที่ไม่ควรมองข้าม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

วศิน อินทสระ และไชย ณ พล, **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันธรรมาธิปไตย,๒๕๓๘) , หน้า ๔๔.

วีระ อรัญมงคล, **หลักการประชาสัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุดจิตออฟเซต, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), **สากลศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓, ๑๖๒.

สิทธิ์ บุตรอินทร์, **พระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑.

แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔ - ๓๐.

แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒–๒๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก,** (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์

จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

อาทร สองรักษ์, **แนวทางการสร้างเครือข่ายนักบริหารงานช่างองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่อำเภอสิเกาและอำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง**, (วิทยาลัยปกครองท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

ดร.เกษม นครเขตต, แปลเรียบเรียง**, เอกสารวิชาการแนวคิดและทฤษฎีเครือขายทางสังคม (Social Network Theory),** โครงการสรางพันธมิตรการสรางสุขภาพ สำนักงานโครงการสรางพันธมิตรการสรางสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.

ฉัตร์ชัย สิงห์โต, **รูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

ปิยฉัตร วงศาโรจน์, **การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน** , (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

อรรณพ พงษ์วาท, **เครือข่ายความร่วมมือการพัฒนาครู : ภารกิจของคนในชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานโครงการพิเศษเพื่อการปฏิรูปการฝึกหัดครูพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา (สปค.), ๒๕๓๙), หน้า ๓.

เกษม สุขสวัสดิ์. ภูมิปญัญา **ชาวบ้านวิถีชีวิตเกษตรชุมชนพึ่งตนเอง**: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์รวมสวนเห็ดบ้านอรัญญิก ตำบลกระทุ่มล้ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตสถาบันราชภัฏธนบุรี. ๒๕๔๗.

นันทสาร สีสลับและคณะ. **ภูมิปัญญาไทย. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน** เล่ม ๒๓: ๑๗-๒๐. ๒๕๔๑.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ภูมิปญั ญูอีสาน. **โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. อุบลราชธานี: หจก. ศริธรรมออฟเซ็ท. ๒๕๔๓.

ภูมิสัญญา สัญญาวิวิฒน์. **ปัญญาไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถาบันไทยศึกษา. ๒๕๓๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร ทิศทางไทย.** กรุงเทพ: (ม.ป.ท.). ๒๕๓๖.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. **ครูภูมิปัญญาไทย** รุ่น ที่ ๑ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๔.

ประเวศ วะสี. **การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.** เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ. ๒๕๓๐.

๑.๒.๒ สื่ออีเล็กทรอนิกส์:

พระครูโสภณปริยัติสุธี (มหาศรีบรรดร**) , พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการเผยแผ่**, [ออนไล] , แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/posts/475379 [๑๖ พ.ค.๕๗].

ประเวศ วะสี, **การทำงานของพระสงฆ์ในปัจจุบัน**, [ออนไล] , แหล่งข้อมูล: www.202.28.52.4/article/article_file/buddhism_Strategy.2551. [๖ พ.ค.๕๗].

งานส่งเสริมเครือข่าย, องค์ประกอบของเครือข่าย, **การพัฒนาเครือข่ายสู่ความยั่งยืน.** กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://oppn.opp.go.th/research01.php, [28 พ.ค.55].

๒. ภาษาอังกฤษ

Lewis, P.S., Goodman, S.H., & Fandt, P.M.. **Management: Challenges for tomorrow's leader**. 4 th Edition, Ohio: South-Western, 2004.

Starky, P. **Networking for development**. London: The international forum for rural transport and development, 1997

ประสิทธิผลโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย

The Effectiveness of Buddhist Behavioral Model of Family in Thai Society

พระฐิตะวงษ์ อนุตฺตโร[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิผลโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย เป็นการวิจัยกึ่งทดลองและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทยและศึกษาประสิทธิผลของโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครอบครัวไทยที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตในครอบครัว จำนวน ๒๔๔ ครอบครัว และกลุ่มตัวอย่าง ให้ข้อมูลเชิง จำนวน ๑๐ ตัวอย่าง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และสรุปข้อความจาการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย พบว่า ครอบครัวไทยมีการปฏิบัติตนต่อครอบครัวโดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ ส่วนกลุ่มที่ไม่ปฏิบัติตนต่อครอบครัว อยู่ในระดับ “ปานกลาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙

ส่วนระดับการปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย อยู่ในระดับ “มาก” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ ส่วนกลุ่มไม่ปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ โดยภาพรวม อยู่ในระดับ “ปานกลาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖

ส่วนผลการสัมภาษณ์เชิงลึก(Interview) พบว่า กลุ่มที่ปฏิบัติตนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีการปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธได้มากกว่ากลุ่มไม่ปฏิบัติ และกลุ่มปฏิบัติโมเดลพฤติกรรมโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธสามารถใช้หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวในด้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงบวกได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

Abstract

The research entitled **“**The Effectiveness of Buddhist Behavioral Model of Family in Thai Society” is Quasi- Experimental and Qualitative Research with the objectives to study the Buddhist Behavioral Model of Family in Thai Society and study the effectiveness of Buddhist Behavioral Model of Family in Thai Society.

The method of sampling group is the Thai family that applies the Buddhist teachings to live their life in the family consisting of 244 families and the sampling group gives information with 10 samples. The tool used for collecting data consists of

[1] คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

questionnaire and in-depth interview, using statistics to analyze descriptive data i.e. percentage, average and summarize the content from in-depth interview.

The result of research is found that Thai family members behave themselves to the family in overall picture at "high" level with an average equal to 4.12. As for the group that does not behave themselves to the family is at "moderate" level with average equal to 3.19.

The level of behaving themselves according to the Buddhist Behavioral Model of the Family in Thai Society is at "high" level with an average equal to 4.36. As for the group that does not behave themselves according to the Buddhist Behavioral Model in overall picture is at "moderate" level with an average equal to 3.36.

The result of in-depth interview is found that the group that can behave themselves by using the Buddhist teachings to follow the Buddhist Behavioral Model is more than the group that does not follow it and the group that follows the Buddhist Behavioral Model can use Buddhist teachings to develop behavior of the family members on adjusting positive behavior according to the objectives of research.

บทนำ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานขนาดเล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดของสังคม โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนให้มีสุขภาวะที่ดี และพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ อีกทั้งครอบครัวเป็นแหล่งบ่มเพาะหล่อหลอมถ่ายทอดค่านิยมความเชื่อและอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงถือได้ว่า ครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของสังคมซึ่งนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศชาติ ดังจะเห็นได้ว่า การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อเนื่องไปอย่างไม่จบสิ้น

การอยู่รวมกันไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ลูกซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือคอรอบครัวขยายประกอบด้วย พ่อแม่ลูกอยู่กับ ปู่ ย่า ตายาย หรือแม้กระทั่งครอบครัวรูปแบบอื่น ๆ ต่างก็มีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคงซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขหรือเป็นคุณสมบัติของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดเก็บออมสร้างฐานะครอบครัวให้มั่นคง พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งทำร้ายกันและกันมีทักษะการอบรมเลี้ยงดูบุตร ธิดาให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพ สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดี สถานที่อยู่อาศัยปลอดภัย ถูกสุขลักษณะปราศจากมลพิษ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสมาชิกรู้จักคุณค่าตนเอง มีส่วนร่วมและบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ระบุตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวที่พึงประสงค์นี้ไว้ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวที่ได้อยู่ร่วมกัน ๒)การมีเศรษฐกิจพอเพียง ๓) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีที่อยู่อาศัย ๔) การที่พ่อแม่เลี้ยงเอาใจใส่เลี้ยงดูให้เป็นคนดีมีความสุข ในขณะที่พ่อแม่ก็ได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง และ ๕) การมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง[2]

[2] ประเวศ วะสี, **สุขภาพสังคมสู่สังคมสันติภาพ**,นนทบุรี, สำนักงานปฏิรูปสุขภาพและสถาบันวิจัย

ความสำคัญของปัญหาครอบครัวไทย ในปัจจุบันเผชิญกับภาวการณ์เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปจะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว เช่น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในครอบครัวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินปัญหาและมีพฤติกรรมมัวเมาในสิ่งเสพติด ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ แม่และลูกไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้ง การหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผลักภาระ โดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น

ปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสอาจเนื่องมาจากความมีอิสรเสรีภาพทัดเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ทำให้หญิงมีอิสระในการตัดสินปัญหาของตนเอง สภาพของสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป มาตรฐาน การครองชีพที่สูงขึ้น ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้ความคิดอ่านของคนค่านิยมของคนในสังคม เปลี่ยนไป ผู้หญิงมีงานทำไม่ต้องพึ่งสามีในทางเศรษฐกิจ และความคิดในเรื่องการหย่าร้างในเมื่ออยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุขมีมากกว่าแต่ก่อนและยังมีกฎหมายที่ทำให้การหย่าร้างเกิดขึ้นได้ง่าย[3]

การศึกษาการศึกษาพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทยโดยการใช้โมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธเป็นการศึกษาเชิงพฤติกรรมแบบอย่างของครอบครัวที่มีความพร้อม สมบูรณ์ในการสร้างครอบครัวเพื่อการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวเป็นผลเมืองที่ดี มีคุณภาพเข้าสู่สังคมอย่างมีความสุข ซึ่งรูปแบบของการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว จำเป็นต้องมีการพัฒนา

แนวคิดทฤษฎีครอบครัว

Murdock, George Peter[4] ได้แบ่งประเภทของครอบครัวไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑)ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกสองชั่วอายุคนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุดคือ สามี ภรรยา บุตร และ ๒)ครอบครัวขยาย (Extended Family) ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วย สามี ภรรยา บุตร ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ญาติพี่น้องอื่นๆ อาศัยอยู่บ้านเดียวกัน

ระบบสุขภาพ, ๒๕๔๕,หน้า ๒๓.

[3] สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ, **แนวทางช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรง,** (**นนทบุรี** :โรงพิมพ์ธรรมขันต์), ๒๕๔๙, หน้า ๑๒.

[4] Murdock, George Peter, **Social Structure in Southeast Asia, (**Chicago : Quadrangle
Books, 1971) ,P. 104 .

Kingsley Davis[5] ได้อธิบายหน้าที่ของสถาบันครอบครัวในทุกสังคมไว้ ๔ อย่างได้แก่ ๑) สร้างสมาชิกใหม่ (Reproduction) ๒) เลี้ยงดูผู้เยาว์(Maintenance) ๓) กำหนดสถานภาพ (Placement) ๔) อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม (Socialization)

ลักษณะและความสำคัญของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา แบงเป็น ๒ ลักษณะ

ลักษณะที่ ๑ เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องมีการสืบพันธุ์ระหว่างเพศกับเพศชาย (เมถุนธรรม) ในมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์และในอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ[6] ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเพศชาย หญิงว่า เป็นธรรมดาของฆราวาส ทั้งนี้เพื่อขยายหรือดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์เพราะโดยปกติแล้วการอยู่ครองเรือนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั่วไปผู้อาศัยอยู่ในครอบครัวมีชื่อเรียกว่า ฆราวาส คิหิ หรือคฤหัสถ์ คามโก กุลบุตร

ลักษณะที่ ๒ ครอบครัวมีลักษณะไม่เหมาะสมกับการแสวงหาทางหลุดพ้น เพราะความต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงนั้นจะต้องไม่มีครอบครัว ต้องสละตนปฏิบัติตนจนมีความหลุดพ้น จนเหนือวิสัยของฆราวาส การมีครอบครัวตามวิสัยของพระอรหันต์เป็นเหมือนเปือกตมที่สกปรก (ปงฺโก) เป็นลูกศรที่ถอนได้ยาก (สุขุมํ สลฺลํ ทุรจฺจยํ) เป็นสิ่งที่คับแคบ (สมฺพาโธ) เป็นที่มาของธุลี (รชาปโถ)[7]

ลักษณะครอบครัวชาวพุทธที่ดี ตามหลักทาพระพุทธศานาคฤหัสถ์เหล่าใดเป็นผู้ทำบุญ มีศีลเป็นอุบาสกเลี้ยงดูภรรยาโดยชอบธรรม ดูกรมาตลี เรานอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น”[8](ท้าวสักกะ) ๑) บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดี ๒) สามีภรรยาเป็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓) บุตรมีความกตัญญูกตเวที ๔) การมีความเป็นอยู่ที่ดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบความสอดคล้องจากนักวิจัย ดังต่อไปนี้

ยุทธนา ภาระนันท์[9] ศึกษาและสร้างโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวกลุ่ม ตัวอย่างเป็นพ่อหรือแม่และนักเรียนช่วงชั้นปที่ ๓ จำนวน ๘ คน ที่มีคะแนนความเข้มแข็งครอบครัวตั้งแต่เปอร์เซ็นต์ ไทล์ที่ ๒๕ ลงมา เข้าร่วมโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็ง ครอบครัวซึ่งได้บูรณาการทฤษฎีและเทคนิคต่างๆ ได้แก่ โมเดลเน้นโครงสร้าง (Structural Model) โมเดลมิลาน (Milan Model) โมเดลเน้นประสบการณ์ (Experiential Model) โมเดลพฤติกรรมและการรู้คิดพฤติกรรม (Behavior/Cognitive-Behavior Model) โมเดลสร้างสรรค์ นิยม (Social Constructionist Model) และโมเดลการให้ คำปรึกษากลุ่ม (Group Model) จำนวน ๑๑ ครั้ง ผลการศึกษา พบว่า ความเข้มแข็งของครอบครัวก่อนและหลังการเข้าร่วมโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็ง

---

[5] Kingsley Davis, **Human Society**, New York ,The Mac Millan, 1969, P. 394.

[6] **ม.อุ.** ๑๔/๑๖/๑๖, อภิ.กถา. ๓๗/๔๖๔/๒๒๗ ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

[7] **อง. จตกฺก.** ๒๑/๑๙๘/๓๒๔ ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

[8] **สำ.ส.** ๑๕/๙๒๙/๓๒๖ ฉบับหลวง ๒๕๒๕.

[9] ยุทธนา ภาระนันท์, **การศึกษาและการสร้างโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว.** ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,๒๕๕๐,หน้า ๗๖.

ครอบครัว แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และมีความเข้มแข็งครอบครัวโดยรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๑.๒๗ แสดงให้เห็นว่าโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งครอบครัว สามารถทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งในครอบครัว เพิ่มขึ้นได้

บุญน้อย มุ้งงาม[10] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ศาสนาพุทธและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทต่อสังคมไทยมากแม้ว่าสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงแต่ชาวไทยร้อยละ ๙๕.๐๒ ก็ยังนับถือพระพุทธศาสนา และชาวพุทธกลุ่มตัวอย่างจากการวิจัยภาคสนาม จำนวน ๓๐๐ คนจาก ๓ กลุ่มอาชีพ คือ พ่อค้าหรือนักธุรกิจ นักศึกษาวิทยาลัยครู และนักศึกษาพยาบาลในวิทยาลัยพยาบาลธรรมสิทธิสงค์อุบลราชธานีมีความเชื่อและค่านิยมแบบพุทธเกี่ยวกับการให้ทาน รักษาศีล บุญและบาป การดำรงชีวิตประจำวัน ความเมตตากรุณา ความไม่ประมาท การฝึกตนเอง ความสันโดษ การใช้ ปัญญาและเหตุผลถูกต้องตรงตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของบุญและบาปสัมพันธ์กับการดำเนินการยังไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อเรื่องกรรมจะให้ผลแก่ผู้กระทำในทางลบเท่านั้น

วิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย ได้แก่กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครอบครัวแบบอย่างที่ปฏิบัติตนแนวพุทธในสังคมไทย จำนวน ๔ ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน ๒๔๔ ครอบครัว และกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ จำนวน ๑๐ ตัวอย่าง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และเชิงอนุมานโดยใช้สถิติทดสอบ t – test สำหรับนัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

ผลการวิจัย

ครอบครัวไทยมีการปฏิบัติตนต่อครอบคครอบครัว โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ กลุ่มไม่ปฏิบัติตนต่อครอบครัว อยู่ในระดับ “ปานกลาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙

การปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย อยู่ในระดับ “มาก” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ ส่วนกลุ่มไม่ปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ โดยภาพรวม อยู่ในระดับ “ปานกลาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖

จากผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยความแตกต่างของผลการปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย จำแนกตามกลุ่มปฏิบัติ และกลุ่มไม่ปฏิบัติ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเก่ากับ ๓.๘๘ เมื่อใช้สถิติ t –test ในการวิเคราะห์ พบว่า ค่าเฉลี่ย มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แสดงว่า การปฏิบัติตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครับไทย มีผลต่อการดำรงชีวิตในครอบครัว

---

[10] บุญน้อย มุ้งงาม, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน,** รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๔.

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑๐ ตัวอย่าง พบว่า พฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้การดำรงชีวิตใน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านมีความอบอุ่นในครอบครัว ด้านมีผูกพันในครอบครัว ด้านมีกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของครอบครัว ด้าน มีนันทนาการในครอบครัว มีการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้การอบรมเลี้ยงดูผู้เยาว์ได้จริง นอกจากนั้นยังสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่ต้องมีความสนใจในการนำหลักธรรมไปใช้ในครอบครัว โดยผ่านหัวหน้าครอบครัว จุดด้อยของการใช้แนวทางในการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในครอบครัว คือ การมีศรัทธา ต่อหลักคำสอน มีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ หลักธรรมเพื่อประยุกต์ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัว

ด้านประสิทธิผลของโมเดลจากพฤติกรรมเชิงพุทธ จำนวน ๕ ด้าน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเชิงพุทธส่วนการสร้างกรอบแนวคิด ประกอบด้วย ๑) ด้านผู้นำครอบครัวเป็นผู้ครองเรือนมีธรรมะ ๒) ด้านบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดี ๓) ด้านสามีภรรยาเป็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๔) ด้านบุตรมีความกตัญญูกตเวที และ ๕) ด้านการมีความเป็นอยู่ที่ดี จากผลการสัมภาษณ์ พบว่า โมเดลได้มีปัจจัยเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย ต้องมีการใช้หลักการปฏิบัติเชิงพุทธเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตนในครอบครัว จึงจะสามารถนำโมเดลจากพฤติกรรมเชิงพุทธไปใช้ในการพัฒนาครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิผล

อภิปรายผลการวิจัย

ครอบครัวไทยมีการปฏิบัติตนเชิงพุทธในครอบครัวโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ อาจเป็นเหตุผลมาจากความคาดหวังที่ใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของสมาชิก ในครอบครัวแต่ละครอบครัวมีหลายรุ่นอายุ จึงมีความพยายามในการสร้างพื้นฐานพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ครอบครัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ จิตติม อัครธิติพงศ์[11] ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนานักศึกษาตามแนวไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา พบว่า สัปดาห์แรกนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชินกับการสวดมนต์ เพราะไม่เคยทำมาก่อน สมาธิไม่ดี มีจิตวอกแวก เป็นอาการดังกล่าว เมื่อผ่านพ้นไปในระยะหนึ่ง พบว่า นักเรียนสามารถเข้าใจ อภิปราย แสดงความคิดเห็นกับบทธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ เข้าใจผลของการรักษาศีล ๕ และการขาดศีล ๕ ผลของความรู้ ความเข้าใจในศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้ให้นักเรียนสามารถนำผลการปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

[11] จิตติม อัครธิติพงศ์, **การพัฒนานักศึกษาตามแนวไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา**, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาบริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ, (มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๕, หน้า ๕๐.

การปฏิบัติตนตามโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ อาจมีเหตุสืบเนื่องมาจากครอบครัวมีพื้นฐานในการปฏิบัติตนตามประเพณีการนับถือพระพุทธศาสนามาจากบรรบุรุษ ทำให้กลุ่มที่เป็นแบบอย่างของหลักธรรมมีความต้องการประยุกต์หลักธรรมในครอบครัวเป็นแนวทางในการกล่อมเกลาอรมณ์ของผู้เยาว์ให้เป็นเกิดพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างเชิงลึก จึงสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ยุทธนา ภาระนันท์[12] ศึกษาและสร้างโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเป็นพ่อหรือแม่และนักเรียนช่วงชั้นปที่ ๓ จำนวน ๘ คน ที่มีคะแนนความเข้มแข็งครอบครัวตั้งแต่เปอร์เซ็นต์ ไทล์ที่ ๒๕ ลงมาเข้าร่วมโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็ง ครอบครัวซึ่งได้บูรณาการทฤษฎีและเทคนิคต่างๆ ได้แก่ โมเดลเน้นโครงสร้าง (Structural Model) โมเดลมิลาน (Milan Model) โมเดลเน้นประสบการณ์ (Experiential Model) โมเดลพฤติกรรมและการรู้ การคิด พฤติกรรม (Behavior/Cognitive-Behavior Model) โมเดลสร้างสรรค์นิยม (Social Constructionist Model) และโมเดลการให้ คำปรึกษากลุ่ม (Group Model) จำนวน ๑๑ ครั้ง ผลการศึกษา พบว่า ความเข้มแข็งของครอบครัวก่อนและหลังการเข้าร่วมโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งครอบครัว แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และมีความเข้มแข็งครอบครัวโดยรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๑.๒๗ แสดงให้เห็นว่าโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งครอบครัวสามารถทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งในครอบครัว เพิ่มขึ้นได้

โมเดลที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติตนตามรูปแบบเชิงพุทธได้แก่การที่ผู้นำครอบครัวเป็นผู้ครองเรือนมีธรรมะประจำใจมีภาวะผู้นำ ทำให้ครอบครัวได้รับความอบอุ่น โดยการมีคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำครอบครัว ในผลการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษา พบว่า ผู้นำของครอบครัวที่เป็นการปฏิบัติตนตามรูปแบบเชิงพุทธ มีหลักธรรมอยู่ในระดับ มาก อาจเป็นพื้นฐานมาจากความพยายามในการปฏิบัติโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในครอบครัว อันจะส่งผลต่อสมาชิกในครอบครัวทุกรุ่นอายุ จริยธรรมเชิงพุทธลักษณะนี้จึงเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของบุญน้อย มุ้งงาม[13] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ศาสนาพุทธและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทต่อสังคมไทยมากแม้ว่าสังคม

---

[12] ยุทธนา ภาระนันท์, **การศึกษาและการสร้างโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว.** ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,๒๕๕๐,หน้า ๗๖.

[13] บุญน้อย มุ้งงาม, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน**, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๔.

กำลังเปลี่ยนแปลงแต่ชาวไทยร้อยละ ๙๕.๐๒ ก็ยังนับถือพระพุทธศาสนา และชาวพุทธกลุ่มตัวอย่างจากการวิจัยภาคสนาม จำนวน ๓๐๐ คนจาก ๓ กลุ่มอาชีพ คือ พ่อค้าหรือนักธุรกิจ นักศึกษาวิทยาลัยครู และนักศึกษาพยาบาลในวิทยาลัยพยาบาลธรรมสิทธิสงค์อุบลราชธานี มีความเชื่อและค่านิยมแบบพุทธเกี่ยวกับการให้ทาน รักษาศีล บุญและบาป การดำรงชีวิตประจำวัน ความเมตตากรุณา ความไม่ประมาท การฝึกตนเอง ความสันโดษ การใช้ ปัญญาและเหตุผลถูกต้องตรงตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของบุญและบาปสัมพันธ์กับการดำเนินการยังไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา เพราะ มีความเชื่อเรื่องกรรมจะให้ผลแก่ผู้กระทำในทางลบเท่านั้น

โมเดลพฤติกรรมด้านบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นโมเดลที่ผู้วิจัยนำมาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อทำการเก็บรวบข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีการปฏิบัติตนเชิงพุทธ พฤติกรรมดังกล่าวมีกลุ่มตัวอย่างได้ปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก อาจมีแรงจูงใจมากจากการได้รับผลจากการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายที่จะถ่ายคุณธรรม จริยธรรม พฤติกรรมการเรียนรู้ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลทางสังคม วัฒนธรรม จึงมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากจึงผลการวิจัยดังกล่าว จุฑามณี ตระกูลมุตา[14] ให้ความหมายการเรียนรู้ ว่าเป็นกระบวนการเพิ่มพูนและปรุงแต่งระบบความรู้ ทักษะ นิสัย หรือการแสดงออกต่าง ๆ อันเป็นผล เนื่องมาจากมีสิ่งมากระตุ้นอินทรีย์ โดยผ่านประสบการณ์ การปฏิบัติหรือการฝึกฝน รวมทั้งทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ และเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร ซึ่งเกิดขึ้นโดยเป็นผลของการฝึกปฏิบัติ ใกล้เคียงกับความหมายที่[15] นิยามไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นค่อนข้างถาวรหรือถาวรสำหรับนักวิชาการต่างประเทศ เช่น[16]กล่าวถึง การเรียนรู้ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับความสามารถในการจำได้ นอกจากนั้นยังอธิบายเพิ่มเติมอีกด้วยว่า การเรียนรู้ในความหมายของการเปลี่ยนแปลงนั้นสามารถที่จะพิจารณาได้ ๒ ลักษณะ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นไปโดยอัตโนมัติ (Automatic) ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นไปโดยที่ผู้เรียนอาจจะไม่ได้ตั้งใจ (Unintended Learning)และการเปลี่ยนแปลงโดยตั้งใจ ต้องใช้ความพยายาม (Purpose and Effort) ที่มีการวางแผนในการเรียน การกำหนดขั้น ตอน

---

[14] จุฑามณี ตระกูลมุตา, **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ,** กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,จุฑามณี ตระกูลมุตา, ๒๕๔๔, หน้า ๑๙๙.

[15] ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, **๘๐ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**, กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒ หน้า ๔๘.

[16] สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, **จิตวิทยาเพื่อการฝึ กอบรมผู้ใหญ่**, กรุงเทพมหานคร: เอ็กซเปอร์เน็ท, ๒๕๔๔, หน้า ๖๓.

ในการเรียนและผู้เรียนจะมีความรอบรู้เชี่ยวชาญหลังจากที่ได้เรียนแล้ว ซึ่งลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ทั้ง ๒ ลักษณะต้องเป็นการเปลี่ยนที่ค่อนข้างถาวรด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวไทยโดยการใช้โมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ มีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการทำไปใช้

๑) ควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับการอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติในครอบครัว

๒) ควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัวไทยโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสนิทสนมของสามีภรรยาในครอบครัวไทย

๓) ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจครอบครัวไทยเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีความสุขในครอบครัว

ข้อเสนอแนะให้การศึกษาวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางเชิงพุทธในการแก้ปัญหาครอบครัวไทย

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติตนทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อความมั่นคงของครอบครัวไทย

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก

_____ **พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับหลวง**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๔, ๒๕๒๕.

_____ **พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับหลวง**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๕, ๒๕๒๕.

_____ **พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับหลวง**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๑, ๒๕๒๕.

เอกสารตำรา

จุฑามณี ตระกูลมุตา. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๔.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **๘๐ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.

ทัศนีย์ ตันทวีวงค์. **การบริการและช่วยเหลือครอบครัว**. สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี, ๒๕๕๐.

ประเวศ วะสี. **สุขภาพสังคมสู่สังคมสันติภาพ**,นนทบุรี. สำนักงานปฏิรูปสุขภาพและสถาบันวิจัยระบบสุขภาพ, ๒๕๔๕.

สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ. **แนวทางช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรง.** (นนทบุรี :โรงพิมพ์ธรรมขันต์), ๒๕๔๙

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. **จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซเปอร์เน็ท, ๒๕๔๔.

เอกสารวิจัย

จิตติม อัครธิติพงศ์. **การพัฒนานักศึกษาตามแนวไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา**. รายงานการวิจัย. สาขาวิชาบริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ. (มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๕.

บุญน้อย มุ้งงาม**. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน.** รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

ยุทธนา ภาระนันท์. **การศึกษาและการสร้างโมเดลการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว.** ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,๒๕๕๐.

เอกสารต่างประเทศ

Kingsley Davis. **Human Society**. New York .The Mac Millan, 1969.

Murdock, George Peter. **Social Structure in Southeast Asia.** Chicago : Quadrangle Books, 1971.

การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาวัดจำปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

THE PROMOTING THE WAY OF LIFE ON PHILOSOPHY OF SUFFICIENCY ECONOMY: A CASE STUDY WAT JAMPA, KHANTARAROM DISTRICT, SISAKET PROVINCE

พระอธิการประดิษฐ์ เหมือนสวรรค์,[1]
พระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์ ดร.
พระพรสวรรค์ใจตรง ดร.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑)เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัดจำปา ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงวัดจำปา ๓)เพื่อวิเคราะห์อุปสรรคปัญหาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกาวิจัยเชิงคุภาพโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกกำหนดผู้ให้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคือ พระสงฆ์ จำนวน ๓ ข้าราชการ จำนวน ๓ ท่าน นักปราชญ์ชุมชน จำนวน ๓ คน ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คน ชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๓ คน รวม ๑๕ รูป/คน สังคมไทยในปัจจุบันต้องการความสะดวกรวดเร็ววิถีการดำเนินชีวิต จึงได้เปลี่ยนแปลงไปอาชีพเกษตรกรชาวไร่ชาวนาตามชนบทได้หันมาทำนาแบบนาหว่านแทนการปักดำมีการใช้สารเคมีมากขึ้น เช่น ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง และสารเคมีอื่นๆ เป็นต้น ในแต่ละปีต้องเสียค่าใช้จ่ายกับสิ่งเหล่านี้มากพอสมควร โดยไม่ได้สังเกตว่า การฉีดยาฆ่าหญ้าเกิดผลเสียหาย ทำให้หญ้ายิ่งเกิดมากขึ้นและสภาพของดินเสียหาย สารพิษตกค้างเกิดโรคระบาดมากขึ้น ทำให้สุขภาพร่างกายอ่อนแอไม่มีภูมิคุมกัน การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัดจำปา ได้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง และเกิดผลอย่างยั่งยืน เป็นหลักประกันว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการปลูกพืชผักสมุนไพรโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปลอดสารพิษประชาชนสามารถอยู่อย่างพอมี พอกิน พอใช้และรักษ์สิ่งแวดล้อมมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกการงดใช้สารพิษเพื่อฆ่าหญ้าและกำจัดศัตรูพืชการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายในวัดการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่อย่างต่อเนื่องและการจัดฝึกอบรมการให้กับประชาชนสร้างอาชีพที่ดีและยังลดรายจ่ายเพิ่มรายได้เพื่อสุขกายใจที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การส่งเสริม,วิถีชีวิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง,

ABSTRACT

This research has its objectives: 1) to study the background of Sufficiency Philosophy of Jampa Temple; 2) to study the ways of promoting life style according to

[1] สังกัดวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Sufficiency Economy Philosophy; 3) to analyze obstacles, problems, ways to promote life style according to the philosophy of Sufficiency Economy. The research was done by collecting data from interviews and in-depth interviews. This research has identified interviewees; 3 monks, 3 officers, 3 community, 3 community leaders , 3 concerned of villagers 3 , included 15 people in the community. So life has changed, farmers in the countryside farmers turned to swan farming instead of black. They use of chemicals such as herbicides, killers and other chemicals, and so each year to pay for these things allot. They did not notice that injection of grass caused damage, the more grass and the condition of the soil, more pesticide residue outbreaks, the health of the body is weak. The Promoting Sufficiency Economy Philosophy of Jampa Temple has a serious practice, and sustainable results. The people are able to live well enough to eat well and to conserve the environment. There is a campaign to raise awareness of the use of toxins to kill grass and eliminate pests. Set up a learning center for Sufficiency Economy philosophy within the temple, conduct activities related to agricultural extension, new theories, and continuous improvement. The training people to build a great career and also reduce expenses, increase income to physical and mental health, stable and sustainable.

Keywords: promotion, lifestyle, sufficiency economy philosophy,

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นกึ่งอุตสาหกรรมมีการปฏิรูปประเทศตามแบบอย่างประเทศตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชแผ่นดิน ระบบการศึกษาและระบบอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาอย่างนี้ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เพราะปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไม่บรรสานสอดคล้องกันสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน จึงมีการหาแนวทางเพื่อทำให้สังคมมีเสถียรภาพมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชนชาวไทย

คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั้น เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้มั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศก็ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระดับภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องมีการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับรองการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ

กว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกเป็นอย่างดี หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสนับสนุนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลงตัว

วัดจำปาเป็นวันหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ สังกัดมหานิกาย เป็นวัดที่เน้นหลักบวรให้บรรสานสอดคล้องกัน พึ่งพากันและกัน และส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะการเป็นหมู่บ้านศีล ๕ ตามรอยพ่ออย่างพอเพียง เป็นวัดที่ได้รับการยกย่องอย่างมาก มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนอยู่ได้อยู่รอด มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

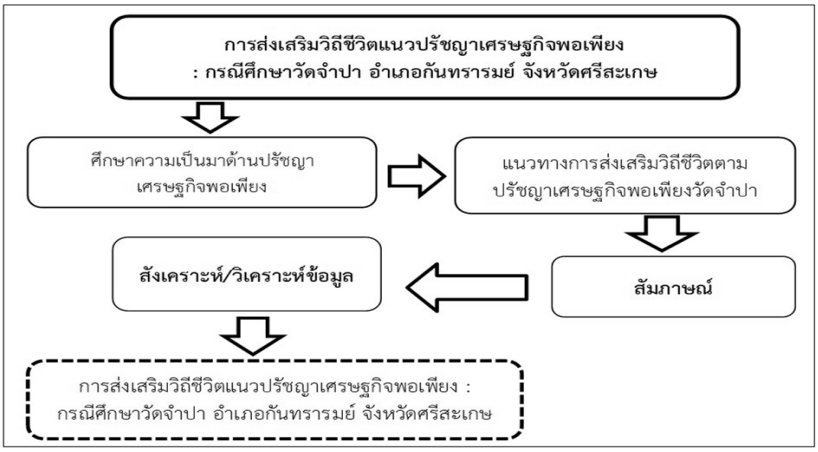
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัดจำปา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงวัดจำปา

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์อุปสรรคปัญหาแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยผสมผสานทั้งเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๔.๑ ประชากร/ผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการออกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูล พระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป นักปราชญ์ชุมชน จำนวน ๓ คน ผู้นำชุมชน จำนวน ๓ คนชาวบ้านผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๓ คน รวม ๑๕ รูป/คน

๔.๒ เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์

๑) การใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง

๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์ และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ผล

๔.๕ การเขียนรายงานวิจัย เมื่อทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำมาเขียนเป็นรายงานวิจัยและสรุปรายงานวิจัย

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่มุ่งให้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตที่พอดีพออยู่พอกิน พอใช้ ไม่ให้เดือดร้อนทั้งตัวเองและผู้อื่นโดยที่จะต้องสร้างพื้นฐานแก่ตัวเองให้ดีเสียก่อนไม่มุ่งหวังความเจริญแต่เพียงอย่างเดียวตั้งอยู่ในทางสายกลางมีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต อดทนขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพสุจริตรู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดรู้จักการประมาณ ตนเองและดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผลอาศัยตนเป็นที่พึ่งแห่งตนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มในชุมชน และดำรงชีวิตให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาความเอื้ออาทรและความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธที่มุ่งให้มนุษย์จำกัดความอยากหรือความต้องการของตนเองแทนการกระตุ้นตัณหาหรือความอยากเพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ถูกหล่อหลอมมาจากความเป็นจริงแห่งธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ และต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงความเป็นจริงของธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือเป็นที่พึ่ง สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่พึ่ง และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลต่อการดำรงชีวิตคือรู้จักเหตุผล ความพอประมาณ รู้ภูมิคุ้มกัน รู้จักแสวงหาทรัพย์ใช้จ่ายทรัพย์ มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดชี้แนะการปฏิบัติที่ประชาชน รวมถึงองค์กรทุกระดับสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้หลักการพึ่งพาตนเอง และพัฒนาระดับขั้นการปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนซึ่งจำแนกได้ ๓ ระดับ คือ ๑. ระดับการพึ่งพาตนเองได้ ๒. ระดับการรวมกลุ่มภายใน

ชุมชนและ ๓. ระดับการเชื่อมโยงเครือข่ายกับภายนอกโดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผลมีความรู้สติปัญญาการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความสามัคคี เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการพึ่งตนเองตามวิถีชีวิตคนไทย อยู่แต่พอดีไม่ฟุ่มเฟือยในสิ่งไร้ประโยชน์ไม่ยึดติดวัตถุนิยม ยึดทางสายกลางอยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตและรวมพลังด้วยความสามัคคีเพื่อขจัดยากจนและความขัดแย้งไปสู่ความเข้าใจกันรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

สภาพและปัญหาสำคัญเกิดจากชุมชน ครอบครัว ในสังคมที่มีภาระในการใช้จ่ายมากขึ้น ปัญหาส่วนหนึ่งที่ตามมานั้นคือ ปัญหาหนี้สินที่มาจากการกู้ยืม ทำให้มีปัญหาในการใช้จ่ายและฐานะทางสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ซึ่งในทางเดียวกันวัดซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชน วัดได้มีการพัฒนาโดยเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม ให้มีการประกอบอาชีพโดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เป็นแผนในการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีอยู่ มีกิน เป็นหลักการและแนวทางให้แก่ประชาชนได้ที่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถนำเอาไปปรับใช้ได้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรในประเทศของตน ในยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในหลายประเทศที่จะต้องนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้เพื่อให้ประเทศของตนเกิดความพอดีพอเพียง รวมถึงปากท้องของประชาชนในประเทศ สำคัญเหนือสิ่งใดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหากทุกประเทศนำมาปรับเพื่อให้เข้ากับประเทศของตนได้ในทุกประเทศก็จะมีแต่ความผาสุกในยุคโลกาภิวัฒน์

๕.๒ แนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วัดจำปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

การสร้างพลังความสามัคคีในชุมชนต้องได้รับความร่วมมือจากทุกส่วนระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ราชการที่เรียกว่า บวร ช่วยกันขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัดจำปา เป็นศูนย์กลางการส่งเสริมเรียนรู้ ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายและแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้หลักความพอเพียงมาปฏิบัติและยังอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีไว้ ตามกฎระเบียบธรรมนูญความสุขหมู่บ้านให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ รู้รักสามัคคีอย่างมีความสุข วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ได้ปลูกฝังคุณธรรมคุณงามความดีตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาและได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ มาใช้ในวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้และส่งเสริมให้ประชาชนมีวิถีการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงพออยู่พอกิน พอประมาณ มีความอยู่ดีมีสุขร่มเย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนนอนทุกข์ /มีความเอื้ออาทรแบ่งปัน มีน้ำใจ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงยั่งยืน วัดเป็นศูนย์เรียนรู้ แหล่งศึกษาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม และวัดยังส่งเสริมวิถีดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชีวิตตามกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่ชุมชนจนกลายเป็นชุมชนต้นแบบ มีความสามัคคีรวมกลุ่มประกอบสัมมาชีพที่สุจริต ความขยันหมั่นเพียร สามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างความมั่นคงแก่ชีวิตและครอบครัวอบอุ่น ชุมชนมีความสงบสุขเข้มแข็ง

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุเกิดจากแรงจูงใจภายนอก ที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำและขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำมุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตและประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือ และการร่วมมือ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมไทย

๕.๓ วิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงวัดจำปา

สาเหตุของปัญหาและอุปสรรคต่อการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีปัญหาเกิดขึ้นหลายประการ กล่าวคือ ปัญหาความยากจน ที่ส่งผลมาแต่อดีตไม่ว่าจะในยุคสมัยใดปัญหาเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย ที่เป็นปัญหามานานตลอดถึงปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนที่มีปัญหาเกิดจากทัศนะความคิดเห็นที่ยังไม่ลงรอยและเป็นไปในทางเดียวกันเป็นปัญหาที่ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความขัดแย้งทางความคิด ขาดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน และปัญหาที่เกี่ยวกับหลักการใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ที่เข้ามา อาทิ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้หากจะมองถึงสังคมหรือชุมชนในปัจจุบันยังขาดความเข้าใจในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ยังเป็นปัญหานำไปสู่การขาดความร่วมมือของคนในชุมชนที่ยังขาดความรู้ ที่ว่าทำไปเพื่ออะไร ทำแล้วได้อะไรและผลตอบแทนจะได้รับหรือเปล่านั้น ซึ่งทำให้คนในชุมชนมองว่าทุกสิ่งอย่างที่เสียสละเวลามาต้องมีผลตอบแทน นี่เป็นสาเหตุหนึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าเพราะคนในชุมชนขาดประสบการณ์ที่จะเรียนรู้ขาดประสบการณ์ในการทำงาน และการปิดกั้นโอกาสของตนเองที่จะได้ลองเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาในการดำรงชีวิตควรที่จะให้ชุมชนเกิดการพัฒนาแต่กลับยังคงขาดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในการทำงานที่ดีอีกด้วย และยังรวมถึงการขาดกระบวนการส่งเสริมที่ดี การสนับสนุนที่ไม่เป็นระบบและขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง และส่งผลจนทำให้ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันที่เข้ามาในการดำเนินชีวิตทำให้สภาพจิตใจและการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิมของคนในชุมชน

บทบาทต่อการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แก่ประชาชนในชุมชนของพระสงฆ์ การที่พระสงฆ์หรือผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการสิ่งใดก็ตามย่อมมีการเปลี่ยนที่ดีเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนร่วม ย่อมส่งผลให้ผู้อื่นที่พบเห็นสามารถนำไปเป็นต้นแบบในการจัดการหรือนำไปต่อยอดในการบริหาร เช่นเดียวกับวัดจำปาที่เป็นต้นแบบในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน มีการส่งเสริมให้จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในการใช้จ่าย และเพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่ตนหามาได้และใช้จ่ายไป รวมถึงการส่งเสริมให้มีจิตอาสาช่วยเหลือชุมชนให้คนในชุมชนรู้จักเสียสละเวลาส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน ในการ

ทำงานร่วมกันของชุมชน และให้คนในชุมชนได้เรียนรู้แนวคิดทฤษฎีใหม่คือการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ให้เข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถยืนอยู่บนพื้นฐานของความพอดีพอประมาณของฐานะไม่ต้องดิ้นรนจนเกิดตัว เป็นการสร้างรากฐานของการดำเนินชีวิตให้มั่นคง และหน่วยงานภาครัฐควรจัดสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน ควรจัดให้มีงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อการสนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับงบประมาณอย่างต่อเนื่องเพื่อให้งานหรือสิ่งที่กระทำอยู่นั้นเกิดการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ และเพื่อเพิ่มองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญโดยการจัดอบรมให้ความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาทัศนะความคิดเติมเต็มในส่วนที่ยังขาด และเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีอย่างต่อเนื่องโดยการนำคนในชุมชนไปศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความจากประสบการณ์และสิ่งที่ได้เรียนรู้มา อย่างไรก็ดี ในส่วนของการส่งเสริมวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ หากมองถึงการส่งเสริมควรที่จะมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และก้าวไปพร้อมๆ กันทั้งส่วนผู้รับผิดชอบและผู้สนับสนุน การส่งวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัด ชุมชน และหน่วยงานรัฐก็จะเกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน และสังคมได้อย่างดี

การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัดจำปา เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้นำไปที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนในการส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่ทรงวางหลักการและวิธีการดำเนินการให้ประชาชนได้ยึดถือปฏิบัติในการดำรงชีวิตมีแนวทางวิธีการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชนประสานความสัมพันธ์เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการส่งเสริมปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชน การสร้างองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการกับปัญหาโดยผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และให้เชื่อมั่นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถนำมาส่งเสริมพัฒนาชีวิตได้จริง และแนวทางในการส่งเสริมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวัดจำปา มีรูปแบบในการดำเนินการเพื่อให้คนในชุมชนได้เกิดความตระหนักรู้จักการวิธีการในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนคือ ๑) ส่งเสริมให้ตัดทอนค่าใช้จ่าย โดยให้รู้จักหาทรัพย์ห่วงแหนสิ่งที่ตนหามาได้และใช้จ่ายอย่างประหยัดรู้จักอดออม ๒) การรวมกลุ่มอาชีพ โดยให้คนในชุมชนได้มีอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักในการทำงานในถิ่นของตนไม่ต้องเดินทางไปไกลจากถิ่นของตนเป็นการลดค่าครองชีพ และสะดวกในเดินทางในการทำงาน และ ๓) การสร้างภูมิคุ้มกันควบคู่คุณธรรม เป็นสิ่งสำคัญของคนในชุมชนที่ต้องมีจะเห็นได้ว่าชุมชนวัดจำปาจะมีกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติในวันสำคัญดังกล่าว เพื่อให้ชุมเกิดความรักในศาสนาที่ตนนำถือ และเป็นการให้คนในชุมชนได้มีหลักธรรมที่รับจากกิจกรรมไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันในชุมชน ครอบครัวได้อย่างมีสุข

๖. อภิปรายผล

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” สรุปว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงามที่สามารถนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคบริโภคนิยมในปัจจุบันได้ทำให้คนในทุกสังคม ทุกอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามศักยภาพของตนเอง พึ่งพาตนเองได้ เพราะ มีความพออยู่ พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนและสิ่งแวดล้อมรอบข้างทำให้มีความสุขกายและสุขใจ (มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, ๒๕๔๘ : ๗๕) ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสังเวียร ปญฺญาธโร (ศรีมันตะ) พระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์” พบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลก นำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติกิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพรศูนย์รักสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงสีข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในราคายุติธรรมให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภคและกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิถีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกินและพอเพียง (พระมหาสังเวียร ปญฺญาธโร, ๒๕๕๐ : บทคัดย่อ)

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุเกิดจากแรงจูงใจภายนอก ที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำและขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำมุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตและประโยชน์สูงสุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญฺโญ) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลองจังหวัดแพร่” ผลการศึกษา พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้านพบว่า ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์ปรับปรุง พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานจากภาคส่วนต่างๆเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้ ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์เอง ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

พฤติกรรมของพระสงฆ์ที่มีความสมถะน้อยลง และประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัฒน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่ (พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญฺโญ),๒๕๕๕ : บทคัดย่อ)

การส่งเสริมให้คนเรียนรู้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติหากจะมีชุมชนไหนในประเทศไทย สามารถทำให้เราพอจะมองเห็นภาพสังคมในฝันได้อย่างชัดเจนมากที่สุด หนึ่งในนั้นน่าจะเป็น ชุมชนวัดจำปา บ้านหัวนา ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ โดยพระครูบวรสังฆรัตน์ เจ้าอาวาสวัดจำปา ซึ่งเป็นพระนักพัฒนาที่ส่งเสริมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาสู่วัดและชุมชนได้เข้าไปศึกษานำปฏิบัติอย่างจริงจังจนประสบความสำเร็จทำให้ประชาชน ในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการรวมกลุ่มสร้างความสามัคคี มีอาชีพสร้างรายได้ให้ชุมชนและครอบครัว แม้ในบางครั้งจะพบเจอสภาพปัญหาการไม่เข้าใจของคนในชุมชน แต่ชุมชนวัดจำปาก็ได้นำแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระสมศักดิ์ สุจิตฺโต (ถมทรัพย์) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์ “เรื่องการจัดกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี” ผลของการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอไทรน้อย ทั้ง ๕ ด้าน นักเรียนมีความคิดเห็นว่าด้านความมีเหตุผลเป็นสิ่งที่ได้รับการส่งเสริมจากโรงเรียนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความพอประมาณ ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนมุ่งสอนให้นักเรียนมีเหตุผลในการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พระสมศักดิ์ สุจิตฺโต (ถมทรัพย์),๒๕๕๖ : บทคัดย่อ) และเพื่อให้คนในชุมชนได้ยืนอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงเหมาะสมกับฐานะของตนมีความมั่นคงให้กับชุมชนครอบครัว และสร้างความสุขความเจริญให้กับสังคม ชุมชนขึ้นเป็นลำดับสืบไป

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(๑) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลและระดับครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งรายได้จากการขายส่วนที่เหลือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

(๒) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร สนับสนุนให้กลุ่มรวมพลังกันในรูปสหกรณ์ หรือธุรกิจต่าง ๆ รวมกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องเกี่ยวกับวัดในการส่งเสริมการใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาชนในอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ในด้านความมีภูมิคุ้มกัน เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ชุมชนงดการกู้ยืมในกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้

(๒) ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนากิจกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน แต่ละแห่งเป็นการเฉพาะ ในเรื่องการส่งเสริมชุมชนในการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสีข้าว โรงผลิตปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี

๘. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะอาศัยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาควบคุมวิทยานิพนธ์ได้แก่พระมหาขุนทองทอง เขมสิริ ดร.,พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ ดร., พระราชธรรมสารสุธี,ดร. ผอ.วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ พระครูบวรสังฆรัตน์ เจ้าอาวาสวัดจำปา ผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคณาจารย์ทุกท่านที่เมตตานุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณประธานและคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยคือที่ให้ความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตอบแบบสอบถามทุกท่าน

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่, และญาติโยมวัดโคกเพชรที่ได้เมตตาอนุเคราะห์สนับสนุนทุนการศึกษาและคอยให้กาลังใจในการศึกษาเล่าเรียนและเพื่อนๆนิสิตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตรุ่นที่ทุกรูป-คนที่คอยให้คาแนะนำช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมาคุณค่าและประโยชน์ใดๆอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอน้อมบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่ครูบาอาจารย์บิดามารดาญาติสนิทมิตรสหายที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆเรื่องรวมทั้งบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

พระสมศักดิ์ สุจิตฺโต (ถมทรัพย์). “การจัดกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖). หน้า บทคัดย่อ.

พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญฺโญ). “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕). หน้า บทคัดย่อ.

พระครูสุจิณธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญฺโญ). “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕). หน้า บทคัดย่อ.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดาริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาตร์ดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๗๕.

สรรเสริญ วงศ์แซอุ้ม. (๒๕๔๔). **เศรษฐกิจพอเพียง : พื้นฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**, กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (๒๕๔๒). **การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.** นิตยสารเทศาภิบาลฯ. ๔.

แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

THE PROCESS FOR MONKS HOLISTIC HEALTH CARE IN SI SA KET PROVINCE CASE STUDY: MUEANGKHONG TEMPLE MUEANGKHONG SUBDISTRICT RASISALAI DISTRICT SI SA KET PROVINCE

พระอธิการสุริยัน อาจสาลี[1]
พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.
ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในวัดเมืองคงจังหวัดศรีสะเกษ และ เพื่อเสนอแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับพระสงฆ์ในวัดเมืองคง อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๑๖ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการดูแลสุขภาพของพระสังฆาธิการในจังหวัดศรีสะเกษ เน้นการให้ความสำคัญกับการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอย่างเหมาะสมและการจัดสภาพแวดล้อมในบริเวณวัดให้มีสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ เป็นเขตปลอดบุหรี่และอบายมุขทั้งปวง จัดให้มีการถวายความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพตนเองในวิถีทางที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมถูกต้อง โดยเฉพาะพฤติกรรมการสูบบุหรี่ การออกกำลังกาย และการเลือกฉันภัตตาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยการจัดทำคู่มือเพื่อสุขภาพ สื่อประชาสัมพันธ์หรือจัดตั้งศูนย์สุขภาพของพระสงฆ์ภายในวัดของเจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละจังหวัด เพื่อให้ได้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการดูแลสุขภาพของพระภิกษุที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การดูแลสุขภาพ, แบบองค์รวม,.

ABSTRACT

This education has the objective for studies health care like as model total up of the Buddhist monks traditionally the Buddhism for study the way takes care the health like as model total up of the Buddhist priest in city temple may the Si Sa Ket and for present care health trend like as model total up for the Buddhist priest in the Si Sa Ket by use the way researches to like as model to integrate compose a document and quality manner collect the data by research from a document field part interview deep

---

[1] บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย

manner there is the all sample 16 picture amounts are person the research result meets that.Thus care health trend of priestly Venerable Monks then should give precedence with understanding alms about health care appropriately and should very the environment in temple area have the environment that are pure it be the no smoking zone and the temptation whole it very have dedicating knowledge about it for health oneself care in the way that is will appropriate bring about to changing behaviour is correct especially smoking cigarettes behaviour exercise and my food good filtration is valuable build the body by the arrangement does a handbook for the health mass public relations media or establish zero the health in the Buddhist priest within a temple of monk guardian dean in each a province forget the trend in planning development takes care the health of distinct monk and effective increasingly.

KEYWORDS: Health, Total up.

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สุขภาพดี คือ สิ่งที่ทุกคนปรารถนาดังพุทธภาษิตที่ว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา” มีความหมายว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ แต่สังขารของมนุษย์และสัตว์นั้น ก็เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** (แสง จันทร์งาม, ๒๕๔๖ : ๕๘) คือ ย่อมมีความเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาเร็วหรือช้าอย่างไรตามกรรมของแต่ละบุคคลและการใช้ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมซึ่งสอดคล้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่อง **“อิทัปปัจจยตา”** (พระไตรปิฎกภาษาไทย, ๒๕๓๙) ที่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันของเหตุและผล เมื่อมีเหตุย่อมมีผล อาทิ ตัวเราเห็นความสำคัญสนใจในเรื่องของการเลือกรับประทานอาหารออกกำลังกาย ควบคุมอารมณ์ จัดอนามัยสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องอยู่ในสถานที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์เว้นจากอบายมุขทั้งปวงย่อมนำมาซึ่งการมีสุขภาพที่ดีได้เช่นกัน ปัจจุบันนี้คนเรามักจะเสียชีวิตจากโรคต่างๆเพิ่มขึ้นมากสาเหตุสำคัญอาจจะเกิดจากความไม่สมดุลในเรื่องดังกล่าวหากสามารถใช้ชีวิตอย่างสมดุลกับเรื่องเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องอาจทำให้ทุกคนมีสุขภาพที่ดีได้

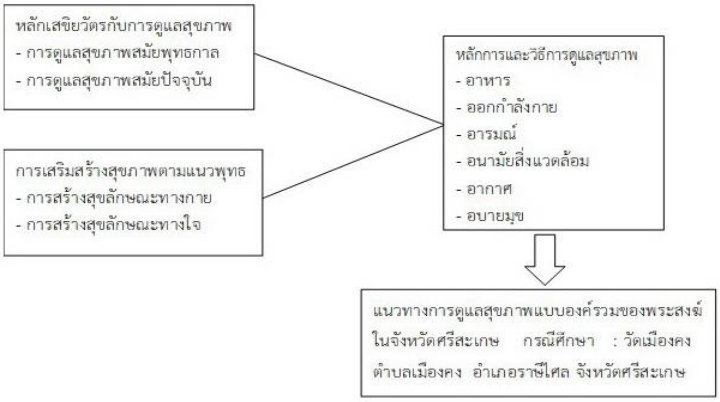
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(๑) เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตาม หลักพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์

(๓) เพื่อเสนอแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับพระสงฆ์ในวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ แบบแผนการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ส่วนในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาก็จะค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

๔.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากการสังเกตการณ์การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและศึกษาข้อมูลมีขั้นตอนการปฏิบัติ กลุ่มเป้าหมาย คือ การสัมภาษณ์พระสงฆ์ในวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ เจ้าอาวาส พระลูกวัด พุทธศาสนิกชนและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ตำบลเมืองคง จำนวน ๑๖ รูป/คน

๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตอบตามแบบสัมภาษณ์แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการสังเคราะห์ จัดประเภท แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษาตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาของงานวิจัย และศึกษาประเด็นต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

๔.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงนัดวันเวลาเพื่อขอสัมภาษณ์และผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล

๔.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการแยกแยะตามหมวด แล้วสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง“แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ” นั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระภิกษุมีหลักการเพื่อเกื้อกูลเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติให้มีความสุขสมบูรณ์แบบองค์รวมทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคม ซึ่งได้กล่าวถึงวิธีการดูแลสุขภาพตามแนวสิกขาบทพุทธวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์เน้นการบูรณาการดังกล่าวทั้งตามหลักการและวิธีการสาธารณสุขตามแนวสิกขาบทที่มาใน พระปาฏิโมกข์

๕.๑.๑ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยเป็นไปด้วยความถูกต้องดีงามเหมือนกับการประพฤติพรหมจรรย์นั้นเป็นเหตุใหม่มีสุขภาพแข็งแรงและอายุยืนทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่ต้องหมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามราคะและไม่ต้องทนทุกข์กับปัญหาทางครอบครัวและสังคมแบบชาวโลกมุ่งหน้าศึกษาพระธรรมวินัยและประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยมีทั้งข้อห้ามและข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องไม่ว่าจะเป็นการดูแลสุขภาพตามหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หมวดว่าด้วยการฉันอาหารการขับถ่ายอุจาระปัสสาวะให้ถูกที่ดูแลรักษาพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ การได้รู้โทษของสุราเมรัย การรู้จักฉันน้อยพอประมาณใช้ภาชนะเดียวกันและเสนาสนะที่อยู่อาศัยรู้จักดูแลเอาใจใส่ให้สะอาดเป็นระเบียบหากมีอาคันตุกะจรมาก็ควรต้อนรับดูแลให้เหมาะสม เป็นต้น และยังมีพุทธวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์ของพระสงฆ์ว่าด้วยเรื่องการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในการบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การบริหารจิตการอยู่กับธรรมชาติรวมทั้งพุทธวิธีบำบัดรักษาโรคด้วยพระธรรมโอสถด้วยสิ่งเหล่านี้นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องตระหนักถึงการดูแลสุขภาพของตนเอง

ส่วนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในปัจจุบันนั้น พระสงฆ์ได้พิจารณาอาหารก่อนการฉันอยู่เสมอแล้วจึงบริโภคอาหารและรู้จักพอประมาณในการฉันจึงจะเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพรู้จักบริหารกายด้วยการเดินจงกรมหรือการกวาดลานวัด การฝึกสมาธิ สนทนาธรรม การไหว้พระสวดมนต์และการไปพบหมอ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายช่วยทำให้สุขภาพจิตผ่อนคลายหายเครียดเกิดความสงบจิตใจก็เข้มแข็งสมบูรณ์นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมในด้านปัญญาดีคบหาสัตบุรุษมีกัลยาณมิตรเป็นพื้นฐานที่ดีสามารถนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิตรับรู้ข่าวสารที่มีประโยชน์และแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้อย่างทันยุคทันสมัยสามารถดูแลสภาวะสุขภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์โดยศึกษาจากการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมโดยมุ่ง หวังให้เกิดการมองเป้าหมายที่กว้างขวางรอบด้านสำหรับระบบสุขภาพการทำความเข้าใจความหมายขององค์รวมย่อมแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความรู้ความเข้าใจทัศนคติตลอดจนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ องค์รวมทำให้ได้แนวคิดหลักขององค์รวมที่มีจุดรวมกัน คือ

๑. องค์รวมเกิดจากความเข้าใจความหมายของคำว่า “สุขภาพ” อย่างองค์รวมที่หมายถึง สุขภาวะที่สมดุลของกาย จิตใจ อารมณ์สังคม และจิตวิญญาณ

๒. องค์รวมเกิดจากพิจารณาปัจจัยองค์ประกอบที่กระทบต่อสุขภาพอย่างรอบด้าน ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

๓. องค์รวมในมุมมองที่เชื่อมโยงการดูแลสุขภาพทั้งด้านการรักษาโรค การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและการฟื้นฟูสภาพ

๔. องค์รวมในลักษณะที่เชื่อมความสัมพันธ์ของบริการในแต่ละระดับและเชื่อมกับระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวของในระบบบริการสุขภาพ เช่น การประสานกันระหว่างระบบบริการปฐมภูมิทุติยภูมิและตติยภูมิการเชื่อมต่อกับการแพทย์ทางเลือกการเชื่อมต่อกับบริการสังคมสงเคราะห์และบริการสังคมอื่นๆ

๕.๑.๒ วิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในวัดเมืองคง จังหวัดศรีสะเกษ

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในวัดเมืองคงเป็นวิธีการแห่งการรักษาดุลยภาพของชีวิตและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และต้องให้ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ ๑) หลักการดูแลสุขภาพในมิติร่างกาย พระพุทธองค์ทรงจัดระบบการดูแลสุขภาพด้านร่างกายหรือการบำบัดโรคทางกายให้บรรเทาความทุกข์ทรมาน ได้แก่การพักผ่อนอย่างเพียงพอพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญของการพักผ่อนอย่างเพียงพอเพื่อความสุขสบายและบรรเทาทุกขเวทนาจากการเจ็บป่วยดังเช่นพระองค์ทรงพระประชวรภายหลังจากทรงแสดงธรรมเกือบตลอดทั้งคืนทำให้ทรงมีอาการปวดหลังจึงทรงใช้การบำบัดด้วยวิธีการพักผ่อนการบำบัดโรคด้วยโภชนาการ ทรงมีพุทธานุญาตให้ใช้อาหารเป็นยารักษาโรคและบำรุงร่างกาย เช่น การใช้น้ำข้าวใส น้ำต้มถั่วเขียวไม่ข้นน้ำต้มถั่วเขียวข้น และน้ำต้มเนื้อโดยทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธที่ฉันยาถ่ายใช้บำรุงสุขภาพได้และทรงใช้ข้าวยาคูในการรักษาโรคในระบบทางเดินอาหาร ดังเช่น เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงประชวรด้วยโรคลมในพระอุทรพระอานนท์ได้ต้มข้าวยาคู ซึ่งปรุงด้วยข้าวสารถั่วเขียวและงาบดถวายให้ทรงดื่มก็หายจากการประชวรและทรงตรัสว่ายาคู มีประโยชน์ในการบรรเทาความหิวกระหาย ทำให้ลมเดินคล่อง ช่วยชำระลำไส้และช่วยย่อยอาหารการบำบัดความเจ็บป่วยด้วยเภสัชสมุนไพรในสมัยก่อนพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้ยาสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค ดังพระดำรัสว่า “เราอนุญาตคิลานภัต อนุญาตคิลานเภสัช อนุญาตคิลาอุปัฏฐากไว้” โดยทรงตรัสถึงความจำเป็นในการใช้เภสัชว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริขารเพียงเพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิดจากอาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วและเพื่อไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด”โดยเมื่อภิกษุเกิดอาพาธ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้มีเครื่องยาและใช้เภสัชสมุนไพรอย่างเหมาะสมกับโรค ๒) หลักการดูแลสุขภาพในมิติสิ่งแวดล้อมพระพุทธองค์ทรงบัญญัติถึงการจัดสิ่งแวดล้อมให้สะอาดเป็นระเบียบและถูกหลักอนามัยเพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพรวมถึงระบบการดูแลผู้ป่วยในชุมชนและการสนับสนุนทางสังคมบทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลและข้อปฏิบัติที่เอื้อต่อการดูแลสุขภาพดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ๓) หลักการดูแลสุขภาพในมิติจิตใจ ด้วยพุทธวิธีในการบำบัดโรคด้วยพลังสมาธิด้วยการเจริญสมาธิให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเป็น สัมมาสมาธิที่ทำให้จิตมีพลังตั้งมั่นอยู่ในระดับฌาน ในช่วงเวลานี้ร่างกายหลั่งสารแห่งความสุขที่มีฤทธิ์ในการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคและการบำบัดโรคตลอดทั้งยังเป็นบาทฐานให้บุคคลได้บรรลุธรรมจาก การเจริญวิปัสสนาจนได้ยถาภูตญาณทัสสนะสภาวจิตที่มีสมาธินี้ย่อมส่งผลให้ผู้ป่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจและมีจิตตั้งมั่นสู่วิถีการตายอย่างสงบได้ ๔) หลักการการดูแลสุขภาพในมิติปัญญา ซึ่งตรงกับด้านจิตวิญญาณของการแพทย์ ตะวันตกการดูแลด้านปัญญานับว่าเป็นมิติการดูแลผู้ป่วยที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำในการดูแล ด้วยการเสด็จเยี่ยมไข้พุทธบริษัท ๔ ผู้ที่ได้รับ ทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสจากความเจ็บป่วยทรงเยียวยาด้วยพุทธวิธีการดังกล่าวข้างต้นพร้อมกับเทศนาสั่งสอนให้ผู้ป่วยเกิดปัญญา

จากการกำหนดพิจารณาความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นพระพุทธองค์ทรงพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสด้วยการสอนให้ผู้ป่วยเข้าใจธรรมชาติชีวิตการยอมรับความจริงและการเตรียมพร้อมต่อการตายอย่างสงบผู้ป่วยบางคนมีปัญญาได้บรรลุธรรมขั้นสูงในขณะเจ็บป่วยหรือในวาระสุดท้าย

หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการมีสุขภาพที่สมบูรณ์การแพทย์และการสาธรณสุขเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้างสุขภาพของบุคคลครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติโดยมีองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนและเกื้อกูลด้วยการที่จะสร้างสุขภาวะขึ้นได้ก็คือการขจัดทุกข์ดับทุกข์หรืออย่างน้อยให้ทุกข์เบาบางลงเมื่อเราได้มีพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ออกบังคับใช้แล้วซึ่งได้กำหนดให้ทุกภาคส่วนต่างๆ ได้มีส่วนร่วมในการการกำหนด ทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพของไทยสู่ความมีสุขภาวะที่ดีแต่อย่างไรก็ตามทุกภาคส่วนต้องช่วยกันผลักดันให้ระบบสุขภาพพัฒนาไปบนหลักการมีส่วนร่วมมีทางเลือกที่ดีเข้าถึงและเข้าใจธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่พระสงฆ์โดยควรมีหลักธรรมดังนี้

ก. ธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสุขภาพทางกาย พิจารณากายสังขารของมนุษย์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาในช่วงเวลาของการเกิดทุกข์ เพื่อหาสมุทัย นิโรธ และมรรค ในวงจรชีวิตของมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตประกอบด้วยอย่างไรก็ดีพระธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสุขภาพทางกายที่นำเสนอในที่นี้ส่วนใหญ่มิใช่จะใช้แก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บทางกายโดยตรงแต่เป็นการเสริมด้านจิตใจเมื่อสุขภาพจิตดีแล้วยังส่งผลให้สุขภาพกายดีด้วยทำให้การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์เป็นไปด้วยความถูกต้องและเหมาะสม

ข. ธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสุขภาพทางจิต ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ ธรรมชาติที่วิจิตร ธรรมชาติที่สั่งสมกุศลและอกุศลหลักการสร้างสุขภาพทางจิตโดยการส่งเสริมสุขภาพทางจิตให้เข้มแข็งมีการป้องกันโรคทางจิตการรักษาผู้ป่วยหลักธรรมที่สามารถเกื้อกูลกัน ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐานและการเจริญมหาสติปัฏฐาน ๔ ในหมวดของจิตตานุปัสสนา คือ ให้ใช้ปัญญาในการพิจารณาตามเห็นจิตโดยอาการ ๑๖ อย่าง ปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขาเจริญด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสุขภาพทางปัญญารู้ถึงเหตุถึงผลรู้อย่างชัดเจนรู้เรื่องบาปบุญคุณโทษรู้ในสิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธาเพื่อให้เชื่อประกอบเหตุผลไม่ให้หลงเชื่ออย่างมงาย ปัญญาทำให้เกิดขึ้นโดยการสดับตรับฟัง (สุตมยปัญญา) โดยการคิดค้น (จินตามยปัญญา) โดยการอบรมจิต (ภาวนามยปัญญา) หลักการสร้างสุขภาพทางปัญญาโดยการทำให้เกิดความรู้แจ้งให้เห็นจริงในตัวเองทำให้รู้แจ้งเห็นจริงในบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งสามารถนำไปวิเคราะห์ทำความเข้าใจถึงเหตุผลแห่งความดีความชั่วความมีประโยชน์ความมีโทษ นอกจากนี้การปฏิบัติตนโดยสุจริตยุติธรรมไม่เอารัดเอาเปรียบทำจิตให้เป็นกุศลสาธารณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความความอดทนอดกลั้นสงบเสงี่ยมมั่นคงไม่หลงเชื่ออย่างงมงายถือว่าเป็นหลักของการสร้างสุขภาพทางปัญญาเช่นเดียวกันหลักธรรมที่สามารถเกื้อกูลกัน ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ ฝึกตนปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐาน และการเจริญมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น การอยู่ในสังคมด้วยความสุขทำตนให้เป็นที่ยอมรับในสังคมมีเกียรติมีศักดิ์ศรีในสังคมประกอบอาชีพสุจริตมีจิตเป็นสาธารณะสุจริตยุติธรรมมนุษยสัมพันธ์ทำตนให้มีเหตุมีผลตามหลักประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อการดำรงชีวิตและการช่วยเหลือสังคมได้ในด้านต่างๆ ตามอัตภาพไม่ทำตนให้เป็นภาระแก่สังคมหลักธรรมที่เกื้อกูลกันการดูแลสุขภาพตามหลักการแพทย์สมัยใหม่ที่นิยมในปัจจุบันมี ๓ วิธี ดังนี้

๑) การดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์กระแสหลัก (Mainstream Medicine) หรือ การแพทย์ตะวันตก (Western Medicine) หรือการแพทย์แนวลดส่วน (Reductive Medicine) ที่มี การตรวจวินิจฉัยที่ชัดเจนจากอาการแสดงผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการการดูแลผู้ป่วยแบบฉุกเฉิน การรักษาตามพยาธิสภาพของโรคด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น การรักษาด้วยยาและสารเคมีการผ่าตัด การใช้เคมีบำบัดการใช้รังสีรักษาและการให้คำปรึกษา เป็นต้น ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๐-๒๐ ของการบำบัดโรค

๒) การดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์องค์รวมแบบตะวันตก ซึ่งเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเน้นความประหยัด ไม่สิ้นเปลือง และเน้นภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การฝังเข็ม การบำบัดด้วยกลิ่น (aromatherapy) อายุรเวทการบำบัดด้วยอาหาร (Diet therapy) การใช้สมุนไพร การสะกดจิต การนวดชีกงโยคะ การแพทย์จีน การเยียวยาทางใจ (Spiritual healing) การทำสมาธิ (meditation) เป็นต้น ทั้งนี้ คิดเป็นร้อยละ ๑๐-๑๕ ของการบำบัดโรคทั้งหมดปัจจุบันสังคมโลกได้ให้ความสำคัญมากต่อการบำบัดโรคตามแนวการแพทย์ตะวันตกถือว่าเป็นการแพทย์กระแสหลักไม่ว่าจะเป็นวิธีดูแลสุขภาพการรักษาโรคด้วยยา การผ่าตัด การฉายแสงการให้เคมีบำบัดและการจิตบำบัดตามหลักจิตวิทยาตะวันตก ถึงแม้ว่าจะเป็นการบำบัดรักษาโรคด้วยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัย แต่ก็ยังเป็นการดูแลสุขภาพแบบแยกส่วนหรือยัง ไม่เป็นองค์รวม และไม่สามารถแก้ปัญหาทุกข์ของชาวโลกในยุคโลกาภิวัตน์ได้ที่ทราบกันดีแล้วว่าปัจจุบันประชากรโลกต้องเผชิญหน้ากับผลกระทบของกระแสบริโภคนิยมและสังคมที่วุ่นวายไร้ระเบียบทำให้ผู้คนมีปัญหาทางสุขภาพจิตเป็นจำนวนมากหลายคนตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วยความผิดปกติทางความคิดและจิตใจนอกจากนี้ความเครียดหรือความผิดปกติทางจิตใจยังเป็นปัจจัยสำคัญให้ภูมิต้านทานทางร่างกายบกพร่องมีโอกาสป่วยเป็นโรคที่ป้องกันได้สูงขึ้นไม่ว่าจะเป็นโรคมะเร็งในระบบต่าง ๆ ความดันโลหิตสูงเบาหวานโรคอัมพฤกษ์อัมพาต เป็นต้น จากที่ผ่านคงจะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าการบำบัดโรคด้วยทฤษฎีการแพทย์แผนปัจจุบันหรือการแพทย์ตะวันตกอย่างเดียวไม่สามารถตอบสนองปัญหาสุขภาพแบบองค์รวมที่เน้นด้านจิตใจและปัญญาเป็นสำคัญโดยจะพบว่าสถิติการเจ็บป่วยด้วยโรคดังกล่าวข้างต้นกลับพบมากในประเทศแถบตะวันตกเสียเองทั้งนี้เพราะประเทศแถบตะวันตกมุ่งเน้นพัฒนาด้านวัตถุจนลืมด้านจิตใจในปัจจุบันการแพทย์ตะวันออกที่กลมกลืนพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงมีบทบาทสำคัญในการบำบัดเยียวยาคนในสังคมมากขึ้นโดยเฉพาะการบำบัดโรคด้วยพลังสมาธิตามหลักการเจริญสมถะวิปัสสนากรรมฐานและเป็นข้อน่าสังเกตว่านักวิทยาศาสตร์การแพทย์ตะวันตกได้นำแนวทางการเจริญสมาธินี้ไปประยุกต์ใช้ในการบำบัดโรคร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น

๓) การดูแลสุขภาพด้วยตัวเองธรรมชาติของมนุษย์ต้องการพึ่งตนเองในทุกๆ เรื่อง ในการดูแลสุขภาพด้วยตนเองที่จำเป็นทั่วไปเป็นการดูแลตนเองเพื่อการส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งสุขภาพและสวัสดิภาพของบุคคลการดูแลตนเองเหล่านี้จำเป็นสำหรับบุคคลทุกคนทุกวัยแต่จะต้องปรับให้เหมาะสมกับระยะพัฒนาการจุดประสงค์และกิจกรรมการดูแลตนเองที่จำเป็นโดยทั่วไป วิธีการเหล่านี้สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพองค์รวมในพระพุทธศาสนาและในระบบการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์มีหน่วยงานเครือข่ายบริการสาธารณสุขในระดับต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนสามารถเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึงโดยให้บริการในด้านการส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรคการรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสุขภาพทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานการดูแลสุขภาพองค์รวมส่วนระบบบริการสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพซึ่งประกอบด้วยระบบการดูแลสุขภาพย่อยๆ ที่มาจากฐานความคิดมากกว่าระบบเดียว เช่น ระบบ

ประกันสุขภาพโดยเป็นระบบบริการสุขภาพแบบองค์รวมเป็นหลักที่จะทำให้พระสงฆ์และประชาชนมีสุขภาพดีแต่ต้องทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพกับระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพส่วนการส่งเสริมสุขภาพเป็นการกระทำกิจกรรมต่างๆในทางบวกที่เริ่มต้นโดย บุคคลทุกกลุ่มอายุเพื่อช่วยส่งเสริมสุขภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้มีศักยภาพที่ถูกต้องสมบูรณ์และความผาสุกโดยมีปัจจัยด้านความรู้ปัจจัยปรับเปลี่ยนและมีตัวชี้แนะการกระทำของบุคคลส่งเสริมสุขภาพที่ดีขึ้นและจะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลรับรู้ถึงคุณค่าของการมีสุขภาพดีและส่งเสริมให้บุคคลเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิต

๕.๑.๓ แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับพระสงฆ์ในวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับพระสงฆ์ในวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า พระสงฆ์มีการดูแลสุขภาพเป็นอย่างดีโดยยึดถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองในการดูแลสุขภาพโดยนำหลักปัจจัย ๔ มาเป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วยจีวรเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุในการป้องกันความหนาว ร้อน เหลือบ ยุง ลมแดดและปกปิดอวัยวะทั้งหลายของร่างกายเพื่อให้เหมาะสมกับสมณะสารูปส่วนการบิณฑบาตเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการเลี้ยงชีพซึ่งอาหารมีทั้งประโยชน์และโทษต่อร่างกายพระภิกษุวัดเมืองคงจะพิจารณาเลือกฉันอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างอย่างพอประมาณ อยู่อย่างสันโดษไม่ยึดติดกับสิ่งที่ก่อให้เกิดความทุกข์และอาหารยังช่วยบรรเทาความหิวของร่างกายตามอัตภาพทำให้ร่างกายไม่อึดอัดเหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรมและวัดเมืองคงมีเสนาสนะที่จัดไว้อย่างเป็นระเบียบสะอาดปลอดภัยร่มรื่นน่าอยู่โดยที่อยู่อาศัยจะมีการป้องกันอันตรายจากเหลือบยุง ลม แดด และสัตว์เลื่อยคลานทั้งหลายที่จะทำให้เกิดอันตรายแก่พระภิกษุทั้งหลายและปัจจัยที่สำคัญสุดท้ายนั้นคือคิลานะเภสัชหรือยารักษาโรคที่จะช่วยรักษาพระภิกษุเมื่ออาพาธซึ่งวัดเมืองคงได้จัดเตรียมยารักษาโรคของพระภิกษุไว้ในตู้ยาสามัญประจำวัดเป็นที่เรียบร้อยหากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่สบายหรืออาพาธก็สามารถทำการรักษาเบื้องต้นได้ถ้าพระภิกษุมีอาการหนักมากก็จะนำส่งโรงพยาบาลตามความเหมาะสมต่อไป

๖. อภิปรายผล

การดูแลสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนาโดยศึกษาจากการดูแลสุขภาพตามหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีพุทธวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์มีการดูแลสุขภาพตามหลักเสขิยวัตรซึ่งทำให้เราทราบข้อบกพร่องของตนเองและรีบแก้ไขได้ทันมีพระธรรมวินัยเป็นแนวทางควบคุมกำกับให้ปฏิบัติตามแล้วจะไม่ผิดพลาด รู้จักดูแลสุขภาพของตัวเองในเวลาที่อาพาธ กินน้อย นอนน้อย พูดน้อย แต่นั่งสมาธิหรือปฏิบัติธรรมให้มากจึงจะเหมาะสมกับสมณสารูปมีความสอดคล้องกับ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ท่านได้นำหลักพุทธวิธีว่าด้วยหลักธรรมของธรรมชาติหรือธรรมะมาประยุกต์ใช้ในยามที่ท่านเจ็บป่วย ดังจะได้ยินจากคำปรารภเรื่องความเจ็บป่วยของท่านตอนหนึ่งว่า “อาตมาก็คิดอยู่ว่า ถือเป็นหลักแต่ไหนแต่ไรแล้ว ให้ธรรมชาติรักษา ธรรมะรักษา คุณหมอช่วยผดุงชีวิตไม่ได้ ไม่ให้ตายเสียก่อนแล้วธรรมชาติก็รักษาโรคต่างๆ ได้เองที่นี้เราจะศึกษาตัวความเจ็บตัวความตาย ตัวความทุกข์ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้นไม่สบายทุกที่ก็ฉลาดทุกที (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๐ : ๑๒) การบริหารกายด้วยวิธีการเดินจงกรมและการกวาดวัดเป็นวิธีที่เหมาะสมกับพระสงฆ์มากที่สุดเป็น

รูปแบบการออกกำลังกายที่ง่ายที่สุดและดีที่สุดด้วยและรวมไปถึงการเดินบิณฑบาตหรือการเดินทำหน้าที่กิจวัตรต่างๆ ของพระสงฆ์ก็มีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มสมรรถภาพของร่างกายของพระสงฆ์ให้แข็งแรงอยู่เสมอมีความสอดคล้องกับพระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการปฏิบัติธุดงควัตรในสังคมไทย” จะเห็นได้ว่า ในเสขิยวัตรที่เกี่ยวกับการบริโภคบิณฑบาตนั้น ได้กล่าวถึงมารยาทที่ดีของการบริโภคภัตตาหารบิณฑบาตมีเนื้อคล้ายกับในภัตตัคควัตตกถาแสดงถึงลักษณะของผู้ดีมีมารยาทในสังคมมีสติสำรวมทุกอิริยาบถ โดยเฉพาะเวลาฉันภัตตาหารซึ่งมีโอกาสถูกตัณหาครอบงำได้ง่ายจึงมีบทบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติไว้อย่างละเอียดมากโดยภาพรวมแล้ว นอกจากจัดเป็นปาฏิโมกขสังวรศีลอันเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องรักษาตามธรรมวินัยโดยเคร่งครัดแล้วยังนับเป็นอาชีวปาริสุทธิศีล คือ การเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์มิได้หามาโดยการล่อหลอกล่วงหรือวิธีการที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศและการสำรวมระวังกาย วาจา ทั้งในการเที่ยวบิณฑบาตและการขบฉันอาหารบิณฑบาตก็จัดอยู่ในอินทริยสังวรศีลการรู้จักพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของการบริโภคบิณฑบาตก่อนแสวงหาและบริโภคโดยเข้าใจถึงคุณประโยชน์ที่แท้จริงด้วยปัญญาย่อมจัดว่าเป็น ปัจจยสันนิสสิตศีล ดังนั้น เมื่อปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับการบริโภคบิณฑบาตอย่างถูกต้องแล้วย่อมปฏิบัติได้ครบทั้งจาตุปาริสุทธิศีลอันเป็นศีล วิสุทธิและเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการปฏิบัติให้ถึงจิตตวิสุทธิและปัญญาวิสุทธิเข้าถึงการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาได้ในที่สุด (พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว, ๒๕๕๗ : ๕๐)

วิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในวัดเมืองคง จังหวัดศรีสะเกษ นั้นเมื่อครั้งในอดีตกาลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ตรัสไว้เป็นพระพุทธภาษิตว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา” ซึ่งแปลว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” ซึ่ง พระพุทธภาษิตข้อนี้ แม้แต่ชาวอารยประเทศทางตะวันตกก็ยังยอมรับนับถือกันและเห็นพ้องต้องกันว่า “สุขภาพคือพรอันประเสริฐสุด นอกจากนี้ยังมีสุภาษิตของชาวอาหรับโบราณกล่าวไว้ว่า“คนที่มีสุขภาพดี คือ คนที่มีความหวังและคนที่มีความหวังคือคนที่มีทุกสิ่งทุกอย่าง” ซึ่งหมายความว่า สุขภาพ คือ วิถีแห่งชีวิตโดยสุขภาพจะเป็นเสมือนหนึ่งวิถีทางหรือหนทางซึ่งจะนำบุคคลไปสู่ความสุขและความสำเร็จต่างๆ นานาได้สภาวะของร่างกายที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงเจริญเติบโตอย่างปกติ ระบบต่างๆ ของร่างกายสามารถทำงานได้เป็นปกติ และมีประสิทธิภาพ ร่างกายมีความต้านทานโรคได้ดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและความทุพพลภาพผู้ที่มีสุขภาพดีจะสามารถปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรมต่างๆได้อย่างคล่องแคล่ว มีบุคลิกภาพที่ดี สุขภาพแข็งแรงเป็นที่ชื่นชมของคนทั่วไปและสามารถคบค้าสมาคมได้อย่างสนิทใจ ซึ่ง เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตในด้านต่างๆ มีความสอดคล้องกับ คุณเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ ได้ศึกษาเรื่อง “การแพทย์แผนไทย การแพทย์แบบองค์รวม” ผลการศึกษาพบว่า การแพทย์โบราณหรือการแพทย์แผนไทยเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยมานับพันปี วิถีชีวิตชาวพุทธเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นเริ่มแต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การแพทย์แผนไทยยึดหลักการทางพระพุทธศาสนาว่า ความเจ็บป่วยไม่ได้มองเพียงเชื้อโรค แต่มีสาเหตุมาจากสมุฏฐาน ๔ ประการ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ, ๒๕๔๔ : ๑๓๐)

แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษา วัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษแล้ว ผู้วิจัยจึงสรุปผลจากการดำเนินงานได้ว่าในด้านอาหารพระสงฆ์ในวัดเมืองคงไม่ฉันอาหารที่เป็นไขมันเน้นอาหารที่สดและใหม่โดยมี แม่ครัว

เป็นผู้ปรุงอาหารสดและใหม่ให้โดยในตอนเช้าจะฉันข้าวต้มกับผักส่วนพระลูกวัดฉันแบบเรียบง่ายปกติธรรมดา ในด้านการออกกำลังกายพระสงฆ์ในวัดจะมีการออกกำลังกายโดยการปฏิบัติกิจวัตร ๑๐ อย่าง เช่น การเดินบิณฑบาต กวาดลานวัด เป็นต้น รวมทั้งการขุดดิน ปลูกผัก และแกว่งแขนเพื่อบริหารสุขภาพตามวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมให้แข็งแรงพระสงฆ์ยังมีการหมักน้ำสมุนไพรเพื่อใช้ในการดูแลสุขภาพอีกด้วย เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาดับกลิ่นเหม็นห้องน้ำ เป็นต้น ในด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัดได้ดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างดี มีการปรับบริบทปลูกไม้ดอกไม้ประดับภายในวัด ศาลาที่พักติดมุ้งลวดป้องกันยุง ปลูกต้นไม้ก็มีระเบียบเรียบร้อยและป้องกันแหล่งเพาะพันธุ์โรคติดต่อต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีโครงการพุทธจิตอาสาพัฒนาวัด ร่วมกันทำความสะอาดเสนาสนะบริเวณวัดให้ร่มรื่น ร่มเย็น อันเป็นการส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย ในด้านอากาศ วัดเมืองคงมีอากาศที่ถ่ายเทสะดวก สะอาด สดชื่น ไม่มีกลิ่นเหม็นมีการกำจัดขยะอย่างถูกวิธีมีประโยชน์ปราศจากมลพิษที่จะทำให้สุขภาพเสื่อมเสียและในด้านอบายมุข จะปลูกฝังให้ห่างไกลจากอบายมุข เช่นพระสงฆ์วัดเมืองคงไม่ซื้อหวย ไม่เล่นมวย ไม่เสพหรือดื่มสิ่งที่เป็นโทษต่อร่างกายโดยวัดได้วางกฎระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพเพื่อให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดมีความสอดคล้องกับ สมชาย สุรชาตรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ การบำบัดรักษาโรคทางกายและทางใจที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาถึงบทบาทพระสงฆ์ไทยในการรักษาโรคโดยเฉพาะการใช้สมุนไพรที่จังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นการส่งเสริมชุมชนให้เห็นความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐานโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินความจำเป็น นอกจากนั้นพระสงฆ์เองยังสามารถทำหน้าที่ได้ดี เช่น ขณะกำลังแสดงธรรม พระสงฆ์จะสอดแทรกความรู้ในการประกอบยาสมุนไพรใช้รักษาโรคและควรให้มีการอบรมความรู้ด้านสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งแก่คนยากจนได้ในภาวะจำเป็นที่ไม่อาจพึ่งพิงรักษาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนได้ (สมชาย สุรชาตรี, ๒๕๓๐ : บทคัดย่อ) ในด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัดได้ดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างดี มีการปรับบริบทปลูกไม้ดอกไม้ประดับภายในวัด ศาลาที่พัก เรือนนอน กุฏิรับรองอาคันตุกะหรือผู้มาติดต่อกิจการงานต่างๆ ติดมุ้งลวดป้องกันยุง ปลูกต้นไม้ก็มีระเบียบเรียบร้อยและป้องกันแหล่งเพาะพันธุ์โรคติดต่อต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีโครงการพุทธจิตอาสาพัฒนาวัดร่วมกันทำความสะอาดเสนาสนะบริเวณวัดให้ร่มรื่น ร่มเย็น อันเป็นการส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วยมีความสอดคล้องกับพระมหาปองปรีดา ปริปุณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า การป้องกันโรคตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีศีลและวินัย มีความประพฤติถูกต้องดีงาม เช่น อนามัยส่วนบุคคลการดื่ม การกิน การออกกำลังกาย การพักผ่อน การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมการป้องกันอันตราย การงดเว้นจากบาปประกอบบุญ ละเว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพและการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น (พระมหาปองปรีดา ปริปุณฺโณ, ๒๕๔๕ : ๘) และด้านอบายมุขตรองคิดพิจารณาศึกษาให้เห็นให้ทราบถึงทุกข์โทษของอบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อมใครเกี่ยวข้องด้วยก็จะมีแต่ความเสื่อมพระสงฆ์ควรห่างไกลไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขแม้ข้อใดข้อหนึ่งก็จะมีแต่ความเจริญทำให้ห่างไกลจากอบายมุขแน่นอนและพระสงฆ์วัดเมือง

คงจะไม่ซื้อหวย ไม่เล่นมวย ไม่เสพหรือดื่มสิ่งที่เป็นโทษต่อร่างกายโดยวัดได้วางกฎระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพเพื่อให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(๑) วัดควรมีการพัฒนาระบบสุขภาพพระสงฆ์และวัดต้นแบบส่งเสริมสุขภาพในเชิงบูรณาการทั้งการแพทย์แนววิถีพุทธ การแพทย์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทั้งนี้ ควรพิจารณาอย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสอดคล้องกับพระธรรมวินัยด้วย

(๒) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรมีภารกิจสำคัญในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านการสร้างเสริมสุขภาพสู่การเป็นบุคคลต้นแบบที่ดีด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตปัญญาเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณชนควบคู่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสุขภาวะของพระสงฆ์ที่สูงวัย

(๒) ควรมีการศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบในการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธและแนวทางในการรักษาเยียวยา

๘. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่อนุเคราะห์ค่อยให้คำปรึกษาแนะนำให้ความช่วยเหลือ แนะแนวทางเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหาขุนทอง เขมสิริ, ดร. พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, ดร. และ ดร.สรณีย์ สายศร ที่ได้ให้ความเมตตาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือเพื่อนำไปดำเนินการวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระราชธรรมสารสุธี, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ตลอดถึง คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาหนังสือทางวิชาการต่างๆ นำไปเพื่อศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลวิจัย ตลอดจน พระครูโกศลสุตากร ,ดร เจ้าอาวาสและพระสงฆ์วัดเมืองคงพร้อมด้วยญาติโยมสังกัดวัดเมืองคงเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองคงที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่งในการให้ความอนุเคราะห์เมตตาอนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยและผู้มีส่วนร่วมทุกท่าน

สุดท้ายนี้ หากมีข้อขาดตกบกพร่องประการใดจึงขออภัยมา ณ โอกาสนี้ ส่วนคุณค่าหรือประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ขอแผ่คุณงามความดีเหล่านี้ให้แก่ผู้มีอุปการะคุณทุกคนและเพื่อนร่วมงานทุกๆ ท่าน

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือทั่วไป

แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘.

สำนิ. (ไทย) ๑๖/๖๐/๒๔.

หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ**,** มูลนิธิโกมลคีมทอง, **ธัมมานุสสติเจตนารมณ์ยามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑-๑๒.

พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว), “ศึกษารูปแบบการปฏิบัติธุดงควัตรในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๙-๕๐.

พระมหาปองปรีดา ปริปุณฺโณ (จำปาศรี), “การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา
Human Resource Development in Accordance with Tisikkha

พระมหาภาธร อาภาธโร (อินทะพูล)[1]

บทคัดย่อ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา เป็นการพัฒนามนุษย์โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมมาเป็นฐานความคิดให้เกิดทักษะ ความรู้ มีความเป็นเลิศทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาบูรณาการกับหลักไตรสิกขา บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา การปรับตัวของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ความหมายของการพัฒนามนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา

คำสำคัญ: การพัฒนา, ทรัพยากรมนุษย์, ไตรสิกขา

Abstract

The Buddhist human resource development accordance with Tisikkha is development of human integrated Buddhist principles as the thought base leading requirement of skill and knowledge and excellences in behavioral, mental and intellectual acts through the integration of Tisikkha principle. This article aims to study the adaptation of human resource development, Buddhist human resource development, the meaning of development by the way of Buddhism, the objective of Buddhist human resource development and human resource development approach in accordance with Tisikkha.

Keyword: development, human resource, Tisikkha

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากร ที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานทุกประเภท แม้วิทยาการหรือเทคโนโลยีต่างๆ จะก้าวหน้ากว้างไกลไปเพียงใดก็ตาม มนุษย์ก็ยังถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีค่า และสำคัญยิ่งต่อการทำงานอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง และดูเหมือนนับว่าจะทวีความสำคัญมากขึ้นทุกที เพราะสังคมปัจจุบันกำลังอยู่ในสภาพที่เสียสมดุลในด้านต่างๆ เช่น ในด้านสิ่งแวดล้อม

---

[1] นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เราพบว่าโลกกำลังอยู่ในภาวะขาดแคลนพลังงาน และมีสภาพอากาศแปรปรวน ซึ่งเป็นผลมาจากการบริโภคที่เกินพอดีของมนุษย์ ในด้านสังคม เราพบว่ามีการใช้ความรุนแรงต่อเด็กและสตรีมากขึ้น และมีการทุจริตคอรัปชั่นอย่างแพร่ระบาดทั้งในภาครัฐและเอกชน ซึ่งเป็นผลมาจากความเสื่อมถอยทางจริยธรรม ในด้านการดำเนินชีวิต เราพบว่าวิถีชีวิตในปัจจุบันทำให้คนเกิดความเครียดมีอารมณ์ร้อนและหงุดหงิดง่าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสุขภาพจิตที่ย่ำแย่ ในด้านการแสดงความคิดเห็น เราพบว่าการมีจุดยืนทางความคิดที่ตรงข้ามกัน กลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ แสดงให้เห็นถึงการไม่เปิดใจรับความแตกต่าง ขาดการใช้เหตุผลและความเป็นกลาง ซึ่งมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง และการทะเลาะวิวาท (พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ (ภักดีแสน), 2558:29)

เมื่อมองในภาพรวมแล้วคงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า สภาพที่ขาดสมดุลเหล่านี้ ล้วนสร้างความเดือดร้อนในการดำเนินชีวิตของคน มีความวุ่นวายในสังคม การศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก คือ โลกาภิวัตน์ อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของโลก พบว่าในปัจจุบันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมสำคัญอย่างยิ่งในทุกๆองค์กร ทั้งต่างประเทศ และคนไทย ปัจจุบันไม่จำกัดในเรื่องเพศ อายุ อาชีพ ศาสนา เชื้อชาติ การศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ (ธงชัย สันติวงษ์, 2539:21) ซึ่งต้องเพิ่มการพัฒนาประสิทธิภาพ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้องค์กรมีประสิทธิภาพและเพิ่มประสิทธิผลให้ดียิ่งขึ้นไป ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งหลักธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษา ที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมและพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ เพราะสิกขาเป็นตัวการศึกษา หรือ การพัฒนามนุษย์ในด้านร่างกาย และจิตใจ เมื่อฝึกได้ผลจนสิ่งที่ฝึกนั้นกลายเป็นวิถีชีวิตของเขามันก็กลายเป็นมรรคไป พอมรรคเกิดขึ้นแล้ว ก็พาเข้าถึงจุดหมายของการศึกษา หรือการพัฒนานั้น คือ อิสรภาพที่ปลอดทุกข์ ปราศจากปัญหา หรือ จะเรียกว่า สันติสุข ก็แล้วแต่พอใจ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548: 110)

การปรับตัวของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ปัจจัยสำคัญที่จะต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายในองค์การ มีสาเหตุที่พอสรุปได้ คือ ความล้าหลังของพนักงาน เทคโนโลยีก้าวหน้าการลาออกของพนักงาน และการแข่งขันการจ้างพนักงานทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ เมื่อผู้ปฏิบัติงานได้ทำงานไปนาน ๆ ประกอบกับระเบียบ หลักเกณฑ์ และเทคนิคต่างๆ ในการทำงานได้เปลี่ยนแปลงไป ก็จำเป็นจะต้องมีการอบรมเพื่อให้สามารถทำงานได้ดีเช่นเดิม ซึ่งการพัฒนาบุคคลไม่เพียงแต่จะทำให้คนมีความรู้ ความสามารถและทักษะ ในการทำงานดีขึ้นเท่านั้น ยังจะส่งผลให้ได้ผลงานที่สูงขึ้น อันจะเป็นผลโดยตรงต่อการพัฒนาองค์การอีกทางหนึ่งด้วย(อำนวย แสงสว่าง, 2544: 327-329)

การพัฒนาบุคคลเป็นสิ่งจำเป็นต่อประสิทธิภาพ ของงานเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อได้มีการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้าทำงานแล้ว ก็มิได้หมายความว่า จะสามารถให้เข้าทำงานได้ทันทีเสมอไป จำเป็นจะต้องมีการอบรมแนะนำเบื้องต้นแก่ผู้เข้าทำงานใหม่ (Orientation)ในบางกรณีอาจต้องมีการอบรมถึงวิธีการทำงาน (In service training)ให้ด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่ได้มาจากโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเพียงความรู้พื้นฐาน และมีงานหลายอย่างที่ยังไม่มี

สอน ในโรงเรียน วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย ไม่สามารถทำงานได้ทันที ต้องมีการอบรมกันก่อนจึงจะทำงานได้(สมาน รังสิโยกฤษฎ์, 2541: 84)

ความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร สรุปได้ 6 ประการ คือ 1 การพัฒนาบุคลากรช่วยทำให้ระบบ และวิธีการปฏิบัติงานมีสมรรถภาพดียิ่งขึ้น มีการติดต่อประสานงานดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาบุคคลจะช่วยเร่งเร้าความสนใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีความสำนึกรับผิดชอบ ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ได้ผลดียิ่งขึ้น 2 การพัฒนาบุคลากรเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยทำให้เกิดการประหยัด ลดความสิ้นเปลืองของวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ เพราะเมื่อบุคคลใดได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดีแล้วย่อมสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีความผิดพลาดในการปฏิบัติงานน้อยลง ซึ่งจะมีผลทำให้องค์การสามารถลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ลงได้ด้วย 3 การพัฒนาบุคลากรช่วยลดระยะเวลาของการเรียนรู้งานให้น้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่เพิ่งเข้าทำงานใหม่ หรือ เข้ารับตำแหน่งใหม่ อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดความเสียหายต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการทำงานแบบลองถูกลองผิดอีกด้วย 4 การพัฒนาบุคลากรเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา หรือหัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ในการตอบคำถามหรือให้คำแนะนำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาของตน 5 การพัฒนาบุคลากร เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นบุคลากรต่างๆ ให้ปฏิบัติงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปแล้ว เมื่อมีการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งใดๆ ในองค์การก็ตาม มักจะคำนึงถึงความรู้ความสามารถที่บุคคลนั้น จะสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ได้รับการเลื่อนขั้นได้ ซึ่งผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมมีโอกาสมากกว่า ผู้ที่มิได้รับการพัฒนา 6 การพัฒนาบุคลากร ยังช่วยทำให้บุคคลนั้น ๆ มีโอกาสได้รับความรู้ ความคิดใหม่ๆ ทำให้เป็นคนทันสมัยทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารงาน อุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงาน ซึ่งมีการคิดค้นและเสนอแนะสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ถ้าหากสามารถรู้และเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมสามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติในหน้าที่ของตนได้ และในที่สุดย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อองค์การ(กุลธน ธนาพงศธร, 2540: 169-171)

มนุษย์จำเป็นจะต้องพัฒนาคุณภาพในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และต้องก้าวให้ทันวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อเป็นการสร้างเสริมให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร มีดังนี้ 1 การพัฒนาบุคลากรสามารถทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ถูกต้องรวดเร็ว มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ 2 การพัฒนาบุคลากรทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายขององค์การ ลดความสิ้นเปลืองวัสดุ และความเสียหายของผลผลิต ที่เกิดจากความผิดพลาดในการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน ที่ปฏิบัติงาน โดยความไม่รู้ หรือไม่เข้าใจในระบบ หรือวิธีการทำงานที่ดีพอ 3 การพัฒนาบุคลากรช่วยให้ลดระยะเวลาการเรียนรู้งานของพนักงานใหม่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานรู้งานได้รวดเร็วขึ้น ไม่ต้องทำงานแบบเรียนรู้เอาเองจากการลองผิดลองถูก 4 การพัฒนาบุคลากรช่วยแบ่งเบาภาระของผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานที่ไม่ต้องคอยให้คำแนะนำ หรือตอบคำถามในการทำงานต่อพนักงานใหม่มากนัก เพราะหากองค์การจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรใหม่ก่อนที่จะปฏิบัติงาน ย่อมทำให้บุคคลนั้นๆ มีความรู้ ความเข้าใจในงานจะต้องปฏิบัติมาบ้างแล้ว 5 การพัฒนาบุคลากรทำให้บุคคลที่ได้รับการพัฒนาได้รับความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งจะนำไปปรับใช้ในการทำงานให้มี

ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและจะส่งผลดีต่อองค์กรในที่สุด 6 การพัฒนาบุคลากรทำให้บุคคลเกิดขวัญกำลังใจในการทำงาน มีความพึงพอใจที่ตนเองได้รับการพัฒนาตลอดเวลา 7 การพัฒนาบุคลากรเป็นการเตรียมบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ให้ก้าวหน้าในหน้าที่การงานที่สูงขึ้นในอนาคต(วราภรณ์ รัชตะวรรณ, 2541: 78-79)

ความมุ่งหมาย ของการพัฒนาบุคลากรนั้น เพื่อเพิ่มความรู้ ความสามารถ และทักษะให้ทันกับเทคโนโลยีใหม่ๆ และนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาปรับใช้กับการเรียนการสอนให้เหมาะสมทันกับสังคมโลกยุคใหม่ ทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ ปรับตัวให้เข้ากับงานได้ รวมทั้งสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานได้ ในการพัฒนาสังคมมนุษย์นั้นมีวิธีการมากมาย แต่มีบางวิธีการที่เชื่อว่า การจะพัฒนาสังคมได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาจิตใจของทรัพยากรมนุษย์ให้มีศีลธรรม (คุณภาพทางจิต) เสียก่อน แล้วจึงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สนอง เครือมาก ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่กำหนดให้ข้าราชการควบคุมตนเอง และควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ประพฤติตามเพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์แก่ทางราชการ

สำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ เป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เอื้ออำนวยต่อการแสดงออกของศักยภาพบุคคล ในองค์การทำให้เกิดคุณภาพชีวิตในการทำงานเกิดการพัฒนาองค์การ รวมทั้งการออกแบบงานใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้ เกิดจากภาวะปัจจุบันมีการแข่งขันทางธุรกิจมาก ทำให้องค์การมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาการบริหารงานบุคคล ต้องมีการปรับสภาพ เพื่อความอยู่รอดขององค์การ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตของบุคคลในองค์การ มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการฝึกอบรม (Training)การศึกษา (Education)จะเน้นที่ตัวบุคคล และการพัฒนา (Development)จะเน้นที่ตัวบุคคลในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จะสำเร็จได้ต้องทำอย่างเป็นกระบวนการ การที่มีระบบ และทำอย่างต่อเนื่องติดต่อกันทุกระดับ เพราะคนที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่แตกต่างกัน จะไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ การประสานงานให้เป็นระบบต่อเนื่องกัน จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์การได้ เพราะฉะนั้นแนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การแบ่งออกเป็น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1 การเคารพในสิทธิของบุคคล การฝึกอบรมเป็นความจำเป็นของพนักงานที่เข้ารับการอบรม ไม่ว่าจะเป็นในแง่รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ

2 การมุ่งแก้ปัญหาให้แก่องค์การ การมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวกำหนดบทบาทงานด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มุ่งส่งเสริมการแก้ปัญหาในฐานะที่การศึกษา การฝึกอบรมเป็นองค์ประกอบของงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

3 มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนา ทั้งในด้านการเตรียมตัวการจัดหา เนื้อหา รูปแบบ ซึ่งผู้เข้ารับอบรมพัฒนาต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาองค์การ

4 เป็นกระบวนการที่มีระบบ บุคคลที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน การสอดประสานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์การได้(บรรยงค์ โตจินดา, 2546: 186)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการปรับตัว ต่อการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็เป็นการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งมีการ

ดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยองค์การเพื่อส่งเสริมสนับสนุนและปรับปรุงให้บุคลากรมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการทำงานที่เหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงเจริญเติบโตทางจิตใจ และบุคลิกภาพที่ดีขึ้น ทั้งในงานปัจจุบัน และเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับงานในอนาคตอันจะส่งผลต่อความสามารถขององค์การในการแข่งขัน และการพัฒนางานอย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ นำมาใช้เป็นหลักตามพุทธธรรมได้ ดังนี้ สำหรับแนวทางการพัฒนาตามหลักพุทธธรรม ซึ่งใช้มรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นแนวทางในการพัฒนาจะมี 3 แนวทางสำคัญคือ แนวทางของการใช้ “ศีล” นำการพัฒนา เป็นการใช้ศีลเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแนวทางปฏิบัติให้แก่ผู้ถูกพัฒนา แนวทางที่สองคือการใช้ “สมาธิ” เป็นจุดเน้นในการพัฒนา และแนวทางที่สามคือการใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางจุดเน้นในการพัฒนา แนวทางทั้งสามจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย ลักษณะและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่ต้องการศึกษาปฏิบัติพัฒนาตนเองในแนวทางพุทธ เป็นผู้มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อที่หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ มีภูมิธรรมสูง ย่อมจะต้องใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางในการพัฒนา เนื่องจากสอดคล้องทั้งเป้าหมายและความพร้อมของผู้ที่ต้องการพัฒนา แต่หากผู้ศึกษาปฏิบัติมีเป้าหมายในระดับโลกียธรรม ยังพอใจและมีความสุขกับการเวียนว่ายตายเกิด ต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีคุณธรรมศีลธรรม เป็นพลเมืองดี แนวทางการพัฒนานั้นอาจเป็นเพียงระดับ “ศีล” หรือระดับ“สมาธิ” ก็เพียงพอ ความชัดเจนในปัจจัยสามประการนี้จะทำให้ประสิทธิผลและประสิทธิภาพการพัฒนามากยิ่งขึ้น แนวทางการพัฒนาที่กล่าวแล้วจะใช้กำหนดหลักสูตรการพัฒนา (Program) การกำหนดหลักสูตรเพื่อการพัฒนาจะประกอบด้วยการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training needs) ขององค์การ ความจำเป็นของงาน และความจำเป็นของบุคคลการกำหนดวัตถุประสงค์ในด้านการพัฒนาทักษะ ความรู้หรือทัศนคติ ค่านิยม วิสัยทัศน์ การกำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ระยะเวลาการจัดและดำเนินการฝึกอบรม และระยะเวลาในการประเมินผลการฝึกอบรม จะเห็นได้ว่าการกำหนดหลักสูตรนั้นมีที่มาจากความจำเป็นในการฝึกอบรมหรือเป้าหมายในการฝึกอบรมที่องค์การ หรือตัวงานหรือปัจเจกบุคคลต้องการ ผนวกกับวัตถุประสงค์เฉพาะด้านในการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ต้องมีซึ่งหากเป็นการพัฒนาแนวพุทธแล้ว ความจำเป็นดังกล่าวก็จะได้จาก BHRC (Buddhist Human Resource Competency) เป็นตัวตั้ง หลังจากนี้จึงกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการฝึกอบรมรวมทั้งการประเมินผล กล่าวในเชิงการประยุกต์ใช้แล้วหลักสูตรการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธจะมีเป้าหมายการพัฒนาและระดับความพร้อมของผู้เรียนซึ่งกำหนดเป็น BHRC หลังจากนั้นจึงกำหนดเนื้อหาหลักธรรมที่จำเป็นตาม BHRC ยกตัวอย่างเช่น ผู้บริหารขององค์การอาจมีBHRC ที่ได้จากเป้าหมายขององค์การบวกกับเป้าหมายส่วนบุคคลผสมผสานกับความพร้อมของผู้เรียน จะกำหนดได้เป็น BHRC ของผู้บริหารที่การ

เป็นผู้นำที่ดีจะต้องมีหลักธรรมเรื่องทศพิธราชธรรมหรือพรหมวิหาร 4 นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธหรือวิทยากร ก็จะมีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรเนื้อหาหลักธรรมรวมทั้งเทคนิคการสอนทั้งของตะวันตกและของพุทธที่สอดคล้องกับระบบการรับรู้และเรียนรู้ของผู้บริหาร การกำหนดหลักสูตรจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้ที่จะเป็นวิทยากรทั้งที่เป็นฆราวาสหรือพระภิกษุ ที่จะต้องเรียนรู้ในการออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียนกับ BHRC ที่องค์การกำหนด รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ เมื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและหลักสูตรได้แล้ว เทคนิคการฝึกอบรมก็จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาต่อไป(ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, 2545: 141-175)

ในทางพุทธศาสนาการใช้องค์ความรู้จากพฤติกรรมศาสตร์น่าจะเปรียบเทียบได้กับการบัญญัติข้อปฏิบัติต่างๆ เช่น ศีล 5 ในหลักการที่ว่าหากปฏิบัติเช่นนี้ จะได้ผลเช่นไร ตามกฎแห่งกรรม แต่การเชื่อมโยงให้เห็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนพฤติกรรมอาจยังไม่ชัดเจนจึงไม่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้ ไม่เปลี่ยนพฤติกรรม เพราะอาจจะขัดแย้งกับการเรียนรู้จากสังคมที่ผู้ไม่มีศีลกลับได้รับรางวัล ได้รับการยกย่อง มีเกียรติมีศักดิ์ศรี มีผู้นับหน้าถือตา แต่ผู้มีศีลนั้นกลับถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกระทำ ถูกเบียดเบียน มีชีวิตอยู่อย่างยากจนข้นแค้นอย่างไรก็ตามในศีลข้อ 1 การไม่ฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์อื่น หากนำไปสู่การปฏิบัติเช่นการรับประทานอาหารมังสวิรัติ แล้วเกิดคุณประโยชน์คือมีทั้งสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี (ได้รางวัล) ที่เกิดจากการนี้เป็นอย่างไร ก็น่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนและเกิดการเรียนรู้ได้

องค์ความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์จะมีประโยชน์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธยกตัวอย่างเช่น คติพจน์ที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จะต้องทำให้เห็นเป็นรูปธรรมและตรงประเด็น “ทำดี” นั้นต้อง “ได้ดี” ไม่ใช่ “ทำดี” แล้วต้อง “รวย” ความดีกับความรวยนั้นในสังคมปัจจุบันมีคนจำนวนมากคิดว่าเป็นสิ่งเดียวกัน “ทำบุญ” แล้วก็ต้อง “รวย” จึงจะทำบุญกันพระดุษฎี เมธังกุโร กล่าวถึงแนวคิดของพุทธทาสภิกขุเรื่องการปฏิบัติธรรมซึ่งใกล้เคียงกับหลักพฤติกรรมศาสตร์ว่า “ท่าน (พุทธทาส) แปล อกาลิโก ว่าทำปุ๊บได้ปั๊บ เช่น เราโกรธปุ๊บก็ทุกข์ปั๊บไม่เกี่ยวกับอนาคต ทำถึงเห็นทันที ถ้าเราละปุ๊บก็สบายทันที”

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมนั้นสามารถทำให้บุคลากรมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการพัฒนาคุณภาพในการบริหารงานของบุคลากรในองค์กรได้เป็นอย่างดี แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้นมี หลักธรรมในการส่งเสริมทางความเจริญ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และวัตถุเพื่อสนองความต้องการ ของมนุษย์มีหลักการทั้งหมดที่จะสร้างเสรีภาพในชีวิตของทุกคนเพื่อให้คนมีความอิสระอย่างแท้จริง หลักการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระพุทธศาสนานั้น มี 2 มิติ คือ

1 มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นบุคคล หมายถึง การมองว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของสังคมเรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือว่า เป็นทรัพยากรมีคุณค่าอย่างยิ่งและจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาทรัพยากรนี้

2 มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นชีวิต คือ ทั้งกายและใจ การพัฒนาในข้อนี้เป็นการวางกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเชิงรูปธรรมและนามธรรม คือ การมองมนุษย์ในแง่ขององค์ประกอบของชีวิต(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโญ, 2550)

ความหมายของการพัฒนามนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนามนุษย์มีแหล่งใหญ่อยู่ที่มโนกรรม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเห็น ความเชื่อ เจตจำนงหรือทัศนคติ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดกายกรรม และวจีกรรม ตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคิดอย่างไรก็จะทำและพูดเช่นนั้น หรือเมื่อทำและพูดอย่างไรก็จะสะท้อนถึงความคิดว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น การมีความเข้าใจในมโนกรรมว่า มีความสำคัญและส่งผลอย่างไร ทั้งต่อตนเองและต่อโลก ย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้อง และส่งผลดีทั้งต่อตนและต่อโลก นั่นคือ การท าให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกโดยมีมโนกรรมอยู่เบื้องหลัง ซึ่ง เป็นต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ที่อาศัยมโนกรรมที่ถูกต้อง จึงมีความสำคัญเป็น อย่างยิ่งต่อการสร้างอารยธรรม สร้างสังคมที่มีความสงบสุขต่อไป และด้วยเหตุที่มโนกรรมเป็นตัวชี้วัด ถึงทิศทางแห่งการพัฒนามนุษย์ ความหมายของคำนี้จึงสามารถเป็นตัวบอกนัยของมโนกรรมได้ทางหนึ่ง(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544: 83)

ดังนั้นจึงมีความหมายของคำว่า “การพัฒนามนุษย์” ตามนัยโดยทั่วไปและนัยทางพระพุทธศาสนา ดังนี้ คำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วรฺธน” แปลว่า ความเจริญ มาจากบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วัฒนะ” แปลว่า ความเจริญ ความงดงามเพิ่มขยายขึ้น ฝึกฝน ทำให้ยืนยาวขึ้น และ นำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยับขยาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525:58) คำว่า “พัฒนา” หรือ “วฒฺนา” ในภาษาบาลีนั้น แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น รกหญ้า ผมบนศีรษะรก ก็เรียกว่า พัฒนา คือ เป็นความเจริญด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลมีความ ประพฤติหรือการกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรในโลกนี้ ก็เรียกว่า คนทำโลกให้รก รวมความคำว่า “พัฒนา” แปลว่า ทำให้รก หรือสร้างความรก ถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี หรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดีแล้ว จำเป็นต้อส่งเสริมปลูกสร้าง ทัศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าจะให้รกไปด้วย ปัญหายุ่งยาก รกไปด้วยความโกลาหลวุ่นวาย ก็ต้องพัฒนาวัตถุ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้อง พัฒนาให้ครบทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจให้ควบคู่กับทัศนคติ โดยเฉพาะทัศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็ จะสามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็ คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิตั้งมั่น มั่นคง สะอาด สว่าง จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงานสามารถจะนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539: 92) นักปราชญ์ผู้รู้ศัพท์ศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า “มนุษย์” เมื่อประมวลแล้วคงได้ ความหมายเป็น 3 ประการ คือ คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นเหล่ากอ, เชื้อสายหรือลูกหลานของมนู คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นผู้รู้เหตุและมิใช่เหตุ ซึ่งได้แก่ผู้ที่รู้จักดี รู้จักชั่ว รู้จัก เหตุ รู้จักผล รู้จักบาป บุญ คุณและโทษนั่นเอง ผู้รู้จักประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า ผู้มีใจสูง สูงโดยหนาขึ้นมากขึ้น พอกพูนขึ้น ก่อขึ้น สั่ง สมขึ้น คือ ปฏิบัติฝึกหัดอบรมสั่งสมขึ้นนั่นเอง ใจที่ประกอบด้วยมนุษยธรรม คุณธรรม มีศีลธรรมหรือ ใจที่คิดเป็นบุญ เป็นกุศล(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540: 62)

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่างๆ ได้ ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบถือว่า เป็นการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมตามที่สังคมต้องากร ผู้ที่ไดรับการอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ได้ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปแต่ในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนานั้น บุคคลทุกคนจำเป็นที่จะต้องลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะสามารถพัฒนาจิตได้ เพราะการพัฒนาจิตใจในลักษณะนี้ เป็นการฝึกจิตให้ลดจากกิเลสและเกิดความอดกลั้นต่อสิ่งยั่วยุทั้งหลาย ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ ถ้าเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึก เราที่เป็นมนุษย์นั้นก็จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วย สัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540: 30)

การพัฒนาบุคคล ต้องมีการปฏิบัติ ศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันประกอบด้วย

1 ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ คือ การเรียนหนังสือ

2 มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือการเรียนอาชีพ

3 มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม(พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโ), 2537:15)

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา 4 คือ ประกอบด้วย

1 กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2 สีลภาวนา คือ การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3 จิตภาวนา คือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4 ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์การโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการ

ปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 70) ในสังคมทุกๆ สังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมในเมืองหรือสังคมในชนบท ล้วน จะต้องดิ้นรน แสวงหา เพื่อการอยู่รอด แต่ในทางกับกัน สิ่งที่เราแสวงหามาทั้งชีวิตก็ให้เราได้พบกับ ความสะดวกสบายแค่ในปัจจุบัน แต่สิ่งที่มนุษย์จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด ก็คือ การพัฒนาในด้าน ร่างกายที่ดี จิตใจที่ได้รับการฝึกฝน ด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ให้เป็นมนุษย์ที่มี จิตใจสูง เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ จึงจะเรียกได้ว่าได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกระแสหลักนั้นมีเป้าหมายในการพัฒนา 2 ประการ สำคัญกล่าวคือ ประการแรกเพื่อการพัฒนาผลงาน (Performance) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ผลิตภาพของบุคคลและองค์การ ประการที่สองพัฒนาเพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ (Learning) สนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยที่เป้าหมายทั้งสองนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เป้าหมายทั้งสองประการข้างต้นทำให้เกิดกระบวนทัศน์ในการพัฒนา 2 แบบ คือกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) และกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) แต่เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมี 4 กระบวนทัศน์ ประกอบด้วย 2 กระบวนทัศน์แรกที่กล่าวถึงแล้ว สำหรับอีก 2 กระบวนทัศน์ที่ต่อยอดขึ้นไปคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรมและกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตรธรรม

จาก 4 กระบวนทัศน์การพัฒนาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี 3 ประการ กล่าวคือ

1) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความ จำเป็นขององค์การ มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีวะ

2) นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ

3) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือสู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

เป้าหมายทั้ง 3 ประการข้างต้น สื่อถึงระดับขั้นของการพัฒนาตามเป้าหมายด้วย กล่าวคือ หากมนุษย์หรือองค์การมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่สอง ขาดจริยธรรม ศีลธรรม ก็จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์การนั้นมีทั้งข้อที่ 1 และข้อที่ 2 แล้วก็ สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ 3 ต่อไป อย่างไรก็ตามเป้าหมายการพัฒนานั้นจะขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ ขององค์การ หากองค์การมีวิสัยทัศน์ต้องการเป็นองค์การที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานแต่ต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมด้วย องค์การที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ 2 ระดับเป้าหมายยังไม่พัฒนาไปถึงเป้าหมายระดับที่สามก็ได้ เช่น องค์การที่เป็นธุรกิจเอกชนหรือองค์การในภาครัฐ แต่หากเป็นองค์การทางศาสนาพุทธ เช่น วัดสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทรัพยากร มนุษย์ในองค์การเหล่านี้ (เช่น พระภิกษุ) ตามพุทธธรรมแล้วก็สละชีวิตฆราวาสมาบวชก็เพื่อการศึกษา ธรรม เผยแพร่พระธรรม

คำสอน และปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น องค์การเหล่านี้เป้าหมายการ พัฒนาจึงขึ้นสู่เป้าหมายระดับที่สามได้(พระไพศาล วิสาโล, 2542: 2)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา

ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาภายในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง

หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ ไตรสิกขา 3 ศีล 5 สัปปุริสธรรม 7 พรหมวิหารธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์มีชีวิตที่ประเสริฐ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และไม่เบียดเบียนกัน

การพัฒนาของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา 3 คือ กายภาวนา จิต ภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ

1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วจีทุจริต และประพฤติแต่กายสุจริต วจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น

2) ทำให้บุคคลมีจิตใจ และอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติแต่มโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัย ตามมโนสุจริตเป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

3) ทำให้บุคคลได้รู้ และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฏฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริตเป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุสัมมาวิมุติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน(โกศล เพ็ชรวงศ์, 2543: 33)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้เป็นคนดีก่อนแล้ว สังคมก็จะดีไปด้วย ซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือแนวทางของการประพฤติดี ปฏิบัติชอบของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่สร้างสรรค์ชีวิตคนให้เป็นคนดี ทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุถึงจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต(พระธรรมโกศาจารย์ ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2533: 31)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่าสิกขา 3 ประการ คือ 1.อธิศีลสิกขา 2.อธิจิตสิกขา 3.อธิปัญญาสิกขา(องฺ.ติก. (ไทย) 20/87/312, 20/90/318, ขุ.ม.(ไทย) 29/10/48-49.) ความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546:107) คำว่า ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ 1) ไตร หรือ ตรี เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ติ แปลว่า สาม และ 2) คำว่า สิกฺขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์(องฺ.ติก.(ไทย) 20/91/320.) ส่วนคำว่า ติ หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา,อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

1 อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่าอธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธ์เล็ก สีลขันธ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิสีลสิกขา(ขุ.ม. (ไทย) 29/10/48.) โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่ากั้นกามฉันทะ.ความสำรวม ชื่อว่า อธิสีลสิกขา.. อพยาบาทชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท.อรหัตตมรรคชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”(ขุ.ป. (ไทย) 31/40/606)

2 อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตต นิเทส คัมภีร์มหานิเทส ว่าอธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ

อุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา(ขุ.ม. (ไทย) 29/10/49) โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำใจให้สงบแนวแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่านความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอธิจิตสิกขา”(ขุ.ป (ไทย) 30/41/606-607)

3 อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุติ และปัญญาวิมุติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”..“นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)”...“นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา(ขุ.ม. (ไทย) 29/10/49) โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อ ให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกากถา คัมภีปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิฏฐิวิสุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น... ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา(ขุ.ป.(ไทย) 31/41/606-607)

การฝึกอบรมทั้ง 3 ด้าน จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคล ดังที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลาหมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหานิพพาน อาสวะทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ”(ขุ.ธ.(ไทย) 25/226/103) ทั้งนี้ พระสารีบุตรได้แสดงอรรถาธิบายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมไว้ในคัมภีร์มหานิเทสว่า(ขุ.ม. (ไทย) 29/10/50)

1. เพื่อไม่ประพฤติผิดทางกาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤติผิดนั้น
2. เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่าเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของสมณะ
3. เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ
4. เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่ง ความลังเลสงสัยว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนาและสิ่งที่ไม่ปรารถนา
5. เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริตมิจฉาทิฏฐิมิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติมิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณ มิจฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาจึงมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาตน

ความหมายของไตรสิกขา เพื่อให้เข้าใจความหมายของไตรสิกขามากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ในวิมุตติมรรค สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยม และการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548:4) ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระ

นิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มิใช่การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีลได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี, บริบูรณ์ด้วยสมาธิได้แก่พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชชา 3 เป็นต้น(พระพุทธโฆษาจารย์, , 2538: 4-12) การศึกษา ในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา(พุทธทาสภิกขุ, 2549: 185-186)

การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาอวิชชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550:7)

ความหมายของไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติ 3 ขั้น คือ 1.ขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่วประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่าศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล 2.ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา 3.ขั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิดความสลดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆการฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต(บุญมี แท่นแก้ว, 2539:198)

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขา

นั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1 ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม 4 ประการ มนุษย์ทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ธรรม 4 ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีลอริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้วธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคดมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง(องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/1/1-2)

2 ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตร ว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขา บทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา 3 เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม(องฺ.ติก. (ไทย) 20/85/310 – 311) เพราะสิกขา 3 ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั้นเอง(องฺ.ติก. (ไทย) 20/87/312)

3) ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง(องฺ.ติก. (ไทย) 20/87/312 – 314)

ความสำคัญของการศึกษา พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่า ละสัญชาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศ ทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี้คือเป้าหมายของการศึกษา (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 205-206)

สรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์การโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สรุปได้ดังต่อไปนี้

การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์

ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธสาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

ไตรสิกขา หรือ(การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหา

เอกสารอ้างอิง

กุลธน ธนาพงศธร. (2540). **การพัฒนาบุคลากร**. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารบุคคลหน่วยที่ 1-7 มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช. พิมพ์ครั้งที่ 20. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

โกศล เพ็ชรวงศ์. (2543). “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคน : ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้เข้ารับการฝึกอบรม หลักสูตร “เตรียมผู้บริหารการศึกษา” ของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา วัดไร่ขิง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์. (2545). **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน. ใน พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). วิกฤตศาสนาในยุคธนาธิปไตย : พุทธวิบัติ?**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทัศน์.

ธงชัย สันติวงษ์. (2539). **องค์การและการบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

บรรยงค์ โตจินดา. (2546). **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น.

บุญมี แท่นแก้ว. (2539). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ (ภักดีแสน). (2558). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา”. **พุทธจักร**. ปีที่ 69 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม 2558

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ. (2550). “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครอง”. **เอกสารประกอบการเรียนวิชาปี 2550 (อัดสำเนา)**

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. (2548). **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2533). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: อรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).(2539). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม.

_____.(2540). **ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).(2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550).“หัวใจพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ 61 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม 2550: 7.

_____. (2540). **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. พิมพ์ครั้ง ที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

_____. (2544). **การศึกษากับการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม จำกัด.

_____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2548). **ศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนให้สูงสุด**. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

พระพุทธโฆษาจารย์.(2538). **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล.(2542). **การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. คณะครุศาสตร์: สถาบันราชภัฏเชียงราย.

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). (2537). **เป้าหมายของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน.

_____.(2549). **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

_____.(2549). **การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์. ธันวาคม.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2525). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

วราภรณ์ รัชตะวรรณ.(2541). **บริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : เอ็มพันธ์.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์.(2541). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคล**. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน ก.พ.

อำนวย แสงสว่าง. (2544). **จิตวิทยาอุตสาหกรรม Industrial Psychology**. กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพยวิสุทธิ์.

ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
The link of Buddhism in Mekong basin region

ณรงค์ ชัยช้าง[1]

บทคัดย่อ

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีต้นกำเนิดมาจากการละลายของหิมะบริเวณที่ราบสูงตอนเหนือของทิเบตและบริเวณมณฑลชิงไห่ของประเทศจีน ชาวจีนเรียกแม่น้ำโขงว่า “แม่น้ำหลานชางเจียง” (Lancang Jiang) ซึ่งไหลผ่านภูเขาและที่ราบสูงในประเทศจีน ผ่านมณฑลยูนนานเข้าสู่ประเทศลาว เมียนมาร์ไทย กัมพูชาและไหลลงทะเลจีนใต้ที่เวียดนามลุ่มแม่น้ำโขงแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2ส่วน คือ ลุ่มน้ำโขงตอนบน (Upper Mekong Basin)เริ่มตั้งแต่ต้นกำเนิดของแม่น้ำโขงในประเทศจีนและลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin) เริ่มตั้งแต่มณฑลยูนนานในประเทศจีนไหลผ่านเมียนมาร์ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ก่อนลงสู่ทะเลจีนใต้ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพประชากรกว่า300ล้านคนในภูมิภาคนี้ต่างพึ่งพาอาศัยระบบธรรมชาตินี้โดยตรงในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม

การที่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างตั้งอยู่ระหว่างแหล่งอารยธรรมใหญ่ 2 แห่งคือ จีนทางตอนเหนือและอินเดียทางตะวันตก ทำให้เกิดการผสมผสานเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนาพุทธในภูมิภาคขึ้นเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นสมณฑูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเจริญสุดขีดได้มีการเดินทางไปศึกษาพุทธธรรมที่อินเดียกันอย่างต่อเนื่องและได้นำพระธรรมมาเผยแผ่ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ ทำให้กษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรต่างๆในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง มีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายอมรับนับถือศาสนาพุทธไว้เป็นศาสนาประจำชาติ จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีพุทธ ที่ก่อให้เกิดความคล้ายกันของคนในภูมิภาคและทำให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างได้จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา/ ภูมิภาค/ ความเชื่อมโยง

Abstract

The Mekong river region of Southeast Asia.Thebirthplace from the melting of snow in the highlands of northern Tibet and Qinghai region of China.Chinese call Mekong River “Chang Jiang River”.Which runs through the mountains and the plateau in China. Through Yunnan into Laos, Myanmar, Thailand, Cambodia and Vietnam, which flows into the South China Sea.Mekong area is divided into two parts. The upper Mekong basin from the headwaters of the Mekong river in China, and the lower Mekong basin from Yunnan province in China, flows through

[1] อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Myanmar, Laos, Thailand, Cambodia and Vietnam before entering the South China Sea. The lower Mekong basin is an area of biodiversity.More than 300 million people in the region. The dependence on natural systems directly on the issue of food security, livelihoods and cultural traditions. King made in the lower Mekong region have faith in Buddhism.

The lower Mekong basin is located between two great civilization of China to the north and India to the west. The resulting blend cultural links especially Buddhism .When Ashoka the Great had sent to PhraSonaThera and PhraUttaraThera, priest's ambassador to Buddhism in Suwannaphom. Later on Buddhism in India is extremely pleasing to have traveled to India to study Buddhism and has continued preaching missionaries in the southern Mekong region. Until it became a tradition to make a similar one in the region and religion of the Lower Mekong region to date.

Keywords: Buddhism / region / association.

1. บทนำ

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีต้นกำเนิดมาจากการละลายของหิมะบริเวณที่ราบสูงตอนเหนือของทิเบตและบริเวณมณฑลชิงไห่ของประเทศจีน ชาวจีนเรียกแม่น้ำโขงว่า “แม่น้ำหลานชางเจียง” (Lancang Jiang) ซึ่งไหลผ่านภูเขาและที่ราบสูงในประเทศจีน ผ่านมณฑลยูนนานเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์และประเทศไทยที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ไหลเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวผ่านจังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานีระยะทาง1,520กิโลเมตร แล้วไหลเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีกครั้งก่อนจะไหลไป กัมพูชา แล้วไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม รวมความยาวทั้งสิ้น 4,880กิโลเมตรภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างประกอบด้วยประเทศไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาร์และเวียดนามเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงโดยเฉพาะพันธุ์ปลาอย่างน้อย 1,100ชนิดนอกจากนี้ลุ่มน้ำโขงยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมากกว่า 430ชนิด สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกกว่า 800ชนิด นก 1,200ชนิดพันธุ์ และพันธุ์พืชอีกกว่า 20,000ชนิด ในทุกปีนักวิทยาศาสตร์จะระบุชนิดพันธุ์ใหม่ๆ ที่ได้รับการค้นพบเพิ่มขึ้นและระบุถึงจำนวนชนิดพันธุ์ที่ยังคงรอการค้นพบ โดยในระหว่างปี พ.ศ.2540ถึง พ.ศ.2557มีชนิดพันธุ์ใหม่ที่ได้รับการค้นพบมากถึง 2,216ชนิดพันธุ์ ความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าวของแม่น้ำโขงส่งผลให้ช่วยเติมเต็มความอุดมสมบูรณ์ให้กับไร่นาด้วยตะกอนดินที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุ ป่าไม้และพื้นที่ชุ่มน้ำก็เป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญให้กับการอุตสาหกรรม ช่วยกรองน้ำและฟอกอากาศให้บริสุทธิ์ รวมถึงการปกป้องเมืองต่างๆ จากภัยธรรมชาติอย่างอุทกภัยและวาตภัย ผู้คนประมาณร้อยละ 80จากทั้งหมด 300ล้านคนในภูมิภาคนี้ ต่างพึ่งพาอาศัยระบบธรรมชาตินี้โดยตรงในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรม

เนื่องจากภูมิภาคนี้ตั้งอยู่ระหว่างแหล่งวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกสองแห่งคือจีนทางทิศเหนือและอินเดียทางทิศใต้ ทำให้คนในภูมิภาครับวัฒนธรรมจากจีนและอินเดียเอาไว้มากมาย โดยเฉพาะการยอมรับนับถือศาสนาพุทธลัทธิหินยาน หรือเถรวาทมาเป็นศาสนาของตน ตั้งแต่เมื่อ

พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแคว้นมคธ ในอินเดียโบราณ ได้ทรงทำสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อประมาณ พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ[2] ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากกษัตริย์ ผู้ครองแคว้นต่างๆในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

การเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนี้ ทำให้เกิดความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันของประเทศต่างๆในภูมิภาคนี้ ทั้งในด้านความเชื่อ, ขนบธรรมเนียมประเพณี, วัฒนธรรม,ภาษา ,วรรณกรรมและด้านพิธีกรรม เกิดการความผูกพันของผู้คน มีการถ่ายทอดภาษา วัฒนธรรม ไปสู่ชุมชนต่างๆในลุ่มแม่น้ำโขงจนเกิดความรู้สึกถึงความเป็นพี่เป็นน้อง จนกระทั่งถึงยุคล่าเมืองขึ้นจึงทำให้มีการแบ่งเส้นเขตแดนออกอย่างชัดเจน ความผูกพันเริ่มมีการแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ การไปมาหาสู่กันเริ่มลดน้อยลง เริ่มยึดและจับจองเอาขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนโดยแสดงความเป็นเจ้าของมากขึ้น คงเหลืออยู่เฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งยังคงมีความเหมือนกัน ยังใช้ร่วมกันเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

2. พระพุทธศาสนา : จากอินเดียสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

เมื่ออินเดียต้องเผชิญการรุกรานของพวกฮั่นขาวหรือ ชนเผ่าหูณะ ที่มีมิหิรกุละ เป็นหัวหน้าได้เข้ารุกรานอินเดีย ยึดครองคันธาระและกัษมีระไว้ได้ พวกหูณะนับถือศาสนาฮินดูนิกายไศวะ ได้ทำลายวัดวาอาราม กำจัดพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะตักศิลาอันเป็นศูนย์กลางการศึกษาวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในภาคนี้ ได้ถูกทำลายพินาศหมดในคราวนี้ พวกหูณะนี้รุกรานต่อเข้ามาอีกจนถึงโกสัมพี แต่จะยึดอาณาจักรคุปตะเลยกว่านี้เข้ามาไม่ได้ ถึงกระนั้นก็ทำให้คุปตะต้องอ่อนแอลง พวกหูณะครองอำนาจอยู่ได้ประมาณ 50 ปีจึงถูกกษัตริย์คุปตะปราบปรามลงได้[3]มาทำลายบ้านเมืองต่อมาศาสนาฮินดูที่ยังมั่นคงในอินเดียเริ่มกลืนศาสนาอื่นๆในอินเดียจนหมดสิ้น

ในขณะที่อินเดียกำลังอ่อนแอ กองทัพเตอร์กมุสลิม ได้ยกเข้ารุกรานผ่านตั้งแต่ภาคตะวันตกเฉียงเหนือเข้ามาตามลำดับจนเกือบทั่วทั้งชมพูทวีป ทุกแห่งที่ผ่านไป ทัพเตอร์กมุสลิมฆ่าพระสงฆ์เผาวัดทำลายสิ่งก่อสร้างทางศาสนาทุกอย่าง[4]

พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศจีนก่อนหน้าที่พวกหูณะและเตอร์กมุสลิมจะบุกอินเดียแล้ว โดยเมื่อ พ.ศ. 608 พระจักรพรรดิ์มิ่งตี่แห่งราชวงศ์ฮั่น ทรงส่งคณะทูต 18 คนไปสืบพระศาสนา ณ เมืองโขตาน หลังจากนั้น 2 ปี คณะทูตก็ได้กลับมายังประเทศจีน พร้อมด้วยพระภิกษุ 2 รูป คือพระกาศยปะมาตังคะและพระธรรมรักษะ พร้อมด้วยพระธรรมคัมภีร์จำนวนหนึ่ง พระภิกษุ 2 รูปนั้นเป็นผู้แปลพระคัมภีร์สู่ภาษาจีน[5]

---

[2]นันทนา ขุนภักดี. **รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา**,พิมพ์ครั้งที่ 2 (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร),2530.หน้า 636.

[3]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).**พระพุทธศาสนาในอาเซีย**,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา),2548. หน้า346.

[4]อ้างแล้ว, หน้า 350.

[5]ดินาร์ บุญธรรม.**พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**,(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง, 2555).หน้า 53.

พระพุทธศาสนาเดินทางมาสุวรรณภูมิ เมื่อพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนา เมื่อหลังพุทธศักราช 300 ประชากรในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขงก็เริ่มรับเอาคำสอนในพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ภูมิภาคแม่น้ำโขงในปัจจุบันได้รับอิทธิพลเป็นอย่างสูงจากประวัติศาสตร์ที่มีมาร่วมกันและทับซ้อนกัน นับเป็นเวลากว่าสองพันปีที่วัฒนธรรมจากอินเดียและจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ เส้นเขตแดนของบรรดาประเทศต่างๆในสมัยใหม่ไม่ได้แบ่งวัฒนธรรมออกจากกัน[6]

อาณาจักรขอมสมัยเมืองพระนครได้อุบัติขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เมืองพระนครเป็นที่ตั้งของแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งรับเอาอารยธรรมมาจากอินเดียนับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-พ.ศ.1763) มีปราสาทบายนเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งปราสาทบายนนี้เป็นพุทธสถานที่สร้างจากการผสมผสานแนวคิดเทวราชาเข้ากับคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันพระเจ้าอโนรธา (พ.ศ.1587-พ.ศ.1620) แห่งราชวงศ์พุกาม ทรงยกทัพไปตีอาณาจักรสะเทิมของชาวมอญได้ ทรงรับเอาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามาสู่แผ่นดินพุกามและสถาปนาเป็นศาสนาของอาณาจักร

สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. 1822 พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราช มาตั้งสำนักเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองและเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

มีประวัติกล่าวไว้ในหนังสือ อุรังคนิทานหรืออุรังคธาตุ ว่าได้สร้างขึ้นสมัยเดียวกันกับการตั้งเมืองเวียงจันทน์ครั้งแฮกลุนหลังจากการสร้างพระธาตุพนมแล้ว ผู้สร้างครั้งตำอิดแม่นพระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์ (จันทบุรีอ้วยล้วย) เจ้านครเวียงจันทน์คนตำอิดพร้อมกับพระอรหันต์5 พระองค์ดั่งมีข้อความกล่าวไว้ในหนังสืออุรังคนิทาน เชิ่งคัดเอาแต่ใจความสำคัญมากล่าวไว้ให้ฟังดังนี้ “เมื่อพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรินิพพานแล้วได้ 8 ปีปลาย พระมหากัสสปเถระได้นำเอาอุรัคธาตุคือกระดูกหัวอกพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้า เชิ่งเฮียกว่า ดอยปณะคิรี(คือพระธาตุพนมทุกวันนี้)..”[7]

อาณาจักรจัมปาของพวกจาม มีกรณีพิพาทกับจีนอยู่เนืองๆ เป็นเหตุให้จีนยกทัพไปตีเมืองหลวง ซึ่งอยู่ที่เมืองเว้ในปัจจุบันถึง 2 ครั้ง จดหมายเหตุของจีนยังได้บันทึกไว้ว่า พวกจีนขนเอาคัมภีร์

---

[6]มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และจอห์น ดอร์. **ความท้าทายทางสังคมในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง**,(เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์,)2550.หน้า 6.

[7]ประวัติพระธาตุหลวง(พระเจดีย์โลกจุฬมณี) นครหลวงเวียงจันทน์(ต้นฉบับภาษาลาว),ใน “มูลมรดกชนชาติอ้ายลาว” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระยอดแก้วพุทธชิโนรสสกลมหาสังฆปาโมกข์,สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรลาว, ม.ม.ป. ,12 มีนาคม 2528. หน้า 11.

พระพุทธศาสนาไปจากเมืองหลวงนั้นด้วยจำนวน 1,350 เล่ม[8] แสดงว่าในเวลานั้นพระพุทธศาสนาคงจะเจริญในอาณาจักรจัมปามาก่อนพุทธศตวรรษที่ 8 แล้ว

3. ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของอาณาจักรต่างๆริมฝั่งแม่น้ำโขง

อาณาจักรเวียดนามถูกรวมเข้าเป็นดินแดนของจีนใน พ.ศ.433 จีนได้ใช้นโยบายผนวกกลืนพยายามรวมเวียดนามเข้าในจีนทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมและการเมือง มีศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับจีน ศาสนาที่เวียดนามได้รับสืบทอดจากจีนคือ พุทธศาสนา เต๋า และการบูชาบรรพชน อย่างไรก็ตามในบรรดาศาสนาเหล่านี้ พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลมากที่สุด พระพุทธศาสนาเข้าสู่เวียดนามเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ตำนานว่า มีพระสงฆ์จากอินเดียหลายรูปได้เดินทางจากอินเดียเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น พระมหาชีวก พระกัลป์ยาณรุจิ และพระกังเซงโฮย ต่อมาประมาณ พ.ศ.732 ตามหลักฐานกล่าวว่า ท่านเมียวโป ได้เดินทางจากจีนเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 กษัตริย์ฟูนัน ทรงพระนามว่า เกาณฑินยะชัยวรมัน ทรงนับถือศาสนาพุทธ ในรัชกาลนี้พระภิกษุชาวอินเดียชื่อ นาคเสน เดินทางไปประเทศจีนและท่านได้แวะที่อาณาจักรฟูนัน ท่านได้ทูลพระเจ้ากรุงจีนว่าฟูนันนับถือศาสนาฮินดูนิกายไศวะ แต่ศาสนาพุทธก็เจริญรุ่งเรือง มีพระภิกษุสามเณรมาก และในรัชกาลนี้พระภิกษุชาวฟูนันชื่อ สังฆปาละ ท่านได้เดินทางไปกวางตุ้ง เป็นผู้ที่แตกฉานในพระธรรมวินัยและภาษาต่างๆ ท่านมีจริยาวัตรงดงามเป็นที่เลื่อมใสของพระเจ้าจักรพรรดิบูตี่ ทรงอารธนาให้ท่านแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาจีนจำนวนมาก ในสมัยที่นครวัดเป็นเมืองหลวงของกัมพูชา พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเจริญรุ่งเรืองในราชสำนัก แต่พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคงเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป

ในปี พ.ศ. 1957 เวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของจีนอีก ทำให้ลัทธิเต๋าและขงจื้อ เจริญเติบโต พระพุทธศาสนาทรุดโทรมลง ความศรัทธาถูกนำไปปนกับลัทธิอื่น มิใช่พุทธธรรมที่บริสุทธิ์ ในช่วงนี้เองที่พระพุทธศาสนานิกายตินห์โด(ญี่ปุ่น เรียกนิกายชิน) ก็เผยแพร่จากจีนเข้าสู่เวียดนาม จ ะเห็นได้ว่าเวียดนามรับเอาพระพุทธศาสนานิกายมหายานจากจีนเอาไว้หลายช่วงหลายตอน จนกระทั่งปัจจุบันพระพุทธศาสนานิกายมหายานยังเจริญรุ่งเรืองอยู่ในเวียดนาม

พ.ศ.1696 พระเจ้าปรากรมพาหุมหาราชกษัตริย์ประเทศลังกา โปรดให้มีการสังคายนาครั้งที่ 7 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีป พระสงฆ์จากประเทศต่างๆเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ พระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยได้กลับมาพร้อมพระสงฆ์ลังกาและตั้งสำนักเผยแพร่อยู่ที่นครศรีธรรมราช ต่อมาในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงอาราธนาพระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในอาณาจักรสุโขทัย ในสมัยพระเจ้าลิไททรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชลังกา นามว่า พระสุมนะเข้ามาสุโขทัย ต่อมาพระเจ้ากือนาได้ส่งราชทูตมาทูลขอพระสังฆราชสุมนเถระจากพระเจ้าลิไท ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนายังล้านนา

---

[8]อ้างแล้ว, หน้า 219.

กัมพูชาในปัจจุบันพระสงฆ์มี 2 นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติ ทั้งนี้เกิดจากการที่สมเด็จพระสุคันธาธิบดี(ปาน) ได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพ และได้เล่าเรียนตามแบบแผนของคณะธรรมยุติ ท่านจึงนำธรรมยุตินิกายไปตั้งในพระราชอาณาจักรกัมพูชาเมื่อ พ.ศ. 2407

อาณาจักรล้านช้างได้รับนับถือเอาศาสนาพุทธแบบมหายานผ่านมาทางจีนตั้งแต่ครั้งอาณาจักรอ้ายลาวแล้ว ต่อมาอิทธิพลของศาสนาพุทธแบบมหายานก็จางหายไป ชาวล้านช้างกลับมานับถือผีสางเทวดาอีก ในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มทรงส่งฑูตไปขอพระสงฆ์จากพระเจ้ากรุงกัมพูชามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในล้านช้าง พระเจ้ากรุงกัมพูชาจึงโปรดให้พระมหาปาสมันตเถระ ซึ่งเคยเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าฟ้างุ้มและพระมหาเทพลังกา พร้อมด้วยพระพุทธรูปปางห้ามญาติชื่อพระบางนำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยพระเจ้าโพธิสาร ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดมาก ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาบริสุทธิ์ โดยทรงให้รื้อศาลเจ้าหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมืองเสีย และให้ยกเลิกนับถือผี

4. ผลจากพระพุทธศาสนา

จากการที่พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงแล้ว ประชาชนทุกชาติทุกภาษารับเอาพระธรรมคำสอนมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พุทธธรรมได้กล่อมเกลาให้ผู้คนเหล่านี้มีนิสัย มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ชาวพุทธไปมาหาสู่กันเหมือนบ้านพี่เมืองน้อง เผยแพร่แบ่งปันความรู้ ช่วยให้อาณาจักรร่มเย็นลงได้ เช่นในสมัยพระเจ้าลิไทแห่งอาณาจักรสุโขทัย ทรงพยายามรวบรวมเมืองต่างๆที่แตกแยกออกไป โดนทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงเมืองเหล่านี้ให้กลับมารวมอยู่กับสุโขทัยอีกครั้งหนึ่ง[9]

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขงที่มีรากเหง้ามาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาทำให้เกิดตำนาน งานบุญที่สืบสานความเชื่อที่คล้ายกันของคนตามลุ่มแม่น้ำโขง เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา งานล่องเฮือไฟ(ล่องเรือไฟ) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีก่อกองพระทราย เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้สืบสานความเชื่อมาจากความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ประเพณีเหล่านี้จะกล่าวถึงการบูชาพระพุทธเจ้า การทำงานร่วมกัน ความสามัคคี ซึ่งบอกถึงความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นนอกจากนั้นความเชื่อนี้ก็ทำให้เกิดนิทานปรัมปราที่เล่าขานกันต่อๆมา เป็นนิทานที่แฝงคติธรรมไว้สอนหรือเตือนสติทุกเรื่อง เช่น ผาแดง-นางไอ่ ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ เป็นต้น

5.สรุป

พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ออกจากชมพูทวีปไปยังประเทศต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของ พระเจ้าอโศกมหาราช การนำพระธรรมออกสู่ภูมิภาคต่างๆอาจทำให้คำสอนแตกต่างกันไปบ้างตามความเชื่อความศรัทธา และกุศโลบายของพระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระธรรมนั้น โดยเฉพาะประเทศจีนมีพระสงฆ์หลายรูปที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดียและนำพระธรรมกลับแผ่นดิน

---

[9]ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. **แคว้นสุโขทัย**,หน่วยที่ 3 ในเอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย,(นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2554),หน้า 11.

จีนทั้งทางบกและทางเรือ ในระหว่างทางก็ได้เทศนาโปรดประชาชนให้นำพระธรรมไปใช้เป็นเครื่องนำทางชีวิต ในสุวรรณภูมิพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ก็นำพระธรรมมาเผยแพร่จนคนไทยยอมรับนับถือไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ต่อมาพระเจ้าลิไทได้อาราธนาพระสงฆ์จากลังกามาสู่สุโขทัยอีก

การไปมาหาสู่กันของประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปทั่วทั้งภูมิภาค ประเทศต่างๆก็มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน ถึงแม้ประเทศไทยไม่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยก็ตาม แต่ประชาชนคนไทยกว่าร้อยละเก้าสิบก็ยึดมั่นและดำรงตนเป็นพุทธมามกอย่างเหนียวแน่น และพระพุทธศาสนาก็กล่อมเกลาให้ประชาชนในลุ่มแม่น้ำโขงมีจิตใจเอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี เป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม นับได้ว่าเป็นดินแดนที่สงบสุขแห่งหนึ่งของโลก

เอกสารอ้างอิง

นันทนา ขุนภักดี. **รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา**,พิมพ์ครั้งที่ 2 (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร),2530.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).**พระพุทธศาสนาในอาเซีย**,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), 2548.

ดินาร์ บุญธรรม.**พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**,(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พลับลิชชิ่ง), 2555.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และจอห์น ดอร์. **ความท้าทายทางสังคมในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง**,(เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์,)2550.

ประวัติพระธาตุหลวง(พระเจดีย์โลกจุฬมณี) นครหลวงเวียงจันทน์(ต้นฉบับภาษาลาว),ใน “มูลมรดกชนชาติอ้ายลาว” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระยอดแก้วพุทธชิโนรสสกลมหาสังฆปาโมกข์,สมเด็จพระสังฆราชแห่งราชอาณาจักรลาว, ม.ม.ป. ,12 มีนาคม 2528.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. **แคว้นสุโขทัย**,หน่วยที่ 3 ในเอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช),2554.

ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ

Concept of Social inLuangPhor Koon Parisuddho's Book

พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธโดยตัวบทสื่อสิ่งพิมพ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ จำนวน 4 เล่ม ได้แก่ 1) หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ เทพเจ้าแห่งด่านขุนทด 2)คำคม อารมณ์ขัน ปริศนาธรรมหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ 3)เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พระ...ผู้มีแต่ให้ 4)หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพการวิเคราะห์เนื้อหา ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough)ผลการศึกษาพบว่าชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธที่ปรากฏซ้ำอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ ชุดความคิดเกี่ยวกับวัตถุมงคลชุดความคิดเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ชุดความคิดเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ และชุดความคิดเกี่ยวกับโลกียสุขซึ่งเป็นชุดความคิดทางสังคมที่แฝงอุดมการณ์ทางสังคม หรือพันธกิจของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม และเป็นเรื่องสังคมไทยรับรู้ในวงกว้าง

คำสำคัญ : ชุดความคิด, หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ

Abstract

The objective of this research article is to analyze the language concept of social strategies in LaungPhor Koon Paritsuttho's books with the text of four printed media concerning LP Koon – 1) LP Koon "God of Dankhunthod", 2) Aphorism, Sense of Humor and Dharmic Paradox of LP Koon, 3) "God of Plateau" LP Koon, The Giver and 4) LuangPhor Koon Paritsuttho. This research article is qualitative research, textual analysis and Fairclough's (1995) critical discourse analysis is implemented. As for concept of social transmitted through the language strategies in printed media pertaining to LuangPhor Koon Paritsuttho which are frequently found, they are religious articles ideologies, miracle ideologies, social welfare ideologies and worldly happiness ideologies.

Keywords: Concept, LuangPhor Koon Parisuddho

1.บทนำ

หลังหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมรณภาพมีสื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหลากหลายประเภท เช่น ชีวประวัติ การ์ตูนชีวประวัติ คำสอน ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจวิเคราะห์ตัว

[1] วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทสื่อสิ่งพิมพ์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธเพื่อทำเข้าความใจปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัย โดยพิจารณาลักษณะนัยยะสำคัญที่ตัวบทเรื่องเล่ามีการผลิตซ้ำทางความคิดที่มีสื่อสิ่งพิมพ์เป็นกระบวนการสื่อสาร ทั้งนี้ อัตลักษณ์ของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธที่พุทธศาสนิกชนจดจำได้และมีกระบวนการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่หลวงพ่อคูณมีชีวิต และมรณภาพ นั่นคือ “การพูดกูมึง การรับบริจาคปัจจัยเพียงใบเดียว การนั่งยอง การฝังตะกรุด การเหยียบเอกสาร การเคาะหัว การเป่ากระหม่อม การเก็บก้นบุหรี่ของหลวงพ่อคูณไปบูชา”(พระมนตรี เนรมิตครบุรี,2557)

จากอัตลักษณ์ของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธดังข้างต้น ผู้เขียนจึงมีข้อขัดแย้งว่า อัตลักษณ์ของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีอุดมการณ์ใดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังกลวิธีทางภาษา อัตลักษณ์ดังกล่าว และมีอัตลักษณ์อื่นที่นอกเหนือจากอัตลักษณ์ที่ผลิตซ้ำอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ โดยแนวทางหาคำตอบและพิสูจน์ข้อขัดแย้งนั้น ผู้เขียนตระหนักถึงประเด็นความสำคัญของภาษาที่สัมพันธ์กับสังคมและอุดมการณ์ทางสังคม ดังที่ กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์และจันทิมา เอียมานนท์ (2549) กล่าวว่า“ภาษานอกจากจะเป็นเครื่องมือให้ผู้คนในสังคมสื่อสารถึงกันและเข้าใจกันได้ เป็นตัวแทนของความคิด มโนทัศน์และสื่อถ่ายทอดความรู้ของคนในสังคมแล้วยังเป็นเรื่องราวของความจริงที่สะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคม ตัวภาษาเองยังมีอำนาจเหนือไปกว่านั้น ในการสร้างและกำหนดความนึกคิดรวมทั้งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย ภาษาจึงแฝงเร้นไปด้วยอำนาจและอุดมการณ์ทางสังคม”

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาโดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งของแนวคิด คือ การวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (Sociocultural practice)ร่วมด้วยเพราะสังคม วัฒนธรรมเป็นบริบทในการประกอบสร้างอุดมการณ์ ดังที่ แฟร์คลัฟ กล่าวว่า “สถาบันทางสังคมมีอำนาจในการสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นนี้เองจะเป็นตัวหล่อหลอมความคิด ความเชื่อของคนในสังคมให้ไปในทิศทางเดียวกัน”(Fairclough,1990อ้างในเพ็ญนภา คล้ายสิงโต, 2553)และจากการศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พบว่าภาษาสะท้อนให้เห็นความคิด การประกอบสร้างความคิดสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ และการประกอบสร้างอุดมการณ์ กล่าวคือ สังคมไทยมีพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักทางสังคม โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญ และสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ เป็นการสื่อสารที่มีกระบวนการตีความตัวบทในกรอบสังคมของพุทธศาสนา สื่อสิ่งพิมพ์ดังกล่าวผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ แต่ขณะเดียวกันผู้เขียนก็ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าสิ่งที่ซุกซ่อนในภาษา คือ พื้นที่แห่งความหมาย และพื้นที่แห่งอุดมการณ์ โดยสำนักพิมพ์ที่เผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีกระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ของท่าน โดยนำคำสอน ชีวประวัติ และเรื่องเล่าของบุคคลอื่นที่เกิดจากความศรัทธาหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ ทั้งนี้ สำนักพิมพ์ก็ใช้แนวทางการสื่อสาร คือ การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันศาสนาที่ต้องใช้หลักการสื่อสารเพื่อเผยแผ่คำสอนทางศาสนาเช่นกัน และแนวทางที่สอดคล้องกับการเผยแผ่ศาสนา คือ การสื่อสารตามแบบ Ritualistic Model โดยกาญจนา แก้วเทพ เสนอสาระสำคัญดังนี้ “เป็นกระบวนการที่ต้องการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (shared meaning, shared belief)เพื่อผูกพันผู้คนเข้าด้วยกัน นั่นคือ ความหมายและเป้าหมายของศาสนา” (กาญจนา แก้วเทพ,2554)

เมื่อพิจารณาบริบทสังคมทางศาสนาในสังคมไทยที่คำสอนสำคัญของพุทธศาสนา ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในระดับจริยธรรม และระดับสัจธรรม โดยพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นำสารัตธรรมไปใช้ในระดับจริยธรรม เช่น ศีล 5 หลักคุณธรรมพื้นฐาน ส่วนสารัตถธรรมหรือคำสั่งสอนในระดับสัจธรรม ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ (practice) ของระบบความรู้เรื่องโลกและชีวิต เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนรับรู้ และเข้าใจว่าเป็นแนวทางการแก้ปัญหาชีวิต เช่น อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแนวทางที่ใช้ศักยภาพของมนุษย์แก้ไขปัญหา ดังที่ ฟื้น ดอกบัว กล่าวว่า“คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นความจริงตามธรรมชาติ...สัจธรรมเป็นเรื่องของชีวิตโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จึงเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาชีวิต ดับทุกข์ให้ชีวิต”(ฟื้น ดอกบัว, 2555)กล่าวได้ว่า หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีกระบวนการผลิตคำสอน และถ่ายทอดคำสอนตามบริบทสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัจจัยค่านิยม ความเชื่อที่มีมาก่อนนับถือศาสนาพุทธ เป็นพื้นฐานสำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนาในแต่ละท้องถิ่นมีอัตลักษณ์เฉพาะตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาแบบไท (Tai Buddhism) “เป็นระบบศาสนาที่มีการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธกับคติเรื่องผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นศาสนาดั้งเดิมของคนไทในลักษณะการผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา”(ปฐม หงษ์สุวรรณ,2556) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์ของพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีตนั้น เป็นดินแดนมีการนับถือผีอำนาจเหนือธรรมชาติ การให้คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นสิ่งกำหนดชีวิตของมนุษย์ได้ ภายหลังเมื่อชาวอีสานนับถือศาสนาพุทธก็ได้ปรับประยุกต์ทั้งในส่วนการนับถือผีสางเทวดา ความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา และการปฏิบัติตามสารัตถธรรม ซึ่งเรียกว่า พุทธศาสนาชาวบ้าน (Popular Buddhism) และมีมิติที่สัมพันธ์กับหลักการของพุทธศาสนาที่เรียกว่า พุทธศาสนาในระดับโลกียะ อีกทั้ง บริบทสังคมที่หล่อหลอมความเป็นหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ คือ สังคมชนบทไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีแนวทางการนับถือพุทธศาสนาแบบพุทธศาสนาชาวบ้านดังนั้นการนำความเชื่อทางวัตถุมงคล เป็นสื่อกลาง หรือวิธีการโน้มน้าวใจให้พุทธศาสนิกชนสนใจปฏิบัติธรรมจึงช่วยให้หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธเลื่อมใส ศรัทธาท่าน ประกอบกับอัตลักษณ์ความเป็นผู้ให้ของท่าน ก็เป็นการสร้างประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมยิ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดสังคมแห่งการให้ในวงกว้าง ดังจะเห็นได้จากสาธารณประโยชน์ในรูปแบบโรงเรียน วัด เป็นต้น

ทั้งนี้ วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นบริบทของสังคมที่มีความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของพุทธศาสนิกชน และหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธก็ตระหนักถึงบริบทดังกล่าว โดยหาแนวทางเพื่อหาลักษณะร่วมวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อใช้สื่อสารคำสอน

อนึ่ง การศึกษาวิเคราะห์ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธอาจจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดองค์ความรู้พุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัยด้านภาษากับอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทำให้การความเข้าใจเรื่องการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันได้อีกทางหนึ่งดังที่ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ(2555)กล่าวว่า “การแสดงออกของศาสนาเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เมื่อวิธีคิดและแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนเปลี่ยนไป ศาสนาก็ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงประสงค์ศึกษา “ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ”เพื่อให้เข้าใจวิธีการสื่อสารของผู้สืบทอดศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน

2.วิธีการศึกษา

บทความวิชาการนี้มีวิธีการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (textual analysis)ดังนี้

1.การคัดเลือกตัวบท)text(

ใช้วิธีการสุ่มคัดเลือกตัวบทแบบเจาะจงโดยใช้หลักเกณฑ์คัดเลือกตัวบท (Text) ที่มีความน่าสนใจในการใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ปริจเฉทวิเคราะห์ และภาษากับอุดมการณ์วิเคราะห์ เมื่อใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าวพิจารณา พบว่า สื่อสิ่งพิมพ์ โดยครอบคลุมทั้งประเภท คำคม สารคดี และการ์ตูน จำนวน 4 เล่ม ดังนี้ 1) คำคม อารมณ์ขัน ปริศนาธรรมหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺ โธเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทคำคม 2) หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ เทพเจ้าแห่งด่านขุนทด เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง 3)หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พระ...ผู้มีแต่ให้ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทสารคดี4) หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทการ์ตูน

2. ขั้นรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี

ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาตามแนวทางปริจเฉทวิเคราะห์(Discourse Analysis) โดยวิจัยใช้ปริเฉทวิเคราะห์ตามแนวหน้าที่นิยม ซึ่งหมายถึง กระบวนการหรือวิถีที่ผู้พูดผู้เขียนใช้รูปภาษาสื่อความหมายเพื่อให้บรรลุเจตนาบางประการ โดยวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ หรือภาษาในบริบทการใช้ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง,2556) ตลอดจนศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับอุดมการณ์ตามแนวทาง *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์*(Criticaldiscourse analysis)ของแฟร์คลัฟ (Fairclough,1990 อ้างในเพ็ญนภา คล้ายสิงโต, 2553)

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการอ่านเชิงวิเคราะห์ โดยวิธีการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษา เพื่อให้เข้าใจชุดความคิดทางสังคม ซึ่งหมายถึง ประเด็นทางสังคมที่หลวงพ่อคูณเกี่ยวข้องกับสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.ขั้นสรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ใช้วิธีการสรุปความ และความคิดเชิงวิพากษ์

5.ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

3.ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์หนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธโดยวิเคราะห์กลวิธีภาษาที่สื่อชุดความคิดทางสังคมแสดงให้เห็นถึงกิจกรรม(action)ความคิด และทัศนคติทั้งที่สื่อสารทางตรงและสื่อสารทางอ้อม ผลการศึกษาพบว่ามี 4 ชุด ดังนี้ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับวัตถุมงคล ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ และชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับโลกียสุข

1)ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับวัตถุมงคล

จากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาพบว่า หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีกุศโลบายการสอนโดยใช้วัตถุมงคลนิยมเป็นสื่อในโน้มน้าวใจให้พุทธศาสนิกชนสนใจ เพราะค่านิยม และความเชื่อทางศาสนาที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา และไสยศาสตร์ ซึ่งเรียกว่าพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ทั้งนี้ หลวงพ่อคูณไม่ได้ให้พุทธศาสนิกชนเชื่อ และศรัทธาวัตถุมงคลเท่านั้น แต่ท่านก็แทรกหลักธรรมคำสอน เช่น ศีล 5 และใช้วัจนกรรมสั่งสอนให้ผู้ที่ศรัทธาวัตถุมงคลว่า ควรปฏิบัติตามศีล 5 แล้ววัตถุมงคลจึงจะนำโชค ลาภ ร่ำรวย

ขณะเดียวกัน หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธก็ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และมีพื้นฐานยึดพระรัตนตรัยเป็นที่ตั้ง โดยใช้บทบริกรรมทางพุทธศาสนาใช้เป็นคาถาไล่ผี เมื่อครั้งเยาว์วัย ตลอดจนเมื่อหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธพัฒนาตนตามหลักธุดงควัตร 13 ประการ ซึ่งพื้นฐานการธุดงค์ การวิปัสสนา ก็เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างใช้อำนาจพุทธคุณเพื่อให้วัตถุมงคลที่หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งการสื่อสารดังกล่าวจะเห็นได้จากการใช้คำศัพท์วัฒนธรรมพิธีกรรมและคาถา

การใช้คำศัพท์วัฒนธรรมพิธีกรรมและคาถา หมายถึง รูปศัพท์ที่แสดงความหมายด้านวัฒนธรรมพิธีกรรมและคาถา ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาเช่น นั่งปรก พุทธาภิเษก ปลุกเสก คาถาบริกรรมและจากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พบว่าการใช้คำศัพท์วัฒนธรรมพิธีกรรมและคาถามีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

“พิธีพุทธาภิเษกพระกริ่งเทพวิทยาคมที่วัดบ้านไร่ไร้ฝนตก ทำประชาชนวิพากษ์วิจารณ์กันทั่วว่าเกิดจากอภินิหารพระกริ่งหลวงพ่อคูณ เมื่อวันเสาร์ที่ 23 เม.ย. 2554 พระเทพวิทยาคม หรือหลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ เป็นประธานในพิธีพุทธาภิเษกพระกริ่งเทพวิทยาคมโดยนิมนต์พระเกจิอาจารย์ชื่อดังจากทั่วประเทศ จำนวน 108 รูป มานั่งปรกภายในวัดไร่ ในวันดังกล่าวนั้นเป็นวันเสาร์ แรม 5 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันแข็ง วันแรง ถือว่าดีเลิศในด้านการทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล-เครื่องรางของขลังต่างๆ หน้าที่ โดยทั่วไปทั้งเมืองโคราชเกิดฝนตกหนัก แต่น่าแปลกที่ทางวัดบ้านไร่ซึ่งเม็ดฝนอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเรื่องนี้ประชาชนต่างเชื่อกันว่าเป็นเพราะบารมีหลวงพ่อคูณที่ทำให้ฝนที่วัดบ้านไร่ไม่ตก ช่วยให้พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นไปอย่างราบรื่นและสำเร็จไปด้วยดี” ที่มา :เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พระ...ผู้มีแต่ให้ หน้า 62- 63

จากตัวอย่าง เป็นข้อความที่สื่อความหมายถึงการทำพิธีพุทธาภิเษกซึ่งผู้เขียนมีน้ำเสียง (tone)ชื่นชมบุญบารมีของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ และชื่นชมเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่ฝนไม่ตก ทั้งนี้กลวิธีทางภาษาดังกล่าวแสดงให้เห็นนัยยะสำคัญที่สื่อความหมายถึงอุดมการณ์ และผู้เขียนจะกล่าวประเด็นรายละเอียดอุดมการณ์ในลำดับต่อไป

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวบท (text) ที่ใช้ศึกษาครั้งนี้กล่าวถึงรูปศัพท์ที่แสดงความสามารถพิเศษทางพิธีกรรมของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธที่มีตั้งแต่วัยเยาว์ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 2

“เย็นวันนั้น ขณะที่กำลังเดินจากวัดเพื่อกลับบ้าน เอ๊ะ! คนมุงดูอะไรกันหรือ พอเข้าไปถึงก็รู้ว่ามีคนถูกดีเข้า เด็กชายคูณก้มลงฉวยเอาไม้กวาดที่อยู่บนพื้นในทันที อิติปิโสภะคะวา สะมะนุปปัตโต โมหะโกนตัง นะมามิหัง ต่อไปนี้ขอให้แคล้วคลาดปลอดภัยนะครับคุณน้า...ผู้คนในหมู่บ้านเล่าลือ

กันถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ที่เด็กชายคูณสามารถใช้คาถาปราบผีได้อย่างเด็ดขาด ฉายแววความขลังความมีวิชาที่ต้องกล่าวถึงมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก”

ที่มา : หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหน้า 15-17

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการใช้เรื่องเล่า (narrative) ในอดีตที่แสดงให้เห็นความสามารถของเด็กชายคูณที่ใช้คาถาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาใช้ปราบผี อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยในอดีต

กล่าวได้ว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์วัตถุมงคลมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิบัติตามหลักคำสอนของหลวงพ่อคูณทำให้วัตถุมงคลที่หลวงคูณจัดสร้างมีพุทธคุณ อีกทั้งพุทธศาสนิกชนประสงค์ให้วัตถุมงคลหลวงคูณมีพุทธคุณ หรือปกป้องคุ้มภยันตรายได้ก็ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน และคำสอนเบื้องต้นศีล 5

1)ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับวัตถุมงคลปาฏิหาริย์

จากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาพบว่าชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับวัตถุมงคลปาฏิหาริย์ส่วนใหญ่มีที่มีจากเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องปาฏิหาริย์ของผู้ที่บูชาวัตถุมงคลหลวงพ่อคูณคลาดแคล้วจากภยันตรายในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงแรมถล่ม กระโดดจากอาคารในขณะที่ไฟไหม้อาคาร กระสุนปืน เป็นต้น อีกทั้งพื้นฐานความเชื่อสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ก็เป็นองค์ประกอบของความเชื่อของคนไทยทั้งคนไทยในสังคมชนบท และสังคมเมือง

เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ผู้ประสบเหตุรอดพ้นจากอันตรายยิ่งทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น เพราะกระบวนการผลิตซ้ำรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ในเรื่องการรอดตายเพราะวัตถุมงคลหลวงพ่อคูณปริสุทฺโธคุ้มครองก็มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับพระเครื่อง เช่น วารสารเกี่ยวกับพระเครื่อง ซึ่งตัวบทวารสารเกี่ยวกับพระเครื่องไม่ได้อยู่ในขอบเขตบทความนี้ แต่ผู้เขียนก็สำรวจเบื้องต้นเพื่อให้คำตอบว่าปัจจัยการผลิตซ้ำก็มีส่วนทำให้อุดมการณ์ปาฏิหาริย์ชัดเจนและมีพื้นที่แห่งความหมายปาฏิหาริย์ที่กระจ่างชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างตัวที่กล่าวถึงคาถาแคล้วคลาดที่แสดงอัตลักษณ์ของหลวงคูณ ซึ่งแสดงคำศัพท์ที่ใช้มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ การใช้คำสรรพนามกู ประกอบในคาถาแคล้วคลาด

<u>ตัวอย่างที่ 3</u>

“คาถาแคล้วคลาด ของหลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ ตั้งนะโมฯ 3 จบ น้อมจิตถึงคุณพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์พุทธัง นพไกรเข้ามาอยู่ในตัวกู ให้แคล้วคลาดศัตรู วินาสสันติธัมมัง นพไกรเข้ามาอยู่ในตัวกู ให้แคล้วคลาดศัตรู วินาสสันติสังฆัง นพไกรเข้ามาอยู่ในตัวกู ให้แคล้วคลาดศัตรู วินาสสันติ”

ที่มา : เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พระ...ผู้มีแต่ให้หน้า 96

นอกจากนี้ มีตัวบทที่มีวิธีการทางภาษาโดยใช้การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน (presupposition) หมายถึง ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนนั้นเป็นความรู้เบื้องหลังที่ผู้ร่วมสนทนามีร่วมกันและเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการทำความเข้าใจในการสื่อสารโดยที่ผู้พูดไม่จำเป็นต้องพูดทุกอย่างออกมา (กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช,2551)ได้แก่ การใช้เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์(narrative sacred)และจากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พบว่ามีการใช้เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

การใช้เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์(narrative sacred)มีอนุภาค (motif)ที่หลากหลาย ซึ่งอนุภาคเป็นแนวคิดทางคติชนวิทยา ซึ่งมีสาระสำคัญกล่าวถึงหน่วยย่อยที่มีความสำคัญของเรื่องเล่า (narrative) ดังที่ศิราพรณถลาง(2552) ให้ความหมายไว้ว่า “หน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งๆและเหตุที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะมีความไม่ธรรมดามีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการอนุภาคอาจเป็นตัวละครวัตถุสิ่งของพฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ในนิทาน ” ได้แก่ อนุภาคปาฏิหาริย์ อนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 4

“รอดตายท่ามกลางกองเพลิงโรงงานตุ๊กตานครปฐม...

หลังจากนั้น นางสาวไพรัตน์ ได้ไปกราบหลวงพ่อคูณ ที่วัดป่าบ้านไร่ หลวงพ่อคูณได้หันมาทางนางสาวไพรัตน์ แล้วกล่าวว่า “มึงใช่ไหมที่กระโดดลงมาจากตึก แล้วมึงกำเหรียญกูแน่ไหม? ”โดยก่อนที่เธอจะกลับหลวงพ่อคูณยังเรียกให้ไปรับเงินจากท่านอีก 500 บาท เหมือนท่านทราบว่าไม่ได้มีเงินติดตัวมามากนัก และนี่เป็นเหตุที่เหรียญหลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ รุ่นสหกรณ์เรียกต่อมาว่าเหรียญพ่อคูณ รุ่นกระโดดตึก”

ที่มา : เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พระ...ผู้มีแต่ให้หน้า 70-71

จากตัวอย่างข้างต้น มีอนุภาคปาฏิหาริย์คือ กำเหรียญพ่อคูณกระโดดตึก ผลคือนางสาวไพรัตน์ มีชีวิตรอด ซึ่งอนุภาคปาฏิหาริย์ทำให้เรื่องเล่ากลายเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเชื่อที่มีมาก่อน โดยมีผลต่ออัตลักษณ์หลวงพ่อคูณด้านความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ในวัตถุมงคล

นอกจากอนุภาคปาฏิหาริย์แล้วนั้นการใช้เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์(narrative sacred)ก็มีอนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 5

“ในเช้าวันที่เสือทองและเสือจิระถูกประหารชีวิตภายในคุกบางขวาง จังหวัดนนทบุรีไปแล้วนั้น พอตอนสายๆ หลวงพ่อคูณซึ่งท่านอยู่ที่วัดบ้านไร่ ได้กล่าวเล่าเหตุการณ์ก่อนการประหารชีวิตให้บรรดาลูกศิษย์ฟัง ต่อมาเมื่อลูกศิษย์คนหนึ่งได้สอบถามเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นก็รู้ว่าเรื่องราวทั้งหมดตรงกับที่หลวงพ่อคูณท่านพูดในวันนั้นทุกประการ เมื่อกลับมาถามหลวงพ่อว่าท่านทราบได้อย่างไร ท่านก็ไม่ตอบอะไร เพียงแต่หัวเราะหึๆเท่านั้น”

ที่มา : หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหน้า 68

จากตัวอย่างข้างต้นมีอนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ คือ หลวงพ่อคูณทราบเหตุการณ์โดยไม่มีผู้ใดบอกซึ่งอนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ทำให้เรื่องเล่ากลายเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเชื่อที่มีมาก่อน

1) ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์

จากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาพบว่าชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่มีที่มีจากผลงานการสร้างสาธารณประโยชน์ของหลวงคูณ เช่น สถานศึกษา โรงพยาบาล เป็นต้น ตลอดจนการรับเงินทำบุญที่พุทธศาสนิกชนร่วมทำบุญกับท่าน สื่อสิ่งพิมพ์ส่วนใหญ่ก็ผลิตซ้ำความคิดทิศทางเดียวกันท่านรับปัจจัยที่มีมูลค่าน้อยที่สุด ทำให้ตีความได้ว่าจำนวนเงินที่ท่านรับจากทำบุญของ

ผู้เลื่อมใสศรัทธามีลักษณะเก็บเล็กผสมน้อย แต่ก็ทำให้สร้างสาธารณประโยชน์ได้เป็นจำนวนมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่าหลวงคูณมีปณิธานเรื่องดังกล่าวตั้งแต่เยาว์วัย ดังนี้

ตัวอย่างที่ 6

“ถ้าผมมีเงิน ผมจะบริจาคทำบุญให้หมด ผมจะสร้างกุศลให้กับพระพุทธศาสนา จะสงเคราะห์สังคมส่วนรวมที่กระทำเพื่อคนยากจน เช่น สร้างโบสถ์ สร้างศาลา สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล ผมจะไม่เก็บเงินไว้ติดตัวเลย”

ที่มา : หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหน้า 29

ทั้งนี้ ปณิธานงานสังคมสงเคราะห์ท่านได้สืบสาน และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 7

“กูรู้สึกดีใจอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ บุญทานอื่นทำมามาก แต่ทำบุญกับพระเจ้าอยู่หัวยังไม่ได้ทำ ทำบุญกับท่านยิ่งใหญ่ ภูมิใจมหาศาล เงินที่ลูกหลานบริจาคทีละเล็กทีละน้อยสะสมรวมไว้เพื่อทูลเกล้าฯถวาย พี่น้องจะได้ร่วมกันรับอานิสงส์ด้วย”

ที่มา : หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหน้า 80

จากตัวอย่างข้างต้น หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธใช้คำสรรพนามกูแทนตัวเอง โดยสื่อความหมายถึงความรู้สึกปิติยินดีระเจ้าที่ได้ทำบุญกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ มีการใช้คำราชาศัพท์ทูลเกล้าฯถวาย

2) ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับโลกียสุข

จากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาพบว่าชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับโลกียสุขที่มีมาจากหลักธรรมคำสอนที่เน้นการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข โดยทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้หลวงพ่อคูณใช้ภาษาที่สื่อสารเข้าใจง่าย ไม่ใช้คำศัพท์เฉพาะทางพุทธศาสนาที่เข้าใจยาก แต่ใช้คำศัพท์พื้นฐานทางพุทธศาสนาทั่วไป ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีความคิด ความเชื่อพุทธศาสนาเดิม เช่น บุญ บาป นรก สวรรค์ และเมื่อหลวงพ่อคูณอธิบายด้วยวัจนลีลาแบบเป็นกันเองเสมือนญาติผู้ใหญ่อบรมลูกหลานในครอบครัวก็ยิ่งทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่หลวงพ่อคูณเสนอแนะแนวทางโดยใช้วัตถุมงคลมงคลเป็นสื่อกลางเชื่อมโยง โน้มน้าวใจให้พุทธศาสนิกชนศรัทธา ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 8

“ข้อห้ามข้อควรปฏิบัติผู้บูชาวัตถุมงคลหลวงพ่อคูณหลวงพ่อคูณสั่งว่า เมื่อมีพระเครื่องของหลวงพ่อคูณติดตัวให้ภาวนาพุทโธทำจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ละเว้นถ้อยคำด่าทอ ด่าพ่อแม่ตน และพ่อแม่บุคคลอื่น และอย่าผิดสามีหรือภรรยาผู้อื่น ให้สวดมนต์ก่อนเข้านอนทุกคืน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด และหลวงพ่อคูณย้ำว่า ถ้ามีใจอยู่กับพุทโธให้ใจเป็นกลางๆ ไม่สอดส่ายไปไหน นั่นหมายความว่า มีใจเป็นสมาธิ จะช่วยปกป้องคุ้มครองเราได้ดียิ่ง ยิ่งกว่าการมีวัตถุมงคลใดๆในโลก”

ที่มา : เทพเจ้าแห่งดินแดนที่ราบสูง หลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ พระ...ผู้มีแต่ให้ หน้า 110

อภิปรายผลการศึกษา

ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทโธสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับวัตถุมงคล

วัตถุมงคล เป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้ลักษณะเชิงสัญญะหรือใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อให้ระลึกถึงพุทธศาสนา แต่ขณะเดียวพุทธศาสนิชนที่เลื่อมใสศรัทธาวัตถุมงคลก็มักมีความคิด ความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ที่เกิดจากนับถือสัญญะวัตถุมงคลดังกล่าว หรือกล่าวได้ว่าวัตถุมงคลเป็นสัญลักษณ์และวัตถุทางศาสนาที่ผู้เลื่อมศรัทธาเชื่อว่าตนเองอธิษฐานอ้อนวอนขอในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องเพื่อให้มีโชคลาภ เมตตามหานิยม หรือมีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์

ทั้งนี้ หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธนำความเชื่อวัตถุมงคลของพุทธศาสนิกชนเป็นสื่อกลางในการโน้มน้าวใจให้ชาวพุทธปฏิบัติตามหลักธรรม ดังที่พระมนตรี เนรมิตครบุรี (2557)กล่าวว่า“ผู้ใช้วัตถุมงคลหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ นำหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนามาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอด้วยแรงศรัทธาวัตถุมงคลหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ จึงถือว่าความเชื่อความศรัทธาของผู้ใช้วัตถุมงคลหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธนั้นมีส่วนในการสืบสานและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและความเชื่อความศรัทธาต่อวัตถุมงคลเป็นอย่างสูง”

2.ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

จากการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดอนุภาค (motif) ของคติชนวิทยาพบว่ากลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ พบว่ามีอนุภาคปาฏิหาริย์ อนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นเหตุการณ์ที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนจดจำเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ หรืออนุภาคปาฏิหาริย์ หรืออนุภาคญาณทิพย์หยั่งรู้ ดังที่ อนุรัตน์ วัฒนาวงศ์สว่าง และภัทรพรรณ สายเติมศรีกล่าวว่า“เหตุการณ์ต่างๆเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เสริมแต่งให้กิตติศัพท์ของเหรียญหลวงพ่อคูณยิ่งโด่งดังไปทั่วกลายเป็นพระเครื่อง วัตถุมงคลที่มีผู้ติดตามแสวงหาเพื่อจะสะสมมากที่สุด ประกอบกับความเชื่อเรื่องความแคล้วคลาด การอยู่ยงคงกระพัน ถือเป็นความเชื่อที่สำคัญที่สุดของผู้เชื่อถือในสถานการณ์วิกฤตต่างๆ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการสร้างวัตถุมงคล ซึ่งล้วนแต่เป็นที่พึ่งทางใจแก่ผู้อยู่ในภาวะวิกฤติทั้งสิ้น” (อนุรัตน์ วัฒนาวงศ์สว่าง และภัทรพรรณ สายเติมศรี. 2539 : 113)

3.ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์

จากการวิเคราะห์ พบว่า หลวงพ่อพ่อคูณมีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมในลักษณะสังคมแห่งการให้ โดยแนวทางการให้ หรือการสร้างสาธารณประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการสืบทอดพุทธศาสนา ดังที่ กัลยา กุลสุวรรณ(2553) กล่าวว่า “การพัฒนาชีวิตและสังคมโดยพุทธวิถี มี 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจและสังคม”

4.ชุดความคิดทางสังคมเกี่ยวกับโลกียสุข

จากการวิเคราะห์ พบว่า หลักธรรมคำสอนส่วนใหญ่เน้นให้พุทธศาสนิกชนดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในภพชาติปัจจุบัน โดยปฏิบัติตามหลักธรรมพื้นฐาน คือ ศีล 5 และสร้างบุญ สร้างกุศลตามหลักการทำบุญ เพื่อความสุขเบื้องต้น คือ ผู้ให้และผู้รับมีความสุข ซึ่งหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีวิธีการสอนที่ใช้ระดับภาษากันเอง และระดับภาษาไม่เป็นทางการเพื่อให้พุทธศาสนิกชนสนใจปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับที่จำนงค์ ร่มเย็น (2540) กล่าวว่า “หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าการสอนให้รู้หรือจำได้ การสอนมีลักษณะพูดคุยธรรมดาเข้าใจง่าย”

4.สรุป

ชุดความคิดทางสังคมในหนังสือหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธเป็นแนวทางหนึ่งทำให้เห็นการแก้ปัญหาชีวิต โดยใช้สารัณตธรรมของชาวไทยพุทธ หรือการนับถือพุทธศาสนา เป็นแนวทางปฏิบัติกำกับแนวทางดำเนินชีวิต ตลอดจนมีส่วนช่วยจัดระเบียบสังคมให้แต่ละบุคคลทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์นั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาที่ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาปฏิบัตินิยม กล่าวคือ การเข้าถึง เข้าใจพุทธศาสนานั้นพุทธศาสนิกชนต้องปฏิบัติตามสารัตธรรม ดังที่ สุวรรณา สถาอานันท์ กล่าวว่า“พุทธศาสนามิใช่ศาสนาที่ยึดกับตัวคำสอนในแง่ลายลักษณ์ แต่ต้องนำคำสอนเหล่านั้นมาปฏิบัติให้เห็นจริงในประสบการณ์ของมนุษย์ด้วย”(สุวรรณา สถาอานันท์, 2545) ด้วยเหตุนี้ แนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสารัตถธรรม คือ พระสงฆ์ โดยพระสงฆ์เลือกวิธีการสื่อสารแบบใดย่อยมีความหมายต่อผู้รับสารในระดับที่แตกต่างกันไป

การศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธพบว่ากลวิธีทางภาษาสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องกุศลโลบายการสอนหลักธรรมของหลวงพ่อคูณ โดยใช้อุดมการณ์วัตถุมงคล ส่วนแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ปาฏิหาริย์ส่วนแนวคิดเรื่องอุดมการณ์สังคมสงเคราะห์ ส่วนแนวคิดเรื่องอุดมการณ์โลกียสุข

กล่าวโดยสรุปว่าอัตลักษณ์ของหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธไม่มีเฉพาะเรื่องพระเกจิอาจารย์ที่เชี่ยวชาญวัตถุมงคล นิยมพูดกู-มึง แต่เมื่อใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์หาคำตอบก็พบว่ากลวิธีทางภาษาสัมพันธ์กับอุดมการณ์ โดยทำให้เห็นอุดมการณ์ที่สังคมไทยส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผลิตซ้ำความคิดเกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมากเท่าที่ควร คือ อุดมการณ์โลกียสุข

5.ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธมีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

1. การวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาเพื่อใช้สื่ออุดมการณ์บารมีในสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธหรือพระสงฆ์รูปอื่นๆ
2. การวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาเพื่อใช้สื่ออุดมการณ์ปาฏิหาริย์ในวารสารเกี่ยวกับพระเครื่อง
3. การวิเคราะห์อุดมการณ์ของสื่อมวลชนในการผลิตซ้ำแนวคิดพุทธศาสนาแบบโลกียสุข

เอกสารอ้างอิง

กัลยา กุลสุวรรณ .2553 .**วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ**. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
ภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์และจันทิมา เอียมานนท์. 2549. **มองสังคมผ่านวาทกรรม.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กองบรรณาธิการสื่อธรรม. 2538.**เหตุเกิด ณ วัดบ้านไร่.** กรุงเทพฯ :สงวนกิจการพิมพ์.
กาญจนา แก้วเทพ.2554 .“เส้นทางงานศึกษาการสื่อสารกับศาสนาในสังคมไทย” **การสื่อสารศาสนา**
กีฬากรุงเทพฯ . : โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
จำนงค์ ร่มเย็น. 2540. **บทบาทของพระญาณวิทยาคมเถร (หลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ) กับการพัฒนาชุมชน**
ในเขตอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดี
ศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. 2556.**วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ :แนวคิดและการนำมา**
ศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. 2555. **2010 อ่านข่าว อ่านสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2556. **นานมาแล้ว :มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. 2552.**บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 4 :วัฒนธรรมการใช้ภาษาไทย.**
กรุงเทพ : สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
ฟื้น ดอกบัว. 2555). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์.
พระมนตรี เนรมิตครบุรี. (2557). **วัตถุมงคลหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ : แนวทางการสืบสานความเชื่อความ**
ศรัทธาของผู้ใช้ในการปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 จังหวัดนครราชสีมา.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศิราพรณถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานและนิทานพื้นบ้าน** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทรี โชติดิลก. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวารสารอยู่ในบุญ สุขที่พึงประสงค์ สุข ได้บุญ.**มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**4, 165-200.

อนุรัตน์ วัฒนาวงศ์สว่าง และภัทรพรรณ สายเติมศรี.(2539) : “พุทธคุณ-ศรัทธา-บารมีหลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ วันนี้ ณ บ้านไร่”**ศิลปวัฒนธรรม,**17เมษายน,84-113.

การจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ

พระสมจิตร ญาณวีโร

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา ได้อุบัติขึ้นมาเป็นเวลา 2,500กว่าปีแล้ว เดิมที่เดียว พระพุทธศาสนานั้น จะเน้นเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาวิธีกำจัดความทุกข์ของมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกส่วนมากใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใด ๆ การช่วงชิงทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการตนเอง แต่ในทางตรงกันข้ามกลับซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติและมีจิตใจที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะมีพระสูตรและวินัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 1) ปโลกสูตร 2) เวสสันดรชาดก และวินัย 1) ส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ 2)ส่งเสริมการอนุรักษ์พืชและป่าไม้และพระวินัย

คำสำคัญ : การจัดการ, สิ่งแวดล้อม, พระพุทธศาสนา.

Abstract

Buddhism has evolved over more than 2,500 years old. Early Buddhist is focused on seeking ways to eliminate human suffering alone. But there are doctrines about how to dealing with the environment, can be seen that the Buddha and his disciples spent much closer to natural oscillations in unison, never shown any evidence of stealing the rich resources contention to create useful objects to satisfy their own needs. On the opposite side, has been appreciation the value of nature and the spirit to conserve the environment. There are Sutta and Vinaya Pitaka about disciplines of the environment conservative: 1) Paloka Sutta 2) Vessantara Jataka (cataka) and Vinaya discipline 1) to promote of soil and water conservation, 2) to promote conservation plants and forestry Vinaya discipline.

Key Word: management, Environment, Buddhist (Buddhism)

บทนำ

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุและใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ได้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางป่าตลอดระยะเวลา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ซึ่งหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา จะเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้และธรรมชาติ เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุและสิ่งมีชีวิตตลอดถึงระบบนิเวศที่เกี่ยวเนื่องผูกพันเป็นสายใยของห่วงโซ่อาหารจากธรรมชาติที่สร้างสรรค์เพื่อมนุษย์ ส่วนมุมมองของพระพุทธศาสนาเกี่ยวการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น โดยคำสอนจะเน้นให้พระภิกษุเห็นคุณค่าของธรรมชาติและให้ความสำคัญต้องช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิต

พุทธธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเชื่อว่าสิ่งแวดล่องมนั้น ไม่สามารถแยกขาดมนุษย์และมนุษย์ก็ไม่สามารถแยกจากสิ่งแวดล้อมเช่นกัน จะมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้ ต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันในเชิงระบบนิเวศถ้าหากมนุษย์จะเพิกเฉยต่อผลกระทบถึงสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ด้วยส่วนหนึ่งมาจากการกระทำมนุษย์เป็นหลัก ซึ่งปัจจุบันได้มีเสียงเรียกร้องให้มนุษย์กลับมาเยียวยาโลกและถนอมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ในบทความเรื่อง “The Land Ethics” ที่เน้นถึงจริยธรรมซึ่งครอบคลุมทั้งมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ1) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ 2)จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อสังคม3) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์เอง

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต).(2542: 191).แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดในการมองธรรมชาติของพระพุทธศาสนาว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกันสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามอย่าหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นแต่ท่านให้มีแม้ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วยที่สำคัญมองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์น่าชื่นชมความงามและมีความสุขกับธรรมชาติเห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอันเดียวกันกับตนจะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาของมนุษย์ท่าทีเหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อมพลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิตข่มเหงรังแกเอาเปรียบธรรมชาติกลับมาสู่ความเป็นมิตรความเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันด้วยดีพระพุทธศาสนาสอนให้รู้คุณแม้แต่พืชดังพุทธภาษิตที่มีใจความว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอนใต้ร่มต้นไม้ใดไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้นั้น”เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่ว

นอกจากนี้คติทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุขคตินี้จะทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติหรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขนอกจากนี้ธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์หมายถึงการสอนในพระพุทธศาสนา ได้ยกเอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษาคือในการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจเจริญงอกงามเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบปราศจากเสียงรบกวนกิจกรรมที่ไม่วุ่นวายเรียกว่ากายวิเวกคือความสงัดทางด้านกายโดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่าร่มไม้ หมู่ไม้ที่มีความสงบมีแต่ธรรมชาติก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วยเมื่อจิตใจรู้สึกมีความสงบมีความอิ่มใจมีความสดชื่นโน้มน้อมไปในทางที่ดีก็จะทำให้เกิดจิตวิเวกคือความสงัดทางจิตตามมาเมื่อจิตใจสงบสงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวนแล้วสมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่งๆ ขึ้นไปอีกการพินิจพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายจึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่าเป็น**อุปธิวิเวก**คือทำให้เกิดความสงัดจากกิเลสต่อไปในที่สุดชาวพุทธมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์2อย่างคือ

1. จากการศึกษาพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกในสมัยครั้งพุทธกาล

2. จากการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระวินัยโดยชาวพุทธมีทัศนะโดยภาพรวมมีทัศนะอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542:21- 26).

พระสูตรเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้ และยังทรงสั่งสอนไม่ให้ทำลายพันธุ์ไม้รวมทั้งให้พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อต้นไม้เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูกจิตสำนึกถึงความกตัญญูกตเวทีแก่ประชาชนทั่วไปในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไป และห้ามตัดไม้ทำลายป่า โดยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นพัฒนาเป็นเครื่องมือหรือสื่อการอบรมปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม โดยจุดมุ่งหมายของการฝึกจิตใจเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือปลูกสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำทางธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระสูตรเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังนี้

1. ปโลกสูตร

ปโลกสูตรแห่งอังคุตตรนิกายยืนยันแนวคิดของพราหมณ์ผู้หนึ่งเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ และทูลถามเหตุแห่งความเสื่อมของมนุษย์ คำตอบของพระองค์ได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์แปดเปื้อนไปด้วยกิเลส สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะวิปริตไปด้วย (องฺ. ทุก. (ไทย), 20/57/220-221).ดังนี้

“ดูก่อนพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง ทุกวันนี้ เมื่อมนุษย์กำหนัดแล้วด้วยความกำหนัดผิดธรรม (อธรรมราคะ) ถูกความโลภ ไม่สม่ำเสมอครอบงำ (วิสมโลภะ) ประกอบด้วยธรรมที่ผิด (มิจฉาธรรม) ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้น จึงเกิดทุพภิกขภัย ข้าวกล้าเสียหาย เป็นเพลี้ยไม่ให้ผล เพราะเหตุนั้น มนุษย์จึงล้มตายเสียเป็นอันมาก”

2.เวสสันดรชาดก

เวสสันดรชาดก ได้พรรณนาป่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกัณฑ์จุลพน (ป่าเล็ก) และตอนกัณฑ์มหาพน (ป่าใหญ่) ซึ่งมีเนื้อหาที่แสดงถึงความรู้สึกในความงดงามของป่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความสุนทรีย์หรือมีความสุขความชื่นชมในความงามตลอดเวลา เพราะในป่านั้นมีทั้งหมู่ไม้ มีสัตว์ป่า มีสัตว์น้ำ แหล่งน้ำ บรรยากาศ ที่อยู่อาศัย (อาศรม) (ขุ.ชา. (ไทย), 28/1976-2086/492-507).

“ในบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่ไม้ต่างๆ พันธุ์คือ ไม้มูกมัน โกศ สะค้าน แคฝอยไม้บุนนาก บุนนากเขา และไม้ทรึก มีดอกบานสะพรั่งสีต่างๆ กันเหมือนหมู่ดาวเรืองรองอยู่บนนภากาศ อนึ่งในบริเวณอาศรมนั้น มีไม้ราชพฤกษ์ ไม้มะเกลือ กฤษณา รักดำ ต้นไทรใหญ่ไม้รังไก่ ไม้ประดู่มีดอกบานสะพรั่ง มีไม้มูกหลวง ไม้สน ไม้กะทุ่ม ไม้ช่อ ไม้ตะแบก หูกวาง ตะเคียน นางรัง ล้วนมีดอกบานเป็นพุ่มพวงดังลอมฟาง”

สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติและเป็นแบบอย่างแก่พุทธศาสนิกชน พระพุทธองค์ทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมตั้งบริบทการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายเกื้อกูลต่อธรรมชาติและการรักษาธรรมชาติเนื่องจากในครั้งพุทธกาล จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถ้าทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมดี ย่อมส่งผลต่อจิตใจภิกษุผู้ปฏิบัติธรรม จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมบรรลุตามเป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น ฉะนั้น พระวินัยแต่ละสิกขาบทพระสูตรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แสดงไว้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงและโดยอ้อม จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการปฏิบัติของพระสงฆ์ด้วย ซึ่งความสำคัญของพระวินัยที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1.ส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ

สมัยพุทธกาล การขุดดินถือว่าเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะประชาชนในสมัยนั้นมีความเชื่อว่าดินมีชีวิต มีอินทรีย์ จึงไม่ควรทำลาย โดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องงดเว้นไม่ทำลายเป็นอันขาด เมื่อพระสงฆ์ทำการก่อสร้าง ได้ขุดดินเพื่อนำไปก่อสร้างโบกฉาบกุฏิและทำศาลาโรงฉัน ประชาชนจึงพากันติเตียน ประณามการกระทำนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องราว จึงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทเพื่อห้ามไม่ให้ภิกษุทำเช่นนั้นอีก เพราะนอกจากประชาชนจะติเตียนแล้วยังเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ที่อาศัยอยู่ในดินอีกด้วย พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์นี้แล้ว จึงได้ทรงบัญญัติห้ามไว้เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์อันสูงสุดแล้ว ถ้าหากพระสงฆ์มัวพะวงอยู่กับการก่อสร้างก็จะไม่มีเวลาบำเพ็ญสมณธรรมให้ถึงที่สุดทุกข์ได้

การที่พระสงฆ์รักษาพระธรรมวินัยข้อนี้เป็นการช่วยอนุรักษ์ดินไม่ให้เสื่อมคุณภาพ ซึ่งพระสงฆ์ไม่ได้ล่วงละเมิดพุทธบัญญัติแต่อย่างใดในปาทุกาวรรค สิกขาบทที่ 15 ทรงบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนเขฬะในน้ำ”พระพุทธองค์ทรงแสดงเจตนารมณ์ ให้ช่วยกันรักษาความสะอาดแก่แม่น้ำลำคลองไม่ให้ถ่ายเทของเน่าเสียลงน้ำ น้ำจึงจะไม่กลายเป็นมลพิษ ไม่เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคสู่ประชาชน ตลอดจนไม่ก่ออันตรายสู่สัตว์น้ำและสัตว์บกทั้งหลายด้วยและที่สำคัญในน้ำมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ จะช่วยกันรักษาไม่ให้ถ่ายเทของเน่าเสียลงสู่แม่น้ำเป็นธรรมชาติที่มีประโยชน์อนันต์และมีโทษมหันต์ หากไม่ได้มีการจัดการและควบคุมที่ดีพอ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ จึงจำเป็นจะต้องอาศัยการวางแนวการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ และการควบคุมปริมาณและอัตราการไหลของน้ำให้พอเหมาะ พร้อมทั้งคำนึงถึงคุณภาพระยะเวลาการไหลของน้ำในเวลาเดียวกันด้วย

นอกจากนี้การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำแล้ว จะต้องพิจารณาควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำทุกประเภทร่วมกันให้บังเกิดผลคุ้มค่ามากที่สุด เพราะการใช้ประโยชน์จากน้ำแต่ละประเภทจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดไม่ได้ แม้ว่าการใช้ทรัพยากรน้ำในประเทศไทยการดำเนินการโดยปราศจากการวางแผน จะเกิดความผิดพลาดในการใช้ประโยชน์ที่จากน้ำ ฉะนั้น การบริหารจัดการเรื่องทรัพยากรน้ำ ต้องมีแผนบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์สำหรับเกษตรกร ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกทางการเกษตร

2.ส่งเสริมการอนุรักษ์พืชและป่าไม้

ในปาทุกาวรรค สิกขาบทที่ 14 ทรงบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุพึงทำการศึกษาว่า เราไม่ป่วยไข้จะไม่ถ่ายอุจจาระไม่ถ่ายปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของสดเขียว”ทรงบัญญัติห้ามถ่ายสิ่งสกปรกหรือไม่ให้ถ่มสิ่งของปฏิกูลรดบนใบไม้ใบหญ้าที่สดเขียวเพราะตามธรรมชาติของพืชแล้วพืชต้องการปุ๋ยจากแผ่นดิน ใบต้องการแสงแดดจากดวงอาทิตย์จึงไม่มีความต้องการใดๆ เลย ที่จะรับปุ๋ยสดของมนุษย์รดที่ตัวพืช ฉะนั้นทางที่ดีควรขับถ่ายลงดินเป็นดีที่สุด แล้วดินนั้นแหละจะเป็นผู้ป้อนอาหารไปสู่พืชเอง

รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พระพุทธองค์ทรงห้ามตัดต้นไม้ดังพุทธบัญญัติที่ว่า “ภิกษุสำคัญว่าพืช ตัดเองก็ดี ให้คนอื่นตัดก็ดี ทำลายเองก็ดี ให้คนอื่นทำลายก็ดี ตัดเองก็ดี ให้คนอื่นตัดก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

พระวินัยที่ยกมาประกอบแสดงให้เห็นว่าทรัพยากรทุกชนิดควรแก่การดูแลรักษาอนุรักษ์ไว้ ไม่ว่าจะเป็นพืชผักต้นไม้น้อยใหญ่และในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้าม พระสงฆ์ทำลายต้นไม้ หรือพรากของเขียว ภูตคามทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำลำธาร เป็นต้นทรงบัญญัติสิกขาบทคุ้มครองพืชแห่งภูตคาม วรรคว่า “เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะพรากภูตคาม” พรากภูตคามในที่นี้หมายถึงการทำให้พืชตายทุกวิธี ไม่ว่าถอนโค่น ตัดหรือเด็ดก่อนบัญญัติสิกขาบทนี้ พระองค์ตรัสกับภิกษุที่ชอบโค่นไม่มาสร้างที่อยู่อาศัยว่า “ดูกก่อน โมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงได้ตัดเองบ้าง ให้คนอื่นตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้ เพราะคนทั้งหลายสำคัญในต้นไม้ว่ามีชีวะ”

2. พระวินัยในฐานะส่งเสริมให้มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติ

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน ตัดต้นไม้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงบนของเขียวและลงในแม่น้ำลำธาร สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุ ยังเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านเพื่อนำไปปฏิบัติ การที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้ เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมีอยู่อย่างชุกชุม สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกเขาใช้เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยิ่งมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น ต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตคนและสัตว์ พระธุดงค์ก็ต้องอาศัยผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้ และต้นไม้มีให้เห็นในชาดก บางครั้งก็เก็บมาทำอาหาร เช่น ฤาษีเก็บใบหมากเม่ามานึ่งเป็นอาหาร ซึ่งพระวินัยที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่คนและสัตว์(พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร,2543 : 45)
พระพุทธเจ้าทรงทราบความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อจะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรม (หมายความถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย)ให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 แห่งโภชนวรรค ห้ามไม่ให้ภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล (หมายเอาเวลาตั้งแต่เที่ยงไปจนถึงรุ่งอรุณวันใหม่) สิกขาบทนี้ทรงมุ่งให้ภิกษุเป็นผู้เลี้ยงง่าย ไม่ทำความลำบากให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุฉันอาหารที่ค้างคืนเพราะอาหารนั้นอาจเสีย เมื่อภิกษุฉันเข้าไปก็อาจเป็นอันตรายแก่ชีวิตอีกอย่างถ้าภิกษุฉันมากเกินไปก็เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ความว่าสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏพร้อมกับหมู่ภิกษุสงฆ์ ทอดพระเนตรเห็นกุฎีอันงดงามที่พระธนิยะกุมภการบุตรก่อสร้างขึ้นเพื่ออยู่จำพรรษาสำหรับตน พระองค์ตรัสถามว่า “นั่นอะไร น่าดูน่าชม สีเหมือนแมลงค่อมทอง” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษนั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนโมฆบุรุษจึงขยำโคลนก่อกุฎีดินล้วนเล่า โมฆบุรุษนั้นชื่อว่าไม่มีความเอ็นดู ความอนุเคราะห์ ความ

ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พวกเธอจงไปทำลายกุฎีนั้นเสีย อย่าให้เพื่อนพรหมจารีในภายหลังเบียดเบียนหมู่สัตว์เลย ภิกษุไม่พึงทำกุฎีดินล้วน ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฎ” (วิ.มหา. (ไทย) 1/85/56).จะเห็นได้ว่าพระวินัยข้อนี้มีความมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ดิน และป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์ นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันมลพิษทางอากาศด้วย เพราะการทำกุฎีจะต้องทำการเผาดินให้แข็งตัว ดินนั้นจึงจะคงทน ไม่แตกง่าย นับว่าพระพุทธเจ้าทรงมองเห็นการณ์ไกลจริง ๆ

บทสรุป

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะหลักของการปฏิบัติสำหรับมนุษย์และสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาเหตุที่ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมา เพื่อต้องการส่งเสริมให้ให้พระสงฆ์ใช้ชีวิตอยู่ในป่าแบบเรียบง่ายเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมและการสนทนาธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบมา ปัจจุบันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและส่วนหนึ่ง ก็จะเกิดจากฝีมือของมนุษย์ที่ต้องการนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตหรือนำมาเพื่อใช้ปัจจัยขั้นพื้นฐานสำหรับป้องโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อนำมาใช้เกินความจำเป็นหรือเกินกว่าธรรมชาติจะสร้างขึ้นมาทดแทนได้ จึงเกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศเรียกว่าเป็นต้นกำเนินของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นประจำในประเทศไทย

หน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ต้องรับผิดชอบต่อทรัพยากรของประเทศ ช่วยกันคุ้มครองรักษา ห่วงแหนป่าหรือทรัพยากรของประเทศ หน่วยงานภาครัฐควรบังคับใช้กฎหมายและมีบัญญัติลงโทษผู้กระทำผิด จัดยุทธศาสตร์การพัฒนาฟื้นฟูให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคืนความสมดุลทางธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เหมือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติทำลายธรรมชาติ แต่ให้ช่วยกันรักษาธรรมชาติไว้ เพราะพระสงฆ์ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นที่ปฏิบัติธรรม ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจะขาดระบบใดระบบหนึ่งไปก็คงไม่ได้

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535.

_____.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).(2542). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**.พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร.(2553). **พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้**.วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร. มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

Leopold, A. (2015). “The Land Ethics in a Sand Almanac County”.**New York: Ballantine Books.**1 September.

วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา[1]
An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

ปัญญา นามสง่าและคณะ[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม ผลจากการวิจัยพบว่า ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ 6 ด้าน คือ อภิปรัชญา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และสังคมการเมือง แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยมากที่สุด บรรพบุรุษจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตน ระบบปรัชญาไทยแบ่งออกเป็น 3 สาขาหลัก คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนาพบว่าความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา คือเชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: ปรัชญาไทย, พุทธปรัชญา, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The research which is the quality research based on documentary research and field research is to analyze the concept and practice of Thai philosophy according to Buddhism. It was research found that:Thai philosophy is a Buddhist philosophy because Thai society uses Buddhist principles in daily life from the past to the present which could be concluded into 6 aspects. The 6 aspects are metaphysical, ethics, aesthetics, social and political aspect. However, due to the influence of the teachings in Buddhism, it is in line with the philosophy of Thai the most. The ancestors have adopted the Buddhist philosophy as the development of their philosophical system which is divided into 3 main branches: metaphysics, epistemology, and ethics.Belief, concept, ethics and traditions in Thai philosophy based on Buddhism were found that human belief has evolved from the belief in nature, belief in the nymph, belief in ancestral spirits and belief in many gods. The beliefs found in ancient Thai society to the present are about superstition and astrology. Besides, there is also a Buddhist belief which is the rule of karma, believe in the effects of karma, believe in the fact that living things have their own karma, and believe the enlightenment of the Buddha.

---

[1]บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)ปีงบประมาณ 2559คณะผู้วิจัยประกอบด้วย ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า,พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ดร.ภูวเดช สินทับศาล, ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

[2] วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

KEYWORDS: Thai Philosophy, Buddhist Philosophy, Buddhism

1.ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ปรัชญาไทย มีลักษณะเด่นที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตประจำวันในลักษณะเดียวกันกับปรัชญาระบบอื่นที่ปรากฏตามปรัชญาตะวันออกทั่วไปซึ่งลักษณะนี้เรียกว่า “ปรัชญาชีวิต”ซึ่งความน่าสนใจเป็นพิเศษคือมีลักษณะของการประนีประนอมเสมอไม่มีลักษณะของการโจมตีกันถึงจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาของต่างชาติแต่ก็รู้จักนำมาปรับใช้ประสมไปกับความคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษความประนีประนอมจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งของปรัชญาไทยแนวคิดอันเป็นภูมิปัญญาในลักษณะดังกล่าวบรรพบุรุษของคนไทยได้ช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่งและสั่งสมกันต่อ ๆมาและได้ถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังประเด็นปัญหาที่นักปราชญ์ไทยให้ความสนใจค้นคว้าและแสวงหาความจริงกันมาตลอดนั้นอยู่ในขอบเขตของความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตประเด็นของปัญหาตามที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่นักปราชญ์ไทยได้พยายามแสดงหาคำตอบตลอดมาและคำตอบเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลัก3ประการคือ (1)กระแสความคิดดั้งเดิมก่อนได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ(2)กระแสความคิดที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นพื้นฐาน (3)กระแสความคิดที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน(ปัญญา นามสง่า, 2560 : 12)

จากนัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปรัชญาไทยมีความเชื่อมโยงกับความรู้และความจริงที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตคนไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยได้ตั้งข้อสมมติฐานแล้วผูกเรื่องเป็นนิยายหรือนิทานอันเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นเรื่องเล่าสืบ ๆกันมาแบบปากต่อปากซึ่งบางเรื่องอาจจะมีจริยธรรมและศีลธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยเพื่อจะได้เป็นอนุสติเตือนใจให้ประพฤติดีประพฤติชอบในสังคมนอกจากที่กล่าวแล้วยังมีแนวความคิดที่สำคัญอันมีค่าควรแก่การศึกษาและควรยกย่องได้ว่าเป็นปรัชญาไทยอีกรูปแบบหนึ่งในยุคดั้งเดิมอันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนโบราณที่รู้จักวิธีสอนจริยธรรมและศีลธรรมแก่ลูกหลานแต่ออกมาในรูปลักษณะของคำคมและสุภาษิตที่คนโบราณนิยมคิดขึ้นมาเพื่อเป็นคติเตือนใจให้เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต และเป็นหลักจริยธรรมและศีลธรรมที่มุ่งสอนบุคคลให้ประพฤติตนอยู่ในทำนองครองธรรมในขณะเดียวกันก็ได้แสดงให้เห็นถึงถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นได้อนุรักษ์แนวความคิดนี้ไว้เป็นอย่างดีโดยมีผู้สืบทอดกันมาแบบปากต่อปากและให้ชื่อเรียกว่า “ผญา” คำว่า “ผญา” มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า “ปัญญา” หรือปรัชญา” เพราะเสียง “ป” หรือ “ปร” คือเสียง “ผ” ในภาษาอีสานซึ่งเป็นดั้งเดิมของคนไทยเช่นคำว่า “เปรต” เป็น “เผด” เป็นต้นดังนั้นคำว่า “ปัญญา” จึงกลายเสียงเป็น “ผญา” (ปรีชา พิณทอง, 2534:15)เป็นคำพูดที่หลักแหลมได้สาระทำให้ผู้ฟังมองเห็นสติปัญญาของผู้พูดและมองปรัชญาเชิงจริยศาสตร์ที่แฝงภาษิตคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสาระส่วนสำคัญของปรัชญาไทย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญาไทยที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในระบบปรัชญาไทยสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

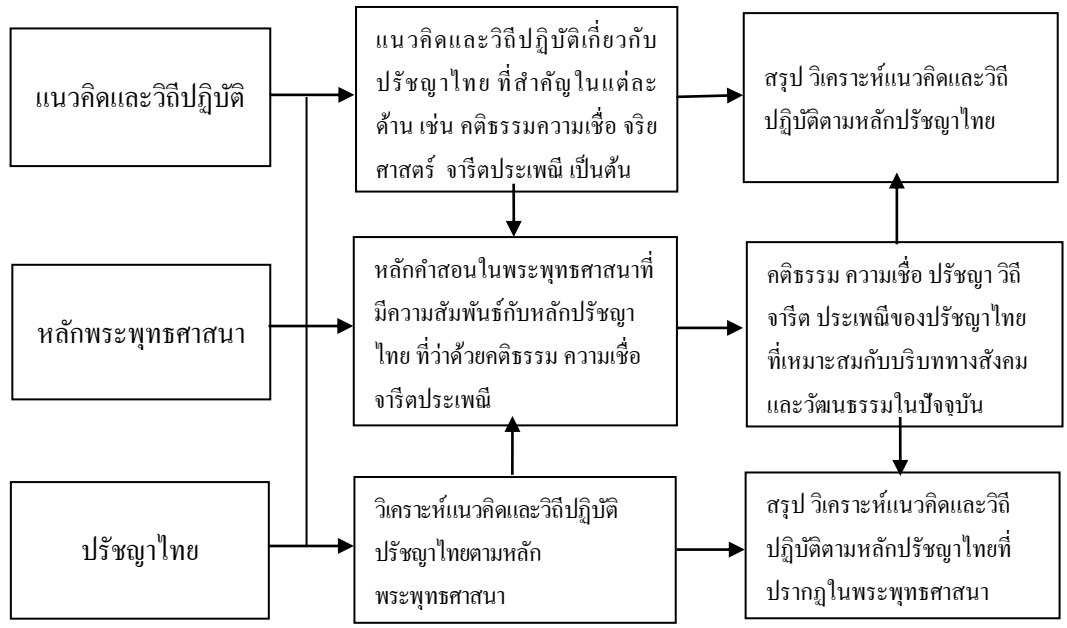
(1) เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

(2) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

(3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิจัยภาคสนามสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept interview) จากประชากร ของตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย การได้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมาโดยใช้วิธีแบบสุ่มเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

(1) ขั้นที่ 1 แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

ศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาแนวคิด ความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมไทย แนวคิดด้านพระพุทธศาสนาศึกษาในพระสุตตันตปิฎกในประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาไทย ปรัชญาไทย

(2) วิธีการศึกษาในขั้นที่ 2ผู้วิจัยได้การศึกษาเกี่ยวกับความหมายและประเภทของปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราวิชาการ และภาคสนามของผู้วิจัยเอง ในทุก ๆ มิติว่า ประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์ และนำไปสู่การเข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอน เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

การศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดร่างเครื่องมือ และร่างรูปแบบที่เหมาะสมตามสมมติฐานของผู้วิจัยเอง แล้วนำเสนอต่อพระสงฆ์ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 รูป/คน กำหนดประเด็นการวิจัย และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง หาความเที่ยงตรงทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา ความเป็นไปได้ และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 25 คน คน การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ดังกล่าวข้างต้น วิธีการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในขั้นที่ 2ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลที่ได้รับนำมาสรุปทั้ง 4 กลุ่ม แล้ววิเคราะห์ สังเคราะห์บทสัมภาษณ์ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

(3) ขั้นที่ 3 วิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ก.ขั้นตอนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ขั้นที่ 3ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์สาระสำคัญของวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และท่าทีและมุมมองของบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งทำการวิเคราะห์และรวบรวมความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

ข. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ 3ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย จะทำให้ทราบ และได้เข้าใจองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเหตุการณ์สังคมไทยปัจจุบันได้ แล้วเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในจังหวัดพิษณุโลกที่เกี่ยวกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี 4 กลุ่ม คือ

1. พระสงฆ์	จำนวน	5 รูป
2. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน	5 คน
3. นักปราชญ์	จำนวน	5 คน
4. ผู้นำชุมชน	จำนวน	10 คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น	จำนวน	25 คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์

ของปรัชญาไทย ระบบปรัชญาไทย 3 สาขา วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีในสังคมไทย

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

ข. ขอบเขตการวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็นคำถามการวิจัย หาความเชื่อมั่น (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน5 รูป/คน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยรวบรวมจากเอกสาร (Documentary Research) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร หนังสือตำราทางวิชา และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิจัยภาคสนามสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-deptinterview) จากประชากร ของตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย การได้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมาโดยใช้วิธีแบบสุ่มเจาะจง (Purposive Sampling)

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์สาระสำคัญของวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และท่าทีและมุมมองของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งทำการวิเคราะห์ และรวบรวมความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

5. สรุปผลการวิจัย

5.1แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย

ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และ

เมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก สิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อปัญหาอดีตของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่องรอยแนวคิดแบบไทยที่เรียกว่าปรัชญาไทย สรุปได้ 6 ด้าน คือ ด้านอภิปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม และด้านการเมือง (ปัญญา นามสง่า, 2560 :20) ปรัชญาทั้ง 6 ด้านนี้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานว่า เป็นการศึกษาความคิดความเชื่อของคนไทย แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องต้องกันกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยๆ มากที่สุดซึ่ง บรรพบุรุษได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นเป็นสาระสำคัญและเป็นแนวพัฒนาปรัชญาไทย ให้เชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย อันเป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่าควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกัน มาช้านานและเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ ส่งเสริมความรักความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นความภาคภูมิใจ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย (ส.พลายน้อย, 2535:23) และเป็นการสนองตอบความต้องการในด้านต่างๆ วัฒนธรรมจึงครอบงำหมดทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้องมีการบำรุงส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย

5.2แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ความเชื่อคือความไว้วางใจและนับถือเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจจะมีความแตกต่างกัน ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งวางหลักความเชื่อไว้ 4 ประการ คือเชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545:16) ความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถพิสูจน์ได้ ดังนั้น ศาสนาพุทธจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา เน้นความเป็นเหตุผลและการทดสอบด้วยตนเองในส่วนประเด็นทางจริยศาสตร์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ ศึกษาหาคุณค่าความประพฤติ เกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมคุณค่าของจริยธรรม หลักในการแสวงหาความดี เพื่อให้มนุษย์ทำหน้าที่ของของตนเองให้ดี ให้สมบูรณ์ ให้เข้าถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ สำหรับพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนาที่ประมวลไว้ด้วยเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมูลฐาน กฎเกณฑ์ที่สอดคล้องและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคมและแนวทางการปฏิบัติที่ดีงามรวมถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ มนุษยชาติที่เกิดมาย่อมมีหน้าที่และสิทธิโดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน โดยสรุปแล้วมี 3 ประเภท หน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม และหน้าที่ต่อศาสนา ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทิศ 6(บุญมี แท่นแก้ว, 2550 : 5)

หลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทย เป็นการผสมผสานทั้งลัทธิ ผีสางเทวดา ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่างๆ ออกเป็น 3

ด้าน คือ (1) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเผาศพ (2) ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีลอยกระทง และ (3) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีรับบัวบางพลี ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ เป็นต้น (ปรีชา พิณทอง, 2534: 21)

5.3วิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องมีหลักการให้ยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตตนเองมีหลักยึดถือสำหรับเป็นแผนที่ชีวิต เป็นทัศนะที่แฝงอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา ทุกคนจึงมีความแตกต่างกัน มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกำหนดหน้าที่ และตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ปรัชญาแบบใด เป็นหลักในการยึดปรัชญาไทยเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ในอันที่จะหล่อหลอมให้คนไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนและเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยสรุปเป็น 4ด้าน ได้แก่ (1) ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดแนวทางให้แต่ละบุคคลได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของตนเอง ปรัชญาไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยดั้งเดิม เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ การเคารพนับถือในเครือญาติและผู้หลักผู้ใหญ่ และที่เด่นชัดได้แก่แนวปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสมชีวิตาในพระพุทธศาสนา ที่นอกจากจะช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถปรับเปลี่ยนความคิด นิสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่ให้สูญเสียไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆอีกด้วย (2) ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ (3) ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุมีผล ช่วยตอบโจทย์ให้แก่ตนเองว่า เพราะอะไร บนพื้นฐานแนวคิดอะไรจึงทำให้ตัดสินใจแบบนี้ (4) ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ เรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด ประเพณีไทยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิด เช่น **สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่านิยม และการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ** อิทธิพลของทั้ง 4 ด้านซ่อนอยู่เบื้องหลังของคำว่า ปรัชญาไทย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย

สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์ มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาตนส่วนใหญ่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักของศาสนาต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดถือ โดยเฉพาะพุทธศาสนามีหลักในการพัฒนาตนเองเป็น 3 ช่วง เรียกว่า อัตถะ 3 ได้แก่ (1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน ประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา สัมปทา และสมชีวิตาสัมปทา (2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้าประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา และ ปัญญาสัมปทาและ (3) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด นอกจากนั้นยัง

หลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา ยังสามารถใช้เป็นหลักในการพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบอีกด้วย[3]

สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ การเริ่มต้นชีวิตอาศัยกระบวนการทางปฏิจจสมุปบาท คืออาศัยเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย การเกิดในโลกของมนุษย์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัย อาหาร ตามนัยอภิธรรมกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุติจิตในมรณาสันนวิถี อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างคั่น การเกิดชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิด 2 ครั้ง ครั้งแรกคือการเกิดทางร่างกายและจิตใจ ความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาคือความจริงของธรรมชาติ มีความละเอียดลออ ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจหน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวัฏฏ์ คือ กิเลส กรรมและวิบาก ที่จัดสรรให้ชีวิตมีความเป็นไปในภพภูมิต่างๆ จำแนกออกเป็น 2 มิติ คือ 1) ชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ ที่ให้ความสำคัญกับปัจจุบันกาลเป็นอันดับแรกสุด มองว่าชีวิตที่ผ่านมาหรือชีวิตในอดีตกาลและชีวิตในอนาคตกาลต่างเป็นชีวิตที่ไม่ควรให้ความสำคัญหรือคิดถึงมากนัก เพราะอดีตก็กลับแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็ยังมาไม่ถึง และ 2)ชีวิตในมิติแห่งอนาคตชาติ ให้ความสำคัญกับชีวิตคือช่วงเวลาแห่งอนาคตชาติหรือชาติต่อไปหลังจากชาตินี้ เพราะมองว่าชาติหน้าเป็นผลของชาตินี้ การทำดีย่อมได้ดีหรือทำไม่ดีย่อมได้ไม่ดี การมีแนวคิดเรื่องชาติหน้าถัดจากชาตินี้ไป ในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ถือว่างมงายหรือไร้เหตุผล ตรงกันข้าม การมีทัศนะเช่นนี้กลับช่วยให้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6.อภิปรายผล

จากการศึกษาปรัชญาไทยมีความผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมและปรัชญาที่รับมาจากวัฒนธรรมอื่นอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมของพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาไทย ทำให้เกิดมิติทับซ้อนระหว่างปรัชญาดั้งเดิม พุทธปรัชญา และปรัชญาวัฒนธรรมอื่น เช่น วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมเกาหลี เป็นต้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาไทยในปัจจุบันจึงควรพิจารณาอย่างรอบด้านและถ้วนถี่ เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมที่ไหลอย่างรวดเร็วทำให้รูปแบบปรัชญาไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการรักนวลสงวนตัวของสตรี ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ชายหญิงหากได้เสียกันก่อนพิธีแต่งงานถือว่าผิดผี มีโทษทางสังคมที่รุนแรง ต่อมาเพื่อรับอิทธิพลพุทธศาสนา ถือว่ากุลสตรีคือหญิงที่รักษาพรหมจรรย์ไว้ให้ตลอดจนกว่าจะแต่งงาน แต่ในปัจจุบันการอยู่กินกันแบบผัวเมียก่อนพิธีแต่งงาน (ทดลองอยู่) กลายเป็นเรื่องปกติ ซึ่งเป็นอิทธิพลของชาติตะวันตก แนวคิดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายชายไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นสาวพรหมจรรย์ของฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงก็ไม่ได้ยึดค่านิยมที่จะรักษาพรหมจรรย์ไว้เพื่อสามีที่แท้จริง ความไหลบ่าของวัฒนธรรมในลักษณะได้ทำลายวัฒนธรรมของความเป็นไทย แนวคิดในลักษณะนี้มีผลต่อปรัชญาไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนระบบความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม จึงควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจกันอย่างทั่วถึง

ปรัชญาไทยโดยส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่เป็นพระพุทธศาสนาเสียทีเดียว เพราะแนวคิดของปรัชญาดั้งเดิมยังเหนียวแน่นในวัฒนธรรมประเพณี ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยถูก

---

[3]พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต).**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**.หน้า 12-15.

มองเป็นกึ่งเถรวาทกึ่งมหายาน กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์และไสยศาสตร์อันเป็นปรัชญาดั้งเดิมของไทยได้ฝังรากลึงและลุกลามถึงพระพุทธศาสนาโดยไม่ละทิ้งปรัชญาดั้งเดิม ทำให้เกิดการผสมผสานกัน พระสงฆ์ในประเทศไทยจึงต้องทำหน้าที่เป็นทั้ง พระ และพราหมณ์วิถีปฏิบัติของปรัชญาไทย จากการรณรงค์ความเป็นไทยของภาครัฐ ด้วยการแต่งกายชุดไทย การกินอาหารไทย การอนุรักษ์ศิลปะไทย ล้วนแต่เป็นการปลุกให้ปรัชญาไทยคืนชีพในสถานการณ์โลกยุคข้อมูลข่าวสาร ผู้วิจัยเห็นว่า ภาครัฐควรรณรงค์ให้ประชาชนรับวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างสร้างสรรค์ด้วยการให้โอกาสเรียนรู้อย่างเปิดกว้าง ให้เกิดการผสมผสานกับแนวคิดปรัชญาไทยอย่างลงตัวจะเหมาะสมกว่าการปิดกั้นกระแสแนวคิดเหล่านั้น ประกอบกับนโยบายของประชาคมอาเซียนที่ทำให้การไหลบ่าของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่มประเทศเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ปรัชญาไทยจะสามารถมีบทบาทและโดดเด่นได้อย่างไร เป็นคำถามที่น่าสนใจและท้าทายต่อประชาคมโลกในปัจจุบัน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ควรมีการนำไปใช้ประโยชน์ด้านการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติปรัชญาไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งในสถานศึกษาและการเรียนรู้ตามสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติกันอย่างถูกต้อง และจะเป็นความรู้สำหรับการรับกระแสวัฒนธรรมอื่นให้กลมกลืน งดงามต่อไป การปิดกั้นแนวคิด ค่านิยม หรือการโจมตีวัฒนธรรมอื่นนั้นเป็นการปลูกฝังแนวคิดในทางลบ อันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อไปได้

(2)กระแสความเป็นไทยจะเป็นการปลุกปรัชญาไทยให้ตื่น แต่การรับวัฒนธรรมอื่นอย่างสร้างสรรค์จะช่วยให้ปรัชญาไทยมีความทันสมัยยิ่งขึ้น จึงควรหาแนวทางผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดแนวปรัชญาไทยสมัยใหม่ ให้คนยุคใหม่ไม่รู้สึกอึดอัดในกระแสความเป็นไทยจนมากเกินไปหรือหย่อนเกินไป

(3) วัฒนธรรมและประเพณีถือว่าเป็นมรดกตกทอด แฝงไปด้วยปรัชญาการดำเนินชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นความงดงามของแต่ละท้องถิ่น สมควรที่ภาครัฐจะให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องต่อไป ทั้งนี้ ควรมีการศึกษารูปแบบให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่โดยไม่ทำลายของเก่า

(4) ปรัชญาไทยและพุทธปรัชญามีเอกลักษณ์และความโดดเด่นในตัวเอง มีความเป็นเหตุเป็นผลและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ จึงตอบโจทย์ของโลกยุคข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดียิ่ง การแยกพุทธปรัชญาให้เด่นชัดและนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้พุทธปรัชญาก่อให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นโลกนี้ได้อย่างเป็นระบบ

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ศึกษาพัฒนาการของปรัชญาไทยที่ผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมกับพุทธปรัชญาเพื่อสะท้อนให้เห็นมิติทางการเมือง การปกครองและวัฒนธรรมทางด้านประชาธิปไตยในสังคมไทย

(2) ศึกษาอิทธิพลของพุทธปรัชญาที่มีต่อระบบการศึกษาของประเทศไทย

(3) ศึกษาปรัชญาไทยกับความเป็นพหุวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้อนุมัติงบประมาณเพื่อสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้คุณความดีอันจะพึงมีของงานวิจัยเล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยและผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จที่ไม่ได้เอ่ยนามขอจารึกน้ำใจอันงดงามของท่านไว้ตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

บุญมี แท่นแก้ว.(2550).**จริยศาสตร์ (ETHICS)**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ปรีชา พิณทอง.(2534). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซ็ท.

ปัญญา นามสง่า.(2560).**ปรัชญาไทย**.พิษณุโลก : โรงพิมพ์โฟกัส พริ้นติ้ง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2554).**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

ส. พลายน้อย (นามแฝง). (2553).**สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุคส์.

ภูมิปัญญาของเจ้าอาวาส เพื่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ
The wisdom of the abbot For Buddhism and the nation

พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์ (กิตฺตินาโม)[1]

บทคัดย่อ

วัดเป็นสถาบันสงฆ์คู่สังคมไทยเป็นเวลาช้านาน มีบทบาททั้งในด้านการเผยแผ่หลักธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ เป็นโรงเรียน เป็นโรงพยาบาล เป็นที่พำนักพักใจ และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม วัดเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น ท่านจึงมีสิทธิใน การหาประโยชน์จากที่ดินของวัดได้ แต่มิใช่ว่าพระคุณท่านจะสามารถจัดผลประโยชน์ในที่ดินวัดได้อย่างอิสรเสรี ทั้งนี้ เจ้าอาวาสจึงต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎข้อบังคับของคณะสงฆ์ และต้องเพื่อการสงเคราะห์กับประชาชนทั่วไปเพื่อประโยชน์กับพระศาสนา ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากร การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัดเพื่อให้งานต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เจ้าอาวาสต้องใช้ทั้ง ศาสตร์ และศิลป์ ในการบริหารงานกิจการงาน เพื่อให้บรรลุไปตามเป้าหมาย โดยมีคณะสงฆ์ช่วยกันบริหารจัดการตามความเหมาะสมดีงาม

คำสำคัญ : เจ้าอาวาส, ภูมิปัญญา, การบริหารจัดการวัด

Abstract

The temple is a monk institution for Thai society for a long time. Plays role ther in propagating the principles Buddha or is a source of knowledge in schools as a hospital is a resting place and a place of practice Temple a legal entity. The abbot is a legal official, so he has the right to exploit the land of the temple. But cannot provide benefits because the abbot must proceed according to the regulations of Buddha and for the relief to the people for the benefit of Buddhism which the administration of administrative resources to maintain the whole group of monks and householders in the temple and organizing the activities of the temple to ensure the work is completed The abbot must use both Science and Arts in the administration to achieve the goal by having a monk to help manage as appropriate the best.

Keyword: Abbot, wisdom, temple management**.**

1.บทนำ

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก วัดวาอารามที่มีอยู่ก็เปลี่ยนไปตามวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนด้วย การสร้างวัดจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากวิธีการเดิมๆ ตามที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดถึงหลักการและวิธีการในการบริหารพระศาสนา รวมถึงการบริหารวัดไว้ให้พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ในสังฆมณฑลยึดถือปฏิบัติอย่างชัดเจน และเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น

[1] นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด ศาสนสมบัติของวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่งและเนื่องจากวัดเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ การดูแลรักษาและจัดการก็เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนของนิติบุคคล คือ วัดแต่ว่าการดูแลรักษาและจัดการทรัพย์สินของวัดใดๆจะเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ ก็ตามการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดที่เจ้าอาวาสจะกระทำได้นั้นจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย และจำต้องเป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดวิธีการปฏิบัติในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดไว้เป็นแม่บทให้เจ้าอาวาสถือปฏิบัติ ซึ่งการจัดการทรัพย์ สินของวัด ในด้านการลงทะเบียนทรัพย์สิน การจำหน่ายออกจากทะเบียน การทำทะเบียนที่จัดประโยชน์ทะเบียนผู้เช่าวัดสามารถกระทำได้โดยเรียบร้อย เพราะมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจนประกอบ กับแบบทะเบียน แบบบัญชีและแบบพิมพ์อื่นๆ กรมศาสนาก็ได้กำหนดไว้ให้แล้วแต่อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการดูแลและจัดประโยชน์ในอสังหาริมทรัพย์ของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านพระศาสนา และการจัดหารายได้เพื่อทำนุบำรุงรักษาวัดก็ยังประสบปัญหาในการดำเนินการหลายประการ[2]

2.การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

แนวคิดในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนานั้น พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมาย จากพุทธบริษัทให้เป็นผู้นำในกิจการด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ[3] ในยุคโลกาภิวัตน์ การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์[4] โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค โดยทั้งสองส่วนมิได้มีอิสระจากส่วนกลางนั่นคือ อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรปกครองสูงสุด โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขสงฆ์ ในส่วนของการปกครองส่วนภูมิภาคได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ เขตปกครอง อันได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล โดยมีการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ พร้อมทั้งได้กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้อีกด้วย โดยอำนาจหน้าที่ของการปกครองส่วนภูมิภาคนี้ได้มีกำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการจัดรูปแบบการปกครองเช่นนี้ ก็เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยัง

---

[2] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วย พระราชบัญญัติกฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

[3] พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ข.

[4] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

พระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย[5]

ดังนั้น วัดเป็นองค์กรหลัก เป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา เป็นหน่วยบริหารและจัดกิจการโดยตรง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชารองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นผู้ช่วยงานการศาสนสมบัติ อนึ่ง เจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสทั้งหมดนี้เป็น“พระสังฆาธิการ”[6] กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์[7]

กรมการศาสนาระบุว่า วัด คือ สถานที่ทางศาสนาตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป[8] และหลักการบริหารวัดสมัยใหม่ ดังนี้

๑. การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

๒. จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

๓. จัดระบบงาน ได้แก่ การบริหารงานต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔. จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕. บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นจึงควรเลือกใช้บุคคลให้อย่างเหมาะสม

๖. เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

๗. กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว[9]

---

[5] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

[6] พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

[7] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

[8] กรมการศาสนา, **ความหมายของวัด,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๖ -๑๐๗.

โดยวัดภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ซึ่งงานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค[10]

นอกจากนี้พระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดในการบริหารวัด ว่า ต้องปฏิบัติให้ได้ตามหลัก สะอาด สว่าง และสงบ ดังนี้

๑. สะอาด หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกรกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

๒. สว่าง หมายถึง การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ให้สอยสูงสุด

---

[9] สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา ๔๖,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

[10] สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๗.

๓. สงบ หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ร่มเย็นเป็นสุข ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ[11]

สอดคล้องกับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา วิธีดำเนินงานการให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่[12]

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข[13] และยังเป็นการดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรและศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธศาสนธรรมแก่ชุมชน[14] หน้าที่สำคัญหรือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์[15] อีกทั้งการบริหารวัดนั้นมีความสำคัญที่การดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และ การจัดการทางด้านการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด[16] โดยการที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด[17] อย่างไรก็ดีการบริหารวัดอาจเปรียบได้เป็น ๗ โรง คือ

๑. วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อย ๆ เสื่อมไป

๒. วัดเป็นโรงทึม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากจะตายอยู่บ้านนั้น อยากจะเผาอยู่วัดนั้น

---

[11] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา ๕๐,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖-๒๗.

[12] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๔๔๕), หน้า ๑๕.

[13] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **“พระสงฆ์กับกรมศาสนา” ใน กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒.

[14] พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด เขมจารี), **การคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

[15] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

[16] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **การบริหารวัด,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอช ที พี เพรช จำกัด , ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

[17] พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ),**“พระสังฆาธิการกับวัด” ในที่ระลึกงานสมโภช ฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑.

๓. วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจโขนหนังละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่าง ๆ

๔. วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ให้การสงเคราะห์ประชาน ด้วยการบำบัดรักษา

๕. วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วย การให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖. วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่ต้อนรับประชาชน เป็นที่ปฏิสันถารเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗. วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้างพระสังฆาธิการแห่งวัดนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเณรในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ[18]

จะเห็นได้ว่าการบริหารวัดที่ดีและเกิดความมั่นคงในทางพระพุทธศาสนา คือการดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะภายในวัด อันได้แก่ หมู่พระภิกษุ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ฆราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งการจัดการกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครองคณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ ซึ่ง “สังฆมณฑล” นับตั้งแต่ส่วนย่อย คือ วัด ถึงส่วนรวมคือ คณะสงฆ์ไทยหมดทั่วทั้งประเทศ[19]

คำว่า “การบริหารวัด” จึงมีความหมายกว้าง ทั้งการดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะ คือ พระภิกษุสงฆ์ทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดการทางด้านการเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด ณ ที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่อง “การบริหารวัด” ซึ่งประกอบด้วยทั้งการปกครองดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรม พิธีกรรม การเงิน และทรัพย์สินของวัด ซึ่งมีฐานเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป เป็นสำคัญ

เพราะฉะนั้น “ผู้บริหารวัด” ก็คือ “เจ้าอาวาส” ประจำแต่ละวัดนั่นเอง เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย ฯ นอกจากนี้นักวิชาการได้ให้หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัฒน์ ไว้ดังนี้

๑. ควรมีการคัดสรร อบรมบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม

๒. ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย

๓. ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

---

[18] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๒-๑๓๘.

[19] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **การบริหารวัด,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอช ที พี เพรช จำกัด , ๒๕๔๐), หน้า ๓ -๔.

๔. แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่อง

๕. กิจกรรมการศึกษาธรรมของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

๖. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

๗. พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้

(๑) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล (๒) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล (๓) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง (๔) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ (๕) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตา ปรารถนาดี (๖) บอกทางสวรรค์ คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้อง ให้ประชาชน

๘. การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรม ให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

๙. เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

๑๐. จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

๑๑. วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

๑๒. ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขลัง วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก ตำหนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่ โดยให้เครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

๑๓. ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อามิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

๑๔. การจัดบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินในดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

๑๕. วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมต่อไปด้วย

๑๖. มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

๑๗. หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

๑๘. ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้นจำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง[20] ถึงกระนั้นการบริหารวัดให้เจริญรุ่งเรืองมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งทั้งทางโลกและทางธรรมได้ ดังนั้น นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัดแล้ว เจ้าอาวาสยังต้องมีลักษณะเป็นผู้นำอีกด้วย[21] เพราะว่าโดยหลักการในการบริหารวัดว่า เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกัน ปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงสุด และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน แก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง เจ้าอาวาสต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด นอกจากจะมีทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว ในการบริหารและการจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน

---

[20] คะนึงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์,** (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๖.

[21] ดรุณี ญาณวัฒนา และคณะ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดอัมพวัน,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

การประเมินผลงาน และการงบประมาณ สำหรับเรื่องดังกล่าวเจ้าคณะพระสังฆาธิการควรหาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้การบริหารและการจัดการของวัดดำเนินการไปในเชิงรุก และได้ผลเต็มที่อย่างมีประสิทธิภาพ[22] สามารถทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นสถานที่ที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวไทยในชนบทได้อย่างดีงาม[23]

3.สรุป

ปัจจุบันวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ เป็นสถานที่ของพระสงฆ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่รื่นรม สงบ เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรมของพระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป วัดเป็นสถานบันอุดมคติ เพราะเป็นตัวเปลี่ยนทัศนคติพื้นฐานมนุษย์เปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการตั้งสังคมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นผู้นำที่มีความบริสุทธิ์และสะอาดเป็นพื้นฐานวัดเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนัก ที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้การบริหารแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ไม่ว่าด้านการศึกษา สาธารณสงเคราะห์ ศูนย์กลางชุมชน และสังคม ที่สำคัญผู้บริหารวัดควรใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีและการบริหารจัดการวัดหรือการทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการให้เจ้าอาวาสหรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป ร่วมกันใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน การบริหารวัด จึงเป็นกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากร เงิน คน วัสดุ แผนงาน ภายในวัด หรือการปกครอง ดูแลรักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัดเพื่อให้งานต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยใช้ทั้ง ศาสตร์ และศิลป์ ในการบริหารงานกิจการงานองค์กรทั้ง ๖ คือการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้บรรลุไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยมีเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ช่วยกันบริหารจัดการตามความเหมาะสมดีงาม

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **วัดพัฒนา ๔๔.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วย พระราชบัญญัติกฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมการศาสนา. **ความหมายของวัด.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

---

[22] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐.

[23] ทินพันธุ์ นาคะตะ, **การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓๕.

คะนึงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

ดรุณี ญาณวัฒนา และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดอัมพวัน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๓.

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร. **หลักการบริหารและจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙.

บุญช่วย จันทร์เฮ้า. “พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขต การปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด เขมจารี). **การคณะสงฆ์และการศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **“พระสงฆ์กับกรมศาสนา” ใน กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ).**“พระสังฆาธิการกับวัด” ในที่ระลึกงานสมโภช ฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

มาณี ไชยธีรานุวัฒศิริ. การติดตามและประเมินสถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา วารสารสหศาสตร์, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. **สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน.** กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎมหาเถรสมาคม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๔๔๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา ๕๐.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ประโยชน์การปฏิบัติธุดงค์ในพระพุทธศาสนา
THE DHUTANGA BENEFITS IN BUDDHISM

พระศรีสัจญาณมุนี[1]

บทคัดย่อ

ธุดงค์ คือ สิ่งที่ขัดเกลากิเลสทั้งหลายให้เบาบางลง ตลอดถึงให้มีความสันโดษ พอเพียง พอประมาณในปัจจัย 4 คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ และยารักษาโรค ธุดงค์มีความสำคัญในฐานะเป็นการฝึกฝนตนเองและในฐานะเป็นการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ ช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติได้ฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องและช่วยให้เป็นผู้มีความอดทนสูง มีจิตมั่นคง แน่วแน่ มักน้อย สันโดษ

ประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์ต่อบุคคล คือ กายภาพทำให้เกิดร่างกายแข็งแรงเบาบาง มีกำลังในการปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น ทำให้จิตภาพเกิดสติ กำหนดรู้ความเคลื่อนไหวของร่างกาย ประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ คือ การปกครองสงฆ์ยึดพระธรรมวินัยมีธรรมะสนับสนุนการดำเนินชีวิตของสงฆ์ การศึกษาของสงฆ์มีคันถธุระและวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติของสงฆ์ทำให้เกิดสมาธิ ความอดทนและระงับราคะ โทสะ โมหะ ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาจากการปฏิบัติธุดงค์คือ สืบทอด และถ่ายทอดให้ลูกหลานปฏิบัติตาม การเผยแผ่ธรรมสามารถแนะประโยชน์ในชาตินี้ประโยชน์ชาติหน้าและประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน เป็นนักเผยแผ่ธรรมที่ดี งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พร้อมนำหลักธรรมมาอธิบายให้เข้าใจยิ่งขึ้น ประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์ในการสงเคราะห์คือ การให้สิ่งของและการให้ธรรม ความยินดีในธรรม ทำให้สิ้นตัณหาชนะทุกข์ทั้งปวง เห็นตามความเป็นจริงของชีวิต รู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้น การถือธุดงค์เป็นการยังชีพ บริสุทธิ์ มีผลเป็นสุข เป็นที่สำรวมแก่สมณะ ทำให้สงบยิ่ง เป็นเหตุให้หลุดพ้น จากความทุกข์ทั้งปวง

คำสำคัญ ; ประโยชน์,การปฏิบัติธุดงค์,พระพุทธศาสนา

Abstract

The result of the study was found that Dhutanga was an advantageous way to discipline slightingly all desires and to keep on contentment, sufficiency, and four requisites as a key of life for self-practice and Buddhist propagation. That is to say, Dhutanga could lead people to continually practice and be high-patient, constant mind, determined, unambitious and solitary.

The benefit of Dhutanga in individual was effective to physical terms to make healthy for practicing more Dhamma as well as peaceful mind and body movement perception. The benefit in Sangha was that Sangha government was by the principles of Dhamma to support monks' lives. Also, monks' education was held onto Ganthadhura (the burden of studying the Scriptures) and *Vipassanādhura* (the burden

[1] พระนิสิต ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

of contemplation); so the Sangha behavior would make up concentration, patience, and the suppression of passion, anger and delusion. The benefit in Buddhism was to inherit and propagate to next generation to follow. It was believed that the propagation of Dhamma could benefit in present life, next life as well as Nirvana. So being a good propagator was to be beautiful in basic, middle, highest level with the principles of Dhamma. Another benefit of Dhutanga in aid was to give things and Dhamma so as to conquer all passions and sufferings, to see what the real life was, and to see through the feeling. At last, Dhutanga was to support the life pure, happy, and calm for Buddhist monks as the ways to get free from all sufferings.

Keyword; benefit,Practice Dhutanga, Buddhism

1. บทนำ

ธุดงควัตร เป็นข้อวัตรปฏิบัติอย่างหนึ่ง ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องขัดเกลากิเลส(พระพุทธโฆสเถระ รจนา, 2548:112)ทำลายกิเลสตัณหาในจิตใจให้หมดสิ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นระบบการฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อขจัดหรือทำลายกิเลสได้อีกวิธีหนึ่ง ธุดงควัตรดังกล่าวเป็นการปฏิบัติที่เคร่งครัดยิ่งขึ้น เพื่อเผากิเลสให้เหือดแห้งเร็วเข้า ตัวอย่างเช่น แทนที่จะบริโภคอาหารวันละมื้อ ก็อาจจะบริโภค ๓ วันต่อมื้อ หรือถึง ๗ วันต่อมื้อก็มี แทนที่จะนอนวันละ ๘ ชั่วโมง อาจจะนอนวันละ ๑ - ๒ ชั่วโมง มีภิกษุบางรูปที่ไม่นอนเลย คือไม่เอาหลังแตะพื้น ถ้าจำเป็นต้องหลับก็นั่งหลับ(แสง จันทร์งาม, 2531:60)ในสมัยพุทธกาลมีพระสาวกบางรูปไม่ยอมใช้จีวรสำเร็จรูป แต่เที่ยวเก็บเศษผ้าตามกองขยะหรือผ้าห่อศพที่เขาทิ้งไว้ตามป่าช้า เอามาซักตัดเย็บ ย้อมทำเป็นจีวรใช้ และมีพระสาวกบางรูปไม่ยอมอยู่ในอาคารที่มีมุงมีบัง แต่ใช้ชีวิตอยู่ใต้ต้นไม้ ซึ่งการประพฤติปฏิบัติของพระสาวกดังกล่าวมานั้นเรียกว่าเป็นการปฏิบัติธุดงควัตรเพื่อฝึกฝนตนเองมุ่งทำลายกิเลสให้หมดไป

ธุดงค์ เป็นจริยาวัตรพิเศษ สำหรับช่วยในการขัดเกลากิเลสและปิดกั้นกระแสแห่งอารมณ์ ช่วยให้เป็นผู้สันโดษ มักน้อยขึ้น ไม่ใช่สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นแต่เป็นพระพุทธานุญาตสำหรับพุทธบริษัทที่ต้องการจะปฏิบัติด้วยความสมัครใจของตนเอง เป็นข้อปฏิบัติที่ใครสมัครใจจะทำหรือไม่ก็ได้ เพราะไม่ใช่กิจจำเป็นหรือวินัยที่ต้องปฏิบัติตามโดยส่วนเดียวแต่เป็นข้อที่ท่านแสดงไว้สำหรับผู้ต้องการจะใช้วิธีนี้ เป็นอุบายวิธีในการขัดเกลากิเลสเท่านั้น (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2529 : 500) ธุดงควัตรมีส่วนช่วยให้เกิดความมักน้อย สันโดษ ยินดีในที่สงัด ปรารภความเพียรเพิ่มส่วนแห่งอริยธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะให้สูงขึ้นได้วิธีหนึ่ง เช่นเดียวกับกุศลธรรมเหล่าอื่น ๆ ในธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อ

2. หลักการธุดงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ธุดงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้คือ ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นกิจวัตร อยู่ป่าเป็นกิจวัตร อยู่โคนไม้เป็นกิจวัตร เป็นต้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดขัดเกลากิเลส มักน้อยสันโดษ ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก

2.1 ความเป็นมาการปฏิบัติธุดงค์

ธุดงค์ของพระมหากัสสปะสมัยหนึ่งพระศาสดารับสั่งว่า กัสสปะเดี๋ยวนี้ท่านแก่แล้วผ้าป่าบังสุกุลจีวรที่เขาไม่นุ่งห่มของท่านนี้หนักนัก ท่านจงทรงจีวรที่คฤหบดีถวายเถิด และจงอยู่ในที่ใกล้เราเถิด ท่านทูลว่า ข้าพระองค์เคยอยู่ในป่า เที่ยวบิณฑบาต ทรงผ้าบังสุกุลจีวร ใช้แต่ผ้า3 ผืน มีความปรารถนาน้อยสันโดษ และพูดสรรเสริญคุณเช่นนั้นมานานแล้ว พระศาสดาตรัสถามอีกว่ากัสสปะท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงประพฤติตนเช่นนั้น และพูดสรรเสริญความเป็นเช่นนั้น ท่านทูลว่าข้าพระองค์เห็นอำนาจ 2 อย่าง คือ

1) การอยู่เป็นสุขในบัดนี้ของตนด้วย

2) อนุเคราะห์ชุมชนในภายหลังด้วย

ประชุมชนในภายหลังทราบว่าสาวกของพระพุทธเจ้าท่านไม่ประพฤติอย่างนั้น จึงถึงทิฏฐานุคติ (ถือเป็นแบบอย่าง) ปฏิบัติตามที่ได้เห็น ได้ยิน ความปฏิบัตินั้นจักเป็นไป เพื่อประโยชน์และสุขแก่เขาสิ้นกาลนาน

พระศาสดาประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละ กัสสปะ ท่านปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก ท่านจงทรงผ้าบังสุกุลจีวรของท่านเถิด ท่านจงเที่ยวบิณฑบาตเถิด ท่านจงอยู่ในป่าช้าเถิด ท่านพระมหากัสสปะเป็นผู้ถือธุดงค์เคร่งครัด เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในทางถือธุดงค์

2.2 ความหมายของธุดงค์

เจตนาเป็นความดำริจะสมาทานใด(มหาวงศ์ ชาญบาลี,2466 : 234)เจตนาคือความดำริสมาทานนั้นนั่นแล ชื่อว่า ธุดงค์ คือ เป็นเหตุอันขจัดกิเลสธุดงค์ แปลว่า(กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,2532 : 281) องค์แห่งธุตะ หมายเอาองค์แห่งบุคคลผู้มีกิเลสอันกำจัดแล้วอย่าง 1 หมายเอาธรรมเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างฎีกาเทวปุตตสังยุต ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า (ขุ.ชา.อ. (ไทย) 8: 223) ก็ธรรมคือธุดงค์ ชื่อว่า ตบะ เพราะเผาผลาญ ความละโมบ ด้วยอำนาจแห่งตัณหา ในหมวดธาตุมี จุรฺ ธาตุเป็นต้น ท่านกล่าวว่า ศีล ชื่อว่า ตบะ ในบทว่า ตโป นี้ เพราะอรรถว่า ยังอกุศลกรรมทั้งหลายให้เร่าร้อน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต,2545 : 50) กล่าวว่าธุดงค์แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส ธุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกบินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อสะสม หรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง(พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2545 : 51)พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร ป.ธ.5) วัดบวรนิเวศวิหาร กล่าวว่า ธุดงค์ เป็นวัตรจริยาพิเศษอย่างหนึ่ง ตามแต่ใครจะสมัครถือ ไม่ใช่กิจจำเป็นคือจะถือก็ได้ เป็นองค์เครื่องกำจัดกิเลส ที่เป็นไปเพื่อสันโดษมักน้อย แม้ไม่ใช่ทางมัชฌิมาปฏิปทาโดยตรง แต่ก็เป็นอุบายที่จะให้สามารถละปลิโพธ 10 ได้ดี และยังบารมี30 ทัศให้บริบูรณ์ เพื่อเข้ามัชฌิมาปฏิปทาที่แท้จริงได้ เพราะเป็นไปกับด้วยความระงับและความทรมานฝึกฝน ที่จะให้เป็นคนใจเด็ดมั่นคง ควรแก่การงานในหน้าที่และควรแก่การตรัสรู้ (พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร ป.ธ.5)2529: 179 - 180)

3. หลักปฏิบัติธุดงค์

ธุดงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถือปฏิบัตินั้น ว่าโดยประเภทมีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเรียกว่า ธุดงค์ 13 ประการ ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็วในธุดงควัตรทั้ง 13 ประการ แต่จะถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ให้เหมาะกับจริตของตน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 : 306–308) มีดังนี้ 1) ปังสุกูลิกังคะ ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร2) เตจีวริกังคะ ถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร3) ปิณฑิปาติกังคะ ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร4) สปทานจาริกังคะ ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร5) เอกาสนิกังคะ ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร6) ปัตตปิณฑิกังคะ ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร7) ขลุปัจฉาภัตติกังคะ ถือห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร8) อารัญญิกังคะ ถืออยู่ป่าเป็นวัตร9) รุกขมูลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร10) อัพโภกาสิกังคะ ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร11) โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร12) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร13) เนสัชชิกังคะ ถือการนั่งเป็นวัตร ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดของธุดงค์ในแต่ละประเภท ความหมาย ประเภทแห่งภิกษุผู้สมาทานธุดงค์ การสมาทาน กรรมวิธี ความแตกของธุดงควัตรในบทนี้โดยจำแนกเป็นข้อๆ ดังนี้

3.1เกี่ยวกับจีวรผ้าจีวรเป็นผ้าที่สำคัญ ที่ปกปิดทุกส่วนของร่างกาย เพื่อบำบัดความหนาวร้อน ในฤดูต่างๆ ธุดงควัตรจะกล่าวถึงการถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และถือผ้าไตรจีวรเป็นวัตรตามกำลังสติและปัญญา พระพุทธเจ้าไม่เจาะจง ไม่บังคับ พระสงฆ์ก็ถือข้อที่ตนเองกระทำได้ พร้อมจะกล่าวถึง การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรกับ ถือผ้าไตรจีวรเป็นวัตรดังต่อไปนี้

1) การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรภิกษุผู้ถือปังสุกูลิกังคะ ย่อมไม่รับคหบดีจีวร เที่ยวแสวงหาเฉพาะผ้าบังสุกุลเอามาทำจีวรใช้คำสมาทานสำหรับปังสุกูลิกังคะว่า “คหปติทานจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดผ้าอันเป็นของคฤหบดีถวาย “ปํสุกูลิกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการทรงผ้าบังสุกุลเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

คำว่า ปังสุกูล นี้ ท่านแสดงอรรถไว้ว่า ผ้าใดเป็นประดุจกองฝุ่นในที่นั้น ๆ ด้วยอรรถว่าสูงขึ้นเพราะวางอยู่บนกองฝุ่น ในที่ทั้งหลายมีตรอกและป่าช้าและกองหยากเยื่อเป็นต้นที่ใดที่หนึ่ง เพราะเหตุนั้น ผ้านั้น จึงชื่อว่า “ปังสุกูล” ผ้าดุจกองฝุ่น อีกนัยหนึ่ง ผ้าชื่อว่า ปังสุกูล เพราะไปสู่ภาวะของผ้าอันบุคคลเกลียด อธิบายว่าถึงความเป็นผ้าที่เขาเกลียด ประดุจฝุ่น องค์แห่งภิกษุปังสุกูลิกะ เหตุท่านเรียกว่า องค์ เพราะฉะนั้น พึงทราบว่า คำว่า องค์ นั้น เป็นชื่อแห่งการสมาทาน ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเป็นปังสุกูลิกะแห่งภิกษุนั้น นี้เป็นวินิจฉัยธุดงค์โดยอรรถาธิบายผ้าปังสุกูลต่าง ๆส่วนประเภทพึงทราบดังต่อไปนี้ คือ ปังสุกูลิกภิกษุมี 3 จำพวก คือ ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ 1 ผู้ถืออย่างกลาง 1 ผู้ถืออย่างเพลา 1 ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถือเอาแต่ผ้าที่ตกในป่าช้าเท่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ภิกษุผู้ถือเอาจีวรที่ผู้ปรารถนาบุญทอดไว้ ด้วยคิดหวังว่า บรรพชิต จักถือเอาดังนี้ ชื่อว่า ผู้ถืออย่างกลาง ภิกษุผู้ถือเอาผ้าที่เขาวางถวายแทบเท้า ชื่อว่า ผู้ถืออย่างเพลา ธุดงค์ของปังสุกูลิกภิกษุ 3 จำพวกนั้น จำพวกใดจำนวนหนึ่งก็ตาม ย่อมแตกในขณะที่เธอยินดีผ้าที่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ถวายตามความชอบใจพอใจของตน (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2532 : 282–284)

ผ้าที่ท่านผู้แจกจีวรของสงฆ์แจกให้ตามลำดับพรรษาก็ดี จีวรประจำเสนาสนะก็ดี ก็ไม่เป็นผ้าบังสุกุล ผ้าที่จีวรภาชกะไม่ได้แจกให้เท่านั้น จึงเป็นผ้าบังสุกุล แม้ในผ้าบังสุกุลชนิดนั้น ผ้าใดที่ทายกทอดไว้แทบเท้าของภิกษุ แต่ภิกษุนั้นวางถวายในมือของปังสุกูลิกภิกษุ ผ้านั้นชื่อว่า “เอกโตสุทธิกะ” บริสุทธิ์แต่ฝ่ายเดียว ผ้าใดที่ทายกวางถวายในมือของภิกษุ แล้วภิกษุนั้นทอดไว้แทบเท้า แม้ผ้านั้นก็

เป็นเอกโตสุทธิกะ ผ้าใดที่ทั้งทายกก็ทอดไว้แทบเท้าของภิกษุทั้งภิกษุก็ถวายโดยวิธีอย่างเดียวกัน ผ้านั้นจึงเป็นอุภโตสุทธิกะ บริสุทธิ์ทั้งสองฝ่าย ผ้าใดที่ภิกษุได้มาเพราะวางในมือ แล้วภิกษุนั้นก็วางในมือเหมือนกัน ผ้านั้นชื่อว่าจีวรอย่างไม่อุกฤษฏ์ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 1381) ปังสุกูลิก ภิกษุรู้ความต่างแห่งผ้าบังสุกุลนี้อย่างนี้แล้วจึงควรใช้จีวร นี้เป็นวิธีในปังสุกูลิกังคะนี้

2) การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร

ภิกษุผู้ถือเตจีวริกังคะ ย่อมไม่ใช้จีวรผืนที่ 4 นุ่งห่มเฉพาะไตรจีวรอันเป็นผ้าอธิษฐานคำสมาทานสำหรับเตจีวริกังคะ “จตุตฺถจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดจีวรผืนที่4 “เตจีวริกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันทรง 3 ผืนเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ก็เตจีวริกังคภิกษุนั้น ได้ผ้าสำหรับทำจีวรมาแล้ว ยังไม่อาจจะทำได้ เพราะไม่สบายเสียก็ดี ยังมิได้กะไว้ก็ดี เครื่องอุปกรณ์มีเข็มเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ยังไม่พร้อมมูลก็ดีตราบใด ก็พึงเก็บไว้ได้ตราบนั้น โทษเพราะการเก็บไว้เป็นปัจจัยมิได้มี แต่ว่าจำเดิมแต่เวลาที่ย้อมแล้ว จะเก็บไว้ไม่สมควร ถ้าเก็บไว้ เธอจะได้ชื่อว่า เป็นธุดงคโจร ภิกษุเป็นโจรเพราะธุดงค์นี้เป็นวิธีในเตจีวริกังคะนั้นว่าโดยประเภท แม้ภิกษุเตจีวริกะนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ในเวลาย้อมผ้าพึงย้อมผ้าอันตรวาสก หรือผ้าอุตตราสงค์(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),2538 :422) นุ่งผืนนั้นแล้วจึงย้อมอีกผืนหนึ่งพึงห่มผ้าอุตตราสงค์นั้นแล้วจึงย้อมผ้าสังฆาฏิ แต่จะนุ่งผ้าสังฆาฏิ ไม่ควรอันนี้เป็นวัตรในเสนาสนะชายบ้านสำหรับภิกษุเตจีวริกะนั้น ส่วนภิกษุเตจีวริกะผู้อยู่ในป่า จะซัก ย้อม 2 ผืนในคราวเดียวกันก็ได้ แต่พึงนั่งอยู่ใกล้ ๆ พอที่ว่าเห็นใคร ๆ มาเข้าสามารถจะชักผ้ากาสาวะมาคลุมตัวได้ทันสำหรับท่านผู้ถืออย่างกลาง ตามปกติ ผ้ากาสาวะสำหรับย้อมผ้าในโรงย้อมมีอยู่นุ่งหรือห่มผ้านั้นแล้วทำรชนกรรม คือการย้อมผ้า ก็ควรสำหรับผู้ถืออย่างเพลา จะนุ่งหรือห่มจีวรของภิกษุผู้ที่ชอบพอกันแล้วทำรชนกรรมก็ควร แม้ผ้าปูที่นอนที่เป็นของมีอยู่ในเสนาสนะนั้น ก็ควรแก่ภิกษุเตจีวริกะผู้ถืออย่างเพลานั้น แต่จะรักษาไว้ไม่ควร จะใช้แม้จีวรของภิกษุผู้ที่ชอบพอกันในระหว่าง ๆ ก็ย่อมไม่ควร ก็แลภิกษุเตจีวริกะจะมีผ้าผืนที่ 4 เพิ่มขึ้นก็ได้แต่เฉพาะผ้าอังสะอย่างเดียว แต่ผ้าอังสะนั้นกว้างประมาณคืบหนึ่ง ยาวประมาณ 3 ศอกเท่านั้น จึงควร ก็ธุดงค์ของภิกษุเตจีวริกะทั้ง 3 ประเภทนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอยินดีจีวรผืนที่ 4 นั้น นี้เป็นความแตกในเตจีวริกังคะนี้

3.2เกี่ยวกับบิณฑบาตการออกบิณฑบาตของพระภิกษุเป็นกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการบิณฑบาตว่าเป็นกิจอันประเสริฐ หรือในสามัญเรียกว่าการโปรดสัตว์ เพราะการออกบิณฑบาตนั้นนับว่าเป็นการเผยแผ่พระศาสนาทางหนึ่งด้วย ดังในสมัยพุทธกาลที่พระภิกษุสงฆ์จะเทศนาโปรดแก่บรรดาชาวบ้านซึ่งมาร่วมทำบุญ อันเป็นต้นเหตุแห่งการสวดให้พรหลังภัตตกิจในปัจจุบันนี้

1) การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกังคะย่อมไม่รับอติเรกลาภ ฉันเฉพาะอาหารอันเที่ยวบิณฑบาตได้มาคำสมาทานสำหรับปิณฑปาติกังคะว่า “อติเรกลาภํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดอติเรกลาภ“ปิณฺฑปาติกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการเที่ยวบิณฑบาตเป็นปกติสมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ก็ปิณฑปาติกภิกษุนั้น ไม่พึงยินดีภัต 14 อย่าง เหล่านี้คือ(1) สังฆภัต ภัตที่เขาถวายสงฆ์ทั่วไป(2) อุทเทสภัต ภัตที่เขาเจาะจงถวายเฉพาะตัว(3) นิมันตนภัต ภัตในที่นิมนต์(4) สลากภัต ภัตที่ถวายโดยฉลาก(5) ปักขิกภัต ภัตถวายประจำปักษ์(6) อุโปสถิกภัต ภัตถวายประจำวันอุโบสถ(7) ปาฏิปทิกภัต ภัตถวายประจำวันปาฏิบท (8)

อาคันตุกภัต ภัตเพื่อภิกษุอาคันตุกะ(9) คมิกภัต ภัตเพื่อภิกษุผู้เตรียมเดินทาง(10) คิลานภัต ภัตเพื่อภิกษุอาพาธ(11) คิลานุปัฏฐากภัต ภัตเพื่อผู้อุปัฏฐากภิกษุอาพาธ(12) วิหารภัต ภัตประจำวิหาร(13) ธุวภัต ภัตประจำบ้านใกล้วัด(14) วารภัต ภัตที่เขาถวายโดยวาระ คือ แบ่งเวรกันถวายภัตเหล่านั้น ถ้าทายกผู้ถวายหาได้กล่าวออกชื่อภัต โดยนัยเป็นต้นว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับสังฆภัตเถิด ดังนี้ กล่าวว่าขอสงฆ์จงรับภิกษาในเรือนของข้าพเจ้า แม้ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาเถิดดังนี้แล้วถวายไซร้ ปิณฑปาติกภิกษุจะยินดีภัตเหล่านั้น ก็ควร สลากที่ไม่มีอามิสแต่สงฆ์ก็ดี ภัตที่เขาหุงไว้ในวิหารก็ดี ย่อมควร โดยแท้แล นี้เป็นวิธีของภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์นั้น

ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ย่อมรับภิกษาที่ทายกนำมาเบื้องหน้าก็ได้ เบื้องหลังก็ได้ ยืนอยู่ที่ประตูบ้านหนึ่ง แม้เมื่อมีคนรับบาตรก็ให้ไปได้ รับภิกษาที่เขานำมาถวายในเวลากลับก็ได้ แต่นั่งลงแล้วย่อมไม่รับภิกษาในวันนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง แม้นั่งลงแล้วยังรับได้ในวันนั้น แต่ไม่รับเพื่อจะฉันในวันพรุ่งนี้ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมรับเพื่อจะฉันในวันพรุ่งนี้ก็ได้ ในวันต่อไปก็ได้ ปิณฑปาติกภิกษุทั้ง 2 ประเภทนั้น ย่อมไม่ได้ความสุขในการอยู่โดยเสรี ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ เท่านั้นจึงจะได้ความสุข

2) สปทานจาริกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถว ภิกษุผู้ถือสปทานจาริกังคะประพฤติวัตรเหมือนภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกังคะ แต่อุกฤษฏ์กว่ารับตามแถวอันเดียว เช่น ข้างขวามือหรือข้างซ้ายมือ ไม่รับข้ามแถวหรือในแถวเดียว ไม่รับข้ามรายฝ่ายภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกังคะ ย่อมรับข้ามแถว คำสมาทานสำหรับสปทานจาริกังคะว่า “โลลุปฺปจารํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการเที่ยวโดยละโมบเสีย “สปทานจาริกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันเที่ยวไปตามลำดับเรือนเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

แม้เมื่อเดินทาง พึงเที่ยวไป อย่าล่วงเลยหมู่บ้านที่ไปถึงเข้าในเวลาภิกขาจารไปเสีย เธอจะไม่ได้อาหารเลย หรือได้นิดหนึ่งก็ตาม ในหมู่บ้านนั้น ก็พึงเที่ยวไปตามลำดับหมู่บ้านเถิดนี้เป็นวิธีแบ่งสปทานจาริกังคะนั้นว่าโดยประเภท แม้สปทานจาริกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ย่อมไม่รับภิกษาที่เขานำมาเบื้องหน้าก็ดี ภิกษาที่เขานำมาเบื้องหลังก็ดี ภิกษาที่เขานำมาถวายในเวลากลับก็ดี แต่ที่ประตูบ้านหนึ่ง ย่อมปล่อยบาตรได้ ความจริงในธุดงค์ข้อนี้ ภิกษุที่เสมอกับพระมหากัสสปเถระหามีไม่ แม้ถึงกระนั้น ที่ปล่อยบาตรของพระเถระ ก็ยังปรากฏอยู่เหมือนกัน ภิกษุผู้ถือปานกลาง ย่อมรับภิกษาที่เขานำมาเบื้องหน้าหรือเบื้องหลังนั้นก็ได้ ที่เขานำมาในเวลากลับก็ได้ที่ประตูบ้านหนึ่ง ก็ปล่อยบาตรได้ แต่ย่อมไม่นั่งคอยภิกษา โดยข้อที่ไม่นั่งคอยภิกษาอย่างนี้ชื่อว่า อนุโลมตามภิกษุปิณฑปาติกะอย่างอุกฤษฏ์ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมนั่งคอยในวันนั้นได้ ธุดงค์ของสปทานจาริกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ แต่พอการเที่ยวไปด้วยความละโมบเกิดขึ้นก็ย่อมแตกได้ นี้เป็นความแตกในสปทานจาริกังคะนั้น

3) เอกาสนิกังคะ การถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ภิกษุผู้ถือเอกาสนิกังคะ ย่อมถือ นั่งฉัน ณ ที่แห่งเดียว ลุกจากที่แล้ว ไม่ฉันอาหารอีกในวันนั้นโดยความก็คือถือฉันอาหารเพียงวันละหน คำสมาทานสำหรับเอกาสนิกังคะว่า “นานาสนโภชนปฺปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการฉัน ณ อาสนะต่าง ๆ “เอกาสนิกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้เอกาสนิกภิกษุนั้น เมื่อจะนั่งในโรงฉัน อย่านั่งที่เถรอาสน์ (ที่นั่งพระเถระ) พึงกำหนดอาสนะอันสมควรว่า อาสนะนี้จักถึงแก่ตน แล้วจึงนั่ง ถ้าการฉันของเธอค้างอยู่ อาจารย์หรืออุปัชฌาย์มาลุกขึ้นทำวัตรย่อมควร ส่วนพระติปิฎกจูฬาภยเถระ ก็กล่าว

ว่า อาสนะพึงรักษาหรือว่า การฉันพึงรักษาก็ตาม แต่เพราะว่า ภิกษุนี้ เป็นผู้ฉันค้างอยู่แล้ว เพราะเหตุนั้นจงทำวัตรเสียเถิด แต่อย่าฉันโภชนะเลยนี้เป็นวิธีของเอกาสนิกภิกษุนั้นว่าโดยประเภทแม้เอกาสนิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์โภชนะจะน้อยหรือมากก็ตามเถิด เธอหย่อนมือลงในโภชนะใด ย่อมไม่ได้เพื่อจะรับโภชนะอื่นจากโภชนะนั้น แม้ถ้าคนทั้งหลายทราบว่า พระเถระไม่ได้ฉันอะไร ๆ เลย แล้วนำเภสัชมีเนยใส เป็นต้นมา เนยใสเป็นต้นนั้น ย่อมควรเพื่อเภสัชเท่านั้น ไม่ควรเพื่ออาหาร ผู้ถืออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อจะรับโภชนะอื่น ตราบเท่าที่ภัตในบาตรยังไม่หมดไป ด้วยว่าภิกษุนี้ชื่อว่า ผู้มีโภชนะเป็นที่สุดภิกษุผู้ถืออย่างเพลา(กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ,2532: 290) ย่อมได้เพื่อจะฉันตราบเท่าที่ยังไม่ลุกจากอาสนะ ด้วยว่าภิกษุนั้น ชื่อว่า ผู้มีน้ำเป็นที่สุด เพราะฉันได้ตราบเท่าที่ยังไม่รับน้ำล้างบาตรบ้าง ชื่อว่า ผู้มีอาสนะเป็นที่สุด เพราะฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่ลุกขึ้นบ้าง ธุดงค์ของเอกาสนิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอฉันโภชนะ ณ อาสนะต่าง ๆ นี้เป็นความแตกในเอกาสนิกังคะนี้

4) ปัตตปิณฑิกังคะ การถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร ภิกษุผู้ถือปัตตปิณฑิกังคะ ไม่ใช้ภาชนะรองของฉันตั้งแต่ 2 ใบขึ้นไป ย่อมฉันเฉพาะของในบาตรเท่านั้น คำสมาทานสำหรับปัตตปิณฑิกังคะว่า “ทุติยภาชนํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดภาชนะที่2 “ปตฺตปิณฺฑิกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉันก้อนข้าวในบาตรเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ปัตตปิณฑิกภิกษุนั้น ในเวลาดื่มข้าวต้ม เมื่อได้กับข้าววางในภาชนะแล้ว ควรฉันกับก่อนหรือดื่มข้าวต้มก่อนก็ได้ เพราะว่าถ้าเธอปนกับลงในข้าวต้ม เมื่อกับมีปลาร้าเป็นต้นปนลงไป ข้าวต้มจะปฏิกูลไปเสีย อันภิกษุผู้จะฉัน ทำให้เป็นของไม่ปฏิกูลนั้นแหละฉันจึงจะควร เหตุนั้น ข้อนี้ข้าพเจ้ากล่าวหมายเอากับข้าวรูปนั้น แต่สิ่งอันใดเป็นของไม่น่าเกลียด เช่น น้ำผึ้งและน้ำตาลกรวด สิ่งอันนั้นพึงปนลงไปได้ แต่เมื่อจะรับ พึงรับแต่พอประมาณ ใช้มือถือผักสด และมันดิบฉัน ก็ควร แต่ไม่ทำอย่างนั้น ก็ต้องใส่ลงไปในบาตรเท่านั้น ก็เพราะห้ามภาชนะที่ 2 ของอย่างอื่นแม้แต่ใบไม้ ก็ไม่ควรแล นี้เป็นวิธีแห่งปัตตปิณฑิกภิกษุนั้น

สำหรับภิกษุผู้ที่ถืออย่างอุกฤษฏ์ จะทิ้งกากก็ไม่ควร เว้นแต่เวลาที่เคี้ยวอ้อย จะบิ(พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,2542 :626)ก้อนข้าว ปลา เนื้อ และขนมฉัน ไม่ควรสำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง จะใช้มือข้างเดียวบิฉันก็ควร ภิกษุผู้ถืออย่างกลางนี้ จึงชื่อว่า โยคีมือส่วนภิกษุผู้ถืออย่างเพลา มีชื่อว่า โยคีบาตร สำหรับผู้ถืออย่างเพลานั้น สิ่งอันใดอาจจุลงในบาตรได้บิสิ่งอันนั้นด้วยมือหรือฟันเคี้ยวกินก็ได้หมด ธุดงค์ของปัตตปิณฑิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอยินดีภาชนะที่2 นี้เป็นความแตกในปัตตปิณฑิกังคะ

5) ขลุปัจฉาภัตติกังคะ การถือห้ามภัตอันนำมาถวายภิกษุผู้ถือขลุปัจฉาภัตติกังคะ เมื่อลงมือฉันแล้ว มีผู้นำอาหารมาถวายไม่รับ ถูกเข้าเช่นนั้นชื่อว่าห้ามอาหารแล้ว เป็นอันฉันได้แต่มื้อเดียว คำสมาทานสำหรับขลุปัจฉาภัตติกังคะว่า“อติริตฺตโภชนํ ปฏิกฺขิปามิ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 365) แปลว่า ข้าพเจ้างดโภชนะอันเป็นอติริตตะเสีย “ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคสมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการไม่ฉันภัตภายหลังเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ภิกษุขลุปัจฉาภัตติกะนั้นห้ามภัตแล้ว จะให้ทำโภชนะให้เป็นกัปปิยะแล้วฉันอีกไม่ได้ นี้เป็นวิธีของขลุปัจฉาภัตติกภิกษุนั้นว่าโดยประเภท แม้ขลุปัจฉาภัตติกภิกษุนี้ก็มี3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์เพราะเหตุที่ชื่อว่า การห้ามในปิณฑบาตแรกย่อมไม่มี แต่เมื่อเธอกลืนปิณฑบาต

รายแรกนั้นเข้าไปก็เป็นอันห้ามรายอื่น เพราะเหตุนั้น เธอได้ชื่อว่า ห้ามอย่างนั้นแล้ว ครั้นกลืนบิณฑบาตรายแรกเข้าไปแล้ว ย่อมไม่ฉันบิณฑบาตรายที่2 ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ห้ามในโภชนะอันใด ย่อมฉันแต่โภชนะอันนั้นเท่านั้น ภิกษุผู้ถืออย่างเพลาย่อมฉันได้ตลอดเวลาที่ตนยังไม่ลุกจากอาสนะ ธุดงค์ของขลุปัจฉาภัตติกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เมื่อเธอห้ามแล้วให้ทำเป็นกัปปิยะฉันนี้เป็นความแตกในขลุปัจฉาภัตติกังคะ

3.3 เกี่ยวกับเสนาสนะเสนาสนะตามธรรมชาติ โคนไม้ ป่า ถ้ำ เป็นการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกล่าวคือเป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ศาสนธรรมของพระสงฆ์ผู้ออกจากเรือนบวชอุทิศตัวต่อพรหมจรรย์ในที่นี้จะกล่าวถึง การถืออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่โคนไม้ อยู่ในที่แจ้ง อยู่ป่าช้า อยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้ การถือนั่งเป็นวัตร จะขยายอธิบายต่อไป

1) อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตรภิกษุผู้ถืออารัญญิกังคะ ย่อมไม่อยู่แรมคืนในบ้าน ย่อมอยู่แรมคืนในป่าที่ห่างจากบ้านคน โดยกำหนดที่สุด 500 ชั่วธนู คือ 25 เส้น ตามทางเดินโดยปกติ คำสมาทานสำหรับอารัญญิกังคะว่า“คามนฺตเสนาสนำ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่าข้าพเจ้างดเสนาสนะชายป่า “อารญฺญิกงฺคำ สมาทิยามิ” แปลว่าข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการอยู่ป่าเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้อารัญญิกภิกษุนั้น ควรละเสนาสนะชายบ้านเสียแล้ว ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในป่าเถิด บ้านกับทั้งอุปจาร นั้น ชื่อว่า เสนาสนะชายบ้าน ในคำนั้น บ้านมีกระท่อมหลังเดียวหรือหลายหลังก็ตาม มีรั้วล้อม หรือไม่มีรั้วล้อมก็ตาม มีคนอยู่ หรือไม่มีคนอยู่ก็ตาม อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าบ้าน โดยที่สุดแม้หมู่เกวียนใด ๆ ที่จอดพักอยู่เกินกว่า 4 เดือน ก็เชื่อว่า บ้าน สำหรับบ้านที่มีรั้วล้อมถ้ามีอินทขีล 2 ชั้น เหมือนอนุราธปุระที่ที่ก้อนดินตกแห่งบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง ยืนที่อินทขีลชั้นใน ชื่อว่าอุปจารบ้าน พระวินัยธรทั้งหลายก็กล่าวว่า อนึ่งลักษณะแห่งเลฑฑุบาตรนั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),2538:259) ก็คือร่วมในแห่งที่ที่ตกลงแห่งก้อนดินที่ขว้างไป อย่างพวกคนหนุ่มรุ่น ๆ เมื่อจะแสดงกำลังของตน เหยียดแขนขว้างก้อนดินไปฉะนั้น ส่วนอาจารย์ฝ่ายพระสูตรก็กล่าวว่า ภายในที่ที่ตกของก้อนดิน ที่ขว้างไปทำนองไล่กา ก็ชื่อว่า เลฑฑุบาตร แต่ถ้าวิหารไม่ได้ล้อม เสนาสนะที่อยู่ต้นเพื่อน หรือโรงครัว หรือที่ประชุมประจำ ต้นโพธิ์หรือเจดีย์อันใด แม้ผิว่าอยู่ห่างจากเสนาสนะออกไปพึงทำที่นั้นให้เป็นแดนกำหนดวัดเถิด

ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ต้องยังอรุณให้ตั้งขึ้นในป่าตลอดกาลทั้งปวง ภิกษุผู้ถืออย่างกลางย่อมได้เพื่อจะอยู่ในเสนาสนะชายบ้านตลอด 4 เดือนฤดูฝน ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมได้เพื่อจะอยู่ตลอด 4 เดือนฤดูเหมันต์(หนาว) ด้วยเมื่ออารัญญิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ มาแต่ป่าในเวลาที่ได้กำหนดไว้แล้วอย่างไรฟังธรรมอยู่ในเสนาสนะชายบ้าน แม้จนอรุณขึ้น ธุดงค์ย่อมไม่แตก ฟังธรรมแล้วก็ไปแม้อรุณขึ้นในระหว่างทางธุดงค์ไม่ก็แตก แต่ถ้าเมื่อพระธรรมกถึกลุกขึ้นแล้ว เธอคิดว่านอนสักครู่แล้วจักไป ดังนี้ นอนเสียจนอรุณขึ้น หรือว่ายังอรุณให้ตั้งขึ้นในเสนาสนะชายบ้านตามชอบใจตนธุดงค์ย่อมแตกแล นี้เป็นความแตกในอารัญญิกังคะ

2) รุกขมูลิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตรภิกษุผู้ถือรุกขมูลิกังคะ เป็นประเภทของภิกษุผู้ถืออารัญญิกังคะนั้นเอง ไม่ทำกุฏิอยู่ ย่อมอยู่ตามโคนต้นไม้ คำสมาทานสำหรับรุกขมูลิกังคะว่า “ฉนฺนำ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่มุงบัง“รุกฺขมูลิกงฺคำ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ ณ โคนไม้เป็นปกติสมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ รุกขมูลิกภิกษุนั้น ควรเว้น

ต้นไม้เหล่านี้เสีย คือ ต้นไม้ที่ตั้งอยู่ระหว่างพรมแดนต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ ต้นไม้ที่มียาง ต้นไม้มีผล ต้นไม้มีดอก ต้นไม้มีค้างคาวต้นไม้มีโพรง ต้นไม้ที่อยู่กลางวัดแล้วจองเอาต้นไม้ที่อยู่ชาย ๆ วัดเถิด นี้เป็นวิธีของรุกขมูลิกังคะนั้น

ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์จองต้นไม้แล้ว จะใช้ใครแผ้วกวาดให้ตามชอบใจ หาได้ไม่ ต้องใช้เท้ากวาดใบไม้และอยากเยื่ออยู่เองภิกษุผู้ถืออย่างกลาง จะวานใครที่บังเอิญมาถึงที่นั้นแผ้วกวาดให้ก็ได้ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา จะเรียกคนงานวัดและสมณุทเทส มาช่วยชำระ ทำให้เรียบแล้วเกลี่ยทรายทำรั้วล้อม ติดประตูเสียด้วยแล้วจึงอยู่ได้ แต่ในวันที่มีงานมหกรรม รุกขมูลิกภิกษุอยู่อย่านั่งอยู่ที่นั้น ควรนั่งที่อื่นที่มีอะไรบังไว้ธุดงค์แห่งรุกขมูลิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอสำเร็จความอยู่ในที่มุงบังพระอังคุตตรภาณกาจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้ว่า(กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,2532 :296) ในขณะที่เธอรู้อยู่แล้ว ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในที่มุงบังนี้เป็นความแตกในรุกขมูลิกังคะ

3) อัพโภกาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ภิกษุผู้ถืออัพโภกาสิกังคะก็เป็นประเภทของภิกษุผู้ถืออารัญญิกังคะเหมือนกัน แม้ตามโคนไม้ก็ไม่อยู่ ย่อมอยู่ในที่แจ้ง ๆ ที่เข้าใจว่าเที่ยวหลบแดดอยู่ตามเงาแห่งภูเขาและชายไม้เป็นต้น องค์ที่ 9 และองค์ที 10 นี้คงถือได้เฉพาะกาล เพราะในพรรษาจำจะต้องถือเสนาสนะตามวินัยนิยมคำสมาทานสำหรับอัพโภกาสิกังคะว่า “ฉนฺนญฺจ รุกฺขมูลญฺจ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่มุงบังด้วย โคนต้นไม้ด้วย “อพฺโภภาสิกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่กลางแจ้งเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ การเข้าไปสู่โรงอุโบสถเพื่อการฟังธรรมก็ดี เพื่อกระทำอุโบสถก็ดี ย่อมควรแก่อัพโภกาสิกภิกษุนั้น ถ้าเมื่อเธอเข้าไปแล้ว ฝนตกลงมาไซร้ เมื่อฝนยังตกอยู่ อย่าเพิ่งออกเลย ต่อฝนหยุดจึงออกไป อันอัพโภกาสิกภิกษุนั้น เข้าไปสู่โรงฉันหรือโรงไฟ ทำวัตรก็ดี เชื้อเชิญภิกษุเถระด้วยภัตตาหารในโรงฉันก็ดี เมื่อให้อุเทสหรือถือเอาอุเทศ เข้าไปแม้ที่มุงบังก็ดี ขนเครื่องเสนาสนะมีเตียงตั่งเป็นต้นที่วางเกะกะอยู่ข้างนอก เข้าไปไว้ข้างในก็ดี ย่อมควร ถ้าเดินทาง ถือบริขารของภิกษุที่เป็นผู้เฒ่ากว่าไป เมื่อฝนตก เข้าสู่ศาลาอันตั้งอยู่ในท่ามกลางทาง ก็ควร ถ้ามิได้ถืออะไร จะแล่นไปด้วยหวังใจว่า จะอยู่ในศาลาย่อมไม่ควร แต่ควรเดินโดยปกติเข้าไป ยืนอยู่จนฝนหยุด จึงไปเถิดนี้เป็นวิธีแห่งอัพโภกาสิกภิกษุ นัยแม้แห่งรุกขมูลิกภิกษุก็ดุจนัยนี้

ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ จะเข้าไปอาศัยต้นไม้หรือภูเขาหรือเรือนอยู่ ย่อมไม่ควร ต้องทำกระโจมจีวรอยู่กลางแจ้งนั่นแหละ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง จะเข้าไปอาศัยต้นไม้ ภูเขาและเรือนอยู่ ไม่เข้าไปข้างใน ก็ควรสำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลา แม้เงื้อมเขาที่คนมิได้มุงบัง แม้ซุ้มกิ่งไม้ แม้ผ้าแม้กระท่อม อันตั้งอยู่ในนานั้น ๆ ที่คนเฝ้านาเป็นต้นทิ้งไว้ย่อมควรแลธุดงค์ของอัพโภกาสิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอไปสู่ที่มุงบังก็ดีโคนไม้ก็ดีเพื่ออยู่ พระอังคุตตรภาณกาจารย์ทั้งหลาย ก็กล่าวไว้ว่า ในขณะที่เธอทราบอยู่แล้วยังอรุณให้ตั้งขึ้นในที่มุงบังก็ดี โคนไม้ก็ดี นั้น นี้เป็นความแตกในอัพโภกาสิกังคะ

4) โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร ภิกษุผู้ถือโสสานิกังคะ ย่อมอยู่แรมคืนในป่าช้า คำสมาทานสำหรับโสสานิกังคะว่า“น สุสานํ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่อันมิใช่ป่าช้า “โสสานิกงฺคํ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้คนทั้งหลายเมื่อตั้งหมู่บ้าน กำหนดที่แห่งใดไว้ว่า ที่นี่เป็นป่าช้า โสสานิกภิกษุนั้นอย่าเพิ่งอยู่ ณ ที่นั้น เพราะว่า ที่นั้น เมื่อศพยังมิได้ถูกเผา ก็ยังไม่นับว่าเป็นป่าช้า แต่ว่า จำเดิมแต่กาลที่

เผาศพแล้วไป แม้หากจะร้างไปตั้ง 12 ปี ก็นับว่าเป็นป่าช้าอยู่นั่นเอง โสสานิกภิกษุผู้อยู่ในป่าช้านั้น ปฏิบัติดังนี้ (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,2538 : 298–299)(1) ไม่ควรให้ทำที่ต่าง ๆ มีประรำจงกรมเป็นต้น ตั้งเตียงตั่ง จัดน้ำฉันน้ำใช้แล้ว บอกธรรมอยู่ เพราะว่าธุดงค์ข้อนี้หนัก เพราะเหตุนั้น โสสานิกภิกษุ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท แจ้งพระสังฆเถระหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการให้ทราบไว้ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นแล้วจึงอยู่(2) เมื่อเดินจงกรม ควรชำเลืองดูที่เผาศพไปด้วย(3) เมื่อไปป่าช้าเล่า ก็พึงหลีกทางใหญ่เสีย เดินไปทางนอกเถิด(4) ควรกำหนดอารมณ์ให้แม่นยำเสียแต่ในตอนกลางวันด้วยเมื่อกำหนดเสียอย่างนั้นจะได้ไม่เป็นสิ่งชวนกลัวสำหรับเธอในเวลากลางคืน(5) อมนุษย์ทั้งหลายแม้นมันจะเที่ยวส่งเสียงร้องไป ก็อย่าประหารมันด้วยวัตถุอะไร ๆ(6) อันโสสานิกภิกษุจะขาดไปป่าช้าเสียแม้แต่วันเดียว ย่อมไม่ควร พระอังคุตตร-ภาณกาจารย์ ก็กล่าวไว้ว่า ยังมัชฌิมยาม ให้สิ้นไปในป่าช้า แล้วกลับเสียในปัจฉิมยาม ก็ควร(7) ของเคี้ยวของกินที่อมนุษย์ชอบ เช่น ขนมโรยงา ข้าวเจือถั่ว ปลา เนื้อ นมสด น้ำมันน้ำอ้อยงบ โสสานิกภิกษุนไม่ควรเสพ(8) ไม่ควรเข้าไปสู่เรือนแห่งตระกูลแล นี้เป็นวิธีแห่งโสสานิกภิกษุนั้นว่าโดยประเภท แม้โสสานิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฎ์ควรอยู่แต่ในป่าช้าที่มีการเผาศพเป็นประจำ มีซากศพมิได้ขาด และมีเสียงร้องไห้อยู่เนืองนิตย์ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ในป่าช้าที่ได้ลักษณะ 1 ใน 3 ลักษณะ ก็ใช้ได้ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ในที่ที่สักว่าได้ลักษณะป่าช้าโดยนัยที่กล่าวแล้ว ก็ใช้ได้ ธุดงค์แห่งโสสานิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกเพราะสำเร็จความอยู่ในที่อันมิใช่ป่าช้า พระอังคุตตรภาณกาจารย์ ก็กล่าวไว้ว่า ในวันที่เธอไม่ไปป่าช้า นี้เป็นความแตกในโสสานิกกังกะ

5) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้ภิกษุผู้ถือยถาสันถติกังคะย่อมไม่ทำความอาลัยในเสนาสนะที่อยู่อันเป็นที่สบายถูกใจได้เสนาสนะไม่เป็นที่สบายไม่ถูกใจ ไม่แส่หาเสนาสนะอื่น ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ จัดให้อยู่ ณ เสนาสนะใด ย่อมอยู่ ณ เสนาสนะนั้น แม้ถูกย้ายเสนาสนะในอุตุกาล ย่อมไม่ขัดขืน สำหรับคำสมาทานยถาสันถติกังคะว่า “เสนาสนโลลุปฺปำ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดความโลเล ในเสนาสนะ “ยถาสนฺถติกงคำ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้เป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ยถาสันถติกภิกษุนั้น เสนาสนะแห่งใด ที่เสนาสนคาหาปกะชี้แจงให้ว่าเสนาสนะนี้ได้แก่เธอ ก็ควรยินดีด้วยเสนาสนะแห่งนั้น ไม่ควรทำภิกษุอื่นให้ต้องย้าย นี้เป็นวิธีแห่งยถาสันถติกภิกษุนี้ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฎ์ย่อมไม่ได้เพื่อจะถามถึงเสนาสนะที่ได้แก่ตนว่า อยู่ไกลหรือใกล้ไป หรือว่าอันตรายต่าง ๆ มีอมนุษย์แลทีฆชาติเป็นต้นรบกวนไหม ว่าร้อนหรือว่าหนาวไหม ภิกษุผู้ถืออย่างกลางถามได้แต่ไปตรวจดูไม่ได้ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ไปตรวจดูได้ ถ้าเสนาสนะที่แจกให้นั้น ไม่ชอบใจเธอ ถือเอาเสนาสนะอื่นก็ได้ธุดงค์ของยถาสันถติกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในเมื่อพอสักว่าความโลเลในเสนาสนะเกิดขึ้น นี้เป็นความแตกในยถาสันถติกังคะ

6) เนสัชชิกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตรภิกษุผู้ถือเนสัชชิกังคะ ย่อมไม่เอนหลังลงนอน สำเร็จอิริยาบถเพียง 3 นั่งกับยืนและเดินเท่านั้น องค์นี้เป็นอาการฝืนธรรมดา สำเร็จความสันนิษฐานว่า ถือได้ชั่วเวลาเท่านั้น มีเรื่องเล่าในอรรถกถาธรรมบทว่า พระจักขุบาลถือตลอดพรรษาถึงเสียจักษุ คำสมาทานสำหรับเนสัชชิกังคะว่า“เสยฺยำ ปฏิกฺขิปามิ” แปลว่าข้าพเจ้างดการนอน “เนสชฺชิกงฺคำ สมาทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ด้วยการนั่งปกติ ดังนี้ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำ

ใดคำหนึ่งก็ได้เนสัชชิกภิกษุนั้น ใน 3 ยามแห่งราตรี ควรลุกขึ้นจงกรมเสียยาม 1 เพราะในอิริยาบททั้งหลายการนอนเท่านั้น ไม่ควร นี้เป็นวิธีแห่งเนสัชชิกภิกษุนี้

ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ พนักอิง ผ้ารัดเข่า ผ้ารัดตัว ไม่ควรทั้งนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ของ 3 อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็ใช้ได้ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลา แม้พนักอิง แม้ผ้ารัดเข่า ผ้ารัดตัว หมอน แม้เก้าอี้ปัญจังคะ เก้าอี้สัตตังคะ ก็ใช้ได้เก้าอี้ที่เขาทำมีพนักหลังด้วย ชื่อปัญจังคะ เก้าอี้ที่เขาทำมีพนักหลังและพนักข้างทั้งสองข้างด้วยชื่อสัตตังคะ ได้ยินมาว่า คนทั้งหลาย ได้ทำเก้าอี้สัตตังคะนั้น พระติปิฎกจุฬาภยเถระได้เป็นพระอนาคามี แล้วปรินิพพาน ธุดงค์ของภิกษุเนสัชชิกะทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะพอว่าสำเร็จการนอนลงไป นี้เป็นความแตกในเนสัชชิกังคะ(กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,2538 : 301)

การอยู่ในเสนาสนะเป็นสถานที่สงัด เรียบง่าย ไม่พลุกพล่าน ไม่โอ่อ่าหรูหรา ทำให้กิเลสทั้งหลายไม่สามารถเข้าใกล้ได้เพราะมีเกาะกำบังด้านจิตใจ ซึ่งช่วยให้การประพฤติพรหมจรรย์เกิดประโยชน์สูงสุดกล่าวคือเป็นการเข้าถึงแก่นพระพุทธศาสนาโดยตรงไม่มัวติดในสิ่งแปลกปลอมด้วยความรู้ และการปฏิบัติ

4. ประโยชน์ในการปฏิบัติธุดงค์ในทางพระพุทธศาสนา

พระธุดงค์ท่านเดิน ทำให้ไม่ติดที่ และเป็นการฝึกทำสมาธิ (Meditation) ในอิริยาบถเดินไปด้วย คือทำสมาธิสามารถทำได้ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง หรือแม้คนป่วย หรือคนจะหลับก็นอนทำสมาธิได้ เพราะฉะนั้นทำได้ทุกอิริยาบถ แต่เราจะใช้อิริยาบถหลักคือการนั่งนั่นเอง เพราะถ้าเกิดนอนทำก็จะเผลอหลับได้ง่ายแล้วตอนเดินจริงๆ แล้วเราต้องแบ่งใจมาให้กับการเคลื่อนไหวอิริยาบถด้วย

4.1 ประโยชน์ต่อบุคคล

1) กายภาพธุดงควัตรถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ในแต่ละวันจะบริโภคอาหารเพียงครั้งเดียว เมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลย นอกจากน้ำปานะ หรือน้ำดื่มทำให้ร่างกายเบาบาง มีกำลังประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธุดงค์ยังทำให้(ม.มู (ไทย) 12/22-23/22) “พิจารณาโดยแยบคายแล้ว ใช้สอยแล้วเครื่องนุ่งห่มเพียงเพื่อบำบัดหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอาย” ทำให้สติในการใช้สอยสิ่งของ คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้านการดำเนินวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติเป็นอีกอิทธิพลหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดค่านิยมการอยู่ป่าแก่พระสงฆ์ไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะคำสอนเรื่องความเป็นผู้มักน้อย (องฺทสก. (ไทย) 24/17/18) “พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้รู้จักสันโดษในการบริโภคปัจจัย 4 คือ เป็นผู้สันโดษด้วยเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตามแต่จะหาได้ แม้ผู้ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคตามแต่จะหาได้นี้ถือว่าเป็นนาถกรณธรรม” ธุดงค์ 13 มีการอยู่ในป่าเป็นวัตรความเป็นผู้หลีกเร้นอยู่ในสถานที่อันสงบ สงัดเสนาสนะสัปปายะอันเกื้อกูลแก่การปฏิบัติกรรมฐาน และความป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ เป็นต้น

2) จิตภาพในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์บ้างครั้งก็มีความวุ่นวาย วิตกกังวลทุกเรื่องส่งผลให้เป็นคนอารมณ์หงุดหงิด เมื่อเกิดซ้ำบ่อยขึ้น จะเปลี่ยนนิสัยเป็นคนโกรธง่าย ไม่มีความอดทนอดกลั้น อันเป็นผลเสียทำให้ร่างกายจิตใจเสื่อมโทรมรวดเร็ว หรือเราเรียกง่ายๆว่าเกิดความเครียด

ขึ้นกับร่างกาย ปัญหาบางเรื่องความคิดของมนุษย์แต่ละคน สามารถแก้ปัญหาได้แต่บางเรื่องไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ทำให้เกิดคิดสับสนตลอดเวลา จนทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น ดังนั้นต้องฝึกหัดเป็นคนใจกว้าง ฝึกคิดทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นมิตร และเป็นครูเราทั้งสิ้น ดีชั่วล้วนเป็นบทเรียนสอนใจให้เราทำดี เมื่อเราเป็นคนคิดดี ย่อมสร้างพลังจิตแผ่ออกรอบกายโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใบหน้า ทำให้ผู้พบเห็นชมชอบนิยมรักใคร่เรา เป็นเสน่ห์อย่างเลิศล้ำค่าที่ธรรมชาติมอบให้ เป็นรางวัลสำหรับคนคิดดีทำดี ดีกว่าการใช้ของขลังมหานิยมมากมาย เมื่อใดเกิดจิตใจหงุดหงิดควรคิดคำนึงว่าเราจะได้อะไรประโยชน์อะไร ถ้าหากจิตใสเราจะได้กำไรอะไรบ้าง หรือบ้างครั้งให้นึกถึงหลักธรรมที่ว่า (สำ.นิ. (ไทย) 16/61/116) “จิตเปรียบเหมือนลิงเมื่อเที่ยวไปในป่าเล็กและป่าใหญ่จับกิ่งไม้ปล่อยกิ่งไม้นั้นแล้ว ย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้วย่อมจับกิ่งอื่นต่อไป ฉะนั้น ตถาคตจึงเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน”ดังนั้นในขณะปฏิบัติธุดงค์ต้องเตรียมพร้อมทางจิตใจพิจารณาจิต มีจิตที่ผ่อนคลายและก่อให้เกิดความสุขสบายจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติ

ธุดงค์สามารถเข้าใจเรื่องอริยสัจสี่ และอริยสัจสี่นั้นสามารถรู้เห็นและเข้าใจได้ ด้วยการศึกษาจิตของตนเอง เพราะทุกข์นั้นเกิดมาจากสมุทัยคือตัณหา(ความทะยานอยากของจิต) และความพ้นทุกข์ก็เกิดจากความสิ้นไปของตัณหา แม้แต่มรรคมีองค์แปด ซึ่งย่อลงเป็นศีล สมาธิ และปัญญานั้น ก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับจิตทั้งสิ้น กล่าวคือศีลได้แก่ความเป็นปรกติธรรมดาของจิตที่ไม่ถูกสภาวะอันใดครอบงำ สมาธิคือความตั้งมั่นของจิต และปัญญาคือความรอบรู้ของจิต ท่านจึงกล้ากล่าวว่า พระธรรมทั้งปวงนั้น สามารถเรียนรู้ได้ที่จิตของตนเอง ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการดูจิต

3) ปัญญา ปัญญานี้เป็นธรรมข้อสำคัญ แม้ในทางปฏิบัติ ก็มุ่งปฏิบัติให้เกิดปัญญาในธรรมเป็นข้อสำคัญ เช่น ในสิกขา 3 ก็มี ปัญญาสิขา เป็นข้อสูงสุด ในธุระ 2 ก็มี วิปัสสนาธุระ เป็นข้อสูงสุด เพราะการปฏิบัติทุกอย่างถ้าขาดการปฏิบัติให้เกิดปัญญาก็เหมือนอย่างการเดินไปโดยไม่ลืมตาดู ไม่มีความรู้ ความเห็นอะไรเกิดขึ้น คำว่า ปัญญานี้ ได้มีความหมายที่ใช้กัน ทั้งใน ทางรู้ผิด ทั้งในทางรู้ถูก เมื่อเป็นความรู้ถูก เรียกว่า สัมมาปัญญา หรือสัมมัปปัญญา ความรู้ถูกต้อง มิจฉัปปัญญา คือมิจฉาปัญญา รู้ผิด ทางพุทธศาสนาต้องการให้ ละมิจฉัปปัญญา แต่ปฏิบัติให้ได้สัมมัปปัญญา ปัญญาคือความรู้ถูกต้อง ก็แหละความรู้นี้เป็นธรรมชาติของจิตของทุกคน เพราะทุกคนนั้นมีจิตซึ่งเป็น วิญญาณธาตุ คือ ธาตุรู้ คือย่อมรู้อะไรๆได้ แต่ว่าธาตุรู้ของจิตนี้ เมื่อยังมีอวิชชาคือความไม่รู้อันหมายความว่าความไม่รู้จริงประกอบอยู่ ก็ทำให้จิตซึ่งเป็นธาตุรู้นี้เป็นความรู้ผิด

เพราะฉะนั้น จิตซึ่งเป็นธาตุรู้นี้เป็นความรู้ผิด เพราะฉะนั้นจิต ซึ่งเป็นธาตุรู้อันประกอบด้วยอวิชชา และเมื่ออวิชชาแสดงออกมา จึงทำให้ความรู้ผิดเป็นความรู้หลงอันเรียกว่า โมหะ คือความหลง เพราะที่เรียกว่าโมหะคือความหลงนั้น ก็ต้องมีความรู้อยู่เหมือนกัน ไม่ใช่ไม่รู้แต่ว่าเป็นความรู้ผิด รู้ที่ถือเอาผิด จึงเรียกว่าเป็นความหลง ก็คือเป็นความรู้หลงหรือความรู้ผิดนั่นเอง (ขุ.เถร. (ไทย) 26/350)

ปญฺญา สุตวินิจฺฉินี ปญฺญา กิตฺติสิโลกวฑฺฒนี
ปญฺญาสหิโต นโร อิธ อปิ ทุกฺเขสุ สุขานิ วินฺทติ

ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ฟังแล้ว ปัญญาเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียงคนผู้ประกอบด้วยปัญญาในโลกนี้ แม้ในความทุกข์ก็หาความสุขได้

ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่วถึง หมายความว่า ความรู้ในเรื่องใด ก็รู้อย่างทั่วถึง แจ้งชัดทีเดียว ถ้ารู้ไม่ทั่วถึงไม่ถ้วนถี่ ไม่นับว่าเป็นปัญญาที่แท้จริงปัญญา คือ ความรู้นั้นมีอยู่ 2 ประเภท คือ ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิด (สหชาติกปัญญา) และความรู้ที่มีขึ้นด้วยการศึกษาเล่าเรียน (โยคปัญญา) อย่างแรกเป็นความรู้พื้นฐานที่ทุกคนพึงมีมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่บุคคลบางคนก็มีความรู้พิเศษที่คนอื่นไม่มี ซึ่งภาษาไทยเรียกว่า “พรสวรรค์” ความรู้ประเภทหลังเท่านั้นที่ต้องการเน้นหนักในที่นี้ เพราะเรื่องของความรู้นั้นเป็นเรื่องที่ฝึกอบรมกันได้ ดังพระพุทธภาษิตตรัสรับรองไว้ว่า “ปัญญาความรู้มีได้เพราะการฝึกฝนพัฒนา เสื่อมไปเพราะไม่ฝึกฝนพัฒนา” ดุจดังเรามีมีดก็ต้องลับอยู่เสมอมีดนั้นจึงจะคมและใช้การได้ดี

สรุปความว่า ปัญญาจะเป็นเครื่องวินิจฉัยไตร่ตรองสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ได้ยินแล้ว ตัดสินได้อย่างถูกต้องเป็นธรรมที่สุด และยังเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียงอันดีงามให้แก่ผู้ที่มีปัญญาอีกด้วย ธุดงค์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญา คือ การพิจารณาในการเดิน นั่ง การทำอิริยาบถต่างๆ ชื่อว่าได้ปัญญา จะเห็นได้ว่าบุคคลผู้มั่งมีทรัพย์สินเงินทองยศศักดิ์ล้วนแต่เป็นคนมีปัญญาทั้งนั้น อันบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในโลกนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหมั่นฝึกฝนอบรมให้มีปัญญาเอาไว้มากๆ เพราะอานุภาพของปัญญานั้นยังสามารถฉายส่องแสงนิสัยของบุคคลเพื่อให้เห็นว่า ใครเป็นคนควรคบ ใครเป็นคนที่ไม่ควรคบ และสามารถในการที่จะยังบุคคลไม่ให้ตกอยู่ในห้วงแห่งทุกข์ คือวัฏสงสารอีกต่อไปได้

4.2 ประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์

1) การปกครองคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม การปกครองที่ดีนั้นต้องยึดหลัก คือ การปกครองแบบมีคุณธรรม เพราะคุณธรรมนี้เป็นตัวสนับสนุนให้บุคคลที่อยู่ร่วมกันนั้นอยู่อย่างสันติสุข เห็นอกเห็นใจ ความปรารถนาดีต่อกัน เป็นต้น ดังนั้นประโยชน์ของธุดงค์ได้หลักคุณธรรมที่จะส่งเสริมหรือเพราะเป็นตัวช่วยให้ด้านการปกครองนั้นสำเร็จอย่างสมบูรณ์ จึงจัดเข้าในการพัฒนา คือการให้ (อุดม เชยกีวงศ์,กนิษฐา แป้นสุวรรณ,2537: 57) หมายถึง การสละทรัพย์สิ่งของเพื่อช่วยเหลือสมาชิกของหมู่คณะที่ด้อยอ่อนแอกว่าผู้อื่น ในระดับประเทศก็คือการบำรุงเลี้ยงดูและช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน ในสังคมแทบทุกแห่งจะมีคนจำนวนหนึ่งซึ่งช่วยตนเองได้น้อยหรือไม่ได้เลยเช่น คนชรา คนพิการ เด็กที่ไม่มีพ่อแม่หรือญาติดูแล หรือคนที่ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น มีใจยอมรับความคิดเห็นหลักธรรมในข้อนี้ทุกศาสนาได้กล่าวสอนและเน้นย้ำเสมอคือมุ่งจะให้ศาสนิกชนเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับฟังความคิดเห็นอื่น ๆ ที่แตกต่างแม้จะเป็นมติเสียงข้างน้อย ก็เคารพในสิทธิการออกเสียงของทุกคนในสังคม

การปกครองคณะสงฆ์จะต้องฝึกอบรมและพัฒนาในพื้นฐานมาก่อนอย่างเช่นปฏิบัติธุดงค์ ต้องพัฒนาตนเองก่อน ถ้าตนเองไม่ได้รับการพัฒนาก็เป็นการยากที่จะพัฒนาบุคคลอื่น พร้อมทั้งยากที่จะพัฒนาด้านอื่น ๆ ถ้าได้รับการพัฒนาหรืออบรมตนเองในส่วนของปฏิบัติธุดงค์ทำให้มากแล้วเกิดสมาธิ และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ คือในส่วนร่างกายและจิตใจที่ควบคู่กันไปแล้ว

ย่อมมีผลและคุณประโยชน์ในส่วนการดำเนินชีวิตประจำวัน ทุกด้านซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติธุดงค์ มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ย่อมทำให้เกิดความสุขและส่งผลถึงหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่นมีจิตใจที่มีแต่เมตตา มีความจริงใจ และมีความเคารพ เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันการปฏิบัติธุดงค์คือพัฒนาร่างกายและจิตใจ เพื่อทำให้เกิดปัญญา โดยใช้สติกำกับร่างกายให้มีความรู้สึกตัวอยู่ทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นอิริยาบถต่าง ๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน และเมื่อปฏิบัติตามหลักแล้วย่อมส่งผลถึงจิตใจย่อมเกิดสมาธิ มีสติสัมปชัญญะ

2) การศึกษาของสงฆ์ ธุดงค์เป็นหลักที่หนักแน่นในคำสอนของพระสงฆ์ ที่ถือเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่ง การศึกษาตามหลักพุทธศาสนา การศึกษาของพระสงฆ์มีดังนี้ (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2549 :12) (1) คันถธุระ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระสุตตันตปิฎกหรือพระไตรปิฎกให้รู้เข้าใจพระพุทธวจนะ จนจำได้สามารถบอกกล่าวหรือแนะนำสั่งสอนคนอื่นได้ แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และสรุปหาความจริงอื่น ๆ ที่มีอยู่ในจักวาลนี้ เพื่อทำให้เกิดปัญญาความรู้รอบตัวไปในสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจักวาลนี้ (2) วิปัสสนาธุระ คือ การเริ่มต้นด้วยการพิจารณาการเกิด แก่ เจ็บ ตายของอัตภาพจนสามารถยังวิปัสสนาหรือปัญญาให้เกิดขึ้น แล้วทำการติดต่อกันไป จนสามารถถือเอาหรือบรรลุพระอรหัตผล จนกลายเป็นผู้ยินดียิ่งเสนาสนะอันสงัดทั้งคันถะธุระ วิปัสสนาธุระ ทำให้ละบาปธรรมทั้งหลายได้ ไม่ว่าจะความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความริษยา ความตระหนี่ ความมารยา ความโอ้อวด ความหัวดื้อ ความมัวเมา ทำให้ศีลบริสุทธิ์ เกิดความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา เป็นต้น (พระพุทธโฆสเถระ รจนา, สมเด็จพระพุทธโฆสาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2548 : 75) จริงอยู่ ศีลเหล่าใดแม้ไม่ขาดเพื่อต้องการลาภเป็นต้นก็ดี แม้ศีลที่ขาดไปด้วยโทษคือความประมาทแต่กระทำคืนแล้วก็ดี ศีลที่อันเมถุนสังโยคหรือบาปธรรมทั้งหลายมีความโกรธแลความผูกโกรธเป็นต้นไม่ได้เข้าไปทำลายแล้วก็ดี ศีลเหล่านั้นเรียกว่า ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย โดยประการทั้งปวง และศีลเหล่านั้นแหละ ชื่อว่า ภุชิสสะ เพราะสร้างความเป็นไท ชื่อว่า วิญญุปสัตถะ เพราะผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญชื่อว่า อปรามัฏฐะ เพราะอันตัณหาและทิฏฐิทั้งหลายไม่ถูกต้องแล้ว ชื่อว่า สมาธิสังวัตตนิกะ เพราะยังอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิให้เป็นไป เพราะเหตุนั้น อันภาวะที่ศีลไม่ขาดเป็นต้นนี้ นักศึกษาพึงทราบว่าเป็นความผ่องแผ้วของศีลทั้งหลายเหล่านั้นการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ (มานพ พลไพรินทร์,2531: 156)(1) ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นส่วนสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการเล่าเรียนธรรมวินัยให้มีการศึกษาภาคทฤษฎี (2) ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมเอาหลักธรรมคำสอน ได้เรียนรู้ในทางทฤษฎีแล้วนำภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย และวาจา ใจ (3) ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติ

ประโยชน์ของธุดงค์ทำให้เกิดการเรียนรู้แสงหาองค์ความรู้ที่จะนำมาดำเนินชีวิต การศึกษาเล่าเรียนเป็นสิ่งจำเป็นของบรรพชิตไม่ว่าจะเป็นฝ่ายคันถะธุระหรือวิปัสสนาธุระ เพราะเป็นกิจโดยตรง ที่บรรพชิตต้องศึกษา ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการปฏิบัติธุดงค์นำแนวทางหรือผลของการปฏิบัติธุดงค์มาใช้กับบรรพชิต เพื่อให้มีความรู้ มีความเข้าใจในพระธรรม พระวินัย และมีสติปัญญาหรือเพื่อพัฒนาศักยภาพของทางร่างกาย เช่น ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และความมีสติในการที่ควบคุมกายหรือทำกิจทุกอย่าง เพื่อให้เป็นไปในการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยของทางพระพุทธศาสนาให้มีความสำเร็จกิจถูกต้อง ตามบัญญัติและระเบียบวินัย เพื่อให้เกิดความเจริญความดีงามต่อตนเอง และพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

3) การปฏิบัติของสงฆ์ ประโยชน์การปฏิบัติธุดงค์ของสงฆ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรืองดเว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความฟุ้งซาน ในตัวได้ทำให้จิตใจไม่เข้มแข็ง พระสงฆ์ที่ผ่านกระบวนการธุดงค์มาแล้วย่อมทำให้เป็นผู้มีจิตใจบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง ความอดทน 4 ประเภท ดังนี้ (พระธรรมสิงหบุราจารย์,2545:138 -139)1) อดทนต่อความลำบากตรากตรำ หมายความว่า คนทำงานมาก ๆ แล้วได้รับความลำบากเหน็ดเหนื่อย หิว กระหาย หรือถูกแดดลมฝนกระทบ ย่อมได้รับความลำบากนานัปการ แต่ผู้มีขันติย่อมอดทนต่อสิ่งเหล่านี้ กัดฟันทนทำงานของตนให้สำเร็จ2) อดทนต่อทุกขเวทนา หมายความว่า ทนต่อทุกเวทนาอันเกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วย คนที่ขาดขันติ เมื่อถึงความเจ็บไข้ได้ป่วย มักจะแสดงมารยาทอันไม่สมควรออกมา แต่ผู้มีขันติย่อมรู้จักอดกลั้นทนทานไม่ปล่อยตัวให้เสีย หรือตกไปในทางชั่วดังกล่าวนั้น3) อดทนต่อความเจ็บใจ หมายความว่า เมื่อถูกผู้อื่นกระทำล่วงเกินให้เป็นที่ขัดใจ เช่น ถูกด่าว่า หรือสบประมาท ผู้ขาดขันติย่อมเดือดดาลแล้วทำร้ายตอบ แต่ผู้มีขันติย่อมรู้จักอดทนสอนใจตัวเองหาวิธีแก้ไขให้เรียบร้อย เป็นผลดีด้วยความสงบ

การปฏิบัติธุดงค์ทำให้เกิดคุณธรรมต่างๆต่อการปฏิบัติ ทำให้เกิดขันติธรรมอดทนต่อทุกขเวทนา คือ เป็นการอดทนต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่สบายกาย ความปวดความเมื่อยผู้ที่ขาดความอดทนประเภทนี้ เวลาเจ็บป่วยจะร้องครวญคราง พร่ำเพ้อรำพันหงุดหงิด ฉุนเฉียวว่าการรับรู้อารมณ์ว่าเป็นทุกข์ ซึ่งเกิดมาจากการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายด้วยโรคภัยนานัปการที่เกิดขึ้นกับร่างกายตน ผู้ที่ขาดขันติ เมื่อถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายขึ้นมา มักจะแสดงมารยาทอันไม่สมควรออกมาให้ปรากฏ แต่สำหรับผู้ที่ผ่านธุดงค์ทำให้เกิดมีขันติ ย่อมรู้จักอดทน อดกลั้น ไม่ปล่อยตัว ปล่อยใจให้เสียหรือตกไปในทางชั่วต่างๆนี้เป็นประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์ในทางพระพุทธศาสนา

4.3 ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติธุดงค์ในทางพระพุทธศาสนา เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม เกิดปีติอยากที่จะศึกษาพระพุทธศาสนา พอศึกษาแล้วก็ศรัทธา แล้วเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรมตามอย่างด้วย เกิดเป็นผลต่อความรุ่งเรืองมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

1) การสืบทอดพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนา เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาวพุทธเรา เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นคำสอนที่เป็นจริง ถูกต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่เรียกว่า สัจจะธรรม การปฏิบัติธุดงค์นั้นมีประโยชน์คือ เป็นแสงสว่างนำทางให้ผู้ที่ยังมืดบอด ได้รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว เรื่องบาป เรื่องบุญ เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เป็นเครื่องนำพาไปสู่ทิศทางที่ดี ที่งามมีแต่ความผาสุก ความเจริญรุ่งเรือง ชาวพุทธทุกคน จึงสำนึกในคุณค่า ของพระพุทธศาสนา และได้ถ่ายทอด สืบทอดพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลา 2500 กว่าปีแล้ว การที่พุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ขนาดนี้ เป็นเพราะว่าพระบรมศาสดา คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ทรงวางแนวทาง สิ่งที่จะทำลายพระพุทธศาสนา ก็คือ ความประมาทนอนใจ หรือความไม่สนใจ ไม่เอื้ออาทร ไม่ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัทสี่นั้นเอง การศึกษาพระธรรมคำสอน ไม่รู้ว่าสิ่งต่างๆ ที่พระพุทธองค์ สั่งสอนให้กระทำกันนั้น มีอะไรบ้าง เป็นเหมือนกับคนหูหนวก ตาบอด ไม่รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว ไม่รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การประพฤติปฏิบัติธรรมตามพระพุทธศาสนาก็เป็นไปแบบ

ลุ่มๆดอนๆ เป็นไปแบบผิดๆถูกๆ ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนไว้ แต่เป็นไปในลักษณะของความงมงาย มีความคิดของลัทธิอื่น ปะปนกับคำสอนของพระพุทธศาสนา จนกระทั่งไม่รู้ว่าพุทธศาสนานี้สอนอะไร อย่างที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้

การปฏิบัติธุดงค์ทำให้เกิดคุณธรรมต่างๆ ทำให้รู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง เช่น หลักกรรม คือ ดี ชั่ว สุข ทุกข์ นั้นอยู่ที่การกระทำ กรรม คือการกระทำ กรรมมี 3 อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรรม มโนกรรม กรรมทางกายเรียกว่ากายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม ทางจิตใจ ทางความคิดอ่าน คือ มโนกรรม เมื่อทำไปแล้วซึ่งทำได้ 2 ทาง คือ ทำดี หรือ ทำชั่ว คิดดี คิดชั่ว พูดดี หรือ พูดไม่ดี เมื่อทำไปแล้วผลก็จะต้องตามมา คือ ผลดี หรือ ผลไม่ดี ผลดี คือความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ผลไม่ดี คือความทุกข์ ความหายนะ นี้คือหลักของพระพุทธศาสนา ความจริงการปฏิบัติธุดงค์นั้นกล่าวคือ (พระเทพปริยัติโมลี(สมศักดิ์ อุปสโม), 2541 : 98)“ จะอยู่ในวัดป่าหรือวัดบ้านก็ปฏิบัติได้สุดแต่ว่าผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติธุดงค์ข้อไหนเพราะธุดงค์นั้นมีทั้งหมด13ข้อจะปฏิบัติธุดงค์ข้อไหนก็ดูให้เหมาะกับจริตอัธยาศัยของตนข้อสำคัญต้องศึกษาให้รู้ถึงหลักการวิธีการปฏิบัติการและวัตถุประสงค์รวมถึงอานิสงส์ด้วยเมื่อศึกษาได้อย่างนี้การลงมือปฏิบัติธุดงค์จะได้ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้”

2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติธุดงค์มีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ โอกาส และบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้น การพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน ลีลาการสอนและหลักการสอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเช่น ท่านพระเรวตนะนั้นได้มีความสอดคล่องกับพุทธวิธีในการสอน ซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐาน ได้แก่การมีกัลยาณมิตรและการมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้น ต้องประกอบด้วยหลักปฏิบัติของนักเผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้น ต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอน จัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอน เรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตรดังนั้น พระธรรมกถึก หรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติที่เป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการดังนี้1. ปิโยเป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานเป็นที่วางตนสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม2. ครุเป็นที่เคารพ ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย3. ภาวนีโยเป็นที่ยกย่อง ในฐานเป็นผู้ทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาที่แท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรม และปรับปรุงตนอยู่เสมอควรถือเป็นแบบอย่าง ทำให้ระลึกถึงและเอาอย่างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ4. วตฺตาจ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเวลาที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี5. วจนกฺขโม เป็นผู้ทนต่อถ่อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถามคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์อดทน ฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว6. คมฺภีรญฺจกถกถฺตา เป็นผู้พูดถ่อยคำลึกซึ้งได้สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปได้7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะคือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสคุณลักษณะของมิตรว่า ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการเป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้แม้จะถูกขับไล่ก็

ตาม มีองค์ 7 ประการ คือ (อง.สตฺตก. (ไทย) 23/37/57)1. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ2. เป็นที่เคารพ3. เป็นที่ยกย่อง4. เป็นนักพูด5. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ6. เป็นผู้พูดถ่อยคำลึกซึ้งได้7. ไม่ชักนำในอฐานะ

ผู้ปฏิบัติธุดงค์มีสติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ย่อมพิจารณาผู้ฟัง หรือผู้รับสารได้ 2 ประเภทดังนี้คือการเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชน และการเผยแผ่แก่คนทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือพระศาสนาพุทธการเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนนั้น เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น จนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต รักการปฏิบัติธรรม และตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนาจนกระทั่งช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปการเผยแผ่แก่บุคคลทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือศาสนาพุทธนั้น ก็เพื่อให้มีความเข้าใจถึงแนวความคิดพื้นฐาน หรือหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา สร้างทัศนคติที่ดีต่อศาสนาพุทธจนเกิดความสนใจศึกษาและทดลองปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น ลองฝึกสมาธิจนกระทั่งเห็นผลเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในที่สุดแล้วหันมานับถือศาสนาพุทธเป็นชาวพุทธโดยสมบูรณ์

3) การสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนการปฏิบัติธุดงค์ทำให้เกิดสติ สมาธิ ทำธรรมเกิดขึ้นจาริกไปให้กำลังใจพุทธศาสนิกชนโดยการให้ธรรมทาน (อง.ทุก. (ไทย) 20/142/120.) พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเรื่องทานแก่ ภิกษุทั้งหลายไว้ในทานวรรคว่า “ทาน มี 2อย่าง คือ 1. อามิสทาน (การให้สิ่งของ) 2. ธัมมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน 2 อย่างนี้ธัมมทานเป็นเลิศ” ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ เช่น การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สพฺพทานำ ธมฺมทานำชินาติ) การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวงบอกทางแสงสว่างให้ในการดำเนินชีวิตคำว่า “ธรรมทาน” ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม ให้ความรู้ความถูกต้องดีงาม คำสอนมุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนาการได้สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก กาย ใจก่อให้เกิดธรรมารมณ์ การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับสัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ เช่น ได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อน หนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ก็เรียก “ธรรมทาน” การให้ความรู้ การสอนบอกกล่าวธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือบอกวิชาความรู้ที่ไม่เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง”ตลอดถึงการแนะนำในส่วนจิตใจ เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดีที่งาม ทั้งในส่วนที่เป็นโลกิยธรรมและโลกุตตรธรรม รวมถึงพระธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประแล้วอันเป็นเหตุนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดทั้งคำสอนที่เป็นหนทางความดับทุกข์ก็จัดเป็นธรรมทานด้วยธรรมทาน สพฺพทานำ ธมฺมทานำ ชินาติ (การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง)คือ (ขุ.อิติ.(ไทย) 25/98/473) การให้คำแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ดี บอกศิลปวิทยาที่ดีที่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เป็นเหตุให้มีความสุข รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาป ให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล ดำรงตนอยู่ในทางกุศล ซึ่งจะนำพาตนให้สะอาดบริสุทธิ์

ประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์นั้นทำให้เกิดจิตใจอ่อนโยน สงสารผู้ที่เดือดร้อน สงเคราะห์นั้นถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์โดยตรง หน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการนำเอาธรรมะไปสงเคราะห์ชาวโลก อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีการทำงานสังคมสงเคราะห์ก็อาจอนุโลมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่ทางศาสนาของพระสงฆ์ได้เหมือนกัน อย่างเช่นพระสงฆ์ที่ใช้งานสังคม

สงเคราะห์เป็นเครื่องมือหรือเป็นอุบายนำคนเข้าหาเป้าหมายทางศาสนา สังคมสงเคราะห์อย่างเดียวล้วนๆ ก็ถือว่าไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและหน้าที่ของพระสงฆ์ มองในแง่พระวินัย

5. สรุป

ประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์ต่อบุคคลด้านกายภาพทำให้เกิดร่างกายแข็งแรงเบาบางมีรูปร่างลักษณะดี โรคภัย ไม่เบียดเบียนมีกำลังในการปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลทางสภาพแวดล้อม ค่านิยมทางสังคม อิทธิพลทางการปกครองคณะสงฆ์แม้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าและแบบปฏิบัติของ พระมหากัสสปเถระจะยังคงถูกสืบทอดเป็นแบบการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน จิตภาพการเดินธุดงค์ กำหนดรู้ความเคลื่อนไหวของเท้าซ้าย เท้าขวา รู้ความเคลื่อนไหวของกาย อันนั้นมีสติ แต่อาจไม่มีสัมปชัญญะถ้าส่งจิตเผลอไปในเรื่องของเท้าและร่างกาย มัวแต่จดจ่อที่เท้าและร่างกายที่กำลังเคลื่อนไหว จนเหมือนกับลืมตัวเอง เหมือนตัวเอง หรือตัวจิตผู้รู้นั้นไม่มีอยู่ในโลกเลยในขณะนั้น ความรู้ตัว หรือการไม่หลงเผลอส่งจิตออกไปตามอารมณ์ภายนอกนั้นเองคือสัมปชัญญะ วิธีฝึกให้ได้สัมปชัญญะที่ดีที่สุดคือการทำสมถะกรรมฐาน เช่นการบริกรรมพุทโธ จนจิตรวมเข้าถึงฐานของมัน แล้วรู้อยู่ตรงฐานนั้นเรื่อยไป หากมีอารมณ์มาล่อทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็ไม่เผลอหลงลืมฐานของตนนี้ก็เป็นประโยชน์ของธุดงค์ทำให้เกิดปัญญา ปัญญาจะเป็นเครื่องวินิจฉัยไตร่ตรองสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ได้ยินแล้ว ตัดสินได้อย่างถูกต้องเป็นธรรมที่สุด และยังเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียงอันดีงามให้แก่ผู้ที่มีปัญญาอีกด้วย จะเห็นได้ว่าบุคคลผู้มั่งมีทรัพย์สินเงินทองยศศักดิ์ล้วนแต่เป็นคนมีปัญญาทั้งนั้นอันบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในโลกนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหมั่นฝึกฝนอบรมให้มีปัญญาเอาไว้มากๆ เพราะอานุภาพของปัญญานั้นยังสามารถฉายส่องแสงนิสัยของบุคคลเพื่อให้เห็นว่าใครเป็นคนควรคบ ใครเป็นคนที่ไม่ควรคบ และสามารถในการที่จะยังบุคคลไม่ให้ตกอยู่ในห้วงแห่งทุกข์ คือวัฏสงสารอีกต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

1.ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500**. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

._____ .**พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

2.หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท.พิมพ์ครั้งที่2**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2532.

พระพุทธโฆสเถระ รจนา.**คัมภีร์วิสุทธิมรรค.แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธโฆสาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 5**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรปริ้นติ้ง

จำกัด, 2548.

พระเทพปริยัติโมลี(สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.9, M.A., Ph.D.). **ความรู้เรื่องธุดงค์.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2541.

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช). **คำวัด 3. พิมพ์ครั้งที่3**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2545.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่8**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจฺจกาโร ป.ธ.5). **ประมวลปัญหาและเฉลยธรรมวิภาค ปริเฉทที่2. พิมพ์ครั้งที่10.**กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ).ธรรมปริทรรศน์ 2.กรุงเทพมหานคร: ศรีสมบัติการพิมพ์, 2529.

มหาวงศ์ ชาญบาลี. **คัมภีร์พระวิสุทธิมรรค เล่มเดียวจบ.** กรุงเทพมหานคร : โพงพิมพ์ธรรมบรรณาคาร, 2466.

แสง จันทร์งาม.**ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2531.

การดำเนินการเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด
The operation of the temple property

สมุทร สงวนสิน[1]

บทคัดย่อ

ในสังคมไทยตั้งแต่โบราณกาล ศรัทธามั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ สังคหวัตถุธรรม เสนาสนวัตถุ ปฏิบัติธรรม ปัจจุบันวัดเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายคณะสงฆ์ที่กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงาน เป็นตัวแทนของวัดในการดำเนินการเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด มีอำนาจทำนิติกรรมได้ ในการทำนุบำรุงศาสนสมบัติให้เกิดความโปร่งใสอย่างเป็นรูปธรรม ตามหลักพุทธธรรม หลักคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาล ส่วนของราษฎรโดยทั่วไปในชุมชนจะรู้สึกอบอุ่นใจ หากมีวัดซึ่งเป็นพุทธสถาน เสนาสนะและอาคารวัตถุ เป็นที่พักอยู่อาศัย ศึกษาพระธรรมวินัยปฏิบัติธรรม ประกอบศาสนกิจ ศาสนพิธีต่างๆ การเผยแผ่พุทธธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สามารถทำบุญได้สะดวก หากประพฤติชอบ ปฏิบัติดีก็อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ในการทำบุญนั้นยังได้ถวายปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ถวายพัตตาหาร บริจาคยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่ดิน ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ถวายปัจจัยมาโดยเปิดเผยให้ได้นำไปใช้ในการก่อสร้างศาสนสถานตามความประสงค์ของผู้บริจาค หรือตามความจำเป็นของวัดและสิ่งของมีค่าต่างๆ ด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาถึงหลักพุทธธรรม หลักธรรมาภิบาล ซึ่งจะนำพาให้เด็กในชุมชน หมู่บ้านไปใช้ชีวิตในสังคมที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบเป็นคนมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นคนดีของสังคมเก่งแต่ไม่โกง ซื่อสัตย์สุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา กับการแก้ปัญหาควรแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ เพื่อไปพัฒนาชุมชน สังคมไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไป และให้สังคมมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรม

คำสำคัญ การพัฒนา หลักพุทธธรรม รูปธรรม ศาสนสมบัติ วัด

Abstract

In ancient Thai society. respect in Buddhism. and respect to Buddhism monds ous well as follaened the sangahanathudhonm that is a one of bnddna's dacfrrine, inclndine sneditadian retnade. In currcnt tinu the monastery is a legad entity according to the sangch act the ocelot in an official and a represntadine of their monastery who has right in death with the monastery properties as when as juristve act in preserving the monastery properties clearly according the prinuple of Buddhism Dhamma, Morad, and good governance be transparent in concrete According to Buddhist principles Principles of virtue, morality and good governance As for the general community, the community will feel anxious. If there is a temple which is Buddhist Senasana and wutthu Building. Is a residence Studying Phra

[1] วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Dhamma Discipline, practicing the various religious ceremonies Buddhist Dharma propagation of monks. In the village community to be a spiritual refuge for religious ceremonies. can make merit conveniently If behaving like good practice, can live happily in society In making merit, he also offered the necessary factors for living, such as offering food, donating medicines. Donating medicines, clothing, land, both movable and immovable property provide inputs for disclosure to be used in the construction of religious places according to the wishes of the donors. or as needed by the temple. And other valuable things.with the goal of developing the principles of Buddhism. The main good governance which will lead children in the community Village to live in a well-behaved society practice like being a person with precepts, meditations, problems, being good people of society, being good but not cheating. Honestly according to the Buddhist guidelines. the solution should solve the problem at the root cause to develop the community Thai society for stability, prosperity and sustainability, and for the society to be happy with Buddhist principles

Key words: Development, Buddha Dharma, Concrete, Ereligious property, Temple

1.บทนำ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีแผนแม่บทการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560 – 2564 ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก ได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจยุทธศาสตร์ไว้คือ วิสัยทัศน์คือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นองค์กรหลัก ในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยั่งยืนและสังคมมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ในส่วนพันธกิจนั้นได้กำหนดไว้เพื่อส่งเสริมดูแลรักษาและทำนุบำรุงศาสนาสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา จัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง มียุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม การพัฒนานโยบายและเสริมสร้างศักยภาพบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด แม้ว่าจะเป็นวัดใหญ่หรือวัดเล็กก็ต้องมีการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เหมือนๆ กัน ทั้งนี้ตามศักยภาพของวัดนั้นๆ หากวัดใดจัดการศาสนสมบัติด้วยความเรียบร้อยไร้ปัญหาหรือเกิดปัญหาน้อย

การจัดการศาสนสมบัติของวัด จึงได้จัดแบ่งประเภทของวัดออกเป็นประเภท เพื่อความเข้าใจดียิ่งขึ้น ประเภทของวัดได้ดังนี้

วัด มีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนเท่าเทียมกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดลงไปแล้วนั้นจะพบว่า มีความแตกต่างกันโดยสามารถจัดประเภทของวัดตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 มาตรา 5 วัดที่กำหนดตาม พระราชบัญญัติฉบับนี้แยกเป็น 3 อย่างคือ พระอารามหลวงอย่าง 1 อารามราษฎร์อย่าง 1 ที่สำนักสงฆ์ อย่าง 1

1. พระอารามหลวง คือ วัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือทรงพระกรุณาโปรดให้เข้าจำนวนในบัญชี นับว่าเป็นพระอารามหลวง

2. อารามราษฎร์นั้น คือวัดที่ซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่มิได้ให้เข้าจำนวนในบัญชี นับได้ว่าเป็นวัดหลวง

3. ที่สำนักสงฆ์นั้น คือวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ตราออกใช้เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2484 บัญญัติไว้ ในมาตรา 38 ว่า “วัดมีสองอย่าง 1 วัดที่ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมาแล้ว 2 สำนักสงฆ์” ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งบัญญัติประเภทของวัดไว้ ในมาตรา 31 “วัดมีสองประเภทคือ 1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 2. สำนักสงฆ์ให้เป็นวัด และให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัด ในการจัดกิจการทั่วไป เช่น จัดการศาสนสมบัติของวัด ผู้เขียนจึงได้ขอแบ่งประเภทของวัดออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ กล่าวคือ **วัด** ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในมาตรา 31 บัญญัติไว้ในหมวด 5 เกี่ยวกับเรื่องวัดนั้น โดยได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภทกล่าว คือ

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม ตามที่เคยบัญญัติไว้ใน มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ จึงเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทางกฎหมายและพระวินัย

2. สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศตั้งเป็น วัดแล้วรวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างวัดขึ้นตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ด้วย แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ก็สามารถใช้เป็นที่พำนักอาศัยสำหรับพระภิกษุสามเณรได้ ฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนฐานะ ทางพระวินัย ยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เพราะยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมานั่นเอง

ตามสภาพฐานะวัด จำแนกวัดออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. พระอารามหลวง พระอารามหลวง ได้แก่วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์รองลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีจำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารทรงสร้าง หรือสร้างขึ้น หรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็น พระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้าง หรือปฏิสังขรณ์แล้วทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง ในส่วนพระอารามหลวงนั้น ได้แบ่งชั้นตามลำดับความสำคัญออกเป็น 3 ชั้น คือ

ก) ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มี 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร

ข) ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ ที่มีเกียรติ มี 4 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรวิหาร

ค) ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัดสามัญ มี 3 ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ

2. วัดราษฎร์ วัดราษฎร์ ได้แก่วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและได้ประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทำนุบำรุงวัด

สืบต่อกันมาตามลำดับ โดยอีกด้านหนึ่งหมายถึงวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งวัดที่มิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3.วัดร้าง วัดร้าง ได้แก่วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักพักอาศัยอยู่ประจำ ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จดทะเบียนขึ้นเป็นวัดร้างเอาไว้ และมีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาโดยมอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดรับมอบหมายเป็นผู้ดูแลรักษาที่วัดร้าง ที่ธรณีสงฆ์ รวมทั้งทรัพย์ศาสนสมบัติของวัดนั้นด้วย ตามมาตรา 32 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยสภาพวัดร้างยังคงเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์ และมีโอกาสที่จะยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์ หรือยุบเลิกวัด ที่ดิน ที่ธรณีสงฆ์ รวมทั้งทรัพย์สินทั้งหมดจะตกเป็นศาสนสมบัติกลาง วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินศาสนสนสมบัติของวัดนั้นด้วย ในการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

วัดตามสังกัดในนิกาย

วัด ในประเทศไทยนั้นสามารถจำแนกตามนิกายของคณะสงฆ์ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ข้อ 4 กำหนดให้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัด พระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ฉะนั้น จึงขอจำแนกประเภทวัดตามสังกัดแต่ละนิกายได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. วัดมหานิกาย วัดมหานิกาย มีเจ้าอาวาสเท่ากับจำนวนวัด คือ 34,582 วัด/ รูป เป็นวัดที่สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ขึ้นสังกัดปกครองกับเจ้าคณะตำบล/เจ้าคณะแขวง ซึ่งมี 5,999 ตำบล/รูป เจ้าคณะอำเภอ/เจ้าคณะเขต มี885 อำเภอ/รูป เจ้าคณะจังหวัดมี 78 จังหวัด/รูป เจ้าคณะภาค มี18 ภาค /รูป และเจ้าคณะใหญ่ของมหานิกายมี 4 หน/รูป

2. วัดธรรมยุต วัดธรรมยุต มีเจ้าอาวาสเท่ากับจำนวนวัด คือ 2,718 วัด/รูป วัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุตขึ้นสังกัดการปกครองกับเจ้าคณะตำบล/เจ้าคณะแขวงมี 712 ตำบล/รูป เจ้าคณะอำเภอ/เจ้าคณะเขตมี 204 อำเภอ/รูป เจ้าคณะจังหวัดมี 50 จังหวัด/รูป เจ้าคณะภาคมี 8 ภาค/รูป และเจ้าคณะใหญ่ของคณะธรรมยุตมี 1 หน/รูป

สรุปได้ว่า วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้มีความศรัทธาถวาย ที่ดินและร่วมกันสร้างศาสนวัตถุต่าง ๆ เพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร และบุคลากรของวัด อีกทั้งใช้ประกอบศาสนกิจทางพระพุทธศาสนา การจัดประเภทของวัดพบว่าสามารถแบ่งได้หลายประเภท กล่าวคือ แบ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีอยู่ 2 ประเภท คือวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและวัดประเภทสำนักสงฆ์ แบ่งตามสภาพของวัดได้ 3 ประเภทคือ วัดพระอารามหลวง วัดราษฎร์และวัดร้าง ซึ่งสถานะของวัดนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อมีการปรับสภาพของฐานะ แบ่งตามสังกัดนิกายได้ 2 ประเภทคือ วัดสังกัดมหานิกายและวัดสังกัดธรรมยุต ซึ่งวัดสังกัดมหานิกายและวัดสังกัดธรรมยุตนั้นมีสภาพเหมือนกันโดยกฎหมาย วัดจึงเป็นสถานที่รวมของบุคคลหลายสถานภาพและใช้เพื่อการสาธารณะประโยชน์ ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีเพื่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างสูงสุด และเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีแผนแม่บทการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560 – 2564 ในส่วนพันธกิจนั้นได้กำหนดไว้เพื่อส่งเสริมดูแลรักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา จัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง และมียุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการดูแลรักษาและจัดการศาสนาสมบัติให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม การพัฒนานโยบายและเสริมสร้างศักยภาพบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2)พ.ศ.2535 ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2535 เป็นปีที่ 47 บัญญัติไว้ใน “มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นตรงต่อวัด มีดังนี้ (1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น (2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด (3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา มาตรา 34 การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับค่าผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนา แล้วแต่กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์หรือที่ศาสนสมบัติกลางได้มีกฎหมายกำหนดไว้ว่า มาตรา 35 ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลางเป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี และมาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ (1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีฯ โดยกำหนดไว้ในหมวด 6 ศาสนสมบัติ มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท (1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย (2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง ส่วนการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ต้องบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรมมีความโปร่งใส ปราศจากทุจริตครอร์รัปชั่น และพร้อมที่จะให้ได้รับการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ตามเจตจำนงที่ได้แสดงไว้ จากผู้มีส่วนได้เสียหรือสาธารณชนภายนอกหน่วยงาน ส่งเสริมการสืบทอดทางวัฒนธรรม คุณธรรมจริยธรรม หลักธรรมาภิบาล หลักพุทธธรรม และต้องแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตนกับผลประโยชน์ส่วนรวม เพื่อป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบและให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด

วัดหรือศาสนสมบัติของวัด เป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้มีความศรัทธาถวาย ที่ดินและร่วมกันสร้างศาสนวัตถุต่างๆ เพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์สามเณรและบุคลากรของวัด อีกทั้งยังใช้ประกอบศาสนกิจทางพระพุทธศาสนา วัดจึงเป็นสถานที่รวมของบุคคลหลายสถานภาพ หลากหลายอาชีพและใช้เพื่อการสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการศาสนสมบัติหรือวัดที่ดี เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งในชุมชน พระศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งสถาบันหนึ่งในสามสถาบันหลักของประเทศไทย ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันพระศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพระศาสนานั้นย่อมหมายถึง พระพุทธศาสนาโดยแท้ ดังพระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่อง เครื่องหมายแห่งธงไตรรงค์ว่า “ขอพร่าพรรณบรรยาย ความคิด

เครื่องหมายแห่งสีทั้งสามงามถนัด ขาว คือบริสุทธิ์ ศรีสวัสดิ์หมายถึงพระไตรรัตน์ และธรรมะคุ้มครองจิตไทย แดง คือโลหิตเราไซร้ซึ่งยอมสละได้ เพื่อรักษาชาติศาสนา...พระองค์ได้ยืนยันหนักแน่นว่า “พระพุทธศาสนาถึงเมืองเราก่อนพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดามารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา” ในทางปฏิบัติพระพุทธศาสนาก็มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมถึงขนาดมีผู้ กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมือง” พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนพลังทางสังคมที่แทรกซ้อนวิถีชีวิตในทุกๆ ด้านทั้งส่วนตัวและสังคม เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาตินำไปสู่แนวความคิดที่ว่า ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันกับความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาก็บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังพระราชปรารภว่า “ถ้าอำนาจ พระรัตนตรัยและอำนาจเทพยดาไม่ช่วยกรุงสยามในการเรื่องนี้ได้แล้ว บ้านเมืองก็เป็นของเขาอื่น พระพุทธศาสนาก็คงต้องเสื่อมสูญเสียเป็นแท้แล้ว

ในแง่ชีวิตประจำวันของประชาชนนั้น พระพุทธศาสนาก็เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตทั้งสิ้น “ตั้งแต่เกิดก็จัดให้มีการโกนผมไฟ เป็นชายพออายุครบยี่สิบเอ็ดปีก็มีการบวชเป็นพระภิกษุ มีการทำบุญตักบาตร มีการสร้างถวายเสนาสน ถวายที่ดินในโอกาสต่างๆ จนกระทั่งตาย ก็มีการทำบุญตั้งแต่วันสิ้นจนถึง วันเผา” จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทและความสำคัญต่อทั้งประเทศชาติและประชาชน ซึ่งวัดนั้นเป็นองค์การทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นศูนย์รวมของภิกษุสงฆ์และสามณรซึ่งเป็นหนึ่งในสามสถาบันของพระพุทธศาสนา คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นองค์กรสำคัญที่เป็นผู้แสดงบทบาทของพระพุทธศาสนา จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวัด วัดจึงเป็นองค์กรที่มีบทบาทมีความสำคัญต่อประเทศชาติและประชาชนเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน จนประชาชนทั่วๆ ไปกล่าวไว้ว่า ในหนึ่งชุมชนหรือหนึ่งหมู่บ้าน อย่างน้อยต้องมีหนึ่งวัด เพื่อปฏิบัติธรรมหรือทำบุญในชุมชนนั้น ๆ

ส่วนในปัจจุบันมีปัญหาในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีวัดมหานิกาย 743 วัดและวัดธรรมยุต 64 วัด(ข้อมูล 10 ก.ค.2557) รวม 807 วัด ที่ต้องมีการบริหารจัดการผลประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาต่างๆขึ้น เช่น การบริหารจัดการไม่โปร่งใส ไม่มีมาตรฐานที่ดี มีบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องเพื่อแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ จากศาสนสมบัติของวัดเพื่อตนเองหรือผู้อื่น โดยที่พระภิกษุสงฆ์เองบางครั้งก็ได้มีส่วนได้เสีย ซึ่งทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ดี มีผลประโยชน์ทับซ้อน ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทั้งในทางพฤตินัยและนิตินัย กำหนดกรอบการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด หลักการบริหารจัดการของผู้มีอำนาจหรือผู้ได้รับมอบหมาย อีกทั้งบุคลากรยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่ง ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องกับการบริหารจัดการที่ดี วิถีชีวิตปัจจุบันแม้จะมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือในชุมชนหรือในวัดของไทยเริ่มเสื่อมถอยลง วัดที่มีอยู่ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในชุมชนอีกด้วย การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือ Good Governance ในการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์ ขาดการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เกิดปัญหาด้านการทุจริตคอร์รัปชั่น และยาเสพติดให้โทษ การพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านหลักธรรมาภิ

บาลมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นกลไกการพัฒนาบุคคลให้เกิดธรรมาภิบาล คุณธรรมจริยธรรมมากขึ้นของในสังคมปัจจุบัน แต่ผลการพัฒนาที่ผ่านมากลับพบว่า สังคมยังเต็มไปด้วยปัญหา ผู้คนในสังคมวัตถุนิยมต่างแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการ ปรนเปรอความต้องการส่วนตนเสียมากกว่า มีการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิควรชอบ เพื่อตอบสนองการบริโภค การใช้วิธีการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น จนไม่คำนึงถึงส่งผลกระทบโดยส่วนรวมที่ส่งผลมาสู่สังคมในเชิงลบ ตัวอย่างหลายอย่างที่เห็นได้ชัดเจนจากสถานการณ์ในสังคมน่าเป็นห่วง เช่น ในกรณีผลการวิจัยและการสำรวจต่างๆ พบว่าปัญหาสำคัญที่สุดคือความซื่อสัตย์สุจริตและการทุจริตคอร์รัปชั่น โดยเห็นว่าต้องส่งเสริมหลักพุทธธรรม หลักธรรมาภิบาล จริยธรรมในสังคมไทยโดยเร่งด่วน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่างที่คนในสังคมเรา ได้รับรู้ซึมซับจากพฤติกรรมในสังคมวันแล้ววันเล่า และแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาพบว่า คนในสังคมไทยยังขาดความรู้ความสามารถที่จะเป็นภูมิคุ้มกัน ในการกลั่นกรองที่ดี ส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อถือและพฤติกรรม คนไทยยังขาดทักษะในด้านการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมที่ดี ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม ติดกระแสบริโภคนิยมมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ทำให้คุณธรรมจริยธรรมเสื่อมถอย ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม นอกจากบทบาทในการสร้างคนแล้ว ยังต้องมีบทบาทในการจัดระเบียบสังคม ปลูกฝังคุณความดีให้เป็นภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชน ประพฤติตนโดยหยึดถือหลักพุทธธรรม หลักธรรมาภิบาล เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เตรียมการให้ผู้เยาว์ได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ซึ่งเป็นบทบาทในแง่สังคมวิทยา เป็นการจัดการให้เกิดระเบียบทางสังคม (Social order) เพื่อให้เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสร้างชุมชนในสังคมให้มีระเบียบ วินัย ซื่อสัตย์สุจริต และอยู่ร่วมกันภายใต้กฎ กติกาของสังคมที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ที่ต่างผสมผสานกันอาจเกิดจากกิจกรรมต่างๆ เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัย เช่น การเข้าแถวซื้ออาหาร การส่งการบ้านตรงเวลา การเคารพผู้ใหญ่เมื่อเดินผ่านมา การไม่ทุจริต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการเรียนรู้บรรทัดฐานทางสังคม

ประเทศไทยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจริยธรรม ธรรมาภิบาล และความรู้วิชาการควบคู่กันไป ซึ่งจะทำให้เด็กเมื่อโตขึ้นแล้วไม่โกง ไม่ทุจริตคอร์รัปชั่น มีระเบียบวินัย มีหลักพุทธธรรม หลักธรรมาภิบาล ออกไปใช้ชีวิตในสังคมโดยไม่สร้างปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่อสังคมส่วนใหญ่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) การสำรวจดังกล่าวยังพบอีกว่า จริยธรรมของคนไทยที่ควรเร่งสร้าง 10 ประการประกอบด้วย ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนน้อมมีสัมมาคารวะ ความกตัญญู จิตสำนึกที่ดี ความสามัคคี ความมีเหตุผลและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และนอกจากนั้นค่านิยมลักษณะนิสัยของคนไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้แก่ ขาดความอดทน เกียจคร้าน รักความสบาย ไม่มีระเบียบวินัย ชอบรวยทางลัด ขาดความรับผิดชอบ ไม่กล้าเผชิญปัญหาและไม่รักการเรียนรู้ ดังนั้นหากการประพฤติปฏิบัติไม่ยึดหลักพุทธธรรม ไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนิสัยและแก้ไขค่านิยมที่ผิดๆ เหล่านี้แล้ว แม้ว่าเราจะสร้างระบบและวางนโยบายการพัฒนาชุมชน สังคมที่สวยหรูดีเลิศสักเพียงใดก็ตาม สังคมไทยจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ยาก ในเรื่องของหลักพุทธธรรม จริยธรรม หลักธรรมาภิบาล จะเกิดขึ้นเติบโตและงอกงามต่อไปได้ก็ด้วยการปลูกฝัง ต้องเริ่มต้นตั้งแต่

มนุษย์ยังเป็นเด็กเล็กโดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และสถาบันการศึกษาต่างๆ ในสังคม จะต้องปลุกจิตสำนึกให้เขาได้พัฒนาการ และประพฤติดี ปฏิบัติชอบโดยให้ยึดหลักพุทธธรรม คุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมาภิบาล เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้สร้างจิตสำนึกที่ดีมีพัฒนาการที่ดี

เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาด้านหลักพุทธธรรม คุณธรรมจริธรรม ธรรมาภิบาล เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งปัญหาเช่นนี้ นำไปสู่การกำหนดค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการโดยรัฐบาล คือ มีความรักชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้องมีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักกรการเคารพผู้ใหญ่ มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาป โดยที่ฝ่ายรัฐบาลได้มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหา เร่งพัฒนาคนไทยให้เป็นคนดีมีคุณภาพ หยึดถือหลักพุทธธรรม มีคุณธรรมจริยธรรม ธรรมมาภิบาล ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมได้อย่างมีความสุข โดยแก้ปัญหาที่การพัฒนาแบบยั่งยืน มั่นคง มั่งคั่งต่อไป

จากข้อเท็จจริงปัญหาทางสังคมดังกล่าวข้างต้น เพื่อความเจริญของวัด บุคคล ชุมชนและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การปรับปรุงประสิทธิภาพ กลไกนโยบายการพัฒนาจริยธรรม ทั้งประเด็นธรรมาภิบาล การทุจริตคอร์รัปชั่น ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ก็พอจะประเมินได้ว่าการพัฒนาบุคคลโดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นเหตุให้นำไปสู่นโยบายที่มุ่งเน้นพัฒนาบุคคลด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาลตามหลักพุทธธรรมให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถ สติปัญญา สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างปรกติสุข ในการกำหนดมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรมของผู้ ผู้บริหารที่มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้จัดการศาสนสมบัติของวัด กรรมการในองค์กรตรวจสอบในการใช้อำนาจรัฐ องค์กรอิสระสอบทานการปฏิบัติการตามมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล และเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะโดยได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย เพราะผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการเป็นผู้จัดการศาสนสมบัติของวัดต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเหนือกว่าคนอื่นหรือมากว่าคนอื่น และเป็นการทำให้ประชาชนทั่วไปทั้งหลายเห็นว่า การดำรงตำแหน่งผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่เป็น ผู้จัดการศาสนสมบัติของวัด จะต้องทำตัวให้เป็นตัวอย่าง จะทำตัวเหมือนบุคคลทั่วไปไม่ได้ ต้องยึดหลักพุทธธรรม มีคุณธรรมจริยธรรม ธรรมาภิบาลและหลักความยุติธรรมเสมอภาค ปฏิบัติหน้าที่ด้วยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และมีความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใสสามารถตรวจสอบข้อมูลได้จากบุคคลภายนอก

ปัญหาวิกฤตการณ์ด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาล ที่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของสังคมไทยปัจจุบัน ก็คือการขาดความมีน้ำใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ขาดจิตสำนึก ประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงาม ขาดความซื่อสัตย์สุจริตและมีการทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งทุกหน่วยงานก็ได้พยายามที่จะแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ตามศักยภาพองค์กรแต่ละแห่งแตกต่างกันออกไป โดยภาพรวมก็ยังไม่ตอบสนองความต้องการของสังคมเท่าที่ควรดังกล่าวมาแล้ว การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ธรรมาภิบาลของผู้บริหารนั้น การบริหารจัดการมีความสำคัญมาก สถาบันการจัดการศาสนสมบัติของวัดก็เป็น

องค์กรของรัฐ ที่มีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะมีอำนาจบริหารจัดการและจัดสรรทรัพยากรในการสนับสนุนโดยตรง จึงควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ธรรมาภิบาล การทุจริตคอร์รัปชั่น การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ติดตามผลเพื่อป้องกันและหาแนวทางแก้ไข เป็นแบบอย่างที่ดีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมที่ดีงามอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง บุคลากรตระหนักถึงอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบนั้นๆ ในการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมาย การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการบริหารจัดการที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจนั้น นอกจากจะใช้องค์ประกอบทางการบริหารโดยทั่วไปแล้ว ยังจะต้องเกิดจากการร่วมใจและเต็มใจพัฒนาแนวทางการส่งเสริมตามหลักพุทธธรรม คุณธรรมจริยธรรมนั้นด้วย ยังมีความพยายามขององค์กรอีกหลายแห่ง ที่จะหาวิธีการหรือรูปแบบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคลากรขององค์กร ซึ่งก็มีปัจจัยอันเป็นข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป จะต้องร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาต้องพิจารณาระบบการบริหาร เพื่อการพัฒนาจริยธรรม ทั้งในด้านทุจริตประพฤติมิชอบ คอร์รัปชั่น และมีธรรมาภิบาล ปัญหาการบริหารงานบุคคลยังไม่เหมาะสม ต้องได้รับการปรับปรุง ปัญหาระบบข้อมูลข่าวสารยังสับสนและไม่มีระบบ ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ และปัญหาเอกภาพบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีหลักธรรมาภิบาล มีความอดทนเสียสละ เป็นที่คาดหวังว่าการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พยายามจะหาวิธีการกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริธรรม หลักธรรมาภิบาล ตามนโยบายหรือความต้องการของหน่วยบังคับบัญชาหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง แผนพัฒนาความเจริญให้ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพราะว่าความสุขเป็นคุณสมบัติธรรมชาติประจำอยู่ในตนเองตลอดเวลา หากได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีนโยบายที่เป็นรูปแบบการพัฒนาจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามข้อกฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505และกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ข้อ 8 กำหนดให้ “สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และแนะนำการปฏิบัติแก่วัด เกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้เพื่อให้ไปตามกฎกระทรวงนี้” และข้อ 5 “การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือฝากธนาคาร ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด” ซึ่งห้ามฝากในนามบุคคลหรือระบุชื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งในกรณีที่ฝากไว้กับธนาคาร โดยผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการศาสนสมบัติของวัด เพื่อมีความสอดคล้องต่อหลักพุทธธรรม ธรรมาภิบาล จริยธรรม คุณธรรมและการพัฒนาปัญญา ทำการศึกษาวิเคราะห์สภาพโดยทั่วไป การพัฒนารูปแบบการบริหารและจัดการศาสนสมบัติของวัดในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิว่าถูกต้องตามกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบหรือมีความโปร่งใสหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอย่างไร เพื่อศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิและจะได้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาบริหารและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เขตพื้นที่จังหวัดอื่นๆแก่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ต่อไป โดยเป็นทางเลือกที่สามาถนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการบริหารงานที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการกับทฤษฎีด้านตะวันตกและหลักพุทธธรรม เพื่อนำมาเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหรือผู้บริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดตามหลักพุทธธรรม หลักคุณธรรมจริยธรรม หลักธรรมมาภิบาลและเกิดความโปร่งใสอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนัก. พิมพ์โฟร์เพซ, 2551

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,2526

พระพรหมคุณาภรณ์. **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ. โกมลคีมทอง, 2551

คณจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**วัดตามสังกัดนิกายในประเทศไทยสามารถจำแนกตามนิกายของคณะสงฆ์ตามกฎมหาเถรสมาคม** ฉบับที่ 23. พ.ศ.2541, ข้อ 4

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. พ.ศ. 2554, หน้า 21

วิชาญ จำปีศรี. พ.ศ. 2548, หน้า 460 – 461

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2456, หน้า 12 “ขอพร่าราพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมายแห่งสีทั้งสามงามถนัด ขาวคือบริสุทธิ์สีสวัสดิ์หมายถึงพระไตรรัตน์ และธรรมะคุ้มครองจิตไทย แดงคือโลหิตเราไซร้ซึ่งยอมสละได้เพื่อรักษาชาติศาสนา....”

พุทธศาสนา : ขัดขวาง หรือพัฒนาสังคม?

Buddhism: A barrier or development of society?

เดโช แขน้ำแก้ว[1]

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นความเชื่อและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับ 1) การพัฒนา “สังคม” ที่เรียบง่าย มีความสุข และลดปัญหา 2) การพัฒนา “วัฒนธรรม” หรือความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม 3) การพัฒนา “เศรษฐกิจ” แบบพอเพียง และลดความฟุ่มเฟือย 4) การพัฒนา “การเมือง” ที่ให้เกิดการรู้จักเคารพกฎ กติกา และข้อบังคับต่าง ๆ และ 5) การพัฒนา “การศึกษา” ที่มุ่งส่งเสริมงานเขียนวิชาการสั่งสอนให้เป็นคนดี แต่ก็ยังมีอีกแนวความคิดหนึ่งที่ไม่ได้ชื่นชม กลับมองว่าพุทธศาสนาคือ ตัวขัดขวางการพัฒนาเกี่ยวกับ 1) “ขาดแรงจูงใจ” เนื่องจากคนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคนประพฤติสันโดษ มักถูกมองว่าขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2) “บุคลิกภาพ” ที่ถูกมองว่าเป็นคนเฉื่อยชาและ 3) “ขาดการมีส่วนร่วม” เพราะชอบอยู่แบบเงียบ ๆ หรือ “ชอบปลีกตัวออกจากสังคม” ทำให้พุทธศาสนาถูกบิดเบือนกลายเป็นเครื่องมือแสวงหา “โชคลาภ” แทนที่จะเป็น “ที่พึ่งทางใจ” เป็นเหตุให้พุทธศาสนากลายเป็น “ตัวขัดขวาง” และ “พัฒนาสังคม” ไปพร้อมกัน เนื่องด้วย “ระบบคิด” ของมนุษย์ที่ “มุ่งประโยชน์” ของตนเอง

คำสำคัญ : พุทธศาสนา, ขัดขวางการพัฒนา, พัฒนาสังคม.

Abstract

Buddhism as a belief and practice in life, including 1) development of "society". 2) Development of "culture" or living, language, customs, traditions and morals. 3) Development of "economy" sufficiently and reducing extravagance. Recognize respect for rules and regulations and 5) the development of "education" aimed at promoting academic writing and teaching to be good people. But there is another concept that is not appreciated. And looking at Buddhism as a barrier to develop. Because 1) "lack of motivation" because people who follow the principles of Buddhism. A recluse often regarded as lacking motivation. 2) "Personality" that is seen as a sluggish person. And 3) "lack of participation" because they prefer to live quietly or "like to be separated from society", causing Buddhism to be distorted, becoming a tool to seek "fortune" instead of "spiritual support" that causes Buddhism to become Is a "hindrance" and "social development" at the same time. Because of the "thinking system" of human beings who "focus" on their own.

[1] สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Keyword: Buddhism, barrier, development of society.

1. บทนำ

“ศาสนา” เป็นสิ่งหล่อหลอมทั้งชีวิต และจิตใจ ให้ผู้ที่ศึกษา “หลักธรรมคำสอน” มีลักษณะนิสัยให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง ร่าเริงแจ่มใส ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงถึงความเป็นมิตรไมตรี สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย มีความยินดี และมีความสุขในการเป็น “ผู้ให้” หรือการแบ่งปัน ซึ่งทุกศาสนาล้วนแต่มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม หรือเป็นสิ่งประสาน “ความสัมพันธ์ในสังคม” เป็นอย่างมากในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ทุกศาสนามีอิทธิพลกว้างไกลมาก ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีการทำพิธีกรรมทางศาสนาโดยใช้ศาสนสถานเป็น “แหล่งนัดพบปะ” เพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ เป็นศูนย์รวม “วัฒนธรรม และวิถีชีวิต” นอกจากนี้หลักคำสอนของทุกศาสนายังเป็น “ปรัชญาชีวิต” ที่ลึกซึ้ง สามารถนำคำสอนตามหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยผ่าน “การเรียนรู้” เชิงชีวิต และวิชาการในทุกศาสนาได้ (บรรจง โสดาดี, 2561) ศาสนาจึงมีผลต่อ “วิถีชีวิต” ของคนในปัจจุบันมากขึ้น โดยเฉพาะ “พระพุทธศาสนา” ที่มีผู้ประกาศตนเป็น “พุทธมามะกะ” มากขึ้นเรื่อย ๆ เพียงเพราะพระพุทธศาสนามีการให้อิสระเรื่องการนับถือ และไม่บังคับ ส่งเสริมความเมตตากรุณาต่อกัน มีทั้ง “หลักดำเนินชีวิต” และ “หลักปฏิบัติ” ที่ขัดเกลาเพื่อการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม เป็นแรงจูงใจที่ทำให้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลต่อแนวโน้มพระพุทธศาสนาในอนาคตว่าพระพุทธศาสนาจะเจริญมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ยังเป็นข้อสงสัยให้ฉุกคิดว่า “พุทธศาสนา” แท้จริงแล้ว คือ ตัวขัดขวาง หรือพัฒนาสังคม ?

จึงเป็นเหตุให้มีความสนใจศึกษาเรื่อง พุทธศาสนา : ขัดขวาง หรือพัฒนาสังคม ? ด้วยคำถามที่ว่า พุทธศาสนาคือตัวขัดขวางการพัฒนาสังคมอย่างไร และพุทธศาสนากับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคมอย่างไร เพื่อไม่ให้ถูกบิดเบือนความเป็นจริง และเข้าใจอย่างชัดเจนอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์พุทธศาสนาว่าขัดขวางหรือพัฒนาสังคมอย่างไร

3. พุทธศาสนาคือตัวขัดขวางการพัฒนาสังคม?

สังคมโลกในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมากขึ้น แต่ความสนใจในเรื่องศาสนาน้อยลง หรือ “ศาสนาได้ถูกละเลย” บางคนยังมีทัศนคติที่ผิด และไม่ดีต่อศาสนา เห็นว่าศาสนาเป็น “ยาเสพติด” เป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศ เพราะกำลังไถลลื่นลงสู่ความตกต่ำอย่างรวดเร็ว จิตสำนึก สามัญสำนึกที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อทำดี ไม่เบียดเบียนใคร ความคิดเชิงบูรณาการของการอยู่ร่วมกันเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันนั้น “ลดน้อยถอยลง” เพียงเพราะสังคมโลกเน้นเรื่องเศรษฐกิจระบบทุนนิยม เป็นระบบที่สนับสนุนความเชื่อที่ผิด คือ เชื่อว่าเศรษฐกิจเป็นคำตอบการแก้ปัญหามนุษย์ เศรษฐกิจระบบทุนนิยมกระตุ้น และเร้าจิตใจมนุษย์ให้มีค่านิยมผิด ๆ ส่งเสริมมนุษย์ให้จมปลักอยู่กับวัตถุนิยม

บริโภคนิยม สนุกนิยม แฟชั่นนิยม ลาภยศสรรเสริญนิยม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ คือ ต้นเหตุของความท้อแท้ใจ โรคประสาท ยาเสพติด การฆ่าตัวตาย อาชญากรรม การค้ามนุษย์ การพนัน โสเภณี ฯลฯ เหตุผลสำคัญที่ต้องมองมาที่มิติศาสนา เพราะศาสนาเป็นเรื่องของจิตวิญญาณ จุดมุ่งหมายของศาสนามุ่งเน้นให้คนเป็นคนดี ละเว้นความชั่ว และมุ่งประพฤติดี แต่มีคนจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธแม้เรื่องศาสนา แต่กลับมองเห็นศาสนา คือ ยาเสพติด มองไปว่าศาสนา คือ ตัวการสำคัญขัดขวางการพัฒนาสังคม (พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, 2561)

3.1 คลั่งศาสนา : ปราศจากเหตุผล และปัญญา

บางคนก็นับถือศาสนาด้วยความเชื่อที่ “งมงาย” ด้วยความ “คลั่งศาสนา” ไม่ใช่ด้วยความเคร่งศาสนา หรือปราศจาก “เหตุผล และปัญญา” สังคมในปัจจุบันจึงเป็นสังคมที่ “พิการ” สำหรับการไม่มีศาสนา และเป็นสังคมที่ “ตาบอด” สำหรับการนับถือศาสนาอย่าง “งมงาย” ปราศจากเหตุผล และปัญญา เพียงเพราะในปัจจุบันค่านิยมบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป ก่อนนี้สังคมเคยยกย่องคนที่มี “คุณธรรม” ส่วนคนที่ประพฤติผิดศีลธรรม ทุจริตคดโกง จะถูกประณาม และไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นกลับเปลี่ยนแปลงไปสังคมกลับยกย่องคนที่มี “เงิน” คนที่มี “ตำแหน่งสูง” หรือมีอำนาจวาสนา หรือมีชื่อเสียง แม้ว่าคนเหล่านั้นจะประพฤติไม่ดี หรือผิดศีลธรรมก็ตาม (บ้านจอมยุทธ์, 2561) เพราะทุกคนที่มีความเชื่อ และศรัทธาต่อศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่หลอมรวมจิตใจให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงถึงความเคารพทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ร่วมกันปฏิบัติความดีตามหลักศาสนา แต่ก็ควรอยู่บนพื้นฐานของ “เหตุผล และปัญญา” (เดโช แขน้ำแก้ว, 2558)

3.2 ประพฤติสันโดษ : ขาดแรงจูงใจ เฉื่อยชา และสวนกระแสของการพัฒนา

คนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนามักเป็นคน “ประพฤติสันโดษ” ทำอย่างเป็น “ระบบ” โดย “ไม่มีความคิดแปลกใหม่” ทำให้มักถูกมองว่าเป็นคน “ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์” หรือขาดความทะเยอทะยาน และไม่อยากได้ใคร่ดีอะไร ซึ่งเป็นการ “สวนกระแส” หรือตรงกันข้ามความมุ่งหวังในการพัฒนาสังคมที่ต้องการ “เปลี่ยนแปลง” ให้ดีขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งคนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนามักถูกมองว่าเป็นคนมีบุคลิกภาพ “เฉื่อยชา” หรือขาดความกระตือรือร้น ทำอะไรก็ “เชื่องช้า” จะทำการอะไรก็ไม่รวดเร็วทันใจ และหากเกิดเหตุการณ์ หรือสิ่งที่ต้องตัดสินใจอย่างทันท่วงที “ก็ไม่สามารถทำได้” เพราะมัวแต่คิดมาก หรือ “ไตร่ตรอง” จนเหตุการณ์นั้น “เลวร้าย” กว่าเดิม (บ้านจอมยุทธ์, 2561)

3.3 ขาดการมีส่วนร่วม : ชอบปลีกตัวออกจากสังคม

คนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนามักถูกมองว่าเป็นคนที่ชอบอยู่แบบเงียบ ๆ หรือ “ชอบปลีกตัวออกจากสังคม” หรือไม่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ทำให้ “ขาดการมีส่วนร่วม” ซึ่งในเรื่องการมีส่วนร่วมนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้เกิด “การพัฒนาสังคม” (บ้านจอมยุทธ์, 2561) ซึ่งอาจจะเป็น “แนว

ทางการจัดการ” ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนด้วยคุณค่าแห่งการเป็นชุมชน หรือ “สังคม” สู่การเตรียมการ การนำไปปฏิบัติ และการดูแลรักษาร่วมกันอย่างยั่งยืน (โชคชัย สุเวชวัฒนกูล, 2560)

4. พุทธศาสนากับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคม?

โดยทั่วไปพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐาน จึงเชื่อในหลักการที่ไม่บังคับให้ผู้ศึกษา และนับถือ มีความเชื่อในหลักของ “เหตุ และผล” เช่นเดียวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่ไม่บังคับให้เกิดความเชื่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทันทีทันใด จนกว่าจะได้ศึกษาแบบใคร่ครวญ หรือ “ตรวจสอบพิจารณา” และลงมือปฏิบัติแล้วได้ผลจริงตามที่ทรงสอนเสียก่อน พุทธศาสนามีบทบาทมากในปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเป็นสิ่งหล่อหลอมทั้งชีวิต และจิตใจ ให้รู้จักการให้ และการแบ่งปัน ในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ได้แก่ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านการศึกษา ที่ถือเป็นส่วนสำคัญ และเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนหันมาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนา (บ้านจอมยุทธ์, 2561)

4.1 พุทธศาสนา : เมตตาธรรมค้ำจุนสังคมโลก

พุทธศาสนาสนองความต้องการของมนุษย์ได้ เพราะมีการนำหลักในการประพฤติปฏิบัติ แสวงหาความจริงบนพื้นฐานแห่ง “เหตุผล” และสามารถพิสูจน์ให้เห็นผลได้ตามหลักของความเป็นไปตามธรรมชาติ ทั้งยังเน้น “ความสุขสงบทางจิตใจ” พร้อมทั้ง “ลดความรุนแรง” ของวัตถุนิยม ทำให้ชีวิตตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความเรียบง่าย” และช่วยลดปัญหาทางสังคม (บ้านจอมยุทธ์, 2561) อีกทั้งหลักธรรมของพุทธศาสนาส่งเสริมให้ประชาคมโลก “มีความรัก” หรือความเมตตากรุณาต่อกัน ไม่ข่มแหงรังแกเบียดเบียนทำร้ายกัน รวมทั้งส่งเสริมเสรีภาพ ภราดรภาพ และความเสมอภาค หลักคำสอนเรื่องความไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เช่น หลักเบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่สอนให้คน “เคารพในสิทธิขั้นพื้นฐาน” ของกันและกัน พุทธศาสนาจึงมีหลักการว่า “สัพเพ สัตตา มวลมนุษย์ต่างเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ร่วมกันทั้งสิ้น” อีกทั้งยังมุ่งเน้นเรื่อง “ความอดทน” และความอดกลั้น จึงทำให้เรื่องร้ายแรงต่าง ๆ และสงครามไม่เกิดขึ้น ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ภายใต้ “ความแตกต่าง” พุทธศาสนามีหลักคำสอนเพื่อความเป็น “คนใจกว้าง” ให้ยอมรับความแตกต่างได้ อันนำไปสู่การ “เคารพสิทธิ” ของบุคคลอื่น โดยเฉพาะความแตกต่างทางด้านทิฐิ หรือ “ความคิดเห็น และความเชื่อ” ด้วยการให้เกียรติ และเคารพในความคิดเห็นของบุคคลอื่น รวมทั้งความแตกต่างในด้าน “การนับถือศาสนา” ที่ไม่ยกย่องศาสนา และความเชื่อของตนเอง หรือ “พุทธศาสนา” เพื่อไปลบหลู่ หรือดูหมิ่นลัทธิความเชื่อ หรือศาสนาอื่น (เนื้อหาพระพุทธ ม.3, 2561) เช่น ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยสองศาสนาที่สำคัญ คือ ศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลาม จำนวนวัด และสำนักสงฆ์ในพื้นที่มี 5 แห่ง ในขณะที่จำนวนมัสยิดในพื้นที่มี 15 แห่ง ก่อให้เกิดคำขวัญของชาวคลองแห คือ “สองศาสนาคู่บ้าน สองลำน้ำคู่เมือง สองเศรษฐกิจฟูเฟื่อง สองวิถี

แห่งเมืองน่าอยู่” ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการผสานสองวัฒนธรรมไทยพุทธ และอิสลามอย่างกลมกลืน (Oratai P., Bussaya Y., Pakawadee M., Phornchanit S., Anna P. and Juthatip N., 2018)

4.2 วัด : รากฐานทางวัฒนธรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่า “วัด” ในพระพุทธศาสนานั้นเป็น “ศูนย์กลาง” ในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรม เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอม และ “ซึมซับ” ลงในวิถีชีวิต กลายเป็นรากฐานในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม (บ้านจอมยุทธ์, 2561) ทั้งนี้ยังทำให้เกิดงานเขียนวิชาการทางพุทธศาสนาที่ถือเป็นส่วนสำคัญ และเป็น “แรงจูงใจ” ประการหนึ่งที่ทำให้หลาย ๆ คน หันมาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ไม่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ทั้งยังมีงานเขียนในต่างประเทศ อาทิเช่น งานเขียนชื่อ “ศาสนจักรแห่งบูรพทิศ” โดยสเปนเซอร์ อาร์ดี และงานเขียนของเซอร์ เอ็ดวิน อาร์โนลด์ ชาวอังกฤษ ชื่อ “ประทีบแห่งเอเชีย” ที่เผยแพร่ถึงหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา นอกจากงานเขียนดังกล่าวแล้วยังมีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษโดยสมาคมบาลีปกรณ์ และมีการออกวารสารทางพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น วารสาร “พระพุทธศาสนา” ของพุทธสมาคมระหว่างชาติสาขาลอนดอน “พุทธศาสตร์ปริทรรศน์” ของสมาคมเกรดบริเตน และวารสาร “ทางสายกลาง” ของพุทธสามาคมลอนดอน เป็นต้น รวมทั้งหนังสือ และวารสารหลายภาษาที่ออกเผยแพร่โดยชาวพุทธของประเทศต่าง ๆ ทั้งนี้พุทธศาสนายังเป็นแหล่งสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นวัตถุ และสืบทอดให้เป็นมรดกแห่งอารยธรรมโลก โดยอาศัย “ความศรัทธา และความเสื่อมใส” ทางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วัด และศาสนาสถานอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น “การสร้างสรรค์ผลงาน” ที่มีพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจ (เนื้อหาพระพุทธ ม.3, 2561)

อีกทั้งวัดยังเป็นเป็น “วัตตสถาน” หรือเป็นที่ประพฤติพรมจรรย์ เพราะมีกุลบุตรไปบรรพชาอุปสมบท พร้อมทั้งเป็น “บุญเขต” หรือสถานที่ที่ชาวบ้านไปบำเพ็ญกุศล ถือศีลฟังธรรม และบำเพ็ญความดี ประกอบกับเป็น “รูปสมสถาน” หรือสถานที่แห่งความเงียบ ใครที่มีเรื่องเดือดร้อนเมื่อเข้าหาวัดก็มักจะเกิดความรู้สึกสงบไม่วุ่นวาย ในขณะเดียวกันก็เป็น “สาธารณูปการสถาน” หรือสถานที่ชาวบ้านใช้สาธารณูปโภคได้ เช่น อาศัยน้ำกิน และน้ำใช้ของวัด อีกทั้งยังเป็น “สถานที่ศึกษา” หรือเป็นที่เรียนรู้ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้ใหญ่ และวัยชราเป็น “สโมสร และสถาบันสังคม” หรือเป็นที่ไปชุมนุมหย่อนใจของชาวบ้านในบางโอกาส พร้อมทั้งเป็น “สาลาสุขศาลา” หรือสถานพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วย และยังเป็น “อนาถสถาน” หรือเป็นที่พึ่งของคนยากจนหรือไม่มีที่พึ่ง เช่นเดียวกับการเป็น “ที่พึ่งของคนที่ถูกภัยคุกคาม” เช่น ในระหว่างสงคราม หรือภัยพิบัติ และเป็น “มตามตนาถสถาน” หรือเป็นที่พึ่งของผู้ตาย และญาติผู้ตายที่ เป็นที่เก็บศพ และเป็นที่เผาศพภายในวัด บางครั้งยังเป็น “กีฬาสถาน” หรือเป็นสนามเด็กเล่น และลานกีฬา เพราะได้สนับสนุนให้ใช้ลานวัดเป็นลานกีฬา เป็น “โรงแรม” หรือเป็นที่พักให้ผู้คนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด บางครั้งเป็น “ศาล” เพราะตามชนบทเมื่อมีเรื่องราว หรือมีคดี หรือความขัดแย้งขึ้น มักจะไปหาพระที่เคารพนับถือเพื่อช่วยแก้ไข หรือยุติความขัดแย้งนั้น

พร้อมทั้งเป็น “ยุวายุวดีทัสสนสถาน” หรือเป็นที่พบกันของหนุ่มสาวในสมัยก่อนที่หญิงได้มาทำบุญตักบาตร หรือมาร่วมกิจกรรมงานบุญภายในวัด ทำให้มีโอกาสพบปะรู้จักกันได้จนกลายเป็นสายสัมพันธ์กันต่อไปและที่สำคัญเป็น “ศูนย์กลางวัฒนธรรม” ของสังคมในชุมชน และท้องถิ่นที่นิยมจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมภายในวัดที่ก่อให้เกิด “รากฐานทางวัฒนธรรม” อันดีงาม (Waranya P., Sudarat K. and Phurinat C., 2018)

4.3 เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : กระบวนทัศน์ทางพุทธศาสนา

หลักพุทธศาสนามีลักษณะที่ขัดแย้งกับแนวคิดแบบวัตถุนิยม และแบบบริโภคนิยม โดยเป็นการสอนในเรื่องการดำเนินชีวิตแบบ “พอดี” และส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบ “พอเพียง” เน้นความจำเป็นในการตอบสนองต่อความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต จึงมีส่วนในการ “ลดความฟุ่มเฟือย” ตามค่านิยมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต (บ้านจอมยุทธ์, 2561) ทำให้เกิดจากความมุ่งมั่นของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และอื่น ๆ ให้สามารถการดำเนินการอยู่ได้ ภายใต้ความเข้าใจพื้นฐานของสังคม ทุกชีวิตทุกองค์กรต้องอยู่ภายใต้กฎกติกาเงื่อนไขเดียวกัน แต่ระบบเศรษฐกิจแบบ “ทุนนิยม” ที่ผูกพันทุกอย่างให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยใช้ตัวเชื่อม คือ “ระบบเงินตรา” ในลักษณะนี้จึงไม่มีองค์กรใดจะอยู่อย่างอิสระอย่างปราศจากการเกี่ยวพันธ์กับสิ่งอื่นก่อเกิดการขยายตัวของพุทธศาสนาในสังคมเงินตรา จึงกระทำได้ภายใต้เงื่อนไขของระบบทุนนิยมที่มีโครงสร้างเครือข่ายโยงใยทั่วถึงกันหมด สำหรับการจะพัฒนาองค์กรพุทธศาสนาในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ให้เติบโตจากเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป และแตกต่างกัน จึงไม่อาจทำในรูปแบบเดิมเหมือนดังในอดีต จึงต้องสร้างความ “แตกต่างแต่ไม่แตกแยก” เพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนของพุทธศาสนาที่สอดคล้อง และเหมาะสมตามบริบทของโลกปัจจุบันนี้ (บ้านจอมยุทธ์, 2561) เช่น การใช้ประโยชน์จาก “ทุนทางวัฒนธรรม” ทางพุทธศาสนาในรูปแบบ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ที่เป็นโมเดลแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาประเทศให้หลุดพ้นจาก “กับดักรายได้ปานกลาง” จึงต้องพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่แบบพอเพียงสอดคล้องกับพุทธศาสนา (Thanakit J., Pathra S. and Napak S., 2018)

4.4 วิถีพุทธวิถีธรรม : เกณฑ์วัดความตรงความคดของนักปกครอง

ในโลกสมัยใหม่เมื่อมี “อำนาจการเมือง” เหนือศาสนา และจารีตประเพณี ได้นำพาโลกเข้าสู่ยุคแห่งการแก่งแย่งชิงดีอย่างกว้างใหญ่ไพศาล พร้อมทั้ง “เร่งรัดพัฒนา” ที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนอย่างมากมาย (Patara P., 2018) แต่พุทธศาสนายังคงช่วยเหลือสนับสนุนกลุ่มพุทธศาสนิกชน และองค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์ทั่วโลก ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิคการเผยแพร่ธรรม การปฏิบัติธรรมของกันและกัน การรู้จักเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับต่าง ๆ หากต้องการถือเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ จะต้องยึดหลักของ “ธรรมาธิปไตย” โดยมิได้ถือตน หรือถือโลกเป็นใหญ่ มีส่วนร่วมในการเมือง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันสิ่งที่นำไปสู่ความเสื่อม และพร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไป (บ้านจอมยุทธ์, 2561) เพราะการนำเอาหลักธรรมที่ได้จากการศึกษา และปฏิบัติ

ไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ผู้นำทางการเมือง หรือชนชั้นปกครอง ซึ่งพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับ “นักปกครองที่ดี” หรือนักบริหาร นักการเมืองโดดเด่น และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของนักปกครองที่จะนำหลักการทางพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมืองที่เป็น “วิถีพุทธวิถีธรรม” จริง ๆ แต่ปัจจุบันจะมีน้อยคนนัก ทำให้บ้านเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้ง (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2532) นอกจากนี้ การมีความประพฤติดีย่อมเป็นแบบฉบับในการดำรงชีวิตของนักปกครองที่ดี หรือการเป็น “แบบอย่างที่ดี” หรือ “ความตรงความคด” ของนักปกครองมีอิทธิพลต่อความประพฤติของประชาชน ความซื่อตรงของประชาชน ขึ้นอยู่กับความซื่อตรงของนักปกครอง เพราะปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองส่วนใหญ่มักมาจากความทุจริต และกอบโกยผลประโยชน์ ความไม่สามัคคีของนักการเมือง แม้จะมีหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตามที แต่ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มที่ เพราะเกรงกลัวอำนาจ และอิทธิพล ทำให้เกิดผลเสียต่อสังคมและประเทศชาติ (นารีรัตน์ พลบจิตต์, 2559) แต่หากมีวิถีพุทธวิถีธรรมตามหลักพุทธศาสนาก็จะเป็น “นักปกครองที่ดี” ได้ สามารถบริหารจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของโครงสร้างอำนาจหน้าที่เป็นรากฐานที่สำคัญไปสู่การประยุกต์ใช้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาค ระดับชาติและนานาชาติได้ (นภาพร เทพรักษา ศิริลักษณ์ หนูทอง และกาญจนา แก้วทอง, 2561)

4.5 การศึกษา : คำสอน และปรัชญาความรู้แห่งการใช้ชีวิต

มีเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเติบโต คือ การทำหน้าที่อย่างได้ผลของพระสงฆ์ในโลกปัจจุบัน เนื่องด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าสอดรับกับสถานการณ์ยุคโลกาภิวัตน์ ความร่วมมือกันในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานอย่างมีเป้าหมายเดียวกัน แม้จะต่างวิธีการ เช่น การศึกษาทิศทางวางแผนเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 การศึกษาบทบาทพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์ การศึกษาบทบาทพระพุทธศาสนาด้านการศึกษา มีงานเขียนวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นส่วนสำคัญ และเป็น “แรงจูงใจ” ที่ทำให้ชาวต่างชาติสนใจศึกษาพุทธศาสนา (บ้านจอมยุทธ์, 2561) รวมไปถึงได้มีการก่อตั้งมูลนิธิและสมาคมทางพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ “การเรียนรู้” และการ “ปฏิบัติธรรม” ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา เช่น สมาคมบาลีปกรณ์ในประเทศอังกฤษได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก พุทธสมาคมระหว่างชาติสาขาลอนดอน พุทธสมาคมเมืองไลป์ซิก และศาสนสภาแห่งกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยรมณี, พุทธสมาคมชื่อ “เลซามีดูบุดิสเม” (Les Amis du bouddhisme) ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยการนำของนางสาวคอนสแตนต์ ลอนสเบอรี่ พุทธสมาคมในรัสเซียเชื่อว่า “บิบลิโอเธคา พุทธิคา” พุทธสมาคมในกรุงเฮก ประเทศเนธอร์แลนด์ เป็นต้น นอกจากนั้น ด้วยความร่วมมือก็ก่อให้เกิดการจัดตั้งวัดขึ้นในประเทศต่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสอนวิปัสสนากรรมฐานให้แก่ชาวพุทธ และชาวต่างชาติ (เนื้อหาพระพุทธ ม.3, 2561) มีการประกอบกิจกรรม และศาสนาพิธีทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัด และพุทธสมาคมเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร และการ

ปฏิบัติธรรม ทั้งการปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้มี “นักคิด และนักวิชาการ” ด้านพระพุทธศาสนาขึ้น บางท่านมีความศรัทธาก็ออกบวชเป็นภิกษุ บางท่านก็เขียนหนังสือ แปลคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แล้วขยายตัวขึ้นเป็นกลุ่ม องค์กร เพราะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอุดมไปด้วย “หลักปรัชญา” อันเป็นแหล่งรวมวิทยาการสาขาต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงหลักคำสอนทางศาสนามากขึ้น เป็นเครื่องมือ “ดูแลวงจรชีวิต” หรือเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่แลกกับการทำความดี โดยการนำแนวความคิด และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางการพัฒนาคน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เน้นการพัฒนาคุณธรรมครบวงจร (เมธาวัตร ภูธรภักดี ศณัทชา ธีระชุนห์ และฐิติมา บูรณวงศ์, 2561) โดยมีพระไตรปิฎกเป็นแหล่งรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่ง “ข้อมูล และคลังภูมิปัญญา” โดยมีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับ “ความจริงในธรรมชาติ” หรือหลักของ “ความเป็นเหตุเป็นผล” ที่สามารถตรวจสอบ และพิสูจน์ได้ด้วยการทดลอง ทำให้หลักคำสอนในพุทธศาสนาจึงถูกตีพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกในภาษาต่าง ๆ มากมาย (เนื้อหาพระพุทธ ม.3, 2561)

พุทธศาสนามีบทบาทมากขึ้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งหล่อหลอมทั้งชีวิต และจิตใจ ให้รู้จัก “การให้” และการแบ่งปันในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ได้แก่ ด้านสังคมที่เน้นความสุขทางใจ มีความเรียบง่าย และช่วยลดปัญหาสังคม ด้านวัฒนธรรม ทั้งความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม ด้านเศรษฐกิจที่มีการส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบพอเพียง สนองต่อความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และลดความฟุ่มเฟือย ด้านการเมืองที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการรู้จักเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับต่าง ๆ ตามหลักของธรรมาธิปไตย และด้านการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมงานเขียนวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นส่วนสำคัญ และเป็น “แรงจูงใจ” ที่ทำให้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังมีอีกแนวคิดหนึ่งที่ไม่ได้ชื่นชม แต่กลับมองว่าพระพุทธศาสนาคือตัวขัดขวางการพัฒนาสังคม เพราะพุทธศาสนาอาจถูกนำเป็น “เครื่องมือรับใช้ตัณหา” ของตนเอง มนุษย์เลือกนับถือศาสนาที่สนองตัณหาของตน หรือไม่ก็ให้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ “ในยามยากลำบาก” หรือให้ศาสนาทำหน้าที่ประสิทธิ์ประสาท “โชคลาภ” มนุษย์บิดเบือนคำสอนศาสนา ให้เป็นไป “ตามที่ตนต้องการ” แทนที่จะใช้คำสอนศาสนาเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศาสนา มนุษย์ควรรับใช้ศาสนา หรือศาสนาเป็นเพียงเครื่องมือรับใช้มนุษย์ (วีระชัย โกแวร์, 2561)

5. สรุป

พุทธศาสนาเป็นทั้ง “ตัวขัดขวาง” และ “พัฒนาสังคม” ไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากระบบคิดของมนุษย์ที่มุ่งประโยชน์ของตนเอง ซึ่งทั้งสองประการทำให้พุทธศาสนากลายเป็นสิ่งที่มีบทบาทมากขึ้นในการพัฒนาสังคม เพราะพุทธศาสนาเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้าน “สังคม” ที่เน้นความสุขทางใจ เรียบง่าย และช่วยลดปัญหาสังคม มี “วัฒนธรรม” ที่เน้นเรื่องความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม ในขณะที่ด้าน “เศรษฐกิจ” ที่มีการส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบพอเพียง และลดความฟุ่มเฟือย

ในขณะที่ด้าน “การเมือง” ที่ให้เกิดการรู้จักเคารพกฎ กติกา และข้อบังคับต่าง ๆ และด้าน “การศึกษา” ที่มุ่งส่งเสริมงานเขียนวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และเป็นแรงจูงใจให้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังมีอีกแนวความคิดหนึ่งที่ไม่ได้ชื่นชม แต่กลับมองว่าพุทธศาสนาคือตัวขัดขวางการพัฒนาสังคม ด้าน “แรงจูงใจ” เพราะคนที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคนประพฤติสันโดษ และทำอย่างเป็นระบบ มักถูกมองว่าขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มี “บุคลิกภาพ” ที่ถูกมองว่าเป็น “คนเฉื่อยชา” และขาดความกระตือรือร้น และด้าน “ขาดการมีส่วนร่วม” เพราะถูกมองว่าเป็นคนที่ชอบอยู่แบบเงียบ ๆ หรือ “ชอบปลีกตัวออกจากสังคม” ทำให้พุทธศาสนาอาจถูกบิดเบือน และนำเป็นเครื่องมือแสวงหา “โชคลาภ” แทนที่จะเป็น “ที่พึ่งทางใจ” นั่นเอง

6. ข้อเสนอแนะ

ควรนำหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนานำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านการศึกษาอย่างผสมผสาน และก่อประโยชน์สูงสุด หรือเป็นที่พึ่งทางใจให้กับผู้ที่ปฏิบัติเพื่อไม่ให้ถูกบิดเบือน หรือนำไปใช้ในทางที่ผิด

เอกสารอ้างอิง

โชคชัย สุเวชวัฒนกูล. (2560). การจัดการวัฒนธรรมองค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยคุณค่าเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในอุตสาหกรรมบริการ และการท่องเที่ยว. **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ.** 13 (2), 63-80.

เดโช แขน้ำแก้ว. (2558, มกราคม–ธันวาคม). ปลุกความดีในใจคน ด้วยค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ. **วารสารพัฒนาชุมชน (Journal of Community Development).** 7 (7), 7–16.

นภาพร เทพรักษา ศิริลักษณ์ หนูทอง และกาญจนา แก้วทอง. (2561). **การบริหารจัดการของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อการจัดการกองทุนหมู่บ้านที่ยั่งยืนในอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช** การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4 “วิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” ระหว่างวันที่ 21-22 มิถุนายน 2561 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, หน้า 430-439.

นารีรัตน์ พลบจิตต์. (2559, กรกฎาคม). แนวทางการแก้ปัญหาทางสังคม และการเมืองทางพระพุทธศาสนา. **พุทธจักร**, 70 (7), 70.

เนื้อหาพระพุทธ ม.3. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561, จาก https://docs.google.com/document/d/1pdnfz34stzXyL3_T0d1V5z1ojq7uIgQbdDCIsY6xDK8/edit?pli=1.

บรรจง โสดาดี. (2561). **การใช้ตรรกะในวิธีสอนของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บ้านจอมยุทธ์. (2561). **การควบคุมทางสังคม**. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561, จาก http://www.baanjomyut.com/library_3/extension-5/social_control/02.html.

_____ . (2561). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561, จาก http: //www.baanjomyut.com/library_2/extension-1/the_propagation_of_buddhism/02.html.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2532). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร. (2561). **สันโดษกับความรับผิดชอบต่อสังคม**. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561, จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=452&articlegroup_id=102.

เมธาวัตร ภูธรภักดี ศณัทชา ธีระชุนห์ และฐิติมา บูรณวงศ์.(2561).**หลักบริหารของกลุ่มออมทรัพย์และสวัสดิการชุมชนที่มีอิทธิพลต่อสมาชิก**. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4 “วิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” ระหว่างวันที่ 21-22 มิถุนายน 2561 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, หน้า 140-150.

วีระชัย โกแวร์. **ใครรับใช้ใคร**. สืบค้นเมื่อ 18 ตุลาคม 2561, จาก http://www.romyenchurch.org/messages/?p=p_213&sName=-3651;-3588;-3619;-3619;-3633;-3610;-3651;-3594;-3657;-3651;-3588;-3619;.

Oratai P., Bussaya Y., Pakawadee M., Phornchanit S., Anna P. and Juthatip N. (2018). **Chedi Maha Boon : Public Visibility of the Myanmar Community in Songkhla Province.** The 17th National Conference and the 1st International Conference “Ethics and Sustainable Development” January 28-31, 2018. At the 48th Birthday of the Crown Prince Maha Vajiralongkorn Conference Hall, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wangnoi, Ayutthaya, Thailand, P.39-49.

Patara P., (2018). **The Creation of Sculpture in Consumerism and Preservation Discourse.** The 3rd National and International Conference on Weaving ASEAN Cultural Connection “ASEAN Art and Craft”, Innovation Building, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand, August 31, 2018, P.20-41.

Thanakit J., Pathra S. and Napak S. (2018). **Analysis of production processes and guidelines for development Ceramic jewelry to increase market opportunities.** The 3rd National and International Conference on Weaving ASEAN Cultural Connection

"ASEAN Art and Craft", Innovation Building, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand, August 31, 2018, P.20-41.

Waranya P., Sudarat K. and Phurinat C. (2018). **The Roles of the Temple on Mad-mee Silk Weaving Association : A Case Study of Nikom Thung Photalay,Thung Phothalay District, Muaeng, Kamphaeng Phet Province.** The 17th National Conference and the 1st International Conference "Ethics and Sustainable Development" January 28-31, 2018. At the 48th Birthday of the Crown Prince Maha Vajiralongkorn Conference Hall, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wangnoi, Ayutthaya, Thailand, P.95-106.

วิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ศีล ๕ ในระดับมหัพภาค
Perspective transition via the 5 precepts at macro level

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล), ดร.[1]

บทคัดย่อ

ศีล ๕ ในระดับจุลภาคจะเกี่ยวกับระดับบุคคลและสังคมส่วนย่อย แต่ในระดับมหัพภาคเริ่มตั้งแต่สังคมภาพรวมระดับประเทศไปจนถึงระดับโลก ซึ่งศีล ๕ ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมทางสังคมและเสริมสร้างสันติภาพโลก จึงไม่ได้เป็นข้อปฏิบัติเฉพาะสังคมชาวพุทธเท่านั้น ซึ่งศีลแต่ละข้อจะมีทั้งส่วนการควบคุมและส่งเสริม จึงเป็นรากฐานของสันติภาพระดับมหัพภาค โดยศีลข้อที่ ๑ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านการเมืองข้อที่ ๒ เป็นรากฐานสันติภาพทางด้านเศรษฐกิจ ข้อที่ ๓ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านสังคม ข้อที่ ๔ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านกระบวนการยุติธรรมและการสื่อสารเชิงสันติ และข้อที่ ๕ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ศีล ๕ ไปสู่ระดับมหัพภาค เพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติในสภาพสังคมแต่ละยุคสมัย

คำสำคัญ: การเปลี่ยนผ่าน/โลกทัศน์/ศีล ๕ ระดับมหัพภาค

Abstract

Five precepts in the micro-level involve with the individual and sub-society level. However, micro-level begins with the overall society in the country level to the global level. The five precepts are designed as a tool to control societal behaviors and promote the global peace. Therefore, they are not the practices specifically for Buddhist society. Each of five precept will take part in both controlling and promoting which is the foundation of macro-peace. The first precept is the foundation of political peace, the second is the foundation of economic peace, the third is the foundation of societal peace, the fourth is the foundation of justice process and peaceful communication, and the fifth is the foundation of educational peace. The transition of the five precepts to the macro-level is to suit for the practice in society in each era.

Keywords : Transition/worldview/five precepts in the macro-level

๑. บทนำ

ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติทางสังคม และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งถูกบัญญัติขึ้นมาในยุคสังคมแบบเกษตรกรรม และถูกนำมาใช้ในศาสนพิธีทาง

[1]อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

พระพุทธศาสนาจนกลายมาเป็นประเพณีการไหว้พระรับศีลที่ต้องสมาทานต่อหน้าพระสงฆ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติศีลในแบบพิธีกรรม และคนส่วนใหญ่ก็ไม่เข้าใจแก่นแท้ของศีล ๕ ว่ามีเจตนารมณ์เพื่ออะไร ในเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรมและสังคมแห่งเทคโนโลยีในปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ก็ยังเข้าใจว่าศีล ๕ คือ การให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม การงดเว้นจากพูดเท็จ และงดเว้นจากการดื่มสุราเท่านั้น ในสังคมที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งโลก การปฏิบัติตามศีล ๕ แบบเดิมจึงไม่เหมาะกับยุคสมัย จึงควรมีการเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ของศีล ๕ ให้เท่าทันและเหมาะกับสังคมยุคใหม่ด้วย โดยควรเปลี่ยนผ่านเป็นศีล ๕ ในระดับมหัพภาคด้วยซึ่งเป็นการยกระดับศีล ๕ ไปสู่แนวทางปฏิบัติในระดับชาติและระดับโลกต่อไป

๒. แนวคิดพื้นฐานของศีล ๕

ศีลหมายถึง แนวทางปฏิบัติเพื่อให้มีความประพฤติดีทางกายและวาจาการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกกายและวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ[2]หลวงพ่อพุทธทาสยังให้ความหมายของศีลว่า “ความปกติหรือภาวะความเป็นปกติ”[3] เพราะสภาวะปกติของมนุษย์จะไม่เบียดเบียนทางกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ยังมีความหมายที่สัมพันธ์กับธรรม คือ “ศีลธรรม”ซึ่งจัดเป็นธรรมในระดับศีล เพราะศีลจัดเป็นธรรมอย่างหนึ่ง

๑) หลักการของศีล ๕

ในสีลวันตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของศีลว่า “ผู้มีศีลย่อมเป็นบุญทางกาย วาจา ใจ ต่อผู้อื่น”[4]ศีลจึงไม่ได้ให้คุณเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันย่อมได้อานิสงส์ด้วย นอกจากศีลเป็นข้อปฏิบัติแล้ว“ศีลจัดอยู่ในขั้นตอนการพัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขา เรียกว่าศีลสิกขา คือ การศึกษาเพื่อฝึกอบรมความประพฤติทางกาย ทางวาจาให้มีวินัย มีความเรียบร้อยปกติสามารถอยู่ร่วมกับหมู่คณะได้อย่างสันติสุข”[5]พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของมนุษยธรรม เพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อละเว้นการเบียดเบียนกัน “โดยได้กำหนดเงื่อนไขของชาวพุทธให้รับเอาธรรม ๕ ข้อไปปฏิบัติ เป็นธรรมขั้นศีล ชื่อว่าสิกขาบท ๕

---

[2] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙๑.

[3] พุทธทาสภิกขุ, **ศีลธรรมกับมนุษย์โลก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๑.

[4] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๖/๒๐๘.

[5] คูณ โทขันธ์, **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๗.

แปลว่า ข้อสำเหนียกหรือข้อฝึกหัดความประพฤติที่บ่งบอกความเป็นอุบาสกและอุบาสิกาเบื้องต้น ”[6] บางครั้งเรียกว่าธรรม ๕ หรือสิกขาบท ๕ โดยมีหลักปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์

๓. กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

ศีลทั้ง ๕ข้อ มีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ศีลข้อที่ ๑ เว้นจากการฆ่า การวางทัณฑวุธ วางศาสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์[8] ศีลข้อที่ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ ไม่ถือเอาทรัพย์สินอันเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องปลื้มใจของคนอื่นที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุแห่งขโมย[9] ศีลข้อที่ ๓ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ไม่ประพฤติล่วงสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในปกครองของมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว ญาติ สามี กฎหมายคุ้มครอง สตรีที่บุรุษสวมมาลัยหมายไว้ และสตรีผู้ประพฤติธรรม[10]ศีลข้อที่ ๔ เว้นจาการพูดเท็จ คือ ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นความจริงในที่ชุมชน ในสภา ท่ามกลางหมู่ญาติ ท่ามกลางหมู่ทหารหรือราชสำนัก เมื่อถูกอ้างเป็นพยานซักถาม ไม่พูดเท็จด้วยแรงจูงใจเพื่อตน เพื่อคนอื่น เพื่ออามิส เป็นต้น, เว้นจากการพูดส่อเสียด คือ ไม่นำความฝ่ายหนึ่งไปบอกอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อทำลาย สมานคนที่แตกแยก ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ยินดีต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี, เว้นจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวคำที่ไม่มีโทษไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมืองรักใคร่พอใจ, เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกกาล พูดคำจริงอิงประโยชน์ อิงธรรม อิงวินัย มีหลักฐานอ้างอิง[11]ศีลข้อที่ ๕ เว้นจากการเสพของมึนเมา สิ่งเสพติดทุกชนิดอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในชีวิตและทรัพย์สิน

โดยหลักการของศีลอยู่ที่เจตนา คือ การไม่คิดล่วงละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติหรือวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้ทั้ง ๕ ข้อ“ศีลเป็นเจตนาไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน”[12]เกณฑ์การตัดสินดีหรือชั่วพระพุทธศาสนาใช้เจตนาเป็นหลัก ส่วนการล่วงละเมิดหรือกิริยาที่พยายามล่วงละเมิดเป็นเพียงส่วนประกอบของเจตนา ดังนั้น เจตนาเป็นความจงใจหรือการตั้งใจไว้ก่อนที่จะลงมือกระทำหรือปฏิบัติพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นให้มีสติและปัญญารักษาใจไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นหรือไม่ให้แสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางกายและวาจา เมื่อสามารถรักษาใจได้แล้วย่อมสามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติล่วงละเมิดศีลได้

---

[6] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๓๒.

[7] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

[8] อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๗/๓๖๐.

[9] อ้างแล้ว.

[10] อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๗/๓๖๐.

[11] อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๗/๓๖๐-๓๖๑.

[12] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗๖๗.

๒) องค์ประกอบของศีล ๕

การล่วงละเมิดศีลแต่ละข้อจะต้องมีองค์ประกอบพร้อม ดังนี้[13] ศีลข้อที่ ๑ มีองค์ประกอบ ๕ ส่วน ได้แก่ สัตว์มีชีวิต รู้ว่าสัตว์มีชีวิต จิตคิดจะฆ่า มีความพยายามฆ่า สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ศีลข้อที่ ๒ มีองค์ประกอบ ๕ ส่วน ได้แก่ ของที่ผู้อื่นหวงแหน รู้อยู่ว่าเขาหวงแหน จิตคิดจะลัก มีความพยายาม ลักของได้ด้วยความพยายามนั้น ศีลข้อที่ ๓ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่ สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิด จิตคิดจะเสพ มีความพยายามในการเสพ อวัยวะสืบพันธ์ให้ถึง ศีลข้อที่ ๔ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่ เรื่องไม่จริง จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน มีความพยายามจากจิตที่คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน ผู้อื่นเข้าใจความที่พูดนั้น และศีลข้อที่ ๕ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่ สิ่งนั้นเป็นของเมา จิตใคร่จะดื่ม มีความพยายามเกิดจากจิตที่คิดจะดื่มนั้น กลืนให้ล่วงลำคอลงไป

ขอบข่ายของศีล ๕ จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ “ส่วนที่เป็นข้อห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดต่อตนเองและล่วงละเมิดต่อผู้อื่น โดยการล่วงละเมิดต่อคนอื่นแสดงออก ๒ ลักษณะ คือ ละเมิดต่อร่างกายและชีวิตคนอื่น กับการละเมิดทรัพย์สินหรือสิ่งของที่ผู้อื่นครอบครองอยู่”[14] ดังนั้น“ศีลไม่ใช่ข้อห้ามเพียงอย่างเดียว แต่คือข้อฝึกฝนด้วย (สิกขาบท) ฝึกฝนตนให้ปล่อยวางจากความชั่ว ประพฤติตนให้อยู่ในความเรียบร้อย”[15]ศีล ๕ จึงเป็นข้อฝึกฝนให้มีความเรียบร้อยทางกาย วาจา ใจ ป้องกันไม่ให้ล่วงละเมิดความดีงาม แต่การล่วงละเมิดศีลทุกข้อมีจิตเป็นตัวสั่งการ (เจตนา) กายกับวาจาเป็นกิริยาประกอบกรรม การล่วงละเมิดจึงประกอบด้วยกาย วาจา และใจ โดยศีลทุกข้อยังมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกัน การละมิดศีลแต่ละข้อนำไปสู่การละเมิดศีลข้ออื่นตามมา เช่น การขโมยเงินไปซื้อสุรามาดื่ม เมื่อดื่มสุราทำให้ขาดสติยับยั้งชั่งใจ เกิดการประพฤติผิดในกาม เมื่อถูกจับได้ก็มีการโกหกว่าไม่ได้กระทำเพื่อเอาตัวรอด เมื่อถูกซักถามมากเข้าก็เกิดการทะเลาะทางวาจา ยกระดับไปสู่ความขัดแย้งชกต่อยและใช้ความรุนแรงต่อกัน เมื่อสู้ไม่ได้ก็นำไปสู่การใช้อาวุธและทำลายร่างกายและชีวิตกัน เป็นต้น

๓) ส่วนประกอบของศีล ๕

ศีลมีส่วนประกอบสำคัญ ๖ ส่วน ดังต่อไปนี้๑) ส่วนที่เป็นแม่บท ได้แก่ ตัวแบบที่ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นแนวทางสากล ไม่ว่าจะปฏิบัติอยู่ที่ใดก็จะเป็นแบบเดียวกัน และได้รับผลเช่นเดียวกัน โดยแม่บทของศีล คือ การสำรวมกาย วาจา และใจ๒) ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ คือ ความมุ่งหมายที่เล็งเห็นผล ได้แก่ เพื่อให้มีความเมตตาและกรุณา เพื่อให้หาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เพื่อให้สามารถควบกามารมณ์และกามคุณได้ เพื่อให้มีสัจจะ และเพื่อให้มีสติสัมปชัญญะควบคุมพฤติกรรม ๓) ส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติ ได้แก่ การงดเว้นจากการทำความชั่วต่อชีวิต งดเว้นจากการเข้าไปแทรกแซงหรือก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น งดเว้นจากการล่วงละเมิดบุคคลอันเป็นที่รักของผู้อื่น และ

---

[13]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗๗๒.

[14] สมภาร พรมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสเภณี ทำแท้ง และการุณยฆาต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

[15] ศีลปาโล, **ศีลห้า ฉบับคู่มือรักษาใจ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕-๖.

การทำลายสัมพันธภาพระหว่างบุคคล งดเว้นจากการบิดเบือนข้อเท็จจริง งดเว้นจากการเสพสิ่งมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด โดยส่วนที่เป็นข้อปฏิบัตินี้เองจะทำให้เกิดการงดเว้นจากการประพฤติอกุศลกรรมด้วย ๔) ส่วนที่ช่วยส่งเสริม คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลให้มีชีวิตที่ดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่/การแบ่งปัน ส่งเสริมสัมพันธภาพ ส่งเสริมกระบวนการสื่อสารด้วยความสันติ/โปร่งใส และการส่งเสริมสติปัญญาแบบสัมมาทิฏฐิ๕) ส่วนที่เป็นตัวชี้วัด คือ เกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมละเมิดศีลแต่ละข้อ ได้แก่ (๑) กิเลสหรือเจตนาที่จะล่วงละเมิด (๒) คุณความดีหรือคุณธรรมของผู้ถูกล่วงละเมิด และผู้ถูกล่วงละเมิดเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคมมากน้อยแค่ไหน (๓) ขนาดหรือปริมาณที่ล่วงละเมิด (๔) ความพยายามในการล่วงละเมิด (๕) ผลจากการล่วงละเมิด คือ มีผลกระทบที่มีขอบเขตแคบหรือกว้างมากน้อยแค่ไหน ระดับของตัวชี้วัดมากเท่าใดก็จะทำให้ระดับของความผิดมีระดับรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น ๖) ส่วนที่เป็นลักษณะของผลกระทบ คือ การละเมิดมีผลกระทบอย่างไร เช่น ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัย ไร้สวัสดิภาพในชีวิต การก่อความอาฆาต ก่อเวรภัย ความเดือดร้อนใจ มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความสุข ขาดมีสันติภาพทางสังคมเป็นต้น

๔) เจตนารมณ์ของศีล ๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)กล่าวถึงศีลไว้ว่า “ศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวด้วยการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม”[16] ท่านจึงเสนอแนวคิดเจตนารมณ์ของศีลไว้ว่า “ควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์รอบนอกด้วย โดยจัดสรรวินัยที่เป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของชาวบ้าน ให้เกิดมีขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลสมัย”[17]โดยการตีความศีล ๕ จึงควรสอดคล้องกับยุคสมัย “การตีความศีล ๕ แต่ละข้อต้องมีพลวัต และมีความหมายที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนไปตามความซับซ้อนของปัญหาในแต่ละยุคสมัย”[18]เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมตามยุคสมัย

ศีลทุกข้อบัญญัติขึ้นเพื่อเสริมสร้างเจตนารมณ์เชิงกุศลธรรม ซึ่งเป็นการส่งเสริมกุศลธรรมจากภายในสู่ภายนอก โดยมีหลักธรรมที่เกื้อกูลและส่งเสริมให้มีศีลเรียกว่า เบญจธรรมซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของศีลแต่ละข้อดังต่อไปนี้ เจตนารมณ์ของศีลข้อที่ ๑ คือ เพื่อให้มีเมตตาและกรุณา เจตนารมณ์ของศีลข้อที่ ๒ คือ เพื่อให้มีสัมมาอาชีวะ (การประกอบอาชีพที่สุจริต) เจตนารมณ์ของศีลข้อที่ ๓ เพื่อควบคุมกามคุณ (กามสังวรรู้จักควบคุมตนในทางกามารมณ์) เจตนารมณ์ของศีลข้อที่ ๔ เพื่อการสื่อสารเชิงสันติ (สัจจะ) เจตนารมณ์ของศีลข้อที่ ๕ เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะ (ความไม่ประมาท)

---

[16]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๑.

[17] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า๔๕๑.

[18]นิรมล เตียงพิทยากร และอรทัย มูลคำ,“รูปแบบการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐ : ๒๙๗.

เบญจธรรมเป็นหลักธรรมที่สัมพันธ์ควบคู่ไปกับศีล ๕ เพราะศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติเพื่องดเว้นจากการทำความชั่ว ซึ่งเป็นกุศลกรรมแต่เบญจธรรมเป็นปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนกุศลธรรม

ดังนั้น ฐานคิดของศีล ๕ จึงเป็นหลักการปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับคฤหัสถ์ เพื่องดเว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เป็นหลักการสากลที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทุกเชื้อชาติ ทุกสังคม และทุกศาสนา เพราะเป็นหลักมนุษยธรรมสากล โดยการงดเว้นจากการทำชั่วทางกายและวาจาเป็นการงดเว้นทางกายภาพ ซึ่งจะต้องมีคุณธรรมภายในใจที่เป็นเจตนารมณ์ส่งเสริมให้ปฏิบัติงดเว้นพฤติกรรมชั่วทางกายและวาจา นอกจากจะเป็นศีลสำหรับผู้ปฏิบัติแล้ว (ศีลระดับปัจเจกชน) ยังเป็นศีลเพื่อสังคมด้วย เพราะพฤติกรรมของสมาชิกจะมีผลต่อสังคมที่เขาอาศัยอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม การงดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นส่งผลให้สังคมไม่เดือดร้อน ซึ่งถือเป็นการเคารพสิทธิในชีวิตของผู้อื่นด้วย ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และเสริมสร้างสันติภาพตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค

๕) สันติภาพตามแนวทางศีล ๕

จำแนกสันติภาพตามแนวทางของศีล ๕ ได้ ๑๑ ประการ ดังนี้ ๑) ตัวแบบสันติภาพ คือ ศีล ๕ มีสภาพความเป็นสันติภาพอยู่ในตัวของมันเอง ๒) แนวทางสันติวิธี เพราะเมื่อมองตามวิธีการปฏิบัติแล้วก็จะเห็นว่าศีล ๕ เป็นแนวทางสันติวิธี เนื่องจากเป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ๓) สถาปนิกและวิศวกรสร้างสรรค์สันติภาพ เพราะผู้ปฏิบัติศีลจึงเท่ากับเป็นผู้สรรค์สร้าง ออกแบบ และตกแต่งสันติภาพ๔) กลไกของสันติ เพราะผู้ปฏิบัติตามศีลจะเป็นมนุษย์เชิงกลไกและฟันเฟืองแบบสันติในสังคม ๕) มาตรการเชิงสันติ การปฏิบัติศีลจะมีปฏิกิริยาขับเคลื่อนสันติภาพไปสู่ผู้อื่นและสังคมด้วยโดยไม่ต้องใช้มาตรการบีบบังคับให้มีสันติภาพ เพราะคนมีศีลจะได้รับความเชื่อถือ จึงมีอิทธิพลเชิงสันติต่อสังคมด้วย๖) ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์แบบสันติ การละเมิดศีลแต่ละข้อเป็นชนวนก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยการปฏิบัติตามศีลจะช่วยให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบสันติ ๗) วัฒนธรรมแบบกัลยาณมิตร ศีล ๕ ไม่ได้ทำให้คนเห็นพ้องต้องกันทั้งหมด แต่จะเป็นแนวทางที่ทำให้คนปฏิบัติต่อกันเยี่ยงมิตร ซึ่งจะเปลี่ยนวัฒนธรรมแบบบาดหมางไปสู่วัฒนธรรมแบบกัลยาณมิตร ๘) สันติเชิงพลวัต เพราะศีล ๕ เป็นปฏิบัติการเชิงมนุษยธรรมที่เป็นสันติภาพเชิงพลวัต ไม่ใช่การหยุดนิ่งสงบเงียบอยู่กับที่ แต่ส่งเสริมให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคมภายใต้แนวทางที่ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติไม่ก่อเดือดร้อนหรือความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ๙) ดัชนีของสันติภาพ เพราะศีลแต่ละข้อมีความสัมพันธ์กับสันติภาพ กับการเพิ่มหรือลดระดับของสันติภาพ ช่วงเวลาใดที่คนปฏิบัติตามแนวทางของศีล ๕ จะเป็นช่วงเวลาที่คนไม่มุ่งประทุษร้ายกัน จึงทำให้เกิดสวัสดิภาพทางสังคม ปราศจากภาวะที่เป็นอันตรายต่อกัน ๑๐) เครื่องมือของสันติภาพเชิงคุณค่า เพราะการปฏิบัติตามศีล ๕ เป็นการส่งเสริมสันติภาพด้วย โดยเป็นสันติภาพในแง่ของการป้องกันการใช้ความรุนแรงและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามหลักเมตตากรุณา การพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีทางสังคม เนื่องจากศีล ๕ ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือทางสังคม ๑๑) สันติภาพระดับจุลภาคและมหัพภาค เพราะเมื่อคนปฏิบัติตามศีล ๕ ก็จะทำให้มีชีวิตอย่างสันติ เมื่อคนปฏิบัติตามแนวทางเดียวกันก็จะทำให้เป็นสังคมแห่งสันติภาพ เมื่อเลือกผู้นำที่มีศีลเข้าไปบริหารประเทศ ก็จะไปกำหนดนโยบายและมาตรการบริหารประเทศในเชิงศีลธรรม ก็จะก่อให้เกิดสันติภาพระดับประเทศ เมื่อแต่ละ

ประเทศส่งเสริมให้คนปฏิบัติตามแนวทางศีล ๕ ก็จะทำให้การปฏิสัมพันธ์กันในสังคมโลกเป็นไปในเชิงสันติ ซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพในระดับมหัพภาคขึ้น

ดังนั้น เมื่อลักษณะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ยุคสมัยของสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม และบริโภคนิยม มีการดิ้นรนแข่งขัน ความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ทำให้สังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การตีความศีล ๕ แบบดั้งเดิมจึงเหมาะกับสังคมแบบเกษตรกรรรม แต่เมื่อสังคมเจริญขึ้น และมีเครือข่ายทางสังคมที่ซับซ้อน สภาพปัญหาทางสังคมจึงมีความหลากหลาย แปลกใหม่ และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เมื่อสังคมโลกมีการเชื่อมโยงกันเป็นภาคใหญ่ ปัญหาสังคมจึงยกระดับไปสู่ภาคใหญ่ด้วย โลกทัศน์ต่อศีล ๕ จึงจำเป็นต้องขยายไปสู่ระดับมหัพภาค โดยการยึดโยงกับหลักการและเจตนารมณ์ของศีล ๕ เพื่อสังคมโลกต่อไป

๓. การเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์ของศีล ๕ ระดับมหัพภาค

ระดับมหัพภาคเป็นภาพใหญ่ของสังคมที่มีความซับซ้อนและหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยยึดโยงมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมครอบคลุมทั่วโลก ในประเด็นนี้จะมุ่งชี้ให้เห็นศีล ๕ ในระดับมหัพภาคทั้งเชิงบวกและเชิงลบประกอบด้วย ภาคการเมือง ภาควัฒนธรรม ภาคเศรษฐกิจ ภาคการศึกษา ภาคสิ่งแวดล้อม และภาคสังคม ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๑)ศีลข้อที่ ๑ ในระดับมหัพภาค

เมื่อปฏิบัติตามศีลข้อนี้จะทำให้เกิดสันติภาพทางตรงได้ทันที เพราะจะงดเว้นจากการฆ่าทำร้ายหรือเบียดเบียนกันทางกายภาพ ทั้งยังเป็นการปฏิบัติที่ไม่ส่งเสริมความรุนแรงและการเบียดเบียนชีวิตกันทุกรูปแบบ โดยในระดับมหัพภาคจำแนกออกได้ ๖ ส่วนดังต่อไปนี้๑) ภาคการเมือง คือ การไม่ก่อความรุนแรงทางกายภาพ การไม่ใช้กำลังทหารหรือกำลังอาวุธยุทโธปกรณ์ และการไม่ก่อสงครามการไม่กดขี่ทางเชื้อชาติการไม่กดดันหรือบีบคั้นทางการเมือง และการไม่ใช้ความรุนแรงในระดับชาติทุกรูปแบบ รวมทั้งการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยทางการเมือง๒) ภาควัฒนธรรม คือ การไม่ใช้หรือส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความรุนแรง ไม่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือส่งเสริมความรุนแรง การปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งเมตตากรุณา ๓) ภาคเศรษฐกิจ คือ การไม่สนับสนุนงบประมาณเพื่อความรุนแรง ไม่ส่งเสริมธุรกิจเพื่อความรุนแรง เช่น เครื่องมือหรืออาวุธ เป็นต้น การไม่กดดันหรือบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่ยากจน ๔) ภาคการศึกษา คือ การไม่ใช้ความรู้เพื่อนวัตกรรมแห่งความรุนแรง เช่น การใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ก่อความรุนแรง แต่ใช้ความรู้เพื่อช่วยเหลือเยียวยา เช่น องค์กรอนามัยโลกหรือกาชาติสากล เป็นต้น ๕) ภาคสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ใช้ความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม “โดยปราศจากความรุนแรงแล้ว การดำรงอยู่โดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและสัตว์ต่างๆ”[19]ไม่ก่อมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมการไม่ปล่อยสารพิษหรือมลพิษ ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมไม่ทำให้สูญเสีย

---

[19] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ดุลยภาพของสิ่งแวดล้อมเป็นต้น รวมทั้งการฟื้นฟู อนุรักษ์ และการต่อต้านการทำลายสิ่งแวดแวดล้อม “พุทธศาสนามีพื้นฐานทางจิตใจที่มีความเมตตากรุณา รู้จักอดกลั้นและปฏิเสธสงครามกับการใช้ความรุนแรง จึงมีคุณค่าพิเศษในสถานการณ์โลกปัจจุบัน”[20]ฐานคิดเรื่องเมตตาเป็นแก่นแท้ทางสังคม เป็นแนวคิดที่มองโลกและสิ่งแวดล้อม (ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต) ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเกื้อกูลกัน มนุษย์เป็นศูนย์กลางของความเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะมนุษย์มีศักยภาพในการทำลายล้างสูงกว่าสัตว์อื่น ๖) ภาคสังคม คือ การไม่ก่ออาชญากรรมข้ามชาติ ไม่กดขี่แรงงานข้ามชาติ ไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่เหยียดเชื้อชาติ และการช่วยเหลือทางสิทธิมนุษยชน เช่น ช่วยเหลือเมื่อประสบภัยพิบัติหรือการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานสันติภาพทางด้านการเมือง

๒)ศีลข้อที่ ๒ ในระดับมหัพภาค

ศีลข้อนี้มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิในการครอบครองทรัพย์ ซึ่งรวมไปถึงการแสวงหาทรัพย์อาชีพและเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงด้วย ดังต่อไปนี้ ๑) ภาคการเมือง คือ การไม่ทุจริตคอรัปชั่นงบประมาณของชาติการไม่แทรกแซงการเมืองระหว่างชาติ (ยกเว้นการก่ออาชญากรรมกับคนในชาติ) การไม่กดขี่และฉกฉวยผลประโยชน์ทางการเมืองไม่ใช้อำนาจบังคับข่มขู่เพื่อประโยชน์ทางการเมือง ไม่ทุจริตเชิงนโยบายเพื่อประโยชน์กับกลุ่มทุนหรือบรรษัทข้ามชาติการไม่คุกคามอาณานิคม “เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เข้าประเทศตน ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่ยังไม่พัฒนาห่างกันมากยิ่งขึ้น”[21] รวมทั้งการใช้งบประมาณบริหารประเทศเป็นไปอย่างโปร่งใส ๒) ภาควัฒนธรรม คือ การไม่เหยียดหยามและทำลายเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ทางเชื้อชาติอันเป็นวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของแต่ละเชื้อชาติ รวมทั้งการเคารพในพหุวัฒนธรรม๓) ภาคเศรษฐกิจ คือ การไม่ใช้งบประมาณเพื่อสนับสนุนความรุนแรง เช่น ไม่นำไปซื้ออาวุธ ไม่นำไปลงทุนในการผลิตอาวุธ ไม่ลงทุนในธุรกิจมืด ไม่สนับสนุนอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น การไม่ทุจริตในการบริหารงบประมาณของชาติ ไม่ทุจริตในเชิงนโยบาย การใช้งบประมาณอย่างเป็นธรรม การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างเป็นธรรม ชาติที่ร่ำรวยยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือชาติที่ยากจน เป็นต้น นโยบายเปิดเสรีทางการค้าเพื่อให้มีการแข่งขันทางธุรกิจอย่างเป็นธรรม และการใช้งบประมาณเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติภาพโลก ๔) ภาคการศึกษา คือ ไม่ส่งเสริมงบประมาณเพื่อการศึกษาและวิจัยในลักษณะที่รุนแรง ไม่ทุจริตงบประมาณการศึกษาของชาติ การไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การใช้งบส่งเสริมการศึกษาอย่างเป็นธรรม การส่งเสริมงบประมาณการศึกษาวิจัยเพื่อสันติ เป็นต้น ๕) ภาคสิ่งแวดล้อม คือ การไม่แย่งชิงทรัพยากรจากการครอบครองของชาติอื่น การไม่แทรกแซงทรัพยากรธรรมต่างชาติอย่างไม่โปร่งใส การไม่ปิดกั้นการเข้าถึงทรัพยากรของพลเมืองการไม่ทุจริตคอรัปชั่นและโกงการสัมปทานทรัพยากรของชาติ การไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ประกอบอาชีพหรือธุรกิจในรูปของการคุกคามสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมถึงการใช้งบประมาณเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ๖) ภาคสังคม คือ ไม่ละเมิดสิทธิการครอบครองสมบัติชาติการไม่ทำลายสมบัติและคุณค่าของชาติอื่น ไม่ทุจริตเชิง

---

[20]ไดซากุ อิเคดะ, **สันติภาพนิรันดร์**, แปลโดย สันติ อิศโรวุธกุล, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘๘.

[21]สันสิทธิ์ ชวลิตธำรง, **รัฐศาสตร์ภาพกว้าง**, (กรุงเทพมหานคร: สวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐.

นโยบายสาธารณะ และการส่งเสริมงบประมาณเพื่อมนุษยธรรมซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านเศรษฐกิจ

๓)ศีลข้อที่ ๓ ในระดับมหัพภาค

ศีลข้อนี้มีเจตนารมณ์ของศีลข้อนี้จะมีลักษณะเป็นการสร้างและส่งเสริมสัมพันธภาพของมนุษย์ทุกระดับ การสร้างสัมพันธภาพจึงอาศัยความไว้วางใจ การให้เกียรติ การยกย่อง การยอมรับในอัตลักษณ์ของกันและกัน ไม่ดูถูกเหยียดหยามบุคคลหรือสิ่งที่ภาคภูมิใจ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เป็นต้น ดังต่อไปนี้ ๑) ภาคการเมือง คือ การไม่ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศการไม่กดขี่เชื้อชาติการไม่ก้าวก่ายแทรกแซงภายในประเทศการยอมรับทางเชื้อชาติการยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ และการเจริญสัมพันธไมตรี ๒) ภาควัฒนธรรม คือ การไม่บ่อนทำลายเกียรติยศและอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ การไม่สร้างความบาดหมางทางวัฒนธรรม “ความขัดแย้งและรุนแรงบนฐานของชาติพันธ์ อันเป็นผลมาจากความไม่มั่นคงของเอกลักษณ์ทางชาติพันธ์ (ethnic identity) ผ่านการศึกษาการกระทำทารุณกรรมต่อเรือนร่าง/ร่างกาย (body)”[22]การไม่เคารพวัฒนธรรมที่แตกต่างทำให้เกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิปซีกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คน และการสังหารหมู่ชาวยิวกว่า ๖,๐๐๐,๐๐๐ คน “กรณีความยืดเยื้อยาวนานของสงครามเชื้อชาติระหว่างชาวทมิฬและสิงหลในประเทศศรีลังกา”[23] เป็นผลมาจากการไม่เคารพวัฒนธรรมทางเชื้อชาติ๓) ภาคเศรษฐกิจ คือ การไม่ค้ามนุษย์ การไม่ส่งเสริมธุรกิจที่เกี่ยวกับการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบ ๔) ภาคการศึกษา คือไม่ใช้ความรู้ที่ไม่จรรโลงโลก๕) ภาคสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ทำลายความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ ๖) ภาคสังคม คือ การไม่ก่อความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ไม่ก่ออาชญากรรมทางเพศ ไม่ทำลายเกียรติยศและศักดิ์ศรี ไม่นำมนุษย์ไปเป็นสินค้าทางเพศ การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างครอบครัวโลกการยอมรับและให้เกียรติกัน การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นพลเมืองโลกและเป็นมนุษยชาติ ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านสังคม

๔)ศีลข้อที่ ๔ ในระดับมหัพภาค

ศีลข้อนี้มีเจตนารมณ์ด้านการสื่อสารเพื่อสันติ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจอันดีต่อกัน แก้ปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในรูปของการเจรจา การไกล่เกลี่ย การทำข้อตกลง การทำสนธิสัญญา เป็นต้น ดังต่อไปนี้๑) ภาคการเมือง คือ การไม่ก้าวก่ายแทรกแซงทางข้อมูลการไม่ใช้สื่อกระตุ้นความรุนแรง ไม่ใช้สงครามข้อมูลข่าวสาร ไม่เผยแพร่แนวคิดหรืออุดมการณ์ที่เป็นอคติทางเชื้อชาติ และการสื่อสารเพื่อสันติ“การสื่อสารอย่างสันติก็คือการเจรจาเพื่อสันติในจังหวัดอาเจะห์ของอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน”[24]รวมทั้งการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์

---

[22]ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๕.

[23]ดูรายละเอียดใน สุรชัย หวันแก้ว, **ยุติไฟใต้**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔๕-๒๔๘.

[24] สุรชัย หวันแก้ว, **ยุติไฟใต้**, หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

ทางการเมือง๒) ภาควัฒนธรรม คือ ไม่ใช้วัฒนธรรมสรรเสริญความรุนแรง ไม่ปลุกระดมแนวคิดชาตินิยม ไม่เผยแผ่วัฒนธรรมของความเกลียดชัง และการส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงสันติ๓) ภาคเศรษฐกิจ คือ การไม่โจรกรรมข้อมูลไม่ละเมิดสนธิสัญญาทางเศรษฐกิจ ไม่ละเมิดสิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญา และส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ๔) ภาคการศึกษา คือ ไม่ละเมิดสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารไม่ปกปิดข่าวสาร ไม่ปิดเบือนข้อมูลข่าวสาร และส่งเสริมความโปร่งใสทางด้านข้อมูล๕) ภาคสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ปกปิดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม มลภาวะ และผลกระทบ รวมถึงเปิดเผยแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น แหล่งน้ำมัน แร่ธาตุต่างๆ และ ๖) ภาคสังคม คือ ไม่โฆษณาชวนเชื่อเกินความเป็นจริง การไม่ปล่อยข่าวลวง ไม่ทำสนธิสัญญาล่อลวงเพื่อเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น และการคัดกรองการสื่อสารในเชิงสร้างสรรค์รวมทั้งการทำสนธิสัญญาเชิงสันติ เช่น สนธิสัญญาไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ (Nuclear Non-Proliferation Treaty : NPT) ห้ามรัฐที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ ได้แก่ สหรัฐ อังกฤษ รัสเซีย ฝรั่งเศสและจีน ไม่ให้ช่วยเหลือประเทศอื่นๆ ผลิตหรือครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ ห้ามรัฐที่ยังไม่ได้ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ผลิตหรือขอความช่วยเหลือในการผลิต ไม่นำพลังงานนิวเคลียร์ในทางสันติไปดัดแปลงใช้ผลิตอาวุธนิวเคลียร์, อนุสัญญาห้ามอาวุธเคมี (Chemical WeaPons Convention : CWC), อนุสัญญาห้ามอาวุธชีวะ (Biological WeaPons Convention : BWC), และการเก็บกู้ทุ่นระเบิดสังหาร (อนุสัญญาออตตาวา) หากสามารถจำกัดและควบคุมอาวุธทุกชนิดได้ย่อมทำให้ลดความรุนแรงในมนุษยชาติ

ดังนั้น ศีลข้อที่ ๔ ในระดับมหัพภาคมีรากฐานที่ออกมาในรูปของการไม่ก้าวก่ายแทรกแซงทางข้อมูลระหว่างชาติ การไม่กระตุ้นความรุนแรงหรือชาตินิยม การไม่ปล่อยข่าวลวงเพื่อให้ชาติอื่นสับสนแล้วตนได้ประโยชน์ การไม่โฆษณาชวนเชื่อเกินความเป็นจริง การทำพันธสัญญาร่วมกันระหว่างชาติ การป้องกันสงครามข่าวสาร มีความสมมาตรทางอำนาจ เศรษฐกิจและโอกาส การไม่ละเมิดสิทธิในการรับรู้ข่าวสารที่เป็นภัยคุกคามต่อชีวิต การไม่สรรเสริญความรุนแรงหรือแสดงความเห็นชอบกับการใช้ความรุนแรงและการกระทำที่เป็นภัยคุกคามทุกรูปแบบ รวมทั้งการไม่ประณามการใช้ความรุนแรง ในขณะเดียวกันก็สื่อสารให้เห็นว่าการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบขัดต่อสิทธิมนุษยชน และแสดงเจตจำนงต่อสาธารณะว่าทุกชาติจะร่วมกันต่อต้านการใช้ความรุนแรง และสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต การประโคมข่าวความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรม และการมุ่งสื่อสารเพื่อความสันติของพลเมืองโลก ซึ่งเป็นสันติภาพทางด้านกระบวนการยุติธรรมและการสื่อสารเชิงสันติ

๕)ศีลข้อที่ ๕ ในระดับมหัพภาค

ศีลข้อนี้มีความยึดโยงอยู่กับการป้องกัน การแก้ปัญหาอบายมุขและปัญหาอาชญากรรม นอกจากนี้ยังมีมิติของการส่งเสริมสติปัญญา การคิดค้น การพัฒนา การสร้างสรรค์ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็น และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้๑) ภาคการเมือง คือ การไม่มอมเมาด้วยลัทธิอุดมการณ์แบบมิจฉาทิฏฐิมอมเมาอุดมการณ์ทางการเมืองแบบรุนแรงหรือการเมืองแบบชาตินิยมส่งเสริมอุดมการณ์แบบสันติวิธี๒) ภาควัฒนธรรม คือ ไม่ปลูกฝังอคติทางเชื้อชาติ ไม่ส่งเสริมวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม และวัฒนธรรมแบบชาตินิยม ๓) ภาคเศรษฐกิจ คือ ไม่เปิดเสรีทางการค้าสิ่งมึนเมา

ไม่ส่งเสริมธุรกิจมืนเมา ๔) ภาคการศึกษา คือ ไม่ถ่ายทอดความรู้เพื่อก่อความรุนแรง ไม่ปลูกฝังทัศนคติเชิงลบ การให้ความเป็นธรรมด้านโอกาสทางการศึกษารวมทั้งการไม่ปล่อยให้โมหะครอบงำ ๕) ภาคสิ่งแวดล้อม คือ ไม่บริโภคทรัพยากรธรรมชาติเกินความจำเป็น ไม่ก่อมลภาวะในสิ่งแวดล้อม ไม่ทำให้สูญเสียความสมดุลในระบบนิเวศ และ ๖) ภาคสังคม คือ การไม่ส่งเสริมอบายมุขและอาชญากรรม ไม่มีกฎหมายหรือนโยบายเอื้อต่อสิ่งมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด และการส่งเสริมสติสัมปชัญญะแก่สังคม รวมทั้งการให้ความรู้แก่สังคมแบบสัมมาทิฐิ เป็นต้น ศีลข้อที่ ๕ ในระดับมหัพภาคมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต ๓ ลักษณะ คือ (๑) ด้านการป้องกันอบายมุข ป้องกันความเสื่อมทรามทางสังคม ป้องกันสิ่งที่จะมาบั่นทอนศักยภาพของมนุษย์ และลดทอนอำนาจตลอดถึงขุมข่ายกำลังของอบายมุข (๒) ป้องกันปัญหาอาชญากรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งมีชีวิต สินค้า อาวุธ ข้อมูล สิ่งเสพติด หรือการกระทำที่มีผลกระทบต่อร่างกายและชีวิตในทางร้าย (๓) การส่งเสริมอุดมการณ์แบบสันติวิธี ท่ามกลางความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้มองผ่านชีวทัศน์อย่างสร้างสรรค์ ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต มีอุดมการณ์เพื่อเชื่อมโยงมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น ศีลข้อนี้จึงมีขุมข่ายพลังในการป้องกันภัยคุกคามด้านอบายมุขและอาชญากรรม รวมทั้งส่งเสริมความปลอดภัยให้แก่พลเมืองโลกด้วย ซึ่งเป็นสันติภาพทางด้านการศึกษา

๔. สรุป

ศีล ๕ ในระดับมหัพภาค คือ ตั้งแต่สังคมภาพรวมระดับประเทศไปจนถึงระดับโลก ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมทางสังคมและเสริมสร้างสันติภาพโลก ไม่ได้ออกแบบมาเพื่อเป็นข้อปฏิบัติเฉพาะสังคมชาวพุทธเท่านั้นซึ่งศีลแต่ละข้อจะมีทั้งส่วนควบคุมและส่งเสริมพฤติกรรม ประกอบด้วย ๖ ภาคส่วน ได้แก่ ภาคการเมือง ภาควัฒนธรรม ภาคการศึกษา ภาคสิ่งแวดล้อม และภาคสังคม จึงเป็นรากฐานของสันติภาพโลก โดยศีลข้อที่ ๑ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านการเมืองศีลข้อที่ ๒ เป็นรากฐานสันติภาพทางด้านเศรษฐกิจ ศีลข้อที่ ๓ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านสังคม ส่วนศีลข้อที่ ๔ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านการสื่อสารเชิงสันติและกระบวนการยุติธรรม และศีลข้อที่ ๕ เป็นรากฐานของสันติภาพทางด้านการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

๑. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พระไตรปิฎกภาษาไทย**ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. หนังสือทั่วไป

คูณ โทขันธ์.**พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.**วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**.พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๔๙.

ไดซากุ อิเคดะ.**สันติภาพนิรันดร์**.แปลโดย สันติ อิศโรวุธกุล. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).**พุทธธรรม**.พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).**พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).**พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**.พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ.**ศีลธรรมกับมนุษย์โลก**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.

ศีลปาโล.**ศีลห้า ฉบับคู่มือรักษาใจ**.กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘.

สมภาร พรมทา.**พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสเภณี ทำแท้ง และการุณยฆาต**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สันสิทธิ์ ชวลิตธำรง.**รัฐศาสตร์ภาพกว้าง**. กรุงเทพมหานคร: สวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สุรชัย หวันแก้ว.**ยุติไฟใต้**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๓. บทความ

นิรมล เตียงพิทยากร และอรทัย มูลคำ. “รูปแบบการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา”.**วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๔.สารนิพนธ์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร). “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”.**สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ความงามที่ทรงคุณค่าของดนตรีในพระพุทธศาสนา

Valuable beautyof music in Buddhism

ภาวิทย์ โพธิ์ตาทอง[1]
พิทยพล กองพงษ์

บทคัดย่อ

เสียงดนตรีหรือบทเพลงมีความละเอียดงดงาม สามารถกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เกิดกุศลได้ นักปราชญ์จึงนำเอาดนตรีมาเป็นอุปกรณ์การสอนพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างแรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น ในสมัยพุทธกาลมีดนตรีปรากฏอยู่หลายพระสูตร เช่น สุทัสสนสูตรสักกปัญหสูตร เป็นต้น โดยเฉพาะในสักกปัญหสูตรผู้ประพันธ์ได้บรรยายความรู้สึกด้วยภาษาอย่างละเมียดละไม และแทรกธรรมอันเป็นวิสัยของผู้ครองเรือนไว้ด้วย อีกทั้งมีบทเพลงที่แทรกธรรมอันเป็นวิสัยของพระอริยะ เช่น เพลงที่พระติสสะได้ยินเด็กหญิงร้องแล้วบรรลุพระอรหันต์ เป็นต้น ในปัจจุบันมีการนำดนตรีมาใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีบวช พิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ดนตรีจึงมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น เป็นเครื่องบูชาพระศาสดา เป็นช่องทางเผยแผ่พุทธธรรม เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้นยืนยันได้ว่า ดนตรีสามารถนำพามนุษย์ไปสู่โลกิยะธรรม และโลกุตรธรรมได้

คำสำคัญ:ดนตรี, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The music or the songs are very detailed and beautiful.Can convince the human mind to be a charity. The wise man then brought music to be a teaching device for Buddhism.To create more faith in Buddhism. In the Buddha era, there are many music appearing in the sutras. Such as, Sudhasana sutra, Sakkapanha sutra, etc. The composer described the feeling with language very carefully. And insert the Dharma which is the nature of the secular. And there is a song that inserts the Dharma that is the vision of PhraAriya. Such as, The song that Pratissa heard from the girl. And then attained the arhat, etc. At present, music is used in Buddhist rituals. Such as, Ordination ceremony, Mahajati sermon, etc. Music has many values for Buddhism.Such as, for praise God, a way of propagating Buddhism, etc. From the above, confirm that music can lead people to theLokeyyaDhamma and LokutraDhamma.

KEYWORDS:Music, Buddhism

1. บทนำ

ดนตรีสามารถสร้างความรู้สึกต่อผู้ฟังให้เกิดความฮึกเหิม เศร้า เบิกบานได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำดนตรีมาประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เป็นการสร้างอารมณ์ร่วมในการนั้นๆ เพราะ เสียงดนตรีทำให้เกิดอารมณ์ที่เป็นทั้งกุศลและอกุศลได้ การสร้างสรรค์ดนตรีอาจได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมหลายประการ ประการแรกคือ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

วิถีชีวิต ดนตรีที่เกิดจากวิถีชีวิตของมนุษย์ก็เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกผ่านบทเพลง ประการที่สอง คือ ความเชื่อ ดนตรีที่สร้างจากความเชื่อก็เพื่อแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ องค์ประกอบต่างๆของเครื่องพิธีบูชา เช่น พวงมาลัย อาหาร และที่ขาดไม่ได้คือดนตรีพิธีกรรม ประการสุดท้าย คือ ความศรัทธาในศาสนา จึงมีการสร้างสรรค์ดนตรีเพื่อนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตน ในส่วนของศาสนาพุทธก็มีดนตรีประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีบวช พิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ซึ่งบทเพลงที่แทรกอยู่ในพิธีกรรมเหล่านี้อาจมาจากหลักคำสอนของพระศาสดาโดยตรง หรือ แทรกอยู่ในบทเพลงพื้นบ้านต่างๆ ก็ได้ ดนตรีหรือบทเพลงที่สร้างสรรค์เพื่อพุทธศาสนานั้นมีมากมายล้วนมีความงดงาม และมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ทั้งที่อยู่ในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นการเข้าถึงคุณค่าและความงามของดนตรีในพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

2. ความสำคัญของดนตรีในพระพุทธศาสนา

ดนตรีเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการร้อยเสียงเข้าเป็นทำนอง จังหวะ ลีลา เพื่อให้บทเพลงมีโครงสร้างที่สมบูรณ์ และก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ ดนตรีจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์ในการปรุงแต่งชีวิตให้มีความสุข เป็นสื่อเสริมให้กิจกรรม และพิธีกรรมเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดนตรีเป็นงานศิลปะที่บ่งบอกให้รู้ถึงความเป็นชาติ เป็นสื่อกลางของกิจกรรมทางประเพณี ศาสนา เป็นสื่อ สร้างพลังทางสังคม นอกจากนี้ดนตรียังมีคุณค่าต่อพัฒนาการของร่างกายและจิตใจอีกด้วย

3. ความงามของดนตรีในพระพุทธศาสนา

ดนตรีกับพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกันในด้านช่วยเสริมแรงบันดาลใจ หรือเป็นเสื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น ดนตรีจึงมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน

3.1 ความงามของดนตรีในสมัยพุทธกาลหลักพุทธธรรมอาจจะแทรกตัวอยู่ในสื่อหลายประเภท เช่น วรรณกรรมชาวบ้าน บทเพลงพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น แม้กระทั่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก บทเพลงที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนามีอยู่มาก นี่คือตัวอย่างความงามแห่งดนตรีและบทเพลงในพระพุทธศาสนา เช่น

ในสักกปัญหสูตร ที่ได้กล่าวถึงเพลงขับกล่อมของปัญจสิขคันธรรพบุตร ว่า “แม่ภัททาสุริยวัจฉสาฉันขอกราบท่านติมพรุบิดาของเธอโดยเหตุที่เธอเกิดมางดงามทำให้ฉันปลื้มใจเหมือนสายลมย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ หรือเหมือนน้ำเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหายเธอผู้ไฉไลเป็นที่รักของฉันดุจธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์ เธอจงช่วยดับความเร่าร้อน เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย เหมือนให้อาหารแก่ผู้หิว หรือเหมือนใช้น้ำดับไฟที่กำลังลุกอยู่ขอให้ฉันได้ซบลงจดถันและอุทรของเธอ เหมือนช้างที่ร้อนจัดในคราวร้อนหยั่งลงสู่สระโบกขรณีมีน้ำเย็น ระคนด้วยละอองเกสรดอกปทุมฉันมึนงงเพราะช่วงขาที่งามสมส่วนไม่รับรู้เหตุการณ์เหมือนช้างเหลือขอเพราะถือว่าเราชนะได้แล้วฉันมีใจจดจ่อที่เธอ ไม่อาจกลับใจที่แปรผันไป เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเข้าไป นางผู้เจริญเธอจงเอาขาซ้ายกระหวัดฉันไว้ เธอผู้มีดวงตาหยาดเยิ้มจงกระหวัดฉันไว้เถิด เธอผู้งดงามจงสวมกอดฉันไว้ สิ่งนี้คือสิ่งที่ฉันปรารถนายิ่งนัก ความใคร่ของฉันต่อเธอผู้มีผมงามสลวย ถึงมีน้อยก็เกิดผลมากเหมือนทักษิณาที่ถวายแด่พระอรหันต์ นางผู้งดงามทั่วสรรพางค์ บุญที่ฉันได้ทำไว้ในพระอรหันต์ผู้คงที่นั้น จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ นางผู้งดงามทั่วสรรพางค์ บุญที่ฉันได้ทำไว้ในปฐพีมณฑลนี้ จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอแม่ภัททาสุริยวัจฉสาฉันใฝ่ฝันหาเธอ เหมือนพระสมณศากยบุตรผู้ทรงเข้าฌานอยู่ผู้เดียว ผู้มี

ปัญญาครองตนมีสติ เป็นมุนีแสวงหาอมตธรรม แม่คุณคนงามถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็จะพึงชื่นชม เหมือนพระมุนีบรรลุพระสัมโพธิญาณอันสูงสุดพึงชื่นชมฉะนั้น หากท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งดาวดึงส์จะประทานพรแก่ฉัน ฉันก็จะต้องเลือกเอาเธอเป็นแน่ ความปรารถนาของฉันมั่นคงอยู่อย่างนี้แม่คุณผู้เฉลียวฉลาดฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีธิดางามเช่นนี้ ดุจต้นสาละที่ผลิดอกใหม่ๆ ฉะนั้น

เมื่อปัญจสิขคันธรรพบุตรกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับปัญจสิขคันธรรพบุตรดังนี้ว่า “ปัญจสิขะ เสียงสายพิณของท่านเทียบได้กับเสียงขับร้อง และเสียงขับร้องเทียบได้กับเสียงสายพิณ เสียงสายพิณของท่านไม่เกินเสียงขับร้อง และเสียงขับร้องก็ไม่เกินเสียงสายพิณ คาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ ท่านประพันธ์ไว้เมื่อไร” ปัญจสิขคันธรรพบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ประพันธ์คาถาเหล่านี้ไว้ เมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น ข้าพระองค์หลงรักภัททาสุริยวัจฉสา ธิดาของท้าวติมพรุคันธรรพราช แต่นางหลงรักสิขัณฑีบุตรของมาลีสังคาหกเทพบุตร เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้นางด้วยวิธีหนึ่ง จึงถือเอาพิณสีเหลืองดังผลมะตูมเข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพรุคันธรรพราช แล้วบรรเลงพิณขึ้นกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกาม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ นางภัททาสุริยวัจฉสากล่าวตอบว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ ฉันไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ เป็นแต่เคยได้ยินเมื่อเข้าไปฟ้อนในสุธัมมาเทวสภาของเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์เท่านั้น เนื่องจากท่านได้กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นได้ ก็จงมาสมาคมกับพวกเราณ บัดนี้’ ข้าพระองค์จึงได้ร่วมสมาคมกับนางและไม่ใช่ครั้งนี้เท่านั้น หลังจากนั้นมาข้าพระองค์ก็ได้สมาคมกันอีก” (ที.ม.(ไทย) 10/348-349/275-278)

เมื่อครั้งที่ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนาประมาณ 60 รูปกำลังเดินทาง ได้ยินเพลงขับของเด็กหญิงชาวสีหลผู้รักษาไร่ข้าวกล้าข้างทาง กำลังขับเพลงขับที่เกี่ยวด้วยชาติชราและมรณะด้วยภาษาชาวสีหลก็บรรลุพระอรหัต อนึ่ง ภิกษุผู้ปรารภวิปัสสนาชื่อว่าติสสะ กำลังเดินทางใกล้สระปทุม ได้ยินเพลงขับของเด็กหญิงผู้หักดอกปทุมในสระปทุมพลางขับเพลงนี้ว่า “ดอกปทุมชื่อโกกนทะบานแต่เช้าตรู่ ย่อมเหี่ยวไปด้วยแสงอาทิตย์ฉันใด สัตว์หลายผู้ถึงความเป็นมนุษย์ ย่อมเหี่ยวแห้งไปด้วยกำลังกล้าแห่งชราฉันนั้น แล้วบรรลุพระอรหัตต์” อนึ่ง บุรุษผู้หนึ่งในพุทธันดร กลับจากดงพร้อมกับบุตร 7 คน ฟังเพลงขับของสตรีผู้หนึ่งซึ่งกำลังเอาสากตำข้าวสารดังนี้ว่า “สรีระนี้อาศัยหนังมีผิวเหี่ยวแห้งถูกชรารย่ำยีแล้ว สรีระนี้ถึงความเป็นอามิสคือเหยื่อของมฤตยูย่อมแตกไปเพราะมรณะ สรีระนี้เป็นที่อยู่ของหมู่หนอนเต็มไปด้วยซากศพต่างๆ สรีระนี้เป็นภาชนะของไม่สะอาด สรีระนี้เสมอด้วยท่อนต้นกล้วย” พิจารณาอยู่ก็บรรลุปัจเจกโพธิญาณ พร้อมด้วยบุตรทั้งหลาย (สำ.ส. (ไทย)25/285-286)

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต เวชสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช ได้กล่าวถึง สมัยที่พระเจ้าสัญชัยทรงเตรียมยกพยุหยาตราไปรับพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีกลับพระนคร ในวันรับเสด็จชาวเมืองกลิงคราษฎร์8 คน นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาคืน จึงโปรดให้พระชาลีทรงช้างปัจจัยนาเคนทร์นำขบวนสู่เขาวงกต ดังข้อความที่ว่า “ให้มีมหรสพฟ้อนรำขับร้องทุกอย่าง กลองยาว ขับเสภา พวกมโหรีจงเล่นดนตรีดีดพิณ ตีกลองเป่าสังข์ ตะโพน แกว่งบัณเฑาะว์ ดีดจะเข้” (ขุ.ชา. (ไทย)28/235-236/548)

ในมหาสุทัสสนะสูตร ได้กล่าวถึง การสร้างธรรมปราสาทของพระเจ้าสุทัสสนะ ที่มีรั้วทอง รั้วเงิน ราวและหัวเสาทอง ข่ายทอง มีกระดิ่งเงิน ข่ายเงิน มีกระดิ่งทอง ข่ายกระดิ่งเหล่านั้นเมื่อยามต้องลมจะทำให้เกิดเสียงไพเราะชวนฟังจนเคลิบเคลิ้ม ดังความที่ว่า “ดนตรีเครื่องห้าที่บุคคลปรับเสียงดีแล้วประโคมดีแล้ว บรรเลง

โดยผู้เชี่ยวชาญย่อมมีเสียงไพเราะน่ายินดีชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้มฉันใด ข่ายกระดิ่งเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลมเกิดเสียงไพเราะน่ายินดีชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันนั้น”(ที.ม. (ไทย)10/257-258/191)

จะเห็นได้ว่าบทเพลงในพระพุทธศาสนานั้น มีทั้งความงดงาม และแฝงแง่คิดเชิงธรรมะอย่างลึกซึ้ง มีความงามคือ การร้อยเรียงภาษาที่สื่อออกมาจากใจผู้รำพันอย่างละเมียดละไม แล้วแทรกกุศลธรรมไว้ด้วย ซึ่งบทเพลงแนวนี้เรียกว่า เพลงแนวโลกิยธรรม หมายถึง บทเพลงที่ประกอบธรรมอันเป็นวิสัยของผู้ครองเรือนที่ไม่ได้มุ่งเพื่อการบรรลุธรรมขั้นสูง แต่แฝงด้วยข้อปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ดังตัวอย่างเพลงรักที่ปัญจสิขะเทพบุตร ที่มีต่อนางภัททาสุริยวัจฉสา แต่นางรักใคร่กับสิขัณฑิ เมื่อปัญจสิขะเทพบุตรไม่ได้นางจึงถือเอาพิณบรรเลงที่นิเวศน์ของท้าวติมพรุคันธรรพราช เป็นบทเพลงเกี่ยวด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกาม ไว้อย่างไพเราะ ถือเป็นบทเพลงรักบทเดียวในพระพุทธศาสนา ที่เหลือเป็นเพลงบรรยายความสงบสุขอันเกิดจากการหลุดพ้นกิเลสที่เรียกว่า เพลงแนวโลกุตรธรรม หมายถึง บทเพลงที่ประกอบธรรมอันเป็นวิสัยของพระอริยะที่มุ่งสู่ธรรมขั้นสูง บทเพลงประเภทนี้มีอยู่มากในพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บทเพลงแห่งพระอรหันต์ ดังที่พระติสสะเถระได้ฟังเพลงที่เด็กหญิงร้อง แล้วส่งกระแสจิตไปตามบทเพลงจนบรรลุพระอรหันต์

3.2.ความงามของดนตรีในพระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบันดนตรีย่อมคู่กับวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ มักจะมีดนตรีมาประกอบในพิธี ดนตรีไทยส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีบวชนาค การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้จะมีการกำหนดเพลงไว้เป็นรูปแบบเฉพาะ ดังนี้

พิธีบวชนาคในระหว่างพิธีทำขวัญนาคจะมีดนตรีบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ และมีการเวียนเทียนในพิธีกรรมพร้อมกับบรรเลงเพลงนางนาคครบสามรอบแล้วให้นาคดับควันเทียน ในตอนนี้ดนตรีบรรเลงเพลงฉิ่งสามลา หลังจากนั้นจะมีการสอนนาคให้ระลึกถึงคุณบิดามารดา การทดแทนพระคุณ และประโยชน์ในการบวช การเทศน์สอนนาคนี้จะเป็นการร้อง หรือแหล่ ที่มีความไพเราะกินใจทำให้นาคซาบซึ้ง (อศิมาภรณ์ มงคลหว้า, 2555 : 46)

พิธีทำบุญเลี้ยงพระ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป การทำบุญจะทำอย่างรวดเร็ว จึงมักทำบุญโดยการสวดมนต์เลี้ยงพระในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นระยะเวลาสั้นๆ ดังนั้น วงปี่พาทย์จึงหมดบทบาทในพิธีกรรมนี้ เว้นแต่กรณีที่เจ้าภาพมีฐานะทางการเงินสูงจึงจะจัดปี่พาทย์ร่วมบรรเลงในพิธีกรรมนี้ เพลงที่ใช้บรรเลงโหมโรงเย็นเรียงตามลาดับดังนี้ 1.เพลงสาธุการ 2. เพลงตระ 3. รัวสามลา 4. เพลงเข้าม่าน 5. เพลงปฐม 6. เพลงลา 7. เพลงเสมอ 8. เพลงรัวลาเดียว 9. เพลงเชิด 10. เพลงกลม 11. เพลงชำนาญ 12. เพลงกราวในลา เพลงที่ใช้บรรเลงโหมโรงเช้า 1.เพลงสาธุการ 2.เพลงเหาะ 3. เพลงรัวลาเดียว 4. เพลงกลม 5.เพลงชำนาญ (กัมปนาท ดำทองสุก, 2554 : 52)

พิธีเทศน์มหาชาติวงปี่พาทย์จะบรรเลงเปลี่ยนไปตามกัณฑ์ที่เทศน์ดังนี้ จบกัณฑ์ทศพร บรรเลงสาธุการ จบกัณฑ์หิมพานต์ บรรเลงเพลงตวงพระธาตุ จบกัณฑ์ทานกัณฑ์ บรรเลงเพลงพญาโศก จบกัณฑ์วนปเวสน บรรเลงเพลงพญาเดิน จบกัณฑ์ชูชก บรรเลงเพลงเซ่นเหล้า จบกัณฑ์จุลพน บรรเลงเพลงรัวสามลา จบกัณฑ์มหาพน บรรเลงเพลงเชิดกลอง จบกัณฑ์กุมาร บรรเลงเพลงเชิดฉิ่งโอด จบกัณฑ์มัทรี บรรเลงเพลง

ทยอยโอด จบกัณฑ์สักกบรรพ บรรเลงเพลงเหาะ จบกัณฑ์มหาราช บรรเลงเพลงกราวนอก จบกัณฑ์กษัตริย์ บรรเลงเพลงตระนอน จบกัณฑ์นครกัณฑ์ บรรเลงเพลงกลองโยนแล้วเชิดเพลงกลองโยน ปี่พาทย์ประกอบการเทศน์มหาชาติก็จบลงด้วยในกัณฑ์ที่ 13 นี้(กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, (2558: 22-26)

เสียงดนตรีและบทเพลงเป็นสิ่งละเอียดสร้างขึ้นด้วยความประณีตบรรจง โดยอาศัยความรู้สึกที่ดีแล้วนำเสียงที่ไพเราะงดงามมาเรียงร้อยกันจนกลายเป็นบทเพลง ซึ่งดนตรีอาจจะรับใช้ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของพิธีกรรม หรืออยู่ในฐานะของความบันเทิงก็ได้ นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการบรรเลงเพลงในนิทานชาดก บทสวดมนต์ต่างๆ เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับพิธีกรรมทางศาสนา ฉะนั้น นอกจากดนตรีและบทเพลงจะมีความไพเราะงดงามแล้ว ยังมีคุณค่าต่อพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

4. คุณค่าของดนตรีต่อพระพุทธศาสนา

ดนตรีมีความละเอียดงดงาม สามารถกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เกิดกุศล และสร้างแรงศรัทธาของผู้คนให้เลื่อมใสพระพุทธศาสนาได้ ดนตรีจึงมีคุณค่ามากมายหลายประการ เช่น ช่วยสรรเสริญบูชาพระศาสดา, ช่วยจรรโลงใจทั้งผู้ร้องและผู้ฟังให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข,ช่วยสื่อสารเนื้อหาของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมอีกทางหนึ่ง,ช่วยสร้างความรู้สึกปีติอิ่มเอมในพุทธธรรม, ช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์, ช่วยสร้างศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้เจริญ และช่วยเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาพระพุทธศาสนา

จากคุณค่าของดนตรีที่มีต่อพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน และศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากขึ้นพุทธศาสนิกชนจึงควรเข้าถึงคุณค่า และความงามของดนตรี ดังนี้ศึกษาค้นคว้าดนตรีและบทเพลงในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการยอมรับ, สร้างทัศนคติให้ทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง ฟื้นฟู และการดูแลรักษาดนตรีในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสมบัติของชาติ, เผยแพร่ความรู้ด้านดนตรีในพระพุทธศาสนาในสื่อต่างๆ,ตลอดจนฟัง ขับร้อง และบรรเลงเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5.สรุป

ศิลปะทางดนตรีนับว่ามีความงามอันทรงคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เพราะเสียงดนตรีสามารถกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เกิดกุศลได้ ในพระไตรปิฎปรากฏอยู่หลายพระสูตร เช่น สุทัสสนสูตร มหาปรินิพพานสูตรสักกปัญหสูตร เป็นต้น เมื่อดนตรีสามารถเป็นสื่อชักนำไปสู่ความดำหรือความขาวได้ นักการศาสนาจึงนำเอาดนตรีเป็นอุปกรณ์การสอน ปรุงแต่งเพื่อช่วยให้คนเข้าใจศาสนาได้ง่ายขึ้นในรูปของเพลงสวดดนตรีประกอบพิธีกรรม เป็นต้น บทเพลงจึงได้สร้างความสมบูรณ์ให้แก่พิธีกรรม เพราะเข้าไปสร้างคุณค่า และความงามในการประกอบพิธี เช่น พิธีเทศน์มหาชาติ งานบวชนาค เป็นต้น การบรรเลงดนตรีโหมโรงเพื่อบอกให้รู้ว่ากิจกรรมได้เริ่มขึ้นแล้ว และมีนัยของการกราบบูชาพระรัตนตรัย นับว่าเป็นภูมิปัญญาของครูดนตรีที่ได้สร้างสรรค์ดนตรีหรือเพลงให้สอดคล้องกับเนื้อหา และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ดังนั้น พิธีกรรมหรือวัดวาอารามจึงมักมีเครื่องดนตรีประจำอยู่ เช่น หอกลอง หอระฆัง ฆ้อง เป็นต้น เพื่อบรรเลงบอกเวลาและสร้างศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชน เสียงดนตรีจึงเป็นสื่อแห่งความสุข ความเจริญรุ่งเรือง รวมไปถึงความเป็นชาติไทยสามารถประกาศแก่ผู้อื่นได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าดนตรีและบทเพลงทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่มีความงามอย่างมีคุณค่า ควรที่เราจะอนุรักษ์ให้ยืนยาวตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2558, องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กัมปนาท ดำทองสุก, 2554, การสืบทอดปี่พาทย์ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ, ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539), พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่10, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, (2559), พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่มที่25, นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรพล สุวรรณ, (2551), ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แอคทีฟปริ๊น.

อศิมาภรณ์ มงคลหว้า, (2555), ดนตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทย

The influence of Buddhist concepts on Thai wisdom.

พระมหาจินดา ถิรเมธี (ไชยนาน)[1]
นายเอกลักษณ์ คงทิพย์

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านานดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่างๆ ดังนี้คือ 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านสังคม และ 3)ด้านศิลปกรรม จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย และมีอิทธิพลหล่อหลอมชีวิตของคนไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นแบบวิถีชีวิตของภูมิปัญญาของคนในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ชนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธมาโดยตลอด เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความสืบเนื่องต่อกันมานับแต่อดีต ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้พุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยมีบทบาทที่สำคัญต่อ ภูมิปัญญาของคนในสังคม และได้กลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นหลักของสังคมไทยในปัจจุบัน

คำสำคัญ:อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนา, ภูมิปัญญาไทย

ABSTRACT

Buddhism is a religion that most Thai society respectsand inherits for a long time.Therefore, Buddhism plays an important role in the Thai way of life.Buddhism is therefore important in various areas as follows.1) Education 2) Social and 3) Fine Arts. Therefore said Buddhism is the national religion of Thailand. And influences the life of Thai people. And influences the life of Thai people, until there is a cultural identity that is different from other nations in Southeast Asia.

Religion and culture are important social institutions that have an influence on determine beliefs, values and behavior. Which is a way of life of the wisdom of people in society. Thai society is a society that most or almost all Buddhists have always believed in. a society that has its own unique culture.And have a continuation from the past. This characteristic makes Buddhism and Thai culture plays an important role in the wisdom of people in society. And has become a social institution that is the core of Thai society now.

KEYWORDS: Influence of Buddhist concepts, Thai wisdom

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

1. บทนำ

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกๆด้าน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในทางประวัติศาสตร์คนไทยตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมา จึงถึงชาวบ้านสามัญทั่วไปได้บวชเรียนรับการศึกษาจากสถาบันพระพุทธศาสนา ดังมีประเพณีบวชเรียนเป็นหลักฐานสืบมา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอน การฝึกอบรม และอำนวยความรู้ทั้งทางตรงแก่ผู้บวชเรียนและโดยอ้อมแก่ ทุกคนในชุมชนและในสังคม วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

จากความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยพบว่า1) พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยโดยเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย 2) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ 3) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน และ 4) พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นความรู้ที่สะสมมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และสภาพสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมา และยังได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่ นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านานดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่างๆ ดังนี้[2]

1. ด้านการศึกษา วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการศึกษาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนจัดการศึกษาเล่าเรียน ในปัจจุบันยังมีการใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้อยู่เสมอ

2. ด้านสังคม พระพุทธศาสนามุ่งเน้นความสำคัญในเรื่องการสร้างสันติสุขภายในของแต่ละคน และเมื่อแต่ละคนมีความสุขแล้วก็จะส่งผลต่อสังคมที่มีสันติสุขไปด้วย นอกจากหลักพุทธธรรมแล้ว วัดยังเป็นศูนย์กลางในด้านพิธีกรรม ขนมธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นแหล่งสังคมสงเคราะห์ เช่น เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของชุมชน ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก ศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายแรงต่างๆ เป็นต้น

3. ด้านศิลปกรรม พุทธสถานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการก่อสร้างขึ้นมาด้วยจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน จึงก่อให้เกิดความประณีต งดงาม แสดงถึงความเป็นศิลปะอย่างสูงส่ง และแสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย การก่อสร้างพุทธสถานเหล่านี้นอกจากจะทุ่มเทด้วยกำลังกายและกำลังทรัพย์แล้ว ยังทุ่มเทจิตใจที่ดีงาม เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย เป็นการทำบุญกุศลและเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ และพุทธศาสนิกชน

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกๆด้าน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับ

---

[2]ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิษณุโลก : บริษัทโฟกัส พริ้นติ้งจำกัด, 2557, หน้า 48-50.

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมาจนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา[3]

3. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

"ภูมิปัญญา" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom มีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์[4]ความรู้และความคิดของมนุษย์นั้น เมื่อได้รับการถ่ายทอด สั่งสม ปรับปรุง ดัดแปลง และสืบทอดกันมาหลายชั่วบรรพบุรุษ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีคุณค่า ละเอียด ประณีต มีลักษณะแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชนหรือชนชาตินั้นๆ เรียกว่า "ภูมิปัญญา"

แม้ว่าตามศัพท์ ภูมิปัญญา จะแปลว่า พื้นความรู้ ความสามารถ แต่โดยความหมายที่แท้จริงก็คือ ต้องเป็นสิ่งที่มีการสั่งสม ยอมรับ และสืบทอดมาสู่สังคมมนุษย์นั้น ๆ แสดงถึงอัจฉริยภาพของกลุ่มชนหรือชนชาตินั้นๆ "ภูมิปัญญา" คือ พื้นความรู้ของประชาชนในสังคมนั้นๆ และโดยสังคมนั้นๆ ปวงชนในสังคมยอมรับรู้เชื่อใจ เข้าใจร่วมกัน รวมเรียกว่า ภูมิปัญญา ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะหมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบด้วยตนเองหรือทางอ้อมโดยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ความรอบรู้สะสมเหล่านี้เรียกว่า "ภูมิปัญญา" [5]

"ภูมิปัญญา" คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ใน ท้องถิ่นโดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยนั่นเอง บุคคลที่สามารถปรับแผนชีวิตนี้เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" Local Wisdom ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม[6]

"ภูมิปัญญา" มีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด หรือ ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะ และความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดและเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสืบทอดพัฒนาหรือพัฒนาการของภูมิปัญญา[7]

---

[3]ยุทธนา พูนเกิดมะเริง, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**,นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์ 1995, 2561.

[4]เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540, หน้า 11.

[5]ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์และวัศนี ศีลตระกูล.**ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน**, เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 1-8 การพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533.

[6]ประเวศ วะสี. **การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ในสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2534.

[7]พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฺกธมฺโม, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**, กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545, หน้า 24-25.

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดของภูมิปัญญาของชาวบ้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ การปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

4. ภูมิปัญญาไทยเกิดขึ้นจากอิทธิพลความคิดทางพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันศาสนาที่มีประชากรไทยจำนวนไม่น้อยยอมรับนับถือมีอยู่ 3 ศาสนา คือพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนนับถือเป็นจำนวนมากที่สุดในประเทศโดยที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมานาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์ และฝ่ายปกครองล้วนเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา และได้ทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนามาโดยตลอด จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย และมีอิทธิพลหล่อหลอมชีวิตของคนไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังจะกล่าวถึงความเป็นมาที่ทำให้พระพุทธศาสนามีอิทธิพลและเป็นบ่อเกิดทางความคิดของภูมิปัญญาไทย โดยสังเขป ดังนี้

4.1 พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีความสัมพันธ์กันมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทย มี 2 นิกาย คือ นิกายอาจารยวาท หรือมหายาน และนิกายเถรวาท หรือหินยาน โดยมีลักษณะที่ผสมผสาน กับศาสนากับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสางเทวดา[8] พระพุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธปฏิมากร เป็นต้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับ แต่อาณาจักรสุโขทัยต่อเนื่องถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ ได้ เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารกิจการของสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังปรากฏหลักฐานคือประติมากรรม ในสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (คริสต์ศตวรรษที่ 13) ต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัย และได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามาเผยแพร่คนไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนจึงสมัย รัชกาลที่ 3แห่งกรุงรัตนโกสินทร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกายกับ

[8]มหาจุฬาฯ วิชาการ, ปรัชญาบุรพทิศ, มปป. หน้า 115.

ธรรมยุต (แบ่งย่อยจากนิกายเดียวกัน คือนิกายหินยานหรือเถรวาท) ซึ่งมีธรรมทัศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักธรรมยังคงยึดถือตามพระพุทธบัญญัติในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญเช่นกัน[9]

4.2 ลักษณะของพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่าพระพุทธศาสนาประกอบด้วยธรรมเป็นเนื้อหาและวินัยเป็นภาคปฏิบัติหมายความว่าธรรมะที่เป็นเนื้อหานั้นเป็นสัจธรรมหรือเป็นแก่นคำสอน ซึ่งว่าด้วยข้อเท็จจริงของสิ่งต่างๆ หรือโลกธาตุทั้งมวลตามสภาวะที่ เป็นจริง นั่นคือ อริยสัจ 4ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยเน้นทางสายกลาง หรือความถูกต้อง โดยอาศัย ศีลสมาธิ ปัญญา ส่วนวินัยอันเป็นวิธีการหรือการลงมือปฏิบัติ ให้ได้ผลตามเนื้อหาศาสนานั้นก็คือจริยธรรมซึ่งนำธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินชีวิตราบรื่นให้มีสันติสุข[10]

ด้วยลักษณะของพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาแล้วประกอบกับวิวัฒนาการการนับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งเน้นการปฏิบัติหรือจริยธรรมเป็นสำคัญ มีการแปลความหมายของธรรมะผสมผสานกับคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผีสางเทวดา จึงนับถือศาสนาโดยเน้นเรื่องของพิธีกรรมมากกว่าแก่นคำสอนหรือธรรมะในศาสนา การนับถือพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จึงอาจเปรียบได้กับเจดีย์ คือ “ผู้ทรงคุณความรู้มีปัญญารู้จักใช้เหตุผลเหมือนส่วนต่าง ๆ ของพระเจดีย์ ซึ่งลดหลั่นกันลงมาตามลำดับจนถึงชั้นล่างสุดก็ถึงตอนที่เป็นฐานเจดีย์ ตัวฐานเจดีย์ก็เป็นชั้นๆ เหมือนกันเป็นฐานเขียงฐานปัทม์ ฐานเท้าสิงห์ เป็นต้น คนที่เป็นชั้นตาสี ตาสา ยายมี ยายมา ซึ่งเป็นพวกชาวบ้านร้านถิ่น ก็เปรียบได้เหมือนชั้นฐานเจดีย์”[11]

4.3 ความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถานบันที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในทำนองเดียวกันสังคมก็ได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง โดยมีวิดและพระสงฆ์ทำหน้าที่สนับสนุนการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และค่านิยมให้ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของสังคม และให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน[12]

จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามานานตั้งแต่สุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เพราะมีส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ประเทศไทยยังให้อิสระทางด้านศาสนา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้มีความสามัคคี สามารถรวมตัวเป็นสังคมที่มี

---

[9]เสถียร โกเศศ (นามแฝง), **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**, กรุงเทพมหานคร: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนาภัณฑ์, 2514, หน้า 196.

[10]พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺ โต) วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม บางตอนจากหนังสือ “**ลักษณะของพระพุ ทธศาสนา**” ในลานธรรมเสวนา ชีวิตกับธรรมะ, 2548.

[11]ฟื้น ดอกบัว, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2542, หน้า 21-39.

[12]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ลักษณะสังคมพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 201-202.

ความมั่นคงเป็นระเบียบเรียบร้อยและสรุปแล้วจะเห็นว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลทางความคิดที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาไทย

4.4 ศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย

สุภาพรรณ ณ บางช้าง[13]ได้กล่าวถึงความสำคัญของพุทธศาสนาในการพัฒนาว่า พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมเป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัดเรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เผื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัว จึงจำเป็นต้องมีการนำหลักพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ในเวลาที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าประเทศไทยเรามีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดี คือมี “ทุนทางสังคม” ได้แก่ มีฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงโดยเฉพาะการเกษตรฐานทางทรัพยากรธรรมชาติที่มั่นคงโดยมีทรัพยากรของประเทศมากมาย มีดินดี น้ำดี เหมาะแก่ การเพาะปลูก และฐานทางวัฒนธรรมแข็งแกร่ง คือ มีพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจสามารถแก้ปัญหาในยามวิกฤตได้ วัฒนธรรมแบบพุทธได้โอบอุ้มสังคมไทยให้สงบร่มเย็น

5. อิทธิพลแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญา

คนไทยมีความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเช่นผีบ้านผีเรือนผีฟ้าเจ้าป่าเจ้าเขาเจ้าที่เจ้าทางเทวดาแม่โพสพแม่คงคาพระภูมิต้นไม้ใหญ่ ๆเช่นต้นโพธิ์ต้นไทรเป็นต้นซึ่งเชื่อว่ามีเทวดาหรือนางไม้พักอาศัยอยู่ถ้าใครไปตัดต้นไม้ใหญ่ หรือทำสกปรกรอบ ๆ บริเวณนั้นอาจถูกลงโทษถึงแก่ชีวิตได้นับได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยทางอ้อมอย่างหนึ่ง

ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นแบบวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ชนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธมาโดยตลอด เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความสืบเนื่องต่อกันมานับแต่อดีต ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้พุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยมีบทบาทที่สำคัญมาก และได้กลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นหลักของสังคมไทยในปัจจุบันอิทธิพลทางศาสนาและวัฒนธรรมเมื่อกล่าวโดยสรุป สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

5.1 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านการเมือง

อิทธิพลของศาสนาพุทธได้มีส่วนสัมพันธ์กับการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐ ได้แก่ คติความคิดทางการเมืองของผู้ปกครอง ในทางปฏิบัติศาสนาพุทธจึงมีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในการสร้างและจรรโลงความชอบธรรมทางการเมือง (Politicallegitimacy) ส่วนในด้านวัฒนธรรมนั้น วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยในอดีตได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เกี่ยวกับ

---

[13]สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, 2526.

การเมือง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยมีลักษณะของการยอมรับในอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งเรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า”(subject political culture)

5.2 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านประเพณี

เรื่องของประเพณีต่างๆ มีในทุกชาติทุกภาษา ส่วนลักษณะจะแตกต่างไปประการใดก็แล้วแต่ ลักษณะหรือสภาพของแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละสังคม ส่วนสังคมไทยนั้นจะเป็นการสืบเนื่องมาจากการ นับถือพุทธศาสนาก็จะมีอิทธิพลด้านพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ประเพณีการบวช เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ เป็นต้น

5.3 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านจิตใจ

พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคมเศรษฐกิจและการเมืองมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีวัดและพระสงฆ์ทำหน้าสนับสนุนการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและค่านิยม ให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของสังคมและให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน

5.4 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านภาษา

คนไทยคุ้ยเคยกับภาษาสันสกฤตก่อนภาษาบาลี ทั้งนี้เพราะภาษาสันสกฤตเข้ามาสู่สังคมของคนไทยพร้อมพุทธศาสนามหายาน ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย และเกิดความเลื่อมใสในศาสนาพุทธฝ่ายหินยานซึ่งใช้ภาษาบาลี ดังนั้นภาษาบาลีจึงแพร่หลายเข้ามาในสังคมและขยายกว้างยิ่งกว่าภาษาสันสกฤต อย่างไรก็ตามคนไทยก็ยกย่องว่า ทั้งภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตเป็นภาษาชั้นสูง มีความศักดิ์สิทธิ์ สมบูรณ์แบบและแสดงภูมิปัญญาอันสูงส่ง เพราะเป็นภาษาของพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงได้มีอิทธิพลในภาษาไทยในเวลาต่อมาและจนถึงปัจจุบัน

5.5 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านการศึกษา

จากประวัติศาสตร์ชาติไทยจะเห็นได้ว่า การศึกษาเริ่มขึ้นที่วัดซึ่งเป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นครูสอน สอนหลักธรรมของพุทธศาสนา หลักปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะหลักเบญจศีล ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่ทำให้มนุษย์จะไม่ต้อง
เบียดเบียนกัน อยู่กันอย่างสันติสุข ทำให้การเรียนพระพุทธศาสนาขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว คนไทยมีคุณธรรม จริยธรรม มีศีลธรรมอันดี เป็นเหตุให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข มีความรักสามัคคีกัน มีน้ำใจให้กันและกัน เพราะหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาคอยหล่อหลอมจิตใจให้อ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มแจ่มใส จนประเทศไทยได้รับสมยานามว่า “สยามเมืองยิ้ม”

5.6 อิทธิพลพระพุทธศาสนา : วัฒนธรรมไทยด้านสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่นในด้านคตินิยมเกี่ยวกับการก่อสร้าง ได้แก่สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และการปกครอง และสถาปัตยกรรมที่มีรูปลักษณะแบบประเพณี ซึ่งพอจะแยกกล่าวได้ดังนี้ สถาปัตยกรรมเกี่ยว กับพระพุทธศาสนาและการปกครอง สถาปัตยกรรมเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพราะ

เป็นที่ยอมรับนับถือของไทยมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ และการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา จึงนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเช่นการไม่ทำความชั่วการทำความดีและการทำจิตใจให้ผ่องใสและภูมิปัญญาที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเช่น(1) การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติชาดกสวรรค์นรกเป็นต้น (2) การสร้างประติมากรรมเช่นพระพุทธรูป(3) การสร้างสถาปัตยกรรมเช่นโบสถ์เจดีย์ตามยุคสมัยต่าง ๆ และ (4) การแสดงออกของศิลปินเช่นการแต่งคำประพันธ์บทเพลงการแสดงละครฯลฯที่นำหลักคำสอนหรือชาดกมาสร้างเป็นบทประพันธ์โดยสมมุติตัวละครให้แสดงออกทั้งทางด้านผลของกรรมดีและกรรมชั่ว

5. สรุป

สังคมไทยมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันได้ มีอิทธิพลต่อบุคคล สังคม และวัฒนธรรม ของไทยเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักใน 3 สถาบันของชาติ ควบคู่กับสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยด้านต่างๆ เช่นด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม การศึกษา การสงเคราะห์ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันโดยศิลปวัฒนธรรมของไทยนี้มีความหลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีภาษาพูดภาษาเขียนการแต่งกายอาหารวิถีชีวิตและความเชื่อซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะที่บ่งบอกถึงค่านิยมความเชื่อศาสนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพแวดล้อมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองไพบูลย์ทางวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาและความเป็นชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มาช้านานจนกลายเป็นรากฐานขององค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในด้านต่างๆที่มีคุณค่ายิ่งของชนชาติไทยและเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันงดงามของชาติ

นอกจากนี้แล้วภูมิปัญญายังได้รับอิทธิพลทางด้านพระพุทธศาสนาอีก เช่น อิทธิพลพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมไทยด้านจิตใจ ด้านภาษา ด้านการศึกษาและด้านสถาปัตยกรรมที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทยยังนับว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการก่อสร้างของสังคมไทยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าด้านจิตใจ ด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม ด้านวรรณคดี ด้านภาษา ด้านการศึกษา ตลอดถึงด้านสถาปัตยกรรมการก่อสร้างจนทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยทุกคนได้รับรู้ได้เห็น และเป็นเอกลักษณ์ของไทยในที่สุด เมื่อชาวต่างชาตินึกถึงประเทศไทยมักจะนึกถึงวัด ความสวยงาม ของโบสถ์ วิหาร พระราชวัง เป็นต้น จึงนับว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยในทุกๆ ด้านอย่างแท้จริง

6. เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**, กระทรวงวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: , 2558.

ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์และวัศนี ศีลตระกูล. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน และแหล่งวิทยาการในชุมชน**, เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 1-8 การพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533.

ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิษณุโลก : บริษัทโฟกัส พริ้นติ้งจำกัด, 2557.

ประเวศ วะสี . การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. ในสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2534.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ลักษณะสังคมพุทธ**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฺกธมฺโม, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**, กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545

ฟื้น ดอกบัว, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2542.

ยุทธนา พูนเกิดมะเริง, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**,นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์1995, 2561.

เสถียร โกเศศ (นามแฝง), **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**, กรุงเทพมหานคร: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนาภัณฑ์, 2514.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, 2526.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.

_____,มหาจุฬาฯ วิชาการ, ปรัชญาบุรพทิศ, มปป.

พระมหาชนกคำกลอน : ศาสตร์คำสอนที่สะท้อนความพอเพียง
The poetry mahajanaka : The Sufficiency economy in the doctrinalscience

ส่งสุข ภาแก้ว[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายอยู่ที่การวิเคราะห์เรื่องราวในพระมหาชนกชาดก เพื่อค้นหาแนวคิดหลักธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นวิธีการดำรงชีพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยใช้หลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี รวมถึงความรู้และคุณธรรมตามหลักปรัชญามาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง

ผลการศึกษาพบว่านอกจากหลักความเพียรที่ปรากฏอย่างเด่นชัดแล้ว พระมหาชนกยังมีหลักธรรมด้านความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความกตัญญู ความขยัน อดทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ค้นพบหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ซ่อนไว้ท้ายสุดของเรื่อง นอกจากนี้ในทุกช่วงตอนยังได้เสนอวิธีคิด ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลและขององค์กร โดยยึด “ธรรม” อันหมายถึงสัจธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิด โดยมีเป้าหมายที่ความสุขและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ เสมือนเป็นศาสตร์คำสอนแทรกไว้อีกด้วย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนหวังว่าจะช่วยเปิดพื้นที่และปลุกวิธีคิดในศาสตร์คำสอนของพ่อตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กลับมามีพลังและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยมากขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและเป็นวิถีชีวิต มิใช่เพียงกระแสที่ผ่านมาแล้วก็ผ่านไปเท่านั้น

คำสำคัญ:พระมหาชนก, ศาสตร์คำสอน, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ABSTRACT

This article is aimed at analyzing the public in this fable. How to find the way of life of human beings. In the analysis that the main reason for limiting the immunity of the body as well. Including knowledge and virtue A framework for the analysis and interpretation of the philosophy of sufficiency economy in MAHAJANAKA.

The study found that the public has a core philosophy inserted. Because the proposed method And ways of life of individuals and organizations based on "fairness" means truth and ethics in Buddhism is the idea. And targeted the happiness and quality of life of human beings.

This study is expected to help open up the areas and restore method is based on the philosophy of sufficiency economy to come back again and create a powerful role in the lives of people in Thailand, more into the culture. It refers to a way of life It is not just the last moment and gone. All of this is the doctrinal**science**.

KEYWORDS:economy, sufficient, Philosophy, Doctrinalscience, mahajanaka.

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. บทนำ

ปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าแทบไม่มีคนไทยแม้แต่คนเดียวที่ไม่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ปัญหาคือส่วนใหญ่ได้ยินแต่มิได้นำพา อาจเนื่องมาจากเศรษฐกิจพอเพียงมีความลุ่มลึกเป็นนามธรรม จึงคิดเลยไปว่าถ้าใช้ชีวิตพอเพียงแล้วต้องทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นงานสกปรก เหนื่อย ทุกข์ยาก ดังนั้น จึงไม่สนใจ ขณะที่อีกส่วนหนึ่งรู้จักแต่ไม่เข้าใจ ดังปรากฏในงานวิจัยของสมนึก ชัชวาลย์ และคณะ (2552: 83) ที่พบว่าความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างเรื่อง “การมีภูมิคุ้มกัน (self-immunity)” มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 65 ซึ่งเป็นความเข้าใจต่ำที่สุดกว่าองค์ประกอบอื่น นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านเข้าใจผิดในเรื่องการกู้ยืมเงิน ส่วนใหญ่มองว่าไม่ใช่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สมนึก, 2552: 121) แต่ความจริงการกู้ยืมนั้นทำได้ เช่น การทำธุรกิจ ถ้าเงินลงทุนไม่พอก็กู้มาลงทุนได้ แต่ต้องยึดหลักความพอเพียง คือ กู้ตามความจำเป็นเพื่อการลงทุนในจำนวนที่พอเหมาะ ไม่กู้เกินตัวและเกินความสามารถที่จะใช้คืน ทั้งนี้ต้องมีความรู้และคุณธรรมกำกับด้วย

ความคิดที่ว่าถ้ายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้วกู้ยืมเงินไม่ได้และไม่รวย ได้ปิดกั้นคนไม่ให้ยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะระบบเศรษฐกิจแบบตลาดให้คุณค่าว่าเงินมีอำนาจดุจพระเจ้าชูลัทธิบริโภคนิยมเป็นสำคัญ คนจึงอยากรวยมาก รวยเร็วเกรงว่าถ้า “พอเพียง” แล้วจะไม่รวย ไม่มีความสุข เพราะมีค่านิยมว่าทุกอย่าง ต้องใช้เงินซื้อ ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม เคยกล่าวไว้ว่า “ คนเดี๋ยวนี้ถูกครอบงำด้วยวัตถุแบบตะวันตกมากไป จนไม่มีศาสนาเหลือแม้แต่ในวัดในวา” (สุจิตรา จงสถิต์วัฒนา,2549: 236) เมื่อทำบุญแล้วก็มักอธิษฐานให้ถูกหวยร่ำรวยเงินทอง

ความไม่เข้าใจแก่นของความพอเพียง บางคนจึงคิดว่าเป็นเพียงอุดมคติบ้างก็พูดและทำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เข้ากับกระแสแลดูมีความจงรักภักดี แต่นั่นเป็นเพียงวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ค่านิยม และทัศนคติแบบเดิมๆ เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเพียงกระแสแฟชั่น ที่ร้ายแรงที่สุดคือการอ้างชื่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้อง

กรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”ครั้งนี้ ผู้เขียนใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ หลักสามห่วงสองเงื่อนไข ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไขของความรู้และคุณธรรมมุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนหากนำไปใช้เพื่อการพัฒนา ขณะเดียวกันยังสามารถประยุกต์ใช้กับผู้คนในทุกระดับ ข้อคิดจากหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง”จากพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในตอนท้ายของเรื่อง โดยมุ่งให้เป็นคำตอบของการปลุกจิตสำนึกของประชาชนซึ่งยังว่ายวนอยู่ใน “ โมหะภูมิ” มี “อวิชชา”เป็นสิ่งนำทางสู่ความเสื่อม ทำให้การพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติดำเนินไปด้วยความยากลำบากเต็มไปด้วยอุปสรรคนานัปการ หากพิเคราะห์อย่างลึกซึ้งจะเห็นได้ว่าในตอนท้ายของเรื่อง พระองค์ได้แทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเอาไว้อย่างกลมกลืนและแยบยลเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองในระดับประเทศและเกิด “ประโยชน์สุข” แก่ประชาชนอย่างแท้จริง หากทุกคนเข้าใจกรอบแนวคิดและนิยามของหลักเศรษฐกิจพอเพียงชัดเจนแล้ว ก็จะง่ายในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและจะนำไปสู่ผลคือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

บทความนี้ผู้เขียนหวังว่าจะมีส่วนช่วยสร้างความเข้าใจ เผยแพร่ ขับเคลื่อนความพอเพียงโดยใช้วิธีเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของเกษตรกรซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ ซึ่งผู้เขียนพุ่งความสนใจไปที่ “พระ

มหาชนก” หรือมหาชนกชาดก เพราะเท่าที่ศึกษามาพอสมควรประกอบกับผู้เขียนเองได้ประยุกต์เนื้อหาจากร้อยแก้วเป็นบทร้อยกรองตลอดทั้งเรื่องไว้ก่อนหน้านี้ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านที่แน่วแน่ในการปลุกฟื้นจิตสำนึกและสร้างแรงบันดาลใจแก่เกษตรกรไทยภายใต้วิถี “ความพอเพียง” ซึ่งเปรียบได้กับ “ ศาสตร์คำสอนในพระมหาชนก” นั่นเอง

2. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (the Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ พระราชทานแก่พสกนิกรเพื่อเป็นหลักการ แนวทาง วิธีคิด วิธีประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความสุขและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ภายใต้ หลักของ “ความพอเพียง” ไว้คือต้องมี “สามห่วง สองเงื่อนไข” ทรงนิยาม “สามห่วง” ไว้ว่า “ห่วงที่หนึ่ง ต้องมีความพอประมาณ ห่วงที่สองต้องมีเหตุผล และห่วงที่สามต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ทั้งนี้จะต้องอาศัย อีกสองเงื่อนไขควบคู่กันไป คือเงื่อนไขความรอบรู้ เช่น รอบรู้ในการวางแผนรวมถึงการดำเนินงานทุกขั้นตอน และเงื่อนไขด้านคุณธรรม หมายถึงให้มีสำนึกในคุณธรรม ...เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง.....”(คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2542: 26-27)

หัวใจสำคัญของความพอเพียงคือการคิดการปฏิบัติให้ถูกให้ดี ซึ่ง“ให้ถูกให้ดี” นี้หมายถึง “การคิดและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการ หลักวิชา หลักเหตุผล และหลักสุจริตธรรม” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล 21 กรกฎาคม 2533)

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง คือ วิธีคิด แนวทาง หลักการคิดการปฏิบัติในทุกเรื่องของทุกคนให้ถูกให้ดี เป็นการทำ “เหตุดี” เพื่อนำไปสู่ “ผลดี” ซึ่งผลดีได้แก่ ความมีประสิทธิผล มีประโยชน์ มีความสุข ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงอธิบายไว้ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขอย้ำว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤติที่ทำเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุดี ย่อมให้ผลที่ออกมาดีการกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข” (พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2543)ทั้งนี้ การสร้าง “เหตุดี” เพื่อจะให้เกิด “ผลดี” ตามมา คือการทำตามหลัก 3 ห่วง และกำกับของ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม

ดังนั้น ผู้เขียนจะใช้หลักการทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหาบางตอนในพระมหาชนกเพื่อชี้ให้เห็นถึงวิธีคิด แนวทาง หลักการคิดการปฏิบัติที่มีลักษณะ “ความพอเพียง”

3. ความสำคัญของพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก ”

“พระมหาชนก” “The Story of Mahajanaka. ” เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตรงจากมหาชนกชาดก ในพระไตรปิฎก มีการปรับแต่งดัดแปลงเล็กน้อย เพื่อให้เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับยุคสมัยและปัญหาโลกปัจจุบัน เรื่อง พระมหาชนก เป็นชาดกโบราณในคัมภีร์ศาสนาพุทธ เมื่อทรงนำมานำเสนอใหม่ในโลกยุคโลกาภิวัตน์จึงประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพของพระองค์ที่สอดแทรกผสมผสานวิทยาการสมัยใหม่ ความเป็นไทย และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แทรกบทเรียนแง่คิดเพิ่มพูนขึ้นทุกครั้งที่อ่านงานวรรณกรรมชิ้นนี้จึงเปรียบเสมือนเพชรที่เจียระไนด้วยช่างฝีมือประณีต มีคุณค่าดึงดูดให้ใจ

หยุดคิดพิจารณา นักพัฒนาก็ได้แง่คิดมุมมอง ในวิถีทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้ผลงานของพระองค์สามารถเผยแพร่ไปได้ทั่วโลก อานันท์ ปันยารชุน (2542 : 2) สอดคล้องกับ สันติ จิตระจินดา (2542 : ก) กล่าวไว้ในคราอบรมครูปฏิรูปว่า ...พระเจ้าอยู่หัวทรงมีสายพระเนตรกว้างไกลห่วงใยถึงปัญหาในระบบราชการและระบบศรัทธาในสังคมไทยที่จะต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงเพราะทรงเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในยุคปัจจุบัน .....เป็นประเด็นแฝงที่แสดงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและ พระราชปณิธานในด้านการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพระราชนิพนธ์ เรื่องนี้นอกจากนั้นยังพบว่าพระมหาชนกยังสะท้อนมุมมองด้านคุณธรรม ภาษาภาษิต ปรัชญา ความรู้ ศาสนาวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไว้อย่างน่าสนใจ

4. ความโดยสังเขป “พระมหาชนก”

พระมหาชนก กษัตริย์ผู้ครองนครมิถิลา เมืองหลวงแห่งแคว้นวิเทหะ ทรงมีพระราชโอรสสองพระองค์ คือ พระอริฏฐชนกและพระโปลชนก หลังจากพระราชบิดาสวรรคต พระอริฏฐชนกเสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อมาได้มีเหล่าอำมาตย์ผู้ทุจริตเพ็ดทูลให้พระอริฏฐชนกระแวงพระอนุชาจับพระโปลชนกไปคุมขัง แต่หลบหนีไปเตรียมกำลังพลโดยการช่วยเหลือของเหล่าทหารและยกทัพไปรบกับอริฏฐชนก พระองค์สั่งพระมเหสี ซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่หลบหนี และออกทำสงครามจนสิ้นพระชนม์ พระโปลชนกขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ฝ่ายพระมเหสีของพระอริฏฐชนกได้เสด็จหนีไปยังเมือง กาลจัมปากะ โดยพระอินทร์ได้ช่วยพาไปอาศัยอยู่กับอุทิจจพราหมณ์ พระนางประสูติพระโอรส พระนามว่า มหาชนกกุมารภายหลังเมื่อพระกุมารทราบเรื่องราวในอดีตจึงตั้งพระทัยว่าจะเสด็จไปสู้รบเพื่อกู้เมืองมิถิลากลับคืนมาเมื่อพระกุมารเจริญวัย ได้ล่องเรือสู่ดินแดนสุวรรณภูมิหวังค้าขายเตรียมการเพื่อชิงนครมิถิลา ระหว่างทางเกิดพายุใหญ่ บรรดาลูกเรือต่างหนีตายจนโกลาหล มหาชนกกุมารคาดว่าเรือคงล่มแน่แล้ว ก็นำผ้ามาชุบน้ำมันนุ่งอย่างแน่นหนาแล้วแหวกว่าย อยู่ในทะเลถึง 7 วัน 7 คืนฝ่ายนางมณีเมขลา เทพธิดาประจำมหาสมุทร แลเห็นจึงช่วยอุ้มพระมหาชนกจนถึงฝั่งแล้ววางพระองค์ไว้บนแท่นหินในอุทยานโปลชนกแห่งมิถิลา ทรงประชวรหนัก เมื่อใกล้สิ้นพระชนม์ได้ตรัสสั่งอมาตย์ให้หาผู้สามารถไขปริศนาขุมทรัพย์โดยจะยกพระธิดาสีวลีและบ้านเมืองให้แก่ผู้นั้น เสนาข้าราชบริพารตั้งพิธีเสี่ยงทาย ราชรถกระทั่งได้มาหยุดเกยที่ประทับของมหาชนก ทรงไขปริศนาได้ ผู้คนพากันสรรเสริญและอัญเชิญให้อภิเษกกับเจ้าหญิงสิวลี พร้อมขึ้นครองราชสมบัติ ฝ่ายพระนางสิวลีได้ประสูติพระโอรสพระนามว่า ทีฆาวุกุมาร

วันหนึ่ง พระราชามหาชนกได้เสด็จอุทยานทอดพระเนตร เห็นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผลต้นหนึ่งไม่มีผล พระองค์ลองเสวยและตั้งใจว่าจะต้องกลับมาอีกสักครั้ง แต่พบว่ามะม่วงต้นนั้นได้ถูกชาวเมืองโค่นเอาผลจนเสียหายสิ้น ส่วนต้นที่ไม่มีผลยังคงอยู่พระมหาชนกฉุกคิดได้ว่า เป็นหน้าที่ของพระราชาที่จะดูแลให้สังคมเป็นสุข เพราะผู้คนยังขาดสติปัญญาเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ดุจผู้ทำลายมะม่วงเพียงต้องการผลโดยไม่คิดเก็บไว้ในวันหน้าจึงให้ผู้รู้วิชามาทำนุบำรุงต้นมะม่วงและขยายพันธ์ด้วยหลักวิชาการทางการเกษตร และจัดตั้งสถานศึกษาชื่อ ปูทะเลย์มหาวิชชาลัย เพื่อสร้างราษฎรให้เป็นคนดีมีสติปัญญา เพื่อสังคมจะได้เจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่อย่างผาสุก

5. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พบในพระมหาชนก

จากการศึกษาวิเคราะห์ “พระมหาชนก” พบว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักคำสอนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นอย่างมาก เนื่องจาก มหาชนกเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกันโดยทรงเป็นผู้ดำริและมีพระปรีชาชาญด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งสองเรื่องมีความสอดคล้องกันในหลายด้าน แม้จะมีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่าง แต่ทว่าเป็นเรื่องราวที่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา ปรัชญาชีวิตเป็นแนวคิด หลักการที่คล้ายคลึงกัน มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในการดำเนินชีวิต โดยมี “ธรรม” คือความเป็นจริงตามธรรมชาติและหลักคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิดและถือว่าเป็นการสร้าง “เหตุดี” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ “ผลดี” ทั้งนี้ หากทุกคนพิจารณา พระมหาชนกโดยถี่ถ้วนแล้วก็จะสามารถ ค้นพบแนวความคิดซึ่งเป็นปรัชญาชีวิตที่แฝงอยู่ในทุกอณูของพระราชนิพนธ์นี้ เสมือนว่าพระมหาชนกได้ให้ลายแทงหลุมสมบัติไว้ภายใต้ปริศนาที่แสนง่าย อยู่ที่ว่าใครจะมีความพยายามและลงมือค้นหา “ขุมทรัพย์แห่งปัญญา” ซึ่งเป็น “ศาสตร์คำสอน”แห่งพระราชาที่แทรกด้วยหลักธรรมอันประเมินค่าไม่ได้นี้

6. ความพอเพียง: ต้องมีความ “พอดี พอประมาณ มีภูมิคุ้มกันที่ดี”

เมื่อมอง “พระมหาชนก”ผ่านกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เห็นสภาพสังคม วิถีชีวิต แนวคิดและภูมิปัญญาของผู้คนในเมืองมิถิลาในเวลานั้นจะเห็นได้ว่าไม่มีความ “พอเพียง” คือไม่ “พอดี” ไม่ “พอประมาณ”ดังสะท้อนในคำกลอน ตอนที่ว่า

เช้าวันหนึ่ง พระเสด็จ อุทยาน.....พบมะม่วง ต้นหนึ่งนั้น หวานดังหวัง
“จึงย้อนมาอุทยานหวังได้ยล กลับพบผองผู้คนยื้อแย่งกัน
โค่นมะม่วง ล้มทลาย เสียดายนัก ไม่รู้จัก ความพอดี ตริสร้างสรรค์
*เห็นแก่ตัว มัวโลภหลง ลงทุกวัน มะม่วงพลัน รานราบ ลงกับดิน.....”*ฯ

พระมหากษัตริย์แห่งมิถิลานคร(ล้นเกล้าฯใน รัชกาลที่.9) ทรงมีโครงการในพระราชดำริเพื่อฟื้นฟูมะม่วง (โดยนัยนั้นหมายถึงประเทศชาติคือ ชาติไทย) ถึง 9 วิธี แต่มหาอำมาตย์ราชมนตรี และประชาชนกลับไม่รับสนองพระบรมราชโองการเลย (ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ตอบสนองและเห็นความสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง) ทุกคนต่างแต่จะโค่นต้นมะม่วง เพื่อเอาเป็นของตนเองทั้งหมดเพียงครั้งเดียว (ประชาชนยังคงดำเนินชีวิตตามความเคยชิน ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักประหยัด ไม่มีความพอเพียง) หนทางฟื้นต้นมะม่วงกอบกู้มิถิลานครจึงมืดมน

อย่างไรก็ตามแม้หัวใจของเรื่องคือ “ความเพียร” ที่ต้องยึดมั่น แต่ภายใต้ความเพียรของพระมหาชนกนั้นมีความพอเพียงซ่อนอยู่ และคำว่า “พอเพียง” นี้เองเมื่อได้ขยายความแล้วก็ปรากฏหลักการซึ่งเป็นแก่นแท้ของปรัชญา คือ หลักสามห่วงสองเงื่อนอย่างชัดเจน มีความหมาย คุณค่าและความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความเพียร เพียงแต่จะมีใครบ้างที่มองเห็น เกิดแนวคิด คล้อยตามและนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมพระองค์ได้ทรงวางแนวคิดแปลงเนื้อเรื่องบางช่วงของ“พระมหาชนก” โดยแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไว้อย่างแนบเนียนและกลมกลืน ให้พระมหาชนกซึ่งเป็นตัวละครเอกเป็นผู้ดำเนินบทบาทตามกรอบที่กำหนดนั้น และทรงดำริว่า *“ก่อนอื่นเราจะต้องหาทางฟื้นฟูต้นมะม่วงที่มีผล”*ทรงตรัสเรียกหาเสนาบดีไปเชิญอุทิจจพราหมณ์ให้มาพบและได้ทรงแนะวิธีให้ฟื้นฟูต้นมะม่วงไว้เก้าวิธีเพื่อให้เร่งดำเนินการต่อไป

ถึงแม้ว่ากรุงมิถิลานครในกาลครั้งนั้นจะเริ่มเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ในพระจินตนาการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แต่ยังดูเป็นเมือง อวิชชาที่ผู้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ต้นมะม่วงทั้งต้นถูกโค่นล้มทะลาย เพราะอำมาตย์ราชมนตรี และประชาชนชาวมิถิลานคร เพียงเพราะต้องการกินผลมะม่วง เทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตรถูกใช้ทำลายระบบการเกษตรดั้งเดิม ดุจการล้มมะม่วงทั้งต้น พระองค์จึงทรงพระราชทานเทคโนโลยีแห่งโครงการหลวงฟื้นฟูมะม่วง 9 ประการ ดังกล่าวแล้วนั้น คือ : **หนึ่ง**เพาะเม็ดมะม่วง**สอง**ถนอมราก **สาม**ปักชำ **สี่**เสียบยอด, เสียบกิ่ง **ห้า** ต่อตา, ต่อกิ่ง **หก** ทาบกิ่ง**เจ็ด** ตอนกิ่ง**แปด** รมควันและ **เก้า** ชีวาณูสงเคราะห์ หรือ ปลูกเนื้อเยื่อ ดัง คำกลอน ต่อไปนี้

พร้อมโปรดให้อุทิจจพราหมณ์นำแนวคิด ไปพินิจฟื้นฟูมะม่วงผล
ขยายพันธุ์เผยแพร่แก่ผองชน เก้าวิธีที่คิดค้นรู้กลไกล
หนึ่ง เพาะเม็ดมะม่วงดีมีผลมาก สอง ถนอมรากที่มีอยู่ให้งอกใหม่
สาม ปักชำกิ่งเหมาะเหมาะไม่แก่ไป สี่ เสียบกิ่งพันธุ์ใหม่ในต้นตอ
ห้า เอาตามาติดกิ่งของอีกต้น หก ทาบกิ่งบน กิ่งดีที่แทงช่อ
เจ็ดตอนกิ่งไว้ให้ออกรากดูมากพอ แปด รมควันก็ช่วยเร่งผลดลบันดาล
เก้า คือวิธีชีวา ณูสงเคราะห์ โดยเลี้ยงเพาะ เยื่อพันธุ์ดี ที่รสหวาน
เก้า กระบวนควรเลือกใช้ให้เหมาะการ จักบันดาล ประโยชน์แท้ แก่ชีวี...
ไม่นานเกิด เกษตร ทฤษฎีใหม่ พืชผลได้ฟื้นฟู ในเรือกสวน
สู่ปรัชญา พอเพียง ไม่เรรวน ตามกระบวน รอยพระบาท กษัตรา...ฯ

7. ความพอเพียง : ต้องรู้จักมัธยัสถ์ ใช้จ่ายอย่างประหยัด และรู้จักหาเพิ่มเติม

ในตอนที่พระองค์ขอพระราชมารดาเสด็จไปสุวรรณภูมิหรือประเทศไทย เพราะสุวรรณภูมิมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์จะได้ค้าขายแลก เปลี่ยนเพื่อสะสมความพร้อมไปกู้มิถิลานคร มีบทกลอน ดังนี้

พอชันษาสิบหกถ้วน ธ ทวนคิด ปลงพระทัย เป็นวาณิช ดังปรารถนา
รวบรวมทรัพย์สิ่งประสงค์ลงเภตรา ล่องนาวา ค้าขายของ ตามต้องการ
หวังร่ำรวยเนืองนับมีทรัพย์บ้าง จักกลับคืน สืบสร้าง อัครสถาน
ให้เรืองรุ่ง ดังกรุงเก่า ที่เนานาน แทนคุณท่าน พระปิตุรงค์และองค์

จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกตั้งแต่ทรงพระเยาว์อยู่นั้น มีความขยันและมีมานะอดทนไม่คร้านต่อการทำงาน การทำมาหากินเพื่อให้ได้ทรัพย์มาก่อประโยชน์ต่อตนเองและใช้กอบกู้บ้านเมือง

8. ความพอเพียง : ต้องมีความรู้และคุณธรรม

การศึกษาครั้งนี้ทำให้พบด้วยว่า สาระในเรื่องให้คุณค่าด้านความรู้และคุณธรรมว่าเป็นปัจจัยให้การทำกิจการงานได้ผลดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกสองเงื่อนไข ที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ได้แก่ *เงื่อนไขความรู้*และ*เงื่อนไขคุณธรรม*คือการมีความรอบรู้ใน วิชาการด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงความรู้เพื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขที่สอง คือ *การมีคุณธรรม*ต้องตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทน มีความเพียรและรู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ดังเช่น เมื่อเป้าหมายที่ตั้งไว้คล้ายจะไม่บรรลุผล พระมหาชนกจึงดำริวิธีใหม่ มุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกรจากนั้นได้มีการแต่งเนื้อเรื่องขึ้นใหม่แทรกลงในโครงเรื่องเดิม คือตอนที่พระมหาชนกได้คิดเมื่อพบต้นมะม่วงทั้งสองต้นที่แตกต่างหลังจากนั้นทรงหาทางให้ประชาชนพบแสงสว่าง มีความรู้และคุณธรรมซึ่งจะช่วยขจัดความไม่รู้นั้นโดยก่อตั้ง มหาวิทยาลัย ชื่อ “ปูทะเลย์มหาวิชชาลัย” ขึ้น ให้เป็นแหล่งการศึกษาเพิ่มพูนปัญญาของชาวเมือง ดังความตอนหนึ่ง ว่า

จึงดำริการกลที่ยลแยบ เป็นต้นแบบแน่วแน่แก้ปัญหา
ให้พสกสดับธรรมนำปัญญา ลดอัตราโลภะโมหภูมิ
ปูทะเลย์ มหาวิทยาลัย ให้ก่อตั้ง เติมพลัง ปัญญาคน จนชื่นชุ่มฯ

พระองค์ยังทรงได้คิดอีกว่า "พวกศัตรู ย่อมประสงค์จะฆ่าเราผู้มีสมบัติเหมือนกับต้นไม้ที่มีผล ฉะนั้น อุปมาดั่งเสือ ย่อมถูกคนฆ่าเพราะหนัง ช้างพลายถูกคนฆ่าเพราะงา คนมีทรัพย์ย่อมถูกคนฆ่าเพราะทรัพย์ ฉันใด เหมือนกับต้นมะม่วงที่มีผล ฉันนั้น"ดังที่ได้ทรงลิขิตไว้ว่า "สิ่งใดดี มีคุณภาพจะเป็นเป้าหมายของการยื้อแย่ง และเป็นอันตรายในกลุ่มผู้ที่ขาดปัญญา"

ความรู้ที่พบ:หมั่นศึกษาหาความรู้และใช้ความรู้ ความสามารถ ใช้สติปัญญาในสัมมาอาชีพ โดย“รู้เขารู้เรา” ดังตอนที่พระองค์ตั้งหน้าว่ายน้ำเพราะรู้กำลังตนว่าจะทำได้หรือไม่ดังนี้

แต่ชะตามหาชนก ไม่ตกต่ำ เพราะมีธรรมในจิตอธิษฐาน
มีสติไม่ย่อท้อต่อเหตุการณ์ เกิดปฏิภาณเพียรกล้าพยายาม

อีกนัยหนึ่ง หมายถึง“ชนผู้ไม่ประมาทควรเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อรับทุกสถานการณ์ที่ไม่คาดฝัน” มีความรู้ใน“สิ่ง”ที่เราต้องเกี่ยวข้องให้ชัดเจนรู้ให้ชัด ให้จริง ให้รอบด้าน ทุกแง่มุม ฉะนั้นทั้งก่อนลงมือทำ ขณะทำ และหลังทำ ต้องเปิดพื้นที่ให้เหตุผลและคุณธรรมเข้าตรวจสอบทุกระยะ

คุณธรรมที่พบ: กล่าวได้ว่าคุณธรรมที่พบในพระมหาชนกนั้นมีอยู่*ทุกช่วงตอนตลอดเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ* แต่ ในที่นี้ขอกล่าวถึงเฉพาะตัวอย่างที่ สำคัญ ๆ ดังนี้

ธรรมะข้อแรก ด้านความซื่อสัตย์หรือสัตย์จริง ก็คือการตั้งสัตยาธิษฐานของพระโปลชนกที่ว่า "ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ซื่อกับพระเชษฐาจริง ขอให้เครื่องจองจำจงคงตรึงมือและเท้าของข้าพเจ้าไว้ แต่ถ้ามิได้มีจิตคิดทรยศขอให้เครื่องจองจำจงหลุดจากพันธนาการดังกลอน ที่ว่า

โปลชนกถูกจำจองต้องตรึงติด จึงตั้งจิต สัตยาอธิษฐาน
แม้ไม่ผิดให้หลุดพ้นพันธนาการ บัดเดี๋ยวนั้น ตรวนสลาย ในทันที

ธรรมะข้อที่สอง เป็นที่พึ่งของตนเมื่อเรือใกล้จะแตก พระมหาชนกไม่ทรงหวาดหวั่นแต่ทรงใช้สติเพื่อให้พ้นจากความตายดังพุทธพจน์ที่ว่า “ อตฺหิอตฺโนนาโถ” "ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

ธรรมะข้อที่สาม การทำความเพียร ณ ท่ามกลางมหาสมุทร จึงทรงมนสิการ(รำพึง)ในใจว่า "ขึ้นชื่อว่าความเพียรควรทำแน่แท้ ถ้าเราไม่เพียรว่ายน้ำจนถึงวันที่ 7 เราคงตายกลางทะเลแล้ว

9. สรุป

เมื่อย้อนมองเรื่องราวในพระมหาชนกโดยเปรียบเทียบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำคนไทยทุกคนไปสู่ความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา สามห่วง คือความพอดีรู้ประหยัดอดออม ความมีเหตุมีผลในการใช้จ่าย รู้จักการหารายได้เพิ่ม ขยันอดทน มีภูมิคุ้มกันคือมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

อยู่ในสังคมและครอบครัวที่ดี และอีกสองเงื่อนไข คือ การมีความรอบรู้ในสรรพวิชาการอย่างรอบด้าน คิดรอบคอบที่จะนำความรู้นั้นมาเชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และใช้ความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่สอง คือ การมีคุณธรรมและต้องตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรและรู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตด้วย

กล่าวได้ว่า เรื่องราวในพระมหาชนกสามารถเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แนบเนียน เพราะ มีหลักการและเป้าหมายสอดคล้องกัน ยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานคิดเหมือนกัน กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือวิถีชีวิตชาวบ้าน ซึ่งมีอาชีพเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นการง่ายสำหรับคนไทย ในอันที่จะหันไปทำความเข้าใจและเข้าถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ถึงแก่น เพื่อการนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

อันมหาชนกที่ปกเกล้าทรงเล่าไข คือหนึ่งในดำริเลิศประเสริฐแสน
เพื่อประชาเป็นสุขทุกด้าวแดน ได้ซึ้งแก่น ในเนื้อทองของนิทาน
ว่าความเพียรหากเพียรปฏิบัติ จึงเกิดคุณสารพัดมหาศาล
ทั้งแก่ตนแก่ชาติ ราชการ ดลบันดาลเกียรติยศปรากฏไกล
อีกความกล้าทั้งคิดทำให้สำเร็จ ไม่ปฏิเสธสรรพการ งานน้อยใหญ่
กล้าเผชิญอุปสรรคที่มากมาย กล้าต่อสู้ เพื่อจุดหมายอันชอบธรรม
ทั้งอดทนอดออม ถนอมใช้ ทรัพย์สิ่งของน้อยใหญ่ทรงเน้นย้ำ
รู้ประหยัดถ้วนถี่พอดีงาม มีเหตุผลเหมาะตามแต่บุคคล
คือปรัชญาในเอกองค์มหาราช นำเศรษฐกิจของชาติพิลาศล้น
ความพอเพียงหากรู้ใช้เลี้ยงชีพชน พาผ่านพ้นวิกฤตร้อนให้ผ่อนเย็น
ดั่งเรื่องพระมหาชนกที่ยกอ้างเป็นตัวอย่างเตือนสติชี้ให้เห็น
ถึงแนวคิดข้อธรรมอันจำเป็น ล้วนส่งเสริม เพิ่มเน้นทำความดี
ขอคนไทยช่วยชูค่ามหาชนกเป็นมรดกคู่ไทยไว้ศักดิ์ศรี
"ศาสตร์คำสอน"นี้ล้ำค่ากว่าชีวี ใช้ให้เกิดประโยชน์มีนับเนาว์นาน

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. **นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิพอเพียง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2549.

พระเทพเวที. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ Buddhist Economics.**กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537.

พระธรรมปิฎก ประเวศ วะสี และเอกวิทย์ ณ ถลาง. **วัฒนธรรมเสวนา .** กรุงเทพฯ: ภัคธรรศ, 2544.

ภูมิพลอดุลยเดช,พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหาชนก. กรุงเทพฯ** : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่งจำกัด, 2542.

ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **คำพ่อสอน:** ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2549 .

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์,2556.

สมนึก ชัชวาลย์ และคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่อง ความเข้าใจ ความพึงพอใจและการปรับตัวของประชาชนในเขตภาคเหนือตอนบนต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง.**เชียงใหม่:

ถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

สันติ จิตระจินดา. **ทำไมต้องเรียนรู้จากพระมหาชนก.** สถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (มายา) : กรุงเทพฯ, 2542. (อัดสำเนา)

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาดก.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2542.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. **พระมหาชนกโมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย, ภาษาและวรรรคดีไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.

อานันท์ ปันยารชุน. **แนวการจัดการเรียนรู้เรื่องพระมหาชนก.** กรุงเทพฯ:“พระมหาชนก”/ “**TheStoryofMahajanaka**”[ระบบออนไลน์].แหล่งที่มา www.thaipoet.net/index php?lay=show&ac=article&Id=538791096& Ntype. [สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560]

พระมหาชนก:วิกิพีเดีย. **บทความธรรมะ Dhamma Articles >ทศชาติชาดก >พระมหาชนก** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา https://th.wikipedia.org/wiki/ . [สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2560]

การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพครูและนักเรียนตามหลักการพุทธศาสนา

Promoting morals and ethics to improve the quality of teachers and students in accordance with Buddhist principles

พระปลัดธนากร สนฺตมโน (เพราะถะ)[1]

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์กันระหว่างครูและนักเรียน ความสำคัญของความเป็นครู กล่าวได้ว่า ครูมีบทบาทในการพัฒนาคนและสร้างคน นอกจากครูจะเป็นผู้ที่ให้วิชาความรู้แล้วจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กับไปด้วย เหตุนั้น จึงวลีที่เกี่ยวกับครูไว้ว่า "ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ" ส่วนเด็กนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความรู้และมีคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ เด็กต้องเป็นคนเก่งและเป็นคนดี ดังนั้น ครูจึงควรมีความลึกซึ้งในเรื่องที่สอนและมีคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับเด็ก เพราะครูเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุดรองลงมาจากพ่อแม่ ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยอบรมขัดเกลาและพัฒนาเด็ก นอกเหนือจากการสอนด้านวิชาการโดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1) เพื่อต้องการส่งเสริมด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้กับของครูและนักเรียน 2) เพื่อต้องการพัฒนาคุณภาพของครูและพัฒนาคุณภาพของนักเรียน

คำสำคัญ : คุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาครู นักเรียน

Abstract

This article contents related to teachers and students. The importance of being a teacher can be said that Teachers play a role in developing people and creating people. In addition to being a teacher who provides knowledge, they must have morality and ethics in parallel with that. Therefore, the phrase about the teacher says "The teacher is the mold of the nation." The child must be capable both knowledge and morality and ethics, that is mean the child must be a smart person and be a good person, so the teacher should have a well knowledge and has ethics and ethics Including being a good role model for children Because the teacher is the closest person to the children, followed by the parents Teachers play an important role in helping them to train, refine and develop children. In addition to academic teaching, there are 2 main goals: 1) to promote morality and ethics for teachers and students 2) to develop the quality of teachers and improve the quality of students
Keywords:morals, ethics, improving the quality of teachers and students

1. บทนำ

บุคลากรที่มีส่วนพัฒนาชาติที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ครู ครูจึงมีความสำคัญต่อสังคม แม้ในอดีต ปัจจุบันและอนาคตกล่าวคือ ตราบใดที่สังคมมนุษย์ยังสามารถมีสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในสังคมความต้องการครูก็จะยังมีอยู่ตลอดไป ในปัจจุบันโลกได้พัฒนาไปมาก ดังนั้นความต้องการใช้ครูจึงต้องให้สอดคล้อง

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กับความต้องการของสังคมด้วย แม้ว่าครูจะมีความรู้ความสามารถ มีความแตกต่างกันเพียงใด แต่บทบาทของครูโดยส่วนรวมยังอยู่ในลักษณะเดียวกัน คือ นอกจากครูจะต้องรับบทบาทเป็นผู้สอนคนให้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการแล้วครูยังต้องรับบทบาทในการพัฒนาประเทศชาติในด้านต่างๆ เช่นการพัฒนาด้านสังคม ด้านการเมืองด้านเศรษฐกิจด้านศาสนาและวัฒนธรรมดังนั้นครูจึงมีบทบาทในการสร้างสังคมในเกือบทุกด้าน ให้มีความเจริญก้าวหน้าจนถึงปัจจุบันและในอนาคต

2. การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของครู

ความเป็นครูจำเป็นต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ ต้องมีจิตสำนึกของความเป็นครูอยู่ในจิตใจ เพื่อให้การปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชนและสังคม คุณธรรมและจริยธรรมของครูมีแนวทางดังนี้

2.1 ครูต้องมีลักษณะเป็นเพื่อนที่ดี

มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรธรรม 7 หรือองค์คุณของกัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติของมิตรดี หรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ คือ

1) ปิโย หมายถึง น่ารัก ในฐานเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2) ครุ หมายถึง น่าเคารพ ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3) ภาวนีโย หมายถึง น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4) วตฺตา จ หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) วจนกฺขโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอและวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

6) คมฺภีรญฺจกถังกตฺตา หมายถึง แถลงเรื่องล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 204)

สรุปว่า เพื่อนที่ดี คือ เป็นคนที่มีน้ำใจ การแสดงความจริงใจ หากเรามีน้ำใจต่อกัน ความเห็นแก่ตัวก็จะไม่เกิดขึ้น คนที่มีน้ำใจ มักเป็นคนใจกว้าง มีจิตสาธารณะ ชอบช่วยเหลือคนอื่น โดยไม่คิดค่าตอบแทนใดๆ ไม่ว่าคุณจะเจอปัญหาอะไร มีเรื่องเครียดแค่ไหน เพื่อที่ดีก็จะคอยช่วยเหลือ โดยที่ไม่ต้องขอร้อง ดังนั้นครูที่ดีต้องมีหลักคุณธรรมและจริยธรรมกล่าวคือ การสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งครูผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตและการศึกษาไปพร้อมๆกัน

2.2 หลักการของความเป็นครู

ถ้าหากเรามีจรรยาบรรณประกาศใช้ขึ้นมาแล้ว เราจะต้องพิจารณาว่า จรรยาบรรณที่เราสร้างขึ้นมามี

องค์ประกอบเป็นที่ยอมรับและมีความเป็นสากลมากแค่ไหนเพียงไร ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีความพยายามที่จะให้เกิดจรรยาบรรณ เรียกว่าหลักราชการมี 10 ประการ คือ ราชการนั้นจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ความสามารถ ข้าราชการต้องเป็นคนที่มีความสามารถ เช่น ให้คนที่มีความรู้เท่ากัน 2 คน มาทำงานชิ้นเดียวกันปรากฏว่า คนหนึ่งทำได้เสร็จเร็วกว่าและดีกว่าอีกคนหนึ่ง แสดงว่าคนที่ทำเสร็จเร็วกว่า มีความสามารถกว่า หรือดีกว่า นี่คือความสามารถ

2) ความเพียร ความขยัน มีความสามารถแล้วจะต้องมีความเพียร คือ ขยันนำเอาความสามารถนั้นไปทำงาน

3) ความมีไหวพริบ ปฏิภาน แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ไหวพริบปฏิภาน คือ รู้จักสังเกตและลงมือทำโดยไม่ต้องมีใครมาเตือนว่า ถึงเวลานี้ควรทำอะไร ถึงเวลานั้นควรทำอย่างไร

4) ความรู้เท่าถึงการณ์ เห็นเหตุแล้วคาดว่าผลอะไรจะตามมา รู้เท่าทันทำให้เกิดการป้องกัน

5) ความซื่อตรงต่อหน้าที่ มีความสุจริตและมีความจริงใจต่อหน้าที่การงานของตน ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละทิ้งหน้าที่และปัดความรับผิดชอบ

6) ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เนรคุณผู้มีพระคุณและไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก

7) ความรู้จักนิสัยคนว่า ผู้ใหญ่และผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นคนอย่างไร

8) ความรู้จักผ่อนผัน ถือทางสายกลาง ยืดหยุ่นไม่ตึงเกินไป หรือหย่อนเกินไป

9) ความมีหลักฐาน คือ หลักฐานทางครอบครัว ทางธุรกิจ ทำให้ไม่เป็นคนหลักลอย

10) ความจงรักภักดี ความศรัทธาต่อระบบ ความจงรักภักดีต่อสถาบัน (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538 : 38-40)

สรุปว่า กิจที่ครูต้องกระทำให้ได้ผลดีโดยสม่ำเสมอ โดยการกระทำของครูเพื่อให้ผลดีได้นั้นต้องอาศัยพื้นฐานของกฎระเบียน แบบธรรมเนียม จริยธรรม จรรยาบรรณและคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ความรับผิดชอบในหน้าที่ของครูเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของครูที่สังคมคาดหวังเป็นภารกิจที่สังคมมอบหมายให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูเป็นพันธกิจผู้เป็นครูมอบให้กับสังคม

2.3 ครูต้องยึดแบบอย่างผู้มีกิจวัตรที่ดี

คุณธรรมและจริยธรรมของครูก็ไม่ต่างจากพระคุณ 3 ประการของพระบรมครู คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณและกรุณาคุณ ที่ว่าครูมีคุณธรรมทั้ง 3 ประการนี้เพราะเหตุผลมีดังนี้

1) ครูต้องมีปัญญา รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดี เพื่อครูจะได้ทำหน้าที่ให้ครบ 3 อย่าง คือ

(1) ทำดีให้ถูกดี หมายถึง มีหน้าที่อะไรก็ทำให้ดีที่สุด

(2) ทำดีให้ถึงดีหมายถึง ทำความดีอย่างต่อเนื่องให้นานพอที่ความดีจะให้ผล

(3) ทำดีให้พอดี หมายถึง การทำดีนั้นจะต้องพอดี อย่างตึงเกินไป หรือหย่อนเกินไป

2) ครูต้องมีวิสุทธิ มีความบริสุทธิ์ใจในวิชาชีพ คือ

(1) ครูสอนเด็กเพื่อประโยชน์ของเด็กเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ว่ามุ่งหน้าเพื่อจะกอบโกยอามิสสินจ้างแต่อย่างเดียว งานของครูเป็นอาชีพ ไม่ใช่ธุรกิจ ความแตกต่างระหว่างอาชีพและธุรกิจอยู่ตรงที่ว่ากอบโกยกำไร อาชีพครู คือ การถ่ายทอดความรู้และความชำนาญพิเศษ

(2) ครูต้องมีคุณธรรม คือ ความบริสุทธิ์ใจในหน้าที่ของตนและรักษาสถานะของปูชนียบุคคล เมื่อใด
ครูสอนศิษย์เพราะเห็นแก่เงินอย่างเดียว เมื่อนั้นครูก็จะมีสถานะเป็นลูกจ้างของศิษย์

3) ครูต้องมีกรุณา คือ ความเห็นอกเห็นใจใคร่จะช่วยเหลือศิษย์ที่กำลังอยู่ในความมืดให้พบแสงสว่างแห่งปัญญา ครูมีความรักให้กับศิษย์ แม้บางครั้งจะต้องลงโทษศิษย์บ้างก็ทำด้วยความรักและความหวังดี (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2541 : 32-33)

สรุปว่า การยึดแบบอย่างที่ดีของบุคคลผู้มีกิจวัตรที่ดีงาม หรือการเดินตามรอยของบุคคลผู้มีพฤติกรรมที่ดี หรือพฤติกรรมเลียนแบบ เป็นกระบวนการของจิตใต้สำนึก ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับครู ซึ่งจะเป็นการพัฒนาคนโดยเลียบแบบพฤติกรรมของผู้อาวุโส บุคลากรเก่าหรือตัวผู้บริหารทุกระดับบุคคลเหล่านี้ต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่าง เป็นแบบอย่าง คุณธรรมและจริยธรรมในบุคคลสามารถพัฒนาได้ โดยการเสริมสร้างจากพื้นฐานครอบครัว สถานศึกษาและสังคมทำให้บุคคลได้รับความรู้และมีจิตใจ ใฝ่ดี ยึดถือค่านิยมอันดี

2.4 ครูต้องมีอุดมการณ์

อุดมการณ์ของครู คือ หลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ อุดมการณ์ของครูด้านคุณธรรมและจริยธรรมมี7 ประการ มีดังนี้

1) ความอดทน เพราะครู คือ ผู้สั่งสอนศิษย์ ซึ่งจะต้องเหน็ดเหนื่อย จึงต้องมีความพยายาม

2) ความรู้ เพราะครู คือ ผู้นำศิษย์ไปสู่ความเจริญ กล่าวคือ ครูจะต้องให้ความรู้และปลูกฝังคุณธรรมและ จริยธรรมให้กับศิษย์ คือ ให้ศิษย์มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีความประพฤติดี และมีสุขภาพดี

3) ความหนักแน่น เพราะครู คือ ผู้หนัก หมายความว่า ครูจะต้องหนักแน่นด้วยความรู้และความประพฤติ ภาระหน้าที่รับผิดชอบในกระบวนการเรียนการสอนให้ศิษย์เป็นคนดี ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทำได้ยาก ครูจึงเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และหนักกว่างานใดๆในโลก

4) ความประพฤติ เพราะครู คือ ผู้ที่ศิษย์จะต้องเคารพ ครูต้องมีคุณสมบัติของความเป็นครูที่ดี จึงจะมีคุณค่าแก่การให้ความเคารพ หรือเป็นปูชนียบุคคลอย่างแท้จริง

5) ความเป็นผู้นำ เพราะครู คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ เพราะจะต้องเป็นผู้นำทางด้านความรู้ความคิดและสติปัญญาของศิษย์ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สอนหนังสือเพียงอย่างเดียว

6) ความเที่ยงตรง เพราะครู คือ ผู้ยกระดับวิญญาณให้สูงขึ้น กล่าวคือ ครูจะต้องยกระดับจิตใจของศิษย์ให้สูงขึ้นด้วยคุณธรรม ลดความเห็นแก่ตัว ความริษยา ความโลภ ความโกรธและความหลงผิด ให้พ้นจากอบายมุข

7) ความมีวิสัยทัศน์ เพราะครู คือ ผู้เปิดประตู หมายความว่า ครูต้องเป็นผู้ทำหน้าที่เปิดประตูแห่งจิตวิญญาณของศิษย์ให้พ้นจากกรอบทางความคิดแบบเก่าๆ ต้องสอนให้ศิษย์รู้จักคิดเป็น มีวิจารณญาณที่ถูกต้อง เข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของการศึกษาที่แท้จริง(พระปลัดนอบ รกฺขิตสีโล , 2537 : 4-27)

สรุปว่า อุดมการณ์ของครูนั้นจะต้องรักษาความสัจจะมีความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีเท่านั้น การอดทน อดกลั่น ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการ

ใดการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต รู้จักสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง เหล่านี้ควรจะมีในจิตใจของครูทุกคน

2.5 ครูคือผู้ชี้ทางให้กับศิษย์

หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อสนับสนุนบทบาทและหน้าที่ครู เพื่อให้ครูได้แสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง

และเหมาะสม มีดังนี้

1) ผู้นำทางจิตวิญญาณ ครูได้ชื่อว่าเป็นผู้นำจิตวิญญาณ หากไม่มีคุณสมบัติที่ดีของความเป็นครู ย่อมกลายเป็นบุคคลที่นำความเสื่อมเสียให้ข้าราชการได้ โดยการทำทุจริตประพฤติมิชอบในตำแหน่งหน้าที่ เช่น ใช้เวลาราชการไปทำกิจส่วนตัว ครูควรมีหลักธรรมประจำใจ เช่น มีความละอายต่อบาปทุจริตและความเกรงกลัวต่อบาป ก็จะทำให้สังคมที่ครูร่วมงานมีแต่ความสุข

2) ผู้ชี้ทาง ครูไม่ใช่จะทำหน้าที่สอนให้ความรู้เฉพาะภาคทฤษฎีเท่านั้น แต่ควรสอนเพื่อชี้แนะให้นักเรียนในภาคปฏิบัติ กล่าวคือ สอนให้รู้เท่าทันบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความเจริญและความเสื่อม รวมทั้งสอนให้รู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนและในหน้าที่การงานต่างๆด้วย

3) ผู้ค้นคว้า ครูจะต้องสอนนักเรียนให้ตระหนักถึงความรู้ทั้ง 3 ระดับ คือ

(1) ศึกษาหาความรู้ใหม่ โดยหมั่นศึกษาค้นคว้าและจากการฟังข้อมูลอื่นเพิ่มเติม

(2) วิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผล พิสูจน์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ต่างๆ

(3) การฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติหลังจากได้วิเคราะห์

4) ผู้มีความเที่ยงธรรม ครูในฐานะเป็นพ่อและแม่ที่สองของศิษย์ จำเป็นต้องมีพรหมวิหารธรรม ในการที่จะแบ่งปันความรัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร ความชื่นชมยินดีและความเที่ยงธรรม

5) ผู้มีไมตรีจิต ครูที่ดีไม่ใช่ว่าจะให้วิชาความรู้ดีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีน้ำใจที่งดงาม มีความเอื้ออาทรต่อศิษย์และมีมิตรไมตรีที่ดีต่อศิษย์

6) ผู้หนักแน่น ครูจะต้องเป็นบุคคลผู้มีความหนักแน่นในจิตใจ อารมณ์และความประพฤติ มีความมั่นคง ไม่อ่อนไหวง่าย มีความสุขุมรอบคอบ ประกอบด้วยวิชาความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน

7) ผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ ครูในฐานะกัลยาณมิตร จะต้องมีความรับผิดชอบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ นักเรียน นักศึกษา หรือศิษย์ ด้วยการมีความสัมพันธ์อันดีงาม

8) ผู้เป็นแม่พิมพ์ ครูในฐานะเป็นแบบอย่าง หรือแม่พิมพ์ที่ดีของศิษย์ จะต้องทำหน้าที่ครูต่อศิษย์ คือ ปฏิบัติต่อศิษย์โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรม เสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

(1) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี

(2) สอนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

(3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

(4) ส่งเสริมยกย่องความดีงาม ความสามารถให้ปรากฏ

(5) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกให้สามารถใช้วิชาเลี้ยงชีพและรู้จักดำรงรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี

9) ผู้มีจิตสำนึก ครูจะต้องให้ศิษย์รู้จักสำนึกในคุณค่าของการศึกษาและสร้างสถานการณ์ให้ศิษย์ได้เรียนรู้ด้วยตนเองและครูจะต้องสอนให้ศิษย์ศึกษาค้นคว้าความก้าวหน้าทางวิชาการตลอดเวลา (พระมหาสุพัฒน์กลฺยาณธมฺโม (ศรีชมชื่น), 2545 : 54-65)

สรุปว่า ครูสถานะมากมายในความหมาย โดยพฤติกรรมครูก็คือ เป็นสอนลูกศิษย์ หรือถ่ายทอดความรู้นั่นเอง หรือสอนให้รู้เท่าทันบุคคลต่างๆในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความเจริญและความเสื่อม โดยแนะนำให้เข้าใจถึงคุณและโทษ รวมทั้งสอนให้รู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียน หรือแม้แต่ในหน้าที่การงาน ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องชี้นำศิษย์

2.6 ครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดี

การเป็นครูที่ดีนั้น จะต้องประพฤติปฏิบัติหรือมีลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกภาพ ที่ดี เพราะเป็นบุคคลสำคัญในสังคม บุคลิกภาพที่ดีย่อมส่งผลโดยตรงต่อภาพพจน์ที่ดีที่มีต่อสายตาของสังคม เพื่อให้สังคมเชื่อถือและประทับใจ แนวทางดังกล่าว มีดังนี้

1) มีคุณธรรม เช่นเมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์สุจริต เสียสละและยุติธรรม

2) มีความสุภาพอ่อนโยน ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง

3) วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะไม่เย่อหยิ่งจองหอง

4) ประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้เรียนหรือเป็นแบบอย่างที่ดี

5) จริงใจและเป็นกันเองกับผู้เรียนไม่ถือตัวจนเกินเหตุ

6) มีมนุษย์สัมพันธ์ดี มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

7) เชื่อมั่นในตนเอง เคารพตนเองและผู้อื่น

8) เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีเข้าใจในการทำงาน

9) แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้หรือมีปฏิภานไหวพริบที่ดี

10) ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นหรือมีจิตใจกว้าง

11) สามารถควบคุม อารมณ์ได้ มีความสุขุมรอบคอบ และคำนึงถึงเหตุผล

12) มีอารมณ์ขันหรือไม่เครียดเวลาทำงาน สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้

13) ตรงต่อเวลาไม่เช้าชาม เย็นชาม รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน

14) ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เช่น พัฒนาหมู่บ้าน หรือให้ความร่วมมือในกิจกรรมสังคมต่างๆ

15) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะหรือไม่พูดจาส่อเสียด ไม่พูดจาว่าร้ายใคร

16) พยายามเข้าใจปัญหาและแก้ปัญหาของผู้เรียน เป็นที่พึ่งที่ปรึกษาของผู้เรียนในด้านต่างๆ

17) ทำตนให้เป็นที่นับถือแก่คนทั่วไปไม่ตกอยู่ในอบายมุข

18) มีบุคลิกดีสง่าดังฟังชัด ไม่ทุพพลภาพ อันเป็นอุปสรรคต่อการสอน

19) มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ เสริมสร้างทั้งทางร่างกายและจิตให้แข็งแกร่งอยู่เสมอ (เสริมศรี ไชยศร , 2539 :6-7)

สรุปว่า การที่ครูมีบุคลิกภาพที่ดีนั้น เป็นการเสริมสร้างคุณสมบัติภายนอก บุคลิกภาพไม่ได้แค่ช่วยเสริมภาพลักษณ์ให้กับเราเท่านั้น แต่ยังช่วยเป็นกุญแจในการไขประตูสู่ความสำเร็จต่างๆในชีวิตได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำงาน เรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน เรื่องของสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สิ่งเหล่านี้ การมีบุคลิกภาพที่ดีจะช่วยให้ทุกๆอย่างดีขึ้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ เพราะฉะนั้น ครูที่มีบุคลิกภาพที่ดี

กล่าวได้ว่ามีความสำเร็จไปแล้วครึ่ง ซึ่งหลักการดังกล่าวสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในสาขาอาชีพต่างๆได้โดยง่ายและมีประโยชน์ต่อองค์กรได้เป็นอย่างดี

3. การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กนั้น จะต้องอาศัยความเข้าใจและความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้ปกครองซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมได้ผลดียิ่งขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมมือกันในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามความคาดหวังของแต่ละฝ่ายคุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพลักษณะอันนำมาซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอน ในศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจาและใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เหตุนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเยาวชนของชาติ ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นบุคลากรสำคัญของชาติ ถ้าเยาวชนไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม การพัฒนาประเทศชาติก็จะมีความเชื่องช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก การพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีดังนี้

3.1 นักเรียนที่ดีต้องมีวินัย

คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจ เป็นคุณค่าของชีวิต ในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อน
มนุษย์ ให้เกิดความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต ส่วนจริยธรรมเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้ต้องปลูกฝังฝึกหัดแนวทางปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน มีดังนี้

1)การฝึกวินัย คือ การสอนเด็กให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเด็กยังเล็กผู้ใหญ่โดยเฉพาะพ่อแม่จะต้องเป็นผู้ช่วยเด็กควบคุมพฤติกรรมของเขา และด้วยการอบรมอย่างเสมอต้นเสมอปลายตั้งแต่เล็ก เมื่อโตขึ้นเด็กจะควบคุมตนเองได้ในที่สุด และนั่นคือ เป้าหมายสูงสุดของการฝึกวินัย คือ การที่บุคคลจะดำรงตนอยู่ในความถูกต้อง จะรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ มีความสามารถที่จะบังคับตนเองและควบคุมตนเองได้ดี โดยไม่ต้องมีผู้อื่นหรือกฎเกณฑ์อื่นๆ มาคอยควบคุม เด็กควรมีวินัยในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

(1) วินัยในความประพฤติทั่วไป เช่น เก็บข้าวของเป็นที่เป็นทาง ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตามกฎระเบียบและคำสั่ง รู้จักกาลเทศะ รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ประพฤติตนเหมาะสมกับวัย

(2) วินัยในกิจวัตรประจำวัน เช่น มีระเบียบในตนเอง เช่น รักษาร่างกายให้สะอาดสะอ้าน แต่งตัวเรียบร้อย เก็บข้าวของของตนให้เป็นที่ ทำกิจวัตรของตนตามกำหนดเวลา ดูแลช่วยเหลือตนเองได้ตามวัย

(3) วินัยในการเรียน เช่น รับผิดชอบในการเรียนหรือกิจกรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม ทำการบ้าน หรือทบทวนบทเรียนเองโดยไม่ต้องสั่ง

(4) วินัยในการทำงาน เช่น มีความรับผิดชอบ เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำสิ่งใดก็ทำจนสำเร็จและทำอย่างเต็มความสามารถ รักษาคำพูดคำสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น

(5) วินัยในการควบคุมตนเอง เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดีตามสมควร ไม่โมโหฉุนเฉียวเมื่อถูกขัดใจ ไม่โกรธจนควบคุมตนเองไม่ได้ อดทนต่อความลำบากได้ตามวัย

2) ความซื่อสัตย์ คือ โดยแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

(1) มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง

(2) มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน

(3) มีความซื่อสัตย์ต่อบุคคลที่อยู่รอบข้าง

(4) มีความซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติประพฤติอย่างเหมาะสม จิตตรงและจริงใจ ทั้งทางกาย วาจาและใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

3) มีความเมตตา โดยแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

(1) มีเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อกัน มีความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น
ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป ด้วยความรักและความหวังดี

(2) มีกรุณา หรือปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข คอยช่วยเหลือขวนขวาย ปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม

(3) มีมุทิตา ความมีจิตอันแผ่ไมตรี หรือพลอยยินดีไปกับผลสำเร็จของคนอื่น

(4) มีอุเบกขา มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เอียงซ้าย เอียงขวา มีจิตใจเที่ยงตรง

4) มีความประหยัด โดยแบ่งออกได้เป็น 5 ลักษณะ คือ

(1) ประหยัดกิริยา คือ ระมัดระวังอาการเคลื่อนไหวของร่างกายที่ปรากฏออกมาทางอิริยาบถทางสรีระและทางจรรยามารยาทให้อยู่ในฐานะที่พอควร มีระเบียบวินัยดีงาม

(2) ประหยัดปาก ทั้งในหน้าที่การพูด หรือส่งภาษาและในหน้าที่ บดเคี้ยวอาหารกล่าวคือ รู้จักเลือกพูดคำจริงและพูดได้ประโยชน์ ไม่พูดคำชั่ว ไม่พูดเกินตัว ไม่ยุแย่เสียดสี

(3) ประหยัดความคิด คือ เหนี่ยวรั้งใจไว้ไม่ให้ไปในทางชั่ว ไม่ให้ไปตามอารมณ์หรือตามความต้องการของร่างกาย

(4) ประหยัดเวลา คือ เป็นผู้รู้จักกาลสมัย หรือรู้จักการจัดสรรเวลาให้เป็น

(5) ประหยัดทรัพย์ คือ รู้จักใช้ทรัพย์ให้เกิดผล ละเอียดรอบคอบรู้จักแบ่งรายได้ไว้ใช้ในคราวจำเป็น (พระมหาอุทิศ กฺวิวโส (แววสะบก), 2555 : 22-36)

สรุปว่า วินัย คือ กฎระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของนักเรียน เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย เกิดความดีงามความมีวินัยช่วยให้นักเรียนห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย ดังนั้น วินัย คือ ปทัฏฐาน หรือมาตรฐานทางพฤติกรรมของคนในการประกอบกิจกรรมในแต่ละอย่าง ซึ่งกำหนดไว้เป็นรูปธรรม เช่น วินัยของภิกษุสงฆ์ ทหาร หรืออาจเพียงเป็นที่มุ่งหวังว่าต้องอยู่ในกรอบอย่าง เช่น วินัยนักเรียน ที่จะต้องอยู่ในกรอบของผู้บริหารการศึกษา วินัยจึงเป็นข้อบังคับ เพื่อให้ผู้ถูกบังคับอยู่ในกรอบที่ดีงาม ซึ่งเป็นการส่งเสริมด้านคุณธรรมได้อีกด้วย

3.2 คุณธรรมและจริยธรรมอันนำไปสู่ความสำเร็จ

อิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและมีความสุขไปด้วย คือ ศรัทธา หรือความเชื่อมั่น เป็นตัวเบิกโรงในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่น ก็จะเพิ่มความสำเร็จในการทำงานยิ่งขึ้น หลักการมีดังนี้

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการจะทำ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป ฉันทะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอิทธิบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้การทำงานใดๆก็จะประสบความสำเร็จเช่น นักเรียนต้องเกิดความพอใจในสิ่งที่ตนเองศึกษาอยู่ จึงจะเกิดผลสำเร็จ

2) วิริยะ ความเพียร คือ ความมุ่งมั่นในการทำงานสิ่งใดให้สำเร็จ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคขัดขวาง มีทั้งความเพียรที่เกิดจากตนเองและความเพียรที่บุคคลผื่นช่วยกระตุ้นเช่น การที่เราอยากจะเรียนหนังสือเก่ง ก็จะต้องมีความขยัน

3) จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆทำกิจหรืองานนั้นอย่างอย่างอุทิศตัวอุทิศใจเช่น การศึกษาที่จะให้เกิดผลสำเร็จได้นั้น ต้องฝักใฝ่การค้นคว้าอย่างจริงจัง

4) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่ง

หย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้นในสิ่งนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เช่น พิจารณาในสิ่งที่ตนเองศึกษาว่า มีข้อดีและมีข้อเสียอย่างไรและนำสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุง เพื่อให้สัมฤทธิ์ผล (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550 : 16-20)

สรุปว่า ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไปทุกข้อ เช่น มีความพอในใจการศึกษาเล่าเรียน วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การการะทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วย เช่น มีความขยันในการศึกษาเล่าเรียน จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งในสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัด เช่น มีใจจดจ่อในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่แบบเล่นไปเรียนไป วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุผลความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา เช่น การพิจารณาหาจุดด้อยจุดเด่นในการศึกษาของตน แล้วหาทางแก้ไขสิ่งที่บกพร่องและเพิ่มจุดเด่นของตนที่มีอยู่ให้ยิ่งขึ้นไป

3.3 นักเรียนต้องสร้างกติกาให้กับตน

การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและข้อตกลงต่างๆ ควบคุมจิตใจและอารมณ์ให้อยู่ในกรอบและระเบียบที่ดีงาม ปรับปรุงกิริยาให้งดงาม เป็นระเบียบสุภาพเหมาะกับบุคคลโอกาส เวลาและสถานที่ วินัยก็คือระเบียบแบบแผนสำหรับฝึกฝน ควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดีงามเจริญก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย เพื่อให้เกิดความดีงาม มีแนวทางดังนี้

1) การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยามรรยาท ข้อบังคับ กฎหมายและศีลธรรม เพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งเป็นการควบคุมตนเองและปฏิบัติตามระบบระเบียบเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

2) ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความจริงใจของบุคคล เพื่อให้เกิดความไว้วางใจกัน เพราะบุคคลที่มีความจริงใจย่อมได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากผู้อื่น จะคิดทำอะไร ย่อมมีผู้ช่วยเหลือบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตย่อมบ่งบอกความมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ในการจัดกิจกรรมเพื่อความซื่อสัตย์นั้น ควรมีการจัดป้ายประกาศส่งเสริมคนดี เช่น นักเรียนที่มีความซื่อสัตย์

สุจริต หรือนักเรียนที่มีความประพฤติดี การจัดฉายภาพยนตร์วีดีทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ ประวัติและผลงานของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต

3) ความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกมาและการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีอุปการคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ โดยการเคารพ เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งซึ่งกิจกรรมในหลักที่ควรส่งเสริมเพื่อให้นักเรียนฝึกปฏิบัติได้มีคุณธรรมจริยธรรมเช่น

(1) การจัดพิธีกรรมทางศาสนาตามเทศกาลต่างๆ พิธีแสดงความกตัญญูกตเวที พิธีไหว้ครูและการรำลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์

(2) การจัดปฏิบัติธรรมระหว่างภาคฤดูร้อน

(3) การจัดป้ายนิเทศแสดงความเคารพบุคคลต่างๆ

(4) การประกาศเกียรติคุณยกย่องผู้มีความกตัญญูกตเวทีประจำภาคเรียน

(5) การนำนักเรียนไปเคารพผู้มีอุปการคุณของโรงเรียนเนื่องในโอกาสสำคัญ

4) มีความประหยัด เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมในด้านการประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การใช้ซ้ำ การซ่อมแซมการแปรสภาพ การใช้สิ่งทดแทนและปฏิเสธที่จะใช้สิ่งฟุ่มเฟือย ซึ่งในจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในด้านความประหยัดคือ

(1) การให้นักเรียนสำรวจการใช้วัสดุอุปกรณ์การเรียนตลอดจนเครื่องใช้ส่วนตัวที่จำเป็นให้มีความเหมาะสมและคุ้มค่า

(2) ฝึกให้นักเรียนจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวัน

(3) จัดให้มีการออมทรัพย์แบบสหกรณ์

(4) จัดให้นักเรียนเขียนเรียงความการส่งเสริมความประหยัด

(5) จัดทำป้ายนิเทศในเรื่องการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย

5) ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักการปฏิบัติตน

เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมนั้นต้องมีการปลูกฝังการเป็นผู้ให้เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว และปลูกฝังการเสริมสร้างความสามัคคีให้มีในตน มีจัดให้ทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม มีการพบปะปรึกษา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันปลูกฝังให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความซื่อสัตย์สุจริต

(1) แบ่งกลุ่มนักเรียนสำรวจสิ่งแวดล้อมและสาธารณสมบัติภายในโรงเรียนแล้วรายงาน

(2) นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันวาดภาพสิ่งแวดล้อมและสาธารณสมบัติที่ชอบแล้วนำเสนอ

(3) นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงวิธีการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมและสาธารณสมบัติ

(4) ครูสอนสอดแทรกเรื่องการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติในการเรียนการสอนวิชาต่างๆ

(5) นักเรียนบันทึกการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและรักษาสาธารณสมบัติประจำวัน (พระบำรุง ปณฺญาพโล (โพธิ์ศรี), 2554 : 55-69)

สรุปว่า การปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนานักเรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินความถูกผิดด้วยเหตุผล หรือให้อยู่ในกรอบ อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งมีแนวทางอยู่หลายประการ เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม สนับสนุนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียน

ได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ผ่านกิจกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

4. บทสรุป

แนวคิดเกี่ยวการพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้น เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ เช่น พฤติกรรมทางกาย วาจาและการใช้อินทรีย์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จิตใจของเรา ซึ่งมีเจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามภาวะการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวโดยองค์ประกอบสำคัญในบทความนี้ ได้ดังนี้

1) คุณธรรมและจริยธรรมของครู

(1)ครูต้องมีลักษณะเป็นเพื่อนที่ดีหรือองค์คุณของกัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ เป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ

(2) หลักการของความเป็นครูหรือจรรยาบรรณของครู ซึ่งจะต้องมีกับครู

(3) ครูต้องยึดแบบอย่างผู้มีกิจวัตรที่ดีหรือยึดจากพระคุณ 3 ประการของพระบรมครู คือปัญญาคุณ
พระบริสุทธิคุณและกรุณาคุณ

(4) ครูต้องมีอุดมการณ์ หรือหลักการที่วางระเบียบไว้เพื่อปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

(5) ครูคือผู้ชี้ทางให้กับศิษย์หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อสนับสนุนบทบาทและหน้าที่ครู เพื่อให้ครูได้แสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง

(6) ครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดีเพราะเป็นบุคคลสำคัญในสังคม บุคลิกภาพที่ดีย่อมส่งผลโดยตรงต่อภาพพจน์ที่ดีที่มีต่อสายตาของสังคม

2)คุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน

1) นักเรียนที่ดีต้องมีวินัยคุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจ เป็นคุณค่าของชีวิตและจริยธรรมเป็น
คุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม

2) คุณธรรมและจริยธรรมอันนำไปสู่ความสำเร็จหรือการสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นตัวเบิกโรงในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ

3) นักเรียนต้องสร้างกติกาให้กับตนการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและข้อตกลงต่างๆควบคุมจิตใจและอารมณ์ให้อยู่ในกรอบและระเบียบที่ดีงาม

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**พิมพ์ครั้งที่ 16.กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2538). **จรรยาบรรณของข้าราชการ.**กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2541). **ครูที่ดีต้องมีธรรมะ.**พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.

พระปลัดนอบ รกฺขิตสีโล. (2537). **ครูคือใคร ทำไมจึงสำคัญนัก.**พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี จำกัด.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). **การบริหารจัดการแนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสริมศรี ไชยศร. (2539). **พื้นฐานการสอน.** เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.

ข) วิทยานิพนธ์ / รายงานวิจัย

พระมหาสุพัฒน์กลฺยาณธมฺโม (ศรีชมชื่น). (2545). พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะ

พระบรมครู. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอุทิศ กฺวิวโส (แววสะบก). (2555). ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบำรุง ปญฺญาพโล (โพธิ์ศรี). (2554). ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธธรรม : หัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม
Buddhadhamma: The heart of teamwork

กิตติพัทธ์ เทศกำจร[1]
อภิชญา พรรณศรี[2]

บทคัดย่อ

การนำหลักพุทธธรรมคือความสามัคคีและหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการทำงานเป็นทีม ย่อมเกิดผลอันพึงประสงค์ได้ในปัจจุบันคือ ทำให้คณะในทีมเกิดความรักความเข้าใจกัน เป็นการสร้างความสุขให้แก่บุคคลและทีมทำงานอย่างมีความสุข ทำให้คณะเกิดความเสียสละเกื้อกูลกันในทีม ทำให้เกิดความสามัคคีในทีม และทำให้ทีมระลึกถึงกันตลอดทั้งทำให้เกิดสันติสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธธรรม, การทำงานเป็นทีม

Abstract

Applying the principles of Dhamma according to (Sārānīyadhamma) the virtues for fraternal living in team work inevitably the desired result is present. Make the team in the team love and understand each other. Creating happiness for people and teams to work happily causing the group to sacrifice each other in the team for unity in the team and make the team to remember each other and contribute to the mutual peace and sustainability

Keyword: Buddhadhamma**,** Teamwork

1. บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) โดยธรรมชาติจึงรวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นพวกหรือเรียกว่าสังคม มากบ้างน้อยบ้างเริ่มต้นตั้งแต่สังคมเล็กๆ สังคมในครอบครัวหนึ่งแล้วขยายวงกว้างออกไป เป็นสังคมหมู่บ้าน สังคมตำบล ตลอดจนสังคมประเทศชาติตามลำดับ การร่วมแรงกายและความคิดประกอบด้วยกิจการงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ที่เรียกในปัจจุบันว่าองค์การที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน และมี

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนประกอบย่อยขององค์การทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกันและกันเรียกว่า องค์กร ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการแบบใดแบบหนึ่ง เช่น องค์กรทางสังคม เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ในการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคม ได้แก่ ครอบครัว มหาวิทยาลัย โรงเรียนและกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และองค์กรทางราชการ เป็นหน่วยงานราชการ ที่ทำหน้าที่ในทางสาธารณะหรือบริการประชาชน และเป็นองค์กรที่มีระบบสลับซับซ้อนมาก ได้แก่ กระทรวง เทศบาล สุขาภิบาล และองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบราชการ นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชน เป็นองค์กรที่มีการดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และบริการโดยผลประโยชน์หรือกำไรจะตกแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นเจ้าของ ได้แก่สถาบันการเงิน โรงงานอุตสาหกรรม บริษัท ห้างหุ้นส่วน

สิ่งที่จะทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั่นบุคคลากรของแต่ละองค์กรจึงถูกคาดหมายให้ประพฤติปฏิบัติและถูกคาดหมายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การทำงานเป็นทีม ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งในการทำงานร่วมกัน องค์กรทางสังคม องค์การทางราชการและองค์กรเอกชนหากพัฒนาทีม ให้ทำงานร่วมกันได้ องค์กรนั้นๆ จะเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

คำว่า “ทีม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายว่า ชุด, หมู่, คณะ[3]ทำไมต้องทำงานเป็นทีมในเมื่อการทำงานบางอย่างอาจจะทำสำเร็จคนเดียวได้ แต่การทำงานบางอย่างต้องอาศัยการทำงานร่วมกันจึงจะประสบความสำเร็จ เนื่องจากทุกคนมีความสามารถแต่ความสามารถของทุกคนมีจำกัด เช่นคำกล่าวที่มีว่า มีศาสตร์แต่ไม่มีศิลป์ การนำความสามารถของทุกคนมารวมกันจึงเกิดผลงานมากขึ้น อีกทั้งงานบางอย่างต้องการความคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์จึงต้องการคนมาทำงาน ด้วยการคิดร่วมกัน งานจึงออกมาสำเร็จ ในการทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาทำงานร่วมกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

การทำงานเป็นทีมที่ดี คือ ทีมต้องทำงานร่วมกัน โดยทุกคนในทีมจะต้องทุ่มความคิด ทุ่มแรงกาย เพื่องาน เพื่อความสำเร็จของงาน โดยไม่ถือว่าเป็นผลงานของคนคนเดียวแต่ผลงานทั้งหมดเป็นของทีม ทีมที่ดีควรสร้างบรรยากาศในการทำงานให้มีความไว้ใจกัน เชื่อใจกัน มีความผูกพันกันจนก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี กันในทีม

ดังนั้น ในการทำงานร่วมกันในแต่ละองค์กรต้องอาศัยบุคคลกรในการทำงานที่เป็นทีมเวิร์คเพื่อช่วยให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะหากบุคลากรในองค์กรแค่ละองค์กรนั้น ได้ตระหนักและเห็นว่าตัวเองเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของทีมที่จะทำให้เขานั้นมีความสามารถต้องคิดและพิจารณาด้วยว่าทำอย่างไรให้ทีมของเรานั้นถึงจะไปถึงจุดหมายได้ นอกจากทีมจะประสบความสำเร็จแล้ว ยังส่งผลดีต่อองค์กรของเราด้วย ซึ่งจะช่วยให้องค์กรที่เราอยู่นั้นประสบความสำเร็จได้โดยง่าย บทความนี้

---

[3] พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. ออนไลน์. (http://www.royin.go.th/dictionary/). 1 มกราคม 2562.

มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีมตามหลักสามัคคีธรรมในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นฐานในการทำงานเป็นทีมในองค์กรปัจจุบันต่อไป

2. หัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม

การทำงานในองค์กรจะบรรลุวัตถุประสงค์ลุล่วงไปได้นั้นสิ่งสำคัญก็คือทีมหรือการทำงานเป็นทีม (Teamwork) และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีมนั่นเอง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการทำงานเป็นทีม ทำให้ทีมเกิดการแตกแยก ได้แก่

1. เรื่องของผลประโยชน์ คือความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ เกิดขึ้นได้ทั้งส่วนบุคคล ส่วนสถาบัน ในองค์กรเดียวกันหากมีความขัดแย้งดังกล่าวมักจะทำให้ทีมแตกแยกได้

2. เรื่องของความขัดแย้งในการยึดมั่นกับความคิดของตัวเองมากเกินไป โดยมองว่าตัวความคิดคือตัวเรา ถ้าใครคิดไม่เหมือนก็ไปอยู่ฝ่ายตรงข้าม เป็นศัตรูกับเราโดยตรง มุมมองลักษณะอย่างนี้จะทำให้การทำงานของทีมมีความขัดแย้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก และเป็นมุมมองของการต่อสู้ ฟาดฟันกัน

3. เรื่องของการเสียสละ ความขัดแย้งที่เกิดจากการแยกไม่ออกระหว่างเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวม

4. เรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความขัดแย้งเรื่องไม่สามารถเข้าใจในวิธีคิด ระเบียบวิธีคิด และบุคลิกลักษณะนิสัยของแต่ละคนที่แตกต่างกันนั่นเอง ทำให้เกิดความขัดแย้ง

5. เรื่องของการสื่อสาร คือการสื่อสารที่บกพร่อง การไม่พอใจในการกระทำ ความไม่รู้ไม่เข้าใจ การไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงแล้วนำไปสู่ความขัดแย้ง หรือการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ใหม่มักมีการต่อต้าน การสื่อสารที่บกพร่องอาจทำให้บุคคลที่เราต้องการสื่อสารด้วยไม่เข้าใจในสิ่งที่เราจะสื่อสาร อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด และนำมาสู่ความขัดแย้งในที่สุด

6. ความขัดแย้งที่เกิดจากการขาดสติ เวลาเกิดความผิดก็พยายามปกป้องหน้าตาตัวเองด้วยการแสดงออก สร้างความถูกต้อง ยกเหตุผลต่างๆ นานามาอ้างมากมายเพื่อให้ตัวเองถูก ไม่มีความจริงใจต่อกันไม่กล้าเปิดเผยข้อมูลตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความไม่จริงใจต่อกัน จึงทำให้เกิดความแตกแยกในทีมได้

อย่างไรก็ตามในการทำงานเป็นทีมมีทั้งผู้นำและผู้ตามเราไม่อาจจะบอกได้ว่าองค์กรนี้ปกครองแบบนี้ องค์กรนั้นปกครองแบบไหน เพราะความจริงแล้วมันเป็นศาสตร์ และศิลปะของผู้นำองค์กรที่จะใช้สถานการณ์ไหนกับบุคคลแบบนี้ เหตุการณ์แบบนี้ ในการทำงานเป็นทีมนั้นจะมีสัญญาณในเวลาที่จะเกิดความขัดแย้งภายในขึ้นมา แล้วเราต้องบริหารความขัดแย้งในอยู่ในระดับที่เหมาะสม มันจะต้องมีตัวชี้วัดว่าเมื่อไหร่ที่เป็นสัญญาณที่จะเกิดขึ้น อาจพอสรุปได้ ดังนี้

1. เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นอีกคนอยู่อีกคนต้องไป ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ ถ้าเกิดเหตุการณ์นี้แสดงว่ามันเกินเหตุไปแล้ว ต้องยุติเปลี่ยนวิธีใหม่ แล้วสร้างทีมขึ้นมาใหม่

2. เมื่อเริ่มเกิดภาวการณ์นินทาภายในองค์กร แสดงว่าความขัดแย้งเกิดการควบคุมแล้ว

3. เมื่อเริ่มมีปัญหาคนในองค์กรหมดขวัญกำลังใจในการทำงาน ซึ่งแสดงว่าทีมไม่ดีแล้ว

4. เมื่อภายในองค์กรเริ่มมีการแบ่งก๊กแบ่งเหล่าเกิดขึ้น

5. เมื่อคนในองค์กรเริ่มมีปัญหาปัดความรับผิดชอบ เวลามีเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วเดินหนีเลยไม่ยอมรับความผิด

6. ไม่มีการตัดสินใจอะไรที่เป็นรูปธรรม ขัดแย้งกันจนขาดพลังที่จะทำให้องค์กรเดินต่อไปได้ไร้ซึ่งผลงานที่มีคุณภาพ

เมื่อสัญญาณดังกล่าวข้างต้นเกิดขึ้นแล้วแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของทีมในการทำงาน อันจะนำพาองค์กรไปสู่จุดหมายได้ เพื่อมิให้เกิดสัญญาณข้างต้นจึงควรใช้หลักสำหรับยึดเหนี่ยวป้องกันมิให้เกิดความแตกแยกหรือขัดแย้งกันไว้

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความสามัคคีเป็นหัวใจของการทำงานร่วมกันเป็นทีม สิ่งสำคัญก็คือความสามัคคีธรรมอันเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกก็ว่าได้เพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่างๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่างๆ ในสังคมนั้น ๆ ก็จะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะต่างคนต่างยึดหลักความรัก ความสมัครสมานสามัคคีนั่นเอง ฉะนั้น การมีความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคีนั้นจึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของของการทำงานเป็นทีมในองค์การปัจจุบันที่กำลังประสบกับสภาวการณ์ต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี เมื่อมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องสามัคคีธรรมเป็นอย่างดีและถูกต้องแล้ว การพัฒนาองค์กรสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญ ความสงบร่มเย็นก็เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและเกิดผลของการพัฒนาได้อย่างดีเยี่ยม การทำความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะประเภทและความสำคัญของสามัคคีธรรม เพื่อประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้ในในองค์กร และเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรในภาพรวมต่อไปหากจะใช้หลักสามัคคีธรรม

คำว่า "สามัคคี" หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความกลมเกลียว ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกัน หรือมุ่งไปด้วย คำเสริมที่มักมาด้วยกันกับสามัคคีคือ สังคหะ หมายถึงความยึดเหนี่ยวใจรวมกัน อภิวาท ความไม่วิวาทกัน และเอกีภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[4] ในการทำงานกันเป็นทีมเมื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมพรักพร้อมกัน เรียกว่า ความสามัคคี ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงลักษณะของความสามัคคีไว้ ดังนี้

3. ลักษณะของความสามัคคี

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.2554. หน้า 435.

1) การกระทำทางกาย (กายกรรม) คือ ความสามัคคีร่วมแรงกายของผู้คนในสังคมในการกระทำต่างๆ ที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม เช่น การร่วมแรงกันทำความสะอาดถนน สวนสาธารณะ แหล่งน้ำ เป็นต้น

2) การกระทำทางวาจา (วจีกรรม) คือ ความสามัคคีของผู้คนในสังคมในการพูดจาติดต่อสื่อสารกันด้วยคำพูดที่จริง เหมาะสม อ่อนหวาน เช่น การข้าราชการพูดไพเราะต่อประชาชนผู้มาติดต่อราชการต่างๆ ฝ่ายประชาชนก็พูดชัดเจน ไพเราะอ่อนหวานตอบ เป็นต้น

3) การกระทำทางใจ (มโนกรรม) คือ ความสามัคคีของผู้คนในสังคมในการคิดพิจารณาในการแก้ไขปัญหา และการปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ เช่น ร่วมใจกันปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ มีการทำสมาธิ ฟังพระธรรมเทศนาลักษณะของการกระทำทั้ง ๓ ข้างต้นนี้รวมเรียกว่าสุจริตกรรม แบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่

(1) กายสุจริต ได้แก่ การประพฤติชอบทางกาย มี 3 อย่าง ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์เว้นจากการลักขโมย และเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

(2) วจีสุจริต ได้แก่ การประพฤติชอบทางวาจา มี 4 อย่าง ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ

(3) มโนสุจริต ได้แก่ การประพฤติชอบทางใจ มี 3 อย่าง ได้แก่ อนภิชฌา ไม่เพ่งอยากได้ของผู้อื่น อพยาบาท ไม่มีจิตประทุษร้ายใคร และสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นชอบ[5]

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าลักษณะของการทำงานเป็นทีม เมื่อทำงานร่วมกันเพื่อจุดประสงค์เดียวกันแล้ว ก็ควรเปิดใจต่อกัน ตรงไปตรงมาทั้งในเรื่องของงาน และความจริงใจระหว่างกันในทีม เรียกว่ามีลักษณะแห่งความสามัคคีตามหลักของพระพุทธศาสนากล่าวคือมีความจริงใจใน ๓ ลักษณะ คือ ทางกาย ทางวาจาและทางจิตใจ ในการทำงานเป็นทีมมีข้อเสนอแนะ เห็นพ้องเห็นต่างในจุดไหนอย่างไรก็กล้าที่จะพูดออกไปตามตรงโดยไม่ใช้อารมณ์หรือเรื่องส่วนตัว เมื่อเห็นต่างแล้วก็ควรมีเหตุผลที่ดีสนับสนุนให้เกียรติกัน พร้อมข้อเสนอแนะเพื่อให้เพื่อนร่วมทีมได้แก้ไขจุดบกพร่อง สิ่งนี้ไม่นับเป็นการทะเลาะเบาะแว้งกัน แต่คือความจริงใจและให้การสนับสนุนกันอย่างแท้จริง

4. ประเภทของความสามัคคี

ในการทำงานเป็นทีมในปัจจุบันบุคคลที่มีใจรักสามัคคีกัน มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน แม้ว่าจะทำงานคนละที่อยู่ห่างกันคนละเมือง หรือคนละประเทศ แต่มีจิตใจรักใคร่นับถือกัน ก็จัดว่ามีใจสามัคคี ส่วนใจกับกายอย่างไหนที่ทำให้เกิดความสามัคคียากง่ายกว่ากันนั้น ก็ต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ

---

[5] พระอธิการวิศวพงศ์ ธีรปญฺโญ (คงเพ็ง). การศึกษาวิเคราะห์สามัคคีธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2554. หน้า 22.

ไป ในบางครั้ง เมื่อคนมารวมกัน ประชุมกันแล้ว แต่ก็ยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันในหัวข้อประชุม บางคนมีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่องเดียวกัน บางคนก็มีความเห็นสอดคล้องกัน หรือ เห็นดีเห็นชอบด้วยกัน ดังนั้น เมื่อว่าโดยประเภทของความสามัคคีธรรมในหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ประเภท ดังนี้

1. ความสามัคคีทางกาย คือ การทำงานด้วยกำลังกาย คนที่ช่วยกันคนละไม้คนละมือ หรือองกรณ์มาชุมนุมกันเพื่อทำกิจกรรมาอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า มีความสามัคคีทางกาย พฤติกรรมอย่างนี้ ตรงกับที่เราแปลความสามัคคีว่า “ความพร้อมเพรียง” นั้นเอง เมื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมพรักพร้อมกัน เรียกว่า กายสามัคคี[6] ความสามัคคีทางกาย เช่น “ต่างคนต่างประพฤติตนให้เป็นคนสงบกาย สงบวาจา การทำ การพูด การคิดอย่างใด ย่อมเป็นไปเพื่อสันติ เช่น เว้นจากเบียดเบียนกัน ชักนำเพื่อกายสามัคคี เว้นจากวิวาทและผรุสวาจา กล่าวถ้อยอันสุภาพ นึกในทางเมตตากรุณา พึงทำ พึงพูด พึงคิด อย่างนั้น ตลอดถึงพึงหัดจิตให้ผ่องใส แต่ความสุขที่เกิดเพราะการชนะ ตั้งแต่เล่นกัน แข่งขัน โต้กัน สู้กัน ตลอดถึงรบกัน ย่อมเกี่ยวพันด้วยเวร”[7] ล้วนเป็นที่มาของความแตกร้าวจนถึงการทำลายกันและกันได้

2. ความสามัคคีทางใจ หมายถึงเมื่อบุคคลมีความชื่นชมยินดีเห็นชอบร่วมกัน พอใจรวมเป็นอย่างเดียวกันหรือบุคคลแม้มิได้ไปร่วมประชุมทำกิจกรรม แต่มอบให้ฉันทะ เรียกว่า จิตสามัคคี หรือเรียกว่าสามัคคีด้วยใจ คนที่มีความรักใคร่นับถือกัน ใจตรงกัน และหวังดีต่อกันหากมีปัญหาว่ากายสามัคคีทำได้ง่าย หรือใจสามัคคีทำได้ยาก แต่ถ้าใช้คำว่า “สามัคคีธรรม ก็ต้องถือว่าจิตใจเป็นสำคัญ คือ ใจสามัคคีนั้นดีเลิศประเสริฐแน่”[8]

หลักพุทธธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีมในบทความนี้ได้แก่หลัก สาราณียธรรม หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน[9] ดังพุทธพจน์ว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน”[10]

ในทางพระพุทธศาสนาต้องอาศัย หลักสาราณียธรรม ดังนี้

---

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พริ้นติ้งแมส โปรดัก จำกัด. 2551. หน้า 201

[7] มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมวิจารณ์ หลักสูตรนักธรรมเอก, พิมพ์ครั้งที่ 20, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501, หน้า 44.

[8] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ และวิธาน สุชีวคุปต์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538, หน้า 149.

[9] เรื่องเดียวกัน หน้า 201

[10] ม.มูล. (ไทย) 12/492/513.

1. เมตตากายกรรม อันประกอบด้วยเมตตาทางกายต่อทีม คือ การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา เช่น การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม อันประกอบด้วยเมตตาทางวาจาต่อทีม คือ บอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี ด้วยการกล่าววาจาที่ดี สุภาพ อ่อนหวาน พูดมีเหตุผล ไม่พูดให้ร้ายผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

3. เมตตามโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาทางจิตใจต่อทีม คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการคิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในสังคม

4. สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันควร เพื่อแสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

5. สีลสามัญญตา คือ ความรักใคร่สามัคคี รักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตนมีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

6. ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นชอบร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบ

สาราณียธรรม ๖ ประการ สะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกนึกถึงกันด้วยความรักที่เป็นสาราณียะซึ่งประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจขณะเดียวกันก็มีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการแก้ปัญหา หรือแก้ทุกข์อย่างถูกต้องเสมอกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาโดยเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) และก็มีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สาธารณโภคี) หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้แต่ละอย่างๆ ชื่อว่าสาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน เพราะมีคุณชื่อว่า ปิยกรณ์ หรือปิยกรณธรรม ธรรมเครื่องทำความรักกันทำให้เป็นที่ระลึกถึงกัน ชื่อว่า ครุกรณ์หรือครุกรณธรรม คือธรรมเครื่องทำให้เคารพกันเป็นไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเพื่อไม่ทะเลาะวิวาทโต้เถียงกันเพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคีเป็นอันเดียวกัน เพื่อเอกีภาพ คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[11] ดังนั้น หลักสามัคคีธรรมตามสาราณียธรรมจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีมในองค์กรและสามารถป้องกันสัญญาณอันจักเกิดความขัดแย้งในทีมได้อย่างยั่งยืน

5. การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการทำงานเป็นทีม

---

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดัก จำกัด. 2551. หน้า 201

หลักการสร้างทีมในองค์กรให้แข็งแกร่ง มั่นคง สามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างเมตตาธรรม และคอยให้ความช่วยเหลือดูแลกันได้ เรียกว่าหลัก “สาราณียธรรม” คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้คิดถึงกัน หรือ ระลึกถึงกันเสมอ มีอยู่ 6 ข้อ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการทำงานเป็นทีมหรือในองค์กร ได้แก่

1) สามัคคีทางกาย คือ ให้ความช่วยเหลือแรงกายในทีม

2) สามัคคีทางการพูด คือ ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมทีม

3) สามัคคีทางมโนธรรม คือ ตั้งความปรารถนาดีไว้ในใจตนต่อเพื่อนร่วมทีม

4) จัดสรรผลประโยชน์ที่ได้ให้เป็นธรรมต่อสมาชิกในทีม

5) ร่วมกันทำงานอย่างมีระเบียบวินัยไม่ขัดแย้งกันในทีมทั้งทางกาย ทางวาจา

6) มีความเห็นร่วมกันในทีมทำงานโดยไม่ขัดแย้งด้านความคิดเห็น

จากหลักธรรมทั้ง 6 ข้อนี้ ผู้นำทีมได้นำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาการความขัดแย้งในการทำงานของทีมในองค์กร 3 ลักษณะเท่านั้น โดยดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง คือ

1) เป็นการสร้างความสามัคคีทางกายเมื่อจะมีกิจกรรมร่วมกันซึ่งต้องใช้แรงกายในการทำกิจกรรมนั้นต้องมีการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อร่วมกิจกรรมของส่วนรวม เช่น การจัดสถานที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมส่วนรวม ในองค์กรต้องสร้างประรำพิธี กางเต็นท์ จัดเก้าอี้ ทำความสะอาดพื้นที่จัดกิจกรรม เป็นต้น บุคลากรจะต้องเสียสละแรงกายออกแรงช่วยกันเพื่อให้สถานที่เสร็จสมบูรณ์ก่อนในวันงานหรือประกอบพิธีนั้นๆ เป็นต้น

2) เป็นวิสัยทัศน์ของทีมร่วมกันโดยยึดหลักเมตตาธรรม ในการทำงานร่วมกันย่อมหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะมีการกระทบกระทั่งกันเป็นธรรมดา หากมีหลักยึดเหนี่ยวร่วมกันมีเป้าหมายร่วมกันอย่านี้แล้วก็สามารถป้องกันปัญหาการกระทบกระทั่งกันได้ เพราะฉะนั้นจึงจะต้องอาศัยความมีเมตตาธรรมต่อกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันไม่ยึดติด เพราะการทำงานเป็นทีมมุ่งบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน

3) เปิดโอกาศให้แสดงความคิดเห็น ผู้นำทีมได้นำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาทีมในองค์กร โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้สมาชิกในทีมมาแสดงความคิดร่วมกัน ในการวิจารณ์ผลดีผลเสีย เช่น การการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นในในองค์กรเพื่อทำงาน ถ้ามีผลดีมากกว่าผลเสีย ก็จะมีมติตกลงให้มีการจัดตั้งกลุ่มนั้นขึ้น แต่ถ้ากลุ่มงานที่จะจัดขึ้นนั้นมีผลเสียมากกว่าก็จะยกเลิกไป

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาขององค์กร ในการสร้างความสามัคคีในองค์กรนั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ยาก เพราะมนุษย์เราต่างจิตต่างใจกัน มีความเห็นที่ต่างกัน ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลายประการ แต่ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อมีหลักการที่ดีอันเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีมร่วมกันแล้ว ก็ทำให้ทีมสามารถทำงานร่วมกันทั้งทางกาย การพูด การเจรจาการแบ่งปันผลประโยชน์ให้ลงตัวเหมาะสม การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อกัน การเรียนรู้ ระเบียบ กติกา กฎเกณฑ์ขององค์กร และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง เป็นธรรมย่อมเป็นไป เพื่อความรัก ความปรองดองกัน เนื่องจากหลักพุทธธรรมหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนคือเพื่อความสุข เพื่อความสามัคคีในการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์สุขขององค์กร

6. สรุป

ในการทำงานในองค์กรหรือในการทำงานเป็นทีมทุกคนสามารถระงับป้องกันสัญญาณแห่งความแตกแยกอันจะนำไปสู่ความล้มเหลวของการทำงานเป็นทีมได้ และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือองค์กรไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นการศึกษาและหลักปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมหลักแห่งความสามัคคีธรรมอันถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเป็นทีม โดยนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันในคณะหรือในทีมตลอดทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มีความรัก ความเสียสละ ซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นต่อเพื่อนร่วมทีม และปฏิบัติต่อทุกคนในทีมอย่างเสมอเหมือนกันแล้ว บุคคลในทีมหรือองค์กรก็จะมีความสุขยิ่งขึ้นด้วยผลแห่งหลักสามัคคีธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้นผลที่นำหลักพุทธธรรมตามหลักสามัคคีธรรมที่กล่าวไว้ในสาราณียธรรมนั้น ย่อมเกิดผลอันพึงประสงค์ได้ในปัจจุบันคือ ทำให้คณะในทีมเกิดความรักความเข้าใจกัน เป็นการสร้างความสุขให้แก่บุคคลและทีมทำงานอย่างมีความสุข ทำให้คณะเกิดความเสียสละเกื้อกูลกันในทีม ทำให้เกิดความสามัคคีในทีม และทำให้ทีมระลึกถึงกันตลอดทั้งทำให้เกิดสันติสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมฉบับประมาลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดัก จำกัด. 2551. หน้า 201

พระอธิการวิศวพงศ์ ธีรปญฺโญ (คงเพ็ง). การศึกษาวิเคราะห์สามัคคีธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2554. หน้า 22.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. ออนไลน์. (http://www.royin.go.th/dictionary/). 1 มกราคม 2562.

ไตรสิกขากับการพัฒนาสังคม

Threefold and social development

ปรเมธ ศรีภิญโย*

บทคัดย่อ

ไตรสิกขาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของ ศีล สมาธิ และปัญญาอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม เพราะสังคมจะมีความพัฒนาหรือเจริญได้นั้น ต้องมีการพัฒนาโดยใช้หลักของศีล คือ การชำระกาย วาจา ให้สะอาด ถือว่าเป็นเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยการงดเว้นจากความชั่วทั้งปวง การพัฒนามนุษย์โดยการฝึกสมาธินั้น เป็นการพัฒนาต่อมาจากการรักษาศีล พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สาหรับผู้ที่รักษาศีล พัฒนากาย วาจา ของตน ให้สะอาดได้แล้วมุ่งหวังความสงบสุขทางใจ นำไปพัฒนาต่อเพื่อที่มนุษย์นั้นได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนมีจิตใจหรือใจคอหนักแน่น เอาจริงเอาจังกับงานที่ได้รับมอบหมาย หรือหน้าที่ที่รับผิดชอบ สมาธินั้นเป็นความพร้อมของจิตใจการพัฒนาด้วยปัญญาไว้ก็เพื่อให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างแท้จริง หรือตามที่เป็นอยู่จริง ๆ จนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็น เปลี่ยนค่านิยม มีโลกทัศน์และชีวทัศน์อย่างใหม่ได้ ตลอดทั้งเป็นปัจจัยนำไปสู่การพ้นทุกข์คือหมดกิเลสได้ ซึ่งถือได้ว่าไตรสิกขาเป็นการพัฒนาสังคมเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : ไตรสิกขา, การพัฒนาสังคม

Abstract

Threefold training is a study of the subject of precepts Morad concentration, and wisdon, meditation and wisdom, which is the basis of social development. Because society will develop or by using the principles of the sacrament, namely cleansing the body, verbally and thoroughly, considered as a prerequisite for human development according to the principles of Buddhism that abstain from all evil human development by practicing that meditation is a development from the precepts Lord Buddha taught for those who keep their precepts to be clean and can hope for peace of mind. Leading to further development so that human beings can develop themselves to be mentally or mentally strong serious about the assignment on responsibility Concentration is the readiness of the mind. Developing with wisdom is to allow people to truly understand things. Or as it is, actually causing changes, attitudes, opinions, changing values there is a new world of vision and vision. Throughout being a factor that leads to the release of suffering, it is desperate. Which can be considered as the development of society for stability and sustainability.

Keywords :threefold training, Social development

---

*อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

1.บทนำ

สัมคมปัจจุบันทุกวันนี้ มีความเจริญหรือมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านวัตถุจนกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ขาดคุณธรรมจริยธรรม ไร้จิตสำนึกในการทำความดีหรือความชั่ว มุ่งเน้นผลประโยชน์ตนและพวกพ้องเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงความถูกผิด หรือวิธีการที่ได้ผลประโยชน์มาจึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น อันเนื่องมาจากจิตใจไม่ได้รับการพัฒนา ไม่มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาสังคม เพราะพุทธศาสนาถือว่า เป็นศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุและผล ว่าด้วยหลักแห่งความจริงสามารถพิสูจน์ได้ ที่สำคัญเป็นศาสนาที่มีคนให้ความยอมรับนับถือจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยได้มีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมซึ่งในที่นี้จะได้นำเอาหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ไปพัฒนาสังคมเพื่อจะเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืนต่อไปหลักการของไตรสิกขาเพื่อมาพัฒนาในส่วนกาย และวาจาให้สะอาดในส่วนเบื้องต้น ที่จัดอยู่ในส่วนของศีลแล้วใช้เป็นฐานในการสร้างสมาธิเพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาจนสามารถทำให้จิตใจไม่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ มีความเห็นที่ถูกต้อง อันนับได้ว่าเป็นส่วนของการพัฒนาทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

2.ความหมายการพัฒนาสังคม

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคมเพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 :779)การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้ (คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2547 :173)

การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอ ภาคและยุติธรรมมากที่สุด ให้เป็นความสุขความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นสังคมที่ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป (พัทยา สายหู,2544, หน้า 204)

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ กล่าวว่า การพัฒนาสังคมหมายถึงการกระทำทุกอย่างในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ประชาชนในสังคมวิชาชีพทุกสาขาทุกองค์กร องค์การ สถาบันต่างก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะการพัฒนาสังคมช่วยให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีแก่คนในสังคม นอกจากนี้การพัฒนาสังคม ยังมีความหมายในลักษณะแคบหรือในลักษณะกว้างอีกด้วย กล่าวคือ 1) ลักษณะแคบ หมายถึง กาจัดบริการทางสังคมต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม 2) ลักษณะกว้าง หมายถึง ความพยายามจะยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในสังคมให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้อง (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, 2542 :12)

ติน ปรัชญพฤทธิ์ กล่าวว่า การพัฒนาสังคม หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหิวโหย ตลอดจนมุ่งที่จะให้

ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ยกย่องตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการทั้งปวง(ติน ปรัชญพฤทธิ์, 2545 :12)

ในพระพุทธศาสนา มีการใช้คำว่า “ภาวนา”(ประยุทธ์ หลงสมบุญ, 2546:541)ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจากคำ ว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกับคำว่า วฑฺเฒติ(ประยุทธ์ หลงสมบุญ, 2546 :204) หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),2544:9) หมายถึง การทำให้มีขึ้น, เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การ บำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมถเจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547 :10-15)

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นสภาพที่เป็นกลาง ๆ ทำให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนาแปลว่าเจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดีเช่น ผมที่ศีรษะมันรกหนาแน่นขึ้นก็เรียกได้ว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายถึงว่าดี คาว่าพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ คือต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดับทุกข์ คือต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกมีลบ (พุทธทาสภิกขุ, 2537 :33)

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) กล่าวสรุปไว้ว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยสดงดงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา (พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), 2529:155)

พระเทพวิสุทธิกวี(พิจิตร ติวณฺโณ) อธิบายว่าคำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่าภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ติวณฺโณ), 2543:2)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่

ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควรกล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับการรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดมีขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อนการแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลายๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธีเปลี่ยนแปลง และ แผนการดำเนินงาน กล่าวคือ1) เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกันอย่างมี ระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดี กว่าเดิม 2) เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความ ร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม 3) เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความ เจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ 4) เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอนสามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม การพัฒนาด้านสังคมไทยสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พัฒนา เพราะการพัฒนาเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยอาศัยความพยายาม ความก้าวหน้าวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นทุกสังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ และมุ่งที่จะปรับปรุงให้เกิดความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

3.ไตรสิกขากับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนาทั้งภายในทั้งภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาภายใน หรือจิตใจเป็นการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ในที่นี้ได้นำหลักการของไตรสิกขาเพื่อมาพัฒนาในส่วนกาย และวาจาให้สะอาดในส่วนเบื้องต้น ที่จัดอยู่ในส่วนของศีล แล้วใช้เป็นฐานในการสร้างสมาธิเพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาจนสามารถทำให้จิตใจไม่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ มีความเห็นที่ถูกต้อง อันนับได้ว่าเป็นส่วนของการพัฒนาทางด้านปัญญา ซึ่งหลักการพัฒนาสังคมด้วยไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มีหลักการดังต่อไปนี้

ศีลกับการพัฒนาสังคมเป็นหลักการพัฒนาสังคมทางด้านศีล (สีลสิกขา)เป็นการฝึกความประพฤติให้สุจริตทางกาย วาจา และอาชีพ การรักษาระเบียบวินัย การดำรงตนด้วยดีในสังคม ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง เป็นการควบคุมพฤติกรรมในการแสดงออก ซึ่งบุคคลจะต้องควบคุมพฤติกรรมภายนอกทั้งหมด รวมความได้ว่า ศีลก็คือความปกติทางกาย และวาจา เป็นเจตนาของผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพูดเท็จ และจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 32 : 49) อีกอย่างหนึ่ง กล่าวได้ว่า ศีลคือเจตนา เจตสิก สังวร และอวีติกกมะ ชื่อว่า ศีล ดังที่ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถรเจ้า กล่าวไว้ว่า “เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล สังวรชื่อว่าศีล และอวีติกกมะก็ชื่อว่าศีล”(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม31ข้อ 39: 60) ศีลภาวนา (Moral Development) หมายถึงการเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ดี มีการเกื้อกูลกัน(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546:70)ศีลภาวนา คือ การเจริญศีลให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม และประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต ฝึกตนเองให้อยู่ในสังคมด้วยดีและเป็นประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540:10)ระดับต้นก็คือ ศีล 5 ศีล 8 ศีล เหล่านี้ มุ่งไปที่การไม่เบียดเบียนกัน สร้างความไว้วางใจเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศีลเป็นคุณสมบัติของตัวบุคคล เพราะศีลเป็นเรื่องของบุคคลมีระเบียบมีวินัยในการดาเนินชีวิต มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ส่วนวินัยเป็นการจัดระเบียบ ศีลกับวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มาคู่กัน จะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เรามีโอกาสมีเวลาที่จะพัฒนาชีวิตได้สะดวกขึ้น เพราะถ้ามนุษย์ในสังคมมีความประพฤติทางกาย ทางวาจา อยู่ในศีลแล้ว การจะปรับตัวอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ความร่มเย็น เป็นชีวิตที่พร้อมจะรับ การพัฒนาและมีโอกาสทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นอันมาก ทำให้เป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะได้เว้นในสิ่งที่ควรเว้น ทำในสิ่งที่ควรทำ การดำเนินชีวิตก็ปราศจากความกังวล ในทางตรงกันข้ามหากมีชีวิตที่ไม่มีวินัย ไม่มีศีลเสียแล้ว จะเป็นการดำรงชีวิตที่ไร้เดียงสา ไม่รู้เรื่องการครองชีวิต ว่าจะไปอยู่อย่างไร จะอยู่ในระยะที่ดำเนินชีวิตไม่ตรง เพราะมีการมีการคบแต่มิตรเทียม มิตรปอกลอก ประพฤติชั่วทั้งทางกายและทางวาจา จนไม่ได้พัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ไม่ได้ก้าวเดินไปในทางที่ดี ชีวิตที่ได้มามืดมาก็จะมืดไป เข้าสู่อบายภูมิเหมือนเดิม แต่ถ้าหากชีวิตที่ได้มา มีการอบรมด้านการพัฒนาทางศีล เมื่อมีการฝึกพร้อมแล้ว จึงเป็นคุณสมบัติของผู้พัฒนาทางศีลเรียกว่า ภาวิตสีโล และย่อมได้รับประโยชน์ของการรักษาศีลดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

1. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติในโลกนี้ ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นประโยชน์ประการที่ 1 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

2. คหบดีทั้งหลาย กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติย่อมกระฉ่อนไป นี้เป็นประโยชน์ประการที่ 2 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

3. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณ์บริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแกล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป นี้เป็นประโยชน์ประการที่ 3 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

4. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี้เป็นประโยชน์ประการที่ 4 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

5. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ หลังจากตายแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นประโยชน์ประการที่ 5 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 5ข้อ 285 : 99)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาโดยใช้หลักของศีล คือ การชำระกาย วาจา ให้สะอาด ถือว่าเป็นเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการงดเว้นจากความชั่วทั้งปวง พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ หรือความเป็นจริงตามธรรมชาติ และได้พิจารณาถึงผลสัมฤทธิ์คือ ประโยชน์ที่จำเป็นแก่ผู้รับการพัฒนา คือ แต่ละบุคคลได้เป็นผู้มีระเบียบในตนเอง สามารถบังคับตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการได้ ไม่ทำอะไรตามใจชอบแต่มีความรับผิดชอบคำนึงถึงผู้อื่น โดยเริ่มต้นจากชีวิตครอบครัว คือเริ่มตั้งแต่การมีระเบียบวินัยในบ้าน มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เป็นต้น ทุกขั้นตอนจะฝึกฝนให้มีความสำนึกในเรื่องวินัยจนกลายเป็นธรรมชาติในตัวทั้งสิ้น มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถที่พัฒนาได้ แต่ก็พัฒนาได้ไม่เท่ากันทุกคน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลไป

พระพุทธเจ้าจึงได้จัดรูปแบบการพัฒนาด้วยศีล เป็นลำดับตามความสามารถ หรือตามความมุ่งหมายโดยแบ่งประเภทของศีลออกหลายละดับตามความสามารถหรือความเหมาะสมของบุคคล ดังนี้ 1) ศีล 5 สาหรับ คฤหัสถ์ และบุคคลทั่วไป 2) ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล สาหรับคฤหัสถ์ที่ตั้งใจจะถือปฏิบัติให้สูงขึ้นไป และโดย ธรรมดาให้ถือในวันขึ้นและแรม 8 ค่า 15 ค่า หรือ 14 ค่า เดือนละ 4 ครั้ง แต่ผู้ที่ประสงค์จะถือปฏิบัติ ให้มากกว่านั้นหรือจะปฏิบัติตลอดชีวิตก็ยิ่งเป็นการดี 3) ศีล 10 สาหรับสามเณรและสามเณรีที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ 4) ศีล 227 เป็นศีลสาหรับพระภิกษุสงฆ์ที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ 5) ศีล 311 เป็นศีลสาหรับภิกษุณีที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ

ในการรักษาศีลนี้พระพุทธเจ้าทรงวางวิธีการรักษาไว้สามประการที่เรียกว่าวิรัติ 3 ประการ(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 188: 337) คือ 1) สัมปัตตวิรัติ คือ การเว้นสิ่งที่ประจวบเฉพาะหน้า, เว้นเมื่อประสบซึ่งหน้า หรือเว้นได้ ทั้งที่ประจวบโอกาส ได้แก่ ไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน ไม่ได้สมาทานสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุที่ จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วัย หรือคุณวุฒิอย่างนี้ ไม่สมควรกระทา กรรมเช่นนั้น แล้วงดเว้นเสียได้ไม่ทำผิดศีล 2) สมาทานวิรัติ คือ เว้นด้วยการสมาทาน ได้แก่ ตนได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน โดยได้รับศีล คือ สมาทานสิกขาบทไว้แล้ว ก็งดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น 3) สมุจเฉทวิรัติ หรือ เสตุฆาตวิรัติ คือ เว้นด้วยตัดขาด หรือด้วยชักสะพานตัดตอนเสีย ทีเดียว, เว้นได้เด็ดขาด ได้แก่ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรค ซึ่งขจัดกิเลสเป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสร็จสิ้นแล้ว ไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย ศีลที่กล่าวมานั้นเป็นศีลที่เป็นบทบัญญัติหรือเรียกว่ากฎหมาย ข้อบังคับใช้ในการฝึกฝน หรืออบรมเพื่อพัฒนามนุษย์ที่ไม่เป็นระบบระเบียบให้เป็นระบบระเบียบ

ศีลอีก 4 ประเภท คือ ปาริสุทธิศีล 4(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1ข้อ 1 : 90) หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์, เครื่องให้บริสุทธิ์, ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล ได้แก่ 1) ปาฏิโมกขสังวรศีล 2) อินทรียสังวรศีล 3) ปัจจัยสันนิสิตศีล 4) อาชีวปาริสุทธิศีล ซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ได้อย่าง

สมบูรณ์แบบ ดังนี้ คือ 1) ปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นศีลคือความสารวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย 2) อินทรียสังวรศีล เป็นศีลที่เกิดจากการรักษาคุ้มครองอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ช่วยสนับสนุนศีลที่เป็นสิกขาบท เช่นศีล 53) ปัจจัยสันนิสิตศีล เป็นศีลที่เกิดจากการพิจารณาปัจจัยหรือเครื่องอาศัย 4 อย่าง ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค 4) อาชีวปาริสุทธิศีล เป็นศีลคือการเลี้ยงชีพโดยทางบริสุทธิ์ ละมิจฉาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพผิด ภิกษุทำอินทรียสังวรให้ถึงพร้อมได้ด้วยสติ ฉันใด อาชีวปาริสุทธิพึงทำให้ถึงพร้อมด้วยความเพียร ฉันนั้น เพราะความเพียรเป็นเหตุการณ์ละมิจฉาอาชีวะ เมื่อละการแสวงหาที่ไม่บริสุทธิ์ เว้นปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ ดุจหลีกเลี่ยงอสรพิษ การแสวงหาไม่เป็นมิจฉาอาชีวะก็ย่อมเป็น สัมมาอาชีวะ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ก็ ดารงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ”(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 1 : 290)

สมาธิกับการพัฒนาสังคมเป็นหลักการพัฒนาสังคมทางด้านสมาธิ (จิตตสิกขา)เป็นความมีใจตั้งมั่น, ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทาให้ใจ สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน, การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553:254)หลักการพัฒนาสังคมโดยการอบรมด้านสมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกมนุษย์ในด้าน จิตใจ หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียร พยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ โดยอาศัยตัวศีลเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อให้เกิด สมาธิ ให้จิตมั่นคงเป็นปกติ ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน ซึ่งเป็น กระบวนการพัฒนาทางจิต เพื่อเป้าหมายให้พ้นจากอบายภูมิ เมื่อปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้ คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญงอกงามด้วย คุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใสเป็นต้น(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 70) เป็นการพัฒนาด้านอารมณ์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น จิตเป็นตัวรับอารมณ์ทั้งหมดที่เข้ามาสู่กายมนุษย์ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของมนุษย์ ดังนั้นคนเราทุกคนจึงมี ความจาเป็นที่จะต้องปรับอารมณ์ ให้รู้เท่าทันพิจารณาความรู้สึกของตนเองอยู่ตลอดเวลา การที่ มนุษย์เราจะพัฒนาอารมณ์หรืออบรมจิตให้สงบตั้งมั่น ให้บริสุทธิ์ ควรแก่การงานได้นั้น ถือว่าเป็นการ พัฒนาอย่างหนึ่ง หลักการพัฒนาด้านอารมณ์นี้ ต้องมีแรงจูงใจที่ดี ให้เกิดการใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ที่เรียก กันว่า ฉันทสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ มิใช่ถึงพร้อมด้วยตัณหา การพัฒนาด้านอารมณ์นี้ มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาได้ดี เพราะความที่มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ ฝึกได้พัฒนาได้ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาจิตให้สมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่มีเมตตากรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู การพัฒนาที่เน้นสมาธิ ก็เพื่อจะสร้างสติ ให้มีความเพียร มีความเอาใจใส่ รับผิดชอบ เป็นต้น จนเกิดการพัฒนาสุขภาพจิต คือ จิตใจมีความสุข เป็นจิตใจที่เบิกบาน มีปีติ มีความร่าเริงบันเทิงใจ

การพัฒนาสังคมด้านสมาธิ จึงเป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิตใจ หรือ ระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่ว-แน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริง เบิกบานใจ ความสดชื่น

ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ โดยอาศัยตัวศีลเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิ ให้จิตมั่นคงเป็นปกติ ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน จึงเป็นคุณสมบัติของ ผู้พัฒนาทางจิต เรียกว่า ภาวิตจิตโต เป็นการพัฒนาด้านอารมณ์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น จิตเป็นตัวรับอารมณ์ทั้งหมดที่เข้ามาสู่กายมนุษย์ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของมนุษย์ ดังนั้นคนเราทุกคนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับอารมณ์ ให้รู้เท่าทันพิจารณาความรู้สึกของตนเองอยู่ตลอดเวลา การที่มนุษย์เราจะพัฒนาอารมณ์หรืออบรมจิตให้สงบตั้งมั่น ให้บริสุทธิ์ ควรแก่การงานได้นั้น ถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่ง หลักการฝึกจิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อให้จิตเข้มแข็ง แน่วแน่ และ สงบผ่องใสบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง สามารถควบคุมตนเองได้ดี คือการฝึกเรียนรู้ที่จะควบคุมใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อให้เกิดสติและรู้เท่าทันอยู่เสมอ

ดังนั้น หลักการของสมาธิ จึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงถึงประโยชน์ของ สมาธิไว้ เช่น สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นการพักผ่อนทางจิต สมาธิที่เป็นไปเพื่อให้เกิดญาณทัสสนะ คือ มีปัญญาที่หยั่งรู้ได้เป็นพิเศษ เป็นไปเพื่อประโยชน์คือ 1) ให้มีสติและ สัมปชัญญะ เพื่อประโยชน์ในการกระทาอยู่เสมอ 2) เพื่อการดับอาสวะ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ ที่อาจชักจูงให้มีพฤติกรรมที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่นโดยสมาธิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11ข้อ 307 : 278)

ปัญญากับการพัฒนาสังคมเป็นหลักการพัฒนาสังคมทางด้านปัญญา (ปัญญาสิกขา) การมีปัญญา, ความรู้ทั่ว, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามเป็นจริง(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553:136)ดังนั้น การพัฒนาปัญญาจึงมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุม พฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้นาหรือบอก ทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้านและมีขั้นหลายละดับ เช่น 1) เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดาเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจน การเรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ ๆได้ 2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย 3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทัน ความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11ข้อ 305 : 271)

การพัฒนาปัญญาเป็นการฝึกหรือพัฒนาให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริง เริ่มตั้งแต่ ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของวัตถุและจิตใจที่ทำให้มีจิตใจเป็น

อิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539 : 38-39)

การพัฒนาทางปัญญา เป็นการอบรมจิตให้เกิดปัญญา รู้จักใช้เหตุผลนำมาพิจารณา มีความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน รู้จักว่า อะไรควรเว้น ควรทำ มีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุตามปัจจัย เป็นท่าทีของจิตที่นำมาซึ่งปัญญา และการทำตามเหตุผล เชื่อในหลักของกรรม จะมีสติสัมปชัญญะในการรับรู้ กำหนดรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง คือ มองว่ามันคืออะไร เป็นมาอย่างไร เป็นไปอย่างไร เมื่อพิจารณาจนเกิดปัญญา ก็จะรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำให้รู้จักปัญหา รู้จักเหตุของปัญหา และปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้ถูกต้อง เป็นการแก้ปัญหา แก้ทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยสติปัญญา เป็นการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา เรียกว่า คิดเป็น ตามแบบโยนิโสมนสิการ แปลว่า การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตมนุษย์ และจะทำให้มนุษย์เรานั้นมีอิสรภาพพึ่งพาตนเองได้ ชีวิตก็จะมีการพัฒนา ด้วยความรุ่งโรจน์สดใส มีความสุข ความสำเร็จในชีวิต ความเจริญก้าวหน้าทุกประการ

กระบวนการพัฒนาทางปัญญา เพื่อเป้าหมายให้พ้นจากอบายภูมิ เมื่อปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดประโยชน์ตามสมควรแก่การฝึกฝนอบรมด้านปัญญากล่าวคือมีปัญญาเจริญงอกงามโดยลำดับ ก่อให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งนั้นตามสภาวะที่มันเป็น ไม่เอนเอียงด้วยอคติ การเข้าใจโลกตามความเป็นจริงและตามเหตุปัจจัย รู้จักหาทางแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จให้มนุษย์พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้น รู้เท่าทันโลกและชีวิต ทำให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์มีคุณสมบัติของมนุษย์โดยสมบูรณ์

หลักการพัฒนาสังคมทั้ง 3 ด้าน ตั้งแต่ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีประโยชน์ตั้งแต่ ขั้นต้นคือไม่มีความเดือดร้อนใจกระทั้งถึงการพ้นทุกข์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสประโยชน์ของศีลอันเป็น ปัจจัยนาไปสู่การพัฒนาจนถึงการพ้นทุกข์ไว้ว่า ศีล ที่เป็นกุศล มีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นประโยชน์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นประโยชน์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นประโยชน์ ปีติมีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นประโยชน์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นประโยชน์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็น ประโยชน์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นประโยชน์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทา และวิราคะ เป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นประโยชน์ นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นประโยชน์ อย่างนี้ อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรหัตผลให้บริบูรณ์โดยลำดับอย่างนี้แล

4.บทสรุป

ไตรสิกขากับการพัฒนาสังคมนั้น เป็นการพัฒนาสังคมโดยการรักษาศีลรักษาตนให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนา ด้วยการไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่นและสังคม และประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมีระเบียบวินัยประกอบอาชีพสุจริต ฝึกตนเองให้อยู่ในสังคมด้วยดี มีระเบียบมีวินัยในการดำเนินชีวิต มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี เป็นชีวิตที่พร้อมจะรับการพัฒนา และมีโอกาสทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นอันมาก ทำให้เป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะได้เว้นในสิ่งที่ควรเว้น ทำในสิ่งที่ควรทำ การดำเนินชีวิตก็ปราศจากความกังวล การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักของศีล คือ การชำระกาย วาจา ให้สะอาด ถือว่าเป็นเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ตามหลักของ

พระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการงดเว้นจากความชั่วทั้งปวง พระองค์ได้ทรงพิจารณาถึงความเป็นไปได้หรือความเป็นจริงตามธรรมชาติ และได้พิจารณาถึงผลสัมฤทธิ์คือประโยชน์ที่จาเป็นแก่ผู้รับการพัฒนา คือ แต่ละบุคคลได้เป็นผู้มีระเบียบในตนเองสามารถบังคับตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการได้ ไม่ทำอะไรตามใจชอบแต่มีความรับผิดชอบ คำนึงถึงผู้อื่นโดยเริ่มต้นจากชีวิตครอบครัว คือเริ่มตั้งแต่การมีระเบียบวินัยในบ้าน มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่เป็นต้น ทุกขั้นตอนจะฝึกฝนให้มีความสานึกในเรื่องวินัยจนกลายเป็นธรรมชาติในตัวทั้งสิ้น มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถที่พัฒนาได้ แต่ก็พัฒนาได้ไม่เท่ากันทุกคน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลไป พระพุทธเจ้าจึงได้จัดรูปแบบการพัฒนาด้วยศีลเป็นลำดับตามความสามารถด้วยการรักษาศีล 5 ศีล 8 ศีล 10ศีล 227 และ ศีล 311 ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

การพัฒนาสังคมโดยการฝึกสมาธินั้น เป็นการพัฒนาต่อมาจากการรักษาศีล พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สาหรับผู้ที่รักษาศีล พัฒนากาย วาจา ของตน ให้สะอาดได้แล้วมุ่งหวังความสงบสุขทางใจนำไปพัฒนาต่อ เพื่อที่มนุษย์นั้นได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนมีจิตใจหรือใจคอหนักแน่น เอาจริงเอาจังกับงานที่ได้รับมอบหมาย หรือหน้าที่ที่รับผิดชอบ สมาธินั้นเป็นความพร้อมของจิตใจ ที่จะทำงานอันมีลักษณะบริบูรณ์หรือสมบูรณ์ด้วยสติ สัมปชัญญะ มีความสามารถควบคุมตนเองได้ ตลอดจนมีความเพียรพยายามเอาใจจดจ่อไม่ท้อถอย สมาธิจึงเท่ากับความมั่นคงในการประกอบอาชีพการงานทุกอย่าง สมาธิได้รับอิทธิพลมาจากศีล คือ ระเบียบวินัยที่จะช่วยให้จิตใจมีความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านแน่วแน่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนช่วยศีลให้มีลักษณะจริงจังขึ้นอีกด้วย

การพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาปัญญาเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริงในสองส่วน คือ ในส่วนที่เป็นวิชาชีพ จัดว่าเป็นปัญญาที่ใช้ในการประกอบอาชีพการงาน บุคคลต้องมีความรู้และเชี่ยวชาญในอาชีพนั้น และในส่วนที่เป็นทางธรรม เป็นความรอบรู้ชีวิตและธรรมชาติที่แท้จริงจนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้หมดสิ้น การพัฒนามนุษย์ที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนามีหลักสุดท้ายอยู่ที่ปัญญาที่จะทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ หรือบรรลุอิสรภาพที่แท้จริง หลักการพัฒนาด้วยศีลและสมาธิสองประการข้างต้นนั้นมีขึ้นก็เพื่อพัฒนามาสู่การพัฒนาปัญญา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงวางหลักการพัฒนาด้วยปัญญาไว้ก็เพื่อให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายอย่างแท้จริง หรือตามที่เป็นอยู่จริง ๆ จนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็นเปลี่ยนค่านิยม มีโลกทัศน์และชีวทัศน์อย่างใหม่ได้ ตลอดทั้งเป็นปัจจัยนำไปสู่การพ้นทุกข์คือหมดกิเลสได้ ซึ่งถือได้ว่าไตรสิกขาเป็นการพัฒนาสังคมเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ :

ราชบัณฑิตยสถาน.**พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.**พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์, 2542.

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.**ความจริงของชีวิต.**พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต,2547.

พัทยา สายหู.**กลไกของสังคม,**กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์.**นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม.**กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ติน ปรัชญพฤทธิ์.**การบริหารการพัฒนา.**กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ.**พจนานุกรม มคธ-ไทย.**พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด,2546.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).**พัฒนาตน.**พิมพ์ครั้งที่ 12.กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,2544.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).**หลักแม่บทของการพัฒนาตน.**พิมพ์ครั้งที่ 15.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

พุทธทาสภิกขุ.**การสังเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่.**นนทบุรี : พิมพ์ดี, 2537.

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต).อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม (วัดช่องลม).**อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2529.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ติวณฺโณ).**การพัฒนาจิต.**พิมพ์ครั้งที่ 6.กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช-วิทยาลัย, 2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).**พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.**พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).**จะพัฒนาคนกันอย่างไร.**พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

อิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม กับ ความเชื่อ ชื่อบ้าน นามเมือง

Influence of Pachit-Orapim legend and the beliefs
of town and city's names

พระวัฒนา ญาณวโร (ดาทอง),ดร.
รศ.วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก[1]

บทคัดย่อ

ความเชื่อตำนานปาจิต อรพิม เป็นการเก็บรวบรวมความคิด ความเป็นอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน เป็นสิ่งที่ช่วยสะท้อนภาพของสังคมว่าสังคมของผู้แต่งตำนานมีลักษณะสภาพการณ์หรือความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ณ ช่วงเวลาที่สร้างตำนานปาจิต อรพิม ขึ้นมา ซึ่งมีประโยชน์ในฐานะที่เปรียบเสมือนการถ่ายทอดข้อมูลทั้งในด้านประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของท้องถิ่นในอดีตที่ตกทอดมายังปัจจุบันเป็นการผสมผสานกันระหว่างการนำเอานิทานในชาดกมาผสมผสานกับการให้ความหมายแก่โบราณสถานในท้องถิ่นเกี่ยวพันระหว่างเมืองพิมายไปตามเส้นทางโบราณสู่อาณาจักรขอมจนกลายเป็นที่มาชื่อบ้านนามเมือง ซึ่งเกิดจากความเชื่อของคนท้องถิ่นผ่านมุมมองของตำนานปาจิต อรพิมจนเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่จะมีตัวตนหรือไม่มีว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ ซึ่งสอดรับกับความเชื่อที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม

คำสำคัญ:อิทธิพล, ตำนานปาจิต อรพิม, ความเชื่อ, ชื่อบ้าน นามเมือง

Abstract

The belief of the myths entitle Pachit-Orapim is collection of concept, living of society and culture of human being altogether. It helps to reflect the image of society how the legendary society has characteristic or change in the time when the myth of the Pachit-Orapim has been created, which is useful as a transmission of information both in the history and general conditions of the local in the past that handed down to the present. It is a combination of bringing tales in Jataka mixed with making of meaning to the local archaeological sites, connecting between Phimai city along the ancient route to the Khamer Kingdom until becoming the town and city's names It come from the belief of local people though the view of the legend of Pachit-Orapim until it is respected or stretched in something which either to exist or not, to be true or not true.This recognition may have sufficient evidence to prove or there may be no evidence to prove it, which conforms to the beliefs that arose from the influence of the myth of Pachit-Orapim.

Keywords : influence, myth of Pachit-Orapin, belief, town and city 's names

---

[1]อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. บทนำ

ตำนานปาจิต อรพิม เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของสังคม ที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพราะนอกเหนือจากความบันเทิงซึ่งเป็นความมุ่งหมายหลักของมันแล้ว ตำนานปาจิต อรพิม ยังเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ซ้อนตัวอยู่ในตำนานความเชื่อหรือการยอมรับนับถือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่จะมีตัวตนหรือไม่มีก็ตามว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้[2] ส่วนในพระพุทธศาสนาสอนให้ผู้นับถือทั้งหลายใช้เหตุผลในความเชื่อความเลื่อมใส ดังที่เบญจมาศ พลอินทร์ ไดอธิบายถึงความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาว่า เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ความเคารพพระศาสดาประกอบกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ร่วมกันจะทำให้เกิดความเชื่อว่าสิ่งเคารพเกี่ยวกับศาสนาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาจบันดาลสิ่งดีสิ่งชั่วให้เกิดขึ้นแก่ตนได ความเลื่อมใสในพระพุทธรูปว่ามีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เชื่อถือความศักดิ์สิทธิ์ของคาถา อันเป็นภาษาบาลีว่า มีอำนาจเรียกว่า เวทมนต์คาถา คำสอนต่าง ๆ ถือว่าเป็นมงคลและสามารถขับไล่ภูตผีปีศาลได้[3] เหมือนดังเรื่องราวตำนานปาจิต อรพิม ที่ผู้เขียนบทความได้ทำการศึกษาค้นคว้าและได้พบความเชื่อ ชื่อบ้าน นามเมือง ที่เกิดจากอิทธิพลตำนานปาจิต อรพิม ดังกล่าวนี้

2. ภูมิหลังวรรณกรรมปาจิต อรพิม

ตำนานปาจิต อรพิม หรือ วรรณกรรมปาจิต อรพิม มีชื่อเสียงแพร่หลายมาตลอดจัดเป็นวรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งจะเห็นว่ามีหลายฉบับ หลายสำนวน มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น “ลำอรพิม” “อรพิม”“นิทานท้าวปาจิตต์ นางอรพิมพ์” “นิทานคำกลอนพระปาจิต” “ตำนานท้าวปาจิต อรพิม”“ปาจิตตกุมารกลอนอ่าน”“ปาจิตตกุมารชาดก” “ปาจิตต์ อรพิมพ์” และยังถือว่าเป็นวรรณกรรมเลียบแบบชาดก มีลักษณะการดำเนินเรื่องเหมือนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่มีบางตอนที่แทรกลักษณะของชาดกไว้ด้วย ทั้งเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าค่านิยม แนวคิด คำสอน รวมทั้งสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ได้เป็นอย่างเลิศ

ปาจิต อรพิม ได้รวมรวมไว้ในวรรณกรรมสมัยธนบุรีเล่มที่ 2 จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร ต้นฉบับได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานโบราณ 5 ผูกมาจาก 2 งานเขียนงานเขียนแรกมีคัมภีร์ใบลานขาวโบราณ 4 ผูกเขียนขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีโดยคนเดียวกันใช้อักษรไทยโบราณมีวันที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนเขียนเมื่อวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 ปีขาลส่วนผู้ประพันธ์นั้นไม่ได้ระบุไว้ งานเขียนชิ้นที่สองรวบรวมเอาคัมภีร์แรกไว้เขียนด้วยอักษรไทยใช้น้ำหมึกเขียน ชื่อของผู้ประพันธ์คือหลวงบำรุงสุวรรณปรากฏตรงจุดเริ่มต้นของเรื่องระบุวันที่เขียนไว้อยู่ระหว่างการขึ้นครองราชย์ของราชการที่4[4]

---

[2]ประสาทอิศรปรีดาและคณะ,**ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน.** (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518), หน้า 5.

[3]เบญจมาศ พลอินทร์. **วรรณคดีขนบประเพณีและศาสนา.**(กรุงเทพมหานคร :ภาพพิมพ์. 2524), หน้า 15.

[4]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. 2533), หน้าบทนำ.

ปาจิต อรพิม แตกต่างจากเรื่องที่ได้บันทึกไว้ในปัญญาสชาดกในหลากหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอดแทรกตำนานท้องถิ่นเอาไว้ในเรื่องซึ่งได้เผยแพร่เป็นระยะเวลายาวนานในรูปแบบตำนานท้องถิ่นก่อนที่จะถูกตีพิมพ์เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นเรื่องเก่าแก่ของพิมายตามที่ได้พบจากโบราณสถานหลายแห่งโดยการรวบรวมสถานที่โบราณสถานเมืองพิมายไว้ เช่นปรางค์พรหมทัต เมรุพรหมทัต ท่านางสระผม สระขวัญ สระแก้ว สระพลุ่ง และสระเพลง รวมถึงโบราณสถานในจังหวัดบุรีรัมย์ ไม่ว่าเป็นปราสาทหินเมืองต่ำ ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินปะคำ และกล่าวถึงชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีเรื่องราวภูมิหลังเกี่ยวข้องกับปาจิต อรพิม ทั้งสิ้น

ปาจิตอรพิมเป็นงานเขียนแบบร้อยแก้วที่กล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวางว่าเป็นข้อมูลเรื่องเล่าเก่าแก่ของพิมายตามที่เห็นจากสถานที่ตั้งทางประวัติศาสตร์ในสถานที่โบราณสถานเมืองพิมายเช่น ปรางค์พรหมทัตเมรุพรหมทัตท่านางสระผม สระขวัญ สระแก้ว สระพลุ่ง สระเพลง ทั้งหมดนั้นเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในเรื่องนี้นอกจากนี้ยังมีความเชื่อกันว่า คำว่า พิมายแปลงมาจากสำนวนที่ว่า พี่มาซึ่งอรพิมได้เรียกปาจิตผู้ติดตามนางไปยังพระราชวังของพระเจ้าพรหมทัต[5]

ส่วนปาจิตอรพิม ที่ได้ข้อมูลในสมัยอยุธยา ปรากฏในโคลงทวาทศมาสมีรูปแบบเป็นคำกลอนโคลง 14 บรรทัดซึ่งมีรูปแบบการสัมผัสตายตัว ซึ่งนักกวีเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลต่างๆใน 12 เดือน ด้วยเทคนิคการระเบิดอารมณ์ในการสูญเสียคนที่เขารักผ่านตำนานปาจิตอรพิม โดยกวีได้เลือกให้มีรูปแบบที่แสดงให้เห็นฉากที่สำคัญตอนที่ปาจิตถูกสังหารโดยนายพรานส่งผลให้อรพิมอยู่ในความทุกข์ทรมานและได้ช่วยปาจิตให้ฟื้นคืนชีพ

นิยดา เหล่าสุนทรได้พบคัมภีร์เรื่องปาจิตตกุมารในร้อยแก้วที่บันทึกไว้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ประมาณ พ.ศ. 2316 ซึ่งได้รวบรวมเอาเนื้อหาจากฉบับชาดกในส่วนของเค้าโครงเรื่องและอาศัยตำนานเกี่ยวกับสถานที่มากมายหลายแห่งในเมืองพิมาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง เช่น ลำน้ำที่มีชื่อ ลำเมียก เมืองกงรถ เมืองพิมาย บ้านถนนนางคลาน และต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงครองราชย์ หลวงบำรุงสุวรรณได้แต่งเรื่องปาจิตตกุมารกลอนอ่าน ภาษาที่ใช้เป็นสำนวนโวหารใกล้เคียงกับภาษาในสมัยกรุงธนบุรีเหตุผลที่หลวงบำรุงสุวรรณแต่งเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่านนี้เพื่อต้องการบันทึกให้ถูกต้องขึ้น[6]

ในปี พ.ศ. 2476 หลวงระงับประจันตคาม ได้เขียน “ปาจิตต์–อรพิมพ์” ขึ้นใหม่อีกครั้งโดยมีจุดประสงค์จะรักษามิให้เรื่องเก่าสูญหาย ในฉบับแก้ไขได้เน้นไปถึงการสร้างเมืองพิมายและปราสาทหินพนมวัน ที่หมู่เทพบุตรและเทพธิดาแข่งขันกันสร้างปราสาทให้แล้วเสร็จในคืนเดียว[7]

ในปี พ.ศ.2545เฉลียวสังฆะมณีได้เขียนเรื่องปาจิตตกุมารคำกลอนขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายของท่านคือเน้นภูมิปัญญาดั่งเดิมในนิทานแตกต่างจากบทกลอนฉบับแรกเริ่มที่อธิบายถึงวิถีชีวิตและสถานที่มากไปการเขียนปาจิตอรพิมขึ้นใหม่อย่างตรงไปตรงมาว่าพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำสัมผัสอักษร

---

[5]นิยดา เหล่าสุนทร, **ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองไทย,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538), หน้า 195.

[6]นิยดา เหล่าสุนทร, **ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองไทย,** หน้า 176 – 178.

[7]เรื่องเดียวกัน, หน้า 228 – 229.

สัมผัสสระไพเราะเสนาะโสตถูกต้องตามกฎเกณฑ์กวีวัจนนิพนธ์อันก่อให้เกิดผลปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมผ่านตำนานหรือเรื่องเล่านี้ได้เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางและใช้ประโยชน์กันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานทั้งยังได้รับยกย่องว่าเป็นเรื่องชาดกของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อการเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตด้วย[8]

อย่างไรก็ตาม ตำนานปาจิต อรพิมนี้คล้ายคลึงกับตำนานเรื่องเล่าท้องถิ่นอื่นๆทั่วโลกที่เราไม่สามารถรู้ถึงต้นกำเนิดหรืออายุของมันตำนานเรื่องเล่านี้เกิดจากผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธ์ที่แตกต่างซึ่งอาศัยอยู่ในภาคอีสานรวมทั้งคนมอญและเขมรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านี้เป็นเวลาหลายพันปีทางด้านโบราณคดีได้แสดงว่าชุมชนต่างๆได้อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ซากโบราณสถานต่างๆที่ค้นพบเกือบจะทุกเขตพื้นที่ระบุวันเวลาอย่างน้อยสามพันห้าร้อยปีมาแล้วยิ่งไปกว่านั้นดินแดนแถบนี้ยังได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากที่ต่างๆในยุคเริ่มแรกยุคสมัยทวารวดีได้รับอิทธิพลจากความเจริญรุ่งเรืองของชาวอินเดียและวัฒนธรรมขอมแพร่กระจายไปทั่วภาคอีสานของไทยในปัจจุบันพื้นที่แห่งนี้จึงมีเมืองมากมายเพราะการเผยแพร่วัฒนธรรมขอมได้มาตั้งรกรากตามแนวของช่องแคบหรือคลองลำปลายมาศมีเมืองมากมายในยุคลพบุรีในเขตพื้นที่อำเภอปักธงชัยอำเภอครบุรีและอำเภอพิมายตามแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลวัฒนธรรมขอมตามฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลำปลายมาศได้ขยายเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ที่ทำให้เกิดความเชื่อชื่อบ้านนามเมืองจากอิทธิพลของตำนานปาจิตอรพิม

3. ชื่อบ้านนาม นามเมือง ที่เกิดจากอิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม

ความเชื่อ ชื่อบ้าน นามเมือง ถ้าศึกษากันให้ลึกซึ้งจริงจังแล้วหาใช่เพียงตำนานปรัมปราคติที่ไร้สาระไม่หากแต่เป็นเรื่องราวที่เต็มไปด้วยข้อมูลเบื้องต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นหลักฐานเบื้องต้นที่มีคุณค่ามีความหมายเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชนกลุ่มหนึ่งการศึกษาตำนานจะมีประโยชน์ต่อการสืบค้นหาต้นเค้าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทำให้เกิดความภูมิใจในประวัติความเป็นมาและเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมถึงจุดมุ่งหมายที่แฝงอยู่ในตำนานที่พยายามตอบคำถามเกี่ยวกับโลกที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ที่ชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถตอบได้ จะอธิบายลักษณะเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผิดปกติธรรมดาที่ยังคงจำได้ ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ประเพณีสังคม ช่วยให้คำแนะนำว่าควรปฏิบัติตนเช่นไรในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ซึ่งเป็นรูปแบบการให้การศึกษาได้ด้วย[9]ตำนานจึงเป็นแหล่งสะสมความรู้ของชาวบ้าน การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไม่มีผลกระทบถึงตำนานเพราะตำนานสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย ขณะเดียวกันชาวบ้านสามารถสร้างตำนานใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตสืบต่อกันมา ซึ่งอาจเป็นเรื่องราวบุคคลสำคัญของชนชาติหรือกลุ่มชนโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีร่องรอยโบราณสถานจะมีตำนานหรือนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องเล่าเหตุการณ์ที่เชื่อว่าเคยเกิดขึ้นเมืองครั้งอดีตอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ดังตำนานปาจิต อรพิม เป็นตำนานที่ผสมผสานระหว่างการนำเอานิทานในปัญญาส

---

[8]เฉลียว สังฆะมณี, **ปาจิตกุมารคำกลอน**,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทการศึกษาจำกัด, 2545).

[9]สุนีย์เลี่ยวเพ็ญวงษ์, **การศึกษานิทานพื้นบ้าน**, (ขอนแก่น : ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแกน. 2541), หน้า 19-20.

ชาดกมาผสมผสานกับการให้ความหมายโบราณสถานระหว่างเมืองพิมายไปตามเส้นทางโบราณสู่อาณาจักรขอมและในบริเวณใกล้เคียงดังนี้

1) เมืองพิมายคำว่า “พิมาย” เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “พี่มา” จากตำนานปาจิต อรพิม ตอนที่นางอรพิมถูกท้าวพรหมทัตจับตัวนางมาที่เมืองพาราณสีเพื่อมาเป็นมเหสี ด้วยเหตุที่นางมีคู่หมั้นแล้ว นางจึงบอกพระเจ้าพรหมทัตว่า ขอให้รอพี่ชายมาก่อนจึงจะแต่งงานด้วย ปาจิตเมื่อทราบข่าวเรื่องที่พระเจ้าพรหมทัตจับนางอรพิม จึงตามมาหานางอรพิมที่เมืองของท้าวพรหมทัต เมื่อนางอรพิมเห็นปาจิตมาด้วยความดีใจ จึงอุทานขึ้นว่า “พี่มา พี่มาแล้ว” จากคำว่า “พี่มา”ได้เพี้ยนเป็น “พิมาย” หรือ “เมืองพิมาย”มาจนทุกวันนี้ดังคำกลอนว่า

พระปาจิตอิสโรโอรสา ก็เข้าวังรีบมาหาช้าไม่
นางอรพิมแลเขม้มเห็นพระไพร นางทรามวัยร้องทักว่าพี่มา
แต่นั้นมาชาวพาราพากันเรียก นำสำเหนียกลือสะเล่าเป็นราวเรื่อง
ให้นามเมืองชื่อว่าพี่มาเมือง ทุกคนเนื่องเรียกเป็นเรื่องเมืองพิมาย[10]

2) ปราสาทหินพนมวันตำนานกล่าวว่า ท้าวพรหมทัตต้องการพิสูจน์ว่าแคว้นพุทไธสมันยิ่งใหญ่จริงหรือไม่ การท้าทายเพื่อสร้างศาสนถานจึงเป็นการพิสูจน์ถึงการมีอำนาจที่แท้จริง ข้อตกลงมีอยู่ว่าผู้ใดสร้างศาสนสถานเสร็จก่อนตะวันขึ้นถือว่าเป็นฝ่ายชนะจะได้อรพิมไปเป็นคู่ครอง การสร้างศาสนถานของทั้งสองฝ่ายได้เริ่มขึ้นในวันนั้น ท้าวพรหมทัตพร้อมด้วยช่างได้เร่งมือสร้างเทวสถานที่ยิ่งใหญ่และได้ดำเนินการไปเรื่อย ๆ อย่างสงบ ส่วนปาจิตอรพิมได้มาสร้างเทวสถานในทิศตรงกันด้วยเหตุที่ต้องสร้างกันตามลำพัง งานจึงดำเนินไปได้ช้ามาก แต่ศิลปะและความสวยงามไม่ด้อยกว่ากัน อรพิมเกรงว่าจะสร้างไม่ทันตะวันขึ้น นางจึงคิดสร้างโคมไฟดวงโตครั้งถึงเวลาใกล้รุ่ง นางจึงจุดดวงไฟนั้นค่อย ๆ ส่องขึ้นไปตามแนวต้นไม้ยามรุ่งอรุณ เมื่อท้าวพรหมทัตเห็นรัศมีของแสงสว่างก็เข้าพระทัยว่าตะวันขึ้นแล้ว จึงหยุดสร้างเทวสถานซึ่งยังไม่เสร็จแล้วออกคำสั่งให้นายช่างยกธงขาวทันทีในที่สุดไม่มีเทวสถานของฝ่ายใดที่สร้างเสร็จจึงประกาศผลว่าฝ่ายปาจิตเป็นผู้ชนะ ชัยชนะครั้งนี้ทำให้ท้าวพรหมทัตต้องยอมรับในความเฉลียวฉลาดของอรพิม โดยตั้งชื่อเทวสถานที่ปาจิตสร้างว่าปราสาทตะวันต่อมาคือ ปราสาทพนมวัน และตั้งชื่อเทวสถานที่ท้าวพรหมทัตสร้างว่าปราสาทพี่มา[11]

3) เมรุพรหมทัตตำนานกล่าวว่า เมรุพรหมทัต คือสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าพรหมทัต ที่ปาจิตทรงให้เหล่าทหารเสนาสร้างขึ้นดังบทกลอนว่า

ถ้านานไปจะสงสัยว่าเลื่อนลอย เห็นจะพลอยต้องนินทาประชาชน
พระงามสรรพตรัสกับเสนาใน จงฉับไวกรีฑานรากร
เราจะไปเผาศพท้าวพรหมทัต ด้วยผัดนัดกับเสนาโยธาหอน
ให้จัดการจัดเกณฑ์ทำเมรุทอง ให้ประภาษพรไว้เป็นมั่นท่านเสนา[12]

4) ปรางค์พรหมทัตตำนานกล่าวว่า ปรางค์พรหมทัตก่อด้วยศิลาแลงภายในปรางค์พบประติมากรรมศิลารูปบุคคลขนาดใหญ่นั่งขัดสมาธิ ชาวบ้านเรียกกันว่าท้าวพรหมทัตและพบรูปผู้หญิง

---

[10]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอน เรื่องพระปาจิต**, หน้า 100-101.

[11]รมิดา ชาญประโคน, **5 ตำนานปราสาทหิน**, หน้า 28-30

[12]นฤมลปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต**, หน้า 285-286.

นั่งคุกเข่าที่ชาวบ้านเรียกว่า นางอรพิมพ์[13]ด้วยหลักฐานที่ชาวบ้านได้พบรูปประติมากรรมศิลารูปบุคคลจึงเชื่อว่าคงเป็นรูปปั้นพระเจ้าพรหมทัตปราค์แห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “ปรางค์พรหมทัต”

5) ท่านางสระผมตำนานกล่าวว่า วันหนึ่งนางอรพิมไปเล่นน้ำกับเพื่อน (ที่ท่านางสระผม) นางนึกสนุกจึงเอาเส้นผมใส่ผอบลอยน้ำไปจนถึงมือของพระเจ้าพรหมทัต กลิ่นหอมของเส้นผมนั้นทำให้พระเจ้าพรหมทัตหลงใหลสั่งให้ทหารออกตามหาเจ้าของเส้นผม เมื่อพบจึงจับตัวกลับถวายพระเจ้าพรหมทัต ปัจจุบันท่าน้ำแห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “ท่านางสระผม”

6) สระขวัญ สระแก้ว สระพลุ่ง สระเพลงสระน้ำทั้งสี่สระนี้เป็นสระน้ำที่สร้างขึ้นไว้ภายในพระราชวังสำหรับเป็นที่อาบน้ำของพระมหากษัตริย์และนางสนมที่อาศัยอยู่ภายในพระราชวัง ในตำนานปาจิต อรพิม มีความเกี่ยวข้องกับสระน้ำทั้งสี่สระในตอนที่ ปาจิตออกหาเนื้อคู่ตามที่โหรหลวงได้ทำนาย เมื่อเดินทางมาถึงเมืองพิมายจึงได้พบกับสระน้ำทั้งสี่สระ ดังบทกลอนว่า

ท่านสร้างสระไว้เป็นทานทั้งสี่สระ สำหรับพระจะได้ลงสรงสนาน
พระสาชลไตรให้สำราญ จึงขนานนามสระไว้สืบมา
เป็นสำคัญชื่อสระขวัญและสระแก้ว น้ำใส่แจ่วเยื้องเย็นเห็นมัจฉา
อีกสระพลุ่งสระเพลงทั้งกว้างใหญ่ น้ำก็ใสเหมือนยังน้ำในหุบหิน[14]

7) กุฏิฤษีพิมายตำนานกล่าวว่า ปาจิตกับอรพิมทั้งสองได้เดินทางจะไปครองเมืองนครธม แต่ก่อนที่จะกลับไปยังเมืองนครธมอาจจะมีอุปสรรคดังเช่นที่เกิดขึ้น ทำให้ทั่งสองได้พัดหลงกันถึง 6 ปี เช่นนี้อีกแน่ จึงสมควรที่จะเดินทางกลับไปที่เมืองพิมาย เพื่อทำการถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าพรหมทัตเสียก่อน นางอรพิมเห็นดีด้วย ขณะเดินทางกลับก่อนที่จะเข้าประตูเมืองได้ผ่านไปทางกุฏิฤษี จึงเข้าไปหาและปรึกษากับฤษีพร้อมทั้งเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ฤษีฟังและบอกว่าหากตนเข้าไปในเมืองเวลานี้เกรงว่า ชาวเมืองและทหารซึ่งยังโกรธแค้นอยู่จะทำร้ายเอา ฤษีจึงแนะนำว่าควรจะให้นางอรพิมเข้าไปเมืองคนเดียวก่อน ส่วนปาจิตให้รออยู่ที่กุฏิของฤษี[15] ที่ตรงนี้จึงได้ชื่อว่า “กุฏิฤษี”

8) บ้านจารย์ตำรา ตำนานกล่าวว่า ปาจิต เดินทางตามหาเนื้อคู่พอถึงหมู่บ้านแห่งนี้ปาจิตหยิบแผนที่ออกมากางดู ให้รู้ว่าตนเดินทางมาถูกทางหรือไม่ หมู่บ้านแห่งนี้จึงมีชื่อว่า “บ้านกางตำรา” ต่อมาได้เพี้ยนมาเป็น “บ้านจารย์ตำรา”[16] แต่ในสำนวนนิทานคำกลอน เรื่องพระปาจิต “บ้านจารย์ตำรา” เดิมชื่อว่า “บ้านยาง” ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็น “บ้านจารย์ตำรา”[17]

---

[13]ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครราชสีมา. **ของดีโคราชเล่มที่2สาขาศิลปะและภาษา** (นครราชสีมา:ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถานบันราชภัฏนครราชสีมาศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมาหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2538). หน้า159.

[14]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต**, หน้า 22.

[15]ยุทธ ภิญโญ, **ปราสาทหินพิมายและนวนิยายเรื่อง เจ้าชายปาจิตต์นางอรพิม,** (นครราชสีมา : สมบูรณ์ออฟเฟ็กการพิมพ์, ม.ป.ป) หน้า. 29

[16]พระวัฒนา ญาณวโร, “ความเชื่อและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมปาจิต อรพิม ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครชัยบุรินทร์” **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559). หน้า 89.

[17]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต**, หน้า 25.

9) บ้านท่าหลวง ตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านแห่งนี้ หมู่บ้านนี้จึงมีชื่อว่า “บ้านท่าลวง” ต่อมาได้เพี้ยนไปเป็น “บ้านท่าหลวง”ตำบลท่าหลวง[18]

10) บ้านสัมฤทธิ์ หรือ บ้านสำเร็จตำนานกล่าวว่า บ้านสัมฤทธิ์แต่เดิมชื่อ บ้านดอนไร่ตอน ที่ปาจิตได้ตามหาหญิงท้องที่กำลังทำนา ขณะที่ทำนาอยู่นั้นจะมีกลัดกั้นเหมือนร่มบังแดด เมื่อปาจิตเห็นนางจึงอุทานออกมาว่า “อ้อ สำเร็จ”จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนั้นจากคำอุทานของปาจิตตั้งแต่นั้นมา กาลเวลาได้ล่วงไปก็ได้เพี้ยนเสียงเป็น “สัมฤทธิ์”[19] แต่ในนิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต เหตุที่ได้ชื่อบ้านว่า “บ้านสำเร็จ” มาจากยายบัวคลอดอรพิมขณะที่ปาจิตไปตามหมอตำแย แต่ว่าหมอมาไม่ทันยายบัวกับคลอดอรพิมออกมาก่อน จึงได้ชื่อว่า “บ้านสำเร็จ” จากการคลอดสำเร็จ

11) บ้านซึมตำนานปาจิต อรพิม กล่าวว่า บ้านซึม มาจากตำนานปาจิต อรพิม ตอนที่ปาจิตเดินทางไปตามหมอตำแยมาทำคลอดให้กับนางบัว ช่วงเวลานั้น เป็นเวลาที่ยังไม่สว่างนักพอสึม ๆ (สลัว ๆ) จึงเรียกบ้านแห่งนี้ว่า “บ้านซึม” จนปัจจุบันนี้[20]

12) บ้านตาแดงตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินทางไปตามหมอตำแยมาทำคลอดให้กับนางบัว เป็นเวลาที่ท้าวปาจิตเห็นตะวันขึ้นแดงโผล่พอดี ต่อมาภายหลังจึงเรียกชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านตาแดง”[21]

13) บ้านตำแย ตำนานกล่าวว่า ปาจิตไปตามหาหมอตำแยมาทำคลอดให้นางบัวหมู่บ้านนี้เป็นบ้านที่หมอตำแยอยู่ จึงตั้งเป็นชื่อบ้านว่า “บ้านตำแย”[22]

14) บ้านถนนนางคลานตำนานกล่าวว่า ปาจิตและนางอรพิมขี้ม้าออกจากเมืองพอระยะหนึ่งม้าหมดแรงล้มลงทับขานางอรพิมทำให้นางเดินต่อไปไม่ไหวนางเลยต้องคลานไปจึงเรียกว่า “บ้านถนนนางคลาน”[23] แต่ในนิทานคำกลอนพระปาจิต กล่าวว่าเมื่อปาจิตอรพิมหนีออกจากเมืองเจ้าพรหมทัตเดินทางไปที่เมืองของปาจิต ระหว่างที่เดินทางด้วยความที่อรพิมเป็นผู้หญิงการเดินทางในป่าเกิดความลำบากมาก จึงทำให้นางได้รับบาทเจ็บขาจนเป็นแผล นางได้ล้มลงนั่งด้วยความเจ็บ ปาจิตจะมาอุ้มนางให้ขึ้นขี้หลังแต่นางไม่ย่อมเพราะธรรมเนียมของคนในสมัยนั้นผู้เป็นภรรยาจะไม่ขึ้นขี้หลังของสามีถือว่าเป็นบาปหนัก นางจึงย่อมทนความเจ็บปวดถึงกับเดินไม่ได้ก็ของคลานเอา

15) บ้านนางเหริญตำนานกล่าวว่า นางอรพิมวัยเด็กปาจิตเลี้ยงดูนางอรพิมแล้วพานางไปหัดเดินที่บ้านแห่งนี้ จนคล่องแคล่ว จึงได้ชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านนางเดิน”ต่อมาได้เพี้ยนเป็น “บ้านนางเหริญ” ในปัจจุบันบางสำนวนกล่าวว่า ตอนที่ปาจิตอุ้มนางอรพิมหนีออกจากเมืองพิมายแล้วได้ว่างอรพิมลงให้เดินเอง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนางเดิน” ต่อมาเพี้ยนเป็น บ้านนางเหริญ[24]

16) บ้านกงรถตำนานกล่าวว่า ปาจิตยกขันหมากมาขอนางอรพิม ระหว่างทางได้หยุดรถขบวนขันหมาก ณ บ้านแห่งนี้ ชาวบ้านเห็นขบวนขันหมากมาจึงเข้าไปถามรู้ว่ามาสู้ขอนางอรพิม

---

[18]ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครราชสีมา,**ของดีโคราชเล่มที่ 2,** หน้า 165.

[19]พระวัฒนา ญาณวโร, **“ความเชื่อและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมปาจิตอรพิม ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครชัยบุรินทร์”** หน้า90.

[20]อ้างแล้ว

[21]อ้างแล้ว.

[22]นฤมลปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต,**หน้า27.

[23]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า 90.

[24]ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, **ของดีโคราช เล่มที่ 2**, หน้า 159.

ชาวบ้านจึงเล่าเหตุการณ์ท้าวพรหมทัตลักนางอรพิมไปเป็นมเหสี ทำให้ปาจิตโกรธมากจึงทรงตีดุมล้อรถหักพังทลายหมด กงล้อรถหักพังกองอยู่จำนวนมากชาวบ้านเลยเรียกชื่อหมู่บ้านว่า“บ้านกงรถ”[25]

17) บ้านแซะตำนานกล่าวไว้ว่าปาจิตกับนางอรพิมได้มาเจอะกันที่บ้านแห่งนี้ ซึ่งเป็นเส้นทางที่เฉอะแฉะ ชาวโคราชจะออกเสีย ฉ.ฉิ่ง เป็น ช.ช่าง ดังนั้น เฉอะแฉะจึงเป็นเชอะแชะ ชื่อหมู่บ้านจึงกลายเป็นชื่อของ “บ้านแชะ”[26]จนทุกวันนี้

18) บ้านถนนตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินข้ามฟากถนนมาอีกฝั่งหนึ่งเพื่อจะเข้าเขตเมือง บริเวณนั้นเรียกว่า “บ้านถนน”[27]

19) บ้านสนุ่น ตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินทางมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งมีต้นสนุ่นมาก บ้านนี้จึงชื่อว่า “บ้านสนุ่น”[28]

20) บ้านเสิงสางตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินทางผ่านมาตามเส้นทาง โดยไม่ได้หยุดพักทั้งกลางวัน กลางคืน พอเดินมาถึง บ้านแห่งนี้ ท้องฟ้าก็สว่างพอดี จึงทำให้บ้านแห่งนี้มีชื่อว่า “บ้านฟ้าสาง” ต่อมาได้เพี้ยนมาเป็น “บ้านเสิงสาง” จนทุกวันนี้[29]

21) บ้านอรพิมพ์ตำนานกล่าวว่า นางอรพิมซึ่งเป็นนางสนมของเจ้าเมืองขอมได้เดินทางไปมาระหว่างบ้านของสามี กับบ้านพ่อแม่ของตนเองอยู่เสมอจึงได้ชื่อว่า “บ้านอรพิมพ์”[30]

22) บ้านนางรากตำนานว่า นางอรพิมสนมเจ้าเมืองขอมเดินทางไปมาระหว่างเมืองขอมกับบ้านตนวันหนึ่งนางมีท้องอ่อนๆเกิดอาเจียน ที่นี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านนางราก” หรือ “นาราก”[31]

23) บ้านเมืองพลับพลาตำนานกล่าวว่าปาจิตซึ่งได้ออกตามหานางอรพิมที่อยู่เมืองพิมายระหว่างทางได้หยุดพักและสร้างพลับพลาเป็นเมืองที่ประทับณที่ตั้งตำบลแห่งนี้และยังมีหลักฐานเป็นคูเมืองสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

24) บ้านโนนตำหนักตำนานกล่าวว่า ปาจิตและนางอรพิมได้หลบหนีออกมาจากเมืองพระเจ้าพรหมทัต เมื่อมาถึงบริเวณสถานที่ตรงนี้ปาจิตและนางอรพิมได้เกิดความหนักอกหนักใจที่ไม่สามารถที่จะอยู่ที่ตรงนี้ได้อยู่ไปก็ไม่มีความสุข จึงทำให้สถานที่ตรงนี้ได้ชื่อว่า “บ้านโนนตำหนัก”[32]

25) บ้านนางออตำนานกล่าวว่า นางอรพิมได้เดินทางออกมาจากเมืองพิมาย เมื่อเดินทางมาถึงตรงนี้เลยได้มานั่งพัก สถานที่ตรงนี้เลยได้ชื่อว่า “บ้านนางออ”[33] ที่สำคัญบ้านนางอออนี้ยังมีโบราณสถานที่เรียกว่า “แท่นอรพิมพ์”

---

[25]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า 91.

[26]เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

[27]ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา,**ของดีโคราชเล่มที่ 2,**หน้า 165.

[28]อ้างแล้ว.

[29]MsRungsimaKullapat, "The Development of Pachit - Oraphim Cultural Routes", **A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Program in Architectural Heritage Management and Tourism International Program,** Graduate School : Silpakorn University, Academic Year 2013, p.96.

[30]op.cip.

[31]op.cip.

[32]Ms.RungsimaKullapat, Ibid., p.95

26) บ้านนางโทตำนานกล่าวว่า ในระหว่างที่นางอรพิมได้เดินทางมาจากเมืองพิมาย ด้วยความตื่นเต้นเพราะนางได้ไปเห็นจระเข้ในบ่อนางเลยร้องออกมาด้วยความตื่นเต้นจนร้องไห้ออกมาว่า “ท่อ โธ่” จากคำนี้เลยมาเป็น “บ้านนางโท”[34]

27) บ้านนางรำตำนานกล่าวว่า ปาจิตกับนางอรพิม เดินทางเอาแก้วแหวนเงินทองมาให้ยายบัว แล้วเดินทางไปยังนครธม พอเข้าเขตเมืองบุรีรัมย์ นางอรพิมเข้าใจว่าถึงนครธมจึงฟ้อนรำด้วยความดีใจเลยเรียกว่า“บ้านนางรำ”[35]

28) บ้านหนองบุญนากตำนานกล่าวว่า คำว่า “นาก” หรือ “นาค” ตามความเชื่อของชาวพุทธผู้ที่ก่อนจะบวชจะมีชื่อเรียกว่านาค นางอรพิมเมื่อพัดลงกับปาจิตแล้วได้เดินทางคนเดียวในป่าเมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่งนางได้บวชแต่ก่อนที่จะบวชนางได้เป็นนาคตามความเชื่อของคนท้องถิ่น จึงได้ชื่อว่า “บ้านหนองบุญนาค”[36]

29) นครราชสีมาตำนานกล่าวว่า ปาจิตอรพิมได้เดินทางกลับเมืองเพื่อจะไปแต่งงานทั้งสองเดินทางจนมาพบดินแดนแห่งหนึ่งพวกเขาเดินตรงเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อจะขออาศัยค้างแรมด้วยสักคืนและเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นในวันนั้น ชาวบ้านคนหนึ่งวิ่งร้องตะโกนอย่างหน้าตาตื่นว่ามีราชสีห์ตัวหนึ่งเข้ามาทำร้ายสัตว์เลี้ยงและผู้คนบาดเจ็บตายหลายคนแล้ว ให้รีบไปช่วยกันล่าราชสีห์โดยด่วนแล้วชาวบ้านก็เฮโลกันไปพร้อมอาวุธครอบครันแต่ในที่สุดก็ถูกราชสีห์ทำร้ายบาดเจ็บกลับมา เมื่อปาจิตทราบเรื่องก็รีบไปสมทับกับชาวบ้านปาจิตได้กระโจนเข้าหาราชสีห์ตัวนั้นและสามารถขี่หลังมันได้ ราชสีห์ทำอะไรปาจิตไม่ได้จึงวิ่งเข้าป่าพร้อมกับปาจิต ปาจิตได้หายไปนานทุกคนเป็นห่วงเขามาก โดยเฉพาะอรพิมถึงกับคร่ำครวญหวนไห้ ทุกคนทำอะไรไม่ได้ได้แน่รอ บางคนโจษจันกันไปต่าง ๆ นานาว่าปาจิตไม่รอดแน่และ ขณะที่กำลังรออยู่นั้น ปาจิตเดินออกมาจากชายป่าพร้อมกับคอนราชสีห์ตัวใหญ่มาด้วย (การคอน คือ ลักษณะเช่นเดียวกับการหาม แต่ของที่คอนนั้นอยู่หลังทั้งหมด แล้วใช้มือกดปลายไม้ข้างหน้า) ชาวบ้านดีใจมากและพากันยกย่องว่าเขาเป็นคนเก่งและกล้าหาญทันที่อรพิมเห็นปาจิตก็ร้องขึ้นมาว่าพี่คอนราชสีห์มาแล้วและได้กลายเป็น “เมืองนครราชสีมา”[37]

30) ลำจักราช หรือ อำเภอจักรราชตำนานกล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระเจ้าพรหมทัตได้เดินทางมาจับตัวเอานางอรพิม ในระหว่างการเดินทางได้มาหยุดอยู่ตรงบริเวณลำน้ำที่กำลังไหลเชี่ยวกั้นอยู่จะข้ามก็ข้ามไม่ได้ ตอนไปพนมโรงนั้นเป็นช่วงหน้าแล้งน้ำลดจึงเดินทางข้ามไปได้โดยง่าย แต่ตอนกลับเป็นฤดูฝนน้ำหลากจึงทำให้พระเจ้าพรหมทัตออกคำสั่งเร่งให้ทหารต่อเรือเพื่อจะข้ามไปฝั่งตรงข้าม เรือลำแรกสร้างเสร็จสำหรับพระเจ้าพรหมทัตกับนางอรพิมข้าม ลำที่สองสำหรับทหารเรือกลับอับปาง

---

[33]op.cip.

[34]op.cip

[35]ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา. **ของดีโคราชเล่มที่ 2**, หน้า 167.

[36] Ms.RungsimaKullapat, Ibid., p.96.

[37]รมิดา ชาญประโคน, **5 ตำนานปราสาทหิน**, หน้า 32.

ล่มลงกลางแม่น้ำเพราะเกิดน้ำหมุนวนเหมือนกงจักร ทำให้ทหารจมน้ำตาย ในกาลต่อมาลำน้ำนี้จึงถูกเรียกว่า “ลำจักราช” หรือ อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบันนี้[38]

31) บ้านบุตำนานกล่าวว่า เพราะที่ตรงนี้เป็นที่ตั้งบ้านของยายบุผู้เป็นแม่ของนางอรพิม จึงได้ตั้งชื่อบ้านว่า “บ้านบุ”[39]

32) เมืองต่ำ หรือ ปราสาทหินเมืองต่ำตำนานกล่าวว่า ปาจิตออกตามหาเนื้อคู่ ตามที่หมอดูได้ทำนายไว้ ปาจิตได้เดินทางลัดเลาะเลียบทุ่ง ช่วงนั้นเป็นฤดูฝนชาวบ้านกำลังดำนา ปาจิตเดินตรงไปหาชาวนาเพื่อจะขอพักอาศัยค้างแรมสักคืน แต่สายตาที่กวาดไปรอบ ๆ มีหญิงชรานางหนึ่งกำลังดำนาอยู่เพียงลำพัง ปาจิตเกิดความเวทนาสงสารยิ่งนัก เหตุใดเล่าไม่มีใครช่วยนาง หลังจากนั้นปาจิตจึงเดินเข้าไปหานาง แต่ก็ต้องแปลงใจยิ่งเมื่อได้เห็นหญิงชรานั้นท้องแก่ใกล้คลอด แต่ในขณะที่แดดร้อนจัดขนาดนี้ทำไมนางจึงยังคงทำนาได้โดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยดูคล้ายกับว่ามีร่มเงาคอยกำบังให้ร่มเย็นตลอดเวลา ปาจิตจึงถามว่า เหตุใดจึงไม่มีใครช่วยนางเลย นางตอบว่า สามีของนางตายไปนานแล้ว ทำให้นางต้องอยู่ลำพังเพียงคนเดียวจึงรู้สึกเหงาและอยากมีเพื่อนนางจึงไปไหว้สาบานต่อฟ้าดินให้ช่วยเนรมิตให้นางตั้งครรภ์ แล้วนางก็สมปรารถนาทำให้นางมีกำลังใจในการทำงานอย่างไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ส่วนชาวบ้านได้ตั้งข้อรังเกียจนางว่านางตั้งท้องในวัยชราทั้ง ๆ ที่ไม่มีสามี นางต้องประพฤติตนไม่ดีเป็นแน่ จึงไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย นางจึงต้องอยู่ตามลำพังเช่นนี้ ปาจิตได้สนทนาพูดคุยกับหญิงชรานั้นนานพอสมควรและไม่ทราบด้วยเหตุผลประการใดทำให้ปาจิตได้ตัดสินใจอยู่กับหญิงชรานับแต่นั้นปาจิตได้อยู่ช่วยเหลืองานทุกอย่าง ทั้งงานบ้านงานเรือน ปลูกพืชทำไร่ ช่วยงานทุกอย่าง วันหนึ่งปาจิตได้บอกกับนางว่า ปาจิตรู้สึกผูกพันกับทารกที่จะเกิดจากครรภ์ของนางอย่างบอกไม่ถูก จึงกล่าวกับนางว่าถ้านางคลอดบุตรออกมาเป็นชายจะขอเป็นเกลอรัก ถ้าออกมาเป็นหญิงจะขอเป็นคู่ครองแล้วนางก็ตอบตกลงตามนั้น เพื่อจะได้เป็นเกียรติศิริมงคลแก่บุตรของนาง ปาจิตจึงสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นที่คลอดบุตรของนาง ซึ่งเทวสถานแห่งนี้ก็คือ “ปราสาทหินเมืองต่ำ”[40]

33) ปราสาทหินพนมรุ้งตำนานกล่าวว่า ปาจิตกุมารผู้เป็นโอรสของกษัตริย์ผู้ครองแคว้นพุทไธสมัน เมื่อเจริญวัยเหมาะสมพระราชบิดามีความประสงค์ที่จะให้อภิเษกสมรส จึงได้คัดเลือกสาวงามมาเพื่อให้ปาจิตได้เลือกคู่ครอง แต่ว่าปาจิตไม่มีใจในหญิงเหล่านั้นแม้แต่น้อย กับมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาในหลักธรรมทางศาสนา จึงกล่าวลาพระราชบิดาเพื่อไปแสวงบุญยังดินแดนพนมโรง เพื่อไปนมัสการสมณพราหมณ์หิรัญญะผู้มีชื่อเสียงและเป็นผู้นำศาสนาจักรแห่งพนมโรง ปาจิตกุมาร เจ้าชายหนุ่มรูปงามน้ำใจดีผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาได้ปลอมพระองค์เป็นสามัญชนเพื่อสะดวกในการเดินทาง ปาจิตได้มุ่งหน้าขึ้นเหนือโดยลำพังผู้เดียว เดินทานรอนแรมจากแคว้นพุธไธสมันมุ่งสู่

---

[38]รมิดา ชาญประโคน, **การท่องเที่ยวบนเส้นทางสายอารยธรรมขอม กรณีศึกษา 5 ปราสาทหิน**, (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 32 : ผลงานเรื่อง หลักสูตรและการสอนสาระท้องถิ่นอีสานใต้, 2555,) หน้า 35.

[39]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า. 94

[40]รมิดา ชาญประโคน, **5 ตำนานปราสาทหิน**, หน้า 12- 13.

แคว้นวนัมรุง ด้วยความมุ่งมั่น ในที่สุดได้เข้านมัสการสมณพราหณ์หริญยะ ได้ร่ำเรียนวิชาจนเก่งกล้าสามารถสมความปรารถนาทุกประการและได้ช่วยเสริมสร้างเทวสถานแห่งพนมโรงให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น[41]

34) สระน้ำหนองบัวบารายตำนานกล่าวว่าท้าวพรหมทัตผู้ปกครองวิมายปุระ เมื่อทรงทราบกิตติมศักดิ์ของหญิงงาม จึงมีความประสงค์ที่จะยลโฉมยิ่งนักจึงเรียกอำมาตย์เสนาคนสนิทมาคิดวิธีการที่จะลักพาตัวอรพิมไปกับพระองค์ให้จงได้ ในคืนวันที่มีการจัดประเพณีขึ้นเขา ซึ่งทุกคนจะต้องไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนานมัสการและบูชาสิ่งศักดิสิทธิ์ตามปกติจะจัดในช่วงหน้าแล้งคือ วันเพ็ญเดือนห้าและในตอนกลางคืนพระองค์ได้จัดให้มีการสมโภชการแสดงและการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ บริเวณเชิงเขาด้านตะวันออก สถานที่แห่งนี้จึงได้กลายเป็นที่ลุ่มมีน้ำขังและกลายเป็นสระขนาดใหญ่เรียกว่า “สระเพลง” หรือ “บาราย” ในปัจจุบันคือบริเวณ “บ้านหนองบัวราย”[42]

35) นางรองตำนานกล่าวว่า ท้าวพรหมทัตออกประพาสป่ารอนแรมมาจนถึงพนมรุ้ง ตั้งค่ายพักแรมริมสระน้ำใหญ่เรียกว่า สระเพลิง อยู่ทางทิศตะวันออกของปราสาทหิน เมื่อได้ขึ้นไปบนปราสาทได้พบหญิงสาวหน้าตางดงามจึงลุ่มหลงในนางมาก อยากจะได้นางไปเชยชม ท้าวพรหมทัตได้ให้ทหารฉุดคร่านางจากบิดามารดา ทหารของปาจิตที่ดูแลนางไม่อาจสู้ฝ่ายท้าวพรหมทัตได้ ท้าวพรหมทัตได้นำนางอรพิมไปยังเมืองพิมาย ซึ่งไม่ทราบว่านางอรพิมเป็นคู่มั่นของปาจิตพระราชโอรสนครธม ฝ่ายทหารและคนสนิทที่คอยดูแลนางอรพิมของปาจิตได้ส่งข่าวให้ทางปาจิตทราบ ขณะที่ท้าวพรหมทัตได้เดินทางฝ่ายมาทางบ้านจะบวก นางอรพิมได้ร้องขอความกรุณาท้าวพรหมทัตให้หยุดยั้งการเดินทางเพื่อจะหาเวลาส่งข่าวให้ปาจิตทราบ แต่ท้าวพรหมทัตไม่ยินยอม ครั้นเดินทางมาถึงลำน้ำแห่งหนึ่ง นางอรพิมได้ลงจากช้างและนั่งร้องให้ที่ริมฝั่งน้ำ โอดครวญถึงบิดามารดาและปาจิต[43]ที่แห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “นางร้อง” และต่อมาเพี้ยนเป็น “นางรอง”

36) บ้านไผ่ล้อมตำนานกล่าวว่า ทหารของท้าวพรหมทัตได้จับตัวนางอรพิมไปในระหว่างที่เดินทางเมื่อขบวนได้เดินทางไปถึงเขตแนวป่าลึก อรพิมก็แกล้งทำเป็นปวดท้องขอไปปลดทุกข์บ้าง ผู้คุมจึงปล่อยนางอีกครั้ง และตอนนี้นางก็ได้หลบหนีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทหารรู้ก็ได้ใช้แนวไม้ไผ่กั้นเป็นบริเวณกว้างเพื่อล้อมจับนาง ปัจจุบันก็เป็นหมู่บ้านชื่อว่าบ้านไผ่ล้อม[44]

37) พนมไปรบัด หรือ ปลายบัดตำนานกล่าวว่า อรพิมได้หนีจากการจับกุมของพระเจ้าพรหมทัต นางได้เดินทางย้อนกลับไปทางเก่าโดยที่นางไปซ่อนตัวอยู่ในถ้ำ ณ ภูเขาแห่งหนึ่งด้านทิศใต้ของพนมโรง ไม่มีใครหานางพบภูเขานั้นจึงได้ชื่อว่า “พนมไปรบัด”ต่อมาเรียกว่า “พนมปลายบัด”[45]

38) ถ้ำเป็นทองตำนานกล่าวว่า ปาจิตเดินทางกลับจากการไปนำสินสอดเพื่อมาสู่ขอนางอรพิม ระหว่างทางทราบข่าวว่าพระเจ้าพรหมทัตมาจับตัวนางอรพิมไปจึงทำให้ปาจิตโกรธได้เอาสิน

---

[41]เรื่องเดียวกัน, หน้า 12- 13.

[42]รมิดา ชาญประโคน, **การท่องเที่ยวบนเส้นทางสายอารยธรรมขอม**, หน้า 34.

[43]คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์, **บุรีรัมย์ภูมิหลักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : บริษัททีเค.พริ้นติ้งจำกัด, 2555), หน้า 145.

[44]คณะผู้จัดทำ, **บุรีรัมย์ภูมิหลักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม**, หน้า 145.

[45]รมิดา ชาญประโคน, **5 ตำนานปราสาทหิน**, หน้า 21.

ทองทองมั่นนั้นทิ้งในบรรดาสินสอดทองมั่นนั้นมีเป็ดทอง เมื่อเอาเป็ดทองทิ้ง เป็ดทองได้เข้าไปอยู่ในถ้ำ สถานที่ตรงนี้จึงได้ชื่อว่า “ถ้ำเป็ดทอง”[46]

39) ลำปลายมาศตำนานกล่าวว่า ปาจิตยกขันหมากซึ่งเป็นสินสอดที่จะนำไปสู่ขอนางอรพิม ได้ทราบข่าวว่าท้าวพรหมทัตลักพานางอรพิมไปเมืองพิมายจึงโกรธแค้นพระเจ้าพรหมทัตมากเลยเทข้าวของ เงินทองลงในลำน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อลำน้ำนี้ว่า ลำมาศ (คำว่ามาศ ในภาษาถิ่นหมายถึง สินสอดที่จะนำไปสู่ขอหญิง)[47]

40) เสราะแบกจาน (บ้านจานแตก)ตำนานกล่าวว่า ปาจิตทราบข่าวว่าพระเจ้าพรหมทัตได้มาลักพาตัวนางอรพิมไป ทำให้ปาจิตโกรธมากจึงได้ทุบทุบข้าวของถ้วยชามที่เตรียมมาแตกระจ่ายหมู่บ้านแห่งนี้จึงถูกเรียกว่าเสราะแบกจาน หรือ บ้านจานแตก[48]

41) เสราะอังกอคะเมา (บ้านข้าวดำ)ตำนานกล่าวว่า ปาจิตทุบข้าวของที่นำมาเป็นสินสอดถ้วยชามและได้เผ่าข้าวสารที่จะนำมาเป็นสินสอดนางอรพิม หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า “เสราะอังกอคะเมา” หรือ “บ้านข้าวดำ”[49]

42) เสราะจี๊กจรูก ต่อมากลายเป็นบ้านตาจรู๊กตำนานกล่าวว่า ปาจิตได้ยกขันหมากมาและในบรรดาขันหมากได้นำบรรดาสัตว์ต่าง ๆ ที่จะนำมาเซ่นไหว้ได้เกิดอาการหิวโซมากเพราะอาหารที่เตรียมมาด้วยปาจิตได้เททิ้งหมดแล้ว ซึ่งหมูที่เป็นสัตว์ตะกละตะกลามต้องทนไม่ได้แน่ ปาจิตจึงบอกให้ข้าทาสปล่อยหมูไป หมู่บ้านแห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “เสราะจี๊กจรูก”ต่อมากลายเป็น “บ้านตาจรู๊ก”[50]

43) เขากระโดงตำนานกล่าวว่า อรพิมระเหเร่ร่อนตามหาปาจิตลำพังระหว่างทางนางหวั่นเกรงว่าจะเกิดอันตรายจึงอธิษฐานขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แปลงร่างให้เธอเป็นชายบางส่วนที่เป็นหญิงหลุดหายไปจากร่างจากนั้นอรพิมก็นำปทุมถันของนางไปฝากไว้ที่ต้นงิ้วส่วนโยนีไปฝากไว้ที่ต้นมะกอกโคกจึงกลายเป็นต้นหีผีจนทุกวันนี้[51]

44) หนองกี่ตำนานกล่าวว่า นางอรพิมเดินทางออกตามหาปาจิต นางไม่มีเสื้อผ้าที่สวย ๆ ใส่ นางจึงได้ขอให้ชาวบ้านบริเวณนี้ช่วยท่อผ้าให้นาง ชาวบ้านจึงได้นำกี่ออกมากางเพื่อท่อผ้า บริเวณนี้จึงได้ชื่อว่าหนองกี่ มาตั้งแต่นั้น[52]

45) ทุ่งจังหันตำนานกล่าวว่า เมื่ออรพิมในร่างผู้ชายได้บวชเป็นภิกษุแล้วมารับอาหารเช้าตรงนี้ จึงได้ชื่อว่าทุ่งจังหัน[53]คำว่า “จังหัน” เป็นภาษาอีสาน คือ การถวายอาหารเช้าพระภิกษุ

46) ปราสาทหินปะคำตำนานกล่าวว่า เมื่อพระอรพิมได้ลาสิกขาเพศบรรพชิตแล้ว อรพิมและประทุมเกสร อธิษฐานร่างกลับมาเป็นหญิงดังเดิม ส่วนสมณพราหมณ์ปาจิตนั้นกลับไปยังเทวาลัยลาสิกขาโดยได้ถอดปะคำแขวนไว้ ณ เทวาลัย ต่อมาเทวาลัยจึงได้ชื่อว่า “ปราสาทหินปะคำ”[54]

---

[46]Ms.RungsimaKullapat, Ibid., p.97.

[47]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอน เรื่องพระปาจิต**, หน้า 86-87.

[48]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า 98.

[49]อ้างแล้ว.

[50]รมิดา ชาญประโคน, **การท่องเที่ยวบนเส้นทางสายอารยธรรมขอม**, หน้า 34.

[51]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า 98.

[52]Ms.RungsimaKullapat, Ibid., p.96.

[53]op.cip.

47) ทุ่งกระเต็น ตำนานกล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัตได้มาจับตัวนางอรพิม ในระหว่างการการเดินทางกลับเมืองพาราณสีได้เดินทางรอนแรมไปเรื่อย ๆ จนถึงทุ่งกว้างใหญ่แห่งหนึ่งขบวนได้หยุดพักเอาแรง นางร้องไห้จนน้ำตาเหือดแห้งและหมดอาลัยในชีวิต นางจึงคิดหาวิธีการใหม่โดยพูดกับผู้คุมขังดี ๆ นางบอกว่าจะไม่หนีไปไหนอีกแล้ว ขอให้ปล่อยนางให้เดินเป็นอิสระบ้าง แล้วทหารหลงเชื่อคำพูดของนาง ปล่อยนางออกมา นางเดินลัดเลาะไปตามท้องทุ่ง และเมื่อได้โอกาสก็หนีสุดชีวิต แต่เมื่อเป็นทุ่งโล่งทหารจึงจับตัวนางได้อีก โดยทหารได้ฉุดกระชากลากดึง นางทั้งต่อสู้และกระโดดโลดเต้นไปเรื่อย ๆต่อมาทุ่งแห่งนี้จึงถูกเรียกว่า “ทุ่งนางเต้น” หรือ “ทุ่งกระเต็น”[55]

48) ทุ่งอรพิมพ์ตำนานกล่าวว่า ปาจิตและอรพิมเดินทางกลับเมืองนครธมโดยเดินทางผ่านทุ่งกระเต็นรุ่งขึ้นได้เดินทางผ่านเส้นทางเดิมและวกมาทางทิศตะวันออกจนถึงทุ่งแห่งหนึ่งก็หยุดพักผ่อนที่แห่งนี้ซึ่งทุ่งนี้ต่อมาเรียกว่า“ทุ่งอรพิมพ์”[56]

49) บ้านแซร์ออคำว่า แซร์ออ เป็นภาษาเขมรแปลว่า นางาม ตามตำนานปาจิต อรพิมกล่าวไว้ว่า เมื่อปาจิตและนางอรพิมได้กลับมาพบกันหลังจากได้จากกันไปถึงระยะเวลา 7 ปี ทั้งสองจึงได้เดินทางกลับเมืองนครธมแต่ในระหว่างเส้นทางที่เดินทางกลับเมืองนครธมนั้นได้พบกับ นาข้าวที่สวยงามอยู่บริเวณนั้น ต่อมาจึงได้ชื่อว่า “แซร์ออ” จนถึงปัจจุบันนี้[57]

50) ช่องตะโกตำนานกล่าวว่า ในช่วงที่ปาจิตเดินทางไปมาระหว่างเมืองพิมายกับบ้านเกิดของตนคือเมืองนครธม ได้เดินทางผ่านช่องทางนี้[58]ที่ตรงนี้จึงได้ชื่อว่าช่องตะโก

51) นครธม หรือ นครพรหมเมืองบ้านเกิดของปาจิต ตามตำนานกล่าวว่า ปาจิตเป็นโอรสของพระเจ้าอุทุมราชหรือพระธรรมราชภูบาล เจ้าผู้ปกครองอาณาจักรนครธม ดังบทกลอนว่า

ว่ายังมีพระบุรีมหึมา นามพาราชื่อมหาบุรีพรหม
มีคู่ล้อมป้อมกำแพงนั้นเชื่อมขึม ทั้งใหญ่ครึมยามกว้างครั้งประถม[59]

52) เมืองจำปาก หรือ จำปาสักตำนานกล่าวว่า เมื่อนางอรพิมได้พัดลงกับปาจิต นางได้ออกตามหาปาจิตอย่างไรก็ไม่พบ เพื่อความปลอดภัยนางจึงได้อธิษฐานร่างให้กายเป็นชายเพื่อความปลอดภัยและสะดวกในการเดินทาง นางได้เดินทางมาถึงเมืองหนึ่งมีนามว่า “จำปากนคร” ภายในเมืองจำปากนี้ กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองมีพระราชธิดาสวยงามมากแต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไรตาย หมอคนใดก็ช่วยไม่ได้ ชาวเมืองต่างพากันร้องให้อาลัยรักนางผู้เป็นธิดาของเจ้าเมือง นางอรพิมรู้ข่าวก็อยากจะช่วยนาง จึงให้คนพาไปเข้าเฝ้าเจ้าเมืองทูลขออนุญาตรักษา เจ้าเมืองทรงอนุญาตให้นางอรพิมในร่างชายได้ใช้เปลือกไม้ที่ได้จากป่าคราวรักษาปาจิตมาเคี้ยวพ่นใส่พระธิดา นางธิดาทรงฟื้นขึ้นมาเจ้าเมืองและญาติดีใจมากทรงปรึกษากันว่าจะให้นางอรพิมอภิเษกกับธิดาของตน แต่นางอรพิมบ่ายเบี่ยงว่าขอเวลาสักปีหรือสองปีให้ได้บวชเรียนและศึกษาศิลปะศาสตร์ให้จบก่อน เจ้าเมืองจำต้องยอมตามใจ[60]

---

[54]รมิดา ชาญประโคน, **5 ตำนานปราสาทหิน**, หน้า 44.

[55]พระวัฒนา ญาณวโร, หน้า 99.

[56]คณะผู้จัดทำ,**วัฒนธรรมพัฒนาการประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์,**หน้า123.

[57] Ms.RungsimaKullapat, Ibid., p.97.

[58]op.cip.

[59]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต**, หน้า 8.

[60]นฤมล ปิยวิทย์, **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต**, หน้า 161- 168.

53) วัดภูจำปาสักตำนานกล่าวว่า เมื่ออรพิมในร่างชายได้ช่วยธิดาเจ้าเมืองจำปากแล้วเจ้าเมืองได้ยกธิดาให้แต่งงานด้วย แต่อรพิมกับไม่ย่อมรับ แต่ขอลาเจ้าเมืองเพื่อไปบวชอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งศึกษาพระธรรมวินัยจนมีความรู้แตกฉานซึ่งพระในวัดและศิษย์ตลอดจนชาวบ้าน จึงยกให้เป็นพระสังฆราช พระอรพิมให้สร้างศาลาขึ้นหลังหนึ่งเขียนภาพเล่าเรื่องนางกับปาจิตที่ฝาผนัง ตั้งแต่ปาจิตได้อาศัยอยู่กับยายบัวจนถึงตอนนางมาบวชอยู่ แต่ละตอนละเอียดครบถ้วนกระบวนความ นางสั่งไว้ว่าหากมีผู้ใดที่มาดูภาพเขียนฝาผนังแล้วนั่งร้องไห้ให้คนเฝ้าศาลารีบไปบอกให้รู้ทันทีวันหนึ่งปาจิตเดินทางมาถึงเมืองนี้ ได้เข้าพักอาศัยในศาลาและนอนหลับไปด้วยความเหน็ดเหนื่อย ครั้งตื่นขึ้นมองไปรอบ ๆ เห็นภาพเขียนฝาผนังศาลาได้ลุกไปเดินดูโดยรอบ รู้ว่าเป็นเรื่องราวของตนกับนางอรพิม จึงทรุดลงร่ำให้อยู่ตรงนั้น คนเฝ้าศาลารีบนำเอาความไปเล่าให้พระสังฆราชทราบ พระสังฆราชให้นำปาจิตไปพบ เมื่อพบกับสังฆราชแล้วปาจิตได้สอบถามความเป็นมาของรูปเขียน พระสังฆราชได้เล่าให้ฟังและบอกว่าตนคือ นางอรพิม จากนั้นนางอรพิมก็บอกลาชาวบ้านเดินทางกลับนครธม[61]

3. บทสรุป

ความเชื่อเรื่อง ชื่อบ้าน นามเมือง ในตำนานปาจิต อรพิม เป็นการเก็บรวบรวมความคิดความเป็นอยู่สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน เป็นสิ่งที่ช่วยสะท้อนภาพของสังคมว่าสังคมของผู้แต่งมีลักษณะสภาพการณ์หรือความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ณ ช่วงเวลาที่สร้างวรรณกรรมปาจิตอรพิม ขึ้นมา ซึ่งมีประโยชน์ในฐานะที่เปรียบเสมือนการถ่ายทอดข้อมูลทั้งในด้านประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของท้องถิ่นในอดีตที่ตกทอดมายังปัจจุบันเป็นการผสมผสานกันระหว่างการนำเอานิทานในชาดกมาผสมผสานกับการให้ความหมายแก่โบราณสถานในท้องถิ่นเกี่ยวพันระหว่างเมืองพิมายไปตามเส้นทางโบราณสู่อาณาจักรขอมจนกลายเป็นที่มาชื่อบ้านนามเมือง ซึ่งเกิดจากความเชื่อของคนท้องถิ่นผ่านมุมมองของตำนานปาจิต อรพิมซึ่งถือว่าเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่จะมีตัวตนหรือไม่มีว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานบ้างอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ ซึ่งสอดรับกับความเชื่อชื่อบ้านนามเมือง ที่เกิดจากอิทธิพลของตำนานปาจิต อรพิม ดังนี้ (1) เมืองพิมาย (2) ปราสาทหินพนมวัน (3) เมรุพรหมทัต (4) ปรางค์พรหมทัต (5) ท่านางสระผม (6) สระขวัญ สระแก้ว สระพลุ่ง สระเพลง (7) กุฏิฤษีพิมาย (8) บ้านจารย์ตำรา (9) บ้านท่าหลวง (10) บ้านสัมฤทธิ์ หรือ บ้านสำเร็จ (11) บ้านซึม (12) บ้านตาแดง (13) บ้านตำแย (14) บ้านถนนนางคลาน (15) บ้านนางเหริญ (16) บ้านกงรถ (17) บ้านแซะ (18) บ้านถนน (19) บ้านสนุ่น (20) บ้านเสิงสาง (21) บ้านอรพิมพ์ (22) บ้านนางราก (23) บ้านเมืองพลับพลา (24) บ้านโนนตำหนัก (25) บ้านนางออ (26) บ้านนางโท (27) บ้านนางรำ (28) บ้านหนองบุญนาก (29) นครราชสีมา (30) ลำจักราช หรืออำเภอจักรราช (31) บ้านบุ (32) เมืองต่ำ หรือ ปราสาทหินเมืองต่ำ (33) ปราสาทหินพนมรุ้ง (34) สระน้ำหนองบัวบาราย (35) นางรอง (36) บ้านไผ่ล้อม อำเภอนางรอง (37) พนมไปรบัด หรือ ปลายบัด (38) ถ้ำเป็นทอง (39) ลำปลายมาศ (40) เสราะแบกจาน (บ้านจานแตก) (41) เสราะอังกอคะเมา (บ้านข้าวดำ) (42) เสราะจั๊กจรูก ต่อมากลายเป็นบ้านตาจรู๊ก (43) เขากระโดง (44) หนองกี่ (45) ทุ่ง

[61]เรื่องเดียวกัน, หน้า 248-251.

จังหัน (46) ปราสาทหินปะคำ (อำเภอปะคำ) (47) ทุ่งกระเต็น (48) ทุ่งอรพิมพ์ (49) บ้านแซร์ออ (50) ช่องตะโก (51) นครธม หรือ นครพรหม (52) เมืองจำปาก หรือ จำปาสัก (53) วัดภูจำปาสัก

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. **วรรณกรรมสมัยธนบุรีเล่ม2.** พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2533.

คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. **บุรีรัมย์ภูมิหลักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพมหานคร : บริษัทที.เค.พริ้นติ้งจำกัด, 2555.

เฉลียวสังฆะมณี. **ปาจิตกุมารคำกลอน.**กรุงเทพมหานคร: บริษัทการศึกษาจำกัด,2545.

นิยดาเหล่าสุนทร. **ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538.

นฤมลปิยวิทย์. **นิทานคำกลอนเรื่องพระปาจิต.**นครราชสีมา:สำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2539.

เบญจมาศพลอินทร์. **วรรณคดีขนบประเพณีและศาสนา.**กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์,2524.

ประสาทอิศรปรีดาและคณะ. **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน.**มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518.

พระวัฒนา ญาณวโร, “ความเชื่อและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมปาจิตอรพิม ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครชัยบุรินทร์” **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

ยุทธภิญโญ. **ปราสาทหินพิมายและนวนิยายเรื่องเจ้าชายปาจิตต์นางอรพิม.** (นครราชสีมา : สมบูรณ์ออฟเฟ็กการพิมพ์, ม.ป.ป.

รมิดาชาญประโคน. **5ตำนานปราสาทหิน.**กรุงเทพมหานคร: อรุณศิลป์ครีเอชั้น, 2552.

_____ .**การท่องเที่ยวบนเส้นทางสายอารยธรรมขอมกรณีศึกษา5ปราสาทหิน.** สพม.เขต 32:ผลงานเรื่องหลักสูตรและการสอนสาระท้องถิ่นอีสานใต้, 2555.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครราชสีมา. **ของดีโคราชเล่มที่2สาขาศิลปะและภาษา.** นครราชสีมา :ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถานบันราชภัฏนครราชสีมาศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมาหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2538.

สุนีย์เลี่ยวเพ็ญวงษ์. **การศึกษานิทานพื้นบ้าน.**ขอนแก่น: ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.

Ms. RungsimaKullapat.**Living Heritage Through Literature : The Development of PachitOraphim Cultural Routes.**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of theRequirements for the Degree Doctor of Philosophy Program in ArchitecturalHeritage Management and Tourism International Program. Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2013.

ประชาธิปไตยกับความสุขมวลรวมประชาชาติ
Democracy and Gross National Happiness

นางอัญญาณี ชัยช้าง[1]

บทคัดย่อ

ในขณะที่คนไทยกำลังตื่นตัวอยู่กับการเลือกตั้ง เพราะความต้องการมีประชาธิปไตยเต็มใบแบบอารยประเทศ คนไทยก็ควรหันกลับไปดูว่าบ้านเมืองของเราได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยมาเกือบ ๙๐ ปีแล้ว ประเทศไทยมีการปกครองหลายรูปแบบทั้งเผด็จการทั้งประชาธิปไตยครึ่งใบ แต่เราก็ไม่เคยมีประชาธิปไตยเต็มใบเลยเพราะเหตุนี้ก็ได้ที่ทำให้ประชาชนคนไทยอยากเลือกตั้ง ซึ่งน่าจะเป็นต้นเหตุของการอยู่ดีมีสุข มีเศรษฐกิจที่ดี แต่บางครั้งเราก็ลืมถามตัวเองว่าในช่วงชีวิตของการได้เกิดมาเป็นคนไทย เรามีความสุขหรือไม่ และมีความสุขพอเพียงหรือยัง และต้องถามต่อไปอีกว่าถ้าเรามีประชาธิปไตยเต็มใบจริงๆเหมือนประเทศทางตะวันตกแล้ว ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่มีความสุขมวลรวมประชาชาติได้จริงหรือ

พระพุทธศาสนาสอนคนไทยให้รู้จักการโอบอ้อมอารี เผื่อแผ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงให้คนไทยมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง สิ่งต่างๆเหล่านี้ใช่ความสุขมวลรวมของคนในชาติหรือไม่ เพราะอะไรคนไทยส่วนใหญ่จึงสนใจพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และแนวทางของพระเจ้าอยู่หัวน้อยกว่าความต้องการประชาธิปไตย หรือประชาธิปไตยคือหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติที่แท้จริง

คำสำคัญ :ประชาธิปไตย/ความสุขมวลรวมประชาชาติ

Abstract

Thailand has alerted people to the polls. It needs a democratic civilized country.Thailand should have turned back to see that our country has a democratic change of government for nearly 90 years. Thailand has ruled many variations of the dictatorship of the oligarchy. But I was never a democracy yet. Thailand makes people to want elections which is thought to be made public well-being and a good economy. But sometimes we forget to ask Our self, in life who have come to Thailand. We enjoyed it? And was happy enough just yet.If we have a democratic westerncountry.Thailand is a country with a gross national happiness?

Buddhism teaches people to recognize the generous hospitality.King Rama 9 Thailand sent people is sufficient. These things I enjoyed the total mass of the nation or not. Why Thailand's most interesting is the preaching of the Buddha. And the King of less demanding democracy. Or that democracy is a way to contribute to theGross National Happiness true.

Keywords: Democracy / Gross national happiness.

---

[1] อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

๑. บทนำ

คนไทยกำลังตื่นตัวอยู่กับประชาธิปไตยโดยเฉพาะกับห้วงระยะเวลาใกล้เลือกตั้ง หลายคนต้องการการเลือกตั้ง บางคนแสดงความเฉยเมยต่อการเลือกตั้ง ซึ่งนักวิชาการประชาธิปไตยแบ่งแยกประชากรเหล่านี้ในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนคนไทยหลายคนที่เข้าใจเพียงว่าประชาธิปไตยคือการจัดให้มีการเลือกตั้งเท่านั้น ไม่ได้สนใจในกระบวนการประชาธิปไตยต่อไปว่าจะต้องมีการตรวจสอบถึงการได้มาอย่างถูกต้อง การมีคุณธรรม จริยธรรมของรัฐบาล ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล รวมทั้งเรียกร้องและการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยซ้ำ คงปล่อยให้เป็นหน้าที่ของผู้ได้รับเลือกตั้งเข้ามาบริหารบ้านเมืองจนครบวาระการดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่จะบริหารราชการแผ่นดินต่อไป

การทุจริตในวงราชการมีให้เห็นอยู่แทบทุกรัฐบาลทั้งรัฐบาลประชาธิปไตยและรัฐบาลเผด็จการ หลายคนมองว่าเป็นเรื่องของข้าราชการและนักการเมือง บางคนมองที่วัตถุที่ประชาชนได้รับและหลายคนที่สามารถรับได้ถ้ารัฐจะมีการทุจริตแต่มีการแบ่งปันมาสู่ประชาชนบ้าง สิ่งต่างๆเหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างมากมาย องค์กรต่างประเทศได้ให้ความสนใจเรื่องความสุขมวลรวมของประชาชนโดยเฉพาะในประเทศที่มีการทุจริตประพฤติมิชอบในวงการราชการ ว่าประชาชนในชาติจะมีความสุขมากน้อยแค่ไหน แต่ส่วนใหญ่แล้วการวัดความสุขมวลรวมจะวัดที่เศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก เนื่องจากความสุขมวลรวมประชาชาติขึ้นอยู่กับกลุ่มการตัดสินอัตวิสัยเกี่ยวกับความกินอยู่ดี และรัฐบาลอาจสามารถนิยามความสุขมวลรวมประชาชาติไปในทางที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนได้ การตอบคำถามว่ามีความสุขแค่ไหนนั้น ผู้ถามจะตั้งคำถามโดยเอาตนเองเป็นหลักไม่ได้ เพราะความสุขของแต่ละคน แต่ละเชื้อชาติมีเอกลักษณ์ของตนเองไม่เหมือนกันและวัดกันไม่ได้

ดังนั้นประชาธิปไตยจึงไม่ใช่ตัวกำหนดความสุขมวลรวมของประชาชาติและเศรษฐกิจก็ไม่ใช่บรรทัดฐานของความสุขมวลรวมของประชาชาติเช่นกัน ความสุขมวลรวมประชาชาติสามารถกำหนดวัดได้ด้วยความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นหลัก

๒. สังคมประชาธิปไตยของไทย

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรจำนวน ๑๐๒ นาย มาตั้งแต่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว เกือบ ๙๐ ปีประเทศไทยก็ยังเป็นประชาธิปไตยเหมือนอารยะประเทศไม่ได้ ยังวนเวียนอยู่ในวงจรเก่าๆ ที่มีการรัฐประหารโดยทหาร การปกครองแบบเผด็จการ การล้มรัฐธรรมนูญฉบับเดิม การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การเลือกตั้ง การทุจริตการเลือกตั้ง การได้รัฐบาลใหม่ การทุจริตในวงการราชการ เกิดการรัฐประหาร หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ และดูเหมือนว่าจะไม่สามารถออกจากวงจรนี้ได้เลย การบริหารราชการแผ่นดินก็ยังเดินไปได้ไม่ไกลนัก รัฐบาลหลายรัฐบาลแข่งขันกันใช้นโยบายประชานิยมเพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงสนับสนุนการเลือกตั้ง ประชาชนจะต้องการหรือไม่ยังไม่ต้องคำนึงถึงมากนักเพราะการให้ในลักษณะนี้ต้องคว้าไว้ก่อน จะคำนึงถึงภาวะหนี้สาธารณะหรือไม่ก็ตาม ประชาชนก็เป็นหนี้ไปโดยอัตโนมัติแล้ว การใช้หนี้เหล่านี้รัฐบาลต้องพยายามเก็บภาษีให้ได้มากที่สุด เพื่อใช้หนี้เงินยืมจากต่างชาติ

สังคมไทยได้บทเรียนจากวิบากกรรมโดยความประมาท แต่สามารถผ่านพ้นวิกฤติล้มละลายจากสาเหตุเพราะใช้เงินเกินตัวจนต้องกู้ IMF เมื่อปี ๒๕๔๐ มาได้ไม่นาน ประชาชนพ้นทุกข์ได้ด้วยการ

ปรับตัว ลดการใช้จ่ายของครอบครัวเพราะ “ไม่มีจะจ่าย” ใช้มาตรการหยุดการให้กู้เด็ดขาด มีผลดีให้เอกชนหยุดลงทุนได้นานถึง ๔-๕ ปี ช่วยตัดวงจร “บริโภคล้นเกิน”ของสังคมไทยให้จบลงได้โดยไม่ตั้งใจ จึงไม่เกินไปนักถ้าจะกล่าวว่า เศรษฐกิจของไทยฟื้นตัวได้ด้วยวัฏจักรของธรรมชาติ ฟื้นขึ้นตามเวลาแห่งฤดูกาลของสายฝนและกล้ากล่าวได้เต็มปากว่าเศรษฐกิจภาคการเกษตรของไทยถูกฟื้นฟูจนสมบูรณ์มีอาหารเหลือเฟือสำหรับกินใช้และส่งออก ด้วยหลักใหญ่คือ การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรทั้งแผ่นดิน และด้วยศรัทธาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นี่คือพลังบริสุทธิ์หลักเดียว ในการพลิกฟื้นสังคมขึ้นมาได้อย่างต่อเนื่อง มากกว่าที่จะเป็นฝีมือบริหารของรัฐมนตรี[2]

๓. ความสุขมวลรวมประชาชาติ

แนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ(Gross National Happiness, GNH)เป็นการมองการพัฒนาประเทศที่ไม่ได้เน้นตัวเลขในการเติบโตทางเศรษฐกิจ(Gross Domestic Product, GDP) แต่เน้นมุมมองเรื่อง “ความสุข” ที่แท้จริงของสังคมเป็นหลัก ปัจจุบันแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักกิจกรรมทางสังคมในหลายๆ ประเทศ เนื่องจากเล็งเห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มี ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เป็นเกณฑ์นั้นมักนำมาซึ่งผลกระทบในทางลบมากขึ้นทุกที ความคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ นั้นคำนึงถึงความเป็นองค์รวมด้วยการพิจารณามิติทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับมิติอื่นๆได้แก่ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการปกครองที่ดี โดยมีหลัก ๔ประการดังนี้

๑.การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างยั่งยืนและเสมอภาค ตามแนว "ทางสายกลาง" ไม่เร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยทุนทางนิเวศและสังคมในระยะสั้น หากจัดสมดุลระหว่างตัวเลข พฤติกรรมการบริโภคและคุณค่าด้านจิตใจไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างยั่งยืนและเสมอภาค บนพื้นฐานของสังคมที่เคารพประชาชนและวัฒนธรรมของตนเอง

๒.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้หลักประกันที่ว่า การพัฒนาใดๆไม่ว่าจะมาจากรัฐบาล หรือภาคเอกชน หรือประเพณีท้องถิ่น หรือจากปัจเจกบุคคล จะต้องไม่ทำลายความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยตระหนักว่าทรัพยากรธรรมชาติอาจหมดลงได้ในวันหนึ่ง เราทุกคนจำเป็นจะต้องบำรุงเลี้ยงและปกป้องโลกในฐานะ “บ้านของเราทุกคน”

๓.การรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน เพราะคุณค่าของมนุษย์ เช่น ความเมตตากรุณา ความมีน้ำใจ ความอ่อนโยน ความเสียสละ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักให้อภัย การรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นต้น กำลังถูกกัดกร่อนจากโลภจริตหรือความโลภ อันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยมที่กำลังครอบงำโลกในขณะนี้ อันที่จริงแล้วคุณค่ามนุษย์ดังกล่าว เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีความหมาย มีความเอื้ออาทรต่อกัน และทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

๔.การส่งเสริมการปกครองที่ดี หรือธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นเงื่อนไขสำคัญเช่นกันในการนำพาประชาชนไปสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติประเทศทั้งหลายในโลกจะโดยเต็มใจ

---

[2]อ.อโณทัย, ใช้ธรรมะกับการเมือง,(กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ,๒๕๔๖), หน้า๕๐.

หรือไม่ก็ตาม กำลังถูกแรงกดดันทั้งจากประชาชนท้องถิ่นและชุมชนระหว่างประเทศ ให้เข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยหรือ ธรรมาภิบาล

จากหลักการ ๔ประการข้างต้นพระราชาธิบดีพระองค์ที่ ๔ ของภูฏานทรงเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดนี้ ทรงเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ พระองค์ทรงตรัสว่า ความสุขมวลรวมประชาชาติสำคัญกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพื่อแสดงจุดยืนของประเทศเล็กในหุบเขาหิมาลัยที่มักถูกจัดอันดับเป็นประเทศยากจน สิ่งที่ประเทศภูฏานได้พยายามดำเนินโยบายการพัฒนาประเทศมาตลอดเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติเช่น

๑. นโยบายการท่องเที่ยวที่ไม่เน้นปริมาณแต่คำนึงถึงคุณภาพของนักท่องเที่ยวโดยการจำกัดจำนวนเพื่อป้องกันการไหล่บ่าของวัฒนธรรมบริโภคนิยม วัฒนธรรมต่างๆที่มากับนักท่องเที่ยวยังอาจจะก่อให้เกิดการเปรียบเทียบและสร้างความรู้สึกด้อยต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่อาจจะได้รับอิทธิพลและนำมาเป็นแบบอย่าง รวมทั้งแรงกดดันที่ต้องการเม็ดเงินจากการท่องเที่ยวด้วยการเร่งสร้างสาธารณูปโภคและโรงแรมรองรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ก็อาจจะส่งผลต่อความไม่สมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพราะการกระตุ้นให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศตลอดทั้งปีก็ไม่ใช่สิ่งที่ควรทำเพราะผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของชาติด้วย

๒. จำกัดการใช้ป่าไม้เพื่อการพาณิชย์ แต่ให้เป็นไปเพื่อการใช้สอยของครัวเรือนได้ แต่ก็มีการควบคุม ปัจจุบันประเทศภูฏานมีกฎหมายป่าชุมชน เพื่อการดูแลรักษาป่าไม้ ซึ่งยังมีอยู่ถึง ๗๐ % ของพื้นที่ประเทศ

๓. ประเทศภูฏานได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปการศึกษา และรัฐบาลถือเป็นนโยบายให้นำแนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่หลักสูตรการศึกษาชั้นประถมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา มีการจัดการอบรมครูทั่วประเทศเรื่องความเข้าใจในแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ และการทำโครงการเชิงปฏิบัติการของโรงเรียนเพื่อให้เป็นไปตามแนวทาง เรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติเช่น โครงการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะด้วยวิธีการทางชีวภาพ เป็นต้น

๔. ประเทศภูฏานกำหนดเป็นมาตรการห้ามมิให้ผู้ค้า ร้านค้า และตลาดใช้ถุงพลาสติก

๕. ประเทศภูฏานประกาศเป็นประเทศเกษตรอินทรีย์ โดยควบคุมการนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด พื้นที่ทางการเกษตรส่วนใหญ่ใช้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีส่วนประกอบของการปลูกพืชทางการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ร่วมกันไป เช่น วัว และจามรีในพื้นที่สูง มูลสัตว์เหล่านี้จะเป็นปุ๋ยสำหรับพืชที่ปลูก

๖. ด้านการสาธารณสุข แม้จะยังเป็นสาธารณสุขขั้นต้น ยังขาดแคลนเครื่องไม้เครื่องมือทางการแพทย์ แต่รัฐก็ถือเป็นภาระหน้าที่ที่จัดการดูแลรักษาพยาบาลให้ฟรี

๗. การเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างราบรื่นไม่มีความขัดแย้งที่รุนแรง ปัจจุบันประเทศภูฏานมีรัฐธรรมนูญประกาศใช้และมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อสองปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตามประเทศภูฏานก็กำลังประสบกับความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ และอิทธิพลของสื่อทีวี สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะกับกลุ่มวัยรุ่นที่นิยมเลียนแบบการแต่งกายหันมาสนใจเสื้อผ้าทันสมัย เช่น การนุ่งกางเกงยีนส์ภูฏานยังมีเครื่องแต่งกายชุดประจำชาติ

แต่หลังจากการเข้ามาของโทรทัศน์ทำให้ชุดประจำชาติใช้เฉพาะการติดต่องานหรือเวลาทำงาน วันหยุดส่วนใหญ่ผู้คนเริ่มหันมาแต่งกายแบบสากลมากขึ้นประเทศภูฐานเริ่มประสบกับการที่เมืองหลวงคือเมืองทิมพู ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทุกปี และมีการอพยพเข้ามาของคนจากภาคชนบทสู่เมืองหลวงมากขึ้นเรื่อยๆ มีการเร่งปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยและอาคารสำนักงาน มีโรงงานซีเมนต์เกิดขึ้น และเกิดการทำลายภูเขาเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบสำหรับโรงงาน ความท้าทายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้เกิดขึ้นเฉกเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ

ในประเทศไทย แม้ว่าหน่วยงานรัฐที่มีส่วนในด้านนโยบายจะผลิตตัวชี้วัดที่มากกว่าเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ แต่โดยภาพรวมของประเทศก็ยังถูกขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาที่เร่งตัวเลขและการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดีแนวคิดที่พยายามถ่วงดุลหรือปรับแนวทางการพัฒนาให้คำนึงถึงความยั่งยืนมากขึ้น มีชุมชนบางแห่งได้ดำเนินการไปบ้างแล้วด้วยความตระหนักถึงผลกระทบของกระแสบริโภคนิยม จึงร่วมกันหาหนทางป้องกันจนนำมาสู่การปรับเปลี่ยนและให้ความสนใจในแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง การให้ความสำคัญกับเรื่องความสุขที่แท้และความพอเพียง

การเปรียบเทียบความเป็นอยู่ระหว่างประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งยากที่จะสรุปได้ว่าประเทศไหนมีความสุขมากกว่ากันแต่ละประเทศสามารถนิยามการวัดความสุขมวลรวมประชาชาติได้ตามที่ตนเองเห็นว่าดีที่สุดแสดงว่าตัววัดความเป็นอยู่ของสังคมและปัจเจกบุคคลมีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรมอย่างมาก บุคคลโดยทั่วไปรายงานความพึงพอใจชีวิตอัตวิสัยสูงกว่าหากพวกเขามีความสัมพันธ์ทางสังคมเข้มแข็งและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศสุขภาพที่ดี ได้รับธรรมาภิบาล ถึงกระนั้นการพึ่งพาการวัดความสุขมวลรวมของประเทศจะทำให้การเปรียบเทียบความเป็นอยู่เป็นปัญหามากขึ้น ถ้าหากมีการเปรียบเทียบกันเองภายใน ประเทศ หรือนำไปเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ความสุขมวลรวมประชาชาติมีการใช้อย่างเป็นทางการเฉพาะในภูฏาน ที่ซึ่งคณะกรรมการความสุขมวลรวมประชาชาติได้รับหน้าที่ให้ทบทวนการตัดสินใจนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรในปี ๒๕๕๖ ด้วยรัฐบาลใหม่ ประเทศภูฏานให้ความสนใจจากการเผยแพร่ความสุขมวลรวมประชาชาติไปทั่วโลกเน้นความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในภูฏาน บางคนตีความว่าเป็นการสละ ความสุขมวลรวมประชาชาติโดยหันไปสนับสนุนการริเริ่มพัฒนาที่เป็นมาตรฐานมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ความสุขมวลรวมที่แท้จริงถูกเบี่ยงเบนไป

๔. ความสุขมวลรวมของประชาชาติไทย

ราชอาณาจักรไทยและภูฏานมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและลึกซึ้งอย่างยิ่ง ดังสะท้อนได้จากความสัมพันธ์อันดียิ่งระหว่างราชวงศ์ของทั้งสองประเทศ การเสด็จเยือนประเทศไทยของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์นัมเกล วังชุก สมเด็จพระราชินี เจตซุน เพมา วังชุก และพระราชโอรส เพื่อสักการะพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่พระบรมมหาราชวังด้วยพระองค์เองรวมทั้งการรับสั่งให้มีการลดธงครึ่งเสา สั่งหยุดงานและหยุดโรงเรียน รวมทั้งการจัดพิธีจุดเทียนและสวดมนต์ทั่วประเทศภูฏาน เพื่อเป็นเกียรติและน้อมระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้สร้างความซาบซึ้งใจให้แก่ปวงชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง และเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าทั้งไทยและภูฏานนั้นเป็นยิ่งกว่ามิตรประเทศ

สิ่งหนึ่งที่ชาวไทยและคนทั่วโลกได้เรียนรู้จากภูฏานก็คือแนวคิดเกี่ยวกับความสุขมวลรวมประชาชาติที่ใช้เป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมซึ่งไม่ได้มีรากฐานมาจากความสำเร็จทางวัตถุ แนวคิดนี้เป็นสิ่งที่ตอกย้ำว่าความก้าวหน้าทางวัตถุไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุด และไม่แม้แต่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีของคนและชุมชน และที่สำคัญคือเราสามารถนำแนวปรัชญานี้มาปฏิบัติจริงในบริบทต่างๆ รวมทั้งในการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมในเรื่องนี้กำลังจะเกิดขึ้นในประเทศไทย เนื่องจาก ได้มีการลงนามก่อตั้ง “ศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติ ประเทศไทย” ซึ่งเป็นศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติระหว่างประเทศแห่งแรกของโลกที่ตั้งอยู่นอกประเทศภูฏาน โดยความร่วมมือระหว่างบริษัท บี.กริม ประเทศไทย และศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติแห่งประเทศภูฏานดร.ฮาราลด์ ลิงค์ ประธาน บี.กริม และประธาน บี.กริม เพาเวอร์ เปิดเผยว่าศูนย์นี้ก่อตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์จัดโปรแกรมและหลักสูตรการอบรม ด้วยแนวคิดการส่งเสริมคุณค่าและหลักการของความสุขมวลรวมประชาชาติตามแนวคิดหลัก ๔ประการ คือ

๑.การพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมอย่างยั่งยืนและเสมอภาค

๒.การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

๓.การรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม

๔.การส่งเสริมการปกครองที่ดี หรือ ธรรมาภิบาล โดยผสมผสานกันเป็นกระบวนการทางธุรกิจผ่านโปรแกรมการฝึกอบรมสำหรับภาคธุรกิจและภาคอาชีวศึกษาในประเทศไทย

ทั้งนี้ บี.กริม ถือเป็นบริษัทนำร่องที่นำทฤษฎีความสุขมวลรวมประชาชาติมาใช้ในองค์กรธุรกิจเพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่สังคมความเป็นอยู่ที่ดี ผ่านการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม โดยมุ่งเน้นมุมมองเรื่องความสุขที่แท้จริงของสังคมในทุกมิติ ทั้งในระดับองค์กร ไปจนถึงสังคมภายนอกโดยส่วนรวมของประเทศและของโลก แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ สอดรับกับปรัชญาองค์กรอันเป็นเอกลักษณ์ในการดำเนินธุรกิจของ บี.กริม คือ การดำเนินธุรกิจด้วยความโอบอ้อมอารี เพื่อสร้างความศิวิไลซ์ให้กับมนุษยชาติ

นอกจากนี้ความสุขมวลรวมประชาชาติยังนำเสนอพื้นฐานปรัชญาที่คล้ายคลึงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ตั้งแต่ปี ๒๕๑๓โดยทั้งสองแนวคิดตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ และให้ความสำคัญกับทางสายกลาง เพื่อทำให้เกิดความสมดุลและตอบสนองความต้องการของความเป็นมนุษย์ภายใต้ข้อจำกัดของผลผลิตจากธรรมชาติบนพื้นฐานที่ยั่งยืน

ในโอกาสเดียวกันนี้ เจ้าหญิง อาชิ เคเซงโชเดน วังชุก ประธานและศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติภูฏานได้มีพระดำรัสในพิธีลงนามก่อตั้งศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติประเทศไทย ว่าการที่ค่านิยมของ ความสุขมวลรวมประชาชาติถูกเผยแพร่ไปนอกประเทศภูฏานเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และบี.กริม คือแบบอย่างที่ดีทั้งในเรื่องของค่านิยมองค์กร และเป็นตัวอย่างของธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในการผสมผสานค่านิยมของ ความสุขมวลรวมประชาชาติในองค์กร ทั้งนี้ ศูนย์ความสุขมวลรวมประชาชาติประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายที่จะขยายความสุขมวลรวมประชาชาติอันเป็นหลัก

ปรัชญาภูฏาน ไปสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการนำความสุขมวลรวมประชาชาติไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน[3]

๕. พระพุทธศาสนากับความสุขมวลรวมประชาชาติ

ในประเทศที่เป็นรัฐสวัสดิการ รัฐจะมีนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มพูนการผลิตและแบ่งผลประโยชน์ที่ได้จากการผลิตให้ประชาชนได้รับโดยยุติธรรม จึงนำนโยบายมาใช้เป็นหลักในการปกครองด้วย หมายความว่ารัฐสวัสดิการจะเข้าดำเนินงานทางเศรษฐกิจเสียเองหลายประการ และผลจากการใช้นโยบายนี้ย่อมกระทบกระเทือนถึงชีวิตประจำวันของมนุษย์ ตลอดจนวิถีทางในการดำเนินงานของรัฐ อันเป็นผลให้รัฐมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น[4]

พระพุทธเจ้าไม่มีพระประสงค์ที่จะสนับสนุนการแข่งขันทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นระบบใดๆก็ตาม แต่พระองค์ทรงมุ่งที่จะสอนหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่ชาวโลกเป็นสำคัญ[5]ในสังคมไทยศาสนจักรและอาณาจักรได้อุปถัมภ์ค้ำชูกันมาตลอด พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ทำนุบำรุงพระศาสนา ในทางกลับกันพระพุทธศาสนาก็กล่อมเกลาให้ประชาชนในชาติรู้จักบาปบุญคุณโทษ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ศาสนาและความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งทั่วโลกตลอดมาทุกยุคทุกสมัย[6]

๖. สรุป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยว่า ที่ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกด้วยว่า คุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณภาพของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพประชาธิปไตยก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่สมัยนี้ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน จึงขึ้นอยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ[7]

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการล้มลุกคลุกคลานของประชาธิปไตยไทยในสมัยเริ่มต้นของประชาธิปไตยนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองบ้านเมืองว่ามีคุณภาพแค่ไหน จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้หรือไม่ หรือผู้นำมัวแต่แย่งชิงอำนาจกันเองจนลืมสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน คนใน

---

[3]กรรมะ อุระ(เขียน),กุณฑ์ สุจริตกุล และวัลลภา แวนวิลเลียนส์วาร์ด(แปล). **ผู้นำแห่งภูฏาน อดีต อนาคต ในดินแดนแห่งความสุข,**(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สวนเงินมีมา,๒๕๕๘),หน้า ๗๒.

[4]อานนท์ อาภาภิรม, **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**,(กรุงเทพมหานคร : โอ เอสพริ้นติ้งเฮ้าส์,๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

[5]พระมหาไพรัชน์ธมฺมทีโป, **ปรัชญาการเมืองตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๖๑), หน้า ๑๘๖.

[6]ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**,พิมพ์ครั้งที่ ๔,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๕๖), หน้า ๒๙๙.

[7]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,ใน **พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง**,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๙), หน้า ๒๐๘.

ชาติไม่ได้อยู่ดีมีสุข คับแค้นทั้งทางจิตใจ และยากไร้ทั้งทางวัตถุ หาความสุขไม่ได้ทั้งทางกายและทางใจ แต่หลังจาก ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมาประเทศไทยมีประชาธิปไตยมากขึ้น รัฐบาลส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย แต่ก็เป็นรัฐบาลระยะสั้น ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาบริหารประเทศ แต่ทุกรัฐบาลก็จะมีปัญหาเรื่องการทุจริตประพฤติมิชอบ ประชาชนไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ความสุขมวลรวมประชาชาติก็อาจจะไม่เกิดขึ้นได้แต่ในปัจจุบันประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ประชาชนมีสิทธิในการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปบริหารประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสงบสุข การอยู่ดีกินดี ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แต่ผู้แทนกลับไม่ได้ทำให้ความมุ่งหมายบรรลุผลสำเร็จ กลับแสวงหาอำนาจ ไม่ได้ต่างไปจากรัฐบาลเผด็จการเท่าไร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็พอสรุปได้ว่าความสุขมวลรวมของคนในชาติไม่ได้อยู่ที่ระบอบการปกครอง แต่อยู่ที่ผู้ปกครองว่ามีคุณธรรมจริยธรรมหรือไม่

การวัดความสุขมวลรวมประชาชาติจากเศรษฐกิจของประเทศ วัดจากปากท้องของประชาชนอย่างเดียว หรือหากจะวัดความสุขมวลรวมประชาชาติจากระบอบการปกครอง ก็คงไม่ถูกต้องนัก ความสุขของมนุษย์ไม่ควรวัดจากความสุขทางกายเพียงด้านเดียว เพราะความสุขของมนุษย์ไม่เหมือนกัน ความสุขของมนุษย์จำเป็นต้องวัดจากความสุขทางใจเป็นหลัก ความสุขจริงๆของมนุษย์อยู่ที่ใจที่นิ่งสงบไม่วุ่นวาย พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ไม่ดิ้นรนไขว้คว้าจนเกินตัว การอยู่อย่างพอเพียงคือสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้คนไทยเป็นแนวทางปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะทรงต้องการให้เกิดความสุขที่แท้จริงในสังคมไทย หรือความสุขมวลรวมของประชาชาติไทยนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

กรรมะ อุระ(เขียน),กุณฑ์ สุจริตกุล และวัลลภา แวนวิลเลียนส์วาร์ด. **ผู้นำแห่งภูฐาน อดีต อนาคต ในดินแดนแห่งความสุข**,(กรุงเทพมหานคร : สวนเงินมีมา,๒๕๕๘),

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ใน**พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง**,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๙), หน้า ๒๐๘.

อานนท์ อาภาภิรม, **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**,(กรุงเทพมหานคร : โอ เอสพริ้นติ้งเฮ้าส์,๒๕๔๕).

อ.อโณทัย, **ใช้ธรรมะกับการเมือง**,(กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ,๒๕๔๖), หน้า๕๐.

การจัดการทุนมนุษย์
Human Capital Management

ชนะพงษ์ กล้ากสิกิจ[1]

บทคัดย่อ

การจัดการทุนมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ ดังนั้น องค์การจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนากระบวนการในการจัดการทุนมนุษย์ นอกจากนั้น การบริหารจัดการทุนมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ การจัดการทุนมนุษย์พัฒนามาจากการบริหารบุคคล การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และจัดการทุนมนุษย์ แนวคิดการจัดการทุนมนุษย์มองว่าทุนมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สามารถนำองค์การให้ไปสู่ความสำเร็จได้ การจัดการทุนมนุษย์มีวัตถุประสงค์เพื่อ(๑) จัดหาบุคลากรให้เพียงพอต่อการทำงาน (๒) สรรหาบุคลากรที่ดีและมีความสามารถตรงตามความต้องการ (๓) พัฒนาทุนมนุษย์ (๔) จัดสรรการบริหารค่าตอบแทนและสวัสดิการอย่างเหมาะสม (๕) ป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของบุคลากร (๖) เกิดการประเมินผลงานของบุคลากร และ (๗) สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างทำงานและกับผู้บริหาร

ข้อเสนอแนะการจัดการทุนมนุษย์ ได้แก่ (๑) หน่วยงานของรัฐควรมีนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีให้เจริญก้าวหน้าเพื่อให้การจัดการทุนมนุษย์ก้าวล้ำไปในทิศทางที่ดี (๒) ผู้บริหารขององค์การต้องให้ความสำคัญต่อนโยบายจัดการมนุษย์อย่ามองผลประโยชน์ทางธุรกิจมากจนเกินไป (๓) พนักงานในองค์ควรสนใจในพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ (๔) หน่วยงานของรัฐควรออกกฎหมายที่มีสภาพบังคับที่จะทำให้องค์การถือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเช่นการกำหนดให้องค์การจัดให้สวัสดิการให้กับทุนมนุษย์ เป็นต้น สรุป องค์การความจำเป็นต้องหาแนวทางในการบริหารทุนมนุษย์อย่างเป็นระบบ เช่น การบริหารค่าตอบแทนและสวัสดิการ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาคนที่ทำงานให้ทำงานตามที่มุ่งหวังและอยู่กับองค์การต่อไป โดยไม่ย้าย หรือลาออกจากงาน ทำให้องค์การสามารถแข่งขันทางธุรกิจกับองค์การอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดไป

คำสำคัญ: การจัดการ, ทุนมนุษย์

ABSTRACT

Human Capital Management is the key element approach to managing the most valuable of the organization. Thus, it is essential for organizations to develop their processes of Human Capital Management. Moreover, effective human capital management will lead to overall benefits for social and country. The concept of Human Capital Management has been developed from Personal Management, Human Resource Management and Human Capital Management. The idea of Human Capital Management considers human capital as the most valuable resources which contribute to organization effectiveness. Human capital strategy aims to (1)Provide sufficiency

[1] นิสิตปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

employees (2) Seek for qualified employees (3) Improve human capital (4) Allocate an employee's compensation management and welfare benefits appropriations (5) Prevent and improve misbehave employees (6) Create staff's evaluation (7) Build up relationship between management and staff. Recommendations for Human Capital Management efficiency are; (1) Government shall promote technology policy so as to improve the organization's potential in human capital management. (2) Organization's leader shall emphasize on human capital management policy than business's benefit. (3) Employees shall keen on self-development. (4) Government shall issue a law on human capital management such as rules and regulation for human capital welfare. In conclusion, it is necessary for organization to provide human capital management strategies such as compensation and welfare management since it affects employees' in making decision on resignation. Moreover, Human Capital Management will also increase organization potential in business competition.

KEYWORDS: Management, Human Capital

๑. บทนำ

การจัดการทุนมนุษย์ (Human Capital Management) จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์การต้องทำการพัฒนาฝึกอบรมบุคลากร เพื่อจะให้ได้เป้าหมายเดียวกัน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคม และประเทศชาติการพัฒนาทุนมนุษย์ มีวิธีการและหลักสูตรมากมายหลายหลักสูตร การให้รู้จักการทำงานเป็นทีม การให้รู้จักการสร้างทีม แต่ทั้งนี้จำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเอง (Self-Development) ให้พร้อมเสียก่อน เมื่อตนเองพร้อมแล้วทุกอย่างก็จะเป็นไปได้ดี โดยเฉพาะทีมหรือกลุ่มการบริหารทุนมนุษย์ เกี่ยวข้องกับการได้รับการวิเคราะห์และการรายงานข้อมูลเพื่อนำสิ่งต่างๆเหล่านี้ไปปรับทิศทางและกลยุทธ์ทางด้านมูลค่าเพิ่มให้กับองค์การ การลงทุน และการตัดสินใจ เพื่อบริหารการปฏิบัติงานของพนักงานในระดับองค์การ และระดับการให้บริการลูกค้า โดยการจัดการทุนมนุษย์นี้มีการพัฒนาการมาจากการบริหารบุคคล การบริหารทรัพยากรมนุษย์ แล้วจึงมาสู่กระบวนการจัดการทุนมนุษย์ โดยมองคนเป็นสินทรัพย์ที่จะทำให้องค์การเกิดความได้เปรียบในการแข่งขันรวมทั้งยังทำให้องค์การประสบความสำเร็จในการลงทุนกับแผนกลยุทธ์ทั้งนี้องค์การต้องสร้างความผูกพันการเก็บรักษาการบริหารคนเก่ง รวมไปถึงแผนงานการพัฒนา และเพิ่มทักษะการเรียนรู้ของบุคคลากร

๒. ความหมายของการจัดการทุนมนุษย์

การจัดการทุนมนุษย์ หมายถึง การจัดการทุนมนุษย์ เป็นการใช้ทุนมนุษย์เพื่อให้องค์การบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดMondy&Noe, (1996) การจัดการบุคลากรในองค์การโดยให้ความสำคัญในศักดิ์ศรี ความเป็นคน และต้องทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม William Werther&Kiath David,(1985)การจัดการทุนมนุษย์เป็นงานการจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนทำงานเกี่ยวข้องกับการกำหนดและดำเนินนโยบายในด้านการวางแผนกำลังคน การจัดหาและคัดเลือกคนเข้าทำงาน การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การประสานสัมพันธ์เพื่อการธำรงรักษากำลังคนและการพ้นสภาพการทำงานอย่างเป็นธรรม เพื่อมุ่งหมายให้คนทำงานอยู่ดีและเป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จขององค์การPhensriYaiwanont,(1994).เป็นการจัดการความสัมพันธ์ของคนงานและผู้บริหาร โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้องค์การบรรลุจุดมุ่งหมาย โดยให้ความสำคัญกับการจัดการความสัมพันธ์ที่ไม่ใช่เป็น

การจัดการบุคคลมุ่งเน้นที่เป้าประสงค์ขององค์การ เมื่อวัตถุประสงค์ขององค์การเปลี่ยนแปลงไป การจัดการความสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะเปลี่ยนด้วยและวัตถุประสงค์หลักของการจัดการทุนมนุษย์ควรมุ่งที่องค์การClark (1992)ทรัพยากรหมายถึงคนหรือกลุ่มคน ซึ่งเป็นคนที่มีค่ามากที่สุดในหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน เป็นการใช้ประโยชน์ทุนมนุษย์หรือการบริหารบุคลากร ซึ่งบางครั้งบอกว่าการจัดการทุนมนุษย์หมายถึงกิจกรรมหรือ การปฏิบัติงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน กำลังคน การจัดคนให้เข้ากับตำแหน่ง การเลือกสรรหรือ การคัดเลือก การเลื่อน ลด ปลด ย้าย หรือการปูนบำเหน็จรางวัล วินัย การลงโทษ การดำรงรักษาคนเอาไว้เพื่อการพัฒนาวิรัช นิภาวรรณ (๒๕๕๒)และหมายถึงบุคคลซึ่งมีความพร้อม มีความจริงใจ และสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ หรือเป็นบุคคลในองค์การที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ องค์การมีหน้าที่ในการบริหารทุนมนุษย์ เพื่อให้ปฏิบัติงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ธงชัย สันติวงษ์ และ สมชาย หิรัญกิตติ (๒๕๔๘)

จากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านดังกล่าวข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า การจัดการทุนมนุษย์ (Human Capital Management) คือการใช้ทุนมนุษย์เพื่อให้องค์การบรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยมองว่าคนเป็นทรัพย์สินที่มีกำหนดการจัดการบุคลากรในองค์การ โดยให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีความเป็นคน และต้องทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสมเป็นงานการจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนทำงาน เกี่ยวข้องกับการกำหนดและดำเนินนโยบายในด้านการวางแผนกำลังคน การจัดหาและคัดเลือกคนเข้าทำงาน การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การประสานสัมพันธ์เพื่อการธำรงรักษากำลังคนและการพ้นสภาพการทำงานอย่างเป็นธรรม เพื่อมุ่งหมายให้คนทำงานอยู่ดีและเป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จขององค์การ

๓. ความสำคัญของการจัดการทุนมนุษย์

การจัดการทุนมนุษย์เป็นการส่งเสริมบุคคลในองค์กรให้มีความพร้อมในการแข่งขันกับคู่แข่ง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างความพร้อมและความสามารถให้กับทุกคนในหน่วยงานและต้องมีวิธีคิดใหม่ในเรื่องของการค้นหาศักยภาพหรือความสามารถของคนในองค์กรให้พบโดยไม่ใช้ข้อจำกัดตามลักษณะงานหรือตามหน้าที่หรือตามตำแหน่งที่เขาทำอยู่เพื่อสร้างทุนมนุษย์ในองค์กรให้มีความพร้อมที่จะแข่งขันกับคู่แข่งได้ตลอดเวลาและในทุกสถานการณ์กล่าวคือองค์กรต้องหาความร่วมมือร่วมใจจากพนักงานทุกคนโดยไม่เลือกหมู่เหล่าใครมีแนวคิดหรือวิธีการคิดหรือเสนอแนะอะไรที่น่าสนใจก็จะต้องรับมาพิจารณาเพื่อต่อยอดความคิดนั้น ซึ่งจะทำให้องค์กรอยู่รอดท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรงนี้ได้ในที่สุดซึ่งการจัดการทุนมนุษย์มีความสำคัญดังนี้คือ

๓.๑.ทำให้มีบุคลากรทำงานที่เพียงพอและต่อเนื่องเนื่องจากการจัดการทุนมนุษย์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนทุนมนุษย์โดยมีการทำนายความต้องการทุนมนุษย์ในอนาคตซึ่งต้องสัมพันธ์กับทิศทางและแผนงานขององค์การ ตลอดจนกิจกรรมขององค์การที่คาดว่าจะมีในอนาคต

๓.๒.ทำให้ได้คนดีและมีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์การการจัดการทุนมนุษย์ที่ดีจะนำมาสู่กระบวนการสรรหาคัดเลือกบรรจุแต่งตั้งบุคคลที่เป็นคนดีและมีความสามารถสอดคล้องกับความต้องการขององค์การ

๓.๓ ทำให้มีการพัฒนาทุนมนุษย์การฝึกอบรมและพัฒนาทุนมนุษย์นับเป็นบทบาทหนึ่งของการจัดการทุนมนุษย์ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาจะเกี่ยวข้องกับคนที่ทำงานในองค์การเพื่อเพิ่มศักยภาพของทุนมนุษย์เหล่านี้ให้ทำงานได้ ทำงานเป็น ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำงานได้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ในการบริหารงานองค์การ

๓.๔ ทำให้มีการบริหารค่าตอบแทนและสวัสดิการแก่บุคลากรอย่างเหมาะสม การจัดการทุนมนุษย์ที่ดีจะทำให้เกิดการพิจารณาเรื่องค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป็นการดึงดูดและรักษาคนดีมีฝีมือให้อยู่กับองค์การ มีขวัญและกำลังใจในการทำงานให้กับองค์การ

๓.๕ ทำให้เกิดการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของบุคลากร ในการจัดการทุนมนุษย์จะมีการวางกฎระเบียบด้านวินัยของบุคลากรหรือคนทำงานให้เป็นไปตามสภาพลักษณะงานและวัตถุประสงค์ขององค์การ

๓.๖ ทำให้เกิดการประเมินผลงานของบุคลากรที่เหมาะสมสนับสนุนคนทำงานดีและสร้างแรงจูงใจบุคลากรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓.๗ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนทำงานด้วยกัน และระหว่างคนทำงานกับผู้บริหาร ลดความขัดแย้งและกรณีพิพาทต่างๆที่จะส่งผลลบต่อองค์การ

๔. กระบวนการจัดการทุนมนุษย์

กระบวนการจัดการทุนมนุษย์มีวัฒนาการแบ่ง ๓ขั้นตอนดังนี้

๔.๑ การบริหารงานบุคคล(Personal AdministrationหรือPersonal Management) หมายถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับบุคคลในการทำงานในหน่วยงานหรือองค์การเพื่อให้บุคคลมาปฏิบัติงานตามที่ต้องการและให้บุคคลได้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒ การบริหารทรัพยากรมนุษย์(Haman Resource Management) หมายถึงกระบวนการที่มีการใช้รูปแบบกลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ มุ่งสนองตอบเป้าหมายเป็นสำคัญ เช่น การสรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาให้เหมาะสมกับงาน การพัฒนาทรัพยากรบุคคลมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พนักงานในองค์การมีความรู้ความสามารถ รวมถึงการเสริมสร้างประสบการณ์เพื่อความมีประสิทธิภาพของบุคลากร

๔.๓ การจัดการทุนมนุษย์(Human Capital Management) เป็นแนวคิดใหม่ที่ถือว่าคนเป็นสินทรัพย์โดยการพยายามหาแรงจูงใจเพื่อรักษาพนักงานที่ดีมีคุณภาพให้อยู่ทำงานกับองค์การให้นานที่สุด ซึ่งเป็นบทบาทของฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีหน้าที่กำหนดทิศทางขององค์การตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรบุคคลให้เข้ากับงานและเสริมสร้างความสามารถเป็นประสบการณ์การทำงานให้แก่พนักงานซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๓ระยะซึ่งสามารถอธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑) ระยะการได้มา (Acquisition)ระยะการได้มาซึ่งทุนมนุษย์ที่จะเข้ามาทำงาน จะประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญในการบริหารทุนมนุษย์ ประกอบด้วย การวางแผนทุนมนุษย์ (Human Resource Planning) การวิเคราะห์อุปสงค์ (Demand) ด้านทุนมนุษย์จากแผนธุรกิจและแผนกิจกรรมที่จะมีในอนาคต เพื่อสามารถคาดการณ์ความต้องการในอนาคตในขณะเดียวกันต้องวิเคราะห์อุปทาน(Supply) ด้านทุนมนุษย์ประเภทต่างๆ ที่องค์การต้องการในอนาคต

๒) การสรรหา (Recruitment) การสรรหาเป็นกระบวนการค้นหาและชักจูงให้บุคคลองค์การที่มีคุณสมบัติตามต้องการมาสมัครทำงานเพื่อองค์การจะได้ทำการคัดเลือกผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุดเข้าทำงานต่อไป การสรรหาสามารถทำได้ทั้งจากแหล่งภายในองค์การเอง เช่น การเลื่อนตำแหน่ง การโอนย้าย หรือจากแหล่งภายนอกองค์การก็ได้

๓) ระยะการดูแลรักษา (Retention)ระยะการดูแลรักษาทุนมนุษย์ที่ทำงานในองค์การ มีจุดประสงค์เพื่อให้ทุนมนุษย์สามารถทำงานได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การประเมินผลงาน การจัดวางคน การฝึกอบรมและพัฒนา ระเบียบวินัย การบริหารค่าตอบแทนและสวัสดิการ การช่วยเหลือให้คำปรึกษา การดูแลสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงานของบุคคลากร

๕. แนวคิดด้านการจัดการทุนมนุษย์ยุคใหม่

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ Thailand ๔.๐ การพัฒนาทุนมนุษย์จึงเป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศสู่จุดหมาย สถานการณ์ตลาดแรงงานในไทยคืออีกหนึ่งความท้าทายของภาคธุรกิจภายใต้การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล หลายประเทศได้ทำการวิจัยและพัฒนาคนร่วมกับเทคโนโลยี แต่ก็ยังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในสายงานที่กำลังเป็นที่ต้องการถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะต้องร่วมมือกันพัฒนาระบบทุนมนุษย์ในองค์กรให้สอดคล้องกับเป้าหมายการนำประเทศเข้าสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งนโยบายสำคัญของรัฐอย่างเช่นนโยบาย Thailand ๔.๐ หรืออุตสาหกรรม ๔.๐ เป็นรูปแบบทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และการบริการระดับสูง เพื่อผลักดันการเติบโตของรายได้ในประเทศให้สูงขึ้นในอนาคต โดยการพัฒนาทุนมนุษย์เป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่จะขับเคลื่อนองค์กรต่างๆไปสู่จุดหมายดังกล่าว ในส่วนของภาครัฐได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทุนมนุษย์ในอนาคตด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านแรงงานเป็น ๔ ระยะด้วยกัน มีเวลาในการดำเนินการระยะละ ๕ ปี โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๑ เริ่มจากการสร้างกำลังคนที่มีประสิทธิภาพได้มาตรฐานสากล (Productive Manpower) สู่ตลาดแรงงานที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมทันสมัย (Innovative Workforce) มีความคิดสร้างสรรค์และทักษะด้านการวิจัยและพัฒนา (Creative Workforce) จนถึงยุคสังคมการทำงานแห่งปัญญา (Brain Power)

ประเด็นท้าทายต่อตลาดแรงงานและการจ้างงานในอนาคตของไทยอย่างหนึ่งคือผลกระทบจากนโยบาย ๔.0 ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการจ้างงาน รูปแบบการทำงาน และเกิดอาชีพใหม่ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจึงต้องปรับบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลิตภาพสูงและเป็นแรงงานที่มีทักษะด้านดิจิทัลการทำให้โลกยุคดิจิทัลและการจัดการด้านทุนมนุษย์สอดรับกันได้อย่างลงตัว รวมถึงการปรับเปลี่ยนหน่วยงานที่มีคนเป็นศูนย์กลางให้กลายเป็นรูปแบบดิจิทัลได้อย่างแท้จริง เป็นเหตุผลที่ทำให้การลงทุนทางด้านซอฟต์แวร์กลายเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกซึ่งในที่นี้ไม่ใช่การทดแทนคน แต่เป็นการช่วยเหลือและเปลี่ยนแปลงธุรกิจในเรื่องของการสรรหา การรักษาบุคลากรและการมอบรางวัลให้แก่พนักงานที่มีความสามารถ ด้วยเหตุนี้องค์กรธุรกิจต่างๆจึงต้องหันมาพัฒนาตัวเองให้ทันยุคทันสมัยภายใต้โลกที่เต็มไปด้วยการเชื่อมต่อแบบดิจิทัล ในโลกที่การ

เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลเป็นตัวกำหนดให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการทำธุรกิจให้ทันสมัยในทุกๆมิติ

จากกระแสทุนนิยมที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการบริหารจัดการในทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ รัฐวิสาหกิจ กระทั่งหน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษา ต่างได้รับอิทธิพลจากกระแสทุนนิยมจนต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการของตนเองเพื่อให้สามารถแข่งขันและสร้างความเติบโตขององค์การ ในส่วนภาครัฐและสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปรับการบริหารจัดการขององค์การของตนเองในด้านการให้บริการเช่นกันเพื่อสนองต่อความต้องการของภาคเอกชนที่เริ่มสูงขึ้น ในยุคของทุนนิยมนี้เององค์การที่มีทุนมากกว่านับว่ามีความได้เปรียบเหนือกว่าองค์การอื่นและหลังจากปลายศตวรรษที่ ๒๐ แนวคิดเรื่องทุนในการดำเนินการได้ถูกตีความมากกว่าความหมายเรื่องของการเงิน ทรัพยากร การบริหารจัดการ และเทคโนโลยี แต่ได้เริ่มให้ความสำคัญต่อบุคลากรมากขึ้นและถือเป็นทุนสำคัญขององค์การในการสร้างความได้เปรียบในการดำเนินงาน มีนักคิดหลายท่านเรียกบุคลากรแนวคิดนี้ว่า "Human Capital" หรือ “ทุนมนุษย์” สำหรับนักเศรษฐศาสตร์มองว่าทุนมนุษย์คือ การรวมของทักษะ ความรู้ สุขภาพ และค่านิยมในตัวคนคนหนึ่งซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการลงทุนหรือการจ่ายค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับบุคลากร ทั้งการศึกษา การฝึกอบรม สวัสดิการ และอื่นๆ ถือเป็นการลงทุนเพื่อให้ได้ผลตอบแทนคือรายได้ขององค์การ

การจัดการทุนมนุษย์คือ การบริหารจัดการเพื่อสร้างคุณภาพและผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ซึ่งเป็นการรวมกิจกรรมอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่การกำหนดและสรรหาบุคลากร ที่มีความสามารถดีที่สุด การรักษาบุคลากร การพัฒนาและจูงใจให้บุคลากรแสดงศักยภาพสูงสุดของตนเองได้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทุนมนุษย์จำเป็นต้องมีแนวคิดที่สร้างสรรค์ มีแรงขับความกระตือรือร้น และให้ความสำคัญต่อการมุ่งสู่ความสำเร็จที่เป็นเลิศ ดังนั้นการจัดการทุนมนุษย์จึงเป็นการจัดการที่ผู้บริหารทุกระดับในองค์การจำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การจัดการมนุษย์ในยุคนี้จึงเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารทุกระดับที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับนักทรัพยากรมนุษย์ในองค์การของตนเอง เพื่อวางแผนและดำเนินการเพื่อสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพและสร้างผลผลิตสูงสุดให้กับองค์การ นอกจากนี้ การมองบุคลากรในเชิงของการเป็นทุนเพื่อสร้างรายได้และความเติบโตขององค์การแล้ว แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เริ่มให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นปัจเจกบุคคล (individual) แทนการบริหารจัดการแบบกลุ่ม ซึ่งมีการปฏิบัติและการกำหนดผลตอบแทนในลักษณะเหมือนกันที่มีความสะดวกต่อผู้ดำเนินการ แต่ไม่สามารถตอบสนองและสร้างความพึงพอใจของบุคลากรที่มีความแตกต่างกันได้ โดยเฉพาะอาจไม่สามารถจูงใจและรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสูงขององค์การไว้ได้ เพราะองค์การไม่สามารถกำหนดผลตอบแทนในระดับที่บุคลากรที่มีศักยภาพสูงเกิดความพอใจ หากยังคงแนวคิดที่จะให้ในลักษณะเท่ากันเพื่อความยุติธรรมอีกต่อไป แนวคิดเรื่องการบริหารแบบปัจเจกบุคคลนี้ทำให้การบริหารทุนมนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนการปฏิบัติหลายประการได้แก่

(๑)การสรรหาและคัดเลือก

การสรรหาและคัดเลือกจะมุ่งเน้นการคัดเลือกบุคลากรที่มีศักยภาพสูง หรือมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ตามทิศทางที่องค์การต้องการ คุณสมบัติของพนักงานจะถูกกำหนดพร้อมกับแหล่งการสรรหาที่เฉพาะเจาะจง เช่น สถาบันการศึกษาที่มีสาขาวิชาที่ได้รับการยอมรับ

นอกจากนี้คุณสมบัติที่มีความหลากหลายทั้งในเรื่องความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในธุรกิจจะได้รับความสนใจมากขึ้น

(๒) การพัฒนาศักยภาพ

การพัฒนาจะมุ่งเน้นการพัฒนาจากบุคลากรที่มีความชำนาญและความสามารถเฉพาะด้านเป็นการพัฒนาเพื่อสร้างทักษะหลากหลาย (multi-skilled) โดยผ่านการวิเคราะห์ความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะอย่างเป็นระบบ วิธีการพัฒนาจะใช้เทคโนโลยีมากขึ้น และผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านหลักสูตรต่างๆ ที่จัดทำไว้ รวมทั้งการจัดกิจกรรมบริหารความรู้ (knowledge management) ผู้บริหาร หัวหน้างาน และพนักงาน จะมีบทบาทร่วมกันมากขึ้นในการกำหนดเนื้อหาและวิธีการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับพนักงานแต่ละคน ผู้บริหารและหัวหน้างานมีบทบาทในการเป็นผู้สอนแนะ (coaching) พร้อมกับการส่งเสริมให้ พนักงานเรียนรู้ด้วยตนเอง

(๓) การจัดสวัสดิการและผลตอบแทน

ผลประโยชน์ตอบแทนจะถูกออกแบบเพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการจูงใจเฉพาะบุคคล ซึ่งมีความต้องการและคุณลักษณะพื้นฐานแตกต่างกันการจัดสวัสดิการแบบคาเฟ่ทีเรีย (cafeteria) ที่กำหนดงบประมาณของแต่ละบุคคล และให้พนักงานเลือกประเภทสวัสดิการที่ต้องการด้วยตนเอง เริ่มได้รับ

ความสนใจมากขึ้น นอกจากนี้การบริหารผลตอบแทนจะเชื่อมโยงกับการบริหารผลการปฏิบัติมากขึ้น

(๔) การจูงใจ

การจัดสวัสดิการด้านการศึกษาต่อในระดับสูง การฝึกอบรม และผลตอบแทนที่จูงใจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่บุคลากรให้ความสนใจ รวมทั้งการบริหารจัดการที่ให้พนักงานมีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคนรุ่นใหม่ซึ่งมีความคิดเห็นและมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

ดังนั้น การจัดการทุนมนุษย์ในยุคใหม่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้เกี่ยวข้องทั้งพนักงาน หัวหน้างาน ผู้บริหาร และนักทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งต้องมีภารกิจร่วมกันมากขึ้นแทนการแบ่งแยกหน้าที่ชัดเจนและการบริหารจะให้ความสำคัญต่อบุคลากรที่มีศักยภาพมากขึ้น ซึ่งทำให้การจัดการจัดการมนุษย์ถูกออกแบบเพื่อให้มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ง่าย แนวคิดนี้จึงไม่ต่างจากแนวคิดการบริหาร ธุรกิจที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและไม่ยึดติดกับการบริหารแบบมุ่งเน้นวิธีการหรือกระบวนการมากกว่าการมุ่งเน้นผลลัพธ์ทุนมนุษย์ถือว่าเป็นต้นทุนที่สำคัญขององค์กร เพราะว่าถ้าองค์กรใดมีต้นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ ก็ย่อมทำให้องค์กรนั้นมีความเจริญก้าวหน้าและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการทุนมนุษย์จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบันเช่นกัน เช่น การสรรหาและคัดเลือกต้องเน้นคนที่มีศักยภาพมีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งงานนั้นๆ และเมื่อคัดเลือกมาแล้วต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นๆ อยู่เสมอ อาทิเช่นมีการส่งเสริมการฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวกับตำแหน่งงานเพื่อให้เกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้น หรือ ภายในองค์กรมีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้กับพนักงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานอย่างเช่น สวัสดิการในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือ การเพิ่มค่าตอบแทนที่สูงขึ้นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้พนักงานอยู่กับองค์กรไปนานๆ ซึ่งถือว่าเป็นการรักษาต้นทุนภายในองค์กรอีกแบบหนึ่ง เพราะว่าถ้าหากมีการย้ายงานของพนักงานที่มีความรู้ความสามารถ

ภายในองค์กรบ่อยๆ องค์กรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสรรหาใหม่ และต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมพนักงานใหม่ ดังนั้น ภายในองค์กรจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนการบริหารงานบุคคลอยู่เสมอ เพื่อเป็นการรักษาต้นทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพความรู้ความสามารถให้อยู่กับองค์กรต่อไป

๖. สรุป

หลักการของการบริหารทุนมนุษย์ที่สำคัญที่สุดคือองค์การต้องหยุดคิดว่าพนักงานเป็นต้นทุนทางการบริหารเปลี่ยนมุมมองให้เป็นพนักงานเป็นการลงทุนทางกลยุทธ์ที่สำคัญทุนมนุษย์เป็นการเพิ่มและสร้างคุณค่าให้กับคนเป็นทุนขององค์การที่มีมูลค่าสูงและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากกว่าสินทรัพย์อื่นใดขององค์การ โดยการมองทั้งคนและกระบวนการอย่างเชื่อมโยงด้วยหลักความเกี่ยวพัน หลักการเชื่อมโยงและหลักพันธะผูกพันเป็นผลให้คนมีความสมัครใจที่จะผลักดันและพัฒนาตนเองเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายขององค์การร่วมกันซึ่ง

แนวทางในการบริหารทุนมนุษย์ในองค์กรเป็นความคิดเห็นในปัจจัยการประเมินภาวะผู้นำ ความผูกพันของพนักงาน การเข้าถึงองค์กร การสร้างประโยชน์สูงสุดจากกำลังคน และความสามารถในการเรียนรู้ของพนักงาน เพื่อทราบถึงแนวทางในการบริหาร
ทุนมนุษย์จากปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรเช่นต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไปรวมทั้งต้องเสียเวลาและงบประมาณอีกจำนวนมากเพื่อคัดเลือกหรือพัฒนาบุคลากรใหม่เข้ามาทดแทน ปัญหาการขาดแคลนกำลังคน การพัฒนาบุคลากรไม่ทันต่อการรองรับการเติบโตของภาคธุรกิจที่จะเกิดขึ้นอันจะทำให้เกิดผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร โดยพนักงานบางส่วนองค์กรไม่สามารถไม่แน่ใจได้เลยว่าจะมีความผูกพันกับองค์กรมากน้อยเพียงใด จึงมีความจำเป็นต้องหาแนวทางในการบริหารทุนมนุษย์อย่างเป็นระบบเช่นมีการส่งเสริมการฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวกับตำแหน่งงานเพื่อให้เกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้น จัดสวัสดิการต่างๆ ให้กับพนักงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานอย่างเช่น สวัสดิการในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือการเพิ่มค่าตอบแทนที่สูงขึ้นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้พนักงานอยู่กับองค์กรไปนานๆ ซึ่งถือว่าเป็นการรักษาต้นทุนภายในองค์กรอีกแบบหนึ่ง เพราะว่าถ้าหากมีการย้ายงานของพนักงานที่มีความรู้ความสามารถภายในองค์กรบ่อยๆ องค์กรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสรรหาใหม่ และต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมพนักงานใหม่ ดังนั้น ภายในองค์กรจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนการบริหารงานบุคคลอยู่เสมอ เพื่อเป็นการรักษาต้นทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพความรู้ความสามารถให้อยู่กับองค์กรต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จิรประภา อัครบวร. (๒๕๓๙). สร้างคนสร้างผลงาน. กรุงเทพมหานคร :ก. พลพิมพ์.

ชัยวัฒน์ชยางกูร. (๒๕๔๘). ผู้นำหลายมิติ. กรุงเทพมหานคร: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

นิสดารก์ เวชยานนท์. (๒๕๕๔). การบริหารทุนมนุษย์เชิงกลยุทธ์เพื่อเพิ่มมูลค่า. กรุงเทพมหานคร: โกลเด้นท์ไทม์พริ้นติ้ง.

ปรัชญา ชุ่มนาเสียว, (๒๕๕๓), รูปแบบกลยุทธ์การจัดการองค์การแห่งการเรียนรู้ เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พิพัฒน์ ก้องกิจกุล. (๒๕๔๘). คู่มือปฏิบัติวิธีวัดความพึงพอใจของลูกค้า. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพมหานคร: บีไบร์บุ๊ค.

รัชฎา อสิสนธิสกุล วิทยากรที่ปรึกษา สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ ratchada@ftpi.or.th

ศิระ โอภาสพงษ์, (๒๕๔๓), ทุนมนุษย์, กรุงเทพมหานค: เอ.อาร์.บิซิเนสเพรส จำกัด.

อรจรีย์ ณ ตะกั่วทุ่ง, (๒๕๔๙), การบริหารทรัพยากรบุคคลเชิงกลยุทธ์ = Strategic human resource management:

คู่มือ สำหรับการนำไปปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร: เอ็กซเปอร์เน็ท.

Clark, R. B. (1992). *Marine Pollution*. 3rd ed. Oxford: Clarendon.

Cornelius, N. (2001). *Human Resource Management*. London: Thomas Learning.

Mondy, R. W. &Noe , R. M. (1996). Human Resources Mamagment. New York: Prentice-Hall.

PhensriYaiwanont, (1994) Human resources management. Printed at 2. Bangkok: Chulalongkorn University.

Robert S. Kaplan, David P. Norton (2005). Focusing your organizaton on strategy withthe balanced scorecard

Thongchaisantiwong&SomchaiHirankitti,(2005). Human Resource Management. Bangkok: Thai WattanaPanich

Wayne, F. (2003). Managing Human Resource: Productivity Quality of Work Life, Profits. New York: McGraw - Hill.

Werther, William B. and Keith, Davis. (1985). Human Resources and Personnel Management. 5 th ed. New York :McGrow – Hill Book Company.

WirachNiphawan, (2009),How to organize people in the organization.

แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

The Guidelinesfor managing social welfare for disabled people of BanjanSubdistrict Municipality in Muang District, Udonthani Province

ปุณญณุช วานิชย์[1]

บทคัดย่อ

การนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลการจัดสวัสดิการสังคมแก่คนพิการของเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีและ 2)ศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมแก่คนพิการตามมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โดยใช้วิธีคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านคนพิการ รวมทั้งสิ้น 30 คน โดยเลือกแบบเจาะจง 4 กลุ่ม คือ 1) นายกเทศมนตรี2) เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง 3) ตัวแทนครอบครัวคนพิการ 4) ตัวแทนคนพิการ ลักษณะการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา พบว่า เทศบาลตำบลบ้านจั่นมีความมุ่งหวังให้ผู้พิการในชุมชน สามารถดำรงอยู่ในสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชุมชนเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป 1) ปัญหาหลักของผู้พิการในชุมชนที่พบคือ 1.1) การให้บริการต่างๆยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้พิการ 1.2) ผู้พิการมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ 1.3)ผู้พิการถูกแบ่งแยกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม2) แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านจั่น ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าสถาบันชุมชนควรมีบทบาทในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ของรัฐเอกชนเครือข่ายพันธมิตรในการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน พบว่าปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในการเปิดโอกาสในการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม และการช่วยให้ผู้พิการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเหมือนคนปกติ

คำสำคัญ :แนวทาง,การจัดสวัสดิการทางสังคม,ผู้พิการ

ABSTRACT

The purposes of this independent study were 1) To study the problems and the obstaclesof community based rehabilitation of persons with disabilities based on their behavior and 2) To improve and give suggestions about thcommunity based rehabilitation program to BanjanSubdistrictMunicipality inMuang District, Udonthani Province. Methodology: Data utilized in this independent study were derived from the key informants who were working on rehabilitation of persons with disabilities. The four groups of key informants with a total of 3 0 persons were specifically selected,

[1] นักศึกษาปริญญาโท สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

including 1) Chief executive of the SubdistrictMunicipality, 2) related government officers, 3) representatives of persons with disabilities and 4) representatives of persons with disabilities family. This independent study was a qualitative research which carried out by variety of methods such as: in depth interview, focus group discussion and participatory observation.

The results revealed that the aims ofthis research's case study,BanjanSubdistrict Municipality in Muang District, Udonthani Province, were to enable the disabled ones to lead their lives,make their own living and participate in social activities equal to those non-disabled.1) The main problem of persons with disabilities were 1.1) The rehabilitation services in existence did not meet the need of the majority of persons with disabilities 1.2) Most of persons with disabilities were lacked of job opportunities and 1.3) Most of persons with disabilities were excluded from social activities in the community. 2) Guidelines to improve suggestions for community based rehabilitation program of BanjanSubdistrict Municipality in Muang District, Udonthani Province are concluded below.The result of the study showed that community Institution should play active roles to participants and collaborate other public or private partners networks in provide the rehabilitation service to persons with disabilities. Community involution was found as key success factors to job opportunity and included all persons with disabilities in social activities as the non-disabled.

Key word: Guidelines,managing social welfare, Disabilities

1.บทนำ

ในประเทศไทยระบบและรูปแบบการจัดบริการสวัสดิการสังคมคนพิการมีขอบข่ายจำกัด นอกจากนั้นแบบแผนการให้บริการก็ยังไม่เป็นระบบและรูปแบบที่ดีพอกล่าวคือจะมีเฉพาะผู้เป็นข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่จะได้รับความคุ้มครองอยู่ภายใต้ระบบสวัสดิการทางสังคมหรือระบบเบี้ยบำนาญจากการศึกษาเกี่ยวกับระบบประกันสังคมในประเทศไทย พบว่าน้อยกว่าร้อยละ 5 ของประชากรในประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบบประกันสังคม (อรพินท์บุนนาค. 2557 : 34) ในการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันสภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นคืองานสวัสดิการสังคมคนพิการได้ส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่คนพิการเพียงบางกลุ่มเท่านั้นทั้งนี้เนื่องจากคนพิการบางกลุ่มไม่มีความรู้เกี่ยวกับบริการด้านสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านการขาดงบประมาณในการดำเนินการด้านนี้เพราะการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในระดับประเทศนั้นปัญหาคนพิการยังมิได้จัดเป็นปัญหาสำคัญของประเทศทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลยังมองเห็นความสำคัญของปัญหาในด้านพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่า (ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์. 2556 : 12)

พ.ศ. 2542 ประเทศไทยได้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นประกาศให้มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศเพื่อให้เกิดการดูแลพี่น้องประชาชนของประเทศในด้านต่างๆอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมโดยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่ได้รับถ่ายโอนงบประมาณทั้งในเรื่องการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้านชุมชนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลให้มีอยู่มีกินสุขภาพแข็งแรงปลอดจากโรคภัยไข้เจ็บรวมถึงการจัดสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนตั้งแต่แรกเกิดจน

ตายโดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสในสังคมเช่นกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มคนพิการกลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มผู้ติดเชื้อเอสไอวี (HIV) รัฐบาลโดยหน่วยงานท้องถิ่นต้องมีการจัดสวัสดิการให้เป็นพิเศษแต่ในปัจจุบันการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่างๆของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ยังไม่ทั่วถึงและไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร หน่วยงานต่างๆทำงานตามบทบาทหน้าที่และตามความเข้าใจของตนมีการประสานงานพูดคุยกันระหว่างหน่วยงานน้อยมากทำให้เกิดการทำงานที่ซ้ำซ้อนของข้อมูลไม่มีการติดตามข้อมูลบางหน่วยงานเข้าใจว่าหน่วยงานที่ตนเองสังกัดเป็นเพียงผู้จ่ายเบี้ยยังชีพให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้เท่านั้นไม่มีส่วนรับผิดชอบด้านอื่นๆหรือบางหน่วยงานรู้และเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ดีแต่ไม่ใส่ใจเพราะเห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญกลุ่มคนพิการเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่มักถูกมองข้ามเพราะคนพิการมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่างๆได้เหมือนคนปกติคนพิการจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติและเข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นไม่ได้รับการศึกษาไม่มีใครรับเข้าทำงานและไม่ได้รับบริการด้านสุขภาพเป็นต้นคนพิการหลายคนถูกจำกัดบริเวณให้ต้องอยู่เฉพาะที่หรือในสถานสงเคราะห์ซึ่งนับว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิของคนพิการที่พึงมีการใช้ชีวิตในสังคมหรือชุมชนอย่างอิสระ (เทศบาลตำบลบ้านจั่น. 2561 : 8)

ผู้วิจัยได้คัดเลือกเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นกรณีศึกษาการจัดสวัสดิการคนพิการแบบบูรณาการสำหรับท้องถิ่นมีคนพิการจำนวน82คน (เทศบาลตำบลบ้านจั่น. 2561 : 5) เพราะเห็นว่าครอบครัวคนพิการส่วนใหญ่มีฐานะยากจนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นแรงงานหลักออกไปทำงานนอกบ้านหรือในเมืองทำให้คนพิการและผู้ดูแลคนพิการถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวรวมทั้งการเข้าถึงสิทธิของคนพิการด้านต่างๆยังมีน้อยมากคนพิการไม่มีความรู้และไม่ได้รับการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึงทำให้ไม่มีความเข้าใจและไม่กล้าใช้สิทธิที่ตนพึงได้รับจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานน้อย การทำงานก็ต่างคนต่างทำไม่มีการวางแผนงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคนพิการในพื้นที่เกิดการแก้ไขปัญหาการจัดสวัสดิการคนพิการที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงไม่กระจายและครอบคลุมทั่วถึงคนพิการ

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าการจัดสวัสดิการต่างๆสำหรับคนพิการของรัฐบาลเริ่มมีมานานแล้วโดยกฎหมายต่างๆได้บัญญัติไว้อย่างครอบคลุมแต่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนพิการอย่างแท้จริงและการเข้าถึงสิทธิของคนพิการยังมีน้อยมากทำให้ผู้วิจัยสนใจว่าเหตุใดการจัดสวัสดิการขององค์กรภาครัฐองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านจั่น ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของคนพิการจึงทำให้เกิดประเด็นในการศึกษานโยบายของรัฐและการจัดสวัสดิการคนพิการของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นอย่างไรครอบครัวและชุมชนมีศักยภาพในการดูแลคนพิการอย่างไรการจัดสวัสดิการคนพิการจะสามารถบูรณาการกับต้นทุนทางสังคมได้อย่างไรในการหาคำตอบข้างต้นที่กล่าวมาผู้วิจัยสนใจใช้แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมแนวคิดทุนทางสังคมและแนวคิดการบูรณาการมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี และทำหน้าที่รับผิดชอบ ในการจัดสวัสดิการสังคมแก่คนพิการในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านจั่น ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในเทศบาลตำบลบ้านจั่นอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพในการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่คนพิการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการจัดสวัสดิการแก่คนพิการของเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการแก่คนพิการตามมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

4.วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการของคนพิการ ตามมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมแก่คนพิการเทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านจั่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาคือมาตรฐานงานสวัสดิการสังคมและการสังคมสงเคราะห์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเฉพาะมาตรฐานการสงเคราะห์คนพิการ

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยไม่ใช้หลักทฤษฎีความน่าจะเป็นแต่ใช้การเลือกแบบเจาะจงเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเช่นผู้นำชุมชนอสม. ผู้ดูแลคนพิการจำนวน 15 คน

กลุ่มเป้าหมายได้แก่ คนพิการในเขตเทศบาลตำบลบ้านจั่น จำนวน 15คนโดยการสุ่มแบบเจาะจง

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาระหว่างเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2561 - มกราคม2562

4.สรุปผล

1. เทศบาลตำบลบ้านจั่นมีความมุ่งหวังให้ผู้พิการในชุมชน สามารถดำรงอยู่ในสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชุมชนเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป 1) ปัญหาหลักของผู้พิการในชุมชนที่พบคือ 1.1) การให้บริการต่างๆยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้พิการ 1.2) ผู้พิการมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ 1.3) ผู้พิการถูกแบ่งแยกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม

2. แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านจั่น ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าสถาบันชุมชนควรมีบทบาทในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดทั้งเครือข่ายพันธมิตรในการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนพบว่าปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในการเปิดโอกาสการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม และการช่วยให้ผู้พิการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเหมือนคนปกติ

5.อภิปรายผล

1. ปัญหาหลักของผู้พิการในชุมชนที่พบคือ 1.1) การให้บริการต่างๆยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้พิการ 1.2) ผู้พิการมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ 1.3) ผู้พิการถูกแบ่งแยกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม สาเหตุเพราะการจัดสวัสดิการคนพิการนั้นยังไม่ตอบสนองความต้องการของคนพิการอย่างแท้จริงการจัดสวัสดิการคนพิการจัดในรูปแบบที่รัฐจัดให้เป็นครั้งคราวขาดความต่อเนื่องจัดประเภทสวัสดิการซ้ำๆซึ่งผลการปฏิบัติในการจัดสวัสดิการของหน่วยงานไม่มีตัวชี้วัดขาดการติดตามอย่างต่อเนื่องและไม่มีบทลงโทษเมื่อปฏิบัติงานผิดพลาด จึงทำให้การจัดสวัสดิการคนพิการไม่ตรงกับความต้องการคนพิการและครอบครัวซึ่งได้สอดคล้องกับการศึกษาของพิมพาขจรธรรมและคณะ (2550 : 10) ได้ศึกษาสถานการณ์ความต้องการความจำเป็นที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองด้านสวัสดิการและงานบริการกลุ่มกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการผู้นำคนพิการหน่วยงานภาครัฐองค์กรพัฒนาองค์กรภาคเอกชนพบว่าจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งในและต่างประเทศได้แก่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศไทยทั้งสองประเทศมีกฎหมายเกี่ยวกับความแตกต่างในการให้บริการที่ออกมาเหมือนกันทั้งสองประเทศแต่ผลที่นำไปปฏิบัติมีความแตกต่างกันโดยในประเทศสหรัฐอเมริกามีความเคร่งครัดมากในการปฏิบัติตามกฎระเบียบส่วนในประเทศไทยมีการปฏิบัติแบบย่อหย่อนไม่มีบทลงโทษทำให้หน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย

2.แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านจั่น ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าสถาบันชุมชนควรมีบทบาทในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ของรัฐเอกชนเครือข่ายพันธมิตรในการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนพบว่าปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในการเปิดโอกาสในการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม และการช่วยให้ผู้พิการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเหมือนคนปกติสอดคล้องกับรัชนีสรรเสริญและคณะ (2553 : 75) ได้ศึกษาการบูรณาการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในสถานบริการปฐมภูมิพบว่าควรมีการสร้างความมั่นใจในระบบสนับสนุนการดำเนินงานการใช้เครือข่ายที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นหุ้นส่วนระหว่างบุคลากรทางสุขภาพชุมชนคนพิการและครอบครัวคนพิการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นการส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนพิการอย่างมีประสิทธิภาพ และนราทิพย์ไชยยา (2556 : 89) ได้ศึกษาการดูแลสุขภาพตนเองโดยใช้กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจในคนพิการเขตเทศบาลยางเนิ้งจังหวัดเชียงใหม่พบว่าคนพิการยังคงมีการปฏิบัติตัวในการดูแลสุขภาพตนเองอย่างถูกต้องหลังการเข้าร่วมกิจกรรมคนพิการมีสัมพันธภาพระหว่างคนพิการผู้ดูแลและลูกหลานได้ดีขึ้นชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้คนพิการมากขึ้นโดยผู้ดูแลเพื่อนบ้านและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับรู้ปัญหาและได้นำปัญหาไปดำเนินการช่วยเหลือเพื่อตอบสนองความต้องการของคนพิการ

6.ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนผู้นำชุมชนเทศบาลตำบลและหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการดูแลคนพิการโดยใช้พลังความร่วมมือของทุกฝ่ายนับตั้งแต่วิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาการวางแผนการแก้ไขปัญหาติดตามและ

ประเมินผลการดำเนินงานร่วมรับผิดชอบในผลการดำเนินงานโดยให้มีการสรุปบทเรียนร่วมกันนำไปสู่การพัฒนาเพื่อค้นแนวทางแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมสามารถใช้เป็นรูปแบบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการดูแลคนพิการหรือผู้ด้อยโอกาสในกลุ่มอื่นๆได้โดยจะต้องทำความเข้าใจในแนวคิดและเทคนิควิธีการมีส่วนร่วมและมีความเชื่อมั่นในแนวคิดการมีส่วนร่วมคือเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการโดยทุกคนมีความเสมอภาคมีความเป็นเจ้าของเกิดความภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วมซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จของงานสูง

1.3ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การดำเนินงานของหน่วยงานในระดับพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการดูแลคนพิการเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับนโยบายแผนงานโครงการกิจกรรมที่จะดำเนินงานการดูแลคนพิการในพื้นที่ต่างๆเพื่อเป็นการชี้แนะแนวทางการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

2.ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการติดตามประเมินผลระยะยาวต่อไปเพื่อดูความยั่งยืนของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพคนพิการ

2.2 ควรนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพของกลุ่มคนในชุมชนหรือกลุ่มอื่นๆที่มีปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะผู้ที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสถานบริการด้านสาธารณสุข

2.3 ควรมีการวัดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับคนพิการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นการวิเคราะห์ว่ากระบวนการที่ได้จัดทำขึ้นในการวิจัยนี้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อคนพิการ

เอกสารอ้างอิง

นราทิพย์ไชยยา. (2556). การดูแลสุขภาพตนเองโดยใช้กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจในคนพิการ เทศบาลตำบลยางเนิ้งจังหวัดเชียงใหม่.(ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพมหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

เทศบาลตำบลบ้านจั่น. (2561). ข้อมูลคนพิการเทศบาลตำบลบ้านจั่น.อุดรธานี : เทศบาลตำบลบ้านจั่น.

รัชนีสรรเสริญและคณะ. (2553). การบูรณาการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารการพยาบาลและการศึกษา, 2, 99-100.

พิมพาขจรธรรมและคณะ. (2550). ศึกษาสถานการณ์ความต้องการจำเป็นที่ยังไม่ได้รับการตองสนองด้านสวัสดิการและงานบริการสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.).กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริม.

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์. (2551).ความรู้เบื้องต้นทางสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

อรพินท์ บุนนาค. (2557). ความต้องการของผู้สูงอายุในด้านการทำงานและสวัสดิการเพื่อจัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานให้ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร (รายงานผลงานวิจัย).กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

Peoples participation on community development in Phochai sub- district, Phanompraidistrict ,Roi-et province.

พันจ่าอากาศเอกวิชัย ศรีษะเกษ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัยอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดและศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการดำเนินการเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน373 คน ผลการวิจัยพบว่า

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า โดยรวม อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ โดยรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ:*ประชาชน; การมีส่วนร่วม; การพัฒนาชุมชน; ร้อยเอ็ด;*

ABSTRACT

This research aimed to study of peoples participation on community development in Phochai sub- district, Phanompraidistrict ,Roi-et province and comparative study of public participation in community development in the area Phochai sub- district, Phanomprai district , Roi-et province.Classified by gender, age, education level and career. The toois for collecting data was the five rating scale questionnaire.The sample was 373 people. The research results were found that;

Public participation in community development in the municipality in Phochai sub- district, Phanomprai district, Roi-et province as overall at a high level and comparative study of public participation in community development in the area Phochai sub- district, Phanomprai district, Roi-et province. Classified by gender, age, education level and career. Found that overall age, education level and occupation Differing significantly at the level of .05 and gender as overall, there is no difference.

KEYWORDS:Peoples;Participation;Development of communities;Roi-et;

---

[1] รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในปัจจุบันการมีจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบล โพธิ์ชัย ยังอยู่ในระดับที่ต่ำสังเกตได้จากการจัดประชุมประชาคมประจำเดือนในแต่ละเดือนซึ่งเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านได้นำเสนอปัญหาหรือข้อมูล ในทุก ๆ ด้านของหมู่บ้านในช่วงเดือน มกราคม พ.ศ. 2561 - มิถุนายน พ.ศ. 2561 การเข้าร่วมประชุมของประชากรในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยยังมีจำนวนเฉลี่ยต่อครั้ง แค่ 300-400 คนเมื่อเทียบสัดส่วนของประชากรในหมู่บ้านที่มีทั้งหมด 6,810 คน จำนวนผู้ที่มีส่วนร่วมในการเข้าประชุมประชาคมประจำเดือน มีเพียงแค่ 10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านเกิดประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรและรับจ้างซึ่งมีฐานะปานกลางถึงยากจนเวลาส่วนใหญ่ในหนึ่งวันของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยทุ่มเทไปกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ จนไม่ได้สนใจในเรื่องของการพัฒนาท้องถิ่นสนใจเพียงแต่เรื่องปากเรื่องท้องของตนเองและครอบครัว และสาเหตุอีกประการคือโครงการบางโครงการ ที่ได้รับงบประมาณจากภาครัฐได้มีการดำเนินการทำไปแล้วขาดความต่อเนื่องในการทำโครงการอีกประการคือประชาชนไม่มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสำคัญในการพัฒนาและที่สำคัญในอดีตที่ผ่านมาผู้นำหมู่บ้านก็ไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร

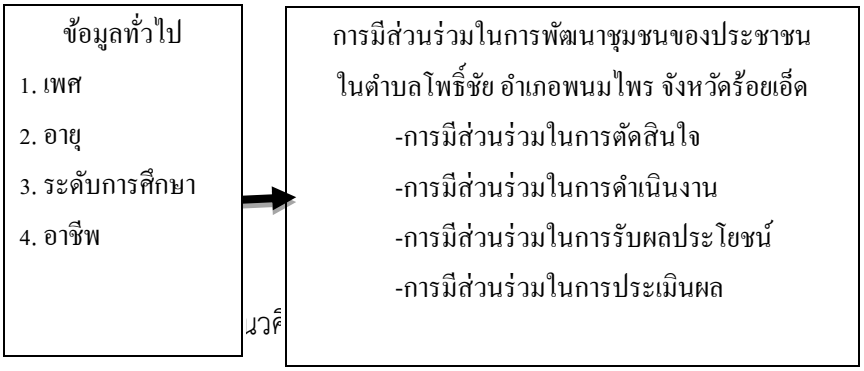
ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบล โพธิ์ชัย มีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านต่าง ๆ เพราะหากสามารถสร้างจิตสานึกในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยได้นั้น ก็จะมีการพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยที่ดีขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัยอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ตามขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

เทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาตามกรอบแนวคิดในการวิจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2561 ถึงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2561 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 3 เดือน

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและมีรายชื่ออยู่ในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดจำนวน5,502 คน (สถิติเดือนมิถุนายน : 2561 สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยอำเภอพนมไพรจังหวัดร้อยเอ็ดโดยการใช้สูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane : 1973 : 727) ได้จำนวน373คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุการศึกษา และอาชีพ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชนชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัยอำเภอพนมไพรจังหวัดร้อยเอ็ดโดยผู้วิจัยได้แบ่งระดับความคิดเห็นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) ซึ่งมี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มากปานกลางน้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชนชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นคำถามชนิดปลายเปิด

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขอหนังสือจากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม ถึง กำนันตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. มีผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปสถิตินี้ ใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. สถิติที่ใช้ในการวัดระดับเจตคติใช้ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. สถิติทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบเพศ (กรณีตัวแปรอิสระแบ่งเป็นสองตัวเลือก)ใช้t-test(IndependentSample) ตัวแปรอิสระ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ใช้ F- test (One-way A NOVA) โดยกำหนดนัยสำคัญในการทดสอบที่ ระดับ .05
กรณีพบความแตกต่าง ผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี LSD. (Least Significant Difference)

4. สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อเสนอแนะใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอโดยการพรรณนาความ

5. สรุปผลการวิจัย

1.เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.87) พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 1 ด้านคือด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์($\overline{X}$ = 4.23) และอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ($\overline{X}$ = 3.78) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ($\overline{X}$ = 3.76) และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ($\overline{X}$ = 3.69)

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นรายด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	**ระดับแรงจูงใจ**		
	$\overline{X}$	**S.D.**	**ความหมาย**
1.ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆในชุมชนเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชน	3.88	1.04	มาก
2.ท่านมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือและพิจารณาโครงการต่างๆที่อาจ	3.	1.	มาก

เกิดปัญหาต่อการพัฒนาชุมชน	7 3	0 6	
3.ท่านมีส่วนร่วมกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในกิจกรรมโครงการพัฒนาชุมชน	3. 7 7	1. 1 1	มาก
4.ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อการแก้ไข/พัฒนาที่ตรงประเด็น	3. 7 3	1. 0 6	มาก
5.ท่านมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผลเมื่อคณะกรรมการชุมชนตัดสินใจเลือกโครงการที่ไม่ตรงกับการพัฒนาชุมชน	3. 8 8	1. 0 6	มาก
6.ท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและนำเสนอปัญหาในการพัฒนาชุมชน	3. 7 3	1. 0 4	มาก
7.ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนหรือแผนงานการพัฒนาชุมชน	3. 7 9	1. 1 1	มาก
8.ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการตัดสินใจวางแผนพัฒนาหรือจัดกิจกรรมของกลุ่มต่างๆในชุมชน	3. 7 6	1. 1 0	มาก
รวม	**3. 7 8**	**0. 8 7**	**มาก**

จากตารางที่1พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดรายด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.78) พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ท่านมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผลเมื่อคณะกรรมการชุมชนตัดสินใจเลือกโครงการที่ไม่ตรงกับการพัฒนาชุมชน($\overline{X}$ =3.88)ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆในชุมชนเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.88)ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนหรือ แผนงานการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.79) ท่านมีส่วนร่วมกำหนดการใช้ทรัพยากร แหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในกิจกรรมโครงการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.77) ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการตัดสินใจ วางแผนพัฒนาหรือจัดกิจกรรมของกลุ่มต่างๆในชุมชน ($\overline{X}$ =3.76) ท่านมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือและพิจารณา โครงการต่างๆที่อาจเกิดปัญหาต่อการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.73) ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อการแก้ไข/พัฒนาที่ตรงประเด็น ($\overline{X}$ =3.73) และท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และนำเสนอปัญหา ในการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.73)

ตารางที่ 2แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นรายด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	**ระดับแรงจูงใจ**		
	$\overline{X}$	**S.D.**	**ความหมาย**
1.ท่านมีส่วนร่วมออกแรงในการทำกิจกรรมหรือโครงการเพื่อพัฒนาในชุมชน	3.96	0.99	มาก
2.ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพย์สินเงินทองเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน	3.61	1.25	มาก
3.ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน	3.63	1.25	มาก
4.ท่านมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแผนงานการพัฒนาชุมชน	3.80	1.05	มาก
5.ท่านมีส่วนร่วมในการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมปฏิบัติงานการพัฒนาชุมชน	3.80	1.07	มาก
6.ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มงานต่างๆในชุมชน	3.75	1.10	มาก
7.ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานการพัฒนาชุมชน	3.77	1.08	มาก
8.ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา	3.77	1.04	มาก
รวม	**3.76**	**0.85**	**มาก**

จากตารางที่2พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดรายด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.76) พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ท่านมีส่วนร่วมออกแรงในการทำกิจกรรม หรือโครงการเพื่อพัฒนาในชุมชน($\overline{X}$ =3.96) ท่านมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ข้อมูล แผนงานการพัฒนาชุมชน($\overline{X}$ =3.8) ท่านมีส่วนร่วมในการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมปฏิบัติงานการพัฒนาชุมชน ($\overline{X}$ =3.8) ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์การ ดำเนินงานการพัฒนาชุมชน($\overline{X}$ =3.77) ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา($\overline{X}$ =3.77) ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างกลุ่มงานต่างๆในชุมชน($\overline{X}$ =3.75) ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน($\overline{X}$ =3.63) ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพย์สินเงินทองเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน($\overline{X}$ =3.61)

ตารางที่ 3แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นรายด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	**ระดับแรงจูงใจ**		
	$\bar{X}$	**S.D.**	**ความหมาย**
1.ท่านมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมโครงการพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนเช่น โครงการสวนสมุนไพรโครงการประปาหมู่บ้าน	4.32	0.88	มากที่สุด
2.ท่านมีได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเองจากการร่วมทำกิจกรรมโครงการพัฒนาชุมชนเช่น โครงการส่งเสริมอาชีพสตรีในหมู่บ้านโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)	4.27	0.94	มากที่สุด
3.ท่านมีความยินดีและภาคภูมิใจเมื่อโครงการต่างๆก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวท่านและชุมชน	4.21	0.91	มากที่สุด
4.ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่างๆของการพัฒนา	4.17	0.98	มาก
5.ท่านเห็นว่าชุมชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาหรือโครงการต่างๆที่ชุมชนได้ร่วมกันทำ	4.21	0.96	มากที่สุด
6.ท่านเห็นว่าการพัฒนาชุมชนสามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้อย่างยั่งยืน	4.21	0.98	มากที่สุด
รวม	**4.23**	**0.76**	**มากที่สุด**

จากตารางที่3พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดรายด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.23) พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้.ท่านมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น โครงการสวนสมุนไพร โครงการประปาหมู่บ้าน ($\bar{X}$=4.32) ท่านมีได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเอง จากการร่วมทำกิจกรรมโครงการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพสตรีในหมู่บ้าน โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)($\bar{X}$=4.27) ท่านมีความยินดีและภาคภูมิใจเมื่อโครงการต่างๆ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวท่านและชุมชน($\bar{X}$=4.21) ท่านเห็นว่าชุมชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนา หรือ โครงการต่างๆที่ชุมชนได้ร่วมกันทำ ($\bar{X}$=4.21) ท่านเห็นว่าการพัฒนาชุมชน สามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้อย่างยั่งยืน($\bar{X}$=4.21) และท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการเข้าร่วม กิจกรรมหรือโครงการต่างๆของการพัฒนา ($\bar{X}$=4.17)

ตารางที่ 4แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นรายด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	ระดับแรงจูงใจ		
	$\overline{X}$	S.D.	ความหมาย
1.ท่านมีส่วนร่วมสังเกตการณ์การทำงานของผู้รับจ้าง ภายนอกที่มาท้างานพัฒนาในชุมชน	3.73	1.12	มาก
2.ท่านมีส่วนติดตามผลการดำเนินงานของโครงการ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน อย่างสม่ำเสมอ	3.76	1.08	มาก
3.ท่านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการชุมชนในงานด้านการพัฒนาชุมชน เพื่อปรับปรุงกิจกรรมหรือโครงการ ต่างๆ ให้ความเหมาะสมกับชุมชน	3.69	1.03	มาก
4.ท่านมีส่วนร่วมในการประมวลผลการปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการพัฒนาต่างๆในชุมชน	3.62	1.07	มาก
5.ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการจัด กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน	3.68	1.14	มาก
6.ท่านมีส่วนร่วมในการเสวนาและแสดงความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินผล	3.66	1.07	มาก
7.ท่านมีส่วนในการให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการวางแผนพัฒนาชุมชน	3.67	1.05	มาก
8.ท่านมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือให้องค์กรอื่นๆเข้ามามีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน	3.72	1.07	มาก
รวม	**3.69**	**0.87**	**มาก**

จากตารางที่4พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดรายด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.69) พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ท่านมีส่วนติดตามผลการดำเนินงานของโครงการ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน อย่างสม่ำเสมอ($\overline{X}$=3.76)

ท่านมีส่วนร่วมสังเกตการณ์ การทำงานของผู้รับจ้าง ภายนอกที่มาท้างานพัฒนาในชุมชน($\overline{X}$=3.73)ท่านมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือให้องค์กรอื่นๆเข้ามามีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน($\overline{X}$=3.72)ท่านมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือ

คณะกรรมการชุมชน ในงานด้านการพัฒนาชุมชน เพื่อปรับปรุงกิจกรรมหรือโครงการ ต่างๆ ให้ความเหมาะสมกับชุมชน($\overline{X}$=3.69) ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการจัด กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน($\overline{X}$=3.68) ท่านมีส่วนในการให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการวางแผนพัฒนาชุมชน($\overline{X}$=3.67) ท่านมีส่วนร่วมในการเสวนาและแสดงความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินผล($\overline{X}$=3.66)ท่านมีส่วนร่วมในการประมวลผลการปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการพัฒนาต่างๆในชุมชน($\overline{X}$=3.62)

2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า

ตารางที่ 5แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามเพศ โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	เพศ				df	t	Sig. (2-tailed)
	ชาย (n=)		หญิง (n=)				
	$\overline{X}$	SD.	$\overline{X}$	SD.			
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	3.904	0.879	3.704	0.853	371	2.20	0.03*
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	3.838	0.860	3.709	0.849	371	1.42	0.16
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	4.153	0.843	4.283	0.695	371	-1.61	0.11
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	3.706	0.936	3.681	0.828	371	0.27	0.79
รวม	**3.900**	**0.717**	**3.844**	**0.627**	**371**	**0.80**	**0.42**

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.1ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามเพศ โดยรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่เพศหญิง มีระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนสูงกว่า ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล.ไม่มีความแตกต่างกัน

ตารางที่ 6 แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ระหว่างกลุ่ม	12.488	4	3.122	4.291	.002*
	ภายในกลุ่ม	267.770	368	.728		
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	12.110	4	3.027	4.290	.002*
	ภายในกลุ่ม	259.691	368	.706		
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	3.879	4	.970	1.694	.151
	ภายในกลุ่ม	210.682	368	.573		
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	8.985	4	2.246	3.018	.018*
	ภายในกลุ่ม	273.873	368	.744		
รวม	ระหว่างกลุ่ม	6.621	4	1.655	3.871	.004*
	ภายในกลุ่ม	157.359	368	.428		

P หมายถึง นัยสำคัญทางสถิติ 0.05

2.2ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวมทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมี และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และไม่มีความแตกต่างกัน

ตารางที่ 7แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ระหว่างกลุ่ม	15.131	3	5.044	7.020	.000*
	ภายในกลุ่ม	265.128	369	.719		
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	12.851	3	4.284	6.104	.000*
	ภายในกลุ่ม	258.949	369	.702		
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	5.620	3	1.873	3.308	.020*
	ภายในกลุ่ม	208.941	369	.566		
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	7.088	3	2.363	3.161	.025*
	ภายในกลุ่ม	275.771	369	.747		
รวม	ระหว่างกลุ่ม	5.688	3	1.896	4.420	.005*
	ภายในกลุ่ม	158.292	369	.429		

P หมายถึง นัยสำคัญทางสถิติ 0.05

2.3ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมและรายด้านทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 8แสดงผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามอาชีพ

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบล	**แหล่งความแปรปรวน**	SS	df	MS	F	Sig.
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ระหว่างกลุ่ม	4.459	5	.892	1.187	.315
	ภายในกลุ่ม	275.800	367	.751		
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	2.908	5	.582	.794	.555
	ภายในกลุ่ม	268.893	367	.733		
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	14.864	5	2.973	5.463	.000*
	ภายในกลุ่ม	199.696	367	.544		
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	4.738	5	.948	1.250	.285
	ภายในกลุ่ม	278.121	367	.758		
รวม	ระหว่างกลุ่ม	5.243	5	1.049	2.424	.035*
	ภายในกลุ่ม	158.736	367	.433		

P หมายถึง นัยสำคัญทางสถิติ 0.05

2.4ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้านและรวมทุกด้าน จำแนกตามอาชีพ โดยรวมทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลไม่มีความแตกต่างกัน

6.อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในระดับมาก

ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 1 ด้านคือด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตามลำดับ สอดคล้องกับสมคิด ศรีสิงห์ 2558, (บทคัดย่อ) ซึ่งได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของประชาชน ในเขต

เทศบาลนครพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนากิจกรรมของเทศบาลนครพิษณุโลก โดยภาพ รวมอยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับ เอกสันต์ เสี่ยงบุญ ,2557 (บทคัดย่อ)ซึ่งได้ ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลดงดวน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลดงดวน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก

สมมติฐาน ที่2 ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด แตกต่างกันผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ได้แก่เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพสอดคล้องกับพระโกศล มณิรตนา (ญึม),2555 (บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร . เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก พบว่า ปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ได้แก่ อายุ, สถานภาพ และ ระดับการศึกษา และสอดคล้องกับนิภาพร รัตนปริยานุช,2556 (บทคัดย่อ)ซึ่งได้ ศึกษาเรื่องความต้องการในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรีพบว่าประชาชน ที่มีเพศ รายได้ อายุ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างกัน มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนของ ประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับวิษณุ หยกจินดา ,2557 (บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1). ประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียง ลำดับค่าความถี่ที่น้อยที่สุดคือด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลควรเพิ่มการมีส่วนร่วมในการประมวลผลการปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการพัฒนาต่างๆในชุมชน ให้กับประชาชน

(2)ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพย์สินเงินทองเพื่อใช้ ในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนมากขึ้น

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดโดยนำตัวแปรที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไป

ออกแบบวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดให้มากยิ่งขึ้น

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และรองศาสตราจารย์.ดร.ยุภาพรยุภาศ อาจารย์ผู้ให้คำแนะนำรองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง อาจารย์ ดร.สนุก สิงห์มาตร อาจารย์ ดร.วิภาพรรณ อุปนิสากร อาจารย์ ดร. สุวิมล สมไชย ผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย และครอบครัวที่ช่วยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดเวลา

9. เอกสารอ้างอิง

นิภาพร รัตนปริยานุช ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรี : วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา , 2556.

พระโกศล มณิรตนา (ญึม) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2555.

วิษณุ หยกจินดา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา , 2557.

สมคิด ศรีสิงห์ ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของประชาชน เขตเทศบาลนครพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก : มหาวิทยาลัยปทุมธานี ตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยนครราชสีมา , 2558.

เอกสันต์ เสี่ยงบุญ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลดงดวน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม : วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม , 2557.

Yamane, Taro.1973.*Statistics: An Introductory Analysis*. 3rdedition. New york : Harper and Row Publication

การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบพรรคการเมืองไทยและระบบพรรคการเมืองต่างประเทศตามระบอบประชาธิปไตย

Analytical study Comparison of Thai political party systems and foreign political party systems According to democracy

ตวงศักดา กะตะศิลา[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์1) เพื่อศึกษาพรรคการเมืองไทย 2) เพื่อศึกษาพรรคการเมืองต่างประเทศ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาพรรคการเมืองไทยตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย 3.1) ศึกษาระบบพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ 3.2) ศึกษาการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า 1.ศึกษาพรรคการเมืองไทย พบว่า พรรคการเมืองไทยเกิดขึ้นมาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ 2475 และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พรรคการเมืองไทยคือกลุ่มคนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์เดียวกันคือมุ่งหวังที่จะเป็นรัฐบาล 2.ศึกษาพรรคการเมืองต่างประเทศ พบว่า ประเทศที่ผู้วิจัยศึกษาคือ พรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกา และพรรคการเมืองในอังกฤษ ซึ่งการศึกษาพบว่าพรรคการเมืองในต่างประเทศ ทั้งสองใช้ระบบพรรคการเมืองแบบสอง และพรรคการเมืองต่างประเทศเป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน รวมไปถึงการส่งสมัครสมาชิกของพรรคลงรับสมัครเลือกตั้ง เพื่อมุ่งหวังจัดตั้งรัฐบาล 3.ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาพรรคการเมืองไทยตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พบว่า พรรคการเมืองไทยมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องโดยการปรับโครงสร้างและรูปแบบจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ 3.1 ระบบพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศจัดอยู่ในระบบสองพรรค 3.2 การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของไทยและต่างประเทศมีความคล้ายคลึงกันกล่าวคือ พรรคการเมืองจะส่งสมาชิก ไปยังเขตต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียง และมุ่งหวังเข้าเป็นรัฐบาล

คำสำคัญ การเมือง, พรรคการเมือง, ระบอบประชาธิปไตย

ABSTRACT

This article is intended1) to study Thai political parties 2) to study formation political parties 3) to study and analyze the development of Thai political parties according to the democratic regime 3.1) to study the system of Thai political parties and foreign countries Thai and foreign political parties

It was found that 1. Studying Thai political parties found that Thai political parties were set up after changing the rule from absolute monarchy. was a democracy in 1932 and continued to develop from past to present Thai political party is a group of people

[1] มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

with the same concepts and ideologies, aiming to become a government. 2. Study of foreign political parties, found that the country that the researcher studied was political parties in the United States and political parties in England which the study found Thai formation political parties both use a two-party political system. and foreign political parties are groups of people with the same ideology including submitting application for membership of the party to recruit for election to aim for the establishment of a government 3. Analyzing and development of Thai political parties according to the democratic regime was found Thai, Thai political parties have continuously evolved by adjusting the structure and format from abroad to apply. 3.1 Thai and Foreign political party systems are organized in two-party systems 3.2 the submission of Thai and Foreign candidates for election is similar. The political party encoring their membership to parficipe in order to gain votes and aimes to set up the government. to different districts to gain votes. and look forward to becoming a government

Keywords: political, Party, democracy

1. บทนำ

นับตั้งแต่รัฐไทยมีการปกครองรูปแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อปี พุทธศักราช 2475 กล่าวได้ว่า พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญ เพราะพรรคการเมืองเป็นตัวแทนของกลุ่มมีแนวคิดอุดมการณ์เดียวกัน หรือเป็นชนชั้นทางสังคมเดียวกัน โดยการทำหน้าที่ของพรรคการเมืองนั้นจึงเป็นเสมือนตัวแทนของประชาชน ที่รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งตัวแทนเข้าไปเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎร(ส.ส.) หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ว.) ดำเนินการผลักดันนโยบายของรัฐ ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน รวมทั้งเป็นช่องทางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหัวใจสำคัญ อยู่ที่ประชาชน และอำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่ประชาชนแต่กระนั้นจำเป็นต้องมีคน ที่เป็นตัวแทน ของประชาชน พรรคการเมืองจึงเป็นเสมือนการรวมกลุ่มของประชาชนโดยสมัครใจและคัดสรรบุคคลเข้าไปสู่พรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนในสังคมนั้น ๆ สามารถต่อสู้แข่งขันทางการเมืองได้โดยสันติวิธี เพื่อจะเลือกสรรผู้นำทางการเมืองเข้ามาเป็นผู้ออกกฎหมายเป็นผู้ปกครองและกำหนดนโยบายการปกครองยิ่งไปกว่านั้น พรรคการเมืองยังเป็นสถาบันที่มีหน้าที่ให้ความรู้และความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการปกครองประเทศ ดังนั้นการมีตัวแทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่แทนคนจำนวนมาก จึงเป็นสิ่งจำเป็น ด้วยตัวแทนดังกล่าวนี้ในระบอบประชาธิปไตย คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเกิดพลังในการประกันเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มนี้คือพรรคการเมือง ดังนั้นพรรคการเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ขาดไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย โดยประชาชนจะใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการประสานกับสมาชิกผู้แทนราษฎรเพื่อให้นำข้อเรียกร้องและความต้องการของตนไปกำหนดนโยบายสาธารณะ

ฉะนั้นแล้วพรรคการเมืองจึงหมายถึงกลุ่มที่มีความคิดเห็นในนโยบายทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมในหลักการใหญ่ ๆ ตรงกันหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทาง

การเมืองมีอุดมการณ์เดียวกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยสรุปแล้วพรรคการเมืองโดยทั่วไปจะมีหน้าที่สำคัญดังนี้

1. การให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองและเสริมสร้างทัศนคติเขตสมาชิก และประชาชนอย่างต่อเนื่อง ในทุกพื้นที่ตามแนวทาง ปรัชญา อุดมการณ์ และนโยบายของพรรค

2. การสรรหาบุคคลเข้าสู่ระบบการเมือง

3. การระดมสรรพกำลังทางการเมือง โดยการรวบรวมประชาชนกลุ่มบุคคล และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มาสนับสนุนนโยบายพรรคการเมือง ตามความเชื่อในอุดมการณ์ของพรรค

4. การเป็นตัวกลางเชื่อมประสานผลประโยชน์ต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มบุคคลในสังคม

5. เป็นการรวมศูนย์กลางทางการเมืองและเป็นช่องทางแสดงออกทางการเมืองของประชาชนและสมาชิกทั้งการแสดงความคิดเห็น/การร้องทุกข์/การร้องเรียน/หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองสนับสนุนช่วยเหลือและส่งเสริมพรรคการเมือง

6. การกำหนดทิศทางบริหารประเทศ ในฐานะรัฐบาลหรือเป็นฝ่ายค้าน พรรคที่ชนะการเลือกตั้งจะมีหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลและรับผิดชอบในการบริหารประเทศตามนโยบายที่กำหนดไว้ส่วนพรรคการเมืองที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลจะต้องทำหน้าที่ฝ่ายค้านเพื่อตรวจสอบการบริหารของรัฐบาล

7. การสร้างและพัฒนาผู้นำทางการเมืองโดยการคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรควบคุมและกำกับดูแลการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งให้มีความรู้และอบรมสมาชิกเพื่อสร้างผู้นำทางการเมืองรุ่นใหม่ ที่มีคุณภาพมีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ

แต่กระนั้น พรรคการเมืองไทยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นพรรคเฉพาะกิจ คือการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ในการเลือกตั้งเท่านั้น บทบาทในด้านอื่น ๆ ยังปรากฏไม่ค่อยเด่นชัด แม้พรรคการเมืองจะทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สมาชิกและประชาชนทั่วไป พรรคการเมืองยังถูกมองว่าเป็นเสมือนธุรกิจทางการเมือง มีวงจรเติบโตและสลายตัวอย่างรวดเร็ว โดยมีผู้มีอำนาจกลุ่มธุรกิจนั้นจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม โดยมีผู้มีอำนาจคอยกำกับดูแลนักการเมืองและพรรคการเมือง พรรคการเมืองนั้นมีโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละพรรค วัตถุประสงค์หลักของพรรคการเมืองคือการได้เป็นรัฐบาล แต่ละกลุ่มนั้น ต่างแย่งชิงอำนาจทางการเมืองมาเป็นของตน หากพรรคใดได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.) มากพอก็มีโอกาสได้จัดตั้งรัฐบาลและหัวหน้าพรรคการเมืองก็จะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือผู้บริหารประเทศ แต่กระนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและความเห็นชอบของคณะกรรมการพรรคนั้น ๆ อำนาจทางการเมืองเลยมีจุดเริ่มที่พรรคการเมืองเป็นหลัก แต่ดูเหมือนว่าอำนาจทางการเมืองจะตกอยู่ภายใต้การนำโดยนายทหารมาโดยตลอด สับเปลี่ยนหมุนเวียนเป็น วัฏจักร หรือที่เรียกกันว่าวงจรอุบาทว์ (Vicious Cycle) เมื่อประเทศยังไม่เป็นประชาธิปไตย พรรคการเมืองจึงยังไม่มีบทบาทเท่าที่ควรจะเป็น และดูเงียบเหงา ซึ่งต่างจากในระยะเวลาปกติ โดยมีโครงสร้างและหลักการอันเป็นแนวทางในการบริหารพัฒนาพรรคการเมือง ให้เป็นไปในระอบประชาธิปไตย คือการกำหนดโครงสร้างพรรค ให้สอดคล้องกับรูปแบบ และดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ไปตามระบบระเบียบของประชาธิปไตย การบริหารพัฒนาพรรคการเมืองจะขึ้นอยู่กับผู้บริหารพรรคการเมือง อันจะนำมาสู่การพัฒนาทางการเมืองให้เจริญเติบโตเท่าทันนานาประเทศ

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษา การพัฒนาพรรคการเมืองไทยตามระบอบการปกครองและประชาธิปไตย และโครงสร้างการบริหารพรรคการเมืองไทย ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์จับประเด็นต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องและสอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

ด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจาก เอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ นำมาซึ่งการวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ โดยการอธิบายเชิงพรรณนา จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์-สังเคราะห์อธิบายความ และสรุปผล

ด้านวิธีเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ผล

บทความนี้เป็นการค้นหาข้อความทั่วไปที่จะบอกความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แล้วนำผลมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ และใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาเป็นหลักซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คนคว้าจากตำราวิชาการ สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ วารสารข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน ดังนั้นเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อบูรณาการและหาความสำคัญของปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยได้ข้อมูลมาจาก เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบโดยในส่วนของการเตรียม การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำการจัดระเบียบของข้อมูลเพื่อให้เกิดความสะดวกในการนำมาวิเคราะห์ จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอเป็นข้อค้นพบ เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำ

3. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1ความหมายของพรรคการเมือง

“พรรคการเมือง” หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคล ตั้งแต่สองขึ้นไป อันมีแนวคิด อุดมการณ์ทัศนคติเดียวกัน เพื่อหวังที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือการจัดตั้งรัฐบาล

3.2 ประเภทพรรคการเมือง

พรรคการเมืองสามารถจำแนกประเภทออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. พรรคมวลชนซึ่งหมายถึงพรรคการเมืองที่มีฐานสมาชิกพ่วงและกระทบไปสู่มวลชน พรรคประเภทนี้มักจะกำหนดเป็นพรรคที่มีอุดมการณ์ที่สามารถผูกพื้นฐานของมวลชนโดยอาจจะกำเนิดขึ้นในขอบของรัฐสภาก่อนที่จะขยายในวงกว้างไปสู่มวลชนอย่างไรก็ตามพรรคมวลชนในหลายกรณีจะเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของมวลชนนอกสภาโดยยึดอุดมการณ์ร่วมกัน พรรคมวลชนประเภทนี้ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคสังคมนิยมในยุโรป

2. พรรคของกลุ่มคนจำกัดพรรคการเมืองประเภทนี้จะมีกำเนิดจากการรวมกลุ่มของนักการเมืองเพื่อที่จะช่วงชิงอำนาจทางการเมืองอาจจะเป็นการรวมตัวของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขยายวงไปสู่การรับสมาชิกในขอบเขตกว้างขึ้นพรรคการเมืองประเภทนี้ มักจะมีโครงสร้างรวมศูนย์อำนาจอยู่กับกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ก่อตั้งหรือผู้บริหารของพรรคเป็นสำคัญ

3.3ระบบพรรคการเมือง

ระบบพรรคการเมืองสามารถจำแนกออกเป็น 4 ระบบดังต่อไปนี้

(1) ระบบพรรคเดี่ยว

(2) ระบบพรรคเดียวครอบงำ

(3) ระบบสองพรรค

(4) ระบบหลายพรรค

4.ผลการวิจัย

จากบทความเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบพรรคการเมืองไทยและระบบพรรคการเมืองต่างประเทศตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1.ศึกษาการของพรรคการเมืองไทย 2. ศึกษาพรรคการเมืองในต่างประเทศ 3. ศึกษาพรรคการเมืองไทยตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย 3.1) ศึกษาระบบพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ 3.2) ศึกษาการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังนี้

4.1ระบบพรรคการเมืองไทย

พรรคการเมืองไทยจัดอยู่ในระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค โดยมีลักษณะที่โดดเด่นเพียงสองพรรคใหญ่ซึ่งสองพรรคใหญ่นั้นผลัดเปลี่ยนกันจัดตั้งรัฐบาล อาทิ พรรคประชาธิปัตย์ กับพรรคเพื่อไทย หรือไทยรักไทยในอดีต ต่างแข่งกันกันเข้าสู่การจัดตั้งรัฐบาล เมื่อพรรคใดได้รับเลือกจากประชาชนได้จำนวน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่า ก็มีสิทธิ์ เข้าจัดตั้งรัฐบาล ส่วนพรรคเล็กพรรคน้อยเป็นเพียงพรรคที่ตัดคะแนนเสียงของพรรคใหญ่เท่านั้น กล่าวคือ เมื่อพรรคเล็กพรรคน้อยได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน แต่เมื่อได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรน้อย ก็จะไปเข้าร่วมกับพรรคการเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งเรียกว่ารัฐบาลผสม

พรรคการเมืองไทยความหมายโดยสรุป คือกลุ่มคนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์เดียวกัน มุ่งหวังที่จะชนะการเลือกตั้ง และเข้าไปสู่การเมือง คือจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองไทยจัดอยู่ในระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

4.2 พรรคการเมืองของต่างประเทศ

ในการศึกษาเรื่องพรรคการเมืองในต่างประเทศผู้วิจัยได้ศึกษา พรรคการเมืองในต่างประเทศจำนวน 2 ประเทศ คือ พรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกา และพรรคการเมืองในอังกฤษ ซึ่งโดยเนื้อหา ผู้วิจัยได้เน้นศึกษาใน 2 เรื่อง คือ 1. ระบบพรรคการเมือง และ 2. การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้ง ซึ่งมีประเด็นโดยสังเขปดังนี้

4.2.1 ระบบพรรคการเมืองต่างประเทศ

4.2.1.1ระบบพรรคการเมืองของสหรัฐอเมริกา

ระบบพรรคการเมืองของสหรัฐอเมริกาเป็นแบบระบบสองพรรค ซึ่งประกอบด้วย พรรคเดโมแครทและพรรครีพับลิกันต่างผลัดกันเข้ามาบริหารประเทศ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งฝ่ายบริหารที่เรียกว่าประธานาธิบดี ระบบของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นการเข้ามาบริหารประเทศแบบที่เรียกว่า “ผู้ชนะได้หมด” ซึ่งแตกต่างจากระบบพรรคการเมืองหลายพรรคในประเทศที่ใช้รูปแบบควบอำนาจ กล่าวคือ เมื่อมีพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งมิได้ชนะการเลือกตั้งแบบเด็ดขาดจะทำให้เกิด

รัฐบาลผสมขึ้น โดยพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่รวมตัวกันได้เกินกว่ากึ่งหนึ่งจะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล กรณีนี้อาจทำให้รัฐบาลผสมไม่ค่อยมีเสถียรภาพและเอกภาพในการบริหารประเทศรัฐบาลและนโยบายในการบริหารประเทศของสหรัฐอเมริกานั้นค่อนข้างมีความแน่นอนและมั่นคงเพราะถูกแบ่งเป็นสองพรรคใหญ่ดังกล่าว อย่างไรก็ตามในบางครั้งอาจจะมีพรรคการเมืองที่สามขึ้นมาบริหารและมีผลต่อทางการเมืองได้เช่นกันแต่เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในอดีต อาทิเช่น พรรคบูล มูส (Bull Moose) ของประธานาธิบดีธีโอดอร์ รูสเวสท์ พรรคอเมริกันอินดิเพนเดนท์ (American Independent) ของจอร์จวอล์เลสซ์ (George Wallace) และพรรคเนชั่นแนลยูนิตี้ (National Unity) ของจอห์น แอนเดอร์สัน (JohnAnderson) เป็นต้น

4.2.1.2 ระบบพรรคการเมืองของอังกฤษ

ระบบพรรคการเมืองของอังกฤษเป็นระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค เกิดขึ้นจากความคิดประชาธิปไตยที่มาจากความหลากหลายของผลประโยชน์ มีความเห็นที่สอดคล้องกันอย่างเป็นเอกฉันท์ในการคัดค้านการมีระบบพรรคการเมืองเดียว และการแข่งขันทางการเมืองในการเลือกผู้นำและนโยบายสาธารณะ รากฐานของพรรคการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมได้หยั่งรากลึกฝังแน่นอยู่ในอุดมการณ์ทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้มีการปรับองค์กรภายหลังการปฏิรูประบบการเลือกตั้งในประเทศอังกฤษ เพื่อให้พรรคการเมืองเป็นองค์กรระดับชาตินอกรัฐสภา ที่มีตำแหน่งและเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งในระยะแรกจะมีสาขาเฉพาะตามเมืองใหญ่ ๆ ต่อมาจึงมีการขยายสาขาไปยังเมืองเล็ก ๆ ตลอดจนเขตเลือกตั้งต่าง ๆ ในชนบท นักการเมืองฝ่ายอนุรักษ์นิยมของอังกฤษ ได้รวมตัวกันก่อตั้งสหภาพอนุรักษ์นิยมแห่งชาติและสมาคมรัฐธรรมนูญต่าง ๆ และมีการรวมศูนย์การบริหารจัดการขึ้นเป็นสำนักงานใหญ่ อันนำไปสู่ความสำเร็จในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อปี ค.ศ. 1874 จึงส่งผลให้นักการเมืองฝ่ายเสรีนิยมหันมาดำเนินรอยตามด้วยการก่อตั้งสหพันธ์เสรีนิยมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการรวมศูนย์องค์กรระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีแนวความคิดแบบเสรีนิยมทั้งในอังกฤษและสก็อตแลนด์ นอกจากนี้ ในสภาก็ได้มีการจัดองค์กรภายในเช่นเดียวกัน โดยการแบ่งกันเองในหมู่สมาชิกสภาเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ และกิจกรรมของกลุ่มย่อยเหล่านี้จะอยู่ภายใต้การควบคุมของวิป(whip) ซึ่งจะแบ่งเป็นวิปฝ่ายรัฐบาลและวิปฝ่ายค้าน ซึ่งภายหลังการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1868 ทำให้เกิดระบบระบบพรรคการเมืองของต่างประเทศ ระบบพรรคการเมืองสองพรรคอย่างเต็มรูปแบบ

4.2.2 การดำเนินกิจกรรมพรรคการเมืองของพรรคการเมืองต่างประเทศ

4.2.2.1 การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกามีระบอบการปกครองในแบบสหพันธรัฐ (Federal Republic) ที่มีการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น 3 ฝ่าย ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับเลือกในลักษณะที่แตกต่างกัน และมีการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน (check and balance) ดังนี้ 1) ฝ่ายบริหาร มีประธานาธิบดีเป็นประมุขและเป็นหัวหน้ารัฐบาล (Chief of Executive) ได้รับเลือกจากการเลือกตั้งทั่วไป ร่วมกับรองประธานาธิบดีทุก 4 ปี ในวันอังคารแรกหลังวันจันทร์แรกของเดือนพฤศจิกายน ประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งผ่านคณะผู้เลือกตั้ง (Electoral College) จำนวน 538 คน ดำรงตำแหน่งไม่เกิน 2 สมัย สมัยละ 4 ปี ประธานาธิบดีจะเป็นผู้ร่างรัฐบัญญัติต่อรัฐสภา และทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้ทำสนธิสัญญาต่าง ๆ ตลอดจนแต่งตั้งผู้พิพากษาเอกอัครราชทูต

และตำแหน่งต่าง ๆ ของฝ่ายบริหารตั้งแต่ระดับรองผู้ช่วยรัฐมนตรี (Deputy Assistant Secretary) ขึ้นไป 2) ฝ่ายนิติบัญญัติ ประกอบด้วย 2 สภา คือ วุฒิสภา มีสมาชิกจากแต่ละมลรัฐ มลรัฐละ 2 คน รวมเป็น 100 คน ดำรงตำแหน่งสมัยละ 6 ปี โดยสมาชิกจำนวน 1 ใน 3 ครบวาระทุก 2 ปี วุฒิสภามีอำนาจให้ความเห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบต่อบุคคลที่ประธานาธิบดีเสนอขอแต่งตั้ง รวมทั้งคณะรัฐมนตรี และให้สัตยาบันสนธิสัญญา รองประธานาธิบดีสหรัฐฯ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาโดยตำแหน่ง (President of the Senate) คือนาย Joseph Robinette Biden, Jr., ผู้นำฝ่ายเสียงข้างมาก (Majority Leader) ในวุฒิสภา ได้แก่ นาย Mitch McConnell (R-KY) ผู้นำฝ่ายเสียงข้างน้อย (Minority Leader) ได้แก่ นาย Harry Reid (D-NV) สภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิก 435 คน แบ่งตามสัดส่วนของประชากรในมลรัฐ คือ ประชากร 575,000 คน ต่อ สมาชิก 1 คน ดำรงตำแหน่งสมัยละ 2 ปี ประธานสภา (Speaker of the House) ได้แก่ นาย John Boehner (R-OH) ผู้นำฝ่ายเสียงข้างมาก คือ นาย Kevin McCarthy (R-CA) ส่วนผู้นำฝ่ายเสียงข้างน้อย คือ นาง Nancy Pelosi (D-CA) 3) ฝ่ายตุลาการ ประกอบด้วย ศาลชั้นต้น (Circuit Court) ศาลอุทธรณ์ (Appeal Court) และศาลฎีกา (Supreme Court) ศาลฎีกามีอำนาจที่จะล้มเลิกกฎหมายใด ๆ และการปฏิบัติการของฝ่ายบริหารที่ได้วินิจฉัยแล้วว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ ในการแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลฎีกานั้น ประธานาธิบดีเป็นผู้เสนอชื่อและวุฒิสภาเป็นผู้ให้การรับรอง โดยศาลสูงของสหพันธ์มีผู้พิพากษาทั้งหมด 9 คน ซึ่งดำรงตำแหน่งได้โดยไม่มีการกำหนดวาระรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ ได้บัญญัติให้อำนาจตามที่ระบุในรัฐธรรมนูญแก่ รัฐสภา (Congress) อันประกอบด้วยวุฒิสภา (Senate) และสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives)

4.2.2.2 การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองของอังกฤษ

อังกฤษเป็นประเทศที่ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอะไรกำหนดตายตัวเรื่องการเลือกตั้ง แต่มีธรรมเนียมว่ารัฐสภาจะต้องเลือกตั้งกันอย่างน้อยทุก 5 ปี หัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้ที่นั่ง สส.ในสภามากที่สุด จะได้รับโอกาสให้จัดตั้งรัฐบาลก่อนพรรคอื่น ผลของการเลือกตั้งทำให้อังกฤษได้นายกรัฐมนตรีคนใหม่ คือ เดวิด คาเมรอน (David Cameron) ผู้นำพรรคอนุรักษนิยม โดย เดวิด คาเมรอน ถือเป็นนายกฯ คนที่ 53 และมีอายุน้อยที่สุดในรอบ 200 ปี มีการปลูกฝังเยาวชนเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้ผู้คนที่นี่ ก็มีความเข้าอกเข้าใจเป็นอย่างดีถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเองตามระบอบประชาธิปไตย ตัวอย่างของการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยของคนอังกฤษ ที่จะเห็นกันอยู่เป็นประจำก็คือที่บริเวณสวนสาธารณะไฮปาร์ก จะมีสถานที่ที่เรียกว่า สปีกเกอร์คอนเนอร์ (Speaker Conner) ซึ่งในพื้นที่ตรงส่วนนี้ประชาชนทุกคนไม่ว่าชาติใดก็มีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าความคิดเห็นจะเป็นในลักษณะใดก็ตามจะต่อต้านหรือสนับสนุนทุกคนสามารถไปพูดแสดงความคิดเห็นกันได้อย่างอิสระ มากไปกว่านั้นประชาชนชาวอังกฤษยังสามารถที่จะเดินขบวนหรือทำการประท้วงได้อย่างอิสระ มากไปกว่านั้นประชาชนชาวอังกฤษยังสามารถที่จะเดินขบวนหรือทำการประท้วงได้อย่างอิสระ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย โดยที่นี่จะมีกฎหมายที่เรียกว่า The Public Order Act ที่ได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการชุมนุมในที่สาธารณะไว้กล่าวคือ แกนนำจะต้องแจ้งไปที่สถานีตำรวจท้องที่ก่อนที่จะมีการชุมนุมหรือเดินขบวน โดยจะต้องระบุรายละเอียดทั้งหมด และต้องแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 6 วันทำการ ซึ่งหลังจากนั้นหัวหน้าสถานีตำรวจท้องที่จะออกใบอนุญาตให้นอกจากนั้นเราก็ยังพบว่ามีการตั้งเป็นแคมป์การประท้วงในเรื่องต่างๆ ที่บริเวณ Parliament Square อีกด้วย

นอกจากนั้นในบริเวณนี้ยังมีรูปปั้นอดีตนายกรัฐมนตรีอังกฤษและบุคคลสำคัญของโลกที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็น อับราฮัม ลินคอล์น อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการเลิกทาสและรูปปั้นของเนลสันแมนเดลา อดีตประธานาธิบดีของแอฟริกาใต้ ผู้ที่อุทิศตนรณรงค์ต่อต้านเรื่องการแบ่งแยกสีผิว สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยของประเทศอังกฤษได้เป็นอย่างดี จึงไม่น่าแปลกใจที่หลายประเทศนำไปปรับใช้

4.2.3 การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองต่างประเทศ

4.2.3.1 การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองสหรัฐอเมริกา

การส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองอเมริกานั้น สามารถจำแนกขั้นตอนของการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งออกเป็น 2 กระบวนการ ซึ่งได้แก่ 1. กระบวนการสรรหาตัวแทนพรรคการเมือง และ 2.กระบวนการเลือกตั้งประธานาธิบดี ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังนี้

1) กระบวนการสรรหาตัวแทนพรรคการเมือง การเลือกตั้งขั้นต้นภายในพรรคการเมือง (พรรคเดโมแครตและรีพับลิกัน) มี 2 แบบ คือ แบบ Caucus และ Primary โดยมีเพียง 12 มลรัฐ และ 3 เขตที่ใช้รูปแบบการเลือกตั้งแบบ Caucus ในขณะที่มลรัฐส่วนมากใช้รูปแบบ Primary การเลือกตั้งทั้งสองแบบมีเป้าหมายที่จะกำหนดจำนวนคณะผู้เลือกตั้ง (delegates) ที่จะไปลงคะแนนเลือกตัวแทนพรรคเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในการประชุมใหญ่ของแต่ละพรรค โดยในการเลือกตั้งแบบ Caucus ผู้สมัครแต่ละคนจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งตามสัดส่วนของคะแนนเสียงสนับสนุนที่ได้ ในขณะที่การเลือกตั้งแบบ Primary ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงสูงที่สุดจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งของรัฐนั้นไปทั้งหมด ทั้งนี้ จำนวนคณะผู้เลือกตั้งของแต่ละรัฐจะแตกต่างกันไป รวมทั้งสิ้น 4,322 คน ดังนั้น ผู้ที่จะได้เป็นตัวแทนพรรคลงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีต้องได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งอย่างน้อย 2,162 คนภายหลังเสร็จสิ้นการเลือกตั้งขั้นต้นภายในพรรคที่จัดขึ้นในทุกรัฐแล้ว คณะกรรมการพรรคแห่งชาติ ทั้ง Democrat National Committee และ Republican National Committee จะกำหนดจัดให้มีการประชุมใหญ่ของพรรค (National Convention) เพื่อให้คณะผู้เลือกตั้งลงมติยืนยันเลือกบุคคลที่จะมาการเป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการของพรรคเพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดี จึงนับว่าเป็นการสิ้นสุดกระบวนการเลือกตั้งขั้นต้น (primary election) เพื่อเริ่มต้นสู่กระบวนการเลือกตั้งทั่วไป (general election)

2) กระบวนการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐฯแม้ว่าประธานาธิบดีสหรัฐฯ จะได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนสหรัฐฯ แต่ในกระบวนการเลือกตั้งเป็นการเลือกตั้งทางอ้อม โดยประชาชนเป็นผู้เลือกคณะผู้เลือกตั้ง หรือ Electoral College ซึ่งคณะผู้เลือกตั้งมีทั้งหมด 538 คน (จำนวน Electoral College กำหนดจากจำนวนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 435 คน วุฒิสมาชิก 100 คน และผู้เลือกตั้งจากกรุง Washington D.C. จำนวน 3 คน)การเลือก Electoral College นั้นในแต่ละมลรัฐ แต่ละพรรคจะเลือกสรรชุด “คณะผู้เลือกตั้ง” ของตนไว้ก่อน ในวันเลือกตั้ง หากประชาชนต้องการที่จะเลือกผู้สมัครชิงตำแหน่งประธานาธิบดีจากพรรคใดก็ให้เลือกจากผู้สมัคร Electoral College พรรคนั้น ผู้สมัครชิงตำแหน่งประธานาธิบดีคนใดได้รับคะแนนเสียงข้างจากประชาชนมาก จะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งทั้งชุดที่พรรคได้เตรียมได้ เรียกว่า winner-take-all’s system

ในการเลือกตั้งประธานาธิบดีนั้นผู้ที่จะเป็นประธานาธิบดีจะต้องได้รับคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งของจำนวนคณะผู้เลือกตั้งทั้งหมด คือ ต้องได้รับคะแนนเสียงจากคณะผู้เลือกตั้ง เกิน 270 เสียง ทั้งนี้ หลังจากเสร็จสิ้นการเลือกตั้งประธานาธิบดี ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีจะเข้าร่วมพิธีสาบานตนเข้ารับ

4.3.2 การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองอังกฤษ

การเลือกตั้งของอังกฤษนั้นมีกระบวนการอันได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยมีรายละเอียดดังนี้

การเลือกตั้งทั่วไปในสหราชอาณาจักร พ.ศ. 2558 จัดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2558 (โดยมีการออกเสียงลงคะแนนทางไปรษณีย์ตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน) เพื่อเลือกตั้งรัฐสภาสหราชอาณาจักรที่ 56 ในการเลือกตั้งทั่วไปในสหราชอาณาจักร มีการออกเสียงลงคะแนนใน 650 เขตเลือกตั้งของสหราชอาณาจักรเพื่อเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาเข้าไปนั่งในสภาสามัญชนซึ่งเป็นสภาล่างของรัฐสภา หัวหน้าพรรคการเมืองหรือแนวร่วมพรรคการเมืองใหญ่สุดในสภาสามัญชนจะได้เป็นนายกรัฐมนตรี มีการเลือกตั้งท้องถิ่นในวันเดียวกันในประเทศอังกฤษส่วนใหญ่ ยกเว้นเขตมหานครลอนดอน นายกรัฐมนตรีก่อนการเลือกตั้ง คือ เดวิด คาเมรอนแห่งพรรคอนุรักษนิยม ซึ่งปกครองนับแต่การเลือกตั้งปี 2553 ในรัฐบาลผสมกับพรรคเสรีประชาธิปไตย การหยั่งเสียงทำนายการแข่งขันคู่คี่เพื่อเป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดระหว่างพรรคอนุรักษนิยมและพรรคแรงงานซึ่งมีเอ็ด มิลลิแบนด์ (Ed Miliband) เป็นหัวหน้าพรรค โดยนักหยั่งเสียงทั้งหมดทำนายอย่างมั่นใจว่าจะไม่มีพรรคการเมืองใดได้ครองเสียงข้างมากหรือเกิดสภาแขวน (hung parliament) แต่ผลการเลือกตั้งจบลงโดยพรรคอนุรักษนิยมได้สมาชิกสภาสามัญชนเพิ่มขึ้นและกลายเป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดด้วยเสียงข้างมาก ทำให้คาเมรอนเป็นนายกรัฐมนตรีต่อโดยไม่ต้องอาศัยรัฐบาลผสม พรรคชาติสกอตได้ที่นั่งอย่างสำคัญในสกอตแลนด์ โดยได้สมาชิกสภาเพิ่มขึ้นอีก 50 คน รวมเป็น 56 จาก 59 ที่นั่งในสกอตแลนด์ ทำให้พรรคฯ เป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดอันดับสามในสภาสามัญชน พรรคเสรีประชาธิปไตยเสียที่นั่งกว่า 48 ที่นั่ง และทำให้สัดส่วนคะแนนเสียงของพรรคลดลงแตะระดับต่ำสุดนับแต่การเลือกตั้งทั่วไปเดือนกุมภาพันธ์ 2517 การรณรงค์หาเสียงทำให้พรรคเอกราชยูเคเป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งได้สัดส่วนคะแนนเสียงสูงสุดเป็นอันดับสาม (12.9%) แต่ได้สมาชิกสภาเพียงคนเดียว แม้มีคะแนนเสียงของประชาชนเพิ่มขึ้นสูงสุดในการเลือกตั้งครั้งนี้ คือ เพิ่มขึ้น 9.5% หลังการเลือกตั้ง เอ็ด มิลลิแบนด์ประกาศลาออกจากหัวหน้าพรรคแรงงาน และนิก เคล็กก์ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเสรีประชาธิปไตย นิเกล ฟาราจ ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเอกราชยูเคหลังไม่สามารถชนะที่นั่งที่แทเน็ตเซาท์ แต่ถูกพรรคปฏิเสธ สำหรับพรรคการเมืองต่าง ๆ ในประเทศอังกฤษ ทัศนะในการเจรจาเกี่ยวกับปัญหา Brexit กับอียูเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดและเป็นปัจจัยสำคัญในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง สิ่งที่น่าสนใจ คือ ปัญหา Brexit เป็นสาเหตุที่ทำให้นายกรัฐมนตรี เทเรซา เมย์ ตัดสินใจจัดการเลือกตั้งทั่วไปก่อนกำหนด 3 ปีเนื่องจากเห็นว่า นี่เป็นวิธีเดียวเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมืองในอีกหลายปีข้างหน้าเมื่ออังกฤษผลักดันการเจรจากับอียู ดังนั้น ในกระบวนการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ผู้นำพรรคอนุรักษ์นิยมได้ยืนหยัดจุดยืนคือให้ความเคารพการตัดสินใจถอนตัวออกจากอียูของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอังกฤษและหน้าที่ของรัฐบาลคือปฏิบัติตามความปรารถนาของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง พร้อมทั้ง ยืนยันว่าพรรคอนุรักษ์นิยมมีทักษะความสามารถในการเจรจาให้ประสบความสำเร็จ นายกรัฐมนตรีอังกฤษยัง

แสดงความเชื่อมั่นต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา Brexit โดยย้ำว่าหลังจากที่ถอนตัวออกจากอียู อังกฤษจะกลายเป็นประเทศคู่ค้ารายใหญ่ของโลกที่มีความยุติธรรม ความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นเอกภาพและความมั่นคงมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดี นายกรัฐมนตรี เทเรซา เมย์ได้ประกาศจุดยืนที่แข็งกร้าวในการเจรจาเกี่ยวกับปัญหา Brexit คือ การไม่สามารถบรรลุข้อตกลงใด ๆ ดีกว่าการบรรลุข้อตกลงที่ขาดประสิทธิภาพและส่งผลกระทบในทางลบต่ออังกฤษ

5.1 การวิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ

5.1.1 วิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองไทย

พรรคการเมืองไทยจัดอยู่ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค ซึ่งระบบสองพรรคผลัดเปลี่ยนกันเป็นรัฐบาล ซึ่งอาจจะมีพรรคการเมืองอื่น ๆ อีกก็ได้ แต่ไม่มีความสำคัญอย่างใด เพราะสมาชิกนั่งในสภาเพียงไม่กี่คนและไม่สามารถจะเข้ามามีอิทธิพลในรัฐสภา เช่น พรรคเพื่อไทยและพรรคประชาธิปัตย์ เป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ ช่วงชิงคะแนนเสียง ผลัดเปลี่ยนกันจัดตั้งรัฐบาล

1. ข้อดีข้อเสียของระบบพรรคการเมืองไทย

1) ข้อดีของระบบพรรคการเมืองไทย

(1) ทำให้ประชาชนมีโอกาสตัดสินใจในการเลือกพรรคการเมืองใหญ่และเล็กตามความชอบ

(2) ช่วยกระจายคะแนนเสียงและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปสู่หลายพรรค

(3) เกิดการเรียนรู้ของประชาชนในการที่จะตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองที่หลากหลาย

2) ข้อเสียของระบบพรรคการเมืองไทย

(1) มีจำนวนพรรคเล็กพรรคน้อยมากเกินไป

(2) คะแนนเสียงของประชาชนกระจัดกระจายไปสู่พรรคเล็กพรรคน้อย

(3) ก่อให้เกิดกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยขึ้นในสังคม

5.1.2 วิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองอเมริกา

ระบบระบบพรรคการเมืองเป็นแบบระบบสองพรรค ซึ่งมีพรรคการเมืองใหญ่ คือ พรรคเดโมแครต และพรรครีพับลิกัน แต่ก็มีพรรคการเมืองอื่น ๆ อีกจำนวนมากเช่นกัน แต่มีเพียงสองพรรคนี้เท่านั้นที่ได้รับความนิยมสูงสุดและผลัดกันจัดตั้งรัฐบาล รัฐไทยนั้นได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้บางส่วน แต่อเมริกานั้นมีข้อแตกต่างกับพรรคการเมืองไทย คือ พรรคเดโมแครทและพรรครีพับลิกันต่างผลัดกันเข้ามาบริหารประเทศ คล้ายกับพรรคเพื่อไทยและพรรคประชาธิปัตย์ในไทย การผ่านกระบวนการเลือกตั้งฝ่ายบริหารที่เรียกว่าประธานาธิบดี ของไทยเรียกว่านายกรัฐมนตรี ระบบของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นการเข้ามาบริหารประเทศแบบที่เรียกว่า “ผู้ชนะได้หมด” กล่าวคือ เมื่อมีพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งมิได้ชนะการเลือกตั้งแบบเด็ดขาดจะทำให้เกิดรัฐบาลผสมขึ้นโดยพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่รวมตัวกันได้เกินกว่ากึ่งหนึ่งจะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล

1. ข้อดีขอเสียของระบบพรรคการเมืองอเมริกา

1) ข้อดีของระบบพรรคการเมืองอเมริกา

(1) เป็นระบบพรรคการเมืองสองพรรคขนาดใหญ่

(2) พรรคการเมืองมีประสิทธิภาพ

(3) ประชาชนมีเสรีภาพและการตัดสินใจ

2) ข้อเสียของระบบพรรคการเมืองอเมริกา

(1) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกประธานาธิบดี

(2) พรรคเล็กพรรคน้อยเป็นเพียงฉากประกอบ

(3) มีความเข้มงวดมากเกินไป

5.1.3 วิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองของอังกฤษ

จัดอยู่ในระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค ระบบการเลือกตั้งแบบที่ใช้ในประเทศอังกฤษนั้น เป็นระบบที่สามารถรักษาระบบสองพรรคที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปได้ แต่ระบบดังกล่าวไม่สามารถสร้างจากพรรคเล็กพรรคน้อยให้เป็นระบบที่มีพรรคใหญ่สองพรรคที่เข้มแข็งได้ เมื่อกล่าวถึงระบบสองพรรคในไทยจะมีลักษณะสองพรรคใหญ่ที่ช่วงชิงกันระหว่างพรรคเพื่อไทยของทักษิณ และพรรคประชาธิปัตย์ของอภิสิทธิ์ นอกจากนั้นจะเป็นพรรคเล็กพรรคน้อยที่คอบเป็นฐานเสียงให้แก่สองพรรคใหญ่ดังกล่าว

สรุปการวิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองในไทยและต่างประเทศ

ผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้า ซึ่งได้แก่ ระบบพรรคการเมืองไทย ใช้ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค และพรรคการเมืองในต่างประเทศ ระบบพรรคการเมืองในอเมริกา ใช้ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค ระบบพรรคการเมืองในอังกฤษใช้ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค เมืองวิเคราะห์องค์ประกอบแล้วจะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองในประเทศไทยนั้นได้นำแนวทางจากพรรคการเมืองในต่างประเทศมาประยุคใช้

5.2 วิเคราะห์การส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ

พรรคการเมืองเป็นพื้นฐานของระบบประชาธิปไตยอันได้สร้างความเป็นประชาธิปไตยของคนในชาติโดยการส่งตัวแทนหรือผู้แทนให้ประชาชนในประเทศได้ลงความเห็นนำมาสู่การเลือกตั้งและได้กลุ่มคนซึ่งเป็นตัวแทนเข้าไปเป็นรัฐบาล หรือรัฐมนตรี หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) พรรคการเมืองไทยนั้นจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 2 จึงได้นำมาวิเคราะห์องค์ประกอบ เพื่อเปรียบเทียบกับพรรคการเมืองในต่างประเทศ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน อันได้แก่ การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของประเทศอังกฤษเป็นเช่นใด และการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของสหรัฐอเมริกาเป็นเช่นใด นำมาซึ่งการแยกองค์ประกอบในประเด็นต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไปดังนี้

5.2.1 วิเคราะห์การส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทย

ตามความในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พุทธศักราช 2560 หมวด 3 ว่าด้วยการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง ได้กำหนดขอบเขตไว้จำนวน 10 มาตรา กล่าวคือ ระว่างมาตรา 47 ถึงมาตรา 57 ได้กล่าวถึงการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทย โดยสรุปสั้น ๆ กระชับโดยผู้วิจัย คือ การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร พรรคการเมืองต้องมีสาขา หรือตัวแทนพรรคในพื้นที่นั้น ๆ กล่าวคือ การส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของรัฐไทย ใช้แบบส่งสมาชิกกระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของสมาชิกพรรค ตามความนิยมของประชาชน

5.2.2 การส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองในอเมริกา

พรรคการเมืองของอเมริกาเป็นองค์กรที่ส่งผู้รับสมัครเลือกตั้งเพื่อแข่งขันชิงตำแหน่งทางการเมืองในนามของพรรค โดยการที่พรรคการเมืองต้องอาศัยวิธีการอำนาจเป็นหลักผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้แบ่งอำนาจไปยังฝ่ายบริหารนิติบัญญัติและตุลาการ อีกทั้งยังไม่แบ่งไปยังมลรัฐต่าง ๆ โดยมีเพียง 12 มลรัฐ และ 3 เขตที่ใช้รูปแบบการเลือกตั้งแบบ Caucus หรือการประชุมลับของพรรคการเมืองจะเลือกใคร ในขณะที่มลรัฐส่วนมากใช้รูปแบบ Primary กล่าวคือ ก่อนการเลือกตั้งจริงทุกพรรคการเมืองจะต้องจัดการเลือกขั้นต้น เพื่อให้สมาชิกพรรคลงคะแนนเลือกว่า ใครจะเป็นตัวแทนของพรรค ที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งประจำเขตต่าง ๆ การเลือกตั้งทั้งสองแบบมีเป้าหมายที่จะกำหนดจำนวนคณะผู้เลือกตั้ง (delegates) ที่จะไปลงคะแนนเลือกตัวแทนพรรคเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในการประชุมใหญ่ของแต่ละพรรค โดยในการเลือกตั้งแบบ Caucus ผู้สมัครแต่ละคนจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งตามสัดส่วนของคะแนนเสียงสนับสนุนที่ได้ ในขณะที่การเลือกตั้งแบบ Primary ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงสูงที่สุดจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งของรัฐนั้นไปทั้งหมด ทั้งนี้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งของแต่ละรัฐจะแตกต่างกันไป รวมทั้งสิ้น 4,322 คน ดังนั้น ผู้ที่จะได้เป็นตัวแทนพรรคลงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีต้องได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งอย่างน้อย 2,162 คน

5.2.3 วิเคราะห์การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของอังกฤษ

การเลือกตั้งทั่วไปในสหราชอาณาจักร พ.ศ. 2558 จัดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2558 (โดยมีการออกเสียงลงคะแนนทางไปรษณีย์ตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน) เพื่อเลือกตั้งรัฐสภาสหราชอาณาจักรที่ 56 ในการเลือกตั้งทั่วไปในสหราชอาณาจักร มีการออกเสียงลงคะแนนใน 650 เขตเลือกตั้งของสหราชอาณาจักรเพื่อเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาเข้าไปนั่งในสภาสามัญชนซึ่งเป็นสภาล่างของรัฐสภา หัวหน้าพรรคการเมืองหรือแนวร่วมพรรคการเมืองใหญ่สุดในสภาสามัญชนจะได้เป็นนายกรัฐมนตรี มีการเลือกตั้งท้องถิ่นในวันเดียวกันในประเทศอังกฤษส่วนใหญ่ ยกเว้นเขตมหานครลอนดอน

นายกรัฐมนตรีก่อนการเลือกตั้ง คือ เดวิด คาเมรอนแห่งพรรคอนุรักษนิยม ซึ่งปกครองนับแต่การเลือกตั้งปี 2553 ในรัฐบาลผสมกับพรรคเสรีประชาธิปไตย การหยั่งเสียงทำนายการแข่งขันคู่คี่เพื่อเป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดระหว่างพรรคอนุรักษนิยมและพรรคแรงงานซึ่งมีเอ็ด มิลลิแบนด์ (Ed Miliband) เป็นหัวหน้าพรรค โดยนักหยั่งเสียงทั้งหมดทำนายอย่างมั่นใจว่าจะไม่มีพรรคการเมืองใดได้ครองเสียงข้างมากหรือเกิดสภาแขวน (hung parliament) แต่ผลการเลือกตั้งจบลงโดยพรรคอนุรักษนิยมได้สมาชิกสภาสามัญชนเพิ่มขึ้นและกลายเป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดด้วยเสียงข้างมาก ทำให้คาเมรอนเป็นนายกรัฐมนตรีต่อโดยไม่ต้องอาศัยรัฐบาลผสม

พรรคชาติสกอตได้ที่นั่งอย่างสำคัญในสกอตแลนด์ โดยได้สมาชิกสภาเพิ่มขึ้นอีก 50 คน รวมเป็น 56 จาก 59 ที่นั่งในสกอตแลนด์ ทำให้พรรคฯ เป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดอันดับสามในสภาสามัญชน พรรคเสรีประชาธิปไตยเสียที่นั่งกว่า 48 ที่นั่ง และทำให้สัดส่วนคะแนนเสียงของพรรคลดลงแตะระดับต่ำสุดนับแต่การเลือกตั้งทั่วไปเดือนกุมภาพันธ์ 2517

การรณรงค์หาเสียงทำให้พรรคเอกราชยูเคเป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งได้สัดส่วนคะแนนเสียงสูงสุดเป็นอันดับสาม (12.9%) แต่ได้สมาชิกสภาเพียงคนเดียว แม้มีคะแนนเสียงของประชาชนเพิ่มขึ้นสูงสุดในการเลือกตั้งครั้งนี้ คือ เพิ่มขึ้น 9.5%

หลังการเลือกตั้ง เอ็ด มิลลิแบนด์ประกาศลาออกจากหัวหน้าพรรคแรงงาน และนิก เคล็กก์ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเสรีประชาธิปไตย นิเกล ฟาราจ ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเอกราชยูเคหลังไม่สามารถชนะที่นั่งที่แทเน็ตเซาท์ แต่ถูกพรรคปฏิเสธ

ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่แล้ว ไม่มีพรรคการเมืองใดครองเสียงข้างมากในสภาสามัญชน เป็นครั้งแรกนับตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ 2517 จึงเกิดรัฐบาลผสมครั้งแรกนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างพรรคอนุรักษนิยมและพรรคเสรีประชาธิปไตย

5.2.4สรุปวิเคราะห์การส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ

พรรคการเมืองไทยจะประชุมสมาชิกพรรคของตนโดยคัดเลือกตัวแทนไปส่งไปยังจุดต่าง ๆ ตามเขตเลือกตั้ง เมื่อเข้าสู่กระบวนการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งแล้ว ก็มาสู่การเลือกตั้ง เมื่อสมาชิกพรรคการเมืองใดได้รับคะแนนเสียงข้างมากก็จะได้เข้าไปนั่งในสภาผู้แทนราษฎร์ (ส.ส.) มีสิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกนายกรัฐมนตรี โดยขั้นตอนดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่านายกรัฐมนตรีไทยไม่ได้มาจากประชาชนโดยตรง กล่าวคือ มาจากจำนวนสมาชิกพรรคการเมืองหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่ประชาชนเลือกเข้ามา แต่กระนั้นถือได้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์เป็นตัวแทนของประชาชน

ในส่วนของการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตังของสหรัฐอเมริกานั้น สมาชิกพรรคการเมืองมีอยู่ด้วยกันสองประการ กล่าวคือ สมาชิกพรรคลงคะแนนเลือกว่า ใครจะเป็นตัวแทนของพรรค ที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งประจำเขตต่าง ๆ การเลือกตั้งทั้งสองแบบมีเป้าหมายที่จะกำหนดจำนวนคณะผู้เลือกตั้ง (delegates) ที่จะไปลงคะแนนเลือกตัวแทนพรรคเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในการประชุมใหญ่ของแต่ละพรรค โดยในการเลือกตั้งแบบ Caucus ผู้สมัครแต่ละคนจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งตามสัดส่วนของคะแนนเสียงสนับสนุนที่ได้ ในขณะที่การเลือกตั้งแบบ Primary ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงสูงที่สุดจะได้จำนวนคณะผู้เลือกตั้งของรัฐนั้นไปทั้งหมด

ในส่วนของการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งของอังกฤษนั้น มีลักษณะดังนี้ พรรคการเมืองในอังกฤษจะส่งสมาชิกพรรคการเมืองลงรับสมัครเลือกตั้ง ในระยะเวลากระชั้นชิด กล่าวคือ ก่อนการเลือกตั้งประมาณ 2 สัปดาห์ ไปยังเขตต่าง ๆ เมื่อประชาชนได้ลงคะแนนเสียงเป็นที่เรียบร้อย และได้จำนวน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร์ เป็นที่เรียบร้อย นำไปสู่การเลือกนายกรัฐมนตรี

5.3 วิเคราะห์ข้อแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองไทยและต่างประเทศ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะ 1. ระบบพรรคการเมืองและการส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งของไทย 2. ระบบพรรคการเมืองและการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของสหรัฐอเมริกา 3. ระบบพรรคการเมืองและการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของอังกฤษ

ระบบพรรคการเมืองไทย ระบบพรรคการเมืองสหรัฐอเมริกา และระบบพรรคการเมืองอังกฤษ จัดอยู่ในระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค โดยมีพรรคการเมืองที่มีลักษณะเด่นเข้าไปเป็นรัฐบาล การส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทย มีความคลายคลึงกับการส่งผู้รับสมัครลงเลือกตั้งของอังกฤษ กล่าวคือการส่งสมาชิกพรรคการเมืองลงไปในเขตต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นำไปสู่การเลือกนายกรัฐมนตรีเพื่อบริหารประเทศต่อไป

ทางด้านสหรัฐอเมริกานั้นจะมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างจากพรรคการเมืองไทย กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาส่งสมาชิกพรรคการเมืองมี สองแบบ แบบแรกคือ ส่งสมาชิกพรรคการเมือง

เพื่อให้ประชาชนเลือก เพื่อดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี แบบที่สองคือส่งสมาชิกพรรคการเมืองเพื่อให้ประชาชนเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อได้สมาชิกสภาผู้สภาแทนราษฎรแล้วก็มาเลือกประธานาธิบดีอีกทอดหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

1) หนังสือ/เอกสารประกอบการสอน/วารสาร

เชาวน์วัศ สุดลาภา, (2511), พรรคการเมือง,กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหสยามพัฒนาจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์,(2557), ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 12, นครปฐม: บริษัท คิว พริ้นท์ แมนเนจเม้นท์ จำกัด.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, (2555), การเมืองอเมริกา,พิมพ์ครั้งที่ 11, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

2) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/งานวิจัย

บรรหาร ศิลปะอาชา, (2538), การพัฒนาพรรคการเมืองไทย:ศึกษาเฉพาะกรณี เงินอุดหนุนพรรคการเมือง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วินัยทองหลิม,(2547), บทบาทของกลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

3) สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

https://www.bbc.com/thai/international-40131822, เข้าเมื่อ 18 มิถุนายน 2561.

http://thaiembdc.org/th/การเมือง, เข้าเมื่อ 9 ธันวาคม 2561.

https://www.posttoday.com/travel/44240, เข้าเมื่อ 12 ธันวาคม 2561.

https://th.wikipedia.org/wiki/การเลือกตั้งทั่วไปในสหราชอาณาจักร พ.ศ. 2558, เข้าเมื่อ 12 ธันวาคม 2561.

การสื่อความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย
Semantics Communication and Social Identity Study logo of university in Thailand

สนั่น ประเสริฐ[1]
ดร.สงวน หล้าโพนทัน[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อความหมายและศึกษาอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยโดยข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย 156 แห่ง ผลการศึกษาพบว่าตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยมีการเลือกใช้ 13 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มความหมายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดอกไม้และพืชพันธุ์ ศิลปะและดนตรี เครื่องกำเนิดแสงและแสงสว่าง การเดินทางและที่ตั้งศาสนา เทพปกรณัมและอมนุษย์ ธรรมชาติ การศึกษา เครื่องประดับและการประดับ มนุษย์ประวัติศาสตร์วัตถุที่เคลื่อนที่ได้และอาวุธ และอัตลักษณ์ทางสังคมจากการวิเคราะห์ความหมายในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยมี 4 อัตลักษณ์ คือ สังคมจงรักภักดีต่อสถาบันพระกษัตริย์ สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทางชีวิต สังคมพหุวัฒนธรรม-ความเชื่อ สังคมที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : การสื่อความหมาย, อัตลักษณ์ทางสังคม, ตราสัญลักษณ์

Abstract

The purpose of this arider was to study the semantics communication and social identity study in University logo. by using the information of is 156 logo University of Thailand. It named thai, Thailand University logo' meanings can be classified into 13 groups: monarchy institute, flowers and plants, arts and music, light generator and light, Travel and location, mythology, nature, education, ornament and decoration, human, history, moving object and weapon. As for the social identity, Thailand University logo' construct social identitycan be classified into 4 groups: social of loyalty to the monarchy, the learning society is a life-guiding machine,social of multiculturalism, society of ready to change.

Keyword: Semantics Communication, Social Identity, Logo

1.บทนำ

การสื่อสารมีเครื่องมือสำคัญ คือ ภาษา ซึ่งเกณฑ์การจำแนกภาษามีหลากหลาย และประเภทของภาษาหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ภาษาสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความคิดของมนุษย์และสังคมของมนุษย์ โดยใช้ตัวอักษรและภาพ ดังที่ อวยพร พานิช และคณะ. (2553 : 87-88) กล่าวว่า "สื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างโลกของความคิด และโลกของการทำงานหรือการผลิตทางวัตถุเข้าด้วยกันคือ ภาษา ภาษาอันหมายถึง ภาษาพูด

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร. วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร. วิทยาเขตนครราชสีมา

และภาษาเขียนตลอดจนภาษาท่าทาง และรูปแบบของภาษาสัญลักษณ์ประเภทต่างๆ ทำให้สามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่สมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคมได้”

จากความสำคัญของภาษาสัญลักษณ์ดังกล่าว ผู้เขียนค้นคว้าความรู้ด้านพัฒนาการของตราสัญลักษณ์ก็พบว่าตราสัญลักษณ์เป็นวิธีการสื่อสารทางศิลปะอีกทางหนึ่ง ดังที่ ทองเจือ เขียดทอง. (2542: 23)กล่าวว่า “ตราสัญลักษณ์ในประเทศไทยนั้นได้มีการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีการใช้ตราสัญลักษณ์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยนั้นมีความเจริญทางศิลปะมานานแล้ว ทำให้มีการคิดค้นตราสัญลักษณ์ขึ้นใช้ เช่น ภาพสัญลักษณ์ชายหญิงที่ถ้ำผาลาย จังหวัดสกลนคร ภาพคลื่นที่ผาแต้ม โขงเจียม เป็นต้น”

จวบจนปัจจุบัน ตราสัญลักษณ์ใช้สื่อสารในหลายแวดวง เช่น ธุรกิจ หน่วยงานภาครัฐวิสาหกิจ หน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนหน่วยงานทางสถาบันการศึกษา และเป็นที่น่าสังเกตว่า ตราสัญลักษณ์ที่ใช้ในสาบันการศึกษาไม่มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อแรกตั้งสถาบันการศึกษาก็ใช้มาจนปัจจุบัน แต่อาจจะมีการเพิ่มในรายละเอียด เช่น ครบรอบการสถาปนามหาวิทยาลัย 20 ปี เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความคงที่ในการใช้ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยเป็นการคัดสรรที่มีประเด็นความร่วมสมัยเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารความเป็นมหาวิทยาลัยผ่านตราสัญลักษณ์ ดังที่ รัยวินทก์ วิทวัสกุลวงศ์ (2558 :24) กล่าวถึง ประเด็นความร่วมสมัย “ความร่วมสมัย(contemporaneity) หมายความว่า สามารถเข้าถึงคนในสมัยนั้นๆได้คือ มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา สัญลักษณ์ที่ดีควรมีอายุการใช้งานยาวนาน เช่น 5-10 ปี”

จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กรกฎาคม พ.ศ.2558 มีจำนวนสถาบันอุดมศึกษาจำนวน 156 แห่ง จำแนกเป็นสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ 19 แห่ง สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 62 แห่ง และสถาบันอุดมศึกษาของเอกชน 75 แห่งทั้งนี้มหาวิทยาลัยที่มีต้นกำเนิดร่วมกัน ก็ใช้ตราสัญลักษณ์เหมือนกัน เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งผู้เขียนบทความก็นับจำนวนตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็น 1 ตราสัญลักษณ์และตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลเป็น 1 ตราสัญลักษณ์ และจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผลงานวิจัย และงานเขียนเชิงวิชาการส่วนใหญ่ ศึกษาตราสัญลักษณ์ในด้านการออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะ เช่น รัยวินทก์ วิทวัสกุลวงศ์. (2558). ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาตราสัญลักษณ์ด้วยกระบวนการออกแบบเอกลักษณ์องค์กร กรณีศึกษา บริษัท วินเลนดรอฟ จำกัด” และมีศึกษาประเด็นทางวัฒนธรรมในการออกแบบ เช่น บำรุง อิศรกุล (2545) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์ ” และการศึกษาตราสัญลักษณ์โดยใช้ประเด็นมายาคติ เช่น โขมสี มีภักดี (2558) ศึกษาเรื่องตราประจำจังหวัดมุมมองจากสัญวิทยาสู่มายาคติการทบทวนเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนบทความสนใจศึกษา “การสื่อความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย ” โดยใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ (semantics) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity)

2.ผลการศึกษา

2.1 ความหมายในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย

แนวทางวิเคราะห์เคราะห์ความหมายในตราสัญลักษณ์นี้ ผู้เขียนใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ (semantics) โดยศึกษาความหมายในระดับที่เล็กที่สุด นั่นคือ ระดับหน่วยศัพท์ ซึ่งอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549 : 89) กล่าวโดยสรุปได้ว่า หน่วยศัพท์ เป็นหน่วยพื้นฐานด้านศัพท์ ซึ่งเป็นชุดกับหน่วยเสียง (phoneme) หน่วยคำ (morpheme) หน่วยศัพท์เป็นหน่วยนามธรรมของคำ เช่น die dies died dying นับเป็น 4 คำ แต่ รวมเป็น 1 หน่วยศัพท์ คือ Die คำว่า man men เป็น 2 คำ คือ คำเอกพจน์ และคำพหูพจน์ ตามลำดับ Man ในภาษาไทยหน่วยศัพท์มีรูปคำศัพท์เหมือนกัน เพราะภาษาไทยไม่มีวิภัตติปัจจัย เช่น คำว่า คะ ค่ะ เป็นหน่วยศัพท์เดียวกัน และเถอะ เถิด ก็เป็นหน่วยศัพท์เดียวกัน

ทั้งนี้ ข้อมูลตัวบท (text)ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นรูปภาพ อักษรย่อ ตัวเลข ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด เทียบได้กับหน่วยศัพท์ตามแนวคิดภาษาศาสตร์ จากนั้น ผู้เขียนก็จัดจำแนกประเภท (categorization)ของความหมายในหน่วยศัพท์ โดยใช้แนวคิดของจอห์น ลีออนส์ (John Lyons 1977 291-295,311-317) กล่าวโดยสรุป คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคำในหมวดเดียวกัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความสัมพันธ์แบบประเภท (hyponymy)ความสัมพันธ์แบบส่วนประกอบ (part-whole relation) ดังนี้ 1)ความสัมพันธ์แบบประเภท (hyponymy) หมายถึง คำหมวดใหญ่มีสมาชิกในหมวดย่อย หรือคำในหมวดย่อยมีความหมายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของคำหมวดใหญ่ เช่น หมวดเครื่องเขียนมีคำบอกหมวด คือ คำว่า “เครื่องเขียน”สมาชิกหมวด เช่น ดินสอ ปากกา ยางลบ ไม้บรรทัด สมุด 2) ความสัมพันธ์แบบส่วนประกอบ (part-whole relation) หมายถึง คำบอกหมวดแสดงส่วนทั้งหมด และสมาชิกหมวดแสดงส่วนประกอบ เช่น หมวด “บ้าน” สมาชิกในหมวด ได้แก่ หลังคา เสา ประตู หน้าต่าง จากแนวคิดความหมายด้านความสัมพันธ์ระหว่างคำในหมวดเดียวกัน ทำให้ผู้เขียนจัดจำแนกความหมายของหน่วยศัพท์ในตราสัญลักษณ์ ดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มความหมาย ความหมายของตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย

ลำดับ	กลุ่มความหมาย	ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย	ความหมาย	ที่มา
1.	สถาบันพระมหากษัตริย์		- พระมหาพิชัยมงกุฎ คือ ศิราภรณ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญแสดงว่าเป็นพระมหากษัตริย์ - จักรกับตรีศูล คือ ตราเครื่องหมายประจำราชวงศ์จักรี ม.อ. คือ อักษรย่อมาจากพระนาม "มหิดลอดุลเดช" อันเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก	ม.สงขลานครินทร์

2.	ดอกไม้และพืชพันธุ์		ดอกบัวบาน 8 กลีบ หมายถึง ทางแห่งความสำเร็จมรรค 8 กลีบบัวทั้ง 8 ยัง หมายถึง ปรัชญาและปณิธานของวิทยาลัย ปรัชญาและปณิธานของวิทยาลัย	วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์
3.	ศิลปะและดนตรี		– ช่อกนก หมายถึง สถาบันที่ดำรงไว้ซึ่งคุณค่าแบบไทย – ศาลาไทย หมายถึง ความเป็นอโยธยาอันเป็นสถาบันที่อบอุ่นและแหล่งเสริมสร้างความรู้อารยธรรม	สถาบันเทคโนโลยีแห่งอโยธยา
4.	เครื่องกำเนิดแสงและแสงสว่าง		แสงสว่างแห่งคุณธรรมและปัญญาอันเกิดจากการศึกษา	ม. นานาชาติเอเชีย-แปซิฟิก
5.	การเดินทางและที่ตั้ง		"สำเภาหัวนาค" หมายถึง การค้าขายระหว่างประเทศมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสำเภาหัวนาคยังเป็นสัญลักษณ์ของเรือสำเภาไทย	ม. หอการค้าไทย
6.	ศาสนา		กางเขน : แสดงถึง ความรักและการเสียสละของพระเยซูคริสต์เพื่อมนุษย์	ม.คริสเตียน
7.	เทพปกรณัมและอมนุษย์		- พระพิรุณทรงนาค คือ เทพที่เกี่ยวข้องกับน้ำ สัญลักษณ์ของพระพิรุณนั้น มักนำมาจากนิมิตที่ 5 ซึ่งมีสองกร กรขวาทรงพระแสงดาบหรือพระขรรค์ชัย กรซ้ายปางประทานอภัย พาหนะของพระองค์คือพญานาค เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพงศาวดารจีนว่าพญานาคมีหน้าที่ให้น้ำ ตราพระพิรุณทรงนาคนี้ไทยใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยใช้เป็นตราประจำฝ่าย "นา" ของจตุสดมภ์แล้วสืบทอดมาจนถึง	ม.แม่โจ้

			กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ในปัจจุบัน - อักษร "แม่โจ้ ๒๕๗๗" คือ ปีที่ก่อตั้ง มหาวิทยาลัยแม่โจ้	
8.	ธรรมชาติ		ความหมายสายน้ำสีฟ้า คือ ความรู้ที่ต้องแสวงหาอย่างไม่หยุดนิ่ง	ม.กรุงเทพธนบุรี
9.	การศึกษา		- หนังสือ แทน แหล่งความรู้อันจะเป็นประตูสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษาของมหาวิทยาลัย	ม.เวสเทิร์น
10.	เครื่องประดับและการประดับ		มงกุฎ หมายถึง รางวัลแห่งความเป็นเลิศ	ม.เฉลิมกาญจนา
11.	มนุษย์		คนหันหน้าเข้าหากัน หมายถึง ความสมานฉันท์ ความเป็นชุมชน ประชาสังคม ความร่วมมือ ตั้งแต่ระดับครอบครัวถึงระดับชาติ เพื่อให้เกิดชุมชนและสังคมเรียนรู้	สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
12.	ประวัติศาสตร์		ความเคารพและศรัทธาต่อท้าวสุรนารีในฐานะวีรสตรีของชาติไทย	ม.เทคโนโลยีสุรนารี

13.	วัตถุที่เคลื่อนที่ได้และอาวุธ		ฟันเฟือง หมายถึง การพัฒนาด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง	สภาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น

ตารางที่ 2 แสดงกลุ่มความหมายและประเภทความหมายของตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย

กลุ่มความหมาย	**ประเภทความหมาย**	**หน่วยศัพท์**	
สถาบันพระมหากษัตริย์	พระมหากษัตริย์	พ่อขุนรามคำแหง	ม.รามคำแหง
		สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	ม.พระนเรศวร
		พระเกี้ยว	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ม.มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
		จปร.	สถาบันการพยาบาลศรีสวินทิรา สภากาชาดไทย
		เลข 6	วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า
		พระราชลัญจกรในรัชกาลที่7	ม.สุโขทัยธรรมาธิราช
		เลข 8	ม.แม่ฟ้าหลวง
		เลข 9	ม.บูรพา ม.เทคโนโลยีราชมงคล
		พระมหาพิชัยมงกุฎ	ม.สงขลานครินทร์ ม.เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า
		พระที่นั่งอัฐทิศ	ม.ราชภัฏ
	พระบรมวงศานุวงศ์	ม.อ.	ม.สงขลานครินทร์
		ส.ว	ม.แม่ฟ้าหลวง
		จภ	ม.วลัยลักษณ์
	พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์	เศวตฉัตร 7 ชั้น	ม.ราชภัฏ ม.แม่ฟ้าหลวง
ดอกไม้และพืชพันธุ์	ดอกไม้	ดอกบัว	ม.เทคโนโลยีราชมงคล ม.นครพนม ม.ศรีปทุม ม.ปทุมธานี สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน วิทยาลัยทองสุข และวิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์

		ดอกเฟื่องฟ้า	ม.สวนดุสิต
		ดอกขจร	ม.สวนดุสิต
		ดอกลำดวน	ม.แม่ฟ้าหลวง
		ดอกสัก	ม.เชียงใหม่
		ดอกลิลลี่	ม.อัสสัมชัญ
	พืชพันธุ์	กิ่งโอลีฟ (olive)	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
		กิ่งหลิว	วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
		ช่อมะกอก	ม.คริสเตียน สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
		ช่อชัยพฤกษ์	โรงเรียนนายเรืออากาศ ม.นอร์ทกรุงเทพ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
		รวงข้าว	ม.นครพนม สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย วิทยาลัยอีสธ์บางกอก
		ใบโพธิ์	ม.ตาปี
		ต้นมะหาด	ม.หาดใหญ่
ศิลปะและดนตรี	ศิลปะไทย	ช่อกนก	สถาบันเทคโนโลยีแห่งอโยธยา
		ศาลาไทย	สถาบันเทคโนโลยีแห่งอโยธยา
		หน้าจั่วทรงไทย	สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น
		กนกเปลวเพลิง	ม.บูรพา
	ศิลปะท้องถิ่นของไทย	ลายขิด	ม.มหาสารคาม
	ศิลปะต่างชาติ	ลายหวายจีน	วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
	ดนตรีสากด	กุญแจซอล	สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา
เครื่องกำเนิดแสงและแสงสว่าง	อุปกรณ์ที่ให้แสงสว่าง	คบเพลิง	วิทยาลัยเซาท์อีสท์บางกอก ม.นอร์ทกรุงเทพ ม.หาดใหญ่ ม.เชียงใหม่
		ตะเกียง	ม.คริสเตียน ม.รัตนบัณฑิต
		เทียน	ม.ราชพฤกษ์
	แสงสว่าง	เปลวแสง	ม.มหาสารคาม ม.กาฬสินธุ์ ม.คริสเตียน ม.นานาชาติเอเชีย-แปซิฟิก

		รัศมีเปลวแสง	ม.เชียงใหม่ ม.บูรพา วิทยาลัยทองสุข
		ประกายแสงสว่าง	ม.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
การเดินทางและที่ตั้ง	พาหนะที่ใช้เดินทาง	เรือใบ	ม.ธนบุรี ม.อัสสัมชัญ
		เรือสำเภา	ม.หอการค้าไทย ม.รัตนบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย
	สิ่งก่อสร้างเพื่อใช้เดินทาง	สะพานข้ามแม่น้ำ	ม.กรุงเทพธนบุรี
	ที่ตั้งโลก	ลูกโลก	ม.นอร์ทกรุงเทพ ม.ปทุมธานี วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม วิทยาลัยสันตพล
	ที่ตั้งประเทศไทย	แผนที่ประเทศไทย	ม.ธนบุรี ม.เอเชียอาคเนย์ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
	ที่ตั้งภูมิภาคของประเทศไทย	แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ม.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ศาสนา	คริสต์ศาสนา	ไม้กางเขน	ม.อัสสัมชัญ ม.คริสเตียน
	พระพุทธศาสนา	ธรรมจักร	ม.ธรรมศาสตร์ ม.มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ม.หาดใหญ่
		กงล้อ 8 ซี่	วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
		ใบเสมา	ม.มหาสารคาม ม.กาฬสินธุ์
	พระพุทธศาสนาในกรุงเทพฯ	พระปรางค์วัดอรุณ	ม.กรุงเทพธนบุรี
	พระพุทธศาสนาในท้องถิ่น	พระธาตุพนม	ม.ขอนแก่น ม.นครพนม
		พระธาตุนาดูน	ม.มหาสารคาม
		พระธาตุศรีสุราษฎร์	ม.ตาปี
เทพปกรณัมและอมนุษย์	เทพปกรณัม	พระพิฆเนศวร	ม.ศิลปากร สถาบันบัณฑิตพัฒนาศิลป์
		พระศิวนาฏราช	สถาบันกันตนา
		พระวิษณุ	วิทยาลัยการชลประทาน
		พระพิรุณ	ม.เกษตรศาสตร์ ม.แม่โจ้
	อมนุษย์	พญานาค	ม.เกษตรศาสตร์ ม.แม่โจ้ วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ
		นกพิราบ	ม.นานาชาติเอเชีย-แปซิฟิก
		ช้าง	ม.เชียงใหม่
		ช้างเอราวัณ	ม.นวมินทราธิราชสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ สถาบันการพลศึกษา
ธรรมชาติ	ธรรมชาติบน	ดวงอาทิตย์	ม.รังสิต ม.กรุงเทพสุวรรณภูมิ

	ท้องฟ้า	ดวงดาว	โรงเรียนนายเรืออากาศ ม.อัสสัมชัญ สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย
	ธรรมชาติในสายน้ำ	แม่น้ำ	ม.นครพนม ม.กรุงเทพธนบุรี ม.ปทุมธานี
		คลื่น	ม.หอการค้าไทย วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
		หยดน้ำ	ม.กาฬสินธุ์
การศึกษา	แหล่งความรู้	หนังสือ	ม.ทักษิณ ม.ปทุมธานี ม.กรุงเทพธนบุรี ม.นอร์ทกรุงเทพ ม.หาดใหญ่ ม.ราชพฤกษ์
	อุปกรณ์การเรียน	ปากกา	ม.กรุงเทพธนบุรี
	ผลสำเร็จของการศึกษา	หมวกบัณฑิต	ม.ราชพฤกษ์ ม.คริสเตียน
เครื่องประดับและการประดับ	เครื่องประดับ	มงกุฎ	ม.ทักษิณ ม.เฉลิมกาญจนา สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
		เพชร	ม.กรุงเทพ
	การประดับ	ริบบิ้น	ม.ปทุมธานี สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
มนุษย์	องค์ประกอบของคนโดยรวม	มนุษย์	ม.พายัพ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย
	องค์ประกอบของคนบางส่วน	รูปมือของคน	ม.กาฬสินธุ์
ประวัติศาสตร์	อนุสาวรีย์	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี	ม.สุรนารี ม.วงษ์ชวลิตกุล
	โบราณสถาน	ปราสาทหินพิมาย	วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์
		ยอดของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์	ม.สุโขทัยธรรมาธิราช
วัตถุที่เคลื่อนที่ได้และอาวุธ	วัตถุที่เคลื่อนที่ได้	สมอ	โรงเรียนนายเรืออากาศ สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน
		เฟือง	ม.สุรนารี ม.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน สถาบันเทคโนโลยีแห่งอโยธยา สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย
	อาวุธ	โล่	ม.คริสเตียน ม.เนชั่น ม.อัสสัมชัญ

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประเภทความหมายและกลุ่มความหมายตามแนวคิดอรรถศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคำ ทั้งนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ หน่วยศัพท์บางหน่วยศัพท์ในกลุ่มประเภทความหมายหนึ่งไม่มีความหมายประจำรูปหน่วยศัพท์ หรือไม่มีความหมายตรงในตราสัญลักษณ์

นั้น แต่ความหมายที่สื่อสารนั้น เป็น ความหมายแฝง หรือความหมายนัยประหวัด เช่น หน่วยศัพท์ ดอกบัว ดังที่โชษิตา มณีใส (2553 : 7) ความหมายนัยประหวัด คือ ความหมายที่เกิดจากการคิดนึกเชื่อมโยงไปถึงคำอื่น หรือสิ่งอื่น ซึ่งมักเป็นนามธรรม หรือการกระทำ เป็นการใช้คำที่ช่วยให้สื่อความหมายได้ลึกซึ้งหรือมีชั้นเชิงโดยไม้ต้องกล่าวคำความหมายตรงออกมา

จากแนวคิดความหมายนัยประหวัดดังกล่าวทำให้ผู้เขียนวิเคราะห์การประกอบสร้างตราสัญลักษณ์ได้ว่า ดอกบัว เป็นการประกอบสร้างความหมายนัยประหวัดทางวัฒนธรรมพุทธศาสนา คบเพลิง เทียน ดวงอาทิตย์ ดวงดาว เป็นการประกอบสร้างความหมายนัยประหวัดทางการศึกษา เฟือง สมอ อาวุธ เป็นการประกอบสร้างความหมายนัยประหวัดทางการเริ่มต้นพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น และจากการวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายนัยประหวัด เป็นรอยต่อที่เชื่อมโยงหาคำตอบอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย

2.2 อัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2558 : 1) กล่าวถึง อัตลักษณ์ ไว้ว่า “อัตลักษณ์เป็นผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจดจำได้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” อัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภคและถูกควบคุมจัดการอยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น” และจากนิยามอัตลักษณ์ดังกล่าววิเคราะห์ได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายอัตลักษณ์ และประกอบบสร้างอัตลักษณ์ โดยมีวัฒนธรรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการกำหนดอัตลักษณ์

ประเภทของอัตลักษณ์นั้น อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546: 5-6) แบ่งอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ระดับบุคคลอัตลักษณ์ระดับสังคม และผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า การวิเคราะห์อัตลักษณ์จากตัวบทข้อมูล (Text)ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยน่าจะประยุกต์ใช้แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของบลูเมอร์ (Blumer อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวณิช. 2553 : 112-113)มีสาระสำคัญว่า เป็นการกระทำโต้ตอบกันโดยอาศัยกระบวนการทางความคิด ความหมาย และสัญลักษณ์ และพัฒนาแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจสังคมภายใน ทั้งนี้จำแนกแนวคิดดังกล่าวเป็น 4 แนวคิด ดังนี้ 1)มนุษย์กระทำต่อสิ่งต่างๆตามความหมายที่ให้กับสิ่งเหล่านั้น 2) ความหมายเกิดขึ้นจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม 3)ความหมายถูกจัดและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางสังคม 4)การกระทำทางสังคมเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนความหมาย

กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ทางสังคม เป็นสิ่งประกอบสร้างจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ คือ สถาบันการศึกษาเป็นสังมหนึ่ง และมีการเริ่มต้นประกอบตัวตน หรือสังคมมหาวิททยาลัย โดยใช้ตราสัญลักษณ์สื่อสารความหมายให้คนภายนอกสังคมรู้จัก และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสื่อความหมายตราสัญลักษณ์ระหว่างคนภายในสังคมมหาวิทยาลัย เพื่อให้คนภายใน และคนภายนอกเข้าใจจุดยืนของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ตราสัญลักษณ์มีความหมายที่เป็นพลวัต เชื่อมโยงความคิดของคนในแต่ละยุค แต่ละสมัย และจากตารางที่ 2 ชี้ให้เห็นว่ามีการผลิตซ้ำความหมาย ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางสังคม เช่น พญานาค ในตราสัญลักษณ์ของวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า และวิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ มีการผลิตซ้ำความหมายร่วมกัน คือ การปกปักรักษาตามที่มาของเทพปกรัม ซึ่งแตกต่างกับ

ความหมายของพญานาคในตราสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ คือ พญานาคมีหน้าที่ให้น้ำชาวโลกมนุษย์ เป็นต้น ทั้งนี้ ประเด็นสอดคล้องกับแนวทางศึกษาอัตลักษณ์ที่ศิริพร ภักดีผาสุก (2561 : 5-6) กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการจัดจำแนกหมวดหมู่หรือกลุ่มทางสังคม และการเลือกตัวเลือกทางสังคมว่าเราจะจัดตนเองอยู่ในกลุ่มทางสังคมใด อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคมของมนุษย์ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เรานำเสนอในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางสังคมในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยไทย แบ่งเป็น 4 อัตลักษณ์ คือ สังคมจงรักภักดีต่อสถาบันพระกษัตริย์ สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทางชีวิต สังคมพหุวัฒนธรรม-ความเชื่อ สังคมที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1สังคมจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

สังคมจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์หมายถึง สังคมที่ให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดย

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่สถาบันพระกษัตริย์มีต่อพสกนิกรชาวไทย โดยสถาบันพระมหากษัตริย์ในที่นี้ คือ พระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และเป็นน่าสังเกตว่า ตราสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมีการประกอบสร้างความหมายแบบเชื่อมโยง กล่าวคือ ส.ว.เป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งมีพระนามย่อ ส.ว. และใช้เลข 8 และเลข 9 นั่นความหมายว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นพระราชชนนีในรัชกาลที่ 8 รัชกาลที่ 9 และมีเศวตฉัตร 7 ชั้น แสดงพระเกียรติยศ จากตัวอย่างนี้ ทำให้เห็นความเชื่อมโยงในการสื่อความหมายของชาวไทยที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นสถาบันทางสังคมหลักของสังคมไทย

2.2.2 สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทางชีวิต

สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทางชีวิตหมายถึง สังคมที่มีความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิต ทักษะการใช้ชีวิตที่ประยุกต์จากการศึกษา ตัวอย่าง จากการวิเคราะห์ความหมายแฝงของหน่วยศัพท์ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ในกลุ่มความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยเป็นการประกอบสร้างความหมายถึงการศึกษาเปรียบเสมือนแสงสว่างทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนที่ช่วยนำทางชีวิตของบัณฑิต โดยมีประเภทความหมายแหล่งความรู้ เช่น หน่วยศัพท์ หนังสือ ประเภทความหมายอุปกรณ์การเรียน เช่น ปากกา เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนานิสิต นักศึกษา ให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ แม้ว่านิสิต นักศึกษาอาจจะเผชิญอุปสรรค ในหน่วยศัพท์ คลื่น แต่ท้ายที่สุด เมื่อนิสิต นักศึกษาวิริยะอุตสาหะก็ย่อมได้รับผลสำเร็จ โดยมีหน่วยศัพท์ ช่อ ชัยพฤกษ์ เป็นการประกอบสร้างความหมายคือ การแสดงความยินดี

2.2.3 สังคมพหุวัฒนธรรม-ความเชื่อ

สังคมพหุวัฒนธรรม-ความเชื่อหมายถึง สังคมที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อที่หลากหลาย โดยวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมนั้น เช่น จากการวิเคราะห์ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย พบว่า มีการผสมผสานระหว่างความวัฒนธรรมอินเดีย เช่น ความเชื่อตามแนวคิดของฮินดูในเรื่องเทพปกรณนัม เช่น พระพิฆเนศวร พระศิวะ เป็นเทพด้านศิลปะวิทยาการ หรือความเชื่อจากวรรณคดีไทย เช่น ช้างเอราวัณ ปรากฏในตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช สถาบันการพลศึกษา

สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ ซึ่งอาจจะมีประเด็นความเป็นมงคล ดังที่โขมสี มีภักดี (2558 : 131) กล่าวว่า “การใช้ภาพตราสัญลักษณ์ของสัตว์มงคล เช่น ช้าง วัว นาค อันเป็นสัตว์ที่รับรู้และเข้าใจของคนในสังคมไทยและสังคมที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาว่า สัตว์เหล่านั้นเป็นสัตว์มงคล เกี่ยวเนื่องกับความเป็นมาในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ความหมายจึงถูกสร้างขึ้นตามความหมายเบื้องต้นที่ปรากฏ”

ตลอดจนมีศาสนาคริสต์ โดยใช้เครื่องหมายไม้กางเขน เช่น มหาวิทยาลัยคริสเตียน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ หรือมีการใช้หน่วยศัพท์ที่แตกต่างกันแต่สื่อความหมายถึงสิ่งเดียวกัน เช่น ธรรมจักร กงล้อ 8 ซี่ นั่นคือ พุทธศาสนา หรือการใช้สิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนาในรูปแบบโบราณสถาน เช่น พระปรางค์ พระธาตุ ซึ่งการจำแนกประเภทกลุ่มความหมายทำให้เห็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างพระพุทธศาสนาในส่วนกลาง หรือกรุงเทพฯ กับพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยประกอบสร้างความหมายว่า เป็นผู้นำของท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนครพนม และมหาวิทยาลัยตาปี

2.2.4 สังคมที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง

สังคมที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง สังคมที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยนิยามตนเชื่อมโยงกับความเป็นพลเมืองโลก และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอันสมัย ดังจะเห็นได้จาก กลุ่มความหมายเกี่ยวกับการเดินทางและที่ตั้ง ซึ่งมีหน่วยศัพท์เรือใบ ลูกโลก เช่นมหาวิทยาลัยธนบุรีมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ตามลำดับ ส่วนหน่วยศัพท์เฟือง มีการผลิตซ้ำความหมายและแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมด้านเชี่ยวชาญทางเทคโนโลยี และนวัตกรรม เช่น มหาวิทยาลัยสุรนารี สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน สถาบันเทคโนโลยีแห่งอโยธยา สถาบันเทคโนโลยียานยนต์มหาชัย

3. บทสรุป

บทความวิชาการนี้เป็นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมของการใช้แนวคิดทฤษฎี ดังที่ Berryman (1984 : 16) กล่าวว่า “เครื่องหมายภาษาเป็นเสมือนเครื่องชี้เฉพาะ” (Identity Device)” และเป็นแนวทางให้ผู้สนใจประยุกต์ใช้ข้อมูลตราสัญลักษณ์ตามแนวทางภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยมีการเลือกใช้ 13 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มความหมายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดอกไม้และพืชพันธุ์ ศิลปะและดนตรี เครื่องกำเนิดแสงและแสงสว่าง การเดินทางและที่ตั้ง ศาสนา เทพปกรณัมและอมนุษย์ ธรรมชาติ การศึกษา เครื่องประดับและการประดับ มนุษย์ประวัติศาสตร์วัตถุที่เคลื่อนที่ได้และอาวุธและอัตลักษณ์ทางสังคมจากการวิเคราะห์ความหมายในตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยมี 4 อัตลักษณ์ คือ สังคมจงรักภักดีต่อสถาบันพระกษัตริย์ สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทางชีวิต สังคมพหุวัฒนธรรม-ความเชื่อ สังคมที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง

4.ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะงานวิจัย

4.1.1 วิเคราะห์การสื่อความหมายในตราสัญลักษณ์ โดยวิเคราะห์ระดับหน่วยศัพท์และการจัดจำแนกประเภท (categorization)

4.1.2 วิเคราะห์การสื่อความหมายในตราสัญลักษณ์โดยใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ (semantics)

4.2 ข้อเสนอแนะครั้งต่อไป

4.2.1 ควรศึกษาเรื่องเล่าที่แฝงอยู่ในประวัติและความเป็นมาของตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัย

4.2.2 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในการดำรงอยู่ของตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

โขมสี มีภักดี. (2558, มกราคม-มีนาคม). **ตราประจำจังหวัด มุมมองจากสัญวิทยาสู่มายาคติ**. 35(1): 125-143.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). “อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง”[ออนไลน์] เข้าถึงข้อมูล 25 ตุลาคม 2561 จาก

โชษิตา มณีใส. (2553). **การใช้ภาษาไทยเพื่อประสิทธิผล.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทองเจือ เขียดทอง. (2542). **การออกแบบสัญลักษณ์**. กรุงเทพฯ : สิปประภา.

บำรุง อิศรกุล. (2545). **ศึกษาอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์.** วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัยวินทก์ วิทวัสกุลวงศ์. (2558). **การพัฒนาตราสัญลักษณ์ด้วยกระบวนการออกแบบเอกลักษณ์องค์กร กรณีศึกษา บริษัท วินเลนดรอฟ จำกัด**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริพร ภักดีผาสุก. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวณิช. (2553). **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2558). “สรุปข้อมูลสถาบันอุดมศึกษาระดับปริญญาจำแนกตามภาคและจังหวัด” [ออนไลน์] เข้าถึงข้อมูล วันที่ 25 ตุลาคม 2561จาก http://www.mua.go.th/information

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2549). **กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์**.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อวยพร พานิช และคณะ. (2553). **ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 6.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Berryman,G (1984). **Note on Graphic Design and Visual Communication**. Los Altos,Calif. : William Kaufmann, Inc.

Lyons,J. (1991).**Semantics**. Cambridge : Cambridge University Pres

http://www.soc.cmu.ac.th/wsc/data/Identity

การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนตามหลักพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัฒน์
The Management of Private Sector According to Buddhist Moralityin the Era Globalization

ดร.สยามพร พันธไชย[1]
ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์[2]

บทคัดย่อ

การบริหาร เป็นการลงมือกระทำหลังจากวางหลักการบริหารแล้ว ในขั้นตอนนี้ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อที่จะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ทั้ง บุคลากร วัสดุ งบประการ มาจัดการตามหลักการที่วางไว้ โดยมีกระบวนการที่ชัดเจนเพื่อทำให้เกิดความสำเร็จเป็นรูปธรรมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ หมายความว่าผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติแต่ใช้ศิลปะหรือกระบวนการทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์การหรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนในยุคโลกาภิวัฒน์เป็นการบริหารที่ต้องอาศัยความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์และที่สำคัญที่สุดคือต้องมีความคล่องตัวและสามารถบูรณาการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อยู่เสมอ ฉะนั้นการบริหารงานนั้นตามความหมายของทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์นั้นคือการบริหารที่เป็นการผสมผสานสหวิชาเข้าด้วยกันอย่างลงตัว แต่การบริหารในยุคโลกาภิวัฒน์อีกรูปแบบหนึ่งที่คิดว่าเป็นการบริหารงานที่ทันสมัยและไม่เคยล้าหลังอีกประการหนึ่งคือการบริหารตามหลักพุทธธรรม กล่าวคือหลักธรรมพุทธธรรมซึ่งในที่นี้กล่าวคือหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน และการวางตนเสมอต้นเสมอปลายซึ่งหลักเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้กับการบริหารได้เป็นอย่างดีถึงแม้ว่าหลักธรรมดังกล่าวจะได้ถูกค้นพบมาไม่น้อยกว่า 2,600 แล้วก็ตาม

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งประเด็นให้เห็นว่าการบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนในยุคโลกาภิวัฒน์ตามหลักพุทธธรรม

1 เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพเข้ากับการบริหารจัดการในยุคปัจจุบัน ได้อย่างแท้จริง

2. เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นว่าการบริหารจัดการองค์กรในภาคเอกชนต้องยึดหลักคุณธรรมมาเป็นอันดับแรก การทำธุรกิจ มิได้เห็นเพียงแต่ผลประโยชน์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

3. เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นว่าการนำหลักพุทธธรรมมาใช่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัตินำทางการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี

---

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มจร.วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[2] อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มจร.วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

4. เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นว่าการนำหลักพุทธธรรม สังคหวัตถุ4 มาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการงานภาคเอกชนในยุคโลกาภิวัฒน์ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการองค์กร,ยุคโลการภิวัฒน์,หลักพุทธธรรม,ประสิทธิภาพความมั่นคง

Abstract

Administration starts to do after putting management principles already, in this process must manage both a science and an art in order to take existing resources including personnel, material, and budget and principles management laid already by having clear process to achieve concrete success according to the objectives that is the art of making things until it is success. This means that the administration is not the practice but the art or process of making workers work to successfully and according to get target of the organization or target and decision of administrators.

The management of private sector in a Globalizing the administration need to rely on the modern and up to date, and the most importance is to have flexibility and always can be integrated with various situations. Then the management in the meaning of the Public Administration Theory that is the management by mixing knowledge together perfectly. But another form of management in the era globalization that is considered a modern administration and never old fashion. By the way, the management according to Buddhist morality, namely, Sangahavatthu4 consists of giving including a sacrifice, hospitality, polite speaking, help others and even and equal treatment. These principles can be integrated or applied to manage as well, although these principles can be found for more than 2,600.

This article the writer focuses on the management of private sector in the era of globalization according to Buddhist morality as follows.

1. To manage the efficacy and concern with the management in the present literally.

2. To focus on the management of private sector must be based on Buddhist morality.

3. To focus on the Buddhist morality to abide in subsistence as well.

4. To focus on the Buddhist morality “Sangahavatthu 4” for applying management of private sector in the era globalization literally.

Keyword: Management, Era globalization, Buddhist morality, Efficacy and Security

1. บทนำ

ปัจจุบันการบริหารที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะเป็นองค์ประกอบช่วยนำพางานบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความมุ่งหมายได้ ผู้บริหารและองค์กรนั้นจะต้องรู้จักประยุกต์ และนำประโยชน์ในแต่ละด้านที่เหมาะสมมาใช้ในงานบริหาร

ในโอกาสนี้จะขอนำกล่าวถึงการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ประยุกต์ในงานบริหารที่ประสบความสำเร็จอีกด้านหนึ่ง โดยการนำหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาเป็นองค์ประกอบของงานบริหารในยุคโลกาภิวัฒน์ เพราะหลักพุทธธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาถือเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ยึดถือ

มาตั้งแต่โบราณซึ่งบุคคลทั่วไปทราบและเป็นแนวทางที่ดีที่ควรปฏิบัติในส่วนของการบริหารผู้บริหารหรือองค์กรนั้น ๆ หากเข้าใจถึงประโยชน์ของพุทธธรรมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานการทำงานในองค์กรร่วมกันก็จะประสบความสำเร็จได้ดั่งเป้าหมายทุกประการ

2. แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์กับการบริหารในยุคโลกาภิวัฒน์

การบริหารยุคโลกาภิวัตน์ตามแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ ก่อนอื่นควรทำความเข้าใจกับแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่สำคัญที่นำมาสู่การบริหารยุคปัจจุบัน ซึ่งมีหลายอย่าง โดยนำมาเป็นแนวทางได้ศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในงาน คือ

แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่มไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกชื่อต่างกัน เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มธรรมชาติในแต่ละกลุ่มจะต้องมี "ผู้นำกลุ่ม" รวมทั้งมี "การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม" คำว่า การบริหารเป็นคำกลาง ๆ เข้าใจง่ายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ยังมีคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันกับคำว่า การบริหารหลายคำโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารจัดการ การบริหารพัฒนา การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี การบริหารและบริการ บริหารจิตสำนึก และการบริหารการเมือง คำดังกล่าวประกอบด้วย คือ

1.เป็นแนวทาง หรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐนำไปใช้ในการบริหารเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

2. เป็นกระบวนการบริหาร

3. มีจุดหมายปลายทาง

รัฐประศาสนศาสตร์มีแนวโน้มเป็นวิชาการมากขึ้น แต่การเป็นวิชาชีพจะต้องเกี่ยวกับความเป็นมืออาชีพที่ทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม ในลักษณะของการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนและอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอย่างแท้จริง รัฐประศาสนศาสตร์ หรือการบริหารภาครัฐของไทยบางส่วนมิได้รับแนวความคิดด้านการบริหารภาครัฐของต่างประเทศเท่านั้น แต่ได้รับแนวคิดทางการบริหารภาคเอกชนของต่างประเทศด้วย รัฐประศาสนศาสตร์ยังเกี่ยวข้องกับงานกิจการสาธารณะ หรือการให้บริการสาธารณะ วิชาความรู้เกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์ หรือการบริหารภาครัฐมีลักษณะเป็นสหวิทยา คือ รัฐประศาสนศาสตร์ได้นำวิทยาการของหลาย ๆ สหวิทยามาปรับใช้หรือประยุกต์ใช้ รัฐประศาสนศาสตร์ยังมีความคล่องตัวในการหยิบยืมหรือเลือกวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์จากสาขาอื่นๆมาประยุกต์ใช้ นั่นก็หมายรวมถึง หลักของพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้รวมอยู่ด้วย[3]

3. แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการบริหารในยุคโลกาภิวัฒน์

---

[3]วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548), หน้า 23.

การบริหาร คนทั่วไปอาจมองเป็นเรื่องของชาวบ้าน ไม่เกี่ยวกับพระสงฆ์ หรือพระพุทธศาสนามากเท่าใดนัก แต่ถ้ามองให้ดีแล้ว เรื่องนี้เกี่ยวกับพระสงฆ์และพระพุทธศาสนามาก เพราะว่าในพระพุทธศาสนา ก็มีสถาบันมีองค์การที่จะต้องมีการบริหาร ซึ่งก็คือคณะสงฆ์หรือเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ หรือที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่า คณะสงฆ์ ซึ่งใจปัจจุบันนี้ นักวิชาการตะวันตกยอมรับและประจักษ์ว่า คณะสงฆ์นี้เป็นองค์กรที่มีอายุยืนยาวที่สุดในโลก ไม่ปรากฏว่ามีองค์กรใดในโลกตะวันตก ตะวันออกที่ไหนอื่น ที่จะยั่งยืนอยู่ได้ มีแต่เกิดมาแล้วก็ล่มสลายจบสิ้นไป แต่คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงตั้งมา 2,600 กว่าปี ยังอยู่มาได้จนบัดนี้ แสดงว่า ความยั่งยืนของคณะสงฆ์จะต้องมีวิธีการบริหารอะไรที่จะทำให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนมั่นคง[4]

ประเทศที่จะเจริญทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง ต้องอาศัยการบริหารที่ดี พลเมืองจะต้องมีความสามารถในการผลิตหรือในการสร้างสรรค์ จึงจะสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงยั่งยืนได้ เศรษฐกิจที่มั่นคงต้องมีฐานในตัวคน คือ ความสามารถในการผลิต คิดสร้างสรรค์ รวมถึงการบริหารที่มีหลักยึดถือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ ปัจจุบันเรารับอิทธิพลในแนวคิดทางด้านการบริหารจากโลกตะวันตกมามากขึ้น ทำให้เรามักจะละเลยการนำหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการนำองค์กรของเราแต่จริง ๆ แล้วเชื่อว่าการนำหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการบริหารองค์กร น่าจะเหมาะกับบริบท ของประเทศไทยมากกว่าการนำหลักของตะวันตกมาใช้แต่เพียงอย่างเดียว[5]

ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่า การที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิค ของ นักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการการบริหารจัดการมาไม่เกิน 100 ปีนั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้และผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังผลกำไรและการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตก ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขารู้ว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั่นคือศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งกล่าวถึงหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในเชิงเปรียบเทียบว่าสามารถบูรณาการรวมเข้ากันได้ และเป็นแนวทางที่มี

---

[4]พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย, 2552), หน้า 113.

[5]พสุ เดชะรินทร์,รศ.ดร., **ผู้นำตามหลักของพระพุทธศาสนา**, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ,(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 32-33.

ความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี[6] พุทธศาสนานั้นมีประโยชน์เกี่ยวกับนักบริหารอยู่สามด้านด้วยกัน กล่าวคือ

ด้านแรก ช่วยเป็นหลักเกณฑ์ในการบริหารจิต นั่นคือ ในการที่จะใช้จิตไปบริหารอะไรก็ควรที่จะบริหารจิตของตนให้อยู่ในสภาวะที่พร้อมที่สุดเสียก่อน

ด้านที่สอง แสดงได้ว่าหลักทฤษฎีและเทคนิคในการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นของตะวันตกหรือตะวันออก ก็ล้วนแล้วแต่เป็นหัวข้อพุทธธรรมที่ได้แสดงไว้แล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้ในการสำรวจคุณสมบัติของหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ก็พบว่าคุณสมบัติเหล่านั้นต่างก็เป็นธรรมะที่อยู่ในพุทธศาสนาเช่นกัน มองในมุมกลับการนำพุทธธรรมที่จำแนกเป็นหมวดหมู่อย่างเหมาะสมมาฝึกปฏิบัติย่อมจะเป็นประโยชน์แก่นักบริหารได้เป็นอย่างดี

ด้านที่สาม สังเกตดูจะเห็นว่า แนวโน้มในการบริหารยุคใหม่เริ่มมองการแข่งขันและการบริหารที่เป็นธรรมและความสำเร็จที่ยั่งยืนมากกว่าผลประโยชน์ระยะสั้น และเริ่มมีหลักบริหารที่ส่งเสริมแนวทางนี้ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง การบริหารจัดการที่ดี ความโปร่งใส ผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นต้น ซึ่งเป็นการวิ่งเข้าหาและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง

หลักพุทธธรรมเป็นแหล่งขุมทรัพย์ที่นักบริหารทั้งหลาย จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในด้านแยกแยะผิดถูกชั่วดี ในการพัฒนาอุปนิสัยทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิดเกี่ยวข้อง ในเชิงอุปการธรรมคือเป็นเครื่องช่วยในด้านต่าง ๆ เช่น การตัดสินใจ พลังในการทำงาน การครองใจคน ความสำเร็จของงาน และท้ายที่สุดยังเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผลสูงยิ่งในการปลอบใจเมื่อพบความล้มเหลว และเตือนสติเมื่อประสบความสำเร็จ

พุทธศาสนาจะมีความทันสมัยและมีประโยชน์ที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์มากมาย แต่นักบริหารทั่วไปมักมองข้ามขุมทรัพย์เหล่านี้ ไม่ว่าจะด้วยความดูถูกดูแคลน ไม่สนใจ ไม่รู้จริง ท้อถอยกลัวความลำบากหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาสามารถให้ประโยชน์แก่นักบริหารยุคโลกาภิวัฒน์ที่ปราศจากอคติได้เป็นอย่างมาก และถึงแม้ว่าจะต้องใช้ความพยายามอยู่บ้างก่อนที่จะได้รับประโยชน์ แต่ก็ไม่ได้มากไปกว่าความพยายามที่ผู้บริหารพึงใช้เป็นปกติอยู่แล้ว[7]

4. หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนในยุคโลกาภิวัฒน์

เราจะเห็นได้ว่าปัจจุบันสภาพสังคมค่อนข้างเน้นในเรื่องของวัตถุมากกว่าความเอาใจใส่ในเรื่องของจิตใจหรือทางด้านจริยธรรม สังคมจึงขาดแนวยึดหรือหลักทางศาสนาจึงทำให้สังคมมีความยุ่งยาก และปั่นป่วน คนที่อยู่ในสังคมจึงขาดซึ่งจริยธรรมที่สำคัญในการใช้ชีวิตการมีศาสนาตามกฎหมายยังไม่สำคัญเท่ากับที่เราได้ตระหนักว่าเรานั้นมีแนวคิดหรือหลักยึดทางศาสนาในเรื่องใด เรื่องของศาสนามีหลายอย่างที่เป็นเรื่องสำคัญที่นำไปช่วยในกระบวนการพัฒนา แก้ไขปัญหา เพื่อนำพา

---

[6]จำรัส จันทร์แสงศรี, **หลักการบริหารงานสมัยใหม่ กับหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : 2549), หน้า 23-34.

[7]อนุมงคล ศิริเวทิน, **หลักศาสนากับการบริหารงานยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : จงลักษณ์การพิมพ์, 2554), หน้า 111.

ไปสู่การปฏิบัติตน และหากนำหลักศาสนาตามหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ร่วมกับการบริหารงานในยุคปัจจุบันก็สามารถนำไปสู่ความสำเร็จในงานระดับหนึ่ง ซึ่งความหมายของหลักสังควัตถุ 4 นั้นหมายถึงคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเติมน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข[8] ดังคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นหลักสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธ์ภายในได้จริง ธรรมะของพุทธองค์เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์เป็นธรรมโอสถขนานเอก ที่สามารถเยียวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกธรความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์มีอานุภาพเกิดเป็นความเมตตากรุณาปราณีมีความรักความปรารถนาดีต่อกันดังที่สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังคหวัตถุสูตรว่า[9] "ทานญฺจเปยฺยวชฺชญฺจอตฺถจริยา จ ยา อิธสมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถตตฺถยตารหำ การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายนั้นตามควร" ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ประกอบด้วยหลัก 4 ประการ คือ[10]

1. ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน ข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบไม่เห็นแก่ตัว

2. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่

(1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า "อัปปิยวาจา"

(2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

3. อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

---

[8]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,พิมพ์ครั้งที่ 9**,(กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 167.

[9]องฺจตุกฺก. (บาลี) 21/32/37.

[10]พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล, **บทความสุขภาพจิต,** (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2555), หน้า 10-15.

4. สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสมความหมาย 2 ประการ คือ

(1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

(2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ขององค์กรคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่บุคลากรในองค์กร

สังคหวัตถุ 4 ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปดังนี้

1. ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในองค์กรด้วยความสุข สามรถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกันในองค์กร
3. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะของบุคลากรในองค์กร
4. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
5. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในองค์กร

5. วิเคราะห์หลักธรรมในการประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนในยุคโลกาภิวัฒน์

การสร้างความผูกพันของพนักงานในองค์กรหรือ employee engagement เป็นเรื่องที่ทุกองค์กรคาดหวังให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะรักษาพนักงานคนดีมีฝีมือไว้กับองค์กรให้มีความสามารถในการดำเนินกิจการได้อย่างต่อเนื่อง มาในคราวนี้จะขอนำเสนอเรื่องของความผูกพันในแบบไทยสไตล์กันบ้าง จะได้เห็นว่าสามารถทำได้ง่าย ๆ ไม่ต้องลงทุนสูงมาก และเข้ากันได้ดีกับความเป็นองค์กรไทย นั่นคือ การใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามา implement ซึ่งได้แก่ สังคหวัตถุ4 ที่เป็นหลักธรรมอันนำไปสู่การยึดเหนี่ยวจิตใจคนไว้ได้ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจพนักงานให้มีความผูกพันกับองค์กรก็จะสามารถทำได้ดังนี้

(๑.) ทาน การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ ฯลฯ รูปแบบของการให้ในองค์กรมีหลากหลาย ดังต่อไปนี้

ให้สิ่งที่มีมูลค่า เช่น ค่าจ้าง สวัสดิการ รางวัล โบนัส วันหยุดพิเศษ ของขวัญในโอกาสต่าง ๆ
ให้ความรู้ เช่น การสอนงาน การฝึกอบรม การแก้ปัญหาในงาน รูปแบบการเรียนรู้ต่าง ๆ
ให้อภัย เช่น การไม่เอาโทษในความผิดครั้งแรก การยอมให้ผิดพลาดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้
ให้โอกาส เช่น ความก้าวหน้าเติบโต ความท้าทายในงาน เปิดรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
ให้กำลังใจ เช่น การกล่าวคำยกย่องชมเชยเมื่อทำดี ช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่ เมื่อพนักงานท้อแท้
ให้คุณภาพชีวิตที่ดี เช่น สภาพแวดล้อมบรรยากาศที่ดี มีเวลาทำงาน ภาระงาน ทรัพยากร ที่เหมาะสม

ตัวอย่างง่าย ๆ ในการให้ ก็คือ สวัสดิการเครื่องดื่มฟรีสำหรับพนักงาน ทำให้พนักงานรู้สึกว่าไม่ได้ทำงานกับองค์กรแล้งน้ำใจ แต่ทำงานกับองค์กรรวยน้ำใจ ส่งผลให้พนักงานให้ความร่วมมือประสานงานกันอย่างดี และมีความเต็มใจทำงานให้ดีเพื่อตอบแทนความมีน้ำใจระหว่างคนทำงาน

ด้วยกันภายในองค์กร ธรรมชาติของน้ำให้ผลทางจิตวิทยาที่ช่วยละลายความงก ๆ เค็ม ๆ ของผู้บริหารหรือช่วยดับอารมณ์ผู้จัดการที่ใจร้อนได้ เหมือนเอาน้ำดับไฟ นั่นเอง

(๒.) การพูด หรือในที่นี้รวมถึงการสื่อสารทั้งหมด แต่การสื่อสารส่วนใหญ่ในองค์กรเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการซึ่งวิธีในการสื่อสารที่ใช้บ่อยที่สุดก็คือการพูดนั่นเอง ดังนั้น การพูดจึงมีความสำคัญมาก พลังของคำพูดสามารถทำให้คนฮึกเหิมมีไฟในการทำงาน สร้างแรงบันดาลใจ หรืออาจทำให้คนทำงานเสียขวัญกำลังใจจนลาออกได้

หลักการพูดในที่ทำงานที่จะทำให้คนทำงานรู้สึกดีมีไมตรีต่อกัน มีดังต่อไปนี้

พูดให้รู้เรื่อง ชัดเจน เข้าใจตรงประเด็น

พูดยกย่องชมเชย ให้กำลังใจ

พูดปลอบโยน เอาใจ

พูดความจริง ไม่โกหกหลอกลวง

พูดมีอารมณ์ขัน บรรยากาศผ่อนคลาย

พูดเพราะ ไม่ใช้วาจาข่มขู่ วางอำนาจ

พูดจาสุภาพ ให้ความเคารพผู้ฟัง

พูดด้วยน้ำเสียงที่น่าฟัง

พูดให้คิด ให้มีแรงจูงใจ

พูดให้ถูกจังหวะ เวลา ถูกคน

พูดขอบคุณ ขอบใจ ขอโทษ และไม่เป็นไร

ถ้าสมมติมีความจำเป็นที่จะต้องตำหนิติเตียนข้อผิดพลาดของพนักงาน ให้ใช้วิธีหาคำชมก่อนแล้วค่อยติ แล้วอย่าไปตำหนิที่ตัวบุคคล ให้คอมเมนต์ที่เรื่องงาน และที่สำคัญห้ามใช้การดุด่าหยาบคายระบายอารมณ์ แต่ต้องมีวิธีการแก้ไขปัญหา คำแนะนำ ระบุความคาดหวังที่ต้องการอย่างชัดเจน พนักงานบางคนยอมให้ด่าได้ก็จริง แต่ต้องบอกด้วยว่าจะให้ทำยังไง ไม่ใช่โดนด่าฟรีแล้วไปคิดต่อเอาเองว่าจะแก้ยังไง เสียทั้งงาน เสียทั้งความรู้สึก

(๓.) การกระทำที่เป็นประโยชน์ ในองค์กรสามารถทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพนักงานผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตัวพนักงานเอง หรือประโยชน์ต่อสังคมชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี และก่อให้เกิดความผูกพันได้ในที่สุด

- กิจกรรมพนักงานสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เช่น กีฬาสี สัมมนา ท่องเที่ยว ประจำปี

- กิจกรรมร่วมกันระหว่างองค์กรกับครอบครัวพนักงาน เช่น family day, จัดงานวันพ่อ วันแม่ วันเด็ก ในโรงงาน

- โครงการช่วยเหลือพนักงานที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น บรรเทา ฟื้นฟู ผู้ประสบภัยพิบัติ น้ำท่วม ไฟไหม้บ้าน

- โครงการด้าน CSR ต่าง ๆ เพราะพนักงานรุ่นใหม่เลือกทำงานกับองค์กรที่มีส่วนช่วยในการสร้างให้โลกนี้น่าอยู่

บริษัทต่างชาติเคยมาดูงานในเมืองไทยก็ต้องอึ้งกับการสร้าง engagement ในวิถีไทยแบบเรียบง่ายชนิดที่คิดไม่ถึงนั่นคือ การตักบาตรวันเกิดพนักงาน การนิมนต์พระมาทำบุญที่บริษัท การรดน้ำดำ

หัวผู้บริหาร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นการหล่อหลอมทางสังคมผ่านวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทยซึ่งเป็นการบริหารอย่างละเอียดอ่อน

(๔.) สิ่งที่ทำมาทั้งหมดในข้อข้างต้นนี้จะยั่งยืนและรักษาความผูกพันได้ในระยะยาวก็ต้องมีความสม่ำเสมอ คงเส้นคงวาเสมอต้นเสมอปลายในการนำไปปฏิบัติใช้ โดยการให้ความสำคัญของผู้บริหารระดับสูงต้องมีนโยบายด้านการสร้าง

-ความผูกพันของพนักงาน มีระบบ มีมาตรฐาน ในการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้พนักงานเชื่อมั่นว่าพวกเขา

-จะได้รับความเป็นธรรมตลอดชีวิตการทำงานในองค์กร

-โครงสร้างเงินเดือนที่เทียบเคียงได้ในตลาด ค่าตัวพนักงานไม่ต่ำกว่าคนทำงานในวงการเดียวกัน

-ระบบประเมินผลการปฏิบัติงานที่น่าเชื่อถือ ไม่ลำเอียง ไม่อคติ นำไปให้คุณให้โทษได้อย่างสมเหตุสมผล

-ภาวะผู้นำของหัวหน้างานและผู้บริหารที่น่าเคารพ ไม่ทำตัวให้เสื่อมเสียศรัทธา เสียการปกครอง

-มาตรฐานในการปฏิบัติต่อพนักงานที่เท่าเทียมกัน ไม่มีดับเบิลสแตนดาร์ด ใช้ระบบคุณธรรมมากกว่าอุปถัมภ์

-ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพนักงานอย่างต่อเนื่อง มีการวางโครงสร้างการพัฒนาความสามารถพนักงานที่

-สอดคล้องกับการเติบโตในหน้าที่การงาน มีเส้นทางให้ก้าวหน้าตามความถนัดของบุคคล

-การสนับสนุนส่งเสริมให้พนักงานมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ไม่อ้างเหตุผลในการลดทอนคุณภาพชีวิตของพนักงาน

การบริหารความผูกพันหรือ engage management เป็นศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของพนักงาน ซึ่งในพระพุทธศาสนามีอยู่หลายหลักธรรม โดยเฉพาะสังคหวัตถุ4 นี้เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้โดยตรงนอกจากนี้ ก็มี พรหมวิหาร4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็สามารถนำมาใช้ได้ในระดับผู้นำ เพราะเหตุผลที่คนลาออกส่วนใหญ่มาจากหัวหน้า ถ้าหัวหน้ามีทั้งพรหมวิหาร4 และสังคหวัตถุ4 ก็น่าจะแก้ไขปัญหาพนักงานลาออกเพราะหัวหน้าได้ ที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ในแต่ละองค์กรสามารถนำหลักการแนวคิดไปประยุกต์ใช้ได้อย่างง่ายและหลากหลาย เพราะองค์กรไทยจะเข้าใจไม่ยาก และคุ้นเคยมากกว่าทฤษฎีตะวันตกเสียอีก ที่สำคัญหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีลักษณะพิเศษคือ อกาลิโก คือ ใช้ได้ผลไม่จำกัดกาลเวลา มีความยั่งยืนมากกว่าทฤษฎีของฝรั่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มีการลบล้างแนวคิดเดิมโดยกูรูต่างสำนักอยู่ตลอดเวลา

จากองค์ประกอบของสังคหวัตถุ 4 ที่กล่าวมาแล้วนั้น ในแง่ของการบริหารสามารถหยิบยกส่วนใดส่วนหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่องานบริหารมาใช้ได้ ซึ่งผู้ใช้จะได้รับประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนต่อผลที่ตอบสนองอย่างแท้จริง ซึ่งมิใช่ ไม่เคยมีผู้นำประโยชน์จากพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ แต่ตรงกันข้าม กลับมีผู้นำประโยชน์จากหลักพุทธธรรมเหล่านี้มาใช้แล้วได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทีเดียว ดังนั้น การบริหารงานที่เป็นไปตามหลักของเศรษฐศาสตร์ และสังคมในปัจจุบันที่พัฒนาทุก ๆ ด้าน

ต้องมีการบริหารที่ควบคู่ไปกับการใช้หลักของพุทธธรรมเข้ามาเสริมจึงจะสัมฤทธิ์ ผลที่สมบูรณ์และก่อเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในงานการบริหาร[11]

6. สรุป

การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชนตามหลักพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัฒน์ การบริหารแนวใหม่ จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีหลักพุทธธรรม เพราะหลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถ 4 หรือหลักธรรมใด ๆ ก็ตามเป็นหลักความดีของการกระทำทางกาย วาจา และใจ ระหว่างผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานทุกฝ่าย ดังนั้นบุคลากรในองค์กรทุกคนย่อมมีความพึงพอใจกับการบริหารโดยใช้ หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา (โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเหมาะสม)

ดังนั้น การทำงานร่วมกันในเชิงบริหารยุคใหม่ คือกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Sergiovanni) ทุกคนย่อมมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานให้สัมฤทธิผลเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร มีตัวชี้วัด และต้องมีหลักธรรมเข้ามาใช้ในการบริหาร หลักสังคหวัตถุ 4 คือ

ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน

อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน

สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

จะเห็นได้ว่าความเสมอภาคและมีความเป็นธรรมต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาถึงจะปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเห็นว่าผู้บังคับบัญชามีความเป็นธรรมจึงเกิดกำลังใจที่จะมุ่งมั่นปฏิบัติงานอย่างเต็มที่

การบริหารจัดการองค์กรภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรขนาดเล็กหรือองค์กรขนาดใหญ่ หากนำหลักพุทธธรรม ยึดเป็นหลักเพื่อนำพาไปสู่การปฏิบัติตน และหากนำหลักศาสนาตามหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ร่วมกับการบริหารงานในยุคปัจจุบันก็สามารถนำไปสู่ความสำเร็จในงานระดับหนึ่ง คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเติมน้ำใจต่อกัน องค์กรนั้นย่อมมีประสิทธิภาพ มีความสำเร็จในหน้าที่การงาน นำพาองค์กรให้ก้าวหน้าต่อไป สามารถขยายองค์กรให้โตขึ้น พร้อมกับเป็นที่รู้จักในด้านขององค์กรค์ที่มีคุณธรรม ธุรกิจภาคเอกชนต้องยึดหลักคุณธรรมมาก่อนเสมอ

---

[11]สังควัตถุ 4 พบในพระไตรปิฎก เล่มที่ 15 **พระสุตตันตปิฎก** เล่มที่ 7 ข้อที่ 351 หน้าที่ 109-110.

เอกสารอ้างอิง

จำรัส จันทร์แสงศรี. หลักการบริหารงานสมัยใหม่ กับหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร.กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย, 2552.

พสุ เดชะรินทร์,รศ.ดร.. ผู้นำตามหลักของพระพุทธศาสนา. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี. จุฬาลงกรณ์-มหาวิทยาลัย, 2554.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543.

พรรณพิมล หล่อตระกูล. บทความสุขภาพจิต. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.2555.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548.

อนุมงคล ศิริเวทิน. หลักศาสนากับการบริหารงานยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : จงลักษณ์การพิมพ์, 2554.

สังควัตถุ 4 พบในพระไตรปิฎก เล่มที่ 15 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 7 ข้อที่ 351 หน้าที่ 109-110. องฺจตุกฺก. (บาลี) 21/32/37.

ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

Public Opinion on the Operation of Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province.

ศุภลักษณ์ ปุระมงคล[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ของประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของพนักงานส่วนตำบลในองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยระยะนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีสิทธิ์เลือกตั้ง ซึ่งมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่จริงในเขตพื้นที่ตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ปี พ.ศ. 2561 จำนวน 4,279 คน กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 362 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง 2)ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ของประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3)ผลการศึกษาข้อเสนอแนะ พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ลำดับความถี่สูงไปหาต่ำ สองอันดับแรก ได้แก่ อันดับแรก คือ เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในพื้นที่ อบต.ควรมีบทบาทเข้ามาดำเนินการแก้ไข ให้ทันเวลา รวดเร็ว อันดับที่ 2 คือ พื้นที่ของ อบต.ขุมเงินตั้งอยู่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ ควรเพิ่มงบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำอย่างเต็มที่

คำสำคัญ: ความคิดเห็น; องค์การบริหารส่วนตำบล;ยโสธร;การดำเนินงาน;

ABSTRACT

This research has the following objectives: 1) to study the level of public opinion towards the operation of Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province. 2)To compare the opinions of the people towards the operation of Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province. Of people with different gender, age, education level and occupation 3) To study suggestions about the work of the employees of Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province. The

[1] รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

research is a quantitative research to study the level of public opinion towards the operation of Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province.The population used in this research phase is people aged 18 years and over and being a voter which is domiciled and actually lives in the area Tambon Administrative Organization, Muang District, Yasothon Province. in 2018, 4,279 people By using the Taro Yamane formula The sample size was 362 people.The instrument used in the research is the Rating Scale questionnaire.

The results showed that 1) the overall level was at a moderate level.2) The results of the public opinion on the operation of Khum Ngoen Subdistrict Administrative OrganizationMueang District, Yasothon Province of people with gender, age, education level and occupationFound that there was a significant difference at the level of .05 And the results of study suggestions.3)Found that the suggestions about public opinion towards the operation of Khum Ngoen Subdistrict Administration Organization Mueang District, Yasothon Province, high frequency order, low to 1.When the epidemic occurs in the area The Subdistrict Administrative Organization should have a role to come to take action in time to be prompt2.The area of Tambon Khok Ngoen is located in a watershed area. Should increase the budget for the conservation of natural resources fully

KEYWORDS:Opinion ;Tambon Administrative Organization; Yasothon;Operations;

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

รัฐบาลมีหน้าที่ควบคุมดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามที่กฎหมายบัญญัติเท่านั้น เนื่องจากรัฐบาลต้องการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นและมีจุดมุ่งหมายหลักคือ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานการเมือง การปกครอง ทั้งในเรื่องการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นเป็นตัวแทนของตนมาบริหารงาน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการดำเนินงานให้ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นตามความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่นการดำเนินงานจะสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ต้องอยู่บนพื้นฐานของความพึงพอใจของประชาชนถือเป็นหน่วยงานที่สำคัญ ในการดำเนินงานที่จะต้องให้ประชาชนได้รับบริการทั่วถึง รวมทั้งสามารถอำนวยความสะดวก และแก้ไขปัญหาความเดือนร้อนของประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีและหลักธรรมาภิบาล ในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกิดความพึงพอใจนั้น จะต้องสนองตอบตามลำดับขั้นของความต้องการและเมื่อได้รับการสนองตอบสิ่งที่ตนเองต้องการแล้วก็ไม่สามารถจูงใจในสิ่งเหล่านั้นได้อีกก็จะต้องสร้างแรงจูงใจในลำดับขั้นของความต้องการในขั้นต่อไป เมื่อประยุกต์กับการสร้างความพึงพอใจในการให้บริการ ผู้มาใช้บริการก็ย่อมมีความต้องการตามลำดับขั้นความต้องการเมื่อได้รับการตอบสนองแล้วก็จะมีความต้องการในลำดับต่อไป (Maslow, A. H., 1970)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการส่วนท้องถิ่น จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ดังนี้ หน้าที่ในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หน้าที่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องกระทำ มี 9 ประการ และหน้าที่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลอาจพิจารณากระทำได้ มี 13 ประการ (โกวิทย์ พวงงาม, 2546 : 110)

องค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่ครอบคลุมทั้งตำบลขุมเงิน มีพื้นที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบทั้งหมด 216 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย

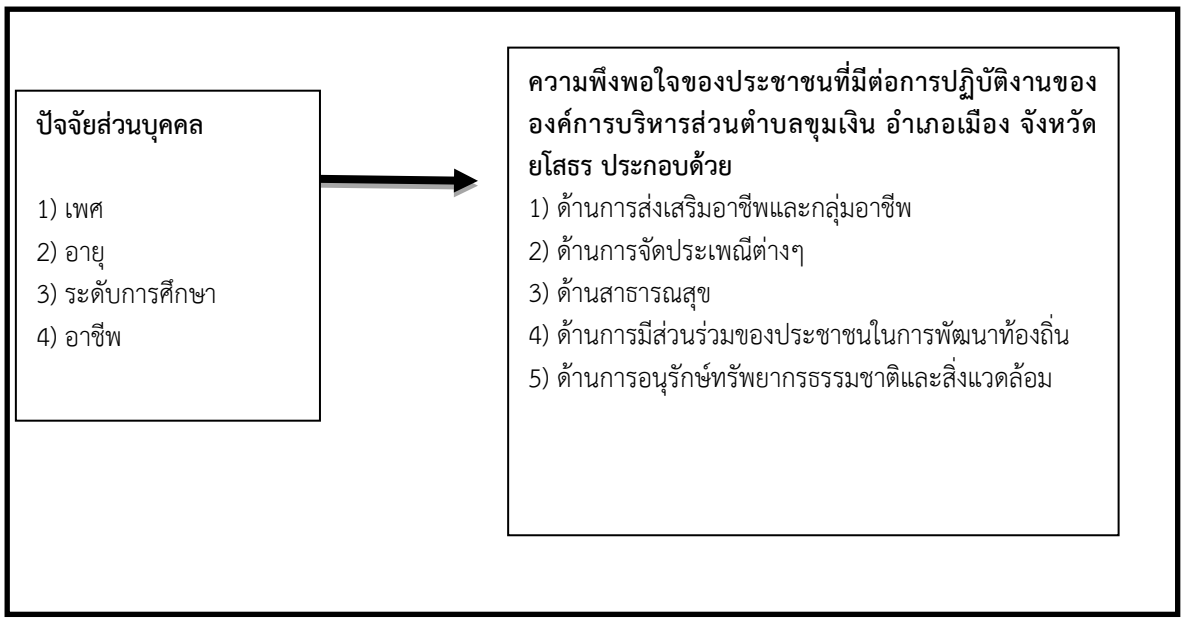
พื้นที่จำนวน 8 หมู่บ้าน สำหรับอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงาน ภายใต้บังคับแห่งตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546 และมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอน การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ข้อ 16 ซึ่งประกอบไปด้วย รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน รักษาความสะอาดของถนนหรือทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน การรักษาความปลอดภัยความเป็นระเบียบเรียบร้อย การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือการอนามัย และหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นประชาชนผู้ซึ่งมีส่วนได้เสียในการบริหารงานหรือดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร” ว่าเป็นอย่างไร เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศ และเป็นแนวทางต่อการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานของบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานงานของพนักงานส่วนตำบลในองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ เขตอำนาจการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ขอบเขตด้านระยะเวลาได้แก่ มกราคม – ตุลาคม พ.ศ. 2561

4.2ประชากรและตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน และเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน 4,279 คน (ข้อมูลจำนวนประชากรสำรวจ เมื่อวันที่ 1 ตุลคม 2560)

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน และเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน 4,279 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยสูตรของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 362 คน (บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 43)

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จำแนกเป็น 5 ด้าน ได้แก่

(1) งานด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ

(2) งานด้านการจัดประเพณีต่างๆ

(3) งานด้านสาธารณสุข

(4) งานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

(5) งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่สร้างขึ้นเองโดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Close-ended) และแบบเลือกตอบ (Check list) เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตอนที่ 2 แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยให้ผู้ตอบเลือกระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ (1) งานด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ (2) งานด้านการจัดประเพณีต่างๆ (3) งานด้านสาธารณสุข (4) งานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น และ (5) งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)โดยแบ่งระดับการวัดออกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended) เพื่อสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย จากศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงผู้นำชุมชน/ท้องถิ่นในเขตตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง จนครบกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ จำนวน 362 คน

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 362 ชุด ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง และนำไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยข้อคำถามกำหนด ค่าน้ำหนัก หรือคะแนนออกเป็น 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งกำหนดค่าคะแนน (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543 : 107) ดังนี้

ระดับคะแนน	5 หมายถึง	ความคิดเห็นมากที่สุด
ระดับคะแนน	4หมายถึง	ความคิดเห็นมาก
ระดับคะแนน	3 หมายถึง	ความคิดเห็นปานกลาง
ระดับคะแนน	2 หมายถึง	ความคิดเห็นน้อย
ระดับคะแนน	1 หมายถึง	ความคิดเห็นน้อยที่สุด

4. 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ทุกฉบับ
2. นำแบบสอบถามที่คัดเลือกไว้แล้วมาดำเนินการให้คะแนนตามเกณฑ์
3. นำคะแนนที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป
4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ทั้งโดยรวม รายด้านและรายข้อ จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ออกเป็น 5 ช่วง เพื่อแปลความหมายจากผลคะแนนเฉลี่ย (รังสรรค์ สิงหเลิศ. 2551 : 335) ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	4.21-5.00	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	3.41- 4.20	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	2.61 - 3.40	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.51 - 2.60	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.00 - 1.50	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

5. วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร โดยการแจกแจงความถี่

6. นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในครั้ง คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศชาย จำนวน 205 คน คิดเป็นร้อยละ 56.60 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 30.90 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา/เทียบเท่า/อนุปริญญา จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 55.80 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีเกษตรกรรรม จำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 49.70 ตามลำดับ

2. ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทั้งห้าด้าน เรียงจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดประเพณีต่างๆ ($\overline{X}$ = 3.95) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\overline{X}$ = 3.88) ด้านสาธารณสุข ($\overline{X}$ = 3.19) ด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ ($\overline{X}$ = 2.83) และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ($\overline{X}$ = 2.58) ตามลำดับ

3. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย มีดังต่อไปนี้

3.1 เพศ พบว่า ประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโดยรวมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพิจารณาเป็นรายด้านมีความคิดเห็นแตกต่างกันในด้านการจัดประเพณีต่างๆ ส่วนอีกจำนวนที่เหลือทั้ง 4 ด้าน ไม่มีความแตกต่างกัน

3.2 อายุ พบว่า ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน โดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 ระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนในตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน โดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.4 อาชีพ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน โดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ข้อเสนอแนะของประชาชนต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่า ประชาชนได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน ลำดับความถี่สูงไปหาต่ำ สามอันดับแรก ได้แก่ อันดับแรก คือ เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในพื้นที่ อบต.ควรมีบทบาทเข้ามาดำเนินการแก้ไข ให้ทันเวลา รวดเร็ว อันดับที่ 2 คือ พื้นที่ของ อบต.ขุมเงินตั้งอยู่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ ควรเพิ่มงบประมาณในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำอย่างเต็มที่ และ อันดับที่ 3) ควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขได้รับโอกาสก้าวหน้าทั้งจากการศึกษาเล่าเรียนและจากการทำงาน

6.อภิปรายผล

1 ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทั้งห้าด้าน

เรียงจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดประเพณีต่างๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข ด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ที่เป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่รับบริการในด้านต่างๆ ที่ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินอาจจะยังไม่เป็นที่พึงพอใจมากนัก เนื่องมาจากยังไม่ปรากฏผลงานเป็นที่ประจักษ์หรืออาจมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินการต่างๆยังไม่ทั่วถึงพี่น้องประชาชนในพื้นที่ได้อย่างครอบคลุม ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิกุล มีมานะ. (2557). ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัย พบว่า 1) ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็อยู่ในระดับมากทั้งห้าด้าน ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำ คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านคุณสมบัติทั่วไป ด้านคุณลักษณะเฉพาะตัว ด้านคุณลักษณะการเป็นผู้นำ และด้านความรู้ความสามารถที่ประชาชนมีความต้องการผู้นำท้องถิ่นที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ในการบำหน้าที่บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้สอดคลอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภัสสร อะวะดี. (2550) ได้ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนทีมีต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย รวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง 2) ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนทีมีต่อการบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ที่จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษาและอาชีพต่างกัน พบว่าแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1.ด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ข้อที่ 5. เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งของชุมชนที่จัดฝึกโดย อบต.ของท่าน ที่เป็นเช่นนี้แลดงให้เห็นว่า ประชาชนในพื้นที่ตำบลขุมเงินที่รับบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินยังมีความคิดเห็นหรือพึงพอใจในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพเท่าใดนักอาจเป็นเพราะองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินยังไม่ได้ส่งเสริมอาชีพที่ประชาชนต้องการอย่างทั่วถึง หรือมีการส่งเสริมแต่อาจขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจิตรา เขื่อนขันธ์. (2549, บทคัดย่อ) ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการ โครงการจัดหน่วยบริการอำเภอเคลื่อนที่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีความพึงพอใจต่อการให้บริการโครงการจัด หน่วยบริการอำเภอเคลื่อนที่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าด้านที่มีผลต่อความพึงพอใจของประชาชนมากที่สุด คือ ด้านความรวดเร็วของการให้บริการ รองลงมาคือ ด้านความเสมอภาคของการให้บริการ ด้านความสะดวกของการให้บริการและด้านความเป็นกันเองของการให้บริการ ตามลำดับและเมื่อพิจารณาตามปัจจัยส่วนบุคคล เพศ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยต่างกัน ทำให้ความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ส่วนอายุและอาชีพที่ต่างกันทำให้มีความพึงพอใจแตกต่างกัน

2.ด้านการจัดประเพณีต่างๆ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ด้านการจัดประเพณีต่างๆ โดยรวม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์. (2551) ได้ทำการสำรวจผลการประเมินความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จากตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 1,056 ราย ใน 38 ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม ประชาชนมีความพึงพอใจในระดับมากทุก โดยประชาชนมีความพอใจสูงสุดในด้านอาคารสถานที่ ด้านระบบบริการ และ ด้านบุคลากร ตามลำดับ ประชาชนมีความพึงพอใจต่ำสุด ในด้านการจัดเก็บรายได้ (ภาษี) ด้านการพัฒนาชุมชนและสังคมสงเคราะห์ คิดเป็นร้อยละ 70.00 และด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านข้อกฎหมายและข้อมูลข่าวสาร

3.ด้านสาธารณสุข พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ด้านสาธารณสุข โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 7. ในการทำงานด้านสาธารณสุขหรือสุขภาพอนามัย อบต.ของท่านทำได้ดีแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินยังดำเนินการเกี่ยวกับด้านสาธารณสุขในพื้นที่ยังไม่เป็นที่ประทับใจแก่ประชาชนมากเท่าที่ควร ต้องเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการให้ขึ้นไปอีก หรือเพิ่มการสื่อสารกับพี่น้องประชาชนให้มากกว่าที่ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ แต่อาจไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณี เดียวอิศเรศ. (2548, หน้า ง) ทำการสำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่อบริการของเทศบาลเมืองศรีราชา ผลการประเมิน พบว่า กองช่างสุขาภิบาล กองช่างและกองวิชาการ และแผนมีสัดส่วนของประชาชนที่มีความพึงพอใจต่อบริการในสัดส่วนที่สูงกว่าหน่วยงานอื่น ๆ

4.ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิรันดร์ ปรัชญกุล. (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลบ้านฉาง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า คุณภาพการให้บริการโดยรวมทุกด้านและรายด้านทั้ง 10 ด้าน ทั้งภารกิจภายในและภารกิจภายนอกสถานที่ มีคุณภาพการให้บริการในระดับปานกลาง

5.ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 6. งบประมาณที่ใช้ดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอย่างเพียงพอหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินนั้นมีการดำเนินการเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของพี่น้องชาวตำบลขุมเงินที่มีพื้นที่ราบลุ่มใกล้แหล่งน้ำหลายหมู่บ้าน ตลอดทั้งมีการรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนหมู่บ้านในระดับที่น่าพอใจแก่ประชาชนที่รับบริการทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจที่ดีส่งผลต่อความคิดเห็นในระดับที่ดีน่าพอใจเช่นเดียวกัน

2. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) เพศ จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน ย่อมมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินแตกต่างกัน ผลการวิจัย พบว่า ประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโดยรวมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพิจารณาเป็นรายด้านมีความคิดเห็นแตกต่างกันในด้านการจัดประเพณีต่างๆ ส่วนอีกจำนวนที่เหลือทั้ง 4 ด้าน ไม่มีความแตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ประชาชนไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็จะมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินส่วนใหญ่แต่ละด้านไม่แตกต่างกัน มีเพียงด้านเดียวที่แตกต่างกันคือ ด้านการจัดประเพณีต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย สุจิตรา เขื่อนขันธ์. ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการ โครงการจัดหน่วยบริการอำเภอเคลื่อนที่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เพศ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยต่างกัน ทำให้ความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ส่วนอายุและอาชีพที่ต่างกัน ทำให้มีความพึงพอใจแตกต่างกัน

2) อายุ จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน ย่อมมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า พบว่า ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า อายุของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่าใครเกิดก่อนหลัง ประชาชนที่อายุน้อยและประชาชนที่มีอายุมาก ก็จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปตามความรู้สึกของตนเอง ทำให้พบความแตกต่างในงานวิจัยในครั้ง ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิกุล มีมานะ ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัย พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมไม่ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตลอดทั้งผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจิตรา เขื่อนขันธ์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เพศ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยต่างกัน ทำให้ความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน

3) ระดับการศึกษา จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน ย่อมมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน โดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ระดับการศึกษาของประชาชนเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่มีความรู้ มีการศึกษาที่ต่างกันย่อมมีความรู้ ความสามารถ รวมทั้งความรู้สึกความรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป และจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปตามความรู้สึกของตนเอง ทำให้พบความแตกต่างในงานวิจัยในครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิรันดร์ ปรัชญกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลบ้านฉาง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กลุ่ม

ตัวอย่างที่มีการศึกษาต่างกัน จะมีความเห็นต่อคุณภาพการให้บริการด้านความเสมอภาค ด้านการตอบสนองความพึงพอใจ ด้านความต่อเนื่อง ด้านคุณภาพและในภาพรวมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) อาชีพ จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า ประชาชนที่มีอาชีพที่ต่างกัน ย่อมมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่มีอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน โดยรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ด้วยประชาชนถึงแม้ว่าจะมีอาชีพที่แตกต่างกัน แต่ละอาชีพก็จะมีรายได้ต่างกันออกไปตามอาชีพที่ตนเองปฏิบัติ ซึ่งจะมีลักษณะการปฏิบัติหรือการกระทำที่ต่างกัน ต่างก็ต้องการหรือมีความมุ่งหวังที่จะมีส่วนได้รับการบริการหรือการตอบสนองความต้องการจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงินที่แตกต่างกันออกไปทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพและกลุ่มอาชีพ ด้านการจัดประเพณีต่างๆ ด้านสาธารณสุข ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นและด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนในแต่ละอาชีพมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. ข้อเสนอแนะ

ผู้ตอบแบบสอบถามได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ลำดับความถี่สูงไปหาต่ำ ได้แก่ อันดับแรก คือ เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในพื้นที่ อบต.ควรมีบทบาทเข้ามาดำเนินการแก้ไข ให้ทันเวลา รวดเร็ว อันดับที่ 2 คือ พื้นที่ของ อบต.ขุมเงินตั้งอยู่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ ควรเพิ่มงบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำอย่างเต็มที่ และอันดับที่ 3) ควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขได้รับโอกาสก้าวหน้าทั้งจากการศึกษาเล่าเรียนและจากการทำงาน

8. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือและแนะนำเป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ ดร.สมเจต ภูศรี ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อทำให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและแนะนำในการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณพี่น้องประชาชนในพื้นที่ตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือและให้คำชี้แนะในการจัดทำวิจัยในครั้งนี้ ตลอดทั้งขอบคุณคณะผู้ช่วยวิจัยทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำวิจัยให้สำเร็จลงได้ด้วยดี คุณค่าอันพึงจะมีได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศส่วนกุศลแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขอมอบเป็นเครื่องสักการบูชาพระคุณของครู คณาจารย์ ที่มีส่วนสำคัญในการวางรากฐานด้านการศึกษาแก่ผู้วิจัย

ความสำเร็จในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับกำลังใจจากครอบครัวและความร่วมมือจากเพื่อนนักศึกษาทุกท่านอย่างดียิ่ง ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจมุ่งมั่น ขยันหมั่นเพียร จนประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม (2546). การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์. (2551) การสำรวจผลการประเมินความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ สโรชา แพร่ภาษา. (2549). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา,14(21),106-122. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์. (2549

นิรันดร์ ปรัชญกุล. (2547). ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลบ้านฉาง. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบณฑิต,สาขานโยบายสาธารณะ, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาส์นจัดพิมพ์.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. รองศาสตราจารย์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับปรับปรุงใหม่ล่าสุด. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิกุล มีมานะ. (2557). "ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด" สารนิพนธ์นี้การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รังสรรค์ สิงห์เลิศ. (2551). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ คณะมนุษศาสตร์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

วรรณี เดียวอิศเรศ. (2548). รายงานโครงการสำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่อบริการของเทศบาลเมืองศรีราชาพ.ศ.2548. ชลบุรี: สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลเมืองศรีราชา จังหวัดชลบุรี.

สุจิตรา เขื่อนขันธ์. (2549). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการโครงการจัดหน่วยบริการอำเภอเคลื่อนที่ในอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุพรรณี สุนทรา. (2559 : 108). “ความคิดเห็นของประชาชนต่อการพัฒนางานประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สุวัฒน์ บุญเรือง. (2545). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของเทศบาลต้าบลสุนทรภู่ศึกษาเฉพาะด้านการจัดเก็บรายได้. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality. (2 nded). New York: Harper & Row.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

Factors effected to Performance Motivation of Public Health Personnel in Kosumphisai District, Mahasarakham Province

สุธณัฐรดา กุบแก้ว[1]
รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 250 คน เครื่องมือเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นอยู่ที่ 0.92 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน และการวิเคราะห์พหุคูณแบบถดถอย ผลการวิจัยพบว่า

1. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (Mean =3.97) พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงาน (Mean =4.16) ลักษณะของงานที่ทำ (Mean =4.04) สภาพการทำงาน(Mean =4.02)ความมั่นคงในการทำงาน(Mean =4.02) ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน(Mean =4.01) การปกครองบังคับบัญชา (Mean =4.00) ความสำเร็จของงาน (Mean =3.99) นโยบายและการบริหารงาน(Mean =3.99) ความรับผิดชอบ (Mean =3.95) การยอมรับนับถือ(Mean =3.93) ความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน(Mean =3.82) เงินเดือน (Mean =3.73)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ลำดับชั้นของตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือนและเงินเดือน โดยปัจจัยเหล่านี้สามารถร่วมกันพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ร้อยละ 21.2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์ เท่ากับ $\pm$0.424

คำสำคัญ:แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน, บุคลากรสาธารณสุข

ABSTRACT

This research aimed to study the Performance Motivation of Public Health Personnel and study Factors effected the Performance Motivation of Public Health Personnel in Kosumphisai District, Mahasarakham Province. The sample was 200 Public Health Personnel working at Public Health Institute in Kosumphisai District, Mahasarakham Province. The

[1]นักศึกษา รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
[2]อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

instrument was the five ratting scale questionnaire with alpha reliability of 0.92. Statistics for analyzing were descriptive statistics and multiple regression analysis. The research results were found that;

1. Performance Motivation of Public Health Personnel in Kosumphisai District, Mahasarakham Province as overall was high level, ranking mean from highest to lowest was;

Position (Mean =4.16), nature of the work done(Mean =4.04),Working conditions (Mean =4.02), Work stability(Mean =4.02), Relationship with supervisors and colleagues (Mean =4.01),commanding(Mean =4.00),Job success (Mean =3.99),Policy and administration (Mean =3.99),responsibility (Mean =3.95),Respect (Mean =3.93),progressive in job positions (Mean =3.82) and salary (Mean =3.73) respectively.

2. Factors effected the Performance Motivation of Public Health Personnel in Kosumphisai District, Mahasarakham Provinceby statistical significant at .05 were Position hierarchy, working experience, income others and salary, these variables could predict the Performance Motivation of Public Health Personnel for 21.2% with error of standard error in forecasting at ±0.424.

KEYWORDS: Motivation, Public Health Personnel

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

บุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จ และความอยู่รอดขององค์การเพราะบุคลากรคือ ผู้ผลักดันและดำเนินการให้เป้าหมายนโยบายแผนการและมาตรการต่างๆขององค์การบรรลุตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาบุคลากรจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อองค์การเพราะสามารถสร้างความรู้ความเชี่ยวชาญและจิตสานึกของบุคลากรทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลง และเพิ่มคุณค่าให้กับองค์การได้นอกจากนี้ยังเป็นกุญแจสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ให้สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายและนโยบายขององค์การได้เป็นผลสำเร็จ รวมทั้งยังเป็นการปรับปรุงความสามารถในการทำงาน ของบุคลากรให้สูงขึ้นด้วยซึ่งสอดคล้อง กับแนวทางการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพในแผนปฏิบัติราชการ 4 ปี (พ.ศ.2548-2551) ของกระทรวงสาธารณสุขที่กล่าวว่าการพัฒนาคน และสังคมที่มีคุณภาพให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเศรษฐกิจ และสังคมในอนาคตจะต้องให้ความสำคัญ กับการสร้างคนให้มีความรู้ มีความสุข มีสุขภาพแข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น มีวัฒนธรรม มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีสังคมที่สันติและเอื้ออาทรปราศจากอบายมุข และสิ่งเสพติดโดยการสร้างสังคม แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาคนให้มีความรู้ คู่คุณธรรมจริยธรรม และจิตสานึกสาธารณะเพื่อให้คนมีศักยภาพ และความสามารถในการแข่งขัน ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ของเทคโนโลยีสมัยใหม่รวมทั้งมีค่านิยม และพฤติกรรมที่เหมาะสม อนุรักษ์สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม และพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน อย่างครบวงจรและมีคุณภาพมาตรฐาน เพื่อลดภาระรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาลของรัฐ เสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของประชาชน และทำให้ผู้ด้อยโอกาสผู้ประกอบอาชีพและเกษตรกรรายย่อย ได้รับการคุ้มครองทางสังคม รวมทั้งเตรียมความพร้อมแก่สังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ของระบบเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

บุคลากรด้านการพยาบาล นับว่าเป็นอีกกลุ่มวิชาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมภาวะสุขภาพของคนไทย ให้มีความแข็งแรงทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ อันเป็นขุมพลังในการพัฒนาประเทศต่อไป

โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ได้กล่าวถึงบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพอันดี ให้แก่ประชาชนไว้ว่าการเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรง ทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพ อย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพ ด้านการสร้างเสริมสุขภาพ เชิงป้องกันการฟื้นฟูสภาพร่างกายและ จิตใจเสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอารมณ์ ทางอาหาร และ การบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลดละเลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพเช่น การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ อันเป็นการสะท้อนถึงบทบาท และ หน้าที่ของบุคลากรด้านสุขภาพได้เป็นอย่างดีดังนั้นบุคลากรด้านสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อดำรงรักษาความรู้ความสามารถเดิมและเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อดำเนินงานอย่างทันสมัยมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล โดยการใช้หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด (สินศักดิ์ชนม์ อุ่นพรมมี. 2556)

แรงจูงใจนับเป็นปัจจัย ที่มีความจำเป็นอีกประการหนึ่งต่อการปฏิบัติงาน ของบุคคลเพราะผลงานที่ได้ออกมาจะมีคุณภาพและปริมาณมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ และความสามารถในการทางานของผู้นั้น (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมพงษ์ เกษมสิน (2546) ที่กล่าวว่าแรงจูงใจเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานของบุคคลกล่าวคือในการบริหารของ องค์การใดๆก็ตามผู้บริหารย่อมต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ปฏิบัติงานด้วยความเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการศึกษาพบว่าโดยปกติคนจะใช้ความสามารถ ในการปฏิบัติงานเพียงร้อยละ 20-30 แต่เมื่อได้รับการจูงใจคนจะเกิดแรงจูงใจ ในการทำงานทำให้ใช้ความสามารถเพิ่มขึ้นร้อยละ 80-90 ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าแรงจูงใจ เป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้ประสิทธิภาพของการทำงาน เพิ่มมากขึ้นหากได้รับการจูงใจที่เหมาะสมตรงกับความต้องการของบุคคล ซึ่งแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมีส่วนช่วยให้เกิดความเต็มใจ ในการปฏิบัติงานเกิดความพอใจมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงาน ให้ดีที่สุดและให้ประสบความสำเร็จ เป็นการกระตุ้นให้ความร่วมมืออย่างเต็มกำลัง และมีความคิดริเริ่มในการปฏิบัติงานไปพร้อมๆกันดังนั้นผลิตผลหรือผลงานจะมีคุณภาพดี หรือมีปริมาณสูงต่ำเพียงใดการจูงใจ จึงมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก

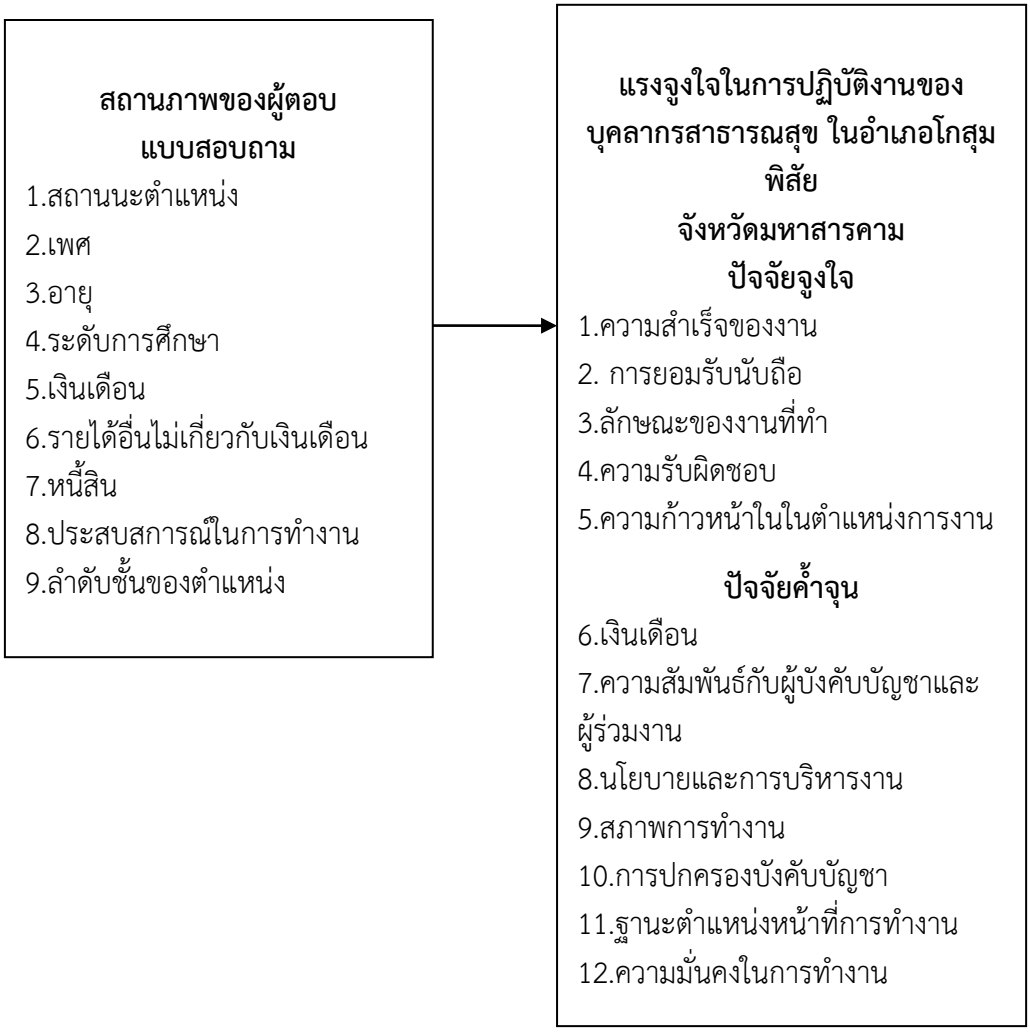
จากข้อมูลดังกล่าวจึงนำไปสู่ประเด็นปัญหาการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรคนหนึ่ง มีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานและปัจจัยที่ส่งผล ต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามซึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการเสนอแนะ เชิงนโยบายสำหรับผู้บริหารองค์กรอีกทั้งยังเป็นข้อมูลในการสนับสนุนการสร้างขวัญและ กำลังใจให้บุคลากรด้านการพยาบาลให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งต่อองค์กรและผู้มารับบริการต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ **ตัวแปรตาม**



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทำการสอบถามบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 216 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย สถานนะตำแหน่ง เพศ อายุ การศึกษา เงินเดือน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน หนี้สิน ประสบการณ์ในการทำงานและ ลำดับชั้นของตำแหน่งตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยแรงจูงใจ 12 ด้าน ได้แก่ ความสำเร็จของงาน การยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ทำ ความรับผิดชอบ ความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน เงินเดือน ความสัมพันธ์กับ

ผู้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงาน นโยบาย และการบริหารงาน สภาพการทำงาน การปกครองบังคับบัญชา ฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงานและ ความมั่นคงในการทำงาน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลค่าความหมายระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ส่วนการพิสูจน์สมมติฐานการวิจัยผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์พหุคูณแบบถดถอยเชิงเส้นตรง (Multiple regression analysis)

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ทำงานโรงพยาบาลโกสุมพิสัย และทำงานที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 467 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ทำงานโรงพยาบาลโกสุมพิสัย และทำงานที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 216 คน

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

1.1 ตัวแปรอิสระ คือ ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานนะตำแหน่ง เพศ อายุ การศึกษา เงินเดือน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน หนี้สิน ประสบการณ์ในการทำงานและ ลำดับชั้นของตำแหน่ง

1.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 12 ด้าน ดังนี้ ความสำเร็จของงาน การยอมรับนับถือ ลักษณะของงานที่ทำ ความรับผิดชอบความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน เงินเดือน ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน นโยบายและการบริหารงาน สภาพการทำงาน การปกครองบังคับบัญชา ฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงานและ ความมั่นคงในการทำงาน

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อคำถามได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. นำหนังสือจากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ถึง สาธารณสุขอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อประสานข้อมูลการเก็บข้อมูล

2. นำหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามไปยังประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

3. ให้มีผู้ช่วยผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนผู้วิจัย

4. เก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โปแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้อง
2. นำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์แล้ว ลงรหัสตามแบบ (Coding Form)
3. นำแบบสอบถามที่ลงรหัสแล้วให้คะแนนแต่ละข้อมากำหนดเกณฑ์ของการให้คะแนน ดังนี้
4. การจัดกระทำคะแนนระดับ**แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน** โดยแบ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของ ลิเคิร์ท (Lilert's Scale) มี 4 ระดับ ได้แก่

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	กำหนดให้	5 คะแนน
เห็นด้วย	กำหนดให้	4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	กำหนดให้	3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	กำหนดให้	2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	กำหนดให้	1 คะแนน

จากนั้นนำคะแนนมาวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากนั้นนำมาเทียบกับเกณฑ์การให้ความหมายค่าเฉลี่ย (รังสรรค์ สิงห์เลิศ. 2551: 186) ตามสูตร ดังนี้

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้นของเกณฑ์}}$$

$$\text{แทนค่าในสูตร} = \frac{5-1}{5}$$

$$= 0.8$$

เกณฑ์คะแนนระดับการปฏิบัติงาน 5 ระดับ ดังนี้

ระดับคะแนน 1.00-1.80 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ต่ำมาก
ระดับคะแนน 1.81-2.60 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ต่ำ
ระดับคะแนน 2.61-3.40 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ปานกลาง
ระดับคะแนน 3.41-4.20 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มาก
ระดับคะแนน 4.21-5.00 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มากที่สุด

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขอำเภอโกสุมพิสัย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลค่าความหมายระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

2. แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลค่าความหมายระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในสังกัดสำนักงานสาธารณสุข อำเภอโกสุมพิสัย ใช้การวิเคราะห์พหุคูณถดถอยเชิงเส้น (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Stepwise

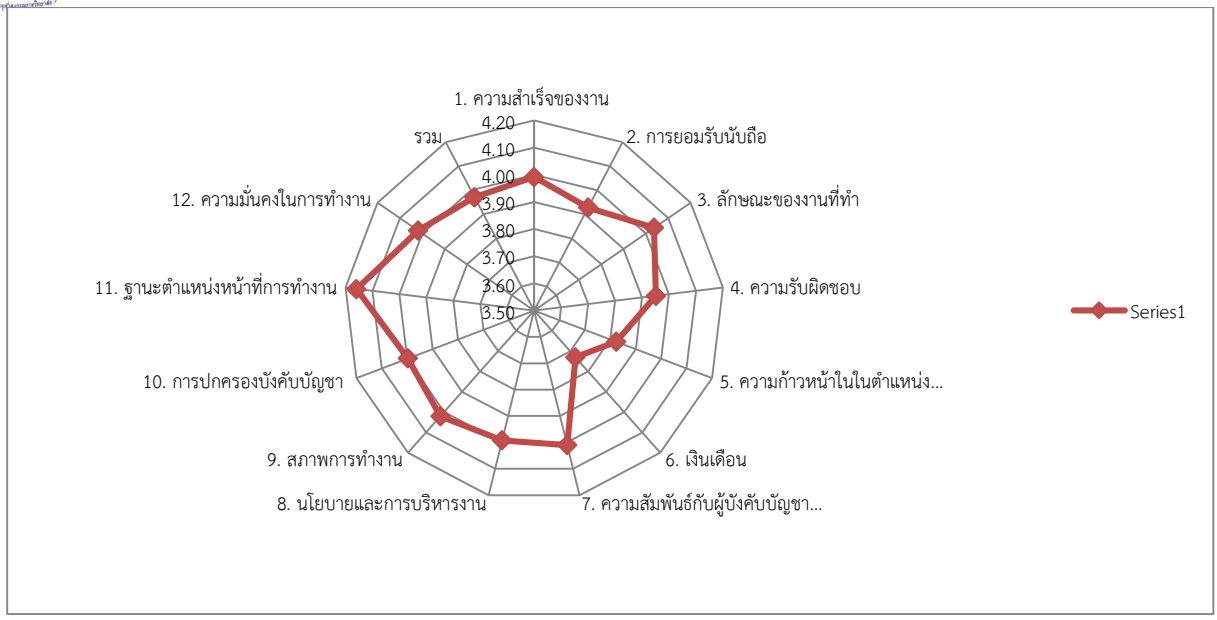
5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามพบข้อมูลดังต่อไปนี้

1.แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (Mean =3.97) พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงาน (Mean =4.16) ลักษณะของงานที่ทำ (Mean =4.04) สภาพการทำงาน(Mean =4.02)ความมั่นคงในการทำงาน(Mean =4.02) ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน(Mean =4.01) การปกครองบังคับบัญชา (Mean =4.00) ความสำเร็จของงาน (Mean =3.99) นโยบายและการบริหารงาน(Mean =3.99) ความรับผิดชอบ (Mean =3.95) การยอมรับนับถือ (Mean =3.93) ความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน(Mean =3.82) เงินเดือน (Mean =3.73) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1 และ แผนภาพที่ 1

ตารางที่ 1ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	**Mean**	**SD.**	**ระดับแรงจูงใจ**
ฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงาน	4.16	0.48	มาก
ลักษณะของงานที่ทำ	4.04	0.59	มาก
สภาพการทำงาน	4.02	0.55	มาก
ความมั่นคงในการทำงาน	4.02	0.55	มาก
ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน	4.01	0.56	มาก
การปกครองบังคับบัญชา	4.00	0.58	มาก
ความสำเร็จของงาน	3.99	0.53	มาก
นโยบายและการบริหารงาน	3.99	0.58	มาก
ความรับผิดชอบ	3.95	0.53	มาก
การยอมรับนับถือ	3.93	0.60	มาก
ความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน	3.82	0.62	มาก
เงินเดือน	3.73	0.75	มาก
รวม	**3.97**	**0.48**	**มาก**



แผนภาพที่ 1 ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ลำดับชั้นของตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน เงินเดือน โดยปัจจัยเหล่านี้สามารถร่วมกันพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ร้อยละ 21.2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์ เท่ากับ $\pm$0.424

สมการพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในรูปคะแนนมาตรฐาน เป็นดังนี้

Z =0.398 (ลำดับชั้นของตำแหน่ง) – 0.452 (ประสบการณ์ในการทำงาน) -0.235 (รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน)+ 0.264 (เงินเดือน)

ส่วนตัวแปรพยากรณ์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติ (p>0.05) ได้แก่สถานะตำแหน่ง เพศ อายุ การศึกษา และหนี้สิน

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยพยากรณ์ที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขต อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการ	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics

ปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
ค่าคงที่	3.586	.081		44.424	.000		
ลำดับชั้นของตำแหน่ง	.282	.064	.398	4.420	.000*	.502	1.994
ประสบการณ์ในการทำงาน	-.020	.005	-.452	-4.306	.000*	.368	2.717
รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน	-1.984E-5	.000	-.235	-3.454	.001*	.876	1.141
เงินเดือน	1.111E-5	.000	.264	2.244	.026*	.294	3.400
SE_{est} = ±0.424604 R = 0.478; R^2= 0.228; Adj. R^2 = 0.212; F = 8.622 ; p-value =0.000							

* หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6.อภิปรายและสรุปผล

การวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีประเด็นที่น่าจะนำมาอภิปรายผลต่อนี้

1. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยพบด้านฐานะตำแหน่งหน้าที่การทำงาน รายข้อย่อยพบที่มีแรงจูงใจมากที่สุดคือ อาชีพบุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข เป็นอาชีพที่มีเกียรติในสังคม และภาคภูมิใจในอาชีพบุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข แสดงว่าบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความภาคภูมิใจในอาชีพนี้และมีเกียรติในสังคมฯยอมรับ ด้านที่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานมากอีกด้านคือสภาพการทำงาน โดยพบรายข้อย่อยที่มีแรงจูงใจมากที่สุดคือ สภาพแวดล้อมดีและเอื้อต่อการปฏิบัติงานไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ทั้งนี้เนื่องจากอาคารสถานที่ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ได้ถูกออกแบบมาอย่างดีเมาะสมใช้สะดวกปลอดภัย ด้านลักษณะของงานที่ทำ แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก เนื่องจากงานในหน้าที่มีความท้าทายต่อความรู้ความสามารถรู้สึกพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ ด้านความมั่นคงในการทำงานอยู่ในระดับมาก เพราะได้รับสวัสดิการช่วยเหลือจากการบริการด้านสุขภาพได้รับการอนุญาตให้ลางานเหมาะสมกับสิทธิ์ของตนเป็นอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้ดำรงชีพอย่างไม่เดือดร้อน ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานพบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ผู้บังคับบัญชายกย่องชมเชยผู้ร่วมงานที่ประสบผลสำเร็จและมีส่วนร่วมในการในการทำงานเพื่อนร่วมงานมีน้ำใจไมตรีช่วยเหลือกันมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แรงจูงใจในการปฏิบัติงานการปกครองบังคับบัญชา อยู่ในระดับมากเนื่องจากผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ด้านนโยบายและการบริหารงานแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน บุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข ทุกคนรับผิดชอบงานด้วยความเสมอภาคอย่างเหมาะสม แรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้านความสำเร็จของงาน อยู่ในระดับมากทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกภาคภูมิใจในผลงานที่ได้ทำไปแล้วและทำงานที่รับผิดชอบสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ด้านความรับผิดชอบแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากเพราะความพอใจในความรับผิดชอบงานที่ได้รับ

มอบหมาย การยอมรับนับถือ แรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากได้รับมอบหมายงานที่สำคัญจากผู้บริหารและได้รับการยกย่อง ชมเชย แสดงความยินดีจากเพื่อนร่วมงาน ด้านความก้าวหน้าในในตำแหน่งการงาน พบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับมาก ได้รับการสนับสนุนในการศึกษาต่อจากผู้บังคับบัญชาและมีโอกาสเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ด้านเงินเดือนพบแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน รายได้จากเงินเดือนทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขและรายได้ที่ได้รับมีเหมาะสมกับปริมาณงานที่ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อทิตยา เสนะวงศ์ (2555) ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากร ระดับปฏิบัติการและระดับหัวหน้างานที่ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัย M พบว่าปัจจัยจูงใจในการ ทำงาน ระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าความสำเร็จใน การทำงาน , การได้รับความยอมรับนับถือ , ความรับผิดชอบในงาน บุคลากรมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

2.ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ลำดับชั้นของตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน เงินเดือน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้านลำดับชั้นของตำแหน่ง ผลการศึกษาพบว่า ลำดับชั้นของตำแหน่ง ที่แตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่าง กัน อาจเป็นเพราะตำแหน่งที่สูงขึ้นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานน้อยลง เนื่องจากอายุที่มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรี หวังนุช (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า พนักงานที่มีระดับตำแหน่งงานแตกต่างกัน มี การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้านประสบการณ์ในการทำงาน พบมีแรงจูงใจในการปฏิบัตงานแตกต่าง อาจเป็นการ ระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่ยาวนาน เกี่ยวกับกฎระเบียบวินัย รวมทั้งการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนของบุคลากรซึ่งเกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัย อดุลย์ ทองจำรูญ (2556) จากการศึกษางานวิจัยของตน พบว่า ระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานต่างกัน ของบุคลากรที่ปฏิบัติงานในเทศบาล เขตพื้นที่อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ส่วนปัจจัยด้านรายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน พบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบุคลากรด้านสาธารณสุข มีวิชาชีพที่สามารถ สร้างรายได้จากการดำเนินกิจการส่วนตัวได้ เช่น การเปิดคลีนิกรักษาโรคต่างๆ คลีนิกทำฟัน คลินิกความงาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย วรรณภา (2551) ได้ทำการวิจัยในเรื่องแรงจูงใจในการทำงานของพนักงานบริษัทผลิตชิ้นส่วน ยานยนต์ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการทำงานที่แตกต่างกัน ปัจจัยด้านเงินเดือน พบแรงจูงใจที่แตกต่าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสายงานที่แตกต่างกัน ความรับผิดชอบด้านของงาน ความก้าวหน้าในสายงาน เงินน้อยย่อมมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนันต์ ไชยกุลวัฒนา จุรีรัตน์ จันทะมุด (2555) ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพยาบาลประจำ การ แผนกอายุรกรรม โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า แรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับ เงินเดือนและ ค่าตอบแทนมี ค่าต่ำกว่าด้านอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ (p-value = .01)

7. ข้อเสนอแนะ

. ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ลำดับชั้นของตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงินเดือน และเงินเดือน

1 ปัจจัยส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้านลำดับชั้นของตำแหน่ง ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ลำดับชั้นของตำแหน่งที่สูงขึ้น หมายถึง ความก้าวหน้าในงานที่ปฏิบัติสูงขึ้น รวมถึงค่าตอบแทนที่มากขึ้นตามลำดับชั้นของตำแหน่งด้วย ผู้บิหารควรพิจารณา การมอบหมายงานที่ เมาะสมกับศักยภาพ และเป็นงานที่ท้าทายความสามารถ

2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้านประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามทั้งนี้อาจเนื่องจากระยะเวลาในการปฏิบัติงานมากขึ้นประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่มากขึ้น หมายถึงอายุการปฏิบัตงานที่มากขึ้นด้วย ความกระตือรื้อร้นในการปฏิบัติงานลดลง ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการนิเทศงาน มอบหมายงานให้บุคลากรรุ่นใหม่ปกิบัติงานแทน

3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้าน รายได้อื่นไม่เกี่ยวกับเงิน ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามทั้งนี้ อาจเนื่องจากบุคลากรสาธารณสุข มีรายได้อื่นจากอาชีพเสริม เช่น การเปิดคลีนิกรักษาพยาบาล การจ้างบุคคลอื่นทำการเกษตร การทำธุรกิจส่วนตัว การที่มีรายได้ที่มากพอ ไม่คำนึงถึงความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน อาจมีมาตรการและกฎระเบียบ หรือระยะเวลา ในการปฏิบัติงานและพิจารณาความดีความชอบ ที่ชัดเจน

4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานด้าน เงินเดือนส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามทั้งนี้อาจเนื่องจาก บุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในเขตอำเภอโกสุมพิสัย มีความต้องการเลื่อนขั้นเงินเดือนในระดับที่สูงขึ้น การพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ควรมีความยุติธรรมโปร่งใส มีระบบที่ชัดเจน คณะกรรมการควรเป็นคนที่มีคุณธรรม

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สามารถนำข้อมูลไปพัฒนาแนวทางการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรสาธารณสุข ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจสูงสุด และมีความสุขในการปฏิบัติงาน

2. สามารถนำผลการศึกษาเสนอต่อผู้บริหาร เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงและพัฒนา งานของบุคลากรต่อไป

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเพิ่มเติมตัวแปรอื่น เพื่อค้นพบปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ต่อไป

2. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแรงจูงใจของบุคลากรในเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ครั้งต่อไปควรทำการศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจบุคลากรสาธารณสุขในเขต อำเภออื่นๆ เพื่อที่จะสามารถเปรียบเทียบเพื่อนำผลไปปรับปรุงกลยุทธ์ทางด้านบุคคลากร ให้ทัดเทียมอำเภออื่น

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ และรองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ อาจารย์ผู้ให้คำแนะนำ อาจารย์ ดร.สนุก สิงห์มาตร อาจารย์ ดร.สุวิมล สมไชย อาจารย์ มนัส เนื่องมัจฉา ผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบเครื่องมือและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย และครอบครัวที่ช่วยเป็นกำลังให้ผู้วิจัยตลอดมา รวมทั้งบุคลากรสาธารณสุขอำเภอโกสุมพิสัย ในเขตอำเภอโกสุมพิสัย ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

9. เอกสารอ้างอิง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2544). จิตวิทยาบริหารงานบุคคล.กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพฯ. พงศ์หรดาล.

สมพงศ์ เกษมสิน . (2546).**การบริหาร**.กรุงเทพฯ :ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . 2550. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.

สินศักดิ์ชนม์ อุ่นพรมมี. (2556). พัฒนาการสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาพ. นนทบุรี : โครงการสวัสดิการวิชาการสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.

ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

A STUDY OF COMMUNITY BELIEFS ON RITUAL “SAN DON TA” KHUKHAN DISTRICT SISAKET PROVINCE

พระครูโกศลสุตคุณ มหาปญฺโญ[1]
ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว[2]
พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, ดร.[3]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” 2. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบความเชื่อของชุมชนที่มีต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษโดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล ประกอบด้วย (1) กลุ่มราชการจำนวน 3 หน่วยงาน(2) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน(3) ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 6 คน(4) สมาชิกภายในครอบครัวจำนวน 3 คน รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น ๒๒ คน ผลจากการวิจัยพบว่า คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาชาวบ้านจะมีความเชื่อหลักๆ คือ 1) คติความเชื่อเรื่องบุญ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา 2) คติความเชื่อเรื่องการบูชา เช่น การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติ แต่การบูชาตามคติความเชื่อแบบโบราณก็ยังปรากฏอยู่ 3) คติความเชื่อเรื่องความกตัญญู คือ การดูแลบิดามารดา ครูอาจารย์ ยอมรับคำสั่งสอน และตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยปัจจัยสี่ 4) คติความเชื่อเรื่องการสงเคราะห์ช่วยเหลือ คือ มีการแบ่งปันกันของคนในครอบครัวและชุมชน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษได้แก่ (1) ปัจจัยด้านสังคม เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ (2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนที่อยู่ต่างถิ่นกลับสู่ภูมิลำเนา เช่น หากเศรษฐกิจมีความคล่องตัว การกลับสู่ภูมิลำเนาของลูกหลานเพื่อไปร่วมงานประเพณีก็จะมีสูงขึ้น และ (3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยี ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ และเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก สำหรับประเพณีแซนโฎนตาแล้ว เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ประเพณีแซนโฎนตาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น มีรถยนต์ในการบรรทุกเครื่องเซ่นไหว้ ทำให้ประหยัดเวลา และสะดวก รวดเร็วในการเดินทางเป็นต้น

รูปแบบความเชื่อของชุมชนที่มีต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา”ประเพณีดังกล่าวได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่น และเป็นประเพณีที่ดีงามของจังหวัดศรีสะเกษที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อันเป็นรากฐานสำคัญที่จะช่วยบ่มเพาะให้คนมีจิตใจที่ดี ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตน ทำให้สังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า ปราชญ์ชาวบ้านเองก็เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณีแซนโฎนตา เนื่องจากต้องการสืบทอดประเพณีแซนโฎนตาให้คงอยู่กับชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งประเพณีดังกล่าวมีเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งใน 6 มิติ

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
[2] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
[3] อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กล่าวคือ (1) มิติทางด้านวัฒนธรรม(2) มิติทางด้านความคิด(3) มิติทางด้านความเชื่อ (4) มิติทางด้านจิตวิญญาณ (5) มิติทางด้านความรักความผูกพัน (6) มิติทางด้านความกตัญญูกตเวที มิติที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดความรักในศักดิ์ศรี ความสามัคคี อันส่งผลให้สังคมมีความสงบร่มเย็น มั่นคงและเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ความเชื่อ, พิธีกรรมแซนโฎนตา

ABSTRACT

The purpose of this article : 1. To study the ways of the Buddhist temples that appear in the ceremonies. "San Don ta". 2. To study the factor of society that there is a relationship to the ceremonies. "San Don ta" Khukhan District Sisaket Province. 3. To study the belief of the community with the ceremonies. "San Don ta" Khukhan District Sisaket Province. With the population and sample groups in the interview for data collection consisting of(1) Government groups of 3 units(2) 10 local villagers(3) Local leaders of 6 people(4) Members within the family of 3 people. Included in this research is a total of 22 people.The results from the research found that the motto of Buddhist temples. The villagers will have a key 1) believe the merit such as to eat the commandments of the meditation. 2) the motto of the altar such as the offering made by object and compliance but the offerings according to the principles of the ancient is displayed. 3) believe their gratitude is to her father and mother. The teacher accept sermons and reward benefactor with necessities. 4) believed to subsidies is a share of the people in the family and the community.

Factors related to ritual"Sandonta", Khukhan District, Sisaket Province, including(1) Social factors Is a tradition that expresses gratitude to ancestors. (2) Economic factors Economic conditions are an important factor that causes people living abroad to return to their domicile, for example.If the economy is agile The return to the domicile of the children to join the tradition will increase and(3) Technology and technology factors are one of the factors that are important to humans and come to play a role in daily lifefor the "San Don ta" traditionModern technology makes the San Don ta tradition.Changed in a better way, such asThere is a car to load offerings. Thus saving time and convenience in traveling etc.

Community belief patterns that are related to the "San Don ta" ritualSuch traditions have been accepted by local people.And is a beautiful tradition of Sisaket Province that expresses gratitude to the patronWhich is an important foundation to help nurture people with good minds do not see personal benefitsMake society prosper.Local scholars also participate in the San Don ta tradition.Because he wanted to inherit the San Don ta tradition to remain with the Thai Khmer descent. Which such traditions have a unique identity in6 dimensions namely(1) Cultural dimension(2) The dimension of thinking(3) The dimension of belief(4) The spiritual dimension(5) The dimension of love and engagement(6) Gratitude in the dimension. These dimensions make love in dignity, HarmonyWhich results in a peaceful society, Stable and sustainable peace

Keywords: Beliefs, San Don ta Ritual,

1. บทนำ

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลัก 3ประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่

ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร,2538 : 2) ความเชื่อเป็นพื้นฐานการกระทำทั้งในทางที่เป็นไปทั้งในทางที่เป็นกุศลและอกุศล และความเชื่อส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในแต่ละสังคม(สุวรรณ สุวรรณวโช,2546 : 1) ทำให้สังคมที่ต่างกันมีความเชื่อไม่เหมือนกัน แต่ในลักษณะเดียวกันนั้น ความเชื่อที่นับถือย่อมมีการวิวัฒนาการมาจากธรรมชาติ ศาสนา ความคิดของมนุษย์เป็นพื้นฐาน ที่ส่งผลให้มนุษย์นั้นเชื่อถือตาม

ความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์ให้ความสำคัญต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง (เบญจรัตน์ เมืองไทย,2543: 75) รูปแบบความเชื่อทางศาสนานั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของศาสดา (Doctrinal Religion) และศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion) (อมรา พงศาพิชญ์,2537 : 34-35)ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผี (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2538 : 2) คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพการกระทำของบุคคลและสังคม มนุษย์ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคมพื้นฐานความเชื่อนั้นมาจาก 4 ประเด็น คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า คนในสมัยโบราณไม่มีอะไรเพื่อใช้พิสูจน์ได้ ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งลึกลับและมีอำนาจดลบันดาลให้เป็นไปจึงเกิดความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าลงมาทำโทษแก่ตน ด้วยความกลัวต่อมรณภัยนั้นจึงมีการกราบไหว้ บวงสรวงบูชาให้สิ่งเหล่านั้นหายโกรธและบันดาลความสุขสวัสดีแก่ตน

2. ความเชื่อที่มากับศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับเกี่ยวกับคำสอนแลพิธีการที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้หรือพระสาวกปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างสืบมา

4. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์ เห็นได้จากความคิดแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจินตนาการอื่นๆ เช่น ตัวอย่างทฤษฎีคำสอนของเจ้าลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงนรก สวรรค์ เป็นต้น (มณี พยอมยงค์,2529 : 28)

ชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการนับถือ “ผีบรรพบุรุษ” หรือ “โฎนตา” หมายถึง ผีปู่ย่าตายาย และบุพการีที่เสียชีวิตไปแล้วอย่างเหนียวแน่น และถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันยังคงมีการเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าวผีบรรพบุรุษเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ งานบวช งานแต่งงาน หรือ เวลาประสบโชคดีในชีวิตเพื่อให้ดวงวิญญาณได้ร่วมรับรู้และแสดงความยินดี แต่ถ้าหากมีสมาชิกครอบครัวประสบเคราะห์กรรม ป่วยไข้ไร้สาเหตุ ก็ต้องมีพิธีเซ่นไหว้ขอขมา หรือขอพรให้ดวงวิญญาณช่วยปกป้องคุ้มครอง เชื่อว่าเรื่องร้ายจะกลายเป็นดีได้ การให้ความสำคัญกับผีบรรพบุรุษ นอกจากปรากฏในพิธีเซ่นไหว้ช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญของชีวิตในช่วงเวลาสารทเดือนสิบ (แคเบ็ณฑ์) ทุกปี ยังมีงานบุญหรือประเพณีสำคัญประจำปีที่ได้รับการปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดศรีสะเกษ เรียกว่า “แซนโฎนตา” และกำหนดให้มีการประกอบพิธีเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปีภายในครอบครัวหรือเป็นงานประจำปีของอำเภอหรือจังหวัดนั้นๆ ในวันแรม 14ค่ำ เดือน 10“แซนโฎนตา” เป็นทั้งชื่อเรียกงานบุญ (ประเพณี) และคำเรียกเฉพาะพิธีช่วงเซ่นไหว้ดวงวิญญาณ และคงเป็นไปเช่นเดียวกับงานบุญหรือประเพณีเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ

ของกลุ่มชาวไทยในภาคอื่นๆ ภาคกลางเรียก “วันสารท” ภาคอีสานเรียก “บุญข้าวสาก” ภาคเหนือเรียก “บุญสลากภัต” และภาคใต้เรียก “บุญเดือนสิบหรือบุญชิงเปรต” ชื่อประเพณี “แซนโฎนตา” นี้อาจเรียก “บ็อน (แค) เบ็ณฑ์” หรือ “บุญสารทเดือนสิบเขมร” ก็ได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม“แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ จากปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกภายในครอบครัว เพื่อใช้สืบทอดประเพณีแซนโฎนตา และเพื่อนำเสนอรูปแบบการประเกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” ที่เหมาะสม รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดประเพณีแซนโฎนตาตลอดจนการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อประเพณีแซนโฎนตา

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา”
2. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา”อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบความเชื่อของชุมชนที่มีต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

3.วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อประมวลองค์ความรู้ จากการศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยศึกษาชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มเป้าหมายในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านจำนวนและคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้าพอสังเขป ดังนี้

(1) กลุ่มราชการ คือ หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสนับสนุนประเพณี “แซนโฎนตา” ประจำปีอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ เทศบาลอำเภอขุขันธ์ จำนวน 3 หน่วยงาน

(2) ปราชญ์ชาวบ้าน คือ ตัวแทนของประชาชนในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษกับประชาชน จำนวน 10 คน

(3) ผู้นำท้องถิ่น คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่จุดประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นบุคคลที่สมาชิกในกลุ่มให้ความยอมรับนับถือ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตา จำนวน 3 คน และผู้นำชุมชนบ้านปรือคัน อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษจำนวน 3 คน

(4) สมาชิกภายในครอบครัว คือ ตัวแทนของครอบครัวที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้มุ่งศึกษาตัวแทนของครอบครัวชุมชนบ้านปรื้อคัน อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 คน จาก 3 ครอบครัว

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องในการวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพที่เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้คือ

3.3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเห็นการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

3.3.2 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) สำหรับพระสงฆ์ ชุมชน และผู้บริหารองค์กรที่เกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

3.3.3 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ และการประยุกต์เกณฑ์ชี้วัดในความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ตามแนวพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ส่วนของการวิจัยภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนให้สัมพันธ์กันช่วยเหลือแบ่งปันด้วยรักสามัคคีเกื้อกูลกัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 4 ลักษณะ คือ

(1) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ การอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด

(2) การศึกษากระบวนการพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

(3) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม

(4) การพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนในแต่ละพื้นที่

(5) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบร่วมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 22 คน 3 หมู่บ้าน ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบร่วมข้อมูลตามกรอบวันและเวลาที่กำหนดไว้

(6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(1) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษาความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

(2) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแผ่สู่สังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน คณะสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ

(3) วิเคราะห์ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

(4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

(5) นำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

(6) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.6การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็น

รูปแบบ กระบวนการ และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคลต่อไป

4.ผลการวิจัย

ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าและสาระสำคัญ เช่น คุณค่าของการให้ทาน คุณค่าของการสมาทานศีล และคุณค่าของการภาวนา ตลอดถึงการอุทิศส่วนบุญ ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเฉพาะการอุทิศส่วนบุญให้แก่มนุษย์และเทวดา ล้วนแต่เป็นเรื่องที่มีคุณค่าทางจริยธรรมและตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตนได้ปรารถนาและตั้งใจไว้ คือ

(1) เพื่อขวนขวายทาบุญให้ตัวเอง กล่าวคือ เพื่อความสุขของตัวเอง หลักความไม่ประมาท ในการที่จะทำอะไร ๆ ด้วยความเพียรและในการที่จะพัฒนาตน

(2) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการกรวดน้ำเพื่ออุทิศให้ญาติของตน ซึ่งเป็นการทำบุญที่เกี่ยวกับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น งานทำบุญครอบรอบวันตาย งานทำบุญตามเทศกาลประเพณีและงานศพ ตลอดถึงงานทำบุญในประเพณี “แซนโฎนตา” เดือนสิบเป็นต้น

(3) เพื่อบูชาแก่พระสงฆ์ จุดมุ่งหมายของการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วนั้น มีพระสงฆ์เป็นผู้รับเครื่องไทยธรรม เพราะมีความเชื่อว่าอานิสงส์จากการบูชาแก่พระสงฆ์นั้นมีอานิสงส์มาก

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษได้แก่ (1) ปัจจัยด้านสังคม เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ (2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนที่อยู่ต่างถิ่นกลับสู่ภูมิลำเนา เช่น หากเศรษฐกิจมีความคล่องตัว การกลับสู่ภูมิลำเนาของลูกหลานเพื่อไปร่วมงานประเพณีก็จะมีสูงขึ้น และ 3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยี ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ และเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก สำหรับประเพณีแซนโฎนตาแล้ว เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ประเพณีแซนโฎนตาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น มีรถยนต์ในการบรรทุกเครื่องเซ่นไหว้ ทำให้ประหยัดเวลา และสะดวก รวดเร็วในการเดินทางเป็นต้น ประเพณี “แซนโฎนตา” เดือนสิบ ในตอนเช้าจะมีพิธีตักบาตรถวายอาหารแด่พระสงฆ์ ต่อจากนั้นพระสงฆ์สวดพุทธมนต์บทต่าง ๆ จนถึงบท ชยันโต ประธานสงฆ์จะพรมน้ำมนต์ และจบด้วย ยะถา สัพพี ในระหว่างที่พระสงฆ์สวดยะถาทุกคนจะตั้งใจกรวดน้ำ โดยมองไปที่สายน้ำที่รินไหลจากภาชนะใบหนึ่งลงสู่ภาชนะอีกใบหนึ่ง ด้วยจิตใจที่จดจ่อไม่ให้ขาดสาย ส่วนในใจก็จะอุทิศบุญกุศลถึงปู่ ย่า ตา ยาย ผีไร้ญาติ สัมภะเวสี ผีเร่ร่อน เปรต เจ้ากรรมนายเวร เป็นต้น เชื่อกันว่า การทำเช่นนี้จะสามารถส่งบุญกุศลถึงผี บรรพบุรุษและผีอื่น ๆ ที่อุทิศให้ได้ คุณค่าของการกรวดน้ำเชื่อกันว่า แม้แต่คนที่ยังไม่ตายก็ยังสามารถรับรู้ถึงความรู้สึกอิ่มเอิบได้ การแผ่เมตตาก็ยังสามารถส่งให้ผีได้หลุดพ้นจากบ่วงกรรมได้ ที่สำคัญที่สุดคือเรื่องของจิตใจที่แน่วแน่เป็นระยะเวลาหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังสมาธิสามารถส่งถึงผีบรรพบุรุษหรือญาติผู้ล่วงล่วงลับ ส่วนของบรรพบุรุษที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ลูกหลานก็จะแผ่เมตตาให้ตามลำดับเพื่อน้อมเอาประโยชน์เกื้อกูล เอาความปรารถนาดีไปให้แก่บรรพบุรุษ ที่ยังมีชีวิตอยู่และสัพพสัตว์ทั้งหลายด้วย

รูปแบบความเชื่อของชุมชนที่มีต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา”ประเพณีดังกล่าวได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่น และเป็นประเพณีที่ดีงามของจังหวัดศรีสะเกษที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อันเป็นรากฐานสำคัญที่จะช่วยบ่มเพาะให้คนมีจิตใจที่ดี ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตน ทำให้สังคมเกิด

ความเจริญก้าวหน้า ปราชญ์ชาวบ้านเองก็เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณีแซนโฎนตา เนื่องจากต้องการสืบทอดประเพณีแซนโฎนตาให้คงอยู่กับชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งประเพณีดังกล่าวมีเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งใน 6 มิติ กล่าวคือ (1) มิติทางด้านวัฒนธรรม (2) มิติทางด้านความคิด(3) มิติทางด้านความเชื่อ (4) มิติทางด้านจิตวิญญาณ (5) มิติทางด้านความรักความผูกพัน (6) มิติทางด้านความกตัญญูกตเวที มิติที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดความรักในศักดิ์ศรี ความสามัคคี อันส่งผลให้สังคมมีความสงบร่มเย็น มั่นคงและเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

5. สรุปผลการวิจัย

เมื่อสรุปประเด็นหลัก ๆ ที่กล่าวจะเห็นว่า การอุทิศส่วนบุญตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณี“แซนโฎนตา” เดือนสิบนั้น มีสาระสำคัญ 4 อย่าง ดังนี้

(1) เป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ตาย มุ่งประโยชน์และคุณค่าให้ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้รับรู้และอนุโมทนาเพื่อให้บรรพบุรุษเหล่านั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานเหล่านั้น

(2) เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง ด้วยความปรารถนาให้ตัวเองมีความสุข ร่ำรวย มีรูปร่างที่สวยงาม ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

(3) เพื่อเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการสื่อสัญลักษณ์ที่ลูกหลานได้กระทำให้ ตามความเชื่อที่ได้หล่อหลอมมา ผีบรรพบุรุษจะรับรู้หรือไม่อย่างไรก็ตาม แต่ก็ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ

(4) เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แสดงความรักผูกพันของผู้คนในชุมชนแสดงความเมตตาและแสดงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นสะพานเชื่อมไปสู่ความดีงามทั้งปวง

คุณค่าที่สำคัญของการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ สะท้อนให้เห็นความจริงของชีวิตในการทำความดี เพราะเมื่อมีชีวิตอยู่ ควรทำตัวให้เป็นบรรพบุรุษที่ดีให้ลูกหลานเคารพ การบูชาบรรพบุรุษ การสักการะสมณพราหมณ์ ความเคารพต่อผู้คนที่อยู่ร่วมกันนับถือต่อกันและกัน เป็นสิ่งที่บุคคลควรกระทำอย่างยิ่ง เป็นการแสดงออกซึ่งคุณธรรมคือ ความกตัญญูกตเวที และรู้ซึ้งถึงคุณความดีของบุคคลอื่นและสิ่งอื่น ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานจึงต้องปฏิบัติธรรมตามหลักการบูชา และรู้จักตระหนักในหลักการบูชา และย่อมสามารถได้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคตต่อไป กล่าวได้ว่า การบูชาด้วยอามิสและการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ เป็นเหตุให้บุคคลได้รับประโยชน์เหมาะสมกับการปฏิบัติและเป็นการบูชาที่เป็นผลดีแก่ผู้ถูกบูชาเป็นต้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ สามารถนำมาอภิปรายผลตามประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

ตามคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” พบว่า ประเพณีแซนโฎนตาเป็นประเพณีที่มีความสำคัญกับชาวไทยเชื้อสายเขมร อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษกระทำขึ้นเพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ย่า ตายาย ตลอดจนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนตำนานของประเพณีแซนโฎนตานั้นบ้างก็มีผู้ที่รู้ บ้างก็ไม่รู้ ซึ่งผู้ที่รู้ได้กล่าวไว้ว่า ประเพณีแซนโฎนตานั้นเกิดขึ้นจากพระเจ้าพิมพิสารทำบุญ แต่มิได้ส่งผลบุญให้เปรตและสัมภเวสี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุรชัย รัตนพนาวงษ์ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรสุรินทร์ในประเพณีแซนโฎนตา” พบว่า คำว่า แซนโฎนตา หมายถึง การเซ่นไหว้ ยาย ตา หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ นั่นเอง(สุรชัย

รัตนพนาวงษ์,2549: 8-9) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ บรรพต เปรมชู ให้ทัศนะไว้ว่า พิธีกรรมสารทเดือนสิบของชาวอีสานใต้จะมีขึ้นเมื่อถึงเทศกาลเดือนสิบ ระหว่างแรม 14 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ชาวอีสานใต้ (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) จะมีประเพณีรำลึกบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า “โฎนตา” เป็นภาษาเขมร มาจากคำว่า จีโฎน ซึ่งแปลว่า โคตร หรือเหง้า หรือวงศ์สกุล คำว่า ตา ในที่นี้หมายถึง โคตร วงศาคณาญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือ ล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้น เมื่อเอาคำสองคำมารวมกันเป็น โฎนตา จึงหมายถึงพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษอย่างหนึ่งที่ วงศาคณาญาติทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำการบูชาบวงสรวงถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งโคตรทั้งเหง้า (บรรพต เปรมชู,2522 : 131-133) ที่ผู้วิจัยกล่าวมานี้ยังสอดคล้องกับ เพชราภรณ์ โสลาภา ได้อธิบายว่า ด้านคติความเชื่อของชาวไทยเขมรมีความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า “โฎนตา” เป็นผู้มีอำนาจให้คุณและโทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแซนโฎนตาก็จะถูกสังคมลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู และเชื่อว่าคนอกตัญญูจะประสบแต่ความล้มเหลวในชีวิต ไม่มีความสุขความเจริญ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าโฎนตาจะดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล เพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์ด้านเกษตรกรรมอีกด้วย พิธีกรรมแซนโฎนตานับว่ามีบทบาทต่อชาวไทยเขมรสุรินทร์เป็นอย่างยิ่งเพราะความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (เพชราภรณ์ โสลาภา,2537 : 64)

ปัจจัยด้านสังคมยังมีความสัมพันธ์ต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” กล่าวคือ ประเพณีแซนโฎนตา ถือกำเนิดขึ้นจากความเชื่อของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรที่ว่า ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องไปอยู่ที่ยมโลก มีพระยายมราชปกครองคนที่ทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่มักบอกต่อๆ กันมาว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะยังคงวนเวียนคอยดูแลและคุ้มครองลูกหลาน คำกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับ จำนงค์ทองประเสริฐ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พบว่า เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่า การสร้างสรรค์จักวาลและการให้กำเนิดมนุษย์นั้น เป็นผลที่เกิดจากการเซ่นสรวงแต่ดั้งเดิม นั่นคือ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสังเวยตนเอง (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2540 : 8)

รูปแบบความเชื่อของชุมชนที่มีต่อการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา” อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเพณีแซนโฎนตาถือเป็นประเพณีที่สำคัญสำหรับชาวไทยเชื้อสายเขมร ในรอบปีกระทำขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ย่า ตายาย ที่ล่วงลับไปแล้วหรือผีบรรพบุรุษ หรือผู้อื่นที่ล่วงลับไปแล้วโดยไม่เจาะจงว่าเป็นใครอีกด้วย โดยมีความเชื่อว่า การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษนี้ จะได้อวยพรให้ผีบรรพบุรุษเหล่านั้นมีความสุข ได้ไปสู่สุขคติและจะได้อำนวยพรให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังให้ลูกหลานได้ทำมาหากินได้คล่องหรือร่ำรวย และเป็นการทำให้หมดเวรหมดกรรมที่เคยมีต่อกันและกันมีความสอดคล้องกับมณี พยอมยงค์ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของคนไทย พบว่า การบูชาผีบรรพบุรุษนั้นเกิดขึ้นเพราะความรักความผูกพันของลูกหลานที่ให้การเคารพรักบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะเมื่อเวลาที่บุคคลเหล่านี้มีชีวิตอยู่ได้ทำคุณประโยชน์ให้ลูกหลานมากมาย และเมื่อบรรพบุรุษเหล่านี้ตายจากไปลูกหลานที่อยู่เบื้องหลังต้องทำหน้าที่ในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจึงต้องมีการบูชาเซ่นสรวง กราบไหว้และทำการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ ส่งไปให้ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามเชื่อกันว่าอาจจะได้รับโทษต่าง ๆ นา ๆ จึงต้องทำการบูชา กราบไหว้ให้ช่วยบันดาลความสุขมาให้ เมื่อการกระทำดังกล่าวได้แสดงออกบ่อย ๆ จึงเกิดความเชื่อเต็มที่และฝังลึกลงไปในจิตสำนึกของแต่ละคน (มณี พยอมยงค์,2536 : 70)

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง

คติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณี “แซนโฎนตา” เป็นหลักเกณฑ์ที่สามารถปฏิบัติได้จริง แต่ควรตระหนักด้วยว่า พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงอุบายคำสอนเพื่อสร้างคุณค่าทางจริยธรรมให้กับชนรุ่นหลังได้สำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ และเพื่อความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งมีหลักในการพิจารณา ดังนี้

(1) การอุทิศ ควรเป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้ และเป็นประโยชน์แก่บุคคลได้ในชีวิตประจาวัน โดยถือเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลและสังคมที่อยู่รอบตัว

(2) การบูชา ควรมีนโยบายในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนไทย และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้เพื่อความเข้าใจ พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรม มีบทบาทในการให้การศึกษา และอบรมสั่งสอนที่ถูกต้องตามหลักศาสนา มองเห็นโทษและประโยชน์ ของการนำหลักการบูชาบรรพบุรุษมาปฏิบัติร่วมกัน

(3) ความกัญตัญญูกตเวที ต้องปลูกฝังแนวคิดให้มีความรู้ ความเข้าใจให้คนทั้งหลายรู้คุณและตอบแทนคุณของบุคคลอื่น ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่สนับสนุนคนอกตัญญู ยกย่อง เชิดชูคนดี ให้เป็นที่ปรากฏในสังคมต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(1) ศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีอื่น ๆ ในภาคอีสานใต้ ประกอบด้วย จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดบุรีรัมย์

(2) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเพณี “แซนโฎนตา” ภาคอีสาน กับ ภาคอื่น ๆ ที่มีการปฏิบัติคล้ายกันในประเพณีแซนโฎนตาเดือนสิบ

(3) ศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนในแต่ละท้องที่ในจังหวัดอื่น ๆ ว่ามีคติความเชื่อทางวัฒนธรรมใดบ้างที่สอดคล้องกับการประกอบพิธีกรรม “แซนโฎนตา”

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณธรรมวัตร. (2538). **วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน**. มหาสารคาม : ม.ป.ท.,.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2540).**บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม 1**.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยาสถาน.

บรรพต เปรมชู. (2522).**พิธีโฎนตา**.บุรีรัมย์ : วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.

เบญจรัตน์ เมืองไทย. (2543). “พิธีทรงเจ้า : พิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมที่บ้านหนองขาว”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพชราภรณ์ โสลาภา. (2537).“พิธีกรรมแซนโดนตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มณี พะยอมยงค์. (2536).**ความเชื่อของคนไทย**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณี พยอมยงค์. (2529). **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

สำลีรักสุทธี. (2549). **ฮีตสิบสองคลองสิบสี่**. กรุงเทพมหานคร : พ.ศ.พัฒนาจำกัด.

สุรชัย รัตนพนาวงษ์. (2549). “การศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรสุรินทร์ในประเพณีแซนโฎนตา”.**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๔๙.

สุวรรณ สุวรรณวโช. (2546). **พื้นฐานความเชื่อของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.

อมรา พงศาพิชญ์. (2537). **การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน**. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

การประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการ เพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา

The Evaluation of Workshop Program for Teachers and Student Caretakers to set up Screening Plan for Vocational Students with Disabilities

เพ็ญพร เสรีกุล[1]
ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์[2]

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 วิเคราะห์รายงานการประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับ อาชีวศึกษาที่ดำเนินการในปีพ.ศ.2560 มีผู้เข้าอบรม 33 คน ระยะที่ 2 ติดตามผลหลังการอบรมปีพ.ศ.2561 จำนวน 21 คน โดยใช้การสัมภาษณ์รายบุคคล ผลการดำเนินการระยะแรกพบว่า รายงานฯมีจุดเด่นด้านระบุวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา บุคลากรด้านการสอนและการดูแลนักศึกษาพิการโครงการฯ มีรายละเอียดด้านกิจกรรมและการฝึกทักษะ แต่มี จุดอ่อนชัดที่รายงานมีสารสนเทศจำกัดอันเนื่องจากขาดวิธีประเมินและแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมและขาดการวิจารณ์ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาส่วนการติดตามผลการอบรม ในระยะ 2 พบว่า ผู้ผ่านการอบรมส่วนมากได้นำความรู้ และทักษะไปใช้ในงานที่ปฏิบัติและเสนอให้จัดเนื้อหาและทักษะ เพิ่มเติมที่สอดคล้องกับความพิการที่มีอีกหลาย ประเภทพร้อมเพิ่มเวลาฝึกทักษะด้วย

คำสำคัญ: การประเมินโครงการ การอบรมเชิงปฏิบัติการ ครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษา

ABSTRACT

The purpose of this study was set up into two stages. First, to analyze the evaluation report of the workshop program for teachers and student caretakers to set up screening plan for vocational students with special needs, The program that was designed to train 33 current teachers and student caretakers and. The report was submitted after the workshop program finished by 1960. The second stage was to follow up the 21 participants who continueworking for disability students in 1961 using interview method individually. The first stage findings show that there were some good points: the purpose of the training was relevant to develop staff in teaching and caretakingstudents with special needs, the training subjects and activities were informed clearly. But there were some serious weak points on the program report. There was limited information by using unfit methods and data sources, no reasonable discussion and suggestions for training program improvement. The second stage findings, the follow-up 21 participants, using interview show that most of the participants can apply the knowledge and skills trained to their classrooms. They

[1] สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

[2] ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

suggest to include more subjects and skills to relevant to many kinds of disability vocational students.

KEYWORDS: Program Evaluation,Workshop Program, Teachers and CaretakersFor Disability Student

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 10 กำหนดว่า “การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2557: 5) และจากพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 กล่าวว่า คนพิการมีสิทธิทางการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เลือกบริการทางการศึกษาที่ตามความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละบุคคล และให้สถานศึกษาจัดการศึกษาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2559: 39-40)

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ได้ดำเนินนโยบายตามพระราชบัญญัติเปิดโอกาสให้คนพิการเข้าถึงสิทธิและโอกาสทางการศึกษาแบบเรียนรวมด้วยกระบวนการจัดการศึกษาที่หลากหลายมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับคนพิการประเภทต่าง ๆ ให้ทุกคนได้ใช้สิทธิอย่างเต็มที่มีโอกาสเข้าถึงอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ ดำรงชีวิตด้วยความสุข สามารถเลี้ยงชีพและอยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ ปัจจุบันจำนวนคนพิการที่เข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาอาชีวศึกษามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ปี 2558 สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ได้ร่วมมือกับสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย 1) สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) 2) มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว 3) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ 4) วิทยาลัยสารพัดช่าง 6 แห่ง คือ วิทยาลัยสารพัดช่างนครหลวง วิทยาลัยสารพัดช่างพระนคร วิทยาลัยสารพัดช่างสี่พระยา วิทยาลัยสารพัดช่างธนบุรี วิทยาลัยสารพัดช่างสมุทรปราการ และวิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่ ศึกษาวิจัยและวางระบบการเรียนการสอนสายอาชีพให้เหมาะสม ทดลองให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการเรียนรู้ เข้าเรียนสายอาชีพในวิทยาลัยสารพัดช่าง โดยทำการปรับหลักสูตรให้เหมาะสม ทดลองใช้หลักสูตรระยะสั้น ฝึกอบรมระยะสั้นให้ยืดหยุ่น พร้อมทั้งจัดอบรมพัฒนาครูให้เข้าใจเทคนิควิธีการสอนและการจัดการพฤติกรรมรวมทั้งจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการเรียนรู้สามารถเรียนสายอาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เหมือนเด็กปกติได้เป็นอย่างดี (Rohitasthira, 2015) จึงทำให้วิทยาลัยสารพัดช่างทั้ง 6 แห่ง ได้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของผู้พิการและดำเนินการจัดการศึกษา แบบเรียนรวม โดยเปิดรับนักศึกษาพิการ (ออทิสติก, สมาธิสั้น, แอลดี) เข้า

เรียนในปีการศึกษา 2558 เริ่มจากสาขาคอมพิวเตอร์เบื้องต้น อาหาร ขนม ศิลปประดิษฐ์ ช่างสีตัวถังรถยนต์ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเรียนรวมนี้เป็นการจัดการรูปแบบใหม่มีความซับซ้อนกว่าเดิม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติงาน ทั้งในด้านการบริหาร การปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสม และการทำหน้าที่ของครูผู้สอน และผู้ดูแลนักศึกษาพิการ

สำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา (สสอ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานส่วนกลางของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาได้จัดตั้งชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาขึ้นในปีการศึกษา2558 เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายที่กำหนด เน้นการพัฒนาบุคลากรครูผู้สอนและบุคลากรอาชีวศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงธรรมชาติของนักศึกษาพิการ สามารถพัฒนาและดูแลช่วยเหลือนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา ด้วยรูปแบบที่เหมาะสมคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ.2551 มาตรา 8 ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในประกาศกระทรวง (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2559: 40)ปีพ.ศ.2559 ชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา จึงจัดโครงการอบรมครูและการดูแลนักศึกษา พิการขึ้นเป็นอย่างเป็นทางการครั้งแรก ในหัวข้อ “อบรมเชิงปฏิบัติการเทคนิคการสอน” และปีพ.ศ.2560จัดโครงการอบรมอีกครั้งในหัวข้อ “อบรมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา” ชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการอาชีวศึกษาได้ทำการประเมินโครงการอบรม ที่จัดตามแบบแผนการปฏิบัติงานโครงการของราชการ เพื่อหวังจะให้ได้สารสนเทศที่จะนำไปพัฒนา ครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการในปีการศึกษาต่อๆ ไป

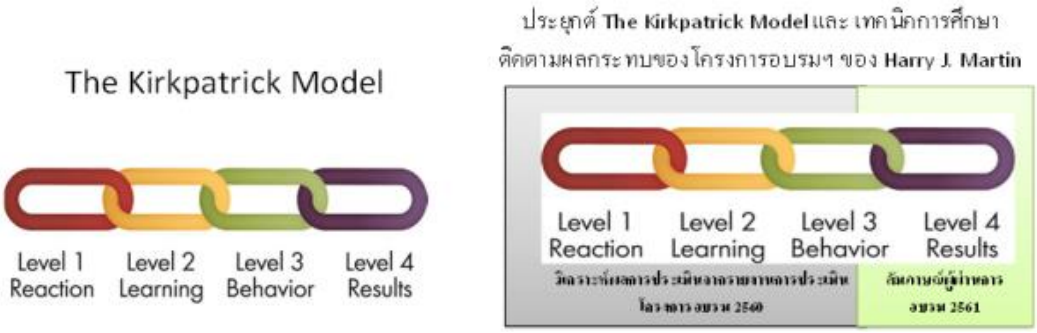
ผู้วิจัยในฐานะเป็นกรรมการและวิทยากรของชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา เห็นความจำเป็นในการพัฒนาโครงการเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สมควรที่ต้องทบทวนกระบวนการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศมากพอที่จะตัดสินใจในการปรับปรุงโครงการอบรม และศึกษาหลักการประเมินโครงการอบรม ของ Donald L. Kirkpatrick (1959) ประกอบด้วย 4 ขั้น ได้แก่ (1) การประเมิน ปฏิกิริยา (Reaction) เป็นการประเมินการรับรู้กิจกรรมการอบรมด้านความเหมาะสม (2) การประเมิน การเรียนรู้ (Learning) เป็นการประเมินด้านความรู้ความเข้าใจ และแนวทางปฏิบัติ (3) การประเมินพฤติกรรม (Behavior) เป็นการประเมินด้านการปฏิบัติ และ (4) ประเมินด้านผลกระทบที่เกิดหลังการอบรม (Result) สามารถประเมิน 3 ขั้นแรกโดยตรง เพราะเวลาการจัดอบรมได้เสร็จสิ้นไปแล้ว 1 ปี แต่จะประยุกต์ด้วยการวิเคราะห์จากรายงานการประเมินโครงการที่ดำเนินการประเมินรายงาน โครงการตามแบบระเบียบราชการ ที่ต้องเสนอผลการดำเนินโครงการต่อสำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา (สสอ.) ส่วนการประเมินผลกระทบของโครงการอบรมฯ ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคเพื่อให้ได้สารสนเทศที่ให้เกิดการปรับปรุงโครงการอบรม ตามแนวคิดของHarryJ.Martin (2010) ด้วยการติดตามผู้เข้ารับการอบรมในสถานการณ์ ที่ปฏิบัติงานจริงในปัจจุบัน การวิจัยนี้จึงดำเนินการเป็นสองระยะ ซึ่งจะเกิดคุณค่าการเรียนรู้การประเมินอย่างเป็นระบบ คาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา องค์กรตามหลักวิจัยสถาบันที่จะใช้ผลการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องในอดีตอย่างต่อเนื่อง (ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์และ กุลชลี จงเจริญ, 2556: 5-50)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อวิเคราะห์รายงานการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการ เพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา หลังจากฝึกอบรมในปีการศึกษา 2560 ในด้านคุณภาพ ของรายงาน ปฏิกิริยาตอบสนอง และการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

(2) เพื่อติดตามผลโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการหลังการอบรม เพื่อนำไปจัดทำแผนการ คัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาหลังการอบรม 1 ปี ในด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการฝึกอบรมฯ

3. กรอบแนวคิด รูปแบบการประเมินโครงการ



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการประเมินโครงการอบรม จัดเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารรายงานผลการประเมินเมื่อเสร็จสิ้นโครงการอบรมในปี พ.ศ. 2560 ด้วยเครื่องมือตรวจสอบเอกสาร มี 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านที่ 1 คุณภาพของรายงานการจัดโครงการอบรมและการประเมิน
2. ด้านที่ 2 การประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง
3. ด้านที่ 3 การประเมินการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรม

ระยะที่ 2 ติดตามประเมินผลผู้ผ่านการอบรม ในปี พ.ศ.2561 หลังการอบรม 1 ปี ในด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการฝึกอบรมฯ ด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบแล้ว การสัมภาษณ์ครั้งนี้ ประกอบด้วย คำถามหลัก 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประเด็นที่ 1 สาระเกี่ยวกับโครงการอบรม

1.1 ความรู้การจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา

1.2 กิจกรรมและการฝึกทักษะตลอดหลักสูตรของการอบรม

1.3 ความเหมาะสมของวิทยากร

2. ประเด็นที่ 2 การนำความรู้จากการอบรมไปใช้จริง

2.1 ความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ปฏิบัติงานได้/ ไม่ได้ใช้

2.2 ความรู้ที่ต้องการเพิ่มเติม

2.3 ทักษะเพื่อการปฏิบัติการคัดกรองนักศึกษาพิการอาชีวศึกษาเพิ่มเติม

3. ประเด็นที่ 3 ความเหมาะสมของการจัดการของผู้รับผิดชอบโครงการ

3.1 การกำหนดจำนวนวันและวันของการอบรม

3.2 สถานที่ของการจัดอบรม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ เอกสารรายงานผลการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา จัดทำโดยคณะกรรมการจัดการประชุมของชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการ สรุปผลการดำเนินโครงการฯ เสนอต่อผู้อำนวยการสำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 มีผู้เข้ารับการอบรม 33 คน จากวิทยาลัย 18 แห่ง และมีจำนวนนักศึกษาพิการ 223 คน

ระยะที่ 2 การติดตามผล โดยดำเนินการติดตามสัมภาษณ์ผู้ผ่านการอบรม จำนวน 21 คน จากการติดต่อ ตามแบบนัดหมายการขอสัมภาษณ์เป็นผู้ที่ผ่านการอบรมในโครงการฝึกอบรมฯ ปัจจุบันผู้ผ่านการอบรมทั้ง 21 คน มีหน้าที่เกี่ยวกับนักศึกษาพิการประเภทต่างๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามประสบการณ์การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการแต่ละประเภท

ประเภทความพิการ	จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์		ประสบการณ์การจัดการศึกษา			
	ครูผู้สอน	บุคลากร	น้อยกว่า 1 ปี	1-3 ปี	4-6 ปี	7-9 ปี
บกพร่องทางการได้ยิน	6	2	3	2	2	1
บกพร่องทางร่างกายและการเคลื่อนไหว	5	1	1	2	2	1
ออทิสติก	2	1	1	2	-	-
บกพร่องทางสติปัญญา	1	1	-	1	1	-
บกพร่องทางการเรียนรู้	1	1	-	1	-	1
รวม	**15**	**6**	**5**	**8**	**5**	**3**
	21		**21**			

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์รายงานผลการประเมินโครงการอบรมด้วยแบบตรวจสอบคุณภาพรายงานการประเมินโครงการ

ระยะที่ 2 การติดตามผลประเมินผู้ผ่านการอบรม โดยการสัมภาษณ์

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการบรรยาย อธิบายข้อความเชิงคุณภาพ ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยใช้แบบประเมินภายใต้ความดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษา วิธีการบรรยายผลการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา ที่ดำเนินการหลังการอบรมทันที เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 โดยคณะเลขานุการของชมรมครูผู้สอนและผู้ดูแล นักศึกษาพิการอาชีวศึกษา

2. ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์คุณภาพของรายงานประกอบกับสอบถามผู้เกี่ยวข้องภายใต้การตรวจสอบคุณภาพของการสัมภาษณ์จากอาจารย์ที่ปรึกษา

3. ผู้วิจัยถอดเทปตามประเด็นการสัมภาษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์ ตีความและประมวลข้อมูลเป็นความเรียง สรุปประเด็นในแต่ละข้อมูล

4. ผู้วิจัยตีความและประมวลข้อมูลเป็นความเรียง สรุปในแต่ละประเด็น นำมาจัดหมวดหมู่ ข้อมูลดังนี้ ความรู้ที่ได้รับจากการอบรม, กิจกรรมและการฝึกทักษะตลอดหลักสูตรของการอบรม, การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร, ความต้องการทักษะเนื้อหาเพิ่มเติม โดยการวิเคราะห์ผู้ให้ข้อมูลกับข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ตามประเด็นข้างต้น

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์รายงานการประเมินโครงการเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา หลังจากฝึกอบรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.การวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพของรายงานการจัดโครงการอบรมและการประเมิน ที่ตรวจสอบพบว่ารายงาน มีคุณภาพชัดเจนอยู่เพียงข้อเดียวคือ เป้าหมายของการโครงการอบรมสอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงาน

2.การวิเคราะห์คุณภาพรายงานการประเมินปฏิกิริยาตอบสนองพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับการรายงานความเห็นเป็นข้อมูลที่ผู้ตอบเขียนบรรยาย การรายงานที่ปรากฏเสนอเพียงประเด็นย่อยบางประเด็น

3.การวิเคราะห์คุณภาพรายงานการประเมินการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรม พบว่า มีการรายงานด้วยประโยคสรุปที่ผิวเผิน

4. การวิเคราะห์สาระเกี่ยวกับโครงการอบรมพบว่าผลที่สะท้อนจากผู้ผ่านการอบรมเข้าใจและสามารถนำความรู้จากการบรรยายประกอบการสาธิตไปใช้ได้ทุกข้อส่วนข้อที่นำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ธรรมชาติของผู้พิการประเภทหูหนวก หูตึง

5. การวิเคราะห์ความเหมาะสมของการจัดการของผู้รับผิดชอบโครงการ พบว่าจำนวนวันอบรมโดยทั่วไปถ้าเป็นการบรรยาย 3 วัน เหมาะสมดี แต่มีบางกิจกรรมที่เน้นการฝึกเพื่อให้เกิดทักษะและนำไปใช้ได้จริง ควรเพิ่มจำนวนวันและระยะเวลาให้มากขึ้นด้านสถานที่มีขนาดเล็กไปในการปฏิบัติกิจกรรมส่วนการติดต่อประสานงานของกรรมการชมรมมีการติดต่อประสานงานเป็นอย่างดีทุกคนคอยติดตามก่อนการอบรมระหว่างดำเนินการอบรมและสิ้นสุดการอบรม

เพื่อให้ผู้ผ่านการอบรมสามารถพัฒนางานอย่างต่อเนื่องเมื่อผู้ผ่านการอบรมมีการเปลี่ยนงาน หรือเปลี่ยนหน้าที่ที่รับผิดชอบหน่วยงานหรือวิทยาลัยควรสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการดูแลนักศึกษาพิการ ส่งผลให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น

ระยะที่ 2ผลการวิเคราะห์ผลการติดตามโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา หลังจากฝึกอบรม 1 ปีด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยรายละเอียดผลการวิจัย ประกอบด้วยคำถามหลัก 3 ประเด็นดังรายละเอียดดังนี้

1.การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ปฏิบัติงานได้ผู้วิจัยได้รวบรวมผลที่สะท้อนจากผู้ผ่านการอบรมทั้ง 21 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ด้านความรู้จากการบรรยายประกอบการสาธิตทั้ง 6 ข้อ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลที่ได้รับจากโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาด้านความรู้จากการบรรยายประกอบการสาธิตการจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา

ด้านความรู้จากการบรรยายประกอบการสาธิต	**ผลที่สะท้อนจากผู้ผ่านการอบรม**			**รวมจำนวนผู้ผ่านการอบรม**
	เข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้	**เข้าใจมากขึ้น**	**เข้าใจ แต่ไม่ได้นำไปใช้**	
1. การช่วยเหลือผู้พิการประเภทต่างๆ	6	7	8	21
2. ธรรมชาติของผู้พิการประเภทหูหนวก หูตึง	9	5	7	21
3.เทคนิคการดูแลช่วยเหลือสนับสนุนผู้พิการประเภทอื่นๆ	7	6	8	21
4. การจัดทำแผนการเรียนเฉพาะบุคคล(IEP)	5	7	9	21
5. การจัดทำ E-Portfolio	5	8	8	21
6. แนวทางการสนับสนุนผู้พิการเพื่อการมีงานทำ	3	8	10	21

2.การนำกิจกรรม/การฝึกทักษะจากการอบรมไปใช้ได้ผู้วิจัยได้รวบรวมผลที่สะท้อนจากผู้ผ่านการอบรมทั้ง 21 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ด้านกิจกรรมและการฝึกทักษะทั้ง 5 ข้อ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3ผลที่ได้รับจากโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาด้านกิจกรรมปฏิบัติการและการฝึกทักษะตลอดหลักสูตรของการอบรม

กิจกรรมและการฝึกทักษะตลอดหลักสูตรของการอบรม	**ผลที่สะท้อนจากผู้ผ่านการอบรม**			**รวมจำนวนผู้ผ่านการอบรม**
	เข้าใจและสามารถ	**เข้าใจมากขึ้น**	**เข้าใจแต่ไม่ได้นำไปใช้**	

	นำไปใช้ได้			
1. กิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริการช่วยเหลือผู้พิการ	3	9	9	21
2. กิจกรรมการปิดตารับประทานอาหารว่าง	3	8	10	21
3. กิจกรรมการพาผู้พิการทางสายตาเดินถนน	4	9	8	21
4. กิจกรรมการจัดทำ แผนการเรียนเฉพาะบุคคล (IEP)	5	8	8	21
5. กิจกรรมการจัดทำ E-Portfolio	6	8	7	21

3.ความต้องการเพื่อการจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการผู้วิจัยได้รวบรวมด้านสาระความรู้และทักษะที่ต้องการทั้ง 4 หัวข้อจากผู้ผ่านการอบรมทั้ง 21 คนด้วยวิธีการสัมภาษณ์ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4ผลที่ได้รับจากโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาที่แสดงความต้องการความรู้และทักษะในการอบรมเพื่อพัฒนาวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิเศษ

สาระความรู้และทักษะที่ต้องการ	**จำนวน (คน)**	**รวม (คน)**
1.การจัดการการช่วยเหลือเบื้องต้น		**7**
1.1 ครูผู้สอนทุกคนได้รับความรู้พื้นฐานนักศึกษาพิการ	1	
1.2 การคัดกรองนักศึกษาพิการอาชีวศึกษา	1	
1.3 การจัดทำแบบประเมินนักศึกษาพิการ	3	
1.4 การจัดทำแผนการคัดกรองในรูปแบบของอาชีวศึกษา	2	
2. สาระความรู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป		**6**
2.1 ความรู้ด้านเด็กปัญญา เช่น สมาธิสั้น,ออทิสติก	2	
2.2 การจัดการด้านอารมณ์ของนักศึกษาพิการ	1	
2.3 การอยู่ร่วมกันช่วยเหลือกันของนักศึกษาพิการ	1	
2.4 การวิเคราะห์ปัญหาพฤติกรรมของเด็ก	1	
2.5 การดูแลการดำเนินชีวิตของเด็กหูหนวก	1	
3. ทักษะการสอนและการให้ความช่วยเหลือ		**12**
3.1 ทักษะการดูแล,การสื่อสารกับเด็กออทิสติก	3	
3.2 ทักษะการบริหารจัดการชั้นเรียน	1	
3.3 ภาษามือพื้นฐานในการสื่อสาร	7	
3.4 วิธีการสอนคณิตศาสตร์สำหรับเด็กหูหนวก	1	
4. ทักษะอาชีพ		**16**
4.1ทักษะงานอาชีพที่เหมาะสมกับความพิการ	1	
4.2 ทักษะอาชีพสำหรับคนพิการทางหู	3	
4.3 ทักษะการวาดภาพและลอกลายเบื้องต้น	2	

สาระความรู้และทักษะที่ต้องการ	จำนวน (คน)	รวม (คน)
4.4 อื่นๆ เช่น ทักษะทำขนม ทักษะการใช้โปรแกรม ไมโครซอฟท์ออฟฟิศเบื้องต้น	10	

6. สรุปผลการวิจัย

1. จากการวิเคราะห์รายงานการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการ เพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา หลังจากฝึกอบรมในปี พ.ศ.2560 ในด้านคุณภาพ ของรายงาน ปฏิกิริยาตอบสนอง และการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่ารายงาน มีคุณภาพชัดเจนเป้าหมายของการโครงการอบรมสอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงาน วิทยากร มีความสามารถ มีประสบการณ์โดยตรง เป็นผู้เชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้และกิจกรรมต่างๆ และทักษะการอบรมดีมาก

2. จากการติดตามผลโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการหลังการอบรม เพื่อนำไปจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษาหลังการอบรม 1 ปี ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ในด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการฝึกอบรมฯ

2.1การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ปฏิบัติงานผู้ผ่านการอบรมเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้มากที่สุดคือธรรมชาติของผู้พิการประเภทหูหนวก หูตึง

2.2การนำกิจกรรม/การฝึกทักษะจากการอบรมไปใช้ผู้ผ่านการอบรมเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้มากที่สุดคือ กิจกรรมการจัดทำ E-Portfolio

2.3มีความต้องการการช่วยเหลือเบื้องต้นเพื่อการจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการ ผู้ผ่านการอบรมต้องการสาระความรู้และทักษะมากที่สุด คือ ด้านทักษะอาชีพ

7.อภิปรายผล

จากการประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา ผู้วิจัยอภิปรายผล ดังนี้

1.พบว่าการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการ คัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา สามารถแจกแจงและให้ข้อมูลตามแบบตรวจสอบคุณภาพรายงานการประเมินโครงการของ รศ.ดร.ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ ได้ครบถ้วนทั้ง 10 หัวข้อ อีกทั้งยังพบว่าวิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์สามารถตอบงานวิจัยนี้ในด้านคุณภาพของรายงาน สะท้อนผลที่ได้รับจากโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้สอนและผู้ดูแลนักศึกษาพิการเพื่อจัดทำแผนการคัดกรองนักศึกษาพิการระดับอาชีวศึกษา

ส่วนประเด็นที่ควรแก้ไขคือการเขียนรายงานการประเมินที่ควรมีการวางแผนการสร้างโครงการพร้อมวางแผนการประเมิน เพื่อให้ได้สารสนเทศทันต่อการแก้ไข ในช่วงการดำเนินการอบรมด้วยข้อมูลระหว่างการปฏิบัติ (Formative Assessment) และเก็บข้อมูลในระดับที่ 3 และ 4 ตาม Kirkpatrick Model เพื่อให้ความช่วยเหลือขั้นการติดตาม

2.การติดตามประเมินผล ผู้เข้ารับการอบรมสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่หลากหลาย ตามภาระหน้าที่ที่แตกต่างกัน ผู้จัดหลักสูตรการอบรมอาจต้องพิจารณาสาระความรู้เป็นหมวด เช่น หมวด

ความรู้ทั่วไป หมวดเฉพาะความพิการของผู้เรียน นอกจากนี้ ต้องพิจารณาธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมกับระยะเวลา และสถานที่ผู้วิจัยใช้เทคนิคเพื่อให้ได้สารสนเทศที่ให้เกิดการปรับปรุงโครงการอบรม ตามแนวคิดของHarryJ.Martin (2010) ด้วยการติดตามผู้เข้ารับการอบรมในสถานการณ์ ที่ปฏิบัติงานจริงในปัจจุบัน

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) การรายงานผลการประเมินโครงการต่อสำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา (สสอ.)ควรมีหลักสูตรที่ได้มาตรฐาน ที่ระบุทิศทางการวัดผลไว้อย่างชัดเจน การประเมินโครงการอบรมได้ตรงตามเป้าหมาย เพื่อแสดงสารสนเทศที่ได้จากการวางแผนประเมินอย่างเป็นระบบ และรายงานสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของการจัดอบรม ส่วนรูปแบบการกำหนดตามการบริหารงานเป็นข้อบังคับที่ฝ่ายจัดทำรายงานต้องปฏิบัติที่ฝ่ายบริหารงบประมาณกำหนด

(2) โครงการอบรม ควรมีการประเมินและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง หลังการอบรม เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นของบุคลากรที่ตรงกับภาระงาน และใช้เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการครั้งต่อไป

(3) วิทยาลัยควรมีการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับนักศึกษาพิการ ให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้และสร้างบรรยากาศของชุมชนแห่งการเรียนรู้นำการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง

8.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) โครงการอบรม ควรสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม เข้ามากรอกข้อมูลตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น ทุก 3 เดือน ทุก 6 เดือน หรือ 1 ปี หลังจากอบรมไปแล้ว เพื่อประเมินผลด้านพฤติกรรมของผู้ผ่านการอบรม และวิเคราะห์ความต้องการของบุคลากรทั้งด้านเนื้อหา ทักษะ และเวลาที่เหมาะสม

(2) โครงการอบรม ควรพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อติดตามการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมให้ทันความ ก้าวหน้าของยุคการศึกษา 4.0 เช่น การสร้าง QR Code ของผู้เข้ารับการอบรมในการตอบแบบสอบถามหรือทำ Pre – test, Post –test ให้ผู้เข้ารับการอบรม Scan เพื่อกรอกข้อมูลตอบแบบสอบถาม หรือแบบทดสอบ ตามเวลาที่ผู้จัดอบรม กำหนดไว้ควรศึกษาการจัดทำโครงการ และประเมินโครงการที่มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

Donald, L. K. (1959). Evaluating Training Programs: The Four Levels: The Four Levels. San Francisco: Berrett-Koehler.

Martin, H. J. (2010). Improving Training Impact Through Effective Follow – Up: Techniques and Their Application. Journal of Management Development 29(6): 520-534.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). รายงานการวิจัยความเท่าถึงและความเท่าเทียมของการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). คู่มือการบริหารงานบริการสนับสนุนนักเรียน นักศึกษาพิการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. ม.ป.ท.

ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์และ กุลชลี จงเจริญ. (2556). การวิจัยการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์2562

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยา เป็นราชธานี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

Development of Integrated Learning activities on the Establishment of Ayutthaya Kingdom of students in Matthayomseecksa 2

นุชนาต ธิพุเทน[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยา เป็นราชธานี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน41คนได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม(Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ (1) แผนการจัดการเรียนรู้2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชนิดปรนัยเลือกตอบ 4 ตัวเลือกและ (3) แบบวัดความพึงพอใจต่อการเรียนเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับวิเคราะห์ข้อมูลโดยหา ค่าร้อยละค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบค่าทีผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้1)ประสิทธิภาพการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี มีค่า 85.23/82.11เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 2)ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี มีค่าเท่ากับ 0.7258 คิดเป็นร้อยละ 72.58 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วย กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 4)ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ ;การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ความพึงพอใจ

Abstract

The purposes of this research were : to Development of Integrated Learning activities on the Establishment of Ayutthaya Kingdom of students in Matthayomseecksa 2. The samples used in this study consisted of 41Matthayomsuksa 2 students, obtained using the Cluster Random Sampling technique. The instruments used in this research were : 1) instructional plans using Integrated Learning activities 2) a 30- items test of learning achievement and 3) a 20-items scale on self-esteem. The statistics used for analysis data were mean, standard deviation, percentage, and t-test The results of the study were as follows :

1. The efficiencies of the learning organizations using Integrated Learning activities forMatthayomsuksa 5 level were 85.23/82.11 respectively.

[1] นักศึกษาปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2. The effectiveness indices of learning organizations using Integrated Learning activities for Matthayomsuksa 2 level were 0.7258 indicating the students had learningprogress at 72.58 % respectively.

3. Mathayomsuksa 2 students who learning organizations using Integrated Learning activities showed higher achievement than before learning at the .01 level of significance.

4. The students' level of satisfaction toward learning organizations using Integrated Learning activities was high level.

Keywords; Integrated Learning Management, achievement , satisfaction

1.บทนำ

ปัญหาในการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเกิดจากการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนมีความซ้ำซ้อน การจัดทำแผนการเรียนรู้จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนได้ตรงจุด ผู้เรียนขาดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ซึ่งส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดความรู้ความจำ ความเข้าใจ จึงส่งผลให้การเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด วิธีการแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้นำการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี ทำให้เนื้อหาวิชาไม่ซ้ำซ้อน มีความยืดหยุ่นเวลาในการจัดการเรียนการสอน และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็ คือ นักเรียนครู เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก แนะนำ ครูจึงนำกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการให้เข้ากับกิจกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการจัดการเรียนการสอน(เบญจวรรณ ทิมสุวรรณและรัชนีสรรเสริญ 2555: น. 2-13) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงมีประสบการณ์ในการดำเนินงานตามสภาพจริง เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวิชากับการปฏิบัติจริง

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning Management) เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถ โดยเชื่อมโยงเนื้อหาสาระของศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สามารถนำความรู้ ทักษะและ เจตคติไปสร้างงาน แก้ปัญหาและใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสอนแบบบูรณาการประกอบกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้

นอกจากนี้ข้อคนพบจากงานวิจัยทางการศึกษาหลายเรื่องพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการแบบสอดแทรกการช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นโดยเชื่อมโยงเนื้อหาสาระความรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น เช่น การแก้ปัญหาการทำงานกลุ่ม ขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหา ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยง สู่ประสบการณ์จริง ครูยุคใหม่จำเป็นต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียน มีความคงทนและสามารถนำมาปรับใช้กับบริบทต่าง ๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณา

การแบบสอดแทรกจะทำให้สามารถใช้เวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดในการจัดการเรียนรู้อย่างคุ้มค่า จึงสมควรที่จะส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการแบบสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่น ๆ จะช่วยให้เกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้ลงไปในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและสามารถต่อยอดความรู้ต่าง ๆ ได้ ซึ่งทักษะดังกล่าวเป็นสิ่งที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยได้เลือกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นการสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาสมรรถนะของนักเรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 อีกทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. เพื่อศึกษาค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2โรงเรียนกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 มีทั้งหมด 12 ห้อง จำนวน 480 คน

2. กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2จำนวน 41 คน ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

3.2 ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

1ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน(

2ดัชนีประสิทธิผล (

3 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี

3.3 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 12 แผน เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

3.4 ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561โรงเรียนกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20

3.5 สถานที่ทำการวิจัย

โรงเรียนกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20

4.การดำเนินการวิจัย

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกุมภวาปี ตำบลกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา เขต 20 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 480 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561โรงเรียนกุมภวาปี ตำบลกุมภาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา เขต 20 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 41 คนได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 12 แผน ใช้เวลาสอน 12 ชั่วโมง

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิเคราะห์หาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามเกณฑ์ 80/80 วิเคราะห์โดยการหาประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E2)

3.2 หาค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามสูตรคำนวณหาค่าดัชนีประสิทธิผล (The Effectiveness Index : E.I.)

3.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สถิติ t-test (One Samples) ในการทดสอบสมมติฐาน กำหนดค่าสถิติที่นัยสำคัญที่ระดับ .01

3.4 การวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

5.สรุปผลการวิจัย

1. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2มีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.23/82.11ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีค่าเท่ากับ 0.7258 คิดเป็นร้อยละ 72.58

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วย กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในระดับมาก

6.อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2มีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.23/82.11ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80สอดคล้องกับอรุณ บุตรโคตร (2552, น. 117-120) พัฒนาหน่วยการเรียนรู้ เรื่องไผ่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีการสอนบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนร้อยละ 100 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 85.33 ของคะแนนเต็ม ซึ่งผ่านเกณฑ์ 80/75 ตามที่กำหนด ความคิดเห็นที่มีต่อการสอนแบบบูรณาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก สุพรรณี จันทร์ศรีรัตน์ (2556, น.106-116) การพัฒนาแผนจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 83.39/83.89

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 2 มีค่าเท่ากับ 0.7258 คิดเป็นร้อยละ 72.58สอดคล้องกับ อรุณ บุตรโคตร (2552, น. 117-120) พัฒนาหน่วยการเรียนรู้ เรื่องไผ่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีการสอนบูรณาการ พบว่า นักเรียนร้อยละ 100 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 85.33 ของคะแนนเต็ม ซึ่งผ่านเกณฑ์ 80/75 ตามที่กำหนด ความคิดเห็นที่มีต่อการสอนแบบบูรณาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก และสุพรรณี จันทร์ศรีรัตน์ (2556, น.106-116) การพัฒนาแผนจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีค่าประสิทธิผล มีค่าเท่ากับ 0.7551 หรือคิดเป็นร้อยละ 75.51

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วย กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01สอดคล้องกับ สมัย ขจรโมทย์ (2552, น. 107-108) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยโดยบูรณาการทฤษฎีพหุปัญญาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนโดยบูรณาการทฤษฎีพหุปัญญามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสุพรรณี จันทร์ศรีรัตน์ (2556, น.106-116) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาแผนจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเป็นราชธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในระดับมากสอดคล้องกับสมัย ขจรโมทย์ (2552, น. 107-108) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยโดยบูรณาการทฤษฎีพหุปัญญาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนโดยบูรณาการทฤษฎีพหุปัญญามีเจตคติต่อการเรียนการสอนภาษาไทยอยู่ในระดับสูง อรุณ บุตรโคตร (2552, น. 117-120) พัฒนาหน่วยการเรียนรู้ เรื่องไผ่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีการสอนบูรณาการ พบว่า นักเรียนร้อยละ 100 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 85.33 ของคะแนนเต็ม ซึ่งผ่านเกณฑ์ 80/75 ตามที่กำหนด มีความคิดเห็นที่มีต่อการสอนแบบบูรณาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก สุพรรณี จันทร์ศรีรัตน์ (2556, น.106-116) การพัฒนาแผนจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

7.ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ควรนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการสอดแทรกไปใช้ในการจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอนสอนเพราะแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าวได้ผ่านการทดลองหาประสิทธิภาพเพราะแผนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ผ่านการทดลองหาประสิทธิภาพแล้ว

1.2 ก่อนจะนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการสอดแทรกกลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่2ไปใช้สอนในชั้นเรียนนั้นครูผู้สอนจะต้องเตรียมเนื้อหาสาระสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการสอดแทรกกลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมในเนื้อหาสาระและระดับอื่นๆแล้วนำไปสอนเปรียบเทียบกับการสอนแบบอื่น

2.2 ควรมีการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการสอดแทรกไปทดลองใช้เพื่อศึกษาความก้าวหน้าและเจตคติทางการเรียนรู้ของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

ดาราณี โพธิ์ไทร. (2552). การพัฒนาแบบฝึกภาษาไทย เรื่อง การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอนมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์).

ทิศนา แขมมณี. (2550). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิรมล ศตวุฒิ. (2547). การจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากผู้เรียน : วารสารวงการครู ปีที่ 1 ฉบับที่ 7. กรุงเทพฯ :ฐานวิชาการ

บุญชมศรีสะอาด. (2556). การวิจัยเบื้องต้น.พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

บุญเรียง ขจรศิลป์. (2553). วิธีวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บูรชัย ศิริมหาสาคร. (2554) แผนการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพื้นฐาน : กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ศิลปะ). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

เบ็ญจวรรณ เสาวโค. (2553). การพัฒนาแบบฝึกภาษาไทย เรื่อง การเขียนสะกดคำตามมาตราตัวสะกดโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอนมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์).

เบ็ญจวรรณ ทิมสุวรรณและรัชนีสรรเสริญ. (2555). “การบูรณาการ : กระบวนทัศน์ในการประกันคุณภาพการศึกษา.”วารสารการพยาบาลและการศึกษา 5,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 2-13.

การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์

Development of the performance skills of the brass instrument of Mathayom3 learning based on davies' instruction model

ธนภัทร พยัพกลาง[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมาจำนวน 37 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก 40 ข้อ 3) แบบวัดทักษะปฏิบัติ 30 ข้อ 4) แบบวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 20 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t – test ผลการวิจัยพบว่า 1)การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 86.53 / 86.672)ทักษะปฏิบัติของกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 3)ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 4)ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ :ทักษะปฏิบัติ,เครื่องเป่าทองเหลือง, กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์

ABSTACT

The objective of this study were to 1) effectively develop of the performance skills of the brass instrument of Mathayom 3 learning based on davies' instruction model 2) to study the satisfactions of the develop of the performance skills of the brass instrument of Mathayom 3 learning based on davies' instruction model. The sample included 37 students of Mathayom 3 of Sarnsawitetnakornrachasima School in the second semester of the academic year 2018. The research instrument consisted of 5 plans, the performance skill test, and the learning satisfaction evaluation form. The

[1] นักศึกษาปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

research statistical tools were used percentage, mean, standard deviation and t – test. The research results were as follows ; 1)Develop of the performance skills of the brass instrument of Mathayom 3 learning based on davies' instruction model was 86.53 / 86.67 higher than the set criterion 80/80. 2)The learning achievement of students after learning through the learning based on davies' instruction model was significantly higher at .01 level. 3) The performance skill test of students after learning through the learning based on davies' instruction model was significantly higher at .01 level. and4) The student's satisfaction questionnaire towards the learning based on davies' instruction modelwas high.

Keyword: the performance skills,the brass instrument,davies' instruction model

1. บทนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะประกอบด้วย 3 สาระคือสาระทัศนศิลป์สาระดนตรีและสาระนาฏศิลป์เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีจินตนาการทางศิลปะชื่นชมความงามมีสุนทรียภาพความมีคุณค่าซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์สังคมตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองอันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552 : 1) การจัดการเรียนรู้จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนต้องเรียนรู้ให้ครบถ้วนด้วยสมองกายใจและเรียนรู้ด้วยตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วยการจัดการให้ผู้เรียนขวนขวายหาความรู้เพิ่มความรับผิดชอบกล้าแสดงออกและเน้นการทำงานเป็นกลุ่มผู้เรียนใช้กระบวนการคิดสร้างแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มประสบการณ์การทำงานจริงตามสถานการณ์ให้มากยิ่งขึ้นตามช่วงชั้นปีพัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ให้เห็นคุณค่าของตนเองเพื่อการแสดงออกอย่างอิสระเพิ่มการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้จริงตามศักยภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีความสุขมีเสรีภาพในการแสวงหาความรู้ได้ตามความต้องการ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2555 : 1-16)

แต่เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสาระดนตรีจะเห็นได้ว่าคุณภาพยังไม่เป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะในการใช้ทักษะปฏิบัติในการเล่นเครื่องดนตรีต่าง ๆ นักเรียนยังไม่สามารถใช้ทักษะการปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ แสดงให้เห็นว่าขาดการส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ในด้านนี้ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมา (โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมา. 2561 : 7) ที่เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานในระดับชั้นต้นต่างกันมีทักษะกระบวนการคิดทักษะในการแสวงหาความรู้ทักษะการปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำและที่สำคัญครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ไม่หลากหลายครูผู้สอนยังใช้วิธีการสอนแบบเดิมโดยวิธีการให้นักเรียนอ่านหนังสือเพื่อจดจำแล้วนำไปตอบคำถามในแบบทดสอบประจำภาคเรียนทำให้นักเรียนไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือเกิดจินตนาการเกี่ยวกับเนื้อหาสาระหรือเรื่องที่เรียนนักเรียนจึงขาดความกระตือรือร้นในการเรียนเกิดความเบื่อหน่ายกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรมเข้าใจยากจึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนค่อนข้างต่ำและทำให้ผลการจัดการเรียนการสอนของครูไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะเป็นครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมาอำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมาจึงได้ศึกษาวิธีสอนและรูปแบบการเรียนรู้แบบต่างๆเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการแก้ปัญหาโดยการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ประยุกต์กระบวนการกลุ่มประกอบแนวคิดของเดวีส์วิชาดนตรี เรื่องเครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่3 ซึ่งเดวีส์ (Davies.1971 : 50 - 56) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติตามแนวคิดของเดวีส์ซึ่งมี 5 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นสาธิตทักษะหรือการกระทำ 2) ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย 3) ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย 4) ขั้นให้เทคนิควิธีการ 5) ขั้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อยๆมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับอายุวัยความสนใจของผู้เรียนตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กาหนด ซึ่งการพัฒนาทักษะปฏิบัติดังกล่าวเห็นว่าทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อยๆจำนวนมากการฝึกให้ผู้เรียนสามารถทาทักษะย่อยๆเหล่านั้นได้ก่อนแล้วค่อยเชื่อมโยงต่อกันเป็นทักษะใหญ่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จได้ดีและเร็วขึ้น

จากการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติและจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่ทำการศึกษา การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะปฏิบัติของกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน

3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน

4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์

3. ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่จะใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมาอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาจำนวน306 คนจากจำนวน8ห้อง

1.2 กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/2โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมาอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาที่เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลือง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 จำนวน37คนซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster RandomSampling)

2.ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรีเรื่อง เครื่องเป่าทองเหลือง สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่3

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2) ทักษะปฏิบัติ
3) ความพึงพอใจ

3. เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เนื้อหาสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลือง หน่วยการเรียนรู้ที่ 2.2ดนตรีสากลโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 5 แผน

4. ระยะเวลาที่จะใช้ในการวิจัย ได้แก่ภาคเรียนที่2ปีการศึกษา 2561 ใช้เวลา5สัปดาห์ 15 ชั่วโมงโดยไม่รวมเวลาที่ใช้ในการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

5.สถานที่ในการวิจัย

สถานที่ในการวิจัย คือ โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมาอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

4. สรุป อภิปรายผล

1. การพัฒนาทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 86.53 / 86.67 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80 / 80 แสดงถึงประสิทธิภาพของแบบฝึกทักษะปฏิบัติซึ่งมีประสิทธิภาพและผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญและผ่านการทดลองใช้กับประชากรและกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอนของการพัฒนาเครื่องมือในการศึกษาค้นอย่างชัดเจนอีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและเป็นขั้นเป็นตอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมและเกิดการพัฒนาการทางด้านดนตรีได้ด้วยตนเองสอดคล้องกับสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ในหลักสูตรว่ามุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกายความรู้คุณธรรมมีความรู้และทักษะพื้นฐานต่อการศึกษาการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพเนื่องจากมนุษย์ทุกคนต่างมีศักยภาพที่แฝงอยู่ในตัวเองสามารถนามาใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมนักเรียนสามารถนำศักยภาพมาใช้ในการเรียนรู้ได้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติเช่นเดียวกับณรุทธ์สุทธจิตต์(2557 : 63) กล่าวถึงการสอนดนตรีว่าการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ย่อมช่วยให้การสอนดนตรีมีประสิทธิภาพขึ้นได้ทั้งนี้เพราะผู้สอนจะมีความเข้าใจกระบวนการการเรียนรู้ของผู้เรียนและ

สามารถจัดการเรียนการสอนดนตรีให้เหมาะสมกับผู้เรียนมากขึ้นการสอนให้สัมฤทธิ์ผลจึงต้องอาศัยสื่อและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบทักษะปฏิบัติตามแนวคิดของเดวีส์ เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนดนตรีที่เน้นทักษะด้านการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับการวิจัยกฤษณะทิพย์อักษร (2551 : 1) พบว่าชุดการสอนวิชาการปฏิบัติแซกโซโฟน 1 สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาดนตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีมีประสิทธิภาพ 87.20/88.50 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 กำพลบัวแก้ว (2552 : 101) พบว่าแบบฝึกทักษะวิชาดนตรีเรื่องทฤษฎีดนตรีสากลขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ 92.85/89.13 และสุรศักดิ์ ปวะภูสะโก (2552 : 1) ผลการวิจัยพบว่าคู่มือการสอนรายวิชาดนตรีสากล 2 เรื่องการปฏิบัติแซกโซโฟนช่วงชั้นที่ 4 ชั้นกลางปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ 81.88/84.38

2. ทักษะปฏิบัติของกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01ทั้งนี้เนื่องจากแบบฝึกทักษะการปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3ที่ผู้วิจังสร้างขึ้นนั้นเป็นแบบฝึกทักษะปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนมีคาอธิบายและคำแนะนำการใช้ชุดแบบฝึกทักษะปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายมีรูปแบบที่น่าสนใจสามารถเสริมทักษะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพมีขั้นตอนในการเรียนการสอนที่ชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกมลรัตน์หล้าสุวงษ์ (2547 : 74)ได้กล่าวว่าการฝึกทักษะการปฏิบัติเครื่องดนตรีจะได้ผลดีมีประสิทธิภาพเพียงใดย่อมขึ้นกับวิธีการต่างๆที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงตามทฤษฎีและเทคนิคปฏิบัติการกำหนดสรีระจังหวะทำนองคุณภาพเสียงและให้ผู้เรียนฝึกบ่อยๆเน้นฝึกความแม่นยำทุกครั้งเพื่อให้เกิดความคล่องแคล่วและเกิดความชำนาญซึ่งหนึ่งในวิธีที่พัฒนาความรู้ความเข้าใจในทักษะการปฏิบัตินั้นจะเน้นการฝึกที่สามารถวัดความก้าวหน้าของทักษะได้เป็นระยะๆแล้วสะท้องกลับให้ผู้เรียนรับว่าตนเองมีการพัฒนามากขึ้นมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับการวิจัยของกฤษณะทิพย์อักษร (2551 : 1)มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะปฏิบัติดนตรีหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กำพลบัวแก้ว (2552 : 101) พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการปฏิบัติทางดนตรีสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 สุรศักดิ์ ปวะภูสะโก (2552 : 1) พบว่านักเรียนที่เรียนด้วยคู่มือการสอนรายวิชาดนตรีสากล 2 เรื่องการปฏิบัติแซกโซโฟนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มขึ้นกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01แสดงให้เห็นว่าแบบฝึกทักษะการปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่3มีประสิทธิภาพทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและด้านทักษะปฏิบัติอย่างชัดเจนส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มมากขึ้นเป็นผลมาจากการสอนที่มีประสิทธิภาพมีการวางแผนการสอนล่วงหน้าทำให้การจัดการเรียนรู้ประสบความสำเร็จบรรลุจุดมุ่งหมายได้ดังนั้นแบบฝึกทักษะการปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่3มีการแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็นตอนๆมีใบความรู้และกิจกรรมฝึกทักษะปฏิบัติสั้นๆและเน้นให้นักเรียนได้รับ

ความรู้ทางทักษะปฏิบัติอย่างแท้จริงเมื่อนำไปใช้จัดการเรียนการสอนจึงทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนสามารถวัดและประเมินผลตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับการวิจัยของกฤษณะทิพย์อักษร (2551 : 1) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะปฏิบัติดนตรีหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กำพลบัวแก้ว (2552 : 101) พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการปฏิบัติทางดนตรีสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 สุรศักดิ์ ปวะภูสะโก (2552 : 1) พบว่านักเรียนที่เรียนด้วยคู่มือการสอนรายวิชาดนตรีสากล 2 เรื่องการปฏิบัติแซกโซโฟนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มขึ้นกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระดนตรี เรื่อง เครื่องเป่าทองเหลืองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของเดวีส์ โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42อยู่ในระดับมากแสดงให้เห็นว่าแบบฝึกทักษะการปฏิบัติเครื่องเป่าทองเหลืองระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3มีความน่าสนใจทั้งรูปเล่มและภาพประกอบนักเรียนเรียนอย่างมีความสุขเนื่องจากได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเองสามารถปฏิบัติกิจกรรมด้านทักษะปฏิบัติดนตรีได้ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและสามารถเรียนรู้ได้อย่างสนุกสนานเพลิดเพลินสอดคล้องกับกนกพรแถวโสภา (2551 : 67)กล่าวถึงความพึงพอใจว่าความพึงพอใจเป็นความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อการปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวกหมายถึงความพอใจความชอบใจในการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนและต้องการดาเนินกิจกรรมจนบรรลุผลสาเร็จเช่นเดียวกับประสาทอิศรปรีดา(2550 : 300) กล่าวว่าความพึงพอใจเป็นพลังที่เกิดจากพลังจิตที่มีประสิทธิผลไปสู่เป้าหมายที่ต้องการและหาสิ่งที่ต้องการมาตอบสนองส่งผลให้การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆประสบผลสำเร็จได้ด้วยความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติที่ดีต่อการทางานเช่นความรู้สึกรักชอบภูมิใจสุขใจเต็มใจและยินดีผู้ที่มีความพึงพอใจในการทางานและมีความเสียสละอุทิศแรงกายแรงใจและสติปัญญาให้แก่งานอย่างแท้จริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤษณะทิพย์อักษร (2551 : 1) พบว่าความพึงพอใจที่มีต่อชุดการสอนวิชาการปฏิบัติแซกโซโฟน 1 สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาดนตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีอยู่ในระดับมากที่สุดกำพลบัวแก้ว (2552 : 101) พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะวิชาดนตรีโดยรวมอยู่ในระดับมากสุรศักดิ์ ปวะภูสะโก (2552 : 1) ที่พบว่านักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นกว่าก่อนเรียนและมีความพึงพอใจต่อการเรียนอยู่ในระดับมาก และวรวิชย์ จันทร์เพ็ง (2553 : 1) พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้แผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเรื่องขลุ่ยรีคอร์เดอร์โดยการสอนตามแนวคิดของโคดายมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

5. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ผู้สอนควรศึกษาแบบฝึกและแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าเพื่อศึกษาเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนก่อนทาการสอน

1.2 ผู้สอนต้องเตรียมสื่อและอุปกรณ์การสอนให้พร้อมและเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

1.3 ผู้สอนต้องสาธิตวิธีการปฏิบัติกิจกรรมทุกครั้ง

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2.1 พัฒนาแบบฝึกสำหรับเครื่องดนตรีสากลชนิดอื่นๆให้หลากหลายเพื่อใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน

2.2 พัฒนาแบบฝึกสำหรับเครื่องเคาะจังหวะสากลเพื่อใช้ประกอบการฝึกเครื่องดนตรี

2.3 พัฒนารูปแบบการจัดตั้งวงดนตรีสากลประเภทต่างๆเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกตามศักยภาพ

เอกสารอ้างอิง

กนกพรแถวโสภา. (2551). การพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบโครงงานเรื่องการแต่งกลอนสุภาพกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. . (ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

กมลรัตน์หล้าสุวงษ์. (2523).จิตวิทยาการศึกษา.กรุงเทพฯ : ศรีเดชา.

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). ดนตรีคลาสสิคบทเพลงและการขับร้อง.กรุงเทพฯ

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร.

กฤษณะทิพย์อักษร(2551). การพัฒนาชุดการสอนวิชาการปฏิบัติแซกโซโฟน 1 สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาดนตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.(ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี).

กำพลบัวแก้ว. (2552). การรายงานศึกษาแบบฝึกทักษะวิชาดนตรีเรื่องทฤษฎีดนตรีสากลขั้นพื้นฐานสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระดนตรี) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. รายงานการวิจัย. โรงเรียนบกวิทยาคมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษเขต 1.

ณรุทธ์สุทธจิตต์. (2557).พฤติกรรมการสอนดนตรี.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสาทอิศรปรีดา. (2550). สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมา. (2561). รายงานประจำปีการศึกษา 2561 โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมา. นครราชสีมา : โรงเรียนสารสาสน์วิเทศนครราชสีมา.

วรวิชย์จันทร์เพ็ง. (2549). การพัฒนาแผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเรื่องขลุ่ยรีคอร์เดอร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทิดไทยวิทยาคมสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ดเขต 1.(ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

สุรศักดิ์ ปวะภูสะโก. (2552). การพัฒนาคู่มือการสอนรายวิชาดนตรีสากล 2 เรื่องการปฏิบัติแซกโซโฟนช่วงชั้นที่ 4 ชั้นกลางปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลปะ กาฬสินธุ์.(ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

Davies, I.K. (1971). The Management of Learning.London : McGraw - Hill.

การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์และพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุธศาสนา โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

The Development of Critical Thinking and Behavior on The Buddhism Dharma Principles of Yonisomanasikan Thinking Method for Mathayomsuksa 4 Students

ธณัฏฐา ทิ้งเทพ[1]

บทคัดย่อ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีประสิทธิภาพ 75/75 2) เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 3) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนเรียนกับหลังเรียนและ 4) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวาปีปทุมอำเภอวาปีปทุมจังหวัดมหาสารคามที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 39 คนซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ชนิดได้แก่แผนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการจำนวน 10 แผนแผนละ 1 ชั่วโมงแบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์จำนวน 30 ข้อแบบวัดพฤติกรรมการปฏิบัติต่อวิชาพระพุทธศาสนาจำนวน 20 ข้อสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ค่าเฉลี่ยร้อยละส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบสมมุติฐานใช้สถิติ t-test ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. ประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ79.62/80.90 ที่มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ0.7244 คิดเป็นร้อยละ 72.44

3. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

---

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

4. พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.41, S.D.=0.69).

คำสำคัญ :วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ, การคิดวิเคราะห์, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

this research were to 1) find the efficiency of lesson plan of the Yonisomanasikara Method for MathayomSuksa 4 students on “Dharmas of Buddhism”,with a required efficiency of 75/75, 2) find out an effectiveness index of lesson plan of the Yonisomanasikara Method for MathayomSuksa 4 students on “ Dharmas of Buddhism”, 3) compare analytical thinking of Mathayomsuksa4 students on “ Dharmas of Buddhism” taught by using the YonisomanasikaraMethodbetween before and after learning, and 4) study Behavior of the students with the learning with Yonisomanasikara Method. The sample consisted of 39 Mathayomsuksa 4 students who is attending at WapiPathum School, WapiPathum District, Mahasarakham Province in the second semester of the academic year 2018, bypurposive random sampling technique. The instruments used in this study were: plans for organization of learning activities by the Yonisomanasikara Method, 10 plans each, using 1 hours per plan and was at the highest level of appropriateness, a 30-item four multiple choices learning achievement test and a 25- item four analytical thinking test, the student’s Behavior. The statistics used for analyzing the collected data were mean, percentage, standard deviation, and t-test were employed for testing hypotheses. The results of the study were as follows ; 1) The efficiencies of the plans for organization of learning activities by using Yonisomanasikara Method was 79.62/80.90 respectively, which were higher than the established requirement of 75/75.2) The effectiveness indices of the both plans for organization of learning activities were 0.7244 showing that the students had learning progress at 72.44 percent respectively.3)Mathayomsuksa 4 students who learned using the Yonisomanasikara Method showed higher analytical thinking than before learning at the .01 level of significance. And 4)The Behavior of the students with the learning with YonisomanasikaraMethodwas in the high level ($\overline{X}$ =4.41, S.D.=0.69).

Keywords: Yonisomanasikara Method,Critical Thinking, Behavior on The Buddhism Dharma

1.บทนำ

ผลการประเมินระดับคุณภาพการศึกษาระดับชาติระดับสถานศึกษาของโรงเรียนวาปีปทุม ปีการศึกษา 2560 พบว่า ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดจารณญาณ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแก้ปัญหา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 10.27 อยู่ในระดับต้องปรับปรุง (โรงเรียนวาปีปทุม, 2560 : 14) ทั้งนี้จากการวิเคราะห์บริบทการเรียนการสอนสังคมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของโรงเรียนวาปีปทุม พบว่ายังมีความต้องการที่จะพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาให้ส่งผลต่อทักษะการคิดของนักเรียนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะการคิด เพราะนักเรียนไม่สามารถคิดโดยใช้เหตุใช้ผลพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

(สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ, 2551 : 72) ในส่วนของพระพุทธศาสนาที่ครูต้องสอนเพื่อเชื่อมโยงและวิเคราะห์กับการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ซึ่งสาเหตุสำคัญของปัญหาอาจเป็นเพราะครูขาดเทคนิคและวิธีการเรียนการสอนที่น่าสนใจ ครูยังสอนเน้นการจำ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมไม่กระตุ้นความสนใจและความต้องการของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนไม่สนใจการเรียนเกิดความเบื่อหน่าย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543: 42)

จากปัญหาที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้มีหลากหลายวิธี ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ซึ่งกระบวนการและวิธีการในการพัฒนาความสามารถในการคิดที่มีความเหมาะสม คือ วิธีการพัฒนาปัญญาตามหลักแห่งพุทธธรรมที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” เนื่องจากเป็นวิธีการคิดที่สอดคล้องกับลักษณะวิถีแห่งวัฒนธรรมไทยเน้นบรรยากาศที่เรียบง่าย มีลักษณะโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนเกิดความปิติยินดี มีความรัก และศรัทธาในการที่จะเรียนหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการที่ผู้เรียนเกิดความรัก ความชอบ และศรัทธาต่อสิ่งนั้นแล้วก็จะสามารถที่จะทำการใดๆ ในสิ่งนั้นได้อย่างเต็มความสามารถและมีความสุขในการที่กระทำ เน้นการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหา (สุมนอมรวิวัฒน์, 2530 : 21).

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยจึงเลือกนำเอาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดค้นสร้างสรรค์ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหาได้ตลอดจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทเรียน และเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างแยบคายตามหลักโยนิโสมนสิการ อันเป็นหลักคิดที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำเอาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาที่ศึกษาให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านสติปัญญา มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสร้างความรู้ใหม่ได้ไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวมเป็นทักษะพื้นฐานต่อไป

2.วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีประสิทธิภาพ 75/75

2. เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

3. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนเรียนกับหลังเรียน

4. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ

3.วิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนวาปีปทุม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 ห้อง ได้แก่ ห้องมัธยมศึกษาปีที่ 4/7 ห้องมัธยมศึกษาปีที่ 4/9 และห้องมัธยมศึกษาปีที่ 4/11 จำนวนนักเรียน 119 คน ซึ่งเป็นห้องเรียนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบในการสอน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ /49 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ โรงเรียนวาปีปทุม อำเภอวาปีปทุม จังหวัด 2561 ปีการศึกษา 2 คน โดยใช้เทคนิคการสุ่มแบบเจาะจง 39 มหาสารคาม จำนวนนักเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 10แผนใช้เวลาเรียนทั้งหมด 10ชั่วโมง

2.2 แบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปรนัยเลือกตอบ 4 ตัวเลือกจำนวน 40 ข้อ

2.3 แบบสอบถามวัดพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับจำนวน 20 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

3.1 จัดให้มีการปฐมนิเทศนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวชี้วัด จุดประสงค์การเรียนรู้วิธีการเรียนและวิธีประเมินผลการเรียน

3.2 ทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนเรียน (Pretest) โดยใช้แบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3.3 ดำเนินการทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยเป็นผู้สร้าง

3.4หลังเสร็จสิ้นการทดลองทำการทดสอบกลุ่มตัวอย่างหลังเรียน(Posttest) โดยใช้แบบทดสอบวัดการคิดวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและทำการใช้แบบสอบถามวัดพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาของนักเรียนหลังได้รับการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยเป็นผู้สร้าง

3.5นำข้อมูลจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนการทดสอกับกลุ่มปกติมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

4.การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปโดยการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1วิเคราะห์ประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีประสิทธิภาพ 75/75

4.2 วิเคราะห์ประสิทธิผลค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

4.3วิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนเรียนกับหลังเรียน

4.4วิเคราะห์พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ

4.สรุป

1. ประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ79.62/80.90 ที่มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ0.7244 คิดเป็นร้อยละ 72.44

3. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.41, S.D.=0.69).

5.อภิปรายการวิจัย

1.ประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ 79.62/80.90 ที่มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระวิญญูเถาถาวงษ์ (2553 : 76) ได้พบว่าแผนการจัดการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.76/87.75 และบุญหลายแต่งทรัพย์ (2552 : 62 - 67) พบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการเรื่องพัฒนาการของไทยสมัยอยุธยามีประสิทธิภาพ 82.22/81.66 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 75/75 และธนัท อู๊ดน้อย (2558: 102)พบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการมีประสิทธิภาพ 81.34/83.47 ทั้งนี้เนื่องมาจากแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีกระบวนการสร้างตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบและวิธีการที่เหมาะสมคือได้ศึกษาเอกสารหลักสูตรคู่มือครูมีการวิเคราะห์หลักสูตรและเนื้อหาศึกษาแนวทางในการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังลงมือสร้างแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ได้ศึกษาแล้วนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขทั้งในด้านแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยรวมผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเนื้อหากิจกรรมสื่อและการวัดผลประเมินผลซึ่งผลจากการประเมินแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 แสดงว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมมากที่สุดแล้วนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ เพื่อหาคุณภาพและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องก่อนที่จะนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ 0.7244 คิดเป็นร้อยละ

72.44แสดงว่าแผนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้ดำเนินการตามขั้นตอนการเขียนแผนโดยได้ศึกษาหลักสูตรวิเคราะห์หลักสูตรและศึกษาแนวทางการเขียนแผนแต่ละแผนและได้ผ่านการเสนอแนะและตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขจนทำให้ได้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งนี้เพราะผู้เรียนตระหนักว่าเมื่อกลุ่มประสบผลสำเร็จตนเองย่อมประสบผลสำเร็จตามไปด้วยซึ่งจะเป็นการช่วยพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนให้ดีขึ้นซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระวิญญูเถาถาวงษ์ (2553 : 76) พบว่าดัชนีประสิทธิผลของการสอบแบบโยนิโสมนสิการมีค่าเท่ากับ 0.7343 ตามลำดับแสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนร้อยละ 73.43ตามลำดับซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสร้อยสุดามาดี (2551 : 130) พบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดโยนิโสมนสิการเท่ากับ 0.56 และสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญหลายแต่งทรัพย์ (2552 : 62 - 67) พบว่า ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการเรื่องพัฒนาการของไทยสมัยอยุธยามีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7406

3. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ช่วยเพิ่มความเข้าใจให้นักเรียนมากขึ้นจึงทำให้นักเรียนมีค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากขึ้นเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้สอดคล้องกับสุวิทย์มูลคำ (2547 : 9) ได้กล่าวว่าการคิดวิเคราะห์เป็นความสามารถในการจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่างๆของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของเรื่องราวหรือเหตุการณ์และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นเพื่อค้นหาสภาพที่เป็นจริงสอดคล้องกับชวลิตชูกำแพง (2551 : 74) ที่กล่าวว่าการคิดวิเคราะห์เป็นความสามารถในการเปรียบเทียบอธิบายลักษณะการจัดการซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตรขั้นพื้นฐานที่ต้องการปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์ในเรื่องต่างๆเพื่อส่งผลการประยุกต์ในชีวิตจริงให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาและรู้จักหาแนวทางแก้ปัญหาได้อย่างถูกวิธีจนสามารถอยู่ร่วมกันกับสังคมอย่างมีความสุขสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิญญูเถาถาวงษ์ (2553 : 68) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการคิดวิเคราะห์และความมีวินัยในตนเองระหว่างการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบคู่มือครูวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการมีการคิดวิเคราะห์มีวินัยในตนเองและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่ากว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01และบุญหลายแต่งทรัพย์ (2552 : 62 - 67) พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการเรื่องพัฒนาการของไทยสมัยอยุธยามีความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05และธนัท อู๊ดน้อย (2558: 102)พบว่าการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.41, S.D.=0.69)ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาความรู้ทักษะ

และสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพด้วยระเบียบวิธีดำเนินการเป็นระบบจุดประสงค์หลักของการสอนแบบโยนิโสมนสิการต้องการกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักการสังเกตรู้จักการตั้งคำถามรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อตอบคำถามที่ตนอยากรู้รู้จักสรุปการนำเสนอความสำคัญให้ครบทุกด้านทั้งความเหมือนและความแตกต่างและข้อดีข้อเสียส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบคู่มือครูนั้นเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการทำงานมีการเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลมีกระบวนการการทำงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักสังเกตรู้จักตั้งคำถามรู้จักสร้างความคิดรวบยอดรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อตอบคำถามที่ตนอยากรู้รู้จักสรุปและทำความเข้าใจกับสิ่งสงสัยต้องการคำตอบมีความรอบคอบมีความซื่อสัตย์ต่อข้อมูลที่ได้มายอมรับการประเมินจากเพื่อนครูเป็นวิธีที่มีประโยชน์ต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้เรียนโดยตรงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีพหุปัญญามีกิจกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนที่มีความถนัดความสามารถความต้องการที่แตกต่างกันเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมที่หลากหลายและมีความสุขกับการเรียนและเพื่อเป็นการฝึกให้นักเรียนคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกให้นักเรียนใช้ความคิดที่ถูกวิธีซึ่งเป็นวิธีคิดที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญามีเป้าหมายสูงสุดคือการคิดแก้ปัญหา (ทิศนาแขมมณีและคณะ.2544 : 29) โดยการมองสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดมองถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่ยึดติดแล้วหาวิธีการหรือโอกาสที่จะทำปัญหากลายเป็นบทเรียนที่ดีมีค่าในการแก้ปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นในอนาคตซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการจัดกิจกรรมตามแนวคิดโยนิโสมนสิการที่ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญต้องจัดสภาพแวดล้อมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และได้ฝึกวิธีคิดโดยแยบคายเน้นให้ผู้สอนกับนักเรียนมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนักเรียนมีโอกาสแสดงออกไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (สุมนอมรวิวัฒน์. 2530 : 89 ; พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2542 : 88) จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่าการใช้เทคนิคหรือขั้นตอนที่หลากหลายจะเน้นให้นักเรียนได้ฝึกการปฏิบัติกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดที่ทำให้เกิดปัญญาสามารถช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความคิดวิเคราะห์และความฉลาดทางอารมณ์ดีขึ้น

6.ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยแบบโยนิโสมนสิการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมควรมีเวลาให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนอย่างเพียงพอทั้งขั้นการกำหนดปัญหาการตั้งสมมติฐานการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลการสรุปและการรายงานเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถของตน

1.2 ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการครูควรแนะนำทำความเข้าใจกับนักเรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแต่ละขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนก่อนเพื่อจะได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนรู้

1.3ครูควรสร้างบรรยากาศเพื่อจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุดและทั่วถึงทุกคนโดยให้นักเรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อให้สามารถค้นพบความรู้สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่ส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

2.2ควรนำรูปแบบการกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการไปวิจัยและพัฒนาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระหรือเนื้อหาวิชาอื่น เช่น วิชาภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่4หรือระดับชั้นอื่น

เอกสารอ้างอิง

ชวลิตชูกำแพง. (2551). การประเมินการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ทิศนาแขมมณีและคณะ. (2544). กระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

ธนัท อู๊ดน้อย. (2558). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการเรื่องแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยศิลปากร).

บุญหลายแต่งทรัพย์. (2552).ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการเรื่องพัฒนาการของไทยสมัยอยุธยาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543).ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่.กรุงเทพฯ : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.

พระวิญญูเถาถาวงษ์. (2553). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการคิดวิเคราะห์และความมีวินัยในตนเองระหว่างการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนแบบคู่มือครูวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

โรงเรียนวาปีปทุม. (2560). รายงานประจำปีของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2560.มหาสารคาม : โรงเรียนวาปีปทุม.

สร้อยสุดามาดี. (2551). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างการเรียนรู้ตามแนวคิดโยนิโสมนสิการและตามแนวทฤษฎีพหุปัญญาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.(วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุมนอมรวิวัฒน์. (2530). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สุวิทย์มูลคำ. (2547). กลยุทธ์การสอนคิดวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

สุคนธ์สินธพานนท์. (2551). นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์9119 เทนนิคพริ้นติ่ง.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

A Development of Learning Activities by 4 MAT to Enhance critical Thinking Ability on Geography the Topic of Natural Disaster for MathayomSueksa 5

ศุภาลักษณ์ วันท่าค้อ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่5โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคมภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 17คนโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจในการเรียนรู้วิเคราะห์ข้อมูลโดยหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบค่าทีผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เท่ากับ 82.25/84.31 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80

2.ค่าดัชนีประสิทธิผลของการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7668 ซึ่งแสดงว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ ร้อยละ 76.68

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.25, S.D.=0.77)

คำสำคัญ : วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT,ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ความสามารถในการคิดวิเคราะห์, ความพึงพอใจ

---

[1] นักศึกษาปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ABSTRACT

The purposes of this research were : to Development of Learning Activities by 4 MAT to Enhance critical Thinking Ability on Geography the Topic of Natural Disaster for MathayomSueksa 5. The samples used in this study consisted of 17 Matthayomsuksa 5 students, Thakonyangpittayakom School, obtained using the Cluster Random Sampling technique. The instruments used in this research were : 1) instructional plans using 4Mat Learning Model 2) a 30- items test of learning achievement 3) a 20- items of analytic thinking ability test and 4) a 20- items scale on self-esteem. The statisticsused for analysis data were mean, standard deviation, percentage, and t-test The results of the study were as follows :

1. The efficiencies of the learning organizations using 4Mat Learning Model for Matthayomsuksa5 level were 82.25/84.31 respectively.

2. The effectiveness indices of learning organizations using 4Mat Learning Model for
Matthayomsuksa5 level were 0.7668 indicating the students had learningprogress at 76.68 % respectively.

3. Mathayomsuksa5 students who learning organizations using 4Mat Learning Model showed higher achievement than before learning at the .01 level of significance.

4. Mathayomsuksa5 students who learning organizations using 4Mat Learning Model showed higher analytical thinking than before learning at the .01 level of significance.

5. The students' level of satisfaction toward Learning Activities by 4 MAT to Enhance critical Thinking Abilitywas high level ($\bar{X}$ =4.25, S.D.=0.77)

Keywords: 4 MAT Method,achievement , critical Thinking Ability, satisfaction

1. บทนำ

สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมโดยเฉพาะสาระภูมิศาสตร์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควรทั้งนี้เพราะการสอนจะเป็นไปในลักษณะสอนให้จำมากกว่าสอนให้คิดและสอนให้เชื่อมากกว่าสอนให้ขัดแย้งสอนเนื้อหามากกว่าสอนกระบวนการแสวงหาความรู้มิได้ดึงเอาศักยภาพของผู้เรียนออกมาใช้แต่ปิดกั้นการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน (บูรชัย ศิริมหาสาคร, 2559 น. 32) นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนยังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากตำราหรือแบบเรียนครูไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกหรือได้เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจครูชอบที่จะสอนตามความเคยชินไม่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมาเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการเน้นให้เป็นปีแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้โดยให้ปรับการเรียนและเปลี่ยนการสอนใหม่ก็ตามแต่การจัดการเรียนการสอนก็ยังคงมีปัญหาอยู่เช่นเดิมเพราะจากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานปีการศึกษา 2559 - 2562 ของโรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคมสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการสอนอยู่ในขณะนี้ปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่5 บางส่วนยังอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์

มาตรฐานมากนั่นแสดงว่าการจัดการเรียนการสอนของครูและนักเรียนยังไม่ได้มาตรฐานและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรครูจะต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้การสอนของครูจึงต้องเน้นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติโดยการสอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาด้านทฤษฎีและหลักการก่อนการฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยให้งานเกิดประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560 น.21)

จากเอกสารรายงานประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาพบว่า การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพราะการสอนในปัจจุบันเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยังสอนให้จำในเนื้อหามากกว่าการสอนกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองมิได้ดึงเอาศักยภาพทางด้านร่างกายจิตใจและสติปัญญาของนักเรียนออกมาใช้ซึ่งเป็นการปิดกั้นการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอย่างสิ้นเชิง (บูรชัยศิริมหาสาคร, 2550 น. 11) อีกทั้งครูไม่เข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนและไม่ได้จัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละแบบ(วัลลภกันทรัพย์, 2554 น. 5) ขาดประสบการณ์ในการค้นคว้าความจริงรอบตัวและการเลือกรับความจริงจากข้อมูลข่าวสารที่มีมากมายทำให้นักเรียนไม่สามารถเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยนับวันคนในสังคมจะถูกสภาพแวดล้อมระบบสังคมเศรษฐกิจธุรกิจชักนำไปให้มีวิธีคิดที่แตกต่างไปจากอดีตคิดเข้าข้างตัวเองคิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวคิดแบบแยกส่วนไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทำให้การแก้ปัญหาส่วนรวมและการตัดสินใจในชีวิตประจำวันไม่บรรลุเป้าหมายด้วยเหตุผลดังกล่าววิธีคิดจึงควรเน้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเรียนรู้ด้วยการอ่านการฟังให้มากเพื่อให้เกิดจินตนาการบนพื้นฐานของเหตุผล (เรืองชัยทรัพย์นิรันดร์, 2555 น. 13) สอดคล้องกับศักดิ์พงษ์ นิลไพรัช (2556 น. 11) ที่กล่าวว่าการเรียนรู้ในทุกสาขาวิชาหลีกหนีไม่พ้นที่นักเรียนต้องอ่านหนังสือเอกสารและสื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่ต้องเรียนรู้ปัญหาในปัจจุบันคือนักเรียนอ่านหนังสือเพื่อจำไปตอบข้อสอบแต่ไม่ได้อ่านเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในศาสตร์นั้นๆจนสามารถคิดวิเคราะห์และนำความรู้จากการอ่านไปประยุกต์ในการสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นผู้วิจัยในฐานะที่รับผิดชอบการสอนในสาระภูมิศาสตร์ของโรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคมจึงมีความสนใจศึกษาค้นคว้ารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นการทำให้ผู้เรียนสนใจในกิจกรรมการเรียนและทำให้มีความสามารถรับรู้ได้รวดเร็วขึ้นอันจะเป็นผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก้าวหน้าขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4MATเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2.เพื่อศึกษาดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ2วัฏจักรการเรียนรู้ 4MATเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

2.เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเร3ียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4MATเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียน

2.เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรมการ4เรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4MATเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียน

2.พื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบเ 5วัฏจักรการเรียนรู้ 4MATเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ภาคเรียนที่2ปีการศึกษา 2561 จำนวน 4 ห้องเรียน จำนวน52คน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 17 คน เป็นห้องทดลองจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้4MAT

3.2.2 ตัวแปรตามได้แก่

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์

3) ความพึงพอใจ

3.3เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือเนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน12แผน

3.4 สถานที่และระยะเวลาในการวิจัย

โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ภาคเรียนที่2 ปีการศึกษาพ.ศ. 2561โดยใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำนวน 12ชั่วโมง (สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง รวม6สัปดาห์)

4. การดำเนินการวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

4.1.1ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ภาคเรียนที่2ปีการศึกษา 2561 จำนวน 4 ห้องเรียน จำนวน52คน

4.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 17 คน เป็นห้องทดลองจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2.1 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้) 4MAT (จำนวน ชั่วโมง 12 แผน 6

4.2.2 แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน30 ข้อ

4.2.3 แบบทดสอบความสามารถในการคิดวิเคราะห์จำนวน 20 ข้อ

4.2.4 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนจำนวน ข้อ20

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4MAT กับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติวิชาภูมิศาสตร์เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตามเกณฑ์ 80/80โดยหาค่า E1/E2 จากสูตร

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์หาค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติกับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4MAT เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่5 โดยใช้วิธีการหาค่าดัชนีประสิทธิผล (The Effectiveness Index : E.I.)

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการสอนแบบ 4MAT เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยใช้วิธีการหาค่า t – test แบบ dependentSamples

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการสอนแบบ 4MAT เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติโดยใช้วิธีการหาค่า t – test แบบ dependentSamples

ตอนที่5การวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการเรียนเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการสอนแบบ 4MATวิชาภูมิศาสตร์เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติโดยค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) (บุญชม ศรีสะอาด, 2556, น. 123)

6. สรุปและอภิปรายผล

1. ประสิทธิภาพกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เท่ากับ 82.25/84.31 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80เพราะรูปแบบการเรียนการสอนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ (4 MAT) เป็นกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการพัฒนาสมองซีกซ้ายหรือซีกขวามาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเริ่มกระบวนการเรียนโดยการให้ผู้เรียนบูรณการประสบการณ์เดิมหรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนเพื่อให้รู้คุณค่าของสิ่งที่เรียนการสร้างความคิดรวบยอดการลงมือปฏิบัติกิจกรรมอย่างอิสระเต็มตามศักยภาพแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้รับกับผู้อื่นเพื่อขยายกรอบความคิดของผู้เรียนให้กว้างไกลออกไปซึ่งกระบวนการเรียนที่กล่าวมานี้ได้มีการปฏิบัติกิจกรรมที่พัฒนาสมองซีกซ้ายและซีกขวาอย่างสมดุลอันเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของบรรจบ มะหัด (2553 น.70-118) พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ เรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมการ

เรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 84.01/82.1 ศิริพร เกิดผล (2557น. 66-72) พบว่าแผนการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 89.28/89.53 และทรงภพเตชะตานนท์ (2557น. 98–106) พบว่า แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.71/86.68

2.ค่าดัชนีประสิทธิผลของการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7668 ซึ่งแสดงว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ ร้อยละ 76.68 ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจากการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือของแผนการเรียนรู้โดยใช้การสอนแบบ 4MAT เป็นไปตามขั้นตอนของการดำเนินการตั้งการศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิเคราะห์เนื้อหาจุดประสงค์กิจกรรมตลอดจนปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาจนได้ฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบรรจบ มะหัด (2553น.70-118) พบว่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT มีค่าเท่ากับ 0.6661 ศิริพรเกิดผล (2557น. 66-72) พบว่าแผนการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีดัชนีประสิทธิผลมีค่า 0.7720 ทรงภพเตชะตานนท์ (2557น. 98–106) พบว่า มีค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT มีค่าเท่ากับ 0.7878 และพรศิรินิลฉวี (2558น. 88–96) พบว่าดัชนีประสิทธิผลมีค่าเท่ากับ 0.7176 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT เพิ่มขึ้นร้อยละ 71.76

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เพราะกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT มีต่อการเสริมสร้างผลการเรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งเมื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนแล้วจะเห็นว่าการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT ดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานความเชื่อของการจัดการเรียนรู้ตามหลักการสำคัญ 5 ประการ ได้แก่แนวคิดการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียนหลักการของความพร้อมในการเรียนรู้การเรียนรู้ผ่านทักษะกระบวนการและการปฏิบัติการร่วมมือกันเรียนรู้และการถ่ายโอนการเรียนรู้และเมื่อพิจารณาขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้จะเห็นว่ามีความครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ที่ดีตามหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญแสดงว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างรอบด้านทั้งด้านสติปัญญาด้านคุณลักษณะหรือจิตพิสัยและด้านทักษะปฏิบัติสอดคล้องกับการวิจัยของพรศิรินิลฉวี (2558น. 88–96),บุริทร์ ภาลา (2555 น. 80),พงษ์ศักดิ์ ไชยศรีจันทร์ (2556 น. 76) และอรพรรณ เหมสุวรรณ (2558 น. 78)พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการเรียนรู้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4. คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ เนื่องจากผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนการสอนทั้ง3ขั้นตอนด้วยกระบวนการกลุ่มเริ่มจากการ

สำรวจปัญหาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการปฏิบัติงานจัดกลุ่มลำดับความสำคัญอภิปรายวิพากษ์วิเคราะห์ประเด็นปัญหาฝึกคิดหาเหตุผลหาข้อมูลที่หลากหลายเกิดองค์ความรู้เขียนเสนอแนวทางการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และมีคุณธรรมเป็นการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของพรศิริ นิลฉวี (2558น. 88–96),บุริทร์ ภาลา (2555 น. 80) พงษ์ศักดิ์ไชยศรีจันทร์ (2556 น. 76) และอรพรรณ เหมสุวรรณ (2558 น. 78)พบว่า ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

5. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT วิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.25, S.D.=0.77) ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการเรียนรู้แบบ 4MAT เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนครูเป็นผู้สร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ให้มีลักษณะจูงใจให้เกียรติผู้เรียนชื่นชมความหลากหลายของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความสุขกับการค้นพบตัวเองตามฐานคติวัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4MAT สอดคล้องกับการวิจัยของพรศิริ นิลฉวี (2558น. 88–96),บุริทร์ ภาลา (2555 น. 80) พงษ์ศักดิ์ไชยศรีจันทร์ (2556 น. 76) และอรพรรณ เหมสุวรรณ (2558 น. 78)พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ โดยใช้การเรียนรู้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4MAT มีหลายขั้นตอนซึ่งต้องใช้เวลาในการเรียนการสอนมากครูผู้สอนต้องควบคุมเวลาและยืดหยุ่นกิจกรรมการเรียนการสอนตามความเหมาะสมและควรมีการเตรียมความพร้อมในการสอนเป็นอย่างดี

2.ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 และมีดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7668ดังนั้นครูผู้สอนที่รับผิดชอบการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติสามารถนำไปใช้สอนได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.ควรมีการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4MAT ในหน่วยการเรียนรู้และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และระดับชั้นอื่นให้แพร่หลายมากขึ้น

2.ควรศึกษาผลการเรียนรู้จากการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4MAT ไปทดลองสอนกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ :กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.

ทรงภพเตชะตานนท์. (2557). *การเปรียบเทียบผลการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเรื่องภูมิศาสตร์ประเทศไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แผนผังความคิด*.(วิทยานิพนธ์กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

บูรชัย ศิริมหาสาคร. (2559). “โลกาภิวัตน์กับการพัฒนาหลักสูตร,” *สารพัฒนาหลักสูตร*. 42(128) : 7-9 ; มกราคม- มีนาคม.

บรรจบมะหัด. (2555).*การจัดการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์เรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้(4 MAT)*.(วิทยานิพนธ์กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

เผชิญกิจระการ. (2554). “ดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index : E.I),” *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 8(2) : 31 – 35 ; กรกฎาคม.

พรศิรินิลฉวี. (2558). *การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT*.(วิทยานิพนธ์กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

เรืองชัยทรัพย์นิรันดร์.(2555). *ชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การบรรณาธิการหนังสือเล่มสำหรับการพิมพ์*.วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.

วัลลภกันทรัพย์.(2554). *ครูกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ศักดิ์พงษ์ นิลไพรัช. (2556). *การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนสื่อความ*. กรุงเทพฯ : ประสานมิตร.

ศิริพรเกิดผล. (2557). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4 MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเรื่องระบอบการปกครองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5*. .(วิทยานิพนธ์กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

อรพรรณ เหมสุวรรณ. (2558). *การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพุทธศาสนากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4Mat*. .(วิทยานิพนธ์กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์2562

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

Communities's Participation of Using Moderate Class More Knowledge Policy in Pilot Schools under Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary school Educational Service Area office 1

ธีระวัฒน์ มอนไธสง[1]
ปิยะ มีอนันต์[2]
ทวีศักดิ์ จริตควร[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 2) ศึกษาสภาพการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ในการศึกษาใช้วิธีวิจัยแบบผสม กลุ่มตัวอย่าง คือ หัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนจากครัวเรือนหรือผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 368 ครัวเรือน ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมและจำแนกรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน

2. สภาพการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ด้านการสื่อข้อความ พบว่า ได้รับนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้จากต้นสังกัด มีความชัดเจนเที่ยงตรง และมีความคงเส้นคงวา ด้านทรัพยากร พบว่า มีวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้อย่างพอเพียง และครอบคลุมทุกกิจกรรม ด้านทัศนคติของผู้ปฏิบัติ

[1] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏระนครศรีอยุธยา
[2] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
[3] สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดหรือส่งต่อนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย และด้านโครงสร้างระบบราชการ พบว่า มีวิธีการหรือระเบียบปฏิบัติ ที่จะสามารถทำให้การปฏิบัติงานตามโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น

3. แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ พบว่า มีแนวทางที่สำคัญ โดยพิจารณาจากประเด็นที่สำคัญแต่ละด้าน ดังนี้ ควรมีการจัดประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาคณะครูกับผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษา ควรให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ควรให้การสนับสนุนอบรมหลักสูตรจากภาครัฐ ควรสนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์การเรียนให้กับโรงเรียน ควรส่งเสริมการใช้วิทยากรภายนอก และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้กับนักเรียน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม / ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ / การนำนโยบายไปปฏิบัติ

Abstract

The purposes of this research were 1) to investigate community participation in “Moderate Class, More Knowledge” policy in Pilot Schools under Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary school Educational Service Area office 1 2) To explore the application of the policy in Pilot Schools under Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary school Educational Service Area office 1 by using factor interaction, and 3) to study the guideline the community participation in the policy of Pilot Schools under Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary school Educational Service Area office 1 . Mixed method was applied to family leaders or family representatives of parents totaling 368 representatives obtained from stratified random sampling method. The research instruments employed were questionnaires and structured interview. Frequency, percentage, mean, and standard deviation were used to analyze the data. The results revealed as follows:

1. The level of community participation in “Moderate Class, More Knowledge” policy was in a moderate level in all factors. Considering each factor, the participation in follow up and evaluation, the participation in operation, and planning participation were sorted from highest to lowest averages.

2. In terms of The “Moderate Class, More Knowledge” policy by using factor interaction, the result showed that the advertisement of the policy from an agency was clear, accurate and consistent. Regarding resources, materials used in the policy were adequate and covered all activities. In terms of attitude of practitioners, there was a way to convey or pass on the policy in order to meet the objectives of the policy. For bureaucratic structure, there were methods or procedures that can be used in order to fasten the policy.

3. The result exposed that the solutions for community participation in “the Moderate Class, More Knowledge” policy as follows: Arrange meeting or activity between school executives, teachers, and community leaders for education development planning and school constitution, supporting management of school operation plan, the government should advocate curriculum training and gave suggestion for management problem solving resulting in quality education. advocating in educational aid for school, committee affiliation that related to school’s mission for efficiency management, promoting activities that inherit local and national tradition,

culture and art, invite outside lecturer and use local wisdom such as local profession to educate student.

Keywords : Participation / Moderate Class More Knowledge / Policy Implementation

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องการศึกษาว่า การจัดการศึกษาต้องดูภาพรวมทั้งประเทศ เพราะทุกวันนี้การศึกษาค่อนข้างอ่อนแอ และมุ่งเน้นการเรียนการสอนเนื้อหา บางเรื่องมากเกินไป ทรงมีพระราชดำริให้มีการนำองค์ 4 แห่งการศึกษา คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา มาใช้ในการจัดการศึกษา

การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับโรงเรียน ระดับองค์การ หรือระดับประเทศ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนทัศน์ปัจจุบัน เนื่องจากจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (ownership) ทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ หลักการของการมีส่วนร่วมในการทำงาน ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” (วันชัย วัฒนศัพท์, 2546)
การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพองค์กรเพราะเมื่อบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดการต่อต้านเกี่ยวกับแนวคิดและการดำเนินงาน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งและความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน เพื่อมุ่งไปสู้เป้าหมายและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร ซึ่งบุคลากรจะรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่เกิดขึ้นและเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับองค์กร ผลลัพธ์สุดท้ายคือ องค์กรมีคุณภาพ (ประทีป จันทรสิงห์, 2549)

ในปัจจุบันรัฐบาลต่างให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนการพัฒนา เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ และติดตามผล และการมีส่วนรวมในการรับผลประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนกำลังเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ผ่านมาพบว่า อุปสรรคและปัญหาของการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ประชาชนขาดความสนใจหรือขาดการมีส่วนรวมทางการเมือง รัฐบาลจึงมีแนวนโยบายที่เป็นปัจจัยที่เป็นสิ่งจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ นำไปสู่การพัฒนาที่ตรงเป้าหมาย เกิดความชอบธรรมอันนำมาซึ่งประโยชน์แก่ ประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนที่สำคัญอีกด้วย (รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร, 2552)

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม นโยบายหนึ่งของรัฐบาล คือ การลดเวลาเรียนภาควิชาการลง แต่ต้องไม่กระทบเนื้อหาหลักที่เด็กๆ ควรเรียนรู้ ซึ่งหมายความว่าครูต้องใช้

ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้ให้นักเรียนได้สาระที่ต้องรู้ครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จากนโยบายการลดเวลาเรียนดังกล่าว จึงนำมาสู่การปฏิบัติโดยกำหนดให้โรงเรียนเรียนภาควิชาการ ถึงเวลาบ่าย 2 โมงครึ่งหรือเวลา 14.30 น. แต่เวลาที่โรงเรียนเลิกยังคงเหมือนเดิมตามกำหนดของ แต่ละโรงเรียนซึ่งมักจะเป็นช่วงเวลา 16.00 น. ดังนั้นช่วงระยะเวลาระหว่าง หลังเลิกเรียนจนกว่านักเรียนจะกลับบ้านซึ่งนักเรียนยังคงอยู่ที่โรงเรียน โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ ให้นักเรียนปฏิบัติ และควรเป็นกิจกรรมที่มีความหลากหลายที่ช่วยเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ ความมีน้ำใจต่อกัน การทำงานเป็นทีม และที่สำคัญควรมีกิจกรรมกระตุ้นให้เด็กได้ค้นหาศักยภาพและความชอบของตนเอง ซึ่งเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความพิเศษ มีความสามารถในแบบฉบับของตนเอง การจัดกิจกรรมไม่จำเป็นต้องเปิดให้เฉพาะห้องเดียวกัน หรือระดับชั้นเดียวกัน บางกิจกรรมสามารถศึกษาหรือทำร่วมกันหลายระดับชั้นได้ เพื่อให้เด็กๆรู้จักปรับตัว การช่วยเหลือดูแลกัน การมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลายช่วงวัย โดยเป็นการจำลองสภาพจริงในสังคมให้เด็กได้เรียนรู้ ซึ่งจะยิ่งช่วยเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหาให้กับเด็กไทยต่อไป

สืบเนื่องจากการนำนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” มาสู่การปฏิบัติในโรงเรียน ครูผู้สอนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติและเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น นักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ และมีความสุขในการเรียนรู้อย่างแท้จริง และให้นักเรียนมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อันได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ทักษะการทำงาน ทักษะชีวิตที่ใช้ได้จริง จะช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้นโยบายขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ดี

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”ไปปฏิบัติ ของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ซึ่งผลการวิจัยจะมีประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการนำนโยบายไปปฏิบัติในโรงเรียนทั่วไป และโรงเรียนในสังกัดอื่น ๆ สามารถเป็นองค์ความรู้ทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงนโยบายการศึกษาต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1
2. เพื่อศึกษาสภาพการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

3. ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 จำนวน 9,164 ครัวเรือน ทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำครัวเรือนที่เป็นตัวแทนในการศึกษา จำนวน 368 ตัวอย่าง ซึ่งได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปเครซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือผู้บริหารชุมชน ผู้นำกลุ่มในชุมชน ตัวแทนนักเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษาหรือรองผู้บริหารฝ่ายวิชาการ รวมจำนวน 7 ท่าน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ดังนี้

1) การวางแผน

2) การดำเนินงาน

3) การติดตามและประเมินผล

2. การนำนโยบายไปปฏิบัติ ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย Edwards (1980) ดังนี้

1) การสื่อข้อความ

2) ทรัพยากร

3) ทัศนคติของผู้ปฏิบัติ

4) โครงสร้างระบบราชการ

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ดังนี้

1) การวางแผน

2) การดำเนินงาน

3) การติดตามและประเมินผล

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามแบบมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งสร้างขึ้นตามแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย แบบสอบถามมีทั้งแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด จำนวน 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ เป็นคำถามปลายปิด (closed-ended question)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended question)

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะต่อการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended question)

เครื่องมือที่ใช้ในในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง โดยคำถาม จะครอบคลุมการมีส่วนร่วมของชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วมวางแผน 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และ 3) ด้านการร่วมติดตามและประเมินผล และยึดประเด็นการวิเคราะห์การนำนโยบายไปปฏิบัติ ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ 1) การสื่อข้อความ 2) ทรัพยากร 3) ทัศนคติของผู้ปฏิบัติ และ 4) โครงสร้างระบบราชการ โดยมีจุดมุ่งหมายในการหาข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้รับการสัมภาษณ์ มีลักษณะ เป็นแบบสอบถามปลายปิด

ตอนที่ 2 เป็นประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่องสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามประมาณค่ามาตรวัดประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับโดยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ลงรหัส (Coding form) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไป โดยใช้ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage)

2.การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ ลักษณะคำถามเป็นแบบ Rating scale โดยใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลโดยทั่วไปของประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน (standarddeviation) เป็นรายข้อ และรายด้าน นำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสอบถามปลายเปิด และการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยการศึกษารายละเอียดของคำตอบของแต่ละบุคคลก่อนการจำแนกประเภทโดย พิจารณาคำตอบของทุกราย นำคำตอบเหล่านั้นมาจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่จากประโยคหรือคำสำคัญ (Key word) การพิจารณาจะดูได้จากความถี่ของแต่ละกลุ่ม โดยยึดคำตอบที่มีความถี่สูงมาใช้เป็นประเด็นในการอภิปรายหรือถือเป็นประเด็นสำคัญ

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

ตาราง แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่ม เวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ ภาพรวมทุกด้าน

รายการประเมิน	$\overline{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. ด้านการวางแผน	2.55	1.07	ปานกลาง
2. ด้านการดำเนินการ	2.82	1.14	ปานกลาง
3. ด้านการติดตามและประเมินผล	2.95	1.20	ปานกลาง
รวม	**2.77**	**1.13**	**ปานกลาง**

จากตารางพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตามลำดับ

ส่วนประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่พบมากที่สุดในแต่ละด้านและแนวทางแก้ไข เรียงตามลำดับ ความถี่ 3 ลำดับแรก มีดังนี้ ปัญหาการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงาน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ปัญหาการมีส่วนร่วมดำเนินการเกี่ยวกับการร่วมปฏิบัติตามแผน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมและไม่มีข้อมูล และปัญหาการมีส่วนร่วมวางแผนเกี่ยวกับการร่วมจัดทำแผน ชุมชนไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน แนวทางแก้ไข ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการทำกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้กับชุมชนและผู้ปกครองทราบอย่างทั่วถึง ควรให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลของทางโรงเรียน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดการการศึกษาให้มากขึ้น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมวางแผน ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการเรียนให้มากขึ้น ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ ให้ทางโรงเรียนจัดทำเอกสารแจกโดยผ่านทางนักเรียนมาให้ผู้ปกครองได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ในโรงเรียน และด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการทำกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้กับชุมชนและผู้ปกครองทราบอย่างทั่วถึง

2. สภาพการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ด้านการสื่อข้อความ พบว่า ได้รับนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้จากต้นสังกัด มีความชัดเจนเที่ยงตรง และมีความคงเส้นคงวา ด้านทรัพยากร พบว่า มีวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้อย่างพอเพียง และครอบคลุมทุกกิจกรรม ด้านทัศนคติของผู้ปฏิบัติ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดหรือส่งต่อนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย และด้านโครงสร้างระบบราชการ พบว่า มีวิธีการหรือระเบียบปฏิบัติ ที่จะ

สามารถทำให้การปฏิบัติงานตามโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น

3. แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ พบว่า มีแนวทางที่สำคัญ โดยพิจารณาจากประเด็นที่สำคัญแต่ละด้าน ดังนี้ ควรมีการจัดประชุมหรือมีกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูกับผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาและการจัดกิจกรรม ควรให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ควรให้การสนับสนุน อบรมเรื่องหลักสูตรจากภาครัฐ ควรมีการให้ข้อเสนอแนะในการช่วยแก้ปัญหาให้โรงเรียนสามารถดำเนินการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ควรมีการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การเรียนให้กับโรงเรียน ควรร่วมเป็นคณะกรรมการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของโรงเรียนเพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานจารีต ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น และของชาติ ควรส่งเสริม การใช้วิทยากรภายนอก และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้กับนักเรียน

6. **อภิปรายผลการวิจัย**

จากผลการวิจัยอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมและจำแนกรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ ศรีโสภา (2553 : 56) ได้ทำการวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชาวิทยาคาร ตำบลอุโลกสี่หมื่น อำเภอท่ามะกาจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยภาพรวมและ จำแนกรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมาก ไปหาน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและ ประเมินผล และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมา สามเพชรเจริญ (2550 : 89) ที่กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในบทบาทหน้าที่ตามระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาบนพื้นฐานพุทธศักราช 2543 ซึ่งเป็นระเบียบที่กำหนดการบริหารจัดการในรูปแบบของการกระจายอำนาจในรูปคณะกรรมการบริหาร สถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงนโยบายของรัฐ ให้สัมพันธ์กับความต้องการของ ชุมชน และถือว่าชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในท้องถิ่น โดยกำหนด ทิศทางในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การบริหารโรงเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นสิ่งที่บุ่งหวังส่งเสริมสนับสนุนให้การจัดการศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ความสำคัญของการบริหารรูปแบบมีอยู่ที่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตาม โดยอยู่บนพื้นฐาน ของการให้เกียรติยกย่อง การเคารพ และยอมรับในความคิดเห็น การตัดสินใจ ความรู้ ความสามารถ และส่งเสริมขวัญกำลังใจซึ่งกันและกัน ประการสำคัญของการบริหารโรงเรียนใน รูปแบบของคณะกรรมการส่งผลให้การบริหารโรงเรียนมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นจึง ควรเชิญคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมพิจารณาแผนปฏิบัติการ

ของโรงเรียนอย่างจริงจัง

ปัญหาและอุปสรรคที่พบมากที่สุดในแต่ละด้านและแนวทางแก้ไข เรียงตามลำดับ ความถี่ 2 ลำดับแรก มีดังนี้

1) ปัญหาการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงาน สามารถสรุปได้ดังนี้ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ชุมชนไม่ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกบการหาบุคคลมาสอนนักเรียนในช่วงกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ และชุมชนไม่ค่อยได้รับทราบการติดตามและประเมินผล ตามลำดับ แนวทางในการแก้ไข คือ ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการทำกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้กับชุมชนและผู้ปกครองทราบอย่างทั่วถึง ชุมชนควรมารับทราบข้อมูลบ้าง ควรให้ชุมชนและผู้ปกครองมาเข้าร่วมกิจกรรมการแสดงผลงานการทำกิจกรรมของนักเรียนด้วย และผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือในการประเมินผลงานของนักเรียนด้วย

2) ปัญหาการมีส่วนร่วมดำเนินการเกี่ยวกับการร่วมปฏิบัติตามแผน สามารถสรุปได้ดังนี้ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมและไม่มีข้อมูล ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการด้านงบประมาณของทางโรงเรียนและขาดข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณในการจัดกิจกรรม และ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมโดยตรงกับเรื่องการบริหารงานบุคคล หรือมีก็น้อยมาก ตามลำดับ แนวทางในการแก้ไข คือ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดการการศึกษาให้มากขึ้น ต้องให้ชุมชนได้รู้ได้เห็นเกี่ยวกับงานด้านงบประมาณของทางโรงเรียนบ้าง ต้องให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานด้านงบประมาณกับชุมชนบ้าง ควรจะแจงงบประมาณรายรับ-รายจ่ายให้ทราบโดยทั่วกันเพื่อความโปร่งใส และเน้นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเพื่อเป็นผู้นำให้แก่สถานศึกษา

2. สภาพการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติของโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ตามตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านการสื่อข้อความ พบว่า ได้รับนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้จากต้นสังกัด มีความชัดเจน เที่ยงตรง และมีความคงเส้นคงวา ซึ่งในทัศนะของ Van Horn and Van Meter (1976) เห็นว่าผู้ปฏิบัติตามนโยบายจะไม่ยินยอมทำตามหากไม่มีการสื่อข้อความให้ทราบอย่างชัดเจนเพียงพอเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องทำ เช่นเดียวกันกับ Edward (1980) ที่ได้แสดงให้เห็นว่าการสื่อข้อความเป็นปัจจัยในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้มีประสิทธิผล โดยผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจต้องถ่ายทอดคำสั่งในการนำนโยบายไปปฏิบัติสู่บุคลากรผู้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยต้องมีความชัดเจน (clarity) เที่ยงตรง (accuracy) ครบถ้วนสมบูรณ์ และมีความคงเส้นคงวา (consistency) ยิ่งการตัดสินใจนโยบาย และคำสั่งในการนำนโยบายไปปฏิบัติมีความเที่ยงตรงมาก การถ่ายทอดไปสู่ผู้ปฏิบัติจะยิ่งทำให้โอกาสของการนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จสูง ซึ่งจากตัวแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยของ Edward พบว่าการสื่อข้อความส่งผลทางตรง และทางอ้อม การนำนโยบายไปปฏิบัติโดยผ่านทรัพยากร

2.2 ด้านทรัพยากร พบว่า มีวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้อย่างพอเพียง และครอบคลุมทุกกิจกรรม ซึ่งการมองทรัพยากรกับการนำนโยบายไปปฏิบัติในทรรศนะของ Rivlin (1971) ได้แสดงความเห็นว่าทรัพยากรเรื่อง เวลาเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญไม่

น้อยที่ทำให้ผู้ปฏิบัติที่รับผิดชอบถูกบังคับด้วยกรอบเวลาที่ชัดเจน และในการเลือกสรรบุคลากรให้รับผิดชอบต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติต้องเลือกสรรบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการปฏิบัติงาน และเป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่นมีวินัย และรับผิดชอบ รวมทั้ง Edwards (1980) ได้กล่าวถึงทรัพยากรเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งรวมถึงจำนวนบุคลากรที่พอเหมาะมีความชำนาญในการทำงาน มีระบบสารสนเทศที่สอดคล้องเพียงพอ และได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ Berman (1977) ที่เน้นให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนั้นทรัพยากรจึงมีความสำคัญ และมีผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ ทั้งทางตรง และทางอ้อม (Edward, 1980)

2.3 ด้านทัศนคติของผู้ปฏิบัติ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดหรือส่งต่อนโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย ดังที่ ศุภชัย ยาวะประภาษ ได้เขียนหนังสือชื่อ “นโยบายสาธารณะ” ปี พ.ศ. 2533 ได้อธิบายถึงปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยได้มาจากการทบทวนผลงานทางวิชาการในทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ วัตถุประสงค์ของนโยบายต้องมีความชัดเจน และมีความสอดคล้องกันของวัตถุประสงค์ ความเป็นไปได้ทางการเมือง ได้แก่ ระดับการสนับสนุน (หรือคัดค้าน) ของเอกชน กลุ่มอาชีพที่มีอิทธิพลหรือทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ความพอเพียงของทรัพยากร ได้แก่ การได้รับความสนับสนุนด้านการเงิน ด้านกำลัง และคุณภาพของบุคลากร และปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ สถานที่ทำการ เครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่นๆ ลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ หมายถึง หน่วยงานที่รับนโยบายไปปฏิบัติควรมีกำลังคน และทรัพยากรอื่นๆ พร้อมอยู่แล้ว และทัศนคติของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ นั่นคือ ผู้ปฏิบัติต้องมีความเข้าในวัตถุประสงค์ของนโยบายเป็นนโยบายที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจ เห็นด้วย (ศุภชัย ยาวะประภาษ, 2550)

2.4 ด้านโครงสร้างระบบราชการ พบว่า มีวิธีการหรือระเบียบปฏิบัติ ที่จะสามารถทำให้การปฏิบัติงานตามโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน จัดโครงสร้างสายงานหรือกลุ่มงานดำเนินงานตามนโยบายชัดเจน แบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีแนวปฏิบัติงานตามนโยบายชัดเจน มีกระบวนการติดต่อประสานงานกกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดแนวทางการติดตามงานเป็นระยะ และมีการรายงายผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ

3. แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ พบว่า มีแนวทางที่สำคัญ โดยพิจารณาจากประเด็นที่สำคัญแต่ละด้าน ดังนี้ ควรมีการจัดประชุมหรือมีกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูกับผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาและการจัดกิจกรรม ควรให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ควรให้การสนับสนุน อบรมเรื่องหลักสูตรจากภาครัฐ ควรมีการให้ข้อเสนอแนะในการช่วยแก้ปัญหาให้โรงเรียนสามารถดำเนินการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ควรมีการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การเรียนให้กับโรงเรียน ควรร่วมเป็นคณะกรรมการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของโรงเรียนเพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานจารีต ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น และของชาติ ควรส่งเสริม การใช้วิทยากรภายนอก และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้กับนักเรียน และควรส่งเสริมสนับสนุนให้

คณะอนุกรรมการได้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพในการช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่ง D.Mazmanian และP.Sabatier (อ้างใน สมพร เฟื่องจันทร์, 2539) ได้เสนอว่าแม้ว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติจะมีความซับซ้อนมากและใช้คนจำนวนมากก็ตาม เรายังมีช่องทางปรับปรุงได้บ้างดังข้อเสนอต่อไปนี้ ประการที่หนึ่ง ต้องพยายามกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนหรืออย่างน้อยต้องมีการสร้างเกณฑ์ชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในด้านวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย เมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจและชัดเจนในนโยบายและวัตถุประสงค์แล้วย่อมทำให้การนำนโยบายนั้นๆไปปฏิบัติผิดพลาดน้อยที่สุดประการที่สอง นโยบายนั้นควรมีทฤษฎีที่ใช้ชี้วัดปัจจัยหลักหรือความเชื่อมโยงต่างๆที่อธิบายวัตถุประสงค์ได้อย่างชัดเจนพอที่จะให้เจ้าหน้าที่ระดับล่างนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างชัดเจนมีปัญหาน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประการที่สาม ต้องสร้างโครงสร้างของการนำนโยบายไปปฏิบัติให้มีความโปร่งใสมากที่สุด พอที่เจ้าหน้าที่และกลุ่มเป้าหมายสามารถนำไปใช้เป็นแนวในการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม นั้นคือต้องสร้างโครงสร้างที่มีการผสมผสานระหว่างหน่วยงานอย่างเหมาะสมเสริมหลักการตัดสินใจขององค์กรอย่างชัดเจนและมีงบประมาณเพียงพอในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ประการที่สี่ ผู้นำในองค์กรที่นำนโยบายไปปฏิบัติจำเป็นต้องมีทักษะในการบริหารและทางการเมืองมากพอรวมทั้งยึดมั่นในวัตถุประสงค์ของนโยบายอย่างเหนียวแน่น มีภาวะผู้นำ ทักษะในการบริหารและเป็นนักพัฒนาที่ต้องการแก้ไขปัญหา ประการที่ห้า นโยบายนั้นๆต้องได้รับการสนับสนุนจากเป้าหมายและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีอิทธิพลและผู้บริหารระดับสูงอย่างสม่ำเสมอตลอดช่วงเวลาที่นำนโยบายไปปฏิบัติ เพราะหากบุคลากรเหล่านี้เข้าใจและสนับสนุนแล้วการนำนโยบายไปปฏิบัติย่อมได้รับความร่วมมือและช่วยให้การดำเนินงานลุล่วงไปด้วยดีและรวดเร็ว ไม่เกิดความขัดแย้ง ไม่เกิดการต่อต้านซึ่งนำมาซึ่งความล่าช้าของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ประการที่หกประการสุดท้ายลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์ของนโยบายปัจจุบัน ต้องไม่ถูกกระทบกระเทือนจากการเกิดขึ้นของประเด็นปัญหาใหม่ๆหรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม นั้นคือการกำหนดนโยบายต้องรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วนต้องมีข้อมูลเพียงพอทั้งอดีตและปัจจุบันเพื่อสามารถนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์และทำให้เกิดการผิดพลาดน้อยที่สุดในการนำนโยบายไปปฏิบัติ อย่างไรก็ดีการนำนโยบายไปปฏิบัติแล้ว เงื่อนไขเหล่านี้อาจไม่พบในช่วงต้นของการนำนโยบายไปปฏิบัติต้องรอระยะเวลาหนึ่งถึงจะเห็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่มุ่งหวังไว้ และอีกประการปัจจัยดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นรายการประเมินประสิทธิผลภายหลังการดำเนินงานของหน่วยงานได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะวัดดูความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติก็ตาม

7. ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนที่จะส่งเสริม สนับสมุนให้คณะกรรมการสถานศึกษาและประชาชนได้เข้าใจบทบาทหน้าที่ตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

2. การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงานชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ดังนั้นสถานศึกษาควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการทำกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้กับชุมชนและผู้ปกครองทราบอย่าง

ทั่วถึง เพื่อชุมชนจะได้รับทราบข้อมูลของทางโรงเรียน

3. เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมลอดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ของทางโรงเรียน ควรมีการจัดประชุมหรือมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูกับผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาและการจัดกิจกรรม

4. เพื่อให้กิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้เกิดความยั่งยืน ควรมีส่งเสริมการใช้วิทยากรภายนอก เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ด้านวิชาชีพในท้องถิ่นมาให้ความรู้กับนักเรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาองค์ประกอบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการนำนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ไปสู่การปฏิบัติ ว่ามีปัจจัยใดที่ส่งผลให้ได้คณะกรรมการสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ มีความเข้มแข็ง ที่จะทำให้การบริหารสถานศึกษามีคุณภาพสูงขึ้น

2. ควรมีการวิจัยเพื่อแสวงหากลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียน และชุมชน

3. ควรมีการศึกษามิติการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียน และชุมชนที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

เอกสารและอ้างอิง

ณรงค์ ศรีโสภา. 2553. **อัตลักษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชาวิทยาคาร ตำบลอุโลกสี่หมื่น อำเภอท่ามะกาจังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์การศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

บุญชม ศรีสะอาด. 2538. **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

ศุภชัย ยาวะประภาษ. 2550. **นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2550. **นโยบายสาธารณะ: แนวความคิดการวิเคราะห์และกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.

สมพร เฟื่องจันทร์. 2539. **นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2558. **คู่มือบริหารจัดการเวลาเรียน “ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้.** กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สุมา สามเพชรเจริญ. 2550. **การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานตามมาตรฐานการศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเทศบาล**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร.

Berman, Paul & Mc Laughlin. 1977. Factors Affecting Implementation and Continuation :

Federal Programs Supporting Education Change. Vol. II Santa Monica Rand Corporation.

Edward, Gorge C. III. 1980. Implementing Public Policy. Washington D.C. :

Congressional,Quarterly Press.

Rivlin, Alice. 1971. Systematic Thinking for Social Action. Washington, D.C.: Brookings Institution.

Van Horn and Van Meter. 1976. The Implementation of Intergovernmental Policy", in

Charles O,Jones,and Robert D.Thomas eds. Public policy Making in a Federal System. California : Sage Publications,Inc.

แนวทางลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม
Guidelines for reducing conflicts according to civil society concepts and Communitarianism

พระครูสุตวรธรรมกิจ,ดร.[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองและความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม 2) แนวทางการสื่อสารลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองและความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยมและการผสมผสานอุดมการณ์ทางการเมืองในแต่ละสถานการณ์ความขัดแย้งช่วยลดปัญหาความขัดแย้งได้มากที่สุด ส่วนแนวทางการสื่อสารลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม มีดังนี้ 1) การใช้ภาษาสื่อสารทางเลือก 2) การใช้ภาษาชื่นชมคุณค่าปัจเจกบุคคล 3)การใช้ภาษาแสดงให้คุณปูการขององค์รวม

คำสำคัญ: แนวทางลดความขัดแย้ง, ประชาสังคม, ชุมชนนิยม

Abstract

The objective of this research article is to analyze 1) The relationship between political ideology and conflict according to civil society and communitarianism concepts 2) Communication guidelines to reduce conflict according to civil society concept and communitarianism concepts. The study indicated that relationship between political ideology and conflict according to civil society and communitarianism concepts and the combination of political ideologies in each conflict situation helps to reduce conflicts as much as possible. Communication guidelines to reduce conflict according to civil society concept and communitarianism concepts : 1) Using alternative communication languages 2) Using language to appreciate the value of individuals 3) Using language to show you the holistic approach

Keyword : Guidelines for reducing conflicts, Civil Society, Communitarianism

1.บทนำ

“เรามีหลักมาแต่โบราณแล้วว่า มีเจ้าบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนันแขวงตามบ้านนอกหรือหัวเมือง เวลานี้มีเป็นบ้านๆ กำนันแขวงอยู่บ้างแล้วการที่เราจะจัดใหม่ต่อไปนั้น เห็นว่าควรจะอนุโลมจัดท้องที่คล้ายคลึงกับที่เราจัดมีอยู่บ้างแล้วบางเมือง คือ กำหนดหลายๆ เจ้าบ้าน ที่อยู่ใกล้ชิดติดต่อกันเป็นกลุ่มๆหนึ่งเข้าเป็นหมู่บ้านในกลุ่มนี้เรียกว่า “หมู่บ้าน” แล้ว ให้มีผู้ใหญ่บ้านปกครองคนหนึ่ง หลายๆ

[1] อาจารย์ประจำสาขารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หมู่บ้านที่อยู่ในระยะใกล้เคียงกันมากน้อยพอสมควร ตั้งขึ้นเป็น“ตำบล” ให้มีกำนันเป็นหัวหน้าตำบล หลายๆตำบล รวมเป็นแขวงหรืออำเภอหนึ่ง การรวบรวมบ้านขึ้นเป็นหมู่ เป็นตำบล เป็นอำเภอเช่นนี้ คงมีเล็กบ้างใหญ่บ้างต้องถือเอาภูมิประเทศท้องที่ เป็นหลัก”

จากข้างต้นเป็นหลวงเทศาจิตวิจารณ์ (เส็ง วิรยศิริ) ทรงมีพระราชดำรัสกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อมาหลวงเทศาจิตวิจารณ์ได้เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญการปกครองระดับท้องถิ่น และเป็นที่มาของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 การปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยมีระดับพื้นฐาน คือ หมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับคนในชุมชน โดยรับรู้ปัญหาความเดือดร้อน และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งลดปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการต่างๆ

ความขัดแย้งหรือปัญหาอุปสรรคในการปกครองนั้น หากพิจารณาในมิติด้านสังคม อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคม หรือจัดเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เป็นพลวัต อีกทั้งความขัดแย้งอาจมีที่มาจากพฤติกรรมทางสังคมที่กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรมมีส่วนในการหล่อหลอม ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุจากบุคคลที่มีความหลากหลายทางความคิด เศรษฐกิจ สังคม และระดับการศึกษา ตลอดจนความขัดแย้งมีความสัมพันธ์กับประเด็นอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทท้องถิ่น ดังที่ วรเชษฐ์ หน่อคำ (2544) กล่าวว่า “ความขัดแย้งมักมีความเกี่ยวพันกันอยู่เสมอในลักษณะเชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ความคิด ความเชื่อ และผลประโยชน์ที่ทุกคนเกี่ยวข้อง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนในชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อ ค่านิยมของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแตกต่างจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่เข้าใจบริบทความเชื่อ ค่านิยมดังกล่าวย่อมทำให้เกินความขัดแย้งขึ้นได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาเรื่อง “แนวทางลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม” เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น”

2.ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองและความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม

จากประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองและความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยมนั้น ผู้วิจัยนำเสนอประเภทความขัดแย้ง ดังนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547) กล่าวถึงความขัดแย้ง ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง อาจเกิดจาก ข้อมูลที่ได้รับมาน้อยไป การแปรผลข้อมูลผิดพลาด การสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลบกพร่อง หรือมาจากการประเมิน แปรผลข้อมูลข่าวสาร แตกต่างกัน 2) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การแข่งขันเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินการ เป็นต้น 3) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เป็นผลมาจากการแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจ การใช้อำนาจ เกิดความไม่เสมอภาคหรือไม่ยุติธรรม รวมไปถึงกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรม 4) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นผลมาจากมาจากบุคลิกภาพ และ พฤติกรรมที่เข้ากันไม่ได้มีความคาดหวังแตกต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับความเสี่ยงของกันและกันแตกต่างกันออกไป มีวิธีการในการจัดการปัญหาต่างกัน เป็นผลให้ความสัมพันธ์มีปัญหาต่อกัน เช่น การ เลือกผู้นำชุมชนที่มาจากคนละขั้วอำนาจกัน จึงทำให้คนบางกลุ่มไม่สนับสนุนการทำงานในชุมชนที่ผู้นำมาจากอีก ฝ่ายหนึ่ง 5) ความ

ขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาด้านระบบความเชื่อ โลกทัศน์ ความคาดหวังแตกต่างในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นมาของบุคคล และ การเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน สาเหตุ ความขัดแย้งข้างต้นนี้เกิดขึ้นได้โดยทั่วไป รวมถึงงานด้านพัฒนาด้วยเช่นกัน แต่เดิมความขัดแย้งกับชุมชนมีไม่ มาก รูปแบบการพัฒนาเป็นแบบไม่สลับซับซ้อนเหมือนปัจจุบันทั้งนี้ประชาชนยังมีจำนวนน้อย ความต้องการของคนไม่หลากหลาย สามารถแก้ให้สำเร็จลุล่วงลงได้ไม่ยากแต่ปัจจุบันความขัดแย้งมีสาเหตุเกี่ยวโยงกันหลายปัจจัย เช่น ความหลากหลายของผู้เกี่ยวข้อง อาทิองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ประชาชน เป็นต้น ความหลากหลายในประเด็น อาทิ เรื่องสิ่งแวดล้อม ประเด็นความเชื่อ ค่านิยม การมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การ มีค่านิยมในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและการยอมรับที่ขัดกันโดยเฉพาะเรื่องการตีความ ข้อมูลข่าวสารที่มีมากมาย กระบวนการ และทัศนคติของประชาชนที่เปลี่ยนไปจาก ประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้ความขัดแย้ง มีมากกว่าเดิมจึงต้องมีการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เหมาะสม ความขัดแย้งจึงจะคลี่คลายลงไป

จากข้างต้นประเภทของความขัดแย้งมีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ คู่ความสัมพันธ์ของความขัดแย้งส่วนใหญ่มีที่มาจากระบบความคิด รากฐานความคิด ตลอดจนอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุการศึกษาประเภทของอุดมการณ์ก็เป็นแนวทางที่ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งได้

ทั้งนี้ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2552) แบ่งประเภทของอุดมการณ์เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. อนุรักษ์นิยมใหม่ (Neo-Conservative) มีความคิดว่า โลกาภิวัตน์นำมาซึ่งความมั่งคั่ง กำแพงภาษีระหว่างประเทศควรถูกจำกัด เปิดโอกาสให้ทุนไหลเวียนอย่างเสรี และหลักคิดการบริหารธุรกิจภาคเอกชนเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มการเมืองที่มีอุดมการณ์แบบนี้คือกลุ่มทุนใหม่ ซึ่งมีทุนโทรคมนาคมเป็นแกนนำพรรคการเมืองที่กลุ่ม ผู้บริหารพรรคมีอุดมการณ์นี้คือ อดีตพรรคไทยรักไทย ซึ่งกลายสภาพเป็นพรรคพลังประชาชนในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2550

2. อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมดั้งเดิม (Clientelism) เป็นอุดมการณ์หลักที่ครอบงำสังคมการเมืองไทยมาอย่าง ยาวนาน ในระยะหลังความเข้มข้นของอุดมการณ์นี้ลดลงในกลุ่มชนชั้นกลาง แต่ยังคงมีความเข้มข้นในกลุ่มชนชั้น ชาวบ้าน และชนชั้นนำทางการเมือง ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น อาศัยอุดมการณ์อุปถัมภ์เป็นกลไกในการสร้าง เครือข่ายหัวคะแนน และจัดตั้งมวลชนไทยในชนบทให้มาสนับสนุนตนเอง เมื่อเกิดกรณีการต่อสู้ทางการเมืองทั้งใน เรื่องการเลือกตั้ง และการชุมนุมประท้วง อุดมการณ์นี้แทรกซึมอยู่ทุกพรรคการเมือง ทั้งพรรคใหญ่บ้าง พรรคเล็ก บ้าง แต่จะมีมากในพรรคที่ถูกจัดตั้งโดยกลุ่มอดีต ส.ส. ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมดั้งเดิม (Traditional Conservative) เชื่อในเรื่องการรักษาสถานภาพเดิมของ สังคม เชิดชูความมั่นคงสถาบันหลักของสังคม กลุ่มที่ดำรงอุดมการณ์แบบนี้คือ กลุ่มทุนเก่า เช่น ทุนการเงินและ อุตสาหกรรมหนักบางประเภท กลุ่มข้าราชการส่วนใหญ่ บางครั้งกลุ่มนี้ได้รับการเรียกว่า เป็นกลุ่มอามาตยาธิปไตย กลุ่มนี้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายชี้นำสังคมไทยมายาวนาน แต่บทบาทเริ่มลดลงเมื่อมีการปฏิรูปการเมืองใน พ.ศ. 2540 และในเวลาต่อมาได้ถูกสั่นคลอนอย่างหนักจากระบอบทักษิณ ซึ่งนำพาอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมใหม่เข้า มาจัดการภายในระบบราชการ พรรคการเมืองที่มีแนวโน้มยึดถือในอุดมการณ์นี้คือ พรรคชาติไทย และพรรคประชาราช เป็นต้น

4. อุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย (Liberal Democracy) มีความเชื่อพื้นฐานว่า เสรีภาพและความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งที่มีคุณค่าของมนุษย์ กลุ่มที่มีแนวคิดเช่นนี้คือ กลุ่มชนชั้นกลางซึ่งประกอบด้วยพ่อค้า นัก ธุรกิจรายย่อย ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจระดับกลาง พนักงานเอกชนระดับกลาง และผู้ประกอบอาชีพอิสระ ทั้งหลาย กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีการเติบโตเพิ่มมากขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2540 และขยายตัวจนกลายเป็นพลังในการต่อต้าน ระบอบทักษิณ พรรคการเมืองที่อาจถือได้ว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มอุดมการณ์นี้ คือพรรคประชาธิปัตย์

5. อุดมการณ์การประชาสังคมประชาธิปไตย (Civil Society Democracy) มีความเชื่อว่าการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชนในทุกระดับเป็นสิ่งที่มีคุณค่าส าหรับสังคม กลุ่มที่นำอุดมการณ์นี้ไปปฏิบัติการทางการ เมืองคือ กลุ่มองค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และนักการเมืองบางกลุ่ม กลุ่มนี้มีความมุ่งหมายที่จะผลักดันให้ สังคมเป็นสังคมแห่งการมีส่วนร่วม โดยให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเอง และ สามารถบริหารจัดการชุมชนด้วยตนเองได้ ปัจจุบันยังไม่มีพรรคการเมืองใดที่ใช้อุดมการณ์นี้ไปปฏิบัติการทางการ เมือง

อนึ่ง การศึกษาอุดมการณ์ในลักษณะความสัมพันธ์กับนโยบายสังคม ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับการประยุกต์ใช้กฎเกณฑ์ในรูปแบบนโยบาย ซึ่งแพร์เริทท์ (Parrot,อ้างอิงใน ประจักษ์ น้ำประสานไทย,2555)แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การใช้อุดมการณ์ในฐานะเป็นมโนทัศน์เชิงวิพากษ์ การใช้อุดมการณ์ในฐานะเป็นมโนทัศน์เชิงพรรณนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การใช้อุดมการณ์ในฐานะเป็นมโนทัศน์เชิงวิพากษ์ มีสาระสำคัญ คือ อุดมการณ์ตามมโนทัศน์นี้จะถูกใช้เชิงวิพากษ์เพื่อประเมินค่าชุดของความคิดและค่านิยมที่ใช้อธิบายลักษณะหรือธรรมชาติทางสังคมที่เราอาศัยอยู่ขณะนี้ว่าเป็นอย่างไร เช่น กลุ่มมาร์กซิสต์มีทัศนะว่าทุนนิยม เป็นอุดมการณ์ที่ปิดบังซ่อนเร้นความเป็นจริงในเรื่องการขูดรีดแรงงาน ชนชั้นปกครองได้ใช้อำนาจของตนครอบงำสังคมด้วยการนำความคิดที่ผิด มาให้แก่ประชาชนเพื่อปิดบังความไม่เป็นธรรมของระบบสังคม

2) การใช้อุดมการณ์ในฐานะเป็นมโนทัศน์เชิงพรรณนา มีสาระสำคัญ คือ อุดมการณ์ในรูปแบบนี้ใช้เพื่อเป็นเครื่องมือหรือกลไกการวิเคราะห์บรรดาแนวคิดและอำนาจชักจูงที่แนวคิดและอำนาจชักจูงที่แนวคิดเหล่านั้นมีต่อนโยบายสังคม

จากการศึกษาอุดมการณ์ดังข้างต้น ทำให้สรุปหน้าที่ของอธิบายได้ดังนี้

หน้าที่ในการอธิบาย หมายถึง การให้รายละเอียดอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยเฉพาะเมื่อต้องอธิบายว่าความขัดแย้งนั้นๆมีอุดมการณ์ซ่อนอยู่เบื้องหลังความขัดแย้ง เช่น การแย่งชิงทรัพยากรผลประโยชน์

1)หน้าที่ในการกำกับทิศทาง หมายถึง การบอกเส้นทางของตัวตน หรืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความเป็นตัวตนของผู้ร่วมอุดมการณ์ว่า พวกเขาเกี่ยวข้องกับโลกและสังคมอย่างไร

2)หน้าที่ให้แนวทางปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน หมายถึง การบอกให้ผู้ร่วมอุดมการณ์ทราบว่าถ้าจะบรรลุความสำเร็จแห่งอุดมการณ์จะต้องทำสิ่งใดตามลำดับขั้นตอน

จากข้างต้น ประเภทของอุดมการณ์ทำให้เข้าใจลักษณะสำคัญของอุดมการณ์ ซึ่งประยุกต์ใช้บุคคลนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งเป็นเพราะยึดถืออุดมการณ์ใด อีกทั้ง ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการทำงานในชุมชนหรือความเป็นสังคมท้องถิ่น หรือคำศัพท์รัฐศาสตร์ใช้คำว่า ชุมชนนิยม ซึ่งแนวคิดให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชน โดยให้น้ำหนักกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และเป็นที่น่าสังเกตว่าแนวคิดชุมชนนิยม อาจจะเป็นแนวคิดสหวิทยาการที่หลากหลายสาขานำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งในทางมานุษยวิทยา พัฒนา กิติอาษา ใช้คำว่า “ท้องถิ่นนิยม”

ทั้งนี้ ปิยะพงษ์ บุษบงก์ (2561) กล่าวถึง ชุมชนนิยม (Communitarianism) ให้ความสำคัญกับประเด็น “การเน้นถึงความเป็นส่วนรวม (collective) ทำให้มองสิทธิไปไกลกว่าสิทธิส่วนบุคคล โดยสิทธิส่วนรวมเน้นการการันตีและรับรองที่แน่ชัดโดยรัฐ เช่น สิทธิด้านการศึกษา สิทธิด้านที่อยู่อาศัย สิทธิที่จะมีสภาพแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย สิทธิในการรักษาพยาบาล หรือแม้แต่สิทธิในการทำงานภายในชุมชน” จากประเด็นชุมชนนิยมดังกล่าวทำให้เห็นประเด็นสิทธิ ซึ่งคนในชุมชนท้องถิ่นชนบทอาจจะไม่ตระหนักมากเท่าที่ควรเช่น สิทธิที่จะมีสภาพแวดล้อมที่ดี ตัวอย่าง การที่เผาขยะของชุมชนอยู่ใกล้บ้านเรือนตน จากเดิมที่ไม่เป็นปัญหาเพราะเป็นชุมชนขนาดเล็ก แต่เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ปริมาณขยะก็มีมากขึ้น และหากคนในชุมชนเข้าใจสิทธินี้ก็จะดำเนินการไปตามสิทธิของตน อย่างไรก็ตาม ในบริบทระบบความคิดแบบไทยๆ คือ การประนีประนอม แม้ว่าตนเองจะถูกละเมิดสิทธิ เพื่อนบ้านในชุมชนอาจมองว่าผู้ที่เรียกร้องสิทธินั้นเป็นผู้จุดชนวนความขัดแย้งในชุมชน ดังนั้น วิธีการสื่อสารลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยมจึงเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่ควรประยุกต์ใช้เพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

แนวทางการสื่อสารลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม

แนวทางการสื่อสารลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยมนั้น ผู้วิจัยประยุกต์การสื่อสารสันติตามแนวคิดของมาร์แซล โรเซนเบอร์ก(อ้างถึงในพิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย,2559) ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้ การสื่อสารที่เปิดใจเพื่อสังเกตการกระทำ ความรู้สึก การรับฟังความต้องการเบื้องลึกของตนเองและของผู้อื่นอย่างใส่ใจ ซึ่งเป็นการเปิดทางให้เกิดความเคารพ ความเอาใจใส่ ความเข้าอกเข้าใจ และก่อให้เกิดความปรารถนาร่วมกันระหว่างคู่สื่อสารในการให้หัวใจ โดยการร้องขอ (Requests) สิ่งที่เราต้องการจากผู้อื่นเพื่อให้ระดับชีวิตของเราในการอยู่ร่วมกันดีขึ้น

จากแนวคิด การสื่อสารสันติข้างต้น ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) การใช้ภาษาสื่อสารทางเลือก

การใช้ภาษาสื่อสารทางเลือก หมายถึง การเปิดโอกาสให้คู่สนทนาที่มีความขัดแย้งกันมีทางเลือกที่มากกว่าหนึ่งทางเลือก โดยผู้ไกล่เกลี่ยควรเป็นผู้สรุปและหาทางเลือกที่เหมาะสมกับคู่สนทนาที่มีความขัดแย้งกัน จากกรณีศึกษา การที่เผาขยะของชุมชนอยู่ใกล้บ้านเรือนตน จากเดิมที่ไม่เป็นปัญหาเพราะเป็นชุมชนขนาดเล็ก แต่เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ปริมาณขยะก็มีมากขึ้น และหากคนในชุมชนเข้าใจสิทธินี้ก็จะดำเนินการไปตามสิทธิของตน ผู้ไกล่เกลี่ยควรชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ได้รับความเสียหายมีทางเลือกที่จะเรียกร้องไปตามสิทธิ และชี้ให้เห็นว่า ทางเลือกของคนในชุมชนอาจมีหลากหลาย แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้หนึ่งผู้ใดที่ทำสิ่งใดแตกต่างไปจากชุมชนจะทำให้เกิดปัญหา คนในชุมชนมีสิทธิเลือกที่จะแตกต่างได้ ตราบใดที่ความแตกต่างนั้นไม่กระทบสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

2) การใช้ภาษาชื่นชมคุณค่าปัจเจกบุคคล หมายถึง การสื่อสารเพื่อลดความขัดแย้งควรพิจารณาด้านดีของแต่ละบุคคล เพื่อให้คู่สนทนานั้นเกิดความภาคภูมิใจ ตระหนักว่ามีผู้อื่นชมชมให้คุณค่า ให้ความสำคัญตน เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างบุคคลให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมาก ดังนั้น การปะทะสังสรรค์ หรือการกระทบกระทั่งทางความคิดก็อาจจะเกิดขึ้นได้

3) การใช้ภาษาแสดงให้คุณปูการขององค์รวม หมายถึง การสื่อสารที่ให้น้ำหนักความสำคัญของผลประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อชี้ให้คู่สนทนาความขัดแย้งมีจุดยืนทางความคิดว่า ปัญหานี้ส่วนรวมได้รับผลกระทบ หรือส่วนบุคคลได้รับผลกระทบ

3.ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง “แนวทางลดความขัดแย้งตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม” ผู้วิจัยเห็นว่ามีหลายประเด็นที่จะมีความจำเป็นต้องทำการวิจัยในคราวต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไปดังนี้

1. แนวทางการทำให้ความขัดแย้งลดระดับเป็นเรื่องเล่า (Narrative)
2. การศึกษาวิธีการให้เหตุผลของคู่สนทนาเมื่อเกิดความขัดแย้ง

เอกสารอ้างอิง

นรเสฏฐ์ นาคภัทระพงศ์ และคณะ. “การบริหารจัดการมณฑลเทศาภิบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”**วารสารพฤติกรรมศาสตร์**. ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2555, หน้า 143.

ประจักษ์ น้ำประสานไทย. 2555. “อุดมการณ์” **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 20 ฉบับที่ 34 กรกฎาคม-ธันวาคม

ปิยะพงษ์ บุษบงก์. 2561. “การวิเคราะห์การเมืองตามแนวคิดประชาสังคมกับชุมชนนิยม” **ประมวลสาระชุดวิชาการวิเคราะห์การเมือง.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย. 2559. **รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา.** ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันชัย วัฒนศัพท์. 2547. **คู่มือเกี่ยวกับความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. กรุงเทพฯ : ศูนย์สันติและธรรมาภิบาล.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (2552). อนาคตการเมืองไทยท่ามกลางความขัดแย้ง. เข้าถึงเมื่อ 1 สิงหาคม จาก

http: //meeboard.com/ view.aspMuser=liwliw&groupid =2&rid=31&qid=5.

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา และอำนาจตามแนวคิดรัฐศาสตร์การปกครอง

Relationship Between Languages And Power According To The Concept Of Political Science

ประไพ พินดง[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา และอำนาจ ตามแนวคิดรัฐศาสตร์การปกครอง ซึ่งการสังเคราะห์และวิพากษ์ตามความคิดภาษา และอำนาจ ตามแนวคิดของฟูโกต์ (Foucault) เป็นแนวทางที่ประยุกต์ใช้กับการศึกษารัฐศาสตร์ในด้านความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม ได้แก่ อำนาจ และการใช้อำนาจเชิงสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของอัลเลน (Allen)ซึ่งการประยุกต์ใช้อำนาจตามแนวคิดดังกล่าวมีปัจจัยของสถานการณ์ ปัจจัยทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญ

คำสำคัญ : ภาษา, อำนาจ,รัฐศาสตร์การปกครอง

Abstract

The objective of this research article is to analyzerelationship between languages and power according to the concept of political sciencewhich synthesizes and critiques according to ideas, language and power according to Foucault's conceptis a method applied to the study of political science in terms of unequal relationships, including power.And using creative power According to Allen's concept, which uses the power according to such concepts, there are factors of the situation Social factors Is an important factor.

Keywords: Languages, Power, Political Science

1.บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลักสูตรที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง รัฐศาสตร์ และการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยหลายแห่งนิสิต-นักศึกษาควรมีความรู้ความสามารถทั้งในทางด้านวิชาการและทางด้านการปฏิบัติโดยเฉพาะความคิดเชิงวิพากษ์ที่ไม่มีคำตอบเป็นสูตรสำเร็จ ดังนั้นผู้เขียนจึงมุ่งวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์พื้นฐานภาษา และอำนาจ ที่นักศึกษาส่วนใหญ่ล้วนเกิดคำถามว่าการใช้ความหมายมีมิติที่ซับซ้อนกับมิติทางรัฐศาสตร์ใด ดังนั้นบทความนี้มุ่งให้ความรู้ในการคำศัพท์พื้นฐานดังกล่าว เพื่อเป็นรากฐานในการก้าวข้ามไปยังมิติรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างระบบการเมือง ซึ่งการวิเคราะห์ระบบการเมืองที่มีมิติ แหลมคมเชิงทฤษฎีควรมีพื้นฐานองค์ความรู้ของคำศัพท์ภาษา อำนาจ และมายาคติ

[1] มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ระบบการเมืองตามแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ตะวันตก เช่น David Easton พิจารณาระบบการเมืองที่มีหน้าที่ภายในตัวเอง ราวกับระบบอัตโนมัติ กล่าวคือ การป้อนเข้าหรือการจัดการให้ตรงกับความต้องการแล้วปรากฏผลออกมาเป็นผลผลิต (Output) ต่อสังคม ขณะเดียวกันการป้อนเข้า (Input) จัดเป็นวิธีคิดที่เน้นการสร้างกรอบให้กับระบบการเมืองที่นักการเมืองนิยม ซึ่งรวมทั้งข้าราชการ พ่อค้า บุคคลทั่วไป หน่วยงาน หรือองค์กร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ระบบการเมืองถือเป็นระบบอำนาจ (Power System) ที่จับต้องไม่ได้ หรือเป็นนามธรรม ดังแนวคิดของฟูโกต์ (Foucault) มีมุมมองว่า อำนาจเป็นสิ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ในหลายสิ่งหลายอย่างที่ก่อตัวอยู่ภายในสังคม แต่จับต้องไม่ได้ หรือครอบครองเป็นรูปลักษณ์ได้ ซึ่งแตกต่างสัญลักษณ์ของอำนาจที่มีเป็นรูปธรรม เช่น ทรัพย์สิน ทองรูปพรรณ เป็นต้น แต่ฟูโกต์เสนอทัศนะเกี่ยวกับอำนาจแบบทวิลักษณ์ คือ อำนาจ เป็นส่วนกดขี่ บังคับ และส่งเสริม ส่วนอีกด้าน คือ ส่วนที่ครอบงำกับการเปิดทางให้เสรีภาพและส่วนที่ครอบงำกับการต่อต้าน

จากข้างต้น เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของคำศัพท์อำนาจในเข้าไปสัมพันธ์กับวิธีคิดของคนในสังคม เช่น นักการเมือง ระบบพรรคเมือง เพื่อให้ผู้ที่ศึกษารัฐศาสตร์เข้าใจความสัมพันธ์ของคำศัพท์ในแต่ละมิติ และในลำดับต่อจากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอำนาจ

2.ภาษาและอำนาจสัมพันธ์กันอย่างไร

การศึกษาภาษาในมิติอำนาจนั้น แนวคิดของฟูโกต์ (Foucault) เป็นสิ่งที่นักวิชาการชาวไทยในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นิยมใช้เป็นแนวคิด เพื่อออกแบบกรอบแนวคิดการวิจัย แต่ในสายรัฐศาสตร์กลับไม่เน้นที่การใช้ภาษาสื่อความหมายมากเท่าที่ควร ยกเว้นผลงานของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬารที่ศึกษาด้านวาทกรรม (Discourse) ซึ่งจัดเป็นการศึกษาตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ดังที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560) ให้นิยามวาทกรรมไว้ว่า “ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance)ให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง(valorize)กลายสภาพเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเรียกในงานศึกษานี้ว่าวาทกรรมหลัก (dominant discourse) หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า episteme”ทั้งนี้ สิ่งที่ถ่ายทอดอำนาจให้สัมผัสและรับรู้ได้ คือ กระบวนการทางภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายโดยนัย(connotation) ที่ซุกซ่อนพลังความหมายแฝงของภาษา ภายใต้ท่าทีที่สงบราวกับคลื่นใต้น้ำ หรือแฝงด้วยสุนทรพาที หรือมธุรสวาจา ดังในผลงานการศึกษาของศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว (2557) เสนอบทความวิจัยเรื่อง“กลวิธีทางภาษาเพื่อแสดงอำนาจในสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาอำนาจและอุดมการณ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ของประเทศไทย โดยรวบรวมและแบ่งสุนทรพจน์ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวในโอกาสสำคัญออกเป็น 2 กลุ่ม คือ สุนทรพจน์ที่กล่าวในวันสำคัญทางการเมือง เช่น วันรัฐธรรมนูญ วันครบรอบแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และสุนทรพจน์ที่กล่าวในโอกาสสำคัญอื่นๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเด็ก รวมทั้งสิ้น 55 ตัวบท การวิเคราะห์กลวิธีทางศัพท์ กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม และกลวิธีทางวาทศิลป์แสดงให้เห็นอำนาจของภาษาด้วยการตอกย้ำให้ประชาชนรับรู้และยอมรับความ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เรียกชื่อที่เกี่ยวกับปฏิวัติ เช่น สมัยปฏิวัติ งานปฏิวัติ ระยะปฏิวัติ และรัฐบาลปฏิวัติ การใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายด้านลบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้ถ้อยคำสร้างความเชื่อมั่นและให้ความรู้สึกด้านบวกต่อสมัยปฏิวัติว่าเป็นสมัยสะอาดและสมัยก้าวหน้า ส่วนอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้นมีปรากฏในการบริหารและปกครองประเทศอย่างเด็ดขาด อำนาจในตำแหน่งผู้นำ และอำนาจในการเปรียบเทียบตนเองเป็นพ่อบ้าน พ่อเมือง หรือพ่อขุนที่มีหน้าที่ควบคุมประชาชนให้อยู่ในระเบียบวินัยและสังคมให้มีความสงบเรียบร้อย จอมพลสฤษดิ์ยอมรับว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องมีอยู่ในสังคมไทย โดยมีรัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น ทั้งนี้ความคิด ความเชื่อและการบังคับใช้อำนาจในรูปแบบต่างๆที่แสดงออกผ่านตัวบทสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์บ่งบอกถึงอุดมการณ์แบบเผด็จการมากกว่าที่จะเป็นอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยโดยทั่วไป ดังที่มีชื่อเรียกลักษณะการเมืองการปกครองในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ว่าเป็นการเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ พ่อขุนที่ใช้อำนาจเด็ดขาดหรือพ่อขุนแบบเผด็จการ

จากข้างต้น ผู้เขียนวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลงานที่ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยเลือกผลงานที่วิเคราะห์ภาษาสุนทรพจน์ ซึ่งหลายคนมองข้ามว่าเป็นเพียงสารประเภทจรรโลงใจ แต่เมื่อใช้แนวคิดดังกล่าววิเคราะห์ก็พบว่า “อุดมไปด้วยอำนาจแฝง” และในลำดับต่อไปผู้เขียนจะกล่าวถึง อำนาจทางภาษาในการสื่อสาร (power of language for communication) ของนักวิชาการท่านอื่นในซีกโลกตะวันตก แนวคิดอำนาจทางภาษา (power of language) (Allen,2008)เป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ว่าผู้ผลิตตัวบทใช้ภาษาแฝงเพื่อวัตถุประสงค์ใด ทั้งนี้ อำนาจคือการเสริมพลัง หรือให้อำนาจ (power as empowerment) โดยเรียกว่า “power-to” อำนาจในมิตินี้เน้นไปที่ความสามารถและศักยภาพที่จะเสริมพลังด้านบวกให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ อำนาจด้านนี้เป็นมุมมองด้านบวกที่มาจากนักสิทธิสตรี ซึ่งต่างจากอำนาจในมิติเดิมที่มองโลกที่ผู้ชายเป็นใหญ่ว่าอำนาจ คือ การ-ควบคุมและการกดขี่ (power as control or domination) โดยเรียกว่า “power-over” แนวคิดเรื่อง power-to ชโนเบเลน (Schnoebelen 2011) นำมาใช้เป็นฐานในการศึกษาด้านภาษาและเชื่อมโยงความหมายของ power-to เข้ากับความรู้สึกรักใคร่ ความเป็นมิตรที่สะท้อนอยู่ในภาษา และความสัมพันธ์(power - as - relation) ซึ่งใช้อธิบายว่าผู้สนทนาเลือกใช้คำหรือรูปภาษาแบบใดแบบหนึ่งกับผู้ร่วมสนทนาเพื่อสร้างสัมพันธภาพแบบที่ตนต้องการ

จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดโนเบเลน (Schnoebelen)ผู้เขียนประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษากลุ่มกลุ่มเสื้อแดงกับเสื้อเหลือง โดยภูมิหลังที่เป็นเหตุการณ์เชิงประจักษ์ของกลุ่มเสื้อแดง คือ เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2553 การเผาอาคารสถานที่สาธารณะหลายแห่งในกรุงเทพฯ เช่น ศูนย์การค้าเซน โรงภาพยนตร์สยาม กลายเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจของความสูญเสียและความล่มสลายทางสังคม ส่วนเหตุการณ์เชิงประจักษ์ของกลุ่มเสื้อเหลือง คือ เหตุการณ์ปิดสนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ ระหว่าง 24 พฤศจิกายน –3 ธันวาคม 2551 กล่าวได้ว่า เหตุการณ์เชิงประจักษ์ทั้งสองเหตุการณ์มีคำศัพท์ที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อจัดการเหตุการณ์ดังกล่าวให้เข้าสู่ความสงบ เช่น กระชับพื้นที่ ขอคืนพื้นที่ โดยถ้อยคำดังกล่าวมีลักษณะของการไร้พลังอำนาจ (Powerless) โดยผู้ส่งสารต้องการใช้อำนาจที่สื่อสารให้มิติอำนาจอยู่บนพื้นผิวทางภาษาน้อยที่สุด

อนึ่ง การสื่อสารในรูปแบบกิจกรรมของภาครัฐหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2553 มีรูปแบบ“power-to”ตามแนวคิดของอัลเลน (Allen,2008) อำนาจในมิตินี้เน้นไปที่ความสามารถและศักยภาพที่จะเสริมพลังด้านบวกให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์“เปิดประตูฟื้นฟูสยาม” ในวันที่ 28 พฤษภาคม 2553 เพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการในย่านสยามและศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิร์ด “งานรวมพลังเพื่อวันใหม่”โดยการปิดถนนสีลมให้เป็นถนนคนเดิน เพื่อให้ผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบทางการเมืองนำสินค้ามาวางขายให้ประชาชนระหว่างวันที่ 28 - 29พฤษภาคม 2553 รวมทั้งภาครัฐ นั่นคือ กรุงเทพมหานครยังร่วมมือภาคเอกชนจัดมหกรรมคอนเสิร์ต “Together We Can Charity Days” โดยมีศิลปินกว่า 30 คนจากค่ายเพลงต่างๆ มาแสดงในวันที่ 5-6 มิถุนายน 2553 ณ ศูนย์การค้าสยามพารากอน คอนเสิร์ตครั้งนี้เป็นการหารายได้เพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบเหตุการณ์ทางการเมือง

นอกจากนี้ ภาคเอกชนมีกิจกรรมหลากหลาย เริ่มวันที่ 23 พฤษภาคม 2553 ศิลปินนักร้องกว่า 300 คนจากค่ายเพลงต่างๆ มาร่วมกันร้องเพลง “ขอความสุขคืนกลับมา”ที่อสมท. เพลงนี้นิติพงษ์ ห่อนาค เป็นผู้แต่ง สมาคมนักแต่งเพลงลูกทุ่ง ได้นำเพลง “เมืองไทย เมืองธรรม” โดยชลธี ธารทอง เป็นผู้แต่ง และมีสื่อโฆษณา “ขอโทษประเทศไทย” ความยาว 150 วินาที จัดทำโดยเครือข่ายพลังบวกที่ต้องการให้โฆษณาเรื่องนี้กระตุ้นสำนึกของคนไทยในการแก้ไขปัญหาของประเทศที่ฝังรากอำนาจที่ไม่เท่าเทียมมายาวนาน แต่หลังจากที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2553 ได้ไม่นาน รัฐบาลสั่งให้หยุดการเผยแพร่และให้แก้ไขปรับปรุงภาพโฆษณาให้เหมาะสม เนื่องจากภาพในโฆษณาบางส่วนเป็นภาพเหตุการณ์การชุมนุมของกลุ่มเสื้อแดง และภาพอาคารต่างๆที่ถูกไฟเผา

กล่าวได้ว่า power-to”ตามแนวคิดของอัลเลน (Allen,2008) เป็นการประยุกต์ใช้อำนาจเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้การดำเนินงานที่รัฐควบคุมความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยกรณีศึกษานำมายกตัวอย่างประกอบนั้นเป็นเหตุการณ์เชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และใช้แนวคิดดังกล่าววิเคราะห์ตีความตามแนวทางศึกษาปรากฏการณ์นิยม (phenomenology)

3.การเมืองว่าด้วยภาษาแห่งอำนาจ หรือไวยากรณ์ของอำนาจที่ไร้การควบคุม?

แนวคิดของนักรัฐศาสตร์ นักปรัชญามักให้นิยามอำนาจในเชิงที่แตกต่างหรือคล้ายกัน ซึ่งหาจุดร่วมหรือลักษณะร่วมคงที่แน่นอนไม่ได้ เพราะรัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ลื่นไหล เช่นเดียวกับคำว่าอำนาจ ที่ถูกผันแปรมาจากคำว่าการเมือง และปรากฏในนิยามที่หลากหลาย ได้แก่ ลัทธิมาร์กซิสต์ที่กล่าวถึง อำนาจว่ามักปรากฏในเรื่องชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งสามารถแสดงออกได้ 3 ลักษณะ คือ อำนาจที่แสดงโดยการขูดรีดเอารัดเอาเปรียบอำนาจที่แสดงออกโดยการมีตำแหน่งของชนชั้นไว้เพื่อยึดกลไกของอำนาจ และการแสดงออกโดยการยึดกุมอำนาจรัฐ เช่น แนวคิดของ Almond Aristotle David Easton Lasswellซึ่งกล่าวได้ว่า โดยธรรมชาติอำนาจมีอยู่กระจัดกระจายจริง และผู้คนจับต้องครอบครองได้ แต่การครอบครองอำนาจต่างมีอยู่ในทุกชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกระฎุมพีในอดีต เปลี่ยนแปลงเป็นชนชั้นนายทุน ซึ่งผู้ที่ครอบครองอำนาจลักษณะนี้สามารถใช้อำนาจที่มีการสร้าง ผลิตซ้ำได้ กล่าวคือ การใช้อำนาจอย่างจริงจัง และเมื่อใช้แล้วก็ปรากฏเลือนหาย ดังนั้น ผู้ใดที่มีอำนาจแล้วใช้อำนาจไม่ถูกต้องก็กลายเป็นผู้ที่ถูกอำนาจครอบงำ (Domination)

จากข้างต้น วิเคราะห์ได้ว่าเป็นการแบ่งอำนาจโดยผ่านระบบชนชั้นลงมาฐานมวลชนแล้วกระจายตามส่วนต่างๆของพื้นที่ กล่าวคือ ธรรมชาติของอำนาจไม่มีผิด ไม่มีถูก แต่เป็นเพราะการหยิบยืมไปใช้ กำหนดให้เป็นการกระทำ หรือการใช้อำนาจ ไปสู่เป้าหมายโดยแสดงออกผ่านความคิด ความรู้ การรวมกลุ่ม การแบ่งแยกเรา-เขา เช่น เราถูก เขาผิด กล่าวคือ สิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ระหว่างเรากับเขาก็คือ อำนาจ และเหยื่อของอำนาจ คือ คน สิ่งของ เป็นต้นอีกทั้ง หากคนและสิ่งของกลายเป็นเหยื่อของอำนาจ ผลที่ได้คือ การต่อต้านอำนาจ หรืออำนาจเป็นผลมาจากการกดขี่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อำนาจไม่ใช่เป็นผู้ร้ายหรือด้านลบสำหรับการเมืองไทยเสมอ แต่ผู้ใช้อำนาจตระหนักผลดีของการใช้อำนาจนี้ เช่น การแสวงหาโอกาสเข้าสู่ระบบการเมืองเพื่อจะได้มีสถานภาพทางการเมือง แล้วใช้สถานภาพนั้นไปเอื้อประโยชน์ หรือจัดสรรแบ่งปันให้แต่ละบุคคลในสังคมไทย ก็เป็นแนวทางของการใช้อำนาจทางการเมืองเชิงบวกหรือเชิงสร้างสรรค์

อนึ่ง ฌาคส์ ร็องซิแยร์ ได้เสนอทัศนะว่า ภาษากับเมืองว่าเป็นการพูดเพื่อให้คนอื่นได้ยินในสิ่งที่พวกตนสื่อสาร ซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมต่อกับสิ่งต่างๆ และกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับในสังคม เช่น การรับรู้ทางการเมืองที่แสดงผ่านความสามารถในการพูดและการใช้ภาษา เพื่อปรับเปลี่ยนสิ่งที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เป็นต้น

4.บทสรุป

การศึกษารัฐศาสตร์ควรมีความรู้เรื่องความหมายของคำศัพท์ในมิติต่างๆ โดยนักคิดนักวิชาการแต่ละคนก็มีทัศนะที่แตกต่างกันไป โดยมีบริบทของโลกเป็นปัจจัยแวดล้อม เช่น นักคิดร่วมสมัย นักคิดหลังสมัยใหม่ เพื่อที่จะได้เรียนรู้การวิเคราะห์ การสังเคราะห์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษารัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์ ทั้งนี้ การศึกษารัฐศาสตร์มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษาและอำนาจ เนื่องจากประเด็นดังกล่าวเป็นรากฐานที่มีอิทธิพลต่อระบบพรรคการเมืองโดยเฉพาะช่วงการเลือกตั้งในประเทศไทย หรือช่วงเลื่อนการเลือกตั้งออกเป็นไม่หรือจบหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอำนาจ ก็เป็นแนวทางในการหาคำตอบตามแนวรัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์ได้

เอกสารอ้างอิง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.2560. **วาทกรรมการพัฒนา.**พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : วิภาษา.

_____. 2550. **ความคิดทางการเมืองของฌาคส์ ร็องซิแยร์.** กรุงเทพฯ : สมมติ.

พฤทธิสาณ ชุมพล และคณะ. 2550. **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว. 2557. “กลวิธีทางภาษาเพื่อแสดงอำนาจในสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์”อมรา

ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ บรรณาธิการ **ภาษากับอำนาจ : บทความจากการประชุมวิชาการ.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Allen, A. 2008. Power and the Politics of Difference. Oppression, Empowerment and Transnational Justice. Hypatia, 23 (3), 156-172.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม : กรณีศึกษาสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร

PUBLICPARTICIPATION INCRIME PREVENTION: CASE STUDY OF SAIMOON POLICE STATION, YASOTHON PROVINCE

ดาบตำรวจ พิทักษ์ แสนจันทร์[1]

รศ. ดร.ยุภาพร ยุภาศ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ 1.เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรจำแนกตาม 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) อาชีพ และ 5) พื้นที่ตำบลที่อาศัยอยู่แตกต่างกัน3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในพื้นที่อำเภอทรายมูล ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 377 คน เครื่องมือเป็นแบบสอบถามใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ของ เครจซี่และมอร์แกน ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 95สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และ f-testผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (Mean =4.03)พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การมีส่วนร่วมด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Mean =4.13)ด้านการป้องกันทรัพย์สิน(Mean =4.16) ด้านการแจ้งข่าว(Mean =4.09)ด้านการสนับสนุนการป้องกัน(Mean =3.95)

ด้านการประเมินผลการป้องกัน(Mean =3.84)ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี อาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 54.10 รองลงมา อาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 14.90 และ ไม่ได้ทำงาน ร้อยละ 11.90 ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตำบลทรายมูล คิดเป็นร้อยละ 35.30 รองลงมา ตำบลไผ่ คิดเป็นร้อยละ 18.80 และ ตำบลดงมะไฟ คิดเป็นร้อยละ 18.80 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรรวมทั้ง 5 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03, S.D. = .561$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านการป้องกันทรัพย์สิน มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก($\bar{x} = 4.16, S.D. = .604$) รองลงมาคือด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีส่วนร่วมอยู่ใน

---

[1]นักศึกษา รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[2]นักศึกษา รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ระดับมาก ($\bar{x} = 4.13, S.D. = .637$) ด้านการแจ้งข่าว มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.09, S.D. = .623$) ตามลำดับ

2. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ประชาชนควรให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงาน, ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ควรสอดส่องดูแลความปลอดภัยในชุมชนของตนเอง และเฝ้าระวังคนแปลกหน้า รถแปลกที่ที่เข้ามาในหมู่บ้าน/ชุมชนของตนควรมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น สถิติอาชญากรรม รูปแบบอาชญากรรมใหม่ๆหรือรูปพรรณของผู้ก่ออาชญากรรม มีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันอาชญากรรม หรือป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดอาชญากรรมและควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เจ้าหน้าที่ควรออกรับฟังปัญหาของประชาชนตามชุมชน เพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีเบอร์โทรศัพท์สายตรวจติดไว้ที่ศาลากลางบ้าน ควรปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันอาชญากรรมตั้งแต่เด็ก เพื่อให้เกิดทักษะและองค์ความรู้เจ้าพนักงานตำรวจควรออกตรวจพื้นที่ให้ถี่ขึ้นมากขึ้น อธิบายให้ข้อมูลกับประชาชนในชุมชนให้เกิดเข้าใจ เข้าถึงชุมชน สร้างความคุ้นเคย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน สร้างความมั่นใจให้กับประชาชนเข้าใจใน

บริบทของแต่ละชุมชน จะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือมากขึ้นทั้งตำรวจ ผู้นำและชาวบ้านควรมีการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ หรือ ให้รางวัลให้กับชาวบ้าน/ชุมชนที่มีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรับร่วมผิดชอบต่อสังคม ชุมชน หมู่บ้าน ของตนเอง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมให้มากขึ้น ควรจัดกิจกรรม/โครงการ ให้ชาวบ้านร่วมกับตำรวจให้มากขึ้นเช่นกีฬาสัมพันธ์

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การป้องกันอาชญากรรม, สถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร

ABSTRACT

The pharpose of the study divided into 3 aspects. :1.In order to review the level of participation of people in the prevention of crime, Saimoon Police Station, in Yasothon province. 2. To compare the people's participation in crime prevention SaimoonPolice Station, in Yasothon province, 1) Sex 2)Age 3) education 4) and 5), the area which livesdifferent. in order to review the suggestions relating to the people's participation in crime prevention SaimoonPolice Station, in Yasothon province, the soumphe group, was 377 of age of 18 years tools to do so using a size of Krejcie, and Morgan with a 95 percent reliability record in the research, percentage, on average, the standard deviation, t-test and f-testthe researchers found that

1. Level of the people's participation in crime prevention area, Saimoon, in Yasothon province, Overview is at a hight level. (Mean=4.03) Consider each aspect, Found that it is at a high level in all aspects,Sort the average from descending order:,Participation in cooperation with government officials (Mean=4.13), Asset protection (Mean=4.16), News notification (Mean=4.09)In support of prevention (Mean=3.95). Evaluation of prevention (Mean =3.84) Most respondents have farmers'

occupation. 54.10 %, Followed by general employment most to 14.90 %andnot working11.90 %, respectively, the majority of respondents living in Saimoondistrict with a 35.30%, followed by Phaidistrict18.80%and, Dongmafaidistrict 18.80%the people's participation in crime preventionSaimoonPolice Station, in Yasothon province, Including 5 aspects Overview is at a hight level ($\bar{x}$=4.03, S.D.=.561), When considering each aspect Sorted in descending orderfound thatAsset protection($\bar{x}$=4.16 S.D.=.604), followed by, Participation in cooperation with government officials($\bar{x}$=4.13, S.D.=.637), News notificationto the participation level ($\bar{x}$=4.09, S.D.=.623), respectively.

2. Other suggestions about the involvement in crime prevention in the area, Saimoon, in Yasothon province, the people should cooperate with officials, got help staff monitor their own community safety , should monitor their safety in their own communities, and to beware of strangers a strange place in the community Should participate in the awareness of information,Access to useful information,such as crime statistics, new crime patterns Or identification of criminals Participate in crime prevention planning Or prevent the risk of criminal action,Should allow people to participate in the comments,Officials should listen to the problems of people in the community.,Increase communication channels between people and police.,should be a telephone number attached to the town hall.Should instill consciousness in maintaining order and prevent crime from children to create skills and knowledge.,Police should check more frequentlyExplain, give information to people in the community to understand.Reach the community ,familiarize,become one with the community.,build confidence for the people.,understand in the context of the community.,Will allow villagers to cooperate more.,Both police and community leaders should be motivated.Motivation or rewarding the villagers for cooperation.,With the objective of creating responsibility for society, community and village., Should provide more activities or projects with police and villagerssuch as sports relations.

KEYWORDS: Public Participation on Prevention, Saimoon Police Station, Yasothon Province

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยในยุคปัจจุบันอยู่ในช่วงที่เศรษฐกิจโลก กำลังซบเซา สถานประกอบการต่างๆ ต่างก็พร้อมใจกันปลดพนักงานบางส่วนออก หรืออาจล้มเลิกกิจการ ก่อให้เกิดผู้คนว่างงานเป็นจำนวนมาก สภาพสังคม เกิดความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย เทียบกับไม่ติด เกิดปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัย ซึ่งเหล่าปัญหานี้ รัฐบาลควรให้ความเอาใจใส่กับเรื่องเศรษฐกิจเป็นอย่างยิ่ง เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน รวมไปถึงปัญหาที่เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งเด็กผู้ด้อยโอกาสจำนวนมาก กำลังรอโอกาสได้รับการศึกษา เพื่อให้เด็กๆ เหล่านั้น ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และเป็นผู้ใหญ่ที่มีอนาคตที่ดีได้พัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไปแน่นอนว่าหากรัฐบาลยังคงเมินเฉยกับการแก้ปัญหาๆ หนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อสภาพสังคมไทย ปัญหานั้นก็คือ ปัญหาอาชญากรรมที่กระทบต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น คดีฆ่าผู้อื่น ทำร้ายร่างกาย ข่มขืนกระทำชำเรา ลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ชิงทรัพย์ และปล้นทรัพย์ เป็นต้นเพราะเป็นปัญหาร้ายยิ่งต่อสังคมไทยที่มีผลกระทบชีวิตและความ

เป็นอยู่ที่ดีของประชาชนเป็นปัญหาที่สร้างความไม่สงบให้แก่สังคมสร้างความเดือดร้อนต่อชีวิตและทรัพย์สิน (ชุตา พวงมาลัย. 2560: ออนไลน์)

จากผลสำรวจความคิดเห็น “นิด้าโพล” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) เปิดเผยผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เรื่อง “ปัญหาอาชญากรรมของสังคมไทยในปัจจุบัน” โดยได้ทำการสำรวจระหว่างวันที่ 23 – 24 สิงหาคม 2560 โดยสอบถามความคิดเห็นจากประชาชนทั่วประเทศ กระจายทุกภูมิภาค ระดับการศึกษา และอาชีพ รวมทั้งสิ้น จำนวน 1,250 หน่วยตัวอย่าง เกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรมของสังคมไทยในปัจจุบัน จากการสำรวจเมื่อถามถึงความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับระดับความรุนแรงของปัญหาอาชญากรรมของสังคมไทยในปัจจุบันที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อต่าง ๆ เช่น การฆาตกรรม การทะเลาะวิวาท การข่มขืน หรือกระทำชำเราทางเพศ การปล้น ชิงทรัพย์ หรือก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 52.32 ระบุว่า มีความรุนแรงมาก เพราะ สภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไป เศรษฐกิจตกต่ำ ผู้คนเครียดกันมากขึ้น อารมณ์รุนแรงขึ้น สภาพจิตใจที่เสื่อมลง ขาดศีลธรรม ไม่มีจิตสำนึก เกิดจากพฤติกรรมเลียนแบบ มีเหตุการณ์เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และผู้ที่ก่อเหตุมีอายุลดน้อยลง อีกทั้งยังมีวิธีการที่รุนแรงและโหดเหี้ยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเลี้ยงดู ของครอบครัว ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาให้ กฎหมายอ่อนแอ ไม่เด็ดขาด สังคมไทยอ่อนแอ และบางส่วนระบุว่ามีแรงงานต่างด้าวเข้ามาในไทยมากขึ้น และขาดการควบคุม รองลงมา ร้อยละ 41.52 ระบุว่า มีความรุนแรงค่อนข้างมากเพราะสังคมไทยทุกวันนี้เปลี่ยนไป กฎหมายบ้านเมืองอ่อนแอ ไม่เด็ดขาด คนจึงไม่เกรงกลัวกฎหมาย กล้าที่จะก่อเหตุมากขึ้น พื้นฐานครอบครัวที่ขาดการเลี้ยงดู หรือขาดความเอาใจใส่ สภาพจิตใจของคนที่เสื่อมลง ใจร้อนมากขึ้น ขาดการควบคุม นอกจากนี้ยังระบุว่า เป็นเพราะ ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ยาเสพติด การแต่งกายของผู้หญิงที่ล่อแหลม มีการก่อเหตุอาชญากรรมแทบรายวัน ซึ่งสมัยก่อนมีการก่ออาชญากรรมไม่เยอะเหมือนในปัจจุบัน และสื่อทุกวันนี้เข้าถึงได้ง่าย จึงเกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ(นิด้าโพล, 2560: การสำรวจระหว่างวันที่ 23 – 24 สิงหาคม 2560) จากที่กล่าวข้างต้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้นำนโยบายการบริหารราชการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มากำหนดเป็นแผนปฏิบัติราชการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล ได้แก่ ยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2555–2564 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ยกระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติ ภารกิจหลักเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล 2) การพัฒนางานตำรวจให้โปร่งใส มีมาตรฐาน 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายการปฏิบัติงานของตำรวจและ 4) การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารสำนักงานตำรวจแห่งชาติ จะใช้ยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในการกำหนดทิศทางการปฏิบัติงานและพัฒนาองค์การเพื่อผลักดันสำนักงานตำรวจแห่งชาติ บรรลุเป้าหมายตาม วิสัยทัศน์ “เป็นตำรวจมืออาชีพเพื่อความผาสุกของประชาชน” ตามยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2555–2564 (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2555: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายการปฏิบัติงานของตำรวจมีส่วนสัมพันธ์กับงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างมากจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งประชาชนซึ่งถือเป็นกลไก สำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จหรือล้มเหลวได้หากได้รับความร่วมมือจากประชาชนซึ่ง Rosenbaum, Dennis P., Eusevio Hernandez, and Sylvester Daughtry, Jr. (1991: 96) ที่ได้เสนอแนวคิดใหม่ในการ

ป้องกันอาชญากรรมว่า “การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของตำรวจแต่ฝ่ายเดียวโดยวิธีบังคับใช้กฎหมายประชาชนมีสถานภาพเพียงให้การยอมรับกับตำรวจเท่านั้น” เป็นแนวความคิดที่ได้รับการปฏิบัติมาช้านานแล้วในช่วงปีที่ผ่านมาได้มี “การปฏิวัติเงียบทางแนวคิด” (Kelling, George L., 1998: 32) เกี่ยวกับบทบาทของตำรวจและชุมชนที่เรียกกันว่า “ความเป็นหุ้นส่วน” (partnership) ในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมซึ่งเชื่อกันว่า “การป้องกันอาชญากรรมที่ประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับชุมชนมากกว่าตำรวจ” บทบาทของตำรวจและประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิดเดิมที่ว่าประชาชนช่วยเหลือตำรวจมาเป็นตำรวจช่วยเหลือประชาชนตำรวจจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองและใช้มาตรการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ปุระชัยเปี่ยมสมบูรณ์(2551: 28) ยังได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของตำรวจในการป้องกันอาชญากรรมว่าโดยทั่วไปแล้วการป้องกันย่อมหมายถึงการดำเนินการใดเพื่อป้องกันมิให้ส่งผลที่จะเกิดขึ้นแต่ในเรื่องของการป้องกันอาชญากรรมพื้นฐานมีปัญหาว่าการลงโทษผู้กระทำผิดหรือการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษเช่นนี้เป็นการป้องกันอาชญากรรมพื้นฐานหรือไม่ซึ่งการดำเนินการนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่อาชญากรรมเกิดขึ้นแล้วหรืออีกนัยหนึ่งเป็นการป้องกันอาชญากรรมพื้นฐานโดยการข่มขวัญยับยั้งหรือการช่วยมิให้ผู้พ้นโทษกลับไปกระทำความผิดขึ้นอีก เน้นในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเพื่อมิให้กระทำผิดซ้ำอีกนอกจากนี้ได้แบ่งการป้องกันอาชญากรรมพื้นฐานในแง่ของการป้องกันที่สภาพแวดล้อมหรือที่ตัวอาชญากรหรือในแง่ของการป้องกันก่อนที่จะเกิดอาชญากรรมและหลังจากเกิดอาชญากรรมแล้ว นอกจากนี้ยังได้แบ่งในแง่การป้องกันทางตรงกับทางอ้อมในด้านการฝึกอาชีพการศึกษาการจับกุมปราบปรามของตำรวจการคุมประพฤติและการจำคุกเป็นต้นจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสำนักงานตำรวจแห่งชาติพยายามที่จะแสวงหาความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่จากประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจงานในหน้าที่ของตำรวจดีขึ้น รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนรู้จักป้องกันตนเองและครอบครัวให้รอดพ้นจากอาชญากรรมและอุบัติภัยต่าง ๆ ยิ่งขึ้น โดยกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักอยู่เสมอว่า ปัญหาเหล่านั้นเป็นปัญหาของสังคมที่ทุกคนจะต้องร่วมแรงร่วมใจกันช่วยกันแก้ไขและไม่ถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของตำรวจฝ่ายเดียว (ทรงศักดิ์ รัศมี, 2551: 2-3)

สถานีตำรวจภูธรทรายมูล เป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และปัญหายาเสพติด ที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงและมีปริมาณมากขึ้น เพราะพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะเป็นสังคมชนบทกึ่งสังคมเมืองด้านภาวะที่ราคาสินค้าการเกษตรตกต่ำ การเมืองที่มีการแตกแยกทางความคิด วิถีการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้แทบทุกคนต่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองมากขึ้นประชาชนมีรายได้น้อยและเกิดการว่างงานบางคนบางกลุ่มไม่สามารถหางานทำได้ ก็อาจก่อเหตุร้ายต่าง ๆ เช่น การลักทรัพย์ การค้าขายยาเสพติด ซึ่งเป็นสาเหตุของการสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยข้อมูลจากสถิติฐานความผิดคดีอาญา(คดี 4 กลุ่ม) ของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล เปรียบเทียบห้วงระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2559 เปรียบเทียบกับห้วงมกราคม-ธันวาคม 2560 (ข้อมูลสถิติคดีสถานีตำรวจภูธรทรายมูล,:เดือนพฤศจิกายน 2561) พบว่า

กลุ่มคดีที่เป็นฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกายและเพศ

ปี พ.ศ.2559 รับแจ้งจำนวน 4 คดี

ปี พ.ศ.2560 รับแจ้งจำนวน 10 คดี **เพิ่มขึ้น 6 คดี**

ฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์

ปี พ.ศ.2559 รับแจ้งจำนวน 6 คดี

ปี พ.ศ.2560 รับแจ้งจำนวน 15 คดี **เพิ่มขึ้น 9 คดี**

ฐานความผิดที่รัฐเป็นผู้เสียหาย ได้แก่ คดีการพนัน ยาเสพติด อาวุธปืนและวัตถุระเบิด เป็นต้น

ปี พ.ศ.2559 จับกุมจำนวน 91 ราย

ปี พ.ศ.2560 จับกุมจำนวน 213 ราย **เพิ่มขึ้น 122 ราย**

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว พบว่าการเกิดอาชญากรรมมีแนวโน้มในสูงขึ้น เมื่อสำรวจกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรทรายมูล มีเพียงจำนวน 69 นาย (สถานีตำรวจภูธรทรายมูล, 2561) ต่อประชากรในพื้นที่ จำนวน 31,307 คน (ข้อมูลทะเบียนราษฎร์อำเภอทรายมูล, 2561) เฉลี่ยกำลังข้าราชการตำรวจ 1 นาย ต่อประชาชน 441 คน แต่ในการบริหารงานในสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร นั้นได้มีการแบ่งกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจในการปฏิบัติงานหลายด้าน เช่นงานด้านธุรการ งานด้านการสอบสวน งานด้านการสืบสวนปราบปราม งานด้านการจราจร และงานด้านการป้องกัน เมื่อสำรวจกำลังพลที่ปฏิบัติงานด้านการป้องกันโดยตรงมีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอ เมื่อเกิดอาชญากรรมขึ้นตำรวจอาจไม่สามารถติดตามสืบสวนจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษตามกฎหมายได้ทันที

อนึ่ง การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมุ่งเน้นในด้านการปราบปรามเป็นหลักโดยยึดถือหลักกฎหมายโดยเคร่งครัดนั้น อาจมีการกระทบกระทั่งกับประชาชนในพื้นที่ จนทำให้ประชาชนเริ่มมีทัศนคติที่ไม่เป็นมิตรกับตำรวจ ทำให้การแสวงหาความร่วมมือจากประชาชนในการช่วยป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ ไม่ได้รับความสนับสนุนและร่วมมือเท่าที่ควร(สถานีตำรวจภูธรทรายมูล, 2561)

ด้วยเหตุผลดังนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่รับผิดชอบของ สถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร จำนวน 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลทรายมูล ตำบลนาเวียง ตำบลดู่ลาด ตำบลไผ่ และตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ซึ่งมีอัตราการเกิดอาชญากรรมและคดียาเสพติดในพื้นที่รับผิดชอบมีแนวโน้มมากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้วิจัยมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลที่ได้รับจากผลการวิจัยครั้งนี้ จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ด้านการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด และการแสวงหาความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ ของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรจำแนกตาม เพศอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ พื้นที่

ตำบลที่อาศัยอยู่ แตกต่างกัน 3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม สถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

ปัจจัยส่วนบุคคล
1) เพศ
2) อายุ
3) ระดับการศึกษา
4) อาชีพ และ
5) พื้นที่ตำบลที่อาศัยอยู่

ตัวแปรตาม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล ได้แก่
- ด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- ด้านการป้องกันทรัพย์สิน
- ด้านการแจ้งข่าวสาร
- ด้านการสนับสนุนการป้องกันอาชญากรรม
- ด้านการประเมินผลการป้องกันอาชญากรรม

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ตามขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

4.2ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนนี้ คือ ประชาชนที่มีอายุ ปี ขึ้นไปในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 18 ข้อมูลทะเบียนราษฎร์อำเภอ) คน25,206 ของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร รวมจำนวนทรายมูล, (2561 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม ปี ขึ้นไปในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานี 18 สถานีตำรวจภูธรทรายมูล คือ ประชาชนที่มีอายุ ตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร จำนวน377 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ของ เครจซี่และมอร์แกน ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (Krejcie; & Morgan . 1970: 607-610)และใช้วิธีศึกษาแบบการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามตำบล

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และพื้นที่ตำบลที่อาศัยอยู่

ตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม ได้แก่ ด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้านการป้องกันทรัพย์สินด้านการแจ้งข่าวสารด้านการสนับสนุนการป้องกันอาชญากรรมและด้านการประเมินผลการป้องกันอาชญากรรม

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อคำถามได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่1เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ ตำบลที่อาศัยอยู่ จำนวน 5ข้อ

ตอนที่2ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรมีทั้งหมด5ด้านได้แก่1) ด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ 2) ด้านการป้องกันทรัพย์สิน 3) ด้านการแจ้งข่าวสาร4) ด้านการสนับสนุนการป้องกันและ 5) ด้านการประเมินผลการป้องกันโดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) โดยกำหนดเกณฑ์ 5 ระดับคือมากที่สุดมากปานกลางน้อยน้อยที่สุดโดยมีเกณฑ์การน้ำหนักของคะแนน (ชุติระ ระบอบและคณะ, 2552: 108) ดังนี้

5 คะแนน มีส่วนร่วมมากที่สุด
4 คะแนน มีส่วนร่วมมาก
3 คะแนน มีส่วนร่วมปานกลาง
2 คะแนน มีส่วนร่วมน้อย
1 คะแนน มีส่วนน้อยที่สุด

ตอนที่ 3เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรมีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) ให้เลือกตอบแบบเสรี

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอนดังนี้

1. ขอหนังสือจากคณบดีคณะรัฐศาสตรและรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามถึง ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากประชาชนในชุมชนที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร

2. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับประชาชนในชุมชนที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจริง

3. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ประมวลผลทางสถิติ

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติแบบพรรณนา (Descriptive Statistic) ในรูปการแจกแจงความถี่ (Frequency) และการหาอัตราส่วนร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายข้อมูลที่เป็นคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

2. ข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการตอบชุดคำถามแบบประเมินค่า (Rating Scale) จากนั้นจึงปรับค่าให้อยู่ในระดับช่วง (Interval Scale) ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติแบบพรรณนา (Descriptive Statistic2) ใช้สถิติค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบสมมติฐานโดยใช้ t-test และ F-test (One-way ANOVA)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อตรวจสอบของการตอบผู้วิจัยนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ประมวลผลทางสถิติ

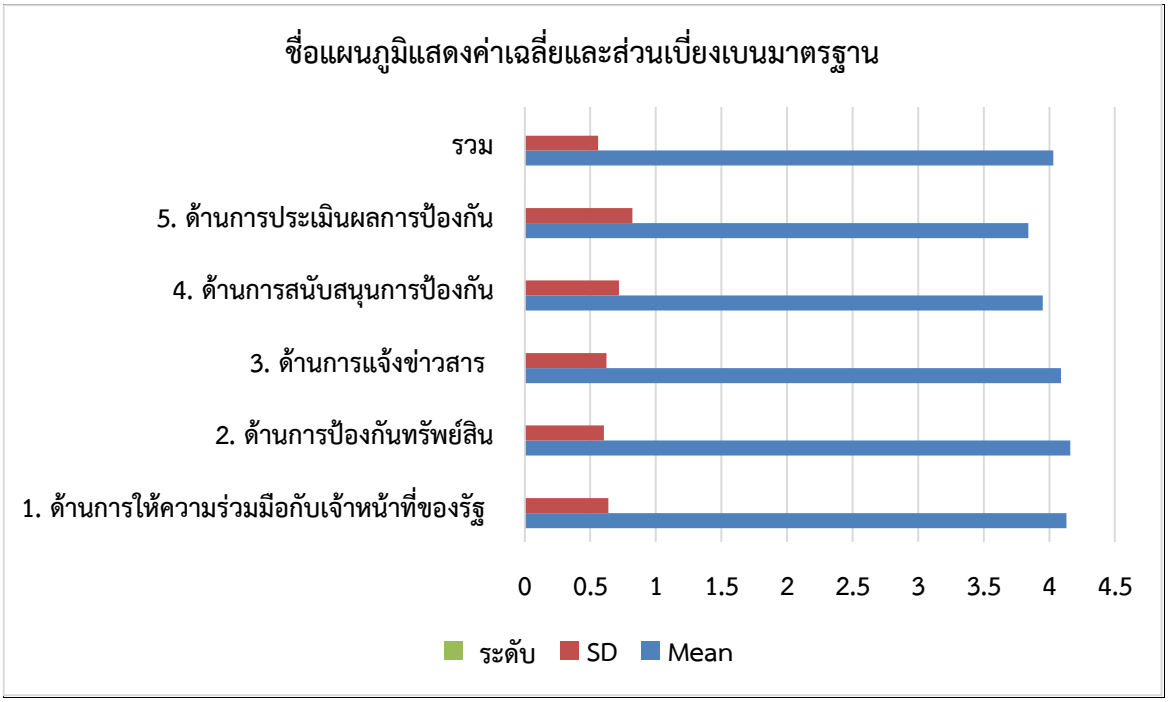
5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล พบข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (Mean =4.03)พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การมีส่วนร่วมด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Mean =4.13)ด้านการป้องกันทรัพย์สิน(Mean = 4.16) ด้านการแจ้งข่าว(Mean =4.09)ด้านการสนับสนุนการป้องกัน(Mean =3.95)
ด้านการประเมินผลการป้องกัน(Mean = 3.84) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรรวมทั้ง 5 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x} = 4.03, S.D. = .561$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านการป้องกันทรัพย์สิน มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก($\overline{x} = 4.16, S.D. = .604$) รองลงมาคือด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x} = 4.13, S.D. = .637$) ด้านการแจ้งข่าว มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\overline{x} = 4.09, S.D. = .623$) ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม	Mean	SD	ระดับ
1. ด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	4.13	0.637	มาก
2. ด้านการป้องกันทรัพย์สิน	4.16	0.604	มาก
3. ด้านการแจ้งข่าวสาร	4.09	0.623	มาก
4. ด้านการสนับสนุนการป้องกัน	3.95	0.719	มาก
5. ด้านการประเมินผลการป้องกัน	3.84	0.821	มาก
รวม	4.03	0.561	มาก



2. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

1. ข้อเสนอแนะด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประชาชนควรให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงาน, ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการสอดส่องดูแลความปลอดภัยในชุมชนของตนเอง และเฝ้าระวังคนแปลกหน้า รถแปลกที่ที่เข้ามาในหมู่บ้าน/ชุมชนของตน ควรมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่นสถิติอาชญากรรม รูปแบบอาชญากรรมใหม่ๆหรือรูปพรรณของผู้ก่ออาชญากรรม มีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันอาชญากรรม หรือป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดอาชญากรรมและควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เจ้าหน้าที่ควรออกรับฟังปัญหาของประชาชนตามชุมชน เพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีเบอร์โทรศัพท์สายตรวจติดไว้ที่ศาลากลางบ้าน

2. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสถานีตำรวจที่ประชาชนต้องการ

ควรพัฒนาภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม บริเวณโดยรอบสถานีตำรวจให้ดูร่มรื่น มีดอกไม้สวยงาม จัดสถานที่บริการให้กับประชาชนผู้ไปใช้บริการมีห้องน้ำที่สะอาด ตำรวจยิ้มแย้มแจ่มใส ถ้าสิ่งไหนประชาชนไม่เข้าใจปรารถนาให้ชี้แจงด้วยวาจาสุภาพและเป็นมิตร เป็นแบบอย่างที่ดี ประชาชนต้องการความยุติธรรมและความถูกต้อง ชัดเจน โปร่งใส ไม่รอนาน การบริการต้องเสมอภาคไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์พูดดี มีเหตุผล ให้เกียรติประชาชน ให้รักและห่วงใยประชาชนจริงๆ มีการประชาสัมพันธ์จุดบริการหรือต้อนรับที่ชัดเจน มีป้ายประชาสัมพันธ์ การติดต่อ

อะไรกับใคร เมื่อขึ้นไปใช้บริการบนสถานีควรแจ้งข้อมูลข่าวสาร หรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับชาวบ้านเสมอ ควรมีตู้ ปณ เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น

3. ข้อเสนอแนะด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันอาชญากรรม

เจ้าพนักงานตำรวจ ควรออกตรวจพื้นที่ให้ถี่และมากขึ้น เพื่อป้องกันและปราบปรามการก่อเหตุหรือค้ายาเสพติด อยากให้มีการสุ่มตรวจยาเสพติดในหมู่บ้านอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง อยากให้เพิ่มสายตรวจตอนกลางคืนให้มากขึ้นอยากให้มีตำรวจชุมชนในตำบล ประจำตำบลละ 5 นายเพื่อปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับตำรวจ รับอาสาสมัครที่ต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของตำรวจ มีการสร้างเครือข่ายป้องกันอาชญากรรมประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจร่วมกับ ชรบ. ตำรวจบ้าน อพปร. เพื่อช่วยกันดูแล สอดส่องบุตรหลาน ให้ความรู้เรื่องการป้องกันทรัพย์สิน ร่วมประชุมวางแผน ในกลุ่มผู้นำชุมชน ประสานข้อมูลกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มทะเลาะวิวาทกลุ่มที่เคยก่ออาชญากรรม ยาเสพติด แต่ละชุมชน

4. ข้อเสนอแนะด้านการเสริมสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมกับสถานีตำรวจ

ควรปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันอาชญากรรมตั้งแต่ยังเล็กเพื่อให้เกิดทักษะและองค์ความรู้เจ้าพนักงานตำรวจควรออกตรวจพื้นที่ให้ถี่ขึ้น พูดคุยกับประชาชนในชุมชนให้เกิดเข้าใจ เข้าถึงชุมชน สร้างความคุ้นเคย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน สร้างความมั่นใจให้กับประชาชน เข้าใจในบริบทของแต่ละชุมชน จะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือมากขึ้นทั้งตำรวจผู้นำและชาวบ้านควรมีการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ หรือ ให้รางวัลให้กับชาวบ้าน/ชุมชนที่มีส่วนร่วมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรับร่วมผิดชอบต่อสังคม ชุมชน หมู่บ้าน ของตนเอง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมให้มากขึ้น ควรจัดกิจกรรม/โครงการ ให้ชาวบ้านกับตำรวจให้มากขึ้น เช่นกีฬาสัมพันธ์

5. ข้อเสนอแนะความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

ควรจัดให้มีการอบรมให้ความรู้กับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้เรื่องกฎหมาย ทักษะในการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ตนเองมีการร่วมประชุมกับชาวบ้าน มีการอบรมให้ความรู้ชาวบ้านเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง สร้างตัวแทนวิทยากรขึ้นมาในชุมชน/หมู่บ้านเพื่อเข้ารับการอบรมให้ความรู้ ทักษะ แล้วนำมาถ่ายทอดให้ชุมชนให้ความรู้กับนักเรียน นักศึกษา ในโรงเรียน และสถานศึกษา ทั้งด้านกฎหมาย ด้านประสบการณ์การเกิดอาชญากรรมและการป้องกัน สร้างตัวแทนนักเรียนช่วยสอดส่องและแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อป้องกันการกระทำผิดในโรงเรียน

6. อภิปรายผล

เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล มีประเด็นที่น่าจะนำมาอภิปรายผลต่อนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมพื้นที่อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (Mean =4.03)พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การมีส่วนร่วมด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Mean =4.13)ด้านการป้องกันทรัพย์สิน(Mean = 4.16) ด้านการแจ้งข่าว(Mean =4.09)ด้านการ

สนับสนุนการป้องกัน(Mean =3.95) ด้านการประเมินผลการป้องกัน(Mean = 3.84) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี อาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 54.10 รองลงมา อาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 14.90 และ ไม่ได้ทำงาน ร้อยละ 11.90 ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตำบลทรายมูล คิดเป็นร้อยละ 35.30 รองลงมา ตำบลไผ่ คิดเป็นร้อยละ 18.80 และ ตำบลดงมะไฟ คิดเป็นร้อยละ 18.80 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธรรวมทั้ง 5 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03, S.D. = .561$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านการป้องกันทรัพย์สิน มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก($\bar{x} = 4.16, S.D. = .604$) รองลงมาคือด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.13, S.D. = .637$) ด้านการแจ้งข่าว มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.09, S.D. = .623$) ตามลำดับ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ผู้บริหารองค์กร และผู้นำท้องถิ่น ระดับต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง และเสริมสร้างระดับการมีส่วนร่วมของหมู่บ้าน/ชุมชน ในพื้นที่เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้ปัญหาอาชญากรรมลดลง

(2) เป็นข้อมูลให้ผู้บริหารระดับต่าง ๆ เป็นแนวทางในการจัดทำโครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหา
ได้มากขึ้นและตรงประเด็น ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อผลให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคมอย่างยั่งยืน

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นตัวแปรอื่นที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม กรณีศึกษาสถานีตำรวจภูธรทรายมูล จังหวัดยโสธร เพื่อให้ค้นพบปัจจัยที่มีอำนาจการพยากรณ์ที่สูงขึ้น

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ, รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร, รองศาสตราจารย์ดร.สัญญา เคณาภูมิ อาจารย์ผู้ให้คำแนะนำ รองศาสตราจารย์ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์, รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง, ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร อาจารย์ ดร.วิภาพรรณ อุปนิสากร
อาจารย์ ดร. สุวิมล สมไชย ผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ พันตำรวจเอกศักดา ขวัญบุญจันทร์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรทรายมูลที่ได้ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย และท่านที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึงแต่ท่านได้ให้คำแนะนำ ได้ช่วยเหลือเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

กรมสอบสวนคดีพิเศษ. (2551).**การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีพิเศษ**. กรุงเทพฯ: กรมสอบสวนคดีพิเศษกระทรวงยุติธรรม.

ชุตา พวงมาลัย. (2560). **ปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560, จาก http://sd-group1.blogspot.com/2013/01/53242568.html

ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). **การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ทรงศักดิ์ รัศมี. (2551).**การมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมของประชาชนที่มาติดต่อราชการที่สถานีตำรวจนครบาลหัวหมาก.** วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

ปุระชัยเปี่ยมสมบูรณ์. (2551). **อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม**. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พงศ์พัฒน์ฉายาพันธุ์. (2553).**กว่าจะเป็นตำรวจผู้รับใช้ชุมชน.**กรุงเทพฯ: กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง.

ภีรวัฒน์นนทะโชติ. (2552). **ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดเกมคอมพิวเตอร์ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดนนทบุรี**. นนทบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิรวรรณบรรจงช่วย. (2551). **การมีส่วนร่วมของครอบครัวในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมความประพฤติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบันฑิตสาขาอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศูนย์วิจัยนโยบายและการบริหาร. (2560). **แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชนชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออก.**วันที่ 2 มกราคม 2561, จาก http://www.research-gspa.org

สถานีตำรวจภูธรทรายมูล. (2561). **ข้อมูลสารสนเทศสถานีตำรวจภูธรทรายมูล.**วันที่ 2 มกราคม 2561, จาก https://www.facebook.com › Places › Yasothon › Government Organization

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2555). **ยุทธศาสตร์สำนักงานตำรวจแห่งชาติพ.ศ. 2555-2564**. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

โสภา มัดลัง. (2551). **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนชุมชนเอื้ออารีย์ สังกัดกรุงเทพมหานคร.** การค้นคว้าอิสระปริญญาครุศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

อรทัย ก๊กผล. (2552). **คู่คิด คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

อัคคกรไชยพงษ์. (2555). “การพัฒนากลยุทธ์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังชายในเรือนจำเขต 8”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 4(1): 139-148.

Arnstein, Sherry R. (1969). "A Ladder of Citizen Participation," **Journal of the American Planning Association**, Vol. 35, p.216-224.

International Association of Participation-IAP2. (2006). **Planning for Effective Public Participation**. The International Association for Public Participation. A Module in IAP2’s Certificate Program for Public Participation. Student book.

Kelling, George L. (1988). “**Police and Communities: The Quiet Revolution**.” In Perspective on Policing.

Rosenbaum, Dennis P., Eusevio Hernandez, and Sylvester Daughtry, Jr. (1991). “**Crime Prevention, Fear Reduction, and the Community**.” Local Government Police Management, ed. William A. Geller. Washington, D.C., International City Management Association.

การประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์เพื่อการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์
Applying the Cloud System for Management within Buddhist University.

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี (สุขล้วน)[1]
นายพรภิรมย์ ยอดบุญ
นายภูริทัต ศรีอร่าม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบคลาวด์ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร และเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ พบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถอาศัยระบบสารสนเทศเข้ามาสนับสนุนการทำงานของผู้บริหาร ดังนี้ 1) การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2) การสื่อสารภายในมหาวิทยาลัยสงฆ์ นำเทคโนโลยีการสื่อสารประเภทสื่อสังคมออนไลน์ 3) การสร้างสังคมแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ 4) การบริหารจัดการทรัพยากร 5) การบริหารจัดการระบบสารสนเทศ

2. สภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร พบว่า มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารชัดเจนตามแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ มีบุคลากรรับผิดชอบดำเนินงาน และมีแผนการอบรมถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง

3. แนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร พบว่า 1) ด้านบุคคล ควรนำระบบ Big Data ในการจัดการฐานข้อมูลบุคลากร 2) ด้านการเงินควรมีระบบคลาวด์มีรหัสการเข้าใช้งานระบบเน้นความปลอดภัย 3) ด้านทรัพยากรหรือวัตถุ ควรจัดทำระบบตรวจสอบวัสดุครุภัณฑ์ในระบบออนไลน์ 4) ด้านการบริหารจัดการ ควรมีระบบสำนักงานอัตโนมัติ ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ ระบบสารสนเทศเพื่อผู้บริหารระดับสูง และระบบช่วยตัดสินใจ 5) ด้านอื่น ๆ ควรมีหลักจริยธรรมกับด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

คำสำคัญ:ระบบคลาวด์, การบริหารงาน, มหาวิทยาลัยสงฆ์

ABSTRACT

This study, applying the cloud system for management within Buddhist University, aims at studying the cloud system for the management, investigating the managerial situations of Buddhasothorn Buddhist College, and providing the guidelines for applying the cloud system. The findings are as follows.

1. For applying the cloud system for the management, it was found that the university could use the information system as a tool for making decisions; it significantly supported the managers in the following aspects: 1) the university's

[1] วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

cultural developments and changes, 2) the internal communications in the university with social media technologies, 3) the development of the learning organization, 4) the resource management, and 5) the information management system.

2. Regarding the managerial situations of the university, it was found that the managerial structures were clearly created according to the strategic plans. The policies were implemented systematically. There were officers with responsibilities. the university had plans to regularly provide the knowledge continuously.

3. For the guidelines for applying the cloud system, there are aspects as follows. The first aspect is man. The big data system should be used for managing the online databases of the officers. The second aspect is money. The implementation should be on the cloud system with passwords in order to focus on security and convenience. The third aspect is material. The online inventory system for educational durable objects should be developed and implemented on the cloud system. The forth aspect is management. The office automation system (OAS), management information system (MIS), executive information system (EIS), and decision support system (DSS) should be used according to the guidelines for the university's strategies. The additional principles that should be applied to the management are the principles of ethics and information technologies.

KEYWORDS: Cloud System, Management, Buddhist University

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศกลายเป็นเรื่องสำคัญในการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ต้องนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการแข่งขัน เทคโนโลยีมีบทบาทในทุก ๆ สาขา ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษา สถานที่ราชการ บริษัททั้งขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ ห้างร้านต่าง ๆ วิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีที่มี บทบาทในประเทศไทยและเป็นที่รู้จักดี คือ อินเทอร์เน็ต เพราะอินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนแหล่งข้อมูล ที่มีทั้งตัวอักษร ตัวเลข และภาพที่เคลื่อนไหวได้ ที่สำคัญอินเทอร์เน็ตสามารถย่อโลกทั้งใบให้อยู่ภายในคอมพิวเตอร์ การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศจะง่ายขึ้น รัฐบาลไทยได้ผลักดันให้เทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามาเป็นโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ตัวอย่างข้อเสนอด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศของประเทศ เช่น การมีอินเทอร์เน็ตทุกสถานศึกษา การรับรองหลักสูตร การเรียนการสอนผ่านอินเทอร์เน็ต แนวโน้มด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยคาดว่าในปี พ.ศ. 2563 สิ่งของทุกอย่างรวมกว่า 100 พันล้านชิ้น (ทั้งโลกมีประชากรประมาณ 6-7 พันล้านคน) จะสามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ ซึ่งเรียกว่า "Internet of Things: IOT" หรือ การใช้อินเทอร์เน็ตสำหรับสรรพสิ่ง การใช้ไอโอทีสำหรับการศึกษาอัจฉริยะ (IoT for Smart Education) (ศรีศักดิ์ จามรมาน และกนกวรรณ ว่องวัฒนะสิน,2543 : 22 - 30.)

การทำงานในยุคปัจจุบันทุกสาขาต้องนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้อย่างน้อย ต้องนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการพิมพ์งานและจัดทำเอกสาร การให้บริการลูกค้าหรือเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน ชีวิตประจำวันของผู้คนผูกติดกับเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างแนบแน่น การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารระดับสูงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตราบใดที่เรายังอยู่ในยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศ และใช้ชีวิตผูกติดกับระบบดิจิทัลแทบทุกวัน (ปรัชญนันท์ นิลสุข, 2551 : 34-46) ซึ่ง

ประเทศไทยยังได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ซึ่งมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์ ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การใช้สื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้ อย่างสร้างสรรค์ และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ ทำให้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เลื่อนไหลระหว่างภาคีการพัฒนา สามารถสร้างความเข้าใจที่ตรงกันได้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ออนไลน์) สำหรับเทคโนโลยีในปัจจุบันที่กำลังเป็นที่นิยมคือ เทคโนโลยีคลาวด์คอมพิวติง หรือที่เรียกว่าการประมวลผลบนก้อนเมฆ เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ มี 4 รูปแบบบริการ ได้แก่ 1. Public Cloud เป็นระบบคลาวด์ที่ให้บริการแบบสาธารณะ ตัวอย่าง Public Cloud เช่น Microsoft Azure, Amazon AWS, GoGrid, RackSpace, Saleforce.com, Google App Engine และ DeepOceanเป็นต้น 2. Private Cloud เป็นระบบคลาวด์ที่ฟังก์ชั่นหลัก ๆ เหมือนกับ Public Cloud แต่จะต่างกันตรงที่ Private Cloud หนึ่งอันจะถูกใช้โดยหนึ่งองค์กรเท่านั้น โดยมีการบริหารจัดการ Resource ให้กับหน่วยงานภายใน ผู้ใช้ทั่วไปไม่สามารถเข้าไปใช้ Resource เหล่านั้นได้โดยตรง 3. Community Cloud เป็นระบบคล้ายกับ Private Cloud แต่จะต่างกันตรงที่มีมากกว่าหนึ่งองค์กรเข้ามาใช้ระบบ Cloud เดียวกัน โดยกลุ่มขององค์กรเหล่านั้นจะเป็นลักษณะที่ว่าข้อมูลสามารถแชร์กันได้อยู่แล้ว หน่วยงานของรัฐบาล ข้อมูลด้านสุขภาพ หรือเป็นกลุ่มบริษัทในเครือเดียวกัน และ 4. Hybrid Cloud คือการผสมผสานการใช้งาน Private กับ Public Cloud ร่วมกัน โดยเป็นการนำข้อดีของแต่ละแบบมาช่วยเสริมกัน สามารถแบ่งหรือกระจาย Load ไปมาระหว่างกันได้ สามารถสั่งให้ application ไปทำงานบน Public หรือย้ายกลับมาทำใน Private ได้ โดยผ่านระบบการควบคุมบริหารจัดการที่สามารถทำงานร่วมกันได้

ในส่วนของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ โดยจัดการศึกษาพัฒนาองค์ความรู้ บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคม มุ่งส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าวิจัยให้ก้าวไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนามนุษย์ ชุมชน และสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและสันติสุข มุ่งส่งเสริมการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กร ชุมชนและสังคม ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการและพัฒนาบุคลากรให้เกิดการบริหารเปลี่ยนแปลง โดยยึดหลักการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล ด้วยการมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีที่ช่วยตอบโจทย์การดำเนินงานขององค์กร คือการนำเทคโนโลยีคลาวด์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน เพื่อลดระยะเวลาและเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร คณะผู้วิจัยจึงได้มีแนวคิดในการศึกษาและนำวิธีการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์เพื่อการบริหารงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ มาปรับใช้ในการเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์สำหรับการบริหารงาน เพื่อลดขั้นตอน ลดค่าใช้จ่าย และทำให้กระบวนการการทำงานเกิดประสิทธิภาพ ช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ มีความรวดเร็วต่อไป

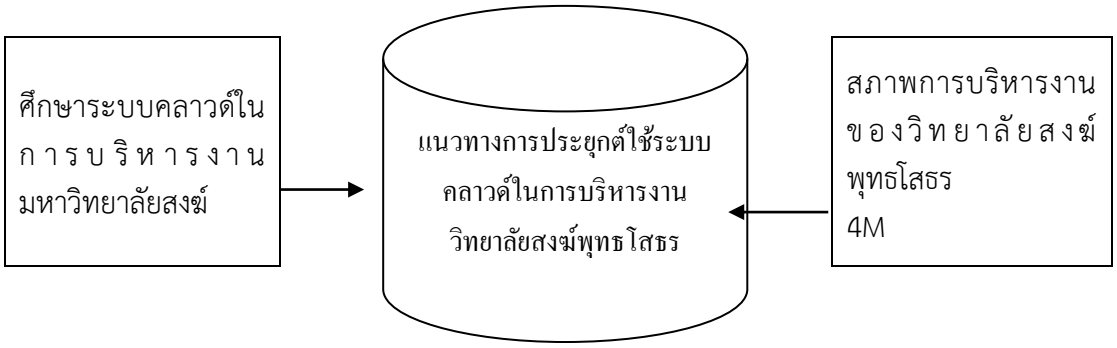
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1)เพื่อศึกษาระบบคลาวด์ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

(2) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

(3) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 1กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาสภาพการบริหารงานและแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์เพื่อการบริหารงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์

4.2ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 42 รูป/คน

4.2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร บุคลากร วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน 5 รูป/คน สัมภาษณ์บุคลากร จำนวน 10 คน และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด จำนวน 20 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant)ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Nonprobability sampling) แบบการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

4.3เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.3.1 แบบสอบถาม (Questionnaire)เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโส และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เป็นคำถามปลายเปิด

4.3.2 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ซึ่งการสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ทั้งข้อเท็จจริง ความคิดเห็น และเจตนาของผู้ถูกสัมภาษณ์ อีกทั้งผู้วิจัยมีการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการตั้งคำถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งเชิงบริหารและปฏิบัติการ โดยคำถามที่ใช้จะ

เป็นคำถามแบบมีโครงสร้าง คือ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร บุคลากร และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับระบบคลาวด์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงแนวทางการนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยสัมภาษณ์ผู้บริหาร บุคลากร และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับระบบคลาวด์ เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

4.4การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.4.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลงนามโดยผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เพื่อขอเชิญคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือสำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ผู้วิจัยนำหนังสือถึงผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม เพื่อขอความร่วมมือในการทดลองเครื่องมือแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือแบบสอบถาม โดยทำการนัดหมาย วัน เวลา ที่จะขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการแจกแบบสอบถามและเก็บคืน

3) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือแบบสอบถาม ความถูกต้องและความแน่นอนของแบบสอบถาม

4) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปใช้จริง พร้อมทั้งนำหนังสือขอความร่วมมือไปยังผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 42 ฉบับ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ด้วยวิธีการไปแจกด้วยตนเองและรับกลับคืนด้วยตนเอง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 42 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

5) นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4.4.2 การสัมภาษณ์ (Interview)มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) ผู้ศึกษาทำหนังสือถึงบุคลากร และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ พร้อมแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ พร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

2) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

3) ผู้วิจัยประสานดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเทป จดบันทึก และถ่ายภาพนิ่งระหว่างการสัมภาษณ์

4) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4.5การดำเนินการวิจัย

4.5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ด้วยระบบคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จทางสถิติ ดังนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

2) ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ และสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.5.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

1) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

2) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 ผลการนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มีดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยภาพรวม พบว่าโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) ผลจากการสัมภาษณ์การนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ พบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถอาศัยระบบสารสนเทศที่ดำเนินการบนระบบคลาวด์เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจ การวิเคราะห์วางแผนด้านยุทธศาสตร์ การกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ ภารกิจและเป้าหมาย การจัดทำแผนงบประมาณ แผนปฏิบัติการประจำปี แผนการผลิตบัณฑิตจัดการเรียนการสอน และแผนพัฒนาบุคลากร เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานของผู้บริหารในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ 1) การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้วยการสร้างระบบการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ ผสานเข้ากับระบบ Google Calendar 2) การสื่อสารภายในมหาวิทยาลัยสงฆ์ นำเทคโนโลยีการสื่อสารประเภทสื่อสังคมออนไลน์ เช่น ไลน์ แอปพลิเคชัน เป็นต้น 3) การสร้างสังคมแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ สามารถอาศัยหลักการสร้างระบบเว็บไซต์การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) โดยใช้ระบบ Google Site 4) การบริหารจัดการทรัพยากร โดยการสร้างระบบฐานข้อมูล (Database) โดยใช้ Google Sheets ซึ่งสามารถจัดการและวิเคราะห์ผลข้อมูลได้รวดเร็ว 5) การบริหารจัดการระบบสารสนเทศ โดยอาศัยระบบคลาวด์ Google Apps for Education (G-suite) โดยระบบมีความยืดหยุ่น สะดวก ใช้ง่าย ปลอดภัย และลดขั้นตอนการปฏิบัติงานลงประสิทธิภาพ

5.2 ผลการศึกษาสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มีดังนี้

1) ผลวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านบุคคล (Man) ด้านการเงิน (Money) ด้านทรัพยากรหรือวัตถุ (Material)และด้านการบริหารจัดการ (Management) อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2)ผลจากการสัมภาษณ์สภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร พบว่า มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารชัดเจนตามแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ อยู่ในรูปแบบการบริหารที่มีคณะกรรมการกำกับดูแล ติดตาม และประเมินผล มีแผนงบประมาณ แผนปฏิบัติการประจำปี มีบุคลากรรับผิดชอบดำเนินงาน แต่ด้วยทักษะ ความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างไม่เพียงพอ ส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่บรรลุเป้าประสงค์เท่าที่ควร แต่ทางวิทยาลัยมีแผนการอบรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระเบียบ ข้อบังคับ วิธีการ ทั้งด้านการเงิน ด้านการทรัพยากร ด้านเทคโนโลยี ให้แก่บุคลากรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มศักยภาพการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ของวิทยาลัย

5.3 แนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มีดังนี้

แนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร พบว่า 1) ด้านบุคคล (Man) ควรนำระบบ Big Data เข้ามากำกับในเรื่องของการจัดการฐานข้อมูลบุคลากรออนไลน์ 2) ด้านการเงิน (Money) ควรทำบนระบบคลาวด์ มีรหัสการเข้าใช้งานระบบเน้นความปลอดภัย สะดวกสำหรับผู้บริหารต่อการบริหารจัดการ 3) ด้านทรัพยากรหรือวัตถุ (Material) ควรจัดทำระบบตรวจสอบวัสดุครุภัณฑ์ในระบบออนไลน์ผ่านคลาวด์ ช่วยให้ทราบถึงเส้นทางการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบ ตั้งแต่การจัดซื้อจัดหา พัฒนาการ การใช้งาน การซ่อมบำรุง และอื่น ๆ จนถึงการจำหน่ายวัสดุ 4) ด้านการบริหารจัดการ (Management) ควรมีทั้งระบบสำนักงานอัตโนมัติ (OAS) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ (MIS) ระบบสารสนเทศเพื่อผู้บริหารระดับสูง (EIS) และระบบช่วยตัดสินใจ (DSS) โดยยึดแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ไทยแลนด์ 4.0 และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย 5) ด้านอื่น ๆ ควรมีหลักการที่ช่วยเติมเต็มกระบวนการบริหาร และปฏิบัติงาน คือหลักจริยธรรม (Ethics) กับด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology)

6.อภิปรายผล

การนำระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ พบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรสามารถอาศัยระบบสารสนเทศที่ดำเนินการบนระบบคลาวด์เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจ การวิเคราะห์วางแผนด้านยุทธศาสตร์ การกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ ภารกิจและเป้าหมาย การจัดทำแผนงบประมาณ แผนปฏิบัติการประจำปี แผนการผลิตบัณฑิตจัดการเรียนการสอน และแผนพัฒนาบุคลากร เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานของผู้บริหารในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ 1) การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2) การสื่อสารภายในมหาวิทยาลัยสงฆ์ 3) การสร้างสังคมแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ 4) การบริหารจัดการทรัพยากร 5) การบริหารจัดการระบบสารสนเทศซึ่งสอดคล้องกับวรารัตน์ บุญเรืองจักร(2559:203-220) ได้ศึกษาเรื่อง “การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ” ผลการศึกษา พบว่า การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจมีความสำคัญยิ่งในการพลิกโฉมรูปแบบการบริการข้อมูลภาครัฐด้วยการเชื่อมโยงเทคโนโลยีสื่อสาร เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีฐานข้อมูล เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งการติดต่อสื่อสารทำงานร่วมกันของระบบสารสนเทศทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเข้าถึงบริการของรัฐเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการบริหารจัดการและการให้บริการ เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานภาครัฐ

ปรับปรุงการบริการด้านข้อมูลสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงบริการของรัฐ โดยได้รับความร่วมมืออย่างใกล้ชิดและเต็มใจจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน ด้วยความคาดหวังว่าระบบราชการไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การบริหารรูปแบบใหม่กระบวนการทำงานใหม่ และขีดสมรรถนะใหม่

สภาพการบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร พบว่า การบริหารงานของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารชัดเจนตามแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ อยู่ในรูปแบบการบริหารที่มีคณะกรรมการกำกับดูแล ติดตาม และประเมินผล มีแผนงบประมาณ แผนปฏิบัติการประจำปี ที่ทุกส่วนงานภายในสำนักงานวิทยาลัย สำนักงานวิชาการ และสาขาวิชา ต้องดำเนินการตามแผนในรูปแบบโครงการ มีบุคลากรรับผิดชอบดำเนินงาน แต่ด้วยทักษะ ความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ ที่มีอยู่ของบุคลากรอย่างไม่เพียงพอ ส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่บรรลุเป้าประสงค์เท่าที่ควร แต่ทางวิทยาลัยมีแผนการอบรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระเบียบ ข้อบังคับ วิธีการ ทั้งด้านการเงิน ด้านการทรัพยากร ด้านเทคโนโลยี ให้แก่บุคลากรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มศักยภาพการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ของวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ติณ ปรัชญพฤทธิ์(2535:8) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และนำนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น หมายถึง การนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ 7 ประการ คือ1) การวางแผน 2) การจัดองค์การ 3) การจัดคนเข้าทำงาน 4) การสั่งการ 5) การประสานงาน 6) การรายงาน 7) การงบประมาณ

แนวทางการประยุกต์ใช้ระบบคลาวด์ในการบริหารงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ตามหลักการบริหารงาน 4 ด้าน (Ms) พบว่า ด้านบุคคล (Man) ควรนำระบบ Big Data เข้ามากำกับในเรื่องของการจัดการฐานข้อมูลบุคลากรออนไลน์ ทำบนระบบคลาวด์เป็นหลัก ที่มีประวัติ ผลงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน สะดวกต่อการประเมินของผู้บริหาร ทำให้เกิดความโปร่งใส ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรให้มีความสะดวก รวดเร็ว ด้านการเงิน (Money) ระบบงบประมาณ การเงินบัญชี ควรทำบนระบบคลาวด์ มีรหัสการเข้าใช้งานระบบเน้นความปลอดภัย สะดวกสำหรับผู้บริหารต่อการบริหารจัดการ เห็นเส้นทางงบประมาณ บัญชีและการเงิน ประกอบการตัดสินใจ และวางแผนดำเนินการ สามารถสรุปประมวลผล และรายงานได้อย่างรวดเร็ว ด้านทรัพยากรหรือวัตถุ (Material) ควรจัดทำระบบตรวจสอบวัสดุครุภัณฑ์ในระบบออนไลน์ผ่านคลาวด์ ช่วยให้ทราบถึงเส้นทางการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบ ตั้งแต่การจัดซื้อจัดหา พัฒนาการ การใช้งาน การซ่อมบำรุง และอื่น ๆ จนถึงการจำหน่ายวัสดุ ด้านการบริหารจัดการ (Management) ระบบบริหารจัดการควรมีทั้งระบบสำนักงานอัตโนมัติ (OAS) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ (MIS) ระบบสารสนเทศเพื่อผู้บริหารระดับสูง (EIS) และ ระบบช่วยตัดสินใจ (DSS) โดยยึดแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ไทยแลนด์ 4.0 และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมเกียรติ ลีลาทวีวุฒิ (2556 : บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยขับเคลื่อนการใช้ระบบคลาวด์สำหรับธุรกิจไทยให้ประสบผลสำเร็จ” ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยขับเคลื่อนที่เป็นสาเหตุของการใช้ระบบคลาวด์สำหรับองค์การธุรกิจ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การ สิ่งแวดล้อมภายในองค์การ และคุณลักษณะของผู้บริหาร ขณะที่ตัววัดผลสำเร็จของการใช้

ระบบคลาวด์ ประกอบด้วย 4 มุมมอง คือ การเงิน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กระบวนการภายใน และการเรียนรู้และการพัฒนา ยิ่งไปกว่านั้นผลการตรวจสอบยืนยันปัจจัยขับเคลื่อน และตัววัดผลสำเร็จของการใช้ระบบคลาวด์ พบว่า มีความสอดคล้องกันระหว่างตัวอย่างกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ นอกเหนือจากนี้ พบว่า องค์การที่มีขนาดต่างกันมีปัจจัยขับเคลื่อนและตัววัดผลสำเร็จของการใช้ระบบคลาวด์เกือบจะไม่แตกต่างกัน ยกเว้นปัจจัยขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การ และตัววัดผลสำเร็จด้านการเรียนรู้และการพัฒนา ซึ่งพบว่า องค์การขนาดเล็กมีความแตกต่างจากองค์การขนาดอื่น ๆ ในการใช้ระบบคลาวด์

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ผู้บริหาร บุคลากร ควรมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญ และความจำเป็นในหลักการเบื้องต้นของระบบคลาวด์ เพื่อการปรับตัวและนำระบบคลาวด์มาประยุกต์ใช้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ควรมีแผนพัฒนาและงบประมาณสนับสนุนเกี่ยวกับระบบคลาวด์ เพื่อการเตรียมตัวการเข้าสู่ยุคดิจิทัล และเพื่อตอบโจทย์นโยบาย Thailand 4.0

(3) โครงสร้างพื้นฐานของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ควรมีความพร้อม ครอบคลุมพื้นที่การเข้าใช้งาน มีความปลอดภัย และเข้าถึงรวดเร็ว

(4) ควรมีการประเมินศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารของบุคลากรก่อนใช้งานระบบ หากพบว่า บุคลากรมีศักยภาพอยู่ในระดับน้อย ควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพและควรมีการสร้างแนวคิดที่ดีต่อการปฏิบัติงานโดยใช้ระบบคลาวด์เป็นตัวช่วยขับเคลื่อนการทำงาน

(5) ควรเน้นการใช้นวัตกรรมใหม่ในการปฏิบัติงานสำหรับการบริการนิสิตนักศึกษาและจัดการกับปัญหา เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับบริการที่ดีสะดวกและรวดเร็วขึ้น

7.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาระบบคลาวด์มาใช้ในการบริหารงานมหาวิทยาลัย

(2) ควรพัฒนารูปแบบระบบการจัดการเรียนการสอนบนเทคโนโลยีคลาวด์เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสงฆ์

(3) ควรศึกษาผลของการใช้งานของระบบคลาวด์เพื่อสนับสนุนการพัฒนามหาวิทยาลัยสงฆ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

8. กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนและอนุมัติงบประมาณเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ช่วยให้คำแนะนำในการจัดทำโครงการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณพระเดชพระคุณพระราชปริยัติสุนทร ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรพระครูปริยัติปัญญาธร, ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร ดร.สมศักดิ์ สายหยุด รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ คณะผู้บริหารและคณาจารย์ ที่ให้การส่งเสริมบุคลากรเพื่อการพัฒนาทักษะด้านการวิจัยและ

ขอขอบคุณบุคลากรทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการวิจัยในทุกด้าน ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

คุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบให้เป็นความดีความชอบแก่วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้ให้ความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทุกท่านทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

ติณ ปรัชญพฤทธิ์.ศัพท์รัฐศาสตร์.กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ปรัชญนันท์ นิลสุข.การจัดการสารสนเทศ : เครื่องมือการพัฒนาประเทศไทย.วารสารวิทยบริการ, 2551, ปีที่ 19 ฉบับที่ 3 : 34-46.

วรารัตน์ บุญเรืองจักร และคณะ.การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ. ธรรมทรรศน์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม - ตุลาคม 2559, หน้า 203-220.

ศรีศักดิ์ จามรมาน และกนกวรรณ ว่องวัฒนะสิน.วิสัยทัศน์ด้านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต. วารสารวิชาการราชภัฏ กรุงเก่า, 2543, ปีที่ 6 ฉบับที่ 13 : 22 - 30.

สมเกียรติ ลีลาทวีวุฒิ.ปัจจัยขับเคลื่อนการใช้ระบบคลาวด์สำหรับธุรกิจไทยให้ประสบผลสำเร็จ. ดุษฎีนิพนธ์ สาขาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2556.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. [ออนไลน์].แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ. 2555 - 2559), [สืบค้นวันที่ 24 มีนาคม 2559]. /http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=5748&filename=develop_issue

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

An Application of Buddhadammafor Stress Reduction of MathayomSuksa 6 Students in Entrance Examination for Higher Education at Institute : A Case of Phusinghphrasermvit School, Phusingh District, Si saket Province

พระสมุห์ภมร เสือสา[1]
พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม,ดร.[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดและวิธีการเผชิญความเครียด ศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการลดความเครียด และศึกษาผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้การวิธีวิจัยเชิงคุณภาพกึ่งทดลองรวบรวมข้อมูลโดยวิจัยจากเอกสาร ภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก มีกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๒๐ คน ผลการวิจัยพบว่า ความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความกังวลในการสอบเข้าศึกษาต่อ ความคาดหวังต่อสาขาและสถาบันที่ทำการสอบเข้าศึกษาต่อ และฐานะทางการเงินของครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา วิธีการเผชิญความเครียด ส่วนใหญ่เน้นการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบในสถาบันต่าง ๆ และการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สำหรับผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียด จะเห็นได้ว่า หลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยลดภาวะความเครียดของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเพียงพอต่อการทำคะแนนสอบที่ดีขึ้น ภาวะความเครียดมีอิทธิพลต่อการสอบเข้าศึกษาต่อน้อยลง ทำให้นักเรียนสามารถทำคะแนนสอบได้ดีขึ้น

คำสำคัญ: ความเครียด, การประยุกต์หลักพุทธธรรม, การสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

ABSTRACT

This research aims to investigate the causes of stress and how to cope with stress. To study the application of Buddha Dharma to reduce stress. and to study the effects of the application of Buddha Dharma to reduce stress of MathayomSuksa 6 students in entrance examination for higher education at Institute of Phusinghphrasermvit School, Phusingh District, Si saket Province. Using the

---

[1] นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

integrated research method, including the document and qualitative. Data collection was done by field research. There were 20 samples. The research found that stress of mathayomsuksa 6 students. Most of them are due to concerns about the entrance examination. Expectations for the branch and institution to be taken into admission. The financial status of the family is not conducive to admission to the institution. How to face stress. Mostly focus on reading to prepare for examinations in various institutions and the veneration of the holy things. The effects of application of Buddha Dharma for stress reduction. It can be seen that the Four Noble Truths can help to reduce the stress of students to a certain degree. Which is enough to score better. Stress has less influence on entrance exams. Students can score better.

Keyword: Stress, An application of Buddhadamma, Entrance examination for Higher education

๑. บทนำ

ในยุคของกระแสโลกาภิวัตน์การศึกษาถือว่ามีบทบาทสำคัญมาก ทั้งยังเป็นรากฐานที่สำคัญในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและแก้ปัญหาต่างๆ ให้แก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกลไกอันสำคัญเพื่อพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัยให้มีความเจริญงอกงามทุกด้านเป็นต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญในการพัฒนาทักษะ คุณลักษณะและสมรรถนะในการประกอบสัมมาชีพและการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข อันจะนำไปสู่เสถียรภาพ และความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติที่ต้องพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในเวทีโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ ๒๑(กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐)ซึ่งมีมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาระดับสูงสุดในการจัดการศึกษาของประเทศ สถาบันอุดมศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายหรือหน้าที่บทบาทที่สำคัญของการจัดการศึกษาคือ เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการ ประกอบด้วย ๑. เพื่อเป็นกำลังคน (Manpower)คือ การผลิตบัณฑิตเพื่อตอบสนองทางด้านมาตรฐานวิชาชีพและมาตรฐานวิชาการ และตอบสนองความต้องการของสังคม๒. เพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์ (Manhood) คือ การผลิตบัณฑิตในทุกสาขาวิชานั้นจะต้องเป็นคนที่สมบูรณ์ มีลักษณะเป็น wisdom and goodness หมายถึง มีความเรืองปัญญาและคุณธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นคนเก่งและเป็นคนดี หรือเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม(รัตนะบัวสนธ์, ๒๕๔๔)

คุณลักษณะทั้ง ๒ ประการนี้ ถ้าบุคคลที่เข้ารับการศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาได้รับการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ ก็จะถือเป็นผลสัมฤทธิ์อย่างสูงสุดในการจัดการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา และถือว่าสถาบันการศึกษามีบทบาทอย่างแท้จริงในการสร้างสรรค์คนให้มีคุณภาพ ให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ในการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา จึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่นักเรียนชั้นมัธยมปลายส่วนใหญ่ให้ความสนใจและมีความต้องการเข้ารับการศึกษา ทั้งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันระบบการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาได้ใช้มาเป็นลำดับโดยปัจจุบันการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา แม้จะมีระบบการสอบที่เปิดโอกาสให้สอบได้หลายครั้ง แต่การสอบแต่ละครั้งต้องมีการเตรียมตัวในการอ่านหนังสือหลายครั้ง ประกอบกับมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นในการสอบแต่ละครั้งอีกด้วย นอกจากนี้สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ จำนวนผู้เข้าสอบคัดเลือกเพื่อที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งจากสถิติจำนวนผู้เข้าสอบและจำนวนที่

สถาบันอุดมศึกษาสามารถรับได้ในแต่ละปียังคงมีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อความต้องการและเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเทียบกับจำนวนนักเรียนที่สอบแข่งขันเพื่อเข้ารับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา เช่น ปีการศึกษา ๒๕๕๗ มีผู้สมัครจำนวนประมาณ ๙๙,๐๐๐ คน, ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ผู้สมัครจำนวนประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ คน, ปีการศึกษา ๒๕๕๙ มีผู้สมัครจำนวนประมาณ ๑๐๔,๐๐๐ คน ผู้ผ่านการสอบเข้าเรียนเฉลี่ยปีละ ๖๐,๐๐๐ คน(สมาคมที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐)

จากภาวะที่ต้องมีการแข่งขันที่สูง ทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่จะสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาต้องเผชิญปัญหาต่างๆ มากมาย เพราะต้องแข่งขันกันทุกด้าน กอปรกับกำลังอยู่ในช่วงของวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเครียดมากกว่าคนในวัยอื่น เช่น ต้องตั้งใจสอบทุกวิชาให้ผ่านในชั้นเรียนเพื่อแข่งขันกับเพื่อนร่วมชั้น เพื่อนร่วมโรงเรียน และต้องแข่งขันกับนักเรียนในระดับชั้นเดียวกันจากโรงเรียนอื่นที่มีชื่อเสียงกว่าซึ่งการให้คะแนน และการเรียนการสอนอาจแตกต่างกันทำให้เกิดข้อได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างโรงเรียนได้(ศรีเรือน แก้วกังวาล, ๒๕๔๕) และโดยเฉพาะช่วงเวลาของการสอบเอนทรานซ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของการเข้าสู่รูปแบบการศึกษาที่สำคัญในเรื่องการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ความคาดหวังของบิดามารดาและผู้ปกครองให้ต้องสอบผ่านการคัดเลือกก็เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่นักเรียนต้องคำนึงถึง ซึ่งบางครั้งความคาดหวังของบิดามารดาและผู้ปกครองกับความต้องการของนักเรียนสวนทางกันทำให้เกิดความกดดัน(สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, ๒๕๔๖) และนำไปสู่ความเครียดในที่สุด

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทยอย่างใกล้ชิดตั้งแต่เกิดจนตายความสัมพันธ์นั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับจิตใจของแต่ละบุคคลและการน้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเช่นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ สาระทั้งหมดที่มีอยู่ในอริยสัจ ๔ ที่ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ที่ครอบคลุมหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น หลักเว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ หลักการไม่ยึดมั่นถือมั่น หลักสติปัฏฐาน ๔ ที่เป็นที่ตั้งแห่งสติหรือการฝึกสติและใช้สติ เหล่านี้เป็นต้นล้วนเชื่อมโยงอยู่ในหลักอริยสัจที่โยงความจริงในธรรมชาติมาสู่การใช้ประโยชน์ของมนุษย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือธรรมที่เสนอเป็นระบบปฏิบัติการให้มนุษย์บริหารประโยชน์จากความจริงของธรรมชาตินั่นเอง(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๔)

การนำหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่กระบวนการปฏิบัติ เพื่อลดความเครียด จึงเป็นกระบวนการลดปัญหาแบบองค์รวม เป็นหลักการพัฒนาปัญญาที่มุ่งการฝึกอบรมตน ให้บุคคลบรรลุถึงอิสรภาพอย่างยั่งยืน ดังนั้น วิถีทางของหลักพุทธธรรมจึงเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับการสร้างคุณภาพชีวิตของบุคคลให้หลุดพ้นจากปัญหาต่างๆ ได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ” เพื่อจะได้ทราบถึงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดที่เกิดขึ้นกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และเพื่อได้ทราบถึงหลักพุทธธรรมสำคัญ สำหรับลดการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อใน

ระดับอุดมศึกษา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์หาแนวทางให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและเป็นข้อมูลที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ทั้งยังสามารถเป็นแบบอย่างแก่องค์กร หน่วยงานอื่นๆ ในการแก้ปัญหาการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการสอบเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๒.๑ เพื่อศึกษาสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดและวิธีการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของโรงเรียนภูสิงห์-ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของโรงเรียนภูสิงห์ประชา-เสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒.๓ เพื่อศึกษาผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของโรงเรียนภูสิงห์-ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย(Conceptual framework)



แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๔. วิธีดำเนินการศึกษา

งานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์-ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ” ได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกึ่งทดลอง ทำการศึกษาใน ๒ วิธี คือ ศึกษาเอกสาร งานวิจัยและเอกสารต่างๆ และเก็บข้อมูลโดยใช้การสนทนากลุ่ม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการทำกิจกรรมเพื่อทดลองตามมาตรฐานของกรมสุขภาพจิต มีการทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๒๐ คน ของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการลดการเผชิญความเครียดเกี่ยวกับการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เป็นฐานในการนำเสนอและการอ้างอิง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

๔.๒ วิธีการเก็บข้อมูล

๔.๒.๑ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา-จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และคัมภีร์อรรถกถาสำคัญทางพระพุทธศาสนา- เถรวาท

๔.๒.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ เช่น พุทธธรรม ธรรมนูญชีวิต ฯลฯ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น รวมทั้งเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการต่างๆ ตลอดจนสื่ออินเทอร์เน็ตและอิเล็กทรอนิคต่างๆ

๔.๒.๓ ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีตั้งข้อคำถาม ใช้การสนทนาแบบกลุ่ม ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการทำกิจกรรมเพื่อทดลองตามมาตรฐานของกรมสุขภาพจิต มีการทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรม ซึ่งจะสัมภาษณ์และนำเข้ากิจกรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๒๐ คน ผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์ที่ปรึกษา ครูแนะแนว พระสงฆ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการลดการเผชิญความเครียดเกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยตั้งข้อคำถาม การสนทนาและร่วมกิจกรรม เพื่อหาข้อมูลและแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

๔.๓ วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้ง แล้วหาคำตอบจากข้อมูลที่เก็บและรวบรวมไว้ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้แล้ว

๔.๔ วิธีการนำเสนอ

นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาเรียบเรียงสรุปผล และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

๕. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดและวิธีการเผชิญความเครียดแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการลดความเครียดและผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียด ผลจากการศึกษาวิจัย มีดังนี้

๕.๑ สาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดและวิธีการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริม-วิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษพบว่า ความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความกังวลในการสอบเข้าศึกษาต่อ ความคาดหวังต่อสาขาและสถาบันที่ทำการสอบเข้าศึกษาต่อ และฐานะทางการเงินของครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา วิธีการเผชิญความเครียด ส่วนใหญ่เน้นการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ การเข้าติวข้อสอบตามสถาบันต่าง ๆ และการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๕.๒ แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ คือ หลักอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

๑. ทุกข์ คือ ความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ

๒. สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดขึ้น

๓. นิโรธ คือ ความไม่มีทุกข์ ซึ่งก็หมายถึงการเข้าใจในสมุทัย ความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ ความเศร้ามัวหมองทั้งปวง

๔. มรรค คือ หนทางแห่งการดับทุกข์

๕.๓ ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริม-วิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียด จะเห็นได้ว่า หลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยลดภาวะความเครียดของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเพียงพอต่อการทำคะแนนสอบที่ดีขึ้น ภาวะความเครียดมีอิทธิพลต่อการสอบเข้าศึกษาต่อน้อยลง ทำให้นักเรียนสามารถทำคะแนนสอบได้ดีขึ้น

๖. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความกังวลในการสอบเข้าศึกษาต่อ ความคาดหวังต่อสาขาและสถาบันที่ทำการสอบเข้าศึกษาต่อ และฐานะทางการเงินของครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา วิธีการเผชิญความเครียดของนักเรียน ส่วนใหญ่เน้นการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ การเข้าติวข้อสอบตามสถาบันกวดวิชาต่าง ๆ และการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตัวนักเรียนและครอบครัวเคารพนับถือ การประยุกต์หลักพุทธธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ การประยุกต์หลักอริยสัจ ๔ ในการลดความเครียดต่อการสอบเข้าศึกษาต่อใน

ระดับอุดมศึกษา สำหรับผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับลดความเครียดในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า หลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยลดภาวะความเครียดของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเพียงพอต่อการทำคะแนนสอบที่ดีขึ้น ภาวะความเครียดมีอิทธิพลต่อการสอบเข้าศึกษาต่อน้อยลง ทำให้นักเรียนสามารถทำคะแนนสอบได้ดีขึ้น กล่าวคือ

ทุกข์ คือ นักเรียนสามารถเรียนรู้และเข้าใจในตัวทุกข์ที่เกิดกับตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่กดดันภายในจิตใจตัวเองและทำให้สมองมีการคิดเพิ่มขึ้นเกิดภาวะเต็มไม่สามารถรับข้อมูลอื่นได้อีก ส่งผลถึงการสอบให้มีความยากมากขึ้นกว่าเดิม นั้นคือ ความกังวล ความเครียด ความไม่สบายใจ

สมุทัย คือ ความคาดหวังต่อการทำคะแนนสอบเข้าสาขาวิชาและสถาบันการศึกษาที่ตัวเองจะสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อใช้จ่ายในระหว่างการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

นิโรธ คือ การตั้งใจอ่านหนังสือ การเข้ารับการอบรมกวดวิชาในสถาบันกวดวิชา และการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ตัวเองและครอบครัวเคารพนับถือ เพื่อช่วยทำให้จิตใจดีขึ้นและมีกำลังใจในการสอบเข้าศึกษาต่อ

มรรค คือ การนั่งสมาธิ การฝึกสมาธิเพื่อให้เกิดความสงบภายในจิตใจ ทำให้สมองปลอดโปร่ง เกิดภาวะว่างอยู่เสมอและพร้อมที่จะรองรับข้อมูลใหม่ ๆ ที่จะป้อนเข้าไป การทานอาหารที่มีประโยชน์และตรงต่อเวลา โดยเฉพาะอาหารเช้าที่เป็นอาหารมื้อสำคัญของวัน การอ่านหนังสือในสถานที่สงบและทำความเข้าใจในเนื้อหาให้แตกฉาน และการลดความคาดหวังต่อสาขาวิชาหรือสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงเพื่อลดแรงกดดันในการทำการสอบ สุดท้าย คือ สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุดต่อตัวนักเรียนเอง สถาบันครอบครัวควรให้กำลังใจกับนักเรียน คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ คอยให้ความช่วยเหลือทางด้านทุนทรัพย์โดยการมองหาทางออกด้านการเงินให้กับนักเรียน สถาบันครอบครัวต้องไม่กดดันนักเรียน ในเรื่องความคาดหวังต่อการสอบเข้าเรียนในสาขาวิชาและสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือแม้แต่เรื่องทุนทรัพย์ที่จำเป็นต้องใช้จ่ายในระหว่างเข้าศึกษา ก็สามารถช่วยผ่อนคลายในตัวนักเรียนไม่ให้เกิดความกดดันในการทำการสอบ เมื่อนักเรียนไม่ยึดติดในสาขาวิชาหรือสถาบันการศึกษาก็จะช่วยให้นักเรียนทำการสอบได้สบาย ไม่เครียด ไม่กดดัน

๗. อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ” เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความเครียดที่เกิดขึ้นกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เกี่ยวกับการเตรียมตัวเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ความเครียดเป็นเรื่องของร่างกายและจิตใจที่เกิดการตื่นตัวเตรียมรับกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเราคิดว่าไม่น่าพอใจ เป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเกินกำลังทรัพยากรที่เรามีอยู่หรือเกินความสามารถที่เราจะแก้ไขได้ทำให้รู้สึกหนักใจและเป็นทุกข์กระวนกระวายใจ และพลอยทำให้เกิดอาการผิดปกติทางร่างกายและพฤติกรรมตามไปด้วย หากความเครียดนั้นมีอยู่มากและคงอยู่เป็นเวลานานซึ่งมีความสอดคล้องกับ ราภรณ์ มุละชีวะ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความเครียดไว้ว่า ความเครียด หมายถึง ภาวะที่ร่างกายและจิตใจขาดความสมดุล อันเนื่องมาจากการเกิดปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก

ร่างกาย รวมทั้งเหตุการณ์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความกดดันความทุกข์และความไม่สบายใจ ทำให้เกิดการปรับตัวต่อสิ่งคุกคามนั้น ๆ เพื่อรักษาความสมดุลของตนไว้ โดยแสดงออกมาทางร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรม เช่น ความกลัว ไม่สบายใจ หงุดหงิด เบื่อหน่าย นอนไม่หลับ เป็นต้น ซึ่งความเครียดที่เกิดขึ้นนั้นจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล[3]

ในกรณีนี้จึงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของ มิลเลอร์ และ คีน (Miller; &Keana) โดยกล่าวถึงสาเหตุของความเครียดว่า อาจเกิดจากภาวะภายในร่างกาย และเกิดจากภาวะภายนอกร่างกาย กล่าวคือ

๑. ความเครียดภายใน ซึ่งอาจเกิดได้จากสาเหตุต่อไปนี้

(๑) ความเครียดทางชีววิทยา เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายหรือทางชีวภาพหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อากาศ อาหาร น้ำ ถ้าร่างกายได้รับไม่พอเพียงก็จะมีผลทำให้ไม่สบาย เช่น หงุดหงิด ปวดศีรษะ ฉุนเฉียวเกิดเป็นความเครียดขึ้น

(๒) ความเครียดทางพัฒนาการ เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นในช่วงของพัฒนาการแต่ละวัย โดยเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามความต้องการของจิตใจจากเหตุจูงใจทางสังคม ได้แก่ ความต้องการความรัก เป็นต้น ซึ่งคสามต้องการดังกล่าว ถ้าไม่เป็นไปตามความคาดหมายที่ตนต้องการ ก็เกิดเป็นความเครียด

๒. ความเครียดจากภายนอก หรืออาจเรียกว่าความเครียดจากสิ่งแวดล้อมเกิดได้จาก

(๑) สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นทั้งทางด้านกายภาพ สถานการณ์ หรือวิกฤตการณ์ที่ก่อให้เกิดอันตรายหรือการเจ็บป่วยแก่ร่างกายจะทำให้เกิดความเครียดได้ เช่น ความร้อน ฝุ่นละออง เชื้อโรค ภาวะน้ำท่วม ไฟไหม้ ภาวะสงคราม เป็นต้น

(๒) ข้อเรียกร้องทางสังคมที่เกิดจากกฎระเบียบ วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งถ้าบุคคลนั้นไม่สามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมได้ ก็ย่อมก่อให้เกิดเป็นความเครียด[4]

สำหรับการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การเผชิญความเครียดนี้มีความสอดคล้องกับ นุชรัช เพชรดี ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “สภาวะความเครียดและวิธีลดความเครียดในการเตรียมสอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖” ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีความเครียดในการเตรียมสอบโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีบางข้อมีความเครียดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เกิดความวิตกกังวลว่าจะอ่านหนังสือสอบไม่ทัน รู้สึกหงุดหงิดเมื่ออ่านหนังสือสอบไม่ได้ตามที่หวัง กังวลว่าผลการเรียนไม่ดีจะทำให้ไม่ได้รับโควตาในการสอบเรียนต่อและรู้สึกว่าเพื่อน ๆ อ่านหนังสือได้มากกว่า

นอกจากนี้ผลการศึกษายังแสดงให้เห็นว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีวิธีการลดความเครียดในการเตรียมสอบเรียงจากมากไปหาน้อย คือ การฟังเพลง การดูโทรทัศน์ วีดีทัศน์ การ

---

[3]ราภรณ์มุละชีวะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียด ในการเตรียมสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ เขตคลองเตย”,**สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

[4]Miller, Benjamin F. & Keane, **Claire B. Encyclopedia and Dictionary of Medicine and Nursing**. (Philadelphia: W.B. Saunders.1972), p. 916.

นอนหลับพักผ่อน การเล่นกีฬาตามลำดับ และอันดับสุดท้าย ได้แก่ การหาที่เงียบ ๆ ทอดอารมณ์[5] และยังมีความสอดคล้องกับ ปัทมา อินทร์พรหม ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖ในการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเครียด ได้แก่ ประเภทของโรงเรียนที่กำลังศึกษา คือ โรงเรียนเอกชน มีระดับความเครียดสูงเมื่อเทียบกับโรงเรียนรัฐบาล นักเรียนที่มีเกรดมากมีระดับความเครียดน้อย ความไม่พร้อมในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย และความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีมากทำให้นักเรียนมีระดับความเครียดสูง

ความเครียดและวิธีการเผชิญความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่กล่าวมา หากนักเรียนนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ความเครียดต่าง ๆ ก็จะลดน้อยลง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะว่า พุทธธรรมเป็นการแนะแนวต้นแบบ เพราะการแนะแนวพุทธธรรมนี้ ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักช่วยตนเอง ยอมรับศักยภาพของมนุษย์ในการแก้ปัญหาตลอดจนให้รู้จักในเงื่อนไข เหตุ ปัจจัย และวิธีการ ซึ่งมีขั้นตอนครบถ้วนตามหลักการแนะแนว[6] และมีความสอดคล้องกับ ภัทรพร สิริกาญจน ที่ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเสนอสาระสังเขปไว้ว่า

๑. การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต

๒. การเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลา การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบผสมผสาน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข[7]

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนภูสิงห์ประชาเสริมวิทย์อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ” ครั้งนี้พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖ที่เตรียมตัวสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ยังมีข้อค้นพบถึงวิธีการเผชิญความเครียดหลาย ๆ ด้าน เช่น

ความเครียดทางด้านสุขภาพ ส่วนใหญ่จะใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการความเครียดที่เกิดขึ้น ทางกายภาพก็จะใช้การออกกำลังกาย พักผ่อน รักษาตัวกับแพทย์และทานยา ส่วนทางจิตใจ

---

[5]นุชรัช เพชรดี, “สภาวะความเครียดและวิธีลดความเครียดในการเตรียมสอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

[6]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),**พุทธศาสตร์กับการแนะแนว**,(กรุงเทพมหานคร : สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย,๒๕๓๔),หน้า คำนำ.

[7]ภัทรพร สิริกาญจน,**หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติแนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน**,(กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๐),หน้า๕๖–๕๗.

จะใช้หลักพุทธธรรมเข้ามาช่วย โดยเข้าใจถึงธรรมชาติที่เกิดขึ้นว่า ร่ายกายมีวันเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่จะเกิดขึ้นกับชีวิต

ความเครียดทางด้านอารมณ์ ส่วนใหญ่จะใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการความเครียดที่เกิดขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนทำความเข้าใจกับธรรมชาติของความเครียดว่า โกรธก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ขณะที่มีการมากระทบทางจิตในทางที่เป็นลบและสามารถทำความเข้าใจได้อย่างแยบคาย และควรใช้หลักในการเจริญสติ ระลึกรู้อยู่กับอารมณ์ที่มากระทบจิตใจ เป็นต้น

ความเครียดทางด้านครอบครัว บางคนใช้วิธีการจัดการความเครียดที่เกิดขึ้นโดยไปดูถึงสาเหตุหรือต้นตอของความเครียดว่ามีสาเหตุมาจากสิ่งใด และจะสามารถใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาได้บ้าง คือ ทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของปัญหาที่เกิดขึ้นและรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา ยอมรับได้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันกับความคิดหรืออารมณ์ของตัวเอง เข้าใจในปัญหาก็จะทำให้ระดับความเครียดลดลงและหายไปในที่สุด ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ ถ้าเกิดปัญหาในลักษณะคล้าย ๆ กัน

๘.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเครียดทางด้านครอบครัวกับองค์กรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน

(๒) ควรมีการศึกษาประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอื่น ๆ ที่มีความสำคัญในการบริหารความเครียดเพื่อรองรับผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ว่ามีหลักธรรมใดที่สามารถแก้ปัญหาความเครียดได้

(๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณด้านอารมณี เพื่อนำไปสู่การทดลองด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นตัวเชื่อมโยงในการทดลองเพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้นไป

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กระทรวงศึกษาธิการ.(๒๕๖๐). **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙.**กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตฺโต). (๒๕๓๔). **พุทธศาสตร์กับการแนะแนว.**กรุงเทพมหานคร : สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).(๒๕๔๔). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา.**กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.

ภัทรพรสิริกาญจน. (๒๕๔๐).**หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติแนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวณโณในการพัฒนาชุมชน.**กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (๒๕๔๕).**จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมาคมที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย.(๒๕๖๐). ข้อมูลสถิติ Admissions.ออนไลน์.แหล่งที่มา. http//www.aupt.or.th/admissions.php.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (๒๕๔๖). **ชัยชนะยาเสพติดเพื่อแผ่นดิน.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดแห่งชาติกระทรวงยุติธรรม.

(๒) วิทยานิพนธ์

นุชรัชเพชรดี. (๒๕๔๑). “สภาวะความเครียดและวิธีลดความเครียดในการเตรียมสอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖**”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

รัตนะ บัวสนธ์.(๒๕๔๔). **รายงานการวิจัยเรื่องวิถีชีวิต เจตคติ และผลสัมฤทธิ์ของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ผ่านระบบการสอบคัดเลือกด้วยวิธีรับตรงและจากส่วนกลาง.** พิษณุโลก : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ราภรณ์มุละชีวะ. (๒๕๔๗). “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเตรียมสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ เขตคลองเตย”. **สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

(๓) ภาษาอังกฤษ

Miller, Benjamin F. & Keane. Claire B. Encyclopedia and Dictionary of Medicine and Nursing. Philadelphia: W.B. Saunders. 1972.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

Factors affecting job morale of teachers in educational institutions Under the Office of Maha Sarakham Primary Educational Service Area

ขวัญณภัทร ภาชนะวรรณ[1]
รศ.ดร.ยุภาพร ยุภาศ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับขวัญกำลังใจ ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 287 คน เครื่องมือเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นอยู่ที่ 0.92 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน และการวิเคราะห์พหุคูณแบบถดถอย ผลการวิจัยพบว่า ระดับขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเหมาะสมของการจัดชั่วโมงเวลาในการทำงาน ความสัมพันธ์กับหัวหน้าหรือผู้บริหาร วิธีการบริหารงานของหัวหน้าหรือผู้บริหาร ความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน สภาพการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล การแข่งขันที่เป็นการแข่งขันกับตัวเอง ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ โดยปัจจัยนี้สามารถร่วมกันพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ได้ร้อยละ 10.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์ เท่ากับ ±0.505

คำสำคัญ: ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน , ข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

ABSTRACT

This research aims to study morale levels. Factors affecting morale and suggestions on enhancing the morale of teacher civil servants in schools under the

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Office of Maha Sarakham Primary Educational Service Area Zone 3. Under the Office of Maha Sarakham Primary Educational Service Area 3, number 287 The instrument is a rating scale questionnaire with a confidence coefficient of 0.92. Data analysis using basic statistics And multiple regression analysis The research found that The level of teacher civil service morale in the performance of teachers in educational institutions under the Office of Maha Sarakham Primary Educational Service Area 3 The overall picture is at a high level. Considering each aspect, found that it is at a high level in all aspects. Sort the average from descending order as follows: Appropriateness of organizing hours, working hours Relationship with the chief or executive Management methods of the chief or executive Job satisfaction working environment Interpersonal relationships in work Interpersonal communication conditions Competition that is competing with yourself Factors affecting job morale of teachers in educational institutions Under the office of Maha Sarakham Primary Education Area Office 3, with statistical significance at the level of .05, including the number of members in the household that are responsible This factor can predict the factors that affect the morale of the teachers in the educational institutions. Under the Office of Maha Sarakham Primary Education Area Office 3, with a statistical significance of 0.001, with a standard error of + 0.507

KEYWORDS: Factors affecting job morale, teachers in schools under the Office of Maha Sarakham Primary Educational Service Area 3

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

การพัฒนาประเทศจำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ในวงกว้างและยั่งยืน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ความว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมาตรา 7 ได้กำหนดในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้สากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

การบริหารงาน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารทั่วไปหรือเป็นการบริหารการศึกษาจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ต้องการให้งานนั้นบรรลุผลตามเป้าหมาย และจุดประสงค์ที่วางไว้โดยการใช้ทรัพยากรการบริหารพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยคน (Men) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material)และการจัดการ (Management)ด้วยวิธีประหยัดและมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลและการพัฒนาอยู่เสมอ ซึ่งในบรรดาทรัพยากรการบริหารดังกล่าว ปัจจัยที่นักวิชาการและนักบริหารให้ความสนใจมากที่สุด คือ คนหรือทรัพยากรมนุษย์ ดังที่ เด่นพงษ์ พลละคร (2551 หน้า 83) ได้เน้นให้ความสำคัญของคนว่า “ถ้าเราวิเคราะห์เจาะลึกลงไปในปัญหาใดๆ ก็ตาม เราจะพบว่ามีสาเหตุมาจาก“คน” ทั้งนั้น

ด้วยความสำคัญของคน นักบริหารที่ดีจึงมีหน้าที่เสริมสร้างและดูแลเอาใจใส่ทะนุบำรุงรักษาให้ทรัพยากรมนุษย์อยู่ในสภาพที่สามารถปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพและมีจำนวนเพียงพออยู่เสมอ แต่เนื่องจากบุคลากรเป็นสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิดมีอารมณ์มีพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อการกระทำเพื่อนร่วมงาน หรือผู้บังคับบัญชาถ้าคนสองคนทำงานในสิ่งเดียวกัน ในสถานการณ์เดียวกัน สภาพแวดล้อมเดียวกัน อาจประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวไม่เหมือนกัน ความสำเร็จในการทำงานของบุคลากรในหน่วยงานงานต่างขึ้นอยู่กับองค์การ ทำให้คนมีวินัยปฏิบัติตามข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน มีความเข้าใจในองค์การดียิ่งขึ้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในกิจกรรมต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นในองค์การของตนเอง ทำให้องค์การนั้นเป็นองค์การที่แข็งแกร่งสามารถฟันฝ่าอุปสรรคไปได้

โรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา การบริหารงานในโรงเรียนได้แบ่งขอบข่ายเป็น 4 ขอบข่าย คือ งานวิชาการ งานบุคคล งานบริหารแผนและงบประมาณและงานบริหารทั่วไป บุคลากรและครูเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติงาน ทั้ง 4 ขอบข่ายของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ หากโรงเรียนได้ครูมีขวัญกำลังใจสูง ครูมีความรู้ความสามารถ ขยันหมั่นเพียร ตั้งใจทำงาน มีความรับผิดชอบ ก็จะเป็นผลให้คุณภาพทางการศึกษาของนักเรียนอยู่ในระดับดีตรงกันข้ามถ้าครูมีขวัญและกำลังใจที่ต่ำ ถึงแม้ว่าครูจะเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ตาม ความเกียจคร้าน ความไม่รับผิดชอบทิ้งงานก็จะเกิดขึ้น และส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนนั้น ต่ำลงไปด้วย

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาจึงมีความสนใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของระดับขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารระดับต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง และเสริมขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้น และ เป็นข้อมูลให้ผู้บริหารระดับต่าง ๆ เป็นแนวทางในการพัฒนางาน และระบบงาน เพื่อให้ข้าราชการครูมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาระดับขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

(2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

(3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างขวัญกำลังใจและแรงจูงใจของข้าราชการครู ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม
สถานภาพทั่วไป 1.อายุ 2. อายุราชการ 3. เงินเดือน 4. รายได้พิเศษนอกจากเงินเดือน 5. หนี้สิน 6. จำนวนสมาชิกในครอบครัว 7. ระดับการศึกษา 8. วิทยฐานะ	ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 8 ด้าน คือ 1. สภาพการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล 2. ความเหมาะสมของการจัดชั่วโมงเวลาในการทำงาน 3. การแข่งขันที่เป็นการแข่งขันกับตัวเอง 4. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน 5. สภาพแวดล้อมในการทำงาน 6. ความสัมพันธ์กับหัวหน้าหรือผู้บริหาร 7. วิธีการบริหารงานของหัวหน้าหรือผู้บริหาร 8. ความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 แบบแผนการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ตามขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

4.2 ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้าราชการครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 1,012 คน (งานอัตรากำลัง กลุ่มบริหารงานบุคคล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 , ปี 2561) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 287 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาด โดยใช้สูตร
ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane : 1973 : 727)[7] และการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม(Cluster Sample) ตามศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษา

4.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ สถานภาพทั่วไป ประกอบด้วย อายุ อายุราชการ เงินเดือน รายได้พิเศษนอกจากเงินเดือน หนี้สิน จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา วิทยฐานะ

ตัวแปรตาม คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 8 ด้าน คือ

1. สภาพการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล
2. ความเหมาะสมของการจัดชั่วโมงเวลาในการทำงาน
3. การแข่งขันที่เป็นการแข่งขันกับตัวเอง
4. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน
5. สภาพแวดล้อมในการทำงาน
6. ความสัมพันธ์กับหัวหน้าหรือผู้บริหาร
7. วิธีการบริหารงานของหัวหน้าหรือผู้บริหาร
8. ความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อคำถามได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามปลายปิดเป็นประเภทสอบถามรายการ (Check list) เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย อายุ อายุราชการ เงินเดือน รายได้พิเศษนอกจากเงินเดือน หนี้สิน จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา วิทยฐานะ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

(1) นำหนังสือจากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 เพื่อประสานข้อมูลการเก็บข้อมูล

(2) นำหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามไปยังข้าราชการครูในสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

(3) ให้มีผู้ช่วยผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนผู้วิจัย

(4) เก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปผู้วิจัยใช้สถิติ คือ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และ ร้อยละ (Percentage)

(2) สถิติที่ใช้ในการศึกษาระดับขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

(3) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ใช้การวิเคราะห์พหุคูณถดถอยเชิงเส้น (Multiple Linear Regression Analysis) ด้วยวิธี Stepwise

5. ผลการวิจัย

1.ระดับขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =4.02) พิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากน้อยไปหามาก ดังนี้ ความเหมาะสมของการจัดชั่วโมงเวลาในการทำงาน ($\bar{x}$ = 3.81) ความสัมพันธ์กับหัวหน้าหรือผู้บริหาร ($\bar{x}$ = 3.85) วิธีการบริหารงานของหัวหน้าหรือผู้บริหาร ($\bar{x}$ =3.89) ความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ ($\bar{x}$ =3.92) สภาพแวดล้อมในการทำงาน ($\bar{x}$ = 4.09) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน ($\bar{x}$ = 4.09) สภาพการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ($\bar{x}$ = 4.15) การแข่งขันที่เป็นการแข่งขันกับตัวเอง ($\bar{x}$ = 4.57) ตามลำดับ

1.ด้านความเหมาะสมของการจัดชั่วโมงเวลาในการทำงาน ($\bar{x}$ = 3.81) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านมีความเป็นกันเองและสนิทสนมกับ เพื่อนร่วมงานใน สถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.25) ท่านได้รับความร่วมมือจากผู้บริหาร พนักงานครู นักเรียน และผู้ปกครองเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.23) ผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษาของท่านมีความจริงใจและให้ กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.12) ท่านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมงานใน เรื่องต่างๆได้อย่างเต็มที่ ($\bar{x}$ = 4.10) ท่านสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในเรื่องต่าง ๆ ได้ ($\bar{x}$ = 4.06)

2.ความสัมพันธ์กับหัวหน้าหรือผู้บริหาร ($\bar{x}$ = 3.85) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านรู้สึกว่าผู้บังคับบัญชาคอยสนับสนุนส่งเสริมให้ท่านเจริญก้าวหน้า ($\bar{x}$ = 3.95) เมื่อท่าน มีปัญหาท่านสามารถปรึกษาหารือกับผู้บังคับบัญชาได้ ($\bar{x}$ =3.87) ผู้บังคับบัญชาของท่านแสดงความชื่นชมท่านเมื่อท่านทำในสิ่งที่ถูกต้อง ($\bar{x}$ = 3.87) ผู้บังคับบัญชาของท่านให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับท่าน ($\bar{x}$ = 3.82) ผู้บังคับบัญชาสามารถช่วยให้ท่านสบายใจได้ ($\bar{x}$ = 3.77)

3.วิธีการบริหารงานของหัวหน้าหรือผู้บริหาร ($\bar{x}$ =3.89) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ผู้บริหารประชุมปรึกษาเพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน ($\bar{x}$ = 3.98) ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงานให้กับข้าราชครู ($\bar{x}$ = 3.95) ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่อย่างรอบคอบและใช้เหตุผล ในการใจตัดสิน ($\bar{x}$ = 3.87) ผู้บริหารมีการสั่งการหรือมอบหมายงานอย่างชัดเจน ($\bar{x}$ = 3.78) ผู้บริหารพิจารณาผลงานด้วยความเป็นธรรม ($\bar{x}$ = 3.86)

4.ความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ ($\bar{x}$ =3.92) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านพึงพอใจในพื้นที่อำเภอที่โรงเรียนท่านตั้งอยู่ทำงานอยู่ ($\bar{x}$ = 4.24) ท่านพอใจในเงินเดือนและผลประโยชน์ที่ได้รับพอเพียงต่อการดำรงชีพ ($\bar{x}$ = 3.95) ท่านพึงพอใจในการบริหารงานของผู้บริหารงานโรงเรียนของท่าน ($\bar{x}$ = 3.89) ท่านพึงพอใจกับการจัดสวัสดิการของหน่วยงานให้แก่ท่าน($\bar{x}$ = 3.80) ท่านพึงพอใจในการเลื่อนขั้นเงินเดือนของท่าน ($\bar{x}$ = 3.76) ท่านพึงพอใจในการบริหารงานของผู้บริหารงานโรงเรียนของท่าน ($\bar{x}$ = 3.89)

5.สภาพแวดล้อมในการทำงาน ($\bar{x}$ = 4.09) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ บรรยากาศการทำงานในสถานศึกษามีความเป็นมิตร และเป็นกันเอง($\bar{x}$ = 4.24) สถานที่ตั้งของสถานศึกษาเอื้ออำนวยต่อการทำงาน($\bar{x}$ = 4.21) สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการทำงาน ($\bar{x}$ =3.97) สถานศึกษามีเครื่องมือวัสดุครุภัณฑ์อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยและเพียงพอในการทำงาน($\bar{x}$ =3.77)
สถานศึกษามีจำนวนครูเหมาะสมกับปริมาณงาน($\bar{x}$ =3.33)

6.ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน ($\bar{x}$ = 4.09) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านได้รับการยอมรับในความรู้ความสามารถจากเพื่อนร่วมงาน ($\bar{x}$ = 4.14) ท่านมีการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนร่วมงานในหน่วยงานของท่านเป็นประจำ ($\bar{x}$ = 4.12) เพื่อนร่วมงานของท่านรับฟังความคิดเห็นและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานกับท่านเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.07) เมื่อมีปัญหาเรื่องงาน ท่านและเพื่อนร่วมงานจะปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ($\bar{x}$ = 4.07) ความสามัคคีและรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของข้าราชการในหน่วยงาน ($\bar{x}$ = 4.06)

7.สภาพการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ($\bar{x}$ = 4.15) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านมีความเป็นกันเองและสนิทสนมกับ เพื่อนร่วมงานใน สถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.25) ท่านได้รับความร่วมมือจากผู้บริหาร พนักงานครูนักเรียน และผู้ปกครองเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.23) ผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษาของท่านมีความจริงใจและให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ($\bar{x}$ = 4.12) ท่านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมงานใน เรื่องต่างๆได้อย่างเต็มที่ ($\bar{x}$ = 4.10) ท่านสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในเรื่องต่าง ๆ ได้ ($\bar{x}$ = 4.06)

8.การแข่งขันที่เป็น การแข่งขันกับตัวเอง ($\bar{x}$ = 4.57) พิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ดังนี้ ท่านมีความมุ่งมั่นในการทำงานอย่างเต็มที่ ($\bar{x}$ = 4.68) ท่านทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรอย่างสุดความสามารถ ($\bar{x}$ = 4.67) ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงและพัฒนาทักษะการทำงานที่ได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ ($\bar{x}$ = 4.61) ท่านสามารถปฏิบัติหน้าที่จนบรรลุเป้าหมายของโรงเรียน ($\bar{x}$ = 4.44) แม้เจอปัญหาในการปฏิบัติงานใดๆ ท่านยังยินดีและเต็มใจทำการแก้ไขอย่างรวดเร็ว ($\bar{x}$ = 4.43)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

มหาสารคาม เขต 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.152 โดยปัจจัยนี้สามารถร่วมกันพยากรณ์ ได้ร้อยละ 10.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์ เท่ากับ ±0.505

สมการพยากรณ์ ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ในรูปคะแนนมาตรฐาน เป็นดังนี้

Y = 4.235-0.108 (จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ)

Z = -0.350 (จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ)

5. อภิปรายผลและสรุปผล

การวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 มีประเด็นที่น่าจะนำมาอภิปรายผลต่อนี้

1. ระดับขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านการแข่งขันที่เป็นการแข่งขันกับตัวเองอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 มีความมุ่งมั่นขยันหมั่นเพียรในการทำงานและปรับปรุงพัฒนาทักษะในการทำงานอย่างเต็มที่ มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับหมอบหมายตลอดจนสามารถปฏิบัติหน้าที่จนบรรลุเป้าหมายของโรงเรียนด้วยความเต็มใจ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ องนูรฮัน มะลี(2558: 49)ได้ทำการศึกษาขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนเครือข่าย หน่วยที่1 จังหวัดนราธิวาส สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต15 ผลการศึกษาพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้อง กับผลการวิจัยของ วรรณภา กลับคง (2552: บทคัดย่อ)ได้ทำการศึกษาขวัญและกำลังใจของครูในการปฏิบัติงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า ขวัญและกำลังใจของครูในการปฏิบัติงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 โดยรวม (p≤ 0.000) คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.152 และสามารถร่วมกันพยากรณ์ ขวัญกำลังใจ ในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ได้ร้อยละ 10.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์ เท่ากับ ±0.505

สมการพยากรณ์ ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ในรูปคะแนนดิบ เป็นดังนี้

Y = 4.235-0.108 (จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ)

สมการพยากรณ์ ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ในรูปคะแนนมาตรฐาน เป็นดังนี้

Z = -0.350 (จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบ)

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ต่วน โรสณาโต๊ะนิแต (2550 :บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครูในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดยะลาพบว่า ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานโดยรวมของครูในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดยะลาตามตัวแปรด้านประชากรศาสตร์และด้านสถานการณ์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ศาสนา ประสบการณ์ในการทำงาน เขตพื้นที่การปฏิบัติงาน สถานที่ตั้งของโรงเรียน การเกิดเหตุการณ์กับคนใกล้ชิดและเกิดเหตุการณ์ในโรงเรียน มีขวัญและกำลังใจการในการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติและ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมจิตร ไข่มุก (2554: 82) ท าการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูที่มีต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่าครูมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05

3.ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างขวัญกำลังใจของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3

การบริหารงาน สถานศึกษาควรมีการกำหนดนโยบายงานที่ชัดเจนและผู้บริหารควรมีเกณฑ์ประเมินผลและติดตามผลการปฏิบัติงานของพนักงานครูอย่างเป็นธรรม ผู้บริหารควรมีการพิจารณาผลงานด้วยเป็นธรรม และควรใช้อำหน้าที่อย่างรอบคอบและใช้เหตุผลในการตัดสินใจ สถานศึกษาควรมีการจัดสรรจำนวนครูให้เหมาะสมกับงานและปริมาณงานควรจัดให้เหมาะสมกับชั่วโมงการทำงาน ครูทุกคนในสถานศึกษาควรมีความเคารพนับถือกันด้วยความจริงใจและควรมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมงานในเรื่องต่าง ๆ อย่างเต็มที่ หน่วยงานควรจัดสวัสดิการด้านบ้านพักครูอย่างเหมาะสม ลักษณะงานที่ปฏิบัติควรมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถและควรมอบหมายงานให้เหมาะสมกับระยะเวลา การยกย่องชมเชยจากเพื่อนร่วมงานเสมอและผู้บริหารควรให้คำชมเชยยกย่องครูที่ทำงานประสบความสำเร็จและน่าชื่อเสียงให้แก่สถานศึกษา สถานศึกษาควรสนับสนุนหรือจัดหาทุนเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและเปิดโอกาสให้ครูได้รับผิดชอบงานทที่มีความสำคัญของสถานศึกษา ควรมีการพิจารณาผลงาน การเลื่อนตำแหน่งเงินเดือนและความก้าวหน้าอย่างเท่าเทียม กับเพื่อนร่วมงาน

6. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารระดับต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง และเสริมขวัญกำลังใจของข้าราชการครู ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้น

(2) เป็นข้อมูลให้ผู้บริหารระดับต่าง ๆ เป็นแนวทางในการพัฒนางาน และระบบงาน เพื่อให้ข้าราชการครู มีขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นตัวแปรอื่นที่ส่งผลต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 เพื่อให้ค้นพบปัจจัยที่มีอำนาจในการพยากรณ์ที่สูงขึ้น

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ และรองศาสตราจารย์ดร.สัญญา เคณาภูมิ อาจารย์ผู้ให้คำแนะนำ รองศาสตราจารย์ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง อาจารย์ ดร.สนุก สิงห์มาตร อาจารย์ ดร.วิภาพรรณ อุปนิสากร อาจารย์ ดร. สุวิมล สมไชย ผู้อำนวยการมนัส เนื่องมัจฉา ผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย และครอบครัวหัวหน้างานเพื่อนร่วมงาน ที่ช่วยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

กานดา จันทร์แย้ม (2546) จิตวิทยาอุตสาหกรรมเบื้องต้น กรุงเทพมหานคร โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์

กฤษณา ศักดิ์ศรี. (2534). การบริหารบุคคลในแนวทางใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพ ฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

โครงการวิจัยเพื่อวัดระดับขวัญกำลังใจข้าราชการสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย โดยสถาบันดำรงราชานุภาพ

ชวลิต โพธิ์เงิน. (2545). ขวัญในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานด้านการเงินและบัญชีในโรงเรียนประถมศึกษา. สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์. โปรแกรมวิชาการบริหารการศึกษา. สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

เสนาะ ติเยาว์. (2532). ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพฯ. ไทยวัฒนาพาณิชย์.

สมพงศ์ เกษมสิน. (2526). การบริหาร. (พิมพ์ครั้งที่8). กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพาณิชย์..(2534).

_____การบริหารงานบุคคลแผนใหม่. กรุงเทพ ฯ:ไทยวัฒนาพาณิชย์

สมคิด บางโม(2546) องค์การและการจัดการ กรุงเทพฯ:จูน พับลิชชิ่ง

ชวลิต โพธิ์เงิน. (2545). ขวัญในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานด้านการเงินและบัญชีในโรงเรียนประถมศึกษา. สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์. โปรแกรมวิชาการบริหารการศึกษา. สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

ซื้อสิทธิขายเสียง : ปัญหาการตีความ กตัญญูทางการเมือง
Buying rights to sell audio: Interpretation problems Political gratitude

พล.ต. ดร.ณรัฐ สวาสดิ์รัตน์[1]

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังจะมีการเลือกตั้ง เพื่อให้ประเทศชาติเป็นประชาธิปไตยเหมือนประเทศที่เจริญแล้ว คนไทยเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการเลือกตั้งให้เร็วที่สุด คนไทยบางส่วนคิดว่าเมื่อมีการเลือกตั้งแล้วประเทศก็จะเป็นประชาธิปไตย อารยประเทศก็จะยอมรับว่าบ้านเมืองของเราไม่ป่าเถื่อน ยินดีผูกมิตรติดต่อค้าขายด้วย แต่เราลืมไปว่าหลายครั้งแล้วที่ประเทศไทยมีการเลือกตั้ง มีการจัดตั้งรัฐบาล มีการทุจริตมากมาย จนนำไปสู่การยึดอำนาจของทหาร ยกเลิกรัฐธรรมนูญ เขียนรัฐธรรมนูญใหม่แล้วก็มีการเลือกตั้ง เป็นอย่างนี้มาหลายครั้งและคนไทยส่วนใหญ่ก็รู้ว่าสาเหตุอยู่ที่การทุจริตคอรัปชั่น ตั้งแต่เริ่มการหาเสียงรับเลือกตั้งเข้าไปเป็นสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร ไปจนถึงการจัดสรรงบประมาณ การดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือการเรียกทุนคืน แต่การรู้ก็ค่อยๆหายไปพร้อมกับการปล่อยให้เป็นเรื่องของนักการเมือง

ไทยเป็นเมืองพุทธนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย คำสอนในพระพุทธศาสนาซึมซับเข้าไปในความรับผิดชอบชั่วดี บาปบุญคุณโทษ การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นวิสัยของคนดี อกตัญญูคือวิสัยของคนชั่วซึ่งคนไทยส่วนใหญ่จะเกรงกลัว การเลือกตั้งทุกระดับจะเกิดปัญหาการตอบแทนบุญคุณที่ขัดกับศีลธรรมเสมอ ดังนั้นสิ่งที่ต้องพิจารณาคือ ทางออกของกตัญญูทางการเมืองจะทำอย่างไร

คำสำคัญ : กตัญญูทางการเมือง/ การซื้อสิทธิขายเสียง

Abstract

Thailand upcoming elections in order to create .The nation as a democratic civilized country.Than's people calle for gercorad elections as soon as possible. Some to Thai people think that when a country is democratic elections. Countries would agree that our country is not vandalism. I made friends with the trade.Many times in the election. The government It has a lot of fraud going on. Led to the seizure of power of the military. Cancel Constitution Writing a new constitution and then hold elections. Most people know that Thailand is the cause of corruption. Since the start of the campaign, was elected a member of parliament until the budget allocation.

Thailand is a Buddhist country Buddhism since the Sukhothai period. The teachings of Buddhism was absorbed into the great evil sins responsibility grateful for the vision is grateful for the kindness of the people. Elections at all levels will cause problems gratitude contrary to morality always. So what to consider: The solution of political piety to do.

Keywords : Political piety / to vote buying

---

[1] อาจารย์ผู้รับผิดชอบสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

1.บทนำ

"ความกตัญญูกตเวที ถือเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งในทุกศาสนา และเป็นวัฒนธรรมอันดีงามประจำชาติไทยของเรา **ความกตัญญูกตเวที หมายถึง การรับรู้ในความดีของผู้อื่น และศรัทธายินดีที่จะกระทำดีเพื่อผู้อื่น** คนที่มีความกตัญญูกตเวทีนั้น จะไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีพระคุณ หากแต่**มีความเคารพนับถืออย่างจริงใจ เต็มใจและตั้งใจที่จะปฏิบัติตอบแทน แต่ในทางที่ชอบอยู่เสมอ** บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา มีความฉลาดรู้ในทางเจริญ และทางเสื่อม หากจะได้เห็นซึ้งถึงคุณค่าของคุณธรรมข้อนี้ และปฏิบัติตัวเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณแล้ว ก็จะได้รับความนิยมยกย่องจากสังคมสมกับได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต"

พระราโชวาทในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานเนื่องในโอกาสวันพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีการศึกษา2546 – 2547

ประมาณพุทธศักราช 1792 นับเป็นรุ่งอรุณแห่งวัฒนธรรมไทย เมื่ออาณาจักรสุโขทัยสามารถก่อตั้งแคว้นของตนได้สำเร็จ มีอารยธรรมเป็นของตนเอง ถึงแม้จะมีขนบธรรมเนียม ประเพณีของขอมปะปนอยู่บ้าง อย่างน้อยก็นับว่าไทยสามารถปกครองตนเองมีอาณาจักรของตนไม่อยู่ใต้อำนาจของขอมอีกต่อไป กษัตริย์สุโขทัยในระยะต้น จึงทรงวางพระองค์ประดุจบิดาของประชาชน เอาใจใส่ดั่งพ่อบ้านดูแลรับผิดชอบลูกบ้านของตน ในขณะเดียวกันก็ทรงมีอำนาจสิทธิขาดเหนือชีวิตของลูกบ้านด้วย การปกครองแบบนี้ก่อให้เกิดกษัตริย์แบบปิตุราชา[2] ต่อมาสุโขทัยได้รับพระพุทธศาสนาหินยานลังกาวงศ์ผ่านทางนครศรีธรรมราช จนถึงสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทรงส่งเสริมทำนุบำรุงทั้งการศึกษาพระธรรมของคณะสงฆ์ การอบรมศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชน ทำให้การปกครองของกษัตริย์สุโขทัยในระยะหลังเป็นแบบธรรมราชา[3]

อยุธยา อาณาจักรไทยที่เข้มแข็งก็ก่อตัวขึ้นบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาคือ คติ เทวราชา ที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมืองจะมีความสัมพันธ์ต่อกันในแง่ความสัมพันธ์เครือญาติ หรือผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ เจ้าเมืองต่างๆ เหล่านี้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ ที่มีพระเดชพระคุณต่อตนตามคติกตัญญูกตเวที ในขณะเดียวกันเจ้านาย,ขุนนาง และไพร่ก็มีความสัมพันธ์กันในลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่5 ทรงเลิกไพร่เลิกทาสแต่สังคมไทยก็ไม่สามารถเลิกระบบอุปถัมภ์ได้ ความเคยชินในขนบธรรมเนียมประเพณี กล่อมเกลาให้คนไทยยังมี "นาย"มี"บ่าว"นายมีหน้าที่ดูแลคุ้มครอง ทุกข์สุขของบ่าวและในทางกลับกัน บ่าวก็มีความจงรักภักดี ซื่อตรงเคารพยำเกรงต่อนายแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในระบบราชการแต่ระบบราชการไทยก็ยังคงได้รับอิทธิพลจากระบบราชการดั้งเดิมที่มีพื้นฐานทางการเมืองการปกครองมาช้านานเช่นค่านิยมเรื่องข้าราชการเป็นเจ้าขุนมูลนายที่มี

---

[2] ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล,**"แคว้นสุโขทัย"**ในชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทยหน่วยที่ 3 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2554 หน้า 3 – 15.

[3]ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล **"แคว้นสุโขทัย"** อ้างแล้ว หน้า 3 – 41.

อำนาจควบคุมพฤติกรรมของประชาชน ซึ่งสืบทอดมาจากระบบไพร่ แทนที่จะเป็นเพียงกลไกที่นำบริการต่างๆ จากรัฐมาสู่ประชาชน

หลังปีพุทธศักราช 2475 ประชาชนคนไทยหลายคนมีโอกาสได้ใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารราชการแผ่นดินโดยเป็นผู้แทนราษฎรที่ผ่านการเลือกตั้งในระดับต่างๆ การเสนอตัวเป็นผู้แทนราษฎร เริ่มมีการแข่งขัน ผู้ชนะการเลือกตั้งจะเข้าไปบริหารราชการทางการเมือง ดำรงตำแหน่งที่มีเกียรติ มีอำนาจ มีผู้คนให้ความเคารพยอมรับนับถือเมื่อผู้ได้รับการเลือกตั้งได้ในสิ่งที่ตนหวังได้สัมผัสกับภาพพจน์ใหม่ได้สัมผัสกับอำนาจวาสนาและการมีสิทธิพิเศษต่างๆ มีคนคอยดูแลเอาใจใส่สิ่งที่ได้รับเหล่านั้นทำให้เกิดการยึดติดหลงใหลในอำนาจวาสนาอยากกลับเข้าไปดำรงตำแหน่งนั้นอีกจึงเกิดการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้ชัยชนะด้วยวิธีการต่างๆ นานา

ในปัจจุบันการต่อสู้ทางการเมืองรุนแรงขึ้น แม้รัฐบาลจะกำหนดโทษในการซื้อสิทธิขายเสียงไว้สูงเท่าไรก็ตามแต่การซื้อสิทธิขายเสียงด้วยเงินก็ไม่ได้ลดน้อยลงเลยกลับมีการซื้อเสียงด้วยจำนวนเงินที่สูงขึ้นเรื่อยๆ การรับเงินจากการขายเสียงของประชาชนกลายเป็นเรื่องความเคยชินในการจะได้เงินค่าตอบแทน และกลายเป็นค่านิยมใหม่สำหรับคนไทยนอกจากนั้นยังมีชาวไทยจำนวนไม่น้อยที่ยังยึดคติในเรื่องบุญคุณที่จะต้องตอบแทนและได้รับการสั่งสอนในเรื่องกตัญญูรู้คุณจนฝังรากลึกลงไปในจิตใจรวมทั้งระบบอุปถัมภ์ที่ยังมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนไทย การลงคะแนนเสียงเพียงเพื่อตอบแทนเงินหรือสิ่งของที่ได้รับมานั้น มันเป็นความ **“กตัญญูแท้”**หรือเป็นเพียง**“กตัญญูเทียม”**เท่านั้น การต่อสู้ระหว่างความดี-ความชั่วภายใต้จิตสำนึกเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่าความกตัญญูกตเวทีที่แท้คืออะไรและการขายเสียงคือกตัญญูทางการเมืองที่ถูกต้องแล้วใช่หรือไม่

2.การซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง

การซื้อสิทธิขายเสียงหมายถึง การทุจริตเลือกตั้งโดยใช้เงินแลกเปลี่ยนกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซื้อเสียงหรือเสนอสิ่งตอบแทนในรูปผลประโยชน์หรือทรัพย์สินต่างๆ หรืออาจเป็นการสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินสิ่งตอบแทนแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพื่อให้ลงคะแนนหรืองดเว้นการลงคะแนนแก่ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งคนใดหรือพรรคการเมืองใดในเขตเลือกตั้งนั้น[4]

หลังมีพุทธศักราช 2475 ประชาชนคนไทยหลายคนมีโอกาสได้ใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารราชการแผ่นดินโดยเป็นผู้แทนราษฎรที่ผ่านการเลือกตั้งในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น นับเป็นนิมิตหมายอันดีที่ราษฎรไทยมีสิทธิปกครองกันเอง การเสนอตัวเป็นผู้แทนราษฎรและเลือกคนที่เห็นว่าดีที่สุดเข้าไปบริหารบ้านเมืองนั้น เริ่มมีการแข่งขันเมื่อมีผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคน ผู้ชนะการเลือกตั้งจะเข้าไปบริหารราชการทางการเมือง ดำรงตำแหน่งที่มีเกียรติ มีอำนาจ มีผู้คนให้ความเคารพ ยอมรับนับถือ ซึ่งเกียรติยศที่ได้รับมาภายในระยะเวลาอันสั้นหลังการเลือกตั้ง ทำให้คนธรรมดาคนหนึ่งกลับกลายเป็นคนสำคัญ มียศ มีเกียรติ ขึ้นมาได้เพียงข้ามวันหลายคนชื่นชมและหลายคนอิจฉา สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ตรงกับความต้องการของมนุษย์ ผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่มีความพร้อมทางด้านความจำเป็นพื้นฐาน มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ ฐานะร่ำรวย มีข้าทาสบริวารห้อมล้อม แต่สิ่งที่บุคคลเหล่าขาดไปก็คือเกียรติ การยอมรับนับถือในสังคม ตามทฤษฎีแรงจูงใจ

[4]ค้นหาจาก http://www.rpi.ac.th/wiki/idex โอฬาร ถิ่นบางเตียว และ รศ.ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรียบเรียง

ของมาสโลว์ ในขั้นที่ 4 ก็คือ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ เมื่อผู้ได้รับการเลือกตั้งได้ในสิ่งที่ตนหวังแล้ว ได้สัมผัสกับภาพพจน์ใหม่ ได้สัมผัสกับอำนาจวาสนาและความเป็นผู้นำ ที่มีสิทธิพิเศษมีคนคอยดูแลเอาใจใส่ ที่ตัวเองไม่เคยเป็น เมื่อหมดวาระการครองตำแหน่งนั้นแล้ว สิ่งวิเศษเหล่านั้นทำให้เกิดการยึดติดอยากกลับเข้าไปดำรงตำแหน่งนั้นอีก จึงเกิดการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้ชัยชนะด้วยวิธีการต่างๆ นาๆ เริ่มจากการโฆษณาชวนเชื่อในคุณสมบัติของตัวเองว่ามีคุณภาพดีกว่าคู่แข่ง ยกผลงานในอดีต อ้างถึงสิ่งที่จะทำในอนาคต ต่อด้วยการโจมตีผู้อื่นพยายามขุดค้นหาอดีตที่บกพร่องของคู่ต่อสู้ออกมาตีแผ่ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เกิดการเปรียบเทียบระหว่างตนเองกับคู่ต่อสู้

เป้าหมายของการเลือกตั้งคือความต้องการให้การเลือกตั้งเป็นเครื่องสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนผ่านการเลือกผู้แทนหรือกลุ่มทางการเมืองหรือพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์หรือมีนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน แต่ข้อเท็จจริงประชาชนมิได้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งด้วยเจตจำนงที่แท้จริงของตนเอง ทั้งนี้เพราะถูกชักจูง จูงใจด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้มาโดยตลอดในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง คนไทยไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งด้วยความสำนึกว่าเป็นหน้าที่มากกว่าเพื่อแสดงออกซึ่งความต้องการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือควบคุมรัฐบาลหรือเพื่อให้คนที่ตนพอใจเข้าไปทำงานคนไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่าตนมีศักยภาพทางการเมืองดังนั้นจึงมีโอกาสถูกชักจูงไปลงคะแนนเสียงได้ง่ายในลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบถูกระดม(mobilized participation)[5]การที่ประชาชนถูกระดมให้ออกไปใช้สิทธิลงคะแนนได้ง่ายทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งได้ไม่ยากนัก

การที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีความผูกพันกับผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เป็นที่มาของการใช้อิทธิพลในการโน้มน้าว ชักจูง บังคับให้อยู่ภายใต้อิทธิพลนั้น เพราะสังคมไทยมีลักษณะความสัมพันธ์กันทางสังคมผู้ที่มีความสัมพันธ์แต่ละฝ่ายจะมีบทบาท มีหน้าที่และความคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้และยอมรับร่วมกันและเรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่า“ระบบอุปถัมภ์”ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้จะส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งในรูปแบบการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันจะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้สามารถต่อรองได้ การไปเลือกตั้งจึงเป็นการไปเพื่อตอบแทนผู้อุปถัมภ์และปฏิบัติตามกฎหมายในเวลาเดียวกัน ดังนั้นจึงมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทั่วไปว่า ในการรณรงค์หาเสียงนั้นผู้สมัครที่ได้รับคะแนนนิยมหรือได้รับเลือกตั้งมักเป็นผู้สมัครที่มีทรัพยากรที่สำคัญในการรณรงค์หาเสียงได้แก่เงิน,ผู้ช่วยเหลือในการรณรงค์หาเสียงและองค์กรในการรณรงค์หาเสียง โดยสามารถนำทรัพยากรเหล่านี้ไปใช้ ด้วยการผ่านผู้นำชุมชนภายใต้ระบบอุปถัมภ์

รัฐบาลไทยทุกสมัยก็พยายามที่จะออกกฎหมายเพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับทุกฝ่าย กำหนดบทลงโทษที่รุนแรง แต่สถานการณ์การซื้อเสียงก็ไม่ได้ลดน้อยลงไปเลย กลับรุนแรงขึ้นกว่าเดิมเสียอีกบทบัญญัติจำนวนมากในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2560 จะมุ่งปฏิรูประบบการเลือกตั้งให้เป็นกระบวนการที่บริสุทธิ์เที่ยงธรรมและเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงของประชาชนในการเลือกตัวแทน โดยปราศจากการครอบงำหรือชักจูงใดๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเมืองก็ตามแต่กลับพบว่าการทุจริตเลือกตั้งโดยการซื้อเสียงไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมยังปรากฏอยู่ในหลายพื้นที่แม้ว่าจะกำหนดโทษไว้รุนแรงพอสมควรก็ตาม

---

[5]สติธร ธนานิติโชติ,**วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี 2550 ฉบับที่ 3**, ม.ป.ป.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560ได้บัญญัติไว้เพื่อป้องกันการทุจริตไว้หลายมาตราด้วยกัน เช่นใน มาตรา 98บุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหลายกรณี ที่น่าสนใจคือ[6]

(6) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล

(7) เคยได้รับโทษจำคุก โดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงสิบปีนับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(8)เคยถูกสั่งให้พ้นจากราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจเพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือถือว่ากระทำการทุจริตหรือประพฤติมิชอบในวงราชการ

(9) เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอันถึงที่สุดให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะร่ำรวยผิดปกติ หรือต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกเพราะกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

(10) เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม หรือกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐหรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่กระทำโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน กฎหมายที่ว่าด้วยยาเสพติดในความผิดฐานเป็นผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก หรือผู้ค้า กฎหายว่าด้วยการพนันในความผิดฐานเป็นเจ้ามือหรือเจ้าสำนัก กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ หรือกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในความผิดฐานฟอกเงิน

(11) เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้ง

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นตัวอย่างในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560เป็นการป้องกันเหตุแห่งการทุจริตไว้ตั้งแต่ต้นด้วยการไม่ให้ผู้ที่เคยมีพฤติกรรมทุจริตเข้ามาสู่วงการเมืองอีก แต่บุคคลเหล่านี้ก็จะส่งลูก เมีย ญาติ หรือคนที่ตนเองสามารถบังคับบัญชา สั่งการได้ เข้ามาสมัครรับเลือกตั้งโดยที่ตนเองทำหน้าที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จะเห็นได้ว่าถึงแม้รัฐธรรมนูญจะเขียนขึ้นมาเพื่อป้องกันการทุจริตและมีการกำหนดโทษไว้ค่อนข้างรุนแรง เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวแต่ผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคนกลับหาช่องทางทางออกและหลีกเลี่ยงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เพราะผู้สมัครรับเลือกตั้งเหล่านั้นเพ่งเล็งไปเฉพาะการให้ได้มาซึ่งชัยชนะเท่านั้น ทำให้มองไม่เห็น บาป-บุญ-คุณ-โทษ เหมือนมีสิ่งชั่วร้ายมาบดบังความถูกต้องเอาไว้

สังคมไทยเป็นสังคมที่สามารถรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ได้อย่างรวดเร็วไม่เคอะเขินและดูเหมือนจะสามารถกลมกลืนกับประเพณีไทยได้เป็นอย่างดี สังคมไทยพัฒนาไปพร้อมๆ กับเศรษฐกิจทุนนิยม การพัฒนาเหล่านี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบศักดินาในสังคมไทยเลย แต่กลับทำให้ระบบอุปถัมภ์เข้มแข็งขึ้น ประชาชนยังถูกถ่ายทอดบอกสอนให้เคารพกราบไหว้ผู้มีอำนาจ มีตำแหน่ง มีเงิน โดยไม่ได้พิจารณาว่าคนๆ นั้นเป็นคนดีหรือไม่ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าคนเหล่านี้มีบารมีพอที่จะช่วยปกป้องพวกเขาได้เป็นที่พึ่งได้ ขณะเดียวกันก็สามารถลงโทษเขาได้เช่นกัน ถ้าเขาไม่จงรักภักดีหรือทรยศหักหลัง คนจำนวนไม่น้อยขาดการเคารพนับถือตัวเองเพราะเรื่องเงิน อาจเป็น

[6]รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา,เล่มที่ 134,ตอนที่ 40, 6 เมษายน 2560. หน้า 27.

เพราะวัฒนธรรมตะวันตกที่ทำให้คนต้องดิ้นรนต่อสู้กับเศรษฐกิจที่รัดตัว หรืออาจเป็นเพราะการไล่ตามวัฒนธรรมและค่านิยมที่เปลี่ยนไป คนไทยจำนวนไม่น้อยละเลยคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่ได้ศึกษาให้ถ่องแท้ทำให้เกิดปัญหาการตีความในคำสอนผิดเพี้ยนไปอย่างน่าเสียดาย การห่างจากศาสนาเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ไม่มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ ทำให้เกิดการคล้อยตามโดยไม่ได้พิจารณาใคร่ครวญถึงความถูกต้อง สิ่งเหล่านี้อาจเป็นประเด็นหนึ่งของการขายเสียงของคนไทย ซึ่งมีจำนวนไม่น้อย การจูงใจด้วยการให้สิ่งของเงินทอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับการลงคะแนนเสียง หลายคนอาจมองว่าไม่มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันแต่อย่างใด เมื่อมีการซื้อเสียง ก็มีการขายเสียง มีการลงคะแนนให้หรือไม่ลงให้ ล้วนแล้วแต่เป็นวังวนของการทุจริตที่มีผลกระทบต่อการบริหารราชการบ้านเมืองทั้งสิ้น การแข่งขันของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เริ่มต้นด้วยการใช้หัวคะแนนเป็นผู้ดำเนินการซื้อเสียง หัวคะแนนแต่ละคนก็จะได้รับค่าตอบแทนด้วยเงินจำนวนมาก และหัวคะแนนจะต้องเป็นผู้กว้างขวาง มีอิทธิพลพอที่จะโน้มน้าวให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนให้ผู้สมัครที่เป็นเจ้าของเงิน หัวคะแนนจะใช้เงินในการซื้อเสียงมากน้อยต่างกันตามกระแสการแข่งขัน และระดับของการเลือกตั้ง โรเบิร์ทเคเมอร์ตัน (RobertK. Merton) ได้นำเอาหลักการสังคมไร้บรรทัดฐาน(Anomie) มาสร้างเป็นทฤษฎีใหม่โดยตั้งชื่อว่า “ทฤษฎีความกดดันทางสังคม” (Strain Theory)โดยเมอร์ตันได้อธิบายว่าสภาพสังคมมีอิทธิพลในการปลูกฝังให้บุคคลมีค่านิยมหรือความอยากบางประการแต่ในขณะเดียวกันโครงสร้างทางสังคมก็จำกัดความสามารถของบุคคลเฉพาะกลุ่มในการบรรลุความต้องการนั้นหรืออาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างทางสังคมมีส่วนกระตุ้นหรือผลักดันให้บุคคลบางกลุ่มมีพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมวัฒนธรรมของสังคมจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายหรือความต้องการของคนในสังคมจุดมุ่งหมายของแต่ละสังคมก็จะมีความแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรมสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมที่วัฒนธรรมกำหนดขึ้นก็คือความมั่งคั่งร่ำรวยเมื่อบุคคลมีความร่ำรวยหรือมั่งคั่งก็มักจะตามมาด้วยการได้รับการยอมรับยกย่องในสังคมหรือมีสถานภาพทางสังคมสูงซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายคลึงหรือสอดคล้องกันกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่คนในสังคมยอมรับคนที่มีฐานะร่ำรวยมากกว่าจะยอมรับคนที่เป็นคนดี[7]

สำหรับผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางคน เมื่อรับเงินจากหัวคะแนนมาแล้ว จึงจะมาพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณสมบัติของผู้รับสมัครเลือกตั้งภายหลัง พิจารณาแล้วเห็นว่า ในจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหมดไม่มีผู้ใดเป็นคนดีที่น่าสนับสนุนเลย ทำให้ตัดสินใจไม่ลงคะแนน (no vote) หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางคนรับเงินจากหัวคะแนนมาแล้ว พิจารณาใคร่ครวญแล้ว เห็นว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งเจ้าของเงินเป็นคนไม่ดี หรือดีน้อยกว่าอีกคนหนึ่งที่ไม่ได้แจกเงิน จึงไปลงคะแนนให้กับคนที่ไม่ได้เป็นเจ้าของเงินสิ่งต่างๆเหล่านี้กลายเป็นวงจรอุบาทว์ที่ไม่จักจบจักสิ้น จนเป็นความเคยชิน ทั้งผู้ซื้อเสียงและผู้ขายเสียงกลายเป็นความเคยชินของสังคม ที่จะยอมรับการซื้อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งว่าเป็นสิทธิที่จะซื้อเพราะเป็นเงินของเขาและเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วเขาอาจจะไม่โกงเพื่อจะเอาเงินเหล่านั้นคืนก็ได้ หรือถ้าเขาคอรัปชั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะว่ากันภายหลัง ส่วนการขายเสียงก็มองเป็นสิทธิ

[7]รัตนะ วรบัณฑิต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **บทความนำเสนอในงานสัมมนา “ท้าทายสังคมศาสตร์ไทย : ความรู้ท่วมหัวเอาตัว (สังคม) ไม่รอด?”,**การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาครั้งที่10, วันที่12-13มีนาคม2554,ณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ส่วนบุคคล ในเมื่อเป็นเสียงของเขา เขาจะขายหรือไม่ก็ได้ ถ้าถามถึงผลกระทบกับประเทศชาติบ้านเมืองหลายคนก็จะตอบว่า ใครเข้าไปก็โกงกินกันทุกคน เมื่อเป็นอย่างนี้ก็รับเงินดีกว่าไม่รับ

3.หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการซื้อสิทธิขายเสียง

การซื้อสิทธิซื้อเสียงนั้นนอกจากจะผิดกฎหมายบ้านเมืองแล้วในแง่ศีลธรรมยังถือว่าเป็นการเอารัดเอาเปรียบคู่ต่อสู้ที่ไม่ซื้อเสียงอีกด้วย ทำให้คนดีแต่ไม่มีเงินซื้อเสียง ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการเมืองได้ คนดีเกิดความท้อแท้ ประเทศชาติบ้านเมืองได้แต่คนมีเงินเข้าไปบริหาร ดีหรือไม่เป็นปัจจัยรองลงไป ผู้สมัครรับเลือกตั้งไม่รู้สึกละอายต่อบาปที่กำลังจะก่อขึ้น โดยทำให้ผู้สนับสนุน เช่น หัวคะแนน และผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางคนที่ขายเสียงต้องพลอยมีมลทินไปด้วย

จากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้ค่านิยมในสังคมไทยเปลี่ยนไป ประชาชนจำนวนมากทิ้งระบบเกษตรกรรมด้วยการขายที่ทำกิน เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมโดยการเป็นคนงานในโรงงานวิถีชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไป จากความเรียบง่ายความสมถะ ความเกื้อหนุน โอบอ้อมอารี เริ่มหายไปจากสังคมไทยคนไทยกลายเป็นเครื่องจักรที่เร่งรีบ เป็นผู้ที่ต้องกอบโกยมีเวลาน้อย ดังนั้นวัดที่เคยเป็นที่พึ่งขัดเกลาจิตใจก็เริ่มร้างคน พระธรรมไม่มีคนสนใจเท่าที่ควร ด้วยเวลาอันน้อยนิดนี้คนไทยจึงหันไปหาพระพุทธศาสนาแบบย่องง่ายๆเช่น การรดน้ำมนต์ การเจิม การอ้อนวอน การดูดวง แทนการเข้าวัดฟังธรรม ปัญหาใหญ่ที่ตามมาคือปัญญาที่ค่อยๆหายไปรวมไปถึงการตีความเข้าข้างตนเองตลอดเวลา การตีความที่ผิดพลาดเกี่ยวกับคำสอนในพระพุทธศาสนา มีให้เห็นในสังคมไทยปัจจุบันมากมายหลายเรื่องเช่น **อุเบกขา** คือหลักธรรมข้อหนึ่งในหลักธรรมที่เรียกว่าพรหมวิหาร 4 ซึ่งได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ในสังคมปัจจุบัน มีผู้คนเป็นจำนวนน้อยที่คิดว่าตนเองเป็นคนมีอุเบกขา เช่น ไม่ยอมใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา เพราะไม่อยากเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย และวางเฉยเสีย แล้วบอกว่าใช้อุเบกขาธรรมหรือมีผู้อื่นละเมิดสิทธิตามกฎหมายของตนก็วางเฉยเสียเพราะเห็นว่าถ้าพูดออกไปจะเกิดอันตรายแก่ตนเอง แล้วคิดว่าตนเองใช้อุเบกขาธรรม เห็นคนกระทำผิดกฎหมาย และทำให้เกิดผลเสียต่อสังคมก็วางเฉยเสีย เพราะถือว่าไม่ใช่ธุระของตน แล้วคิดว่าตนเองใช้อุเบกขาธรรม **สันโดษ** ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ เป็นหลักธรรมที่ป้องกันมิให้จิตใจเกิดความโลภ ซึ่งหมายถึงการอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ความสันโดษในพระพุทธศาสนาไม่ขัดแย้งกับหลักธรรมข้อ 2 ในหลักธรรมอิทธิบาท 4 ที่กล่าวถึงความขยันหมั่นเพียรประกอบกิจการงานเมื่อเราได้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบกิจการงานใดๆแล้ว ได้ผลอย่างไรก็ต้องมีความพอใจในผลประกอบการนั้นๆ คือต้องมีความสันโดษ ถึงแม้ว่าผลจากการที่ได้ประกอบกิจการใดๆ ด้วยความเพียรจะได้ผลไม่ตรงกับที่ตั้งจุดประสงค์ไว้ก็ตามเป็นการ “สันโดษในเรื่องอำนวยความสะดวกทางวัตถุ” แต่การตีความ “สันโดษ” ของชาวบ้านที่มิได้ศึกษาศาสนาพุทธอย่างแท้จริง กลับกลายเป็นว่า การดำรงตนอยู่ตามลำพังโดยมิต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง[8]

ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะพิจารณาผู้สมัครรับเลือกตั้งแต่ละคนก็จะรู้ว่าใครเป็นคนดีใครเลวมากใครเลวน้อยใครมีผลงานในการพิจารณาและการทำใจให้เป็นกลางเที่ยงธรรม

---

[8]ไพฑูรย์ มีกุศล และ ณรงค์ พ่วงพิศ,**“วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์กับสังคมไทยปัจจุบัน”** ในชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทยหน่วยที่ 15 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2554 หน้า 15 – 49.

ให้ความยุติธรรมแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพิจารณาไตร่ตรองโดยเฉพาะเรื่อง อคติ 4 (ฐานะอันไม่พึงถึง,ทางความประพฤติที่ผิด,ความไม่เที่ยงธรรม,ความลำเอียง)

ความลำเอียง

๑. ฉันทาคติ : ลำเอียงเพราะชอบ

๒. โทสาคติ : ลำเอียงเพราะชัง

๓. โมหาคติ :ลำเอียงเพราะหลง

๔. ภยาคติ :ลำเอียงเพราะกลัว[9]

ก่อนจะลงคะแนนจึงควรพิจารณาว่าเรามีอคติต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งคนไหนหรือไม่ผู้สมัครคนใดเคยมีบุญคุณมาแต่อดีตสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้เกิดความลำเอียงจนอาจทำให้ความลำเอียงเหล่านี้มาบดบังความถูกต้อง จึงต้องพิจารณาอย่าให้เกิดอคติได้ การเลือกตั้งเป็นการเลือกคนไปทำงานให้ส่วนรวมจะใช้อคติส่วนตัวไปพิจารณาไม่ได้เพราะผลเสียจะเกิดขึ้นแก่สังคมและประเทศชาติซึ่งหมายถึงไม่ควรเอาเรื่องส่วนตัวไปเป็นข้อตัดสินเรื่องที่เป็นส่วนรวม

ในกรณีนี้ ในทางพระพุทธศาสนาเข้าข่ายอทินนาทาน คือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย,ขโมยสิ่งของ,ลักทรัพย์[10]ซึ่งเป็นอกุศลกรรม :กรรมที่เป็นอกุศล,กรรมชั่ว,บาป,การกระทำที่ไม่ดี คือเกิดจากอกุศลมูลนับว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำแต่โดยส่วนใหญ่แล้วผู้มีสิทธิเลือกตั้งมักจะลงให้กับเจ้าของเงินหรือลงคะแนนให้กับผู้ที่จ่ายเงินจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะมองไปถึงการตอบแทนเมื่อรับเงินมาแล้วก็ต้องลงคะแนนให้โดยไม่ได้พิจารณาถึงความถูกต้อง ในกรณีนี้นับว่าเป็นการสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งคนนั้นเข้าไปกอบโกยโกงกินฉ้อราษฎร บังหลวงซึ่งตัวผู้ที่เลือกเองก็ทราบดีอยู่ว่าเมื่อมีการจ่ายเงินก็ต้องมีการเอาเงินคืน ในจำนวนที่มากกว่าแน่นอน แต่ก็ยังลงคะแนนให้ถือว่าสิ้นสุดกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านกล่าวถึงเรื่องนี้ว่าในคัมภีร์ปปัญจสูทนี และปรมัตถทีปนี ไว้ว่า ความปรารถนา(บาลีว่า ปตฺถนา แปลเป็นไทยง่ายๆว่า ความอยาก)มี 2 อย่างคือ

๑. ความปรารถนาที่เป็นตัณหา (ตัณหาปัตถนา แปลง่ายๆว่า อยากด้วยตัณหา)

๒. ความปรารถนาที่เป็นฉันทะ (ฉันทปัตถนา แปลง่ายๆว่า อยากด้วยฉันทะ)

คำอธิบายนี้แม้จะเป็นชั้นอรรถกถา มิใช่มาในบาลี(คือพระไตรปิฎก) โดยตรง แต่ใช้เป็นจุดเริ่มต้นสำหรับทำความเข้าใจได้ดีมาก ถือความตามนี้ว่า ความอยากที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์กระทำการต่างๆนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ความอยากที่ชั่วร้ายก็มี ความอยากที่ดีก็มี ความอยากฝ่ายชั่วร้ายเรียกว่าตัณหา ความอยากฝ่ายดีเรียกว่าฉันทะ.....ตัณหาแปลว่าความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเสน่หา ความรน ความร่าน ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้อิ่ม.....ฉันทะในที่นี้หมายถึง กุศลธรรมฉันทะ.....แปลว่า ฉันทะในกุศลธรรม คือความพอใจ ความชอบความอยากในสิ่งดีงาม[1]

---

[9]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ- เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, กรุงเทพ. 2551.

[10]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, กรุงเทพ. 2552.

ฉันทะจะเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้ผู้ซื้อเสียงได้พิจารณาว่า มนุษย์ทุกคนมีความอยาก ความต้องการและความใฝ่ฝันของตนเอง แต่ความใฝ่ฝันเหล่านั้นจะต้องเป็นฉันทปัตถนา คือความปรารถนาที่ดีงามเป็นธรรมดาที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งย่อมต้องการได้รับเลือกตั้งด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยกันทุกคน เมื่อพิจารณาตนเองแล้วเห็นว่าคงจะสู้ผู้สมัครคนอื่นไม่ได้เพราะตนเองสร้างคุณงามความดีมาน้อยกว่า แต่ความอยากที่ชั่วร้ายที่เรียกว่าตัณหาเกิดความทะยานอยากที่จะได้รับเลือกตั้งทำให้เกิดความคิดฝ่ายต่ำหาหนทางการต่อสู้ที่ได้เปรียบผู้อื่นโดยไม่ได้คำนึงถึงคุณธรรมใดๆ การซื้อเสียงจึงเกิดขึ้นและซื้อด้วยจำนวนเงินมากขึ้นเพราะเห็นช่องทางในการเอาเงินที่เสียไปนั้นคืนมา

สำหรับผู้ขายเสียงแล้วมีจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าฤดูกาลเลือกตั้งคือช่วงเวลาของการได้เงินก้อนโดยไม่ต้องออกแรงรับเงินทุกคนที่มาแจกในลักษณะรับปากว่าจะเลือกกับทุกคนโดยไม่คำนึงถึง “อทินนา”และ “มุสาวา”เลยสักนิดกลายเป็นความเคยชินต่อบาปที่รับเงินเขามาแล้วไม่ลงคะแนนให้เจ้าของเงินเมื่อถึงเวลาลงคะแนนก็ไม่สามารถวางใจให้เที่ยงตรงได้เพราะผิดบาปมาตั้งแต่ต้นแล้วจึงเกิดฉันทาคติคือลำเอียงเพราะชอบ ชอบที่เขาให้เงินมาก ชอบเพราะเขาเคยดำรงตำแหน่งใหญ่โตมาก่อน เกิดโทสาคติคือลำเอียงเพราะชัง ชังเพราะเขาไม่แจกเงิน ชังเพราะในสมัยที่เขารับราชการตำรวจเคยจับไพ่เรา เกิดโมหาคติคือลำเอียงเพราะหลง หลงเพราะเขาเป็นดารา เกิดภยาคติคือลำเอียงเพราะกลัว กลัวว่าถ้าไม่เลือกเขาจะทำร้าย กลัวเพราะเขาเป็นเจ้าของบริษัท ถ้าไม่เลือกกลัวเขาจะให้ออกจากงาน อคติเหล่านี้เป็นม่านบังตาทำให้มองไม่เห็นความจริงความถูกต้อง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าพระธรรมว่า เราเคยเผยแผ่พระพุทธศาสนากลับไม่ใคร่จะสำเร็จในจุดนี้ ก็เพราะประชาชนส่วนใหญ่ ตกจมลงไปในทะเลของวัตถุ ไม่นิยมเลื่อนชั้นให้แก่ตัวเองในทางวิญญาณ ตกเป็นทาสของวัตถุมากเกินไปจึงมีราคะจัด มีโลภะจัด มีโมหะจัด กลายเป็นแมลงที่ชักใยพันตัวเองหนาเข้าทุกๆ วิถีทาง ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ ชักใยพันตัวเองจนแสงสว่างส่องไม่ถึงแสงสว่างแห่งพระธรรม แล้วก็ไม่รู้จักว่าตนกำลังเป็นอย่างนั้น นี้เราเรียกกันใหม่ว่าความมืดสีขาว ความมืดสีขาวนี้คือ มันมองไม่เห็น ถ้าเห็นมันก็เห็นเป็นสีขาวแล้วก็ไม่รู้สึกว่ามันมืด แต่ที่แท้ความมืดสีขาวนี้ มันมืดยิ่งกว่าความมืดสีดำ ขอให้คิดและสังเกตดูให้ดีความเข้าใจผิดว่าตัวถูกนั่นแหละความมืดสีขาว คือเห็นเป็นถูกเสมอไป แล้วก็เลยลุ่มหลง[11]

ความกตัญญูทางการเมือง

ถ้าหัวใจของคนทุกคนในโลกนี้
เต็มไปด้วยความกตัญญูกตเวทีจริงๆแล้ว
โลกนี้จะเป็นโลกที่งดงามยิ่งกว่าเทวโลก
น่าอยู่ยิ่งกว่าเทวโลก
ปลอดภัยยิ่งกว่าเทวโลก
โดยไม่ต้องสงสัยเลย[12]
พุทธทาสภิกขุ .....จากโลกสวยด้วยกตัญญู

[11]พุทธทาสภิกขุ, **วิธีเอาชนะความตาย**, ธรรมสภาและสถานบันบันลือธรรม, กรุงเทพฯ : ม.ป.ป.

[12]พุทธทาสภิกขุ, **โลกสวยด้วยกตัญญู**, ปกหลัง, หนังสือพิมพ์แจกจ่าย.

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ท่านยกย่องว่าคนที่มีความกตัญญูหรือผู้ที่แสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณท่าน คนๆนั้นนับได้ว่าเป็นคนดี เป็นผู้ที่ควรยกย่องสรรเสริญ เชิดชู เช่นการกตัญญูต่อบิดา มารดา หรือผู้มีพระคุณที่เคยชุบเลี้ยงอุ้มชูมา ด้วยการดูแลเอาใจใส่ยามท่านตกทุกข์ได้ยากเจ็บไข้ได้ป่วย การกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ที่เคยสั่งสอนอบรมให้มีวิชาความรู้ทำให้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้หรือทำให้เป็นคนดีไม่ตกไปสู่ทางที่ชั่ว หรือการตอบแทนคุณเพื่อนที่เคยอุดหนุนเกื้อกูลยามเมื่อเราตกทุกข์ได้ยาก ทำให้รอดพ้นจากภยันตรายเอาชีวิตรอดมาได้แม้เพื่อนคนนั้นจะประกอบอาชีพไม่สุจริตก็ตาม อาจจะประพฤติผิดศีลธรรมก็ตาม เมื่อมีความสุขแล้ว เราหาโอกาสตอบแทนคุณเป็นการส่วนตัวตอบแทนในสิ่งที่ดีงาม เช่นดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย ช่วยเหลือให้การศึกษาแก่บุตรของเพื่อน ก็นับเป็นความกตัญญูที่ชอบแล้ว แต่ถ้าหากเพื่อนคนเดียวกันนี้ลงสมัครรับเลือกตั้ง การตอบแทนคุณด้วยการลงคะแนนเสียงให้ก็นับว่าไม่ควร เพราะผลที่ได้รับจะกระทบกระเทือนไปถึงสังคมส่วนรวมด้วย ดังนั้นคำว่ากตัญญูไม่หมายถึงการตอบแทนคุณ แบบปิดหูหลับตาไม่ไตร่ตรองถึงความถูกต้องและผลกระทบที่จะเกิดแก่ส่วนรวมพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ท่านกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า สังคมในปัจจุบันมันเปลี่ยนแปลงไปพอสมควรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ความนึกคิดอะไรของคนก็เปลี่ยนแปลงไป ออกไปนอกลู่นอกทาง เรื่อง บาปบุญคุณโทษอะไรอย่างนี้ไม่ค่อยจะได้นึก ไม่ค่อยจะได้คิด ชอบทำอะไรตามใจตัวตามใจอยากใจปรารถนา แต่ไม่ได้คิดว่าเป็นการกระทบกระเทือนต่อใคร สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ใคร เขาไม่ค่อยคิดถึงเรื่องอย่างนั้น เอาประโยชน์ตนเป็นใหญ่ ไม่คิดถึงประโยชน์และความสุขของคนอื่น[13]

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านกล่าวถึงความกตัญญูกตเวทีไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า กตัญญูกตเวที : ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนความกตัญญูว่าโดยขอบเขตแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดี หรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่น ที่พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแสดงความกตัญญูกตเวที ต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้นอย่างหนึ่ง[1]

ถ้าจะแปลคำว่าการกตัญญูทางการเมืองตรงๆก็น่าจะแปลได้ว่าการตอบแทนบุญคุณทางการเมือง และหากจะอ้างเอาคำกล่าวของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)เป็นบรรทัดฐานก็สามารถว่าโดยขอบเขตได้ 2 ระดับคือกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีอุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว ซึ่งไม่ได้หมายความว่าการตอบแทนคุณนั้นไม่ต้องพิจารณาอะไรเลยยกตัวอย่างเช่นเพื่อนผู้เคยช่วยเหลือดูแลเอื้อเฟื้อเมื่อเรายากจนก็ให้ที่อยู่ให้ที่กิน ครั้นเพื่อนคนนี้ต้องคดีค้ายาบ้าติดคุกการกตัญญูก็ต้องพิจารณาเช่นดูแลทุกข์สุขของครอบครัวเขา หมั่นเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ หากเพื่อนขอร้องให้ช่วยส่งยาบ้าแทนก็ปฏิบัติตาม แล้วอ้างว่ากระทำไปเพราะความกตัญญูก็ไม่ถูกต้องส่วนอีกระดับหนึ่งคือกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้สร้างคุณความดีต่อส่วนรวม แม้ว่าบุคคลผู้นั้นไม่ได้ให้ประโยชน์หรืออุปการะแก่ตนเลยก็ตามเช่นการเลือกคนดี คนที่เคยทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมให้แก่ประเทศชาติเข้าไปเป็นผู้แทนราษฎรก็ถือได้ว่าเราได้แสดงกตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติบ้านเมืองแล้ว

4.บทสรุป

---

[13]พระธรรมโกศาจารย์(ปัญญานันทภิกขุ),**กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี**,กองทุนปัญญานันทธรรม ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์,นนทบุรี.2539.

การเลือกตั้งทุกยุคทุกสมัย รัฐบาลหรือองค์กรอิสระที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง พยายามแสวงหารูปแบบและวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมสำหรับมาเป็นกรอบกติกา ในการเลือกตั้งในรูปของกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ โดยคาดหวังว่าการเลือกตั้งครั้งนั้นๆ จะเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม แต่ด้วยความยึดติด ความอยากได้อยากดี อยากมีอยากเป็น ซึ่งเป็นกิเลส ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเกิดโลภะ คือ ความอยากได้, โมหะ คือความหลง ความไม่รู้ ความเขลา ทิฏฐิ คือความเห็นผิด อหิริกะ คือความไม่ละอายต่อความชั่ว และในที่สุดก็เกิด อโนตตัปปะ คือ ความไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว ผู้สมัครรับเลือกตั้งมุ่งมองไปที่ความสำเร็จเพื่อประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว โดยมิได้มองถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับบุคคลรอบข้าง หรือเกิดกับสังคมส่วนรวมที่ตนมีส่วนรับผิดชอบอยู่ การซื้อเสียงจึงเกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งกำลังเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ที่มาจากอารยธรรมต่างชาติ ทำให้คนไทยพยายามปรับตัวให้ทันสมัย กลายเป็นสังคมวัตถุนิยมซึ่งคนไทยต้องต่อสู้ดิ้นรนขวนขวายหาเงินมาเพื่อสนองความต้องการตามกระแสนิยม และเพื่อให้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

เมื่อนายทุน,นักธุรกิจหันมาให้ความสำคัญในการเข้าสู่วงการเมือง เพื่อรักษาและแสวงหาผลประโยชน์ของตนและพรรคพวก ทำให้นักธุรกิจเหล่านี้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมากมายเช่นเงินและหัวคะแนน ให้เกิดประโยชน์และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยการใช้เงินซื้อเสียงซื้อคะแนน คนดีบางคนที่เป็นผู้มีความรู้มีความตั้งใจแต่ไม่มีเงินสำหรับการซื้อเสียงก็ไม่มีโอกาสเข้ามาบริหารประเทศชาติบ้านเมืองทำให้ท้อถอย และละทิ้งอุดมการณ์ทางการเมืองไปเลยก็มี จากสภาพเศรษฐกิจที่รัดตัวทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเลือกที่จะรับเงินและลงคะแนนให้เจ้าของเงิน โดยลืมคิดพิจารณาถึงความถูกต้องความยุติธรรมและลืมพิจารณาถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับบ้านเมืองในอนาคต ทั้งนี้เพราะกิเลส(สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง)เช่น เกิดโลภะ คือความอยากได้ของผู้อื่น เกิดโมหะคือความหลงผิดความโง่เขลา เกิดทิฏฐิคือความเห็นผิดเป็นชอบ เกิดอหิริกะคือความไม่ละอายที่ไปรับเงินค่าจ้างในการกระทำผิดและเกิดอโนตตัปปะคือความไม่เกรงกลัวต่อความชั่วนั้นแม้กฎหมายจะระบุโทษไว้หนักก็ตาม

สำหรับแนวคิดของนักปราชญ์จีนนั้นเม่งจื๊อ ให้แนวคิดทางด้านจริยธรรมทางการเมืองไว้ว่าโดยธรรมชาติมนุษย์ดีมาแต่กำเนิดมีความรู้สึกที่ดี 4 ประการ คือ ความเห็นอกเห็นใจความละอายในสิ่งที่ผิดและความภาคภูมิใจในสิ่งที่ถูก ความอ่อนน้อมถ่อมตนและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษยธรรมความรู้สึกละอายในสิ่งที่ผิดและภาคภูมิใจในสิ่งที่ถูกเป็นจุดเริ่มต้นของความชอบธรรมความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นจุดเริ่มต้นของความประพฤติอันเหมาะสมความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นจุดเริ่มต้นของสติปัญญา

ในสภาพของสังคมที่เร่งรีบโดยเฉพาะการทำมาหากิน ทำให้ประชาชนคนไทยบางส่วน ไม่มีเวลาในการศึกษาหาความรู้ตามหลักศาสนา ไม่มีเวลาหรือไม่สนใจพระพุทธธรรม ทำให้เกิดการตีความที่ผิดพลาด ท้ายสุดก็มีความคิดเห็นเข้าข้างตนเอง โดยเฉพาะการตีความเรื่องความกตัญญูรู้คุณ ซึ่งในทางหลักศาสนากล่าวว่า ความกตัญญูเป็นพื้นฐานของคนดี ผู้ที่มีความกตัญญู กตเวทีจะเป็นผู้ฝักใฝ่ที่จะทำความดีมากขึ้น ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี คนบางคนเมื่อรับเงินจากการซื้อเสียงแล้ว มักอ้างเอาความกตัญญูรู้คุณมาเป็นข้ออ้างในการลงคะแนนเสียงให้เจ้าของเงินทั้งที่รู้ว่า ถ้าเจ้าของเงินนั้นเมื่อได้เข้าไปบริหารประเทศแล้ว ย่อมต้องการเงินที่ลงทุนไปในการเลือกตั้ง

นั้นกลับมาด้วยการฉ้อราษฎร์ บังหลวง ซึ่งอาจจะเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าจำนวนที่ลงทุนไปหลายเท่า เพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ในบทนำว่าการขายเสียงเป็นความกตัญญูทางการเมืองหรือไม่ จึงขออัญเชิญพระราโชวาทของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ที่ทรงพระราชทานพระราโชวาท ไว้ในโอกาสรับพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีการศึกษา 2546 – 2547 พระองค์ทรงดำรัสถึงความกตัญญู กตเวที ตอนหนึ่งว่า **ความกตัญญู กตเวที หมายถึง การรับรู้ในความดีของผู้อื่น และศรัทธายินดีที่จะกระทำดีเพื่อผู้อื่น คนที่มีความกตัญญูกตเวทีนั้น จะไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีพระคุณ หากแต่มีความเคารพนับถืออย่างจริงใจ เต็มใจและตั้งใจที่จะปฏิบัติตอบแทนแต่ในทางที่ชอบอยู่เสมอ**

เอกสารอ้างอิง

1.หนังสือ

พุทธทาสภิกขุ, **วิธีเอาชนะความตาย**, ธรรมสภาและสถานบันบันลือธรรม, กรุงเทพฯ:ม.ป.ป.

พระธรรมโกศาจารย์(ปัญญานันทภิกขุ),**กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี**,กองทุนปัญญานันทธรรมศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์,นนทบุรี.2539.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์(ชำระ- เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)**,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, กรุงเทพ. 2551.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพ. 2552.

ไพฑูรย์ มีกุศล และ ณรงค์ พ่วงพิศ,**“วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์กับสังคนไทยปัจจุบัน”ในชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทยหน่วยที่ 15,**สาขาวิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2554 หน้า 15 – 49.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา,เล่มที่ 134,ตอนที่ 40, 6 เมษายน 2560.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล,**“แคว้นสุโขทัย”ในชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทยหน่วยที่ 3,** สาขาวิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2554 หน้า 3 – 15.

2.**วารสาร**

สติธร ธนานิติโชติ, **วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี2550 ฉบับที่ 3,** ม.ป.ป.

3.บทความ

รัตนะ วรบัณฑิต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **บทความนำเสนอในงานสัมมนา “ท้าทายสังคมศาสตร์ไทย : ความรู้ท่วมหัวเอาตัว (สังคม) ไม่รอด?”**,การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาครั้งที่10,วันที่12-13มีนาคม2554,ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

3.**เว็บไซต์**

ค้นหาจาก http://www.rpi.ac.th/wiki/idex,โอฬาร ถิ่นบางเตียว และรศ.ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์เรียบเรียง

ภาวะผู้นำทางวิชาการ: ผู้นำวิถีพุทธ
Academic Leadership: Leaders Buddhist Way

ไชยนต์ อังกาน[1]
ดร.ศุภกิจ ภักดีแสน[2]
ถาวร โคตรชัย[3]

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำทางวิชาการ เป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารโดยตรง โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทฐานะผู้นำในการเป็นผู้นิเทศและให้คำปรึกษา เพื่อช่วยเหลือ แก่ครูอาจารย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจหลัก อันเป็นปัจจัยอิทธิพลที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็น การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทาง วิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทในการเสริมสร้างบรรยากาศ ทางวิชาการ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างมี ประสิทธิภาพ การสร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ควรมีหลายลักษณะ เช่น บรรยากาศที่ท้าทาย บรรยากาศที่เป็นอิสระ บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน และบรรยากาศที่มีความอบอุ่น และผูบริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกนองธรรมะสำหรับผูบริหารงานคือจะตองมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสรางความเชื่อมั่นใหแกลูกนองไดมีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแตละบุคคลและรูจักกระจายอำนาจใหแกลูกนองได้ชวยแบ่งเบาภาระของตนเอง

Abstract

Academic leadership is directly related to the executive leadership. Especially the school administrators must act as leaders in supervision and counseling to assist teachers in performing their primary duties. It is the Influence factor that affect success in education administration, in improving the quality of learners effectively and learning atmosphere. School administrators must show the role of promoting the academic atmosphere to promote learners' quality. The learning atmosphere consists of many contexts such as challenging, ease socially acceptance and warm atmospheres. School administrators must have administrative technique to win the subordinates hearts. As for Dhamma or administrative ethics, the

[1]อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

[2]ประธานหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดจันทบุรี

[3]อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดจันทบุรี

administrators must be stable, must be the main and confidential pillars for subordinates, be able to distribute and empower the workloads for subordinates according to their skills and ability so that they can help out the burden of the executives.

1.บทนำ

มีพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะประพฤติช้ำเสียหาย แว่นแคว้นทั้งหมด ก็ยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

“เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใด ได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะพลอยดำเนินตามทั้งแว่นแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำ ต่อความอยู่สวัสดิภาพ และสันติสุขของตนเอง องค์กร สังคมและประเทศชาติทั้งหมด[4]

ภาวะผู้นำ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศและจะต้องมีคุณลักษณะ คือ มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความดีงามและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามและลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคม[5]

2. ภาวะผู้นำทางวิชาการ

นักวิชาการหลายท่านได้กำหนดเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

ลัดดาวรรณ นัดดาเทพ กำหนดองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 8 ด้าน[6] คือ

1. การกระตุ้นให้ครูตระหนักและเห็นด้วยในการพัฒนาโรงเรียน และคาดหวังในผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนที่สูงขึ้น
2. การมีบทบาทสำคัญในการใช้กลยุทธ์เพื่อปรับปรุงงานด้านวิชาการ
3. การสร้างสิ่งจูงใจให้ครูและใช้ระบบการให้รางวัลที่สนับสนุนงานวิชาการ
4. การติดตามดูแลความก้าวหน้าด้านวิชาการ

---

[4]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทตถาตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550), หน้า 2.

[5]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา 2546), หน้า 31-32.

[6]ลัดดาวรรณ นัดดาเทพ, “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี”, **งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557), หน้า 40.

5. การใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุอย่างสร้างสรรค์
6. การสร้างสภาพแวดอ้อมโรงเรียนให้ปลอดภัยและเป็นระเบียบ
7. การติดตามดูแลการปฏิบัติการสอนของครู
8. การสังเกตการสอนของครูและให้ข้อมูลย้อนกลับ

และวิษณุ จุลวรรณ ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ ของผู้บริหารโรงเรียน มีองค์ประกอบ 8 ด้าน[7] คือ

1. ด้านการบริหารจัดการ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทฐานะผู้นำในการบริหารจัดการ เพื่อผลสำเร็จของงานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ด้านการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทการเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและปรับตัวได้ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความเจริญอย่างรวดเร็ว

3. ด้านความสามารถ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่จะสามารถนำการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มาสู่สถานศึกษา อันจะส่งผลต่อการยอมรับ และความร่วมมืออย่างมั่นใจของผู้ร่วมงาน ในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านบุคลิกภาพ เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำทางวิชาการให้มีความเชื่อมั่นตนเองที่จะทำให้ผู้ร่วมงานเกิดศรัทธายอมรับ และให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจนประสบผลสำเร็จ และส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนตามเป้าหมายของสถานศึกษา

5. ด้านการนิเทศเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทฐานะผู้นำในการเป็นผู้นิเทศและให้คำปรึกษา เพื่อช่วยเหลือแก่ครู อาจารย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจหลัก อันเป็นปัจจัยอิทธิพลที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ด้านการวางแผน เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วยทำให้มองเห็นภาพของโรงเรียนว่า ขณะนี้เราอยู่ ณ จุดใด และต้องการจะพัฒนาไปในทิศทางใด เพื่อเป็นการกำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติที่ชัดเจน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนและผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ด้านการอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำทางวิชาการจะต้องแสดงบทบาทในด้าน การอำนวยความสะดวกเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนทุกๆ ด้าน ให้สามารถจัด

---

[7]วิษณุ จุลวรรณ, “การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2547), หน้า 94-95.

กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปด้วยความสะดวก และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา คุณภาพนักเรียน

8. ด้านการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องแสดงบทบาทในการเสริมสร้างบรรยากาศทางวิชาการ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

McEwan กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผลว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบ 7 ด้าน[8] คือ

1. การสถาปนาเป้าหมายทางวิชาการที่ชัดเจน
2. การจัดการทีมงาน
3. การสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้
4. การสื่อสารพันธกิจและวิสัยทัศน์ของโรงเรียน
5. การตั้งความคาดหวังที่สูงเกี่ยวกับทีมงาน
6. การพัฒนาครูให้เป็นผู้นำ
7. การสร้างและรักษาเจตคติที่ดีของนักเรียน ทีมงาน และผู้ปกครอง

Seyfarth ได้กำหนดภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นบทบาท หน้าที่ของผู้บริหารในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนางานการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไว้ 5 ด้าน[9] คือ

1. มุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
4. การประเมินผลการสอนของครู
5. การวางแผนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพ

ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพครูโดยผู้บริหารให้โอกาสแก่ครูได้พัฒนาความรู้ ความสามารถและความชำนาญหรือมีประสบการณ์ในวิชาชีพของตนอย่างลึกซึ้ง เช่น ให้ความสำคัญเน้นการศึกษาด้านการเรียนการสอน การส่งเสริมการทำงานร่วมกันในคณะครู การพัฒนาการนิเทศการสอนการส่งเสริมสนับสนุนและปรับปรุงโครงสร้างใหม่ๆ ให้ดีขึ้น การนำหลักการพื้นฐานต่างๆ ของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มาพัฒนาคณะทำงานและการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อประกอบการตัดสินใจในการสอน นอกจากนี้ผู้บริหารควรสนับสนุนส่งเสริมสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีม[10]
แรงจูงใจ (Motivation) ในความหมาย ทางจิตวิทยา หมายถึง สภาวะของบุคคลที่ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมไปยังจุดหมายปลายทาง แรงจูงใจในการทำงาน จึงเป็นปัจจัยให้บุคคลพยายามทำงานให้

---

[8]McEwan, **Seven Steps to Effective Instructional Leadership**, (CA : Macmillan, 1998), p. 13.

[9]Seyfarth, **The principal: New Leadership for New Challenges**, (NJ : Prentice-Hall, 1999), pp. 165-273.

[10]Blasé and Blasé, **Effective Instructionl Leadership:** Teacher' s Perspectives on How Principals Promote Teaching and Learning in Schools, (Thousand Oaks : Corwin Press), 2004.

เจริญก้าวหน้า และแรงจูงใจเป็นผลของความแตกต่างระหว่างความต้องการหรือความอยากได้ (Aspiration) กับความสำเร็จ (Achievement) กล่าวอีกนัยหนึ่งแรงจูงใจคือแนวโน้มแห่งการพัฒนาความสามารถที่จะรับผิดชอบงานเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารที่ต้องสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเอง และการก้าวหน้าในหน้าที่การงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาของตน[11]

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยเป็น ผู้ที่มีความสามารถในการนำและการบริหารบุคคลในการปฏิบัติงานวิชาการของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีคุณภาพตามที่ต้องการ

3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

1. ความหมายของ ภาวะผู้นำ (Leadership)

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักวิชาการและผู้รู้จำนวนมากต่างพยายามศึกษา ภาวะผู้นำ ว่าอะไรทำให้บุคคลหนึ่งๆ มีความพิเศษ โดดเด่น ที่ทำให้คนอื่นๆ เดินตามและในหลายกรณี สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ มีผู้พยายามให้ความหมายของ ภาวะผู้นำ ว่าคือคุณสมบัติที่ดี เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม[12] และผู้นำจะต้องยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของการเสียสละ พากเพียร อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ทุ่มเทสติปัญญา มุ่งทำงานเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว[13] นายแพทย์ประเวศ วะสี อธิบายว่า ผู้นำตามธรรมชาติจึงจะเป็นผู้นำที่แท้ โดยมีคุณลักษณะที่ 1) ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะฉลาดกว่าผู้นำที่มาจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง เพราะการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งมักมีเหตุปัจจัยที่ไม่ได้ของแท้ แต่ในการกระบวนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ของแท้จะปรากฏให้ได้รู้เสมอ 2) เป็นคนที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำให้ส่วนรวมมีกำลังในการทำงานร่วมกัน ความเห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ส่วนรวมจะปรากฏให้ผู้คนได้รับรู้ แต่ในการแต่งตั้งและเลือกตั้ง คุณสมบัติเหล่านี้ไม่ปรากฏ 3) เป็นคนติดต่อสื่อสารกับคนรู้เรื่อง ถ้าเป็นคนฉลาดและเห็นแก่ส่วนรวมแต่เป็นคนไม่สื่อสารหรือติดต่อสื่อสารไม่รู้เรื่อง ก็เป็นผู้นำไม่ได้ 4) เป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ คือ ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานในองค์กรราบรื่น มีความสุขและมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่างจากการได้ผู้นำวิธีอื่น ซึ่งมักมีเรื่องแตกแยกเรื้อรัง[14]

---

[11]กอปรเชษฐ ตยัคคานนท์, หลักจิตวิทยาการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, 2544), หน้า 156.

[12]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2545), หน้า 4.

[13]วิกรม กรมดิษฐ์, **มองซีอีโอโลก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โพสต์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2551), หน้า 8.

[14]ประเวศ วะสี, **ภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540), 18-19.

ภาวะผู้นำ หรือ ความเป็นผู้นำ ยังหมายถึง บุคลิกภาพพิเศษหลายอย่างในตัวผู้นำ ที่สามารถที่จะบังคับบัญชาผู้อื่นได้ โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) จากตำแหน่งและอำนาจบารมี (Power) ที่ได้จากตัวของเขาเองเป็นเครื่องมือ และสามารถจะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเชื่อถือ ยอมร่วมมือหรือยอมรับในตัวของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพลักษณะของความผู้นำ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งในบางขณะคนที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ก็อาจจะพูดว่าเขาไม่มีภาวะผู้นำ ตรงกันข้ามบางคนไม่ได้เป็นผู้นำ แต่กลับได้รับความเชื่อถือ ยอมรับและร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำปฏิบัติตาม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกับคำพูดที่ว่า “ผู้นำอาจจะไม่มีภาวะผู้นำ ผู้มีภาวะผู้นำอาจจะไม่ได้เป็นผู้นำ” [15]

ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถหลายๆ ด้านของผู้นำ ได้แก่

1) ความสามารถในการทำงาน คือ ผู้นำจักต้องศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้ในหน้าที่ของตนเอง สามารถปฏิบัติงานได้และให้คำแนะนำได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อถือ ศรัทธา และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างเต็มใจ

2) ความสามารถในการจูงใจ คือ ผู้นำจักต้องมีจิตวิทยาในการครองใจผู้ใต้บังคับบัญชาในทุกๆ ด้านเป็นอย่างดี

3) ความสามารถในการควบคุม คือ ผู้นำต้องควบคุมงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ทั้งปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ

4) ความสามารถในการประสานงาน คือ ผู้นำต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

5) ความสามารถในการตัดสินใจ คือ เมื่อเกิดปัญหาใดๆ ขึ้น ผู้นำต้องสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ และสามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเป็นส่วนใหญ่

6) ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ผู้นำต้องมีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่องค์กร[16]

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่โดดเด่นของคนๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่นๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม คุณสมบัติดังกล่าว อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม ความพากเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น

2. คุณลักษณะของผู้นำ

ในสมัยโบราณที่มีการรบพุ่งเป็นนิจนั้น ความเข้มแข็งในการรบและฝีมือการต่อสู้จึงเป็นคุณลักษณะที่อาจกล่าวได้ว่ามีความโดดเด่นที่สุดที่ผู้นำจะต้องมี แต่ปัจจุบันความสามารถเช่นนั้นไม่จำเป็นอีกต่อไปแล้ว สังคมคาดหวังคุณลักษณะของผู้นำในเชิงสติปัญญามากขึ้น ทว่าคุณลักษณะทางกายภาพทางอุดมคติ อาทิ การมีร่างกายที่สง่างาม มีหน้าตาดี มีบุคลิกภาพภูมิฐาน ยังคงได้รับการ

---

[15]วิเชียร วิทยอุดม, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธีระฟิลม์และไซเท็กซ์ จำกัด, 2550), หน้า 3.

[16]เนตร์พัณณา ยาวิราช, **ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส, 2537), หน้า 21.

จารึกในตำราเกี่ยวกับภาวะผู้นำอยู่เสมอ คุณลักษณะของผู้นำ หรือ คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Leadership Trait) หมายถึง ลักษณะเด่นประจำตัวของบุคคลที่แตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งมีอยู่ในตัวผู้นำ แสดงให้เห็นถึงความดีงาม และภาวะผู้นำที่เอื้อต่อความสำเร็จขององค์การ มีอิทธิพลต่อการจูงใจคนอื่นๆ ให้ปฏิบัติตาม คุณลักษณะนี้อาจติดมาแต่กำเนิดหรือสร้างขึ้นมาในภายหลังก็ได้ และหากไม่มีคุณลักษณะของผู้นำ ผู้คนอาจไม่ปฏิบัติตาม[17]

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่พิเศษของบุคคลที่มีอยู่ในตนและส่งอิทธิพลต่อความเป็นผู้นำ และทำให้คนอื่นๆ ทำตาม ซึ่งควรส่งผลสู่ความดีและความงาม คุณลักษณะของผู้นำควรครอบคลุมทั้งลักษณะทางกายภาพ สติปัญญา อารมณ์ ตลอดจนอุปนิสัยที่ดีงามของผู้นำซึ่งจะก่อให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใต้บังคับบัญชา

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนา

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำตามพระสูตรและนักวิชาการ

มนุษย์เป็นเช่นเดียวกับสัตว์ทั้งหลายเป็นส่วนมากที่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มพึ่งพิงอาศัยกันและกัน และเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป จึงต้องมีผู้นำคอยควบคุม กำกับ ดูแล และเป็นตัวแทนของกลุ่มในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆการเลือกเฟ้นหาผู้นำจึงต้องหาผู้ที่มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากคนทั่วไป ลักษณะพิเศษของบุคคลนี้เองที่เรียกว่า ภาวะผู้นำ ในทางพุทธศาสนา คติเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธมีมานับสมัยพุทธกาลและมีพระสูตรจำนวนมากที่ปรารภเรื่องของความเป็นผู้นำและปรารภธรรมที่เหมาะสมกับผู้นำ

ใน **อัคคัญญสูตร**[18] ทีฆนิกาย ปฏิกวรรค พระพุทธเจ้าครั้งอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขามิคารมาตา เขตกรุงสาวัตถี ตรัสสูตรนี้แก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ถึงการกำหนดโลกและมนุษย์ ก็เมื่อมวลหมู่มนุษย์กระทำบาปกรรมต่างๆ นานาจึงได้ประชุมกันว่าควรมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่คอยควบคุมให้สังคมเกิดความมีระบบระเบียบ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า

“วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า ‘ท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทัณฑาวุธจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น’ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า ‘มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน’

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมต มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุ

---

[17]N.L. Frigon and H.K. Jackson, **The Leader**, (New York : Amecom, 1996), pp. 29-36.

[18]ที.ปา. (ไทย) 11/111-140/83-102.

ที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ 3 ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแวดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มิใช่พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ทั้งหลายผู้ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยสุข และหากทำแต่ความชั่ว หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรุปในท้ายพระสูตรว่า

“ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด
ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”

เราจึงอาจสรุปได้ว่า คติทางพุทธศาสนานั้น ผู้ปกครองกำเนิดขึ้นมาเพราะความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำ และผู้นำได้รับสิทธิ์อันชอบธรรมที่ปวงประชามอบให้เพื่อให้มีหน้าที่ในการปกครองดูแล และคอยกำกับให้สังคมอยู่อย่างปรกติสุข แต่ถึงกระนั้น ผู้นำยังต้องมีความรู้และความประพฤติที่เหมาะสมคอยกำกับตน หาไม่แล้ว เขาจะเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้เลย

2. หลักธรรมที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

ผู้นำในคติทางพุทธศาสนาย่อมต้องเป็นบุคคลผู้มีหลักการดำเนินชีวิตและการทำงานโดยใช้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสรณะยึดเหนี่ยว หลักธรรมที่มีการกล่าวว่าเหมาะสมสำหรับความเป็นผู้นำมีหลายหลักธรรม ได้แก่ อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ดังต่อไปนี้

2.1 อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4[19] คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำหรือนักปกครอง ผู้ปรารถนาความสำเร็จในการทำงาน มี 4 ประการ ดังนี้

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

---

[19]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 186 – 187.

4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น

การใช้หลักอิทธิบาท 4 มีตัวอย่างปรากฏอยู่ใน วัณณุปถชาดก[20] ว่าด้วยเรื่อง ผู้ไม่เกียจคร้าน ความว่า เมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่ย่อหย่อนต่อการปฏิบัติพระกรรมฐาน จึงได้แสดงชาดกว่าในอดีตกาล เขามิใช่คนเกียจคร้าน ในชาตินี้จงอย่าเป็นคนเกียจคร้านเลย

2.2 สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ผู้นำสามารถยึดเหนี่ยวใจบุคคลหรือลูกน้องไว้ได้และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี และยังถือเป็นหลักการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้ที่อยู่ในความดูแลของผู้นำด้วย มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้คนนิยมยอมตาม

3. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี[21]

การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธย่อมทำได้อย่างง่ายดาย เช่น การให้ทานนั้นมิจำเป็นจะต้องเป็นสิ่งของใหญ่และแพง อาจเป็นเพียงขนมที่ราคาไม่แพง หรือการเลี้ยงข้าวนักเรียนสัก 1 มื้อ ก็ถือเป็นการให้ทานที่มีความหมายเดียวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้บริหารควรมีปิยวาจา ไม่ดุด่านักเรียนหรือใช้คำพูดอันไม่เหมาะสมกับเพื่อนครู การบำเพ็ญอัตถจริยาสามารถกระทำได้ในโรงเรียนอันเป็นที่สาธารณะนั้นเอง หรืออาจช่วยงานกิจการของชุมชนที่อยู่โดยรอบโรงเรียนก็ได้ และสมานัตตตาคือการที่ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อเพื่อนครูและนักเรียนอย่างไม่มีอคติ

ผู้สรุปได้ว่า การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องมีองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ จึงจำเป็นต้องหมั่นพัฒนาตัวตนอยู่เสมอ และมองตัวเองอย่างรอบด้าน รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของคนรอบด้านในเรื่องภาวะผู้นำของตนเอง ผู้นำอาจมิใช่ผู้ที่สมบูรณ์เพียบพร้อมทุกประการ แต่ผู้นำควรมีคุณลักษณะที่มองโดยภาพรวมแล้วสามารถสร้างความศรัทธาและเชื่อมั่นจากคนในทีมและนอกทีม

---

[20]ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) 3/1/170 – 177.

[21]เรื่องเดียวกัน, หน้า 167-168.

ของตนได้ หากผู้นำขาดคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่ง หรือกระทำผิดรูปแบบที่ควรจะเป็น อาจส่งผลให้ผู้ตามไม่ทำตามได้ ที่ขาดไม่ได้คือผู้นำ

เอกสารอ้างอิง

กอปรเชษฐ ตยัคคานนท์. หลักจิตวิทยาการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: เปลวอักษร, 2544.

ขุ.ชา.เอกก.อ.(ไทย) 3/1/170 – 177.

ที.ปา.(ไทย) 11/111-140/83-102.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส, 2537.

ประเวศ วะสี. **ภาวะผู้นำ**.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทตถาตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550.

_____. **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2546.

_____. **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2545.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.

ลัดดาวรรณ นัดดาเทพ. “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี”. **งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา, 2557.

วิษณุ จุลวรรณ. “การวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสระบุรี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2547.

Blasé and Blasé. **Effective Instructionl Leadership:** Teacher’ s Perspectives on How Principals Promote Teaching and Learning in Schools. Thousand Oaks : Corwin Press, 2004.

McEwan. **Seven Steps to Effective Instructional Leadership**. CA: Macmillan, 1998.

N.L. Frigon and H.K. Jackson. **The Leader**. New York : Amecom, 1996.

Seyfarth. **The principal: New Leadership for New Challenges**. NJ : Prentice-Hall, 1999.

หลักคำ : เปรียบเทียบฉบับเมืองสุวรรณภูมิกับฉบับเมืองร้อยเอ็ด
LakkhamLaw: Comparative Analysis Between Suwannaphum City's Law and Roi-ed City's Law

พระครูปริยัติวรเมธี[1]
ผศ.ดร.บุญชู ภูศรี[2]
ดร.สุกานดา จันทวารีย์[3]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากต้นฉบับใบลานเรื่องหลักคำ จากต้นฉบับใบลานวัดเมืองสรวงใหญ่ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด และต้นฉบับใบลานจากวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาต้นฉบับเอกสารในประเด็นปีที่ตรากฎหมาย สถานที่พบ การลำดับความ และศึกษาเปรียบเทียบด้านเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2307 หลักคำเมืองร้อยเอ็ด ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2397 ทั้งสองฉบับพบในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด โดยฉบับเมืองสุวรรณภูมิมี 78 มาตรา ส่วนฉบับเมืองร้อยเอ็ดมี 59 มาตรา ทั้งสองฉบับมีการกล่าวขึ้นต้นโดยบอกศักราชที่ตรากฎหมาย และลำดับเรื่องตามหมวดต่าง ๆ และกล่าวจบ แต่ฉบับร้อยเอ็ดไม่มีการกล่าวจบ ผลการเปรียบเทียบด้านเนื้อหา พบว่ากฎหมายทั้ง 2 ฉบับส่วนใหญ่มีข้อความคล้ายคลึงกัน แต่พบว่าฉบับเมืองร้อยเอ็ดมีการปรับลดอัตราโทษปรับลง และเพิ่มมาตราที่ปกป้องและส่งเสริมพุทธศาสนามากขึ้น

คำสำคัญ: หลักคำ, กฎหมายเมืองสุวรรณภูมิ, กฎหมายเมืองร้อยเอ็ด

ABSTRACT

This study aimed to find palm-leaf manuscripts concerning LakkhamLaw found in Wat MueangSuangYai, located in MueangSuang district in the province of Roi-ed, and Wat ThaMuang in Selaphumdistrict. Legislation year, location, and comparative content analysis of the two manuscripts were also investigated.

The findings demonstrated that Lakkham of Suwannaphum's City was legislated in B.E. 2304 and Lakkham of Roi-ed's City was issued in B.E. 2397. The both manuscripts were found in Roi-ed province and total of 78 articles were found in Lakkham of Suwannaphum's City and 59 for Roi-ed City's Law. In the two manuscripts, the issuing date was indicated in the beginning details followed by different content sections. However, information of ending section was found in Lakkham of Suwannaphum's Citybut is was disappeared in Roi-ed City's Law. For the comparative analysis, the law contents presented in the two manuscripts were similar but Roi-ed City's Law showed lower forfeits but added more sections on Buddhism promotion activities.

KEYWORDS:Lakkham, Suwannaphum City's law, Roi-ed City's law

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

[2] คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

similar but Roi-ed City's Law showed lower forfeits but added more sections on Buddhism promotion activities.

KEYWORDS: Lakkham, Suwannaphum City's law, Roi-ed City's law

1. บทนำ

การตั้งบ้านแปลงเมือง สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ กฎระเบียบของชุมชน ซึ่งอาจจะใช้กฎระบบทางกฎหมาย และกฎระเบียบด้านจารีต เช่นเดียวกันกับการตั้งบ้านเมืองในภาคอีสาน ซึ่งเริ่มมีการตั้งบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 โดยการนำของกลุ่มจารแก้วมาตั้งบ้านเมืองบริเวณอำเภอสุวรรณภูมิปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า "บ้านท่ง" ในพุทธศักราช 2256 ต่อมามีการแยกย้ายมาตั้งบ้านเมืองบริเวณบึงกุ่ม ซึ่งต่อมาตั้งเป็นเมืองร้อยเอ็ด ทั้งเมืองสุวรรณภูมิและเมืองร้อยเอ็ด ถือว่าเป็นเครือญาติและมีพื้นที่เมืองติดกัน เมื่อมีการตั้งบ้านเมืองนั้นได้มีการใช้กฎหมายฉบับหนึ่ง เรียกว่า หลักคำ โดยระบุว่าเป็นกฎหมายที่เจ้าเมืองโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราขึ้น โดยมีสร้อยนามเมืองทั้ง 2 คือ สุวรรณภูมิราชบุรีศรีสาเกต และร้อยเอ็ดราชบุรีศรีสาเกต ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้มีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับและเนื้อหา เพื่อให้ทราบความเหมือนและความต่างเพื่อจะนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงต้นฉบับการหยิบยืม และการแพร่กระจายของกฎหมายได้

2. วัตถุประสงค์

(1)เพื่อศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับกฎหมายหลักคำฉบับเมืองสุวรรณภูมิและเมืองร้อยเอ็ด

(2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหากฎหมายหลักคำฉบับเมืองสุวรรณภูมิและเมืองร้อยเอ็ด

3. เปรียบเทียบต้นฉบับ

หลักคำ บางที่เรียกอาณาจักรหลักคำ ซึ่งบางครั้งมีการปริวรรตเป็น "หลักค้ำ[4] ซึ่งหมายถึง หลักในการประคับประคองราชอาณาจักร ส่วนอาณาจักรหลักคำคือ กฎหมายที่ใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองอันมีค่าประดุจทองคำ[5]

หลักคำ เป็นชื่อของกฎหมายที่พบหลายที่ เช่น พบที่เมืองน่าน มีชื่อว่า อาณาจักรหลักคำ[6]และหลักคำ ฉบับวัดสีสมดี แขวงสาลวัน[7] ซึ่งฉบับวัดสีสมดีมีเนื้อความเหมือนกันกับกฎหมายหลักคำเมืองว่าด้วยฮีต 12 คอง 24[8] ที่พบที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งอรรถ นนทจักร วิเคราะห์ว่า น่าจะเป็นกฎหมายที่

---

[4]สงบ สุริยินทร์,"หลักค้ำผูกสาม (กฎหมายโบราณอีสาน)" ในอนุสรณ์พระราชศีลโสภิต เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม 20 มิถุนาย 2525. (มหาสารคาม: มปท, 2525), หน้า 35.

[5]*ชฎาพร จีนชาวนา,* การวิเคราะห์สังคมเมืองน่านจากกฎหมายอาณาจักรหลักคำ (พ.ศ.2395-2451), ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549, หน้า57.

[6]*ชฎาพร จีนชาวนา,* อ้างแล้ว.

[7]หลักคำ, วัดสีสมดี เมืองวาปี แขวงสาลวัน, อักษรลาวเดิม (ไทยน้อย), จำนวน 1 ผูก 19 ลาน.

[8]คำว่า อาณาจักรหลักคำ ว่าด้วยฮีต 12 คอง 24 ไม่ใช่เป็นการเขียนผิดแต่อย่างใด เพราะฉบับวัดสีสมดีเขียนด้วยตัวอักษรว่า คองซาวสี่ ซึ่งอรรถ นันทจักร (2532) กล่าวว่า เป็นการอ้างสิทธิธรรมเหนือภูมิภาคอีสาน จึงใช้คอง 24 เพื่อให้ยิ่งใหญ่กว่า คอง 14 อีกเหตุผลหนึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่า คอง 24 (ซาวสี่) หมายเอา ครรลองที่ต้อง

ตราขึ้นที่เมืองหลวง (กรุงเทพฯ) เพื่อประกาศใช้ในหัวเมืองลาวทั้งปวง แต่ก็มิได้สั่งเลิกอาณาจักรหลักคำที่มีมาแต่เดิม ดังความว่า “ถ้าเจ้านายกรมการผู้ใดหากม้างอาณาจักรหลักคำเซิ่งมีมาแต่ก่อนแล้วครั้งนี้จะเอาตัวเป็นโทษปารชีกถือกตัวปฐม”[9]

3.1 หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ

ต้นฉบับที่นำมาศึกษาครั้งนี้มี 2 ฉบับ คือ อาณาจักรหลักคำ เมืองสุวรรณภูมิ 2 ฉบับ ที่วัดเมืองสรวงใหญ่ อำเภอเมืองสรวง จำหวัดร้อยเอ็ด จารด้วยอักษรไทยน้อยทั้ง 2 ฉบับ ฉบับแรกเป็นหนังสือก้อม จำนวน 25 ลาน ฉบับที่ 2 เป็นหนังสือผูก (ใบลานยาว) จำนวน 19 ลาน ซึ่งทั้งสองฉบับมีสำนวนเหมือนกัน แสดงว่ามีการคัดลอกกันไปมา และฉบับใบลานยาวมีความสมบูรณ์มากกว่าใบลานสั้น ซึ่งขึ้นต้นว่า

> ๏ ศรี ๆ สิทธิชัยมังคละมุงคุลจุลศักราชาได้ 2 พันปลายหกฮ้อยเก้าสิบแปดตัว ปีกาบสัน อธิกมาส มีในคิมหันตฤดู เดือน 8 ทุติยศาสตร์ขึ้น 13 ค่ำ วันอังคาร ยามกองแลง จาเป็นวันไทยหนพินิสัยว่ามื้อก่าเฮ้า พระจันทจวรศรีใสเส็ดเสด็จเข้าแปงพับจับพระจันนะขัดตะยาตรอุตตมหาราชฤกษ์ถือกหน่วยชื่อว่ามุนละศาสตร์ลูกดีงามสนิทอันสถิตอยู่ในธนูราชราศีแลประสิทธิพระราชอาชญาสมเด็จเจ้าพระรัตนวงศามหาขัตติยราชชาติสุริยวงศ์องค์เสวยเมืองสุวรรณภูมิราชบุรีศรีสาเกตปลงประสิทธิพระราชอาชญาอาณาจักรหลักคำใส่หัวพระยา หัวพัน หัวฮ้อย เสนาใน แลเสนานอก ข้าขอบขัณฑสีมาทั้งปวงแล้วพระราชอาชญาอาณาจักรหลักคำ ใส่หัวท้าวพระยา หัวพัน หัวฮ้อย เสนาใน แลเสนานอก ข้าขอบขัณฑสีมาทั้งปวง ให้เว้นจากอคติ 4แล้วให้ตั้งอยู่ในทศราชธรรม 10 ประการ ให้เป็นนิจสุจริต โดยยุติธรรมอันประเสริฐ

เนื่องจาการบอกเลขศักราชมีลักษณะแปลก กล่าวคือ บอกว่าเป็นปี จ.ศ.2698 ถ้าคำนวณจะตรงกับ พุทธศักราช 3879 ดังนั้น จึงคำนวณจากปีหนไทย คือ ปี กาบสัน คำนวณได้เป็นตรงกับปี พ.ศ. 2307, 2367, 2427 และ 2487 ซึ่งในพ.ศ. 2307 เป็นช่วงที่ท้าทนต์รักษาการเมืองสุวรรณภูมิ (พ.ศ. 2306-2308) ก่อนที่จะพาไพร่พลย้ายไปตั้งเมืองที่บึงกุ่ม (ร้อยเอ็ด) พ.ศ. 2367 เป็นสมัยของพระรัตนวงศา (โอ๊ะ) ครองเมือง2357-2372และ พ.ศ. 2427 เป็นสมัยของพระรัตนวงศา (คำสิงห์) ครองเมือง 2420-2428 ส่วน พ.ศ. 2487 ไม่มีเจ้าเมืองเพราะมียกเลิกระบบอาญา 4 แล้ว

นอกจากจะคำนวณจากปีหนไทยแล้ว เมื่อคำนวณวันและเดือนทางสุริยคติ คือ “ปีกาบสัน เดือน 8 วันอังคาร ขึ้น 13 ค่ำ” ปรากฏว่าศักราชที่ใกล้เคียงที่สุด คือ พ.ศ. 2307 เพราะพบว่าเดือน 8 วันอังคาร ขึ้น 12 ค่ำ ซึ่งเป็นวันที่ใกล้เคียงมากที่สุด ต่างกันเพียงวันเท่านั้น

ปฏิบัติของกรมการเมือง ซึ่งแต่เดิมมี 14 ประเภท ต่อมาเมื่อจำปาศักดิ์ตั้งอาณาจักร จึงขยายจาก 14 ประเภท มาเป็น 24 ประเภท

[9]อาณาจักรหลักคำ ฉบับวัดสีสมดี ลานที่ 25 ; อรรถ นันทจักร,กฎหมายอีสานฉบับต่าง ๆ : รูปแบบและพัฒนาการ(อุบลราชธานี: ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ อุบลราชธานี, 2532), หน้า 163.

แม้ว่าจะมีความใกล้เคียงแต่ชื่อของผู้ปกครองเมือง ออกนาม “พระราชอาชญาสมเด็จเจ้าพระรัตนวงศามหาขัตติยราชชาติสุริยวงศ์องค์เสวยเมืองสุวรรณภูมิราชบุรีศรีสาเกต”ซึ่งไม่พบหลักฐานสนับสนุนว่าเป็นชื่อครองเมืองหรือชื่อทางการของท้าวทนต์ในขณะที่รักษาการเมืองสุวรรณภูมิ ทั้งนี้นาม“รัตนวงศา” ปรากฏชัดในช่วงหลัง ดังนั้น อาจจะวิเคราะห์ได้ว่า 1) รัตนวงศาเป็นชื่อเรียกเจ้าเมืองมาแต่เดิม ก่อนจะขึ้นกับกรุงธนบุรี 2) กฎหมายตราขึ้นตั้งแต่ท้าวทนต์ ครองเมือง และคัดลอกกันต่อมา เมื่อมีนามเจ้าเมืองอย่างเป็นทางการ จึงใส่นามเจ้าเมืองในกฎหมาย โดยคงวันเดือนปีที่ตรากฎหมายเอาไว้

3.2 หลักคำเมืองร้อยเอ็ด

หลักคำ เมืองร้อยเอ็ด พบเอกสารใบลานจำนวน 2 ฉบับ โดยพบที่วัดท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ฉบับแรกเป็นใบลานสั้น และฉบับที่ 2 เป็นใบลานยาว เนื้อหาเหมือนกันและจบที่เดียวกัน จารด้วยอักษรไทยน้อย บอกวันเดือนปีที่ประกาศใช้กฎหมายอย่างชัดเจน ดังนี้

> ๏ ณ วัน 6 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 จุลศักราช 1211 ตัว เอกศกจิ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าราชวงศ์เป็น พระขัติยวงศา เจ้าเมืองร้อยเอ็ด เจ้าราชบุตรเป็นอุปราช เจ้าสุริยะเป็นราชวงศ์เจ้าก่ำเป็นราชบุตร ให้ครอบครองบ้านเมืองแลเสนาอามาตย์ไพร่บ้านพลเมือง เมืองฮ้อยเอ็ด ให้อยู่เป็นสุขปกติ จิ่งมีประสิทธิพระราชอาชญา สมเด็จเจ้าพระยาขัตติยะวงศามหาขัตติยราชชาติสุริยวงศ์องค์เสวยเมืองร้อยเอ็ดราชบุรีศรีสาเกตจงปลง(ประ)สิทธิพระราชอาชญาอาณาจักรหลักคำใส่หัวเมืองแสนเมืองจันแลในเมืองร้อยเอ็ดไว้ให้ตั้งประกาศหลักคำเมืองไว้สีทาดราชกุมารและกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย กรมการท้าวเพียผู้น้อยผู้ใหญ่ ตาแสงนายบ้าน จ่าบ้านและราษฎรไพร่บ้านพลเมืองให้ทั่วเถิงตามอย่างบ้านเมืองบูราณให้อยู่เย็นเป็นสุขปกติสุขเหมือนอย่างแต่ก่อน

ข้อความตอนต้นของกฎหมาย ระบุว่า***“ณ วัน 6 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 จุลศักราช 1211 ตัว เอกศก”*** ซึ่งมีความแม่นยำมาก ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 พ.ศ. 2392 ตรงกับปีระกา เอกศก ซึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์เมืองร้อยเอ็ดตรงกับสมัยของพระขัติยะวงศา (อินทร์) ครองเมืองร้อยเอ็ดพอดี ซึ่งก่อนหน้าจะครองเมืองนั้น ในปี จ.ศ.1211 (พ.ศ. 2392) พระขัติยะวงศา (อินทร์) เป็นเจ้าเมืองได้ 9 เดือน ถึงแก่กรรม จึงเลื่อนราชบุตร (ก่ำ) เป็น ราชวงศ์ เพราะหลักคำฉบับนี้ท่านก่ำ ยังดำรงดำแหน่งเป็น ราชบุตร แสดงว่าอาณาจักรหลักคำฉบับนี้อยู่ในช่วงของพระขัติยะวงศา (อินทร์)

กฎหมายหลักคำ ฉบับเมืองสุวรรณภูมิและฉบับเมืองร้อยเอ็ด น่าจะเป็นการคัดลอกกันมา ซึ่งตามลำดับแล้วฉบับวัดท่าม่วง (ฉบับร้อยเอ็ด) น่าจะคัดลอกจากฉบับเมืองสุวรรณภูมิฉบับใดฉบับหนึ่งหรือใช้ฉบับเดียวกัน แต่เปลี่ยนชื่อเมืองสุวรรณภูมิ เป็นเมืองร้อยเอ็ดเท่านั้น ซึ่งน่าจะเป็นการถือกฎหมายมาด้วยครั้งเมื่อแยกตัวมาตั้งเมืองร้อยเอ็ด แล้วประกาศใช้เป็นเอกเทศแยกต่างหากจากเมืองสุวรรณภูมิ ทั้งนี้เพราะถ้อยคำในกฎหมายมีความเหมือนกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ	หลักคำเมืองร้อยเอ็ด
๏ อันหนึ่ง พมพรานหากยิงช้างได้งา ในป่าในดงอันเป็นเขตของแขวงเมือง***สุวรรณภูมิ*** ง่ากิ่งเทิงไว้แก่พราน งากิ่งลุ่มเอาเข้ามาสู่ศาลาแล ๏ อันหนึ่ง ช้างหลุดปลอก ม้าหลุดหลัก งัวลากหวาย ควายลากเชือก ผู้ใดจับได้ให้เอาเข้ามาสู่ศาลา ถ้าเจ้าของเป็นคนนอกท้องแขวงเมือง***สุวรรณภูมิ***ให้คืดราคาช้างตัว 5 บาท ม้าตัว 10 สลึง งัวตัว 5 สลึง ควายตัวบาท ได้ค่าถอนท่อใดให้แบ่ง 3 ส่วน ขึ้นราชโกฐส่วน 1	๏ อันหนึ่ง พลพรานหากยิงช้างในป่าดงตายในเขตข่วงเมือง***ฮ้อยเอ็ด***ได้งา 2 กิ่ง กิ่งเทิงให้พราน กิ่งลุ่มให้เป็นราชโกฐ ๏ อันหนึ่ง ช้างหลุดปลอกม้าหลุดหนัง ผู้ใดจับได้ให้เอาเข้ามาสู่สุภากะลาการกดหมายไว้เป็นที่คำนับ ถ้าเจ้าของเป็นคนนอกแขวงเมือง***ฮ้อยเอ็ด***ให้เอาค่าช้างตัวละห้าบาท ม้า งัว ตัวละ 10 สลึง ควายตัวแลบาท ได้ค่าถอนเท่าใดให้แบ่งขึ้นราชโกฐพินิสัยผู้จับคนแลส่วน ถ้าเป็นคนในท้องแขวงก็ให้ส่งด้วยซื่อ





ภาพที่ 1 : ที่ตั้งวัดเมืองสรวงใหญ่และวัดท่าม่วง ซึ่งเป็นสถานที่พบกฎหมายหลักคำ
ภาพที่ 2 : หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ พบที่วัดเมืองสรวงใหญ่ ซึ่งอดีตบริเวณนี้น่าจะเป็นปลายแดนเมืองสุวรรณภูมิ
ปรับปรุงภาพจาก Google Earth

สถานที่พบหลักคำเมืองสุวรรณภูมิ อยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองร้อยเอ็ด กับเมืองสุวรรณภูมิทั้งนี้ที่พบอาจจะเป็นปลายแดนเมืองสุวรรณภูมิ ทั้งนี้เพราะเมื่อท้าวทนต์พาผู้คนอพยพจากเมืองสุวรรณภูมิ ได้ยกไพร่พลไปตั้งที่บ้านกุดเมืองจอก (ปัจจุบันคือ บ้านดงเมืองจอก) ซึ่งห่างจากเมืองสรวงประมาณ 12 กิโลเมตร (ระยะทางตามถนนหมายเลข 315 และ รอ 3036)

ส่วนสถานที่พบหลักคำเมืองร้อยเอ็ด คือ วัดท่าม่วง ซึ่งห่างจากอำเภอเสลภูมิประมาณ 13 กม. และห่างจากอำเภอเมืองร้อยเอ็ด ประมาณ 31 กม. ซึ่งชุมชนบ้านท่าม่วงเป็นชุมชนเก่าซึ่งย้ายมาจากฝั่งซายแม่น้ำโขง มาตั้งบ้านเรือนในบริเวณชุมชนท่าม่วงตั้งแต่พุทธศตวรรตที่ 22[10]

[10]ชวนากร จันนาเวช, ตำรายาวัดท่าม่วง เล่ม 1 (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552), หน้า 24.

3.3 การเล่าเรื่องลำดับความ

กฎหมายหลักคำทั้ง 2 ฉบับ ไม่มีการระบุมาตรา การลำดับมาตราจะใช้คำขึ้นต้นว่า “อันหนึ่ง” โดยฉบับเมืองสุวรรณภูมิ ขึ้นต้นด้วยอันหนึ่งจำนวน 78 มาตรา ส่วนฉบับเมืองร้อยเอ็ดจำนวน 59 มาตรา

การกล่าวจบ ฉบับเมืองสุวรรณภูมิ กล่าวจบด้วยคำว่า “นิฏฐิตา ก็แล้วท่อนี้แล” ส่วนฉบับเมืองร้อยเอ็ด มีข้อความที่มากกว่าฉบับเมืองสุวรรณภูมิ แต่ไม่มีการกล่าวจบ โดยกล่าวถึงมาตราว่าด้วยมีบุคคลไล่แทงสัตว์เลี้ยงหลบเข้าไปใต้ถุนบ้าน ให้มีขันแปงเป็นเงินและขี้ผึ้ง ดอกไม้ธูปเทียน โดยคำสุดท้ายกล่าวว่า “แต่เงินนั้นให้ส่งเสียให้” ทั้งฉบับหลักและฉบับสอนทาน แสดงว่าหลักคำฉบับเมืองร้อยเอ็ดมีข้อความอีก แต่ผู้คัดลอก ๆ มาเพียงเท่านี้

4. เปรียบเทียบเนื้อหา

หลักคำทั้ง 2 ฉบับ มีเนื้อหาและการลำดับเนื้อหาใกล้เคียงกัน แต่ไม่เหมือนกันทั้งหมด มีบางมาตราและบางถ้อยคำสำนวนที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น การเปรียบเทียบเนื้อหาผู้ศึกษาจึงจะเปรียบเทียบเนื้อหาตามลำดับการเรียงมาตราไปที่ละเรื่อง (บรรพ์) และเปรียบเทียบสิ่งที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด คือ เนื้อหาด้านพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

4.1 ลำดับตามเนื้อหา

เนื้อหาของกฎหมายหลักคำของทั้งฉบับเมืองสุวรรณภูมิและเมืองร้อยเอ็ด เรียงตามลำดับสามารถจัดหมวดหมู่ได้ 16 หมวด ดังต่อไปนี้

4.1.1 เกริ่นนำ

การเกริ่นนำของกฎหมายทั้ง 2 ฉบับมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ต่างกันเพียงเล็กน้อยตรงที่ฉบับเมืองร้อยเอ็ดกล่าวถึงให้ขุนนาง ข้าราชการยำเกรงต่อพุทธศาสนา ดังตารางเปรียบเทียบดังนี้

ตาราง 1:เปรียบเทียบการเกริ่นนำ

ที่	ตำแหน่ง	สุวรรณภูมิ	ร้อยเอ็ด
1	บอกศักราช	✓	✓
2	กล่าวอ้างราชโองการ	✓	✓
3	ให้พร้อมกันทำบุญทุกปี เมื่อทำบุญห้ามดื่มเหล้า ด่าพระสงฆ์ ด่าผู้อาวุโส ชกต่อย ฉุดคร่าลูกสาวท่าน ขโมยสัตว์เลี้ยงสิ่งของท่าน	-	✓
4	ให้ยำเกรงพุทธศาสนา ผู้อาวุโส ตามลำดับยศชั้น	-	✓
5	ให้เว้นอคติ 4 ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม มีความบริสุทธิ์ยุติธรรม	✓	✓

4.1.2ขันค่าคอ

ขันคาคอ คือ โทษหนัก เทียบเท่ากับประหารชีวิตหรือมหันตโทษ ถ้าเทียบกับวินัยสงฆ์เท่ากับอาบัติปาราชิก[11] ขันค่าคอในกฎหมายอีสาน บ่งบอกถึงศักดิ์ของบุคคล คล้ายกับศักดินาของภาคกลาง แต่ขันค่าคอของอีสานมีไว้เพื่อตั้งปรับไหมมากว่าการถือครองที่ดิน[12]

ขันค่าคอ หรือศักดิ์ของบุคคลที่มีระดับสูงจะมีราคาของขันค่าคอเป็นสูงตามลำดับเช่นกันซึ่งเป็นการควบคุมและคุ้มครองไปในตัว เพราะหาทำผิดมักจะเอาขันค่าคอลงตั้ง และถ้ามีการละเมิด ก็มักจะเอาขันค่าคอผู้ที่ถูกละเมิดตั้งเพื่อปรับไหมเช่นกัน ขันค่าคอของบุคคลระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตาราง 2:ขันค่าคอบุคคลในระดับต่าง ๆ

ที่	ตำแหน่ง	สุวรรณภูมิ	ร้อยเอ็ด
1	ราชกระกูลศรีทาดราชกุมาร (ราชสกุล)	1600	1200
2	เมืองแสนเมืองจัน	1200	
3	เมืองกลาง	1000	800
4	เมืองขวา เมืองซ้าย พุมเหนือพุมใต้ เสนาในสังเวียน	800	
5	ฝ่ายอาสา 8 เหล่า	800	400
6	ฝ่ายอาสา 6 เหล่า	600	600
7	อามาตย์ในธรรมเนียม	800	200
8	อามาตย์นอกธรรมเนียม	600	600
9	เสนานอกสังเวียน	600	600
10	ไพร่บ้านพลเมือง นักบุญ ขุนค้า	400	400
11	ไพร่หินชาติ	200	200
12	ข้อยท่าน	100	-

โดยเฉลี่ย ขันค่าคอของสุวรรณภูมิจะมีระดับสูง โดยเฉพาะขันค่าคอของชนชั้นปกครอง เช่น สีทาดราชกุมาร (อาญาสี่) สูงกว่าเมืองร้อยเอ็ดถึง 400 แต่ขุนนางในลำดับที่ 8 ลงมา มีจำนวนเท่ากันกับเมืองร้อยเอ็ด

การที่เมืองสุวรรณภูมิมีขันค่าคอสูงกว่าเมืองร้อยเอ็ด อาจจะเป็น 3 กรณี คือ ระบบเศรษฐกิจของเมืองสุวรรณภูมิมีความเข้มแข็งกว่าเมืองร้อยเอ็ด หรือ 2) เมืองร้อยเอ็ดเป็นเมืองที่เพิ่งสร้าง จึงลดระดับความเข้มของขันค่าคอ ซึ่งเชื่อมโยงกับอัตราค่าปรับในทางกฎหมาย ซึ่งถ้ามีอัตราค่าปรับมากจะทำให้การตั้งตัวของประชาชนล่าช้า และการตั้งบ้านเรือนในช่วงแรก ผู้คนจำนวนไม่เยอะ สามารถดูแลให้ความสำคัญกับระบบศาสนามาก 3) การที่ขันค่าคอ เมืองสุวรรณภูมิสูงกว่า แต่สูงกว่าเฉพาะชนชั้นปกครองและขุนนางระดับสูง อาจจะเป็นการควบคุมขุนนางซึ่งมีอำนาจมาก ไม่ให้กระทำผิดต่อประชาชนและไม่ให้ประชาชนกระทำละเมิดต่อขุนนาง เช่น กรณีที่บุคคลทั่วไปเป็นชู้กับภรรยาขุนนางผู้ใหญ่ ให้เอาขันค่าคอขุนนางผู้ใหญ่ตั้ง ซึ่งจะทำให้จำนวนขันค่าคอมากกว่าประชาชน

---

[11]ธวัช ปุณโณทก. “ใส่สินไหม : กฎระเบียบ” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 14(2542) : 4880.

[12]เรื่องเดียวกัน, หน้า 4881.

ทั่วไป ดังนั้น ขันค่าคอ จึงเป็นทั้งการควบคุมและการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความศักดิ์สิทธิ์ของชนชั้นผู้ปกครอง

4.1.3 ธรรมเนียมปฏิบัติ

หลักคำทั้ง 2 ฉบับ มีธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนกัน คือ ห้ามขุนนางไม่ให้ถืออาวุธ กางร่ม ปลดเตี่ยว ลอยชาย เข้าสู่วังหลวง แต่ฉบับร้อยเอ็ดจะระบุรวมถึงเข้าเขตวัดด้วย

ขุนนางเดินไปมา ให้มีคนติดตาม และมีเครื่องยศปรากฏชัดเจน หากเดินทางกลางคืนให้มีคนติดตาม มีไฟและเครื่องยศปรากฏให้เห็นชัดเจน หากไม่มีเครื่องหมายให้รู้ดังกล่าว ราษฎรได้ล่วงละเมิดไม่ถือเป็นความผิด

4.1.4 ขอบเขตอำนาจในการพิจารณาคดีความ

ขอบเขตการพิจารณาคดีความทั้ง 2 ฉบับ เหมือนกัน คือ แบ่งการพิจารณาคดีเป็น 2 ส่วน คือ คดีที่เกิดในคุ้มของอาญาสี่ และ 2) คดีของบุคคลทั่วไป มีลักษณะการชำระคดีความแตกต่างกัน คือ

1) คดีที่เกิดขึ้นในบริเวณคุ้มของอาญาสี่ หรือในต้นฉบับว่า “นางเฮือนหลวง กลวงผาสาท มหาดเล็กเด็กชาย” หรือ ราชสกุลมีเรื่องราวฟ้องร้องกัน ให้เจ้าอุปราช ราชวงศ์ พิจารณา

2) คดีของประชาชนทั่วไป แบ่งการชำระคดีความตามโทษหนักเบา ถ้าโทษเบาเพียง ขันสมมา ให้นายบ้านหรือผู้ใหญ่บ้านชำระความ ถ้าโทษถึงขันตี (ขันปาจิตตีย์ หรือขันแปง) ให้ตาแสงหรือกำนัน ชำระความ โทษสูงกว่าขันสมมาและขันตีให้นำตัวเข้าสู่ศาลหรือสุพาทารการ ดังตารางขอบเขตการพิจารณาชำระคดีความ ซึ่งทั้ง 2 ฉบับ มีลักษณะเหมือนกัน ดังนี้

ตาราง 3:ตารางขอบเขตการพิจารณาชำระคดีความ

ขุนนาง	ขันสมมา	ขันตี	ขันพันบกพันน้ำ	สังฆาปารชิก
นายบ้าน	✓	-	-	-
ตาแสง	-	✓	-	-
สุพาทารการ-เมืองแสนเมืองจัน	-	-	✓	✓

คดีเกิดขึ้นที่ใด ถ้าเจ้าพนักงานในที่พื้นที่นั้น ๆ ยังไม่ชำระ ห้ามนำคดีไฟฟ้องแต่เจ้านายข้าหลวง และคดีอยู่ในระหว่างพิจารณา ห้ามหนีไปฟ้องที่ศาลอื่น

4.1.5 ทะเลาะวิวาท

มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 2 ฉบับ คือ คนในสังกัด ลูกหลาน ไปทะเลาะวิวาทกับคนอื่น ให้ห้ามทั้ง 2 ฝ่าย ห้ามไม่ใช่ช่วยคนของตนเองทำร้าย ด่าทอ คนในสังกัดท่าน ถ้าทำถือว่ามีความผิด

ห้ามฆ่าคนด้วย เว้นแต่ 1) เจ้าแผ่นดินสั่งให้ฆ่า 2) ลักทรัพย์ จับได้พร้อมของกลาง 3) เป็นชู้เมียท่านจับได้ขณะเป็นชู้ 4) ขว้างปาเรือนท่าน เจ้าเรือนจับได้ 5) จุดไฟเผาเรือนท่าน เจ้าเรือนจับได้

และ 6) ถืออาวุธจะเข้าทำร้ายท่านในพื้นที่ของท่าน การฆ่าคนทั้ง 6 ประเภทนี้ สามารถฆ่าได้ไม่มีความผิด

4.1.6 ลักทรัพย์

ลักษณะลักทรัพย์ประกอบไปด้วย การขโมยช้าง ม้า วัว ควาย เรือ และการล่วงละเมิดขโมยทำไร่ นา

1) จับสัตว์ได้ การจับช้างม้าวัวควายที่หลุดจากการดูแลของเจ้าของรวมถึงค่าไถ่ถอนสัตว์เลี้ยงที่จับได้เหมือนกัน ส่วนการจับช้างป่าและฆ่าได้งานั้นเป็นของแผ่นดิน 1 งา ผู้จับได้ 1 งา ถ้าปิดบังไว้มีโทษ

2) ขโมยช้างม้าวัวควาย มีลักษณะเหมือนกัน แต่การปรับไหมฉบับเมืองสุวรรณภูมิมีความละเอียดมากกว่า และมีอัตราค่าปรับมากกว่าเมืองร้อยเอ็ด

3) ขโมยเรือ มีลักษณะเหมือนกัน

4) ขโมยทำไร่นา หากบุคคลใดทำนาแล้วทิ้งร้างไว้ แต่ยังบอกกล่าวคงสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ เรียกว่า วรณา ฉบับเมืองสุวรรณภูมิ สามารถทิ้งร้างไว้ถึง 7 ปี ส่วนเมืองร้อยเอ็ดทิ้งร้างไว้ได้เพียง 3 ปี ภายในระยะเวลาที่วรณาไว้นี้ ห้ามบุคคลใดทำลายทรัพย์สินที่เกิดภายในไร่นา

5) เครื่องมือจับปลา คือ ต้อน ลี่ มีลักษณะเหมือนกับนา คือ ต้อน ลี่ ทำแล้วสามารถละทิ้งไว้ โดยบอกกล่าวกรรมสิทธิ์ เมืองสุวรรณภูมิทิ้งร้างไว้ได้ 7 ปี ส่วนเมืองร้อยเอ็ดทิ้งร้างไว้ได้ 3 ปี และการกำหนดขอบเขตของต้อนและลี่ มีลักษณะต่างกัน เมืองสุวรรณภูมิกำหนดอาณาเขตของลี่ ด้านหน้า 3 วัง ด้านหลัง 2 วัง ส่วนเมืองร้อยเอ็ดกำหนดเป็นวา คือ ด้านหน้า 15 วา ด้านหลัง 10 วา

ในเรื่องของไร่นา เวลา และกรรมสิทธิ์ ทำให้เห็นว่า เมืองสุวรรณภูมิมีระยะเวลาทิ้งร้างการทำไร่นา และเครื่องมือหาปลาได้มากกว่า รวมถึงบริเวณของเครื่องมือหาปลามีความกว้างกว่าเมืองร้อยเอ็ดอาจจะตีความได้ว่า 1) ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำกิน 2) เมืองร้อยเอ็ดอาจจะปรับระยะเวลาให้เหมาะสมเป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ[13]

4.1.7 ลักษณะผัวเมีย

ทั้งสองฉบับกล่าวคล้ายคลึงกัน ประกอบไปด้วย ชายหญิงสมัครใจรักใคร่กัน ให้สัญญาแก่กัน สู่ขอ ผิดนัด การตั้งครรภ์ และชู้สาว

4.1.8แขกมาพักบ้าน

แขกต่างบ้านเมืองมาพักที่ในบ้านเมือง ต้องบอกแก่นายบ้าน ถ้าไม่มีสิ่งของมาขายห้ามให้อยู่เกิน 3 วัน 7 วัน และห้ามแนะนำให้ลูกหลานแต่งงานกับคนต่างเมืองเป็นอันขาด

---

[13]นิติลักษณ์ แก้วจันดี, “ผู้ชายในกฎหมายโบราณอีสาน : มุมมองใหม่ผ่านแนวคิดเชิงวิพากษ์” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561) : 205.

กรณีที่แขกต่างบ้านเมือง ฉบับเมืองสุวรรณภูมิระบุชัดเจนว่า ไทย ส่วย เขมร เจ๊ก ลาว ส่วนฉบับเมืองร้อยเอ็ดไม่ระบุชนชาติ แต่ทั้งนี้เมืองร้อยเอ็ดก็ปรากฏว่าคนจีนได้เข้ามาอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 ดังปรากฏเหตุการณ์กล่าวว่า ปี พ.ศ. 2389 พระยาขัติยวงศา (สีลัง) ถึงแก่กรรม พระพิไชยสุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพนพิสัยได้เดินทางมาจัดการศพบิดาและรักษาราชการเมืองร้อยเอ็ด หลังจากเผาศพบิดาแล้วเสร็จ วันหนึ่งเวลาดึกมีคนลอบแทงพระพิไชยสุริยวงศ์ถึงแก่กรรม สืบความได้ว่าจีนจั้นเป็นคนแทง[14] แสดงว่าคนจีนเริ่มเข้ามาค้าขายในเมืองร้อยเอ็ด อย่างน้อยปี พ.ศ. 2389 แต่จากบันทึกของเอเจียน แอมอนิเย (MISSION ETIENNE AYMONIER) ซึ่งได้เดินทางผ่านเมืองร้อยเอ็ดและเมืองสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ. 2440 ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงคนจีนในเมืองร้อยเอ็ด แต่ได้กล่าวถึงคนจีนในเมืองสุวรรณภูมิ ความว่า “จะสังเกตได้ว่าพวกเขาพบคนจีน คนสยาม และคนเขมรในอำเภอดังกล่าว”[15] จึงเป็นไปได้ว่าเมืองสุวรรณภูมิอาจจะเป็นชุมชนนานาชาติมากกว่าร้อยเอ็ด

4.1.9เล่นสาวกลางคืน

ทั้งสองฉบับมี 2 มาตรา คือ เวลาเดินทางไปจีบสาวห้ามมีอาวุธ และให้มีไฟ มีเครื่องดนตรี รวมถึงไม่พูดคุยจีบกันเกินเที่ยงคืน การกำหนดให้หนุ่มสาวมีเวลาพูดคุยกันไม่เกินเที่ยงคืนนี้สอดคล้องกับหลักค้ำผูกสาม “มาตรา 1 บ่าวสาวเดือนแลดาว ให้ไปเล่นตามฮีดตามคองเมืองนั้นเทอญ ให้มีหมู่มีคู่จึงไปเทอญ ไปให้มีหมู่อยู่ให้มีไพร่ อย่าเล่นกรายเวลา ให้กำหนดประมาณ 3 ยาม นั้นเทอญ ครั้นกลายนั้นถือเอาเป็นผิด”[16]

4.1.10 กฎหมายดูแลสัตว์

ทั้งสองฉบับกล่าวถึงการดูแลรักษาสัตว์เลี้ยง คือ ช้างม้าวัวควาย ห้ามไม่ให้มากินข้าว รวมถึงเตือนให้ประชาชนทำรั้วรอบไร่นา ซึ่งว่าด้วยการดูแลรักษาสัตว์นี้เหมือนกัน

4.1.11 ลักษณะหนี้

ลักษณะการเป็นหนี้ต้องมีหลักฐาน ทั้งสองฉบับเรียกว่า “กรมธรรม์” ซึ่งระยะเวลาในการเป็นหนี้ถ้วน 3 ปี 7 ปี ถ้าไม่ทวงในระยะเวลาดังกล่าว ถือเป็นโมฆะ

4.1.12ตั้งศาลเตี้ย

ห้ามเจ้านายในเมืองไปตั้งศาลว่าความในหมู่บ้าน หากคดีความนั้นเกี่ยวพันกับลูกหลานเจ้านาย ๆ ประสงค์จะเดินทางไป ให้บอกแก่เมืองแสนเมืองจัน ถ้ามีหนังสืออนุญาตให้ไปจึงไปได้

---

[14]เติม วิภาคย์พจนกิจ,ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542), หน้า 161.

[15]ETIENNE AYMONIER,บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440, แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 67.

[16]สงบ สุริยินทร์, 2525, 38.

4.1.13ขุนนางประพฤติผิด

ขุนนางประพฤติผิดพบเพียง 2 มาตรา ในหลักคำเมืองสุวรรณภูมิเท่านั้น ไม่พบข้อความดังกล่าวในฉบับเมืองร้อยเอ็ด ดังนี้

1) คลังช้าง ม้า วัว ควาย 2) ผู้รักษาป่าดง ของป่า 3) นายด่านศุลกากร 4) ขุนงวดขุนคลัง ทั้ง 4 ตำแหน่งนี้เมื่อมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ให้ละโทษประหารเสีย ให้ถอดยศ และให้ชดใช้ค่าเสียหายทั้งหมด

2) ทหารไปรบต่างเมือง พ่ายกลับมา อย่าพึงฆ่า อย่าพึงถอดยศ ให้พิจารณาเหตุ 3 ประการก่อน คือ 1) มีอำนาจสิทธิ์ขาดในกองทัพ 2) มีอายุพร้อม 3) ไปรบในเมืองท่าน ควรเฆี่ยนและจำคุกไว้ แล้วเลี้ยงดูต่อไป แต่ถ้ารบแพ้แล้วหนีไปซ่อนที่อื่น สืบได้ฆ่าเสียก็สมควร

4.1.14ข้อปฏิบัติของราชการ

1)ให้สามัคคีมาประชุมพร้อมกัน โดยให้นั่งตามลำดับบรรดาศักดิ์ และห้ามเสพสุรายาเมามาประชุมเป็นอันขาด

2) ห้ามซื้อขาย สูบฝิ่น กัญชา

3) เมื่อมีราชการ หลบหลีกหนี้ไม่บอกเจ้านาย ทำให้เสียราชการ มีโทษ

ฉบับร้อยเอ็ดมีเพิ่มเติม โดยที่ฉบับเมืองสุวรรณภูมิไม่มี คือ คนออกให้หลีกคนเข้า เรือเบาช้างเบา คนเบา เกวียนเบา ให้หลีกเรือหนัก ช้างหนัก คนหนัก และเกวียนหนัก

4.1.15อำนาจของผู้ครองเมือง

เมื่อมีผู้ฟ้องร้องต่อเมืองแสนเมืองจัน สุภาทารการ และได้นำคำฟ้องขึ้นกราบทูล เมื่อรับสั่งให้ชำระลงสถานใดให้ปฏิบัติตาม

4.1.16ข้อความส่วนท้าย

ข้อความส่วนท้ายนี้มีเฉพาะฉบับเมืองร้อยเอ็ด ให้พากันรักษาศีล เมื่อตาแสงนายบ้านจัดบุญมีหนังสือเชิญเจ้านายและกรมการสามารถไปได้ และให้ดำรงอยู่ในฐานานุรูปอันเหมาะสม ถ้าไม่มีหนังสือเชิญ ไปด้วยประโยชน์ของตน อย่าให้ชาวบ้านเดือนร้อน

4.2 เปรียบเทียบความเข้มข้นของพุทธศาสนาในกฎหมาย

หลักคำเป็นกฎหมายที่อิงกับหลักพุทธศาสนาน้อยมาก ไม่ได้มีลักษณะเหมือนกฎหมายอื่น ๆ เช่น ธรรมศาสตร์ โคสาราษฎร์ ที่อิงกับหลักพุทธศาสนาและตัดสินแอบอิงกับหลักพุทธศาสนา[17] ดังนั้นหลักคำจึงกล่าวถึงพุทธศาสนาน้อยมาก มีเพียงมาตราที่ 55 ที่กล่าวถึงห้ามเสนาอำมาตย์นำเอากฎหมายนี้ไปฉ้อฉลเบียดเบียนสมณชีพราหมณ์ ซึ่งทั้งฉบับเมืองสุวรรณภูมิและฉบับเมืองร้อยเอ็ดกล่าวเหมือนกัน ดังต่อไปนี้

---

[17]วรพร ภู่พงศ์พันธุ์, “กฎหมายโคสาราษฎร์กับภาพสะท้อนตัวตนของสังคมอีสาน” ใน ศุภวุฒย์-ศุภวาร จุลพิจารณ์ (กรุงเทพฯ : เฟื่องฟ้า, 2547), 75.

ตาราง 4 :เปรียบเทียบพุทธศาสนาในกฎหมายหลักคำ

หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ	**หลักคำเมืองร้อยเอ็ด**
55. อันหนึ่ง บ่าวแพวไปเหล้นสาว ไปให้มีหมู่ เหล้นอยู่ให้มีไฟ ไปมีปี่มีแคนมีเทียะ มีซอ ห้ามอย่าให้เหล้นเดิกดื่น ล่วงล้ำกลายคองกลายอาชญา กลายเที่ยงคืนไป ถือว่าเป็นใจโจร ผิดมีโทษ	**55.** อันหนึ่ง ถ้าสีทาดราชกุมารบ่าวแพวไปเหล้นสาว ไปให้มีหมู่เหล้น อยู่ให้มีไฟ ให้มีแคนมีเทียะมีซอห้ามอย่าให้อ่านหนังสือกลายหน้าบ้านเฮือนท่านแล***วัดวาศาสนา*** แล้วอย่าให้เหล้นเดิกลื่นล้ำกลายคองกลายอาชญา พ้นเที่ยงคืนไป ถ้าพ้นเที่ยงคืนไปถือว่าเป็นใจโจร จะเอาตัวเป็นโทษ

นอกจากมาตราดังกล่าวแล้ว ในมาตราอื่น ๆ ของกฎหมายหลักคำเมืองสุวรรณภูมิ ไม่ระบุพุทธศาสนาในกฎหมายเลย ส่วนฉบับเมืองร้อยเอ็ด มีมาตราที่เพิ่มเติมจากกฎหมายหลักคำเมืองสุวรรณภูมิอีก 3 มาตราที่กล่าวสนับสนุนและปกป้องพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

> ๏ อันหนึ่ง ให้เจ้านายกรมการท้าวเพียตาแสงจ่าบ้านนายบ้านไพร่บ้านพลเมืองพร้อมกัน***ทำบุญให้ทาน***ตามอย่างธรรมเนียมบูราณจงทุกปีอย่าให้ขาด เมื่อตั้งทำบุญให้ทานบ้านใดตาแสงใดก็ดี ถ้ามีเจ้านายสีทาดราชกุมาร กรมการท้าวเพียตาแสงนายบ้านจ่า(บ้าน)และไพร่บ้านพลเมืองเสพสุรายาเมาก็ดี ไม่ได้เสพก็ดี เข้าวัด***เมื่อทำบุญให้ทานผิดพาลด่าพระภิกษุสงฆ์สามเณร***แลด่าผู้เถ้าผู้แก่ทุบถองตะบองตีและจับยาดฮวดดึงสิ่งของลูกหญิงนางสาวแลลักช้างม้าโคกระบือสรรพสิ่งของแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี
> ๏ อันหนึ่ง ให้เจ้านายท้าวเพียแลไพร่บ้านพลเมืองให้เกรง***ยำวรพุทธทาสศาสนา*** แล้วให้ยำผู้เถ้าผู้แก่พ่อแม่ตานาย ถ้าแลเจ้านายสีทาดราชกุมารท้าวเพียผู้ใหญ่ผู้น้อยแลไพร่บ้านพลเมืองหากบ่ฟังบังคับบังชา
> ๏ อันหนึ่ง ให้เจ้านายกรมการเสนาผู้ใหญ่ผู้น้อย ตาแสงนายบ้าน ไพร่บ้านพลเมืองพร้อมกัน***ทำบุญให้ทาน รักษาศีลห้าศีลแปดภาวนา***จงทุกวันอย่าให้ขาด เมื่อทำบุญให้ทาน ถ้ามีเจ้านายสีทาดราชกุมารกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ดี เมื่อตาแสงนายบ้านจักตั้งทำบุญให้ทานวัดวาอารามใด ถ้าเขามีขันตินีระมนต์มาอังเชิญไปจิ่งไป ถ้าไปแล้วให้ตั้งภูมิอยู่ตามยุติธรรม ถ้าไม่มีขันตีนิมนต์มาเชิญไปแล้วหากไปด้วยประโยชน์ของตัวแล้วอย่าให้ยากแก่ตาแสงนายบ้านแลไพร่พลเมืองให้ได้คำเดือดร้อนต่อไป ถ้าบุคคลผู้ใดหากล่วงเกินไม่ฟังบังคับบังชา ถ้ามีผู้มาฟ้องหากล่าวโทษพิจารณาเป็นสัตย์ จะเอาตัวเป็นโทษตามพระราชฎีกา

การกล่าวถึงพุทธศาสนาดังกล่าวของฉบับเมืองร้อยเอ็ด เป็นไปได้ว่ามีการเพิ่มเติมในช่วงที่แยกตัวออกมาตั้งเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งช่วงของการตั้งบ้านเมืองอาจจะมีความเข้มงวดเรื่องพุทธศาสนา เพื่อจัดระเบียบสังคมให้กระชับยิ่งขึ้น

5. สรุป

หลักคำ หรือ อาณาจักรหลักคำ เป็นกฎหมายโบราณที่พบในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อความในตอนต้นว่าเจ้าเมืองสั่งในตราขึ้นใช้ และบอกศักราช ซึ่งบางฉบับมีความชัดเจน บางฉบับมีความไม่ชัดเจน ซึ่งสาเหตุอาจจะเกิดจากการคัดลอกต่อ ๆ กันมา กฎหมายหลักคำเมืองสุวรรณภูมิ จากการวิเคาะห์ศักราช ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2307 ส่วนกฎหมายหลักคำเมืองร้อยเอ็ด ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2397 โดยหลักคำเมืองร้อยเอ็ด ระบุชัดเจนว่า *“ตั้งประกาศหลักคำเมืองไว้สีทาดราชกุมารและกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย กรมการท้าวเพียผู้น้อยผู้ใหญ่ ตาแสงนายบ้าน จ่าบ้านและราษฎรไพร่บ้านพลเมืองให้ทั่วเถิงตาม**อย่างบ้านเมืองบูราณ**ให้อยู่เย็นเป็นสุขปกติสุข**เหมือนอย่างแต่ก่อน**”* ซึ่งการตรากฎหมายของเมืองร้อยเอ็ด หากนับศักราชที่ตราแล้ว ตราขึ้นหลักฉบับเมืองสุวรรณภูมิ ซึ่งทั้งฉบับเมืองสุวรรณภูมิและเมืองร้อยเอ็ด มีความคล้ายคลึงกัน ต่างกันเพียงเล็กน้อย จึงอาจจะเป็นไปได้ว่ามีการคัดลอกกันมาก จากฉบับใดฉบับหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนชื่อเมืองตามถิ่นที่อาศัยหรือถิ่นที่บังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ รวมถึงปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เข้ากับพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น สิทธิประโยชน์ในไร่นา เครื่องมือจับสัตว์ รวมถึงการปรับลดอัตราโทษปรับ (ขันไหม) ลง แต่พบว่ามีการปรับเพิ่มข้อความที่ปกป้องและส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้น

6.ข้อเสนอแนะ

6.1 ควรการศึกษากฎหมายที่มีชื่อว่า “หลักคำ” หรือ “อาณาจักรหลักคำ” โดยศึกษาเปรียบเทียบด้านต้นฉบับ อักษรจาร และเนื้อหา

6.2 ควรศึกษาการแพร่กระจายของหลักคำเมืองสุวรรณภูมิไปยังเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสาน รวมถึงการศึกษาด้านการเพิ่ม การลด และการปรับเปลี่ยนของเนื้อหา

เอกสารอ้างอิง

ก. เอกสารใบลาน

หลักคำ. วัดเมืองสรวงใหญ่ ตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. อักษรไทยน้อย. หนังสือผูก. จำนวน 1 ผูก 37หน้าลาน. ไม่ปรากฏปีจาร.

หลักคำ. วัดเมืองสรวงใหญ่ ตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. อักษรไทยน้อย. หนังสือก้อม. จำนวน 1 ผูก 50หน้าลาน. ไม่ปรากฏปีจาร.

หลักคำ. วัดท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. อักษรไทยน้อย. หนังสือผูก. จำนวน 1 ผูก 34 หน้าลาน. ไม่ปรากฏปีจาร.

หลักคำ. วัดท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. อักษรไทยน้อย. หนังสือก้อม. จำนวน 1 ผูก 54 หน้าลาน. ไม่ปรากฏปีจาร.

หลักคำ.วัดสีสมดี เมืองวาปี แขวงสาลวัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. อักษรไทยน้อย. หนังสือผูก. จำนวน 1 ผูก 34 หน้าลาน. ไม่ปรากฏปีจาร.

ข. เอกสารตีพิมพ์

ชฎาพร จีนชาวนา. **การวิเคราะห์สังคมเมืองน่านจากกฎหมายอาณาจักรหลักคำ (พ.ศ.2395-2451)**.ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

ชวนากร จันนาเวช. **ตำรายาวัดท่าม่วง เล่ม 1**. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.

เติม วิภาคย์พจนกิจ.**ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2542.

ธวัช ปุณโณทก. “ขัตติยวงศา (เจ้าเมืองร้อยเอ็ด) , พระ” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “รัตนวงศา (เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ) , พระ” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 11**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “ใส่สินไหม : กฎระเบียบ” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 14**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

นิติลักษณ์ แก้วจันดี. “ผู้ชายในกฎหมายโบราณอีสาน : มุมมองใหม่ผ่านแนวคิดเชิงวิพากษ์” **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561) : 193-225.

วรพร ภู่พงศ์พันธุ์. “กฎหมายโคสาราษฎร์กับภาพสะท้อนตัวตนของสังคมอีสาน” ใน **ศุภวุฒย์-ศุภวาร จุลพิจารณ์**. กรุงเทพฯ : เฟื่องฟ้า, 2547.

สงบ สุริยินทร์. หลักค้ำผูกสาม (กฎหมายโบราณอีสาน). **อนุสรณ์พระราชศีลโสภิต เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม 20 มิถุนาย 2525**. มหาสารคาม: มปพ., 2525.

อรรถ นันทจักร์. **กฎหมายอีสานฉบับต่าง ๆ : รูปแบบและพัฒนาการ**. อุบลราชธานี: ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ อุบลราชธานี, 2532.

ETIENNE AYMONIER.**บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440**. แปลโดย ทองสมุทร โดเรและสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

หลักประชาธิปไตย : ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ
Democracy: Governance in Organizations.

พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี[1]
นายอาทิตย์ แสงเฉวก[2]
พระอธิการนัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ[3]

บทคัดย่อ

ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยมีผู้ให้ทัศนะไว้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ศึกษาค้นคว้าในที่นี้ขอกล่าวถึงเพียงหลักสำคัญๆคือ (1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอุดมการณ์ทางการเมืองหรือเป้าหมายในทางการเมืองที่ถืออำนาจสูงสุดของรัฐเป็นของประชาชน(2) การกำหนดระบอบหรือกรอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดของรัฐเช่นการแสดงออกโดยการที่ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตั้งผู้ปกครองหรือตัวแทนประชาชนในการไปใช้อำนาจรัฐอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปเช่นอาจเป็นการปกครองในรูปแบบรัฐสภารูปแบบประธานาธิบดีหรือรูปแบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดีเป็นต้น (3) ความหมายที่เป็นวิถีชีวิตของคนในรัฐนั้นๆประชาธิปไตยจะเกี่ยวพันกับการใช้ชีวิตของพลเมืองในประเทศหรือในรัฐที่เข้าใจและเคยชินกับการดำเนินชีวิตดังกล่าว

ในประเทศหรือในรัฐที่เข้าใจและเคยชินกับการดำเนินชีวิตดังกล่าวหลักธรรมาภิบาลมีหลักการสำคัญคือการตรากฎหมายกฎข้อบังคับต่างๆให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมหลักความโปร่งใสการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และร่วมคิดร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้เป็นการสร้างกลไกให้มีผู้รับผิดชอบตระหนักในหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าการยึดมั่นในความถูกต้องดีงามสำนึกในหน้าที่ของตนเองมีความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจขยันอดทนมีระเบียบวินัยและเคารพในสิทธิของผู้อื่น

ประชาธิปไตยกับธรรมาภิบาลมีความสอดคล้องกันเกื้อกูลซึ่งกันและกันและคล้ายคลึงกันอย่างมากเพราะต่างเน้นที่คนเป็นหลักการสำคัญที่ทำให้คนมีส่วนร่วมมีคุณธรรมยึดหลักกฎหมายทุกคนมีเสรีภาพมีความเสมอภาคมีความโปร่งใสและจะดำเนินการอะไรต้องมองถึงความคุ้มค่าที่จะเกิดขึ้นเป็นหลักที่สำคัญเป็นอย่างไร

คำสำคัญ : หลักประชาธิปไตย ธรรมาภิบาล องค์กรภาครัฐ

ABSTRACT

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[3] วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The meaning of the word democracy is widely varied depending on the viewpoint of the researcher. Here are just a few of the key points: (1) People are sovereign, political, or political. (2) the formulation of a regime or framework of government; It shows that the people own the sovereignty or the supremacy of the state, such as expression by the people having the right to elect the governor or the people's representative in the exercise of state power. There may be different forms, such as the rule of parliament. Presidential style (3) The meaning of a person's life in that state. Democracy is related to the life of a citizen in a country. In a state that understands and accustoms to such a lifestyle.

In the country or in a state that understands And be accustomed to such a lifestyle. Corporate Governance Principles are to enact new laws, rules and regulations. Accepted by the society. Transparency Creating trust Opportunity for people to share, recognize and share ideas. Contribute to the decision making process of key issues. Responsible for monitoring is the creation of a responsible mechanism. Realize the duty Social Responsibility Limited management and use of resources. Adherence to goodness. Recognize their duties. Be honest, sincere, hard-working, disciplined. And respect the rights of others.

Democracy and good governance are consistent. Support each other And very similar because they focus on people is a key principle that makes people participate in morality based on the law.Everyone has freedom Equality Transparent And what does it take to look at the value to be.Happens with.

Keywords: Democracy Governance Organizations.

1. บทนำ

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเมื่อปีพ.ศ. 2475ซึ่งเป็นเวลา86ปีมาแล้วแต่ประเทศไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงและสมบูรณ์ยังไม่เป็นการปกครองตามสุนทรพจน์ตอนหนึ่งของประธานาธิบดีลินคอล์นผู้เลิกทาสในสหรัฐอเมริกามีว่า “รัฐบาลของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชนจะไม่มีวันสูญสลายไปจากผืนพิภพนี้” (จิรโชควีระสย, สุรพลราชกัณฑารักษ์และสุรพันธ์ทับสุวรรณ, 2557)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นักปราชญ์ของพระพุทธศาสนาผู้ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากองค์การยูเนสโกได้กล่าวว่า “ถ้าธรรมาธิปไตยไม่มาก็หาประชาธิปไตยไม่เจอ” แสดงว่าประชาธิปไตยจะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ซึ่งแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในสังคมไทย ได้มีการหล่อหลอมความคิดความเชื่อ ในสิ่งที่สังคมหรือประชาชนมองว่าเป็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการปลูกฝังทางความคิด ของกลุ่มผู้มีอำนาจจนกลายเป็นแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในสังคมไทยอันเห็นได้จากกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองหรือวิถีทางประชาธิปไตย ที่ถูกบิดเบือนออกจากหลักปรัชญาของประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549)

ธรรมาภิบาลมีการนำมาปรับประยุกต์ ใช้บริหารงานในองค์กรภาครัฐในปัจจุบันอย่างแพร่หลายด้วยเหตุเพราะช่วยส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและมีประสิทธิภาพในการดำเนินการด้าน

ต่างๆและสามารถสร้างภาพลักษณ์ สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้สังคมอันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ธรรมาภิบาลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อกันซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติต่อกันระหว่างประเทศองค์กรระหว่างประเทศต่างๆด้วยเช่นกันนอกจากนี้หลักธรรมาภิบาลยังเป็นพื้นฐานที่จะช่วยพัฒนาสังคมทั้งระบบให้มีคุณภาพ

2.ความเป็นมาของหลักการประชาธิปไตย

ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งมาจากคำภาษากรีกว่าDemocratiaซึ่งประกอบด้วยคำ2คำคือ Demos กับkrateinคำว่า Demos หมายถึงประชาชนและKrateinหมายถึงการปกครองฉะนั้นประชาธิปไตย (Demoskratia) จึงหมายถึงประชาชนปกครองหรือการปกครองโดยประชาชน (โกวิทย์วงศ์สุรวัฒน์, 2534,)

ประชาธิปไตยในอีกความหมายหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เป็นวิถีชีวิตของคนทุกๆคนซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจและเคารพนับถือซึ่งกันและกันความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและจะทำให้เข้าใจกันโดยการพูดจาถกเถียงใช้เหตุผลโดยสันติวิธีเพราะมนุษย์มีเหตุผลและมีเจตนารมณ์ที่ปรารถนาในความสุขของกันและกัน

ในขณะเดียวกันนั้นแต่ละคนสามารถธำรงไว้ซึ่งเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของตนเองได้พร้อมๆไปกับเข้าร่วมกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่อันหมายความว่าประชาธิปไตยเป็นวิธีการดำรงชีวิตซึ่งใช้หลักรวมประโยชน์คือเป็นการประสานประโยชน์ระหว่างสาธารณประโยชน์กับประโยชน์ส่วนบุคคลจึงอาจสรุปได้วาประชาธิปไตยเป็นหลักการที่จะนำไปสู่วิถีทางที่จะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุด

ดังนั้นอาจแยกความหมายประชาธิปไตยออกเป็น2ประเภทหลัก(กมลสมวิเชียร, 2516) ๆได้ดังนี้

ประชาธิปไตยในความหมายที่แคบเป็นเพียงระบบการเมือง (Political System) หรือรูปของการปกครอง (Form of Government) เมื่อเรากล่าวถึงประเทศอังกฤษและอเมริกามีระบบการเมืองและการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยก็จะทำให้คำนึงถึงรัฐสภารัฐธรรมนูญหรือการเลือกตั้งซึ่งความจริงแล้วองค์ประกอบดังกล่าวไม่ได้แสดงถึงการมีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแต่อย่างใด

ประชาธิปไตยในความหมายกว้างประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองและการปกครองซึ่งเป็นการมองจากมุมแคบดังกล่าวข้างต้นแล้วก็ยังอาจมองดูประชาธิปไตยจากมุมที่กว้างขวางกว่าได้อีกคือการพิจารณาดูว่าประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นเรื่องระหว่างรัฐบาลกับประชาชนหรือระหว่างผู้ปกครองเท่านั้นแต่ประชาธิปไตยยังเป็นเรื่องของกิจกรรมสัมพันธภาพและความเกี่ยวข้องระหว่างประชาชนด้วยกันในระดับต่างๆด้วยอาจเป็นในระดับครอบครัวโรงเรียนหมู่บ้านที่ทำงานจนถึงระดับชาติและระดับโลกได้

ความหมายประชาธิปไตยสามารถจำแนกเป็น3ประเภทคือ

1) ความหมายที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองหมายถึงอุดมการณ์ทางการเมืองหรือเป้าหมายในทางการเมืองคือลักษณะที่ถืออำนาจสูงสุดของรัฐเป็นของประชาชนหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่ถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

2) ความหมายที่เป็นรูปแบบการปกครองหรือระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่งจะเป็นลักษณะการกำหนดระบอบหรือกรอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่มีวิธีการแสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดของรัฐเช่นการแสดงออกโดยการที่ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตั้งผู้ปกครองหรือตัวแทนประชาชนในการไปใช้อำนาจรัฐหรือในอดีตนั้นประชาชนสามารถไปใช้สิทธิในการปกครองตนเองได้โดยตรงประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปเช่นอาจเป็นการปกครองในรูปแบบรัฐสภารูปแบบประธานาธิบดีหรือรูปแบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดีเป็นรูปแบบการปกครองที่แบ่งแยกอำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมืองให้องค์การต่างๆทางการเมืองกันอย่างเด็ดขาดเป็นต้น

3) ความหมายที่เป็นวิถีชีวิตของคนในรัฐนั้นๆประชาธิปไตยจะเกี่ยวพันกับการใช้ชีวิตของพลเมืองในประเทศหรือในรัฐที่เข้าใจและเคยชินกับการดำเนินชีวิตดังกล่าวเช่นการเป็นผู้มีเหตุผลการยอมรับศักดิ์ศรีของบุคคลการตัดสินกระทำการใดๆจะอาศัยเสียงส่วนใหญ่การไม่นิยมความรุนแรงในการแก้ปัญหาและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นต้น

3.ลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีรากฐานมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตโดยเริ่มตั้งแต่สมัยกรีกโบราณและได้พัฒนาต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย(อมรรักษาสัตย์และคณะ, 2539) มีดังต่อไปนี้(ชัยอนันต์สมุทวณิช, 2519)

(1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยรัฐบาลได้อำนาจมาจากประชาชนหรือโดยความยินยอมของประชาชน

(2) การเลือกผู้แทนในสังคมสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนต้องเป็นการเลือกที่บริสุทธิ์ยุติธรรมโดยประชาชนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้อย่างอิสระ

(3) ให้ความสำคัญแก่แนวความคิดที่แตกต่างรวมถึงมีการแก้ไขปัญหาด้วยการร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจสถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ตัดสินปัญหาทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมเช่นคณะรัฐมนตรีรัฐสภาโดยใช้วิธีอภิปรายแสดงความเห็นเพื่อหาข้อยุติ

(4) เชื่อในความเป็นอิสระและเสรีภาพของมนุษย์เช่นการนับถือศาสนาการชุมนุมทางการเมืองการแสดงความคิดเห็นการออกเสียงเลือกตั้งเป็นต้น

(5) การบังคับใช้กฎหมายยึดถือความเท่าเทียมกันโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

(6) รัฐบาลต้องมีอำนาจจำกัดอำนาจต้องไม่ต้องอยู่ในมือคนๆเดียวหรือกลุ่มเดียวมีการแบ่งอำนาจและกระจายอำนาจโดยมีการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน

(7) การตัดสินใจหรือการปฏิบัติต้องเป็นไปตามเสียงข้างมากโดยไม่ต้องคำนึงถึงสิทธิของคนส่วนน้อย

(8) ประชาชนมีความเสมอภาคกันในด้านต่างๆโดยเฉพาะความเสมอภาคด้านกฎหมายและความมีโอกาสเท่าเทียมกันในด้านต่างๆ

(9) ประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานหลักการของเสรีนิยมประชาชนต้องมีอิสระและเสรีภาพในการกระทำการต่างๆเช่นการแสดงความคิดเห็นการนับถือศาสนาการเดินทางไปได้ทุกๆที่ในสังคมที่อาศัยอยู่เป็นต้น

(10) ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพต่างๆอย่างกว้างขวางโดยที่รัฐบาลเป็นผู้ให้หลักประกันและคุ้มครองการใช้สิทธิเสรีภาพอย่างน้อยสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่สำคัญ

(11) รัฐบาลใช้หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักเนติธรรมไม่ใช้อำนาจตามอำเภอใจเช่นบุคคลจะโดยจับหรือโดนลงโทษก็ต่อเมื่อทำผิดกฎหมายที่ได้ระบุไว้รวมถึงต้องได้รับการตัดสินคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมเป็นต้น

(12) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกครองประเทศผ่านกลไกต่างๆหรือใช้สิทธิที่จะแสดงบทบาทต่างๆได้โดยตรง

(13) รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชนประชาชนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆต่อรัฐบาลตลอดเวลารวมถึงมีสิทธิเปลี่ยนแปลงรัฐบาลต่างวิธีการที่ได้กำหนดไว้

4.รูปแบบประชาธิปไตย

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ได้รับการนำไปใช้กันอย่าแพร่หลายในประเทศต่างๆสามารถแบ่งออกได้เป็น2รูปแบบ(ณัชชาภัทรอุ่นตรงจิตร ,2550)ดังนี้

1) ประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) หรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) มีหลักการพื้นฐานที่สำคัญอยู่3ประการด้วยกันได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยประชาชนทุกคนโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการหลากหลายขั้นตอน (2) ยึดถือเสียงส่วนใหญ่ (majority rule) หรือมติเสียงข้างมาก (3) ความเท่าเทียมกันทางการเมือง (political equality)

2) ประชาธิปไตยทางอ้อม (indirect democracy) หรือประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน (representative democracy)

สามารถสรุปหลักเกณฑ์ประชาธิปไตยที่ได้กล่าวมาตั้งแต่เบื้องต้นตามที่ผู้จัดทำรายงานขึ้นเข้าใจซึ่งมีความสอดคล้องกับเชาวนะไตรมาศ(เชาวนะไตรมาศ, 2547)ที่ได้สรุปว่ามีหลักเกณฑ์ประกอบด้วย3ประการที่สำคัญคือ

(1) การปกครองของประชาชน (Rule of People) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการเมืองการปกครองการกำหนดให้อำนาจการเมืองการปกครองหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนไม่ใช่ของรัฐบาลเช่นการกำหนดให้ผู้ปกครองต้องมากจากการเลือกตั้งทั่วไปโดยการเปิดให้มีการออกเสียงของประชาชน (General Election by Universal Suffrage) หรือการกำหนดให้การใช้อำนาจของผู้ปกครองต้องอยู่บนพื้นฐานความยินยอมของประชาชน (Consent of People) เป็นต้น

(2) การปกครองโดยประชาชน (Rule by People) กระบวนวิถีทางการเมืองการปกครองเป็นนัยของการสร้างกระบวนการทางการเมืองการปกครองให้รองรับการกำกับควบคุมของประชาชนในรูปของการสร้างวิถีทางในการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนคู่ขนานไปกับวิถีทางในการใช้อำนาจของผู้ปกครองที่จะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนพร้อมกันไปซึ่งเป็นวิถีทาง

ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนผู้รับการปกครองนั้นเองดังเช่นการกำหนดให้ใช้เสียงข้างมากในการปกครองโดยเคารพเสียงข้างน้อย (Majority Rule and Minority Right) เป็นต้น

(3) การปกครองเพื่อประชาชน (Rule for People) เป็นหลักการพื้นฐานในการแสวงหาสิ่งที่เป็นความชอบธรรมของรัฐบาลที่ยุติธรรมซึ่งเป็นนัยของการจัดระเบียบคามสัมพันธ์ทางอำนาจขององค์กรรัฐบาลให้สอดคล้องกับครรลองของระบอบการเมืองการปกครองอันเป็นการสร้างหลักประกันขั้นพื้นฐานให้เกิดความเชื่อมั่นในการใช้อำนาจการปกครองที่ยุติธรรมของรัฐบาลและการได้รับความยินยอมจากประชาชนในความชอบของการใช้อำนาจปกครองนั้นด้วยเพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าการใช้อำนาจปกครองของรัฐบาลจะไม่บิดเบือนไปจากกฎหมายอันเป็นตัวแทนเจตนารมณ์ร่วมของประชาชนที่เรียกว่า “สัญญาประชาคม” ซึ่งจะเป็นหนทางในการเอื้อประโยชน์ให้เกิดความยุติธรรมในการปกครอง

5.ธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารกิจบ้านเมืองที่ดี

คำว่าธรรมาภิบาลเกิดขึ้นจากพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินพ.ศ.2534 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่5) พ.ศ. 2545มาตรา3/1 กำหนดแบบแผนการปฏิบัติราชการที่ทำให้เกิดการบริหารบ้านเมืองที่ดีโดยให้ตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546เพื่อให้มีผลเป็นบทบังคับให้ทุกส่วนราชการกำหนดเป้าหมายและวิธีการในการดำเนินการเพื่อการบริหารราชการที่ดีสาระสำคัญของพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546แบ่งออกเป็น9หมวด ในหมวดที่1การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (มาตรา (6) ได้กำหนดการบริการราชการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย7ประการ(พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546) ดังต่อไปนี้

(1) เกิดประโยชน์สุขของประชาชน
(2) เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ
(3) มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ
(4) ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น
(5) มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์
(6) ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ
(7) มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ

5.1ความหมายของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลหมายถึงการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) หลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนั้นสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติหรือ UNDP (The United Nations Development Programme) ได้ทบทวนและให้คำนิยามใหม่โดยรวมความถึงการใช้อำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจและการบริหารราชการแผ่นดิน(สุเมธแสงนิ่มนวล , 2552,)

ธรรมาภิบาลหมายถึงการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการฝ่าย

ปฏิบัติการฝ่ายราชการและฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติภยันตรายที่หากจะมีมาในอนาคตเพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขสอดคล้องกับความเป็นไทยรัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน(ระเบียบสานักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีพ.ศ. 2542)

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542ระบุว่าธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบ6ประกอบคือ

1.หลักนิติธรรมได้แก่การตรากฎหมายกฎข้อบังคับต่างๆให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมไม่เลือกปฏิบัติและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมายและกฎข้อบังคับเหล่านั้นโดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรือตามอำนาจของตัวบุคคล

2.หลักความโปร่งใสได้แก่การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันโดยมีการให้และการรับข้อมูลที่สะดวกเป็นจริงทันการณ์ตรงไปตรงมามีที่มาที่ไปที่ชัดเจนและเท่าเทียมมีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

3.หลักการมีส่วนร่วมได้แก่การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และร่วมคิดร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศในด้านต่างๆเช่นการแจ้งความเห็นการไต่สวนสาธารณะการประชาพิจารณ์การแสดงประชามตินอกจากนี้ยังรวมไปถึงการร่วมตรวจสอบและร่วมรับผิดชอบต่อผลของการกระทำนั้น

4. หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ได้แก่ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้เป็นการสร้างกลไกให้มีผู้รับผิดชอบตระหนักในหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมการใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดจนการเคาระในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

5.หลักความคุ้มค่าได้แก่การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

6. หลักคุณธรรมได้แก่การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามสำนึกในหน้าที่ของตนเองมีความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจขยันอดทนมีระเบียบวินัยและเคารพในสิทธิของผู้อื่น

ธรรมาภิบาลเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกองค์กรไม่ว่าภาครัฐหรือเอกชนเนื่องจากธรรมาภิบาลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อกันในทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐภาคเอกชนหรือองค์กรอิสระการปฏิบัติต่อกันระหว่างประเทศการบริหารจัดการภาครัฐที่คำนึงถึงประสิทธิภาพความโปร่งใสและความรับผิดชอบรวมทั้งมีกรอบกฎหมายและนโยบายที่มีความแน่นอนและชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประสิทธิภาพของระบบตลาดและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542ระบุว่า “ภาครัฐต้องมีการปฏิรูปและสนับสนุนให้หน่วยงานของเอกชนและองค์การเอกชนต่างๆมีกติกาการทำงานที่โปร่งใสมีความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นซื่อตรงเป็นธรรมต่อลูกค้ามีความ

รับผิดชอบต่อสังคมมีระบบตรวจสอบที่มีคุณภาพมีมาตรฐานกรให้บริการร่วมทำงานกับภาครัฐและประชาชนอย่างราบรื่นและไว้วางใจซึ่งกันและกัน”

การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ซึ่งมีการเรียกว่าเป็น corporate governance หรือบรรษัทภิบาลเป็นการสร้างหลักของการเติบโตของบริษัทเพื่อความอยู่รอดในโลกของการแข่งขันซึ่งต้องมีแนวปฏิบัติสำหรับบุคคลากรเช่นความโปร่งใสความซื่อสัตย์ความรับผิดชอบและแข่งขันได้เป็นต้นการมีบรรษัทภิบาลเป็นการดำเนินการไปด้วยหลักธรรมที่ถูกต้องเพื่อเสริมศักยภาพในการแข่งขันและเพิ่มประสิทธิภาพ (ถวิลวดีบุรีกุล, ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารรัฐกิจแนวใหม่,2516) ธรรมาภิบาลมีความสำคัญกับภาครัฐและภาคอื่นๆเพราะหลักทั้ง6ประการสามารถนำมาแปรเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับองค์กรใน3ด้านใหญ่ๆคือ

- ด้านข้าราชการลูกจ้างด้านผู้บริโภค
- ด้านสังคม
- สิ่งแวดล้อม

เมื่อองค์กรมีการปฏิบัติที่ดีต่อข้าราชการและลูกจ้างบุคลากรก็มีความสุขในการทำงานผลที่ตามมาข้าราชการและลูกจ้างมีขวัญกำลังใจทำงานอย่างเต็มที่และพร้อมมีส่วนร่วมในความก้าวหน้าของหน่วยงานภาครัฐหรือเมื่อองค์กรปฏิบัติเป็นอย่างดีกับประชาชนและกับสังคมแล้วประชาชนก็จะเกิดความเชื่อมั่นในคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการและการทำงานของภาครัฐก่อให้เกิดการยอมรับในการให้บริการแก่ประชาชน

6. ธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ

หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักที่ทุกคนในองค์กรต้องเดินไปพร้อมกันเสริมสร้างซึ่งกันและกันทั้งในกลุ่มผู้บริหารกลุ่มข้าราชการและลูกจ้างเพื่อการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องมั่นคงขององค์ภาครัฐให้มีความมั่นใจในองค์กรว่าสามารถปฏิบัติงานในองค์กรได้ในระยะยาวการนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารเพื่อให้องค์กรมีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจากสังคมแนวทางในการนำหลักธรรมาภิบาลไปปรับใช้มีดังนี้

1. ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ความรับผิดชอบคือบุคคลเช่นประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียต้องมีภาระความรับผิดชอบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำกิจกรรมหรือการตัดสินใจใดๆความรับผิดชอบที่กล่าวมาหมายถึงการเปิดเผยข้อมูลการรับผิดชอบต่อการบริหารงานและบริการการมีความยุติธรรมปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคและดำเนินการภายใต้กรอบของกฎหมาย

2. ความโปร่งใสหมายถึงการดำเนินงานด้านนโยบายต่างๆมีการประกาศให้สาธารณะรับรู้อย่างชัดเจนการดำเนินการต่างๆอยู่บนกฎระเบียบชัดเจนผู้เกี่ยวข้องสามารถรับทราบและมีความมั่นใจได้ว่าการดำเนินงานนั้นมาจากความตั้งใจในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของนโยบายไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมเช่นรัฐบาลมีความโปร่งใสก็สามารถสร้างเชื่อมั่นให้กับประชาชนเป็นต้น

3. การปราบปราบทุจริตและการประพฤติมิชอบการแสวงหาผลประโยชน์ในทางผิดกฎหมายถือเป็นการทุจริตทำธุรกิจที่เอาเปรียบสังคมและการประพฤติมิชอบทั้งต่อองค์การภาครัฐ

และองค์การในภาคเอกชนการปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานและการทำให้เกิดความโปร่งใสรวมไปถึงการมีเครื่องมือในการปราบปรามการฉ้อฉลและเสริมสร้างธรรมาภิบาล

4. การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจดำเนินนโยบายเช่นการปรับปรุงรอบๆการทำงานเพื่อความไว้วางใจร่วมกับประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงเป็นต้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการควบคุมการปฏิบัติงานการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดกระบวนการตรวจสอบและเรียกร้องในกรณีที่เกิดความสงสัยในกระบวนการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

5. การมีกฎเกณฑ์และข้อบังคับที่ชัดเจนธรรมาภิบาลมีพื้นฐานการดำเนินการอยู่บนกรอบของกฎเกณฑ์โดยไม่เลือกปฏิบัติมีการให้ความเสมอภาคเท่าเทียมและเป็นธรรมกับทุกฝ่ายมีกฎเกณฑ์และข้อบังคับที่ชัดเจนเช่นมีการกำหนดโทษกระทำความผิดในสถานที่ทำงานให้เห็นชัดเจนมีการให้รางวัลกับผู้ทำความดีและมีผลบังคับใช้ได้จะเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาระบบการบริหารเพื่อป้องกันการละเมิดหรือฝ่าฝืน

6. การตอบสนองที่ทันการหมายถึงการให้การตอบสนองที่ทันการต่อลูกค้าในเวลาหรือเงื่อนไขที่บริษัทได้กำหนดไว้

7. ความเห็นชอบร่วมกันสังคมที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความหลากหลายธรรมาภิบาลจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานความต้องการที่หลากหลายให้อยู่บนพื้นฐานของประโยชน์ส่วนรวมและขององค์กรเป็นหลัก

8. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการดำเนินงานขององค์กรต้องดำเนินไปตามระบบแผนงานโครงการที่วางไว้รวมทั้งต้องมีการวิเคราะห์ถึงความเสี่ยงทำอาจทำให้งานนั้นไม่สำเร็จเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานมากที่สุดทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

9. ความเสมอภาคบุคลากรทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วมในงานแต่ละด้านที่ปฏิบัติอยู่พัฒนาให้ข้าราชการและพนักงานรู้จักการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของงานที่ทำทั้งการใช้วัตถุดิบเวลาในการทำงานกิจกรรมหลักที่จะช่วยสร้างความเติบโตให้กับหน่วยงาน

การใช้หลักธรรมภิบาลสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานในองค์กรภาครัฐและเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่องค์กรและการให้บริการแก่ประชาชนเนื่องจากการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์การเป็นการสร้างสำนึกที่ดีในการบริหารงานและการทำงานในองค์กรและจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสำนึกที่ดีไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพไม่สิ้นเปลืองการติดตามการทุจริตความโปร่งใสโดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะได้รับผลกระทบ

7.สรุป

หลักประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาลมีหลักการหลายอย่างที่สอดคล้องกันหากองค์กรทางภาครัฐได้นำหลัก2หลักนี้มาปรับประยุกต์ใช้ในองค์กรเชื่อว่าจะทำให้องค์กรภาครัฐมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนแน่นอนอย่างไรก็ดีการนำประชาธิปไตยมาใช้ในการทำงานขององค์กรภาครัฐคือเสมอภาคเท่าเทียมและกระบวนการการมีส่วนร่วมเช่นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบการทำงานและเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานในการเจรจาต่อรองกับภาคประชาชนโดยตั้งอยู่

บนหลักของการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันและมองประโยชน์ของประชาชนหลักที่ยึดถือเสียงข้างมากและคุ้มครองเสียงข้างน้อยของประชาชนหลักความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกันมุ่งประโยชน์ของประชาชนหลักที่ยึดถือเสียงข้างมากและคุ้มครองเสียงข้างน้อยของประชาชนหลักความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อประชาชนต่อผู้ปฏิบัติงานในองค์กรภาครัฐอย่างเท่าเทียมกันการนำหลักธรรมาภิบาลมาปรับประยุกต์ใช้ในองค์กรภาครัฐ

การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐนั้นต้องมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาข้าราชการและพนักงานราชการในทุกส่วนขององค์กรภาครัฐให้มีพื้นฐานจิตใจที่ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมความซื่อสัตย์ความรับผิดชอบมีส่วนร่วมและใช้ทรัพยากรที่มีขององค์กรให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กมลสมวิเชียร, 2516, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด

โกวิทย์วงศ์สุรวัฒน์, 2534, รัฐศาสตร์กับการเมือง, สำนักพิมพ์ตะเกียง, กรุงเทพฯ.

จิรโชควีระสัย, สุรพลราชกัณฑารักษ์และสุรพันธ์ทับสุวรรณ, 2557, รัฐศาสตร์ทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่2, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร.

ชัยอนันต์สมุทวณิช, 2519, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, สำนักพิมพ์พิฆเนศจำกัด, กรุงเทพมหานคร.

เชาวนะไตรมาศ, 2547, รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญชุดที่3 เรื่องศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร.

ถวิลวดีบุรีกุล, ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารรัฐกิจแนวใหม่, [Online], Available http://kmcenter.rid.go.th/, [2016, August 19]

ณัชชาภัทรอุ่นตรงจิตร ,2550, รัฐศาสตร์ทั่วไป, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐใน, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, กรุงเทพมหานคร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549, ธรรมาภิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ, พิมพ์ครั้งที่2, บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, กรุงเทพมหานคร.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546, [Online], Available library2.parliament.go.th/library/content_law/30.pdf} [2016, August 19]

ระเบียบสานักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีพ.ศ. 2542, [Online], Available http://www.dmr.go.th/download/10.pdf. [2016, August 19]

สุเมธแสงนิ่มนวล, 2552, ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ส.เจริญการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2557, การจัดทำเนื้อหาองค์ความรู้ SMEs ภายใต้งานพัฒนาศูนย์ข้อมูล SMEs Knowledge Center ปี 2557, [Online], Availablehttp://www.sme.go.th/, [2016, August 19

อมรรักษาสัตย์และคณะ, 2539, ประชาธิปไตยอุดมการณ์หลักการและแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร

อาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Local Food : The Management Process for the Quality of Life and Social Ethics In the Northeast communities

พระมหาสังเวช จนฺทโสภี (ศรีโคตร), ผศ.,ดร.[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “อาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพและคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างด้านสุขภาวะของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๓) เพื่อวิเคราะห์อาหารพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ศึกษาแนวคิด กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การประกวดอาหารพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเด็นกระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามกรอบของวัตถุประสงค์ เช่น การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านอาหารและการสาธารณสุขของชุมชน คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนด ในพื้นที่ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกำหนดพื้นที่เฉพาะจังหวัดเลย และจังหวัดขอนแก่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระสงฆ์จังหวัดละ ๒ รูป นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการจังหวัดละ ๑ คน นักวิชาการด้านสาธารณสุขจังหวัดละ ๑ คน นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจังหวัดละ ๑ คน ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารพื้นบ้านจังหวัดละ ๕ คน รวมเป็นรายภาคจำนวน ๒๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพและคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างด้านสุขภาวะของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยอยู่อาศัยเป็นชุมชนไทยลาว นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีประเพณีวัฒนธรรม โดยยึดฮีต ๑๒ เช่นเดียวกับชาวอีสานกลุ่มไทยลาวทั่วไป อาชีพหลัก คือ การทำนา เมื่อพื้นที่เพื่อการเกษตรเริ่มมากขึ้น ทำให้แหล่งอาหารได้รับ ผลกระทบ ทำให้ต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากที่อื่นๆ ส่งผลต่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป

๒. กระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีกระบวนการการเลือกอาหาร การประกอบอาหาร และการรับประทาน

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

อาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยมีวิธีการและขั้นตอนง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน สมาชิกของครอบครัวส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการแสวงหาอาหารจากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การเตรียมอาหาร และการประกอบอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยโดยทั่วไปจะมีรสจัด แทบทุกชนิดต้องใส่ปลาร้า มีลักษณะเป็นอาหารแห้ง เหมาะสำหรับรับประทานกับข้าวเหนียว ไม่นิยมอาหารที่มีส่วนผสมของน้ำมันพืช

๓. อาหารพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีการห้ามรับประทานอาหารบางประเภทในขณะที่ร่างกายอยู่ในภาวะที่ไม่ปกติหรือไม่เหมาะสมกับวัย ตามความเชื่อจริยธรรมทางสังคมที่ชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยยึดถือ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญด้านปัญหาทางโภชนาการของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยและชาวชนบทอีสานโดยทั่วไป

คำสำคัญ : อาหารพื้นบ้าน, กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต, จริยธรรมทางสังคม

ABSTRACT

The research on "Local Food : The Management Process for the Quality of Life and Social Ethics In the Northeast communities" aimed to 1) Study the state and value of Local Food on health strengthening of the community in the Northeast. 2) Study the food management process on quality of life and social ethic promotion in the Northeast. 3) Analyze the local food on quality of life and social ethic promotion in the Northeast.

In accordance with methodology, qualitative research and action research was applied with consisting of documentary research in order to process the body knowledge, study the concept, management process for developing the quality of life and social ethics in the northeastern part of Thailand. This was collected from related documents including workshop collection, food contest on local food in the issue of management process for quality of life and social ethics in the northeastern part of Thailand under objective frameworks, for example, interview of involving persons and so on. The population and sampling group consisted of people involved in food and public health of the community. This was specified by using the areas in the northeastern part of Thailand, Loei and Khon Kaen provinces. The population and sampling group consisted of 2 monks in each province, a food academic member/nutritionist in each province, one public health academic member in each province, a cultural academic member in each province, and five community representatives involving with local food in each province. This included a total of 20 monks/individual by regional mean.

1. In aspects of state and value of local food on health strengthening of the community in the Northeast, it found that: The people in the provinces of Khon Kaen and Loei have lived as the Thai-Laos community, and they mostly respected Buddhism. They have had their culture and tradition by holding 12 trails as same as the common Thai-Laos Isan people. The main occupation was rice farming and when having more agricultural areas, it would result affecting to the food resources and caused to rely on food sources from other areas which resulted to change on the way of life.

2. In relation to the food management process on quality of life and social ethic promotion in the Northeast, it found that: The processes of food selection, cooking and eating of Khon Kaen and Loei people showed having simple methods and procedures, nor complicated, and the family members mostly involved with seeking the food from numerous natural sources. Generally, the food preparation and the cooking of the people of Khon Kaen and Loei would be hot tasted for all kinds of dishes with adding pickled fish. The food characterized as dry food which was suited for eating with sticky rice and it was unpopular for eating food with adding mixture of vegetable oil.

3. For the local food for promoting the quality of life and social ethics in the Northeast, it found that: There would be prohibited to eat some kinds of foods while the body was uncommon condition or not suited for age in accordance with the social ethic belief held by the people of Khon Kaen and Loei. This was a generally significant cause of nutritional problem for such people in Khon Kaen, Loei and the general northeastern countryside people.

Keyword : Local Food, The Management Process for the Quality of Life, Social Ethics

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

แหล่งอาหารที่สำคัญของชาวอีสาน ที่สำคัญมี ๒ แหล่ง ได้แก่ แหล่งอาหารที่ผลิตขึ้นเอง และแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปตามท้องที่ต่างๆ ในอดีตอาหารที่นำมาบริโภคส่วนใหญ่ชาวอีสานจะเก็บหาได้จากแหล่งอาหารที่มีตามธรรมชาติ[2] เช่น ป่าซึ่งมีสัตว์ป่าชนิดต่างๆ เช่น นก หนู พังพอน กระต่าย กิ้งก่า แมลงต่างๆ ตลอดจนอาหารประเภทผัก เช่น เห็ด หัวมัน ดอกกระเจียวบาน หน่อไม้ เป็นต้น ส่วนในที่ไร่นา มีผักชนิดต่างๆ ผลไม้ สัตว์และแมลงที่ใช้เป็นอาหารได้เช่นกัน นอกจากนี้ในแม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง บึง ซึ่งมีน้ำขังตลอดปีชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำ เก็บพืชที่ขึ้นอยู่ตามแหล่งดังกล่าวมาเป็นอาหารได้ทุกฤดูกาล จะเห็นได้ว่าอาหารตามแหล่งธรรมชาติของชาวอีสานในอดีตมีอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพราะพื้นที่โดยทั่วไปมีทรัพยากรป่าไม้อยู่อย่างสมบูรณ์ เป็นเหตุให้มีสัตว์ป่า และพืชผักนานาชนิดที่ชาวบ้านสามารถเก็บหามาเป็นอาหารบริโภคในชีวิตประจำวันได้ในปริมาณที่เพียงพอ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิ์ในการจับสัตว์จากแหล่งต่างๆ และเก็บพืชผักในป่าได้ทุกแห่ง เนื่องจากในอดีตพื้นที่ป่าและลำน้ำไม่มีผู้ถือกรรสิทธิ์หวงห้าม และอาหารจากที่ไร่ ที่นาของคนอื่น เจ้าของก็ไม่หวงห้ามอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนเป็นญาติพี่น้อง และผู้ที่เคารพนับถือกัน สิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วล้วนเป็นอาหารตามแหล่งธรรมชาติ ที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีมาตั้งแต่อดีตและยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีจำนวนลดลงมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยามีลักษณะธรรมชาติของแหล่งอาหารเช่นเดียวกัน

---

[2] เครือวัลย์ หุตานุวัตร และคณะ, พฤติกรรมการกินของชาวชนบทภาคอีสาน ตอนบน, **รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเร่งหาสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการกินของคนไทย พ.ศ. ๒๕๔๙**, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยโภชนาการมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

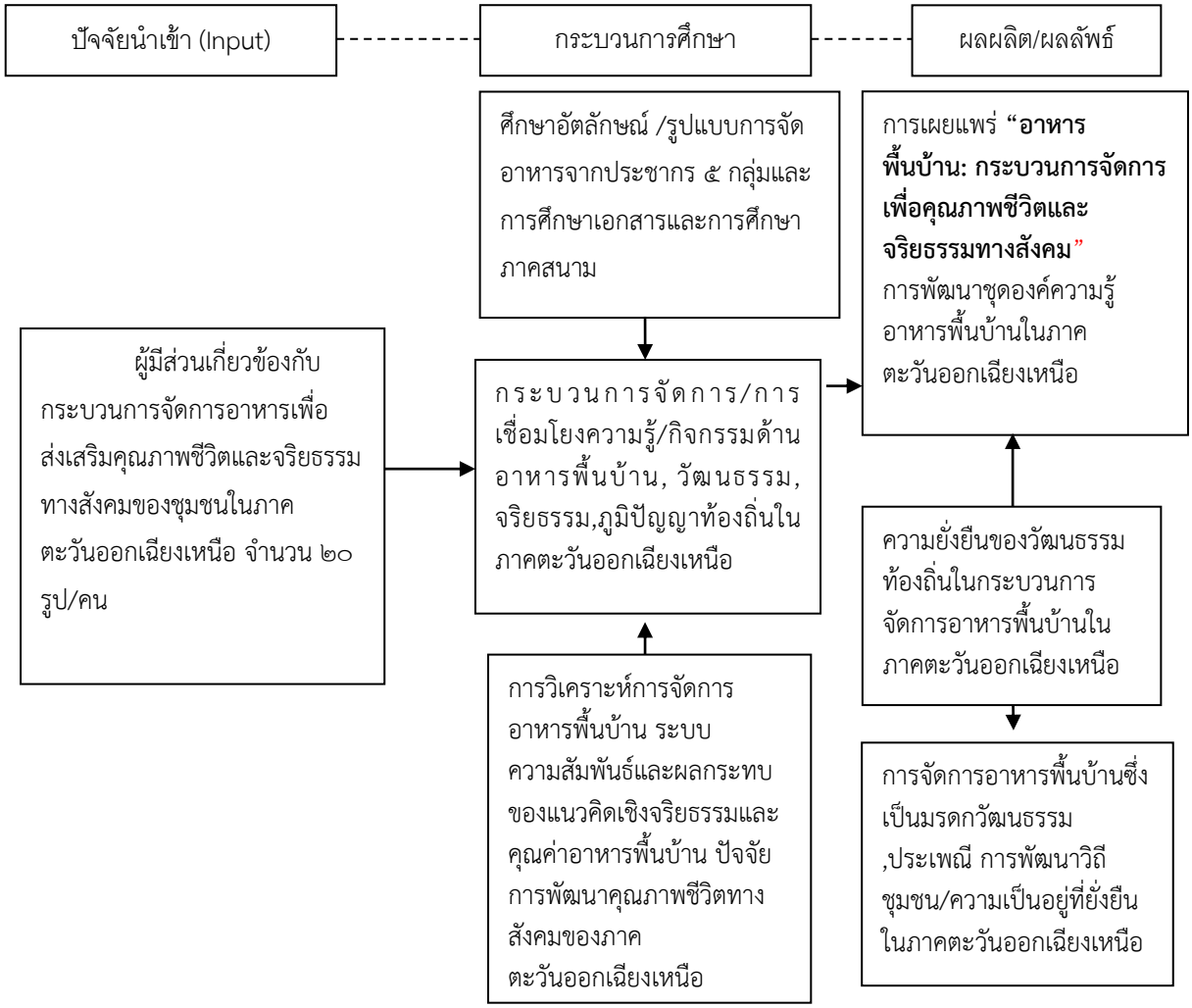
๑. เพื่อศึกษาสภาพและคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างด้านสุขภาวะของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓. เพื่อวิเคราะห์อาหารพื้นบ้านที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้



แนวทางการขับเคลื่อนโครงการวิจัยอาหารพื้นบ้าน: กระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนภาพที่ ๑ : กรอบแนวคิดในการวิจัย

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ แบบแผนการวิจัย

๑. การวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) จากอาหารพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเด็นกระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามกรอบของวัตถุประสงค์ เช่น การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๒. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบกด้วยแบบสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน

๓. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษา รวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และกระบวนการจัดการเสริมสร้างจิตสำนึกเห็นคุณค่าอาหารพื้นบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อกระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมเพื่อเห็นคุณค่าอาหารพื้นบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการบูรณาการระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการการบูรณาการองค์ความรู้ตามหลักกระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔. ดำเนินการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยา โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

๕. จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๖. การสังเกตและการใช้เทคนิค SWOT และการภาพถ่ายเพื่อศึกษาอาหารพื้นบ้าน และแนวทางการเสริมสร้างการเรียนรู้ของแหล่งอาหารในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมอาหารพื้นบ้าน/การเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

๔.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พื้นที่สำหรับการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒ จังหวัด ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ พื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลพระยืนมิ่งมงคล อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น และเทศบาลตำบลหาดทรายขาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านอาหารและการสาธารณสุขของชุมชน คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนด ในพื้นที่ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกำหนดพื้นที่เฉพาะจังหวัดเลย และจังหวัดขอนแก่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระสงฆ์จังหวัดละ ๒ รูป นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการจังหวัดละ

๑ คน นักวิชาการด้านสาธารณสุขจังหวัดละ ๑ คน นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจังหวัดละ ๑ คน ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารพื้นบ้านจังหวัดละ ๕ คน รวมเป็นรายภาคจำนวน ๒๐ รูป/คน ดังตาราง

ที่	กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน
๑	พระสงฆ์	๔
๒	นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการ	๒
๓	นักวิชาการด้านสาธารณสุข	๒
๔	นักวิชาการด้านวัฒนธรรม	๒
๕	ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารพื้นบ้าน	๑๐
รวม		**๒๐**

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสงฆ์ นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการ นักวิชาการด้านสาธารณสุขจังหวัด และนักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๔ องค์กร ตามที่กล่าวแล้ว และจากผู้วิจัยวิทยาลัยสงฆ์เลย เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชน

๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ประเภท คือ การศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์

การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อประมวลองค์ความรู้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ครอบคลุมอาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสัมภาษณ์ แบ่งประเภทผู้สัมภาษณ์ดังนี้

พระสงฆ์ นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการ นักวิชาการด้านสาธารณสุข นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารพื้นบ้าน ในพื้นที่จังหวัดเลย และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเภทกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับอาหารเพื่อให้เกิดความหลากหลายและได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างสมบูรณ์

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะเข้าร่วมและสังเกตุการณ์ในการจัดกิจกรรมการประกวดอาหารพื้นบ้าน ในพื้นที่จังหวัดเลย ได้แก่ งานดอกฝ้ายบานมะขามหวาน ประจำปี ๒๕๖๐ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และจังหวัดขอนแก่นได้แก่ เทศกาลงานไหม ประจำปี ๒๕๕๙ ซึ่งจัดขึ้นในเดือน ธันวาคมของทุกปี

ประเด็นที่ศึกษา

๑. อาหารในชีวิตประจำวันของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๑ ชนิด/ประเภทอาหารในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑.๒ แหล่งที่มาของอาหาร

๑.๓ กระบวนการจัดการ/การประกอบอาหาร

๑.๔ เวลาในการบริโภคอาหาร

๑.๕ ลักษณะของการบริโภคอาหาร

๒. จริยธรรมอาหาร/วัฒนธรรมอาหาร

๒.๑ อาหารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๒.๒ จริยธรรมอาหาร/วัฒนธรรมอาหารภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒.๓ ข้อห้ามเกี่ยวกับอาหาร

๒.๔ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับอาหาร

๓. กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

๓.๑ การประกวดอาหารพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓.๒ กระบวนการจัดการประกวดอาหารพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ ที่ครอบคลุมประเด็นของการศึกษา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีกิจกรรมการจัดเวทีประกวดอาหารพื้นบ้าน

๒. การสังเกตและการใช้เทคนิค SWOT และการภาพถ่ายเพื่อศึกษาอาหารพื้นบ้าน และแนวทางการเสริมสร้างการเรียนรู้ของแหล่งอาหารในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมอาหารพื้นบ้าน/การเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

๔.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามแบบที่ผู้วิจัยออกแบบโดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑. ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเพื่อขอความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล

๒. ผู้วิจัยและทีมงานเดินทางไปเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ในการจัดกิจกรรมอาหารพื้นบ้านด้วยตนเอง

๓. ดำเนินการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากกลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ที่กำหนด

๔. ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมดำเนินการตรวจสอบและเตรียมหารายละเอียดในกรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์

๔.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยไปพร้อมกับการจัดเก็บและการรวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อความถูกต้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอผลวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptions)

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. สภาพและคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างด้านสุขภาวะของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยอยู่อาศัยเป็นชุมชนไทยลาว นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีประเพณีวัฒนธรรม โดยยึดฮีต ๑๒ เช่นเดียวกับชาวอีสานกลุ่มไทยลาวทั่วไป อาชีพหลัก คือ การทำนา เมื่อพื้นที่เพื่อการเกษตรเริ่มมากขึ้น ทำให้แหล่งอาหารได้รับผลกระทบ ทำให้ต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากที่อื่นๆ ส่งผลต่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป

คุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างด้านสุขภาวะของชุมชนได้มาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติพบว่า มีอยู่ ๓ แหล่งใหญ่ๆ คือ แหล่งอาหารที่เป็นป่า แหล่งน้ำ และที่ไร่นา ในอดีตพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยเป็นบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ กล่าวคือ มีป่าไม้เกิดขึ้นอย่าง หนาแน่น โดยเฉพาะตามที่ดอน ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เหล่านี้สร้างเป็นที่อยู่อาลัย ยุ้งฉาง และทำเป็นเชื้อเพลิง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สำคัญของชาวบ้าน เพราะป่าเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด และพืชพรรณธรรมชาติที่เป็นอาหารของชาวบ้าน นอกจากนั้นที่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วไปตามหมู่บ้านต่างๆ มีสภาพเป็นหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำขังตลอดปี และมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่อย่างชุกชุม ชาวบ้านสามารถจับสัตว์เหล่านั้นและเก็บพืชผักมาเป็นนอาหารรับประทานได้อย่างเพียงพอตลอดปี จะเห็นได้ว่าในอดีตชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยอาศัยอาหารตามธรรมชาติจากแหล่งต่างๆ สำหรับบริโภคอย่างเพียงพอ แต่หลังจากที่มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่มันสำปะหลังตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติเหล่านี้มาก ป่าไม้ซึ่งมีสภาพที่สมบูรณ์ ได้ถูกทำลายลง มีการปรับพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่เพราะปลูกมันสัปปะหลัง รวมทั้งมีการนำไม้จำนวนมากไปทำเชื้อเพลิง เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นผลทำให้ป่าไม้ได้เริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อป่าไม้ถูกทำลาย จึงส่งผลให้แหล่งอาหารที่มีในป่าลดลง ดังนั้นอาหารที่ได้จากป่าจึงลดน้อยลงเช่นเดียวกัน สัตว์ป่าบางชนิดถูกล่าลดจำนวนลง บางชนิดได้สูญพันธุ์ไป นอกจากนี้การทำลายป่ายังทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์และเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินไปทับถมตามที่ลุ่มหรือแหล่งน้ำที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงจนตื้นเขิน จนแหล่งน้ำบางแห่งต้องเปลี่ยนสภาพไป เกิดภาวการณ์ขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง และหน้าฝนเกิดภาวะน้ำท่วมฉับพลัน ถึงแม้ว่าทางเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านจะได้ร่วมกันแก้ปัญหาโดยการขุดลอกแหล่งน้ำเหล่านี้ แต่ในเวลาเพียง ๒-๓ ปีก็เกิดภาวะเหมือนเดิม

ปัจจุบันแหล่งอาหารที่มีตามธรรมชาติในเขตจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยได้ลดจำนวนลงมาก ในขณะที่ประชากรในพื้นที่มีจำนวนมากเพิ่มขึ้น ชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยไม่สามารถแสวงหาให้เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาหารจากตลาดในชุมชน ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนไม่มีที่ทำกิน จึงต้องใช้วิธีแก้ปัญหาด้วยการอพยพไปรับจ้างในท้องที่อื่น

๒. กระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การบริโภคอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยในปัจจุบัน พบว่า มีกระบวนการการเลือกอาหาร การประกอบอาหาร และการรับประทานอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยมีวิธีการและขั้นตอนง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน สมาชิกของครอบครัวส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการแสวงหาอาหารจากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การเตรียมอาหาร และการประกอบอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยโดยทั่วไปจะมีรสจัด แทบทุกชนิดต้องใส่ปลาร้า มีลักษณะเป็นอาหารแห้ง เหมาะสำหรับรับประทานกับข้าวเหนียว ไม่นิยมอาหารที่มีส่วนผสมของน้ำมันพืช ชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยนิยมรับประทานข้าวเหนียว เพราะถือว่าอิ่มเร็วและอิ่มนานไม่หิวง่าย ไม่นิยมรับประทานอาหารข้าวเจ้า เพราะจะไม่อิ่มและไม่อยู่ท้อง คือ รับประทานแล้วไม่นานก็หิวอีก ทำให้ไม่มีแรงทำงาน นอกจากนี้มีการกั้นแหล่งน้ำธรรมชาติให้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง เป็นเหตุให้แหล่งน้ำตื้นเขิน และทำให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดน้อยลง รวมทั้งการที่ประชากรของจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยเพิ่มจำนวนมากขึ้น การเก็บอาหารตามธรรมชาติในพื้นที่ก็มีมาก ในทำนองเดียวกันและประการสำคัญการคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยกับชุมชนอื่นมีความสะดวกมากขึ้น อาหารที่หามาได้จากแหล่งธรรมชาติจำนวนมากๆ ถูกส่งไปขายที่ตลาดในเมือง ทำให้อาหารจากแหล่งธรรมชาติหายากโดยเฉพาะในหน้าแล้งการซื้อขายอาหารมีมากขึ้น

๓. อาหารพื้นบ้านที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อาหารพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยพบว่า มีความเชื่อจริยธรรมทางสังคมต่างๆเป็นเรื่องที่บอกเล่าต่อๆ กันมา โดยไม่มีหลักวิทยาศาสตร์พิสูจน์ ถึงแม้ว่าในสังคมปัจจุบันความเชื่อจริยธรรมทางสังคมเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเหลืออยู่น้อยมาก แต่ยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านต่างๆ ของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยและในสังคมชนบททั่วไป อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของความเชื่อจริยธรรมทางสังคมเหล่านี้บางอย่างยังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการบริโภคอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยเพราะมีการห้ามรับประทานอาหารบางประเภทในขณะที่ร่างกายอยู่ในภาวะที่ไม่ปกติหรือไม่เหมาะสมกับวัย ตามความเชื่อจริยธรรมทางสังคมที่ชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยยึดถือ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญด้านปัญหาทางโภชนาการของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยและชาวชนบทอีสานโดยทั่วไป

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ผลการศึกษา พบว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติถูกทำลายไปเนื่องมาจากการเผาป่าทั้งของตนเอง และพื้นที่ของรัฐในการเพาะปลูก ดังนั้นรัฐควรส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่นและดูแลการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าสงวน อันเป็นการสงวนพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ให้เป็นอาหารแก่ชาวบ้านได้

๒. เนื่องจากแหล่งน้ำที่เป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำ อันเป็นอาหารหลักของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยในอดีต มีการตื้นเขิน หน่วยงานของรัฐควรเข้าไปดูแลในการขุดลอกห้วยหนองและปลุกสำนึกชาวชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยในการพัฒนาแหล่งอาหารธรรมชาติต่างๆ

๓. เนื่องจากรูปแบบการบริโภคอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป รัฐควรส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการถนอมอาหาร และการแปลรูปอาหารจากท้องถิ่น เพื่อสามารถดัดแปลงรูปแบบอาหารและเก็บอาหารไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำลายแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยเพื่อนำผลมาแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบอาหารอีสานจากแหล่งธรรมชาติที่ชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยกับท้องถิ่นอื่นที่มีสภาพการทำลายแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เพื่อนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบว่าสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร

๓. ควรมีการศึกษากระบวนการเลือกอาหาร การประกอบอาหาร และการรับประทานอาหารของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเลยในปัจจุบัน

๗. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยทุกท่าน และผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลยที่คอยให้กำลังใจจนทำให้โครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี ขอบคุณจากใจจริงของผู้วิจัย

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้คอยให้กำลังใจในการตรวจแก้ทุกครั้ง ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

เครือวัลย์ หุตานุวัตร และคณะ, **พฤติกรรมการกินของชาวชนบทภาคอีสาน ตอนบน : รายงานการประชุม เชิงปฏิบัติการเร่งหาสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการกินของคนไทย พ.ศ. ๒๕๔๙**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยโภชนาการมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙. บทคัดย่อ.

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการผลิตซ้ำและการสร้างใหม่

Tradition of Bun Khao-Ji and Khao-Dagnga in Ban Na-or Tumbon Na-or Muang District Loei province: local wisdom with the reproduction and rebuilding

พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร[1]
พระประเจน ทองเหมะ

บทคัดย่อ

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น เกิดจากเรื่องราวนิทานชาดกของพุทธศาสนา เป็นประเพณีหนึ่งของชาวอีสานที่มีการปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อในบริบทของสังคมปัจจุบันมีความเป็นพลวัต แปลงรูปเปลี่ยนร่าง และไม่คงที่ เป็นประเพณีที่มีการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ สร้างมูลค่าทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจและสังคม ตลอดถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา, การผลิตซ้ำ, การสร้างใหม่

ABSTRACT

Tradition of Bun Khao-Ji and Khao-Dagnga in Ban Na-or, Tumbon Na-or, Muang District, Loei province is the wisdom of the sages, the local. Jataka Tales of the story occurred from the Buddhist tradition one of the Northeast with the practices inherited from the past to the present. Traditionally, Bun Khao-Ji and Khao-Dagnga in Ban Na-or, in the context of today's society, there's a dynamic. To change the shape and not static, as tradition and create a new one.The value of local knowledge. Economic and Social As well as the identity of the community and develop tourism as a source of cultural communities. The development of the local community to learn for lead to self-help and self-reliance and sustainability.

KEYWORDS: Tradition Bun Khao--Ji and KhaoDagnga, reproduction, creating new.

1. บทนำ

บุญข้าวจี่เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนามีการปฏิบัติสืบทอดกันมาของบรรพบุรุษชาวอีสานเรียกว่า *“ฮีตสิบสอง”* พอถึงเดือนสามหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเป็นที่

[1] **มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย**

เรียบร้อยแล้ว ชาวอีสานนิยมทำบุญด้วยการถวายข้าวจี่แด่พระสงฆ์ซึ่งบุญนี้เรียกว่า *“บุญข้าวจี่”* ซึ่งถือเป็นอีกงานบุญประเพณีที่มีความสำคัญและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนกระทั้งถึงปัจจุบัน ดังคำกลอนว่า *“เดือนสามค้อย เจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่ ข้าวจี่บ่ใส่น้ำอ้อย จัวน้อยเช็ดน้ำตา”* (ปรีชา พิณทอง, 2528, หน้า 53)

ประเพณีบุญข้าวจี่จะมีการสร้างเรื่องราวให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับนิทานชาดกซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวจี่ นิยมเล่าเรื่องที่มีมูลเหตุเชื่อมโยงกับนิทานชาดกในพุทธศาสนาเรื่องนางปุณณทาสีกล่าวถึงนางปุณณทาสีได้ถวายข้าวแป้งจี่แด่พระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ด้วยอานิสงส์ของการถวายข้าวแป้งจี่เมื่อนางตายไปก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์ นิทานเรื่องนี้ได้ถูกนำมารื้อฟื้นในสังคมท้องถิ่นอีสานมาเป็นเวลาช้านานจนถึงปัจจุบัน (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534, หน้า 134)

ในปัจจุบันประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ได้มีการื้อฟื้นและสร้างขึ้นใหม่เมื่อ ปี พ.ศ.2542 โดยหน่วยงานภาครัฐเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้บ้านนาอ้อจากประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาที่เกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย การให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความทางวิชการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อฉายภาพให้เห็นการนำประเพณีบุญข้าวจี่ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นมาผลิตซ้ำหรือสร้างใหม่โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ท้องถิ่น วัด บ้านและโรงเรียน เพื่อการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างรายได้แก่ชุมชนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ผู้เขียนจึงได้นำเสนอในประเด็นที่น่าสนใจแยกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) แนวคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมและผลิตซ้ำวัฒนธรรม 2) บริบทของประเพณีบุญข้าวจี่ของบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย 3) การสร้างอัตลักษณ์ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ 4) ประเพณีบุญข้าวจี่กับสร้างเครือข่ายทางสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2. แนวคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมและผลิตซ้ำวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมเพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางหลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติ ทุกส่วนทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน ทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ความรู้เหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน

วัชราภรณ์ ดิษฐป้าน (2558, หน้า 113) ได้กล่าวถึงว่า การสืบทอดวัฒนธรรม (cultural transmission) และผลิตซ้ำวัฒนธรรม (cultural reproduction) ว่า เป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทาง

วัฒนธรรม ได้กล่าวว่าเมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในกลุ่มสังคมหรือวัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีต ถูกรื้อฟื้นเลือกสรรขึ้นมาผลิตซ้ำหรือนำมาปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบันหรืออาจจะมีการริเริ่มวิถีปฏิบัติใหม่โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมหลักมาตีความใหม่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรมบางอย่างในพื้นที่ใหม่ที่ไม่เคยมีวิถีปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เห็นได้จากการสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) หรือการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการนำภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน เพื่อจะเผชิญหน้ากับกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม พาณิชย์นิยม และอำนาจนิยมที่ครอบงำสังคมไทยสมัยใหม่ สังคมไทยสามารถจะนำภูมิปัญญามาประยุกต์และ “ผลิตซ้ำ” หรือ “ผลิตใหม่” เพื่อรับใช้คนปัจจุบัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2532, หน้า 42)

การผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ทั้งสองคำนี้มีความหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือคำว่า ผลิตซ้ำเป็นความหมายคล้ายกับคำว่าสืบทอด จนบางครั้งแยกออกจากกันได้ยากเมื่อประเพณีนี้ถูกนำมาผลิตซ้ำใหม่จากความหมายเดิมในบริบทสังคมปัจจุบัน อาจจะมีความหมายในลักษณะ “การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอด” เพราะมีการจัดประเพณีบุญข้าวจี่อย่างต่อเนื่องและมีการสืบทอดและผลิตซ้ำมาโดยตลอด ดังนั้นในการพิจารณาการสืบทอดและผลิตซ้ำในบริบทสังคมปัจจุบันจึงพิจารณาจากวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในอดีตที่มีลักษณะของความเชื่อดั้งเดิม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย เป็นต้น

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ส่วน “การสร้างใหม่” ในปัจจุบันของประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อ มีการนำมาสร้างใหม่หรือมีปรากฏการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างไร ได้มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือมีการเพิ่มเติมกิจกรรมใหม่ๆ อย่างไรในบริบทของเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

“การผลิตซ้ำประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา” หมายถึง การนำเอาประเพณีมาประกอบสร้างในบริบทใหม่หรือการดำรงรักษา สืบต่อทางความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีตและมีรากฐานมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตซ้ำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เรื่องราวที่มูลเหตุมาจากพุทธศาสนาและเป็นวิถีปฏิบัติที่ชุมชนปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมดั้งเดิมแบบชาวบ้าน โดยมีการนำมาผลิตซ้ำในบริบทใหม่หรือพื้นที่ใหม่ ซึ่งการสืบทอดนั้นอาจจะมีการเปลี่ยนรูปแปลงร่างรูปแบบบางอย่างจากอดีตให้เข้ากับบริบทในสังคมปัจจุบัน

“การสร้างใหม่ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา” หมายถึง การประกอบสร้างกิจกรรมใหม่ๆ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประเพณีนี้โดยมีการเพิ่มเติม และเสริมแต่งให้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากประเพณีบุญแบบดั้งเดิม เพื่อสร้างให้มีความหมายใหม่ผ่านวิถีปฏิบัติใหม่ๆ หรือกิจกรรมในรูปแบบ

ใหม่ที่ทำให้ประเพณีมีความโดดเด่นหรือมีชีวิตขึ้นมาในพื้นที่ใหม่ได้มีการประดิษฐ์กิจกรรมใหม่ๆ ขึ้นในประเพณีบุญข้าวจี่ในบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น การสร้างคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน การจัดขบวนแห่ มีมหรสพรื่นเริงต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่เคยมีในมาก่อนในประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาแบบดั้งเดิม แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่

3. บริบทของประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อ

จากเหตุการณ์ในนิทานชาดกจึงเป็นมูลเหตุที่มาของประเพณีบุญเดือนสามหรือบุญข้าวจี่ของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเรื่องการให้ทานข้าวจี่ของนางปุณณทาสีนี้ด้วยเช่นกัน กลายมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวจี่ถวายพระภิกษุสงฆ์ในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นอีสานที่พยายามดึงเอาเรื่องราวในนิทานทางพุทธศาสนาให้มีการเชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างลงตัว

อีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นวิถีวัฒนธรรมสำคัญของท้องถิ่นอีสานผ่านประเพณีบุญข้าวจี่คือชาวอีสานนิยมบริโภคข้าวเหนียว ดังนั้นการนำข้าวเหนียวมาเป็นวัตถุดิบในการทำข้าวจี่จึงเป็นกรรมวิธีที่เรียบง่ายของประเพณีของท้องถิ่น ข้าวเหนียวจึงเป็นข้าวที่มีบทบาทสำคัญในบุญประเพณีท้องถิ่นและสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของคนอีสาน

การทำข้าวจี่และข้าวแดกงาแล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรนั้น มีความเชื่อกันว่าจะได้รับอานิสงส์มาก ประเพณีบุญข้าวจี่แบบดั้งเดิมเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นระหว่างชุมชน หมู่บ้าน วัด ที่เกิดจากแรงศรัทธาในพุทธศาสนา เป็นการเฉลิมฉลองของชาวบ้านหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว และเป็นการทำบุญตามฤดูกาล ชาวบ้านและชาววัดจะทำกิจกรรมร่วมกันตามฮีตสิบสองโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน

บริบทของประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อในปัจจุบัน นอกจากจะจัดขึ้นในระดับชุมชนหมู่บ้านหรือวัดแล้ว สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญของประเพณีนี้คือ ภาครัฐยื่นมือเข้ามาช่วยในการขับเคลื่อนประเพณีดังกล่าว มีการประชาสัมพันธ์ ทำให้เกิดมีความน่าสนใจ มีคุณค่า และได้รับความนิยมจากท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี กล่าวคือภาครัฐได้เป็นแกนนำในการจัดงานนำเอาประเพณีดังกล่าวเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการจัดกิจกรรมร่วม ดึงดูดผู้คนในชุมชนเข้ามาร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน ตลอดจนชุมชนหมู่บ้าน เข้ามาร่วมกิจกรรมประเพณีบุญข้าวจี่เพื่อสร้างมูลค่าทางด้านภูมิปัญญา เศรษฐกิจและสังคม ตลอดถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนที่ยั่งยืน

ปัจจุบันประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของชุมชนนาอ้อ ถือเป็นประเพณีหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประเพณีที่ได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการสร้างคุณค่าทางสังคม และส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้วยทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์คือ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อนำทุนทางวัฒนธรรมไปสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคม และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (ศิราพร ณ ถลาง, 2559, หน้า 34-35)

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ เป็นประเพณีเฉพาะพื้นที่ชาวบ้านกับวัดที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในปัจจุบันเป็นประเพณีที่ถูกจัดขึ้นและสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ.2552 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่สนับสนุนและส่งเสริมในการนำเอาประเพณีมาสร้างเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็น คือ การผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ของประเพณีบุญดังกล่าว ดังนี้

(1) การผลิตซ้ำหรือการสร้างใหม่ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา ได้มีการรื้อฟื้นประเพณีนี้เมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศให้บ้านนาอ้อเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมต้นแบบของ จังหวัดเลย และมีการจัดงานประเพณีแบบเป็นระเบียบแบบแผนและจัดงานอย่างต่อเนื่องมาทุกปี เป็นประเพณีที่มีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การผลิตซ้ำหรือการสืบทอดวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมนั้นเกิดขึ้นจากการนำเอาวัฒนธรรมเก่าหรือวัฒนธรรมที่ตกค้างมาจากอดีตมาผลิตซ้ำกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยการรักษาของเดิมเอาไว้บางส่วน และมีการดัดแปลงเพิ่มเติมสิ่งใหม่บางอย่างในวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณีแต่ละอย่าง

ประเพณีบุญข้าวจี่เป็นประเพณีหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน มีมูลเหตุเชื่อมโยงกับนิทานชาดกในพระพุทธศาสนาเรื่องนางปุณณทาสี เนื้อหาโดยสรุปว่า “ในกาลครั้งหนึ่งนางปุณณทาสี ได้ทำแป้งจี่ถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ครั้งถวายแล้วนางคิดว่าพระองค์คงไม่เสวยและอาจจะทิ้งให้สุนัขหรือกากิน เพราะอาหารที่นางถวายไม่ประณีต ไม่รับประทาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบภาวะจิตของนาง จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูอาสนะแล้วทรงประทับนั่งฉัน ณ ที่นางถวายนั้น เป็นผลให้นางเกิดปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อนางได้ฟังธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็บรรลุโสดาบัน เมื่อนางเสียชีวิตได้ไปเกิดบนสวรรค์ด้วยอานิสงส์ที่ถวายขนมแป้งจี่ชาวอีสานทราบอานิสงส์ของการทานดังกล่าว จึงพากันทำข้าวจี่ถวายแด่พระสงฆ์สืบต่อมา” (จันทะนี คามะดา, 2548, หน้า 60)

จากข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวจี่มีมูลเค้าเดิมมาจากวรรณกรรมของพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างพระพุทธเจ้ากับนางปุณณทาสีที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล การที่ปราชญ์ชาวอีสานได้นำเอาวรรณกรรมเรื่องนี้มาสื่อสารให้เป็นรับรู้ของผู้คนในสังคมของตนอย่างกว้างขวาง และเชื่อมโยงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตครั้งสมัยพุทธกาลเข้าอยู่กับวิถีวัฒนธรรมของชุมชนแบบชาวบ้านให้เป็นเสมือนกับเรื่องราวในอดีตได้เกิดขึ้นในวิถีวัฒนธรรมของตนเองถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาปราชญ์ท้องถิ่น

ส่วนมูลเหตุดั้งเดิมที่มีการทำบุญข้าวแดกงาของชาวบ้านนาอ้อ มีเรื่องเล่ากันตามความเชื่อว่าในสมัยพุทธกาลวันหนึ่งพระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะ เดินทางผ่านมาท่านจิตตคหบดีนิมนต์ให้พระอัครสาวกทั้งสองพำนักอยู่ที่อัมพาฏการามพร้อมนิมนต์เพื่อฉันอาหารที่บ้านท่านในวันรุ่งขึ้น แล้วก็ไปนิมนต์พระสุธรรมไปฉันด้วย พระสุธรรมถือตัวว่าเป็นเจ้าอาวาสเห็นจิตตคหบดีให้ความสำคัญแก่พระอัครสาวกมากกว่าตนถึงกับนิมนต์ไปฉันภายหลัง จึงไม่ยอมรับนิมนต์ แม้ท่านจะอ้อนวอนอย่างไรก็ไม่ยอมรับ ตกเย็นท่านจิตตคหบดีกำลังสั่งให้เตรียมภัตตาหารพระสุธรรมก็

เดินไปในคฤหาสถ์อย่างคนคุ้นเคย ดูนั้นดูนี่แล้วก็เปรยว่า “อาหารที่ท่านเตรียมถวายพระพรุ่งนี้ดีทุกอย่าง แต่ขาดอยู่อย่างเดียวที่ไม่ได้เตรียมถวาย ”จิตตคหบดี “ขาดอะไร พระคุณเจ้า” พระสุธรรม “ขนมแดกงา” คำว่าขนมแดกงาเป็นคำที่มีนัยสำคัญเกี่ยวกับตระกูลของท่านคหบดีท่านคหบดีก็โกรธจึงกล่าวเพื่อให้สำนึกพระสุธรรมไม่สำนึก แต่โกรธตอบหนีจากวัดไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงตำหนิ และมีพุทธบัญชาให้กลับไปขอโทษจิตตคหบดี ท่านกลับไปขอโทษแต่คหบดีไม่ยอมยกโทษให้ จึงกลับมาเฝ้าพระพุทธองค์อีกพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟังพระสุธรรมบรรลุพระอรหันต์ พระองค์จึงให้ภิกษุรูปหนึ่งเป็นอนุทูตพาพระสุธรรมไปขอขมาจิตตคหบดีใหม่ คราวนี้ท่านคหบดียกโทษให้ท่านจิตตคหบดีมีปฏิภาณเฉียบแหลมและมีความสามารถในการแสดงธรรมมาก จึงได้รับการยกย่องในเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าผู้อื่นในทางเป็นธรรมกถึก

นอกจากจะมีความเชื่อในเรื่องของการให้ทานของนางปุณณทาสีแล้ว ชาวบ้านนาอ้อยังมีความเชื่อเรื่องการทำข้าวแดกงา เนื่องมาจากเรื่องความฉลาดของนางจิตตคหบดีในเรื่องของการให้อภัย จึงได้ทำข้าวแดกงาไปถวายทานในวันบุญประเพณีนี้ด้วย ซึ่งเป็นการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของการให้ทานได้อย่างลงตัว

เรื่องราวในนิทานดังกล่าวจึงเป็นเสมือนว่าเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนท้องถิ่น ข้าวจี่ซึ่งเป็นข้าวเหนียวที่คนอีสานนิยมบริโภคนั้นครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงบริโภคเช่นเดียวกับคนในท้องถิ่นอีสาน และในการจัดประเพณีบุญข้าวจี่ พระสงฆ์จะนิยมเทศน์ถึงอานิสงส์ของการทำบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา และได้นิยมหยิบยกเรื่องราวในวรรณกรรมชาดกทางพุทธศาสนาเรื่องนางปุณณทาสีมาเป็นการสื่อสารสำคัญในการประกอบกิจกรรมประเพณีบุญข้าวจี่จนกลายเป็นนิทานพื้นบ้านที่ผูกติดอยู่กับประเพณีบุญข้าวจี่ในสังคมอีสานประเพณีบุญข้าวจี่ที่ชุมชนชาวบ้านได้มีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันได้มีการผลิตซ้ำเพื่อให้สอดคล้องในบริบทสังคมที่มีการสร้างประเพณีให้มีมูลค่า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยการปรับเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมที่เน้นเกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจ มาเป็นการสร้างมูลทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในลักษณะของความบันเทิง รื่นเริง เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวชมบุญประเพณีข้าวจี่และข้าวแดกงาอย่างน่าสนใจยิ่ง เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้เป็นมูลค่าในการบริบทของการท่องเที่ยวผ่านประเพณีบุญได้อีกรูปแบบหนึ่ง

(2) การสร้างประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงารูปแบบใหม่ ปัจจุบันได้มีการนำเอาประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาบ้านนาอ้อมารื้อฟื้นขึ้นใหม่โดยไม่ละทิ้งของเก่าและมีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบัน กล่าวคือชาวบ้านนาอ้อยังมีวิถีปฏิบัติเกี่ยวประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาโดยได้มีการสืบทอดประเพณีแบบดั้งเดิม มีการทำบุญข้าวจี่และข้าวแดกตามประเพณีเดือน 3 มีการเข้าวัดฟังธรรม ถวายข้าวจี่และข้าวแดกงาแด่พระสงฆ์ ปฏิบัติอุโบสถศีล บรรยากาศเป็นไปแบบเรียบง่ายตามแบบวิถีวัฒนธรรมชาวบ้านแบบชาวบ้าน

ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวของชาวบ้านนาอ้อ โดยก่อนวันเริ่มงาน 3 วัน จะมีกิจกรรมช่วงกลางคืนมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีมหรสพสมโพธน์ตลอดทั้งสามวันสามคืน สำหรับการประกอบพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 จะมีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในช่วงเช้า และช่วงสายจะมีขบวนแห่รอบเทศบาลตำบลนาอ้อ ในช่วงเย็นจะมีพิธีเวียนเทียน เนื่องในวันมาฆบูชา

จากการศึกษาพบว่าประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาได้มีการนำมาผลิตซ้ำความหมายในบริบทใหม่ๆ ที่ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเดิมที่มีวิธีปฏิบัติแบบชาวบ้านในลักษณะใหม่ มีการสร้างความหมายและวิธีปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอยู่บางประการ กล่าวคือ ถึงแม้ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาได้ถูกนำมารื้อฟื้นขึ้นมาโดยการสนับสนุนของภาครัฐ แต่รัฐก็ไม่ได้ตัดประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน หากแต่มีการนำพิธีกรรมซึ่งเป็นพิธีกรรมที่อยู่บนฐานของความเชื่อดั้งเดิมมาผลิตซ้ำบนพื้นฐานของรัฐ โดยมีจุดหมายเพื่อการบำเพ็ญบุญกุศลตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา

แต่รัฐได้ถูกนำมาผลิตซ้ำในความหมายใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างเพื่อสร้างประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาให้เป็นอัตลักษณ์ของบ้านนาอ้อ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ประชาสัมพันธ์ การจัดขบวนแห่ข้าวจี่ การให้ความรู้ การให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น มีงานสมโภชน์รื่นเริงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

พิธีกรรมและขั้นตอนของประเพณีบุญข้าวจี่และข้างแดกงาของบ้านนาอ้อในอดีตมีการประกอบพิธีอย่างเรียบง่ายแต่เน้นทางด้านศาสนา กล่าวคือชาวบ้านจะเตรียมข้าวใหม่และหาไม้สำหรับเสียบข้าวจี่แล้วจะนำข้าวจี่ไปใส่พานแห่รอบโบสถ์ 3 รอบ แล้วนำไปถวายพระ ไม่เน้นความรื่นเริง แต่การผลิตซ้ำประเพณีของภาครัฐ ในบริบทของการผลิตซ้ำ การจัดงานมีการจัดขบวนแห่อย่างมีสีสัน เน้นความรื่นเริงเป็นหลัก ไม่เน้นคติความทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ได้มีการจัดขบวนแห่ของกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างสีสันในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และกระตุ้นเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง

ข้าวจี่เป็นข้าวที่นิยมบริโภคในช่วงฤดูหนาวซึ่งเป็นช่วงเวลาและบรรยากาศที่เหมาะแก่การบริโภคข้าวจี่ ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านเสร็จจากการทำนาแล้ว ดังที่ธวัช แสงแดง กล่าวว่า เนื่องจากในเดือนสามอากาศของภูมิภาคอีสานกำลังอยู่ในฤดูหนาว ในตอนเช้าผู้คนจะใช้ฟืนก่อไฟผิงแก้หนาวเมื่อฟืนถูกไปเผาเป็นถ่าน ชาวบ้านจะเอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนกลมโรยเกลือวางไว้บนเตาไฟ เรียกว่า “ข้าวจี่” (ธวัช แสงแดง, 2551, หน้า 52)

ต่อมาได้นิยมนำข้าวจี่ไปถวายพระสงฆ์เป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นในเดือนสาม ซึ่งเป็นงานบุญสำคัญอีกงานบุญหนึ่งของชาวอีสานจัดขึ้นระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับวัด โดยเริ่มจากเมื่อทางวัดและทางบ้านกำหนดวันกันเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะเอาไม้เสียบและพื้นที่เตรียมไว้สำหรับบุญข้าวจี่ไปรวมกันที่วัด รุ่งเช้าอีกวันก็จุดไฟกองใหญ่ขึ้นปั้นข้าวเหนียวโรยเกลือ กะให้ครบจำนวนพระและเณรในวัดเสียบไม้ปิ้งไปจวนจะสุกทาไข่ให้ทั่ว และปิ้งต่อไปจนไข่เหลียงเอาน้ำตาลอ้อยยัดใส่สุกดีแล้วจัดอาหารคาวหวานและข้าวจี่มารวมกันที่ศาลาโรงธรรม จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีบุญข้าวจี่เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนชาวบ้านกับวัด และมีรูปแบบวิธีทำที่เรียบง่าย ไม่หรูหรา ใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชน เช่น ข้าวเหนียว เกลือ น้ำอ้อย ไข่ เป็นต้น แต่ในบริบทสังคมปัจจุบันที่พยายามนำเอาวัฒนธรรมประเพณีมาสร้างเป็นมูลค่าเชิงท่องเที่ยวและเชิงเศรษฐกิจ ประเพณีบุญข้าวจี่จึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปโฉมผลิตซ้ำในรูปแบบใหม่ จากข้าวจี่ที่ทำกินกันในชุมชนหรือนิยมนำไปถวายพระสงฆ์ ได้ถูกนำมาทำเป็นข้าวจี่ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงหรือถูกทำให้เป็นสินค้าที่ทรงคุณค่าเป็นเสมือนอาหารที่รสเลิศ โดยสร้างวาทกรรมให้กับข้าวจี่ให้ดูเป็นข้าวจี่ที่ทันสมัย

ถึงแม้ว่าประเพณีบุญข้าวจี่เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่เดิม แต่ทว่าบทบาทและความหมายของประเพณีไม่ได้ถูกจำกัดอยู่บนความหมายเดิมอีกต่อไป ประเพณีบุญข้าวจี่ได้นำมาสร้างใหม่จากประเพณีบุญข้าวจี่ที่เคยถูกมองว่าเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่ในบริบทสังคมปัจจุบันประเพณีบุญข้าวจี่ได้ถูกปรับเปลี่ยน สร้างความหมายใหม่ ประเพณีหลายๆ ประเพณีในภาคอีสานได้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากที่เคยจำกันอยู่เฉพาะความเชื่อทางพุทธศาสนาเท่านั้น ดังที่ ปฐม หงส์สุวรรณ (2559, หน้า 11) กล่าวว่า “ประเพณีในสังคมอีสานทุกวันนี้มิได้มีความหมายด้านความเชื่อศาสนาเพียงอย่างเดียว เพราะต่างก็มีความลื่นไหล ถูกแปรรูป ปรับเปลี่ยน และไม่มีความแน่นิ่งตายตัวอีกต่อไปรวมทั้งยังมีการนำเสนอเนื้อหารูปแบบใหม่ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ต่างๆ ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทุกวันนี้อันเกี่ยวเนื่องกับประเด็นการเมืองวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความคิดและปฏิบัติการของผู้คนที่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งรัฐชาติ” นอกจากนี้ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2556, หน้า 276) ได้กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประเพณีประดิษฐ์รัฐประชาชาติเป็นผลผลิตของสภาวะสมัยใหม่ (Modernity) ทำให้ประเพณีต้องกลายเป็นผลิตผลของสภาวะใหม่ไปโดยปริยายการดำรงอยู่ของประเพณีจำนวนมากเป็นอนุกรมของประเพณีชุดใหญ่ที่ผูกติดกับรัฐประชาชาติประเพณีจึงเป็นกลไกของรัฐและเป็นกลไกทางการเมือง

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อในรูปแบบใหม่ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐทั้งโดยตรงและทางอ้อม ประเพณีบุญข้าวจี่จึงเป็นเครื่องมือหรือเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการเข้าถึงชุมชน รัฐจึงได้เลือกที่จะหยิบยืมนำเอาเรื่องราวของประเพณีบุญข้าวจี่ซึ่งเป็นประเพณีที่ชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาแต่อดีตนำมาปรุงแต่ง ปรับเปลี่ยน สร้างใหม่ให้มีเนื้อหาสาระตามที่รัฐต้องการ จึงเป็นความชาญฉลาดของรัฐที่ได้เข้ามาแทรกแซงและแฝงตัวด้วยใช้ประเพณีที่เป็นของชาวบ้านแบบดั้งเดิมปรับเปลี่ยนหยิบยืมให้เป็นประเพณีของรัฐ และใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนบ้านนาอ้อ

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงานอกจากที่เคยถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจและเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาจากภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น ได้ถูกปรับเปลี่ยนสร้างความหมายขึ้นใหม่บนฐานของนโยบายภาครัฐ ประเพณีบุญข้าวจี่จึงเป็นเวทีแห่งการพบปะระหว่างรัฐกับประชาชน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้ถึงประเพณีบุญข้าวจี่ในบริบทสังคมปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปโฉมใหม่ และมีการสร้างความหมายใหม่ให้แตกต่างออกไปจากจารีตประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมให้เข้าบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

4. การสร้างอัตลักษณ์ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ

เนื่องจากธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามบริบทหรือเหตุปัจจัยต่างๆ ทางสังคม จึงไม่ใช่สิ่งหยุดหนึ่งตายตัว แต่ย่อมมีพลวัตความเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัฒนธรรมและบริบททางสังคม ในอดีตการนิยามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาจทำได้ง่ายและเห็นได้ชัดของแต่ละกลุ่มชน แต่ในบริบททางสังคมปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบริบทการท่องเที่ยว บริบททุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บริบทข้ามพรมแดน การนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีความซับซ้อนขึ้นมากและเป็นอัตลักษณ์ที่มีการสร้างใหม่หรือประดิษฐ์ใหม่ ในบริบทใหม่ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน (ศิราพร ณ ถลาง, 2559, หน้า 53)

บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นเองจะต้องมีแนวคิดโดยเฉพาะความเชื่อพื้นฐานในปรัชญาการพัฒนาชุมชนว่า มนุษย์มีความสามารถ และมีพลังอันซ่อนเร้น (Potential Ability) แฝงอยู่ทั้งพลังความคิด ทักษะ แรงงานที่มีความสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถทางคุณภาพและคุณธรรม หากโอกาสอำนวยและผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งการอยู่กันในชุมชนสังคมมนุษย์ต้องการอยู่ด้วยความสุขกาย สบายใจและมีความเป็นธรรมโดยชุมชนมีความสมดุลในการพัฒนา ดังนั้นการที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้นชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนและชุมชนว่า สามารถจัดการตนเองได้ ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 380)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนหรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้นเพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนาพิธีกรรมและประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศเริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนและการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

ประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ผ่านประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อซึ่งเป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศยกย่องให้บ้านนาอ้อเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมต้นแบบของจังหวัดเลย และมีการรื้อฟื้นการจัดงานประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติสืบทอดมา นำมาปรับใช้สร้างใหม่ร่วมกับชุมชน หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างเป็นระเบียบแบบแผนและจัดงานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบ้านนาอ้อที่หลายคนจะรู้จักเมื่อกล่าวถึงบ้านนาอ้อก็ให้นึกถึงประเพณีข้าวจี่และข้าวแดกงา บ้านนาอ้อได้มีการจัดงานประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ทุกปีเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่มีผู้คนให้ความสนใจอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนให้ถึงการนำเสนออัตลักษณ์ในรูปแบบหนึ่ง ในปัจจุบันซึ่งทางรัฐเองก็พยายามที่จะผลักดันนโยบายดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และเป็นการสร้างความเข้มแข็งและเป็นกลไกในทางเศรษฐกิจได้อีกทางหนึ่ง

5. ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงากับสร้างเครือข่ายทางสังคม

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาเป็นภูมิปัญญาของปปราชญ์ท้องถิ่นสืบเนื่องมาจากนิทานธรรมในพระพุทธศาสนา กลายมาเป็นสื่อกลางในการสร้างเครือข่ายทางสังคมได้อีกรูปแบบหนึ่ง จะเห็นได้จากการที่กลุ่มคนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน ตลอดถึงชาวบ้าน ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง เพื่อสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ สร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเข้าจี่ข้าว

แดกงา การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมภายในวัด การจัดขบวนแห่ การดูมหรสพ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน จึงเป็นสร้างเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบหนึ่ง

การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาแบบดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมขบวนแห่ การแสดงมหรสพ ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ที่รัฐและกลุ่มนำชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นเป็นกิจกรรมที่สร้างใหม่ในประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาเพื่อเป็นสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมมือกันเป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งตามนโยบายของรัฐ โดยพยายามนำเอาวัฒนธรรมประเพณีมาสร้างเป็นมูลค่าให้กับชุมชนสามารถพึ่งพาอาศัยตนเองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการรวมผู้คนในชุมชนท้องถิ่นตลอดถึงนักท่องเที่ยวที่ก็เป็นชนกลุ่มอื่นได้เข้ามาเที่ยวชม โดยใช้ประเพณีนี้มาเป็นสื่อกลางในการรวบรวมผู้คนสร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน และประชาชนในการพัฒนาสังคม

6.บทสรุป

ประเพณีบุญข้าวจี่เดือนสามของชาวอีสานนั้นมีต้นกาเนิดความเชื่อมาจากประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่ชาวอีสานมีความเชื่อต่อหลักบุญกรรมของพระพุทธศาสนามากด้วยเหตุนี้ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงมีการปฏิบัติกันสืบมาเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” อันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อการทำบุญข้าวจี่โดยทั่วไปของชาวอีสานชาวอีสานเชื่อในเรื่องการให้ทานข้าวจี่ของนางปุณณทาสีที่เป็นมูลเหตุให้นางได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นอริยบุคคล จึงเป็นมูลเหตุที่มาของประเพณีบุญเดือนสามหรือบุญข้าวจี่ของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน และชาวบ้านนาอ้อก็เป็นชาวอีสานที่มีความเชื่อในเรื่องการให้ทานข้าวจี่ของนางปุณณทาสีนี้ด้วยเช่นกัน แต่ชาวบ้นนาอ้อได้ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องข้าวแดกงากับการให้อภัยของจิตตคหบดี เข้าไว้ด้วยกันจึงเป็นที่มาของประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของชาวบ้านนาอ้อสืบมา

ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาของบ้านนาอ้อ ได้มีการฟื้นฟูประเพณีนี้เมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และประกาศยกย่องให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมต้นแบบของ จังหวัดเลยและมีการจัดงานประเพณีแบบเป็นระเบียบแบบแผนและจัดงานอย่างต่อเนื่องมาทุกปี ประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาได้มีการผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ได้อย่างสนใจ กล่าวคือ การผลิตซ้ำเป็นการรื้อฟื้นพิธีกรรมซึ่งเป็นพิธีกรรมที่อยู่บนฐานของความเชื่อดั้งเดิมมา โดยมีจุดหมายเพื่อการบำเพ็ญบุญกุศลตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาและเพื่อสืบทอดประเพณีนี้ให้คงอยู่กับชุมชน ส่วนการสร้างใหม่ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ที่รัฐและกลุ่มนำชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นเป็นกิจกรรมที่สร้างใหม่ในประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงา การจัดกิจกรรมที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประเพณีบุญข้าวจี่และข้าวแดกงาแบบดั้งเดิม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น ภาคเอกชน บ้าน วัด โรงเรียน การให้ความรู้ การให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดกิจกรรมขบวนแห่ การแสดงมหรสพ ฯลฯ เพื่อเป็นสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมมือกันเป็นการสร้าง

ชุมชนให้เข้มแข็งตามนโยบายของรัฐ โดยพยายามนำเอาวัฒนธรรมประเพณีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนสามารถพึ่งพาอาศัยตนเองได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

จันทะนี คามะดา. (2548). **ประเพณีบุญข้าวจี่กับสังคมและวัฒนธรรมตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย**. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

ธวัช แสงแดง. (2551). **บทบาทของเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรในการอนุรักษ์และพื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีบุญข้าวจี่อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี**. ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2556). **มานุษย์โรแมนติค**. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2558). **"พลวัตและการสร้างประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง" ในประเพณีประดิษฐ์สร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

_____. (2559). **ความเป็นชาติไทยในประเพณีอีสานร่วมสมัย : รัฐ ทุน อำนาจและชาติพันธุ์**, วารสารมนุษย์กับสังคม 1(2) มกราคม - มิถุนายน 2559.

ปรีชา พิณทอง. (2528). **ไขภาษิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.

ศิราพร ณ ถลาง. (2559). **คติชนสร้างสรรค์ : บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). โลกทัศน์อีสาน. กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์.

กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา
Process in Consciousness Building of Citizenship Based on Buddhism

ดร.ประสงค์ หัสรินทร์[1]

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาเรื่อง "กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา" มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1)เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ 2)เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญตั้งอยู่ในเขต 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดเลย หนองบัวลำภู และจังหวัดขอนแก่น มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมทั้งหมด 44 โรงเรียน แต่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ จังหวัดละ 3 โรงเรียน ส่วนสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกได้สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทหน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะแนวนโยบายกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจำนวน 18 คนใน 44 โรงเรียน โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญได้ดำเนินการโดยผ่านโครงการ/กิจกรรม รวมทั้งหมด 18 โครงการ สำหรับกระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ได้ดำเนินการตามโครงการโดยได้พัฒนาบุคคลากรในโรงเรียนทั้งครูผู้สอน นักเรียน และสังคมรอบข้างเพื่อความเป็นพลเมืองตามหลักพุทธธรรมอันได้แก่ "ภาวนา 4" ดังนี้

1. กายภาวนา การพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีสติในการทางอาหาร ออกกำลังกาย เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพสมบูรณ์ เป็นต้น

2. สีลภาวนา การเจริญศีล หรือการพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อน เสียหายกับตนเองและผู้อื่น ให้มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูล แบ่งปันกันและกัน

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

3. จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ การฝึกอบรมจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยัน หมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาหรือการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักภาวนา 4 นี้ ในทางพระพุทะศาสนาถือว่าเป็นคุณของบุคคล ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมเข้าสู่ความเป็นพลเมืองได้อย่างแน่นอนหรือบรรลุถึงความสุขในระดับต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ระดับโลกียะหรือระดับความสุขทั่วไปในโลก จนถึงระดับโลกุตตระ อันเป็นความสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัตถุธรรมทั่วไป

คำหลัก:กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึก,ความเป็นพลเมือง,พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The research program on "Process in Consciousness Building of Citizenship Based on Buddhism" aimed to 1) study the process to empower theconsciousness of Buddhist high schools, general education section.2) develop the process to empower the consciousness of Buddhist high schools, general education section. This study has applied the quality research and documents by emphasizing on action research which consisted of documentary research for processing the body knowledge, conceptual study, principles of empowerment management on citizenship's consciousness under Buddhism from the scriptures, related documents including workshop data collection such as in-depth interviews, etc. The sample group of this study included 44 Buddhist high schools in three provinces; Loei, Nong bualamphu and Khonkaen provinces. The authors selected three schoolsparticipated in this program from each province. In relation to in-depth interview, a number of 18 teachers, administrators and related persons from 44 schools who played roles to provide the suggestions and guidelines involving the policy on the process to empower the citizenship's consciousness were interviewed.

The results of study revealed that: the process to empower the consciousness of Buddhist high schools, general education section was carried out through a number of 18 projects/activities for the process to empower the consciousness of Buddhist high schools, general education section. Under the project, personnel development in schools (teachers, students, and surrounding societies) for civilization under Buddhism, i.e. "Bhavana4"was put into effect as follows:

1. kāya-bhāvanā. Development of body,body training to know to be the system, discipline which could be linked with the outside things in ways of favour not to cause the blaming, giving thegrown kusolakarma (dhammaskillfullness), giving akusolakarma (dhamma non-skillfullness),to be left including development of relationship withphysical environment to be sustainable such as having the consciousness over the food, exercising in order to keep the body healthy, and so on.

2 . Sila-bhāvanā. Development of behaviorin way of discipline, not overwhelming or causing the trouble and damage to itself and others, well living together with others as well as supporting and sharing to each other.

3. Citta-bhāvanā. Development of mind in a way ofstrength and security, and growing with kunadhamma (morality) such as having metta (generosity),karuna (kindness), being diligence, patience, concentration and freshness, cheerful, happiness, and so on.

4. Paññā-bhāvanā. Development of wisdom to know andunderstand the things in accordance with the reality, know what is behind one's thought and the world, and the life according to the state being, be able to make the mind to be free, purify itself from the desires and be free from suffering, and solve the existing problems with wisdom.

These fourBhavana in Buddhism was considered as the kindness of person. If the person was developed in such principle, it would access into the citizenship or meet the happiness in different levels from the lokiya (pleasures) or general happiness level in the world to the lokuttara (superamundane) level which was the happiness that was free from the dressing up of general vattudhamma.

Keyword: Process in Consciousness, Citizenship, Buddhism

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา” เกิดขึ้นด้วยการเล็งเห็นความสำคัญที่จะเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้นั้นต้องเกิดการเรียนรู้กับสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาเสียก่อนจึงควรมีการพัฒนากระบวนการและกลไกของชุมชน และภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมได้และเพื่อให้บุคคลเป็นบุคคลแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา ในขณะที่สังคมมีความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนในโรงพระปริยัติธรรมหรือหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ

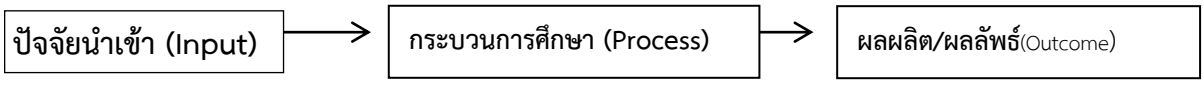
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

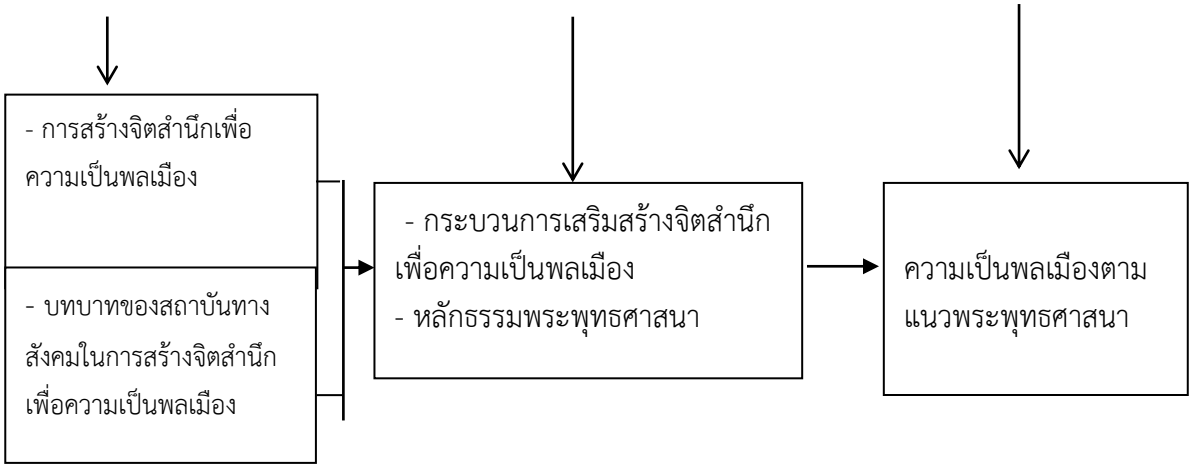
1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

2. เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้





แผนภาพที่ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 แบบแผนการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิดหลักการจัดการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น

ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาระบบการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

1)ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุและผลกระทบด้านเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่เหมาะสม

2) ศึกษา รวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการและกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

3) การศึกษาและพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

4) ดำเนินการสังเคราะห์ การบูรณาการองค์ความรู้ตามหลักกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

5) การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

4.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของภาคีที่เกี่ยวข้อง ที่สนใจและมีกระบวนการกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อการกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนปริยัติธรรมตั้งอยู่ในเขต 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดเลย หนองบัวลำภู และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมทั้งหมด 44 โรงเรียน แต่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ จังหวัดละ 3 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยเดินทางเข้าถึงได้สะดวก ส่วนสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทหน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะแนวนโยบายกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง จำนวน 18 คนใน 44 โรงเรียน โดยวิธีการแบบเจาะจงดังตารางนี้

เขตพื้นที่	**ชื่อโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ**
จังหวัดเลย	โรงเรียนวัดศรีวิชัยวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดเลย
	โรงเรียนวัดสันติวนาราม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
	โรงเรียนวัดวังสะพุงพัฒนารามอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
จังหวัดหนองบัวลำภู	โรงเรียนวัดศรีสระแก้ววิทยา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
	โรงเรียนพิศาลรัญญาวาสอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
	โรงเรียนวัดโพธิ์ชัยสมสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
จังหวัดขอนแก่น	โรงเรียนประภัสสรวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
	โรงเรียนมัธยมวัดโพธิ์ชัยศึกษา อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
	โรงเรียนวัดหนองแวงวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 1: ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

เพื่อให้เห็นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนและแนวปฏิบัติด้านเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) รวมทั้งการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การวิเคราะห์ทางปรากฏการณ์วิทยา การวิเคราะห์จากปัญหาที่เกี่ยวข้องเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเป็นต้น ทั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าตามกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่าง

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น

ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาระบบการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

1)ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุและผลกระทบด้านเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่เหมาะสม

2) ศึกษา รวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการและกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

3) การศึกษาและพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

4) ดำเนินการสังเคราะห์ การบูรณาการองค์ความรู้ตามหลักกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

5) การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ความรู้จากกลุ่มตัวอย่างด้านเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เพื่อให้เห็นชุดความรู้และกระบวนการที่ได้จากการศึกษานอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากส่วนต่างๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้หลักการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาที่อาศัยการพึ่งพาและความสัมพันธ์ต่อกัน

2) สังเคราะห์ความรู้โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

3) พัฒนาผลการวิจัยเพื่อเป็นชุดความรู้ต่อหลักการจัดการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

5. สรุปผลการวิจัย

<u>สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1</u> "เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ" ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของกระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ จำนวนทั้งหมด 18 โครงการ ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดขอนแก่น ดังนี้

5.1 จังหวัดเลย

5.1.1โรงเรียนวัดศรีวิชัยวนาราม อำเภอเมือง ได้แก่

1) โครงการกิจกรรมวันสำคัญ

2) โครงการทัศนศึกษา

5.1.2 โรงเรียนวัดสันติวนาราม อำเภอเชียงคานได้แก่

1) โครงการส่งเสริมระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรมนักเรียน

2) โครงการสร้างขวัญและกำลังใจ

5.1.3 โรงเรียนวัดวังสะพุงพัฒนารามอำเภอวังสะพุงได้แก่

1) โครงการอาหารกลางวัน

2) โครงการประชุมผู้ปกครองนักเรียน

5.2 จังหวัดหนองบัวลำภู

5.2.1โรงเรียนวัดศรีสระแก้ววิทยา อำเภอเมืองได้แก่

1) โครงการส่งเสริมประชาธิปไตย

2) โครงการป้องกันและแก้ไขสิ่งเสพติดในโรงเรียน

5.2.2 โรงเรียนพิศาลรัญญาวาสอำเภอเมืองได้แก่

1) โครงการออมทรัพย์

2) โครงการปฏิบัติธรรม

5.2.3โรงเรียนวัดโพธิ์ชัยสมสะอาด อำเภอเมืองได้แก่

1) โครงการอนามัยโรงเรียน

2) โครงการนิเทศภายใน

5.3 จังหวัดขอนแก่น

5.3.1 โรงเรียนประภัสสรวิทยา อำเภอเมืองได้แก่

1) โครงการอนุรักษ์ศิลปะไทยโบราณ

2) โครงการพัฒนาการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

5.3.2 โรงเรียนมัธยมวัดโพธิ์ชัยศึกษา อำเภอหนองเรือได้แก่

1) โครงการพัฒนาสื่อการเรียนรู้

2) โครงการแนะแนวการศึกษา

5.3.3 โรงเรียนวัดหนองแวงวิทยา อำเภอเมืองได้แก่

1) โครงการส่งเสริมการอ่าน

2) โครงการศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น

<u>สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2</u> " เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ"ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ จะต้องพัฒนาบุคคลากรในโรงเรียนและสังคมเพื่อความเป็นพลเมืองตามหลัก "ภาวนา 4" คือ

1) กายภาวนา การพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีสติในการทางอาหาร ออกกำลังกาย เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพสมบูรณ์ เป็นต้น

2) สีลภาวนา การเจริญศีล หรือการพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อน เสียหายกับตนเองและผู้อื่น ให้มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูล แบ่งปันกันและกัน

3) จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ การฝึกอบรมจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยัน หมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาหรือการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักภาวนา 4 นี้ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณของบุคคล ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมเข้าสู่ความเป็นพลเมืองได้อย่างแน่นอนหรือบรรลุถึงความสุขในระดับต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ระดับโลกียะหรือระดับความสุขทั่วไปในโลกจนถึงโลกุตตระ อันเป็นความสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัตถุธรรมทั่วไป

6. ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์ใหม่ ภูมิปัญญาสากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

2) ควรมีการประสานกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ประชาชน และกลุ่มองค์กรที่ทำงานในพื้นที่ โดยอาศัยกิจกรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชน เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ประโยชน์สุขความเป็นพลเมืองที่ดีของบุคคลและสังคม

3) ควรมีการกำหนดบทบาทและความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีและการเรียนรู้ให้เหมาะสม โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ให้เหมาะกับการปฏิบัติงานในพื้นที่และการเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม

4) จากการเปิดพื้นที่ทางสังคมในลักษณะของโครงการพัฒนาที่พบว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมเพื่อเข้าสู่ความเป็นพลเมือง ดังนั้น ควรมีการเปิดพื้นที่ทางสังคม และการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาหรือการทำงานในเชิงรุกเพื่อจะให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้จากวิถีแห่งพุทธะ และการปฏิบัติจากการทำงานที่สร้างสรรค์

5) ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านจิตวิญญาณและการปฏิบัติภาวนาอย่างต่อเนื่องโดยการเสริมสร้างกลไกการปฏิบัติงานตั้งแต่ในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัดหรือภาคีเครือข่าย และระดับนโยบายเพื่อให้มีการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

7. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยทุกท่าน และผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลยที่คอยให้กำลังใจจนทำให้โครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี ขอบคุณจากใจจริงของผู้วิจัย

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้คอยให้กำลังใจในการตรวจแก้ทุกครั้ง ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

1 ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

2 ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. **การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัฒน์**. กรุงเทพฯ :คุรุสภาลาดพร้าว,2538.

_____. **ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย : การศึกษาตามอัธยาศัย “แนวคิดและประสบการณ์”**. กรุงเทพฯ : แปลนพับลิชชิ่ง, 2544.

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. **สายธานแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมือง กับสื่อสารการศึกษา**. กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์.**รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547.

ชาติชาย เชษฐสุมน.**ประชาคมอาเซียน ผลกระทบต่อกฎหมายไทย**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2555.

ทองพันชั่ง พงษ์วารินทร์. **จิตสำนึกคุณภาพสร้างได้จริงใน 120 วัน**. กรุงเทพฯ :Think Beyond, 2552.

ทองอยู่ แก้วไทรฮะ. **ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ**. กรุงเทพฯ : นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. **แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง**. เอกสารวิชาการลำดับที่ 23 วิทยาลัยพัฒนาการ ปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังวิชา, 2548.

ปฐม นิคมานนท์. **การศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : ทิพย์อักษร, 2528.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2555.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต).**สยามสามไตร สู่อนาคตที่สดใสด้วยการศึกษาไทยวิธีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2552.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. **ราชกิจจานุเบกษา ล.116 (2542) ตอนที่ 74ก มาตรา 15**. 1 9 สิงหาคม 2542.

ราชกิจจานุเบกษา.**พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. 19 สิงหาคม 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ :ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน
Local knowledge and community development

ผศ.ดร. ธงชัย สิงอุดม[1]
พัชรี สายบุญเยื้อน
พิทยพล กองพงษ์

บทคัดย่อ

การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและเชาวน์ปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตของสมาชิกในชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ ได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตมาถึงปัจจุบันและยังคงต้องส่งไปยังอนาคต เพื่อให้การดำรงชีวิตราบรื่น มีระเบียบ สงบสุข และพัฒนา ดังนั้นการประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปสู่รูปแบบหรือวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปขณะเดียวกันก็พยายามที่จะรักษาหรือคงคุณค่าเดิมไว้ให้มากที่สุด

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, ท้องถิ่น, การพัฒนาชุมชน

ABSTRACT

Community development based on local knowledge. It was a reflection of the talent and intelligence to solve the problems of the community or society, one has to go through that process, learn from one generation to another. From the past to the present and continues was transmitted to the future. To make life smooth, orderly and peaceful development of the application of knowledge to the development community aims to model or management approach that was consistent with the changing era while. Attempts to maintain or preserve the original as much as possible.

KEYWORDS: **Wisdom, local, community development**

1. บทนำ

ในปัจจุบันจะเห็นสังคมมีความขัดยังและความเหมือนกันของสังคมเกิดการปะทะกันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความแตกต่างและความเหมือนที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันเพื่อการดำรงชีวิต และในแต่ละสังคมจะมีความขัดแย้งและความเหมือนที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า วัฒนธรรม ซึ่งในแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

[1] วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ไปขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชน ท้องถิ่นนั้นๆ ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ของโลกที่ไร้พรมแดน เชื่อมโยงถึงกันอย่างรวดเร็ว มีการแข่งขันกันทางด้านต่างๆ อย่างรุนแรงในปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถโต้กระแสโลกที่เชี่ยวกรากเพียงลำพัง ในฐานะสมาชิกของสังคมโลกเสรีประชาธิปไตย หากต้องมีภูมิคุ้มกันที่จะไม่ถูกยึดครองโดยกระแสโลก สามารถโต้กระแสคลื่นของโลกอย่างมีพลังด้วยรากฐาน ที่มั่นคง ลำต้นที่แข็งแรงอย่างมีกลยุทธ์ การสร้างภูมิคุ้มกันจึงเป็นความสำคัญของคนไทย แต่ละคนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อทั้งการเผชิญวิกฤตของสังคมไทยในปัจจุบันและการฟันฝ่ากระแสโลกาภิวัตน์ในอนาคต[2] ที่เป็นสังคมแห่งการสื่อสาร ข้อมูล และมีการส่งผ่านความรู้ เทคโนโลยีต่างๆให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์และสังคมให้มากที่สุด หรือที่เรียกกันว่า สังคมอุดมปัญญา กอปรกบความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ มีผลให้สภาพสังคมมนุษย์อยู่ในโลกไร้พรมแดนและสามารถสื่อสารกนได้อย่างรวดเร็วจากขั้วโลกหนึ่งมายังอีกขั้วโลกหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่นเล็ก ๆที่ห่างไกลความเจริญก็สามารถรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ ความรู้และความเป็นไปของโลกได้เท่าเทียมคนอื่นๆ ชุมชนท้องถิ่นใดที่สามารถปรับตัว กล่าวคือรู้จักตนเองและภูมิใจในวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากประสบการณ์และความคิดในด้านภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาเป็นระยะเวลานาน และมีความเชื่อมันและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งมีการสืบทอดแนวคิดและอุดมการณ์สู่คนรุ่นใหม่จนทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด ด้วยการสร้างแนวคิดพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จะเป็นชุมชนท้องถิ่นที่สามารถรับมือกบกระแสโลกาภิวัตน์หรือความเป็นสังคมโลก กระบวนการที่คนหรือชุมชนท้องถิ่นเลือกเฟ้นสิ่งที่ดีจากภายนอกมาผสมผสานกับสิ่งที่มีความหมายและความเหมาะสมจากภายใน ถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น[3]

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษนั้นเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญ ต่อบริบทของท้องถิ่นนั้นๆในการเรียนรู้ในด้านต่างๆของภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและเชาวน์ปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตของสมาชิกในชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ เพื่อให้วิถีทาง ในการดำเนินชีวิตนั้น ราบรื่น มีระเบียบ สงบสุข และพัฒนารุ่ง ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคม ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปสู่รูปแบบหรือวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปขณะเดียวกัน ก็พยายามที่จะรักษาหรือคงคุณค่าเดิมไว้ให้มากที่สุด

2. การพัฒนาชุมชน

คำว่า การพัฒนาชุมชนได้รับความนิยมและแพร่หลายไปทั่วโลก เมื่อองค์การสหประชาชาติให้การยอมรับ โดยองค์การสหประชาชาติได้กำหนดความหมาย หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนขึ้นเพื่อใช้ร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก และที่สำคัญคือการที่องค์การสหประชาชาติกำหนดให้ระหว่าง

---

[2] อริษา อรลี่ ดำยศ.**ภูมิปัญญาท้องถิ่น.**บทความ: เข้าถึง https://www.gotoknow.org/posts/479848 ;สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2561.

[3] รัตนา โตสกุลและคณะ.**เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ : ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหนคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนกองทุนวิจัย,2548.

ปีค.ศ.1960-1969 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา และเมื่อครบกำหนดแล้วยังได้มีการกำหนดเพิ่มเติมให้ปีค.ศ.1970-1979 เป็นทศวรรษที่สองแห่งการพัฒนาติดต่อกันอีกด้วย จึงทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและนิยมนำมาใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบัน [4]ส่วนประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ก็ได้นำแนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนมาใช้ด้วยเช่นกัน

อภิชัย พันธเสน. (2541)[5].ความหมายการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประกอบด้วย 2 คำ คือ การพัฒนา และชุมชน

การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนสภาพ ปรับปรุงให้ต่างจากเดิม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้าน หรือชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น คำว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ประชาชน โดยมีกระบวนการการพัฒนาให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้านเพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาและความต้องการต่างๆ ของตนเองได้

2.1.แนวคิดการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยเป็นการพัฒนาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ โดยมีกระแสวัฒนธรรมชุมชนหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ามาผสมผสานเกิดหลักการและวิธีการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิม คือเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้าน โดยกระแสภูมิปัญญาชาวบ้านได้ชี้ให้เห็นศักยภาพของสถาบันชุมชนต่าง ๆ อาทิ พระ ผู้นำอาวุโส เครือข่ายต่าง ๆ ที่ยังคงมีบทบาทอยู่ในชุมชน บุคลากรและสถาบันเหล่านี้มีบทบาทในการทำให้สังคมชนบทยังไม่แตกสลายทางด้านจิตใจและทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ระบบวัฒนธรรมชุมชนที่มีวัด พระ ความเชื่อทางศาสนา นับเป็นสิ่งที่มีค่าเป็นหลักประกันของการพัฒนาคนทางด้านจิตวิญญาณและการแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของการเป็นคนในชุมชน โดยมีความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนและมีเป้าหมายสู่ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ คอบครัวมีคุณภาพชีวิตดี มีความสุขเรียกร้องให้สังคมไทยหันกลับมาหา เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการผลิตให้พอเพียงกับตัวเอง ส่วนที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการจึงขาย ทั้งนี้แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนมาจากการที่สมาชิกในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของกลุ่มหรือชุมชนมีมากขึ้น เกิดมีผู้นำ ผู้ตาม ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเพิ่มมากขึ้น มีกลุ่มที่เจริญกว่าและกลุ่มผู้ด้อยกว่า ดังนั้นเมื่อเกิดมี

---

[4] วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม.** กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชมชนเป็นสุข (สรส).: 8.

[5] อภิชัย พันธเสน. (2541). **พัฒนาชนบทไทย***:* สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.หน้า 139-140.

กลุ่มในลักษณะที่สัมพันธ์กันมากขึ้น จึงทำให้ต้องมีการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกันของแต่ละฝ่าย จึงทำให้เกิดมีแนวความคิดในการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน

จีรพรรณ กาญจนจิตรา (2523 : 5-6)[6] กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดมูลฐานอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตนเองในรูปแบบของแรงงาน วัสดุและทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามสมควร เช่น ความช่วยเหลือด้านวิชาการ งบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงมีความจำเป็นที่จะข้ามาแก้สถานการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ว่า จะช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองไปได้ตลอดรอดฝั่ง

2. การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ ปัญหาของชุมชนหรือประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ต้องเป็นการประสานการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานวิธีการหลายวิธีและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียดจะพบว่า ปัญหาของชุมชนนั้นมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของประชาชน จะต้องพัฒนาทางด้านทักษะการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม การวางแผนครอบครัว เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่างละเอียด และต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวกันหรือกระทบไปยังอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาเสมอ ดังนั้นโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาจะต้องเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้หลายปัญหา

3. การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ (มิได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นตัวกำหนดนโยบายท้องถิ่น แต่หมายถึง กิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการค้ำจุนนโยบายชาติ) การสนับสนุนจากรัฐบาลในที่นี้คือด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็น 127เอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของชาติ ย่อมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเท่าที่ควร

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีสมรรถภาพเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้ทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ เพื่อทำงานร่วมกันกับประชาชน ชุมชน และ ความตั้งใจที่จะกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ให้มีการกินดีอยู่ดีขึ้น ส่งเสริมให้ชาวชนบทมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ในการปรับปรุง ดัดแปลงหรือควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองกับชุมชนภายนอก เพราะตราบเท่าที่ชาวชนบทไม่สามารถต่อรองกับชุมชนภายนอกได้อย่างเท่าเทียมกัน ชนบทจะเป็นฝ่ายถูกกระทำตลอดเวลาจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างยิ่งในการที่นำพาไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน นั่นคือการที่คนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

---

6 จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2523). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง: 5-6.

2.2.หลักการพัฒนาชุมชน

จากแนวคิดการพัฒนาชุมชนได้นำถูกนำมาใช้เป็นตัวกำหนดหลักการในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

องค์การสหประชาชาติ (1960 : 8-13) ได้กำหนดหลักการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประเทศต่าง ๆ
นำไปใช้ ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนจะต้องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน จากการริเริ่มของประชาชนและเริ่มจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้นตามลำดับ
2. ต้องเป็นโครงการอเนกประสงค์ ที่จะช่วยแก้ปัญหาได้หลายด้าน
3. เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนในชุมชน ที่ต้องทำไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้านอื่น ๆ
4. จะต้องมุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่
5. ต้องแสวงหาผู้นำท้องถิ่น สนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน
6. ต้องยอมรับสตรีและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ
7. รัฐต้องเตรียมจัดบริการให้การสนับสนุน
8. ต้องวางแผนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพทุกระดับ
9. สนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชน อาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
10. ต้องมีการวางแผนให้เกิดความเจริญแก่ชุมชนที่สอดคล้องกับความเจริญในระดับชาติ

กรมการพัฒนาชุมชน (2527 : 55)[7] ได้กล่าวถึงหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเอาไว้ว่าจะต้องยึดหลักที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม
2. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือ สนับสนุนอยู่เบื้องหลังและช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

---

[7] กรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชน สำนักส่งเสริมและ พัฒนาศักยภาพ. **แผนแก้ความจนโดยชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน ,2527.หน้า 5.

3. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชน 131เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องของความเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม

4. ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนซึ่งจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุม ปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

สรุปการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นขบวนการที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมและปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยให้ความสำคัญแก่คนและชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย มีค่าและมีศักดิ์ศรี เป็นแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวมได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย การนำเสนอประสบการณ์ของชาวบ้านและชุมชนในทุกส่วนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมได้เรียกร้องให้ผู้คนหันกลับมาทบทวนแนวคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งแนวคิดใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นกระแสรองมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ที่ท้องถิ่นได้สั่งสม และสืบทอดต่อๆ กันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ โดยใช้วิธีการ เครื่องมือ วิถีชีวิต เพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตให้มีความสุข ของบุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นให้ดำรงคงอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต [8]

สำนักคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ(2534:52) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟื้นฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟื้นฟู นัก

[8] เอกวิทย์ ณ ถลาง .**ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้** :กรุงเทพ ฯอมรินทร์, 2546 หน้า 5.

ประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน”หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน”และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ประเวศ วะสี (2536:21) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการส่งสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกันทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการสั่งสมความรู้มวลประสบการณ์ต่างๆ ที่มีการสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายโดยมีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน จากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่งจนทำให้สังคมชาวบ้านมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง

ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

3.1 ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องราวการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่มีลักษณะของความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายทางภูมิปัญญาแต่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งมีหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

มณนิภา ชุติบุตร และนิคม ชมพูหลง (2538: 21) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ[9]

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธ์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจัดสาน ทอ การช่าง การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น
3. ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอยากลางบ้าน หมอนวดแผนโบราณ หมอยาหม้อ

---

[9] มณนิภา ชุติบุตร และนิคม ชมพูหลง. (2538). **แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.หน้า 21.

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดการกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษาพยาบาล ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการ บริการชุมชน เป็นต้น

6. ด้านศิลปกรรม เช่น วาดภาพ (กิจกรรม) การปั้น (ประติมากรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่น การจัดทำสารานุกรมภาษา หนังสือโบราณ การฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก เป็นต้น

10. ด้านองค์กรชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์องค์กรด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักรสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มตีมีด ตีขวาน เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูปัญญาเป็นการที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆอยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้นั้น เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกัน และกับสังคมอื่นๆความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่ และถ่ายทอดสืบสานกันมา บางส่วนนั้นอาจหายไป แต่มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม[10]

การถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ปฐม นิคมานนท์ (2538:279-281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ้นเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

---

[10]ณัฐพงศ์ คำบุ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** บทความ https://plus.google.com/101189276010337931224 ;สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2561.

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3. การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทร์สูรย์ (2534:50-51) ได จำแนกการถ่ายทอกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้[11]

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่างๆมานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่างๆจะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาววิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆอาจแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนไว้ในใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุดดำ บุดขาว ส่วนในปัจจุบัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ

สรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอดคือ[12]

องค์มติ (concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่างๆ

องค์พิธีการ(usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น

---

[11] สามารถ จันทร์สูรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

[12]อ้างแล้ว

องค์วัตถุ (instrumentary and symbolic objects) ไดแก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้ เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆเช่น ภาษา เป็นต้น

4. การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาประเทศ อันเป็นผลจากการปะทะกันระหว่างแนวคิดสองกระแส ได้แก่ กระแสโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ด้านของความเติบโตทางวัตถุที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งที่มีคุณค่าอื่นๆอีกจำนวนมหาศาล และที่สำคัญคือ ผู้คนได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไร้ศักดิ์ศรี และรู้สึกโดดเดี่ยวเพราะถูกตัดขาดจากกันทางสังคม ทำให้เกิดแนวคิดอีกกระแสหนึ่งขึ้นเรียกว่า กระแสชุมชนท้องถิ่น (Localization) ที่ให้ความสำคัญแก่คนและชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย มีค่าและมีศักดิ์ศรี เป็นแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวมได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย การนำเสนอประสบการณ์ของชาวบ้านและชุมชนในทุกส่วนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมได้เรียกร้องให้ผู้คนหันกลับมาทบทวนแนวคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งแนวคิดใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นซึ่งเคยเป็นกระแสรองมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน[13]

การจะนำแนวคิดการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เกิดขึ้นไม่ได้ภายใต้การกฎเกณฑ์ และกติกาการพัฒนาประเทศแบบอุสาหกรรมขนาดใหญ่ ด้วยเหตุนี้ในการพัฒนาประเทศจึงจำเป็นที่จะปรับเปลี่ยนแก้ไข นโยบายให้สอดรับกับพื้นฐานของคนภายในประเทศ ซึ่งจะเห็นได้จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อปี พ.ศ.2540 ที่ได้สะท้อนลักษณะเฉพาะของการพัฒนาชนบทไทย ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่1จนถึงฉบับปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของไทยตลอดช่วง 2 ทศวรรษแรกของการพัฒนา หลังจากนั้นการทำงานได้หันเข้าสู่ลักษณะเฉพาะที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชุมชน การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชน ทำให้เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงของอดีตและปัจจุบันของสังคมไทย และการแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาอย่างรอบด้าน มีรากฐานอยู่ที่ระบบคุณค่าดั้งเดิม และแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อสืบทอดจิตวิญญาณแห่งอดีตและการพึ่งตนเอง การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชน สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ. **แผนแก้ความจนโดยชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน ,2527.

[13] Arch Community Development: เข้าถึง: https://sites.google.com/site/archcommunitydevelopment/concepts;สืบค้นเมื่อ 29 มกราคม 2561.

จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2523). **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ณัฐพงศ์ คำบุ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** บทความ

รัตนา โตสกุลและคณะ.**เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ : ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหนคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนกองทุนวิจัย,2548.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548).**ทุนทางสังคม.**กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชมชนเป็นสุข (สรส).

สามารถ จันทร์สูรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

อภิชัย พันธเสน. (2541).**พัฒนาชนบทไทย**: สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา

อริษา ดำยศ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**.บทความ:เข้าถึงhttps://www.gotoknow.org/posts/479848

เอกวิทย์ ณ ถลาง .**ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้** :กรุงเทพ ฯอมรินทร์,2546.

https://sites.google.com/site/archcommunitydevelopment/concepts

https://plus.google.com/101189276010337931224

การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
Communication of local wisdom according to the principles of Buddhism for sustainable development

พวงเพชร พลวิเศษ[1]

บทคัดย่อ

การสื่อสารตามภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การสื่อสาร เป็นการปฏิบัติของคนทุกชาติ การสื่อสารเรื่องสำคัญของมนุษย์ที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน เป็นการสื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันในแต่ละเรื่องราว การสื่อสาร เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการสื่อสารจึงมีบทบาท ความสัมพันธ์หรืออิทธิพลต่อความเป็นไปต่างๆ ในชีวิตประจำวันของบุคคลและของสังคม แม้ว่า ในความเป็นจริงการสื่อสารนั้นเป็นของกลางๆ ก็ตาม หากแต่ขึ้นอยู่กับว่าการสื่อสารนั้นจะถูก นำไปใช้อย่างไร ด้วยแนวคิดอะไรและเพื่ออะไร ดังที่เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น การประกาศพระศาสนาหรือการสื่อสารทั้งหลาย ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงทำการสื่อสารเอง หรือที่ได้ส่งพระสาวกไปทำการสื่อสารกับผู้รับสารทั้งหลาย นั้น ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในทางดีงาม เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ:การสื่อสาร, ภูมิปัญญา, การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

Communication of local wisdom according to the principles of Buddhism for sustainable development, communication is the practice of every nation. Communication of important matters of human beings in the same society It is a means to understand each other in each story. Communication is a story that happens in everyday life. Therefore communication plays a role Relationship or influence on various possibilities In the daily life of individuals and society, in fact, communication is a medium, but depending on whether the communication will be how to apply with what ideas and what as when Buddhism was born Evangelism or communication even though the Lord Buddha made his own communication or that sent the disciples to communicate with all the messengers, for the benefit of many people The social changes that occur are therefore in a good way. Benefits for the sustainable society

KEYWORDS: communication, wisdom, sustainable development

1. บทนำ

Keith David (อ้างถึงในเสาวนีย์ สิขบัณฑิต, 2540) กล่าวว่า “การติดต่อสื่อสารของมนุษย์มักจะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่เป็นสิ่งสกัดกั้นการติดต่อสื่อสารให้ด้อย

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสิทธิภาพลงหรือล้มเหลว (Communication Breakdown)" จากคำกล่าวดังกล่าวจะเห็นว่าการติดต่อสื่อสารของมนุษย์มีอุปสรรคหลายประการการจะหลีกเลี่ยงหรือหาวิธีป้องกันแก้ไขเพื่อให้การติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นไปโดยราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุดตามเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้นเป็นสิ่งที่เราควรให้ความสนใจเพื่อประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารจึงขอกล่าวโดยสรุปดังนี้การสื่อสาร"มนุษย์ทุกคนต้องมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และเพื่อการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น การติดต่อกันของมวลมนุษย์จะมีอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนหลับ มนุษย์ได้ใช้ความพยายามอันยาวนานในการพัฒนาการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อที่จะให้ผู้อื่นเข้าใจตนและให้ตนเข้าใจผู้อื่นจนเกิดการติดต่อสื่อสารกันในรูปแบบต่างๆ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาใบ้ เป็นต้น การเกิดภาษา ที่ใช้ติดต่อกันในแบบต่างๆก็เนื่องมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆทางการสื่อสาร อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวทางการสื่อสารในการ ติดต่อสื่อสารนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความเข้าใจความหมายของสาร สามารถถอดรหัส เป็นความเข้าใจที่ตรงกันกับที่ผู้ส่งสารส่งมา การติดต่อสื่อสารของคนแต่ละกลุ่มจะใช้รหัสการติดต่อแตกต่างกันจึงทำให้เกิดภาษามากมายหลายภาษาขึ้นในโลก" [2]

จากคำกล่าวดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าการสื่อสารของมนุษย์เป็นขบวนการที่มีพลวัตร (Dynamic) มีผลกระทบต่อกันและกันระหว่างองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารของมนุษย์จึงมีความต่อเนื่อง (Continuous) มีการเปลี่ยนแปลง (Changing) ต้องอาศัยการปรับตัวตลอดเวลา การสื่อสารเป็นกระบวนการส่งสารหรือความรู้ซึ่งเป็นสิ่งเร้าต่างๆ ให้แก่ผู้รับสารโดยผ่านพาหะซึ่งนำสื่อหรือข้อเท็จจริงต่างๆ การสื่อสารทุกระดับตั้งแต่ระดับง่ายไปจนถึงระดับซับซ้อนมากขึ้น

2. ความหมายและความสำคัญของการสื่อสาร

คำว่า "การสื่อสาร" หรือ Communications มีที่มาจากรากศัพท์ในภาษาลาตินว่า communisหมายถึง ความเหมือนกันหรือร่วมกัน การสื่อสาร (communication) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสารโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่อาจเป็นการพูด การเขียน สัญลักษณ์อื่นใด การแสดงหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อกัน บริบททางการสื่อสารที่เหมาะสมเป็น ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล[3]

ส่วนกรมวิชาการได้ให้นิยามของการสื่อสารไว้ว่า "การสื่อสาร คือ การติดต่อกับมนุษย์ด้วยวิธีการต่างๆ อันทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรับรู้ความหมายของอีกฝ่ายหนึ่ง และการตอบสนอง" การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งหมายความว่ามีลักษณะต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มี

---

[2]เสาวณีย์สิขบัณฑิต. **การเขียนสำหรับการสื่อสาร**.กรุงเทพ.สำหนักงารพิมพ์ดวงกมล,2540.

[3]ปภาวดี คำเทพ. **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. เอกสารประกอบการสอน วิทยาลัยเทคโรโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขกาญจนาภิเภก,2558.

จุดสิ้นสุด ไม่มีการหยุดนิ่งจะต้องมีบางสิ่งเกิดขึ้นก่อนกระบวนการ และมีบางสิ่งบางอย่างที่เกิดหลังกระบวนการต่อเนื่องกันไปอยู่เสมอ เป็นการกระทำโต้ตอบกลับไปกลับมาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดเวลา ผู้ส่งสารกลายเป็นผู้รับสารและผู้รับสารกลายเป็น ผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน

การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจ จูงใจหรือความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสาร ดังที่ E.EMERY, P.M. ASULY AND W.K. AGEE ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เรายังมีความต้องการขั้นพื้นฐานอีกอย่างหนึ่งนอกเหนือไปจากความต้องการทางร่างกายในเรื่อง อาหาร และที่อยู่อาศัย ก็คือ ความต้องการที่จะสื่อสารกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความจำเป็นในด้านการสื่อสารเป็นความจำเป็นพื้นฐานทางอารยธรรมยุคปัจจุบันของมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด”

การสื่อสารมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อบุคคลและสังคม บุคคลสามารถรับรู้ความ รู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน สังคมทุกระดับจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสื่อสารทั้งสิ้น การสื่อสารก่อให้เกิดสังคมตั้งแต่ระดับกลุ่มคน ครอบครัว ไปจนถึงตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก หากขาดการสื่อสารมนุษย์จะร่วมกลุ่มกันเป็นสังคมไม่ได้ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งเรียนรู้และรับรู้วัฒนธรรมของสังคมอื่นเพื่อนำมาปรับปรุงวัฒนธรรมของตน ตลอดจนสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นใหม่ได้อย่างไม่จบสิ้น ปัจจุบันการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีมีมากมาย เช่น โทรสาร (FAX) อินเตอร์เน็ต (INTERNET) ซึ่งช่วยให้สังคมสื่อสารได้รวดเร็วทันใจยิ่งขึ้น อาจพิจารณาแบ่งเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของปัจเจกบุคคล คนจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้จะต้องใช้การพูดจาสร้างมิตรภาพ ทั้งในบ้าน สถานศึกษา ที่ทำงาน และสังคมภายนอกอื่นๆ เช่น ร้านค้า โรงพยาบาล งานเลี้ยง เป็นต้น บางครั้งอาจอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ เช่น สัญญาณไฟเขียวไฟแดง การส่งดอกไม้ ก็ได้

2. ความสำคัญต่อการติดต่อระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม - บุคคลทั่วไปที่ต้องการทราบความเป็นไปของสังคมสามารถค้นหาได้จากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรืออินเตอร์เน็ต สื่อมวลชนจะเป็นผู้กระจายข้อมูลข่าวสารของสังคม ไปสู่ปัจเจกบุคคลที่อยู่ทั่วไปให้ได้รับข้อมูล ข่าวสารเดียวกัน

3. ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สังคมจะพัฒนาก้าวไกลได้อย่างทั่วถึงต้องอาศัยการสื่อสารทั้งระดับบุคคล เช่น พัฒนากร ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จนกระทั่งถึงสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต จากสื่อมวลชนเหล่านี้ทำให้สังคมเจริญก้าวไกล ทั้งทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม โดยส่วนรวม

4. ความสำคัญต่อความเป็นมาและเป็นไปของประชาชนในสังคม การค้นคว้าศึกษาและจดบันทึก ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของสังคมว่าเจริญมาอย่างไร และยังสามารถประมาณการความเป็นไปของสังคมในอนาคตได้ด้วยการใช้การสื่อสารให้การศึกษาก่อแนวคิด และปลูกฝังคนรุ่นใหม่ของสังคม [4]

---

[4]ตรวงพร ณ นคร. **การใช้สื่อการสอน**.กรุงเทพ.สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

ความรู้พื้นฐานเรื่องการสื่อสาร การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาก การสื่อสารมีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารมีประโยชน์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม การสื่อสารทำให้คนมีความรู้และโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคม เจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดพัฒนา เรียนรู้ และรับรู้วัฒนธรรมของตนเองและสังคมได้ การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน และสังคมในทุกด้าน

การสื่อสารเป็นกระบวนการติดต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น หากเป็นการติดต่อระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เช่น คนพูดคุยกับนกแก้ว นกขุนทอง หรือสุนัขกระดิกหางให้ผู้ที่ให้อาหารมัน สถานการณ์ดังกล่าวนี้ไม่จัดว่าเป็นการสื่อสาร

การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุด ไม่มีการหยุดนิ่ง จะต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นก่อนกระบวนการ และมีบางสิ่งบางอย่างที่เกิดหลังกระบวนการต่อเนื่องกันไปอยู่เสมอ นั่นคือการสื่อสารเป็นการกระทำโต้ตอบกลับไปกลับมาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดเวลา ผู้ส่งสารอาจกลายเป็นผู้รับสาร และผู้รับสารกลายเป็นผู้ส่งสารในเวลาเดียวกันก็ได้ การสื่อสารไม่จำเป็นต้องมีสองหรือหลายคน การคิดอยู่ในใจตัวเองก็นับว่าเป็นการสื่อสารเช่นกัน

3. แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์มนุษย์ใช้ข่าวสารเป็นเครื่องมือในการสนทนาในชีวิตประจำวันและเป็นข้อมูลข่าวสารในการวางแผนประกอบการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมข่าวสาร (The Information Society) และเรากำลังอยู่ในยุคข่าวสาร (The Information Age) ดังนั้นการเปิดรับข่าวสารถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสื่อสารกระบวนการถ่ายทอด สารจากบุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสารไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้รับสารโดยผ่านสื่อ ทั้งนี้ สื่อนั้นอาจจะเป็นสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลก็ได้ โดยแอทคิน (Atkin) ได้กล่าวว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมากยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจใน สภาพแวดลอมและเป็นคนที่ทนสมัยทันเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย เหตุหรือแรงจูงใจใน “การเปิดรับสื่อมวลชน” ของบุคคลได้มีนักการสื่อสารหลายท่าน กล่าวถึงไว้ต่างๆ เช่น แม็คคอมบ์และเบคเกอร์ (McCombs and Becker) [5] ได้ให้ความหมายว่าบุคคล เปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเพื่อตอบสนองความต้องการ 4 ประการคือ

1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์ สิ่งต่างๆ รอบตัวจากสื่อมวลชน เพื่อจะได้รู้ทันเหตุการณ์ทนสมัยและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรู้

---

[5]Mccombs, and Becker,L.E**. Using Mass Communication Theory**.New jersey: Printice. Hall, 1979

2. เพื่อต้องการช่วยตัดสินใจ (Decision) โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันการเปิดรับข่าวสารทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสภาวะหรือเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวได้

3. เพื่อพูดคุยสนทนา (Discussion) การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการพูดคุยกับคนอื่นได้

4. เพื่อความต้องการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความเป็นไปต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสงคมและรอบๆ ตัว สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวของกับการเปิดรับข่าวสารที่นำมาใช้ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกบกระบวนการในการเลือกรับสาร (Selective Process) ในการสื่อสารนั้นการเลือกของคนเรามี 4 ลักษณะ ซึ่งแต่ละลักษณะจะมีความเกี่ยวข้องกันดังนี้

1) การเลือกรับและการเลือกใช้ (Selective Exposure)

2) การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention)

3) การรับข้อมูลและตีความ (Selective Perception and Selective Interpretation)

4) การเลือกจดจำ (Selective Retention)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตัวแปรสำคัญในทฤษฎีการเลือกรับข่าวสารนั้นก็คือ ทัศนคติค่านิยม ความเชื่อความคิดเห็นและประสบการณ์ดั้งเดิมของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกันไป ดังปรากฏในงานของโจเซฟแคลปเปอร์ (Joseph Klapper)[6]ซึ่งให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกับการศึกษาของ ชาร์ลสไลท์ (Chales Wright) ว่าส่วนใหญ่คนเรามีแนวโน้มในการเลือกรับสารที่มี เนื้อหาสอดคลองกับทัศนคติละความสนใจที่ตนมีอยู่และจะเกิดความพึงพอใจเมื่อสารที่ได้รับ สอดคล้องกับประสบการณ์และความคิดเห็นเดิมที่มี ในขณะเดียวกันก็จะหลีกเลี่ยงเนื้อหาสารที่มี ความขัดแย้งกับทัศนคติและความสนใจของตน

นอกจากนี้ เดอฟลอร์ยังได้อธิบายเพิ่มเติมถึง ตัวแปรแทรกที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารโดยเน้นให้ ข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสารและเกิดผลโดยทันทีแต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารนั้น ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกัน หรือไม่เป็นไปตามเจตนา ของผู้ส่งสาร

พระพุทธเจ้าสมณโคดม ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ได้ทรงอธิบายเรื่องของบุคคลไว้ว่าบุคคลประกอบด้วยส่วนประกอบ 5 ประเภท เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ คือ [7]

- รูป (Corporeality) ได้แก่ รูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรม
- เวทนา (Feeling) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ
- สัญญา (Perception) ได้แก่ ความหมายรู้ (ในทางนิเทศศาสตร์เรียกการรับรู้) คือ

---

[6]Klapper,Joseph T.**The effets mass communication.Publishbr**: Free Press (Glencoe,Iff),1969,

[7]พระธรรมปิฎก.**พุทธธรรม.**กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2538.หน้า16-29.

กำหนดรู้อาการเครื่องหมาย ลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้

- สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือ คุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งจะปรุงแต่งและแสดงออกทางกายทางวาจาหรือเป็น เครื่องปรุงของจิตของความคิดซึ่งนำไปสู่ปัญญา (Wisdom or Understanding)

- วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ สำหรับในหลักการสื่อสารทั่วๆ ไปในยุคพระพุทธองค์ยังไม่มีสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ใน การสื่อสาร มีเพียงการสื่อสารด้วยการพูดและการเขียนเท่านั้น หลักการสื่อสารที่พระองค์ทรงสั่งสอน จึงเน้นไปที่การพูดการฟัง

4. ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำมาไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือ ภูมิปัญญา คือ พื้นความรู้ของปวงชนในสังคมนั้นๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า “ภูมิปัญญา”

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญญาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวมมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย (ประภาศิริ กลางพอน ,2554)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงหมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม ที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา

4.1 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีผู้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม(2559)ภูมิปัญญา หมายถึงองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรรปรุงแต่งพัฒนาถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2)หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในการตัวของผู้รู้เอง

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกข์ภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543 : 1) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดของภูมิปัญญาของชาวบ้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตจนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

4.2ความสำคัญของภูมิปัญญา

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์ (2536 : 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

4.3ประเภทของภูมิปัญญา

มณนิภา ชุติบุตร และนิคม ชมพูหลง[8]ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา

2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา

3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5. บทสรุป

การสื่อสารของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มเล็ก ต้องการความเข้าใจความรักจากสมาชิกในกลุ่ม การสื่อสารจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รับสื่อสารให้เข้าใจตรงกัน และการสื่อสารยังช่วยให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจช่วยให้ได้รับความเข้าใจไว้วางใจมีความรู้สึกที่ดีต่อกันได้ซึ่งมนุษย์ใช้การสื่อสารอยู่ตลอดเวลาการรู้ความหมายและความสำคัญของการสื่อสารทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่ามีความสุขมากยิ่งขึ้น

การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากการสืบสานของภูมิปัญญาดั่งเดิมแล้วการเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ที่ดี เข้ามาเติมต่อกับภูมิปัญญาเก่าก็นับเป็นการสืบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและสืบสานลมหายใจของแผ่นดิน สอดคล้องกับคติธรรมของพระเดชพระคุณเจ้าพระธรรมดิลก คือ “ไม่หลงของเก่าไม่เมาของใหม่” ที่ว่าไม่หลงของเก่าหมายความว่า อดีตที่ผ่านมาบางสิ่งอาจไม่เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหารรวมทั้งประเพณีต่าง ๆ จึงต้องมีการปรับประยุกต์ของเก่า คือเรามีของเก่าแต่ไม่ถึงกับหลง ขณะเดียวกันก็ไม่เมาของใหม่การสื่อสารในบทความนี้จึงเป็นการหาวิธีเพื่อที่จะให้สังคมยุคใหม่ และภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่าสามารถบูรณาการ เพื่อให้ทั้งสองสิ่งนั้นอยู่ร่วมกันในยุคปัจจุบันได้อย่างกลมกลืน และไม่ขัดต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 1 ,2559.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ภูมิปัญญาไทยในงานศิลป์ถิ่นเมืองกรุง**. กรุงเทพฯ :อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ

---

[8]มณนิภา ชุติบุตร และนิคม ชมพูหลง. **แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. 2538. หน้า 21.

ลิชชิ่ง. 2539.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ภูมิปัญญาอีสาน**. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท. 2543.

ณัฏฐิรา พุทธโอวาท.**การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากเว็บไซต์ sex must say ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตรพัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2546.

ตวงพร ณ นคร. **การใช้สื่อการสอน**.กรุงเทพ.สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2542.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การศึกษาของชาติกับภู มิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. 2536.

มณนิภา ชุติบุตร และนิคม ชมพูหลง. **แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. 2538.

ประภาศิริ กลางพอน. **การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รายวิชาภูมิปัญญาไทยและสุขภาพ**. สถาบันการพลศึกษา:สุพรรณบุรี. 2554.

พระธรรมปิฎก.**พุทธธรรม**.กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2538.

ยุทธนา พูนเกิดมะเริง.**พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**. นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์1995, 2561.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**.วารสารวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ. 2542.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ฉบับกาญจนาภิเษกเล่มที่ ๒๓. **เรื่องที่ ๑ ภูมิปัญญาไทย**. โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2550.

Klapper,JosephT.**Theeffets mass communication.Publishbr**: Free Press (Glencoe,Iff),1969,

Mccombs, and Becker,L.E. **Using Mass Communication Theory.New jersey**: Printice. Hall, 1979.

จริยธรรมผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0

Ethics, leaders and changes in the 4.0 era

พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน[1]
พระสิริรัตนเมธี
ศตวรรษ สงกาผัน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการชิ้นนี้พยายามที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงจริยธรรมของผู้นำในยุค 4.0 พบว่า

1) ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาผู้อื่นให้ประสบความสุข ความสำเร็จในชีวิตตลอดจนเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้ผู้อื่นได้ประพฤติตามไม่ว่าผู้นำจะเกิดในชนชั้นวรรณะใด มีสถานภาพเช่นใด มีอาชีพใด จะดำรงเป็นผู้นำโดยตำแหน่งหรือไม่ก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผู้นำได้แสดงออกให้เห็นก็คือคุณธรรมจริยธรรมที่เห็นเด่นชัดเป็นที่ยอมรับและสามารถนำพาผู้อื่นให้ประสบความสุขความสำเร็จได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

2) ส่วนในด้านจริยธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าผู้นำได้นำจริยธรรมในด้านต่างๆมาแสดงหรือถ่ายทอดออกมาให้แก่เหล่าหมู่ญาติตลอดจนถวายพระราชาเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติมีดังต่อไปนี้ 1. ฆราวาสธรรม คือ จริยธรรมสำหรับผู้อยู่ครองเรือน เช่น การประพฤติปฏิบัติที่ดีงามของสามีภรรยาที่มีต่อกัน 2.ราชวสดีธรรม คือ จริยธรรมสำหรับข้าราชการที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานและเป็นหลักยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งเป็นจริยธรรมที่ผู้นำได้กล่าวสั่งสอนบุตรธิดาและญาติมิตรผู้ซึ่งจะรับราชการต่อไป

ฉะนั้น คุณค่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำในยุค 4.0นั้น จะเห็นได้ว่าจะต้องมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีและดำรงตนอยู่ในจริยธรรมหลากหลายประการ เช่น ฆราวาสธรรม ราชวสดีธรรม ที่ได้กล่าวมาข้างต้นและหลักธรรมคำสอนเหล่านี้ก็ยังคงเป็นที่ยอมรับอยู่ในสังคมไทยเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ:จริยธรรม, ผู้นำ, การเปลี่ยนแปลง

ABSTRACT

This academic article tries to study and analyze the ethics of leaders in the 4.0 era.

1) Leaders are people who are extremely important in bringing others to happiness. Success in life as well as being a good example for others to behave, regardless of which leader is born in any caste class Which status has any occupation or leadership position? One thing that leaders have shown is that morality, ethics are evident and acceptable and can lead others to experience happiness, success both worldly and fairly.

---

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

2) In terms of ethics, it can be seen that the leaders have brought ethics in various fields to be shown or conveyed to the relatives, as well as offering the king to perform the following actions.

1. Secular Dharma is the ethics for the occupants of the house, such as the good conduct of the husband and wife. 2. Rajavadee Dharma is the ethics for civil servants to behave in order to make progress in their work and as a basis for performing duties as well as solving various problems. Which is the ethics that leaders have said to teach their children and relatives who will continue to serve

Therefore, the moral values and ethics of leaders in the 4.0 era can be seen that they must have good leadership qualities and behave in a variety of ethics, such as secular Dharma, RajavadeeDhamma mentioned above and Dharma Kham These teachings are still accepted in Thai society since the past. Up until now

KEYWORDS:Ethics, leader, change

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคเทคโนโลยีแห่งการสื่อสารแบบไร้พรมแดน เป็นการคุกคามทางสื่อออนไลน์ ที่เด็กและเยาวชนกำลังตกเป็นเหยื่อ ที่เห็นเด่นชัดก็คือเกี่ยวข้องกับเรื่องอบายมุข ต่างๆ โดยเฉพาะเขตพื้นที่ที่เป็นสังคมเมืองและกำลังขยายวงกว้างไปสู่สังคมชนบท ฉะนั้นความอยู่รอดของประเทศชาติต้องอาศัยองค์ประกอบและปัจจัยหลายๆ ด้านโดยเฉพาะ ปัจจัยด้านการปกครองประเทศและผู้นำทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง บุคคลที่เป็นผู้นำเป็นชนชั้นปกครองหรือมนุษยชาติทั่วโลกเห็นว่านอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถในการปกครองแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี มีจริยธรรมที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป เพราะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลความทุกข์ความสุขของประชาชนถ้าหากบุคคลดังกล่าวนี้ขาดจริยธรรมหรือคุณสมบัติของผู้นำที่ดีย่อมนำพาประเทศไปสู่หายนะได้ เหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้คนไทยได้เรียนรู้มีประสบการณ์และเกิดความตระหนักว่า คุณสมบัติของผู้นำคือ จริยธรรม มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากและจริยธรรมก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาที่มีต่อผู้นำในฐานะต่างๆ ตลอดจนถึงผู้นำของประเทศชาติและส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและเหตุการณ์รุนแรงต่างๆมากมายและนำไปสู่ความแตกแยกในสังคมอย่างรุนแรงแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ความขัดแย้งไม่ลงรอยของคนในชาติกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและอื่นๆ เกิดภาวะชะงักงันไม่มีทางออกและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติและส่วนรวม ผู้นำในทุกๆ ระดับจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะนำพาให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไป เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ก็ยังต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีความสามารถในการพัฒนาแก้ไขปัญหาและนำไปสู่จุดหมายที่ดีได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การมีผู้นำที่ดีนั้น จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย เพลโต้ (Plato) นักปรัชญาตะวันตกก็ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีที่พึงประสงค์นั้น ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของความเป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ที่มีความรู้และความยุติธรรมเพียบพร้อมและโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น มนุษย์จำนวนมากไม่สามารถปกครองตนเองได้ ผู้นำชาวอินเดียและนักต่อสู้ด้วยวิธีอหิงสา ท่านมหาตมะคานธี ได้กล่าวว่า ผู้นำย่อมไร้ประโยชน์เมื่อเขาทำ

ตรงกันข้ามกับหิริโอตัปปะของตนเอง แม้เขาจะอยู่แวดล้อมด้วยผู้คนที่มีทัศนะนานาชนิดก็ตามถ้าเขาไม่เชื่อมั่นและศรัทธา เขาย่อมจะลอยล่องไปเหมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ[2]

ดังนั้นผู้นำในยุค 4.0 จะต้องมีความเที่ยงธรรมในการตัดสินคดีความผิดความถูกของผู้อื่นด้วยตนเอง หากผู้ที่เป็นใหญ่นั้นไม่พิจารณาให้ดีแล้วสั่งลงโทษเปรียบเสมือนคนตาบอดเดินทางที่ขรุขระ ผู้ที่เป็นใหญ่นั้นจะต้องประพฤติตนเป็นกลางมีทั้งความอ่อนโยน และความเข้มแข็งในอัตราส่วนที่เหมาะสมไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่งจนเกินไป จึงจะบริหารบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพได้ มองถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก คำนึงถึงเสียงส่วนมาก เคารพการตัดสินใจเสียงส่วนน้อย มีความอดทนอดกลั้นอย่างต่อเนื่อง มีความชาญฉลาด มีความคิดริเริ่มและคำนึงถึงความเสียสละเป็นที่ตั้ง

2. เนื้อหา

จริยธรรมในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่าจริยธรรมคือ ความประพฤติการดำเนินชีวิต หลักความประพฤติหลักการดำเนินชีวิต ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม (ความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบัน ซึ่งกำหนดให้จริยธรรมเป็นคำแปลสำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ[3]

ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ภายในสังคมของตนว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำและการกระทำชนิดใดเลว ควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่มากน้อยเพียงใด ความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

เจตคติจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติไม่เหมือนค่านิยมของสังคมก็ได้ ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมีความหมายกว้างขวางกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทัศนคตินั้นรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เข้าด้วยกันฉะนั้นทัศนคติเชิงจริยธรรม จึงสามารถใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เชิงจริยธรรมเพียงอย่างเดียวทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นในเวลาหนึ่งยังอาจเปลี่ยนไปจากเดิมได้

เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่างๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกันอาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ เพียเจท์ (Piaget) และโคลเบอร์ก

---

[2]พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์,(2542) “**การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องภาวะผู้นำในชาดก**”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า 2.

[3]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับ**ประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด), 2553, หน้า 57.

(Cohlberg) ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น นอกจากนี้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่นๆ ของบุคคลด้วย คือพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่างๆ ของบุคคลด้วย

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงถึงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประการ เช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกทางหนึ่ง คือ พฤติกรรมในสถานที่เย้ายวนใจ หรือในสถานการณ์ที่ยั่วยุให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสถานการณ์ที่ยั่วยุเชิงการโกงสิ่งของ เงินทอง หรือคะแนนการลักขโมย และการกล่าวความเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูง ย่อมงดเว้นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ร้อนของสังคม การศึกษาด้านอื่นๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ของบุคคลเท่านั้น[4]

นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของภาวะความเป็นผู้นำไว้อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้[5]

สตอกดิลล์ อธิบายว่า ภาวะความเป็นผู้นำเป็นความริเริ่ม เพื่อรักษาโครงสร้างของความคาดหวังของผู้นำและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตามและเพื่อนร่วมงานในหน่วยงาน

คูนส์ และ ไวริช อธิบายว่า ภาวะความเป็นผู้นำเป็นเรื่องของศิลปะของบุคคลในการใช้อิทธิพล หรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อให้มีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำงานจนประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม

จะเห็นได้ว่าจริยธรรมของผู้นำที่ปรากฏในหลักพุทธธรรมนั้นมีหลักธรรมสำหรับผู้นำทุกภาคส่วนที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วย ฆราวาสธรรม ราชวสดีธรรมจะเห็นได้ว่าคุณลักษณะของผู้นำที่ปรากฏในหลักธรรมต่างๆเหล่านี้ จะมีความแตกต่างกัน เช่น ในฆราวาสธรรมจะเป็นการกล่าวถึงผู้นำประเภทส่วนบุคคลเพราะในหลักธรรมข้อนี้จะเน้นไปถึงตัวบุคคลให้มีจริยธรรมในการครองเรือน มีคุณลักษณะพิเศษส่วนตัวที่ไม่อาจจะมองเห็นแต่ทรงพลังมาก เช่น คุณลักษณะในเรื่องความมุ่งมั่นกระตือรือร้น ความสัตย์ซื่อถือจริยธรรม ยึดมั่นหลักการ ความกล้าหาญและความนอบน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ส่วนราชวสดีธรรมนั้นจะกล่าวถึงเกี่ยวกับผู้นำประเภทองค์กรหรือสถาบันเพราะในหลักธรรมข้อนี้จะเน้นไปในทางผู้ที่จะมารับราชการและจะต้องเป็นผู้นำที่ติดยศอยู่ในวังรับใช้พระราชา

---

[4]อ้างใน ศิริวรรณ พงศ์ฉบับนภา, “การพัฒนาจริยธรรมทางธุรกิจตามแนวคิดพระพุทธศาสนาของผู้บริหารธุรกิจการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนหาดละไม ตำบลมะเร็ต อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี), 2550, หน้า 13-14.

[5]ณัฐนรี ศรีทอง,**การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**,(กรุงทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์),๒๕๕๒,หน้า ๗๗-๗๘.

เพราะผู้นำประเภทนี้นอกจากจะมีจริยธรรมในตัวแล้วยังต้องมีจริยธรรมที่ดีต่อองค์กรหรือสถาบันของตนเองด้วย เนื่องจากผู้นำประเภทดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำจริยธรรมในองค์กรหรือสถาบันไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันจึงเน้นในเรื่องจริยธรรมในองค์กรหรือสถาบันเป็นหลัก ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ บุคคลทั่วไปพึงมีจริยธรรมในหลักธรรมต่างๆ เช่น มีความเมตตาต่อกันไม่ทำร้ายร่างกายเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยึดอาชีพที่สุจริตไม่ลักขโมยฉ้อโกงกัน ไม่ล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่น มีความสัตย์ซื่อต่อกันทั้งทางกายและวาจา ยึดหลักความถูกต้องโดยการตั้งสติไม่มัวเมาในอำนาจหน้าที่ เป็นแบบอย่างให้แก่สังคม

หลักจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นถ้าหากได้นำไปประพฤติปฏิบัติก็จะส่งผลให้มีความสุขความเจริญทั้งทางสุขภาพ หน้าที่การงานยิ่งๆขึ้นไป แต่ในทางกลับกันถ้าบุคคลใดไม่ยึดหลักจริยธรรมดังกล่าวแล้ว ชีวิตก็จะประสบแต่ความทุกข์ยากลำบากทั้งทางกายและก็ทางจิตใจ ส่วนประโยชน์และคุณค่าที่เกิดขึ้น ได้เป็นที่เคารพยำเกรงแก่บุคคลทั่วไปถึงหลักการวางตนต่อสังคม และสามารถควบคุมตนเองได้ทุกๆสถานการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นต่อหน้าหรือเกิดขึ้นภายหลัง ส่งเสริมให้เป็นบุคคลที่มีความเคารพการตัดสินใจต่อบุคคลผู้อื่นและรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มเพื่อน ได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบในการประพฤติปฏิบัติงานรู้ถึงงานหลักและงานรอง สามารถควบคุมตนเองได้ไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมาไปทางที่ชั่ว และเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายส่งเสริมให้ครอบครัวของตนมีแต่ความสุขความเจริญ

การเปลี่ยนแปลงของผู้นำในยุค 4.0 มีทั้งผู้นำครอบครัว ผู้นำองค์กร ผู้นำศาสนา ผู้นำสังคม หรือผู้นำประเทศ ผู้นำเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่สังคมให้การยอมรับไม่ว่าจะมาจากการเลือกตั้งหรือมาจากการแต่งตั้งก็ตาม บุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้นำโดยปริยาย เมื่อได้มาสู่ตำแหน่งความเป็นผู้นำแล้วสิ่งหนึ่งที่ผู้นำจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม นั้นก็คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ที่ตนได้เข้าไปดำรงตำแหน่งผู้นำหากไม่ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้แล้วสิ่งที่จะตามมาก็คือความล้มเหลวในการปฏิบัติงานไม่สามารถไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้และนอกจากนั้นอาจทำให้ผู้ตามไม่ให้ความยำเกรงไม่ให้ความเคารพในการตัดสินใจของผู้นำ อาจส่งผลให้เกิดความแตกแยกภายในได้ ฉะนั้นจริยธรรมของผู้นำโดยทั่วไป ผู้เขียนจึงเข้าใจได้ว่า คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อกำหนดต่างๆที่องค์กรหรือสถาบันนั้นๆได้กำหนดขึ้น เพื่อที่จะให้บุคคลที่จะมาเป็นผู้นำได้ประพฤติปฏิบัติตามนั้นเอง

3. สรุป

จากการศึกษาจริยธรรมของผู้นำในยุค 4.0 ประกอบด้วย ฆราวาสธรรมเป็นธรรมที่ว่าด้วยการอยู่ครองเรือนของสามีภรรยาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันและการประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลอื่น รวมไปถึงการคบหาสมาคมกับนักพรตนักบวชและผู้ทรงศีล โดยการทำความเคารพนบน้อมทุกคราเมื่อได้พบปะในการพูดคุยสนทนาปราศรัย ส่วนราชวสดีธรรม คือ เป็นธรรมที่ข้าราชการจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อพระราชาไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลังและเป็นธรรมที่จะต้องควบคุมตนเองอีกด้วยในการปฏิบัติงานต่างๆไม่ให้ประมาทเลินเล่อจนต้องให้เสียงานโดยเฉพาะเวลาที่เข้าเฝ้าปรนนิบัติรับใช้งานพระราชาผู้เป็นข้าราชการจะต้องควบคุมตนเองให้อยู่ และผู้เป็นข้าราชการจะต้องเห็นความสำคัญของงานเป็นหลักก่อนโดยเฉพาะงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด ผู้เป็นข้าราชการ

จะต้องแยกให้ออกว่างานไหนเป็นงานหลักงานไหนเป็นงานรองแล้วลงมือปฏิบัติให้รอบคอบไม่ตั้งอยู่ในความประมาทและที่สำคัญไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับญาติพี่น้องให้มากจนทำให้เสียงาน

จริยธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นหลักจริยธรรมที่ผู้เขียนได้พบในหลักพุทธธรรมเรื่องวิธุรชาดกเป็นหลักจริยธรรมที่วิธุรบัณฑิตได้พร่ำสอนแก่ ภรรยา บุตร ธิดา รวมไปถึงพระราชาในครั้งที่วิธุรบัณฑิตจะต้องเดินทางไปกับปุณณกยักษ์ จึงได้แสดงหลักจริยธรรมเหล่านี้ให้แก่เหล่าหมู่ญาติและพระราชาได้สดับตรับฟังผู้เขียนจึงเข้าใจได้ว่า ผู้ที่จะมาเป็นผู้นำนั้นถ้าหากนำหลักจริยธรรมเหล่านี้ไปประพฤติปฏิบัติในการอยู่ครองเรือนก็ดี จะไปรับใช้พระราชาก็ดีหรือจะไปเป็นผู้นำองค์กรต่างๆก็ดี ผู้เขียนเชื่อได้แน่ว่าความสำเร็จในหน้าที่การงานรวมไปถึงการบริหารครอบครัวตลอดจนความเป็นผู้นำ บุคคลเหล่านี้จะพบแต่ความสุขความเจริญอย่างแน่นอน

4.ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การอยู่รวมกันในสังคมของมวลมนุษยชาติเป็นไปโดยความสุขสันติจึงควรให้ผู้นำในทุกๆ องค์กรได้กลับมาสนใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่เรียกว่าธรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในความเป็นจริงนั้นบุคคลทุกคนย่อมมีโอกาสได้เป็นผู้นำในชีวิตจริงในหลากหลายแง่มุม เพราะบุคคลที่ปรารถนาจะดำรงตนเป็นผู้นำที่พึงประสงค์จะต้องมีการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมและนำปรับใช้ในชีวิตจริงของตนเอง ดังได้กล่าวมาแล้ว บุคคลนั้นจึงจะเป็นผู้นำที่มีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและชีวิตผู้อื่นตลอดจนสังคมได้อย่างแท้จริง จึงขอเสนอว่า

1. ควรจะมีการจัดอบรมเรื่องจริยธรรมให้แก่ผู้นำภายในองค์กร สถาบัน หน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน อย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง

2. ควรให้มีการจัดการส่งเสริมจัดทำรายงานการวิจัยทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมของผู้นำ โดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

3. ควรให้มีการตรวจสอบรายชื่อบุคคลผู้ที่จะมาเป็นผู้นำหรือนักการเมืองก่อนลงรับสมัครรับเลือกตั้งต้องเป็นผู้ที่ศาสนาของบุคคลนั้นๆ ให้การรับรองว่าเป็นผู้ผ่านการอบรมในเรื่องจริยธรรมแล้ว ตามหลักคำสอนของแต่ละศาสนา

เอกสารอ้างอิง

1.หนังสือทั่วไป

ณัฐนรี ศรีทอง,(2552), **การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**,(กรุงทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),(2553),**พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด).

2.วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์,(๒๕๔๒) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องภาวะผู้นำในชาดก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริวรรณ พงศ์ฉบับนภา,(2550),“การพัฒนาจริยธรรมทางธุรกิจตามแนวคิดพระพุทธศาสนาของผู้บริหารธุรกิจการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนหาดละไม ตำบลมะเร็ต อำเภอเกาะสมุย

จังหวัดสุราษฎร์ธานี", **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี).

การพัฒนาการเมืองการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น
The Development of Politic according to Buddhism and Local Knowledge

ดร.จำนง วงศ์คง
พระมหาสุดใจ ชยวุฑฺโฒ

บทคัดย่อ

การพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย องค์ความรู้ในเรื่องระบอบประชาธิปไตย จะต้องเริ่มต้นด้วยระบบการเมืองที่จะส่งเสริมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ระบบการเมือง ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการควบคุม กำ กับ ตรวจสอบการดำ เนินงานของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ระบบการเมืองดังกล่าวจึงจะถือว่าเป็น “ระบอบประชาธิปไตย” หลักการเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการ สามัคคี เสมอภาค การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทาให้สังคมเจริญไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม จะเห็นได้ชัดว่ามันแตกต่างจากแนวทางการเมืองการปกครองแบบแนวทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง แม้ว่าจะเป็นองค์ความรู้อันมหาศาลที่มีอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้านก็ตาม เมื่อถูกละเลยขาดการยอมรับ ขาดการสืบทอด ในที่สุดก็จะขาดสายใยแห่งการต่อโยงระกว่างเก่ากับใหม่ ระหว่างอดีตกับปัจจุบันอย่างน่าเสียดายจึงจำเป็นจะต้องหาแนวทางดำเนินการต่างๆ เพื่อเป็นการยกย่องภูมิปัญญาชาวบ้านให้สืบทอดต่อไป

Abstract

Political development of Thailand to begin the development of a democratic political regime. Knowledge about democracy. To promote the development of both the economy and the development of political and democratic society to meet the needs the people of most political system to allow people to play a role or is involved in the revolution. Check the grip of operations management. Lawmakers to qualify as such a political system. "Democracy" in the main political principles, it must include the principle of equality, unity, morality, honor, which governed in this way will lead to social prosperity, not a entreat to the decline. It is obvious that it is different from the politics and practices of Buddhism altogether. Although a vast body of knowledge that exists in all villages matter. When ignored, lack of recognition, lack of successors eventually link between the lack of fiber than the old with the new. During the past, unfortunately, it is necessary to find a way to perform operations. A tribute to folk wisdom passed down to the next.

1.บทนำ

การเปลี่ยนแปลงเป็นของปกติวิสัยและคนทั่วไปมุ่งให้การเปลี่ยนแปลงใน**ทางที่ดี** ซึ่งในทางการเมืองเรียกว่า **การพัฒนาทางการเมือง** การพัฒนาการเมืองการปกครองต้องเริ่มต้นจากการพัฒนา

โครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย การปกครองให้เป็นไปตามปรัชญาและหลักการ ประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน รวมทั้งต้องเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง สมัยพุทธกาลที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางรูปแบบเอาไว้ คือ “สังฆาธิปไตย” อันหมายถึง ระบอบที่ให้ “สงฆ์” มีอำนาจสูงสุดและเป็นใหญ่ ในกิจการต่างๆ การปกครองในทางพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะการปกครองตามระบอบธรรมาธิปไตย ด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาการเมือง โดยเริ่มต้นที่หมู่บ้านซึ่งเป็นเป็นการเมืองที่มีความเชื้อของชาวบ้าน ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านในการพัฒนาการปกครอง

2.การพัฒนาการเมือง

การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำระหว่างองค์ประกอบทางการเมืองซึ่งการกระทำนี้ก่อให้เกิดผลเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเดิมๆ ไปสู่สิ่งใหม่ๆ และสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ต้องดีกว่าเดิม ในการพัฒนาการเมืองนั้น ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อกระบวนการทางการเมือง ซึ่งต้องกระทำร่วมกัน ได้แก่ 1)ประชาชน และกลุ่มของประชาชน 2)สังคมการเมือง 3) หลักการหรือระเบียบ (รัฐธรรมนูญ) 4) กลไกหรือเครื่องมือของรัฐ 5) สังคมเศรษฐกิจ หมายถึงระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบเสรี

ในบรรดาองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ ประชาชนและกลุ่มของประชาชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมืองที่สุด ทั้งนี้เพราะประชาชนภายในรัฐจะเป็นตัวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกฎ กติกาทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญได้

ดังนั้น ในการพัฒนาทางการเมืองจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญเบื้องต้นต่อประชาชนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยน แปลงทางการเมืองขึ้นมา ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ความเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมการเมือง (Political culture) วัฒนธรรมทางการเมืองในที่นี้หมายถึงการกระทำร่วมกันของประชาชนที่เห็นเป็นพฤติกรรมร่วมกันอย่างชัดเจน[1]

การพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย พัฒนาให้สังคมปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย และจะต้องกำหนด โครงสร้างทางการเมือง การปกครองให้เป็นไปตามปรัชญาและหลักการ ประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน รวมทั้งต้องเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตย ทั้งนี้วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์กรการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการหล่อหลอม ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม[2]

การพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เกี่ยวข้องกับ องค์ความรู้ในเรื่องระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมือง และ การพัฒนาทางการเมือง ซึ่งจะต้องบูรณาการให้สอดประสานเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน โดยมีแนวทางที่สำคัญดังนี้

---

[1] http://fpps.or.th/news.php?detail=n1078045127.newsสืบค้นเมือวันที่ 20 ธันวา 2561: สถาบันนโยบายกี่ศึกษา, การปฏิรูปการเมือง-การกระจายอำนาจ, ประจำเดือน ธันวาคม 2561

[2] การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย, สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.2557

1.การปฏิรูปทางการเมืองอันได้แก่การแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญ ให้เป็นประชาธิปไตยการพัฒนาระบบรัฐสภาการพัฒนาระบบพรรคการเมือง การพัฒนาระบบการเลือกตั้ง การพัฒนาระบบการตรวจสอบทางการเมือง การป้องกันการซื้อสิทธิขายเสียง ฯลฯ

2. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประเด็นนี้สำคัญมากถือว่าเป็น “หัวใจของการพัฒนาทางการเมือง ให้เป็น ประชาธิปไตย” นั่นคือต้องปลูกฝังให้ประชาชนมีจิตสำ นึกมีความรู้ ความเข้าใจคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย และหวงแหนระบอบประชาธิปไตย ต่อต้านระบอบเผด็จการ แต่การเสริมสร้างวัฒนธรรมทาง การเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและต้องมี มาตรการที่มีประสิทธิภาพ และมีความตั้งใจจริงจากผู้นำ ทางการเมือง และต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ใช้ความพยายาม ความอดทน ความจริงใจ และ ความจริงจัง

3. การพัฒนาระบบการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากระบบการศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และกล่อมเกลา ทางการเมือง (Political Socialization) ได้ดีที่สุดวิธีการหนึ่ง ทั้งรูปแบบ การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ในทางทฤษฎีและ ในทางปฏิบัติในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ซึ่งการศึกษาใน ระบบโรงเรียนในทางทฤษฎีนั้นเป็นการศึกษาเรียนรู้เรื่องปรัชญา หลักการ รูปแบบของประชาธิปไตย ฯลฯ

4. การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาทางการเมืองจะบรรลุ ผลสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจด้วย นั่นคือ ถ้าประชาชนมีฐานะทางด้านเศรษฐกิจปานกลางพอกินพอใช้ ไม่มีหนี้สิน ประชาชนจะให้ความสนใจการเมือง และจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ดังนั้นรัฐบาลจะต้องมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจทั้งชนบทและเมือง ให้มีความแตกต่างกันน้อยลง ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง

5. การพัฒนาระบบราชการให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ ลดขนาดของระบบราชการให้เล็กลง (Down Size) แต่ทำงานให้มีประสิทธิภาพ หน่วยงานใดมีลักษณะงานที่ซ้ำซ้อนควรยุบรวมกัน ควรปฏิรูประบบราชการเสียใหม่ ให้มีโครงสร้างหรือสายการบังคับบัญชาที่สั้นกะทัดรัด บริหาร และบริการสะดวกรวดเร็ว ที่เรียกว่า “Reengineering” หมายถึง “การออกแบบ ระบบราชการเสียใหม่” หรือ “การปฏิรูประบบราชการ” ซึ่งรัฐบาลปัจจุบัน ได้มีการปฏิรูป โครงสร้างกระทรวงใหม่ ระบบบริหารจัดการ ระบบ งบประมาณ ตลอดจนระบบการบริหารงานบุคคล

6. การพัฒนาด้านสังคม โดยพยายามยกระดับคนในสังคม ให้เป็นชนชั้นกลางมากขึ้น เพราะในอดีตประเทศยังมีชนชั้นกลางน้อย แต่มีชนชั้นล่างมาก ดังนั้นการจะยกระดับชนชั้นในสังคมให้เป็นชนชั้นกลาง (Middle Class) มากขึ้นนั้น จึงต้องยกระดับการศึกษาให้สูงขึ้นถึงระดับ ปริญญาตรีและยกฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนให้สูงขึ้น พอกินพอใช้ มากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการพัฒนาทางการเมืองการปกครอง จะต้องเริ่มต้นด้วยระบบการเมืองที่จะส่งเสริมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ระบบการเมือง ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการควบคุม กำ กับ ตรวจสอบการดำ เนินงานของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ระบบการเมืองดังกล่าวจึงจะถือว่าเป็น “ระบอบประชาธิปไตย” ที่แท้จริง พร้อมกันนี้ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้แสดงทัศนะและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ

ประชาชน เพื่อเป็นการช่วยให้รัฐบาลมีความรอบคอบในการบริหารประเทศ และสอดคล้องตรงกับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้ง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาการเมืองของปกครอง เป็นการควบคุมการบริหารประเทศอีกทางหนึ่งด้วย

3.การพัฒนาการเมืองตามตามแนวพระพุทธศาสนามีลักษณะดังนี้

การกำเนิดพุทธะนามาซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนสรรพสิ่ง ในหลากหลายมิติ การพัฒนาการเมืองตามตามแนวพระพุทธศาสนามีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย มีการจัดตามรูปแบบการปกครอง การปกครองคณะสงฆ์เลียนแบบจากการปกครองอาณาจักร พระสงฆ์มีฐานานุรูปชั้นยศเหมือนกับขุนนาง มีเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทำการปกครอง ตลอดจนมีการแบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัด อำเภอ และตำบล เหมือนกับการปกครองของรัฐบาล

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย 94.6% ของคนไทยทั้งประเทศ[3] ประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนามาซึ่งการหลอมรวมจิตใจการยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งธรรมของพระบรมศาสดา ถือเป็นระเบียบแบบแผนอันคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามดั้งเดิมของไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนามิติทางศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนาพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรม[4]

ด้วยบริบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภายใต้ “บ ว ร” (บ้าน วัด โรงเรียน) นั้น “วัด” จะเป็นหน่วยกลางในการเชื่อมต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันเป็นสถาบันหลักของชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้บทบาททางพระพุทธศาสนาจะมีมาก แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านสังคมไทยแล้วจะพบว่าที่ผ่านมา ผู้มีบทบาทอันเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนธรรมก็คือ “พระสงฆ์” เพราะ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 กว่าปี (Jerrold, 1967) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักต้องปฏิบัติตามในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยเฉพาะด้าน 3 ซึ่งเป็นภารกิจด้านการดาเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนาไปปฏิบัติในชีวิตประจาวัน เช่น การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุ และโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดีทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึง การที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือ ต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจาก หลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติการจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ

---

[3] สานักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). **การสารวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

[4] กรมการศาสนา. (2560). **แนวทางการดาเนินงานชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บวชเนกขัมมจาริณี (ชีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสานักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดาเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น[5]

พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นมาโดยมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกาศพระศาสนาจนกระทั่งมีพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ที่เรียกว่า พุทธบริษัท สังคมพุทธจึงกำเนิดขึ้นมา ดังนั้น จึงต้องมีการบริหารหรือการปกครองเกิดขึ้น การบริหารพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม และบัญญัติพระธรรม วินัยใช้เป็นกฎระเบียบในการปฏิบัติตน พระธรรมวินัยจึงถือเป็นธรรมนูญสูงสุดในพระพุทธศาสนา ที่ใช้ในการปกครองส่วนระบบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางรูปแบบเอาไว้ คือ “สังฆาธิปไตย” อันหมายถึงระบอบที่ให้ “สงฆ์” มีอำนาจสูงสุดและเป็นใหญ่ ในกิจการต่างๆ การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะการปกครองตามระบอบธรรมาธิปไตย ที่ยึดถือความดีงาม ความเป็นธรรม ความถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ และการปกครองนั้น ก็จะต้องอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ผู้ใต้ปกครองรวมถึงคนหมู่มากด้วยเช่นกัน ภายใต้ระบอบ การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครอง ขาดระบอบธรรมาภิบาลที่เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการตรวจสอบความถูกต้อง จึงก่อให้เกิดปัญหา การทุจริตทั้งทางนโยบาย และการดำเนินงาน ในทุกภาคส่วน จะเห็นได้จากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2547-2553 สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง เกิดขึ้นจากความ ต้องการอำนาจ และผลประโยชน์ ในการแก้ไขปัญหา สมควรที่จะนำเอาสันติวิธีมาใช้ โดยยึดหลัก ของนิติธรรม นิติรัฐ หลักความยุติธรรม ความมี คุณธรรมและจริยธรรม โดยความร่วมมือทั้งภาครัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย[6]ระบอบสังฆาธิปไตยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางรูปแบบไว้ นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง แก้ไขปัญหาการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน เพื่อลดความขัดแย้งทางสังคม รวมทั้งสามารถ นำแนวทางต่างๆ ที่ได้มาแก้ไขปรับปรุงนโยบาย ทางการเมือง เพื่อรักษาสิทธิประโยชน์ของ ประชาชนให้มีความเท่าเทียมกันมีความมั่นคง ตลอดจนมีเสถียรภาพในการปกครองมีระบอบ ธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักการเมือง ตามระบอบการปกครอง ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์การปกครองให้เกิดความ เป็นธรรม เพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นโดยส่วนตน

---

[5] สานักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). **การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สานักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

[6] Suksai, P. (2011). Thai Political Conflict Management between 2004-2010. Bangkok : Thailand Conflict Management Club.

และส่วนรวม ดังนั้น จึงมีความสนใจศึกษาเชิงวิเคราะห์ ถึงรูปแบบการปกครอง ตามแนวทางพระพุทธศาสนาว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร พร้อมทั้งนำมา ประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการเมืองการ ปกครองในปัจจุบันพระพุทธศาสนากับการเมือง

4.การพัฒนาการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นาไปสู่ความเสื่อมเรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาได้นั่นเอง: ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่

.1มีกรประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียง

2. การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทาโดยพร้อมกัน

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทาลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติตามบัญญัติที่รับรองอยู่

4. สักการะ เคารพ นับถือ บุชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม

5. ไม่ทาการข่มขืนน้าใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น

6. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชานียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทาลายการบริจารบารุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ

7. ถวายการคุ้มครองปูองกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปราถนาว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วของให้ท่านอยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด[7]

จะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้นซึ่งสามารถพอที่จะสรุปเป็นแนวและใจความได้ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้นพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง

1. หลักความสามัคคี คือมีความคิดเห็น การแสดงออกเป็นไปแนวทางเดียวกัน มีความรักใคร่สมัคสมานสามัคคีเป็นพี่น้องกัน

2. หลักความเสมอภาค คือไม่เลือกปฏิบัติคือต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบของสังคมที่วางไว้ อปริหานิยธรรมข้อที่ 3 นั้นพระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่อง

3. หลักความเหมาะสมซึ่งหมายถึงการเอารับสิ่งที่ไม่ควรไม่เหมาะสมกับสังคมไทยมาใช้และบัญญัติไว้ อย่างเช่น รับแนวคิดวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นข้ออ้างและนามาบัญญัติเอาไว้เป็นกฎหมายจะเห็นได้ว่าทุกๆคนไทยคิดอย่างไรก็ไม่ค่อยที่จะแตกต่างจากฝรั่งมากนักเพราะอิทธิพลตะวันตกได้แพร่ระบาดเข้ามาดุจเชื้อโรค ทาให้คนไทยจึงต้องตกเป็นทาสวัฒนธรรมตะวันตกโดยปริยายไม่ว่า จะเป็นเรื่อง วัตถุนิยม เห็นเงินเป็นพระเจ้า บริโภคนิยม เสรีนิยม ทุนนิยม ต่างเหล่านี้เป็นต้น เมื่อเป็น

---

[7] พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต. (2541). *ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.*กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เช่นนี้เมื่อจะร่างหรือบัญญัติกฎหมายจึงเป็นไปตามแนวทางตะวันตกทุกประการส่วนเรื่องการทาลายข้อบัญญัติที่เหมาะสมนั้นเห็นได้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญฉบับบชั่วคราวฉบับนี้ได้ชัดเจนว่าได้ถอดข้อความบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพุทธมามกะซึ่งอย่างนี้ไมถูกต้อง เพราะเมืองไทยเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนามายาวนานครั้งตั้งแต่ก่อตั้งประเทศการกระทำของนักกฎหมายเป็นการทำลายความมั่นคงของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาหรือไม่?หรือออกกฎหมายเพื่อรับใช้ศาสนาอื่น ๆ เท่านั้น อปริหานิยธรรมข้อ4 กล่าวถึงเรื่อง

4. หลักความเสมอภาคทางเพศ หรือยกย่องให้เกียรติสตรี หรือปัจจุบันได้ออกมีการมาเรียกร้องให้สตรีมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ (เพราะไปรับแนวคิดมาจากตะวันตก) ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้มีมาก่อนตั้งนานแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมองว่า ไม่ว่า หญิง หรือชาย ก็สามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐนั่นเอง

5. หลักการของศีลธรรม หมายถึง การมีความอ่อนน้อม เคารพบูชาในสิ่งที่ตนนับถือ มีมโนธรรม ตลอดจนให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระศาสนา ซึ่งเมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจาชาติมาตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบันไม่ได้รับคุ้มครองอุปถัมภ์เท่าที่ควร พระทุกวันนี้จึงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกตัดหางปล่อยวัด ถูกกีดกันไม่ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับสังคม ทั้งที่เป็นหน้าที่ของพระเจ้าพระสงฆ์ที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี แต่กลายเป็นว่าพระทุกวันนี้ถูกตอนมิให้ไปไหน ให้กินนอน อยู่กับที่ แล้วอย่างนี้จะไม่ให้พระภิกษุ อุบาสกอุบาสิกา ออกมาเรียกร้องได้อย่างไร?[8]

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจ อันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุกการนาหลักธรรมของศาสนามา ใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ใฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนานั้น เป็นผู้ดารงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดารงอยู่ ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทาหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดารงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทาหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทาอย่างนั้น ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎกให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทาให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดารงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การทา สังคายนาก็ดี การกาจัดชาระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่จัดได้ว่า อยู่ในหน้าที่ข้อน

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ ในการทาสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาต่างๆ โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้ง หลายสมัย

---

[8] พระราชวรมุนี ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2539

นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมืองคือ คนของ บ้านเมืองที่เป็นคน ร้าย คนไม่ดีเข้าไปซุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทาลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทาลายผล ประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้า แผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทาลายศาสนานั้นออกมา ข้อนี้ถือว่าเป็นการชาระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทาลายพระศาสนาอีกต่อไป

2. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้าใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนาสั่งสอนประชาชนให้ดารงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทา เช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็น พลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสานึกในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทาหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน (ประชา กัลยาชาติ และคณะ,2520)[9]

ดังนั้น หลักการพัฒนาการเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการ สามัคคี เสมอภาค (ทางสถานภาพ ทางเพศ) การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทำให้สังคมเจริญไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม พอหันกลับมาดูสังคมไทยในปัจจุบันในเรื่องการปกครองแล้ว จะเห็นได้ชัดว่ามันแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาเมืองการปกครองแบบแนวทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง จากการที่รัฐจำจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตน ต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎกสรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหูชนทั้งสิ้นนั่นเอง

5.การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.1.**การอนุรักษ์**ภูมิปัญญา คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

1.1) ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สามารถ จันทร์สูรย์ (สามารถ จันทร์สูรย์. 2532 : 88-93)กล่าวว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่ใช้กันในหมู่นักการศึกษามานานแล้ว “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” มีผู้สนใจพูดถึงกันมากขึ้นเมื่อทศวรรษที่ผ่านมานี้ ทั้งองค์กรภาครัฐ (GO) และองค์กรภาคเอกชน (NGOs) การเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของ

---

[9] https://www.google.com/search สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2561 : ลักษณะการพัฒนาการเมืองตามหลักพระพุทธศาสนา ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 ประจาเดือนมกราคม – มิถุนายน 2561

ชาวบ้าน และทำให้เข้าใจภาพรวมวัฒนธรรมของชาติได้ ดังนั้นเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนว่าภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร สำคัญอย่างไรและมีแนวทางวิธีการศึกษาและส่งเสริมเผยแพร่อย่างไร[10]

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ มิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ก็เรียกหมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรอบรู่ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยภูมิปัญญาเกิดจาการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิทยา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมนั้นจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

5.2.ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม

(1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

(2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่นๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

(2.1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืช ธรรมชาติ

(2.2) ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

(2.3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้งสามลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออมาถึงภูมิปัญญา ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทำไมจึงต้องสนใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกันมามิได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง หรือเรียกว่า คนในโดยคนนอก ไม่เข้าไปบงการครอบงำมากมายนัก

---

[10]https://etonoy.srru.ac.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2561 **การพัฒนาสังคมไทยที่ต้องสร้างความภูมิใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**

ทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลาย หมู่บ้านไทยไม่ถึงขั้นวิกฤตต้องมาหาทางออกด้วยวิธีต่างๆ อย่างในปัจจุบัน ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นักบริหารหรือพวกที่เรียกตัวเองว่า นักพัฒนา มองชาวบ้านว่าเป็นพวกที่น่าสงสาร ต่ำต้อยยังไม่พัฒนา ได้โหมการพัฒนาไปสู่ชนบทเป็นการใหญ่ด้วยความมุ่งมั่นอันแรงกล้าตามอุดมการณ์ และความรู้ที่ร่ำเรียนมาจากประเทศตะวันตกในรูปแบบของโครงการต่างๆ และด้วยเงินงบประมาณของรัฐจำนวนมหาศาล ที่เน้นการใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีแผนใหม่ โดยการขาดการเชื่อมโยงเทคโนโลยีแผนเก่าที่มีมาแต่อดีต ขาดการปรับปรนที่เหมาะสม เป็นผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเกินไป จนไม่สามารถปรับตัวได้อย่างมีความสุขเหมือนในอดีตที่ค่อยๆ สืบทอดเชื่อมโยงภูมิปัญญาต่อๆ กันมาโดยตลอด การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เริ่มขาดความภาคภูมิใจในรากเหง้าพื้นเพของตัวเอง ขาดความเป็นเอกลักษณ์ขององตัวเอง ความเป็นอิสระน้อยลง ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เริ่มไม่กล้าตัดสินใจดำเนินชีวิตเองเนื่องจากถูกครอบงำ สั่งการ ตัดสินใจแทนโดยคนนอกเสียไปส่วนใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อชาวบ้านจะลงมือปลูกพืชต้องไปถามคนอื่นที่เป็นคนนอกว่า ควรจะเลือกพันธุ์อะไร ปลูกและดูแลอย่างไร ขายอย่างไรและในที่สุดก็จะถูกแนะนำให้ปลูกอย่างเดียวตามความต้องการของเขา (ตลาด) เช่น มันสำปะหลัง ปอ เป็นต้น ตามที่เขาแนะนำแล้วใส่ปุ๋ย ใช้ยาปราบศัตรูพืชตามที่เขาแนะนำและสุดท้ายก็ต้องขายตามราคาที่เขาแนะนำ (กดราคา) อีก ผลก็คือ ขายได้เงินน้อย เกิดหนี้สินได้ไม่คุ้มเสีย ทำให้คนอื่นเป็นคนนอก (นายทุน) รวยส่วนตนเอง (ชาวบ้าน) ยิ่งจนลง แถมในที่สุดต้องขายที่นาหมดเพื่อใช้หนี้สินและจากการปลูกพืชอย่างเดียวจำเป็นต้องหักร้างถางพงทำลายแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ลงไปอย่างน่าเสียดายอีกต่างหาก นี่กล่าวถึงเพียงกรณีตัวอย่างเดียวเท่านั้นซึ่งความจริงยังมีกรณีตัวอย่างอีกมากมาย สภาพเช่นนี้ถือว่าเริ่มสูญเสียภูมิปัญญาของชาวบ้านไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่ออนาคตของชาวบ้านเอง และของชาติโดยส่วนรวมในที่สุดหวนคืนสู่อดีตหรืออย่างไร เมื่อมีการกล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านก็มักไม่พ้นที่จะกล่าวถึงรากเหง้าพื้นเพของชาวบ้านในอดีตในแง่ดีอยู่เสมอ แต่ในความเป็นจริงไม่ว่ายุคสมัยใดย่อมมีทั้งจุดที่ดีและจุดที่มีดี (ดีน้อย) ปะปนคละเคล้ากันไปเพียงแต่ราพูดถึงจุดดีหรือแง่ดีของอดีตเพื่อให้มีการนำมาเชื่อมโยงสัมพันธ์ปรับปรนรับใช้ปัจจุบันและอนาคตให้มากขึ้นเป็นสำคัญ คงไม่ใช้ชักชวนชาวบ้านกลับคืนไปสู่อดีตหรือพากันฟูมฟายหาอดีต (สุจิตต์ วงษ์เทศ) ไม่ใช่เรื่องการแสงหาสวรรค์หายอะไรพวกนั้น แต่เป็นเรื่องจริงที่เป็นไปได้แล้วและกำลังเป็นไปในหลายแห่งในประเทศไทยนี้ ดังกรณีของปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านที่มีผลงานให้ปรากฏอย่างน่าชื่นชม เช่น หลวงพ่อนานสุทธสีโล ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม พ่อจารย์ทองดี นันทะ พ่อผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย พ่อชาลี มาระแสง เป็นต้น จากกรณีปราชญ์ชาวบ้านดังกล่าวข้างต้น และท่านอื่นๆ ที่กำลังเพิ่มขึ้นอีกเรื่อยๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศ ที่ชาวบ้านมีความสำนึกทางประวัติศาสตร์ในอดีต ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงต่อเข้ากับรากเหง้าพื้นเพอดีตของตนเองได้อย่างเหมาะสม ทำให้มีความเป็นอิสระในการคิดการทำมากขึ้น สามารถตัดสินใจอย่างมีความเชื่อมั่นในตนเอง ที่เป็นความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยคงรากเหง้าแห่งคุณค่าดั้งเดิมไว้อย่างมีเอกลักษณ์และมีศักดิ์ศรี การถ่ายทอดเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านดังกล่าว นับว่าเป็นการแสวงหาของใหม่ในปัจจุบันโดยมีรากเหง้าพื้นเพเดิมที่มั่นคงและมีเอกลักษณ์ ย่อมสามารถขยายผลได้ดีกว่าการเริ่มใหม่ทั้งหมด โดยขาดฐานเหง้าอัน

มั่นคง เช่นเดียวกับการติดตาหรือต่อยอดมะม่วงหรือไม้ผลอื่นๆ ก็ตาม เกษตรกรผู้ชำนาญย่อมมักจะเลือกลำต้นที่มีรากเหง้าหรือรากแก้วอันมั่นคงก่อนเป็นอันดับแรกเมื่อได้รากแก้วที่มั่นคงแล้วก็สามารถต่อยอด ติดตาหรือเสียบกิ่งขยายให้เป็นพันธุ์ใหม่ต่างๆ ได้มากมายและแข็งแรงดีด้วย เปรียบเสมือนการสืบทอดภูมิปัญญาที่กำลังกล่าวถึงฉันใดก็ฉันนั้น

ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างไร ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีสางต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบต่อกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งพอจะจำแนกได้*คือ*

(1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อนสนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย[11] เป็นต้น

(2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ

ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอดแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องของชาวบ้านรุ่นหนึ่งถ่ายทอดสู่ชาวบ้านอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการหลายลักษณะตามที่กล่าวมาแล้ว นับว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติของแต่ละชุมชน การที่ชาวเมืองหรือที่เรียกตัวเองว่านักวิชาการหรือนักพัฒนา จะเข้าไปร่วมสอดแทรกในการเผยแพร่หรือถ่ายทอดด้วยวิธีการสมัยใหม่ โดยใช้สื่อที่หลากหลายเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง และควรจะระมัดระวังอย่างยิ่งเพราะบางกรณีเป็นเรื่องละเอียดอ่อนลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจโดยการใช้สื่อหรือวิธีการสมัยใหม่ในเวลาอันจำกัด

6.การพัฒนาการการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนามีส่วนส่งเสริมให้มีการอนุรักภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาการการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนามีส่วนส่งเสริมให้มีการอนุรักภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ดังนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อม เรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาได้นั่นเอง: ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ

---

[11] ชัยอนันท์ สมุทวนิชและสมบัติ จันวงศ์ 2523. อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534: 90)

ได้แก่ 1) มีกรประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียง 2) การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทาโดยพร้อมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทาลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติตามบัญญัติที่รับรองอยู่ 4.)สักการะ เคารพ นับถือ บุชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม 5) ไม่ทาการข่มขืนน้าใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น 6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชานียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทาลายการบริจารบารุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ 7) ถวายการคุ้มครองปูองกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปรารถนาว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วของให้ท่านอยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด[12]

จะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้นซึ่งสามารถพอที่จะสรุปเป็นแนวและใจความได้ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้นพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อมเรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาได้นั่นเอง: ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก 1)มีกรประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียง 2) การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทาโดยพร้อมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทาลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติตามบัญญัติที่รับรองอยู่ 4) สักการะ เคารพ นับถือ บุชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม 5) ไม่ทำการข่มขืนน้าใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น 6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชานียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทาลายการบริจารบารุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ 7) ถวายการคุ้มครองปูองกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปราถนาว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วของให้ท่านอยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด[13]

จะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้นซึ่งสามารถพอที่จะสรุปเป็นแนวและใจความได้ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้นพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง

1. หลักความสามัคคี คือมีความคิดเห็น การแสดงออกเป็นไปแนวทางเดียวกัน มีความรักใคร่สมัคสมานสามัคคีเป็นพี่น้องกัน

---

[12] พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต. (2541). *ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.*กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

[13] พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต. (2541). *ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.*กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

2. หลักความเสมอภาค คือไม่เลือกปฏิบัติคือต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบของสังคมที่วางไว้ ให้สมารถนำไปใช้และสามารถสืบทอดกันรุ่นสู่ของท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน

7.การอนุรักภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม

1. การค้นคว้าวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมปัญญาท้องถิ่น ในด้านต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน 2) การอนุรักษ์ โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย 3) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม 4) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 5) การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ 6) การส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 7) การเผยแพร่แลกเปลี่ยนโดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก 8) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

ดังนั้น การพัฒนาการเมืองตามแนวพุทธศาสนามีการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ภูมปัญญาท้องถิ่น การค้นคว้าวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์การฟื้นฟูการพัฒนาการถ่ายทอดการส่งเสริมกิจกรรมการเผยแพร่แลกเปลี่ยนการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อมเรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาได้นั่นเอง

8.สรุป

การเปลี่ยนแปลงเป็นของปกติวิสัยและคนทั่วไปมุ่งให้การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ซึ่งในทางการเมืองเรียกว่า การพัฒนาทางการเมือง ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อกระบวนการทางการเมือง ซึ่งต้องกระทำร่วมกัน พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลัก “อปริหานิยธรรม” ความหลักการพัฒนาการเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการ สามัคคี เสมอภาค (ทางสถานภาพ ทางเพศ) การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทำให้สังคมเจริญไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม พอหันกลับมาดูสังคมไทยในปัจจุบันในเรื่องการปกครองแล้ว จะเห็นได้ชัดว่ามันแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาเมืองการปกครองแบบแนวทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิงสามัคคี ความเสมอภาค ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการเมืองซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงหรือมีการพัฒนานั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, .การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย, 2557

สานักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). การสารวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราช กิจจานุเบกษา.

กรมการศาสนา. (2560). แนวทางการดาเนินงานชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สานักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Suksai, P. (2011). Thai Political Conflict Management between 2004-2010. Bangkok : Thailand Conflict Management Club.

พระราชวรมุนี ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2539

https://etonoy.srru.ac.th/ **การพัฒนาสังคมไทยที่ต้องสร้างความภูมิใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**

ชัยอนันท์ สมุทวนิชและสมบัติ จันวงศ์ 2523. อ้างถึงใน สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534: 90) สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534: 88-93)

สตรีไทยในศตวรรษที่ 21 : บทบาทภาวะผู้นำร่วมสมัย
Thai women in the 21st century: contemporary leadership roles

นางสาวอภิชญา พรรณศรี[1]
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร[2]
มณฑกานต์ ยุทธไกร[3]
ไชยนต์ อังกาน[4]

บทคัดย่อ

บทบาทของสตรีในศตวรรษที่ 21 สามารถเป็นผู้นำในการบริหารจัดการองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไม่แพ้บุรุษเนื่องจากลักษณะของสตรีมีความละเอียดเรื่องของการทำงาน และการที่สตรีจะดำเนินงานด้านการบริหารให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคุณลักษณะที่พิเศษหลายประการที่ผู้หญิงมี ไม่ว่าจะเป็นความละเอียดรอบคอบในการทำงาน การใส่ใจในเรื่องที่มีรายละเอียดปลีกย่อยมากกมายที่เพศชายส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจ ผู้นำสตรีในศตวรรษที่21 ควรมีการศึกษาคุณสมบัติตามแบบผู้นำยุคเก่าด้านการมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดมองกว้าง คิดไกล ในวิสัยทัศน์ขององค์กรใฝ่หาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีศรัทธาและยอมรับไว้วางใจ สามารถชักจูงเขาให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกันและสามารถนำจริยธรรมมาใช้เป็นพื้นฐานในการคิดและการปฏิบัติ ก็จะทำให้การดำเนินงานด้านการบริหารประสบความสำเร็จสอดคล้องกับบริบทของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบันสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำในยุคนี้ก็คือการสร้างพันธมิตรในการหนุนนำองค์กรเพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์การ และสิ่งสำคัญยิ่งคือการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลากรในหน่วยงาน เนื่องจากผู้นำไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้เพียงผู้เดียว และควรให้ผู้นำคนอื่น หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่นั้นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อประเมินความเสี่ยงจากการตัดสินใจร่วมกัน การเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้ลดความเสี่ยงในการบริหารงานที่อาจจะผิดพลาดให้น้อยลง ดังนั้นผู้นำในยุคปัจจุบันควรพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่ความเป็นผู้นำในในศตวรรษที่21เพื่อให้องค์การขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สตรีไทยในศตวรรษที่21 ,บทบาทภาวะผู้นำร่วมสมัย

ABSTRACT

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2]อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] อาจารย์พิเศษ ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[4] อาจารย์พิเศษ ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The role of women in the 21st century can be an effective leader in organizational management. And able to manage the organization effectively and efficiently, not losing men because the nature of women has a resolution of work And that women will be able to successfully manage the work It is important to use many special features that women have. Thoughtfulness in work Paying attention to matters that are of very little detail that most males are not interested in. Women leaders in the 21st century There should be a study of the characteristics of the old leaders in the intelligence that is broad, thoughtful, far-reaching in the vision of the organization, always seeking new knowledge.Enabling the subordinates to have faith and accept trust, able to convince them to perform their duties to achieve common goals and apply ethics as a basis for thinking and practice Will make the management operation successful, consistent with the context of the current social development Another important aspect of leaders in this era is creating alliances.To support the organization to lead the organization's goals And the most important thing is to create the participation of personnel in the organization Because the leader is unable to decide solely And should give other leaders Or personnel related to that subject Have taken part in the decision to assess the risk of joint decisions Such involvement makes the risk of managing tasks that may be less erroneous. Therefore, leaders in modern times should develop their potential to become leaders in the 21st century. To make the organization drive effectively

Keywords: Thai women in the 21st century , Contemporary leadership roles

1.บทนำ

ในอดีตเมื่อเอ่ยถึงผู้หญิง หรือสตรีเพศสังคมมักจะมองว่าเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอ มีพละกำลังน้อย เป็นกลุ่มที่มีหน้าที่ต้องดูแลครอบครัว เหตุผลหลักน่าจะมาจากคติความเชื่อโบราณที่ว่า ชายต้องเป็นช้างเท้าหน้า หญิงต้องเป็นช้างเท้าหลัง และอีกเหตุผลหนึ่งน่าจะมาจาการที่สรีระร่างกายของผู้หญิงโดยธรรมชาติเอื้ออำนวยให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้มีบทบาทรองต่อผู้ชาย ทำให้ผู้ชายสร้างกฎเกณฑ์จารีตประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ชายให้มากที่สุดจนทำให้กลายเป็น “อคติ” นั่นเอง ตัวอย่างในอดีต เช่น การไม่ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา หรือการเข้าไปมีบทบาทในทางการเมือง เป็นต้น ในเรื่องนี้ เพลโต(Plato) [2] นักปรัชญาชาวกรีกได้มองเห็นข้อบกพร่องในเรื่องนี้และได้แสดงความคิดเห็นในงานเขียน ชื่อ อุตมรัฐ(Republic)ว่า “รัฐจะต้องสูญเสียกำลังความสามารถไปอย่างเอนกอนันต์ เพราะผู้หญิงไม่ได้รับการศึกษา อย่างน้อยผู้หญิงควรถูกบังคับให้ศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับของรัฐเพื่อจะได้เป็นพลังและประโยชน์ส่งเสริมความสุขสมบูรณ์ของรัฐได้

ปัจจุบันบทบาทของสตรีได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก จะเห็นได้ว่า สตรีคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศแทบทุกด้าน นอกจากหน้าที่หลักในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการดูแลงานบ้าน ดูแลบุตร หรือการดูแลสมาชิกภายในครอบครัวแล้ว ปัจจุบันสตรีได้เปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เข้ากับยุคสมัยใหม่จะเห็นว่า กิจกรรมและบทบาทของสตรีต่อสังคมมีบทบาทเด่นชัดขึ้น จนสตรีกลายเป็นผู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อสตรีใหม่และกลุ่มพลังสตรีก็พยายามที่จะยกระดับเรื่องสิทธิและความเสมอภาค เพื่อแสดงออกถึงบทบาทและศักยภาพของสตรี โดยกลุ่มสตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและเสนอแนะแนวทางในการสร้างความเจริญให้กับสังคมและประเทศชาติ ดังจะเห็นได้จากเป้าประสงค์ของแผนพัฒนาสตรีใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่11 (พ.ศ. 2555 – 2549) ได้กล่าวถึงการพัฒนาสตรีในแนวทางดังต่อไปนี้

1.สังคมไทยให้ความเสมอภาค คนในสังคมมีเจตคติที่ดี ตระหนักและยอมรับถึงบทบาทสตรีในบริบทต่างๆ(เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง)ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

2.สังคมไทยมีความยุติธรรม โดยสตรีทุกระดับมีโอกาสและได้รับการศึกษาและพัฒนาศักยภาพอย่างเหมาะสม

3.สตรีมีสุขภาพ สุขภาวะ มีความมั่นคงชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4.สตรีมีความมั่นใจ และมีศักยภาพในการเข้าร่วมทางการเมืองและการตัดสินใจในระดับต่างๆ

5.กลไกสตรีในระดับต่างๆมีความเข้มแข็งและเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาสตรี

จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนพบว่า สังคมในยุคปัจจุบันมองสตรีว่าคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศแทบทุกด้าน นอกจากหน้าที่หลักในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการดูแลงานบ้าน ดูแลบุตร หรือการดูแลสมาชิกภายในครอบครัวแล้ว ปัจจุบันสตรีได้เปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เข้ากับยุคสมัยใหม่จะเห็นว่า กิจกรรมและบทบาทของสตรีต่อสังคมมีบทบาทเด่นชัดขึ้น จนสตรีกลายเป็นผู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเกี่ยวกับสตรีดังต่อไปนี้

2.. แนวความคิดเกี่ยวกับสตรี

1.แนวความคิดด้านสตรีนิยม (Femimism)

หลังสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีนิยมก็เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1960 โดยมีชื่อเรียกว่า คลื่นลูกที่สอง (Second wave) ความเคลื่อนไหวของคลื่นลูกที่สองในอุดมการณ์สตรีนิยมนี้นอกจากจะเกี่ยวข้องกับความเสมอภาคของสิทธิด้านต่างๆระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายแล้วยังเป็นการเคลื่อนไหวที่เรียกว่า การปลดปล่อยสตรี (WomensLibenation Movement) โดยมีสาระสำคัญดังนี้ “ การพิจารณาประเด็นปัญหาใดๆที่เกี่ยวกับสตรีจะต้องเลิกระทำภายใต้กรอบความคิดเดิมที่ถือผู้ชายเป็นศูนย์กลางของความถูกต้อง[3] ยกตัวอย่างเช่น การมองการเมืองที่ถือว่าเป็นกิจกรรมสาธารณะซึ่งส่วนใหญ่ผู้ชายเท่านั้นที่ถูกคาดหวังว่าจะเป็นผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ส่วนเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสาธารณะ เช่นเรื่องภายในบ้านต้องเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องดูแลรับผิดชอบ เป็นต้น

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสตรี

อุดมการณ์สตรีนิยมถือกำเนิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศลโดยเริ่มปรากฏใช้ในทศวรรษ 1890 และคำว่า Feminism ในภาษาอังกฤษเริ่มใช้กันแพร่หลายในศตวรรษที่20 จากการศึกษาข้อมูลพบว่าแนวคิดหรืออุดมการณ์สตรีนิยมมิได้เกิดขึ้นพร้อมกับคำว่าสตรีนิยม และส่วนใหญ่เห็นว่าแนวคิดเกิดก่อน ทฤษฎีที่อาจถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของอุดมการณ์นี้มีอย่างน้อย 4 แนวคิด คือ

ทฤษฎีที่1 ถือว่า ลัทธิสตรีนิยมเกิดขึ้นมาตั้งแต่รุ่งอรุณแห่งความสำนึกในความเป็นมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความคิดสตรีนิยมเริ่มตั้งแต่มนุษย์เริ่มแบ่งผู้ชาย – ผู้หญิง ตามทฤษฎีนี้สภาพจิตใจของผู้หญิง(The Female psyche) จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวไม่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากจิตใจของผู้ชาย หรืออาจกล่าวได้ว่าสภาพจิตใจของผู้หญิงนั้นแนบแน่นและเป็นมิตรกับธรรมชาติมากกว่าสภาพจิตใจของผู้ชาย เรียกอีกแนวหนึ่งว่า สตรีนิยมในแนวนิเวศน์(ecofeminist)

ทฤษฎีที่2 ให้น้ำหนักกับจุดกำเนิดของลัทธิสตรีนิยมที่ผลงานของ คริสตินา เดอปิซาน (Christina de Pizan) ชาวอิตาเลียน ผู้เขียนหนังสือชื่อ Book of the City of Ladiesซึ่งเป็นเรื่องราวของสตรีจำนวนมากในอดีตที่ต้องการให้ผู้หญิงมีสิทธิในการศึกษาและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าที่เป็นอยู่

ทฤษฎีที่3 ถือเอาผลงานของพราเบ็นห์ (AphraBehn,1640 – 1680)ซึ่งเป็นผู้ก่อกบฏขึ้นในเวสต์ อินดีส(West Indies)เพื่อต่อต้านชาวดัทช์รวมทั้งเป็นผู้รณรงค์เรื่องความเสมอภาคของผู้หญิงต่อผู้ชายอย่างเอาจริงเอาจังโดยตลอด

ทฤษฎีที่ 4 เป็นทฤษฎีที่นิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายมากที่สุดในขณะนี้ คือ ถือเอาจุดกำเนิดของสิทธิสตรีนิยมอยู่ที่การตีพิมพ์หนังสือชื่อ A Vindication of the Right of Woman (บทพิสูจน์แห่งสิทธิสตรี) ในปีค.ศ.1792 โดยนักเขียนชาวอังกฤษชื่อ แมรี่ โวลสโตนครัฟท์(Mary Wollstonecraft, 1759 – 1797) ผลงานของโวลสโตนครัฟท์ เป็นการประกาศถึงเจตนารมย์อันแน่วแน่ที่จะให้มีสิทธิ์(right)ของผู้หญิงในแบบที่เสมอภาค (equality)กับผู้ชายเมื่อมีสองสิ่งนี้แล้วย่อมหมายความว่าในที่สุดแล้วผู้หญิงก็เป็นมนุษย์ที่มีอิสรภาพ(independence) หรือเป็นไทแก่ตัวเองเช่นเดียวกับผู้ชาย จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ทฤษฎีที่4 เป็นทฤษฎีที่ไม่สามารถปฏิเสธความสำคัญของสตรีเพศได้เพราะเรื่องราวของสตรีและสิทธิของสตรีได้รับการพิสูจน์แล้วจากผลงานอันเลื่องชื่อของโวลสโตนครัฟท์นั่นเอง[5]

จากการศึกษาถึงแนวคิดด้านสตรีนิยมจากอดีตถึงปัจจุบันผู้ศึกษาพบว่า แนวคิดด้านสตรีนิยมได้ก่อกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ เพียงแต่ว่าในอดีตเพศหญิงนั้นไม่สามารถที่จะแสดงออกในทางสังคมได้เนื่องจากกรอบที่เพศชายได้ปิดกั้นเอาไว้ ยุคปัจจุบันผู้หญิงเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมทางด้านต่างๆมากขึ้นโดยเฉพาะบทบาททางการเมืองที่ผู้นำของหลายประเทศเป็นผู้หญิงแสดงให้เห็นว่าสังคมยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงก้าวขึ้นมามีบทบาทมากขึ้น ยกตัวอย่างงานเขียนของ พ.อ. อินทวัชร ลี้จินดาได้เขียนบทความ ลักษณะพิเศษของสตรี : การบริหาร โดยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ลักษณะพิเศษของสตรีกับการบริหารเป็นบทบาทของสตรีในยุคโลกาภิวัฒน์ คนทุกคนล้วนอยู่ในองค์กรมีบทบาทของตนในสังคม การเป็นผู้บริหารนั้นทั้งชายและหญิงไม่สามารถเป็นผู้บริหารที่ดีได้ทุกคน แต่ผู้บริหารที่ดีก็มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย” บทบาทของสตรีจากอดีตถึงปัจจุบันศึกษาได้ดังนี้

3. สิทธิ หน้าที่และความเสมอภาคของสตรีในพระพุทธศาสนา

สมภาร พรมทาได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสิทธิสตรีในสมัยพุทธกาลว่า พระพุทธเจ้าจึงเป็นบุรุษคนแรกของโลกที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิ-เสรีภาพของสตรี โดยการยืนยันว่า การตรัสรู้ธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับเพศชายหรือหญิงเลย ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงประทานอุปสมบทแก่สตรีชาวศากยวงศ์ ซึ่งนำโดยพระนางปชาบดีโคตมี จึงเกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในโลกเป็นรูปแรก ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของสตรีมีอยู่ รวมถึง คำสอนของพุทธศาสนาต่อเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งเรื่อง

[5]สมเกียรติ วันทะนะ,อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย,โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ จังหวัดนครปฐม หน้า 130.

สถานภาพของสตรีนี้ด้วยจึงเป็นคำสอนที่ถูกต้องและสอดคล้องกับสามัญสำนึกของคนสมัยใหม่ที่เป็นปัญญาชน คนเหล่านี้จะพยายามแสดงหลักฐานในคัมภีร์ให้เห็นว่าท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของสตรี เป็นท่าทีที่ก้าวหน้าให้เกียรติและให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงอย่างเสมอเหมือนชาย[6]

และในการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยอมรับว่า ผู้หญิงก็มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้เท่าเทียมกับผู้ชายจึงสอดคล้องกับทรรศนะที่สมภาร พรมทา ได้กล่าวไว้ข้างต้น

4. บทบาทของสตรีไทยในอดีต

ด้านเศรษฐกิจ

ส่วนใหญ่สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม บทบาทของสตรีไทยสมัยก่อนได้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมาตลอด ยกตัวอย่างคำสอนของคนเฒ่าที่มักจะสอนคู่แต่งงานก่อนร่วมชีวิตคู่ด้วยกันว่า “ผัวหาบ เมียคอน” เป็นต้นดังนั้นจะเห็นว่าวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนบทบาทของเพศหญิงมักจะเคียงข้างผู้ชายเสมอ

ด้านสังคม

บทบาทด้านสังคมในอดีตนอกจากการทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายแล้วบทบาทหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ เพศหญิงในสังคมไทยต้องรับภาระดูแลครอบครัว ตั้งแต่การดูแลบ้าน ดูแลญาติพี่น้องหรือดูแลบุตร เนื่องจากครอบครัวไทยในอดีตอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ภาระความรับผิดชอบจึงตกเป็นของภรรยา เนื่องจากสามีไปทำงานนอกบ้าน การรับจ้าง หรือการถูกเกณฑ์แรงงาน หรือการไปทำงานให้หลวง เป็นต้น

ด้านการเมือง

ในอดีตประเทศไทยมีวีรสตรีเกิดขึ้นหลายท่าน ดังคำกล่าวตอนหนึ่งที่พูดถึงสตรีไทยว่า “ในยามศึกสงครามผู้หญิงไทยยังแต่งตัวเป็นชายดาบออกต่อสู้กับข้าศึกจนมีคำยกย่องผู้หญิงไทยว่า “หญิงไทยใจกล้าเปลก็ไกว ดาบก็แกว่ง แกร่งนักหนา” ยกตัวอย่างวีรสตรีไทย เช่น สมเด็จพระศรีสุริโยไทย , ท้าวเทพสตรี และท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารี เป็นต้น

5. บทบาทของสตรีไทยในปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสังคมแห่งการบริโภค ดังนั้นการผลิตในทางการเกษตรจึงมีการเปลี่ยนรูปผลผลิตมาเพื่อการค้ามากขึ้น บทบาทของผู้หญิงจึงเริ่มเปลี่ยนโดยมีโอกาสได้ออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น

ด้านสังคม

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม บทบาทของสตรีไทยสมัยก่อนที่ได้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมาตลอด ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเพียงแต่บทบาทของสตรีเพศเด่นชัดมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมเพศชาย ทำให้สตรีมีโอกาสที่จะพัฒนา

---

[6]สมภาร พรมทา. **สตรีในทัศนะของพุทธศาสนา.**บทความใน ร่มโพธิ์แก้ว. (นนทบุรี: พิมพ์ที่การพิมพ์ 2538, หน้า 27.

ศักยภาพของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาผู้หญิงที่จบการศึกษาสูงๆในระดับปริญญาเอกมีมากมายในสังคมไทย หรือการยกย่องและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในทางสังคมมากขึ้น

ด้านการเมือง

ในอดีตเพศหญิงจะถูกปิดกั้นในทางการเมืองแต่ปัจจุบันจะเห็นว่าด้านการปกครอง ผู้หญิงได้รับการคัดเลือกให้เป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือการเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งทางการบริหารที่สูงสุด ซึ่งตำแหน่งต่างๆเหล่านี้เป็นการพิสูจน์บทบาทของผู้หญิงที่ต้องใช้ความเชื่อมั่นในตัวเองสูง และรวมถึงความรู้ความสามารถที่เพศหญิงที่ไม่แพ้เพศชาย

5. บทบาทสตรีไทยกับภาวะผู้นำร่วมสมัยในศตวรรษที่21

เมื่อมีการกล่าวถึงความเป็นผู้นำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง มักจะกล่าวถึงคุณลักษณะพิเศษของบุคคลคนนั้นว่ามีลักษณะที่พิเศษ หรือแตกต่างจากบุคคลทั่วๆไป เช่น บุคลิกภาพ ,ความกล้าแสดงออก, ความเฉลียวฉลาด และมีความมั่นใจในตนเอง, กล้านำทีม, เป็นต้น คุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นช่วยสร้างความแตกต่างจากผู้อื่น อาจเรียกว่าเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่กลายมาเป็นสิ่งกำหนดในการชี้ถึงการเป็นผู้นำได้ และจะเป็นสิ่งที่มีอยู่เฉพาะตัวบุคคลที่จะถูกเลือก ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษก็ได้ ดังนั้นผู้ศึกษาควรทำการศึกษาความหมายของภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาซึ่งมีผู้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

เชอร์เมอร์ฮอร์น นิยามคำว่าภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลอื่นทำงานหนักเพื่อบรรลุภารกิจที่สำคัญ

ดูบริน กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น และสนับสนุนบุคคลที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ

วิลเลียมส์ ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำว่า เป็นกระบวนการโน้มน้าวบุคคลอื่นให้ทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์การ [7]

จากความหมายของภาวะผู้นำดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนเห็นว่า ภาวะผู้นำต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการโน้มน้าว หรือการมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อให้กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องมีเป้าหมายและบรรลุเป้าหมายร่วมกันจากกการศึกษาบทบาทของสตรีในยุคปัจจุบันจะเห็นว่าสตรีมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปในเชิงก้าวหน้า คือบทบาทที่ผู้หญิงสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำได้ ปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงยุคใหม่กล้าเป็นผู้นำ คือการได้รับการเปิดโอกาสทางสังคมเพราะการศึกษาทำให้สถานภาพของเพศหญิงมีความเท่าเทียมกับเพศชาย ผู้หญิงเองก็มีความสามารถไม่แพ้ชายโดยเฉพาะคุณลักษณะพิเศษที่ผู้หญิงมีเหนือกว่าผู้ชายคือจิตใจที่อ่อนโยน ทำให้ผู้หญิงที่เก่งสามารถโน้มน้าวจิตใจบุคคลอื่นได้มากกว่าผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากการที่สังคมไทยเคยมีนายกรัฐมนตรีที่เป็นผู้หญิงคนแรก คือ ยิ่งลักษณ์ ชิณวัตร หรือการมีผู้ว่าราชการที่เป็นผู้หญิง, มีกำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายๆที่ล้วนเป็นผู้หญิงทั้งสิ้น จึงทำให้เราเห็นบริบทและมุมมองผู้หญิงไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความสำเร็จหรือล้มเหลวขององค์การ หรือหน่วยงาน

---

[7]ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี,ภาวะผู้นำร่วมสมัย,กรุงเทพฯ,สำนักพิมพ์ปัญญาชน.2557,หน้า10-11

นั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลักในศตวรรษที่21เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรอบด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ สาเหตุดังกล่าวเหล่านี้ได้เข้ามากระทบหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์การหรือหน่วยงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นเหตุผลที่ต้องทำให้องค์การหรือหน่วยงานมีการปรับตัวเพื่อปรับท่าทีและกระบวนการในการบริหารจัดการองค์การเพื่อความอยู่รอดขององค์การหรือหน่วยงาน

ผู้นำที่สามารถนำพาองค์การไปสู่เป้าหมายได้นั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการอย่างเดียวเท่านั้นแต่จะต้องเป็นผู้นำที่สามารถนำเอาศาสตร์ด้านอื่นๆมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนผสมผสานเนื่องจากต้องบริหารทั้งคน และงานเพื่อไปในทิศทางเดียวกันคือเป้าหมายสูงสุดที่แต่ละองค์การตั้งไว้ ดังคำกล่าวที่พระครูปลัดธรรมจริยวัตร,ดร. ได้อธิบายเรื่องภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำมีนิยามพื้นฐานความคิดอยู่ 2 ประการ คือ (1) พื้นฐานความคิดเพื่อบรรลุความสำเร็จด้วยคนอื่น (2) มีพื้นฐานความคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเพื่ออนาคตที่ดีกว่า ดังนั้นจึงถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทความสำคัญในการนำองค์การไปสู่เป้าหมายได้อย่างสำเร็จการบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยผู้นำที่มีความรู้ความสามารถเป็นหลักผู้นำในศตวรรษที่ 21 จึงควรมีคุณสมบัติที่เหนือกว่าคนอื่นๆ และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้นำที่สามารถนำเอาศาสตร์แขนงต่างๆและศิลปะ มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างกลมกลืน โดยปราศจากความขัดแย้ง ถึงแม้ว่ากำเนิดของภาวะผู้นำจะขึ้นอยู่กับโอกาส, สถานการณ์, ความต้องการของตนเองและของคนอื่นก็ตาม แต่ในทุกสังคมก็ต้องการผู้นำที่มีคุณสมบัติหรือภาวะผู้นำที่เหมาะกับสถานการณ์นั้นๆ เช่นเดียวกับผู้นำต้องมีการเปลี่ยนแปลงบริบทของตน เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาเป็นตัวแปรที่สำคัญของกระบวนการบริหารจัดการ จึงทำให้เกิดการตื่นตัวทางสังคมของผู้นำในทุกระดับ

ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ต้องบริหารจัดการภายใต้สภาวะที่มีเงื่อนไขมากำหนด ทั้งปัจจัยภายนอกเช่น สภาวะเศรษฐกิจ, การเมือง, สังคม เป็นต้น ที่เข้ามาเป็นเงื่อนไข เข้ามามีผลต่อองค์การเป็นต้น ส่วนปัจจัยภายในเช่น เรื่องของคนในองค์การ, เรื่องงบประมาณ, เรื่องของโครงสร้างองค์การหรือแม้แต่เรื่องของการบริหารจัดการภายในองค์การเอง เป็นต้น ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อองค์การอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการในการบริหารจัดการส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของผู้นำในทุกระดับเพื่อที่จะนำเอาองค์ความรู้ใหม่ๆมาบูรณาการกับการบริหารจัดการให้การบริหารจัดการสามารถดำเนินไปได้ ผู้นำในศตวรรษที่21 จะเป็นอย่างไรนั้น ดุษฎีรัตน์ โกสุมภ์ศิริได้สังเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำศตวรรษที่ 21 ดังนี้[8]

1) ภาวะผู้นำแบบผนึกกำลัง(Synergistic Leadership) ภาวะผู้นำแบบผนึกกำลังจะให้ความสำคัญกับองค์กรและการให้คุณค่ากับความเป็นสมาชิกขององค์กร เป็นผู้นำที่มุ่งเน้นการบำรุงรักษามุ่งงานซึ่งผู้นำต้องใช้แนวคิดแบบองค์รวมในการบริหารจัดการเพื่อการขับเคลื่อนยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ความเคารพ ความต้องการก้าวหน้าในอาชีพ

---

[8]ดุษฎีรัตน์ โกสุมภ์ศิริ, ภาวะผู้นาแบบดุลยภาพ: ภาวะผู้นาสาหรับศตวรรษที่ 21, (ออนไลน์) http://leader1234.blogspot.com/ (15 มกราคม 2560).

2)ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม(Ethical Leadership) ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึงผู้นำที่ยึดถือหลักการหรือหลักจริยธรรมเป็นสำคัญ การปฏิบัติและการตัดสินใจใดๆก็ตาม ต้องคำนึงถึงจริยธรรมเป็นสำคัญ เพื่อเป็นผู้นำต้นแบบทางจริยธรรมสร้างความศรัทธาและความไว้วางใจตลลอดทั้งความน่าเชื่อถือทำให้เกิดความเคารพต่อตัวผู้นำเอง

3)ภาวะผู้นำดิจิตอล(Digital Leadership) หมายถึงผู้นำที่มีความสามารถทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้นำด้าน IT เนื่องจากในสังคมยุคศตวรรษที่21 เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมเครือข่าย และเป็นสังคมสารสนเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำยุคใหม่ต้องเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และเสริมสร้าง และเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะใหม่ๆเพื่อสอดรับกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีดังนั้นผู้นำในยุคไอทีจะต้องมีความสามารถในการปรับตัว มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ความรู้ทางด้านไอที เพราะสังคมยุคไอที ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สอดคล้องกับ พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงอิเล็กทรอนิกส์ (e-leadership) ว่าเป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่สื่อสารผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ความรู้สึก ความคิด พฤติกรรม และ/หรือผลการปฏิบัติงานของปัจเจกบุคคล กลุ่ม /หรือองค์กร[9]

4) ภาวะผู้นำยอดเยี่ยม(Transcendental Leadership)คือผู้นำที่มีคุณลักษณะดังนี้ คือ เป็นผู้นำที่อยู่เหนืออัตตาและความปรารถนาของตนเองสามารถทำให้ผู้ตามตอบสนองจุดหมายที่ดีขึ้น สร้างความสามัคคีในองค์กร มีความยุติธรรม ซึ่งพอประมวลภาวะผู้นำยอดเยี่ยมยุคปัจจุบัน ดังนี้

(1) เปลี่ยนจากการยึดมั่นในตนเอง เป็น มีจิตสำนึกในตนเอง
(2) เปลี่ยนจากการพูด เป็น การกระทำ
(3) เปลี่ยนจากความเป็นอิสระจากกัน เป็น การพึ่งพาอาศัยกัน
(4) เปลี่ยนจากรายบุคคล เป็น หมู่คณะ
(5) เปลี่ยนจากประเทศที่แยกกัน เป็น ชุมชนโลกที่บูรณาการกัน
(6)รับฟังการสะท้อนผล
(7) ยึดค่านิยมเป็นศูนย์กลาง
(8)มีทัศนะระดับโลก
(9) อำนวยความสะดวกต่อสุนทรีสนทนา

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี ได้กล่าวถึงผู้นำในศตวรรษที่21 ไว้ในหนังสือ ภาวะผู้นำองค์กรยุคใหม่[10] ไว้ว่า ภาวะผู้นำต้องมีความรอบรู้และศึกษาข้อมูลทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศต่างๆเพราะการแข่งขันทางธุรกิจมีการซื้อขายสินค้าและการบริการระหว่างประเทศต่างๆ ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันในระดับสังคม ระดับประเทศหรือระดับใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในยุค

---

[9]พิพัฒน์ นนทนาธรณ์, ภาวะผู้นำเชิงปฏิบัติการ: LIFE Model. กรุงเทพฯ: บริษัท วิสต้าอินเตอร์ปริ้น จำกัด,2556, หน้า 165.

[10]ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี .ดร, ภาวะผู้นำองค์กรยุคใหม่, กรุงเทพฯ : เอ็กซเปอร์เน็ท, 2549, หน้า 79-84.

โลกาภิวัฒน์ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมเราทั้งสิ้น คุณลักษณะที่สำคัญต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคนี้จึงควรมี 5 ประการ ดังนี้

(1) การคิดแบบโลกาภิวัฒน์ (Thinking Globally)

(2) เล็งเห็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Appreciating Cultural Diversity)

(3) พัฒนาความชำนาญทางด้านเทคโนโลยี (Developing Technology Savvy)

(4) สร้างคู่ค้าทางด้านธุรกิจและพันธมิตร (Building Partnerships and Alliances)

(5) สร้างการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ (Sharing Leadership)

คุณลักษณะสำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้นำในศตวรรษที่21จะต้องมีความเข้าใจในมุมมองที่กว้างในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันซึ่งจะต้องเป็นมุมมองในฐานะที่ตนเองก็เป็นเพียงประชากรคนหนึ่งของโลก สามารถเล็งเห็นความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมตลอดทั้งค่านิยมของบุคคลปัจจุบัน ความเป็นผู้นำในด้านธุรกิจ จำเป็นต้องมีความรู้ และความสามารถในการสื่อสาร เนื่องจากในยุคปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อำนวยความสะดวกมากขึ้น ซึ่งผู้นำต้องมีความสามารถในเรื่องเหล่านี้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำในยุคนี้ก็คือการสร้างพันธมิตรในการหนุนนำองค์กรเพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์การ และสิ่งสำคัญยิ่งคือการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลากรในหน่วยงาน เนื่องจากผู้นำไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้เพียงผู้เดียว และควรให้ผู้นำคนอื่น หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่นั้นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อประเมินความเสี่ยงจากการตัดสินใจร่วมกัน การเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้ลดความเสี่ยงในการบริหารงานที่อาจจะผิดพลาดให้น้อยลง ดังนั้นผู้นำในยุคปัจจุบันควรพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่ความเป็นผู้นำในในศตวรรษที่ 21 โดยผู้นำต้องสามารถผนึกกำลังเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จในองค์กร นอกจากนี้การเป็นผู้นำที่ดีนั้นต้องคำนึงถึงจริยธรรมเป็นสำคัญและต้องเป็นผู้นำที่มีความหนักแน่น เนื่องจากในยุคไอทีข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงรอบด้าน ดังนั้นผู้นำในศตวรรษที่21 จะต้องมีความสามารถในการปรับตัว มองกว้าง คิดไกล ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอ และสิ่งสำคัญสูงสุดคือต้องเป็นผู้นำที่อยู่เหนืออัตตาและความปรารถนาของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังเห็นว่าภาวะผู้นำในในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดที่ว่าผู้นำจะเป็นได้เฉพาะเพศชายเท่านั้น เพศหญิงก็สามารถเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ และสามารถบริหารจัดการองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไม่แพ้ผู้ชายเนื่องเพศหญิงมีความละเอียดเรื่องของการทำงานนั่นเอง และการที่สตรีจะดำเนินงานด้านการบริหารให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคุณลักษณะที่พิเศษหลายประการที่ผู้หญิงมี เช่น ความละเอียดรอบคอบในการทำงาน การใส่ใจในเรื่องที่มีรายละเอียดปลีกย่อยมากกมายที่เพศชายส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำในยุคนี้ควรมีการศึกษาคุณสมบัติตามแบบผู้นำยุคเก่าด้วย เช่น มีสติปัญญามองกว้าง คิดไกล ในวิสัยทัศน์ขององค์กรใฝ่หาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีศรัทธาและยอมรับไว้วางใจ สามารถชักจูงเขาให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกันและนำจริยธรรมมาใช้เป็นพื้นฐานในการคิดและการปฏิบัติ ก็จะทำให้การดำเนินงานด้านการบริหารประสบความสำเร็จสอดคล้องกับ

บริบทของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน โดยสตรีควรพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำของตนให้สอดรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่21 ดังนี้[11]

ประการที่หนึ่ง สตรีกับความสัมพันธ์ครอบครัว การเริ่มต้นพัฒนาสตรีให้มีคุณภาพควรจะมีการกำหนดบทบาทและการพัฒนาด้านศักยภาพ ความพร้อมของสตรีก่อนที่สตรีจะออกไปสู่สังคมในปัจจุบัน ในด้านต่างๆดังนี้

ด้านแรก ให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษา เพราะการศึกษาถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา สตรีทุกคนจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อยกระดับให้ตนเองมีความรู้ ความสามารถเท่าเทียมกับผู้อื่น และจะต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ก้าวทันกับเทคโนโลยีที่กำลังมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในโลกปัจจุบัน

ด้านที่สอง เป็นเรื่องของสุขภาพอนามัยที่ดีของสตรี ก็ถือเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ส่งผลให้สตรีมีกำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง และมีภูมิต้านทานภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการดำรงชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ เพราะหากสตรีมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรงอาจจะทำให้ขาดโอกาสในการทำกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ

ด้านที่สาม เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพและรายได้ ในสังคมปัจจุบันถือได้ว่าเงิน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิต เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับปากท้องที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในแต่ละวัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สตรีทุกคนจะต้องมีอาชีพและมีรายได้เพียงพอเพื่อช่วยเหลือครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ในสภาวะที่มั่นคง ในสถานการณ์ที่เศรษฐกิจกำลังประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทุกครอบครัวจะต้องได้รับผลกระทบของระบบเศรษฐกิจไม่มากก็น้อย ซึ่งหากสตรีทุกคนมีรายได้ที่แน่นอน มั่นคง ถาวร ก็จะส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวก็จะอยู่ดีกินดี ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเมื่อสถาบันครอบครัวซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาในระดับต่อไปคือระดับชุมชน

ด้านที่สี่ ด้านสิ่งแวดล้อม ในการดำรงชีวิตของสตรีย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสตรีจึงต้องมีวิธีการในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งหากในพื้นที่ๆสตรีและครอบครัวอยู่เต็มไปด้วยยาเสพติด อาชญากรรม โรคติดต่อ ฯลฯ สตรีและครอบครัวของตนเองก็จะอยู่อย่างไม่สงบสุข ระหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากได้อยู่ท่ามกลางอันตราย ดังนั้นเพื่อร่วมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีสตรีจึงควรที่จะมีวิธีในการจัดการกับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและเกิดการพัฒนาอย่างตรงจุด

ด้านที่ห้า ด้านการเมืองการปกครอง สตรีจะต้องมีบทบาทในการเข้าร่วมต่อกระบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ อาทิ การร่วมเดินขบวนการต่อต้านนโยบายของรัฐต่างๆ รวมไปถึงกระบวนการเรียกร้องต่างๆ ดังที่เห็นในปัจจุบัน และในบางครั้ง สตรีได้โอกาสก้าวสู่การเป็นแกนนำของกลุ่มต่อต้านในหลายๆกรณี เช่น กลุ่มต่อต้านคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด-บ่อนอก กลุ่มคัดค้านต่อต้านการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน ในปัจจุบันก็ยังคงมีผู้นำประเทศ

---

[11]กอบกุล อิงคุทานนท์,บรรณาธิการ.ผู้หญิงกับอำนาจที่แปรเปลี่ยน.กรุงเทพฯ2537.

เป็นสตรี เพราะสตรีมีโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง เพื่อเข้าไปร่วมในการวางแผนในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

ประการที่สอง การสร้างพลังและเครือข่ายสตรี ปัจจุบันสตรีมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนโดยเฉพาะการรวมตัวกันเองในกลุ่มสตรีด้วยกัน เช่น กลุ่มสตรีอาสาสมัคร กลุ่มอาชีพสตรี กลุ่มสตรีผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กพสม. กพสต. กพสจ. เป็นต้น ส่งผลให้สตรีมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะ โดยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และแสวงหาแนวทางที่จะส่งผลให้ชุมชนให้น่าอยู่และเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะสร้างพลังร่วมกัน และก่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ประการที่สาม การสร้างภาวะผู้นำสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การที่สตรีมีภาวะผู้นำในการเข้าร่วมบริหารจัดการกับกลุ่มองค์กร ที่มีการผสมผสานในมิติชายหญิง เพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยการมองกิจกรรมที่ปฏิบัติ คือ หากสตรีได้รับข่าวสารที่ดี ทันสมัย จะช่วยให้ผู้นำชุมชนที่เป็นสตรีได้ใช้ประโยชน์ในการรู้สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา โดยเฉพาะข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของสตรีไปสู่ความเป็นอยู่ที่ขึ้นสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาในเรื่องต่างๆที่เห็นสมควรแก่การพัฒนา โดยทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้นำสตรีเป็นคนที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ ด้านกิจกรรมของกองทุนต่างๆ ในทุกชุมชนมีทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ ดังนั้นทรัพยากรจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาในเรื่องของการจัดการเงินในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับทุนที่มีในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีส่วนร่วมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ซึ่งผู้นำสตรีก็จะมีส่วนในการสำรวจกองทุนจัดทำทะเบียนโดยเข้าไปมีส่วนร่วมบริหารกองทุน หากใช้กองทุนให้สอดคล้องและคุ้มค่ากับประโยชน์ที่ได้รับกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีจุดแข็งในด้านเงินทุน การขยายกิจกรรมจะสามารถช่วยในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งเรื่องของ การค้นหาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งทุนชุมชนสามารถจำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital), ทุนสังคม (Social Capital), ทุนกายภาพ (Physical Capital), ทุนธรรมชาติ (Natural Capital), ทุนการเงิน (Financial Capital)ซึ่งล้วนแต่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มกลายเป็นรายได้ มีทั้งเรื่องอาหาร สิ่งประดิษฐ์ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เป็นต้น หากสตรีได้พยายามพัฒนาที่วัตถุดิบ การผลิต การตลาด โดยผ่านการรวมกลุ่มองค์กรที่เป็นเครือข่ายก็จะก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชนภายใต้การบริหารจัดการทุนชุมชนที่สามารถก่อให้ทรัพยากรที่ไม่มีค่ากลายเป็นมูลค่าที่มหาศาลให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้และมีการพัฒนาในส่วนต่างๆตามมาที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาไปสู่ทางดีขึ้นตามลำดับ[12]

---

[12]อุ่นเรือน ทองอยู่สุข บรรณาธิการ.**มิติสตรีวิถีสังคมไทย.**สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ
,2547

6.บทสรุป

จากการกล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การที่จะพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำของสตรีไทยในศตวรรษที่21 จะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองโดยเริ่มต้นจากครอบครัวของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข จึงจะสามารถที่จะพัฒนากลุ่มองค์กร เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เข้าสู่การเป็นผู้นำในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการและการกำหนดทิศทางในการพัฒนา ซึ่งจะต้องประกอบกับการที่มีสตรีจะต้องมีภาวะผู้นำ ในเรื่องของการเป็นผู้นำที่ดีในทุกด้าน มีศักยภาพในการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นตามลำดับ เพราะในปัจจุบันนี้สตรีไม่ได้ขาดโอกาสในการพัฒนา ไม่ได้ถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างสมัยก่อน ดังนั้นสตรีควรจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้เป็นชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับบุรุษ

ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน บทบาทของสตรีไทยไม่จำเป็นที่สตรีจะต้องเป็นช้างเท้าหลังตลอดไป เนื่องจากผู้นำในศตวรรษที่21ไม่จำเป็นจะต้องเป็นชายเสมอไป บทบาทของสตรีในการนำองค์การให้ไปถึงเป้าหมายมีให้เห็นอย่างมากมายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นการชี้ให้สังคมและโลกได้เห็นว่าศักยภาพของหญิงก็ไม่แพ้ผู้ชาย อาจแตกต่างเพียงรูปร่างทางกายภาพเท่านั้น แต่สิ่งที่ผู้หญิงสามารถมีและทัดเทียมผู้ชายคือ ด้านความรู้ การศึกษา สติปัญญา หรือแม้แต่เรื่องของคุณธรรม เป็นต้น นอกจากนี้คุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำในศตวรรษที่21 คือจะต้องเป็นผู้นำที่มีความเข้าใจในมุมมองที่กว้างในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอสามารถเล็งเห็นความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมตลอดทั้งค่านิยมของบุคคล กลุ่ม หรือสังคมได้ ภาวะผู้นำในศตวรรษที่21 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ และความสามารถในการสื่อสาร เนื่องจากในยุคปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อำนวยความสะดวกมากขึ้น ซึ่งผู้นำต้องมีความสามารถในเรื่องเหล่านี้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำในยุคนี้ก็คือการสร้างพันธมิตรในการหนุนนำองค์กรเพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์การ และสิ่งสำคัญยิ่งคือการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลากรในหน่วยงาน เนื่องจากผู้นำไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้เพียงผู้เดียว และควรให้ผู้นำคนอื่น หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่นั้นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อประเมินความเสี่ยงจากการตัดสินใจร่วมกัน การเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้ลดความเสี่ยงในการบริหารงานที่อาจจะผิดพลาดให้น้อยลง ดังนั้นผู้นำในยุคปัจจุบันควรพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่ความเป็นผู้นำในในศตวรรษที่21 ดังกล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้ การศึกษาภาวะผู้นำในศตวรรษที่21 พบว่าภาวะผู้นำในยุคนี้มุ่งเน้นผู้นำซึ่งสามารถผนึกกำลังเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จในองค์กรเป็นผู้นำที่คำนึงถึงจริยธรรมเป็นสำคัญและต้องเป็นผู้นำที่มีความหนักแน่น เนื่องจากในยุคไอทีข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงรอบด้าน ดังนั้นผู้นำในศตวรรษที่21 จะต้องมีความสามารถในการปรับตัว มองกว้าง คิดไกล ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอและสิ่งสำคัญสูงสุดคือต้องเป็นผู้นำที่อยู่เหนืออัตตาและความปรารถนาของตนเอง อย่างไรก็ตามผู้เขียนยังเห็นว่าภาวะผู้นำในในศตวรรษที่21 ไม่ได้จำกัดที่ว่าผู้นำจะเป็นได้เฉพาะเพศชายเท่านั้น เพศหญิงก็สามารถเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ และสามารถบริหารจัดการองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิด

ประสิทธิผลไม่แพ้ผู้ชายเนื่องเพศหญิงมีความละเอียดรอบคอบเรื่องของการทำงานนั่นเอง และการที่สตรีจะดำเนินงานด้านการบริหารให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคุณลักษณะที่พิเศษหลายประการที่ผู้หญิงมีมาช่วยส่งเสริมการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ โดยจะต้องใช้สติปัญญาในการบริหารองค์การให้ไปถึงเป้าหมาย ผู้นำในศตวรรษที่21 ต้องมีมุมมองที่กว้างคิดไกลในวิสัยทัศน์ขององค์กรใฝ่หาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีศรัทธาและยอมรับไว้วางใจ สามารถชักจูงเขาให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกันและที่สำคัญ ผู้นำในยุคนี้ต้องนำจริยธรรมมาใช้เป็นพื้นฐานในการคิดและการปฏิบัติ ก็จะทำให้การดำเนินงานด้านการบริหารประสบความสำเร็จสอดคล้องกับบริบทของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กอบกุล อิงคุทานนท์ บรรณาธิการ.**ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน**.กรุงเทพ ,2537.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี,***ภาวะผู้นำร่วมสมัย***,กรุงเทพฯ,สำนักพิมพ์ปัญญาชน,2557.

---------- .ดร, ***ภาวะผู้นำองค์กรยุคใหม่***, กรุงเทพฯ : เอ็กซเปอร์เน็ท,2549.

ดุษฎีรัตน์ โกสุมภ์ศิริ,***ภาวะผู้นาแบบดุลยภาพ: ภาวะผู้นำสำหรับศตวรรษที่ 21***,(ออนไลน์ http://leader1234.blogspot.com,(15 มกราคม 2560).

พิพัฒน์ นนทนาธรณ์, ***ภาวะผู้นำเชิงปฏิบัติการ: LIFE Model***. กรุงเทพฯ: บริษัท วิสต้าอินเตอร์ปริ้น จำกัด,2556.

สมภาร พรมทา. **สตรีในทัศนะของพุทธศาสนา.**บทความใน ร่มโพธิ์แก้ว. (นนทบุรี : พิมพ์ที่การพิมพ์), 2538.

สมเกียรติ วันทะนะ,**อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย**,โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ จังหวัดนครปฐม.

อุ่นเรือน ทองอยู่สุข บรรณาธิการ.**มิติสตรีวิถีสังคมไทย.**สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ,2547

ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม กับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย
The Equity and Social Justice with the Social Welfare of Thailand

ดร.สุกานดา จันทวารีย์[1]
พระครูปริยัติวรเมธี[2]
ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส[3]

บทคัดย่อ

ภายใต้นิยามความหมายของคำว่าสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติมได้ให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการสังคม ซึ่งแฝงไว้ด้วยแนวคิดของความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม บทความวิชาการฉบับนี้ผู้เขียนจึงมุ่งที่จะสะท้อนมุมมองของแนวคิดทั้งสามประการข้างต้นผ่านการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม 4 ประการหลักในประเทศไทย ได้แก่ 1) การช่วยเหลือทางสังคม 2) การประกันสังคม 3) การบริการสังคมและ 4) การสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดการสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคมที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการจัดระบบสวัสดิการสังคมในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าจะสามารถลดและอุดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมและความไม่เสมอภาคของการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐ และสามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้

คำสำคัญ: ความเสมอภาค ความเป็นธรรมทางสังคม สวัสดิการสังคม

ABSTRACT

The definition meaning of Social Welfare under Social Welfare Promotion Act, B.E. 2546 and amendment has focused on Social Welfare, concealed by the concept of equality, equity and social justice. This paper is aimed at reflecting on the three concepts above through the development of four social welfare system in Thailand, which are 1) Public Assistance 2) Social Insurance 3) Social Service and 4) Social Support Partnership Promotion – SSPP. In particular, the concept of supporting social partners has played an increasingly important role in the organization of social welfare systems in Thailand. The author sees that it can reduce and fill the gaps of inequality, inequity in the provision of social welfare systems by the public sector and it can create Social Justice in the society.

KEYWORDS: Equity, Social Justice, Social Welfare

---

[1] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[3] อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.บทนำ

การจัดสวัสดิการสังคมถือเป็นภารกิจ บริการสาธารณะอย่างหนึ่งที่รัฐต้องดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการสวัสดิการสังคมขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ในฐานะที่ตนมีสิทธิและเป็น พลเมืองของรัฐนั้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนในสังคมมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อย โอกาส ดังนั้น รัฐจะดำเนินการอย่างไรเพื่อให้ทุกคนในสังคมได้รับสวัสดิการสังคมอย่างเท่าเทียมเสมอภาคและเป็นธรรม ตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นที่มีความหลากหลายให้ได้มากที่สุดประกอบกับเมื่อมีการตรา พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แ น ว คิ ด ก า ร จั ด สวัสดิการสังคมจึงไม่ได้เป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ยังต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น

2.แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคม

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ถือเป็นกฎหมายแม่บทในการจัดสวัสดิการสังคมทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย มีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรอื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคม โดยมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมให้เป็นไปอย่างทั่วถึง เหมาะสมและเป็นธรรม

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้นิยามความหมายของ “สวัสดิการสังคม” ว่าหมายถึง[4] “ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกันการแก้ไขปัญหา การพัฒนาและการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรมและให้เป็นไปตามมาตรฐานทั้งทางด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ”

ภายใต้นิยามความหมายดังกล่าว มีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่อยู่เบื้องหลังนิยามการจัดสวัสดิการสังคมข้างต้น 4 แนวคิด ประกอบด้วย 1. แนวคิดความต้องการของมนุษย์ 2. แนวคิดสิทธิมนุษยชน 3. แนวคิดความเป็นธรรมในสังคม และ 4. แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์[5] กล่าวคือ

1. แนวคิดความต้องการของมนุษย์ เป็นแนวคิดของการจัดสวัสดิการที่คำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow) โดยเน้นการตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มักสะท้อน ผ่านทางโครงการ/บริการ/รูปแบบการจัดสวัสดิการกับกลุ่มเป้าหมายทางสังคม มีการกำหนดขอบเขตของบริการทางสังคมกับการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่มุ่งสนองความต้องการของประชาชนผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะด้านปัจจัยสี่ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม

---

[4] มาตรา 4, พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

[5] ระพีพรรณ คำหอม, สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557) 80.

ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นแล้ว การจัดสวัสดิการยังต้องคำนึงถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายด้วย เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ เป็นต้น

2. แนวคิดสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนเริ่มมีการใช้อย่างแพร่หลายเมื่อมีการก่อตั้ง องค์การสหประชาชาติ อย่างไรก็ดี แม้ในกฎบัตรสหประชาชาติจะได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้ในที่ ต่างๆ หลายแห่ง แต่ก็มิได้ให้คำจำกัดความของคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้แต่อย่างใด[6] โดยทั่วไปแล้ว ถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในฐานะความเป็นมนุษย์ หรือที่เรามักเรียกกันว่ามีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้มนุษย์จะมีความแตกต่างกันก็ตาม แต่ทุกคนมีค่าเหมือนกัน สิทธิมนุษยชนมีลักษณะที่เป็นสากล ไร้พรมแดน และไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ โดยต้องคำนึงถึงความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของมนุษย์และการเป็นส่วนหนึ่งของสิทธินั้น ดังนั้น การนำแนวคิดสิทธิมนุษยชน มาใช้ในการจัดสวัสดิการสังคมจึงเป็นการส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมนั้นต้องคำนึงและไปให้ถึงกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในสังคม นั่นเอง

3. แนวคิดความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นธรรมในสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิทธิพลเมือง (Civil Right) สะท้อนถึงความยุติธรรมสำหรับคนในสังคม กล่าวคือ คนทุกคนในสังคมควรได้รับสิทธิพื้นฐาน (Basic Rights) การคุ้มครอง (Protection) โอกาส (Opportunities) และสิทธิประโยชน์ทางสังคม (Social Benefits) ถือเป็นข้อผูกพันทางสังคมในการจัดสรรทรัพยากรและการจัดบริการสวัสดิการสังคม ที่ควรให้ความสำคัญในการหลีกเลี่ยงจาก 3 ประเด็น[7] ได้แก่

3.1 อคติ (Prejudice) คือ ความเชื่อหรือทัศนคติเชิงลบที่ไม่ชอบต่อบุคคลหรือกลุ่ม อันเป็นมายาคติ และทำให้เกิดแนวคิดที่ไม่ถูกต้องต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

3.2 การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) คือ การกระทำที่ปฏิบัติต่อประชาชนอย่างแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความเชื่อที่มีอคติต่อเรื่องนั้นๆ หากการเลือกปฏิบัติมีการขยายวงกว้างและพัฒนาไปสู่ระบบการเลือกปฏิบัติจะนำไปสู่ “การกดขี่”

3.3 การกดขี่ (Oppression) คือ การบีบบังคับและการใช้อำนาจโดยไม่มีเหตุผล

4. แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development programmed - UNDP) ได้เสนอแนวคิด “ความมั่นคงของมนุษย์” ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 หลังสิ้นสุดสงครามเย็น แนวคิดนี้พยายามเสนอให้มีการเปลี่ยนความสนใจ จากเรื่อง “ความมั่นคงแห่งรัฐไปสู่ความมั่นคงของปัจเจกบุคคล และเน้นจุดสนใจในการพัฒนาไปที่การบรรเทาความเสี่ยงและป้องกันภัยพิบัติต่างๆ โดยได้นิยามความหมายความมั่นคงของมนุษย์ มี 2 มิติ[8] ได้แก่ **มิติแรก** คือ ความปลอดภัยจากภาวะคุกคาม (Freedom from Fear) ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน เช่น ความหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บและการกดขี่ปราบปราม และ**มิติที่สอง** คือ การได้รับการปกป้องคุ้มครองจากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ในการทำงานหรือในสังคม

---

[6] อุดมศักดิ์ สิทธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2550) 15.

[7] ระพีพรรณ คำหอม, สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557) 91-92.

[8] สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP), ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2533) 2.

ทั้งนี้ **องค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์** ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางด้านอาหาร ความมั่นคงทางด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงส่วนบุคคล ความมั่นคงของชุมชน และความมั่นคงด้านการเมืองนอกจากนั้นแล้วโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ UNDP (United Nations Development Programmed) ได้กำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนามนุษย์ โดยกำหนดดัชนี HDI (Human Development Index-HDI) เป็นดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนามนุษย์ หรือพูดง่ายๆ ว่า การพัฒนาคนในแต่ละประเทศ ซึ่งพิจารณาองค์ประกอบใน 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านสุขภาพ ซึ่งชี้วัดจากความยืนยาวของการมีชีวิตอยู่ของคนในประเทศ ด้วยจำนวนปีของอายุคาดเฉลี่ย (Life expectancy) ด้านศักยภาพ ชี้วัดจากจำนวนปีเฉลี่ยและจำนวนปี คาดหมายของการได้รับการศึกษาของคนในประเทศและด้านคุณภาพชีวิต ชี้วัดจากมาตรฐานการครองชีพของคนในประเทศ ชี้วัดเฉพาะมิติทาง เศรษฐกิจโดยดูจากระดับรายได้ประชาชาติต่อหัว (GNI per capital)

จากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมทั้ง 4 แนวคิด จะเห็นถึงลักษณะของการจัดสวัสดิการที่มิได้มุ่งแต่เพียงตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในสังคมเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนที่สะท้อนถึงสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรจะได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน และก้าวไปสู่แนวคิดที่ต้องสร้างสวัสดิการเพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมแก่คนในสังคม โดยปราศจากอคติ การเลือกปฏิบัติและการกดขี่ ท้ายที่สุดสวัสดิการ สังคมได้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษย์ ในด้านต่างๆ ตลอดจนให้เกิดการพัฒนามนุษย์ทั้ง ในมิติด้านสุขภาพ ด้านศักยภาพและด้านคุณภาพชีวิต

3.ระบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

แผนยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 - 2564[9] ได้กำหนดนิยามศัพท์ของระบบสวัสดิการสังคมของประเทศไทยว่า หมายถึง ระบบการการจัดบริการทางสังคมที่มีการ จัดสวัสดิการแบบพหุลักษณ์ภายใต้การบูรณาการความร่วมมือขององค์กรภาครัฐ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น องค์กรสาธารณประโยชน์และภาคส่วนอื่นๆ ได้มีส่วนร่วมในการจัดบริการทางสังคมที่มีองค์ประกอบ 4 เสาหลัก ได้แก่ เสาที่หนึ่ง : การช่วยเหลือทางสังคม เสาที่สอง : การประกัน สังคม เสาที่สาม : การบริการสังคม และเสาที่สี่ : การสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม

เสาที่หนึ่ง : การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) หมายถึง มาตรการหนึ่งของระบบสวัสดิการสังคมไทยที่มุ่งช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมต่างๆ โดยการจัดบริการที่เหมาะสมในลักษณะต่างๆ ให้กับกลุ่มเป้าหมาย บริการสวัสดิการลักษณะนี้จึงเป็นบริการสงเคราะห์ ช่วยเหลือแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน สตรี คนพิการ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ประสบภัย ที่มีปัญหาความเดือดร้อน

---

[9] กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560-2564 (29 ธันวาคม 2561) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ <http://www.m-society.go.th/article_attach/ 20170130115026.pdf>

เสาที่สอง : การประกันสังคม (Social Insurance หรือ Social Protection) หมายถึง มาตรการหนึ่งของระบบสวัสดิการสังคมไทยซึ่งจัดโดยภาครัฐเพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ เพื่อให้มีหลักประกันด้านการดำรงชีวิตได้ตามสมควร โดยครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ข้าราชการและประชาชนทั่วไป เช่น กองทุนประกันสังคม กองทุนเงินทดแทนกองทุนบำเหน็จข้าราชการ กองทุนสวัสดิการครูในโรงเรียนเอกชน เป็นต้น

เสาที่สาม : การบริการทางสังคม (Social Services) หมายถึง มาตรการหนึ่งของระบบสวัสดิการสังคมไทยเป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยรัฐและเอกชนที่มีต่อประชาชน เพื่อเสริมสร้าง ชีวิตความเป็นอยู่ และสวัสดิภาพของประชาชน เป็นการจัดบริการสวัสดิการสังคมโดยรัฐที่มี วัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน ครอบคลุม 4 ด้านหลัก ได้แก่การศึกษา การสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวกและที่อยู่อาศัย เช่น การศึกษาภาคบังคับแบบเรียน ฟรี ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า เบี้ยความพิการ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นต้น

เสาที่สี่ : การสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม (Social partnership support) หมายถึง หนึ่งใน มาตรการทางสังคมของการสร้างสังคมสวัสดิการที่เป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคประชา-สังคม อาสาสมัคร สถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน เช่น การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาการดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม Corporate Social Responsibility : CSR) การ ประกันภัยของเอกชน (ประกันชีวิตและประกันวินาศภัย) เป็นต้น

4.ความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม

เมื่อพิจารณาถึงนิยามความหมายคำว่า ความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม คำสามคำนี้มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งในประเทศไทยก็มีการใช้หรือให้ความหมาย ในมุมมองหรือบริบทที่แตกต่างกันโดยเฉพาะคำว่าความเป็นธรรมในสังคมนั้น เริ่มเป็นสิ่งที่นักวิชาการทางด้านกฎหมายมีการกล่าวถึงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันกฎหมายมิใช่คำตอบเดียวที่จะสร้างให้เกิดความเป็นธรรมได้ แม้การบัญญัติกฎหมายจะได้คำนึงถึงความเท่าเทียมและความเสมอภาคกันแล้วก็ตาม แต่กฎหมายที่มีความเท่าเทียมและความเสมอภาคซึ่งถือว่ามีความยุติธรรมในทางกฎหมาย อาจไม่ได้ทำให้สังคมเกิดความเป็นธรรมขึ้นมาเสมอไป ทั้งนี้เพื่อเทียบเคียงกับคำว่าความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในภาษาไทย ผู้เขียนพบว่ามีการให้ความหมายของคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่สามารถเทียบเคียงกันได้ คือ คำว่า “Equality” “Equity” และ “Social Justice” ซึ่งจากการศึกษาและทัศนะของผู้เขียนแล้วสามารถนิยามความหมายของแต่ละคำได้ดังนี้

ความเท่าเทียม (Equality) เป็นมุมมองที่ถือว่าบุคคลทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้พิจารณาหรือคำนึงถึงข้อแตกต่างของแต่ละบุคคลเลย

ส่วนคำว่า **ความเสมอภาค (Equity)** นั้น มีนัยยะที่แตกต่างกับคำว่าความเท่าเทียม โดยเฉพาะในมุมมองทางกฎหมายแล้ว จะมิได้เรียกร้องให้ปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ มิได้หมายความว่าบุคคลทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้คำนึงถึงข้อ

แตกต่างใดๆ เลย แต่เฉพาะกรณีสิ่งสองสิ่งมีสาระสำคัญเหมือนกัน จึงควรจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และกรณีสิ่งสองสิ่งมีสาระสำคัญต่างกันจะต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน[10] เพราะหากทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้คำนึงถึงข้อแตกต่างใดๆ เช่น บุคคลทุกคนจะต้องเสียภาษีอย่างเท่าเทียมกันหมดโดยมิต้องคำนึงถึงรายได้ของบุคคลนั้น หรือว่าทุกคนจะต้องได้รับสิทธิเรียกร้องในการได้รับความสงเคราะห์อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นของบุคคลนั้นๆ ในที่สุดจะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไม่เสมอภาคต่อบุคคลบางกลุ่ม ดังนั้น เรื่องของความเสมอภาคจึงต้องเป็นกรณีที่มีการเปรียบเทียบกันระหว่างข้อเท็จจริง 2 ข้อเท็จจริง หรือบุคคล 2 คน หรือกลุ่มบุคคล 2 กลุ่ม โดยจะต้องคำนึงว่าไม่มีข้อเท็จจริงใดๆ หรือบุคคลใด หรือกลุ่มบุคคลใดจะเหมือนกันทุกประการกับอีกข้อเท็จจริงหนึ่ง หรืออีกบุคคลหนึ่ง หรืออีกกลุ่มบุคคลหนึ่ง[11]8

นอกจากนั้นแล้ว การจัดสวัสดิการสังคมก็ถือเป็นบริการสาธารณะที่รัฐต้องจัดขึ้น ซึ่งภายใต้แนวคิดของการจัดบริการสาธารณะก็เป็นที่ยอมรับกันว่าต้องคำนึงถึงความเสมอภาคด้วย

ส่วนคำว่า **ความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice)** นั้น ได้มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์และทางกฎหมายที่ได้นิยามความหมายของความเป็นธรรมในสังคมในหลากหลายมิติ แต่สิ่งหนึ่งที่มีความเห็นที่คล้ายคลึงกัน คือ มิติของความเป็นธรรมในสังคมหรือความยุติธรรมทางสังคมมีความซับซ้อนกว่าความยุติธรรมในทางกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรม ดังเช่น

ศาสตราจารย์ ดร.เกษียณ เตชะพีระ ซึ่งให้ความเห็นว่า “สังคมปัจจุบันเกิดปัญหาเส้นแบ่งระหว่างความยุติธรรมและความเป็นธรรมที่ไม่ชัดเจน ซึ่งความยุติธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์และข้อกฎหมายรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนความเป็นธรรมจะมีความซับซ้อนหลายมิติกว้างขวางครอบคลุมกว่า”[12]

ศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้สะท้อนมุมมองมิติคุณค่าของกฎหมายซึ่งมิได้มีขึ้นเพื่อรักษาความยุติธรรมเท่านั้น แต่ต้องรักษาไว้ซึ่งสิทธิหน้าที่ของประชาชนด้วย กล่าวคือ “ความยุติธรรมนั้นเป็นเพียงหนึ่งในคุณค่าที่กฎหมายต้องรักษา แต่ไม่ใช่คุณค่าทั้งหมดของกฎหมาย ซึ่งกฎหมายนั้นต้องรักษาความมั่นคงแน่นอนของสิทธิหน้าที่ของพลเมืองไว้”[13] ไพสิฐ พาณิชย์กุล ได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคมกับกฎหมายว่า “ความยุติธรรมทางสังคม เป็นตัว

---

[10] ไพโรจน์ พลเพชรและคณะ,รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการวิจัยการติดตามและประเมินผลการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ เรื่อง สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันพระปกเกล้า, 2547) 62.

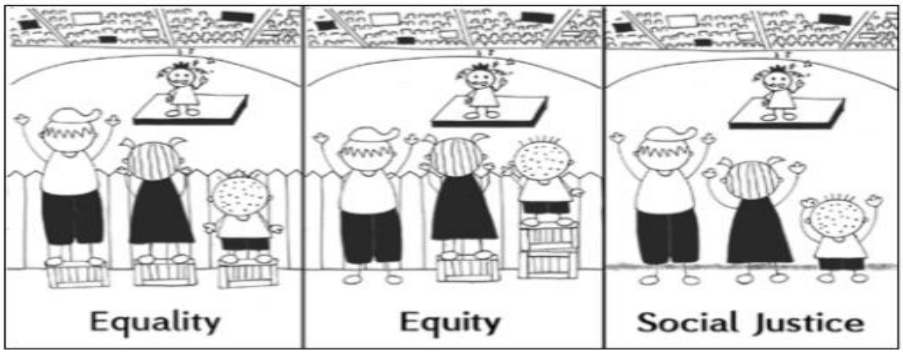
[11] บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, รายงานวิจัย เรื่อง สิทธิและโอกาสทางการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2545) 16.

[12] เกษียณ เตชะพีระ, ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วีดิทัศน์) การเสวนาวิชาการ จัดโดยศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2557 (10 ธันวาคม 2561) youtube <http://www.youtube.com/ watch?v=JTGT5CJ61QA

[13] วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วีดิทัศน์) การเสวนาวิชาการ จัดโดยศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2557(10ธันวาคม 2561) youtube<http://www.youtube.com/ watch?v=jvC5Ggi4DMA&feature=youtu.be>.

สะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายความยุติธรรมทางสังคมเป็นพรมแดนใหม่ๆ และเป็นพรมแดนล่วงหน้าที่ระบบกฎหมายในปัจจุบันจะพัฒนาไปสู่จุดนั้น และเมื่อความยุติธรรมของ ระบบกฎหมายพัฒนาไปใกล้เคียงกับความยุติธรรมทางสังคมเมื่อใด ในสภาวะนั้นจะเป็นสภาวะที่ช่องว่างในทางสังคมน้อยที่สุด”[14]

ดังนั้น แม้แนวคิดความยุติธรรมในระบบกฎหมายจะแสดงให้เห็นว่ากฎหมายสามารถที่จะนำไปสู่ความเป็นธรรมได้ แต่ก็ใช่ว่าระบบกฎหมายเพียงกลไกเดียวจะสามารถเป็นตัวตัดสินชี้วัดความเป็นธรรม เพราะแท้จริงแล้วกฎหมายจำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับระบบย่อยต่างๆ ที่อยู่ในสังคม ซึ่งระบบยุติธรรมในกฎหมายที่มีประสิทธิภาพต่อการจัดการความเป็นธรรมนั้น[15] ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงความแตกต่างของคำว่า ความเท่าเทียม (Equality) ความเสมอภาค (Equity) และความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice)มากยิ่งขึ้น สามารถพิจารณาจากแผนภาพได้ดังนี้



จากแผนภาพข้างต้น ในภาพแรกจะสะท้อนความหมายของคำว่า ความเท่าเทียม (Equality) คือ การที่บุคคลได้รับการจัดสรรทรัพยากรหรือได้รับการช่วยเหลือเหมือนกัน โดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล เลยทำให้มีบุคคลบางคนเข้าไม่ถึงสิทธิเสรีภาพที่ตนควรจะได้รับ ในขณะที่ภาพที่สองนั้นเป็นการอธิบายถึงความหมายของคำว่า ความเสมอภาค (Equity) กล่าวคือต้องพิจารณาถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลก่อน ซึ่งถ้าหากบุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกันแล้ว การจัดสรรทรัพยากรหรือการได้รับความช่วยเหลือย่อมแตกต่างกันไปด้วย เพื่อให้ทุกคนได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกันอย่างทั่วถึง ส่วนภาพสุดท้ายเป็นการสะท้อนมุมมองของความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice) ซึ่งมุ่งที่จะขจัดอุปสรรคที่ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นออกไป อันเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุหรือลดช่องว่างของความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นอย่างถาวร มากกว่าการใช้วิธีจัดสรรทรัพยากรหรือการให้ความช่วยเหลือโดยพึ่งพิงรัฐแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น แม้รัฐจะจัดสรรทรัพยากรหรือให้ความช่วยเหลือผ่านการบัญญัติกฎหมายหรือบังคับใช้กฎหมายอันนำมาซึ่งความยุติธรรมในทาง

---

[14] ไพสิฐ พาณิชย์กุล, เข้าใจ “ความยุติธรรมทางสังคม”, (10ธันวาคม 2561) โครงการสานพลังสังคม เครือข่ายแผนงานความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ <http://social-agenda.org/wp-content/uploads/2013/02/Social-Justice_Pisit.pdf>.

[15] ธีระพงษ์ วงษ์นา, “ความเป็นธรรม” หลากมิติ หลายมุมมอง สู่ดัชนีชี้วัดทางสังคม (2557) 33:2 วารสารธรรมศาสตร์ 137.

กฎหมายแล้วก็ตาม ก็มิได้หมายความว่าคนในสังคมจะได้รับความเป็นธรรมอย่างทั่วถึงกัน เพราะอุปสรรคหรือต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมนั้นยังดำรงอยู่ ยกตัวอย่างเช่น รัฐออกกฎหมายกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่อรับบริการสาธารณสุข ณ สถานพยาบาลที่กำหนด แต่หากผู้ป่วยคนนั้นไม่มีญาติหรือไม่สามารถเดินทางไปสถานพยาบาลได้ นั่นหมายความว่า บุคคลคนนั้นไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขนั้นได้เลย อันก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น

5.ความเท่าเทียม ความเสมอภาค และความเป็นธรรมในสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย

จากการศึกษาแนวคิดของความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม ตลอดจนระบบการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย ภายใต้แนวคิดสี่เสาข้างต้น เมื่อผู้เขียนพิเคราะห์แล้ว จะเห็นได้ว่าระบบการจัดสวัสดิการสังคมในแต่ละเสานั้น ก็มีพื้นฐานแนวคิดที่ต้องคำนึงถึงความเท่าเทียม ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าระบบนั้นมีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

(1) ความเท่าเทียมกับระบบสวัสดิการ ตามแนวคิดการบริการสังคม

การจัดสวัสดิการตามแนวคิดการบริการสังคมเป็นบริการที่รัฐจัดให้ โดยถือว่าทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานไม่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น การจัดสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้กับผู้สูงอายุทุกคนโดยจ่ายเป็นลักษณะขั้นบันไดตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2554 โดยผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี ได้รับเบี้ยยังชีพคนละ 600 บาทต่อเดือน ผู้ที่มีอายุ 70-79 ปี ได้รับเบี้ยยังชีพคนละ 700 บาทต่อเดือน ผู้ที่มีอายุ 80-89 ปี ได้รับเบี้ยยังชีพคนละ 800 บาทต่อเดือน และผู้ที่มีอายุ 90 ปี ขึ้นไป ได้รับเบี้ยยังชีพคนละ 1,000 บาทต่อเดือน หรือกรณีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติให้การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการให้ทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา สิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ (ระดับ ม.3) อย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย เป็นต้น ดังนั้น หากบุคคลใดมีอายุถึงเกณฑ์หรือมีคุณสมบัติครบตามที่สวัสดิการบริการสังคมนั้นกำหนดย่อมมีสิทธิได้รับสวัสดิการนั้น แต่หากบุคคลนั้นไม่ได้รับสิทธิหรือสวัสดิการสังคมดังกล่าวทั้ง ๆ ที่ตนควรจะได้รับ นั่นหมายถึงเกิดความไม่เท่าเทียม (Inequality) กันขึ้น

(2) ความเท่าเทียมกับระบบสวัสดิการตามแนวคิดการประกันสังคม

การจัดสวัสดิการตามแนวคิดประกันสังคม เป็นสวัสดิการที่มีวัตถุประสงค์เป็นการประกันรายได้ในอนาคต ซึ่งพิจารณาจากแต่ละประเภทของการประกอบอาชีพ เช่น กรณีของข้าราชการจะมีกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กรณีแรงงานในระบบจะมีประกันสังคม กรณีแรงงานนอกระบบจะมีประกันสังคมแบบสมัครใจตามมาตรา 40 และกองทุนการออมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการจัดสวัสดิการประเภทนี้จะยึดหลักความเท่าเทียมกันภายใต้ประเภทของการประกอบอาชีพตนกล่าวคือ

หากเป็นข้าราชการเหมือนกันก็ต้องได้รับสิทธิตามกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการเช่นเดียวกัน หรือหากเป็นแรงงานนอกระบบเหมือนกันก็ต้องได้รับสิทธิประกันสังคมแบบสมัครใจตามมาตรา 40 และกองทุนการออมแห่งชาติอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมในเสาประกันสังคมนี้จึงสอดรับแนวคิดความเท่าเทียมกัน (Equality) เป็นหลัก

(3) ความเสมอภาคกับระบบสวัสดิการ ตามแนวคิดการช่วยเหลือทางสังคม

การจัดสวัสดิการตามแนวคิดการช่วยเหลือทางสังคม เป็นบริการของรัฐที่จัดให้กับผู้ที่ประสบความเดือดร้อนหรือต้องการได้รับความช่วยเหลือ ยกตัวอย่างเช่น การจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้หรือมีความขาดแคลน เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุทั่วไป ได้แก่ การสงเคราะห์ครอบครัว การซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเพื่อปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การกู้ยืมเงินประกอบอาชีพหรือกรณีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่ได้กำหนดให้มีการช่วยเหลือผู้ขาดแคลน ทุนทรัพย์และลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในรูปแบบการจัดตั้งกองทุน เพื่อให้บุคคลได้รับสิทธิและความเสมอภาคทางการศึกษามากยิ่งขึ้น เป็นต้น การจัดระบบสวัสดิการตามแนวคิดการช่วยเหลือทางสังคมนี้ จึงสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคตามกฎหมายที่มิได้เรียกร้องให้ปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันอย่างสิ้นเชิง แต่เฉพาะสิ่งสองสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกัน จึงควรจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และหากสิ่งสองสิ่งมีสาระสำคัญต่างกันจะต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ระบบการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวคิดการช่วยเหลือทางสังคม จึงมุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์บุคคลบางกลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นและอยู่ในภาวะยากลำบากมากกว่าบุคคลทั่วไป เพื่อให้บุคคลกลุ่มนี้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเสมอภาค (Equity) ทัดเทียมกับคนทั่วไปนั่นเอง

(4) ความเป็นธรรมในสังคมกับระบบ สวัสดิการตามแนวคิดการสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม

เนื่องด้วยระบบสวัสดิการตามแนวคิดบริการสังคม แนวคิดการประกันสังคมและแนวคิดการช่วยเหลือทางสังคม ล้วนเป็นระบบสวัสดิการที่เกิดจากการจัดของรัฐเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันประสบปัญหาหลายประการในการจัดสวัสดิการ ยกตัวอย่างเช่น

- การจัดบริการสาธารณะทางการศึกษาโดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประสบปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ คุณภาพของการศึกษาที่แย่ลง และการจัดการศึกษาที่ไม่ได้ให้เปล่าอย่างแท้จริง[16]

- สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในการใช้บริการทางสุขภาพในสถานพยาบาลของรัฐ ตามสิทธิหลักประกันสุขภาพ เช่น ความยากลำบากในการเดินทางไปใช้บริการสถานพยาบาลของรัฐ การ ไม่มีช่องทางพิเศษสำหรับผู้สูงอายุที่เพียงพอ ความยุ่งยากของการส่งตัวผู้ป่วยระหว่างสถานพยาบาล เป็นต้น

- การที่แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการแรงงาน ในกองทุนประกันสังคม ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 แม้จะมีบทบัญญัติตามมาตรา 40 กำหนดไว้ แต่ก็ยังเป็นการใช้หลักแนวคิดแบบความสมัครใจ ทำให้มีแรงงานนอกระบบเพียงส่วนน้อยที่เข้าสู่ ระบบจึงยังไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควรและยังต้องพบอุปสรรคมากมายหลายประการ[17]

---

[16] ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, “สิทธิทางการศึกษากับการจัดการศึกษาแบบให้เปล่าของประเทศไทย” (2557) 5:2 วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, บทคัดย่อ.

[17] กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2555 – 2559 (10 พฤษภาคม 2560) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ <https://www.m-society.go.th/article_attach/12958/ 17179.pdf>.

- การจัดสรรเงินสงเคราะห์ครอบครัวผู้สูงอายุ และเงินซ่อมแซมบ้านผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอต่อความต้องการจำเป็น ผู้สูงอายุยังรอรับสวัสดิการจากภาครัฐเป็นหลักหรือเงินจากลูกหลาน[18]

จากสภาพการณ์ปัญหาข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าการจัดระบบสวัสดิการโดยรัฐผ่านเสาการบริการสังคม การประกันสังคมและการช่วยเหลือทางสังคม ล้วนมีช่องว่างที่ส่งผลกระทบต่อความ เท่าเทียม และความเสมอภาคในด้านสวัสดิการสังคมที่บุคคลพึงได้รับตามนโยบาย และกฎหมายที่รัฐจัดขึ้น ดังนั้น เพื่อเป็นการลดช่องว่างดังกล่าว ระบบการจัดสวัสดิการภายใต้แนวการคิดแบบ สนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม จึงเป็นสิ่งที่ได้มีการกล่าวถึงและมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันเนื่องจากเป็นระบบสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากการเสริมพลังของหน่วยงานชาวบ้านและภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรธุรกิจเอกชน เพื่อให้ภาคส่วน เหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระบบสวัสดิการสังคม อันเป็นส่วนเติมเต็มและเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับแนวคิดการบริการสังคม แนวคิดการประกันสังคมและแนวคิดการช่วยเหลือทาง สังคมได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่าง เช่น หากพิจารณาแล้วพบว่า เบี้ยยังชีพมีความไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุตกอยู่ในสภาวะยากจนหรือด้อยโอกาส องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชนในพื้นที่อาจจะจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมอาชีพหรือรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ หรือเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนในพื้นที่ได้ร่วมสนับสนุนงบประมาณทรัพยากร หรือองค์ความรู้ต่างๆ ที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุได้ อันเป็นการขจัดอุปสรรคอันเกิดจากนโยบายหรือกฎหมายของภาครัฐที่มีข้อจำกัดในการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ หรือกระทั่งการส่งเสริมให้มีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) หรือจิตอาสาที่ช่วยกันดูแลภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุหรือประชาชนในพื้นที่ เพื่อลดภาระของภาครัฐในการจัดบุคลากร งบประมาณและทรัพยากรในการให้บริการทางสุขภาพในพื้นที่ ซึ่งมีอุปสรรคและข้อจำกัดบางประการ ดังนั้น แนวคิดการจัดระบบสวัสดิการตามแนวคิดการสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม จึงมิได้เป็นแนวคิดที่คำนึงถึงหลักความเท่าเทียม หรือหลักความเสมอภาคแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มุ่งสู่การสร้างสังคมให้เกิดความเป็นธรรมด้วย อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดการจัดสวัสดิการสังคม

6.บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดสวัสดิการสังคมในรัฐสมัยใหม่ในปัจจุบันมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ขั้นพื้นฐาน หรือเสริมสร้างความมั่นคงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เท่านั้นแต่ยังต้องคำนึงถึงแนวคิดต่างๆ ที่สำคัญทั้งในแง่ของสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ควบคู่ไปกับการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมนั้นไม่อาจอาศัยเพียงการบัญญัติกฎหมายหรือบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความยุติธรรมเท่านั้นแต่ต้องพิจารณาถึงมิติอื่นๆ ในสังคมควบคู่ไปด้วย ตลอดจนเพื่อให้การจัดสวัสดิการนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมในสังคมได้ การจัดระบบสวัสดิการสังคมตามแนวคิดการบริการสังคม แนวคิดการประกันทางสังคม และแนวคิดช่วยเหลือทางสังคมโดยภาครัฐเป็นหลักนั้น แม้จะได้คำนึงถึงหลักความเท่าเทียมและหลัก

---

[18] มงคล เทียนประเทืองชัย, “สิทธิการเข้าถึงสวัสดิการของแรงงานนอกระบบตามกฎหมายประกันสังคม” (2554) 7:1 วารสารคุณภาพ ชีวิตกับกฎหมาย, บทคัดย่อ.

ความเสมอภาคไว้แล้วก็ตาม แต่ยังพบปัญหาหลายประการในทางปฏิบัติ ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมและความไม่เสมอภาคกันขึ้น ดังนั้นเพื่อให้การจัดระบบสวัสดิการสังคมสามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง ผู้เขียนเห็นว่าควรนำแนวคิดการสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคมมาใช้คู่ขนานกับการจัดระบบสวัสดิการกระแสหลักที่จัดขึ้นโดยภาครัฐ เพื่อให้ภาคีทุกภาคส่วนในสังคมได้เข้ามามีส่วนในการเติมเต็มและอุดช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการจัดระบบสวัสดิการโดยภาครัฐต่อไปได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมไทย ฉบับที่ พ.ศ. 2555 – 2559 (10 ธันวาคม 2561) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ <https://www.m-society.go.th/article_attach/12958/17179.pdf>

เกษียณ เตชะพีระ, ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วีดิทัศน์) การเสวนาวิชาการ จัดโดยศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2557 (10 ธันวาคม 2561) youtube http://www.youtube.com/watch?v=JTGT5CJ61QA>

ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, “สิทธิทางการศึกษากับการจัดการศึกษาแบบให้เปล่าของประเทศไทย” (2557) 5:2 วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, บทคัดย่อ

ธีระพงษ์ วงษ์นา, “ความเป็นธรรม” หลากมิติ หลายมุมมอง สู่ดัชนีชี้วัดทางสังคม (2557) 33:2 วารสารธรรมศาสตร์

บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, รายงานวิจัย เรื่อง สิทธิและโอกาสทางการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราช อาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2545)

ไพโรจน์ พลเพชรและคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการวิจัยการติดตามและประเมินผลการ บังคับใช้รัฐธรรมนูญ เรื่อง สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันพระปกเกล้า, 2547)

ไพสิฐ พาณิชย์กุล, เข้าใจ “ความยุติธรรมทางสังคม” (10 ธันวาคม 2561) โครงการสานพลังสังคมเครือข่ายแผนงานความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ <http://social-agenda.org/wp-content/ uploads/2013/02/Social-Justice_Pisit.pdf>

ภุชงค์ เสนานุช และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560) บทคัดย่อ

มงคล เทียนประเทืองชัย, “สิทธิการเข้าถึงสวัสดิการของแรงงานนอกระบบตามกฎหมายประกันสังคม” (2554) 7:1 วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย, บทคัดย่อ

ระพีพรรณ คำหอม, สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557)

วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วีดิทัศน์) การเสวนาวิชาการ จัดโดยศูนย์ศึกษาสังคมและ วัฒนธรรมร่วมสมัยคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 25กุมภาพันธ์ 2557 (10ธันวาคม2561)youtube<http://www.youtube.com /watch?v= jvC5Ggi4DMA&feature=youtu.be>

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP), ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2553.

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2550)

กระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Potential for tourism development in municipality RoiEt, MuangRoiEt, Roi Et Province.

ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส[1]
ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู[2]
ผศ. พิมลศักดิ์ นิลผาย[3]
ดร.สุกานดา จันทวารีย์[4]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์จากกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด พบว่านโยบายการจัดการศึกษาของทั้ง 2 มหาวิทยาลัยมีความแตกต่างกัน ซึ่งก็จะส่งผลให้วัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างความเป็นพลเมืองก็ต่างกัน ส่วนหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็ยังมีความเป็นอัตลักษณ์ของรายวิชาและสาระที่ต่างกันตามบริบทของมหาวิทยาลัย แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบและกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด สามารถบูรณาการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดประสบการณ์นอกพื้นที่จากสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: พลเมือง, หลักสูตร, การเรียนการสอน

ABSTRACT

This article is part of a study to find ways to develop a style of teaching to the citizens of Political Science. The process of creating a citizen-based curriculum Political Science of RajabhatRoi Et University and Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Roi Et Buddhist College. The educational policies of the two universities are different. It will contribute to creating a culture of learning citizenship is different. The curriculum and teaching are similar. But also the identity of the subject matter and the different context of the university.However, the model building process and

[1] สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
[2] คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
[3] คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
[4] สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

citizenship curriculum, teaching Political Science.RajabhatRoiEt University and Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College. Et College Clergy Can be integrated through the learning activities or extra curricular activities. The area outside the experience of the reality in today's society.

KEYWORDS: Citizens, Curriculum, Teaching and learning

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

"พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตย แตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่นที่พลเมืองจะมี" คุณสมบัติ" อย่างไร จะเป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุดคือประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจจึงกำหนดชีวิตตนเองได้"ประชาชน" ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหาจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีทางประชาธิปไตยได้ ดังนั้น"พลเมือง"ในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึงสมาชิกของสังคมที่มี อิสรภาพ (liberty) และ พึ่งตนเองได้(independent) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก

"พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตยสามารถสรุปคุณสมบัติได้ 6 ประการคือ 1) มีอิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์ 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (ทั้งนี้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า "บุคคลย่อมใช้...สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น")3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันมองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวดิ่ง 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช้กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมายและ 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง(วรากรณ์ สามโกเศศ. มติชน ฉบับวันที่ 3 มี.ค. 2554)

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเห็นคุณค่าในการพัฒนาคนของรัฐให้มีคุณภาพ ตระหนักในสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ มีคุณลักษณะในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (active citizen) และยังเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ทางการเมือง และแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองในอนาคตอีกด้วย ถือว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship Education) แต่ที่ผ่านมาสังคมไทยยังละเลยในเรื่องนี้ ฐานความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองยังคงตั้งอยู่บนหลักความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณีและอนุรักษ์นิยม ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตย (สิริพรรณ นกสวน สวัสดี, 2553) ให้ความสำคัญกับวุฒิการศึกษามากกว่าความรู้ที่

นำมาปฏิบัติจริง เน้นท่องจำมากกว่าเข้าใจและนำไปใช้ รวมทั้งไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในสังคม การมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาประเทศและสร้างสรรค์ประชาธิปไตยจึงทำได้ค่อนข้างยาก (โกวิทย์ พวงงาม, 2555) โดยเฉพาะเยาวชนในช่วงอายุ 14-18 ปี ที่กำลังก้าวไปสู่การได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองอย่างเต็มตัว รวมถึงสถาบันหลักทางการเมืองยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอในการให้การเรียนรู้ขัดเกลาความเป็นประชาธิปไตยทั้งในเชิงรูปแบบและวัฒนธรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็น (สถาบันพระปกเกล้า, 2555) โดยสังคมฝากความหวังไว้ที่สถาบันการศึกษา ขณะที่ระบบการศึกษายังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน การเรียนการสอนยังก้าวไปไม่ถึงการสร้างกระบวนการที่มีผลสัมฤทธิ์ต่อการมีทักษะชีวิตประชาธิปไตย (สถาบันนโยบายศึกษา, 2553) และแม้กระทรวงศึกษาธิการจะกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแล้วก็ตาม แต่ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเหมาะสมมีประสิทธิภาพเพียงพอให้กับสถานศึกษาโดยเฉพาะครูผู้สอน ในการจัดการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะไม่เน้นการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นหน้าที่ตามที่กระทรวงศึกษาธิการสั่งหรือหน้าที่ตามที่รัฐบาลกำหนดและไม่เน้น" ความรู้เรื่องประชาธิปไตย"แต่ให้ความสำคัญ"ความเป็นประชาธิปไตย"มากกว่าด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงไม่ใช่การสอนด้วยการ "บรรยาย" แต่ผู้สอนต้องพัฒนาการสอนในรูป "กิจกรรม"และ"การลงมือปฏิบัติ"หรือการเรียนการสอนผ่าน"กระบวนการคิดวิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ" ขึ้นมา เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความเชื่อมโยงที่มีนัยสำคัญมากขึ้นคือ เราทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและการคลี่คลายแก้ไขปัญหา สำหรับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผู้สอนจะเป็น "วิทยากรกระบวนการ"ที่มีหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์จริงในวิถีชีวิตทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตยจนก้าวลึกไปถึงการมีจิตสำนึกมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย(สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย.-- กรุงเทพฯ :สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, 2557.)

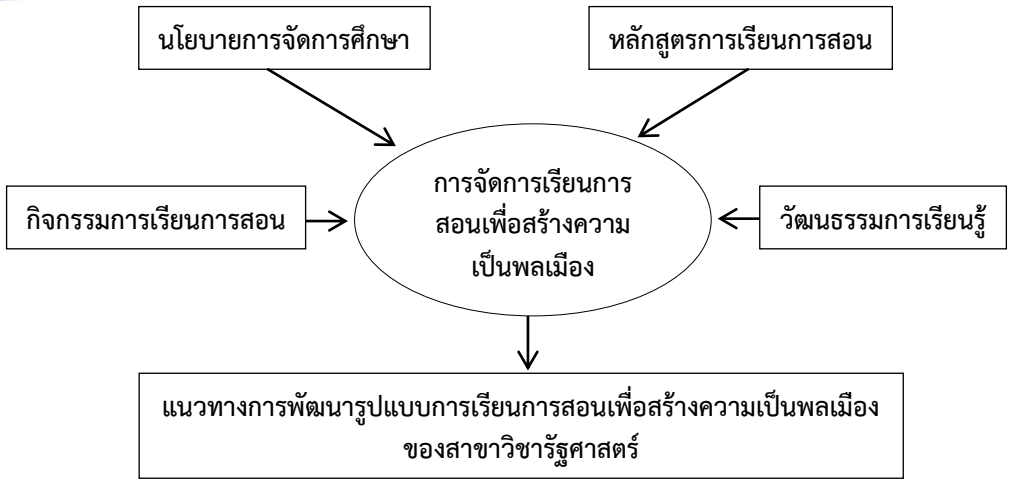
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1)เพื่อศึกษาบริบทการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

(2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

(3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย



4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1แบบแผนการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจาก บทความ วารสาร สืบค้นข้อมูลจาก Internet และงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย แล้วลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

4.2ประชากรและตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดผู้วิจัยได้กำหนดเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ต้องการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกโดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก แยกเป็น 2 กลุ่ม จำนวน 35 คน ดังนี้

- ผู้ให้ข้อมูลเชิงนโยบายและการบริหารจัดการโดยคัดเลือกจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอนจำนวน 15 คน
- ผู้ให้ข้อมูลเชิงบริบทและการมีส่วนได้ส่วนเสีย จากตัวแทนผู้ปกครอง และนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดจำนวน 20 คน

4.3เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งข้อมูล และคำตอบที่เป็นจริง ครอบคลุมประเด็นอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงได้ค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสาร และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ข้อมูลทางด้านเอกสาร ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและข้อมูลโดยการค้นหาทั้งทาง Internet จากWebsite ต่าง ๆ และข้อมูลจากส่วนราชการ วารสารวิชาการ และจากตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการกำหนดประเด็นคำถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยการเตรียมแนวคำถามการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เพราะสามารถยืดหยุ่น และกระทำได้โดยง่าย และมีความต่อเนื่องของคำถาม สามารถเจาะลึก การตั้งแนวคำถามหลักไว้ก่อนล่วงหน้าเป็นแบบกว้าง ๆ เพื่อให้มีจุดยืนและประเด็นที่ต้องสัมภาษณ์ ใช้ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ไม่มีการกำหนดหรือเรียงลำดับหัวข้อคำถาม แต่เป็นการสนทนาแบบธรรมชาติ และไม่สร้างความอึดอัดแก่ผู้ถูกซักถาม การที่ได้มาซึ่งข้อมูลเหล่านี้ผู้วิจัยต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ความคุ้นเคยกับครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เขายอมรับและให้ความไว้วางใจ และนำไปสู่ข้อมูลที่ต้องการ

โดยใช้การจดบันทึก และการบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการจดบันทึกโดยละเอียดภายหลังจากที่ได้จากการสนทนา การสัมภาษณ์ การบันทึก การสังเกต เพื่อป้องกันการลืม นอกจากนี้ยังช่วยให้สรุปข้อมูลได้เป็นระยะ ๆ อีกด้วย ส่วนใหญ่การสังเกตจะทำให้ไปควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ บางกรณีอาจจะสังเกตโดยอิสระได้ ส่วนการบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสบายใจในการให้ข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่ได้

4.4การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยติดต่อกลุ่มประชากรเป้าหมายเพื่อขออนุญาตดำเนินการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ได้มีการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์จากนั้น ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นต่อการศึกษา ทั้งนี้ก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อบันทึกเสียงร่วมด้วย (ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยินยอมให้บันทึกเสียง)โดยการสัมภาษณ์ (Indebt- Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) คำถามที่ใช้เป็นเพียงแนวทางเพื่อยืนยันแนวทางการพัฒนา โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสร้างความเป็นกันเอง แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึก รวมทั้งการเก็บข้อมูลเป็นความลับ

2) เริ่มดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการสนทนา เรียงตามลำดับของข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ โดยการเชื่อมโยงคำตอบให้ตรงตามประเด็นที่ต้องการจนครบทุกประเด็น

3) ใช้เวลาหลังการสัมภาษณ์จดรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้บันทึกในขณะสัมภาษณ์ ข้อสังเกตต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การให้ข้อมูล

4.5การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์มาประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลตามรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและวิเคราะห์เนื้อหาโดยสร้างข้ออุปนัยตามประเด็นที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (In-Depth Interviews) และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความสมบูรณ์ และความน่าเชื่อถือ สร้าง

บทสรุปขึ้นมาให้เชื่อมโยงกับตัวแปรการวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการการวิเคราะห์ตีความ สังเคราะห์ความ และสรุปความ โดยใช้การพรรณนาเป็นแนวทางหลัก

5. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

5.1 นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองพบว่า ทั้ง 2 มหาวิทยาลัยมีนโยบายด้านการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน โดยสาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีนโยบายในการผลิตบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม และมุ่งธำรงปณิธานในการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ เพื่อผลิตบัณฑิตที่เป็นคนดีและเก่งอย่างมีสมรรถภาพ ผลิตบัณฑิต และพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ คือ มีปฏิปทานน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจละปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีศรัทธา อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีโลกทัศน์กว้างไกล มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรมการจัดการศึกษาและวิจัยดีอย่างมีคุณภาพ บริการวิชาการดีอย่างมีสุขภาพและบริหารดีอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้คงไว้สืบไปส่วนหลักสูตรมีความมุ่งมั่นในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถด้านการปกครองและการบริหารตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีรัฐศาสตร์สมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

ส่วนมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีพันธกิจในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ มีคุณธรรม และจริยธรรม จิตอาสา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำนึกในความเป็นไทยและมีความรักและผูกพันท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจะต้องให้มีจำนวนและคุณภาพสอดคล้องกับแผนการผลิตบัณฑิตของประเทศ และส่วนสาขาวิชารัฐศาสตร์ มีปรัชญาของหลักสูตรที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้มีความรอบรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เน้นความรู้และทักษะด้านวิชาการด้านรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้อย่างสร้างสรรค์ในสังคมทุกระดับ และมีสำนึกความเป็นพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขซึ่งจากนโยบายการจัดการศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัยสะท้อนให้เห็นว่ามุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความเป็นพลเมือง แต่มีความแตกต่างกันในประเด็นความเป็นพลเมือง

5.2 หลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองพบว่า หลักสูตรของแต่ละมหาวิทยาลัยได้มีการกำหนดรายวิชาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจของความเป็นพลเมืองบนพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่มีหลัก 3 ประการ คือ1)เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่ทุกคนเกิดมามีคุณค่าเท่ากันมิอาจล่วงละเมิดได้ การมีอิสรภาพและความเสมอภาค การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคล โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม ยอมรับความแตกต่างของทุกคน 2) เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม โดยให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ การมีกฎกติกาที่วางอยู่บนความยุติธรรมและชอบธรรม มีหลักนิติรัฐในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกละเมิด และ 3)รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นเนื้อหาที่มีคุณลักษณะสำคัญในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง

ต่อสังคม การดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผล ดังนั้น หากนักศึกษาได้เข้าใจในหลักพื้นฐานความเป็นพลเมือง ทั้ง 3 หลักการที่กล่าวข้างต้นอย่างถูกต้องแล้ว และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ก็จะทำให้สังคมไทยพัฒนาเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ซึ่งทั้งสองหลักสูตรมีการกำหนดรายวิชาที่มุ่งเน้นพัฒนาความรู้ความเข้าใจของนักศึกษาให้มีคุณลักษณะมีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังตารางเปรียบเทียบ

หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	**หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
1) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	
วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม วิชาการจัดการความขัดแย้งและสันติศึกษา	วิชาสิทธิมนุษยชนตามแนวพระพุทธศาสนา วิชาสันติศึกษา
2) เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม	
วิชากฎหมายสำหรับการดำเนินชีวิต วิชารัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมือง วิชาการจัดการในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม วิชาศาสนากับการเมือง วิชาการต่อต้านการทุจริต วิชาจริยธรรมทางการเมือง	วิชาการต่อต้านการทุจริต วิชาการเมืองการปกครองกับพระพุทธศาสนา วิชารัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา วิชาสถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญ วิชาการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการระดมมวลชน วิชาประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา
3) รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม	
วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม วิชาธรรมาภิบาลกับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วิชาจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร	วิชามนุษย์กับสังคม วิชาหลักธรรมาภิบาล วิชาสันติวิธีและสมานฉันท์ วิชาธรรมภาคปฏิบัติ 1 - 7

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบรายวิชาในหลักสูตรการเรียนการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์

5.3 กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมและรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการสร้างความเป็นพลเมืองโดยในส่วนของหลักสูตรรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดมีการกำหนดคุณลักษณะของนักศึกษาไว้ 4 มิติคือ 1) ด้านบุคลิกภาพโดยมีการสอดแทรกเรื่อง การแต่งกาย การวางตัวทางสังคม การเข้าสังคม เทคนิคการเจรจา สื่อสาร ที่เหมาะสม การมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี และในกิจกรรมปฐมนิเทศก่อนที่นักศึกษาจะเข้าศึกษาและปัจฉิมนิเทศ ก่อนที่นักศึกษาจะสำเร็จการศึกษา 2) ด้านภาวะผู้นำ และกล้ามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หลักสูตรมีรายวิชาบังคับ

และรายวิชาเลือกมุ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนกล้าและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นในเชิงเหตุผลและสร้างสรรค์ ตลอดจนกระตุ้นความเป็นผู้นำ ทางความคิดของผู้เรียนโดยการนำเสนองานหน้าชั้นเรียนหรือการจัดเวทีทางวิชาการที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการด้วยตนเอง 3) มีคุณธรรมจริยธรรมถ่อมตนและทำหน้าที่เป็นพลเมืองดีรับผิดชอบต่อตนเองวิชาชีพและสังคม โดยเน้นส่งเสริมและสอดแทรกให้นักศึกษามีจรรยาบรรณในวิชารับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นการใช้แนวทางในการพัฒนาสังคมที่ถูกต้องมีการจัดกิจกรรมเสริมในหลักสูตรเพื่อให้นักศึกษามีโอกาสประยุกต์หรือเผยแพร่ความรู้ที่ได้ศึกษามาและ 4) มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นมีทักษะการบริหารจัดการและทำงานเป็นหมู่คณะ โดยการกำหนดโจทย์ปัญหาและจัดทำรายงานของรายวิชาต่างๆควรจัดแบบคณะทำงานแทนที่จะเป็นแบบงานเดี่ยวเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาได้ฝึกฝนการทำงานเป็นหมู่คณะ

ส่วนหลักสูตรรัฐศาสตร์ของวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมีการกำหนดคุณลักษณะพิเศษของนิสิตไว้ 3 ประการคือ 1) ด้านบุคลิกภาพมีการสอดแทรกเรื่อง การสำรวมในสมณภาวะ การครองจีวรหรือการแต่งกาย การเข้าสังคมและศาสนพิธี เทคนิคการเจรจา สื่อสาร การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และการวางตัวในการทำงานในบางรายวิชาที่เกี่ยวข้อง และในกิจกรรมปัจฉิมนิเทศ ก่อนที่นิสิตจะสำเร็จการศึกษา 2) ด้านภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบตลอดจนมีวินัยในตนเองมีการกำหนดให้มีรายวิชาซึ่งนิสิตต้องทำงานเป็นกลุ่ม และมีการกำหนดหัวหน้ากลุ่มในการทำรายงานตลอดจน กำหนดให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการนำเสนอรายงาน เพื่อเป็นการฝึกให้นิสิตได้สร้างภาวะผู้นำและการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ดีมีกิจกรรมนิสิตที่มอบหมายให้นิสิตหมุนเวียนกันเป็นหัวหน้าในการดำเนินกิจกรรม เพื่อฝึกให้นิสิตมีความรับผิดชอบมีกติกาที่จะสร้างวินัยในตนเอง เช่น การเข้าเรียนตรงเวลาเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน เสริมความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและ 3) จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพมีการให้ความรู้แก่นิสิตในการนำเอาความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์ไปใช้ในการทำงานที่จะทาให้นิสิตอยู่ร่วมกับคนอื่นและคนในสังคมได้

จากผลการวิจัยเห็นได้ว่าหลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองของนิสิต นักศึกษา โดยเฉพาะเกิดจากกิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งมีความสอดคล้องกับกนกวรรณ อุ่นใจ (2557) ทำการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ผ่านการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับเยาวชนไทยด้านความรับผิดชอบ ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะมีความเป็นพลเมืองด้านความรับผิดชอบมากขึ้น ทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น แสดงให้เห็นว่าสถาบันศึกษามีส่วนในการกล่อมเกลาทางการเมือง

5.4แนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์

พบว่า แนวทางการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของทั้งสองหลักสูตรคือ 1) ให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานที่เป็นกิจกรรมเชิงรุกที่เน้นการสอดแทรกด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21เน้นให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์จาก กรณีศึกษา สถานการณ์และการปฏิบัติจริงเป็นสำคัญ 2) จัดให้มีองค์กร/สนับสนุนองค์กรเพื่อส่งเสริม ยกย่อง และเชิดชูเกียรติผู้ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี และหรือองค์กร สถาบันที่สนับสนุนความเป็นพลเมืองที่ดี ที่เชื่อมโยงและบูรณาการการเรียนรู้ในทุกระดับและ

ประเภท ทั้งในระบบ นอกระบบ ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ชุมชนและสังคม 4) พัฒนาและสร้างความเข้าใจต่ออาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง รวมทั้งพัฒนาอาจารย์ให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมของการเป็นพลเมืองที่ดี และประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักศึกษา และ 5) การปรับปรุงหรือการพัฒนาหลักสูตรที่มีสาระที่มุ่งเน้นความเป็นพลเมืองอย่างชัดเจนความสอดคล้องกับการวิจัยของสมาคมการประเมินผลสำเร็จทางการศึกษานานาชาติ (IEA) (Shulz, Ainley, Fraillon, Kerr, Losito, 2010) และ Laura Edgar (2554) ที่พบว่า การที่จะทำให้ประชาชนมีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้นั้นจะต้องมีหลักสูตรในการส่งเสริมผ่านตัวกลาง นอกจากนี้ประสบการณ์และความรู้ของความเป็นพลเมืองไม่ได้มีอยู่เฉพาะในหลักสูตรหรือชั้นเรียนแต่อาจได้จากการลงพื้นที่สัมผัสจริงและกิจกรรมนอกหลักสูตรเช่น การประชุมกลุ่มกิจกรรมพิเศษต่างๆ การเข้าร่วมโครงการ เป็นต้น ไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้นที่การศึกษาเรื่องพลเมืองยังไม่ทั่วถึง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ทำการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(2) การบูรณาการและพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดและวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกัน

6.2ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1)ควรศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่เหมาะสมของสถาบันการอุดมศึกษา

(2)ควรศึกษาแนวทางการปฏิรูปการสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมของสถาบันการอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในแนวทางเดียวกันทั้งประเทศ

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ อุ่นใจ. (2557).**การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับเยาวชนไทยด้านความรับผิดชอบ**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยนเรศวร.

โกวิทย์ พวงงาม.(2555). **การปกครองท้องถิ่นว่าด้วยทฤษฎี แนวคิดและหลักการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส.เอเชียเพรส.

วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. **มติชน ฉบับวันที่ 3 มี.ค. 25**54. สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2561.

http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22720&Key=hotnews

สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.(2557).**แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ :สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.

สถาบันพระปกเกล้า.(2555).**ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย**.กรุงเทพฯ :สถาบันพระปกเกล้า

สิริพรรณ นกสวน สวัสดี. (2553). **การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Berlach, R. (1996). Citizenship Education: Australian And Singaporean Perspectives. **Australian JournalOf Teacher Education**, 21(2), pp.1-2.

Edgar, Laura. (2011). **Civic Education and Democracy Building in Canada**.In Citizenship and the Future of Thai Democracy (pp. 61- 72).Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. &Losito, B. (2010).**Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study**. Amsterdam: MultiCopyNetherlands.

การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย(Regulatory Impact Assessment: RIA) ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)

Analysis of the impact of legislation, Section 77 of the Constitution of the Kingdom of Thailand BE 2560

สุพิชญา กันกา[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้ นำเสนอเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment: RIA)ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมายตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานให้กับประชาชนในการเตรียมความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายตามบทบาทหน้าที่แห่งตนต่อไปโดยได้นำเสนอ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ RIA สาระสำคัญของมาตรา 77 แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำ RIA ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 เมษายน 2560 และสภาพการณ์ที่ต้องมีการเตรียมการเพื่อการจัดทำ RIA ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมาตรา 77

คำสำคัญ การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย, Regulatory Impact Assessment: RIA, การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย, มาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย,

ABSTRACT

This article presents the Regulatory Impact Assessment (RIA) under Section 77 of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560. The objective of presenting is to inform knowledge and understanding about Regulatory Impact Assessment (RIA) under Section 77 of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560, to provide basic knowledge to the people in preparation themselves to participate RIA. The contents consist of overview of RIA, the essence of section77,guideline of the RIA under the Cabinet Resolution of 4 April 2017 and the expectation about the conditions that must be met and how to set up the alternatives for managing to the way of section 77.

Keywords : Regulatory Impact Assessment , RIA , Regulatory Impact Analysis , Section 77 of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E.2560

1. บทนำ

กฎหมาย[2] เป็นเครื่องมือสำคัญชนิดหนึ่งของรัฐที่ใช้ในการสร้างแนวปฏิบัติให้กับประชาชนเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและความเจริญ การตรากฎหมายเพื่อใช้ในสังคมจึงเป็นเรื่องที่ผู้นำ

---

[1]น.บ.,น.ม.

ของรัฐให้ความสำคัญมาโดยตลอด เพราะกฎหมายทุกฉบับที่ออกมาจะส่งผลกระทบในวงกว้างต่อทั้ง รัฐ เอกชน และ ประชาชน และต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง ผู้เกี่ยวข้องกับการตรากฎหมายจึงแสวงหาวิธีการที่ได้มาซึ่งกฎหมายที่มีคุณภาพ(Better regulation)

อย่างไรก็ตามกฎหมายเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมซึ่งมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนมาสู่ยุคที่ให้ความสำคัญกับประชาชน การตรากฎหมายจึงไม่ใช่การดำเนินการตามความต้องการของผู้นำอีกต่อไป ความคิดและความต้องการของประชาชน ผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากกฎหมาย จึงเป็นเรื่องที่ต้องได้รับความใส่ใจเป็นอันดับต้นๆ กระบวนการตรากฎหมายที่จะให้ได้มาซึ่งกฎหมายที่มีคุณภาพ[3] โดยการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment: RIA) จึงได้รับความสนใจจากอารยประเทศ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ที่จะนำเสนอความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานให้กับประชาชน

2. ความเป็นมาและพัฒนาการของการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย

การดำเนินการในเรื่องของการตรากฎหมายให้เพียงพอและมีคุณภาพในการบังคับใช้นั้น ได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ภายหลังจากการสิ้นสุดยุคสงครามเย็น (ค.ศ.1991) หลายประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกาได้รวมตัวกันเป็นองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-operation and Development: OECD)[4]มีการริเริ่มใช้ “การวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment: RIA)” เพื่อ

---

[2]กฎหมายในที่นี้หมายถึง กฎหมายลำดับหลักที่ต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา และกฎหมายลำดับรองที่ไม่ต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา กฎหมายลำดับหลักที่ต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา ได้แก่ พระราชบัญญัติ และกฎหมายลำดับรองที่ไม่ต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา ได้แก่ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ข้อกำหนดกระทรวง รวมถึงประกาศ หรือระเบียบของหน่วยงานของรัฐทุกแห่งที่มีผลกระทบต่อภาครัฐ ภาคเอกชน หรือประชาชนด้วย

[3]วีรวัลย์ ไพบูลย์จิตต์อารี,“การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย,” รายงานทีดีอาร์ไอ114(เมษายน 2558):3.

[4]เป็นองค์การที่พัฒนามาจากองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจของยุโรป (The Organization for European Economic Co-operation: OEEC) โดย OEEC ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 16เมษายน ค.ศ.1948 (พ.ศ. 2491) ในช่วงสมัยสงครามเย็น มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมมือกันฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจของประเทศยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้กลับคืนมาและคงไว้อย่างมั่นคงตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมโดยแผนการมาร์แชลล์ต่อมาได้มีการลงนามร่วมกันระหว่างประเทศในยุโรปและอเมริกา จำนวน 20 ประเทศ เพื่อจัดตั้ง OECD เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2503 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2504 OECD มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศสมาชิก โดยการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ส่งเสริมการค้าเสรี และให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาทั้งในประเทศอุตสาหกรรมและประเทศกำลังพัฒนาปัจจุบัน OECD ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 34 ประเทศ มีความร่วมมือและข้อตกลงต่างๆ กับประเทศที่มิได้เป็นสมาชิกกว่า 70 ประเทศ โดยประเทศไทยยังมิได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกใน OECD แต่อย่างใด

ตรวจสอบและประเมินผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการออกกฎหมาย[5] และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นข้อเสนอหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย (The OECD Reference Checklist for Regulatory Decision-Making) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับประเทศสมาชิกในการนำไปพัฒนาปรับใช้ให้เหมาะสมกับประเทศของตน[6]

สำหรับประเทศไทย มีการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎระเบียบภาครัฐ เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2531 เมื่อมีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2531 ซึ่งในส่วนที่สอง ว่าด้วยการเสนอร่างกฎหมายนั้น ได้กำหนดให้ส่วนราชการที่จะเสนอร่างกฎหมายให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ต้องจัดทำ “บันทึกวิเคราะห์สรุปในการเสนอร่างกฎหมาย” ซึ่งจะต้องมีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ปัญหาและแสดงเหตุผลความจำเป็นในการเสนอให้มีกฎหมาย ทั้งนี้ได้ระบุรายละเอียดไว้ในข้อ 16 ของประกาศดังกล่าวนับเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดให้มีการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมายของไทยอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลในขณะนั้นต้องการลดกฎระเบียบที่ไม่จำเป็น และไม่สร้างภาระเกินควร จึงมีมติเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2534[7] เห็นชอบกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติมเพื่อให้ส่วนราชการใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพิจารณาก่อนการเสนอร่างกฎหมายโดยมีคณะกรรมการพัฒนากฎหมายซึ่งสังกัดในสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นผู้ดำเนินการ และในปี พ.ศ.2538ได้มีการนำ OECD Reference Checklist for regulatory decision-making มาปรับใช้ในกระบวนการออกและกำหนด กฎหมาย กฎ ระเบียบ[8]ในปีพ.ศ. 2544 สำนักนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งได้จัดทำหลักเกณฑ์ตรวจสอบความจำเป็นในการตรากฎหมาย (Checklist 10ประการ) โดยใช้แนวทางตามหลักเกณฑ์ของ OECD ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2546 ทั้งยังได้ดำเนินการจัดทำคู่มืออธิบายหลักเกณฑ์ดังกล่าวเพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งได้รับความเห็นชอบ ตามมติคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547[9]

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมายของไทยในส่วนของภาครัฐ ได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับหลักสากล หากแต่ผลการวิเคราะห์นั้น

---

[5] Colin Kirkpatrick and David Parker, **Regulatory Impact Assessment: Toward Better Regulation?** (Cheltenham: Edward Elgar, 2007), pp. 1-2อ้างถึงใน สถาพร ปัญญาดี, **การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติ** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2555), หน้า 24.

[6]สถาพร ปัญญาดี, **การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติ** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2555), หน้า 25.

[7]หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร0203/ว 65 ลงวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2534 เรื่อง หลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาก่อนการเสนอร่างกฎหมาย

[8]ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,**แนวปฏิบัติในการวิเคราะห์ผลกระทบจากกฎหมายสำหรับหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทย** จาก http://www.nesdb.go.th/download/RIA/ThailandRIATH.pdf

[9]หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร0503/ว 253 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2547

ยังไม่หลากหลาย รัดกุม ชัดเจน และเปิดเผยอย่างเพียงพอ จึงเป็นที่มาของการกำหนดให้มีการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมายไว้ในมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)[10]

3. คำนิยามของการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย

การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis: RIA) เป็นกลไกที่ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของกฎหมายมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น **RIA** (Regulatory Impact Analysis or Regulatory Impact Analysis Assessment), **RIS** (Regulatory Impact Statement), **RIAS** (Regulatory Impact Analysis Statement) และในประเทศไทยนิยมใช้ คำว่า “RIA” แต่ยังใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกันอยู่ ได้แก่ “การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย” หรือ “การตรวจสอบผลกระทบในการออกกฎหมาย” หรือ “การวิเคราะห์ผลกระทบในการตรากฎหมาย” แต่อย่างไรก็ตาม คำเหล่านี้มีความหมายไปในทางเดียวกัน คือ การประเมิน การตรวจสอบ การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการประเมิน การตรวจสอบ การวิเคราะห์ “ความจำเป็นในการออกกฎหมาย” และ “ความคุ้มค่าของกฎหมายเมื่อเทียบกับทางเลือกอื่นๆ”[11] ที่มีขอบเขตในเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุน ผลประโยชน์ ประสิทธิผล ความเสี่ยง (Cost Benefit Effectiveness Risk Analysis)[12]ในบทความนี้ ใช้คำว่า **RIA**ในความหมายว่า “**การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย**”

องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2002 และ 2008) ได้นิยาม RIA ว่า “การประเมินผลกระทบทางกฎหมายได้สร้างคุณูปการต่อคุณภาพของการตัดสินใจไม่เพียงในด้านการคาดการณ์ที่แม่นยำ แต่เป็นปฏิบัติการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ การตั้งคำถาม การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบที่เป็นรูปธรรม การค้นพบสมมติฐานใหม่ ๆ”

ในขณะที่กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก(Asia-Pacific Economic Cooperation : APEC, 2014)ได้นิยามว่า การประเมินผลกระทบทางกฎหมายเป็นกระบวนการดำเนินการก่อนจะมีการประกาศใช้กฎหมายขึ้น การประเมินผลกระทบทางกฎหมาย

---

[10]คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย, การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย RIA กับการปฏิรูปกฎหมาย, **เอกสารในการสัมมนาโครงการสัมมนาวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 5 ปี คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย** เสนอที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย30 พฤษภาคม 2559(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

[11]สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, **โครงการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis)** (รายงานการวิจัย เสนอต่อสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย, 2557), หน้า iii.

[12] OECD, **Explanatory Note for a Survey of RIA Systems in OECD Countries**, Retrieved April 15, 2004 from http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/ OECD_ Regulation Impact Assess_Inventory_2004.pdfอ้างถึงใน สถาพร ปัญญาดี,**การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติ** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2555), หน้า 24.

ครอบคลุมถึง การวัดผลประเมินผล และต่อยอดประเมินความคุ้มค่าทั้งด้านการประเมินต้นทุน ผลประโยชน์ และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการออกกฎหมาย รวมทั้งวิเคราะห์ทางเลือกอื่นที่เป็นไปได้ การประเมินผลกระทบทางกฎหมายอาจประเมินผลกระทบที่มีต่อการแข่งขัน สวัสดิภาพ สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการภาครัฐ หรือผลกระทบด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและทางเลือกอื่น ซึ่งการประเมินนี้หมายรวมไปถึงการประเมินผลกระทบของกฎหมายทั้งกฎหมายใหม่ที่จะตราขึ้นและกฎหมายเดิมที่ยังมีอยู่[13]

จากผลการศึกษาของ**สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย**: (Thailand Development Research Institute : TDRI ,2014) พบว่าประเทศไทยยังไม่มีนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางกฎหมาย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยจึงได้นิยามความหมายของ RIA ไว้ว่า Regulatory คือ กฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ที่ใช้ควบคุม และอำนวยความสะดวก ให้กลไกตลาดขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้อย่างสมบูรณ์และเสรี ลดความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง ปัญหาคอร์รัปชั่น รักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล และเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ ดังนั้น Regulatory Impact Assessment: RIA คือ การประเมินผลกระทบทางกฎหมาย ที่เป็นเครื่องมือ/กลไก ในการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบถึงความเป็นไปได้ของผลกระทบที่เป็นผลประโยชน์และต้นทุนของกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับทั้งใหม่ และเก่าที่ปรับปรุงใหม่ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ภารกิจภาครัฐ บรรยากาศการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ และการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน สภาพแวดล้อม การดำรงชีวิต และคุณภาพชีวิตของชุมชน[14]

จากคำนิยามข้างต้น RIA : การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมายหมายถึง กระบวนการการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบทางกฎหมายโดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายนั้น ซึ่งหมายถึงทั้งผู้เสนอกฎหมาย และผู้ถูกบังคับใช้กฎหมายจะมีส่วนร่วมในการเสนอข้อมูล และวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย ในเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มนุษยธรรม สภาพแวดล้อม สวัสดิภาพ เช่น การลดความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง ปัญหาคอร์รัปชั่น รักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ และการบริหารจัดการภาครัฐ หรือผลกระทบด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกอื่น

4. วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย

การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment: RIA) มีวัตถุประสงค์หลักสองประการ คือ[15]

1. เพื่อพัฒนากระบวนการในการกำหนดกฎกติกาในการกำกับดูแลของภาครัฐ และ
2. เพื่อปรับปรุงคุณภาพของกฎระเบียบของภาครัฐให้มีคุณภาพ

---

[13]สถาพร ปัญญาดี, *เรื่องเดิม*, หน้า 4.

[14]*เรื่องเดียวกัน*, หน้า 4.

[15]สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, **โครงการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis)** (รายงานการวิจัย เสนอต่อสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย, 2557), หน้า 2-1.

ดร.วิษณุ เครืองาม[16] ในฐานะรองนายกรัฐมนตรีฝ่ายกฎหมาย มีความเห็นว่าการมีมาตรา 77 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) ถือว่าเป็นมาตราหนึ่งที่เป็น “หัวใจ” เพราะกำหนดให้มีการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย อันจะทำให้เป็นคุณต่อประชาชน และเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูปกฎหมายใน 3 ด้าน คือ1) ปรับปรุงกฎหมายเก่า2) ปรับปรุงกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันทั้งเรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และนิติรัฐ3) ปรับปรุงกฎหมายที่ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน นอกจากนี้การออกกฎหมายที่มีการจัดทำ RIA จะทำให้ได้กฎหมายที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง(Reality) มีการบูรณาการกับหลักวิชาต่างๆ (Integration) และได้รับการยอมรับ (Acceptance) มั่นใจในเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องออกกฎหมายโปร่งใส มีส่วนร่วม

5. ประโยชน์จากการทำ RIA

1. **เพื่อให้มีกฎหมายเท่าที่จำเป็น** ลดการออกกฎหมายที่มากเกินความจำเป็น และมีกฎหมายที่เพียงพอต่อการบังคับใช้ เพราะการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นนั้น จะนำไปสู่การจัดทำเอกสารที่มีการอธิบายถึงเหตุผลของการจัดให้มีกฎหมายฉบับนั้นๆขึ้น จึงทำให้สามารถประเมินได้ชัดเจนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีวิธีการอื่นนอกจากการออกกฎหมายได้หรือไม่ หรือมีกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่แล้วหรือไม่นอกจากนั้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ RIA นั้นยังช่วยให้ตัดสินใจได้ว่าควรจะยกเลิกกฎหมายนั้นหรือคงสภาพต่อไปได้อีกด้วย

2. **เพื่อให้ได้กฎหมายที่มีคุณภาพหรือ “การมีกฎหมายที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่”** (Better regulation) เพราะการผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้ได้ว่ามีการพิจารณาถึงความจำเป็นโดยรอบด้าน และเป็นการสื่อสารสองทางที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง อันจะส่งผลต่อการยอมรับกฎหมายที่กำหนดขึ้นนั้นและเพิ่มศักยภาพความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มโอกาสให้ประชาชนและประเทศ

6. มาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย(พุทธศักราช2560)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) ได้มีการบัญญัติหลักการเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย ไว้อย่างชัดเจน ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 77 นับเป็นแนวทางการพัฒนากฎหมายให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น (Better regulation) โดยคำนึงถึงบริบทของสังคมโลกที่ต่างให้ความสำคัญกับผู้อยู่ภายใต้กฎหมาย อันเป็นความเชื่อว่าจะได้รับความเชื่อมั่นและการยอมรับกฎหมายที่ตราขึ้นนั้น รวมทั้งเพิ่มศักยภาพและเพิ่มโอกาสให้กับประชาชนและประเทศ ความว่า

> *รัฐพึงจัดให้มีกฎหมายเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุง กฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต หรือการประกอบอาชีพโดยไม่ชักช้าเพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ประชาชน และ*

[16]คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย,*เรื่องเดิม.*

ดำเนินการให้ประชาชน เข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจกฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตามกฎหมาย ได้อย่างถูกต้อง

ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับรัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว รัฐพึงจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

รัฐพึงใช้ระบบอนุญาตและระบบคณะกรรมการในกฎหมายเฉพาะกรณีที่จำเป็น พึงกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและระยะเวลาในการดำเนินการตาม ขั้นตอนต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน และพึงกำหนดโทษอาญาเฉพาะความผิดร้ายแรง

ตามวรรคแรก ของมาตรา 77 เป็นเจตนารมณ์ที่จะให้รัฐมีกฎหมายเท่าที่จำเป็น สอดคล้องกับสภาพการณ์ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพทั้งยังต้องการให้ประชาชนเข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจกฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

ในวรรคที่สอง เป็นการกำหนดให้มีการทำRIA กับการตรากฎหมายทุกฉบับ รวมทั้งให้แนวทางในการจัดทำ RIA ที่จะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน นอกจากนั้นแล้วยังกำหนดแนวปฏิบัติกับกฎหมายที่มีผลบังคับใช้อยู่โดยให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนวรรคท้ายนั้น เป็นเรื่องของมาตรการควบคุมเนื้อหาของกฎหมาย ซึ่งกำหนดไว้ 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องการใช้ระบบอนุญาตกรณีที่จำเป็น เรื่องการใช้ระบบคณะกรรมการกรณีที่จำเป็น เรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่บัญญัติไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน เรื่องของระยะเวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน และเรื่องการพึงกำหนดโทษอาญาเฉพาะความผิดร้ายแรงโดยที่การกำหนดมาตรการควบคุมเนื้อหาของกฎหมาย 5 เรื่องนี้ ได้จากผลการพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เกี่ยวกับการตรากฎหมายที่มีผลกระทบต่อสังคมเป็นลำดับต้น ตั้งแต่ปี 2475 จนถึงปัจจุบัน[17]

---

[17]พงษ์สวาท กายอรุณสุทธิ์. ตัวแทนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **เสวนาการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment - RIA) กับกรณีการออกกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่ง**

จะเห็นว่า มาตรา 77 เป็นมาตราที่จะให้มีการพัฒนาการตรากฎหมายที่มีคุณภาพ และเพียงพอต่อการบังคับใช้ โดยเป็นไปตามมาตรฐานสากล และให้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง เป็นระบบ

8. การดำเนินการจัดทำ RIAตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)

เพื่อดำเนินการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) มาตรา 77คณะรัฐมนตรีจึงมีมติ “กำหนดแนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติ มาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2560 ซึ่งมีเนื้อหาหลัก 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และ ส่วนที่ 2หลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist)

ส่วนที่ 1 แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นแนวทางที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (สคก.) จัดทำขึ้น[18] เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นกรอบหรือแนวทางการดำเนินการในการจัดทำร่างกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย[19]โดยมีหลักเกณฑ์ที่ต้องพิจารณา 2 หลักเกณฑ์ คือ หลักเกณฑ์แรก เป็นหลักเกณฑ์การร่างกฎหมายและการตรวจพิจารณาร่างกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ และหลักเกณฑ์ที่สองเป็นแนวทางการรับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำร่างกฎหมาย และการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมาย (RIA)[20]

หลักเกณฑ์แรก หลักเกณฑ์การร่างกฎหมายและการตรวจพิจารณาร่างกฎหมายของหน่วยงานของรัฐมีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางดังต่อไปนี้

1.ร่างกฎหมายต้องสอดคล้องและไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ โดยร่างกฎหมายต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุไม่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งร่างกฎหมายต้องสอดคล้องและไม่ขัดหรือแย้งกับแนวนโยบายแห่งรัฐ

2. ร่างกฎหมายต้องสอดคล้องและไม่ขัดหรือแย้งกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนการปฏิรูปประเทศ

ราชอาณาจักรไทย มาตรา 77. วันพฤหัสบดีที่ 29 มิถุนายน 2560 ณ ห้องประชุมสมาคมนิสิตเก่ารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เทปบันทึกเสียง).

[18]กระทรวงยุติธรรม, สำนักงานกิจการยุติธรรม,**แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**, ค้นวันที่ 9พฤศจิกายน 2561จาก http://www.oja.go.th/TH/const77/

[19]สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **เรื่อง แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**

[20]กระทรวงยุติธรรม, สำนักงานกิจการยุติธรรม, *เรื่องเดิม.*

3. การร่างกฎหมายต้องคำนึงถึงหรือพิจารณาดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการและสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการพ.ศ.2558 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารบ้านเมืองที่ดีพ.ศ.2546 และพระราชกฤษฎีกาการทบทวนความเหมาะสมของกฎหมายพ.ศ.2558

4. ร่างกฎหมายต้องสอดคล้องกับหลักการตามม.77ของรัฐธรรมนูญ โดยหน่วยงานของรัฐต้องตรวจสอบความจำเป็นในการตรากฎหมายอย่างเคร่งครัดกล่าวคือต้องจัดทำให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น จัดให้มีระบบอนุญาตเพียงเท่าที่จำเป็นกรณีจำเป็นต้องยึดหลักเกณฑ์โดยระบุวัตถุประสงค์หลักเกณฑ์และระยะเวลาการอนุญาตให้ชัดเจน จัดให้ใช้ระบบคณะกรรมการเพียงเท่าที่จำเป็น และต้องกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและระยะเวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้ชัดเจนเช่นต้องไม่ขัดหรือแย้งกับหลักการสำคัญที่รัฐธรรมนูญรับรองเปิดโอกาสให้ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบโต้แย้งคัดค้านได้และเผยแพร่หลักเกณฑ์ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป

หลักเกณฑ์ที่สอง แนวทางการรับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำร่างกฎหมายและการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมาย (RIA)ในการรับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำร่างกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติและการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมาย ให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการตามหลักเกณฑ์และแนวทางดังต่อไปนี้

ในกรณีการจัดทำร่างกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ ให้หน่วยงานของรัฐรับฟังความคิดเห็นผ่าน Website ของหน่วยงาน หรือwww.lawamendment.go.thหรือวิธีการใดก็ได้ ไม่น้อยกว่า 15 วัน โดยในการรับฟังความคิดเห็น หน่วยงานของรัฐต้องเปิดเผยข้อมูลที่อย่างน้อยต้องประกอบด้วย 1. สภาพปัญหา 2. ความจำเป็นที่ต้องตรากฎหมาย 3. หลักการสำคัญของกฎหมาย และ4. ประเด็นที่รับฟังหรือร่างพระราชบัญญัติเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการรับฟังความคิดเห็นให้หน่วยงานของรัฐจัดทำรายงานสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นโดยเนื้อหาในรายงานอย่างน้อยประกอบด้วย 1. สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2. ความจำเป็นที่ต้องตรากฎหมายขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหานั้น 3. หลักการอันเป็นสาระสำคัญของกฎหมายที่จะตราขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหานั้น 4. หลักการอันเป็นสาระสำคัญของกฎหมายที่จะตราขึ้น 5. ประเด็นที่จะรับฟังความคิดเห็นหรือร่างพระราชบัญญัติที่จะรับฟังความคิดเห็น

ให้หน่วยงานของรัฐจัดทำรายงานสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นนำผลการรับฟังมาประกอบการพิจารณาจัดทำร่างกฎหมายอีกทั้งจัดทำคำชี้แจงตามหลักเกณฑ์การตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist)ที่ปรับปรุงตามมติเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในวันที่ 4 เมษายน 2560 และเสนอรายงานสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นพร้อมกับ Checklist ต่อสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ก่อนที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะดำเนินการเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี ให้สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีวิเคราะห์ผลการรับฟังความคิดเห็นที่หน่วยงานของรัฐได้จัดทำขึ้นและวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายตามหลักเกณฑ์การตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist) เพื่อประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี ในกรณีที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีตรวจสอบและเห็นว่าการดำเนินการรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำร่างกฎหมายของ

หน่วยงานของรัฐ และ ตรวจสอบการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายตามหลักเกณฑ์การตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist)จำเป็นต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นหรือการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายเพิ่มเติม ให้สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีส่งเรื่องคืนเพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เสนอเรื่องดำเนินการ เพิ่มเติมโดยให้ระบุการดำเนินการให้ชัดเจนด้วย และเมื่อดำเนินการเสร็จแล้วให้ส่งเรื่องไปยังสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีต่อไป

ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีมีมติส่งร่างกฎหมายให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา ให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกานำผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายที่หน่วยงานของรัฐได้จัดทำขึ้นมาประกอบการตรวจพิจารณาร่างกฎหมาย หากสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเห็นว่าจำเป็นต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาอาจดำเนินการดังกล่าวเอง หรือจะขอให้หน่วยงานของรัฐเจ้าของเรื่องเป็นผู้ดำเนินการก็ได้ และเมื่อได้ดำเนินการแล้ว ให้จัดทำรายงานสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติมด้วย โดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาอาจจัดทำเองหรือให้หน่วยงานเจ้าของเรื่องดังกล่าวจัดทำก็ได้

ในกรณีที่ร่างกฎหมายที่ผ่านการตรวจพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกามีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาของร่าง และสมควรแก้ไขการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายเพิ่มเติมตามประเด็นที่มีการแก้ไข ให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแจ้งให้หน่วยงานเจ้าของเรื่องดำเนินการดังกล่าว และให้ส่งคำชี้แจงตามหลักเกณฑ์การตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist) ที่ได้ดำเนินการดังกล่าวแล้วมาพร้อมกับการยืนยันให้ความเห็นชอบร่างกฎหมาย เพื่อให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ในกรณีที่ร่างกฎหมายผ่านการตรวจพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและอยู่ระหว่างการดำเนินการของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถ้าสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเห็นว่า ร่างกฎหมายที่ผ่านการตรวจพิจารณาจากสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกามีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาของร่างจนแตกต่างจากร่างที่หน่วยงานของรัฐเสนอ และสมควรแก้ไขการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายเพิ่มเติมตามประเด็นที่มีการแก้ไข ให้สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีแจ้งให้หน่วยงานเจ้าของเรื่องดำเนินการดังกล่าว และให้ส่งคำชี้แจงตามหลักเกณฑ์การตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist) ที่ได้ดำเนินการดังกล่าวแล้วมายังสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการต่อไป

ในกรณีร่างกฎหมายใดมีความจำเป็นเร่งด่วนหรือต้องดำเนินการเป็นการลับหน่วยงานของรัฐเจ้าของเรื่องจะดำเนินการรับฟังความคิดเห็นประกอบการจัดทำร่างกฎหมายให้แตกต่างจากแนวทางตามที่กำหนดดังกล่าวได้แต่หน่วยงานของรัฐเจ้าของเรื่องต้องแสดงเหตุผลความจำเป็นดังกล่าวต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเป็นรายกรณีไป

ส่วนที่ 2 หลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติ (Checklist)ที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (สคก.) ปรับปรุงขึ้น โดยให้เป็นหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความจำเป็น ในการตรา พ.ร.บ. ท้ายระเบียบว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเสนอเรื่องต่อ คณะรัฐมนตรี พ.ศ.2548และให้หน่วยงานของรัฐ

ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดต่อไป[21]โดยในการทำ Checklist นั้น คือการที่ผู้ที่เสนอร่างกฎหมายจะต้องทำการประเมินความจำเป็นในการตรากฎหมายนั้น ๆ โดยการตอบคำถามที่มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังต่อไปนี้[22]

1. ในเรื่องของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของภารกิจ ผู้ที่เสนอร่างกฎหมายจะต้องตอบคำถามพร้อมให้เหตุผลว่า ร่างกฎหมายที่เสนอขึ้นมานั้นสามารถแก้ไขปัญหาหรือข้อบกพร่องใด อธิบายถึงความจำเป็นที่ต้องทำภารกิจ อธิบายการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์มีกี่ทางเลือก ทางเลือกที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์แต่ละทางเลือกมีข้อดีข้อเสียอย่างไร มาตรการที่บรรลุวัตถุประสงค์ของภารกิจ ภารกิจนั้นจะแก้ไขปัญหาหรือข้อบกพร่องนั้นได้เพียงใด ผลสัมฤทธิ์ของภารกิจตัวชี้วัดความสัมฤทธิ์ทางกฎหมายมีอย่างไร และการทำภารกิจสอดคล้องกับพันธกรณีและความผูกพันที่ประเทศไทยมีต่อรัฐต่างประเทศหรือองค์กรระหว่างประเทศ หรือการดำเนินการดังกล่าวจะเป็นผลดีหรือก่อให้เกิดภาระแก่ประเทศไทยหรือไม่อย่างไร

2. ในเรื่องของผู้ทำภารกิจ ผู้เสนอร่างกฎหมายต้องตอบคำถามว่าถ้าคำนึงประสิทธิภาพต้นทุนความคล่องตัวแล้วภารกิจนี้ควรทำร่วมกับเอกชนหรือไม่ เมื่อคำนึงถึงประสิทธิภาพและประโยชน์ที่จะเกิดแก่ประชาชนควรทำภารกิจร่วมกับหน่วยงานอื่นหรือไม่พร้อมอธิบายเหตุผลว่าเพราะเหตุใด และตอบคำถามว่าการทำภารกิจดังกล่าวหากให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำจะเกิดประโยชน์กับประชาชนมากกว่าหรือไม่

3. การประเมินในเรื่องของความจำเป็นในการตรากฎหมายผู้เสนอร่างกฎหมายต้องพิจารณาว่าการจัดทำภารกิจนั้นมีความสอดคล้องกับเรื่องใดเป็นเรื่องของหน้าที่หลักของหน่วยงานของรัฐ (ตามภารกิจพื้นฐาน Function) หรือเรื่องของหน้าที่ของรัฐและแนวนโยบายแห่งรัฐหรือยุทธศาสตร์ชาติ หรือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือแนวทางการปฏิรูปประเทศโดยอธิบายว่าสอดคล้องอย่างไร ผู้ร่างกฎหมายยังต้องประเมินว่าการทำภารกิจนั้นสามารถใช้มาตรการทางบริหารโดยไม่ต้องออกกฎหมายได้หรือไม่ถ้าใช้มาตรการทางบริหารจะมีอุปสรรคอย่างไร อธิบายถึงการทำภารกิจนั้นว่าทำไมจำเป็นต้องตรากฎหมายระบุการบังคับใช้กฎหมาย ระยะเวลาในการบังคับใช้กฎหมาย ลักษณะการใช้บังคับ มีการใช้ระบบอนุญาต ระบบคณะกรรมการ กรอบหรือแนวทางในการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่หรือไม่ และต้องระบุประเภทของโทษที่กำหนด

4. การประเมินเรื่องความซ้ำซ้อนกับกฎหมายอื่น ผู้เสนอร่างกฎหมายต้องพิจารณาว่าการดำเนินการตามภารกิจในเรื่องนี้มีกฎหมายอื่นในเรื่องเดียวกันหรือทำนองเดียวกันหรือไม่ และในกรณีที่กฎหมายขึ้นใหม่เหตุใดจึงยกเลิกแก้ไขหรือปรับปรุงกฎหมายในเรื่องเดียวกันหรือทำนองเดียวที่มีอยู่

5. การประเมินเรื่องผลกระทบและความคุ้มค่าผู้เสนอร่างกฎหมายจะต้องพิจารณาถึงผู้ซึ่งได้รับผลกระทบการบังคับใช้กฎหมาย ว่าเป็นผู้มีหน้าที่ตามร่างกฎหมายหรือที่จะได้รับผลกระทบจากร่างกฎหมายนั้นโดยตรงหรือเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากร่างกฎหมาย

---

[21]*เรื่องเดียวกัน.*

[22]สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **เรื่อง แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**.

โดยวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่บุคคลดังกล่าวทั้งในเชิงบวกและเชิงลบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านอื่น ๆ ผู้เสนอร่างกฎหมายต้องระบุว่าสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในเรื่องใดบ้างที่ต้องถูกจำกัด และการจำกัดนั้นเป็นการจำกัดเท่าที่จำเป็นหรือไม่ ระบุถึงประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมจะได้รับว่าประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้นในด้านใดหรืออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนมากน้อยเพียงใด เศรษฐกิจหรือสังคมมีพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เพียงใดเสริมสร้างประสิทธิภาพหรือนวัตกรรมในการปฏิบัติราชการอย่างไร สามารถลดงบประมาณแผ่นดินได้มากน้อยเพียงใด และวิธีการและระยะเวลาประเมินผลสัมฤทธิ์ตลอดจนประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมจะได้รับ ผู้เสนอร่างกฎหมายต้องประเมินถึงความยุ่งยากที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากปฏิบัติตามกฎหมาย และความคุ้มค่าของภารกิจเมื่อคำนึงถึงงบประมาณที่ต้องใช้ภาระหน้าที่ที่เกิดขึ้นกับประชาชนและการที่ประชาชนจะต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพเทียบกับประโยชน์ที่ได้รับ

6. การประเมินเรื่องความพร้อมของรัฐจะพิจารณาในเรื่องของกำลังคนที่คาดว่าต้องใช้ คุณวุฒิและประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ที่จำเป็นต้องมี งบประมาณที่คาดว่าต้องใช้ในระยะ5ปีแรกของการบังคับใช้กฎหมายหากเป็นกรณีที่เป็นร่างกฎหมายที่ผลต่อการจัดตั้งหน่วยงานหรืออัตรากำลังจะต้องพิจารณาว่ามีความเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกำหนดอัตรากำลังและงบประมาณหรือไม่อย่างไร และผู้เสนอร่างกฎหมายต้องระบุวิธีการที่จะให้ผู้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายมีความเข้าใจและพร้อมที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย

7. การประเมินเรื่องหน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้รักษาการตามกฎหมาย ผู้เสนอร่างกฎหมายจะต้องทำการประเมินว่ามีหน่วยงานปฏิบัติภารกิจซ้ำซ้อนหรือไม่ มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นหรือไม่ มีการบูรณการการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นหรือไม่ อย่างไร และมีผู้รักษาการตามกฎหมายได้แก่บุคคลใดและการกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเป็นผู้รักษาการตามกฎหมายเนื่องจากเหตุผลใด

8. การประเมินเรื่องวิธีการทำงานและตรวจสอบผู้เสนอร่างกฎหมายจะต้องประเมินว่าระบบการทำงานที่กำหนดสอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือไม่ มีการการเปิดเผยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐมีระบบตรวจสอบการคานอำนาจอย่างไรบ้าง

9. การประเมินเรื่องการจัดทำกฎหมายลำดับรองผู้เสนอร่างกฎหมายต้องตอบคำถามว่ามีการจัดทำแผนกรอบระยะเวลาสาระสำคัญของกฎหมายลำดับรองหรือไม่หรือได้ยกร่างกฎหมายลำดับรองเรื่องใดบ้างและมีกรอบในการตราอนุบัญญัติเพื่อป้องกันการขยายอำนาจหน้าที่ของรัฐหรือเพิ่มภาระแก่บุคคลเกินสมควรอย่างไร

10. การประเมินเรื่องการรับฟังความคิดเห็น โดยพิจารณาว่ามีการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นหรือไม่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรืออาจได้รับผลกระทบที่รับฟังความคิดเห็นเป็นผู้ใด มีการเปิดเผยผลการรับความความเห็นต่อประชาชนหรือไม่ อย่างไร มีการสรุปผลความคิดเห็นและนำเสนอประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีหรือไม่ในกรณีที่มีการจัดทำสรุปผลความคิดเห็น มีสาระในเรื่องใดบ้าง

จากมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว จะเห็นว่ามีหลักเกณฑ์และแนวทางในการตรากฎหมายตาม มาตรา77อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์และแนวทางดังกล่าวนั้นเป็นแนวทางการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐที่เป็นเรื่องของฝ่ายบริหารเป็นหลัก เพราะประเทศยังอยู่ใน

สภาวะที่ไม่มีสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ เมื่อมีความพร้อมในการจัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็จะต้องมีแนวทางหรือหลักการที่ครอบคลุมถึงผู้มีสิทธิเสนอกฎหมายส่วนอื่น ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และประชาชน ต่อไป

8. ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินงานตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560)

การดำเนินการจัดทำ RIA ที่ดำเนินการมา มีข้อวิพากษ์ว่าหน่วยงานผู้เสนอกฎหมายมักจะร่างกฎหมายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหน่วยงานก่อนที่จะมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบของกฎหมาย การจัดทำ RIA ถูกรับรู้ว่าเป็นเสมือน อุปสรรค์ การดำเนินงานจึงมีลักษณะที่เป็นไปตาม “พิธีการ” หรือ “tick the box” เพื่อแสดงว่าได้ทำแล้ว โดยไม่ได้ใช้ข้อมูลจากการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชนมาใช้ในการร่างกฎหมายอย่างแท้จริง[23]เมื่อได้มีการระบุให้มีการจัดทำ RIA ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ ไว้ในมาตรา 77 วรรคสองแล้วการดำเนินการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบของกฎหมาย ต้องดำเนินการอย่างจริงจัง โปร่งใส มีหลักเกณฑ์และขั้นตอนเพื่อให้ได้กฎหมายที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่ต้องพิจารณาเพื่อป้องกันปัญหาอุปสรรค และการส่งเสริมให้มีการใช้ RIA ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. คำว่า “กฎหมายทุกฉบับ” ตามมาตรา 77 วรรคสองนั้น จะมีการตีความว่าหมายถึง กฎหมายตามความหมายของรัฐธรรมนูญ ที่หมายถึงเฉพาะรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎมณเฑียรบาล พระราชบัญญัติหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และพระราชกำหนด[24] หรือ คำว่า “กฎหมายทุกฉบับ”นั้น จะหมายความรวมถึง กฎหรือกฎหมายลำดับรองด้วย

2. ในปัจจุบัน มีแนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เฉพาะหน่วยงานของรัฐ ยังไม่มีการกำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ของผู้มีสิทธิเสนอกฎหมาย ซึ่งได้แก่ประชาชน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

3. กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและสาธารณชน ยังไม่มีข้อกำหนดหรือกรอบวิธีการในการจัดทำที่มีประสิทธิภาพ[25]

จะเห็นได้ว่า การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำ RIA ในกระบวนการตรากฎหมายของไทย ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ จนพัฒนามาเป็นมาตราหนึ่งในรัฐธรรมนูญ นั่นหมายถึง ความจำเป็นและการให้ความสำคัญกับการจัดทำ RIA ที่จะต้องดำเนินการอย่างมีหลักเกณฑ์ และเป็นระบบยิ่งๆขึ้น ทั้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ และฝ่ายบริหาร ตลอดถึงประชาชนทุกหมู่เหล่า จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความ

---

[23]สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, *เรื่องเดิม*, หน้า v.

[24]สถาบันพระปกเกล้า, **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2540) หมวดรัฐธรรมนูญและกฎหมาย กระบวนการตรากฎหมาย**(กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2544), หน้า 2.

[25]สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, *เรื่องเดิม*, หน้า vi.

เข้าใจ เพื่อช่วยกันลดปัญหาอุปสรรคในการทำ RIA และเพื่อให้มีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่แห่งตนในการสร้างกฎหมายที่ส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

9.สรุปสาระสำคัญของบทความ

บทความเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment: RIA) ตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) ได้นำเสนอสาระสำคัญของมาตรา 77 ที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของRIAแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำ RIA ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 เมษายน 2560 และสภาพการณ์ที่ต้องมีการเตรียมการเพื่อการจัดทำ RIA ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมาตรา 77 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความรู้ ความเข้าใจที่จำเป็นในการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย ตามมาตรา 77 อันจะส่งผลให้ประชาชนมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายตามบทบาทหน้าที่แห่งตนโดยสภาพกระบวนการตรากฎหมายของไทย การจัดทำ RIA ไม่ใช่กระบวนการที่ริเริ่มขึ้นใหม่ แต่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาหลายทศวรรษแม้จะขาดความสมบูรณ์ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไปบ้างตามสภาพการณ์ของสังคมไทย ณ เวลาหนึ่งๆเมื่อมีการระบุเรื่องการจัดทำ RIA ไว้ในมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2560) นี้ จึงเป็นความจำเป็นและเป็นการให้ความสำคัญกับการจัดทำ RIA ที่จะต้องดำเนินการอย่างมีหลักเกณฑ์และเป็นระบบยิ่งๆขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงยุติธรรม, สำนักงานกิจการยุติธรรม.**แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**, ค้นวันที่ 9พฤศจิกายน 2561จากhttp://www.oja.go.th/TH/const77/

คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย RIA กับการปฏิรูปกฎหมาย. เอกสารในการสัมมนาโครงการสัมมนาวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 5ปี คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย เสนอที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 30พฤษภาคม 2559. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,**แนวปฏิบัติในการวิเคราะห์ผลกระทบจากกฎหมายสำหรับหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทย** จาก http://www.nesdb.go.th/download/RIA/ThailandRIATH.pdf

พงษ์สวาท กายอรุณสุทธิ์. ตัวแทนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **เสวนาการวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment - RIA) กับกรณีการออกกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 77.** วันพฤหัสบดีที่

29มิถุนายน 2560 ณ ห้องประชุมสมาคมนิสิตเก่ารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เทปบันทึกเสียง).

วีรวัลย์ ไพบูลย์จิตต์อารี. การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย. รายงานทีดีอาร์ไอ.114 (เมษายน 2558): 1-10.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. โครงการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis). รายงานการวิจัย เสนอต่อสถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย, 2557

สถาบันพระปกเกล้า, **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2540) หมวดรัฐธรรมนูญและกฎหมาย กระบวนการตรากฎหมาย**(กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2544).

สถาพร ปัญญาดี. การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2555.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **เรื่อง แนวทางการจัดทำและการเสนอร่างกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**

หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร0203/ว 65 ลงวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2534 เรื่อง หลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาก่อนการเสนอร่างกฎหมาย

หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร0503/ว 253 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2547

Colin Kirkpatrick and David Parker, Regulatory Impact Assessment: Toward Better Regulation? (Cheltenham: Edward Elgar, 2007) อ้างถึงใน สถาพร ปัญญาดี. การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่าง พระราชบัญญัติ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2555.

OECD.Explanatory Note for a Survey of RIA Systems in OECD Countries.Retrieved April 15, 2004 from http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/ OECD_Regulation_ImpacAssess_Inventory_2004.pdfอ้างถึงใน สถาพร ปัญญาดี. การประเมินผลกระทบในการออกกฎหมาย: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำร่าง พระราชบัญญัติ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2555.

ผ้าไหม ไทย-จีน ยุคก่อนประวัติศาสตร์ : คุณค่าความงามและสายสัมพันธ์
Thai-Chinese Silk History Prehistoric: Beauty and Relationships

พระมหาณัฐพันธ์ สุทสฺสนวิภาณี (หาญพงษ์)[1]
ผศ.ดร. จรัส ลีกา[2]

บทคัดย่อ

ผ้าไหมไทย-จีนก่อนประวัติศาสตร์ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่าผ่านประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มีความงดงามของเส้นใยไหมที่เป็นเอกลักษณ์ผ่านแนวความคิดหรือประวัติศาสตร์เรื่องราวของลายเขียนบนผนังถ้ำที่ปรากฏในที่ต่างๆ มารวมไว้บนผืนผ้าไหมผ่านนวัตกรรมการทอที่สื่อให้เห็นถึงศิลปะภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ปรากฏความงามทั้งในเชิงอัตวิสัย วัตถุวิสัย และสัมพัทธวิสัย การพัฒนาคุณค่าผ้าไหมควรคำนึงถึงการพัฒนาใน 4 ประเด็น คือ 1) การพัฒนาด้านประโยชน์ใช้สอย 2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 3) การพัฒนาด้านสังคม และ 4) การพัฒนาด้านเชื่อและวิถีการผลิตผ้าไหมสร้างสรรค์

คำสำคัญ : ผ้าไหม/การพัฒนา/คุณค่า/ก่อนประวัติศาสตร์

Abstract

Silk Thai-China Prehistoric It is a heritage of precious wisdom through its long history. There is a unique silk through the concept or history of the writing on the wall of the cave that appears in various places. Include it on silk through innovative weaving that demonstrates the art of wisdom. History aesthetics Appearance of beauty in terms of objectivity and relativity. Silk value development should be considered in 4 issues ; are 1) the development of utility, 2) economic development, 3) social development and 4) the development of beliefs and ways of producing silk.
Keywords: silk / development / value / prehistory

1.บทนำ

ผ้าไหมทอมือเป็นสื่อสัญลักษณ์ของมรดกทางภูมิปัญญาอันยอดเยี่ยมที่ถูกถ่ายอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นของคนในแต่ละชุมชน ที่แสดงถึงเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผ้าไหมทอมือเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่การสร้างเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จุดเริ่มต้นที่ถือเป็นภูมิปัญญาการทอผ้านั้นเริ่มจากการสาน มนุษย์เริ่มสานต้นหญ้าอ่อนเพื่อใช้ใส่วัสดุสิ่งของ และต่อมากลายเป็นเสื่อและตะกร้าและพัฒนามาเป็นวิธีการต่อต้นพืชเพื่อเป็นเส้นที่ยาวและทำให้เหนียวขึ้น สามารถรับน้ำหนักได้มากขึ้น จนกระทั่งมีการคิดค้นวัสดุการทอจากพืชมาเป็นเส้น

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ใย เช่น ฝ้าย รู้จักวิธีการทออย่างง่าย คือ การนำฝ้ายมาผูกกับหินเป็นเส้นยืนและใช้เส้นพุ่งเข้าไปเวลาทอ ในอดีตเด็กผู้หญิงทุกคนจะถูกฝึกหัดให้รู้จักการทอผ้าและเย็บปักถักร้อยซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ผ้าทอยังคงมีบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากบทบาททางการค้ายังมีการใช้ผ้าในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ การสืบทอดความคิด ความเชื่อ แบบแผนทางสังคม จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่และพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาเป็นอาชีพและรายได้ของคนชุมชน ที่มีความงดงามของเส้นใยไหมที่เป็นเอกลักษณ์ ลวดลายที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์แห่งวิถีภูมิปัญญาของชุมชน จึงทำให้เป็นผ้าไหมทอมือได้รับความนิยม มีชื่อเสียงและโด่งดังไปทั่วโลก ซึ่งปัจจุบันการผลิตผ้าไหมทอมือมีความแตกต่างจากในอดีตมากเพราะในอดีตนั้นเป็นการทำกันในครัวเรือนเพื่อใช้เอง หรือทำขึ้นเพื่อใช้ในงานพิธี เช่น งานบุญ งานแต่งงาน หรืองานสังคมต่างๆ เท่านั้น ไม่ได้มุ่งหวังค่าในทางเศรษฐกิจมากเท่าไหร่ โดยมีการนำเอาศิลปะมาประยุกต์ใช้กับวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ และมากยิ่งกว่าการใช้งาน คือความสวยงามและความมีเสน่ห์ เป็นการแสดงถึงความประณีตของผู้ทอที่มีมาแต่ในอดีตและความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบซึ่งยังสืบต่อมาถึงปัจจุบัน และยังคงสร้างสรรค์ผลงานจากผ้าไหมในรูปแบบต่างๆมากยิ่งขึ้น

ประวัติของผ้าไหมนั้น ที่มีหลักฐานและการค้นพบเก่าแก่ที่สุดซึ่งพบที่ประเทศจีน ประมาณ 4,700 กว่าปีที่ก่อน โดยมีหลักฐานที่สามารถอ้างถึงได้ คือ หนังสือจีนโบราณชื่อ “ไคเก็ก” ที่กล่าวถึงราชวงศ์จีน พระนาง หนึ่งว่าเป็นผู้ริเริ่มค้นพบการทอผ้าจากเส้นใยไหม ส่วนในประเทศไทยพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมที่เก่าแก่ที่สุดประมาณ 3,000 กว่าปีที่แล้ว โดยพบเศษผ้าไหมของวัฒนธรรมบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี (Pirat Ruengjimek, 1991 : 1) และบริเวณพื้นที่อื่นๆในภาคอีสาน ซึ่งจากการสันนิษฐาน พบว่า มีการเลี้ยงตัวไหม และนำมาทอเป็นผ้าไหมเป็น ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม กระจายทั่วไปในแถบภาคอีสาน สายพันธุ์ไหมที่ใช้เป็นสายพันธุ์พื้นเมืองที่มีการฟักตัวได้ตลอดทั้งปี มีลักษณะรูปร่างเรียวเล็กสีเหลือง ในส่วนภาคอื่นๆ ของประเทศมีหลักฐานตรวจพบถึงการทอผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มปรากฏตามจารึกของพงศาวดารต่างๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงรัชสมัยปัจจุบัน ต่อมาการทอผ้าไหมได้มีการปรับปรุง พื้นฟู และได้อนุรักษ์ไว้ในโครงการต่างๆ และหน่วยงานต่างๆ ทำให้มีการปรับปรุงดัดแปลง และเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งยังคงเป็นที่นิยมสำหรับแต่ละครอบครัวในการทอผ้าไหมสำหรับงานบุญและเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัวเรื่อยมา(Wibun Liesuwan,2003 : 4)

ผ้าไหมโดยความหมายนั้นหมายถึงเครื่องนุ่งห่มที่ทอด้วยเส้นใยของ หนอนไหม (Rajbanditthaya, 2013 : 777) จึงทำให้ผ้าไหมมีรูปแบบและคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากผ้าชนิดอื่นๆ ด้วยมีการถ่ายทอดให้ปรากฏเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายไทย ดอกไม้รูปทรงเรขาคณิต รูปสัตว์ สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่นต่างๆมากมายมาถ่ายทอดโดยการทอลงบนผืนผ้า โดยฝีมือและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ผ่านการมัดหมี่ ลวดลายจึงมีความละเอียดอ่อน สวยงาม อ่อนช้อย ผู้สวมใส่รู้สึกสบาย สง่างาม มีเสน่ห์ และยังคงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ปัจจัยสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ผ้าไทยได้รับความนิยมคือ คุณสมบัติพิเศษเฉพาะของเส้นใยซึ่งผ้าไหมนั้นผลิตจากจากเส้นใยธรรมชาติที่ได้มาจากสัตว์จำพวกหนอนไหม โดยการคายเส้นใยออกมาทางปากมีความยาวต่อเนื่อง เมื่อนำมาทอเป็นผืนผ้าทำให้อ่อนนุ่ม เป็นมัน เหนียว ยืดหยุ่นได้ดี ดูดซับความชื้น ย้อมสีง่ายและสวมใส่สบายเนื่องจากมี

ความชื้นในตัวเอง (Moisture Regain) จากความประณีตทำให้ผ้าไหมไทยมีราคาที่สูงในระดับหนึ่ง คงเอกลักษณ์ แต่ค่อนข้างจะดูแลยาก ดังนั้นผ้าไหมจึงได้รับความนิยมยังไม่สูงมากนักในสังคม แต่จะนิยมแค่คนบางกลุ่ม ผ้าไหมนั้นมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น ผ้าไหมจก ผ้าไหมยก ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมพื้น ผ้าไหมเกาะหรือไหมล้วง เป็นต้น ศิลปะในการทอการทอผ้าไหมก็มีความแตกต่างกันโดยหลักการที่สำคัญของการทอผ้าก็คือ การนำเส้นไหมมาขัดกันให้เป็นลาย โดยขึงเส้นกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่า “เส้นยืน” แล้วใช้อีกเส้นหนึ่ง เรียกว่า “เส้นพุ่ง” สอดตามขวางของเส้นยืน เมื่อสานขัดกันก็จะเกิดลวดลายต่างๆ

ผ้าไหมของแต่ละกลุ่มชนยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน เช่น กลุ่มชนเชื้อสายลาวจะมีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์ มีกรรมวิถีและรูปแบบของผ้าเป็นของตนเอง แสงถึงความเป็นอิสระของความคิดความเชื่อ ความเป็นอยู่ที่ผสานกับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มเผ่าพันธุ์ตนได้เป็นอย่างดี (Wibun Liesuwan,1989 : 84 -85)

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอเรื่องราวอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของชุมชนบ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี ผ่านเรื่องราวที่ถ่ายทอดบนผืนผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ไทย-จีน ซึ่งออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยนางประดิษฐ์ มีพลงาม เพื่อเป็นการเสริมสร้างพัฒนาคุณค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย – จีน ดังจะได้นำเสนอในประเด็นต่อไป

2. ประวัติความเป็นมาภาพเขียนผนังถ้ำ ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์

ภาพเขียนบนผนังถ้ำยังที่ต่างๆนั้น เป็นเรื่องราวที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีการค้นพบภาพวาดผนังถ้ำ ที่มนุษย์ยุคแรกวาดขึ้นอยู่ทุก ๆ ทวีป ที่เก่าแก่ที่สุดประมาณ 35,000 ปีที่ผ่านมา ภาพวาดผนังถ้ำในยุโรปและแอฟริกามักจะแสดงภาพการล่าสัตว์และกิจกรรมประจำวัน อีกประการหนึ่ง ในอเมริกาและออสเตรเลีย ภาพวาดมีแนวโน้มว่าจะเป็นสัญลักษณ์มากกว่าและมีความเป็นจริงน้อยนักวิชาการไม่แน่ใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของภาพวาดผนังถ้ำ อาจจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเวทย์มนตร์คาถา พิธีการล่าสัตว์ หรือไม่ก็เป็นการพยายามทำเครื่องหมายเหตุการณ์ในช่วงฤดูต่าง ๆ อีกทฤษฎีหนึ่งเชื่อว่า ภาพวาดผนังถ้ำ (โดยเฉพาะที่มีความเป็นจริงมากกว่า) อาจจะวาดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวมนุษย์ (Chainan Bhusayarat, (n.d.) : 32) ซึ่งศิลปะภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่นำมาถ่ายทอดบนผืนผ้าไหมนี้ได้รวบรวมภาพเขียนบนผนังถ้ำจากสถานที่ต่างๆ มาถ่ายทอดผ่านเส้นใยไหมเป็นลวดลายผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ ไทย - จีน ก่อนประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1) **ถ้ำคน ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี** เป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ราว 2,000-3,000 ปีมาแล้ว บนผนังถ้ำแสดงให้เห็นภาพคน 7 คน เขียนเป็นแถวยาวเดินเป็นขบวนกันไป แสดงให้เห็นพฤติกรรมร่วมกันในทางใดทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีภาพคล้ายลายเส้นสีแดงโยงไปมา บริเวณคนที่ 1 และคนที่ 2 และมีลายเส้นรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้าต่อกันเขียนด้วยสีขาวทับลงไป ตรงเพดานหินเหนือศีรษะของคนที่ 5 มีภาพลายเส้นเขียนคล้ายตุ๊กแก เป็นภาพที่อยู่เดี่ยว ๆ กลางเพดานหินที่ยื่นออกไป มีภาพลายเส้นคู่ขนานเขียนด้วยสีขาวอยู่ข้างหน้าและภาพคนเขียนแบบเงาทึบเน้นให้เห็นกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะน่อง แต่หัวขาดหายไป บริเวณภูพระบาทแห่งนี้มีรูป

คนอยู่แห่งเดียวเท่านั้น คือถ้ำคนแห่งนี้ คนโบราณจึงเอาสถานที่ผูกเป็นเรื่องเข้ากับนิทานเรื่อง อุสา-บารส (Phawit Mahatthasing,1997 : 42)

2) ถ้ำวัว ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บริเวณที่ปรากฏภาพเขียนสี คือ บริเวณเพิงหินด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภาพลายเส้นเขียนด้วยสีแดง แบ่งภาพออกได้เป็นสองแถว แถวบนด้านซ้ายสุดของผนัง มีภาพสัตว์ 2 ตัว หันหน้าไปทางทิศใต้ สัตว์ตัวแรกมีรูปร่างคล้ายกระจง ตัวที่ 2 เป็นสัตว์ 4 ขา หางยาวมีหู 2 หู ถัดไปเป็นภาพของลูกวัวเดิน ตามแม่ในทิศทางตรงกันข้ามกับสัตว์ 2 ตัวแรก ต่อไปเป็นภาพวัวมีโหนก 3 ตัว เดินตามกัน แถวที่สองเป็นภาพลายเส้นกิ่งไม้ปนอยู่กับลูกวัวและแม่กับสัตว์ที่ไม่ทราบชนิดอีก 2 ตัว ภาพทั้งหมดบนผนังหินนี้ สามารถจำแนกออกได้เป็นภาพสัตว์และภาพลายเส้นอีกจำนวนหนึ่ง ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้ มีอายุ 2,000-3,000 ปี มาแล้ว (Phawit Mahatthasing,1997 : 42)

3) อุทยานแห่งชาติ ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภาพเขียนสีนี้วาดเรียงกันเป็นแนวยาวใต้เพิงผา มีอยู่สามกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่ 1 ผาขาม กลุ่มนี้เขียนด้วยสีแดงน้ำหมาก แต่ลบเลือนไปมาก มีภาพปลาขนาดใหญ่ ภาพช้าง กลุ่มที่ 2 ผาแต้ม บริเวณนี้มีภาพเขียนสีกลุ่มใหญ่ที่สุด มีความยาวถึง 180 เมตร มีจำนวนภาพมากกว่า 300 ภาพ ส่วนใหญ่เป็นภาพสัตว์ เช่น ภาพแม่ช้างและลูกช้าง ภาพปลาบึกตัวยาวถึง 4 เมตร และยังมีภาพสัตว์อีกหลายชนิด เช่น วัว หมา หมาป่า ปลากระเบน เต่า เป็นต้น ในกลุ่มนี้ยังมีภาพคล้ายเครื่องมือจับปลาพื้นบ้านที่เรียกว่า “ตุ้ม” แต่นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่า เป็นภาพคนแต่งชุดเพื่อประกอบพิธีกรรม โดยสวมหมวกสามเหลี่ยมและใส่เสื้อคลุม คล้ายกับผีตาโขน ในจังหวัดเลย บางคนว่าดูคล้ายมนุษย์ค้างคาว กลุ่มที่ ๓ ผาหมอนน้อยและผาหมอน ภาพเขียนสีที่ผาหมอนเป็นภาพมือของเด็กและผู้ใหญ่ ภาพคนหลายคน มีรูปหนึ่งคล้ายคนนุ่งกระโปรงบานยืนเท้าเอว ภาพเกี่ยวกับการเพาะปลูก (Phawit Mahatthasing,1997 : 47 - 48)

4) ภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม วัดเลิศสวัสดิ์ (เขาจันทร์งาม) อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เป็นภาพเขียนสีทั้งหมดเขียนด้วยสีแดง อยู่สูงจากพื้นดินประมาณ 2-4 เมตร การศึกษาที่ผ่านมาของกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัดแบ่งภาพเขียนสีที่พบเป็น 12 กลุ่มตามตำแหน่งที่พบ โดยรวมแล้วมีภาพทั้งหมด 44ภาพ เป็นภาพคน 32 ภาพ ภาพสัตว์ 5 ภาพ (สุนัข นก หรือไก่ ตะกวด เม่น เสือ) คันธนูและลูกศร 1 ภาพ และไม่ทราบว่าเป็นภาพชนิดใด 5 ภาพ เทคนิคการเขียนภาพมี 2 แบบ คือ ภาพเงาทึบและลายเส้นโครงร่างภายนอก ภาพคนส่วนใหญ่มีส่วนน่องโต มีผ้านุ่ง ไม่สวมเสื้อ ผู้หญิงจะมีหางนกห้อยมาจากกระเบนเหน็บและพู่ประทับบนหัว ภาพเขียนสีเขาจันทร์งามนี้ ภาพเขียนมักแสดงสรีระที่สำคัญคือน่องโป่ง นับเป็นศิลปินที่มีทักษะ สามารถถ่ายทอดเรื่องราวลงบนแผ่นหินได้ชัดเจนกว่าแหล่งอื่นๆ ลักษณะทางสังคมคงเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ที่มีอายุอยู่ในราว 3,000-4,000 ปีมาแล้ว อยู่รวมกันหลายครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ (Phawit Mahatthasing,1997 : 56)

5) ภาพเขียนถ้ำตาด้วง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จากการศึกษาของนักโบราณคดีพบว่า ภาพเขียนที่ถ้ำตาด้วงนี้น่าจะอยู่ในยุคสำริดแล้ว อายุประมาณ 2,000-3,000 ปีมาแล้ว โดยสันนิษฐานจากภาพขบวนแห่กลอง ซึ่งน่าจะเป็นกลองมโหระทึก ชุมชนที่เขียนภาพเหล่านี้น่าจะใช้ถ้ำนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ หรือทำกิจกรรมที่สำคัญร่วมกัน อาจเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย (ภาพโลงศพ) หรือพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ หรือพิธีกรรม

ในการขอฝนก็ได้ ดังนั้นชุมชนนี้คงดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และทำการกสิกรรม ซึ่งภาพเขียนที่ถ้ำตาด้วงนี้ปรากฏภาพคนกับภาพสิ่งของ เป็นภาพเดี่ยวและภาพหมู่ เป็นเรื่องราวของกลุ่มคนเรียงแถวคล้ายขบวนแห่ เป็นภาพกลุ่มคนจำนวน 19 คน เดินเรียงแถวคล้ายเป็นขบวนแห่ แบกวัตถุทรงกลมและทรงเหลี่ยมขนาดใหญ่ ซึ่งอาจเป็นฆ้องหรือกลอง เดินนำหน้าขบวนแห่ที่แบกโลงศพภาพคนเหล่านี้เขียนแบบเงาทึบ (Silhouette) ด้วยสีแดงเกือบดำ แต่เขียนพอเป็นรูปร่างจึงทำให้ดูคล้ายเป็นภาพคนแบบกิ่งไม้ (Stick man) อาจมีการตกแต่งประดับร่างกายหรือแสดง อวัยวะเพศ เขียนด้วยสีแดงแบบเงาทึบ แสดงอาการเคลื่อนไหว กางขา ยกแขน มีเครื่องประดับบนศีรษะเหมือนขนนกหรือพู่หรือกิ่งไม้ นอกจากนั้นก็เป็นภาพคนเดี่ยวๆ ปรากฏบนผนังหน้าถ้ำและก้นโพรงถ้ำ เป็นภาพคนกำลังเหนี่ยวสายคันธนู(Phawit Mahatthasing,1997 : 11-13)

6) ภาพเขียนถ้ำผาฆ้อง ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย จากการศึกษาของนักโบราณคดีพบว่า ลักษณะของถ้ำและภาพเขียนสี ปรากฏภาพเขียนสีอยู่ในคูหาแรกมีอยู่ด้วยกัน 5 กลุ่ม เขียนด้วยสีแดงคล้ำ แบ่งได้เป็น 4 ประเภท 1) ภาพลายเส้น มีภาพคนปรากฏอยู่ด้วย ปรากฏภาพลายเส้นหรือสัญลักษณ์ ลายเส้นตรง เส้นโค้ง และภาพลายเส้นรูปตาข่าย 2)ภาพคน มีเพียงภาพเดียว เขียนแบบเค้าโครงร่างระบายสีเงาทึบ 3) ภาพมือ มี 11 มือ มือขวา 4 มือซ้าย 6 ทำโดยวิธีทาบมือทาสีบนผนัง 4) ภาพสัตว์ ภาพคล้ายวัวหรือกระทิง 4 ภาพ มีเพียง 1 ภาพที่ชัดเจนมาก ระบายสีแบบเงาทึบ (Phawit Mahatthasing,1997 : 46)

7) ภาพเขียนบนผาลาย มณฑลกวางสี ประเทศจีน ในภาพเขียนได้สื่อถึงคนตีฆ้องซึ่ง “วัฒนธรรมฆ้อง” (มโหระทึก) นี้เป็นสัญลักษณ์ของอารยธรรมยุคแรกเริ่มของภูมิภาคอุษาคเนย์ หมายถึง “ผู้ยิ่งใหญ่” ถือว่ามีความเก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้เลยก็ว่าได้ก็เพราะมีร่องรอยและหลักฐานว่าเผ่าจ้วงในกว่างสีมีวัฒนธรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว โดยปรากฏหลักฐานจากภาพเขียนที่ผาลายกับมโหระทึกและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ “ผี” ภาพเขียนบนภูผามหัศจรรย์หรือผาลายนี้เป็นภาพพิธีกรรมขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ มีภาพมโหระทึกและกลุ่มคนประโคมตีมโหระทึก มีภาพคนประดับขนนกบนหัวแล้วทำท่ากางขากางแขนคล้ายกบ มโหระทึกเป็นกลองหรือฆ้องทำด้วยสัมฤทธิ์ที่มีตัวตนเป็นวัตถุจริงๆ เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของภูมิภาคอุษาคเนย์โดยเฉพาะ และมีพัฒนาการสืบทอดมาเกือบ 3,000 ปีมาแล้ว (Chainan Bhusayarat, (n.d.) : 34)

จากแนวคิดและที่มาภาพเขียนตามผนังถ้ำ ไทย-จีน ยุคก่อนประวัติศาสตร์นี้ จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ผลิตได้นำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดเป็นความงามผ่านนวัตกรรมบนเส้นใยไหมที่สื่อให้เห็นถึงศิลปะภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อย่างลงตัวด้วยนวัตกรรมการทอผ้าไหมดังจะได้กล่าวต่อไป

3. ความหมายผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์

คำว่า ผ้าไหมนั้น เกิดจากคำสองคำ คือ คำว่า “ผ้า” และคำว่า “ไหม”ซึ่งไหมจัดได้ว่าเป็นผ้าประเภทหนึ่ง **ราชบัณฑิตยสถาน** ได้ให้ความหมายของ “ผ้า” และคำว่า “ไหม”ไว้ดังนี้

ผ้า หมายถึง สิ่งที่ทอด้วยใย เช่น ฝ้าย ไหม ขนสัตว์ โดยวิธีทอหรืออัดให้เป็นผืน มีเรียกตามลักษณะสิ่งที่ใช้ทำ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์(Rajbanditthaya, 2013 : 777)

ไหม หมายถึง ชื่อผีเสื้อชนิด Bombyx mori ในวงศ์ Bombycidae ตัวอ้วนป้อมมีขนสีขาวและสีครีมคลุมเต็ม ปีกมีลายเส้นสีน้ำตาลอ่อนพาดตามขวางหลายเส้น ตัวหนอนสีขาวหรือครีม มีรยางค์เล็ก ๆ สั้น ๆ คล้ายเขาที่ปลายหาง กินใบหม่อนได้อย่างเดียว เมื่อโตเต็มที่จะถักใยหุ้มดักแด้ ซึ่งใยนี้สามารถนำมาสาวเป็นเส้นไหม นำมาทอเป็นเสื้อผ้าได้ ใยของสัตว์ชนิดนี้เรียกว่า ไหม เรียกเครื่องนุ่งห่มที่ทอด้วยไหมนี้ว่า ผ้าไหม(Rajbanditthaya, 2013 : 135)

สรุปความหมายของผ้าไหมได้ว่า ผ้าไหม หมายถึง ผ้าที่เกิดจากการทอด้วยใยวัสดุที่เกิดจากธรรมชาตินั้น คือเส้นไหม โดยเส้นไหมนั้นได้มาจากการเพาะเลี้ยงหนอนไหม และผ่านกรรมวิธีการทอใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ

ส่วนผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ เป็นผลงานการออกแบบโดยรองศาสตราจารย์ทรงพันธ์ วรรณมาศ และออกแบบมัดย้อมและทอโดยนางประดิษฐ์ มีพลงาม ที่ได้นำแนวความคิดหรือเรื่องราวของลายเขียนบนผนังถ้ำที่ปรากฏในประเทศไทยและประเทศจีนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ปรากฏในที่ต่างๆ มารวมไว้บนผืนผ้าไหม ผ่านการออกแบบมัดย้อมและการทอ (Pradit Mimphonngam ; August 5, 2018) เป็นผืนผ้าไหมด้วยภูมิปัญญาและนวัตกรรมแห่งการทอเส้นใยเป็นผืนผ้าไหมที่งดงามทรงคุณค่า



4. นวัตกรรมการทอผ้าไหมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิม

ในการทอผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ ไทย-จีน ยุคก่อนประวัติศาสตร์ นั้นมีกรรมวิธีการในการทอผ้าไหมแบบใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสานกับการนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการผลิตเพื่อให้ได้ผ้าไหมที่มีคุณภาพ ดังจะได้นำเสนอตามขั้นตอนต่อไป

1) ต้นหม่อนและใบหม่อน เป็นวัตถุดิบที่มีความสำคัญมากในกระบวนการเลี้ยงตัวไหม เพราะใบหม่อนนั้นเป็นอาหารเพียงอย่างเดียวของตัวหนอนไหม โดยมีการเลือกใช้ต้นหม่อนพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง คือ มีใบใหญ่ ให้ใบมาก เพราะใบหม่อนที่มีคุณภาพจะทำให้หนอไหมเจริญเติบโตและให้รังไหมที่มีคุณภาพด้วย

2) ตัวไหม เป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้ได้รังไหมขึ้นมา พันธุ์ไหมที่ นำมาเพาะเลี้ยงก็เป็นพันธุ์ไหมพื้นเมือง (National Textile Museum, 2000 : 6)โดยใช้ไหมพันธุ์พื้นบ้านไทยแท้ ชื่อ นางน้อยสกลนคร (SP1) โดยเพาะเลี้ยงเป็นเวลา 45 - 52 วัน (Nijaya Chatt Muangpak, 2012 : 31)

3) การสาวไหม คือ การดึงเส้นใยออกจากรังไหมโดยอาศัยการสาวไหมสาวไหมด้วยมือถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่จะทำให้ได้เส้นใยออกมา โดยจะทำการคัดเลือกรังที่ไม่ดีออกจากรังดีเพราะจะทำให้ได้เส้นไหมที่มีประสิทธิภาพ หลังจากการคัดรังแล้วต้องนำมาผสมกัน เพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณภาพสม่ำเสมอและนำรังไหมที่คัดเลือกแล้วเข้าสู่การต้มรังไหม (Cacoon cooking) เพื่อให้กาวในรังไหมอ่อนตัว ทำให้ดึงเส้นใยออกจากรังไหมได้ง่ายขึ้นและเส้นใยคลายตัวออกอย่างเป็นระเบียบ

ซึ่งในขั้นตอนนี้จะทำให้ได้เส้นไหม โดยการแยกจากการชั้นรังไหมออกเป็น 3 ชั้น ด้วยกัน คือ ชั้นที่ 1 ไหมเปลือกนอก หรือไหมใหญ่หรือไหมหลับ ชั้นที่ 2 ไหมน้อย และชั้นที่ 3 ไหมชั้นสุดท้าย (Nijaya Chatt Muangpak, 2012 : 36)

4) การตีเกลียวไหม จะช่วยทำให้ผ้าที่จะทอมีความหนา แต่ต้องระมัดระวังและต้องอาศัยความชำนาญและมีเทคนิคในการทำให้รังที่ต้มเกาะกันเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ ทำให้เส้นไหมพันหรือไขว้กันหลาย ๆ รอบ

5) การมัดหมี่ หรือมัดลาย เป็นขั้นตอนการทำลวดลายของผืนผ้า โดยการใช้วัสดุกันน้ำมัดกลุ่มเส้นไหมเป็นลวดลายตามต้องการ ก่อนนำไหมย้อมน้ำสี เมื่อแก้วัสดุกันน้ำออกจึงเกิดสีแตกต่างกัน ถ้าต้องการเพียง 2 สี จะแก้วัสดุมัดไหมเพียงครั้งเดียว หากต้องการหลายสีจะมีการแก้มัดวัสดุหลายครั้ง โดยมีการนับจำนวนเส้นไหมให้สัมพันธ์กับลายหมี่ที่จะมัด จากนั้นจึงทำการมัดหมี่กลุ่มเส้นไหมในหลักหมี่ตามลวดลายหมี่ที่ต้องการ หลังจากนั้นก็บิดให้หมาดแล้วจึงแก้ปอมัดหมี่ออก ทำให้เกิดลวดลายตรงที่แก้ปอออก นำไหมที่แก้ปอมัดแล้วนี้ไปพันรอบหลอดไม้ไผ่เรียกว่า การปั่นหลอด ร้อยหลอดด้วยฝ้ายตามลำดับก่อนและหลัง เก็บไว้อย่างดีระวังไม่ให้ถูกรบกวนจนเชือกร้อยขาด ไหมมัดหมี่ในหลอดฝ้ายใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอ

6) การย้อมไหมมัดหมี่ คือ กรรมวิธีทำให้ผ้าไหมมีสีต่าง ๆ โดยนำปอยหมี่ที่มัดหมี่เรียบร้อยแล้วไปย้อมสีในน้ำเดือด โดยสีย้อมไหมที่มีคุณภาพดี ถ้าหากต้องการให้ผ้าไหมมีหลาย ๆ สีเพิ่มขึ้น เมื่อย้อมหมี่ด้วยสีย้อมไหมเรียบร้อยแล้ว จะต้องนำไป “โอบหมี่” คือการใช้เชือกฟางเล็ก ๆ พันลำหมี่ตรงส่วนที่ยังไม่ถูกมัดหมี่ตามแบบลายมัดหมี่ การโอบ (พัน) ต้องโอบ (พัน) ให้เชือกฟางแน่นที่สุดและหลาย ๆ รอบ นำหมี่ที่โอบหมี่เรียบร้อย แล้วไปล้างสีออกในน้ำเดือด (จะล้างออกเฉพาะบริเวณที่ไม่ถูกมัดหรือโอบเท่านั้น) โดยเติม “ด่าง” (โคนต้นกล้วยตากแห้งผสมกับน้ำขี้เถ้า) หมี่ส่วนที่โอบหรือมัดไว้จะคงสีตามเดิมส่วนที่ไม่ถูกโอบหรือมัดจะถูกล้างออกเป็นสีขาว นำไปย้อมเป็นสีอื่นอีกครั้งหนึ่งตามต้องการ ในการย้อมสีนี้เป็นการใช้สีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ เช่น ดินแดง ดินโคลน คราม เป็นต้น ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมใหม่ของการผลิตผ้าไหมให้มีความงามและปลอดภัย

7) การกรอไหม

ไหมเส้นพุ่ง เมื่อย้อมเสร็จแล้ว ตัดเชือกที่มัดออก นำเส้นไหมมากรอใส่หลอด โดยต้องระมัดระวังเรียงลำดับให้ถูก มิฉะนั้นผืนผ้าที่ออกมาจะมีตำหนิในลักษณะต่าง ๆ เช่น ลายไม่เสมอกันบ้าง เป็นต้น

ไหมเส้นยืน สำหรับเส้นไหมยืนซึ่งจะมีความยาวของผืนผ้านั้น เมื่อฟอกไหมแล้วนำไปย้อมได้เลย สุดแต่จะต้องการสีอะไร แล้วนำมากรอเข้าหลอดหวีและเข้าฟืมนำขึ้นกี่ทอผ้าหรือที่เรียกว่า “หูก”

8) การทอ การทอผ้านั้นต้องอาศัยฝีมือและความรู้ความชำนาญของผู้ทอเป็นอย่างมาก เป็นงานศิลปะที่มีอยู่เพียงชิ้นเดียวในโลก เพราะความสามารถในการทอ การสอดกระสวย ความแรงในการตีกระทบหรือการฟัดทำให้ได้สีเข้มอ่อนต่างกัน การเรียงเส้นไหมให้ตรงลายจะแสดงถึงความชำนาญของผู้ทอแต่ละคน จึงทำให้ผ้าทอมือแต่ละผืนที่ทอ มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองและมีเพียงผืนเดียวในโลกเท่านั้น

ในขั้นตอนแห่งการผลิตนี้เราจะเห็นว่าการทอผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์มีการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ตลอดจนความชำนาญที่มีการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมการทอใหม่ๆ ได้อย่างลงตัว

5. การพัฒนาคุณค่าความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์

5.1) คุณค่าความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์

เมื่อเรากล่าวถึงคุณค่าความงามของผ้าไหมสายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ นั้นสามารถพิจารณาความงามได้ ใน 3 ประเด็น ดังนี้

1)คุณค่าความงามในเชิงอัตวิสัย (Theory of subjectivism) มาวิเคราะห์ความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์พบว่า ความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ นั้นความงามที่เกิดขึ้นได้เพราะจิตของผู้ที่ชมงานศิลปะเท่านั้นไม่ใช่เพราะวัตถุ(Chanutra Itthidhammavinict, 1994 : 191-192) เพราะเมื่อเห็นแล้วเกิดความทึ่งในการนำเอาเรื่องราวประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดลงในผืนผ้าเป็นอัตลักษณ์ใหม่ก่อให้เกิดความแปลกหูแปลกตา จนก่อเกิดความงามในที่สุด

2)คุณค่าความงามในเชิงวัตถุวิสัย (Theory of objectivism) มาวิเคราะห์ความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์พบว่า ความงามที่นั้นเกิดขึ้นได้เพราะวัตถุอย่างเดียวเท่านั้น(Laxanawat Palarat,2008 ; 40) ในที่นี้คือ ลายรูปคน รูปสัตว์นั้นที่มีความสมบรูณ์สวยงามตามแบบดั้งเดิม เพราะความงามนั้นมีอยู่ในตัวแบบอยู่แล้ว(Kirati Bunjear, 1997 ; 10) อีกทั้งวัตถุยังปรากฏคุณภาพซึ่ง ได้แก่ เส้นใยไหมที่มีคุณภาพ สี การจัดวางช่องว่าง เส้น รูป และขนาดที่มีมาตรฐาน เป็นความงามที่มีอยู่ในตัวอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลงแม้จะมีคนรับรู้หรือไม่ก็ตาม

3)คุณค่าความงามในเชิงสัมพัทธวิสัย (Theory of relativism) มาวิเคราะห์ความงามความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์พบว่า ความงามความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์นั้น เป็นความงามที่เกิดขึ้นได้เพราะอาศัยจิตของผู้ที่พบเห็นผืนผ้าไหมที่เข้าไปรับรู้สุนทรียธาตุของวัตถุ เกิดเป็นความพึงพอใจดังนั้นมุมมองความงามตามทัศนะนี้จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตและที่เข้าไปสัมผัสกับวัตถุด้วยมโนรมย์เกิดเป็นความชื่นชอบพอใจ ด้วยอาศัยความเชื่อและบริบทสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ดั้งเดิมของผู้พบเห็นจึงทำให้เกิดความงามขึ้น (Arree Sutthibhan,2000 ; 68-69) และผู้เขียนเองเล็งเห็นว่าเมื่อมองความงามผ่านเกณฑ์การตัดสินตามหลักทฤษฎีสัมพัทธวิสัย จึงมีความเป็นไปได้และมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด เพราะทำให้เกิดคุณค่าต่อวัตถุคือแบบและจิตใจ ก่อให้เกิดการพัฒนาศิลปะบนผืนผ้าไหมให้ความหลากหลายด้วย

5.2) การพัฒนาคุณค่าผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์

1) การพัฒนาด้านประโยชน์ใช้สอย

ผ้าไหมมีประโยชน์สำหรับนุ่งห่ม และใช้ในพิธีกรรม ซึ่งผ้าสำหรับนุ่งได้แก่ ผ้านุ่ง ผ้าพื้น ผ้าโจงกระเบน ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า เป็นต้น ผ้าสำหรับห่ม ได้แก่ ผ้าสไบ ผ้าแพรเบี่ยง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพาดเฉียง ผ้ารัดอก ผ้าคล้องคอ เป็นต้น ส่วนผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ ผ้าขาว ผ้าดิบ ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าห่อคัมภีร์ ธงหรือตุงผ้าวา เป็นต้น(Watthana Juthawipat, 2012 : 40) จะเห็นได้ว่ากรรมวิธีการ

ทอผ้าแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความพยายาม การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการทอผ้าเพื่อนำมาใช้ในชีวิต จะเห็นได้ว่ากรรมวิธีการทอผ้านั้นเป็นกรรมวิธีที่มีความซับซ้อนต้องใช้ภูมิปัญญาในการคิดค้นโดยเฉพาะลวดลายช่างทอได้ทออย่างประณีตลวดลายทุกลายเป็นลายโบราณซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็น เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับในปัจจุบันได้ เช่น แปรรูปเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านได้อีกด้วย

2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

โดยภาพรวมเศรษฐกิจแล้ว ผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดด้านการสร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการ โดยการพัฒนานั้นเริ่มต้นที่เทคนิคการผลิต การตลาด และการบริโภค คือ เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการผลิตในครัวเรือนเพื่อบริโภคมามาเป็นการผลิตตามกลไกตลาดโดยการจัดการของกลุ่มอาชีพในชุมชนสู่นอกชุมชน ทั้งตลาดระดับประเทศและต่างประเทศ ดังนั้นการผลิตผ้าไหมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนารูปแบบเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดจากตลาดเพิ่มมากขึ้น มากกว่าที่จะเป็นการออกแบบด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจนั้น ผู้ประกอบการทอผ้าไหมควรคำนึงถึง หลักการผลิต หลักการจำหน่าย หลักการตลาดและการแข่งขัน(Sarangsee Kaeopijit, 2008 : 192-198) โดยการเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถของตัวเองและผู้ประกอบการอยู่ตลอดเวลา

3) การพัฒนาด้านสังคม

การพัฒนาด้านสังคมของกลุ่มสมาชิกที่ทอผ้าไหมผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน ได้แก่ เกิดการพัฒนาทางด้านโครงสร้างของสังคม โดยสมาชิกของกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา (Watthana Juthawipat, 2012 : 6) ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องที่แน่นแฟ้นเกิดกระบวนการถ่ายทอดวิถีชีวิตและภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลังด้วยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

4) การพัฒนาด้านเชื่อและวิถีการผลิตผ้าไหมสร้างสรรค์

การพัฒนาด้านความเชื่อและวิถีการผลิตผ้าไหมลายสร้างสรรค์นั้น นับว่าเป็นนวัตกรรมการออกแบบที่ฉีกกฎความเชื่อแบบเดิมๆ คือ สมัยก่อนนั้นการผลิตผ้าไหมจะนิยมออกแบบลวดลายที่เน้นลายโบราณ เช่น ลายโคมห้า ลายขอ ลายคั่น เป็นต้น แต่ปัจจุบันการพัฒนาและออกแบบต้องให้ทันสมัยและเข้ากับรสนิยมของผู้บริโภคในสมัยใหม่ได้เพื่อตอบสนองความต้องการในการงานให้มากขึ้น (Sarangsee Kaeopijit, 2008 : 204 - 206) เช่น ผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์นี้ ถือเป็นนวัตกรรมการออกแบบที่นำเรื่องราวของประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดเป็นความงามผ่านผืนผ้า โดยเป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม คือการผลิตและผสานความเชื่อใหม่คือ การออกแบบที่เน้นความหลากหลายและนำเอาอัตลักษณ์เรื่องราวมาถ่ายทอด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผ้าไหมเพื่อตอบสนองผู้บริโภคมากขึ้น

6. สรุป

จากการนำเสนอผืนผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ไทย-จีน ซึ่งออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยนางประดิษฐ์ มีพลงาม เพื่อเป็นการเสริมสร้างพัฒนาคุณค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย – จีน ผ้าไหมทอมือถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่าผ่านประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ที่มีความงดงาม

ของเส้นใยไหมที่เป็นเอกลักษณ์ลวดลายที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์แห่งวิถีภูมิปัญญาของชุมชน ผ้าไหมลายสายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ เป็นผลงานการออกแบบโดย รองศาสตราจารย์ทรงพันธ์ วรรณมาศ และออกแบบมัดย้อมและทอโดยนางประดิษฐ์ มีพลงาม ที่ได้นำแนวความคิดหรือเรื่องราวของลายเขียนบนผนังถ้ำที่ปรากฏในที่ต่างๆ มารวมไว้บนผืนผ้าไหมเป็นการเป็นการนำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดเป็นความงามผ่านนวัตกรรมบนเส้นใยไหมที่สื่อให้เห็นถึงศิลปะภูมิปัญญาประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ผ่านกรรมวิธีการทอที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาผสมผสานกับนวัตกรรมการทอใหม่ๆ อย่างลงตัว คุณค่าความงามผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏความงามทั้งในเชิงอัตวิสัย วัตถุวิสัย และสัมพัทธวิสัย การพัฒนาคุณค่าผ้าไหมลาย สายสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนประวัติศาสตร์ นั้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผลิตภัณฑ์ของชมชน ผู้ประกอบการควรคำนึงถึงการพัฒนาใน 4 ประเด็น คือ 1) การพัฒนาด้านประโยชน์ใช้สอย 2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 3) การพัฒนาด้านสังคม และ 4) การพัฒนาด้านเชื่อและวิถีการผลิตผ้าไหมสร้างสรรค์

Reference

Arree Sutthibhan, (2000), **Aesthetic experience**. Bangkok : Seangsil Press.

Chainan Bhusayarat, (n.d.), **The Exploring Paintings on Prehistory Stone Walls** . Bangkok : Silpakorn University.

Chanutra Itthidhammavinict, (1994), **Introduction to Phillosophy**. Bangkok : Mahidol University.

Kirati Bunjear, (1997), **Art Phillosophy**. Bangkok : Thaiwattanapanich.

Laxanawat Palarat, (2008), **Aesthetics**. Bangkok : Ramkamheang University Press.

National Textile Museum, (2000), **Silk Handmade in the Northeast**, Bangkok: Amarin Printing and Publishing.

Nijaya Chatt Muangpak, (2012), "Analysis of Mudmai silk in Na Pho district. **Master's thesis**, Graduate School: Srinakharinwirot University.

Phawit Mahatthasing, (1997), **A comparative study of prehistoric paintings**. Bachelor of Arts : Silpakorn University.

Sarangsee Kaeopijit, (2008), Indigenous Knoeledge for Pak Thong Chai Silk-cloth production for Development to Be standard of Community Products. **Master's thesis**, Graduate School: Mahasarakam University.

Watthana Juthawipat, (2012), **Textile: Reflection of thai Traditions**. Bangkok : Dhurakij Pundit University

Pradit Mimphonngam ,Interview August 5, 2018.

จุดยืนของอุดมการณ์ทางการเมืองยุคกระแสทุนและข้อมูลข่าวสาร

รศ. ดร.พรรษา พฤฒยางกูร[1]

บทคัดย่อ

อุดมการณ์ช่วยสนับสนุนความชอบธรรมให้เกิดขึ้นเมื่อมีการเรียกร้องหรือปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ ในสังคม แต่ในยุคกระแสทุนและข้อมูลอาจจะทำให้จุดยืนของอุดมการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลง ยิ่งในกระบวนการทางเมืองของไทยปัจจุบัน มีการนำนโยบายประชานิยมและประชารัฐมาดำเนินการโดยที่ใช้คนจนเป็นฐาน ก็ถือว่าเป็นการใช้วิธีหยิบยื่นสิ่งของให้คนจนซึ่งอาจจะมีผลให้การเมืองหันเหออกจากปัญหาเชิงโครงสร้างและขาดความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจและการเมือง กลายเป็นการเปลี่ยนสัญลักษณ์ทางการเมืองเดิมที่ประชาชนยึดถือมาเป็นสัญลักษณ์ใหม่ที่ฝ่ายการเมืองคำนึงถึงแต่คะแนนเสียงในช่วงก่อนการเลือกตั้ง ซึ่งประชาชนต้องการตัวแทนที่ไม่โกงกิน มีความซื่อสัตย์ ขยันทำงาน เป็นบุคคลผู้ซึ่งทุ่มเทชีวิตเพื่อรับใช้ประชาชนและประเทศชาติในด้านกิจกรรมทางการเมือง เพื่อยังความยุติธรรมและสันติให้แก่สังคม และพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แต่สภาพอุดมการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปอาจส่งผลต่อการนำนโยบายมาดำเนินการเช่นกัน

คำสำคัญ : อุดมการณ์,การเมือง,นักการเมือง

Abstract

When demanding or trying to protect the interests of various groups in society, it will look at tools that help support the righteousness that is formed. But in the age of capital and information may make the position of political ideology change. Even more in the current Thai Politics. The Populism and Sustainable Thai Idealism are implemented by using the poor as a base. It is considered to be a way to bring things to the poor, which may result in politics turning away from structural and irresponsible economic and political problems. Became a change of the old political symbol that people took as a new symbol. That the political parties consider only the votes before the election. Which people want agents that are not mocked with integrity, diligence, work as a person who dedicated his life to serve the people and the nation in political activities, for justice and peace for society and protect the interests of the people with integrity. But the changing political ideology may affect the implementation of policies.

Keywords: Ideology, politics, politicians

[1] อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.บทนำ

ความพยายามขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ อันเป็นหนทางการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งปัจจุบันกำลังใช้คำว่า“Thailand 4.0” โดยมีวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย มีเป้าหมายเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม แต่แนวทางดังกล่าวมีนักวิเคราะห์การเมืองหลายคนมองว่าอาจจะย้อนแย้งอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นอยู่ในเวลานี้ก็ได้ ด้วยเหตุที่อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นระบบความเชื่อของกลุ่มคนในทางการเมืองที่กลุ่มคนนั้นยอมรับและใช้เป็นหลักเกณฑ์ทางการเมือง เพื่อการอธิบายข้อที่จะได้นำมาสู่การตัดสินให้เกิดแนวยึดถือปฏิบัติในทางการเมืองร่วมกัน อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นระบบความเชื่อที่มีลักษณะสำคัญคือ การสร้างหลักการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มคน เป็นสิ่งที่กลุ่มคนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและช่วยให้กลุ่มคนนำมาเป็นข้ออ้างในการทำกิจกรรมทางการเมือง แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มการเมืองเป็นพรรคการเมือง ก็มีการเสนอประเด็นของนโยบายซึ่งถูกกล่าวขานกันมากก็คือนโยบายที่เป็นที่ต้องการของประชาชนและถูกใจประชาชน ซึ่งในยุคสมัยหนึ่งของรัฐบาลไทยที่ได้เสนอนโยบายที่เรียกว่า “ประชานิยม” และต่อมาก็เชื่อว่ามีการนำมาพัฒนาต่อเนื่องจนมี “โครงการไทยนิยมยังยืน” จึงมีคำถามเกิดขึ้นมากมายว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของนักการเมืองแต่เดิมได้ถูกสถานการณ์กดดันจนต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแห่งสถานการณ์ใช่หรือไม่ และอุดมการณ์ที่แท้จริงเวลานี้ควรเป็นอย่างไร

2.เนื้อหา

ในกระบวนการปกครองระบอบของประเทศ ซึ่งต้องมีอุดมการณ์ทางการปกครองด้วย และในส่วนของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยนั้นถือว่าเป็นอุดมการณ์ทางประชาธิปไตยเป็นหลักการที่ต้องมีการยึดถือในการบริหารประเทศ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระบบการปกครองในประเทศใดประเทศหนึ่ง ที่ใช้อยู่และก่อให้เกิด ความสุข ความสำเร็จได้ การที่จะทำให้มีการยอมรับในกระบวนการปกครอง ส่วนหนึ่งนั้นเชื่อกันว่าเกิดจากอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยซึ่งเคยมีการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาก่อน และได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การพัฒนารูปแบบของประชาธิปไตยซึ่งปลูกฝังให้เกิดอุดมการณ์ประชาธิปไตย ยังมีความเหลื่อมล้ำจนก่อให้เกิดเสถียรภาพของรัฐบาลที่ไม่แน่นอน วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยอาจจะไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองในบางลักษณะก็อาจจะเป็นไปได้ ทั้งนี้สามารถพิจารณาได้จากบางประเทศที่ได้รับการสนับสนุนจากพลเมืองที่มีอุดมการณ์ จนเป็นแรงหนุนส่งให้มีความเข้มแข็งทางการปกครอง และอาจจะมีจุดต่างจากประเทศไทยที่แม้ว่าจะถูกวิพากษ์ถึงการไม่พัฒนาทางประชาธิปไตยไปมากเท่าที่ควร เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การทางการเมืองหลายครั้ง เช่น การปฏิวัติรัฐประหาร ล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ประเทศมีปัญหาด้านความมั่นคง และความมีเสถียรภาพของรัฐบาลก็ตาม แต่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่สอดคล้องกับ “อุดมการณ์ทางการเมือง” แต่มีลักษณะเด่นปรากฏคือลักษณะ“วัฒนธรรมอำนาจนิยม” เป็นสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมที่นิยมยกย่องผู้มีอำนาจ นอกจากนี้สถานการณ์กลุ่มทุนทางการเมืองยังทำให้บรรดาแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองที่นักปรัชญาในอดีตพยายามใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ทาง

ประชาธิปไตยมาโดยตลอดนั้น บัดนี้กลับถูกมองว่าแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว เริ่มกลายเป็นจุดด้อยมากกว่า เนื่องจากอิทธิพลของนิติบุคคลที่มีทรัพย์สินเงินทองมากกว่างบประมาณแผ่นดินในหลายประเทศ สามารถระดมทุน เข้าควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศต่างๆได้ ดังนั้นจึงมีการกล่าวว่าความมั่นคงของกลุ่มธุรกิจนายทุนซึ่งหมายถึงความมั่นคงของรัฐ[2] ดังนั้นทั้ง “อุดมการณ์ทางการเมือง”และ“วัฒนธรรมอำนาจนิยม”ต่างผสมผสานเสมือนสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลักในทุกรูปแบบ

อุดมการณ์เป็นบริบทแห่งดุลยภาพทางการเมือง

นักวิชาการต่างให้ความหมายของอุดมการณ์(Ideology)คล้ายๆ กัน และบางความหมายแม้จะไม่ตรงกับความหมายทางวิชาการทีเดียวแต่อุดมการณ์ก็เป็น“มโนทัศน์”หลายๆ มโนทัศน์ที่มาเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน คือ เชิงปัจจยาการหรือเป็นปัจจัย “เหตุ” ปัจจัย “ผล” ต่อกันแบบไม่ลึกซึ้งนัก” คือขาดการสอดประสารเชิงตรรกวิทยา[3] ทั้งนี้สามารถพิจารณาให้เห็นได้ว่าอุดมการณ์มีลักษณะเป็นกลางๆ เพราะเห็นได้ว่ามีทั้งความหมายในทางดีและทางไม่ดี แต่ที่เข้าใจกันอีกคำหนึ่งก็คือ“อุดมคติ” ที่มักหมายถึงสภาพการณ์ที่ดี เป็นสภาพที่ควรมุ่งหวังและเชิดชูระดับตัวบุคคล อุดมคติมีความหมายเอนเอียงไปในทางบวก แต่อุดมการณ์เป็นศัพท์ซึ่งมีความหมายไปในทางบวกหรือลบก็ได้ โดยคำว่าอุดมการณ์เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เป็นรูปแบบแห่งความคิดซึ่งบุคคลมีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น อุดมการณ์อันประกอบด้วยมโนทัศน์ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน เมื่อมีอยู่ในตัวบุคคลอาจขัดแย้งกันได้

คนที่มีแนวคิดในทิศทางเดียวกันและมีการแสดงออกในบทบาททางการปกครองด้วย ย่อมยึดถืออุดมการณ์ในรูปแบบเดียวกัน มีการกำหนดท่าทีที่มีจุดหมายไปในเรื่องต่างๆ ทั้งสังคมภายในและสังคมนอกประเทศ การที่ชนชั้นนำได้แสดงให้เห็นว่าวิธีการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดการยอมรับและเป็นแนวทางยึดเหนี่ยวของกลุ่มคน อันจะก่อให้เกิดแรงผลักดันนำไปสู่หนทางบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นเป็นกระบวนการอันจะธำรงรักษารูปแบบเดิมเอาไว้หรือมีการเปลี่ยนแปลงให้เกิดรูปแบบใหม่ก็ตาม ก็ถือว่ากระบวนการนั้นเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง (Political ideology) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย จะมีความคิดความเชื่อเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกันของคนในสังคม การยอมรับหลักเหตุผล การยอมรับเสียงข้างมาก และเคารพเสียงข้างน้อย เป็นต้น[4] อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง ระบบความเชื่อหรือระบบความคิดที่อธิบายบทบาทของคนในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐ ความเป็นมาของระบบสังคมในอดีต สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต รวมถึงการวางแนวทางประพฤติและวิธีปฏิบัติ ของคนในสังคมเพื่อ

---

[2] โสต สุตานันท์ ในมติชนออนไลน์ “การเมืองการปกครองในโลกอนาคต” วันที่ 11 พฤษภาคม 2561 https://www.matichon.co.th/article/news_948007

[3] จิรโชค วีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547. หน้า 244 – 245.

[4] ปธาน สุวรรณมงคล,อุดมการณ์,[ออนไลน์],แหล่งที่มา : http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=อุดมการณ์

มุ่งหวังที่จะก้าวไปสู่สังคมการเมืองอันพึงปรารถนา โดยมีข้อเรียกร้องที่จะให้คนในสังคมยอมรับเชื่อมั่น ศรัทธา ในอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังที่มุ่งหวังไว้ สิทธิทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต การวางแนวทางความประพฤติสำหรับสมาชิกในปัจจุบันและสำหรับการบรรลุถึงความมุ่งหวังในอนาคตพร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติและความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบสังคมทั้งมวล[5] ระบบความเชื่อที่มุ่งอธิบายและสนับสนุนให้เห็นว่า ระเบียบทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นที่พึงประสงค์สำหรับสังคมที่มีอยู่แล้วหรือเสนอให้มีขึ้นใหม่โดยมีแนวทางหรือวิธีการในการไปสู่วัตถุประสงค์สำหรับสังคมที่มีอยู่แล้วหรือเสนอให้มีขึ้นใหม่โดยมีแนวทางหรือวิธีการในการไปสู่วัตถุประสงค์ของอุดมการณ์นั้นไว้ด้วย นั่นคือ อุดมการณ์ทางการเมืองมีลักษณะอันเป็นกฎเกณฑ์ทางการเมืองที่วางไว้เป็นแบบแผนเพื่อใช้เป็นแนวทางที่จะให้มีการปฏิบัติตามโดยมีเป้าหมายที่ต้องการบรรลุด้วย[6] ดังนั้น ระบบความคิดทางการเมืองและความเชื่อในทางการเมืองของนักคิดคนเดียวหรือหลายคน ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมนั้นๆ ระบบความคิดและความเชื่อนั้นได้หล่อหลอมจนผสมกลมกลืนเป็นกรอบหรือหลักเกณฑ์ของแนวทางความประพฤติของสมาชิกของสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตให้ขับเคลื่อนไปตามทิศทางของอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นๆ

อุดมการณ์ทางการเมืองยุคกระแสทุนและข้อมูลข่าวสาร

ภาพลักษณ์ภายนอกที่ประชาชนมองเห็นนักการเมืองที่ตนเองต้องการเลือกให้เป็นตัวแทนเข้าสู่สภา อีกทั้งคุณสมบัติของนักการเมืองประชาชนต้องการนั้น บางทีดูภายนอกอาจจะเห็นว่ามีอุดมการณ์ทางการเมือง แต่จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปนักการเมืองที่ประชาชนต้องการก็คือไม่โกงกินซื่อสัตย์ ขยันทำงาน นอกจากนั้นก็ไม่มีพฤติกรรมคอรัปชั่นที่จะเกิดทั้งทางตรงและเชิงนโยบาย แต่กระนั้นก็ตามจะพบว่ามีนักการเมืองจำนวนมากพยายามใช้กลยุทธ์สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับตนเอง การสร้างข่าวสารผ่านสื่อต่างๆที่เป็นช่องทางการสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้ นักการเมืองพยายามทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ โดยที่ไม่ได้เป็นการสานสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง จนทำให้เกิดข้อกังขาว่าสื่ออาจจะมีส่วนร่วม ในการสร้างปรากฏการณ์นั้นด้วย อุทัย พิมพ์ใจชน[7] ได้แบ่งพฤติกรรมของนักการเมืองไทยออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย

1. นักการเมืองอาชีพ หมายถึง ผู้ที่เล่นการเมืองด้วยอุดมการณ์จริง ๆ นักการเมืองประเภทนี้เมื่อมีการเลือกตั้งเมื่อใดก็ต้องลงเลือกตั้งทุกครั้ง ถือว่าการเมืองคือชีวิตและมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง

---

[5] อ้างใน สยาม ดำปรีดา, สังคมกับการปกครอง, (ปทุมธานี: โรงพิมพ์ไทยรายวัน,2547), หน้า 120.

[6] Reo M. Christenson, Ideologies and modern politics, (Harper & Row; 3rd edition,1981), p.55.

[7] อ้างใน สิริยา โสธน,นักการเมืองที่ดีในทัศนะของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนนทบุรี,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสต์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2546), หน้า 28-29

2. นักการเมืองประเภทเสี่ยงโชคหรือแสวงโชค พวกนี้จะไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองลงเลือกตั้งแต่ละครั้งก็เพื่อโชคดีโชคช่วยเพื่อจะได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนปวงชนบ้าง

3. นักธุรกิจหรือพ่อค้าการเมือง นักการเมืองพวกนี้จะใช้เงินเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จทางการเมืองโดยจะให้ความสำคัญด้านเงินตราในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง นักการเมืองพวกนี้จะไม่เข้าใจว่าการเมืองคืออะไร เข้าใจแต่ว่าการเมืองคือการที่จะต้องเอาชนะทุกวิถีทาง

4. นักการเมืองประเภทน้ำเน่า นักการเมืองประเภทนี้เมื่อลงสมัครรับเลือกตั้ง จะด่าต่อสู้ฝ่ายตรงข้ามหรือด่าฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายตรงข้ามอยู่ตลอดเวลาและนักการเมืองประเภทนี้จะให้คำมั่นสัญญากับประชาชนเรื่อยไปไม่จำเป็นต้องยึดถือว่าสัญญาเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติได้หรือไม่อีกอย่างหนึ่งนอกจากจะให้คำมั่นสัญญาต่าง ๆ แก่ประชาชนแล้ว เมื่อมีข้าวของพอที่จะแจกจ่ายให้แก่ประชาชนที่จะรีบแจกจ่ายเพื่อจะเรียกร้องคะแนนนิยมจากประชาชน

ภาพลักษณ์ภายนอกที่ประชาชนมองเห็นนักการเมืองคือบุคคลผู้ซึ่งยอมอุทิศชีวิตเพื่อรับใช้ประชาชนและประเทศชาติในด้านกิจกรรมทางการเมือง เพื่อยังความยุติธรรมและสันติให้แก่สังคมและพิทักษ์ผลประโยชน์พร้อมกับยังความสมบูรณ์พูลสุขให้แก่ประชาชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เป็นการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ประชาชนมองว่านักการเมืองเหล่านี้เป็นนักการเมืองในอุดมคติเพราะมีอุดมการณ์ดังกล่าว และในสังคมการเมืองไทยก็จะมีนักการเมืองที่สามารถแบ่งตามกลุ่มอาชีพคือ กลุ่มนักการเมืองที่มาจากสายทหาร สายพ่อค้านักธุรกิจ และสายข้าราชการพลเรือน นักการเมืองเหล่านี้เป็นคนกลุ่มน้อยที่มีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดวิถีชีวิตของสังคม มีบทบาทคอยควบคุมการใช้กลไกรัฐด้วยวิธีการต่างๆ แต่สถานการณ์ของประเทศก็ส่งผลต่อบทบาทและอุดมการณ์ของนักการเมืองด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อครั้งระบบเศรษฐกิจการเงินของไทยอยู่ในภาวะฟองสบู่แตก การกำหนดให้มีแผนสวัสดิการสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการกู้ยืมเงินจากไอเอ็มเอฟและธนาคารโลก เมื่อได้ดำเนินการแล้วพบว่ามีความนิยมจากประชาชนในระดับที่น่าพึงพอใจ ดังนั้นจึงกลายมาเป็นสิ่งที่พรรคการเมืองตั้งใจเสนอให้แก่ประชาชน เพื่อจูงใจให้ประชาชนสนับสนุนพรรคการเมืองนั้น และทำให้มองเห็นว่าหัวใจของพรรคการเมืองคืออุดมการณ์และนโยบาย บรรดานักการเมืองต่างเล็งผลของเงื่อนไขดังกล่าว จึงมีการย้ายพรรคหรือการเข้าสังกัดกลุ่มการเมืองต่างๆ เพื่อประเด็นทางการเมืองจำเพาะในเวลานั้น จนมีข้อสงสัยและข้อถกเถียงในเวลาต่อมา ที่มีการนำเสนอนโยบายในลักษณะดังกล่าวหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องความเป็นไปได้และความยั่งยืนของโครงการต่างๆ ตลอดจนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามมา อันจะมีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและด้านสังคม[8] ภาพลักษณ์ภายนอกที่ประชาชนมองเห็นว่าพรรคการเมืองทั้งหลายพยายามชูอุดมการณ์และนโยบายหลักที่ถูกใจประชาชนเพื่อให้ได้คะแนนเสียงจากประชาชน แต่ในความเป็นจริงจะทำได้หรือไม่ได้ พรรคการเมืองก็ไม่ได้คำนึงถึงมากนัก ดังนั้นประชาชนทั้งหลายจึงไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์หรือนโยบายของพรรค และมองว่าอุดมการณ์หรือนโยบายของพรรคเป็นคำมั่นสัญญาที่ไร้คุณค่าและน้ำหนัก แต่ก็มีบางกรณีเช่นกันที่

[8] นันนวุฒิ พิพัฒน์เสรีธรรม,ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดขึ้นของประชานิยมในประเทศไทย,วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์,2551,26 (3),22-25.

อุดมการณ์หรือนโยบายของพรรคการเมืองมีความหมายต่อผลการเลือกตั้ง ดังจะเห็นได้จากอดีตที่ผ่านมาในการเลือกตั้งของเขตกรุงเทพมหานครหรือเขตชุมชนเมืองที่ส่งผลสะท้อนอย่างชัดเจน

การเป็นนักการเมืองที่ดีนั้นนอกจากจะมีคุณสมบัติที่ดีที่พึงประสงค์แล้วยังต้องสะท้อนให้เห็นถึงการมีอุดมการณ์ทางการเมืองทีดีซึ่งมีลักษณะดังนี้ [9] 1)นักการเมืองที่มีความรู้ความสามารถ 2)เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล 3)เป็นบุคคลที่มีจริยธรรมและศีลธรรม 4)สามารถอุทิศชีวิตเพื่อชดใช้หนี้แผ่นดิน 5)ต่อสู้ในกระบวนการทางการเมืองอย่างเที่ยงธรรม 6)สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่อารยะ 7)ผดุงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม นอกจากนี้การมีอุดมการณ์ทางการเมืองทีดีในลักษณะเดียวกันคือการมีนักการเมืองที่สร้างสรรค์มักจะแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่สร้างสรรเช่นเดียวกัน เพราะคุณลักษณะนักการเมืองนั้นมีเป้าหมายหลักเพื่อพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองเป็นสำคัญ[10] แต่สังคมของประเทศประชาธิปไตยเสรี เริ่มเกิดปัญหาการสร้างเงื่อนไขต่างๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนั่นคือการที่นักธุรกิจการเมื่อได้ระดมทุนเข้าพรรคการเมือง แล้วต่อมาเข้าควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศได้

3.บทสรุป

คำว่า “อุดมการณ์” เป็นคำที่ถูกมองว่าดีมีความหมายเป็นบวก สามารถนำมาใช้ให้เกิดแรงผลักดันนำไปสู่หนทางบรรลุจุดมุ่งหมายอันจะทำให้ธำรงรักษารูปแบบเดิมเอาไว้หรือมีการเปลี่ยนแปลงให้เกิดรูปแบบใหม่ โดยที่ประเทศไทยมีอุดมการณ์ทางประชาธิปไตยเป็นหลักการในการบริหารประเทศ แม้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองและสถานการณ์ทางการเมืองอาจจะไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองในบางเวลา เป็นสังคมที่ถูกครอบงำด้วย“อุดมการณ์ทางการเมือง”และ“วัฒนธรรมอำนาจนิยม”ที่มีการหยิบยื่นให้ เพราะว่าปัจจุบันมีอิทธิพลของนิติบุคคลที่มีทรัพย์สินเงินทองมากกว่างบประมาณแผ่นดินในหลายประเทศ สามารถระดมทุนเข้าควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศต่างๆได้ เมื่อประชาชนต้องการเลือกตัวแทนเข้าสู่รัฐสภา ซึ่งประชาชนต้องการตัวแทนที่ไม่โกงกิน มีความซื่อสัตย์ ขยันทำงาน เป็นบุคคลผู้ซึ่งทุ่มเทชีวิตเพื่อรับใช้ประชาชนและประเทศชาติในด้านกิจกรรมทางการเมือง เพื่อยังความยุติธรรมและสันติให้แก่สังคม และพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

เอกสารอ้างอิง

จิรโชค วีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

นันทวุฒิ พิพัฒน์เสรีธรรม, **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดขึ้นของประชานิยมในประเทศไทย**, วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์,2551,26 (3),22-25.

[9] ลิขิต ธีรเวคิน,มติชน. 2544. กรุงเทพมหานคร: 16 เมษายน 2544. หน้า 8.

[10] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์,คุณลักษณะของนักการเมืองที่สร้างสรรค์, [ออนไลน์.],แหล่งที่มา : http://www.kriengsak.com/node/887

ลิขิต ธีรเวคิน,มติชน. 2544. กรุงเทพมหานคร : 16 เมษายน 2544.

สยาม ดำปรีดา, **สังคมกับการปกครอง**, ปทุมธานี: โรงพิมพ์ไทยรายวัน, 2547.

สิริยา โสธน,**นักการเมืองที่ดีในทัศนะของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนนทบุรี**,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสต์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.

Reo M. Christenson, **Ideologies and modern politics**, (Harper & Row; 3rd edition,1981)

แหล่งข้อมูลออนไลน์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, (ออนไลน์),แหล่งที่มา : http://www.kriengsak.com/node/887

ปธาน สุวรรณมงคล, **อุดมการณ์**, (ออนไลน์),แหล่งที่มา : http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=อุดมการณ์

โสต สุตานันท์ (มติชนออนไลน์), แหล่งที่มา : https://www.matichon.co.th/article/news_948007

ส่องหน้า แลหลัง สงฆ์ไทยในรอบปี 61

พระเมธีธรรมาจารย์,ดร.[1]

ในปี พ.ศ. 2561 พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์มีเรื่องราวหลายอย่างหลายประการเกิดขึ้น บางเรื่องบางเหตุการณ์เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เลือนลางและหายลับไปกับกาลเวลา แต่บางเรื่องบางเหตุการณ์เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็อาจจะบ่งบอกหรือสื่อสัมพันธ์ถึงอนาคตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในรอบปีที่ผ่านมาคณะสงฆ์โดยรวมถือได้ว่าค่อนข้างจะตระหนกตกใจกับเหตุการณ์ใหญ่ที่คาดไม่ถึง เปรียบเสมือนน้ำหลากที่รุนแรงครั้งใหญ่ คือ เรื่องเงินทอนวัดอันเป็นเหตุให้พระเถระผู้ใหญ่ต้องถูกจับกุมคุมขังและลี้ภัยในต่างแดน ประมวลภาพเหตุการณ์ว่ามีเหตุการณ์อะไรที่เกิดขึ้นแล้วน่าสนใจและมีผลกระทบอย่างไรบ้าง

1. การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

ในเรื่องนี้แม้ดูผิวเผินว่าจะเงียบไปก็ตาม แต่ภายในยังคุกรุ่นเพราะทางฝ่ายบ้านเมืองยังคงอยากเห็นการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะประเด็นหลักๆ เช่น เรื่องทรัพย์สินของพระและวัด เรื่องหลักธรรมคำสอนที่ถูกบิดเบือน การประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์บางรูปที่นำความเสื่อมเสียมาสู่พระพุทธศาสนาและการที่ฝ่ายบ้านเมืองจะยื่นมือเข้าไปในกิจการของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวม

ขณะเดียวกันทางฝ่ายคณะสงฆ์เองก็พยายามจะให้ฝ่ายบ้านเมืองโดยเฉพาะรัฐบาลได้มองเห็นว่า คณะสงฆ์โดยอาศัยมติมหาเถรสมาคมนั้นได้ทำการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ครั้งใหญ่แล้ว โดยการปฏิรูปครั้งนี้เป็นไปตามโรดแมปที่ตกลงกันไว้ทั้งในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว ในกิจการของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ประกอบไปด้วย

1.1 ด้านการปกครอง

การรับสนองงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประสานเจ้าคณะพระสังฆาธิการและสนองงานเพื่อให้มีการตรวจเยี่ยม ถวายความรู้ในการบริหารกิจการของวัดและการปกครองภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวุฒิการศึกษา และทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม ส่งเสริมให้วัดต่างๆ ร่วมกับชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงของวัด ชุมชนและพระพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนาและสมณวิสัยเป็นสื่อ เช่น การออกเยี่ยมประชาชนโดยรอบวัด การเป็นแกนนำในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

---

[1] รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.2 ด้านการศาสนศึกษา

ถวายการอุปถัมภ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม - บาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.ธ. 4 ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้นต่างๆ จัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.ธ. 4 – 9 มี วิทยฐานะเป็นปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญต้องประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยต่างๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ จะต้องไม่กระทบต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแบบเดิมของคณะสงฆ์ จัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้นแบบ ตามแนวพระดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ครบทุกเขตการศึกษาและขยายผล ไปยังจังหวัดทุกจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนโดยให้มีแผนดำเนินการที่ชัดเจน จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่นปัญหาการขาดแคลนครูสอนและบุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ปัญหาเรื่องสวัสดิการของครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้เรียน เป็นต้น จัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาด้วยวิธีการที่หลากหลาย สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเข้าสอบธรรมศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการยกย่อง เชิดชูเกียรติที่เหมาะสม ทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้นๆ สนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ แก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย เน้นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต จัดให้มีระบบส่งเสริม ยกย่องเชิดชูที่เหมาะสม

1.3 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติศาสนกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการ ดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย ส่งเสริมให้วัดที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น อย่างน้อย 1 ตำบลต่อ 1 สำนัก โดยสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอนและผู้ศึกษา ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนจาริกแสวงบุญ ณ สังเวชนียสถาน แสะสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองและอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม

1.4 ด้านการสาธารณูปการ

ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่างๆ เช่น เขตอภัยทานภายในวัดให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้นๆ ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาการต่างๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น ส่งเสริมและถวายการอุปถัมภ์ให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ เร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลางให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธศาสนาซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป ส่งเสริมจังหวัดที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑลจังหวัด อย่างน้อยภาคละ 1 จังหวัด

1.5 ด้านการศึกษาสงเคราะห์

สนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น จัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม

1.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์

จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่ม อาสาสมัครในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี ศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือ เบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการ ยังชีพเบื้องต้น พร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ในจังหวัดนั้นๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่างๆ ที่มีความพร้อม ประสานคณะสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พึ่งของวัดและชุมชนอื่น

และเพิ่มมาอีกด้านคือการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาโลก ซึ่งแต่ละด้านทำงานมาเป็นระยะเวลานานมาแล้ว แต่ก็ยังไม่เข้มแข้งเท่าที่ควร รัฐบาลจึงประสงค์ให้มีการปฏิรูปพระพุทธศาสนา คือ เพื่อให้งานทั้ง 6 ด้านของพระสงฆ์มีความเข็มแข็งมากขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อะไรที่อ่อนแอก็เสริมให้เข็มแข็งขึ้น เช่น ศาสนสมบัติ การจัดเก็บยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีข้อมูลระบบสารสนเทศที่ชัดเจน ในบางวัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดย

สำนักงานศาสนสมบัติ ก็จะเข้าไปดูแลอบรมให้ความรู้แก่ไวยาวัจกรวัด ในเรื่องการจัดประโยชน์ เรื่องการจัดทำระบบบัญชีวัดและระบบสารสนเทศ

การปฏิรูปคณะสงฆ์ครั้งนี้จุดเริ่มต้นมาจากคณะกรรมการการปฏิรูปแนวทางและมาตรการการปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนาที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2558 เป็นต้นมา ในช่วงสำคัญซึ่งเป็นเหตุการณ์แห่งการปฏิรูปนี้ องค์กรพุทธและพระสงฆ์บางรูปได้มีปฏิกิริยามากมายในหลากหลายรูปแบบจนเป็นข่าวดังใหญ่โต กระทั่งที่สุดแล้วก็นำไปสู่การยุบและยุติบทบาทของคณะกรรมการปฏิรูปฯ เพราะสุดจะทานฝ่ายที่โต้แย้งได้ ทางฝ่ายรัฐจึงได้ถวายหน้าที่ในการปฏิรูปนี้ให้เป็นของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบหมายให้กรรมการมหาเถรสมาคม 3 รูปมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านนี้ และนี่เองเป็นจุดกำเนิดของคณะกรรมการประสานงานแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตามถึงวันนี้การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาครั้งนี้ก็ยังไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดลงตรงไหน เพราะเส้นสมดุลที่พอใจกันทั้งสองฝ่ายยังแสวงหากันไม่เจอ ในส่วนของรัฐบาลนั้นก็อาจจะมองได้ว่าคณะสงฆ์ยังยิงลูกไม่ตรงประตู ไม่เข้าเป้าตามที่ตั้งไว้ในคณะที่ฝ่ายปฏิรูปสงฆ์เองก็มองว่าได้ทุ่มเทใส่ใจและปฏิบัติกันอย่างเต็มที่แล้ว

ทางออกในเรื่องนี้ไม่มีอะไรจะดีเท่ากับการจับเข่าคุยกัน คุยกันระหว่างรัฐมนตรีที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลกิจการด้านพระศาสนาและคณะสงฆ์ฝ่ายที่รับผิดชอบด้านการปฏิรูปโดยเฉพาะประเด็นและทิศทางของรัฐบาลนั้นต้องการเห็นอะไร มากน้อยแค่ไหน ในขณะที่ฝ่ายปฏิบัติ คือคณะกรรมการประสานงานแผนและยุทธศาสตร์ฯ ก็ต้องแสวงหาแนวร่วมให้มากกว่าที่เป็นอยู่และเพิ่มประสิทธิภาพงานให้มากขึ้น การประชาสัมพันธ์ให้สังคมรับรู้อย่างกว้างขวางเป็นสิ่งจำเป็นในยุคสมัย การอธิบายขอบเขตความร่วมมือในการปฏิรูปในทุกภาคส่วนให้ชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญ การเชื่อมสัมพันธ์การปฏิรูปให้เห็นภาพตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและเชื่อมโยงให้ไปถึงอนาคต เป็นสิ่งที่ขาดหายไปไม่ได้ การจะตัดตอนจำเพาะเจาะจงเริ่มต้นนับงานแห่งการปฏิรูปเมื่อช่วงเวลาที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประสานงานแผนและยุทธศาสตร์ฯอาจจะเป็นข้อผิดพลาด เพราะคณะกรรมการจะต้องเรียนรู้อดีต ปัจจุบันและมองอนาคตให้เห็นอย่างเด่นชัด ไม่ควรละทิ้งประวัติศาสตร์และข้อเท็จจริงในการต่อสู้ในยุคปัจจุบันไว้เบื้องหลัง วิธีนี้จะทำให้มีแนวร่วมและกลไกผลักดันในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

2. พระสงฆ์กับการเมือง

เรื่องพระสงฆ์สัมพันธ์กับฝ่ายการเมืองนั้นเป็นมิติที่เกิดขึ้นมายาวนานในหลายยุคหลายสมัย นานจนยากจะแยกแยะฐานะความสัมพันธ์ให้ชัดเจนได้ว่าในฐานะอะไร ในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์ อุบาสก อุบาสิกา ผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนพระศาสนาหรือเป็นการเกื้อหนุนกันในทางการเมือง องค์กรพุทธ พระเถระผู้ใหญ่ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง พระเกจิอาจารย์ หลากหลายบทบาทสงฆ์เหล่านี้หลายท่าน หลายรูปล้วนมีตำนานและปฏิปทาควบคู่มากับลูกศิษย์คนโปรดในทางการเมืองไม่มากก็น้อย แล้วเส้นแบ่งเรื่องนี้จะอยู่ที่ตรงไหน อย่างไร เส้นไหนคือความเหมาะสม หรือความพอใจของผู้คนในสังคม พระสงฆ์จะวางตัวให้เหมาะสมตามสภาวะนั้นๆ ได้อย่างไรโดยเฉพาะยุคสังคมโซเชียลมีเดียที่มีประสิทธิภาพด้านความเร็วสูง แต่ไม่รับประกันเรื่องความถูกต้องแม่นยำหรือแม้กระทั่งวัดที่เป็น

ศูนย์กลางชุมชนโดยเฉพาะวัดในชนบท ใครจะทำกิจกรรมอะไรก็ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยศาลาการเปรียญและพื้นที่ภายในวัดแทบทั้งสิ้น

วันนี้ปีกลองทางการเมืองเริ่มโหมกระหน่ำ การเลือกตั้งใหญ่ทั่วประเทศในรอบ 5 ปีกำลังจะเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2562 และเมื่อความสัมพันธ์ของพระสงฆ์และนักการเมืองยังดำรงอยู่เช่นนี้ จึงมีทั้งบทสรรเสริญและนินทาว่าร้ายติดตามมา แน่นอนสถานะอีกฝ่ายหนึ่งที่สูญเสียผลประโยชน์ก็จะต้องอาศัยช่องทางนี้โจมตีวัดและพระสงฆ์ให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะเรื่องการวางตัวไม่เป็นกลาง องค์สังฆบิดรซึ่งเป็นประมุขสูงสุดทางคณะสงฆ์จึงทรงมีพระเมตตาต่อคณะสงฆ์ทั้งปวงเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลม โดยพระบัญชาขอให้คณะสงฆ์หาทางหลีกเลี่ยงทางฝ่ายการเมืองที่มาขอจัดกิจกรรมภายในวัดและใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือในทางการเมือง ถือเป็นการปลดล็อคที่สำคัญระหว่างพระสงฆ์กับฝ่ายการเมืองไปได้ในระดับหนึ่ง เพราะการเลือกตั้งใหญ่ที่กำลังจะมาถึงในเร็ววันนี้สนามการเมืองไทยคงร้อนระอุมากทีเดียว

3. เงินทอนวัด

สาเหตุหลักของความตื่นตระหนกในวงการคณะสงฆ์ เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยท่านผู้อำนวยการได้โหมโรงเรื่องเงินทอนวัดเรื่อยมา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 พระสงฆ์เถระที่มีชื่อและเกี่ยวพันกับเรื่องนี้ต่างก็ต่อสู้กันไปตามสิทธิทางกฎหมายซึ่งก็ว่ากันไปตามกรรมของแต่ละท่านแต่ละรูป คณะสงฆ์ก็คิดว่าเรื่องราวทั้งหลายทั้งปวงคงยุติลงเพียงแค่นี้ แต่เหตุการณ์กลับไม่เป็นไปอย่างที่คิด มีประเด็นเปิดใหม่ให้ตื่นเต้น เร้าใจ มากขึ้นกว่าเดิมหลายร้อยหลายพันเท่า เมื่อพนักงานสอบสวนผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงได้เปิดเผยข้อมูลลับออกมาเป็นระยะๆ กระชับพื้นที่เข้าใกล้เรื่อยๆ ปรากฏหลักฐานสาวเข้าไปถึงวัดใหญ่ วัดดัง รวมทั้งพระเถระผู้ใหญ่สายปกครองบางรูปว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินทอนวัดจำนวนไม่น้อย เมื่อเปิดบันทึกหน้านี้ออกมาก็มีการคาดเดากันไปต่างๆ นานาคาดเดาว่าจะเป็นวัดไหน รูปไหนอย่างไร สื่อมวลชนทุกแขนงพร้อมโลกโซเชี่ยลก็โหมกระหน่ำ คณะสงฆ์ชุลมุนโกลาหล และอาจถือเป็นวิกฤตครั้งใหญ่อีกครั้งในวงการคณะสงฆ์ไทย

ในที่สุดเมื่อเดือนมิถุนายน ก็นำไปสู่การจับกุมคุมขังพระเถระชั้นผู้ใหญ่ดังที่ปรากฏชื่อตามสื่อมวลชนในเวลาต่อมา ปลายทางในเรื่องนี้ก็คงต้องไปพิสูจน์กันทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายตามกระบวนการยุติธรรมของไทยต่อไป

4. การเจริญพระพุทธมนต์เพื่อสถาบันหลักของชาติ

คณะสงฆ์โดยมติมหาเถรสมาคมได้กำหนดให้วันสำคัญๆ ของชาติเป็นวันเจริญพระพุทธมนต์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและการเจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระเกียรติในหลวงรัชกาลที่ 10 ในทุกวันที่ 28 ของทุกเดือน ซึ่งได้กระทำต่อเนื่องกันมายาวนานหลายปี ทั้งพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดต่างๆ ทั้งในประเทศและทั่วโลกที่มีวัดไทยตั้งอยู่ นอกจากนั้นยังมีการเจริญพระพุทธมนต์เมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญๆ ในบ้านในเมือง เช่น การเจริญพุทธมนต์ เจริญจิตภาวนาช่วยทีมหมูป่าอะคาเดมี่จังหวัดเชียงราย การเจริญพระพุทธมนต์อธิษฐานจิตและการออกเยียวยาทั้งทางด้านจิตใจและสังคมสงเคราะห์ให้กับประชาชนที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ เป็นต้น แต่ก็น่าเสียดาย

เป็นอย่างยิ่งที่กิจกรรมสำคัญๆของคณะสงฆ์ที่ทำเพื่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นี้ดูจะไม่เป็นที่รู้จักและแพร่หลายในสังคมไทย

แนวทางแก้ไขเป็นอย่างไร มีหรือไม่ อะไรคือแสงสว่างเมื่อส่องไปข้างหน้า หลังจากแลมองไปข้างหลังและประสบพบเห็นมาแล้ว ปัญหามากมายที่โหมกระหน่ำมาสู่คณะสงฆ์นี้ บางเรื่องเป็นเรื่องภายในสงฆ์กันเอง บางอย่างเกิดจากเหตุปัจจัยภายนอก แล้วคณะสงฆ์จะตั้งรับหรือมีแผนยุทธศาสตร์ที่รุกไปข้างหน้าอย่างไร ทางออกที่ควรจะเป็นคืออะไร

คัมภีร์สำคัญในเรื่องนี้ที่จะต้องยึดถือท่องบ่นสาธยายไว้ให้ขึ้นใจ ก็คือ พุทธปณิธานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสกับพญามารที่มาอาราธนาให้พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเสียภายหลังทรงตรัสรู้ใหม่ๆ โดยไม่ต้องอบรมสั่งสอนธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธปณิธานแน่วแน่ ตรัสตอบพญามารว่า จะยังไม่ปรินิพพาน ถ้าตราบใดที่สาวกของพระพุทธองค์ยังไม่กระทำ 4 อย่างนี้ให้บรรลุผลคือ

1. ศึกษาพระสัทธรรมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง□

2. ปฏิบัติตามพระสัทธรรมนั้นให้ได้ผลเรียกว่าศึกษาปริยัติ ปฏิบัติให้ได้ผลเรียกว่าปฏิเวธ

3. ช่วยเผยแผ่พระศาสนา

4. ช่วยทำความเข้าใจ ชี้แจงให้ผู้ไม่เข้าใจหรือผู้ที่มาจาบจ้วงให้เข้าใจในพระพุทธศาสนา รวมความก็คือ การพิทักษ์ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาอย่างองอาจและอาจหาญนั่นเอง

สภาพสังคมในปัจจุบัน เราจะขยายผลถอดรหัสจากพุทธปณิธานนี้ไปสู่ภาคปฏิบัติในยุคสมัยนี้ได้อย่างไร สังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงและสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา คณะสงฆ์เองก็ต้องปรับทั้งในระดับปัจเจกและองค์รวม เพื่อให้เข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้นแล้วจะทำให้สังคมสงฆ์ตกยุค ล้าหลัง และอาจจะไม่มีความสำคัญใดๆในสังคมใหม่และมีโอกาสสูงที่จะถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง ในขณะที่สังคมก็เริ่มจะเดินหนีห่างออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคณะสงฆ์ควรจะปฏิรูปในเรื่องสำคัญๆ ดังนี้

1. ให้ความสำคัญด้านการศึกษา คณะสงฆ์ต้องจับการศึกษาให้มั่นต้องมียุทธศาสตร์ในการกลับมาเป็นผู้นำทางการศึกษาเหมือนในอดีตให้ได้ เช่น

1.1 การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งด้านนักธรรม ธรรมศึกษา บาลีและปริยัติสามัญ

1.2 การศึกษาของเด็กและเยาวชนเช่น โรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์เด็กเล็ก หรือแม้กระทั่งการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาในทุกระดับชั้น เป็นต้น

1.3 การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะสงฆ์โดยสายงานปกครองควรให้นโยบายและสนับสนุนมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อให้จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาพุทธบริษัท4ให้เจริญก้าวหน้าทั้งในเรื่องการศึกษาและการมีศรัทธามั่นคงอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา

2. ให้การสนับสนุนและเผยแผ่การวิปัสสนาธุระซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและแผ่หลายมากยิ่งขึ้น

3. การเผยแผ่พระศาสนาในโลกยุคใหม่ ซึ่งมีช่องทางการเผยแผ่มากมาย เช่น เพจ เฟซบุ๊ค อินสตาแกรม ไลน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เป็นต้น จำเป็นจะต้องมีเจ้าภาพหลักที่รับผิดชอบและมีการบริหารการจัดการที่มีประสิทธิภาพมีนโยบายเป็นหนึ่งเดียว

4. การต่างประเทศ ผู้คนทั่วโลกในเวลานี้ต่างสนใจและหันมาศึกษาและปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก คณะสงฆ์อาจจะหันมาให้น้ำหนักในเรื่องวัดและการพระศาสนาในต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น ควรแสวงหาช่องทางในการเผยแผ่และปักธงแห่งธรรมในต่างถิ่นต่างแดนให้มั่นคงและมีปริมาณที่หนาแน่นมากยิ่งขึ้น

5. การบริหารจัดการภายในองค์กร โลกใหม่ คนใหม่ สถานการณ์เปลี่ยนไป ทุกองค์กรล้วนปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในสังคม การออแกไนซ์องค์กรสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญในยุคสมัยปัจจุบัน

นี่คือประมวลเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในรอบปี พ.ศ. 2561 รวมทั้งทางออกที่เป็นข้อคิดเห็นที่น่าเป็นไปได้ในทางปฏิบัติสำหรับอนาคตที่ดี แต่ก็จะเห็นได้ว่าในรอบปีนี้ไม่ว่าจะมีเรื่องราวใดๆ เกิดขึ้น จะด้านบวกหรือลบก็ตาม พระสงฆ์ คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยังคงมีความจำเป็นสำหรับสังคมไทยและชาวโลกไม่เสื่อมคลาย เพียงแต่จะช่วยกันอย่างไรเมื่อพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 2,500 ปีนี้ จะทำให้กงล้อแห่งธรรมของพระพุทธองค์หมุนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเยียวยารักษาสังคมโลกที่กำลังเจ็บป่วยกันอยู่มากในเวลานี้

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **วัดพัฒนา 2544**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2544.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎมหาเถรสมาคม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2545.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา 2550**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550.

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 หมวด 2.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2559.

ถอดบทเรียนจากพื้นที่ : การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม
Lesson Learned from Area: Elderly Care According to Buddhist Way in Samutsongkhram Province

สุภัทรชัย สีสะใบ[1]
รัตน์นที วิโรจน์ฤทธิ์[2]
พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ[3]
พระปลัดระพิน พุทธิสาโร[4]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถอดบทเรียนภาคสนามในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร ข้อมูลจากพื้นที่วิจัย พร้อมนำเสนอเป็นบทความทางวิชาการ โดยมุ่งเน้นการใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมตามแนวพุทธ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ด้านกายกับจิต ด้านกายเป็นการพัฒนาด้านสุขภาวะ การมีส่วนร่วม การส่งเสริมการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ด้านจิตเน้นส่งเสริมวิถีทางศาสนาวิถีบุญ และการให้คุณค่ากับผู้สูงอายุในการพัฒนาสุขภาวะทางจิต รวมไปถึงการเทศนาส่งเสริมหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องกตัญญูต่อบุพพการี การให้หลักคำสอนในเรื่องหน้าที่ (ทิศ 6) ที่บุตรหลานพึงปฏิบัติต่อบุพาการี โดยผลในองค์รวมทำให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุผ่านโลกทัศน์และความเชื่อตามหลักศาสนาได้ ดังปรากฏในจังหวัดสมุทรสงคราม

คำสำคัญ : การดูแลผู้สูงอายุ, ตามแนวพุทธ, จังหวัดสมุทรสงคราม

Abstract

This Article aims to study field lessons in the management of the elderly care according to Buddhist way in Samutsongkhram Province. This academic article used the document study method by information from the research area. The Presentation is an academic article. As temple is a center for Buddhist activities. It is divided into two parts: Physical and Mental. That is a healthy development, participation, career building support, make income. While the mental focus on promote the way of religion and the value to the elderly in the development of mental health. Moreover the preaching to

[1]นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[2]เจ้าหน้าที่กลยุทธ์บุคคลอาวุโส งานกลยุทธ์บุคคล ฝ่ายกลยุทธ์บุคคลและพัฒนาองค์กร สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

[3]อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[4]อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

promote the doctrine of buddhism were taught to gratitude by the parents. The doctrine of duty (6 directions) that children should be treated to the parents. In conclution the results in holistic push the causes of Elderly care through the worldview and religious belief. That shown in Samutsongkhram Province.

Keywords : Elderly Care, Buddhist Way, Samutsongkhram Province

บทนำ

จากการศึกษาพื้นที่วิจัยที่วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2561 ภายใต้โครงการวิจัย **“กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพขีดความสามารถผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม”** ทุนมุ่งเป้าประจำปีงบประมาณ 2560 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สภาพความเป็นจริงสู่การวิจัยในพื้นที่สมุทรสงคราม ซึ่งพบว่าเริ่มมีปัญหาเรื่องผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว เพราะบุตรหลานต้องออกไปทำงาน ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพัง ซึ่งส่งผลนำไปสู่โรคซึมเศร้า ส่งผลต่อจิตใจของผู้สูงอายุอย่างรุนแรง จากสถิติข้อมูลปีล่าสุด จังหวัดสมุทรสงครามมีประชากร จำนวน 194,376 คน เป็นผู้สูงอายุจำนวน 38,260 คน คิดเป็นร้อยละ 19.68 ของจำนวนประชากร นอกจากนี้ยังมีข้อมูลว่า **“สมุทรสงครามเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สำรวจพบอายุเกินร้อยกว่า 30 คน”** (มิติชนออนไลน์ : วันที่ 7 มิถุนายน 2560) โดยในข่าว นายแพทย์ สุริยะ คูหะรัตน์ สาธารณสุขจังหวัดสมุทรสงคราม (สสจ.) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้สูงอายุไว้ว่า “..จากการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อวันที่ 31 พ.ค.2560 พบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้น โดยผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ในปี 2560 มีจำนวน 34,403 คน คิดเป็นร้อยละ 21.17 ของประชากรทั้งจังหวัด 162,502 คน ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุ ที่มีอายุเกิน 100 ปี จำนวน 28 คน และมีอายุมากที่สุด 105 ปีจำนวน 3 คน...วิธีการดูแลสุขภาพให้แข็งแรงสำหรับผู้สูงอายุ ควรหลีกเลี่ยงอาหารประเภทแป้ง น้ำตาล และไขมัน ให้เน้นอาหารประเภทโปรตีนจากสัตว์โดยเฉพาะปลา เพื่อเพิ่มแร่ธาตุที่ผู้สูงอายุมักขาดกับหลีกเลี่ยงอาหารที่มีรสหวานจัด เค็มจัด และควรดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อยวันละ 6-8 แก้ว ที่สำคัญควรออกกำลังกายเป็นประจำด้วยวิธีการเดิน ปั่นจักรยานหรือว่ายน้ำ สัมผัสอากาศที่บริสุทธิ์จะช่วยลดโอกาสการเกิดโรคได้ หลีกเลี่ยงอบายมุข เช่น บุหรี่ และสุรา จะช่วยลดโอกาสการเกิดโรคหรือลดความรุนแรงของโรคได้ นอกจากนี้ยังควรฝึกการคิดบวกเพื่อทำจิตใจให้แจ่มใส มองโลกในแง่ดี ไม่เครียดหรือวิตกกังวลกับเรื่องต่าง ๆ มากจนเกินไป รวมถึงการเข้าใจและยอมรับตนเองและผู้อื่นจะช่วยให้เป็นผู้สูงอายุที่สุขภาพดีอย่างแท้จริง...” (มิติชนออนไลน์ : วันที่ 7 มิถุนายน 2560) ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวทำให้พบว่าผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม โดยหลายหน่วยงานและภาคส่วนก็เห็นความสำคัญและตระหนักถึงสภาพวงจรในองค์รวมที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นในบทความนี้จะได้นำเสนอ พร้อมถอดบทเรียนองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการผู้สูงอายุตามที่ปรากฏในงานเอกสาร จากงานวิจัย พร้อมสำรวจกิจกรรมการปฏิบัติตามแนวพุทธจากพื้นที่วิจัยในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งถอดองค์ความรู้ออกมาเป็นแนวทางในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธต่อไป

ข้อมูลจากการวิจัยของผู้สูงอายุในสมุทรสงคราม

พื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ได้มีการศึกษาเพื่อหาแนวทาง มาตรการ เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ ดังปรากฏในงานวิจัยของ **สมลักษณ์ เพียรมานะกิจ** และคณะ (Somluk Pianmanakit, and Others, 2018 : 52- 62) ที่วิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเรื่อง **“กิจความสามารถในการทรงตัวของผู้สูงอายุในชุมชนอาเภออัมพวาBalance ability of the community-based elders in Amphawa district”** โดยผลการวิจัยให้ข้อมูลว่า “การทรงตัวบกพร่องเป็นปัญหาสำคัญในกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่มีอายุเพิ่มมากขึ้น และควรเป็นกลุ่มที่ได้รับการคัดกรองและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทรงตัว เพื่อป้องกัน ลดความเสี่ยงต่อการหกล้มและการเกิดกระดูกหักในอนาคต” รวมไปถึงมีข้อมูลว่า “...การเสียการทรงตัวเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญต่อการเกิดการหกล้มและการบาดเจ็บที่รุนแรงตามมารวมทั้งการเกิดกระดูกหัก ในแต่ละปีผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปี ประมาณร้อยละ 30-40 พบว่ามีการหกล้มอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ทั้งการหกล้มเป็นสาเหตุหลักในของการเกิดกระดูกหัก...”

รวมไปถึงงานของ**มณีรัตน์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ** (Maneerat Srisawat and Others, 2555, 327-342) ในงานวิจัยเรื่อง **“ภาวะโภชนาการของผู้ป่วยสูงอายุที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทั่วไป”** โดยให้ผลการศึกษาว่า “โครงสร้างประชากรไทยกำลังเปลี่ยนแปลงในทางที่กลุ่มผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น เป็นกลุ่ม ที่มีปัญหาสุขภาพและเจ็บป่วยกันมาก เป็นสัดส่วนหลักของผู้ป่วยในโรงพยาบาล และเป็นผู้ที่มี ปัญหาทุพโภชนาการ ซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพและผลลัพธ์การรักษา การได้รับการคัดกรองภาวะ โภชนาการตั้งแต่แรกรับและการประเมินภาวะโภชนาการ เป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการดูแล ด้านโภชนาการในผู้ป่วย หรือในงานวิจัยของ **ธีรยุทธ ชาวเกาะ** (Theerayuth Chaokor, 2015/2556) ในงานวิจัยเรื่อง **“การทอดทิ้งผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม”** ที่ทำการศึกษาถึง (1) สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม รวมไปถึง (2) บทบาทของนักพัฒนาชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม สิ่งที่พบในการวิจัยคือ (1) สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม มีสาเหตุมาจากปัจจัยทางด้านครอบครัว ตัวผู้สูงอายุเอง และการดูแล จึงส่งผลต่อการทอดทิ้งผู้สูงอายุ แนวทางการแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุควรเริ่มต้นแก้ไขตั้งแต่ครอบครัวปลูกฝังให้ลูกหลานตระหนักถึงความสำคัญของการทดแทนบุญคุณ และหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยงดูผู้สูงอายุ ภาครัฐและเอกชนจะต้องให้ความสำคัญแก่บุคคลที่อยู่ในช่วงวัยผู้สูงอายุมากขึ้น และมีบทลงโทษแก่ครอบครัวที่ทอดทิ้งผู้สูงอายุหรือทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุก็จะลดปัญหาลงได้ (2) บทบาทของนักพัฒนาชุมชนในการแก้ไขปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม คือจะมีการจัดประชาคมหมู่บ้าน จัดทำแผนชุมชน คอยดูแลในส่วนของงบประมาณที่จะได้รับจากทางภาครัฐในแต่ละปีเพื่อจัดทำกิจกรรมหรือเขียนโครงการในการแก้ไขปัญหา ติดต่อประสานงานกับประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่ ลงไปสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุในแต่ละปีเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลแล้วรายงานให้กับจังหวัดหรือหน่วยงานในส่วนที่เกี่ยวข้องทราบ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 59 จังหวัดสมุทรสงคราม

จังหวัดสมุทรสงคราม แบ่งเขตการปกครอง เป็น 3 อำเภอ, 36 ตำบล, 284 หมู่บ้าน จำนวนหลังคาเรือน 33,320 หลังคาเรือน ประกอบด้วยอำเภอ เมืองสมุทรสงคราม, บางคนที, อัมพวา

จำนวนประชากร :	141,075 คน	จำนวนผู้สูงอายุ :	24,374 คน
จำนวนเด็กแรกเกิดถึง 6 ปี :	7,258 คน	จำนวนผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง :	7,710 คน
จำนวนสตรีอายุ 35 ปี ขึ้นไป	38,673 คน	จำนวนผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ :	626 คน
จำนวนสตรีตั้งครรภ์ :	880 คน	จำนวนผู้พิการ :	1,948 คน
ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม			

ตารางที่ 1 สถิติข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม
(สำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม Online : 27 มิถุนายน 2561)

จากข้อมูลที่ปรากฏ โดยมีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ได้สะท้อนให้เห็นภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ต้องมีการเข้าไปดูแลจัดการ สร้างรูปแบบ แนวทางหรือวิธีการที่หลากหลายเข้าไปรองรับ แก้ปัญหา ดูแลกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรง โดยในการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าต้องมีการพัฒนาระบบรูปแบบ และแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการองค์รวมเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสมุทรสงครามต่อไป

สถานการณ์การจัดการดูแลผู้สูงอายในจังหวัดสมุทรสงคราม

จากข้อมูลจะพบว่าผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นประเด็นร่วมของสังคมไทยในองค์รวมกรณีผู้สูงอายุ โดยทางจังหวัดสมุทรสงคราม พร้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปกำหนดแนวทางในการดูแลผู้สูงอายุในองค์รวม จากข้อมูลที่พบมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ สร้างหลักหลักสูตรเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ หรือสร้างแนวทางเพื่อจัดการและดูแลผู้สูงอายุซึ่งสามารถนำมาประมวลรวมได้ดังนี้

1.การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม มูลนิธิเด็กและผู้สูงอายุจังหวัดสมุทรสงครามได้ตระหนักถึงปัญหาของสังคมผู้สูงอายุ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นเพื่อรองรับผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังมีข้อมูลว่า เมื่อ 29 กันยายน 2559 ได้มีการเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดสมุทรสงคราม ณ บริเวณโรงเรียนประกอบวิทยา ตำบลแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม โดยมี นางสาวจิตรา พรหมชุติมา ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นประธานเปิด เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หากผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และที่สำคัญหากได้รับการดูแลอย่างถูกต้อง และเหมาะสม ก็จะช่วยลดปัญหาทางสังคมของผู้สูงอายุและมีสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและ ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่า ไม่ได้ถูกทอดทิ้ง พร้อมกันนี้ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาคราชการและภาคเอกชนในการก่อสร้างอาคารโรงเรียน รุ่นแรกรับสมัครผู้สูงอายุเข้าเรียน จำนวน 84 คน โดยมีมหาวิทยาลัยสวนสุนันทา เป็นผู้กำหนดหลักสูตร โดยใช้หลักสูตรว่า **“ร้อยมาลัยลำดวน”** ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่จะมาเข้าเรียน

ในโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป สามารถช่วยเหลือตนเองได้ รวมทั้งไปถึง**โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม** ซึ่งโดยรวมภาครัฐได้เข้าไปส่งเสริมและรณรงค์ให้เกิดโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม เป้าหมายเพื่อบริหารจัดการผู้สูงอายุในองค์รวมกับหน่วยงานของราชการ

2.การสร้างแนวทางเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ หมายถึงการสร้างกิจกรรม สร้างการเรียนรู้ การสร้างแนวทางเฉพาะเพื่อเป็นส่วนเสริมการจัดการ หรือดูแลผู้สูงอายุ ดังปรากฏว่าทางจังหวัดได้จัดทำ Application เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีแนวทางปฏิบัติผ่านเครื่องมือสื่อสารในการพัฒนาตนเอง ดังมีข้อมูลว่า “**...สมุทรสงคราม!! เปิดสอนผู้สุงอายุเรียนเล่นแอพพลิเคชั่น เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรของ ร.ร.ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุพัฒนาตนเองครบทุกมิติ...**” (Tnews Online) ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลบ้านปรก ได้เปิดหลักสูตรสอนผู้สูงอายุที่โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองครบทุกมิติทั้งทางด้านสุขภาพจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ร่วมกับวิทยาลัยสารพัดช่างสมุทรสงคราม โดยครูผู้มีทักษะด้านคอมพิวเตอร์ได้เปิดอบรมเสริมให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุ การเรียนแอพพลิเคชั่นไลน์ (Application Life) เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุทันต่อโลกปัจจุบันที่โลกโซเชียลมีเดีย (Social Media) เป็นสิ่งจำเป็น อีกทั้งการเล่นไลน์ (Line) ยังเป็นการฝึกสมอง และยังมีกลุ่มมีเพื่อนที่จะทักทายกัน สื่อสารกับบุตรหลานป้องกันสมองเสื่อม นอกจากนี้ยังสามารถแชร์ประสบการณ์องค์ความรู้ต่างๆแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันผ่านทางแอพพลิเคชั่นไลน์ (Application Line) ทำให้มีสังคมที่กว้างขึ้น....” แนวทางดังกล่าวเป็นการเรียนรู้เสริมต่อการพัฒนาผู้สูงอายุ ที่โรงเรียนผู้สูงอายุที่บ้านปรก จังหวัดสมุทรสงคราม

3.สถาบันการศึกษาจัดทำหลักสูตรเพื่อสร้างผู้ชำนาญการด้านการดูแลผู้สูงอายุ จากข้อมูลที่ปรากฏ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ศูนย์จังหวัดสมุทรสงครามได้จัดตั้ง **“ศูนย์แห่งความเป็นเลิศในการดูแลผู้สูงอายุ”** เพื่อสร้างบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุ รองรับการดูแลผู้สูงอายุในองค์รวม ดังปรากฏมีข้อมูลว่า ศูนย์แห่งความเป็นเลิศในการดูแลผู้สูงอายุและนักศึกษาวิทยาลัยสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ศูนย์การศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดำเนินการสร้างองค์ความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ดังปรากฏข้อมูลว่า ออกบูธร่วมโครงการตลาดนัดชุมชนตามแนวทางตลาดประชารัฐท้องถิ่นสุขใจ ในงาน “ทานตะวันบาน เทศกาลแห่งความรัก” ณ อบต.บางนางลี่ เพื่อประชาสัมพันธ์ “ศูนย์แห่งความเป็นเลิศในการดูแลผู้สูงอายุ” ให้ชาว จ.สมุทรสงคราม ได้รู้จักกันอย่างแพร่หลาย โดยภายในงานได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างดี กิจกรรมภายในบูธมีดังนี้ - บริการนวดผ่อนคลาย คอ บ่า ไหล่ - วัดความดัน วัดไขมัน กล้ามเนื้อ ปริมาณน้ำในร่างกาย เพื่อคำนวณ BMI อันเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ดี ทั้งทางด้านกาย จิต ความคิด และปัญญา เป็นต้น



ภาพที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ในบทบาทเข้าไปสนับสนุนจัด “ศูนย์แห่งความเป็นเลิศในการดูแลผู้สูงอายุ” ที่เน้นการผลิตบุคคลากร การให้ความรู้และสร้างศูนย์ทางเลือกในการดูแลผู้สูงอายุ (ภาพ : ออนไลน์)

4.การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างองค์กร เครือข่าย เพื่อการจัดการตนเอง และชุมชน โดยเป็นกลไกภาครัฐ ที่เข้าไปส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ สร้างการเรียนรู้ และเครือข่ายในองค์รวม ดังปรากฏข้อมูลว่ามีการเปิดศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุภาคกลาง ที่จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2547 โดยถือเอาวันมหามงคลรำลึกถึงสมเด็จพระมหิตลาธิเบศอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (พ.ศ.2435-2472) พระบิดาแห่งการแพทย์ไทยเป็นวันเปิด โดยมีบุคคลเกี่ยวข้องอาทิ ศ.นพ.ประสพ รัตนากร ประธานมูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เข้าไปเป็นกลไกร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์รวมต่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงครามด้วย โดยศูนย์ดังกล่าวจากข้อมูลจะเป็นสถานที่ที่จะเป็นศูนย์กลางของผู้สูงอายุ ส่งเสริม พัฒนาให้ผู้สูงวัยมีความสุขกาย สุขใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และร่วมสร้างความเจริญให้สังคมในบริบทของพื้นที่และองค์รวมได้ต่อไป



ภาพที่ 2 การจัดตั้งองค์กร เครือข่ายเพื่อดูแลผู้สูงอายุ ร่วมกันในจังหวัดสมุทรสงคราม (ภาพ : ออนไลน์)

ดังนั้นภาพรวมของกลไกการดำเนินการในระดับจังหวัดและพื้นถิ่นที่สมุทรสงครามมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุในวงกว้าง และในจำนวนกิจกรรมทั้งหมด ส่งผลเป็นการขับเคลื่อนในภาพรวมเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดจังหวัดสมุทรสงคราม

ถอดบทเรียน แนวทางการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธโดยมีวัดเป็นฐานในการดำเนินการ ซึ่งได้ข้อสรุปจากการสังเกต สัมภาษณ์ และศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกรณีของวัดอินทารามดังปรากฏในงานของ ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต และคณะ (Phichet Thangto and Others, 2561) ในเรื่อง **“บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนต้นแบบวิถีพุทธ : กรณีศึกษาหลวงพ่อแดง วัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม”** และงานของ “พระครูพิศิษฏ์ประชานาถ (ประยูร นนฺทิโย) (Phrakru Pisithprachanart, 2560 : 439-455) เรื่อง **“บทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดอินทาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”** ซึ่งประมวลสรุปถึงแนวทางในการบริหารจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธ โดยมีวัดในพระพุทธศาสนาเป็นฐานได้ คือ

1.วัดสร้างองค์ความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ หมายถึงการมาวัดปฏิบัติธรรม ศึกษาพระพุทธศาสนาตามแบบชาวพุทธ ในการดำเนินชีวิต เช่น หลักความจริงของชีวิต หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ และคุณค่าของการใช้ชีวิต รวมไปถึงหลักธรรมอื่น ๆ ที่จะเข้าไปส่งเสริมการให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ เช่น กตัญญู ทิศ 6 หลักเมตตา เป็นต้น (สัมภาษณ์ 27 มิถุนายน 2561) โดยแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมบูรณ์ วัฒนะ** (Somboon Watana, 2016/2559) แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท Concept of Elderly Care in Theravāda Buddhism ที่ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการดูแลบิดาและมารดาในพระบาลีและแนวคิดการพัฒนามนุษย์เพื่อเสนอเป็นแนวคิดในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเสนอว่า ผู้สูงอายุ คือคนชราภาพ ผู้สูงอายุมีความสำคัญเป็นอย่างสูงต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา บิดาและมารดาได้รับการยกย่องไว้สูงส่งเทียบเท่าพระพรหม พระอรหันต์ ของบุตรและธิดา ควรอย่างยิ่งที่บุตรธิดาจะดูแลท่าน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้สุขสบาย แต่หากบุตรและธิดาปรารถนาจะตอบแทนบุญคุณท่านให้ยิ่งขึ้น ควรดูแลท่านให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น โดยช่วยให้ท่านประกอบ ด้วยสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ได้แก่ 1) ศรัทธาสัมปทา2) ศีลสัมปทา 3) จาคสัมปทา และ 4) ปัญญาสัมปทา



ภาพที่ 3 สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานสมุทรสงคราม ดำเนินการฝึกอบรมการทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรแปรรูป ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุตำบลบางนกแขวก ในระหว่างวันที่ 22 - 24 เมษายน 2561 เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรมมีความรู้ ทักษะฝีมือ ทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพ และมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยฝึกอบรม ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ต.บางนกแขวก อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม (ภาพ : ออนไลน์)

การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการดูแลบิดาและมารดา และแนวคิดการพัฒนามนุษย์ เพื่อเสนอเป็นแนวคิดในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

พบว่า แนวคิดในการพัฒนามนุษย์คือหลักธรรมไตรสิกขา ผู้สูงอายุคือมนุษย์ที่มีอุปการคุณต่อสังคมและอนุชน ท่านควรได้รับการดูแลอย่างดีที่สุด ดังนั้น จึงสังเคราะห์การดูแลบิดาและมารดาให้เป็นการดูแลผู้สูงอายุ โดยการดูแลท่านตามหลักการพัฒนามนุษย์ตามหลักธรรมเรื่องไตรสิกขาโดยอาศัยหลักภาวนา 4 เป็นเครื่องชี้วัดและวิธีปฏิบัติ ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม สามารถให้ท่านถึงพร้อมด้วยสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ชื่อว่าดูแลท่านและได้ตอบแทนคุณท่าน เพราะช่วยให้ท่านได้บรรลุจุดมุ่งหมาย (อรรถ) ของชีวิตที่เป็นสัมปรายิกัตถประโยชน์ หรือยิ่งขึ้นไปคือปรมัตถประโยชน์ ทิพวรรณ สุธานนท์ (Tippawan Sutanont, 2556/2013) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ โดยในงานวิจัยเสนอหลักคำสอนที่สอดคล้องกับผู้สูงอายุ ที่เสนอให้ ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุพบว่า หลักธรรมที่นำมาใช้ มีดังนี้ (1) ด้านร่างกาย ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 และหลักอายุวัฒนธรรม (2) ด้านจิตใจ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ 3 อิทธิบาท 4 สติปัฏฐาน 4 และมรณสติ (3) ด้านสังคม ได้แก่โลกธรรม 8 พรหมวิหาร 4 กัลยาณมิตตตา ขันติโสรัจจะ (4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ละเว้นอบายมุข ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และสันโดษ ผลที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุจากงานวิจัย สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุเข้าใจชีวิตมากขึ้นจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีศีลธรรมพื้นฐาน ทานอาหารแต่พอดี อาศัยอยู่ในที่ที่เหมาะสม ออกกำลังกายประจำ ทำบุญให้ทานอยู่เสมอ การทำบุญเป็นเหตุให้ความทุกข์ลดลงได้ การทำบุญเป็นเหตุให้จิตใจสงบ และมีสมาธิ หรือในงานของ วิภาวี เอี่ยมวรเมธ , อัจฉรา เอ๊นซ์ (Viphavee Iamvorameth, Ajchara Ant, 2548) ผู้สูงอายุในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ก็สะท้อนถึงวิถีศาสนา และวิถีวัฒนธรรมเพื่อการดูแลผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ดังนั้นประมวลรวมเกี่ยวกับวัดอันเป็นกรณีศึกษาได้มีการส่งเสริมผู้สูงอายุ โดยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาสื่อสารผ่านการแสดงธรรม พูด บรรยาย ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อรณรงค์ส่งเสริมให้ชาวพุทธเห็นความสำคัญและเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุตามหลัก “กตัญญู” เป็นสิ่งที่จะพึงปฏิบัติซึ่งวัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม ก็เป็นอีกวัดที่เป็นต้นแบบในการผลิตองค์ความรู้ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาด้วย




ภาพที่ 4 คณะนักวิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม พบสัมภาษณ์หลวงพ่อแดง นนฺทิโย เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ให้ข้อมูลของวัดกับการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา วิถีบุญวิถีศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ
(ภาพ : คณะนักวิจัย, สมุทรสงคราม, 27 มิถุนายน 2561)

2.วัดเข้าไปส่งเสริมการพึ่งพาตนเองตามแนวพุทธ หมายถึง วัดส่วนใหญ่ รวมทั้งวัดอินทาราม จะมีหลักการ หรือแนวคิดในเรื่องการส่งเสริมให้ชาวพุทธพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเป็นการยกจิตพัฒนาใจ พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธให้เกิดผลในทางปฏิบัติจนกระทั่งเกิดการขับเคลื่อนในการต่อสู้โรค ต่อสู้กับสภาพชีวิตในเชิงปัจเจก และมีผลเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังปรากฏในงานวิจัย

ของศิริวรรณ พิริยคุณธร และคณะ (Siriwan Piriyakoontorn and Others,2014 : 39-52) ในงานวิจัยเรื่อง **“ประสบการณ์การนำ หลักคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังในชุมชนชนบท”** ในการศึกษาได้นำหลักคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังในชุมชนชนบท อาทิ นำหลักคำสอนมาใช้เพื่อการยอมรับความเจ็บป่วย สู่ความเข้าใจในหลักสัจธรรมความไม่เที่ยงของชีวิต รวมทั้งเชื่อในเรื่องของ กรรมและผลของการกระทำ นอกจากนี้ยังมีการนำหลักคำสอนมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเมื่ออยู่กับ โรคเรื้อรัง โดยแนวทางที่ทำคือรู้จักปล่อยวาง มีสติอยู่กับปัจจุบัน ดำเนินชีวิตยึดทางสายกลาง ไม่ทำผิดศีล และมีเมตตากรุณา และทำบุญ เป็นต้น

3.วัดเข้าไปส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมตามแนววิถีทางศาสนา หมายถึง นอกเหนือจากหลักการที่เป็นส่วนนำ ดังปรากฏแนวคิดในเรื่อง บุญ บาป กตัญญูกตเวทิตา เมตตา หรือหลักทิศ 6 อันเป็นการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกในสังคมร่วมกันระหว่างสมาชิกในแต่ละระดับชั้นจะพึงปฏิบัติต่อกัน ทำให้เกิดพฤติกรรมและการกระทำเรียนรู้ร่วมกันภายใต้แนวคิด เกิดขึ้นและเป็นไปได้ ทั้งก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติร่วมกัน การออกแบบกิจกรรม เช่น การเปิดตลาด การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกันในทางวิถีทางศาสนา รวมไปถึงการส่งเสริมกิจกรรมอันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกัน ทำอาหารเพื่อทำบุญ ทำครัวช่วยงานวัด และกิจกรรมที่เนื่องด้วยการกระทำร่วมกัน และเป็นประโยชน์ต่อกันและกัน ดังปรากฏที่วัดอินทารามในโอกาสงานบุญและงานทางศาสนาตลอดทั้งปี เป็นต้น

4. วัดเป็นศูนย์กลางทำกิจกรรมในการให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นคือวัดได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่ในการกระทำกิจกรรม ดังกรณีที่วัดอินทาราม ได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุหารายได้ด้วยตนเอง โดยวัดส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำผลิตผลทางการเกษตร และสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน มาออกร้าน ขายส่ง ขายปลีก เพื่อให้ผู้สูงอายุ มีรายได้เป็นของตนเอง รวมทั้งให้มีกิจกรรมอันจะพึงกระทำในแต่ละวัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมของชีวิตในแต่ละช่วงเวลา



ภาพที่ 5 คณะนักวิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม พบสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุกับการ นำผลิตผลทางการเกษตรมาจำหน่ายในตลาดลานวัดอินทาราม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทางเศรษฐกิจ
(ภาพ : คณะนักวิจัย, สมุทรสงคราม, 27 มิถุนายน 2561)

5.วัดเป็นกลไกร่วมกับชุมชนและหน่วยบริหารจัดการผู้สูงอายุในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ หมายถึง วัดอินทาราม ได้เป็นกลไกสำคัญในการจัดการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุร่วมกับ

หน่วยการจัดการอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการบริหารจัดการผู้สูงอายุ โดยมีการประสานสอด แนวทางหลักคิดทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมไปด้วย เช่น การจัดดำเนินฌาปนกิจสงเคราะห์ สำหรับผู้เสียชีวิตและผู้สูงอายุ การสร้างแนวปฏิบัติด้านสามัคคีธรรม ภายใต้กิจกรรมโครงการลงแขก ลงคลอง ที่ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน มาร่วมกันทำกิจกรรมตามแนวพุทธ เช่น ผู้สูงอายุ จัดเตรียมอาหาร คนหนุ่มสาว ช่วยกันทำความสะอาดคูคลองภายใต้แนวคิดคูคลองเป็นแหล่งผลิตอาหาร เป็นที่มาของความสมบูรณ์นับแต่อดีต แม้ในปัจจุบันจะเปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงนิเวศวิทยา ดูหิ่งห้อย ก็ตาม แต่สายน้ำ คู คลองก็ยังเป็นเส้นทางหลักของการท่องเที่ยวสายวัฒนธรรม วิถีชีวิต ดังนั้นกิจกรรมดังกล่าวจึงเกิดขึ้นภายใต้แนวทางของวัดอินทาราม โดยหลวงพ่อแดง นนฺทิโย ทำให้เกิดการขับเคลื่อนกระทำรวมหมู่ ภายใต้หลักปฏิบัติสามัคคีอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการประสานกิจกรรมร่วมกับวัด ชุมชน และสมาชิกในชุมชนทั้งผู้สูงอายุ เด็ก วัดในพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น



ภาพที่ 6 วัดกับการเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา วิถีบุญวิถีศาสนาสำหรับผู้สูงอายุการดำเนินกิจกรรมตามแนวพุทธ (ภาพ : คณะนักวิจัย, วัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม, 27 มิถุนายน 2561)

การที่วัดอินทาราม มีพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นผู้พานำ ทำกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุผ่านความเป็นวัด ผ่านกิจกรรมทางศาสนาได้สะท้อนให้เห็นว่าได้ก่อให้เกิดผลเป็นการขับเคลื่อน รวมไปถึงทำให้เกิด (1) การใช้แนวทางหลักคำสอนทางในทางพระพุทธศาสนาเป็นการส่งผ่านแนวคิดผู้สูงอายุเป็นผู้รู้ราตรีนานมีประสบการณ์มาก ทรงคุณค่าในฐานะผู้มีประสบการณ์ชีวิต ที่จะส่งผ่านสืบทอด จากรุ่นสู่รุ่นได้จดจำเล่าขานแบบ **“ปราชญ์ชาวบ้าน”** เป็นต้น (2) การส่งผ่านแนวคิดการดูแลผู้สูงอายุผ่านแนวคิด **“กตัญญู”** การกระทำตอบต่อผู้เคยมีอุปการคุณ ผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณูปการต่อลูกหลาน ลูกหลานจะต้องปฏิบัติต่างตอบเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู (3) แนวคิดเรื่องหน้าที่ (ทิศ 6) อันพึงประทำต่อผู้มีสถานะต่าง ๆ รวมทั้งบุพการีพ่อแม่ ที่มีความสำคัญในฐานะเป็นบุคคลสำคัญที่เป็นต้นแบบต้นอย่าง รวมทั้งแนวทางที่ยกมาอันเป็นส่วนหนึ่งจะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์รวมด้วย



ภาพที่ 7 วัดกับการเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา วิถีบุญวิถีศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมลงแขกลงคลองเพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรมในชุมชน (ภาพ : วัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม, 15 กรกฎาคม 2561)

สรุปแนวทางการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม

สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แนวคิดและอุดมคติว่าด้วยเรื่องความกตัญญูอันเป็นสิ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อบุพการี อันหมายถึงผู้สูงอายุต้องการได้รับการดูแลตามหลักกตัญญู หลักทิศ 6 บุตรหลาน ญาติ สายโลหิต พึงมีหน้าที่ปฏิบัติต่อบุพการี ชุดองค์ความรู้เหล่านี้จะเป็นแนวทางร่วมให้เกิดการดูแลผู้สูงอายุ การรณรงค์ผ่านการเทศน์ สอนบรรยาย และให้คำแนะนำที่ถูกต้อง รวมไปถึงการที่วัดในพระพุทธศาสนา ได้รณรงค์ผ่านหลักการ หลักปฏิบัติและวิธีการปฏิบัติทั้งในส่วนแนวทางที่ถูกต้อง และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและเป็นไปได้ ดังกรณีวัดอินทาราม วัดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้กำหนดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีผ่านกิจกรรม (1) วิถีบุญวิถีทางศาสนา ทำให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดและผู้สูงอายุโดยมีกิจกรรมทางศาสนา ทำบุญตักบาตร เนื่องในวันพระ วันอุโบสถ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และบุญวิถีอื่น ๆ ที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา (2) กิจกรรมเชิงสังคมศาสนา กรณีการส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมในแบบสามัคคีธรรม เช่น ลงแขกลงคลอง ที่มีเป้าหมายเพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี การทำฌาปนกิจสงเคราะห์ การส่งเสริมการออม เป็นต้น (3) การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีอาชีพ มีรายได้ที่เหมาะสมกับวัยผ่านกิจกรรมตลาดชุมชนในวัด เป็นต้น ดังนั้นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธที่ปรากฏที่วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงครามจึงเป็นต้นแบบอย่างหนึ่งในการจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งให้มีการศึกษา ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ขับเคลื่อนในองค์รวมต่อวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับผู้สูงอายุได้ปฏิบัติ และส่งต่อให้เป็นต้นแบบและวัดตัวอย่าง ชุมชนตัวอย่าง เป็นแนวปฏิบัติโดยมีเป้าหมายใช้วัดเป็นฐานในการบริหารจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณหลวงพ่อแดง นนฺทิโย (พระครูพิศิษฏ์ประชานาถ), พระเอกลักษณ์ อชิโต แห่งวัดอินทาราม อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่วิจัย เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2560 และเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2561 และนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการวิจัยและนำมาเรียบเรียงเป็นองค์ความรู้จากการถอดบทเรียนเป็นบทความดังปรากฏ

Reference

Luangpor Dang Nandiyo, Wat Inraram Temple, Samuthsongkram Province, 16th October 2017 and 26 th June 2018. [Interviews]

Maneerat Srisawat,Panvadee Putwatthana,Manee Arphanunthikul. Nutritional Status of Elderly Patients Admitted to General Hospital-ภาวะโภชนาการของผู้ป่วยสูงอายุที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทั่วไป. Ramathibodi Nursing Journal [Internet]. Vol 18 No 3 (2555): กันยายน-ธันวาคม 25551 [cited 25 June 2018];18 (3) : 327-342. Available from: https://www.tci-thaijo.org/index.php/RNJ/article/view/8890

Office of TNWES. (2560). Samuthsongkram!! Open Course for Elderly to Learn and Play Applicaton, One Major in Couse of Elderly School for Support Elder for Self-Development to full Site” . Available from http://www.tnews.co.th/contents/342677, Search 26 July 2018.

Phrakru Pisithprachanart (Prayoon Nandiyo). (2560). “Role of Communities to Development of Wat Intraram, Ampava District, Samuthsongkram Province. *Journal of MCU of Social Science Review.* 6 (2) : 439-455.

Phichet Thangto and Others. (2561). “The Role of Buddhist Monks and Buddhist Oriented Community Development: A Case Study of Luang Por Dang Wat Intraram, Samutsongkram Province. ”, The 17th National and 1st International Community Social Development *(CSD)* “Virtues, Ethics and Sustainable Development” 28-31th January 2018, Mahachulalongkornrajaviyalaya University , Lamsai Sub-District, Vangnoi District, Pranakornsriayutthaya Province.

Pianmanakit S, Puttaruksa P, Sarika S, Kuptniratsaikul V. Balance ability of the community-based elders in Amphawa district. Thai Journal of Physical Therapy [Internet]. 16 Aug 2017 [cited 25Jun.2018]; 39(2):52- 62.

Siriwan Piriyakoontorn Quantar Balthip Kanittha Naka. (2014). Experiences of the Rural Elderly with Chronic Illnesses in Applying the Buddha’s Teachings to their Life**.** Songklanagarind Journal of Nursing. 34 (2) May - August 2014 : 39-52.

Somboon Watana.(2016/2559). Concept of Elderly Care in Theravāda Buddhism. *Academic Journal of Humanities and Social Science, Burapha University.* 24 (44) (January-April 2016): 173-193.

Tippawan Sutanont. (2556/2013). An application of Buddhist Principle for Old Aged Peoples Happy Living. Thesis of Master of Arts (Buddhist Studies) : Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Theerayuth Chaokor. (2015/2556). Abandonment of the elderly in Samutsongkhram. Independent Study on Public Administration : Muban Chombueng Rajabhat University.

Viphavee Iamvorameth,Ajchara Ant. (2548). Elderly in Buddhism and Thai Culture. Bangkok : Chulalongkorn University.

แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

Water Management to Solve the Problems of Li River Basin Farmers Of theTambon Administration Organization Forest of Ban Chang, Lamphun Province.

นายวสิษฐ์พล กูลพรม[1]
ดร.ทักษิณ ประชามอญ[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน และ เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ในฤดูแล้งขาดน้ำใช้เพื่อการเกษตร แนวทางในการแก้ไขจึงมีการบริหารแบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ ระดับต้นน้ำมีการปลูกป่าชดเชย มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าช่วยเช่น การบวชป่า/บวชต้นไม้ การเลี้ยงผีขุนน้ำ ปลูกจิตสำนึกในการรักษ์ป่าป่าต้นน้ำลำธารไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า แนวทางการบริหารจัดการระดับกลางน้ำมีการทำฝายชะลอน้ำ ฝายแม้ว มีการขุดบ่อบาดาลใช้ร่วมกันในกลุ่มเกษตรกร มีเครือข่ายเกษตรกรร่วมกันดูแลรักษาน้ำ แนวทางในการบริหารระดับปลายน้ำมีหน่วยงานภาครัฐเช่น เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลมาให้องค์ความรู้ด้านการรักษาน้ำให้แก่เกษตรกรรม หรือผู้ใช้น้ำก็จะมีการรณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทำลายแม่น้ำลำคลอง ช่วยกันปกป้องรักษา อันจะก่อให้เกิดผลเสียรักษาน้ำ เช่น ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ไม่ทิ้งน้ำเน่าเสีย และสารพิษต่างๆลงสู่แม่น้ำ มีเครือข่ายช่วยกันดูแลรักษาน้ำไม่ให้กระทบต่อประชาชนที่ใช้น้ำ โดยมีส่วนร่วมเพื่อดูแลรักษาน้ำที่เป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการน้ำ,เพื่อแก้ปัญหาเกษตรกร,ประสิทธิภาพและยั่งยืน

ABSTRACT

Research Water Management for Problem Solving of Li River Basin Farmers Banthong District, Lamphun Province To study the water management of the Klong Pa Pa agriculture, Ban Hong district, Lamphun province to study the solution of water problems in the Liethai agriculture, Tambon Pa Plu, Ban Hong district, Lamphun province. Amphoe Ban Chang, Lamphun Province

[1] วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The results showed that the problem of farmers in the dry season was lack of water for agriculture. There are three levels of management. The use of local wisdom to help. Cloistered forest The ghost soup Raise consciousness in forest conservation, forest upstream, not to deforestation. Medium water management practices have been made to slow down the dam. Miao weeds are digging wells together in the farmer group. Have a network of farmers together to maintain water. Downstream management approaches include government agencies such as agriculture, districts, officials from subdistrict administration organizations, and knowledge on water treatment for agriculture. Or water users will be campaigning not to destroy the river. Help protect It will result in waste water treatment such as not dumping waste in the water. Do not throw away the rotten water. And toxic substances into the river. There is a network to help maintain the water does not affect people who use water. Participating to maintain a sustainable water.

Keywords: Water management, to solve the farmers problem, efficiency and sustainability.

1. บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งอุปโภคและบริโภคการทำการเกษตรกรรม การทำอุตสาหกรรม การคมนาคม การผลิตพลังงาน การท่องเที่ยว รวมถึงมีความสำคัญในเชิงนิเวศวิทยา ที่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศต่าง ๆ ด้วย การเพิ่มขึ้นของประชากร และการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจ ทำให้การใช้น้ำทั้งทางตรงเพิ่มขึ้น ในขณะที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่องเกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดินทำให้ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาภัยแล้ง การทิ้งน้ำเสียของเกษตรกร อุตสาหกรรม ยังไม่มีแหล่งระบายน้ำที่ชัดเจน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำอีกด้วย

แม่น้ำลี้เป็นแม่น้ำสายหลักหล่อเลี้ยงเกษตรกรในตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน มาช้านาน เกษตรกรที่นั่นมีการทำการเกษตรหลายด้าน เช่น ปลูกกระเทียม กะหล่ำปลี ลำไย และอื่นๆ และตำบลป่าพลู ตั้งอยู่ในเขตรับผิดชอบดูแลด้านการบริหารปกครองของ องค์การบริหารตำบลป่าพลู ซึ่งต้องมีหน้าที่ดูแลอย่างทั่วถึง และเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่ยั่งยืน การจัดการน้ำแบบบูรณาการ โดย หลักการแล้ว การจัดการน้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ โดยด้านใดด้านหนึ่ง แบบเอกเทศ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องผสมผสาน รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยหลายวิธีและทุกชุมชนยอมรับ จึงจะนำไปสู่ การจัดการหรือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ ได้อย่างสัมพันธ์กัน ในภาวะปัจจุบันเราต้อง บริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรน้ำและดำเนินงานหลายด้านอย่างเป็นระบบ เป็นองค์รวม แล้วค้นหาแนวทางแก้ไข อย่างเป็นระบบ ครบวงจร ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ให้บังเกิดประโยชน์กับผู้คน แบบ “มุ่งถึงประโยชน์คนส่วนใหญ่” ในลุ่มน้ำเป็นหลัก

ประวัติความเป็นมาของน้ำลี้น้ำแม่ลี้ หรือ แม่น้ำลี้ เป็นแม่น้ำสำคัญในจังหวัดลำพูน ต้นกำเนิดจากดอยขุนแม่กวง ในอำเภอทุ่งหัวช้าง ไหลผ่านอำเภอลี้ อำเภอแม่ทา และอำเภอบ้านโฮ่ง ไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่อำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีความยาวทั้งสิ้น 210 กิโลเมตร ประชาชนที่

อาศัยอยู่ใต้แม่น้ำลี้ใช้น้ำในการทำการเกษตรและอื่นๆ มาหลายชั่วอายุคน แต่สภาพของแม่น้ำลี้ในปัจจุบันจะแห้งขอดเป็นเวลากว่า 8 เดือนในหนึ่งปี คนลุ่มน้ำลี้จะโชคดีอยู่บ้างก็เฉพาะในช่วง 4 เดือนที่พอจะอาศัยน้ำในฤดูฝนที่มีฝนตกบ้างให้ไหลเข้าลำเหมืองไปทำการเกษตร

ปัญหาด้านน้ำของแม่น้ำลี้ที่มีผลกระทบต่อเกษตรกรเขตลุ่มน้ำลี้ ซึ่งปัญหาอยู่ตรงบริเวณกลางน้ำคือแม่น้ำลี้มีต้นน้ำอยู่ที่ อำเภอทุ่งหัวช้าไหลผ่านอำเภอลี้ อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง ไหลรวมกับแม่น้ำแม่ทา และแม่น้ำปิงที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นบริเวณกลางน้ำที่ประสบปัญหาซึ่งอยู่ระหว่างตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยอยู่สภาพปัญหาก็คือเกษตรกรขาดน้ำสาเหตุจากเกษตรกรที่อยู่บริเวณดังกล่าวปิดทางน้ำไม่ให้ไหลแล้วกัดน้ำเข้าไร่สวนตนเอง เกษตรกรรายอื่นที่อยู่ใต้น้ำลงมาจึงไม่สามารถใช้น้ำได้อย่างเต็มที่ ประเด็นต่อมาคือ เมื่อถึงฤดูฝนเกิดปัญหาที่รุนแรงคือน้ำทุ่มบริเวณหมู่บ้านในเขตประชากรตำบลป่าพลูเกือบทุกๆปี สาเหตุคือการที่ไม่มีการขุดรอกบริเวณแม่น้ำลี้ น้ำไหลผ่านไม่สะดวกจึงก่อให้เกิดน้ำท่วมประกอบกับหมู่บ้านในเขตตำบลป่าพลูหลายหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ไม่สูงกว่าระดับน้ำมาก จึงเป็นปัญหาน้ำท่วม แต่ถ้ามีการขุดรอกน้ำให้ลึกลง น้ำไหลผ่านได้สะดวก ในฤดูฝนน้ำก็อาจจะไม่ท่วมในหมู่บ้านดังกล่าว

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัย สนใจที่จะศึกษาการการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เพื่อให้เกิดการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถช่วยแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชาวเกษตรกรลุ่มน้ำลี้อย่างยั่งยืน และเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะว่าอยากให้เกษตรกรที่อยู่เหนือน้ำเห็นอกเห็นใจไม่เห็นแก่ตัวกักน้ำเข้าสู่ไร่นาตนเอง และอยากให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้มีการดูแลเกษตรกรโดยการแก้ปัญหาน้ำไม่เพียงพอโดยการสร้างฝายชะลอน้ำในบริเวณที่มีปัญหา และมีการขุดรอกน้ำเพื่อไม่ให้เกิดการน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ในส่วนนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตรของเกษตรกร และแก้ปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนสืบไป

2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาบริบท และการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

2 เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

3 เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรรมลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

3.วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน

4. ผลการวิจัยพบว่า

4.1 บริบทชุมชนของประชาชนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้จัดตั้งตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2539 ได้ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 113 ตอนที่ 9 ลงวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2539 ลำดับที่ 1552 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ได้กำหนดตราประจำองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู เป็นรูป ภูเขา ทุ่งนา พระอาทิตย์ และราชสีห์ อันเป็นการบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ รักสงบ และมีทิศทางที่สว่างภายใต้กระทรวงมหาดไทย ที่ตั้ง ตำบลป่าพลูอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอบ้านโฮ่ง ตามเส้นทางของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 106 มาจากอำเภอเมืองลำพูน ผ่านอำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และสิ้นสุดที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน)เนื้อที่ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู มีเนื้อที่ทั้งหมด 202,506 ไร่ หรือ ประมาณ 324.01 ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอบ้านโฮ่งประมาณ 553 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ ตำบลป่าพลูพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน แบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1.ภูเขา 2.ที่ลาดเชิงเขา 3.พื้นที่ดอน ลาดลูกฟูกตามสองฝั่งของแม่น้ำลี้และที่ราบระหว่างเชิงเขา ตามลำห้วยและแม่น้ำสาขา เช่น น้ำแม่ลอบ น้ำแม่หาด และห้วยวังหลวง อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำป่าไม้และแร่ธาตุ และเป็นแหล่งเหมืองหินอุตสาหกรรม ชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบสองฝั่งลำน้ำลี้ และลำน้ำแม่ลอบในส่วนที่เป็นที่ราบ และจัดพื้นที่ทำการเกษตรตั้งแต่ที่ราบลุ่มจนถึงที่รอบเชิงเขาใกล้ๆ ที่อยู่อาศัย ปัญหาต่างๆ ของสภาพภูมิประเทศ คือที่ลอบลุ่มมักจะเกิดปัญหาน้ำหลากท่วมในช่วงปีที่มีฝนตกมาก และที่ราบเชิงเขามักจะพบปัญหาขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำทำการเกษตร และพื้นที่เฉลี่ยน้อยมากประมาณหลังคาเรือนละ 3 ไร่จำนวนหมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลป่าพลูมีจำนวนหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน โดยอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลเต็มทั้งหมู่บ้าน ในจำนวนนี้มีหมู่บ้านกระเหรี่ยง จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยหละ, หมู่ที่ 7 บ้านป่าแป๋, หมู่ที่ 11 บ้านห้วยโทก, หมู่ที่ 13 บ้านใหม่พัฒนา, หมู่ที่ 14 บ้านใหม่ศรีบุญเรือง ประชากร องค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 2,497 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ทั้งหมด 7,673 คน แยกเป็นชาย 3,854 คน หญิง 3,836 คน

4.2 วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

1. การบริหารจัดการระดับต้นน้ำ เกษตรกรลุ่มน้ำลี้ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำ เพราะต้นน้ำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการบริหารจัดการตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน ถือเป็นการรักษาต้นน้ำลำธารอีกแนวทางหนึ่ง 1.การบวชป่า 2.การปลูกป่า การปลูกป่าทดแทน 3. การเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีต้นน้ำ

การบวชป่า หรือบวชต้นไม้ จะเริ่มตั้งแต่การสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าน่าจะถูกลักลอบตัดซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญาไม้ จากนั้นชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเซ่น

สังเวยเจ้าป่าเจ้าเขา เครื่องสังเวยจะประกอบด้วย ข้าวเหนียวสุก 1 ปั้น กล้วยสุก 1 ลูก หมากคำ พลูใบ ผ้าเหลืองตามจำนวนต้นไม้ ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ น้ำขมิ้นส้มป่อย จากนั้นก็สร้างศาลเพียงตาสำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาคอยปกปักรักษาต้นไม้ แล้วทำพิธีไหว้พระแม่ธรณี ใช้หมากพลูตามธรรมเนียมทางเหนือ สำหรับการบวชต้นไม้ จะมีผ้าเหลือง (สุดแล้วแต่ว่าจะบวชต้นไม้กี่ต้น) ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์และส้มป่อยจากนั้นโยงด้ายสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ในบริเวณป่า แล้วโยงมายังสถานที่ทำพิธี ซึ่งจะมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานมีพระสงฆ์และอาจารย์ (หมอเวทมนตร์) ทำพิธีเชิญเทวดาอารักษ์ ผีป่า ผีเขา ทำพิธีเซ่นสังเวยเทพารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ดูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า

ดังนั้นการบวชป่าจึงถือได้ว่าเป็นการปกป้องป่า ป้องการตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอีกประการหนึ่ง

การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรรควิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิถีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขาในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง สำหรับเกษตรกรตำบลป่าพลูได้มีการปลูกป่าทุก ๆ ปีโดยมีหน่วยงานหลายภาคส่วนมีส่วนร่วมในการปลูกป่าเพื่อทดเชยป่าไม้ที่ถูกทำลายไป เป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติอันเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธาร

2.การบริหารจัดการระดับกลางน้ำ ของเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ การบริหารระดับกลางน้ำ ก็จะมีการปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรรณรงค์ช่วยกันรักษาแม่น้ำลำธาร ให้มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำไม่เพียงพอ โดยมีการขุดบ่อบาดาลร่วมกันใช้หลายๆครอบครัว ร่วมถึงได้รับงบประมาณทางภาครัฐมีการสร้างฝายกั้นน้ำขึ้นในบ้านเกาะทุ่งม่านเพื่อแก้ปัญหาน้ำไม่เพียงพอ นอกจากนั้นยังมีการสร้างฝายแม้วกั้นน้ำไว้บนดอยเพื่อกันน้ำไว้ใช้ช่วงฤดูแล้งอีกทางหนึ่ง

3. การบริหารจัดการระดับปลายน้ำ สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาระดับปลายน้ำนั้น ได้มีหน่วยงานทางภาครัฐมาให้องค์ความรู้ ด้านการบริหารจัดการน้ำ เช่น เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีการบรรยาย ประชาสัมพันธ์ แจกแผ่นพับ ได้มีการเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมรับฟัง และช่วยกันแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางในการช่วยกันแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ได้ทราบถึงปัญหาต่างที่เกิดขึ้น และได้หาทางแก้ไขปัญหาเช่น น้ำเน่าเสีย สาเหตุเกิดจากการทิ้งน้ำเสีย การทิ้งขยะ ถุงพลาสติก ยาฆ่าแมลง และสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงสู่แม่น้ำก่อให้เกิดปัญหาต่อผู้อุปโภค บริโภคตลอดถึงสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรเอง การให้คำแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐทำให้ประชาชนซึ่งเป็นเกษตรกรได้นำความรู้ไปปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี และจะทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนสืบไป

4.3 อภิปรายผล

จากสภาพบริบททั่วไปของประชาชนตำบลป่าพลูมีสภาพที่สามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับน้ำของเกษตรกรได้ ประชาชนมีอาชีพทางการเกษตรอยู่แล้ว มีความตั้งใจในการมีส่วนร่วมช่วยแก้ไยปัญหาดังกล่าว รับฟังหรือให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหา อีกอย่างหนึ่งตำบลป่าพลูนั้นมีแหล่งต้นน้ำลำห้วยหลายสายที่หไลลงมารวมกันกับแม่น้ำลี้ที่เป็นแม่น้ำสายหลักอยู่แล้ว ดังกล่าวมาแล้วว่าเกษตรกรตำบลป่าพลูนั้นมีผลผลิตทางการเกษตรมากมาย เช่น กระเทียม หอมแดง ลำไย เป็นต้น เพราะตำบลป่าพลูมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก แต่ปัญหาด้านน้ำนั้นย่อมมีผลกระทบต่อกระเกษตรกรเกือบทุกที่ย่อมต้องแก้ไขปัญหาให้หมดไปเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งชาวเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ก็พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง เช่นขุดบ่อน้ำบาดาลใช้ร่วมกัน สร้างฝายกั้นน้ำเป็นต้นซึ่งก็สามารถแก้ไขปัญหาน้ำได้ในระดับหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อดิศวร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ ประคองศรี(2553)[3] ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตร ในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.): กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น พบว่า ปัจจัยการการจัดเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพ โดย อบต. ให้การสนับสนุน กระตุ้นให้บุคคลทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมในการจัดการด้วยความยุติธรรม การมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของผู้ใช้น้ำ ในการบำรุงรักษา บูรณะซ่อมแซม ระบบชลประทาน ให้สามารถใช้งานได้ดีอยู่เสมอ มีการใช้น้ำ อย่างประหยัด สภาพสังคมในชนบท เป็นแบบเครือญาติ จึงไม่มีความขัดแย้งในการใช้น้ำ สร้างความเข้มแข็ง ด้านการจัดการ ให้กับหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้ใช้น้ำให้การยอมรับ และปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ ในการจัดการน้ำ ระบบส่งน้ำและกระจายน้ำ ระบบสูบน้ำ รวมถึงระบบนิเวศ ของพื้นที่ชลประทาน กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความยั่งยืนถาวร มีเอกภาพ และมีความเป็นอิสระในการ ตัดสินใจ การผลิตพืชให้ผลผลิตสูง

1) แนวทางการบริหารจัดการ"ระดับต้นน้ำ"

ต้นน้ำถือว่าสำคัญยิ่งเพราะเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำธาร น้ำจะอุดมสมบูรณ์ได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของต้นน้ำที่มีระบบสมดุลทางนิเวศวิทยา คือต้องมีความชุ่มชื้น มีความอุดมสมบูรณ์มีป่าไม้อย่างหนาแน่นสามารถดูดซึมซับน้ำไว้ได้ มีน้ำเพียงพอไม่แห้งแล้งในยามฤดูแล้ง มีน้ำไหลตามปกติให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ สำหรับการบริหารจัดการน้ำระดับต้นน้ำของเกษตรกรตำบลป่าพลูพบว่ามีการบริหารจัดการอยู่หลากหลายแนวทาง ได้แก่ การปลูกป่าชดเชย ซึ่งทำทุกปีในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานทางภาครัฐร่วมมือกันรณรงค์ปลูกป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้งของป่าต้นนี้ ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐต่างร่วมมือ ร่วมใจกันอย่างเข้มแข็ง สอดคล้องกับ เพชรอำไพ มงคลจิรเดช และคณะ (2557) ศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชนเขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศ ไทยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและปัญหา อุปสรรคตลอดจนแนวทางการแก้ไขในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในแผนฟื้นฟู อนุรักษ์ป่า ต้นน้ำลำธารและป่าชุมชน เขื่อนศรีนครินทร์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศ

---

[3]อดิศวร ศรีเมืองบุญ และประสิทธิ์ ประคองศร, ศึกษาเรื่อง" **สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตรในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.):** กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น", พศ. 2553

ไทย (กฟผ.) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยปรากฏการณ์วิทยา เก็บรวบรวมข้อมูลจาก เอกสาร การ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารเขื่อนศรีนครินทร์ และพนักงานแผนก ประชาสัมพันธ์และชุมชนสัมพันธ์เขื่อนศรีนครินทร์จำนวน 3 คน และผู้แทนจากชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ เขื่อนศรีนครินทร์จำนวน 5 คนผลการวิจัยพบว่า กฟผ. ได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของ การดำเนินการตามแผนฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม 2) การให้ความรู้แก่ชุมชน 3) การวางแผน 4) การดำเนินงานตามแผน 5) การติดตามประเมินผล ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ทัศนคติในการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนขาดความตระหนักใน ประโยชน์ของโครงการ ทัศนคติและรูปแบบการบริหารงานชุมชนสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อ สังคมของ กฟผ. และการเลือกโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนของกฟผ.แนวทางการ แก้ไขคือ การหาแนวร่วมที่มีอิทธิพลกับชุมชน การนำบุคคลภายนอกมาให้ความรู้และจัดเวทีเสวนา ร่วมกับชุมชน การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของแผนงาน และการลงพื้นที่ด้วยจิตอาสา เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2) แนวทางการบริหารจัดการ “ระดับกลางน้ำ”

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการน้ำระดับกลางน้ำ ของเครือข่ายเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกร และองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลูนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แนวทางการบริหารระดับกลางน้ำได้แนวทางได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาน้ำระดับกลางน้ำ เกษตรกรลุ่มน้ำลี้นั้นมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สำหรับกลางน้ำนั้นได้มีการรณรงค์ให้มีการช่วยกันดูแล กลางน้ำนั้นประชาชนได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ทั้งอุปโภคและบริโภค ด้านการเกษตรอย่างทั่วถึง ประชากรหลายครัวเรือนมีการ การสร้างฝายแม้ว การสร้างฝายชะลอน้ำ ขุดบ่อน้ำ ขุดบ่อบาดาล บริเวณสวน ไร่ นา ของตนเอง บางทีก็มีการทำด้วยกันออกค่าใช้จ่ายร่วมกัน เพื่อความประหยัดค่าใช้จ่าย นับได้ว่าเป็นแนวทางของการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำร่วมกันอีกแนวทางหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับ นิศาชล ทองขาว[4] ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไข ปัญหาความ ขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำและบทบาท การมีส่วนร่วม ของชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำจากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ชาวบ้าน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้างตอนกลางที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านปง จำนวน 367 คน และผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 20 คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถามความคิดเห็น ถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาความขัดแย้ง การเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ความ ขัดแย้ง เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำใน 2 ลักษณะ คือ 1. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 102 2. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิจัยทางสังคมศาสตร์SPSS ใช้ สถิติการแจกแจงความถี่ค่าร้อยละ และใช้ค่า Chi –

[4] นิศาชล ทองขาว,**การมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ :** กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัด เชียงใหม่

square หาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรเพื่อ ทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า 1. การเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม มีส่วนสำคัญที่เป็น สาเหตุ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในการแย่งชิงน้ำโดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นนายทุน ที่กักเก็บ น้ำใช้เฉพาะกิจการของตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ แม่ ตาช้าง จัดเป็นปัญหาทางด้านสังคมและเป็นปัญหาสาธารณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นส่วนใหญ่ เสีย ประโยชน์จากกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกรุกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทำให้การเอื้อเฟื้อ แบ่งปันมีน้อยลง 2. การรวมตัวกันของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการจัดสรรทรัพยากรน้ำมีสาเหตุ หลายประการ คือ ปัญหาการเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม ปัญหาขาดแคลน น้ำในการ อุปโภคบริโภค ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการรุกล้ำลำน้ำสาธารณะ ซึ่งสิ่ง เหล่านี้เป็น ปัจจัยสำคัญ ที่ผลักดันให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและรวมตัวกัน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังไม่มีบทบาทเท่าที่ควร และไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร น้ำถ้าจะมีก็เพียงเข้าร่วมประชุมในหมู่บ้าน หรือร่วมแสดงความคิดเห็นในเวทีอื่นๆ เท่านั้น 2.การปลูกจิตสำนึกในการดูแลรักษาน้ำ แม่น้ำให้คุณค่ามากมายหลายด้านดังนั้นการดูแลรักษาน้ำต้องมีการปลูกจิตสำนึกให้ช่วยกันหลายๆ ฝ่ายเพื่อรักษาผลประโยชน์ในการใช้สอยน้ำร่วมกัน ในตำบลป่าพลูได้มีการปลูกฝังจิตสำนึกประชากรให้ช่วยกันเห็นคุณค่าของน้ำ โดยลำดับมาจากต้นน้ำ เช่น ช่วยกันรักษาต้นน้ำ เช่น บวชป่า ปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำหรือแม้ว ร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นต้นมาตามลำดับ พอถึงกลางน้ำผู้นำชุมชนก็จะช่วยกันรณรงค์ ปรึกษาหารือช่วยกันรักษาน้ำไม่ให้เน่าเสีย โดยการประกาศประชาสัมพันธ์ คนในชุมชน ให้เห็นคุณค่าของน้ำ มีองค์กรหลาย ๆ หน่วยงานก็มาให้องค์ความรู้ต่อเกษตรกรลุ่มน้ำลี้ หน่วยงานทางภาครัฐในพื้นที่มีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างมาก ในตำบลป่าพลูทางองค์กรส่วนท้องถิ่นก็ได้สร้างฝายกั้นน้ำให้กับเกษตรกรได้ใช้นับได้ว่าหน่วยงานภาครัฐก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือเกษตรกรแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำ

3. แนวทางการบริหารจัดการ “ระดับปลายน้ำ”การให้องค์ความรู้ขององค์กรภาครัฐ

สำหรับการบริหารด้านปลายน้ำนั้นการให้องค์ความรู้แก่เกษตรกรรม หรือผู้ใช้น้ำก็จะมีการรณรงค์ไม่ให้ชาวบ้านทำลายแม่น้ำลำคลอง ช่วยกันปกป้องรักษา อันจะก่อให้เกิดผลเสียรักษาน้ำ เช่น ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ไม่ทิ้งน้ำเน่าเสีย และสารพิษต่างๆลงสู่แม่น้ำ มีเครือข่ายช่วยกันดูแลรักษาน้ำไม่ให้กระทบต่อประชาชนที่ใช้น้ำ เป็นกระบวนการที่รณรงค์ส่งเสริมระดับปลายน้ำ เช่นไม่ทิ้งขยะ สิ่งของเน่าเสียลำแม่น้ำอันเป็นแหล่งอุปโภค บริโภคของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการรักษาปลายน้ำ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จำองค์การบริหารส่วนน้องถิ่นไปให้องค์ความรู้ เช่น การบรรยาย แจกแผ่นพับ ฉายวีดีโอ ปลูกจิตสำนึกในการรักษาน้ำ รักน้ำ เห็นคุณค่าความสำคัญ นับได้ว่าหน่วยงานภาครัฐมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรเป็นอย่างมากสอดคล้องกับ วรนาถ เกติมา, 2555 ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้าย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า หน่วยงานภาครัฐต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ลำห้วยแม่ซ้ายประกอบด้วย 5 หน่วยงาน ได้แก่ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 35 ดำเนินการขุดลอกแหล่งน้ำ การขุดสระเก็บน้ำขนาดเล็กในไร่นา กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการขุดสระกักเก็บน้ำในไร่นา องค์การบริหารส่วนตำบลดงมหาวัน ดำเนินการ

ขุดลอกคู คลอง การสร้างฝายกักเก็บน้ำ ฝายชะลอน้ำ โครงการขุดบ่อ ขุดสระในไร่นาของตนเอง โครงการปรับปรุงคันดินเพื่อป้องกันตลิ่งพัง โครงการรณรงค์ปลูกป่าชุมชน สร้างจิตสำนึกให้คนที่อยู่หรือทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำสำนักงานป้องกนและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด ดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายชะลอน้ำ การขุดลอกคู คลอง และกรมทรัพยากรน้ำ ให้ความช่วยเหลือด้านการสร้างฝายเสริมระบบนิเวศน์ การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมกนบริหารจัดการน้ำในชุมชนและให้ความรู้ในการดูแลรักษาแหล่งน้ำ

4.4 ข้อเสนอแนะ

4.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) องค์การบริหารส่วนตำบล ควรสนับสนุนงบประมาณให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องด้านการแก้ไขปัญหาน้ำให้
มากว่านี้

2) และเกษตรอำเภอควรให้องค์ความรู้ แก่เกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำทั้ง ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องทุก ๆปี

3) องค์การบริหารส่วนตำบล และเกษตรอำเภอต้องติดตามดูแลปัญหาด้านทรัพยากรน้ำโดยมีนโยบายอย่างชัดเจนในเรื่องการช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม

4.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) กลุ่มเกษตรกร ควรนำการชี้แนะด้านการให้องค์ความรู้จากหน่วยงานทางภาครัฐมาปฏิบัติให้มากขึ้น สร้างจิตสำนึก และความเห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำให้มากกว่านี้ และ ควรบริหารจัดการน้ำ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำอย่างต่อเนื่องและให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

2) องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการแก้ปัญหาน้ำแก่เกษตรกร เช่น สนับสนุนงบประมาณในการขุดบ่อมากบาดาลแก่เกษตรกรในพื้นที่ ที่น้ำไหลไปไม่ทั่วถึงมากกว่านี้

4.4.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาน้ำแก่กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ ที่ยังมีปัญหาด้านน้ำเพื่อการเกษตรไปยังพื้นที่อื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

2) ควรที่ศึกษาประสิทธิภาพในด้านการแก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์ในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

3) ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านการแก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรในการทำวิจัยครั้งต่อไปในสถานที่อื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

เกษม จันทร์แก้ว (อ้างในจิราภรณ์ หะยีปิ. 2553.)**บทบาทของเทศบาลตำบลในการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่ทะเลน้อย.** การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จิราภรณ์ หะยีปิ. 2553. **บทบาทของเทศบาลตำบลในการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่ทะเลน้อย.**

การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 8

บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดองค์การ** (พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. 2537). หน้า 1.

ปราโมทย์ ไม้กลัด.ปราโมทย์ ไม้กลัด.**การจัดการน้ำแบบบูรณาการ และการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน**2554

ดนัย จำปานิล. **การวางแผนจัดสรรน้ำภายใต้การใช้น้ำร่วม ในพื้นที่โครงการชลประทานชัณสูตร.**(2546: 252)

วิสิทธิ์ มณี. ภาวะผู้น ากับการบริหาร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย เกริก, 2547).

นโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินโยบายด้านน้ำ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2543

นริสา จิตสำนึก. “**การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐ**: ความคาดหวังกับการพัฒนาการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม”. วิทยาพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาการบริหาร การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแข่น, 2543).

ฐิติรัตน์ มีมาก. “**การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย”.ดุษฎีนิพนธ์บริหารธุรกิจ,** (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548).

สรายุทธ ช่วยชาติ) ได้ศึกษาเรื่อง**ปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการ งานชลประทาน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ภายหลังการถ่ายโอนภารกิจงานชลประทาน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี.** พ.ศ.2548

ประสานต์ พฤกษาชาติ. ศึกษาเรื่อง **การจัดการน ของโครงการชลประทาน ขนาดกลาง ในเขตจังหวัดระยอง:** กรณีศึกษาอ่างเก็บน ้าคลองระโอก (2549)

อดิศวร ศรีบุญเมือ และประสิทธิ์ประคองศรี. ศึกษา**เรื่อง สภาพการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตรในพื้นที่ชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขององค์การบริหารส่วนต าบล (อบต.):** กรณีศึกษา อบต. ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น (2553)

Ward, Darghouth, Minasyan and Bambarelli (2006) ศึกษาเรื่อง **Water Resources Management**

Herbert A. Simon. ต **Administrative Behvior** (New york: Macmillian, 1947), p. 3.

การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓

Administration Based on Good Governance Principles of Basic Education Schools under Udonthani Primary Educational Service Area Office 3

พระทวี โชติวโร (ณ หนองคาย)[1]
เจ้าอธิการบุญช่วย โชติว์โส/อุ้ยวงค์,ดร[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓ ๒) เพื่อศึกษาแนวทางในการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓ รูปแบบการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) ระหว่าง การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methods Research) ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ด้วยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จำนวน ๓๒๒ คน และวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)โดยการเลือกสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจำนวน ๑๕ คน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดนโยบายและกิจกรรมต่าง ๆ การส่งเสริมการเรียนรู้ โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า งานกิจการนักเรียน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม สร้างความร่วมมือพัฒนาโรงเรียนในทุกด้าน มีการติดตามตรวจสอบประเมินผล และการรายงานผล อย่างสม่ำเสมอ การสำรวจความคิดเห็นบุคลากร เพื่อเป็นข้อมูลในการดำเนินโครงการ ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า การเปิดโอกาสให้บุคลากร มีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์ การประเมินผลเป็นประจำ การบรรจุแต่งตั้ง มีความโปร่งใสที่ชัดเจน และบุคลากรทางการศึกษาร่วมกันพิจารณาใช้ห้องเรียน อาคารเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และด้านการ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บริหารงานงบประมาณ พบว่า การอนุมัติจัดซื้อจัดจ้าง และใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผนที่กำหนดอย่างเป็นระบบ อย่างตรงไปตรงมาสามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใสตรวจสอบความถูกต้องอย่างชัดเจน

๒. แนวทางการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓ โดยบูรณาการจากการสอบถามและจากการสัมภาษณ์มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ การบริหารงานวิชาการมีแนวทางส่งเสริมตามหลักนิติธรรม ยึดระเบียบ วินัย กฎหมายดำเนินการตามหลักสูตรแกนกลางสอดแทรกคุณธรรมในเนื้อหาทุกกลุ่มสาระ การบริหารงานงบประมาณมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความโปร่งใส มีคณะกรรมการตรวจสอบการใช้เงินและเก็บรักษาเงินตามระเบียบสามารถตรวจสอบได้ ด้านการบริหารงานบุคคลมีแนวทางส่งเสริมตามหลักคุณธรรม ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันรับผิดชอบงานที่มอบหมาย และด้านการบริหารงานทั่วไปมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความคุ้มค่าความโปร่งใส และมีการวัดผลประเมินผลความสำเร็จของการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา, หลักธรรมาภิบาล

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the administration based on the good governance principles of the basic education schools under Udonthani Primary Educational Service Area Office 3; 2) to study the ways to promote such administration in the studied schools. This study employed the mixed methodology research including quantitative research and qualitative research. The independent and dependent variables were carefully studied by the means of survey research with 322 informants. The qualitative research was conducted through the in-depth interview of 15 educational administrators and teachers in the studied institutions selected by purposive sampling.

The research results were as follows:

1) The study of the administration based on the good governance principles of the basic education schools under Udonthani Primary Educational Service Area Office 3 suggests that the statistic scores of the educational administrators and teachers' opinion on the mentioned administration were at a high level. In the aspect of 'Academic Affairs Management', it was found that the educational personnel has participated in planning, determining policies and activities to promote learning together by giving an opportunity to the community to join the activities; there were the development and use of technology to earn the highest benefits. In the aspect of 'General Affairs Management', it was found that all parties has participated in the student affairs and created collaboration of school development in all aspects, followed up, evaluated and reported the performance constantly and surveyed the personnel opinions in school operations. In the aspect of 'Human Resource Management', the opportunities were given to the personnel to set the criteria of evaluation, position appointment with transparency and to make a decision on using classrooms and building for the highest benefits. In the aspect of 'Budget Management', procurement approval and spending the budget were based on the plan systematically and honestly with transparency and clear validation.

2) The ways to promote such administration in the studied schools based on the interviews suggested that the academic affairs administration has a guideline to promote according to the rule of law and adheres to disciplines. The budget management has a promotional approach based on transparency. There is an audit committee to use the money and keep money, according to the regulations which can be checked. In the personnel management, there are guidelines to promote according to the morality principles. Everyone is involved in working, responsible for their assignment. In general administration, there is guidelines for promotion based on the principles of worthiness and transparency, and evaluation of the success of the operation.

Keyword: schools administration, good governance

๑. บทนำ

สภาพและปัญหาของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓ ใช้แนวทางการปฏิบัติงานตามข้อบังคับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าด้วยจรรยาข้าราชการสำนักคณะกรรมการขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ในฐานะผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ พร้อมจะส่งเสริมสนับสนุนให้ข้าราชการและบุคลากรในสังกัดทุกท่านปฏิบัติงานอย่างมีคุณธรรม ความโปร่งใสในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล พร้อมที่จะรักษาผลประโยชน์ของรัฐและมอบความเป็นธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสำนักงานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยมีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทยด้วยสำนึกและตระหนักในความรับผิดชอบที่มีอยู่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยเติมสติปัญญาความสามารถด้วยความสุจริตเที่ยงตรงด้วยความมีสติยั้งคิด รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดควรกระทำสิ่งใดควรงดเว้นเพื่อให้งานที่ทำปราศจากความเสียหายและบังเกิดประโยชน์สูงสุด โดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการบิหารงานและจะต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบโดยดำเนินการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่กำหนดปลูกฝังและสร้างความตระหนักรู้ ค่านิยมในการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่นในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องยึดการบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม มีความโปร่งใสได้รับการยอมรับและเชื่อถือ ดังนั้น ผู้บริหารในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องนำหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีมายึดในการบริหารงานทุกด้านอยู่เสมออย่างมีประสิทธิผลและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด[3]

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

[3] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓, **แผนการปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐,** (อุดรธานี: กลุ่มบริหารงานบุคคล, เอกสารลำดับที่ ศธ ๐๔๑๗๘/๓๓๔), หน้า ๒.

๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓ โดยยึดแนวทางของการบริหารสถานศึกษาตามแนวทางทั้ง ๔ ด้านการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาล ด้านการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล ด้านการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาล และด้านการบริหารงานทั่วไปตามหลักธรรมาภิบาล ตามหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ หลัก ประกอบด้วย หลักนิติธรรม (Rule of law) หลักคุณธรรม (Morality) หลักความโปร่งใส่ (Transparency) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) หลักความคุ้มค่า (Effectiveness)

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มเป้าหมาย

จำแนกเป็นประชากรผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๙๓ คน และครูผู้สอน จำนวน ๑,๗๐๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑,๙๕๘[4] คน กลุ่มตัวตัวอย่าง กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางรูปแบบของ เครซีและมอร์แกน (Krejcieand Morgan) [5] โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) จำนวน ๓๒๒ คน และกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๕ คน และครูผู้สอน จำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ คน โดยการเลือกกลุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓ พบว่า โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติต่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการบริหารงานวิชาการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานทั่วไปมีค่าเฉลี่ย

---

[4] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุดรธานี เขต ๓, **ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา, กลุ่มสารสนเทศ: ๕ ก.ย. ๒๕๖๑.**

[5] เครซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan), อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด, **การวิจัยเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓.

เท่ากับ ๔.๑๘ ด้านการบริหารงานบุคคล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ และด้านการบริหารงานงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓

๔.๒ แนวทางการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๓ โดยบูรณาการจากการสอบถามและจากการสัมภาษณ์มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ การบริหารงานวิชาการมีแนวทางส่งเสริมตามหลักนิติธรรม ยึดระเบียบ วินัย กฎหมายดำเนินการตามหลักสูตรแกนกลางสอดแทรกคุณธรรมในเนื้อหาทุกกลุ่มสาระ การบริหารงานงบประมาณมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความโปร่งใส มีคณะกรรมการตรวจสอบการใช้เงินและเก็บรักษาเงินตามระเบียบสามารถตรวจสอบได้ ด้านการบริหารงานบุคคลมีแนวทางส่งเสริมตามหลักคุณธรรม ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันรับผิดชอบงานที่มอบหมาย และด้านการบริหารงานทั่วไปมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความคุ้มค่าความโปร่งใส และมีการวัดผลประเมินผลความสำเร็จของการปฏิบัติงาน

๕. อภิปรายผลการวิจัย

๕.๑ ผลการวิจัยด้านการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดนโยบาย และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษาอยู่เสมอ ปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนในสถานศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรม ตระหนักถึงผลร้าย และต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีทัศนคติในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พานิช มิเถาวัลย์**[6] ได้ทำการศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับข้อตกลงหรือ แนวทางในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างชัดเจนง่ายต่อการปฏิบัติ รองลงมาคือ ส่งเสริมให้บุคลากรมีระเบียบวินัย มีการลงโทษผู้ประพฤติผิดตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ และจรรยาบรรณด้วยความยุติธรรมเสมอภาคเป็นธรรมและชอบธรรม และต่ำสุดคือ มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับข้อตกลง และแนวปฏิบัติของทางราชการในการบริหารงานในสถานศึกษาด้วยความเป็นธรรมเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนงานด้านวิชาการมีการกำกับดูแลมาตรฐานและพัฒนาศักยภาพในการจัด

---

[6] พานิช มิเถาวัลย์, “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอเมืองสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

การศึกษาอย่างต่อเนื่อง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมชาย จินตนพันธ์**[7] ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษา พบว่า ผู้บริหารปฏิบัติงานวิชาการด้านหลักสูตรอยู่ในระดับมาก โดยมีการประเมินผล การใช้หลักสูตรตลอดเวลาและนำผลนั้นมาปรับปรุง การเรียนการสอน ส่วนด้านการเรียนการสอนนั้นจะให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการเรียนการสอนอยู่เสมอ และมีการประชุมวางแผนเพื่อดำเนินการจัดสร้าง การใช้บำรุงและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนรวมทั้งมีการประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจ และการยอมรับบทบาทร่วมกันระหว่างครูผู้สอนกับ นิเทศด้านห้องสมุดนั้นมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ซึ่งห้องสมุดจัดขึ้นมากที่สุดและมีการตรวจหลักฐานการวัดผลและประเมินผลของครูประจำชั้นให้เป็นปัจจุบัน

๕.๒ ผลการวิจัยด้านการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ การอนุมัติจัดซื้อจัดจ้างและใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผนที่กำหนดอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้อย่างตรงไปตรงมามีความชัดเจนมีคณะกรรมการตรวจสอบได้ในทุกระดับอย่างโปร่งใส การวางแผนพัสดุครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้าง มีความโปร่งใส ตรวจสอบความถูกต้อง อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีทัศนคติในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสกล ฐานธมฺโม (อินทร์คล้าย)**[8] ได้ทำการศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารจะทำศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (=๔.๐๑) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์อยู่ในระดับมากทุกด้านด้านหลักความโปร่งใส (=๔.๐๖) ด้านหลักความรับผิดชอบ (=๔.๐๖) ด้านหลักการมีส่วนร่วม (=๔.๐๔) ด้านหลักความคุ้มค่า (=๔.๐๔) ด้านหลักคุณธรรม (=๓.๙๙) ด้านหลักนิติธรรม (=๓.๘๘) เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแล้วพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีในสำคัญทางสถิติที่

---

[7] สมชาย จินตนพันธ์, **การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี**, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗.

[8] พระสกล ฐานธมฺโม อินทร์คล้าย, “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ระดับ.๐๑ สำหรับในด้านเพศอายุตำแหน่งปัจจุบันและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **คารมย์ พลกุล**[9] ได้วิจัยเรื่อง สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต ๑ พบว่า บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ และสถานศึกษาไม่ได้จัดทำรายงานผลการประเมินการใช้เงิน และผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

๕.๓ ผลการวิจัยด้านการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ การเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลต่างๆเป็นประจำ การบรรจุแต่งตั้งมีความโปร่งใส แสดงหลักเกณฑ์วิธีการประเมินผลงานของบุคลากรที่ชัดเจน บุคลากรทางการศึกษาร่วมกันพิจารณาใช้ห้องเรียน อาคารเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ประสม ขุมเพชร**[10] ได้ศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาลของ องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่าสภาพการบริหารงานบุคคล ตามหลักธรรมาภิบาล พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า ด้านหลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๑ มีความคิดเห็นว่าการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลที่ให้ความสำคัญสูงสุดเรื่องของการบรรจุแต่งตั้งมีความ ชัดเจนตามระเบียบของกฎหมาย หลักเกณฑ์แนวทางการปฏิบัติในการย้าย โอน ออกจากราชการชัดเจน ตามระเบียบ ที่ กคศ. กำหนด มีการยึดหลักกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับของ กคศ. ในกระบวนการสรรหาบุคคลตามตำแหน่งงาน รวมถึงมีการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ ขั้นตอนการวางแผน อัตรากำลังและเป็นไปตามข้อบังคับของ กคศ. ที่แสดงให้เห็นถึงการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลอย่างชัดเจน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บรรจบ ศรีประภาพงศ์**[11] ได้ศึกษาเรื่อง“ศึกษาการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทราเขต๒” ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๘ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา ๑๑๘ คน และครู ๓๑๗ คน ผลการวิจัยพบว่าการ บริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการวางแผน

---

[9] คารมย์ พลกุล, สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต ๑, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔.

[10] ประสม ขุมเพชร, “แนวทางพัฒนาการบริหารงาน บุคคลตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

[11] บรรจบ ศรีประภาพงศ์, “ศึกษาการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต๒”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

อัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง และด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ อยู่ในระดับมาก ด้านวินัยและการรักษา วินัจอยู่ในระดับปานกลาง และด้านออกจากราชการอยู่ในระดับน้อยเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำแนกตามตำแหน่ง และจำแนกตามขนาดโรงเรียนแตกต่างกันส่วนจำแนกตามอายุราชการไม่แตกต่างกัน

๕.๔ ผลการวิจัยด้านการบริหารงานทั่วไปตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ งานกิจการนักเรียนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมสร้างความร่วมมือพัฒนาโรงเรียนในทุกด้าน และติดตามตรวจสอบประเมินผลการรายงานผลการพัฒนาการศึกษาต่อผู้ปกครอง ชุมชน อย่างสม่ำเสมอ การดูแลอาคารสถานที่ได้อย่างคุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุดในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จุฑามาศ ภูสง่า**[12] ได้ทำการศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งนี้อธิบายได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาทุกคนจบการศึกษาในระดับปริญญาโททางการบริหารการศึกษา ประกอบกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๔ ได้มีการดำเนินโครงการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาเป็นประจำทุกปีผู้บริหารสถานศึกษาได้มีโอกาสรับรู้แนวคิดใหม่ๆ ทางการบริหารและมีความรู้ความเข้าใจ ในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน นอกจากผู้บริหารสถานศึกษาได้ตระหนักถึง ความสำคัญและความจำเป็นในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน เพื่อนำไปปรับใช้ใน หน่วยงานให้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จิตติมา ธมชยากร**[13] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา พบว่า การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา โดยภาพรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๖๖ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับการปฏิบัติมากเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ งานธุรการและงานสารบรรณ งานกิจการนักเรียน งานทะเบียนและรายงาน งานคณะกรรมการสถานศึกษา งานอาคารสถานที่ งานสารสนเทศและการวางแผน งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานประชาสัมพันธ์และ งานเทคโนโลยีการศึกษาเป็นลำดับสุดท้ายส่วนแนวทางการพัฒนาการบริหารงานทั่วไปในแต่ละด้าน มีดังนี้ ๑) การพัฒนางานธุรการและงานสารบรรณ ควรจัดระบบงานและข้อมูลที่ทันสมัยทั้งเรื่องการจัดเก็บ การค้นหา รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญ ๒) การพัฒนางานอาคารสถานที่ ควรพัฒนาให้มี ความปลอดภัย มี

---

[12] จุฑามาศ ภูสง่า, “การบริหารตามหลักหารตามหลักธรรมาภิบาล โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๔,” **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

[13] จิตติมา ธมชยากร, การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๗.

บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ และต้องมีการบำรุงรักษาซ่อมแซมอยู่เสมอ ๓) การพัฒนางานทะเบียนและรายงานรายละเอียดของข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัยและง่ายต่อการค้นหา

๖.ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑ การบริหารงานวิชาการมีแนวทางส่งเสริมตามหลักนิติธรรม ยึดระเบียบ วินัย กฎหมาย ดำเนินการตามหลักสูตรแกนกลางสอดแทรกคุณธรรมในเนื้อหาทุกกลุ่มสาระ

๒ การบริหารงานงบประมาณมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความโปร่งใส มีคณะกรรมการตรวจสอบการใช้เงินและเก็บรักษาเงินตามระเบียบสามารถตรวจสอบได้

๓ การบริหารงานบุคคลมีแนวทางส่งเสริมตามหลักคุณธรรมทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันรับผิดชอบงานที่มอบหมาย

๔ การบริหารงานทั่วไปมีแนวทางส่งเสริมตามหลักความคุ้มค่าความโปร่งใส และมีการวัดผลประเมินผลความสำเร็จของการปฏิบัติงาน

บรรณานุกรม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต ๓, **แผนการปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ. ศ. ๒๕๖๐,** (อุดรธานี: กลุ่มบริหารงานบุคคล, เอกสารลำดับที่ ศธ ๐๔๑๗๘/๓๓๔), หน้า ๒.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุดรธานี เขต ๓, **ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา, กลุ่มสารสนเทศ: ๕ ก.ย. ๒๕๖๑.**

เครซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan), อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด, **การวิจัยเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓.

พานิช มิเถาวัลย์, “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอเมืองสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

สมชาย จินตนพันธ์, การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาบริหารการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗.

พระสกล ฐานธมฺโม อินทร์คล้าย, “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

คารมย์ พลกุล, สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต ๑, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔.

ประสม ขุมเพชร, “แนวทางพัฒนาการบริหารงาน บุคคลตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”**, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

บรรจบ ศรีประภาพงศ์, “ศึกษาการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต๒”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

จุฑามาศ ภูสง่า, “การบริหารตามหลักหารตามหลักธรรมาภิบาล โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๔”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ

ADMINISTRATION in 21st century OF PHRAPARIYATTIDHAMMA SCHOOLS GENERAL EDUCATION UNDER THE OFFICE OF BUDDHISM IN CHAiYaPHOOM PROVINCE

พระปลัดสมควร ปญฺญาวชิโร (ปลื้มสุด)[1]
ดร.สุนทร สายคำ[2]
ผศ.ดร.ธีระศักดิ์ บึงมุม[3]

บทนำ

“การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลกการศึกษาพระปริยัติธรรมก็จำเป็นต้องอนุวัตรไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้างจึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่งคือหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ”พระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาคนซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งกว่าทรัพยากรใด ๆ คุณภาพของคนเป็นสิ่งสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศแม้ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันจากัด หากพลเมืองมีคุณภาพประเทศนั้นก็จะมีความเจริญก้าวหน้า แต่คนจะมีคุณภาพมากน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา รัฐเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาจึงได้ปรับโครงสร้างการบริหารและการจัดการศึกษารูปแบบใหม่ตามพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาแห่งชาติ[4] พ.ศ.2542 ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกลสำคัญและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบการศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและประสิทธิผลของสถานศึกษา นักวิชาการหลายท่าน มีความเห็นตรงกันว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวทางการศึกษานั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารส่วนหนึ่ง ดังนั้นผู้บริหารจึงเป็นตัวแปรสำคัญในด้าน การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพผู้บริหารสถานศึกษาในยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 จึงต้องมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาเพื่อ

---

[1] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[2] อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[3] อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

[4] **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ** พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553.

พัฒนาสถานศึกษาให้ทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก[5] สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัย ต้องมีความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง มีทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผลิตรับผิดชอบเชื่อถือได้พร้อมทั้งมีภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ เพื่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษา ให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ โดยผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะได้นำไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศในการปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างไร

1.2.2 แนวทางการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิในศตวรรษที่ ๒๑ มีอะไรบ้าง

วิธีดำเนินการวิจัย

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ประชากร ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ ปีการศึกษา 2561 จำนวนทั้งสิ้น 100 รูป/คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 80 คนโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie& Morgan) และสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) แล้วนำไปเทียบสัดส่วนจากประชากรตามตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน ได้กลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย

1.3 กลุ่มเป้าหมาย ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 12 รูป/คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

---

[5] ชัยยนต์ เพาพาน ทิศทางใหม่ในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น สู่ประชาคมอาเซียน: การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย 2 ชนิด คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1. แบบสอบถามที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดให้เลือกตอบ โดยจำแนกเป็นตำแหน่งหน้าที่ วุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

2. เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิในศตวรรษที่ 21 โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า(Rating Scale) ซึ่งมีอยู่ 5 ระดับตามมาตรวัดของลิเคิร์ท (Likert's Scale)

3. เป็นแนวทางในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิในศตวรรษที่ 21 โดยมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นส่วนตัว

4. แบบสัมภาษณ์ ใช้สำหรับสำภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน และครูผู้สอน จำนวน 6 คน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับมาก ไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานทั่วไป และด้านการบริหารงานบุคคล ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการบริหารงานงบประมาณด้านการบริหารงานวิชาการมีระดับการปฏิบัติระดับการอยู่ที่ ($\overline{X}$ =4.21 S.D = .47) รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานทั่วไปมีระดับการปฏิบัติระดับการอยู่ที่ ($\overline{X}$ =4.18 S.D = .54) และด้าน การบริหารงานบุคคลมีระดับการปฏิบัติระดับการอยู่ที่ ($\overline{X}$ =4.14 S.D = .55) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีระดับการปฏิบัติระดับการน้อยที่สุดคือ ด้านการบริหารงานงบประมาณมีระดับการปฏิบัติระดับการอยู่ที่ ($\overline{X}$ =4.13 S.D = .55)

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื้อถือได้ และด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ โดยผู้วิจัย จะกล่าวถึงประเด็นสำคัญ และประเด็นที่น่าสนใจ พบว่าความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.17 ซึ่งจะอภิปรายเป็นรายด้าน ดังนี้

๑) ผลการวิจัยด้านการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการ

วางแผนกำหนดนโยบาย และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษาอยู่เสมอ ปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนในสถานศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรม ตระหนักถึงผลร้าย และต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีทัศนคติในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ **วิจารณ์ พานิช**[6] กล่าวว่า ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักเรียนให้พร้อมกับชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องสำคัญของกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการ ดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ว่าสาระวิชามีความสำคัญแต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันการเรียนรู้สาระวิชา (contentหรือ subject matter) ควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของนักเรียน โดยครูช่วยแนะนำและช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้

สาระวิชาหลัก (Core Subjects) ประกอบด้วย ภาษาแม่ และภาษาสำคัญของโลก ศิลปะคณิตศาสตร์ การปกครองและหน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์โดยวิชาแกนหลักนี้จะนำมาสู่การกำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์สำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ในเนื้อหาเชิงสหวิทยากา(Interdisciplinary)หรือหัวข้อสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยการส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหาวิชาแกนหลักและสอดแทรกทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของนักเรียนเข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา และการสื่อสารและการร่วมมือ

2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยีเนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ในหลายด้าน ได้แก่ความรู้ด้านสารสนเทศความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี

3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ประสบความสำเร็จนักเรียนจะต้องพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเองทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผู้ผลิต (Productivity) และความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) และ ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ (Responsibility)สอดคล้องกับงานวิจัย **นางศศิตา เพลินจิต**[7] ได้ศึกษาเรื่อง “ ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต ๑” ผลการศึกษาพบว่า

---

[6]วิจารณ์ พานิช. (2555). สถานศึกษากับการจัดการความรู้เพื่อสังคม. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี

[7] นางศศิตา เพลินจิต การค้นคว้าอิสระการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พ.ศ.2558

1. ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงลาดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านภาวะผู้นาและความรับผิดชอบ รองลงมาคือ ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื่อถือได้ และด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง

๒. การเปรียบเทียบทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกันได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **คารมย์ พลกุล**[8] ได้วิจัยเรื่อง สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 พบว่า บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ และสถานศึกษาไม่ได้จัดทำรายงานผลการประเมินการใช้เงิน และผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2) ผลการวิจัยด้านการบริหารงานงบประมาณ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ การอนุมัติจัดซื้อจัดจ้างและใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผนที่กำหนดอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้อย่างตรงไปตรงมามีความชัดเจนมีคณะกรรมการตรวจสอบได้ในทุกระดับอย่างโปร่งใส การวางแผนพัสดุ ครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้าง มีความโปร่งใส ตรวจสอบความถูกต้อง อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีทัศนคติในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **คารมย์ พลกุล**[9] ได้วิจัยเรื่อง สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 พบว่า บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ และสถานศึกษาไม่ได้จัดทำรายงานผลการประเมินการใช้เงิน และผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

๓) ผลการวิจัยด้านการบริหารงานบุคคลในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ การเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลต่างๆเป็นประจำ การบรรจุแต่งตั้งมีความโปร่งใส แสดงหลักเกณฑ์วิธีการประเมินผลงานของบุคลากรที่ชัดเจน บุคลากรทางการศึกษาร่วมกันพิจารณาใช้

---

[8] คารมย์ พลกุล, **สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1,** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2554), หน้า 114.

[9] คารมย์ พลกุล, **สภาพปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1,** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2544), หน้า 114.

ห้องเรียน อาคารเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชัยยนต์ เพาพาน** “ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ 21” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องมีความรู้เชิงทฤษฎี ความสามารถ มีทักษะ และประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาให้ทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงโลกยุคใหม่ 4 ด้านดังนี้

๑. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย การวิสัยทัศน์ ความรู้ทางวิชาการ นักประกอบการ นักริเริ่มสร้างสรรค์และประกอบการความสามารถด้านเทคโนโลยี นักสร้างพลัง และแรงบันดาลใจเชิงบวก ตัวแบบที่ดี และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้

๒. ทักษะสาหรับผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะต่างๆ ดังนี้ การคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทางานเป็นทีมเทคโนโลยีและดิจิตอล การตัดสินมุ่งผลสัมฤทธิ์และ มนุษย์สัมพันธ์

๓ . บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคใหม่ ประกอบด้วย บทบาทในฐานะผู้นา ทางวิชาการบทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัยบทบาทในฐานะผู้ประเมิน บทบาทในการทบทวนนโยบาย บทบาทในการการบริหารหลักสูตรและการสอน บทบาทในการกำหนดตารางการปฏิบัติงาน บทบาทในการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร บทบาทในการประชาสัมพันธ์ บาทบาทในการประสานสัมพันธ์กับชุมชน และบทบาทในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

๔.คุณธรรมและจริยธรรมในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารการนาหลักธรรมมาปฏิบัติจนเป็นอุปนิสัยติดตัวประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมสาหรับตนเอง คุณธรรมจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติหน้าที่การบริหาร และ คุณธรรมจริยธรรมสำหรับสังคม **บรรจบ ศรีประภาพงศ์**[10] ได้ศึกษาเรื่อง“ศึกษาการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทราเขต 2” ประจำปีการศึกษา 2548 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา 118 คน และครู 317 คน ผลการวิจัยพบว่าการ บริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง และด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ อยู่ในระดับมาก ด้านวินัยและการรักษา วินัจอยู่ในระดับปานกลางและด้านออกจากราชการอยู่ในระดับน้อยเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำแนกตามตำแหน่ง และจำแนกตามขนาดโรงเรียนแตกต่างกันส่วนจำแนกตามอายุราชการไม่แตกต่างกัน

๔) ผลการวิจัยด้านการบริหารงานทั่วไปในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ งานกิจการนักเรียนให้ทุก

---

[10] บรรจบ ศรีประภาพงศ์, **“ศึกษาการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต๒”,** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2548), หน้า 61.

ฝ่ายมีส่วนร่วมสร้างความร่วมมือพัฒนาโรงเรียนในทุกด้าน และติดตามตรวจสอบประเมินผลการรายงานผลการพัฒนาการศึกษาต่อผู้ปกครอง ชุมชน อย่างสม่ำเสมอ การดูแลอาคารสถานที่ได้อย่างคุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุดในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จิตติมา ธมชยากร**[11] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานทั่วไปของ โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา พบว่า การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา โดยภาพรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ค่าเฉลี่ย 3.74 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.66 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับการปฏิบัติมากเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ งานธุรการและงานสารบรรณ งานกิจการนักเรียน งานทะเบียนและรายงาน งานคณะกรรมการสถานศึกษา งานอาคารสถานที่ งานสารสนเทศและการวางแผน งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานประชาสัมพันธ์และ งานเทคโนโลยีการศึกษาเป็นลำดับสุดท้ายส่วนแนวทางการพัฒนาการบริหารงานทั่วไปในแต่ละด้าน มีดังนี้ 1) การพัฒนางานธุรการและงานสารบรรณ ควรจัดระบบงานและข้อมูลที่ทันสมัยทั้งเรื่องการจัดเก็บ การค้นหา รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญ 2) การพัฒนางานอาคารสถานที่ควรพัฒนาให้มี ความปลอดภัย มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ และต้องมีการบำรุงรักษาซ่อมแซมอยู่เสมอ3) การพัฒนางานทะเบียนและรายงานรายละเอียดของข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัยและง่ายต่อการค้นหา

แนวทางการส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ สรุปอภิปรายผล ดังนี้

1) ด้านการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 คือ ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื้อถือได้ และด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกมีการใช้บวัตกรรมคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย เพื่อพัฒนาระบบการวัดผล ประเมินผล อย่างมีประสิทธิภาพส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและระบบเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยสู่มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยในการแนะแนวได้อย่างเหมาะสม คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดมีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ในการแนะแนวได้อย่างเหมาะสม คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดส่งเสริมให้ครูผู้สอนใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการจัดเรียนการสอนอย่างเหมาะสม คุ้มค่า ในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดมีการประสานความร่วมมือ เพื่อพัฒนาการบริหารงานวิชาการกับสถานศึกษาอื่นพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา ให้ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ ทุกเวลา

---

[11] จิตติมา ธมชยากร, **การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา,** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2553), หน้า 187.

2)ด้านการบริหารงานงบประมาณในศตวรรษที่ 21 คือ ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื้อถือได้ และด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ จัดทำนโยบายและแผนงบประมาณ อย่างเหมาะสม คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดสู่ศตวรรษที่ ๒๑มีตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ เพื่อความถูกต้องและแม่นยำ ตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย เพื่อความถูกต้องและการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนสู่ศตวรรษที่ 21 ในจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับงานพัสดุอย่างเหมาะสม คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด จัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินอย่างถูกต้องตามระเบียบเพื่อนำไปพัฒนาสถานศึกษา พัฒนาระบบการเบิกจ่ายเงิน เพื่อเพิ่มความถูกต้องและแม่นยำในการเก็บรักษาเงิน จัดทำบัญชีการเงินโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ มีการรายงานผลการบริหารการเงินเป็นระบบถูกต้องสามารถตรวจสอบได้สู่ศตวรรษที่ 21 สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการเป็นอย่างดี

3)ด้านการบริหารงานบุคคล คือ ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื้อถือได้ และด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ จัดทำระบบการบริหารงานบุคคลโดยใช้สื่อเกี่ยวกับอัตรากำลังครู และบุคลากรทางการศึกษาส่งเสริมพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลโดยใช้หลักคุณธรรมอย่างเหมาะเพื่อการเลื่อนขั้นเงินเดือนด้วยความเหมาะสมและถูกต้องตามหลักคุณธรรมจริยธรรมประเมินผลการปฏิบัติงาน ด้วยระบบข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัยอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องและแม่นยำในการดำเนินการทางวินัย การลงโทษ โดยใช้หลักความถูกต้องตามระเบียบควบคู่กับหลักคุณธรรมในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาในสู่การพัฒนาการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ เกี่ยวกับผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรภายในสถานศึกษา อย่างถูกต้อง พัฒนาการประเมินวิทยฐานะครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพและจรรยาวิชาชีพโดยการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร และครูผู้สอน โดยการพัฒนาตนเองให้เข้ากับยุคปัจจุบันและในศตวรรษที่ 21

4)ด้านการบริหารงานทั่วไป คือ ด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ด้านการริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง ด้านทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม ด้านการเป็นผู้สร้างหรือผลิตและรับผิดชอบเชื้อถือได้ และด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ พัฒนาระบบเครือข่ายการศึกษาและข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกับสถานศึกษาอื่น บริหารสถานศึกษาตามนโยบายและแผน เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานในศตวรรษที่ 21 จัดระบบการบริหารองค์กร ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในพัฒนาการดำเนินงานธุรการโดยเพิ่มมาตรฐานการปฏิบัติงาน ดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมทีทันสมัยเหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาระบบการรับ

นักเรียน การจัดทำสำมะโนผู้เรียน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ครอบคลุมเป้าหมายอย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดในศตวรรษที่ 21 พัฒนาการประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาให้ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม เข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วในและมีการติดต่อประสานงานราชการกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วส่งเสริมระบบการควบคุมภายใน เพื่อพัฒนาสถานศึกษา สู่ความเป็นสากลในศตวรรษที่ ๒๑เป็นอย่างดีการจัดสถานศึกษาให้มีความรมรื่นและการจัดแหล่งเรียนรู้ได้อย่างมีความคุ้มค่า

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยได้แนวทางการพัฒนาทางการศึกษาที่ใช้เป็นข้อเสนอแนะในการนำไปใช้เชิงนโยบาย/เชิงปฏิบัติการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

5.3.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการบริหารในศตวรรษที่๒๑ มาประยุกต์ใช้ในหน่วยงาน องค์กรอย่างเป็นรูปธรรม สร้างจิตสำนึกร่วมกัน สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน รู้รักสามัคคีมีน้ำใจไมตรต่อเพื่อนร่วมงานให้เห็นความสำคัญของการใช้ทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดในการผลิตทรัพยากรบุคคลเพื่อจะได้ศาสนทายาทที่ดีมีคุณภาพ

5.3.1.2 สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ ควรมีการจัดฝึกอบรมผู้บริหารและครูผู้สอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลและระเบียบของทางราชการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ได้รับมอบหมาย

5.3.1.3สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดที่มีที่ตั้งอยู่ภายในเขตจังหวัดรับผิดชอบโรงเรียนพระปริยัติธรรม ควรมีการไปสำรวจลงพื้นที่การปฏิบัติงานจริงของพนักงานศาสนการหรือครูผู้สอนเป็นระยะว่ามีการนำแนวคิดในศตวรรษที่ ๒๑ ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรมหรือไม่ ถ้าไม่มีควรหาแนวทางเพื่อนำไปสู่กระบวนการปฏิบัติในครั้งต่อไป และควรมีกิจกรรมส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการบริหารให้กับผู้บริหารและบุคลากรทางศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลไปปฏิบัติ

5.3.2.1 ควรนำผลการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลในการวางแผนการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.3.2.2 ควรหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการศึกษามาปรับแก้ไขในส่วนที่เป็นปัญหาให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติและไม่กลับไปสู่วังวนเดิมอีกเป็นการย้อนกลับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาอีกครั้ง

5.3.3 ข้อเสนอแนะจากผู้วิจัย

5.3.3.1 ควรศึกษาในการนำหลักพุทธธรรมอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น หลักพรหมวิหาร 4 หลักสุจริต 3 ธรรมเป็นโลกบาลหรือธรรมคุ้มครองโลก 2 เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาหรือสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในศตวรรษที่ 21

5.3.3.2 ควรจะศึกษาการบริหารในศตวรรษที่ 21 กลุ่มตัวอย่างจากสถานศึกษาที่มีลักษณะโครงสร้างแตกต่างกันบ้างเพื่อหาความแตกต่าง ด้านตำแหน่ง ขนาดสถานศึกษา ประสบการณ์การทำงาน

5.3.3.3 ควรมีการศึกษาการบริหารในศตวรรษที่ 21 โดยการเพิ่มจำนวนขนาด ตัวแปรอิสระให้มีความหลากหลายขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ทำการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,**คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**, กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,๒๕๕๗

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓.

แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา, (พ.ศ. ๒๕๕๓ - พ.ศ.๒๕๖๒), กองพุทธศาสนศึกษา : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

วิจารณ์ พานิช. (๒๕๕๕). การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ: สถานบันส่งเสริมเพื่อสังคม.[1]ธีระรัตน์กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒),

พะยอมวงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒),

สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕),

ยอร์ชอ้างในประดิษฐ์บอดีจีน, กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกลุ่มภาคเหนือ, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘),

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

พระมหาวุฒิชัยวชิรเมธี,**คนสำราญงานสำเร็จ**,พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร :บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐),

วิรัชวิรัชวิภาวรรณ,**การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘),

ไพบูลย์ ช่างเรียน, **วัฒนธรรมการบริหาร** (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒),

สิรภพ เหล่าลาภะ**, พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า๑๔๐.

สุนทร สายคำ, **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา**, วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐,

อดิศรเพียงเกษ, **วิธีเอาชนะใจคน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑),

วิโรจน์ สารรัตน์, **แนวคิดทฤษฎีและประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๕),

เฮอร์เบิร์ต ไซมอน(Herbert A. Simon), **Administrative Behavior**, (New York: Macmillan, 1947),

จันทรานี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊ค พอยท์ , ๒๕๔๕),

เมย์ อำนวยพันธ์วิไล, “วิธีการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกลุ่มโรงเรียนขาณุวรลักษณ์”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖),

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่๔. (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

วิโรจน์สารรัตนะ, **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๒),

เฟรดเดอร์ริคดับบลิว. เทเลอร์, อ้างในธงชัยสันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓),

เฮนรี่ ฟาโยล (Henri Fayol), อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕),

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒),

ชูศรี ถนอมกิจ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา),

ทวีศักดิ์ บังคม, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๐.

มณทิพย์ ทรงกิติพิศาล, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย”, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๕๒).

กิติมา ปรีดีดิลก, **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒),

อมรชัย ตันติเมธ**, การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย,** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒),

ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒),

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖),

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง, **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา** : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔),

รุ่ง แก้วแดง, **ปฏิวัติการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๓),

กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖),

คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗),

Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G. Educational Administration Theory, Research, and Practice, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996),

Luther Gulick and Lyndall Urwick, Papers on the Science of Administration, (NewYork : Institute of Public Administration, 1937),

Wagner, J.A., &Hollenbeck,J.R. Management of organization behavior, (NewJersey: Prentice–Hall, 1995),

Don Hellriegel, Management (third edition, Addison - Wesley Publishing Company .lmc., 1982),

E.N. Chapman, Supervisor Survival Kit, (second edition, California : Science Research Associates lnc.,1995),

การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

CHARITY SCHOOL ADMINISTRATION OF THE TEMPLE IN BUDDHISM BASED ON FOUR SANGKAHA VATTHU UNDER THE OFFICE THE PRIVATE EDUCATION BOARD IN THE NORTH EAST AREA ONE

พระปลัดศรายุทธ มหานรินฺโท (มหาประโค)[1]
ดร.สุนทร สายคำ[2]
ดร.สมปอง ชาสิงห์แก้ว[3]

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกที่สำคัญยิ่งของโลกปัจจุบัน ในศตวรรษที่ ๒๑ รัฐจะต้องจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคล ตามหลักยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์ประเทศไทย ยุค ๔.๐ ในการเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนทั้งด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถและรู้เท่าทันกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีพลวัต จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่รัฐและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมมือกันกำหนดกรอบและทิศทางเป้าหมายการผลิตและการพัฒนาคนภายในประเทศ กับทิศทางการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ โดยยึดหลักการเป้าหมายและแนวคิด การจักการศึกษาเพื่อปวงชน การจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึงของภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาในมาตรา ๖ ที่กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช ๒๔๘๘ ซึ่งได้ จัดการเรียนการสอนแบบเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป ขณะเดียวกัน ก็มีจุดเน้นที่ต้องการให้ นักเรียนนั้น มีคุณธรรมจริยธรรม โดยมีจุดประสงค์ มุ่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ซึ่งนำ ไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้องโดย การควบคุมกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคม ตลอดจนมีลักษณะของ ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เพื่อการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม ประชาธิปไตยที่มี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ได้รับการสนับสนุน จากคณะสงฆ์ซึ่งเปิด โอกาสให้วัด พระสงฆ์และชุมชน ได้

---

[1] นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[2] อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
[3] อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เข้ามามีบทบาทในการจัดการ ศึกษาอย่างเต็มที่ โดยมีกระทรวงศึกษาศึกษาธิการได้ส่งเสริมสนับสนุนและให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนเป็นพิเศษ เพราะถือว่า โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นโรงเรียนต้นแบบประเภทการจัด การศึกษาสงเคราะห์ ให้แก่บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส สำนักงานคณะกรรมส่งเสริมการการศึกษาเอกชน ได้ออกนโยบายและแผนงานให้ สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงได้เพิ่มเติมนโยบายการพัฒนาการศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงขึ้นจากเดิมมาก

การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในทางพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ คือการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันผู้บริหารโรงเรียนการกุศลยังไม่ได้นำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาปรับใช้ในการบริหารโรงเรียนให้สอดคลองกับบริบทของโรงเรียนการกุศล แต่ยังยึดหลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษาของโลกตะวันตกจึงเป็นจุดบอด ของการบริหารโรงเรียนการกุศล การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจะต้องบูรณาการหลักธรรมให้สอดคลองกับบริบททางทฤษฎีนำไปสู่การปฏิบัติในการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

จากเหตุผลความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวนี้ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ เพื่อนำเอาข้อบกพร่องตามขอบข่ายในการบริหารงานของโรงเรียน ๔ ด้าน การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป สามารถนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับการประเมินคุณภาพการศึกษาและบรรลุวัตถุประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการต่อไปวัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

วิธีดำเนินการวิจัย

1.ประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ประชากร ได้แก่ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ในปีการศึกษา

๒๕๖๑ แยกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๕๕ รูป/คน และครูผู้สอน จำนวน ๘๐๔ รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๙๕๙ รูป/คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ในปีการศึกษา ๒๕๖๑ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ แครซี่และมอร์แกน (R.V.Krejcle & D.W.Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๗๐ รูป/คน และครูผู้สอน จำนวน ๒๐๕ รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๗๕ รูป/คน

1.3 กลุ่มเป้าหมาย การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนด กลุ่มเป้าหมาย เพื่อการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหาร การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ โดยใช้เทคนิคในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบเป็นทางการ (Structured Intervew of Formal interview) โดยใช้กฎเกณฑ์ หรือคุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์ ดังนี้คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จบการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป มีประสบการณ์ มีความรู้ ด้านหลักบริหารการศึกษา ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้กำลุ่มเป้าหมายดังนี้ ได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา จำนวน ๘ รูป / คน และครูผู้สอน จำนวน ๘ รูป / คน รวมทั้งสิ้น ๑๖ รูป / คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ตามรูปแบบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี Mixed Research ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย 2 ชนิด คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1. แบบสอบถามที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดให้เลือกตอบ โดยจำแนกเป็นตำแหน่งหน้าที่ วุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

2. เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ มีลักษณะเป็น มาตราส่วนประเมินค่า (numerical Rating scale)[4] มี ๕ ระดับ โดยกำหนดความมากน้อยของระดับ

3. เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)เพื่อศึกษา

[4]บุญชม ศรีสะอาด, **การวิจัยเบื้องต้น**,พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙–๑๐๐.

ข้อเสนอแนะการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ มีลักษณะ จำนวน ๔ ด้าน

4.แบบเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ใช้สำหรับสำภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๑๖ คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๖ รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับมาก ไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านการบริหารงานงบประมาณ รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานทั่วไป และด้านการบริหารงานบุคคล ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการบริหารงานด้านการบริหารงานงบประมาณตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = ๔.๔๖, S.D. = ๐.๗๗) รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานทั่วไปตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = ๔.๔๕, S.D. = ๐.๗๘) และ ด้านการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ($\bar{X}$ = ๔.๔๕, S.D. = ๐.๗๖) ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ด้านการบริหารงานงบประมาณตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ($\bar{X}$ = ๔.๔๓, S.D. = ๐.๗๖)

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ โดยจะอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ โดยภาพรวมและรายด้านพบว่าค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีการนำเอาหลักสังคหวัตถุ๔ คือ ทาน คือ การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าทุก ๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันอยู่ในด้านต่าง ๆ ในด้านวัตถุทรัพย์สินเงินทอง เครื่อง อุปโภคต่างๆ ในด้านกำลังกาย ช่วยกระทำกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจาพูดจา ช่วยเหลือกันในเรื่องที่ควรพูด ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะแนะนำ ต่าง ๆ การให้การเฉลี่ย เผื่อแผ่ ทุกคนทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยต่างก็ควรจะมีทาน คือ ให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยก็ให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้

บรรลุถึง ประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย ปิยวาจา คือ การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกันอันเป็น ถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่ อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียใจ ควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสติ นั้นเอง ดังนั้นการพดูหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์กันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อสถานบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่ง ใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในทุกเวลาและทุกโอกาส สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลายซึ่ง หมายถึงการรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยตามหน้าที่ ที่บัญญัติเอาไว้ เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของ สถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนาก็คือ พระวินัย บัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั้นเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **ศรีนวล ศรีสวัสดิยาภรณ์(๒๕๔๖)**[5]ได้ทำการวิจัย “เรื่องการบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน ”ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมีสภาพการปฏิบัติปานกลาง โดยภาพรวมแตกต่างกัน แต่ไม่สอดคล้อง **พระปลัดบุญเลิศ ธมฺมรกฺโข (รักษาเมือง)(๒๕๕๙)**[6] “การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียน การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช (การบริหารการศึกษา)”ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากเหมือนกัน มีความแตกต่าง **ชโยทิต น้ำดอกไม้ (๒๕๕๖)**[7] การบริหารงานปกครองนักเรียนของโรงเรียนเมตตาศึกษาในพระ ราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานปกครองนักเรียนด้านการ วางแผนงานปกครองนักเรียน พบว่า มีการจัดทำกฎ ระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับงานปกครองนักเรียน โดยทุก ฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินการและมีการเผยแผ่ ให้เป็นที่รับทราบโดยทั่วไป ปัญหา คือ การวางแผนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ชัดเจน ขาดการประสานงานของฝ่ายต่างๆ แนวปฏิบัติ

---

[5] **ศรีนวล ศรีสวัสดิ์ยาภรณ์(๒๕๔๖)** บทคัดย่อ

[6] **พระปลัดบุญเลิศ ธมฺมรกฺโข (รักษาเมือง)(๒๕๕๙)** “การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียน การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช (การบริหารการศึกษา)”วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา(การบริหารจัดการคณะสงฆ์) : (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๙ ,หน้า บทคัดย่อ

[7] **ชโยทิต น้ำดอกไม้. (๒๕๕๖).** การบริหารงานปกครองนักเรียนของโรงเรียนเมตตาศึกษาในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

๕.๒.๑.๒ ผลการเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ จำแนกตามตำแหน่ง วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ทำงาน ว่าดังนี้

๕.๒.๑.๓ ตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก เป็นการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม มีการทำหน้าที่หลากหลายหรือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการบริหารสถานศึกษา ไม่แตกต่างกันไปด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุทัศ สุมสฺสโน (นุราช)**[8] ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธระดับประถมศึกษา เขต บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครู มีช่วงการทำงานที่ต่างกัน และมีช่วงรายได้ที่ต่างกันได้ดำเนินการบทบาทการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธระดับประถมศึกษา เขต บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ด้านการบริหารแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้บริหารและครูที่มีอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ ตำแหน่ง แตกต่างกัน ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธรายด้าน ผล ปรากฏว่า ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐา

๕.๒.๑.๔ วุฒิการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะว่าถึงแม้จะมีวุฒิการศึกษาที่ต่างกัน แต่มีความคิดเห็นการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ไม่แตกต่างกัน **วิทยา ญาติบำรุง**[9] ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการ บริหารโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษานครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อการ บริหารโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๑.๕ ประสบการณ์ในการทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม

---

[8] **พระมหาสุทัศ สุมสฺสโน, (นุราช)** “การศึกษาบทบาทของบริหารโรงเรียนวิถีพุทธระดับประถมศึกษา เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาบริหาร การศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

[9] **วิทยา ญาติบำรุง**, “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์หลักสูตร ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๔๙.

การศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีประสบการณ์ในการทำงานไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วีรพจน์ เคงสม**[10] ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลในโรงเรียนชุมพรบริหารธุรกิจ” ผลการวิจัยพบว่า มีประสบการณ์ในตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การบริหารงาน บุคคลโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน **ปกรณ์วิท เชาวลิต (๒๕๕๕)**[11] ได้ทำวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการ กุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ๑) การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งภาพรวมและรายด้านมีการดำเนินงานในการปฏิบัติอยู่ ในระดับมาก ๒) ความแตกต่างของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดใน พระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามวุฒิการศึกษามีการดำเนินงานในการปฏิบัติทั้งภาพรวมและ รายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ความแตกต่างของการดำเนินงานโรงเรียนวิถี พุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามประสบการณ์การทำงานมีการดำเนินงานในการปฏิบัติโดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สำหรับรายด้านพบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ยกเว้นด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถี ชีวิตมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยเมื่อทดสอบเพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วย ค่าสถิติ LSD ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕ พบว่า ประสบการณ์การทำงานทีความแตกต่างต่อการดาเนินงานโรงเรียนวิถี พุทธ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยได้แนวทางการพัฒนาทางการศึกษาที่ใช้เป็นข้อเสนอแนะในการนำไปใช้เชิงนโยบาย/เชิงปฏิบัติการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ มีดังนี้

การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ นั้นมีประโยชน์ต่อองค์กรเป็นอย่างยิ่ง จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทาง เพื่อการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนี้

---

[10] **วีรพจน์ เคงสม**, “การบริหารงานบุคคลในโรงเรียนชุมพรบริหารธุรกิจตามความคิดเห็นของครู เจ้าหน้าที่ และพนักงาน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๑

[11] **ปกรณ์วิท เชาวลิต. (๒๕๕๕).** การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัด ใน พระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช. ครุศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราช ภัฏนครศรีธรรมราช.

๕.๓.๑.๑ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ควรส่งเสริมให้กำลังที่ปฏิบัติงานในแต่ละด้านให้มีความพอใจงานในหน้าที่ของตนโดยชี้ให้เห็นความสำคัญในงานที่ทำ

๕.๓.๑.๒ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ควรหาเครื่องมือสำหรับการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงานในแต่ละด้านเพื่อที่จะหามาตรการแก้ไขเมื่อพบข้อบกพร่อง

๕.๓.๑.๓ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ควรหามาตรการสร้างแรงจูงใจให้กับกำลังพลให้มีความเอาใจใส่ในงานยิ่งขึ้น

๕.๓.๑.๔ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ได้ไปศึกษาดูงานตามหน่วยงานที่มีลักษณะงานที่คล้ายกันเพื่อนำมาปรับปรุง การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

๕.๓.๑.๕ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ ควรได้ไปศึกษาอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่คล้ายกันจากส่วนราชการอื่น

๕.๓.๑.๖ การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ เพื่อประสิทธิผลของการศึกษาต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยได้ค้นพบในระหว่างที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะหัวข้อวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

๕.๓.๒.๑ การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการบริหารการจัดการศึกษา ของการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

๕.๓.๒.๒ควรจะศึกษากลุ่มตัวอย่างจากสถานศึกษาที่มีลักษณะโครงสร้างแตกต่างกันบ้างเพื่อหาความแตกต่าง ด้านตำแหน่ง ขนาดสถานศึกษา ประสบการณ์การทำงาน

๕.๓.๒.๓ การพัฒนาการบริหารการจัดการศึกษา ของการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,**คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**, กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,๒๕๕๗

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓.

แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา, (พ.ศ. ๒๕๕๓ - พ.ศ.๒๕๖๒), กองพุทธศาสนศึกษา : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

วิจารณ์ พานิช. (๒๕๕๕). การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ: สถานบันส่งเสริมเพื่อสังคม.[1]ธีระรัตน์กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒),

พะยอมวงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒),

สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕),

ยอร์ชอ้างในประดิษฐ์บอดีจีน, กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกลุ่มภาคเหนือ, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘),

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

พระมหาวุฒิชัยวชิรเมธี,**คนสำราญงานสำเร็จ**,พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร :บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐),

วิรัชวิรัชวิภาวรรณ,**การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘),

ไพบูลย์ ช่างเรียน, **วัฒนธรรมการบริหาร** (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒),

สิรภพ เหล่าลาภะ**, พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า๑๔๐.

สุนทร สายคำ, ***ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมุมมองของผู้ใต้บังคับบัญชา***, วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐,

อดิศรเพียงเกษ, **วิธีเอาชนะใจคน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑),

วิโรจน์ สารรัตน์, **แนวคิดทฤษฎีและประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๕),

เฮอร์เบิร์ต ไซมอน(Herbert A. Simon), **Administrative Behavior**, (New York: Macmillan, 1947),

จันทรานี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊ค พอยท์ , ๒๕๔๕),

เมย์ อำนวยพันธ์วิไล, “วิธีการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กตามหลักอิทธิบาท ๔ ของกลุ่มโรงเรียนขาณุวรลักษณ์”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖),

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่๔. (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

วิโรจน์สารรัตนะ, **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๕๒),

เฟรดเดอร์ริคดับบลิว. เทเลอร์, อ้างในธงชัยสันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓),

เฮนรี่ ฟาโยล (Henri Fayol), อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕),

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒),

ชูศรี ถนอมกิจ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา),

ทวีศักดิ์ บังคม, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๐.

มณทิพย์ ทรงกิติพิศาล, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย”, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๕๒).

กิติมา ปรีดีดิลก, **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒),

อมรชัย ตันติเมธ**, การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย,** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒),

ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒),

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖),

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง, **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา** : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔),

รุ่ง แก้วแดง, **ปฏิวัติการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๓),

กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖),

คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗),

Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G. Educational Administration Theory, Research, and Practice, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996),

Luther Gulick and Lyndall Urwick, Papers on the Science of Administration, (NewYork : Institute of Public Administration, 1937),

Wagner, J.A., &Hollenbeck,J.R. Management of organization behavior, (NewJersey: Prentice–Hall, 1995),

Don Hellriegel, Management (third edition, Addison - Wesley Publishing Company .lmc., 1982),

E.N. Chapman, Supervisor Survival Kit, (second edition, California : Science Research Associates lnc.,1995),

.

ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ / ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

อาศัยอำนาจตามความมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งผู้มีรายนามต่อไปนี้เป็นคณะกรรมการดำเนินงานการประชุมวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี	ประธานกรรมการ
พระธรรมวิสุทธาจารย์, ดร.	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙	รองประธานกรรมการ
พระเทพเมธี, ดร.	เจ้าคณะภาค ๙	รองประธานกรรมการ
พระราชพรหมจริยคุณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
พระสุขุมวาทเวที	รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
พระโสภณปริยัตยาภรณ์	รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
พระราชวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
พระเมธีธรรมาจารย์, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
พระราชวรมุนี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ	รองประธานกรรมการ
พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่	รองประธานกรรมการ
พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ	กรรมการ
พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
พระราชปริยัติมุนี, รศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	กรรมการ
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภิณฺโท,ผศ.,ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	กรรมการ
พระเทพสิทธาจารย์	ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการ วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม	กรรมการ
พระราชปริยัติโสภณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น	กรรมการ

พระเทพปัญญาเมธี	เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์	กรรมการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	กรรมการ
พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รศ.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
พระอุดมปัญญาภรณ์	รก.ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ	กรรมการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
รศ.ดร.กนกอร สมปราชญ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	กรรมการ
รศ.ดร.พรอัมรินทร์ พรหมเกิด	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
รศ.ดร.สุกัญญา เอมอิ่มธรรม	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
ผศ.ดร.ฉลอง พันธ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	กรรมการ
ผศ.ดร.อภิรักษ์ บูรรุ่งโรจน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	กรรมการ
อ.ธรรมรักษ์ สินธุเดช	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	กรรมการ
อ.พิมลศักดิ์ นิลผาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	กรรมการ
รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	กรรมการ
ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	กรรมการ
รศ.ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. ควบคุมดูแล ให้คำปรึกษา แนะนำในการดำเนินงาน

๒. อำนวยความสะดวกในการจัดโครงการให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ

พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น	ประธานกรรมการ
พระเมธีธรรมาจารย์, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.	รก.ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
พระครูปริยัติธรรมวงศ์,ผศ.ดร.		รองประธานกรรมการ
พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ,ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัยสงฆ์	รองประธานกรรมการ
พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและพัฒนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
พระมหาประกาศ อาภากโร	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม	รองประธานกรรมการ

พระปลัดปิยะศักดิ์ ปิยธมฺโม,ดร.	ผู้อำนวยการกองกิจการวิทยาเขต	รองประธานกรรมการ
พระมหาชุติภัค อภินนฺโท	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย	รองประธานกรรมการ
พระมหาเพ็ชร อธิปฺญฺโญ	ผู้อำนวยการส่วนงานบริหารสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม	รองประธานกรรมการ
ดร.ธวัชชัย สมอเนื้อ	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายแผนงบประมาณ	รองประธานกรรมการ
ผศ.ดร.อิทธิพล แก้วพิลา	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการวิทยาเขต	รองประธานกรรมการ
ดร.สยามพร พันธไชย	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
นายจีระ ศรเสนา	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
ผศ.ดร.วิทยา ทองดี	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไปวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
ดร.นิเทศ สนั่นนารี	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ.	รก.ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น	กรรมการ
พระครูสุนทรกิตติธรรมคุณ	ผู้อำนวยการส่วนงานบริหาร สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น	กรรมการ
นายศักธินันท์ ศรีหาบงค์	รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น	กรรมการ
นางสุพัตรา นาทัน	ผู้อำนวยการส่วนคลังและทรัพย์สินสำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น	กรรมการ
นางรพีพร มณีวรรณ	ผู้อำนวยการส่วนสนับสนุนวิชาการ สำนักวิชาการ วิทยาเขตขอนแก่น	กรรมการ
พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	กรรมการ
พระครูโพธิสีลคุณ	อาจารย์	กรรมการ
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	กรรมการ
พระครูสุตธรรมวรกิจ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระพลากร สุมงฺคโล	อาจารย์	กรรมการ
ดร.สุกานดา จันทวารีย์	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวอภิชญา พรรณศรี	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ควบคุมดูแล ให้คำปรึกษา อำนวยการ สั่งการติดต่อประสานงานอำนวยการกำกับดูแล ช่วยแก้ไขปัญหาและอุปสรรค์ที่เกิดขึ้นแก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

คณะกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่

ดร.สยามพร พันธไชย	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	ประธานกรรมการ
พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	รองประธานกรรมการ
พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ	นักจัดการงานทั่วไป	รองประธานกรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
พระมหาไทรน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
พระครูใบฎีกาชาญยุทธ จิรสุโภ	นักวิชาการคอมพิวเตอร์	กรรมการ
ดร.สังเวียน สาผาง	อาจารย์	กรรมการ
นายสังเวียร ศรีมันตะ	อาจารย์	กรรมการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการ
นายปรเมธ ศรีภิญโย	อาจารย์	กรรมการ
ดร.สมหมาย กลางหิน	อาจารย์	กรรมการ
นางสาวชุติกา ทับโสดา	บรรณารักษ์	กรรมการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการ
พระครูปลัดพรรคพงศ์ ปิยธมฺโม	นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ
นายถาวร หงส์พันธ์	นักการภารโรง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายอัมพร เวียงสิมา	นักการภารโรง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายดนัย นิลดอนหวาย	พนักงานขับรถ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสุมาลี ฮุยอวน	แม่บ้าน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดสถานที่ประชุมวิชาการระดับชาติ ประกอบด้วย
   ๑.๑ ห้องประชุมใหญ่
   ๑.๒ ห้องประชุมกลุ่มย่อย
   ๑.๓ ห้องรับรองวิทยากร ผู้มีเกียรติ
๒. จัดสถานที่รับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง
๓. ประดับตกแต่งห้องประชุมใหญ่และห้องประชุมย่อย

คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ/พิธีกร

พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและพัฒนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	ประธานกรรมการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	กรรมการ
พระครูสุตวรธรรมกิจ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระระพิน ฐิตธมฺโม	อาจารย์	กรรมการ
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	อาจารย์	กรรมการและเลขานุการ

นายสนั่น ประเสริฐ	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายปรเมธ ศรีภิญโย	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. ลำดับพิธีการตามกำหนดการ
๒. เป็นพิธีกรในการประชุม
๓. กำกับดูแลด้านศาสนพิธี

คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	ประธานกรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
พระระพิน ฐิตธมฺโม	อาจารย์	กรรมการ
พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการ
พระครูสุตวรธรรมกิจ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระพลากร สุมงฺคโล	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาไทรน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระครูใบฎีกาชาญยุทธ จิรสุโภ	นักวิชาการคอมพิวเตอร์	กรรมการและเลขานุการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายอาทิตย์ แสงเฉวก	นักวิเคราะห์นโยบายและแผน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดส่งหนังสือเชิญนักวิจัย นักวิชาการ และสถาบันเครือข่ายร่วม
๒. ประสานงานสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ
๓. จัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์
๔. ออกแบบและจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดต่าง ๆ
๕. จัดทำป้ายวิทยากรในห้องประชุมใหญ่และห้องประชุมย่อย
๖. จัดทำป้ายคัตเอาท์บนเวที
๗. ออกแบบประชาสัมพันธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๘. นำบทความวิจัย บทความวิชาการเผยแพร่ผ่านทางเว็ปไซต์
๙. ควบคุมระบบการสื่อสารทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อย
๑๐. จัดทำวีดีทัศน์แนะนำวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๑. บันทึกภาพนิ่ง/วีดีโอ/เสียง ตลอดงาน

คณะกรรมการฝ่ายเอกสารวิชาการ

ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	ประธานกรรมการ
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
ดร.นิเทศ สนั่นนารี	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ

	วิทยาเขตขอนแก่น	
ผศ.ดร.สุรพล พรมกุล	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
พระครูโพธิสีลคุณ อิสุกาโร	อาจารย์	กรรมการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	กรรมการ
ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	อาจารย์	กรรมการ
ดร.สังเวียน สาผาง	อาจารย์	กรรมการ
ดร.สมหมาย กลางหิน	อาจารย์	กรรมการ
นายปรเมธ ศรีภิญโย	อาจารย์	กรรมการ
นางสาวสาริกา ไสวงาม	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการ
นางสาวมาริสา ไสวงาม	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการ
นางสาวอนุธิดา บุญตะวัน	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการ
นางสาวจารุวรรณ ประวันเน	นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
ดร.สุกานดา จันทวารีย์	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวอภิชญา พรรณศรี	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายสนั่น ประเสริฐ	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายเด่นนภา ขันวิชัย	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดทำต้นฉบับบทความ

๒. ประสานงานกับคณะกรรมการกลั่นกรองบทความเพื่อตรวจพิจารณา

๓. จัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding)

๔. นำรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding) เผยแพร่ในเวปไซต์

คณะกรรมการฝ่ายปฏิคม

นางรมิดา สวนมะไฟ	เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี	ประธานกรรมการ
พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ	นักจัดการงานทั่วไป	รองประธานกรรมการ
นางสาวชุติกา ทับโสดา	บรรณารักษ์	กรรมการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการ
พระครูปลัดพรรคพงศ์ ปิยธมฺโม	นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ
นางสุมาลี ฮุยอวน	แม่บ้าน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระกฤษฎา สุเมโธ	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระไชยวัฒน์ จันทธมฺโม	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายภูมินทร์ กระแจะทอง	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระใบฎีกาสมบูรณ์ อนาลโย	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระใบฎีกาโชติพล โสภโณ	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระอดิศร อานนฺโท	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

พระเจษฎา ฐิตธมฺโม	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระปิยวัฒน์ รติโก	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระธนิษฐ์ วชิรธมฺโม	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พระดวง อคคฺธมฺโม	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาววิกุล วิลัยหล้า	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายกิตติศักดิ์ สุขกำเนิด	นิสิต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. ต้อนรับและอำนวยความสะดวกวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีเกียรติ

๒. จัดเตรียมอาหารว่างสำหรับวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีเกียรติ

คณะกรรมการฝ่ายต้อนรับที่สนามบิน

ดร.สยามพร พันธไชย	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	ประธานกรรมการ
พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	รองประธานกรรมการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระพลากร สุมงฺคโล	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. ต้อนรับและอำนวยความสะดวกวิทยากร และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่สนามบิน

๒. จัดเตรียมรถยนต์รับรองสำหรับผู้บริหาร วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีเกียรติ

คณะกรรมการฝ่ายต้อนรับที่อาคารเรียนรวม

ดร.สยามพร พันธไชย	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	ประธานกรรมการ
ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	รองประธานกรรมการ
ดร.สุกานดา จันทวารีย์	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ	รองประธานกรรมการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระครูสุตวรธรรมกิจ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	กรรมการ
พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระครูปลัดพรรคพงศ์ ปิยธมฺโม	อาจารย์	กรรมการ
พระครูใบฎีกาชาญยุทธ จิรสุโภ	นักวิชาการคอมพิวเตอร์	กรรมการ
นางรมิดา สวนมะไฟ	นักวิชาการเงินและบัญชี	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. กำหนดแนวปฏิบัติในการต้อนรับ

๒. ต้อนรับและอำนวยความสะดวกวิทยากร และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่อาคารเรียนรวม

๓. ประสานงานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก

พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	ประธานกรรมการ
พระครูปลัดพรรคพงศ์ ปิยธมฺโม	นักวิชาการศึกษา	รองประธานกรรมการ
นางรมิดา สวนมะไฟ	นักวิชาการเงินและบัญชี	กรรมการ
นายอาทิตย์ แสงเฉวก	นักวิเคราะห์นโยบายและแผน	กรรมการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดหากระเป๋าสำหรับบรรจุเอกสาร วัสดุ
๒. จัดหากระดาษ ปากกา สำหรับผู้เข้าประชุม
๓. จัดของที่ระลึกสำหรับผู้บริหาร วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีเกียรติ

คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

พระครูวินัยธรวราวุฒิ มหาวโร	รก.ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	ประธานกรรมการ
นางรมิดา สวนมะไฟ	นักวิชาการเงินและบัญชี	รองประธานกรรมการ
พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ	นักจัดการงานทั่วไป	กรรมการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในการวางแผนงบประมาณ
๒. ดำเนินการเกี่ยวกับการรับเงินค่าลงทะเบียน การเบิก-การจ่ายทุกหมวดรายการ
๓. จัดเตรียมออกใบเสร็จค่าลงทะเบียนแก่ผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดซื้อจัดจ้างวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุม

คณะกรรมการฝ่ายยานพาหนะและจราจร

ดร.สมหมาย กลางหิน	อาจารย์	ประธานกรรมการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
นายปรเมธ ศรีภิญโย	อาจารย์	กรรมการ
นายถาวร หงษ์พันธ์	นักการภารโรง	กรรมการและเลขานุการ
นายดนัย นิลดอนหวาย	พนักงานขับรถ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายอัมพร เวียงสิมา	นักการภารโรง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดเตรียมยานพาหนะและพนักงานขับรถให้พร้อมใช้ในการดำเนินกิจการ
๒. จัดเตรียมป้ายบอกสถานที่จอดรถ
๓. จัดรถรับส่งวิทยากร
๔. ประสานงานรักษาความปลอดภัย อำนวยการความสะดวกการจราจรและสถานที่จอดรถ

คณะกรรมการฝ่ายประเมินผล

ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส	รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ	ประธานกรรมการ

ดร.สุกานดา จันทวารีย์	รก.ผู้อำนวยการสำนักฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
พระครูปริยัติวรเมธี	อาจารย์	กรรมการ
พระครูสุตวรธรรมกิจ, ดร.	อาจารย์	กรรมการ
พระพลากร สุมงฺคโล	อาจารย์	กรรมการ
พระระพิน ฐิตธมฺโม	อาจารย์	กรรมการ
พระครูใบฎีกาชาญยุทธ จิรสุโภ	นักวิชาการคอมพิวเตอร์	กรรมการ
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	อาจารย์	กรรมการ
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี	อาจารย์	กรรมการและเลขานุการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดเตรียมการประเมินการประชุมวิชาการ

๒. เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

๓. รายงานผลการประเมินเสนอคณะกรรมการ

คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

พระอธิการณัฐวุฒิ ฐานวุฑฺโฒ	นักจัดการงานทั่วไป	ประธานกรรมการ
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร	อาจารย์	รองประธานกรรมการ
นายปรเมธ ศรีภิญโย	อาจารย์	กรรมการ
นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	อาจารย์	กรรมการ
นางสาวณัญฑิยา แก้วดี	นักวิชาการพัสดุ	กรรมการ
นายอาทิตย์ แสงเฉวก	นักวิเคราะห์นโยบายและแผน	กรรมการและเลขานุการ
นายไชยนต์ อังกาน	อาจารย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ดังนี้

๑. จัดทำรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมให้พร้อมก่อนวันประชุมวิชาการ

๒. รับผิดชอบการลงทะเบียนในวันประชุม

๓. จัดเตรียมป้ายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

๔. จัดทำและจัดลำดับการเข้ารับเกียรติบัตรให้กับผู้นำเสนอบทความและเจ้าของบทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

สั่ง ณ วันที่ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ / ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ (MCU101 CONGRESS I)
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MCU101 CONGRESS I) วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.
๒. พระเมธีธรรมาจารย์, ดร.
๓. พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.
๔. พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.
๕. พระราชปริยัติมุนี, รศ.ดร.
๖. พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.
๗. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม
๘. ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๙. รศ.ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน
๑๐. พระครูปริยัติธรรมวงศ์,ผศ.ดร.
๑๑. พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ,ผศ.ดร.
๑๒. ดร.สยามพร พันธไชย
๑๓. ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญวาส
๑๔. ผศ.ดร.วิทยา ทองดี
๑๕. ดร.นิเทศ สนั่นนารี
๑๖. พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ.
๑๗. พระอธิการสมหมาย อตฺถสิทฺโธ, ดร.
๑๘. พระครูสุตธรรมวรกิจ, ดร.

๑๙. ผศ.ดร.ปัญญา คล้ายเดช
๒๐. ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
๒๑. ดร.สมหมาย กลางหิน
๒๒. ดร.สุกานดา จันทวารีย์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ
๒. รศ.ดร.กนกอร สมปราชญ์
๓. รศ.ดร.พรอัมรินทร์ พรหมเกิด
๔. รศ.ดร.สุกัญญา เอมอิ่มธรรม
๕. ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา
๖. รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
๗. ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี
๘. ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
๙. ผศ.ดร.ฉลอง พันธ์จันทร์
๑๐. ผศ.ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู
๑๑. ผศ.ดร.อภิรักษ์ บูรรุ่งโรจน์
๑๒. รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์
๑๓. ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา
๑๔. ผศ.ดร.ธีรภัทร ลอยวิรัตน์
๑๕. รศ.ดร.ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

สั่ง ณ วันที่ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่ง วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๗ /๒๕๖๒

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกบทความดีเด่น

****

เพื่อให้การดำเนินงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MCU ๑๐๑ CONGRESS I) วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายของมหาวิทยาลัย

จึงอาศัยมติในที่ประชุมวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ครั้งที่ ๒/๒๕๖๑ ในวันอังคารที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุม ๑๑๓ อาคารเรียนพระธรรมวโรดม วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ขอแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกบทความดีเด่น ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑.พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.	ประธานกรรมการ
๒.ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส	รองประธานกรรมการ
๓.พระครูสุตวรธรรมกิจ,ดร.	กรรมการ
๔.พระครูปลัดสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.	กรรมการ
๕.ดร.สยามพร พันธ์ไชย	กรรมการ
๖.ดร.สังเวียน สาผาง	กรรมการ
๗.ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	กรรมการ
๘.ดร.สมหมาย กลางหิน	กรรมการ
๙.นายสนั่น ประเสริฐ	กรรมการ
๑๐.ดร.สุกานดา จันทวารีย์	กรรมการและเลขานุการ
๑๑.นางสาวอภิชญา พรรณศรี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.นายกิตติพัทธ์ เทศกำจร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓.นายไชยนต์ อังกาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑.กลั่นกรองบทความดีเด่นที่ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการ

๒.ประกาศผลการกลั่นกรองบทความดีเด่น

๓.ดูแล อำนวยการ ให้ความสะดวกเรียบร้อยในการพิจารณาคัดเลือกบทความ

๔.และงานอื่น ๆ ที่รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

สั่ง ณ วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(พระครูวาปีจันทคุณ,ดร.)
รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด



วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๒ หมู่ ๔ ต.นิเวศน์ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
โทร. ๐-๔๓๕๖-๙๔๘๗ www.roiet.mcu.ac.th